

القرآن الكريم

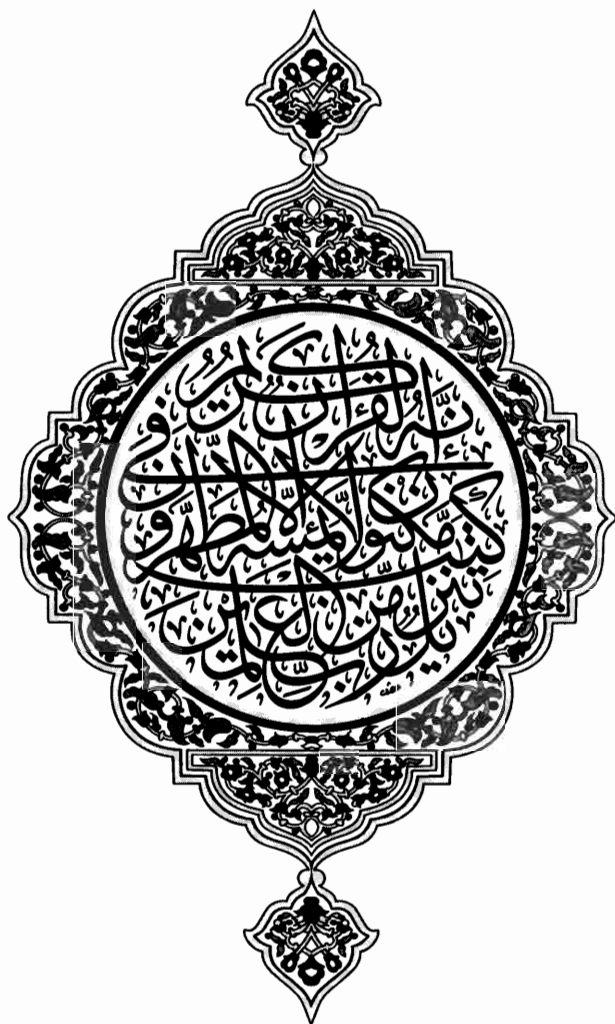
وَتَرْجَمَهُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبَشَرِ

المجلد الأول

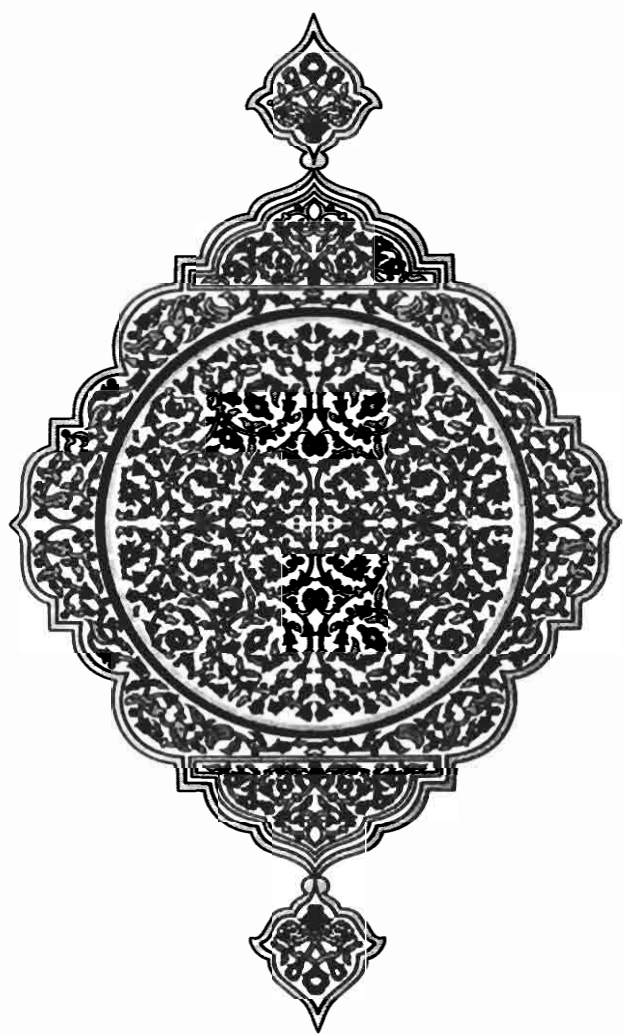
من الجزء

(١) إلى (١٥)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَدْفَعُ بِالْأَرْبَعِ مِائَةِ هَذَا الْمَصْحُفِ الشَّرِيفِ وَتَرْجَمُهُ مَعَانِيهِ وَتَقْسِمُهُ
لِلْمَلَائِكَةِ الْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةِ الْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةِ الْمُرْسَلِينَ
مَلَائِكَةُ الْمَلَائِكَةِ الْعَرَبِيَّةِ الشُّعُودِيَّةِ

الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ

وَتَرْجَمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

د
قُرْآنُ كَرِيم
ترجمہ او تفسیر
په پښتو ژبه کښی

رومی جلد له (١) تر (١٥) پاړه پورے

د دے قرآن حکیم او د دے پښتو ترجمہ او تفسیر د چاپ
دامرکو لوسعادت د حرمینو شریفینو خادم پادشاه
فہد بن عبد العزیز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكًا لِيَذَّبَرُوا أَيَّتَهُ، وَلِيَذْكُرُوا مَا آتَيْنَاهُ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) والذي ثبت عنه عليه الصلوة والسلام انه قال (اقرأوا القرآن فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. ويعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناسر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسسها الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة .

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيماننا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدأ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَنَعَاوُؤُا عَلَى الْبِرِّ وَالْتَّقْوَى) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتي قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثمانى - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بما يراودها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لندرج أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوى إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لا يمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة ما بلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه ما يتصف به البشر من نقص ، والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إهداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطباعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبَ أَنْزَلَهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرُوا أَلَّا يَكُنِ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَوْجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) وعلى آله وصحبه أجمعين .

د حرمینو شریفینو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن کریم د طباعت او په مختلفو ژبو کښی د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسیمولو احکام جاری کړی دی. او د دے غرض دپاره ئی په مدينه منوره کښی د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجید د طباعت دپاره یوه عظیم الشانه چاپ خانه جوړه کړې ده د دے پښتو تفسیر د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښی سر ته ورسید .

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښی د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبه لوستونکو ته دا ترجمه او تفسیر وړاندی کوی چه په پښتنو کښی د «تفسیر کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسیر د پاک و هند ددو سترو عالمانو شیخ الہند مولانا محمود حسن دیوبندی او علامه شبیر احمد عثمانی په اردو ژبه کښی لیکلے، او بیا د افغانستان د سترو عالمانو یو ټولگی پښتو ژبه ته اړولے دے .

په دے پښتو ترجمه کښی بعضے ټکی گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښی ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکه المکرمه د پاکستان یو عالم دین او د پښتو ژبه ماهر مولانا سید عبید الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسیر کښی د گرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسینو کښی د هغه مترادف الفاظ ولیکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانی لاندی سر ته ورسید .

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هدیه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر خومره په کوشش سره وکړے شی خو بیا هم د قرآن کریم د اصل معجزانه عبارت بدل هیجری نشی کیدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسیر د مزید ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاویز رابطه عالم اسلامی ته راؤلیږی چه په راتلونکی چاپ کښی د هغه نه استفاده وکړے شی .

والله الموفق وهو الهادی إلى سواء السبيل

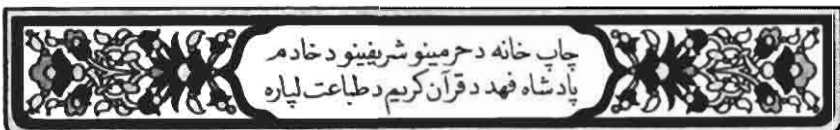

المَجَلَدُ الْأَوَّلُ من الجزء (١) إلى (١٥)

رومی جلد ۱۵ (۱) تر (۱۵) پارہ پورے

اول جزء اول منزل

(سورة «الفاتحة» مكية وهى سبع آيات)

(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلها حسب النزول (۵))

(د «الفاتحة» سورت مكى دى (۷) آيتونه لرى)

(د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوى دى. په تلاوت كښى

(۱) او په نزول كښى (۵) سورت دى او (۱) ركوع لرى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رَحْمَن» او «رَحِيم» دواړه د مبالغې صیغې دي، مگر په «رَحْمَن» کېنې له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کېنې د دغو ټولو نکتو لحاظ شوی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ

ټولې ستاینې (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر ټولو ښی او غوره ستاینې (صفتونه) چه له اوله تر آخره پورې شوی دی، یا کیدونکی دی هغه واره خاص الله تعالیٰ لره ښایي، ځکه چه الله تعالیٰ د هر نعمت او هر شی پیدا کونکی او ښوونکی دی او ښه نئ عامه ده که بې واسطې وی او که په واسطه سره وی لکه څوک چه د لمر له رڼا (رڼا) او تودوالی څخه ګټه (فائده) اخلي نو دغه ګټه (فائده) په حقیقت کېنې د لمر فیض دی نه د رڼا (رڼا) او تودوالی.

خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوک چه ستایلی شی هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ترجمه یوازی په دی جملې سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالیٰ لره ده لنډه او نیمګړی ده چه پوهان د دی جملې په تقصیر اعتراف لری ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کېنې ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئی دغه ده؛ «ټولې ټناوی له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کېنې خاص الله تعالیٰ لره دی» ځکه د هر شی تقدیر د ده له لوری دی.

تنبیه : په فاتحه الکتاب کېنې الله تعالیٰ د (۷) شیانو یادونه کړی ده؛

(۱) د نعمت یادونه لکه چه فرمایي؛

رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږي مگر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم ټول افراد د الله تعالی مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښلو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایي؛

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی ټولی ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالی لره دی چه د ټولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او ډیر زیات مهربان دی چه هر ساکښ (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښونکی دی.

(۳) د رب العزت (جل شانه واعظم برهانه) په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایي؛

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝

څښتن (مالک) (د ټولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویی او ویروونکی پیښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالی د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لَیْسَ الْمَلِكُ الْیَوْمَ لِلَّهِ الْوَلِیُّ الْقَادِرُ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(۴) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایي؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د ټولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لور او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله گرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو گواکی (گویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وگرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، رومبی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا ورپسی د کلام د هغی برخی یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننځی، او ځانونه د اولوالکباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوښیاری له خاوندانو څخه وگرځوی، او د خپل زړه په سترگو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وگوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودریوی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکړی چه یاالله! ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ اهدنا الصراط المستقیم ﴿الآیة﴾.

(۵) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایي:

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا ځنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیخی روا نه دی، مگر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وگنی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووانی ماته دعا وکړه نو پاک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.

(۶) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایي:

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

وَبَشِیْه مَوْنِر تِه لَارِه سَمِه لَارِه د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندی

تفسیر: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی خلور طایفی دی

(۱) نبیین (۲): صدیقین (۳): شهداء (۴): صالحین. د دغه خلورو طایفو تصریح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځینو علماؤ ویلی دی چه له ﴿الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «یهود» او له ﴿الْقَائِنِ﴾ څخه «نصارى» مراد دی چه د دی مطلب د تائیدولو لپاره ډیر آیتونه او روایتونه شاهد دی. له ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ یعنې له مستقیمې لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی یو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمې لاری څخه محروم او بیرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستنی گمراهان له دغو دوه ډو طایفو څخه وتلی نشی، «نصارى» په اوله او «یهود» په دوهمه طایفه کښی داخل دی. (۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکي او عصمت امید لکه چه فرمایي

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۞

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندی او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» گمراهان دی

تفسیر: (یعنې مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وښیې چه په هغو باندی انعام شوی دی او د هغو کسانو له کږو وړو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او گمراهان دی چپ (بچ) کره او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).

الله تعالیٰ دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمایلی دی یعنې کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضریري نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وکړی، نوڅکه د دی سورت یو نوم «تعلیم المسئلة» یعنې د غوښتلو شونه» هم دی.

د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالیٰ ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندگانو د دعا لپاره ده.

(فائده): ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ﴾ الْآیَةِ — د ﴿الَّذِينَ﴾ بدل — یا د هغه صفت دی، نو څکه ترجمه ئی هم په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځینو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکیب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة البقرة»، مدنية الآية «۲۸۱» فنزلت بمعنى في حجة الوداع»

«وهي مائتان وست وثمانون آية واربعون ركوعا»

«نزلت بعد «المطففين» رقمها (۲) تسلسلها حسب النزول (۸۷)»

«د «البقرة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیه نه چه د حجة الوداع په کال په منیٰ

کښی نازل شوی دی»

«دوه سوه شپړاتیا (۲۸۶) آیتونه او خلویښت (۴۰) رکوع لری»

«د «المطففين» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (۲) او په نزول کښی

(۸۷) سورت دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

التَّوْحِيدُ

تفسير: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شی پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پته خبره او پت راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د ځینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی رابکاره شوی او هغه معناگانې چه د ځینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازی همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازی هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لا تق) نه ده.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسير: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او ټول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.

تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ۱ لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکي په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کبشی د ﴿رَبِّ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کبشی د ﴿رَبِّ﴾ محل په حقیقت کبشی د پوهیدونکی پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهی لامله (له وجی) شک او شبهه پکښی پیدا کیږی، نو په دی مبارک آیت کبشی ئی د ﴿رَبِّ﴾ د اول صورت نفی وفرمایله نو دا «شبهه» او ﴿رَبِّ﴾ (چه کافرانو په قرآن کبشی ﴿رَبِّ﴾ کړی او ترینه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بیا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مینځه وواته، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا﴾ الآية - کبشی راځی.

هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ۝

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: له دغه ځایه د عظیم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿إِنشَاء الْقُرْطَانِ﴾ ځواب دی چه د بندگانو له خوا غوښتل شوی ؤ. یعنی دغه کتاب هغو بندگانو ته لار ښیی چه له الله تعالیٰ څخه ویره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ویرېږی هغه به هر ورو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلټنه (لتون) کوی، او د چا په زړه کبشی چه د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت څنی به څه اندیښنه ولری ؟.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝

هغه کسان چه ایمان (باور) لرونکی دی په غیب باندی او قائموی دوی (سم) ادا کوی سره د تولو حقوقو (لمونځ او څینی له هغو شیانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئی (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دی لکه وحدانیت رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم حق او یقینی گنی له دی څخه دا راښکاره شوه چه د دغو غایبو او پټو شیانو منکران د هدایت له فیضه محروم او بی برخي دی. د صلوٰة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو تولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په تا کلو (مقرر) وختونو کبشی اداء کړی شی. د تولو عباداتو اصل دری شیان دی.

- (۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لری.
 (۲) هغه امور چه په بدن پوری متعلق او تړلی وی.
 (۳) هغه امور چه په مال پوری مربوط وی.
 په دی مبارک آیت کښی دا دری واړه اصول په ترتیب سره یاد شوی دی.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝

او هغه کسان چه ایمان لری (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی. له مخه د تا او په آخرت دوی یقین کوی (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسیر: په تیر آیت کښی د هغو کسانو یادونه وه چه له شرک نه وتلی او مسلمانان شوی دی، لکه د مکی خلق، او په دغه آیت کښی هغه کسان یاد شوی دی چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوی دی لکه «یهود» او «نصاری»

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

دغه (ستایل شوی) کسان (دی) په هدایت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستایل شوی) کسان دی هم دوی په مراد رسیدلی (یا) او دغه (ستایل شوی) کسان هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: یعنی د ایماندارانو دغو دواړو دلو ته چه پاس یادی شوی په دنیا کښی دوی ته هدایت ورپه برخه شو او په آخرت کښی خپلو مرادونو ته رسیدلی له دی څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ایمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بی برختی دی. د هغه دنیا او آخرت دواړه بریاد او ابته (خراب) کیږی اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ دلو له یادونی څخه وروسته د کافرانو د حالاتو یادونه کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَسَاءَ عَلَيْهِمْ أَنْذَرْتَهُمْ أَنْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویړول ستا دوی لره او نه ویړول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویړوی ته هغوی یاکه ته نه ویړوی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څخه چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانیدي.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٤٠

مهر لگولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوړونو د دوی او پر سترگو د دوی. (پوه ځانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لگول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوړونو باندی ئی مهر لگولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوړونه نه ږدی) او پر سترگو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ٨٠

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستی (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یواځی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخَيِّدُ عُونَ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدُ عُونَ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

تگی کوی دوی (په خپل گمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تگی دوی مگر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالی باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی څه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قرائنو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورگرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، گناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه گوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وبه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده. دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نراکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترگی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده «او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کیني او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠﴾

او (مقرر) دی دوی ته عذاب ډیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه هغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿ اَمَّا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿ عَذَابُ الْآلِیْنِ ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.

حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده فجزاه الله ما اداق نظره.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ۖ

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به دول دول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول)

(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.

(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تگ او راتگ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.

(۳) له کافرانو سره ئی په ډیر دار او مدار سره گډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی شو چه ضعیف الاعتقاد او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی او که چا به دوی له فسادونو څخه منع کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کوونکی) خلق هم داسی خبری او اتري کوی.

إِنَّمَا هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ۖ

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کوونکی مگر نه لری شعور دوی
(پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کېنې دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شی او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشي او د دین په لاره کېنې د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ■ د غلیم په سترگو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کېنې فساد او نفاق دی مگر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

او کله چه وویلی شی دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کېنې راگرغولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کېنې شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر «سفهاء» ورځی په حقیقت کېنې داسی رشتینی مسلمانان دی چه د الله تعالی په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیش اندېښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پیښو له خرابو نتیجو څخه نه ویرېږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهر داری کوله او خپلی شپې او ورځې به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیش فکر او اندېښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورځی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلیه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

خبردار اوسے بیشک دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیږی دوی (په ناپوهی - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښی هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او گټو (فائدو) له امله (وځی) بی آخرت تر شا کړی او ورڅخه بی پروا شوی دی د فانی شی غوره کول او د باقی شی پریښودل غومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر ډول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿عَلَامُ الْغُیُوبِ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د ټول جهان څښتن (خاوند). په ښکاره او پټو شیانو عالم او په هیڅ چل او ول سره د د ه په مقابل کښی له حقیقت څخه کوم مخالف کار وړاندی نه شی تللی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنګه عمومی اصلاح وی چه په هغی کښی له ﴿أَحْکَمُ الْحُكْمِ﴾ او د هغه له مقبولو بندګانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجی پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذْ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شُيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّمَا مَعَكُمْ إِتْمَانُكُمْ مُّسْتَهْزِءُونَ ﴿١٣﴾

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشک مونږ له تاسو سره یو. بیشک هم دا خبره ده چه مونږ مسخری کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیطینو (شریانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه ټولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غټان او رئیسان گڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښی مونږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیشکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه گڼئ چه ګوندی مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (خنډا) وهو او مسخری پری کوو او د هغو ناپوهی نورو ته ورښکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خبرو باندی غولییږی او زمونږ د خولی په تشو ویناو سره مونږ مسلمانان گڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښی مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتړی او هم د هغوی په پټو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتري آورو نو په منډه ئی

تاسو ته درسو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنگه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکړئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وځی) داسی گمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدی چه مسلمانانو ته ورسیږی همغه گوردی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیدي او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هر ورو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولیدي، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کښی ﴿فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مگر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿يَعْمَهُونَ﴾ سره تړلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله و له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِّحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه پیرو دلی اخستلی غوره کړی ئی ده گمراهی په هدایت سره نو هیڅ گټه (فائده) ونه کړه سوداگری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکي (حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د گمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئی ذکر وشو، یعنی منافقانو په ښکاره ډول (طریقہ) ایمان ومانه او په زړه کېنې ئی کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجی) په آخرت کېنې خوار او په دنیا کېنې داسی بی اعتباره شول چه حق تعالیٰ په خپل کلام کېنې د هغو له احوالو څخه ټولو ته خبر ورکړ، که دوی په ایمان مشرف شوی وی نو په دواړو دارینو کېنې به لوړ (وچت) شوی وو خو اوس دوی د خپل دغه تجارت څخه هیڅ یوه گټه (فائده) وانه خیسته، د دارینو په نقصان کېنې اخته شول او په دی هیڅ ونه پوهیدل، چه د ژبی تش ایمان ئی کافی او نافع وگانه نو په دی خرابی او رسوایی کېنې گرفتار شول، وروسته د دی حال په مناسبت دوه مثالونه بیان فرمایي

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمٍ لَا يَبْصُرُونَ ﴿١٥﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کېنې) په شان د مثال د هغه چا دی چه بل کړی ئی وی اور (په تپو) (تورو) تیارو کېنې) نو کله چه روشانه کړی دغه (اور) هغه غایونه چه چاپیر د هغه دی نو مړه کړی الله د رڼا (رنرا) (اور) د دوی او پریږدی دوی په تیارو کېنې په دی حال کېنې چه هیڅ نه وینی.

تفسیر: د منافقانو حال داسی دی. لکه چه څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کېنې د لاری موندلو او له ضررناکو شیانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجی)، اور بل کړی او په لوی بیابان کېنې یوه نری لاره ځانته پیدا کړی، کله چه په رڼا (رنرا) کېنې لار ورښکاره شی، نو الله تعالیٰ هغه رڼا (رنرا) تری مړه کړی او هغه په همغه توره تیاره شپه او ډاک میدان کېنې وچ کلک ولاړ وی او هیڅ شی الله نه ورښکاروی، هم داسی منافقانو هم د مسلمانانو له ویری د شهادت د کلمی له رڼا (رنرا) ځنی غوښته چه کار واخلي، خو سم د لاسه ئی لږ څه فایده (لکه د ځان او مال ساتنه) تری واخیسته چه د شهادت د کلمی رڼا (رنرا) او نور منافع گرد ورک شول، نو وروسته له مرکیدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُمُّوكُمْ عُمْي فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٦﴾

(دوی) کانه دی گونگیان دی ړانده دی نو بیرته نه راگرځی دوی (له گمراهی نه)

تفسیر: یعنی کانه دی چه رښتیا او حقه خبره نه شی اوریدی، گونگیان دی د حق له اقراره او

رشتیا ویلو، پانده دی د حق له لیدلو او د خپلی گټی (فائدی) او تاوان له کتلو نه چه څوک کون هم وی گونگی هم وی، نو هغه به په څه دول (طریقه) په لار راشی؟ هو! که یواځی پروند وی، نو یا به ئی چاته غږ کاوه یا به ئی د کوم سری خبره اوریده، پس له دوی غنی هیڅ هیله او توقع نه کیږی چه له گمراهی او بی لار توب غنی مخ واړوی او په سمه لاره راشی.

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمٌ وَّرَعْدٌ وَيُجَعَلُونَ أَصَابِعُهُمْ
فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ^(۱۹)

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ شاخکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تیاری او تندر او بریښنا نو ننه باسی دوی گوتی خپلی په غوږو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندر و نو له ویری د مرگه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسیر: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډیر شدت سره باران اوری او غوږ دوله (قسمه) تیاری هم په هغه کښی وی. مثلاً اوریدنه، لر په لر ډیری غلیظی او کثیفی وریځی هم وی او د باران شاخکی هم په ډیر شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تیاره وی او په دی سخته توره تیاره کښی یو ناڅاپه بریښنا او برق هم په ډیر شدت او سختی سره په دربی او کرنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چړق) ولویږی او داسی یوه زیاته ویره او خوف پیدا شی چه تول خلق د مرگ له خوفه پخپلو غوږو کښی خپلی گوتی و مندی او د هغه غږ له ویری د ډیرو خلقو سا وخیژی، هم داسی منافقان هم له یو لوری د خپلو دنیوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په یوه عجیبه پریشانی، ویره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چټی (بیکاره) تدبیرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مگر د الله تعالی قدرت له هر لوری کافران چار چاپیر نیولی او احاطه کری ئی دی او د هغه له نیولو او له عذابه په هیڅ دول (طریقه) نشی خلاصیدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطِفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّهَا أَضَاءَ لَهُمْ مَّشْوَاقِيهِ وَإِذَا ظَلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَبْعِهِمْ وَأَبْصَارُهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

نژدی ده چه بریشنا په چابکی سره یوسی (نور) د سترگو د دوی کله چه رڼا (رڼرا) کړی (بریشنا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودړی (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او وړندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایي) ښه قادر دی (چه غښی ئی کنول او وړندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته گوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «صراط مستقیم» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی ټینگیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریشنا له بریښیدلو سره په تلوو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریږی، مگر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو ځنی هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی ځایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لګول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مگر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٥١﴾
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾

ای خلقو! عبادت و کړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتي (له عذاب د الله) هغه (رب) چه گرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (گرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویي ایستی په دی (اویو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه گرځوی له الله تعالی سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندگانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایي او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالی تاسی او نور ټول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی ټول ضروریات او کردی (تولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالی څنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان گرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «وحده لا شریک له» یو، او بی ملگری دی.

وَأَن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه توتته توتته نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا يَصْلُحُ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لېوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنگه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لرئ چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالی کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرگند او مدلل شو.

وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّنْ دُونِ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۳﴾

او را وبولئ (ای مشرکانو!) مددگاران خپل بی له الله خخه که ییغ تاسی رشتیا ویونکی (په دی دعوی کښی چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کښی رشتینی ییغ چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالی له تولو غنی مدد او کومک (امداد) وغورئ! او معاونت تری واخلي! او په دی سره ئی ولمسوی چه تول سره کښی او یو لند سورت د قرآن د غو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالی نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له تولو غنی په ډیره تضرع او زاری او په دعاگانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کښی له تاسو سره مدد وکړی او غه آسانتیا درورسوی!

إِن لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۳۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یی ونه کړی شیغ پس وساتئ تاسی (ځانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک) د هغه بنیادمان او تیږی (گتۍ) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جوړ کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشئ جوړولی نو وویږئ له هغه اور خخه چه له گردو (تولو) اورو غنی زیات تیز او سوځوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیږی (گتۍ) دی چه تاسو ئی په عبادت کښی مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوړی او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا

رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَتُوا بِهِمُ مَتَسَابِهًا

او زیری ورکره (ای محمده) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیرې لاندی (تر مانیو او ونو) د هغو ویالی هرکله چه روزی ورکره شی دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه را کړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شی دوی ته میوه هم رنگه (او په خوند کښی سره بيله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مگر په خوند، مزه، رائحه، خوړوالی، لطافت او نراکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه وینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۵﴾

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښی پاکي ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذیله و اخلاقو) ځنی ټولی پاکي، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!

اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟

دوهم: «معیشت» چه څه خوړو او چیری اوسو؟

دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیږی؟.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا تَابِعُوضَةً فَبِأَنفُسِهَا

بیشکه الله نه پرېږدی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

میاشی سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښی د هغی معارضی غواب ورکری شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبني آیت په مقابل کښی شوی ده، خلاصه ئی دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سری تل پخپلو خبرو او اترو کښی د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو غنی ځان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له ټولو لویانو غنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنگه په خپل پاک کلام کښی د میاشی یا له هغه غنی د کومی لویې خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاگی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښی د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیږی چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښی پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی ښائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره گانه کیږی. هو! که په تمثیل کښی دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښی پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مگر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښی داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿فَمَا وَفَّاهَا﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشی غنی په حقارت او صغارت کښی زیات وی لکه چه په غځینو احادیثو کښی د دنیا تمثال د میاشی د وزرو سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ
مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه څیز اراده کړی ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کړی ده الله چه) گمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره ښیی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید گئی او کافران د حقارت په ډول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو غنی الله تعالیٰ څه مطلب او اراده لری؟ غواب ورکری شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو څخه ډیر خلق د گمراهی په کنده کښی لویږی او ډیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی څخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (ډیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يَصِلُ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٣٧﴾ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ
مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ
وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٣٨﴾

او نه گمراه کوی (الله) په دی مثال سره مگر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کړی دی الله په هغه سره چه پیوند دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: د ﴿مَا أَمَرَهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاء، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه و امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان غنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکړی او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتړی او د لویو اصحابو او د امت د صلاحاتو عیوب ولتوی یا ئی پری وتړی او بیا ئی مشهور کړی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورول) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لگاوه. مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو غنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلاحاتو څه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أََمْوَانًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ

ثُمَّ يُحْيِيكُمُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۸﴾

خرنگه کافران کبیری په الله باندی حال دا چه وی تاسی مړه بیا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بیا به (الله) مړه کړی تاسی بیا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعثت سره) بیا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښی تاسی بی ځانه اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ رومبی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بیا نطفه او ورپسی کلکه وینه او بیا یوه توتو غوښه شوی، له رومبنيو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وحي) اول د مور په رحم او بیا په دنیا کښی ژوند کوی، کله چه په دنیا کښی د مرگ وخت راشی او مړه شی بیا به په قیامت کښی ژوندی کبوی چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی یعنی له قبرونو څخه به ووځی او د الله تعالی په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالی د احساناتو او فائدو گرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته امید او هیله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا ترل غومره د تعجب، افسوس او حیرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۲۹﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شیان چه په ځمکه کښی دی تول، بیا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښی ئی د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالی تاسی پیدا کړی یی او ستاسی د بقاء او گټی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شیان خورا (دیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکلو او آغوستلو شیان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او گټی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردگار ستا پرېستو ته چه
بیشکه زه گرځوونکی یم په ځمکه کښی د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایي چه پر گردو (تولو) بنیادمانو ئی کړی دی او هغه د
حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده
او هغه ئی «خلیفه الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿خَلَقَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ جُجُيًّا﴾
څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول
(طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرېستو آیا گرځوی ته په ځمکه کښی هغه څوک چه فساد به کوی په
دی کښی او توپوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو
سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندېښنه د دی له امله (وځی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق
د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښی به مفسدین او وینی توپوونکی هم وی. حال دا چه
مونږ د الله تعالی دیر مطیع او فرمان وړونکی بندگان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه
پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم
اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرېستو ته د بنیادمانو احوال څرنگه
څرگند شوی وو؟ په دی کښی دیر احتمالات شته، یا به ئی په پیریانو باندی قیاس کړی وی
یابه الله تعالی پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښی لوستی وی یا به پوهیدلی وی
چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پیښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم
علی نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو ځنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم
علیه السلام د لیدلو په وخت کښی وویل چه «دا سړی به دیر غولپړی» لکه چه وروسته له هغه
همغسی ولیدل شو.

قَالَ إِنِّي أَنَا اللَّهُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾

وویل (الله) بیشکه زه پوهیږم په هغو اسرارو چه تاسی پری نه پوهیږئ.

تفسیر: پرېستو ته سمدلاسه په اجمالی طور داسی ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډیر ښه پوهیږو چه د ده په پیدا کولو کښی شته، څرنگه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دی ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضیلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۱﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۳۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا ئی وروړاندی کړل هغه ټول شیان پرېستو ته نو وویل خبر راکړئ تاسی ماته په نومونو د دی شیانو سره که یی تاسی رښتیا ویونکی (پخپله دغه وینا کښی) وویل پرېستو نسبت د پاکی کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مگر په هغه شی چه ښودلی دی تا مونږ ته بیشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئی.

تفسیر: لنده ئی دا چه حق تعالی آدم علیه السلام ته د هر شی نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، گته (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئی بی د کلام له واسطی د القاء په توگه (طریقه) ورپه زړه کړه ځکه چه بی له علمی کمال څخه خلافت او په دنیا باندی حکومت امکان نه درلود (لرلو). وروسته له دی، د دی لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسی مصلحت پرېستو ته څرگند شی د دغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه ئی له پرېستو څخه وفرمایله چه «که تاسی په دی خبره کښی رښتینی یی چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښی وږ (لائق) ئی نو د دی شیانو خواص او نومونه راوښیئ!» مگر هغوی په ځواب کښی پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښی وپوهیدلی چه بی له دی عمومی معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشی کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومی معلومات لرو مگر دا زموږ جزئی معلومات د دی خبری وږ (لائق) نه دی چه د خلافت مدعیانی شو، د دی خبری له پوهیدلو څخه وروسته ټولو په یوه غږ وویل «یا اله العالمینه! ستا علم او حکمت ته هیڅوک نشی رسیدی!»

قَالَ يَادِمُ اٰتِنَهُمْ بِاسْمَائِهِمْ فَلَمَّا اٰتٰهُمْ بِاسْمَائِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ
اِنِّيْ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿۳۸﴾

وویل (الله) ای آدمه! خبر کړه دوی په نومونو د دی شيانو، نو کله چه آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو د هغو شيانو وویل (الله) آيا نه ؤ ویلی ما تاسو ته چه بیشکه زه پوهیږم په پتو شيانو د آسمانونو او د ځمکې او پوهیږم پر هغو شيانو چه ښکاره کوئ ئی تاسی په (ژبه) او په هغو شيانو چه یی تاسی چه پتوئ ئی (په زړونو کښی).

تفسیر: وروسته له دی د آدم علیه السلام څخه د عالم د ټولو شيانو په نسبت سوال وشو «خلیفه الله» ژر تر ژره هغه ټول ملائکو ته وربیان او ټولی پرېستی ئی داسی متعجبی او حیرانی کړی چه د ده په علمی احاطه ئی تحسین او آفرین وویل، نو دلته الله تعالی ملائکو ته وفرمایل «آيا تاسو ته مو نه ؤ ویلی چه بیشکه زه ښه پوهیږم په پتو شيانو د آسمانونو او د ځمکې او ښه خبر یم په هغه شيانو چه ئی څرگندوئ، او پت ئی ساتئ په خپلو زړونو کښی».

(فائده): له دی څخه پر عبادت باندی د علم فضیلت ثابت شو وگورئ چه په عبادت کښی پرېستی دی حد ته رسیدلی دی چه معصومی دی مگر څرنگه چه په علم کښی د انسان څخه کمی دی نو ځکه ئی د خلافت مرتبه انسان ته داسی ورکړه چه پرېستی هم ورته تسلیمی شوی او ښایی چه هم داسی هم کیده ځکه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دی، او علم د الله تعالی له لویو صفاتو څخه دی نو د دی له امله (وَجی) حضرت آدم علیه السلام د خلافت وړ (لائق) وگرځید او د علم لوی صفت ځکه ورپه برخه شو چه په هر خلیفه کښی د خپل «مستخلف عنه» د کمال وجود یو ضروری امر دی.

وَ اِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا اِبْلٰسَ ط

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل مونږ پرېستو ته چه سجده وکړئ آدم ته (د تحیی) پس سجده وکړه دوی (ټولو) مگر (سجده ونکړه) ابلیس

تفسیر: کله چه د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو نو پرېستو او پیریانو ته امر وشو چه د آدم

علیه السلام په لوری د تحیی (تعظیمی) سجده وکړئ او هغه د خپلی سجدی قبله وگرځوئ د دی امر د منلو له امله (وجی) ټولی پرستی په سجده ولویدی مگر یواځی (ابلیس) له سجدی کولو څخه سر وغراوه چه په اصل کښی له پیریانو څخه ؤ او پرستو سره گډ او خلط شوی ؤ، د دی غاری غړولو او سرکشی سبب دا ؤ چه پیریان خو زړه کاله پر ځمکه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل کله چه د هغوی عصیان او فساد ډیر شو او په وینو توپولو کښی ئی ډیر زیادت وکړ نو له دغو پیریانو څخه ځینی د پاک الله په امر د پرستو له خوا ووژل شول او ځینی وتښتیدل په دښتو (بیابانونو) او ځنگلو او د غرونو په درو او جزیرو کښی پټ، تیت او پرک (خواه واره) شول (ابلیس) چه د دی پیریانو یو لوی عالم او عابد ؤ د پیریانو په فساد کښی ئی خپل پردیتوب (بیگانتوب) او بی گناهی ښکاره کړه او د پرستو په سپارښتنه له هم دوی سره محفوظ پاتی شو او په دی هیله (امید) او تمه چه وروسته له دی نه به د ټولو شړل شوو پیریانو په ځای زه د ټولی ځمکی والی او متصرف وټاکل (مقرر) شم په عبادت او ریاضت کښی ئی ډیر زیار (کوشش) او زحمت ایست او پرله پسې به د ځمکی د خلافت په چرت (خیال) کښی ډوب تللی ؤ، کله چه د الله تعالی اراده د آدم علیه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابلیس) مایوس شو او د خپل ریائی عبادت په بی ځایه تلو له اندازی زیات خپه شو او د حسد او کینې په جوش کښی ئی هغه کارونه وکړل چه په توان کښی ئی وو او په نتیجه کښی ملعون شو.

أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۴﴾

منع ئی راوړه (له سجدی نه) او لوئی ئی وکړه او ؤ دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کښی) له کافرانو څخه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په علم کښی له اوله دی کافر ؤ مگر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا ئی داسی وپوله چه اوس کافر شو ځکه چه د پاک الله امر ئی د تکبر او لویۍ له امله (وجی) ونه مانه او د الله جل جلاله حکم ئی له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننگ او عار موجب وگانه او یوازی له دی جهته کافر نه شو چه سجده ئی ونکړه.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا
حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۵﴾

او وویل مونږ ای آدمه! و اوسیره! ته او ښځه ستا په جنت کښی او خورئ! له میوو د جنته (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه هر چیرته مو چه خوښه وی او

مه نژدی کیږئ دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوئ) نو شیء به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د ځینو په وینا د انگورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَاَزَلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وشويول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدېوالی په واسطه) نو ویی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوگنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کښی) د سیند په گرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی‌بی حواء ئی په یو ډول (قسم) سره وشويوله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخوړ او په آدم علیه السلام باندی ئی هم وخوړ او داسی اطمینان او دادگیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالی د نورو مهربانیو مورد هم گرځی او لا ورته مقرب او نژدی کیږی او د الله تعالی د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوړه کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ

او وویل مونږ چه کوز شیء (له جنته ځمکی ته) حال دا چه ځینی ستاسی به له ځینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی ټولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه راکوز شیء! او په ځمکه کښی هستوگنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته ډیر زیات تکلیفونه او ربرونه (تکلیفونو) درپېښیږی ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لری چه د بندگانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٠﴾

او شته تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوګنی او اسباب د ګټی (فائدی) اخستلو تر یوه وخته پوری (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تل نه اوسیږئ! بلکه تر یوی ټاکلی (مقرری) مودی پوری به هلته اوسیږئ! او د هغه ځای له شیانو څخه به ګټه (فائده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیږئ! او هغه ټاکلی (مقرر) وخت هر چا لره د مړینی وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعی ډول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَكُمُ الْآدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٢١﴾

پس زده کړی آدم له پروردگار خپل څخه څو کلمی پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندی (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلونکی ښه مهربانی کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پشیمانی په حالت کښی په ژړا او واویلا او په زاری مشغول شو، په دی وخت کښی حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمی د القاء او الهام په توګه (طریقه) ور زده کړی چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمی دا دی

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾
(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا

(بیا) وویل مونږ چه کوز شی له جنته ټول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئی سمدلاسه د ورتګ امر ورنکړ بلکه امر ئی پری وکړ چه په دنیا کښی هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسی وه. ښکاره خبره ده چه دی ئی د ځمکی لپاره «خلیفه» ټاکلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسی فرمایلی دی هر هغه چه زما تابع او منونکی وی نو هغه ته به د دنیا هستوګنه هیڅ ضرر نه رسوی بلکه ګټه (فائده) ورته لری.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه و متضادو عنصر د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

وَإِنَّا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَنُحْيِيَنَّكَ مِثْلَ هَذِي قَمِيْنٍ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٠﴾

پس که راغی تاسی ته له ما ځنی کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به وی دوی (هیچیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندېښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پېښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپګان چه انسان ته له مصیبت وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مر کیدلو له تصور نه چاته وررسیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مر کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایت سره سم تګ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندېښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مګر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندېښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاء علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا ځنی ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی گناه شخص چه د بادشاه یا د زمري له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه ګواکي دغه شخص د باچا یا د زمري په مقابل کښی کومه گناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمري سببیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب ګرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمري هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ په ځای ئی ﴿لَا خَوْفٌ فِيهِمْ﴾ یا ﴿لَا يَحْزَنُونَ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾
يٰٓبَنِي إِسْرَءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ
بِعَهْدِكُمْ وَآيَايَ فَارْهَبُونِ ﴿٨١﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گنی آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښی همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس ووبریږئ (له مناهیهو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریږئ!)

تفسیر: اول ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښی د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکې، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی ورپه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښی کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښی ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاء او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښی مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.

چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ﴾
آیة - یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرگونو انبیاء ئی په دوی کښی مبعوث کړی دی (توریت) او نور کتابونه ئی پر دوی نازل فرمایلی دی، دوی ئی د فرعون له عذابہ ژغورلی (ساتلی) دی، د دوی تصرف او تسلط ئی د شام پر هیواد (ملک) قایم کړی دی، پر دوی ئی د «من» او «سلوی» خواره نازل کړی دی له یوی تیږی (گتی) څخه ئی د اویو دوولس چیني دوی ته بهولی دی او هسی نعمتونه او د عاداتو خوارق ئی ورپه برخه کړی دی چه د نورو خلقو په برخه نه دی شوی ﴿وَأَنذَرْتُهُمْ يَوْمَ﴾ الآية - او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبي چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی په دخول د جنت په «توریت» کښی هسی امر شوی ؤ چه تاسی د «توریت» پر احکامو ټینگ اوسئ! او پر هر نبي علیه السلام باندی چه در ویی لیږم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملکرتیا وکړئ! چه د (شام) هیواد (ملک) ستاسو په قبضه کښی پاتی شی بنی اسرائیلو دا گردی (تولی) خبری منلی وی مگر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل په بدنیتی ئی پیل (ابتدا) وکړ- په رشوتونو باندی ئی خبری او مسئلی اړولی او غلطی ئی ورشوولی - او حق به ئی پتاوه - وروسته له دی چه خپل ریاست ئی قائم کړ د انبیاءو له اطاعت څخه ئی سر وغراوه، بلکه د ځینو په وژلو ئی هم لاس پوری کړ. د «توریت» په هر ځای کښی چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینی وی هغه ئی بدلی کړی نو د دی شیانو له امله (وجی) گمراهان شول.

وَالْمُؤَابَبَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أُولَٰ كَافِرِيْهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا
 قَلِيلًا ذَرَّآيَا فَاتَّقُونِ ۚ وَلَا تَلْسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کړی دی ما حال دا چه (تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب) چه تاسی سره دی او مه کیږئ! اول کافر (نه منونکی) په دی (قرآن) باندی او مه پیږئ (مه آخلی) په آیتونو زما قیمت لږ او خاص له مانه پس وویږئ! (دا کار مه کوئ!) او مه گدوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د (توریت سره) او (مه) پتوئ! حق حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلط او پتولو سره)

تفسیر: په «توریت» کښی لیکل شوی ؤ هغه پیغمبر چه د «توریت» تصدیق وکړی هغه صادق دی نو تاسی ئی ومنئ او که توریت ونه منی دروغ وایی.

(تنبیه): قرآنی احکام په اومرو، نواهیو او د انبیاءو په عقایدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کښی له «توریت» او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی هو! د

هغوی غیبنی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مگر هغه د تصدیق غنی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. غیبنی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر (نعوذ بالله) هغه ته څوک تکذیب نه وایی ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښی راځی.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَمْسُوكَ أَلْفًا وَلَا مِائَةً وَلَا مِائَةً وَلَا مِائَةً﴾ الآية - او مه کیږئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی رومبنی تکذیب کوونکی مه شی! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښی لویږی، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری غنی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یئ! او دا کفر له رومبنی کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شی به معنوره = پوهنده عاصی به وی له عنره دوره نابینا که شی اړتاو ملامت نه دی = که په غټو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿۲۳﴾

او سم قائموئ (په ښه ترتیب سره ادا کوئ) لمونځ! او ورکوئ زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښی په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَنَّا مُرُّونَ النَّاسَ بِالْإِثْرِ وَتَنْسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

آیا امر کوئ تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروئ ځانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو ځینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهربینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شبهی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پتوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «الدال علی الخیر کفاعله» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ بانندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٢٧﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له څرگندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راوړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالی د دی دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازې په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالی نه ویږیږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالی سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالی تقرب حاصلیږی. ښوای (ښوایکي) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرٰٓءٰٓءِٓلُ اذْكُرُوْا نِعْمَتِيَ الَّتِيْ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاِنِّيْ فَضَّلْتُكُمْ عَلَ الْاٰلَمِيْنَ ﴿٢٥﴾

ای بنی اسرائیلو (د یعقوب اولادئ!) یاد کریئ نعمت زما هغه چه انعام می کری دی په تاسی او (بل دا یاد کریئ! چه) بیشکه ما غوره کری یی تاسی (نیکونه ستاسی) په خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: څرنگه چه د تقوی او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت کښی د غرق کیدلو په وسیله سخت وو نو آسانه لاره ئی ښیی چه هغه شکر دی، نو ځکه حق تعالی خپل هغه انعامات او احسانات ورپه یادوی چه وخت په وخت ئی په دوی باندی کری دی او هم د دوی د ناوړو (نارواؤ) کارونو ذکر کوی دا یوه فطری مسئله ده چه نه یوازی انسان بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لری او د هغه پیروی کوی هم دغه مضمون په څو رکوع گانو کښی په مفصل ډول (طریقه) بیان شوی دی.

(فائده): په عالمیانو باندی د بنی اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چه دوی د پیدایښت له ابتدا څخه د دی خطاب تر نازلیدلو پوری په نورو گړدو (ټولو) فرقو فضیلت درلود (لرلو) او هیڅوک د دوی ساری (سیال) نه ؤ کله چه هغوی د پاک قرآن او د آخری زمانی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ودریدل نو د دوی فضیلت له منځه ولاړ او د ﴿الْمُضَوَّبُ عَلَيْهِمْ﴾ او ﴿الْمَالِئِ﴾ لقب ورپه برخه شو او د حضرت محمد صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنْتُمْ خِزْيَانَةً﴾ خلعت ورکړ شو.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٢٦﴾

او وویږیئ (له عذابه) د هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به منل کیده شی له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستی شی له دغه نفس څخه بدل (فدیة) او نه به له دوی سره مدد وکری شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: کله چه څوک په کومه بلا اخته کیږی نو د هغه دوستان زیاتره له دی وسیلو څخه کار اخلی ږومی د هغه د حق د ادا کولو له پاره زیار (محنت) کوی که په دی وسیله کار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره ټولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توگه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیة وروپاندي کوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد گاران) راټولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالی هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایي چه کوم سری که په هره اندازه د الله تعالی دښمنان دی له څلور گونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه گټه (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که مونږ هر غومره زیاته گناه هم وکړو الله تعالی په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ ځنی پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالی ځنی زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالی فرمایي چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندي مونږ «اهل السنه والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿قَالَتَا اِنْ شِئِیْنِ﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَ اِذْ نَجَّيْنٰكُمْ مِّنْ اِلٰی فِرْعَوْنَ یَسُوْمُوْنَکُمْ سُوًّا الْعَذَابِ یَذَرُکُمْ اَبْنَاءَکُمْ وَ یَسْتَحْیُوْنَ نِسَاءَکُمْ وَ فِیْ ذٰلِکُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَّبِّکُمْ عَظِیْمٌ ﴿۹۸﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پریشودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا ټولو کښی مصیبت یا نعمت یا... امتحان ؤ له (طرفه) د پروردگار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجمیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سری پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هلك چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالی موسی علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿يَا﴾ څو معنی گمانی لری، که د ﴿ذٰلِکُمْ﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿يَا﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿يَا﴾ ځنی به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بَيْنَكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

او (یاد کریں!) هغه وخت چه خیری کر مونبر د تاسی لپاره بحر نو نجات درکر مونبر تاسی ته او غرق کرل مونبر عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کریں هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیگونه د فرعون له ویری څخه وتښتیدل او داسی یو ځای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسې د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره گیر او په لوی عذاب او ویر کېښی اخته کری، نو مونبر تاسی ته نجات او خلاصی درکړه او د فرعون لښکر مو تول دوب کړ. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾

او (یاد کریں!) هغه وخت چه وعده کری وه مونبر له موسی سره څلویښت شپې بیا ونيوه تاسی خوشی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسی (طور) ته) او وئ تاسی (په دی کار کېښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونبر له موسی علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپې او ورځی کیښوده وروسته له دی چه موسی د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوشی (سخی) په عبادت مشغول او لگیا شول، نو تاسی ډیر بی انصاف یی چه خوشی (سخی) مو په خپلی خدایی وتاکه (و نیووه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾

بیا عفووه وکړه مونبر له تاسی نه وروسته له دغه (د خوشی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۵۳﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره ومومئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلی راڅرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسی علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يَقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یی) ظلم کړی دی تاسی پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ ځانونه خپل!

تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایښی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای گڼلی او سجده ئی ورته کړی وه، ځینی وایی چه بنی اسرائیل په دریو برخو ویشلی شوی وو

(۱) : هغه ډله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوئ.

(۲) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه مگر نور ئی د خوسی (سخی) له سجده نه منع نه کړل.

(۳) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکړه. په دریمه ډله امر وشو چه تول دی ووژل شی «دوهمی ډلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنئ چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی ډلی په دی کښی له سره شرکت ونه کړ ځکه چه هغوی ته د دی توبی هیڅ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره گناه ئی نه وه کړی.

ذِكْمُ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِيكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۵۴﴾

دغه (ځان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کړه توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کښی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ اوکه د توبی تتمه وه؟ لکه چه زمونږ په «محمدي شریعت» کښی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کښی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل وژنی، که ئی بخښی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يٰمُوسَىٰ لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّعِقَةُ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿۵۵﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۶﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسی تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کړئ مونږ تاسی پس له مرگه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیگنو (فاندو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترغو مونږ پخپلو سترگو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب و چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوئ! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوئ! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام او یا تنه غوره سری له ځانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واورئ. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی او یا تنو منتخبو سریو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه راښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښیه! چه په خپلو سترگو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وجی) و چه ورباندی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره تول سره مړه شول.

وَزَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى كُلَّوَمِنْ طَيْبَاتٍ
مَا رَزَقْنَاهُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٤﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه سوری گرځولی وه مونږ په تاسی ورپخ (د تیه په میدان کښی) او نازل کړی وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلوی (مرغان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته او ظلم نه وکړی دوی پر مونږ باندی (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چه په ځانو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون دوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره ډاگ (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د ورپخی سوری وشو، څرنکه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلوی» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو دیر خواړه خواړه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د څوزو گوړی) ته ورته وی، کله چه دوی د شپي له مخی ویده کیدل سحر

(گهیخ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخیسته. «سلوی» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وایو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرهاو دانی سره تولیدلی چه د لږ څه تیاری څخه وروسته به هر سری له هغو څڼی له خپل ضرورت سره سم نیول، وریټول او خوړل به ئی، تر ډیری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلوی» وه.

﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ - خورئ تاسی له پاکیزه د هغو شیانو څخه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته (یعنی په دی لطیفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډیره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورځی لپاره ئی د ذخیرې (زیرمی) په ډول (طریقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادلې غوښتنه مه کوئ!).

﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُ﴾ الآية - او ظلم نه وکړی دوی پر مونږ باندی هیڅ په دغه عصیان سره لیکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصیان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زیرمه (ذخیره) کولو ئی پیل (شروع) وکړ چه هغه به ورستیده، تعفن (بدبوئی) (ددوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادلې غوښتنه وکړه چه نسک، هوره، پیاز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکړی شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) رپرونو (تکلیفونو) اخته شول.

وَاذْكُلُوا اَدْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَاَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سَجْدًا وَاَقُولُوا حِطَّةٌ تَغْفِرْ لَكُمْ
خَطِيئَتَكُمْ وَسَيَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۸﴾

او یاد کړئ! هغه وخت چه وویل (مونږ بنی اسرائیلو ته د موسی په ژبه) چه ننوځئ! دغی قریبی (اریحا) ته پس خورئ! له (میوو) د ده څخه هر چیرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ گناهونه!) چه وبخښو تاسی ته گناهونه د تاسی. او ژر ده چه زیات به کړو نیکانو ته (اجر).

تفسیر: کله چه بنی اسرائیل په دی پاس ډاگ کښی له ډیرو گرځیدلو څخه تنگ شول او د ډیر «من» او «سلوی» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اریحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوگنه

درلوده (لرله)، غځینی وایی چه دا ښار بیت المقدس ؤ.

﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا﴾ او ننوځی په دروازه د دی ښار کښی سجده کوونکی (یعنی) د دی ښار په دروازه کښی د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښی ننوځئ! دا خو بدنی شکر شو. غځینی وایی چه د تواضع او عاجزی له امله (وجی) خپلی ملاوی لږ څه کږی کړئ! او په ژبه سره د خپلو گناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لسانی شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوی د هغه گردی (تولی) خطاوی بخپلی کیږی او د نیکو بندگانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رَجْرًا
مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٧﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغی خبری څخه چه ویلی شوی وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دی چه وو دوی چه سر به ئی غراوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسی تبدیلی ئی پکښی وکړه چه د «حطه» په ځای ئی د توکو او مسخرو په دول (طریقه) (حنطه) وویل (چه معنی ئی غنم دی) او د سجدی په ځای به په خپلو کوناتیو ښویدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښی طاعون ورگډ شو او په یوه ماسپښین کښی اویا زره یهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوِيهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتی موسی خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسی ته) چه ووهه په همسا خپلی سره تیره (گته) (نو چه ویی وهله تیره) (گته) پس وخوتیدلی (روانی شوی) له هغی تیږی (گتی) څخه دوولس چیني

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلی، نو موسی علیه السلام پر

یوه تیږه (گټه) باندې خپله همسا ووهله، نو دوولس چینی وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلې هم دوولس دی، د ځینو قبیلو سری زیات او د ځینو قبیلو سری لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چیننه وه. او د پیژندگلوی نښه ئی هم دغه موافقت ؤ یا داسی تاکیلی (مقرر) شوی وه چه د دی تیږی (گټی) له فلانی خوا څخه چه په فلانی لوری کومی اوبه بهیږی، هغه به د فلانی قوم اوبه وی، هغه لنډ نظره چه له هسی معجزاتو ځنی انکار کوی نو (سری نه دی دوی دی چپ له سربتوبه) وگورئ! چه «مقناطیس» په څه دول (طریقه) سره اوسپنه خپل لوری ته کشوی (راکارپی) نو دی تیږی (گټی) ته هم الله تعالی هسی یو قوت وربښلی ؤ چه له هر لوری ځنی به ئی اوبه ځان ته کشولی (راښکلی) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولی.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ^{۹۰}

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ! او څښئ! له (خاص) روزی د الله څخه (بی له واسطی د اسبابو) او مه تیریرئ له حده په ځمکه کښی حال دا چه ورانی کوونکی اوسئ تاسی (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالی وفرمایل چه له «من» او «سلوی» ځنی خورئ! او د دغو چینو له اوبو ځنی څښئ! او په جهان کښی فساد مه اچوئ!

چه له غیبه نه دررسی خواږه ډیر ▪ هوشیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په گناه سره بندیری نعمتونه ▪ په گناه سره زیاتیری زحمتونه

وَإِذْ قُلْنَا لِمُوسَى لَنْ نُّصِيرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تَنْتَثِرُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلَهَا

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسی! هیڅکله صبر نشو کولی

مونڊ پر طعام يو (قسم د من او سلوی) باندی پس وغواړه زمونږ لپاره له خپل پروردگار نه چه راوباسی مونږ ته له هغو شيانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساکو) د دی او له بادرنگو (ترو) د دی او له هورې (یا غنمو یا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پیازو د دی

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، بنی اسرائیلو چه د هغو غیبی طعامو له خوړلو څخه مایه شول نو ئی په داسی وینا سره شروع وکړه «مونږ په یوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونږ ته له ځمکی ځنی پیدا شوی شيان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شيان په کار دی».

قَالَ أَتَسْتَبِيحُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ يَأْلَذِي هُوَ حَيْرٌ

نو وویل (موسیٰ) آیا بدلوی؟! (آخلع!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډیر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من - ترنجبین) او (سلوی - مرغان) چه له هره حیثه تاسی ته ښه دی په هورې پیازو او نورو سره ئی ولی بدلوی؟

إِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شی (د شام له تیه نه) یوه ښار ته پس بیشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسیر: که ستاسی زړه هم داسی شيانو ته کیږی نو کوم ښار ته لاړ شی چه ستاسی دا مطلوبه شيان تول درورسېږی لکه چه بیا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا غَضَبَ اللَّهِ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضایی په سبب) ذلت او محتاجی او اخته شول دوی په غضب له (جانبه د) الله

تفسیر: ذلت او خواری هم دا ده چه یهودان تل د مسلمانانو او نصاری و رعیت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډیر مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کیږی نو دا مال د هغو

د خوارئ سبب او د دوی د عُثان وېال گرځی، یهودان له حکومت او خپلواکۍ غنی چه د پت او عزت سبب دی بیخی بی برخی دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سری ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی خرگندولی او تل خپل عُثان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د ډیر حرص او بخل له امله (وجی) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځی، ځکه چه اصلی غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالی د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخیستی ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالی دوی ته ورځنلی ؤ مخونه واپړول او رجوع ئی تری وکړه، نو د الله تعالی په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدائ په نعمت څوک شی نارضا

گنج به ئی درومی رنځ به مومی شی اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيِّنَ
بَغْيًاۙ الْحَقُّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٩١﴾

دا (خواری او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحیی) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب ؤ چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاء علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالی د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو څخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِیْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرَی وَالصَّبِیِّیْنَ
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صٰلِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُوْنَ ﴿٩٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی ځنی) چه ایمان راوړی دی په الله او په ورځ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیچیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرماییل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاء اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالی ته نژدی او ښه یو».

(فائده): د حضرت موسی علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسی علیه السلام امت ته (نصاری) یا (ترسا) وایی. «صابئین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه ښیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۰﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی څخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخليع هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم دروند او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وجی) الله تعالی یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اوږونه بل شول او دوی ته هیڅ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره څریدل څرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شپې ځواب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسی علیه السلام دین لا له پخوا څخه منلی ؤ او څو څو ځلې ئی له حضرت موسی علیه السلام ځنی غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو!» او پر دی باندی ئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئی ملاوی وترلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلافی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۱۶۷﴾

بیا شا کړه تاسی (د الله له فرمانه وگرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبولولو او یا تاسی ته د محمد په درلیږلو) نو هرومرو (خامخا) به شوی وی تاسی له زیانکارانو څخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالی فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعت سره به مو هم هغه گناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدُوا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِرِينَ ﴿۱۶۸﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز ئی کړی وو له تاسی څخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شی! بیزوگان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرر ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ،!» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورخ هم ښکار کاوه، نو الله تعالى دوی مسخ کړل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوگانو په شان واپړل، په دوی کښی که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مگر خبری ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له دری ورځو وروسته تول مړه شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی شوی وه، د دی پېښی تفصیل د «الأعراف» په سورت کښی راځی.

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّلْمَآبِیْنِ یَذِیْبُهَا وَمَا خَلَفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِیْنَ ﴿۶۹﴾

نو وگرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښی) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وگرځاوه چه تول وړاندنی او وروستنی خلق تری پند واخلي «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلی ده، یا ئی وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل در معلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښی یو سری (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اړاوه نو له حضرت موسی علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسی علیه السلام وفرمایل «د الله تعالى دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه توتو په هغه مری ووهئ! نو دا مری به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښی». الله تعالى په هم دی ډول (طریقه) هغه مری ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښی قاتل په قصاص ورسید او ورته ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوا اتَّخَذَ نَاهِزُؤًا

ووایل (بنی اسرائیلو) آیا گرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخري کوي؟ څکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلومېږي او مونږ دا نه ليدلي دي او نه مو آوريدلي دي چه د غوا د غوښي د يوي توتي له وهلو څخه به مري ژوندي کيږي.

قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ۝۶۵

وويل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دي نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخري کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعي احکامو کښی نشته او له (نبي) څخه هېڅکله کيدونکی نه وي.

قَالُوا اَدْعٰى لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ ۝

وويل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړي مونږ ته چه څنگه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنگه ده هغه غوا چه مري پري ژوندي کيږي، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنگه دی؟ زړه ده که وږه ده؟ او په څه ډول (طریقه) نی ومومو؟

قَالَ اِنَّهُ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا قَارِضٌ وَلَا يَكُوْرُ

عَوَانٌ بَيِّنٌ ذٰلِكَ فَاَفْعَلُوْا مَا تُمْرُوْنَ ۝۶۶

وويل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وږه ده میانه حاله ده په منځ د دغو (زوروالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پري مامور شوی یی! بیا وويل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿١٩﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ

(بنی اسرائیلو) چه وغواره (ای موسی) دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنگ ئی وویل (موسی) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیره چه تک زیر دی رنگ ئی چه خوشالوی (زړونه د) لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواره دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکوونکی ده که صحرايي ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَبَهَ عَلَيْكَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَنَهْتَدُونَ ﴿٢٠﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیری او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هر ورو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسی) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیچیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ■ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار ولیکن د «استثناء» په برکت ■ لار موندونکی کړل مقصود ته کردگار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولَ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَبَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا

وایی بیشکه دا یوه غوا ده چه نه ربړ (تکلیف) ایستونکی ده چه قلبه کوی
 ځمکه او نه اوبه کوی (په اړت سره) کښت، (فصل) ساتلی شوی ده (له
 کارونو، عیبونو یا له نورو رنگونو) نشته هیڅ یو داغ په رنگ د دی کښی.

تفسیر: یعنی په اعضاو کښی ئی هیڅ نقصان نشته او په رنگ کښی ئی د بل کوم رنگ هیڅ یو
 داغ او خال نشته، بلکه تکه زیره ده.

قَالُوا لَنْ جُنَّتْ بِالْحَقِّ قَدْ بَعُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

ووېل (بنی اسرائیلو موسی ته چه) اوس دی راوړه روښانه خبره نو حلاله کړه
 دوی هغه غوا او نه وو نژدی دوی (دی خبری ته) چه دا کار به ئی کړی وی.
 (د قیمت له ډیر والی یا د قاتل د پیدا کیدلو له شرمه).

تفسیر: دا غوا د داسی یوه نیکبخت سړی وه چه د خپلی مور خدمت به ئی زیات کاوه خلقو
 هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخیسته چه د هغی غوا په پوستکی کښی ځائیدل او
 بیا ئی حلاله کړه، دوی داسی نه گڼل چه دا غوا به په دومره گران قیمت سره په لاس راځی او
 که پوهیدلی وی نو نژدی وو چه لاس ئی ترینه اخیستی وی.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَرَأْتُمُ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٤٢﴾

(او یاد کړئ!) هغه وخت چه مړ کړ (پلرونو) ستاسی یو سړی نو په جگړه
 شوئ په هغه (مقتول) کښی او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شی چه وئ
 تاسی چه پټاوه به مو هغه (قتل)

تفسیر: یعنی ستاسی پلرونو (عامیل) وژلی ؤ، بیا ئی د هغه وژل یو په بل اړول او هغه شی چه
 تاسی پټاوه یعنی ایمانی ضعف یا د وژونکی احوال الله تعالی درښکاره کړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَعْضَهَا

نو وویل مونږ چه ووهئ دا مړی په یوی بوتی د غوا (بیا ژوندی شو هغه
 مقتول)

تفسیر: یعنی کله چه ئی د هنی غوا یوه توته غوښه په هغه مری ووهله هغه مری د پاک الله په حکم ژوندی شو او وینی د هغه له پرهاړو څخه وبهیدی او د خپل وژونکی نوم ئی وروښود چه د هم دغه مقتول ورپرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه ئی په بیدیا (صحرا) کښی هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئی وښودل، بیرته ولوید او مړ شو.

كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٩﴾

هم داسی (لکه چه عامیل ئی ژوندی کړ) ژوندی کوی الله مری (په قیامت کښی) او درښی تاسی ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره د دی چه تاسی غور وکړئ!

تفسیر: یعنی هم داسی چه هغه مقتول ئی ژوندی کړ، الله تعالیٰ په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کښی تول خلق هم ژوندی کوی او د خپل کامل قدرت آیتونه تاسی ته درښی شو تاسی غور وکړئ او وپوهیږئ چه پاک الله مری هم ژوندی کولی شی.

ثُمَّ قَسَتْ فُلُوبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ

بیا سخت شول زړونه ستاسی پس له دغه (ژوندی کولو د مری)

تفسیر: یعنی «عامیل» له ژوندی پاڅیدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسی آیاتو له لیدلو څخه وروسته هم ستاسی زړونه پاسته نشول.

فِي كَالِحِجَارَةٍ أَوْ آسَدُ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ
الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقُّ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا
لَمَّا يَنْهُبُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٣٠﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تیږی (گتۍ) دی (په سختوالی کښی) بلکه ډیر زیات دی په سختوالی کښی. او بیشکه چه له ځینو تیږو (گتو) ځنی خامخا

هغه دی چه خوتیږی (بهیږی) له هغو څخه لویې لویې ویالې او په تحقیق سره
 غینې له دی تیږو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوځی له هغو
 څخه اوبه او بیشکه غینې له دی تیږو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه
 رارغری (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه
 کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له غینو تیږو (گتو) څخه ډیری گتې (فائدی) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالې ور
 څخه وځی او له غینو تیږو (گتو) څخه لږ اوبه وځی او د هغه پرمېنی قسم په نسبت لږی فائده
 ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له غینو تیږو (گتو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو
 کښی یو ځانته اثر او تأثر موجود وی، مگر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیږو (گتو)
 څخه سخت دی. نه په هغو کښی څه فائده او نه پکښی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله
 تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هیڅکله بی خبر نه دی.

اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُّؤْمِنُوا بِالْكِتٰبِ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ
 كَلِمَ اللّٰهِ ثُمَّ يِجْرَفُوْنَ مِنْ اَعْدٰى مَا عَقَلُوْهُ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿٥﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا
 ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام
 د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا
 چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسی علیه السلام سره د الله تعالیٰ
 د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتګ په وخت کښی له ځانه داسی
 خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس
 نه رسیږی د هغه پریشودل ستاسی په اختیار کښی دی.» غینې وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه
 مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کښی ئی لفظی او معنوی
 تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور
 آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذْ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِبَعْضِهِمْ إِلَى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ
بِمَا فَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيَحْجُوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۴۷﴾

او کله چه ملاقات وکری (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازې شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جگره وکری له تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردگار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟ (په دی چه دشمن ته حجت وربښی)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توگه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوی؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه مسلمانان به ستاسی د پروردگار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره له دی چه گرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی، نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿۴۸﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او نفاق) چه پتوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د دوی ټول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له گردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پت کړی ؤ خو الله تعالی هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پت کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پت هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِي وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٤٨﴾

او غیبنی له دغو (یهودانو) څخه آمان دی چه نه پوهیږی په کتاب (توریت) باندی مگر خو (پوهیږی) په هیلو (آرزوگانو) د خپلو نفسونو او نه دی دوی مگر خو بی دلیلہ گمان کوی.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دی هغوی خو په هیڅ نه پوهیږی چه په «توریت» کښی څه شی لیکل شوی دی؟ مگر په هغو څو آرزوگانو خبر دی چه له خپلو پوهانو څخه ئی په دروغو اوریدلی ده لکه چه وایی جنت ته به بی له یهودانو بل څوک نه ورننوځی زمونږ پلرونه او نیکونه هرورمو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړی. دا د هغوی هسی بی اصله خیالات دی چه هیڅ دلیل ورته نه لری.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيُشْتَرَوْا بِهِ تَمَتًّا قَلِيلًا قَوْلٌ لَهُمْ مِمَّا كُتِبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٤٩﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکي کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بیا وایی دغه (محرفين خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دی چه واخلی په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شی چه لیکلی دی لاسو د دوی او بیا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوی ئی (چه رشوت اخیستل دی)

تفسیر: دا هغه کسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او لیکي ئی او الله تعالی ته ئی نسبت کوی مثلاً په «توریت» کښی لیکلی ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلی مخ، تکی توری گڼی ولول تاو شوی څڼی، توری سترگی، میانه قد، غنم رنگ لری.» دوی هغه خبری واپولی او داسی ئی ولیکل چه «قد ئی اوږد، سترگی ئی شنی او څڼی ئی ساده، سمی او څوړندی او زیری دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کری او د هغوی په دنیوی منافعو کښی څه نقصان پیدا نه شی.

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً

او وایی دوی (یعنی یهودان) هیچیری به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مگر څو ورځی شمیرلی شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایی اوه ورځی او ځینی غلوښت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښی بوخت وو. او ځینی غلوښت کاله هومره وخت چه دوی د تیه په میدان کښی سرگردان وو ځینی وایی هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښی ئی ژوند کری وی.

قُلْ أَتَّخَذُ ثَمَرِ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَكُمْ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۵۰﴾

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایی (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږئ (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایی)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښی نه پاتی کیږی ځکه د «خلود فی النار» او «خلود فی الجنة» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بیان فرمایي له ټولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شی وتلی.

بَلْ مِنْكُمْ كَاسِبٌ سَيِّئٌ وَآحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده گناه د ده (چه تر مرگه پوری کفر دی)

تفسیر: د گناه احاطه کول یا له چا ځنی چار چاپیر گناه تاویدل دا معنی لری چه گناه په هغه

داسی غلبه وکری چه هیڅ خوا ئی داسی نه وی چه گناه هلته انبار نه وی تر دی که یوازی د
چا په زړه کښی د ایمان او تصدیق لږ اثر وی، هم گناه په هغه احاطه نه کوی نو دا صورت
یوازی په کافرانو صادق کیدی شی او بس.

فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ۝ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ
لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ تَوَالِدِينَ إِحْسَانًا ۖ وَذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ
حُسْنًا ۖ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ۖ ثُمَّ
تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ ۝

نو هم دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، دوی به په هغه اور (د
دوزخ) کښی تل وی او هغه کسان چه مؤمنان دی او عملونه کړی دی دوی د
نیکی هم دغه کسان صاحبان د جنت دی دوی به په هغه جنت کښی تل وی
او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخلست مونږ عهد محکم له بنی
اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چه عبادت مه کوئ! مگر
یوازی د الله او (نیکی کوئ) سره له مور او پلار نیکی! او له خاوندانو د
خپلوی سره! او له یتیمانو (پلار مرو) سره! او له مسکینانو سره! او وواپی
خلغو ته (ښی خوږی) ښایسته خبری او سم قائموئ لمونځ! (ادا کوئ ئی د
تولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوئ زکوة بیا وگرځیدئ تاسی (له دی
عهده) مگر (ونه وگرځیدل) لږ له تاسی څخه حال دا چه هم دا تاسی مخ
وگرځوونکی یی (له الهی احکامو نه)

تفسیر: یعنی د الهی احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسی عادت بلکه په طبیعت کښی داخل
شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
أَنفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿۸۴﴾

او (یاد کریں ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسعی ځانونه خپل (یعنی یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یی. په خپلو نفسونو په دی چه عهد ترلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شری.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ
مِنْ دِيَارِهِمْ تَظْهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یی چه وژنئ ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسنو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی څخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی ډلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخړی (جگری) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تیر ؤ او د بنی نضیر ملگری د خزرج تیر ؤ. د جنگ او جگری په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی ډلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی ډلی پر بلی ډلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شرله او د هغو کورونه به ئی لوتل. که کوم سړی به دوی ته په دی جگړو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدیة) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی څه اشاره راځی.

وَأَن يَأْتُواكُمُ اسْرَى تُفَدُّوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ
أَفْتُومُنُونَ بَعْضُ الْكُتُبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ

او که راشی دوی تاسی ته بندیان نو فدیہ ورکوی تاسی د دوی په عیای شان دا چه حرام کړی شوی دی پر تاسی ایستل د هغو ایا پس (منع او) ایمان راوړئ تاسی پر غینو (احکامو د) کتاب (چه فدیہ ده) او کافران کیږئ په غینو نورو (احکامو د) کتاب چه بی گناه وژنئ په گناه سره مرسته (مدد) کوئ د دوی مغلوبان له وطنه شړئ.

تفسیر: یعنی که د بل تبر او قوم په لاس کښی بندی شئ نو د هغه په خلاصولو کښی په ډیره میرانه (بهادری) ټول سره ولاړیږئ او ملاوی ترئ، مگر په خپله د هغه د ویني د غښتنلو او مری غځولو لپاره شنه ناست یی نو که غواړئ چه د الله تعالی په احکامو باندی عمل او تگ وکړئ ښایی چه په دواړو عیایو کښی له هغه سره معاونت او مرحمت وکړئ او د هغه له اعانت او حمایت څخه سر ونه غړوئ!.

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ الْآخِزِي فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ
الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٥٨﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه کوی دا (کارونه) له تاسی څخه مگر خو رسوایی ده په ژوند د دنیا کښی او په ورځ د قیامت کښی گرځول کیږی دوی ډیر سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه څه چه کوی ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی داسی کوئ چه غینی احکام منع او له غینو څخه انکار کوئ نو د دی لپاره چه د ایمان تجزیه ممکنه نه ده نو ځکه د غینو احکامو منکر هم مطلق کافر گناهه شی او د غینو احکامو په منلو باندی چاته هیڅ ایمان نه په برخه کیږی. له دی مبارک آیت څخه په ښکاره ډول (طریقه) معلومه شوه که کوم سری غینی شرعی احکام منی او په متابعت کښی ئی بوخت وی مگر د غینو هغو احکامو له منلو څخه چه د ده له طبیعت یا عادت یا مقاصدو څخه مخالف وی

انکار کوی نو د هغو ځینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ٨٩

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دنیوی ګټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلکو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی ګټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالی د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالی په دربار کښی څوک وکړی شی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ٩٠

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او پر له پسې استولی وو مونږ پس له موسی نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحیی او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسی زوی د مریمې ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسی په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مری ژوندی کول - د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول - او د پټو خبرو ښوول، د عیسی علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مری ژوندی کول.

أَفَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُولٌ مِنْهَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِّقَا كَذَّبْتُمْ

آیا نو هر کله چه را به غی تاسی ته کوم رسول په هغو احکامو سره چه نه به خوښول نفسونو د تاسی نو تکبر (لوئی) کوله تاسی (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاؤ یوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسی (لکه محمد، عیسیٰ او موسیٰ)

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت محمد رسول الله - حضرت عیسیٰ روح الله او حضرت موسیٰ کلیم الله عليهم الصلوة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِّقَا تَقْتُلُونَ ﴿٨٥﴾

او بله ډله (د انبیاؤ) ووژله تاسی (لکه زکریا، یحییٰ او شعيب).

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت زکریا، یحییٰ او شعيب عليهم السلام ووژل».

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

او وایی (تمسخرأ) زړونه مو په پردو کښی دی (وینا پری اثر نه کوی داسی نه ده) بلکه لعنت کړی دی پر دوی الله په سبب د کفر د دوی نو ډیر لږ (له دوی غنی) ایمان راوړی.

تفسیر: یهودانو د خپلو نفسونو د ستایلو په وخت کښی داسی ویل چه زمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کښی ساتلی شوی دی او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دین څخه بل کوم دین پکښی نشی ننوتلی او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندی اچولی شی مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی او کرشمی نه غولیدو او نه ئی تابعداری کولی شو حق تعالیٰ فرمایي «دوی بیخی دروغ ویونکی دی» ځکه چه دوی د خپل کفر په سبب د الله تعالیٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شری شوی دی نو له دی امله (وجی) په هیڅ ډول (طریقه) د حق دین منونکی نه دی او له دوی څخه ډیر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږی.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا
جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥﴾

او هر کله چه راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو کسانو چه کافران وو نو کله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) کافران شول پری نو لعنت د الله دی په کافرانو (چه حق ئی پت او باطل ئی خرگند کر).

تفسیر: هغه کتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه کتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چه یهودان د کافرانو په مقابل کښی مغلوبیدل نو دعا به ئی کوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاک قرآن په برکت چه پر ده به نازلیدي، مونږ ته په کافرانو بری او فتح راکړه، کله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت ټولی نښی ئی ولیدلی نو تری منکر او ملعون شول.

بِسْمِهَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا
أَنْ يَنْزِلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرڅ کړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه کافران کیږی په هغه قرآن چه نازل کړی دی الله (دا کفر) په سبب د دی حسد او کیننی دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وکړی له بندگانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل کښی خپل ځانونه پلوری (خرڅوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کېږي د کفر او انکار غوره کول دي حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم یوازې د دوی له ضد - کینې او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَاءُ وَبِغَضِبٍ عَلَى غَضِبٍ ط

نو اخته شول په یوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عیسیٰ او انجیل).

تفسیر: یعنی یو غضب دا چه نه یوازې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه یوازې د حسد او ضد له امله (وحي) نئ د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځنی وگرځیدل.

وَاللَّكَفِرَيْنِ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝۹

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکونکی.

تفسیر: له دی څخه معلومیږي چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وی بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کیږي، هغه د دوی دگناهونو له امله (وحي) دی چه ترې پاک شی، نه د سپکتیا او تذلیل له پاره یوازې هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کیږي هغه د تذلیل عذاب دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّنْ رَبِّكُمْ قَالُوا نَحْنُ نَحْمَدُ اللَّهَ مَا كُنَّا مَكْفُرِينَ ۝۱۰

او کله چه وویل شی دوی ته چه ایمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړي دی الله وایی دوی ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعنی تورات) حال دا چه کافران کیږي په هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی (انجیل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسیر: هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی «انجیل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ يعنې «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو كتابو څخه په ښکاره ډول (طريقه) منکران دی «د قرآن» او «انجيل» منونکی نه دی. حال دا چه دا کتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق کوونکی دی.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

ووايه (ای محمده! دغو يهودانو ته) نو ولی به وژل تاسی انبیاء د الله (لکه شعیب زکریا او یحیی) پخوا (له دی څخه) که چیری وی تاسی ایمان راوړونکی (په توریت).

تفسیر: یعنی یهودانو ته ووايه «که تاسی په توریت ایمان لرونکی یی نو بیا مو ولی انبیاء ووژل؟ ځکه چه په «توریت» کښی داسی حکم شته - هر هغه نبي چه د «توریت» تصديق وکړی، تاسی له هغه سره مرسته (مدد) وکړئ او خامخا ورباندی ایمان راوړئ!» او هغه انبیاء مو وژلی دی چه پخوا له دی څخه تیر شوی دی لکه حضرت زکریا او حضرت یحیی علیهما السلام چه د (توریت) په احکامو ئی عمل کاوه او د (توریت) د ترویج او تاکید له پاره رالیږل شوی وو. په دی خبره کښی هیڅ ناپوه ته کومه اندیښنه او شک نه پیدا کیږی چه دی پیغمبرانو د توریت تصديق کاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقیق سره راوړی وی تاسی ته موسی ښکاره (معجزی) بیا ونيوه تاسی خوسی (سخی) (په خدایی سره) پس د تللو د موسی (د طور غره ته) حال دا چه تاسی وی ظالمان (پر ځانو خپلو په دی معبود نیولو د خوسی)

تفسیر: یعنی په خپله حضرت موسی علیه السلام چه تاسی د هغه په شریعت باندی قائم یی او د هغه شریعت له امله (وجی) د نورو شرانعو او حقه و ادیانو څخه انکار کوئ تاسو ته ئی ډیری ښکاره نښی او معجزی دروښودی لکه همساء، یدبضاء، د سیند غیږول او نور مگر کله چه موسی علیه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسی د هغه په غیاب کښی خوسی (سخی) خپل معبود وټاکه (مقرر که)، حال دا چه موسی علیه السلام ژوندی او د نبوت خاوند و، نو په هغه وخت کښی پر موسی علیه السلام او د هغه په شریعت ستاسی ایمان چیری و چه نن

د آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم د بغض، حسد له امله (وجی) تاسی موسوی شریعت داسی تینگ نیولی دی چه د الله تعالی احکامو ته هم غوړ نه ږدی، بیشکه چه تاسی ظالمان یی او ستاسی پلرونه او نیکه گمان هم ظالمان وو دا ؤ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسی علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاَسْمِعُوا قُلُوبًا سَمِعَةً
وَعَصِيئَةً وَاَسْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلي هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبیر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوسی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره تینگ ونیسئ! څرنگه چه غر مو په سر ځوړند ؤ، نو د خپل ځان له ویری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل. او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل. د دی غاړه غړولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ځای نیولی ؤ او د دوی د کفر له سببه هغه زنگ چه د هغوی په زړونو کښی ؤ، لا داسی تینگ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ بِسْمَايَا مُرْكُم بِهٖ اِيْمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾
قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِّنْ
دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَتُّواْ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٢٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بد دی هغه شی چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری یی تاسی ایمان راوړونکي. ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړئ د مرگ که چیری یی تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ څوک نه داخلیری او مونږ ته هیڅ یو رب (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالی فرمایي که په رښتیا سره تاسی جنتیان یی نو له مړینی څخه ولی ویریږی؟»

څوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت ■ خوښ به ئی نه وی دنیا یی چرچی راحت دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی ■ دوی هرگوره په عقبی وینی زحمت

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا اِبَاقَدَّ مَتَّ اَيَّدِيْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ
بِالظَّالِمِيْنَ ﴿٤٩﴾ وَلَتَجِدَنَّهٗمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوَةٍ وَّ
مِّنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا يُوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يَْعْمُرُ الْاَلْفَ سَنَةٍ وَّ
مَّا هُوَ بِمُزَحَّزَجٍ مِّنَ الْعَذَابِ اِنَّ يَّعْمُرُوْا لِلّٰهِ بِصِيْرٍ مَّا
يَعْمَلُوْنَ ﴿٥٠﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرگ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاء او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هرومرو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو ځنی (هم) چه مشرکان دی، خوشوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کری دی چه له مرگه ډیر لری تنبتی او ویریوی چه وروسته له مړینی مونږ ته هیڅ یوه گټه (فائده) نه رسیږی تر دی حده پوری چه له مشرکانو غځه هم دوی ډیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه ډول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَ
رُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَلَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی دښمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) ځکه بیشکه هغه (جبریل) نازل کری دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لاریوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر څوک چه وی دښمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دښمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرېشته جبریل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونږ سره دښمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی رېرونه (تکلیفونو) پېښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبریل علیه السلام بلی کومی پرېشتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالی داسی فرمایي «گردی پرېشتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیڅ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دښمنی کوی بیشکه چه الله تعالی د هغوی دښمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا

الْفٰسِقُوْنَ ۙ اَوْ كَلِمًا عَهْدًا وَعَهْدًا اٰتٰنَا لَا فَرْقَ مِنْهُمْ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۱۵

او هر و مرو (خامخا) په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاته آیتونه روښانه او نه کافران کیږی په دی باندی مگر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونکی دی).
آیا هر کله چه وبه کاوه دوی یو عهد نو غورځاوه (هیراوه او ماتوه) دا عهد یوی دلی له دوی څخه بلکه اکثره د دوی ایمان نه راوړی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی دا د هغوی پخوانی عادت دی کله چه دوی له الله تعالیٰ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم یا له بل چا سره عهد او پیمان وتری، نو بیا یوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترگی پتوی او تر شایي غورځوی بلکه ډیر داسی یهودان هم شته چه په «توریت» باندی ئی هم لا ایمان نه دی راوړی نو داسی کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندی نه دریدل، کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَيِّنَاتٌ مِّنْ الَّذِيْنَ اٰتَوْا الْكِتٰبَ كَتَبَ اللّٰهُ وِرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَاتِبًا لِّعٰلَمُوْنَ ۝۱۶

او هر کله چه راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دی د هغه کتاب (توریت) چه له دوی سره دی نو وغورځاوه یوی دلی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هیڅ عمل ئی پری ونه کړ) لکه چه دوی نه پوهیږی (چه دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلی دی یا په هغه کښی څه صفت دی د محمد).

تفسیر: له «رسول» څخه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مراد دی او له «ماعمهم» ځنی مطلب «توریت» او له «کتاب الله» نه مقصد هم دا «توریت» دی، یعنی کله چه رسول الله صلی الله علیه وعلی اله واصحابه وسلم تشریف راوړ، نو دوی د «توریت» او نورو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی ؤ. نو د یهودانو یوی دلی په خپله «توریت» خپلو شاوو ته داسی وغورځاوه لکه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیخ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او غه
اوامر او نواهی هم پکینی شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له
هغوی غنی د نورو الهی احکامو په نسبت غه امید کول په کار دی؟

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ ؕ وَمَا
كَفَرُ سُلَيْمٍ ؕ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانُ كَفَرٌ ؕ وَيَعْلَمُونَ النَّاسَ
السَّحَرَةَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ ؕ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
زَوْجِهِ ؕ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ
وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ؕ وَلَقَدْ عَلِمُوا
لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ؕ وَلَبِئْسَ
مَا شَرَّوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ٦٥ وَلَوْ أَنَّهُمْ
آمَنُوا وَاتَّقَوْا الْمَوْتَ مِن عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّو كَانُوا
يَعْلَمُونَ ٦٦

او متابعت وکړ یهودانو د هغه څه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه
د) باچاهی د سلیمان کینی (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او
سحر ئی زده او په متابعت ئی لگیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د
سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه ښود
به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شی چه نازل کړی شوی
ؤ په دوو پریشتو په (ښار د) بابل کینی (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی)
ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه وبه
ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیشت) یو (له جانبه د
الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسى) نو زده کاوه به هغوى له دوى دواړو نه هغه شى چه بيلتون به ئى کاوه په هغه سره په منځ د ميره (خاوند) او بنځى د هغه کښى؛ او نه وو دوى ضرر رسوونکى په دغه سحر سره هيچا ته مگر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوى دوى (يعنى يهودان) هغه څه چه ضرر رسوى دوى ته او نفع نه رسوى دوى ته؛ او هر ورو (خامخا) په تحقيق پوهيدل دوى چه خامخا هغه څوک چه پيرى (اخلى) (زده کوى په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په آخرت کښى هيڅ برخه (د نيکى)؛ او هر ورو (خامخا) ډير بد دى هغه شى چه پلورلى (اخستى) دى دوى په هغه شى سره (حصه د) ځانو خپلو که چيرى وى دوى چه پوهيدلى (په بد انجام د سحر نو نه به ئى زده کاوه). او که په تحقيق دوى ايمان راوړى وى او پرهيز ئى کړى وى (له سحره او له يهوديته) نو هر ورو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډير غوره دى (له دى سحر او رشوت د توريت په تحريف) که وى دوى چه پوهيدلى (په بهترى د «توريت» نو سحر به ئى نه زده کاوه او له پاک الله ځنى به وپريدل او له مناهيو به لرى گرځيدل).

تفسير: لنده ئى دا چه يهودانو دين او کتاب پريښود او د سحر - جادو او کودو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښى خپور (خور) شو.

(۱): د حضرت سليمان عليه السلام په زمانه کښى په دى سبب چه پيريانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنيادمانو له شيطانانو ځنى کودى زده کولى او دا به ئى حضرت سليمان عليه السلام ته منسوبولى چه دا کودى مونږ ته له ده ځنى رارسيدلى دى او ده د هم دى کودو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالى فرمايى چه «دا کار کفر دى او د سليمان نه دى».

(۲): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئى تعميم وموند چه دا دوى پريښتى د (بابل) په ښار کښى د بنيادمانو په صورت اوسيدلى او دوى ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوى ته ورته، نو دوى به هغه ته نصيحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز گڼلو له امله (وجى) سرى کافر او ايمان ته ئى زوال ورسيږى» که سره له دغه نصيحت به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخيست، نو ئى ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذريعه د خپلو بندگانو آزموينه کوله. نو ځکه فرمايى چه له هسى علومو ځنى آخرت ته هيڅ يوه گټه (فائده) نه رسيږى، بلکه ډير نقصان رسوونکى دى او په دنيا او آخرت کښى پرته (علاوه) له نقصانه بل څه گټه (فائده) په لاس نه تړى راځى او بى د الله تعالى له حکم او ارادى هيڅ اثر نه پرى مرتبيږى که دوى د دين علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارينو اجر او ثواب به ئى په برخه کيده کله چه دين او کتاب ئى پريښود ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زیان څوک نه پوهیږی ■ هغه کله خپل مقصود وټه رسیږی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَاللَّكْفَرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وایئ تاسی (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووايئ (په غای د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسی (حق د زړه په غورو). او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کښی کیناستل او د دوی خبری به ئی اوریدلی، په غینو خبرو به چه ښه نه پوهیدل، یا به ئی نه اوریدلی؛ د هغو تحقیق به ئی بیا په تکرار سره کاوه او ویل به ئی «راعنا» یعنی زموږ په لوری توجه وفرمایئ! او رعایت مو وکړئ! د دی کلمی د اوریدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسی ویل. نو پاک الله منع کوی چه داسی مه وایئ! اوکه وایئ هم نو ﴿انْظُرْنَا﴾ ووايئ! چه د هغه معنی هم همغه ده او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چه بیا پوښتنی ته اړ (محتاج) نه شی! یهودانو دا خبره د فریب او بدنیتی له امله (وجی) ویله او دا کلمه به ئی په داسی ژوولی ژبه ادا کوله چه د «راعینا» توری به هم تری خوت چه معنی ئی ای زموږ شپونه! ده برسیره په دی د یهودانو په نزد ﴿راعنا﴾ د احمق او ناپوه معنی هم ورکوی.

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِّنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾

نه خوښوی (دوست نه گنی) هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چه نازله کړه شی پر تاسی کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسی (د حسد او رخی (کیني) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه څوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله څښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوښه دا وه چه د دوی له تیره دی وی. مگر دا خو د الله تعالی لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په تیر کښی پیدا کړ.

مَا نُنسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦٧﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیه یا هیروو ئی (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو رالیږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیږی نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالی د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالی فرمایي چه نه په لمرنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿أَحْكُمُ الْكُفَّيْنِ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وگانه. او بیا ئی دغه حکم لازم وباله (وگڼه).

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٦٨﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبیداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیڅ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددگار (چه له نازله عذاب مو خلاص کړی)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالی قدرت او ملکیت په گړدو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندگانو اعلی درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندگانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل څوک پوهیدی شی او څوک د ده په اندازه بندگانو ته منافع او ښیگنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمْرٌ يُدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِدِلِ
الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿۱۰۸﴾

آیا اراده لرئ تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد غنی) لکه چه سوال کړی شوی ؤ له موسی څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کړه سمه لار (او له حق لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شېهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شېبه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار غنی خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیڅ شک او شېبه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبیاءو په نسبت هسی شېهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُّدُّوْكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ
أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ

خوښوی (او دوست گنی) ډیر له اهل د کتاب څخه (دا) چه وگرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی دیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لری خو په هر ډول (هر قسم) چه وکولی شی تاسی له مسلمانی ځنی واپړی او په کفر او نفاق کښی مو داخل کړی. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم تول حق او رښتیا دی.

فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۝

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تری وگرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوری چه راولیږی الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوری تاسو د یهودانو دی خبری ته غوږ کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زموږ له لوری تاسو ته کوم حکم راشی، لکه چه په پائ (آخر) کښی محمد صلی الله علیه وسلم ته داسی حکم راغی چه تول یهودان د مدینې منورې له چار چاپیر ځنی وشړئ.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هر ورو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلی).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسی غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه دیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَأَقِمُْوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِّنْ خَيْرٍ يَّجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

او سم دروئ (ادا کوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښی لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومع (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شی چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږی اعمال ستاسی او جزا ئی درکوی)

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښی بوخت (مشغول) او لگیا اوسئ! ځکه چه الله تعالی ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بی خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شی ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرًا

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مگر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرٌ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣٢﴾

دا نفسانی غوښتنی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یی صادقان (په دی وینا کښی نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلیری) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده - او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچیری) خفه کیږی (د جزا په وخت کښی).

تفسیر: یعنی چا چه د الله تعالی احکام ومنل او د هغو متابعت ئی وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئی د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښی داسی کومه خبره شته چه د هغی له امله (وچی) به دوی په ویره کښی وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ

او وایی یهودان چه نه دی نصرانیان په هیخ شی (له حق دین خخه) او وایی نصرانیان چه نه دی یهودان په هیخ شی (له حق دین خخه) حال دا چه دغه (یهودان او نصرانیان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسیر: یعنی کله چه یهودانو په (توریت) کښی ولوستل چه نصرانیان، عیسیٰ علیه السلام د خدای جل جلاله زوی بولی نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بیشکه کافران دی. او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو ځنی په دی ښه وپوهیدل چه یهودان د عیسیٰ علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٣﴾

هم دا رنگه ویل هغو کسانو چه نه پوهیدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو د دغو (کتابیانو) نو الله به حکم وکړی په منع د دوی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف (او جگړی) کولی.

تفسیر: له دی جاهلانو خخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دی؛ یعنی همغسی چه یهود او نصاریٰ یو بل کافر او گمراه گنی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور ټول گمراهان او بی دینان بولی نو دوی دی په دنیا کښی هسی خبری کوی. په قیامت کښی به د هغو په نسبت فیصله وشي.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی کله چه ئی ﴿كَذَلِكَ﴾ وفرمایل نو بیا د ﴿وَقِيلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمایلو ته څه حاجت ؤ؟ ځینی وایی مفسران هسی ځواب وایی چه ﴿وَقِيلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذَلِكَ﴾ توضیح او تاکید دی. او ځینی وایی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبیه گانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمایل له یوی تشبیه خخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وینا په منع کښی مشابهت سره شته یعنی څرنگه چه دوی نورو ته گمراه وایی دوی په خپله هم

گمراهان دی. او له بلی تشبیه غنی دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیلہ دعوی د خپلو
نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیلہ یوازی د
نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَتَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهِ ۗ

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله
له دی چه یاد کړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په وړانولو
(او شاپړولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه،
(توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض،
عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدیبیه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له
زیارت نه ئی محروم وگرځول. مگر هغه کسان چه کوم مسجد وړانوی نو هغوی هم په دی حکم
کښی داخل دی.

أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ ۚ

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مگر
ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او
تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا
ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه
دی. لکه چه هم داسی هم وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته
ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

دوی ته په دنیا کښی ذلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی مغلوب شول او په قید کښی ولویدل او مسلمانانو ته به ئی جزیه ورکوله.

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۴﴾
وَالْمَغْرِبُ فَأَيُّ مِمَّا تُولَافَتُمْ وَجَّهُ اللَّهُ ط

او (شته) دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وگرځوئ (په لمانځه کښی) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جگړی وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالی فرمایي چه الله تعالی په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هېڅ لوری کښی نشته، بلکه له ټولو امکانه ؤ او جهاتو ځنی منزله دی او له یوی څنډی څخه تر بلی څنډی پوری ټوله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالی مو وینی او ستاسی عبادت قبولی ځینی وایی چه په سفر کښی په سورلو باندی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښی قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی ؤ.

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۵﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیری عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو ځنی په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندگانو په حق کښی کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه ځنی مخالف تگ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قُنُوتٌ ۝۱۱۹ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط
وَإِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝۱۲۰

او وائی (کفار - یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکى ده ده لره (له زوی غخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او ځمکى کښى دی (سره له آسمانو او ځمکى ملکاً، خلقاً وعبیداً)؛ ټول ده لره حکم منونکى (او مغلوب) دی. نوی (بى له نمونى) پیداکوونکى د آسمانو او د ځمکى دی؛ او هر کله چه اراده وکړى د یوه کار نو بیشکه هم دغه خبره ده چه وایی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشى.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله تعالى زوی ویل. الله تعالى فرمایى چه د ده ذات له ټولو هسى خبرو ځنى پاک او منزّه دی. بلکه ټول موجودات بیخى د ده مملوک او مخلوق او مطیع دی.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ ط

او وایی هغه کسان چه دوى نه پوهیږى (یا ځان نه پوهوى) ولى خبرى نه کوى له مونږ سره الله (پخپله) یا ولى نه راځى مونږ ته یو آیت (د قدرت په صدق ستا)

تفسیر: یعنى هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کښى دی هغوى ټول سره وایی چه الله تعالى ولى بى له وسیلى له مونږ سره خبرى نه کوى؟ یا کومه یوه داسى نښه نه رانیښى چه مونږ د هغى له اوریدلو یا لیدلو ځنى ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ
تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۝۱۲۱

هم دا رنگه به ویل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی غنی په شان د خبری د دوی؛ یو رنگ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نښی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالی فرمایي چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نښی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی ټینگ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

بیشکه مونږ لیرلی ئی ته (ای محمده!) په حقه سره زیری ورکوونکی (په نعيم) او وپروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیږی له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده!) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شی نو خوښیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلْ إِن هُدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښی همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پاکه طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلِیْنِ اَتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِیْ جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا نَصِیْرٍ ۝۱۸

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددگار (خلاصوونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بچ کولی) یا ئی منظور د امت تنبیه ده چه که کوم سړی مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

الَّذِیْنَ اتَّخَذُوا الْکُتُبَ یَتْلُوْنَهَا حَقَّ تِلَاوَتِهَاۤ اُولَٰئِکَ یُؤْمِنُوْنَ
بِهَاۤ وَمَنْ سَکَفَرُ بِهَاۤ اُولَٰئِکَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝۱۹

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښی لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښی ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښی ئی فکر چلاوه او په

مقتضای نئی عمل کا وہ او پہ پاک قرآن نئی ایمان راوردی و لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی الله تعالیٰ عنه او د هغه ملگری یا د (جعفر طیار رضی الله تعالیٰ عنه هغه ملگری چه ورسره له حبشی راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښی دی یعنی دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب ځنی نئی انکار وکړ او په هغو کښی نئی گوتی ووهلی او سره وایی راوه او تحریف نئی وکړ، نو دوی زیانکاران - خائنان او خاسران شول.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَآءِیْلُ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِيْ اَنْعَمْتُ عَلَیْكُمْ وَاِنِّيْ فَضَّلْتُكُمْ عَلَی الْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۳۱﴾
وَاتَّقُوا یَوْمًا لَا تَجْزِیْ نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا یُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا
شَفَاعَةٌ وَّلَا هُمْ یُنصَرُونَ ﴿۱۳۲﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یی تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او وویریری، له (عذاب د) هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذاب) او نه به شی قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښی بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو ټولو حالاتو د یادولو ځنی وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویشولو له امله (وچی) کړی شوی ده چه ښه نئی په زړه شی او د هدایت په لوری واوردی او لا ښه څرگنده شی چه له دی قصی څخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذْ ابْتَلٰٓ اِبْرٰهٖمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمٰتٍ فَاَتٰتَهُنَّ ط

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردگار د ده په خو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر - نواهی او سنن - د حج افعال - ختنه - سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه ټول په دیر اخلاص

سره په غای راوړی دی او ټول ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انته) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجی) د خلقو امام او پیشوا گرځول شوی دی.

قَالَ اِنِّيْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا

وویل (الله) چه بیشکه زه گرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی ټول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تگ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِيْ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِيْ الظَّالِمِيْنَ

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وگرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویي به ستا په اولاده او څوڅات (نسل) کښی پاتی وی او مونږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او گرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالی هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئی تگ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویي او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئی دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه ټول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لار شوی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تگ کوی او تاسی له دی طریقې ځنی مخ اړولی دی. په پرمینیو آیاتو کښی ئی خپلی ښیگنی (فائدو) او انعامات راوښوول - اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د ټول عالم امام او متبوع او له ټولو ځنی ښه او افضل گڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئی نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښی ئی د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایي او د دی تذکر په منع کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئی ذکر کوی.

وَأَدْجَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وگرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راتولیدی او هلته د حج ارکان ادا کوی - نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږی. یا هلته په بل هیچا څه تجاوز او تیری نه کیږی.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّی

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم ځنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیږه (گټه) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی پری دریده. په دی تیږی (گټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښی دی او دی په هم دی تیږی (گټی) باندی د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیږه (گټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت ځنی راوړی شوی ده، اوس حکم دی چه له دی تیږی (گټی) سره دی نژدی لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَمَدًا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ۝۷۰

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کوونکو).

تفسیر: یعنی دلته دی خلق خراب کارونه ونه کړی! او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښی دی ناولی ونه گرځی او طواف دی په طهارت سره وکړی! او له ټولو چتلیو (گندگو) ځنی دی بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وگرځوه دا ښار (چه کعبه می په کښی ودانه کړی ده) غای د امن.

تفسیر: د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام داسی دعا کړی وه چه دا میدان دی ودان او مأمون ښار وی! لکه چه هم داسی هم وشول.

وَأَرْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او روزی ورکړه اوسیدونکو ته ئی له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئی راوړی دی له دوی غنی په الله او په ورځ آخره باندی (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی د دی غای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او میوی ور ډیری کړه! او کافرانو ته ئی دعا ونه فرمایله چه هغه پاک غای د کفارو له لوټ (پلیټی) او گندگۍ څخه پاک او صاف پاتی وی.

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَيُئْسُ الْبَصِيرُ ﴿۱۴﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکړم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوغم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد غای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایي چه په دنیا کښی کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسی نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکی بل چاته نه وررسپړی.

وَإِذْ يَفْعَلُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا

إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه پورته کرل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبی او اسمعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کره (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښی قبول کره! (چه د کعبی ودانول دی) ته د تولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۳﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۴﴾

ای ربه زمونږه او وگرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وگرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کره توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کره (ولیره) په دوی کښی یو رسول له دوی څخه چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښیږی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له گناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښی).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په څوڅاتو (نسل) کښی یوه حکم منونکی ډله پیدا کره! او یو داسی رسول په دوی کښی ولیره! چه هغو ته کتاب او حکمت وښی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وجی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الكتاب» ځنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفیه اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ الْأَمْنِ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
وَأَنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۳۴﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿۳۵﴾ وَوَضَىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ
الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۳۶﴾

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کړی ؤ مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کړی ؤ په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کړی دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مری تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یی (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی ؤ. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ ځنی هم سر غروی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلام، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه «لاتصل الا وانت خاشع» یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کوونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله څخه.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ
مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَالِلَّهِ ابْنُكَ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًُا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۶﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښی چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرگ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د څه شی عبادت به کوئ پس له (مرگه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ ټول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښی له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاء ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وکړل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور ټول بی دینان دی او له اسلام څخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۷﴾

دغه یو ټولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه څه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په گناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښی به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلطه او چټی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، څه ئی چه کړلی وی هغه به

رَبِّیْ اَوْ هَرَّ غَیْ نِیْ چِه کَرِیْ وِیْ هَغِه بَه نِیْ پَه مَخ کَشِیْ رَاغِیْ، بَنَه وِیْ کِه بَد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا^ط

او وایی دوی (کتابیان مسلمانانو ته) چه شی! یهودان یا (شیع) نصرانیان چه سمه لاره ومومع.

تفسیر: مطلب دا دی چه یهودان مسلمانانو ته وایی چه یهودان شی! او نصرانیان دوی ته وایی چه نصرانیان شی چه هدایت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ^{١٦}

ووايه (ای محمده دوی ته چه مونبر داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چه په یوه لوری (یعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته ووايه چه ستاسی-دا وینا هیڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونبر د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو چه له گردو خرابو مذاهبو څخه بیل دی. په دی خبره کښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو څخه دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقې په شرک کښی اخته یی، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهیمی مذهب مدعیان وو د شرک او کفر په سیند کښی لاهو وو. له دی آیته په هغو هم تردید وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمی مذهب باندی نه ده او یوازی مونبر مسلمانان په ابراهیمی مذهب پاتی یو.

(فائده): په هر شریعت کښی دری خبری وی

(اول): عقاید لکه توحید - نبوت او نور مؤمن به شیان نو په دی کښی ټول آسمانی دین لرونکی شامل او شریک او موافق دی او اختلاف له سره په کښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شریعت کلیه قواعد چه له هغو څخه جزئیات او فرعی مسائل حاصلیری، او په ټولو جزئیاتو کښی تل همغه کلیات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی الحقیقت ملت د هم دی اصولو او کلیاتو نوم دی. او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلیاتو کښی دی.

(دریم): د گردو کلیاتو او ټولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شریعت وایی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهیم خلیل الله علیهما الصلوٰة

والسلام ملت سره یو دی - او د دوی شریعتونه سره بیل بیل دی.

قُولُوا امَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلَىٰ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِیْلَ وَاِسْحٰقَ
وَعِیْقُوْبَ وَاَسْبٰطٍ وَمَا اُوْتِیَ مُوْسٰی وَعِیْسٰی وَمَا اُوْتِیَ النَّبِیُّوْنَ مِنْ
رَّبِّهِمْ لَا نَفَرَّقُ بَیْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُوْنَ ﴿۱۹﴾

وایې (ای مؤمنانو!) چه ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحیفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهیم ته او اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسی ته او (ورکړی شوی دی) عیسی ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبیاء ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د یوه تن له دوی ځنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی مونږ په ټولو انبیاء او کتابونو ایمان راوړو. او ټول حق گڼو او هر یو له دوی ځنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالی حکم منونکی یو او وایو چه په هره زمانه کښی هر نبی علیه السلام چه هر الهی حکم له ځانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابیانو ځنی چه له خپل دین څخه په غیر، د نورو ټولو ادیانو تکذیب کوی. اګر که د دوی دین منسوخ شوی هم وی او د انبیاء هغه احکام دروغ گڼی چه د الله تعالی احکام دی.

فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اٰهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّهَا
هُمُ فِيْ شِقَاقٍ ؕ فَيَسِيْفُكُمْ اللّٰهُ وَهُوَ السَّيِّئُ الْعَلِيْمُ ﴿۲۰﴾

نو که ایمان راوړی دا (یهود او نصاری) لکه چه تاسی ایمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شیانو بی له فرقه) نو په تحقیق ئی ومونده سمه لاره، او که

ئى مىخ وگرځاوه (له ايمانې) نو بيشكه هم دا خبره ده چه دوى (له تاسى سره) په مخالفت كېښى دى، نو ژر ده چه كافى به شى په (دفع د شر) د دوى كېښى تا لره الله، او هم دى دى ښه اوريدونكى (د اقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسير: يعنى د دى له دښمنى او ضد څخه مه ويريږئ! پاك الله د هغوى له شر او ضرر څخه ستاسى ساتونكى دى. هغوى تاسى ته هيڅ ورانې نشي رسولى. الله تعالى د ټولو خبرى آورى او په ټولو احوالو او نيتونو خبر او پوه دى.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً دَوْخُنْ لَهُ عَبْدُؤْن ﴿٢٠﴾

(او وائى اى مؤمنانو! چه مونږ الله رنگ كړى يو) په رنگ د الله او څوك ښه دى له الله ځنى له جهته د رنگه (د دين) او مونږ خاص ده لره عبادت كوونكى يو.

تفسير: يهودان له دى آيتونو ځنى واوښتل او اسلام ئى ونه مانه. او نصرانيانو هم انكار وكړ او د لافو او باتو په ضمن كېښى به ئى ويل چه له مونږ سره داسى يو رنگ شته چه له مسلمانانو سره نشته.

د نصرانيانو دا دود (رواج) وه چه يو ډول (قسم) زير رنگ ئى جوړ كړى ؤ او كله به چه په دوى كېښى كوم وړوكى پيدا كېده، يا به كوم سړى د دوى په دين كېښى داخليده، نو دوى به په هغه رنگ رنگاوه او په هغه كېښى به ئى غوټه كاوه چه سوچه او ستره نصرانى شى. نو پاك الله فرمايى چه «اى مسلمانانو! ووايې چه مونږ د الله تعالى په رنگ سره رنگ شوى يو چه ايمان دى. حق دين مو منلى دى چه د دى حق دين له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولى ناپاكى او ناولتياوى او نور كشافات (خپرى) بيخي لرى كيږي او هر مسلمان پكېښى پاك، صاف كيږي.»

قُلْ أَتُحِبُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿٢١﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته) ايا جگړه كوي تاسى له مونږه سره په (دين) د الله كېښى حال دا چه هغه دى رب زمونږ او رب ستاسى، او مونږ لره دى عملونه زمونږ او تاسى لره دى عملونه ستاسى، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزاع او جگری کول او داسی گنل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل هیڅوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زموږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غوندی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد کښی اخته نه یو. نو بیا څله زموږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

أَمْ يَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا
هُودًا أَوْ نَصْرًا قُلْ أَعَلَيْكُمْ أَعْلَمُ أَمْرًا اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ
شَهَادَةً عِنْدَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۳﴾

آیا وایي تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (تول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پتوی له خلقو (ثابته) شاهی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمعیل او نورو انبیاء علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایي ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودًا وَلَا نَصْرَانًا﴾ نو اوس راوښیئ! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

دغه یوه ډله وه چه په تحقیق تیره شوی وه، هغوی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی ئی وی، او تاسی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی دی تاسی، او نه به پوښتیدلی کیږئ، له هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: هم دا آیت وړاندی تیر شوی دی، هرکله چه د دی کتابیانو په زړونو کښی تکبر او غرور غای نیولی ؤ او داسی ئی گڼل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وی، بیا به هم زمونږ پلرونه شفاعت کوی او بښنه به راته غواړی، نو ځکه د داسی چتی (بیکاره) خیالاتو د لا ښه تردید کیدلو لپاره ئی هغه آیت بیا مکرر بیان وفرمایه داسی وپوهیږئ چه په پخوانی آیت کښی کتابیانو ته خطاب ؤ. او په دی آیت کښی له (محمدی) امت سره مخاطبه ده چه په دی چتی (بیکاره) خیال کښی د هغوی متابعت او پیروی مه کوئ! ځکه چه دا راز (قسم) هیلی (امید) او توقعات هر سری د خپلو مشرانو او مرو غڼی په خپل زړه کښی کولی شی چه داسی تخیلات او توقعات بیخی غلط او چتی (بیکاره) دی. اوس وروسته له دی نه د یهودانو او نورو مشرکانو د یوی بلی ناپوهی او حماقت څخه اطلاع ورکوله کیږی چه د قبلی د تحویل په نسبت عنقریب راتلونکی دی.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّهُمْ عَن قِبَلِهِمُ الَّذِينَ كَانُوا عَلَيْهَا

ژر ده چه وبه وایی ناپوهان له خلقو چه شه شی وگرځول دوی (یعنی رسول صلی الله علیه وسلم او مؤمنان) له قبلی د دوی شخه هغی نه چه وو دوی په هغی باندی؟

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مکي شریفی شخه مدینی منوری ته تشریف راوړ، تر ۱۶ - ۱۷ میاشتو پوری ئی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه، وروسته د کعبی شریفی په لوری مامور شول، چه خپل مخ وگرځوی. دلته یهودان او مشرکان، منافقان او ځینی ضعیف الاعتقاد مسلمانان په اندیښنو او شبهو کښی ولویدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پوری کړل، او داسی به ئی ویل «دوی خو تراوسه پوری د بیت المقدس په لوری چه د تولو انبیاء قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی شه وشول چه هغه د پخوانیو انبیاء قبله ئی پریښوده؟ او د کعبی په لوری ئی مخ وگرځاوه؟» چا به ویل چه «د یهودانو د رخی، (کینی) حسد او عداوت له امله (وجی) یی داسی وکړل» ځینو به ویل چه «دی په خپل دین کښی متردد او متحیر دی، چه له دی چارو ځنی د ده تذبذب او عدم نبوت رابکاره کیږی»

د مخالفانو له دی اعتراضونو او له هغه ځواب شخه چه الله تعالی ئی وروسته فرمایي، دا جگړه داسی پای (آخر) ته رسیږی، چه د هغه له اوریدلو ځنی هیچا ته نور هیڅ تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی.

قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٣٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه تول جهات) هدایت کوی هغه چاته چه اراده (ده هدایت یی) وکړی (طرف) د لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی ای محمده! دغو ناپوهانو ته ووايه چه نه مونږ د یهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفسانی تعصب له امله (وجی) او نه د خپلی شخصی رأیی له متابعت، خپله قبله بدله کړی

ده بلکه مونږ یوازی د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دین اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پوری چه مونږ مامور وو چه د بیت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی یو چه د کعبی شریفی په لوری مخ وگرځوئ! نو مونږ د زړه له کومی (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دی په نسبت له مونږ ځنی داسی پوښتنی، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسی اعتراض کول چه ده پخوا له دی نه داسی کار کاوه او اوس ولی داسی کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسی مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د ټولو احکامو په اسرارو څوک پوهیدی شی؟ او تاسی ناپوهان څوک پوهولی شی؟ هو! په دومره خبره هر څوک پوهیدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلی له ټاکلو (مقررولو) ځنی د عبادت د طریقې ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دی مورد (ځای) کښی د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځینو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخی یوه لاره ورښی، او ځینو ته بله. د ټولو ځایونو او مواقعو څښتن (خاوند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښی چه اراده وکړی، داسی لاره ورښی، چه له نورو ټولو لارو ځنی ښه، سمه او لنده وی، لکه چه اوس ئی مونږ ته داسی قبله راوتاکله (مقرر کړه)، او هدایت ئی راته وفرمایه، چه له ټولو قبلو ځنی افضله او بهتره ده.

وَكُنَّا لَكَ جَعَلْنَاهُ أُمَّةً وَسَطًا لِّنُكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

او هم داسی (لکه چه هدایت مو درته کړی دی) گرځولی یی مونږ تاسی یوه ډله غوره دپاره د دی چه شیع شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبیاء له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسی (ای محمدی امت!) شاهد.

تفسیر: یعنی همغسی چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله، او له ټولو قبلو ځنی افضله ده، هم دا راز (قسم) می تاسی هم له ټولو امتو ځنی افضل او ستاسی رسول می هم له ټولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دی فضیلت او کمال له سببه تاسی د نورو ټولو امتو په مقابل کښی داسی شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کیږئ. او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسی پر عدالت او صداقت شاهدی ورکوی. لکه چه په احادیثو کښی راغلی دی «کله چه د پخوانیو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذیب وکړی، او وویي چه مونږ ته په دنیا کښی د هیچا له خوا هدایت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښی محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهدی ورکوی، او حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم چه د خپلو امتیانو له احوالو څخه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندې شاهی ورکوی. دلته به نور امتیان وایی چه «دوی نه زموږ په زمانه کېږي وو، او نه بیخي مونږ او دوی سره لیدلی دی، نو د دوی شاهی په مونږ څرنگه اوریدله کیږي؟» دلته به محمدی امت داسې ځواب ورکوی چه «مونږ ته دا ټولې خبرې د الله تعالی له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونې څخه راڅرگندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم یقین» تر حده رسیدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسې شاهی لولو.

(فائده): - د «وسط» یعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بیخي په سمه لار دی. چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ شانی کوږوالی شائبه پکښې نشته. او له افراط او تفریط څخه بیخي پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ

او نه ده مگر څو لوی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغې باندې مگر دپاره د دی چه مونږ (بیل او) معلوم کړو هغه څوک چه پیروی کوی د رسول له هغه چانه چه بیرته گرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسیر: یعنی ستاسې اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانې راهیسې پاتی ده، د څو ورځو له مخې چه ستاسې قبله بیت المقدس تا کلی (مقرر) شوی وه، یوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسې امر منونکی پاتی کیږي؟ او څوک مخ اړوی؟ نو هر څوک له دوی څخه چه پر ایمان باندې قائم پاتی دی، د هغوی درجې لوړی دی.

(فائده): په دی آیت کېږي «لنعلم» چه د مستقبل صیغه ده، او په «حتى نعلم - فليعلمن - لما يعلم الله - لنبلونکم - الا لنعلم» او نورو آیتونو کېږي چه د مستقبل کلمې راغلی دی له دغو ټولو ځنې له ورا داسې معلومیږي، چه نعوذ بالله د الله تعالی علم پر دغو پیښو باندې وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شیانو د الله تعالی علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قدیمی دی. ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِحُلُوقِ عِلْمِنَا﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طریقو) سره ورکړی دی ځینی له «علم» څخه متمیز او بیل بیل کول مرادوی، ځینی ئی آزموینه او امتحان بولی، ځینو د داسې علم معنی رؤیت گڼلی دی. ځینو دا د مضارع صیغې د ماضی په معنی تعبیر کړی دی. ځینو د «علم» حدوث نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته راجع کړی دی. یا ئی د مخاطبینو په لوري گرځولی دی. ځینی لوی محققین هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کیږي، او په هغه باندې جزا او سزا - مدح او ذم مترتب

کیبری، او ہم دا ئی غورہ کری دی۔ ٹینو راسخینو مدققینو د دی پہ نسبت دوه دقیق او انیق بیانونہ فرمایلی دی د یوہ خلاصہ دا دہ چہ د ﴿وَأَنَّ اللَّهَ تَدَّ احَاظِرُ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ ﴿﴾ لہ ارشاد سرہ سم تول شیان لہ اولہ تر آخرہ، لہ حقیر او عظیم ٹینی نیولی، تر قلیل او کثیر پوری د پاک اللہ پہ حضور کبھی موجود دی، او د تولو شیانو «علم» لہ ہفہ سرہ غوندہ او یو ٹای دی۔ د ہفہ پہ «علم» کبھی ہیخ دول (قسم) تقدم او تاخر بیخی نشتہ۔ مگر دا موجودات بیشکہ پہ تناسب سرہ یو لہ بلہ وړاندی وروستہ شمیرل کیبری۔ خو د اللہ تعالیٰ پہ «علم» کبھی گرد (تول) سرہ یو ٹای لکھ یو شی موجود دی۔ نو ٹکھ دلته ماضی، حال او استقبال ایستل بیخی غلط کار دی۔ البتہ پہ ہفہ تقدم او تاخر کبھی چہ دوی ئی یو لہ بلہ سرہ لری، دا دری وارہ زمانی بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) خرگندی، نو اللہ تعالیٰ پہ خپل کلام کبھی د مقام او حکمت پہ لحاظ کلہ پہ شیانو کبھی لہ ہفہ خہ نہ چہ دہ تہ معلوم دی لہ خپل علم سرہ سم کلام فرمایلی او کلہ د دی واقعاتو د تقدم او تاخر لحاظ کوی، پہ پرمونی صورت کبھی د یوہ دقیق فرق پہ لحاظ تل د ماضی یا د حال صیغہ استعمالی، او د استقبال صیغہ ہیخ نہ مستعملی، او پہ بل صورت کبھی حال استعمالی۔ پہ ہر ٹای کبھی چہ راتلونکی واقعات د ماضی پہ الفاظو سرہ بیان فرمایلی لکھ ﴿وَنَادَىٰ اهْبِطْ الْجَنَّةَ﴾ ﴿﴾ او داسی نور، نو ہلتہ دا لحاظ شوی دی، چہ د حق تعالیٰ پہ مخ کبھی ہفہ تول سرہ مستحضر او تر نظر لاندی دی۔ او ہر چیری چہ تیر شوی امور د استقبال پہ صیغہ سرہ بیان شوی دی، لکھ ﴿الْاَتَّعَلُو﴾ ﴿﴾ او نور، نو ہلتہ دا تر نظر لاندی دہ چہ ہفہ د ماقبل پہ نسبت مستقبل دی، مگر د اللہ تعالیٰ د علم پہ لحاظ مستقبل نہ دی، چہ د ہفہ د علم پہ نسبت د حدوث توہم وشي۔ د بل تحقیق خلاصہ دا دہ چہ مونہر تہ د اشیاء علم پہ دوه دولہ (قسمہ) حاصلیری یو بلا واسطہ، بل پہ واسطہ سرہ مثلاً مونہر کلہ اور پہ خپلو سترگو وینو، او کلہ مو لہ سترگو پت وی، او د ہفہ د لوگی لہ لیدلو شخہ د ہفہ پہ وجود باور کوو۔ او ډیر ٹلی دی دواړو علم مونہر تہ یو ٹای او یو لہ بل سرہ گډ حاصلیری۔ مثلاً کلہ چہ مونہر اور پخپل مخ کبھی گورو ښکارہ دہ چہ اور او لوگی ئی دواړہ یو ٹای زمونہر پہ نظر کبھی راځی۔ نو پہ دی صورت کبھی پہ دواړو قسمونو زمونہر علم پہ اور باندی حاصل شو ہم بلا واسطہ ٹکھ چہ مونہر اور پخپلو سترگو گورو، او ہم پہ واسطہ سرہ یعنی د اور علم د لوگی پہ واسطہ۔ او دا دواړہ علمہ یو ٹای خرگند شوی دی، وړاندی او وروستہ پکبھی لہ سرہ نشتہ دلته علم بالواسطہ پہ علم بلا واسطہ کبھی داسی محو او ورک شوی دی چہ ہفہ تہ ہیخ فکر او خیال ہم نہ ورځی۔ ہم داسی کلہ د دوو شیانو علم ہم بلا واسطہ یو ٹای حاصلیری مثلاً کہ لوگی او اور دواړہ سرہ یو ٹای وینو، پہ دی دول (طریقہ) کلہ د یوہ شی علم بلا واسطہ او د دوہم شی علم د اول شی د علم پہ واسطہ یو ٹای سرہ حاصلیری مثلاً د لوگی علم بلا واسطہ او د اور علم د لوگی پہ واسطہ یا د اور علم بلا واسطہ او د لوگی علم د اور پہ واسطہ دواړہ یو ٹای سرہ پیدا کیبری، مگر کلہ چہ قلم پخپل لاس کبھی آخلو او پری لیکو، کہ خہ ہم لاس او قلم یو ٹای سرہ خوځیری، خو بیا ہم داسی ویلی کیبری چہ پرمونی لاس وخوځیدہ او بیا قلم د ہفہ پہ واسطہ پہ

حرکت راغی. نو له دی کبله (وجی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو ځای حاصل شوی وی مگر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری درنکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د ټولو شیانو علم په دواړو ډولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو ځای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو ځای دی او دواړه قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقه سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وگنئ نو هر چیری چه د الله تعالی د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی ومونده شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعملیږی، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالی د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی - نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی ځایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکړی شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوری، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی مگر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وجی) چه د هغو ټول علوم سره برابر او یو ځای نه حاصلیږی، نو دوی پاک الله پخپلو ځانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو ځنی د حدوث په فکر کښی لویږی او حیرانیږی چه د الله تعالی په علم کښی حدوث ثابت شو. مگر هغه پوهان چه له هسی نکاتو ځنی واقف او پوه وی، دا ټول سره سم او یو له بله سره مطابق گنئ. والحمدلله.

وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ

او بیشکه دی دا گرځیدل (کعبی ته) هرومرو (خامخا) دیر درانه مگر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: پرومبی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرر شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توگه (طور) بیت المقدس قبله مقرر شوه، او ټول پوهیږی چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس باندی دروند وی، نو پاک الله فرمایي چه بیشکه د

کعبی شریفی په غای بیت المقدس قبله گرځول، پر خلقو به ونه لگیدل. په عوامو مسلمانانو له دی سببه چه هغوی عموماً عرب او قریش، او د کعبی شریفی په افضلیت معتقد وو. کله چه په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم او رواج غنی مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ویریدلو سبب دا ؤ چه د ابراهیمی له هغه دین غنی دا عمل مخالف ؤ، چه دوی د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سلیم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تمیز لیاقت ئی درلود (لرلو)، هغوی د بیت الله په مقابل کعبی بیت المقدس ته دریدل، معکوسه ترقی کتله. مگر هغه ذوات چه په حکمتو او اسرارو پوهیدل، او د ایمانی فراست په رڼا د کعبی شریفی او د بیت المقدس په مراتبو بیل بیل خبر وو، او د دی دواړو په حقیقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوی پوهیدل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ټولو انبیاء د کمالاتو جامع او د دوی رسالت ټولو قومونو او ملتونو بلکه ټول عالم ته شامل دی نو ځکه دا خبره هم ضروری ده چه د بیت المقدس د استقبال وار هم راشی، د هم دی خبری له امله (وچی) زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کبې له ټولو پخوانیو انبیاء سره هم ملاقات وکړ او هغه نه وروسته د بیت المقدس د استقبال حکم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ أَيْمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ

او نه دی الله چه ضایع کړی ایمان (لمونځ) ستاسی (ای مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندی خامخا دیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یهودانو ویل کله چه مو اصلی قبله بیت الله وه، نو ستاسی د دومره مودی هغه لمونځونه چه د بیت المقدس په طرف مو کړی دی ټول ضایع شول ځینو مسلمانانو ته داسی شبهی ورولویدی. کله چه بیت المقدس زمونږ اصلی قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت کبې مړه شوی دی، د هغوی په ثواب کبې به هم نقصان واقع شوی وی، البته ژوندی مسلمانان به په راتلونکی زمانه کبې د هغه تلافی وکړی. نو دا آیت نازل شو (کله چه تاسی یوازی د خپل ایمان او د پاک خدای د اطاعت له کبله (وچی) د بیت المقدس په لوری لمونځ کړی دی نو ستاسی اجر او ثواب ته څه زیان نه پیښیږی.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

په تحقیق سره وینو مونږ (بیابیا) گرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وگرځوو هرومرو (خامخا) تا (هغی) قبلی ته چه ته ئی خوشوی.

تفسیر: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره وړ (لائیق) او مناسبه وه، نو له ټولو قبلو ځنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوري یهودانو طعنې او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت ځنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلی په لوري لمونځ کوی؟» نو ځکه د دغو سببو له امله (وچې) په هغه زمانه کښې چه دوی د بیت المقدس په لوري لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښې تل داسې خبرې گرځیدلې که د الله تعالیٰ له لوري حکم راکړی شی چه بیا د کعبې په لوري لمونځ وکړم. او په دی شوق کښې به ئی کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه ښائی په هغې پرښتې باندې ئی سترگی ولگیوی چه داسې زیری ورکړی، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبې شریفې د استقبال دا حکم راغی.

قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وگرځوه مخ خپل په لوري د مسجد الحرام (کعبې ته په لمانځه کښې).

تفسیر: یعنی د کعبې شریفې په لوري. مسجد الحرام ئی ځکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پری کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلی د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمه په مسجد کښې د ماسپینین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعتې ئی د بیت المقدس په لوري ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښې ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبې شریفې په لوري مخ وگرځاوه او پاتې دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوري پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښې چه اوسئ نو وگرځوئ (تاسې) مخونه خپل (په لمانځه کښې) په لوري د هغې (کعبې)

تفسیر: یعنی په سفر یا په حضر کښې - په مدینې منورې یا په بل ښار کښې، په وچه یا په دریاب کښې په غره یا په ډگر (صحرا) کښې - یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښې - هر چیرې چه یی د بیت الحرام په لوري لمونځ ادا کړئ!

وَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لِيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَاللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲۷﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله ! غافل له هغو کارو غنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلې د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غور مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی، او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو ټولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلې تحویل هم حق گنی، خو د رخی (کښی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالی د دوی په ټولو خبرو ښه عالم دی. او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته څرگند کړی.

وَلَيْنَ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِحُلِّ آيَةٍ مَا تَتَّبِعُوا قَبْلَتَكَ وَمَا آنتَ بِتَابِعٍ قَبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قَبْلَةَ بَعْضٍ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلې ستا او نه ئی ته (ای محمده!) تابع کیدونکی د قبلې د دوی او نه دی غځینی د دوی تابع کیدونکی د قبلې د غځینو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلې استقبال حق گنی، خو د رخی (کښی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت غځنی سترگی پټوی، نو له هغوی غځنی د خپلی قبلې د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه ټولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وگرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زمونږ په موجوده قبله باندی ټینگ پاتی کیدی، نو مونږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نبی یی. ښه! د دوی مطلب دا ؤی چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکړی! مکر د دوی دا خیال چټی (بیکاره) او باطل دی. ته هیشکله د هغوی د قبلې متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبې استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلې قبلې په نسبت وروسته پریردی رومی دی پخپلو منځو کښی دوی د قبلې جگړه صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلې په امر کښی ډیری جگړی او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفخ پکښی شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کښی نه جوړیږی، نو له مسلمانانو ځنی د دی نقیضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلِیْنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذَآ لَیْسَ الظَّالِمِیْنَ ﴿۱۹﴾

او هر ورو (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کښی خامخا ئی له ظالمانو ځنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو ځنی که د لږی مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلې متابعت د وحیی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له دلی ځنی شمیرل کیږی، او له یو نبی ځنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلې متابعت له تاسی ځنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او گمراهی ده.

الَّذِیْنَ اتَّبَعُوا الْکُتُبَ یَعْرِفُوْنَ کَمَا یَعْرِفُوْنَ اَبْنَاءَهُمْ وَاِنَّ فَرِیقًا مِّنْهُمْ لَیَکُتُبُوْنَ الْحَقَّ وَهُمْ یَعْلَمُوْنَ ﴿۲۰﴾ الْحَقُّ مِنْ رَبِّکَ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِیْنَ ﴿۲۱﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چه پیژنی دوی غامن خپل او په تحقیق چه یوه ډله له دوی (یعنی کتابیانو) غنی خامخا پتوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهیږی (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله علیه وسلم» حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیږه ته خامخا له شک کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی که تاسی داسی خیال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابیان هم ومنی، او د هغی قبلی توب حقیقت ته ورتسلیم شی، او نورو ته څه شهبی او اندیښنی نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو وپوهیږه چه کتابیان تا ډیر په ښه شان سره پیژنی، او ستا د نسب - قبیلې - مولد - مسکن - شکل - اوصاف او له ټولو احوالاتو غنی په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پیژندگلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پیژنی لکه چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له ترده او تأمله پیژنی، مگر دا خبره غینی ښکاروی او غینی دا حقه حقیقت په لوی لاس پتوی، مگر د دوی له دی حق پټولو غنی هیڅ شی په لاس نه ورغی، لیکن حقه خبره خو همغه ده چه د الله تعالی له لوری وی. کتابیان ئی منی که ئی نه منی. د دوی له مخالفت غنی هیڅ اندیښنه مه کوه! او هیڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩٠﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده چه دی مخ څرغوونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شی! (یو تر بله) نیکیو ته هر چیرته چه ییغ (تاسی) رابه ولی تاسی الله ټول (په قیامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی هر ملت لره یوه قبله ټاکلی (مقرر کړی) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وڅرغوی. یا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بیلو بیلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندی جگړی ته ملا تړل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نیکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پیش قدمی او وړاندی تگ کول په کار دی. او له داسی جگړو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر ځای او په هر لوری او د هری قبلی او کعبی په هر اړخ کښی چه ییغ

الله تعالیٰ مو د قیامت په ورځ کښی گرد (تول) سره تولوی او د حشر میدان کښی مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی گڼل کیږی، لکه چه تاسی گردو (تولو) په یوه لوری مخ گرځولی وی، نو بیا په داسی خبرو کښی په خوشو جگړو بوخت (مشغول) یی!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ وَمَا لِلَّهِ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځایه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او بیشکه دا مخ گرځول کعبی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځایه په هر وخت کښی چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او په هرځای او هر وخت کښی چه یی (ای مومنانو) نو وگرځوئ (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: د قبلی تحویل ئی مکرر او بیا بیا ځکه وفرمایه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د څرگندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿قَدْ زَيَّيْنَا وَلِجْهٍ وَجْهًا﴾ - الآیه - څخه معلومیږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکریم له پاره یی دا حکم کړی دی. د ﴿وَلِجْهٍ وَجْهًا هُوَ مَوْلَاهَا﴾ ځنی معلومیږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پیغمبر ته چه د مستقل شریعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله تاکی (مقرروی)، او د ﴿لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ﴾ څخه معلومیږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی یا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهی احکامو کښی نسخ واقع کیدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (ډیر) لوړ کار دی. دریم د قبلی تحویل اوله نسخه ده چه په محمدی شریعت کښی ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بیا بیا تکرار او تاکید عین حکمت او بلاغت دی. یا به دا وجه وی چه په اول آیت کښی د احوالو تعمیم، او په دوهم آیت کښی د امکان و تعمیم، او په دریم آیت کښی د ازمنه و تعمیم مراد دی.

لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مگر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی غنی نو مه ویریرئ له (اعتراضو) د دوی څخه او وویریرئ له ما غنی (او زما نافرمانی مه کوی!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ گرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ گرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیدی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی غنی ولی مخالفت کوی؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتی نشو. مگر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس ورښکاره شو. چه غوره ئی کړه. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو ومني. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کینی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پریښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ! او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ!

وَلَا تَزِرُ وَازِعَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

او له پاره د دی چه پوره کرم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار ومومئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقرره کړی ده چه د دښمنانو له پیغورونو غنی خلاص شی او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وړ (لائق) شی!.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿۱۲۹﴾

لکه چه لیللی دی مونږ په تاسی کښی رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولی په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښی تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښی تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام - او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښی داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالیٰ احکام درښی، او له بدو کارو ځنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظی) شو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کړی.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿۱۳۰﴾

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیږئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لازم دی چه ما په ژبه، ذکر، فکر او هر ډول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت ځنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿۱۳۱﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله شخه) په صبر (له معصیته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبر کونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښی ئی ذکر راغلی دی تولو شرعی طاعاتو او منهیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئی دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوة په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه تول کارونه په تاسی آسانېږی. او په دی آیت کښی دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښی زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښی صبر لویه درجه لری! چه د هغه ذکر وروسته راغی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَمْوَاتٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿۱۵۷﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښی چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ په لار کښی خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مگر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئی کیفیت درېکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلِكُلُّكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالشَّرِّ

او خامخا مونږ آزمویو هر ورو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوری (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز (قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسیر: یا به مراد د الله خوف، د روژی لوړه، د زکوٰۃ نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وی چه ثمره الفواد ئی بولی رومبی د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوړی مرتبی ئی حاصلی کړی دی. یعنی «شهیدان» اوس فرمایي چه الله تعالیٰ عموماً په لږ لږ تکلیف او مصیبت سره وخت په وخت له تاسی څخه امتحان آخلی او د صبر آزموینه مو کوی، ځکه چه د صابرینو په دله کښی داخلیدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دی امله (وځی) ئی لا له پخوا څخه تنبیه وفرمایله!

وَيَسِّرُ الصَّيْرَيْنِ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ۝

او زیری ورکړه صبر کونکو ته (په جنت سره صبر کوونکی) هغه کسان دی کله چه ورورسپړی دوی ته څه مصیبت - نو وایی دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکی یو (په آخرت کښی) دغه کسان په هم دوی دی عنایتونه (بخښنی) له (طرفه د) رب د دوی او مهربانی ده او دغه کسان هم دوی دی سمه لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دغو مصائبو یی صبر وکړ، او د نعمت ناشکری یی ونه کړه، بلکه دغه مصیبتونه یی د ذکر او شکر وسیله وگرځول نو ای محمده صلی الله علیه وسلم زمونږ له لوری هغوی ته زیری ورکړه!.

إِنَّ الصَّفَا وَالرِّوَاةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ

بیشکه صفا او مروه (چه په مکه کښی دوه غرونه دی) له نخښو (د عبادته) د الله ځنی دی.

تفسیر: پخوا له دی د قبلی د تحویل او په نورو قبلو باندی د کعبی د افضلیت ذکر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمری د ادا کولو ذکر فرمایي څو چه د ﴿وَلَا تَمْنَعُ عَنِّي عَلَيْكُمْ﴾ تصدیق او تکمیل په ښه ډول (طریقه) سره وشي. یا دا چه پخوا له دی ئی د صبر د فضیلت ذکر وفرمایي! اوس فرمایي وگورئ! صفا او مروه چه په «شعائر الله» کښی داخل دی او

په حج او عمره کېږي د دوی په منع کېږي له دی سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرينو یعنی بی بی هاجری او د هغی د زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام له آثارو ځنی دی، په تفسیر، حدیث او تاریخ کېږي دا قصه په تصریح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغی له لیدلو ځنی د ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ تصدیق په ښه شان سره کیږي.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٨﴾

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړي د بیت (الله تعالی) یا (اراده د) عمری (وکړي) نو نشته هیڅ گناه په ده باندی (په دی کېږي) چه طواف وکړي په دی دواړو، او هر څوک چه وکړي په خپله خوښه څه نیکی نو بیشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسیر: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کېږي دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام له زمانی راهیسی همیشه حجونه کوي، او د حج کولو په وخت کېږي په دغو غرونو هم طواف کوي. د کفر په زمانه کېږي کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظیم به ئی کاوه، او داسی به ئی گڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی ځنی تائب شول، نو داسی خیال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره ؤ، نو څرنگه چه د بتانو تعظیم حرام شو، نو ښایی چه د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کېږي د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کرل شول. کله چه د مدینې منورې انصارو د کفر په زمانه کېږي هم د صفا او مروه طواف بد گانه، نو د اسلام په زمانه کېږي هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندیښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کېږي داسی هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدایت راکوي؟» په دی مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کېږي کومه گناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کېږي د الله تعالی نخبی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى

مَنْ بَعْدَ مَا يَنْتَهِ لِلثَّالِثِ فِي الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پتوی (دوی له خلقو څخه) هغه شی چه نازل کړی دی مونږ له ښکاره ؤ (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبرې) پس له هغه چه بیان کړی دی مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنی بنی اسرائیلو) په کتاب (توریت) کښی

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلی د تحویل خبره او نور چه په توریت کښی ؤ، پتول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پتول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کښی داخل دی.

أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وایی پر دوی لعنت ویونکی (له پرښتو، انسانانو، پیریانو او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکی له جنیانو، انسانانو، ملائکو بلکه له ټولو ذیروحو شیانو څخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پتولو له ویا له په عالم (نری) کښی قحط، ویا، طاعون او نوری راز راز (قسم) بلاګانی خپرېږی (خوړېږی)، نو له دی سببه، نه یوازی حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکلیف او صدمه ورپیښېږی، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندی لعنت کوی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَإِنَّ لَكَ أَثُوبَ عَلَيْهِمْ

مګر هغه کسان چه بیرته وګرځیدل (له شرکه او پتولو د نعمت) او نیک ئی کړ عمل خپل او بیان ئی کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندی.

تفسیر: یعنی که څه هم د دوی د حق پتولو له امله (وجی) ځیني خلق په ګمراهی کښی لویږی خو کله چه دوی د حق له پتولو څخه توبه ویاسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طریقې) سره وکړی نو مونږ د لعنت پر ځای، په هغوی باندی خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونږ تواب او رحیم یو!.

وَإِنَّا لِلنَّوَابِ الرَّحِيمِ ۝ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأَمَّاؤُوا هُمْ كَفَّارٌ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکی پوره رحم لرونکی یم (د توبی په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرګ کښی) دغه کسان (چه دی) پر دوی باندي دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو ټولو. (یعنی د ټولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئی اهمیت ورکاوه شی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه پخپله حق پټ کړی، یا د بل چا د حق پټولو له سببه گمراه شی، او تر آخره پوری کافر پاتی شی، او توبه ئی په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرګه د هغه توبه نه قبلېږی. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقی چه د توبی له امله (وجبی) له دوی څخه لعنت منقطع کیږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښی تائب شوی دی.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ۝

حال دا چه همیشه به وی دوی په لعنت (یا اور) کښی نه به سپکاوه شی له دوی ځنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی. (د توبی، یا به په رحمت سره ورته نه کتل کیږی).

تفسیر: یعنی په دوی باندي به عذاب یو رنگ او متصل وی، او داسی به نه کیږی چه د دوی په عذاب کښی به څه لږوالی پېښیږی، یا کومه شیبه به د هغوی عذاب لری کیږی.

وَالْهَكْمُ لِلَّهِ وَاحِدٌ ۝ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۝

او معبود ستاسی معبود یو دی نشته بل څوک لایق د عبادت مګر هم دی خورا (دیر) مهربان پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی د ټولو حقیقی معبود داسی یو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښی نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو ځنی سر غړوی، هغه بیخي مردود دی او تباہ

کبیری. که بل کوم معبود وی، نو امکان ئی درلود (لرلو)، چه له هغه غنی د نفعی شه هیله (امید) او توقع شوی وی. دا خو پاچاهی - باداری (نوابی) - استادی او پیری نه دی، چه که په یوه غای کبزی موافقت ونه شو، نو بل غای ته به لار شوی، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسی د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شی! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا غنی د څه خیر او ښیګڼی (فائده) توقع کولی شی! کله چه ﴿وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَآلِهِ﴾ آیت نازل شو، نو د مکی معظمی کفارو تعجب وکړ، چه د تول عالم معبود او د تولو خلقو کار جوړوونکی به څرنگه یو ذات شی؟ د دی خبری دلیل څه شی دی؟

د دوی د دی غوښتنی په اثر د ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ﴾ آیه - آیت نازل، او په هغه کبزی پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کړل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۲۲۲﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکی کبزی او په اختلاف د شپي او د ورځی کبزی (چه اوږدپیری، لنډپیری پرله پسې رڼا او تیاره راځی، یخپیری او گرمپیری) او په بیړیو (کشتو) هغو کبزی چه روانی وی په دریاب کبزی په هغه سره چه فائده رسوی خلقو ته او په هغه څه کبزی چه نازل کړی دی الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو غنی نو ژوندی. (زرغونه) کړی ئی ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرګه (وچوالی) د هغی او خپاره (خواره) کړی ئی دی په دی ځمکه کبزی له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په ګرځولو(بدلولو) د بادو کبزی او په (درولو-د) هغی ورپځی چه مسخره کړی شوی ده په مینځ د آسمان او د ځمکی کبزی هرومرو (خامخا) دلیلونه دی (په وحدانیت باندی) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دی.

تفسیر: یعنی د آسمان په دومره وسیع او هسک (اوچت) او بی له ستنی پیدا کولو کښی او د ځمکی په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښی او له ځمکی ځنی د اوبو په راخوتولو (راویستلو) او راپورته کولو او بهولو کښی او د شپې او ورځې په بدلولو، لنډولو او اوږدولو کښی - او په سیندونو کښی - د بیړیو په تگ او راتگ کښی او له آسمان ځنی د اوبو په اوړولو کښی - او د باران په اوبو سره د ځمکی د مخ په شنه کولو کښی، او په هغی کښی د ټولو حیواناتو په ژوندانه او هستوگنه او د دوی په توالد او تناسل کښی او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشاوونما (وده) کښی، او له مختلفو جهاتو ځنی په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښی او د آسمان او ځمکی تر مینځ د وریځو په درولو کښی په دی ټولو او نورو شیانو کښی د الله تعالیٰ په وحدانیت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندی هغه چا لره لوی لوی دلائل او ډیر شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وی.

(فائده: په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ کښی د ذات توحید او په ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ کښی د صفاتو ثبوت دی او په ﴿إِنِّي خَلَقْتُ﴾ الایه - کښی د افعالو د توحید ثبوت دی چه د دغو ستاینو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولی شېهی په کلی ډول (کلی طور) سره رد شوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنُ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا

او ځیني له خلقو څخه هغه څوک دی چه نیسی بی له الله څخه شریکان (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی په بنیادمانو کښی چه په عقل او شعور کښی له ټولو مخلوقانو ځنی افضل دی، ځینی داسی هم دی، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بیا هم غیر له الله تعالیٰ ځنی نور شیان د حق تعالیٰ شریک گڼی، او د ده جل جلاله سره ئی برابروی.

يُحْذَرُكُمْ كَيْتُ اللَّهِ

چه مینه کوی دوی په هغوی باندی لکه چه مینه کوی په الله

تفسیر: یعنی یوازی په اقوالو او اعمالو کښی خپل شریکان له حق تعالیٰ سره نه برابروی، بلکه ان تر قلبی محبت پوری چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسیدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک فی الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ط

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی ډیر ټینگ دی له جهته د مینې له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه غنی خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالی سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیدی - او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو غنی بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا - په دنیا او آخرت - په پټه او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغیر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالی سره لری، له هغه محبت غنی خورا ډیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسوی الله یعنی انبیاء - اولیاء، ملائکو - عابدانو - صالحانو - علماؤ - فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیا سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالی سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاصاله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالی له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبی او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالی او د ماسوی الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سری هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی. په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاږی صدیق - د رتبې نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ١٧٨

او که ووينی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه ووينی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی ټول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالی سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی ووينی، چه څرنگه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالی په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو غنی وژغوری (بچ کړی)، هلته به

وپوهیږی چه تول زور او قوت خاص الله تعالی لره دی - او د الله تعالی عذاب خورا (دیر) سخت دی، نو دوی به هیچری د الله تعالی له عبادت غنی مخ نه اړاوه، او نورو شیانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی غنی د منفعت او د گټی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿۳۱﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او ووینی دوی عذاب او منقطع (غوڅ) شی په دوی (هغه تول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو غنی بیزاریږی، او د بتانو او د بت خوشوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیږی، او یو له بله سره به د الله تعالی د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّا كَرَّرَ فَتَبَرَّأْنَا مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأُوا مِنَّا

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ غنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لاړ شو، نو مونږ به له هغوی غنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو - او همغسی چه دوی نن له مونږ غنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلپیرو به. مگر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو غنی به بی له افسوسه هیڅ یوه گټه او منفعت په لاس نه ورغی.

كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿۳۲﴾

هم داسی (لکه چه ونبوده پاک الله دوی ته د عذاب سختی او د یوه بل نه بیزاری) وبه ښی دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندی او نه به وی دوی وتونکی هیچیری له اور (د دوزخ) نه

تفسیر: یعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالی د عذاب، او د خپلو معبودانو له بیزاری - او جلاوالی (جداوالی) غنی به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالی د هغوی ټول عملونه د افسوس او حسرت موجب گرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خیراتونه، او نور احسانات او ښیگنې (فاندو) د کفر په سبب بیخی مردودی او اېته (ناکاره) کیږی. او هر شومره شرک او گناه چه ولری، د هغو په مقابل کېښی به په عذابېږی، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری ټولی د حسرت او ارمان موجبات کیږی، او له هیڅ عمل غنی به دوی ته هیڅ یوه گټه او فائده ونه رسیږی، او تل به په دوزخ کېښی اوسیږی. بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو گناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کېښی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

ای خلقو! خورئ تاسی له (غینو هغو) شیانو څخه چه په ځمکه کېښی دی حلال پاک (بی شبهی) او پیروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسی مه ځی! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسیر: عربیانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حیوانات سرخوشی ايله (آزاد) پرېښودل، او له هغو ايله خوشی شویو حیواناتو غنی به ئی گټه او فائده اخیستل حرام گڼل، چه دا هم یو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام ټاکل (مقررول) او بیلول د الله تعالی کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالی غنی په داسی کارونو کېښی د بل چا خبری گواکی شرک ته تمایل او ترجیح ده. نو له هم دی سببه ئی په رومینی آیت کېښی د شرک خرابی بیان کړه، اوس د حلال له تحریم غنی ممانعت فرمایي، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په ځمکه کېښی پیدا کیږی، تاسی له هغه غنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طیب او روا وی. یعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزیر (سرکوزی) او ما اهل به لغیر الله یعنی هغه ساکېبان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کېښی پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه

غنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حالولو غنی ئی غیر الله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غصب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو ټولو غنی اجتناب او ځان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیشکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وگنئ لکه ﴿وَمَا آتَاهُ بِهِ اللَّهُ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصیله او حام).

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٧٩﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٨٠﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دشمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه ووايئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسیر: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړئ! لکه چه په ډیرو ځایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترگی پټوئ! او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبَغُ مَا آتَيْنَا عَلَيْهِ
آبَاءَ نَاؤُا وَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٨٠﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کړی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندی پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیش شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کېږي، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه ځینې ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د ښځو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کېږي هم داسې خبرې کوي، او ځینې که څه هم په ژبه داسې چټې (بیکاره) او فضولې خبرې نه کوي، مگر د هغوی له عمل څخه دا خبرې ښکاره او څرگندیږي. حال دا چه داسې اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دي.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوي دي لکه حال د هغه چا دي چه ناري وهي هسي يو شي ته چه نه اوري هيڅ مگر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسې دي لکه چه کوم شپون (شپونکی) يا غوبه غریدونکو ساکینانو (ذی روحو) ته په بیدیا کېږي ناري وهي، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هيڅ شي نه پوهیږي، هم دا رنگه حال د کافرانو دي، چه نه دوی په خپله پوهیږي او نه د پوهانو او عالمانو خبرې مني.

صُمُّوكُمْ عَنْهُمْ لِاعْقَلُون^(۱۴)

(دوی) کانه دي، گونگیان دي، رانده دي، نو دوی هيڅ عقل نه لري (چه حق ته لاره ومومي)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دي، چه د حق خبرې بیخي نه اوري، او گونگیان دي، چه د حق خبرې نه وایی، او رانده دي، چه سمه لار نه وینی. لنده ئی دا چه دوی په هيڅ شي نه پوهیږي، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوي دي، نو د علم تحصیل، او د پوهې زده کول به څرنگه صورت ومومي؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

وَأَشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۲﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پاکو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یی تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفسیر: د ټولو طبیاتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنگه چه مشرکان د شیطان له پیروی ځنی مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالی ته ئی نسبت کوی، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) ځنی لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توگه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو ځنی وخورئ! او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رتلو په لوری اشاره وشوه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومړی او چری ته ونه رسیږی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقې ځنی پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه زندگی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکن (ذی روح) کومه عضوه (غری) پری کړی شی، یا په لرگی، تیږی او ټوپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولوړی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم داپوونکی یا څیروونکی ځناور وداری، یا ئی وڅیری، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا ټول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکینان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالْدَّامِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسیر: له وینی شخه مراد هغه وینه ده چه له رگو غنی و بهیری او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووغی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوبه کښی وی، یا ورپوری لگیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه گنله کیږی، نو که څوک کله غوبه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیڅلتیا (پاکۍ) له اصولو غنی لری کار دی د ینی او پښتورگی چه ترلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمَ الْخَنَازِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوبنی د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وی، که مر، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر تول اجزاء لکه غوبه، پوستکی، هډوکی، وېښتان، نوکان، پلې، غری، وازده او نور تول ناپاک دی، او له هغوی غنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی ځای کښی د خوراکی شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوبنی حکم راښودلی شوی دی مگر په دی خبره باندی د تول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له تولو ساکېانو (ذی روحو) غنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالی د خنزیر په نسبت فرمایي ﴿فَاِنَّ رِجْسًا﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی آخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوبنی دیری خوری یا ئی له نورو اجزایو غنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَا أَهْلَ بِهِ لَعْنُ اللَّهِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله).

تفسیر: له «ما اهل به لعن الله» غنی دا مطلب دی چه پر دی ساکېانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وټاکي (مقرر کړی)، او د هغه ساکېن (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوشی په غرض ئی د هغه ساکېن (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی تولو ساکبانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبیر هم وویل شی او د الله تعالی لوی نوم هم پری واخیستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پیدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نیاز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکبن (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر کری شی د هغه د مرداری او خباثت مرتبه، د مرداری له خباثت ځنی زیاته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غیر الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عین شرک دی. همغسی چه خنزیر او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبیر ویلو له امله (وجبی) نه حلالیږی، په مرداره باندی هم د الله تعالی د نامه له ویلو ځنی څه فائده نه حاصلیږی، هم داسی د هر ساکبن (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر شی یا ئی په نامه کری وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالی د نامه له آخیستلو ځنی له سره هیڅ فائده نه حاصلیږی او نه حلال کیدی شی. که د غیر الله په نامه باندی له تا کلو (مقررولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نیت ځنی رجوع او تری تویه وکری، او بیا ئی ذبح کری، نو د هغه په حلالوالی کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی.

عالمانو تصریح فرمایلی دی که د کوم باچا د راتگ په وخت کښی د تعظیم په نیت ساکبن (ذی روح) ذبح کر شی، یا د کوم جن (پیری) له اذیت څخه د نجات له امله (وجبی)، د هغه په نامه کوم ساکبن (ذی روح) حلال کر شی، یا د توپ ویشتلو، یا د نذر پخولو، یا د کوم نیاز ورکولو په وخت کښی ساکبن (ذی روح) ذبح کر شی، اگر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم هم پری یاد کر شی. دا ساکبن (جاندار) بیخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت گناهگار دی.

په حدیث شریف کښی هم راغلی دی «لعن الله من ذبح لغير الله» یعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غیر الله ته د تقرب او تعظیم په نیت ساکبن (ذی روح) ذبح کری، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم پری یاد کری، یا ئی یاد نه کری. هو! په دی کښی هیڅ حرج نشته چه ساکبن (ذی روح) د الله تعالی په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقیرانو ته ورکری، او ثواب ئی کوم قریب یا پیر یا لوی ته وروبخښل شی، یا د کوم مری له خوا قربانی وکړه شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غیر الله ته ذبح نه ده. ځینی کاره تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبیرونه) بیانوی چه «د پیرانو په نذرونو او نورو نیازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاڅه او د مریو په نامه ئی صدقه کرو.» نو لومړی ښایی دوی وپوهیږی چه د الله تعالی په مخ کښی داسی پلمی (تدبیرونه) پرته (علاوه) له زیانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښایی له دوی ځنی پوښتنه وشی، چه د هغه ساکبن (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپیروډله (واخستله) شی، او پڅه ئی کری، او پر فقیرانو ئی وویشی نو ایا دا ښه کار نه دی؟ او ایا په دی ډول (طریقه) سره هغه نذر نه ادا کیږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شی! او په دی خیرات کښی هیڅ ډول (طریقه) خلل ستاسو په زړونو

کښی پیدا نه شی نو تاسی رښتینی یی!، که نه دروغ، او دا فعل مو غټه گناه، او هغه منبوحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی چه په دی آیت کښی ئی د ذکر شویو شیانو د حرمت انحصار بیان فرمایلی دی چه له هغه څنی دا مطلب فهمیږی چه پرته (علاوه) له مذکوره ؤ شیانو څخه بل هیڅ ساکنی (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه ټول دارونکی، څیروونکی ساکبان (ذی روح) لکه خره، سپی او نور هم حرام دی. د دی خبری یو ځواب دا دی «په دی حصر کښی د مذکوره ؤ شیانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسی اعتراض وارد شی، بلکه د حرمت حکم ئی له صحت او صداقت سره مخصوص فرمایلی دی، او د دی حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، یعنی خبره هم دا ده چه هم دا شیان پاک الله په تاسی حرام کړی دی. او په دی کښی بل کوم احتمال نشته، یعنی د دی شیانو حلال کتل بیخی باطل او غلط دی.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دی په هم دی مذکور شویو شیانو کښی منحصر او ومانه شی، مگر دا حصر دی اضافی وگانه شی، یعنی خاص دی د هم دی شیانو په لحاظ سره تسلیم کړی شی، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام گرځولی دی، لکه بحیره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځی، مطلب ئی داسی شو چه مونږ په تاسی باندی فقط مرداره او خنزیر او نور حرام کړی وو، هغه شیان چه تاسی ئی لکه قچ (گد)، بحیره، سائبه او نور حرام کښی! او د هغو تعظیم او تکریم کوئ! دا کار بیخی چتی (بیکاره) او افترا ده، پاتی شو څیروونکی او مردار ساکبان (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هیڅوک د هغوی په مرداری کښی څه نه وایی.

نو دا حصر د هم دی حیواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالی د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لوری حرام کړی وو، د ټول جهان د ساکبانو (جاندار) سره د دی خبری څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسی اعتراض هیڅ نه واردیږی.

فَمِنْ أَضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا أَحَادٍ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شی (د دی حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکی او نه تجاوز کوونکی وی (له قدر د کفافه) نو نشته گناه په ده باندی

تفسیر: یعنی دا ذکر شوی شیان خو حرام دی. مگر که څوک د لوړی له امله (وجبی) مرګ ته نژدی شوی وی، او د ناچاری په وخت کښی ئی وخورى، په داسی سړی باندی هیڅ ممانعت نشته، په دی شرط چه هیڅ نافرمانی او زیاتوالی ونه کړی. نافرمانی دا ده، چه د اضطرار او ناچاری له پیښیلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړی. زیاتوالی دا دی چه د ضرورت

له اندازی غنی دیر و خوری، او خپله گیده ښه پری وپرسوی، بلکه ښایی چه دومره و خوری چه ونه مری.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله دیر لوی بخښونکی دی. د بندگانو هر راز(قسم) گناهونه بخښی، بیا به نو د داسی ناچار او مضطر سړی گناه ولی نه بخښی، او په خپلو بندگانو باندی دیر مهران دی، چه د مجبوری په حالت کښی ئی دوی ته ښکاره اجازه ورکړی ده چه په هر ډول (طریقه) چه کیږی، خپل غانونه له مخمسی او هلاک غنی پورته کړ، که نه د هغه (مالک الملک جلت عظمته) حق و چه داسی ئی فرمایلی وی «که مرئ یا ژوندی پاتی کیږئ! دی حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدی کیږئ!» دلته یوه بله داسی اشتباه پیدا کیږی، چه هغه مضطر ته چه مړینی (مرگ) ته نژدی او حواس ئی خراب شوی وی د دی اندازه کول، او فکر کول، چه فقط هم دومره دی و خوری چه قوت لایموت یی وشی، او ونه مری، او له هغه غنی دی هیڅ زیات ونه خوری که محال نه وی، سخت مشکل خو دی نو ځکه ئی ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ وفرمایل، او سهولت یی پکښی وکړ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پټوی (دوی) هغه څه چه نازل کړی دی الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړی دی، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوری ئی په هغو کښی زیاتوالی او کموالی وکړ. لکه چه په پخوانی آیت کښی ذکر شو، هم داسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسمانی کتابونو کښی لیکلی شوی وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه ئی تغیر په کښی وکړ چه دا دواړه لویه گناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه ورښکاره شی. او ټول سره گمراهان پاتی شی، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دی لپاره رالېږلی دی، چه خلق سمه لاره ومومی، نو دوی په دی کار کښی له الله تعالی سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئی هم د جهالت او گمراهی په کنده کښی غورځولی دی.

وَيَسْتَرْوُونَ بِهِ شَتَا قَلِيلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پتولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په گمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پتولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو ځنی چه د گمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بدی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیی، نذرانی او شکرانی نمونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو ځنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا(ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانپری.

أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پتوونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په گیدو خپلو کښی مگر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) هغه مال خوندور او نفیس معلومیږی، مگر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو گیدو کښی ځایوی، لکه چه په خوندورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په گیدو کښی ولوپری، کولمی غوڅوی.

وَلَا يَكْلَمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښی سره).

تفسیر: له دی آیت ځنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخویف، تذلیل، تهدید او وعید په ډول(طریقه) به له دوی سره غږیږی، چه له دی غږیدلو ځنی به دوی ته ډیر ربر او تکلیف پیښیږی. یا ئی داسی وبولی چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پرښتو په وساطت سره وی. (فائده: د ﴿وَلَا يَكْلَمُهُمُ اللَّهُ﴾ له ویرولو ځنی دا خبره معلومیږی چه د هر سری په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیږی، دغه دی داسی وگنله شی لکه چه سکروټی تر ایرو لاندی پتی وی، کله چه په قیامت کښی ټول موانع له مینځه ورک شی، نو د الله تعالیٰ محبت پوره څرگندیږی. ځکه که داسی نه وی نو کفارو ته د داسی ویری اورول، داسی مثال لری، لکه چه څوک خپل دښمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویروی چه هسی ډارول بیخی چتی او بیکاره کار دی. هو! ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان ګڼی، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښی به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له میننی ځنی داسی ډکه وی، چه د پاک الله لږ بی التفاتی به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب ځنی خورا (دیر) سخته ربروونکی (تکلیف ورکونکی) او ویروونکی ثابتیږی.

وَلَا يَزِيدُهُمْ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هرڅومره چه ګنهګار وی، خو بیا هم په دوزخ کښی د خپلی ګناه په اندازه یوه ټاکلی (مقرر) موده تیروی او هر کله چه له ګناه څخه پاک شی هر ورو (خامخا) جنت ته داخلیږی، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښی پاتی کیږی، او بیخی نه پاکیږی، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه ګرځی، ځکه چه دوی د شرک په امورو په سبب داسی «نفس العین» ګرځیدلی وی، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی، او د عاصی مسلمان حال داسی وګڼی! لکه چه پر یو پاک شی نجاست لویدلی وی. هر کله چه هغه زایل شی نو هغه شی بیا پاکیږی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی ځنی به بل کوم زیات دردوونکی عذاب نه وی چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوی او حقیقی محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وی، او دوی به هیچیری او هیڅکله له دی ربروونکی (مشقت ورکونکی) ویر او مصیبت څخه خلاص نشی. (نعوذ بالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلٰةَ بِالْهُدٰی وَالْعَذَابَ بِالْغُفْرَةِ

دوی هغه کسان دی چه پیرو دلی (اخستی) (غوره کری) ئی ده گمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کښی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانگه (نفعه) په لوت ورکړه، او گمراهی ئی د هدایت په مقابل کښی غوره او پسند کړه، او د مغفرت اسباب ئی پریښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿٤٥﴾

نو (عجای د تعجب دی چه) خومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاروی، گواکی اور د دوی په نزد دومره ډیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو غانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر شوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنگه دی؟

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٤٦﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کړی دی په کتاب کښی خامخا په (هسی) مخالفت کښی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرو (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کښی مخالفت وکړ، چه د الله تعالی له خوا په رښتیا سره رالیږل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کښی څرگندی کړی، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) ډیر سره لری شول، یعنی ډیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقی ځنی ډیر لری لارل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنگه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذَلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فافهم!

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یواغی دا کار) چه وگرغوی مخونه خپل (په لمانځه کښی) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښی واورید، نو وی ویل چه په مونږ کښی د هدایت او مغفرت دیر آثار او اسباب شته. زمونږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه مونږ هغی قبلی ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغی په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه دیر ښه دی، چه مونږ ئی هم د الله تعالی د حکم سره سم ادا کوو، نو مونږ څرنگه د دی خرابیو، او د دی دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دی خیال د تردید په نسبت داسی ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازی دا نه ده، چه تاسی تش خپل مخونه په لمانځه کښی د مشرق یا مغرب په لوری وگرغوی! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!»

وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئی راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئی راوړی وی په) ورځی آخری او په (تولو) پرښتو او په (تولو) کتابو او (ایمان ئی راوړی وی) په (واړو) انبیاء او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله مسافرانو ته او نادارو سوالگرو ته او په آزادولو (د مربو) کښی او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نیکی) وفا کوونکی دی په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی (له خالق یا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په رنځو کښی او په وخت د جنگ (په لاره د پاک الله) کښی.

تفسیر: یعنی هغه نیکی او ښیگنه (فائده) چه د هدایت اثر، یا د مغفرت سبب شی دا ده چه په الله تعالیٰ او د جزا په ورځی، او په ټولو پرښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبیاء، د زړه له کومی (منځ) ایمان راوړی او په هغوی باندی یقین ولری! او سره له هغه رغبت او محبت چه له ماله سره ئی لری له خپلو مالونو ځنی برسیره پر زکوٰۃ، نادارو خپلوانو او یتیمانو او غریبانو او مسافرو او بی شتو سوالگرو ته ورکوی! او غاړی خلاصوی! یعنی هغه مسلمانان له قید څخه خلاص کړی! چه د کفارو په لاس کښی په ظلم بندیان وی، یا د پوروړی غاړه د پور (قرض) لرونکی له پوره خلاصه کړی! یا غلام (مړی) آزاد کړی! یا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکړی! او لمونځ په ښه شان سره ادا کړی! او خپل عهد او نور په ځای کوی! او په سر ئی رسوی! په فقر او فاقه، په بیماری او تکلیف، په مصیبت او ویره کښی صبر او تحمل کوی! کله چه یهودان او نصرانیان په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو کښی قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) ډولو (طریقو) ئی په دی ستایلو صفاتو کښی خلل او نقصان پېښاوه، لکه چه په قرآنی آیتونو کښی دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او نصرانیان یوازی د قبلی په استقبال باندی نازیږی، او خپل ځانونه د هدایت په طریقی باندی مستقیم گڼی، او ځانونه د مغفرت لایق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چټی (بیکاره) خیال دی. تر هغه پوری چه دا کتابیان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کریمه آیت کښی مفصلاً ذکر شوی دی ټینگ ونه درېږی، او عمل پری ونه کړی، یواځی د قبلی له استقبال څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کیږی، او نه د الله تعالیٰ له عذاب څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۱۷۷﴾

او دغه (ستایلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئی کړی دی (په دین، متابعت د حق، او غوښتنی د نیکی کښی) او دغه کسان هم دوی دی پرهیزگاران (ځان ساتونکی له ناوړو (بدو) اعمالو څخه)

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه خلق په اعتقاداتو، ایمان او دین کښی، یا په خپل قول او اقرار کښی، یا په خپلو اخلاقو او اعمالو کښی رښتونی دی، یا له گناه او خرابو خبرو ځنی یا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان ژغورونکی (ساتونکی) دی. یا هم دا خلق په خپلو اخلاقو یا اعمالو کښی پرهیزگاران او متقیان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښی له دی ښیګنو (فائدو) څخه هیڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسی خیال لرل، څرنگه درست کیدی شی؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقَصَاصُ فِي الْقَتْلِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسی باندی قصاص (برابر والی) په وژلیو شویو کښی (که عمداً وی).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی په عربو او یهودانو کښی داسی دستور ؤ، چه د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کښی به ئی د رذیلو خلقو آزاد سری، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کښی به ئی نارینه، او د یوه آزاد شریف سری په بدل کښی به ئی دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دی آیت کښی داسی حکم وفرمایه چه «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسی باندی په مقتولینو کښی برابری او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنی په لغت کښی برابری او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسی له ځانه ایستلی دی، چه د شریف او رذیل په مینځ کښی فرق کوئ، خوشی او فضول کار دی. او وپوهیږئ چه تاسی ټول سره برابر او مساوی یئ! غریب وی که امیر، شریف وی که رذیل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپین ږیری، هلک وی که نجلی (جینی) روغ وی که ناروغ یا قریب الموت، صحیح الاعضاء وی، که پوند او کون او نور فرق سره نه لری.

(فائده): په رومنی آیت کښی بر (نیکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدایت او مغفرت مدار وو. او د دی په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابیان له دغو ښیګنو (فائدو) ځنی بی برخی دی، او په تصریح سره ئی وفرمایل، چه هیڅوک بی له دغو ښیګنو (فائدو) او محاسنو څخه رښتینی دیندار او پرهیزگار نشی کیدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابیان د دی ښیګنو (فائدو) مصداق کیدی شی او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئی اوس له ټولو ځنی اعراض وفرمایه او په خاص ډول (طریقه) سره ئی مؤمنان مخاطب کړ او د بر (نیکی) مختلف فروغ، بدنی او مالی عبادات او مختلفی معاملی دوی ته ورښوول کیدي، چه پر دغو فروغو باندی هم هغه څوک عمل کولی شی چه په پاس ذکر شویو اصولو باندی معتاد او متصف وی. ګواکي نور خلق د دی خطاب لایق ونه گنل شول، نو ښایی دا خبره د هغوی د زیات شرم او عار سبب شی، اوس مطلب له هغو فرعی احکامو څخه چه په تفصیل سره بیانیدي په حقیقت کښی د مؤمنانو هدایت او تعلیم دی، مثلاً په ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقَصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ کښی د دی په لوری اشاره ده، چه یهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندی په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بی بنیاده ایجاد، دی چه د الله تعالی له احکامو ځنی بیخی چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسی چارو ځنی دا راښکاریږي. چه دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجبی) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم ډول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندی وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کښی له صبر او تحمل سره څه علاقه لری. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کښی له صبر او تحمل څخه کار آخلی او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوری (ساتی)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاءو له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څخه غاړه غړوی او د بی گناهو خلقو په وژلو حکم ورکوی.

الْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندی (قصاصیری).

تفسیر: دا توضیح د هغی برابری ده چه حکم ئی صادر شو، مطلب ئی دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کښی یواځی همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شی، چه د هغه وژونکی دی. داسی نه چه د یوه قاتل په عوض کښی له یوی قبیلې څخه (کیف ما اتفق) دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شی.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریی په مریی باندی (قصاصیری)

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کښی همغه غلام وژل کیږی، چه قاتل ئی دی. داسی به نه کیږی، چه د کوم شریف سړی د غلام په قصاص کښی، د هغه قاتل په ځای چه د رذیلو خلقو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شی.

وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى

او ښځه په ښځه باندی (قصاصیری).

تفسیر: یعنی د هری یوی ښځی په «قصاص» کښی یواځی همغه ښځه وژله کیږی چه د هغی قاتله ده. داسی نه شی کیدی، چه د کومی شریفة النسبی ښځی په «قصاص» کښی هغه رذیله ښځه ژوندی پرېښوده شی، چه قاتله ده او د دی له تبر څخه کوم نارینه وواژه (قتل) شی، خلاصه ئی داسی شوه چه هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایی چه په قصاص کښی هم مساوات وی، او هغه تعدی او تجاوز چه کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بیخی ممنوع دی.

(فائده): اوس پاتی شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه بنه ووژنی نو ئی «قصاص» آخیت کیری که نه؟ نو دا مبارک آیت له دی خبری غنی ساکت دی، او امامان پکینی اختلاف لری، زمونږ امام حضرت ابوحنیفه رحمه الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتكافؤ دماءهم» د حدیث په اساس په دی خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کښی قصاص جاری کیری او لکه چه قوی او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور «قصاص» په حکم کښی سره برابر دی، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او بنه زمونږ د ستر امام **(ابو حنیفه الکابلی ثم الکوفی)** په نزد په «قصاص» کښی سره برابر دی. ولی په دی شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریی نه وی، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمی کافر یا مستامن ووژنی، نو په هغه باندی هم زمونږ د حنفیانو په مذهب «قصاص» لازمیږی. خو د مسلمان او حربی کافر په مینځ کښی هیشوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأَتْبَاعُ الْبِعُورِ وَأَدَاؤُ الْإِيَةِ بِأَحْسَنِ ط

نو هغه شوک چه عفو وکړه شی (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامی) ورور د ده نه څه شی نو لارمه ده (په دی عفو کوونکی) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفو کوونکی) ته په ښه وجه سره،

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو غنی کوم وارث خپل حق وبخیی، نو قاتل نه پری قصاصیږی بلکه گورو به چه هغو وارثانو په څه دول (طریقی) سره هغه قاتل بخیلی دی؟. بی له مالی معاوضی څخه یواځی د ثواب په غرض؟ یا د شرعی دیت په مقابل کښی؟ یا د مصالحی په توگه (طور) د څه مال په مقابل کښی؟ یعنی له «قصاص» غنی څرنگه تیر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کښی په څه شی راضی شوی دی؟، په اول صورت کښی قاتل د وارثانو له مطالبی غنی بیخی خلاصیږی، او په نورو صورتو کښی قاتل لره ښایی چه هغه معاوضه دی په ډیر ممنونیت او خوښی سره ادا کړی!.

ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ط

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفو) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کېږي که غواړئ قصاص واخلئ! که غواړئ دیت واخلئ! که مو زړه غواړي ویی بخښئ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا(دیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلانو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفو مقرر وه.

فَمَنْ أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَعَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

نو هر چا چه زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفو ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبی کېږي، او قصاص په دنیا کېږي)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تگ کوی، یا د عفو او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کېږي سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږي.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کېږي (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اگر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او دروند ښکاری، مگر پوهان ښه پوهیږي، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیڅوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هېڅکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږي، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تېرونه هم له وژلو او د ویني له تویولو او بدیو ځنی محفوظ او مطمئن کیږي. په عربو کېږي داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو دلو کېږي به د هم دی له امله (وجی) تل جنگ او جگړه وه، او د یوه تن د ویني د تویولو په سبب به په زرھاو کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل څخه «قصاص» واخیست شی، نو دا ټول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږي. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښی د اخروی حیات باعث دی.

يَاۤاُولِيَ الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۰۹﴾

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له ویری د بل چا له وژلو ځنی ځانونه وساتئ یا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابو وساتئ. یا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درغرگند شو، نو د هغه له مخالفت ځنی چه د «قصاص» ترک دی ځانونه وساتئ.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًا لِّوَصِيَّةٍ لِّلْوَالِدَيْنِ وَالاَقْرَبَيْنِ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلٰى الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۱۰﴾

فرض کړی شوی دی په تاسی باندی کله چه حاضر شی یو له تاسی ته (اسباب) د مرگ که پری ایښی ئی وی څه مال، وصیت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: پوښنی حکم د مری د ځان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مری د مال په نسبت دی، او دا آیت د ذکر شویو کلیاتو چه هغه د «وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حَبه ذُو الْقُرْبَىٰ» ارشاد دی، تشریح ده. په خلقو کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مری ټول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کیده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کیدل، په دی آیت کښی ارشاد وشو، چه مور او پلار او ټولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول په کار دی. او پر مر کیدونکی (محتضر) باندی سم له هغه سره وصیت کول فرض شول. او دا وصیت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د میراث آیت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «النساء» په سورت کښی د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د ټولو برخی بیان کړی، نو اوس په میت باندی په خپله متروکه کښی وصیت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصیت کول جائز نه دی، او هم د مال له یوه ثلث ځنی زیات وصیت کول نه دی په کار او له وصیت د سری د پور (قرض)، امانت، ودیعت او نورو راکړو ورکړو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأَنَّمَا إِنَّمَا عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

نو هر چا چه بدل کر دا وصیت وروسته له هغه چه وایی وریده هغه نو هم دا خبره ده چه گناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصیت) بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو احوالو) ښه پوهیدونکی دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی مری خو له انصاف سره سم وصیت وکړ او مړ شو. مگر ورکونکی په هغه وصیت باندی عمل ونه کړ، نو په دی صورت کښی په مری باندی هیڅ گناه نشته. مری خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان گنهگار کیږی چه له وصیت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بیشکه الله تعالی ته تولی خبری معلومی دی، او د تولو په نیتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مَوْصٍ جَنَفًا وَاُتْبَاهًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِنَّمَا عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه ویرپوی له وصیت کوونکی څخه د ظلم (په خطا سره) یا د گناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مینځ د دوی (د موصی او موصی له) کښی، نو نشته هیڅ گناه په ده باندی.

تفسیر: یعنی که چاته د مری په وصیت کښی داسی شپه ور ولویږی، یا پوه شی چه دا مری له کوم سببه غلط شوی دی، او بی غایه ئی د کوم سری رعایت کړی، او د بل سری حق ئی تر پښو لاندی کړی یا ئی د پاک الله له حکم ځنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مینځ کښی د شریعت له حکم سره سمه برابره مصلحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هیڅ ملامتی او گناه نشته، او په وصیت کښی داسی تغیر او تبدیل جائز بلکه بهتر دی.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بیشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم لرونکی دی (په هغه چا چه د الله د احکامو په اجراء کښی دیر احتیاط کوی)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ گناهکاران بخښی، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابی له مینځه لری کوی، ده ته هر ورو (خامخا) مغفرت کوی یا ئی معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکی بخښونکی دی، چه ناجائز وصیت ئی کړی وی، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وی او له هغه وصیت ځنی په خپل ژوند کښی بیرته گرځیدلی وی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسی باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسی څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوری)

تفسیر: دا حکم د روژې په نسبت دی، چه د اسلام په ارکانو کښی داخله ده، او د نفس په بندګانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (دیر) سخت او ګران دی نو ځکه ئی د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانی ځنی تر اوسه پوری جاری دی، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئی څه لو او دیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکورہ ؤ اصولو کښی هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژې یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی روژه د صبر نیمایی فرمایلی شوی ده.

لَكُمْ تَتَّقُونَ

له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له گناهونو څخه او پرهیزګاران شی! ځکه چه روژه د شھوانی قوی ماتوونکی ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پریځولو سره عادی کوی او په دی وسیلی سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفسانی خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتی، چه نفس ته دیر عزیز او ګران وی، روژه د انسانانو په نفسو کښی د شھوانی قواؤ په ضعیفولو کښی دیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کېنې د تقوی او پرهیزگاری روحیه تقویه کوی، په روژه کېنې لوی حکمت، د سرکېنې نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندې گران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندې هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مگر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغی کېنې تغیر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَا تَكُمُ تَتَقُونَ﴾ کېنې په هغوی باندې تعریض دی نو معنی ئی دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کېنې خلل مه اچوئ!

آيَا مَا مَعَدُّوْذِيْ

یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځی دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورځی چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورځو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کېنې راځی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيْضًا اَوْ عَلٰی سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ اَيَّامٍ اُخَرٰط

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجوړ یا (روان) وی په سفر (او روژه وخورئ) نو (پر ده باندې لارم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کېنې ئی هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پېښوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورځو قضایې وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کېنې ئی د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئی چه دا قضا ئی جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُوْنَهِ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِيْنٍ

او په هغو کسانو باندې چه د روژې نیولو طاقت نه لری فدیة ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندې چه د روژې نیولو طاقت لری فدیة ورکول دی (او دا

حکم په اول کښی ؤ، بیا منسوخ شو). طعام د یوه مسکین (د یوی روژی په برابری).

تفسیر: (۱) د ﴿يُطَيِّقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت نه لری» سره په دی سبب ده چه همزه له پاره د سلب شی. یا د «لا» کلمه پکښی مقدره شی، یعنی چه طاقت تری سلب شوی وی لکه شیخ فانی.

(۲) او د ﴿يُطَيِّقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت لری» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده یعنی هغه خلق چه د روژی نیولو طاقت لری. خو په اول د اسلام کښی د بیخی عادت نه لرلو په سبب دوی ته د یوی کاملی میاشتی پرله پسو روژه نیول، دیر گران او دروندکار ؤ، نو د دوی د آسانی له پاره داسی فرماییل شوی ؤ، چه که تاسی ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کښی نه وی، مگر یواغی د غادت نه لرلو په سبب تاسی ته روژه سخته وی نو تاسی اختیار لرئ چه روژه نیسئ! یا د روژی فدیو ورکوئ! د یوی روژی فدیو یوه مسکین ته په مړه گیده د دوه وختو طعام ورکول دی. ځکه کله چه روژتی د یوی ورغی طعام بل چاته ورکړی، گواکی خپل نفس ئی له خوراک څخه منع کړ. او فی الجمله ئی له روژی سره مشابعت پیدا کړ. بیا نو کله چه خلق له روژی سره عادی شول. دا حکم منسوخ او اجازه پاتی نه شوه، چه د دی نسخی بیان په وروستی آیت ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کښی راغی. ځینی له ﴿طَعَامُ سَكِينٍ﴾ څخه «صدقه الفطر» هم مرادوی، چه په دی تقدیر سره ئی معنی داسی کیږی «هغه کسان چه د فدیو ورکولو طاقت لری، دوی دی د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکړی!» چه اندازه ئی په مبارکی شرعی کښی د غنمو نیمه پیمان او اوریشو یوه پیمان ده. په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسی وایی خلق په رمضان کښی اختیار لری چه روژه نیسی یا په فدیو اکتفاء کوی او روژه قطعی حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده. یا ئی ویونکی بی دین دی.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زیادت) وکړی کومه نیکی نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسیر: یعنی د یوی ورغی له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکړی، یا د څو تنو مسکینانو گیدی مری کړی، نو سبحان الله دا ډیره ښه ده!

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۶﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) ډیر بهتر دی تاسی ته (له خوړلو څخه) که چیری یی تاسی چه پوهیږئ (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو وبه پوهیږئ، چه د روژی نیول د فدیې له ورکولو ځنی ډیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ

مياشت د روژی هغه میاشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدایت دی له پاره د خلقو او دلیلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چه هغه لاره ښیي او بیلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په څلورویستمه شپه کښی له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضی په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوټه ټوټه (لږلږ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سید المرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکاریږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی میاشت کښی «تراویح» هم مقررې شوی دی. نو ښایی چه په دی میاشت کښی د پاک قرآن خدمت په ډیر شوق او ښه اهتمام سره وشي! ځکه چه دا میاشت د هم دی له پاره مقرر او معینه شوی ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصِبْهُ

نو هر څوک چه ومومی له تاسی (ای مکلفینو) دا میاشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (میاشتی).

تفسیر: یعنی کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درخړگند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسی، او هغه فدیة چه د سهولت له مخی په ابتدا کښی د غه مودی له پاره (موقتاً) مقرره شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چه وی ناجوړه یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده باندی دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه ښایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی په مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته په رمضان المبارک کښی د افطار کولو، او په نورو ورځو کښی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٠﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی باندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لویی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر ویاسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو باندی)

تفسیر: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کښی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کښی ئی د هغو قضا شویو ورځو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی باندی واجبه وگرځوله، او په دی قضایی کښی ئی د یوغای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کښی ئی زموږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی باندی څه ربر او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره کړئ، خو چه په ثواب کښی مو څه لږوالی رانشی، او دا مو هم تر نظر لاندی وی، چه تاسی د دی خیر او خورا (دیر) ښی طریقی په هدایت د پاک الله لویی او عظمت بیان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت او کبریا یادونه وکړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندی شکر ویاسی! او د شکر کونکو په دله کښی ننوځی! ای اله العالمینه! ثنا او صفت، لویی او شکر کول تا لره ښایی، چه روژي غوندی یو مفید اواعلیٰ او گتور (فائده مند) عبادت دی پر مونږ باندی فرض کړی دی! او د مشقت او تکلیف په حالت کښی دی آسانی هم فرمایلی ده!، او د فراغت په وخت کښی دی د دی نقصان د جبری لاره هم راښوولی ده!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

او کله چه پوښتنه وکړی (ای محمده!) له تا څخه بندگان زما (له لږوالی او نژدیوالی) زما نو بیشکه زه نژدی یم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونکی په هغه وخت کښی چه وېولی ما نو ښایی چه دوی هم ومنی حکم زما (طاعت) او ټینگ دی اوسی په ایمان په ما باندی ښایی چه دوی په سمه لاره محکم پاتی شی.

تفسیر: رومبی داسی حکم و، چه د رمضان المبارک د شپي په اوله برخه کښی خوږل او څښل او ښځو ته نژدی کیدل روا وو، مگر وروسته له ویده کیدلو څخه به دا ټول شیان ممنوع کیدل. ځینو خلکو له دی حکم ځنی چپ (خلاف) کار وکړ، او له ویدیدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدی شول، بیا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلی خطا او قصور اظهار ئی سره له حسرت او ندامت وکړ، او د توبی په نسبت ئی له ده مبارک څخه پوښتنی وکړی. نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو ستاسی توبه مو ومنله او تاکید وشو چه د الله تعالیٰ احکام ومنئ، او پخوانی حکم منسوخ وکنئ، او وروسته له دی نه اجازه ورکړه شوه، چه د رمضان المبارک په ټولو شپو کښی له ماشامه تر سپیده داغه پوری تاسی خورئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته کړئ! چه د هغی ذکر په وروستنی آیت کښی راځی. پخوانی آیت کښی پر بندگانو د هغه سهولت او عنایت ذکر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تاکید او تائید له دی قربت، اجابت او اباحت څخه لا زیات شو. او د دی آیت د ربط سبب دا هم کیدی شی چه په رومبني آیت کښی د الله تعالیٰ د لویی او عظمت حکم بیان شوی ؤ، نو په دی نسبت ځینو خلکو پوښتنی وکړی چه «زمونږ رب که لری وی نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو. او که نژدی وی نو ورو ورو به ورسره وغږیو» په دی سبب دا آیت نازل شو یعنی الله تعالیٰ نژدی دی. هره

خبره اوری. که ورو ورو وغیرئ!، او که په چیغو ورناری کړئ! هغه ټول اوری. په هغو ځایو کښی چه په زور سره د تکبیر ویلو حکم شوی وی د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو ځایو پوری محدود او خاص دی. او سبب ئی دا نه دی چه الله تعالیٰ (معاذ الله) ورو خبره نه اوری.

أَحَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

حلال کړی شوی دی تاسی ته په شپه د روژې کښی یوځای والی (جماع) بشځو خپلو سره

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کښی چه وروسته له خویه خوړل او څښل او له خپلو بشځو سره نژدی کیدل حرام وو، په هغه کښی ئی هم آسانی وفرمایله، اوس که د شپې په هره برخه کښی مو هری مشروعی او مرغوبی چاری ته زړه کیږی، هغه وکړئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

دوی لباس دی تاسی لره او تاسی لباس یی دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (ډیر) اتصال او ډیر اختلاط مقصود دی، یعنی همغسۍ چه ستاسی په وجود کالی (کپری) نښتی او پیوست دی، هم دا رنگه بشځه او نارینه هم ډیر سره نژدی او د شودو او شگری په شان یو له بل سره ځدون او امتزاج لری.

عَلَّمَ اللَّهُ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ

معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی یی چه خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو ځنی مطلب دا دی، چه له ویدیدلو څخه وروسته تاسی خپلو بشځو ته نژدی کیدئ! او د پاک الله د حکم د مخالفت لامله (له وجی) تاسی خپل ځانونه کنهکارول، چه د هغه له سببه ستاسی نفس د عقاب مستحق گرځیده، او ستاسی په ثواب کښی نقصان پیښیده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسی معاف کړئ او وروسته له دی تاسی ته اجازه وشوه، چه په ټوله شپه کښی هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړی ویی کړئ!

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُمْ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

پس رجوع ئی په رحمت سره وکړه په تاسی باندی او عفوه ئی وکړه له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژی په شپو کښی) او وغورئ! هغه شی چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره .

تفسیر: یعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالی له لوری مقدر شوی دی، ښایی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده .

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

او خورئ! او څښئ! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپین (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپین تار) له سبا غنی (دی).

تفسیر: یعنی همغسې چه په ټوله شپه کښی د مجامعت اجازه ورکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپیده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوی ده .

ثُمَّ آتُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپې پوری،

تفسیر: یعنی له سپیده داغه څخه تر شپې پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی غنی دا هم راضکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نیول، چه د شپې له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده .

وَلَا تُبَاشِرُوهُمْ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

او مه نژدی کیږئ! ښځو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسی معتکفان یی په مسجدو کښی.

تفسیر: یعنی په روژه کښی د شپې له مخی د مباشرت اجازه شته. مگر د اعتکاف په شپو کښی په شپه او ورځ په هیڅ وخت کښی ښایی چه خپلی ښځی ته ورنژدی نشی په مسجد کښی وی که د باندی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٥﴾

دا احکام او حدودد الله دی نو مه نژدی کیږی، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسی (لکه چه دا ئی درته بیان کړل) بیانوی الله آیتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتی (د دی حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژې او اعتکاف په نسبت تیر شول، د الله تعالی له خوا مقرر شوی دی، ښایی چه له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدی کیږئ! یا ئی مطلب دا دی چه پخپله رایه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه ویښته په اندازه هم ځنی مه لری کیږئ!

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دی) په منځو د تاسو کښی په ناحقه سره

تفسیر: له روژې ځنی د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالی بیان کیږی. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو یواځی د روژې په ورځو پوری ترلی دی، مگر د حرام مال نه خوړل، او روژه تری نیول، د ژوند په ټول عمر کښی یو ضروری امر دی. او د هغه له پاره کومه ټاکلی (مقرره) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت تکی، رشوت، غصب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چه په دغه ډول (طریقه) د مال گټل، بالکل حرام او ناجایز دی.

وَتَذْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا

مَنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پوری له پاره د دی چه وخورئ (تاسی په دی رسولو سره) یو څه له مالو د خلقو څنی په ظلم (ناحقه سره) او تاسی پوهیږئ (چه دا ظلم دی)

تفسیر: «مه ئی رسوئ تر حاکمانو پوری». یعنی د کوم سړی د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ یا خپل مال د رشوت په ډول (طریقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ! هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهی، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسی په خپله ناحقی هم پوهیږئ!

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْاَهْلِ

پوښتنه کوی خلق له تا څخه (ای محمده!) له حاله د نویو میاشتو

تفسیر: لمر تل په یو صورت او په یو حال وی، او د سپوږمۍ شکل تل بدلیږی، او د هغی د رڼا (رڼرا) مقدار تل کمیږی او زیاتیږی نو ځکه خلقو د سپوږمۍ د دی زیاتوالی او کموالی په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنی وکړی، نو دا آیت نازل شو. په رومبنی آیتونو کښی د رمضان المبارک د میاشتی او د روژی ذکر ؤ په دی آیت کښی د هلال ذکر دی، او د روژی تعلق د هلال له رویت سره ښکاره دی، ځکه چه یو په بل پوری اړه (حاجت) لری وروسته له دی نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راځی چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لری.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا میاشتی تاكلی (مقرر) شوی وختونه دی له پاره د خلقو او د حج.

تفسیر: یعنی ای محمده! دوی ته ووايه چه د سپوږمۍ په ختلو او بدلون سره ډیری چاری او معاملی تعلق لری. او د سپوږمۍ په وسیله دینی ورځی، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجاری، حمل، رضاعت، روژی، زکوٰه، عدت، عقود، شروط، مزدوری او د نورو شیانو نیټی څرگندیږی، او هره یوه نیټه او تاریخ له هغی څخه پر ډیر ښه شان سره ښکاریږی. په تیره بیا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا څلور میاشتی حرامی میاشتی بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښی جنگ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښی به عربو ته کوم جنگ پېښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تدبیر) او بهانه سره به ئی په هماغو حرامو میاشتو کښی جنگونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښی به له جنگ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یی په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښی کوم کار د دوی په مخ کښی راته، نو هغه به یی په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وجی) ئی دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورځی چه حق تعالی جل وعلی شانه د «حج» له پاره ټاکلی (مقرر کړی) دی، په هغو کښی وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډیر ځای پوری ذکر کیږی.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٨﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راځئ (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریږی (له الله) په ترک د مخالفت کښی او راځئ کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او ویریږئ له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شی! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیرئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاره، او له خپلو کورو ځنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پېښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورنگ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له خوا پکښی ننوتل، یا به ئی د شا له لوری سوری واهه، او پکښی به ننوتل، او دا کار به ئی نیکی او ښیکنه (فائده) گنله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط وښود.

(فائده): په رومبنی جمله کښی د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. ځینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښی له «اهله» ځنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شپې د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښی کیږی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورځی هم دا ورځی دی؟ که په نورو ورځو کښی هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په ځواب کښی وفرمایل چه د حج دا

کولو له پاره د حج میاشتی مقرری او معینی دی، او د دی خبری په مناسبت د «احرام» په وخت کښی خپل کور ته د بیرته ورنگ ذکر هم وشو. له دی څخه دا هم رانکاره کیږی، چه له خپله ځانه جائز او مباح شیان د نیک کار په شان گرځول، او هغه په دین کښی داخلول، منوم او حرام دی. چه له دی څخه د ډیرو شیانو بدعت او منومیت رانکارېږی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَكُمْ

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی! له هغو کسانو سره چه جنگ کوی له تاسی سره.

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام له وخته راهیسی مکه معظمه دارالامن ده. که د چا لاس به په خپل دښمن باندی هم په مکه معظمه کښی بر کیده، نو به ئی څه غرض ورسره نه کاوه، او په اشهرالحرم کښی به چه ذی قعدة الحرام، ذی حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دی هم کامل امنیت ؤ، په دی څلورو میاشتو کښی به په ټول عربستان کښی جنگ او جگړه نه کیده، او هیچا به چاته څه نه ویل، د هجرت په شپږم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضی الله تعالی عنهم سره د عمری په قصد او د بیت الله د زیارت په نیت مکی معظمی ته تشریف یووړ، نو له مکی معظمی سره نژدی مشرکین سره راټول شول، او مسلمانان ئی د جنگ په توریرینو، د مکی معظمی له زیارت څخه ستانه (صفت) کړل. په پای (آخر) کښی ئی په دی باندی روغه سره وکړه، چه اوس دی مسلمانان بی د مکی شریفی له زیارت کولو څخه، بیرته لاړ شی، بل کال ته دی بیا ورته راشی، او عمره دی ادا کړی، او یواځی دری شپې دی په داد سره په مکی مکرمی کښی تیری کړی. کله چه په بل کال کښی د هجرت په اوم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی رسول الله مبارک د مکی شریفی قصد وفرمایلو نو د دوی اصحابو ته داسی اندیښنه وړیږیدا شوه چی که مکی مکرمی خلق سو کال هم وعده خلافي وکړی، او جنگ ته بیا تیار شی، نو مونږ به څه کوو؟ که وجنگیږو، نو دا جنگ به په اشهر الحرم کښی او په خپله په بیت الحرام کښی، او په حالت د «احرام» کښی څرنگه وی؟ که ونه جنگیږو، نو څرنگه به خپله عمره ادا کوو؟ نو په دی مناسبت د الله تعالی داسی حکم نازل شو «که هغوی په دی اشهر الحرم کښی له خپل عهد ځنی مخالفت، او له تاسی سره جنگ وکړی، نو تاسی هم بلا تأمله هغوی سره وجنگیږئ!» هو! نه ښایی چه ستاسی له خوا په جنگ ابتدا او یا زیادت پکښی وشي، د «حج» په ضمن کښی د حدیبی د عمری په مناسبت له کفارو سره د قتال ذکر هم راغلی دی، نو ځکه د «جهاد» د ځینو آدابو او احکامو ذکر هم د دی مقام په مناسبت کیږی، وروسته له هغه بیا د «حج» د احکامو ذکر کیږی.

وَلَا تَعْتَدُوا

او مه کوئ زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوئ! د دی معنی دا ده چه په جنگ کښی دی وړوکی، ښځی او سپین پیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کښی دی په جگړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کړ شی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوهُمْ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حده. او وژنئ! دوی په هر ځای کښی چه مومئ دوی اویاسئ! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومئ ویی باسئ یعنی په «حرم» کښی وی یا پرته (علاوه) له حرمة. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یئ یعنی له مکې معظمی څخه یی وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (شرک او له دین ځنی اړول) دیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین ځنی گرځیدل، یا له دین ځنی د بل چا گرځول، له هغو وژلو څخه چه په شهر الحرم کښی واقع شی، دیره لویه گناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکې معظمی په حرم کښی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول دیر قبیح او خورا (دیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندیښنه مه کوئ! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوئ!

وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ

فِيهِ فَإِنْ قُتِلُوا فَمَا قُتِلُوا هُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٠﴾

او جنگ مه کوئ! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښی تر هغه پوری چه وجنگیږی دوی له تاسی سره په دغه (حرم) کښی پس که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وژنئ! دوی هم داسی (لکه تیری شوی جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه هرومرو (خامخا) د امن غای دی. ولی که هغوی پر تاسی باندی برید وکړی، یا په ظلم باندی لاس پوری کړی، او په ایمان راوړلو کښی له تاسی سره دښمنی وکړی، چه دا خبره له وژلو غنی هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتی کیږی، او هر چیری چه نی ومومئ ویی وژنئ! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم داسی امر وفرمایه «هغه څوک چه د مسلمانانو په مخ کښی توره په لاس ودریږی، ویی وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١﴾

پس که منع راوړی (له شرکه نو الله به ئی وبخښی) نو بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړی، او له کفر او شرک غنی توبه وباسی، نو د هغوی توبه منله کیږی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَلَا عُدَاوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٢٢﴾

او جنگ کوئ تاسی! له دوی سره تر هغه پوری چه پاتی نشی فتنه (شرک او فساد) او شی دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیری وگرځیدل (دوی له شرکه نو تاسی تجاوز مه کوئ پر دوی باندی) نو نشته هیڅ تیری مگر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندی.

تفسیر: یعنی له کفارو سره د دی له امله (وجی) جنگ وکړئ! چه ظلم او تیری بیخی (بالکل)

ورک شی، او دوی ته داسی یو قوت او قدرت پاتی نشی چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کری، او له سمی لاری غنی ئی وباسی، او خاص د الله تعالی احکام جاری وی. که دوی له شرک غنی مخ واړوی، نو تیری او زیادت پر بل هیچا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو شخه یعنی هغه کسان چه له بدی غنی لاس آخلی، هغوی له ظلم او تجاوز غنی وخی، نو پر دوی باندی تیری او زیادت مه کوئ! هو! هغه کسان چه له فتنی غنی نه اوړی نو په ډیره مینه سره هغوی وژنئ!

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتِ قَصَاصٌ مِّمَّنْ
 اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ
 وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٣﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتی حرامی کښی ده. او تعظیمونه (د دی شیانو) سره برابر دی پس هر چا چه تیری وکړ پر تاسی باندی نو تاسی هم تیری کوئ! په هغوی باندی په شان د هغه چه تیری ئی کری ؤ پر تاسی باندی او وویړیږئ له الله شخه! او پوه شی! چه بیشکه الله له پرهیزگارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسیر: دا د حرمت میاشت یعنی ذی قعدة الحرام چه د عمری د قضا لپاره پکښی درومی د هغه حرمت میاشتی په غای ده، چه د پروسپیکال تیر شوی کال په ذی قعدة الحرام کښی تاسی د کفارو له خوا د عمری او د بیت الله شریف له زیارت شخه ممنوع شوی وئ، او پری ئی نه ښودئ چه مکی معظمی ته لاړ شی، یعنی اوس تاسی په ډیره خوښی سره له هغوی شخه خپل بدل واخلي! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کښی برابری ده. یعنی که کوم کافر د حرام د میاشتی عزت او حرمت وکړی او په دی میاشت کښی له تاسی سره جنگ ونه کری، نو تاسی هم همغسې وکړئ. مکیانو (مکی خلقو) چه پروسپیکال (تیر شوی کال) پر تاسی باندی ظلم وکړ، نه ئی د حرام د میاشتی حرمت وساته، او نه ئی د بیت الله شریف پت، نه ئی ستاسی احرام ته وکتل، او نه ئی لحاظ وساته، او تاسی پر هغو باندی صبر وکړ، که دا ځلی هم هغوی له دی ټولو حرمتو شخه سترگی پتی کری، او جنگ ته تیار شی: نو تاسی هم د هیڅ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندی او وروسته ټول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلي! مگر هر کار چه کوئ، ښایی چه په هغه کښی له (رب العلمین جل وعلی شانه) شخه وویړیږئ! او د الله تعالی له احکامو شخه مخالف هیڅ یو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهیزگارانو ناصر او مددگار دی.

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کښی! او مه غورغوئ ځانونه خپل په هلاکت کښی (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښی ونه لگوئ!)

تفسیر: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت یعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښی خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! یعنی چه جهاد پرېږدئ! او په هوسایي (آرام) سره کینئ یا خپل مال په جهاد کښی صرف نه کړئ! چه له دی وضعیت (حالت) څخه به تاسی ضعیفان او دښمن به مو قوی شی.

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاتَّبُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نیکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازیانو سره) بیشکه چه الله دوستی کوی له نیکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسیر: د «حج» په ضمن کښی ئی د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب و، بیان وفرمایه، او پس بیا د «حج» او عمری احکام راښی.

فَإِنْ أَحْصَرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ

بیا که چیری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خریئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسیری هدیه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسیر: مطلب دا دی کله چه شوک «حج» یا «عمره» شروع کری یعنی احرام وتری، نو پر هغه باندی دا خبره لارمه ده چه پوره نی کری، او پای (آخر) ته نی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پریږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مگر که کوم دښمن یا مرض ورپښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده باندی وینه اوړی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کری، چه ادنی نی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته وویي چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه! او هلته نی ذبحه کړه، او هر کله چه ډاډه شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل ټاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لاند یا وخری او پخوا له هغه دی هېڅکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» باندی اوړی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٌ أَوْ سُكٍّ

نو هر شوک چه وی له تاسی ځنی ناجوړه یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لارمه ده په ده باندی فدیة له روژي څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسیر: یعنی که د «احرام» په حالت کښی شوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خریبل، یا د ویښتانو لندول روا دی. مگر د هغه «فدیة» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (گډ) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندی لارمیری.

وَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمِن تَمَتُّعٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

نو هر کله چه په امن شی پس هر چا چه نفع واخیسته په عمری سره (چه یو غای ئی کړه) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندی هغه چه آسان وی له هدیې شخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندېښنه ورپېښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپېښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کېږی څه خلل ورپېښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو غای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غویې یا د اوبې اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په مذهب کېږی د قران او تمتع د غوښی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمه الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غوښی ځنی څه وخورې.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَيَّةِ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتَ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ

هر چا چه ونه مونده هدیې (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژې د دری ورځو په (ورځو د) حج کېږی او اووه ورځی (نوری) کله چه وگرځی (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسر نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کېږی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کېږی پای (آخر) ته ورسېږی، او اووه ورځی د «حج» له فراغت شخه وروسته روژه ونیسی، چه دا ټولی سره لس ورځی شوی.

ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِ السَّجْدِ الْحَرَامِ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عیال د ده اوسیدونکی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام کښی.

تفسیر: یعنی قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام کښی یعنی په مکه معظمه کښی یا هغی ته نژدی نه اوسیږی، بلکه د «حل» یعنی له «میقات» څخه د باندی هستوگنه ولری. هغه کسان چه دننه په مکی معظمی کښی اوسیږی، هغوی دی یواځی (افراد) وکړی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٠٠﴾ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ

او ویرپیږئ له الله څخه او پوه شی! چه بیشکه الله ډیر سخت عذاب ورکونکی دی (وخت د) حج (شو) میاشتی معلومی دی

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولی (شروع) د لوی اختر یعنی د ذیحجه الحرام د لسمی شپی تر سحر پوری د دی میاشتو نومونه (اشهر الحج) دی. ځکه چه د حج احرام د هم دی مودی په منځ کښی وی، که پخوا له دی نه څوک د حج «احرام» وتری نو هغه به ناجائز یا مکروه وی. یعنی د حج له پاره څو میاشتی مقرری دی. او ټولو ته ښکاره دی، هغه تغیر او تبدیل چه د عربو مشرکینو به د خپل ضرورت له مخی په دی میاشتو کښی کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کښی داسی فرمایلی شوی دی ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾ هغه بیخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْعَ وَلَا أَسْوَاقَ وَلَا إِجْدَالَ
فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمَهُ اللَّهُ

نو هر چا چه فرض کړ (په خپل ځان) په دی میاشتو کښی حج نو نه دی کوی جماع (او نه دواعی د هغی) او نه گناهونه او نه جگړی په (ورځو) د حج کښی. او هر څه چه کوئ (تاسی) له نیک کار ځنی نو پوهیږی په هغه باندی الله

تفسیر: «حج» نئی لارم کمر یعنی «احرام» نئی وتاره په داسی دول (طریقه) چه په زړه نئی نیت وکړ، او په خوله نئی «تلبیه» وویل.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ﴿۳۰﴾

او توبنه واخلی (له ځانو سره) نو بیشکه بهتره د توبنی ځان ساتل دی له سواله او ویریرئ! له ما ځنی ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسی غلط دود (رسم) او دستور په کفر کښی دا هم ؤ چه بی د لاری د خوری (خرچه) تش لاس «حج» ته تلل نئی ثواب گنل، او هغه ته به نئی «توکل» وایه، او هلته به تلل له هر چا ځنی به نئی سوال او غوښتنی کولی. نو الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه قدرت لری، امر ورکوی چه هنوی دی د لاری خوری (خرچه) له ځان سره اخلی او بیا دی «حج» ته ځی او بی له زاد او راحلی دی لار نشی، چه هم په خپله دی سرگردانیږی، او نورو ته هم سرگردانی پېښوی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ

نشته په تاسی باندی هیڅ گناه په دی کښی چه غواړئ روزی له فضل د رب خپل

تفسیر: که د «حج» په سفر کښی سوداگری هم وکړئ څه گناه نه لری، بلکه مباح ده. خلق له دی خبری څخه په شبهه کښی ؤ چه ښایی له تجارت کولو څخه به په «حج» کښی څه نقصان پېښیږی، نو اوس داسی هدایت صادر شو هغه څوک چه اصلی مقصود نئی «حج» وی او د هغه په ضمن کښی سوداگری هم وکړی، نو د هغه په ثواب کښی به څه نقصان نه راځی.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

نو هر کله چه راکوز شئ (د بیت الله طواف ته) له عرفات څخه نو یادوئ الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفی کښی)

تفسیر: مشعر الحرام په مزدلفه کښی یو غر دی چه په هغه باندی امام درېږی. په دی غره باندی دریدل افضل دی. او په توله مزدلفه کښی هر چیری دریدل جائز او روا دی پرته (علاوه) د

(محسر) له کندی او وادی شخه، چه هلته دی نه دریږی.

وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الصَّالِينَ ﴿٩٩﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درینودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایتته خامخا له گمراهانو غنی.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو ښایی چه هسی ذکر دی ونه کړی شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکړئ چه تاسو ته ئی هدایت درکړی دی.

ثُمَّ آفِضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٠﴾

بیا راکوزیږئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه غایه (عرفات شخه) چه راکوزیږی (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواړئ له الله شخه د (خپلو گناهونو) بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم شخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو شخه پرته (علاوه) نور تول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات شخه د طواف له پاره مکی شریفی ته راتلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه غایه چه تول خلق د طواف له پاره راغی. تاسی هم همغه غای ته ورشی، او له هغه غایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشی، او په خپلو پخوانیو گناهونو باندی نادم اوسی!

فَإِذَا قُضِيَتْ مِنْ أَنْسَاكُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ الْبَاءِ كُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

نو هر کله چه ادا کرل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لکه یادول تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کښی په فخر سره) بلکه ډیر زیات یادول

تفسیر: یعنی د ذیحجة الحرام په لسمه کښی چه د «حج» د افعالو یعنی د جمر ویشتلو، قربانی کولو، سر خریلو، یا د ویشتانو لندونو د کعبی شریفی د طواف او د صفا او مروی له سعی فارغ شوئ، نو د منی د قیام په وخت کښی د الله تعالی ذکر وکړئ! لکه چه د کفر په زمانه کښی تاسی د خپلو پلرونو او نیکنو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زیات ذکر وکړ شی! دوی له قدیمی زمانی راهیسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منی کښی ډیره کیدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکنو ستاینه (صفت) او یادونه به ئی کوله. او د دوی لوینی او فضایل به ئی بیانول. دا دی چه پاک الله له هسی ویناو څخه هغوی منع کرل او ویی فرمایل چه په دی ورځو کښی د الله تعالی ذکر ډیر وکړئ او د هغه الله تعالی جلت عظمت د لویی او عظمت یادونه کوئ!.

فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا
لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ ۖ وَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ رَبَّنَا
آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ
النَّارِ ۚ ۝۱۰۱

نو غځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وایی ای ربه زمونږه! راکړه مونږ ته! په هغه دنیا (لږ ژوند) کښی (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه او غځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه وایی

(چه دنیا کړی غوره څوک په آخرت
بی له برخی به وی پاتی په قیامت)

ای ربه زمونږه راکړه مونږ ته! په دغه دنیا (لږ ژوند) کښی نیکی (نعمت) او په آخرت کښی نیکی (جنت) او وساته مونږ له عذاب د اور (د دوزخ) دغه کسان شته دوی لره لویه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چه کړی دی دوی (هغه)

تفسیر: رومی ئی فرمایلی و چه د الله تعالی ذکر و کړئ! د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا راښوول کیږی، چه د پاک الله ذکر کوونکی او له هغه څخه د مطلب غوښتونکی په دوه ډوله (قسمه) دی: یو خو هغه دی چه د هغوی مطلوب یوازی دنیا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه مونږ ته راکول کیږی، په هم دی دنیا کښی دی راکړ شی» نو داسی خلق د آخرت له نعمتو څخه بی برخي دی. بل هغه دی چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنیا ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی د عبادت توفیق او نور او د آخرت ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړی، نو داسی کسانو ته په آخرت کښی د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه وررسیږی.

څوک چه غواړی دین دنیا له خپل مولی نه

په دارینو کښی به ئی زیات کړی له هر چانه

وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٢﴾

او الله ژر اخستونکی د حساب دی (چه ډیر ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصی).

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به له ټولو څخه یو غای او یو غلی او په یوه شیبه حساب آخیست کیږی، یا دا چه قیامت لری مه گنئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډیر ژر راتلونکی ده. او له هغه څخه په هیڅ ډول (طریقه) سره خلاصی امکان نه لری. نو د هغی له فکره مه غافل کیږئ!

وَادْكُرُوا اللّٰهَ فِيْ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدَاتٍ

او یادوئ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمیرلیو شویو (د تشریق) کښی

تفسیر: له ﴿اَيَّامًا مَّعْدُوْدَاتٍ﴾ څخه د ذیججه الحرام یوولسمه، دولسمه، دیارلسمه ورځ مراد ده. چه په دی ورځو کښی خلق له «حج» څخه فارغیږی، او مامور دی چه په «منی» کښی واوسیږی. په دی ورځو کښی د جمر ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل، اجراء کړئ! او په نورو وختونو کښی هم دلته تکبیر او تهلیل په ډیر محبت سره وایئ! او د پاک الله په ذکر کښی کثرت او مداومت وکړئ!

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ

نو هر چا چه بیره (تلوار) وکره (په تلو کنبی له منی مکی ته) په دوو ورځو کنبی (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیڅ گناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر وکر (او دری ورځی په منی کنبی پاتی شو) نو نشته هیڅ گناه په ده باندی دا بیگناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئی کړی وی (له مناهو څخه)

تفسیر: گناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کړئ! او هغه څوک چه له الله تعالیٰ څخه وویریږی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کنبی تقویٰ او پرهیزگاری هم وکړی نو بیا په دی خبره کنبی هیڅ نه گناهگارېږی، چه په «منی» کنبی دوه ورځی هستوگنه وکړی، یا دری ورځی پکنبی واوسیږی، ځکه چه الله تعالیٰ دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منی) کنبی د دری ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۱۶﴾

او (تل) ویریږئ! له الله څخه او پوه شی چه بیشکه تاسی خاص الله ته ورټولیږئ (په قیامت کنبی د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه بنایی چه هر سری په هر وخت او هر کار کنبی له پاک الله څخه تل وویریږی، ځکه چه تاسی ټول به له خپلو قبرو څخه پاڅیږئ! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کنبی به ټول سره د خپل حساب او کتاب له پاره ټولیږئ! دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کنبی د دوو دولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی ؤ.

(۱). ﴿فَمَنْ التَّائِبُ مَنِ يَقُولُ﴾ الْآيَةُ

(۲). ﴿وَمَنْهُمْ مَنِ يَقُولُ﴾ الْآيَةُ

یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایي، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ

اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٥٠﴾ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ
 فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ
 لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿٥١﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ
 الْعِزَّةُ بِأَلْأُتْمِ ۖ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْبِهَادُ ﴿٥٢﴾

او غیبنی له خلقو شخه هغه شوک دی چه په تعجب کښی آچوی تا خبره د
 ده په (کارو د دی) ژوندون لږ کښی او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په
 زړه د ده کښی دی حال دا چه دی دیر سخت دی په جگړه او عداوت کښی
 او کله چه بیرته وگرځی (له تانه ای محمده!) نو مگرندی مگرځی په ځمکه (د
 مدینې) کښی دپاره د دی چه فساد وکړی په ځمکه کښی او هلاکوی کښت
 (فصل) او ساکښان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه
 خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویریږه له الله
 نیسی دی غرور (عار او ننگ په کولو د) گناه نو پس کافی دی ده لره
 (عذاب د اور) دوزخ او هر ورو (خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ ځانته
 شاهد مگرځوی، او وایی چه زه رښتین یم! او په زړه کښی می د اسلام محبت دی، خو د جگړی
 او فساد په وخت کښی د هغه اعمال له دی ویناوو ځنی مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له
 داری، غلا، لوټ او تالا ځنی هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسی چارو ئی شوک منع کړی،
 نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدو چارو کښی ترقی کوی. وایی چه یو
 منافق چه دیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؓ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله
 علیه وسلم په حضور کښی حاضریده، نو خپل دیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت
 ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کښی به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمنډونه به ئی
 سوځول، او د بوده ؓ (څارو) پښی به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او
 خرابی کښی دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَنُ يُشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ

او ځنی له خلقو څخه هغه څوک دی چه خرڅوی نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله ځانه او ماله تیرپړی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د هغه منافق ذکر ؤ، چه دین ئی د دنیا په بدل کښی له لاسه ایست، دلته د هغه په مقابل کښی د هغه کامل الایمان مخلص مسلمان ذکر راځی چه دنیا، مال او ځان د دین په طلب کښی صرفوی. وایی چه حضرت صهیب رومی غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شی، په لار کښی د مشرکینو په لاس کښیوت (راگیر شو). صهیب رضی الله تعالی عنه هغوی ته وویل «زه خپل کور او ټول مال تاسو ته په دی شرط سره درکوم، چه ما خوشی کړئ! چه مدینی منوری ته لار شم. او له هجرت څخه می مخه مه نیسئ!» په دی باندی هغوی راضی شول، او صهیب رضی الله تعالی عنه ئی پریشود چه د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شی، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کښی نازل شو.

وَاللّٰهُ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ

او الله ډیر مهربان دی پر بندګانو باندی (چه د ده په توفیق له ځانه او ماله تیرپړی).

تفسیر: دا د الله تعالی غومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندګانو ته ئی توفیق ورکړی دی، چه د هغه د خوښی او رضا غوښتلو په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی، حال دا چه د دوی د هر یوه مال او ځان د الله تعالی ملکیت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښی هغوی ته (جنت) ورکوی، دا یوازی د ده فضل او احسان دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کښی (د هغه له ټولو شرایطو سره) ټول.

تفسیر: په رومبی آیت کښی ئی د مخلص مؤمن مدح وفرمایله، چه له هغه څخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمایي چه تاسو په کامل ډول (طریقه) سره اسلام ومنئ! یعنی په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کښی یواځی د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. یا د بل چا په خوله کوم حکم ومنئ! یا کوم کار وکړی! نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بیخه ایستل مقصود دی. ځکه چه «بدعت» په حقیقت کښی هم دا شی دی، چه د بل چا کومه عقیده یا کوم عمل چه ښه او مستحسن وگانه (وگنرله) شی هغه له خپل لوری په دین کښی داخل کړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، که بی له شرعی حکمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر کړی بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عیدگاه کښی په نفلونو باندی امر ورکول یا د اخترونو په ورځو کښی د روژی نیول د دغو آیتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ایمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری گرځئ!». له یهودانو ځنی څو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احکامو سره د «توریت» د احکامو رعایت کول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لویه ورځ گنله، او د اوبانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «توریت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په کامل ډول (طریقه) سره وفرمایه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۷۸﴾

او مه کوئ پیروی د (اثر د) قدمو د شیطان! بیشکه دا (شیطان) تاسی لره دشمن دی ښکاره

تفسیر: یعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شیان ستاسو په زړونو کښی اچوی، او په دین کښی بدعتونه شاملوی، او دین مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره کوئ.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَاَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۷۹﴾

بیا که وشوئیدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښکاره معجزی نو پوهیږئ چه بیشکه الله ډیر غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د محمدی شریعت د صافو احکامو له ښکاره کیدلو څخه وروسته که څوک په هغه باندی بیا هم قائم پاتی نشی، بلکه په بل لوری سترگی ونښلوی. نو ښه پوهیږئ چه الله تعالی پر ټولو باندی ډیر غالب دی، هر چاته چه اراده وکړی سزا ورکوی. هیڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نیولی، لوی حکمت والا دی. هر څه چه کوی له حق او مصلحت سره سم دی. که عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښی څه دیل او څنډ (ایسارتیا) کوی، یعنی نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئی د هیچا هیڅ یو شی هیریری، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) څخه تیریری. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ إِلَى اللَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورُ ﴿٦٠﴾

انتظار نه کوی دوی مگر دی ته چه راشی دوی ته (عذاب د) الله به سیورو (سورو) کښی له وریځو څخه او (راشی دوی ته) پرېښتی (د عذاب) او خلاص شی کار (د اهلاك د دوی) او (خاص) الله ته بیرته مگرځول کیږی تول کارونه (په قیامت کښی د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق تعالی له دی صافو او ښکاره و احکامو ځنی مخالف کار کوی او له خپل کاره تګه نه اوړی، او سمی صافی لاری ته نه راځی، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس ګواکي دوی دی خبری ته سترګی نیولی دی، چه (العیاذ بالله) په خپله الله تعالی او د هغه پرېښتی پر دوی باندی راشی، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښی راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیری، او فیصله شی. خو بالاخره د تولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورنگ ځای همغه رب الارباب دی، او د تولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او تول احکام د همغه ملک القادر له حضوره صادیری. او په دی کښی هیڅ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلْ بَنِي إِسْرَءِيلَ كَمْ آتَيْنَهُمْ مِنْ آيَاتٍ بَيِّنَةٍ

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بنی اسرائیلو څخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو څرګندو څخه؟

تفسیر: له دی نه ئی پخوا فرمایلی و چه د حق تعالی د صاف حکم له ښکاره کیدلو څخه وروسته، له هغه ځنی مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښی فرمایي چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب ځنی پوښتنه وکړئ چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیدلی دی؟ کله چه دوی له هغو ځنی منحرف او چپ شول، نو زموږ په

عذابو اخته شول. او داسی نه دی چه مونږ پخوا له نافرمانی څخه هغوی په عذاب اخته کړی وو.

وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

او هر څوک چه بدل کړی نعمت د الله (په ناشکری سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښی په قتل، نفی (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښی په عقوبت).

تفسیر: یعنی دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هداياتو څخه مخالفت کوی، یا ئی آیات بدلوی، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوی، نو بیا د هغه عذاب ډیر سخت دی، په داسی ډول (طریقه) چه په دنیا کښی دی ووژل شی، یا دی کور او مال لوټ کړ شی، یا دی جزیه پری کیښوده شی، چه تل خوار او ذلیل واوسی، په عقبا کښی همیشه تل تر تله په دوزخ کښی پاتی کیږی.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندی ئی علم حاصل شی یا بی له تکلفه ئی په لاس ورشی.

زَيْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَسَخَّرُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بنائسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی دغه ژوندون لږ خسیس او مسخری کوی دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلی)

تفسیر: یعنی کافران چه د الله تعالی له صافو احکامو څنی په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوی. او د هغه د انبیاءو له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوی. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښی د دنیا ښیگنو (فاندو) او ښه والی داسی کلک ځای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښی د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوی، او هیڅ خیال نه ورته لری، بلکه پر هغو مسلمانانو باندی چه د آخرت په ذکر او فکر کښی مشغول دی، او د پاک الله د حکمو په تعمیم کښی مصروف دی، خاندی او ذلیل ئی گنی، نو هسی احمق النفس بندگان به څرنګه د الله تعالی د احکامو تعمیم وکړی هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالی عنه یا عمار رضی الله تعالی عنه یا صهیب رضی الله تعالی عنه یا د

مهاجرینو پر نورو فقراؤ رضوان الله تعالىٰ علیہم اجمعین باندی تیریدل، یا به ئی دوی لیدل، نو پر دوی باندی به ئی تمسخر کاوه، او خندل به یی، او ویل به ئی چه «دغه ناپوهانو ته وگورئ! چه د آخرت په خیال د دنیا تکالیف، او مصائب پر غانو باندی اخلی، او محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ! چه د دغو فقیرانو په ملگرتوب غواړی چه د عربو پر مشرانو بری ومومی، نو ځکه دوی تل د غلبی په فکر کښی لگیا، او د دنیا د اصلاح په چرت کښی مشغولتیا لری!».

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۷۷﴾

او هغه کسان چه ئی ساتلی دی (ځانونه له شرکه) د پاسه د دوی (یعنی کفارو) به وی په ورځی د قیامت کښی او الله روزی ورکوی هغه چا لره چه اراده وکړی بی له حساب (ډیره پراخه)

تفسیر: الله تعالىٰ د هغوی په ځواب کښی ارشاد فرمایی چه دا د دوی ناپوهی او ناقص خیال دی چه په دنیا پسی لیونیان دی، او نه پوهیوی چه هم دا فقیران او غریبان به د قیامت په ورځ له دوی ځنی اعلیٰ او لوړ وی او الله تعالىٰ په دنیا او عقبا کښی هغه چاته چه اراده وفرمایی بیشماره رزق او روزی ورکوی. لکه چه هم دی فقیرانو ته ئی چه کافرانو به پر دوی باندی خندل، د بنی قریظه او بنی نضیر اموال او جایداد ورپه برخه کړل. او همدوی ئی د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهی باندی مسلط کړل.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ

الْحَقُّ يَأْذُنُهُ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٣٠﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښی) تولى یو په یوه حق دین (بیا غځینی کافران او غځینی مسلمانان پاتی شول) پس ولیل الله انبیاء زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) او راوئی لیره له دوی سره کتاب (بیانونکی د دین) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی (الله یا نبی یا کتاب) په مینځ د خلقو کښی په هغه کار کښی چه اختلاف کړی دی دوی په هغه کښی او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق یا کتاب یا اسلام) کښی مگر هغه کسانو چه ورکړی شوی ؤ دوی لره کتاب (اختلاف چه ئی کړی ؤ) د وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلیلونه ښکاره په سبب د کښی په منځ د دوی کښی پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی هغه شی ته چه جگړه کړی وه دوی په هغه کښی (چه عبارت دی) له حقه په اذن (حکم) خپل سره او الله هدایت کوی هغه چاته چه اراده (بی د هدایت) وکړی طرف د لاری سمی ته.

تفسیر: د حضرت آدم علیه السلام له وخته راهیسی هم دا یو حق دین پاتی دی، وروسته له هغه څخه تر یوی مودی پوری هغه دین پاتی ؤ، او بیا خلقو په هغه کښی اختلاف وکړ. نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لری کولو لپاره خپل انبیاء ولیل چه د ایمان او اطاعت اهل ته ئی د ثوابو زیری او بشارت ورکاوه، او د کفر او معصیت اهل ئی له عذابو ځنی داراوه، او له دوی سره ئی یو حق کتاب هم ورلیږلی ؤ، چه په دی د خلقو اختلاف او نزاع لری شی او حق دین د دوی له اختلافاتو څخه محفوظ او قائم پاتی شی. او د الله تعالی په احکامو کښی همغو کسانو اختلاف واچاوه، چه هغوی ته کتاب ورکړی شوی ؤ، لکه یهودانو او نصرانیانو چه په (توریت) او (انجیل) کښی اختلاف او تحریف وکاوه، او د انزاع ئی هم په ناپوهی سره نه کوله. بلکه ښه پری پوهیدل، او یواځی د دنیوی اغراضو، ضد او حسد له امله (وجی) ئی داسی کول. نو الله تعالی په خپل فضل او کرم سره د ایمان اهل ته د حق او هدایت طریقه وروښودله، او د گمراهانو له اختلافاتو ځنی ئی نجات ورکړ. لکه چه محمدی صلی الله علیه وسلم امت ته ئی د هری عقیدی او عمل په نسبت د حق امر تعلیم وفرمایه. او د یهودانو او نصرانیانو د اختلافاتو او افراط او تفریط ځنی ئی دوی محفوظ وساتل.

فائده: له دی آیت ځنی دوه خبری معلومیږی

(۱): دا چه الله تعالی هغه رسولان او متعدد کتابونه چه رالیږلی ئی دی، د دی له پاره نه دی چه د هری فرقی له پاره بیهله لاره وښی، بلکه ټولو لره الله تعالی اصلاً همغه یوه لاره مقرره کړی ده کله چه دوی له هغی سمی لاری ځنی وښوئیدل نو الله تعالی دوی ته بیا رسول صلی الله علیه وسلم

او کتاب ورولیدل، چه سم د هغو له احکامو سره تگ وکړی. کله چه وروسته له هغه، هغوی بیا گمراهان شول. بیا بل نبی علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په یوه لاره باندی قائم پاتی شی. د دی خبری مثال داسی دی لکه چه روغتیا یوه ده او ناروغی گانی بی شماره دی کله چه یوه ناروغی پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئی یوه دوا او پرهیز وفرمایه شه وخت چه بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره ئی بله دوا او پرهیز وتاکه (مقرر کړ) اوس ئی په آخر کښی هسی یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چه په هغی سره له ټولو ناروغیو ځنی نجات ممکن دی. او د ټولو په بدل کفایت کوی. او هغه د اسلام پاکه طریقه ده. چه د هغی له پاره آخرالزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لیږلی شوی دی.

(۲): دا خبره معلومیږی چه د الله تعالی هم دا سنت جاری دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کښی کار کاوه، او د هر آسمانی کتاب په نسبت به ئی اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانیت په نسبت به ئی تل جنګ او جګړی کولی. او په هم دی کښی به بوخت (مشغول) او لګیا وو. نو اوس نه ښایی چه د ایمان اهل د کافرانو له بدسلوکی او فساد څخه زړه تنګی او خپه شی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَهَّيَّا بِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسْتَهْمُ الْبَاسَاءِ وَالضَّالِّينَ وَرُزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ
أَمْنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ الْإِنَّا نَصْرُ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿١١٦﴾

بلکه ایا گمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) چه نننه به وځی تاسو جنت ته حال دا چه راغلی به نه وی په تاسی باندی په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له تاسی نه چه رسیدلی وه دوی ته سختی (لکه فقر او مرض) او رنځ او گرځول شوی وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پوری چه ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وو سره له ده چه کله به وی نصرت د الله؟ خبردار شی! واورئ! چه بیشکه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسیر: دا پخوا له دی نه ذکر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبیاء علیهم السلام او د هغو امتیانو

ته تل ربرونه (تکلیفونه) او ایذاوی رسیدلی. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آيا تاسی هیله (امید) لرئ چه په جنت کښی به داخلیرئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربرونه (تکلیفونه) چه پخوانیو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کیږی؟. هو!

پخوانیو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ویره دومره زیاته ور وړاندی کیده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتیانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راوړسیرئ؟» یعنی د بشریت په مقتضاء سره د پریشانی په وخت کښی به د مایوسی په ډول (طریقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو څخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدین رحمة الله علیه په مثنوی کښی هم فرمایي

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

اندیښمن پیغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وویل شول داسی اوضاع به د اضطرار په وخت کښی د انسانیت په تقاضا سره واقع کیدله، چه له هغی غځی په دوی د شک او د شبهی هیڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسیده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښیار شی! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسید، او مه ویریرئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنیوی تکالیفو او د دښمنانو له غلبی غځی مه ویریرئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسی!.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ٥

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟)

تفسیر: په پخوانیو آیاتو کښی په کلی ډول (طریقه) دا مضمون په ډیر تاکید سره بیان شو چه کفر او نفاق پریردئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طریقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هیچا خبری ته غور مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکلیف پر ځان باندی واخلي! له دی ځای نه وروسته د دی کلیبی په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیرئ، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کلیبی تحقیق او تاکید په ښه ډول (طریقه) سره په زړه کښی کینی.

قُلْ مَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّهِ الدِّينُ وَالْآقِرْبَيْنِ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

وایه (ای محمده!) هر شی (لر یا دیر) چه صرفوئ (خرچ کوئ) تاسی له مالو خخه نو (یی صرف کرئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو او (له پاره د) یتیمانو (پلار مریو) او مسکینانو (چه خه شی نه لری) او (له پاره د) مسافرانو او هر هغه خه چه (یی) کوئ تاسی له نیک کاره نو بیشکه چه الله په هغه باندی (لکه په نورو اشیاء) ښه عالم دی.

تفسیر: غینی اصحاب چه مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله علیه وآله صحبه وسلم غنی ئی پوښتنه وکړه چه له مال غنی مونږ خه صرف کرو؟ او په خه شی باندی ئی ولگوو؟ نو ځکه داسی حکم وشو چه لر یا دیر هر خه چه د الله تعالی له پاره صرفوئ (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار او اقاربو او یتیمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دی. یعنی که د ثواب د حصول لپاره ئی بنډل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړی صرف ئی کرئ! د هغه له پاره خه تعیین او تحدید نشته. هو! دا ضروری ده چه هغه په هغو مواقعو باندی صرف کر شی چه مونږ ئی درښیو!.

کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کری شوی دی پر تاسی باندی جنگ کول (له کفارو سره)

تفسیر: یعنی د دین له دښمنانو سره جنگیدل فرض کری شوی دی.

فائده: تر هغه وخت پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی شریفی کښی اوسیدل، په جنگ سره مجاز نه ؤ، کله چه ئی مدینی منوری ته هجرت وفرمایه، نو دوی ته د مقاتلی اجازه وشوه، مگر یواځی د هغو کفارو په مقابل کښی چه له مسلمانانو سره جنگیږی، وروسته تر دی له تولو کفارو سره د مقاتلی اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او که د دین دښمنان پر مسلمانانو باندی برید او تعرض وکړی، نو پر مسلمانانو باندی «جهاد» فرض عین گرځی، که نه فرض کفایی دی، ولی په دی شرط سره چه د «جهاد» هغه تول شرطونه وموندلی شی، چه په فقهیه ؤ کتابو کښی راغلی دی. هو! هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړی؛ یا له دوی سره معاهده ولری، یا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او غیمری (ضمانت) لاندی راشی، نو له هسی کفارو سره جنگیدل، یا د دوی په مقابله کښی د دوی له مخالفینو سره

مرستی (مدد) کول، مسلمانانو سره هیڅکله روا نه دی.

وَهُوَ كَرِيمٌ

حال دا چه دغه (جنگ) بد ښکاری تاسی ته،

تفسیر: د بد ښکاره لیدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلومیږی دا نه چه درد او د انکار وړ (لائیق) په نظر راځی، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف ورښکاری او د تنفر او خپګان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هیچا باندی هیڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډیر عشق او مینه لری، او بل هیڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنگ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاری.

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

او ښایی چه بد گنئ تاسی یو شی حال دا چه هغه ډیر بهتر وی تاسی لره، او ښایی چه ښه وگنئ تاسی یو شی حال دا چه هغه به ډیر بد وی تاسی ته او الله عالم دی (په خیر ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (په خیر خپل)

تفسیر: یعنی دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسی ئی خپل ځان ته نافع یا مضر وگنئ هغه په رښتیا سره هم ستاسی په حق کښی همغسۍ وی. بلکه کیدی شی، چه تاسی یو شی د خپل ځان له پاره بد وگنئ، او هغه په واقع کښی مفید وی. یا کوم شی تاسی ښه وگنئ او هغه په حقیقت کښی مضر وی. دا چه تاسی وایئ «په جهاد کښی د ځان او مال د تولو شیانو نقصان دی، او د «جهاد» په پریښودلو او ترک کښی، د تولو حفاظت دی» خوشی یو چتی او فضول خیال دی. تاسی نه پوهیږئ چه په «جهاد» کښی د دنیا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډیر ډیر نقصانات دی، ستاسی په گټه او تاوان، نفع او نقصان باندی یواځی الله تعالی جلت کلمته ډیر ښه پوهیږی، او تاسی نه پری پوهیږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالی ئی پر تاسی باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بیکاره) خیالاتو پسی مه گرځئ!

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامی څخه له جنگ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو ټولی د کفارو د مقابلې له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه یې په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنې ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کړه، او خپلو امتیانو ته یې حکم ورکړی دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جگړی وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوټ یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه یې وکړه، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږو څنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقرب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووايه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنگ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه گناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنگیدل، خو بیشکه د گناه خبره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کړی ؤ، او په حرامه میاشته کښی یې چه رجب المرجب دی نه ؤ کړی. نو د دی له امله (وجی) د عفو مستحق دی، او په دوی باندی هېڅ یو الزام نه اوری. نو په هغوی داسی الزام لگول، بی انصافی ده.

وَصَدُّ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ الْكَبْرُ عِنْدَ اللَّهِ

او منع کول له لاری (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (گناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسیر: یعنی د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامی دیانت څخه بغاوت او د بیت الله شریف د زیارت څخه د خلعو مخ نیول، او د مکی معظمی اوسیدونکی د باندی شړل دا خبری د اشهرالحرم له مقاتلی څخه هم لویې گناوی دی. او حال دا چه کفار پرله پسې هسی کارونه کوی. لنده ئی دا چه «په حرامه میاشته کښی بی سببه او ناحقه جنگیدل، خو بیشکه لویه گناه ده. مگر هغه خلق چه په حرم شریف کښی کفر خپروی (خوروی). او لوی لوی فسادونه پکښی کوی. او په اشهرالحرم کښی هم د مسلمانانو د ربړولو (آزارولو) څخه لاس نه آخلی نو له هسی کفارو سره د جنگیدلو ممانعت نشته. برسیره په دی کله چه پخپله مشرکان په داسی بدو امورو کښی لگیا دی، نو په داسی یوه وړوکی گناه باندی چه هغه هم د لاعلمی له امله (وجبی) واقع شوی ده، پر مسلمانانو باندی د داسی ظالمانو او متجاوزو (حد نه تیریدونکو) کافرانو له لوری طعنی وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (له دین څخه د خلعو ایستل) دیره لویه (گناه) ده له جنگ څخه.

تفسیر: یعنی په دین کښی فتنه او فساد اچول، چه خلق له دین څخه وگرځی، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه میاشت کښی واقع شوی دی، په څو درجو بد دی. مشرکانو داسی عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامی دین په خبرو کښی ئی راز راز (قسم قسم) شبهی او خدشی پیدا کولی، څو نور خلق په شېو کښی ولویږی، او د اسلام دین ونه منی. لکه چه په هم دی پیښه کښی چه د ځینو مسلمانانو له لوری سهواً په اشهرالحرم کښی واقع شوی وه، مشرکانو دیری خبری وکړی، او له دی ویناؤ ځنی د هغوی مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبولولو ځنی متنفر کړی. نو ئی لنده داسی شوه «په هغه قتل باندی چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشرکان پیغورونه ورکوی چه خلق د حق دین له لاری واړوی، حال دا چه دا د دوی فتنه او له حق دین ځنی لغزول (خویول) له قتل څخه په څو درجو منموم او شنیع دی.»

وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا

او همیشه به وی دوی (یعنی کافران) چه جنگ به کوی دوی له تاسی سره تر هغه پوری چه بیرته وگرځوی دوی تاسی له دینه ستاسی که ئی لاس ورسپړی. (او موقع ومومی).

تفسیر: یعنی تر خو چه تاسی په حق دین باندی قائم اوسپږئ، دا مشرکان په هیڅ یوه حالت او په هیڅ یوه موقع کښی، ستاسی له مقاتلی او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اگر که د مکی معظمی په حرم شریف او اشهرالحرم کښی هم وی، لکه چه د حدیبیی په عمره کښی ئی هم داسی وکړل چه کافرانو نه د مکی شریفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو میاشتی څه لحاظ وکړ. او بی سببه ئی یوازی د بغض او عناد له امله (وجبی) قتل او جدال ته ملاوی وترلی. او مسلمانان ئی مکی شریفی ته له ورنگ څخه ستانه کړل (منع کړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا کړی. بیا نو د داسی معاندینو طعنی او بد ویلو ته نه ښایی چه څه اهمیت ورکړ شی او نه ښایی چه له هغوی سره په اشهرالحرم کښی له مقاتلی کولو څخه دده (څنگ) وشی.

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧٨﴾

او هر څوک چه گرځی له تاسی نه له دینه خپله پس مړ شی حال دا چه دی کافر وی نو دغه کسان ضایع شوی دی (تیر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) کښی تل (همیشه) وی.

تفسیر: یعنی له اسلامی دین څخه غاړه غړول او په کفر باندی ترآخړه پوری تینگ پاتی کیدل. داسی یوه سخته بلا ده چه د گرد (تول) عمر نیکی له منځه وړی! په دنیا کښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی کیږی، نکاح ئی فسخ کیږی. له میراث څخه بی برخه پاتی کیږی. هو! که بیا اسلام ومنی، نو یوازی د هغو نیکو عملونو جزا پوره او کامله ورکول کیږی چه له اسلام څخه وروسته ئی کړی وی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجْهَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ أُولَٰئِكَ
يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه هجرت ئی کړی

دی او جهاد ئی کری دی په لاره (دین) د پاک الله کښی دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له پرمېنی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښی هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښی پاتی ؤ چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کری دی ثواب رارسېږی که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کری دی، او د الله تعالیٰ له پاره بی د کوم شخصی غرض څخه ئی د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کری دی، نو دوی بیشکه د الله تعالیٰ د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالیٰ به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محرومی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښی د هغو خرابی رابښکاره شوی ده، آخر ئی د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شی باندی ترل کیږی او گټل او بایلل پکښی وی حرام دی او یو طرفه شرط ترل حرام نه دی.

قُلْ فِيهِمَا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْ اَفْعَلُ لِلنَّاسِ وَاِنَّهُمَا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

ووايه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښی گناه لویه ده او گټی دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گټی د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سری د مامور به پرېښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نورې خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر غلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښی د حرام مال خوړل،

غلا کول او د مال او عیال تضییع او یو له بل سره دښمنی مینځ ته راځی، او راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مفسد تری پیدا کیږی. هو! په دوی کښی څه سرسری گتۍ هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خوند، لذت، خوشی او سرور ور حاصلیږی. او له قمار وهلو څخه بی له مشقته ویریا مال او شته په لاس ورځی.

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ

او پوښتنه کوی دوی (ای محمده! له تا څخه) چه څومره صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته صرف کړئ! هغه چه وی) زیات (ستاسی له خرڅ نه)

تفسیر: زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسی پوښتنی کړی وی چه «د الله تعالیٰ له پاره څومره مال صرف کړ شی؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښی صرف کړئ!، چه ستاسی له ضروری مصارفو څخه زیات وی.» ځکه څنگه چه د آخرت فکر یو ضروری او حتمی کار دی، د دنیا فکر هم یو ضروری کار دی.

دنیا ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه واصل شی په نعمت
عقبی ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه داخل شی په جنت

هو! که تاسی خپل ټول مال په یوه لاره کښی صرفوئ! نو خپل ضروریات به څرنگه پوره کړی شی؟ او هغه حقوق چه په تاسی باندی لازم دی، هغه به څنگه ادا شی؟ او په دی تقدیر، الله تعالیٰ خبر دی چه د دنیوی او اخروی په څه راز راز (قسم قسم) خرابیو کښی به اخته کیږئ.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٣﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

هم داسی (پاس بیان په شان) بیانوی الله تاسی ته احکام (او د خپلی مهربانی علامی) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ د (الله تعالیٰ) په دلائلو او احکامو کښی (په (کارو د) دنیا او آخرت کښی

تفسیر: یعنی فانی دنیا خو د حوائجو ځای دی. او باقی عقبی خو د ثوابونو ځای دی، نو

خُکَهِ پِه دیر فکر او اندیشنه سره بیایی چه په هر امر کښی سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شی! او اخروی او دنیوی مصالح دی دواړه په نظر کښی ونیول شی!.

په دنیا کښی گټه کپړی د عقبا

ژر شه هم دا نن فکر وکړه د سبا

او د احکامو له واضح بیان ځنی هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسی ته د فکر کولو موقع په لاس درشی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ

او پوښتنه کوی دوی (له تانه ای محمده!) له معاملاتو د) یتیمانو؛

تفسیر: ځینو خلقو به د یتیمانو (پلار مریو) په مالو کښی احتیاط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسی حکم صادر شو ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتَامَىٰ إِلَّا بِالْأَيْمَنِ هِيَ أَحْسَنُ﴾ او ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا﴾ الآية - دلته هغه کسان چه د یتیمانو پالنه نی کوله وویریدل او د هغوی دودی او نور لگښت (خرچه) نی له خپله ځانه بیخی جلا (جدا) کړه. ځکه چه د یتیمانو مالونه د شرکت په حالت کښی خوړل کیدل، دلته داسی یوه سختی پېښه شوه چه کوم شی به یتیم له پاره تیاریده د هغه پاتی برخه به خرابیده او ایسته به غوزاریده او په دا رنگه احتیاط کښی به د یتیمانو نقصان کیده، نو زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی دا خبره عرض شوه نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ

ووايه (ای محمده دوی ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دی (له بیزاری نه) او که یو ځای کړئ (خرخ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی وروڼه ستاسی دی او الله ته معلوم دی ضایع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکی نه

تفسیر: یعنی مقصود خو یوازی هم دا خبره ده، چه د یتیم د مال اصلاح او اداره او ساتنه دی

په ښه ډول (طریقه) سره وکړی شی! نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښی د یتیم گټه وی، هغه دی اختیار او غوره کړی شی! او چیرې چه په شرکت کښی د یتیم خیر او ښیگه (فائده) ولیده شی، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره گډ کړی شی! په دی کښی هیڅ یوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندی له خپلو خوړو څنی وخورئ! ځکه چه هغه یتیمان خو ستاسی دینی یا نسبی وروڼه او خویندی دی، او د وروڼو گډون په خوړلو کښی څه بده خبره نه ده، هو! دا یوه ضروری خبره ده چه د یتیمانو د اصلاح او گټو رعایت دی په پوره ډول (طریقه) سره وکړی شی! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښی د چا مقصود خیانت او د یتیم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د یتیمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَاعْتَمَلْتُمْ

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندی.

تفسیر: مشقت راوستل یعنی په خوړلو او څښلو کښی به ئی د یتیمانو مشارکت د صلاح په توگه (طور) هم مباح نه گرځاوه. یا دا که بی علمه او بی قصده به په کښی کوم کموالی یا ډیر والی پېښیده په هغه کښی به ئی هم مؤاخذه کوله.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښی قوی) ښه تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی ډیر سخت او خورا (زیات) دروند حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه ډیر قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه د آسانتیا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کوونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تَدْعُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۚ وَلَآ اِمَّةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ ۚ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ
وَلَا تَدْعُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا

وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکی ښځی تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی څخه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوئ (مسلمانانی ښځی) کافرانو ته تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا مریی مؤمن بهتر دی له کافر سړی نه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته (هغه کافر)

تفسیر: پومبی د مسلمان نارینه له کافری ښځی سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح څخه یو له زوجینو ځنی مشرک شی نو پخوانی نکاح ماتیری. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی معادل ودری یا ئی تعظیم وکړی. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وگنی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکړی. یا بل څوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه ځنی خپل حاجت وغواړی دا خبره له نورو آیتو څخه څرگند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مگر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اگر که عیسیٰ بن الله او عزیر بن الله هم وواپی «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیږی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی ښځی سره تر هغه پوری روا نه ده څو چه مسلمان نه شی. په رښتیا سره چه مسلمان وینځه له کافری ښځی څخه بهتره ده، اگر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی ښځی نکاح له مشرک نارینه سره ونه ترله شی! مسلمان مریی هم له مشرک ځنی ډیر ښه دی اگر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت، شرافت، صورت او نورو ښیگنو (فائدو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترگو کښی دروند هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنی مسلمان سړی له خورا ډیر اعلیٰ مشرک ځنی، افضل او اعلیٰ دی.

أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسیر: یعنی له هغو مشرکینو او مشرکاتو سره چه د هغوی ذکر په پاس آیت کښی وشو مینه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غوږ نیول، او افعالو ته کتل نفرت کموی. او د مینې او رغبت سبب گرځی. چه د دی کار انجام دوزخ دی، نو ځکه له مشرکانو سره له نکاح ترلو څخه بیخی اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لازمه ده.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝ وَيَسْأَلُوْكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ اَدْنٰى
فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيْضِ

او الله (او دوستان یی) بولی (خلق) په لوری د جنت او مغفرت په اذن (حکم او ارادی) خپلی سره او بیانوی احکام خپل خلقو ته دپاره د دی چه دوی نصیحت ومنی (پند واخلي) او پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له (احکامو د) حیض څخه، ووايه (ای محمده دوی ته) دا یوه پلیتی ده نو په څنگ (جدا) شی (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حیض کښی.

تفسیر: «حیض» هغو وینو ته وایی چه له ښځو ځنی سم د هغو له عادت سره بهیږی په دی حالت کښی مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل تول حرام دی. هغه وینه چه بی له عادت څخه لیدل کیږی، هغه ناروغی ده، نو په دی ناروغی کښی چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وایی دغه پاس تول ممنوعه شیان روا دی. او د هغی وینی حال هسی دی لکه چه له کوم زخم یا پوزی یا رگ وهلو ځنی وینه بهیږی. یهودانو او مجوسیانو د «حیض» په وخت کښی له ښځو سره دودی خوړل، او په یوه کور کښی هستوگنه کول، او نور شیان هم ناجائز گڼل، مگر نصرانیانو حتی د حائضاتو له مجامعت ځنی هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دی مورد کښی له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وکړه، نو دا آیت نازل شو. حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایلی دی چه د «حیض» په حالت کښی مجامعت حرام دی. لیکن له دوی سره خوړل، څښل، هستوگنه، ناسته ولاړه تول روا دی. او د یهودانو افراط او د نصرانیانو تفریط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرُبُوْهُنَّ حَتّٰى يَطْهَرْنَ ۝

او مه نژدی کیرئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پوری چه (بسی) پاکی شی،

تفسیر: په پاکیدلو کېږي دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (۱۰) ورځو کېږي بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (۶) ورځو او د ښځې عادی هم شپږ ورځې وی نو مجامعت د وینې له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پوری روا نه دی، چه ښځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پری تیر شی، نو وروسته له هغه به له هغې سره مجامعت روا شی. که د ښځې عادت اوه یا اته ورځې وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپړ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کېږي.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه ښی پاکی شوی دوی نو راځی دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکښی ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیاں (بچي) زیږي، او بل ځای ته راتگ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٣٧﴾

بیشکه چه الله خوشوی بیا بیا توبه ایستونکی (له گناهونو څخه) او خوشوی ځان ساتونکی له (پلیتو څخه).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغې گناه ځنی چه له دوی ځنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کېږي د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له گناهونو او د «حیض» په حالت کېږي، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» ځنی ځان ژغوری (بچ کوی).

نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْ تُبْشِرُوا

ښځی ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځی ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشي ستاسی.

تفسیر: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع گڼل، او ویل به یی «که څوک داسی مجامعت وکړی، هغه کوچنی (بچی) چه له هسی مجامعت څنی پیدا کیږی، احوال (کوړ سترگی) (چپی) به وی.» کله چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صحبه وسلم څنی په دی مورد کښی پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعنی ستاسی ښځی تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسی دی، چه په دوی کښی نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندی دی. یعنی له هغه څنی اصلی مقصد یواځی د نسل پاتی کیدل، او اولاد زیږیدل دی، نو تاسی واک (اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا د شا له لوری، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړی، مجامعت وکړئ! مگر دا خبره ضروری ده، چه تخم شیندل دی په همغه خاصه موقع کښی وی چه له هغه څخه مولود موجودیږی. یعنی مجامعت دی هر ورو (خامخا) په فرج کښی وشي! او له لواطت څنی دی خامخا ځان وژغوری (وساتی) ځکه چه ځای د مرداری او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط دی، چه له هسی مجامعت څنی احوال «چپی» مولود موجودیږی.»

وَقَدْ مَوَّالِ أَنْفُسِكُمْ

او په مخ کښی ولیږئ تاسی! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسیر: یعنی صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» څنی مو ښایی صالح اولاد مطلوب وی. او یواځی نفسانی حظ مو مقصود نه وی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْقَوْنَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۳﴾ وَلَا تَجْعَلُوا

اللَّهُ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ

او وویږیږئ! له الله څخه او وپوهیږئ! چه بیشکه تاسی ملاقات کوونکی یی له الله سره او زیږی ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه گرځوئ! (نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکی کوئ او (نه) به پرهیزگاری کوی او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښی.

تفسیر: یعنی د کوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالیٰ قسم یادوی. مثلاً له خپلې مور او پلار سره به خبرې نه کوم. یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم. یا له هیڅا سره به مصالحت یعنی روغه نه کوم یعنی په هسې قسمو کېږي د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله گرځوي، نو وروسته له دې هسې قسمونه مه خورئ! که څوک بیا داسې قسمونه یادوي، نو د هغه ماتول او «کفار» ئی ورکول پری واجبېږي.

وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

او الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه قسم یادوي الله تعالیٰ ئی اوري. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ویرې له قسم خوړلو څخه ځان ساتي، نو (سمیع او علیم الله) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی. ستاسې هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره له الله تعالیٰ څخه پټه نه ده. نو ځکه د زړه په نیت او د ژبې په خبرو او نورو کارونو کېږي دیر زیات احتیاط په کار دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نیسي تاسې الله په لغو (او په گمان) سره په قسمو ستاسې کېږي

تفسیر: لغو او چټی (بیکاره) قسم (لوړل) هغه دی، چه له خولې غځي سم له عاده یا عرفه سره چټی پټی (بیکاره) ووځي، او د زړه له کومې (منځ) او په عمدې او ارادې ډول (طریقه) سره نه وي. له هسې قسم یادولو غځي نه په چا باندې «کفار» اوري، او نه پری گناهگاریږي. هو! که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووائی، او له دې قسم غځي ئی یوازي تاکید مقصود وي، او قسم خوړل او لوړل ئی په زړه نه وي، نو پری «کفار» اوري. د «کفاری» بیان وروسته له دې نه راځي.

وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمُ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ

او لیکن نیسي (الله) تاسې په هغه (قسم) چه قصد کړی وی (د هغه) زړونو

ستاسی (پس له حنثه).

تفسیر: یعنی هغه قسم چه عمدی او په قصد سره وی، او په هغه کښی زړه او ژبه سره بیخی یو شی وی، نو د هسی قسم په ماتولو باندی هر ورو (خامخا) «کفار» آوری. دا مذهب د «امام شافعی رحمة الله علیه» دی، او زموږ د حنفیانو په مذهب لغو قسم هغه دی چه په تیره زمانه کښی ئی کار کړی وی په تخمین او گمان سره، او قسم پری وکړی، او په واقع کښی هغسی نه وی دا یمین «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿٢٠﴾

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» او مغفرت کوونکی دی چه په لغو او چټی (بیکاره) قسمو باندی مواخذه نه کوی. او «حلیم» دی چه په مواخذه کښی تلوار نه کوی، ښایی چه بنده توبه وکړی.

لِلَّذِيْنَ يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَابِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ ۚ اِنْ فَاَوْوٰۤا۟ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢١﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ ۖ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٢﴾

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوی له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً یا تر څلورو میاشتو پوری) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بیشکه چه الله ښه بشپونکی (د خطیئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئی ونه کړه) پس بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی که څوک قسم وخوړی چه زه به خپلی ښځی ته نه نژدی کېږم! بیا که دی د څلورو میاشتو په منځ کښی هغه ته ورنژدی شو، نو د خپل قسم «کفار» به ورکوی او ښځه به د هغه په نکاح کښی پاتی کېږی. که څلور میاشتی تیری شوی او دی هغی ته ورنژدی نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شی. **فائده:** په شرع کېنې «ایلاء» دی ته وایی چه سری قسم وخورې چه زه خپلې ښځې ته تر څلورو میاشتو یا له څلور زیات یا بی د مودی له قیده نه نژدی کېم. «ایلاء» څلورو میاشتو څخه لږه نه کېږي. د «ایلاء» په دی دری واپرو صورتونو کېنې که نارینه خپلې ښځې ته د دی څلورو میاشتو په منع کېنې ورنژدی کېږي «نو کفار» پری اوږی، او ښځه ئې په نکاح کېنې پاتی کېږي، که نه د څلورو میاشتو په پای (آخر) کېنې له ده څخه بی د طلاقو د یادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کېږي. که له څلورو میاشتو څنې په لږه قسم وخور. لکه چه وویی تر دریو میاشتو پوری خپلې ښځې ته نه ورنژدی کېم، نو دا شرعی «ایلاء» نه ده، او حکم ئې دا دی که هغه قسم ئې مات کړ، مثلاً په هم دی یاد شوی صورت کېنې د دریو میاشتو په منع کېنې هغې ښځې ته ورنژدی شو، نو د هغه قسم «کفار» واجبیږي، او که ئې د قسم موده پوره شوه، یعنی تر دریو میاشتو پوری هغې ته ورنژدی نه شو نو نه ښځه ورباندې طلاق کېږي او نه ورباندې «کفار» لارمیږي.

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ
مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او طلاقې کړې شوی ښځې دی انتظار کوی په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) دریو حیضو (کاملو) پوری او نه دی روا دوی لره چه پتوی به دوی هغه شی چه پیدا کړی دی الله په ارحامو د دوی کېنې (له ولده یا حیضه) که وی دوی چه ایمان لرونکي وی په الله او په ورځې آخری (چه قیامت دی).

تفسیر: کله چه نارینه خپلې ښځې ته طلاق ورکړی، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پوری خپله نکاح نشی ترلی، خو چه دری «حیضه» ئې پوره نشی، دا د دی دپاره که چیری حامله وی، حمل به ئې ښکاره شی. او د یوه اولاد، به د بل چا نه شی. نو ځکه پر ښځې باندې فرض دی چه هر هغه شی چه د هغې په گیده کېنې وی. هغه ښکاره کړی حمل وی او که حیض وی، او دی مودی ته په شرع کېنې «عدت» وایی.

فائده: دلته له مطلقاتو څنې خاص هغه ښځې مرادی دی چه هغوی ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعی خلوت» نوبت وررسیږلی وی، او دی ښځو ته «حیض» هم ورځی، پر هغې ښځې باندې چه ورسره مجامعت یا «صحیح خلوت» نه وی شوی، وروسته له طلاقه بیځنې

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بیخی نه حائضه کیږی مثلاً وړه یا داسی بودی او زړه وی چه له وینی پاکه وی، یا حامله وی، نو په دوه ؤ وړاندنیو (اولنو) صورتونو کښی، د دوی د عدت موده دری میاشتی دی. او د اولاد لرونکی (حاملی) عدت، د هغی د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وی بلکه د کومی شرعی قاعدی په موجب وینځه شوی وی، که حائضه کیږی، نو د هغی د عدت موده دوه حیضه ده. که نه حائضه کیږی، نو د صغارت او کبارت په صورت کښی د هغی عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کښی چه حامله وی نو د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوی دی.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

او میړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دی په بیا کولو د دی ښځو په دی (موده) کښی که اراده لری دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښی).

تفسیر: یعنی که نارینه د عدت په موده کښی وغواړی چه هغه ښځه بیرته ځان ته وگرځوی، کولی شی، که څه هم د هغی ښځی خوښه نه وی. خو ښائی چه په دی گرځولو کښی مقصود ښه سلوک او اصلاح وی. او ښځه ونه ربروی، او ویی نه ویرو، او په دی ئی نه مجبوره وی چه خپل «مهر» ورپریږدی. چه دا ټول ظلم او تیری دی که داسی کوی گنہگار پری که څه هم رجعت ئی صحیح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

او شته دی ښځو لره (حقوق پر میړونو) (خاوندانو) باندی) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دی (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارینه ؤ لره په دی ښځو باندی بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعنی دا امر خو حق دی، همغسی چه د نارینه ؤ حقوق پر ښځو باندی دی، همغه شانی د ښځو حقوق پر نارینه ؤ باندی هم دی، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندی ضروری دی، نو اوس نارینه لره ښایی چه له خپلی ښځی سره په هیڅ ډول (طریقه) بده گذاره او خراب سلوک ونه کړی. بلکه د ښځی هر راز (قسم) حق تلفی ممنوعه ده. مگر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندی لری چه د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝ الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ ۖ فَمَا مَسَاكُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيجٍ ۖ بِأَحْسَنِ

او الله بنه غالب (د احكامو په انفاذ) او ډیر تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بیا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره یا پریښوول دی (د دی ښځو) په ښه وجه سره.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل غللی هر څومره چه د نارینه زړه غوښته، خپلی ښځی ته به ئی طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختمیدلو څخه به ئی بیا رجعت ورته کاوه، او بیا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طریقه) غینو نارینه ؤ خپلو ښځو ته زیات تکلیف او زحمت ورپیښاوه، نو بنا پر دی دا آیت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کیدی شی، ټول سره دوه غللی دی، چه په هغه کښی نارینه واکمن دی چه د «عدت» په شپو کښی بیرته له سره رجعت وکړی، یا ئی په ښه ډول (طریقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تیریدلو څخه «رجعت» نه پاتی کیږی. هو! که دوی دواړه بیا سره خوښ وو، بیا نکاح ترلی شی، او که درې طلاقه ورکړی، نو بیا سره له خوښی هم دوی نکاح نشی سره ترلی، تر څو چه هغه ښځه بل میره (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.

فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسریح باحسن» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د ښځی بند ساتل او رپرول (ازارول) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منځ کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طریقه) سره دی پریږدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلع تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هیش شی مگر که ویرپیری دوی (یعنی میره (خاوند) او ارتینه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسیر: یعنی نارینه و لره دا روا نه ده چه له ښځو ځنی د طلاق په بدل کښی هغه مهر بیرته واخلی چه ورکړی نی دی. هو! دا هلته روا دی چه څه ناچاری وی، او په هیڅ ډول (طریقه) د دوی په منځ کښی موافقت سره رانشی، او دوی له دی خبری ځنی ویریږی، چه مخالفت له شته د الله تعالیٰ په احکامو باندی ټینگ نه شی پاتی کیدی، او په ښه ډول (طریقه) یو له بله سره معاشرت او ژوندون نشی کولی، او د نارینه له جانب د ارتیني (زوجی) د حقوقو په ادا کښی څه تیری او قصور هم نه وی. که نه د هغه مال اخیستل نارینه لره ناروا او حرام دی.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که ویریږئ تاسی چه ویه نشی ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په زوجیه و امورو کښی) نشته هیڅ گناه په دوی دواړو باندی په هغه شی کښی چه فدیہ ورکړی په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص کړی)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی له دی نه ویریږئ چه د نارینه او ښځی په منځ کښی داسی جگړی او مخالفتونه دی چه د هغوی په ژوندون کښی موافقت نه سره راځی نو په دی صورت کښی په دوی باندی څه گناه نشته چه ښځه څه مال ورکړی، او خپل ځان د هغه د نکاح له قیده جلا (جدا) کړی، او نارینه د هغی مال واخلی. دی ته «خلع» وایی، کله چه د ضرورت په حالت کښی د میره (خاوند) او د ارتیني (زوجی) له پاره «خلع» کول، روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښایی چه په دی کښی سعی وکړی.

فائده: یوه ښځه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه او ویی ویل چه زه له خپله میره (خاوند) څخه خفه یم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلی الله علیه وسلم چه د دی موضوع تحقیق وفرمایه، هغی ښځی وویل چه میره (خاوند) می نه زما د حقوقو په ادا کولو کښی کمی کوی، او نه زه د هغه په اخلاقو او دیانت باندی څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغی ښځی ځنی «مهر» بیرته واخیست، او میره (خاوند) ته نی ورکړ، چه طلاقه نی کړه، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذکر شوی احکام) حدود د الله دی نو تاسی مه تیریږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) څوک چه تیریری له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بی غایه بری).

تفسیر: یعنی دا ټول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دی، نو د هغو تعمیل او پابندی دیره ضروری ده. او ښایی چه هیڅ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهی په هغه کښی ونه کړه شی!

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۳۳﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو څخه) که بیا ئی طلاقه کړه دا ښځه (دریم ځلی) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوری چه په نکاح واخلي دا ښځه میره (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم میره (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئی تیر شو) پس نشته هیڅ گناه په دغو دواړو ښځه او پرمېنی میره (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړی دواړه که گمان وی د دی میره (خاوند) او ښځی به دی چه اقامه به کړی دوی احکام د الله (او په غای به ئی کړی)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دی چه بیانوی ئی (د هغه) قوم دپاره چه پری پوهیږی (او په مقتضاء د علم عمل کوی).

تفسیر: یعنی که میره (خاوند) خپلی ښځی ته دریم ځلی «طلاق» ورکړی، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیڅ نه روا کیږی، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړی سره خپله نکاح ونه تری، او هغه بل میره (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړی. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړی، او د هغه دوهم میره عدت هم پوره نشی، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایی د هغه پرمېنی میره (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته ترله کیږی چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وی. یعنی هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتی او پخپلو نفسو باندی په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولری که نه خامخا بیا د دوی په منځ کښی جنگ جنجال او شورماشور پیښیږی او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږی، او په گناه کښی اخته کیږی حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غایه ده اگر که د صحت شرط ئی نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا ۚ

او کله چه طلاقئ کړئ تاسی ښځی نو ورسیږی دوی (آخر د) عدت خپل ته (یعنی چه د عدت ختمیدلو ته نژدی شی) نو وساتی! دوی په ښه ډول (طریقه) سره (یعنی رجوع ورته وکړئ!) یا خوشی کړئ! دوی په معروف ښه ډول (طریقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځی (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دی چه (پر دوی باندی) تیری وکړئ!

تفسیر: یعنی د عدت تر ختمیدلو پوری میره (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغی ښځی سره بیا موافقت او اتحاد وکړی او رجوع ورته وکړی، یا ئی په خوښی او خوشالی سره بیخی پریردی. دا هیڅکله ورته روا نه ده چه په بند کښی ئی وساتی، او د ربرولو (ازارولو) لامله (له وجی) بیا رجوع ورته وکړی. لکه چه ځینو سربو هم داسی کول.
فائده: په پخوانی آیت ﴿الطَّلَاقُ مَثْرَتَانِ﴾ کښی دا ښوولی شوی ؤ، چه تر دوو طلاقو پوری میره (خاوند) ته اختیار شته، چه یا ښځه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضی) کړی یا ئی بیخی پریردی. اوس په دی آیت کښی داسی ارشاد فرمایی، چه دا اختیار یواځی تر «عدت» پوری دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختیار) میره (خاوند) ته نه پاتی کیږی، نو ځکه نه ښایی چه دلته چاته د تکرار شبهه پیدا شی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۖ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا ۚ
وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ
وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

او هر هغه څوک چه وکړی داسی کار نو په تحقیق سره ظلم ئی وکړ په ځان خپل او مه گرځوئ! آیاتونه د الله (داسی چه په اعراض او تهاون سره) مسخری (پری وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسی

باندی او (یاد کړئ!) هغه چه نازل کړی دی (الله) په تاسی باندی چه کتاب دی او حکمت (احکام د کتاب) دی چه پند درکوی الله تاسی ته په هغه (منزل من الله) سره او وویریرئ! له الله نه او پوه شی! تاسی چه بیشکه الله پر هر شی باندی ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کښی لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دی، په دوی کښی پلمی (تدبیرونه) او بهانی کول، او د بیهوده او چټی (بیکاره) اغراضو لامله (له وجی) مداخله کول، داسی دی لکه چه څوک د پاک الله جل وعلی شانه په احکامو باندی مسخری او توقی کوی نعوذ بالله من ذلک! مثلاً چه څوک رجعت وکړی او مقصود نی داسی وی، چه ښځه وربروی (تکلیف کړی)، نو پاک الله ته داسی خبری او ارادی تولی ښکاره دی، او له داسی پلمو (فریبونو) ځنی پرته (علاوه) له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ
أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر کله چه طلاق کړئ تاسی ښځی پس ورسیدی دوی تا کولی (مقرری) مودی خپلی ته (په دی شانی چه عدت نی تیر شی) نو مه منع کوئ تاسی دوی! له دی نه چه په نکاح واخلی دوی میرونه (خاوندانو) خپل کله چه دوی سره خوښ وی په خپلو منځو کښی په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوی ښځی ته د دی میره (خاوند) یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا نی په «عدت» کښی «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چه د دی ښځی د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونکو په منځ کښی د دی مخطوبی ښځی هغه پخوانی میره (خاوند) هم د خپلی نکاح پیغام ورولیږه. ښځه هم په دی خبره باندی خوښه وه، مگر د دی ښځی ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح نی معطله کړه، په دی خبره باندی دا حکم نازل شو، چه ښایی د ښځی خوشالی او هوسایی (آرام) تر نظر لاندی ونیوله شی! او لارم دی چه هغی له خوښی سره سم نکاح وترله شی! او نه ښایی چه د کوم بل چا خیال او ناخوښی پکښی مداخله وکړی، دا خطاب عام دی. او ټولو هغو کسانو لره شامل دی چه د ښځو د نکاح مخه نیسی، او هغه نه پریردی، چه پخپله خوښه سره د خپل نوی ژوندون سرشته او انتظام وکړی. عام له دی نه چه دا منع کونکی همغه رومبی میره (خاوند) وی، چه دی ښځی ته نی «طلاق» ورکړی دی، او اوس د دی ښځی مخه نیسی چه له بل چا سره نکاح ونه تری. یا د دی ښځی کوم ولی او وارث وی، چه دا ښځه نه پریردی چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هو! که کومی بی قاعدی خبری په منع کېږي راغلی وی، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح ترل غواړی، یا ئی عدت نه وی پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسی نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالی نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږي په ده سره هغه چاته چه وی دی له تاسی نه چه ایمان لری په الله او په ورځی آخری باندی.

تفسیر: یعنی له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شی، ځکه چه له دی پند څخه هم دوی گټه اخلی او که نه دا پند ورکول د ټولو خلقو لپاره دی، او په هغه کېږي د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرگندیږی. یعنی هغه خلق چه په دی احکامو باندی عمل نه کوی، گواکی دوی په الله تعالی او جزا په ورځی باندی ایمان نه لری.

ذَلِكَ أَزْكَى لَكُمْ وَأَظْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنی د هغی ښځی په نه ستونلو (واپس کولو) له نکاح ځنی او د هغی ښځی په نکاح کېږي داسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د نکاح په ممانعت کېږي هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل پرمونی میره (خاوند) ته راغبه وی، نو ښایی چه له هغه سره ئی نکاح وتړله شی، ځکه په دی نکاح کېږي هسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د بل چا په نکاح کېږي داسی ښیگنه (فائده) هیڅ نشته الله تعالی ته د هغوی د زړو خبری او راتلونکی گټی او تاوان داسی ښه معلوم دی، چه تاسی پری نه پوهیږئ!

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُدْمِ الرِّضَاعَةَ

او میندی (مور) دی شودی (پیع) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا (حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کړی (نیته د) تی ورکولو

تفسیر: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکړی! او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواړی چه هغه موده پوره کړی. که نه په دی موده کښی لېووالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کښی راغی. او په دی حکم کښی هغه میندی هم داخلی دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاق شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هو! دومره فرق شته چه په هر حال میره (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه ښځه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت ځنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتها پوره دوه کاله دی، چه ښایی هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کښی مجبور دی چه د خپل وړوکی د شودو اجرت اداء کړی! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو ځنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا
لِأَنْصَارٍ وَالِدَةٌ يُولَدُ لَهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ يُولَدُ لَهُ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیڅ نفس باندی مگر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته ښایی چه د وړکی مور ته دودی او کالی (کپړی) په هر حال کښی ورکړی! په اول صورت کښی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کښی ده، او په دوهم صورت کښی د دی له پاره چه په «عدت» کښی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باره) په ده باندی کیږی. او نه ښایی چه د وړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکی لامله (له وجی) څه ریر (ازار) او تکلیف ورکړی. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سببه له شودو ورکولو

څخه مخ واړوی. یا پلار یی سببه وړوکی له مور څخه جلا (جدا) کړی، او د بلی کومی ښځی په شودو ئی وروزی، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښی څه تنگی وکړی.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندی په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسیر: یعنی که پلار مړ شی، نو په وړکی او د وړکی په وارثانو باندی هم دا خبره لازمه ده چه د شودو رودلو په موده کښی د هغه مور ته د دودی او کالیو (جامو) مصارف ورکړی، او هیڅ څه تکلیف ورته ونه رسوی! او له وارث ځنی هغه وارث مراد دی چه محرم هم وی.

فَإِنْ أَرَادَ إِفْصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړی دوی دواړه (مور او پلار) بیلول (له تی ځنی پخوا له دوه کلونو څخه) په خوښی سره چه وی له دوی دواړو نه او په مشوری (د دواړو سره) پس نشته هیڅ گناه پر دوی دواړو باندی (په دی کښی)

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجی) د دوه کلونو په منځ کښی له مشوری او رضامندی څخه وروسته، وړکی له تی بیلوی، او شودی نه ورکوی، نو پکښی څه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودی ښی نه وی.

وَلِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَزِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَأَلْتُمْ تَأْتِيَتْكُمْ بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسی چه دایی ونیسی! (بله ښځه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی کله چه وسپارئ تاسی! هغه شی چه قصد د ورکولو کړی وی تاسی دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسیر: یعنی ای نارینه و! که تاسی د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجی) پرته (علاوه) له موره د بلی کومی ښځی په شودو باندی خپل وړکی وروزی (وبالی) نو په دی کښی هم څه گناه

نشته، مگر داسی نه چه د مور له برخۍ او حق غځی کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ! او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَكْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

او وویړئ! له الله او پوه شی!.. چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریودی دوی ښځی انتظار دی کوی دا ښځی (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتی او لس (ورځی).

تفسیر: پخوا له دی نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښی د دری حیضونو انتظار دی وکړ شی! اوس فرمایی چه د مرګ په عدت کښی دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی! په دی موده کښی که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دی تشریح به د «الطلاق» په سورت کښی راشی. په حقیقت کښی دری حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره ټاکلی (مقرر) شوی دی. (او د وینځی عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

نو کله چه ورسپړی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی په هغه کار کښی چه کوی ئی دا ښځی په (حق د) نفسونو خپلو کښی په ښه توګه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسیر: کله چه کوندی ښځی خپل عدت پوره کړی یعنی غیر حامله ښځه غلور میاشتی او لس ورځی، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پوری معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه شته او نه پری گناهکاریږی. زینت، عطر وهل او د خوشبویی استعمالول، تول ورته جائز دی.

وَاللّٰهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ ۖ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ
 اَوَلَا تَنْتَهُمُ فِيْ اَنْفُسِكُمْ عَلٰمَ اللّٰهِ اَنْتُمْ سَتَدْكُرُوْنَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تَوَاعِدُوْهُنَّ سِرًّا اِلَّا
 اَنْ تَقُولُوْا قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْمُوْا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتٰبُ اَجَلَهٗ

او الله په هغو شيانو چه کوئ (بی) ښه خبردار دی (نو جزا به پری درکړی).
 او نشته هیڅ گناه په تاسی باندی په هغه (کار) کښی چه اشاره کوئ تاسی
 په هغه سره چه غوښتل (د هغو) ښځو دی (چه په عدت کښی وی) یا (بی)
 پت ساتئ په زړونو خپلو کښی معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی ژر به یاد
 کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا ښځی ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د
 نکاح) په پته مگر (هم دا) چه ووايئ تاسی ویل ښه! (نیک له شریعت او
 رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د ترلو) د غوتی د نکاح (د دوی) تر هغه
 پوری چه ورسپړی تاکلی (مقرر) عدت انتها د نیتی خپلی ته.

تفسیر: د دی آیت خلاصه دا ده کله چه ښځه د خپل میره (خاوند) له نکاح ځنی جلا (جدا)
 شوه، نو تر هغه پوری چه د دی «عدت» پوره شوی نه دی. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه
 له هغی سره خپله نکاح وتری، یا صافه او دانگ پیلې (واضح) وعده له هغی ځنی واخلی، یا په
 ښکاره ډول (طریقه) سره پیغام ور ولیږی. لیکن که په زړه کښی نیت وکړی، چه وروسته له عدته
 به له هغی سره خپله نکاح وترم. یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوړی، چه بل څوک له ده نه
 وړاندی پیغام ور ونه لیږی، لکه چه هغی ښځی ته واوروی چه «ستا غوندی میرمنی قدر او عزت
 هر څوک ساتی. یا زه غواړم چه له کومی پتمنی (غیرتی) میرمنی سره خپله نکاح وترم.» نو
 دی په هسی خبرو باندی هیڅ نه گناهکاریږی. مگر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه
 لیږی.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

او پوه شی تاسی! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چه په زړونو ستاسی کښی دی نو وویږی! له ده نه (او د نامشروع شی قصد مه کوئ!) او پوه شی تاسی! چه بیشکه الله ښه ښونکی (د خطیئاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعنی پاک الله ستاسی د زړونو له خبرو څنی ښه خبر دی - نو له ناروا ارادو څنی تل ځانونه ژغورئ (ساتی)! او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکړه، نو ژر تر ژره له هغی څنی توبه وکړئ! چه الله تعالی لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سری داده او مطمئن شی، چه ولی پر هغه بل گناهکار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښی تلوار نه فرمایي.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَقْرَضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً مِّمَّا تَعْتَمِدُونَ عَلَى الْمَوْسِمِ قَدْرَهُ وَ عَلَى الْبَقِيَّةِ قَدْرَهُ مِمَّا عَالِيَا الْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

نشته هیڅ تکلیف (گناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تاکلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غنی (میره) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میره) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو) سره وی حق (لارم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح ترلو په وخت کښی د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له تاکلو (مقررولو) څنی نکاح وترله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقررېږی. لیکن په دی صورت کښی که پخوا له صحیحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میره

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پری نشته، خو په میره (خاوند) باندی لازم دی چه له خپله طرفه هغی ښځی ته څه شی ورکړی هغه دا چه لږ تر لږه دری کالی (جامی)، کمیس پرتوگ او تکرې (غادر) دی سم له خپله حاله سره په دیره خوښی او خوشالی سره ورکړی!

وَأِنْ طَلَقْتُمْهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ
لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنَصِفْ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يُعْفُونَ أَوْ يُعْفُوا
الَّذِي بَيْنَهُمَا عَقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى
وَلَا تَتَّبِعُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او که طلاق کړئ تاسی دوی (یعنی ښځی) پخوا د مسه کولو د دوی (یعنی د ښځو) او په تحقیق سره ټاکلی (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دی (په تاسی باندی) نیمایی د هغه څه چه ټاکلی (مقرر) مو وی مگر که عفو وکړی دا ښځی (چه تول میره (خاوند) ته ورپرېږدی) یا عفو وکړی هغه سړی (میره) چه په لاس د ده کښی ده غوټه د نکاح (چه کامل مهر ورکړی) او دا چه عفو وکړئ تاسی (ای ښځو او میرو (خاوندانو) دغه عفو) دیره نژدی ده پرهیزگاری ته او مه هیروئ تاسی فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښی بیشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یی تاسی ښه لیدونکی (په پتو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښی مهر مقرر شوی وی، او له لاس وروړلو څخه پخوا میره (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی، نو نیمایی مهر پری لازمیږی، مگر که هغه نارینه یا ښځه چه د نکاح د غوټی ټینګول او پرانیټل د هغه په اختیار کښی دی، له خپل حقه تیر شی ښه دی. د ښځی ښیکنه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپرېږدی. او د نارینه ښیکنه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره ورورسوی او که پوره مهر ئی رسولی وی، نو نیم دی تری بیرته وانخلي، بلکه تول مهر دی ورپرېږدی. بیا ئی وفرمایل «که نارینه ورتیر شی، نو له «تقوی» سره ډیر وږ (لاق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویی ورکړی ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئی گرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندی تول «مهر» لازمیږی، او اوس دی غواړی چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمایی مهر څخه خلاص کړی، نو دا کار له تقوی سره مناسب نه دی، ځکه چه د ښځی له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره
ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) غنی کار واخلی.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاکلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دواړو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو غنی معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه

«مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(۴): چه «مهر» ئی نه وی تاکلی (مقرر) او له لاس وروړلو څخه وروسته طلاق ورکړی په دی

تقدیر سره پوره «مهر مثل» لازمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تبر کښی د «مهر» دود

(رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میره (خاوند) د مر کیدلو په وخت کښی هم پېښیږی، مگر د مړینی

حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی ونه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مړ

شو، یا ئی لاس وروړ، او بیا تری مړ شو، په دی دواړو صورتونو کښی «مهر مثل» پری

لازمیږی او که ئی «مهر» مقرر کړی، او لاس ئی وروړ، یا ئی ورنه وړ، په دی دواړو صورتونو

کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَنِتِينَ ﴿۳۸﴾

ساتنه کوئ تاسی! پر (تولو) لمونځونو باندی او (خصوصاً) په لمانځه منځنی
باندی (چه مازدیگر دی) او ودیږئ تاسی! الله ته ویریدونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه غنی مراد د مازدیگر لمونځ دی، چه د شپي او ورځی په منځ کښی

دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه

دیر پېښیږی. او ویی فرمایل چه ودیږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت

ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرگند شی، چه ګواکي تاسی لمونځ نه کوئ یا مو لمونځ پری

مات شی، لکه خوړل او څښل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د تولو حقوقو ساتنه

کوئ لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع،

طمأنیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی

معاملی او یو له بله جګړی تاسی د پاک الله له یاده غافل کړی. یا ئی دا وجه ده د هوا او

هوس بندګانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کېږي، ډیر سخت او درانه دی. بیا په داسې صورت کېږي چه د ﴿وَأَنْتُمْ﴾ او د ﴿وَلَا تَسْتَوُوا الْقُضْلَ﴾ رعایت هم پکښې وشي، له هغوی ځنی د هسې تعمیل توقع او هیله (امید) لرل، بیخي مستبعد او لری په نظر راځي، نو چاره ئی داسې وفرمایله چه د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چه لمونځ د فضائلو په تحصیل او د ردائلو په ازاله کېږي لوی اثر لری!

فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجَآلًا أَوْ زُرُبَاً فَادَّأْمَنْتُمْ فَأُذْكَرُوا اللَّهُ كَمَا عَلَيْكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

نو که وپریږدئ تاسی (له دښمنه یا له بل شی نه) نو (لمونځ کوئ تاسی!) په پلي (پياده) تگ یا په سورلی سره نو کله چه په امن شی تاسی نو یادوئ تاسی! الله لکه چه ښوولی ئی دی تاسی ته هغه څه چه نه وئ تاسی چه (پری) پوهیدئ!.

تفسیر: یعنی د جنگ او د دښمن د ویری په وخت کېږي له مجبوریته په سورلی او په پلي (پياده) تگ کېږي هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اګر که د هسې لمونځ کوونکی مخ د قبلي په لوری هم نه وی.

وَالَّذِينَ يُتَوَقَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَّتَّعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ

او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریږدی دوی (خپلی) ښځی (لارم دی پر دوی باندی چه) وصیت دی وکړی دپاره د ښځو خپلو د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پوری بی له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چه د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخي څرګندی شوی، او د ښځی د «عدت» موده څلور میاشتی او لس ورځی وټاکلی (مقرر) شوی، نو وروسته له هغه د دی آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۳﴾

نو که پخپله ووتلی (دا ښځی له خپلو کورونو څخه) نو نشته هیڅ گناه (او نفقه او مسکن) په تاسی باندی په هغه شی کښی چه کوی ئی دوی په خپلو ځانو کښی له معروفه (له ښو کارونو چه پاکی او زینت دی او الله ډیر غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی که هغه ښځه پخپله خوښه سره د کال له ختمیدلو څخه پخوا له کوره ووځی، نو ای وارثانوا! په دی کار کښی چه ښځی ئی سم له شریعت سره د خپلو ځانو له پاره وکړی، پر تاسی باندی هیڅ گناه او وبال نشته. یعنی که وغواړی چه میره (خاوند) وکړی - یا ښه کالی (کپړی) واغوندی، او عطر استعمال کړی، په دی کښی په دوی باندی هیڅ یو حرج نشته.

وَالْمُطَلَّاتُ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿۲۴﴾

او شته طلاقی کړی شویو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفی (نیکی طریقی) سره. چه مقرر لازم کړی شوی دی پر پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: پخوا له دی نه د خرڅ یعنی د کالیو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی و، چه نه «مهر» تاکی (مقرر) شوی وی، او نه میره (خاوند) لاس وروړی اوس په دی آیت کښی هم دغه حکم د نورو له پاره هم صادر شو. مگر دومره فرق شته چه ټولو طلاق ورکړی شویو لره کالی (جامی) ورکول، یواځی مستحب دی، او کوم ضروری امر نه دی. او په ډومی صورت کښی ضرور دی.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۵﴾

هم داسی (لکه چه دا احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه (احکام) خپل له پاره د دی چه تاسی وپوهیږئ! (او شرعی احکامو ته عقل متوجه کړئ!!).

تفسیر: یعنی شرنگه چه الله تعالی دلته د نکاح - طلاق او عدت احکام بیانوی، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آیتونه واضح فرمایي شو چه پری وپوهیږئ! او عمل پری وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پای (انتهای) ته ورسیدل.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوْفٌ حٰذِرًا لِّمَوْتٍ
فَقَالَ لَهُمْ اللّٰهُ مُؤْتُوْا نَفْسًا لِّحَيٰٓاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلٰى
النّٰسِ وَلٰكِنْ اَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۱۹۹﴾

آیا نه ده لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکيه!
قصی د) هغو کسانو ته چه وتلی وو له کورونو خپلو نه حال دا چه دوی په
زرگونو و له ویری د مرگه پس وفرمایل دوی ته الله چه مره شی (پس مره
شول) بیا ئی ژوندی کړل دوی بیشکه الله خامخا خپشتن (خاوند) د فضل
(مهربانی) دی په خلقو باندی ولیکن ډیر د خلقو شکر نه باسی. (لکه چه
ښایی او پند تری نه اخلی).

تفسیر: دا د یوه پخوانی امت قصه ده چه غو زره سری د خپلو کورنیو سره له خپل هیواد
(علاقه) څخه د دی له امله (وجی) وتښتیدل چه له دشمن غنی ویریدل او له جنگ څخه ئی خپل
ځانونه گوښه (جدا) کول. یا له وبا غنی ویریدل او په تقدیر او توکل باندی ئی یقین او باور نه
و. بیا کله چه دوی یوه مزله ته ورسیدل، د الله تعالی په حکم تول سره مره شول، او وروسته له
اوو ورځو د خپل نبی علیه السلام په دعا او غوښتنه سره بیرته ژوندی شول، چه له خپلو پخوانیو
گناهونو غنی توبه وکړی او وروسته له دی نه په ښو کارونو مشغول شی. د دی پښی قصه دلته
څکه فرمایي چه د کافرانو له «جهاد» یا د فی سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینې او
محبت له سببه نه ښایی چه سری مخ واپوی. او ودی پوهیږی چه که الله تعالی حکم وکړی نو له
هغه غنی د ژغورنی (ساتنی) هیڅ یو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمایي نو
مړی په یوه سلگی کښی بیا ژوندی کولی شی. له مرگ څخه د ژوندیو ژغورنه (ساتنه) کومه لویه
خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تعمیل کښی له مرگ غنی ویریدل او له «جهاد» غنی ځان
ایستل یا د افلاس له ویری له خیراتونو او صدقاتو غنی لاس نیول او پر نورو باندی د احسان او
فضل او عفوی وروڼه ترل برسیره په بدنیتی، پوره ناپوهی او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۹۷﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضْعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْطِطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۹۸﴾

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او پوه شی تاسی! چه بیشکه الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو) دی. څوک دی هغه سړی چه قرض ورکوی الله لره قرض نیک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښی په صرفولو سره) نو زیات به کړی الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالی دیر او الله تنگوی (رزق) او فراخوی (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولی کیږئ! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسیر: یعنی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسی ځان او مال د پاک الله په حکم کښی دی، نو اوس تاسی ته ښایی چه د الله تعالی د دین له پاره د کافرانو سره جنگ وکړئ! او پوهیږئ! چه پاک الله ټول شیان گوری، او د پلمو (تدبیرونو) او بهانو کوونکو او د نورو ټولی خبری اوری او پری پوهیږی. او ښایی چه د الله تعالی په لاره کښی مال صرف کړئ! او له تنگسی او فقیری څخه هیڅ اندېښنه ونه لرئ! او پوهیږئ! چه تنگسه او پراخی او نور شیان ټول د پاک الله په واک او اختیار کښی دی. او د ټولو مرجع او ورنگ د ده په لوری دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته ویی چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبیرته اخیستلو زیاته تقاضا ونه کړای شی او پور (قرض) ورکوونکی په پوروې باندی خپل منت او احسان کښینږدی. او عوض او بدل ئی ونه غواړی، او هغه ته په سپکه سترگه ونه گوری. او الله تعالی ته د مال ورکولو ځنی دا مراد دی چه سړی د «جهاد» او غزا په لاره کښی خپل مال صرف کړی. او په اخلاص ئی وښندی (وکړی). یا ئی محتاجانو ته ورکړی.

الَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَكِ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ يَلْ مِنْ بَعْدِ مُوسَى

آیا نه دی لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) دلی ته له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوبه ځنی). وروسته له موسی نه.

تفسیر: له دی قصی څخه د حق تعالی هغه قبض او بسط ښه ثابتیږی، چه ذکر ئی پخوا له دی نه وشو، یعنی فقیر ته باچایی ورکوی، او له باچایانو ځنی باچایی اخلی. ضعیف قوی گرځوی،

او قوی ضعیف.

إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ اِئْتِنَا مِنْ مَلَكًا تَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ
اِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلَا تَقَاتِلُوْا قَالُوا وَمَا لَنَا اَلَا نَقَاتِلْ فِيْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَابْنَانَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلَّا
قَلِيْلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيْمٌ بِالظَّالِمِيْنَ ﴿۶۸﴾

کله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی و) دوی ته چه مقرر کړه مونږ ته یو
باچا چه جنگ وکړو (مونږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښی،
(نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی
شی په تاسو باندی جنگ چه ونه کړئ جنگ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی
خه (مانع) دی مونږ لره چه ویه نه کړو جنگ په لاره د الله کښی؟ حال دا
چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو مونږ له کورونو خپلو او له غامنو خپلو
(په ظلم سره او دا سبب د جنگ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی
جنگ نو وگرځیدل دوی (تول له جنگه) مگر (ونه مگرځیدل) لږ له دوی نه او
الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسی علیه السلام شخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی
وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه
جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوت او تاراج کړل،
او مریان ئی وگرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی
وخت کښی حضرت اشموئیل علیه السلام نبی و، دوی له هغه شخه وغوښتل، چه یو باچا مونږ ته
مقرر کړه! چه مونږ د هغه په ښوونه او ملگرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوْا اِنَّا يَكُوْنُ
لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اٰحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ

قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق یو په باچایی سره له ده نه او نه ده ورکړی شوی (ده ته) پراخی له مال څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسی باندی او زیات کړی ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کړی (د ورکولو یی) او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او تیر کښی سلطنت نه ؤ. دی یو څوار او غریب کار سری ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی) دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه «سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو ځنی ښه او غوره دی.»

فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه «پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالیٰ له لوری ئی د طالوت د باچایی نور علایم هم وروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ حَمَلُوهُ أَلَيْسَ لَكُمْ لَآيَةٌ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د پاچایی د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شی تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښی آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسی او باقی پاتی شوی له هغه شیانو چه پریښی وو اولادی د موسی او اولادی د هارون حال دا چه بار کړی به وی هغه (صندوق) پرښتو، بیشکه چه په دی (راتلو د دی صندوق) کښی خامخا علامه ده (په باچایی د طالوت) تاسی ته که چیری یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی - نو ویی منی!)

تفسیر: په بنی اسرائیلو کښی له پخوا زمانو راهیسی یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښی به د حضرت موسی او هارون او نورو انبیاء علیهم السلام ځینی تبرکات وو. بنی اسرائیلو به تل په جنگونو کښی دا صندوق لکه زمونږ علم شریف د لښکرو په منځ کښی ووړ او د هغه په برکت به د الله تعالی په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئی هم له دوی ځنی واخیست، خو څرنگه چه د الله تعالی اراده داسی وه، چه هغه صندوق بیرته بنی اسرائیلو ته ورکړی، نو داسی وشوه چه دی کافر به دا صندوق په هر ښار کښی چه کیښود هلته به هر راز (قسم) ویاوی (ویاگانی) او بلاوی څرگندیدی، لکه چه په دی منځ کښی پنځه ښارونه وران او وېجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچاره شو او دا صندوق ئی پر دوو غویو باندی بار کړ او هغه ئی سر په بیدیا وشرل د الله تعالی په اراده پرښتو هغه غواپی د طالوت تر ور پوری ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئی پورته کړو، او بیرته ئی راکوز کړ او د طالوت په منځ کښی ئی په داسی حال کښی کیښود، چه بنی اسرائیلو ورته کتل بنی اسرائیلو د دی علامو په لیدلو د طالوت په باچایی باندی باور وکړ. او په نتیجه کښی طالوت د جالوت پر لښکر باندی سره له خپل فوځه حمله او یرغل ورؤړ خو په دی وخت کښی موسم خورا گرم ؤ او تودوخی (گرمی) دیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ
فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ
اعْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ
هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ
قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ اللَّهَ كَرِهُوا مَرَّةً فَتَةً قَلِيلَةً
غَلَبَتْ فَتَةً كَثِيرَةً لِأُذُنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ٥٨

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وویل طالوت چه بیشکه الله ازموینکی ستاسی دی په یوه ویاله (نهر) سره نو هر هغه څوک چه (اوبه) وڅښی له هغی ویالی (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چه ونه څکی دا (اوبه) نو بیشکه دی له (تابعانو) زما دی مگر (خو له تابعانو) زما دی) هغه څوک چه اخلی یو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ویی څښلی دوی (اوبه) له هغی (ویالی - ټولو) مگر (ونه څښلی زیات له یوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تیر شو له هغه ویالی نه دی (یعنی طالوت) او هغه کسان چه ایمان لرونکی ؤ (تیر شول) له ده سره وویل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتی کیدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنگ کولو) وویل هغو کسانو چه یقین نی ؤ (په دی) چه بیشکه دوی ورتلونکی دی الله ته. ډیر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړی وه په ډلی ډیری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت)

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت ټول سره تیار شول. طالوت وویل «یوازی هغه ځلمیان دی له ما سره ملگری شی چه متوکلان پیاوړی (غیرتمن)، زحمت کښی، قوی او زړور وی» د دغو شرائطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلمیان له ده سره ووتل، بیا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمویی په لومړی مزل کښی اوبه نه وی خو کله چه په دوهم مزل د اوبو ویالی ته ورسیدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه ونه څښی، هغه دی له ماسره ځی! او هغه سړی چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه وڅښی، له ما سره دی نه درومی!» په نتیجه کښی له دوی ځنی یوازی (۳۱۳) تنه ځلمیان پاتی شول، او نورو ډیری اوبه وڅښلی او جلا (جدا) شول، هغه ځلمیان چه له یوه ورغوی څخه نی زیاتی اوبه نه وی څښلی، د هغوی تندی بیخی ماتی شوی، خو د هغو کسانو چه زیاتی اوبه نی څښلی وی، د هغو تندی لا پسی زیاتیدی، او د وړاندی تللو توان نی نه درلود (لرلو) .

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا مَبْرُورًا وَنَبِّئْ
أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ
وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاتَّشَاهَدَ اللَّهُ الْمَلِكَ وَالْحَكَمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَسْأَلُونَكَ لَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمُ بَعْضًا لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥﴾

او کله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنگ) د جالوت او د لښکرو د ده نو ویل دوی (یعنی مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) کړه پر مونږ صبر او کلک کړه قدمونه زمونږ (په جنگ کښی) او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره! په قوم د کافرانو. مات کړل مؤمنانو دوی (یعنی کافران) په اذن (حکم) د الله سره او مړ کړ داؤد جالوت لره او ورکړ ده ته (یعنی داؤد ته) الله سلطنت او حکمت (او نبوت وروسته له مرگه د طالوت او اشموئیل، علیه السلام) او ویی ښودل ده ته له هغو شیانو چه اراده ئی کوله او که چیری نه وی دفع (منع) کول د الله خلقو لره غځینو د دوی لره په غځینو نورو سره (نو) خامخا به خرابه شوی وه غمکه (هیواد په ظلم سره) ولیکن الله څښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو غځینی په غځینو نورو سره له فساد څخه منع کوی).

تفسیر: کله چه د جالوت سره مخامخ شول. یعنی هغه (۳۱۳) تنه سړی چه په دوی کښی د حضرت داؤد علیه السلام پلار (الشع) او د ده شپږ وروڼه او په خپله داؤد، علیه السلام هم ؤ. او په لاره کښی دری تیږو (گتو) پر داؤد، علیه السلام باندی غږ وکړ چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په ککړه باندی لگیدونکی، او د هغه وژونکی یو» نو ده واخیستی هر کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ویی ویل چه «زه یوازی ستاسی د جگړی له پاره بس یم، او تول به مات او مغلوب کړم یو یو ما ته راتیر شی حضرت اشموئیل، علیه السلام د داؤد، علیه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئی وویل چه خپل تول ځامن دی ماته راوښیه! ده خپل شپږ واړه هلکان چه ډیر جگ، پیاوړی (غیرتمند) او قوی ځلمیان ؤ وروښودل او حضرت داؤد، علیه السلام ئی ورسره مخامخ نه کړ، ځکه چه هغه یو تیتکی او غونډکی (چیت) شپون ؤ، او پسونه (گدان) ئی څرول. اشموئیل، علیه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئی وویل چه «ته جالوت وژلی شی؟». داؤد علیه السلام وویل هو! بیا د جالوت مخی ته ورووت، او همغه دری واړه تیږی (گتۍ) ئی په میچینوغزی (مچنوغی) کښی کیښودی او جالوت ئی په تندۍ داسی پری وویشت، چه له خټه ئی دری واړه د باندی ووتلی، ځکه چه د جالوت نور تول وجود په اوسپنه کښی پټ ؤ. د جالوت لښکر وتښتید، او مسلمانان بریالی (فتح مند) شول. بیا طالوت خپله لور داؤد علیه السلام ته واده کړه، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، علیه السلام تولواک (باچا) شو. دی په عین تولواکی (باچاهی) کښی نښی هم ؤ، او اوسپنه ئی په لاس

لکه موم گرځولی شوی وه. دیری ښکلی څغری ئی جوړولی. د مرغانو په خبرو باندی هم پوهیده. او د نورو ستاینو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلى نبینا الصلوة والسلام. له دی څخه دا رانکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیړیو راهیسی جاری دی. او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالی لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنگ او «جهاد» کول د انبیاءو کار نه دی.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزُلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَأَتَاكَ لِمَنِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥﴾

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده!) هرومرو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو څخه یی.

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه، چه تیره شوه یعنی د زرهاو سړیو وتل، او د هغوی ناخپه مړه کیدل او ژوندی کیدل. او د طالوت تولواکی او باچا کیدل دا تول د الله تعالی د قدرت علامی دی، چه تاته اورولی کیږی، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالی له رسولانو (استاځیو) څخه یی! یعنی همغسی چه پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوی دی، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (دیر) ښه دول (طریقه) او حقه بیانوی! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی! او نه دی له چا ځنی اوریدلی دی.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ
مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پوری یاد شول) فضیلت ورکری دی مونږ
غیښی د دوی ته پر غیښو نورو غیښی له دوی څخه هغه دی چه کلام کړی د
الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کړی ئی دی غیښو
د دوی ته درجی (لکه محمد) او ورکړی دی مونږ عیسیٰ ځوی د مریمې ته
ښکاره معجزی او قوی کړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبریل یا انجیل یا
اسم اعظم یا عیسوی روح) سره

تفسیر: دی رسولانو ته چه ذکر ئی وشو، مونږ فضیلت ورکړی دی، غیښو ته پر غیښو نورو
باندي (د رسالت نه برسیره په نورو صفاتو سره) ځنی په دوی کښی داسی دی چه الله جل جلاله
له هغوی سره کلام کړی دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد علیهم السلام. غیښی د گرد (تول) جهان
له پاره ټاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونږ رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم چه په دغه
شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د غیښو درجی یی لوړی کړی دی لکه چه غیښی د
یوه کلی او غیښی د یو ښار او غیښی د یوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عیسیٰ علیه
السلام ته ښکاره معجزی ورعنایت شوی دی لکه مری ژوندی کول د اکمه و (مادرزاد پراندو) ابرصه
و (برگو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره یعنی حضرت
جبریل علیه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره ولیږه.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلْنَا الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ
الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا أَقْتَلْتُمُوهَا وَلَكِنْ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

او که اراده کړی وی الله (د تولو خلقو د هدایت) نو نه به وکړی جنگ

(او اختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جگری) سره وکړی نو ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه و کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاءو باندی ئی ایمان راوړی دی، او زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او روڼی (واضح) علامی او حکمتونه ئی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منځو کښی نه سره جنگیدل، او یو له بله سره به ئی مخالفت نه کاوه او ځینی به د دوی له منځه مؤمنان او ځینی به د انبیاءو په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت څخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) ځینی له هغو مالونو څخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سری مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذابه خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو گردو (تولو) تعمیل په نفس باندی دروند او سخت دی. او د انسان له پاره له گردو (تولو) اعمالو ځنی خورا (دیر) دروند عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! دیر ځلی بندگان د ځان یا مال په مینه او رعایت سره په گناه کښی اخته کیږی. ځواکی د هم دی دوو شیانو بی موده مینه د گناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی غځنی نجات او ژغورنه (ساتنه) د گردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئی د هغو گردو (تولو) بدنې او مالی حکمونو له بیان فرمایلو غځنی وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ الآية - د رومینې بیان ؤ- او ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ الآية - د وروستنې بیان شو. پس له هغه ئی د (طالوت) قصه د همغه رومینې آیت د تاکید دپاره وفرمایله او ﴿أَنْتُمْ أَوْ امْبَارِقُكُمْ﴾ د وروستنې تاکید دی. څرنگه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښی ئی زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راغی په هغی کښی زیاتره د وروستنې امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښی نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راغی او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شی تر څو ئی چه پاک الله پری نه ږدی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږئ!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمه، په سختو عذابونو ککړ شول، چه په آخرت کښی نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته گټه او نفع رسولی شی، او نه ئی سپارښت په ښه ورتلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له رومینې آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښی بیان شوی دی - د دی آیت لقب «آیه الکرسی» دی، چه په مبارک حدیث کښی د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئی منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښی په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامین غای به غای بیان کری دی.

(۱) د توحید او د صفاتو علم.

(۲) د احکامو علم.

(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تائید مقصود دی.

یا د علم الاحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی. د توحید او د صفاتو علم او د احکامو علم هم یو له بل سره دومره مربوط او تړلی دی، چه یو د بل له پاره لکه علت او علامت داسی دی. د حق تعالی صفات د شرعیه و احکامو له پاره منشاء او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسی دی. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحید علم ته خامخا اعانت او تقویت رسیږی او د قصصو د علم او د توحید او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکید، او د هغه ضرورت بلکی حقیقت او اصلیت ثابتیږی. او دا طریقه چه له دریو طریقو ځنی مرکبه ده، خورا (دیر) زیاته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائق) ده. اول خو له دی وجی چه د یوی طریقی پابندی، د ملال موجب وی او له یوه علم ځنی بل علم ته انتقال داسی ښکاری لکه چه سری د یوه باغ له سیر او تفریح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سیر او تماشۍ کښی مشغول شی، بل د دی دری واهو طریقو یو غای کیدلو حقیقت، منشاء، ثمره او نتیجه گرد (تول) سره له ورا معلومیږی، او په دی کښی د احکامو تعمیم په خورا (دیر) شوق، چمتوالی، (تندئ) رغبت او بصیرت سره دی، نو ځکه دا پاس ذکر شوی طریقی خورا (دیر) عمده او گتوری دی او په عظیم الشان قرآن کښی ډیری استعمال شوی. دلته وگورئ! چه پومبی ئی احکام په څه کثرت او تفصیل سره بیان کړل او وروسته له هغه ئی د مصلحت او ضرورت په اندازه قصی بیانی کری. او د مذکوره و احکامو فوائد او نتائج ئی گواکی مونږ ته زمونږ په سترگو راوښودل، وروسته له دی نه ئی «آیه الکرسی» بیان کړه چه د توحید او صفاتو په موضوع کښی یو ممتاز حیثیت لری، او په دی سره ئی د گردو (تولو) حکمونو اساس او ریښی (ریشی) په زړونو کښی داسی ټینگی او مضبوطی کری، چه که څوک ئی وکاږی ایستلی ئی نه شی.

لَا تَأْخُذُہٗ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَّہٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ مَن ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَہٗ
اِلَّا بِاِذْنِہٖ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْہُمْ وَمَا خَلْفَہُمْ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِہٖ اِلَّا بِمَا
شَاءَ وَسِعَ کُرْسِیُّہُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَا یَئُودُہٗ حِفْظُہُمَا وَہُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴿۲۰﴾

نه نیسی ده لره پرکالی د خوب (یعنی نه راځی پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هیڅوک ئی نشی کولی!) مگر (خو کولی شی) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چه په مخ د مخلوقاتو کښی دی (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چه وروسته له دوی دی (د عقبی له امورو) او نه شی احاطه کولی دوی په هیڅ شی له معلوماتو د ده مگر (احاطه کولی شی) په هغه شی چه اراده وکړی (الله د هغه شی د معلومولو دوی لره) ارته (محیطه) ده کرسی د ده پر ټولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له گردو (ټولو) ځنی) خورا (ډیر) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښی) خورا (ډیر) لوی (په کمالیه ؤ صفاتو کښی)

تفسیر: په دی آیت کښی د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی چه الله تعالی موجود او تل دی. او هیڅوک د هغه شریک نه دی، د گردو (ټولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی دی، له گردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنی پاک او منزّه دی، د گردو (ټولو) شیانو مالک او څښتن (خاوند) دی، په گردو (ټولو) شیانو باندی د ده علم کامل او په ټولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډیر) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هیچا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شی او هیڅ یو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختی او مشکلات ولری. له گردو (ټولو) شیانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالی د کبریاء او لوئی په مقابل کښی گرد (ټول) حقیر دی. له دی ځنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرگندیږی.

(۱) د حق تعالی ربوبیت او حکومت او زموږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چه د هغه له مخی د حق تعالی گرد (ټول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنګه، او څه ویلو ځنی واجب التصدیق او واجب التعمیل کیدل، او د هغه په احکامو کښی د هیڅ یوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول - معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانیو ذکر شوو ډیرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو ځنی چاته داسی شبهه پیدا کیده، چه د هر سری دومره زیات معاملات او عبادات دی، چه هغه گرد (ټول) دومره زیاتیږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راځی، بیا د هغو په مقابل کښی هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځی نو په دی آیت کښی حق سبحانه و تعالیٰ څو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه گرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه څنی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متنهای او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د گردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او گران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَا اُكْرَاهُ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښی په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له گمراهی (کفر) څنی.

تفسیر: کله چه د توحید گرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو څنی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیچا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو - ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښی هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی. (څینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوبی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ جَاهِدُوا الْكَافِرَ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَغْلَظْ عَلَيْهِمْ ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی منسوخ).

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی ټینګه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پریکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه د هدایت او ضلالت په منع کښی تمیز وشو نو اوس څوک چه له ضلالت غځی مخ اړوی. او هدایت خوښوی نو هغه داسی یوه ټینگه او مضبوطه کړئ نیولی ده چه د هغی د شکیدلو او خوشی کیدلو هیڅ خوف او ویره نشته. او حق تعالیٰ مگرد (تول) ښکاره اقوال ښه اوری، او په تولو پتو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندی ډیر ښه عالم دی. او له ده غځی د هیچا خیانت او بدنیتی پتی نه پاتی کیږی.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ
إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾
أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ
الْمَلِكُ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُعْبَدُ وَإِذْ قَالَ آتَا
أُنْحَى وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ إِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ
الشَّرْقِ قَاتٍ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٦﴾

الله دوست (مرستیال - مددگار) دی د هغو کسانو چه مؤمنان دی چه باسی دوی له تیارو (د کفر او گمراهی نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوری ته او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی دوستان د دوی شیطانان دی چه باسی دوی له رڼا (د فطری ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او گمراهی) لوری ته دغه کسان (چه فطری ایمان ئی په عملی کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دی هم دوی په دی اور کښی تل پاتی کیدونکی دی. آیا نه دی لیدلی تا (یعنی ای محمده ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (نمرود) ته چه جگړه (حجت بازی) ئی کړی وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کښی له دی جهته چه ورکړی ؤ ده ته الله ملک (سلطنت). کله چه وویل ابراهیم رب زما هغه ذات دی چه ژوندی کوی او مړه کوی وویل (نمرود) چه زه (هم) ژوندی کوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ کوم

(بیگناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راولی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغریه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه ښئی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښی د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره خو مثالونه راوړی په اول مثال کښی د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته کښینشوده نمرود له ده غځی د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښی دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی گناه وی ژر راحضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی گناه بندی دی وواژه (قتل) شی!». او په پای (آخر) کښی ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سری چه وغواړم وژنم ئی - او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر دلیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غوړ کښینشود؟ او ایمان ئی رانه ؤ. یا داسی ووايئ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغریه راوخیژوی).

اَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ اَلَيْسَ لِي بِحُجٍّ
هٰذَا اللهُ بَعْدَ مَوْتِهَا قَامَتْهُ اللهُ مِائَةً عَامٍ ثُمَّ رَجَعَ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سری (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قرئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی بانندی (نو عزیر) وویل څرنګه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیدو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پریښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسیر: هغه سړی حضرت عزیر علیه السلام ؤ چه گرد (تول) توریت ئی یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کړ، او د بنی اسرائیلو دیر کسان ئی بندیان کړل، او ځان سره ئی بوتلل، چه په هغوی کښی حضرت عزیر علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیر علیه السلام، له بنده خوشی (ازاد) شو، نو په لاره کښی په یوه وران ښار باندی تیر شو، چه د هغه گرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندی لویدلی وو، نو د ده په زړه کښی دا خبره تیره شوه، چه د دی ښار گرد (تول) اوسیدونکی مړه شوی دی. نو دوی به څرنګه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندی شی؟ او دا ښار به بیا څرنګه ودان شی؟ دلته د ده روح قبض او سا ئی الله تعالیٰ وښکله او خر ئی هم مړ شو. سل کاله هم داسی مړ پاتی شو - نه څوک د ده په مړه کیدلو باندی خبر وو، نه د چا نظر پری لګیدلی ؤ په دی موده کښی بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دی موده کښی بیت المقدس بیا ودان کړ، او همغه ښار ئی هم ښه جوړ کړ، چه د حضرت عزیر علیه السلام د اندیښنی سبب مگرځیدلی ؤ. دلته عزیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو. که ګوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکری - تازه انځر او انگور - لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسی صاف - پاک او تازه ورته پراته دی. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هډوکی ئی گرد (تول) سره وراسته شوی، او کوته پراته وو. اوس همغه هډوکی د ده تر سترګو لاندی بیا ژوندی شول. د دی سلو کلونو په منځ کښی بنی اسرائیل هم له بنده خوشی (ازاد) شوی وو. او پخپلو ښارونو کښی ئی هستوګنه کوله. حضرت عزیر علیه السلام همغسی چه نوی ژوندون ئی ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئی هم په خپلو سترګو ولیدلی (ځینی وائی په ﴿کَالَّذِي﴾ کښی (ک) زائد دی. او دغه ﴿الَّذِي﴾ په تیره ﴿الَّذِي﴾ عطف دی. یعنی ﴿أَوَكَلَّيْكَ مَوْلَىٰ قَرِيْبَةٍ﴾.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

وویل (الله عزیر ته چه) «څومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی»،

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ - او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو رومبی ئی داسی خیال کړی ؤ، که زه دلته پروڼ ویده شوی یم، خو یوه ورځ - او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زمانی تعین غرض نه دی، بلکه د مودی لېوالی مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةً عَامٍ فَأَنْظِرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ كَمْ يَتَسَنَّهٗ وَأَنْظِرْ

إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَىٰ الْعُظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا الْحَمَاءَ

وویل (الله داسی نه ده لکه چه ته وائی) بلکه غنډ (تاخیر) کری دی تا (دلته) سل کاله نو وگوره خوړو خپلو ته (چه انځر او انگور دی) او (شیانو د) غښلو خپلو ته (چه شوده او عصیر دی) چه هیڅ نه دی خراب شوی (سره له تیریدلو د سلو کلونو) او وگوره خره ته دی (چه هډوکی ئی څرنګه تک سپین څلیری) او دپاره د دی چه مونږ وگرځوو تا دلیل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بیا ژوندی کیدو سره) او وگوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چه څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بیا ورآغونډو هغوی ته غوښه

تفسیر: د حضرت عزیر علیه السلام په مخ کښی هغه گرد (تول) هډوکی د بدن له ترکیب سره سم تول کرل شول، بیا په هغوی باندی غوښی زرغونی شوی. او پوستکی پری وغوړیدل بیا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښی سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاڅیده! او ودریده او وئی هنګل (اواز ئی وکړو). او له «العظام» نه د هغو مرو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد گرځیدلی ؤ.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥﴾

نو کله چه ورښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وویل (عزیر چه اوس) پوهیږم (په مشاهده سره هم) چه بیشکه الله په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام دا گردی (تولی) پښی په خپلو سترګو سره ولیدی، نو وئی ویل چه لا می ښه باور او یقین راغی چه پاک الله پر هر شی باندی ښه قادر دی. یعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مری ژوندی کول الله جل جلاله ته ډیر آسان کار دی، خو اوس می د ده دا قدرت په خپلو سترګو ولید. «دا ئی مطلب نه دی چه پخوا ئی په یقین کښی څه کمی ؤ. هو! داسی ننداره ئی په خپلو سترګو نه وه لیدلی» بیا حضرت عزیر علیه السلام له دی ځایه پاڅید، او د بیت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئی هیڅوک ونه پیژندل، ځکه چه دی همغسې ځمکی پاتی ؤ، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او ځینی سپین پیری شوی وو. کله چه ده وویل چه «زه عزیر یم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلی دعوی د ثبوت له پاره دوی ته توریت له یاده واوراوه. نو د خلقو باور پری وشو، چه دی بیشکه همغه نبی علیه السلام دی، ځکه چه بخت نصر گرد (تول) کتابونه سوځولی وو، چه د هغو په منع کښی توریت هم ؤ.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُنْجِي الْمَوْتَى قَالَ أُولَئِكَ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْبَخُنَّ قُلُوبُ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما ونښه ماته چه څرنگه ژوندی کوی ته مری؟ وویل (الله) آیا ستا لا باور نشته (په ژوندی کولو د مرو؟ بیا) وویل (ابراهیم) چه هو! (باور می شته!) ولیکن (غواړم دا) د دی له پاره چه مطمئن شی زړه زما.

تفسیر: لنده ئی دا چه یقین ئی پوره ؤ، خو یواځی د مشاهدی او د عین الیقین غوښتونکی ؤ. چه هغه هرومرو (خامخا) په کتلو باندی موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا

وویل (الله) نو ونیسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدی کړه! دوی ځان خپل ته (چه ښه ئی وپیژنی بیا ئی حلال کړه!) بیا ئی کیږده! په هر یوه غره باندی له دوی ځنی یوه یوه برخه بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنی دغه مرغان) (نو) رابه شی دوی تاته (ای ابراهیمه!) په مندو،

تفسیر: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل چه طاؤس - چرگ - کارغه او کوتره یا تپوس ؤ، او څلور واړه ئی له خپله ځانه سره رویدی (آموخته) کړل، چه په بللو باندی به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندگلوی هم له هغو سره دیره زیاته شوه، بیا ئی د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو ئی د دی مرغانو اجزاء داسی سره وویشلی، چه پر اول غره باندی ئی د دی څلور واړو سرونه کیښودل او په دوهم باندی ئی د هغوی څانگونه واچول او په دریم باندی ئی د هغوی

پښی وغورځولی او په څلورم غره باندی ئی د هغوی تنی کیښودی. او دی په خپله د دی څلورو واپرو غرونو په منځ کښی ودریده، او یوه مرغه ته ئی غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښی، ځانگونه او تنی هم ورسره والوتی او په هوا کښی سره ونښتلی، او روغ رمت بیرته په ځمکه کښی کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام مخ ته په خپلو پښو راغی. هم داسی د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلی او په هوا کښی سره پیوند کیډلی. او د خپلو جثو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په مخ کښی په خپلو پښو راتلل. یا دا چه ځان ته ئی رانژدی کړه! او حلال ئی کړه! او غوښی، هډوکی، ینی، او پښی ئی تول سره وتکوه! او سرونه ئی له ځان سره وساته! دا ځکه غوښه ئی سره کلوله کلوله کړه! او په څلورو غرو باندی ئی کیږده! بیا ورناری کړه! نو را به شی دوی تاته بیرته په تلوار سره.

وَأَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چه بیشکه الله دیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تلبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداگانو د پیدیا کیډلو قوی احتمال شته، اول د بیځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیډل، قابل د انکار کیډی شی. دوهم داسی خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښی دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا دول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شی، او بیا دی وبلل شی، نو هغه به ژوندی کیږی، او په دیر تلوار به تاسی ته راځی. ظاهراً د دی شروطو هیڅ دخل، او د دی قیودو هیڅ یوه کته او فایده نه ښکاری، نو ځکه ئی د پوښنی سودا د دفعی له پاره «عزیز» او د وروستنی سودا د لری کیډلو له پاره ئی «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شېهی بیخی له منځه لاړی شی. یعنی په دی باندی ښه وپوهیږی چه الله تعالی د خورا (دیر) لوی قدرت غیبتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکری، همغسی کوی. د هغه په هر حکم کښی دیر حکمتونه شته، که مونږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زمونږ د پوهی او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائی چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشي. والله اعلم.

په «آیه الکرسی» کښی ئی د علم او قدرت او نورو الهیه فی صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه ئی دا دری واپره قصی بیانی کړی، الله تعالی هر چاته که د هدایت اراده وکری، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د گمراهی اراده وکری، هغه گمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول گورد (تول) د هغه په قدرت او اختیار کښی دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالی په لاره کښی د مال صرفولو او دولت لگولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائی چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دې نه هم تیر شوی دی، ځکه چې د «جهاد» او د مال د انفاق هغه گړد (تول) موانع چې په نظر راځي د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندې له یقین او باور کولو او د هغه د قدرت د عجایبو له معلومولو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شي نو هر ورو (خامخا) به لږ او متزلزل شي.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ
أُتْبِتَتْ سَبْعَ سَايِلٍ فِي كُلِّ سَبْئَلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضْعِفُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۹﴾

مثال (صفت د نفقي او ورکړي) د هغو کسانو چې صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کېږي په مثل د یوی داني (د تخم) دی چې زرغونه کړي دا (دانه) اوه وړي په هر یوه وړي کېږي سل (سل) داني وی، او الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چې اراده وکړي (اجر د زیاتولو) او الله پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کېږي د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چې له یوی داني څنې اوه سوه داني پیدا کېږي، او الله تعالیٰ هر چا ته چې اراده وفرمائي لا ئی پسی زیاتوی، او له اوو سوو څنې اوه زره او له دې نه ئی هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د هر صرف کوونکي په نیت، او د هغه د صرف شوی مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په نورو شیانو باندې ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوي.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتَّبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا
مَثًا وَلَا آذَىٰ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿۲۰﴾

هغه کسان چې صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کېږي بیا نه ورپسی کوي (دوی) په هغه شي پسی چې خیرات کړي ئی وی

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان پردی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربړ (تکلیف) او زحمت پیښوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه وررسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته غه ویره او اندېښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا آذَىٰ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٣٧﴾

خبره معروفه نیکه (خوږه پسته فقیر ته) او عفو (ده ته که الحاح یا شور وکړی) ډیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره)، او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پښیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو غواب ورکول، او د هغه له ټینگار (تکرار) او بدخونی غنی تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه خو غلی نی سپک کړی او ونی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیڅا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، غه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی نی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو غانونو ته نی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربړولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لېږلو کښی تلوار نه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ بِالزَّهْرِ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سری) چه صرفوی مال خپل دپاره د بنودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورغی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو ربرول (تکلیف ورکول) ، او په دوی باندی احسان او منت بارول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د ورښودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ریائی خیرات ثواب هم هیڅ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالی او د قیامت په ورغی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدقه» خو یوازی، له ریاء غنی باطله کیدی شی، مگر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مگر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کر، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لِيَقْذُرُونَ
عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٣٩﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کښی) په شان د صفت د هغی ښوئی تیږی (گتی) دی چه پرته وی په هغی باندی څه خاوری پس ورسپړی هغی ته زورور باران نو پرېږدی دغه تیږه (گته) پاکه (صافه له گرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیڅ شی باندی له ثوابه د) هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه ښئی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکښی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی غنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کښی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وگنئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (گته) باندی وکړی چه پر هغی باندی لږ څه خاوره پرته وی، خو کله چه باران ووریږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی - نو په هغی باندی به

هغه دانه خرنگه زرغونه شی؟ هم داسی به په صدقاتو کښی ریاکارانو ته څه ثواب ورسیدی؟ بلکه نه ورسیدی.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَشْيِئَتًا مِّنْ
أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْ أَكْطَافَهَا ضِعْفَيْنِ
فَإِنْ لَّمْ يُصِيبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو کسانو چه صرفوی (لگوی) مالونه خپل له پاره د طلب د رضاء د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پیدا دی) له نفسونو د دوی څخه (په ایمان باندی) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعده مامونه) باندی چه ورسیدی دی (باغ) ته زورور باران نو ورکړی میوی خپلی دوچنده نو که ونه رسیږی دی (باغ) ته زورور باران نو نری باران (یا پرڅه پری اوری هم) کافی ده، او الله په هغو شیانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ؤ عالم دی).

تفسیر: له زورور باران ځنی مراد ډیر مال صرفول دی. او له نری ځنی د لږ مال صرفول مقصد دی. د زړونو له تثبیت څخه مطلب دا دی، چه ثابت کړی زړونه په ثواب میندلو کښی یعنی یقین ولری چه د خیرات ثواب هر ورو (خامخا) دوی ته رسیدونکی دی. که د دوی نیت سم وی، نو له ډیرو صرفولو څخه به دوی ته ډیر ثواب ور رسیږی، او په لږ خیرات سره هم د ثواب فائده ور حاصلیږی. لکه چه په خالصی (مستعدی - هواری - معتدلی - هواداری لمریزی) ځمکی کښی (یو ښکلی ښه میوه دار) باغ وی نو څومره چه باران (متدرجاً) ووریږی، هغومره ښه به ور ورسیدی. که ئی نیت سم نه وی په هره اندازه چه زیات مال صرف کړی، هغومره مال ئی ضایع، او دی زیانمن کیږی. ځکه چه په زیات مال ورکولو کښی به ریاء او ځان ښوول هم زیات وی. لکه چه په ښویه تیږه (ښه) باندی دانه نه زرغونیږی نو څومره زورور باران چه ووریږی هغومره زیان رسوی.

أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا

مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٦﴾

آیا خوشبوی یو د تاسی دا چه وی دی ده لره یو باغ له خرماؤو څخه او له انگورو څخه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی چه وی ده لره په دغه (باغ) کښی له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو او ورسپیږی ده ته زوړوالی او وی ده لره اولاد ضعیفان پس ورسپیږی هغه (باغ) ته سخت باد چه وی په هغه کښی اور نو وسوځی دا (باغ) هم داسی (په شان د دی تیر شوی بیان) بیانوی الله تاسی ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ! (په هغه کښی او تری پند واخلي!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او عُغان ښکارولو - او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښی پر مسکینانو باندی خپل منت او احسان ږدی. یا ایذاء - ضرر، او ربر (تکلیف) وررسوی. یعنی دا داسی دی لکه چه یو سری د خپل غلیمیتوب، او قوت په وخت کښی یو ښه باغ (بن) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښی ئی میوی وخورئ، او د ضرورت په وخت کښی ئی په ښه او کار ورشی، نو کله چه دی ضعیف او سپین ږیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسپیږی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښی وسوځی. یعنی خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسی دی، چه د هغه میوه په آخرت کښی په کار ورځی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوځی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښی څرنګه د هغه په ښه ورشی؟ حق سبحانه وتعالی داسی په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی - شو ښه وپوهیږی او د ده د قدرت په علامو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

مناسب د پاک مولا د دربار نه دی

رب د کبر او ریا خریدار نه دی

کوم عمل چه په ریا شی په کار نه دی

عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

وَلَا تَتَّبِعُوا الْحَيِّثُ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَخِيذِهِ إِلَّا أَنْ تَغْبِضُوا فِيهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لگوئ! له حلالو (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی گټلی او له هغو (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکی څخه (له حلالو پاکو غورو شیانو) او قصد مه کوئ تاسی (ورکولو) د خبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چه لگوئ ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه یی تاسی اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مگر «خو ئی داسی اخلئ» چه سترگی پتی کړئ په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شئ! چه بیشکه الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه (صفت) او) ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال گټل شوی مال ځنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شیانو څخه ښه شی د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شئ، او داسی خراب شیان په خیراتونو کښی صرف نه کړئ که تاسی ته دروړاندی شئ، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وړاندی وروسته کوئ! او زړه مو نه غواړی! او نه ئی اخلئ! یا ئی په اخیستلو شرمیږئ! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه اخلئ! او وپوهیږئ چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج یی، او هغه تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د ډیرو محامدو او ښیگنو (فائدو) څښتن (خاوند) دی که تاسی له ښو شیانو ځنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړئ! او ښه خیر ورکړئ! نو دی هغه خوښوی.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او ویروی مو چه خوار به شئ!) او حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د گناهونو) له خپله (لوری) او د فضل (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښی داسی خیال وگرځی «که خیرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکیداتو له اوریدلو سره بیا هم همت او میرانه (بهادری) نه کوی، او پخپل زړه کښی دا خبره گرځوی چه له خپله ماله هیڅ شی صرف نه کړی، او د الله تعالیٰ له وعدی ځنی مخ اړوی، او په شیطانی وعدو باندی د ده د طبیعت میلان او اعتماد وی، نو ښائی چه دی یقین او اعتماد ولری چه دا خبره د شیطان له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده او داسی دی نه وائی چه «ما خو د شیطان شکل په سترگو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږی؟» او که دا خیال ئی په زړه کښی وگرځی چه د «صدقی» او خیرات په وسیله ئی مغفرت ورپه برخه کیږی او په مال کښی ئی زیاتوالی او برکت پیدا کیږی نو ودی پوهیږی، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده، نو د الله جل جلاله شکر دی وباسی، او د الله عم نواله په خزانه کښی د هیڅ کمی نشته، او د گردو (تولو) په ظاهر او باطن «خبیر» او د هر سری په نیت او عمل باندی «بصیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أُولَ الْأَلْبَابِ ﴿٣٦﴾

ورکوی (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړی (د ورکولو ئی) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقیق سره ورکړی شو (ده ته) خیر دیر، او نه اخلی پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چه د وهم او نفسی غوښتنو شوائب پکښی نه وی).

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله اراده وکړی علم تحقیق، د عمل تدقیق او د دینی خبرو او خیرات ورکولو پوهه ورکوی، چه په کوم نیت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول (طریقه) محتاج ته ئی ورکړی؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوی ده هغه ته د دنیا او عقبی لوی نعمت او ښیګنه (فائده) په برخه شوی ده. (ابواللیث رحمه الله علیه وائی چه الله جل جلاله دنیوی مال ته ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ او علم ته ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ فرمایلی دی، نو ښائی چه علم او پوهنی ته دیر اهمیت ورکړی شی!)

مال «فانی» او علم «باقی» دی

«باقی» واخله! «فانی» پرېږده!

ناپوهانو ته «جهل» پرېږده!

«علم» خوښی دی د پوهانو

«قارون» دوب په ځمکه پریږده!

«ادریس» وخوت په آسمان

په «اسفارو» خر بار پریږده!

«یونس» تل لوله!

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۷۰﴾

او هغه شی چې صرف کړئ تاسی له نفقی (لکه زکوة او خیرات - لږ یا ډیر) یا (ئی) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چې بی ځایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذاب د الله)

تفسیر: یعنی هغه شی چې په خیرات کېږي ورکاوه کیږي، لږ وی که ډیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لگوئ که په باطله، په پته ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنې له پاره یا «نذر» په ځان اخلئ، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کېږي، په هر ډول (طریقه) سره چې وی بیشکه الله تعالی ته هغه او نور ګرد (ټول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چې د مال په «انفاق» یا په «نذر» کېږي د الله له احکامو ځنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددګار نه دی. او په هر چا باندې چې الله تعالی اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبېږي، نو که بیا ئی اداء نه کړی ګنګاریږي «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالی په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مګر داسی وائی چې د الله تعالی په نامه ئی فلائی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسېږي. نو په دی صورتونو کېږي هیڅ پروا نشته.

إِنْ تَبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُوتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيَكْفُرْ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۷۱﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پټوئ ئی تاسی (په وخت د ورکولو کېږي) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

غیڻی د گناهونو ستاسی، او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (او هیڅ شی تری پت نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورښوولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره ډول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشي. او په پټه سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکی ته حیاء ورنشي، لنډه ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مگر د هری موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروری خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسْكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُؤْتِ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿۲۷﴾

نشته پر تا باندی (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړی (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفوئ (ئى) تاسی له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (غانونو) ستاسی دی، او نه صرفوئ تاسی (ای مؤمنانو!) مگر (صرفوئ ئى) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفوئ (ئى) تاسی له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسی ته (ثواب د هغه) او په تاسی به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو غځی پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوئ! او په دی امر کښی دا مصلحت و چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شي، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیږی چه له خیرات ورکولو غځی د الله تعالی خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ!، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږی!، د مسلم او غیر مسلم څه تشدید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوئ ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروری ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَتِهِمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ الْحَافًا

(خیراتونه ستاسی) له پاره د هغو فقیرانو دی چه بند کړی شوی دی په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کښی چه توان نه لری دوی د گرځیدلو په ځمکه کښی (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتیا په سبب) گمان کوی په دوی باندی ناپوه (په حال د دوی) د غنیانو په سبب د نه سوال کولو په کوښښ سره پیژنی به ته (ای سامعه!) دوی په څیرو (علامو د تواضع او اثر د مجاهدی) د دوی سره، نه کوی دوی سوال له خلقو ځنی په سختی (په الحاح او کوښښ) سره،

تفسیر: یعنی داسی خلقو ته صدقه ورکول - ډیر ثواب لری چه د الله جل و علی شانه په لاره کښی او د هغه د دین په کار کښی مشغول او مقید وی، او د تگ او راتگ او د خوړو، لباس او نورو له گټلو ځنی پاتی وی، او هیچا ته خپل حاجت او اړتیا (محتاجی) نه ښکاروی. لکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځینی اصحاب داسی هم وو چه دوی خپل کور کهول خوشی کړی ؤ، او د (صفی) په اصحابو کښی شامل شوی وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاک محمد صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت نی خپلو ځانو ته غوره کړی ؤ دینی علوم به نی زده کول، مفسیدینو او شر آچوونکو سره به نی «جهاد» کاوه. هم داسی اوس هم پر مسلمانانو باندی د هغو کسانو امداد او مرسته (مدد) حتمی او ضروری ده چه د قرآن عظیم الشان په یادولو، یا د دینی علومو په تحصیل کښی بوخت (دوب) او مشغول وی. د څیری له پیژندلو ځنی دا مطلب دی چه د هغوی څیری ډیری ژیری او بدن نی نری را بریښی، او د جد او جهد آثار د هغوی په مخونو کښی له ورا ښکارېږی.

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

او هر شی چه تاسی صرفوئ (نی په هر شی کښی) له خیره (له مال نه) پس بیشکه الله په هغه باندی (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: په عام او خاص ډول (طریقه) د داسی خلقو له کارونو ځنی خبردار دی، چه یاد شول.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِالْإِيلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ
أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۹﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښی) په شپه او په ورځ کښی په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅکله غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: تر دی ځایه پوری د خیرات بیان، او د هغه د فضیلت د قیدو او شرائطو ذکر ؤ. هر کله چه له خیرات کولو ځنی له یوه لوری په معاملاتو کښی د سهولت او د تسهیل عادت پیدا کیږی، او د بی مروتی او سخت گیری - خرابی ورڅرګندیږی، او له بل لوری هغه ګناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښی پیښیږی د هغوی کفاره هم په صدقاتو او خیراتو سره کاوه شی، او هم په خیرات کولو سره په اخلاقو، مروت، خیر غوښتلو او ګټه رسولو کښی زیاتوالی پیدا کیږی، او د پاک خدای مخلوق ته فائدی رسیږی، نو له دی کبله (وجبی) ئی په دی متعددو آیتونو کښی د هغه یادونه وکړه.

هر کله چه سود (سوائی) آخیستل له خیرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښی یوازی مروت، احسان او ګټه رسونه او په سود کښی پرته (علاوه) له بی مروتی، ضرر رسولو، ظلم او ځلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خیراتونو او صدقاتو د فضیلت د بیانولو څخه وروسته د سود مذمت او د هغه د ممانعت ذکر دیر مناسب دی. څومره چه په خیرات کښی ښیګنی (فایدی) او فضایل شته، هومره په سود او (سوائی) کښی خرابی او رذائل موجود دی.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا أَلَّا يَقُومُوا إِلَّا كَمَا يَقُومُوا الَّذِي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّا الْبَائِعُونَ
مِثْلَ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

هغه کسان چه خوری (یعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاڅیږی دوی (د قیامت په ورځ کښی) مګر (پاڅیږی داسی) لکه چه پاڅیږی هغه څوک چه حواس ئی خراب کړی وی شیطان (د عربو په ګومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی د دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښی) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی ئی دی سود

تفسیر: سود خور په قیامت کښی داسی له خپل قبر ځنی پورته کیږی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس ئی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجی) وی چه ده حلال او حرام سره ګډول او دا ئی څکه کول چه په دغو دواړو کښی ئی ګټه مقصوده وه، او دا دواړه ئی حلال ګڼل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منځ کښی دیر فرق شته، «بیع» د الله تعالی له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښی ده هغه د مال په مقابل کښی ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک پکښی بلا عوضه نفع واخلي. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلي. په رومینی صورت کښی کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی - نو ځکه د هغوی په منځ کښی موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیړدلو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنې او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سری ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوښه سره د لسو درهمو تکر (کپړا) پری پلوری (اخلي). او بل سری ته د یوه گز تکر (کپړی) دومره زیات ضرورت پیښیږی، چه د یوی درهمی تکر (کپړه) په لسو درهمو باندی پیړی (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښی ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو تکر (کپړه) په یوی درهمی پیړی (خرڅوی)، نو په هغه کښی سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض همغه تکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلي، بیا هم پکښی سود نشته. ځکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منځ کښی موازنه او مساوات له سره نه کیږی. که د دوی له پاره کومه پیمانه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه همغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښی عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعین به څرنگه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو باندی واخلي، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښی معین کیږی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیږی او سود گرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

پس هر خوک چه راشی ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شی چه پخوا ئی اخیستی دی، او معامله ئی الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر خوک چه بیرته وگرځیده (سود ته او حلال ئی وگانه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښی تل وی.

تفسیر: یعنی هغه سود چه له حرمت څخه ئی پخوا مو اخیستی دی په دنیا کښی د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کیږی، یعنی تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښی حق سبحانه و تعالی اختیار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښی. خو وروسته له حرمته که بیا هم خوک د سود له اخیستلو ځنی لاس وانخلي، بلکه بی پروا ئی وخوری، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالی د حکمونو په مقابل کښی د خپلو عقلی دلیلونو د وړاندی کولو سزا ئی همغه ده چه پاک الله ئی فرمائی.

يَسْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَرِيبِي الصَّدَاقَاتِ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زیاتوی (ثواب د) خیراتونو،

تفسیر: الله تعالی د سود مال نابود او پوینا (تباه) کوی. یعنی په هغه کښی هیڅ خیر او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کیږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زیات شی، آخر ئی افلاس او تاوان دی.» او د خیرات د مال له زیادت ځنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښی زیادت راځی، او پاک الله په هغه کښی خیر او برکت ږدی او د هغه ثواب دیروی لکه چه په احادیثو کښی هم راغلی دی.

وَاللَّهُ لَيُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر گنهگار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالونکی معذبوی هم).

تفسیر: مطلب دا چه سود او سوائی اخیستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بى له سوده حسنه پور (قرض) ورکړی. حال دا چه په ده باندی دا لارم و چه هغه ئی د خیرات په توگه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکړی وی، نو اوس له دی غنی زیات د الله تعالی د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٨٤﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کښی د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو غنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٨٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه او پریږدئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په رښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت غنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسې، خو وروسته له دی ممانعت هغه سود چه اوښتی دی مه ئی اخلئ.

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

پس که ونه کر تاسی (دا کار) نو آگاه شی (او عیان تیار کړئ) تاسی په جنگ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه گاره شوئ تاسی (له اخیستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسی مه کوئ تاسی ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شی پر تاسی (چه له رأس المال څخه مو څه ستون کړی شی).

تفسیر: یعنی هغه پخوانی سود مو چه اخیستی دی که هغه په خپل رأس المال کښی حساب او له رأس المال ځنی ئی کم کړئ، نو پر تاسو باندی ظلم او تیری کیږی. او وروسته له ممانعته که تاسی هغه اوښتی سود وغواړئ، نو دا ستاسی ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ دُوعُسْرَةً فَنَظَرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

او که ؤ پور وړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسی دی انتظار پور وړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخي - د پور وړی (قرض وړونکی) او دا چه بشپنه وکړئ تاسی (دی پور وړی ته)، خیر (دیره بهتره) ده تاسی ته که یی تاسی چه پوهیږئ (په هغه خیر).

تفسیر: یعنی کله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخیستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسی خپل پور (قرض) له مفلس پوروړی ځنی درگړده غواړئ داسی غوښتنه نه ده په کار بلکه نادره لره مهلت ورکړئ! او که مو د لاسه کیږی هغه پور (قرض) وروبخښئ!.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٣١﴾

او وویږیږئ تاسی له (عذاب د) هغی ورځی چه بیرته بیول کیږئ تاسی په هغی کښی طرف د الله ته بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کړی وی او په دوی به ظلم ونه کړ شی (د عذاب په ډیروالی یا د ثواب په لږوالی سره).

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږی، نو اوس دی هر څوک فکر وکړی چه ښه کار کوی که بد؟ گنه او سود اخلی؟ یا خیرات ورکوی؟
(د «البقرة» د سورت گرد (تول) آیاتونه مدنی دی پرته (علاوه) له دی آیت څخه چه مکی دی او په حجة الوداع کښی په «منی» کښی نازل شوی دی او وروسته له دی نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى
فَاكْتُبُوا وَلْيَكْتُبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ
يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ
وَلْيَنْتَقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخُسَ مِنْهُ شَيْئًا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملی کوئ تاسی په پور (قرض) سره تر نیتی تا کلي (مقرر کړی) شوی پوری نو ولیکئ تاسی هغه (پور- قرض)؛ او ودی لیکي (کاغذ د پور- قرض) په منځ ستاسی کښی یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دی نه راوړی (هیڅ یو) کاتب (د دی کاغذ) له لیکلو څخه (او ښائی چه ولیکي دا معامله) هغسی چه ښوونه کړی ده کاتب ته الله نو ودی لیکي، او بیان دی وکړی (کاتب ته) هغه څوک چه په ده باندی حق (پور- قرض) دی او ودی ویرېږی (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دی کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنی دی دی هم په اقرار کښی هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوی).

تفسیر: ډومبی ئی د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئی د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیټه تر راتلونکی مودی پوری، او د نورو لار ښوونه کیږی. او د پور (قرض) په نسبت داسی معلومیږی چه دا ډول (طریقه) معامله جائزه

ده، مگر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتیاج) لری، او د هیری، مړینی (مرگ)، نشتوالی او د نورو جنگ جگړی احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأدیبی نیټه په داسی اهتمام سره وټاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جگړه او مخالفت پکښی پېښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر یوه کاغذ باندی ولیکی، او د بیرته وررسولو نیټه وټاکله (مقرره) شی! او د پور (قرض) ورکونکی او پوروړی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پېژندگلوی، او د هغی معاملی پوری نور ترلی تفصیلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ولیکلی شی! او لیکونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسی چه د شرعی شریفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر ولیکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکی! یا ئی لیکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وینا سره ولیکی، او د بل چا په حق کښی هېڅ ډول (طریقه) نقصان او تاوان پېښ نه کړی!

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ تُبْلَىٰ هُوَ فَلْيُغْلِبْهُ بِالْعَدْلِ

پس که ډ هغه څوک چه په ده باندی حق (پور(قرض)) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او لیونی) یا ضعیف لکه ووړ (معزور) یا ډیر زوړ (بودا) یا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه گنګ وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) دی پخپله نو بیان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زیاته)،

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پور وړی چه کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بېرا وی لکه چه ووړ (معزور) یا زوړ، او د معاملی د پوهیدلو پوهه نه لری، یا د هغی معاملی لازمی خبری لیکونکی ته نشی ویلی (لکه چه گونگی وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) نو په داسی صورت کښی د مدیون - واکدار یا وارث یا ولی یا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زیاتوالی او کموالی پای (اخر) ته ورسوی! او لیکونکی ته دی ووائی چه وئی لیکي.

وَأَسْتَشْهَدُ وَأَشْهَدُ بِأَنَّ مَنْ رَجَّلَكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ تَارِجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَأَمْرَأَتَيْنِ مِمَّنْ

تَرْضَوْنَ مِنَ الشَّهَادَةِ أَنْ تَصْلَحَ أَحَدُهُمَا فَتَدْرِكُ أَحَدُهُمَا الْآخَرُ

او شاهد ونیسع تاسی (په خپلو معاملو کېنې) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اخیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځی له هغو کسانو چه تاسی تری راضی یی (د عدالت له کبله (وچی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغی بلی (هیر زړی ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کېنې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی شاهدانی ونیسع! (ځکه چه په ښځو کېنې عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اخیلان وی. او د کافر شاهی قبوله نه ده. مگر د «امام اعظم رحمة الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهی پر بل کافر باندی روا ده.)

وَلَا يَأْبَ الشَّهَادَةُ إِذَا دُعُوا وَلَا شَمُّوْا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا

إِلَى أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهی ته) او مه خوابدی کیرئ (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکئ دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتي د هغی پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهی او ډیر نژدی دی دی ته چه شکمن نه شی تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کېنې).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښی سستی کوی، او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کېنې هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښی ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی - که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کهنی دی او په شهادت کهنی هم زیات داد په هم دی لیک باندی دی، او د نه هیریدلو او نه تیروتلو او د هیچا د حق د نه ضایع کیدلو اطمینان او تسلی هم په هم دغه لیک باندی دی.

إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا
تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۖ

مگر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ
ئی تاسی (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کهنی پس نشته پر تاسی
باندی هیڅ گناه چه ونه لیکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونیسئ تاسی!
کله چه یو له بل سره پلورل (اخیستل) یا پیرودل (خرخول) «بیع او شری»
کوئ تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنی په کتابت او
شهادت کهنی دی څه زیاتوالی او کموالی نه کوی - یا) او ضرر دی نه
رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (یعنی که معذور وی زور دی پر هیچا ونه
کمر شی.)

تفسیر: یعنی که د سوداگری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کهنی جنس یا نغده معامله
وی - او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کهنی ئی نه لیکل، وبال نه دی خو
شاهد نیول په هسی معاملو کهنی ضرور دی چه په هنی کهنی وروسته له دی نه کومه جگړه او
جنجال پېښ نشی او ښائی چه لیکونکی او شاهد هیچا ته کوم ربر (تکلیف) او تاوان ورپېښ نه
کری یعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی
اداء کری چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَأِنْ تَعْلَوْا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝۸۶ وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنَ مَقْبُوضَةً فَإِنْ أَصَحَّ بِكُمُ
بَعْضُ فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُوتِيَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا
فَأِنَّهُ إِثْمٌ قَلْبُهُ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ۝۸۷

او که وکیر تاسی (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا گناه ده (لاحقه) په تاسی پوری، او وویریری تاسی له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوی تاسی ته الله او الله په هر شی باندی ښه عالم دی. (او گرد (تول) شیان ورته ښه معلوم دی) او که یی تاسی په سفر باندی او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلی) گروی قبض کړی شوی پس که امین (معتبر) وگنل غینو ستاسی غینی (نور، چه گروی ئی وانه خيستله) نو اداء دی کړی هغه څوک چه امین گرغولی شوی وی امانت د ده (یعنی د پور (قرض) ورکونکی) او ودی وویریری له الله څخه چه رب د ده دی او مه پتوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه گویا اقرار هم په خپل ځان باندی شاهدی ده) او هر چا چه پته کړه دا (شاهدی) نو بیشکه دی گنهگار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوی (ئی تاسی) ښه عالم دی. (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنی که په سفر کې د قرض او پور معامله درپېښه شي او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وي او لیکونکي مو په لاس درنشي نو پوروی (قرض وړونکي) دی د خپل پور (قرض) په عوض کې کوم شی گرو (گانه) ورته کیږي.
فائده: په «سفر» کې د «حضر» په نسبت گروي (گاني) ته زیات ضرورت پېښیږي ځکه لیکل او شاهدی په «حضر» کې په آسانی سره صورت موندلی شي او پور (قرض) ورکونکي ته په آسانی سره اطمینان او تسلی پیدا کیږي نو ځکه په سفر کې د «رهن» او گروي (گاني) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکي او د شاهدانو په موجودیت کې هم د گروي (گاني) اخیستل روا دی. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي که پور (قرض) ورکونکي پخپل پور وړی (قرض وړونکي) باندی اطمینان او اعتبار لري - او پری داده وي، او تری گروي (گانه) ونه غواړي، نو پر پور وړی باندی لازم دی چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړي! او له الله تعالی جل جلاله غنی دی وویریری! او د حق د خاوند په حق کې دی په امانت سره معامله وکړي!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبَدُّواْ مَا فِىْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخَفُوْهُ

يَحَاسِبُكُمْ بِهٖ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨٥﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو ټولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکې ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښی دی یا پت کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حساب به هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښی د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنۍ او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «سنام القرآن» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندگانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تعمیم او کولو کښی هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له ټولو مناهیو ځنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «البقرة» د سورت په آخر کښی ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د گردو (ټولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تعمیم او کړو باندی ئی ټول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښی زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو ځنی کار اخلی، او ناروا شیان روا گڼی، او د هغو په روا گرځولو کښی له خپل فکر او خیال څخه نه اوړی، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر مونږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زمونږ د ټولو پټو او ښکاره ؤ کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) امورو باندی ښه «علیم» او «خبیر» وی. او هغه ذات چه زمونږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښی جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا دری واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «ملک - علم - قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «آیت الکرسی» کښی هم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی (حق سبحانه و تعالیٰ) د گردو (ټولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په گردو (ټولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر ټولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک - علیم - بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پټه سره وی که په ښکاره سره، څرنگه به وړ (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنگه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

اَمِّنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اَمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا
عُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَالْيَاكُ الْمَصِيْرُ ﴿٥٥﴾

تصدیق (باور) کبری دى رسول په هغه شی چه نازل کړى شوى دى ده ته له
(طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کړى دى). تولو (د
دوى) تصدیق (باور) کړى دى په الله باندې او په پرېستو د ده او په کتابو د
ده او په رسولانو د ده (په داسې حال کې چې وائى دوى) فرق نه کوو په
منځ د هېڅ یو (رسول) له رسولانو د الله کېښی. او وائى (رسول الله او
مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو).
مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دى درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له ډومبى آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب
آخیستل کیږی چه په زړونو کېښی مگرځی نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم وویږدل، او له دى
آیت څخه داسې زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هېڅ یوه بل آیت څخه نه وو متأثر شوى
نو دوى پاک رسول صلى الله عليه وسلم ته شکایت ور وور رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل
﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ یعنې که څه سختی مو په نظر درځی یا څه خپګان درپېښ شى نو د
حق تعالی د دى امر او ارشاد په منلو او تسلیم کېښی لږ څه توقف او ډیل مه کوئ! او د زړه له
اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ دوى د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم امر
او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوى پر ژبو
باندى جاری شول، چه د هغه مطلب دا دى مونږ ایمان لرونکى یو پر الله تعالی (چه واحد، احد،
صمد، لاشریک له، ازلی، ابدی، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه
پاک دى) او ایمان لرونکى یو پر ملائکو د الله چه مقرې بندگانې د الله تعالی دى، نه ذکر
دى، نه اناث او د الله تعالی ډیری مطیعې او حکم منونکې، او یوه طرفة العین هم د الله تعالی له
عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلېږی او ایمان لرونکى یو په تولو کتابونو د الله تعالی چه
تول حقانې او قدیمې دى ځکه چه د الله تعالی گرد (تول) صفات ازلی، قدیمې او ابدی دى، او
دغه تول کتابونه د الله تعالی له طرفه لېږل شوى دى. او ایمان لرونکى یو په رسولانو د الله چه
گرد (تول) په حق دى او بیخي له دروغو معصوم دى، هر څه چه وائى او راوړی ئى دى، هغه
تول له الله، جل جلاله څخه دى، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کېښی په منځ د هېڅ یو

له دغو رسولانو او د الله تعالى د حکم اطاعت مو وکړ - يعنې خپلگان، خطره او نوری گردی (تولی) خرخشی (بدخیالی) مو پریښودی، او د الله تعالى ارشاد مو تعمیل کړ، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کړ حق تعالى دا خبره قبوله کړه نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿اٰمَنَ الرَّسُوْلُ﴾ الآية - چه حق سبحانه وتعالى په ده کښی د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پیښی شوی ؤ او په دی سره نئ دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغی څخه د هغوی زړونه داده او اطمینان نئ ترقی وکړی او هغه پخوانی - خطری او خرخشی (بدخیالی) نئ ورکی شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کښی چه ﴿لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَآ وُسْعَهَا﴾ الآية - دی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیچا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کښی د گناه خیال یا کومه خطره وگرځی، خو په هغه باندی عمل نه کوی، نو پر ده باندی هیڅ گناه نشته او سهر او تیرواته نئ هم معاف دی. لنډه نئ دا چه صاف نئ وفرمایل چه له هغو خبرو څنئ چه ځان ژغورل (ساتل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطره، تیرواته او سهر په هغو باندی هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندی چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی ؤ ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمی قاعدی سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطره داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کښی» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَآ وُسْعَهَا لَهَا مَا کَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اَکْتَسَبَتْ
 رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نُسِینَا اَوْ اَخْطَا نَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَیْنَا
 اِصْرًا کَمَا حَمَلْتَهُ عَلَی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحِثْ عَلَیْنَا مَا لَا طَاقَةَ
 لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا
 عَلَی الْقَوْمِ الْکَافِرِیْنَ ؕ

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندی مگر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «نئ» دی او «شته» په

ده باندی «وبال» د هغه «عمل» چه کری «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کرو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «گناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی دروند بار! لکه چه بار کری و تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «گناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولی «مددگار» زمونږ - نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په رومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته دیره پریشانی ورپیښه شوی وه، نو د هغوی د تسلخ او داد لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿اَمِنْ الرَّسُولِ﴾ الایة - او ﴿لَا يَكْلِفُ اللهُ نَفْسًا﴾ الایة - دی او وروسته له هغه څخه د ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا﴾ څخه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی دادینه (تسکین) او تسلی راکری شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندیښنه او خرڅشه (بد خیال) نه دی پاتی ځکه په هغو دعاو او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مگر ای زمونږ ربه! ښائی پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کری چه د هغه کول (تع میل) پر مونږ باندی سخت او دروند نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهو باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کری! او نه زمونږ له طاقته ځنی زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کری! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ ځنی کومه خطا او تقصیر څرگند شی له هغه ځنی ته راتیر شه! او ومو بخښه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا گردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسی چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپیښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او ریر (تکلیف) ځنی داد، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعنایت کری! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) ربرونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوړاندی کیوی او له هغه صعوبت او سختی ځنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندیښنه او خرڅشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپکان موجب گرځی.

تمت سورة البقرة بفضل الله رب البرية - يا من لك الكبرياء في الدنيا والاخرة
ادخلنا بکرمک فی عبادک الکرام البررة

(سورة آل عمران مدنية وهى مائتا آية وعشرون ركوعاً، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «انفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي آتَانَا الْإِسْلَامَ وَالْأَهْلَ الْوَالِحِي الْقِيَوْمَ ط

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپيته کسيزه مؤقره او معززه جرگه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو ډیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالمسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رایه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلې (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وحي) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او ډیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کړی ؤ. دا جرگه د رسالت په دربار کښی په ډیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکړی، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی. د آل عمران د سورت اتیا، یا نوی رومینی آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو رومینی او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کتمت (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دریو خدایانو ځنی دی، (معاذالله).

د دی سورت په رومینی آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حي» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظرې په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرگ

هیڅکله نه پېښېږی، او پاک الله گردو (تولو) مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئی ورپیدا کړی دی. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی. په خلاف د دی په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندی به د مرگ او فنا وار خامخا راتلونکی وی. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه څوک چه خپله هستی او ژوندون نشی ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستی به په څه دول (طریقه) سره وساتلی شی؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو گردو (تولو) سره وویل بیشکه رښتیا ده! ښائی چه دوی به دا غنیمت گنلی وی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یاتی علیه الفناء سوال کوی. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندی هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکی ده. که ئی مونږ ځواب په نفی سره ورکړو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زمونږ د عیسایانو له عقیدی سره سم چه «دیره موده کیږی چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مړ شوی دی» مونږ په صریح دول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شی. نو ځکه ئی مصلحت ونه لید چه په لفظی مناقشه کښی خپل ځانونه وغورځوی. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو ځنی وی چه له اسلامی عقیدی سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب ځنی قطعاً انکار کوی، او د جسمانی رفعی قائلان دی. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه په «الجواب الصحیح» کښی، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړی ده، چه د شام او د مصر نصرانیان رومی په عمومی دول (طریقه) سره په هم دی عقیدی باندی وو، وروسته له ډیری زمانی (پولوس) نومی د «صلب» د عقیدی اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له لوری د «ان عیسیٰ آتی علیه الفناء» په ځای د «یاتی علیه الفناء» فرمایل په داسی حال کښی چه په رومیني جمله کښی سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه دول (طریقه) سره کیږی، او په هغه موقع کښی ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وی چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښی هم دا لارمه ونه گڼله چه په مسیح علیه السلام باندی پخوا له مړ کیدلو د مرگ اطلاق وکړی.

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توته توته لیږلی) دی په تا باندی کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښی سره له رښتیا او انصاف رابښته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ۚ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغو « کتابونو » چه پخوا له ده نه دی او نازل کړی « یو غلی لپړلی » دی توریت او انجیل پخوا « له دی قرآن » له پاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشان د پخوانیو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی دی او هغو پخوانیو کتابونو توریت، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی و، او د ده د راوړونکي په لوري ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدايات ورکول، ځواکي دا ئی رابکاره کړه چه د مسیح علیه السلام د « الوهیت » یاد « ابنیت » عقیده په هیڅ یوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دین د اصولو په اعتبار گرد (تول) آسمانی کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ

او نازل کړی ئی دی فرقان « یعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بیلوونکی دی ».

تفسیر: یعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شیان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام - دروغو او رښتیا په منځ کښی فیصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کریم، سماوی کتابونه او د انبیاء علیهم السلام معجزات گرد (تول) سره داخل دی او په دی لوري هم اشاره وشوه چه په هغو مسایلو کښی چه یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسی جگری کوی د دی اختلافاتو فیصله هم د هم دی پاک قرآن په وسیله کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ۝

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله سره « چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» خبیستن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تښتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالی لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدې په اساس څرنگه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکړی، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتې تضرع او الحاح د ظالمانو له منگلو ځنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای ځوی څرنگه کیدی شی؟ ځوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو ځکه ښائی چه د خدای جل جلاله ځوی هرومرو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او ځوی باندی سخت عیب لگول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۝

بیشکه الله پت نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له تولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د گردی (تولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترگی د رپ (ثاننی) په اندازه هم له ده ځنی نه پتیږی. گرد (تول) بی گناه او گنهکاران، او د گردو (تولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتښتی، یا ځان تری پت کړی، نو چیری به پت شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکړه شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. ځکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالی وربوولی ؤ - لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابت ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنگه چه ئی اراده وکړه، همغسې ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنکه، او څرنگه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه شاخکی اویو ځنی په شو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم ښه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟ یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د گیدی په څو تیارو کښی هستوگنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غوندی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته ځنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا ځوی یا لمسی ویل څرنگه وی؟ ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِكَلِمَةٍ تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿يُصَوِّرْكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی - د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یواځی د مور د منفعلی قوی ځنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت څښتن (خاوند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وگنی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ
وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ
مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلَةٍ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیږلی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمت دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه ؤ احکامو مبنی دی» او نور «غیني آیات» متشابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوروالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآن» له پاره د طلب د فتنی «او گمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی له حقه باطل ته میلان وی. لکه زائغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو غایونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښی ئی دیر احتمالات جاری کیږی - او معنی ئی مشکله وی. زائغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ضوولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کړی دی «تعالیٰ عن ذلک علواکبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس په غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښی تاویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مگر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیچا ته نه ده معلومه، مگر یواځی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیچا ته نه وی معلوم.»

وَالرَّسُخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ٥

او هغه کسان چه پاڅه دی په علم کښی وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» مونږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زمونږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زمونږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مگر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له گردو (تولو) دلایلو غځنی عاجز شول نو د معارضی په ډول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمه الله» او «روح الله» گڼئ - نو زموږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکری شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو غځنی وروسته د زرگونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شی. داسی پوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کښی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کښی دوه ډوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کښی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناگانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو غځنی چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمت» وائی، او په حقیقت کښی د کتاب د گردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمت» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکمتو آیتونو ته راجع کرل شی! او ودی کتل شی هغه معناگانی چه له محکمتو غځنی د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکړه شی او د متکلم مقصد دی همغه شی واخیست شی چه د محکمتو له آیتونو غځنی مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او ډیر کوشښ د متکلم مراد په پوره ډول (طریقه) سره متعین نه کر شی نو د هر شی د پوهیدلو دعوی دی پریښوده شی! او له حده غځنی دی وړاندی تیری ونه کر شی!، ځکه چه د علم د لېوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په ډیرو حقایقو باندی زموږ فکر نشی رسیدی او زموږ عقل د هغه له پوهیدلو غځنی قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کښی شامل کر شی! خبردار چه داسی تأویلات او وړاندی وروستوالی دی ونه کرل شی! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو غځنی مخالف وی.

د قرآن چه څوک له ځانه کری تأویل ▪ چه د شرعی پکښی نه وی هیڅ دلیل په مرض د گمراهی سره علیل دی ▪ په عقبنی به ئی رب سپک کری ډیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿إِنَّهُوَ الْغَيْبُ الْأَعْمَى﴾ ﴿إِنْ مَثَلٌ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ﴾ الآية - يا ﴿ذَلِكَ عِيتَى﴾ ﴿إِنَّ مَرِيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ يا ﴿مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَنَهُ﴾ او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کری دی. اوس که یو سری له

دی گردو (تولو) محکمتو آیاتونو غځنی سترگی پتی کری، او په ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ آلَ مَرْيَمَ وَرُوحَهُ﴾ او نورو متشابهاتو پسې مندی وهی، او د دغو معنی چه له محکمتو سره سمه وی پریودی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بیاناتو غنی منافای وی، نو دا که کاپره تلل او سر زوری نه ده، نو خه ده؟ غینی سخت زری خو غواړی چه دا راز مغالطی واچوی او خلق د گمراهی په کنده کښی نسکور کړی. او غینی متزلزل او سست عقیده کسان له داسی متشابهاو غنی له خپلی رائی او غوښتنی سره سم تأویلات کوی، او غواړی چه په ډیر کوشښ او سعی سره خه نا خه مطلب تری را واخلی. حال دا چه د هغوی صحیح مطلب خو یوازی الله تعالی ته معلوم دی، او همغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چه هر خومره اراده وکړی همغومره ورښی. هغه کسان چه مضبوط علم لری دوی محکومات او متشابهاو دواړه حق گنی، او یقین لری چه دا دواړه له یوی چینی راوتلی دی، او په دوی کښی د تناقض او تهافت (منافات) هیڅ امکان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهاو محکوماتو ته راجع کوی، او د هغو له مخی په مطلب ئی ځان پوهوی او هغه برخه چه د دوی د پوهی له دائری غنی وتلی وی، د هغی معنی او تأویل الله تعالی ته پریودی او وائی چه د دی په معنی باندی پاک الله ښه پوهیږی، زمونږ کار هم دا دی چه ایمان پری راوړو.

کوم اجمال چه په کلام کښی عارضیږی

خپل قائل پری له هر چا نه ښه پوهیږی

فائده: د دی بنده په نزد د دی آیت مضمون د ۱۷ جزء د «حج» د سورت د «۲۵ آیت ۷ رکوع» ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَلَّيْنَا﴾ الآية - له مضمون سره زیات مشابه دی چه بیا ئی په همغه موقع کښی ان شاء الله تعالی بیان وکړ شی.

رَبِّا لَا تَزِرْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ۝

«وائی دغه راسخون» ای ربه زمونږه! مه کږوه! زهونه زمونږ وروسته له دی نه چه په سمه صافه لاره دی برابر کړی یو او وښه «عنایت کړه» مونږ ته له نژده خپله رحمت بیشکه ته هم دا ته ډیر ښونکی ئی «د نعمت او رحمت».

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایمانی قوت او علمی کمالاتو باندی نه مغرور او نه داده کیږی، بلکه تل له حق سبحانه وتعالی غنی د لا زیات استقامت او د لا زیات فضل او عنایت غوښتونکی دی چه گتلی پنگه (سرمایه) ئی له لاسه ضایع نشی. او الله دی نه کړی چه د زړونو له سمیدلو غنی وروسته بیا دوی کاپره شی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه نبی کریم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسی دعاوی کولی «یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علی دینک» ای اړونکيه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ أَرَى فِيهِ أَنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْوَعْدَ ۚ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو ځای کوونکي د «تولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښی» دپاره د «حساب د هغی» ورځی چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغی کښی، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلی» نه.

تفسیر: هغه ورځ ضرور راتلونکي ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زانیانو، کړو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښی ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی غنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسپړی، او هلته به هر یو د خپل بغض - عناد - سرکښی - ربړونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری غنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکي یو. د دغو زانیانو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی - او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی غنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذابه د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبی کښی» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالی له عذاب غنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښی ولیکل شو. په دی آیتونو کښی اصلی خطاب د نجران جرګی ته دی، چه ښائی هغی ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده ووايه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله عليه «د محمد بن اسحق رحمة الله عليه» له سیرته نقل کوی چه د نجران دا جرگه د مدینې منورې په قصد رهی (روان) شوه، نو د دوی لوی پادری ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندې سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدری وکړه. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولې ځنې زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسې یوه ښیرا ووتله «تس الابد» هلاک دی وی دا لری د عزته له «بعد» ځنې مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تس امک مړه دی شی ستا مورا چه تا غوندې ځوی ئی څیړولی دی» (کرز) حیران پاتی شو. او د ورور د دی ښیرا سبب ئی وپوښته. ابو حارثه وویل خدایو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه ښی دی چه د هغه زیری زمونږ په کتابونو کې راکړی شوی دی (کرز) وویل نو بیا ئی ولی نه منئ؟ ابو حارثه وویل «لان هؤلاء الملوك اعطونا اموالا كثيرة واکرمونا فلو آما بمحمد لاخذوا منا كل هذه الاشياء که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکړی دی نو دا گرد (تول) شیان به بیرته راڅخه واخلي.» (کرز) هم دا خبری پخپل زړه کېږی وساتلی، او په پای (آخر) کېږی هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضی الله عنه وارضاه زما په نزد په دی آیتونو کېږی د ابو حارثه د همغو کلماتو ځواب دی، ګواکې په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدی عقیدې تردید او تنبیه ئی وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو ځنې وروسته هغه خلق چه یواځې د دنیوی متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجی) ایمان نه راوړی، دوی دی ښه وپوهیږی چه مال، دولت، شته، ملګری او نور نه په دنیا کېږی دوی د الله جل جلاله له عذابو ژغورلی (ساتلی) شی، او نه په آخرت کېږی دوی ته له لوی عذاب ځنې نجات ورکولی شی. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کېږی مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د څو ورځو له پاره دی، د مستقبل بری او کامیابی هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویريږی. او تقوی غوره کوی. دا مضمون اوږد دی، او د عمومی الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کېږی شامل دی اگر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَذَّابٍ اِلٰی فِرْعَوْنَ وَالدِّیْنِ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوْا بِآیٰتِنَا فَاَخَذَهُمُ
اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝

«حال د دوی داسې دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی ځنې وو، «لکه عاديان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئی کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونيول دوی لره الله «په عذاب مهلك سره» په سبب د گناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنی پر کافرانو ئی عذاب سخت او عقاب ئی تل دی.»

تفسیر: یعنی د هیچا پلمی (منصوبی) او بهانی نشی چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسی هم د الله تعالی له نیولو غنی ځان نشی ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سِتٌّ مِّمَّا يَكْفُرُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿١٧﴾

ووايه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شی تاسی «په وژلو یا شړلو سره په دنیا کښی» او جمع به کړی شی تاسی «شړلی به شی په عقبی کښی» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسی گرد (تول) یهودان - نصرانیان او مشرکان د الله تعالی د لښکرو په مخ کښی مغلوب شی، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (ډیر) سور ځای چه تاسی ته تیار شوی دی خو بیل دی، په غځینو روایتونو کښی دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسی هم حق دین ومنئ که نه ستاسی حال به هم همغسی شی لکه چه د قریشو شو!..» دوی وویل «ای محمده!» تاسی په دی باندی مه تیروغئ چه د قریشو په څو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسی مقابله له مونږ سره وشي نو هلته به وپوهیږئ چه مونږ څرنګه جنگیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنگ څه شی ته وایه شی؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. غځینی وائی چه د بدر د بری د لیدلو په اثر غځینی یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو غځینو نورو دوی ته وویل ګورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پیښیږی؟ په دوهم کال کښی د احد د عارضی ماتی له لیدلو غځنی د دوی زړونه لاپسی سخت شول، او حوصله ئی زیاته شوه، تر دی چه پخپل تړون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنگ دپاره ئی تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکي معظمی ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو غټانو سره ملګری شول، او ونی ویل مونږ له تاسی سره مله او متحد یو، او ښائی چه گرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنګیو! نو په دی باره کښی دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالی دا راوبوله، چه په جزيرة العرب کښی به د مشرکانو نوم هم پاتی نشی. بنی قریظه عهد ماتونکی یهودان پخپله سزا ورسیدل. بنی نضیر له مدینی منوری غځنی وشرل شول. د نجران عیسایان داسی خوار او سپک شول، چه کلنی «جزیه» ورکول ئی ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا ډیرو مغورو او خورا (ډیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تربی، تعلیم، لوئی، ښیګڼی (فاندی) او ترقی اعتراف کاوه. فالحمد لله علی ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِتْنَتِ الثَّقَاتِ فَمَنْ تَقَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَآخَرَى
كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأَى الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ
مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

په تحقیق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرینو!» په هغو دوو فرقو کښی چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښی له پاره د جنگ) یوه فرقه وه چه جنگ نی کاوه په لاره د الله کښی او بله فرقه وه چه کافره وه. لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترگو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بیشکه په دی «زیات او کم لیدلو» کښی خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.

تفسیر: د بدر په غزا کښی د کافرانو شمیر نژدی زر تنه ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اویان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښی مجاهدین له دری سوو تنو ځنی لو څه زیات وو، چه له هغوی سره اویا اویان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری یا چری وی او یوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر یوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتیجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښی د مسلمانانو د دی دیر والی له تصویره ویره ور ولویده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمیر ځنی په پاک الله باندی لا دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره نی د الله تعالی په دی وعدی باندی چه ﴿وَلَنُكَلِّمَنَّكَ يَا صَالِحُ فَعْلِيًّا وَأَمْتِي﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هیلمن (امید کوونکی) ؤ، که پوره شمیر دوی ته ورشکاره کیدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ویره به دوی ته پېښیده، او دغو دواړو دلو ته دوه چنده ښکاریدل، په ځینو احوالو کښی ؤ که نه په ځینو احوالو کښی هر یوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لو په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښی به راشی. په هر حال د هغسی یوی لوی او بی سرو سامان دلی، د داسی یوی مضبوطی او پیاوړی (محکم) دلی په مقابل کښی، د هغی پخوانی وینا سره سم چه په مکی معظمی کښی شوی وه دا رنگ بریالی (کامیاب) کیدل د لیدلو خاوندانو ته یوه لویه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ

بنائسته کړی شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شيانو چه
بنځی دی.

تفسیر: یعنی کله چه سری له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ څخه غافل شی. نو بناء پر دی په حدیث کښی راغلی دی «ما تروکت بعدی فتنه اضر علی الرجال من النساء» ما نه ده پرېښی وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسوونکی وی نارینه ؤ ته له بنځو څخه» هوا که له بنځو ځنی مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه - بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (دیر) ښه متاع هغه ښه بنځه ده چه که هغی ته وگوری خوښ شی - که حکم ورته ورکړی حکم دی ومنی - که ور ځنی چیری غائب شی - نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شيان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښی یاد شوی دی، د هغو گردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو څرنگه چه په دنیا کښی هسی افراد دیر دی، چه د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کښی دوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښی عام راوړل شوی دی.

وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرَ الْمُقَنْطَرَةَ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلَ الْمُسَوَّمَةَ

او ځامن دی او دیر مالونه چه راتول کړی شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا بنائسته» کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه بنایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی ښی وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراگاه) ورشو کښی د څر دپاره خوشی پرېښودل شوی وی.

وَالْأَنْعَامَ وَالْحَرْثَ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَآئِ ۝

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «۶ واره شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه غای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو غځی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د خو ورځو موقتی گټه تری اخیسته کیږی، که ډک له بری او کامیابی مستقل او ښه غای غواړی، نو هغه د الله تعالی سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسی. په وروستنی آیت کښی دا راښی چه هغه ښه غای کوم دی او هغه کومو خلقو ته وررسیږی؟.

قُلْ أُو۟سِبۡتُمْ مِّنۢ ذٰلِكُمۡ لِّلَّذِیۡنَ اٰتَقَوۡا عِنۡدَ رَبِّهِمۡ جَدَّتۡ بَحۡرُیۡ مِّنۡ تَحَتَّهَاۤ اِلَٰنُهٗرُۙ
خُلِیۡدِیۡنَ فِیۡهَا وَاَزۡوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌۖ

ووايه «ای محمده! دوی ته» آیا خبر درکړم تاسی ته په بهتر «خیز» له دغو «۶ واپرو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلوی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکي.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککری او ناولی کیږی» پاکي او صافی وی.

وَرِضۡوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ ط

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه غځی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء غای دی.

وَاللّٰهُ بِصِیۡرِیۡلِیۡبَادِ ۝۱۵

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره احوالو) د بندګانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی

تفسیر: د بندګانو ګرد (تول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه څوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به یی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازګی مینان او د هغی له فانی خوندونو ځنی ځان ژغورونکی (ساتونکی) تول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به یی دا مطلب وی چه په پرهیزګارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چټی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو ځنی یی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالی ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا ځنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی یی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (ګنده) خوړو ځنی پرهیزوئ.»

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّا أَمْنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ١٧

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ ایمان راوړی دی (په) تولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه مونږ ته د ګناهونو زمونږ او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د ګناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْمُتَّقِينَ
وَالْمُتَّقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ١٨

(هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رښتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کښی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په لاره کښی لوی لوی ربرونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالی د احکامو په منلو کښی ټینگ ولاړ وی، او له ګناه او معصیت ځنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کښی بیخی رښتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالی ګرد (تول) احکام په ځایوی، او د الله تعالی له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونې سره لازمو ځایو کېنې صرفوی، او د شپې په آخره شومه کېنې (چه د طمانیت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کېنې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب څخې د خپلو گناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړي لکه چه د ۲۶ جزء د (الذاریات) د لومړي رکوع په ۱۷ آیت کېنې راغلی دی. ﴿كَانُوا قُلُوبًا مِّنَ اللَّيْلِ يَأْمُرُونَ بِالْعَصَاةِ فَيَقْتُلُونَ﴾

یعنی د شپې زیاته برخه په عبادت کېنې تیروی، او د سهار په وخت کېنې استغفار وائی چه ای الله! زموږ هغه تقصیرات او نیمگرتیاوی چه په عبادت کېنې رانه شوی دی پخپل فضل او کرم سره ئی وښه. (ځینې وائی چه د دغو پنځو واړو متقیانو مشران په ترتیب سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدین دی چه زموږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په «صبر» او صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورین رضی الله تعالی عنه په «انفاق» او علی المرتضی رضی الله تعالی عنه په «استغفار» کېنې، له اول الاخیارو او اولی الابرارو څخې وو). رضوان الله تعالی علیهم اجمعین.

شَهِدَ اللهُ اَنْهُ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانیت او د قدرت د آیتونو د دلالتو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی

تفسیر: په ابتداء کېنې د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډیر لطیف صورت سره ئی د مسیح علیه السلام د الوهیت د عقیدې ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب ئی وکړ، په منځ کېنې ئی د هغو موانعو ذکر وفرمایه چه د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بی برخې کوی، چه مال، اولاد او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آیتونو کېنې د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. یعنی د خالص توحید په منلو کېنې څه تردد او اندېښنه کیدی نه شی؟ ځکه چه په خپله الله تعالی په خپلو ټولو کتابو کېنې پرله پسې د هم دی مضمون په حقانیت باندې شاهی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانې) هر یوه پاڼه، بلکه هر یوه نقطه شاهی ورکوی چه له رب العالمین جل علی شانه څخه پرته (علاوه) بل هیڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کیدی.

«وفي كل شيءٍ لهُ آيةٌ - تدل على انه واحد» «په هر شی کېنې دی دلیل - چه الله دی بی مثیل» ﴿سُبْحَانَكَ يَا اَقْبَرُ وَفِي السَّجْدَةِ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْآيَةُ الْاُولَىٰ﴾

(۲۴ جزء د حم السجده ۶ رکوع ۵۳ آیت).

وَالْمَلِكَةُ

او (شاهدی اداء کری ده) پرېستو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرېستو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی ځنی هېڅکله مخالفه کیدی نشی. پرېسته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری ځنی غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرېستو تولی تسبیح او گرد (تول) تمجید په عمومی ډول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَأُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدی اداء کری ده) خاوندانو د علم (له انبیاء او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی ډول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف گنل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنی په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیرته (تلوار) او کوښښ وکړی!). کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!

ښی فائدی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!

د علومو په لاس تول شی، د مقصد د باغ گلونه!

په مسلک د صالحانو، تگ د علم په مشعل کړه!

قَابِمًا بِالْقِسْطِ ۝ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هېڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زورور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلی نه سر ونشی غړولی (۲) حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیړنه (تحقیق) له هری خوا ځنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی - څرنګه چه حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائماً بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په رښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د گردی (تولی) نری جرمونه یوازی پر یوه سری باندی بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا ومومی، نور به گرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری ګانه شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسی گستاخی او سپین سترګی ځنی خورا (دیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له هم دی امله (وجی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاری، او د ده گردو (تولو) احکامو ته غاړه ږدی، او په وحدانیت باندی اعتقاد او اقرار کوی. ګواکي «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع ځنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوریولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام ورسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی - خو په دی سلسله کښی زمونږ خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم گرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او ډیر جامع او عالم شموله (تول) جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یواځی گردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیګنو (فاندو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لارښوونی پخپل دی خصوصی رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یواځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانیه ور ورسپړی، هغه بی له وړاندی او وروسته کولو، او څه ویلو ځنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی - او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالیٰ ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځامن

او لمسی تاکی (مقرروی) - او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سودر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گنی - او د انبیاء او اولیاء وژل هغوی ته آسان کار ښکاری - د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوششونو مشغول او لگیا وی - او د هغه رسول په تکذیب کښی عمدأ او قصدأ مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیري) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علامو او لوړو آیاتونو او ښکاره ؤ معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصدأ او عمدأ توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیرو (گتو) ، ونو، ستوریو، لمر سپوږمۍ او نورو ته سجدی ږدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گنی، نو آیا له دغو دلو ځنی یوه ډله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. وفی روایة محمد بن اسحق رحمة الله علیه فقال رسول الله صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلى الله عليه وسلم كذبتم! كيف يصح اسلامكم؟ وانتم تثبتون الله ولدا وتعبدون الصليب وتأكلون الخنزير. «تفسير كبير»

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کینۍ چه وه په منځ د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو ځنی خورا ښه - ټینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همنه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چتی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی روڼو حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی ترلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو ځنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی - لکه چه ږومبی

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ﴾ الآية - په فوائدو کښی د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرگې رئیس په وینا کښی ذکر شو چه هغه په خپله په دی اعتراف او اقرار کړی دی او دا د هغو خلکو پخوانی عادت ؤ، د یهودانو او نصرانیانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښی وو، یا هغه ډیری فرقې چه په یوه مذهب کښی جوړیدی، او بیا په خونړیو جنگونو او جگړو باندی پای (آخر) ته رسیدلی تاریخ د هغو سبب او منشأ عموماً، جهل، ناپوهی او غلط فهمی نه بولی، بلکه د دغو گردو (تولو) اختلافاتو او پیښو سبب، یوازی هم دا د مال او دولت مینه او محبت او د عزت او پت خوښول گڼی.

وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ١٩

او هر څوک چه کافر کیږی (انکار کوی) په آیتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانیت علامی ونه منی) پس بیشکه الله ډیر ژر حساب والا دی (نو ئی ژر په سزا رسوی).

تفسیر: په دنیا کښی هم. او په آخرت کښی خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بیا به ئی هرومرو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ط

پس که بیا جگړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) یعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی).

تفسیر: لکه چه په دوو ډومبنيو فوائدو کښی ذکر شول کتابیانو هسی دعوی او جگړی کولی چه مونږ هم مسلمانان یو. دلته دا وړښودل کیږی چه دغسی فرضی اسلام ستاسی په ښه نه درځی راشع وگورئ اسلام دی ته وائی چه محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملگری ئی لری. اوس مو ولیکل چه «اسلام» له تسلیم او انقیاد څخه عبارت دی یعنی بنده د زړه له کومی خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله علیه وسلم او مهاجرینو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وگورئ چه هغوی په څه ډول (طریقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلی کولی؟ او خپل ځان، مال، ښځی، اولاد، وطن، کور او کهول لنده ئی دا چه خپل ټول مرغوب او محبوب شیان ئی د الله تعالیٰ په

لاره، او د ده په خوښی کښی جارول (قربانول)؟ او دوی په څه ډول (طریقه) سره خپل مخونه او سترگی هر وخت د الله تعالیٰ حکم رارسیدلو ته نیولی وی؟ چه کله به ئی حکم راورسیږی، چه مونږ ئی تعمیل کړو. د ده په مقابل کښی تاسی خپلو احوالو ته هم لږ څیر شئ چه تاسی په خپلو پتو مرکو کښی وایئ «محمد صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره د پاک الله رسول دی، خو که مونږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئی منو، نو زمونږ دنیوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خیرا که سره د حق له وضاحته تاسی د اسلام په لوری نه راځئ، نو تاسی پوهیږئ او انجام مو، مونږ خو خپل محانونه همغه یوه خدای جل جلاله ته ورسپارلی دی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَاسَلَّمْتُمْ فَأَنْ أَسَلَّمُوا فَقَدْ
اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَاللَّهُ بِصِيرٍ بِالْعِبَادِ ۝

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (یعنی یهودانو او نصرانیانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آیا اسلام راوړئ تاسی؟، (یعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقیق چی وموندله دوی سمه صافه لاره، او که وگرځیدل دوی (له اسلامه) پس بیشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبلیغ (د هدایت) دی، او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ احوالو) د بندګانو

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! آیا تاسی لکه مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی بندګان یئ؟ یا وروسته له دی نه تاسی د الله جل جلاله تابع کیږئ؟ که داسی وی، نو وپوهیږئ چه په سمه لاره برابر شوی یئ! او زمونږ اسلامی وروڼه یئ! که نه زمونږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفید، او د لاری لوړه او ژوره درښوول مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو ګرد (ټول) بندګان او د دوی ظاهری او باطنی اعمال د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالیٰ به هر یو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبیه: د عربو مشرکانو ته ئی څکه امی (ناپوه) وویل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوه او تعلیم نه ؤ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَّاصِرِينَ ﴿١٧﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران کیږي پر آیاتونو (احکامو) د الله باندی او وژنی دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کښی هم) او وژنی هغه کسان چه حکم کوی هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیږی وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دی چه باطل (ضائع) شوی دی (نیک) عملونه د دوی په دنیا کښی (له لعنت او مذلت څخه ئی پری نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کښی (چه له دوزخه پری خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددگار (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کښی (۴۳) انبیاء او (۱۷۰) یا (۱۱۲) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبری د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولی شی، چه د الله تعالی له احکامو څنی انکار، او له انبیاءو او انصاف خوښونکو ناصحانو سره مقابله، او په انتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (دیر) لویه گناه ده. داسی خلق د سخت درد رسوونکی عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کښی ناکام او بی برخي کیږی، د دوی گرد (تول) زیار (محنت) به نابوده او کوښښونه به ئی ضائع شی، او کله چه په دنیا او آخرت کښی دوی ته سزا ورکړه شی، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکی (ساتونکی) او مرسته (مدد) کوونکی نه وی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ

آیا نه گوری ته هغو کسانو ته چه ورکړی شوی وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا دیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظی او معنوی تحریفاتو او اړولو را اړولو څنی پاتی ده. یا د کتاب هغه لږه یا دیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٣٧﴾

حال دا چه وباله شی دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکړی (دا کتاب) په منع د دوی کښی بیا مخ گرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل څنگ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعنی کله چه دوی را وبلل شی چه د هغه لوی قرآن په لوری راشی! چه ستاسی د منل شویو کتابونو له زیری سره سم راغلی دی، او ستاسی د گردو (تولو) جگرو فیصلی په ښه دول (طریقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو یوه ډله ځان ناکاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ گرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقیقت کښی د «توریت» او «انجیل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» ځنی هم دا «توریت» او «انجیل» مراد وی. یعنی درواخلی! مونږ ستاسی د جگرو فیصلی هم دا ستاسی د کتابونو فیصلی ته پریږدو! مگر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفسانی غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدایتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اړوی، نه ئی زیری اړوی، نه ئی حکمونه منی. لکه چه د زانی په «رجم» کښی «د توریت» له منصوص حکم ځنی ښکاره سترگی پتوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ۶ جزء د (المائدة) په ۴۱ آیت ه رکوع کښی راځی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً وَهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٨﴾

دغه (گرځیدل د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (یهودان) وائی له سره به ونه رسیږی مونږ ته اور (د دوزخ) مگر یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږی) او غره کړی (تیر ایستلی) دی دوی په دین خپل کښی هغه شی چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دین کښی).

تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په گناهونو باندی د زورورتیا علت دا دی چه د سزا څخه ویره نه لری. د دوی خورا (ډیر) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ ډیره سخته گناه هم وکړو، نو فقط له شمیرلو ورځو ځنی زیاته موده به نه په عذابېږو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیه ۸ رکوع کښی تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چتی (بیکاره) خبری له خپلی کیدی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالی منلی ځامن یو. یا د انبیاء له اولادی ځنی یو، او الله تعالی له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلی گناه او سوال او ځواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعننا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جُمِعْتُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو ځای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کښی د گردو (تولو) رومنیو او وروستنیو او د خپلو مشرانو په مخ کښی شرمندہ او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کښی لویلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدې پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسناتو په کمولو یا د سیاتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی ځنی زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (دیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللَّهُمَّ لِلْمَلِكِ تَوَاتِي الْمَلِكِ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمَلِكَ
مِنْ تَشَاءُ وَتَعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٧﴾

ووايه (ای محمد! یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا ځنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی)، په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (بښګڼی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرګی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په ډول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندی چه تاسی داده او غره شوی یی، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلي؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زوروری له مخی په دی خبره باندی هیڅ نشی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په ډول (طریقه) سره ویل «وګورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینې په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسری) د تاج او تخت د نیولو خوښه وینی. ، مګر الله تعالی د څو کلونو په منځ کښی دا ګردی (تولی) وعدی ټولو ته وروښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه ګردی (تولی) کیلیګانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنگه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه ډول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو ځنی منتقل، او بنی اسمعیلو ته ئی ور وېاښه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدوشو) ته کومه ګرانه او لری خبره نه دی، ګواکي دا دعا یوه راز پیشګوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا شخه لری او جلا (جدا) پروت و، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.

تنبیه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیگنه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار په هغه کښی هم په زرهاو حکمتونه پت او په صحیح حدیث کښی راغلی دی «الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک»

«ای غیښتنه! نیکي خیر گنو له تانه د بدی او شر گمان نه کرو له تانه!»

تَوَلَّجُ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَتَوَلَّجُ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هغی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنډه وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱۴ گری، او ورځ لس گری کوی او څو میاشتی وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپې ځنی څلور گری لنډوی او په ورځ باندی ئی زیاتوی، او شپه لس گری، څکه چه لمر او سپوږمی او گرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی شخه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنډه ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپې اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتَخْرُجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتَخْرُجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ

ویاسی (ته یا الله!) ژوندی له مری نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هگی کامل له ناقص) ویاسی (ته یا الله!). مری له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان - هگی له مرغه - ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هگی له چرگی ځنی او چرکه له هگی ځنی بنی آدم له نطفی ځنی او نطفه له بنی آدم ځنی - له جاهل ځنی عالم او له عالم ځنی جاهل - له کامل ځنی ناقص او له ناقص

ځڼی کامل ایستل او جوړول هم دا ستا د قدرت کار دی.

وَتَرْزُقُكَ مِّنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٤﴾

او روزی ورکوی (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی دیره زیاته) بی حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه لیکي یهودانو هسی ګڼله هغه لوئی چه پخوا په مونږ کښی وه، هغه به تل پاتی وی، او د الله تعالی له قدرت ځڼی غافل وو، چه الله تعالی هر هغه چاته چه اراده وکړی عزت او سلطنت ورکوی، او هغه چاته چه اراده وکړی ذلت او نکبت ورکوی، په جاهلانو کښی کامل پیدا کوی (لکه چه د عربو په امیانو کښی ئی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو ځڼی جاهلان پیدا کوی (لکه چه په بنی اسرائیلو کښی ئی وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئی وشي (حسی او معنوی) بی حساب رزق ورکوی.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُوا

نه دی نیسی مؤمنان کافران دوستان بی له مؤمنانو (یعنی مؤمنان دی یو له بله سره دوستی وکړی) او هر څوک چه وکړی دا (کار یعنی دوستی له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله - د دوستی د) الله سره په هیڅ شی کښی مګر (خو روا ده دغه دوستی) که ځان ساتئ تاسی له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعنی کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واګی یوازی د پاک الله په لاس کښی دی، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکی دی، نه ښائی چه د خپلو دوستانو په دوستی او د خپلو اسلامی ورور په ورورولی اکتفا ونه کړی او خامخا د خدای جل جلاله د دښمنانو سره دوستی او مدارات وکړی. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیچیری د مسلمانانو دوستان نه شی کیدی، هر هغه څوک چه تیروځی او په دی خط او خطا کښی ولویری، نو ودی پوهیږی چه دوی د الله تعالی له محبت او موالانو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لری، ښائی د هر مسلمان خوف او ویره یوازی له الله جل جلاله څخه وی! او تولی هیلې او امیدونه ئی هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وې (لائق) دی. هو! د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلی ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم ځنی په دی ډول (طریقه) سره مستثنی دی. لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ۱۶ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿وَمَنْ يُؤَلِّمْ يَؤْمِنًا دَبْرًا﴾ ځنی ﴿الْمُحَرِّقَاتِ الْوَتَالِ أَوْ مَحْرِقَاتِ الْوَتَالِ﴾ مستثنی کړی شوی دی. همغسې چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً «فرار من الزحف» نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿إِلَّا أَنْ تَعْلَمُوا مِنْ اللَّهِ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وکڼل شی! چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلې زیات تفصیل دی ۶ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وکوت شی! ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا الصَّوْءَ أَفْئِدَةً﴾ الآية - او زما هغه مستقله رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!

وَيُحَذِّرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ طَرَأَ إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورتله (ستاسی او د ټولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالی د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت ځنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو ځنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا ډول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وگرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی گرد (ټول) د پاک الله په لوی دربار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی. ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت ځنی تیر شی! او عزیمت او فعالیت ته متوجه او ځیر شی! او له مخلوق ځنی ونه ویریدی او تل تر تله له خالق جل و علا ځنی وویږی!

قُلْ إِنْ تَحْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أُوتِبْدُوهُ يَعْلَمَهُ اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) که پت کریئ تاسی هغه شی چه په سینو (زېړونو) ستاسی کښی دی یا ښکاره کریئ تاسی هغه - معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته،

تفسیر: یعنی ممکن دی چه بنیادم خپل نیت او د زړه خبره له نورو غنی پته کری ولی په دی دول (طریقه) الله تعالی نشی تیر ایستلی. ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْفَيْدَ مِنَ الْمُصْلِحِ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ رکوع ۲۲۰ آیه.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۹﴾

او معلوم دی (الله ته ټول) هغه شیونه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هغه شیونه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو - نو الله ته ستاسی پت او ښکاره هم معلوم دی). او الله پر هر شی باندی (چه اراده) وکړی ښه قادر دی (چه ځینی ئی د داسی متخلفین تعذیب دی).

تفسیر: کله چه د ده علم دومره محیط او قدرت ئی داسی عام او تام دی نو مجرم ته د جرم پتول هیڅ امکان نه لری. او نه د دی خبری قدرت لری چه ځان له الله جل جلاله غنی پت کری یا چیری ورځنی وتښتی.

يَوْمَ يَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمِمَّا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا ۝

(او وویړیږئ له) هغی ورځی چه مومی به هر نفس (پکښی) هر هغه څه چه کری وی له خیره (له نیکی پخپل مخ کښی) حاضر کری شوی او هر هغه څه چه کری وی ده له بدی نه آرزو به کوی دا (نفس) د دی چه کاشکی په منځ د دی (نفس کښی او په منځ د دغه (بد عمل) کښی مسافه وی لری (اوږده)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ هر نیکی او بدی د هر انسان په مخ کښی حاضرېږی. او د هغو د ټول عمر گردی (ټولی) اعمالنامی به د دوی په لاسونو کښی ورکولی کیږی، په دی وخت کښی به گرد (ټول) مجرمان هیله (امید) کوی، چه کاشکی دا ورځ له مونږ غنی لری وی، یا زمونږ او د دی بدو عملونو په منځ کښی دیره لری فاصله وی! چه مونږ هیڅ خپلو دغو عملونو ته نژدی شوی نه وی.

وَيَحْيِي رُكُمُ اللَّهِ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٤﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندگانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی ځنی ده چه د هغی لوئی ویروونکی ورځی له راتگه تر مخه تاسی ورځنی داروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی - ځنی مو ځانونه وژغورئ (وساتئ) او د ښیگنی (خیر) په لاره باندی سم لار شی! او د قهار پروردگار له قهر ځنی مو ځانونه لا له پخوا وساتئ! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلې (امید) سره د ویری مضمون گډ اوړوی. دلته ئی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کښی راوړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویړیئ! او خراب او بد کارونه پریږدئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلې (بی امید) شی! راشی چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښو چه که په هغی باندی لار شی نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق گرځئ، بلکه د الله تعالیٰ په دوستانو کښی هم حسابیدی شی. لکه اوس چه وائی

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٥﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری یی تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته گناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالیٰ د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د مینې او محبت معیار راښی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لارم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوټی) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سړی په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رڼا د خپلی لاری مشعل

گرځوی، نو ښائی په همغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښی صادق او سوچه وپیژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښی رښتین وی په همغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت په پیروی کلک او ټینگ گانه شی، چه د هغه میوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مینه کوی، او د الله تعالیٰ د مینۍ، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی گناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو مورد وگرځی، گواکی د توحید له بیان څخه وروسته له دی څایه د نبوت په بیان شروع کیږی، او د آخرالزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وگرځیدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بیشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی ئی).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چه ﴿عَنْ أَتَمَّ اللَّهُ وَأَكْبَرَهُ﴾ مونږ د الله تعالیٰ څامن او دوستان یو. دلته دا ښکاره شوه چه کافر هېڅکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کیدی او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعميل کښی زیار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرگی هم داسی ویلی وو، چه مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظیم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو څو بندگانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست گنی او د نجران د جرگی په رعایت د حضرت مسیح علیه السلام سوانح په شرح او بسط سره بیانېږی، دا هم د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د مبارک ذکر تمهید دی، لکه چه وروسته له دی نه رابنکاری.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَالْعِمرَانَ

بیشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنی بیشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماء په تعلیم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کړی ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمعیل علیه السلام او اسحق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښی داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښی شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخر او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستی علماء له دی (عمران) غنی ثانی (عمران) مرادوی ځکه چه ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ﴾ د هغه دوهم (عمران) له کورنی څخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښی د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۳۳﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ

پر ټولو خلقو (د زمانی خپلی په رسالت او روحانی او جسمانی خصائصو سره) حال دا چه اولاده ؤ غینی د دوی له غینو نورو څخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښی ځمکه، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور گرد (ټول) شامل دی، مگر هغه د روحانی ملکاتو او جسمانی کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښی په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښی نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجود الملائکه گرځولو غنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښی د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیروو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ؤ بلکه د ده په اولاده کښی نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده غنی د ده په اولاده کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښی پیدا او ودان شوی دی دوی گرد (ټول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادی، ذرئی او څوڅات غنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانی غنی وروسته بر سیره د دوی له ذرئی او نسل غنی په دنیا کښی نوری کورنی او تېرونه هم موجود وو مگر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښی ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کړی ؤ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کنبی هم د زرهاو کورنیو په منځ کنبی، د دی لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنی مخصوصه کړه خومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه تول د ده د دوو ځامنو حضرت اسحق علیه السلام او حضرت اسمعیل علیه السلام له اولادی څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا شوی دی نو داسی وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل څنی مستثنی وی، له دی کبله (وجی) الله تعالی آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دی سره ئی تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځی د خپلی مور له گیدی څنی پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالی له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقی مریمی رضی الله تعالی عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی څنی د باندی پاتی نه شو.

وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٩﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (پر تولو احوالو).

تفسیر: الله تعالی د گردو (تولو) دعاګانی او خبری اوری، او د گردو (تولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندی پوهیږی، نو داسی وهم دی ونه کړ شی چه هم داسی د «کیف ما اتفق» په دول (طریقه) به ئی غوره کړی وی. د الله تعالی هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا مَّقْبُولٌ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤٠﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځی د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شی چه په گیده زما کنبی دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځی نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلی زمانی له دوده (رواجه)

سره سم پخپل ځان باندی نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلك چه زما په گیده کښی دی ستا په نامه دی آزاد او خوشی وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له گردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو ځنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښی بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښی به لگیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی ځنی زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! گواکی په دی لطیف ډول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلك ور په برخه شی، ځکه چه جینئ د هغه خدمت له پاره نه قبلیده.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّیْ وَضَعْتُهَا اُنْثٰی

پس کله چه وئی زیږاوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیږاوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینئ) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل ځکه چه هغه پښه د دی له توقع او هیلې (امید) ځنی پرته (علاوه) پښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښی نه ؤ.

وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَوْكَ اُنْثٰی

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیږولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینئ)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منع کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه څه ئی زیږولی دی؟، د دی جینئ قدر او قیمت الله تعالی ته ښه معلوم دی - هغه هلك چه دی غوښت دی جینئ ته کله رسیدی شی. دا جینئ بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښی د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلك وجود منظوی او نغښتلی پروت دی.

وَ اِنِّیْ سَمَّیْتُهَا مَرْیَمَ وَ اِنِّیْ اُعِیْذُهَا بِكَ وَ ذَرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ ﴿۳۷﴾

او بیشکه ما نوم کینود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رتلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کره. په حدیث شریف کښی دی «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښی له مورهِ جلا (جدا) شی او په ځمکه باندی ولویږی نو شیطان ئی مس کوی، مگر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی مس څخه مستثنی دی» د دی حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسی کیږی چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کیږی. چه دغه فطرت له لوینی او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرگندیږی. ولی د شاؤ خوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله (وجی) دیر ځلی د هغه اصلی فطرت ورکیږی، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښی په «فابواه یهودانه و ینصرانه» سره شوی دی، بیا څنگه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښی پټ او په غیر مرئی ډول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښی ایمان لا څه، چه د غټو غټو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وی. په هم دی توگه (طریقه) د ولادت په وخت کښی په غیر محسوس ډول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کیږی. دا ضروری نه دی چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړی، یا که ئی قبول کړی نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسی پاتی هم وی. څرننگه چه د گردو (تولو) انبیاء علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلیٰ شانه فرمایلی دی نو که فرضاً د ولادت په وخت کښی دا پیښه ورپیښه شوی هم وی، او د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دی ضابطی ځنی مستثنی نه وی. نو بیا په دی کښی هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقدسو او معصومو بندگانو باندی د شیطان له دی حرکت قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لویږی، فقط دومره یو فرق به وی چه مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پیښه بیخي ورپیښه شوی نه ده، او نورو ته پیښه شوی ده، خو بی اثره پاتی شوی ده، دا قسم جزئی امتیازات د کلی فضیلت د ثابتیدلو موجب نه شی کیدی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه «دوو جونو سندری ولی رسول الله مبارک له هغو ځنی خپل مخ واپراوه - ابوبکر صدیق اکبر رضی الله عنه د دوی له څنگه تیر شو، مگر دوی په خپلو سندرو کښی همغسی لگیا وی، وروسته له دی حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکې وتښتیدلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیریږی، شیطان هغه لاره پریږدی او لری تری تښتی.» آیا له دی نه کوم خوش باوره سړی دا مطلب اخیستی شی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندی د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه فضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهزیره رضی الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښی دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دی آیت له تفسیر سره په ښکاره ډول (طریقه) ښه نه لگیږی، مگر خو دا چه د ﴿وَلَا يَذَّهَبُ﴾ الآية - په آیت کښی د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خیستل شی، یا په حدیث کښی له استثنا ځنی یواځی د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقعه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ځنی مراد وی. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښی یوازی د حضرت عیسیٰ علیه السلام په ذکر باندی اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَقَبِّلْهَا رَبُّهَا يَقْبُولُ حَسَنًا وَابْتِغَاءً نَبَاً حَسَنًا وَكَفَلَهَا زَكَرِيَّا

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دی (د نارینه په ځای) په قبلولو ښو سره او زرغونه (لویه) ئی کړه په زرغونولو (لویولو) ښو سره او (الله) کفیل وگرځاوه دی لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنی اگر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلك ځنی زیاته وگرځوله، او وئی منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښی ئی دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښی شامله کړی، او همغسې ئی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئی په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښی ئی په ښو منلو سره سر لوری ورکړه، په جسمانی، روحانی، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئی زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښی د دی د پالنې په نسبت جگړه پیښه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، چه دا جینئ د خپلی ترور د شفقت په غیو کښی تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه گټوره شی. زکریا علیه السلام د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښی څومره ئی چه د لاسه کیده هم هغومره ئی کوشن کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پېغله شوه، نو مسجد سره ئی نژدی ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دی بی بی به توله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپې له مخی به بیرته خپلی ترور کړه ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَ هَارِزًا قَائِمًا

هر کله به چه ننوت دی ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښی نو موندله به ئی له دی (مریمی) سره څه روزی (یعنی میوی د ژمی په اوږی، او میوی د اوږی په ژمی کښی)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) ځنی مراد ظاهری خواږه دی. وائی چه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها سره بی موسمه میوی پیدل کیدی، د اوږی تازه میوی په ژمی کښی او د ژمی تازه میوی به په اوږی کښی له دی سره تل پرتی وی. او له (مجاهد) ځنی یو داسی

روایت هم شوی دی چه له «رزق» غنی علمی صحیفی مراد دی، چه بنائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بی بی مریمی رضی الله تعالی عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامی څرگندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریمی رضی الله تعالی عنها څخه داسی پوښتنه وکړه

قَالَ يَرْحِمُنِي لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٤﴾

وویل (زکریا) ای مریمی له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریمی زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او گمان غنی بهر دی.

هَذَا لَكَ دَعَا زَكْرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٥﴾

په دغه غای (یا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوښنه! (راکړه) ماته له نژده خپله اولاد ښه پاکیزه! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین پیری او (۱۲۰) کلن شوی ؤ. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنده وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریمی د دی فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناخاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وگرځیده، چه ماته هم بنائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زړښت (بودا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زړی شندی ته بی بی مریمه ورکړی شوی ده. د «ذریه» اطلاق په واحد او کثیر یو رنگ کاوه شی.

فَنَادَتْهُ الْمَلِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِيَحْيَىٰ

نو ورناری کمری ده ته (زکریا ته) پرېستو (جبریل) حال دا چه دی ولاړ ؤ لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښی چه بیشکه الله زیږی کوی په تا د یحیی (چه ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیږی ور ورسید چه ستا په کور کښی یو هلک پیدا کیږی، چه د هغه نوم یحیی علیه السلام ایښود شوی دی. د «الملئكة» کلمه د جمعی په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چه ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًا لِّكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ

حال دا چه تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چه له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی غنی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چه د الله تعالی د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحیی علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چه مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَحَصُورًا

حال دا چه سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقوی سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو غنی به زیات ځان ساتونکی وی. او د الله تعالی په عبادت کښی به دومره لگیا وی چه د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحیی علیه السلام د مخصوص حال بیان ؤ چه له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیدی. زموږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چه د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيٍّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾

او نبی به وی له (دلی د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به گناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (دیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَنۡیْ یَّکُوۡنُ لِیْ عُلۡمٌ وَّ قَدْ بَلَغَۤیَ الْکِبَرُ وَاُمۡرَاتِیْ عَاقرٌ قَالَ کَذٰلِکَ اَللّٰهُ یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ ﴿۴۰﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما څرنگه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه به تحقیق رسیدلی دی ماته زوروالی او ښځه می (هم) شنده ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زور او زړی شندی څخه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عاده یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری تړلی نه دی. اگر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقی سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده دول (طریقه) رزق رسیدل او دیر غیر عادی واقعات ورڅرګندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریمی په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شندی ښځی ته په عین زېږت کښی په غیر عادی توګه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه ګردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وګنلی شی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نژدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی ؤ - ګواکي د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿كَذٰلِكَ اَللّٰهُ یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ﴾ فرمایل تمهید ؤ له پاره د ﴿كَذٰلِكَ اَللّٰهُ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّیْ اٰیَةً

ویل (زکریا) ای ربه زما وگرخوه ما لره خه علامه (د حمل چه لا زما د شکر کولو سبب شی)

تفسیر: یعنی چه له هغه ځنی څرگند شی چه اوس حمل قرار نیولی دی تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدی والی د لیدلو له کبله (وجی) یوه نوی خوشالی هم حاصله او د نعمت په شکر کښی زیاتره لگیا شی.

قَالَ اَيُّتُكَ اَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمَزًا

نو وویل (جبریل) «علامه» ستا دا ده چه خبری به نه کوی ته له خلقو سره درې ورځی (او شپي) مگر په اشاره سره،

تفسیر: یعنی هلته به تاته دا حالت درپښ شی چه تر درې ورځو او شپو پوری به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشاری هیڅ خبری ونشی کړی، او ستا ژبه یوازی د پاک الله په ذکر کښی لگیا اوسی، نو وپوهیږه چه اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسی علامه ئی تا کلی (مقرر کړی) ده چه د علامو علامه وی. او د خبریدلو ځنی کوم غرض چه د نعمت شکر دی هغه هم علی وجه الکمال حاصل شی ځواکی که وغواړی چه پرته (علاوه) د الله تعالی له ذکر او فکر ځنی کوم شی ووینی نو په خپله ژبه سره ئی ونه شی ویلی.

وَادْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسِيَّرَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

او یادوه رب خپل ډیر (له پاره د شکر)! او تسبیح وایه (لمونځ کوه)! په آخر د ورځی کښی او په اول د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی ښائی چه ډیر زیات د الله تعالی په ذکر او فکر کښی مشغول، او سبا او بیگا په تسبیح او تهلیل کښی مصروف اوسی! معلومیږی چه له بنیادمانو سره خبری نه کول یو اضطراری کار او د دی له پاره ؤ چه هغه ورځی یوازی د پاک الله ذکر، شکر او فکر ته فارغی او تشی پاتی شی، مگر په ذکر، فکر او شکر بوخت (مصروف) او مشغول کیدل - اضطراری نه ؤ بلکه په هغو مامور شوی ؤ.

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَمُرُّ بِكَ اِنَّ اللَّهَ اصْطَفٰكَ وَطَهَّرَكَ

وَاصْطَفٰكَ عَلَى نِسَاءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٧﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پرېستو (یعنی جبریل) ای مریمی! بیشکه چه الله غوره کړی ئی ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړی ئی ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کړی ئی ته پر گردو (تولو) ښځو د عالمیانو (یعنی پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام کومه قصه چه د ضمنی مناسباتو له امله (وجی) په منځ کېږي راغلی وه، او په هغی کېږي د آل عمران د اصطفاء تاکید او د حضرت مسیح علیه السلام د قصی تمهید ؤ دلته اخر ته ورسیده وروسته له دی بیانه بیا د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د مسیح علیه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کړ شو او اوس پخوا له مسیح علیه السلام څخه د هغه د مور فضل او شرف بیانوی یعنی پرېستی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته وویل چه ته د پاک الله له خوا ځنی لا پخوا غوره شوی ئی چه سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کېږي د نذرانی په توگه (طریقه) منلی شوی ئی! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنایت شول! ښه اخلاق پاک طبیعت، ظاهری او باطنی نزاهت ئی دروبانه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائیق) ئی وگرځولی، او تاته ئی د گرد (تول) جهان پر ښځو په ځینو وجوهو کېږي فضیلت درکړ! مثلاً په تا کېږي ئی هسی یو استعداد کیښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه یوازی د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسیٰ علیه السلام غوندی یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شی، چه په دنیا کېږي داسی سر لوری او امتیاز د هیڅ یوی بلی ښځی په برخه نه دی شوی.

يٰرَيِّحُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي

ای مریمی فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندگی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ داسی عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کېږي سرېښته کړی! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کېږي لا زیاته لگیا او مشغوله اوسی! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسیلی په دول (طریقه) درولی شوی ئی ښکاره شی.

وَاذْكُرِي مَعَ الرُّكْعَيْنِ ﴿٣٨﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کښی «رکوع» ته ځی ته هم همغسۍ «رکوع» ته ولاړه شی! یا ئی دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کړه! او څرنگه چه لو تر لوه په رکوع کښی له امامه سره شاملیدونکی، د هغه رکعت نیوونکی ګانه شی نو ښائی د دی له امله (وچی) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وی، **کما يفهم من كلام ابن تیمیة رحمة الله علیه فی فتاواه والله اعلم** په دی تقدیر سره که په «اقتنی» کښی له «قنوة» ځنی «قیام» مراد شی، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری واړو هیئتونو ذکر به په دی آیت کښی راځی.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کښی به ښځی په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کښی شریکیدۍ، یا خاص له فتنی ځنی د مأمون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وی چه جماعت وکړی. یا به دا د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وی، یا به بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کښی یواځی، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به ئی کول، دا ګرد (ټول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ

دا (د حنی، مریمی، زکریا او د یحییٰ ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ ئی په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کښی ته لوستونکی او لیکونکی نه ئی او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پېښو داسی تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شی نو بیا هم له هغو ځنی نه شی مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کښی لویدلی دی. او سرگردانه ګرځی. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په ږندو سترگو د لمر د لیدلو او ښوولو څه هیله (امید) او توقع وشي؟ په دی حالاتو کښی په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کښی په هسی صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترگی د هغو له اوریدلو ځنی ردی بدی پاتی شی او هیڅ یو له دوی ځنی هیڅ انکار تری ونه کړی شی د هغه د صحت او حقانیت خورا (ډیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی څکه چه تاسی دا پېښی پخپلو سترگو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجې وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ يَقِفُونَ مَرِيحًا وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٣٢﴾

او نه وی ته (ای محمده! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کړی (چه کوم یو له دوی ځنی تربیه وکړی) د مریمی او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جگړی سره کولی (په کفالت د مریمی کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالی عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کښی سره جگړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر څو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، گردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به ئی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا ئی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودیږی او اوبه ئی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لاړ شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپېژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَمْرُؤُكُمْ إِنَّ اللَّهَ يَنْشُرُكُمْ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٣٣﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمی، بیشکه الله زیږی درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده ده نوم د هغه مسیح عیسی ځوی د مریمی دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

خو شو غایبونو «کلمه الله» ویل شوی دی ﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمَتْهُ اللَّهُ إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحُ رَبِّهِ﴾ (جزء د نساء ۱۷۱ آیه ۲۳ رکوع) هسی خو د الله تعالیٰ

کلمات بیسماره دی، لکه چه د ۱۶ جزء د «الكهف» ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع کبشی، فرمائی

﴿قُلْ كُونُوا إِبْرَاهِيمَ الْحَكِيمَ رَبِّيَ أَنْتَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (جزء د نساء ۱۷۱ آیه ۲۳ رکوع) هسی خو د الله تعالیٰ

لیکن مسیح علیه السلام ته بالتخصیص «کلمه الله د الله تعالیٰ حکم» ویل له دی

کبله (وجی) دی چه د هغه غیږیدل، بی د پلار د وسیلی او پرته (علاوه) له عامی سلسلی او د انسابو او اسبابو له واسطی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره شوی دی او هغه فعل چه له عامی سلسلی او عادی اسبابو څخه خارج وی د هغه نسبت عموماً په مستقیم دول (طریقه) الله تعالیٰ ته کیږی، لکه چه فرمائی ﴿وَمَا مِثْرُهَا إِذْ مِثْرَتْ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَكْبُهَا﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آیت ۲ رکوع)

تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلاً عبرانی دی. چه رومی له دی نه «ماشیح» یا «مشیحا» ؤ چه د هغه معنی «مبارک» او معرب ئی «مسیح» دی. پاتی شوه دا خبره چه «دجال» ته مسیح ولی ویل کیږی؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربی دی چه د هغه د تسمنی وجه په خپله موقع کبشی په خو دولو (طریقو) سره بیان کړی شوی ده. د مسیح علیه السلام بل نوم یا لقب عیسیٰ علیه السلام دی چه په عبرانی «ایشوع» ؤ. او د هغه معرب «عیسی» ؤ، چه معنی ئی «سید» دی. دا خبره په خاص دول (طریقه) د توجه وړ (لافت) ده، چه دلته لوی قرآن د «ابن مریم» کلمه حضرت مسیح لره د علم او نوم د جزء په دول (طریقه) استعمال کړه ځکه چه پخپله ئی بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته د زیری ورکولو په وخت کبشی داسی وویل چه تاته د «کلمه الله» زیری درکول کیږی چه د هغه نوم به «المسیح عیسیٰ ابن مریم» وی دا توضیح د عیسیٰ علیه السلام د نښان او د پتی د ورشوولو لپاره نه وه بلکه د دی خبری او تنبیه ورکولو له پاره وه چه د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت یوازی مور ته کیږی، حتی چه د ابن مریم کلمه ئی د دی له پاره د هغه د نامه جزء وگرځاوه چه خلقو ته دا عجیب آیت تل ور په یاد او د بی بی مریم د لوبنی د ښکاره کولو وسیله وی. ممکن ؤ چه بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته د بشریت په مقتضاء د دی زیری د اوریدلو څخه داسی یوه اندیښنه پیدا شوی وی چه عام خلق به په دی خبره باندی څرنګه باور وکړی، چه یوازی د ښځی له گیدی څخه هلک پیدا کیږی؟ نو خامخا به په ما باندی تهمت او الزام وکړ شی او زما دا هلک به تل په خرابو القابو یادیږی، او خلق به ئی ربړوی (تنگوی)، او زه به خپل ځان له دی تهمت څخه په څه دول (طریقه) وژغورم (وساتم)؟ او خپله پاکی به څرنګه ښکاره کړم؟ نو ځکه ئی وروسته ﴿وَجِئَانِ الْآخِرَةِ﴾ وویل او داد ئی ورکړ چه الله جل جلاله به ئی نه یوازی په آخرت کبشی بلکه په دنیا کبشی به ئی هم د لوی عزت او وجاهت او مرتبی خاوند کړی، او د دښمنانو گرد (تول) الزامات به دروغ کړی، د «وجیه» په لفظ باندی دلته داسی وپوهیږئ! لکه چه د موسیٰ علیه السلام په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذَا الْكَاذِبَ إِذْ قَالَ لَكُمْ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَقَدْ كُنتُمْ تَكْفُرُونَ﴾

(۲۲) جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) گواکی هغو کسانو ته (وجیهه) وائی،
 چه دوی په خصوصی دول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو څخه د الله تعالیٰ په مهرباني
 برائت حاصلوی. هغه د باطني خبث شېبتهان (خاوندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب
 په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئی د واقع په
 خلاف مصلوب یا مقتول یا ئی د ژوندانه په حالت کښی مړ بولی - یا د الوهیت او ابنیت او
 نوری باطلی عقیدې او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له
 دی گردو (تولو) الزاماتو څخه په دنیا او آخرت کښی په ښکاره دول (طریقه) سره پاک او بری
 وگرځوی او د ده د وجاهت او نزاهت اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له
 ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښی حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له
 نزوله کیږی. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښی په
 خصوصیت سره د ﴿وَلَقَدْ قُلْنَا لِلنَّاسِ اِذْ ذُكِّرُوا﴾ الآية - سوال او ځواب هم ورسره کوی، او
 خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د گردو (تولو) اولینو او آخرینو په مخ کښی به د ده
 د وجاهت او کرامت اظهار کیږی. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱۶ آیت ۱۶ رکوع کښی
 مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښی به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ
 په اخص الخواصو مقربینو کښی به هم شمیرل کیږی.

وَيَكْلِمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿۳۹﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانگو یا په
 طفولیت) کښی او په کهولت (پوره عمر) کښی او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (دیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیږ کښی،
 او بیا به په لوی والی کښی عجیبی او غریبی خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښی د
 بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو څخه ممکن و چه
 هسی خیال وکړی چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مگر د طعن او د پیغور سلسله د
 ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کیږی، نو په دی وخت کښی به په څه دول (طریقه) سره
 ځان بری او پاک کړم؟ د دی خبری ځواب ئی ورکړ، چه مه ویریږه! تاته به د ژبی خوځولو
 هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی بلکه ته دا ورښکاره کړه چه «زه نن روژه یم. او له خبرو څخه می
 خوله تړلی ده. زما هلك پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په
 سورت کښی په پوره تفصیل سره راځی. ځینی محرفین وائی چه د ﴿وَيَكْلِمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ
 وَكَهْلًا﴾ الآية - څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسی تسلی ورکول مقصد دی،
 چه ستا هلك به گونگی نه وی او د نورو هلکانو غوندی به له هلکتوبه تر زړتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبہ خبرہ دا ده چه په محشر کښی به هم خلق داسی وائی «یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الی مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیا» او پخپله الله تعالى به هم د قیامت په ورځ کښی فرمائی ﴿إِذْ نَسُفُكُفْکَ وَعَلِیْكَ وَالْاِیْذِیْنَ اِذْ اَنْذَرْتُکَ یَوْمَ الْقُدُسِ نُوْکَ الْاَنْسِ فِی الْهَدِیْ وَنَهَلَا﴾ آیا هلته به هم د دی خاص نعمت او علامی له یادولو ځنی هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالى عنها مطمئننه شی چه زما دا هلك گونگی نه دی، او د نورو هلكانو په شان خبری کولی شی. اعاذنا الله من الغواية والضلالة!

قَالَتْ رَبِّ اَنْیْ یَکُوْنُ لِیْ وَلَدٌ وَلَمْ یَمَسَّسْنِیْ بَشَرٌ

وویل (مریمی) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کړی نه یم هیش بشر (نارینه - نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی بی مریمه رضی الله تعالى عنها له دی زیری ځنی داسی وپوهیده چه هلك په هم دی موجوده حالت کښی پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیش یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذَلِكَ اللهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ اِذَا قَضٰی اَمْرًا فَاَنۡهٰ یَقُوْلُ لَهٗ کُنۡ فَيَکُوْنُ ﴿۴۲﴾

وویل (جبریل) هم داسی (بی د نارینه له مس څخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئی) هر کله چه اراده (حکم) وکړی (الله) د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دی ډول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنی پیدا کیری، د ده د عادت له مخالفت ځنی تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنگ چه اراده وکړی هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکړی، همغه کیری الله تعالى جل جلاله و اعظم شانه نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴿۴۳﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی ډیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د گردو (تولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی ډول (طریقه) سره ورښی - او خورا (ډیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وریادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت ځنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته زمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی، او دا هم په هغه صورت کې امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکړه شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ

او (لیو نئ) رسول طرف د بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی څخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیلو څخه وروسته خپل قوم بنی اسرائیلو ته به هسی وائی.

إِنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرائیلو)! له ختو ځنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کېږی پس کیږی (هغه شکل) مرغه (الوونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کېږی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی «احیوا ما خلقتم» یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوښوول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کېدی شی که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالی ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خالق نشی ویل کېدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) نئ

داسی نه دی فرمایلی «انی اخلق لكم من الطین طیرا زه له ختو غنی مرغه جوروم». او داسی ئی وفرمایلی چه «زه له ختو څخه د مرغه د شکل په شان جوروم، او په هغه کښی پوکوم، نو بیا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی». په هر حال دا معجزه ئی دوی ته وروښوده. او وائی چه په هلکتوب کښی له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه د «ارهاص» په ډول (طریقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت یوه وړوکی نمونه وروښتی، او د دوی فکر دی خوا ته را واپړی کله چه پاک الله زما په نفخی (پوکولو) سره د ختو په بی سا صورت کښی روح (سا) اچوی. هم دا رنگه که پاک الله بی د بشر د مس کولو څخه یوازی د «روح القدس» په نفخی (پوکولو) سره له یوی غوره شوی ښځی غنی عیسوی روح پیدا کړی، نو دا به څه د تعجب خبره وی؟ بلکه څرنگه چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د جبرائیلی نفخی (پوکولو) غنی پیدا شوی دی، نو دا «مسیحی» نفخه دی د دی راز (قسم) ولادت یو اثر وگڼل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښی د مسیح علیه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل ډول (طریقه) سره خبری کیوی هغه دی هلته وکتلی شی! لنډه ئی داسی شوه چه په مسیح علیه السلام باندی د ملکي او روحی کمالاتو غلبه وه - له دی غنی داسی آثار څرگندیدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو لیکن که انسان ته په پرتله باندی فضیلت حاصل دی، او که ابوالبشر علیه السلام د ملائکو مسجود گرځولی شوی دی، نو هیڅ شک نشته چه په چا کښی چه د بشریت هغه گرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسیح علیه السلام باندی فضیلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم دی.

وَأَيُّرُ الْآلِهَةِ وَالْأَبْرَصَ وَأُنْجِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ

او روغوم مورزادی (پیدائشی) ړوند او پیس (برگ) او ژوندی کوم مری په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: په هغه زمانه (پیری) کښی د طبیبانو او حکیمانو ډیره ترقی او زور ؤ - نو مسیح علیه السلام ته داسی معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښی پر گردو (تولو) لویو طبیبانو باندی د ده تفوق او لویوالی ثبت کړی، او گرد (تول) طبیبان د هغو له معالجو څخه عاجزوی. بلا شبهه د مری ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو غنی دی، لکه چه د «بإذن الله» له قیده صافه ښکاره ده، مگر د دی له امله (وچی) چه مسیح علیه السلام د هغه وسیله گرځیدلی دی، نو ئی توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د ځینو خلقو دا وینا چه پاک الله په لوی قرآن کښی یا پاک رسول الله پخپلو احادیثو کښی اعلان فرمایلی دی، چه له ازله تر ابدې پوری هیڅوک مری نه شی ژوندی کولی. یوه نوی او عجیبه دعوی ده، چه هیڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کریم

کښی ﴿فَمِنْكُمْ أَيُّ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ أَلْسِنَةٍ﴾ فرمایلی دی، دا ئی رابښوولی دی چه د مر کیدونکی روح الله تعالی ستنوی (واپس کوی)، او د اوده کیدونکی روح بیرته ور پریودی. نو دا ئی کله فرمایلی دی چه له بیرته ستنولو (واپس کولو) څخه د هغه د بیا خوشی کولو واک (قبضه) او اختیار نه لری؟

تنبیه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومی عادت په خلاف د نبوت د مدعی له خوا د خپل تصدیق له پاره ښکاره شی، نو که داسی نصوص واخیستی شی، چه د کوم شی په نسبت د الله تعالی عمومی عادت په کښی بیان شوی وی، او بیا تری داسی استدلال وکړی، چه په دی سره د معجزاتو نفی کیږی، بیخی له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومی قانون او عادت سره برابر راشی، نو هغی ته به څوک «معجزه» وائی؟ د مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا کیدل د ابرص، ابره او اکمه روغول - د مری ژوندی کول - او د نورو معجزاتو ورښوول، د مسلمانانو په گردو (تولو) اخلاقو او اسلافو کښی یوه منلی شوی خبره ده. د اصحابانو رضی الله تعالی عنهم او تابعینو (رحمة الله علیهم) په اقوالو کښی یوه خبره هم داسی نشته چه د مسیح علیه السلام د دی معجزاتو په نسبت څه تردد پکښی ښکاره شوی وی. هغه دعوی چه نن ئی ملحدان کوی چه «د دی خوارقو منل له قرآنی محکمتو ځنی مخالف دی». گواکی دوی دغه شیان داسی محکمت رابښکاره وی، چه د هغو د صحیح مطلب په پوهیدلو کښی گرد (تول) اسلامی ملت عاجز پاتی دی. آیا له گردو (تولو) محکمتو ځنی مخ اړول او په متشابهاو پسی لویدل، د ﴿فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنیو ملحدانو ځنی پرته (علاوه) بل هیڅوک موفق نشو چه «متشابهات» د «محکمتو» په لوری واړوی (العیاذ بالله!) حق او رښتیا خو دا ده هغه آیتونه چه د هغه ظاهری معنی گرد (تول) اسلامی امت د اصحابو له زمانی ځنی تر اوسه پوری منلی ده «محکمت» دی. او د هغو ماتول او گډول او په تشو استعاراتو او تمثیلاتو باندی ئی اړول - او د معجزاتو پر نفی باندی، د عمومی عادت دلیل راوړل، هم دا د زائغینو کار دی چه له هغه ځنی د ځان ساتنی هدایت پخپله رسول الله مبارک فرمایلی دی.

وَأَنبِئْكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْخُلُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

او خبروم زه تاسی په هغه شی چه تاسی (ئی) خورئ! او (خبروم زه تاسی) په هغه شی چه تاسی (ئی) ساتئ په کورونو خپلو کښی.

تفسیر: وروسته له دی نه په ځینو غیبی شیانو باندی عام له دی چه د ماضی وی، که د مستقبل تاسی خبروم. له عملی معجزی څخه وروسته د یوی علمی معجزی ذکر فرمائی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٣٠﴾ وَمَصَدَّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ
التَّوْرَةِ وَلِأَجْلِ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښی هر ورو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که
بیع تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه
(کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم
تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کرم له پاره ستاسی غځینی له هغو شیانو چه
حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او
احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالی په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه
جزئی او فرعی تغیرات پکښی کیږی. مثلاً د هغه غځینی احکام چه دیر سخت او درانه وو لری
کیږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم - د ماهی او د اوښ د غوښی
او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱۴۷) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال
شول نو واک (اختیار) لرئ چه د هغه نوم نسخ ېږئ! او که تکمیل.

وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو
وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ!
او د هغه بندگی وکړئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣١﴾

بیشکه چه الله رب زما دی او رب ستاسی دی نو بندگی کوئ تاسی د ده!،
هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) خبرو غنی یوه خبره، او له گردو (تولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنع! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښی مه پیدا کوئ! او د هغه بندگی وکړئ! د الهی رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لار شی! چه هغه ته په ښه ډول (طریقه) سره ورسپړئ!

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس ډول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه!)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسې لویدلی دی.

قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مددګاران زما په طرف (لاره) د الله کښی ؟،

تفسیر: یعنی زما مله او ملګری شی! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښی له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو غنی شی!

قَالَ الْخَوَارِثُونَ هَؤُلَاءِ هُمُ أَنْصَارُ اللَّهِ

وویل خواریونو مونږ یو مددګاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشی او د هغه دین او آئین ومنی او د انبیاء مرسته (ملګرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینې منورې انصارو زموږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښی خپلی مرستی ښکاره کړی.

اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاَشْهَدُ اَنَّكَ مُسْلِمُوْنَ ﴿۵۷﴾

ایمان مو راوری دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ!) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږي؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښی ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه رومی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دویان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلقو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپړی) وینځل پریږدئ! راشع! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملگری شول وروسته له دی د ده د نورو ملگرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۵۸﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوړی دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په منځ کښی ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښی ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوړی دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښی ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی ټینگ اوسو. او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكْرُوْا وَمَكْرَ اللّٰهُ وَاَللهُ خَيْرُ الْمَكْرِیْنَ ﴿۵۹﴾

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهر) د ماکرینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پت تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿وَلَا يَجِيْٓى الْمَكْرُ النَّجِيْٓ﴾ کښی ئی له

«مکر» سره «سیئی» قید زیات کری دی، او دلته الله جل جلاله ته «خیر الماکرین» ویلی شوی دی، مطلب دا دی یهودانو د عیسیٰ علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او سازشونه او د پتو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دی چه د باچا غوړونه ئی د مسیح علیه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسی ئی وویل چه «دا سری معاذ الله ملحد دی، او غواړی چه «تورات» بدل کری، او مگرد (تول) خلق د یهودانو له دین غنی واپړی.» باچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ. هلته داسی خبری کیدی، او دلته د الله تعالیٰ لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کښی خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راځی. بیشکه د الله تعالیٰ تدبیر له گردو (تولو) غنی داسی ښه - کلک - بهتر او مضبوط دی، چه هیڅوک هغه تدبیر نشی ماتولی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسِي إِيَّيْ مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَاجْعَلِ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ
ثُمَّ إِلَى مَرْجِعِكُمْ فَأَحْكُم بَيْنَكُمْ فِي مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ٥٥ فَاَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا فَأَعَذِ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنْى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ وَمَا لَهُمْ مِنْ
نَاصِرِينَ ٥٦ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ٥٧

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل الله ای عیسیٰ بیشکه زه اخیستونکی یم ستا (له غمکي) او پورته بیوونکی یم ستا طرف زما ته او پاکوونکی (لری کوونکی) یم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران) شوی دی او گرځوونکی یم د هغو کسانو چه متابعت ئی کری دی ستا د پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځی د قیامته پوری بیا (خاص) طرف زما ته دی راتگ ستاسی او زه به حکم وکړم په منع ستاسی کښی په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی اختلاف به مو کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره په دنیا او په آخرت کښی او نه به وی دوی ته هیڅ مدد

کونکی (د عذاب په دفع کېښی). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوښوی ظالمان (یعنی دوی په سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیښئ! او پر دار ئی وخیژوئ! او ورته داسی سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو ځنی گرد (تول) خلق د ده له متابعت ځنی وگرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکي «فَبَعَثَ فِي طَلَبِهِ مِنْ يَأْخُذُهُ وَيَصْلِبُهُ وَيَنْكُلُ بِهِ» پاک الله په مقابل کېښی مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا گردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیښی او ودی وژنی او نه دی پرېږدی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت ځنی مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالی د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی ځنی دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کونکی یم او تا به داسی صحیح، سالم او روغ رمت بوغم چه دوی به ستا یوه وېښته ته هم څه زیان ونښی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالی به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسی اراده ده چه په رسوا کونکو او عبرت لرونکو سزاگانو سره خلق ستا له متابعت واوروی - خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرگي له منځه به تا پاک او صاف جگ (اوچت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشي، یا خلق ودار شی او ستا له متابعت غاړه وغړوی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کونکی یهودان او اقرار کونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کېښی اوسپړی، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسی وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور گرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا گردی (تولی) جگری یو په یو فیصله کړم او گرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَعَذَابُ اللَّهِ شَدِيدٌ﴾ الآية - له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کېښی د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کېښی به گرد (تول) کافران په سختو عذابونو کېښی اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چيغو او مرستی (مدد) ته ونښی رسیدی. په مقابل کېښی به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کېښی پوره پوره اجر و نه ورکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به ووېستل شی. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاڅه کړل، نو حق تعالی حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احادیثو په موجب قیامت ته نژدی لکه چه دنیا له کفر، او ضلالت، دجالیت او شیطنت ځنی دکه شی نو حق سبحانه وتعالیٰ به د بنی اسرائیلو وروستنی پیغمبر یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلین یعنی حضرت محمد رسول الله سیدالاولین والآخرین صلی الله علیه وسلم د یوه ارشد او اصلح خلیفه په حیث راولیږی، او دنیا ته به ښکاره کړی چه د پخوانیو رسولانو تعلقات د خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له دربار سره څه دول (طریقه) دی؟ مسیح علیه السلام به د (دجال) قاتل شی او د هغه اتباع یهودان به گرد (تول) سره تولوی او وژنی به ئی او هیڅ یو یهودی به ځان تری نشی ژغورلی (ساتلی) تر دی چه کانی او بوتی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا یهودان ولاړ دی - راشی! او وئی وژنی مسیح علیه السلام به صلیب ماتوی او د نصرانیانو باطل عقائد به اصلاح کوی. او د گردی (تولی) دنیا خلق به د ایمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت کښی به گردی (تولی) جگری سره فیصله کیږی او تول مذهبی اختلافات به له څرمی (سیلمی) ورک شی. او یوازی د یوه خدای حق دین «اسلام» به پاتی شی، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿فَلَمَّا زَوَّجْنَاكَ لِلْإِسْلَامِ إِذَا الْكَافِرُونَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾ (۶ جزء د النساء ۱۵۹ آیه ۲۲)

رکوع) چه د هغه پوره تقریر او د مسیح علیه السلام د رفعی کیفیت به د «النساء» په سورت کښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ثُمَّ إِلَّامَرْجِعُهُمْ﴾ الایة - یوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلکه له دنیا او آخرت دواړو سره تعلق لری لکه چه د وروستنی تفصیل په موقع کښی د ﴿فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ لفظ په ښکاره دول (طریقه) سره شهادت راکوی او دا د دی قرینه ده چه د ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ معنی د قیامت قرب دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له قیامت څخه پخوا داسی یو مبارک وخت هر ورو (خامخا) راتلونکی دی چه گرد (تول) اختلافات به له منځه ورک او یو صحیح دین به پاتی شی (ولله الحمد اولاً و آخراً) د دی آیت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په کلیاتو کښی ئی لیکلی دی چه **التوفی الاماتة وقبض الروح وعليه استعمال العامة. او الاستيفاء واخذ الحق و عليه استعمال البلغاء** د عوامو په نزد د «توفی» معنی مر کول دی او د سا وښکلو په مواردو کښی استعمالیږی لیکن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی کبله (وجی) کیږی چه په موت کښی خاص عضو نه بلکه د الله تعالیٰ له لوری پوره روح اخیستل کیږی اوس ئی داسی فرض کړئ که الله تعالیٰ د چا سا (روح) د هغه د وجود سره یو ځای واخلی نو هغه ته په طریق اولی سره «توفی» ویل کیږی. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض لیکي دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی کومه ضابطه بیان کړی ده کله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت ځنی بله معنی نه تری اخیسته کیږی هوا څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن ځنی په جلا (جدا) کیدلو سره کیږی نو ځکه د کثرت او عادت په ملاحظه زیاتره د موت لفظ ورسره لیکي که نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لکه چه په

﴿اللَّهُ يَتَوَلَّى الْإِنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَاقِبِهَا﴾ ۲۴ جزء د الزمر ۴۲ آیت ۵

رکوع کبئی د توفی النفس «قبض الروح» دوه صورتونه بشوولی شوی دی یو مرگ او بل خوب په دی تقسیم کبئی هم د (توفی) مفعول «النفس» واقع شوی دی. او د «حین موتها» قید ورسره زیات شوی دی او دا ئی راښوولی دی چه «توفی» او «موت» دوه سره بیل بیل شیان دی اصلی خبره دا ده چه د روح قبض مختلفی درجی لری یوه درجه ئی د مرگ په وخت کبئی او بله درجه ئی د خوب په وخت کبئی لیدله کیوی له قرآن کریم څخه دا معلومیږی چه پر دی دواړو باندی د «توفی» د لفظ اطلاق کیږی او په دی کبئی د موت څه تخصیص نشته. ﴿يَتَوَلَّى الْإِنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾

(۷ جزء د الانعام ۶۰ آیت ۷ رکوع) اوس څرنگه چه خدای جل جلاله په دی دواړو آیتونو کبئی په خوب باندی د «توفی» اطلاق کړی دی حال دا چه په خوب کبئی د روح قبض پوره هم نه وی. هم داسی که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آیتونو کبئی د «توفی» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» باندی کړی شوی وی نو کومه استحاله به لازمیږی؟ بالخصوص کله چه دا هم ولیدل شی چه د مرگ، او خوب په نسبت د (توفی) د لفظ استعمال هم دی پاک قرآن شروع کړی دی. پخوانی جهال عموماً له دی حقیقت ځنی خبر نه وو چه آیا په خوب کبئی یا په مرگ کبئی الله تعالی له چا ځنی کوم شی اخلی که نه؟ نو ځکه د «توفی» د لفظ استعمال پر موت او خوب باندی د دوی په منځ کبئی شائع نه ؤ اول ځلی پاک الله د موت او خوب په حقیقت باندی د رڼا اچولو له امله (وجی) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرگ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کبئی هم هم دا (توفی) استعمال کړی. په هر حال په دی آیت کبئی د جمهورو په نزد له

(توفی) ځنی موت نه دی مراد او له (ابن عباس «رض» ځنی دیر صحیح روایت هم دا دی چه مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته ځیږولی شوی دی. کما فی «روح المعانی» وغیره. له ژوندی پورته کولو یا د دوهم ځلی راښکته کیدلو ځنی انکار کول له هیڅ سلف او خلف څخه نه دی منقول شوی بلکه په (تلخیص العبیر) کبئی (حافظ ابن حجر رحمة الله علیه) په دغه باره کبئی د اجماع نقل کوی او (ابن کثیر رحمة الله علیه) او نورو د نزول حدیثونو ته متواتر ویلی دی، او په «اکمال اکمال المعلم» کبئی له امام (مالک رحمة الله علیه) ځنی دا مسئله صریحاً نقل شوی ده. بیا په هغو معجزو کبئی چه مسیح علیه السلام ښکاره کړی دی برسیره پر نورو حکمتونو د

ده له «رفع السماء» سره یو خاص مناسبت هم مونده کیږی. مسیح علیه السلام له اوله داسی تنبیه فرمایلی وه کله چه د ختو یوه غیږه زما له پوکولو ځنی په اذن د الله سره الوتونکی جوړیږی، او مخ په پورته الوځی، نو آیا هغه بشر ته چه پر ده باندی الله تعالی د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمایلی دی او د «روح القدس» له پوکی (نفخی) ځنی پیدا شوی دی، دا امر ممکن نه دی چه د الله تعالی په حکم سره والوځی او ځان آسمان ته ورسوی؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او غو الفاظو له ویلو ځنی د الله تعالی په حکم سره ږانده او ابرصان (برگ) او جذامان او نور جوړیږی او مری ژوندی کیږی که دا شخص پخپله د دی د کون او فساد له عالم

ځنې خپل ځان جلا (جدا) کوی او تر زرهاو کلونو پورې لکه پرېشتي په آسمان کېنې ژوندی، روغ رمت اوسپړی نو په دې کېنې څه استبعاد دی؟ **قَالَ قَتَادَةُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَطَارَ مَعَ الْمَلَائِكَةِ فَهُوَ مَعَهُمَ حَوْلَ الْعَرْشِ وَصَارَ انْسِيَا مَلَكِيَا سَمَاوِيَا اَرْضِيَا** «بنوی» په دې موضوع باندې ځان ته کتابونه او رسالې خوری شوی دی. مگر زه د علماؤ توجه د علامه سید محمد انور شاه کشمیری طال بقائه د «عقیده الاسلام» د رسالې لوستلو ته راگرځوم چه د هغه د علمی لعلونو او جواهرو ځنې مستفید شی! زما په نظر بله داسې کومه جامعه رساله پر دې موضوع باندې نه ده لیکلې شوی.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالدِّكْرِ الْحَكِيمِ ۝۵۱ اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ ۝۵۲

دا (چه تیر شول) مونږ ئی لولو پر تا (ای محمده!) له آیتونو او دین (پا) پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هیڅ تغئیر او تبدیل نه لری) بیشکه مثل (صفت) د عیسیٰ په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا ئی وویل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دې خبرې باندې زموږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ډیری جګړې وکړې چه عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله تعالی زوی دی نو په پای (آخر) کېنې ئی وویل «که عیسیٰ د الله زوی نه دی نو ته ووايه چه پلار ئی څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کېنې دا آیت نازل شو چه آدم علیه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس عیسیٰ علیه السلام پلار نه لری نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کېنې کومه عجیبه خبره نه ده «موضح القرآن» نو په دې حساب سره ښائی چه آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی ووايه شی ځکه چه ستاسې په زعم دلته زورور دلائل شته حال دا چه د دې خبرې ویونکی هیڅوک نه دی.

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ۝۵۳

حق (هغه دی چه) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسیٰ په شان کېنې) نو مه کیږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلی ده هغه داسی حقه ده چه د شک او شبهی هیڅ ځای پکښی نشته او په صحیح او حقیقی خبره باندی په پوره ډول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا
وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَذِبِينَ ﴿٣١﴾

نو هر څوک چه جگړه کوی له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښی وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندگی او نبوت) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسی او ښځی زمونږ او ښځی ستاسی او ځانونه خپل او ځانونه ستاسی بیا به التجا عاجزی وکړو (په دعا کښی) نو ویه مگرځوو مونږ (ویه وایو) لعنت د الله په دروغچنانو باندی.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږی نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چه د هغی له پاره داسی یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو چه دواړه ډلی دی له خپل اولاد سره راحاضری شی! او د زړه له کومی دی په ډیر اصرار او عاجزی سره داسی دعاوی وکړی «هر یو له مونږه ځنی چه دروغ وائی په هغه باندی دی د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولویږی!» دا د «مباهلی» اقدام په اول سر کښی د دی خبری اظهار کوی چه کومه ډله تر کومی اندازی پوری پخپلو زړونو کښی پخپل صداقت او حقانیت باندی باور او یقین لری؟ لکه چه د «مباهلی» د دعوت له اوریدلو ځنی وروسته د نجران جرگی مهلت واخیست، او ونی ویل چه «مونږ په دی مورد کښی مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکی کښی د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو ډلی! تاسی پخپلو زړونو کښی په یقین سره گرد (ټول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبی دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافی فیصلی او ښکاره خبری کړی دی او تاسی ته دغه خبره هم څرگنده ده چه الله د اسمعیل علیه السلام په اولاده کښی د نبی د لیږلو وعده کړی ده. او هیڅ لری نه ده چه دا به همغه نبی وی. نو له نبی سره د کوم قوم د مباهلی او ملاعنی کولو هم دا نتیجه کیدی شی چه د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب ځنی نه خلاصیږی. او د نبی د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوری پاتی کیږی. ښه خو به دا وی چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکړو او د خپلو کلیو په لوری بیرته لاړ شو ځکه چه له گردو (تولو) عربو سره د جنگ کولو قوت په مونږ کښی نشته» د نجرانیانو د جرگی گردو (تولو) سړیو هم دا تجویز ومانه. او زموږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری وررهی (ورروان) شول. په هم دی وخت کښی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمی، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندی وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترگی په دی نورانی صورتونو باندی ولگیدی بی واکه ئی وویل چه «زه هسی پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنی وخوځولی شی، نه چه د دوی له «مباهلی» ځنی مونږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجی) یو نصرانی هم په ځمکه کښی پاتی نشی» بالاخر دوی مقابله پریښوده او روغه ئی سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئی ومنله او صلحه ئی سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کړی وی نو دا کرده (توله) وادی (بیډیا) به اور گرځیدلی وی او پر دوی باندی به اوریږه او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی دول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښی به گرد (تول) نصرانیان مړه شوی وی.»

تنبیه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلی» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلی» اثر به همغسی ظاهریوی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلی» ځنی ظاهر کیدونکی ؤ؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقی او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو ځنی معلومیږی چه د «مباهلی» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مگر په هغو شیانو کښی چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلی» کښی دی کوچنیان (ماشومان) او ښځی هم شاملی کړلی شی او نه به پر «مباهله» کونکو باندی د هغه دول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زموږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلی» له امله (وجی) راته، بلکه دا یو دول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه څخه د مجادلی، مباحثی او مناقشی ابواب ترل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یواځی له معاند کاذب سره دی وشي. (ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی «ثم قال الله تعالیٰ أمراً رسوله صلی الله علیه وسلم ان یباهل من عاند الحق فی امر عیسیٰ علیه السلام بعد ظهور البیان» والله اعلم

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمی چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مگر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباهلی له بلنی څخه دا راڅرگنده شوه چه مباهله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښی د مسیح علیه السلام په باره کښی ویلی شوی دی، هغه حق او رښتیا دی. او د الله تعالی دربار له هر ډول (طریقه) شرک او پلار او زویتوب او نورو تعلقاتو ځنی بیخی مبراء او پاک دی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٠﴾

او بیشکه الله خامخا هم دی ډیر غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغسې معامله وکړی چه د هر یوه له حاله سره هغه وړ (لائیق) او مناسبه وی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٣١﴾

نو که وګرځیدل دوی (ایمان ته ئی شا کړه او اسلامی احکام ئی ونه منل) پس بیشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړی دوی ته).

تفسیر: که نه ئی په دلائلو سره منی او نه «مباهلی» ته تیارېږی نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښی د خپلو عقایدو پر صداقت باندی څه یقین او باور لری، یوازی فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهیږه چه گرد (تول) مفسدان د الله تعالی تر نظر لاندی دی (او بی له مجازاتو ئی له سره نه پرېږدی).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ

ووايه (ای محمد!) چه ای اهل کتابو! راځئ تاسی په طرف د یوی کلمی (خبری) چه برابره ده په منع زمونو او ستاسی کښی (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مګر یوازی د الله او شریک به نه نیسو په الله پوری هیڅ شی او نه به نیسی ځینی زمونو ځینی نور خدایان غیر له الله (لکه چه تاسی کتابیان احبار او رهبان نیسئ)،

تفسیر: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم د (نجران) جرگی ته وفرماییل «اسلموا مسلمانان شی!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی ښکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کونکي وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالی په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنگ او ډول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالی همغه رب العلمین جل وعلی شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کری شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالی په توحید او خپل ځان مسلمان گڼلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ گرد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واوړی! او په هغی کښی نوری کوتی ونه وهی! او حقیقت ئی وانه وړی! دی خبری ته دیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولی، عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپاری! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندگی ونه کری! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالی سره مل او شریک وگڼی! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکړی چه هغه یوازی له الله تعالی سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایی! یا له شرعی نصوصو ځنی سترگی مه پتوی! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لری! لکه چه د ﴿إِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ له تفسیر ځنی دا خبره راڅرگندیږی. ځکه چه دا گرد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿۳۱﴾

نو که وگرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واړوله) پس ووايي تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شی تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یی).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالی ځنی غاری غروئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی ټینگ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالی ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منی!

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ
إِلَّا مِنْ بَعْدِهَا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا
لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ای اهل د کتابو! ولی جگره کوئ تاسی (به شان د) ابراهیم کنی (به دی
شان چه هر یو له تاسی ئی پخپل دین گنئ) حال دا چه نه دی نازل کری
شوی تورات او انجیل مگر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیڅ عقل
نه لرئ تاسی (چه داسی چتی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شی تاسی
هغه کسان یی چه جگره مو کری ده (له دیره حماقته) په هغه شی کنی چه
ؤ تاسی ته په هغه کنی څه علم نو ولی جگره کوئ تاسی په هغه شی کنی
چه نشته تاسی لره په هغه کنی هیڅ علم، حال دا چه الله پوهیږی (په هغه
شی هم چه تاسی پکنی جگره کوئ) او تاسی نه پوهیږئ (جاهلان یی)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کنی گرد (تول) سره مشترک وو، هم داسی د
ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کنی هم تول سره شریکان وو او له یهودانو او
نصرانیانو ځنی هری دلی بیله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زمونږ په دین ؤ، یعنی (معاذ
الله) یهودی یا نصرانی ؤ. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو
پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنی نازل شوی
دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنگه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه)
چه تاسی یهودی یا نصرانی یی، په دی وصف او معنی پخپله موسی یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم
یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت
زمونږ له مذهب سره ډیر نژدی ؤ، نو دا هم غلطه ده، ځکه چه تاسی په دی باندی له کومه پوه
شوئ؟

دا خو ستاسی په کتابونو کنی نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ته خبر درکری شوی دی
او نه تاسی د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شی، نو بیا په داسی خبره کنی جگره کول،
چه د هغی هیڅ علم او پوهه له هیچا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د
هغو شیانو په نسبت چه تاسی لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه ؤ مثلاً د
مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور. نو

تاسی ولی په هغو مواردو کېنې سره جگړه کوئ؟ چه تاسی بیخی له هغو څخه بې خبره یی او له سره پری نه پوهیږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهیم علیه السلام څه ؤ؟ او نن په دنیا کېنې د کومی دلی مسلک هغه ته ډیر نژدی دی؟

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۷۰﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالی په باره کېنې فرمائی چه) نه ؤ ابراهیم یهودی او نه نصرانی ولیکن ؤ دی حنیف (مائل له گردو (تولو) باطلو مذاهبو څنی حق دین ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله. د «حنیف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندې برابر درومی او نوری گردی (تولی) باطلی لاری پریودی. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسی پخپله اټکل وکړئ! چه نن کومی دلی له گردو (تولو) څنی خپل غیر مشروع تعلقات شکولی (پریکړی) دی؟ او د الله تعالی لاره ئی ټینګه نیولی ده؟ او خپل ځان ئی بیخی الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات اشبه او نژدی وی.

تنبیه: دلته د «مسلماً» څنی د اسلام څخه خاص محمدی شریعت مرادول ضروری نه دی. ځکه چه معنی ئی تش تسلیم، تفویض او فرمان منل دی چه هغه د گردو (تولو) انبیاء دین دی. خو

ابراهیم علیه السلام په دی خصوصیت سره دا نوم او لقب زیات روڼ کړی دی ﴿إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّكَ أَسْلِمْتُ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (د البقرة ۱۳۱ آیه ۱۶ رکوع) د حضرت ابراهیم علیه السلام د ژوندانه د سوانحو یو یو حرف دا راښی چه دی سر تر پایه د اسلام او تسلیم او په قضا باندې د رضا حقیقی مجسمه او مصداق ؤ. د اسمعیل علیه السلام د ذبحی په واقعه کېنې د ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّاهُمَا﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډیر وضاحت او صراحت سره ښکاروی. «اللهم صل وسلم وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید»

إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لِلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا

بیشکه دیر نژدی له خلقو نه ابراهیم ته هرومرو (خامخا) هغه کسان دی چه متابعت ئی کړی ؤ د ده (یعنی خپل امت ئی) او دا نبی (محمد) دی او هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی (له محمدی امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانی امت زیات مناسبت درلود (لرلو). او په وروستنیو امتونو کښی ئی محمدی امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښی له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لری. او د دی امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره دیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغی دعا او غوښتنی سره سم راغلی دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیه ۱۵ رکوع کښی مو د هغه تلاوت وکړ ﴿رَبَّنَا وَإِنَّهُمْ فِتْنَةٌ رَبَّنَا﴾ - له هم دی امله (وجی) د (حیثی) نصرانی پاچا (نجاشی) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ویلی ؤ، ښائی د هم دی راز (قسم) مناسباتو له امله (وجی) په درود شریف کښی «کما صلیت علی ابراهیم» فرمایل شوی دی یعنی له هغه نوعيته او نمونی «صلوة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندی دی نازلوه په (جامع ترمذی) کښی دا حدیث راغلی دی «ان لكل نبی ولایة من النبیین وان ولیی ابی و خلیل ربی» د دی مضمون تفصیل به وروسته راځی (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ ﴿۳۸﴾

او الله ولی (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستی کوی او ښه اجر ورکوی)

تفسیر: یعنی د خپلی لاری په حقانیت باندی د بل موافقت او مشابعت یواځی هلته دلیل راوړل کیږی کله چه پخپله په ده باندی وحی نه راځی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولی» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندی درومی «مو ضح القرآن».

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۳۹﴾

دوست گنی هیله (امید) کوی یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دی چه (په

کوم قسم وېښويی) گمراه کړی تاسی او نه گمراه کوی (په واقع کېښی نه ښويی) دوی مگر نفسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کیږی) او (په دی) نه پوهیږی دوی.

تفسیر: پخوا ئی ویلی ؤ «والله ولی المؤمنین» دلته ئی راوښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالی دی نو ستاسی مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هیڅ نشی چلیدی. بیشکه چه غینی کتابیان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری ځنی واپړی، خو مسلمانان د دوی په جال کېښی نه ښلی. هو! دغه خلق خامخا پخپله گمراهی او وبال کېښی زیادت کوی. او د دوی د دی اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بیرته ور رسیدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهیږی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٦٠﴾

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسی شاهدان یئ (اقرار کوئ په حقانیت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسیر: یعنی تاسی په (تورات) او نورو باندی قائلان یئ! چه په هغو کېښی د (محمد النبی رسول العربی صلی الله علیه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زیری شته او په هغو باندی تاسی ښه خبر یئ او په پټو مرکو کېښی تاسی پر دی شیانو باندی اقرار او تصدیق هم کوئ! نو بیا ظاهراً او په ښکاره ډول (طریقه) ولی له هغو ځنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ایمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبیاء تصدیق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه پوهیږئ چه له قرآن عظیم الشان ځنی انکار په حقیقت کېښی له گردو (تولو) پخوانیو آسمانی کتابونو ځنی انکار دی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلُسُّونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

ای اهل د کتابو! ولی ګډوئ تاسی حق له باطلو (خپل دروغ له رښتیا آسمانی کتابونو) سره؟ او پټوئ تاسی حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلطولو او پټولو)

تفسیر: دوی د «تورات» ځینی حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وچی) بیخی لغو کړی وو په ځینو آیاتو کېنې ئی لفظی تحریفات او د ځینو معنی ئی بدله کړی او ځینی شیان ئی لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پټ کړی وو، او څوک ئی پری نه خبرول.

وَقَالَتْ طَآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ الْمُنَوَّلَاتِ أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا
وَجَهَ النَّهَارِ وَالْأَمْرُ وَالْآخِرَةُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

او وویل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځی کېنې او کافران شی (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورځی کېنې له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وگرځی

تفسیر: په دی آیت کېنې د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کېږی، چه یو له هغو ځنی دا ؤ، چه د دوی ځینی سړی د گهیځ (سحر) په وخت کېنې په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئی لمنځونه کول او د ماښام په وخت کېنې به ئی ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ ځنی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئی راکړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راڅرگند نه شول نو ځکه له اسلامه ځنی بیرته اوږو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وچی) به نور ډیر ضعیف الایمان کسان هم بیرته آوښتل، او داسی به ئی گڼل چه ضرور به د اسلام په دین کېنې دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلقو وروسته د هغه له منلو ځنی له هغه څخه مخ واړاوه او هم د عربو په جاهلانو کېنې د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له گردو (ټولو) ځنی به ئی پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِاللَّهِ تَعَالَى دِينُكُمْ

او مه منئ تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مگر د هغه چا چه متابعت ئی کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په ډول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان څرگندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسې یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کوونکی دی ځینو د ﴿وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِاللَّهِ كَيْفَ دُيِّنَ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری ډول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلکو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی تگ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی - یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مردان شی.

قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووايه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کېښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه گمراه کیږی.

أَنْ يُؤْتِيَ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّكُمْ عُنْدَ رَبِّكُمْ

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد گڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یواځی د رخی (کینی) او حسد له امله (وچی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کېښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو تل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کېښی یواځی هم دا زمونږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر مونږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په مونږ کېښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو اميان له دى فضل او كمال سره څه تناسب لرى؟» مگر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظيم الشانه پخوانى وينا نشي غلطيدى چه په هغى كښى دا رابښوولى شوى ؤ چه الله تعالى به د بنى اسرائيلو په ورونو بنى اسماعيلو كښى موسى عليه السلام غوندى د مستقل شريعت خاوند يو نبى راوليږي، او خپل كلام لوى قرآن به د هغه په خوله كښى واچوى ﴿وَإِنَّا إِلَهُكُمْ رَبُّوهُ﴾ (۲۹ جزء د المزمّل ۱۵ آية ۱ ركوع) لكه چه بنى اسماعيلو ته دا لوى دولت ور په برخه هم شو، او دوى د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبي جدوجهد په ميدان كښى نه يوازى له بنى اسرائيلو څڼى، بلكه له ټولو نړيوالو څڼى وړاندې تللى دى. فالحمد لله على ذلك.

تنبیه: د دى آيت تقرير په څو څو ډوله (طريقو) سره كړى شوى دى. خو مونږ همغه تقرير غوره كړى دى، چه د هغه په طرف د (شيخ الهند «رحمة الله عليه») دغه ترجمه اشاره كوي «او دغه كړد (ټول) شيان د دى له پاره دى چه بل چا ته هم ولى وركړ شو هغه شى چه تاسى ته دركړى شوى ؤ، يا دوى ولى غالب شول پر تاسى ستاسى د رب په حضور كښى.»

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾
يَحْتَضِرُ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٣٠﴾

ووايه (اى محمده!) چه بيشكه فضل (علم او حكمت) په قدرت د الله كښى دى وركوي ئى هغه چا ته چه اراده وكړى او الله پراخ دى (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه عالم دى (د احسان په اهل هم) خاصوى په مهربانى خپلى (چه اسلام يا قرآن يا نبوت دى) هغه څوك چه اراده وكړى او الله څښتن (خاوند) د فضل (مهربانى) ډيرى لوئى دى (پر مؤمنانو باندې).

تفسير: يعنى د الله تعالى په خزانو كښى څه كمى نشته، او همغه پوهيږي چه كرامت د چا برخه ده د نبوت، شريعت، اسلام، ايمان، برهان او د هر راز (قسم) مادى او روحانى فضائلو او كمالاتو تقسيمول د هغه په قدرت كښى دى، هر كله، هر چاته، هر شى چه مناسب ويولى هغه وركوي. ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ (۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آيت ۱۵ ركوع).

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَن إِنْ تَأْمَنَهُ يَقْطِرْ رِيًّا إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَن إِنْ تَأْمَنَهُ
يَدِينَارًا لَا يُؤَدِّي إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا

او غینې له اهل د کتابو هغه څوک دی که امین کړی ته دی په ډیر مال باندې نو بیرته به وسپاری دا (مال) تاته او غینې له دوی څخه هغه دی که امین کړی ته هغه په یوه دینار باندې نو اداء به نه کړی دی دا دینار تاته مگر که ئی ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دیني خیانت او نفاق په سلسله کېنې د دنیوی خیانت ذکر هم راغی، چه له هغه غنې دا خبره هم راڅرگندیږي هغه کسان چه د لږ شی له امله (وځی) خپل نیتونه خرابوی او د امانتداری رعایت نه کوی نو له دوی غنې څرنگه داسی هیله (امید) او توقع کیدی شی چه په دیني معاملاتو کېنې امین ثابت شی په دوی کېنې ډیر داسی کسان شته دی چه له هغو سره زیات مال لا غه؟ که یوه طلا هم امانته کیښوده شی نو لږ موده وروسته پری منکریږي او تر څو چه څوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوی په سر باندې ولاړ نه وی نه ئی ادا کوی مگر په دی کېنې شک نشته چه دوی ټول سره یو شان نه دی په دوی کېنې غینې داسی کسان هم شته که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډیری هم کیښوده شی نو یو بخرکی به هم تری خیانت نه کړی خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دی چه له یهودیت غنې بیزار کیږي او د اسلام په دائره کېنې ننوځی لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّينِ سَبِيلٌ

دغه (په امانت کېنې خیانت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندې په (حق) د دی امیانو کېنې هیڅ گناه (چه مالونه ئی وخورو)

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره ئی دا مسئله جوړه کړی ده، چه «د عربی امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کېنې نه دی داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشی روا دی. که د نورو مذاهبو په امانت مال کېنې خیانت وکړ شی نو په هغه کېنې هم هیڅ گناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راڅرغیدلی او مسلمانان شوی دی الله تعالی د هغوی مال مونږ ته حلال څرغولی دی». (نو «الله جل وعلی شانه» د دغو کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کېنې چه د داسی شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوی، داسی فرمانی)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کنی) حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دغو دروغو ترلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبوی په امانت کنی د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زمونږ د فقهی کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کنی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٥١﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته! هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزگاری وکړی (ځان وساتی له کفر او خیانت) نو بیشکه الله دوست گڼی پرهیزگاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدی کنی به ولی گناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندگانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتی) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کنی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ عَهْدَ اللَّهِ وَآيْمَانَهُمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کنی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کنی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ښی کړی دی ټینگ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کنی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راغی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله عليه ليكي «دا د يهودانو صفت و چه (الله تعالى) له دوی غنی اقرار اخیستی و او دوی ته ئی قسمونه ورکړی و چه له هر نبي سره به مرستی کوئ! بیا دوی د دنیوی مقاصدو له امله (وجی) له هغه غنی واوښتل او هر هغه څوک چه د دنیوی گټی اخیستلو له پاره په دروغو قسمونه وځوری د ده حال هم دا دی.»

أُولَئِكَ لَإِخْلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

دغه کسان نشته هیڅ برخه د دوی دپاره په آخرت کښی او نه به خبری وکړی له دوی سره الله (په خوښی) او نه به وگوري دوی ته (الله په رحم سره) په ورځی د قیامت کښی او نه به پاک کړی دوی (الله له کفره) او (شته) دوی ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوی).

تنبيه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷۴ آية ۲۱ رکوع کښی تیر شوی دی، هلته دی د دی الفاظو تشریح وکته شی!

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونِ السِّنَّةَ الَّتِي كُتِبَ لِتَنْصِبُوهُ
مِنْ الْكِتَابِ وَمَا هُمْ مِنْ الْكِتَابِ يَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

او بیشکه غځینی له دوی څخه خامخا یو فریق دی چه اړوی دوی ژبی خپلی په (لوستلو د) کتاب کښی (محرف ته) له پاره د دی چه وگنئ تاسی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (منزل) څخه، او وائی دوی چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دی حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه راغلی) له (جانبه د) الله،

تفسیر: دا د کتابیانو د تحریف د حال بیان فرمائی یعنی په آسمانی کتاب کښی ئی د داسی

شیانو زیادت او تنقیص وکر او بیا ئی په هسی دول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندی تیروتل او داسی به ئی گنل چه دا گرد (تول) آسمانی کتاب دی او برسیره پر دی په خپلو ژبو سره به ئی ویل چه دغه د الله تعالی له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښی موجود ؤ او نه د الله تعالی له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه پخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعی هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه گانه ځکه چه په هغه کښی ئی دول دول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئی تحریفات کړی وو هغه د (بائیل، انجیل) نسخی چه نن ورځ په دنیا کښی شته د هغوی په منځ کښی هم داسی شدید اختلافات موندل کیږی چه سری ورته حق حیران پاتی کیږی او داسی مضامین هم په کښی لوستل کیږی چه سری له واره پری پوهیږی چه دا هیڅکله د الله تعالی له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعانی» کښی راغلی دی او د تحریف په اثبات کښی زموږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) ډیر مفصل بحثونه کړی دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ مَا كَانَ لِבَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِّي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائی دوی (یعنی کتابیان) په الله باندی دروغ حال دا چه پوهیږی دوی (پخپلو دروغ ویلو) نه ښائی هیڅ بشر ته چه ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائی خلقو ته چه شی تاسی بندگان (عبادت کوونکی) ما لره بی له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرگی د خبرو او اترو په ترڅ کښی ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلی وو «ای محمده! آیا ته داسی غواړی چه مونږ ستاسی همغسې عبادت وکړو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوی؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه مونږ د غیر الله عبادت وکړو. یا نورو ته د هسی کارونو دعوت ورکړو. حق تعالی مونږ د دی کار له پاره نه یو رالېږلی» نو د دی خبری په نسبت دا آیت نازل شو یعنی هر هغه بشر ته چه حق تعالی کتاب او حکمت او د فیصلی قوت ورکړی او د رسالت په منصب باندی ئی سر لوری وگرځوی چه دی په ډیر ښه دول (طریقه) سره د الله تعالی پیغام نورو خلقو ته ورسوی او د بندگی او د وفاداری په طرف ئی متوجه کړی د هغه کار هیڅکله داسی نشی کیدی چه خلق د الله تعالی له خالصه بندگی ځنی واپوی او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندگی ته ئی ویلی.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه څوک چه د هر منصب وړ (مستحق) او لائق گرځولی او رالیږلی ئی ؤ هغه په واقع کېنی د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو ږومی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (گوری)

(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کېنی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟

(۲) د حکومت د احکامو په تعمیل او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او ټینګولو کېنی تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورڅخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نائب الحکومه او سفیر نه ټاکي (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنگه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هو! باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د وړپېندلو امکان شته چه د هغه وزیر، نائب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت،

بغاوت، یا د هغه له رضا څخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کېنی د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعاری څنی د یوه ویشته په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاء د عصمت مسئله څرګندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمه الله علیه فی البحر - وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمه الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان څنی هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کېنی د بغاوت امکان چیری پاتی کیږی؟ له دی څنی د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ؤ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.

تنبیه: په ﴿مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُبَدِّلُوا آيَاتِنَا﴾ - کښی د ابوحیان رحمه الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُبَدِّلُوا آيَاتِنَا﴾ کښی. یا په ﴿وَمَا كَانَ لِقَوْمٍ أَنْ تُبَدِّلُوا آيَاتِنَا﴾ کښی دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ٩

ولیکن (وانی چه) شی تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه یی تاسی چه

ښوونه کوي (خلقو ته) کتاب (شرعی احکام) او په سبب د دی چه یی تاسی چه تدریس کوي (او درس اخلی پخپله دا کتاب لولی او نورو ته ئی هم لولوي)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی «هر هغه څوک چه د الله تعالی له جانب په نبوت سره وستایل شی او دی خلق له کفر او شرک ځنی راباسی او د مسلمانی په لوری ئی راوی نو بیا به دی څرنګه هغو ته کفر ورزده کوي؟ هوا تاسی ته (ای کتابیانو) داسی ویل کیږی چه له تاسی ځنی هغه کسان چه پخوا له دی نه دیندار ؤ، اوس د هغوی په شان دیندار او د کتاب لوستونکی او زده کوونکی نه دی پاتی او زما په صحبت کښی اوس ممکن دی چه همغه کمال بیا حاصل کړئ! او عالم، حکیم، فقیه، مدبر، عارف، متقی او ښه الله پرست شی! او دا شرف تاسی ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهیدلو او پوهولو څخه په لاس درتلی شی.

وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ أَرْبَابًا

او نه کوی امر تاسی ته (الله یا نبی) د دی چه ونیسی تاسی پرښتی او انبیاء خدایان

تفسیر: لکه چه نصرانیانو مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام ته او ځینو یهودانو عزیر علیه السلام ته او ځینو مشرکینو پرښتو ته خدایان ویل. هر کله چه پرښتی او رسولان له الله جل جلاله سره په خدائی کښی نشی شریک کیدی نو تیږی (ګټی)، صلیب او نور په کوم شمیر کښی راځی.

أَيَا مَرْكُومًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

آیا امر کوی (الله یا نبی) تاسی ته په کفر سره وروسته له دی نه چه یی تاسی مسلمانان (غاړه ایښودونکی شرعی احکامو ته).

تفسیر: یعنی رومي نبیانو کوښښ وکړ چه خلق ربانی د الله خاص بندګان، موحدین او مسلمانان وګرځوی هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آیا هغوی بیا دوی د کفر او شرک په لوری بیایی او خپل هغه زیار (کوشش) او ګرد (تول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بریادوی دا خبره فهم ته نشی راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
تُحِبُّونَ أَنْ تَقُولُوا مَعْكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ
قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ أَصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له ټولو
انبیاءو چه خامخا هغه شی چه درکړم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت
(شرعی احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشی تاسی ته رسول (محمد) چه
مصدق (رېښتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هر ورو
(خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هر ورو (خامخا) مدد به
کوئ تاسی خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه
(ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کره) تاسی پر دی (ایمان او نصرت)
ټینگه وعده زما؟، وویل دوی اقرار وکړ مونږ (په دی)،

تفسیر: یعنی هیڅ یو نبی د خپلی بندگی تعلیم نشی ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندگی
ورېښی هو! رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو
ته دی غوږ کیږدی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه
الله تعالیٰ له خپلو انبیاءو علیهم السلام ځنی هم داسی ټینگ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله
له تاسی ځنی وروسته کوم نبی راشی چه یقیناً د پخوانیو انبیاءو علیهم السلام او د هغو د
کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه ډومبی نبی دی د
وروستنی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه
زمانی ته ورسېږی نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستنی
راتلونکی نبی باندی هر ورو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ ځکه چه
داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کېږی داخل دی. له دی عامی قاعدی ځنی د سپینی
ورځی په شان ښکاره ده چه زمونږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی
ایمان راوړل او د هغوی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له گردو (ټولو) پخوانیو انبیاءو علیهم
السلام ځنی اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو ځنی دا قول او اقرار اخیستی دی ځکه
چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود ؎ چه په «عالم الغیب» کېږی له پخوا څخه او په «عالم
الشهادت» کېږی له گردو (ټولو) انبیاءو علیهم السلام ځنی وروسته تشریف راوړونکی ؎ او له دوی
ځنی وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه ؎ او د هم دوی ذات کریم د گردو (ټولو) پخوانیو انبیاءو
او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لگوونکی ؎ لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم څخه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاءو علیهم السلام څخه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی «که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو)» او فرمایلی ئی دی «کله چه عیسیٰ علیه السلام راکشیوځی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی» په محشر کښی د کبری شفاعت له پاره له نورو ځنی پخوا وړاندی کیدل او د گردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کښی گردو (تولو) انبیاءو ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو ځنی دی اللهم صلی علی سیدنا محمد وعلی آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾

و فرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو ځنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کښی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوځ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

نو هر څوک چه بیرته وگرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا گرځوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له گردو (تولو) نبیانو علیهم السلام ځنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو څخه اخیستی دی اوس که په دنیا کښی کوم سری له هغه څخه مخ وگرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو ځنی وی. په (بائیل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کښی راغلی دی «ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه گرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاءو په ژبو سره له اول څخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو څخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شی چه دی تاسی ته ووائی، هغه گرد (تول) ومنع!

أَفَعَيِّرْ دِينَ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

آیا نو غیر له دین د الله غنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره .

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالیٰ کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسیدی د هغه په مقابل کښی غاړه کیږدئ! نو اوس کوم احکام او هدايات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالیٰ دین دی. آیا تاسی هغه پریږدئ؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوئ؟ ښه وپوهیږئ چه د الله جل جلاله د دین له پرېښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیچیری نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او گرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندگانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی غنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو او مشیت او ارادو تابع وی.

وَالَّذِينَ يُرْجَعُونَ ﴿٨٩﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د گردو (تولو) ډومبنيو او وروستنیو ورتگ د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تیت سترگی وی.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ عَلَىٰ اِبْرٰهِيْمَ وَ
 اِسْمٰعِيْلَ وَاسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطَ وَمَا اُوْتِيَ مُوسٰى وَ
 عِيسٰى وَالتَّبٰيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ لَا نَفَرَقْ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ
 لَهُ مُسْلِمُوْنَ ﴿٣٧﴾

ووايه (ای محمده! کتابیانو ته چه) ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (چه قرآن دی) او پر هغو (لسو صحیفو) چه نازلی کړی شوی دی پر ابراهیم او (پر) اسمعیل او (پر) اسحق او (پر) یعقوب او (پر) اولاده «د دوی» باندی او (پر) هغو چه ورکړی شوی دی موسی ته (چه تورات دی) او عیسی ته (چه انجیل دی) او نورو انبیاء ته (چه نور آیتونه دی) له (جانبه د) رب د دوی (حال دا چه) نه کوو فرق په منځ د هیڅ یوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کښی او داسی نه کوو چه ځینی به منو او ځینی به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی هر هغه څه چه په هره زمانه کښی د الله تعالی له جانبه نازل شوی یا کوم رسول ته ورکړی شوی دی مونږ هغه گرد (تول) بلا تفریق منو. دا خبره د یوه حکم منونکی مسلم له وصف او شان ځنی لری ده چه لکه کتابیان ځینی رسولان ومنی او ځینی ونه منی. گواکی په آخر کښی ئی د ﴿وَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ له ویلو څخه د اسلام حقیقت راوښود او خبر ئی راکړ چه اسلام د هیڅ یوه حقانی رسول او د هیڅ یو آسمانی کتاب تکذیب نه کوی بلکه گرد (تول) شرعی احکام په دیر محبت او اهتمام سره قبلوی. او د اسلام په نزد څرنگه چه د لوی قرآن او د عربی نبی علیه السلام نه منل کفر دی هم داسی له بل کوم نبی علیه السلام او آسمانی کتاب ځنی انکار کول هم کفر دی. بیشکه د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم شان ښائی چه هم داسی وی چه دی د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو او رسولانو مصدق شی او په دی ډول (طریقه) سره هغو گردو (تولو) اقوامو ته چه د دوی له پاره محلی او مقامی (نذیر) او (هادی) راغلی ؤ د جمعیه الکبری تر لوی جنزی لاندی د جمع کیدلو لاره وروښی.

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آیت ۱۶ رکوع کښی تیر شوی دی ښائی چه دلته دی هم له همغه څخه استفاده وشي.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ

او هر شوک چه غواړی غیر له اسلامه (چه توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین نو له سره به ونه مانه شی له ده نه،

تفسیر: یعنی هر کله چه د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راوړسید نو وروسته له هغه شوک کوم د دروغو یا نامکمل دین نشی منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی دیوی یا گیس لگول یا د بریښنا او د ستوری د رڼا لټول خوشی چتی (بیکاره) کار او ناپوهی ده. د محلی نبیانو د هدایت رڼا تیره شوه. اوس له گردو (ټولو) ځنی لوی او وروستنی او عالمگیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دی. چه هم دا د گردو (ټولو) رڼاگانو مخزن، او په دی کښی گردی (ټولی) پخوانی رڼای مدغم شوی دی.،
فانک شمس فضل هم کواکبه اذا طلعت لم یبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَيْرِينَ ﴿٨٥﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښی له زیانکارانو (چه د اسلام د پرېښودلو په سبب به تل په دوزخ کښی پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی له ثواب او بری ځنی بیخی بی برخه پاتی دی - له دی ځنی به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانگه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالی پری پیدا کړی ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کاري تباہ او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾

څرنگه به سمه صافه لاره ښی الله (بلکه نه ښی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدایت (نه ښی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ یعنی په زړه کښی یقین لری او په سترگو ئی گوری بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرگو) کښی

اقرار کوی چه دا رسول رشتین دی د ده د حقانیت او صداقت روشانه دلیلونه، ښکاره علامی او څرگند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو ځنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو ځنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیانی چه دی تری خویش او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور وښی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړئ چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرتدان شول - دوی له هغو پخوانیو ځنی زیات کاږه تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی ځنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَئِكَ جَزَاءُ هُمَ إِنْ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان گرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتی پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی!» اگر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خُلِدِیْنِ فِیْهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يُخَفِّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ ۝

نه به سپکاوه شی له دوی غنی عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی (د توبی، یا به نه کتلی کیږی دوی ته په رحمت سره).

تفسیر: یعنی دوی هېڅکله د عذاب د شدت لېوالی نه حس کوی، او نه تخفیف ورسپړی، او نه ئی د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کیږی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

مگر هغه کسان چه توبه ئی وېشکله (بیرته اسلام ته راوگرځیدل) وروسته له دی (ارتداده) او نیک کړ (عملونه خپل) نو بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی داسی سختو بی حیاؤ مجرمانو او خورا (ډیر) لویو یاغیانو ته کوم لوی پاچا معافی ورکولی شی؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحیم» دربار دی چه سره له دومره شدیدو جرائمو او لوی یاغیتوبه هم که مجرم له زړه نادم او په رښتیا توبه گار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختیار کړی نو د ده گردی (تولی) گناوی او خطاوی بیخی معافیږی. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سیأتنا! فانک غفور رحیم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ أَزْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الصَّاكُونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه هغه کسان (له یهودو) چه کافران شوی دی (په انجیل او عیسی) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسی). بیا ئی زیاتوالی وکړ په کفر کښی (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبلیری توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړی تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی گمراهان دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان سره له دی چه په حق پوهیږی او بیا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښی ترقی او پر مخ تگ کوی نه له کفر غنی د مخ گرځولو نوم کله اخلی او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نیسی. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنگ جنجال (جگړه) کوی او کله چه د مرگ وخت ورسپړی او پرښته د دوی

سا راکاپری دلته نو د توبی په فکر کښی ولویږی یا کله د کوم مصلحت له امله (وجی) په ښکاره ډول (طریقه) او په رسمی صورت سره توبه کوی یا په کفر باندی پوره ټینگ ولاړ وی خو له ځینو هغو اعمالو ځنی توبه باسی چه دی ئی پخپل زعم سره گناه گنی، نو له دغی توبی څخه هیڅ گنه نه اخیستله کیږی، او نه د الله جل جلاله په دربار کښی د هغی د منلو امید او انتظار کیږی او داسی خلقو ته په رښتیا سره هسی توبه نه ور په برخه کیږی چه د قبلولو وړ (لائق) وی تل تر تله د دوی کار د گمراهی په بیدیا (صحرا) او ډگر (میدان) کښی لالهانده (پریشانه) او سرگردان گرځیدل دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأَمَانُوا وَهُمْ كُفَّارٌ لَّكَ يُقْبَلُ مِنْ أَحَدِهِمْ مِّلُّ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران دی نو له سره به قبول نشی له یوه د دوی څخه په ډک والی د ځمکی سره زر

تفسیر: یعنی لکه دنیوی حکومتونه هلته د سرو او سپینو زرو په رشوت سره کار نه چلیږی. هلته خو یوازی د ایمان دولت پکار راځی. فرض ئی کړئ! که له یوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امارونه پراته وی چه له هغو ځنی د گردی (تولی) ځمکی مخ ډک شی او هغه بیخی خیرات کړی نو د الله تعالیٰ په دربار کښی د یوی ذری په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهمیت نه لری او نه په آخرت کښی له داسی اعمالو ځنی څه فائده ورسیږی. ځکه چه د عمل روح ایمان دی نو هر عمل چه له ایمان ځنی تش وی هغه د مړ عمل په شان گناه کیږی چه د آخرت په ابدی ژوندون کښی هیڅ کار نه تری اخیست کیږی.

وَلَوْ أَفْتَدَىٰ بِهِٓ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَالَهُمْ مِنْ نُصْرَةٍ ۝٩١

او اگر که فدیہ ورکړی دی په دغه (تول زر) سره، دغه کسان (چه په کفر مړه دی) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هیڅ مددگاران (چه مرسته (مدد) ورسره وکړی).

تفسیر: یعنی فرض ئی کړئ که له کافرو سره هلته دومره مال وی او پخپله دی له خپل لوری دا وغواړی چه هغه د فدئی په ډول (طریقه) الله جل جلاله ته وړاندی کړی چه دا له ما ځنی واخله!

او ما پریوده ! نو بیا هم دا فدیہ تری نه منله کیوی. بی له دی چه په خپله ئی وړاندی کری
 شوک ورنه پوښتنه هم نه کوی. الله تعالیٰ (د ۶ جزء د المائدة په ۳۶ آیت ۶ رکوع کښی) هم
 فرمائی ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَقَاتِلُ الْأَرْضِ جَبِيَّتًا وَثَلَاثَةٌ مَعَهُ لِيَفْتَنُوا إِيْمَنَ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقِيلُ مِنْهُمْ
 وَلَهُمْ عَذَابُ أَلِيمٌ﴾

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿۹۷﴾

له سره به ونه مومئ تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کړئ تاسی (په لاره د الله) ځینی له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفوئ (نی) تاسی له یوه شی (لږ وی که دیر) پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کړی دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئی هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجی نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو دیرو محبوبو او دیر گرانو شیانو ځنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وټاکئ! (مقرر کړئ) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښی دیر خوږ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښی دیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو ځنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښی دا آیت ځکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست دیر عزیز او گران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله (وځی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت ځنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نودی، نو د ایمان پوره درجه نشی موندلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئی د کافر د مال صرفول چتی (فضول) او بیکاره راښوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښی دا راضیې چه هر هغه شی چه مؤمن ئی صرفوی د هغه له صرفولو ځنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَءِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ ۚ

ټول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرائیلو (ځامنو د یعقوب) ته مگر هغه (طعامونه) چه حرام کړی وو اسرائیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوشانو

له غوښو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (ليږل) كيده تورات

تفسير : يهودانو زمونږ (رسول الله صلى الله عليه وسلم) او مسلمانانو ته ويل چه «تاسي خپل ځانونه د ابراهيم عليه السلام د دين تابعان بولي! حال دا چه تاسي داسي شيان خورئ چه هغه د «الله تعالى» له جانب په ابراهيم عليه السلام او د ده په كورني حرام شوي و لكه د اوښي شوي او غوښي» الله جل جلاله فرمائي ټول هغه شيان چه اوس ئي خلق خوري د ابراهيم عليه السلام په وخت كښي هم حلال و او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوي هو! په «تورات» كښي ځيني شيان په خاص ډول (طريقه) سره پر بني اسرائيلو باندې حرام شول مگر د اوښ له غوښي ځني پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرائيل (يعقوب) عليه السلام قسم كړي و چه د ده په پيروي گردې (ټولي) اولادي ئي د اوښ د غوښي د خوړلو ځني ځانونه وساتل. د دې قسم يادولو سبب داسي و چه (يعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغي ورپېښه شوي وه نو ده په خپل ځان باندې داسي يو نذر واخيست كه زه له دې ناروغي ځني جوړ شم نو د هر هغه شي له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوري وي ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوښ غوښه او شوي) ډيري محبوب او په زړه پوري وي چه هغه ئي له روغتيا وروسته د دې نذر د پوره كولو له امله (وځي) پريښودي. داسي نذر چه د حلال شي په تحريم باندې مشتمل وي زمونږ د مسلمانانو په شريعت كښي روا نه دي.

كما قال الله تعالى في الركوع الاول من سورة التحريم ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾
او كه څوك داسي كوم نذر پخپل ځان باندې ومني نو ښائي چه مات ئي كړي! او كفاره ئي ادا كړي

تنبیه : په ډومبني آيت كښي د محبوبو شيانو د صرفولو ذكر د الله تعالى په لاره كښي و او په دې آيت كښي د يعقوب عليه السلام د يوه محبوب شي د پريښودلو ذكر دي او په دې طريقه د دې دواړو آيتونو په منځ كښي يو لطيف مناسبت شته او هم په دې آيتونو كښي داسي تنبيه وركړي شوي ده چه په پخوانيو شراعو كښي هم منسوخيت واقع شوي دي او يو شي چه په يوه زمانه كښي حلال و بيا وروسته حرام شوي دي. هم داسي كه اوس د محمدي شريعت او پخوانيو شراعو په منځ كښي د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وي نو نه ښائي چه د هغه په نسبت څه انكار او استبعاد وكړي شي.

قُلْ قَاتُوا بِالَّتَوْبَةِ فَاَتْلُوها اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٣﴾

ووايه (اي محمده! يهودانو ته) نو راوړئ تاسي (صحيح) تورات پس وئې لولئ تاسي (د خپل صدق له پاره) كه يي تاسي صادقان (رښتيني). نو شرمنده شول او ورښكاره ئي نه كړ

تفسیر : یعنی که تاسی (رشتین ییچ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی حرام وو نو راشی! او دا حکم پخپل منلی کتاب (صحیح تورات) کښی رابکاره کړئ! که په هغه کښی مو راونه ښوده نو په دی خبره کښی د هیڅ شک او شبهی مخای نشته چه تاسی کاذبان او مفتریان ییچ! په روایتونو کښی راغلی دی چه یهودان د دی زورور اعلان او بلنی استقبال ته حاضر نه شول او په دی طریقه سره زمونږ د (نبی صلی الله علیه وسلم) په صداقت باندی یو بل دلیل هم قائم شو.

فَمِنْ أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٧﴾

(نو فرمائی الله) پس هر چا چه وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت ئی ښکاره شو.) پس دغه کسان (چه حق پریردی او باطل خوښوی) هم دوی دی ظالمان.

تفسیر : یعنی دا به لویه بی انصافی وی که د دی حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسی په هم دی باندی تینگ اوسئ او وایی چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی حرام دی او مونږ د ابراهیمی دین اصلی پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٨﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلی دی الله (په دی تحلیل او تحریم کښی هم) نو متابعت وکړئ تاسی د دین د ابراهیم چه حنیف ؤ (په یوه لوری ؤ یعنی له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دی له مشرکانو

تفسیر : یعنی الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کښی هسی صافی صافی او رښتیا خبری آورولی دی چه هغه هیڅوک دروغولی نشی. اوس ښائی چه تاسی هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د

اصلی دین تابعان شی! او د ابراهیمی اصولو متابعت وکړئ! چه په هغه کښی ډیر لوی شی خالص توحید ؤ. او د عزیر علیه السلام، مسیح علیه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پیرانو) عبادت پرېږدئ! او پاخه موحدان مسلمانان شی!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بیشکه رومینی کوته (بیت الله) چه جوړه شوی ده (له گردو (تولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوته) هم دا ده چه مکه کښی ده.

تفسیر : د مسلمانانو په دی دعوی باندی چه «مونږ له گردو (تولو) امتونو ځنی زیات ابراهیم علیه السلام ته ورنژدی او شبیه یو» یهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهیم علیه السلام خپل اصلی وطن (عراق) پرېښود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښی ئی استوگنه کوله او هملته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښی پاتی شول او ډیر انبیاء علیهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښی مبعوث شول او د دوی د گردو (تولو) قبله (بیت المقدس) وه نو بیا تاسی د (حجاز) اوسیدونکی چه (بیت المقدس) موپریښی (اوکبه) موخپله قبله تاکلی (مقررہ کړی) ده اوله (شام) څخه لری په یوه ځوت (کنج) کښی پراته یی، په کومه خوله داسی دعوی کولی شی چه «ابراهیم علیه السلام او د ده ملت له مونږ سره ډیر مقاربت او مناسبت لری.» په دی آیت کښی معترضینو ته دا خبره ورښوولی شوی ده چه (بیت المقدس) او نور مقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنیا کښی له گردو (تولو) ځنی رومی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالی ته د تولو خلقو د توجه د گرځولو له پاره آباده شوی، او د یوه معبد او زیارت ځای او د هدایت د علامو (نښو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شریفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښی پرته ده.

مُبَرَّكَاً وَهَدًى لِّلْعَالَمِينَ ۝ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوته کښی آثار ښکاره (ځینی ئی) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چه ننوت په دی (کعبه) کښی نو شی به په امان کښی.

تفسیر : حق تعالی له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کړی دی او د گرد (تول) جهان د هدایت سرچینه ئی گرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر غای کښی چه برکت او هدایت لیده کیږی گواکی هغه د هم دی مبارکی کوتی یو انعکاس او رنایی ده. په هم دی غای کښی زمونږ رسول الثقلین صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دی غای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان گرد (تول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکی دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کښی مامور دی چه د هم دی (بیت الله شریف) په لوری خپل مخونه وگرځوی او لمونځونه اداء کړی، د دی په طواف کوونکو باندی د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوری پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکی له هم دی شمعی پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهری او باهري آثار ئی د (بیت الله) له برکته په دی پاکه ځمکه کښی ایښی دی. ځکه په هره زمانه کښی د مختلفو مذاهبو خلق د دی خونی (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دی داخلیدونکی مأمون او مصؤن گڼل کیدل. له دی سره نژدی د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا رابنئی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د گردو (تولو) عربو په نزد بی له انکاره منلی شوی دی) دا رابنسی، چه دا هم هغه تیږه (گټه) ده چه ابراهیم علیه السلام پری دریده. او د (کعبی شریفی) دیوالونه ئی جوړول پر دغی تیږی (گټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځی پوری محفوظ پاتی دی. گواکی برسیره په تاریخی روایتونو د دی مقدسی تیږی (گټی) وجود په دی خبره باندی یو کلک دلیل دی چه دا کوته د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوی ده، او د ده د مرستی (مدد) له پاره حضرت اسمعیل علیه السلام د کار ملگری ئی ؤ. لکه چه د البقرة ۱۲۷ آیت کښی تیر شو

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ^(۴)

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دی) بیت (الله دا) دی پر هغه چه قدرت لری طرف د ده ته د لاری، او هر څوک چه کافر شو (وئی نه مانه) نو بیشکه الله بی پروا دی له تول عالم (یعنی له هر چا او هر شی) نه.

تفسیر : په دی کوته کښی د الله تعالی د جمال کومه خاصه تجلی ده، چه د هغی له امله (وجی) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوی ده. ځکه چه (حج) داسی یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقی محبوب عشق او جذبی ښکاروی. نو ضروری ده هر

هغه څوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښی یو ځلی دغه د محبوب دیار ته ور حاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چار چاپیر کښی طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښی په ډیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره ربر گاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری گرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیچا پروا نه لری، که څوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) به څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾

ووايه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیوئ تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر : پخوا له دی نه یهودو او نصاریٰ و سره مخاطبه کیده. د هغی په منع کښی د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسې د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی ټینگ ولاړ یی؟ په یاد ئی ولرئ! چه ستاسی دغه ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښی پرتی دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مِمَّنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ ۚ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤٠﴾

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوئ (اړوئ) له لاری د الله څخه هغه څوک چه ایمان ئی راوړی؟ لتوئ تاسی لاری د الله ته

کوروالی (عیب) حال دا چه تاسی یی شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدی دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شی نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسی ته جزا درکوی).

تفسیر : یعنی نه یوازی دا چه تاسی پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو ځنی محروم یی بلکه غواړئ چه نور هم د الله تعالی له لاری ځنی ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوی دی هغه چه د اسلام په دین کښی پخپل تخمین او فرض سره عیب گنئ هغه ورښیئ!، چه له اسلامی دین ځنی بیرته واوړی او تاسی دا حرکتونه یوازی د جهل او ناپوهی له امله (وجبی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهی په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کړوئ! او تل د هم داسی نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کښی مشغول یی! الله تعالی ستاسی له دی گدو وډو، او کړو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کښی به د دی گردو (تولو) خبرو سزاوی یو ځای درکړی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفْرِينَ ١٠٠

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسی حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وگرځوی تاسی وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر : اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهی تاسی ولی خلق گمراه کوئ! دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږی چه تاسی ولی د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خورئ؟ د دوی له دی تیرایستلو ځنی ځان وساتئ! که نه دا اندېښنه شته چه ورو ورو به تاسی د ایمان له رڼا (رنرا) ځنی باسی او د کفر په توره تیاره کښی به مو سر په څړئ غورزوی.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ١٠١

او څرنگه به تاسی کافران کیږئ او تاسی چه یی لوستی شی پر تاسی آیتونه د الله او دی په تاسی کښی رسول د الله، او هر څوک چه منگولی خښی کړی (د الله په دین) نو په تحقیق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لاری سمی.

تفسیر : یعنی هغه قوم چه د دوی په منځ کښی د انس او جان عظیم الشان پیغمبر صلی الله علیه وسلم تشریف لری او شپه او ورځ د الله تعالی له جانبته دوی ته په زړه پوری خبری آوری او د هغه روح پالونکی لوی آیتونه او مهم دلائل ښکاری نو ډیره لری ده چه وروسته له ایمان راوړلو څخه داسی قوم بیا کافر شی او یا د کافرانو په شان کار وکړی په رښتیا سره هر څوک چه له هره جانبته ځان وشکوی او د الله تعالی دین ټینگ ونیسی! او پر الله تعالی د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولری! نو هیڅ یو طاقت او قوت نشی کولی چه هغه د بریالیتوب (کامیابی) د سمی او صافی لاری ځنی دی خوا او هغی خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مدینې منورې د انصارو دوو قبیلو اوس او خزرج پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښی سخت عداوت او دښمنی سره درلوده (لرله). په ډیرو وړو وړو خبرو باندی به په داسی سختو جنگونو او وینو تویولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پوری دا جنگ اوږدیده لکه چه د «بعثت» مشهور جنگ تر (۱۲۰) کلونو پوری اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت په موقع کښی د دوی د قسمت ستوری وځلیدل - او د اسلام د تعلیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت د فیض په اثر دغه دواړه قبیلې پخپل منځ کښی (چه له سلاهاو کلونو راهیسی دوی یو د بل وینو ته تږی وی) سره ملی او پخپلو منځونو کښی لکه شودی او شکرې شولی او د اخوت او صمیمیت (دوستی) ډیر ټینگ تعلقات د دوی په منځ کښی سره قائم شول. د مدینې منورې یهودان د دی دواړو دښمنو او غلیمو قبیلو په دی طریقه مینه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمایت کولو ځنی، ډیر خپه او غمجن وو، یوړوند یهودی (شماس بن قیس) یو فتنه اچونکی سری ولمساوه چه ته په داسی یوی لونی جرگې کښی چه دا دواړه قبیلې سره پکښی ناستی وی په یو چم (چل) سره د (بعثت) د جنگ خبره وښوروه! لکه چه هغه فتنه اچونکی یوه مناسبه موقع پیدا کړه او د (بعثت) څو غیرت پاروونکی اشعار ئی ولوستل د دی اشعارو له اوریدلو ځنی سمدلاسه د هغه جنگ د ایرو لاندی سکروتی بیرته تازه او بلی او د دی دواړو قبیلو زړونه ئی جلیل کرل او خبره د خولی له خبرو ځنی تیره او تر تورو او نیزو پوری ورسیده مگر پخوا له دی نه چه وینی تویی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د معظمو مهاجرینو له یوی دلی سره پر موقع باندی ورورسیدل او وی فرمایل «ای د مسلمانانو دلی! له الله تعالی څخه وویږئ! زه ستاسی په منځ کښی موجود یم، بیا دا د جاهلیت خبری او بلنی د څه له پاره کیږی؟ الله تعالی تاسی ته هدایت وکړ! او په اسلام ئی مشرف کړئ او د ناپوهی له تیاریو ځنی وویستئ نو آیا بیا تاسی د هغو کفریاتو او لغویاتو په لوری ژر بیرته گرځئ؟ چه له هغو تورو تیاریو څخه هم دا اوس د باندی وتلی یی؟» د رسول

الله صلی الله علیه وسلم د دی د رسالت د مؤثری وینا په اثر د دغه شیطانی جال گردی (تولی) غوتی یو په یو خلاصی شوی (اوس) او (خزرج) دواړو خپلی وسلی وغورځولی، او یو له بله سره ئی په دیره مینه روغبر، معانقه او مصافحه وکړله او گرد (تول) سره پوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلغ او شیطانی غنی وو چه ښائی مونږ وروسته له دی نه د هغو په مقابل کښی هوښیار او خبردار اوسو! د دی واقعی په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۱۰۴﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه په حق د ویری د ده! او مه مړئ! مگر په دی حال چه یی تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسی مسلمانانو په زړونو کښی ښائی د الله تعالی پوره ویره وی او سم له خپله توانه د پرهیزگاری او تقوی له لاری لری ولاړ نه شی! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکی اوسی! شیطاین غواړی چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری غنی وښوی. تاسی لره ښائی چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرگه پوری هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائی چه ستاسی مرگ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وی!.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۝

او منگولی ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسی د الله (چه قرآن دی) تول او مه سره مختلف کیږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر: یعنی گرد (تول) سره یو شی! او د پاک قرآن احکام ټینگ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسی ده. دا رسی هیڅ شکیدونکی نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکی ده. که تاسی گرد (تول) سره یو شی! او هغه په پوره قوت سره ټینگه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کښی بریالی (کامیاب) نشی او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعی قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شی په قرآن عظیم باندی تمسک کول هغه شی دی، چه گرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیدی او یو مر قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولی شی لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دی، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وگرځولی شی. بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی چه د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو ځنی مخالف نه وی.

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

او یاد کړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مینه) ئی پیدا کړه په منع د زړونو ستاسی کښی نو وگرځیدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) وروڼه

تفسیر: یعنی د سلهاؤ کلونو عداوتونه او کښی ئی له منځه ورکی کړی. او الله تعالی د خپل محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په برکت تاسی اسلامی خواړه وروڼه سره وگرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دین او دنیا سم شول. او ستاسی داسی پټ او اعتبار پیدا شو چه د هغه له لیدلو څخه غلیمان ویرپیری، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره یو لوی نعمت دی چه د ځمکی د مخ د گردو (تولو) خزانو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا

او وئ تاسی په غاړه د کندی له اوره (د دوزخ په سبب د گمراهی او کفر) نو خلاص ئی کړئ تاسی له هغه (اوره په اسلام سره)،

تفسیر: د کفر او عصیان له امله (وجی) تاسی بیخی د دوزخ په غاړه کښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه کښی لویدئ! الله تعالی ستاسی لاس ونیو. او تاسی ئی له هغه ځنی وژغورلئ (محفوظ ئی کړل) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وسیله ئی د ایمان او ایقان رڼا (رنرا) ستاسی په زړونو کښی واچوله که د الله تعالی دا دینی او دنیوی عظیم الشان احسانونه په یاد ولرئ! نو هیڅکله به د گمراهی په طرف بیرته ونه گرځئ!

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٣٠﴾

هم داسی (لکه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بیان کړل) بیانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ!

تفسیر: یعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ویلو ځنی دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لار شئ! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نه ږدئ!

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۱۰۷﴾

او وی دی (تل) له تاسی یوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خیر (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلکو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی «خلق» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرین بالمعروف ناهین عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: یعنی تقوی، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنگی) او ملی ژوندون، دا ټول هلته باقی پاتی کیدی شی چه په مسلمانانو کښی یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی ډلی وظیفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوری ویولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست یا په خرابو کارونو کښی اخته ووینی نو دوی د نیکی په لوری ویولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو ځنی ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښیار، ذکی، موقع پیژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه یو جاهل سری به معروف منکر او منکر، معروف وگنی او د اصلاح په ځای به گرد (ټول) نظام خراب او مختل کړی یا به د یوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډیر منکرات پیدا کیږی، یا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو ځنی یو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» وړ او لایق وی. په نبوی حدیث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هیڅوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوروی (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتگ اندیښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سری د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معذور و گناهه شی؟ او په کومو مواقعو کېږي واجب یا مستحب دی؟ د دی خبری د تفصیل دا ځای نه دی. ابوبکر رازی رحمه الله علیه په «احکام القرآن» کېږي د دی موضوع په نسبت ډیره مبسوطه وینا کړی ده - فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَاجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

او مه کیږئ تاسی په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف (جگړی) نئ وکړی د دین په اصولو کېږي وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب - ډیر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنی لکه یهودانو او نصرانیانو غوندی مه کیږئ چه د الله تعالی د صافو او ښکاره ؤ احکامو له رسیدلو څخه وروسته بیا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولویدل او د شرعی په اصولو کېږي سره متفرق او په فروعو کېږي سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای (اخر) کېږي گوند (پارټی) او گوند بازی (پارټی بازی) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ او تباہ کړ او گرد (تول) سره د الله تعالی په عذاب بیل بیل ککړ شول.

تنبیه : له دی آیت ځنی د هغو اختلافاتو او دلی دلی کیدلو مذمومیت او تباہی معلومه شوه چه د شریعت د صافو احکامو له خبریدلو ځنی وروسته پیدا شی. د افسوس ځای دی چه د نننیو مسلمانانو په منځ کېږي په سلهاؤ گوندونه (دلی) د اسلامی شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو او ټینگو اصولو ځنی جلا (جدا) شوی دی او د دوی په منځ کېږي اختلافونه اچول شوی دی، او د دی اختلاف او انشقاق عاملین د هم دی عذاب لاندی راغلی دی. بیا هم د شکر ځای دی چه د دی بی تمیزی په طوفان کېږي د الله تعالی او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدی سره سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسع ټینګه نیولی ده. او د «ما انا علیه و اصحابی» په مسلک باندی قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځی پوری به قائم وی. پاتی شول هغه فرعی اختلافونه چه د لویو اصحابو رضی الله تعالی عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ کېږي شته، هغه له دی آیت سره هیڅ تعلق نه لری. د دی فرعی اختلافونو پر اسبابو باندی حضرت شاه ولی الله رحمه الله علیه په خپلو تصانیفو کېږي کافی او شافی بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ

په هغه ورځ چه سپين به شی (ځیني) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شی (ځیني) مخونه (د کافرانو)

تفسیر : یعنی د ځینو په څیرو باندې به د ایمان او تقوی نور څلیري. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځي. د دې په خلاف د ځینو مخونه به د کفر، نفاق، فسق او فجور په توروالي سره تور وي او له صورت ځني به ئي ذلت او رسوايي له ورا ښکاري گواکي د دوی ظاهر صورت به د دوی د باطن هنداره (آئینه) وي.

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

پس هر څه هغه کسان چه تور شوي دي مخونه د دوی (نو وبه ويل شي دوی ته) آیا کافران شوي یی تاسي وروسته له ایمان راوړلو ستاسي؟

تفسیر : د دې الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتابیانو او عامو کافرانو یا پر گردو (تولو) مبتدعینو، فساقو او فجارو باندې کیږي.

«مرتد» هغه ته وایه کیږي چه وروسته له ایمان راوړلو ځني بیا کافر شي.

«منافق» هغه دی چه په ژبه سره اقرار کوي خو په زړه کښي تری انکار لري او کافر وي.

«کتابي» پخپلو انبیاء او کتابونو باندې د ایمان لرلو مدعي وي چه د دې مطلب داسي کیږي چه دوی هغه گرد (تول) زیری چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت ورکړی شوی دی ومني او سم له هغو هدایاتو سره زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړي. مگر دوی په خپل انکار کښي له گردو (تولو) ځني په مخ لارل گواکي دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبی باندې بیا کافرېږي.

«مبتدع» هغه دی چه تش په خوله دعوی کوي چه مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو او پر نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندې مو ایمان راوړی دی مگر وروسته له هغه دیر بی اصله او باطل شیان په دین کښي شاملوي یا د دین له ځینو ضروریاتو ځني انکار کوي. او له اصلی دین څخه د باندې وځي هم دا طریقه دوی هم تر یوی درجې په ﴿اَکْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ﴾ سره مخاطب کیږي. پاتی شول «فساق» چه د هغوی عقیده صحیحه وي که دغه خطاب هغوی ته وي نو مطلب

به ئي داسي وي چه د ایمان له راوړلو ځني وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولی وگرځاوه؟ گواکي له کفر څخه به عملی کفر مراد وي. او که د عامو کفارو په حق کښي دا خطاب ومانه شي نو حاصل ئي دا دی پاک الله گرد (تول) د فطرت په دین باندې پیدا کړی دی نو تاسي هغه ایماني فطرت ولی ضائع کړی دی؟ او ولی کافران شوي یی؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه راملومیږي چه دلته له کفره فعلی کفر، یعنی منموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٧٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْصَرَتْ
وُجُوهَهُمْ فِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧١﴾

نو وڅکي عذاب په سبب د دی چه وی تاسی چه کافران کیدلی. او هر څه هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه موندنه کیږی - او سره له عمله د الله تعالی رحمت او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالی د هوسانی (قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کړی دی. تل کره فکر د عقبی! فضل غواړه د مولا!

رږر نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلَمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٧٢﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لږوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مگر په ښکاره طریقه سره هغه شی ته چه تاسی ظلم ویلی شی د هغه صدور هم د الله تعالی له جانبه نه کیږی مثلاً داسی سخت احکام بندگانو ته ولیږی چه له هغو ځنی یوازی د دوی رږول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په مستحق باندی عذاب نازل کړی یا د لږی سزا په ځای ډیره سزا ورکړی یا د کومی وړوکی نیکی صله ور نه کړی. او نور. ښه وپوهیږی چه د الله تعالی هر حکم چه دی خالص د بندگانو د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَ اِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٧٣﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په ځمکه کښی دی، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلاً خلقاً او عبیداً) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی گرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوی)

تفسیر کله چه هر شی د الله تعالی مملوک او مخلوق دی او د هر کار پای او انجام د ده په قدرت کښی دی نو بیا به ولی او د څه له پاره ظلم او تیری وکړی شی؟

کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

یو تاسی (ای محمدی امته!) خیر (بهر د هر هغه) امت چه ایستلی شوی دی د پاره د خلقو .

تفسیر : د دی سورت په ۱۰۲ آیت ۱۱ رکوع کښی داسی ذکر شوی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ﴾ الآية - په دی منځ کښی د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهی او څه وعد او وعید هم راغلل. له دی ځایه بیا د هم هغه اول مضمون تکمیل کاوه شی. یعنی ای مسلمانانو! الله تعالی تاسی له گردو (تولو) امتو ځنی افضل او بهتر گرځولی یی! د الله تعالی په ازلی علم کښی له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوی ؤ چه د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاءو علیهم السلام ته هم ورکړی شوی ؤ څرنگه چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام ځنی افضل او بهتر دی، د ده امت هم له گردو (تولو) امتونو او اقوامو ځنی ښه او بهتر دی ځکه چه له گردو (تولو) ځنی اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی. او ډیر زیات پاتی کیدونکی او ښه کامل شریعت ئی په نصیب دی. د علومو او معارفو وروڼه به د دوی په مخ کښی پرانیستلی شی، د ایمان، عمل، تقوی او انسانیت گردی (تولی) ځانگی به د دوی له محنت او ځان جارولو (قربانولو) ځنی زرغونی او ودانیږی دوی به د کوم خاص قوم، نسب یا مخصوص ملک او اقلیم پوری مخصوص او محصور نه وی بلکه د دوی د عمل دائره به گرد (تول) عالم او د انسانی ژوندون گردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نیوونکی او محیطه وی. ځواکی د هم دوی وجود به د دی له پاره وی چه د نورو خیر غوښتنه وکړی. او تر څو چه ممکن وی دوی د جنت د دروازو او ورونو پوری راولی او ورننه ئی باسی ﴿اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ کښی هم دی لوری ته اشاره ده.

تنبیه : د دی آل عمران سورت په ۸۱ آیه ۹ رکوع په ﴿وَإِذَا أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ﴾ الآية - کښی زمونږ د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د کبری امانت او جامعیت بیان شوی ؤ د آل عمران سورت په ۹۶ آیت ۱۰ رکوع کښی په ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية - کښی د ده د امت د قبلی علویت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښې په ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾ الآية - کښې ئی د ده د امت د کتاب او د شریعت مضبوطی ښکاره کړه اوس دلته د دی آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع او هم دی مخ له شروع نه د دی مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کاوه شی،

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نیکي) سره . او منع کوئ تاسی (هر څوک) له منکر (بدی) غنی

تفسیر: په «منکر» کښې خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غیر معقولي خبری شاملی دی. له دی منکراتو غنی ممانعت هم په څو ډولونو (طریقو) وی. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او توپک کله په «اکبر جهاد» سره. الغرض هر راز (قسم) جهاد په دی کښې داخل دی. دا صفت په داسی عمومیت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښې لیده کیږی په پخوانیو امتونو کښې د هغه مثال او نظیر نه مونده کیږی.

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

او ایمان لری په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسیر: په الله جل جلاله باندی په ایمان لرلو کښې د ده پر توحید، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شیانو باندی ایمان لرل هم داخل دی. رښتیا خو دا ده چه د خالص او کامل توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دی اندازه سره چه الله الحمد په محمدی شریعت کښې شته په نورو امتونو کښې نه و حضرت عمر رضی الله عنه فرمایلی دی. «هر سری چه له تاسی غنی غواړی چه په دی امت (خیر الامم) کښې داخل شی ښائی چه د الله تعالی شرط پوره کړی!» یعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ایمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه و رضوان الله تعالی علیهم اجمعین له شان څخه دی.

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ مِنْهُمْ الْيُودُ وَالنَّصَارَةُ ۗ اُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۱۱۰﴾

او که ایمان راوری وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به و (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځینی له دوی څخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر : یعنی که کتابیانو ایمان راوری وی نو دوی به هم په دی «خیرالامم» کېږي شاملیدل چه د هغه له امله (وحي) به د هغوی عزت په دنیا کېږي زیاتیده او په آخرت کېږي به ئی دوه مثله اجر مونده ، مگر د افسوس ځای دی چه پرته (علاوه) له څو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیچا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کېږي تینګ ولاړ دی.

لَنْ يَضُرَّوْكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوْكُمْ يُؤْلَوْكُمْ اِلْدِبَاتٍ لَّكُمْ لَئِنْ صَرَوْنَ ۝

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فساد په هېڅ باب کېږي) مگر په (لږ) رېږولو (تکلیفولو) (د ژبې) او که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وبه ګرځوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیښتی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کړه شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر : یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه ښائی چه تاسی د دوی له اکثریت څخه یا له ظاهری ساز او سامان څخه وویږئ. ای محمدی خیر الاممه! د الله تعالی وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هېڅ شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وکړی او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی رېږ او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندي غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنگ کېږي له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تښتی او له هېڅ لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه ورسیږی چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. الله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم اجمعین په زمانه کېږي دا ګردی (تولی) پیښی پر کتابیانو باندي اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره ډیر زیات تکلیفونه وګالل (تیر

کرل) او راز راز (قسم قسم) پلمی (فریبونه) او دسیسی (فتنی) ئی جوړی کړی او زیات زور ئی ولگاوه مگر د مسلمانانو یوه ویشته ته ئی هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیری چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تثبیدل او په هر ځای کښی به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسی او بیکسی په حال کښی مقهور او مخدول کیدل، هر لوری ته به تثبیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئی د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فله الحمد والمنه.

ضَرَبْتُ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةَ آيِنَ مَا تُقَفُّوْا اِلَّا بِحَبْلِ مِّنَ اللّٰهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړی شو په دوی باندی ذلت (خواری په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښی چه وموندلی شی دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وی) مگر (چه منگولی ولگوی) په رسع د الله او په رسع د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر : دا آیات د کتابیانو له جملی څخه خاص په یهودانو پوری متعلق ښکاری لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو ځنی ظاهر دی. یعنی پر یهودانو باندی ذلت د تل له پاره مقرر شوی دی. دا کمبختان هر چیری چه وموندل شی، خواری او ذلت به دوی پوری نښتی وی او هیڅ به تری نشی لری کیدی خورا (دیر) دولتمندان یهودان هم په آزادی او خپل واکي سره د خپل ځان او مال حفاظت نشی کولی. ځکه چه دوی هیچیری د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دی او په گرده (توله) دنیا کښی بی پته او بی عزته پراته دی او یواځی د ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائی (ارام) او ژوندون کوی، یعنی (تورات) د ځینو احکامو د تعمیم په وسیله پاتی دی یا په ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ ژوند کوی، یعنی د نورو د حمایی تر سیوری لاندی خپلی شیپ تیروی. او د هر چا په تابعیت کښی چه دی د هغوی تر سیوری (سوری) لاندی پراته دی (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿وَحَبْلِ مِّنَ اللّٰهِ﴾ او له ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړی دی. یعنی پرته (علاوه) له دی چه له مسلمانانو سره عهد وکړی او د الله تعالیٰ په ذمه کښی راشی. ځینی وائی چه له ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی اسلام مراد دی. یعنی د اسلام په منلو سره له دی خواری ځنی وتلی شی یا په معاهده سره ځان تری ساتلی شی ځکه چه په معاهده کښی هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتی کیږی. والله اعلم.

وَبَاءُ وَبَغْضٍ مِّنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١﴾

او وگر عیدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره کر شو پر دوی باندی مسکنت (محتاجی) دا (محتاجی او غضب) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی وو چه کافران کیدل په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، یحیی، زکریا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښی کوله او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب)

تفسیر : یعنی په نافرمانی کولو کښی له حده تیر شول، چه د هغه انتهائی اثر دا ؤ چه د الله تعالی له صریحو آیتونو ځنی ئی انکار کاوه، او د معصومو (بیگناهو) انبیاءو قتل ته تیار شول. هم دغه مضمون د «البقرة» په ۶۱ آیت ۷ رکوع کښی تیر شوی دی د هغه فائده دی دلته هم ولوسته شی!.

لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتَّبِعُونَ آيَاتِ اللَّهِ أَنْاءً لَّيْلٍ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١٢﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣﴾

نه دی دوی (تول اهل د کتاب سره) برابر ځینی د اهل د کتابونو یوه فرقه ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندی) چه لولی دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپی حال دا چه دوی سجدی کوی ایمان راوړی په الله باندی او په ورځی آخری، (د قیامت) باندی او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی (خلق) له منکر (بدی) ځنی او تلوار کوی په ښو کارونو کښی (تاخیر نه کوی)، او دغه کسان له صالحانو ځنی دی.

تفسیر: د دی گردو (تولو) کتابیانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کېنې څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیاو په منځ کېنې ځینې سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالی) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیږ کېنې ننوتلی دی. او د حق په لاره کېنې هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری ځنی نه شی کږولی، د دوی په منځ کېنې داسی سری هم شته چه د شپې له مخی له خوړو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاڅیږی، اودس کوی او د الله تعالی په منځ کېنې دریږی، او د ده په حضور کېنې خپله خضوع، خشوع او تذلل وړاندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی پږدی. او په لمانځه کېنې له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالی او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویریږی. او که کوم ښه کار ته ویلل شی نو په مندو ورځغلی او له نورو څخه په منځ کېنې ور درومی بیا نه یوازی دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبهه په دی یهودانو کېنې دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالی د نیکبختی صلاح، رشد او فائدی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملگرو ذکر ؤ. رضی الله تعالی عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوا۟ۖ

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر: بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ۵۴ آیه ۶ رکوع کېنې داسی یو آیت لولو ﴿أُولَٰئِكَ يُكُونُ أَجْرُهُمْ مَّزِيدًا بِمَا صَبَرُوا﴾ او په صحیح حدیث کېنې نبی کریم علیه الصلوٰة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزگارانو (هم).

تفسیر: د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالی دا پرهیزگاران تری جلا (جدا) او مستثنی کوی او سم د دوی له تقوی او پرهیزگاری سره په دنیا او آخرت کېنې له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتازه معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلَنْ تَغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
 مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾
 مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا
 صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۖ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی غنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کښی تل وی (بی انتها، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چه صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کښی په شان د مثال د هغه باد دی چه وی په دی باد کښی ډیره یخنی (یا اور) چه ورسپړی (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چه ظلم ئی کړی دی پر ځانونو خپلو پس هلاک کړی دغه کښت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کښی دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ . ﴿وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكَمِّرُوهُ﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که څه هم ډیره وږه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیڅ یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر غومره چه مال او قوت په دنیا کښی ولگوی، اگر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وگنئ، په آخرت کښی ئی هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چه د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کښی ورسپړی. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او پرتو (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وگنئ لکه چه کوم شریر یا ظالم فصل وکړی، یا په باغ کښی نیالگی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کړی، او له واورې او پلې غنئ ئی ونه ساتی او د هغه له شو ورغو زرغونتیا او ښکلی ننداری غنئ خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلې او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کښی وگرځوی. چه ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولگیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او پلې ولویږی چه یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړی او وئی سوځوی، او دی په پای (آخر) کښی د دی تباهی په نسبت خپلی گوتی وپیچی او خاورې په سر

باد کړی نه ئی هیلې (ارمانونه) پوره شی. او نه ئی امیدونه په غځای شی او نه د اړی او احتیاج په وخت کښی د هغه له پیداوړه منتفع شی، او کله چه دا تباهی د ظلم او د شرارت سزا وه نو ځکه پر دغه مصیبت باندی څه اخروی اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسی مواردو کښی وررسیږی په لاس نه ورځی کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندی ټینګ ولاړ وی، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) ډیر خیر او خیرات ورکوی. پاتی شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنی، یا په فسق او فجور کښی لګیږی نو د دوی د حال پوښتنی نه دی په کار، ولی چه دوی نه یوازی خپل مال خوشی چتی (فضول) صرفوی بلکه په دی مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او ویال هم اړوی، دی گردو (تولو) ته ښائی چه په یاد ئی ولری. «مال وی - که اولاد - هر شی چه وی، د الله تعالی د عذاب مخه نشی اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښی دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندی بری مومی.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښی عموماً د عذاب په مورد کښی مستعمل شوی دی. لکه ﴿رِيحُهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿وَلَكِنْ أَسْلَمْنَا بِهَا﴾ او ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا﴾ الآية - او د «رحمة» په موقع کښی د جمعی لفظ «ریاح»، راغلی دی لکه ﴿يُرْسِلُ الرِّيَّحَ مَبْشُرَاتٍ﴾ . او ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّحَ لَوَاقِحَ﴾ الآية - او ﴿يُرْسِلُ الرِّيَّحَ بَشْرًا﴾ الآية - کذا ذکره ابوحيان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٤﴾

او نه دی ظلم کړی پر دوی باندی الله ولیکن پر ځانو خپلو ظلم کوی دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسی دی ونه گڼل شی چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکی نه منله کیږی، نو پر دوی باندی معاذ الله د الله تعالی له جانب ظلم او تیری شوی دی» داسی نه ده ! ځکه چه دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندی پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پېښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَاطِلَةً مِّنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُو لَوْنَكُمْ خَبِيرٌ
وَدَّوَمَا عَزَمْتُمْ قَدْ بَدَأَ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ
أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیش فرقې نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیش کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست گڼی دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دشمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پتوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یی تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر : ځینی وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه ځینی مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د گاونډیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسې ټینگ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د ځینو پتو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د ځینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلقو دوی ظاهراً مسلمانان گڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی تری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وجی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالی دله په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور ځنی پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خبره او پته مرکه (راز) نه وربښی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی ځنی هره یوه ډله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوشښ کښی لگیا دی چه تاسی تیرباسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشي څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دشمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی، (کینی) حسد او دشمنی له امله (وجی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سری دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دشمنان خپل رازداران وگرځوی. حق تعالی د دوست او دشمن علامی، او د مؤالاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه ځنی به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَآنْتُمْ أَوْلَاءُ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ

واورئ خبردار شی! تاسی هغه کسان یی چه دوستی کوئ له دوی سره او نه کوی دوستی دوی له تاسی سره او تاسی ایمان لرونکی یی پر ټولو کتابونو.

تفسیر : یعنی دا څومره بی موقعه خبره ده چه تاسی د هغوی په دوستی باندی نازیږئ! او هغوی ستاسی دوستان نه دی بلکه ستاسی بیخ ایستونکی دښمنان دی او عجیبه لا دا ده چه تاسی آسمانی کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښی معمول وی، پر هر نبی الله باندی چه نازل شوی وی گرد (ټول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالی ئی نومونه راښودلی دی بالتفصیل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ایمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسی کتاب او نبی علیه السلام نه منی بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبیایو باندی هم صحیح ایمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسی ؤ چه هغوی به له تاسی سره مینه او محبت کولی او تاسی به له دوی ځنی دیر لری گرځیدئ او نفرت او بیزاری به مو ښکاروله مگر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذْ الْقَوْمُ قَالُوا أَمَّا نَسُحٌ

او کله چه یو ځای شی دوی له تاسی سره نو وائی دوی ایمان مو راوړی دی،

تفسیر : منافقینو خو به تل هم داسی ویل «عامو یهودانو او نصرانیانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښی آما - مونږ مؤمنان یو!» ویل له دی وینا ځنی د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ایمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا عَصَوْا عَٰلِيَكُمْ إِلَّا كَامِلًا مِّنَ الْغِيْطِ

او کله چه یوازې شی دوی نو چیچی دوی په تاسی باندی سرونه د گوتو له (دیره) قهره،

تفسیر : یعنی د اسلام د عروج او پخپلو منځونو کښی د مسلمانانو د مینې، الفت او محبت له لیدلو څخه دا خلق له دیره بغضه او عناده سوځی او مری او څرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هیڅ جرأت او اقدام نه شی کولی، نو ځکه د دیره قهره او غضب او خپګان له امله (وځی) غاښونه او گوتی سره چیچی.

قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) مړه شی! په قهر (او بغض) خپل سره،.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زیات ترقیات او فتوحات ور په برخه کوی نو تاسی پخپل غیظ، غضب او غصه کښی ومړئ! که له دیرو لغتو وهلو غڼی مو سا وخیژی خو بیا به هم ستاسی دا هیلې او آرزوګانې نه پوره کیږی. او الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بریالیان (کامیاب) کوی.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

بیشکه چه الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چه په سینو (زړونو) کښی دی (نو دوی ته به پری جزا ورکوی)

تفسیر: نو له هم دی امله (وجی) ئی مسلمانان د دی شیرانو په باطنی حالاتو او قلبی جذباتو مطلع کړل. او دوی ته داسی سزا هم ورکوی چه د دوی د دغو پتو شرارتونو او پتو عداوتونو سره هم تناسب ولری.

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُوهُمْ وَإِنْ تَصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

که ورسپری تاسی ته کومه ښېګڼه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوی دوی او که ورسپری تاسی ته کومه بدی (خپګان لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالیږی دوی په سبب د هغه .

تفسیر: که ستاسی لږ څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شی مثلاً ستاسی اتحاد یو جهتی، پر دښمنانو باندی غلبه او نور ووینی نو د رخی (کښی) او حسد په اور کښی نینۍ نینۍ کیږی. او که چیری پر تاسی کوم مصیبت یا خپګان راشی نو دوی له دیری خوښی او خوشالی پخپلو کالیو (جامو) کښی نه ځانیږی نو ښه! داسی پست او ښکته قوم سره همدردی لرل او له هغو غڼی د خیر غوښتلو څه هیله (امید) او توقع کیدی شی؟ چه تاسی د هغوی په لوری د دوستی او خپلوی لاسونه ور وړاندی کوئ.

وَأَنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُ هُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٣﴾

او که صبر و کړئ تاسی (پر اضرار د دوی) او ځان وساتئ تاسی (له دوستی د دوی) نو ضرر به نه رسوی تاسی ته مکر، فریب د دوی هیڅ شی، بیشکه چه الله په هغو کارونو چه دوی (ئی) کوی (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شی ورته معلوم) دی.

تفسیر : ممکن ؤ چه چاته دا خیال پیدا کیده چه که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوی ته به لا زیات غیظ او غضب ورځی او زمونږ په خلاف به تدبیرونه کوی او لا زیات زیان به رارسوی. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه که تاسی په صبر او استقلال، تقوی او طهارت باندی ټینگ ولاړ اوسئ نو د هغوی به هیڅ ډول (قسم) مکر او فریب پر تاسی نه چلیږی. هر راز (قسم) کار چه دوی کوی هغه ټول الله تعالی ته معلوم دی او الله تعالی ته هر کله دا قدرت حاصل دی چه د دوی د مکر او فریب جالونه ګرد (ټول) سره وشلوی. تاسی خپله معامله له الله تعالی سره پاکه او صافه وساتئ! بیا نو ستاسی له لاری هر راز اغزی او خنډونه لری کیږی. تر دی وروسته د (احد) د غزا ذکر راځی چه په هغی کښی ځینی مسلمانان د منافقانو له اغواء کوونکو حرکاتو ځنی لږ څه متأثر شوی وو. او نژدی ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبیلو له لاسونو د صبر او تقوی لمن خوشی شی. او منافقانو ته د خوبنی موقع په لاس ورشی. مګر الله تعالی د هغوی لاس ونیوه او دا قبیلې ئی له خورا (دیر) سختو ښوئیدلو څخه وژغورلی (بچ کړی).

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٤﴾
 إِذْ هَبْتَ طَائِفَتَيْنِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٥﴾
 وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٦﴾

او (یاد کړه ای محمده!) چه راووتی ته په اول د ورځی کښی له کوره خپله چه تیارول دی مؤمنانو ته (په احد کښی) ځایونه له پاره د جنگ او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ګردو (ټولو) احوالو) کله چه

قصده وکړ دوو طائفو له تاسې د دې خبرې چه بې زړه شی دوی (له جنگه) حال دا چه الله ولی (مددگار) د دوی ؤ او خاص پر الله دی نو توکل وکړی مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وه له تاسې سره الله په (جنگ) د بدر کښې حال دا چه تاسې کمزوری وئ نو وویرېږئ له الله نه له پاره د دې چه شکر وکړئ تاسې (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دې آیت کښې د (احد) د غزا واقعه یاده شوی ده. دا واقعه داسې وه چه د هجرت په (۲) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښې د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښې لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښې د مکې معظمې له کفارو (۷۰) نومیالی سړی مقتول او (۷۰) تنه بندیان شول. له دې تېاه کوونکې او سپکوونکې ماتې څخه د قریشو د انتقام لمبې پورته شوی. د هغو وژل شوی ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو گردو (تولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو ځنې ئې غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتی مال چه له (شام) ځنې راوړی شوی دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ). گرد (تول) سره په هم دی مهم کښې صرف کړ شی! څو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستی شو.» دا خبره گردو (تولو) سره ومنله او د هجرت په (۳) کال قریشو سره نوری قبیلې هم پر (مدینې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلی تر دې چه له دوی سره ښځې هم د جنگ په نیت او د دې له پاره چه د ضرورت په وخت کښې نارینه ؤ ته غیرت ورکړی او د دوی د ماتې مخه ونیسی روانی شولی. کله چه دغه درې زیرزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینې منورې ځنې (۳) یا (۴) میله لرې (د احد) د غره سره نژدی د چارشنبې په ورځ د شوال (۱۲) د هجرت په دریم کال واپول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرگه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رایه داسې وه چه پخپله په مدینې منورې کښې اسلامی مجاهدین پاتی شی ځکه چه په هم هغه ځای کښې هم د مکې معظمې له کفارو سره په دیری آسانی او کامیابی سره غزا کیدی شی. د دې فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا ډومبې ځلی ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابی) ځنې هم رایه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رائی سره موافقه وه. مگر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښې نه وو شامل شوی. او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو په دې باندې ټینگ شول چه مونږ ته ښائی چه له ښاره د باندې ووځو او هلته له کفارو سره مقابله وکړو څو دشمن د ضعف او د ویړی گمان پر مونږ باندې ونه کړی د آراؤ اکثریت په وتلو باندې غوته شو. په هم دی شور ماشور کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او غږه ئې واغوسته او خپله وسله ئې واخیسته او د غزا په نیت د باندې ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښې ځینو کسانو ته هسی یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندې ووځئ!» نو

ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور ځنی د راوتلو په وخت کښی د دوی په لور حضور کښی عرض وشو. «یا رسول الله! کله چه ستاسی پاکه اراده پر دی باندی ده چه هم دلته مدافعه وکړو نو راځی چه هم دلته سنگر ونیسو» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده کله چه دی څغره واغوندی، او وسله په لاس واخلي، او غزا ته خپله ملا وتړی بیا بی له قتاله وسله له ځانه لری کړی.» کله چه دوی له مدینې منورې ځنی د باندی تشریف یووړ، نژدی یو زر تنه مجاهدین له دوی سره وو. مگر عبد الله بن ابی نژدی سره له (۳۰۰) سړیو (چه ځینی مسلمانان هم پکښی وو) له لاری څخه بیرته وگرځیدل او ویل به ئی «کله چه ده زما په خبره باندی غوړ کښینښود او زما په مشوره ئی عمل ونه کړ نو مونږ هم دی ته اړ (تیار) نه یو چه وجنگیږو او خامخا خپل ځانونه مړه کړو» ځینو مشرانو (ابن ابی) وپوهاوه چه «راځه! چه غزا ته ولاړ شو! چیرې ځی؟» خو (ابن ابی) ونه منله او ټول سره ستانه (واپس) شول. په پای (آخر) کښی رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنگ ډگر (میدان) ته ورسیدل. او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل او هر یو ټولی ئی په مناسب ځای کښی وټاکه (مقرر کړه) او هغوی ته ئی خپلی وظیفی وروښودلی. او امر ئی وفرمایه «ترڅو چه زه د جنگ حکم در نه کړم تاسی مه جنگیږئ! او په خپلو ځایونو کښی منتظر اوسئ!» په دی منځ کښی د عبدالله بن ابی د جلاوالی (جداوالی) او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کښی لږ څه کمزوری پیدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله (وجی) ئی زړونه سره ورپریدل او داسی خیال ورپیدا شو چه د جنگ له ډگره ځان بیرته وکارې. مگر حق جل وعلی شان) د دوی لاس ونیوه. او له دوی سره ئی مرسته (مدد) وکړه او زړونه ئی ټینګ کړل او دا ئی ور په زړه کړ چه د مسلمانانو اعتماد او ددینه ښائی یوازی په الله تعالی باندی وی. او ښائی تل ترته د الله تعالی په اعانت او نصرت باندی متوکلان وی. تعداد، سامان، لوازم تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لری. کله چه الله تعالی څوک غواړی چه مظفر او منصور وگرځوی نو له گرد (ټول) ساز او سامان ځنی ئی مستغنی او بی پروا کوی. او د غیبی تائید «فتح مبین» ور په برخه کوی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی داسی وشو. نو مسلمانانو ته ښائی چه تل له الله تعالی ځنی وویږیږی څو د الله تعالی له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډیر شکر کولو موقع په لاس ورشی. د «بدر» د غزا پوره تفصیل د «الانفال» په سورت کښی راځی د هغه په فوائدو کښی دی وکوت شی!.

تنبیه : له دوو فرقو ځنی مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دی. اګر که په دی آیت کښی دوی ته نری شاته «اخطار» ورکړی شوی دی مګر د دی قبیلې ځینو مشرانو به فرمایل چه «د دی آیت په نه نازلیدلو مونږ نه وو خوښ بلکه پر نزول ئی خوښ یو» ځکه چه ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾ زیری د ده له ویری ځنی لوی دی.

اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمَدِّكُمْ رَبُّكُمْ

بِثَلَاثَةِ أَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ ﴿٣٣﴾

(یاد کره ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آیا کافی (بس) به نه شی ستاسی دا چه مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره رب ستاسی په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وی (له آسمانه).

تفسیر : یعنی چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کړی شوی وی. د اکثر و علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسی وفرمایل او داسی شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښی د دی مفصل بیان راځی. هملته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهری تعارض باندی هم خبری کیږی.

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَذَا يُبَدِّلْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ أَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿٣٤﴾

هو! (دری زره بس کیږی)! که تاسی صبر وکړئ او وویږیږئ (له الله) او راشی مشرکان پر تاسی په دغه ساعت (بی له تاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره رب ستاسی په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامی لرونکی به وی،

تفسیر : یعنی دری زره بیشکه کافی دی. بیا هم که تاسی د صبر او استقلال ثبوت راکړئ! او تقوی غوره کړئ، او له نافرمانی ځنی ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسی باندی رامت شی نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتی دلیری کیږی چه هغوی به ځانته آثار او خاصی علامی لری. او د دوی پر آسونو باندی به خاصی نښی وی. څرنگه چه په «بدر» کښی د کفارو شمیر یو زر تنه ؤ پرومی ئی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښی راځی. بیا ئی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځی، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښی پاک خدای د زیات تسکین او تقوی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقویٰ شخه کار واخلی نو مونږ به پنځه زره پرېشتی ستاسی د مرستی (مدد) له پاره درولیږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناڅاپه ورورسیده نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ! ځکه چه الله تعالی سم د لاسه په عین وخت کېږی بیا تاسی سره مرسته (مدد) کوی. ښائی چه د پنځو زرو شمیر د دی له امله (وجی) ویلی شوی وی چه لښکر په پنځو برخو ایشلی کېږی نو هری برخه ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کیده. څرنگه چه د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه ځینی وائی چه د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولی چه هغه وعده په ﴿وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا لَهُمْ هَذَا﴾ باندی معلقه وه. د ځینو قول داسی دی چه پنځه زره پرېشتی نازلی شوی. والله اعلم. د دی موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کېږی وکوت شی!

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٣٧﴾

او نه ده گرځولی الله دا مرسته (مدد) مگر له پاره د خوشالتیا ستاسی او له پاره د دی چه تسکین ومومی زړونه ستاسی په دی سره او نه ده مرسته (مدد) مگر له (جانبه د) الله چه ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی دا گرد (تول) غیبی سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهری اسبابو په صورت یوازی دی له پاره مهیا کړی شوی وی چه ستاسی له زړونو ځنی ویره او اضطراب لری شی، سکون او اطمینان ستاسی په برخه شی که نه د الله تعالی مرسته (مدد) په هسی شیانو باندی محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لری. که الله تعالی اراده وفرمائی نو یوازی پخپل قوی قدرت سره بی د پرېشو له اشتراکه هم تاسی بریالی کوی. یا بی ستاسی له جهاده او ربړ ګاللو (تکلیف تیرولو) شخه کافران نامراد او زیانمن کوی یا له یوی پرېشتی ځنی هم دا کار اخلی چه اوس ئی له (۵۰۰۰) ځنی اخلی. کومه مرسته (مدد) چه پرېشتی دررسوی هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لری. بیا دا د ده حکمت دی چه په کومه موقع کېږی له څه قسم اسبابو او وسائطو کار اخیستل وږ (لاټق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده شخه) د تکوین په پټو رازونو باندی بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لری

د دنیا له باغه تول کړه! تل ګلونه! په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!
د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته ته ئی نه مومی له علمه له فنونه!

لَيَقْطَعَنَّ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ أَوْ يَكْبِتُنَّهُمْ فَيَنْقَلِبُواْ خَآئِبِينَ ﴿١٣٤﴾

(الله کومک در کړې) ځکه چې هلاک کړی ځینې له هغو کسانو چې کافران شوی دی یا ئی ذلیل (خواروزار) کړی پس بیرته ولاړ شی (په ماتی سره) محروم .

تفسیر : یعنی د پښتو له لېږلو ځنی ستاسی امداد مقصود ؤ چې د تاسی زړونه داده او کلک شی! او د الله تعالیٰ له جانب په پوره بشارت او اطمینان ومومئ! او په سکون سره په ډیره بهادری د دشمن مقابله وکړئ! چې له هغه ځنی دا غرض ؤ چې دا د کفارو زور مات شی او د دوی متونه پری شی او څه نومیالی (نامور) مشرکان ووژلی شی او څه تری په ذلت سره بندیان شی او «بقية السیف» کسان په ډیره رسوائی او ناکامی سره بیرته ولاړ شی لکه چې هم داسی هم وشو. (۷۰) تنه غټ کفار چې په هغوی کښی د دی امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (۷۰) تنه ئی بندیان شول او نور د غازیانو د چروو څخه تښتیدلی سړی په ډیره سپکتیا او ذلت سره بیرته مکی معظمی ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

نشته تالره له امره هېڅ شی (بلکه الله اختیار لری د هر شی) یا به رجوع وکړی (الله په قبلولو د توبی سره) په دوی باندی یا به عذابوی (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دی.

تفسیر : د (احد) په غذا کښی (۷۰) تنه لوی اصحابان شهیدان شوی وو چې په هغوی کښی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ. مشرکانو په ډیر وحشیانه ډول (طریقه) سره شهداء مثله کړی هم وو یعنی پوزی، غوړونه او نور اعضا ئی پری او گیدې ئی ورڅیری کړی وی تر دی چې د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه زړه او ځیگر هم هندی (د ابوسفیان ښځی) وایستل او وئی ژوول د دی غذا مفصله واقعه به وروسته راشی، لنده ئی دا چې نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته په دغی غذا کښی د سترگو د بد نظر ضرر ورسید او له مخنیو څلورو غاښونو ځنی لاندنی ښی غاښ ئی په شهادت ورسید، د (خول) کړی ئی ماتی شوی او د ده مبارک په مخ کښی ننوتی او د ده مبارک تندی زخمی شو. او د ده مبارک وجود په وینو تک سور شو. په هم دی وخت کښی د ده مبارک پښه هم وښوئیده او پر ځمکه ولوید او سم د لاسه بیهوشه شو. کافرانو دا مشهوره کړه. (ان محمداً قد

قتل - بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی گرد (تول) مسلمانان وارخطا شول. لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنګه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو سور (ژویل) کر چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هو! د مشرکانو د وحشیانه شداندو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکړی. مګر د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا (دیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورڅرګنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وګوری چه خلق پر دوی باندی ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیم کښی بوخت او لګیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالیٰ ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی گرد (تول) سره د دوی په پښو کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِیْ﴾ کښی ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او که ئی اراده وشي عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنگ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په «فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندی پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يُغْفِرُ لِمَن يَّشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَّشَاءُ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) ښه نه کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د ښښی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده وفرمائی د عذاب ئی او الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی. او دی د هر شی اختیار لری. گرد (تول) د ده مخلوق او مملوک دی. دی هر څوک چه مناسب او وړ (لائق) وېولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلقو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مگر ښائی له دی مناسبت وې چه پاس په ﴿إِذْ هَبَّتْ ظُلُمَاتٌ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلُوا﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه ښاء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کیږی.

(۱) د حرام مال د خوړلو له امله (وجبی) ئی د طاعت توفیق کمېږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.

(۲) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلی چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویریا پری نه ږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه څوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د پیوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان څرنگه جار (قربان) کړی؟ ابوحیان رحمة الله علیه لیکي چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوائی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی ځنی د دی تعلقاتو شکر ډیر مشکل ؤ څرنگه چه پخوا له دی نه د ﴿لَا تَتَّخِذُوا بِلِهَائِهِمْ﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکړه او ورکړه پرېږدئ! که نه د هغه له سببه به هرومرو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان گاللو (اوچتولو) موجب وگرځی.

أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلي! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلي! خبره دا ده چه د جاهليت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بنیه گران اخلي چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهارو روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی ډیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

او وویږیږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسیرئ (خلاص به شی تاسی د الله له قهره) .

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیگه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله ځنی وویږیږئ! او د سود خوارک پریږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

او وویږیږئ ! له اوره هغه چه تیار کړی شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خوړ دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کړی شوی دی.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم و کبری شی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښی د الله جل جلاله حکم منل دی. ځکه چه هم ده حکم را کړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منځ کښی څه فرق نه کوی دوی د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیری. څرنگه چه د احد په غزا کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنی مخالفت شوی ؤ لکه چه وروسته راځی نو ځکه د راتلونکی زمانی له پاره تنبیه ورکوله کیږی چه د الله تعالی د رحمت او د فلاح او بری هیله (امید) هلته کیدلی شی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او تگ وکړی شی.

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری منډی ووهئ! چه د الله تعالی له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لا تَق) او د جنت مستحق گرځئ.

عَرْضُهَا السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنگه چه د بنیادمانو په مغزو کښی د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ گواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وگنئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالی ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أَعَدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزگارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لگوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښی) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنگسه کنی).

تفسیر : یعنی نه په عیش او خوښی کېږي الله تعالی هیروی، او نه د تنگسی او تکلیف په وخت کېږي د الله تعالی په نامه باندې له ورکړې څخه ځان ساتی. په هره موقع او په هر حال کېږي سم له خپله توانه سره د خیراتو او صدقاتو دپاره تیار وی او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دی ګواکي سره له بدنی جهاده مالی جهاد هم کوی.

وَالْكُظُمِينَ الْعَظِيمَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

او چه غځموندکی د قهر دی (سره له قدرته) او عفوه کوونکی دی له خلقو (چه پری وکړی زیاتی او ظلم) او الله خوښوی نیکی کوونکی

تفسیر : د قهر او د غصی غځمل لوی کمال دی. برسیره پر هغه دا ډیر ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطیانی هم بیخي معافوی. او نه ئی یوازی معافوی بلکه له هغوی سره احسان - نیکی هم کوی. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښیرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوی وه دلته د هغوی په نسبت د غصی او د قهر غځمل، او د عفوی او د تیریدلو غځنی د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی. او هم د غځینو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کېږي ئی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حکمه غاړی غړولی وی - یا تښتیدلی وو، د تقصیراتو د تیریدلو او د عفوی او احسان د شان اختیارولو په لوری توجه ورکړی شوی ده.

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړی دوی کومه لویه گناه یا ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو باندې (په کولو د وړو گناهونو)

تفسیر: یعنی بیخي په ښکاره ډول (طریقه) سره څوک داسی د بی حیائی کوم کار وکړی چه د هغه اثر متعدی وی او نورو ته هم ورسپړی، یا د کوم داسی خراب حرکت مرتکب شی چه د هغه ضرر لازمی او یوازی د ده په ځان پوری محدود وی.

ذَكُرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفِرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ لَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٦٠﴾
أُولَئِكَ جَزَاءُ وَهُمْ مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتُ جَبْرِ
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٦١﴾

نو یاد کری دوی الله پس مغفرت و غواړی دوی له پاره د گناهونو خپلو او
څوک دی چه مغفرت کوی د (تولو) گناهونو (هیشوک ئی مغفرت نه کوی)
مگر (مغفرت ئی کوی) الله، او نه کوی مداومت دوی پر هغه گناه چه کری
ده دوی حال دا چه دوی پوهیږی (چه مونږ بد کری دی). هم دا (متقیان چه
ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دی
چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی چه تل به وی دوی په هغو
(جنتونو) کښی، او څومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملینو (دغه مغفرت او
جنت).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ عظمت او جلال - د ده عذاب او ثواب - د ده حقوق او احکام د
ده د عدالت سره مخامخ کیدل - او د ده وعد وعید په زړه کښی یاد کری، او د ده یادونه په
ژبه سره هم شروع کری، مضطرب او ورڅخه وویریږی او په نامه سره ئی ویولی، او د ده د لوئی
او کبریاء په مقابل کښی سر په سجده کیږدی (لکه چه د «صلوة التوبه» په حدیث کښی راغلی
دی) بیا په هغی شرعی طریقې چه د گناهونو د استغفار له پاره مقرر ده عفو او مغفرت
وغواړی. مثلاً د حقدارانو حق اداء کری، یا له دوی څخه معافی وغواړی او د الله تعالیٰ په حضور
توبه او استغفار وکړی، (ځکه چه اصلی مغفرت کوونکی خو هم دغه پاک الله دی) او په هغی
گناه باندی چه د بشریت په مقتضاء سره تری صادره شوی ده مداومت ونه کری بلکه په دی
باندی وپوهیږی چه حق تعالیٰ د بندگانو رښتینانی توبه منی، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه
ویاسی، او د ده په حضور کښی په خلوصیت او انابت سره حاضر شی، نو دغه خلق هم په
دوهمه درجه متقیانو کښی داخل دی چه د هغوی له پاره جنت تیار شوی دی حق تعالیٰ د دی
تائبینو گناه عفو کوی، او دوی ته پخپل جنت کښی ځای ورکوی، او هغه توبه او نیک عمل
چه دوی کری وی دوی ته د هغه ډیر ښه عوض ورکول کیږی.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٠﴾

په تحقیق تیری شوی دی پخوا له تاسی دیری طریقی (د کفارو د هلاک) نو وگرځئ! (تگ وکړئ) تاسی په ځمکه (جهان) کښی پس وگورئ! چه څرنګه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر : یعنی پخوا له تاسی څخه دیر اقوام او ملل تیر شوی دی، او لوی پېښی شوی دی. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی ځنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئی ملاوی ترلی دی، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئی مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندی ئی اصرار کړی دی د هغوی انجام څومره خراب شوی دی! که ستاسی یقین نه وی نو د ځمکی پر مخ باندی وگرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهی علام او آثار وگورئ چه نن هم ستاسی د مملکت په شاوخوا کښی نژدی موجود دی، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعنی مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجی) ئی د حق د ابطال له پاره ملاوی ترلی وی، پخپل دی لږی او عارضی فتحی او بری باندی دی مغرور نشی! ځکه چه د هغوی آخری انجام بی له هلاکته او بربادی بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دی د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلی دی عارضی ماتی ځنی ملول او مأیوس نه وی، چه آخر حق غالب او کامیابیږی، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسی جاری، او نه بدلیدونکی دی.

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣١﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (تولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزګارانو ته

تفسیر : یعنی د عامو خلقو د غوړونو د خلاصولو له پاره دغه قرآنی مضامین بیانېږی چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی خلق هدایت او پند اخلی مګر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف نه وی نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاو ځنی څه ګټه واخلي؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۳۶﴾

او مه سستیوئ تاسی! او مه خپه کیوئ تاسی! او هم دا تاسی غالبان یی که یی تاسی مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (احد) د غزا په باره کښی نازل شوی دی کله چه مجاهدین د دیرو زخمونو له لاسه توتی توتی وو او د دوی د دیرو لویو لویو جنگیالیو او نومیالیو شهیدانو غوړونه او پوزی او نور اعضاء پری کړی شوی او مثله وو، او د دوی جنازی تر سترگو لاندی پرتی وی محمد علیه الصلوٰۃ والسلام هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژویل تندی په وینو رنگ په نظر راته او ظاهراً له هر لوری د ماتۍ او شکست منظره ښکاریده، د دی ناامیدیو او سختیو په هجوم کښی د الله تعالیٰ دا زورور او مؤثر بشارت غوړونو ته ورسید. ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وگورئ! چه له دیرو سختیو ځنی مه ویریرئ! او د الله تعالیٰ د دښمنانو په مقابل کښی نامردی، سستی او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپښو شویو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کیوئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کینئ چه دا له تاسی سره وې (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ئی ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسی معزز، سرلوری، او غیرتمن یی! چه د حق په حمایت کښی رېړونه کالغ! (تکلیفونه تیروئ) او ځانونه قربانوئ! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسی دی! او په پای (آخر) کښی هم دا تاسی غالب او کامیاب یی خو په دی شرط سره چه د ایمان او ایقان په لاره مستقیم وسئ! او د الله تعالیٰ پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بیرته وانخلئ! دا د الله تعالیٰ بشارت ماتو زړونو ته پیوند او مراوو څیرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښی تازه روح ننوت او نتیجه ئی داسی شوه، هغه کافران چه یو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاریدل، د زخمی او سترو ستومانو مجاهدینو د انتقامی هجوم په مخ کښی بیاونه شو دریدلی او د خپلو دوو پښو سره ئی دوه نوری پښی په قرض اخیستی سر څوړی مخ په کورونو وتښتیدل.

سستی مه کوی په جنگ کښی، نه خپګان په «ما اصاب»

تاسی یی د دوی د پاسه، که ایمان لرئ او آب

تاسی مرئ د رب پر لاری، شهیدان جنت مآب

دوی په لاری د شیطان مری اور ئی ځای غوښی کباب

إِنْ يَسْأَلْكُمْ قَوْمٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسیری تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورځی (د ژوندون) اړو وړو وړو ئی (په وار) په منځ د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنگ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی څخه هم ډیر په ربرونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لړی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پیښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانانو ته تسلی ورکړه، چه که په دی غزا کښی تاسی ته ربر او تکلیف درپښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی. د «احد» په غزا کښی ستاسی (۷۵) سری شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو او یا سری مردار، ډیر سری ئی زخمیان او یا تنه ئی گرفتار شول او رومی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنگیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْشَوْنَهُمْ بِاَدْنِهِمْ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی او یا تنه سری په ذلت سره بندیان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! خو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپګان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترګی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لږ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ - کله شو خپه ، کله وی خوښی زمونږ باقی زمونږ عادت له پخوا څخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوړی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله وریځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ږدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پټ او اسرار مضمحل دی بیا کله چه کفار سره له دومره ربر ګاللو (سختی تیرولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندیښنه به ښکاروئ؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی گنډ په لاس، او په هری تیاری پسی د رڼا احساس کیږی.

بی له ربره هوسانی نشته هیچیری زحمت ګالی راحت مومی خلق هر چیری شو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی غیری . په وصال به د گل ښاد نشی هیچیری

وَلْيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا

او له پاره د دی چه معلوم کړی الله هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (په علم الشهود سره هم)

تفسیر : یعنی د دی له پاره چه الله تعالیٰ رښتین ایمان لرونکی له منافقانو ځنی جلا (جدا) کړی او د دواړو رنگونه او بنی جلا جلا (جدا جدا) په نظر راشی.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٢٠﴾

او (بل له پاره د دی چه) ونیسی (الله) له تاسی شهیدان، او الله نه خوښوی ظالمان (کافران).

تفسیر : له ظالمانو ځنی که د مشرکانو هغه ډله مراد وی چه د (احد) په غزا کېږی د مسلمانانو په مخامخ کېږی ولاړ وو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه د دوی د دی عارضی بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لری بلکه دا بری نورو اسبابو باندی بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وی چه په عین موقع کېږی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) شول نو دا رابکاروی چه دوی د الله تعالیٰ په نزد مبعوض دی نو ځکه د ایمان او شهادت له لویۍ درجی ځنی بی برخی او لکه مرداره لری وغورځول شول.

وَلْيُمَخِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيُحَقِّقَ الْكُفْرِينَ ﴿١٢١﴾

او (بل دپاره د دی چه پاک او صاف کړی) الله (له گناه) هغه کسان چه ایمان لرونکی دی او هلاک کړی (الله) کافران.

تفسیر : یعنی ماتی او بری دواړه بدلیدونکی شیان دی. خو په دی غزا کېږی ئی مسلمانانو لره د شهادت د لوړی درجی ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له گناهونو ځنی پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضی غلبی او موقتی بری باندی مسرور او مغرور شی او په کفر او طغیان کېږی له پخوا نه لا زیاته ترقی او پرمخ تګ وکړی او ښه پکښی بوخت او لگیا شی او د الله تعالیٰ د قهر او غضب ښه وړ (لا ثقی) او مستحق وگرځی، نو د دی له امله (وجی) دا عارضی ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو ځنی خوښ او راضی نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهِدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٣٧﴾

(بلکه) آیا گمان کوئ تاسی (ای تثبتیدونکو په احد کښی) د دی چه ننه به وځئ جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئی کړی دی له تاسی ځنی او (نه دی په علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کښی)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلیٰ مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی گنئ چه هم داسی بی له هیڅ ربر گاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه ځای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی ځنی څه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی ځنی د الله تعالیٰ په لاره کښی جنگیدونکی؟ او څومره کسان د جنگ په وخت کښی ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوئ ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سری رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان آخلی، بیرونه گالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی. رښتین مین د دار او پری وړوی هرکله دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سری

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْبُوتَ مِنْ قَبْلُ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٣٨﴾

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرگ پخوا له هغه چه تاسی پېښیدئ پر دغه (مرگ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرگ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکتی بی برخی پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د دیرو فضائلو له اوریدلو ځنی داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژلی شو او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کښی دغه مشوره وړاندی کړی وه چه راځئ! له مدینې منوری نه د باندی ووځو!، او هلته له غلیم سره وجنګیږو! دوی ته

فرمانی هغه شی چه تاسی ئی تمنا کوله، ستاسی تر سترگو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تگ په غای، بیرته ولی غان باسی؟ په حدیث کښی راغلی دی چه «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مگر که ورسره مخامخ شوی، نو ثابت قدم اوسی»

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ
مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى
عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٢﴾

او نه دی محمد مگر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تیر شوی دی له ده نه پخوا (دیر) رسولان، آیا نو که مړ شی (محمد) یا شهید کړی شی (محمد) نو بیرته به وگرځئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر شوک چه بیرته وگرځید، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته هیڅ شی، او ژر به جزا ورکړی الله شکر گزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعه دا ده چه د «احد» په غزا کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنگ نقشه بالذات پخپله جوړه کړه. د گردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له هغی دری (وت) څخه اندیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وړی. نو د دی دری په یوی لوری څوکی کښی رسول الله مبارک پنځوس تنه زورور غشی ویشتونکی وټاکل (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنهم ؓ. او پر دوی ئی زیات تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هر ورو (خامخا) هم دا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب وی، که مغلوب، تر دی که تاسی وینیئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله ځایه مه خوځیږئ!». «وانا لن نزال غالبین ما بینکم» - (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا غای تینگ وساتئ! «الغرض وروسته له دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم گرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت جوهر به ئی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او بهادری په مقابل کښی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له تیښتی بله هیڅ یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالی د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری ځنی مخ په تیښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پینځی په لاس نیولی تبتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته مندی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه ننداره هغو (۵۰) تنو غشو ویشتونکو ته ورشرگنده شوه نو ئی داسی گومان وکړ چه گواکی فتح کامله شوه او دښمن تبتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر (رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وگڼل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزگار کینو په دی خیال کښی گرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (۱۱) تنو نورو ملگرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تیبتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یوووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (۲۵۰) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملگرو رضی الله عنهم ښه په بهادری سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی گرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبی بیخی مطمئن وو ناڅاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروگرځیدل چه پخوا له دی نه تبتیدلی وو او سخت جنگونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنگ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیثه) یوه غته تیږه (گته) د رسول الله مبارک په لوری وروویشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره څیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیثه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مگر اسلامی علم وړونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شده پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاؤ ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پریردو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته گرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل ورووړ او د جنگ ډگر ته لکه زمري ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادری وجنگید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه! په دی وخت کېږي د رسول الله مبارک غږ پورته شو.

«الي عباد الله! انا رسول الله - زما په لوري راشئ! ای بندګانو د الله زه د الله رسول یم. کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپېژاند او چیغه ئی وکړه. «ای مسلمانانو! زیری می دریاندی چه رسول الله مبارک لله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر ګردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتګ شروع کړ او سم د لاسه (۳۰) تنه اصحاب د ده مبارک په ګرد (تول) چاپېر کېږي سره غوند شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکړه او د مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کېږي سعد بن ابی وقاص، طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات رېړونه وګالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کېږي ونيول او سخت جنگونه ئی له کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخي میدان پرېښود او بیا تیښتی ته اړ او مجبور شول. او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مَحْضِدُ الرَّسُولِ﴾ الآية - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده څنې پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له هغوی څنې د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان) کړی دی. مګر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا څنې کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په بل کوم وخت کېږي خو هرومرو (خامخا) دی وفات کېږي که کوم وخت دی وفات یا بالفرض په شهادت ورسپړی، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته ګرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله څنې به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د قتل د خبر له اوریدلو څنې ډیر کسان بی حوصلی شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو سره سم العیاذ بالله بیخي له دین څښی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کېږئ؟ له تاسی څښی داسی هیله هیڅکله نه کېږي، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالی ته هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی درښودلی او د دین په خدمت کېږي ئی نه وی مشغول کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟

«مه پرده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم

قوم پردي احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»

او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کېږي مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی کېږي اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کېږي به څښی خلق له دین څخه اوړی. او هغه کسان چه په دین باندی قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه هم داسی پېښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په وسیله بیرته په اسلام مشرف شول او څښی تری ووژل شول.

تنبیه: ﴿قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ کېږي ﴿خَلَّتْ﴾ به له «خلو» څنې مشتق وی. چه معنی

ئی تیریدل، گوئی کیدل، تلل دی. او له هغه سره موت لازم نه دی لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائی. ﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمَلَائِكَةُ لَإِذَا خَلَقُوا عَصَاكَ إِنْ أَلَّا تَأْمُرُ﴾ یعنی کله چه تاسی پریودی او جلا (جدا) کیوی. او هم په «الرسل» کښی استغراقی لام نه دی بلکه جنسی دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کښی استغراق لره هیڅ دخل نشته عیناً د هم دی جملی په شان د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم فرمایلی دی چه ﴿مَا لِيْسِيْرُ ابْنُ مَرْثَةَ الرَّسُولِ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ آیا دلته که لام استغراقی واخیست شی، نو د هغه معنی به داسی کیوی.

گردد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوی دی، او هیڅوک نه دی پاتی چه وروسته له هغه ځنی مبعوث شی، نو لامحاله لام جنسی اخلو، نو هم هغه دی دلته هم ونيوه شی. د هغه تائید له دی ځنی هم کیوی، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالی عنه په مصحف کښی او د ابن عباس رضی الله تعالی عنه په قرأت «الرسل» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقی د (خلو) په تفصیل کښی یوازی د موت یا د قتل ذکر د دی له امله (وجی) کړی شوی دی، چه طبیعی موت خو په هر حال راتلونکی ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کښی مشهور کړی شوی ؤ. او څرنگه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندی مقدم کړ شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه د اصحابو په مجمع کښی دا پوره آیت تر ﴿الشُّكْرَيْنِ﴾ پوری، بلکه د ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ آیت ئی هم ولوست. نو خلق ﴿قَدْ خَلَتْ﴾ او د ﴿أَقْلَرِنَّمَا﴾ او د ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ﴾ او د «خلو» ځنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندی نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه په دی سره استدلال وکړ او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو باید ؤ چه د دی آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دی نه وگانه شی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکښی وفات شوی دی. په دی تقریر سره د ځینو محرفینو گردد (تول) تحریفات «هبا منشورا» کیوی مونږ د زیات تطویل له خوږه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکړی.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كَتَبْنَا مُوَجَّلَاتُ

او نشته هیڅ نفس لره دا چه مړ شی مگر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلی شوی دی (دا مرگ) په یوه مقرر وخت کښی (چه نه وړاندی او نه وروسته کیوی)،

تفسیر : نو هر کله چه هیڅوک بی د الله تعالی له حکمه نه شی مړ کیدی اگر که د موت دیر اسباب هم سره غوند شوی وی او د هر سری موت په مقرر وخت کښی راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وجی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالیٰ باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خبره ښائی چه سری مایوس او ناامیده شی، او بیخی غمجن کینی.

چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه

غزا کره! په اخلاص د زړه په مینه

له خپله وخته به ډومبې تا څوک مړ نه کړی

که هر خو به زده لری شوک درته کینه

چه به تیغسته شوک له مرگه نه خلاصیږي

غازی ضائی پہ غذا کھنی د غلیم کری تویہ وینہ

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر شوک چه غواری (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر : یعنی کہ اللہ جل جلالہ ارادہ و فرمائی۔ لکہ چہ پہ (۱۵) جزء د (بنی اسرائیل) پہ ۱۸ آیت (۲) رکوع کہنی مونہ داسی یو آیت لولو۔ ﴿حَسْبُكَ مَا نَسَاكَ الْمُرِيدُ﴾

وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر شوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروي ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کېنې هرورمو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په رومبی جمله کېنې پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کېنې له حکم ځنی عدول کړی ؤ او په دوهمه کېنې د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٣٥﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتی کیږی، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کېنې اجر ور په برخه کیږی. خو که څوک د دی لوی نعمت په قدر باندی وپوهیږی. (کنا فی الموضح)

وَكَايْنٍ مِّنْ نَّبِيِّ قُتِلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الضَّعِيفِينَ ﴿٥﴾

او ډیر له انبیاؤ ځنی وو چه د دوی په مرسته (مدد) جنگیدلی وو ربانی سری (د الله طالبان) ډیر (له حله تیر) نو هیڅ قدر به نه سستیدل هغوی له سببه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به ؤ دوی ته په لاره د الله کېنې او نه به ضعیفان کیدل (په جنگ کېنې) او نه به سر تیتاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوشوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کېنې نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا ډیر د الله تعالی خاص بندګان له انبیاؤ علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنگ کړی دی چه په هغو کېنې ډیر زیات تکالیف او ربرونه ئی ګاللی (تیر کړی) دی. خو په دغو شدائدو او مصائبو کېنې هم د هغوی په ارادو کېنې هیڅ یوه سستی نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی ؤ، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کېنې سر ښکته کاوه الله تعالی له هسی ثابت قدمو بندګانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راولی چه په «احد» کېنې له دوی ځنی کمزوری څرګنده شوی وه. حتی ځینو داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کېنې راز راز (قسم قسم) مصائب او شدائد راغلل او دوی پکېنې خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کړ، نو تاسی (چه خیر الامم یئ) له هغو ځنی زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کړئ!

وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا
فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦﴾

او نه وه وينا د دوی (یعنی وينا د مجاهدینو) مگر دا چه ویل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته گناهونه زمونږ! او له حله تیریدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښی او ثابت (تینگ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښی)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسیر: یعنی د مصائبو او شدائدو په هجوم کښی ئی نه د ویری کومه خبره وویل او نه له مقابلی ځنی ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی یوه خبره له خپلی خولی ځنی وویسته، که ئی وویل خو هم دا ئی وویل «ای خدایه! ته زمونږ ټول تقصیرات عفو کړه! او زمونږ گرد (ټول) تیری رافعاف کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! خو زمونږ قدمونه د حق له لاری ځنی ونه ښویږی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښی مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسی گئی چه دیر ځلی د مصائبو په راتگ کښی د خلقو گناهونه او د هغوی تقصیرات دخل لری او له مونږ ځنی کوم سری داسی دعوی کولی شی چه له هغه ځنی هیڅکله هیڅ یو تقصیر نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصیبت ځنی سری وویږی او خلقو ته پناه یوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردگار ته پناه یوسی او هغه مالک الملک والملكوت صاحب الکبریاء والجبروت ته دی سرښکته کړی!

فَاتَّخِذُوا لِلَّهِ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٠﴾

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنیا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نیکی کوونکی (په دنیا کښی په نعمت او په عقبا کښی په جنت).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وگورئ! هغه کسان چه له الله تعالی سره خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ساتی او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالی داسی معیت کوی او هغوی ته داسی ثمره ورکوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَرُدُّكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٥١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) که اطاعت وکړئ تاسی د هغو کسانو چه کافران شوی دی نو بیرته به وگرځوی دغه (کفار) تاسی په پوندو ستاسی (د کفر خوا ته) نو ویه گرځئ تاسی زیانکاران (یعنی بیا به مو کافران کړی)

تفسیر: د (احد) په غزا کېږي کله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو کافرانو او منافقانو موقع وموندله، ځینو الزام اړاوه او طعنی ئی ورکولی. ځینو د خیر غوښتلو په پرده کېږي په نصیحت باندې شروع وکړه چه وروسته له دی نه په جنگ کېږي بیا داسی زوروتوب ونه کړئ! حق تعالیٰ خبر راکوی چه «ای مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندې مه غولپړئ! الله جل جلاله دی ونه کړی که تاسی د هغو په لومه (دام) کېږي ایسار شوئ، نو بیا به په هم هغه تیاره کېږي چه ورځنی وتلی یی ژر تر ژره ولوپړئ! او ورو ورو به د حق دین لمن ستاسی له لاسه خوشی شی چه د هغه نتیجه د دنیا او آخرت له خساری څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی.» رومی ئی د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو پر لاره باندې د تللو ترغیب ورکړ، دلته د بدانو او شیرانو د خبرو له اوریدلو ځنی منع کوی چه مسلمانان هوښیار شی او خپله ګټه او زیان وسنجوی (معلوم کړی). (نو الله فرمائی له دښمنانو سره خپلوی مه کوئ او خبره ئی مه اورئ!)

بَلِ اللَّهِ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥﴾

بلکه الله مولیٰ مرسته (مدد) کوونکی، یار، دوست لرونکی) ستاسی دی او هم دی خورا (دیر) ښه د تولو مرسته (مدد) کوونکو دی.

تفسیر: نو ځکه ښائی د هم دغه الله تعالیٰ چه زمونږ مولیٰ او (خیر الناصرین) دی، خبره ومنله شی! او په مرسته (مدد) باندې ئی اطمینان وشي! د هر چا چه مددګار الله تعالیٰ وی، هغه به دی ته څه احتیاج لری چه د الله تعالیٰ د دښمنانو د معاونت او مرستی انتظار ولری، یا به د هغوی په مخ کېږي د اطاعت غاړه پردي. په حدیث کېږي راغلی دی چه له «احد» نه د بیرته ورتګ په وخت کېږي ابوسفیان د یوه مشهور بت «هبل» د بری غوږ پورته کړ او وی ویل «لنا العزى ولاعزى لكم» رسول الله مبارک وفرمایل «الله مولینا ولا مولیٰ لکم»

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَهُمْ
يُنْزَلُ بِهِ سُلْطَانٌ وَمَا لَهُمُ النَّارُ وَ بِشْ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥﴾

ژر به وغورځوو مونږ په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی رعب (هیبت - ویره) په سبب د شریک نیولو د دوی په الله سره هغه شی چه نه دی نازل کړی (الله) په (شریک نیولو د) هغه کوم برهان (دلیل) او ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، اوبد ځای دهستوګنې دظالمانو دی (دا اور د دوزخ).

تفسیر: یعنی دا خو ستاسې امتحان ؤ اوس به مونږ د کافرانو په زړونو کښې ستاسې داسې هیبت او رعب او ویره واچوو، چه دوی به د دی زخمی توب، کمزوری او زیانمن کیدلو ستاسې، بیا د بیرته مخ اړولو جرأت ونشي کړی لکه چه هم داسې هم وشو. ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنگ له میدان نه نامیده وتښتید. په لار کښې داسې خیال ورته پیدا شو چه «مونږ ولی یو اسلامی سترې ستومان ژویل فوځ همغسې خوشی پریښود؟ او ولی تری راغلو؟ راځئ! چه بیرته وگرځو او د دوی کار سره تمام کړو.» مگر د حق تعالی د هیبت او د اسلام د رعب په اثر ئی همت ونشو کړی. چه دا خیال عملی کړی. پرته (علاوه) له دی مسلمانانو مجاهدینو تر (حمراء الاسد) پوری کفار تعقیب کړل او وروسته له هغه ئی بیا کفارو ته هیڅ موقع ور نه کړه چه د «احد» واقعات بیا اعاده شی.

تنبيه: مشرک که څه هم خپل ډیر زور ښکاره کړی خو د هغه زړه کمزوری وی ځکه چه هغه د کمزور مخلوق عبادت کوی، نو څنګه ئی معبود، هم هغسې ئی عابد ﴿صَعَفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۷۳ آیت ۱۰ رکوع) او په رښتیا سره هم اصلی زور او قوت د الله تعالی په تائید او مرستی (مدد) سره دی چه له هغې ځنې مشرکین او کفار بیخي بی برخې دی. نو ځکه تر هغه پوری چه مسلمانان حقیقی مسلمانان وو، تل کفار له دوی ځنې خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پوری هم مونږ مشاهده کوو چه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف او تنزل سره سره د دنیا ګرد (تول) کافران له دوی ویدو ځمریانو ځنې ویریږی او تل په دی فکر کښې دی چه دا توریالی قوم بیا وینې نشی. په علمی او مذهبی مناظرو کښې هم د اسلام هم دا رعب مشاهده کیږی. په حدیث شریف کښې راغلی دی چه «زما رعب د یوی میاشتی له مسافې ځنې د دښمنانو په زړونو کښې اچول شوی دی.» بیشکه د هم هغه اثر دی چه مسلمه امت ته هم په برخه شوی دی. **فَلله الحمد علی ذلک وله المنه**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْسُونَهُمْ بِأَذْنٍ

او خامخا په تحقیق رښتیا کړه تاسې ته الله وعده خپله په هغه وخت کښې کله چه وژل تاسې کافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبی کریم علیہ افضل الصلوٰۃ والتسلیم لا پخوا فرمائی و چه «که تاسی له صبر او ثبات خخه کار واخلع!، نو الله تعالى به تاسی ته بری درکری.» لکه چه الله تعالى خپله وعده د «احد» د جنگ په ابتداء کېښي رښتیا ښکاره کړه او مسلمانانو د الله تعالى په امر کافران تار په تار، او دگر ئی په وینو سور کړ. (۷) یا (۹) هغه سړی چه د هغوی په لاسونو کېښي د مشرکانو بیرغ و پرله پسې ئی ووژل او غای په غای ئی کوته کړل او د گردو (تولو) ککری هلته په وینو سړی او ککری شوی. په اخر کېښي کفار د ډیری ویری له لاسه بدحواسه شول او گرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری خیره صافه ولیدله. او په مخ کېښي ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطی خخه (خالد بن ولید) گټه واخیسته، او د جنگ نقشه یو ناڅاپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتَّىٰ إِذَا فِشَلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأُمْرِ عَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوری چه بی زړه شوئ تاسی او (پخپلو منځونو کېښي) سره مخالف شوئ په امر (د نبی) کېښي او نافرمانی وکړه تاسی.

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکړی و له هغه ځنی مخالف کار وکړ شو او دوی پخپلو منځونو کېښي په جگړو سره اخته شول ځینو وویل چه «مونږ لره ښائی چه هم دلته ټینگ ودیږو او هیڅ تری ونه خوځیږو.» ډیرو کسانو وویل چه «اوس هیڅ ضرورت نشته چه دلته وزگار کینو ځی! چه څو غنیمت حاصل کړو!» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل او مشرکانو له هم هغه غایه ناڅاپه پری حمله یرغل راوړ له بلی خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کېښي کمزوری پیدا کړه چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، گواکی د بی زړه توب سبب جگړه او د جگړی سبب عصیان و.

مِّنْ أَعْدٍ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

له هغه وروسته چه دروښود تاسی ته (الله) هغه شی چه ستاسی خوښی و (له نصرت او غنیمت خخه) ځینی له تاسی هغه دی چه خوښوی دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ځینی ستاسی هغه دی چه خوښوی آخرت،

تفسیر: یعنی ٹھینی خلق د دنیوی متاع (مالی ولجی) پہ خوشی کبھی ونبوئیدل، چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) ئی گرد (تول) سره وگالل(تیر کړل). ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی «چه د دی آیت له نزول څخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کړی، چه گواکی زمونږ په منځ کبھی کوم سړی د دنیا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ

بیا (الله) وگرځولئ تاسی له کافرانو څخه (په تیښته سره) له پاره د دی چه وازموئ تاسی،

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسی له مخی تبتیدل. او اوس خو تاسی مسلمانان د هغوی په مخ کبھی تبتئ! ستاسی د غلطی او قصور له امله (وجی) دغه معامله سره چپه شوه، او په دی کبھی ستاسی آزموینه ده. څو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکبھی ښکاره شی.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ

او هرومرو (خامخا) په تحقیق عفوه وکړه (الله تاسی ته، (یا) او خامخا په تحقیق عفوه وکړه (الله) له تاسی (چه تول ئی پر دوی قتل نه کړئ)

تفسیر: یعنی کومه غلطی چه شوی وه هغه پاک الله تاسی ته بیخی معافه کړه. اوس دغه خبره هیچا ته جائزه نه ده چه د دی حرکت له سببه پر بل چا باندی طعن او تشنیع ووائی.

وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٧﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهربانی، احسان) دی پر مؤمنانو باندی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د داسی مهربانی او فضل څښتن (مالک) دی چه د مؤمنانو تفصیرات معافوی او په عتاب کبھی هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وی.

إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَلُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ

(یاد کړئ) هغه وخت چه تلئ مندی وهلی تاسی (بیرته مو شا مگرځوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعنی تاسی تبتیدئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او مندی مو وهلی او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کښی رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مگر تاسی د دیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه چیغی وکړی او خلغو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاو خوا کښی سره راټول شول.

فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بِغَمِّ لَّيْلًا تَخْرُجُوا عَلَى مَا فَاَتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شی تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنگ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعنی تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنگ کړ چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنگی راغله. هو! د غم په عوض غم دروړسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کښی بهائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی تگ وکړئ، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه: اکثر و مفسرینو د ﴿فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بِغَمِّ﴾ معنی داسی کړی ده چه الله تعالیٰ تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ. یعنی یو غم د پرمینی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سربو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوړیدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان ګاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته دروړسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه ګرد (ټول) له تاسی څخه هیر شول، یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آوازه چه د دی غم له شده وړاندنی

وروستنی گردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم غیر مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښی له بل لوری غنی طبعاً غفلت او ذهول پېښیږی.

وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۵۲﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو غنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسه معامله کوی.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نُعَاسًا يَعْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ

بيا ئی نازل کړ (راولپړه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کړه یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر: یعنی په دی غزا کښی د هر چا په برخه کښی چه شهادت ؤ شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښی چه ماتی وه ماتی ئی وکړه. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښی باقی پاتی شول حق تعالیٰ په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښی پر کالی یووړل. د حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه شو غلی چاره پر ځمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه ؤ چه په هسی لویه هنگامه او دیر سخت شورماشور کښی د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښی ورپېښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښی څه نظم او نسق قائم نه ؤ او دیر شهیدان په خاورو او وینو رنگ پراته وو. مجاهدین د دیرو زخمونو له امله (وجی) تکر تکر وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی گرد (تول) فکر، هوښ، حواس وړی ؤ. گواکی دغه خوب د ویشیدلو له پاره ؤ. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه گرد (تول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس داده او مطمئن شی! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښی راتول شول، او د غزا دوهم محاذ ئی جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دشمن د دوی په مخ کښی بیا په تښتیدلو مجبور شو. تنبیه: ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه عین د غزا په وخت کښی د خوب پرکالی، پرامنکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبی د راتگ علامه وه. د حضرت علی کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښی هم داسی یوه واقعه ورپېښه شوی وه.

وَطَائِفُهُ قَدْ أَهَمَّتَهُمْ أَنْفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسی چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښی غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او خائفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښی بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښی به ئی دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنگ او جنجال راپېښ کړی. که داسی وشي نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسی ویره، اندیښنو او چرتونو کښی پر دوی باندی نه پرکالی او نه خوب راته.

يُظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چه گمانونه به کول دوی په الله باندی (گمان) ناحقه (لکه) گمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسی گمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاړی؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (آخر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. گرد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (۲۶) جزء د «الفتح» په ۱۲ آیت ۲ رکوع کښی فرمائی ﴿بَلْ كُنْتُمْ مُرْءَانًا يُقَلِّبُ الرُّسُولَ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا﴾

يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسیر: یعنی آیا زمونږ کار څه لا باقی دی یا بیخی خلاص شوی دی یا دا چه مونږ ته چه د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو (مددگارانو) څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟ یا دا معنی څه چه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئی وکړه زمونږ یا د بل په هغه کښی څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهری معنی وه، لیکن هغه چه د دوی د زړونو نیت ؤ، وروسته له دی نه راغی.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) ټول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږی).

تفسیر: یعنی دا د منافقانو قول ﴿هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ کلمه حق ارید بها الباطل دی. بیشکه دا صحیح ده چه ستاسی په لاسونو کښی هیڅ شی نشته او گرد (ټول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختیار کښی دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، یا ئی له جنجاله دکوی، غالب یا ئی مغلوبوی. آفت ورسوی یا راحت بری ئی په برخه کوی یا ناکامی هم دا یوه واقعه د یوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت گرځوی. گرد (ټول) د هغه په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. مگر له دی قول ځنی کومه معنی چه تاسی پخپلو زړونو کښی آخلئ، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پتی خبری هم معلومی دی، چه د هغه بیان وروسته له دی نه راغی.

يُحْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يَبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ نَّقَاتُلَ هَٰؤُلَاءِ

پتوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښی هغه (خبری) چه نه ئی در ښکاروی تاته (ای محمده!) وائی دغه (منافقان یو تر بله) «که چیری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښی).

تفسیر: د دوی د زړه پته خبره دا وه چه ﴿هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ به ئی ویل او په زړه کښی به ئی د هغه معنی داسی کوله. ﴿نَقَاتُلَ هَٰؤُلَاءِ﴾ او له مخلصو مسلمانانو ځنی به جلا (جدا) کیدل او پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل «خانه! دوی په اول کښی زمونږ خبرو ته غوږ کینښود. او د څو سرتیرو او ناتجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدینې څخه د باندی

د غزا له پاره ووتل، آخر ئی پخپلو مخونو باندی سختی څپیری وخوړلی، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار زمونږ په لاس کښی وی، او زمونږ پر مشورو باندی ئی عمل کړی وی نو دومره نقصانونه به ئی ولی گالل(تیرول)، او زمونږ له گوند «حزب» ځنی به ولی دومره سړی وژل کیدل؟ (زیاتره منافقین نسباً د مدینې منورې له انصارو سره شامل وو نو ځکه ئی په ﴿ثَاقِلَتَا هُنَا﴾ کښی د هغوی وژل د خپل ځان وژل ویل). یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وی. نو دا د قتل او جرحی مصیبت به ولی پر مونږ باندی راته.

تنبیه : په ښکاره ډول (طریقه) سره دا خبری په مدینې کښی منافقانو کړی وی ځکه چه عبدالله بن ابی د «احد» د جنگ له شروع ځنی پخوا له خپلی ډلی سره د غزا له میدان د باندی ووتل، په دی صورت کښی د «هنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لوری به وی. لیکن د ځینو روایتونو له مخی د یوه منافق له خولی ځنی دا خبره د جنگ په میدان کښی اوریدلی شوی وه چه نوم ئی «معتب بن قشیر» و نو ښائی ځینی منافقان له عبدالله بن ابی سره د ځینو مصالحو له امله (وجی) بیرته ستانه (واپس) شوی نه وی. والله اعلم.

قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ

نو ووايه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسی په کورونو خپلو کښی (نو) خامخا به راوتلی وو هغه کسان چه مقرر شوی ؤ په دوی باندی وژل طرف د ځایو د پریوتلو خپلو ته،

تفسیر : یعنی له دی طعن او تشنیع یا حسرت او افسوس څخه هیڅ په لاس نه درځی. الله تعالی د هر چا د اجل او د موت ځای او سبب او وخت لیکلی دی، هیڅکله هغه نه بدلیږی. که تاسی پخپلو کورونو کښی هم پتیدی او فرض ئی کړئ که ستاسی رایه هم آوریده کیدی نو بیا هم هغه کسان چه د هغوی وژل کیدل د «احد» په نژدی ځایونو کښی مقدر وو خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغله به وژل کیدل. دا د الله تعالی انعام دی په کوم ځای کښی چه د هغوی وژل مقدر وو هم هغله ووژل شول. مگر څرنگه چه د الله تعالی په لاره کښی په ډیره زړورتیا او خوښی سره شهیدان شول بیا پر دوی باندی د افسوس او ارمان کول د څه دپاره دی. او د الله تعالی د لاری میرنی (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قیاسوئ!.

کره غزا هیڅ له دښمنه مه ویریه!

د گور شپه په کور کښی هیڅوک نه کوینه!

چه دهنمن ته مخامخ شی خنک تری نه کری
ملائک له عرشه پری وائی آفرینه!

وَلْيَبْتَلِ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُبَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٠٣﴾

او (دغه معامله الله تعالى په احد کښی وکړه) دپاره د دی چه وازموئی الله هغه شی چه په سینو (زړونو) ستاسی کښی دی، او دپاره د دی چه ښکاره کری (الله) هغه شی چه په زړونو ستاسی کښی دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سینو کښی پرتی دی (لکه نور شیان)

تفسیر : یعنی الله تعالى ته د زړونو پتی خبری هم معلومی دی له الله جل جلاله څخه د هیچا هیڅ یو حالت پت نه دی، مقصود دا و چه ستاسی له گردو (تولو) څخه یو امتحان واخیست شی تر څو هر هغه شیان چه ستاسی په زړونو کښی دی هغه د باندی ووځی د امتحان په پتی کښی سره او ناسره پخپله سره بیل کری مخلصین د خپلو بریو صله او انعام ومومی او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوریو څنی پاک او صاف شی، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شی او خلق په ښکاره دول (طریقه) د دوی له باطنی پلیتی څخه خبر کری.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

بیشکه هغه کسان (له تاسی) چه وگرځیدل دوی (له جنگ) په هغی ورځی کښی چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بیشکه هم دا خبره ده چه ښویولی وو دوی شیطان په سبب (د شامت) د ځینو هغو گناهونو چه کری وو دوی، او خامخا په تحقیق عفوہ کری ده الله له دوی نه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخیر د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځنی وختونه څه وړه یا لویه گناه صادرېږي. همغسې چه له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتېږي، هم داسې د یوې گناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځي او سړی د نورو غلطیو او گناهونو په لوري ښویي او ورته چمتو (تیار) کوي ئی. د «احد» په غزا کېنې هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنگرونه (مورچي) ئی پرېښي ؤ دا کار ئی د کومې پخواني گناه له شامته ؤ چه شیطان دوی تیرایستل او وئې ښویول یوه گناه خو دا وه، چه دیرو غشو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مگر د الله تعالی فضل وگوره چه د هغې په مقابل کېنې ئی دوی ته د کومې سختې ماتې سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دی حضراتو گرد (تول) گناهونه ئی معاف کړل چه هیڅ یو تن له دوی ځنی گناهگار پاتی نه شو. او هیڅوک حق نه لري چه په هغوی باندې طعن یا څه ملامتی ووائی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کیږئ تاسی لکه هغه کسان چه کافران شوی دی.

تفسیر: یعنی تاسی لکه دا کافر منافقان هسی لغو او چټی (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کېنې ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کېنې ناست وی، نو نه به وژل کیږلو.

وَقَالُوا الْإِحْوَانُهُمُ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کېنې.

تفسیر: څرنگه چه منافقان په ظاهره کېنې مسلمانان شوی وو. نو ځکه ئی مسلمانانو ته ورونه ویل. یا دا چه په نسبي ډول (طریقه) دوی د مدینې منورې د انصارو له ورونو ځنی وو، او څنگه ئی چه دا خبری د خیر خواهی او همدردی په دود کولی، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئی تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُرًى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ

کله به چه سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک) کښی یا به وو دوی غزا کوونکی که چیری وی دوی په نزد زمونږ کښی نو نه به وو مړه شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دی چه وگرځوی الله دا (ځمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کښی.

تفسیر : یعنی خامخا له دی سببه مړه شول چه د باندی ووتل که له مونږ سره پخپلو کورونو کښی اوسیدی نو ولی به مړه کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دی له امله (وجی) ده چه د آوریونکو مسلمانانو په زړونو کښی حسرت او افسوس پیدا شی چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اټکله د باندی ووتلو او د جنگ په اور کښی مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کورونو کښی اوسیدی نو د دی مصیبت مخ به مو نه وی لیدلی. مگر مسلمانان داسی ناپوهان نه وو چه په هسی فریبونو به غولیدل بلکه له هسی خبرو څخه بالعکس د منافقانو پټ (غیرت) او اعتبار لار. ځینو مفسرینو چه په ﴿لَيَجْلِلَنَّ اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ﴾ کښی لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسی ئی معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندی ځکه داسی خبری جاری وی چه الله تعالی تل دوی د افسوس او حسرت په اور کښی وسوځوی او پکښی پری ئی ږدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندی ولی چا غوږ کینښود. ځواکی په دی تقدیر سره د ﴿لَيَجْلِلَنَّ﴾ تعلق د ﴿لَا تُؤْتُوا﴾ الآية - سره هم کیدی شی.

وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مړه کول کوی (نه جنگ نه سفر او نه نور،

تفسیر: یعنی ژوندی کول او مړه کول د الله تعالی کار دی خورا (دیر) دیر کسان په خپل گرد (تول) عمر کښی سفرونه کوی او په دیر جنگونو کښی شاملیږی مگر مرگ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کښی وررسیږی مگر بیا هم دوی وائی چه «سری په خپل کور کښی له هر ډول (طریقه) ربرو (مصیبتونو) او اندیښنو ځنی ساتلی وی.» دیر کسان داسی شته دی چه عادتاً په خپلو کورونو کښی اوسیږی مگر په پای (آخر) کښی داسی یوه وسیله وربرابریږی چه دوی له خپله کوره وځی او هم هقلته د باندی مړه یا ووژل شی د بندگانو په هسی پلمو (تلبیرونو) او بهانو مرگ بیرته کیدونکی او بیج کیدونکی نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالی عنه د خپل وفات په وخت کښی وویل. «زما په بدن کښی هسی یوه لویشت

ځای نشته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالی وی، مگر زه نن لکه یو اوبښ غوندی په خپل بستر او کور کښی مرم. « **فلا نامت اعین الجبناء** - الله دی وکړی چه د ویریدونکی سترگی خلاصی شی!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۳۸﴾

او الله پر هغو (تولو) شيانو چه تاسی نی کوی ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندی درومی؟ او مسلمانان تر کوم ځای پوری د دوی له تشبه او پیروی څنی ځانونه ساتی؟ نو هر یوه ته الله تعالی د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوی.

وَلَيْنَ قَاتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةً مِّنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۹﴾ وَلَيْنَ مِّثْمُ اَوْ قَاتِلْتُمْ لَا اِلٰى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿۴۰﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوی تاسی په لاره د الله کښی یا مړه شوی تاسی (په لاره د الله کښی چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهربانی د الله) خیر (ډیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی نی جمع کوی. او قسم دی که مړه شوی تاسی یا ووژلی شوی تاسی نو خامخا به الله ته راجمع کړی شی تاسی (تول).

تفسیر: یعنی فرض نی کړئ چه که تاسی سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او فی الحال په یو چل ځان له مرگه وژغورئ (وساتی)! مگر دا خبره ضروری ده چه کله نه کله به تاسی مړئ! یا به وژل کیږئ! بیا په هر حال سره تاسی گرد (تول) د الله تعالی په مخ کښی حاضریدونکی او گرد (تول) سره جمع کیدونکی یئ! هلته به تاسی وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالی په لاره او په ښو کارونو کښی مری یا وژل کیږی دوی ته د الله تعالی له مغفرت او مهربانی څخه څومره ډیره برخه ور په برخه کیږی؟ چه د هغی په مقابل کښی دنیوی گتۍ او گرد (تول) جمع کړی دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شی چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جاراوه شی بلکه دغه حقیقی مرگ نه دی او تل ژوندون دی.
هر ژوندی مر کپړی، هغه مر ژوندی دی چه د دین خدمت کړی، په غزا کښی مړینه

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْتِ الْفِتْنَةَ لَآتِ الْفِتْنَةَ لَآتِ الْفِتْنَةَ لَآتِ الْفِتْنَةَ
مِنْ حَوْلِكَ فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ
فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿٥٨﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هر ورو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا څخه (ای محمده!) نو عفو وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کښی نو کله دی چه ټینگه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوښوی توکل کوونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره ورښی).

تفسیر: الله تعالی مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفو د اعلان له اورولو څخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیر وځئ! په دی آیت کښی ئی د هغوی د تقصیر د عفو تکمیل وکړ څرنگه چه د «احد» په غزا کښی له مسلمانانو ځنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی ؤ ښائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کښی ګرځولی وی چه وروسته له دی نه له دوی ځنی به مشوره نه آخلم او بی له جرګی به کار کوم نو ځکه الله تعالی په دیره عجیبه او غریبه توګه (اسلوب) د جرګی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالی ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندېښنه یوازی د الله تعالی د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْتِ الْفِتْنَةَ لَآتِ الْفِتْنَةَ لَآتِ الْفِتْنَةَ لَآتِ الْفِتْنَةَ﴾ یعنی د الله تعالی څومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وګرځولی، که کوم بل څوک وی نو الله تعالی خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کښی به ئی څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالی

خومره مهربانی ده چه تا غوندی شفیق او نرم زړه رسول ئی هغوی ته وراستولی دی، فرض ئی کړئ که تاسی الله تعالیٰ دی نه کړی سخت زړه او په مزاج کېنې مو شدت وی، نو دا قوم کله ستاسی په خواږ شا کېنې تولیدلی شو. که له دوی ځنې کومه غلطی کیدی شی او تاسی له دوی سره سختی کولی نو د شرم او دهشت له امله (وجی) به ستاسی مخ ته نشوی راتلی نو له دی امله (وجی) به دوی له ډیر لوی خیر او سعادت څخه بی برخې پاتی کیدل او د اسلامی جمعیت شیرازه به سره شلیده لیکن حق تعالیٰ تاسی نرم زړه او نرم خوی پیدا کړئ تاسی یی چه د اصلاح په غرض د دوی له تقصیراتو ځنې تل اغماض کوئ، نو دا تقصیر هم تر هغه ځایه پوری چه ستاسی له حقوقو سره تعلق لری ورمعاف کړئ! اگر که الله تعالیٰ خپل حق معاف کړی دی، خو بیا هم د دوی د زیاتی خوښی او زړه خوښولو له پاره تاسی هم له مونږ څخه د دوی مغفرت وغواړئ! تر څو دا زړه ماتی ستاسی خوښی او انبساط محسوس کړی، او بیخی مطمئن او خوشال شی. او یوازی هم دا معافول نه بلکه وروسته له دی نه هم لکه پخوا په معاملاتو کېنې له دوی سره مشوری کوه! وروسته له مشوری څخه کله چه یوه خبره غوټه شوه او پخه اراده ئی وکړی شوه نو بیا پر الله تعالیٰ باندی توکل وکړئ او هغه بی له تامل او ځنډ (توقف) څخه په ځای راوړئ! ځکه چه الله تعالیٰ متوکلان خوښوی او د دوی کارونه جوړوی.

تنبیه : له حضرت علی کرم الله وجهه څخه روایت دی چه رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم څخه سوال وکړ شو چه «عزم» څه شی دی؟ وئی فرمایل «مشاورة اهل الرأي ثم اتباعهم» (ابن کثیر). او په مجمع الزوائد کېنې له حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ځنې یو حدیث روایت شوی دی. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! که مونږ کومه خبره په کتاب او سنت کېنې ونه مومو، نو په هغی کېنې کومه طریقه غوره کړو؟» رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم وفرمایل «له عابدینو فقهائو سره مشوره وکړئ! ولا تمضوا فیہ رأی خاصة! - د یوه یا دوه تنو خبره مه منئ!» بلکه د گردی (تولی) مرکی او جرگی مشوره ومنئ!»

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

که مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره الله (لکه چه په بدر کېنې ئی وکړه) نو نشته (هیڅ) غالب پر تاسی باندی او که مرسته (مدد) ونه فرمائی له تاسی سره (الله لکه چه په احد کېنې ئی پرېښودئ) نو څوک دی هغه چه مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره وروسته له هغه (خذلان د) الله ؟ (هیڅوک نشته!) او خاص پر الله دی پس توکل (اعتماد) وکړی مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلی و چه «په الله تعالیٰ توکل و کړئ!» دلته دا رابښی چه د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له گردو (تولو) ځنی قوی او غالب دی. گردو (تولو) مسلمانانو ته ښائی چه د ده پر مرستی (مدد) باندی توکل وکړی. پاک الله وروسته له دی نه له خپل لوری د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندی ئی د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائی، چه د هیچا په خبرو باندی مه خطا وځئ! او خالص پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد ولرئ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیدی او هیڅ یو طاقت به پر تاسی باندی نه غالبیږی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجی) ستاسی مرسته (مدد) ونه کړی نو بیا هیڅوک تاسی ته مرسته (مدد) نشی دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کښی تاسی ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغْلُ وَمَنْ يُغْلُ يَأْتِ بِمَآءٍ الْقَيْمَةِ تَمُوتُ كُلُّ نَفْسٍ تَاكْسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه ښائی هیڅ نبی ته چه څه شی پټ کړی، او هر څوک چه څه شی پټوی نو رابه شی (دا پټوونکی) په هغه سره چه ده پټ کړی وی په ورځی د قیامت کښی، بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کړی وی ده او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزیید د عذاب یا تنقیص د ثواب کښی)

تفسیر: له دی ځنی غرض یا به په پوره ډول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعی مقصد وی چه داسی وسوسه دوی ته پیدا نشی، چه ښائی رسول الله مبارک په ظاهر مونږ معاف کړی یو او په زړه کښی له مونږ ځنی خپه دی بیا به خپل زړه پر مونږ باندی تشوی. نو الله تعالیٰ فرمائی چه دا کار د انبیاء علیهم السلام نه دی چه په زړه کښی ئی یو شی او په خوله ئی بل شی وی. یا د مسلمانانو پوهول دی چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کړئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چټی (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کښی ونه گرځوئ! مثلاً داسی گمان ونه کړئ! چه له غنیمت ځنی به ئی څه مال پټ ساتلی وی العیاذ بالله ښائی دا یی څکه فرمایلی وی چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئی خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل، گوندی داسی خیال په زړه کښی گرځیدلی وی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوی. یا به ځینی شیان له مونږ ځنی پټ ساتی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د

«بدر» په غزا کېږي یو شی (خادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی ؤ چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکي زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسې ونه گرځی! له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کېږي ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکړه چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیږه کړی.

تنبیه: د «غلل» اصلی معنی د غنیمت په مال کېږي خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پتولو باندی هم د هغه اطلاق کیږي لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمِنْ اتَّبِعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخِطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَا لَهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٣٧﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وگرځی؟ بلکه نه دی) او محای د ده دوزخ دی، او بد محای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کېږي نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالی د مرضی تابع وگرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالی د غضب وړ (لائق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُمُ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بِصِيرُوبِهِمَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

دوی (د الله تعالی د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کېږي او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سېکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالی ته گرد (تول) معلوم دی چه

شخه درجی لری؟ او گرد (تول) کارونه ورغرگند دی. آیا الله تعالیٰ به هسی تیت طبیعت لرونکو سړیو ته د نبوت لوی منصب څرنگه ورکوی؟ (العیاذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ

خامخا په تحقیق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندی کله چه مبعوث کړ (راولېږه الله) په دوی (مؤمنانو) کښی رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسیر: یعنی د هم دوی له جنسه او له قومه ئی یو بنیادم رسول ورلېږلی دی چه له هغه سره کیناستل خبری اتري کول په ژبه ئی پوهیدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو څخه استفاده کول آسان دی. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، دیانت، طهارت او د الله تعالیٰ مخنی له ویری څخه ئی خبر یی او کله چه ستاسی د هم دی قوم او قبیلې له یوه سری څخه معجزی ښکاره شی او تاسی هغه وگورئ نو په یقین راولو کښی زیات سهولت راځی، فرض ئی کړئ که کوم پیری (جن) یا پرښته (ملک) د رسول په صفت لیږل کیدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښی هسی خیال ممکن ؤ څرنگه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائی چه دغه خوارق د ده د ملکې او جنی طبیعت او د نوعی صورت خاصه نتیجه وی. زمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دلیل نشی کیدی. په هر حال ښائی چه مؤمنان د الله تعالیٰ احسان ومنی چه ده داسی یو رسول صلی الله علیه وسلم ورلېږلی دی چه له هغه څخه بی تکلفه د فیض استحصال کاوه شی. او له ډیری لوړی مرتبی او عزت او په ډیر لوی منصب له فائزیدلو سره د هم دوی په مجمع کښی په ډیری نرم خوئی، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهایت ملایمت لیده کیږی صلی الله علیه وعلى آله الکرام وعلى صحبه العظام وسلم).

يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٧٠﴾

چه لولی (دغه رسول) پر دوی باندی آیتونه د الله او پاکوی دوی (په توحید سره له گناه کیني او شرکه) او ښئی دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعی احکام، ژوری خبری) او بیشکه وو دوی (له دی نه) په خوا هرومرو په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: هم دا مضمون د البقری د سورت په (۱۲۹) او (۱۵۱) آیتونو کښی تیر شوی دی.

خلاصه ئی دا ده چه غلور شیان ئی بیان کری دی.

- (۱) د آیتونو «تلاوت» (د الله تعالی د آیتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجی) چه د ژبی خاوندان دی پوهیږی او عمل پری کوی.
- (۲) د نفسونو «ترکیه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصیت له گردو (تولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کیدل) دا شی د «آیة الله» د عمومی مضامینو له تعمیل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی و
- (۳) «تعلیم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو مواقعو کښی به هغه ته ضرورت پېښیده، مثلاً که اصحابو کرامو به یو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادرو محاورو له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاتو سره به مخامخ شول په دی وخت کښی به حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کیده بیاناوه او د دوی اشتباه به ئی لری کوله لکه چه په ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ الآية - او نورو ځایونو کښی دغه طریقه عملی شوی وه.

- (۴) د «حکمت» تعلیم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کریم په غامضو اسرارو او د شریعت په لطائفو او دقیقو او عمیقو عللو باندی ئی (تصريحاً یا اشارتاً) مطلع کول.
- رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی په اعانت او توفیق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلی مراتبو باندی فائز کر، چه له سلهاو پیړیو را په دیخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره گمراهی او ضلالت کښی دوب وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د څو ورځنی تعلیم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالی عنهم د گردی (تولی) دنیا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپیژنی، او هیڅکله په هیره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کری چه له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی ځنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمیر پکښی مستتر دی او دا مخکښی لام فاصل دی.)

أَوَلَمْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَلَيْسَ هَذَا

آیا کله چه دروړسید تاسی ته (په احد کښی له کفارو څخه) یو مصیبت چه په تحقیق سره رسولی و تاسی (کفارو ته په بدر کښی) دوه چنده له دی غمه نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) یا رسیدلی وئ تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کښی) نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسیر: لومړی د «احد» قصه کیده. په منځ کښی د هغه تقصیر د عفوی ذکر راغی چه واقع شوی و او د هغه په تناسب د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د اخلاقو او د حقوقو یادونه

و کړی شوه اوس بیا د «احد» د قصی په لوری رجوع کیږی یعنی «د احد» په غزا کېږی هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وگاله (تیر کړ)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایی چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کېږی د ده له دښمنانو سره د جنگیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړی وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندی ولی نازل شو؟ او له کومه راورسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کېږی داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کېږی تقریباً ستاسی (۷۰) تنه شهیدان شول او په «بدر» کېږی د کفارو (۷۰) تنه ووژل شول او (۷۰) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کېږی وو بیا په «احد» کېږی هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لوی مودی له مخی تاسی مغلوبان شوئ، ا نو په «بدر» کېږی تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولی وه او په «احد» کېږی هم کله چه تاسی خپلی پښی ټینگی او په میرانه وجنگیدئ، ا نو کفار وتښتیدل او د جنگ ډگر ئی پرېښود. نو په داسی صورت کېږی انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسی دی!

تفسیر : که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یی! تاسی له ډیره څخه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوښه او اختیار مو له مدینې منورۍ څخه د باندی د جنگ محاذ قائم کړ بیا سره له شدیدې نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنگرونه (مورچی) تش پرېښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکړ شو چه یا دوی ووژئ! یا «فدیه» تری واخلي او خوشی ئی کړئ مگر په دی صورت کېږی به خامخا په راتلونکی کال کېږی هم دومره کسان له تاسی څنی ووژل شی خو تاسی فدیه غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کېږی راځی.)

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ

التَّقَى الْجَمْعُ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا

بیشکه الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) بیه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه درسیدلی دی تاسی ته په هغی ورغی کښی چه سره یو غای شوی وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» هغه کسان چه نفاق ئی کړی ؤ،

تفسیر : کله چه الله تعالی اراده وفرمائی بری ورکوی او کله چه اراده وفرمائی ماتی ور په برخه کوی. مغلوبیت د دی له امله (وجی) نه دی چه الله تعالی په هغه وخت کښی پر بری ورکولو باندی قادر نه ؤ بلکه د دی له پاره دی چه ستاسی له کسب او اختیار څخه داسی یو صورت پیدا شوی دی چه په کلی غلبی ورکولو کښی مصلحت نه ؤ په هر حال هر څه چه شوی دی د الله تعالی په حکم او مشیت سره شوی دی چه د هغه سبب تاسی وئ! او په هغه کښی حکمت دا ؤ چه له یوه لوری د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص او له بل لوری د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شی، اومه او پاڅه، سره او ناسره، کامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غیر مخلص په منځ کښی هیڅ التباس پاتی نشی. او دا کرد (تول) په علم شهودی سره هم همغسی معلوم کړی لکه چه په علم غیبی سره ورته معلوم دی.

وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا

او وویلې شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چه راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کښی یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!)

تفسیر: د جنگ له شروع کیدلو څخه پخوا کله چه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی غوشتل چه له (۳۰۰) سربو سره بیرته ستانه (واپس) شی نو په دی وخت کښی هغو ته وویل شول چه «د جنگ په عین موقع کښی چیری تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کښی صادق یئ! نو واخلئ! د الله تعالی په لاره کښی جنگ وکړئ! که نه اقلا د دښمن په مدافعه کښی څه برخه واخلئ! یعنی له اسلامی لښکر سره مله شی! چه د تعداد د کثرت اثر پر غلیم باندی ولویږی. یا دا که د الله تعالی په لاره کښی د دین له پاره نه جنگیږئ، نو د وطنی او قومی حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وکړئ! ځکه که دښمن بری وموند نو په انتقام اخیستلو کښی به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی هیڅ تمیز او تفریق نه کوی. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیدی. «الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَا تَتَّبِعُكُمْ

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنگ نو هرومرو (خامخا) به مونږه متابعت کړی ؤ ستاسی.

تفسیر : یعنی جنگ پېښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راځی او دا خوشی چتی یوه اواز ده. که مونږ پوهیدو چه په رشتیا سره جنگ پېښیدونکی دی، نو هرومرو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وگورو چه په رشتیا سره جنگ پېښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملگرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانب (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانب یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنگ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنگی فنونو، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، ګواکي په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زموږ پر مشورو باندی تاسی تگ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنگ له اصوله ناپوهان یو، او تاسی پوهان یی! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایی؟ لنډه ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لایل. الله تعالی د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمُ الْكَافِرُ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ

دوی کفر ته په دغی ورځی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنگ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرگند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ بِأَفْوَهِهِمْ تَالَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿٥٦﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصدیق) په زړونو د دوی کښی، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پتوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښی له حسد او کفره).

تفسیر: یعنی په ژبه خو دوی ﴿لَوْ عَلِمَ قُلُوبُ النَّاسِ﴾ ویل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښی دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښی دا ؤ. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذلیل شی او مونږ له دیری خوښی څخه اتقونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعْدُوا الْوَاطِعُونَ مَا قَاتِلُوا

هغه (منافقان) چه ویل ئی په (حق د) ورونو خپلو کښی حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنگه) که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسیر: یعنی پخپله نامرادان شول او بیرته کیناستل، او د خپل د تیر ورونو د مدینې انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوږ نیولی وی، او پخپلو کورونو کښی آرام ناست وی نو هیڅکله به نه وژل کیدئ!

قُلْ فَادْرَأُوْا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْوُتَّ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرگ که یی تاسی صادقان (رضتینی په دی خبره چه تاسی سره د مرگ دفعه شته).

تفسیر: یعنی که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کیدی نو گورو به چه د مرگ مخه به تاسی څرنگه ونیسئ چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښی پاتی شوی یی، بیا هم د مرگی له منگولو ځنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بیا ولی د توریالیو (بهادرو) غوندی د جنگ په میدان کښی د عزت مرگ نه غوره کوئ؟

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٥٦﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يُجْزَوْنَ ﴿١٥٧﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ
وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښی د مرو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتی ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښی چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندي چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالپری دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندي چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندي او نه به دوی (هیچری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالپری دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره نی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرگ مخه نشی نیوی. هو! سری له هغه مرگه بی برخی کوی چه د مرگ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص دول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مرو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالیٰ ممتاز قرب حاصلیږی. او په خورا (دیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندي فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره وررسیږی څرنگه چه مونږ په یوه طیاره کښی کینو، او په دیر لږ وخت کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوڅو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججوړو کښی ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر - شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالیٰ ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زمونږ د خیال په احاطه کښی کله راتلی شی. په دی وخت کښی شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، به گوری چه الله تعالیٰ دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنایت فرمایلی دی، او پخپلو عظیم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شیبه هغوی ته د زیاتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهیدان د هغو وعدو په لیدلو چه د رسولانو په ژبو د شهداو په نسبت ورکړی شوی دی دیر زیات خوشالیږی. او پخپلو سترگو گوری چه الله تعالی د ایماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خیال او گمان له میچه زیات بدل هغوی ته ورکوی. بیا نه یواځی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو ورونو له تصویره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه و امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالی په لاره کښی ووژل شی یا اقلا د ایمان له دولت سره ومړی، د دوی له ایمانی رتبی او حیثیت سره سم هم داسی خونډور او بی ویری ژوندون به ورپه برخه کیږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ویره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخلیدی لا دیره خوښی ورحاصلیږی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د «احد» یا د (بیر معونه) شهیدان جنت ته رسیدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عیش او تنعم خبر زمونږ نورو ورونو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خونډور ژوند په لوری ژر راوغځلی او ځانونه له مونږ سره ونښلوی او له «جهاد» ځنی خپل ځانونه هیڅ ونه ساتی.» حق تعالی وفرمایل چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آیت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له امیدونو سره سم دا خبر دنیا ته ورورساوله. نو هغه شهیدان له دی ځنی لا خوشال شول.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا
 اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٤٧﴾
 الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
 فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٤٨﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسیدلی و دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهیزگاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر دیر لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وویل دوی ته (ځینو) خلقو چه بیشکه خلق (د مکی) په تحقیق سره راتول شوی دی ستاسی (د جنگ) له پاره نو وویږیږئ! له دوی نه (یا) په

تحقیق سره ټول کری ئی دی (سامان د مقابلې) ستاسی له پاره نو وویړیږئ له دوی نه پس (دغو ویړلو) لا زیات کر ایمان د دوی (یقین زړورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او څومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی «للذین احسنوا» ټوله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تقنید ځکه چه دوی گرد (ټول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکی معظمی په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پریښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرگه سره وکړه او دا ئی سره غوته کړه چه راځئ! بیرته مدینې ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکړ. «هغه غازیان چه پروڼ له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دشمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستړی او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لبیک) سره ووايه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراء الاسد) نومیږی او له مدینې منورې څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولویده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کړه او په ډیر تلوار د مکی معظمی په لوری په منډو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینې منورې په لوری راتله ابوسفیان د دی قافلی سړیو ته څه رشوت (بدی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینې منورې کښی داسی اخبار نشر کری چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی وویړیږی کله چه هغوی په مدینې منورې کښی دا خبر مشهور او خور کړ، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویتلو په نیت سره ټول کری دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿حَسْبُكَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ د گردی (ټولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یواځی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کری ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنگیږو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راځی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره لاړ شی! او که څوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یواځی ولاړ شی.» له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکی معظمی څخه ووت، لږ څه لری ولاړ خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویړیدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

مالونو بیع او شراء (پیرودل او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډیره ګټه اخیستی وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالی نفع مراد ده .

إِنَّمَا ذِكْرُ الشَّيْطَانِ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٤﴾

بیشکه دا سری شیطان دی چه ویروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ویریږئ تاسی له کفارو! او ویریږئ زما (د احکامو له ترک) څخه! که یی تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: (په «یخوف اولیاءه» کېنې اول مفعول محذوف دی. «ای یخوفکم اولیاءه الکفار» یعنی څوک چه له هغه لوری څخه راغی او ویروونکی خبری خپروی هغه شیطان دی یا د شیطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لویو ملګرو او د نورو خپلوانو خوف او ویره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان یی او هرو مرو ایمان لرونکی هم یی لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شیطانانو ځنی بیخی مه ویریږئ! او یوازی له ما ځنی ویریږئ!

له الله نه که ویریږی پرهیزګار شه! ښه سری - جن او انس به دی صفت کری ټول دی بولی ښه سری

وَلَا يَخْزُكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنُفَضِّرُوا وَاللَّهُ شَهِيدٌ
يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٨٥﴾

او نه دی غمجن کری تا هغه کسان چه مندی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بیشکه دوی به له سره هیڅ ضرر نه رسوی الله ته د هیڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کری د دوی له پاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کېنې او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډیر لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسیر: یعنی د شیطانانو له دارولو ځنی مؤمنان نه دارېږی! هو! منافقان د دوی خبرو ته غوږ ږدی او د کفر په لوری مندی وهی تاسی د دی ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځنی مه خپه او مه اندېښمن کېږئ! دوی د الله تعالی دین او د ده د رسول هیڅ شی نشی خرابولی او یوازی خپل ځان ته زیان رسوی د دوی له حده تیر نفاق او شقاق دا رابشی چه حق تعالی به دوی د کار په انجام کېښی له حقیقی بری او گټی ځنی بی برخې کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسی معاند، شریر او کاږه تلونکی وی د الله تعالی عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کېښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۷۰﴾

بیشکه هغو کسانو چه پېرودلی ئی دی (بدل کړی ئی دی) کفر په ایمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: دغه تکرار د تاکید له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته ټولو کفارو ته شامل دی یعنی هغه کسان چه فطری ایمان ئی بدل او کفر ئی اختیار کړ اعم له دی نه چه یهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق یا بل څوک او دوی گرد (ټول) سره یو ځای هم شی خو بیا هم دوی گرد(ټول) سره د الله تعالی هیڅ یو شی نشی خرابولی. هو! دوی په خپل لاس خپله پښه په تېر وهی چه په نتیجه کېښی به د دردناک عذاب مورد گرځی.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّكُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ
لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّكُمْلِي لَهُمْ لِيُزَادُوا إِلَيْنَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۷۱﴾

او نه دی گمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بیشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زیاته کړی دوی گناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنی امکان لری چه کافران خپل اوږد عمر، خوښی، خوشالی، دولت، ثروت عزت او د نورو شیانو زیادت ته وگوري هسی اټکل وکړی که مونږ په رښتیا سره مغضوب او مطرود وی نو دومره فراخی او مهلت ولی راکاوه کیږی؟ او د هسی ښه ژوندون او آرام په حالت کېنې د څه له پاره شپې او ورځې تیرووو؟ نو واضح دی وی، چه دغه مهلت ورکول د دوی په حق کېنې کومه ښه خبره نه ده. او د مهلت ورکولو نتیجه به خو هم داسی وی چه دوی به بیخی په گناهونو کېنې دوپیږی او د کفر په حالت کېنې به مری نو دوی دی په خپل اختیار او د پوره آزادی سره ښه په زړه پوری ارمانونه ویاسی او د گناهونو خورا (ډیره) لویه او مهمه ذخیره دی د خپل ځان له پاره ټوله کړی دوی هسی فکر کوی چه مونږ په خورا (ډیر) لوی عزت کېنې یو حال دا چه ډیر ذلیل او خورا (ډیر) سپکوونکی عذاب د دوی له پاره تیار دی. نو اوس قضاوت او ښه فکر پکښی وکړئ! چه دغه مهلت د هسی کسانو په حق کېنې ښه دی که بد؟ (نعموذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ لِلَّهِ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ
الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَ
لَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهِ مَنْ يَّشَاءُ

نه دی الله چه پریږدی مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه یی تاسی (ای خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) کړی (الله) ناپاکه له پاکه ځنی، او نه دی الله چه خبر کاندی تاسی په غیب باندی (چه د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه) ولیکن الله غوره کوی له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی)،

تفسیر: یعنی همغسی چه د دنیا خوشالی او مهلت د کفارو په حق کېنې د مقبولیت دلیل نه دی، هم داسی که مخلصو مسلمانانو ته مصیبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپیښ شی نو هغه هم د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغوی د الله تعالیٰ په نزد مغضوب دی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ مسلمانان هسی بی خبره او ناواقفه نه پریږدی چه تراوسه پاتی دی. یعنی ډیر کفارو به د نفاق له لاری د اسلام کلمه ویله، او د تیرایستلو له پاره به له دوی سره گډیدل چه د دوی د ظاهری احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ویل ورته مشکل ؤ نو ځکه ضروری ده چه الله تعالیٰ داسی واقعات او حالات وړاندی کړی چه د هغو په وسیله، سره او ناسره بیل شی او پاک، ناپاک، اومه او پاخه په ښکاره ډول (طریقه) سره جلا (جدا) شی. بیشکه چه الله

تعالیٰ ته آسان و چه گرد (تول) مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړی لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضی نه دی چه گرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو څخه خبر کړی. هوا د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د غومره غیبی اطلاعاتو او یقینی اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقینی اطلاع نه ورکوله کیږی او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ إِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿۸۵﴾

نو ایمان (یقین) ولری تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسی! او پرهیزگاری وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر دیر لوی (په جنت کښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاءو علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی څیرنی هیڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولری! او پر تقویٰ او پرهیزگاری باندی لا ښه ټینگ واوسی! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی گرد (تول) شیان وگتلا!

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرٌ أَلَّا هُمْ يُسَيِّطُوا فَوَن مَّا يَخْلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او ګمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل دیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کړی ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کړل له دی ځایه بیا د اهل الکتاب د شنائو بیان کیږی کله چه د دوی په منځ کښی د یهودانو معامله ډیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه الله تعالی اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښی ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښی هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف دول (طریقه) سره جلا (جدا) کیږی نو ځکه ئی دا راوښودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښی تنبیتی د مال د صرفولو په وخت کښی هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنگه چه له «جهاد» ځنی تنبیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښی چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) ډیر مال غوندول هم دوی ته هیڅ گټه نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښی کوم ربر (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیښ نشو، نو د قیامت په ورځ کښی به یقیناً دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښی طوق (غاړکڅ) غوندی وړولویږی، په دی ضمن کښی ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰۃ» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښی هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموی (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښی د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاری هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کیږی. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحې و احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰۃ د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت معثل کیږی (جوړیږی) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَاللَّهُمَّ ارْثِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کیږی،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مری! او ستاسی گرد (ټول) مال د هغه د قدرت په لاس کښی پاتی کیږی. چه په حقیقت کښی له پخوا څخه هم د هم هغو که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د ټولو جزا به درکړی.)

تفسیر : یعنی بخل یا سخاوت هر څه چې وکړئ او په هر نیت سره چې وی الله تعالیٰ له هغو. گردو (تولو) ځنی خبردار دی او سم له هغو سره به بدل در کوی.

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ

خامخا په تحقیق اوریدلی ده الله خبره د هغو کسانو چې ویلی ئی وو بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو (چې له مونږه قرض غواړی).

تفسیر : یعنی یوازی هم دومره نه ده چې یهودان د ډیر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندی نه پوهیږی بلکه هر کله چې د الله تعالیٰ په لاره کې د صرفولو حکم آوری نو توکی کوی او د حق تعالیٰ په جناب کې سپین سترگی کوی او له چټی (فضول) خبرو ځنی نه شرمیږی لکه څه وخت چې د ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ آیت نازل شو وی ویل چې الله تعالیٰ له مونږ ځنی قرض غواړی نو الله تعالیٰ فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو حال دا چې یو ناپوه او جاهل هم په دی خبره باندی پوهیدی شی، چې د (انفاق فی وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د انتهائی رحمت او شفقت اظهار دی. او دا ښکاره خبره ده چې الله تعالیٰ مونږ ته امر کوی چې د هغه له راکړی مال ځنی د خپلو مصالحو، دینی او دنیوی گټو له پاره مصرف کړو او د ده لوی ذات ته زموږ له دی صرفولو هیڅ یوه فائده نه ورسپیږی او په فرض محال سره که ورسپیږی هم، خو مال او مگرد (تول) شیان د هغه لوی مهربان الله مملوک عطا او احسان دی نو بیا په حقیقی معنی هغه ته مونږ څرنګه قرض ویلی شو. دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چې د هغو صرفولو ډیر ښه معاوضه ورکول ئی هم پخپله ذمه نیولی دی او هغه ئی د قرض (پور) په لفظ سره ادا کړی ده، او دا لزوم ئی لا زیات مؤکد او مسجل کړی دی. مګر یهودان د خپل پوندوالی او د باطنی خبث په سبب د الله تعالیٰ دی احسان منلو په ځای په داسی الفاظو پوری خاندی او ملندی کوی او د الله تعالیٰ په نسبت له داسی مسخرو او توکو ځنی مخ نه آړوی نو ځکه الله تعالیٰ فرمائی چې ما ستاسی دا مگردی (تولی) خبری اوریدلی دی او د هغو په نسبت هره کاروائی چې لازمه وی کوم ئی، تاسی منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۚ وَنَقُولُ دُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾

ژر به مونږ لیکلی وساتو هغه خبری چې دوی ویلی دی او (لیکلی به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاء لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او وبه وایو مونږ (دوی ته چه) وشکړی عذاب د اور سوځیدونکی!.

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاء علیهم السلام په ناحقه سره وینی تویول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالی د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاء له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وشکړی! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاء الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالی د عذاب په بتی کښی وسوځی!

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ اَیْدِیْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَیْسَ بِظَلّٰمٍ لِّلْعَبِیْدِیْنَۙ

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیږلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کوونکی په بندگانو.

تفسیر: یعنی هر څه چه ئی گتلی وو هم هغه ئی په مخه ورغلل د الله تعالی له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (۴۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی لولو ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا یُظْلَمُ شَيْئًا﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالی صفت وی نو هغه به هم د الله تعالی د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالی ظالم فرض کړی شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو ځنی کم نه وی. گوښکی د «ظلام» صیغه ئی راوړه او تنبیہ ئی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنیٰ ځنی ادنیٰ ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی «تعالیٰ الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

اَلَّذِیْنَ قَالُوْۤا اِنَّ اللّٰهَ عٰهَدُ الْاِیْمٰنِ اَلَا نُوْمِنُ لِرَسُوْلٍ
حَتّٰی یَاْتِیَنَا بِقُرْاٰنٍ تَاْكُلُهُ النَّارُ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کړی دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه ئی وخورئ اور،

تفسیر: له ځینو رسولانو ځینی داسی معجزی ظاهری شوی وی چه قربانی یا بل کوم شی به ئی د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به ئی خوړ او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائیبل، انجیل» کښی د حضرت سلیمان علیه السلام په نسبت هسی یوه واقعه مذکوره ده. اوس یهودان بهانه کوی چه مونږ ته داسی حکم شوی دی چه له هر چا څخه چه دا معجزه ونه وینی! په هغه باندی یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانی دی ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هیچیری د هغو په کتابونو کښی نه وو او نه نن ورځ پکښی شته. او نه د ټولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کیدی شی چه هغوی ته هسی کومه معجزه ورکری شوی وه. هر رسول علیه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبی معجزی ورکری دی او دا لازم نه دی چه هر نبی علیه السلام ته دی هم هغه یوه معجزه ورکری چه د هغه له وړوولو څخه د هغه صداقت ثابت شی.

قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالذِّكْرِ قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) په تحقیق راغلی وو تاسی ته (دیر) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شی سره چه ویلی دی تاسی (چه قربانی ده بیا) نو ولی ووژل (نیکونو) ستاسی هغوی که یی تاسی صادقان (چه هم هغه رسول به منی چه قربانی په اور کښی وسوځوی).

تفسیر: یعنی که په رښتیا سره پخپلی دی دعویٰ کښی تاسی رښتین یی؟ او پر دی خاصی معجزی باندی ستاسی ایمان راوړل موقوف دی نو تاسی پخوا له دی د هسی انبیاء علیهم السلام په وژلو باندی ولی جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه ئی هم درېولی وه ستاسی د اسلافو دا فعل چه تاسی هم پر هغه باندی راضی یی او تر نن ورځی پوری پری خوښی کوئ آیا د دی خبری دلیل نه دی چه دا گردی (تولی) ستاسی پلمی،(بهانی) حیلی، فساد او سرزوری ده چه وایی هر رسول علیه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښئی مونږ ئی نه منو.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِكَ جَاءُوكَ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿۳۸﴾

پس که نسبت د دروغو وکری دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه کیږی! ځکه) پس په تحقیق نسبت د دروغو کړی شوی ؤ دیرو رسولانو ته پخوا له تا چه راغلی وو دوی په ښکاره ؤ معجزو او په صحیفو (د شرعی احکامو) او په کتاب روښان (بیانونوکی د حلال او حرام).

تفسیر : تاسی ته تسلی او داد درکولی شی چه د دی ملعونانو له دی کېو بحثونو او سر زوریو ځنی ملول او خپه مه کیږئ! او مه د نورو مکذبینو څه پروا کوئ! له تاسی ځنی پخوا نور داسی رسولان هم دروغجن بللی شوی دی چه معجزی او وړوکی صحیفی او لوی کتابونه ئی له ځانه سره راوړی وو، د صادقو انبیاءو علیهم السلام تکذیب د معاندینو پخوانی عادت دی، او تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم کومه نوی خبره نه ده دروړاندی شوی.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

هر یو نفس څکونکی (د خوند) د مرګ دی، او بیشکه هم دا خبره ده چه پوره به درکړی شی تاسی ته اجر وونه ستاسی په ورځ د قیامت کېښی،

تفسیر: یعنی د مرګی خوند به هر څوک څکی وروسته له هغه په قیامت کېښی هر مصدق او مکذب (تول نیکانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل ورکاوه کیږی. له کامل او پوره څخه ممکن دا مطلب وی چه د هغه لږ څه بدل به د قیامت څخه د مخه مثلاً په دنیا یا په قبر کېښی به هم ورته ورسیږی.

فَمَنْ زُحِرَ عَنِ التَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

نو هر څوک چه لری کړی شو له اوره (د دوزخ) او داخل کړی شو جنت ته نو په تحقیق مراد ئی وموند (بریالی شو)، (کامیاب) او نه دی ژوندون لږ خسیس مګر پنگه د غولیدلو، (چه نفعه ئی لږه او فنا ئی ژر ده).

تفسیر : یعنی د دنیا دا موقتې بهار (سمسور) او دغه عارضی جل ؤ بل، (رونق) او دا بی ثباته ډول او سینګار ډیر تیرایستونکی شیان دی چه په هغو باندی ډیر ناپوهان تیروځی، او

بیخی په دنیوی امورو کېنې مشغول او له اخروی چارو ځنې غافلېږي حال دا چه د هر انسان اصلی بری په دی کېنې دی چه پخپل دنیوی ژوندانه کېنې د خپل آخرت له پاره گتنی او هسی عملونه وکړی چه د الله تعالی د عذاب ځنې سری وژغوری (وساتی) ، او جنت ته ئی ورسوی. **تنبیه :** په دی آیت کېنې د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسی ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویرېږو» معلومه شوه چه له دوزخ ځنې ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلی کامیابی او اساسی بری دی. او هیڅ یوه دیره اعلی کامیابی د جنت له هستوگنې ځنې د باندې د هیچا په برخه نشی کیدی. په حدیث کېنې راغلی دی. «وحولها نندن» . الله تعالی دی له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بری او رحمت را په برخه کړی! (آمین!)

لَتَبْلُوَنَّ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا اَذٰى كَثِيْرًا وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْر ۝۱۳۹

قسم دی چه خامخا وبه ازمويل شی تاسی هر ورو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسی بالضرور له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسی (په الله پوری) ضرر (بد ویل) دیر، او که صبر وکړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزگاری وکړئ تاسی (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقوی) د همت له کارونو ځنې دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دی به هم په ځان او مال ستاسی ازموینه کیږی! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمی کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان گالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو ځنې جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو ربرونو (مصیبتونو) گالل (تیرول) به درپېښیږی. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبی دیری زړه دردوونکی خبری آوری! چه د دغو گردو (تولو) علاج په صبر او تقوی سره کیږی. که تاسی په صبر او استقلال او پرهیزگاری سره د دغو سختیو مقابله وکړئ! نو دا به د دیر همت او د اولوالعزمی کار وی چه د هغه تاکید حق تعالی فرمایلی دی.

تنبیه : د «بخاری» له یوه حدیث څخه دا څرگندیږی چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دی نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقوی د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی. هو! د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو ځنی هغه معلوم کیږی شی. دلته ښائی له دی آیت ځنی دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترگی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ ځکه چه لا نوری ډیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربرونه به گالی (سختی به تیروئ)! نو د هغوی د مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسئ! او هم د دنیا د ژوندانه په منځ کښی چه یواځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لویه ده له دی خبری ځنی مه غافلپړی! چه الله تعالی به ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذَا أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبُئِسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿٨٤﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو ځنی چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوی تاسی هر ورو (خامخا) دا (کتاب) خلقو ته او نه به ئی پتوی تاسی نو وغورځاوه دوی دا (کتاب) وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه دوی ئی پیری (اخلی).)

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماؤ ځنی عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (ډیر) ښه ډول (طریقه) نورو خلقو ته وروښیئ! او هیڅ یوه خبره مه تری پتوی! او مه اړول راپول پکښی کوئ! او مه ئی معناگانې بدلوی! مگر دوی هیڅ زموږ د دی امرانو پروا ونه کړه او د لږی گتۍ لامله (له وجی) ئی هغه گړد (تول) عهدونه او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالی په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه ډیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پت کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی د علم په ښودلو کښی هم له بخل ځنی کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د دنیوی متاع له مینۍ ځنی پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زموږ اسلامی علماؤ ته هم تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

غای او د هر چا په مقابل کښی امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ! او هیڅکله او هیڅپیری شرعی احکام له خلقو ځنی مه پتوئ! ځکه چه رسول صلی الله علیه وسلم هم فرمایلی دی. «هر چا چه پت کړ علم له اهل د علم څخه قیزه به شی په قیزه د اور سره».

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفَرُّ حُونَ بِمَا آتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ
يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٨٩﴾

له سره مه کوه گومان (ای محمده!) په هغو کسانو چه خوشالیری په هغه کار چه کړی دی دوی (د خلقو له بی لاری کولو) او مینه کوی دوی په دی چه وستایل شی دوی په هغه کار چه نه وی کړی (له تمسکه په حق او دوی گمراهان دی) پس له سره مه گنه ته دوی په غای د خلاصیدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کښی دی) او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطی مسئلی ښوولی، رشوتونه (بډی) ئی خوړلی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه ئی عمداً پتول او بیا به خوښ وو چه مونږ ښه کار کړی دی او هیڅوک زمونږ هسی چالاکی نشی نیولی او امیدوار وو چه خلق هم زمونږ تعریفونه (ستاینی) وکړی او ووائی چه لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکی دی. د بل لوری د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله چه د «جهاد» موقع راتله دوی پخپلو کورونو کښی پتیدل او پخپل دی پت کیناستلو باندی هم خوشیدل او یو له بله سره به ئی ویل «وگورئ چه مونږ په ښه چم (چالاکی) سره خپل ځانونه وژغورل (بچ کړل). کله «چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له «جهاد» سره بیرته راته نو دوی به د خپلو غیر حاضری د دروغو حیلی او پلمی (بهانی) او عذرونه وړاندی کول، او غوښتل به ئی چه پر رسول الله مبارک هم خپل تعریف وکړی. نو دغو گردو (تولو) ته دا ورښوول شو چه په هسی خبرو سره دوی د دنیا او آخرت له عذابونو ځنی ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی). هسی کسان خو اول په هم دغی دنیا کښی شرمندې او رسوا کیږی او که په کومی پلمی (تدبیر) سره د دی دنیا له رسوائی څخه وژغورل (بچ) شی نو په آخرت کښی خو په هیڅ یو تدبیر سره نشی خلاصیدی. او د دوی دغه بدعمل به له دوی سره مل وی.

تنبیه: اگر که په دی آیت کښی د یهودانو او د منافقانو یادونه ده مگر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کیږی چه د خرابو کارونو په کولو باندی مه خوښیږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروریږئ! او کوم کار چه ښه نه وی د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ!

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨٨﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکې (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندې (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په ځمکه او آسمان کېنې د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیرې وتښتیدی شی او کله چه پر هر شی باندې قادر دی نو څوک د الله تعالی د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شی؟.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٨٩﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکې کېنې (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کېنې دی) او په اختلاف د شپې او ورځې کېنې (چه تل اوږدېږي، لنډېږي پرله پسې ځي او راځي کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودېږي) هر ورو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د ځاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوښیار انسان د آسمان او د ځمکې په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپې او د ورځې په مضبوط او محکم نظام کېنې غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هر ورو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کېنې ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیش یو شی ته د دی خبرې مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائرې څنې د باندې پښه کېږدی. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانې یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار څنې د باندې وی نو د تول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره ټینګ نه پاتی کیدی. (لنډه دا چه د دی دنیا په ګردو (تولو) موجوداتو کېنې د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالی بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلی شانه»).

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښی له الله تعالیٰ غنی نه غافلپری او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښی د رسول الله مبارک په نسبت عائشی صدیقی رضی الله عنها فرمایلی دی. «کان یذكر الله علی کل احواله» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کړی! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کړی! په مخینو روایتونو کښی راغلی دی. «په هغه شپه کښی چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښی د الله تعالیٰ په یاد کښی داسی مشغول ؤ چه دیر ژړل به ئی هم.»

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٩١﴾

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښی، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کړی تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له گردو) (تولو) (عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه)!

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کړی چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. ګواکي له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب غنی د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده. او په مینځ کښی ئی د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئی وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وړوکی گنی یا د عالم دا کارخانه چتی (بیکاره)، عبث او لوی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی گردو (تولو) هزلیاتو او خرافاتو او چتی (فضول)

خبرو غُنی پاک او صاف دی. له دی آیت غُنی دا رابکاره شوه چه په آسمان او ځمکه او نورو قدرتی مصنوعاتو کښی غور او فکر کول هلته محمود کیدی شی چه نتیجه ئی د پاک الله یادول او د آخرت په لوری توجه وی پاتی شول هغه ماده پرستان چه د دی مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښی نښتی دی او د لوی صانع تر صحیح معرفت پوری نشی رسیدی. اگر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم وبولی، مگر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» غُنی نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته هر څوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسیر: څومره چه په دوزخ کښی څوک پاتی شی، هومره خوار او رسوا گانه شی. نو د دی قاعدی سره سم د کفارو له پاره دائمی رسوائی ده. په هغو آیتونو کښی چه له عامو مؤمنانو څخه د خزی (رسوائی) نفی کړی شوی ده هلته دی د هغی غُنی هم داسی وفهمیږی. (چه مسلمان ته دائمی رسوائی نشته).

وَاللَّظْلِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۳۷﴾

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل څوک د هغه حمایت نشی کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شی. هو! د هغو له پاره به چه په اول یا په آخر کښی ئی پرېښوول یا معافول مقصود وی (لکه گناهکار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفاعت ته اجازه ورکړی شی او وروسته له شفاعته بښل کیږی، او دا مطلب له دی آیت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَا إِنَّتَا سَمِيعٌ مُنَادٍ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بَرِّكُوْا فَاِمَّاكُمْ

ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ واوریده (غږ) د یوه آواز کوونکی (چه قرآن یا محمد) دی بلل ئی (خلق) ایمان ته (داسی) چه ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راوړ مونږ (په رب خپل)

تفسیر: یعنی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه په دیر جگ (وچت) آواز سره ئی گردی (تولی) دنیا ته غږ وکړ. یا لوی قرآن چه د هغه غږ هر کور ته رسیدلی دی. رومی د عقلی ایمان ذکر ؤ په «فأمتنا» کښی سمعی ایمان دی چه په هغه کښی ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاعْفُ رَلْنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْآبِرَارِ ۝

ای ربه زمونږه! نو مغفرت وکړه مونږ ته گناهونه (لوی) زمونږ! او لری کړه له مونږه، گناهونه (واړه) زمونږ! او وفات کړه مونږ (په داسی حال کښی چه داخل اوسو) سره له دلی د نیکانو.

تفسیر: یعنی زمونږ لویه گناه راعفو کړه! او په ډوکو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چه مونږ بیا ژوندی کوی، د ښو بندگانو په ډله کښی مو شامل کړه!

رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا نَحْزَنُ أَيُّومَ الْقِيَمَةِ ۝

ای ربه زمونږه او راکړه مونږ لره هغه چه وعده دی کړی ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورځی د قیامت کښی،

تفسیر: یعنی کومی وعده چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندی د ایمان او تصدیق څخه وروسته کړی دی په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کړه! مثلاً په دنیا کښی مونږ مسلمانان بالاخره پر اعداؤ الله باندی غالب او منصور وگرځوه! او په آخرت کښی مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوری کړه! او د قیامت په ورځ مو د دوی په لارښونه او برکت بیخی له ادنی رسوائی او لږی بی عزتی څخه هم وساته!

إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْوَعْدَ ۝

بیشکه ته (ای ربه) نه کوی مخالفت له وعده (خپلی) نه.

تفسیر: یعنی ای ربه ستا په لوی دربار کښی د وعده خلافی هیڅ یو احتمال نشته او په مونږ کښی دا احتمال شته نه چه کومه داسی غلطی له مونږ ځنی څرگنده شی چه د هغی له سببه ستا

له وعدو غنى مستفيد نه شو. نو ځكه دعا كوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسى يو توفيق راكړه! چه پر هغه ستا له كردو (تولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّيَ لَا أَضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ
مِّنْ ذِكْرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ

پس قبولی کړی دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دی شان چه) بیشکه زه نه ضائع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکي له تاسی نه نارینه وی (دا عامل) یا ښځه وی (ځکه چه) ځینی ستاسی دی له ځینو نورو (او ماته په مکافات کښی گرد (تول) سره یو یی)

تفسیر: یعنی نارینه وی که ښځه، زموږ په دربار کښی د هیچا خواری او تکلیف نه ضائع کیږی. هر څوک چه هر کار وکړی د هغه ثمره به مومی. دلته عمل شرط دی. د نیک عمل په وسیله یوه ښځه هم د خپل استعداد سره سم د آخرت هغه لوی درجی حاصلولی شی چه نارینه ئی حاصلولی شی. کله چه تاسی نارینه او ښځی د انسانی یوی نوعی افراد یی او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوی یی! او په اسلامی رسی کښی سره ترلی یی او یو اجتماعی ژوندون لرئ او د معاشرت په چارو کښی گرد (تول) سره شریکان او مله یی! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وگنئ! په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمه رضی الله تعالیٰ عنه عرض وکړ. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په قرآن کښی هیچیری زموږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغی ځواب په دی آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي
وَقَاتَلُوا وَقَاتِلُوا الْأَكْفَرِينَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَا دُخْلَهُمْ
جَدَّتِ بَحْرِي مِنَ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دین) او ایستلی شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښی) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته

په لاره زما کښی او جنگونه ئی کړی دی (له کفارو سره) او وژل شوی دی (په غزا کښی) نو خامخا به لری کړم هر ورو (خامخا) له دوی نه گناهونه د دوی او خامخا به داخل کړم هر ورو (خامخا) دوی په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی،

تفسیر: یعنی کله چه د کوم عمل کوونکی هېڅ یو وړوکی او لوی عمل نه ضائع کیږی نو بیا د الله تعالیٰ خاصو هغو بندگانو ته زیاته خوښی او اجر په برخه کیږی چه د کفر او عصیان په پریشودلو سر بیرته وطن او خپلوان ئی هم پریښی او له (دارالکفر) ځنی وتلی او له خپلو اقاربو او دوستانو ځنی جلا (جدا) شوی له اهل او عیال، مال او منال ځنی ئی سترگی پټی کړی، او د (دار الاسلام) په لوری رهی (روان) شوی دی. څکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز وکړ، چه پخپلو کورونو کښی د دوی پاتی کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پریشولو او د کور او کهول او کورنیو له جداوالی سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام) نشول او راز راز (قسم قسم) رپرونه (تکلیفونه) ئی د کفارو له لاسونو څخه گالل (تیرول)، او دا گرد (تول) د دی له امله (وجی) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئی ویله لکه چه د «الممتحنة» په (۱) آیت (۱) رکوع کښی راغلی دی. ﴿يُؤْمِنُ الرَّسُولَ وَالْآيَاتُ الْمُنِيرَةَ﴾ او د البروج په (۸) آیت کښی لولو. ﴿وَمَا تَقْوَ مِنْهُمُ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ په پای (آخر) کښی دا بندگان چه زما په لاره کښی وجنگیدل او په غزا کښی ئی خپل ځانونه جار کړل، د دی بندگانو گرد (تول) تقصیرات معاف کړی شوی دی، او جنت د دوی په انتظار کښی دی.

ثَوَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

(جزا د نیکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نزد د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هېڅ ځای کښی نه پیدا کیږی یا ئی دا مطلب دی چه له دی بدل ځینی ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زموږ او د گردو (تولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغُرَّتْكَ تَقَلُّبُ الدِّينِ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾
مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْيَهَادُ ﴿١٩٧﴾

نه دی تیرباسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښی (دا) فائده ده لږه پس (له مرگه) غای د دوی دوزخ دی، او بد غای د هستوگنی دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په گټی او فائدی پسی گرځی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروځی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورځو بهار دی. که سری ته د څو ورځو دپاره ښه دودی او مکلف خواړه ورکړل شی او بیا ئی په دار وځروی (وخیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سری د څو ورځو له مخی لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وگالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسانی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لَکِنَ الَّذِیْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَزَاءٌ تَجَرُّوْا مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِیْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چه ویریری دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیری له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورځنی بهار مقابله له دی ابدی هوسانی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ

په دی حال کښی چه (دغه جنتونه غای د) میلستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خوړلو چښلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسانی (خوشالی) او آرامی کښی هر شی تیار ورسپړی. (والله اعلم)

وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ۖ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خُشِعِينَ لِلَّهِ
لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ أَجْزِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

او هغه (باقی شی) چه په نزد د الله دی خیر (دیر غوره) دی له پاره د نیکانو. او بیشکه ځینی له اهل د کتاب خامخا هغه څوک دی چه ایمان لری پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چه نازل کړی شوی دی دوی ته حال دا چه ویریدونکی (متواضع) دی الله لره نه پیری (نه اخلی دوی) په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی،

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو اوس په کتابیانو کښی چه کوم متقیان دی د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمائی یعنی هغو کتابیانو چه پر الله تعالی باندی ئی په جه دول (طریقه) سره ایمان راوړی او قرآن عظیم ئی منلی دی او څرنګه چه دا عظیم الشان قرآن بالذات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی نو دوی ګواکي هغه هم ومنل. مګر نه په دی دول (طریقه) چه دنیا خوښوونکی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنیوی ګټی له پاره د الله تعالی آیتونه پټوی یا ئی بدلوی، بلکه د الله تعالی په مخ کښی په دیره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او په هم هغه دول (طریقه) چه د الله تعالی له درباره کتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه اصلی رنگ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پټ، او نه ئی احکام بدل کړل، هسی پاک او حق خوښوونکو کتابیانو ته د الله تعالی له جانبې مخصوص اجر ورکاوه شی. لکه چه د قرآن کریم او د احادیثو له تصریحاتو ځنی دا خبره ثابته شوی ده چه داسی کتابیانو ته به مضاعف (دوه چنده) اجر ورکاوه شی.

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٩٩﴾

بیشکه چه الله دیر ژر دی حساب (د ده یعنی دیر ژر حساب آخلی)

تفسیر: یعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلکه دیر ژر راتلونکی ده او کله چه حساب

شروع شی نو د گردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت او له معصيته) او ټینگ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کېښی) او محکم اوسئ! (په اسلامي سرحداتو کېښی)! او وویړیوئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسپوئ! (بریالی شی! او له دوزخه نجات ومومی!)

تفسیر: الله تعالی د دغه سورت په پای (آخر) کېښی مونږو مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کېښی د دی گرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسیدل غواړئ! نو سره د ربیر گاللو (سختی تیرولو) په طاعت کېښی ټینگ اوسئ! او له معصیت ځنی ځان وساتئ! او دښمنانو په مقابله کېښی خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میرانه (بهادری) څرگنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کېښی تل مشغول او لگیا اوسئ! له هر ځایه چه د دښمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل قترونه (سینې) سپر کړئ! او پښی مو ټینگی کړئ!

﴿وَأَعِزُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِقُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الانفال ۶۰ آیت ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کېښی له الله جلت کلمته څخه وویړیوئ! که تاسی داسی وکړل نو وپوهیوئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «اللهم اجعلنا مفلحين و فائزين بفضلک ورحمتک فی الدنيا والاخرة آمین!» په حدیث کېښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاڅیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السموات والارض» ځنی د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول. تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نستله الرحمة و الغفران و خلود الجنة والرضوان و نصلى و نسلم الف الف مرة على رسوله و حبيبہ سيد الانس والجان

سورة «النساء» مدنية وهى مائة وست و سبعون آية و اربع و عشرون ركوعا رقم تلاوتها (۴)

تسلسلها حسب النزول (۹۲) نزلت بعد «الممتحنة»

د «النساء» سورت مدنی دی، (۱۷۶) آیتونه، خلپرویشٹ رکوع لری په تلاوت کښی (۴) او په نزول کښی (۹۲) سورت دی، وروسته د «الممتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

ای خلقو! (تل) وویرپیئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پیدا ئی کړئ تاسی له نفسه یوه نه (چه آدم علیه السلام دی) او پیدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سری دیر او ښځی (دیری)،

تفسیر: رومبی ئی د حضرت آدم علیه السلام له کینی پښتی ځنی بی بی حواء پیدا کړه بیا ئی له دوی دواړو ځنی گرد (تول) نارینه او ښځی پیدا او په ځمکه کښی ئی خپاره (خواره) کړل. نو په حقیقت کښی الله تعالی گرد (تول) انسانان له یوه نفس او یوه سری ځنی پیدا کړی دی مطلب ئی دا دی کله چه له عدم ځنی ستاسی د گردو(تولو) پیداکونکی او بیا ستاسی باقی او قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه وویرپیئ! او د هغه د امر منل یو دیر ضروری کار وگنئ! له دی ځنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.

(اول): دا چه الله تبارک و تعالی ستاسی د تولو خالق او موجد دی.

(دوهم): دا چه د گردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی چه له هغه ځنی الله تعالی نور گرد (تول) انسانان پیدا کړل. یعنی ابو البشر آدم علیه السلام چه له دی ځنی دا راڅرگنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالی سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په معلول کښی چه څومره تعلق او قرب او احتیاج او علاقه وی هغومره په بل هیڅ یو شی کښی ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کښی موندل کیږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بیخی یو شی دی له دی څخه معلومه شوه چه رومبی پر مونږ باندی د الله تعالی اطاعت لازم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گرددو (تولو) مخلوقاتو کښی خاص د خپلی بنی نوعی رعایت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندی ضروری دی، ځکه چه الله تعالیٰ مونږ گردو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب یو شی مقرر کر نو هغه قرب او هغه اتحاد چه د انسانی افرادو په منځ کښی یو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کښی نه دی موجود او نه تری حاصلیږی، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنی آدمانو پخپلو منځونو کښی ښه سلوک، خورا (ډیر) ښه او ډیر ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چه نورو سره نه دی، چه د هغه تفصیل په نصوصو او شرعی احکامو کښی په تاکید او تکرار پرله پسې موجود دی. لکه چه شیخ مصلح الدین هم دا مطلب داسی اداء کړی دی

انسانان دی لکه غری یو د بل په فطرت کښی لکه پانی دی د گل چه مو ژوبل شی یو غری یاپه درد شی ورسره به مو نور غری هم په درد شی نو په دی موقع کښی حق تعالیٰ خپل خالقیت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئی صادر کر او د بنی آدم اصلی اتحاد ئی راڅرگند کر او په دی لوری ئی اشاره وکړه چه تول سره یو ځای شی! لکه چه د دی آیت په راتلونکی برخه کښی دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

او ویرپیږئ له الله هغه (الله) چه سؤال کوئ تاسی یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویرپیږئ له پریکولو) د خپلوی څخه،

تفسیر : سره بیره پر دی چه الله جل جلاله ستاسی خالق او رب یعنی موجد او بقاء درکونکی دی د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده چه تاسی دده په وسیله گرځولو په خپلو منځونو کښی خپل حقوق او فوائد غواړئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ! او پر ده خپل اطمینان حاصلوئ!، یعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کښی هم په همغه سره متوسل کیږئ! مطلب دا چه په وجود او بقاء پوری دا احتیاج منحصر نه دی بلکه پر گردو حاجاتو او چارو کښی هم تاسی هغه ته محتاج یئ!، نو ځکه د الله تعالیٰ د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چه له قرابته هم وویرپیږئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پریکولو او بدسلوکی څڼی ځانونه وژغورئ! (وساتئ). د بنی نوع یعنی له انسانی تولو افرادو سره په عمومی ډول سره ښه سلوک خو ددی آیت په پرمونی برخه کښی تیر شوی دی. څرنگه چه د قرابت له خاوندانو سره نژدیوالی او مخصوص اتحاد لا زیات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی څخه اوس په خاص ډول (طریقه) سره ویراوه شی. ولی چه د هغوی حقوق د نورو انسانی افرادو له حقوقو څخه زیات دی، لکه چه په حدیث قدسی کښی راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «انا الله و انا الرحمن خلقت الرحم و شققت لها

من اسمی فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حدیث د «خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقو الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بك من القطيعة قال الاترضين ان اصل من وصلك واقطع من قطعك قالت بلى يا رب قال فذاك» او په حدیث د «ان الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلك وصلته ومن قطعك قطعته» او په حدیث د «الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلني وصله الله ومن قطعني قطع الله» کښی د هغه تاکید شوی او په فائده نئی شاهد دی او د صله رحمی اختصاص او د هغی علائقو ته اشاره کوی. نو اوس دا نتیجه تری ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجی)، په گردو (تولو) بنیادمانو باندی ښه سلوک او د حقوقو رعایت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښی که د کوم خصوصیت له سببه په اتحاد کښی زیاتوالی پیدا شی لکه په اقاربو کښی یا که په کومه موقع کښی د احتیاج شدت ولیده شی لکه په یتیمانو او مساکینو او نورو کښی نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښی هم زیاتوالی پیدا کیږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالی حکم هم په صاف ډول (طریقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعایت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. ګواکي هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصیل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ①

بیشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هیچیری) او هیشکله تری غافل نه شی چه جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسی له گردو (تولو) اعمالو، افعالو او احوالو څخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کیږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهیږی، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکړی، هغه حق وګنئ! او عمل پری وکړئ!

وَاتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْحَيٰثَ بِالطَّيِّبِ
وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ①

او ورکړئ (ای د یتیمانو اولیاؤ!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلی تاسی خبیث (بد، حرام مال) په طیب (ښه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (یعنی د یتیمانو گډ) له مالونو خپلو سره (ای ولیانو! او وصیانو!) بیشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ده گناه لویه.

تفسیر: د یتیمانو اولیاؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری! او د «تولیت» او سرپرستی په وخت کښی دی د یتیمانو یو ښه شی نه اخلی! او نه دی په معاوضه کښی خراب او ښکته شی د هغه په مال کښی شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره گډ کړی! چه وئی خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مگر دا خبره ضروری ده چه د یتیم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بهاغه) د یتیم مال وخورئ او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د یتیم د مال خوړل لویه گناه ده. ښائی له دی امله (وجی) به د یتیم حکم په هغو احکامو کښی چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه یتیم د خپلی بیکسی، بی سرو سامانی، مجبوری، بیچاره گۍ له جهته په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع گرځول شوی او په راتلونکو متعددو آیتو کښی هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو څنی د دی د گردو (تولو) یتیمانو په حق کښی دی. هو! هغه یتیم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کښی زیات تاکید شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آیتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د یتیمانو «اولیاء» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زیات خپلوی لری.

وَلَنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَقْسُطُوْا فِي الْيَتٰمٰى فَانْكِحُوْا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثَلٰثَ وَرُبْعَ

او که وویرپړئ، تاسی چه به ونه کړئ شی عدل انصاف په (حق د) یتیمانو کښی نو په نکاح سره واخلی تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او درې درې او څلور څلور،

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی. هغی یتیمی جینکئی چه د خپلو اولیاؤ تر تربیت لاندی به وی او د هغی یتیمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کښی به د خپلوی لامله (له وجی) شرکت و. نو دلته به دوه صورت وړاندی کیده.

(۱): کله چی به داسی پېښیده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب و او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کښی له دی سره خپله نکاح ترله ځکه چه دی جینی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئی کړی وی.

(۲) : کله به داسی کیده چه د دی یتیمی جینی جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وځی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وټرم نو د دی جینی مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښی به بل څوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخی به ئی په یوه ډول (طریقه) له دی سره خپله نکاح ترله، خو له دی منکوحی سره به ئی په زړه کښی څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسی له دی خبری غنی وویړئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشی کولی! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښی له تاسی غنی څه تقصیر پیښیږی نو تاسی له هغوی سره نکاح مه ترئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو غنی له یوی څخه نیولی تر څلورو پوری تاسی ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئی سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسی چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وځی) په کومی خرابی او گناه کښی ولویږئ!»

تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو غنی زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښی هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځی د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی غنی د زیاتو اجازه هم دوی ته وه.

(فائده) : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښی راغلی دی.

هغه یتیمه جینی چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بی رغبتی وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وځی) د دی ولی د هغی نکاح له بل چا سره تری. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث ورباع» کښی «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل غنی غینو مفسرینو داسی بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زما څخه هم سخت وویړئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له دیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو غنی زیاتی مه کوئ!»

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُعَدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

نو (بیا که) وویړئ تاسی چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شی (د ښځو په منځ کښی په نفقه، نوبت او نورو کښی) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځی چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښی لاسونه ستاسی (تاسی ئی مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری غنی ویریږئ، چه په څو ښځو کېنې به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړئ، نو بیا فقط په یوې نکاح قناعت وکړئ، یا یواځې پر وینځو باندې یوه وی که ډیری اکتفا وکړئ، او که مو زړه غواړي له یوې منکوحې سره څو وینځې هم وساتئ!

ذَلِكَ أَتَى آلَا تَعُولُوا ۝

دا (نکاح د یوې اصیلې یا د ډیرو وینځو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کړئ تاسی (او یو جانب ته متمائل نشئ تاسی!)

تفسیر: یعنی یواځې له یوې ښځې سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلې یوې وینځې یا ډیرو وینځو باندې په قناعت کولو کېنې یا له یوې نکاحې ښځې سره د یوې وینځې یا د څو وینځو په جمع کولو کېنې د دی خبرې امید او توقع شته چه تاسی له بې انصافی او بې عدالتۍ څخه محفوظ پاتې شئ، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئې لری، هغسې ئې مملوکې وینځې نه لری د هغوی په منځ کېنې د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږئ، نه هغوی لره مهر شته او نه ئې د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.

(فائده): هر هغه څوک چه څو ښځې لری نو په ده باندې واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کېنې مساوات وکړي او د شپې له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نوبته له هری یو ښځې سره بیل بیل هستوگنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړي که کوم میره (خواند) د خپلو ښځو په حقوقو کېنې عدالت او برابري نه کوي، نو هغه به د قیامت په ورځ کېنې مفلوج (گوزن وهلی) پاڅیږي او داسې به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیماني بدن کش کاپړي او که د چا په نکاح کېنې یوه اصله ښځه او یوه وینځه وی نو وینځې ته د اصیلې ښځې نیماني نوبت او وار دی او هغه وینځه هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کېنې وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوبۍ پوری مربوطه ده.

وَاتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ نِحْلَةً ۝

او ورکوئ تاسی ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالۍ سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښځو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره ترلی ده په خوبۍ او رغبت سره پخپله اداء کړئ! بې له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل څوک له تاسې غځنی د حصول څه تقاضاء

و کړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکړئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کښی هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو به هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کښی څه دروندوالی ولیدل شی.

فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا ۝

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په بښنه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالی) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کښی چه خوندوره حلاله بی ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر ځنی څه شی خپل میره (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهه کوی نو په دی کښی هیڅ حرج نشته. او میره (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخورئ. «هنی» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مری» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه ډول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝

او مه ورکړئ (مه سپارئ) تاسی! بی عقلانو ته مالونه خپل هغه چه گرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د گزران او روزی ورکړئ دوی ته په دی مالونو کښی او جامی ورکړئ دوی ته او ووايئ دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د نابوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کښی د دوی هغه مالونه مه ورکړئ! چه ستاسی په تصرف کښی وی او الله تعالی هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندیښنی څخه ئی وژغورئ! (وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له هغه ځنی خوراک او کالی (جامی) ورکړئ! او تسلی ورکړئ چه دا گرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوئ دا گرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپارئ کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوری او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوي! او دلاسه کوی ئی! او نه ښائی چه مالونه بی غایه ولگول شی، ځکه چه مالونه د بدن د قوام او د ټولو کارونو د سرته رسولو سبب دی. یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کېښی ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کېښی زکوة، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځی.

وَابْتَالُوا يَتِيمًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

او وازمويئ تاسی یتیمان تر هغه پوری کله چه ورسپړی دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسی له هغو نه هوښیاری (په معاملاتو او د مال په ساتنه کېښی) نو وسپارئ تاسی هغوی ته مالونه د هغوی!

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پوری کوي! که وروسته له بلوغه په دوی کېښی د گټی او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز ومومي! نو د دوی مال وروسپارئ! د یتیمانو د وروښوونی او ازموینی عمده صورت هم دا دی چه د معمولی او د کم قیمتو شیانو پلورل او پیرودل (بیع او شراء) په دوی باندی وکړل شی!، او د هغو طریقه دی دوی ته وروښووله شی!

تنبیه: له دی څخه راښکاره شوه چه د نابالغ هغه بیع او شراء چه د «ولی» په اجازه وی روا ده. او هم دا زموږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کېښی پوهه او هوښیاری ونه لیده شی نو زموږ د حنفیانو په مذهب دا دی چه تر (۲۵) کلونو پوری دی ورته وگوری د انتظار په دی موده کېښی هر کله چه په ده کېښی پوهه او هوش ولیده شی مال دی ورته وسپاری که نه له (۲۵) کلونو څخه وروسته دی خامخا د ده مال ورپریږدی اعم له دی نه که د کاملی پوهی او عقل خاوند وی او که نه وی.

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا

او مه خورئ تاسی دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زیات وی) او په جلتی سره (پخوا له حاجته د ویری د دی) چه دوی به لوی شی (نو وابه ئی خلی)،

تفسیر: یعنی د یتیم مال له ضرورته زیات صرفول منع دی. لکه چه د یوی پیسی په غای دوه

پیسې صرف کړی. او دا هم منع ده چه له دی خبرې غځی وویږی! که دا یتیم لوی شی نو خپل مال به له ما غځی بیرته واخلي نو په صرفولو کېنې ئی تلوار په کار دی. خلاصه ئی داسې شوه چه باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنې سره سم صرف شی.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر څوک چه وی مال داره نو ښائی ځان پاک وساتی (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چه وی فقیر نو خوری دی له دی مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدوری په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولی» دی د یتیم مال د خپل ځان له پاره نه خرڅوی. او که د یتیم پالونکی او تربیه کوونکی محتاج وی کولی شی چه د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال غځی خپله مزدوری واخلي! مگر غنی ته له سره څه اخیستل روا نه دی.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ ط وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ٥

نو کله چه ورکړئ (وسپارئ) تاسې دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی نو شاهدان ونیسئ تاسې پر دوی باندې او کافی (بس) دی الله په دی حال کېنې چه ښه حساب (کوونکی او جزا ورکوونکی دی)

تفسیر: کله چه د کوم وړوکی پلار مړ شی نو ښائی چه د څو مسلمانانو په مخ کېنې د یتیم مال ولیکل شی! او بیا ئی امانت دار ته وسپاری! کله چه دا یتیم بالغ او هوښیار شی، نو سم له هغه لیک سره دی د هغه مال بیرته ورکړی! او څومره شی چه صرف شوی وی د هغه حساب دی هم وروښی!، او هغه شی چه پر یتیم باندې سپاری ښائی چه په هغه باندې هم شاهدان ونیسې او ورونی ښی څو چه د راتلونکې اختلاف او جگړې په وخت کېنې خبره په سهولت سره صافه، او څخه ورکه شی. (او تهمت یا جگړه یا قسم یا نور ورته متوجه نشی. او که شاهدان نه وو نو د انکار په وخت کېنې امام اعظم رحمه الله علیه وائی قول، قول د «ولی» دی سره له قسمه) او

الله تعالیٰ د هر شی حفاظت کوونکی او گردو حسابونو ته کافی او حسیب او هغه ته هر شی ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا گردی (تولی) خبری ئی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کړی دی.

تنبیه : د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کښی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ٥

شته نارینه ؤ لره (هم لوی وی که واره) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وری) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او وړو جینکو او نابالغو هلکانو ته به ئی میراث نه ورکاوه او یواځی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان گڼل کیدل چه لویان او د دښمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به ئی درلود (لرلو) چه په دی سبب وړو یتیمانو ته له میراث څڼی هیڅ شی نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه ئی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څڼی نارینه ؤ یعنی ځامنو لره اعم له دی چه وړوکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لونو ته اعم له دی چه وړوکی وی یا پیڅلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکي څڼی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخي تاکلی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت ئی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه ئی بیخی ونیوله.

(فائده) : په دی آیت کښی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستنی رکوع کښی د وارثانو د برخي تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

او کله چه حاضر شی قسمت (د میراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او یتیمان او مسکینان نو روزی ورکوئ تاسی دوی لره له هغه (میراثه) او ووايئ تاسی دوی ته خبره معروفه (خوره معقوله)

تفسیر: یعنی د میراث د تقسیم په وخت کښی چه ټول خپلوان او د کور کهول غری یو تر بله سره ټول شی که له دی خپلوانو څخه ځینی داسی وی چه هغوی ته میراث نه رسیږی یا یتیم او محتاج وی نو دوی ته څه خواړه ورکړئ! او رخصت نی کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکی ځنی ورته ورکړئ! ځکه چه داسی سلوک مستحب دی. که د میراث په مال کښی د خوراک وړ (لاتق) شی نه وی یا نی موقع نه وی لکه چه هغه د یتیمانو مال وی او مری وصیت هم نه وی کړی نو له دی خپلوانو سره ښی مناسبی او معقولی خبری وکړئ! او رخصت نی کړئ! یعنی په پسته ژبه سره له دوی ځنی معذرت وغواړئ! او داسی ورته ووايئ چه «دا مال د یتیمانو دی او مری وصیت هم نه دی کړی نو ځکه مونږ مجبور یو چه له تاسی ځنی معذرت غواړو». د دی سورت په ابتدا کښی بیان وشو چه کرد (ټول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او یتیمان او مساکین هم. او که کوم قریب یتیم یا مسکین هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زیات وشي! نو ځکه د میراث د تقسیم په وخت کښی هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هیڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک ځنی بی برخی نشی.

وَلْيُخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

او ودی ویریږی (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریږدی دوی پس له (مرگه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریږی به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونږ به دوی هم داسی شی) پس ودی ویریږی دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوره.

تفسیر: په اصل کښی دا ارشاد د یتیم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه بنائی چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سری سره دی دا اندیښنه وی. «نه چه زما له مرگه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکړه شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم بنائی چه له یتیمانو سره همغسې معامله وکړئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرگه غواړی او له الله تعالیٰ غنی وویږئ! او له یتیمانو سره سمی بنی خوری خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکړئ چه په هنی باندی د دوی زده مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسپړی بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښیځنی (ښه والی)، تعلیم، تربیی، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضییع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکړئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میرانی وضعیت وکړئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ۝٤٠

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (دکو) گیلو خپلو سره اور، او ژر به ورسپړی (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه و متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته گناه وښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسې مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله گیده د جهنم له اوره دکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی رابښکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِ كَرُمْتُ حَظَّ الْبَنَاتِ

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مره شی) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مری د اقاربو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاربو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه څخه د یتیمانو په حق کېنې د تشدیداتو او تاکیداتو ذکر کیده چه له هغه څخه دا خبره هم معلومه شوه که د مری په اقاړیو کېنې کوم یتیم وی نو ښائی د دی یتیم په برخه ورکولو کېنې دیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث څخې سخت ظلم او لویه گناه ده. اوس په اقاړیو کېنې له گردو (تولو) څخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کېنې هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکي وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو ځوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

فَإِنْ كُنْ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو څخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخي) د هغه مال چه پریښی وی (مړی) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مړی په اولاده کېنې یواځی ښځی یعنی لونې پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونې له دوه څخې زیاتی، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه وررسیږی. تنبییه: د «لذاکر مثل حظ الاثینین» په ذیل کېنې دا راڅرگنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث وررسیږی. نو له دی څخې معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلی جینی سره په طریق الاولی یو ثلث وررسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی څخې زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث څخه کمه نه شوه نو د بلی جینی له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کېنې معلوم شوی ؤ نو ځکه په دی کېنې له دوو څخې د زیاتو لونو حکم هم راښی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونو حق د یوی جینی له حق څخې زیات دی نو ښائی د درو او څلورو او د دیرو برخی به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونې له یوی څخې زیاتی وی دوه وی که لس که زیاتی، هغو گردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه وررسیږی.

(فائده): د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کېنې ذکر شول.

(۱) دا چه هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وی.

(۲) دا چه یواغی لونى ولری او دا دوه صورتونه لری. چه یوه لور وی یا له یوی زیاتی وی نو اوس یواغی یو صورت پاتی دی چه یواغی هلکان ولری. نو د هغه حکم دا دی چه گرد (تول) میراث به هغوی ته ورسیږی. اعم له دی چه یو وی که ډیر.

وَلَا يَوِيهٖ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړی) ته له پاره د هر یوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پریښی وی (مړی) که وی مړی لره ولد (خوځات)،

تفسیر: اوس د مور او پلار د میراث دری صورتونه بیان فرمائی. د اول صورت خلاصه دا ده. «که د میت اولاده زوی یا لور وی نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکی غنی هر یوه ته سدس، شپږمه برخه ورسیږی».

فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً لَّهِ وَلَدٌ وَوَرِثَةُ أَبَوَيْهِ فَلِلْمِثْلِ الثُّلُثُ

نو که نه وی ده لره ولد (خوځات) حال دا چه میراث اخلی له ده (مړی) شخه یواغی) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکی او نور تول د پلار دی).

تفسیر: د دوهم صورت خلاصه دا ده. «که میت هیڅ اولاد ونه لری او یواغی مور او پلار ئی وارث وی نو د هغه مور ته یو ثلث، دریمه ورسیږی یعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته ورسیږی».

فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِلْمِثْلِ السُّدُسُ

نو که وی مړی لره وروڼه (یا خویندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکی شپږمه برخه)

تفسیر: دریم صورت دا که د میت له یوه شخه پورته وروڼه او خویندی وی، که سکنی وی، که د پلار له لوری یا د مور له لوری او اولاد هیڅ ونه لری نو په دی صورت کښی د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) ورسیږی. یعنی باقی گرد (تول) د هغه پلار ته پاتی کیږی ورور او خور ته

هیچ نه ورسیپی. که یو ورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه ورسیپی لکه چه پاس په دوهم صورت کښی ذکر شو.

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دِينَ

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس له (اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخی ذکر شوی دی، دا گردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولی کیږی او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښی کیږی، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتی کیږی. او نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال ځنی مراد دی نه له گرد (تول) مال څخه.

(فائده): د میت مال دی اول د ده په گور او کفن کښی ولگاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه ځنی تر یوه ثلثه (دریمی برخی) پوری دی د مری په وصیت کښی صرف کړ شی! وروسته له گور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښی، په پاتی متروکه کښی گرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږی.

أَبَاؤَكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږئ تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخی فرض شوی دی) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی ئی دوه ډوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی څرنگه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه ځنی به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع دررسیږی؟، نو ځکه په دی کښی تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقرره کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شی بانندی بنه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ
لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دَيْنٌ

او شته تاسی ته نیم د هغه مال چه پریشی دی بنغو ستاسی که نه وی دی
بنغو لره ولد (خوځات) نو که وی دی بنغو لره ولد (خوځات) نو تاسی لره
شته (خلورمه) برخه له هغه ماله چه پریشی وی دی بنغو پس (له ادا کولو) د
وصیت نه چه وصیت کړی وی (دی بنغو) په هغه سره یا (پس له ادا کولو د)
دین څخه (چه وی په دی بنغو)

تفسیر : اوس د زوجینو د میراث بیان کاوه شی، چه میره (خاوند) لره د ده د بنغی له
مال ځنی نیمائو وررسیږی که دا بنغه اولاد ونه لری. او که اولاد ولری اعم له دی چه یو زوی یا
یوه لور یا ډیر ځامن او لونۍ، له دی میره (خاوند) ځنی، یا له بل میره (خاوند) ځنی ولری،
نو میره (خاوند) ته د دی له مال ځنی ربع (خلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصیت
څخه وررسیږی.

وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ
فَلَهُنَّ الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ يُوَصُّونَ بِهَا أَوْ دَيْنٌ

او شته دی بنغو لره خلورمه برخه له هغه مال چه پریشی وی تاسی که نه وی
تاسی لره ولد (خوځات) نو که و تاسی لره ولد (خوځات) نو دی بنغو لره
ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پریشی وی تاسی پس له ادا کولو د وصیت
چه وصیت کوی تاسی په هغه سره یا پس له ادا کولو د دین (چه وی پر
تاسی ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی ښځی لره چه میره (خاوند) ئی اولاد نه لری، د دی د میره (خاوند) له مال څخه ربع (خلورمه برخه) ورسیږی که اولاد لری اعم له دی چه له هم دی ښځی څخه وی که له بلی ښځی څخه نو ښځی ته ثمن (اتمه برخه) د دی د میره (خاوند) له هغه مال څخه ورسیږی چه دوصیت او قرض له ادا کولو څخه وروسته پاتی وی له هر قسم مال څخه نغدوی که جنس، وسله وی که گانه (زیور)، سرای وی که باغ، پاتی شو د ښځی مهر هغه له میراث څخه جلا (جدا) او په قرض کښی داخل دی دا گرد (تول) دوه صورتونه لری. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه ؤ.

وَلَنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَّةً أَوْ امْرَأَةً وَلَا أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږی کلاله (بی ولده بی والده) یا ښځه وه (هم داسی کلاله) حال دا چه وی دی مری لره (یو اخیافی) ورور یا (اخیافی) خور پس شته هر یوه لره له دی (اخیافی) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکی)،

تفسیر: له دی ځایه د «اخیافی» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی، نو ښائی وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتی کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه ورسیږی. هو! که والد او ولد نه وی نو ورور او خور ته به میراث ورسیږی. ورور او خور په دری دوه (طریقه) دی.

- (۱) سکنی چه په مور او پلار کښی سره شریکان وی، چه دوی ته «عینی» وائی.
 - (۲) «علاتی» چه یواځی په پلار کښی سره شریکان وی
 - (۳) «اخیافی» چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی.
- په دی آیت کښی د «اخیافی» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښی د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. او په دی باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دی ځای کښی له (اخ) څخه اخیافی ورور مراد دی. د دی آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وی که ښځه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لری، او یواځی یو «اخیافی» ورور یا خور ولری نو له دی دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) ورسیږی. او د نارینه او ښځی یعنی د «اخیافی» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمی پکښی نشته پاتی شوه دوه ډول (طریقه) ورور او خور یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دی دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی. په دی شرط چه د مری پلار او زوی هیڅ نه وی. مقدم «عینی» دی. که هغه نه وی نو «علاتی» دی. د «النساء» د سورت په آخر کښی د دی

دواړو د ميراث ذکر هم راځي.

فائده: د «کلالي» دا تفسیر چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا گرد (تول) سره منی، مگر زمونږ امام ابوحنيفه رحمه الله عليه د نيکه او لمسی نفی هم ورسره کوی، او وائی کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کیږي، عیناً همغه حکم پر نيکه او لمسی باندی هم مرتب کیدونکی دی. او د حضراتو صحابه ؓ له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لری.

فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ

نو که وو (وړونه خویندی د کلالي) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی گرد (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعنی که «اخپافی» ورور او خور له یوه ځنی زیات وی نو دوی گردو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږي او په پرمویی صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستنی صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کیږي له وصیت او قرض ځنی وروسته څه مال چه باقی پاتی کیږي له همغه ځنی دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږي. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لری.

(۱) دا چه له یوه «ثلث» ځنی ئی د زیات مال وصیت کړی وی.

(۲) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث ځنی هم برخه وررسیږي څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که گرد (تول) ورته هغه وصیت سره منی نو ښه! که نه هسی وصیتونه گرد (تول) مردود دی.

فائده: څرنګه چه له وارثانو ځنی اندیښنه وه چه د میت له ترکی ځنی به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئی له میراث سره هر ځلی د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او ډیر ځله یو معین سړی د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی ؤ نو ځکه ئی د اهتمام او احتیاط لامله (له وجی) په هر ځای کښی له دین (پور) ځنی د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین څخه وروسته ده لکه چه پخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیڅوک د دین په اداء کېنې غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کېنې هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین څخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیته به وصیت له دین څخې مقدم وی اگر که له بلی وجی دین په وصیت باندی وړاندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه ځایونو کېنې هم معتبر وی.

وَصِيَّةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) دیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع څخه تر دی ځایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (۱) ځوی لور (۲) مور پلار (۳) میره (خاوند) (۴) ښځه (۵) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو خاوندان وائی (په استثناء د ځوی چه عصبه دی) د دی پنځو وارو د میراث احکام ئی بیان کړل، په پای کېنې ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل. «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غره وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کېنې له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیڅوک ونه غولیدی چه د ظلم او بی انصافی په سزا کېنې ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم دیر کامل دی.

(فائده): ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروضو» څخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کېنې تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخې له دری برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرر بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروضو» څخې کوم یو نه وی نو د هغه ټول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروضو» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیڅ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مری په مینځ کېنې د ښځی واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(۱) ځوی او لمسی.

(۲) پلار او نیکه.

(۳) ورور او وراره.

(۴) تره او د تره غوی یا د ده لمسی.

که خو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه ؤ ته ورسیږی چه مری ته نژدی وی لکه د لمسی په مقابل کښی غوی او د وراره په مقابل کښی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علاتی» په مقابل کښی (اعیانی) مقدم دی. د دی څلورو وړو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرت (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه ؤ سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.

(فائده): د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروض» او «عصبه ؤ» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مری په منځ کښی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورنۍ، ماما، ترور، تودی او د دوی اولاده کله چه له کوم مری څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحام» ته ورسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کښی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ١٣ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ١٤

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومنی حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کښی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کښی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی گرد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقررې کړې ضابطې او قاعدې دی هر هغه څوک چه اطاعت کوي او د الله احکام مني چه په هغو کېنې د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غړوی او د الله تعالیٰ له حدودو څخه بیخي خارجيږي (یعنی حلال نئ حرام او حرام نئ حلال گنئ) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کېنې پاتی کېږي.

وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاُسْشِهَدُوا
عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ، فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ
حَتَّىٰ يَتَوَقَّعَ الْمَوْتُ اَوْ يُجْعَلَ لِهِنَّ سَبِيلًا ۝١٥

او هغه (مېروېنې) ښځې چه راځي فاحشه (د زنا قبيح کار) ته له ښځو ستاسي نو شاهدان وغواړئ (ای قاضيانو له قاذفه) پر دوی باندې څلور تنه له تاسي (مسلمانانو نه)، نو که شاهدی وویل (شاهدانو پر زنا) نو بندی کړئ تاسي دا (ښځې) په کوټو کېنې تر هغه پوري چه وفاتی کاندې دوی موت یا وگرځوي (مقرر کړي) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له دی بنده).

تفسیر: وروسته د یتیمانو، او د مواریتو له بیان، اوس د اقاربو نور متعلقه احکام راښی. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کېږي چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تادیب او سمول یو ضروری امر دی. خو پر دوی باندې هیڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهلیت په زمانه کېنې په دی دواړو مواردو کېنې پر ښځو باندې ډیر تیری او بی اعتدالی کیده، او په دی آیت کېنې د هغو د تادیب په نسبت حکم دی. «که د کومی زوجی په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دی له پاره څلور تنه شاهدان چه هر یو ئی مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وی ونیسئ!، که دا څلور وایه پر زنا ئی شاهدی ورکړی نو دا ښځه دی په کوټه کېنې مقیده وساتئ! او هسی انتظام دی وکړئ! چه له کوره ونه وځي او له چا سره کتنه ونه کړی شی تر څو چه هغه ښځه مړه شی، یا الله تعالیٰ د هغی د پاره کوم بل حکم او سزا مقرر وفرمائی. د دی آیت د نزول تر وخته ئی د زانیی له پاره کوم حد نه ؤ مقرر فرمایلی بلکه د تعیین وعده ئی راکړه لکه چه څه موده وروسته ئی په (۱۸) جزء د «النور» د سورت په (۲) آیت، اوله رکوع کېنې د هغه حد نازل کړه چه د باکړی له پاره یو سل دری او د ثیبی له پاره «رجم» یعنی په گټو سره ویشتل دی، تر څو چه مړه شی.

وَالَّذِينَ يَأْتِيهِمْ مِنْكُمْ فَادُّوهُمْ

او هغه دواړه سړی چه راځی دی (قبیح کار ته) له تاسی نو ایذاء ورسوی
دوی ته!

تفسیر: یعنی که دوه تنه اعم له دی چه یو نارینه او بله ښځه وی یا که دواړه نارینه وی. یا دواړه ښځی (من حیث السحق) وی. او د بد فعل مرتکب شی نو د هغوی سزا ئی مجملأ په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله. په ژبه سره وی، که په خوله سره هومره چه مناسب وی د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی. له دی ځنی معلومیږی چه تر هغه وخته پوری د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسی ؤ. چه د حاکم او قاضی په نزد دی هغوی ته هومره سزا، شتم (کنخل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وی ورکړه شی. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئی کوم جلا (جدا) بیان ونه فرمایه. او په هغه کښی د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی یا د «لواطت» همغه سزا باقی پاتی ده چه پخوا وه یا د هغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دی.

(فائده): اکثر علماء دا آیت پر زنا معمولوی، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځینی ئی پر دواړو باندی شامل گنی. (ځنی وائی. «وَالَّذِينَ» -- «وَمِنْ نِّسَائِهِمْ» -- په سحافاتو او «وَالَّذِينَ» -- «وَمِنْكُمْ» -- په لواطت کوونکو او «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي» په زانیانو پوری مخصوص دی. نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ.)

فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ ثَوَابًا رَحِيمًا

نو که توبه ویستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنگ وکړئ
تاسی له دی دواړو نه، بیشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د گنهگارانو)
ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی که وروسته له دی نه دوی له بد کاری ځنی توبه وکړی. او خپل راتلونکی عملونه ښه کړی نو تاسی د هغوی تعقیب پرېږدئ!، او په زجر او ملامتولو سره ئی مه تنگوئ! او الله تعالی د خپلو بندگانو د توبی قبلوونکی، او پر دوی باندی مهربانی کوونکی دی. او تاسی لره هم ښائی چه هم داسی وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ
قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٤﴾

بیشکه (قبلول د) توبی په الله (د وفاء له مخی ضروری شی) دی دپاره د هغو کسانو چه کوی دوی ناکاره په ناپوهی سره (په دی حال چه په شان د ناپوهانو وی) بیا توبه ویاسی دوی په نژدی زمانه کښی (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوی په رحمت سره الله په دوی باندی، او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)،

تفسیر: یعنی توبه خو بیشکه داسی شی دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوی لکه چه له پخوانی آیت څخه مفهوم شو. لیکن د دی خبری لحاظ هم ښائی هر ورو (خامخا) وکړو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبی د قبلولو وعده فرمایلی ده هغه اصلاً په هغو خلقو پوری مخصوصه ده چه په بی خبری او ناپوهی سره کومه کبیره یا صغیره گناه تری صادره شی مگر هر کله چه په خپلی خرابی باندی متنبه او مطلع شی نو سمدلاسه پښیمانه او توبه وکړی نو الله تعالیٰ داسی خطاوی خامخا (تفضلاً) ورمعافوی او پاک الله پر هر شی باندی پوهیږی او دا خبره ورته ښکاره ده چه کوم یوه په ناپوهی سره گناه کړی ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلی ده؟ او د حکمت غښتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وی قبلوی ئی.

(فائده) د «جهالت» او د «قریب» له قیلونو معلومیږی، هر څوک چه د ناپوهی لامله (له وجی) گناه کوی او وروسته له تنبیه ژر توبه کوی نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدی سره سم د هغه د توبی مقبولیت ضروری دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو څڼی د غاری غرولو جرئت وکړی، یا وروسته د خپلی گناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کښی تأخیر او په همغه پخوانی حالت باندی قیام او دوام کوی نو د عدل او انصاف له قاعدی سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغی قبلول یوازی د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلی مهربانی سره د دوی دواړو توبی قبلوی. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) دمه واری فقط په اول صورت کښی ده او په نورو کښی نشته.

وَلَيْسَ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ
أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ إِلَّاهُ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كَفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبی له پاره د هغو کسانو چه کوی دوی گناهونه تر هغه پوری چه راحاضر شی یو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وائی چه بیشکه ما توبه ویسته اوس او نه (قبلیدی شی توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مره شی حال دا چه دوی کافران وی، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښی مری، په عین غرغره کښی توبه کوی) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د داسی خلقو توبه نه قبلیدی چه پرله پسې گناه کوی او له گناه ځنی مخ نه اړوی. تر څو چه د مرگ علامی او اسباب په نظر ووشي نو په هغه وخت کښی وائی چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبلیدی چه د کفر په حالت کښی مری او وروسته د آخروی عذاب له لیلو څخه توبه کوی د داسی خلقو له پاره شدید عذاب تیار دی.

تنبیه: دا دواړه آیتونه چه د توبی د قبول او د توبی د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بیان کړ هغه د ځینو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی او په هغه کښی دا ښه والی دی چه د «جهالت» قید او د «قرب» لفظ دواړه په خپلی ظاهری معنی باندی قائم پاتی دی او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دی موقع کښی د توبی د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په ښه شان سره عیان شو یعنی د «کیف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبی څو صورتونه دی او د دی په مقبولیت کښی هم فرقونه شته تر څو چه د توبی په اعتماد څوک پر گناهونو باندی جرئت ونه کړی. او دا مقصد هم په دی صورت سره ښه حاصلیدی. مگر نورو مفسرینو حضراتو چه علی العموم د دی آیتونو مطلب ئی ارشاد فرمایلی دی، د «جهالت» قید ئی «احترازی» او «شرطی» قید نه دی اخیستی بلکه (واقعی) قید ئی گنی او وائی چه گناه تل له جهله او حماقته څرگندیږی او د «قرب» معنی داسی کوی چه د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چه وی هغه گرد (تول) ته «قرب» وایه شی ځکه چه د دنیا ژوندون قلیل دی. نو په دی صورت کښی مطلب ئی داسی کیږی چه «الله تعالیٰ» هغه وعده چه د توبی د قبولو په نسبت فرمایلی ده له هغو سره ده چه د ناپوهی او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجی) گناه کوی او بیا د موت له راتکه څخه پخوا تائب کیږی او هغه کسان چه موت ئی لیدلی او د نزعی حالت ته رسیدلی دی یا هغه کسان چه کافران مره شوی دی نو د دوی توبه له سره نه قبلیدی. له دی تقریر سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین بین صورتونه چه په رومینی تقریر کښی مذکور شوی دی په اول شق (د توبی په قبول) کښی شمیرل کیږی.

(فائده) . کله چه د موت یقین راشی او بل عالم په سترگو سره وکتلی شی

نو په هغه وخت کېنې توبه نه قبلېږي. هو! د اخروی عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلېږي چه له رومیني تفسیر سره په اول صورت کېنې د توبې قبول د عدل او انصاف له قاعدې سره سم دی. او په نورو صورتونو کېنې د توبې قبول یواځې د هغه په فضل او کرم سره دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ
لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا اتَّيْتُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسی لره دا (کار) چه په میراث به اخلئ تاسی ښځې په زور سره، او مه منع کوئ تاسی دا (ښځې) له پاره د دی چه یوسئ (تری واخلئ) تاسی ځینې د هغه مال چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په مهر کېنې) مگر چه راشی (وکاندې) دوی فاحشه (قبیح کار نشوز یا زنا) ښکاره،

تفسیر: په پخوانی بیان کېنې ئی د ښځو د بد افعالی او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په دول دول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندې اجرا کیدل د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مړ کیده نو د دی مړی ښځه به د علای زوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوری بندی ساتله کیده بیا به ئی که زده غوښتل له هغی سره به ئی نکاح ترله. یا به ئی همغسې بی نکاح پخپل کور کېنې ساتله او د هغی ټول مهر یا څه برخه بی ئی تری اخیسته یا به ئی تر مرگه پوری هلته بندی ساتله، او د هغی د مال به وارث کیده» نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مړ شی نو د هغه ښځه د خپلی نکاح واک (اختیار) لری د هغه مړی ورور یا بل کوم وارث لره دا اختیار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کېنې راولی او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شی او هغه مجبوره کولی شی چه د خپل میره (خاوند) له میراث څخه کوم شی (چه هغی ته وررسیدلی وی) بیرته ورکړی. هو! که هغی کومه صریحه بدعملی وکړله نو له هغی بدعملی څخه د هغی ممانعت په کار دی.»

وَعَاثِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ
فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ۝

او گزران کوئ تاسی (ای میرو) له دی (بښو) سره په نیکی طریقی سره!،
پس که خوښی نه وی ستاسی دا بښی نو (صبر وکړئ) ښائی چه نه به
خوښوئ تاسی یو شی حال دا چه گرځولی به وی الله په دی شی کښی خیر
ډیر.

تفسیر: یعنی له بښو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او
مأمن) او نورو معاملاتو کښی په ښو خوښو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان
(چه د ذلت او د سختی سلوک له بښو سره کیده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا که
ستاسی د کومی بښی کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وی نو صبر وکړئ، کیږی چه په
هغی کښی کومه فائده هم وی او ممکن دی چه تاسی ته کوم شی ښه نه درښکاری او الله تعالیٰ په
هغه کښی ستاسی له پاره دینی یا دنیوی کومه گټه ایښی وی نو تاسی لره تحمل کول په کار
دی. او له بد خوی سره بدخوئی نه ښائی چه وکړه شی.

وَأِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ أَحَدَهُنَّ قِنطَارًا
فَلَا تَأْخُذْ وَامْنَهُ شَيْئًا اتَّخِذُوهُنَّ بُهْتَانًا وَإِنَّهُنَّ مُبَيَّنَاتٌ ۝۲۰

او که اراده وکړه تاسی (ای میرونو) د بدلولو د یوی بښی په غای د بلی
بښی (چه یوه طلاقه او بله نکاح کړی!) حال دا چه ورکړی وی تاسی یوی
ته د دوی ډیر مال (په مهر کښی هم) نو مه اخلئ تاسی (ای میرونو! بیرته)
له هغه مال نه هیڅ شی آیا اخلئ به تاسی دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بی
موجه) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسی هم کیده. کله چه به کوم میره (خاوند) غوښتل چه خپله
پخوانی ښځه پرېږدی او له بلی کومی بښی سره نکاح وتری نو پر پخوانی بښی باندی به ئی
تهمت لگاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تیری او سختی به ئی راوستی تر څو هغه مجبوره شی او
خپل مهر بیرته ورکړی چه میره (خاوند) ئی هغه مهر په خپلی نوی نکاح کښی ولگوی. دا آیت
د دی کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئی دا دی. «کله چه پخوانی ښځه پرېږدئ!، او
بله وکړئ! او پخوانی بښی ته ډیر مال هم تاسی ورکړی وی نو اوس له هغی بښی څخه هیڅ
شی بیرته مه اخلئ! آیا تاسی په پلمه (تدبیر) او صریح بهتان سره له پخوانی بښی څخه د هغه
مال اخیستل هم غواړی چه ورکړی مو ؤ دا له سره جائز نه دی.»

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمُ إِلَىٰ بَعْضٍ وَآخُذْنَ مِنْكُمْ بَيْنَهُمَا أَعْلِيَّٰظُ ﴿١١﴾

او خرننگه به آخلعی تاسی هغه مال حال دا چه په تحقیق سره رسیدلی دی
 ځینی له تاسی ځینو (نورو) ته (په طریقه د مباشرت سره) او اخیستی دی
 (بښځو) له تاسی نه عهد کلک (د صحبت او معازجت (قربت) په حق کښی)

تفسیر: یعنی کله چه نارینه او بښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شی او د ناستی ملاستی وار
 راشی نو د هغی په معاوضه کښی ټول مهر ورکول پر میره (خاوند) باندی واجبیری نو اوس میره
 (خاوند) هغه مهر له دی ځنی په کوم سبب اخیستی شی؟ او که ئی مهر نه وی ور رسولی نو د
 هغی مهر خرننگه معطلولی شی؟ اوس پرته (علاوه) له دی نه چه هغه مهر دا بښځه په خپله خوښه
 سره ورپریږدی د نجات او د ژغورنی (بچ کیدلو) بله کومه لاره نه ده پاتی. او دی بښځی ډیر
 مضبوط او کلک اقرار له تاسی ځنی اخیستی دی چه د هغه په سبب دوی ستاسی په قبضه او
 تصرف کښی راغلی دی. او تاسی له دوی ځنی په پوره ډول (طریقه) سره منتفع شوی یی که نه
 تاسی پر دوی باندی د واک (قبضه) او تصرف اختیار په څه ډول (طریقه) بیامونده؟ اوس له
 هسی کاملی قبضی او تام تصرف څخه وروسته د بښځو مهر بیرته اخیستل یا د دوی مهر نه
 ورکول خرننگه روا کیدی شی؟

(فائده): ښائی چه وپوهیږو لکه چه وروسته له مجامعته ټول مهر د میره (خاوند) په غاړه
 لازمیږی هم داسی که مجامعت ته وار ونه رسیږی مگر صحیحه خلوت ئی ورسره کړی وی نو بیا
 هم پوره مهر واجب الاداء گرځی. هو! که صحیحه خلوت ته هم وار نه وی رسیدلی او میره
 (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو بیا د مسمی مهر نیمائی ورکول پری لازمیږی.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿١٢﴾

او مه اخلعی تاسی په نکاح سره هغه (بښځی) چه نکاح کړی دی پلرونو
 ستاسی له بښځو مگر هغه چه پخوا له دی تیری شوی دی، بیشکه چه دا
 (کار) دی فاحش (ډیر ناکاره) او ډیر مبغوض (شرعی ته)، او بده (ده دا)
 لاره (عرف ته).

تفسیر: د جاهلیت خلقو له خپلو میرو، میندو او نورو ځینو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د
 هغی ذکر اوس تیر شو نو دلته له هسی نکاح ځنی هم ممانعت کاوه شی چه تاسی له هغو بښځو

سره چه ستاسی پلرونو نکاح ورسره ترلی وی نکاح مه ترئ! څکه چه دا بیحیائی او د الله تعالی د غضب سبب او ډیر منفور کار او ډیره بده طریقه ده او د جاهلیت په زمانه کېنې هم پوهانو هغه مذموم گانه او هسی نکاح ته ئی د (مقت نکاح) او له دی نکاح څخه چه به کوم وړوکی پیدا کیده هغه ته به ئی «مقتی» ویل هسی نکاح هومره چه شوی دی، شوی دی وروسته له دی نه دی بیخی ونه کره شی!

(فائده) . کوم حکم چه د پلار د منکوحی په نسبت دی په همغه حکم کېنې د پلارنیو او مورنیو نیکونو منکوحی هم داخلې دی اگر که د ډیرو پورته نیکونو هم وی (زمونږ امام ابوحنیفه رحمه الله علیه وائی چه مراد له دی نکاح ځنی «وطی» ده یعنی مه «وطی» کوئ! هغی ښځی چه (وطی) کړی دی پلرونو ستاسی په نکاح یا په ملک یمین یا په زنا سره)

حُرْمَتُ عَلَیْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ

حرامی کړی شوی دی پر تاسی میندی ستاسی او لونې ستاسی او (حرامی شوی دی پر تاسی) خویندی ستاسی او عمی (تروریانی) ستاسی او خالی (توریانی) ستاسی او لونې د ورور (وریری ستاسی) او لونې د خور (خورځی ستاسی).

تفسیر: د میری د نکاح د حرمت له بیانولو نه وروسته اوس د هغو گردو (تولو) ښځو بیان

کوی چه له هغوی سره نکاح ترل جائز نه دی او دا ښځی (۱۴) قسمه دی. ۷ نسبی ۷ سببی.

(۱) . د هغو بیان کاوه شی چه د نسب د علاقې له سببه حرامی دی او هغه اوه دی.

(۱) مور (۲) خور (۳) لور (۴) ترور (۵) تورې (۶) وریره (۷) خورځه چه له دوی ځنی له

هیڅ یوی سره نکاح ترل جائز نه دی (او حرمت ئی ابدی دی).

(فائده) : د مور تر حکم لاندی مورنی نیاکانی ترآخره پوری گردی (تولی) داخلې دی. هم

داسی د لور تر حکم لاندی لمسی، کړوسی تر آخره پوری تولی داخلې دی. او په خور کېنې

عینی (سکه چه مور او پلار ئی یو وی) علاقی (چه پلار ئی یو او مور ئی بیله بیله وی) او

اخیافی (چه پلار ئی بیل بیل وی مور ئی یوه وی) گردی (تولی) داخلې دی او په ترور (عمی)

کېنې د پلرونو نیکونو، خویندی تر پورتنیو پیړیو پوری عینی وی که علاقی یا اخیافی گردی

(تولی) داخلې دی او په تورې (خالی) کېنې د مور نیا، د نیا نیا او د گردو (تولو)

خویندی سره له دری وړو قسمونو داخلې دی. او په وریره کېنې. د دری قسمونو ورونو اولاد،

اولاد الاولاد گرد (تول) داخل دی. او په خورځه کېنې د دری قسمه خویندی اولاد، اولاد الاولاد

گردد (تول) سره داخل دی.

وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضَاعَةِ

او (حرامی کمری شوی دی پر تاسی) میندی ستاسی هغه چه تی ئی درکری وی تاسی ته او خویندی ستاسی له جهته د تی رودلو،

تفسیر: . په «نسبی» محرماتو پسی اوس د «رضاعی» محرماتو ذکر کیږی او هغه دوه دی. (۱) . رضاعی مور. (۲) . رضاعی خور. او په دی کښی اشاره ده چه اوه واره خپلوی چه په نسبت کښی سره بیان شوی په رضاعت کښی هم حرامی دی. یعنی رضاعی لور، ترور، تورې وریره او خورغه، گردی (تولی) سره محرماتی دی لکه چه په احادیثو کښی دا حکم شته.

وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الَّتِي فِي جُحُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ الَّتِي
دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ
الْأَخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧﴾

او (حرامی کمری شوی دی پر تاسی) میندی د ښځو ستاسی او پرکتیانی ستاسی هغه چه په غیږو ستاسی کښی (ئی تربیت موندلی او پیدا شوی) دی له ښځو ستاسی هغه چه دخول (مجامعت) کمری وی تاسی له دوی سره پس که نه وی تاسی چه دخول (مجامعت) کمری دی تاسی له دوی سره نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی (په نکاح) د پرکتیو کښی (او حرامی کمری شوی دی پر تاسی) ښځی د ځامنو ستاسی هغه چه له شاگانو ستاسی (پیدا) دی، او (حرامی کمری شوی دی پر تاسی دغه) چه جمع وکړئ په منع د دوه ؤ خویندو کښی مگر هغه چه تحقیق پخوا تیری شوی دی، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: اوس د «مصاهری» د محرماتو ذکر دی. یعنی د نکاح د علاقې له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیږي. او هغه په دوه قسمه ده.

(اول) هغه چه له دی سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجی مور او د دی زوجی لور ده چه د هغی له موره سره تاسی جماع کړی وی، لیکن که د جماع او د جماع دواعی (لکه لمس) نه پخوا کومی ښځی دی. او په دوی کښی تر لاندی پوری د لمسی او کړوسی ښځی هم داخلیدي او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.

(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وی، بلکه تر هغه پوری چه کومه ښځه ستاسی په نکاح کښی وی، تر هغه پوری د دی ښځی نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وی. خو کله چه هغی ښځی ته طلاق ورکړئ! یا مړه شی، نو بیا له هغو سره به مو نکاح ترل روا کیږي، او دغه د هغی زوجی خور ده چه د زوجی په شتوالی کښی له هغی سره نکاح نه ده روا. او وروسته له هغی ورسره نکاح جائزه ده او هم داسی د زوجی د عمی، خالی وریری او خورغی حکم هم دی.

(فائده) : دا ئی چه وفرمایل ښځی ستاسی د هغو غامنو چه ستاسی له شاگانو وی، د هغه مطلب دا دی . چه ستاسی غامن یا لمسی نسبی وی نه د خولی، یعنی تش ستاسی په غیږو کښی لوی شوی نه وی، چه هغه ته «متبنی» وائی او له «رضاعی» غنی احتراز نه دی. او د (الاما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښی او له دی حکم څخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه ؤ خویندو په منځ کښی شوی ده، هغه معاف ده، او د «فی حجبورکم» له فرمایلو غنی دا مطلب دی «هغه چه تاسی ئی پخپلو غیږی کښی روزنه او پالنه کوئ یعنی د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» ځواکی د زړه له کومی ئی اولاد گڼئ! له دی غنی د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیږ کښی ضروری دی.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

او (حرامی کبری شوی دی پر تاسی) میروښی (منکوحی) له ښځو مگر هغه (میروښی - منکوحی) چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی، فرض کړی دی الله پر تاسی (تحریم د دی پورته محرماتو، یا) ښی لاسونه ستاسی، (مقرر کیدل د دی حکم په) کتاب د الله کښی دی پر تاسی باندی، (چه پاس مذکور دی)

تفسیر: د محرماتو ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بیان فرمایي چه د بل چا په نکاح کښی وی یعنی هغه ښځه چه د بل چا په نکاح کښی وی د هغی نکاح له بل سره نه روا کیږی. تر څو چه هغه په طلاق یا وفات له خپل میره (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق یا د موت عدت ئی پوره نشی نو تر دی وخته پوری هیڅوک له دی سره خپله نکاح نشی ترلی، که کومه میروښه (منکوحه) ښځه ستاسی په «ملک الیمین» کښی راشی، نو هغه له دی حکم څخه مستثنی او پر تاسی باندی روا ده، اگر که میره (خاوند) ئی ژوندی هم وی او دی ته ئی طلاق هم نه وی ورکړی او صورت ئی دا دی چه یو کافر نارینه له یوی کافری ښځی سره نکاح ترلی وی او مسلمانان پر «دارالحرب» باندی یرغل (حمله) وروزی او هغه میروښه (منکوحه) ښځه اسیره کړی او «دارالاسلام» ته ئی راوولی، نو دا ښځه چه د هر مسلمان په لاس ورغلی وی هغه ته حلاله ده اگر که د هغی میره (خاوند) په «دارالحرب» کښی ژوندی موجود وی او خپلی دی ښځی ته ئی طلاق هم نه وی ورکړی د گردو (تولو) محرماتو له بیانولو څخه وروسته تاکید فرمایي چه دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسی باندی لازم دی. (کتب الله محذوف فعل مصدر دی. یعنی کتب الله علیکم حرمة هذه المحرمات لیکلی دی الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسی باندی په لیکلو سره. او تقدیر ئی کړی په تقدیر کولو سره).

(فائده): هغه کافره ښځه چه په «دارالحرب» کښی نیولی شوی وی، د هغی د حلالیدو له پاره دا ضروری ده چه یو «حیض» پری تیر شی او دا ښځه مشرکه او بت پرسته هم نه وی بلکه له اهل د کتابو څخه وی.

وَأَحِلَّ لَكُمْ مَّا وَّرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ

او حلالی کړی شوی دی تاسی ته (گردی (تولی) ښځی) چه پرته (علاوه) له دوی څخه دی (په دی شرط) چه طلب وکړئ تاسی (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دی حال کښی چه ساتونکی شی. (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کوونکی

تفسیر: یعنی بی له هغو (١٥) اقسامو ښځو څخه چه د دوی د حرمت بیان وشو نوری گردی (تولی) ښځی په څلورو شرطونو حلالی دی.

(١): دا چه طلب ئی کړئ! یعنی په ژبی سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشي.
(٢): دا چه مهر ورکول ومنئ!

(٣): دا چه د هغی ښځی پخپل واک (اختیار) کښی راوړل او په قید او قبضه کښی ساتل مقصود وی او تش ورسره چرچی (مزی) کول او شهوت پرستی مقصود نه وی لکه چه په زنا کښی وی. یعنی د همیشه له پاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شی، او بی له پریښودلو او طلاقولو له خپل میره (خاوند) څخه بیلیدلی نشی، مطلب دا چه کومه موده نه وی مقرر شوی. نو له دی ځنی د «متع» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پری اجماع ده.

(٤): شرط چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دا چه په مخفی ډول (طریقه) سره دوستی نه وی یعنی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی د دی نکاح په معامله کښی شاهدان وی. که بی له شاهدانو ایجاب او قبول وشي نو هغه نکاح نه صحیحه کیږی او زنا بلله شی.

فَمَا اسْتَعْتَمِرَ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

پس هر هغه ښځه چه نفع واخیسته تاسی په هغی سره له دی (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په دی حال کښی چه فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی له هغی ښځی سره چه نکاح وتړله شوه او میره (خاوند) له هغی څخه تر لږی یا ډیری ټاکلی (مقرر) مودی پوری نفع هم واخیسته یا لږ تر لږه یو ځلی «وطی» یا صحیحه خلوت ته وار ورسید، نو د دی ښځی پوره مهر ورکول لازمیږی. ترڅو چه هغه ښځه خپل مهر ور ونه ښی، نو په هیڅ ډول (طریقه) هغه د ده له غاړی څخه نه خلاصیږی. که ښځه بیخی په کار ورنشی او پخوا له صحیحه خلوت میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو د مقرر مهر نیمایی پری لازمیږی. که ښځه پخوا له انتفاع څخه کومه هسی خبره وکړی چه په هغی سره ئی نکاح ماته شی نو د میره (خاوند) له غاړی څخه گرد (تول) مهر خلاصیږی او هیڅ شی پری نه لازمیږی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيزَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٧﴾

او نشسته گناه پر تاسی باندی (ای میرونیو (خاوندانو) او بنغو!) په هغه شی کښی چه راضی شوی یی تاسی په هغه باندی پس له مقررولو (د مهر) بیشکه چه الله دی ښه عالم (په پتو او ښکارو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضی شول. مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څخه شی لږ کړی. یا نارینه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړی. نو مختار دی او په دی کښی هیڅ ویاړ نشته. او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه میره (خاوند) څه شی لږ کړی! یا ارتینه (ښځه) له هغه څخه څه زیات شی وغواړی. هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (یا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کیفیت کښی په هر شان چه بیا سره راضی شول). په آخره کښی ئی وفرمایل چه الله تعالی ته ستاسی گرد (تول) مصالح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمایی هغه بیخی له گټی او حکمت څخه ډک وی د هغه په متابعت کښی ستاسی د دارینو منافع او ښیگنګی (فائده) او په مخالفت کښی ئی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَافِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ط

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسی له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلی اصیلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلی) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وینغو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتړی او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سری لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانانی وینغی سره خپله نکاح وتړی چه د هغی مهر لږ او نفقه ئی هم آسانه وی. او که مالک ئی په خپل کور کښی وساتی (لکه چه اکثر ئی ساتی هم) نو میره (خاوند) ئی د هغی له نفقی

خچه فارغ البال گرخی. او که میره (خاوند) ته ئی ور وسپاری، نو بیا هم د اصیلی د نفقی په نسبت د دی وینځی په نفقه کښی خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سری چه د اصیلی ښځی د نکاح کولو توان لری نو ده لره د امام شافعی رحمه الله علیه او نورو په نزد له وینځی سره نکاح ترل حرام دی. او زموږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په مذهب کښی هسی نکاح «تنزیهی کراحت» لری او د داسی نکاح د صحت له پاره د وینځی مسلمانی د اکثر و علماؤ په نزد ضروری ده او زموږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابی وینځی سره نکاح وکړی نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد روا ده. هو! که د چا په نکاح کښی اصیله ښځه وی نو ده لره له وینځی سره نکاح ترل! د گردو (تولو) په نزد حرام دی.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاٰیٰتِكُمْ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسی څینی ستاسی له ځینو نورو یی! (یعنی گرد(تول) د یوه پلار آدم اولاده یی!)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی د تولو د ایمان اصلی کیفیت معلوم دی. تاسی لره ښائی چه په ښکاره باندی اکتفاء وکړئ! د ځینو وینځو ایمان د الله تعالیٰ په نزد د ځینو آزادو (خپلواکو) ښځو له ایمان ځنی بهتر او افضل کیدی شی. نو د ایمان له حیثیته د وینځی په نکاح کولو کښی نه ښائی چه څه انکار وکړی ځکه تاسی په خپلو منځونو کښی گرد (تول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوی یی! او په یوه دین کښی سره شریکان یی! نو بیا له وینځو سره نکاح ترل ولی عیب او ننگ او عار گنئ؟ په دی کلام سره د وینځو د نکاح په لوری توجه ورکول او له دوی ځنی د نفرت د احساس لری کول مطلوب دی.

فَاَنكِحُوْهُنَّ بِاٰذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصٰتٍ غَيْرِ مُسْفِحٰتٍ وَلَا مُتَخَدّٰتٍ اَخْدَانٍ

نو په نکاح واخلئ (د بل چا) وینځی په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وی دوی عفیفی ساتلی شوی له زنا چه نه وی زنا کوونکی په ښکاره او نه وی نیوونکی د پتو یارانو،

تفسیر: یعنی اوس مناسب دی چه له پورتنی بیانه سره سم له هغو وینځو سره نکاح وکړئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلي! او سم له دود (رواج) او دستور د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکړئ! چه څه معطلی، تنگی او خفگان پکښی نه وی او غدر او نقصان په کښی رانشی. او کله چه د دوی په خوښی سره دا وینځی د نکاح په قید کښی راشی نو دا وینځی دی پتی یاری نه کوی! یعنی زنا دی نه کوی! چه په هغه کښی مهر له سره نه لارمیږی. له دی ځایه رانکاره شوه چه په زنا کښی مهر نه لارمیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروری دی.

وَإِذَا أَحْصَيْنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ

نو کله چه میروښی (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصلو ښځو باندی دی له عذاب (له حده چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعنی هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح ځنی نی فائده اخیستی وی، یعنی روا مجامعت نی کړی وی او بیا زنا وکړی نو دا زانی دی سنگسار او په گتو سره دی وویشتلی شی! او که نکاح نی نه وی شوی او پخوا له نکاح څخه نی زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی وواهه شی. او مریی او وینځی له پاره مخ کښی او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښی یواځی د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَلَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

دا (په نکاح اخیستل د وینځو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسی نه او دا چه صبر وکړئ تاسی (له وینځو) خیر (غوره) دی تاسی ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا.

تفسیر: یعنی په تاسی کښی له وینځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سړی په حق کښی دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعنی د زنا له اخته کیږلو ویریږی که تاسی صبر وکړئ!

او له وينغو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسی په حق کېږي. ډیره ښه ده. ځکه چې ستاسی اولاد به آزاد وی. هو! له هر چا سره چې څه اندیښنه وی چې صبر او تحمل به ونه شی کولی نو هغه ته دا بهتره ده چې په هسی حالت کېږي کومی وينغی سره خپله نکاح وتړي. او الله ښه بښونکی دی له پاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذَيِّبَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٠﴾

اراده لری الله چې بیان کړی تاسی ته (شرعی احکام) او وښیي تاسی ته لاره د هغو کسانو چې پخوا له تاسی وو (له انبیاء او بوځی تاسی په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړی په رحمت سره پر تاسی باندی او الله ښه عالم دی (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی اراده د دی احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چې تاسی ته د حلالو او حرامو حال معلوم شی او د پخوانیو انبیاء لاره در په برخه شی لکه حضرت ابراهیم علیه السلام او نور. او مغفرت ستاسی په برخه کړی. او الله جل جلاله ته ستاسی مصالح او نور گردد ((تول)) حالات پوره غرگند دی. او د الله جل جلاله په هر حکم او په هر تدبیر کېږي حکمت دی. که اوس د هغه د حکم اطاعت ونه کړئ! نو له هدایت څخه محرومیږئ! او د پخوانیو پیغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالی له رحمت او مغفرت نه هم بی برخي کیږئ! (نو ځکه تاسی ته بیانوی هغه چې مخفی ؤ له تاسی نه چې هغه د وينغو احکام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اکتساب قیود، اخروی وعد او وعید او د دنیوی ژوند د اصلاحاتو تحلیل دی خو چې تاسی ته د هغو انبیاء او صالحانو لاره دروښیي چې پخوا له تاسی نه تیر شوی دی او تاسی هغوی پسی اقتداء وکړئ! او د هغوی په اعتداء سره اعتلاء ومومئ ځکه چې تقوی او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبین دین التزام، او په شرعی احکامو اعتصام هر سری مأجور او فائز المرام گرځوی. اللهم ارزقنا الهدایة والحلال وقنا الضلالة والنکال)

(فائده): پخوا له دی نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه کول او د ښځو په نسبت ځینی احکام او د هغو ښځو بیان وشو چې له دوی سره نکاح ترل حرام دی او د نکاح او مهر او د نورو په نسبت د قیودو او د شرائطو یادونه او د بدکاری ځنی ممانعت او د هغو د سزا ذکر ؤ غرنګه چې د څو وجوه لامله (له وجی) د دی احکامو اطاعت سخت ؤ، نو ځکه ئی په دی آیت

او په راتلونکو دوو آیتونو کېنې د دې احکامو منل او تعميل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئې ممانعت وفرمایه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَّتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهَوٰتِ اَنْ تَبْلُوْا مِثْلَ لَظِيْمٍ ۝١٦

او الله اراده لري چه رجوع وكړي په رحمت سره پر تاسې باندې. او اراده لري هغه كسان چه متابعت كوي د شهواتو (د نفس د آرزوگانو) د دې چه كاږه شيع تاسې (د حق له لارې څخه) په كېږدلو ديرو لويو او لري سره.

تفسير: يعنې دا مختلف قيود چه پخوا له دې نه تير شول له هغو څخه پر تاسې باندې رحمت فرمايل مطلوب دي. نو ځكه الله تعالى د دې قيودو په نسبت حكم وفرمايه او هغه كسان چه په خپلو شهواتو كېنې اخته دي دا غواړي چه تاسې له سمې لارې لري ولوېږئ! يعنې د هغوي په شان تاسې هم د خپلو شهواتو اتباع وكړئ! او همراهان شئ! نو اوس هر څه چه كوي، ښائي چه په پوره عقل او فكر او پوهې سره ئې وكړئ!

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وِخْلِقَ الْاِنْسَانَ ضَعِيفًا ۝١٧

اراده لري الله د دې چه سپك كړي (بار) له تاسې نه، او پيدا كړي شوي دي انسان ضعيف (كمزوري چه د دروند بار طاقت نه لري).

تفسير: يعنې الله تعالى انسان ضعيف پيدا كړي دي او الله تعالى ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر كومه مخايه پوري صبر كولي شي او له هغه څخه زيات صبر نشي كولي نو ځكه ئې په هر حكم كېنې د تخفيف لحاظ هم فرمايلي دي. داسې نه ده چه هر هغه شي چه د انسان له پاره مفيد ليدل شوي دي. همغه ئې ورپه غاړه كړي دي. سخت وي كه آسان. مثلاً له ښځو ځنې ځان ساتل او له شهوت نه صبر كول د انسان له پاره دير سخت ؤ، نو ځكه الله تعالى جل وعلی شانه د ده د خواهش د پوره كولو له پاره جائزي طريقي ور وښولي، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل كړي شي او داسې ئې نه دي فرمايلي چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بيخي منع كړي شوي دي حق تعالى په خپل رحمت سره په شريعت كېنې تنگي نه ده فرمايلي چه خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لوري وغځلي. د دې آيتونو خلاصه داسې راووته چه «له شهواتو ځنې د نفس ساتل - او د دې گردو (تولو) قيودو منل چه د ښځو په

باره کښی مذکور شول، له سره دروند او سخت امر نه دی. او د هغو تعميل خورا (ډیر) ضروری او بیخي مفید دی.»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسی! مالونه د یو بل په منځونو خپلو کښی په ناروا سره! مگر (خورئ یی) که وی دا (مالونه چه خورئ ئی اموال د) تجارت (چه صادروي) په خوښی سره له تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چه هیچا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ویلو، تګی او غلا کولو (یا په قمار یا په غضب یا په ناحقه دعوی یا په فاسدو عقودو او نورو) سره بیخي روا نه دی. هو! که سوداګری یا بیع او شری د جانبینو په خوښی سره وشي نو په دی کښی هیڅ حرج نشته او له دی مال ځنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسی شوه «په جائزه طریقه سره له مال اخیستلو څخه هیڅ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسی باندی دروند وی. (ځینی وائی چه مقصود له دی نهیې په هغه څه کښی د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله تعالی رضاء په کښی نه وی، او په تجارت سره ئی صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالی او په رضاء د الله تعالی کښی وی.)

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ١٩

او مه وژنئ تاسی سره ځانونه خپل (یعنی یو بل یا مه کوئ تاسی هغه کار چه ستاسی د هلاک سبب وی) بیشکه چه الله دی پر تاسی باندی ډیر مهربان (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی پخپلو منځونو کښی یو له بله سره مه وژنئ بیشکه چه الله تعالی پر تاسی باندی ډیر مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندی له بی سببه تصرف کولو څخه ئی منع فرمایلی ده، او تاسی ته ئی داسی احکام درلیرلی دی چه په هغو کښی بیخي ستاسی ښیګڼه (فایده) او خیر دی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

او هر شوک چه وکری دغه (تیر منهیات) په تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدی) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: یعنی هر شوک چه له ظلمه او تیری څخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل شوک وژنی نو د ده د هستوګنی ځای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالی ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی شوک داسی گومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنگه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالی مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف ځنی نشی اړولی.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبْرًا تَنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلَكُمْ مُدْخَلَ كَرِيمًا ﴿٣١﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) گناهونو څخه چه منع کولی شی تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) گناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په ځای د ننوتلو ډیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه شوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی. له دی څخه معلومه شوه چه د الله تعالی څخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی. اوس په دی آیت کښی له گناهونو ځنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د گناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سری زیار (محنت) وکاری چه له گناهونو ځنی ځان ژغوری (وساتی) او ور معلوم شی چه هغه شوک چه له کبیره ؤ گناهونو څخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به ګرد (تول) هغه صغیره معاصی بشل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی شو خبری بحث طلبی

دی. مگر د گردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر خو په هغه سره د گردو (تولو) امورو پوهیدل آسان شی.

«معتزله» او د دوی نور ملگری په سرسری دول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندی داسی پوهیدلی دی، «که له کبیره و گناهونو غنی ځان وژغورئ (وساتی) ! یعنی یوه کبیره گناه هم ونه کړئ ! نو بیا یواځی صغیره گناه هرڅومره وکړئ ! هغه به ضرور درېښل کیږی. او که له صغائرو سره کبیره هم (کیف ما اتفق) یوه یا دوه شاملی شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د گردو (تولو) سزاوی هرומר (خامخا) دررسيږی.»

«اهل السنت» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالی ته د معافی او مؤاخذی اختیار بیخی محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذی وجوب د معتزله و بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره و الفاظو او ظاهری مضمون څخه چه د معتزله و مذهب راجح په نظر راځی د هغه ځواب چا داسی ورکړی دی «د شرط له انتفاء ځنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. ځینی داسی وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبر الکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندی څو نوری خبری هم تر بحث لاندی راځی. مگر مونږ له هغو گردو (تولو) څخه تیریږو او یواځی د هم دی آیت داسی محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاوندانو په نزد په دی معنی سره گردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله و په ناپوهی او عدم تدبر باندی قوی حجت جوړیږی او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. نو په غور ئی واورئ !

دا خو ښکاره ده چه د ﴿إِنْ يَجْعَلُوا كِبَارًا تَنهَوْنَ عَنْهُ نَكْفُرْ عَنْكُمْ سَيَأْتِيَكُمْ﴾ الآية ارشاد چه دلته مذکور دی او د ﴿الَّذِينَ يَحْتَبِئُونَ كِبَارًا الْأَثَمَ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾ ارشاد چه د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی او یواځی په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه آیت وی همغه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه قال ما رأيت شيئا أشبه باللمم مما قال ابوهريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم ان الله كتب على ابن آدم حظله من الزنى ادرک ذلك لامحالة فزنى العين النظر وزنى اللسان المنطق - والنفس تتمنى وتشتهى والفرج يصدق ذلك ويكذب انتهى» د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولگیده. او د حبر الامه او لسان القرآن حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذا القياس د «سيئات» معنی له دی شخه ښه نشی کیدی، نو اوس د دی مطلب په مقابل کښی به د دی آیت د مضمون په نسبت بل کوم تقریر څرنگه د ترجیح وړ (لائق) او د غوره کیدلو لایق کیدی شی؟ بالخصوص د معتزله و چتی (بیکاره) وینا په څه ډول (طریقه) د التفات وړ (لائق) او د ځواب لایقه گنله کیږی؟ او په واقعی توگه (طور) د ذکر شوی حدیث مطلب او هغه خبره چه حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه له هغه شخه ایستلی ده داسی عجیبه او د قبول وړ (لائق) تحقیق دی چه له هغه شخه د دواړو آیتونو مضمونونه ښه محقق شوی دی، او دی د معتزله و خرافاتو ته هیڅ ځای او اهل حق ته د هغو د تردید ضرورت هیڅ پاتی نشو، او په هغه سره د نورو ضمنی اقوالو او اختلافاتو حل هم په ښه ډول (طریقه) سره وشو لکه چه په ادنی تأمل سره پوهان پری پوهیدی شی.

مونږ د توضیح په غرض د ذکر شوی حدیث خلاصه لیکو حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه فرمائی چه د «لم» لفظ چه په «النجم» کښی راغلی او د هغه د معافی وعده شوی ده د هغه د تعیین او تحقیق په نسبت مونږ ته د ابی هریره رضی الله تعالی عنه د حدیث شخه بهتر کوم بل شی نه دی معلوم چه خلاصه ئی دا ده چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی الله تعالی د بنی آدم په ذمه باندی د زنا کومه برخه چه مقرر فرمایلی ده هغه هرومرو (خامخا) ده ته رسیدونکی ده نو د زنا په فعل کښی د سترگو برخه لیدل دی او د ژبی برخه د هغو خبرو ویل دی چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پیدا کوی او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او د هغه غوښتنه کوی. مگر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجینو په عمل پوری موقوف دی. یعنی که د فرجینو ځنی د زنا صدور محقق شو نو د سترگو، ژبی او نفس او د نورو گردو (تولو) په زنا کښی واقع کیدل محقق شول که د گردو (تولو) اسبابو او ذرائعو وسائلو د شتوالی سره د فرجینو فعل متحقق نشی بلکه له «زنا» ځنی ئی «توبه» او اجتناب په نصیب شی نو اوس د زنا هغه گرد (تول) وسائلو او وسائط د مغفرت لایق شول یعنی کله چه د فرجینو زنا کول باطل شو، گواکی د دوی ماهیت قلب شوی د گناه په ځای عبادت وگرځید. مثلاً یو سری د غلا په نیت تر مسجد پوری ورسیده مگر په مسجد او په عین موقع کښی متنبه او وینئ شو او له غلا ئی توبه وایسته او کرده (توله) شپه ئی د الله تعالی په عبادت کښی تیره کړه. نو ښکاره ده هغه ورنگ چه د غلا وسیله په نظر راته اوس همغه د توبی وسیله او د لمانځه سبب وگرځید. نو د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د دی حدیث له اوریدلو شخه عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه وپوهید چه «لم» هغه خبری دی چه په اصل کښی لویه گناه نه ده مگر د گناه د سبب کیدلو لامله (له وجی) گناه گرځی نو د آیت مطلب به داسی شی هغه کسان چه له لویو او ښکاره و گناهونو ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) خو (لم) ورځنی صادریری مگر د لویو او اصلی گناه له صدور شخه پخوا دوی له خپل قصور ځنی تائب او مجتنب کیږی نو اوس لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د حدیث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندی پوهیدلی دی مونږ لره هم ښائی چه همغه معنی د ابن عباس رضی

الله تعالیٰ عنه له ارشاد سره سم د «النساء» د سورت د آیت په مطلب کښی هم بی له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمدلله نه مونږ ته د دی خبری ضرورت پاتی کیږی چه د دی آیت په توضیح کښی د صغیری گناه او د کبیری گناه مختلف تفسیرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د ځواب ورکولو څه فکر وی. د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځی او د اجتناب معنی هم ظاهریږی. او نوری گردی (تولی) وری خبری انشاءالله تعالیٰ په لږ تدبر سره حل کیږی د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له بیان سره سم داسی شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسی گناهونو ځنی ژغوری (ساتی) او د هغو د ارتکاب ځنی خپل نفسونه ساتی چه د گناهونو په سلسله کښی مقصود او لویه گڼله کیږی، نو د هغه اجتناب او ژغورنی (ساتنی) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومی لویی گناه د حصول په طمع نی کړی وی معافیږی. او د ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښی داخلیدي. دا مطلب نه دی چه د زنا د سلسلی صغائر د کومی بلی سلسلی د کبیری گناه مثلاً د شرابو له نه څښلو ځنی به معافیدی شی یا د شرابو د څښلو لامله (له وجی) د هغو مؤاخذه هم لازمه او واجیږی. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقیقات دی. ولی په واقع کښی مطلقاً صغائر په حسناتو سره ښل کیږی. کما قال الله تعالیٰ ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ الشَّيْئَاتِ ۚ ذَلِكَ ذِكْرُ لِلَّذِينَ﴾

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

او ارمان مه کوئ تاسی د هغه شی چه غوره گرځولی دی الله په هغه شی سره ځینی له تاسی پر ځینو نورو

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښی شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسی د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دی نه وی، زما دی وی ځکه دا هم گواکی همغسی دی چه د چا په خاص مال او ځان باندی له کوم سببه منگولی ځښی کړئ! چه د هغه حرمت اوس تیر شو او هم له دی ځنی ستاسی په منغو کښی حسد او بغض پیدا کیږی. او د الله تعالیٰ له حکمت څخه هم مخالفت لارمیږی. ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښی الله تعالیٰ نارینه ؤ ته خطاب فرمایي او هغوی باندی حکمونه کوی او د ښځو ذکر نه کیږی او په میراث کښی نارینه ته دوه برخي ورکولی شی؟» په دی آیت کښی د دغو گردو (تولو) پوښتنو ځواب ورکړی شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ
وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٧﴾

شته نارینه و لره نصیب (برخه، مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه کری
وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه
کری وی دوی او سؤال کوئ تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده
بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (ډیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقرر شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی
داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسپړی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه
کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هوا خبره بله ده چه الله تعالی سم له خپل حکمت
او رحمت سره چا ته چه خاصه لویی او فضیلت عنایت کری، نو د هغه په نسبت حرص او
شکایت کول بیځایه هوس دی. هوا که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواری
دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته
لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل
طالب نشی! او الله تعالی ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه
استحقاق ډیر ښه ورڅرگند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله
کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت ورپه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره
سمه ده. او هیچا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه
وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی)

بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلَّذِينَ عَقَلَتْ
أَيْمَانُكُمْ فَاتُوهُمْ نَصِيْبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٨﴾

او دپاره د هر یوه (له نارینه و او ښځو) گرځولی دی مونږ وارثان (چه
واخلي خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پریشی وی مور او پلار او نورو اقاربو

(خپلوانو نو مه ئی ورکوئ پرديو ته) او هغه کسان چه غوته شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوئ نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شی باندي ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال غنی چه مور او پلار او خپلوانو پریښی دی وارثان گرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی گرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هرومرو (خامخا) ورورسوئ! الله تعالی ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته غومره برخی ورکری شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکری شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غروی؟

فائده: دیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندي ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره وروڼه او ملگری کرل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی وروڼه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی. هو! په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرگ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مگر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

سړی حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندي په سبب د دی چه فضیلت (لونی) ورکری دی الله غینی د دوی ته پر غینو نورو باندي او په سبب د دی چه نفقه (لگښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی راښیي چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابریدی نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالی نارینه پر

بنغو باندی په دوه و وجو سره حاکم او د حال کتونکی گرځولی دی.

(١): لویه او موهوبه وجه دا ده چې الله تعالیٰ په اصل کښی ځینو ته پر ځینو نورو یعنی نارینه و ته پر بنغو باندی په علم او عمل سره (چې دا دواړه د گردو (تولو) کمالاتو مدار دی) فضیلت او لویې عطا فرمایلی ده. چې د هغو تشریح په احادیثو کښی شته. (یعنی په عقل، علم، صبر، حلم، پوه، عصویت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارینه ته پر بنغو باندی فضیلت او لویې ورعطا کړی ده.)

(٢): کسبې وجه دا ده چې نارینه پر بنغو باندی خپل مال صرفوی، او د مهر، خوړو کالیو (کپړی) او د نورو ضروریاتو تکفل کوی. مطلب دا دی چې بنغو لره ښایی چې د نارینه حکمونه ومنی.

(فائده): یوی صحابی ښځی د خپل میره (خاوند) زیاته نافرمانی کوله، آخر میره (خاوند) دا په څپیره ووهله، دی ښځی خپل پلار ته وژړل. پلار ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شو او د دوی حال ئی ورښکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمایل چې «دا دی هم له خپل میره (خاوند) څخه بدل واخلي!» په دی منع کښی دا آیت نازل شو. نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چې د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښی خیر دی.»

وَالصَّالِحَاتُ قُنَّتٌ حَفِظَتْ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

نو هغه ښځی چې نیکي دی حکم منونکی دی (د میرونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکی دی په غیاب (غیب) د میرونو (خاوندانو) (خپلو کښی د ځانونو خپلو او د خپلو میرونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چې ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر میرونو (خاوندانو))

تفسیر: یعنی هغه ښځی چې نیکي دی دوی د خپلو میرونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل میره (خاوند) په غیاب (غیب) کښی د هغه په خوښی او رضاء خپل ځان او د میره (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د میره (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښی هیڅ ډول (قسم) خیانت نه کوی.

وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاصْبِرْ لَهُنَّ

او هغه ښځې چې ویرېږي تاسی له سرکشی (بد گزرانی) د دوی نه نو نصیحت وکړئ دوی ته او پرېږدئ تاسی دوی (خپلی شاوی ورته وگرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصیحت سمی نشوی) او ووهئ تاسی دوی (که په بیلتون هم سمی نه شوی)

تفسیر: یعنی که کومه ښځه له خپل میره (خاوند) سره بدگزرانی وکړی نو ښایی (چې میره (خاوند) دی دغه ښځه د څښتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظیم) په ژبه وپوهوی. چې نور دی هسی نه کوی. که ئی ونه منله نو بیا دی په همغه خونه (کور) کښی په گوښی (یوازی) بستره کښی پرېږدی. او که په دی هم سمه نه شوه نو داسی دی ووهی چې د دی په وجود کښی د وهلو اثر پیدا نشی یا ئی هډوکی مات نشی د هر تقصیر له پاره یوه درجه وی نو سم له هغی سره د هغی د تادیب او تنبیه اجازه شته چې د هغی دری درجی په ترتیب سره په آیت کښی مذکور دی. وهل او ټکول وروستنی درجه ده. په معمولی او سړسری قصور باندی دی نه وهی. هو! که قصور ئی زیات وی، نو بیا ئی په وهلو کښی هیڅ حرج نشته او غومره چې مناسب وگڼی هغومره دی ووهی. مگر د دی خبری لحاظ په کار دی چې هډوکی ئی مات نشی. او داسی یو پرهار ورته ونه رسیږی، چې د هغه اثر باقی پاتی شی.

وَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَاتَبْغُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٧﴾

نو که اطاعت ئی وکړ (غاړه ئی کیښوده) تاسو ته نو مه لتوئ تاسی پر دوی باندی لاره (د ضرر او اذیت) بیشکه الله دی ډیر پورته (په غلبه او مرتبه کښی) ډیر لوی (له ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعنی که هغه ښځی ستاسی په پند یا بیلتون (جدائی) یا تادیب یا وهلو سمی شوی او له غاړی غړولو او نافرمانی ځنی ئی لاس واخیست، او ښکاره مطیعی شوی، نو تاسی هم لاس تری واخلئ! او د دوی الزام پسی مه گرځئ! او تیرواته ئی مه لتوئ! او خامخا د دوی په پر کولو پسی مه گرځئ! او له الله څخه ویرېږئ! بیشکه الله جل جلاله پر تاسی ټولو غالب او په ګردو (ټولو) باندی حاکم دی. مه د ښځو په معاملو کښی هرومرو (خامخا) له بدگمانی ځنی کار اخلئ! او مه په لږ قصور باندی دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره یو حد او اندازه ده او د ښځو په تادیب کښی وهل وروستنی درجه لری.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعُثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

او که ویریوئ تاسی له مخالفت شخه په منځ د میره (خاوند) او ښځی کښی نو ور ولیوئ (مقرر کړئ تاسی) یو منصف له خپلوانو د دی سری او بل منصف له خپلوانو د دی ښځی نه،

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی ته اندیښنه وی چه په میره (خاوند) او ارتینه (ښځی) کښی ضد او مخالفت دی او دوی پخپله جگړه نشی پریکولی نو تاسی ته ښایی چه یو منصف د میره (خاوند) له خپلوانو نه او یو منصف د ښځی له خپلوانو شخه مقرر کړئ! او د فیصلی له پاره ئی زوجینو ته ولیوئ! ځکه چه اقاربو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وی او له دوی ځنی د خیر غوښتلو امید هم دیر کاوه شی، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوی او د هر چا چه هومره قصور وی هغه به پوهوی او د دوی په منځ کښی به د موافقت قضاء پیدا کوی.

إِنْ تُرِيدَ إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

که اراده لری دغه (زوجین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړی الله د دغو (زوجینو) په منځ کښی بیشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعنی که دواړه منصفان د زوجینو په منځ کښی د اصلاح قصد کوی، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله (له وجی) د زوجینو په منځ کښی موافقت پیدا کوی. بیشکه چه الله تعالی ته د گردو (تولو) شیانو علم شته. د نزاع د لری کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات گرد (تول) هغه ته ښه معلوم دی. نو ځکه د زوجینو د نزاع په لری کیږلو کښی به هیڅ سختی نه پیښیږی ان شاء الله تعالی

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

او عبادت کوئ تاسی د الله! او مه شریکوئ تاسی له ده سره هیڅ شی!

تفسیر: په الله تعالی باندی یقین ولرئ او د آخرت د ثواب په امید عبادت وکړئ په فخر (ویار)

او رياء او يهودانى سره مال ورکول هم شرک دى، مکر په لږه درجه.

وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ أَحْسَنُوا وَيَذَى الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ
ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ
وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

او (نيکى کوئ) له مور او پلار سره په نیکى کولو او (نيکى کوئ!) له خاوندانو د خپلوی سره او (نيکى کوئ!) يتيمانو سره او (نيکى کوئ!) له مسکينانو سره او (نيکى کوئ!) له همسايه گانو سره چه قريب وى (په نسب يا په همسايگى کښى) او (نيکى کوئ!) له همسايه سره چه بعيد وى (په نسب يا په همسايگى کښى) او (نيکى کوئ!) له هغه ملگرى سره چه په څنگ کښى وى او (نيکى کوئ!) له مسافر سره او (نيکى کوئ!) له هغو (وينځو، مريو) سره چه مالکان وى (ورلره) ښى لاسونه ستاسى بيشکه چه الله نه خوښوى هغه څوک چه وى کبر کوونکى دير فخر کوونکى.

تفسير: د يتيمانو، ښځو، وارثانو او زوجينو حقوق او له دوى سره حسن معامله ئى بيان کړه اوس داسى ارشاد فرمايى چه د هر يوه حق د هغوى د مرتبو په اندازه او د خپلوى او احتياج په تناسب اداء کړئ! له گردو (ټولو) څخه پخوا د الله تعالى حق دى بيا د مور او پلار، بيا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قريب او غير قريب همسايه (گاوندى) څخه به نسبى يا مکانى قرب او بعد مقصود وى. په نسبى قرب کښى دا مطلب دى، چه د خپلوان همسايه حق، له پردى همسايه څخه زيات دى. او په مکانى قرب کښى به دا مدعا وى چه د نژدى همسايه حق د لرى همسايه له حق څخه زيات دى. يعنى چه په لرى فاصله کښى اوسيږى. په (والصاحب بالجنب) کښى د سفر، حضر او د کاراوبار رفيقان او شريکان او د يوه يادار (آقا) دوه نوکران او د يوه استاذ دوه شاگردان، دوست، شاگرد، مريد، او نور ټول داخل دى. په مسافر کښى ميله او غير ميله دواړه راغلل. او مملوک مال برسیره پر مرئى او وينځى نورو حيواناتو ته هم شامل دى. په آخر کښى ئى وفرمايل د هغو په مزاج کښى چه تکبر (لوئى) خودپسندى (مجان منى) داخل وى، هغه بل هيڅوک له خپل ځان سره برابر نه گڼى. او په خپل مال باندې مغرور، او په عيش کښى مشغول وى نو هسى کسان چه دا حقوق نه اداء کوى، له

دوی غنی احتراز وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښی لس حقوق دی، اول حق د کردگار

دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار

دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران

بل یتیم دی بل ناداره بل خپل چه وی ستا جار

اوم جار دی بیگانه بل همنشین چه وی د څنگ

لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملگری شو په لار

یا ملگری د سبق شو یا د صف یا د مجلس

او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار

دی لسم ئی مملوکان، د دی لس واړو حقوق

په تفسیر د «احمدی» کښی دی ښکلی ای هوښیار

إِلَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِأَمْوَالِهِمُ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٩٠﴾

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی (شومتیا) سره او پتوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر ځان منونکی سړی نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو غنی پتوی او هیچا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی. (فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کښی هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانان تری منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښی موجود وو، پتول نو مسلمانانو لره له دی نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا يَوْمَ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٩﴾

او نه (خوشبوی الله) هغه کسان چه صرفوی دوی مالونه خپل له پاره د ښوونی خلقو ته او نه لری ایمان په الله باندی او نه په ورځ آخری (د قیامت) باندی او هر څوک چه وی شیطان ده لره ملگری نو بد ملگری دی (دا شیطان)

تفسیر: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوی. یعنی د الله تعالیٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخیلی کوی او نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی لیکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوی. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ایمان لری او نه په قیامت باندی باور لری چه د حق تعالیٰ د رضاء حصول او د اخروی ثواب تحصیل د دوی مقصود وی. او د الله تعالیٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شی چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی ئی د الله تعالیٰ خوښی او د آخرت د ثواب توقع وی. له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی همغسې چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی ریاء کاری او د خلقو د ښوولو له پاره مال لگول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوی چه د دوی رفیق شیطان وی چه دوی پر هسی کارونو لمسوی او تیاروی ئی.

وَمَا ذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَانْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِرِمِّهِمْ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ایمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قیامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځینی د هغه شی چه روزی کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسیر: یعنی د کافرانو په دی کښی هیڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی ایمان راوړی وی او د بخل او ریاء په ځای ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بیخی د دوی نفع وه. ضرر او زیان خو په دی کښی دی چه دوی ئی اوس غوره کوی او الله تعالیٰ ته معلوم دی چه دوی ئی په څه؟ او په کوم نیت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شی. په پخوانی آیت ﴿يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ کښی د مال نسبت د هغوی په لوری شوی و. اوس د ﴿وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ﴾ په فرمایلو کښی داسی یوه لطیفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی په هر څه ئی چه زړه غواړی لگولی ئی دوی ته دا وړ (لائق) او مناسب و چه هغه مال ئی د الله تعالی مال گنلی او په هغه لاره کښی ئی لگولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضَعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

بیشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د یوی ذری او که وی دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کړی هغه (نیکی) او ورپه کړی (محسن ته الله تفضلاً) له نژده خپله ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی الله تعالی د هیچا حق د یوی ذری په اندازه هم نه ضایع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کیږی، عین انصاف - او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د یوی ذری په اندازه څوک نیکی ولری نو «اضعافاً مضاعفه - څو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظیم ثواب د انعام په طور هم ورعنایت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ۚ

نو څرنګه (حال) به وی په هغه وخت کښی چه راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاءو څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده!) پر دغه (محمدی امت باندی) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دی کافرانو به څرنګه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم ځنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بیان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قیامت په ورځ کښی د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوی او په ځرودو (تولو) حالاتو

باندی به شاهی لولی نو ای محمدہ! صلی اللہ علیہ وسلم تا به ہم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاء علیہم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهی لوستونکی دروو. او داسی احتمال هم لری چه د «هو» اشاره د پخوانیو انبیاء علیہم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیہم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیہم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهی لولی ته به هم ای محمدہ! صلی اللہ علیہ وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمَ يَدْعُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که همواره کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پتوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت ځنی به د دوی د حالاتو بیان کوونکی ویللی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکې سره برابر او په خاورو کښی ګډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیږی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالیٰ ځنی نه شی پتولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقاږیو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقاږیو، یتیمانو، مسکینانو، همسایگانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء ځنی ویږول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک ځنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کوونکو په طبیعت کښی هرومرو (خامخا) راتلونکی هم دی. اوس د دی ګردو (تولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایي او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له ګردو (تولو) عباداتو ځنی اولی، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه ۱ خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی. او پر نفس باندی دیر اهم او شاق او درانه ښکاری (۱): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چه ستاسی له خولو ځنی وځی.

(۲): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه ځنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامبئ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهم بالشان دی (یو): حضور او خشوع، (بل): طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه ۱ امورو په منځ کښی هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی. جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه څرنگه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د ټولو ظاهری او باطنی امورو لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیږی نور په دی خاصه موقع کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو ځنی دوه نفعی هم معلومیږی (اول): څرنگه چه د پاسبیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی عبادات) او له بخل، ریاء، تکبر او ځانمنی (لوی) ځنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج رابښی. یعنی که لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسبیو گردو (ټولو) ذکر شویو اوامرو او نواهیو تعمیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت په گردو (ټولو) اوامرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له گردو (ټولو) منهیاتو او معاصیو څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ هم تصریح فرمایلی ده.

(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه ټول تیر شوی احکام واورى نو د خپل ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلۍ او بی ذوقۍ ښکاره کړی چه شرائط او آداب ئی دیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او بدنی احکامو په تعمیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّى تَعْلَمُوا
مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نژدی کیږئ تاسی لمانځه ته حال دا چه تاسی مست یی (له نشی) تر هغه پوری چه پوه شی تاسی پر هغه شی چه (یی) وایی تاسی او نه په داسی حال که چه تاسی جنب اوسئ مگر په هغه حال کښی چه اوسی تیریدونکی د لاری تر هغه پوری چه تاسی غسل وکړئ!

تفسیر: په رومبنيو آیتونو کښی مسلمانانو ته خطاب ؕ ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ سُبُّهُ﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښی ئی د کفارو مذمت هم بیان فرمایلی ؕ چه له تیر شوو امورو څخه ئی مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینی خاص هدايات ورکوی او د دی هداياتو مناسبت له پخوانیو هداياتو سره دا دی چه پخوا له دی نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول (۱): په الله تعالی باندی ایمان نه راوړل.

(۲): خپل مال د الله تعالی په لار کښی نه لگول بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرگندولو له پاره ئی لگاوه او ښکاره ده چه د رومبني خرابی او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنی خرابی علت نفسی غوښتنی، هوا، هوس او ځان منی ده چه له هغی څخه دا رابښکاره شوه چه د گمراهی سببونه دوه دی (اول): جهل چه په هغه کښی د حق او باطل تمیز بیخی نشی کیدی.

(دوهم): نفسی غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجی) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشی کولی ځکه چه له شهوت سره ملکی صفات ضعیف او بهیمی قواوی قوی کیږی. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنی لریوالی او له شیاطینو سره نژدیوالی پیدا کیږی چه دا د گردو (تولو) زیانونو او خرابیو اساس او بنسټ (بنیاد) دی. نو اوس په دی مناسبت حق تعالی جل وعلی شانه منع فرمایلی ده چه د نشی په حالت کښی دی مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دی. وروسته له هغه جنابت په حالت کښی ئی هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلی دی، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالی او د شیاطینو د نزدیوالی وخت دی په حدیث کښی راغلی دی «چیری چه جنب وی هلته پرښتی نه ورځی.» والله اعلم.

اوس د دی آیت مطلب داسی شو ای ایماندارانو! کله چه تاسی ته د کفر او د ریاء خرابی معلومه شوه او د هغوی د اضرار په حسن باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشی او د جنابت په حالت کښی د لمونځ کولو په خرابی باندی هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغی منشاء هم همغه شی دی چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشی په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیدل نه دی په کار. خو تاسی ته په دی اندازه پوهه او هوښ درشی چه په هغو کلماتو باندی چه ستاسی له خولو څخه وځی وپوهیږئ.

او مه د جنابت په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیږئ! تر څو چه ونه لامبیغ مگر د سفر په حالت

کنبی چه د هغه حکم وروسته له دی شخه راغی.

(فائده): دا حکم په هغه وخت کنبی ؤ چه مسکرات (نشی شیان) لا نه ؤ حرام شوی مگر د نشی په حالت کنبی له لمونځ کولو شخه ممانعت کړی شوی ؤ په روایتونو کنبی راغلی دی چه «په کومه میلمستیا کنبی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راتول شوی وو. څرنگه چه شراب څښل په هغه وخت کنبی لا نه ؤ حرام شوی، نو ځکه دوی شراب څښلی وو. دلته د ماښام وخت راغی، نو گرد (تول) سره په همغه حالت کنبی پر لمانځه باندی ودریدل. امام د ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ په سورت کنبی د ﴿لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ﴾ په ځای د بی سدی (بی هشی) په حالت کنبی «اعبد ما تعبدون» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بیخی غلطه او له حقیقته مخالفه شوه نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. اوس که د خوب د زیاتوالی په وخت کنبی یا د رنځوری له امله (وچی) چا ته د داسی بی سدی (بی هشی) کوم حالت پیدا شی. چه په خپلو خبرو باندی نه پوهیږی، چه څه وائی؟ نو په داسی حالت کنبی د ده لمونځ کول ناروا دی. او هر کله چه په سد او هوښ راغی، نو ضرور دی د هغه فوت شوی لمانځه قضائی راوړی!

وَأِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ
الْغَائِطِ أَوْ لَسْتُمْ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

او که وئ تاسی مریضان (رنځوران) یا په سفر باندی (په حالت د بی اودسی یا جنابت کنبی) یا راشی یو له تاسی له بیدیا (له بولو) نه یا جماع وکړئ تاسی ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه (یا ئی نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسی مخ د ځمکی (خاوری) پاکی ته نو مسحه وکړئ تاسی په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنگلو پوری)

تفسیر: یعنی د جنابت په حالت کنبی دی لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو شخه دی اداء کړ شی! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وی، که یو داسی عذر پېښ شی چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وجی) ممکن نه وی او تری معذور شی او د طهارت حصول ضروری وی نو په داسی وخت کنبی تیمم وهل کافی دی. د اوبو د استعمال معذورت دری صورتونه لری (۱): ناروغی چه د اوبو استعمال ورته ضرر پېښوی.

(۲): چه سفر ئی په مخه کنبی وی او دومره اوبه ورسره وی چه یواځی خپله گزاره پری کولی شی، اوکه اودس پری وکړی تنده به ورته ضرر ورسوی او اوبه له ده ځنی لری وی.

(٣): دا چه اوبه بیخی موجودی نه وی. د اوبو د نشتوالی په تقدیر ئی د طهارت د ضرورت دوه صورتونه ښودلی دی

(اول): له بولو او غاښو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کېږي.

(دوهم): له مجامعت څخه وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کېږي.

(فائده): د تیمم صورت دا دی چه په پاڅه ځمکه باندی دی دواړه لاسونه ووهی! بیا دی پر خپل ټول مخ باندی په ښه ډول (طریقه) سره مسحه کړی! بیا دی دواړه لاسونه پر ځمکه باندی ووهی! او دواړه لاسونه دی تر څنگلو پوری مسحه کړی! خاوره طاهره ده. او د ځینو شیانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکی هم ده. مثلاً موزه، بوت، ماسی، چاړه، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندی ولویږی او په خاوره تبدیل شی هغه هم د خاورى له متجانسیت څخه پاکيږی) او هم پر لاسو او مخ باندی د خاورى په مښلو سره د تذلل او عاجزی مراتب پوره کیږی. چه له گناهونو څخه د معافی غوښتلو اعلى صورت دی. کله چه خاوره ظاهری او باطنی دواړه قسمه نجاست لری کوی نو ځکه ئی د معذوریت په وخت کېږي د اوبو قائم مقام درولی ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آسانی له مقتضاء څخه چه پر هغه باندی د تیمم حکم مبنی دی، بله وجه دا ده ښائی د اوبو قائم مقام داسی شی ودرولی شی چه له اوبو څخه زیات سهل الوصول وی نو په ځمکه کېږي دا خاصیت ښکاره دی، ځکه چه خاوره هر چیرى شته. معهذا خاوره د انسان اصل دی او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له گناهونو او خرابیو څخه نجات مومی. کافران به هم آرزو کوی چه مونږ به په څه ډول (طریقه) سره بیا له خاورى سره گډ شو. لکه چه په رومبی آیت کېږي مذکور دی

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا ﴿٣٢﴾

بیشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چه داسی سختی ئی را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصیراتو)

تفسیر: یعنی الله تعالی د ضرورت په وخت کېږي د تیمم اجازه را کړی ده. او خاوره ئی د اوبو قائم مقام درولی ده. ځکه چه هغه سهولت او معافی ورکوونکی او د بندگانو د خطاؤ معافوونکی ذات دی. او خپلو بندگانو نفع او هوسائی (آسانی) خوښوی. چه له دی څخه دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کېږي د نشی په حالت کېږي چه د یوه شی په غای بل شی لوستلی شوی ؤ، هغه ئی هم معاف کړی دی، چه له هغه څخه دا خلجان پاتی نشو چه وروسته له دی نه دی په داسی حالت کېږي لمونځ نه کوی، مگر هغه غلطی چه پخوا له دی نه شوی ده ښائی د هغی په نسبت مؤاخذه وشي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكُتُبِ يَشْتَرُونَ الصَّلَاةَ
وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى
بِاللَّهِ وَلِيًّا ۚ وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ۝

آیا نه دی کتلی تا (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه ورکړی شوی ده دوی ته څه برخه له کتابه چه پیری (اخلی) دوی ضلالت (گمراهی په عوض د هدایت) او اراده لری دوی د دی چه ورکه کړئ تاسی (هم) لاره (د حق) او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسی (هم نو خبروی مو پری چه تری په څنگ شی!) او کافی (بس) دی الله ولی (دوست حمایت کوونکی ستاسی) او کافی (بس) دی الله مددگار (ستاسی).

تفسیر: په دی آیتونو کښی د یهودانو قبائح او د هغوی د مکر او فریب بیان دی. او یهودان په خپل ضلالت او کفر باندی خبروی او هم نور خبروی چه له هغوی ځنی ځان وساتئ! لکه چه له ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ څخه نیولی تر ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ﴾ الایه - پوری د یهودیانو قبائح ذکر شوی دی، په منع کښی ئی د یوه خاص مناسبت لامله (له وجی) په نشه او په جنابت کښی له لمونځ کولو څخه معانعت فرمایلی دی بیا ئی د یهودانو قبائحو ته دوام ورکړ. یهودانو ته له کتاب ځنی څه برخه ورکړی شوی ده، یعنی د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ورکړی شوی ده، او د عمل کولو برخه چه اصلی مقصود ده، نه ده ورکړی شوی. او گمراهی پیری، (اخلی) یعنی د (آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم) له حالاتو او اوصافو ځنی به ئی د دنیائی عزت او رشوت لامله (له وجی) خلق نه خبرول. او پتول ئی. او عمداً به ئی تری انکار کاوه او غوښتل ئی چه مسلمانان هم له دین ځنی واړوی چه گمراهان شی. او الله تعالی ته ای مسلمانانو! ستاسی دښمنان داسی ښه معلوم دی چه تاسی ته نه دی معلوم. نو د الله تعالی په دی ارشاد باندی اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)! الله تعالی تاسی ته د نفعی رسولو او د زیان څخه د ساتلو له پاره کافی دی. نو ځکه له دښمنانو ځنی هیڅ دول (طریقه) اندیښنی مه کوئ! او په دین باندی قائم اوسئ!

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَ
يَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَارِاعْنَا

لِيَايَا السَّنَةِهُمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ ط

ځينې له هغو کسانو چه يهودان شوی دی اړوی دوی خبری (د شریعت او محمدی اوصاف) له ځایو د دی (خبرو) څخه او وائی دغه (یهودان) واوریدله مونږ (وینا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائی یهودان) واوره (ته) په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی او (وائی یهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عیب ویلو سره په دین کښی؛

تفسیر: په یهودانو کښی داسی خلق هم دی، چه هغه «تورات» چه د الله تعالی له خوا نازل شوی دی له خپله ځایه اړوی او بدلوی ئی یعنی لفظی او معنوی تحریفونه پکښی کوی. ﴿وَيَقُولُونَ سَيُهَوِّنُهُمُ اللَّهُ وَاعْصِيَانَا﴾ - او وایی وامو وریدله او ونه مانه مونږ یعنی کله به چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یهودانو ته کوم حکم وراوه، نو دوی به په ځواب کښی ویل وامو وریده! یعنی ومو مانه خو ورو به ئی ویل چه مونږ نه دی منلی. یعنی یواځی مونږ په غوږ اوریدلی او په زړه مو هغه نه دی منلی.

﴿وَأَسْمُهُمْ يُكْرِمُهُمْ﴾ - او وایی یهودان واوره په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی یعنی کله چه یهودان له محمد صلی الله علیه وسلم سره مخاطبه کوی، نو وایی «واوره! دروا دی نه وړول شی!» یعنی داسی خبری کوی، چه دوه معناگانې لری. که د یوی معنی په اعتبار دعا یا تعظیم وی نو د بلی معنی په لحاظ ښیرا او تحقیر هم کیدی شی. لکه چه دا خبره په ظاهره کښی د خیر دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسی، هیڅکله دی تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه وړولی شی!» او په زړو کښی به ئی هسی نیت کاوه چه ته کون شی! (العیاذ بالله). ﴿وَرَاعِنَا﴾ - او وائی راعنا یعنی کله چه یهودان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی راتلل، «نو راعنا» به ئی هم ویل چه د هغه معناوی هم دوی دی. یوه ښه او بله خرابه چه د هغه بیان په اول جزء د البقرة په (١٠٤) آیت (١٣) رکوع کښی شوی دی. ښه معنی ئی دا ده چه «ته زمونږ رعایت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمایه! چه ستا پر مطلب باندی ښه وپوهیږو او د څه شی پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو. او بده معنی ئی دا ده چه د یهودیانو په ژبه دا د تحقیر کلمه وه، یا به ئی په ژوولی ژبه سره «راعینا» ویل چه د هغه معنی «زمونږ شپون» دی او دا د هغوی شرارت ؤ، ځکه چه هغوی دیر ښه پوهیدل چه حضرت موسی علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام هم پسونه څر ته بیولی وو.

﴿لِيَايَا السَّنَةِهُمْ﴾ په تاوولو د ژبو خپلو... یعنی یهودانو به دا کلمی پخپلو خبرو کښی سره گډولی او په داسی یوه ډول (طریقه) سره به ئی ویلی چه د اوریدونکی فکر به ئی ښی معنی ته اراوه او د هغو بدی معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کیده. او پخپلو زړونو کښی به ئی همغه خرابه معنی قصدوله او بیا به ئی پر ده باندی داسی عیب لکاوه، چه که دا سری په رښتیا

سره نبی وی نو زمونږ په دی قریب (دروه) به هرومرو (خامخا) پوهیده، نو الله تعالی د دوی دا فریبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طریقه) سره څرگند کړل.

وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَسْمَعُ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ
وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٣٩﴾

او که بیشکه دوی ویلی وی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومانه (حکم ستا) په بدل د «عصینا» (کښی) او (که دوی ویلی وی) واوره (بی له «غیر مسموع» او نظر لره پر مونږه) (په بدل د «راعنا» کښی نو خامخا به و خیر دوی ته او ډیره سمه (دا وینا) ولیکن لری کړی دی دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی پس نه راوړی ایمان (له دغو یهودانو مگر لږ خلق

تفسیر: حق تعالی د یهودانو د دغو دریو منعمو اقوالو له بیان کولو څخه وروسته اوس د ملامتیا او د هدایت په ډول (طریقه)، ارشاد فرمائی چې که یهودانو د ﴿وَعَصَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَطَعْنَا﴾ او د ﴿وَأَسْمَعُ غَيْرُ مَسْمُوعٍ﴾ په عوض یوازی ﴿وَأَسْمَعُ﴾ او د ﴿وَرَأَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَانْظُرْنَا﴾ ویلی، نو دا به د دوی په حق کښی بهتر و، او دا خبره به په ځای او سمه وه. او هسی بیهودگی او شرارت ته به ځای نه و پاتی، چې له پاسنیو کلماتو څخه یهودانو په خپلو زړونو کښی بدی معناګانې اخیستلی. لیکن څرنگه چې الله تعالی دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدایت څخه بی برخې گرځولی دی، نو ځکه دوی په سمه لاره باندی نه راځی او په گتورو (فائده منلو) خبرو باندی نه پوهیږی او ایمان نه راوړی مگر لږ خلق دی چې له دغو شرارتونو او خباثتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت څنی محفوظ پاتی دی لکه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګری رضی الله تعالی عنهم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا
مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْغَىٰ وُجُوهُكُمْ عَنْ أَدْبَارِهَا
أَوَلَمْ نَعْلَمْ كَمَا تَلْمِزُنَا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٠﴾

ای هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (ای کتابیانو!) ایمان راوړئ تاسی! په هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چه تاسی سره دی پخوا له هغه چه هوار کړو مونږ ډیر مخونه نو وگرځوو دا (هوار مخونه) په شانگانو د دوی یا پخوا له دی چه لعنت وکړو پر دوی لکه چه لعنت کړی وو مونږ په اصحابو (د ورځی) د شنبی او دی امر (حکم) د الله کیدونکی (خامخا).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کې یی د یهودانو ضلالت او د دوی د مختلفو قبایحو ذکر و فرمایه اوس هغوی ته د خطاب په ډول (طریقه) د ایمان او د قرآن د تصدیق حکم ورکاوه شی او وویرول شول چه له مخالفت څخه ځانونه وژغوری (وساتی). مطلب ئی دا دی چه «ای اهل د کتابو! ایمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احکام ئی له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دی. ایمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسی د مخ علامی یعنی سترگی پوزی او نور بدل کړو. مطلب دا چه که تاسی ایمان را نه وړئ، نو ستاسی څیری بدلوو او بیا ئی د شا په لوری اړوو. یعنی ستاسی مخ له چیت پیت کولو څخه وروسته د سخت په لوری او ستاسی سخت د مخ په لوری اړوو. (یاد ا چه) ایمان راوړئ پخوا له دی نه چه مونږ ډیر مخونه محوه کړو او د سختونو په شان یوه تخته ئی وگرځوو.» یا به د شنبی د ورځی د مسخ شویو خلقو په شان تاسی هم مسخ کړو او له تاسی ځنی به ځناوران جوړ کړو.

﴿اَصْحَابُ السَّبَةِ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت کې مذكوره ده.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ
يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٣٠﴾

بیشکه چه الله نه بښی دا چه شریک ونیولی شی له (الله سره او بښی هغه گناه) چه ښکته وی له شرکه (لویه وی که وږه) هغه چاته چه اراده و فرمائی (د مغفرت ئی) او هر هغه څوک چه شریک ونیسی. له الله سره نو په تحقیق ویی تړل (په الله) دروغ لوی (او وئی کره) گناه ډیره لویه.

تفسیر: یعنی مشرک ته له سره مغفرت نشته بلکه دوزخ ئی دائمی سزا ده. هو! له شرک ځنی ښکته چه کوم صغیره گناهونه دی یا کبیره. هغه گرد (تول) د مغفرت وړ (لا ټق) دی الله تعالی د هر چا د مغفرت اراده چه و فرمائی د هغه صغیره او کبیره گناهونه سره له څه عذاب ورکولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنگه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنْفُسَهُمْ بِلِلَّهِ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ قَتِيلًا ﴿٥٩﴾

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکي ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس گنی، تر دی چه خپل ځانونه «ابناؤ الله» او «احباؤ الله» هم بولی چه بیخی چتی (بیکاره) او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هیش نه کیږی. د دغو متکبرانو په دله باندی به لو ظلم هم نه کیږی یعنی دغه دله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندی به هیشکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالی ځوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَفْضُلُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾ الآية - واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالی خاص بندگان او د انبیاءو ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالی د دوی د دغی لویی او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (قتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماؤ د زرو په چاودونو کښی وی.)

أَنْظُرْ كَيْفَ يَقْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُبِينًا ﴿٦٠﴾

وگوره ای (محمده!) چه څرنگه تری دوی په الله باندی دروغ او (بس) دی دا (دروغ) گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالی باندی دا دول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالی دوستان وایی او د الله تعالی په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسی سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهگار کیدلو له پاره بیخی کافی دی.

الْمَرَّةَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ
وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ۝

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایی دوی په حق د هغو کسانو کښی چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دی آیت کښی هم د یهودانو د شرارت او خیانت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمی د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښی او د ضرورت له مخی ئی د بتانو تعظیم وکړ او ویی ویل چه «ستاسی دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دی کار سبب یوازی حسد وه او غوښتل ئی چه د نبوت او دینی ریاست پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل چاته ولی ورکړی شوی دی؟ نو په دی مناسبت الله تعالیٰ په دوی باندی الزام آړوی او په دی آیتونو کښی هم دا خبری مذکوری دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ۝

دا (حکم کوونکی په غوره والی د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی باندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پری) وکړی الله نو له سره نه مومی (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دی چه اهل کتاب دی، د نفسانی اغراضو له سببه ئی د بتانو

تعظیم و کر او د کفر طریقه ئی د اسلامی طریقی څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندې چې الله تعالیٰ لعنت وکړی د هغه حامی او مددگار په دنیا او آخرت کېږي هېڅوک نشي کیدی، نو چه اوس دوی د خپلې مرستې (مدد) په طمع د مکې شریفې د مشرکانو سره موافقت کړی دی دا بیخي لغو او چټی (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کېږي یهودانو ډیر زیات ذلتونه وگالل (برداشت کړل)، په آخرت کېږي به هم په سختو عذابونو اخته کېږي.

أَمْلَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذَا أَلَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ۝۵۲

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنی نشته! او که شی) نو په دغه وخت کېږي به ورنه کړی دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسی خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداری زمونږ میراث دی. او یوازی مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئی د عربی نبی صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کاوه او یو له بل سره به ئی ویل بالاخر حکومت او باچاهی مونږ ته رسیږي که د څو ورځو له مخی دا مشرتوب نورو ته هم ورورسیږي هیڅ پروا نشته. نو په دی نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئی دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کېږي څه برخه شته؟ یعنی له سره دوی په سلطنت کېږي څه برخه نه لری، که دوی ته سلطنت ورورسیږي نو خلقو لره د یوی ذری په اندازه هم فائده نه رسوی. یعنی دوی داسی بخیلان دی چه پخپله باچاهی کېږي هم فقیرانو ته یوه ذره شی نه ورکوی. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ اتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ۝۵۳

بلکه آیا حسد کوی دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یی) پر هغه شی چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادی د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعی علوم، ژوری (اوچتی) خبری) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعنی آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

بانندی د الله تعالى (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډیری رخی (کینی) او حسده مری، نو دا بیخی د دوی لیونتوب او ناپوهی ده ځکه چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته (چه اسحاق، اسمعیل، یعقوب، یوسف، موسی، داود، سلیمان، عیسی، محمد «صلی الله علیه وسلم» او نور انبیاء علیهم السلام دی) کتاب، علم، حکمت او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخی د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت بانندی حسد او له دوی ځنی انکار کوی؟ ځکه چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنی کښی دی.

فِيهِمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ۝۵۹

نو ځینی له دغو یهودانو هغه دی چه ایمان ئی راوړی په محمد او ځینی له دغو (یهودانو) هغه دی چه څنگ ئی کړی دی. له محمد څخه او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب دپاره) ځوښ وهونکی.

تفسیر: یعنی د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته الله تعالى تل تر تله لوی وړکړی ده. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم له هغی کورنی څخه دی، نو که څوک بی سببه یوازی د رخی (کینی) او حسد لامله (له وجی) محمد صلی الله علیه وسلم نه منی، نو د هغه د سوځولو له پاره د دوزخ لمبی وهونکی اور بس او کافی دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی په آیتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چه پکښی سوځولی شی)

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د مؤمنانو او کافرانو ذکر و اوس د مطلق مؤمن او د کافر د جزا او سزا ذکر د کلیې قاعدی په ډول (طریقه) کیږی، چه د ایمان په لوری ښه ترغیب او له کفر څخه بیخی ترهیب وشي.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ

هر کله چه پاڅه شی (وسوځیږی) پوستکی د دوی (په اور کښی نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکی غیر له هغو، له پاره د دی چه وڅکی دوی (تل تر تله

نوی نوی (عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کېنې د نقصان او کمی د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکي له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکي ورآغونډو او د هغه په عوض ئی ورشین کوو. مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کېنې آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالی دیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسی سزا ورکولو کېنې الله تعالی جل جلاله ته هیڅ کومه سختی نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَنْهَارٌ مُمْطَرَةٌ وَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْ الثَّمَرَاتِ وَأَسْفَلَ مِنْهَا خِزَانٌ مِمَّا يَخْتَارُونَ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کېنې چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کېنې تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کېنې ښځی پاکي کړی شوی (له ټولو ناپاکیو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په گڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کېنې اوسپړی. او دوی ته به هسی ښایسته ښځی ور په برخه کیږی چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککړتیاو څنی به بیخی پاکي، صافی او ستره وی. دوی به په ډیرو گڼو سیورو کېنې داخل کړو چه د لمر له تودوخی او نورو څنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپارئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منع د خلقو کبئی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کبئی دا عادت ؤ چه په امانتونو کبئی به ئی خیانت کاوه او د خصوماتو په فیصلو کبئی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو ځنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکي شریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالیٰ جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه د باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکړه شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وروسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همغی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کړی نه وی!.)

إِنَّ اللَّهَ يُعَظِّمُ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایي، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالیٰ ته ستاسی پت او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الهی حکم په

مقابل کبى، به هغه څه اعتبار ونه لری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنع تاسی د الله! او حکم ومنع تاسی د رسول (د الله) او (حکم ومنع) د خاوندانو د حکم له تاسی (مسلمانانو یعنی حاکمانو او مشرانو!)

تفسیر: په پخوانی آیت کبى یی قاضیانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمایه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضیانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کبى چه له دی څخه دا رابکارى چه د حکامو او قاضیانو حکم منل به هلته واجبیږی چه دوى د حق اطاعت وکړی. (فائده): د اسلامى باچا او د ده د وزیرانو، حاکمانو، قاضیانو، لشکری مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دی، تر څو چه دوى د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له احکامو غنى مخالف کوم ونه کړی، که د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صریحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکړی، نو د دغه حکم منل له سره نه دی په کار!

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

نو بیا که جگړه وکړه تاسی په یوه شی کبى نو وگرځوئ تاسی دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حدیث ته) که یی تاسی چه (په اخلاص سره) ایمان لرئ تاسی په الله او په ورځی آخری (قیامت) باندی؟

تفسیر: یعنی که د تاسی او د اولوالامر په منځ کبى کوم اختلاف پیښ شی، چه د حاکم دا حکم د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلى الله عليه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخی د دی خبری فیصله وکړئ! چه ایا هغه حکم فی الحقیقت د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شی، نو ښایی چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وگنئ!، او ښایی چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسی په الله تعالى او د قیامت په ورځ باندی له زړه ایمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کبى د الله تعالى

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څخه به هر ورو (خامخا) ویریئ! چه له دی څخه دا حکم راڅرگند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تېښتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کې کومه جگړه پېښه شی او یو د دوی هغه بل ته ووايي راځه چه شریعت ته لار شو، او دا بل ووايي چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝۵۹

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (دیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) دیره ښه ده د عاقبت له جهت.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کې سره جگړی او شخړی (جنگونه) وکړئ!، یا له خپلی رایی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ۝۶۰

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه وروړی (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی په ده سره (وویی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه گمراه کړی دوی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښی له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. ځکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جگړی یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راوړل. نه خوښوی، ځکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ! او د بل هیچا رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښی د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښی (چه له ورايه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جگړه پېښه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لار شوا» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لار شوا» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جگړی د پېښی له اوریدلو څخه وروسته د یهودی حق ثابت کړ. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړ شو!، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه وکړه همغه به سره ومنوا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کړ. اغلباً ده به هسی گڼلی وی چه څرنګه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د دی یهودی په مقابل کښی زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه جگړه واوریده او د یهودی له بیان ځنی ورښکاره شوه چه دا جگړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیې په نسبت خپله فیصله هم صادره کړی ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جگړه کښی هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «څوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی دول (طریقه) سره وکړه شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالی عنه باندی ئی د قتل دعوی دائره کړه او قسمونه ئی یاد کړل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه په دی معامله کښی د دوی په منځ کښی روغه او صلح وکړی. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی ځنی انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښی اصل حقیقت ښکاره کړی شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه لقب «فاروق» وټاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ۝١٧

او كله چه وويل شی دی (منافقانو) ته راغی! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چه نازل کری (رالپلی) دی. الله (یعنی قرآن ته) او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جگری د فیصلی له پاره) نو گوری به ته منافقان چه گرخی به له تا (له ډیری دشمنی) په گرځیدلو سره.

تفسیر: یعنی که په کومه جگړه کښی منافقانو ته وويل شی چه «د هغه حکم په لوری راشی! چه د الله تعالی له لوری نازل شوی دی او د هغه د رسول په مخ کښی خپلی جگری وړاندی کړی!» كله چه دوی ظاهرأ د اسلام مدعیان دی. نو ځکه په صاف ډول (طریقه) سره انکار نشی کولی، مگر ستاسی په حضور کښی د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوری (بج کوئ) او بیرته ستنیږی (واپس کېږی)، او غواړی چه په کوم چل او فریب سره ځان تری گوښه (بیل) کری. او له رسول الله مبارک څخه پرته (علاوه) بل کوم ځای ته چه د دوی زړونه نی غواړی لاړ شی او هلته خپلی جگری فیصله کری.

كَفَيْتَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ يَا قَدْ مَتَّ أَيْدِيَهُمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا أَحْسَنًا وَتَوَفَّقَا ۝١٨

نو څه به وی (حال د دوی) كله چه ورسپړی دوی ته کوم مصیبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (گناهونو) چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (چه د رسول الله د حکم نه منل دی) بیابه راشی دوی تاته (ای محمده!) چه قسمونه به خوری په الله چه اراده نه وه کړی مونږ (عمر ته په ورتلو) مگر د ښیګڼی (اصلاح) او موافقت (د جگړه کوونکو - نه مخالفت ستا)

تفسیر: یعنی دا گردی (تولی) خبری خو وشوی مگر دا منافقان به هلته څه وکړی چه دوی ته د دوی د اعمالو په بدل کښی عذاب ورورسپړی. یعنی د خصوماتو په فیصلو کښی ستاسی په حضور کښی له راتلو څخه ویرېږی او بیرته ځان کوی او كله چه پر دوی باندی عذاب نازل شی نو هلته به دا منافقان څه وکړی شی پرته (علاوه) له دی چه د رسول الله مبارک په خدمت کښی راشی او

قسمونه و خوری چه مونو د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه بنائی هغه زمونږ په منع کښی صلحه (روغه) وکړی او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد غنی ځان ژغورل (ساتل) یا غاړه غړول او اعراض نه و.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ
وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ۝

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کښی دی نو څنگ (تغافل) وکړه! له دوی څخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووايه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کښی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کښی حق تعالی د دوی د قسم او د پخوانی معفرت تکلیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کړی الله تعالی ته د دوی د زړونو خبری ښی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تدبیرونه) ډیری ښی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالی پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو غنی تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیڅ غور مه ږده! مگر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورځولو کښی هیڅ تقصیر مه فرمایه! او د دوی له هدایت څخه مه ناامیده او مه مایوس کیده!

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ
إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ
لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ۝

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مگر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی و دوی الله ښه قبلوونکی د توبی

دیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندګانو په لوری لېږي، نو په دې غرض ئی لېږي، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد (ټول) بندګان د هغه خبری ومني نو دا ضروری وه چه دې خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومې، بی تأمله لا له پخوا څخه منلی وی او که له ګناه او خرابی کولو څخه وروسته هم ویني او متنبه شوی وی او له الله تعالی څنی نی معافی غوښتی وی او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی له پاره د معافی دعا کړی وی نو الله تعالی به د دوی توبه قبوله کړی وی مګر دوی داسی خراب کار وکړ، چه اول ئی د (رسول الله) له حکم څنی چه عیناً د الله تعالی حکم ؤ، غاړه وغړوله، نو کله چه د هغه ویاړ پر دوی باندی ولوید، بیا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونوئی لاسونه پوری کړل، او په بی‌خایه تاویلاتو پسې ولوېدل، نو د داسی کسانو مغفرت به په څه ډول (طریقه) سره وشي؟

فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ١٥

پس قسم دې په رب ستا چه نه مؤمنان کیږی دوی تر هغه پوری چه حکم (منصف) کړی دوی تاپه هغه جګړه کښی چه پېښه شوی ده په منځ د دوی کښی بیا ونه مومی دوی په نفسونو (زړونو) خپلو کښی خپګان (تنګی - ناراضی) له هغه شی چه حکم (فیصله) کړی وه تا او (ویی) منی دوی په منلو سره «بی له جګړی په خوښی سره».

تفسیر: یعنی منافقان څومره بیهوده خیاله دی؟ او څومره خوشی چتی (بیکاره) پلمی (تلبیرونه) او حیلی جوړوی؟ دوی دی څه وپوهیږی چه مونږ په خپل ذات قسم کړی چه ای رسوله! تر څو چه دوی پخپلو وړوکو او لویو مالی او جانی جګړو او خصوماتو کښی تا منصف او حاکم ونه ګڼی. او ستاسی له فیصلو او حکمونو څخه د دوی په زړونو کښی هیڅ یو قسم خپګان او تنګی او ناخوښی رانه شی. او ستاسی هر حکم په خوښی سره ونه منی او له زړه ئی قبول نه کړی. ظاهراً او باطناً تاته غاړه کیږدی تر هغه پوری دوی ته ایمان له سره په برخه کیږدی نشی. اوس هر هغه شی چه کوئ ښائی چه په څه فکر او پوهی سره ئی وکړئ!.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ احْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ
خَيْرٌ آلَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا ۖ وَإِذْ آلَاةُنَّهُمْ مِّنْ لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ۖ
وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٩٨﴾

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مړه کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به ؤ کړی دوی هغه (قتل او جلا (جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به ؤ دا کار خیر (ډیر غوره) دوی ته او ډیر به کلک ؤ له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت کښی به خامخا ورکړی ؤ مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) ډیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) ؤ مونږ دوی لاری سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی څرنگه چه د گردو (تولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالی دی، نو ځکه د ده د حکم په مقابل کښی هیچا لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلی شان) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا بی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی ؤ، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راځی نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیم کله کولی شی. اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن ځنی د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی تگ وکړی، نو نفاق به بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده حالت غنیمت نه گڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیگڼی (فائده) ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ۝

او هر شوک چه حکم و منی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کښی) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبیاء دی او صدیقان دی او شهیدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملگری دی).

تفسیر: «نبی» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. یعنی پرېته ظاهراً د پاک الله پیغام ورته وائی. «صدیق» هغه دی چه هغه پیغام او احکام چه د الله تعالیٰ له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دلیل له هغه تصدیق وکړی. «شهید» هغه دی چه د الله تعالیٰ او انبیاءو علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.

«صالح» او نیک بخت هغه دی چه د هغه طبیعت یواځی پر نیکی پیدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی. مطلب دا چه دا څلور واړه یاد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی گرد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کښی برابر نه دی، خو که د الله تعالیٰ او د پاک رسول په امر منلو کښی مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذیل کښی راځی. او د دی حضراتو رفاقت د دیری ښیګڼی (فائدی) او د فضیلت خبره ده او هیڅوک دی هغه حقیر ونه ګڼی.

(فائده): په دی آیت کښی دی ته اشاره ده هغه منافقین چه د هغوی ذکر شوی یا کیږی له دی رفاقت او معیت څخه بی برخی دی.

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ۝

دا (ملګرتیا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانبه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په ټولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبیاءو علیهم السلام او صدیقانو

رضی الله تعالیٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښی نه دی. نو له هغه ځنی منافقان بیخی محروم دی. او الله کافی دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلی استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیچا ته د دی امورو د تفصیلو له امله (وجی) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښی څه اندیښنه او خلجان پیدا نشی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اخذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُوا جَمِيعًا ٤١

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلی تاسی ولسی خپلی (یا ځان له کفارو وساتی! او ورته هوښیار وئس!) بیا ووځی تاسی (غزا ته) دلی دلی (جلا جلا (جداجدا) فوځ) یا ووځی تاسی گرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږی. په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومنی، نو ده نه به د انبیاء عليهم السلام صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم د رفاقت انعام وررسیږی. څرنگه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښی د «جهاد» حکم شاق او ډیر سخت او دروند دی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئی له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئی د «جهاد» حکم صادر کړ خو هر څوک د حضرات انبیاء عليهم السلام، صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم د ملگرتوب او معیت خوشی چتی (بیکاره) امید او هیله ونه کړی. منقول دی چه د اسلام په شروع کښی ډیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو ځینی کسان متزلزل او وارخطا او ځینی له کفارو سره ملگری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئی بنا وکړه. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئی داسی دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسی ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسی خیر په دی کښی دی چی تاسی د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړی او له باخبری او احتیاط ځنی کار واخلی! اعم له دی چه دا کار د ولسی په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلی له پاره له کوره د باندی ووځی! په متفرق صورت، یا د جمیعت په ډول (طریقه)، څنگه چه موقع وی.

وَإِنْ مِنْكُمْ لَسَ لَئِبِطٌ

او بیشکه غینی له تاسی خامخا هغه څوک دی چه هرومرو (خامخا) تاخیر به کوی (په تللو کښی غزا ته)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! ستاسی په جمعیت کښی غینی هغسی کسان هم ننوتلی دی چه د «جهاد» په تللو کښی غند (دیل) کوی او بیرته تری پاتی کیږی، او د الله جل جلاله د حکم تعمیل نه کوی، بلکه دنیوی منافعو ته ئی سترگی نیولی دی او له دوی څخه مراد منافقان دی لکه (عبدالله بن ابی) او د هغه ملگری چه دی خلقو په ښکاره سره اسلام منلی و مگر د دوی مقصود له دی خبرو څخه فقط دنیوی منافع وو او د الله تعالی له امر منلو سره ئی هیڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْنَا إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٢٧﴾

نو که ورسپری تاسی ته کوم مصیبت (لکه قتل یا هزیمت) نو وایی دا (متخلف منافق) په تحقیق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندی ځکه چه نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کښی).

تفسیر: پخوا تیر شو چه منافقانو به «د جهاد» د تللو په وخت کښی غند (دیل) کاوه او د مجاهدینو بری او ماتې ته به ئی ردی سترگی نیولی وی چه پر دوی باندی به څه شیان پېښیږی اوس فرمایي وروسته د غزا له ورتللو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کښی کوم ربر (تکلیف) ورپېښیده، لکه چه زخمیان یا شهیدان کیدل یا به ئی ماتې موندله، نو منافقان به دیر خوشالیدل او ویل به ئی چه د الله تعالی لوی فضل و چه په جنگ کښی مونږ له دوی سره یو ځای نه وو که نه زمونږ هیڅ خیر پکښی نه و. ﴿الْحَدِّیْلُ﴾ چه په ښه چم (چل) سره تری خلاص شو.

وَلَيْنُ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولُنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَّأْتِيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٢٨﴾

او که ورسپری تاسی ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح یا غنیمت) نو خامخا به وایی هرومرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه گواکی

نه وه په منځ ستاسی او په منځ د ده کښی هیڅ دوستی (او وایی به) ای کاشکی زه (هم) وی له دوی سره نو بریالی (کامیاب) شوی به وم په بری ډیر لوی سره (له غنائمو)

تفسیر: یعنی که په مسلمانانو باندی د الله تعالیٰ فضل وشي لکه چه بری ومومی یا د غنیمت ډیر مال لاس ته ورشي نو منافقان ډیر خپه کیږی لاسونه سره مښی (مروړی)، غاښونه چیچی او لکه دښمنان د حسد او رخی (کیني) د غلبی له کبله (وجی) وایی «هی! د افسوس ځای دی! چه مونږ ولی له مسلمانانو سره په «جهاد» کښی شریکان نشو او له دی لویی ولجی (غنیمت) او بری څخه خوشی چتی (بیکاره) بی برخی پاتی شو که مونږ له مسلمانانو سره ملگرتوب کړی وی نو د لوت او تاراج زیات مال به مو په لاس راغلی وی». یعنی منافقانو ته به یواځی په خپله محرومی باندی افسوس نه وی بلکه له خپلی محرومی څخه به زیات د مسلمانانو پر بری باندی لا ډیر زیات د حسد په رنځ او اضطراب کښی لویږی. (نو الله تعالیٰ فرمایي)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

پس جنگ دی وکړی په لاره د الله کښی هغه کسان چه خرڅوی دوی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) په آخرت او هر څوک چه جنگ وکړی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) پس شهید کړی شی یا غالب (غازی او بریالی) (کامیاب) شی پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی که دا منافقان له «جهاد» ځنې ځانونه ژغوری (ساتی) ودی ژغوری (ودی ساتی) او که د دنیا سرو او تودو سره علاقه لری ودی لری!، مگر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښی نی دنیا په لټه وهلی ده، ښایی چه د الله جل جلاله په لاره کښی بی تأمله وجنگیږی!، او د دنیا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دی ونه گوری!، او ودی پوهیږی چه د الله تعالیٰ په اطاعت او حکم منلو کښی هر ډول (طریقه) گټی (فائدی) شته. دوی غالب وی که مغلوب مال نی په لاس ورشي که نه.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ
هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ۝

او څه مانع ده تاسی ته چه جنگ نه کوي تاسی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښی چه سری دی او ښځی دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زمونږه! ویاسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامی، ساتونکی)! او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددگار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنگیدل له کفارو سره دوه جهته ضروری دی

(١): د الله تعالی د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.

(٢): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښی خوارو زار پراته دی. په مکی معظمی کښی، دیر داسی مسلمانان وو چه زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی د مدینې منورې په لوری «هجرت» ونشو کړی. او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ریرول (کړول). او دی ته ئی مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه تاسی ته په دوه ډول سببونو له کافرانو سره جنگیدل ضرور دی

(١): چه د الله تعالی دین لوړ شی.

(٢): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکی شریفی د کفارو له ظلم څنی وژغورل (وساتل) شی. (چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سریو څنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم او له مسلمانانو هلکانو او ښځو څنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالی عنهم وعنهن وو.)

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

هغه کسان چه ایمان لرونکی دی جنگ کوی دوی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه کافران شوی دی جنگ کوی دوی په لاره د شیطان کښی نو جنگ وکړئ تاسی له دوستانو د شیطان سره!، بیشکه چه مکر د شیطان دی ضعیف.

تفسیر: یعنی څنگه چه دا خبره ښکاره ده چه مسلمانان د الله تعالیٰ په لاره کښی او کافران د شیطان په لاره کښی جنگیږی نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنگیدل ضروری دی. هر کله چه الله جل جلاله د دوی مددگار دی نو نور هیڅ ډول (طریقه) تردد نه دی پکار. او وپوهیږئ چه د شیطان حيله او فریب کمزوری او ضعیف دی او پر مسلمانانو باندی نه چلیږی. له دی ځنی مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده، چه د هغه ذکر بالتصریح په راتلونکو آیتونو کښی راځی.

الْمُرَاتِلِ الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

آیا نه دی کتلی تا (نه دی رسیدلی تاته حال د) هغو کسانو چه وویل شو دوی ته ونیسئ تاسی لاسونه خپل (له جنگه په مکه کښی) او قائموی (سم) اداء کوئ سره له ټولو حقونو) تاسی لمونځ او ورکوئ! تاسی زکوٰۃ!

تفسیر: په مکی معظمی کښی پخوا له هجرت کافرانو مسلمانان ربرول (کړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشکلات ورپېښول او پر دوی باندی ظلم او تیری کول ئی خپل کار مگرځولی ؤ مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شکایتونه به ئی وړاندی کول او اجازه به ئی غوښتله چه له کفارو سره مقاتله وکړی او له دوی ځنی د ظلم بدل واخلي. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلی ځنی منع کول او ویل به ئی چه «ماته لا د مقاتلی حکم نه دی راکړی شوی تاسی صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی او د لمانځه او زکوٰۃ هغه حکمونه چه په تاسی باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر څو چه انسان د الله تعالیٰ په اطاعت کښی له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کړی او د جسماني تکالیفو په کاللو (برداشت) عادی (روږدی)، او د خپل مال په صرفولو زهرو نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر دروند وی. هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کوو! زکوٰه ورکوو! او «جهاد» ته منتظر یو!)

فَلَمَّا كَبَّ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ

نو کله چه (په مدینه کښی) فرض کړ شو په دوی باندی (له کفارو سره) جنگ په دی وخت کښی یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویری او ویی ویل دوی ای ربه زمونږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندی جنگ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغی نیتي نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنگیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زمونږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مگر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی ویریدل لکه چه څوک د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی یا له هغه څخه هم زیات ویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر تال وخوری او لږ څه وغندیږی (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکي چه له مرگ څخه دا ویره د طبیعی کراحت له امله (وجی) وه نه د الله تعالیٰ له حکم څخه د غاری غرولو له کبله (وجی)).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تَظْلُمُونَ قِتِيلًا ٤٠

ووايه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویریږی (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کړی شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعنی غرنګه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وځی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایي چه دوی ته ووايه دنیوی ګرد (تول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی ځنی ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ! او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غروئ!، او له غذا کولو څخه ونه ویریئ! او داده اوسئ چه تاسی ته د دی ربر (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شئ! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه ډیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د ګوتی په مېلو سره څرګندیږی ظلم ونه کړی شی).

اَيُّنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ

هر چیرته چه اوسئ تاسی وېه مومی تاسی لره مرګ اګر که اوسئ تاسی په برجونو (په کلاګانو، مانپو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی؛

تفسیر: یعنی که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرګی له لاسه ځان نه شئ ژغورلی (محفوظولی) او هر ورو (خامخا) مرګ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لار نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویریئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلې څخه ویریدل بیخي ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَإِنْ تَصِبُّهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تَضِبُّهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ

او که ورسپړی دوی ته څه نیکی (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکی) له (جانبه د) الله ده او که ورسپړی دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له جانبه ستا ده؛

تفسیر: یعنی د دی منافقانو یوه بله عجیبه خبره واوره! که د جنگ تدبیرونو ښه نتیجه ورکړه او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنیمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وایی «دا د الله له لوری دی» یعنی یوه اتفاقی خبره پیښه شوی ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تدبیرونو څخه انکار کوی او که تدبیر په ظاهر کښی نتیجه ورنه کړه او د هغه له امله (وځی) هزیمت او نقصان پیښی شو نو دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تدبیرونو باندی الزامات لگوی. (یهودانو) به ویل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدینه ایښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خیر او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شی دوی په هیڅ خبره باندی

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکړه چه ښه او بد (تنگی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خیر او شر) گرد (ټول) د الله تعالیٰ له لوری دی او د دغو گردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالیٰ دی. په هسی خبرو کښی بل هیڅوک گوټی نشی وهلی او نه څوک پکښی مداخله کولی شی او د رسول الله تدبیر هم د الله تعالیٰ له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبی باندی بیخی غلط او له یوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبیر که ظاهری نتیجه ورنه کړی خراب ئی مه گنئ! دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راوولی او ستاسی ازموینه کوی دا ستاسی د قصور یو اجمالی ځواب ؤ، د منافقینو د الزام ځواب په وروستنی آیت کښی په تفصیل سره راځی.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له نیکی څخه نو (هغه) له (جانبه

د) الله دی او هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسیر: یعنی اصلی خبره خو هم دا ده چه د گردو (تولو) نیکیو او بدیو موجد اگر که الله جل جلاله دی، مگر بنده لره بنایی چه نیکی او ښیکه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وگنې او بدی، خرابی او سختی د خپلو اعمالو له شامته ویولی او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شی کیدی. بلکه موجد یعنی د دی خبری پیدا کونکی الله تعالیٰ دی او سبب نی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝

او لیولی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: حق تعالیٰ له رسول الله ځنی د منافقینو الزام لری کر او ارشاد ئی وفرمایه چه مونږ ته د گردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاځی) درولی او لیولی او مونږ ته گرد (تول) شیان معلوم دی مونږ د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوو تاسی د هیچا د چتی (بیکاره) خوشی خبرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کښی مشغول اوسی!.

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا ۝

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقیق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وگرځید (له اطاعته نو مه خپه کیږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی لیولی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمایلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوروی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان منی هغه بیشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه ځنی مخ گرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کری او نه مونږ ته لیولی ئی چه دوی مه پریږده چه گناه وکری. مونږ د دوی گرد (تول) اعمال گورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکوو. ستا کار یواځی د پیغام رسونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ کار دی. (او دا د جهاد له فرضیت څخه مخکې و.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَأُوا مِنْ عُنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ
مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٥٠﴾

او وایی دوی (زمونږ کار ستا) طاعت دی نو کله چه راووځی دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وایی) یوه ډله له دوی غیر له هغی خبری نه چه وایی ئی (دا طائفه تاته) او الله لیکي هغه خبری چه د شپې ئی (په مشوره سره) وائی دوی، نو په څنگ شه ته! له دوی نه (او تری تغافل وکړه ته!) او توکل (اعتماد) وکړه په الله باندی! او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: د دغو متناقضاتو یوه بله مکاری واورئ! ستاسی په مخکې وایی ستاسی حکم مو ومانه! او چه د باندی لار شی ستاسی په مخالفت مشوری سره کوی. یعنی ستا په نافرمانی او مخالفت په خپلو منځونو کښی سره جرگی کوی او د الله تعالی په دربار کښی د دوی دا گردی (تولی) مشوری هم لیکلی کیږی، او دوی ته د دوی د گردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کیږی نو ای نبی علیه السلام! ته له دوی ځنی خپل مخ وگرځوه! او د دوی د هیڅ خبری پروا مه لره! او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافی او بس دی. (طاعت د محذوفی مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځینی مفسرین وایی «چه تقول» د غائب مؤنث صیغه او فاعل ئی «طائفة» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسیر کښی ئی گورئ! ځینی مفسرین ئی په مخاطب مذکر سره ترجمه کوی چه فاعل ئی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٥١﴾

ایا نو فکر غور نه کوی دوی په دی (فصیح بلیغ معجز) قرآن کښی او که وی (دا قرآن) له جانبې د غیر د الله څخه نو خامخا موندلی به ؤ (دوی) په هغه کښی اختلاف ډیر (لکه چه د بشرپه کلام کښی د معناگانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کيږي).

تفسير: په پخوانيو آيتونو کښي د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عیناً لکه د الله تعالی اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندی د حق تعالی د عذاب نازلیدل په ښه ډول (طریقه) سره ښکاره شول مگر منافقان او زمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم مخالفان دا ویلي شی چه د الله تعالی شهادت او د ده د ارشاداتو په تسلیم او تصدیق کښي مونږ له سره څه تأمل نه کوو مگر دا به څرنگه راڅرګنده شی چه دا د الله تعالی کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالی د هغه ځواب داسی ورکوی چه دا خلق په قرآن کریم کښي غور نه کوی، چه دوی ته په صاف ډول (طریقه) سره دا ورڅرګنده شی، چه قرآن عظیم د الله تعالی کلام دی وګورئ! که لوی قرآن د الله تعالی کلام نه وی لکه چه تاسی گمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شریف) په ډیرو موقعو کښي راز راز (قسم قسم) اختلافونه لیدل کیدل. وګورئ! انسان له هر حالت سره سمی خبری کوی او له هغه حالت سره موافقی خبری کوی. هر نوی حالت چه پېښیږي د هغه بل حالت خیال انسان ته نه پاتی کیږي. که دا قرآن کریم د الله تعالی کلام نه وی، نو د غصی په حالت کښي به ئی د مهربانی وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهربانی په وخت کښي به ئی د غصی خبری هیرولی او د دنیا په بیان کښي به ئی د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بیان کښي به ئی د دنیا څه خبری نه کولی. په بی پروایی کښي به د عنایت څه ذکر نه وی او په عنایت کښي به د بی پروایی فکر نه وی. بالجمله د هر حال کلام به ئی وایه او د یوه حال کلام به ئی د بل حال له کلام ځنی مختلف په نظر راته، لیکن څرنگه چه (قرآن عظیم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کښي د دغو ګردو (تولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندی نیولی شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلومیږي چه په (قرآن شریف) کښي د هر شی بیان د هر مقام په اقتضاء په هماغه یو اسلوب سره دی. وګورئ! دلته د منافقینو د حال مذکور دی، چه د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کښي همغومره الزام شته غومره چه ښائی او هر هغه الزام چه د دوی پر یوه خاص جماعت باندی ؤ هغه ئی پر هم دوی باندی اړولی دی. او فرمایلی ئی دی چه ځینی له دوی ځنی داسی کوی. داسی نه چه د غصی او نورو پریشانو په وخت کښي کلام له خپل حد څخه ووځي او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشي. او دا مطلب هم دی چه مونږ تل ګورو کله چه د کوم انسان خبری اوږدی شی نو د ده ګردی (تولی) خبری یو شان نه وی بلکه ضرور سره متناقضی ښکاری یعنی کومه جمله ئی فصیحه او کومه جمله ئی غیر فصیحه، کومه ئی غلطه او کومه ئی سمه، کومه ئی موافقه او کومه ئی مناقضه او یوه ئی رښتیا او بله ئی دروغ ښکاری، او په پاک قرآن کښي سره له دومره لوی هیڅ یو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباین او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاری چه هسی کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دی کښی دی خبری ته هم اشاره وشوه هر څوک چه له تدبر او فهم څخه کار وانه خلی نو ده ته په دی قرآن عظیم کښی د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لویدی شی. مگر پوه او فهم سړی له سره داسی نه کوی په دی مقام کښی که څوک له فهم او تدبر څخه کار وانه خلی، نو ویلی شی چه اول ئی وفرمایل ﴿قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ﴾ بیایی وفرمایل ﴿وَأَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته.) والله اعلم.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذْأَعْوَابِهِمْ

او کله چه راشی دی (منافقانو) ته کوم امر (خبره) له امن «نصرت» یا «کوم خبر له» ویری (هزیمت) نو مشهوروی دوی هغه (خبر)؛

تفسیر: یعنی په دی منافقانو او ناقصو مسلمانانو کښی داسی خرابی شته کله چه د امن کومه خبره وړاندی شی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا سره د صلحی او روغی اراده وفرمایي، یا د اسلامی لښکرو د بری زیری واوراوه شی یا کومه ویروونکی خبره واورى لکه چه دښمنان چیری سره تول شوی وی، یا د مسلمانانو د ماتى خبره واورى نو داسی خبری بی له تحقیقه مشهوروی او خوروی یی. چه له هغو څخه علی الاکثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پیښیږی، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله (وجی) داسی کوی.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يُسْتَبِطُونَ مِنْهُمْ

او که دوی وررسولی (او پرېښی) وی دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاکمانو خپلو ته له دوی نه نو خامخا معلوم به وی، (تدبیر) د دی کار هغو کسانو ته چه ایستلی (او بیلولی شی ښه له بدو) له دوی غنی (رسول الله او امراء، نو تحقیق به ئی شوی وی)

تفسیر: یعنی که له کوم غای څخه کوم خبر ورسیږی نو ښایی چه پرمپی ئی خپل مشر او د هغه نائبانو ته وواپی کله چه دوی د دی خبری تحقیق او تسلیم وکړی، نو بیا دی د دوی له وینا او فیصلی سره سم د هغه نقل دی بل چا ته وکړی او پر هغه باندی دی عمل وکړی. (فائده): رسول الله مبارک یوه قوم ته یو سړی د زکوٰۃ تولولو دپاره ولیږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندې وروتلې ؤ ده له لري خيال وکړ گواکي دوی زما د وژلو له پاره سره تول شوی دی نو بیرته (مدینې منورې) ته وگرځید او دا ئی مشهوره کړه چه فلاښ قوم مرتد شوی دی کله چه دی خبری په گرد (تول) ښار کښی انتشار وموند په پای (اخر) کښی غلطه ثابته شوه .

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَتَبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ الْأَوَّلِيَّاءَ ﴿٨٩﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسی (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو هرومرو (خامخا) به متابعت کړی ؤ تاسی د شیطان مگر (متابعت به نه ؤ کړی له تاسی څخه) لږو .

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسی د اصلاح او تربیت له پاره احکام نه وی لیدلی او تاسی ته ئی وخت په وخت سم له ضرورته هدایت او تنبیه نه وی فرمایلی لکه چه په دی موقع کښی ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدایت وفرمایه نو تاسی به گمراه شوی وی مگر څو خواص چه کامل العقل او کامل الایمان دی، همغسی به په ایمان قائم او ثابت پاتی وی. (د الله تعالیٰ دا تنبیها ت) انعام وگنئ! او په شکر ایستلو سره د هغه پوره تعمیل وکړئ!.

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا

نو جنگ کوه ته په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین یواځی ای محمده! که بل چا درسره ملگرتیا نه کوله) نه ئی مکلف کړی شوی ته مگر په حق د ځان خپل او تیزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغیوه یی!)، نژدی ده چه الله بنده کړی (سختی د) جنگ د هغو کسانو چه کافران شوی دی

تفسیر: یعنی که د کافرانو له جنگ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس تیر شو) ویریدی نو ای رسوله! ته یوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کښی توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددگار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکید وکړه! هغه کسان چه له تاسی سره ملگرتیا نه کوی د دوی هیڅ پروا مه کوه! هيله (امید) شته چه الله تعالیٰ د دی کافرانو د جنگ مخه ونیسی.

(فانده): کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زه هرومرو

(خامخا) «جهاد» ته غم. اگر که یو سری هم له ما سره ملگرتیا ونه کړی. او له ده سره یوازې (٧٠) تنو اصحابانو «بدر الصغری» ته د «جهاد» په قصد تشریف یووړ چه د هغه وعده له (ابوسفیان) سره د «احد» په غزوه کېښی شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (١٧٣) آیت (١٨) رکوع کېښی وشو. الله تعالی د «ابوسفیان» او د قریشو د کفارو په زړونو کېښی رعب او خوف او ویره واچوله چه هیڅوک د مقابلی دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کېښی دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنگ بند شو. او دوی له خپلو ملگرو سره روغ رمت بیرته تشریف راوړ.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاسًا وَّ اَشَدُّ تَكْوِيْلًا ﴿٨٧﴾

او الله ډیر سخت دی له جهته د هیبت، جنگ او ډیر سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسیر: یعنی د الله تعالی عذاب او له کافرانو سره د هغه جنگ ډیر سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنگ او د هغوی له لاسه له وژل کېدلو څخه ویرېږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول (طریقه) سره وکړی شی؟.

مَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نیک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی څخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یو بار «برخه د گناه» په سبب د هغه سره

تفسیر: یعنی که څوک په نیکو کارونو کېښی سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغیب ورکوی یا څوک په خرابو چارو کېښی کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ویرېږی او هم د نورو د ویرولو اسباب برابروی، نو په رومبی صورت کېښی به د ثواب او په وروستنی صورت کېښی به د گناه برخه دوی ته وررسېږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن ځنی څه ورته واخلي. نو دی به هم د هغه خیرات په ثواب کېښی داخلېږی که څوک د کوم کافر یا مفسد یا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کېږي ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا ﴿٥٥﴾

او دی الله پر هر شی باندی قدرت لرونکی (نو ورپه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ټولو شیانو باندی قادر او د هر شی د برخی تقسیم کوونکی دی نو د نیکی او بدی په حصه ورکولو کېږي ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پېښیږي.

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٥٦﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغی نه یا وروگرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام وړآچول او دعا کول په حقیقت کېږي له الله تعالیٰ ځنی د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کېږي شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایي چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرومرو (خامخا) د هغه ځواب ووايئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وائ! یا له هغه ځنی ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووايي، نو پر تاسی باندی واجب دی چه د هغه په ځواب کېږي «وعلیکم السلام» ووايئ! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کېږي به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی دررسیږي سلام او د هغه ځواب هم په هم دی کېږي راغلل.

(فائده): په دی کېږي د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کېږي ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکی سره نیکه معامله

وساتی. په خلاف د سیئه شفاعت چه له هغه څخه د محرومیت او معصیت نه پرته (علاوه) بل هیڅ شی نه په برخه کیږی (سلام اچول سنت او رد ئی په نزد د امام اعظم رحمه الله علیه غیر له (۶) غایونو فرض کفایې دی او هغه دا دی

۱- په خطیب.

۲- په قاری د قرآن.

۳- په راوی د حدیث.

۴- په آذان کونکی.

۵- په اقامت ویونکی.

۶- په منځ د تدریس کښی د شرعی و علومو په مدرس، نور علماء په څو نورو مواردو کښی هم د سلام ځواب لازم نه بولی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ۝

الله نشته هیڅ لائق د عبادت مگر یوازی هم دی دی خامخا راجمع به کړی هر ورو (خامخا) تاسی ورځی د قیامت ته چه نشته هیڅ شک په هغی (ورځی یا په دی جمع) کښی او څوک دی ډیر رښتینی له الله نه له جهته د خبری؟ (هیڅ څوک نشته!).

تفسیر: یعنی د قیامت راتگ او د ثواب او عقاب د گردو (تولو) مواعیدو پوره کیدل تول حق او رښتیا دی. او په دی که به له سره تخلف نه وی، نه ښایی چه دا خبری دی معمولی او سرسری وگنلی شی.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتَرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجْدَ لَهُ سَبِيلًا ۝

نو څه شوی دی تاسی ته په (معامله) د منافقانو کښی چه دوه ډلی (شوی

یئ) او الله بیرته مگرخولی دی دوی (رد کری ئی دی کفر ته) په سبب د هغو بدو اعمالو چه کری دی دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق کیدل) آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه په سمه صافه لاره برابر کړئ تاسی هغه شوک چه گمراه کری دی الله او هر شوک چه گمراه (یی) کری الله پس نه به مومی ته ده ته هیڅ لاره (د هدایت).

تفسیر: په دی منافقانو کښی هغه خلق هم داخل دی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ایمان نه و راوړئ، بلکه ظاهراً او باطناً پر کفر باندی ټینگ ولاړ وو. لیکن د (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ناسته ولاړه او د مینی او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا و چه که د مسلمانانو لښکر زمونږ پر قوم باندی یرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دی چم (بهاغه) او حيله سره محفوظ پاتی شی. هر کله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تگ او راتگ په دی مقصد دی او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لری نو ځینو مسلمانانو وویل چه «ښایی له داسی شیرانو سره ناسته ولاړه پریشودل شی تر څو دوی له مونږ ځنی جلا (جدا) شی». او ځینو وویل چه «ښایی له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، ځوندی ایمان راوړی.» نو دا آیت نازل شو چه «هدایت او ضلالت د الله تعالی په اختیار کښی دی تاسی د هغه په فکر او چرت (خیال) کښی له سره مه اوسئ! ښایی له دی خلقو سره بالاتفاق همغسی معامله وکړه شی چه وروسته له دی راځی او په خپلو منځونو کښی دوه ډلی مه کیږئ!»

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يُهَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوا مِنْهُمْ
وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ٥١٣

دوست گنی دوی (او غواړی دا مرتدان دغه) که تاسی «هم» کافران شی لکه چه کافران شوی دی دوی) نو شی به تاسی او دوی (مگرد (تول) سره) برابر (په کفر کښی) نو مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه (د زړه ایمان راوړی او) هجرت (هم) وکړی په لاره د الله کښی نو که وگرځیدل دوی (له لاری د الله) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندیان ئی کړئ) او وئی وژنئ تاسی دوی هر چیری چه وموندل تاسی دوی او مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددگار (په خپلو نورو دشمنانو).

تفسیر: یعنی دا منافقان په کفر باندی داسی ټینگ ولاړ دی چه پخپله خو ایمان نه راوړی بلکه دا غواړی چه تاسی هم د هغوی په شان کافران او واره سره برابر او یو شان شی! نو اوس تاسی ته ښایی تر څو چه دوی ایمان رانه وړی، او خپل گرد (تول) نفسانی اغراض پری نه ږدی، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره رهی (روان) نشی) تر هغه پوری تاسی له دوی سره دوستی مه کوئ! که دا خلق د زړه ایمان رانه وړی او د الله جل جلاله په لاره کښی هجرت ونه کړی، نو دوی بندیان کړئ! او هر چیرې چه ومومئ! ویی! وژنئ او له دوی ځنی په کلی دول (طریقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)! او هیڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ
حَصْرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقَاتِلُوكُمْ أَوْ يَاقَاتِلُوكُمْ قَوْمُهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَسَاطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلقَتُوكُمْ وَإِنْ اعْتَصَلُوكُمْ فَلَمْ يَقَاتِلُوكُمْ وَالْقُوا
إِلَيْكُمْ السَّلَامَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ۝

مگر (مه وژنئ او مه بندی کوئ) هغه کسان چه وتړی دوی ځانونه خپل (او امان وروړی) هغه قوم ته چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی عهد، پیمان وی یا راشی دوی تاسی ته حال دا چه تنگی شوی وی سینی (زړونه) د دوی (او بد گڼی له دی نه) چه جنگ وکړی له تاسی سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) یا جنگ وکړی دوی له قوم خپل سره (ستاسی په مرسته (مدد) او که اراده کړی وی الله نو خامخا زور ورکړی به ئی وی دوی په تاسی نو هرومرو (خامخا) به جنگیدل له تاسی سره نو که څنگ وکړ دوی له تاسی پس ونه کړ جنگ دوی له تاسی سره او دروړاندی کړه دوی تاسی ته روغه (او امان وغواړی تاسی نه) نو نه ده مگر ځولی الله تاسی ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو)

تفسیر: یعنی د دی ظاهری او باطنی مینی او محبت له امله (وجی) د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ (ساتی)! مگر په دوه حالتونو کښی (۱): له هغو خلقو سره چه تاسی روغه کړی وی له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولری.

نو دوی هم په صلح کښی داخلیدی.

(٢): هغه کسان چه له جنگ ځنی عاجزان شی او له تاسی سره صلح وکړی او د دی خبری عهد او پیمان وکړی چه نه به د خپل قوم په طرفداری له تاسی سره جنگ وکړی او نه به له تاسی سره ملگری شی چه له خپله قومه سره وجنگیدی. او پر دی عهد باندی ټینگ هم پاتی شی نو له هسی خلقو سره هم مه جنگیدی. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالی له احسانه وگټی چه دوی ستاسی له جنگ څخه مخ واړوی. که الله تعالی اراده فرمایلی وی نو دوی به نی پر تاسی باندی زهرو، زورور او غالب گرځولی وی. (دا آیت د «سیف» په آیت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُونَ الْآخِرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُواكُمْ وَيَأْمِنُوا قَوْمَهُمْ كُلًّا
رُدُّوْا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزْلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمْ
السَّلَامَ وَيَكْفُوا أَيْدِيَهُمْ فخذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
تَقِفُوهُمْ وَأُولَئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ٥١

ژر به ومومئ تاسی یو بل (قوم) چه اراده به لری دوی د دی چه په امان شی له تاسی (هم) او په امان شی له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شی دوی فتنی (فساد، کفر) ته نو بیرته گرځاوه شی په فساد کښی، بیا که نشول په څنگ دوی له تاسی نه او دروړاندی نی نه کړه تاسی ته روغه (او د امان طلب) او بند نی نه کړل لاسونه خپل (له جنگه) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندی کوئ یی) او ووژنئ تاسی دوی په هر ځای کښی چه ومومئ تاسی دوی؛ او دا تولی گرځولی دی مونږه تاسی لره پر دوی باندی برهان (دلیل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی تگی ده).

تفسیر: یعنی ځینی خلق داسی هم دی چه له تاسی سره عهد کوی، چه نه به له تاسی سره جنگیدی او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسی او د خپل قوم له لوری یعنی د دواړو خواؤ څخه مأمون او داده شی. لیکن دوی په دی عهد باندی ټینگ نه پاتی کیږی بلکه هر کله چه د خپل قوم بری او غلبه وگوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسی خلقو له تجاوز ځنی تاسی هم مه تیریږئ! ځکه چه ستاسی لاس ته خو صریح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً

او نه بنيابی (یا نه دی روا) هیخ مؤمن ته (یا نه دی د مؤمن کار) دا چه مر کړی «بل» مؤمن مگر په خطا سره،

تفسیر: په دی موقع کښی د خطا د قتل احکام بیان فرمایي او دا راڅرګندوی چه د اسلامی کلمی د ویونکی وژل لویه ګناه ده. هوا که چیري په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبوری خبره ده او د هغه احکام بیانېږي او په دی ضمن کښی د مجاهدینو فضیلت او (دارالکفر) ځنی د (دارالاسلام) په لوری د هجرت کولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو کیفیت هم بیانېږي.

(فائده): د خطا قتل یعنی د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لری لکه چه پر کوم مسلمان باندی د ښکار په ګمان په غلطه گزار وکړی او ویی وژنی، یا ګولی یا غشی یا نور له ښکار ځنی خطا وټلی، یا ختلی، پر کوم مسلمان باندی ولګېږي. د خطا قتل یو صورت دا هم کیډی شی چه یو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شی او د کافرانو په منځ کښی وی او پر هغه باندی کوم بل مسلمان د کافر ګمان وکړی او په بی خبری سره ئی ووژنی او دلته د هم دی صورت بیانول مقصود دی ځکه چه مجاهدینو ته علی الاکثر داسی پېښی ورپېښی دی. او له تیر شوو آیتونو سره ئی هم دا مناسبت دی او د خطا قتل د نورو صورتونو حکم هم داسی دی او په هم دی کښی ګرد (تول) سره داخل دی.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُُمْ مُّؤْمِنُونَ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُّتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٧﴾

او هر خوک چه مر کړی کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړی (د مریی) مؤمن او (بل) دیت دی سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته مگر دا که معاف کړی دا (وارثان دغه قاتل) پس که ژ (دا مقتول) له (هسی) قومه چه دېمن وی تاسی لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وی نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړی (د مریی) مؤمن «بی له دیته» او که ژ دا مقتول له (هسی) قومه چه په منځ ستاسی او په منځ د هغه قوم کښی عهد وی نو (شته پر قاتل یو) دیت ورسپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړی (د مریی) مؤمن دی. پس هر خوک چه ونه مومی (مریی یا مال چه پری مریی واخلي) نو (پری) روژه نیول د دوو میاشتو دی پرله پسی (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبی له (جانبه د) الله؛ او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوی دی لومړی د مسلمان مریی آزادول او که له قدرت ئی پوره نه وی. نو دوی میاشتی متصلی روژه نیول دی دا د الله تعالیٰ په دربار کښی کفارو او د قاتل د خطا تلاقی ده. دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وینو بدل او دیت ورکول دی چه دا د هغوی حق دی او دغه دیت د دوی په معافولو سره معافیدی هم شی. مگر کفارو د چا په معافولو سره نه معافیږی. او قتل دری صورتونه لری. ځکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوی دی د ده ورثه به یا مسلمان وی یا به کافر. که کافر وی، نو له ده سره به ئی یا مصالحه وی یا دځمنی. په رومینیو دواړو صورتونو کښی د مقتول وارثانو ته د ویني بدل ورکول لارمیږی. په دریم صورت کښی د ویني بدل نه لارمیږی، او کفارو به په دری واپو صورتونو کښی لازم الاداء وی. **(فائده):** دیت یا د ویني بدل زمونږ د حنفیانو په منهج کښی لس زره شرعی روپی کیږی. ښایی چه دا روپی دی قاتل او د قاتل خپلوان د دری کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثی ته ورورسوی (او ښایی چه دیت له دری شیانو ځنی ورکړ شی چه (١): ئی په اندازه د یو زر دیناره سره زر دی. او (٢): په اندازه د لسو زرو درهمو سپین زر دی. او (٣): ئی سل اوجان دی چه شل ابن مخاض او شل ئی بنت مخاض (یو کلن) او شل ئی بنت لبون (دوه کلن) او شل ئی حقی (دری کلنی) او شل ئی جزعی (څلور کلنی) وی.)

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَدِّلًا فَنُزْلَةُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا

وَعَصَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وگڼي) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسې حال کې چې تل به وی دی (دغه حلال گڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کې چې او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندې او لری کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه) او تیار کړی دی ده ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی که یو مسلمان بل مسلمان په غلطی سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دی چه ښه ئی پیژنی چه مسلمان دی خو وژنی ئی نو د ده دپاره په آخرت کې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفارو. سره تری نه خلاصیږی او دنیوی سزا ئی همته ده چه په (٢) جزء د البقرة په (١٧٨) آیت ٢٢ رکوع کې تیره شوه.

(فائده): د گردو (تولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال گڼی ځکه چه د هغه په کفر کې شک نشته. یا به له «خلود» (تل تر تل) ځنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کې هستوگنه وی. یا خو به داسی قاتل مستحق د هم داسی لوی سزا وی وروسته الله تعالی پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده ئی وی، همغسې کوی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى إِلَيْكُمْ
السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَارِمُ كَثِيرَةٌ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسی په لاره د الله کې چې (جهاد ته) نو ښه تحقیق وکړئ او مه وایئ تاسی هغه چاته چه در واچوی تاسی ته سلام چه نه ئی ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ویری ویلی دی) غواړئ تاسی مال (اسباب) د دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس او که واقعی غنیمت غواړئ) پس دی الله څخه غنیمتونه ډیر

تفسیر: حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سری (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی سره له کفارو غنی جلا (جدا) شوی او گوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مگر اسامه بن زید رضی الله تعالی عنه داسی گومان وکړ چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راڅرگندوی نو هغه ئی وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی گرد (تول) تری نه واخیستل (غښی وایی کله چه مقدار رضی الله تعالی عنه هغه سری وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا وپاله چه ده غوښتل چه په دی حیلی سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی غفرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره ډیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه گورئ. (وایی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی باندی په قهر شو او د دغه بی موجه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل «هلاشقت قلبه - آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که دروغ؟)

كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا

هم داسی وئ تاسی (هم چه یواځی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ) پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیچا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وچی) تاسی هم داسی په ناحقه وینی تویولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ، نو هم داسی په تاسی باندی هم لازم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه کار واخلئ!

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسی (بی) کوئ ښه خبردار (نو پری جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنی محض (د الله تعالی) په حکم سره نی وژنی! او اصلاً په هغه کښی خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوی! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښی د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالی ته ټول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مگر تاسی هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره گورو.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِّ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ
الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۝
دَرَجَتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۝

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښی) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کوونکی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرته) په درجه کښی؛ او له ټولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښی جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کیناستونکو (له معذرته) په اجر

عظیم دیر لوی سره چه مرتبی دی (لویی چه په عزت او کرامت کښی سره متفاوتی دی) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دی نه پخوا ئی مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلی وه نو هسی احتمال کیدی شو چه څوک به له زړه «جهاد» ونشی کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسی پښی ډیری ورپېښیږی نو ځکه ئی د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئی د «جهاد» رغبت ورکړ. د دی آیت خلاصه دا ده چه په گودو، شلو، ړندو، ناروغو او معذرو خلکو باندی د «جهاد» حکم نشته، باقی په نورو گردو (تولو) مسلمانانو کښی د مجاهدینو درجی داسی لویی دی چه د «جهاد» تارکین له سره هغسی درجی نه لری. اگر که هغوی هم جنتیان دی. له دی ځنی دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایی دی، او فرض العین نه دی. یعنی که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړی او په هغوی باندی ضرورت رفع شی نو پر «جهاد» نه کونکو باندی هیڅ یوه گناه نه اوړی. که نه دوی تول سره گنهگاریږی.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

او دی الله ښه ببښونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی حق تعالی غفور او رحیم دی د «جهاد» کونکو په باره کښی د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدی چه شوی دی، هغه هر ورو (خامخا) پوره کوی. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سری په ناپوهی سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالی معافوی، نو د دی اندېښنی له امله (وجی) تاسی له جهاد څخه مه ستنیږئ (واپس کیږی) !

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتُمُ الْمَلَائِكَةَ ظَالِمِينَ
 أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
 فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا
 فِيهَا قَالُوا لَكَ مَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝
 إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ

لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٥٥﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٥٦﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کړی وی دوی لره ملاحکو (د مرگ) په داسی حال کښی چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملاټکی) په کوم حال کښی وی تاسی (په خپلو دینی چارو کښی؟) وائی دوی چه وو مونږ ضعیفان کړی شوی په ځمکه کښی (د کفارو په لاس بیا ملاټکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کړی وی تاسی په دی (ځمکه کښی)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مگر (نه به عذابیری) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه و او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیری (او نه لری هیڅ) حيله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تللو له دارالحربه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفو وکړی له (گناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفو کوونکی (د معذورانو) ښه ښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مگر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیری او دوی ته بیخی پره او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکړی - په دی رکوع کښی هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیری او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنکدن په وخت کښی پوښتنی کوی چه په کوم دین وی تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مگر په دنیا کښی مو د ضعف او کمزوری له امله (وجبی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وائی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو دیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کړی وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هو! هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائیق) دی.

(فائده): له دی څخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښی چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرْعَمًا
 كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ
 وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ
 وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ٥٠

او هر څوک چه وطن پرېدی (او لار شی) په لاره د الله کښی نو وبه مومی (دی) په ځمکه کښی (په مقابل د هجرت کښی)، د آرامی ځایونه ډیر او پراخی (د روزی). او هر څوک چه ووځی له کوره خپله په داسی حال کښی چه هجرت کوونکی وی طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بیا ومومی (لاندی کړی) دی مرگ (بهر له کوره) نو په تحقیق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندی. او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلی او ډاډینه ورکوله شی. یعنی هر هغه څوک چه خاص د الله تعالی لپاره هجرت کوی او خپل وطن (هیواد) پرېدی (او د جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق دپاره سفر کوی) نو د ده د هستوګنی دپاره به ډیر ځایونه پیدا کیږی او د ده په روزی او خوړو کښی به ډیره پراخی راشی، نو د هجرت کولو په وخت کښی له هسی خبری ځنی مه ویریئ! چه مونږ به چیری اوسیږو؟ او څه شی به خوړو؟ او له دی ځنی هم اندیښنه مه کړئ! نه چه په لاره کښی مړه شو او نه چه د دی لوری او هغه لوری له دواړو څخه بی برخی پاتی شو ځکه چه په هسی صورت کښی هم د هجرت پوره ثواب درسیږی. او موت خو پوره په خپله نیته راځی. او له خپل مقرر وخت څخه هیڅ وړاندی او وروسته نه کیږی.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ ٥١
 إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا أَلْكُمُ عَدُوًّا مُبِينًا ٥٢

او کله چه سفر کوئ تاسی په ځمکه (په ملکونو) کښی پس نشته پر تاسی هیڅ گناه (وبال) په دی کښی چه څه لندوالی وکړئ تاسی له لمانځه (له

رباعی شخه، نه له ثلاثی او ثنائی نه) که ویریدی تاسی له دی چه په فتنه کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی بیشکه چه کافران دی تاسی لره دښمنان ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو ځنی (چه ستاسی صریح دښمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت ومومی او تاسی به وربروی (تکلیف کری) نو خپل لمنځونه لنډ کړئ! یعنی هر هغه لمونځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!

(فائده): زموږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنی مرتبه د دری ورځو مزل دی (د کال په ډیرو لنډو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تگ سره گړندی او مته تگ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کری، لمونځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافې په شلو ورځو کښی هم قطع کری نو لمونځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری مزلو شخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زموږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالی فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقِمْ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
مِنْ وَّرَائِكُمْ مُّوَلَّاتٍ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَلَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ
عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً

او کله چه اوسی ته (ای محمده!) په دوی کښی (د دښمنانو د ویری په وخت کښی) پس اقامت وکړی ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

(کره) پس ودی درپیری یوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادی خلی دا (لمونځ کوونکی) وسلی خپلی نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتی په اول رکعت کښی او د دری رکعتی او څلور رکعتی په دوهم رکعت کښی) پس شی دی دوی له وروسته ستاسی او رادی شی طائفه بله چه نه وی کړی لمونځ دوی پس لمونځ دی وکړی دوی له تاسره او وادی خلی دوی (هم اسباب د) بیداری خپلی (او د ځان د مدافعی له دښمنه) او وسلی خپلی خوښه ده د هغو کسانو چه کافران شوی دی (دا) که په یو ډول (طریقه) سره غافلان شی تاسی له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه څو حمله وکړی دوی پر تاسی باندی حمله یوه .

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان و اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنی د کافرانو د لښکرو په مقابله کښی دی د مسلمانانو لښکر دوه برخې شی!، یوه برخه دی د دښمن مخ ته ودرپړی! او بله برخه دی له امام سره نیم لمونځ اداء کړی! او بیا دی دوی د دښمن مخی ته لاړ شی!، او هغه بله برخه خلق دی راشی! او له امام سره دی هغه پاتی لمونځ اداء کړی!، او د امام له سلام گرځولو څخه وروسته دی دواړه ډلی د خپلو لمونځونو پاتی برخې یواځی یواځی اداء کړی! که د ماښام لمونځ وی، لومړی ډله دی دوه رکعت او دوهمه ډله دی یو رکعت لمونځ له امام سره وکړی!، او په داسی حالت کښی د لمانځه په منځ کښی تگ او راتگ معاف دی او د توری، څغری، ډال او د جنگ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی. او دا د دی له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شی، او یو ځلی کرد (تول) سره په گډه حمله او یرغل را نه وړی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ
أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ

او نشته هیڅ گناه (وبال) پر تاسی باندی که چیری وی په تاسی باندی څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا ویئ تاسی ناجوړه چه کیږدی تاسی وسلی خپلی، او ونیسئ (په هر حال کښی اسباب) د بیداری خپلی (د خپل ځان د مدافعی له دښمنه)

تفسیر: که د باران یا رنځوری یا د کمزوری له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وی، نو په داسی حالت کښی د هغو د کیښودلو اجازه شته - مگر د خپل ځان ساتنه دی کوی مثلاً څغره،

دال (توره، تومانچه، توپک، ماشینگن او نور) دی له تخانه سره ولری.
(فائده): که د دښمنانو له ویری دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشی، چه صلوة الخوف (د ویری لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کری شی، نو د جماعت لمونځ دی موقوف کری او هر مجاهد دی یواځی یواځی لمونځ وکړی! که له سپرلی (سورلی) ځنی هم د ښکته کیدلو موقع ورمیسره نشی، همغسی دی سپور (سور) په اشاری سره لمونځ وکړی، او که دښمنان ورته نیژدی وی او په هیڅ ډول (طریقه) لمانځه ته وزگار نه وی نو دلته دی لمونځ مؤخر او بیا دی قضائی راوړی.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٦﴾

بیشکه الله تیار کری دی دپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط او اهتمام څخه کار واخلي! او د الله تعالیٰ فضل ته هیلمن (طمعه دار) او امیدوار اوسی، چه دی به کافران ستاسی په لاس سپک، خوار او ذلیل کری. نو له کافرانو ځنی مه ویریږئ!

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَفَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

بیا کله چه اداء کړئ تاسی لمونځ نو یادوئ تاسی الله (یا) پس کله چه اراده وکړئ تاسی د گزارلو د لمانځه نو یادوئ تاسی الله په ولاړی او په ناستی او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړی (که روغ یی) او په ناستی او پر اړخونو خپلو (که ناروغه یی)،

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کښی د تنگی او بی اطمینانی له امله (وجی) په لمانځه کښی کوم ډول (طریقه) قصور راشی نو د «صلوة الخوف» له تمامیدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښی (ولاړ نی! که ناست یا ملاست) الله تعالیٰ یاد کړئ! تر دی چه عین د مقاتلی او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کښی هم ځکه چه د وخت تعین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کښی وو، چه د زورورو دښمنانو د مقابلی په وخت کښی د هغو د ادا کولو له امله (وجی) تنگی، او بی اطمینانی او د نورو پیشو احتمال کیدی شی. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښی بی د وخت له تعینه هم تاسی الله تعالیٰ یادوئ، او نه ښائی چه په هیڅ حالت کښی د الله له یاده غافل شی! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت په آخر کښی فرمایلی دی «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئی د کومی پښی له امله (وجی) له

کاره لویدلی او معذور شوی وی، نو هغه معذور گناه شی، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کښی د پاک الله له یادولو ځنی نشی معذور کیدی.»

فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٣﴾

پس کله چه په آرام شوئ! نو قائموی تاسی (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ!، بیشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کری (ټاکلی مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښی.

تفسیر: یعنی کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شی نو هر لمونځ چه کوئ ښائی چه د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، د آدابو له محافظی او اطمینان سره ئی اداء کری! لکه چه د امنیت په حالت کښی اداء کاوه شی. د زائیدو حرکاتو اجازه چه درکری شوی ده، هغه د خوف په لمانځه پوری مخصوصه ده، بیشکه چه لمونځ په خپل معین او ټاکلی (مقرر) وخت کښی فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمینان او خوف، او په هر حالت کښی پخپل هغه ټاکلی (مقرر) وخت کښی دی هر ورو (خامخا) اداء کری! داسی نه چه هر کله مو زړه وشي اداء ئی کری! یا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالی پوره ضبط او تعیین فرمایلی دی، چه په حضر کښی څرنګه ښائی او په سفر کښی په څه ډول (طریقه) سره اداء کری شی؟ د اطمینان په وخت څنګه کیږی او د خوف په حالت کښی څه وضعیت ښائی؟ نو لازمی او ضروری ده چه په هر حالت کښی پر لمانځه باندی ټینگ اوسئ! او پخپلو ټاکلیو (مقرر) وختونو کښی ئی سره له دوام او پابندی هر ورو (خامخا) اداء کری!

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٤﴾

او سستی (بی همتی ای! مؤمنانو) مه کوئ! په طلب (تعقیب او جنگ) د قوم د کفارو کښی، که یی تاسی چه دردمن کیږئ! نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږی همغسی چه تاسی دردمن کیږئ! او هیله (امید) لرئ تاسی له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) امید، (بی) او دی الله

(په هر شی) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقیب کښی له همت غځی کار واخلی! او څه کوتاهی او سستی پکښی مه کوئ! که تاسی ته د دوی له جنگه کوم زخم او درد دررسیدی دی، نو هغوی هم په هم داسی تکالیفو کښی آخته، او په دی کښی له تاسو سره شریکان دی. او وروسته له دی نه هم تاسی له الله جل جلاله څخه د هسی شیانو هیلمن (طمعه دار) او امیدوار یئ! چه دوی له سره په هغو کښی څه برخه او هیله (امید) نه لری، یعنی په دنیا کښی په کفارو باندی بری، او په آخرت کښی لوی ثواب. الله تعالی ته ستاسی ټول مصالح او اعمال ډیر ښه معلوم دی او د الله تعالی د هر حکم چه په هغه کښی ستاسی دینی او دنیوی ډیر مصالح او خورا (زیات) حکمتونه دی) امثال او مثل غنیمت او لوی نعمت وگنئ!

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ
اللهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ٥٨

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی ته (ای محمده!) په منع د خلقو کښی په هغه طریقه سره چه ښوولی ده تاته الله! او مه کیږه له جانبه د خیانتگرو جگړه کوونکی (د بی گناهو سره).

تفسیر: له منافقانو او ضعیف الاسلام کسانو غځی به کله چه کوم یو د کومی گناه یا خرابی مرتکب کیده. نو د بدنمای او د سزا له ویری به ئی ځان ته حیلی (فریبونه) او پلمی (تدبیرونه) جوړولی - او زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مخ کښی به ئی د هغی اظهار په هسی ډول (طریقه) سره کاوه، چه د دوی برائت تری څرگند شی. بلکه په کوم بری الذمه باندی به ئی تهمت کاوه، او د هغه په مجرم گرځولو کښی به ئی زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی او گدی ودی خبری به ئی سره جوړولی - او په دی مورد کښی به ئی مشوری سره کولی - لکه چه یو ځلی داسی وشو، چه یوه هم داسی مسلمان (طمعه نامی) د بل مسلمان کور سوری کړ، او د هغه څه وسلی، او یو گودی اوږه ئی په غلا یوړل - اتفاقاً دغه گودی سوری ؤ - او په گرده (توله) لاره کښی د غله تر کوره پوری له هغه غځی اوږه دوږیده. غله هسی تدبیر وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائی دا د غلا مال پنځل کور کښی کیږدم - نو ځکه ئی په همغه شپه کښی د یوه هسی یهودی (زید نامی) کره یوړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

ئی د امانت په دود (رواج) کیښود، گهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اوږو په پلټنې (تحقیق) پسې شو، او غل ئی ټینگ ونيو. مگر د لتولو په اثر د ده په کور کښی د غلا شی هیڅ پیدا نه شو. او دغه غله (طعمه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم - وگورئ! چه د اوږو دوری زما له کوره هیسته هم تللی دی» - د اوږو خاوند د هغو دورو په لار برابر د هغه (زید نامی) یهودی کره ورننوت او هغه ئی کلک ونيو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښی اقرار وکړ او وئی ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توگه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم» - د اوږو او د وسلی خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کره د غله قوم (بنی ظفر) او د ده نورو ملگرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښی ئی دا خبره سره غوته کره، چه جائی مونږ زیار (کوشش) وباسو، چه (طعمه) باندی دغه غلا ثابت نشی او هر ورو (خامخا) هغه یهودی غل وپیژانده شی لکه چه دوی له یهودی سره ډیری جگری هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی ئی د دغه غله په «برائت» او بیگناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهدی وویل او ټینگار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وگالی (برداشت کړی) - دلته الله تبارک وتعالی متعدد آیتونه نازل کړل. حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور گرد (تول) اصحاب رضی الله تعالی عنه ئی متنبه کړل - چه غل هم دغه (طعمه) مسلمان دی - یهودی (زید بن سمین) رجتیا وائی. او په دی غلا کښی بی گناه دی. او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تنبیرونه) وروانی کړی او گرد (تول) ئی سره متنبه کړل. د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! مونږ خپل رجتیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زمونږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر گردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائن او تکان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهدی سره هیڅ یو بی گناه سری مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادره!»

وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

او مغفرت وغواړه له الله؛ بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له تحقیقه څخه پخوا تش په ظاهر سره غل بری الذمه کول او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی. او له دی څخه استغفار په کار دی. په دی کښی هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

جنو گمان کاوہ، او زیار (محنت) ئی ایسته چه پر همغه یهودی باندی غلا ثابتہ شی.

وَلَا تَجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ
كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ۝ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا
يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى
مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ۝

او مه کوه جگره له (طرفه د) هغو کسانو چه خیانت کوی دوی له ځانونو خپلو سره بیشکه چه الله نه خوښوی هر هغه څوک چه وی دیر خیانت کوونکی گنهگار چه پتوی دوی (له شرمه دا خیانت) له خلقو څخه او نه ئی پتوی (نه شرمیږی) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوی سره دی (په خپل علم) کله چه د شپې تلدبیرونه تری دوی هغه چه نه ئی خوښوی (الله) له خبرو څخه، او دی الله پر هغو (کارونو) چه کوی (ئې) دوی محیط (چاپیریډونکی په علم او قدرت سره).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی کله چه د هغوی خیانت او خرابی په ښکاره ډول (طریقه) سره وښووله شوه - نو ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به د هغه زیات شفقت له امله (وجی) چه ده پر گردو (تولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالیٰ ځنی د دوی د خطاؤ د مغفرت په نسبت د څه دعا کولو په فکر کښی ؤ؛ نو ځکه داسی ارشاد وشو چه د دی ځاننانو په طرفداری، له الله تعالیٰ سره ولی جگری کوی - الله تعالیٰ داسی خلق نه خوښوی چه دوی له خلقو سره پتی پتی د شپې له مخی ناجانزی مشوری او جرگی کوی - او له الله تعالیٰ ځنی هیڅ نه شرمیږی، چه هر وخت له هغوی سره دی او د دوی پر گردو (تولو) احوالو باندی محیط، علیم او خبیر دی - اگر که تاسی د دوی له پاره مغفرت نه دی غوښتی، ولی ستاسی د معافی غوښتلو احتمال خو یقیناً موجود ؤ وگورئ! په بل ځای کښی د حضرت (ابراهیم علیه السلام) په نسبت د ﴿يَا اِبْرَاهِيْمُ كُنْ لِلْغَايِبِطِ شَهِيدًا﴾ صریح ارشاد موجود دی. نو د هغه مخنیوی له پاره حق تعالیٰ دا ارشاد وفرمایه او دی ئی له سپارښ کولو څخه منع کړ. والله اعلم.

هَآئِئْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٤٩﴾

اوورئ خبردار شی! تاسی ای هغو کسانو چه جگړه کوئ له (طرفه د) دوی په دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) کښی؛ پس څوک دی چه جگړه به وکړی له الله سره له (طرفه د) دغو (خیانتگرو) په ورځی د قیامت کښی بلکه آیا څوک دی چه وی به (د قیامت په ورځی کښی) د دوی وکیل (ساتونکی؟ بلکه هیڅوک نشته!).

تفسیر: دا خطاب د غله قوم (بنی ظفر) او هغو کسانو ته دی، چه د غله (طمعه) طرفداری ئی کوله. یعنی الله تعالی ته هر شی معلوم دی. له دی بیځایه طرفداری - څخه د قیامت په ورځ غله ته هیڅ نفع نشی رسیدی.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر څوک چه وکړی یوه گناه (چه ضرر ئی بل ته رسیږی) یا ظلم وکړی په خپل ځان بیا مغفرت وغواړی له الله څخه (نو) مومی الله ډیر مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له «سوء» لویه، او له «ظلم» څخه وږه گناه مراد ده. یا له «سوء» څخه هغه گناه مراد ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دی، چه ضرر ئی یوازی د ده نفس ته رسیږی یعنی هر قسم گناه چه وی، د هغی علاج په توبه او استغفار سره کیدی شی، وروسته له توبی څخه به ئی الله تعالی معافوی. که بنیادمان قصداً او عمدأ په چل او فریب سره د کوم مجرم برائت او پاکی ثابته کړی. یا په غلطی سره مجرم بی گناه وگنی، نو له دی ځنی د هغه په جرم کښی هیڅ تخفیف نه راځی. هو! په توبه سره به بیځی معافیدی شی. په دی سره هغه غل او د هغه ټول گوند (پارټی) او طرفدارانو ته چه سره له پوهی او علمه ئی د غله خوا نیولی وه، یا ئی په غلطی سره مجرم بی گناه گناه، گردو (ټولو) ته د توبی او د استغفار ارشاد او هدایت وشو. او یوه لطیفه اشاره په دی لوری هم وشوه چه که اوس هم څوک همغسی پخپله خبره باندی ټینگ ولاړ وی، او

توبه ونه کړی، نو د الله تعالیٰ د مغفرت له وعدي، او د ده له رحمت څخه بې برخې پاتې کېږي (او که ئې تفضلاً معافوی نو د ده اختیار دی).

وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

او هر څوک چه وکړي گناه نو بیشکه هم دا خبره ده چه کوی دا (گناه) په ځان خپل باندی او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی څوک چه په قصد سره گناه کوی د هغی وبال ئی په غاړه لویږی او د هغی سزا خاص همغه ته ورکوله کېږی نه بل چاته ځکه چه د یوه سزا بل ته هغه څوک ورکوی چه له حقیقت څخه بې خبره یا له حکمت څخه بیخي بې برخې وی. مگر حق سبحانه وتعالیٰ بې له مبالغی په صیغه د مبالغی سره «علیم» او «حکیم» دی. د ده په لوی دربار کښی داسی چاری هیڅ کیدونکی نه دی او نه ئی وهم او تصور کیدی شی. نو اوس له دی څخه چه په خپله غلا وکړی او بیا هغه غلا د یو یهودی په غاړه ورواچوی څه نفع ورسیدی شی؟

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدْ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ۝

او هر څوک چه وکړي یوه وړه گناه یا یوه لویه گناه بیا ولی (متهم کړی) په دی (گناه) سره کوم پاک سړی پس په تحقیق بار ئی کړ (پر ځان خپل) ډیر غت دروغ او گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه کومه وړه یا لویه گناه وکړی او بیا هغه د کوم بل بیگناه په غاړه ورواچوی نو په ده باندی دوه گناوی لارمېږی یو د دروغو د تهمت وبال بل د اصلی گناه وبال نو ښکاره شوه چه په دی سره چه (طمعه) په خپله گناه کړی وه او بیا ئی د یهودی (زید) په غاړه کښی واچوله د ده د گناه بار لا دروند شو او هیڅ یوه گنه ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه گناه لویه وی که وړه د هغی کفارو او علاج یواځی په خالصه توبه سره کېږی او بل څه علاج نه لری.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ
 أَنْ يُضْلُواكَ وَمَا يَصْلُونَ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ
 شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
 مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

او که چیری نه وی فضل (احسان) د الله پر تا باندی او رحمت (مهربانی) د ده نو هرومرو (خامخا) قصد کری و یوی طائفی له دوی د دی چه تیر باسی تا (او گمراه کری پخپل قصد سره تا)؛ او نه تیر باسی دوی مگر غانونه خپل او نشی ضرر رسولی تاته د هیخ شی؛ او نازل کری دی الله پر تا باندی (ای محمده!) کتاب او حکمت (شرعی احکام، عمیق اسرار) او درنوالی ئی دی تاته هغه (خبری) چه ته نه وی پوهیدلی (پری) او دی فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندی دیر لوی.

تفسیر: دا خطاب د رسول کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په لوری دی. او د خائنانو د چل او فریب اظهار او د ده مبارک د عصمت او د شان عظمت دی او د دی خبری اعلام دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په علمی کمال کښی (چه له گردو (تولو) کمالاتو ځنی افضل او اول او پر گردو (تولو) باندی فائق دی) هم اعلیٰ او اولیٰ دی او د الله تعالیٰ فضل او کرم پر ده باندی داسی بی نهایت دی چه زمونږ په بیان او پوهه کښی له سره نشی راتلی او د دی خبری په لوری اشاره ده کوم خیال چه په اول کښی ده ته د غله په برائت او د یهودی په سرقت باندی پیدا شوی و د هغه د ظاهری اسبابو او عواملو د لیدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوریدلو ځنی و نه دا چه هغه ئی بیخی رښتیا او صحیح گنلی و او په هغه کښی «هیلان عن الحق» یا «مداهنة فی الحق» له سره نه وه او په دومره یوه خبره کښی هیخ کومه خرابی نه وه بلکه د هم داسی یو کار کیدل ضروری و کله چه د الله تعالیٰ په فضل سره حقیقت ورڅرگند شو نو بل هیخ یوه وسوسه باقی پاتی نه شوه او له دغو گردو (تولو) خبرو څخه مقصود دا دی چه وروسته له دی نه هغه تیر ایستونکی ستاسی د تیر ایستلو او فریب ورکولو ځنی لاس ونیسی او مایوس شی او تاسی سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتیاط څخه کار واخلي. والله اعلم.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ

مَعْرُوفٍ أَوْ أَصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٢٧﴾

نشسته هیش خیر په ډیرو کښی له پتو خبرو (مشورو) د دوی نه مگر (خیر شته په پتو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو یا په معروف (نیک کار) یا په اصلاح (روغه) په منع د خلقو؛ او هر څوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنی د رضا (خوښی) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: منافقانو او حيله گرانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په غور کښی پتی خبری کولی تر څو چه په هغو سره په خلقو کښی خپل اعتبار زیات کړی او پخپلو منځو کښی به ئی هم چتی پتی (بیکاره) خبری سره کولی او د یوه او بل غیبت یا شکایت به ئی سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منځو کښی د یو بل په غوږونو کښی خبری او مشوری کوی د دوی زیاتری مشوری له خیر څخه تشی وی د صافو او رښتیا خبرو پتولو ته څه حاجت دی؟ هو! په کومه خبره کښی چه تیرایستل او فریب وی دوی هغه په پته کوی نو ښایی چه د صدقی او د خیرات خبری په پته وکړئ! چه اخیستونکی پری ونه شرمیږی یا که کوم ناپوه په خپلی غلطی باندی پوهوی، یا که کومه ښه خبره او صحیحه مسئله وروښی نو ښایی چه هغه په پته سره وواپی چه هغه ته ندامت رانشی یا که د دوه ژ تنو په منع جنگ وی او دوی د قهر او غصی له امله (وجی) روغی ته غاړه نه ږدی نو ښایی چه اول کوم یو داسی تدبیر وسنجوی (جوړ کړی) چه په هغو سره د دوی دواړو په منع کښی روغه وشی او بیا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښی د «تورپی - پتولو» اجازه هم شته. په آخر کښی فرمائی «هر څوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالی رضا او خوښی له پاره کوی هغه ته به عظیم الشان ثواب ورعنایت کیږی یعنی په هسی ښو کارونو کښی دی ښایی ریاکاری او دنیوی اغراض مقصود نه وی (ځینو د «بصدقه او معروف» تفسیر داسی کړی دی په خیرات ورکولو یا په قرض ورکولو یا د مظلوم په اعانت یا په هر نیک کار کښی. یا مراد له «صدقی» ځنی «زکوٰۃ» او له «معروف» څخه «خیرات» مقصود دی.)

وَمَنْ يُثَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١٢٨﴾

او هر شوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه ښکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لاړ شی) بی له لاری د مؤمنانو نو ویه گرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورگرځیدلی دی او داخل به کړو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کله چه کوم یوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بیا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له گردو(تولو) مسلمانانو ځنی بیل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکړه چه ذکر ئی پخوا تیر شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کیده او توبه ئی ایستله، د خپل لاس د پری کیدلو له ویری (مرتد شو او) مکی معظمی ته وتښتید او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آیت ځنی دا مسئله هم رایستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. یعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حدیث کښی وارد دی چه «د الله تعالی حمایت او نصرت د مسلمانانو له ټولګی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کښی ولوید» (اللهم اعذنا منه!)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

بیشکه الله نه کوی مغفرت (نه ببښی) دا چه شریک ونيول شی له ده سره او مغفرت کوی (ببښی) هغه (ګناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت ئی»؛

تفسیر: یعنی له شرک او کفر ځنی هره ښکته ګناه چه وی که الله تعالی اراده وفرمائی ببښی ئی، مګر د شرک او کفر ښل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره ئی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبیره ګناه ده - مګر دا احتمال هم ؤ چه الله تعالی په خپل رحمت سره هغه ښلی وی لیکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه وتښتید او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم راښکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسوئ الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٥٣﴾

او هر خوک چه شریک ونیسی (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید - ځکه چه له الله جل جلاله ځنی په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل خوک وگرځاوه - او د شیطان مطیع شو او د الله تعالیٰ له اطاعت او د هغه له رحمت ځنی بیخی مستغنی شو. نو هر خوک چه دومره لری ولویری، هغه به په څه دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سری مغفرت ښائی له حکمت ځنی مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت ځنی بیخی مایوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنګه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع ګرد (تول) صحیح او درست دی، نو ده ته هر ورو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. (اللهم ارزقنا المغفرة)

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنشَاءً وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ۖ لَعَنَهُ اللَّهُ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مګر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مګر د شیطان سرکښ چه لری کړی ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزى مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وګورئ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهایى ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وګورئ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل خوک خپل معبود وګرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیږی! (ګتۍ) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له درباره مردود رتلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیدی

شی؟ او خورا (دیر) لوی احمق هم دا خبره منلی شی؟

وَقَالَ لَا اتَّخَذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١٥﴾

او وویل (شیطان) چه خامخا به ونیسمه هر و مرو (خامخا) زه (ای الله!) له
بندگانو ستا نه یوه برخه مقررہ کړی شوی.

تفسیر: یعنی کله چه شیطان د سجدې په نه کولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت کېږي
ئی وویل «زه خو تباہ او فنا شوم. مگر ستا له بندگانو د آدم علیه السلام له اولادې ځنې به زه
یو معلوم مقدار او لویه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئی جهنم ته بیایم لکه
چه په «الحجر» او په «بنی اسرائیل» او نورو سورتونو کېږي مذکور دی. مطلب ئی دا دی چه
شیطان له متمرّد او ملعون کیدلو څخه علاوه خو له اولی ورځی راهیسی د گردو (تولو) بنی
آدمانو دښمن او بدی غوښتونکی دی او خپله دښمنی ئی په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره کړی
ده. نو اوس دا احتمال هم پاتی نشو چه ګواکي شیطان سره له خبث او ګمراهی ښایی چاته به
د خیر غوښتلو او ښه رسولو کومه خبره وروښی بلکه دا لا څرګنده شوه، چه شیطان د بنی
آدمانو ازلی دښمن دی او هر هغه شی چه شیطان راضی هغه د بنی آدمانو د ګمراهی او تباہی
او بربادی سبب ګرځی. بیا د هسی یو ګمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او نادانی
ده؟ د مقرری حصی اخیستلو یوه معنی دا هم ده چه ستا بندګان به پخپلو مالونو کېږي ما لره
هم یوه برخه ټاکي (مقرروی) لکه چه خلق بتانو جنیاتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او
نیازونه ورکوی.

وَلَا ضَلَالَهُمْ وَلَا مَنِيَّةَ لَهُمْ وَلَا مَرْتَبَهُمْ فَلْيَبْتَئِكُنْ أَذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْتَبَهُمْ فَلْيَغْيِرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ ط

او زه به هر و مرو (لازمأ) ګمراه کړم خامخا دوی او هر و مرو (لازمأ) زه به په
باطلو امیدو کېږي خامخا واچوم دوی او هر و مرو (لازمأ) زه به امر و کړم
خامخا دوی ته چه پس هر و مرو (لازمأ) څیروی به دوی خامخا غوړونه د
چارپایانو او زه به هر و مرو (لازمأ) امر و کړم خامخا دوی ته پس هر و مرو
(لازمأ) تغیر به ورکړی دوی خامخا پیدایښت د الله ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه زما په برخه کېږي راځی، دوی به له حقې لاری ځنې ګمراه کوم. او

د دوی په زړونو کېښی به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د ځناورانو غوړونه څیری کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالی پېدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیری واپړی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میږی (گدی) وری او د اوبی جونگی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوړونه به ئی څیرول، او په غوړونو کېښی به ئی ښی اچولی بیا به ئی سرخوشی پریښودل د صورت بدلل لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل ډول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د وړوکی پر سر باندی په کوم اسم او رسم سره کمځی او بل رنگ ویښتان د بل چا په نامه پریښوول دی (یا په منهیاتو کېښی د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندی لازم دی، چه له دغو گردو (تولو) کارونو ځنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د پیری کلول (خرئیل) هم په هم دی تغیر کېښی داخل دی. او د الله تعالی هر څومره احکام چه دی په هر یوه کېښی تغیر کول ډیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالی حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال گڼل. انسان له اسلام ځنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کېښی مبتلا وی: په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه تاکلی (مقرره) برخه کېښی داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرًا مُّبِينًا ۝
يَعِدُهُمْ وَيُبَيِّئُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۝
أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ۝

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کېښی غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مگر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تیښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خبائث او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کېښی هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کېښی لویږی د شیطان ټولی وعدی او امیدونه محض

فرب دی او نتیجه ئی داسی کیری چه د دوی د گردو (تولو) د هستوگنی غای دوزخ دی. او له دوزخ څخه د دوی د وتلو هیڅ یو امکان نشته.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ
حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کیری ئی دی ښه (عملونه) نو ژر به داخل کړو مونږ دوی په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د دوی ویالی چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی تل تر تله؛ وعده کړی ده الله حق (وعده)؛ او څوک دی زیات صادق (رښتینی) له الله نه په خبره «او وعده» کښی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د شیطان له فساد غنی محفوظ دی او د الله تعالی له ارشاده سره سم ئی ایمان راوړی دی او ښه عملونه ئی کړی دی دوی به تل په داسی جنتونو او باغونو کښی ښه ژوندون کوی چه د تل له پاره پکښی پسرلی وی او دا د الله تعالی وعده ده چه له دی څخه د بل هیچا وعده رښتیا کیدی نشی، نو بیا د هسی رښتیا او پخی وعدی پرېښودل، او د شیطان په دروغو خبرو باندی خطا وتل، څومره گمراهی او په څه اندازه غاښته ضرر رسول دی؟

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزِبُهُ
وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٩﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر امیدونو (آرزوگانو) ستاسی او نه پر امیدونو «آرزوگانو» د اهل د کتاب (بلکه پر ښو عملونو پوری مربوط دی)؛

هر څوک چه وکړی ناکاره کار نو جزا به ورکړه شی ده ته په هغه سره او نه به مومی دغه (گنهگار) د ځان دپاره بی له الله نه هیڅ ولی (دوست) او نه مددگار (چه دی له عذاب خلاص کړی) او هر څوک چه عمل وکړی له (ځینو) نیکو «کارونو» له نارینه و او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو دغه (نیکوکاران) داخل به شی په جنت کېښی او ظلم به ونشی په دوی (په اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی په هیڅ شی کېښی هیڅ ظلم نه کېږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال و، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندگان یو او پر هغو گناهونو چه نور خلق نیول کېږی مونږ نه نیول کېږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه - نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چه بد کوی بد به مومی او ربر (تکلیف) به گالی (تیروی). هر څوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب ځنی ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) او نه ئی څوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر څوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کېښی چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه څوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کېښی داخلېږی او د خپلو نیکو پوره ثواب به مومی - خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی - نو داسی امیدونه په لغته (لته) ووهئ! او په نیکو کارونو کېښی زیار(محنت) وباسئ!، او همت وکړئ! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زری په نری چاود کېښی وی.)

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ
وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٣٠﴾

او څوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل (وچولی (تندی) یا ځان خپل) «خاص حکم د» الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی حنیف و (مائل و له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالى په نزد یواځی اعتقاد او اعمال اعتبار لری او خوشی چتی (بیکاره) هیلې (بهانی)، امیدونه او آرزوګانی هیڅ یوه نتیجه نه ورکوی اهل د کتابونو او نورو گردو (تولو) لره هم دا کلیه قاعده مقررده ده چه په دی کښی اهل د اسلام ته اشاره ده یعنی د حضرات صحابه و رضی الله تعالى عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو مذمت او خرابی ده. اوس په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایي چه په دیانت کښی له داسی سری سره څوک مقابله کولی شی چه د الله تعالى له حکمونو ځنی غاړه نه غړوی، او په نیکو کارونو پسې له زړه گرځی؟ او په رجتیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوی، چه هغه له گردو (تولو) ځنی ځان شکولی او له پاک الله سره نئ خپل تعلق او ارتباط ټینگ کړی و او پاک الله هم هغه په خپلی دوستی او خلت سره غوره کړی و. ښکاره ده چه دا دری واړه صفتونه په حضرات صحابه و (رضی الله تعالى عنهم) کښی د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښی، نو په دی قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخي باطله او چتی (بیکاره) ثابته شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شی ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعنی په ځمکه او آسمان کښی څه شیان چه دی سره له آسمانونو او ځمکو د هغو گردو (تولو) خالق الله تعالى دی او دغه گرد (تول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل وعلا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښی دی او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده نئ وفرمایي همغه کوی پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لری. هیڅوک دی په دی سره داده نشی او نه دی تیروځی چه زه نئ دوست او خلیل یم. او ټولو خلقو د خیر او شر د گردو (تولو) اعمالو په جزا او سزا کښی دی هیڅوک هیڅ یو تردد او اندیښنه ونه کړی!

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ فِي يَتِمِّي النِّسَاءَ الَّتِي لَا تُوْتُوْنَهُنَّ مَا كَتَبَ لَهُنَّ وَرَغْبُوْنَ اَنْ تَنكِحُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه په باب (د میراث د) ښځو کښی ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله فتوی (حکم) درکوی تاسی ته په (باب د) دوی کښی «او بل د» هغه شی «حکم درکوی» چه لوستلی شی پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی په (باب د) یتیمانو ښځو کښی هغه چه نه ورکوی تاسی دوی ته هغه (میراث) چه فرض کړی شوی دی دوی ته او مینه کوئ تاسی دی کار ته چه نکاح کړئ تاسی دوی او (حکم درکوی الله په حق) د ضعیفانو کښی له وړو هلکانو نه او (بل الله دا حکم درکوی) چه ودریئ تاسی په حق د یتیمانو کښی په عدل (انصاف) سره (په میراث) او مهر کښی؛

تفسیر: د دی سورت په اول کښی ئی د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی ؤ د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا زوی که پوه شی چه زه د دی پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دی خپل ځان ته نه نکاح کوی! بلکه بل چاته دی په نکاح ورکړی! او دی دی د هغی حامی او کومکی (مددگار) شی نو مسلمانان د داسی جونو له نکاح کولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربی ځنی دا ورمعلومه شوه چه په ځینو ځایونو کښی د جونو په حق کښی هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولی» په نکاح کښی راشی او «ولی» د دی رعایت داسی کوی چه بل څوک ئی نه کوی. نو د دی له امله (وجی) مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسی نکاح اجازه وغوښتله د دی استدعا په نسبت دا آیت نازل شو او دوی ته اجازه ورکړه شوه او وی فرمایلی «هغه ممانعت چه پخوا له دی نه شوی ؤ هغه خاص په هغه صورت کښی ؤ چه د دوی حق په پوره ډول (طریقه) سره اداء نه کړی او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید ئی فرمایلی ؤ. او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښیګڼی (فائدی) په اراده نکاح تری، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو کښی داسی عام دستور ؤ چه ښځی، وړکی او یتیمان به ئی له ځینو حقوقو ځنی بی برخي او محروم گرځول او دوی ته به ئی میراث نه ورکاوه او ویل به ئی چه میراث د هغه چا حق دی چه له دښمنانو سره وجنګیږی او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاء نکاح ترله او د دوی په نفقه او مهر او کسوت او نورو کښی ئی کمی کوله او په مالونو کښی به ئی بیځایه تصرفات کول لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی د دی خبری د امتناع تاکیدات تیر شول. اوس په دی موقع کښی له څو رکوع څخه د مخه د کومو ارشاداتو سلسله چه جاری ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالی حکم واجب الاتباع دی او د الله تعالی د حکم په مقابل کښی د هیچا عقل، فکر، آرزو، دستور، حکم، قیاس بیخي د اعتبار وړ (لاثق) او قابل کیدی نشی او د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل چا د خبرو اوریدل او عمل پری کول او د الله تعالی د

حکم پرینبودل صریح کفر او گمراهی ده او دا مضمون ئی په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د همغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق غځینی نوری مسئلې هم رانیږي، خو چه له دی تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو غځینی مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضر شول او په تعجب سره ئی وویل چه «مونږ آورو چه تاسی د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میرو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنگیږی او د غنیمت مالونه راوړی.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دی هم میراث ورکړ شی!» او هم د دی ارشاد په لوری اشاره ده چه د ﴿وَمِنْ أَحْسَنِ دِينًا وَمَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دی چه د نکاح، مهر او د نفقی په معاملاتو کښی هم د خپلو تر لاس لاندی کسانو لږ څه حق تلفی نه کوی او د حضرت الهی جل جلاله د احکامو په مقابل کښی د خپلو منافعو او اغراضو او شخصی کارونو او قومی رسمونو او د ملی رواجونو له سره پروا نه کوی او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویریږی او ځان تری ژغوری (ساتی) او هر څه چه کوی د هغه اجازه په صاف ډول (طریقه) سره آخلی او بیا ئی کوی. والله اعلم.

وَمَا تَقْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢﴾

او هر څه چه کوئ تاسی له خیر (نیکی) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی یوه یوه ذره نیکی هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښی هره ښیکنه (ښه کار) چه وکړئ! د هغی ثواب هر ورو (خامخا) مومئ!

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او که کومه ښځه ویریده له میره (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ گرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

گناه پر دغو دواړو په دې کښې چه صلح وکړی دوی پخپلو منځونو کښې یو شان صلح؛ او صلح کول خیر (دیر غوره) دی؛

تفسیر: یعنی که کومه ښځه د خپل میره (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه ووينی. او د هغه د خوښی او متوجه کولو له امله (وجی) له خپل مهر یا نفقی او نورو ځنی لږ څه ورپرېږدی او هغه له خپله ځانه خوښ کړی نو په دې مصالحت کښې د هیچا په ذمه کښې هیڅ گناه نشته. د زوجینو په منځ کښې مصالحت او موافقت دیره ښه خبره ده. هو! بې له سببه د ښځو خپه کول او ربرول (تکلیفولو) او بې له رضا د دوی په مال کښې تصرف کول گناه ده. (ځینو مفسرینو د دې صلیحی صورت داسی لیکلی دی ښځه مهر یا نفقه میره (خاوند) ته ورپرېږدی. کلاً یا بعضاً. یا خپل وار خپلی بنی ته خوشی کړی. او میره (خاوند) دې طلاق نه ورکوی! او تری څنګ (دده) دی هم نه کوی! او خبری اتری دی ورسره کوی! او څوک وائی چه صلح دا ده چه د کاله واک (اختیار) دی مشری ته ورکړی! او ناسته ملاسته دی کشری سره وکړی! والله اعلم)

وَاحْضَرَتِ الْأَنْفُسُ الشَّحَطَ

او حاضر کړی شوی دی نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځکښې بخیلی موجوده ده)

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کښې د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخیلی شته. نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل میره (خاوند) ته کومه نفع ورسوی، نو نارینه تری خوښیږی، (او که نارینه خپلی ښځی ته کومه نفع ورسوی نو دا تری خوشالیږی، لیکن د حرص بخیلی، اعراض او بې پروائی له کبله (وجی) میره (خاوند) ته غاړه نه ږدی، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تیریږی، او میره (خاوند) هم د ښځی ښه ساتلو او د دی د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تیاریږی.)

وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٠﴾

او که نیکی وکړئ تاسی! (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ تاسی (له نشوزه او خصومته) نو بیشکه چه الله دی په هغه شی چه کوی ئی تاسی (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسی د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: یعنی که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بدسلوکی او جنگونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بچ کړی) نو الله تعالى ستاسی له گردو (تولو) خبرو غځنی خبردار دی، د نیکی ثواب به هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښی اعراض او خپګان نه پیښیږی. او رضا کولو او له خپل حق غځنی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَبْلُغُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَذَرُوهُنَّ كَالْمُعَلَّقَةِ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میړونو - خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښی) په مابین د ښځو خپلو کښی اگر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه ګرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ ګرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د ځوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقوئ! او نه د میرانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که څو ښځی ستاسی په نکاح کښی وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زړه مینه، او په هر امر کښی بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه کړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسې په منځ کښی ځوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی.

وَأِنْ تَصْلَحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!، (وساتی) نو الله تعالى ښهونکی دی.

وَلَنْ يَتَفَرَّقَا يَغْنُ اللَّهُ كُلَّ مَنْ سَعَتِهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

او که سره بیل شول دواړه (زوجین په طلاق سره) نو بی پروا به کاندی الله هر یو له دوی نه له فراخی خپلی؛ او دی الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبیر والا (چه هر کار له حکمت او مصلحت سره سم کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین بیلوالی غوره کړی او د طلاق وار ورسپړی، نو هیڅ حرج نشته، الله تعالی د هر یوه کار جوړونکی دی، او د گردو (تولو) حاجاتو پوره کوونکی دی، په دی کښی دی لوری ته اشاره ده، چه ښائی زوجه په راحت او هوسانی (آرام) کښی وساتله شی! او ایذاء او ربر (تکلیف) ورته ونه رسوی! او که داسی ښه ژوندون ئی له لاسه پوره نه وی، نو بیا ښه ده چه طلاق ورکړی. والله اعلم.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ طَوَّانٌ تَكْفُرًا ۖ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره د آسمانو او ځمکی ملکا، خلقاً او عبیداً)؛ او خامخا په تحقیق حکم کړی دی مونږ هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی او (هم خاص حکم کړی دی مونږ) تاسی ته د دی چه وویرېږی! له الله او که تاسی کافران شی! نو بیشکه خاص الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره د آسمانو او ځمکی ملکا، خلقاً او عبیداً) او دی الله غنی (ډیر بی پروا له هر چا او هر شی) ښه ستایلی شوی (په ډیرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا، خلقاً او عبیداً)؛ او بس دی الله وکیل (ښه کار جوړوونکی).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاری وه. یعنی د الله تعالی د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) گردو (تولو) ته ضروری دی او د الله تعالی د احکامو په مقابل کېنې د بل چا خبرې ته غوړ کېښودل له سره روا نه دی. په منځ کېنې ئی د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسې حکمونه بیان کړل چې خلق پری اخته وو اوس بیا هغه ترغیب او ترهیب بیانوی. د دی دواړو آیتونو خلاصه دا ده چې تاسی او له تاسی څخه گردو (تولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چې له الله تعالی څخه وویږئ! او د ده له احکامو ځنې نافرمانی مه کوئ! او تری غاړه مه غروئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه منی نو الله جل جلاله د گردو (تولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لری یعنی دی خپل ځان ته نقصان رسوی او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشی رسولی که د الله تعالی احکام ومنئ! نو په دی باور ولرئ! چې الله جل وعلی شانه چې د گردو (تولو) شیانو مالک دی. ستاسی گرد (تول) کارونه درجوړوی. دری ځلی ئی وفرمایل هر هغه شیان چې په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کېنې دی د الله تعالی دی.

له (١) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعنی د هغه په دربار کېنې د هیڅ یو شی کمی نشته. له (٢) نه د بی نیازی او بی پروایی بیان مقصود دی. یعنی که تاسی منکران یی، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لری.

له (٣) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دی شرط سره چې تاسی پرهیزگاران او متقیان اوسئ!

إِنْ يَشَاءُ يُهْلِكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِالْآخِرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٦﴾

که اراده وفرمایي (الله د بیولو او مړه کولو ستاسی) نو بوبه ځی تاسی (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولی نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لری).

تفسیر: یعنی الله تعالی پر دی باندی هم قادر دی چې تاسی گرد (تول) سره فناء کری او د دنیا له مخی څخه مو لری کری او ستاسی په ځای نور مطیعان او حکم منونکی خلق پیدا کری. له دی ځنې هم د الله تعالی د بی پروایی او د استغناء اظهار دیر ښه راڅرگندیږی او غاړه غړوونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

هر شوک چه وی چه وغواری ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسیر: یعنی که تاسی د الله تعالی د احکامو متابعت وکړئ! نو تاسی ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجره درکول کیږی نو بیا یواځی په دنیا پسی گرځیدل او د الله تعالی د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بی برخه گرځول لویه نادانی ده.

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

او دی الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره و)

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی گرد (ټول) کارونه وینی او ستاسی گردی (ټولی) خبری اوږی هر شی چه غواړئ که اراده وفرمایي نو همغه به درکوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ بِالْإِقْصٰطِ شُهُدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محکم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله امر که وی (دا شاهی) پر نفسونو ستاسی (چه زیان مو وی پکښی) یا «په» والدینو (مور او پلار ستاسی) یا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسیر: یعنی ښایی چه په رښتیا او د الله تعالی له حکم سره سمه شاهی ورکړئ! اگر که په دی حقه شاهی کښی ستاسی یا ستاسی د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وی هره هغه خبره چه رښتیا وی ښایی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره اظهار کړه شی! او د دنیوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلع!

إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أُولَىٰ بِمَا تَتَّبِعُوا ۚ هُوَ أَنْ تَعْدِلُوا

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله ډیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریرئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندي ورحمیرئ! او حقه خبره پته کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووایی الله تعالیٰ له تاسی غنی زیات د هغوی د خیر او ښیگتی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندي ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَأَنْ تَلَوْا أَوْ تَعْرُضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٥٠﴾

که واورئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنگ وکړئ تاسی (له شاهی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (بی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووایی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کریو الفاظو چه د هغو له اوریدلو غنی اوریدونکی په شبهه کښی لویږی یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او ځان تری ژغورل (بج کول) او په څنگ (دده) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پریردی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وجی) گنهگاریږی او ښائی چه هرومرو (خامخا) شاهی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واورئ، او پت ئی کړئ!).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (ای مؤمنانو!) ثابت او خالص کړئ
تاسی ایمان (یقین) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه کتاب
(قرآن) چه توته توته نی نازل کړی دی پر رسول خپل (محمد) باندی او پر
هغه کتاب چه تول نی یو غل نازل کړی دی پخوا (له قرآنه پر نورو رسولانو)
او هر څوک چه کافر شی پر الله او پر ملائکو (پرستو) د دغه (الله) او پر
کتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورځی آخری (چه
قیامت دی) نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ایمان راوړی نو ضرور دی چه د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او
ارشاداتو د زړه یقین ولری که د الله تعالیٰ له احکامو او ارشاداتو ځنی پر یوه حکم هم یقین ونه
کړی، نو هغه مسلمان نه دی. او تش د ژبی وینا او د خولی اظهار هیڅ کوم اعتبار نه لری.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَدَّوْا
كُفْرًا أَلَمْ يَكُنْ اللَّهُ لِيُغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيُهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٤﴾

بیشکه هغه کسان (یعنی یهودان) چه ایمان نی راوړی دی (په موسیٰ) بیا
کافران شوی دی (په عبادت د خسی سره) بیا نی ایمان راوړی دی (په توبه
ایستلو سره) بیا کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ باندی) بیا زیات
شوی دی له جهته د کفره (په محمد باندی) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی
ته او نه چه وښی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی په خپل کفر کښی
دوام لری).

تفسیر: یعنی په ظاهر کښی مسلمانان او په زړه کښی مذبذب پاتی وو. او په آخر کښی بی له
یقین کولو مړه شول نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کیږی دوی کافران دی او ظاهری

مسلمانانې ئى هېڅ په کار نه ورځي له دې نه منافقین مراد دى او ځينى وايي چه دا آيت د يهودانو په باره كېنى نازل شوى دى چه ږومبى ئى ايمان راوړ بيا د خسى په عبادت كولو سره كافران شول بيا ئى توبه وكړه او مؤمنان شول بيا له عيسى عليه السلام څخه منكران او پرى كافران شول وروسته له دې د محمد رسول الله (صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وسلم) له رسالته ئى هم انكار وكړ او په كفر كېنى ئى لا پسى ترقى وكړه .

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۖ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ
الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ
الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۖ

زيرى ور كړه (اى محمده!) منافقانو ته په دې چه بيشكه شته دوى ته عذاب دردناك هغه كسان چه نيسى دوى كافران دوستان (خپل) بى له مؤمنانو؛ آيا لتوى دا (منافقان) په نزد د دې (كفارو) عزت پس بيشكه (دنيوى او اخروى) عزت خاص الله لره دى تول.

تفسير: يعنى منافقان چه له مسلمانانو ځنى جلا (جدا) كيږي او كه كافرانو سره دوستى كوي د هغوى له پاره سخت عذاب دى. د منافقانو دغه خيال چه «مونږ ته د كفارو د ناستى او ولاړى له امله (وجى) دنيوى عزت رسيږي» بيخى غلط دى. ځكه چه گرد (تول) عزتونه د الله تعالى له خوا دى هر څوك ئى چه اطاعت كوي د ده په برخه عزت رسيږي. خلاصه ئى داسى شوه چه داسى خلق به په دنيا او آخرت دواړو كېنى خوار او ذليل اوسى.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَأَلْتُمُ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ
بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي
حَدِيثٍ غَيْرٍ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ
الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ۖ

او په تحقیق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی دا «حکم هر کله چه واوریدل تاسی (په یوه مجلس کښی) آیاتونه د الله چه کفر (او انکار) کولی شی په دی آیتونو او مسخری کولی شی په هغو پوری نو مه کښی تاسی له دوی سره (ای مؤمنانو)! تر هغه پوری چه مشغول شی دوی په خبره بله کښی (که نه) په تحقیق تاسی به (هم) په دی وخت کښی د هغو په شان شی! (په گناه کښی) بیشکه چه الله یو غای کوونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کښی د تولو (په یو غای کښی).

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! الله تعالیٰ پخوا له دی نه په قرآن عظیم الشان کښی تاسی باندی داسی حکم نازل کړی دی؛ «په هر هغه مجلس کښی چه د الله تعالیٰ پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کيږی هلته له سره مه کښی که نه تاسی هم همغسې گنل کيږی. هو! که هغوی په نورو خبرو که مشغول دی نو په هغه وخت کښی له هغوی سره د کیناستلو هیڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مرکو کښی د الله تعالیٰ له احکامو او آیتونو څخه انکار او ورباندی تمسخر کیده نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو او دا چه ئی وفرمایل حکم نازل شوی دی پر تاسی باندی دی آیت ته اشاره ده ﴿وَإِذْ آتَيْنَ الَّذِينَ يَحُضُّونَ الْكِتَابَ الْغُرُضَ﴾ (الآیة) چه پخوا له دی نه نازل شوی ؤ.

(فائده): له دی نه معلومه شوه هر هغه څوک چه په مجلس کښی په خپل دین باندی طعن او عیب آوری او بیا هلته کښی او آوری ئی اگر که هغه په خپله څه ونه وایی «منافق» دی.

إِلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْرٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا
أَلَمْ تَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ
نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

هغه منافقان چه همیشه منتظر دی (حوادثو) ستاسی ته، نو که ؤ تاسی ته بری له (لوری) د الله نو وایی دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آیا نه وو مونږ له تاسی سره؟ او که وه کافرانو ته برخه (د بری) نو وایی دا (منافقان کفارو ته) چه آیا غالب شوی نه وو مونږ پر تاسی او (آیا) ومو نه ژغورلی؟ (بچ مو نه کړی) تاسی له مؤمنانو ځنی؟

تفسیر: یعنی دا منافقان هغه کسان دی چه پرله پسې ستاسی د کمی په انتظار کښی دی. بیا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی «آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی (غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنگ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی «آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی ځنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ولج (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!» (فائده): له دی ځنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له گمراهانو سره پتی خبری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

نو الله به فیصله وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه گرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی او د دوی په منځ کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وگوری. مگر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

بیشکه چه منافقان تکی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکونکی دی د دوی (د دوی د تکی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواؤ له ضرر او ایناء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواؤ گټی او فائدی واخلي؛ (حق سبحانه وتعالی) د دوی د دی غولونی او تکی دا سزا ورکړه چه د هغوی گرد (تول) شرارتونه او پټ خیانت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وړ (لایق) نه شول. او گرد (تول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښی ورسیږی هغه ئی هم را څرگنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښی ئی ذکر راځی خلاصه ئی دا چه د دوی له دغی ټکی ځنی هیڅ ونشو او د الله تعالی له لوری دوی په داسی یوه مغالطه کښی ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

او هر کله چه پاڅیږی دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږی سست کاهلان ښی دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مکر (ریایي یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چه نهایت ضروری او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښی هیڅ یو قسم ځانی او مالی ضرر او اندیځنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسی او که کله ئی له مجبوریته کوی هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئی کوی، خو نور د دوی له کفر ځنی خبر نشی او مسلمانان وگڼل شی. نو بیا له داسی خلقو ځنی د څه خبری توقع کیدی شی او دوی څرنگه مسلمانان کیدی شی؟

مُذَبِّحِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ۝

په دی حال کښی چه دوی متحیران مترددان دی په منځ د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخی) په طرف د دغو (مؤمنانو دی په باطن کښی) او نه بیخی په طرف د هغو (کفارو) دی (په ظاهر کښی)؛ او هر څوک چه گمراه (ئی) کړی الله نو له سره به نه مومی ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان خو بیخی په تردد او حیرت کښی دی نه دوی په اسلام باندی اطمینان لری او نه په کفر داده دی او په سخته پریشانی کښی مبتلا دی. کله یوه لوری ته تمائل کوی او کله بل لوری ته خپل میلان ښکاروی. او الله تعالی چه د هر چا د گمراهی او پریشانی اراده

و فرمایى نو هغه به د نجات لاره چیرى ومومى؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكُفْرَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٣٩﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ
الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ! تاسی کافران دوستان (خپل) بى له مؤمنانو ځنئ؛ آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دى چه پیدا کړئ الله لره پر تاسی برهان (حجت صریح الزام) ښکاره. بیشکه منافقان دى په طبقه ډیره ښکته کښی له اوږه (د دوزخ) او له سره به نه مومى ته دوى ته مددگار (له عذابه خلاصونکى).

تفسیر: یعنى له مسلمانانو ځنئ جلا (جدا) کیدل، او له کفارو سره دوستی او یو ځای کیدل، د نفاق دلیل دی. لکه چه منافقان ئی کوى، نو تاسی لره ای مسلمانانو! داسی کار بیخی نه ښائی! که نه د پاک الله صریح الزام، ښکاره برهان او پوره حجت به په تاسی باندی قائم شی چه تاسی هم منافقان یئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ ډیره ښکته طبقه مقرر ده او هیڅوک له دوى سره مرسته (مدد) او مددگاری نشی کولى، چه دوى له هغی طبقی ځنئ وکارى، یا ئی په عذاب کښی څه تخفیف راوولی مسلمانانو لره ښائی چه له داسی خبری ځنئ بیخی لری وگرځی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤١﴾

مگر هغه کسان چه توبه وباسی (له نفاقه) او اصلاح کړی (اعمال خپل) او منگلی خښی کړی په (دین د) الله او خالص کړی دین خپل (له ریا او ښودنی) خاص الله لره نو دغه (تائبین، مصلحین، معتصمین، مخلصین) به وی سره له مؤمنانو (په دارینو کښی) او ژر به ورکړی الله (تولو) مؤمنانو ته (په دنیا او په عقبی کښی) ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړی. او د الله تعالی غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسی. او پر پاک الله توکل وکړی او له ریا او له نورو خرابیو غځی خپل دین پاک او صاف وساتی نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کښی به له نورو مؤمنانو سره وی، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقی مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وی چه له نفاقه ئی په رښتیا توبه ایستلی وی.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَدَايِكُمْ إِنَّ شُكْرُكُمْ وَأَمْنُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٢٤﴾

څه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر وباسی تاسی او ایمان یقین ولری تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر گردو (تولو) شیانو).

تفسیر: یعنی الله تعالی د ښو کارونو قدر کوی او د بندگانو پر گردو (تولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالی عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالی سرکښان او غاړه غروونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم انا نشكرك ونؤمن بك فقنا العذاب وارزقنا الثواب وكان الله شاكراً عليماً»

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَبِيحًا عَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

نه خوشبوی الله ښکاره ویل د بدی خبری (لکه چه نه خوشبوی پټ ویل د دی بدو هم) مگر (ښکاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونکی (د گردو(تولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی که په چا کښی کوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور کړ شی. الله تعالی د گردو (تولو) خبری اوری او پر تولو کارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا ورکوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل کیږی هو! مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلغو ته بیان کړی. هم دا رنگه په غینو نورو صورتونو کښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حکم یی دلته د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لازم چه د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول (طریقه) ئی بدنام کړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سرکښه ، بیباکه او بی پروا نه شی. بلکه مبهم نصیحت دی وکړ شی. «منافق» به په خپله پوهیږی. یا دی ځانته په گوښه (تنهایی) کښی نصیحت ورته وکړی په دی سره ممکن دی چه هدایت ومومی او پند واخلي لکه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی کول او د هیچا نوم به ئ نه مشهوراوه .

إِنْ تَبْدُوا خَيْرًا أَوْ خُفْوَةً أَوْ تَعَفُّوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوَاقَدِيرًا ﴿١٣٩﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیر (نیکي - طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفو کوئ ! له بدی - (چه ظلم دی) نو بیشکه الله (هم) دی ښه عفو کوونکی (د گنهگارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت کښی مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دی چه الله تعالی سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاګانی ورمعاډوی نو عاجز او لاسلاندی بنده ته په اولی طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف کړی (او په دغه ربانیو صفاتو سره خپل ځان

موصوف کړی چه د هغو صفاتو د خواصو د فيضان لائق شی) خلاصه ئی دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مگر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور ځنی تیر شی! په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایند او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پته سره دوی وپوهوئ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره ډول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۖ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ۝١٥

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کیری پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منځ د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کیږو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منځ د دی (کفر او اسلام کښی) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. څرنگه چه په یهودانو کښی (نفاق ډیر ؤ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئی له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئی کار کاوه نو ځکه ئی په پاک قرآن کښی زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښی فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئی ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئی ومنی او ځینی ئی ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښی یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاخه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ مثل بی فائدی دی. او څه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیایو علیهم السلام تکذیب گڼل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیایو علیهم السلام په تکذیب کونکو کښی گډ او ډیر سخت کافران وگڼل شول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمُ اللَّهُ أَجْرَهُم بَرًّا وَعَظِيمًا ۝١٥٩

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (تولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفريق (بیلتون) په مینځ د هیش یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په تولو مؤمن به شیانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه (ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په مینځ د هیش یو له انبیایو علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر گردو (تولو) رسولانو علیهم السلام باندی ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دوی گردو (تولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی ځنی هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو تولو رسولانو علیهم السلام او نورو گردو (تولو) مؤمن به شیانو باندی ئی ایمان راوړی دی.

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنِزَلَ عَلَيْهِمُ كِتَابٌ مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَهُمْ ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرَأَئِنَا اللَّهُ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْقَةُ بِأَرْعَائِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَقَّبْنَا عَنِ ذَٰلِكَ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

تہ پر دوی (لکہ تورات یو لیکلی) کتاب لہ آسمانہ نو پہ تحقیق سوال کری
وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) لہ موسیٰ شخہ ډیر لوی لہ دغه (سواله)
پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونيول
دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال و په دنیا
کښی) بیا ونيوه دوی خسی (په خدائی سره) پس لہ هغه چه راغلی دوی ته
ښکاره معجزی (په توحید) پس عفوه وکړه (تیر شو) مونږ لہ دی گناه (د
دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو شو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او
ویی ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئی نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلی لہ آسمانہ راوړه !
لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی و» نو پر دغی ، خبری دا آیت نازل شو ، او د
دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په ځواب کښی ذکر کیږی او وروسته لہ هغه تحقیقی
ځواب ورکوی ، د آیت مطلب دا دی ای محمده ! صلی الله علیه وسلم یهودان چه لہ تا ځنی عناداً
د هسی کتاب مطالبه کوی ، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده ، د دوی
پلرونو لہ دی ځنی هم لویه او سخته غوښتنه لہ خپل نبی موسیٰ علیه السلام ځنی کری وه چه مونږ
ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه ! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول
جزء د البقرة د سورت په (۵۵) آیت ۶ رکوع کښی تیر شو ، نو ځکه پر داسی ویونکو باندی
تکه ولویده . او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی
ژوندی کړل ، د دومره عظیم الشانو معجزو لہ لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښی مشغول شول
بیا الله تعالیٰ دوی وښل دا واقعه د البقرة په سورت کښی لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده .

وَإِنِّي نَأْمُوسِي سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿۵۶﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په
حکم اویا زړه تنو د خسی عبادت کونکو په یوه شخښت کښی خپل ځانونه
طوعاً ووژل)

تفسیر: لہ ښکاره غلبی شخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور
کښی ئی وسوځاوه او ایره ئی د سیند په هوا کښی وغورځوله او (۷۰۰۰۰) لہ هغو کسانو شخه
(چه د خسی په عبادت کښی مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعْنَا قُوَّاهُمْ الطُّورَ بَيْنَاقِهِمْ

او پورته کړی ؤ مونږ برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکی) وعدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کړی وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونږ ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له ځمکې څخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی ځوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومنی! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لویږی.

وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه رابخته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناټیو وښوریدل او وښویدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی وبا او طاعون گډ شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٨٦﴾

او ویلی وو مونږ دوی ته چه مه تیریرئ له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی ؤ چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو ځنی دیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حیله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوړونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالی له دوی ځنی بیزوگان جوړ کړل چه په ځناورانو کښی ډیره خسیسه محیله (حیله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَفَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ غَافِلِينَ ۖ
فَمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَفَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ غَافِلِينَ ۖ

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی انبیاء لره (لکه یحییٰ، زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو کښی پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښی فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبیاء علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (ډیر) سخت سخت عذابونه نازل کړل. کله چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښی دی، او ستا خبری هلته نه رسیږی. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وجی) ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَيَكْفُرُ هُمْ وَقَوْلُهُمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ۖ وَقَوْلُهُمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمي دروغ ډیر غټ (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمي رسول د الله (په گومان خپل)

تفسير: او له دی جهته چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام شخه منکران شول او بل ئی کفر ځانونو ته غوره کړ او پر حضرت بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ئی لوی تهمت (تور) وکړ او د دوی پر دی خبری باندی چه په افتخار سره به ئی ویل «مونږ وژلی دی عیسیٰ زوی د مریمې چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالیٰ رسول ؤ» نو د دی گردو (تولو) جھتونو له امله (وجی) پر یهودانو باندی عذابونه او مصیبتونه نازل شول. (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وی نو استهزا ده. او که د الله جل جلاله وی استیناف یعنی ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله نو فرمایي الله په تکذیب د یهودانو کښی)

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ احْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظُّلُمِ وَمَا قَتَلُوهُ
يَقِينًا ۚ لَّٰكِنْ رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝١٥٨

حال دا چه نه ؤ وژلی دوی دغه (عیسیٰ) واقعاً نه پر دار کړی ؤ دغه (یقیناً) و لیکن مشتبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسیٰ سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چه اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسیٰ کښی خامخا په شک کښی دی په (شان) د ده کښی نشته دوی ته په (شان) د ده کښی هیڅ علم مگر تش متابعت د گومان (خپل) او نه ؤ وژلی دوی عیسیٰ (په وژلو یقینی سره)، بلکه پورته کړی ؤ دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوی غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت کوی)

تفسير: الله تعالیٰ د دوی د دی وینا تکذیب کوی او فرمایي چه دغو یهودیانو په واقع کښی حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دی وژلی او نه ئی په دار کړی ؤ. هغه مختلفې خبری چه یهودان ئی په دی باره کښی کوی له خپله فکړه او اټکله ئی وایی او د الله تعالیٰ له لوری په شبهه کښی اچول شوی دی. او له دوی شخه هیڅوک په اصلی خبری نه دی خبر رښتیا خبره دا ده چه الله تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه او الله تعالیٰ پر گردو (تولو) شیانو باندی قادر او په هر کار کښی ئی یو حکمت دی. خبره دا ده کله چه یهودانو د حضرت عیسیٰ علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ، نو رومی یو سری د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوت کله چه

الله تعالى عيسى عليه السلام آسمان ته وخیژاوه نو پاک الله د دی سری شکل لکه د عیسی علیه السلام غوندی واپاوه او ورسره مشابه ئی کر. څرنگه چه نور یهودان هغه پسی د عیسی علیه السلام کور ته ننوتل هغه سری ئی چه نوم ئی طیطاوش و مسیح وگانه او و ئی واژه وروسته له هغه دوی ته داسی یو خیال پیدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډیر مشابه دی. او نور بدن ئی زمونږ د ملگری په شان رانکارى» چا وویل «که دا مقتول مسیح وی نو زمونږ سری «طیطاوش» چیری لار؟ او که دا زمونږ سری دی نو مسیح چیری دی؟ تش په اتکل او گومان هر چا هر څه ویل او اصلی خبره له دوی ځنی هیچا ته ښکاره نه وه رشتیا خو هم دا ده چه په یقین سره عیسی علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی. بلکه الله آسمان ته پورته کړی دی او یهودان ئی په شبهه کښی اچولی دی.

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنُوا بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

او نیشته هیڅوک له اهل د کتابه مگر قسم دی هر ورو (خامخا) چه ایمان به راوړی دوی خامخا (په وخت د نزعی خپلی یا په وخت د نزول د عیسی پر دغه (عیسی) په خوا له مرگه د ده څخه او په ورځ د قیامت کښی به وی (عیسی) پر دوی باندى شاهد (چه یهودانو ونه منل او نصرانیانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عیسی علیه السلام پر آسمان کښی ژوندی موجود دی کله چه (دجال پیدا شی نو هله به عیسی علیه السلام بیا دغی ځمکی ته تشریف راوړی او (دجال) به وژنی او یهودان او نصرانیان به په ده باندى صحیح ایمان راوړی چه بیشکه عیسی ژوندی دی، مړ شوی نه دی او د قیامت په ورځ کښی به حضرت عیسی علیه السلام د دوی دغه گرد (تول) اعمال او حالات اظهاروی چه یهودانو زما تکذیب او مخالفت کاوه او نصرانیانو ماته د الله جل جلاله زوی ویل»

فَبُظِّلَ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِيبَاتٌ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
كَثِيرًا ۖ وَأَخَذَ مِنْهُمْ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَغْلَبَهُمْ آمَوَالُ النَّاسِ

بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

نو په سبب د ظلم له هغو کسانو چه یهودان دی حرام کرل مونږ پر دوی باندی طبیبات (هغه ډیر پاک شیان) چه حلال کړی شوی وو دوی ته او (په سبب د) اړولو (منع کولو) د دوی له لاری د الله څخه ډیر (خلق) او (په سبب د) اخیستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقیق منع کړی شوی وو دوی (په تورات کښی) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شیان دی) او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو له دوی څخه عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: د یهودانو د گردو (تولو) پخوانیو او وروستو سختو سختو شرارتونو ذکر ئی وفرمایه چه له هغو ځنی د دوی سرکښی او په گناهونو باندی غځردوالی (تینگ والی) او زړه ورتیا ښکاره شوه اوس فرمایي چه مونږ دوی باندی سخت شریعت هم کیښود چه سرکښی ئی ماته شی، نو هیڅ شبهه نشوه پاتی چه د طبیباتو تحریم په دوی باندی په «تورات» کښی شوی ؤ او له حضرت عیسیٰ علیه السلام سره مخالفت او (بیپی مریم) باندی اتهام، د «تورات» له نزوله خورا (ډیر) وروسته شوی دی، نو له جرړه څخه پخوا څرنگه سزا مقدمه شوه؟ د دی گردی (تولی) رکوع خلاصه داسی شوه د حضرت موسیٰ علیه السلام د زمانی راهسی اهل د کتاب پرله پسې په خورا (ډیر) لویو شرارتونو او ډیرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبیاء علیهم السلام په ایذا او ضرر رسولو کښی مشغول وو. ای محمده صلی الله علیه وسلم! اوس که دوی د عناد له مخی له تا څخه د «تورات» غوندی یو کتاب دفتراً یو ځلی طلب کړی او پر قرآن عظیم باندی (چه له گردو (تولو) کتابونو ځنی افضل دی). کفایت ونه کړی. نو له دی متعصبو او نالائقو ځنی هیڅ لری او مستبعد نه دی، د دوی له هسی ناوړو (بیکاره) او نالائقو حرکاتو څخه تعجب مه کوه! او مه حیرانیږه! د دوی گرد (تول) پخوانی او وروستنی وړوکی او لوی حرکات مونږ ته ښه معلوم دی، مونږ د دوی دپاره په دنیا کښی خورا (ډیر) سخت شریعت معین کړی او په اخرت کښی مو هم ډیر سخت عذاب ورته مقرر او تیار کړی دی.

لَٰكِنَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْبُقِيَّةِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا

ليکن هغه (کسان) چه پاخه دی په علم کښی له دوی ځنی او ایمان لرونکی ایمان لری په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ایمان لری) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تا څخه او (ایمان راوړی پر ټولو انبیاء) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره (یا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره او ایمان راوړونکی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) دغه (کسان چه د صحیح ایمان او صالح عمل لرونکی دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب دیر لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسیر: یعنی د بنی اسرائیلو هغو کسانو چه مضبوط علم نی درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملگری رضی الله تعالیٰ عنهم او هغه خلق چه د ایمان خاوندان دی، دوی قرآن، تورات، انجیل او نور گرد (ټول) منی، د لمانځه د سم اداء کوونکی له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنی کوی، او زکات ورکونکی او ایمان لرونکی په الله او په قیامت چه دی، مونږ دغو ستایلیو شویو کسانو ته خورا (دیر) لوی ثواب او اجر ورکوو. پرته (علاوه) له رومښی فریقې چه د هغوی دپاره خورا (دیر) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښی د «المقیمین الصلوة» دوه ترجمی لیکلی شوی دی

١. چه «المقیمین» په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ عطف او تری انبیاء مراد شی. یعنی **يُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ وَبِالْأَنْبِيَاءِ الْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ**.

٢. چه يؤمنون خبر شی د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقیمین» په مدح سره منصوب شی چه د هغه ترکیب تقریر اوس تیر شو.

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

بیشکه چه مونږ وحی مو کړی ده تاته (ای محمده!)

تفسیر: اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجید په حقانیت او صداقت کښی راز راز (قسم قسم) خوشی چتی (بیکاره) شبهی پیدا کولی. وگورئ! چه دلته نی داسی وویل لکه چه تورات یو ځای او یو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښایی هم هغسی ته هم یو کتاب له آسمانه راوړی، بیا تا رښتینی نیی گڼوڅه ښه ویلی دی هر چا چه ویلی دی

د نابود سری پلمی (تدبیرونه) دیری زده وی

بدئ کار او چپ ئ چاره هره خبره ئی کپه وی

نو الله تعالى په خو غایونو کښی آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی رابکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرگند کړ، او د کفارو د گردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهوده خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالى د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر گردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښی نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښی تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه گمراه او بی دین دی. اوس له دی غایه تحقیقی غواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

کَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالتَّيِّبِينَ مِنْ بَعْدِهِ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاء ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط، شعيب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالى حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاء علیهم السلام باندی نازلیدوی او همغسې چه پر پخوانیو انبیاء باندی د الله جل جلاله وحی نازل شوی ده، همغسې پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالى خپله وحی نازله کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هرومرو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی غنی انکار کوی، گواکی له گردو (تولو) غنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده غنی له وروستیو انبیاء علیهم السلام سره د مشابهت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښی وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، گواکی په رومینی حالت کښی هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښی هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وگرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غرونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاء علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالى له وحی څخه پر غاړه غرونکو باندی اول غلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاء علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور گنل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښی کیده او ډیر زیات کوشښ به د دوی په پوهولو کښی صرفیده، د

حضرت نوح علیه السلام په زمانه کېنې کله چه مذهبی تعلیم ښه ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالی د احکامو په متابعت کېنې هیڅ یوه خفاء پاتی نه شوه نو دلته پر غاړه غرونکو باندې عذاب نازل شو ، اول د نوح علیه السلام په زمانه کېنې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود علیه السلام او حضرت صالح علیه السلام او حضرت شعیب علیه السلام په زمانو کېنې کافرانو باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د وحی تشبیه څخه د هغو پخوانیو انبیاءو له وحیو سره اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو ته پوره تنبیه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرگنده کړی شوه هر څوک چه د محمد صلی الله علیه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه منی نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق ګرځی.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ
وَعِيسَىٰ وَيُؤُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَنَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا
وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا

او (لکه چه) وحی کړی وه مونږ ابراهیم ته او اسمعیل ته او اسحاق ته او یعقوب ته او اولادی (د یعقوب) ته او عیسی ته او ایوب ته او یونس ته او هارون ته او سلیمان ته او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور او (لیږلی وو مونږ نور داسی) رسولان چه په تحقیق سره قصه کړی ده مونږ د دوی پر تا (ای محمد!) پخوا له دی نه او (لیږلی وو مونږ نور داسی) رسولان چه نه مو دی کړی قیصی د هغوی پر تا ، (ای محمد) او کلام کړی دی الله له موسی سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح علیه السلام څخه وروسته انبیاء علیهم السلام ئی په اجمال، او هغه انبیاء علیهم السلام ئی چه په دوی کېنې مشهور او جلیل القدر او اولوالعزم دی، په تخصیص او تفصیل سره ذکر کړل چه له دی ځنی دا ښه معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې نازل شوی ده ، د هغی حقانیت او د هغی منل هم داسی ضروری دی، لکه چه د نورو اولوالعزمو او مشاهیرو انبیاءو علیهم السلام وحی منل ضروری ؤ او دا هم رابکاره شوه چه پر نورو انبیاءو باندې چه وحی راتله کله به دوی ته پرښتو پیغام راوړ او کله به هغوی ته لیکلی

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلی پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبری کولی مگر په دی گردو (تولو) صورتونو کښی څرنگه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندگانو باندی د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دی چه تر بندگانو پوری د هغه د رسیدلو طریقه تحریری وی، که تقریری وی، او که پیغام وی، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسی د تورات غوندی یو کتاب یو غلی له آسمانه په مونږ نازل کړئ! نو مونږ به تا رښتینی گڼو که نه، نو، دا ډیره د ناپوهی او بی ایمانی او حماقت خبره ده. هر کله چه وحی د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغی د نزول صورتونه متعدد دی په هر صورت سره چه وحی راشی د هغی په منلو کښی تردد او انکار. یا داسی ویل «که په هغه ځانته طریقی سره راشی، نو مونږ ئی منو، که نه وی، نو نه ئی منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٣﴾

(او لیږلی مو دی) رسولان چه زیری کوونکی دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکی دی (د کفارو په جحیم) له پاره د دی چه پاتی نشی خلقو ته پر الله باندی هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسې خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی، چه مؤمنانو ته زیری ورکړی، او کافران وویروي، تر څو د قیامت په ورځ کښی خلقو ته د دی عذر او بهانی ځانی پاتی نشی، چه ووائی «ای ربه! مونږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که راملومه وی نو هرورمو (خامخا) به مو په هغو باندی تگ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزی ورکړی، او ور وئی لیږلی او رسولانو هم د حق لاری خلقو ته وروښودلی. نو وروسته له دی نه د حق دین په منلو کښی د هیچا عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږی د الله جل جلاله وحی داسی قطعی حجت دی چه د هغی په مقابل کښی هیڅ یو سند او حجت نشی چلیدی، بلکه نور گرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوی او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستی وکړی نو څوک ئی منع کولی شی، مگر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوی. (او ډیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښی) (اگر که یهودان ستا په نبوت شاهی نه ورکوی او تری انکار کوی).

لَٰكِنَ ٱللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِۦ ٱلْبَلَدِيَّةِ يَشْهَدُونَ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ۝۳۶

لیکن الله شاهدهی لولی (اظهار اقرار کوی) په هغه شی چه نازل کړی ئی دی تاته (ای محمده) چه نازل کړی ئی دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائکی هم شاهدهی لولی (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر کوونکی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسیر: یعنی وحی به په هر رسول باندی نازلیده، دا کومه نوی خبره نه ده او گردو (تولو) ته معلومه ده لیکن په دی قرآن کښی الله تعالی خپل خاص علم رالپیلی دی، او الله تعالی به دا حق ظاهروی. لکه پوهان چه پری پوهیږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظیم څخه حاصل شوی دی، او پرله پسې حاصلیږی هغه له نورو کتابونو څنی له سره په لاس نه دی راغلی، او هومره هدایت چه خلقو ته د محمد صلی الله علیه وسلم له وجوده رسیدلی دی، د بل چا له وجوده نه دی رسیدلی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَٱصْدُواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدْ ضَلُّواْ ضَلَالًاۢ كَبِيرًا ۝۳۷ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَٱظْلَمُواْ لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا يَهْدِ لَهُمْ طَرِيقًا ۝۳۸ ٱلْأَطْرَافُ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ۝۳۹

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی (د محمد له نبوت څخه) او اړولی منعه کړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) څخه په تحقیق سره گمراه شوی دی په گمراهی ډیری لری سره (د حق له لاری نه) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او ظلم ئی کړی دی (په پتولو د نعت د محمد یا په منعه د مؤمنانو له ایمانه) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښی دوی ته سمه صافه لاره (خو چه دوی کافران دی) مگر (وبه ښی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کښی تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی دیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کښی موجود وو، هغه ئی گرد (تول) پټ کړل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورڅرګند کړل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واپړول، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کښی منحصر دی. او ګمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترتنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ
 لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٤﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ)! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی یی تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) دیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تضلیل ئی بیان کړ، اوس ګردو (ټولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتینی کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کښی دی، چه د هغه ګردی (ټولی) خبری ومنئ! او که ئی ونه منئ، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه ګرد (تول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کښی دی. او الله جل جلاله ستاسی په ګردو (ټولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د تولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل ئی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو ځنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاء علیهم السلام باندی نازلې شوی دی. او د هغی څخه انکار کول کفر دی.

يَا هَلْ الْكِتَابَ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ
 إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ
 أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا
 تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ إِنْتَهُوَ خَيْرَ الْكُفِّ إِنَّ اللَّهَ إِلَهُ وَاحِدٌ
 سُبْحَنَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ

ای اهل د کتابو! مه کوئ! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی
 کښی او مه وایئ تاسی پر الله مگر (ویل) حق (ریښتیا)، بیشکه هم دا
 خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسی زوی د مریمی رسول د الله دی او
 (داسی) کلمه د ده ده، چه غورځولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح
 دی له جانب د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)؛ او مه
 وایئ تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شئ تاسی (له دی وینا،
 اختیار کړئ توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله
 حق معبود یو دی (بی شریکه بی عیبه) پاکی ده ده لره له دی چه شی ده ته
 (نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاء علیهم السلام په تعریف کښی له مبالغی څخه کار اخیست او له
 حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام ئی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالی
 فرمایي چه د دین په خبرو کښی مبالغه مه کوئ! او په هغه چا چه اعتقاد لرئ! د هغه په تعریف
 کښی له حده تیری مه کوئ! هومره خبره چه محققه وی له هغی څخه زیاتوالی مه کوئ!
 او د الله تعالی د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایئ چه بیخی ریښتیا او محقق دی او له
 خپله ځانه هیڅ شی مه وایئ! له تاسی ځنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسی علیه
 السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی ییغ ! یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی پی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو غنی مو خولی ونیسع ! او الله تعالیٰ واحد احد دی هیڅوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی څوک اولاد کیدی شی. د ده پاک ذات له دی گردو (تولو) شیانو غنی پاک او منزله او مقدس دی دا گردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کر که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو غانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل الکتاب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاخه کافران به نه کیدئ!.

(فائده): د کتابیانو یوی دلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وترلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شو بلی دلی له دی نه تیری کری، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وگانه او دواړه دلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د گمراهی سبب هم دا شو چه له وحی غنی ئی مخالفت وکر، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤١﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی تول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندگان دی، او بیا وویيغ چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی څوک او څرنګه کیدی شی ؟ او الله تعالیٰ د گردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د گردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس وویيغ چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنګه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځانیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو غنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخي وی.

(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د گردو (تولو) موجوداتو پیدا کونکی نه گنی او گرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د گردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافی نه گڼی او ګواکي الله جل جلاله د الوهیت له مرتبې څخه وباسی او په مخلوقاتو او ممکناتو کېنې ئی داخلوی نو اوس د هغی ناپاکی پته ولگیده چه د

﴿سُبْحَنَ أَنْ يُكُونَ لَهُ وَلَدٌ﴾ په ارشاد کېنې ورته اشاره شوی وه او څرنگه چه دغه ناپاکی په حقیقی او مجازی او ظاهری زامنو په ګردو (تولو) کېنې یو شانی موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دی څخه پاک دی چه زوی ولری او دی له دی نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو ځنی کوم یو خپل زوی وګرځوی.

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

له سره ننگ (او عار) نه کوی مسیح له دی نه چه شی بنده دپاره د الله او نه (ننگ او نه عار کوی) پرېستی چه مقربى دی (د الله له بندګي څخه)

تفسیر: یعنې د الله جل جلاله ، عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلى درجه شرافت او عزت دی ، د دی لوی نعمت د قدر ، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دی له حضرت مسیح علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام او مقربینو ملایکو څخه وکړی شی ! نو دوی د الله تعالی په عبادت ولی شرمیږی ؟ او عار او ننگ تری کوی ؟ هو ! ذلت او بی غیرتی خو د ما سواء الله په بندګي کېنې ده لکه چه نصرانیان حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او خپل معبود ئی ټاکلی (مقرر کړی) دی، او مشرکان پرېستی د الله تعالی لونی گڼی ، د دوی او د بتانو عبادت کوی. او د دوی دپاره تل ترته عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرْهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿٥٧﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا

فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

او هر هغه چه ننگ (او عار) و کړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته تول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننگ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هیڅ مددگار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه د الله تعالی له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی ځمکد (تول) د الله تعالی په مخ کښی تول کرل شی، او حساب به ورسره وشي، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندگی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالی په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (ډیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددگار نه وی چه دوی هغه د الله تعالی په بندگی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربړو (سختو) کښی پراته وی، هیڅوک او هیڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ تُورًا مُبِينًا ﴿١٨﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ
مِّنْهُ وَفَضْلٍ ۚ وَيَهْدِيَهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٩﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه (د) رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رنرا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان نی راوړی دی په الله او منگولی نی خښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (وبه ښی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر و او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ذکر وشو، چه د هغه قائلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت گردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب العلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روشانه رنا (رنرا) در رسیدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخی کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان، اوس د هیڅ یو تامل او تردد غای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلیدی او مستقیم به د ده په حضور مشرفیږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی گمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت گڼل کیږی.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَامَةِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده! د کللی) نو ووايه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کللی کښی،

تفسیر: په (۴) جزء د دی «النساء» د سورت په (۱۲) آیت (۲) رکوع کښی د «کلاه» د میراث ذکر تیر شوی دی، وروسته له هغه ځینو لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم د دی مسئلی په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلاه» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مری دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په «علاقی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمانی، که دوی خویندی وی دوه ثلثه که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخي او ښځی ته یوه برخه ورسیږی. که تش یو ورور وی، خور هیڅ نه وی، نو دی د خور د مال

وارث کیپی یعنی ده ته هیخ یوه برخه معینه نه ده ، بلکه تول وری. څکه چه هغه «عصبه» دی لکه چه په راتلونکی آیت کېی دا گرد (تول) صورتونه مذکور دی ، اوس پاتی شو ، هغه خور او ورور چه یوازی په مور کېی سره شریکان وی ، چه دوی ته «اخیاقی» وائی نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کېی فرمایل شوی دی او برخه ئی معینه ده .

إِنْ أَمْرُو أَهْلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که یو سری مر شی چه نه وی ده لره زوی (او نه پلار) او وی ده لره یوه خور (عینییه یا علاییه) نو (مقرر) دی دی ته نصف «نیم» د هغه مال چه پریښی وی «مری».

تفسیر: یعنی که یو سری مر شی او یوه خور ولری نه زوی تری پاتی وی او نه پلار نو دی ته د میراث نیمایی مال وررسیږی.

وَهُوَ يَرْتَهَا إِنْ كُنْ لَهَا وَلَدٌ

او دا ورور میراث وری له دی خور څخه که نه وی دی لره زوی (او ځوځات)

تفسیر: یعنی که د دی په عکس کومه ښځه بی ولده مړه شی او له دی ځنی «اعیانی» یا «علاتی» ورور پاتی شی، نو دا ورور د خپلی خور د مال وارث کیپی ، څکه چه «عصبه» دی. او که له دی ښځی ځنی زوی پاتی وی نو ورور ته ئی هیخ نه وررسیږی او که تری لور پاتی وی، نو هغه مال چه د لور د برخي له ورکولو څخه وروسته پاتی وی ورور ته وررسیږی که «اخیاقی» ورور یا خور ئی پریښی وی نو هغه ته شپږمه برخه معینه ده ، لکه چه د دی سورت په ابتداء کېی ارشاد وشو.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَ

نو که وی دا خویندی دوه (یا زیاتی) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چه پریښی دی (مری)

تفسیر: او که دوه یا له دوو ځنی زیاتی خویندی تری پاتی شی، نو دوی ته دوه ثلثه رسیږی.

وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ

او که وو دا (وارثان) ورونه او خویندی نارینه او بنحی پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخی د دوو بنحو

تفسیر: یعنی غه ورونه او غه خویندی پریودی ، نو ورور ته دوه برخی او خور ته ئی یوه برخه ورسیږی لکه چه د اولاد حکم دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوْا

بیانوی الله تاسی ته (احکام د میراث) چه گمراه (او خطا) نه شی تاسی

تفسیر: یعنی رحیم او کریم خدای محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایي، لکه چه دلته ئی د «کلاله» میراث بیان کړی دی. په دی کښی د الله تعالیٰ هیڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غنی او بی نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالیٰ د داسی مهربانی قدر ونه کړی بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکړی، نو هغه تل تر تله کښت او شقی پاتی کیږی. له دی ځنی دا رابکاره شوه چه بندگانو ته ښایی چه د گردو (تولو) احکامو متابعت وکړی او که په کوم معمولی او جزوی امر کښی هم مخالفت کوی، نو گمراه کیږی. نو بیا هغه کسان چه د ده په پاک ذات او په کمالیه و صفاتو کښی، د ده له حکم څخه مخالفت کوی، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کښی د ځان مقتدا گرځوی ، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دی نه قیاس کړئ چه په څه اندازه به وی.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ

او الله پر هر شی ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کښی ورته معلوم دی)

تفسیر: پخوا له دی نه معلومه شوی وه چه الله تعالیٰ د خپلو بندگانو هدایت خوښوی، اوس فرمائی چه ده ته ټول شیان معلوم دی، نو مطلب ئی داسی شو چه په دینی مسائلو کښی که تاسی ته کوم ضرورت درپیش شی ، د هغه پوښتنه کوئ! کله چه د دی ارشاد په تعمیل کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د «کلاله» د مسئلې پوښتنه وکړه نو د هغوی د تحسین په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سولاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږی، او دا هم تری مفهومپیږی چه الله جل جلاله ته گرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشی بنوولی چه په «کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرری شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ (لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالی په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکری، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالی په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له بنوونی څخه څرنگه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی رابنکارولی شی؟

(فائده) دلته د «کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری

رامعلومی شوی

۱- دا لکه چه پخوا ئی ﴿لَنْ نَّكْفُرَ اَوْ اَنَّا لِلَّهِ مَانِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ﴾ وفرمایل

وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿فَاَمَّا الْاِيْمَانُ فَاتَّبَعْنَاهُ وَاَعْتَصَمْنَا بِهِ﴾ الایة - له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل، څو له وحی څخه د انحراف کونکو گمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږی.

۲- د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالی ذات دپاره ئی شریک او اولاد وټاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وگرځاوه. او د الله تعالی په وحی کښی ئی وړاندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئیة و معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علی آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم خولی ته گوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه گنی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریږی او پرله پسې پوښتنی او گروپیږی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

۳- دا رابنکاره شوه چه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه ؤ، نو ویل به ئی چه «د وحی

تر نزوله پوری بنائی انتظار و کړئ! «کله چه وحی راتله ، نو سم له هغی سره به حکم کیده له دی نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسوې بل هیڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾ او په نورو متعددو آیتونو کښی دا خبره په ښکاره ډول (طریقه) سره مذکوره ده. نور هر څوک چه دی گرد (تول) واسطی دی، چه د هغو په وسیله نورو ته د الله تعالیٰ احکام رسیدی. هو! دومره توپیر (فرق) پکښی شته چه غځینی وسیلی ئی نژدی او غځینی ئی لری دی. لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزیران، نظامی مشران، نایب الحکومگان ، اعلیٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او گرد (تول) کارداران درجه په درجه وسیله دی، بیا به له دی نه لویه گمراهی څه وی؟ چه په یوه کار کښی د الله تعالیٰ د وحی په خلاف د کوم گمراه خبری ته غور کیښود شی؟ او په هغه عمل وکړی شی؟

هر څوک چه ستا په غای، نورو ته دی گوری تل

لند لیدو نکي بولم دی، پور په نغدی اخلی تل

۴- اشاره ده دی لوری ته چه که گرد (تول) کتاب یو غلی نازل شی، لکه چه اهل الکتاب وایی، په هغه کښی څه ښیگنه (فایده) نشته. بلکه په دی کښی ډیر محاسن او ډیری ښیگنې (فایدې) دی، چه د حاجت او موقع سره سم توته توته په متفرق ډول (طریقه) سره نازل شی. ځکه چه په دی صورت کښی هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنی کولی شی او د متلو وحی (چه په لمانځه کښی هم لوستلی کیږی) په ذریعه د هغو ځواب ورکول کیدی شی. لکه چه په دی موقع کښی او د قرآن کریم په نورو ډیرو مواقعو کښی دا امر موجود دی او دا صورت برسیره پر زیاتی افادی، د الله تعالیٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وجی) هسی عظیم فخر لره مشتمل دی، چه بل هیڅ یو امت لره نه دی په نصیب شوی. ﴿وَاللَّهُ وَالْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ د هر هغه صحابی په ښیگنه (فایده) یا د هغه د سوال په ځواب کښی چه کوم آیت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښی شمیرل کیږی او د اختلاف په مواقعو کښی د هر یوه له رأیی او وینا سره چه متلو وحی سمه نازلیده نو تر قیامت پوری به دا د هغه په ښیگنو (فایدو) کښی حساب او ښه نوم ئی پاتی دی. نو د «کلاله» په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئی وفرمایه او په دی ډول (طریقه) ئی د عمومی پوښتنو او ځوابونو په لوری اشاره وفرمایله. او ښایی چه د هم دی اشاری له امله (وجی) سوال ئی په مطلق ډول (طریقه) سره وی او مسئول عنه ئی له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښی ئی پری تصریح وفرمایله چه د هغه بل نظیر په قرآن شریف کښی نشته، او هم ئی ځواب بالتصریح د حق تعالیٰ په لوری منسوب وفرمایه. والله اعلم. والله الهادی.

الحاصل د گردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحی ده، او تول هدايتونه او لار ښوونی د وحی پر متابعت باندی موقوفی دی او کفر او ضلالت فقط د وحی په مخالفت کښی

منحصر دی، او خرنگه چه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کښی د یهودانو او نصرانیانو او گردو (تولو) مشرکانو او نورو گمراهانو د گمراهی اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالی د خپل پاک کلام په ډیرو ځایونو کښی د وحی د متابعت فضایل او د هغی د مخالفت په رداتلو باندی تنبیه وکړه او بالخصوص په دی موقع کښی ئی خو دوه رکوع مهم بالشان مضمون دپاره نازلی کړی، او په تفصیل او تمثیل سره ئی بیان فرمایلی دی او ښایی چه له هم دی وجی نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښی «د کیف کان بدء الوحی الی رسول الله صلى الله عليه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښی د ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ آیت ئی په «ترجمة الباب» کښی داخل کړی دی او دی دواړو رکوعو ته ئی اشاره فرمایلی ده. ګواکي مطلب ئی دا دی و قوله تعالی ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ الی آخره مضمون الوحی» والله اعلم

تمت سورة «النساء» بفضل الله خالق الارض والسماء! و نرجومنه في الدنيا النعماء وفي الآخرة اللقاء!

سورة المائدة مدينة الآية «۳» فنزلت بعرفات في حجة الوداع وهي (۱۲۰) آية و (۱۶) ركوعاً رقمها (۵) تسلسلها حسب النزول (۱۱۲) نزلت بعد «الفتح» د «المائدة» سورت مدنی دی پرته (غیر) له (۳) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښی نازل شوی دی په تلاوت کښی (۵) په نزول کښی (۱۱۲) سورت دی (۱۲۰) آیتونه «۱۶» رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی ګرد (تول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم گرد (تول) ارشادات صحیح او صادق وگنئ! او د هغه تسلیم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کیږدئ! د دی تسلیمی جزء په لحاظ ایمان فی الحقیقت د الله جل جلاله د گردو (تولو) قوانینو او احکامو د منلو او د تولو حقوقو د ادا کولو یو مضبوط عهد او اقرار دی. گواکي د حق تعالیٰ د کامله ربوبیت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله کښی اخیستی شوی ؤ د هغه ښکاره اثر د انسان په فطرت او خته کښی تر نن پوری شته، او د هغه تجدید او تشریح په شرعی ایمان سره کیږی بیا هغه څه اجمالی عهد او تړون چه په شرعی ایمان کښی ؤ، د هغه پوره تفصیل په قرآن او سنت کښی راښکاره شوی دی په دی صورت کښی د ایمان د دعوی مطلب داسی شو چه «بنده په تولو الهی احکامو کښی که د هغه تعلق مستقیماً له الله جل جلاله سره وی، یا له بندگانو سره له جسمانی تربیت سره وی، که له روحانی اصلاح سره، له دنیوی مفاده سره وی، که له اخروی فلاح سره، له شخصی ژوند سره وی، که له اجتماعی حیات سره، له روغی سره وی، که له جنگ سره، د دی خبری عهد کوی په هر ډول (طریقه) چه وی زه به له خپل مالک سره وفا کوم نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه عهد او پیمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت، یا نورو عمده و خصوصاً او خیریتو امورو په نسبت د لویو اصحابو څخه د بیعت په شکل اخیستل، هغه د دی ایمانی عهد یو محسوس صورت ؤ، او څرنگه چه د ایمان په ضمن کښی بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحیح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان، او د مواعیدو صداقت، ښکاره، او ببخی پوره یقین هم پری حاصل شوی دی او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښایی دی د بد عهدی د مهلکو عواقبو څخه وویږیږی او خپل هغه گرد (تول) مواعید چه له الله جل جلاله یا له بندگانو یا له خپل نفس سره ئی کړی دی، په داسی ډول (طریقه) سره پوره کړی، چه د حقیقی مالک په وفاداری کښی هیڅ فرق رانشی» له هم دی تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کښی هغه مختلف شیان چه له اسلافو ځنی منقول دی، هغه تول سره تطبیقېږی، او په دی آیت کښی د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیږی.

أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ

حلال کړی شوی دی تاسی ته (پس له شرعی ذبحی بی ژبی) چارپایان د انعامو (لکه اوبښان، غوایان او پسونه)

تفسیر: په (۶) جزء د «النساء» د سورت په (۱۶۰) آیت (۲۲) رکوع کښی مونږ ولوستل چه پر یهودانو باندی د دوی د ظلم او بد عهدی په سزا ځینی حلال او طیب شیان حرام، او دوی تری محروم کړی شوی وو ﴿يُظْلَمُونَ الَّذِينَ هَآؤُلَآءُ حُرْمَتُهُمْ طَبِئَتْ﴾ چه تفصیل ئی د «الانعام» په سورت کښی راځی. دی مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره له دی

شیانو غنی د انتفاع اجازه هم ورکری شوی ده یعنی اوبښ، غویی پسه، وزه، او له دی جنسه څخه گرد (تول) اهلی او وحشی (کورنی او ځنگلی) چارپایان لکه هوسی، غش غویی او نور ستاسی له پاره په هر حالت کېښی حلال کړی شوی دی. بی له هغو حیواناتو یا حالاتو چه د هغو په متعلق یا حق تعالیٰ په قرآن عظیم، یا د خپل نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کېښی ستاسی د جسمانی یا روحانی یا اخلاقی مصالحو له امله (وجی) ممانعت فرمایلی وی.

الْأَمَانَةُ عَلَيْكُمْ

مگر (حلال نه دی) هغه چه لوستی به شی په تاسی باندی (وروسته له دی نه)

تفسیر: غالباً له دی څخه مراد هغه شیان دی چه د هم دی سورت په دریم آیت کېښی بیان کړی شوی دی یعنی «حرمت علیکم المیتة» څخه نیولی تر «ذلکم فسق» پوری.

غَيْرُحِلٍّ الصَّيْدُ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ

حال دا چه نه ئی تاسی حلال گنونکی د ښکار حال دا چه تاسی احرام تړونکی یی!

تفسیر: د محرم له پاره یوازی د وچی د ساکبانو (ذی روحو) ښکار روا نه دی. او د سیند د ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعایت شوی دی، چه په هغه کېښی ښکار کول ممنوع گرځول شوی دی، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښایی له دی نه په درجو زیات وی یعنی د حرم د ساکبانو (ذی روحو) ښکار ته د محرم او غیر محرم د گردو (تولو) له پاره حرام وی لکه چه د ﴿لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ﴾ له عمومه څخه معلومیږی.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بیشکه الله حکم کوی (په تحلیل او تحریم کېښی) د هر هغه څه چه اراده وفرمایي

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله چه گرد (تول) مخلوقات ئی پیدا کړل بیا ئی پخپل حکمت او کمال سره د دوی په منځ کېښی د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کېښی ئی سم د هغه له

استعداده بیل بیل فطری خواص او قواوی په ودیعت کیښودی، د حیات او د ممات مختلف صورتونه ئی تجویز کړل، بیشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کښی دا حق هم حاصل دی، چه د خپل کامل اختیار، محیط علم، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چه هر چا ته په هر حالت کښی اراده وفرمایي حلال یا ئی حرام کړی. ﴿لَا يُسْئَلُ عَنْ أَفْعَالِهِمْ وَلَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه گڼی حلال (مه بی حرمته کوئ!) شعائر (نښی د دین) د الله (چه د حج مناسک دی)

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د حق تعالی د عظمت او معبودیت دپاره خاص علامات او نښی مقررې شوی دی د هغوی بی حرمتی مه کوئ! چه دی کښی حرم محترم بیت الله شریف، جمرات، صفا، مروه، هدی، احرام، مساجد. آسمانی کتابونه او نور گرد (تول) حدود او فرائض او دینی احکام شامل دی، وروسته له دی علامو او نښو ځنی د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایي چه په مناسکو پوری تړلی دی. لکه چه له دی آیت څخه پخوا په بل آیت کښی د محرم ځینی احکام ذکر شول.

وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ

او مه (بی عزته کوئ!) میاشتی حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت والا میاشتی څلور دی لکه چه د «التوبة» د سورت په (۳۶) آیت (۵) رکوع کښی «منها اربعة حرم» مذکور او هغه محرم، رجب، ذی القعدة، ذی الحجة دی. او تعظیم او احترام ئی دا دی چه ښایی په دی میاشتو کښی له نورو میاشتو ځنی د نیکی او تقوی زیات التزام وکړ شی! او ښایی چه له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) دپاره ډیر اهتمام وشي! خصوصاً نه ښایی چه حجاج وربروی، یا د بیت الله له حج څخه ئی ستانه (واپس) کړی. اګر که دا امور د کال په دولسو میاشتو کښی واجب العمل دی، مګر بالخصوص په دی محرمو میاشتو کښی ډیر زیات تاکید شوی دی. باقی د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی د هجوم او تعرض ممانعت په دی میاشتو کښی اوس نه دی پاتی او دا د جمهورو مذهب دی، لکه ابن جریر رحمة الله علیه په دی باندی اجماع رانقل کړی ده د دی بیان به هم انشاء الله تعالی د «التوبة» په سورت کښی راشي.

وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ

او مه (بی حرمته کوئ!) هغه ساکنین (ذی روح) چه د کعبی هدیه وی (بی قلادی او نه هغه «هدیه» چه په غاړه ئی قلادی وی (او د کعبی په لوری بیولی کیږی)

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده چه له هغی څخه هغه طوق یا هار یا غاړکی یا غړوندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاړه کښی د علامی او نښی په ډول (طریقه) اچول کیږی خو د «هدی» حیوان پری وپیژندلی شی او له تعرض څخه مامون وی او لیدونکی ته د هسی عمل د کولو ترغیب هم وشی، قرآن کریم د دی شیانو تعظیم او حرمت باقی پریښود او د «هدی» او د هغی د علامو او نښو سره تعرض کول ئی ممنوع کړل.

وَلَا إِلَيْنَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بی عزته کوئ!) قصد کوونکی (ورتلونکی) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمری له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له (جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښی

تفسیر: په ظاهر کښی دغه ویاړ (فخر) یوازی د مسلمانانو دی. یعنی هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمری دپاره ځی، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښی ډبري (روړی) مه اچوئ! او رب (تکلیف) مه ورسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راتلل هم د دی آیت په عموم کښی داخل شی (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سیره سم د الله تعالیٰ د قرب او فضل او خوښی طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پخوا دی چه د ﴿إِنَّمَا الشُّرُكُونَ كَيْدٌ فَلَا يَقْرَأُوا السُّجْدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَلِيمِهِمْ هَذَا﴾ منادی کړی شوی وه.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسی (که مو خوښه وی)،

تفسیر: یعنی د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښی کړی شوی ؤ ، د احرام له اتمام نه وروسته پاتی نشو.

وَلَا يَجْرِمُكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

او نه دی باعث کری تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کری ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کری چه له خپله حده تیر شی او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په پرمېنی آیت کښی د الله تعالی له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نژدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدینې منورې څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام، او نه د «قلائت» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر څومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کری وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی غایه نه ؤ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په ځوښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندی ئی لاس پوری کری وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر اداری لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په ځوښ (جوش) راځی، او د خپل ځان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائل چه ښایی د خورا (ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واگی مو له لاس څخه خوشی نه شی. (دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی غایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقوی (پرهیزگاری)

کنشی او مه کوئ تاسی مرستی (مدد) یو تر بله پر گناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسیر: که کوم سری بالفرض د انتقام په څوښ (جوش) کنشی راشی او تیری وکړی نو د هغه د ممانعت تدبیر دا دی چه د مسلمانانو جماعت دی نه یوازی له ده سره په هغه ظلم او عدوان کنشی مرسته (مدد) ونه کړی، بلکه گرد (تول) سره دی لاس یو، او د نیکی او تقویٰ مظاهره دی وکړی! او د ده د زیادت او بی اعتدالی مخه دی ونیسی!

وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑤

او ویرېږئ تاسی له الله څخه بیشکه چه الله دیر سخت دی عذاب (د ده متخلفینو لره)

تفسیر: یعنی د حق پرستی او انصاف خوښولو او د گردو (تولو) ښو اخلاقو بیخ د پاک الله څخه ویره ده. او که د الله جل جلاله غنی ویره، او په نیکی کنشی تعاون او په بدی کنشی عدم تعاون نه وی، نو د عمومی عذاب د وقوع اندېښنه وه (اعاذنا الله منه)! څرنگه چه الله جل جلاله د هغو شیانو د بیان اراده وفرمایله، چه وعده ئی په «الا مايتلى» کنشی کړی شوی وه، نو دا آیت نازل شو

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنَازِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ
 اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا
 أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذَرَجَ عَلَى الصُّبِّ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا
 بِالْأَزْوَاجِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ

حرام کړی شوی دی پر تاسی (خوراک د) مردار (حيوان) او (د بهیدونکي) ویني او د غوښي د خنزیر او د هر هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه آواز کړی شوی وی بی له (نامه) د الله (د بل شی) په هغه باندی (د ذبحی په وخت کنشی) او د خپه کړی شوی او د کوتک (او د نورو) وهلی شوی او د

غورغیدلی (له پاسه ژوری ته) او د خیری شوی په وهلو د ښکر او د هغه چه (تری) خوړلی وی غناورانو مگر (روا دی) هغه چه حلال (بی) کریئ تاسی او (پکښی روح وی) ، او (حرام دی) هغه چه حلال کری شوی وی (په نامه د کوم ممنوعه غای یا شی) او دا چه تقسیم وکړئ تاسی په غشو د قمار سره ، دغه (تیر محرمات یا تقسیم یا تفاؤل په دی غشو سره گناه او) فسق دی،

تفسیر: یعنی حرام کری شوی دی پر تاسی دغه لس شیان

۱. «میتة» یا مرداره چه بی ذبھی مره شوی وی (بی له ماهی او ملخه) حرامه ده. «میتة» هغه واجب الذبح حیوان ته وایه شی، چه بی له حلاؤلو په خپل مرگ مړ شی، او وینه او غریزی حرارت ئی په غوښه کښی محتقن او جذب شوی پاتی شی، چه د هغه له سمیت او گندگی غنی خو راز (قسم) بدنی او دینی ضررونه پیدا کیږی. «ابن کثیر» ښایی د دی تعمیل د تنبیه فرمایلو له امله (وجی) له «میتة» څخه وروسته د وینی حرمت ذکر شو، وروسته د حیواناتو د یوی خاصی نوعی د (خنزیر) د تحریم ذکر وشو، چه د هغه بی انتهای نجاست خوړل ، او زیاته بی حیائی. عمومی شهرت لری، ښایی د هم دی امله (وجی) زمونږ حقه شریعت د وینی په شان (خنزیر) هم (نجس العین) مقرر کری دی د دغو دری واړو شیانو له ذکر څخه وروسته چه د دوی په وجود کښی مادی خبائثت او گندگی موندله کیږی، د بل یو قسم محرماتو ذکر فرمائی یعنی هغه حیوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طیب وی، مگر له حقیقی مالک او معنوی خبیثتن (مالک) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نیاز په ډول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی نو د هغه خوراک هم د نیت د خبائثت او د عقیدې د گندگی له امله (وجی) حرام دی. د کوم ساکن (ذی روح) او سا یوازی د هغه مالک او خالق په حکم او نامه اخیستله کیږی چه د هغه په حکم او اراده پری موت او حیات راځی. باقی (منخنقه) او نور غیر مذبوحه حیوانات ټول د میتی (مرداری) په حکم کښی داخل دی لکه چه د ﴿وَمَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عَلَيْنَا﴾ ﴿وَمَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عَلَيْنَا﴾ سره ملحق دی په جاهلیت کښی د دی گردو (ټولو) شیانو خوراک معتاد ؤ نو ځکه ئی په داسی تفصیل سره بیان وفرمایه

۲- د بهیدونکی وینی خوراک حرام دی لکه چه په (۸) جزء د الانعام په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع کښی ﴿دَمًا مِّنْهُنَّ﴾ راغلی دی.

۳- د خنزیر د غوښی خوراک حرام دی او د خنزیر د نورو گردو (ټولو) اجزاؤ څخه تر نوکانو او ویشتانو پوری هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دی.

۴- د هغه مذبوح خوراک حرام دی چه بی د الله تعالی له نامه څخه د بل چا نوم پری یاد کری شوی وی.

۵- د هغه مره خوراک حرام دی چه په خپه کیدلو سره ئی روح (سا) ختلی وی.

۶- د هغه مره خوراک حرام دی چه په کوتک یا په غونده تیږه (گته) چا وهلی وی.

- ۷- د هغه مړه خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښی.
- ۸- د هغه مړه خوراک حرام دی چه بل غوایی په ښکر سره وهلی وی.
- ۹- د هغه مړه خوراک حرام دی چه خورلی وی تری درندگانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی. (مگر هغه مړ له دی پنځو وارو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کری نو د هغه خوراک روا دی.)
- ۱۰) د هغه مړه خوراک حرام دی چه په هغو تیوو (کتو) ذبح کری شوی وی چه د «کعبی شریفی» نه گیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لږ څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکنی (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له گردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمی ته د نذر په ډول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښی د هغه ساکنی (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسوا په بل کوم ځای کښی د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیږی. (موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښی د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اگر که د ذبحی په وخت کښی له ژبی څخه «بسم الله، الله اکبر» هم وویل شی. سم له دی تقریر سره د «وماهل لغیر الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمه الله علیه
- ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْاَزْلَامَ﴾ = او حرام کری شوی دی دا چه تقسیم وکړئ تاسی د قمار په غشو (سره) ځینی مفسرین د «ازلام» ځنی د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښی د ذبحی غوښی او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاتری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمه الله علیه او نورو محققینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمی مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښی به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکړه پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښی د قریشو خورا (دیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرئی ربی» = حکم راکری دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ربی» = منع کری یم زه رب زما = هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اتکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښی څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرئی ربی» والا، غشی به ئی په لاس ورته، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار ځنی به تبتیدل، وعلیٰ هذا القیاس گواکی دا له بتانو ځنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ څرنگه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل، اوهام پرستی، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښی په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.

سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وینی او خنزیر او نورو دیرو خبیثو او گنده و شیانو د تحریم له سلسلی سره منسلک ، او دا ئی راضکاره کره چه د دوی معنوی او اعتقادی نجاست او خباثت ، د دی شیانو له پلیتی غنی لږ نه دی. لکه چه په یو بل آیت کښی د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرگندیږی.

الْيَوْمَ يَسْأَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

نن ورځ ناامیده شول هغه کسان چه کافران شوی دی له (ابطاله د) دین ستاسی نومه ویرېږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او ویرېږئ له مانه (چه ستاسی خالق یم)

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په ټولو څانگو او د هدایت د علومو د هری موضوع په متعلق کښی اصول او قواعد داسی مهېد ، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافی تفصیل او جامعیت سره منظم شوی و چه د اسلام پیروانو ته تر قیامت پوری د الهی قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بیخی د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه و پاتی شوی. د نبی کریم علیه وعلی آله و اصحابه افضل الصلوة والتسلیم د تعلیم او تربیی له اثره له الله منونکو ، سر محاروونکو، ځان پلورونکو هادیانو او معلمانو څخه داسی عظیم الشان فوځونه جوړ شوی وو چه شمیر ئی له زرگونو نه زیات وو او هر یو د قرآنی تعلیم مجسمه او نمونه وه .

مکه معظمه فتحه شوی وه ، اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سره له کاملی وفا له خپل الله جل و علا شانه سره خپل عهد او پیمان پوره کاوه هغه قوم چه د گنده او پلیتو غذاگانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو) ، له مادی او معنوی طبیاتو څخه خوند اخیستی و، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښی راسخ او ټینگ شوی و د گومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدې بیخی شلیدلی وی او شیطان د تل له پاره له دی څخه چه په جزیره العرب کښی ئی عبادت وشي بیخی مایوس شوی و نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿الْيَوْمَ يَسْأَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾

یعنی نن کفار له دی خبری څخه مایوس کړی شوی دی چه تاسی له خپل قیم دین څخه واپړی او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوری بوځی. یا د اسلامی دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښی وگرځوی. یا په دینی احکامو کښی د تحریف او تبدیل امیدونه ولری. نن تاسی ته یو کامل او مکمل دین دررسیدلی دی، چه وروسته په هغه کښی د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسی پوره شوی دی، چه وروسته له دی نه ستاسی له طرفه د هغه د ضائع کیدلو هیڅ اندیښنه نشته. پاک الله تر ابدې پوری هم دا د اسلام دین ستاسی دپاره غوره کړی دی، نو ځکه وروسته له دی نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کېښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو ځنی وویړیږی ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هوا د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی - څخه تل وویړیږی چه د ده په واک او اختیار کېښی ستاسی فلاح او نجات او گټه (فائده) او زیان دی. ځواکی په ﴿فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾ کېښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندېښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کېښی د الله جل و علا شانه ویره، او د تقویٰ شان موجود وی، له «الیوم» ځنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او ورپوری متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیگر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کېښی پوره صداقت، او په بیان کېښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کېښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کېښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم گنجائش پکښی له سره نشته

وَأَتِمَّتْ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له گردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم درېښلی دی. د روحانی غذاگانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمھیا کړی دی.

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کمر ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (دیر پاکبزه په تولو ادیانو کښی)،

تفسیر: یعنی له دی عالمگیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبیه: دغه ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ الآية - آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملی څخه یو نعمت دی. نو ځکه غینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کښی عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر گرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغی ورځی کښی چه دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفی او جمعی په ورځی د مازیگر په وخت په داسی حالت کښی نازل شو، چه د «عرفات» په میدان کښی د نبی کریم صلی الله علیه و علی آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوبښی په چپ چاپیر کښی له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راټول شوی وو، وروسته له دی نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځی په دنیا کښی تشریف درلود (لرلو).

فَمِنْ اضْطَرَّرَ فِي فَحْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

نو هر څوک چه اړ شو (خوراک د حرام شی ته) په سخته لوړه کښی حال دا چه نه وی مائل گناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا (چه نه ئی نیسی په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کښی هیڅ ډول (طریقه) تغییر او تبدیل نشی کیدی. هوا مضطر چه د لوړی او تندی له شدته بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شی وخورى، یا ئی وڅښی، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوری (وساتی)، په دی شرط چه د ضرورت له مقداره متجاوز نشی، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهربانی سره ورمعاف کړی. ځواکی هغه شی خو همغسی حرام پاتی دی، مگر هغه سړی چه د دی حرامو خوړونکی او څښونکی وی، د

الله تعالیٰ په نزد مجرم نه گناه کېږي دا هم د نعمت د اتمام یوه نوعه ده .

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلُوحِمْ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شی حلال کړی شوی دی دوی ته؟ ووايه حلال کړی شوی دی تاسی ته طيبات (پاک شيان)

تفسير: په پرمېي آيت کښي د حرامو شيانو بيان وشو. نو په طبيعي ډول (طريقه) سره داسي يو سؤال پيدا کېږي، چه حلال شيان کوم کوم دي؟ نو ځواب ئي ورکړ شو ، چه د حلالو دائره خو ډيره وسيعه ده ، هغه شيان پريږدي چه به هغو کښي ديني يا بدني نقصانونه دي، نور د دنيا ګرد (ټول) پاکيزه او ستره شيان حلال دي. څرنگه چه د ښکاري ساکښانو (ذی روحو) په نسبت ځينو خلکو په خصوصيت سره پوښتنی کړی وی، نو ځکه د دی آيت په راتلونکي برخه کښي ئي د هغه څه تفصيلات هم راښولي دي.

وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِ مُكَيِّبِينَ يَعْلَمُونَ نَهْنِ مِمَّا عَمَلَكُمْ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا آسَكَنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړی وی ورته تاسی له (ټولو اقسامو) ښکار کونکو (حيواناتو يا مرغانو) څخه چه ښوونه کوونکي اوسئ تاسی (په ښکار غځلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسی ورته له هغه نه چه ښوولی دی تاسی ته الله پس خورئ تاسی له هغه ښکاره چه نيولی وی تاسی ته (له انعامو او طیورو نه) او يادوئ تاسی نوم د الله په هغه (ښکاري حيوان کله چه ښکار ته ئي لېږئ!) (يا) او يادوئ تاسی نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کښي که ژوندي مو مينده کړ).

تفسير: د ښکاري سپي او باز او نورو ښکار کوونکو ساکښانو (ذی روحو) ښکار په دی شرطونو سره حلال دی

۱. د ښکار کوونکو ساکښ (ذی روح) ښه روږدي (عادت) کول، چه تعليم ئي موندلی وی.
۲. پر ښکار باندی خوشی کړ شی.
۳. په همغه طريقه سره تعليم ورکړی شوی وی، چه په شريعت کښي د اعتبار وړ (لائق) وی يعنی سپي او نورو ته داسی تعليم ورکړی شوی وی. چه ښکار ونيسي، او همغسې ئي خپل خاوند ته

ورودی، او وئی نه خوری، او باز ته داسی تعلیم ورکری شوی وی، چه د بلنی په وخت کښی خپل خاوند او بلونکی ته ژر بیرته ورشی که سپی ښکار په خپله وخورى یا باز چه په بلنه سره بیرته رانشی، نو داسی فهمېږی کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بیرته نه راځی او د ده په خوله نه کیږی نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئی کړی دی حضرت شاه صاحب د هم دی په نسبت لیکلی دی «کله چه هغه د بنیادم څخه خوی زده کړی دی، نو گواکى بنیادم هغه ښکار ذبح کړی دی.»

۴- د خوشی کولو په وخت کښی د الله تعالی نوم یاد کړ شی! یعنې بسم الله وویی! او ورخوشی ئی کړی، د دی څلورو واړو شرطونو تصریح خو په قرآنی نص کښی شوی ده.

۵- شرط چه زمونږ امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد معتبر دی هغه دی چه ښکاری ساکښ (ذی روح) هغه ښکار داسی زخمی کړی، چه تری وینه وبهیږی د دی په لوری د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادی په اعتبار مشعر دی که له دی شرطونو ځنی یو شرط هم مفقود شی، نو هغه ښکار چه ښکاری ساکښ (ذی روح) وژلی وی حرام دی. هواکه مر شوی نه وی او ذبح کړ شی. نو د ﴿وَمَا أَكَلِ الشَّيْءُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ﴾ په قاعدی سره به حلالیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

او ویرېږئ تاسی له الله بیشکه چه الله ډېر چابک دی حساب (د ده چه ډیر ژر د گردو (تولو) مخلوقاتو حساب خلاصوی)

تفسیر: یعنې په هر حالت کښی له الله تعالی څخه ویرېږئ! چه چیری د «طیبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شیانو د منتفع کیدلو په وخت کښی له شرعی حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنیادم په دنیوی لذاتو کښی دوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښی مشغول او بوخت (لگیا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافلېږی نو ځکه د تنبیه ضرورت پیدا شو چه الله تعالی له یاده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هیږئ! چه ژر رسیدونکی ده. د الله تعالی انعامات او ستاسی د شکر گزاری موازنه او د عزیز عمر د یوی یوی شیبی (ساعت) حساب هم کیدونکی دی.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَالٌ
لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَالٌ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ

مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَآ آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ
مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ ۝

نن ورغ حلال کړی شوی دی تاسی ته ټول طيبات (پاکيزه شيان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی میره - بی خاوند) پاک لمنی اصیلی ښځی له مومنانو ښځو څخه او پاک لمنی (بی میره - بی خاوند) اصیلی ښځی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکړی دغو (ښځو) ته مهورنه د دوی (ای میرونو) (خاوندانو) د نکاح د قید راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی یی تاسی نه زنا کوونکی (ښکاره) او نه نیوونکی د یارانو (په پټه سره)، او هر څوک چه کافر (منکر) شو په ایمان (او مؤمن به شیانو) پس په تحقیق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زیانکارانو غنی وی.

تفسیر: لکه چه نن کامل دین تاسی ته درکړی شوی دی، د دنیا گرد (ټول) طيبات او پاکيزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترته داسی حلال کړی شوی دی چه له سره به نه منسوخیږی دلته له «طعام» غنی مراد «ذبیحه» ده یعنی که کوم یهودی یا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده یهودی یا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکښ (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غیر الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بېل دی. په دی مقام کښی د ﴿وَطَعَامُكُمْ حَلَالٌ﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په ډول (طریقه) استطراداً وفرمایه. یعنی هغه چه په غځینو احادیثو کښی راغلی **لَا يَأْكُلُ طَعَامُكَ إِلَّا تَقَىٰ وَ دى** نه خوری خوراک ستا مگر پرهیزگار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهیزگارانو نورو ته ستاسی خواړه حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبیحی اجازه وشوه، نو د یوه موحد مسلم ذبیحه او خواړه به نورو ته ولی حرام وی؟ د (وَالْمَحْصَنَاتُ= پاک لمنی) دغه استحبابی قید ښائی چه له ترغیب له پاره وی. یعنی یوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی رومبی د ښځی عفت - او پاک لمنی او عصمت ته وگوری. او دا مطلب ئی نه دی چه

پرتة (علاوه) له پاک‌لمنی ځنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږي.

د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح ترل په شریعت کېږي جائز، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوه جزه د البقرة په (۲۲۱) آیت ۲۷ رکوع کېږي مو ﴿وَلَا تَكُونُوا الشُّرَكَاءَ لِلَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ أَشَدُّ حُبًّا﴾ ولوست، مگر دا خبره په یاد ولری چه زمونږ په زمانه کېږي «نصارى» عموماً په نامه «نصارى» پاتى دى په دى نصرانیانو کېږي زیاتره داسی کسان دى، چه نه پر کوم آسمانى کتاب قائلان دى، نه الله جل جلاله منى، نه رسول، نه مذهب لری، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی. لهذا د دوی په مذبحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږي، چه د حقیقی کتابیانو په ذبائحو او ښځو مرتب دى. دا خبره دى هم په نظر کېږي وی! چه د یوه شی د حلایدلو دا معنی ده، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجی اثرات او حالات داسی وی، چه له هغه حلال شی څخه په گټه (فائده) اخیستلو کېږي د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع کیږي بلکه په کفر کېږي د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی ځنی د گټی (فائده) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږي په موجوده زمانه کېږي له یهودو او نصاراؤ سره خوړل او څښل، او بى له ضرورته اختلاط او گډون کول او د دوی د ښځو په جال کېږي ځان بندول، هسی خطرناک او ویروونکى نتایج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دى. نو د داسی بدی. او بى دینى له اسبابو، او ذرائعو څخه هر ورو (خامخا) اجتناب په کار دى!

گواکى په دغه آیت کېږي دى لوری ته اشاره شوی ده چه نکاح یو ظاهری قید دى لیکن دا قید له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دى چه د هغه په طلب کېږي د څاروی په څیر انسانان د ازدواج سلسله له سته او بیخه باسی او بیخی ئی فنا او معدوم کول غواړی.

همغسی چه پومى ئی د ښځی د پاک لمنى ذکر و فرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایي چه پاک او عفیف دى اوسى! خو د هغو ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ أَشَدُّ حُبًّا﴾ مصداق شی چه په (۱۸) جزه د «النور» په (۲۶) آیت (۳) رکوع په آخره کېږي مذکور دى. له دغه احسان او پاک لمنى او ښه انسانى ژوندون له توصیې څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالى په نزد د نکاح غرض د بشرى عصمت د جوهر حفاظت او د انسانى عفت د مرغلری صیانت دى څو چه د تزویج مقصد پوره او د اجتماعى ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازى شهوت پرستى او هوا او هوس تری مقصود نه دى له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح ترلو اجازه شوی ده د هغه فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامى اخلاق د ښځی په زړه کېږي ځای ونیسی داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانى متاع له لاسه ویاسی او په سپیره ډاگ میدان کېږي کینی او د ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ مصداق شی. کله چه له کافری ښځی سره د دى فتنى احتمال قوی کیدی شی، نو ځکه د ﴿وَمَنْ كَفَرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ﴾ تحدید خورا (ډیر) مناسب او پر خپل ځای کېږي دى. دا زما خیال دى باقى حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو ځنی په دوه حکمو کېږي

مخصوص کرل چه دا یوازی په دنیا کښی دی او په آخرت کښی د هر کافر حال خراب دی، اگر که نیک عمل ئی هم کړی وی خو هغه نه قبلیری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه پاڅیرئ تاسی لمانځه ته (او بی اوداسه یی) نو وویښئ تاسی مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنگلو پوری (سره له څنگلو) او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو او (وویښئ تاسی) پښی خپلی تر پرکیو پوری (سره له پرکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدی امت باندی شوی دی د هغو د بیاناتو له آورېدلو څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکی مؤمن زړه د شکرگزاری او وفاداری. له اظهاره او جذباتو څخه ډکیری او په فطری ډول (طریقه) دا غواری چه د هغه حقیقی منعم په لوی دربار کښی لاس په نامه حاضر شی، او د عجز او نیاز وچولی (تندی) پر ځمکه ورته کیږدی او د خپل انتهای عبودیت او د عبودیت د امثال عملی ثبوت ورواندی کړی، نو ځکه د الله جل جلاله له جانب ارشاد وشو کله چه تاسی اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شی! یعنی لمانځه ته پاڅیری نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ! او بیا راشئ! د اوداسه له دی آیت څخه پخوا د هغو دنیوی لډاندو او طبیعی مرغویاتو ځنی د تمتع اجازه چه په رومبی آیت کښی ورکړی شوی ده (یعنی طبییات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پوری انسان له ملکوتی صفاتو څخه لری او بهیمی لوازمو سره نژدی کوونکی دی او ټول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له استعماله د لازمی نتیجی په ډول (طریقه) پیدا کیږی نو ځکه ئی وفرمایل کله چه له نفسانی مرغویاتو څخه راگرځئ! او زمونږ د دربار په لوری د راتلو قصد کوئ! نو رومبی د بهیمیت له اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسی په وجود کښی پیدا کیږی پاک او ستره شی! دا پاکي له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځی نه یوازی دا چه په اوداسه سره د مؤمن بدن پاک او صاف کیږی بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهی د کتابونو له ښوونی سره په اخلاص اودس کوی نو د اوداسه د اوبو له شاڅکو سره د ده گناهونه هم لری کېږی.

﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ کله چه پاڅیرئ تاسی لمانځه ته یعنی که له خوبه پاڅیرئ یا دنیوی مشاغلو ځنی لاس وباسئ او لمانځه ته ولاړ شی، نو رومبی اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دی

چه سری اودس ونه لری د دی آیت په آخر کښی د دی احکامونو هغه غرض او غایی څخه چه په ﴿وَلَكِنْ يُرِيدُ الْإِطْعَامُ﴾ کښی فرمایلی شوی دی معلومیږی چه د لاسونو، خولی، او نورو اعضاؤ د وینځلو وجوب د دی دپاره دی چه حق تعالی تاسی پاک کړی او په خپل دربار کښی تاسی ته ځای درکړی نو که دا پاکي لا له پخوا څخه حاصله وی او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مینځ کښی پېښ شوی نه وی نو د پاکو اندامونو د بیا پاکولو هیڅ ضرورت نیشته بلکه د هغه په ضروری کولو سره په «امت» باندی حرج پېښیږی چه د هغه نفی په ﴿مَّا يُرِيدُ اللَّهُ﴾ اِیْجَعَلْ عَلَیْكُمْ مِنْ حَرَجٍ کښی کړی شوی ده. هوا که زیات نظافت، نورانیت او نشاط حاصلولو دپاره نوی اودس وکړی شی نو مستحب دی، ښایی د هم دی له امله (وجی) په ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ﴾ کښی د کلام سیاق داسی ایښود شوی وی چه له هغه څخه هر ځلی د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت کښی د نوی اوداسه کولو ترغیب کیږی. ﴿وَأَسْجِدُوا لِلَّهِ﴾ او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو» یعنی لوند لاس پر سر باندی راکاږئ! له نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه په تول عمر کښی د ناصیی له مقداره لږ مسح نه ثابتیږی د ناصیی مقدار د سر د غلورمی برخی اندازی ته نژدی ده. مونږ حنفیان هم دی قدر «مسحی» ته فرض وایو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصیلاتو د تحریر دا موقع نه ده. ﴿وَأَنكَبُوا إِلَى الْكَعْبَةِ﴾ او وویښئ تاسی پښی خپلی تر پرکیو پوری «شیخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه لیکلو سره یوه نهایت لطیفه اشاره وکړه چه د «ارجلکم» معطوف علیه مغسولات دی. یعنی همغسی چه د مخ او د لاسونو د وینځلو حکم دی پښی دی هم تر پرکیو پوری وویښلی شی او د سر غوندی مسح ورته کافی نه ده لکه چه زمونی «اهل السنه والجماعة» پری اجماع کړی ده او له دیرو احادیثو څخه هم دا ثابته شوی ده چه که په پښو موزی نه وی نو وینځل ئی فرض دی. (مگر پر بوتونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهی کتابونو کښی مذکور دی مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر دری شپو او ورځو پوری مسح کول هم روا دی.)

وَأَن كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطَهَّرُوا

او که وئ تاسی جنبان (یعنی په جنابت کښی) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسیر: یعنی له جنابت څنی د پاکیدلو دپاره یوازی د هم دی غلورو واپو اعضاؤ وینځل او مسح کول کافی نه دی بلکه د بدن تولی سطحی ته تر هغو ځایونو پوری چه د اوبو رسونه ورته بی له ضرره ممکن وی د اوبو رسونه ضروری ده د هم دی له امله (وجی) مونږ احناف په غسل کښی مضمه او استنشق هم فرض بولو. یعنی په غسل کښی د خولی او پوزی وینځل ضروری گنو. حال دا چه په اوداسه کښی د هغو وینځل فرض نه بلکه سنت دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ
أَوْ لَسْتُمْ بِالنِّسَاءِ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ط

او که وئ تاسی مریضان (رنخوران او اوبه درته مضرى وى) یا په سفر «کښى وئ» یا راغی یو له تاسی له غحایه د بولو څخه (یعنی بى اودسه شوئ) یا جماع وکړئ تاسی له بشغو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه نو قصد وکړئ تاسی د خاورى پاکی نو (ووهی لاسونه دوه ځلې پر ځمکه او) ومیشئ تاسی (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغی (خاورى) څخه،

تفسیر: یعنی که تاسی ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وى، یا اوبو ته ورتلی نشئ! یا په مسافری کښی د کفایت په اندازه اوبه ونه مومئ! یا مثلاً څوک د حاجت له قضاء څخه راشی او اودس کولو ته ئی ضرورت پېښ شى یا د جنابت له وجی د غسل حاجت ورته پېښ شى، مگر له کومى وجی د اوبو په حصول یا استعمال قادر نه وى (یعنی یا تری یوه کروه لری وى یا د دښمن یا د غلو یا د لیوانو ویره وى یا د کوهی بوکه او رسع. نه وى یا اوبه خرڅیږی او پیسی نه وى، نو په دى صورتونو کښی د اوداسه یا د غسل په غحای دی تیمم وکړی) د اوداسه او غسل په تیمم کښی هیڅ فرق نشته، ځکه د تیمم له مشروعیت څخه چه کوم غرض دی هغه په هر صورت کښی په یو شان حاصلیږی د تیمم اسرار او مسائل او د دى آیت تفسیر په (٥) جزء د النساء په (٤٣) آیت (٧) رکوع کښی مفصل بیان شوى دى.

تنبیه: ﴿أَوَلَسْتُمْ بِالنِّسَاءِ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوى ده، د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او ابو موسیٰ اشعری رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه هم هغه سکوتاً منلی ده. (کمافی البخاری) مغفور شیخ الهند د ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ په ترجمه کښی د «قصد وکړئ!» په ویلو سره دى ته اشاره کړی ده چه د اصلی لغت په اعتبار د تیمم په معنی کښی قصد معتبر دى او هم دى لغوی معنی په مناسبت په شرعى تیمم کښی هم قصد یعنی د علماؤ له خوا نیت فرض او ضرورى امر گنللى شوى دى.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ

اراده نه لری الله (د تطهیر په دى تکلیف کښی پر تاسی دا) چه مقرر کړی

پر تاسی شه حرج (تنگوالی یا سختی)

تفسیر: ځکه په هغو احداثو او بی اودسیو کېنې چې کثیر الوقوع دی، د گرد بدن وینځل ئی ضروری ونه فرمایل، او یوازې د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئی فرض کړل ځکه چې د اکثر و متمدنو هیوادونو اوسیدونکي د دغو اندامونو په بریند پریښودلو کېنې هېڅ اندېښنه او مضائقه نه کوی تر څو له هغوی ځنې کومه تنگی او دقت پېښ نشی. هوا د «حدث اکبر» یعنی «جنابت» د ازالی دپاره چې کله کله پېښیږی، او په دغه حالت کېنې د نفس وینځل او د ملکوتی صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لری نو د گرد (تول) بدن وینځل ئی فرض کړل. بیا ئی په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کېنې لږ شه آسانی وفرمایله اول ئی د اوبو په ځای «خاواره» مطهره پاک کوونکي وگرځوله او بل ئی د اوداسه په اعضاو کېنې تخفیف وکړ یعنی د سر مسح ئی بیخي ساقطه کړه، او ښائی چې د پښو مسح ئی د دی له امله (وجی) ساقطه کړی وی، چې پښی عموماً په خاورو کېنې یا خاورو ته نژدی وی، او د بدن د گردو (تولو) اعضاو په نسبت په گرد او غبار سره د پښو ککړیدل ډیر زیات وی، نو پر پښو باندې په خاورو سپړه لاس تیرول، تحصیل د حاصل دی. پاتی شوی دوه عضوی لاس - او مخ چې د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږی.

وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتَمَّ نِعْمَتُهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ④

او لیکن اراده لری (الله د دی) چې پاک کړی تاسی (له صوری او معنوی پلیتی نه) او د دی لپاره چې پوره کړی «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دی چې تاسی شکر گزار شی!

تفسیر: ځکه چې الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکي خوښوی (نو ځکه ئی په عبادت کېنې چې د تقرب سبب دی، پاکي شرط کړی ده) په رومینو رکوع کېنې د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چې د هغو له اوریدلو ځنې د بنده په زړه کېنې ځوښ (جوش) پیدا کیږی چې د هغه حقیقی منعم بندگی ته فوراً قیام وکړی نو همغه ئی وروښوده ای مؤمنانو! کله چې زمونږ په لوری راغئ! نو په کومی طریقی سره به خپل ځانونه پاکوئ؟! او راغئ به؟! دا ښوونه هم فی حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهری بدن باندې له اوبو تیرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطنی پاکي ورکول بل نعمت دی، بنده لا د رومینو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ، چې په دی نویو نعمتونو فائز شو، نو ځکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

تَشْكُرُونَ ﴿ یعنی د پخوانیو نعمتو له یادولو څخه پخوا د دی جدیدو نعمتونو شکر ښائی اداء کړئ اچۀ د اوداسه د احکامو په ضمن کښی پر تاسی شوی دی. ښائی د هم دی ﴿ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ څخه حضرت بلال د «تحية الوضوء» سراغ لگولی وی. د دی منځنی نعمت په شکریه باندی د متوجه کولو څخه وروسته د پرومبنی آیت د هغو پخوانیو نعمتونو او لویو احسانونو ذکر اجمالاً بیا را په یادوی، چه د هغو د شکرگزاری له پاره ښائی چه بنده د خپل مولیٰ په حضور کښی ودرېږی لکه چه داسی فرمائی

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۴﴾

او یاد کړئ تاسی نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسی (چه اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالی کړی دی (الله) له تاسی سره په هغه سره کله چه وویل تاسی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او وویږئ له الله (په هیرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کښی) بیشکه چه الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آیت ۴۰ رکوع کښی ئی د مؤمنانو له ژبی څخه نقل فرمایلی ؤ، ﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ کله چه اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کاوه، په دی وخت کښی ئی هم داسی اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسی هره خبره اورو. او منو ئی برابره ده چه هغه څمونږ له طبیعت سره موافقه وی او که مخالفه.» دا خو عمومی عهد ؤ وروسته له دی اسلام د ځینو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصی عهد هم له دوی ځنی اخیست کیده. ګواکي د (الانعام) د سورت په شروع کښی چه ﴿أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ ئی فرمایلی ؤ. ورسته له هغه د زیاتو احساناتو ذکر ئی وفرمایه، چه د هغو له اوریدلو څخه د ایفاء بالعهد لا ترغیب کیږی. بیا ئی همغه اصلی سبق را په یاد کړ. (ځینی وائی چه له دغه عهد څخه د لیلة العقبه یا بیعة الرضوان عهد مراد دی.)

یو شریف او حیا دار سری باید د خپل لوی منعم په مخ کښی سر ښکته کړی ! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزیدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسی ده چه بنده دی د حقیقی منعم د فرمان بیخی تابع شی، خصوصاً چه په خپله ژبه ئی د اطاعت او وفاداری پوخ عهد او اقرار هم کړی وی. امکان لری چه سری د الله تعالیٰ د زیاتی مهربانی له لیدلو څخه مغرور شی، او د الله

تعالیٰ د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار څه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایلی «تل له الله تعالیٰ څخه وویریئ!» چه هغه د سترگو په رپ کښی دغه گرد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی - او د ناشکری - او بد عهدی - په سزا کښی ډېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالیٰ په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری څرگند کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او ریا یا د زړه په نیاز باندی په ښه ډول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ ووايو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسع تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسع تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په رومنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالیٰ د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم راکړی ؤ. دلته دا راښی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رڼه له دوی ځنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالیٰ بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ! او د هغه ریښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورښولو ته هر وقت ملاتړلی اوسع او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته درورسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شی! او د الله تعالیٰ د حقوقو له اداء کولو سره، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جدوجهد او اهتمام وکړئ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (٥) جزء د «النساء» په (١٣٥) آیت (٢٠) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «الله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د «حقوق الله» تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «الله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دشمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو ځکه هلته له گردو (تولو) غنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ آلَا تَعْدِلُوا

او نه دی باعث کړی تاسی دشمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف به ونه کړئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفریطه همغسی معامله وکړئ چه هغه واقعی د هغی وړ (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله ښائی داسی سمه او برابره وی چه نه خورا (دیر) زیاته دوستی او نه خورا (دیر) سخته دشمنی وکولی شی چه د هغی یوه پله درنه کړی.

إِعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ

عدل (انصاف) وکړی تاسی!، هم دا (عدل) دیر نژدی دی تقوی (پرهیز کاري) ته

تفسیر: «تقوی» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنی (ساتنی) غنی حاصلیږی چه شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیږی. د «تقوی» د تحصیل نژدی او لری اسباب دیر دی. مگرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقوی» له اسبابو او معداتو غنی شمیرلی شی! لیکن معلومیږی چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دشمنه سره یو شان معامله کول. او د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقوی» د حصول د خورا (دیر) مؤثرو او د دیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی ځکه ﴿أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ﴾ وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقوی» ته دیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقوی» کیفیت دیر ژر حاصلیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

او وویږیئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی داسی عدل او انصاف و کړئ! چه مخه ئی هیڅ ډول (طریقه) دوستی یا دښمنی نشی نیولی. او د هغه له غوره کولو غنی انسان په آسانی سره متقی کیدی شی د «تقوی» د حصول یوازنی لار د الله تعالی ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی. او دا خوف د ﴿إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَأْتِي الْعَمَلُونَ﴾ په مضمون کښی له خو شو څلی تفکر او مراقبت کولو غنی پیدا کیدی کله چه د کوم مؤمن په زړه کښی دا یقین مستحضر شی، چه زما هیڅ پت او ښکاره حرکت او خبره له حق تعالی څخه نه ده پته. نو د هغه په زړه کښی د الله جل جلاله له ویری اضطراب او ریږدینده پیدا کېږی، او د هغی نتیجه به داسی شی چه دی به په گردو (تولو) معاملو کښی د عدل او انصاف لاره غوره کړی. او د الله تعالی د احکامو په امتثال کښی به لکه یو خاص مریی تیار ودریږی بیا په نتیجه کښی ده ته همغه نتیجه او ثمره ور په برخه کېږی، چه د هغه بیان په هم دغه راتلونکی آیت کښی راځی چه اوس ئی مونږ داسی لولو

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ۙ ۹

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه د دی چه مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډېر لوی (په جنت کښی)

تفسیر: یعنی نه یوازې دا چه د هغوی هغه قصور به وروښو چه د بشریت په اقتضاء له هغوی ځنی صادیریږی بلکه عظیم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمایو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ۙ ۱۰

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتو زموږ ته هم دغه کسان دی صاحبان (ملگری د اور) د دوزخ.

تفسیر: د پخوانی دلی په مقابل کښی د هغی دلی د سزا ذکر کاوه شی، چه د قرآن کریم صاف او صریح حقائق ئی دروغ بللی دی، یا ئی د هغو دلائلو او علایمو تکذیب کړی دی چه د حق، رښتیا او د پاک خدای جل جلاله لوری ته لار ښوونه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا
إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ٥

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کړئ تاسی احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد وکړ یوه قوم د دی چه راوغځوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مړه کړی) نو منع کړل لاسونه د دوی له تاسی څخه، او وویږیږئ تاسی (په هیږولو د نعمتونو کښی) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکړی مؤمنان (چه الله کافی دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو ځنی وروسته خصوصی احسانات هم را په یادوی. یعنی د مکي معظمی قریشو او د دوی مددگارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته ربرونه (تکلیفونه) ورپیښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی ډیری پښی او لاسونه وهل. مگر د الله تعالیٰ فضل او رحمت د دوی د هغو چلونو او فریبونو مخه ونیوله نو ښائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او تیری ځنی محفوظ وساتی! او د انتقام په ځوبښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه کاره نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکړ شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ ځکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو ځنی د مسلمانانو په خلاف د شریانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د هغه ازاله ئی په ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا (ډیر) لوی سیاست «تقوی» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدل او پری توکل کول دی له الله جل جلاله ځنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه سره خپله معامله صافه ولرئ! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کړی دی، خپله ټینګه علاقه او پوره وفاداری ورښکاره کړئ! بیا نو لله الحمد له هیچا - او له هیڅ لوری - هیڅ یوه خطرې مونږ ته نشته. په ورستنی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایي چه هغه له الله تعالیٰ څخه بی ویری شوی ؤ، بد عهدی - او غداری - ئی کړی وی، او په پای (آخر) کښی په ډیرو بدو ډولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

او خامخا په تحقيق اخيستی ده الله وعده محکمه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب نه)

تفسیر: دا یوازی د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت خصوصیت نه دی، بلکه له نورو امتو ځنی ئی هم داسی عهد اخيستی دی.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ
لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ
بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ⑫

او ولېېل (مقرر کړل) مونږ له دوی نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوی په وفا د وعدی سره) او وفرمایل الله (اسرائیلو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت سره،) (او وی فرمایل قسم دی) خامخاکه قائم کړئ تاسی (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو لمونځ او ورکړئ تاسی زکوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ایمان راوړئ (یقین وکړی) تاسی په رسولانو زما او مدد (او تعظیم) وکړئ تاسی د دوی او قرض ورکړئ تاسی الله ته قرض نیک (ښه ورکړه بی منته بی احسانه بی ضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لری به کرم زه هرو مرو (خامخا) له تاسی څخه ګناهونه ستاسی او خامخا داخل به کرم هرو مرو (خامخا) زه تاسی (هسسی) جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانپو د) هغو ویالی، نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی (وعدی) له تاسی نه نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: د بنی اسرائیلو له (١٢) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ علیه وعلی نبینا السلام والصلوة غوره کړی وو چه مفسرینو د دوی نومونه هم له (تورات) څخه نقل کړی دی نو پر دوی باندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم باندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کړی وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «ليلة العقیبه» کښی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس بیعت وکړ، نو له دوی څنی هم (١٢) نقیبان غوره شوی وو، او هم دی (١٢) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت وکړ د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په یوه حدیث کښی چه په محمدی امت کښی د (١٢) خلیفگانو پخوا ویل کړی شوی دی، د هغو شمیر د بنی اسرائیلو د نقیبانو له شمیر سره موافق دی. مفسرینو له تورات څنی نقل کړی دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمعیل علیه السلام ته فرمایلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (١٢) سرداران پیدا کوم غالباً دا به همغه (١٢) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی شوی دی. یا خو دا د ﴿إِنِّي مَعَكُمْ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائیلو دوولسو سردارانو ته دی. یعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمایت او امداد له تاسی سره دی. یا گردو (تولو) بنی اسرائیلو ته دی چه زه له تاسی سره یم. یعنی هیڅ وخت ما له خپل ځانه لرې مه گڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پټه یا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی گورم او اورم یی. نو ځکه هر شی چه کوئ! ښایی چه په پوهه او هوښیاری سره ئی وکړئ! ﴿وَأَمَّا بَرُّكُمْ وَحَقُّكُمْ﴾ او ایمان راوړئ یقین وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظیم وکړئ تاسی د دوی) یعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه وروسته راځی. د هغوی د تولو تصدیق او د زړه له کومی د دوی تعظیم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ. ﴿وَأَقْرَضُكُمْ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله (ته) یعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دین له قرض ورکولو څخه مراد دا دی چه د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسې چه قرض ورکوونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بیرته وررسیږی او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه گرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکړی شوی مال څنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لږ او نه ورک کیږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجبی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کړی ده چه هغه شی به سره له دیری گټی (فائدی) در ورسوی ﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ پور (قرض) نیک ښه ورکړه بی منته، بی احسانه بی ضرره د زړه له اخلاصه) له نیک څنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغیو شیانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو څخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿لَا تَزَالُ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ نو خامخا لری به کرم له تاسی خخه گناهونه ستاسی) یعنی کله چه نیکی دیری شی بدی بدلوی او محوه کوی یی. کله چه انسان د الله تعالی د عهد په پوره کولو کښی زیار باسی (محنت کوی) او کوښښ کوی نو حق تعالی تری نوری کمزوری او نیمگرتیاوی لری کوی. او د خپلی خوښی او قرب په مقام کښی ورته غای ورکوی.

﴿فَمَنْ كَفَرَ﴾ الآية - نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی وعدی له تاسی نو په تحقیق ورکه کړی نی ده سمه صافه لاره د حق یعنی له هسی صاف او پاخه عهد او پیمان خخه وروسته هم که څوک د الله تعالی په عهد وفا ونه کړی، او غدر او خیانت ته ملا وتړی، نو وپوهیږئ چه ده د کامیابی او د نجات سمه لاره ورکه کړی ده او معلومه نه ده چه دی به د هلاکت په کومه کنده کښی ولویږی پر کومو شیانو باندی چه له بنی اسرأئیلو غنی د عهد اخیستلو ذکر دلته شوی دی، هغه دا شیان دی د لمانځه او زکوٰۃ اداء کول. پر انبیاءو باندی ایمان راوړل. په خپلو مالو او ځانو له انبیاءو علیهم السلام سره مرسته (مدد) کول په دغو کښی اول بدنی عبادت دی. دوهم مالی عبادت دی. دریم د زړه او د خولی عبادت دی. څلورم عبادت، فی الحقیقت د دریم عبادت اخلاقی تکمیل دی. ګواکي د دی شیانو په تذکر سره ئی دغی لوری ته اشاره فرمایلی ده، چه په ځان او په مال، په قلب او قالب او په هر شی سره د الله تعالی د اطاعت او له ده سره د وفا شعار اظهار وکړئ! لیکن بنی اسرأئیلو په خپله خوښه او اختیار په پرله پسې دول (طریقه) د عهدونو په ماتولو شروع وکړه او په خپل هېڅ یو قول او اقرار باندی ټینگ ونه دریدل او له دی عهد ماتولو غنی کومه نتیجه چه راڅرګنده شوی ده د هغی بیان په دغه آیت کښی فرمائی چه

فَبَا نَقُضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکی وعدی خپلی لعنت وکړ مونږ پر دوی او گرځولی دی مونږ زېږونه د دوی سخت (چه هېڅ پند نه آخلی) چه اړوی (لری کوی) دوی کلمی (د تورات مخصوصاً محمدی نعت) له ځایونو خپلو (او په خپلی ناپاکی مدعا ئی اړوی) او هیره کړی ده دوی (غته) برخه اخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره (په تورات کښی چه هغه متابعت د محمد ؤ) او همیشه به ئی ته (ای محمده!) چه خبریږی په کوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مگر لږ (کسان) له دوی نه نو عفو وکړه «ای محمد!» له دوی نه او مخ وگرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوښوی احسان کونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کیښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿فَيَمَاقُضُهُمْ دِيْنَهُمْ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسیاتو مرتبول څرنګه چه د الله تعالیٰ کار ؤ نو په دی لحاظ د ﴿وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسٍ﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿يُخْرِفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا) یعنی د الله تعالیٰ په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه ګرد (تول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپایی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿وَسَوَّاهُنَّ﴾ الآية - او هیره کړی ده کتابیانو غټه نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته) یعنی لازم خو دا ؤ چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو ځنی فائدی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتګ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مګر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا ګرد (تول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخي ئی هم ورکړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکي «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی - ۱- «ملعونیت» ۲- «قسوة القلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ ممسوخ شو، تر دی چه له نهایت بېباکی او بدعقلی ځنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبولولو او له پند ځنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَلْقٍ مِنْهُمْ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه) یعنی د دوی د دغابازی او خیانتکاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغابازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبر یوئ. (په - خائنة - کښی «ة» له پاره د مبالغی ده لکه علامه او نسابه کښی.)
 ﴿الْأَقْلِيلَ مِنْهُمْ﴾: مکر لو کسان له دوی نه چه هغوی خیانت نه دی کړی او نه ئی کوی لکه
 عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کښی داخل شوی دی رضی الله تعالیٰ عنهم.
 ﴿قَاعَفَ عَنْهُمْ﴾ (الآية - نو عفو وکړه! ای محمده له دوی نه.) یعنی کله چه د هغوی پخوانی
 عادت هم دا دی نو له داسی خلقو سره په هره جزئی خبره کښی د لکیدلو او د هغوی د
 خیانت د پردو لری کولو او شلولو ته هیڅ ضرورت نشته - دوی پریږدئ او تری تیر شی! او د
 دوی د خرابی بدل په عفو او احسان سره اداء کړئ! گوندی چه له دی غنی لو څه متاثر شی.
 قتاده او نورو رحمة الله علیهم ویلی دی چه دا آیت په ﴿قَالُوا الَّذِينَ لَأُوْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا يَوْمِ
 الْآخِرِ﴾ (الآية - سره منسوخ شوی دی. مگر دی ته هیڅ حاجت نشته ځکه د قتال له حکمه دا نه
 لارمیری چه په هیڅ وخت او هیڅ موقع کښی دی هم د داسی قوم په مقابله کښی له عفو او
 اغماض او تالیف القلوب او تیریدلو غنی کار وانخیست شی. (بیضاوی وائی چه عفو او صفح
 مشروط دی په دی شرط سره چه دوی توبه ویاسی او ایمان راوړی یا صلح وکړی او جزیه ومنی،
 نو په دی تقدیر نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سیف په آیت
 سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا
 ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ
 الْقِيَمَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٣﴾

او غینو له هغو کسانو غنی چه وایی دوی بیشکه مونږ نصرانیان یو اخیستی
 ؤ مونږ محکم عهد د دوی نو هیره کړه دوی (غته) برخه آخیستل له هغه شی
 چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منع د دوی
 کښی عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) تر ورځی د قیامته پوری او ژر به
 خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی (واخذنا من النصاری میثاقهم کما اخذنا ممن قبلهم) د نصاری د کلمی
 مأخذ یا خو «نصر» دی چه معنی ئی مدد کول دی. یا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په
 شام کښی د هغی قریبی نوم دی چه هلته مسیح علیه السلام هستوگنه درلوده (لرله)، نو ځکه ورته
 نصری مسیح علیه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئی «نصری» بلل گواکی دوی د
 دی خبری مدعیان وو چه مونږ د الله تعالیٰ د حق دین او د انبیاءو علیهم السلام رښتینی حامیان

او ناصران یو! او د ناصری مسیح له متابعانو ځنی یو. د ژبی د دعوی او ظاهری افتخار سره سره هغه لاره چه دوی د دین په چارو کښی غوره کړی وه په آینده کښی به ذکر شی.

﴿اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ﴾ الآية - اخیستی و مونږ محکم عهد له نصرانیانو نه هم په انجیل کښی چه هغه د محمد صلی الله علیه وسلم متابعت و) یعنی د یهودانو په شان له دوی ځنی هم کلک عهد اخیستلی شوی لیکن دوی هم په عهد ماتولو او بی وفایی کښی له خپلو پخوانیو څخه هیڅ کم نه وو. دوی هم له هغو ښو پندونو ځنی هیڅ یوه فائده وانخیسته چه پر هغو ابدی فلاح او نجات مرتب و بلکه په «انجیل - بائبل» کښی ئی د نصائحو هغه برخه بیخی پری نشوده چه فی الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلی الله علیه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احکام ونه منل).

﴿فَاَعْرَضْنَا﴾ الآية - نو واپاوه مونږ په منځ د دوی کښی عداوت ، دښمنی او بغض کینه) یعنی د نصرانیانو په منځ کښی یا د یهودو او ناصری و په منځ کښی به تل تر تله جگری او عداوتونه قائمپری. او د اسمانی تعلیماتو له ضایع کولو او هیرولو ځنی کومه نتیجه چه پېښیدونکی وه هغه پېښه شوه. یعنی کله چه د الله تعالی د وحی اصله رڼا (رنرا) له هغوی سره پاتی نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تیارو کښی یو له بله سره ولگیدل. مذهب هغوی ته پاتی نشو، ولی مذهبی جگری تر اوسه پوری پاتی دی. په دوی کښی په شلهاو فرقی پیدا شوی دی، چه دوی گردی (تولی) په تیارو کښی یو له بلی سره نښتی دی. هم دا د فرقه واری تصادم چه بالاخره د دوی په منځ کښی په خورا (دیر) سختو عداوتونو او کینو سره منتهی شو. په دی خبره کښی د شېبی ځای نشته چه نن د مسلمانانو په منځ کښی هم بیحده تفرق او تشتت او مذهبی تصادم شته، لیکن څرنګه چه له مونږ سره د الله تعالی وحی او اسمانی قانون الله الحمد بی له زیاده او نقصانه محفوظ شته، نو ځکه سره له دومره اختلافاتو بیا هم د مسلمانانو یو لوی جماعت د حق او صداقت پر مرکز برابر قائم پاتی دی او پاتی به وی. بالعکس د یهودو او ناصری و اختلافونه یا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن کاتولیک» او د نورو فرقو یو له بله سره په مخالفت کښی هیڅ یوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لویه لاره نه ده روانه او نه به د قیامت تر ورځی پوری هم په سمه لاره روانه شی، ځکه چه دوی د الله تعالی د وحی هغه رڼا (رنرا) د خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو په سبب له لاسه ایستلی ده چه بی له هغه هیڅ یوه انسان ته د الله تعالی او د ده د قوانینو صحیح معرفت په لاس نشی ورتلی. اوس تر هغه پوری چه دوی د هغه محرف «انجیل بائیل» په لمن منګولی لګولی وی محاله ده چه تر قیامته پوری به هم دوی د ړندو او محض بی‌اصولو اختلافاتو او فرقواری د بغض او عناد له ظلمته ووځی او د حقانیت لاره وموندلی شی او د ابدی نجات پر لویه لاره لاړ شی. باقی هغه کسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عیسویت» پوری مسخری کوی او ملنډی وهی او له هغه څخه توکی جوړوی او هغه کسان چه د «مسیحیت» لفظ یا موجوده «انجیل بائیل» ئی محض د څو سیاسی ضرورتونو له پاره پریښی دی په دی آیت کښی د هغو ناصری و ذکر نشته، او که ومنل شی چه هغوی هم د دی آیت لاندی داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کې یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کېښول، او مکر او حیلي چلول او ښکاره محاربه هم د پوهانو له نظره پټ نه دی. ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ تر ورځې د قیامت پورې یعنی څو دوی پاتې وی (د آراءو د تفرقی او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسې لویدلی وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کې موجود وی.

دلته د «تر قیامته» لفظ داسې دی لکه چه په محاورو کې ویل کیږي «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلي» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتې وی او په هغه کار کې به بوخت (مشغول) وی. مراد ئی دا دی چه که تر قیامته پورې هم ژوندی پاتې شی له دی کار څخه لاس نه اخلی نو په دی تقدیر په آیت کې د ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږي چه د یهودو او نصاریٰ وجود به تر قیامته پورې پاتې وی. لکه چه زمونږ په زمانه کې ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کې لیکلی دی. ﴿وَسَوْفَ يُعْطِيهِمُ اللَّهُ﴾ الآية - او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله به هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی په آخرت کې به په ښه ډول (طریقه) سره او په دنیا کې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ور معلومه شی (چه کول به ئی له خیانت او د نعت له اخفاء، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوی دوی ته).

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

ای اهل د کتابو ! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وی تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوی (تیریری) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا گردو (تولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ، چه د ده د راتگ بشارت ستاسی په کتابونو کې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئی تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتې وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبری چه تاسی پټولی او تغیر او تبدیل مو پکښی کاوه له هغو څخه گردی (تولی) ضروری خبری هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهري کړی دی او له هغو خبرو څنی تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتی او یا په اظهار کښی ئی څه مصلحت نه و.

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ۝ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ
مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيَهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله غنی نور رڼا (رنرا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتی ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا) (رنرا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق)، خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید).

تفسیر: ښایی د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الهی وحی رڼا (رنرا) ضایع کړی ده او د اهو او آراو په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کڼدو کښی لویدلی او په داسی تیلما تیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی، نو ای محمده صلی الله علیه وسلم ووايه دوی ته چه د الله تعالی په ډیری زوروری رڼا (رنرا) سره گرد (تول) جهان روڼ شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رڼا (رنرا) کښی د الله تعالی د رضاء او خوښی حاصلولو پسې شی! چه د سلامتی گردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومغ! او له تیارو غځنی به وځی! په دغه رڼا (رنرا) کښی به بی له ربره (مصیبت) او تکلیفه تللی شی! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یی د هغه په لار ښوونی او لاس نیونی سره به ﴿الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ﴾ بی تکلیفه طی کولی شی!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسير: يعنى الله بى له مسيح عليه السلام خنجه كوم بل شى نه دى (معاذ الله) وائى چه په نصرانيانو كښى دا د «يعقوبيه ؤ» د فرقى عقیده ده چه د دوى په نزد د مسيح عليه السلام په قالب كښى الله تعالى حلول كړى دى (معاذ الله) يا داسى ويلى شى كله چه «نصارى» د حضرت مسيح عليه السلام په نسبت د «الوھيت» قائلان دى او ورسره په خپلو ژبو د توحيد اقرار هم كوى، يعنى وائى چه الله جل جلاله يو دى، نو د دى دواړو دعوؤ لازمى نتيجه دا دى چه د دوى په نزد ما سوا له مسيح عليه السلام بل خداى نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخيست شى د دى عقيدى د كفر په تصريح كښى هيڅ شبهه نشى كيدى.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ووايه (اى محمده لدغو نصرانيانو ته) نو څوك به مالک شى (د منعى) له الله ځنى د يوه شى؟ كه اراده وفرمايى (الله) د دى چه هلاك كړى مسيح زوى د مريمى او مور د ده او هومره خلق چه په ځمكه كښى دى گرد (تول) سره تول (بلكه هيڅوك ئى نشى كولى!)

تفسير: يعنى فرض كړئ كه قادر او قهار الله جل جلاله داسى اراده وفرمائى چه حضرت مسيح عليه السلام او بوى مريم او گرد (تول) وړاندنى او وروستنى د ځمكى اوسيدونكى سره يو ځاى كړى او په يوه شيبه (يو ساعت) كښى گرد (تول) سره مړه كړى، نو هم دا تاسى وبښئ! چه څوك به ئى د ارادى مخه ونیولې شى؟ يعنى كه له ازله تر ابده پورې گرد (تول) انسانان هم سره فرضاً تول كړل شى، او الله جل جلاله په يوه آن كښى د دوى د هلاكولو اراده وفرمائى نو د دوى گرد (تول) اجتماعى قوت هم د الله تعالى د ارادى مخه د لږ وخت له پاره هم نشى ځنډولى (ملتوى كولى)، ځكه چه د مخلوقاتو محدود او وركړى شوى قوت او قدرت د الله تعالى د لامحدوده او ذاتى قوت او قدرت په مقابل كښى داسى پوره عاجز او لاشى دى چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف كوى چه د دوى په رد كښى دا خطاب كيږي، بلكه په خپله مسيح ابن مريم عليه السلام هم چه هغه خلق ئى خداى بولى هم په دى باندې معترف دى لكه چه د «مرقس» په «انجيل» كښى د حضرت مسيح عليه السلام دا مقوله موجوده ده «اى پلاره! هر شى ستا تر قدرت لاندې دى. ته له مانه دا (د موت) جام واړه وه! نه په دى شان چه زه ئى غواړم. بلكه په هغه ډول (طريقه) چه ستا اراده ده.» نو كله چه هغه حضرت مسيح عليه السلام چه تاسى ئى خداى بولى او د هغه ماجده والده صديقه بى مريمه چه ستاسى په زعم د خداى مور ده. كه دا دواړه هم سره له گردو (تولو) هغو كسانو چه د ځمكى په سر هستوگنه لري، يو ځاى شى د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کېنې عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اټکل وکړئ!، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول شوومه گستاخی او سپین سترگی توب وی؟

د آیت په دی تقریر کېنې مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مگر د «جمیعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جمیعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کېنې د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمه الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوینا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوینا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د گردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوینا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایي نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.

هغه کیږی چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کېنې بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایي چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کېنې د انبیاءو علیهم السلام په حق کېنې داسی ارشاد فرمایي څو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندگی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وږ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وگرځی.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يُخْلُقُ مَا يَشَاءُ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کېنې دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایي د (پیدا کولو بی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمایي هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له موره او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له موره او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَاللّٰهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤﴾

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایي) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او بی له والدینو ئی هم پیدا کوی)

تفسیر: د هیچا زور د الله جل جلاله په مقابل کښی نه چلیږی، گرد(تول) ابرار او اخیار هم هلته مجبور دی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چه مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کښی) او دوستان د ده یو،

تفسیر: ښایی دوی د دی له امله (وجی) خپلو ځانونو ته د خدای ځامن وایی چه د دوی په «انجیل بائیل» کښی خدای (اسرائیل یعقوب علیه السلام) خپل پرمینی زوی او خپل ځان ئی د هغه پلار بللی دی، له بل لوری نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ابن الله بولی (معاذ الله) نو ښایی غالباً به ئی د دی له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستایلی وی چه د اسرائیل اولاده او د حضرت مسیح امت وگڼل شی او دا هم ممکن دی چه د «زوی» له ویلو ځنی دا مراد وی چه مونږ د خدای په نزد د زیات خصوصیت او محبوبیت له امله (وجی) ده ته د ده د اولادۍ په شان یو په دی صورت کښی به د «ابناء» حاصل همغه شی کیږی چه د «احباء» د لفظ دی.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

ووايه (ای محمده! دی کتابیانو ته) نو ولی په عذابوی (الله) تاسی په سبب د گناهونو ستاسی؟،

تفسیر: (حال دا چه نه عذابوی پلار زوی خپل او نه دوست خپل نو دروغچنان یی تاسی) څرنګه چه د حقیقت له مخی د کوم مخلوق «ابن الله» کیدل بالکل محال او بدیهی البطلان دی او د ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾ (٦ جزء د المائدة ٥٤) (آیت (٨) رکوع) د مضمون له مخی الله تعالیٰ محبوب گرځیدل ممکن ؤ نو ځکه په دی جمله کښی اول د «محبوبیت» د دعوی ترديد وشو، یعنی هغه قوم چه د ښکاره بغاوتونو او دیرو شدیدو گناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائیګانو او عذابونو کښی نیولی شوی دی او په آخرت کښی هم عقلاً او نقلاً د حبس دوام د سزا استحقاق لری آیا د داسی باغی او عاصی قوم په نسبت د یوی لمحی دپاره هم کوم ذی شعور داسی خیال کولی شی چه دا به د الله تعالیٰ محبوب او مکرم وی؟ پاک الله له هیچا سره نسبی علاقه نه لری. د ده مهربانی او محبت یوازی له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلیدلی شی. داسی

پخو مجرمانو ته چه د خورا (دیر) ډیرو سختو سختو سزاګانو مستحق او مورد شوی دی له دی
 څخه شرم او حیا په کار ده چه دوی د «نحن ابنوا الله - او - احباؤه» دعوی وکړی، د حضرت نوح
 علیه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلیبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمایل چه
 ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي﴾ (١١ د هود (٤٦) آیت ٤ رکوع) وغیږی له
 نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر ومومی له اور څخه نجات نو الله جل جلا له د
 کتابیانو د دی وینا تردید چه «مونږ د الله غامن او دوستان یو» فرمایي چه داسی نه ده

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ

بلکه تاسی (هم) یو بشر (بنیادم) یی د هغو مخلوقاتو نه چه الله پیدا کړی
 دی،

تفسیر: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وایی. د هم دی لږ څه تناسب
 له سببه انسان ته «بشر» ویل کیږی ښای د دی لفظ له غوره کولو څخه په دی ځای کښی دا
 نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ غامن او محبویان ویل لا څه چه شریف او ممتاز
 انسان هم نه ویلی کیږی، هم دا یوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ یو
 معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کیدی شی لږه پیدایښت مو هم په هغی معتادی طریقې
 سره شوی دی لکه چه د نورو عمومی انسانانو شوی دی. نو بیا د «ابنیت» وهم له کوم ځای
 ځنی پیدا کیدی شی؟

يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمایي (د مغفرت یی) او عذابوی هغه
 څوک چه اراده وفرمایي (د عذاب یی)

تفسیر: ځکه چه همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم یوه ته
 سزا ورکړه شی؟

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ^٨

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او
 (سلطنت) د هغو شیانو چه په منځ د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بیا ورتلل (د تولو، نو وره کړی هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائی یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولری، په دی کښی شوک له ده سره مزاحم کیدی نه شی. نه کوم مجرم ته د دی خبری توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او ځمکی او آسمان څخه د باندی ووځی او نه دا چه په آخرت کښی چیری تری وتښتی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فُتْرَةٍ مِّنَ الرَّسْلِ أَنْ تَقُولُوا
مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښی چه بیا چیری ونه وایی تاسی (په قیامت کښی) چه نه ؤ راغلی مونږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعيم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زمونږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصاری و) د راز راز (قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کړه چه اوس زمونږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو ځنی باسی او د رنا (رنرا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایي چه اوس د هدایت د رنا (رنرا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالی صحیح معرفت حاصل کړئ! او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدی مه لرئ له

﴿لَقَدْ كَرَّمْنَا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم

غږیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ! چه د گردو (تولو) پخوانیو انبیاءو علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الهی شرائعو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فُتْرَةٍ

الآية - کښی کړی شوی دی. ﴿فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی، له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (۶۰۰) کاله وروسته د انبیاءو

راتگ سلسله منقطع شوی وه . او گردو (توله) دنيا تر ما شاء الله پوری د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تيارو کښی لويديلی وه د هدايت ديوه مړه شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکی توری وريځی پر گرد (تول) آفاق خوری شوی وی په دی وخت کښی د گرد (تول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له گردو (تولو) ځنی لوی «هادی» او بشير» او «نذير» راوليږه ! چه جاهلانو ته د دارينو د فلاح لاری ور وښی او غافلان په خپل تخويف او انذار سره وښی کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولی، په دی شان په گردو (تولو) مخلوقاتو کښی د الله تعالی حجت تمام شو. که څوک ئی ومنی، او که ئی ونه منی.

وَاللّٰهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ١٤

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغی جملی نه د نبیانو عليهم السلام د سلسلی له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه ورئ نو الله تعالی قدير دی چه بل یو قوم ستاسی په ځای ودروی چه د الله تعالی پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالی له رسول سره پوره ملگرتیا وکړی د الله تعالی کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يُقَوْمُوا دُكْرُوا نِعْمَةً اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ١٥

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړئ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وگرځول (الله) په تاسی کښی (دیر) انبیاء او وگرځول (الله) په تاسی کښی (یا له تاسی نه) باچایان او در ئی کړ تاسی ته هغه چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانی ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښی دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پرېښود او د الله تعالی په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئی هستوگنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکر چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) ځمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کښی پرډم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کښی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیگاره وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی دوپ کرل سبطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه و) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک ځانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سری چه د بنی اسرائیلو په دوولسو قبائیلو باندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو ځنی دا څرگنده شوه چه د (شام) په ملک کښی خورا (ډیر) زیات محاسن او ښیگنی (فائدی) شته او د هغو (عمالقه و) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مگر د دښمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی ځنی یواځی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زده شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر څلوېښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کښی ځنډ (تعطل) پېښ شو په دی موده کښی دوی په میدانونو کښی سربداله گرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سری مړه شول نو د همغو دوو سریو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه گان شوی وو.

﴿إِذْ جَعَلْنَا فِيكَ آيَاتًا﴾ کله چه وگرځول الله جل جلاله په تاسی کښی ډیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری غومره ډیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کښی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمعیل، اسحق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوږدی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿وَجَعَلْنَا مُوسَىٰ ذَلْتًا﴾ او وگرځول (الله په) تاسی (کښی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (ډیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وگرځول! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته څرنګه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطاء فرمائی و. بیا ورپسی مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کړل ګواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کښی خورا (ډیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کښی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان (الله جل و علا شانه تاسی ته ای بنی اسرائیلو درعطاء او مرحمت فرمائی دی.

﴿وَأَنشَأْنَا﴾ - او در ئی کړ تاسی ته ای بنی اسرائیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی و هیڅ

یوه ته له خلقو د زمانې ستاسی) یعنی هر کله چه موسی علیه السلام ته ئی دا خطاب وفرمایه چه پر بنی اسرائیلو باندی د دنیا له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالی زیاته مهربانی او لوریدنه شوی ده (لکه من، سلوی، د وریشی سوری، بهول د اوبو له تیږی (گتۍ) او د بحر څیرول) د ﴿أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ﴾ حمل پر عمومو باندی به ځکه صحیح نه وی چه زمونږ د محمدیه صلی الله علیه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کښی تصریح ده ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ (۴ جزء د آل عمران ۱۱ آیت ۱۲ رکوع) ﴿وَلَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ﴾ (۲ جزء د البقرة ۱۴۳ آیه ۱۷ رکوع).

يَقُومُوا دُخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿۲۱﴾

ای قوم (زما) ننوځی تاسی ځمکی پاکی کړی شوی (د بیت المقدس یا د شام یا د ایلیا یا د اریحا) ته هغه ځمکه چه مقرره کړی ده الله تاسی ته (په لوح محفوظ کښی په شرط د ایمان ستاسی) او بیرته مه ځی تاسی په شاو خپلو (له جهاده) نو وبه گرځی تاسی زیان کاران (په سعی خپلی).

تفسیر: یعنی الله تعالی په خوا له دی نه له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی وه چه ستا اولادی ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره کیدونکی ده، هغه خلق به نیکمرغه او بختور وی چه د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شی. (نو ننوځی! دی پاکی ځمکی ته! او شا مه گرځوئ له جهاده که نه سخت نقصان به وکالی! «برداشت کړئ») یعنی په جهاد فی سبیل الله کښی پیژده توب، ویره او بی همتی مه کوئ! او د میرتوب (غلامی) د ژوندون په لوری مندی مه وهی!

قَالُوا يٰمُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ ۖ وَإِنَّا لَنُذْخِلُهَا حَتَّىٰ يُخْرِجُوا مِنْهَا ۖ فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿۲۲﴾

وویل دغو (بنی اسرائیلو) ای موسی بیشکه په دی ځمکه کښی یو قوم دی ډیر زورور (چه مونږ ئی د مقابلی طاقت نه لرو) یعنی ډیر قوی هیکل، میړنی، پیاوړی او له رعبه ډک او ویروونکی دی او بیشکه مونږ له سره نه

ننوخو په دغی غمکی کښی تر هغی پوری چه ووخی دوی له دی (غمکی نه) نو که ووخی دوی له دی غایه (بی له جنگه) نو بیشکه مونږ ننوتونکی یو.

تفسیر: یعنی د مقابلی همت په مونږ کښی نشته. هو! بی د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پخه او تیاره خورو. تاسی د خپلی معجزی په زور دوی وباسئ!

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اللَّهَ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبُيُوتَ
فَإِذَا ادْخَلْتُمُوهُمَا فَإِنكُمُ عَلَيْهِمْ ۖ

وویل دوو سریو له هغو کسانو چه ویریدل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوخئ پر دوی (حمله کوونکی) په دروازو کښی، نو کله چه ورننوتئ تاسی دروازی ته نو بیشکه هم دا تاسی به غالبان یی (پر هغوی ځکه چه دوی بی‌زړه دی)

تفسیر: دا دوه سری یو حضرت یوشع بن نون رحمة الله علیه او بل کالب ابن یوفنا رحمة الله علیه وو چه له الله تعالیٰ غنی ویریدل - نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هیڅ نه ویریدل. له الله غنی ویریده متقی شه مسلمان چه وتښتی له تاجن وانس خبیث شیطان یعنی همت وکړئ! او د ښار تر وره پوری خو لاړ شئ! نو بیا به الله تعالیٰ هم تاسی ته بری درکړی ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کښی دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړی.

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۳﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسی ! که یی تاسی مؤمنان (باور لرونکی په وعده د الله).

تفسیر: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پرېښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کښی انتهائی سعی او کوښښ او آخری جداو جهد وکړ شی بیا د هغه په مثمر او منتج (نتیجه) کیدلو کښی پاک الله ته هیله (امید) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار (محنت) او کوښښ ونه نازیږئ! او مه مغرور یږئ! باقی د مشروعو اسبابو پرېښودل او تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوړه! که کوشنې ونه کړی! په جداو جهد او عمل
هغه کالی به اغوستلی نه شی! چه درگندلی دی خیاط د ازل

قَالُوا يَبُوسَى إِنَّا لَنَدُّ خُلُهَا أَبَدًا إِنَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ ﴿٧٢﴾

ووېل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسیٰ بیشکه چه مونږ له سره نه ننوځو دی
ښار ته هیڅکله څو چه وی دغه (عمالقه) پکښی پس څه ته او (څی دی) رب
ستا (یا ته او مشر ورور او مربی ستا چه هارون دی) نو جنگ وکړئ تاسی
دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو (له جنگه، په انتظار د بری ستا)

تفسیر: دا د هغه قوم مقوله او وینا ده چه د ﴿عَنْ أَبْنَاءِ اللَّهِ وَأَجَادُهُ﴾ مدعیان وو. مگر
داسی گستاخی او سپین سترگی کول د دوی د دائمی تمرد او پرله پسې سرکشی او طغیان ځنی
هیڅ لری او مستبعده نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمِلُكَ إِلَّا نَفْسِي وَآخِي فَأَفْرُقْ بَيْنَنَا
وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٧٣﴾

ووېل (موسیٰ) ای ربه (زما) بیشکه زه مالک نه یم (اختیار نه لرم) مگر د
ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دی) نو بیلتون (جدائی) وکړه په منځ
زمونږ او په منځ د قوم فاسقانو کښی (چه د فرمان له دائری نه وتلی دی)

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام د دوی د دی وینا څخه خورا (دیر) زیات خپه شو، او د
خپګان په حالت کښی ئی دا پورتنی دعاء وکړه. څرنگه چه له گردو (تولو) قومونو څخه د حکم
نه منل او بی زړه توب او عصیان لیده کیده، نو ځکه ئی په دعاء کښی پرته (علاوه) له خپل
ځان او له خپل ورور چه هغه هم یو معصوم نبی ؤ ، د بل چا ذکر ونه فرمایه یوشع رحمة الله
عليه او کالب رحمة الله عليه هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا حُرْمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيَهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ٢٧

نو وفرمایل (الله) پس بیشکه دغه (مقدسه حُکمکه) حرامه کرى شوى ده پر دوى باندی (ننوتل هغى ته) خلويشت کاله چه حيران سرگردان به گرځى دوى په (هم دى) حُکمکه کښى، نو مه خپه (او متأسف) کيږه پر قوم فاسقانو (وتونکى له فرمانه).

تفسير: يعنى د بيلتون دعاء په حسى او ظاهرى ډول (طريقه) سره خو قبوله نشوه. هو! معنا بيلتون وشو چه دوى ټول سره په الهى عذاب کښى اخته شول حيران او سرگردان به سره گرځيدل او حضرت موسى او هارون عليهم السلام د رسالت په پوره اطمینان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتى شول. لکه چه په کوم کلى کښى عمومى طاعون يا وبا گډه شوى وي. او د زرهاؤ ناروغانو په منځ کښى دوه درى تنه پياوړى (مضبوط) او قوى القلب سړى وي چه د دوى په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو کښى مشغول وي که د ﴿فَأَرْقُ بِبَنَاتِ﴾ معنى د «بيلتون وکړه» په ځاى په «فيصله وکړه» سره شوى وي، نو دا مطلب به لا زيات واضح شوى وي. حضرت شاه صاحب ليکي چه دا گرده (توله) قصه ئى کتابيانو ته واوروله، په دى مناسبت که تاسى هم د نبى آخرالزمان صلى الله عليه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چه ستاسى نيکه گمانو د موسى عليه السلام له رفاقت سره غړولى ؤ او له جهاده څخه ئى ځانونه بيرته ايستلى وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کيږي لکه چه په برخه ئى هم شو. که تاسى د يوى لمحى له پاره دا گرده (توله) رکوع تر نظره تيره کړئ! او د محمدى امت پر احوالو غور وکړئ! نو دريځکاره به شى، چه پر مونږ باندې د الله تعالى هغه انعامونه شوى دى چه نه په پخوانيو امتونو شوى دى او نه به ورستنيو باندې کيږي زمونږ له پاره ئى خاتم الانبياء سيدالرسول صلى الله عليه وسلم ته ابدى شريعت ورکړ او راويي لپړه او په مونږ کښى ئى هغه عالمان او امامان پيدا کړل، چه سره له دى چه د نبوت منصب نه لري، د انبياؤ عليهم السلام وظائف په ډير ښه ډول (طريقه) سره پای (آخر) ته رسوى د نبى عليه السلام نه وروسته د ده په امت کښى داسى ښه ښه خليفگان مشران او قائدان شوى دى چه گرد (ټول) جهان ته ئى د اخلاقو، سياست او نورو د اصولو هدايت ورکړى دى هم دى امت ته د «جهاد» امر هم شوى دى نه يواځى له (عمالقه ؤ) سره، بلکه د گرد (ټول) جهان د جبارينو سره. تش د (شاماتو) د حُکمکو د فتح کولو له پاره نه، بلکه په شرق او غرب کښى د «کلمه الله» د اعلا او د فتنى د منځه ايستلو له پاره.

له بنى اسرائيلو سره الله تعالى د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمايلى وه، ليکن له دى محمدى امت سره ئى داسى وعده فرمايلى ده ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

لِيَسْتَفْلِطَهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَفْلَطَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِيُعَذِّبَهُمُ الَّذِي كَفَرُوا وَلِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي كَفَرُوا وَيُنَظِّرَهُمُ الْمَقْدَرِ الْمُنِيرَ ﴿٥٠﴾ وَعَدَ ذَلِكَ قَادِرُ كُلِّ شَيْءٍ ﴿٥١﴾ وَعَدَهُ كَرِهُوا لَهِ هُفُو كَسَانُو سِرِه چِه ایمان ئی راوړی

دی او کړی ئی دی ښه عملونه چه خامخا به خلیفگان کړی دوی په ځمکه کښی لکه چه خلیفگان کړی ئی وو هغه کسان چه پخوا له دوی نه وو او خامخا به ثابت کړی دوی لره دین د دوی هغه دین چه غوره کړی ئی دی دوی لره او خامخا به بدل ورکړی دوی لره پس له ویری د دوی امن ، عبادت به کوی دوی زما ، شریک به نه پیدا کوی دوی له ما سره هیڅ شی ، او هر څوک چه کافر شو وروسته له دی نه پس دغه کسان هم دوی دی فاسقان» (۱۸ جزء د النور ۵۵ آیت ۷ رکوع)

که موسیٰ علیه السلام بنی اسرائیلو ته له جهاده ځنی د تښتیدلو ممانعت فرمایلی ؤ نو زمونږ محمدی صلی علیه وآله وسلم امت ته هم الله تعالیٰ هم داسی خطاب فرمایلی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قَاتَيْتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَاصْلَاهُمْ أَنْ يُفْلِتُوا وَاللَّهُ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ ای مومنانو کله چه ملاقات وکړئ (مخامخ شیء په جنگ کښی) تاسی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی حال دا چه دوی غوند وی د جنگ په ډگر کښی، نو مه گرځوئ دوی ته شاوی خپلی په نیت د تیښتی» (۹ جزء ۱۵ آیت د الانفال ۲ رکوع).

انجام ئی دا شو چه د حضرت موسیٰ علیه السلام رفیقان له (عمالقه ؤ) څخه وویریدل او هسی بیزه توب ئی وکړ، چه خپل نبی علیه السلام ته ئی داسی ویل ﴿فَلَا هَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ﴾ څه ته او رب ستا نو وجنگیږئ تاسی! دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو». لیکن د محمد رسول الله صلی علیه وسلم اصحابو د خپل پاک نبی صلی علیه وسلم په حضور کښی د «بدر» د غزا په مشوره کښی په لوړ غبر او جگ (اوچت) آواز داسی عرض وکړ «پر الله تعالیٰ قسم دی چه که تاسی د ترخه سیند (لوی بحر) په موجونو کښی د ننوتلو حکم مونږ ته وکړی مونږ به په هغه کښی هم خپل ځانونه ورگوزار کړو، او یو تن به هم له مونږ ځنی پاتی نشی. او امید دی چه الله تعالیٰ به تاسی ته زمونږ له پلوه داسی شیان دروښی ، چه د هغو له لیدلو څخه به ستاسی سترگی خوشاله او روښانه شی، مونږ به له خپل پاک رسول صلی علیه وسلم سره ملگری یو، او له ده سره به یو ځای جهاد ته ځو، او له ده نه به وړاندی ، وروسته، ښی او کښی طرف ته جنگیږو، او جهاد به کوو. د الله تعالیٰ په فضل مونږ له هغو کسانو ځنی نه یو، چه موسیٰ علیه السلام ته ئی ویلی وو ﴿فَلَا هَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ﴾ د دی تعهد نتیجه داسی شوه چه په هومره موده کښی چه بنی اسرائیل له فتوحاتو ځنی بی برخی او د (تیه) په صحرا او میره کښی سرگردانه گرځیدل، له هغه څخه په لږه موده کښی زمونږ د محمد رسول الله صلی علیه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب کښی د هدایت او د ارشاد بیرغونه ودرول ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ﴾

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (بنی اسرائیلو یا پر قوم خپل) خبر د دواړو
ځامنو د آدم (چه هابیل او قابیل وو) په حقه سره

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام د دوو صلبی ځامنو (قابیل) او (هابیل) قصه او واقعی حال
دوی ته واوروه! ځکه چه په دی قصه کښی د هغه یوه ورور ذکر دی چه د خپل بل ورور پر
مقبولیت او تقویٰ ئی حسد او رخه (کینه) کړی وه او په هم دی غیظ او قهر سره ئی هغه په
ناحقه سره وواژه او د ناحقی وینی د عواقبو بیان پکښی کړی شوی دی
په رومبی رکوع کښی راښودلی شوی وو کله چه (بنی اسرائیلو) ته دا حکم ورکړ شو چه له
ظالمانو او جابرانو سره قتال وکړئ! نو دوی وویږیدل او تری وتښتیدل اوس د (هابیل) او
(قابیل) قصه اوړول د دی خبری له پاره تمهید دی چه د متقیانو او مقبولو بندگانو قتل له ډیرو
شدیدو جرائمو څخه دی او له هغه ځنی خلق په ډیر بی انتهای تهدید او تشدید سره منع کړی
شوی دی، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنگه تل مستعد او تیار په نظر راځی. پخوا له دی نه
هم دوی ډیر انبیاء وژلی وو. او اوس هم د الله تعالیٰ د ډیر لوی رسول صلی الله علیه وسلم په
خلاف د بغض او حسد له لاری راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او حیلی جوړوی. گواکی د
ظالمانو او شریرانو له مقابلی ځنی ځانونه ایستل او د معصومو او بیگناهو بندگانو وژل او د
هغوی پر خلاف د قتل او بندی کولو سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړول د دی قوم دود (رواج)
او دستور دی. او سره له دی د ﴿عَنْ ابْنِ آدَمَ وَآبِيَّاهُ﴾ دعوی هم کوی. له دی تقریره سره
سم د (قابیل) او (هابیل) قصه او بیا پر دی باندی د ﴿مِنْ آيَاتِ ذَٰلِكَ نَسْتَلْزِمُكَ﴾
﴿إِسْرَآئِيلَ﴾ الآیه - تفریع، دا گرد (تول) به د هغه مضمون له پاره تمهید وی چه د دی قصی او د
تفریع په پای (اخر) کښی ئی فرمایي ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ انْكَرُواهُنَّ﴾
﴿بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُتْرِفُونَ﴾ ائما جزوا الذين يحارون الله ورسوله ﴿الآیه -

إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

کله چه نژدی کړه دواړو قربانی (د پسه او د غنمو د ستري الله ته) نو قبول
کړ شو (پسه) له یوه د دی دواړو نه (چه هابیل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو
ستري) له بله (چه قابیل ؤ)

تفسیر: یعنی د هغی جینعی نکاح چه آدم علیه السلام له خپل دستور سره سم له (هابیل) سره
وترله (قابیل) د هغی غوښتونکی شو، آخر د آدم علیه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله

تعالیٰ پہ دربار کبھی شہ نذر ورنادی کر، تر شو دغہ جینئ د همغہ چا شی چه نذر ئی د پاک
الله پہ دربار کبھی مقبول شی. آدم علیہ السلام ته داسی یقین پیدا شوی و چه هم دا د (هابیل)
نذر به ومانه شی لکه چه هم داسی هم وشو او آسمانی اور بنکاره شو، او د (هابیل) نذر ئی
یووړ او هم دا په هغه وخت کبھی د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَا قُتْلَكَ

وویل (قابیل) چه خامخا به ووژنم تا هر وومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دی مقبولیت له لیدلو ځنی د حسد او رخی (بغض) په اور کبھی
وسوځید. او د دی په ځای چه د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړی، له ډیره غیظه او غضبه ئی
په خپل حقیقی ورور باندی د وژلو تور بریښ وکړ.

قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چه بیشکه هم دا خبره ده چه قبلوی الله (قربانی) له
پرهیزگارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چه په دی کبھی زما شہ قصور دی، د الله تعالیٰ په دربار کبھی د
هیچا زور او قوت نه چلیږی او یواځی هلته تقویٰ پکار ږی، ځواکی زما هغه نذرانه چه مقبوله
شوه، د هغی سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړی نو الله تعالیٰ له تا سره څه
مخالفت نه لری.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ يَدَيَّ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

قسم دی خامخا که دی راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دی
چه ته ووژنی ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چه ووژنم تا بیشکه
زه ویریریم له الله چه رب (پالونکی د گردو (تولو)) عالمیانو دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی که شوک په ناحقه سره بل وژنی، نو ده ته اجازه شته چه هغه ظالم ووژنی او که صبر وکړی، نو د شهادت درجه به مومي» او دا حکم د خپل مسلمان ورور په مقابل کښی دی که نه چیری چه شرعاً د انتقام او شرعی مدافعی مصلحت او ضرورت وی هلته مات لاس او پټه کیناستل جائز نه دی، مثلاً له باغیانو او کافرانو سره قتال په کار دی ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَكْتُمُونَ﴾ «٢٥» جزء د الشوری (٣٩) آیت ٤

رکوع ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ﴾ الآية - بیشکه زه ویریږم له الله چه پروردگار د گرد (تول) جهان دی) یعنی زه له تا څخه نه ویریږم. بلکه له الله تعالیٰ څخه ویریږم او غواړم تر هغه پوری چه شرعاً امکان وی، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لرم. ایوب سختیانی رحمة الله علیه به ویل په محمدی صلی الله علیه وسلم امت کښی هغه رومبی سړی چه په دی آیت ئی عمل وکړ، او خلقو ته ئی خپل دا تعمیل ورښکاره کړ، صاحب الحیاء والایمان، جامع آیاه القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی الله عنه و «ابن کثیر» چه ده خپل سر جار (قربان) کړ ولی په دی باندی خوښ او رضاء نشو، چه د ده د سر په مقابل کښی د یوه مسلمان گوته هم پری شی. رضی الله تعالیٰ عنه.

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبْوَأَ بَاثِمِي وَإِثْمَكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

په تحقیق زه اراده لرم د دی چه رجوع وکړی (اخته شی) ته په گناه د (وژلو) زما او په گناه خپلی (چه پخوا دی کړی ده) نو شی به ته له صاحبانو (ملگریو) د اور (د دوزخ) او هم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چه په ناحقه وینی تویوی،

تفسیر: یعنی زما د قتل گناه هم له خپلو نورو گناهو سره یو ځای کړه، ستا د گرد (تول) عمر گناهونه ستا پر غاړه ثابت دی. او زما د وینی گناه به هم لا پری زیاته شی، او د مظلومیت له امله (وجبی) به زما گرد (تول) گناهونه راعاف شی. «موضح القرآن» ابن جریر رحمة الله علیه د مفسرینو اجماع نقل کړی ده چه «باثمی» معنی هم دا ده. باقی هغه کسان چه دا ئی لیکلی دی، چه په قیامت کښی به د مظلوم گناه په ظالم باندی اچوله کیږی، هغه مضمون هم په یوه حیثیت سره صحیح دی. مگر د محققینو په نزد هغه د دی آیت تفسیر نه دی. اوس د (هابیل) د کلام حاصل دا دی «که تا هم داسی نیت کړی وی، چه زما د وژلو ویاړ پر خپله غاړه واخلي، نو ما داسی اراده کړی ده چه د خپل ځان هیڅ مدافعه له خپله لوری ونه کړم، تر څو چه د عزیمت د ترک خبره هم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ

نو بنائسته کمر دغه (قابیل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابیل و)

تفسیر: بنائی په ابتداء کېنې لږ څه ویره او خوف ور پیدا شوی وی او ورو ورو اماره نفس به دا خیال پوخ کړی وی. او هم دا کیفیت عموماً د معاصیو په ابتدا کېنې پیدا کیږي.

فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣١﴾

بیا وواژه (قابیل) دغه (هابیل) نو وگرځید (قابیل په دنیا او عقبی کېنې په سبب د قتل د هابیل) له زیان کارانو

تفسیر: دنیوی خسران خو دا دی چه داسی یو ښه ورور ئی له لاسه وایست چه د ده مت او ملاتړ و او پخپله لیونی او مړ شو.

په حدیث شریف کېنې راغلی دی «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسی گناهونه دی چه له آخرته پخوا په هم دی دنیا کېنې د هغو سزا ورکوله کیږي» او اخروی خسران ئی دا دی چه په دنیا کېنې د ظلم، قطع رحم، قتل عمد - او د بدامنی د دروازی له خلاصولو څخه (قابیل) د هغو گردو (تولو) گناهونو د سزا مستوجب هم کیږي، چه وروسته له دی نه له دی نوعی گناهونو ځنی په دنیا کېنې وکړی شی، او دی به په هغو گردو (تولو) کېنې د بانی کیدلو له وجی شریک گانه شی، لکه چه په حدیث شریف کېنې هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُزِيَّهُ كَيْفَ يُؤَارِي
سُوءَ أَخِيهِ قَالَ يُؤَيِّلَتِي أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا
الْغُرَابِ فَأُؤَارِيَ سُوءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣٢﴾

نو وېښه الله یو کورځه چه کوڅللی ئی کړاوه په ځمکه کېنې لږه مېوکه او پنجو خپلو سره) له پاره د دی چه وښی دغه (قابیل) ته چه څرنګه پته کړی

جثه د ورور خپل (هابیل)، وویل (قابیل) ای افسوسه زما راشه دغه دی وخت دی (یعنی افسوس دی ماته) آیا عاجز وم زه له دی چه کیدی په شان د دی کارغه (په پوهه کښی) نو پته کړی به می وه جثه د ورور خپل، نو وگرځید (قابیل په دی قتل د هابیل سره) له پښیمانی کوونکو څخه.

تفسیر: کله چه پخوا له دی نه بل کوم انسان نه ؤ مړ. نو ځکه (قابیل) پس له وژلو د (هابیل) څخه نه پوهیده چه دی د خپل ورور له مړی سره څه وکړی؟ تر څو چه ئی یو کارغه ولید چه په ځمکه کښی کنده کینی - او د بل کوم کارغه مړی په کښی پتوی، نو د هغه له لیدلو ځنی د (قابیل) سر ته څه عقل ورغی او له خپله ځانه سره ئی وویل چه «ښائی زه هم د خپل ورور مړی په ځمکه کښی هم داسی خښ کړم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغی چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږی او همدردی - کښی له دی کارغه څخه هم ښکته یم.» ښائی چه حق تعالی د دی له امله (وجی) د یوه ادنی ساکین (ذی روح) په وسیله (قابیل) ته داسی تنبیه ورکړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشرمیدي، او متأثر شی په ساکینانو (ذی روحو) کښی د کارغه دا خصوصیت دی چه دی د خپل ورور د مړی په ښکاره پاتی کیدلو باندی ډیر زیات شور ماشور کوی.

﴿فَأَصْحَرَمِنَ الثَّوَمَيْنِ﴾ نو وگرځید قابیل په دی قتل د هابیل سره له پښیمانی کوونکو څخه) هغه افسوس او ارمان ښه نافع دی چه له گناه ځنی معذرت او انکسار او فکر او تدارک هم وی. په دی موقع کښی د (قابیل) افسوس او ارمان کول د الله تعالی په عصیان او نافرمانی نه ؤ بلکه په خپل هغی بدحالی باندی ؤ چه د خپل هغه ورور (هابیل) له وژلو څخه وروسته ور رسیدلی وه.

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

په سبب د دی (قتل) لیکلی وو (حکم کړی ؤ) مونږ پر بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب) چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له (عوض، بدل د) بل نفس نه (یا بی) له فساد په ځمکه کښی (چه په ملک کښی ئی فساد کړی وی) نو گواکی وژلی ئی دی خلق تول، او هر چا چه ژوندی کړو دغه (یو نفس چه سبب شی د ژوندون یی) نو گواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،

تفسیر: یعنی په ناحقه قتل کښی دیر دنیوی او اخروی خسران دی. او خورا (دیر) خرابی نتیجی ورباندی مرتبیری. تر دی چه په خپله قاتل هم د دی حرکت څخه وروسته دیر افسوس او ارمان کوی او یو لاس پر بل لاس مویښی نو له دی سببه مونږ بنی اسرائیلو ته داسی هدایت ورکړ (چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له عوض او بدل د بل نفس څخه یا بی فساد په ځمکه او ملک کښی نو گواکی وژلی ئی دی خلق تول)، یعنی بی له دی چه هغه څوک وژلی وی او پری قصاص ئی کړی. په ملک کښی د فساد اچولو دیر صورتونه دی. مثلاً العیاذ بالله اهل حق له حق دین څنی منع کړی یا د انبیاء علیهم السلام اهانت وکړی یا مرتد شی او د دی خبری وسیله وگرځی چه نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بی دینی ته ئی ترغیب کړی، (یا لاره وهل یا زنا د محصن) وقس علی ذلک (او هر چا چه ژوندی کړ یو نفس چه سبب شی د ژوندون ئی نو گواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول)، پومی د ځمکی په منځ کښی لویه گناه هم دا پیښه شوه چه «قابیل» د «هابیل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځکه په «تورات» کښی داسی فرمایل شوی دی «که څوک یو سړی وژنی گواکی چه گرد (تول) خلق وژنی» یعنی د یوی ناحقی وینی له تویولو څنی نور هم پر هغه جرم زږور کیږی نو په دی حیثیت سره هر هغه سړی چه بل وژنی گواکی د بدامنی تاداو (بنیاد) ږدی او هغه د گردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومی بدامنی ور، پرانیځی او هغه څوک چه یو سړی ژوندی کوی یعنی د کوم ظالم قاتل له لاسه ئی ژغوری (ساتی) گواکی دی په خپل دی عمل سره نورو گردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتی کیدلو دعوت ورکوی او دغی نیکی ته دوی گرد (تول) سره رابولی.

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعَدَ
ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَكُسُفُونَ ﴿٣١﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته رسولان زمونږ په حکمونو ښکاره بیا په تحقیق سره دیر له دوی نه پس له دی (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کښی خامخا مسرفان (له حده تیریدونکی) دی.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه له «بینات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی او دا هم ممکن دی چه له «بینات» څخه هغه ښکاره معجزی او دلائل مراد وی چه هغو سره د کوم رسول د ﴿وَمِنْ عِندِ اللَّهِ﴾ کیدلو تصدیق وکړی شی. یعنی د (بنی اسرائیلو) دیرو خلقو داسی ښکاره آثار لیدلی دی او دیر هسی ښکاره حکمونه ئی اوریدلی دی. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طفیانہ او تیری شخہ ئی لاسونہ نہ دی اخیستی. د معصومو انبیاء علیهم السلام وژل او په خپلو منغو کښی ناحقی وینی توپول، د دوی دائمی عادت دی او نن ورځ هم د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم د قتل (معاذ الله) یا ایذاء او د مسلمانانو آزار او تذلیل له پاره هر راز (قسم) ناولی پلمی (منصوبی) او سازشونه کوی او دومره نه پوهیږی کله چه د «تورات» له حکم سره سم د یو سری وژل په هر ډول (طریقه) سره چه وی دومره لوی جرم دی چه ګواکي د هغه قاتل د ګرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دی نو د دنیا له ګردو (تولو) شخه زیات کامل او اکمل انسان او له ګردو (تولو) ځنی د مقبول او مقدس جماعت قتل او ایذاء پسی لویدل او له دوی سره جنگ او مقابلی ته ملا تړل د الله تعالیٰ په نزد ډیر دروند او لوی جرم دی. د الله تعالیٰ له رسولانو او استاخیو سره جنگیدل، په حقیقت کښی له حق تعالیٰ سره جنگیدل دی. ښایی د دی له امله (وجی) په دغه راتلونکی آیت کښی د هغو خلکو د دنیوی او اخروی سزاګانو ذکر کړی شوی وی چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنگیږی یا په دنیا کښی راز راز (قسم قسم) فسادونه خوروی او خپل ځانونه د «مصرفون فی الارض مصداق ګرځوی.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيُهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جَزَاءُ فِي الدُّنْيَا وَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د هغو کسانو چه جنگ کوی دوی له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعی کوی (مندى وهی) دوی په ځمکه (په ملک) کښی له پاره د فساد (او بدامنی غورځولو) چه دوی وژلی شی یا دی په دار کړ شی یا دی پری کړی شی لاسونه د دوی او پښی د دوی سره مخالفی (یعنی ښی لاس او کینه پښه یا عکس د دی) یا دی وشړلی شی له ځمکی (په حبس سره یا له هغه غجایه بل لری ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوایی ده په دنیا کښی او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی،

تفسیر: اکثر مفسرین له دی شخه لاره شوکول او داړه اچول مرادوی مګر که دا الفاظ په خپل عموم باندی پریښود شی نو مضمون لا وسیع کیږی د دی آیت هغه شان نزول چه په صحیحو

احاديثو کښې راغلی دی هغه هم د هم دی مدعا مقتضی دی چه دا الفاظ پر خپل عموم پريښود شی. «له الله جل جلاله یا د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنگ کول» یا «په ځمکه کښې فساد یا بدامنی خورول» دا دواړه لفظونه داسی دی چه په دی کښې د کفارو حملی د ارتداد، فتنی، لار شکول، داړه اچول ناحق قتل، نهب مجرمانه پلمی (منصوبی)، اغوا کوونکی نشرات مضر، تبلیغات گرد (تول) سره داخلیدی شی او له دی ځنی هر یو جرم داسی دی چه د هغه مرتکب له دی څلورو واړو سزاگانو څخه چه پاس په دی آیت کښې ذکر شوی دی د یوی نه یوی هرومرو (خامخا) مستحق گرځی د غلو احوال څلور صورتونه لری

١. چه مرگ ئی کړی وی مگر مال وړلو ته ئی وار نه وی رسیدلی. (نو داسی غله دی مره کړی شی!)

٢. چه هم ئی مرگ کړی وی او هم ئی مال وړی وی. (نو داسی غله دی وروسته له وژلو پر دار کړی شی!)

٣. چه مال ئی لوټ کړی وی خو مرگ ئی نه وی کړی. (نو د داسی غله دی لاسونه او پښی سره مخالفی پری کړی شی.)

٤. چه نه ئی وژل کړی وی او نه ئی مال وړی وی. او د قصد او تیاری نیولو څخه وروسته نیول شوی وی، (نو داسی غله دی په بندی کولو سره د مځکی له مخ څخه ورک شی) په دغو څلورو حالتونو کښې بالترتیب هم دا څلور سزاګانی مقرر دی چه پاس (په آیت او بین القوسین کښې) ذکر شوی دی. د غلو بل کوم لری ځای ته فرارول او هلته ئی بندی کول او قید ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنیفه نعمان بن ثابت بن زوطی بن ماه رحمه الله) مذهب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٤٣

مگر هغه کسان چه توبه وباسی پخوا له هغه نه چه قادر شی (تاسی) پر هغوی بانندی (نو دا حدود الله تری ساقطیږی) نو پوه شی په دی چه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی دا پاس ذکر شوی سزای چه د حدود الله او «حق الله» پر دول (طریقه) دی، دا گردی (تولی) پخوا له نیولو څخه په توبه ایستلو سره معافیدی شی مگر حقوق العباد نشی معافیدلی یعنی که د چا مال ئی اخیستی وی نو ضمان ورکول پری اوږی که قتل ئی کړی وی نو قصاصیږی. هو د دی شیانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولی حق دی.

تنبیه: له دی حد څخه ماسوا نور حدود په توبه بانندی له سره نه ساقطیږی لکه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقي حد، د قذف حد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) وویریږئ تاسی !
له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسيلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابوائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلې لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولتوئ! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «ای تقربوا الیه بطاعته والعمل بما یرضیه د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی اذا غفل الواشون عدنا لوصلنا - و عاد التصافی بیننا والوسائل

په دی کېنې هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کېنې راغلی دی چه «وسيلة» په جنت کېنې یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته ورسېږی. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله ځنې زما له پاره هم دغه مقام وغوړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسيلة» د هم دی له امله (وجی) ایښی شوی دی چه د جنت له گردو (تولو) منازلو ځنې هغه مقام (عرش الرحمن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کېنې له گردو (تولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال پرومبی ئی وفرمایلی چه وویریږئ! له الله جل جلاله ځنې، لیکن دا ویریدل داسی نه دی لکه چه سری له مار یا لړم یا ځمري یا لیوه یا نورو ځنې ویریږی؟ او تری لری ټښتی بلکه له دی خبری څخه وویریږئ چه د ده له خوښی او رحمت لری چیری ونه لویږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾ څخه ﴿وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لریوالی او بیلتون څخه وویریږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو گردی (تولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تللو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایي ﴿وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ﴾ وکړئ د ده په لاره کېنې یعنی پر هغی باندی د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ﴾ خو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسېږئ او بریالیان (کامیاب) شی! «

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۵۹﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کېنې (د کلمه الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسېږی (خلاص شی له عذابونو)

تفسیر: په رومبی رکوع کښی ئی د هغو کسانو د دنیوی او اخروی سزاگانو بیان وفرمایه چه له الله او د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنگونه کوی او په ملک کښی بدامنی او فساد اچوی په دی رکوع کښی مسلمانان له هماغو سزاگانو څنی ویروی او ورښی کله چه شقی او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنگ وکړی نو تاسی د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښی فساد خوروی نو تاسی په خپل کوبښ او ښه عمل سره د امن او آرامی د قائمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ
لَيَفْتَدُوهُ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو) چه په ځمکه کښی دی تول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیة وکړی دوی په هغه سره له عذابه د ورځی د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیة) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله څنی په ویریدلو او د ده د قرب په حاصلولو - او د ده په لاره کښی په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دی آیت کښی ئی تنبیه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالی څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښی د ځمکی د منځ گردی (تولی) خزان، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کړی - او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی - الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقوی»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی - او په رشوت او فدیة او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیدی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ
مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٨﴾

اراده به کوی (غواپی به) دوی چه ووخی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتها) بلا (انقطاع)

تفسیر: له ډیرو احادیثو څخه ثابته شوی ده چه ډیر گناهکار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کې پاتی کیږی - او بیا به ایستلی کیږی - او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلېږی - دا آیت له دغو احادیثو څخه مخالف نه دی - ځکه دلته په دی آیت کې ابتداء څخه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۳۸﴾

او غل (نارینه) او غله (ښځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دپاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله ډیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول غلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفصیل ئی د فقهی په کتابونو کې موندل کیږی، په پخوانی رکوع کې د داری او نورو سزاگانو ذکر شوی ؤ. په منځ کې د ځینو مناسباتو له امله (وجی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی - یعنی هلته د داری سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کې د غلا سزا راښی ﴿جَزَا﴾ الآية - یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله وښی او تنبیه شی. بلاشبهه په هر هغه ځای کې چه دا حدود جاری کیږی نو دوه - دری غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا ور بیخی بندیری نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مذهب کار» نه وی - نو یقیناً د دوی «مذهب» سزا د دی غیر مذهب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کې له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره ډیر غله مذهب شی - نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی - ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوښښ کې دی چه «قطع الید لاس پری کول» د غلا انتهای سزا وټاکي! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفيفه سزا له حق شريعت څخه حاصله او استخراج كړي مگر مشکل خو دا دی چه له دی غني
 ښكته سزا نه په قرآن كريم كښي چيري شته - او نه د نبوت په عهد او د لويو اصحابو په زمانو
 كښي د هغی كوم نظير او مثال ليدلی شوی دی. آيا كوم سړی داسی دعوی كولی شی چه په
 دومره اوږده زمانه كښي په هغو غلو كښي چه نيولی شوی دی يو تن هم ابتدائی غل نه ؤ، چه پر
 هغه باندی يواځی د جواز په ملحوظ د لاس پری كولو په ځای كومه ابتدائی سزا تطبيق او جاری
 شوی وی؟ - كوم ملحد په پخوانی زمانه كښي پر «حدالسرقه» داسی يوه شبهه كړی وه «كله چه
 شريعت د يوه لاس د بت پنځه سوه ديناره مقرر كړی دی، نو داسی يو قيمتدار لاس (چه په پری
 كولو ئی پنځه سوه ديناره واجبيږی) د پنځو يا لسو روپيو په غلا كولو به څرنگه امكان ولری چه
 پری كړی شی؟» يوه عالم د ده په ځواب كښي څنگه ښه ویلی دی «انها لما كانت امينة -
 كانت ثمينة فلما خانت هانت كله چه هغه لاس امين ؤ قيمت ئی درلود (لرلو)، كله چه
 ئی غلا وكړه او خائن شو - نو ذليل شو» ﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ او الله دیر قوی غالب دی ښه
 حكمت والا» لكه چه غالب دی نو ځكه حق لری هر هغه قانون چه اراده ئی وكړی، جاری ئی
 كړی - او هيڅوك د ده په مقابل كښي څه نشی ویلی. او څنگه چه ورسره حكمت والا هم دی
 نو ځكه د دی خبری هيڅ احتمال نشته چه تش د خپل كامله اختياريه كار واخلي يا بی ځايه
 قانون نافذ كړی. او د خپلو ناتوانو بندگانو د مالونو د ساتنی له پاره څه انتظام ونه كړی - دا
 د ده له عزت او غلبی سره منافی دی - او د غلو او داره‌مارانو هم داسی خوی او آزاد (او بی
 له نشی) پريښودل د ده له حكمت څخه مخالف كار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ

نو هر چا چه توبه وويسته (له بدو كارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح
 (ښه ئی كړ عمل خپل) پس بيشكه الله رجوع كوی (په رحمت سره) په ده
 بيشكه الله دیر مغفرت والا دی (د خطياتو) ښه مهربان دی (په انعام د اجر او
 ثواب سره).

تفسير: يعنی توبه كه رښتيا او د زړه وی چه د هغی له پاره دا هم ضروری ده چه د غلا مال
 دی د هغه مالك ته بېرته وركړی. او كه تری تلف شوی وی نو ضمان دی وركړی او كه ضمان هم
 نشی وركولی نو ښه دی تری وغواړی، او پر خپل دغه فعل دی نادم او پښیمانه شی. او وروسته
 له هغه دی تری د ځان ژغورنی (بچ كولو) عزم وكړی. نو له داسی توبی ايستلو ځنی هيله
 (امكان) او اميد شته چه حق تعالی له ده څخه أخروی عقوبت هم لری كړی چه د هغه په مقابل

کښی دنیوی سزا هیڅ اهمیت نه لری.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

آیا نه پوهیږی (ای محمده! یا ای سامعه) چه بیشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکې په عذابوی (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او مغفرت کوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (نو په تعذیب او مغفرت هم قادر دی)

تفسیر: کله چه حقیقی سلطنت او حکومت د الله تعالیٰ دی - نو بلا شبهه دی اختیار لری، هر هغه څوک چه مناسب وگڼی، معاف ئی کړی - او هر هغه چاته چه په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړی سزا ورکوی - او نه یواځی دا چه د ده په معافولو او سزا ورکولو کښی ده ته کلی اختیارات حاصل دی بلکه د دی اختیاراتو له استعمالولو څخه ئی هیڅوک نشی منع کولی - ځکه چه دی پر هر شی باندی پوره قوت او قدرت لری.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا وَاسْمَعُونَ لِلْكَذِبِ سَمْعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يَحْزِرُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

ای(زما) رسوله (محمده!) په غم کښی دی نه آچوی تا (فعل د) هغو کسانو چه جلتی کوی (او عناداً ځانونه غورځوی) په کفر کښی له هغو کسانو چه ویل دوی ایمان راوړی دی مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ایمان نه و راوړی زهرو د دوی، او ځینی له هغو کسانو چه یهودیان دی (یعنی د بنی قریظی یهودیان او د مدینی منافقان) ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبر بنی نصیر) آړوی دوی کلمی (د تورات) وروسته له هغو غایونو خپلو څخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داړی، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدودالله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وگرځول «بنوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه - زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په گټو سره ویشتل) ؤ مگر د دی دواړو اعتبار او لویي د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وگرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سری چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو څنی څو سری ورولیږئ! څکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایگان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال راملوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خبری له پاره ولیږل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه - او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی - «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلی او ومنع او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منئ!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ؟» دوی اقرار وکړ چه «هو!» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راځی مگر هغوی له خپل اقراره بیرته وگرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوری) څنگه سری دی؟ گردو (تولو) وویل چه «نن په گرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو ډیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت - او په ډیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی گناه څه سزا مقرر ده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پتولو کښی له هر ممکن کوښښ څخه کار اخیست - ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوری» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خبری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوری) هغه گرد (تول) حقائق هم څرگند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خره باندی دی چه سپوره گرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاری کر. او وئی فرمایل «ای الله! زه نن هغه ډومبني سري یم چه ستا دا حکم می په داسی حال کښی په دنیا کښی جاری کر. چه هغه مر شوی ؤ». د «سماعون» معنی ډیر اوریدونکی. او غوړ جارایستونکی ده نو بیا ده ډیرو اوریدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کیږی او کله ئی معنی په «زیات قبول کوونکو» هم کیږی لکه «سمع الله لمن حمده» یعنی د اوریدلو معنی قبول کول دی. شیخ الهند رحمة الله علیه دلته اوله معنی مراد کړی ده لیکن ابن جریر رحمة الله علیه او نورو محققینو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للكذب» یعنی د دروغو او باطلو ډیر منونکی او قبول کوونکی. «سماعون لقوم آخرین» یعنی بل جماعت (چه د خیبر یهودان دی) چه د (بنی قریظه) سري ئی لیږلی ؤ. او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زیات منونکی (او دغه یهودیان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښی تحریف کوی، یا د یو ځای خبری په بل ځای پوری لگوی. (لکه د «رجم» آیت پتوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښی)

يَقُولُونَ اِنْ اُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُوْتَوْهُ فَاَحْذَرُوا

وائی دغه (د خیبر یهودیان خپلو لیږلیو شویو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وایی خلغ! (او وئی منغ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا (حکم) نو ویریږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسیر: یعنی که د دری وهلو حکم ومومئ، هغه ومنغ! که نه نه! گواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَنْ يُرِدِ اللهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْءًا

او هر هغه څوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د گمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هیڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسیر: هدایت او ضلالت، خیر او شر، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجودیدی دا داسی یو اصل دی چه انکار ئی له تسلیم څخه ډیر مشکل دی فرض ئی کړئ! یو سري د غلا کولو اراده کوی، لیکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سري په خپله اراده کښی بری مومی نو لارمیږی چه (معاذ الله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښی عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لارمیږی چه په دنیا کښی دی هیچری د

غلا او د نورو بدو کارونو هیڅ نوم او اثر پاتی نشی - او که الله تعالی د خیر او د شر د هیڅ یوه اراده نه کوی، نو له هغه څخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لارمیری «تعالی»
الله عن کل الشور و تقدس، پر دغو گردو (تولو) شقوقو باندی له غور کولو څخه وروسته بیا ناچاره د هغی خبری منل لارمیری چه هیڅ یو شی بی د ده د تخلیق د ارادی څخه موجود کیدی نشی. دغه مسئله ډیره مهمه او اوږده ده، زموږ قصد دا دی چه په دی راز (قسم) مسائلو باندی یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَرِهَ اللَّهُ أَنْ يُطَهَّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣١﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دی چه اراده نه ده فرمایلی الله (د دی) چه پاک کړی زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښی ذلت (شرمنده گی) او شته دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی.

تفسیر: اول ئی د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کړ چه هغو کښی د څو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوری کړیدل، د اهل حق په خلاف جاسوسی کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښی تحریف او تبدیل کول، د خپلی غوښتنی او خوښی له امله (وجبی) د کومی حقی خبری نه منل، دا گرد (تول) داسی خصلتونه او خوښونه دی چه که په قوم کښی وموندل شی، نو د هغه مثال د هغه رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسې گرځی او نه له مهلکو او مضرو شیانو څخه پرهیز کوی د طبیبانو او داکترانو په هدایت او ویناگانو پوری خاندی او ملندی پری وهی پوهانو ته کنځلی کوی، د دوا نسخی غیروی او په خپله دوا هیسته غورځوی یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوی. او له خپل ځان سره داسی عهد هم کوی هر هغه دوا چه زما له غوښتنی او خوښی او مذاقه ځنی مخالفه وی هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسی حالاتو کښی کوم داکتر او طبیب اګر که د ده پلار هم وی، د ده له معالجی څخه لاس واخلي، او داسی اراده وکړی چه اوس ښایی دا مریض د خپلو بی اعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزوری نتیجه او ثمره وګوری نو آیا دا به د طبیب د بیرحمی یا بی اعتنائی دلیل او ثبوت وی؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل ګناه شی؟ اوس که هغه مریض له هغی رنځوری څخه مړ شی، نو طبیب پری نه ملزم کیږی چه د ده علاج ئی نه دی کړی - او روغتیا پسې ئی نه دی گرځیدلی بلکه په خپله همغه رنځور گرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئی خپل ځان وژلی دی، او طبیب ته ئی موقع نه ده ورکړی چه د ده د صحت په اعاده ئی کوښښ وکړی. بیخی د هم دی په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ﴾ الآية - د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی او ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِمْ قُلُوبَهُمْ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالیٰ د دی اراده نه ده فرمائی چه د دوی زړونه پاک کړی. د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی غنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راتگ او د پاکی قبلولو توقع له دوی څخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی ځوروی! لقوله تعالیٰ ﴿لَا يَحْزُنُكَ الَّذِينَ﴾ الآية - باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه گرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کړی او دوی مجبور وگرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کړی. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (١١) جزء د یونس د سورت په (٩٩) آیت ١٠ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ﴾ فی الأرض ﴿لَا مَلْجَأَ﴾ لیکن د دی دنیا گرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندگان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازی د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالیٰ دیر صفات به نه راڅرگندیدل - او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک يوم الدين، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو - حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالیٰ د گردو (تولو) کمالیه و صفاتو مظاهره وشي، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالیٰ فاعل مختار گڼي، د خپلی دی دعوی په پای (اخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض څخه بل شی نشی ښوولی. ﴿يَبْلُغُهُمْ إِلَهُهُمَّ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ ٢٩ جزء د الملك (٢) آیت (١) رکوع له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع غنی زیات دی.

سَمِعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْثَرُونَ لِلسَّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ

(دوی) دیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو دیر خوړونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منع د دوی کښی یا مخ وگرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم څخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی ؤ، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿وَإِنْ أَحْكَمَ بَيْنَهُمَا أَرْسَلَ اللَّهُ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکړه! مطلب دا چه د اعراض او د ځان په څنگ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَإِنْ تَعَرَّضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصُرُوا شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم
بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿۳۷﴾

او که مخ وگرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هیڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست ځنی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم څو څو ځلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه ښائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هیچا په جبر، ظلم، تجاوز او بی انصافی ککړه شی اگر که هغه سری دیر شیر ظالم او خراب هم وی، ځکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د ځمرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيْفَ يُحْكَمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ تَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ
ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۸﴾

او څرنگه به حکم (منصف) وگرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا ځرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وگرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی (نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب نی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هیڅ یو کتاب باندی ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندی پخوانی رکوع کښی نی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه نی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکینی دیر علوم او هدايات و) قدر ونه کړ، او داسی ئی ضائع کړ چه نن د اصلی شی پته لگول هم پکینی مشکل شوی دی بالاخره الله تعالیٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بیخی په آخره زمانه کینی داسی یو کتاب را نازل کړ چه د هغو گړدو (تولو) پخوانیو کتابونو د اصلی مطالبو محافظ او مصدق دی، او د ده د ابدی حفاظت انتظام الله تعالیٰ په خپله ذمه اخیستی دی. **فلله الحمد والمنة!**

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تورات (چه شته) په هغه کینی هدایت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (رنرا) (چه شرعی احکام پری منکشف کیږی)

تفسیر: یعنی د وصول الی الله طالبانو ته هدایت - او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تیارو کینی بند پاتی دی د رڼا (رنرا) کار ورکوی

يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا الَّذِينَ هَادُوا وَالرَّسُولُونَ وَالْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبیاء و) (د بنی اسرائیلو) هغو چه حکم منونکی وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چه یهودیان وو او (حکم به کاوه پری) ربانی عارفانو او عالمانو (د دوی)

تفسیر: یعنی په «تورات» کینی داسی عظیم الشان دستورالعمل او د هدایت آئین و) چه دیرو انبیاء و) ، اهل الله و) او علما و) به د هغه له هدایتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جگړو پریکړی به ئی په هغو سره کولی.

بِمَا اسْتَحْفَظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ

په سبب د هغه شی چه طلب د حفاظت ئی شوی و) له دوی شخه چه کتاب د الله دی (یا) د دوی دپاره چه دوی ساتونکی درولی شوی وو پر کتاب د الله باندی او وو دوی په هغه باندی شاهدان (په حقانیت ئی یا ساتونکی له تبدیله)

تفسیر: یعنی دوی د «تورات» د ساتنی ذمه واران گرځولی شوی وو- او زمونږ د قرآن کریم په شان د ﴿وَالَّذِينَ اسْتَحْفَظُوا﴾ وعده له هغه سره نه وه شوی - نو تر هغی پوری چه علما و) ، احبارو

او نورو د خپلو ذمه واریو احساس کاوه «تورات» محفوظ او معمول ؤ - آخر د دنیا خوشوونکو بدو علماؤ په لاسونو تحریف او ضایع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَخْشَوُا اللَّهَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

نو مه ویریرئ تاسی له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کښی) او ویریرئ له ما (په پتولو د حق کښی) او مه پیرئ (مه اخلئ) تاسی په آیتونو زما قیمت لږ (چه هغه رشوت او جاه دی)

تفسیر: یعنی د خلقو له خوفه یا د دنیوی طمعی له امله (وجی) په آسمانی کتاب کښی تبدیل او تحریف مه کوئ! او د هغه احکام او اخبار مه پتوئ! او د الله تعالی له تعذیبه او انتقامه ویریرئ! د «تورات» د عظمت شان او مقبولیت له غرگندولو څخه وروسته دا خطاب یا خو د یهودانو هغو رئیسانو او عالمانو ته کړی شوی دی چه د قرآن کریم د نزول په وخت کښی وو ځکه چه هم دوی د «رجم» له آیت څخه انکار کړی ؤ، او د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په نسبت پخوا ویل ئی پت کړی وو او د هغه په معناگانو کښی ئی عجیب قسم تحریف او تبدیل او وړاندی او وروسته والی کړی ؤ. یا په دی منځ کښی امت مسلمه ته نصیحت دی چه تاسی د نورو اقوامو په شان په هیڅ وجه له هیچا څخه مه ویریرئ! یا د مال او جاه په محبت کښی په دغه اندازه مه اخته کیږئ! چه آسمانی کتاب ضایع کړئ! لکه چه الله الحمد دغه محمدی امت د خپل لوی قرآن یو توری هم نه دی لږ کړی او نه ئی ورک کړی او تر نن پوری د پاک قرآن مطالب له هر راز تغییر او تحریف څخه محفوظ او مصون دی او تل به په دی مقصد لکه نن او پرون بریالی او کامیاب وی. او د مبطلینو او محرفینو هر راز (قسم) زیار (محنت) او کوښښ به په دغه مورد کښی بی اثره او ناکامه ثابتیږی.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿١٧﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیرلی) دی الله نو دغه کسان هم دوی دی کافران

تفسیر: د ﴿مَّا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ سره سم له حکم نه کولو ځنی غالباً دا مراد دی چه د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړی او د هغه په ځای نور احکام په خپله رایه او غوښتنه سره منځ ته راوړی لکه چه یهودانو د «رجم» د حکم په نسبت هم داسی کړی وو نو د داسی خلقو په کفر کښی هیڅ شبهه نشته او که داسی مراد وی چه ﴿مَّا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ عقیدتاً منی، او پر خلاف د

هغه عملاً فيصله کوي، نو له کافر څخه به عملي کافر مراد وي. يعنې د هغه عملي حالت د کافرانو په شان دی.

وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنُ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفُ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنُ بِالْأُذُنِ وَالسِّنُّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحُ قِصَاصٌ ط

او ليکلي (فرض کړی) وو مونږ پر دغو (يهودانو) په دې «تورات» کښې چه
بیشکه نفس دی ووژلي شي په (بدل د بل) نفس کښې او سترگه دی (پرنده
شي) په (بدل د بلي) سترگي او پوزه دی (پريکړه شي) په (بدل د بلي)
پوزي او غوړ دی (پريکړي شي) په «بدل د بل» غوړ او غاښ دی (وويستلي
شي) په (بدل د بل) غاښ کښې او پرهارونه قصاص (بدل) دی برابر،

تفسير: د قصاص دا حکم په موسوي شريعت کښې ؤ او د اصولو ديرو علماؤ تصريح کړی ده.
چه هغه پخواني شرايع چه زمونږ قرآن کریم يا زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه نقل کړي
دی، په دې شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار يا ترميم نه وي فرمائي د دې
امت په حق کښې هم تسليم دی. ځواکي بي له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول
دليل دی.

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ ط

نو هر چا چه عفوه وکړه د دې قصاص نو دغه عفوه کفاره ده ده ته (يعنې
دې په دغې عفوی سره له گناه پاکيږي

تفسير: يعنې د جرحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د گناهونو کفاره گرځي - لکه
چه په ځينو احاديثو کښې د دې خبرې تصريح شوی ده. او ځينو مفسرينو دا آيت د جرح په
حق کښې گڼلی دی - يعنې که مجروح جرح ته معافي وکړي، نو د جرح گناه معافيږي
والراجح هو الاول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١٥﴾

او هر چا چه ونه کمر حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیرلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښی «بنی نضیر» چه دیر معزز او قوی ګانه کیده له «بنی قریظه» څخه ئی پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیبی نوبت راته نو نیمایی دیت به ئی ادا کاوه ځکه چه «بنی قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسی معاهده ترلی وه. اتفاقاً د «بنی قریظه» له خوا د «بنی نضیر» سری وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بنی قریظه» د دوی په ځواب کښی وویل «څی! هغه زمانه تیره شوه چه مونږ ستاسی د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لری چه مونږ د هغه دیت په مقابل کښی چه له تاسی څنی ئی آخلو دوه چنده ئی تاسی ته درکړو» د دی وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښی محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لتار (چیت) او تر پښو لاندی کړی یا ئی وځبښی ځکه چه په دی خبره باندی د گردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایي او د اقویاؤ د ظلم او تیری په مقابل کښی د ضعفائو مرستی (مدد) او لاس نیوی کوی د دی معاملی پای او انجام داسی شو چه دوی گرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیی ته وروړاندی شول او د «بنی قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئی کړی ؤ کتمت (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ الایة - له فرمانلو څخه د دی واقعی په لوری اشاره ده. او څرنگه چه ئی د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کړی بلکه وروسته له مفاهمی او مشاوری به ئی د شرعی حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکی عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئی د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیست شی.

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ
مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

او وليره مونږ وروسته له دغو انبياؤ (يا پر پلو د دوى) عيسى زوى د مريمى (يعنى چه د هغوى د پښو پر مندو، دى هم رهي (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتيا كوونكى) ؤ د هغه كتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوى كتاب دى) او وركړى ؤ مونږ ده (عيسى) ته انجيل (حال دا) چه په هغه كښى هدايت ؤ (حق ته) او نور (رنا (رنرا) وه (بيان ؤ د شرعى احكام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه كتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدايت (لارښوونكى) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهيزگارانو.

تفسير: يعنى حضرت عيسى عليه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصديق وفرمايه او هغه كتاب «انجيل» چه هغوى ته وركړى شوى ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دى او د «انجيل» نوعيت هم په رنا (رنرا) او هدايت او لارښوونه كښى د «تورات» په شان ؤ د احكامو او شرايعو په اعتبار هم د دى دواړو په منځ كښى لږ څه فرق ؤ لكه چه په ﴿وَلَا جُنْدٌ لَّكُمْ بَعْضُ الَّذِي هُوَ عَلَيْكُمْ﴾ كښى اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصديق سره څه منافات نه لري لكه چه نن مونږ عظيم الشان قرآن منو او يواځى د هغه د احكامو په تسليمولو سره الله الحمد د گردو (تولو) سماوى كتابونو د من عند الله توب تصديق هم كوو.

وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْأَنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٨﴾

او (فرمايلى ؤ الله) حكم دى وكړى اهل (عالمان) د انجيل په هغه شى چه نازل كړى (ليږلى) دى الله په هغه (انجيل) كښى او هر چا چه و نه كړ حكم په هغه شى چه نازل كړى دى الله نو دغه كسان هم دوى دى فاسقان.

تفسير: يا خو دا حكم هغو عيسائيانو ته چه د انجيل د نزول په وخت كښى موجود ؤ وركړى شوى ؤ چه د هغه نقل دلته فرمايى او كيوى چه هغو عيسايانو ته به چه د قرآن عظيم د نزول په وخت كښى مخاطب وو ويلي شوى وي هر هغه څه چه الله تعالى په «انجيل» كښى نازل كړى دى سم له هغه سره دى عادلانه حكم وكړى! يعنى د هغو پخوا ويلو په پتولو يا په لغو او مهملو تاويلاتو او بدلولو سره دى كوښښ نه كوى! چه په «انجيل» كښى د آخرالزمان او مقدس رسول صلى الله عليه وسلم «فارقليط» په نسبت د حضرت مسيح عليه السلام له ژبى ويلي شوى دى. دا به د الله تعالى سخته نافرمانى وي چه د هغه جليل هادى او لوى مصلح په نسبت چه حضرت

مسیح علیه السلام داسی فرمایلی دی «کله چه هغه حق روح راشی نو تاسی ته به د رشتینی گردی (تولی) لاری درویشی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه تری! او ابدی خسران مه قبلوی آیا د مقدس مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او ځینی مفسرین وایی چه دغه امر د «انجیل» له نسخی څخه پخوا و)

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق گڼونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کښی له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسی بیان کړی شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالی هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کښی په ودیعت ایښی شوی و هغه له زواندو سره په قرآن کښی محفوظ دی چه په هغه کښی هیڅ خیانت نه دی شوی او هغه ځنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کښی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال و هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخي څخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم و منصرف شو او سترگی ئی تری واړولی.

فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شی چه لیږلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منځ کښی څه جگړه سره پېښه شوی وه یوه ډله ئی (چه په هغی کښی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل و) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه او د هغی جگړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه گرد (تول) یهودان زمونږ په واک او اختیار کښی دی. که تاسی خپله فیصله سم زمونږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ گړد (تول) مسلمانپرو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمایه نو په دی مناسبت (او د دی نظریی په تائید) دا آیت نازل شو. (ابن کثیر)

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی (او مه اوږه) له هغه شی څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسیر: په تیره فائده کښی د دی آیتونو کوم شان نزول چه مونږ لیکلی دی له هغه څخه صاف ښکاریږی چه دا آیت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمایه نو دا آیتونه د دوی د استقامت د تصویب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کیدلو د تاکید له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آیتونه زمونږ د نبی علیه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی دیر ناپوه او قاصر الفهم دی.

۱. له یوه شی څخه د چا منع کول د دی خبری دلیل نشی کیدی چه د هغه شی مرتکب کیدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

۲. د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له معصومیت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالیٰ معصیت نشی صادریدلی یعنی په هر کار باندی چه وپوهیږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هیره او خطا یا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجع او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختیار کړی یا غیر مرضی، مرضی وگنی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وایی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاء علیهم الصلوة والسلام واقعات د دی

قضیی شاهد دی. د دی حقیقت له پوهیدلو څخه وروسته د ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ او ﴿وَإِذَا رَأَوْهُمُ مُشْرِکِينَ﴾ د دی په شان د

نورو آیتونو د مطلب په پوهیدلو کښی هیڅ قسم تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی ځکه چه په دغو آیتونو کښی یواځی د دی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلمیع او له خبرو جوړولو څخه بیخی مه متأثر کیږئ او داسی کومه رایه مه قائموی چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پیدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آیتونو شان نزول دی یهودانو په څه عیاری او له فریبو ډکو صورتونو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی یوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی څرگنده کړه چه که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغوی له رایو سره سمه فیصله وکړی نو گړد (تول) یهودان به مسلمانان شی دوی

پوهیدل چه له اسلام غنی بل هیخ یو شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نزد محبوب او عزیز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (دیر) لوی او مستقیم انسان هم دا رایه قائمه کړی وی ځکه کله چه د دوی د داسی یوی ووکی غوښتنی له منلو څخه د داسی یو عظیم الشان دینی منفعت توقع کیدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوندلو) موقع کښی قرآن کریم محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه ورکوی چه وگوره! په هیر او نسیان سره هم داسی یوه رایه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقوی او انتهای فهم او تدبیر خو د دی آیت له نزوله پخوا د دی ملاعینو د مکر او فریب تردید کړی دی و لیکن فرض ئی کړئ که داسی نه کیدی نو بیا هم د آیت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقریر وکړ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) یو شریعت (اصول) او لاره روښانه

تفسیر: یعنی الله تعالی د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طریقه مقرر کړی ده او سره له دی گرد (تول) انبیاء او ملل په هغو دینی آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی یو له بل سره متحد او یو د بل مصدق دی بیا هم د جزئیاتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدایات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحیح بخاری» له یوه حدیث څخه چه فرمایي گرد (تول) انبیاء یو بل سره علانی وروڼه دی چه د دوی پلرونه سره یو وی او میندی سره بیلی وی - د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی گرد (تول) اصول سره یو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او څرنگه چه د مولود په تولید کښی پلار فاعل او مفیض او مور قابله او د افاضی محل گرځی نو په هغه سره د دی په لوری یوه لطیفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شراعو اختلاف د مخاطبینو پر قابلیت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبداء الفیاض کښی هیخ اختلاف او تعدد نشته. د گردو (تولو) آسمانی ادیانو او شراعو منبع همغه یو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لَيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

او که اراده فرمایلی وی الله نو خامخا به ئی گرځولی وی تاسی امت یو

(متفق په یو دین) او مگر (یی بیل بیل کړئ) ځکه چه وازمویی تاسی په هغه کښی چه تاسی ته ئی درکړی دی (له مختلفو شرائعو چه مطیع او عاصی سره بیل کړی)

تفسیر: یعنی چه کوم یو له تاسی څخه د الله تعالی پر مطلق مالکیت، محیط علم او بالغه حکمت یقین کوی او هر یو نوی حکم ئی حق او صواب گنی او په رضاء او رغبت سره ئی قبلوی او د یوه وفادار بنده په شان د هر نوی حکم په مقابل کښی هم د اطاعت له پاره تیار ولاړ او غاړه ایښودونکی دی!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ط

پس وړاندی شی تاسی یو تر بله نیکیو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو څخه په اجتناب کښی تلوار کوئ!)

تفسیر: یعنی د شرائعو د اختلاف له لیدلو څخه په قیل او قال، جنگ او جنجال او کپرو بحثونو کښی مه لویږئ! او وخت مه ضایع کوئ! او د وصول الی الله د اراده کوونکو عملی ژوندون د تعقیب له پاره مندی ووځئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښیگنو (فائدو) په اخیستلو کښی چالاکی ښکاره کړئ! چه د آسمانی شریعت له خوا تاسی ته دروړاندی کړی شوی دی.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝۳۸

(خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله دی ستاسی د ټولو نو خبر به کړی تاسی (په قیامت کښی) په هغه (امر د دین) چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه

تفسیر: یعنی د انجام خیال وکړئ! او د حسناتو او د خیراتو په تحصیل کښی خپل تیاری ښکاره کړئ! د دغو اختلافاتو او جگړو گرد (ټول) حقائق به د قیامت له ورتللو څخه وروسته درڅرگندېږی.

وَأَن احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

أَنْ يَفْتِنُوا عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او (ته لیپولی نی مونږ او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه! په منځ د دوی کښی په هغه شی چه نازل کړی (لیپولی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی او ویره کوه! (ځان ساته) له دوی نه چه وا (نه) پوی (ونه مگرځوی) تا له ځینی هغه شی څخه چه نازل کړی (لیپولی) دی الله تاته (ای محمده!)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کښی که څه هم ټوله دنیا سره لاس او گریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیڅ پروا مه کوئ.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُ أَمَّا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ

نو که وگرځیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده!) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کښی) په سبب د ځینو گناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کښی مومی لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کښی هم مجرم ته ورکوله کیوی تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغی ځنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَأَنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ

او بیشکه چه ډیر له خلقو څخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت څخه متمردين دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف ځنی ډیر مه خپه کیوئ په دنیا کښی تل فرمانبردار بندگان لږ وی.

﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَصَصْتُمُ يُؤْمِنُونَ﴾ (۱۲ جزء د یوسف «۱۱» رکوع (۱۰۳) آیت.)

أَحْكَمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمُ يُوقِنُونَ

آیا پس حکم د جاهلیت غواړی دوی؟ (او د الله له حکمونو څنګ کوی) او څوک ډیر ښه دی له الله څخه له جهته د حکم هغه قوم ته چه یقین لری (په الله یعنی هیڅوک نه دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په مالکیت او شهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندی کامل یقین لری. د دوی په نزد په دنیا کېښی د هیچا حکم د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کېښی د التفات وړ (لا یتق) نشی کیدی نو بیا ولی دا خلق د الله تعالیٰ د احکامو د رڼا (رنرا) له راتللو څخه وروسته د ظنونو او اهوؤ او آراؤ او کفر او جاهلیت د تیاریو په لوری تلل خوښوی؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَالْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أُولِيَاءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړئ!)

تفسیر: «اولیاء» د ولی جمع ده «ولی» دوست ته هم وایی د «قریب، ناصر، مددګار» په معنی هم راغی مقصد دا دی چه مسلمانان له یهودو او نصاریٰ و بلکه له ګردو (تولو) کفارو سره (لکه چه په (۵) جزء د نساء د سورت په (۲۱) رکوع (۱۴۴) آیت کېښی تصریح شوی وه چه مسلمانان دی له کفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموی) په دغه موقع کېښی دی دا ملحوظ وی چه موالات، مروت، حسن سلوک، مصالحت، رواداری، عدل او انصاف دا ګرد (تول) شیان سره بیل بیل دی. د اسلام اهل که مصلحت وګوری، نو له هر کافر سره مشروع صلح او عهد او پیمان تری شی، ﴿وَلَا تَجْعَلُوا لِلدِّينِ قَانِئَةً لَهَا وَتَكُنْ عَلَى اللَّهِ﴾ (۱۰) جزء د أنفال (۸) رکوع (۶۱) آیت د عدل او انصاف حکم لکه چه له تیرو آیتونو څخه معلوم شوی دی د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کېښی لازم دی د مروت حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کیدی شی، چه د اسلامی جماعت په مقابل کېښی د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړی، لکه چه د «الممتحنه» په سورت کېښی به هم دی خبره تصریح شوی ده. پاتی شو «موالات» یعنی دوستانه اعتماد او یو له بل سره د ورورګلوی مرسته (مدد) او معاونت، نو هیڅ یو مسلمان حق نه لری چه دغسی تعلقات له کم غیر مسلم سره قائم کړی - هو! د صوری مؤالاتو چه تر ﴿لَا أَنْ تَقُولُوا مَعَهُنَّ﴾ لاندی داخل دی، او عمومی تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویږی له غیښو راشده و خلیفګانو څخه چه په دی مورد کېښی فوق العاده تشدید او تضییق منقول دی هغه دی محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وګنل شی.

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ط

(دوی یو تر بله) ځینې دوستان دی د ځینو نورو (څکه که څه ټول سره په کفر کېنې شریک دی او گرد (ټول) سره تاسی ته متفق دی)

تفسیر: یعنی د مذهبی گوندونو (دلو) او په خپل منځ کېنې بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوی او دوستانه تعلقات لری. یهودی له یهودی، نصرانی له نصرانی سره دوستی کولی شی. د اسلامی جماعت په مقابل کېنې گرد (ټول) سره دوستان او معاونان او ملگری دی او د «الکفرملة واحدة» مصداق تمثیلوی.

وَمَنْ يَتَوَلَّهمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهٗ مِنْهُمْ ط

او هر چا چه دوستی وکړه له دوی سره له تاسی ځنی نو بیشکه چه دی له هم دوی ځنی دی (نو مؤمنان دی ځان وساتی له دوستی د کفارو)

تفسیر: یعنی د هم دوی په دله کېنې شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کېنې نازل شوی دی. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسی گمان ؤ که پر مسلمانانو باندی کومه پیښه یا ربر (تکلیف) واقع شی. او محمدی جماعت مغلوب شی نو له یهودانو سره به زموږ دا دوستی په ښه راشی د هم دی واقعی په لوری په پخوانی آیت کېنې اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلی منشاء، هم دا وه چه یهودان د اسلامی جماعت مقابل او د اسلامی مذهب دیر بد دښمنان وو، ظاهره ده هر هغه څوک چه له یهودو او نصاریٰ ؤ یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دی نیت او حیثیت موالات وکړی، چه هغه د اسلام دښمنان وی. نو د هغه په کفر کېنې هیڅ شبه نشته. په منافقانو کېنې ځینی نور کسان هم وو چه هغوی په «احد» کېنې کله چه د جنگ وضعیت بدل شو او د حرب قضاء ئی مکړه او خړه پړه ولیده، داسی ویناوی ئی کولی چه اوس به مونږ له فلائی یهودی او فلائی نصرانی سره دوستی او ملگریا کوو، او که ضرورت پېښ شو د هغو په دین کېنې به هم داخلېږو، نو د دا رنگ خلقو په نسبت هم د ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهٗ مِنْهُمْ﴾ ظاهری مدلول علانیه صادقېری پاتی شول هغه مسلمانان چه ئی له داسی نیت او منشاء څخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموی څرنگه چه د دوی په نسبت هم قوی خطر موجوده ده، چه دوی د کفارو له ډیری ناستی ولاړی او اختلاط نه متأثر کېږی، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروی، یا لږ تر لږه د کفر له شریک شاعرانو او رسومو څخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتی کیږي نو په دی اعتبار د ﴿وَأَنَّهُمْ﴾ اطلاق پر دوی باندی هم کیدی شی لکه چه د (المرء مع من احب) حدیث د هم دی مضمون په لوری اشاره کوی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

بیشکه الله هدایت نه کوی قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوی په ځانونو خپلو په دوستی کولو د کفارو سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د اسلام له دښمنانو سره موالات او دوستی کوی او دی له امله (وجبی) پر خپل ځان او مسلمانانو ظلم کوی او د اسلامی جماعت د مغلوب او مقهور کیدلو په انتظار کېږي وی نو د داسی بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسی امید نشی کیدی چه هغوی به د هدایت په لاره راشی.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ ۖ

نو وبه وینی ته هغه کسان چه په زړونو د دوی کېږي مرض (رنج د نفاق) دی چه ځغلی به په (دوستی د) دوی کېږي وائی به دوی (په عذر کېږي چه) ویریږو له دی نه چه وبه رسیږي مونږ ته کومه حادثه

تفسیر: دا همغه کسان دی چه د دوی په زړونو کېږي د شک او نفاق مرض دی او د الله تعالیٰ پر وعدو باندی اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لری. نو ځکه په مندو مندو ځی او د کافرانو په غیږو کېږي پناه نیسی تر څو د موهمی غلبی په وخت کېږي د فتحی له ثمراتو ځنی متمتع شی او د دوی په زعم کېږي له هغو آفاتو او گردشونو څخه چه پر اسلامی جماعت راتلونکی دی محفوظ پاتی شی. د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ معنی هم دا ده چه د دوی په زړونو کېږي مکنونه وه لیکن هم دا د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کېږي له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ویل نو د زمانی د گردش مطلب به ئی معذرتاً داسی ظاهره چه یهودان زمونږ بیپاریان او معامله داران دی مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو که مصیبت یا قحط یا بله کومه پېښه راشی نو دوی د هم دی دوستانه تعلقاتو له امله (وجبی) زمونږ په ښه او کار راځی او د اړتیا (احتیاج) په وخت کېږي زمونږ لاس نیسی» د هم دی خیالاتو ځواب وروسته له دی

ورکاوه کیږي.

فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ
فَيُضِيعُوا عَلَىٰ مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نِدْمِينَ ﴿٥٧﴾

نو نژدی ده چه الله به راتله وکړی په بری (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړی بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو) نو وبه گرځی دوی په هغه شی چه پت کړی دی دوی په نفسونو خپلو کښی (له شک او دوستی د کفارو) پشیمانه.

تفسیر: یعنی هغه وخت نژدی دی چه الله تعالیٰ خپل نبی صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او خرگند بری عطا کړی او مکي معظمی ته چه د گردو (تولو) عربو یو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزی یا ماسوا له دی په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړی چه د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا گرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومی او دوی ته دا ورخرگنده شی چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستی نتیجه بی له دنیوی ذلت او رسوایی او اخروی دردناک عذاب څخه بل هیڅ شی نشته کله چه د فضیحت او خسران دا نتائج ورپیش شی نو هلته به بی له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شی په لاس نه ورځی. (لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم) (الان قد ندمت وما ینفع الندم) لکه چه هم داسی وشو د اسلام د عمومی فتحی او غلبی او د مکي معظمی د نیولو او د نورو کامیابیو له لیدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او دیر یهودان ووژل شول او نور له وطنه وشرل شول د منافقانو گردی (تولی) هیلې او امیدونه برباد شول او د مسلمانانو په مخ کښی ښکاره دروغچنان ثابت شول هغه گرد (تول) کوښښونه چه د یهودانو په موالاتو کښی ئی کړی وو. بیخی خراب او ابته شول. د دنیوی خسران او اخروی هلاکت طوقونه ئی په غاړو کښی ولویدل په وروستنی آیت کښی هم دا مضمون بیانپړی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ
لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خُسِرِينَ ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

اَمْثُوْا مَن يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَ اِذْ لَمْ عَلٰى الْوُفَّيْنَ اَعْرَۡةً عَلٰى الْكُفْرٰيْنَ
يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُوْنَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجب) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښی، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وگرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وگرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولی الله داسی یو قوم چه محبت کوی (الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویریږی دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښی د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښی له کفارو سره د موالاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د موالاتو له سببه صریحاً له اسلامه وگرځی، لکه چه په ﴿وَمَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ اِنَّهٗ مُنْهَكٌ﴾ کښی تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی. نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښی داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دښمنانو په مقابل کښی به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښی پوره کیږی، د ارتداد خورا (دیر) لویه فتنه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښی ودریدل، مگر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاروونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او گرد (تول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسې گورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی ځنی خارجیږی، نو له دوی ځنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوړ تاوولو او سرزنش له

پاره داسی وفاداران او سرجاروونکی مسلمانان منځ ته راوړلی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی د هیچا د ملامتی او طعن او تشنیع څخه هېڅ پروا نه کوی.

تنبیه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب د دی آیت د دغی پخوا وینا په تصدیق د عربو دری طائفی مرتدی شوی.

۱- بنی اسد (د طلحه بن خویلد) قوم چه د پیغمبری دعوی ئی کړی وه او خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانب د دوی په جهاد مامور شو چه طلحه تری شام ته وتښتید او بیا ئی اسلام راوړ.

۲- بنی مدلیج د یمنی (ذوالحمار الاسود العنسی) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه او پر تمام (یمن) متصرف شو بیا د نجاشی د خوری (فیروز الدیلمی) په لاس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په شپه کښی ووژلی شو.

۳- بنی حنیفه د (مسيلمۃ الکذاب) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه بیا دی د رسول صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته د (صدیق اکبر) په خلافت کښی د وحشی بن حرب د امیر حمزه رضی الله تعالیٰ عنه د قاتل په غشی او د (عبد الله بن زید الانصاری) په توری ووژلی شو او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی (۷) طائفی نوری هم مرتدی شوی.

۱- فرازه ۲- کینده ۳- غطفان ۴- بنو بکره- بنو یر بوع ۶- بنو سلیم ۷- د بنو تمیم ځینی سری. او د عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی غسان د (جبله بن الایهم) قوم نصرانیان شول، او (شام) ته وتښتیدل.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَّشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په ټولو احوالو)

تفسیر: د انسان لوی سعادت او بری او د الله جل جلاله فضل دا دی چه دی په خپله د فتنی په وخت کښی د حق پر لاره ثابت قدم پاتی شی او په دی فکر کښی وی چه نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوری (وساتی)، هغو بندگانو ته چه د پاک الله اراده وی له دی اعلیٰ سعادت او لوی فضل ځنی وافر برخه ورکوی، د ده فضل غیر محدود دی او هغه علیم او خبیر ذات ته ښه معلوم دی چه کوم یو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

أَمَّا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ۝

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی (خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی (په لمونځ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونځ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له مولاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریډلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی ؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملگری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زموږ قوم له موږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کری. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو موږ څرنګه ژوندون وکړو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿أَمَّا لَكُمْ دَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ﴾ «**رضینا بالله وبرسوله و بالمؤمنین اولیاء**» د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رُكَّعُونَ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړه او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

- ۱- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ یا بدل وی له تیره ﴿الَّذِينَ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.
- ۲- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ الآیه - ځانته جمله شی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه دله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو ځنی ممکن ؤ چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له گردی (تولی) دنیا سره د مولاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرمایل چه د مسلمانانو ظاهری بی سړی او بی سامانی او قلت ته مه گورئ! په هره خوا کښی چه الله تعالی او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی. په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عبادۀ ابن صامت رضی الله تعالی عنه په صفت کښی نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه ؤ مگر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کرل رضی الله عنه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ
هُزُؤًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ لهغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسئ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو ځنی مشرکین مراد دی لکه چه له عطف ځنی ظاهر دی

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ٥٤

او وویږیئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له مولاتو ځنی منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له مولاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښی هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئی وښوول چه یهود او نصاری او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیعو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرگندوی بلکه خوښیږی. د کفارو پر دغو احمقانه و او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښی د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكَ يَأْتِيهِمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له دیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بی عقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښی د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د گردو (تولو) سابقینو انبیاءو او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت گردو (تولو) اوضاعو ته جامع او د بندگی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د ډیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښی نشته بیا نو په آذان کښی د خدا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سری کار دی چه دماغ ئی بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.

په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه په مدینی منوری کښی یوه نصرانی کله چه به په آذان کښی «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده - نو ویل به ئی. «قد حرق الکاذب» - په تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څنی هر څه چه و - و به مگر په

واقع کښې دا خبره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، څکه چې هم دا خبيث په خپله دروغجن ؤ او د اسلام د عروج او شيوخ له ليدلو څخه د حسد په اور کښې سوځيده، اتفاقاً کومه جينې سره له اوره د ده کورته په داسې وخت کښې راغله چې دی له خپل کور او کهول سره ويده ؤ د اور کوم بشرکي په ناپوهي سره د دی جينې له لاسه هلته ولويده چې د هغه له لگيدلو څخه هغه کور له ټولو وسيدنکو سره چې پکښې ويده وو وسوځيد. او په دی ډول (طريقه) سره الله تعالى مونږ ته دا رابښکاره کړه چې دروغجنان د دوزخ له اوره پخوا په دنيا کښې هم په اور کښې سوځي. له آذانه سره د استهزاء کولو يوه بله واقع په صحيحو روايتونو کښې هم منقوله شوی ده چې د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له (حنين) څخه بيرته راته په لاره کښې حضرت بلال رضی الله تعالى عنه آذان وکړ خو تنو وړوکو هلکانو چې په دوی کښې ابو محذوره رضی الله تعالى عنه هم ؤ پر آذان باندې وخنډل او په تمسخر ئي پيښې کولې رسول الله مبارک د هغوی د نيولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخری نتيجه ئي دا شوه، چې د ابو محذوره رضی الله تعالى عنه په زړه کښې الله تعالى د اسلام مينه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالى په قدرت هغه توکي رښتيا او هغه نقل اصل شو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقُومُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ أَمَّا يَا اللَّهُ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّ الْكَثْرَ فَمُسْقُونٌ ۝

ووايه (ای محمده) چې ای اهل د کتابو! آیا عیب گنځ تاسی له مونږه (او) کينه کوئ يعنی نه کوئ) مگر په دی سبب چې ايمان راوړی دی مونږ پر الله او پر هغه کتاب چې ليږلی شوی دی مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چې ليږلی شوی دی پخوا (له دی نه) او (بل په دی سبب) چې بيشکه زیات له تاسی فاسقان دی.

تفسير: پر کوم کار چې طعن يا خندا کيږي له دوه سببونو څخه به خالی نه وی يا به همغه کار په خپله دا استهزاء وړ (لايق) وی يا به د کار کونکي حالت د استهزاء وړ (لايق) وی په پخوانی آيت کښې دا ښوولی شوی ده چې په آذان کښې داسې يو شی نشته چې پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفيف العقله بل څوک طعن يا استهزاء وکړي، په دی آيت کښې د آذان کونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبيه ورکړی شوی ده، يعنی استهزاء کونکي سره له دی چې د کتاب او په شريعتونو باندې د پوهې دعوی کوی دوی دی لږ څه فکر وکړي! او د انصاف له مخی دی راوښی! چې دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کينه ولی کوي؟ او په داسې يو بد

دول (طریقه) چه دوی اسلام ته گوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بی له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر ټولو منزلو کتابونو او د ده پر گردو (ټولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کوونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په رښتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د گردو (ټولو) انبیاء علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی وویای چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندگانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع به څرنگه وی؟ او تر کومه غایه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَادَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَئِكَ شَرٌّ
مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ۝

ووايه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کړم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد(عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب گنئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه څوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او گرځولی ئی دی له ځینو د دوی څخه بیزوگان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندگی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د غای (چه دوزخ دی) او ډیر گمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه گناه ده او له دی له امله (وجبی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد گرځوئ نو راځئ چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکړم، چه په خپل شرارت او گندگی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوگان او بد ځناوران گرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندگی ځنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او گمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یی!

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ
أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٧١﴾

او کله چه راشی (دا منافقان) تاسی ته وائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ
حال دا چه په تحقیق ننو تلی دی دوی (ستاسی په مجلس کی) په کفر سره او
دوی په تحقیق وتلی هم دی (ستاسی له مجلس څخه) په کفر سره او الله ښه
عالم (ښه خبر) دی په هغه چه وو دوی چه پتول (به ئی له نفاقه)

تفسیر: دلته د ځینو هغو مخصوصو استهزاء کوونکو افرادو بیان دی چه په غیاب کښی به ئی پر
اسلامی مذهب طعن او تشنیع او پر مسلمانانو به ئی مسخری کولی لیکن کله به ئی چه له نبی
کریم صلی الله علیه وسلم یا له مخلصو مسلمانانو سره لیدل نو د نفاق له لاری څخه به ئی خپل
ځان مسلمان ښکاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د یوی شبیبی له مخی هم د دوی تعلق
له اسلامه سره نه و. او نه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم زبانی وعظ او تذکیر پر دوی څه اثر
غورځاوه. نو آیا دوی د ایمان او د اسلام په تش لفظ ویلو سره (معاذ الله) الله تیر ایستی شی؟ که د
هغه عالم الغیب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پتو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان
داسی وی چه د ده خوشالی تش په لفظی ایمان او یواځی د خولی په وینا سره حاصلولی شو نو
له دی ځنی پورته بل کوم یو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواکی له دی ځایه د
یهودو او نصاراو د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بیان شروع شو چه د هغو له تنبیه څخه
وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لائق) گرځی، په
وروستینو آیتونو کښی هم د هم دی مضمونو تتمیم او تکمیل دی.

وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ
السَّحْتِ لَيْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او ته به وینی ډیر له دغو (منافقانو) څخه چه مندی به وهی په گناه کښی
(چه حصول د حرامو یا دروغ ویل دی) او په ظلم کښی (چه زیادت دی په
معاصیو کښی) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی
هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی

تفسیر: غالباً له «اثم» څخه لارمی او له «عدوان» څخه متعدی گناه مراد ده. یعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په دیر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوری مندی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی - یا نورو ته هم ورورسپړی د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی - او په حرام خوړلو کښی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کښی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبُّ بَنِيُونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السَّحْتِ لَإِثْمًا مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٧﴾

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا دیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالی کوم قوم تباه کوی نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کښی دوږپړی او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ گونگی شیطانان گرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شهواتو کښی لگیا او د الله تعالی عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کرل او هغه کسان چه علماء او مشائخ گڼل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کړه څکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کښی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غږ د پورته کولو مانع وگرځیدل د هم دی سکوت او مدهانت په سبب پخوانی قومونه تباه شوی دی - نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم د قرآن او حدیث په دیرو نصوصو کښی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کښی او د هر سری په مقابل کښی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کړی او سترگی تری پتی نه کړی

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ

او وایی یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنگه کړی ده)

تفسیر: یعنی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د بعثت په وخت کېږی د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوی وو چه د الله تعالیٰ په دربار کېږی له سپین سترگی او گستاخی څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولی انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالیٰ په دربار کېږی به ئی بی تکلفه داسی واهی او خوشی چتی (بیکاره) خبری کولی چه د هغو له آوریډلو څخه د هر چا ویښتان جگ (نیغ) دریدل کله به ئی ویل ﴿قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ بېشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولی څخه وتل ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ ذُنُوبُهُمْ مَقُولَةٌ﴾ د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوا ان الله فقیر» څخه ئی مراد اوه چه معاذ الله الله تعالیٰ فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کېږی څه نه دی پاتی یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وی، یعنی فقیر شوی خو نه دی، مگر په دی ورځو کېږی بخیلی او کنسکی (کنجوسی) کوی (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه تری واخیستل شی د دی د کفر کلمی منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کېږی الله تعالیٰ پر دی ملاعنو ذلت، نکبت، تنگسه، ضیقت، بدحالی ورانی او نور بلیات مسلط کرل، نو د دی په ځای چه دوی په خپلو دی بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شی بالعکس دوی د الله تعالیٰ په دربار کېږی په گستاخی او سپین سترگی شروع وکړه، ښائی داسی کوم خیال دوی ته پیدا شوی وی چه مونږ د انبیاء اولاده بلکه په خپله د الله تعالیٰ ځامن او خپلوان یو - نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بنی اسمعیل علیه السلام اولاده په دنیا کېږی انتشار مومی، ارضی فتوحات ئی په برخه کېږی او سماوی برکات پری نازلېږی او مونږ چه بنی اسرائیل او الله زمونږ او مونږ د الله جل جلاله یو داسی ذلیل، مغلوب، بدحال، پریشان، سرگردانه او در په در خاوری په سر گرځو. مونږ د هغو بنی اسرائیلو اولاده یو او نن هم هغه ﴿أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ﴾ یو، چه پروڼ وو، مگر معلومیږی چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کېږی چه مونږ ئی اولاده او محبوب یو معاذ الله څه کمی راغلی دی یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلی دی» دا احماقان په دی نه پوهیږی چه د الله تعالیٰ خزانی لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهی دی که (معاذ الله) د ده په خزانه کېږی څه نه وی پاتی، یا ئی د مخلوقاتو له اعانت او تربیی څخه لاس اخیستی وی نو د دی دنیا نظام به څرنګه قائم پاتی شوی وی، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسی ئی په خپلو سترگو سره گورئ د کومی خزانی او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهدا ښائی تاسی وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هولستاسی د گستاخیو او شرارتو له نحوسته د الله تعالیٰ هغه لعنت او ترتنه چه پر تاسی نازله شوی ده د هغی په سبب د الله تعالیٰ دا ځمکه د هغی له وسعت سره پر تاسی تنګه کړی شوی ده او وروسته له دی لا درباندی تنګیږی او د خپلی تنګسی او نیستی نسبت الله تعالیٰ ته کول ستاسی انتهائی جهالت او ناپوهی ده.

عُلْتُ أَيْدِيَهُمْ وَلَعَنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

تملی دی وی (یا تملی شوی دی) لاسونه د هم دوی او لعنت کری شوی دی پر دوی په سبب د هغه چه وائی دوی بلکه یدین د ده غغولی (کشاده) دی روزی ورکوی (هر چا ته او صرفوی ئی) هر رنگه چه اراده وفرمائی

تفسیر: دا د شیرا په دول (طریقه) پخوا ویل یا د دوی د واقعی احوالو څخه خبر ورکول دی لکه چه واقعی بخل او جبن (یا ذلت او مسکنة) د دوی د خیراتونو استعداد ورک کری او د خیر لاسونه ئی بیخی بند کری و ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ داسی نه ده لکه چه دوی وائی بلکه یدین د ده غغولی او جود ئی ډیر او کرم ئی له حده تیر دی) چیری چه الله تعالی ته وجه» «یدین» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کری شوی دی نه بنائی چه سری تیروځی داسی توهم وکری چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسمانی اعضاء لری حال دا چه داسی نه دی پس هم داسی چه د الله تعالی ذات او وجود بیمثال او بی نظیر او بی ساری وحده لا شریک دی. د ده جل جلاله حیات علم، او نور گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هیڅ یو نظیر، مثال او کیفیت نه لری او نظیر او معادل ئی ما سوا له هغه څخه بل شی نشی کیدی جل جلاله، اعظم شانه اعلیٰ برهانه! اولیٰ سلطانه.

ای له وهمه له خیاله له گمانه له قیاسه غنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته

دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول گرد (تول) عمرونه

په اول د وصف ستا کښی یو لا پاتی، رب ئی پورته

هم داسی د الله تعالی گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وگنئ خلاصه هم داسی چه د الله تعالی ذات بی له «کم او کیف» دی همغسی د الله د وجه، سمع بصر، ید او د نورو نعتونو، او صفاتو معانی هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلیٰ شان سره وړ (لائق) دی او زمونږ د «کم او کیف» او تعبیر او بیان له احاطی څخه بالکل وتلی او وراء الراء دی. ﴿لَیْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۲۵) جزء د الشوری «۱۱» آیت (۲ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه پر دی آیت کومه فائده چه لیکلی ده په هغی کښی له دوو لاسونو څخه د «مهر لورینه» او د «قهر ترتنه» لاس مراد اخیستی دی. یعنی نن ورځ د الله تعالی د «مینی لاس» په (محمدی امت) باندی - او د «قهر لاس» ئی پر بنی اسرأئیلو باندی پرانیتلی دی - لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی اشاره، وشوه.

﴿يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ روزی ورکوی هر چاته او صرفوی ئی هر رنگه چه اراده وفرمائی په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنی په دی باندی هم دی نه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په چا ، او په څه او څومره صرف کره شی؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنگسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښی له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو وروڼه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متمرّد ته پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنگسې د ژوند د تنگوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور ځنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر غندو (غاړو) دک کړی او د انتهای سزا مستحق شی د دی مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښی د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجي قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی - لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجي احوالو او قرائنو له مخی پوهیدلی شو چه هغه د سزا ډول (طریقه) ، او دغه د دواړو په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) دیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښی او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترگی او گستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاو تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی ټینگار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحتی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج ورانی او خرابی به وی. ﴿لَيَزِيدَنَّ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ﴾ دی مقدم دی.

وَالْقَيْنَانِيَّةُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ

او غورځولی دی مونږ په منع د دوی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اگر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿وَالْقَيْنَانِيَّةُ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصاریٰ و د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکيږی، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٧﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مړ کاوه به هغه (اور) الله او سعيه کوی (غفلي) دوی په ځمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر څو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد ځنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابتيږی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَآ دُخْلَنَهُمْ جَدَّتِ النَّعِيمِ ﴿٦٨﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی ځنی گناهونه د دوی او خامخا ننیستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدید جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبی کریم صلی الله علیه وسلم او قرآن عظیم ایمان راوړی او تقویٰ اختیار کړی، نو د توبی وړ نه دی بند شوی حق تعالیٰ د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وځی) دوی ته له خپلو اخروی او دنیوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمایي. د ده رحمت ډیر لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم وروړندی شي نه ئی مایوسوی او نه ئی بی هیلی (نا امیده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْفُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ

او که بیشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تعميل سره یی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلی الله علیه وسلم» په وسیله) نو خامخا خوړلی به ئی (میوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسیر: یعنی که د قرآن کریم ئی (چه له تورات او انجیل څخه وروسته د دوی د تنبیه او هدایت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه بی د قرآن کریم له تسلیم څخه د «تورات» او د «انجیل» او د گردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کیدی شی چه قرآن عظیم او رسول کریم صلی الله علیه وسلم ومنی، چه د پخوانیو کتابونو له پیښ بینو او پخوا ویلو سره سم رالیدلی شوی دی ګواکي د «تورات» «انجیل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبیه ئی وفرمایله چه که دوی قرآن کریم ونه منی - نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَاكُفُوا﴾ الآية - نو خامخا خوړلی به ئی میوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه یعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فیضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له گردو (تولو) برکاتو ځنی متمتع کیدل او د ذلت او بدحالی او د معیشت د تنګوالی هغه سزا به تری پورته کیده چه دوی ته د عصیان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

وَمِنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ

ځینی له دوی نه یو امت دی مقتصد (منصف او میانه تلونکی)،

تفسیر: دا هغه معدود افراد دی چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وچی) د حق غېر ته لېبک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَاءَ مَا يَحْمِلُونَ ﴿٦٧﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِّن رَّبِّكَ وَإِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ
مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه ښیی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو گردو (ټولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تعمیل ترغیب ورکړی شوی ؤ وروسته له دی نه په ﴿قُلْ لَّا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ سره د کتابیانو په ټولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ الآية - کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالی تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی ځنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی ځانه کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شېبی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.

زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا درویشو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسې زحمت او کوشن، صبر او استقلال، جداو جهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښی دیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شی.

زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته د ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ﴾ په خطاب سره یواځی هم دغه هومره فرمایلی شوی دی چه په فرض محال سره که په تبلیغ کښی لږ څه قصور وشو نو وپوهیږه چه ته د خپل منصبی فرضو په ادا کولو کښی کامیاب نه ئی - او ظاهر دی چه ستا زیاتره کوشنونه او د قربانیو یوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښی د رسالت د انجامولو په فریضه کښی دیر اعلیٰ بری حاصل کړی دی، لهدا دا په هیڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هیڅ یو پیغام کښی لږ څه هم کوتاهی وکړی.

عموماً دا په تجربی رسیدلی ده چه انسان د تبلیغ د فریضی په اداء کولو کښی د څو وجوهو له امله (وجی) مقصر پاتی کیږی یا خو له ده سره د خپلی فریضی د اهمیت کافی احساس او مینه نه وی - یا د خلقو له عمومی مخالفت څخه د شدید نقصان رسیدلو - یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وی - یا د مخاطبینو د عمومی طغیان او تمرد له امله (وجی) (لکه چه په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کښی د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی) د تبلیغ له مثر او منتج کیدلو ځنی مایوسی وی - د (۱) وجه ځواب په ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ﴾ تر ﴿مَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ﴾ پوری - او د (۲) په ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ او د (۳) په ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ سره ورکړی شوی دی یعنی ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د گردی (تولی) ځمکی د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړی چه ستا په مقابل کښی د بری لاره ومومی - باقی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښی دی، داسی قوم چه فقط کفر او انکار ته ئی خپلی ملاوی ترلی وی که په سمه لاره رانشی نو ته غم مه کوه! او مه مأیوسه کیږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پرېږده! زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دی ربانی هدایاتو او آسمانی اصولو سره سم گرد (تول) امت ته د هر وړوکی او لوی شی تبلیغ وفرمایه - او د انسانی نوعی خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هری طبقی ته لائقه، او د هر چا له استعداد سره موافقه وی، بی له تزئیده او تنقیصه او بی له خوفه او خطره وروښوده، او وئی رسوله - او د الله تعالیٰ حجت ئی پر بندګانو تمام کړ او له وفاته څخه تقریباً دوه نیمی یا درې میاشتی پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښی چه هلته له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ مجبانو اجتماع درلوده (لرله) دوی «علی رؤس الاشهاد» اعلان وفرمایه چه ای الله! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه!

قُلْ يَٰٓأَهْلَ الْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا
أَنْزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ

ووايه ته (ای محمده) چه ای کتابیانو، نه یی تاسی پر هیڅ شی (له حقه

دینه) تر هغه پوری چه قائم کریئ تاسی (ودروئ به عمل سره گرد (تول)
احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چه نازل کری شوی دی
تاسو ته له (لوری د) ربه ستاسی

تفسیر: یعنی قرآن کریم د گردو (تولو) سماوی کتابونو خاتم او مهیمن دی. په ۶ جزء د
المائدة په (۳۸) آیت ۷ رکوع کبی د دی آیت تفسیر تیر شوی دی

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّمَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا
تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) دیرو ته له دوی شخه هغه شی چه نازل
کری (لیولی) شوی دی تاته له جانب د رب ستا (یعنی قرآن زیاتوی دوی ته)
سرکشی او کفر نو مه خپه کیږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو

تفسیر: یعنی د دی غم او افسوس له کبله (وجی) مه خپه کیږئ! خپل فرض په امن او اطمینان
سره ادا کوئ!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى
مَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چه
یهودیان دی او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم هم داسی دی)
هر شوک چه ایمان راوړی په الله او په ورځ آخره (چه ورځ د قیامت ده د
زړه په صدق سره) او عمل وکړی نیک (عمل) نو نشته (هیڅ قسم) ویره پر
دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د اجر په نقصان سره)

تفسیر: یعنی هغه قوم چه مسلمانان بلل کیږی یا یهود یا نصاری یا صابی یا نور دی (دلته

تمثیلاً د غو مذاهبو ذکر کړی شوی دی) هیڅ یو سړی د دی نومونو یا نسلونو یا رنگونو یا کارونو یا وطنونو یا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقیقی فلاح او دائمی بری نشی حاصلولی. د بریالیتوب (کامیاب) او مأمون او مصون پاتی کیدلو له پاره یواځی یو شی شته چه ایمان او صالح عمل دی. هر هغه قوم چه د پاک خدائ د تقرب یا د بری مدعی وی، هغه دی خپل ځان پر دغه محک معلوم کړی که دوی کره او سره ووتل - نو بی خوفه او خطرته بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدلی دی که نه هر وخت دی خپل ځانونه د الله تعالی تر قهر او غضب لاندی وگڼی. په پخوانیو آیتونو کښی خاص کتابیانو ته تبلیغ ؤ، په دی آیت کښی د ټولو اقوامو او مللو په نسبت بی له لحاظه او رعایت داسی عجیب او غریب، معقول او منصفانه قانون بیان شوی دی چه وروسته له دی به هیڅ یوه سلیم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعیت کښی هیڅ یوه شبهه پاتی نشی، یو سړی تر هغه پوری چه پر الله تعالی (یعنی د رب العالمین جل جلاله پر وجود، وحدانیت، کمالیه صفاتو، د قدرت په دلائلو، گردو (ټولو) احکامو او قوانینو په ټولو رسولانو او انبیاء (علیهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندی ایمان رانه وړی او نیکی اختیار نه کړی آیا سلیم عقل دا قبلولی شی چه هغه به دائمی نعیم او د الله تعالی رضا او ابدی سرور او تکریم ومومی؟. د «ایمان بالله» لاندی دا گرد (ټول) شیان داخل دی. فرض کړئ! یو سړی د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول صلی الله علیه وسلم توهین کوی (او دئ د نبوت په دعوی کښی دروغجن گڼی، چه هم دا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ هم داسی وپوهیږئ هر هغه څوک چه د یوه رښتین رسول علیه السلام تکذیب کوی او هغه نه منی دغه فی الحقیقت د الله تعالی د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی چه د ده د نبوت د تصدیق له پاره ئی نازل کړی دی ﴿وَلَكِنَّا نَذِيرٌ لِّلَّذِينَ يَكْفُرُونَ﴾ ۷ جزء د الانعام (۳۳) آیت (۴) رکوع. آیا د الله تعالی د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ گڼلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتی کیدی شی؟ د هغو تفصیلاتو په لوری چه قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلی ده په نورو مواضعو کښی هغه په ښه شرح او بسط مذکور دی. زما په نزد زیات صحیح او قوی قول هم دا دی چه «صائبین» په عراق کښی یوه فرقه وه چه د هغو مذهبی اصول عموماً د اشراقی حکماؤ او طبیعی فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دی خلقو د روحانیاتو په نسبت زیات غلو او دیره مبالغه بلکه د هغو عبادت به ئی کاوه. د دوی خیال داسی ؤ چه یواځی د مجردو ارواحو او تش د فلکی مدبرانو او نورو په استعانت او استعداد مونږ تر «رب الاربابه» یعنی لوی معبود پوری رسیدی شو. نو ځکه مونږ ته ښائی چه په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کښی تجرد او صفائی پیدا کړو، او له روحانی عالم سره خپله علاقه ټینګه کړو بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر خدای پوری رسیدی شو د انبیاء د اتباع ضرورت نشته د کواکبو د مدبره ارواحو او هم داسی د نورو روحانیاتو په خوشالولو کښی به ئی

له خپله ځانه د هغوی هیكلونه (تصویرونه) جوړول - او د دوی په ارواحو به ئی لمونځ روژه، قربانی او نور شیان كول. خلاصه دا چه د «حنفاؤ» په مقابل كښی د «صابئینو» جماعت و- چه د هغه دیره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندی وه، د حضرت حنیف ابراهیم د بعثت په وخت كښی (د نمرود) قوم صابئ المعقیده ؤ چه د دوی په تردید او ابطال كښی د الله تعالی خلیل د فداکاری - او ایثار اظهار وكړ.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږه وعده تینګه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) څخه

تفسیر: په تیر آیت كښی هغه معیار چه د قبول عندالله له پاره بیان شوی ؤ - یعنی ایمان او صالح عمل، دلته دا راښوول كيږی چه یهود پر دی حكم او معیار تر كومه حده پوری راتلی شی؟

وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ رُسُلًا كُلًّا بَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا
وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٤٦﴾

او لیږلی وو مونږ دغو (بنی اسرائیلو) ته رسولان (چه وریاد كړی دغه عهد او وربیان كړی شرعی احكام) هر كله چه به راغی دوی ته كوم رسول په هغه (شرعی حكم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حكم) نفسونو د دوی ځینی رسولان (لكه موسیٰ او عیسیٰ) ئی دروغجن وګڼل او ځینی رسولان (لكه یحییٰ، زكريا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی كښی دی چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولیٰ او مالک او لوی څښتن (خاوند) جل و علا شانه رضا پكښی نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاك الله تابع وګرځوی، كه نه د داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی خو څه كمال نه دی.

وَحَسِبُوا إِلَّا كُونُ فِتْنَةٍ فَعَمُوا وَصَمُوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ

وَاللَّهُ بِصِيْرِمَا يَعْمَلُونَ ۝٤١

او گومان کړی ؤ دغو (بنی اسرائیلو) د دی چه نه به وی (او نه به رسیږی دوی ته) هیڅ فتنه (خرابی د انبیاءو په دغه تکذیب او قتل کښی) پس رانده شول (د حق لاری له لیدلو څخه) او کانه شول (د حق له اوریدلو څخه) بیا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندی بیا (دوهم ځلی) رانده او کانه شول (د حق له لیدلو او اوریدلو څخه) ډیر له دوی ځنی (په انکار سره له محمده) او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو کارونو (هم) چه کوی (یی) دوی.

تفسیر: یعنی بنی اسرائیلو پوخ عهد او پیمان مات او له الله تعالی سره نئ بدعهدی او غداری وکړه. د ده رسولان نئ دروغچنان کړل، او ځینی نئ ووژل دا خو د دوی د «ایمان بالله او صالح عمل» حال ؤ، د «ایمان بالیوم الآخر» اندازه نئ له دی نه قیاس کړئ! چه د دومره شدیدو مظلمو او یاغیانو جرائمو له ارتکاب سره سره بیخی هوسا (خوشاله) او بی غمه ناست دی، گواکی دوی په دی فکر کښی هیڅ نه دی چه دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاو گالونکی (برداشت کونکی) دی، یا د دی ظلم او بغاوت خرابی نتیجی به کله د دوی مخی ته راتلونکی وی په هم داسی خیالاتو او چرتونو کښی د الله تعالی له دلائلو او کلام څخه بیخی رانده او کانه شول، او داسی کارونه نئ وکړل چه د کولو نه ؤ تر دی چه ځینی انبیاء علیهم السلام نئ قتل او ځینی نئ بندیان کړل آخر الله تعالی پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ بیا د یوی اوږدی مودی څخه وروسته د «پارس» ځینو باچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوایی له قیده خلاص کړل او له (بابل) څخه نئ د (بیت المقدس) په لوری بیرته ولیږل، په دی وخت کښی دی خلقو توبه وویسته او د خپل حال د اصلاح په لوری متوجه شول او الله تعالی هم د دوی توبه قبوله کړه لیکن لږ څه موده وروسته بیا دوی په خپلو همغه شرارتونو او بدو چارو لاس پوری کړ او بیخی رانده او کانه شول او د حضرت زکریا او یحیی علیهما السلام په قتل نئ جرئت وکړ او د حضرت عیسی علیه السلام قتل ته هم تیار شول.

﴿وَاللَّهُ بِصِيْرٍ﴾ - الآية - او الله ښه لیدونکی عالم دی په هغو څیزونو چه کوی نئ دوی یعنی که څه هم دوی د الله تعالی له غضب او قهر څخه بی پروا او رانده شوی دی، لیکن الله تعالی د دوی ټول حرکات درگرده (ټول) گوری لکه چه د هغو حرکاتو سزا دوی ته اوس د محمدی امت په لاسونو ورکوی، (او اخروی جزا هم دوی ته تیاروی).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَبْنِي لَكُمْ أَسْرَٰءِيلَ

اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَاللَّظْمِلِينَ مِنْ أَنْصَارِهِ ④

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی (له دیره جهله) چه بیشکه الله هم دغه مسیح زوی د مریمی دی او ویل به مسیح چه ای بنی اسرآئیلو، (اولادی د یعقوبه!) عبادت کوی تاسی د (یواخی هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، بیشکه شان دا دی هر چا چه شریک ونیو له الله سره (په عبادت کبئی بل شی) نو په تحقيق حرام کړی دی الله په دغه (مشرک) باندی جنت او غای د ده اور (د دوزخ دی) او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکی (چه عذاب تری دفعه کړی)

تفسیر: له دی غایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږی چه تر کومه غایه پوری د حقانیت پر معیار منطبق کیږی د دوی د ایمان بالله حال دا دی چه د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د حضرت مسیح علیه السلام له تصریحاتو غنی مخالف د مسیح علیه السلام د بی پی مریمی له زوی غنی په خپله خدای جوړوی، «یو دری او دری یو» گڼل کړی وړی خبری دی په حقیقت کبئی گرد (تول) زور او قوت یواخی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت په اثبات کبئی لگوی حال دا چه په خپله حضرت مسیح علیه السلام د الله تعالی په ربوبیت او لکه نور انسانان په خپل ربوبیت بندگی باندی ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوی. او د هغه شرک خرابی او وړانی ئی په ډیر زور او شور سره بیان کړی دی، چه په هغه کبئی د ده امت مبتلا کیدونکی ؤ. بیا هم دا پانده عبرت نه آخلی.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی چه بیشکه الله دریم له دریو (معبودانو) څخه دی،

تفسیر: یعنی حضرت مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضی الله تعالی عنها او الله جل جلاله دری واړه خدایان دی (العیاذ بالله) په دوی کبئی یوه برخه د الله شوه - بیا هغه دری واړه یو او هغه یو دری دی.

د عامو عیسویانو عقیده هم دا ده او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجیبو تاو کړو او پیچلو عباراتو سره اداء کوی او کله چه په دغه مفهوم څوک نه پوهیږی، نو هغه یو ماوراءالعقل حقیقت بولی. رښتیا ده. «لن یصلح العطار ما افسده الدهر»

د بدبختو شری جوړه وی له وړیو تکو تورو

نه سپینیږی د زمزمو او کوثر په اوبو هم

وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَبْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابُ الْيَوْمِ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ
وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٠﴾

حال دا چه نشته (بل) هیڅ لائق د عبادت مگر (خو شته) معبود یو (چه الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغی خبری چه وائی نو خامخا وبه رسیږی هر ورو (خامخا) هغو کسانو ته چه کافران (پاتی) شوی دی له دوی غنی عذاب دردناک آیا نو توبه نه کوی دوی الله ته (د درو خدایانو له دی ویلو) او (نه) غواړی بښنه له ده څخه (له دی بدی وینا یعنی توبه دی وباسی او معافی دی وغواړی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی چه داسی یاغی او گستاخ مجرم هم کله چه په زړه کښی وشرمیږی، او د حقیقی اصلاح په عزم او ارادی حاضر شی نو په یوه شیبه (ساعت) کښی د ده د گرد (تول) عمر جرائم ورمعافوی.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأِنَّهُ صِدِّيقَةٌ مَكَانَ يَأْكُلُ
الطَّعَامَ أَنْظِرْ كَيْفَ بُيِّنَ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظِرْ أَنِّي يُؤْفَكُونَ ﴿٥١﴾

نه دی مسیح زوی د مریمی مگر یو رسول دی (او خدای نه دی اگر که پلار نه لری او مری ژوندی کوی) په تحقیق تیر شوی دی پخوا له ده څخه (نور دیر) رسولان او مور د ده صدیقه (دیره رشتینی) وه وو دوی دواړه (مور او زوی) چه خوره به ئی طعام (په شان د نورو مخلوقاتو نو څرنگه به خدای شی؟) وگوره څرنگه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وگوره (دوی ته) چه څرنگه چپ کاوه شی دوی (له حقه)

تفسیر: یعنی له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی نو دی خدای مگر څول ستاسی سفاقت دی. د جمهور امت تحقیق هم دا دی چه په ښځو کینی نبوت نه دی راغلی - او دا لوی او لوړ منصب نارینه ؤ لره مخصوص دی.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نَحْنُ الْيَقِينُ﴾ (۱۳) جزء د یوسف د

سورت ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) بتول حضرت بی بی مریم رضی الله تعالی عنها هم یوه ولیه بی بی وه، نبی نه وه. له غور کولو څخه وروسته معلومیدی شی، هر هغه څوک چه خورلو او څښلو ته اړ (مجبور) وی، نو دی د دنیا هر شی ته محتاج وی، ځمکه، هوا، اوبه، لمر حیوانات حتی له بولو او غاښو او نورو ضروریاتو څخه هم نشی مستغنی کیدلی، د یوی نمری. خوړو ته وگورئ کله چه گیدی ته ورسیږی تر هضمیدلو پوری خیال وکړئ چه بالواسطه او بلاواسطه څه څه شیانو ته ضرورت پیښیږی؟ بیا له خورلو څخه هغه اثرات او نتائج چه پیدا کیږی، د هغو سلسله تر کومو ځایو پوری رسیږی؟ دا د احتیاج او افتقار اوږده سلسله تر نظر لاندی ونیسئ نو مونږ د مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د الوهیت ابطال د استدلال په شکل داسی بیانولی شو. چه مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د خورلو او څښلو له ضروریاتو څخه مستغنی نه وو چه په مشاهده او تواتر سره ثابت دی او هر هغه چه له خورلو او څښلو مستغنی نه وو نو دی د دنیا له هیڅ یو شی څخه نشی مستغنی کیدی. نو بیا هم تاسی ووايئ هغه ذات چه د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء له پاره له عالم اسباب څخه مستغنی نه وی، نو دی څرنگه خدای کیدی شی؟ دا داسی قوی او واضح دلیل دی چه عالم او جاهل یو شان پری پوهیدی شی. یعنی خورل او څښل له الوهیت سره منافی دی اگر که نه خورل هم د الوهیت دلیل نه دی که نه گردی (تولی) پرستی به خدای وگرځی (معاذ الله).

قُلْ اتَّعَبُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا
وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۵۹﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا عبادت کوئ تاسی بی له الله څخه د هغه

شی چه مالک نه دی دپاره ستاسی د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع او الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) احوالو) ښه عالم (په پتو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه مسیح علیه السلام ته ئی خدای ووايه نو لازم دی چه معبود هم ورته ووانی مگر معبود گرځیدل یوازی د هغه له ذات سره مختص دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وی، ځکه چه عبادت د انتهای تذل نوم، او انتهای تذل د هغه ذات په مقابل کېږي اختیار کولی شی چه د انتهای عزت او غلبی لرونکی وی په هر آن کېږي د گردو (تولو) خبرو آوریونکی او د تولو پر احوالو پوهیدونکی وی، په دی سره د تثلیث د شرکیې عقیدې او د گردو (تولو) مشرکینو د نورو باطله عقائدو تردید هم وشو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَصْلُوا كَثِيرًا مِّنْ ضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ۚ

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابو مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دین خپل کېږي په ناحقه سره او مه کوئ متابعت د چټی (بیکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چه (له دیره جهله) په تحقیق گمراه شوی دی په خوا (له دی نه) او گمراهان کری دی دوی دیر (خلق) او گمراه شوی دی دوی له سمی صافی لاری.

تفسیر: د عقیدې تجاوز او مبالغه دا ده چه یو بشری مولود خدای وگرځوی. او په عمل کېږي مبالغه دا ده چه هغه ته «رهبانیت» وائی ﴿وَرَبَّانِيَّةً لِّمَن دَعَا فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّهْتَدُ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَلَّ يَتَّبِعْ أَهْوَاءَ قَوْمٍ ۚ﴾ (۲۷ جزء د الحديد ۲۷ آیت ۴ رکوع) د یهودانو له هغو قبائحو څخه چه بیان کرل شول ظاهرېږي چه په دنیاپرستی کېږي د دویدلو له سبه د دوی په نزد کېږي د دین او دیندارانو هېڅ څه عظمت او وقعت نه و. تر دی چه د انبیاء علیهم السلام اهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاء علیهم السلام په تعظیم کېږي دومره غلو وکړه، چه له دوی ځنی ځینو ته ئی د الله زوی هم وویل - او دنیا ئی پریښوده او «رهبانیت» ئی اختیار کړ ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ﴾ (الآیه) - او مه کوئ تاسی متابعت د چټی (بیکاره) خواهشونو د قوم) یعنی په اصلی «انجیل» او نورو حقو آسمانی کتابونو کېږي د دی شرکی عقیدې هېچیرې څه اثر او پته

نه وه لگیدلی، وروسته بیا د «یونانی بت پرستانو په تقلید هغه د (پولوس) له خوا ایجاد شوه -
چه پر همنی غلطی لاری نور گرد (تول) سره رهی (روان) او تینگ پاتی شول» له داسی پرانده
تقلید څخه د نجات هیله (امید) او توقع لرل، هیڅ یو عاقل لره نه ده په کار.

لَعْنُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٥٨﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چه کافران شوی دی له بنی اسرائیلو څخه
په ژبه د داؤد سره او (په ژبه د) عیسی زوی د مریمې، دا (لعنت پر دوی) په
سبب د دی و چه نافرمانی ئی کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چه تیریدل
به (له حدودو د الله)

تفسیر: هسی خو په گردو (تولو) آسمانی کتابونو کښی پر کافرانو لعنت ویل شوی دی لیکن
د بنی اسرائیلو پر کافرانو څنگه چه دوی په عصیان او تمرد کښی په داسی شان له حده تیر
شول - چه نه مجرم په هیڅ ډول (طریقه) سره د جرائمو له ارتکابه بیرته گرځیده او نه غیر
مجرم د مجرم مخه نیوله بلکه گرد (تول) سره د شودو او شکرو په شان شوی وو او بی تکلفه یو
له بل سره په قول او عمل، په خوراک او څښاک په ناسته او ولاړه او نورو کښی دوستان او
ملگری شوی وو او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبینو باندی د هیڅ یو قسم انقباض، تکرر، او
خفکان اظهار هم نه کیده - نو دلته الله تعالی د حضرت داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر
دوی لعنت ووايه همغسی چه په گناهونو کښی د دوی جسارت له حده او اندازی تیری او تجاوز
کړی و نو دا لعنت هم د داسی جلیل القدرو انبیاء په توسط پر دوی وویل شو. چه په فوق العاده
ډول (طریقه) سره تباہ کوونکی ثابت شو. غالباً د هم دی لعنت په نتیجه کښی له دوی ځنی ډیر
افراد ظاهراً او باطناً د بیزوگانو او بدو ځناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول. د باطنی
مسخی دائره خو دومره وسیعه شوه چه له دوی ځنی ډیرو کسانو نن هم له هغو مسلمانانو ځنی
مخ آړولی دی چه د الله تعالی گرد (تول) سماوی کتابونه منی، او د تولو رسولانو او انبیاء
علیهم السلام تصدیق کوی، او د مکی معظمی له هغو مشرکانو سره ئی خپله یارانه او خپلوی
ترلی ده چه خالص بت پرستان، او له نبوت او نورو الهی احکامو څخه بیخی ناپوه او جاهلان
دی. که کتابیانو پر الله جل جلاله، پر نبی صلی الله علیه وسلم او پر الهی وحی باندی واقعی
اعتقاد درلود (لرلو)، نو دابه چیری ممکنه وه چه د داسی یو قوم په ضد او مخالفت کښی چه
گرد (تول) آسمانی او حقانی شیان په یو مکمل ډول (طریقه) سره منی، له بت پرستانو سره -
اتحاد، ارتباط (گدون او تړون) وکړی - دا بی حسی او بدذوقی - او له الله پرستانو څخه تبتیدل

- او له بت پرستانو سره دوستی کول، د هغه لعنت او ترنتی اثر دی چه دوی ئی د الله تعالیٰ له لوی رحمت نه ډیر لری غورځولی دی، په پخوانیو آیاتونو کښی ئی د دوی د تیرو کفریاتو او جرائمو بیان وکړ، او د «غلو فی الدین» او د گمراهانو له پندو تقلیدونو ئی ممانعت فرمایلی ؤ تر څو که اوس هم دوی له خپلو دی ملعونو حرکاتو څخه لاس واخلی، او توبه وباسی - او د حق او صداقت پر لاره د سم تللو کوښښ وکړی نو دوی ته به ډیر ښه وی، په دی رکوع کښی ئی د دوی له موجوده حالت څخه تنبیه ورکړه او دا ئی راوښوده، چه د هغه آثار چه د داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی کړی شوی ؤ تر نن پوری موجود دی - له اهل الله او عارفینو څخه نفرت او عداوت او له جاهلو مشرکانو سره محبت او اخوت دا د دی خبری ښکاره دلیل دی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د لعنت له اثره بالکل ممسوخ شوی دی. که اوس هم دوی د خپلو حالاتو په اصلاح او سنبالولو پسی ونه گرځی او د حق په لوری رجوع ونه کړی نو د داسی یو سخت لعنت مورد به وگرځی چه هغه به الله تعالیٰ د سیدالانبیاء خاتم الرسل صلی الله علیه وسلم په ژبه دوی ته ورولیږی.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُتْكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوی چه یو بل به ئی سره نه منع کول له هغه بد عمله چه کاوه به دوی هغه ،

تفسیر: د «لا یتناهون» دوه معنی کیدی شی (١) نه ستانه (واپس) کیدل «کما فی روح المعانی» (٢) یو بل به ئی ستناوه (واپس کوو) (کما هو المشهور) کله چه بدی په یوه قوم کښی منتشره او خوره شی او په هغوی کښی کوم یو منع کوونکی او ستونونکی هم نه وی نو د عمومی عذاب اندیښنه شته.

لَيْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ٩ تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَكَّنُ الَّذِينَ كَفَرُوا

(قسم دی) خامخا بد ؤ هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی ، ته به وینی ډیر له دوی چه دوستی به کوی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی.

تفسیر: له کافرانو ځنی مراد مشرکین دی او د دی آیتونو مصداق د مدینی منوری یهودان وو چه دوی د مکی معظمی له مشرکانو سره جوړه کړی او له مسلمانانو سره ئی جنگ کړی وه .

لَيْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ لَهُمْ خِلْدُونَ ﴿٨٥﴾

(بيا قسم دی چه) خامخا بد و هغه شی چه پخوا لیږلي و دوی ته عذاب د دوی (چه هغه شی موجب و) د دی چه په غضب شو الله پر دوی او په عذاب کښی دوی به تل وی

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چه پخوا له مرگه ئی آخرت ته لیږی داسی ده چه دوی د الهی غضب او د ابدی عذاب مستحق گرځوی.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا آلِيَاءَ

او که وی دوی چه ایمان ئی راوړی وی (د زړه نه) پر الله او نبی (محمد یا موسی) او په هغه کتاب چه نازل شوی دی ده ته نو نه به وو نیولی دوی دا مشرکان دوستان

تفسیر: له «النبي» څخه ځینی مفسرین حضرت موسی علیه السلام او ځینی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوی. مطلب ئی داسی شو که یهودانو په رښتیا سره د حضرت موسی علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلودی (لرلی) له مشرکانو سره به ئی دوستی نه کوله. یا که دوی پر نبی علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوړی وی نو داسی حرکت به له دوی ځنی نه صادریده چه د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړی. په دی دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کښی وی.

وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨٦﴾

او لیکن ډیر (کسان) له دوی ځنی فاسقان دی (د ایمان له دائری څخه وتونکی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی او د خپل منلی رسول سره د ډیری نافرمانی کولو له امله (وجی) دوی ته داسی یو حالت پیدا شو چه اوس د موحدینو په مقابل کښی مشرکینو ته ترجیح ورکوی. د افسوس ځای دی چه نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان هم داسی دی چه د مسلمانانو او د

کفارو د مقابلی په وخت کښی له کفارو سره دوستی کوی، او د کفارو حمایت او وکالت کوی.
اللهم احفظنا من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ
أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي ذَلِكَ بِأَن
مِنْهُمْ قَسِيصِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٧﴾

خامخا مومی به ته ډیر سخت له ټولو خلقو، له جهته د عداوت (دښمنی) له
هغه کسانو سره چه مؤمنان دی یهودیان او (بل) هغه کسان چه مشرکان دی.
او خامخا مومی به ته ډیر نژدی له گردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د
دوستی. له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی هغه کسان چه وائی بیشکه مونږ
نصاری یو، دا (دوستی) په سبب د دی ده چه بیشکه غځینی له دوی رښتین
عالمان او زاهدان پوهان دی او بیشکه چه دوی نه کوی تکبر او لویي (له
منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ
 تَفِيضُ مِنَ الدَّمِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
 فَاكْتُنَّا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٢﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ
 الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبَّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾
 فَاتَّابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَذِبَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَلِدِينَ
 فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
 بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْحَرِيمِ ﴿٨٥﴾

او کله چه واورى دوى هغه (کلام د الله قرآن) چه نازل (راليرلى) شوى دى طرف د رسول ته (نو) وینی به ته سترگی د دوى چه بهیرى (تویوى) له اوبسکو له جهته د دى چه وپیژانده دوى له حقو (خبرو د الله) وائی دوى ای ربه زمونږه ایمان راوړى دى مونږ (په قرآن او رسول د تا) نو ولیکه مونږه له شاهدانو (منونکو) او څه باعث دى پر مونږ چه نه به راوړو ایمان په الله او په هغه چه راغلى دى مونږ ته له حق څخه (چه رسول او قرآن دى) حال دا چه طمع (هیله) امید) لرو د دى چه داخل به کړى مونږ رب زمونږ سره له قوم صالحانو (چه محمدی امت دى په جنت کښى) پس بدل ورکړ دوى ته الله په سبب د هغه چه ویلى دوى جنتونه چه بهیرى له لاندی (د ونو او مانیو) د دوى ویالی چه تل به وی دوى په هغو کښى او دا (جنت) جزاء د محسانو (نیکی کوونکو) ده او هغه کسان چه کافران (منکران) شوى دى او نسبت د دروغ نى کړى آیتونو زمونږ ته هم دغه کسان صاحبان د جحیم (ملگری د دوزخ) دى.

تفسیر: په دى آیتونو کښى دا ښوولى شوى دى چه د یهودانو دوستی له مشرکینو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده. د هغو قومونو له جملی څخه چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورسره زیاته سابقه درلوده (لرله) یهودانو او مشرکینو دواړو قومونو په ترتیب سره

له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو). د مکی معظمی د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «اظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له دیرو سپکو او ناوړو (غلطو) حرکاتو څخه لاس نه اخیسته په داسې حال کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او داده ناست ؤ لویه تیوه (گټه) ئی پری ورورغړوله چه په شهادت ئی ورسوی، په طعام کېنې به ئی زهر وراچول، سحر او کودی به ئی پری کولی، لنډه ئی دا چه یو غضب به ئی وروسته له بل غضب او یو لعنت به ئی پس له بل لعنته ځانته گاته. بالمقابل سره له دې چه نصاری هم په کفر کېنې مبتلا وو او له اسلام سره ئی حسد او رخه (کینه) درلوده (لرله) او داسې سترگی ئی نه درلودی (لرلی) چه په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شی، بیا هم په دوی کېنې د حق منلو استعداد له دې دواړو فرقو ځنې زیات ؤ، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینې ته نسبتاً ژر مائل کیدل او سبب ئی دا ؤ چه تر هغه وخته پوری د علم زیاته ترقی او پرمختګ د دوی په منځ کېنې نظر نورو اقوامو ته ډیر ؤ او د دوی له طریقی سره سم تارکالدنیا او د زاهدانه ژوندانه غوره کوونکی کسان پکېنې زیات وو، رقت القلب، د زړه نرمی او تواضع د دوی خاص صفت ؤ. په هر هغه قوم کېنې چه دا صفات او خصال زیات وی ښایی چه د هغو لارمی نتیجې هم داسې وی چه په دوی کېنې د قبول الحق او تسلیم او امانتداری ماده زیاته وی چه د حق له قبوله عموماً دری شیان ممانعت کوی جهل، حبالدنیا یا حسد او تکبر او نور د قسیسانو وجود د جهل مانع و. او د رهبانانو وجود د حبالدنیا، کبر، نخوت او د نورو د تکثر او زیادت سره مخالف او د رقت القلب، تواضع او لورینې له صفتونو سره نسبتاً موافق ؤ،

لکه چه د روم (قیصر) او د مصر باچا (مقوقس) او د حبشی تولواک (باچا) نجاشی هغه سلوک چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی د دی خبری شاهد دی چه په هغه وخت کېنې د حق منلو او د مسلمانانو د دوستی صلاحیت او استعداد په دوی کېنې د نورو اقوامو په نسبت زیات ؤ.

کله چه د اصحابو یوه ډله د مشرکانو د ظلم او تیري له لاسه پکو (تنګه) شوه نو د (حبشی) په لوری ئی هجرت وکړ او مشرکان تر هغه ځایه پوری هم د مسلمانانو په تعقیب کېنې وو او (نجاشی) ته ئی د دوی په خلاف ویناوې وکړی نو (نجاشی) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل او څه پوښتنې ئی له دوی څخه وکړی او د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم د دوی عقیدې ځان ته ښکاره کړی، حضرت جعفر رضی الله تعالی عنه د «مریم» د سورت څوآیتونه ورته ولوستل، او خپلی عقیدې بی په صاف ډول (طریقه) ور بیان کړی په (نجاشی) ئی ډیر زیات تاثیر وکړ او اقرار ئی وکړ «څه شیان چه د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلی شوی دی، بیخي رښتیا او بالکل صحیح دی» (نجاشی) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخرالزمان نبی ومانه دا قصه اوږده ده لنډه ئی دا چه له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشی باچا یوه جرګه (چه پر اويا تنو جدیدالاسلامو عیسائیانو

مشملة وه) د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اقدس خدمت ته وليپله كله چه دا جرگه مدينى منورى ته ورسیده او د قرآن کریم له اوریدلو څخه خونډوره شوه نو د الهی کلام له اوریدلو څخه دوى ته زيات رقت پیدا شو او په ژړا شول او په داسی حالت کښی چه د دوى له سترگو اوبښکی بهیدی پر ژبو ئی د «ربنا آمنا» کلمات جاری وو.

په دی آیتونو کښی د همغی جرگی حال بیان شوی دی خو هیڅ خبر نه دی ورکړی شوی چه تل به د عیسائیانو او یهودانو او مشرکانو او د نورو تعلقات له اسلام او مسلمینو سره تر قیامته پوری هم داسی پاتی کیږی، نن ورځ په هغو کسانو کښی چه عیسائیان بلل کیږی قسیسان او رهبانان او متواضعان او نرم مزاجه کسان له سره نشته او بیخی داسی سری نه دی پاتی چه د الله تعالی د کلام له اوریدلو څخه دوى ته رقت پیدا، او له سترگو ځنی ئی اوبښکی وبهیری کله چه د هغه ﴿أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً﴾ علت له سره نشته چه په ﴿ذَلِكَ يَأْتِيَهُمْ غَافِلِينَ﴾ کښی بیان فرمایل شوی دی نو معلول یعنی «قرب المودة» به ولی موجود وی؟

په هر حال هغه اوصاف چه د نبوی عصر د عیسائیانو، یهودانو او مشرکانو په باره کښی بیان شوی دی، هغه هر کله او هر چیری او په هره اندازه سره چه موجود شی د هغو په نسبت دی له اسلام او مسلمینو سره د دوى عداوت او محبت هم قیاس کړی شی!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَبِيبَتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٨﴾ وَكُلُوا مِمَّا
رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه حراموئ تاسی پاک لذیذ له هغو شیانو نه چه حلال کړی دی الله له پاره ستاسی او مه کوئ تیری تاسی (له حدودو د الله) بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حدودو. او خوړئ تاسی له هغه غیزه چه رزق (روزی) درکړی ده تاسی ته الله (چه) حلاله پاکیزه (ده) او وویږیری له الله څخه هغه (الله) چی تاسی پری ایمان لرونکی یئ!

تفسیر: د دی سورت په شروع کښی د«عهدونو د ایفاء» له تاکید نه وروسته د حلالو او حرامو بیان شروع شوی ؤ، په همغه ضمن کښی د خاصو مناسباتو له امله (وجی) (چه مونږ د هغو ذکر ځای په ځای کړی دی) د نورو گتورو مضامینو سلسله شروع شوی ده، «الشع بالشع یدکر - خبره له خبری ځنی پیدا کیږی» اوس نور ټول استطاردی مضامین ئی تمام کړل، د دی سپاری د

اولی رکوع د ربط له کبله (وجی) بیا د بحث اصلی موضوع ته رجوع کیږي او لطف په دی کښی دی چه له دی رکوع سره متصل په پخوانی رکوع کښی کوم مضمون چه تیر شوی دی، له هغه سره هم د دی رکوع مضمون په پوره ډول (طریقه) سره ربط لری، ځکه چه په پخوانی رکوع کښی د یهودانو او نصرانیانو فضیحتونه (رسوائی) او خرابی چه بیان کړی شوی د پوهانو په نزد د هغو خلاصه دوه شیان وو یعنی په دنیوی لذاتو او شهواتو او حرام خوړلو کښی د یهودانو انهماک چه د «تفریط فی الدین» سبب شو. او په دین کښی د نصرانیانو غلو او افراط چه بالاخره په «رهبانیت» او نورو منتهی شو. بلا شبه د «رهبانیت» په شان دینداری ته ښائی د دیانت ویا وویل شی اگر که د نیت او اصلی منشاء په اعتبار فی الجمله محمود گانه (کنزل) شی، نو ځکه ﴿ذَٰلِكَ يَأْنٍ مِّنْهُم مَّقْسِيْنَ وَرَهْبَانًا﴾ من وجه د مدح په معرض کښی وړاندی کړی شوی دی، لیکن څرنگه چه دا ډول (طریقه) تجرد او ترک دنیا د هغه عظیم مقصد او د قدرت د قانون په لاره کښی حائل ؤ، چه د عالم پیدا کوونکی د هغه مراعات د کائناتو په تخلیق کښی فرمایلی دی نو ځکه عالم نیوونکی دین ته (چه په ابدی ډول (طریقه) سره د گردو انسانانو د اړینو د فلاح او د معاش او معاد د اصلاح متکفل دی) ضروری وه چه د عبادت په دی ډول (طریقه) مبتدعانه (نوی بدعت) لاره باندی تنقید او سخت اعتراض وکړی.

هیڅ یو آسمانی کتاب تر نن پوری داسی جامع، معتدل او فطری تعلیم د انسانی ترقیاتو د هری شعبی په نسبت نه دی وړاندی کړی لکه چه په دغو دوو آیتونو کښی د قرآن کریم له خوا وړاندی شوی دی. په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانان په صاف ډول (طریقه) سره له دی نه منع کړی دی چه دوی کوم لذیذ، حلال او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وگرځوی، نه یواځی هم دا بلکه دوی ته الله تعالی له حلالو او طیو نعمتونو ځنی د متمتع کیدلو ترغیب هم ورکړی دی - مگر سره له سلبی او ایجابی شرطونو (۱) چه اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تیر نه شی. (۲) چه تقوی اختیار کړی او له الله جل جلاله وپیری.

د اعتداء (حد نه تجاوز) دوه مطلبه کیدی شی له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول. او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کښی مبتلا کیدل - یا د لذاتو او طبیاتو په متمتع کیدلو کښی د اعتدال له حده تیریدل - تر دی چه په لذتونو او شهوتونو کښی داسی لگیا او منهمک کیدل چه د یهودانو په شان یواځی دنیوی ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وگرځوی. الغرض د غلو (مبالغی) او جفا او افراط او تفریط په منځ کښی یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دی. نه په دنیوی لذتونو کښی د دویدلو اجازه شته، او نه د «رهبانیت» له لاری د مباحاتو او طبیاتو پریښودل په کار دی. د «رهبانیت» له لاری قید مو ځکه کیښود. چه په ځینو وختونو کښی د بدنی یا نفسی علاج له امله (وجی) له کوم مباح څخه پرهیز کول په عارضی ډول (طریقه) سره په ممانعت کښی داخل نه دی او هم دا راز (قسم) مسلمان په تقوی سره مامور دی چه د هغی معنی دا ده چه له الله جل جلاله ځنی وپیری او له ممنوعاتو ځنی اجتناب وکړی. له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو

کبخی د کوم حرام یا ممنوع شی ارتکاب ته مفضی کیږی. د داسی مباحاتو پریښودل نه د عهد یا تقرب او قسم (لوری) په توګه (طور) سره بلکه د احتیاط په ډول (طریقه) ښه دی. که کوم سری نئ په کوم وخت کبخی سره د اباحت له اعتقاده ترک کړی نو دغه «رهبانیت» نه دی بلکه په ورع او تقوی کبخی شامل دی. «لایبلغ العبد ان یكون من المتقين حتی یدع مالا باس به حذراً مما به باس. الترمذی» الحاصل د اعتدأ ترک او د تقوی د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طبیاتو څخه استفاده کیدی شی او د ژوندانه په هر اړخ کبخی د پرمختګونو وروڼه پرانیتلی دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغوه سره په قسمونو ستاسی کبخی.

تفسیر: یعنی پر دوی په دنیا کبخی څه کفاره نشته، لکه چه په «منعقد یمین» کبخی واجبه ده. د «لغو» او بیهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقرة په (۲۲۵) آیت (۲۸) رکوع کبخی پخوا لیکلی شوی دی، څرنګه چه پاس د طبیاتو د تحریم ذکر ؤ، او تحریم هم یو قسم «یمین» دی نو ځکه اوس د «یمین» د احکامو ذکر کیږی

وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ
فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تَطْعَمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كَسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا
أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۹﴾

ولیکن نیسی تاسی په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چه کلک کړی وی تاسی قسمونه (پر هغه په قصد د زړه سره) نو کفاره (د ماتولو) د دی (قسم) طعام ورکول دی لسو مسکینانو ته له اوسطی (درجی) د هغو خوړو چه طعام ورکوئ تاسی (په هغه سره) کورنیو خپلو ته یا جامی ورکول دی دغو (لسو)

مسکینانو) ته یا آزادول د (یوی) غاری دی (د مرئی) نو هر شوک چه ونه مومی (له دغو درو واپرو کفاراتو یو هم) نو روژه نیول د درو ورځو دی دا (مذکور شیان) کفارت د قسمونو ستاسی دی کله چه قسم یاد کړئ تاسی (او بیا ئی مات کړئ) او ساتئ تاسی قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، هم داسی (چه د یمین احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکارئ په دی نعمت او احسان او شرعی بیان

تفسیر: یعنی له قسم ماتولو څخه وروسته کفارت اوړی چه هغه یو له دغو څلورو واپرو کارونو څخه دی

(۱): طعام ورکول دی لسو تنو مسکینانو ته په طعام ورکولو کښی اختیار لری چه لس تنه مسکینان په خپل کور کښی میلانه کوی او مروی ئی یا د «فطر» د صدقی په اندازه هر مسکین ته غله یا د هغی قیمت ورکوی (له اوسطی نه د دوو وختو طعام مراد دی، سره د (نگلی - کتخ) څکه چه اعلیٰ ئی (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی او ادنیٰ ئی یو وخته سپوره دودی ده).

(۲): داسی جامه ورکول دی چه په هغی سره د مسکین د بدن اکثره برخه پټه شی مثلاً کمیس (قمیص)، یا پرتوگ یا تیکری (یا هغه چه د عورت ستر راولی او لمونځ پری وشي).
(۳): د یوه مریی آزادول دی، په دغه کښی ایمان شرط نه دی (مومن وی که کافر او په دغو درو واپرو کښی سری مخیر دی چه هر یو کوی).

(۴): روژه نیول دی چه متواتر پرله پسې دری ورځی دی روژه ونیسی، د ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ﴾ د نه میندلو څخه مراد دا دی چه د نصاب خواند نه وی. کما فی روح المعانی ﴿وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ﴾ او ساتئ تاسی قسمونه خپل یعنی اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ. او که ئی کله وکړئ او په ماتولو کښی ئی خیر نه ؤ نو بیا ئی له ماتولو څخه وساتئ او که درڅخه مات شو نو بیا ئی د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ په بل عبارت د قسمونو حفاظت دا دی چه پر هری خبری بی له ضرورته قسم ونه خوری چه دغه ښه عادت نه دی او که قسم ئی وکړ نو تر مقدوره دی وساتی (که په ماتولو کښی ئی خیر وی مات دی کړی او کفاره دی ورکړی!) او که له کومه سببه ئی مات کړی نو کفارت دی ادا کړی، دا گرد (تول) شیان د یمین په حفاظت کښی داخل دی. ﴿كَذَلِكَ يَتَبَيَّنُ الْإِسْلَامُ﴾ الآية - هم داسی چه د یمین احکام ئی بیان کړل بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکارئ تاسی په دی نعمت او احسان د شرعی بیان دا څومره لوی احسان دی کله چه مونږ له طبیاتو څڼی مخ واپراوه الله تعالیٰ مونږ ته له دغه مخ اړولو څخه منع وکړه، او که چا په غلطه سره په خپل ځان «طیبات» حرام کړل، نو د یمین (قسم) له حفاظت سره د هغو د حلالیدلو طریقه ئی هم راښودلی ده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْبَيْسُ وَالْآنِصَابُ وَالْأَزْكَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٥٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو) بيشکه هم دا خبره ده چه شراب او قمار او بتان او غشى (د فال، دا خلور واره تول) پليت دى له کار د شيطان څخه دى نو ځان وساتئ تاسى له دى څخه له پاره د دى چه نجات ومومئ تاسى (په دى ځان ساتلو سره)

تفسير: د «انصاب» او د «ازلام» تفسير په (۶) جزء د (المائدة) د سورت په (۳) آيت په اوله رکوع کې د ﴿وَمَا ذِي عِلٍّ عَلَى النَّفْسِ وَلَنْ تُفْلِحُوا وَلَا تُلَاقُوا﴾ په ذيل کې تير شو، له دى آيت څخه پخوا هم ځينى آيتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوى وو اول دا آيت نازل شوى و ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْبَيْسِ قُلْ هُمَا أَشَدُّ مَنَافِعًا لِلنَّاسِ وَأَكْثَرُ هُمَا كِبْرًا مِّنْ لَّفْهَمَا﴾ (۲) جزء د البقرة (۲۱۹) آيت (۲۷) رکوع اگر که په دغه آيت کې هم د خمر د تحريم په لورى صريحه اشاره شته - مگر څرنگه چه په هغه کې په صاف طور سره د خمر د پريښودلو حکم نه و. نو ځکه حضرت عمر رضی الله تعالى عنه د هغه له اوريدلو څخه وروسته وويل «اللهم بين لنا بينا شافيا» وروسته له دى نه بل آيت راغى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَى﴾ الآية - (۵) جزء د النساء (۴۳) آيت (۷) رکوع، په دى کې هم د خمر د تحريم تصريح نه وه، اگر که د نشي په حالت کې له لمانځه ځنى معانعت شوى دى او دغه قرينه وه په دى خبرې باندې چه غالباً دا شى عنقریب بيخي حرام کيدونکى دى. مگر څنگه چه په عربو کې د شرابو د څښلو رواج دير زيات و، او له هغو څخه دفعتاً ځان ژغورل (بيچ کول) د مخاطبينو په لحاظ سهل او آسان نه و نو ځکه په نهايت حکيمانه ډول (طريقه) سره نئى متدرجاً رومى د شرابو نفرت په زړونو کې ورواچاوه او بيا ورو ورو د تحريم له حکم سره نئى مانوس کړل. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالى عنه د دى دوهم آيت له اوريدلو څخه بيا هغه الفاظ تکرار کړل چه «اللهم بين لنا بينا شافيا» خو د (المائدة) دا آيتونه چه مونږ نئى په تلاوت سره اوس مشرف يو له ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ﴾ څخه تر ﴿قُلْ لَّيْسَ لَنَا حِلٌّ﴾ پورې نازل شول چه د بت پرستۍ په شان په دى کې په دير صاف او ښکاره ډول (طريقه) سره له دى ناولى او مردار شى څخه د اجتناب کولو هدايت راكړى شوى دى. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالى عنه د ﴿قُلْ لَّيْسَ لَنَا حِلٌّ﴾ له اوريدلو څخه وروسته په زوره نارى كړى «انتهينا انتهينا يا ربنا» او خلقو د شرابو چاتى گانې ماتى كړى، او شرابخانى له شرابو څخه تشى شوى. د مدينى منورې په كوڅو کې لکه د باران اوبه شراب وبهيدل، تولو عربو دغه ناولى او مردار شراب پريښودل، او د ربانى معرفت، او د نبوى اطاعت او محبت له ظهورو شرابو څخه مخمور شول، او د دى ام الخباثت په مقابل کې د محمد صلى الله عليه وسلم

جهاد داسی کامیاب شو، چه د هغه بل کوم نظیر په تاریخ کښی نشی پیدا کیدی. د الله تعالی د قدرت ته وگورئ! دغه شی چه د پاک قرآن له خوا په دومره شدت، له دیرو پیرو را په دی خوا منع کړی شوی دی، نن ورځ له گردو (تولو) څخه زیاتو شراب څښونکو هیوادونو (لکه امریکه او نور هم) د هغو خرابی وړانی او ضرر محسوس کړی دی او د شرابو په تقلیل او امحا، کښی زیار (محنت) او کوښښ کوی - فلله الحمد والمنه.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ
وَالنَّيْسِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ^(۹۱)

بیشکه چه هم دا خبره ده، غواړی شیطان چه واچوی په منع ستاسی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) په څښلو (د شرابو کښی او (کولو د) قمار کښی او واپړی تاسی له یاده د الله او له لمانځه څخه نو آیا یی تاسی منع کیدونکی (اوبستونکی له دی بدو کارونو؟ بلکه واپړئ)

تفسیر: کله چه د شرابو د څښلو له اثره د سری عقل او سد (هوش) له سر څخه لار شی نو ډیر ځلی شرابیان د لیونیانو په شان په خپلو منځو کښی جنگونه او جگری سره کوی او یو له بل سره وهی تر دی چه په ځینو وختونو کښی له سد کیدلو څخه وروسته هم د جنگ آثار په دوی کښی پاتی وی او یو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوی. هم دغه حال بلکه له دی څخه زیات د قمار (جواری) دی. د قمار په وړلو او بایللو کښی سختی جگری، منازعی او فسادونه پیښیږی، چه د هغو په وسیله شیطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو له پاره په لاس ورځی، دا خو ئی ظاهری خرابی شوه باطنی نقصان ئی دا دی چه د هسی شیانو په مشغولیدلو سره انسان د الله تعالی له یاد او عبادت څخه بیخی غافلپږی او د دی خبری دلیل مشاهده او تجربه ده، شطرنج کوونکو ته وگورئ چه نه یواځی لمونځ بلکه خوراک او څښاک او ژوندون او کور او کهول ئی هم له یاده وتلی وی. کله چه دا شیان د داسی ظاهری او باطنی نقصانونو لرونکی دی، نو آیا یو مسلمان به د دی شیانو له اوریدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم تری ځان نه ژغوری (بیج کوی)؟ بلکه و دی ژغوری (بیج د کړی)!

فائده: په دغو دواړو آیتونو کښی د شرابو او قمار د حرمت تائید او تاکید په لس ډوله (قسمه) شوی دی

(۱): دا چه جمله ئی په «انما» سره شروع فرمایلی ده تاکید فائده کوی.

- (۲): د بت پرستی په شان ئی وفرمایل.
 (۳): پلټت ئی وبلل.
 (۴): د شیطان عمل ئی وپاله.
 (۵): د اجتناب امر ئی تری صادر کړ.
 (۶): دا چه اجتناب ئی د نجات سبب دی.
 (۷): دا چه د بغض، عداوت او کینې موجب دی.
 (۸): دا چه د خدای له ذکر او یاد څخه گرځوونکی دی.
 (۹): دا چه حصاروونکی دی له لمانځه.
 (۱۰): دا چه صریح امر صادر شوی دی چه د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واورئ!

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُ الْاَلْبَاءُ
 عَلَى رَسُولِنَا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴿۹۲﴾

او ومنئ تاسی (حکم د) الله او ومنئ تاسی (حکم د) رسول (د الله) او وساتئ تاسی (ځان له مخالفت د دوی) پس که وگرځیدلئ تاسی له احکامو د دوی) نو پوه شی چه بیشکه هم دا خبره ده چه پر رسول زمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنی که د پوه شی گټی او ضررونه تاسی نشئ احاطه کولی نو بیا هم د الله تعالی د احکامو امتثال وکړئ او د الهی قانون له تخلفه ځان وساتئ! او که مو ځانونه تری ونه ساتل نو زمونږ رسول الهی احکام او قوانین تاسی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره دررسولی دی، د تخلف نتیجی ته تاسی په خپله فکر وکړئ! چه څه به کبړی؟ د هغه اضرار یقیناً تاسو ته رسیدونکی دی.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِبُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا
 وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۹۳﴾

نشسته پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وی او کړی ئی وی ښه (عملونه) هیڅ گناه په هغه شی کېږي چه خوړلی دی دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چه راتلونکو څخه ځان وساتي او ټینگ وی په ایمان کېږي او کوی ښه (عملونه) بیا ځان ټینگ کړي (له محرماتو) او ایمان راوړي (په تحریم د محرماتو هم) بیا (وروسته له هغه) پرهیز کوي (له شبهاتو هم) او احسان کوي (له خلکو سره یا ښه کړی گرد (ټول) اعمال خپل) او الله خوښوی نیکي کوونکي (نو ښه جزا ورکوي)

تفسیر: په نهایت قوی او صحیحو احادیثو کې راغلي دی کله چه د خمر د تحریم آیتونه نازل شول نو اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم سؤال وکړ چه «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم» د هغو مسلمانانو احوال به څه وی چه د تحریم له حکم څخه پخوا ئی شراب څښلی او په هغه حالت کېږي مړه شوی دی؟» مثلاً هغه ځینی اصحاب چه شراب ئی څښلی وو او د «احد» په غزا کېږي شریک شوی وو او په هغه حالت کېږي په شهادت ورسیدل چه په معده کېږي ئی شراب هم موجود و نو د دوی په ځواب کېږي دا آیت نازل شو. د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دی آیت مطلب دا دی هغه کسان چه د ایمان او د نیک کار او صالح عمل خاوندان وی ژوندی وی که مړه هغوی ته د یوه مباح شی په خوړلو کېږي د اباحت په وخت کېږي هیڅ مضایقه نشته خصوصاً هغو کسانو ته چه په عامو احوالو کېږي په تقویٰ او د ایمان په خصائلو سره متصف وی. او بیا په هم دی خصائلو کېږي ئی پرله پسې ترقی کړی وی تر دی چه د ایمان او تقویٰ په مدارجو کېږي ئی دومره ترقی کړی وی چه د احسان تر مرتبې پوری رسیدلی وی چه هغه د یوه مؤمن په روحانی ترقیاتو کېږي د انتهائی ترقیاتو مقام کیدی شی. او هغه ځای ته د رسیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ له داسې بنده سره خصوصی مینه کوي (وفي حدیث جبریل: الاحسان ان تعبد الله کانک تراه) نو هغه متقی او پاک اصحاب چه په ایمان او تقویٰ کېږي ئی خپل عمرونه تیر کړی دی او د احسان نسبت ئی حاصل کړی دی، او د الله تعالیٰ په لاره کېږي شهیدان شوی دی، د هغو په نسبت د داسې خلجانو او توهमतو د پیدا کیدلو له سره ضرورت او امکان نشته، چه دوی د داسې یوه شی له استعمالولو څخه وروستو له دنیا انتقال وکړ چه په هغه وخت کېږي نه و حرام مگر وروسته حرام شو. محققینو لیکلی دی چه د تقویٰ (یعنی له هغو شیانو څخه اجتناب کول چه دین ته ضرر رسوي) له پاره څو درجی دی او د ایمان او یقین مراتب هم د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لری. له تجربو او شرعی نصوصو څخه ثابته ده څومره چه سری په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد فی سبیل الله کېږي ترقی وکړی په هغه اندازه د الله تعالیٰ خوف او زړه ئی د ده د عظمت او جلال له تصویر معمر او ایمان او یقین ئی مضبوط او مستحکم کیږي د سیرالی الله مراتبو او د هغه ترقی او عروج ته په هم دی آیت کېږي د تقویٰ او ایمان په تکرار سره اشاره وشوه. او د سلوک آخری مقام

«احسان» او د ده ثمری ته ئی هم تنبیه وفرمایله. او د هغه سؤال په نسبت چه د اصحابو په باره کښی کړی شوی ؤ په یوی عامی او تامی ضابطی د هغه ځواب ورکړی شوی دی او په داسی یوه عنوان سره ځواب ورکړی شوی دی چه په هغه کښی د هغو مرحومانو د فضیلت او منقبت په لوری هم یوه لطیفه اشاره شوی ده د صحیحو احادیثو په ذخیره کښی دوه داسی ځایونه دی چه اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی کړی دی.

(۱): هم دا د خمر د تحریم په متعلق (چه پاس تیر شو).

(۲): د قبلی د تحویل په وخت کښی چه «یا رسول الله! هغه مسلمانان چه پخوا د قبلی له تحویل څخه وفات شوی دی، او یو لمونځ ئی هم د بیت الحرام په لوری نه دی کړی، د هغو د لمنځونو حال به څرنگه وی؟» د دې پوښتنی په ځواب کښی دا آیت نازل شو ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ رِجَالَهُمْ إِنَّا لَنَافِلُ لَهُمُ الْكَاتِبِينَ كَرِهُوا نَحْيَهُ﴾ (۲ جزء البقرة (۱۴۳) آیت ۱۷ رکوع) له غور

کولو څخه معلومیږی چه هم دا دوه مسئلې دی چه د هغو په نسبت د داسی صاف او ښکاره حکم له نازلیدلو څخه پخوا، دیر واضح او قطعی آثار او قرائن موجود ؤ چه د هغو په لیدلو سره اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم هر وخت د صریح حکم د نزول په انتظار کښی وو. د خمر په متعلق اوس مونږ څو داسی روایتونه نقل کړل چه زمونږ دا دعوی په هغو ښه ثابتیږی. او د «تحویل القبلی» په نسبت د قرآن کریم آیات ﴿قَدْ نَزَّلْنَا نَقْلًا وَنَحْمًا فِي السَّمَاءِ فَلَنُؤَلِّفَنَّكَ بَيْنَهُمَا﴾ چه د سيقول په شروع (د البقرة ۱۴۴ آیت ۱۷ رکوع) کښی تیر شو،

خبر ورکوی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هر وخت منتظر ؤ، چه د «تحویل القبلی» حکم به کله نازلیدی؟ او ښکاره ده چه داسی واضح حالات له اصحابو ځنی پت پاتی کیدی نشول، نو ځکه د «تحویل القبلی» خبره کله چه یوه سری د کومی کوڅی مسجد ته واوروله نو گردو (تولو) لمونځ کوونکو د هم دی خبر واحد په آوریدلو سره د بیت المقدس په ځای (د بیت الحرام) په لوری مخونه واپړل، او لمنځونه ئی ادا کړل، حال دا چه د بیت المقدس استقبال هغو ته په قطعی ډول (طریقه) سره معلوم ؤ او ظنی خبر واحد د قطعی خبر ناسخ کیدی نشی. نو ځکه د اصولو علماؤ تصریح کړی ده چه هغه خبر واحد چه په قرائنو مشتمل وی د

محفوظ بالقرائن توب (په قرائنو کښی د پتوالی) له سببه قطعی گنللی کیږی نو هغه آثار او قرائن چه په حتمی ډول (طریقه) سره خبر ورکوی چه د «تحریم الخمر» د (شرابو حرمت) یا د «تحویل القبلی» حکم نن یا سبا رارسیدونکی دی، ګواکي د حکم له نزول څخه پخوا هغو قرائنو او اماراتو اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د حضرت الهی له مرضی څخه فی الجمله مطلع کړی ؤ. نو ځکه په دی دواړو مسئلو کښی د حکم له نزوله پخوا د هغه حالت په نسبت پوښتنی کول د استبعاد محل کیدی نشی خصوصاً د خمر په نسبت چه د هغو د ممانعت واضح اشارات په ﴿وَأَشْهُمَا اكْبَرُ مِنَ تَقِيَهُمَا﴾ او نورو کښی شته والله سبحانه وتعالیٰ اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَبْلُوَكُمُ اللَّهُ شَيْءً مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالَهُ آيِدْيُكُمْ وَمَا حَكُمُ لِيَعْلَمَ
اللَّهُ مِنْ يَخَافَهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) خامخا ازمویي
تاسی هرومرو (خامخا) الله په یوه شی له ښکاره (په وخت د احرام کښی) چه
رسیږی (ځینو د) هغو ته لاسونه ستاسی (چه واړه دی) او (ځینو د هغو ته)
نیزی ستاسی (چه غټ دی. دغه ازمیښت کوی) دپاره د دی چه ښکاره
(معلوم) کړی الله هغه څوک چه ویریږی له ده په غیب سره (بی له لیدلو او
بیل ئی کړی د ضعیف الایمان څخه) نو هر هغه چه له حده تیری وکړی (په
کولو د ښکار په احرام کښی) پس له دی (منعی له ښکاره) نو دی ده ته
عذاب دردناک

تفسیر: په پرمونی رکوع کښی ئی له «تحريم الطيبات» او له «اعتداء» څخه منع فرمایلی وه او
پکښی د ځینو شيانو د اجتناب حکم ئی ورکړی ؤ چه په دائمی ډول (طریقه) سره حرام دی په
دی رکوع کښی د ځینو هغه شيانو له ارتکابه منع کړی شوی ده چه دائمی حرمت په کښی نشته
بلکه له ځینو احوالو او اوضاعو سره مخصوص دی، یعنی د احرام په حالت کښی د ښکار له نه
کولو څخه مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ له طرفه په مطیعو او امر منونکو بندگانو دغه امتحان دی
چه دوی د احرام په حالت کښی کله چه له ښکاره سره مخامخ شی او په آسانی سره د هغه په
ویشتلو او نیولو هم قادر وی، نو څوک دی چه بی له لیدلو څخه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او د
هغه د حکم امتثال وکړی؟، او له اعتداء (د الهی احکامو له تجاوز کولو) څخه د الهی سزا له امله
(وځی) وویریږی؟

د اصحاب السبت قصه (په اول جزء د البقرة په (۶۵) آیت (۸) رکوع کښی) تیره شوی ده چه
حق تعالیٰ خاص د شنبی (خالی) په ورځ کښی دوی د ماهی (کب) له ښکاره منع کړی وو،
مگر دوی په مکر او حیلو له هغه حکم څخه غاړه وغړوله او له خپله حده ئی تیری او تجاوز
وکر، الله تعالیٰ پر دوی ډیر رسوا کوونکی عذاب نازل کړ، په دی ډول (طریقه) سره حق تعالیٰ
له محمدی امت څخه هم لږ څه امتحان په دی مسئله کښی واخیست چه د احرام په حالت کښی
ښکار ونه کړی (د حدیثی) په موقع کښی کله چه دا حکم نازل شوی ؤ نو ښکار دومره ډیر او
نژدی ؤ چه په لاسونو او نیزو سره هم د هغو اخیستل او وژل ممکن ؤ، مگر د رسول الله صلی
الله علیه وسلم اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم دا په ثبوت ورسوله چه د الله تعالیٰ په داسی امتحان
کښی هم هیڅ یو قوم د دوی په اندازه نشی بریالی (کامیاب) کیدی. د «لِیَعْلَمَ اللَّهُ» له لفظ
څخه چه د باری تعالیٰ د علم د حدوث توهم پیدا کیږی د هغه د ازالۍ له پاره (په دوهم جزء د

البقرة (۱۴۳) آیت (۱۷) رکوع د ﴿لَا تَعْلَمُونَ إِلَهُهُمُ الْغُيُوبُ﴾ تفسیر ولوستل شی!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ
حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ
يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ
مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكِ صِيَامٌ لَّيْذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ
عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وژنئ تاسی
ښکار حال دا چه تاسی محرمان اوسئ او هر هغه چه ووژنی دا (ښکار) له
تاسی څخه په قصد سره نو (پری) بدل دی په مثل د هغه چه وژلی (پی) دی
له چارپایانو څخه چه حکم به کوی په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف)
له تاسی (مسلمانانو) ځنی په دی حال چه هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول
(طریقه) ورسولی شی کعبی ته یا (پری کفار ده طعام د (څو تنو)
مسکینانو یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دی له پاره د دی چه وڅکی
سختی د عمل خپل عفو کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی او
هر هغه چه بیرته وگرځیده (ښکار کولو ته په احرام کښی) نو بدل به واخلی
الله له ده څخه او الله ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن
(خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسیر: یعنی مه وژنئ ای مؤمنانو! ښکار کله چه تاسی په احرام کښی اوسئ! یعنی هر هغه
حیوان چه له تاسی څخه ترهیدونکی وی غوښه نی حلاله وی او که حرامه بی له تپوس، غټ
کارغه، لرم، موړک او خوړونکی شی چه د دی پنځو وارو قتل په احرام کښی هم روا دی. او په
یو روایت کښی د لرم په ځای مار، او د سپی په ځای لیوه راغلی دی. او هر څه چه میاشی،
ورپی، کنی، شمشتی او میړی دی، زمونږ د حنفیانو په مذهب عفو دی «احمدی» د دی په
متعلق ځینی احکام په (۶) جزء د المائدة په (۱۱) آیت (۱۱) رکوع کښی هم تیر شوی دی.
﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا﴾ او هر هغه چه ووژنی دا ښکار له تاسی په قصد سره له دغه قصد

شخه دا مطلب دی چه خهل احرام ئی په یاد وی او په دی هم مستحضر وی چه د احرام په حالت کښی ښکار جائز نه دی دلته ئی یواځی د «متعمد» حکم وفرمایه چه د ده د فعل سزا دا ده. او الله تعالیٰ کوم انتقام چه آخلی هغه بیل دی لکه چه په ﴿وَمَنْ عَادَ يَنْفِرُ اللَّهُ مِنْهُ﴾ سره ئی تنبیه وفرمایله او که په هیره سره ئی ښکار وکړ نو سزا ئی هم دغه ده یعنی «هدی» یا «طعام» یا صیام هوا الله تعالیٰ له ده ځنی انتقامی سزا نه اخلی. زمونږ د حنفیانو په نزد که په احرام کښی ښکار ونيوه شو نو خوشی کول ئی فرض دی که ئی وواژه نو دوه د بصیرت او تجربی خاوندان دی قیمت کړی. او له هغه قیمت سره دی برابر یو حیوان واخلی (مثلاً پسه، غوئی اوبښ او نور) او کعبی شریفی ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی ورسوی! او هلته دی ذبح کړی او په خپله دی له هغه شخه نه خوری! یا په هغه قیمت سره دی غله واخلی! او هر محتاج ته دی د صدقه الفطر په اندازه تقسیم کړی! یا پر غومره محتاجانو چه رسیږی د هغو له شمیر سره برابر دی روژی ونیسی! ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ﴾ عفو کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی یعنی د حکم له نزوله پخوا، یا رومی له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښی که چا داسی حرکت کړی وی نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوی. حال دا چه له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کښی داسی ښکار کول دیر بد گانه - نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بیځایه نه وه چه هغه شی چه ستاسی د زعم سره سم هم په جرائمو کښی داخل ؤ د هغه ارتکاب ولی کړی شوی دی؟ ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ او الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو، څښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمینو شخه یعنی نه کوم مجرم د ده د قدرت له قبضی شخه تښتیدلی شی، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو ځنی چه د سزا ورکولو وړ (لائق) دی تیریدونکی دی (مگر هغه چاته چه اراده وفرمائی.)

أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٧﴾

حلال کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر له پاره د نفع اخیستو ستاسی او دپاره د (نورو) مسافرانو (چه وچ ئی کاندی) او حرام کړی شوی دی په تاسی ښکار د وچی خو چه اوسئ تاسی محرمان او ووبریږئ تاسی له الله هغه چه هم ده ته به ورتول کړل شی (په جمع به وروستی شی) تاسی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «په احرام کښی د دریاب ښکار یعنی ماهی (کب) حلال دی او د سیند خواړه یعنی هغه ماهی چه له اوبو ځنی بیل او مړ شوی وی او ده هغه نه وی نیولی،

هم حلال دی الله تعالیٰ وفرمایل چه دا مو ستاسی د فائدی له امله (وجی) روا کری دی. بیا دی شوک داسی گومان ونه کری چه دا د حج په طفیل حلال شوی دی. وئی فرمایل چه د نورو گردو (تولو) مسافرانو د فائدی له پاره ماهی اگر که په تالاو کښی وی هغه هم د سیند د ښکار حکم لری. دا د ښکار حکم معلوم کری شو. په احرام کښی (د مکی معظمی) په لوری قصد دی چه په هغی او د هغی په شاو خوا کښی تل ښکار کول حرام دی. بلکه هلته د ښکار ویرول او تښتول هم حرام دی».

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ

گرځولی ده الله کعبه چه کوته ده د بزړګی (او عبادت) (باعث) د قیام (او انتظام) له پاره د خلقو او میاشته بزړګه (هم) او مذبحه نذر شوی کعبی ته (هم) او آمیل داره چارپایان (هم چه بیولی شی کعبی ته)

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دینی او دنیوی دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده. حج او عمره خو هغه عبادتونه دی چه د دوی اداء مستقیماً په کعبی شریفی پوری اړه (احتیاج) لری - لیکن د لمانځه له پاره هم د قبلی استقبال شرط دی. په دی ډول (طریقه) سره کعبه شریفه د خلقو د دینی عباداتو د قیام سبب شوی ده. بیا کله چه په حج او نورو موقعو کښی له گردو (تولو) اسلامی ملکونو ځنی په لکونو مسلمانان هلته سره تولیږی نو دوی بیسماره تجارتی، سیاسی، اخلاقی، مذهبی او روحانی فوائد هم حاصلولی شی الله تعالیٰ دغه ځای «حرم آمن» گرځولی دی نو ځکه نه یواځی هلته انسانانو، بلکه نورو ساکینانو (ذی روحو) ته هم امن په برخه کیږی. د جاهلیت په زمانه کښی چه ظلم او وینی توپول او فتنه او فساد خورول محض د عادی او معمولی خبرو په شان ؤ- یوه سری د خپل پلار له قاتل سره هم په حرم شریف کښی تعرض نشو کولی. له مادی حیثیته هر انسان د دی منظری او ننداری له لیدلو څخه حیرانیږی او په چرت (خیال) کښی لویږی، چه په «وادی غیر ذی زرع» کښی په دومره افراط سره د خوړلو او څښلو او د فواکھو او میوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو ځایونو څخه راوړل کیږی؟ دا گرد (تول) حیثیتونه په «قیاماً للناس» کښی معتبر کیدی شی. او له ټولو ځنی لویه خبره دا ده چه په الهی علم کښی لا له پخوا څخه دا مقدره شوی وه چه بنی نوع انسان ته له هم دی ځایه د ابدی هدایت عالم نیوونکی چینه بهیدونکی ده. او د مصلح اعظم، مبلغ اکرم، امام القبلتین، سیدالکونین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولد او مسکن گرځیدلو شرف په ټول جهان کښی د هم دی بختوری خاوری په برخه کیږی نو د دی

تولو وجوهو له امله (وجی) مونږ کعبی شریفی ته ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ ویلی شو، څکه چه کعبه شریفه د ځمکې د مخ د گردو (تولو) انسانانو په حق کښی د اخلاقو د اصلاح او د روحانیت د تکمیل او د هدایت د علومو مرکزی نقطه ده. او د هیڅ شی قیام بی له خپله مرکز نشی کیدی علاوه پر دی د محققانو په نزد د ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ مطلب دا دی چه د کعبی شریفی مبارک وجود د کل عالم د قیام او د بقاء باعث دی. د دنیا ودانتیا تر هغه وخته پوری ده څو بیت الحرام او د ده احترام کوونکی مخلوقات موجود وی او کله چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه دی عالم او د هغه کارخانې ته خاتمه ورکړی نو له گردو (تولو) کارونو څخه د مخه هم دا مبارک محل چه «بیت الله شریف» ورته وایی پورته کاوه شی، لکه چه د ځمکې د جوړولو په وخت کښی له گردو (تولو) څخه د مخه هم دا متبرک محل جوړ شوی و، ﴿إِنْ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية . د بخاری رحمه الله علیه په حدیث کښی دی چه یو تک تور وحشی (چه د «ذوالسویقتین» په نامه ئی لقب یاد کړی دی) د کعبی د عمارت یوه یوه ډبره (کنه) به ونړوی اما تر څو پوری چه الله تعالی د دی جهان د نظام او قوام اراده لری هیڅ یو زورور او خورا قوی قوم هم د کعبی شریفی د انهدام په مقصد کښی نشی بریالی (کامیاب) کیدی او هیڅوک او هیڅ ملت په داسی ناپاکی ارادی له سره نشی کامیابیږی. د «اصحاب فیل» له قصی هر مسلمان خبر دی وروسته له هغو په هره زمانه کښی څومره اقوام او اشخاص چه په داسی ناپاکو ارادو پسی لویډلی دی یا کومه پلمه (تدبیر) یی جوړه کړی ده یا ئی پس له دی نه جوړه کړی دوی تول سره پاتی او ناکامه شوی دی او ناکامه به شی. دا د الله تعالی د حفاظت او د اسلامی صداقت عظیم الشان نښان دی چه د ظاهری اسبابونو او سامانونو له فقدان سره تر نن ورځی پوری هیچا په دغه ابلیسی مقصد کښی بری نه دی مونډلی او نه به بری ومومی او کله چه د کعبی شریفی د عمارت په نړولو کښی د قدرت له لوری مخ نیوی ونشی نو وپوهیږئ چه د عالم د وړانی حکم رارسیدلی دی. د دنیا حکومتونه د خپلو دارالسلطنتونو او شاهي مانیو په حفاظت کښی په لکونو سری وژلو ته ورکوی، مگر که دی په خپله خپل شاهي قصر د کوم مصلحت له امله (وجی) وران یا تبدیل یا ترمیموی نو د معمولی او عادی مزدورانو په وسیله د هغه د نړولو حکم ورکوی. ښائی چه د هم دی خبری له امله (وجی) امام بخاری رحمه الله علیه د ﴿جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْغُرَّةَ الْأَيُّمَ﴾ الحَرَامَةَ قِيَامُ اللَّيْلِ الآية - په باب کښی د «ذوالسویقتین» حدیث درجوی او د ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ مطلب ته ئی هم داسی اشاره کړی ده چه مونږ پاس ولیکل (نږه علیه شیخنا المترجم قس الله روحه فی دروس البخاری). په هر حال په دغه تر بحث لاندی آیت کښی د «محرم» د احکامو له بیانولو څخه وروسته د کعبی شریفی د عظمت او حرمت بیانول مقصود دی، بیا ئی د «کعبی شریفی» او د «احرام» په مناسبت د «شهر الحرام» او (هدی) او (قلائد) ذکر هم وفرمایه، لکه چه د دی سورت په شروع کښی ئی د ﴿عَزَّ وَجَلَّ الصِّدِّيقَ وَالْمُتَّقِينَ﴾ سره ﴿لَا تَجْلُوا أَسْعَابَ الْأَرْحَامِ وَلَا الْأَهْلِيَّ وَلَا الْفَلَاحِيَّ﴾ ملحق فرمایلی و. والله اعلم.

ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٥﴾

دا (تیر بیان) دپاره د دی دی چه پوه شی تاسی چه بیشکه الله عالم دی په هر هغه شی چه دی په آسمانونو کښی او په هر هغه شی چه دی په ځمکه کښی او بیشکه الله په هر شی باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی کعبه شریفه «قیاما للناس» گرځول چه په هغی کښی دینی او دنیوی مصالح رعایت شوی دی او هغه خورا (دیره) لویه پیشگوږی چه په ظاهر کښی له قیاس څخه مخالفه ښکاری د دی دلیل دی چه په ځمکه او آسمانونو کښی هیڅ شی د پاک خدای له غیر محدود علم څخه وتلی نشی.

إِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٦﴾

پوه شی تاسی چه بیشکه الله ډیر سخت دی عذاب د ده (هغه ته چه تل د حرامو ارتکاب کوی) او بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه د احرام په حالت کښی یا د کعبی شریفی د احترام او نورو په متعلق ورکری شوی دی که له هغو ځنی عمداً مخالفت وکړئ! نو وپوهیږئ! چه د الله تعالی عذاب ډیر سخت دی او که په سهوی او نسیان سره تقصیر درځنی وشي نو په کفارو او نورو سره ئی تلافی وکړئ! بیشکه چه الله جل جلاله لوی ښونکی او مهربان دی.

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٧﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول زما مگر رسونه (د پیغام) ده او الله عالم دی په هغه شی (هم) چه ښکاره کوئ ئی تاسی او په هغه شی (هم) چه پټوئ ئی تاسی

تفسیر: رسول الله علیه الصلوة والسلام د الله تعالی د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء کړ او د حق تعالی حجت په گردو (تولو) بندګانو تمام شوی دی. اوس هر څه او هر هغه عمل چه په

ظاهر او باطن کبئی و کرئ! الله تعالى ته معلوم دی د حساب او جزاء په وخت کبئی به یوه یوه ذره هم ستاسی په مخ کبئی ښکاره او در ایښوده کیږی.

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٥﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) نه برابرېږی خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اگر که ښه درښکاره شی تاته ډیروالی د خبیث (ناپاکه)، نو وویږی تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو له پاره د دی چه تاسی نجات ومومی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کبئی ئی فرمایلی ؤ چه (طیبات) مه حراموی! بلکه له هغو غنی په اعتدال سره متمتع شی! د دی مضمون د تکمیل څخه وروسته د خمر او د نورو ناولو او خبیثو شیانو حرمت ئی بیان وفرمایه په دغه سلسله کبئی د محرم ښکار هم وگنئ! د محرم په مناسبت د خو نورو ضمنی شیانو له بیانولو څخه وروسته اوس تنبیه فرمائی چه طیب او خبیث یو شان نه دی (او بیخی بد له ښو سره نه برابرېږی یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک کره او ناکره په اموالو کبئی او هم داسی طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کبئی نه دی برابر بلکه دغه حکم عام دی او په هر څه کبئی جاری کیږی) لږ شی چه طیب او حلال وی له ډیرو خبیثو او حرامو شیانو څخه ښه او بهتر دی عقلمن ته لازم دی چه همیشه طیب او حلال شی اختیار کری! او د خرابو شیانو په لوری له سره ونه گوری! اگر که ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه هم ښکاره شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ سَوَؤُكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسی پوښتنی له (هغو) شیانو که ښکاره کر شی تاسی ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کری تاسی (هغه ځواب) او که پوښتنی وکرئ تاسی له (حاله) د هغو

«شیانو» په داسی وخت کښی چه نازل کاوه شی قرآن (یعنی وحی راځی نو) ښکاره به کړی شی تاسی ته عفوہ کړی ده الله له هغو (تیرو پوښتنو) او الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر تحمل والا دی (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: د پخوانیو دوو رکوع گانو حاصل په دینی احکامو کښی له مبالغی او تساهل ځنی امتناع وه. یعنی هغه «طیبات» په خپلو ځانونو مه حراموئ! چه د الله تعالی له خوا تاسی ته حلال کړی شوی دی او له هغو شیانو څخه چه خبیث او حرام دی (اعم له دی چه په دائمی طور سره وی یا په خاصو وختونو کښی)، په پوره ډول (طریقه) اجتناب وکړئ! په دی آیتونو کښی تنبیه فرمایي چه هغو شیانو په متعلق فضول، چتی (بیکاره) او له موضوع څخه لری سوالونه مه کوی،! چه په هغو کښی شارع تصریحاً څه شی نه دی بیان کړی همغسی چه د تحلیل او تحریم په سلسله کښی د شارع بیان د هدایت او بصیرت موجب دی د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی. هر هغه شی چه الله تعالی په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی همغه حلال یا حرام شوی دی. او له هغه شی څخه ئی چه سکوت فرمایلی دی په هغه کښی توسع او پراختیا شته!، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتی او د هغه په فعل او ترک کښی عامل آزاد دی، اوس که د داسی شیانو په نسبت خامخا څیرنه (کننه) او پلټنه (تحقیق) وشي او د مباحثی او سوال او ځواب وروڼه پرانیستل شی په دغسی حال کښی چه د قرآن شریف د نزول سلسله جاری ده او د تشریع باب مفتوح دی نو ډیر امکان لری چه د ډیرو پوښتنو په ځواب کښی ځنی داسی احکام هم نازل شی چه د هغو له نزول څخه وروسته تاسی ته د ازادی او اجتهاد ځای پاتی نشی، بیا به دا د ډیر شرم ځای وی هر هغه شی چه تاسی په خپله غوښتی دی د هغه په تعمیم کښی په مشکلاتو اخته شی! له سنت الله څخه دا معلومه ده په هره معامله کښی چه ډیری پوښتنی او څیرنی (تحقیق) وشي او خامخا شقوق او احتمالات پکښی ولټول شی نو په هغه کښی تشدید او سختی لا زیاتیږی. ځکه چه له داسی پوښتنو څخه دا ظاهریږی چه گواکی سائلین په خپلو نفسونو داده او مطمئن دی او د هغه حکم ادا کولو ته بیخی حاضر او تیار دی، نو دا قسم دعوی چه د بنده د ضعف او افتقار سره هیڅ مناسبت نه لری هغه د دی خبری وړ (لائق) او مستحق گرځوی چه د الله تعالی له لوری په هغه حکم کښی څه تشدید وشي او په هره اندازه سره چه بنده خپل لیاقت او قابلیت ښکاره کړی سم له هغه سره د الله تعالی امتحان ورباندی هم سختیږی لکه چه د بنی اسرائیلو د «ذبح البقرة» په قصه کښی هم داسی وشو. په حدیث کښی دی چه «نبی کریم صلی الله علیه وسلم» ارشاد وفرمایه چه «ای خلقو الله تعالی پر تاسی حج فرض کړی دی» یوه سری پوښتنه وکړه «ایا په هر کال کښی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم!» ویی فرمایل «که ماویلی وی (هوا!) نو هر کال به واجبیده او بیا به تاسی د هغه په اداء نه قادریدی. په هر هغه شی کښی چه زه تاسی آزاد پرېږدم تاسی هم له ما ځنی پوښتنی مه کوئ» په یوه حدیث کښی

ئى فرمايلى «په مسلمانانو كېنى هغه سړى لوى مجرم دى چه د ده په پوښتنى داسى يو شى حرام شوى وى چه هغه حرام نه و». په هر حال دا آيت د شرعى احكامو په نسبت د داسى بى ضرورته او له موضوع څخه لرى سوالونو وروڼه بندوى. پاتى شوه دا خبره چه په ځينو احاديثو كېنى مذكور ده چه «څو تنو سړيو د نبى كريم صلى الله عليه وسلم څخه چه د جزئى واقعاتو په نسبت لغو او چتى (بيكاره) سوالونه كول په دى آيت كېنى له هغو ځنى ممانعت كرى شوى دى». نو هغه هم زمونږ د دى تقرير څخه مخالف نه دى. مونږ په ﴿لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ﴾ كېنى اشياء عام اخلو چه واقعاتو او احكامو دواړو ته شامل دى او په ﴿تَسْأَلُوا﴾ كېنى هم چه د بد لكيدلو په معنى ده هم تعميم واخيستل شى حاصل به ئى داسى شى چه نه د احكامو په باب كېنى فضولى او چتى (بيكاره) پوښتنى وكړئ او نه د واقعاتو په سلسله كېنى. ځكه ممكن دى هغه ځواب چه تاسى ته دركړ شى هغه ناوړ (گنده) او ناگوار ولويږى، مثلاً كه كوم سخت حكم راشى يا كوم قيد زيات شى. يا د داسى كومى واقعى اظهار وشى چه په هغى كېنى ستاسى فضيحت وى يا پر چتى (بيكاره) پوښتنى ترته او توبىځ وكړ شى دا ټول احتمالات تر ﴿تَسْأَلُوا﴾ لاندې داخل دى. باقى د ضرورى خبرى پوښتنه يا د هسى شېه رفع كول چه ناشى عن الدليل وى هيڅ مضايقه نه لرى. ﴿عَفَاَ اللَّهُ عَنْهَا﴾ عفو كرى ده الله له هغو تيرو پوښتنو د اشياو خو وروسته له دى نه نورى داسى چتى (بيكاره) پوښتنى مه كوئ) له دى نه خو يا مراد دا دى چه له دى شيانو څخه تير شو. يعنى كله چه الله تعالى د هغو په نسبت څه حكم نه دى راكرى نو انسان په هغو كېنى آزاد دى او الله تعالى به د داسى شيانو پوښتنى نه كوى لكه چه له دى ځنى د اصولو ځينى عالمانو دا مسئله استخراج كرى ده چه په گردو (ټولو) اشياو كېنى «اباحت» اصل دى يا دا چه له هغو فضولو سؤالاتو څخه چه پخوا كرى شوى دى الله تعالى تير شوى دى خو وروسته له دى نه احتياط وكړئ!

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

په تحقيق پوښتنه كرى وه د داسى خبرو يو قوم پخوا له تاسى بيا وگرځيدل پرى كافران (منكران)

تفسير: (لكه چه ثموديانو صالح عليه السلام ته ويلي وو چه له كانى څخه مونږ ته اوښه راوباسه او لكه بنى اسرائيلو چه له (اشموئيل) ځنى باچا غوښتى ؤ له پاره د غزا كولو كله چه (طالوت) باچا شو نو بيا ئى غزا ونه كړه او د عيسى عليه السلام نه د ده قوم خنجه طلب كرى وه) په صحيح حديث كېنى دى چه پخوانى قومونه د سوالو له كثرته او د خپلو انبياو عليهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاك شول.

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٠﴾

نه دی روا کری الله له هیخ بحیری او نه سائی او نه وصیلی او نه حام ولیکن هغه کسان چه کافران شوی دی تری دوی پر الله دروغ (بهتان) او دیر له دوی غنی نه پوهیږی (په حق او باطل).

تفسیر: بحیره - سائبه - وصيله او حام دا ګردی (تولی) د جاهلیت د زمانې له رسومو او شعائرو سره تعلق لری. مفسرینو د دغو په تفسیر کښی ډیر اختلاف سره کری دی. ممکن دی له دوی غنی د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندی وشي. مونږ یواځی د سعید بن المسیب رحمة الله علیه تفسیر له صحیح بخاری رحمة الله علیه څخه نقلوو «بحیره» هغه ساکنی (ذی روح) ؤ چه شودی ئی د بتانو په نامه کیدی او له هغو غنی بل هیچا فایده نه آخیستله. «سائبه» هغه ساکنی و چه د بتانو په نامه لکه د هندوانو. «ساند» خوشی کیده. «وصيله» هغه ښځه اوبښه وه چه پرله پسی ئی څو داسی جونګی (بچی) څپړولی وی چه په منځ کښی به ئی یو نر جونګی (بچی) نه ؤ او بیا به د بتانو په نامه خوشی ګرځیده. «حام» هغه نر اوبښ و چه پر خاصو څو اوبښو باندی به ختلی ؤ او بیا به خوشی کیده علاوه پر دی چه دا شیان د شرک د شعائرو غنی وو د هغو ساکنیانو (ذی روحو) غوښی او شودی او سپرلی (سورلی) او نور شیان چه الله جل جلاله حلال کری دی او ښائی چه خلق له هغو غنی منتفع شی پر هغو باندی د حل او حرمت قیود له خپل لوری ایښودل، ګواکي د خپل ځان له پاره د تشریع منصب تجویز کولو په شان ؤ. د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا ؤ چه د خپل شرک رسوم ئی د الله تعالی د خوښی او قربت ذریعه ګڼله، نو دغه ځواب داسی ورکړ شو چه الله تعالی دا رسوم نه دی مقرر کری، د دوی مشرانو په الله تعالی دا بهتان ترلی ؤ چه اکثری بی عقلانو او عامو خلقو هم هغه منلی ؤ الغرض دلته ئ تنبیه فرمایلی ده، همغسی چه فضول او بیکاره سوالونه او په شرعی احکامو کښی تشدید او سختی پیښول جرم دی، له هغه غنی زیات لا دغه جرم دی چه بی د شارع له حکمه یواځی په خپلو آراؤ او اموأو سره حلالو او د حرامو تجویزونه وکړی.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَآلَؤُكَانَ أَبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿٥١﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه راشئ تاسی هغه شی ته چه نازل کری

(رالیرلی) دی الله او (راشیع) په لوری (د حکم) د رسول (د الله) نو وائی دوی بس دی مونږ ته هغه دین چه موندلی دی مونږ پر هغه (دین) پلرونه خپل آیا (بس دی دوی ته) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه به پوهیدل په هیڅ شی او نه به ئی لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له گردو (تولو) ځنی لوی حجت هم دغه دی «هغه کار چه مونږ ته له پلرونو او نیکه گانو ځنی راپاتی دی، آیا مونږ له هغه ځنی څرنګه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول «که ستاسی اسلاف له بی عقلی یا گمراهی د هلاکت په ژوره کنده کښی لویدلی وی، نو آیا تاسی هم د هغو پر قدم (پله) باندی درومی؟» حضرت شاه صاحب لیکي «که د پلار حال معلوم وی، چه د حق تابع او د علم خاوند ؤ نو د هغه لاره دی ونیسی! که نه (د پلار متابعت) عبث دی.» یعنی کیف مالتفق د ږندو په شان تقلید جائز نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ
إِلَى اللَّهِ فَرَجِعْكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لازمه ونیسی پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو هیڅ زیان نه رسوی تاسی ته (گمراهی د) هغه چا چه گمراه شوی دی کله چه په سمه صافه لاره اوسئ تاسی (خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی (الله په قیامت کښی) تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که کفار د خپلو پلرونو او نیکه گانو له چټی (بیکاره) تقلیده، له دومره پند او پوهی سره هم نه راگرځی، نو تاسی مه غمجن کیوئ! زیات له دی نه خپل ځان مه ربروئ (تکلیف کوئ) د بل چا له گمراهی ځنی تاسی ته هیڅ زیان نه دررسیږی! په دی شرط چه تاسی پر سمه لاره تګ وکړئ! سمه لاره هم دا ده چه انسان ایمان او تقوی غوره کړی او له بدی څخه خپل ځان وژغوری (وساتی)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بچ کولو) له پاره امکانی زیار (محنت) وکاپړی او کوښښ وکړی، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلي نو هغه هیڅ زیان نه لری. که له دی آیت ځنی داسی یو مطلب واخیست شی «کله چه یو سری خپل لمنځونه او روژی او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی، نو د «امر بالمعروف نهی عن المنکر» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسیږی بیخی غلط دی.» د «اهتداء» لفظ

«امر بالمعروف» او د هدايت نورو گردو (تولو) وظائفو لره شامل دی. او له سره نه ښائی چه يو مسلمان سړی داسی ووائی «د بل چا گمراهی ماته ضرر نه رسوی» ځکه چه دغه خو په خپله ښه خبره نه ده چه سړی د بل له منکره مانع نشی. که تا لید چه راغی پروند په کوهی باندی

چوپ گناه ده غږ پری وکره لاله وړاندی

اگر که په دی آیت کښی د خبری مخ د مسلمانانو په لوری دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده چه د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لاری ځنی کاپه شوی هم وی نو بیا هم تاسی عمداً د هغو پیروی کوئ؟ ولی خپل ځانونه په دغه چتی (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کښی اچوئ؟ اوس هغوی پریودئ - او د خپلو عاقبتونو په فکر کښی ولویږئ! او په خپلو گټو او نقصانونو په ښه شان وپوهیږئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وی - او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکړی - نو د پلار او نیکه نه داسی مخالفت اولادی ته له سره مضر نه دی - داسی خیالات بیخی ناپوهی او جهالت دی چه «په هیڅ یوه حال کښی اولادی ته نه ښائی چه د پلار او نیکه له طریقې څخه خپل قدم چپ او مخالف کیږدی، که نه پوزه به ئی پری شی؟». عقلمنو لره ښائی چه د انجام خیال ولری! ځکه چه وړاندی او وروسته د الله تعالی په مخ کښی ټول سره یو ځای وړاندی کیږونکی دی او هلته به له هر چاسره خپل عمل مل وی او خپله جزا به ومومی او خپل کرلی به ریښی. ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ﴾ الآية - خاص طرف د الله ته بیرته ورته ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی الله په قیامت کښی تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو) یعنی هغه چه گمراه پاتی شوی او هغه چه لاره ئی موندلی د هغو تولو نیک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ أَتَيْنَ
ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخَرِينَ مِمَّنْ غَيْرُكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَاصْبِرْتُمْ
مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسَبُوهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسَمُ بِاللَّهِ إِنْ ارْتَبْتُمْ لَأَنْشُرِي
بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَنْتَكُمُ شَهَادَةً اللَّهُ إِنَّا إِذَا لَمِنَ الْأَشْيَيْنِ ﴿٣٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) شهادت په منځ

ستاسی کنبی کله چه حاضر شی یوه د ستاسی ته (علامی د) مرگ په وخت د وصیت کنبی (شهادت) د دوو تنو دی چه دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وی له تاسی (مسلمانانو) څخه یا دوه تنه نور شاهدان غیر له تاسی (مسلمانانو یعنی د غیر مسلم) که تاسی سفر مو کاوه په ځمکه کنبی بیا ورسیری تاسی ته مصیبت د مرگ (هسی دوه تنه نور) چه بندوئ په تاسی دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازیگر) نو قسم دی وکړی دواړه په الله که شکمن ییغ تاسی (په شهادت د دوی کنبی او وائی به) نه بدلوو په دی قسم سره مال اگر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پتوو مونږ شاهدی د الله بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کنبی خامخا له گناهکارانو به یو.

تفسیر: یعنی (شاهدان درول په وخت د څنکدن په وصیت کنبی دوه تنه دی چه دواړه خاوندان د عدل او انصاف له خپلوانو ستاسی یا له نورو مسلمانانو وی. او) دا بهتر دی. باقی که دوه تنه نه وی یا معتبر نه وی، بیا هم هغه «وصی» درولی شی. او له شاهد ځنی دلت مراد «وصی» دی د هغه اقرار او اظهار ئی په شاهدی سره تعبیر وفرمایه (اثنان په اعتبار د شهادت محذوفه سره خبردی). ﴿وَمِنَ عَدَالَتِهِ﴾ یعنی وروسته د مازیگر له لمانځه څخه چه هغه د اجتماع او قبول وخت دی. ښائی چه دوی وویږی او په دروغو سره قسم ونه خوری. یا پس له بل کوم لمانځه یا «وصی» چه پر هر مذهب وی د هغه د لمانځه پسې. ﴿إِنَّا أَكْذَابُ الْمُنِفِينَ﴾ بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کنبی خامخا له گناهکارانو به یو) یعنی کله چه د تولو ورتگ الله جل جلاله ته دی نو له ورتکه پخوا ښائی چه گرد (تول) کارونه برابر کرل شی! چه له هغو ځنی یو ضروری او اهم کار وصیت او د هغه متعلقات دی. په دی آیتونو کنبی ئی د وصیت ډیری ښی طریقی تلقین فرمایلی دی یعنی که مسلمان د مر کیدلو په وخت کنبی خپل مال او نور شیان بل چاته حواله کړی نو دا بهتره ده چه دوه معتبره مسلمانان دی پری شاهدان ونیسی. که مسلمانان پیدا نشی. لکه چه په سفر یا نورو مواقعو کنبی داسی اتفاق ولویږی نو دوه کافران دی «وصی» ودرول شی. بیا که وارثانو ته شبه ولویږی چه دغو کسانو به څه مال پت کړی وی او وارث پری دعوی وکړی. او د دغی دعوی له پاره شاهدان ونه لری نو هغه دواړه کسان دی قسم وخوری چه مونږ هیڅ نه دی پت کړی او مونږ د کومی طمعی او قربابت له سببه دروغ نه شو ویلی او که ئی ووايو نو گنهکار به یو.

فَإِنْ عُرِضَ عَلَى أُمَّةٍ أَسْتَحَقَّ إِتْمَانًا فَآخَرُونَ يَقُولُونَ مَقَامُهَا
مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأُولَئِينَ فَيُقْسِمُونَ بِاللَّهِ

شَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا عٰثَدَيْنَا اِنَّآ اِذَا الْبَٰسَ الظَّٰلِمِيْنَ ﴿٥﴾

نو که اطلاع حاصله کړه شوه پر دی چه بیشکه دا دواړه مستحق شوی دی د گناه (حقې خبرې د پتولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دی ودریږی په ځان د دی دواړو (حلف ته او که یو تن وی هم څه مضایقه نه لری) له هغو کسانو چه ثابت شوی دی پر هغو (وصیت یا شاهدی دغسی دوه تنه نور چه) قریبان وی (میت ته یا غوره وی) نو قسم دی وکړی دا دواړه په الله چه خامخا شاهدی زمونږ ښه حقه (او رښتیا) ده له شاهدی د هغو (پرومبنیو) څخه او څه تجاوز مو نه دی کړی بیشکه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) کښی خامخا له ظالمانو به یو.

تفسیر: یعنی که له قرائنو او آثارو ځنی د وصیانو کوم قسم (لوړه) دروغ ښکاره شی او دوی د شرعی شهادت په ذریعه خپل صداقت ثابت نشی کړی، نو د میت وارثانو ته دی قسم ورکړی شی چه دوی ته د وصیانو د دی دعوی د واقعیت هیڅ علم او خبر نشته او دا چه دغه شاهدی د وصیانو له شهادت ځنی زیات احق بالقبول (یعنی د قبول دپاره ډیر مستحق دی) د دی آیتونو شان نزول دا دی یو مسلمان چه (بدیل) نومیده له دوو سړیو (تمیم) او (عدی) سره «چه په هغه وخت کښی نصرانیان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهی (روان) شول، کله چه (شام) ته ورسیدل (بدیل) رنځور شو او د خپل مال فهرست (نوملیک) ئی ولیکلو او په خپلو اسبابونو کښی ئی کیښود او د هغه نوملیک اطلاع ئی خپلو دغو دواړو ملگرو ته ور نه کړه، کله چه مرض ئی شدت وکړ نو ده خپلو دغو دواړو نصرانی ملگرو ته وصیت وکړ چه زما دا ټول اسباب زما وارثانو ته ورسوئ! لکه چه دوی هغه گرد (ټول) اسبابونه له ځانه سره یووړل او د ده وارثانو ته ئی وروسپارل، مگر یو د سپینو زرو جام ئی (چه پری د سرو زرو ملمع او نقش او سینگار ؤ) تری ستون کړ، کله چه د وارثانو په لاس کښی هغه فهرست (چه د اسبابونو په منځ کښی وو) هم ولوید دوی له هغو وصیانو ځنی پوښتنه وکړه چه «آیا مری د دی مالونو له منځه څه مال خرڅ کړی هم دی؟ یا ئی ناروغی ډیره ځنډیدلی (اوږده شوې) او پری دارو درمل شوی؟ او څه مال ئی په معالجه کښی لگیدلی دی؟» دوی د دی دواړو سوالو ځواب په نفی سره ورکړ. آخر دا معامله د حضرت فخر کائنات رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی تقدیم شوه، څرنګه چه له وارثانو سره شاهدان نه وو نو هغو دی دواړو نصرانیانو ته په دی الفاظو سره قسم ورکړ، چه «مونږ د هغه مری په مال کښی هیڅ ډول (طریقه) خیانت نه دی کړی او نه مو څه شی له هغه څخه پټ کړی دی،» نو د دی قسم خوړلو له امله (وځی) د دغو وصیانو په ګټه فیصله وکړی شوه څو موده وروسته دا خبره څرګنده شوه چی دوی هغه جام په یو زرګر باندی په مکه معظمه کښی خرڅ کړی (پلوری) دی د دغی خبری پوښتنه چی له دوی ځنی وشوه نو دوی وویل

چه «هغه مو له (بدیل) څخه په بیع اخیستی (پیرودلی) ؤ» کله چه د پیرودلو شاهد نه ؤ موجود نو څکه مو په هغه باندی په خپل اول اظهار کښی اقرار ونه کړ خو زمونږ تکذیب ونه کړ شی، «
د «بدیل» وارثان بیا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول او خپله دعوی ئی مرافعه کړه، دا
ځلی د اول صورت په عکس وصیان د شراء «د پیرودلو» مدعیان وو او وارثانو له هغه څنی انکار
درلود (لرلو). او د شاهدانو د نشتوالی له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چه له میت
سره ئی ډیر نژدی قرابت درلود (لرلو) قسم یاد کړ چه هغه جام د هغه میت مملوک و. او دی
دواړو نصرانیانو په دروغو سره قسم یاد کړی دی. په پای (آخر) کښی هغو نصرانیانو همغه
قیمت (یو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړی چه له هغه زرگر څخه ئی د هغه جام په بدل
کښی اخیستی وی.

ذَلِكَ أَذْنَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانُهُمْ
وَأَتَقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ١٥٨

دا (تیر حکم چه رد کول د قسم دی پر وارثانو) ډیر نژدی دی دی ته چه
راتله وکړی دا «شاهدان» په شاهی سره په هغه شان چه حق دی د دی او
(نژدی دی دی ته) چه وویږی دوی له دی نه چه بیرته به رد کړل شی
قسمونه (په ورته ؤ) پس له قسمونو د دغو (وصیانو) او وویږی تاسی له الله
(او په دروغو قسم مکوئ!) او واورئ تاسی (د الله احکام) د زړه په غوږونو
سره) او الله نه ښی سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که وارثانو ته شبهه پیدا شی نو د قسم ورکولو حکم ورته شته. خو د قسم له ویری
اول دروغ ونه وائی بیا که د دوی خبری دروغ ښکاره شی نو ورته دی قسم وځوری، دا هم د
دی له امله (وجی) چه دوی هم په قسم کښی (تگی) ونه کړی او وپوهیږی چه هم دا قسم پر مونږ
هم اوږی. کذا فی «موضح القرآن». ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ الآية - او وویږئ تاسی له الله څکه چه د
الله تعالی د نافرمانی کوونکو انجام رسوائی او ذلت دی او دوی د حقیقی بری او کامیابی مخ
له سره نشی کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ

(یاد کرئ) هغه ورځ چه جمع به کری الله تول رسولان پس ویه وائی (الله رسولانو ته) چه څه ځواب درکری شوی و تاسی ته (له طرفه د امتیانو ستاسی په دنیا کښی چه بلل تاسی دوی توحید ته)

تفسیر: دغه پوښتنه به محشر کښی د گردو (تولو) په مخ کښی له انبیاءو علیهم السلام ځنی کیږی یعنی لکه چه په دنیا کښی تاسی د حق تعالی له حق پیغام سره خلقو ته تللی وئ نو دوی ستاسی د هغه دعوت ځواب څرنگه درکری دی او تر کومه ځایه پوری د دعوت الله اجابت ته حاضر شوی دی؟. په پخوانی رکوع کښی ئی دا راښوولی وه چه د الله تعالی په حضور کښی پخوا له ورته د وصیت او نورو په ذریعه تاسی د دنیوی امورو سرشته او انتظام برابر کرئ اوس دا فرمائی چه د آخرت سوال او ځواب ته ځانونه تیار کرئ!

قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ۝۹

ویه وائی (گرد (تول) رسولان الله ته) نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکښی یا الله!) بیشکه ته چه ئی هم ته ئی لوی عالم په غیبو (اسرارو هم نو بی له ویلو زمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دی)

تفسیر: د محشر په هولناکه ورځ کښی چه د قهار الله جلالی شان په خپل انتهائی ظهور سره وی د لویانو او اکابرو فکر او هوښ به په ځای نه وی د اولوالعزمو انبیاءو په ژبو به هم «نفسی» «نفسی» الفاظ جاری وی په دغه وخت کښی به د انتهائی خوف او خشیت له سببه د (حق تعالی) د سوال ځواب په «لاعلم لنا - نشته هیڅ پوهه مونږ ته» سره ورکوی. او له دی نه ماسوا بل څه نشی ویلی. بیا کله چه د بنیادمانو د فخر زمونږ د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم په برکت پر گردو (تولو) د الله تعالی د لطف او رحمت کتنه کیږی، نو وروسته له هغه د عرض کولو لږ څه جرئت د نورو پیغمبرانو له پاره هم پیدا کیږی له حسن او مجاهد او نورو (رحمهم الله تعالی) ځنی هم داسی منقول دی لیکن د ابن عباس رضی الله تعالی عنه په نزد د «لاعلم لنا» مطلب دا دی چه ای خدایه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کښی زمونږ هیڅ پوهه او علم نشته گویا دا الفاظ د «خدای سره د ادب» په ډول (طریقه) وائی د ابن جریج رحمه الله علیه په نزد د «لاعلم لنا» څخه دا مراد دی چه مونږ ته نه دی معلوم چه وروسته له مونږ ځنی هغو څه کری! او څه ئی نه دی کری؟ ځکه چه مونږ یواځی د دوی په هغو افعالو او احوالو خبریدلو چه دوی زمونږ په مخکښی ظاهراً کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یواځی له تا علام الغیوب سره

دی. د هم دی سورت په راتلونکی (۱۶) رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی نه هغه ځواب چه په (۱۱۷) آیت کښی نقل شوی دی «وکننت علیهم شهیدا» دا وروستی معنی تائیدوی او په صحیح حدیث کښی دی کله چه په حوض باندی د ځینو په باره کښی زمونږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسی وفرمائی چه «هؤلاء اصحابی!» نو داسی ځواب به اوری «لا تدری ما احدثوا بعدک؟» نه ئی خبر چه له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړی دی.

تنبیه: غالباً دغه د «المائدة» (۱۱۰) آیت د هم دی (۱۵) رکوع (چه له دی کښی څخه (۳) کښی وروسته شروع کیږی د راتلونکی (۱۶) رکوع د (۷) کښی څخه شروع مومی) تمهید دی رومی خپل لوی احسانات ور په یادوی او ورسته هغه پوښتنی کیږی چه په هم دغه (۱۵) رکوع کښی راځی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ

(یاد کړئ) هغه وخت چه وږه فرمائی الله ای عیسی زوی د مریمی یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (چه غوره کړی می وه پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندی احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چه پر (حضرت صدیقی بی بی مریمی) تهمتونه کول حق تعالی د دی د برائت او نزاهت له پاره حضرت عیسی علیه السلام برهان مبین وگرځاوه او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته ئی حضرت بی بی مریمی ته عجیبی او غریبی ښی ورښکاره کړی چه گردی (تولی) د دوی د تقوی او تسکین باعث شوی دی، دغه احسانات بلاواسطه پر دی باندی وو.

إِذْ أَيْدَتْكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِأِذْنِي فَتَنْفَخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِأِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِأِذْنِي

کله چه قوت می درکړی ؤ تاته (ای عیسی) په روح القدس (جبریل یا انجیل

یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چه خبری به دی کولی له خلقو سره په مهد (د مور په غیر یا په ځانگو یا په طفولیت) کښی او په حال د کهولت (پوره عمر) کښی، او کله چه می درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چه جوړه به دی کړله له ختو ځنی په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پوکول به دی په هغه صورت کښی پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دی مورزادی پوند او برگ (پس) په اذن (حکم) زما، او کله چه راییستل به دی مری (له قبرونو څخه او ژوندی کول به دی) په اذن (حکم) زما

تفسیر: «په طفولیت کښی به دی خبری کولی» د دی ذکر په (۱۶) جزء د «مریم» د سورت په (۳۰) آیت (۲) رکوع کښی راځی. ﴿لَقَدْ عَلَّمْنَاهُ الْاِلٰهَ الْاَوَّلَ﴾ الآية - تعجب دی چه عیسیایان د حضرت مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هیڅ ذکر نه دی کړی. هو! دا ئی لیکلی دی چه مسیح علیه السلام په دولس کلنی د یهودانو په منځ کښی داسی حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلی دی چه گرد (تول) علماء تری عاجز او مبهوت پاتی شوی دی. او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندی پیل (شروع) وکړ، هسی خو په «روح القدس» سره حسابالمراتب ذکر د انبیاء علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تائید هم کیږی، لیکن حضرت عیسی علیه السلام ته چه وجود ئی هم د «جبرئیلیه نفخی» څخه شوی دی کوم خاص قسم فطری مناسبت او تائید حاصل دی چه هغه د انبیاء د تفضیل په صدد کښی بیان شوی دی

﴿وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا قَصْفًا مِّنْهُمْ عَلَىٰ عِيسَىٰ وَنَجَّيْنَاهُ مِّنْهُم مَّا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (د ۳ جزء ابتداء د البقرة ۲۵۳ آیت ۳۳ رکوع) د «روح

القدس» مثل په (عالم الارواح) کښی داسی وگنئ لکه چه د مادیاتو په عالم کښی کهربائی (برقی) خزانه ده. د دی خزانی مدیر له معینه اصولو سره سم کرنټ (قوه) پیدا کوی او په هغو اشیاء کښی چه د برق اثر ورسپیږی، دغه کنکشن جوړوی او فوراً لاه او ساکن مشینونه په ډیر زور او شور سره گرځوی او چورلوی ئی، که پر کوم رنځور باندی د برقی عملیاتو اجراآت وکړی شی نو په شلو او شوتو اعضاؤ او بیحسه اعصابو کښی د برق له رسیدلو ځنی حس او حرکت پیدا کیږی. په ځینو وختونو کښی د داسی یوه رنځور په حلقوم کښی چه ژبه یی بیخی بنده او له خبرو پاتی وی د برقی قوت په رسیدلو سره د وینا قوت پیدا کیږی تر دی چه ځینی عالی ډاکتران خو داسی دعوی هم کوی (لکه چه فرید وجدی په دائرة المعارف کښی لیکلی دی) چه د هر ډول (طریقه) ناروغتیا علاج په برقی قوی سره کیدی شی کله چه د دی عادی مادی برق «برېښنا» حال داسی دی، تاسی په خپله اندازه وکړئ چه د «عالم الارواح» په برق کښی چه د هغه خزانه «روح القدس» ده څومره قوت او طاقت به وی؟ حق تعالی د حضرت عیسی

عليه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر يوه داسې خاص نوعيت او اصول لاندې ايښی دی چه د هغه تاثیر د روحيت او تجرد په غلبه او د حيات په خاصو آثارو کېښی ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کيدل، په وړوکتوب، غلښتوب او زړښت کېښی يو شانی خبری کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حيات د افاضی د قبولولو له پاره د خاورين کالبت تيارول او په کېښی باذن الله د حيات روح پوکول، د مایوس العلاجو ناروغانو بی د عادی اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بی عیبه او مفید گرځول حتی د مری په تش تور کالبت کېښی باذن الله بیا روح اچول، د بنی اسرائیلو ناپاکی پلمی (تدبیرونه) د الله په امر سره وړانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حيات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لويدل او داسی نور دا گرد (تول) آثار د همغه خصوصي تعلق څخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په یوه مخصوص نوعيت او اصول د ده او د «روح القدس» په منځ کېښی قائم فرمایلی دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازی معاملی وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسی شیانو څڼی کلی فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوهیت» ثابت شی. په «اذتخلق من الطین» کېښی د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقی خالق خو له «احسن الخالقین» څڼی ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وجی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلی راغلی دی او په «آل عمران» کېښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کېښی حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو څڼی انکار یا پکښی تحریف یواځی د همغه ملحد کار کیدی شی چه «آیات الله» د خپل شخصی عقل تابع گرځول غواړی. باقی همغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوی د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کېښی ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعی څخه ان شاء الله د تولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شی.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْحَرُؤُنَا ۖ وَمِنْهُمْ ۝۱۱

او کله چه می بند کړ (شر د) بنی اسرائیل له تانه (ای عیسیٰ چه ستا د قتل اختیار ئی کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی څڼی چه نه دی دغه معجزی ستا مگر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسیر: معجزات او فوق العاده تصرفاتو ته به ئی سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (اخر) کښی ئی د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی ډول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (اخر) ته رسولو کښی ناکام شول.

وَإِذْ أُوحِيتُ إِلَى الْخَوَارِجِ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْخَوَارِجُ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالُوا اللَّهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چه په زړونو کښی می ور واچول (او امر می وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسی په ما (چه ستاسی الله یم) او په رسول زما (چه عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ) او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاره ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسیٰ زوی د مریمې آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلی کړی پر مونږ ډکی خونچې له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ) وویړیږئ له الله (په داسی سوالونو کښی) که یی تاسی مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسیر: «یستطیع» ئی ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په ډول (طریقه) نه دی معلوم چه داسی کولی شی؟ که نشی کولی؟.

﴿مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ﴾ ډکې خونچې له طرفه دآسمانه) یعنی دآسمان له لوری بې له زحمته روزی

راورسېږی. داضروری نه ده چه هغه دې فقط دجنت له دستر خان څخه وی .

﴿قَالُوا اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وویل عیسیٰ چه وویړیږئ له الله په داسی سوالونو کښی که یی تاسی

مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسی فوق العاده غوښتنی

وکړی او پاک الله وازمائی اگر که د ده له لوری د دیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشي، ښائی

چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شی چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرری

شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ ځنی وویړیږی او تقوی اختیار کړی او یواځی په الله تعالیٰ

باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسی ځایه روزی ورسوی چه له هغه ځایه

ئی وهم او گمان هم نه وی ﴿وَمَنْ يَشَقِّ لِلَّهِ يُجْعَلْ لَهُ جُزْءًا مِمَّا رَزَقْنَاهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ الآية - (۲۸)

جزء بالطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَّقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٧٠﴾

وویل (حواریونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خورو د) دغی (خونچي) او مطمئن شی (په دغه خوراک سره) زړونه زمونږ او پوه شو مونږ په دی چه په تحقیق رشتیا ویلی ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله یم د دی معجزی په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دی (خونچي) له شاهدانو ځنی (هغوی ته چه غائبان دی یا له کتونکو).

تفسیر: یعنی د ازموینی له پاره ئی نه غواړو، بلکه د برکت په امید ئی غواړو چه له غیبه بی محنته روزی راوړسیدی څو د زړه په اطمینان او ډاډینه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی لگیا شو او د هغو غیبی خبرو ځنی چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کوی دی یوه وړوکی نمونه په سترگو هم وگورو او کامل یقین حاصل کړو او د یوه عینی شاهد غوندی مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتی شی. ځینی مفسران نقل کوی چه حضرت مسیح علیه السلام وعده فرمایلی وه چه تاسی الله تعالیٰ ته دیرش ورځی روژی ونیسئ! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شی! حواریونو روژه ونیوله او مائده (خونچه) ئی وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا » څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.

(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواریونو د تعنت او سرکشی له پلوه نه دی بلکه د یقین د زیاتوالی له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عَيْدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧١﴾

وویل عیسیٰ زوی د مریمی ای الله! ربه زمونږ رانازل (راښکته) کړه پر مونږ باندی دکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شی (وخت د نزول د دغی دکی خونچي) مونږ ته اختر له پاره د پرومینیو زمونږ او د وروستیو زمونږ او (بل) دا چه شی دغه خونچه) دلیل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزی راکره مونږ ته او هم ته ئی (خیر) غوره د روزی ورکونکو.

تفسیر: یعنی هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښې نازل شې) زمونږ د پخوانیو او وروستیو په حق کېښې به اختر شې چه تل زمونږ قوم هغه ورځ د یادگار په ډول (طریقه) اختر وگرځوی. له دی تقریر سره سم د ﴿تَكُونُ لَكُمْ عِيَا﴾ اطلاق داسې شو لکه چه د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ د آیت په متعلق په (بخاری) شریف کېښې د یهودانو دغه مقوله نقل شوی دی «انکم تقرؤن آیه لونزلت فینالآ تخذنها عیدا» همغسې چه د آیت له اختر گرځولو ځنې مطلب د هغه آیت د «يوم النزول» عید گرځول دی (کما هو مصرح فی الروایات الاخر) پر هم دی باندې د ماندې اختر هم قیاس کړئ. وائی چه هغه مائده (خونچه) په یکشنب (اتبار) کېښې نازل شوه چه د نصرانیانو په نزد همغه د هفتې (اونی) اختر دی لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿وَارْزُقْنَا وَآتَنَّا خَيْرَ الرِّزْقِ﴾ او روزی راکره مونږ ته او هم ته غوره د روزی ورکونکو ئی! یعنی بی له ستومانی او کسبه رزق او روزی راعطا کړه! چه ستا په دربار کېښې د هیڅ شې کمی نشته او تاته دغه عطا ډیره آسانه ده.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ
مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

و فرمایل الله زه نازل کونکی یم د دی خونچې پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکری وکړی وروسته (له نزوله د دی خونچې) له تاسې ځنې نو بیشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسې عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هیڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چه نعمت فوقالعاده او عجیبه وی نو د هغه د شکر گذاری تاکید هم ښائی چه له معمول ځنې زیات وی، او د هغه په ناشکری هم فوقالعاده او عجیبه عذاب راتلونکی وی «موضح القرآن». ځینې وائی چه هغه مائده تر (۴۰) ورځو پوری نازلیده خو ځینو پری ناشکری وکړه، یعنی داسې حکم شوی ؤ چه له هغې ځنې دی فقیر او مریض وخورې، خو له هغې ځنې مرو، روغو رمتو سړیو هم خوړله. بیا نژدی اتیا تنه له دوی ځنې بیوزگان او بدځناوران شول، دا عذاب پخوا له دی نه پر یهودانو هم نازل شوی ؤ وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی. او ځینې وائی چه دوی د دی تهدید له اوریدلو ځنې وویریدل او د هغې له غوښتنې څخه پشیمانه شول او وئی نه غوښتله. لیکن د رسول دعاء عبث نه وی او نقل ئی په دی کلام کېښې بی حکمته نه دی او ښائی چه د هم دی دعاء اثر وی چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام په امت کېښې تل

هوسائی (خوشالی) او مالداري ده. او هر هغه چه له دوی ځنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی. بلکه په گناه اخته شی نو بهائی چه په آخرت کښی به له گردو(تولو) ځنی زیات عذاب ومومی په دی کښی مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د «خرق العادت» له لاری ځنی ونه غواړی چه بیا د هغه شکر گذاری دیره مشکله ده که پر ظاهری اسبابو قناعت وکړئ ښه دی. په دی قصه کښی دا هم ثابت شوه چه د الله تعالی په حضور کښی د هیچا حمایت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ الْهَيْئَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

او کله چه وویل الله ای عیسی زوی د مریمی! آیا تا ویلی و خلقو ته چه ونسیع ما او مور زما (دواړه) خدایان بی له الله نه،

تفسیر: حقیقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱۶) رکوع تمهید وه الله تعالی په پرمینی رکوع کښی ﴿يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ﴾ الآية - فرمایلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قیامت په ورځ کښی به له تمامو مرسلانو ځنی د دوی د امتیانو په منځ کښی علی روس الاشهاد سوال او ځواب کیږی بیا د دوی په منځ کښی ئی خاص د حضرت مسیح علیه السلام ذکر وفرمایه چه هغه ته به کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده څخه بالخصوص د دی باطلی عقیدې په نسبت پوښتنه کیږی، لیکن اول هغه عظیم الشان احسانات او ممتاز انعامات په یادوی چه پر مسیح علیه السلام او د مسیح علیه السلام پر ماجدی والدی بیړی مریمی مبذول شوی دی، بیا به داسی ارشاد کیږی ﴿وَلَقَدْ قُلْتُمْ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي﴾ الآية - آیا تا خلقو ته ویلی و چه ما او زما مور هم ماسوا له الله ځنی د خپلو معبودانو په ډول (طریقه) ومنع؟ حضرت مسیح علیه السلام به د دی سوال په مقابل کښی ورپردي او په دیره وارخطائی سره به ودریری او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښی به ارشاد کیږی ﴿هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صُدُقُهُمْ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «يوم يجمع الله الرسل» کښی مذکوره شوه. په هر حال دا تولی واقعی د قیامت د ورځی دی چه د هغه له یقینی راتگ څخه قرآن او احادیثو د ماضی په صیغه یعنی «قال» سره تعبیر فرمایلی دی.

قَالَ سُبْحَنكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ

تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٣٧﴾

وبه وائی (عیسی) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووايم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کښی دی او نه پوهیږمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کښی دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیږو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنګه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتونو ځنی پاک او منزّه دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کښی هیڅوک له تا سره نشی شریکیدي او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راوباسی پس ستا سبوحیت او ځما د عصمت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چتی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له ګردو (تولو) دلایلو ځنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی الواقع ما داسی ویلی وی نو ستا په علم کښی به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پته او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی ځنی نه ده ایستلی بلکه ځما په زړه کښی د داسی ناکاره او چتی (بیکاره) خیالاتو څطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخفی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پټ.

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّؤُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٣٨﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مګر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کښی پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره)

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته څارونکی (خبردار) پر دوی او ته پر هر شی باندي ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه وینښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تش ستا د بندګۍ په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسې ښوونه کوله چه زما او ستاسی د کردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالی دی چه **(وحده لا شریک له)** او یواځی د معبودیت وړ (لاق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل - بائبیل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یواځی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده خو کومه غلطه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی ځنی واخستم **(کما یظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم)** نو بیا یواځی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (۵۵) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (۶) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستلم» سره کړی ده چه د محاورې په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندي صادقیدی شی. ګواکي تنبیه ئی وکړه چه نه د «توفی» لفظ دپاره «موت» لازم دی او نه خاص هغه «توفی» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالی صالح بنده عیسی علیه السلام ویلی و ﴿وَلَدْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا تَأْمَنُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ اَنْتَ الْوَلِيُّ عَلَيْهِمْ﴾ له داسی تشبیهاتو ځنی د دی خبری ایستل (چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفی»)

دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنگ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکي معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندي خپلی وسلی څړولی وی، اصحابو رضی الله تعالی عنهم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم مونږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسی علیه السلام «اجعل لنا الهاکمالهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسی علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «مونږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکړه! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو ځنی داسی ګمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالی عنهم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کړی وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیدل یواخی د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسی ارشاد شوی دی ﴿فَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ ذُرِّيَةُ فَتْنٍ سَوَّاهُ مَاتَنَابَهُ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْوَسْنَةِ وَالنَّيْفَةِ تُؤْمِلُوا﴾ نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنی او گمراهی او دپاره د طلب د معنی د هغی).

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۵۰﴾

که عذاب ورکړی ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندگان ستا دی (او ته ئی مالک ئی نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسی) او که بشپنه وکړی دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندگانو ظلم او بیځایه سختی نه کوی که دوی ته سزا ورکړی نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی وښی نو دغه عفو هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاقت له کبله (وجبی) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئی! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضی څخه نه وتلی او نه تبتیلی شی او ته په هر چا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لری او څرنگه چه «حکیم» حکمت والا ئی نو دا هم هیچیری امکان نه لری چه کوم مجرم به بی موقع خوشی کړی. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښی وفرمائی هغه بیښی ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنگه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښی ویل کیږی چه هلته به د کفارو په حق کښی هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښی د خپل پروردگار په حضور کښی عرض کړی ؤ ﴿رَبِّ اِنَّهُمْ اَصْلَکَ کَثِیْرًا مِّنَ النَّاسِ کَمَنْ کِیْفَیْ قُلْتُمْ وَاَمَّا عَصٰی فَاِنَّکَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ﴾ ای پروردگاره! دی بتانو دیر خلق گمراهان کړی دی نو هر یو له دوی ځنی چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما ځنی غاړه وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئی» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبی او د رجوع الی الحق توفیق وروښی! او پخوانی گناهونه ورمعاف کړی!

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صُدُقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۱۹﴾

وبه فرمائی الله (به قیامت کنی) دا ورغ د دی ده چه نفع به رسوی صادقینو
ته صدق د دوی (چه په دنیا کنی ئی کړی وی،) (مقرر) دی دوی ته
(هسی) جنتونه چه بهیږی له لاندی (ونو او مانیو د) د هغو ویالی (د اوبو،
شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کنی همیشه راضی شوی دی
الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله څخه (په موندلو د
ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتین او صادقان پاتی دی لکه حضرت
مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورغ ورسپړی (چه هغه د جنت خلود
او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) یعنی لویه کامیابی د الله تعالی رضا ده، او
جنت هم د دی له امله (وجی) مطلوب دی چه د الله تعالی د رضا محل دی.

لِللّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَٱلْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۲۰﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکی او
(سلطنت) د هغو شیانو چه په دوی کنی دی او الله پر هر شی باندی (چه
اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی صادق ته ثواب او کاذب ته
عذاب ورکول دی)

تفسیر: یعنی له هر وفادار او مجرم سره هغه معامله کیږی چه د یوه مطلق شهنشاه له عظمته او
جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعاظة واليه الاعادة ونسأله في البيان حسن
الافادة والاجادة وفي البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهى مائة وخمس وستون آية و عشرون ركوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (۶) تسلسلها حسب النزول (۵۵)

د «الانعام» سورت مكى دى په استثناء د نهو آيتونو چه د عئينو علماؤ په نزد مدنى دى او هغه ۲۰-۹۱-۹۳-۱۱۴-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳- دى يو سل او پنځه شپيته آيتونه او شل ركوع لري وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوى دى په تلاوت كېنى (۶) سورت دى او په نزول كېنى (۵۵) په روايتونو كېنى راغلى دى چه دا گرد (تول) سورت په يو وخت كېنى سره له بيشميره پريشتو نازل شو. مگر ابن صلاح رحمة الله عليه په خپلى فتاوى كېنى د دى رواياتو له صحته انكار كړى دى چه د پوره سورت پر يو غاى نازلېدلو دلالت كوي. «والله اعلم» ابواسحق اسفرائينى رحمة الله عليه وائى چه دغه سورت د توحيد پر گردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ①

گردى (تولى) ثناوى او ستاينى (صفتونه) خاص هغه الله لره دى چه پيدا كړى ئى دى آسمانونه (بى له نمونى) او عجمكه (بى له مادى) او پيدا كړى ئى دى (رنگارنگ) تياري او رڼا (رنرا) بيا (هم) هغه كسان چه كافران شوى دى په رب خپل سره برابروى (نور شيان په عبادت كېنى يا د الله له عبادت څخه د غير الله عبادت ته عدول كوى).

تفسير: مجوسيان دنيا ته دوه خالقان (خدایان) دروى «يزدان» چه د خير خالق او «اهريمن» چه د شر خالق ئى گڼى او دواړه به ئى د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشركان په درى ديرش كرويو خدایانو قائلان دى (چه هر يو خپل بت خدای بولى) د (اړيه سماج) فرقه سره له دى چه د توحيد ادعا كوى «ماده» او «روح» هم لكه خدای غوندى غير مخلوق او ازلى بولى او الله تعالى د تكوين او تخليق او په څه نورو صفاتو كېنى دى دواړو ته (نستغفر الله) محتاج گڼى. عيسايانو د پلار او زوى د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دريؤ نه يو، او يو له دريؤ نه مشهوره عقيدة غوره كړه، يهودان د الله تعالى له پاره داسى صفات تجويز كړل چه يو عادى انسان هم نه يواځى (العباد بالله) له هغه سره اندول (تړلى) او برابر بلكه بهتر

هم کیدی شی. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کښی تر دی ځایه پوری خپل سخاوت وښود چه ښائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (گټه) هم د انسانانو د معبود گرځیدلو صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیږه (گټه) او نور هیڅ یو شی ئی پری نشودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی ځنی څه نه څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو کښی به دوی د خدای په ځای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالی پاک ذات د گردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیگنو (فائدو) د خالقیت او منبع والی له امله (وجبی) د گردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی د نورو له شرکته وړ (لائق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی، یعنی گرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د گردو (تولو) عالمیانو عقول د هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رنرا)، هدایت او ضلالت، موت او حیات لنډه ئی دا چه گرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته د ده په گردو (تولو) افعالو کښی د هیڅ یوه یار مددگار، حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کښی هیڅوک ورسره شریکیدی نشی او په ربوبیت کښی هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شی او په ده د هیچا قوت او زور چلیدی نشی، بیا د تعجب ځای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول (طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کښی مشغولیدی؟ (یا د دغه خالق الکمل او مالک الکمل له وجوده بیخی منکران کیږی).

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلَكُمْ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مُّتَرَوُّونَ ﴿٥٠﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرگ) او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او بعث کښی)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر و، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د انسان د خلقت بیان فرمائی چه وگورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ، او نن ورځ هم له هم دی خاوری ځنی گرد (تول) خواړه وځی او له غذا ځنی نطفه او له نطفی ځنی انسان جوړیږی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم ځنی تاسی په وجود راوړی یئ،

بیا ئی د هر سری د مرگ له پاره یو وخت مقرر کړ، کله چه انسان بیا په خاورو کښی خښ او بیا له همنی سره گډیږی چه تری پیدا شوی و نو په هم دی باندی تاسی قیاس کولی شی چه د «عالم الکبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قیامت الکبری» وایی «قیامت الصغری» یعنی ځانگیری او انفرادی مرگونه څنگه چه مونږ ته تل راځی نو د هغه علم هم خلقو ته نه وی، لیکن د «قیامت الکبری» د صحیح او برابر وخت علم یواځی پاک الله ته دی نو تعجب دی چه د «عالم الصغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلی له لیدلو سره سره بیا هم چه انسان د «عالم الکبیر» په فنا کښی څرنگه تردد کوی؟

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿۳﴾

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی عالم دی الله په پټ (حال) ستاسی او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسی او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کوی (ئی) تاسی.

تفسیر: یعنی په گردو (تولو) آسمانونو کښی یواځی هغه مطلق موجود او برحق معبود مالک، باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځی د هغه متعالی الصفاتو د ذات له پاره مخصوص دی بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راځی؟ څنگه چه په ځمکه او آسمانونو کښی د هغه حکومت دی او هغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په ښکاره، وړوکو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کښی غیر الله شریک وگرځوی، مشرکانو به چه داسی ویل ﴿مَّا لَهُمُ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مگر کوو ئی د دی دپاره چه نژدی کری مونږ الله ته په نژدیوالی سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملگرو ځواب شو او ږومبی په «اجل مسمی» سره د قیامت په لوری اشاره وه، دلته ئی د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله چه په ځمکه او آسمان کښی زمونږ حکومت دی او ستاسی گرد (تول) پټ او ښکاره، نیک او بد عملونه زمونږ په علم کښی شته بیا نو هیڅ وجه نشته چه تاسی هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریشودی شی.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٥١﴾
فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَتْبَعُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥٢﴾

او نه راغی دی (کفارو) ته هیخ کوم (تکوینی یا تنزیلی آیت) له آیتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوی مگر وی دوی له هغه څخه مخ گرځوونکی (تغافل کوونکی). نو په تحقیق نسبت د دروغو وکر دوی حق ته کله چه راغی دوی ته نو ژر به راشی (ظاهر به شی) دوی ته اخبار (حقیقت) د هغه شی چه وو دوی چه پری خندل به ئی.

تفسیر: له حق څخه غالباً «قرآن کریم» مراد دی چه د هغو کسانو بدانجامی او دنیوی او اخروی سزاوی بیانوی چه د قدرت له دلائلو ځنی تغافل او تجاهل کوی او هر کله چه هغه اوری تری اعراض او انکار کوی او تکذیب او استهزاء پری کوی او داسی ښکاروی چه په هغو خبرو چه تاسی خاندئ او تمسخر پری کوئ - هغه به ډیر ژر یو ثابت حقیقت وگرځی او تاسی ته به په مخه درشی، وروسته له دی نه د هغو اقوامو احوال وربیانوی چه دآیت الله د تکذیب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوی دی.

الْمُزِبُّوَالْمُؤَلِّمُونَ هَلْ كُنَّا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ يُمَكِّنْ لَكُمْ
وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ قُذْرًا وَأَجْعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٥٣﴾

آیا نه دی کتلی (نه دی خبر شوی) دوی چه څومره (ډیره) هلاک کړی دی مونږ په خوا له دوی نه له (نورو امتونو) قرنونو ځنی چه ښه قوت ورکړی ؤ مونږ دوی ته په ځمکه کښی دومره قوت چه نه مو دی درکړی تاسی ته او

راښکته کړی ؤ مونږ باران پر دوی پرله پسې اوریدونکی او گرځولی مو وی ویالی چه بهیدلی له لاندې د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسې ځنی وو، او دوی ته ستاسې په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکړی شوی ؤ، د بارانونو او ویالو له امله (وچې) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خړوب وو او د عیش او خوشالۍ په دوره کښې ئی ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وترلی او د قدرت په ښو ئی خنډل او مسخری ئی پری کولی نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسې سخت ونيول چه نوم او ښان ئی هم نه دی پاتې، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسې فنا کیدل خو د دنیا په ودانۍ کښې هیڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوې زمانې اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعین کښې ډیر اقوال دی ځینې (۱۲) ځینې (۲۰) ځینې (۳۰) ځینې (۷۰) ځینې (۸۰) ځینې (۱۲۰) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښې قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی چه زیاتره د یوې زمانې اهل پکښې ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د څیگیدلو ځنی پکښې یو تن هم ژوندی پاتې نشی او گرد (تول) سره ومړی خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قُرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسْحَرُ مِثْلَيْنِ ۝

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترگو ئی هم لیدلی وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مگر خو سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسیر: د مکی معظمی ځینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښې شاهدی ادا کړی چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالی له لوری لیدلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسې ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښې دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودی او را ورنه کی ته ئی ساحر او کودگر وائی که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسی کتاب هم له آسمانه ورولیږو چه دوی ئی د خپلو لاسونو په منبلو سره هم معلوم کړی او ښه وپوهیږی چه څه تخییل او نظر بندی پکښی نشته نو بیا به هم دوی (عناداً) هم داسی وائی چه دا خو صریح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدایت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکيږی.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكَ الْقُضَىٰ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يَنْظُرُونَ ۝

او ویلی (کفارو) ولی نه نازلېږی په دغه (محمد) پرېشته (له آسمانه)؟ او که نازله کړی وی مونږ پرېشته نو خامخا فیصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسیر: یعنی کفارو ویل چه ښائی پرېشته مونږ ته مخامخ ودریږی او د ده پر صداقت شاهی ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «که پرېستی په خپل اصلی صورت سره راشی نو دا خلق د یوی شیبی له پاره هم د هغوی تحمل نشی کولی د پرېستو له رعب او هیبت او داره به د دوی ساوی ووځی. دا یواځی د انبیاء علیهم السلام ظرفیت او قوت دی چه د پرېستو د لیدلو تحمل په اصلی صورت سره کولی شی، زمونږ نبی کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په خپل تول عمر کښی دوه ځلی حضرت جبریل علیه السلام په خپل اصلی صورت سره لیدلی دی او د بل کوم (نبی) په نسبت یو ځلی هم نه دی ثابت شوی. که د دی خلقو داسی عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شی او بیا ئی هم ونه منی لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکاوه کیږی او د داسی سخت عذاب غوښتونکو باندی خامخا همغسی سخت عذاب نازلېږی چه په هغه سره به دوی بیخی فنا کیږی نو په دی لحاظ د داسی غوښتنی نه پوره کول هم ښائی د الله تعالیٰ عین رحمت وگانه شی.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَّجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِ مِمَّا يَلْبَسُونَ ۝

او که گرځولی وی مونږ دا رسول پرېشته (نه بشر) نو خامخا گرځولی به وه مونږ دغه پرېشته (په صورت د یوه) سړی او (که گرځولی وی مونږ پرېشته په صورت د سړی نو) خامخا په شبهه کښی به اچولی وو مونږ دوی په همغسی اشتباه کښی چه اوس پکښی پراته دی.

تفسیر: خرنګه چه په ډومبني آيت کښي د پرښتو د ليرلو ځني په اصلي صورت سره نفی وشوه اوس نو د دوهم احتمال ځواب ورکوي او هغه دا دی چه بايد پرښتي د انسانانو په شکل وليږلي شي ځکه چه په دی صورت کښي د صوري مجانست په بناء خلق د دوی د نموني او تعلیم ځني منتفع کیدی شي لیکن په دی تقدیر سره هم د منکرانو د شېهاتو ازاله نشي کیدی. هغه شګونه او شېهي چه د رسول په بشریت کښي ئی کوي همغه به په ملک کښي هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَأَ رَسُولُكَ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او خامخا په تحقیق مسخري کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپیر او محیط شو په هغو کسانو پوری چه مسخري ئی کولی په دوی پوری هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخري کولی.

تفسیر: د معاندانو د غوښتنی له ځواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله علیه وسلم» ته تسلی ورکوله کیږي چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر ځني مه خپه او مه متأثر کیږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانیو انبیاء ته هم داسی حالات ورپېښ شوی وو بیا هغه سزاوی او هیدادونه (عذابونه) چه مکذبینو او د پیغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه گردو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانیو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالی همغسی سزاوی ورکوي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانیو (قرنو) وگرځئ تاسی په ځمکه کښي بیا وگورئ چه خرنګه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسیر: یعنی د ملکونو د سیر او سیاحت او گرځیدلو او د تباه شویو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضی واقعاتو ته وگورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او څرګند شي چه د انبیاء تکذیب ته ئی ملاوی ترلی وی نو په همغو ئی

قیاس کریں! کلمہ چہ د مکتبینو حال ہنسی شو نو د استہزاء کوونکو حال بہ خرنگہ وی؟.

قُلْ لِّبَنِّ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كُتِبَ عَلٰی
نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ لِيَجْمَعَ كُمُ الْيَوْمَ الْقِيَمَةَ لَا رَيْبَ فِيْهِ الَّذِيْنَ
خَسِرُوْا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۳﴾

وواہ (ای محمدہ! دوی تہ) چہ چا لره دی (خلقاً، ملکاً او عبیداً) ہفہ
شیونہ چہ پہ آسمانونو کبھی او پہ عُمکہ کبھی دی (سرہ لہ آسمانونو او
عُمکی) وواہ (ای محمدہ! دوی تہ) چہ خاص اللہ لره دی (بل غواب نشتہ)
لارم کری دی اللہ (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول بہ کری (اللہ)
هرورمرو (خامخا) تاسی پہ ورغ د قیامت کبھی چہ نشتہ ہیخ شک بہ (راتلو
د) ہنی کبھی ہفہ کسان چہ زیان نی رسولی دی عانونو خپلو تہ (د اصلی
فطرت او سلیم عقل پہ ضیاع) نو دوی ایمان نہ راوری.

تفسیر: کلمہ چہ پہ گردی (تولی) زمکی او آسمانونو کبھی د اللہ تعالیٰ حکومت دی. لکہ چہ
مشرکان ہم داسی اقرار کوی نو مکتبانو او مستہزآنو تہ کلمہ لہ فوری سزا شخہ نجات او پناہ
ورکولہ کیوی؟ دا یواخی د اللہ جل جلالہ عمومی رحمت دی چہ د جرائمو د لیدلو سرہ سرہ فوراً
مجرم تہ سزا نہ ورکوی، نو د قیامت پہ ورغ کبھی چہ یقیناً او بلا شبہہ راتلونکی دہ یواخی
ہمغو بدبختانو تہ بہ سزا ورکوی چہ پہ قصد سرہ نی خپل عانونہ د ہلاکت پہ کنده کبھی
اچولی دی.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْاَيْلِ وَاللَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۴﴾
قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَهُوَ يُطْعِمُهُمْ وَلَا يُطْعَمُ قُلٌّ اِنِّیْ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ
اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمَشْرِكِيْنَ ﴿۱۵﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسپړی (آرام کوی) په شپه کښی او په ورځ کښی (یعنی دا ټول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر گردو (ټولو) احوالو) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسیم زه (بل ولی) دوست مددگار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسیم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (گردو (ټولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلې شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿قُلْ لِّمَن مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ کښی د مکان تعمیم ؤ. په ﴿وَلَهُ مَّا سَكَنَ فِي الْاَرْضِ وَالْاَنْهَارِ﴾ کښی د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښی پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښی په آرامی او هوسانی (آرام) سره ژوندون کوی او له دیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو ځنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالی د کامله رحمت له آثارو ځنی دی ﴿قُلْ مَنْ يَّحْيِي الْمَوْتَةَ اُولٰٓئِكَ وَالْمَوْتَةُ رَاحَتٌۭاۤیۡمٌ﴾ (۱۷) جزء د الانبیاء (۴۲) آیت (۴) رکوع الله تعالی هغه مجمع الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپې په تپو (تورو) تیارو او چوپه چوپتیا کښی هم د هر یوه غږ آوری او د گردو (ټولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښیئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریږدئ او له نورو ځنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار گنئ؟ ﴿وَهُوَ يُطْعِمُهُ وَلَا يَخْشَى الْاِلٰهَ اِلَّا هُوَ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی (گردو (ټولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښی همغه ته محتاج یی او الله تعالی په خورا ډیر ادنی شی کښی هم مونږ (او گردو (ټولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله ځنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددگار) گرځول که انتهائی حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟ ﴿قُلْ اِنِّیۡ اٰمُرْتُ اَنْ اَقُلَّ مِّنْ اَسْمَآءِ﴾ ووايه ای محمده! دوی بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالی د احکامو په مقابل کښی چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه گرد ټول بندگان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی! او له گردو (ټولو) ځنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهائی انقیاد او تسلیم حکم دی چه گردی (تولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه رالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم!».

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٦﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه ویریوم که نافرمانی و کرم له رب خپله له عذابه د ورځی ډیری لوئی نه (چه قیامت دی).

تفسیر: په حضرت پېغمبر صلی الله علیه وسلم ئی ایچی او نورو ته یی اورولی دی یعنی که په فرض محال سره د الله تعالی له ډیرو معصومو او خورا (ډیرو) غوره بندگانو ځنی هم کوم ډول (طریقه) عصیان صادر شی نو د الله تعالی د عذاب اندیښنه ورته شته. نو بیا نورو ته کله لائق او وړ (مناسب) ده چه سره له شرکه او د انبیاء د تکذیبه او د نورو زرهاؤ ډولونو (طریقو) جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالی له عذابه بیفکره او مامون کښینی.

مَنْ يُصِرْ عَنْهُ يُومِئِدٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٥٧﴾

هر هغه څوک چه چپ (بچ) کړی شی له عذابه په دی ورځ کښی نو په تحقیق رحم (مهربانی) کړی ده (الله) په ده او دا (مهربانی) بری دی ښکاره.

تفسیر: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلیٰ او خورا (ډیر) لوړ مقام دی، که له چا ځنی د آخرت عذاب لری شی نو دغه هم لوی بری او ښه کامیابی ده. کماقال عمر رضی الله تعالی عنه! «کفافا لالی ولاعلی».

وَأَنْ يَّمْسَسَكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَّمْسَسْكَ خَيْرٌ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٨﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٥٩﴾

او که ورسوی تاته الله څه سختی (لکه مرض او فقر) نو نشته هیڅ لری کوونکی د هغه مگر هم دی دی او که ورسوی تاته څه خیر (لکه صحت او غناء) نو دی پر هر شی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو تل خیر او شر نفع او ضرر هم د الله په اراده رسیږی) او هم دی غالب زورور دی د پاسه د بندگانو خپلو (په قدرت، قوت، قهر، غلبه نه په مکان) او هم دی ښه حکمت

والا بنه خبردار دی له هر شی).

تفسیر: هر چاته چه الله تعالیٰ په دنیا یا په آخرت کښی کوم تکلیف یا راحت ورسوی نه ئی څوک په مقابلې سره ستنولی (واپس کولی) شی او نه د ده له غلبی او اقتداره چیری ټنډیلی شی هم دا الله تعالیٰ له بنده څخه بنه خبردار دی چه څه څه اعمال او حالات لری او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراآت او بدل لازم او مناسب او له حکمت سره قرین دی؟ (دغه لاندی آیت هله نازل شو چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته وویل شو چه ته په خپل صداقت باندی کوم شاهد لری؟ ځکه چه کتابیان ستا له نبوته انکار کوی).

قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ

(ووايه ای محمده! دوی ته) چه کوم یو شی لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووايه (په ځواب کښی دوی ته) چه الله (لوی دی د شهادت له جهته بل ځواب نشته!) (او الله) بنه شاهد دی زما او ستاسی په منځ کښی.

تفسیر: کله ئی چه داسی وفرمایل چه فقط الله تعالیٰ د گردو (تولو) منافعو او اضرارو مالک دی او پر گردو (تولو) بندگانو غالب او قاهر او تر ذری ذری پوری هم له هر شی څخه خبردار دی نو د ده له شهادته زبردست او پاک شهادت بل شهادت نشی کیدی. نو زه هم د خپل ځان او ستاسی په منځ کښی همغه شاهد درؤم. ځکه چه ما د رسالت دعویٰ وکړه او تول هغه پیغامونه چه د پاک الله وو تاسی ته می درورسول نو د هغه په مقابل کښی هغه سلوک چه تاسی له ماسره وکړ او هغه وضعیت چه تاسی له دغو ربانی پیغامونو سره وکړ هغه تول ستاسی تر سترگو لاندی دی په خپله پاک الله به له خپل محیط علم سره سم زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی.

وَأَوْحَىٰ إِلَىٰ هَٰذَا الْقُرْآنِ لِأَنَّ دَرَكَهُ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَتَيْكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَىٰ قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرَأءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ^(۱۸)

او وحی کړی شوی ده ماته دا قرآن له پاره د دی چه وویړؤم (خبردار کړم) تاسی په دی سره او هغه څوک چه ورورسپړی (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کښی) آیا بیشکه تاسی خامخا شاهدی لولی په دی چه شته سره د الله

خدایان نور؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) زه خو شاهدی (په دی سره) نه ورکوم، ووايه خبره هم دا ده چه الله دی معبود یو او بیشکه زه بیزار یم له هغو شیونو چه شریکان کوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: یعنی که وپوهیئ نو زما په صداقت د الله جل جلاله یقینی او ښکاره شهادت هم دا موجود عظیم الشان قرآن دی چه په خپله په دی باندی دلیل دی چه الهی کلام دی. «د لمر دلیل په خپله دغه لمر دی» زما کار دا دی چه تاسی او هر هغه چاته چه دا د الله تعالی کلام ورورسیری هغه د الله تعالی له پیغامه خبردار کړم چه د توحید او معاد او د دین نور تمام اصول پکښی هدایت کړی شوی دی. آیا د داسی حجت له اتمام او د داسی قطعی او صریح توحید د پیغام له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی هم دا وایی چه غیر له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟ تاسی اختیار لرئ هر څه چه مو زړونه غواړی هغه ووايئ زه خو له سره داسی حرف په خپله ژبه نشم راوړی، بلکه صاف اعلان کوم چه د عبادت لائق او وړ یواځی هغه یو پاک الله دی. باقی هر هغه څه چه تاسی ئی ورسره شریکان گنئ. زه له هغو څخه بیخی خپله بیزاری او نفرت څرگندوم.

تنبيه: په «ومن بلغ» سره ئی وښود چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم رسالت د ګردو (ټولو) انسانانو، پیریانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب او ټولو مللو او اقوامو له پاره دی (د نزول له وخته تر قیامته پوری. او د پاک قرآن لیدل داسی دی لکه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدل)،

الَّذِينَ اتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦٠﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی دا (رسول) لکه چه پیژنی دوی ځامن خپل هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی علاوه په دی چه زما په صداقت الله تعالی شاهد او قرآن کریم ناطق دی او پری غیر قابل تردید شهادت ورکوی هغه اهل کتاب یعنی یهود او نصاری هم (چه خلق هغوی ته د آسمانی کتابونو د عالمانو په حیث زما د خبرو او معاملو په باره کښی رجوع کوی) په خپلو زړونو کښی داسی پوره یقین لری چه بلاشبهه زه همغه (آخر الزمان نبی) یم چه زما زیری پخوانیو انبیاء علیهم السلام پرله پسې کړی دی. دوی همغسې چه په دیرو هلکانو کښی خپل هلکان ژر

پیژنی او پکښی څه ربر (زحمت) او تکلیف نه کوی هم داسی دوی د نبی کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کښی هم هیڅ څه شک او شبهه نه لری او گرد(تول) حقائق دوی ته ښکاره دی، هو! حسد، کبر، او د پلرونو تقلید او د جاه او مال مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوی چه په ایمان مشرف شی او خپل ځانونه له دائمی نقصان او ابدی هلاکت ځنی وژغوری (وساتی).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٦﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه وتړی پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی ظالمان

تفسیر: یعنی چه نبی نه وی او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړی، یا د داسی صادق نبی تکذیب وکړی چه پر صداقت ئی واضحه دلائل موجود وی او د الله تعالی پیغام خلقو ته اوروی له دی دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کیدی نشی او د الله جل جلاله سنت هم داسی جاری دی چه په پای (آخر) کښی بری او کامیابی ظالمانو ته نه په برخه کیږی نو فرض ئی کړئ که معاذالله زه مفتري یم نو له سره به بری ونه موم او که تاسی مکذبان یی لکه چه له دلائلو ځنی ښکاریږی نو تاسی به د خیر مخ ونه وینی! نو له دی کبله (وجی) ښائی چه پر گردو (تولو) حالاتو کښی ښه غور او دقت وکړئ! او د آخرت او د انجام په فکر کښی شی! او د هنی ورځی له عاقبه وویږئ چه وروسته ئی ذکر راځی. ابن کثیر رحمه الله علیه د دی ایت معنی هم داسی اخیستی ده. او ځینو نورو مفسرینو د«افتراء علی الله» څخه د مشرکانو شرک مراد کړی دی لکه چه وړاندی په ﴿وَصَلَّوْا لَهُمْ نَارًا فَتَقَرَّبُوا إِلَيْهِمْ﴾ کښی اشاره شوی ده. والله أعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبِيْعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنَ شُرَكَائِكُمْ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿١٧﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړو دوی (یعنی عابدان او معبودان) تول بیا به ووايو (زجرا) هغو کسانو ته چه شرک ئی کړی دی چه چیرته

دی؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسی هغه (شریکان) چه وی تاسی چه گنل به مو (د الله شریکان).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د هغو په نسبت تاسی دعوی درلوده (لرله) چه د خدائی حصه دار او په شدائدو کښی ستاسی شفیعان او مددگاران دی، نو نن ورځ په داسی سختی او د مصیبت په وخت کښی دوی له تاسی څنی چیری لارل؟ چه ستاسی هیڅ په کار نه درځی؟

تَمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

بیا به نه وی (عاقبت د) فتنی (کفر، فریب، غدر) د دوی مگر دا چه وائی به دوی چه قسم دی په الله چه رب زمونږ دی چه نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنی د واقعاتو له انکار څنی پرته (علاوه) بله چاره نه لری. د هغو باطلو معبودانو حقیقت چه گرد (تول) عمر د هغو په عقیده او محبت کښی بیخی محو او مفتون شوی وو، هم دغومره پاتی کیږی چه د هغوی د گرد (تول) عمر له تعلق او عقیدی څخه هم منکریږی.

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

وگوره (ای محمده!) څرنګه دروغ ئی وویل پر ځانونو خپلو (په نفی د شرک له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه تړل به ئی دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره)

تفسیر: یعنی له دی صریحو دروغو څنی به د مشرکانو انتهای بدحواسی او د شریکانو بیخی بیچارگی او ناتوانی څرګندیږی، کشکی مشرکان له دی رسوا کوونکو عواقبو څنی په دنیا کښی خبر او ځانونه ئی تری ژغورلی (ساتلی) وی.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمُ الْكِتَابَ أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلِمًا إِلَهِيًّا يُؤْمِنُ بِهَا

او ځینی له کفارو هغه څوک دی چه غور نیسی تاته (د قرآن د قرائت په

وخت کبشی) او اچولی دی مونږ په زړونو د دوی پردی (له دی جهته) چه ونه پوهیږی دوی په دی (قرآن) او (ایینی مو دی) په غوړونو د دوی کبشی دروندوالی (کونوالی چه حق خبره وانه وری) او که ووینی دوی گرد (تول) دلائل (د قدرت نو بیا هم) ایمان نه راوړی دوی پر دغه (هر قسم معجزو عناداً)

تفسیر: دا د هغو کسانو ذکر دی چه د اعتراض او عیب لتولو له امله (وجبی) به ئی قرآن کریم او د رسول الله مبارک خبری اوریدلی او له هدایت څخه گټه آخستل او د حق منل د دوی مقصود نه ؤ. له نصیحت او هدایت ځنی د ممتد اعراض او د دوی د اقبال الی الحق څخه د مسلسلو تعطیلو قدرتی نتیجه داسی شوه، چه د دوی د قبول الحق وسائل او قواوی بیخی بیکاره او مهملی وگرځیدی، او د حق او د حقیقت له منلو څخه د دوی زړونه بی برخي پاتی شول د هدایت د پیغام آوریدل به د دوی پر غوړونو سخت او دروند لگیده، د دوی سترگی د عبرت له کتلو ځنی داسی رندی شوی وی چه د هر راز (قسم) نښو او علائمو د لیدلو سره سره بیا هم د ایمان راوړلو توفیق دوی ته پاتی نه ؤ او لطف دا دی چه په هم دغه حالت کبشی په مرگ قانع او مسرور هم وو، بلکه د فخر په لهجه سره به ئی داسی اعلان کاوه ﴿فَاعْرِضْ آلَهُمْ لَمْ يَرْأَوْهُمْ وَكَافَرُوا بِنَا إِنَّهُمْ يَكْفُرُونَ بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْجزِيَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِهِمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ (۲۴) جزء د حم السجده یا (فصلت) «۵» آیت «۱» رکوع) له دی آیت ځنی معلومه شوه چه دآیتونو د آوریدلو څخه عدم انتفاع او پر زړونو ئی پردی لویدل، په خپله د دوی د اعراضو نتیجه وه او دغه اعراض او مخ اړول د هم دغه کیفیت د حدوث سبب شوی دی ﴿وَإِذَا تَنَادَى الْفِتْيَانُ أَلَيْسَ لَنَا مُنْقَذُونَ إِنَّا بِمَا عَمِلْنَا وَفُورُونَ﴾ (۲۱) جزء د لقمان (۷) آیت (۱) رکوع څرنگه چه پر اسبابو د مسبباتو مرتبول ماسواء له الله تعالی ځنی د بل چا کار نه دی نو ځکه په دغه آیت کبشی ﴿وَجَعَلْنَا لِكُلِّ فِتْيَانٍ لَّهُمْ خَصْرًا﴾ د پردی د اچولو او د نورو نسبت د الله تعالی په لوری کری شوی دی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝ وَهُمْ يَبْهَوْنَ عَنْهُ
وَيَنْتَوْن عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝

تر هغه پوری کله چه راشی دوی تاته چه جگری کوی له تا سره وائی هغه کسان چه کافران شوی دی نه دی دا قرآن مگر باطلی قصی دی د پخوانیو

خلقو. او دا کسان منع کوی (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (په خپله هم) لری کیږی له ده (چه ایمان پری نه راوړی)، او نه هلاکوی دوی مگر ځانونه خپل او نه پوهیږی دوی (په دی چه ضرر ئی هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کېنې نه فهم پاتی دی او نه انصاف. ایمان راوړل او له ربانی هدایتونو ځنی انتفاع لا چیری؟ د حضرت پیغمبر په حضور کېنې د دوی د راتللو څخه غرض یواځی مجادله، جگړه، تعریض، توکی او تفریح کول دی. کله چه قرآنی حقائقو او بیاناتو ته به ئی معاذالله ﴿آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله او تمسخر ئی اکتفا نه کوله او کوښښ ئی کاوه چه د نورو په اذهانو کېنې هم دغه رنځوری سرایت وکړی لکه چه خلق ئی له حق ځنی ستنول (واپس کول)، او دوی په خپله هم له حقائقو ځنی لری تثبیدل شو د دوی له لیدلو ځنی نور کسان هم د حق له منلو ځنی متنفر او بیزاره شی. مگر له دغو ټولو ناپاکو کوښښونو ځنی «الله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسیدی شی او هغه هرومرو (خامخا) غالبیږی، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږی ځکه چه د ده د عصمت او رفعت تکفل په خپله حق سبحانه و تعالی کړی دی. هو! دغه احمقان خپل ابدی هلاکت ته سامان برابروی. او نه پوهیږی چه دوی په خپلو لاسونو خپلی پښی په تیر وهی!

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ ذُقُوا عَلَى الدَّارِ فَقَالُوا يَلَيْتُنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) کله چه ودرولی شی دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر نو وبه وینی یو لوی امر) نو وبه وائی دوی (د عذاب د انواعو د لیدلو وروسته) ای کاشکی مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکیو نه).

تفسیر: یعنی د آیات الله تکذیب او استهزاء او نور گرد (ټول) شورماشور به تر هغه وخته پوری وی څو چه دوی د الله تعالی د سزا له ویروونکی او سدورونکی منظری او ننداری سره مخامخ شی، څه مهال (وخت) چه د دوزخ لږ څه هوا دوی ته ورسیږی نو گرد (ټول) تکبر او غرور او لوئی به د دوی له سر څخه ووځی، او په زرهاو ځلی به هیله (امید) او آرزو کوی او په ارمانونو سره به دا غواړی که مونږ بیا دنیا ته ولیږلی شو څو هلته بیا د خپل رب د آیتونو تکذیب ونه

کړو او بیخي له ټینگو ایماندارانو ځنی شو

لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم
الان قد ندمت وما ینفع الندم

بَلْ بَدَأَ اللَّهُ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ۝

(داسی نه ده لکه چه دوی وائی) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چه وو دوی چه پتول به ئی پخوا (له دی نه په دنیا کښی چه کفر او معاصی دی)

تفسیر: یعنی دوی اوس هم په صحیح عزم او ایمانی شوق او رغبت دنیا ته د بیرته ورتگ هیله (امید) نه کوی بلکه کله چه ئی د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله چه د ښکاره دلائلو سره سره ئی تری انکار کاوه او الهی عذاب ئی د سر په سترگو مشاهده کړ او د دوی ټول هغه بد عملونه چه د خلقو له سترگو څخه پټ وو د لمر غوندی څرگند او د دوی اوسنی دروغ چه «والله ربنا ما کنّا مشرکین» وایی ښکاره شول او د دوی د شرارت پټ او له سترگو پناه آثار چه د دغو نالایقانو په زړونو کښی ئی وده کړی وه مختل (مخی ته) شول او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخی ته ئی ودریدل نو اوس دوی تش د ځان نجات له پاره دنیا ته د بیرته ورتگ هیله (امید) کوی.

وَأَوْرَدُوا الْعَادُوَ وَالْبَاطِلُ أَعْنَهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝

او که بیرته بوتله شی دوی (دنیا ته) نو خامخا به بیا هم راوگرځی دوی همغه شی ته چه منع کړی شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه کفر او معاصی دی) او بیشکه دوی هرومرو دروغجنان دی (په دغه دعوی د ایمان کښی)

تفسیر: یعنی اوس هم دروغ وائی چه که مونږ دنیا ته بیرته لاړ شو ایماندار به وگرځو او له سره به د آیات الله تکذیب ونه کړو. خو دا اشقیاء که بیرته دنیا ته هم ستانه (واپس) کړل شی نو بیا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلی، او هغه رذیله قوتونه چه د دوی په وجود کښی شته، بیا به ئی په کار اچوی، او له هغه مصیبت څخه چه ویریدلی وو او د بیرته تللو تمنا ئی کړی وه هغه به لکه یو خوب او خیال هیروی. لکه چه ډیر ځلی کله چه سری په دنیوی مصائبو او مهالکو کښی آخته کیږی نو انابت او توبه غوره کوی ولی هم دا چه څو ورځی تیری شی. بیا ئی هېڅ شی په یاد نه پاتی کیږی، چه په هغه وخت کښی می څه عهد او پیمان کړی

﴿ كَانَ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضَرْبَتِهِ ﴾

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿١٩﴾

او وائی دوی نه دی ژوندون مگر هم دا ژوندون زمونږ دنیوی (چه لږ او نژدی دی) او نه یو مونږ بیا راپاخولی شوی (راپاڅیدونکی له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعنی ښی مزی کوئ! او دنیوی عیش او عشرت مو د آخرت په فکر او اندېښنه کېږي مه خرابوئ. هم دا حال نن ورځ د اروپائی (یورپین) ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِإِلَٰهٍ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٢٠﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) هغه وخت چه ودرولی شی دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کېږي د حساب له پاره نو وبه ویني یو لوی امر) فرمائی به (الله) آیا نه دی دا (دوهم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وائی دوی هو! حق دی! قسم مو دی په رب خپل (نو بیا به) وفرمائی (الله) پس وشکع تاسی دا عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران شوی وئ (په دنیا کېږي).

تفسیر: یعنی کله چه حقیقت د دوی تر سترگو لاندی راشی او د «بعث بعدالموت» او نورو له اقراره څخه چاره ورباتی نشی، نو دلته دوی ته ویل کیږي، چه اوس د حقیقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وشکع!

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِإِلْقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ نَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَحْسِرُنَا عَلَىٰ مَا قَرَّرْنَا بِهَا ۚ وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ ۚ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٢١﴾

په تحقیق زیانکاران (او تباه) شوی دی هغه کسان چه دروغ گڼی ملاقات له الله سره (په عقبا کښی)، تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته قیامت ناخپه (نو) وائی به دوی ای افسوسه (او پښیمانی) زمونږ په هغه شی چه تقصیر کړی ؤ مونږ په دنیا کښی (چه هغه ایمان ؤ) حال دا چه دوی به واخلی (پیتی د) گناهونو خپلو پر شاؤ خپلو واورئ خبردار شی چه بد دی هغه شی چه په شا ئی مگرځوی دوی.

تفسیر: یعنی د انسان لوی شقاوت او بدبختی دا ده چه له «لقاء الله» څخه انکار وکړی. او د ژوندانه دا ډیر لوی مقصد دروغ وگڼی. تر څو چه مرگ پری راشی. یا ئی قیامت پر سر ودریږی. بیا نو هلته د حسرت او د افسوس لاسونه سره مښی چه های افسوس ما په خپل دنیوی ژوندون کښی د یوم القیامت د تیاری له پاره څومره غیر قابل تلافی تقصیر کړی دی، په دی وخت کښی به له دی حسرت او افسوس څخه هیڅ شی په لاس نه ورځی. د جرمونو او شرارتونو هغه دروند پیتی به چه د ده شا کروږوی، له دی ناوخته تأسف او تحسر سره هیڅ نه سپکیږی.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

او نه دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) مگر لوبی (د هلکانو) او ساعت تیری (د لیونیانو) دی او خامخا دار آخرنی خیر (بهتر) دی دپاره د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی نو آیا عقل نه چلوئ تاسی (چه دنیا ښه ده که عقبی؟ چه ایمان راوړئ!).

تفسیر: کفارو خو داسی ویل چه د دنیوی ژوندون څخه ماسوا بل هیڅ ژوندون نشته لیکن واقعہ دا ده چه دغه فانی او مکدر ژوندون د اخروی ابدی حیات په مقابل کښی بیخی هیڅ او بی حقیقتہ دی. د دی دنیا په ژوندون کښی یواځی همغی شیبی او برخی ته ژوندون ویلی شی چه د آخرت له پاره پکښی څه تیاری او کار وکړ شی، باقی نور تمام وختونه چه د آخرت له فکره او تیاری څخه تش وی، یوه عاقبت اندیش ته له لهو او لعب څخه څه زیات اهمیت نه لری. پرهیزگاران او پوهان پوهیږی چه د دوی اصلی کور د آخرت کور دی او د هغوی حقیقی ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه)

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَائِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

په تحقیق مونږ پوهیږو بیشکه شان دا دی چه خامخا خپه کوی تا (ای محمده!) هغه شی چه وائی دوی (ستا په تکذیب کښی) نو بیشکه دوی نه کوی تکذیب ستا (په واقع کښی) ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخری) کوی (نو ته مه خپه کیږه! ځکه چه) او خامخا په تحقیق دروغجن بللی شوی دی ډیر رسولان پخوا له تانه نو صبر به ئی کاوه پر دروغجن بلل کیدلو او ضرر رسیدلو (د کفارو له جانب) تر هغه پوری چه راغی دوی ته مرسته (مدد) زمونږ او نشته هیڅ اړوونکی د کلماتو د الله او خامخا په تحقیق راغلی ده تاته (خه خبره) له حالاتو د (تیرو) رسولانو (چه پری متسلی شی)

تفسیر: د مخلوقاتو په حال شفقت او همدردی لرل له گرد (تول) جهان څخه زیات د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په زړه کښی اچولی شوی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی بدبختانو د تکذیب او اعراض، او د دوی له مستقبلې تباهی، او د مشرکانه او ملحدانه کلماتو ځنی زیات رنځ او صدمه محسوسه فرمایله، په دغو آیتونو کښی اول ده ته تسلی او هغو اشقیاء ته ډار (ویره) او انذار ورکړی شوی دی یعنی تاسی د دوی له دی اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پریشانېږئ! دا خلق چه ستا تکذیب کوی فی الحقیقت ستاسی تکذیب نه دی. ځکه چه تاسی لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پیژندلی شوی یئ بلکه دوی د الله تعالی د هغو آیتونو او نښو تکذیب کوی. چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ له پاره لیږلی شوی دی او په قصد سره او د ظلم او عناد له لاری تری انکار کوی نو تاسی هم د دی ظالمانو معامله الله تعالی ته وسپارئ! او مطمئن او ډاډه اوسئ چه الله تعالی د دوی د ظلم نتیجه او ستاسی د صبر ثمره خامخا درکوی له پخوانیو انبیاء سره هم (چه د هغوی څه حالات تاسی ته آورولی شوی دی) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړی وه چه پر هغو د الله تعالی هغو معصومو او نهایت اولوالعزمو رسولانو صبر کاوه تر دی چه د الله تعالی له وعدی سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسیده او د ډیرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کښی

دوی مظفر او منصور وگرځول شول. له تاسی سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدی چه شوی دی، گردی (تولی) یو په یو پوره کیدونکی دی، غر به له خپله ځایه وخوځیږی مگر د الله تعالیٰ وعده هیڅ وړاندی او وروسته کیدونکی نه ده او هر ورو (خامخا) په ځای کیږی. او هیڅوک او هیڅ قوت او قدرت د دی خبری طاقت نه لری، چه د الله تعالیٰ خبری واری او تبدیل نی کړی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ فرمایلی وی، هغه به هر ورو (خامخا) کیدونکی وی او د الله تعالیٰ له ارادی څخه پرته (علاوه) هیڅ یو کار واقع کیدونکی نه دی. مکذبین دی په یاد ولری چه د دوی جنگ حقیقتاً د (محمد صلی الله علیه وسلم) له ذاته سره نه دی، بلکه د ده له ربه سره دی، چه دی د هغه له لوری اعظم رسول او لوی معتمد تا کلي (مقرر) شوی، او سره له ښکاره دلائلو او علانمو لیږلی شوی دی. د محمد صلی الله علیه وسلم تکذیب د الله تعالیٰ د آیتونو او دلائلو تکذیب دی.

وَأَنَّ كَانَ كِبْرُ عَلِيكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ
تَفْقَافِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٧﴾

او که وی چه سخت وی پر تا باندی مخ گرځول د دوی (له حق دین څخه) پس که توان لری ته چه ولتوی ته کوم سوری (سرنګ) په ځمکی کښی (چه پکښی کوز شی ځمکی ته) یا (ولتوی) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چه پری وخیژی آسمان ته) نو راوړی ته دوی ته کومه معجزه (چه دوی یی غواړی پس رایې وړه، خو فائده نه کوی نو د دوی په ایمان حرص مه کوه او تل خپل تبلیغ کوه) او که اراده کړی وی الله (د هدایت د دوی) نو هر ورو (خامخا) به نی راتول کړی وو دوی گرد (تول) په سمه صافه لاره پس له سره مه کیږی له ناپوهانو څخه (چه د ازلی کفارو په ایمان حرص کوی او د دوی په جهالت پخسیری (حسد کوی)

تفسیر: «فان استطعت» ځواب په آیت کښی معذوف او په ترجمه کښی په «پس رایی وړه» سره مذکور دی د کفارو دا مطالبه وه کله چه دی نبی دی نو ښائی چه له ده سره تل داسی یوه علامه او نښه وی چه د هغی په لیدلو سره هر سړی پری یقین وکړی - او په ایمان راوړلو مجبور شی. څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د گردی (تولی) دنیا پر هدایت حرص ؤ، ښائی د دوی په زړه کښی داسی کومه خبره تیره شوی وی چه د کفارو دا مطالبه پوره کړه شی، نو ځکه حق

تعالیٰ دا تربیت وفرمایہ چه په تکوینیاتو کښی د الله تعالیٰ د مشیت تابع اوسه! تکوینی مصالح د دی خبری مقتضی نه دی چه کرده (توله) دنیا په ایمان راوړلو مجبوره کړی شی که نه «الله تعالیٰ» په دی باندی هم ښه قادر ؤ چه بی له رسولانو او علانمو له ابتدا څخه گرد (تول) په سمه صافه لاره بوځی او پوره هدایت ئی ور په برخه کړی. کله چه د الله تعالیٰ حکمت د داسی مجبورونکو معجزاتو او فرمائشی علانمو د ښوولو له پاره تیار او مقتضی نه دی نو د الله تعالیٰ د سنت او مشیت پر خلاف به بل څوک داسی طاقت او قوت له کومه ولری چه په ځمکی کښی سرنگ وکښی، یا په آسمان کښی زینه ودروی (یا پری وغروی) او داسی فرمائشی او مجبور، کوونکی معجزی ښکاره او وروښی د الله تعالیٰ د تدبیر او حکمت له قوانینو څنی پرته (علاوه) د کوم بل شی د وقوع توقع لرل، د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ تَرْتَابًا وَيَرْجِعُونَ ۝۳۶

بیشکه قبلوی بلنه ستا (ایمان ته) هغه کسان چه اوری (پند ستا، او کفار ئی نه آوری لکه مری) او مری به لار (ژوندی) کړی الله بیا خاص هم ده ته به وروستی شی دوی (د حساب او جزاء له پاره)

تفسیر: یعنی تاسی له گردو (تولو) ځنی داسی توقع مه لرئ چه هغوی به ستاسی خبری ومنی، د هر چا د زړه غوړونه چه کانه شوی وی، هغه نه اوری نو بیا به ئی هغه څرنگه ومنی. هوا، دغه کافران چه د قلبی او روحانی حیثیته د مرو په شان دی په قیامت کښی به د حقائقو په لیدلو یقین کوی او هغه گرد(تول) شیان به ومنی چه له هغو ځنی ئی انکار کاوه.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ

او وائی کفار ولی نه نازلواوه شی په دغه (محمد) باندی کومه معجزه (دلیل د قدرت) چه مونږ ئی غواړو له (جانبه د) رب د ده،

تفسیر: یعنی له دغو دلایلو ځنی یو دلیل ولی راونه لیدو شو چه دوی غوښتی ؤ کما فی قوله تعالیٰ ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ﴾ وَمَا يَكُنْ لَهُ أَنْ يَأْتِيَ الْبُيُوتَ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَجْوَىٰ تَخْرُجُ إِلَيْهَا فَتُفْجَرُ أَوْ تُسْقَطُ السَّمَاءُ كَمَا زَعَمْتُمْ عَلَيْكُمْ أَوْ تَأْتِي بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُفْرٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ تُنْزِلَ

عَلَيْكَ كِتَابَ الْفُرْقَانِ قُلْ يُحْيِي الْمَيِّتَ وَيُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبِتُ بِهِ الشَّجَرَ ۚ (۱۵) جزء د بنی اسرائیل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ آیت) او که نه هسی نوری علمی او عملی معجزی او علامی د باران په شان ډیری پر تاسی وریدلی دی او اوری به

قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه الله قادر دی په دی خبره چه نازل کړی (راولیری) (مطلوبه) معجزه لیکن اکثره کسان له دوی غنی نه پوهیږی (چه هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالی د فرمائی معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی. لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چه د تکوینیاتو نظام قایم او مبنی دی، له تاسی غنی ډیر کسان د هغو له پوهیدلو څخه قاصر دی د دغو قوانینو اقتضاء هم دا ده چه گردی (تولی) فرمائی معجزی ورته ونه ښودلی شی.

وَمِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا ظَبْيٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمٌّ
أَمْثَلَكُمْ مَا قَرَّبْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿۳۹﴾

او نشته هیڅ (حیوان خوځیدونکی تلونکی په ځمکه کښی او نه هیڅ مارغه چه الوځی په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کښی) مگر (تول سره) امتونه (مخلوقات) دی په شان ستاسی نه دی پریښی مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کښی هیڅ شی (بلکه گرد (تول) لیکلی دی مونږ) بیا به (دا گرد (تول)) رب خپل ته ورتول کړی شی (د حساب او جزاء دپاره).

تفسیر: په دی آیت کښی پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده چه د فرمائی معجزاتو په نه ورښولو کښی مرعی ده. یعنی گرد (تول) هغه حیوانات چه پر ځمکه خوځیږی یا په هوا کښی الوځی، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی. له دوی غنی هره نوعه الله تعالی په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړی ده، چه دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کښی کار کوی. او هیڅ یو ساکښ (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودی حلقی له دائری څخه یو پل هم د باندی نه ږدی چه د قدرت له لوری د ده د فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او تاکلی (مقرر) شوی دی. لکه چه د پیدایښت له ابتدا څخه تر نن پوری هیڅ یو حیوان د خپلی

نوعی د عمل په محدوده دائره کښې هیڅ قسم ترقی نه ده کړی هم داسی د هر شی استعداد او فطرت ته خیال وکړئ! د الله تعالیٰ په قدیم علم او لوح محفوظ کښې د گردو (تولو) انواعو او اجناسو د تدبیر او تربیت اصول او فروغ منضبط شوی دی. هیڅ یو شی نه په ژوندانه او نه په مرگ کښې له دی مکمل انضباط او انتظام څخه د باندی وتلی شی، انسان د حیواناتو په جنس کښې یو مختار او مترقی حیوان دی او د هم دی کسب او اختیار او ترقی کوونکی عقل او تمیز په لرلو سره د ده نظام تکوینی او د حیات قانون له نورو گردو (تولو) حیواناتو څخه داسی اعلیٰ او ممتاز جوړ کړی دی. چه که اوس دی خپل ځان ته حیوان ووائی، شرمیږی انسان د نورو حیواناتو پر خلاف د خپلو لیدلو آوریډلو او پوښتلو په اثر ځانته نوی نوی نور معلومات هم حاصلوی. او په «فکری قوه» سره ئی ترتیبوی او د «نوی ژوند» په لوری پرله پسې ترقی کوی. انسان د نیکو او بدو په تمیز او د مفیدو او مضرو په پیژندلو او د آغاز او انجام په پوهیدلو قادر او د کوم عمل په کولو یا پرېښودلو کښې فی الجمله آزاد دی، نو ځکه ده ته د الله تعالیٰ له جانب داسی علامی ښوولی کیږی چه په هغو کښې د فکر او غور کولو موقع ومونده شی. او د فکر او کسب د فطری آزادی سلب کوونکی نه وی او که انسان د الله تعالیٰ په ورکړی شوو عقلی قواو سره په ښه ډول (طریقه) پکښې غور وکړی. نو ده ته به د حق او باطل او د نیک او بد په تمیز کښې هیڅ مشکلات نه پېښیږی نو د داسی فرمائشی دلائلو او معجزو غوښتنه، چه له هره حیثه په ایمان راوړلو سری مجبور کړی، د انسان د فطری آزادی له سلبولو او د ده د ترکیبی نظام له تباه کولو، بلکه د عادی حیواناتو په ډله کښې د انسانانو له ښکته غورځولو سره مرادفه ده، که فرمائشی علامی په تولو وجوهو سره مجبوری کوونکی نه وی، نو د هغو ښوونه عیب او بیکاره ده، ځکه چه په هغو کښې هم هغه «غیر ناشی عن دلیل» شکونه او شبهات پیدا کیدی شی چه د زرهاو غیر فرمائشی علامو په نسبت کړی شوی دی.

وَالَّذِينَ كَذَبُوا بآيَاتِنَا هُمْ وَبِكُمْ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاءُ اللَّهُ يُضِلِّهِ وَمَنْ يَشَاءُ يَجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چه دروغ گنی آیتونه زمونږ کانه دی او گونگیان دی (د حق له اوریدلو او ویلو نه) په تیارو کښې دی (د کفر او جهل)، او هر چاته چه اراده وفرمائی الله (د گمراهی ئی) نو گمراه کوی ئی (او د هدایت توفیق تری اخلی) او هر چاته چه اراده وفرمائی (الله د هدایت د ده) نو گرځوی هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: (کانه او رانده دی چه) نه د ویونکی څخه آوری. او نه په خپله له نورو څخه پوښتنه

کوی، او نه په تیارو کښی څه شی لیدلی شی کله چه د دوی گردی (تولی) قواوی د بی اعتدالیو له امله (وجی) بیکاره کری شوی دی، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبلولو له پاره څه وسیله لری؟ الله تعالی د هغو کسانو د گمراه کولو اراده فرمائی چه دوی په خپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندی مسدود کری وی ﴿وَلَوْ شَاءَ لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَئِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ﴾ (۹) جزء (۲۲) رکوع د الاعراف «۱۷۶» آیت).

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَتَأْتِكُمُ السَّاعَةُ أَغْبِرَ اللَّهُ
تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۹﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ
مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله یا راشی پر تاسی قیامت آیا بی له الله بل څوک به بولئ تاسی (بلکه نه ئی بولئ)، که بیع تاسی صادقان (رښتینی په خپله وینا کښی) بلکه خاص هم دغه الله بولئ تاسی بیا لری کوی الله له تاسی هغه (مصیبت) چه بولئ تاسی (الله) د هغه دپاره که اراده وفرمایي او هیروئ تاسی (په وخت د سختی کښی) هغه (باطل معبودان) چه شریکوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: کله چه رانده، کانه او گونگیان شی او د «الله تعالی» آیتونه دروغ وگنئ او د گمراهی په ژوری (خکته) کندی کښی ولویوئ که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کښی په سخت عذاب اخته شی، نو رښتیا ووايي چه بی له الله جل جلاله ځنی به تاسی بل کوم یوه ته ناری وکړئ؟ د دنیا د دیرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چه مخامخ شی نو مجبوراً همغه یوه خدای جل جلاله ته ناری کوئ، او نور گرد (تول) شریکان ستاسی له یاده وځی ﴿فَإِذَا رُكِبَتْ فِي السَّمَاءِ﴾ دَعَا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ﴿۹﴾ له هر هغه چه الله تعالی اراده وفرمائی نو هغه مصیبت تری لری کوی. نو له دی ځنی اندازه وکړئ چه د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسی پرته (علاوه) د الله تعالی څخه بل څوک وژغوری (وساتی)؟ نو بیا دا غومره حماقت او پړندوالی دی چه د هغه پاک الله عظمت او جلال هیروئ او د ده د نازل کری شویو آیتونو تکذیب او د فرمانشی آیتونو غوښتنه کوئ؟

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَآخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٦٧﴾
 فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ
 مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ
 حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِهَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٦٩﴾

او خامخا په تحقيق استولى وو مونږ (رسولان) ديرو امتونو ته پخوا له تانه
 (ای محمده! پس دوى تكذيب وكړ د هغوى) نو ونيول مونږ دوى په سختيو او
 تكليفونو سره دپاره د دى چه دوى زارى عاجزى وكړى (خپل رب ته او
 مؤمنان شى) نو ولى كله چه راغى دوى ته عذاب زمونږ عاجزى ونه كړه دوى
 (چه ترى لرى شوى وى عذاب) او ليكن سخت شوى ؤ زړونه د دوى (نو ځكه
 ئى ترى عبرت وانخيست) او ښايسته كړى وه دوى ته شيطان هغه كارونه چه
 وو دوى چه كول به ئى پس كله چه هير كړ دوى هغه شى چه پند وركړى
 شوى ؤ دوى ته په هغه سره نو وپرانيست مونږ پر دوى باندې وروڼه (لارى) د
 هر قسم نعمت تر هغه پورى كله چه خوشال شى دوى پر هغو شيانو چه
 وركړى شوى وو دوى ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونيول مونږ دوى ناخپه پس
 ناخپه په دى وخت (د ليدلو د عذاب) كښى دوى نااميده شى.

تفسير: په تير آيت كښى د عذاب راڅللو احتمال بيان شوى ؤ، اوس د واقعاتو حواله راكوى چه
 په پخوانيو زمانو كښى هم داسى د عذابونو واقعات راغلى دي. او هم ئى تنبيه وكړه كله چه
 مجرم ته اول ځلى يوه سپكه تنبيه وركړ شى نو ښائى دى سمدلاسه پاك الله ته رجوع وكړى. او
 هغه د زړه د سختى او د شيطان د اغواء له امله (وجى) سپك او معمولى ونه گڼى (كه نه شيطان
 به دغه بد اعمال ورته ښائسته او د شرك، كفر او عصيان په بلا كښى به ئى اخته كړى او د
 كبر، عجب لوئى او غرور دروازى به ئى پر مخ پرانيځى او ابدى هلاك به ور په برخه كړى).

شيطان چه لوئى وكړه په لعنت شو تر ابد

په لوئى كښى نور هيچاته خير نشته بى له بده

په «موضح القرآن» كښى راغلى دى چه الله تعالى گنهكار ته لږ څه تنبيه وركوى كه دى ورته په
 زارى او عاجزى شو، او توبه ئى وايسته - نو خلاصيرى، او كه په هغى سپكى نيونى ويښ نه

شو، نو بیا ئی په هیره او مغالطه او تفریح کښی غورځوی، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازی ورپرانیځی کله چه د نعمتو د شکر گزاری او د انعام او احسان ځنی د متأثر کیدلو په ځای ښه په گناه کښی دوب شو - نو ناڅاپه بیخبره نیول کیږی نو دلته دغه لارښودنه کیږی چه که چاته پر گناه تنبیه ورسپیږی نو ژر دی توبه وکړی او دی ته دی نه گوری چه که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

نو پری کړی شو بیخ د قوم هغه (قوم) چه ظلم ئی کړی ؤ او مگردی (تولی) ثناوی او صفتونه خاص الله لره دی چه پالونکی د تولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره)

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعی له پاره لوی رحمت دی نو ځکه دلته ئی د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

خدایه شکر چه ظالم دی کړ بدحال

چه ئی لری د مغزو نه شی لوی خیال

خدای رسول چه نه منی او ظلم کاندی

عنقریب به ئی برباد شی سر او مال

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَابْصَارَكُمْ وَخَمَسَكُمْ عَلَى قُلُوبِكُمْ مِّنْ إِلَهِ غَيْرِ اللَّهِ يَتَّبِعْكُمُ

وایه (ای محمده ! دوی ته) خبر راکړئ ماته که واخلی الله (قوت د) اوریدلو ستاسی (چه کانه شی) او (قوت د) لیدلو ستاسی (چه پرانده شی) او مهر ولگوی الله پر زړونو ستاسی (چه نه اوریدلی او نه لیدلی او نه په هیش شی پوهیدلی شی) (نو بل) کوم معبود دی بی له الله نه چه بیرته راوړی (درکړی) تاسی ته هغه (اخستل شوی غوړونه، سترگی، زړونه او عقلونه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی په توبه کښی ځنډ (تاخیر) مه کوئ، ښائی چه دا غوړونه سترگی او زړونه په هغه وخت کښی بیا ونه مومئ» او د هغه له امله (وجی) د توبی او

استغفار توفیق در پیدا نشی.

أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْذَبُونَ ﴿٦٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ كُمُرُنَا
أَتَكْمُرُونَ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ ﴿٦٨﴾

وگوره (ای محمده!) چه غرنکه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو دلائل (د وحدانیت) بیا (هم) دوی (تری) څنګ (دده) کوی. ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر راکړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله ناڅاپه (د شپې) یا ښکاره (د ورځې یعنی په هر شان چه راشی) آیا هلاک به کړی شی (په دغه عذاب سره بل څوک؟ مګر قوم ظالمان (یعنی هم دغه مشرکان پری هلاکپری).

تفسیر: ناڅاپه یعنی داسی عذاب چه د هغه هیڅ علامی له پخوا څخه درښکاره نه وی نو له دی سببه د «جهرة» څخه به مراد هغه عذاب وی چه د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامی ئی څرګندی شی یا به له «بغتة» څخه شپه او له «جهرة» څخه ورځ مراد وی (یعنی په هر شان او هر تقدیر سره چه وی). (ځینو مفسرینو د «هل يهلك - الآية» ترجمه داسی کړی ده آیا هلاک به کړی شی پری بل څوک هم یعنی هلاک به نه کړی هغه شی مګر قوم چه ظالمان دی). یعنی په توبه ایستلو کېښی ځنډ (تاخیر) کول نه دی په کار، ښائی چه په دغه تعطیل کېښی د الله تعالی عذاب ورورسپړی چه د هغه تکلیف یواځی همغو ظالمانو ته ور په غاړه کېږی که له ظلم او عدوانه ئی لا تر مخه توبه ایستلی وی. نو له دی عذاب څخه نجات مومی.

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ أَمَنَّ وَاصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ وَالَّذِينَ كَذَبُوا
بِآيَاتِنَا يَمْشِيهِمُ الْعَذَابُ بَہَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٧٠﴾

او نه لیږو مونږ رسولان مګر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کفارو ته په جحیم سره) پس هر چا چه ایمان راوړ او اصلاح ئی

کمر (عمل په طاعت سره) نو نشته (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د ثواب په نقصان سره) او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی دوی آیتونو زموږ ته ویه رسیږی دوی ته عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو)

تفسیر: یعنی تاسی چه د الله تعالی د عذاب څخه بی ویری او بی فکره شوی یی او په چتی (بیکاره) فرمائشونو او بی غایه پوښتنو سره رسول الله علیه الصلوة والسلام خپه کوئ! او د دوی د تصدیق له پاره له خپله ځانه جوړ کړی معیار مو تراشلی دی ښه پوهیږئ چه رسول صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دی له پاره لیږل شوی دی چه فرمان منونکو ته زیری ورکړی او نافرمانان د دوی له انجامه خبردار او هښیار کړی بیا نو د هر چا عمل د هغه د لاری مل دی، هر چا چه د انبیاء علیهم السلام په خبرو یقین او باور وکړ او اعتقاد او عملاً ئی خپل حالت سم او سنبال کړ، حقیقی او دائمی امن، هوسانی (آرام) او اطمینان ئی ور په برخه شو او هغه کسان چه د الله تعالی آیتونه ئی دروغ ویل او د الله تعالی له هدایته ئی مخ واړاوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العیاذ بالله»

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَيْتُمُ إِلَّا مَیُوسًا إِلَىَّ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ٥٠

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه وایم زه تاسی ته چه ما سره خزانی د الله دی (چه درکړم تاسی ته هر څه چه غواړئ!) او نه (وايم چه زه) پوهیږم په غیب باندی (چه خبروم به تاسی له هر شی نه بی له وحی) او نه وایم تاسی ته چه په تحقیق زه پرېسته یم (چه وکړم په ملکی قوت سره هغه امور چه ملائک ئی کوی) نه کوم پیروی (د هیڅ شی) مگر د هغه شی چه وحی کړی شوی ده ماته (د هغه) ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا برابر کیدی شی ږوند او لیدونکی؟ (نه! نه سره برابرېږی!) آیا نو فکر (غور) نه کوئ تاسی (چه حق له باطله بیل کړئ! او ایمان راوړئ!)

تفسیر: په دی آیت کښی د رسالت د منصب پر حقیقت رڼا (رنرا) اچولی شوی ده، یعنی هر څوک چه د نبوت مدعی دی د ده دعوی داسی نه وی چه د الله تعالی د مقدراتو ګردی (تولی)

خزانی د ده په قبضه کښی دی چه هر کله له ده څخه د کوم امر خواش وکړ شی هغه به ئی هر ورو (خامخا) همغسی وکړی او نورو ته به ئی وروښی، یا پر گردو (تولو) غیبی او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پوری تعلق ولری یا نه دی مطلع کړی شوی دی چه هر شی ورڅخه وپوښتی همغه سمدلاسه هغوی ته وروښی یا دی د بشر له نوعی څخه برسیره کوم بل نوع مخلوق دی چه د بشری لوازمو او خواصو څڼی د خپل برائت او نزاهاث ثبوت دروړندی کړی. کله چه دی له دی گردو (تولو) خبرو څڼی د یوی خبری مدعی هم نه دی نو له ده څڼی د فرمائشی معجزاتو غوښتل یا د تعنت او عناد له لاری دا راز (قسم) پوښتنی کول چه «قیامت به کله راځی؟» یا د دوی داسی ویل چه «دا څنگه رسول دی چه دودی خوری؟ او بازارو ته د پیروډلو او پلورلو (بیع او شراء) (خریدوفروخت) له پاره څی؟» دغه امور د تکذیب او تصدیق له پاره معیار گرځول صحیح نه دی. ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ﴾ ووايه ای محمده! دوی ته آیا برابر کیدی شی پوند او لیدونکی؟ نه! نه برابر پیری آیا نو، فکر، غور نه کوی تاسی! چه حق له باطله بیل کړی؟ او ایمان راوړی؟! یعنی اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم بی د بشر له نوعی څڼی له بلی کومی نوعی څخه نه دی، لیکن د ده او نورو انسانانو په منځ کښی د ځمکی او آسمان فرق دی. انسانی قوتونه دوه قسمه دی علمی، عملی. د علمی قوتونو په اعتبار د نبی او غیر نبی په منځ کښی د پرانده او لیدونکی په شان فرق شته، د انبیاء علیهم السلام د زړه سترگی هر وخت د الهی مرضیاتو او د ربانی تجلیاتو د لیدلو له پاره پرانستلی وی چه هغو له بلاواسطی مشاهدی څخه نور انسانان بی برخه دی، او د علمی قوتونو حال داسی وی چه رسول صلی الله علیه وسلم په خپل قول او فعل او هر یوه حرکت او سکون کښی د الله تعالی د رضاء او د ربانی حکم تابع او منقاد وی، د سماوی وحیی او د الهی احکامو په خلاف نه د ده قدم پورته کیدی او نه ئی ژبه خوځیدی شی، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په گردو (تولو) واقعاتو کښی د ربانی تعلیماتو او د الهی مرضیاتو روڼ تصویر او ډیر ښه ممثل دی، چه د هغه له لیدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د خدای جل جلاله له طرفه د ده په مامور گرځیدلو کښی لږ څه شک او شبهه نشی پاتی کیدی.

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

او وویروه (ای محمده!) په دی وحی سره هغه کسان چه ویریږی دوی له دی چه ټول به کړل شی دوی رب خپل ته په داسی حال چه نه وی دوی ته بی له دغه (الله) هیڅ ولی دوست (ناصر په دنیا کښی) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کښی مگر د الله په اذن سره) دپاره د دی چه دوی

وساتی ځانونه (خپل ستا په دغه آورو له معاصيو)

تفسير: يعنی له هغو کسانو څخه تاسی صرف نظر وکړئ چې د فرمايشی معجزاتو په وړښولو خپل ایمان موقوفوی، او د تعنت او عناد له لوري د آیات الله په تکذيب پسې دی. ځکه چې د تبلیغ فرض تاسی اداء کړی دی او وروسته له دی نه له دوی څخه داسی توقع نه کیږی، چې په سمه صافه لاره به راشی. اوس د الهی وحیی قرآن کریم په ذریعه د هغو خلکو وښولو او تنبیه کولو ته زیات اهتمام وکړه! چې د هغو په زړونو کې د محشر خوف او د عاقبت فکر دی ځکه چې له هم داسی خلکو څخه دا امید کیدی شی چې له پند او نصیحت څخه به مستفید او له قرآنی هدایاتو څخه به منتفع شی.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَ
مَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ *

او مه شړه هغه کسان چې بولی دوی (عبادت کوی د) رب خپل په اول د ورځی او په آخر د ورځی (یعنی سبا او بیگا) کېږی چې غواړی دوی په دی عبادت سره رضاء د) ذات د الله نشته په تا له حساب (د اعمالو) د دوی هیڅ شی او نه له حساب (د عمل) ستا په دوی هیڅ شی نو چې وشری ته دوی پس شی به ته له ظالمانو څخه.

تفسير: یعنی هر کله چې د دوی ظاهری حال دا راښی چې دوی شپه او ورځ د الله تعالی په عبادت او رضاء غوښتلو کې مشغول دی نو سم له دی نه دوی سره مناسبه معامله وکړئ! د دوی باطنی حال څه دی یا به ئی آخری انجام څه کیږی؟ د دوی پر دغه تفتیش او محاسبه باندی معاملات نشی موقوفیدی، نه ستاسی دغه حساب د دوی په غاړه دی او نه د هغو حساب ستاسی په غاړه لهندا بالفرض که تاسی د دولتمندانو د هدایت په طمع داسی غریبان مخلصان له خپله مجلسه وشرئ. نو دا به د بیانصافی خبره وی په «موضح القرآن» کې راغلی دی چې «د کفارو ځینو سردارانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا وغوښتل چې زمونږ زړونه غواړی چې ستاسی خبری واورو، لیکن له تاسی سره خوار او غریب کسان (لکه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهیب، خباب، سلمان رضی الله عنهم) ناست وی، نو مونږ د هغوی تر څنگ نشو کیناستی (که دوی له ځانه بیرته کړئ نو مونږ به له تا سره کینو او پاڅو، گوندی ستا دین هم قبول کړو او

له دوی سره یو ځای په کیناستو شرمیږو نو د عمر رضی الله تعالیٰ عنه په مصلحت سره د نبی علیه السلام په زړه هم دغه خبره راغله چه هم داسی وشي خو د دغو کفارو صدق او کذب معلوم شی) په دی خبره باندی دا آیت نازل شو. یعنی «د الله تعالیٰ د طالب لحاظ او خاطر (اگر که غریب هم وی)، پر دغو غنیانو او دولتمنو کفارو باندی مقدم دی».

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ
مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مَنٌ بَيْنَنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٧﴾

او (لکه چه ازمویلی مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگه ازمویلی دی مونږ ځینی (غنیان) د دی امت په ځینو (نورو فقیرانو) له پاره د دی چه ووانی (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منع زمونږ کښی (په هدایت سره) آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلاً احسان پری کوی).

تفسیر: یعنی د دولتمنانو ازموینه ئی په غریبانو مسلمانانو وکړه، چه دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل ګوری او تعجب کوی چه آیا دوی څرنگه د الله تعالیٰ د فضل لائق دی - او الله تعالیٰ د دوی زیږنو ته ګوری چه د الله تعالیٰ حق منی.

وَإِذْ أَجَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ
رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَن عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا ابْجَهَالَةً
ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهَا وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَكَذَلِكَ
نُقَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ لَّا يَشْكُرُونَ ﴿٥٩﴾

او کله چه راشی تاته (ای محمده!) هغه کسان چه تصدیق کوونکی دی په آیتونو (د قرآن) زمونږ نو ووايه (ای محمده! دوی ته) سلام دی پر تاسی لیکلی (لازم کړی) دی رب ستاسی پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسی ئی لازم کړی دی چه) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وکړی له تاسی ځنی

بدی په ناپوهی سره (حقیقتاً یا حکماً) بیا توبه وکړی پس له (کولو د) هغی (بدی) او اصلاح کړی (ښه کړی عمل خپل) نو بېشکه الله ښه بشپونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره) او هم داسی (چه) مو بیان کړل) په تفصیل سره بیانوو آیتونه او دپاره د ده چه ښکاره شی (حق او ظاهره شی) لاره د گناه گارانو.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه رسول د تبشیر او انذار له پاره راځی، لکه چه د دی رکوع په شروع کېږي په ﴿وَأَنذَرِيَهُ الْآيَاتِ﴾ - کېږي د انذار د شان استعمال ؤ، اوس د مؤمنانو په شان کېږي د تبشیر اظهار دی. یعنی مؤمنانو ته د کاملی سلامتی او رحمت او مغفرت بشارت ورکړه! چه د هغو غریبانو زړونه مطمئن او ډاډه شی او د دولتمنو متکبرانو له طعن او تشنیع او له تحقیر او بدسلوک څخه خپه نشی! ځکه چه مونږ احکام او آیتونه هم د دی دپاره په تفصیل سره بیانوو، چه د مؤمنانو په مقابل کېږي د مجرمانو طریقه واضحه شی.

تنبیه: دا ئی چه فرمایلی دی «هر څوک چه په ناپوهی له تاسی ځنی بدی وکړی». ښائی چه له دی ځنی دا غرض وی چه هر مؤمن چه بدی او معصیت کوی که په ناپوهی وی یا په عمد او قصد سره وی هغه فی الحقیقت د هغی بدی او گناه له بد عاقبت تر یوه حده پوری ناواقفه او بی خبره وی چه ئی کوی. که دی د گناه د تباہ کوونکو نتایجو څخه په پوره ډول (طریقه) خبر او مستحضر وی، نو ولی بی ئی د هغی په کولو جرأت کاوه؟

(روایت دی چه د مؤمنانو یو ټولی رسول علیه السلام ته راځی او ویی ویل چه له مونږه ډیر لوی گناهونه او تقصیرات شوی دی. نو آیا زموږ د غفران او بښنی څه امکان شته؟ رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته هیڅ التفات ونه فرمایه او دغه مومنان ناامیده لارل نو دغه پاس آیت نازل شو او داسی توبه کوونکی ته په دنیا کېږي د سلامتی زیری او په عقبا کېږي د رحمت بشارت ورکړ شو او د رب العزت له خوا د مغفرت لزوم تفضلاً ور مرحمت شو).

پرېښتی که په مونږ ښکلی گناهونه

پاک الله دی په ځان ښکلی رحمتونه

که گناه له مونږه ډیره شی چاپېره

پاک الله لری «غفور» «رحیم» نومونه

او رحمت ئی په غضب باندی غالب دی

څه شو څه شو که ئی دواړه دی وصفونه

ځکه نیک په لسو بد په یوه ښکل شی

په قرآن کېږي دی راغلی آیتونه

په رښتینی عذر زر گناوی ټولی

بښی دی، په دی ناطق دی حدیثونه

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
قُلْ لَا اتَّبِعْ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چه عبادت وکړم د هغو شیانو چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) چه غیر دی له الله ووايه (ای محمده دوی ته) چه متابعت نه کوم زه د خواهشونو ستاسی (په عبادت د دوی کښی) په تحقیق به گمراه شم زه په دغه وخت کښی او نه به یم زه له لاری موندونکو څخه.

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه شیان بیان شول چه مؤمنانو ته د ویلو وړ (لاحق) دی. په دی رکوع کښی د هغو امورو تذکر دی چه د مجرمانو او مکذبانو په حق کښی د خطاب قابل دی. یعنی تاسی وفرمایع چه زما ضمیر، زما فطرت، زما عقل، زما د شهود نور (رنرا) او د الهی هغه وحی چه پر ما نازلیدې دا ټول ما له دی خبری څخه منع کوی چه زه د کامل توحید له لاری څخه لږ څه قدم هم هیسته کیږدم، اگر که تاسی ډیر څه تدبیرونه او حیلې او پلمی (بھانی) هم وکړئ خو زه هیڅکله ستاسی د خوښی او غوښتنی متابعت له سره نشم کولی، که په فرض محال کوم نبی په کومه معامله کښی الهی وحی پرېږدی او د عوامو د غوښتنو متابعت وکړی نو الله تعالیٰ چه څوک هادی گرځولی او لیږلی ئی وی معاذ الله هغه په خپله گمراه شی؟ بیا نو د هدایت تخم په دنیا کښی څرنکه پاتی کیدی شی؟

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ
إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِلِينَ ﴿٦٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه په ښکاره دلیل (حجت) یم له ربه خپله (چه قرآن او وحی ده) او تاسی دروغ گڼلی دی هغه دلیل نشته ما سره هغه (عذاب) چه غواړئ تاسی په تلوار سره هغه نه دی حکم (په تعجیل او تاخیر د عذاب او نورو کښی) مگر (خاص) الله ته دی بیانوی (الله) حقه (خبره) او دی خیر (بهر) د فیصله کوونکو (یا د بیانوونکو) دی.

تفسیر: یعنی ماته د الله تعالى صاف او صریح شهادت او واضح دلائل رارسیدلی دی چه د هغو له منلو څخه زه د یوه ویښته په اندازه هم نشم منحرف کیدی تاسی چه هغه ته د دروغو نسبت کوئ نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ! ﴿مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ﴾ نشته ما سره هغه عذاب چه غواړئ په تلوار سره تاسی هغه) یعنی د الهی عذاب د نزول واک (اختیار) زما په قدرت کښی نه دی لکه چه کفارو ویل ﴿اللَّهُ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَعْلِمُونَا آيَاتَهُ مِنَ السَّمَاءِ أَوْ آيَاتُهُ بِالنُّجُومِ﴾ ای الهه که دا حق وی چه مونږ ئی دروغ گنو نو له آسمانه پر مونږ تیری (گتی) راووره یا پر مونږ سخت عذاب راولیږه!

قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چه تاسی په تلوار سره غواړئ هغه (چه عذاب دی نو) خامخا فیصله شوی به وه جگړه په منځ زما او په منځ ستاسی کښی (په هلاک ستاسی لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی)

تفسیر: یعنی الله تعالى پر هر چا او په هر وخت او هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی عذاب لیری، یا ئی نه لیری یا ورته د توبی او استغفار توفیق فرمائی، دا گرد (تول) د الله تعالى په اختیار او قبضه کښی دی، او ماسواء له الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیږی الله جل جلاله په دلائلو او براهینو سره حق بیانوی بیا ئی که څوک ونه منی نو د دوی په نسبت ډیر ښه فیصله کوونکی هم دی دی، که دغه فیصله کول یا سزا ورکول زما په قبضه او اختیار کښی وی او د دغه نزول عذاب ژر غوښتونکو له ما څخه داسی په شدت سره د عذاب د نزول مطالبه کولی نو ما به لا له پخوا څخه دا جگړه پای (آخر) ته رسولی وی، دا خو د الله تعالى د محیط علم، عظیم حلم بالغه حکمت او کامله قدرت رڼا (رنرا) او الطاف دی چه د ډیرو مصالحو او حکمتونو رعایت کوی او سره له ښه پوهیدلو او قدرت لرلو پر ظالمانو فوراً عذاب نه نازلوی، په راتلونکو آیتونو کښی د دی محیط علم او کامله قدرت ذکر راځی څو ثابت شی چه د عذاب تاخیر د جهل یا عجز په بناء نه دی.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ يُعَلِّمُ مَا فِي الْبُرُوجِ وَالْبَحْرِ وَمَا
تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلْمَةٍ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ
وَلَا يَأْسِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

او خاص هم دغه الله سره دی کلی گانی (کنجیانی) د خزانی د غیب چه نه پوهیږی په هغو (بل هیڅوک) مگر (عالم دی پری) هم دی او پوهیږی الله په هغه چه په بر (وچه) کښی او په بحر (دریاب) کښی دی او نه لویږی هیڅ یوه پانه (له ونی) مگر چه عالم دی په هغه الله او نه (لویږی کومه) دانه په تیارو د ځمکی کښی او نه دی هیڅ لوند او نه هیڅ وچ مگر (ثابت شوی دی) په کتاب مبین (لوح محفوظ) کښی

تفسیر: یعنی د هر شی احوال په لوح محفوظ کښی مندرج دی. او هر هغه شیان چه په لوح محفوظ کښی دی هغه تول په علم الله کښی لا له پخوا څخه موجود وو. په دغه اعتبار د دی آیت مضمون حاصل داسی شو چه د ﴿عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ هیڅ یو وچ او لوند وړوکی او لوی شی د الله تعالی د ازلی علم له محیط نه خارج کیدی نشی، بناء په دی د دی ظالمانو د ظاهری او باطنی احوالو، او د دوی د سزا ورکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحیح علم له ده سره شته.

تنبيه: هغه علماء چه «مفاتيح» د «مفتاح» بفتح المیم جمع وائی دوی د «مفاتيح الغیب» ترجمه په «غیبی خزانو» سره کړی دی او د هغوی په نزد چه د مفتاح بکسر المیم جمع ده هغوی د «مفاتيح الغیب» ترجمه سم د شیخ الهند رحمة الله علیه له ترجمی سره په غیبی کلی گانو (کنجیانو) کوی. مطلب دا چه غیبی خزانی او د هغو کلی گانی (کنجیانی) یواځی د الله تعالی په قدرت کښی دی هم دی له دغو خزانو څنی هر وخت، هر څومره او هر چاته چه اراده وفرمائی ورپرانځی بل هیڅوک داسی قدرت نه لری چه د خپلو حواسو او عقل او د نورو ادراکی آلاتو په ذریعه تر غیبی علومو پوری ورسپړی، یا په هومره غیبو کښی چه په ده منکشف کړی شوی وی، له خپله لوری څه زیاتوالی وکړی. ځکه چه د غیبی علومو کلی گانی (کنجیانی) ده ته په لاس نه دی ورکړی شوی. اگر که په لکونو او کروړونو غیبی جزئیاتو او واقعاتو کوم یو بنده مطلع کړی شوی وی خو بیا هم د غیب اصول او کلیت (چه «مفاتيح الغیب» او «مفاتيح الغیب» ورته ویل کیږی) حق تعالی خپل ځانته مخصوص کړی دی.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ۖ
ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چه وفاتوی (حصاروی او ویده کوی) تاسی په شپه کښی او پوهیږی په هر هغه څه چه کسب کړی وی تاسی په ورځی کښی (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوی تاسی (له خوږه) په دغه (ورځ) کښی چه پوره کړ شی اجل (نیته) مقرره شوی، بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی (الله) تاسی په (جزاء) د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو. (په دنیا کښی له خیر او شره)

تفسیر: یعنی د شپې د ویدیدلو په وخت کښی ظاهری احساس او شعور نه پاتی کیږی او انسان له خپلی شاوخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بی خبره پاتی وی - گواکی په دغه وخت کښی دغه قوه له ده څخه اخیستی شوی ده. (او پوهیږی الله په هر هغه څه چه کسب کړی دی تاسی په ورځی کښی له طاعت او معصیت څخه) یعنی په ورځ کښی څومره تگ، راتگ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چه واقع کیږی هغه ټول په پوره تفصیل سره د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی. (بیا پاڅوی تاسی له خوږه په دی ورځ کښی دپاره د دی چه پوره کړی شی اجل «نیته» مقرره شوی). یعنی که ده اراده کړی وی نو تاسی همغسی چه ویده وئ، ویده به پاتی وی - لیکن د مرگ د نیتی تر پوره کیدلو پوری تاسی در گرده (ټول) راویښوی. (بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی دی تاسی په جزا د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کښی له خیر او شره) یعنی د ورځی کار کول او د شپې ویدیدل. او بیا سبا پاڅیدل، دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوی ژوندون او ورپسی مر کیدلو او بیا ژوندی کیدلو، یوه لنده نمونه ده نو ځکه د خوب او بیداری د یادونی په وسیله د«معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوی ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ
الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

او هم دی غالب د پاسه په بندگانو خپلو او لیږی پر تاسی ساتونکی (له ملائکو چه هغه لیکونکی د اعمالو ستاسی کرام الکاتبین دی) تر هغه پوری کله

چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی (پربستی زمونږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی) او دوی هیڅ تقصیر نه کوی (د امر په امتثال کښی د اجل له پوره کیدلو څخه وروسته).

تفسیر: «حفظه» یعنی هغه پربستی چه تاسی او ستاسی اعمال ساتی.

فائده: د دغو ملائکو په لیږلو کښی ښائی دغه حکمت او مصلحت وی چه مؤمنان د قیامت له شرمندگی او رسوائی څخه وویږیږی، او له سره گناه ته زړه ښه نه کری او د خپلی اعمالنامی له لوستلو څخه په محشر کښی د عامو په محضر کښی غافل او بی پروا نشی! خو د قیامت د ورځی له شرمندگی او رسوائی څخه مأمون او مصون یاتی شی.

ویره وکړه له شرمونو د قیامته

چه تری زړونه وینی کیږی له هبیته

د عمل کاغذ به درکری شی چه لوله

نن دی ډکه کره نامه له ښه خصلته

چه سبا بیا ژړا ویر نه پکاریږی

نن ژړا کره دم په دم له معصیته

﴿حَقِّ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی پربستی زمونږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی او دوی هیڅ تقصیر نه کوی د امر په امتثال کښی د اجل پوره کیدلو څخه وروسته) یعنی په هر ډول (هرقسم) چه ستاسی د روح د قبضولو حکم کیږی په هغه کښی دوی هیڅ قسم رعایت یا تقصیر، (او د روح په قبضولو کښی هیڅ ډول (طریقه) تعجیل او تاخیر نه کوی کله ئی چه اجل په سر رسیدلی وی).

ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَهُمْ الْحَقُّ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَسْبَيْنِ ﴿٧٦﴾

بیا نه بیرته وروستل شی دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزا له پاره) چه مولی (مالک) د دوی دی حق (عادل) واورئ! خبردار شی! خاص هم ده ته دی حکم او هم دی ډیر جلت دی له ټولو حسابگرو.

تفسیر: یعنی په یوه رپ (لحظه) کېنې د انسان د ټول عمر حسنات او سیئات ورښکاره کوی.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنْجَدْنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٣٧﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْكُرُونَ ﴿١٣٨﴾

ووايه (ای محمده!) څوک به خلاص کړی تاسی له تیارو د بر (وچی) او د بحر (دریاب څخه په هغه وخت کېنې چه) دعاء کوئ تاسی الله نه په ښکاره او په پټه سره (او داسی وایئ چه قسم دی) که خلاص کړی (الله) مونږ له دی تیارو (او سختیو) څخه نو هر وروسته شو به مونږ خامخا له شکر ایستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله خلاصوی تاسی له دی (تیارو او سختیو) او له هری سختی څخه بیا هم (پس له دغه نجاته) تاسی شریکوئ (له الله سره نور په عبادت کېنې).

تفسیر: یعنی حق تعالی سره له هغه محیط علم او کامل قدرت چه (لږ څه) بیان ئی پاس وشو، فوراً ستاسی د بد عملیو او شرارتونو سزا نه درکوی، بلکه څه مهال (وخت) چه د مصائبو او شددونو په تیارو کېنې اخته کیږئ! او هغه په عاجزی او زاری سره یادوئ! او پخه وعده کوئ! چه «د دی مصیبت څخه له وتلو وروسته به بیا هیچیرې شرارت نه کوؤ، او تل به ستا احسان په یاد لرو» نو ډیر غلی الله جل جلاله ستاسی لاس نیسی، او له دغو مهالکو او هر قسم سختیو څخه مو ژغوری (محفوظوی)، لیکن بیا هم تاسی په خپلو وعدو ټینگ نه دریږئ، او د مصیبت له آزادۍ څخه وروسته بیا سمدلاسه په بغاوت او یاغیتوب لاس پوری کوئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِّنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْسَمَكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿١٣٩﴾

ووايه (ای محمده!) هم دغه (الله) قادر دی په دی چه ولیږی په تاسی عذاب له

پاسه ستاسی (لکه د لوط قوم او اصحاب فیل) یا له لاندی د پښو ستاسی (لکه فرعونیان او قارون) یا گډ کړی تاسی فرقی فرقی (چه هره فرقه به بيله بيله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی) او وروځکوی (الله) ځینو ستاسی ته جنگ (او سختی) د ځینو (نورو) وگوره (ای محمده) څرنګه راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (خپل) له پاره د دی چه دوی پوه شی (پری او پند تری واخلی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دی مهلت او گذشت له لیدلو څخه بیخی مامون او بی فکره مه کیږئ همغسې چه له دی سختیو او مصیبتونو څخه نجات درکولی شی په دی هم قادر دی چه یو بل راز (قسم) عذاب هم پر تاسی مسلط کړی. ﴿مَنْ فَعَلَ﴾ الایة - له پاسه ستاسی لکه د لوط قوم او اصحاب الفیل یا له لاندی د پښو ستاسی لکه قارون او فرعونیان یا گډ کړی تاسی فرقی فرقی چه هره فرقه بيله بيله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی او الله وروځکوی ځینو ستاسی ته جنگ او سختی د ځینو نورو په دی کښی ئی د دری دولو (قسمو) عذابونو بیان وفرمایه،

- (۱): هغه چه له پاسه راځی لکه د تیږو (کتو) وریدل، یا طوفانی هوا یا باران.
 - (۲): هغه چه له پښو لاندی راځی لکه خسف، زلزله، سیلاو یا نور (یا مراد له «فوق» څخه نه وریدل د باران دی او له «تحت» څخه نه زرغونیدل د غلی دی)، دا دواړه خارجي او د باندنی عذابونه دی چه پر پخوانیو اقوامو مسلط شوی وو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء سره زمونږ محمدی امت له داسی عمومی عذاب څخه محفوظ شوی دی، یعنی داسی عام عذاب چه د دی امت استیصال او بیخ کنی وکړی لکه چه په پخوانیو امتونو مسلطیده (بفضل الله وکرمه) په دی امت نه نازلیدی، که جزئ او خصوصی واقعی پېښی شی نو د هغو نفی نه ده شوی.
 - (۳): عذاب چه ښائی داخلی عذاب ورته وویل شی، د دی امت په حق کښی باقی پاتی دی چه هغه ګوند او ګوندبازی (پارتي بازی) او په خپلو منځو کښی سره جنگ، جنجال، جګړی او وینی تویول دی. په «موضح القرآن» کښی دی چه په «قرآن شریف کښی زیاترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړی شوی ده دلته ئی دا راڅرګنده کړه چه دا هم عذاب دی چه پر پخوانیو امتو باندی له آسمانه یا له ځمکی څخه نازل شوی دی او دا هم عذاب دی چه انسانان یو او بل په جنگ سره واچوی، او دوی قتل وکړی یا ئی قید یا ئی ذلیل کړی رسول الله مبارک وپوهید چه پر دغه امت وروستنی عذاب نازلیدی. ﴿وَعَذَابُ الْآلِیُّ﴾ او «عذاب مهین» او «عذاب شدید» او «عذاب عظیم» زیاتره هم دغو وروستنی عذاب ته ویل کیږی او د آخرت عذاب هم یوازی پر همغو کسانو همیشه مسلط کیږی چه په کفر کښی مړه شوی دی او (مړه کیږی).
- ﴿أَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْآلَاءُ أَنْ يَقُولَ﴾ وگوره ای محمده! څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو آیتونه خپل له پاره د دی چه دوی پوه شی پری یعنی په قرآن کریم یا د عذاب په راتګ، ځکه دوی

داسی گنل چه دا گردی (تولی) دروغ او چتی (بیکاره) ویروونکی خبری دی عذاب یا نور شیان له سره نه راغی.

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾
لِكُلِّ نَبِيٍّ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

او دروغ و باله دا قرآن (یا دغه عذاب) قوم ستا (یعنی قریشو) حال دا چه دغه (قرآن یا عذاب) حق دی ووايه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه په تاسی وکیل (ساتونکی) هری خبری ته یو وخت مقرر دی او ژر به (پری) وپوهیږئ تاسی.

تفسیر: یعنی زما وظیفه دا نه ده چه ستاسی په تکذیبونو زه په خپله پر تاسی عذاب نازل کړم یا د هغه وخت یا نوعیت یا ئی نور تفصیلات دروښیم - زما کار یواځی پوهول او تنبیه کول دی (دا د قتال د امر څخه پخوا ؤ) له دی نه زیات د هر شی د وقوع خصوصیات د الله تعالی په علم کښی مقدر، او وخت ئی مقرر دی، هر وخت چه ئی نیته ورسپړی نو تاسی به په خپله پری خبر شی، چه هغه شیان چه ما تاسی تری ویرولئ هغه تر کومه غایه پوری رښتیا دی؟.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۖ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ
بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

او کله چه ووينی ته هغه کسان چه جگړی کوی (طعن وړپوری تری، مسخري پری کوی ننوځی غوتی وهی) په آیتونو زموږ کښی نو مخ واړوه له دوی نه (او ورسره مه کښینه! او که ناست وی تری پاڅیږه)! تر هغی پوری چه مشغول شی دوی په خبرو (نورو کښی) غیر له قرآن څخه او که هیر کړ له تانه (دا اعراض او څنگ کول) شیطان نو مه کښینه وروسته له یادیدلو (د دی منعی) سره له قوم ظالمانو.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د آیات الله په طعن، استهزاء او په ناحق تنقیدونو کښی مشغول دی، او خپل ځانونه د عذاب مستحق گرځوی، تاسی له هغو سره ناسته ولاړه مه کوئ! او ګډون او راشه درشه ورسره مه کوئ! خو تاسی هم د هغو په ډله کښی ګډ نه شی! او د عذاب مورد ونه ګرځئ! لکه چه په بل ځای کښی فرمائی! ﴿لَا تَكُونُوا مِثْلَهُمْ﴾ د یوه مؤمن د غیرت تقاضا دا نه ده چه په داسی مجلسونو کښی ګډون وکړی لارم دی چه تل تری کناره او په څنګ وی! او که کله ناڅاپه یا سهواً پکښی شریک شی، نو له یادیډلو څخه وروسته له هغه ځایه پاڅیږی ځکه چه په هم دی کښی د عاقبت سمون (برابری)، د دین سلامتی او طعن او استهزاء کوونکو ته عملی نصیحت او تنبیه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرِي لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٩﴾

او نشته پر هغو کسانو چه پرهیزګاری کوی له حساب د دغو (جګړه کوونکو په آیات الله تمسخرأ) څخه هیڅ شی (له ګناه) ولیکن (دوی بانندی) پند ورکول دی دپاره د دی چه ځان وساتي دوی (د هغو کسانو د مجلس له ګډون څخه چه په قرآن پوری تمسخر کوی)

تفسیر: د دی آیت دوه معناګانی کیدی شی یعنی که پرهیزګاران د جګړی کوونکو او طعن ویونکو له مجلس څخه پاڅیږی، او له دوی ځنی جلا (جدا) کیږی، نو د طاعنینو له ګمراهی او د دوی د ضلالت له دوام څخه هیڅ یوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقیانو نشی راتلی هو! د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصیحت کول دی ښائی چه هغه بدبختان د نصیحت له اوریدلو څخه په خپل خیر او شر وپوهیږی، او له خپله انجامه وویږی. یا دا مطلب دی چه که پرهیزګارانو او محتاطانو ته د کومی معتد به دینی یا دنیوی واقعی د ضرورت له امله (وجی) د دوی په مجلس کښی د دخول او د ورنگ ضرورت پېښ شی - نو دوی ته د طاعنینو د ګناه او پوښتنو هیڅ یو اثر نه ورسپږی - هو! د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصیحت کول دی ممکن دی چه کوم وخت په دوی بانندی د نصیحت اثر ولویږی.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لُغُوبًا وَهُمْ لَهَا غُرْبًا ۚ وَالْحَيَاةُ الدُّنْيَا

وَذِكْرِيَّ أَنْ تَبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ
وَأَنْ تَعْدِلَ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٦٠﴾

او پریبرده ته هغه کسان چه گرغولی دی دوی دین خپل (چه پری مکلف وو) لوبی او عبث (چه پری مسخری کوی) او غره کړی (غولولی) دی دوی لره حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شی (هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی. حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی (دوست مانع د آفت په دنیا کښی) او نه شفاعتگر (دافع د مصیبت په عقبا کښی)، او که فدیو ورکړی (دا نفس) هر قسم فدیو نو وابه نه خیستی شی دا (فدیو یعنی قبوله به نشی له دی نفس څخه) دا (مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل له دیرو گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی خپل هغه دین چه قبول ئی د دوی په ذمه فرض ؤ او هغه د اسلام دین دی. ﴿وَعَزَّوْهُمُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ او غره کړی (غولولی) دی دوی لره دنیوی حیات او ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) یعنی د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت ئی هیر کړ، او مطمئن او بیغمه زړه کیناستل. ﴿وَذِكْرِيَّ أَنْ تَبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ﴾ الآية - او پند ورکوه په دغه قرآن سره خلقو ته څو و نه سپارل شی هلاک ته هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی - حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی دوست مانع د آفت په دنیا او نه شفاعتگر دافع د مصیبت په عقبا کښی او که فدیو ورکړی دا نفس هر قسم فدیو نو وابه نه خیستی شی دا فدیو او قبوله به نشی له دی نفس څخه یعنی داسی خلقو ته چه د تکذیب او استهزاء په گناهونو نیولی شوی وی هیڅ دوست او ملگری نه پیدا کیږی چه له دوی سره څه مدد او مرسته وکړی، او په زور ئی له الهی عذابو وژغوری (محفوظ کړی)، او نه به کوم سپارښت کوونکی ولری، چه په سعی او سپارښت سره د دوی څه کار وکړی شی او نه تری کوم قسم فدیو او معاوضه قبلېږی. بالفرض که کوم مجرم وغواړی چه توله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه

کښی ورکړی، او ځان خلاص کړی، بیا هم نشی خلاصیدی. ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِسَاقِبِهِمْ﴾
 الآیة - دا مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی هغه کسان دی چه سپارلی
 شوی دی هلاک ته په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره چپل (شکل) له دیرو
 گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل. په تیرایت کښی
 خاص د هغو کسانو له مجلس څخه د په څنګ کیدلو حکم و چه پکښی ئی د آیات الله په نسبت
 طعن، استهزاء او ناحقه جګړی کولی په دی آیت کښی د داسی خلقو له عمومی مجالست او
 مصاحبت کولو ځنی د ممانعت ارشاد دی - مګر داسی حکم هم ورسره شوی دی چه هغو ته
 نصیحت هم کوی! څو هغوی هم له خپل انجام څخه خبر شی.

قُلْ أَنتُمْ عُواثُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ
 عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ
 فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ انْتَظِرْنَا

ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا عبادت وکړو مونږ غیر له الله نه هغه شی ته
 چه نه نفع رسولی شی مونږ ته او نه تاوان رسولی شی مونږ ته او بیرته
 وګرځولی شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چه سمه صافه لاره
 وښووله مونږ ته الله په شان د هغه سړی چه بیولی وی دی پیریانو په ځمکه
 (چول بیابان) کښی په داسی حال کښی چه (له ورکیدلو د لاری) حیران
 وی، ده لره ملګری وی بولی دوی دا سړی (له ډیره شفقت) په لوری د سمی
 صافی لاری چه (ورته وائی) راځه مونږ ته!

تفسیر: یعنی د مسلمانانو شان دا دی چه ګمراهانو ته نصیحت وکړی، او په سمه صافه لاره ئی
 راوولی. او تل د دغی خبری په فکر او اندیښنی کښی وی چه هغه کسان چه له الله جل جلاله څخه
 تښتیدلی دی او د غیر الله په ورونو (دروازو) کښی ئی خپل سرونه ایښی دی چه څه شان سره
 ئی د واحد خدای دربار ته نژدی کړی، او دی ته ئی راواړوی چه الله تعالی ته سر په سجده
 کیږدی. ښه! نو له داسی موحد، مبلغ او مجاهد بنده ځنی دا توقع کول، فضول ده چه دی به د
 ماسواء الله په مخ کښی خپل سر تیت کړی چه د دغو غیرالله په قبضه کښی نه نفع شته نه نقصان
 یا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجی) د توحید او ایمان سمه لاره پریردی، او د شرک او
 نورو غولونکو شیانو په لوری به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شی که معاذ الله داسی وشو، نو د ده
 مثال د هغه مسافر په شان دی چه په لاره بللو خپلو ملګرو سره په یوه چول او بیابان کښی سفر

کوی او ناخپه بیابانی غول (خبیث جن) نئى وغولوى - او لاره تری ورکه کړی - دى په غلورو خواؤ کښی پریشان او سرگردان گرځی - او د ده ملگری د ده د خیر غوښتلو له پاره ورناری کړی چه، «زمونږ په لوری راځه! چه سمه صافه لاره، دا ده» مگر دى د حیرانی او مضبوط الحواسی په حالت کښی په هیڅ شی نه پوهیږی، او د دوی په لوری هم نه ورځی. هم داسی پوهیږئ! چه د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحید سمه صافه لاره ټاکلی (مقرر) شوی ده - او هغه څوک چه د هغه په رفاقت او معیت سره دغه سفر طى کیږی هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده تابعان دی - کله چه دا بدبخت د شیطانانو او مضلانو په منگلو کښی ورشی او د ضلالت په بیدیا کښی سرگردانه گرځی - د ده هادیان او رفیقان د همدردی له لاری دى د حق د لاری په طرف رابولی، مگر دى هیڅ نه آوری او نه پوهیږی. نو اى د اشرارو دلی! ستاسی هم دا مقصد دى چه مونږ له خپلو ځانونو څخه هم داسی مثال جوړ کړو؟ دا آیت د هغو مشرکانو په ځواب کښی نازل شوی دى چه دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کړی وه.

قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأْمُرْنَا لِلْإِسْلَامِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٤٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ عِلْمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةُ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٤٣﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دا دی هدایت (نه نور)، او امر (حکم) کړی شوی دی مونږ ته چه اسلام راوړو (غاړه کیږدو) رب (پالونکی) د تمامو عالمیانو ته. او بل په دی (حکم شوی دی مونږ ته) چه قائموئ (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) تاسی لمونځ او وویږئ تاسی له دغه (الله) نه او دغه (الله) همغه ذات دی چه ده ته به ورتول کړل شی تاسی (په قیامت کښی). او دغه (الله) همغه ذات دی چه پیدا کړی نئى دی آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بی فائدی) او (یاده کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله هر شی ته) چه موجود شه! (یعنی پیدا شه!) نو موجود (یعنی پیدا) به شی خبره د دغه (الله) حقه (رښتیا) ده او خاص دغه (الله)

لره دی ملک (سلطنت) په هغه ورځ کښی چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښی عالم دی (الله) په تولو پتو او ښکاره ژ او هم دی دی ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خبردار (ښه پوه په هر شی).

تفسیر: په دغی ورځی د قیامت کښی به په ظاهری او مجازی دول (طریقه) هم د ماسواء الله څخه د بل چا سلطنت نه وی. ﴿لَئِنْ الْمَلَائِكَةُ الْوَاحِدَةُ﴾ یعنی هغه الله جل جلاله چه داسی صفات لری چه ذکر ئی په دغو دریو آیتونو کښی وشو هغه د دی لائق دی چه مونږ ئی د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کښی خپل انتهائی عبودیت اظهار او اختیار کړو» او په هره شیبه کښی تری ویریږو او د هم دی خبری حکم پر مونږ شوی دی چه له دغه حکم څخه په هیڅ حالت کښی مخ نشو گرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَذَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً ۖ إِنِّي أَخَافُكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۶۷﴾

او (یاد کړه! ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته آیا نیسی ته بتان په خدائی سره، بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د توحید اثبات او د شرک نفی او د مسلمانانو له ارتداده کافران مایوس کړی شوی وو- دلته د موحد اعظم (حضرت ابراهیم علیه وعلی نبینا الصلوة والسلام) په واقعه سره د هغو تاکید مطلوب دی او ضمناً مسلمانانو ته د دی خبری پوهول مقصود دی چه مکذبانو او معاندانو ته په څه دول (طریقه) سره پند او نصیحت ورکول په کار دی؟ او څرنګه له دوی څخه بیلیدل لازم دی؟ او یو قانت مؤمن په واحد خدای څنګه اعتماد او توکل ولری؟ او له هم ده څخه ویریږی او د همغه د حکم او فرمان تابع اوسی. ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ پلار خپل آزر ته) د انسابو عالمانو د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار نوم «تارخ» لیکلی دی ممکن چه «تارخ» ئی نوم او «آزر» ئی لقب وی ابن کثیر رحمه الله علیه له مجاهد رحمه الله علیه او نورو ځنی نقل کړی دی چه «آزر» د بت نوم ؤ، ښائی د هغه بت په خدمت کښی د ډیر پاتی کیدلو له امله (وجی) د ده لقب «آزر» کیږود شوی وی. والله اعلم. ﴿أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً﴾ الآیه - آیا ته نیسی بتان په خدائی سره بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی. له دی نه به صافه او صریحه گمراهی بله څه وی؟ چه اکرم المخلوقات «انسان» د

خپلو لاسونو جوړی کړی تېږو (کتو) او نورو ته د خدائی نوم او درجه ورکړی او د هغه په مخ کېنې سر په سجده پریوځی او له هغه څخه خپل مراد وغواړی.

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونُ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿۷۰﴾

او (لکه چه مو وروښوده ابراهیم ته د ده د قوم د گمراهی قبحه) هم دا رنگه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکې (دپاره د دی چه دلیل ونیسی په وحدانیت زما) او له پاره د دی چه شی له یقین کوونکو (عیاناً هم لکه چه ؤ بیاناً).

تفسیر: یعنی همغسې چه د بت پرستی شناعت او قبح او بدی مونږه حضرت ابراهیم علیه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پری قائل کړ، هم داسی د علویاتو او سفلیاتو د ترکیبی نظام له اعماقو او نهایت محکمو او عجیبو او غریبو اسرارو څخه هم مونږ ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چه د هغو په لیدلو د الله تعالی پر وجود او وحدانیت او د الوهیت په نورو صفاتو او د ارضی او سماوی مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بیچارگی استدلال ونیسی او د خپل قوم د کواکب پرستی او هیکل سازی عقیده هم علی وجه البصیرت رده کړی، او دی په خپله هم د حق الیقین په اعلی مرتبه فائز شی. بلاشبهه د جهان دا اکمل او احکم او دیر ښه نظم او نسق هم داسی یو شی دی چه د هغه له لیدلو څخه بالبداهت هر څوک په دغسی اقرار کولو مجبوریدی چه د دی عظیم الشان مشین جوړوونکی او چلوونکی او په دیر مضبوط ترتیب او سلیقه د دی پرزو نښلوونکی او سازوونکی او د زرهاو او لکونو کلونو رانیسی ئی پر هم دغی یوی اندازی ساتونکی دیر زبردست حکیم او لوی قدیر صانع دی چه د هغه د حکیمانه تصرف او نفوذ او اقتدار څخه د دی مشین هیڅ یوه وړوکی یا لویه پرزه د باندی نشی وتلی، دا کار هم داسی په خپل سر له اتفاقه یا له بی شعوره طبیعته یا د رندی او کټی مادی له لاسه نه دی پوره د یوروپ مشهور او معروف حکیم «نیوټن» وائی «د کواکبو اوسنی حرکات ممکن نه دی چه محض د جاذبی د عام قوت د فعل نتیجه وی، دا د جاذبی قوت خو کواکب د لمر په لوری ورتیل وهی، نو ځکه د کواکبو د حرکت ورکولو له پاره د لمر په چار چاپیر کېنې د خدائی قوت او قدرت وجود ضروری دی، چه دوی د جاذبی قوت د عام کشش سره سره په خپلو مداراتو قائم ودروی او هم داسی ئی په حرکت کېنې وساتی، هیڅ یو داسی طبیعی سبب نشته چه د هغه په اثر گرد (تول) کواکب په تشه فضا کېنې داسی منظم او مرتب یو له بل ترلی وساتی، او یو له بل سره ئی داسی وتړی چه تول د لمر په اطرافو کېنې سره حرکت وکړی، او تل په معینو مداراتو او په یوه خاصه خوا، جهت کېنې حرکت وکړی، او په هغه کېنې له سره تخلف پیمېن نشی، بیا د کواکبو په حرکاتو او د درجاتو په سرعت کېنې حرکت او د لمر تر منځ د مسافې له کتلو څخه هغه دقیق تناسب

او عمیق توازن چه قائم اینبود شوی دی هیچ یو طبیعی سبب نشسته چه په هغو باندی مونږ دغه منظم او محفوظ نوامیس وترلی شو، نو ضرور دغه اقرار ته مجبور او اړ کیږو چه دا گرد (تول) نظام د داسی یو زبردست حکیم او علیم تر قدرت او حکم لاندی دی چه دا د گردو (تولو) سماوی اجرامو په موادو او د هغو په کمیاتو پوره عالم او واقف دی، همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له کومی مادی غنی او له کوم مقدار شخه خومره د جاذبی قوت صادیری؟ هغه په خپل زبردست قوت او اندازی سره د کواکبو او شمس په منځ کښی داسی مختلف مسافتونه او د حرکت مختلف مدارج مقرر کړی دی چه له سره د یوه له بل سره تصادم او تزاخم نه وی، او جهان د داسی تصادم او تکر خورلو په اثر تباہ او فنا نشی. هر یو وړوکی او لوی ستوری د نهایت مضبوط نظام په اساس په معین وخت طلوع او غروب کوی. کله چه کوم ستوری غروب، او دنیا له خپله هغه فیضه او تاثیر محرومه کړی چه د هغه د طلوع په وخت کښی حاصل ؤ، نو نه د هغه ستوری او نه د نورو مخلوقاتو په واک (اختیار) او قدرت کښی دغه خبره شته چه هغه ستوری د یوی شبی له مخی هم بیرته راولی، یا ئی له غروبه ستون کړی.»

دا د رب العالمین شان دی چه په هر وخت کښی پر هر قسم افاضه قادر او پر هر شی او له هیچ یوه عمل شخه عاجز نه دی بلکه قادر دی ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ هَٰذَا ذَٰلِكَ نَهْدِي الْغَيْثَ الْعَلِيمُ وَالْقَمَرَ قَدَرًا مَّنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ الْعُرْوُونَ الْأَقْدِيمُ بَنِي لَهَا أَنْ تَدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الْكِلَ سَابِقُ الْفَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَحْبُورُ﴾ او بله ښه د قدرت زمونږ دغو منکرانو لره لمر دی چه غی او روان دی همیشه هغه قرارگاه ته چه مقرر ده ده لره په خپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی، دغه جریان د لمر، اندازه کول د هغه الله دی چه ښه غالب او قوی دی په باچاهی خپله کښی ښه دانا دی په مخلوق خپل او سپړمی لره اندازه کړی دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چه بیرته وگرځی یعنی شی دا سپړمی پس له کماله هم نری او هم کړه لکه وچه کلکه څانگه د خرما چه له ډیر وچوالی کړه شوی وی لکه لینده، نه دی لمر داسی چه ښائی ده لره یعنی صحیح او آسانه وی چه لاندی کړی سپړمی او ورته ورورسیری په زمان یا مکان یا صفت یا په کمال یا په منافع او نه شپه رومبی کیدونکی ده په ورځی او دا تول چه دی یعنی لمر سپړمی او ستوری گرد (تول) په فلک کښی لامبو وهی او فراخ پکښی روان دی. «۲۳ جزء د یسین ۳۸ تر ۴۰ آیت ۳ رکوع» دا د علویاتو حال دی نو د سفلیاتو اندازه هم له هم دی شخه ولگوئ! هم دغه تکوینی عجائب او ملکوت السموات والارض دی چه د هغو له لیدلو شخه د ابراهیم علیه السلام پر ژبه ﴿لَا أُحِبُّ الْإِنْسَانَ﴾ او د ﴿إِنِّي رَحِيمٌ وَجْهٌ لِلَّذِي فَطَرَ﴾ الآية - جملی ناخپه بی ساخته جاری شوی چه په وروستنی آیت کښی ئی لولو (کما تدل علیه الفاء فی قول الله تعالیٰ ﴿فَلَمَّا جَنَّ﴾

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْإِنْسَانَ ﴿۲۴﴾

نو کله چه تیاره شوه په ده باندی شپه نو ولید (ابراهیم) یو ستوری، ویی ویل دا رب زما دی، (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) چه زه دوست نه گنم غروب کوونکی (غائبیدونکی چه په خدائی ئی ونیسم بلکه بد ئی گنم).

تفسیر: آیا څوک دا خبره خوښوی چه یو مجبور بندی او بیکاری سری د شهنشاهی پر تخت کینوی؟ پاتی شو د «ابراهیم علیه السلام» ﴿هَذَا رَبِّي﴾ ویل، یا خو د استفهام انکاری په لهجه دی. یعنی آیا هم دا زما رب دی؟ یا د تهکم (قهر) او تبکیت (سرزنش) په دول (طریقه) ئی ویلی دی یعنی هم دا دی رب زما ستاسی له عقیدی او گمان سره سم، لکه چه موسی علیه السلام فرمایلی دی ﴿وَأَنظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا﴾ ای فی زعمک پرته (علاوه) له دی نه د مفسرینو نور اقوال هم شته مگر زمونږ په خیال هم دا راجح ده. والله اعلم.

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَيْسَ
لِي بِهِدْيٍ بَرٍّ إِلَّا كُنتُ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٤٤﴾

پس کله چه ولیده (ابراهیم سپوږمی راختونکی ځلیدونکی وویل (ابراهیم) دا رب زما دی (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائبه شوه) وویل (ابراهیم) قسم دی که هدایت ونه کړی ماته رب زما نو هر ورو (خامخا) به مگر څم ضرور له قومه گمراهانو.

تفسیر: څرنگه چه سپوږمی ډیر حسین او ځلیدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سری لاس ونه نیسی نو بیشکه چه انسان د هغه په ځلیدلو او بنائست مفتون کیږی.

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا الْكَبْرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ
قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي بَرٌّ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْتَضْرِّينَ ﴿٤٥﴾

بیا کله چه ولید (ابراهیم) لمر راختونکی (ځلیدونکی) وویل (ابراهیم) دا

دی رب زما (ستاسی په زعم سره) دا (له گردو (تولو) څخه) لوی دی، پس کله چه (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) ای قوم زما بیشکه زه یم بیزار له هغو شیانو چه تاسی (ئی) شریکوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی په فلکی نظام کېنې له گردو (تولو) څخه لویه او له تولو ځنې فیض رسوونکې سیاره لمر دی او ښائی د مادی عالم هیڅ یو شی به بالواسطه یا بلاواسطه د دغه د تاثیر له فیضه مستغنی نه وی. مگر دغه گرد (تول) لمر، سپوږمې، ستوری او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د هغه تابعان دی، چه په معین وخت زمونږ په نظر راځی او هیڅ یو له دوی څخه داسی قدرت او توان نه لری چه یوه شېبه هم له خپله غایه څه تقدیم او تاخیر وکولی شی، یا په خپل سر کوم حرکت وکړی نو بیا دی مخلوق ته د خالق تعالیٰ حقوق ورکول او شریک گرځول څومره سپین سترگی او گستاخی؟ او په کومه اندازه د نفرت وې (لائق) یو کار دی؟

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ^(۴۹)

بیشکه ما گرځولی (متوجه کړی) می دی مخ خپل هغه ذات ته چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه حال دا چه حنیف یم (گرځیدونکی یم له گردو (تولو) باطلو ادیانو څخه حق دین ته) او نه یم زه له مشرکانو.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) مخلوقو ځنې یوه لوری ته شوی، صرف د خالق جل و علا لوی دربار ئی تینگ ونیو چه د هغه په قدرت کېنې گرد (تول) علویات او سفلیات دی

وَحَاجَّةُ قَوْمِهِ قَالَ أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ

او جگړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحید کېنې) وویل (ابراهیم) آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په (وحدانیت د) الله کېنې حال دا چه په تحقیق هدایت کړی (لاره د توحید ښوولی ده الله) ماته

تفسیر: یعنی هغه چاته چه الله تعالیٰ پوهه ورکړی وی، او د «ملکوت السموات والارض سیر علی وجه البصیرت» ئی کړی وی نو آیا له ده څخه داسی امید لرئ چه دی به ستاسی له داسی جگړو او چتې (بیکاره) جنگونو او له بی فائدی مباحثو ځنې به بی لاری کیږی؟ هیڅکله به داسی نه

کپی. .

وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٦﴾

او نه ویریریم له (ضرره د) هغو (بتانو) چه تاسی ئی شریکان کوئ له الله سره (په هیڅ وخت) مگر چه اراده وفرمائی رب زما د څه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی ئی شی)، احاطه کړی ده رب زما په ټولو شیانو له جهته د علم آیا نو تاسی پند نه آخلئ (فکر نه کوئ او عاجز له قادره نشئ بیلولئ)

تفسیر: د «حضرت ابراهیم علیه السلام» قوم به ویل چه ته زموږ د معبودانو توهین کوی، نو ویریریه چه چیری ته د هغه له ویا له لیونی نشی (معاذالله)، یا په بل کوم مصیبت کښی اخته نشی نو د هغه ځواب داسی ورکوی چه «زه به له دوی نه ولی ویریریم؟ څکه چه د دوی په لاس کښی نفع، نقصان، راحت او زحمت هیڅ یو شی نشته، هو! که زما پروردگار ماته څه تکلیف راوړسوی نو له هغه څخه په دنیا کښی هیڅوک نه دی مستثنی هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده چه کوم یو سری په کوم یو حالت کښی ښائی ژوندون وکړی او کوم شی به ورته وږ (لاټق) او مناسب وی.»

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا

او څرنګه به ویریریم زه له هغو (بتانو) چه شریکان کړی دی تاسی (له الله سره په عبادت کښی) او نه ویریرئ تاسی له دی چه بیشکه تاسی شریک کړی دی له الله سره هغه شی چه نه دی رالیږلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسی هیڅ برهان (دلیل سند)

تفسیر: یعنی ستاسی له معبودانو څخه به زه ولی ویریرم حال دا چه د دوی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه نفع ده نه ضرر او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی چه له هغه څخه به زه اندېښنه کوم هو! تاسی د الله تعالی باغیان او مجرمان یئ، او الله تعالی د نفع او ضرر مالک هم

دی نو تاسی ته له خپلو جرائمو څنی ویره په کار ده .

فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

نو کومه یوه له دی دواړو دلو څخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله ووايي!) که یی تاسی چه پوهیږئ (په دی چه له چانه ویره پکار ده؟ کله چه دوی لاڅواب شول، نو په خپله الله ځواب فرمائی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین لرونکی دی) او نه دی مګد کړی دوی ایمان (یقین) خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چه شرک دی) دغه کسان (چه خپل ایمان ئی له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دی لار موندونکی.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی منقول دی چه کریم نبی علیه افضل الصلوة والتسلیم دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلی دی، لکه چه په (۲۱ جزء) د لقمان د سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی دی ﴿إِنَّ الشِّرْكَ أَكْظَمُ عَظِيمًا﴾ ګواکي د ظلم تنوین د تعظیم له پاره دی. نو د مضمون حاصل به داسی کیږی چه «مؤمن او مهتدی یواځی هغه کسان کیدی شی چه داسی یقین ولری چه په هغه کښی د شرک هیڅ اثر او نښه نه وی» او که سره له یقین لرلو په الله تعالی شرک پری نږدی، نو هغه شرعی ایمان نه دی او نه ئی د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کیدی شی، وهو کما قال الله تعالی ﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَهُمْ يُشْرِكُونَ﴾ (۱۳) جزء د یوسف علیه السلام د سورة ۱۰۶ آیت (۱۲ رکوع) څرنګه چه د شرک او د ایمان یو ځای کیدل په ظاهر ډول (طریقه) سره مستبعد ؤ نو ځکه محقق شیخ الهند قدس سره د تسهیل او تفهیم په غرض د ایمان ترجمه په یقین سره او د ظلم په نقصان سره کړی ده چه د عربی لغت په لحاظ بیخی سمه او موافقه ده، کما فی قوله تعالی ﴿وَلَوْ ظَلَمْنَاهُ شَيْئًا﴾ او له دی نقصان څخه به مراد هم دغه شرک وی، لکه چه په احادیثو کښی تصریح شوی ده او په خپله د کلام په نظم کښی د «لیس» لفظ د هغه قرینه ده، منقول دی کله چه دغه آیت نازل شو اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سخت وویریدل. او دغه امر پر هغوی ډیر شاق او دروند واقع شو، بالاخر ئی د رسول علیه السلام په حضور کښی عرض وکړ، «اینالیم یظلم نفسه یا رسول الله» صلی الله علیه وسلم! په مونږ کښی کوم یو سری به داسی وی چه پر خپل ځان باندی ئی ظلم نه وی کړی» نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرد (تول) د الله جل جلاله له عذابه غیر مؤمن، او له هدایته محروم شوو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کښی داسی ارشاد وفرمایل

«ليس ذلك! انما هو الشرك. الم تسمعون قول لقمان لابنه ﴿يُنَاقِ وَيَذَكِّرُ وَلَئِنْ رَأَوْهُ ظَالِمًا لَطِيفًا﴾

یعنی په ﴿وَلَمَّا يَسْمَعُوا آيَاتَهُمْ﴾ کښی له ظلم څخه شرک مراد دی او مطلقه ګناه تری مراده نه ده نو په دغه صورت تاسی ته هیڅ تردد او اندیښنه نه ده په کار. اګر که مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړی دی. مګر په دغه ترجمه کښی د هغو ګرد (تول) مطالب پکښی ثابت پراته دی.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۶﴾

او دا (چه تیر شو) دلیل زمونږ دی چه ورکړی ؤ مونږ هغه ابراهیم ته په (مقابله د) قوم د ده چه پر دوی غالب شی پورته کوو مونږ درجی هر چاته چه اراده وفرمایو (د پورته کولو ئی) بیشکه رب ستا ډیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام ته داسی قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندی بری عطا کول، او په دنیا او آخرت کښی هغه سرلوری ګرځول، د همغه علیم او حکیم له کارونو څخه کیدی شی چه د هر سری استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او په خپل حکمت سره هر شی د هغه په مناسبه موقع او مقام کښی ږدی.

وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۷﴾

او وبښه مونږ ابراهیم ته اسحاق (چه د ده زوی او د اسرائیلی انبیاءو پلار دی) او یعقوب (موهم وروښه چه لمسی ئی ؤ، دغو) ټولو ته هدایت کړی ؤ مونږ، او نوح ته مو هدایت کړی ؤ له (ابراهیم څخه) پخوا او (هدایت مو کړی ؤ) اولادی د ده ځنی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسی او هارون ته او هم داسی لکه چه (دغو انبیاءو ته مو بدل ورکړ) بدل ورکوو

مونږ محسنانو (نيڪو ڪارانو ته).

تفسير: يعني نه يواڻي دا ڇه مونږ ابراهيم عليه السلام په ذاتي علم او فضل سره سرلوري ڪر، بلڪه په زريست ڪښي د اسحق عليه السلام په شان زوي او يعقوب عليه السلام غوندي لمسي مو هم وروياښه، يعقوب عليه السلام همغه (اسرائيل) دي ڇه ده ته د دنيا يو عظيم الشان قوم، بني اسرائيل منسوب دي ڇه په زرهاڻو انبياء پكښي مبعوث شوي دي. بلڪه همغسي ڇه د قرآن ڪريم په يو بل ځاي ڪښي مذكور دي وروسته له ابراهيم عليه السلام د الله تعالى له جانبه نبوت د ده په اولاده ڪښي ايښود شوي دي. ﴿وَلَوْحًا هَدَيْنَا﴾ او نوح ته مو هدايت ڪري ۽ پخوا له ابراهيم څخه پخوا د ابراهيم عليه السلام د ځينو فروغو ذكر وشو، اوس د ده د ځينو اصولو ذكر هم فرمائي، ځكه ڇه نوح عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام له اجدادو ځني دي (او د پلار نيڪه شرافت ځامنو ته هدايت او سعادت دي) هم داسي ڇه وروسته له ابراهيم عليه السلام څخه د نبوت او كتاب انحصار يواڻي د ده په ذرياتو ڪښي پاتي دي، همغسي وروسته له نوح عليه السلام څخه د انساني نوعي انحصار د نوح عليه السلام په نسل ڪښي منحصر دي. ځواكي پس له طوفانه نوح عليه السلام دي دنيا ته (آدم) ثاني شو. ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾ ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ﴾ الآية - او هدايت مو ڪري ۽ له اولادي د ده ځني داؤد او سليمان ته او ايوب او يوسف ته او موسي او هارون ته د ظاهري ملك او سلطنت په اعتبار په انبياء عليهم السلام ڪښي داؤد او سليمان عليهما السلام يو شان دي، او د مصائبو او شدانډو د صبر ڪولو په لحاظ د ايوب او يوسف عليهما السلام په منځ ڪښي خاص مشابهت دي، نور د موسي او هارون عليهما السلام د وروري او قربت په نسبت د څه وينا ضرورت نشته په خپله حضرت موسي عليه السلام له الله تعالى څخه هارون عليه السلام د خپل وزير په صفت طلب ڪري ۽، محقق مترجم رحمة الله عليه له دوي د هر يوه د دوو نومو په آخر ڪښي د «ته» توري راوړي، او په هغه سره ئي د دي لطائفو په لوري اشاره فرمائي ده والله علم.

تنبیه: سليمان عليه السلام د داؤد زوي، او داؤد عليه السلام (د يهودا) بن يعقوب عليه السلام له اولادي دي. ايوب عليه السلام د «اموس» زوي ۽ او د «عيس» بن اسحاق عليه السلام له اولادي دي. يوسف د يعقوب عليه السلام زوي ۽ موسي او هارون سره وروڼه او د اول عمران ځامن او د (لاوي بن يعقوب عليه السلام له اولادي وو).

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
يُوسُفَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ

وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٤﴾
 ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ
 أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾

او (هدایت مو کړی ؤ) زکریا او یحیی ته او عیسی او الیاس ته دوی گرد (تول) دی له صالحانو (کاملانو) ځنی او (هدایت مو کړی ؤ) اسماعیل او الیسع ته او یونس او لوط ته، او دا ټولو ته فضیلت ورکړی ؤ مونږ پر تمامو عالمیانو او (فضیلت مو ورکړی ؤ په نبوت او اسلام سره) څینو ته له پلرونو د دوی او له اولادې د دوی او له وروڼو د دوی، او غوره کړی وو مونږ دا ټول انبیاء او لار ښوونه کړی وه مونږ دوی لره لاری سمی صافی ته دا (دین د انبیاء) هدایت د الله دی چه لار ښوونه فرمائی (الله) په دی سره هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندګانو خپلو نه او که (فرضاً) شریک کړی وی دوی له (الله سره نور) نو خامخا به ضایع شوی وی له دوی نه هغه عمل چه وو دوی چی کاوه به ئی.

تفسیر: یعنی د خالص توحید او د الله تعالی د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده چه پر هغی الله تعالی خپل مقبول بندګان په خپل فضل او توفیق سره بیائی او په صله او جزا د هغه کښی د دوی درجی د دوی استعداد او لیاقت سره سم لوړوی ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا﴾ الآية - او که «فرضاً» شریک کړی وی دوی له الله سره نور په عبادت کښی نو خامخا ضائع شوی به وی له دوی څخه هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی دا مونږ ته خبر راکړی شوی دی چه شرک (داسی لویه ګناه ده چه) د انسان تمام ښه عملونه حیط او باطلوی د نورو به څه حیثیت پاتی شی که معاذالله په فرض محال سره داسی حرکت د پیغمبرانو او مقربانو څخه صادر شی د دوی عمل به هم ضائع شی (اما صدور ئی له دوی څخه ممکن نه دی لکه چه مو په فرض محال سره دی خبری ته اشاره وکړه).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اتَّيَهُمُ الْكُتُبُ وَالْحُكْمُ وَالنُّبُوَّةُ فَإِنْ يَكْفُرْ
 بِهَا هَوْلًا فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَفِرِينَ ﴿٨٦﴾

دغه (تیر پیغمبران) هغه کسان دی چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتابونه او

حکمت (علم د شریعت) او پیغمبری، پس که کافر (منکر) شی په دی
(آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکې) پس په تحقیق مقرر کړی دی مونږ په
(ایمان او عمل) د دی داسی یو قوم (تولگی) چه نه دی دوی په دی (قرآن)
کافران.

تفسیر: یعنی که د مکې کافران یا نور منکران له دی شیانو (کتاب، شریعت او نبوت) څخه
انکار وکړی نو زمونږ دین په هغو پوری موقوف او تړلی نه دی ځکه چه مونږ یو بل قوم چه
مهاجرین او انصار رضی الله تعالیٰ عنهم او اتباع د دوی دی له پاره د منلو - ساتنی او ترویج د
دی شیانو مقرر کړی دی چه دوی زمونږ د هیڅ خبری څخه مخ آړوونکی نه دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَهُ قُلْ
لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ٩

دغه (انبياء) هغه کسان دی چه هدايت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د
دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووايه چه زه نه غواړم له تاسی په دغه (تبلیغ
د قرآن) څه اجر (مزدوری) نه دی دا (قرآن) مگر یوازی ذکر (پند، وعظ)
دی له پاره د ټولو عالمیانو.

تفسیر: یعنی گرد (تول) انبياء عليهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او په کلی مقاصدو
کښی سره متحد دی. نو د گردو (تولو) دستور یو دی، او هر یو نبی د هغو پر عمل مامور
دی، تاسی هم مامور یئ چه پر هغی مستقیمی طریقی تگ وکړئ! گواکی په دی آیت سره ئی
تنبيه وکړه چه په اصولی ډول (طریقه) ستاسی لاره د سابقینو انبیاءو له اصوله او لاری بېله نه ده
پاتی شول فرعی اختلافات نو هغه د هری زمانی د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دی هم
واقع کیدل که اوس هم واقع شی نو هیڅ مضائقه نه لری.

فائده: د اصولو علماؤ د دی آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلی ده چه که کریم نبی صلی الله
عليه وسلم په کومه معامله کښی د سابقه و شراعتو ذکر وفرمایي نو هغه د ده د امت په حق کښی
هم سند دی په دی شرط سره چه شارع له هغه څخه په کلی یا جزئی ډول (طریقه) سره انکار نه
وی فرمایلی. ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ الآية - ووايه چه زه نه غواړم له تاسی څخه په تبلیغ د
قرآن څه اجر (مزدوری) نه دی دا قرآن مگر یوازی پند، وعظ دی له پاره د ټولو عالمیانو) یعنی
که تاسی نه منئ، نو زما هیڅ یوه نفع نه فوتیږی ځکه چه زه له تاسی څخه د هیڅ یو ډول
(طریقه) مزدوری او اجرت غوښتونکی نه یم، زما اجر خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ثابت دی.

هوا که تاسی له نصیحت شخه انحراف وکړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان ورسوئ! په گرد (تول) جهان کښی یو نه یو خو به دا نصیحت ومنی هر هغه څوک انکار چه وکړی هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوی، او ښائی چه په خپلی دغی محرومی، بدبختی او بدحالی وژاری.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ
مِّنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا
هُدًى لِلنَّاسِ يَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ يُبَدُّونَهَا وَيُخْفُونَ كَثِيرًا
وَعَلِمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ

او نه دی کړی تعظیم دغو (یهودانو) د الله په حق د تعظیم د ده سره کله چه وویل دوی چه نه دی نازل کړی الله پر هیڅ بشر (انسان) باندی هیڅ شی ووايه (ای محمده دوی ته) چا نازل کړی ؤ کتاب هغه چه راوړی ؤ هغه موسی حال دا چه نور(رنرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه (کتاب) پانه پانه ښکاروئ ئی (خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی) او پتوئ تاسی ډیری (تری چه ستاسی نه وی خوښی لکه محمدی نعت). او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه (احکام د تورات) چه پوه نه وئ (پری) تاسی او نه پلرونه ستاسی

تفسیر: ﴿مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ﴾ الآية - یعنی نه کتاب نه وحی او نه شرعی احکام بلکه هیڅ شی الله تعالیٰ نه دی رالېږلی په پخوانی رکوع کښی د نبوت د منصب او د ډیرو انبیاء علیهم السلام یادونه نامه په نامه وه او دا چه (نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم) هم د توحید او معرفت د هم دی صراط المستقیم د لاری په تللو مامور دی چه پر هغی باندی پخوانیو انبیاء علیهم السلام ته هم د تللو امر شوی ؤ، د رسولانو لېږل د خلق الله د هدایت د پاره د حق تعالیٰ قدیمی عادت دی په دی آیتونو کښی د هغو جاهلانو او معاندانو تردید کړی شوی دی چه له بدفهمی جهل او غباوت یا نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عداوت په جوش او غصه کښی بی واکه شوی د حق تعالیٰ له دی صفت شخه هم چه ګوندی الله تعالیٰ کوم انسان په خپلی وحی او خاصی مکالمی سره مشرف ګرځوی بیخی انکار کوی ګواکي د«انزال الکتب» او «ارسال الرسل» له سلسلی ځنی بیخی انکار او د دوی نفی کوی. ﴿قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى﴾ الآية - ووايه ای محمده! دوی ته چا نازل کړی ؤ هغه کتاب چه راوړی ؤ هغه

کتاب موسیٰ حال دا چه نور (رنرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه کتاب پانه پانه ښکاروئ ئی خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی او پتوئ تری دیری چه ستاسی نه وی خوښی لکه د محمد صلی الله علیه وسلم نعت او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه احکام د تورات چه پری پوه نه وئ تاسی او نه پلرونه ستاسی یعنی که په رښتیا سره الله تعالیٰ پر هیش یو انسان هیش یو شی نه دی نازل کړی نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چه په الهی احکامو او مرضیاتو ئی بندگان خبرول او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رنا (رنرا) ئی په خپل منځ کښی لرله، او د هغو شیانو علم ئی تاسی ته درعطا کاوه چه پری نه تاسی او نه ستاسی پلار نیکه بلکه تول انبیاء علیهم السلام حتی تول بنی آدمان هم بی د الله تعالیٰ له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسیٰ علیه السلام نازل کړی دی؟ دا مثل کیږی چه نن ورځ تاسی هغه کتاب پانی پانی او توک توک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلی خوښی سره ښوولی دی او د هغه دیر احکام او اخبار مو پت کړی دی او د هغه اصلی رنا (رنرا) همغسی چه وه اوس نه ده پاتی، بیا هم هغه برخه ئی چه پاتی ده همغه دا راښیی، کله چه د هغی عظیم الشانی مانی کندوالی هم داسی دی، نو خدای خبر چه په خپله زمانه کښی به ئی عروج څومره عظیم الشان ؤ؟ (نو کله چه دوی د دی سوال ځواب تاسی ته ای زما رسوله در نه کړی نو پاک الله فرمائی چه).

قُلِ اللَّهُ تَزِدُّهُمْ فِيْ خَوْفِهِمْ يُلَٰعَبُونَ ﴿٩١﴾

ووايه (ای محمده!) چه الله (نازل کړی ؤ! بل ځواب نشته) بیا پریږده دوی چه په خرافاتو خپلو کښی لوبی کوی (او په باطلو خپلو کښی غوږی وهی مشغولیږی).

تفسیر: یعنی هسی نور او رنا (رنرا) او هدایت به پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له لوری د بل هیچا له خزانی څخه نشی راتلی که دا خلق داسی صافه او بدیهی خبره هم نه منی، نو تاسی خپل تبلیغ کوئ او تنبیه ورکړئ او خپله وظیفه پای (انجام) ته ورسوئ بیا نو دوی پریږدئ چه په هم دی خرافاتو او لهو لعبو کښی لگیا وی کله چه وخت راشی په خپله الله جل جلاله دوی ته هر شی ورښیی.

وَهَٰذَا كِتَابُنَا أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِي
بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ

بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٧﴾

او دا قرآن کتاب دی چه نازل کری دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصدیق کوونکی د هغه (کتابونو) دی چه وړاندی له ده دی او دپاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) (یعنی اهل د مکی) او هغه چه چاپیر دی له دی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین ئی کری دی) په آخرت ایمان لری دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوی (د تولو حقوقو د دوام او رعایت سره یی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ کوم شی نه دی نازل کری نو دغه مبارک کتاب له کوم ځای څخه راغلی دی؟ چه نوم ئی قرآن او د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو د مضمونو تصدیق کوونکی دی، که دغه کتاب آسمانی کتاب نه دی نو راویسیع چه دا د چا تصنیف دی؟ کله چه د هغه په مثل راوړلو جن او انس قادر نه دی، نو آیا دا د یوه امی تصنیف څرنگه کیدی شی؟ ﴿وَلَقَدْ نَزَّلَ الْقُرْآنَ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ او له پاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) یعنی مکیان (مکی واله) او هغه چه چاپیر له دی دی «ام القرئ» د کلیو (کلو) اصل او بیخ ته وائی، مکه معظمه د گردو (تولو) عربو دینی او دنیوی مرجع وه له جغرافیائی حیثیته هم د پخوانی دنیا د وسطی مرکز په دول (طریقه) واقع ده، نوی دنیا (امریکا) تری لاندی پرته ده د حدیثو د روایاتو په مطابق له اویو ځنی ځمکه جوړه شوی ده نو رومی هم دغه ځای څرگند شوی ؤ، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «ام القرئ» سره یاده کړه شوه، او له شاوخوا څخه ئی مراد یا عرب دی، ولی چه په دنیا کښی رومینی مخاطبان هم دوی ؤ، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلکو ته خطاب وشو یا به گرد (تول) جهان مراد وی، لکه چه فرمایلی ئی دی. ﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ﴾ الآية - او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی یقین ئی کری دی په آخرت دوی ایمان لری په دی (قرآن یا محمد صلی الله علیه وسلم) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو چه نښانه د ایمان او ستن د دین ده ساتنه کوی سره له دوام او رعایت د تولو حقوقو ئی هر څوک چه د آخرت پر ژوندون متیقن او د بعث بعد الموت فکر ورسره وی نو ده ته د هدایت او د نجات د لاری د میندلو تلاش وی او هم دوی د الله تعالیٰ پیغام منی او د لمونځ، روزی او د نورو عباداتو ساتنه کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ

او شوک دی دیر ظالم؟ (یعنی هیخوک نشته!) له هغه چانه چه تری پر الله دروغ یا وائی چه وحی کړی شوی ده ماته حال دا چه وحی نه وی کړی شوی ده ته د هیخ شوی او (بل شوک دی دیر ظالم یعنی نشته له) هغه چه وایی ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له ځانه) په مثل د هغه کتاب چه نازل کړی دی الله (تاته ای محمده! چه قرآن دی)

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان ترلو څخه ښائی دا مراد وی، چه د الله جل جلاله په لوری د داسی خبری نسبت وکړ شی، چه د ده د لوړ شان سره هیخ نسبت ونه لری او ور (قابل) او لایق ئی نه وی مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وگرځوی یا ورته د زوی او ښځی تجویز وکړی، یا داسی ووائی ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّثْقًا﴾ یعنی الله تعالی د بندگانو د هدایت هیخ سامان نه دی مهیا کړی، نو هر شوک چه داسی ووائی سخت ظالم دی هم داسی هغه شوک چه د نبوت او د رسالت دعوی په دروغو سره وکړی، یا داسی یوه غټه خبره وکړی چه د الله تعالی د کلام په شان زه هم خبری راوړی شم لکه چه ځینو مشرکانو به ویل «ولو نشاء لقلنامثل هذا» دا کردی (تولی) خبری انتهائی ظلم او بدسترگی ده چه د هغی د سزا حال لږ څه وروسته راځی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ

او که ووينی ته (ای محمده!) ظالمان یعنی کافران په هغه وخت کښی چه ظالمان په (باطنی او روحانی) سختیو د مرگ کښی وی حال دا چه پرښتی (د عذاب) غځوونکی وی د لاسونو خپلو (د روح د قبض دپاره نو وائی دوی ته چه) راوباسی تاسی ارواح خپل (چه ئی قبض کړو مونږ که ئی ایستی شی یا ئی له عذابه وباسی!)

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو دپاره لاسونه غځوی او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار دپاره وائی چه راوباسی خپلی ارواحی (چه هغه مو لکه دیرو ورځو راهیسی په دول دول (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) سره ساتلی وی).

الْيَوْمَ يُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ
غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٦٧﴾

نن ورځ به جزا درکړه شی تاسی ته عذاب سپکوونکی (یعنی چه له سخت تکلیف سره ذلت او رسوائی هم وی) په سبب د هغه چه وئ تاسی چه ویل به مو پر الله (وینا) ناحقه او وئ تاسی چه له آیتونو د ده څخه به مو تکبر کاوه (او نه به مو مثل، نو ویه گورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعنی د تکبر له لاری د الله تعالی آیتونه او نښی دروغجنی کوئ (او ویه ویل شی کفارو ته کله چه بیا ژوندی شی په قیامت کښی داسی چه)

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ
لَقَدْ نَقَطَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ٩٢

او خامخا په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی (دپاره د حساب او جزا) لکه چه پیدا کړی مو وئ تاسی اول غلی او پریښودل تاسی (په دنیا کښی) هغه (شیان) چه درکړی ؤ مونږ تاسی ته وروسته د شاوو خپلو او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت د) ستاسی کښی شریکان دی (له الله سره) خامخا په تحقیق پری شو (هغه پیوند چه ؤ) په منع ستاسی کښی او ورک شو له تاسی څخه هغه شی چه وئ تاسی چه گنل به مو (چه دا شفیعان دی).

تفسیر: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَى﴾ او په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی لکه چه مو پیدا کړی وئ اول غلی او پریښودل تاسی هغه شیان چه درکړی مو وو تاسی ته وروسته د شاوو خپلو یعنی نه به ستاسی په سر خوالی (توبی) او نه به ستاسی په پښو پښی وی ماته به تش تور لاس راځئ، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چه فخر او ویاړ کاوه، هغه مو له غځانه سره نه دی راوړی او هلته مو پریښی دی. ﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ﴾ الآية - او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په تربیه او استحقاق د عبادت د ستاسی کښی شریکان دی له الله سره خامخا په تحقیق پری شو هغه پیوند چه ؤ په منع ستاسی کښی او ورک او بی فائده شول له تاسی څخه هغه شیونه چه وئ تاسی چه گنل به مو چه

دا زمونږ شفيهان دى يعنى هغه شيان چه تاسى د مصيبت او اړتيا (احتياج) په وخت كېنى د خپلى مرستى (مدد) دپاره تاكلى (مقرر كړى) وو هغوى چيرى لامل؟ چه نن مونږ دوى ستاسى د حمايت او سهارښت (سفارش) او مرستى (مدد) دپاره حاضر نه وينو او د نصرت او حمايت هغه كړدى (تولى) علاقې او اړيكى له منځه وركى دى چه تاسى پرى لاقى او باتى وهلى.

إِنَّ اللَّهَ فَلِقُ الْحَيِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿١٥﴾

بيشكه الله چوونكى (خيروونكى) د دانى دى (په ايستلو د ډكى سره) او د زړى (په ايستلو د نيالگى (تيغى) سره) راباسى ژوندى له مړى (لكه شين ډكى له وچى دانى ولد له نطفى، مؤمن له كافر عالم له جاهل نه) او ايستونكى د مړى دى له ژوندى (لكه وچه دانه له شين ډكى، نطفه له حيوان. كافر له مؤمن، جاهل له عالم نه) دغه (ژوندى كوونكى او مړ كوونكى) الله دى نو كوم طرف ته گرځولى شى تاسى؟ (د الله له عبادت څخه)

تفسير: يعنى زړى او دانه ئى په ځمكه كېنى د خښولو څخه وروسته چولى، او خيړلى او تك شين ډكى ترى زرغونوى. له ځانداره د بى ځانه، او له بيځانه د ځانداره ايستل داسى دى لكه چه انسان له نطفى او نطفه له انسان څخه پيدا كوى، دا د هم دى الله تعالى كار دى، بيا تاسى چه هغه پريودئ نو چيرى څى؟ آيا بل داسى كوم لوى ذات موندلى شى چه د داسى قدرتونو او كمالاتو څښتن (مالك) او دا دول (طريقه) لوى كارونه په سر ورسولى شى؟

فَالِقُ الْإِصْبَارِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٦﴾

چوونكى (د رڼا (رنږا) د سبا دى (بيوونكى د تيارو د شپى او د جهل، راوستونكى د رڼا (رنږا) د ورځى او د علم دى)، او گرځولى ئى ده شپه آرامځى او (گرځولى ئى دى) لمر او سپوږمى (نښى د) حساب (دپاره د اوقاتو) دغه (ذكر شوى شيان) اندازه كول دى د ښه غالب (قوى په انفاذ د احكامو) ښه عالم (خبردار په تدبير د عالم).

تفسیر: یعنی د شپی له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چه راڅرگندیږی د هغه راییستونکی هم دا پاک الله دی د شپی او د ورځی، د لمر او د سپوږمی، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تگ او رفتار هغه شمیر او حساب چه ده تاکلی (خوښ کړی) او مقرر کړی دی، په هغه کښی د یوه ویښته په اندازه هم لاندی باندی او زیاتوالی او نقصان له سره نه پیښیږی.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته ستوری له پاره د دی چه لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچی په بیابانو کښی) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کښی په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی).

تفسیر: یعنی په دوی سره بلاواسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیای آلات.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٦﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یی تاسی (مگرد- تول) له نفس یوه څخه (چه آدم دی) نو (شته تاسی ته یو) ځای د قراری (په شامگانو د پلرونو یا په سر د ځمکی کښی) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کښی) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) له پاره د هغه قوم چه ښه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی)

تفسیر: «مستقر» د دریدلو هسی ځای چه په هغه کښی هستوگنه وشی او «مستودع» د سپارلو او د امانت کیښودلو ځای ته وائی. دا ئی لغوی معنی شوله د دی دواړو د مصداق په تعیین

کښی د مفسرینو اختلاف دی، خو زموږ هغه مضمون ډیر ښه خوښیږي چه حضرت شاه صاحب په «موضح القرآن» کښی لیکلی دی «یعنی پومبی سپارلی کیږی د مور گیدی ته چه هلته ورو ورو دنیوی اثرات پکښی پیدا کړی، بیا ئی دنیا ته راولی، او دلته ورته هستوگنه او تقرر ورکوی، بیا ئی قبر او هدیری ته سپاری او ورو ورو هلته د اخروی ژوندون اثرات پکښی پیدا کوی او بیا قرار ورته ښی په جنت کښی یا ئی وراچوی په دوزخ کښی.»

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
 نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
 وَجِذَّتْ مِنَ الْعُتَابِ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
 مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ^(۹۹)

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چه نازلی (راښکته) کړی ئی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه نو راييستلی دی مونږ په دی (اوبو) سره زرغونه د هر شی (زرغونیدونکی) نو راييستلی دی مونږ له هغه (زرغونه) څخه شین (کښت فصل) چه بیا راباسو مونږ له دی (شنه ډکي) څخه دانی یو په بل سوری (لکه وړی). او (راباسو) له (جنسه د) خرما څخه (داسی خرما چه راووځی) له غلافه (د وړی) د هغی څخه وړی نژدی (ځمکي ته یا یو د بل سره) او (راباسو) باغونه له انگورو او (راباسو) زیتون (ښون) او انار په دی حال چه یو له بل سره مشابه وی (په پانو کښی) او نه وی متشابه (بلکه بیل وی په خوند کښی) وگورئ تاسی طرف د میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته بیشکه په دغو (تیرو تولو) کښی خامخا دلائل (د قدرت او وحدت) دی له پاره د هغه قوم چه ایمان لری (تصدیق کوی).

تفسیر: یعنی د آسمان له جانبہ الله تعالی وریځی وورولی چه د نباتاتو د زرغونیدلو سبب دی (پس راييستلی دی مونږ په دغو اوبو سره زرغونه د هر شی. وروسته له دغه اجماله لږ څه داسی تفصیل فرمائی چه بیا راباسو له دی شنه ډکي څخه دانی چه یو په بل سوری وی لکه وړی او راباسو له

جنسه د خرماؤ شخه داسی خرما چه راووغی له غلافه د ووی د هغی شخه ووی نژدی غمکی ته یا یو د بل سره) یعنی د ډیر بار او د وړو د لرلو په سبب د غمکی په لوری راښکته او نژدی شوی وی (او راباسو باغونه له انگور او زیتون (هنون) او انار په دی حال کښی چه یو د بل سره مشابه وی په پانور کښی او نه وی متشابه بلکه بیل بیل وی په خوند کښی) یعنی د صورت، شکل، مقدار، رنگ، بوی، مزی په اعتبار غځینی میوی نورو ته ورته او متشابه دی، او غځینی نه دی (یعنی مخالفی وی سره په خوند کښی داسی چه یوه به خوږه وی، بله تروه بله میخوشه او یوه به دانه داره وی بله به بیدانه وی وگورئ، میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته) یعنی په ابتدا کښی کله چه میوه راوباسی نو څرنګه وږه، اومه، بیخونده او غیرقابل انتفاع وی بیا له پوخوالی او رسیدو شخه وروسته څرنګه لذیذه خوندوره خوشبویه، خوشرنګه او د کار شی ګرځی؟ دا ګرد (تول) د الله تعالی د قدرت مظاهر او نشی دی.

﴿إِنْ فِي ذَلِكَ آيَةٌ لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ - بېشکه په دی تیروولو کښی خامخا دلائل د قدرت او وحدت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان لری او تصدیق کوی. د الله تعالی هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چه په دی رکوع کښی بیان شوی دی د ده پر وجود، وحدانیت او کامل الصفات والی واضح استدلال دی، مګر که غور وکړ شی نو د وحی او د نبوت مسئله هم تر ډیره غایه پوری تری حل کیږی ځکه کله چه حق تعالی پخپل فضل او رحمت سره زمونږ د دنیوی ژوندون، او د مادی حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضی او سماوی اسباب مهیا کړی دی، نو داسی ویل به څومره غلط او چټی (بیکاره) وی چه زمونږ د اخروی او روحانی ضروریاتو د پوره کولو هیڅ وسیله او سامان ئی نه دی راپیدا کړی، یقیناً هغه کریم رب چه زمونږ د جسمانی غذا د ودی او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړی دی، نو زمونږ د روحانی تغذیې لپاره ئی هم د نبوت له وریځو د وحی او الهام باران (وریا) نازل کړی دی. لکه چه پاک الله د بر او بحر په تیارو کښی د ستورو په وسیله ظاهری هدایت او لارښوونه کوی، نو څرنګه امکان لری چه د باطنی هدایت او لارښوونی لپاره یو ستوری هم د روحانیت په آسمان کښی نه وی روڼ کړی. پاک الله وروسته د شپې له تیاری بیا د صبح صادق رڼا (رنرا) راوولی، او مخلوقاتو ته ئی موقع بښلی ده چه په خپلو دنیوی کارونو او چارو کښی د لمر او سپوږمۍ له رڼا (رنرا) شخه په یوه معین حساب سره منتفع او مستفید شی، نو بیا څنګه ویلی کیدی شی چه د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فحور او نورو په تپه تیاره شپه کښی د هغه مطلق هادی له لوری هیڅ یوه د هدایت کومه سپوږمۍ نه ده پیدا کړی؟ او نه ئی د صبح صادق نور خپور (خور) کړی او نه د هغی شپې د خاتمه ورکولو دپاره ئی کوم لمر راخیژولی دی، او د الله تعالی مخلوقات، تر ابتدا لا بده پوری د جهل او ضلالت په تورو تیارو او امواجو کښی لالهاند او سرگردان پریښودل شی آیا کله چه کریم خدای د غنم دانه او د خرما زړی څیری کړی د غنمو وړی، او د خرما ونه تر باسی نو د انسان په زړه کښی د ربانی معرفت هغه د استعداد تخم چه فطرتاً شیندلی (نوستلی) شوی دی څرنګه ابته، بیکاره، (چټی)، خوشی او ضایع پریښودی شی. چه نه به خوځیږی، نه به غټیږی،

نه به پخیری، او نه به تیاریری، کله چه د جسمانی حیثیت له کبله (وچی) په دنیا کېشی د حیات او ممات او د مرګ او ژوند سلسله قایمه ده، او پاک الله له مری غنی ژوندی او له ژوندی غنی مری پیدا کوی، نو په روحانی نظام کېشی ولی د الله تعالی له دی عاده انکار کاوه شی؟ بیشکه په روحانی ډول (طریقه) سره هم ډیر غلی له یوه ژوندی قوم څخه مر قوم او له مړه قوم غنی ژوندی افراد پیدا کوی. همغسی چه الله تعالی زمونږ د دنیوی ژوندون د «مستقر» او «مستودع» حکیمانه انتظام او بندوبست فرمایلی دی، د اخروی حیات د مستقر او مستودع سامان له هغه څخه ډیر زیات تیار او مهیا کړی دی. (قلله الحمد والمنة وبه الثقة والعصمة). له هم دی ځایه دا هم فهمیږی، هم داسی چه الله تعالی په داسی افعالو او صفاتو سره پیژندلی کیږی - یعنی هغه کار چه دی ئی پخپل کامل قدرت سره کوی هیڅ یو مخلوق طاقت نه لری چه د هغه په شان همغسی کار وکړی عیناً په هم دی شان د ده کلام مونږ په همغه معیار سره برابر منلی، سنجولی (کتلی) گڼلی شو. چه د پاک الله کلام همغه کیدی شی چه د هغه مثل او نظیر که ګرد (تول) مخلوقات ټول سره یو ځای شی هم نشی جوړولی، بیا د «سانزل مثل ما انزل الله» ادعا تر کوم ځایه پوری صحیح کیدی شی، ګواکی په دی رکوع کېشی د الله تعالی د صفات او افعالو په بیانولو سره د هغو ګردو (ټولو) مسائلو پر حقیقت تنبیه ورکړی شوی ده چه د هغو تغلیط په تیره رکوع کېشی کړی شوی وو.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ^ع

او مقرر کړی دی (کفارو) الله ته شریکان جنیان (جنات) حال دا چه پیدا کړی دی (الله) دغه (جن او شیاطین هم) او تری (جوړوی غیني کفار) دپاره د الله زامن او لونۍ بی له علمه (له خپل جهالت نه) پاکۍ ده الله لره (له ګردو (ټولو) عیبونو) او ډیر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چه بیانوی (ئی ورته) دوی

تفسیر: له «جن» څخه دلته مراد «شیاطین» دی څرنګه چه د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کیږی، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول ګواکی د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کېشی فرمایلی وو ﴿يَا أَيُّهَا الشَّيْطَانُ﴾ (سورة مریم ۳ رکوع) په یو ځای کېشی ارشاد شته چه ﴿أَلَمْ آخُذْ إِلَيْكُمْ بِبَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَقْبَلُوا الشَّيْطَانَ﴾ ملائکی به په قیامت کېشی فرمائی ﴿قَالَ اسْمُكَ أَنْتَ وَلَيْتَ إِيَّائِي دُونَهُمْ قِيلَ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ﴾ (۲۲ جزء د سباء سورت،

(۵) رکوع (۴۱) آیت یا به له «جن» شخه د جنیانو قوم مراد شی چه د دوی له غځینو مشرانو غځی به د جاهلیت په زمانه کښی استعانت او پناه غوښتل کیده ﴿وَإِنَّكَ كَانَتْ مِنْ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالِ بْنِ الْحَنِفِّ فَرَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ (۲۹ جزء د الجن (۶) آیت (۱) رکوع). په هر حال هغوی پخپله زمونږ په شان د الله تعالی عاجز مخلوق دی نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنگه د خالق تعالی شریکان شی. ﴿سُبْحَنَهُ﴾ الآية - یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت شخه او د الله تعالی شان ډیر پورته او لوړ دی او له ترکیب او تحلیل شخه بیخی پاک او منزّه دی. نو د پلار او زوی تصور د ده په نسبت څرنگه کیدی شی؟.

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ كِلٌّ شَيْءٍ عَالِمٌ ﴿٥١﴾

(الله) بی له نمونی پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی څرنگه به وی ده ته زوی، لور حال دا چه نشته ده ته هیڅ ښځه او پیدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شی ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: هغه چه یواځی آسمان او ځمکی ئی بی له کومی نمونی او بی د آلاتو او اسبابو او نورو شیانو په وسیله په داسی بدیع او بی مثله طرز پیدا کړی دی، نو نن هغه ذات ته د دی شریکانو کومک، (امداد) او د زوی او د لمسی د مرستی (مدد) لتولو څه ضرورت پاتی دی. تعجب دی لکه چه تاسی حقیقتاً د الله له پاره اولاد ټاکئ (خوښوی) نو د ده د اولاد له پاره به مور څرنگه تجویزوی؟ او د دی مور تعلق به له الله تعالی سره په څه ډول (طریقه) سره قبلوی؟ نصرانیان حضرت مسیح ته د الله تعالی زوی وائی - لیکن داسی جسارت هغوی هم نشی کولی چه صدیقه بی بی مریمه (العیاذ بالله) د «الله تعالی» ښځه وبولی، او د میره (خاوند) او ښځی په تعلقاتو قائلان شی. کله چه داسی نه ده نو د (بی بی مریم) له گیدی غځی پیدا شوی هلک څرنگه د الله تعالی زوی کیدی شی؟ په دنیا کښی نور کوچنیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له گیدو غځی پیدا کوی او دوی معاذ الله د الله تعالی نسلی اولاد نه گنل کیږی. او دا فرق چه یو هلک یوازی له (جبرئیلی) نفخی شخه بیا د عادی اسبابو له واسطی شخه پیدا کړ شی، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شی، دا بوت او بنوت (پلارتوب او زویتوب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشی اچولی، دغه تخلیق په اسبابو یا مسبباتو سره وی، یا د خارقه عاداتو په وسیله د دغو گردو (تولو) خالق همغه پاک الله دی او همغه پوهیږی چه د کوم شی پیدا کول په څه ډول (طریقه) او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دی.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٦﴾

هم دغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسی، نشته هیڅ معبود (لایق د عبادت) مگر هم دی، پیدا کوونکی دی د هر شی نو عبادت کوئ د دغه (الله یوازی) او هم دی پر هر شی وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: ښائی د الله جل جلاله عبادت د دی له امله (وجبی) وکړی شی چه دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتی طور سره د معبودیت استحقاق لری او له دی وجهی هم چه د گردو (تولو) مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کښی دی.

لَا تَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٧﴾

نشی موندلی (او احاطه نشی کولی) پر الله سترگی او الله مومی سترگی (وینی ئی) او هم دی نهایت لطیف ښه خبردار دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی اخیستی دی چه «په سترگو کښی دا قوت نشته چه الله تعالی وگوری - هوا که دی د لطف او کرم له لاری د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمائی نو سترگو ته همغسې قوت هم ورعطا کوی» مثلاً په آخرت کښی به مؤمنانو ته حسبالمراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږی، لکه چه د کتاب له نصوص او سنتو څخه ثابت ده. یا له ځینو روایاتو سره سم کریم نبی صلی الله علیه وسلم ته په «لیلة الاسراء» کښی رؤیت ور په برخه شوی دی علی اختلاف الاقوال، په باقی مواضعو کښی څرنگه چه کوم نص نشته، نو ځکه د عامی قاعدی سره سم د رؤیت نفی یعنی د نه لیدلو اعتقاد ضروری دی. د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطی سره کړی ده یعنی سترگی له سره هغه نشی احاطه کولی او په آخرت کښی به رؤیت وی او احاطه به نه وی، هوا د ده شان هم دا دی چه په گردو (تولو) ابصارو او مبصراتو ئی احاطه کړی ده. په دی تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له «لا تدرکه» سره او د «خبیر» ارتباط به له «وهو یدرک» سره وی.

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ غَمِيَ فَلْعَلِيهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٣﴾

(ووايه ای محمده! دوی ته) په تحقیق راغلی دی تاسی ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسی نو هر څوک چه ووينی (دغه واضح دلائل او ایمان پری راوړی) نو نفع ئی د خپل ځان ده او هر څوک چه پوند شو (له دغو دلائلو او ایمان پری رانه وړی) نو ضرر ئی) په ده (بار) دی او نه یم زه په تاسی ساتونکی (چه ستاسی اعمال به ساتم، او بیا به تاسی ته پری جزا درکوم بلکه زه رسول الله یم او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اگر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مگر د ده د بصیرت زیاتوونکی علامی او دلائل زمونږ په مخ کښی شته هر څوک چه خپلی سترگی پرانیځی نو ضرور الله تعالی مومی او هر څوک چه له خپل ځانه پوند جوړ کړی نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوی آیا دا زما په غاړه ده چه څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا اَدْرَسَتْ وَلِنُبينَهُ الْقَوْمَ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٤﴾

او هم داسی راز راز (قسم قسم) بیانوو (پوهوو) مونږ آیتونه (د قدرت خپل دپاره د عبرت) او له پاره د دی چه ووائی دغه (کفار چه) لوستلی زده کړی دی تا (له بل چا څخه) او له پاره د دی چه واضح بیان کړو دا قرآن له پاره د هغه قوم چه پوهیږی.

تفسیر: یعنی خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو ډولونو (طریقو) سره څکه بیانوو چه تاسی ئی گردو (تولو) خلقو ته ورسوئ او په دوی کښی به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلی جوړی شی، ضد کوونکی او ناپوهان خو به داسی وائی چه داسی علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو امی او نالوستی سړی له خولی څرنگه وځی، هر ورو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کښی دا خبری له بل چا څخه زده کوی، او بیا ئی مونږ ته راآوړی. مگر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کیږی او داسی شیطانی شکوک او شبهات زایلیدوی. (یا دا چه دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضاء د بالغه

حکمت خپل سره پس له دی هم کله له خوفه کله له رجا کله له وعده کله له وعیده چه آوریډونکی پری عبرت واخلي، او چه دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او له پاره د دی چه بیان کړو دا قرآن دپاره د هغه قوم چه مؤمنان دی په دی چه دا کلام الله دی.

اتَّبِعْ مَا وَحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۖ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

پیروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چه وحی کړی شوی ده تاته له رب ستا نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، او مخ گرځوه له مشرکانو (او په خبرو ئی پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسی پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ! او د ده پر حکم تگ وکړئ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترگی واورئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه ولی دوی د هسی روښانو او واضحو دلائلو او بیاناتو د آوریډلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا

او که اراده فرمایلی وی الله (د عدم شرک د دوی) نو شرک به نه وی کړی دوی

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه دی گرد (تول) عالم په جبر سره مؤمنان کړی. بیشکه که اراده وفرمائی نو پر گرد (تول) جهان کښی به یو مشرک هم پاتی نشی - لیکن له شروع څخه د انسانی فطرت نظام ئی داسی ایښی دی چه که انسان کوبښن وکړی نو یقیناً هدایت قبلولی شی خو بیا هم په منلو باندی ئی بیخی مجبور او مضطر نه دی. د دی مسئلی تقریر پخوا تیر شوی دی.

وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٨﴾

او نه ئی گرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه ئی ته پر دوی وکیل (کتونکی چه په ایمان ئی مجبور کړی).

تفسیر: یعنی ستاسی فرض تبلیغ او د الهی د احکامو اتباع ده. د دوی د اعمالو ذمه وار او خواب ویونکی خو تاسی نه یی!

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

او کنځل مه کوئ (ای مؤمنانو) هغو (معبودانو) ته چه عبادت کوی دغه (کفار د هغو) بی له الله نو کنځل به وکړی دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بی له پوهی (له خپل جهالته)

تفسیر: یعنی تاسی خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه ډول (طریقه) سره ادا کړئ! وروسته له دی نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندی دوام وکړی نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی. او ذمه واری ئی پر تاسی نشته. هو! دا خبره ضروری ده چه تاسی پخپله بی ضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه گرځئ. مثلاً فرض ئی کړئ که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظری په سلسله کښی تاسی په غصه شی او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنځل وکړئ چه د دی نتیجه به داسی شی، چه هغوی به هم په خواب کښی ستاسی د برحق معبود او محترمو لویانو په نسبت بی ادبی کوی او له جهالته به دوی ته زیاری او کنځلی کوی، په دی صورت کښی به د خپل واجبالتعظیم معبود او د قابل الاحترام لویانو د اهانت سبب تاسی پخپله وگرځئ، نو ځکه له دی نه تل احتراز وکړئ! د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولی طریقی سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقی او الزامی طریقه سره تنبیه کول بیل شی دی. لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په ډول (طریقه) زړه دردوونکی خبری ښی نه دی او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولی.

كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ
إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښائسته کړی مونږ هر امت

(فرقی) ته عمل د دوی (نیک وی که بد) بیا رب د دوی ته بیا ورتگ د دوی دی (په آخرت کېښی) پس خبر به کړی (الله) دوی په هغه شی چه وو دوی چه گاو به (ئی په دنیا کېښی نو په جزا به ئی رسوی).

تفسیر: یعنی څرنگه چه دنیا دارالامتحان دی، او د هغی نظام مونږ داسی ایښی دی او داسی اسباب مو سره راټول کړی دی چه دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو او دستورونو نازیږی او فخر پری کوی. او د انسان دماغ داسی نه دی جوړ شوی چه فقط د صداقت پر قبولولو او منلو باندی مجبور شی او د غلطی په لوری د تللو هیڅ ځای ورته پاتی نه وی، هو! کله چه د پاک الله په دربار کېښی حاضر شی او له گردو (تولو) حقائقو سره مخامخ شی، نو هلته به وپوهیږی او د دی خبری پته به ورته ولگیږی، چه هغه کارونه چه په دنیا کېښی ئی کړی دی څرنگه وو؟

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لِّيَوْمٍ مِّنْ بَاقِلٍ
إِنَّمَا الْأَيُّتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

او قسمونه خوری دغه (کفار) په الله باندی په ډیرو سختو قسمونو خپلو سره چه خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چه ئی غواړی دوی) نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړی پری ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه خبره دا ده چه معجزی په نزد د الله دی (او زه نه یم پری قادر) او څه شی خبر کړی یی تاسی (ای مؤمنانو بلکه بی خبره یی چه) بیشکه دا (مطلوبی) معجزی کله چه راشی (دوی ته) (بیا هم) نه راوړی ایمان دوی.

تفسیر: ځینو مسلمانانو ته داسی خیال پیدا شو، چه ډیر ښه! که د دوی دا غوښتنی پوره شی او دغه حجت هم تمام شی، نو څه کیږی؟ لهندا د دی په نسبت فرمائی چه تاسی نه یی خبر چه دغه سرکشان او ضد کوونکی کسان د دی فرمائشی علامو له لیدلو نه وروسته بیا هم ایمان راوړونکی نه دی - او بیا به سم له سنتالله سره دوی د دی خبری مستحق وگرځی چه فوراً پوینا شی لکه چه د دی سورت په شروع کېښی مو په تفصیل سره هغه ولیکل (فرمائشی معجزی لکه دا چه د صفا غر زر وگرځوی یا نور).

وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا
بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

او آروو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترگی د دوی (له لیدلو د حق نه نو ایمان نه راوړی) لکه چه ایمان ئی نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری او پریږدو مونږ دوی په گمراهی د دوی کښی حال دا چه دوی متحیران او مترددان دی.

تفسیر: یعنی کله چه په کفر او سرکشی باندی همیشه والی او دوام وشي نو نتیجه به ئی داسی کیږی چه مونږ د دوی زړونه او سترگی کړه وو، بیا د حق د پوهیدلو او لیدلو توفیق نه مومی، «په موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله جل جلاله هغو کسانو ته چه هدایت ورکوی، په همغه اول غلی چه حق آوری، هغه په انصاف سره قبلوی او هغه چه له اوله ضد او هنده کوی که علامی ئی هم وگوری، نو څه حیلې او پلمی (تدبیرونه) ورته جوړوی.

وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَاهُ إِلَيْهِمُ الْمَلِئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَ
حَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ
اللَّهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١٣﴾

او که بیشکه مونږ رالیولی مو وی دغو (کفارو) ته (په غوښتنه د دوی) پریښتی او خبری کړی وی له دوی سره مریو (لکه چه دوی وائی) او جمع کړی وی مونږ دوی ته هر شی (چه په دنیا کښی دی) مخامخ نو نه به وو دغه (کفار) چه ایمان راوړی (په هیڅ وخت کښی) مگر (په وقت د) ارادی فرمایلو د الله (د ایمان د دوی) ولیکن زیات د دوی جاهلان دی (نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی که د دوی له دی فرمایش سره موافق بلکه زیات له دی بالفرض له آسمانه پریښتی راشی، او د پیغمبر تصدیق وکړی، او مری له هدیرو (مقبرو) څخه ژوندی کړل شی، هغه گرد (تول) امتونه چه مړه شوی دی بیا ژوندی کړل شی، او له دوی سره مخامخ ودرول شی چه له دوی سره خبری وکړی، بیا هم دوی د بد استعداد او تعنت او عناد له سببه د حق منونکی نه دی. بیشکه که الله تعالی اراده فرمائی وی نو په زور به ئی یر دوی قبالوه مگر داسی کار د ده له تکوینی نظام څخه خلاف دی، چه په هغه باندی د دوی زیاتره خلق د خپل جهل او ناپوهی له سببه نه پوهیږی. د دی موضوع تشریح پخوا تیره شوی ده د ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ترجمه غښو مفسرینو داسی کړی ده: «لیکن زیات مسلمانان نه پوهیږی په دی چه دغه کفار ایمان نه راوړی اگر که داسی معجزی هم ووینی» او غښی مفسرین داسی ترجمه کوی، ولیکن اکثر د دی کفارو نه پوهیږی په نه راوړلو د ایمان خپل باندی اگر که راوړلی شی دوی ته داسی معجزی هم).

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنَّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ
زُحُوفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٤﴾

او هم داسی مگرغولی (پیدا کړی) ؤ مونږ هر نبی ته دشمن شیطانان د انس

(انسانانو) او د جن (پیریانو) ورشوولی به «او وسوسه به ئی آچوله» ځینو د دوی ځینو (نورو) ته بنائسته کړی شوی خبری دپاره د غلولو او که اراده فرمائلې وی رب ستا نو نه به وو کړی دوی دا (کارونه چه د زخرف وحی او غرور دی) پس پرېږده دوی او هغه چه دوی له ځانه دروغ جوړوی (چه کفر دی).

تفسیر: څرنگه چه د الله تعالیٰ بالغه حکمت د تکوین له حیثه د دی خبری مقتضی دی چه د خیر او شر له قوتو ځنی هیڅ یو قوت تر هغو بیخی ورک او بی اثره نشی چه د دی عالم د نظام بقا منظور وی، نو ځکه د نیکی او بدی او د هدایت او ضلالت حریفانه جنگ تل تر تله قائم پاتی دی، هم داسی چه دغه مشرکان او معاندان په داسی چتی (بیکاره) فرمائشونو تاسی ربروی (تکلیف درکوی)، او په راز راز (قسم قسم) حیلو او پلمو (بهانو) د حق له لاری د خلقو ښویول غواړی هم داسی د نورو رسولانو په مقابل کښی هم شیطانی قوتونو کار کاوه، تر شو هغه رسولان هم پری نږدی چه پخپلو پاکو مقاصدو (د خلق الله په هدایت) کښی بریالی (کامیاب) شی د دی فاسد غرض له پاره شیطاین الجن او شیطاین الانس یو له بل سره مرستی (مدد) او تعاون کوی او یو بل ته د خطا ایستلو او ملمع جوړولو او تملق (غوره مالی) خبری ورښی او د دوی دغه عارضی آزادی د هغه عام حکمت او تکوینی نظام په اساس ده، چه د عالم په تخلیق کښی الله تعالیٰ د هغه رعایت فرمایلی دی، نو ځکه تاسی د اعداء الله د داسی فتنی آچولو او پلمی، حیلی، (بهانی) اغواء او یاغیتوب له کبله (وجی) زیات په فکر او غم کښی مه لوبړئ! له دوی ځنی او د دوی د کذب او افتراء ځنی قطع نظر وفرمائی او د دوی معاملی پاک الله ته وسپارئ!

وَلْتَصْنَعِ الْإِنْسَانُ الْفِدَّةَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرَضُّهُ
وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿٧٩﴾

او له پاره د دی چه میل وکړی دی دروغو ته زړونه د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) په آخرت (قیامت باندی) او له پاره د دی چه خوښ (هم) کړی دا دروغ او دپاره د دی چه وکړی دوی (له گناهونو) هغه چه دوی ئی کسب کوونکی دی (چه پری کړه شی)

تفسیر: یعنی شیطاین یو بل ته د تیرایستلو ملمع او غوړی خبری د دی له امله (وجی) ورښی چه د هغو د آوړیدلو په سبب هغه خلق (وگړی) چه د دنیا په ژوندون کښی ډوب دی او په

اخروی ژوندون یقین نه لری، د دی ناپوهانو د تیرایستلو او خطا ایستلو خبرو ته ورمائل شی، او هغه د زړه له کومی (منځ) ومنی، او بیا له سره د خرابو کارونو او فسق او فجور له دلیل او جبی د باندی ونه وځی.

کله چه له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا خبره وغوښتل شوه چه د خپل ځان او د کفارو په منځ کښی دی یو حکم کوونکی منصف مقرر کړی نو دا لاندی آیت نازل شو او الله جل جلاله وفرمایل چه ووايه دوی ته ای محمده!

أَفَعَيِّرَ اللَّهُ أَتَّبِعِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا
وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّن رَّبِّكَ
بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٧٩﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ
صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّل لِكَلِمَتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٨٠﴾

آیا پس بی له الله وغواړم زه حکم کوونکی عادل (چه زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی) حال دا چه دغه (الله) هغه (ذات دی) چه نازل کړی (رالېږلی) ئی دی تاسی ته کتاب (قرآن) حال دا چه واضح کړی شوی دی (پکښی حق او باطل) او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږی دوی چه بیشکه دا (قرآن) نازل کړی (رالېږلی) شوی دی له (لوری د) رب ستا په حقه سره نو مه کیږه (ای سامعه!) هېڅکله له شک کوونکو (په قرآن کښی) او تمامه شوی ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالی) او له جهته د عدل (انصاف یعنی کمال ته رسیدلی دی صدق د اخبارونو او عدل د احکامو د ده)، نشته هېڅ بدلونکی د خبرو د الله، او هم دی دې ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیع ته یوازی جاهلان او بدعقیدگان انسانان غوړ ږدی، یوازی رسول صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چه په هره مسئله او معامله کښی فقط یو خدای جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنی د دی خبری هیله (امید) کیدی شی چه دوی به الله تعالی پرېږدی، او د بل چا تر اثر لاندی به راشی؟ یا تملق او خوشامندی اغیزه (اثر) پری کولی شی؟ یا نورو بی ځایه او چتی (فضول) خبرو ته به غوړونه ږدی؟ یا معاذ الله) د غیر الله د فیصلی په مقابل کښی به غاړه ږدی؟ حال

دا چه د پاک الله له لوری داسی معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی چه د گردو (تولو) اصولی شیانو ضروری توضیح او تفصیل پکښی موجود دی. چه د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لری او ښه پری پوهیږی چه په یقین سره دا پاک قرآن اسمانی کتاب دی چه گردی (تولی) خبری ئی رښتیا او حکمونه ئی معتدل او منصفانه دی او هیڅوک نشی کولی چه څه تبدیل او تحریف پکښی وکړی. نو د داسی محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنګه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلی قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کیدی شی؟ څرنګه چه دوی پوهیږی هغه الله تعالیٰ چه مونږ ئی په خپلو ځانونو حکم منلی، او لوی کتاب ئی مونږ دستور العمل ګرځولی دی، دی زمونږ د هری خبری اوریدونکی، او په هر قسم مواقعو او احوالو کښی په مناسبو احکامو او موزونو نتایجو یی پوره پوهیدونکی او ښه عالم دی.

وَإِنْ تَطِعْ أَكْثَرَمَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا خَيْرُ صُورٍ (۱۶)

او که متابعت وکړی (ته) د زیاترو د هغو کسانو چه په ځمکه کښی دی (له کفارو جهلاؤ) نو وابه روی دوی تا (ای محمده!) له لاری د الله، او نه کوی پیروی دوی مګر د ګمان او نه دی دوی مګر دروغ تری (پر الله).

تفسیر : مشاهده او تاریخ دا راییی چه په دنیا کښی فهم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو او اکثریت د هغو خلقو ؤ چه تش د خیالی بی اصولو او چتی (فضول) خبرو پیروی به ئی کوله که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوږ کیږدی او پر بی اصولو خبرو باندی تګ شروع کړی نو د الله تعالیٰ د درښوولی سمی صافی لاری څخه په یقین سره بی لاری کیږی. د دی خبری مخاطبه اګر که له تاسی سره ده، خو فی الحقیقت نورو ته آوړوله کیږی. د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بی اصولو او چتی (فضول) خبرو ځنی یوه دا وه چه هغو د ذبیحی پر مسئلی باندی تنقیدونه کول. او سره ویل به ئی: «هغه ساکبن (حیوان) چه په خپل مرګ ومړی، یعنی مردار شی، دغه ته مسلمانان مردار وائی، حال دا چه هغه د پاک الله وژلی شوی ساکبن (ذی روح) دی بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله ګنی چه پخپله ئی ذبحه کړی وی. نو دا عجیبه کار دی» د دی خبری ځواب په وروستنیو آیتونو کښی ورکړی شوی دی. چه ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذَكَرَ اللَّهُ﴾ دی حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «دغه څو آیتونه په دی مناسبت نازل شوی دی چه کفارو به ویل: مسلمانان د هغو ساکبنو (ذی روحو) غوښی خوری چه دوی پخپله حلال کړی وی، او د هغو - نه خوری چه د پاک الله له لوری ئی سا ایستلی شوی وی. نو د داسی له

خانه جوړی کریو خبرو چه له فریبونو او تلمیع څخه دکی وی انسانان د شیطان په ښوونه او لمسون په ښکونو او شبهاتو کښی لویږی، او شیطان دوی په گمراهی کښی غورځوی، ښه وپوهیږئ چه په حل او حرمت او نورو احکامو کښی یوازی د پاک الله حکم چلیږی. او په دغو مواردو کښی تش داسی عقلی اټکلونه، او له خپل خانه جوړ کړی دلیلونه څه اهمیت او اعتبار نه لری. وروسته له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره دا راضیی، چه د گردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) وژونکی پاک الله دی. لیکن د ده په نامه کښی هسی برکت دی چه هره یوه مذبحه په هغه سره حلاله او پاکیږی او هره یوه مذبحه چه بی د ده د نامه اخیستلو په خپل سر مړه شی مرداره ده (موضح القرآن بتغیر یسیر).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٤﴾
فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٥﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چه ښویدلی دی له لاری د ده او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمی لاری صافی موندونکو نو وخورئ تاسی له هغه مذبحی څخه چه یاد کړی شوی وی نوم د الله پر هغی باندی که یی تاسی په آیتونو د الله ایمان لرونکی.

تفسیر: کله چه د دی واضحو او صحیحو دلائلو په بنا تاسی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت او د قرآن کریم حقانیت تسلیم کړ، او په کلی ډول (طریقه) سره مو د هغه پر احکامو ایمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئیاتو د صحت تسلیمول هم ضروری دی که د هر اصل او فرع او کلی او جزئی شیانو قبول زمونږ پر قیاس باندی موقوف وی نو د وحی او د نبوت ضرورت هیڅ نه پاتی کیږی.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَضَّلَ لَكُمْ مَحْرَمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّتُمُ إِلَيْهِ ط

او څه مانع ده تاسی ته چه نه خورئ تاسی له هغی مذبحی څخه چه یاد کړی شوی دی نوم د الله پر هغی (په وخت د ذبحی کښی) حال دا چه په تحقیق واضح کړی دی (الله) تاسی ته هغه چه حرام کړی دی پر تاسی (او

دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مگر هغه محرمات چه اړ (محتاج) کړی شوی تاسی (خوراک د) هغو ته (نو هغه هم حلال دی):

تفسیر: یعنی د اضطراری او مجبوری حالت په استثناء هغه شیان چه حرام دی د هغو تفصیل (په ۶) جزء د المائده په ۳ آیت اوله رکوع کښی) تیر شوی دی. په هغو کښی هغه ساکبنان (ذی روح) نه دی داخل چه د پاک الله په نامه ذبح کړی شوی وی، نو بیا له هغه څخه نه خوړل په څه دلیل دی؟ او څه سند لری؟.

وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١٧﴾

او بیشکه دیر له خلقو خامخا گمراه کوی (خلق په تحلیل او تحریم) په آرزوگانو خپلو بی له پوهی (او تحقیقه او برهانه، له جهله)، بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تیریدونکو (له شرعی حدودو هم).

تفسیر: زمونږ د مسلمانانو عقیده دا ده چه هر شی بالواسطه یا بلاواسطه هم دا پاک الله بی پیدا کوی. او هم دا پاک الله ئی وژنی، بیا همغسی د ده د پیدا کړو شیانو غنی د غینو شیانو خوړل مونږ ته مرغوب او مفید دی لکه مڼه، انگور، انار، خرما، انځر، مڼه، سنتره، مالته او نور او له غینو شیانو غنی نفرت او کرکه کوو یا ئی مضر گڼو، لکه ناپاک او گنده شیان او زهر او سنکھیا او نور، هم داسی د پاک الله وژلی شوی شیان هم پر دوه قسمونو دی: یو هغه چه سلیم فطرت تری نفرت کوی، یا ئی خوراک زمونږ بدنی یا روحی روغتیا ته د الله تعالی په نزد مضر وی، مثلاً هغه مر حیوان (وینه لرونکی ساکبن «ذی روح») چه په خپل طبیعی مرگ (پخپل سر) مر شی او د ده وینه په غوښه کښی جذبې شوی پاتی شی. بل هغه حلال او طیب ساکبن (ذی روح) چه له شرعی اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وی، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالی مذبوحه ده چه یوه مسلمان د چری په وسیله حلاله کړی وی مگر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغی مذبوحی د تخصص په نوعیت سره) ئی غوښه پاکه او صافه او سپیڅلی شوی ده نو هر هغه سری چه دغه دواړه قسمونه سره یو شی گڼی، هغه معتدی (له حله تیریدونکی) دی.

وَذُرُوا ظَاهِرَ الْأَثَمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ

يَكْسِبُونَ إِلَّا تُمْ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢﴾

او پریبردئ تاسی ظاهره (بنکاره) گناه او باطنه (پته) گناه (یعنی مطلق گناه) پریبردئ!، بیشکه هغه کسان چه کسب کوی د گناه (ظاهراً یا باطناً) ژر به سزا ورکړه شی دوی ته په سبب د هغو گناهونو چه وو دوی چه کسب کاوه به (ئی).

تفسیر: یعنی بنائی د کفارو په ښوولو او ښویولو باندی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره عمل وکړئ او نه پخپلو زړونو کښی څه شک او شبهه پیدا کړئ! «کذا فی موضح القرآن» (لکه چه پخوا ولیکل شو مشرکانو مرداره حلاله گڼله، او ویل به ئی چه: «ای مؤمنانو! هغه حیوان چه پخپله مر کپوی د هغه وژونکی څوک دی؟» مؤمنانو به ویل چه: «الله تعالیٰ!» نو مشرکانو به بیا ویل چه: «تعجب دی هغه شی چه انسان او ښکاری سپی او باز او باښه او نور ئی وژنی هغه تاسی حلال گڼئ! او هغه چه الله تعالیٰ ئی وژنی، هغه حرام بولئ! دا ولی؟» او له داسی خبرو څخه راز راز (قسم قسم) وسوسی د ځینو ضعیف الاعتقادو مسلمانانو په زړونو کښی پریوتی، نو په دغه آیت چه اوس ئی مونږ په دغه مخ کښی په تلاوت سره افتخار مومو نازل شو

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْثَالَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ لَكُمْ أَسْماً اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَإِنَّ لَكُمْ أَسْماً الشَّيْطَانِ لِيُؤْخَذَ إِلَىٰ أُولِيهِمْ لِيُجَادَ لَكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٣﴾

او مه خورئ تاسی له هغی (مرداری) چه نه وی یاد کړی شوی نوم د الله پر هغی باندی (عمداً) او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده، او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی اچوی دوستانو خپلو ته (چه کفار دی) له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه (کفار) له تاسی سره (ای مسلمانانو!) او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به (هم) خامخا مشرکان شی.

تفسیر: یعنی مه خورئ له هغی مری چه پری نه وی یاد کړی شوی نوم د الله تعالیٰ نه حقیقتاً او نه حکماً مونږ حنفیان د هغی مذبوحی په مسئله کښی چه د خدای جل جلاله نوم سهواً ورباندی نه وی اخیست شوی دعوی کوو چه حکماً ورباندی ذکر شوی دی. (یعنی که سهواً تسمیه ترکه

شوی وی، خوراک ئی روا دی، که عمدأ ئی تسمیه نه وی ویلی نو خوراک ئی حرام او ناروا دی، او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی آچوی دوستانو خپلو ته چه کفار دی له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه کفار له تاسی سره ای مسلمانانو او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به هم خامخا مشرکان شی یعنی شرک یواغی هم دا نه دی چه د ما سواء الله عبادت وکړ شی، بلکه شرک په حکم کښی هم دی، چه د کوم شی په تحلیل او تحریم کښی شرعی استناد پریښود شی او تش د خپلو آراؤ، هوسونو او افکارو تابع شی لکه چه د ﴿إِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ په تفسیر کښی مرفوعاً منقول دی چه کتابیانو د الله تعالی وحی پریښی وه او یوازی د احبارو او رهبانانو وینا ئی د تحلیل او تحریم مدار او اساس گرځولی وه لکه چه د بخاری او مختصر الزییدی شروح ځینی د هرقل د حدیث په متعلق او ځینی په کتاب التفسیر کښی لیکي چه عدی بن حاتم وویل چه مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه دا هم عبادت دی چه په تحلیل او تحریم کښی یوازی د دوی متابعت وکړئ).

أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَاهُ نُورًا يَبْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ
فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۷﴾

آیا هر هغه څوک چه وی مړ (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگرځوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رنږا) چه تگ کوی دی په دی سره په خلقو کښی په شان د هغه چا دی چه حال د هغه (داسی وی چه واقع وی) په تیارو کښی حال دا چه نه وی وتونکی له هغه (تورتم؟ بلکه نه دی. دا رنگه حال د مؤمن او کافر دی) هم داسی، (لکه چه ښائسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښائسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چه دی دوی چه کوی (ئی له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: ډومبی ئی وفرمایل چه شیاطین د خپلو ملگرو په زړونو کښی داسی خبری غورځوی چه دوی له مسلمانانو سره جگړی وکړی یعنی بحث، جدل، تلبیس، تلمیع او وسوسی وراچوی، او دوی د حق له لاری لری کوی. لیکن دوی ته ښائی چه دغه خام او فضول هوسونه له خپلو زړونو

غنچه وباسی، هغه دله یا هغه سری چه د جهل او ضلالت په مرگ مړ شوی وی، او بیا حق تعالیٰ دی د ایمان او عرفان په روح سره ژوندی او د قرآن کریم رنا(رنرا) ورعطا کړی چه د هغی په لرلو سره دی د خلقو په هجوم کښی بی تکلفه په سمی صافی لاری تلی شی، نو آیا د ده حال د شیطانی اغواؤ په قبولو کښی د هغو «اولیاء الشیاطینو» په شان کیدی شی، چه د جهالت او ضلالت په تورو تیارو کښی تپریوی، او در گرده بدری خوری او له هغو غنچه د باندی د وتلو هیڅ یوه لاره نشی موندلی ځکه دی هم دغه تیاره رنا(رنرا) او قبح حسن گڼی. او داسی له سره نشی کیدی ځینی مفسرین وائی چه دغه آیت د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه یا حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه یا د حضرت عمار رضی الله تعالیٰ عنه او ابو جهل به حق کښی نازل شوی دی.

وَكُنَّا لَكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٠﴾
يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٣١﴾

او (لکه چی موگرځولی دی فاسقان د مکې مشران) هم داسې مگرځولی دی مونږ په هر قریه (ښار) کېنې مشران فاسقان د هغې قریې دپاره د دی چه مکرونه (او حیلې) وکړی دوی په هغو کلیو (ښارونو) کېنې او نه کوی مکرونه (او حیلې) دوی مگر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چه نه پوهیږی دوی (چه ضرر ئی دوی ته دی).

تفسیر: یعنی یوازی داسی حیلی او پلمی (بهانی) د مکی معظمی رئیسانو له خپل ځانه نه دی جوړی کړی بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسی پلمی(بهانی) او حیلی کولی، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشی. لکه چه فرعون د موسوی معجزو له لیدلو څخه داسی پلمه (تدبیر) او حيله (بهانه) جوړه کړه چه موسی نعوذ بالله د سحر او کودو په زور د سلطنت نیولو په فکر کښی دی. لیکن د دوی دا پلمی (منصوبی) او حیلی بحمد الله پر پڅو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوی او پلمی (منصوبی) او حیلی کونکی خپل پای (انجام) او عاقبت په خپله خرابوی، او په خپلو لاسونو خپلو ځانونو ته داسی زیانونه رسوی چه د هغو احساس اوس دوی نشی کولی.

وَاِذَا جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا الْاَنْتُمْ نُوْثٰى حَتّٰى نُوْثٰى مِثْلَ مَا اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ
اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ سَيُصِيبُ الَّذِيْنَ اٰجَرُمُوْا

صَغَارُ عَذَابِ اللَّهِ وَعَذَابُ شَدِيدٍ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿١٣٣﴾

او کله چه به راغی دوی ته کوم آیت (وحی) نو ویل به دوی له سره مونږ ایمان نه راوړو (په دغی وحی) تر هغه پوری چه راگری شی مونږ ته په شان د هغو آیتونو چه ورگری شوی وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چه پدی رسالت خپل (هلهته)، ژر به ورسپړی هغو کسانو ته چه مجرمان دی (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کښی) عذاب سخت په سبب د هغه چه وو دوی چه مکرونه بی ئی کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو او پلمو (منصوبو) لتولو یو مثال دا دی چه د انبیاءو علیهم السلام د صدق کومه نمونه چه گوری نو وائی چه مونږ په دغو دلائلو او علانمو باندی نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو چه په مونږ کومه پرېسته رابخته شی، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالی پیغام راواوړی، یا دی پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شی:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أُولَٰئِكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

(۱۹ جزء د الفرقان ۲۱ آیت ۳ رکوع) خیر دغه خبره خو الله تعالی ته ښه معلومه ده چه څوک د دی وړ (لایق) او اهل دی چه د رسالت به منصب مشرف شی او د الله تعالی د دی عظیم الشان امانت حامل وگرځی؟ دا نه کوم کسبی شی دی چه په دعا او ریاضت یا په دنیوی جاه او دولت سره حاصل شی او نه هر یو پاک او پلینت سری پرداسی یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندی فائز او بریالی (کامیاب) کیدی شی، هو! داسی سپین سترگی متکبران، پلمه گران، (بهانه بازان) حيله بازان او مکاران شائی وپوهیږی او خبردار شی چه ژر به د دی معزز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورگری شی.

تنبيه: پر دغه (وقف لازم) باندی چه «الله اعلم» څخه پخوا پر «رسل الله» واقع دی، دوه اسم ذاته سره یو ځای راغلی دی د دعا د قبلیدلو ځای دی (اللهم ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفى الآخرة حسنة وقنا عذاب النار).

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ

پس هر هغه چه اراده وفرمائی الله چه هدایت وگری ده ته نو پراخوی سینه

(زړه) د ده له پاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه چه اراده وفرمائی (الله) د گمراه کولو د هغه (د ایمان له لاری) گمړغوی (الله) سینه (زړه) د ده تنگ نهایت تنگ گواکی پورته درومی دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته،

تفسیر: یعنی په زور سره آسمانونو ته ختل غواړی، ولی نشی ختلی ځکه زړه ئی تنگیږی. (یعنی د حق له قبوله داسی تېښتی او لری کیږی چه وائی آسمان ته تری وختی یا لکه چه د یوه سری په مخکښی یو ډیر لوړ او مشکل کار وی چه ورته گوری او توان ئی ورته نه رسیږی او زړه ئی ورته تنگیږی، هم داسی ده ته هم اسلام سخت ښکاری.)

كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

هم داسی (چه تنگ کړی ئی دی زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوی الله عذاب پر هغو کسانو چه نه راوړی ایمان. او هم دا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړی دی مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پند تری اخلی (پکښی غور کوی).

تفسیر: هغه کسان چه د ایمان راوړلو اراده نه لری، ورباندی داسی عذاب او تباهی راځی چه ورو ورو د دوی سینی دومره تنگیږی چه په هغو کښی د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتی کیږی بیا نو هم دغه سینه تنگی (ضیق الصدر) داسی عذاب دی چه د قیامت په ورځ کښی په محسوس ډول (طریقه) ور په مخه کیږی. محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړی ده، چه دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی، عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمه الله علیه هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړی ده مگر ابن عباس رضی الله تعالی عنهما دلته له (رجس) ځنی شیطان مرادوی ښائی دا به له دی امله (وجبی) وی چه رجس پلیتی ته وائی، او له شیطان څخه ډیر پلیت او ناپاک بل څوک نشته. په هر حال له دی تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسی کیږی: هم دغسی چه پاک الله له ایمان ځنی د ویریدونکو سینه تنگوی، هم داسی پر هغوی باندی د بی ایمانی له وجی شیطان هم مسلط کاوه شی چه له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتی کیږی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه وایی: «اول ئی فرمایلی وو چه کافران قسمونه خوری چه که آیتونه او ښی وگوری نو هر ورو (خامخا) یقین او باور کوی اوس فرمائی چه مونږ دوی ته ایمان نه ور په برخه کوو. نو څرنگه به خپل آیتونه او ښی ورښیو. په منځ کښی یی د مری د حلال گنلو حیلی ئی نقل کړی، اوس ئی د هغی خبری ځواب وفرمایه، د هر چا

عقل چه په دی لوری درومی چه خپله خبره پری نه ږدی او هر هغه دلیل چه واورى څه نه څه پلمه (تدبیر) او حيله جوړوى نو هغه د گمراهی علامه ده. د هر چا عقل چه انصاف منى او د الهی حکمونو اطاعت کوى، هم دا د هدايت علامه ده. څرنگه چه په دغو خلقو کښى د گمراهی نښه شته، نو پر دوى باندې به هيڅ يو آيت اثر نه کوى» باقى پاتى شوه دا خبره چه د ضلالت او هدايت د ارادى نسبت الله تعالى ته شوى دى د دى په متعلق مونږ په متعددو مواضعو کښى خبرى کړى دى، او وروسته له دى به هم حسب الموقع لازمى ليکنى کيږى، خو دغه مسئله ډيره اوږده ده او معركة الاراء ده. او مونږ غواړو چه په دى موضوع کښى يوه مستقلة رساله وليکو چه د هغى له لوستلو څخه به د دى تفسير لوستونکو ته نورى فائدى هم ورسېږى.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ إِلَهُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧٤﴾

شته دى دغو (پند آخيستونکو) ته دار (کور) د سلامتيا (جنت) په نزد د رب د دوى او هم دغه «الله» ولى (مددگار) د دوى دى په سبب د هغو (اعمالو) چه وو دوى چه کول به ئى.

تفسير: يعنى هر هغه څوک چه د اسلام او اطاعت په سمى صافى لارى درومى، هم دى به د سلامتيا کور ته ورسېږى او پاک الله به د ده ولى او دوست او مددگار شى. دا خو د هغو کسانو حال شو چه د دوى ولى او دوست الله تعالى دى يعنى «اولياؤ الرحمن» دى وروسته له دى د «اولياؤ الشيطان» بيان کاوه شى.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا لِّمَعْشَرِ الْجِنِّ قَدْ اسْتَكَثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ

او (ياده کړه) هغه ورځ چه جمع به کړى (الله) دوى تول، (او وبه ويل شى) اى جماعته د جنيانو (د پيريانو) په تحقيق چه ډير مو تابع کړى دى تاسى له انسانانو.

تفسير: يعنى اى شياطين الجن! تاسى ډير بدبخت انسانان خپل لورى ته متوجه کړى دى او په خپله لاره مو هغه روان کړى دى.

وَقَالَ أُولَئِكَ هُم مِّنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا آجَلَنَا الَّذِى أَجَلْتَ لَنَا

او وبه وایی دوستان د دوی له انسانانو غنی، ای ربه زمونږ نفع اخیستی ده
 غځینو زمونږ په غځینو (نورو) او رسیدلی یو مونږ نیتی خپلی ته هغه نیته چه
 مقررہ کړی وه تا مونږ ته (چه قیامت دی او مونږ تری منکران وو نو اوس به
 زمونږ څه حال وی؟)،

تفسیر: په دنیا کې هغه انسانان چه د بتانو او نورو عبادت کوی، دوی فی الحقیقت د خبیثو
 پیریانو (شیاطینو) عبادت کوی، او دغو به په دی گمان د شیاطینو عبادت کاوه چه دوی به
 زمونږ په کار او ښه راشی، نو ځکه به یی د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول.
 برسیره په دی د اهل جاهلیت ډیرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کې له پیریانو
 غنی هم استعانت غوښت لکه چه د «الجن» په سورت کې ورته اشاره شوی ده او ابن کثیر
 رحمه الله علیه او نورو داسی روایتونه هم نقل کړی دی چه کله د آخرت په ورځ کې دغه
 شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونيولی شی، او د گردو (تولو) حقائقو انکشاف
 وشي، نو هلته به مشرکان داسی عذر کوی چه ای زمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی،
 مگر خو پخپلو منځونو کې مو سم د لاسه موقتی کارونه کول او د مرگ د وعدی له راتللو څخه
 لا پخوا مونږ په دنیوی کارونو او خپلو چارو کې د پر مخ بیولو دپاره یو د بل کارونه چلول
 او غځینی ترتیبونه مو سنجول (سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه ؤ.

قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَلِدِينَ فِيهَا أَلَا مَا شَاءَ اللَّهُ

او وبه فرمائی (دوی ته الله) چه اور ځای ستاسی دی حال دا چه همیشه به
 اوسئ تاسی په دغه اور کېښی مگر (کله) چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د
 دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته)،

تفسیر: دا ئی «کله چه اراده وفرمائی الله» د دی دپاره وفرمایه چه د دوزخ عذاب چه دائم
 دی، خو د هم ده په اراده سره دی هر کله چه اراده وفرمائی د هغه پر موقوفولو هم قادر دی.
 لیکن پر هغه شی ئی چه اراده کړی ده، او د هغی خبر ئی د رسولانو په ژبه ورکړی دی هغه له
 سره تبدیل کیدونکی نه دی.

عموماً مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده: «وبه فرمائی دوی ته الله چه اور ځای ستاسی
 دی چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کېښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله د ایستلو د دوی
 زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کېښی به په اور کېښی نه وی» چه هم دغه
 ترجمه غوره ده: غځینو نورو په دغه مورد کېښی داسی لیکلی دی، چه شیخ الهند رحمه الله علیه

هغه ليکلی دی يعنی «وبه فرمائی اور دی کور ستاسی تل به اوسپوئ په هغه کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله،».

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

بیشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډیر خبردار) دی.

تفسیر: یعنی د مجرمانو له جرائمو ځنی په ښه ډول (طریقه) سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوی.

وَكَذَلِكَ نُؤَيِّنُ بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا لِّمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

او هم داسی (چه په دنیا کښی انسی او جنی کفار مو یو په بل باندی مسلط کړی دی په عقبا کښی هم) مسلطوو مونږ ځینی ظالمان په ځینو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: لکه چه تاسی د «شیاطین الجن» او د دوی د انسی اولیاو حال واوریده، هم داسی مونږ گرد (تول) ظالمان او گنهگاران د دوی د ظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کښی یو له بله سره نژدی کوو، او د هری درجی ظالم، او گنهگار چه وی دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کښی اچوو. بیا به وویل شی دوی ته داسی چه:

يٰۤمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمُ الْآيَاتِ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

ای جماعته د جنیانو (پیریانو!) او انسانانو! آیا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسی ته رسولان له هم دا تاسی نه چه بیانول به دوی پر تاسی آیتونه (احکام) زما او ویرولئ به ئی تاسی له ملاقات د ورځی ستاسی څخه چه دا ده،

تفسیر: پاس د پیریانو او د انسانانو د شرارت او سزا بیان ؤ، او فی الجمله د «اولیاو الجن»

ژبني (زباني) معذرت هم نقل كړي شوي ؤ، اوس دا راښوولي كيږي چه د دوي هيڅ يو معذرت معقول او د اوريدلو لائق نه دي، په دنيا كښي په دوي د الله تعالى حجت تمام شوي ؤ چه پر هغه باندې به دوي پخپله هم اقرار وكړي. دغه د ﴿يَمَعْشَرُ الْبَيْنِ وَالْأَشِ﴾ خطاب به د قيامت په ورځ كښي وي او مخاطب پيريان او انسانان يعنې د مكلفانو ټوله مجموعه ده هر جماعت بيل بيل مخاطب نه دي، چه داسي اعتراض وارد شي چه رسولان خو تل په انسانانو كښي مبعوث شوي دي او په پيريانو كښي هيڅ يو رسول نه دي ليږلي شوي، نو بيا د «رسل منكم - رسولان له هم دا تاسي نه» ويل به څرنگه صحيح وي؟ اصل دا دي كه د مخاطبينو په مجموعه كښي په ظاهري يوي نوعي كښي د رسل اتيان او راتگ متحقق شي، چه غرض ئي گرډو (ټولو) مخاطبينو ته بلا تخصيص فائده رسول وي، نو ټولي مجموعي ته په خطاب كولو كښي هيڅ اشكال نه پاتي كيږي مثلاً كه څوك ووايي چه «اي د عربو او عجمو اوسيدونكو او د مشرق او مغرب ساكنانو! آيا هم دا ستاسي له منځه پاك الله لكه محمد صلى الله عليه وسلم كامل انسان نه دي پيدا كړي؟» د دې عبارت مطلب د هيچا په نزد داسي كيدي نشي چه يو محمد صلى الله عليه وسلم په عربو كښي پيدا شوي دي، بل ئي ښائي چه په عجمو كښي وي، هم داسي به د مشرق بيل او د مغرب به جلا (جدا) محمد وي نو هلته به دا عبارت صحيح وي، علي هذا القياس دلته داسي وپوهيږئ چه د ﴿يَمَعْشَرُ الْبَيْنِ وَالْأَشِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ﴾ الآية - مدلول يوازي هم دغومره دي چه د جن او انس له مجموعي ځني رسول ليږلي شوي دي. پاتي شو دا تحقيق چه په هره نوع كښي بيل بيل رسول راشي، يا هر يو رسول د جن او انس گرډو (ټولو) افرادو دپاره مبعوث شوي وي، نو دا آيت له دې بيانه ساكت دي، د نورو نصوصو له مخي گرډو (ټولو) عالمانو هم دا ثابته كړي ده چه نه د هر يوه رسول بعثت عمومي دي او نه الله تعالى كوم يو جن د مستقل رسول په حيث ليږلي دي د معاش او معاد په اكثر و معاملو كښي دوي حق تعالى د انسانانو تابع گرځولي دي، لكه چه د «جن» د سورت آيتونه او احاديث او نور پري دلالت كوي. دا كومه ضابطه نه ده چه د مخلوق د هري نوعي دپاره د همني نوعي كوم سري رسول وليږل شي. باقي د انسانانو په لوري د پريښتو ليږل د رسالت په ډول (طريقه) د دي په نسبت هغه انكار چه د پاك قرآن په متعددو مواضعو كښي شوي دي، د هغو اصلي منشأ هم دا ده چه عام انسان د پريښتو د ليدلو تحمل په خپل اصلي هيئت سره نشي كولي او د بي اندازي خوف او هيبت له وجي نشي تري مستفيد كيدي او كه د انسان په صورت راشي نو بلا ضرورت التباس واقع كيږي. په هم دي قياس سره كه د پيريانو په قوم كښي د نبوت د منصب اهليت وي نو دوي به د انسانانو دپاره له سره نه مبعوث كيډل، ځكه چه هلته به هم دغه اشكال ؤ هوا! د انسي رسول مبعوثيدل (راپورته كيډل) د پيريانو په لوري د دي له امله (وجي) مشكل نه دي چه د پيريانو په حق كښي د انسانانو رويت نه خو غير قابل تحمل دي او نه د انسانانو صوري خوف او رعب د استفادي مانع كيدي شي. له بل لوري حق تعالى خپل رسول ته داسي د زړه قوت عطا فرمايلي دي چه لكه د پيريانو د يوه هيبتناك مخلوق ويره او رعب هم هيڅ پري نه لويږي.

قَالُوا اشْهَدْ نَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّتَهُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا

نو وائی به چه شاهدی وایو پر (مکناهنو د) غانونو خپلو (او په راتګ او تبلیغ د رسولانو نو ویه فرمائی الله چه) او غره کړی (او غولولی ؤ دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوی ژوندون)

تفسیر: یعنی دنیوی لذتونو او شهوتونو دوی له آخرت څخه غافل کړی دی، دغه خبره ئی له سره په خیال کښی هم نه ګرځی چه له هغه احکم الحاکمین سره مخامخ کیدونکی یو چه د یوی یوی ذری حساب اخلی.

وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

او شاهدی ورکړه دوی پر غانونو خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران (په دنیا کښی).

تفسیر: په دی سورت کښی پورته ذکر شو چه اول به کافران له خپله کفره انکار کوی بیا به الله تعالیٰ پخپل تدبیر دوی قائلوی.

ذَٰلِكَ أَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقَرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَفْلُونَ ﴿١٤﴾ وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مِّمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

دغه (ارسال د رسل) دپاره د دی دی چه نه دی رب ستا هلاک کوونکی د (اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره حال دا چه اهل د دی (کلیو او ښارونو) غافلان (بی خبران) وی او هر چاته درجی دی (په ثواب او عقاب کښی) له (جزا د) هغو اعمالو چه کړی وی دوی او نه دی رب ستا غافل (بی خبره) له هغو شیانو چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دا عادت نه دی چه بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په

گناه باندی په دنیا یا آخرت کښی ونیسی او هلاک ئی کړی نو ځکه پیغمبران او ویروونکی یی ولیږل چه په ښکاره ډول (طریقه) ټولو جنیانو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ور څرگند او گرد (ټول) پری خبردار کړی بیا چه د چا عمل په کومه درجه او اندازه وی الله تعالیٰ به له هغه سره همغسی معامله وکړی.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ إِنَّ يَشَاءُ يَذْهَبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ
مَنْ يَبْعَدُكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ الْآخِرِينَ ۝
إِنَّ مَا تُوْعَدُونَ لَأَيُّهَا وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝

او رب ستا غنی (بی پروا) دی (له بندګانو او د دوی له عباداتو) څیښتن (ځاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لیږلو) که اراده وفرمائی نو بوځی به تاسی او خلیفه (ځای نیوونکی ستاسی) به کړی وروسته له تاسی هر هغه چه اراده وفرمائی لکه چه پیدا کړی ئی یی تاسی له اولادی د قوم نورو نه، بیشکه هغه شی چه له تاسی سره ئی وعده کولی شی (چه قیامت دی) ضرور راتلونکی دی او نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله تعالیٰ په قدرت د ده کښی).

تفسیر: الله تعالیٰ خپل حجت پر تاسی د رسول په لیږلو تمام کړ، اوس که تاسی د الله تعالیٰ احکام نه منع او په سمه صافه لاره نه درومئ، نو الله جل جلاله غنی دی او د تاسی او د نورو هیڅ پروا نه لری، که پاک الله اراده وکړی نو تاسی گرد (ټول) به په یوه شیبه (دقیقه) کښی له منځه یوسی او د ستاسی په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروی، چه د الله تعالیٰ مطیع او وفادار وی، او دغه ستاسی بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لری، دا چه نن تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یی، د پاک الله کار دی چه دوی ئی عقبی ته بیولی او تاسی ئی په دغه دنیا کښی د دوی په ځای کښینولی یی او ځای یی درکړی دی. په هر حال د الله تعالیٰ کار بیرته پاتی کیدونکی او ستندیدونکی (واپس کیدونکی) نه دی. که تاسی ئی په ځای رانه وړئ پر بل به ئی په ځای کړی. هو! دغه خبره له خپلو ځانونو سره ښه وسنجوئ، (غور وکړئ) که د ستاسی هم دغه شرارت دوام کوی نو د پاک الله عذاب هر ورو (خامخا) پر تاسی راتلونکی دی او تاسی تری نجات موندونکی نه یی دغه انکار محض حماقت دی. که گرد (ټول) مخلوقات هم لاس سره یو کړی او ورته متفق شی، بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادی او مشیت مخه نشی نیولی.

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٦﴾

ووايه چه ای قومه زما عمل کوئ تاسی پر حالت خپل سره (چه کفر او عداوت دی) بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (پخپل حال سره چه ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شی تاسی چه څوک چه وی به ده ته (محمود) عاقبت د دار (د آخرت بالیقین) شان دا دی نه مومی بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی په خیر او شر، نفع او ضرر، نیک او بد گردو (تولو) مطلع او خبر کړی یی، که سره له هغه هم تاسی پری ونه پوهیږئ او پر خپلو ځانونو ظلم وکړئ او له دی تیری او تجاوز څخه لاس وانه خلئ نو تاسی په دغه شرارت کښی دوام وکړئ زه به هم خپله فریضه اداء کړم او عنقریب به دا خبره ښکاره شی، چه د دی دنیا انجام د چا په لاس کښی دی؟ بی له شکه او شبهی د ظالمانو پای (آخر) او انجام ښه نه دی وروسته له دی د دوی د هغو غو اعتقادی او عملی ظلمونو بیان کاوه شی چه په دوی کښی رائج وو، او له گردو (تولو) څخه خورا (ډیر) لوی ظلم هغه دی چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی. ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِرَعِيْبِهِمْ وَهَذَا لِلشِّرْكَائِنَا فَمَا كَانَ لَشُرْكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرْكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٧﴾

او مقرر کړی دی دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شی چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو یوه برخه نو وائی دوی دا برخه دپاره د الله ده په زعم (عقیده) د دوی سره او دا (بله برخه) دپاره د شریکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چه وی دپاره د شریکانو د دوی، پس (هغه) نه رسیږی الله ته او هغه برخه چه وی دپاره د الله نو هغه رسیږی شریکانو د دوی ته (چه بتان دی، ډیر) بد دی هغه حکم (انصاف) چه کوی ئی دوی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «کافرانو به له خپلو کښتونو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو غنی د الله تعالیٰ په نامه نذرونه او نیازونه ایستل او د بتانو په نامه به ئی هم نیازونه او نذرونه ټاکل (مقرول). نو بیا کله چه هغه ساکښ (ذی روح) چه د الله پاک په نامه ټاکلی (مقرر) شوی ؤ خه قدر به ئی بهتر لیدو نو هغه به ئی د بتانو له ساکښو (ذی روحو) سره بدلاوه، مگر د بتانو له لوری به ئی د الله تعالیٰ په لوری نه بدلاوه او له هغو ډیر ویریدل» هم داسی په کښت (فصل) او کر، په غلو او دانو. میوو او نورو شیانو کښی هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخى سره گډه کیده، نو هغه به ئی تری بیلاوه، او د بتانو په لوری به ئی ورستناوه که د الله پاک برخه د بتانو په برخو کښی ورتله، نو هغه به ئی نه ستنبوله او داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی به ئی جوړولی چه الله تعالیٰ خو غنی دی که د هغه له برخه څخه څه کمه شی هیڅ پروا نه لری په خلاف د بتانو چه هغوی داسی نه دی. د تماشى خبره دا وه چه دوی له داسی ویناو څخه هم نه شرمیدل چه هغه بتان چه په دی اندازه محتاج وی نو بیا دوی څرنگه معبود او مستعان درواه شی؟ او د داسی شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟ په هر حال په دی آیت کښی په ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ سره د مشرکینو د دی تقسیم تردید وکړ شو. یعنی د الله تعالیٰ په پیدا کړو شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کښی اول د غیر الله د برخى ټاکل (مقرول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول غومره ظلم؟ او بی انصافى ده؟.

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَاءُهُمْ لِيَرُدُّوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

او (لکه چه مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسی بنائسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چه شیطانان دی) دپاره د دی چه هلاک کړی دوی او (بل) له پاره د دی چه گډ کړی (دا شیطانان) پر دوی باندی (ابراهیمی) دین د دوی،

تفسیر: («شُرکاء» مرفوع او د «زین» فاعل دی) دلته د (شُرکاء) تفسیر مجاهد رحمه الله علیه په «شیاطین» سره کړی دی. د مشرکانو د انتهای جهالت، ظلم او تیری یوه نمونه دا وه چه غځینو د دوی به خپلی نجونی (جینکځ) د غوم له شرمه، او د خسر گرځیدلو له عیبه، او غځینو خپل نور حقیقی اولادونه د دی اندیښنی له سببه چه له کومه او څه به وخورى، وژل او کله کله به ئی په خپلو غمانونو باندی داسی نذرونه منل، که دومره اولاد زما کره وشى، یا می فلاښى

مراد پوره شی، نو خپل یو ولد به د فلانی بت په نامه ذبح کړم، او دغه ظلم او تیری او بی رحمی به ئی لوی عبادت او قربت گانه، لکه چه شیاطینو هم دغه بد رسم دوی ته د الهی خلیل د سنت پشان ښایسته ورڅرگند کړی ؤ، په یهودانو کښی تر یوی مودی پوری د اولادونو قتل د قربت او عبادت په دول (طریقه) جاری ؤ چه د هغه ترديد د بنی اسرأئیلو انبیاءو علیهم السلام او علماؤ په دیر شدت او قوت سره وکړه په هر حال په دی آیت کښی یی د اولاد د قتل د هغو گردو (تولو) صورتونو شناعت بیان فرمایلی دی چه په جاهلیت کښی رائج ؤ یعنی شیاطینو د اولاد د قتل تلقین او تزئین د دی له امله (وجی) کاوه، چه په هغه سره په دنیا او آخرت په دواړو کښی خلق تباہ او برباد کړی، او د دوی په دین کښی اختلال او جنجال پېښ کړی، هغه کار چه د ابراهیمی او اسماعیلی ملت سره بیخی متضاد او منافی دی، هغه د یوه دینی کار په شان عبادت او قربت معرفي کړی (العیاذ بالله) چیری ابراهیمی سنت او چیری دا حماقت او جهالت؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرُهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿۱۲﴾

او که اراده فرمایلی وی الله (په نه کولو د دی کار) نو نه به ؤ کړی دوی دا کار نو پریږده دوی او هغه چه دروغ وائی دوی (پر الله باندی).

تنبیه : هم داسی یو آیت په (۸) جزء د «الانعام» د سورت په (لومړی آیت ۱۴ رکوع) او په نورو ځایونو کښی هم په هم دی مضمون نور آیتونه شته، هر هغه شی چه د دغو متحد المضامینو آیتونو په تفاسیرو کښی هلته لیکل شوی دی، هغه دی دلته بیا وکتل شی!.

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْتُ حِجْرًا لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ
وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ أَسْمَاءَ اللَّهِ عَلَيْهَا
افْتِرَاءٌ عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۳﴾

او وائی دوی چه (دغه برخه د بتانو که) چارپایان دی او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دی چه نه به خوری له دی مگر هغه څوک چه زمونږ خوښ وی په گمان د دوی سره سم او (ځینی) چارپایان دی چه حرامی کړی شوی دی شاگانی د دوی (له سوریدلو) او (ځینو نور) چارپایان دی چه نه یادوی دغه (مشرکان په وخت د ذبح کښی) نوم د الله پر دوی بلکه (نوم د

بتانو پری یادوی او نسبت کوی د دغو احکامو الله ته) په طریقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړی دوی ته (الله) په سبب د دی چه وو دوی دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسیر : مثلاً چه نارینه ئی وخوری او ښځی ئی ونه خوری. یا دی نذرانی یوازی همغه کسان وخوری چه د بتخانو مجاوران وی، دا قیود ئی یوازی په خپلو خیالونو سره د غینو چارپایانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړی وو چه د بتانو په نامه به ئی وقول، هم داسی یی سورلی او بار وړل هم د غینو ساکبانو (چارپایانو) په شا حرام گنل، د غینو مواشیو په نسبت ئی داسی فیصله کړی وه چه د ذبحی یا د سورلی یا لوشلو په وخت کښی پر هغوی د الله تعالی نوم وانخیست شی، او هیچیری د بتانو په شیونو کښی الله تعالی شریک نشی. برسیره په دی، لوی غضب دا ؤ چه د هسی خرافاتو او جهالتونو نسبت ئی د الله تعالی په لوری کاوه، گواکی (معاذ الله) هم ده داسی احکام صادر فرمایلی دی او په هم دغو طریقو سره د ده خوښی او خوشالی حاصلیدی شی، له داسی بدو عناوینو سره ئی داسی بهتان او افتراء هم کوله ژر به دوی د داسی گستاخی او سپین سترگی له سزاوو سره مخامخ شی.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُنُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَرْوَاجِنَا
وَإِنْ يَكُنْ مَّيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او وائی دوی چه هغه شی چه په گیدو د دی چارپایانو کښی دی خالص دی لپاره د نارینه ؤ زمونږ او حرام کړی شوی دی پر ښځو زمونږ، او که وی هغه، مرداره نو دوی (نر او ښځه) پکښی شریکان دی، ژر به سزا ورکړی (الله) دوی ته د (دی) تقریر د دوی، بیشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په هر شی دانا)

تفسیر: یوه داسی مسئله ئی هم له ځانه جوړه کړی وه که بحیره او سائبه ئی ذبح کړه او د هغو له گیدو غنی کوم ژوندی بچی ووت نو د هغه له غوښی څخه دی نارینه وخوری! او ښځی دی نه خوری او که مړ ووت، ټول ئی تری خوری شی. د داسی بی سندی مسئلی د جوړوونکو له حاله پاک الله بی خبره نه دی. هو! دی به له خپل حکمت سره سم په مناسب وخت کښی هغو ته مناسبه سزا ورکوی. (او بیشکه الله غیبتن (خاوند) د حکمت دی په حکم د حلالو او حرامو

بلکه په هر شی کېنې او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کېنې).

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا
مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ٨٦

بیشکه زیان کړی دی هغو کسانو چه وژلی ئی دی اولاد خپل له جهته د بی عقلی بی له پوهی او حرام کړی ئی دی هغه شیونه چه رزق (روزی) ورکړی دی دوی ته الله له جهته د دروغ تړلو پر الله پوری، بیشکه ګمراهان شوی دی دوی او نه دی دوی لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: له دی نه لویه خرابی، ګمراهی، نقصان او خسران به نور څه وی چه دوی خوشی چتی (فضول) په ناحقه په دنیا کېنې له خپلو اولادونو او اموالو ځنی بی برخی او محروم شول او په کلک زیه توب، بد اخلاقی، او جهل سره مشهور وګرځیدل. او د آخرت دردناک عذاب ئی په خپلو ځانونو واخیست نه ئی له عقله کار واخیست، او نه ئی شرع وپیژندله، نو بیا که دوی سمی لاری ته د راتګ په فکر کېنې کیدل، نو څرنگه به وررسیدل؟.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُّوا مِنْ ثَمَرِهِ
إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ٨٧

او الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه (د انگورو له ځمکې) هسک (اوچت) کړی شوی (پر لرګیو) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (پراته پر ځمکه) او د خرما ونه او کښت (فصل) چه مختلفې وی میوی (حاصل) د هغو (په رنگ او خوند کېنې) او زیتون (ښون) او انار (نرګوسی) چه متشابه وی (په ونو او پانو کېنې) او غیر متشابه وی (میوی د هغو په مزو کېنې)، خورئ تاسی له میوی د هغی ځنی کله چه میوی ونیسی او اداء کړئ حق د هغی په ورځ د ریپلو (شوګولو) د دی، او بی ځایه یی مه صرفوئ تاسی،

بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (تیریدونکی له حدودو).

تفسیر : هسک (اوچت) کری شوی لکه انگور چه پر چیلو او نورو هسکپری (اوچتپری) او غیر هسک (اوچت) کری شوی (چه په خپله هسک (اوچت) وی) لکه خرما، مڼه، بادام او پسته او نوری دد (تنه) لرونکی ونی یا (غوړیدلی په ځمکه لکه) ختکی، هندوانی او نور چه د هغو څپلی (جوړنگ) بی د بل کوم شی له اتکاء د ځمکی پر مخ غځیږی او خوړیږی.

(﴿اِنَّهٗ﴾ : اکل میوو او دانو او نورو هغو شیانو ته وائی چه خوړل کیږی.) «متشابهاً» یعنی په صورت او شکل کښی یو له بل سره مشابه او ورته وی، خو په خوند او مزه کښی سره بیل او جلا (جدا) وی.

(﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖ﴾ ، خوړئ له میوی د هغی) یعنی هغه غلی او میوی چه الله تعالی پیدا کری دی د هغوی له خوړلو څخه بی له کومه سنده ځان مه ساتئ هو! د دی دوه خبرو فکر او خیال تل ولری چه د ریبیلو او تولولو په وخت کښی هغه حق چه د الله تعالی دی، هغه ورکړئ او نور فضول او بی موقع صرفول او بندل (نوستل) مه کوئ! د الله تعالی له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دی په نسبت عالمان مختلفی خبری کوی. د ابن کثیر رحمة الله علیه له روایت ځنی دا څرگندیږی چه ابتداء په مکی معظمی کښی د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کښی څه برخه ایستل واجب ؤ، چه په مساکینو او فقاړو صرفیدله وروسته په مدینی منوری کښی د هجرت په دوهم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنی د للمی ځمکی په حاصلاتو (په دی شرط چه خراجی نه وی) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو ځمکو ځنی شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۴۱﴾

او (پیدا کری مو دی) له چارپایانو بار وړونکی او غځیدونکی (په ځمکه)، خوړئ تاسی له هغو ځنی چه رزق کری (درکری دی) تاسی ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځی) تاسی په قدمو د شیطان، بیشکه دا (شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاری.

تفسیر : بار وړونکی لکه اوبښ او نور، او په ځمکه غځیدونکی لکه کوچنوتی (واړه) ساکبان (ذی روح) میږی وزی (یا د فرش معنی دا ده چه د وړیو او وژغنو او ویشتانو څخه ئی فرشونه جوړیږی یا دپاره د حلالولو پر ځمکه غملول کیږی یا «حمولة» د انعامو کبار دی او فرش د دوی صغار دی. ځکه چه ځمکی ته د فرش په شان نژدی دی.) د الله تعالی له دی راکړو نعمتونو

ځنی منتفع کیدل، بهره اخیستل په کار دی، د شیطان پر قدمونو تگ دا دی چه دغه شیان هرو مرو بی له شرعی حجه حرام وگرځول شی یا د شرک او بت پرستی وسیله نی جوړه کړی له دی نه به بله د شیطان ښکاره دښمنی څه وی چه له دی نعمتونو ځنی نی تاسی په دنیا کښی بی برخی گرځولی یی؟، او په آخرت کښی د هغو له امله (وځی) په سخت عذاب اخته کیږی.

ثَنِيَّةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّالِّينَ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْرِاتَيْنِ
قُلْ أَلَدَّكْرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٧

الله پیدا کړی دی حلال) اته جوړی (نر او ښځه) له میړو (گډو) ځنی دوه (نر او ښځه) یعنی په هره نوع کښی یوه ښځه او بل نر په دی ډول (طریقه) دوه دوه جوړه شول چه گرد (ټول) سره اته کیږی) او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا (الله) دواړه نران حرام کړی دی (د میړو (گډو) او وزو (بیزو) څخه) که دواړه ښځی (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړی یی دی) هغه بچی چه مشتمل وی په هغو باندی رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسی ماته سند (چه علم دی) که یی تاسی صادقان (رښیټنی په نسبت د تحریم د دی شیونو کښی الله ته).

تفسیر : یعنی د کوم یوه شی حلال او حرام گڼل یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی، بیا په دوی کښی نر یا ښځه یا هغه بچی چه د مور په گیده کښی دی که تاسی د گردو (ټولو) انسانانو یا د ځینو په حق کښی حرام وگرځوی لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو، آیا له تاسی سره د دی خبری کوم سند شته؟ کله چه له تاسی سره د الله تعالیٰ کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراؤ او نفسی تمایلاتو سره د الله تعالیٰ په پیدا کړو شیانو کښی له خپله ځانه حلال او حرام ټاکل (مقررول) له دی خبری سره مرادف دی چه د الوهیت مقام د خپل ځان له پاره تعیین کړی یا په الله تعالیٰ باندی عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووايي دا دواړه صورتونه ډیر مهلک او تباہ کوونکی دی.

وَمِنَ الْأَيْلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ أَلَدَّكْرَيْنِ
حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ فِي هَذَا الْقَمَرِ أَظْلَمُ مِمَّنْ
 افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا
 يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾

او (الله پیدا کری دی) له اوبنانو دوه (نر او ښځه) او له غوایانو دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا دواړه نران حرام کری دی الله که دواړه ښځی یا هغه (بچی ئی حرام کری) چه مشتمل دی پری رحمونه د دغو دواړو ښځو، آیا وئ تاسی حاضران (لیدونکی) کله چه وصیت (حکم) کاوه تاسی ته الله په دی شیانو، نو څوک دی دیر ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه تری پر الله باندی دروغ دپاره د دی چه گمراه کری خلق بی له علمه (تحقیقه) بیشکه الله نه کوی هدایت قوم ظالمانو ته (چه د جاهلیت په دین ولاړ وی).

تفسیر : د اشیاء تحلیل او تحریم یوازی د الله تعالی په حکم سره کیدی شی او د الله تعالی حکم د انبیاء علیهم السلام په وسیله رارسیدی یا حق تعالی بلاواسطه څوک مخاطب گرځوی نو له دی نه معلومه شوه چه دلته دواړه صورتونه منفي دی د پخوانی شق انتفاء ته ئی په ﴿يَتَشَوَّقُ﴾ یعلم ﴿الآية﴾ - سره او د دوهم شق نفی ته ئی په ﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ فِي هَذَا الْقَمَرِ﴾ - سره تنبیه وفرمایله، نو د مشرکانو په دغو دعوای کښی د افتراء او اضلال څخه ماسوا بل هیڅ شی پاتی نه شو، بلا شبهه له دی نه بل هیڅوک زیات ظالم نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی بهتان او افتراء تری، او د علم او تحقیق له نشتوالی سره سره خلقو ته باطل او غلط مسائل بیانوی او گمراه کوی ئی نو هر څوک چه دا دومره بی حیایی او سپین سترگی خپل ځان ته غوره کری او د داسی لوی ظلم کولو ته ملا وتړی نو د هغه په نسبت د هدایت موندلو توقع لرل بیخی چتی (بیکاره) او فضول کار دی.

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِمَّنْ
 دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ
 اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه مومم زه په هغه شی کښی چه وحی کړی شوی ده ماته (تر اوسه پوری) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکی چه خوری هغه مگر که وی دا شی مرداره یا وینه بهیدونکی یا غوښه د خنزیر نو بیشکه دغه خنزیر پلیت دی یا ناجائزه ذبیحه وی چه غږ کړی شوی وی بی د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغی، بیا که څوک (له لوری) بی اختیاره شی په دغه حال چه نه وی ظالم (پر بل کوم مضطر باندی) او نه تیریدونکی (په خوراک کښی د ضرورت له قدره) نو بیشکه رب ستا لوی بښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی له هغو ساکبنانو (ذی روحو) څخه چه د غوښو خوراک یی رواج درلود (لرلو) هم دا حرام دی.» په دی آیت کښی کفارو ته دا خبره ښووله کیږی، دغه شیان چه پاس ذکر شول گرد (تول) حلال وو، خو تاسی هغه په خپل سر حرام وگرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږی چه حقیقتاً حرام دی، او تاسی هغه حلال گڼئ باقی د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۳) آیت (۲۱) رکوع او په «۶» جزء د «المائدی» د سورت په (۳) آیت (۱) رکوع د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْبَيْتَةُ وَالَّذِينَ لَهُمْ﴾ الْخَنَازِيرُ ﴿الْآيَةُ﴾ په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شَحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنُهُمْ بِبَعْثِهِمْ وَإِنَّا لَالصِّدِّقُونَ ﴿۳۷﴾

او پر هغو کسانو باندی چه یهودان دی حرام کړی ؤ مونږ هر نوکداره (جانداره) او له غوایانو او له میږو (مکدو) حرام کړی ؤ مونږ پر دوی باندی وازدی د دی دواړو مگر هغه وازده چه بار کړی وه (لگیدلی وه په) شاگانو د دوی دواړو یا کلمو باندی به وه یا هغه وازده چه لگیدلی به وه له هډوکی سره: دا (تحریم د دی شینو) جزا ورکړی وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی او بیشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکی یو (په دی ویلو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی اصلی حرمت خو په هم دغو شیانو کښی شته چه پاس ذکر شول، هو! د موقتی

مصالحو له امله (وجی) غینی شیان په عارضی دول (طریقه) سره پر غینو اقوامو پخوا له دی نه حرام کړی شوی وو مثلاً پر یهودانو باندی د دوی د شرارتونو د سزا له امله (وجی) هر نوک لرونکی حیوان چه نوکان ئی له منځه نه وی جلا (جدا) شوی، لکه اوبښ، شتر مرغ، مرغای او نور حرام کړی شوی وو، او هم د غواڼی او وزی (بیزی) هغه وازده چه پر شا یا کلمو ئی لکیدلی نه وی یا له هډوکی سره متصله نه وی پر دوی باندی حرامه کړی شوی وه. لکه د پښتورگی وازده. د بنی اسرائیلو دغه دعوی غلطه ده چه دغه شیان د نوح او ابراهیم علیهما السلام له زمانی راهیسی په مستمر دول (طریقه) سره پرله پسې حرام پاتی دی. رښتیا خبره دا ده چه له دغو شیانو غنی هیڅ یو شی د ابراهیم علیه السلام په عهد کښی نه ؤ حرام. او د یهودانو د نافرمانی او شرارتونو له امله (وجی) دا گډ (تول) شیان حرام شول نو هر هغه څوک چه د دی په خلاف دعوی کوی دروغ وائی لکه چه د (۴) جزء په شروع د آل عمران په (۹۳) آیت (۱۰) رکوع کښی په: ﴿قُلْ تَأْتُوا بِالْحُكْمِ قَالُوا مَا إِنَّ كُنتُمْ مَلَكُوتًا﴾ کښی دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی چه د دی خبری اثبات راڅرگند کړی!

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبِّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۴۵﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغی وحی کښی) نو ووايه (ای محمده دوی ته) چه رب ستاسی څښتن (مالک) د رحمت واسع (ډیر پراخ) دی (چه تلوار نه کوی په تعذیب ستاسی)، او نه گمرخواه شی عذاب د الله له قومه گنهگارانو (کافرانو نو مه مغرورېږئ په دی امهال).

تفسیر: تاسی تر اوسه پوری د الهی رحمت د پراخی له کبله (وجی) نجات موندلی دی نو داسی مه گنئ چه عذاب له تاسی غنی لری شوی دی کذا فی «موضح القرآن».

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا
مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا
قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٣٩﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٠﴾

ژر به ووائی هغه کسان چه شرک یی کری دی که اراده فرمائلی وی الله (په طریقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه ؤ غوره کری مونږ او نه پلرونو زمونږ او نه به حرام کری ؤ مونږ هیڅ شی، لکه هم دغه (مکذبان) نسبت د دروغو کری ؤ هغو کسانو چه پخوا له دوی غنی وو تر هغه پوری چه وشاکه دوی عذاب زمونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا شته تاسی سره څه علمی سند چه راوباسی تاسی هغه مونږ ته، پیروی نه کوئ تاسی (د هیڅ شی)! مگر د تشی گمان (اتکل خپل، نه له علمه) او نه یی تاسی مگر خو دروغ وایی (په الله) ووايه (ای محمده! دوی ته که نه وی تاسی سره څه دلیل) نو الله لره دی دلیل کامل (دپاره د الزام ستاسی) نو که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی نو) خامخا هدایت به ئی فرمایلی ؤ تاسی ټولو ته.

تفسیر : په تیره رکوع کښی له مشرکانو غنی مطالبه کری شوی وه چه هغه حلال او طیب شیان چه تاسی حرام گرځولی دی او دغه د تحریم نسبت الله تعالی ته کوئ د هغه سند او دلیل راوړئ دلته هغه دلیل بیان کری شوی چه دوی یی وړاندی کوونکی وو. یعنی که الله تعالی اراده کری وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چه مونږ او زمونږ اسلاف یی نه یوازی له دغه تحریم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو غنی هم ژغورلی (ساتلی) وی کله چه ئی نه یو ژغورلی (ساتلی) او مونږ همغسی پری پاتی او دوام لرو نو ثابته شوه چه د هغه په دربار کښی زمونږ دا گردی (تولی) چاری مقبولی او ښایسته دی. او که زمونږ دغه کارونه (چه له قدیمه راهیسی ئی کوو) د ده په نزد خراب او نامناسب وی نو مونږ یی ولی داسی خوشی او آزاد او په خپل سر پرېښی یو؟.

دغه خبره د پوهیدلو وړ (قابل) ده چه یو نیکنام او مدبر حکومت هغه څوک چه په تحریک او بغاوت کښی شریک وی د یقینی اطلاع او کافی قدرت سره یی هم په همغه اوله ورځ نه نیسی او د سیاست په دار ئی نه غړوی او د ده د حرکاتو کتنه او نگرانی کوی او کله کله ورته د خپلی رویی د اصلاح کولو په نسبت هدایت هم ورکوی او موقع ورکوی چه د خپلو حرکاتو نتیجو ته فکر وکړی او ښه ئی وسنجوی (غور وکړی) او خپل ځان پخپله بیرته سم کری او کله چه د ده له اصلاح غنی مایوس شی، نو یی خوشی کوی او پرېږدی ئی تر څو خپل مطلبونه عملی کری، او د بغاوت مکمل اسناد دلایل او مواد یی پیدا شی، چه د هغو په اساس او استناد د ده د جرم

او غداری انتهائی نتیجه د اصول او قانون له مخی علیٰ رؤس الاشهاد ثابت شی، په دغو گردو (تولو) صورتونو کېنې د مجرم د ملونو (زمام) له خوشی پریښودلو او سم د لاسه د سزا له نه ورکولو ځنې آیا دا ثابتېږي چه د حکومت په نظر کېنې د هغه اعمال او اجراآت جرم او بغاوت نه دی؟.

لومړی له هغه قانون څخه چه پخپله حکومت خپور (خور) کړی دی معلومیږي چه دغه افعال د حکومت په نظر کېنې گناه وه. دوهم کله چه دغه مجرم د مهلت له تیریدلو څخه وروسته د عدالت محکمی ته وړاندی شی او له قانونی اثبات او په گناه باندی له اقرار کولو څخه وروسته په اعدام یا په دایمی حبس باندی محکوم شی نو په دغه وخت کېنې به د سر په سترگو ولیدل شی چه د حکومت په نظر کېنې د ده جرم په کومه اندازه و؟!

په هر حال د حکومت سم د لاسه سزا نه ورکول سره له دی چه پر جرم باندی پوره یقین هم لری او د کافی زور او قوت خاوند هم دی د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغه جرم له سره جرم نه گانه کیږی، په هم دی قیاس کړئ چه هغه احکم الحاکمین جل جلاله د دنیا د پیدائښت له اوله تر نن پوری د خپلو صادقو او پاکو نائبانو او رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو ځنې خپلو بندگانو ته اطلاع ورکوی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) دوی ته دا ورښیي چه کوم اعمال د ده په دربار کېنې غوره او کوم ئی ناغوره دی؟ کله پرله پسې او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږی، په دی منځ کېنې تر هغی اندازی پوری چه له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لایق) و ورسره مسامحت وشو او سترگی ورباندی پتی شوی، کله چه د معمولی تنبیهاتو ضرورت پېښ شوی دی نو گړی په گړی هغه هم ورکړی شوی دی او هغو کسانو ته یی لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی چه د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غاړو) ډک شوی و او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل الله جل جلاله د انتهائی سزا مستحق گرځیدلی او په خپله سزا او هیداد باندی د

رسیدلو وړ (مستحق) او لائق گنلی شوی وو. لکه چه ډیرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دی دنیا کېنې څکلی دی، نو بیا د دغسی حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخی د کوم قوم په کومو جرائمو کېنې د سزا له نه مبتلا کیدلو او سم د لاسه د دوی په عذاب له نه آخته کیدلو څخه څرنگه دغسی استدلال کیدی شی چه گواکی (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دی. که نه الله تعالیٰ به د یوی گړی له مخی هم ورته مهلت نه ورکاوه. پاتی شوه دغه خبره چه پاک الله انسان د پیدائښت له ابتداء څخه ولی داسی نه دی پیدا کړی چه دی طبعاً د ناکارو کارونو په لوری قطعاً نه ورتلی او په دی ډول (طریقه) سره دی فطرتاً مجبور کیده چه د نیکی او ښیگنې څخه ئی ماسوا بل هیڅ شی نه شوی غوره کولی؟ که په غور او دقت سره وکتل شی نو د دی سوال مطلب دا دی چه: انسان ولی په داسی یوه صورت سره نه دی پیدا کړی شوی چه انسان نه وی؟ یا خو د خښتی او تیږی (گتۍ) په شان جوړ شوی وی چه له ادراک او شعور او کسب او اختیار څخه بیخی تش او عاری وی یا د سپیو، خرو، آسونو او

نورو ساکبئانو (ذی روحو) په شان لږ څه جزوی احساس او شعور لرونکی حیوان وی چه له ازله تر ابده پوری د خپلو مخصوصو او متشابه و افعالو او احوالو په محدودو دایرو کېنې چورلیدی، یا ئی ورته ډیر زیات عزت او کرامت ور په برخه کړی وی او د ملائکو په ډله کېنې ئی شامل کړی وی چه هغو یوازی د طاعت او عبادت په غوره کولو کېنې مجبول او مطغور دی. الحاصل دغه د کلی ادراکاتو او عظیم الشان کسبې تصرفاتو لرونکی ترقی او په مخ تلونکی نوع له سره د شتوالی په ډگر کېنې نه دروله کیده.

زه پوهیږم چه هیڅ یو انسان به چه په لوړ غږ سره د خپل شرافت او کرامت دعوی کوی داسی جرائت ونه کړی چه بیخی د خپلی نوعی له وجود ځنی مخالفت وکړی، بیا که د انسانی نوعی پیدا کول له دغو عقلی او عملی قوتونو او د کسب او اختیار له آزادی سره د عالم د نظام د تکمیل له پاره ضروری وی، نو د دی تکوینی نظام د آثارو او نتائجو قبول هم ضروری دی دا څرنګه کیدی شی چه د ژوندانه په مادی او معاشی شعبو کېنې انسانو ته د عقلی او کسبې روحانیت په میدانونو کېنې د همغه زړه، دماغ، کسب او اختیاری قوت لرونکی انسانان ګرد (تول) سره د یوی سمی او صافی لاری په تللو مجبور شی او هیڅ یو له دوی ځنی داسی قدرت او حق ونه لری چه یو قدم دی خوا او هغی خوا وړاندی یا وروسته کېږدی

که د عالم په مجموعه کېنې د انسانی نوعی موندل په خپل موجوده حقیقت سره ضرور دی نو د نیکو او بدو له اختلافه هم لا بدی ده او د هم دغه اختلاف وجود د هم دی خبری لوی دلیل دی هر هغه فعل چه واقع کېږی ضروری نه دی چه د الله تعالیٰ په نزد دی غوره هم وی که نه د مختلفو او متضادو افعالو په موجودیت کېنې به د دی خبری تسلیم ضروری وی چه مثلاً خوش اخلاقی هم د الله تعالیٰ خوښه ده او بد اخلاقی هم، ایمان راوړل ئی هم خوښ دی او بی ایمانی هم، چه دا صراحتاً باطل دی. بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو د انسان خلقت به ئی داسی کاوه چه ګرد (تول) به سره د نوی لاری پر تللو مجبور وو لیکن کله چه داسی نه ده واقع شوی نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - په ویلو سره په الهی مشیت او رضاء کېنې د تلازم اثبات کوی. ځکه چه د دومره شدیدو اختلافاتو له موجودیت سره د دوی له اصوله سره موافق د دی خبری منل لارمیری چه مثلاً خالص توحید هم د الله تعالیٰ په نزد صحیح او مرضی دی او د هغه نقیض جلی شرک هم، وقس علیٰ هذا له دغو دلائلو ځنی ثابته شوه چه د مشرکانو دغه استدلال چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - خوشی لغو او چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ یو داسی برهان او علمی اصول له هغوی سره نشته چه هغه د عاقلانو په مخ کېنې وړاندی کړی شی او یواځی اتکلی غشی او تخمینی خبری دی چه د الله تعالیٰ بالغه حجت پری تردیدوی چه د هغه په لوری په ﴿قُلْ شَاءَ لَهْدَكُمْ

أَجْمَعِينَ﴾ کېنې اشاره فرمایلی ده، یعنی انسانی فطرت داسی نه دی پیدا کړی شوی چه ګرد (تول) سره سم د هدایت پر لاره برابر لاړ شی، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادی ور په برخه فرمایلی ده چه د هغی اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو ځکه لارم دی

چه د دی آزادی د استعمال په وخت کښی لاری مختلفې وی، خوګ په نیکی پسی مندی ووهی او خوګ د بدی په لوری وغځلی، یو د الله تعالی د رضاء او خوښی مظهر وګرځی او بل د ده د قهر او غضب مورد شی، په دی ډول (طریقه) سره هغه آخری مقصد چه د کائناتو خالق د دی عالم د پیدا کولو څخه اراده فرمایلی ده یعنی د خپل جمالی، او جلالی صفاتو اظهار علی الوجه الاتم سره، پوره شو ﴿يَوْمَ أَكْمَلُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ که نه چه ګرد (ټول) عالم پر یوه حال فرض کړ شی نو د ځینو الهی، صفاتو اظهار به ممکن کیده او د ځینو نورو د ظهور له پاره به هیڅ یو ځای او محل نه پاتی کیده تر دی ځایه پوری هر څه چه مونږ ولیکل هغه پر دغه تقدیر وو چه د مشرکانو ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ له قوله څخه دا غرض ؤ چه دوی د خپلو کفریاتو او خرافاتو د استحسان اثبات پسی لویدلی وو، لکه چه د دوی له احوالو څخه ظاهر دی، که د دی کلام ځنی د دوی مقصد یواځی معذرت وی یعنی چه الله تعالی د هر شی اراده فرمائی همغسی پر مونږ باندی کوی، ښه وی که خراب په هر حال د ده په مشیت سره دی نو بیا ولی انبیاء او رسولان زمونږ سره د الله تعالی د مشیت په مقابل کښی مزاحمت کوی؟ او ولی مو د الله تعالی له عذابونو څخه ویروی؟ نو د هغه ځواب دا دی چه: د هغه پاک الله په اراده سره چه تاسی د دی شنیمو افعالو مرتکب او مکتسب کیږئ نو د هغه په مشیت سره انبیاء او رسل علیهم السلام هم ستاسی مزاحمت کوی، او همغه مشیت دی چه ستاسی له مکتسباتو سره مناسب عذاب درلیری، څرنگه چه الله جل جلاله پخپل قدرت سره مار پیدا کړی دی، همغسی ئی د مار چیچلی په حق کښی د ربړیدلو یا مر کیدلو اثر هم مرتب کړی دی که د مار په چیچلو کښی د مار خوړلی فعل او اختیار څه مداخله کړی وی او که ئی نه وی کړی، هم داسی ستاسی په شرک او کفر کښی دائمی هلاکت، او په ایمان او صالح عمل کښی د ابدی سعادت تاثیر آچول هم د همغه الله جل جلاله د قدرت او مشیت کار دی چه له هغه ځنی د ګردو (ټولو) اسبابو او مسبباتو د سلسلی تخلیق شوی دی که چیری تاسی د خپلو مشرکانه ؤ اطوارو سره احتجاج کولی شئ! نو د رسولانو ارسال او د عذاب انزال او نور ځنی په بیرته ګرځیدلو کښی د الله تعالی د مشیت په عمومیت ګرد (ټول) امر هم د هغه مشیت د کار فرمایلو نتیجه وګنئ!، او د الله تعالی بالغه حجت تمام ویولئ! بیشکه که د الله تعالی اراده وی نو تاسی ګرد به ئی د هدایت په سمه لاره برابر کړی وی لیکن الله تعالی ستاسی د سوء استعداد لامله (له وجی) داسی اراده ونه فرمایله، آخر ستاسی له بده اختیاره هغه افعال چه صادر شوی دی د هغه طبیعی اثر د عذاب په صورت هرومرو (خامخا) مرتب کیدونکی دی (العیاذ بالله)

قُلْ هَلْ شَهِدَآءُكُمْ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا فَإِنْ شَهِدُوا
فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعِدُلُونَ ۝۱۵۰

ووايه (ای محمده! دوی ته) راولی شاهدان خپل هغوی چه شاهی ورکوی دوی (په دی) چه بیشکه الله حرام کړی دی دا شیونه، نو که شاهی ورکړه دوی نو ته شاهی مه وایه له دوی سره (مه ئی قبلوه اعتبار پری مه کوه!) او مه کوه متابعت د آرزوگانو (خواهشونو) د هغو کسانو چه نسبت د دروغو کوی آیتونو (احکامو) زمونږ ته او د هغو کسانو چه نه راوړی ایمان (نه) کوی یقین) په آخرت باندی حال دا چه دوی له ربه خپله سره برابروی (نور) شیان په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی عقلی دلیل خو پاس معلوم شو اوس که پر دغه له خپله ځانه جوړ کړی تحریم باندی تاسی کوم نقلی دلیل لرئ نو هغه راوړئ! آیا له تاسی سره داسی شاهدان موجود دی؟، چه داسی بیان وکړی، چه هوا د دوی په مخ کښی پاک الله دغه شیان حرام کړی وو، ظاهره ده چه داسی واقعی شاهد چیری پیدا کیدی شی؟ او که دوه، غلور داسی گستاخ، سپین سترگی او بی حیاء کسان د داسی شاهی ورکولو دپاره چمتو (تیار) هم شی نو د داسی کسانو شاهی ته له سره غوږ مه ږدئ!، او مه د دوی د خواهشونو څه پروا کوئ. تر دی ځایه پوری د هغو شیانو بیان و چه مشرکانو پخپله رایه او هوا او هوس حرام کړی وو بیا د هغو له پاره ئی له خپله ځانه حیلې، پلمی (بهانی) او باطله عذرونه وړاندی کول، وروسته له دی نه هغه شیان بیانپری چه د پاک الله له خوا حرام شوی دی او له پخوا راهیسی یی تل حرام گڼلی او حرام پاتی دی لیکن دغه مشرکان پکښی مبتلا دی.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ إِلَّا شُرُكُؤُا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ مَحْنٍ تَرْزُقُكُمْ وَرِثَتُهُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه راشی! چه زه ولولم (در واوروم) هغه چه حرام کړی دی رب ستاسی پر تاسی باندی چه شریکان مه نیسئ تاسی له دغه (الله) سره هیڅ شی، او (نیکی کوئ تاسی) له مور او پلار سره په نیکی کولو سره او مه وژنئ تاسی اولاد خپل له (ویری د فقر او) خواری نه، مونږ رزق (روزی) درکوو تاسی ته او هم دی ته،

تفسیر: عربیانو به د مفلسی لامله (له وجی) ځینی وختونه خپل اولادونه وژل او ویل به ئی چه

مونږ پخپله خواړه نه مومو نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو او ورباندې وئې خورو؟. نو ځکه فرمائی رزق ورکونکې خو پاک الله دی چه تاسې او هم ستاسې اولادې او هم نورو مخلوقاتو ته ئې ورکوی، په بل ځای کښې د «املاق» په ځای «خشية املاق» فرمایلی دی یعنی د مفلسې له ویرې به ئې هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وی چه اوس مفلسان نه دی مگر ویرېږي کله چه مو آل او عیال زیات شی نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پیدا کوو؟. څرنگه چه پخوانی طبقې ته پخوا له عیاله د خپل ځان د دودې فکر او سخته اندېښنه پیدا شوی وه او دوهمه طبقه د عیال ډیروالې پرېشانه کړې وه، ښائی له هم دی کبله (وجې) ئې دلته له «من املاق» سره ﴿تَرْزُقُهُمْ رِزْقًا﴾ او په هغه آیت کښې ئې له «خشية املاق» سره (نرزقهم وایاکم) ارشاد فرمایلی وی والله اعلم.

تنبیه: په قرآن کریم کښې درې ځایه په توحید پسی د والدینو احسان متصل راغلی دی له دی جهته لکه چه پروردگار حقیقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسې مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مربی او روزونکې دی. نو ځکه د خالق جل وعلی شانه د توحید او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کښې له گردو (تولو) نه پخوا او زیات د مور او پلار حقوق او خدمت دی. حضرت وائی که جنت د چا په کار وی - د مؤمنو تر پښو د مور او پلار وی ځان دی خاوری کړی د دوی تر قدمونو - که د چا د جنت عیش گلزار په کار وی

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنٌ

او مه نژدې کیږئ، فواحشو (بی حیائی، ناکارو کارونو) ته هغه چه ښکاره وی له دی (فواحشو) او هغه چه پټ وی،

تفسیر: له «مه نژدې کیږئ» څخه ښائی دا مراد وی چه د داسې کارونو له مبادیو او وسائلو ځنې هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دی. مثلاً همغسې چه له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ کوئ)، له بدو کتلو، بد لیدلو بد ویلو، بد کولو ځنې هم اجتناب او پرهیز په کار دی.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

او مه وژنئ تاسې نفس هغه نفس چه حرام کړی دی الله (وژل ئې) مگر (وژنئ ئې) په حقه سره

تفسیر: د «الا بالحق» استثناء ضروری وه ځکه چه د «قاتل العمد» او «زانی المحصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل پکښې داخل دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښې د هغو تصریح واره

شوی ده، او مجتهدینو، ائمه و هم پری اجماع فرمایلی ده.

ذٰلِكُمْ وَصَّكُمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝۱۵

دا (خلور نهی او یو امر) حکم کری دی الله تعالی تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه عقل وچلوئ (پکشی) تاسی.

تفسیر: له دی آیت شخه د دی گردو (تولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرک بالله (۲) له مور او پلار سره بدسلوکی (۳) قتل الاولاد. (۴) د بی حیایی گرد (تول) کارونه مثلاً زنا او نور (۵) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۝

او مه نژدی کیړئ تاسی مال د یتیم (پلار مری) ته مگر (ورنژدی شی) په هغی طریقی سره چه هغه ډیره ښه وی تر هغه پوری چه ورسپړی دغه یتیم قوت (غلمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مری) په مال کښی بی غایه تصرف حرام دی، هوا په بهتری او مشروعی طریقی او احتیاط سره د یتیم په مال کښی د ده «ولی» او «وصی» تصرف کولی شی هر کله چه یتیم غلمی او قوی شو او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وگرځید، نو مال دی ور وسپارل شی.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَنْ كِفُّنَا نَفْسًا إِلَّا أَوْسَعَهَا ۝

او پوره کوئ تاسی پیمانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مگر په اندازه د توان (طاقت) د هغه

تفسیر: یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په غای راوړلو کښی کوښښ وکړئ او په هم دغو تاسی مکلف یی، الله تعالی هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوی.

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۝

او کله چه خبری کوئ تاسی (په کوم شی کېږي) نو حق (رېښتیا) ووايي اګر که وی (مقول له یا مقول عليه) خاوند د خپولی (هم)،

تفسیر: یعنی ښائی د هیچا قربت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه ګرځي.

وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوفُوا

او په عهد د الله وفا کوئ تاسی،

تفسیر: ښائی د الله تعالیٰ په اوامرو او نواهیو باندې په کلکې عقیدې سره عمل وکړئ! که د الله تعالیٰ په نامه نذر پر ځان ومنئ! یا قسم وخورئ!، ښائی چه هغه پر ځای کړئ! ولی په دی شرط سره چه په کومی نامشروعې خبرې نه وی.

ذَلِكَ وَمَضَّ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٨٧﴾ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوا وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ

دا (دری امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په هغه سره له پاره د دی چه پند واخلي تاسی! او (حکم کړی دی الله چه) به تحقیق دغه (د دی سورت ذکر شوی احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسی د دغی (لاری)، او مه کوئ متابعت د (نورو کړو) لارو نو تار په تار به کړی (دغه متابعت) تاسی له لاری (سمی) د الله نه (چه د وحی اتباع او د برهان اقتفاء ده)،

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکوره احکامو تعميل او د الله تعالیٰ د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، هم دغه سمه لاره (صراط المستقیم) ده، چه د هغی د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کېږي په «اهدنا الصراط المستقیم» سره شوی دی، دغه لاره تاسی ته درېږولی شوی ده، اوس پر هغی سم برابر تلل ستاسی کار دی، هر څوک چه پرته (علاوه) له دی لاری تګ وکړی نو د الله تعالیٰ له لاری ځنی بی لاری او ګمراه کېږي.

تنبيه: له عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه روایت دی چه دغه دری مذکوره آیتونه چه په لسو احکامو مشتمل دی له محکماتو ځنی دی چه په هیڅ شریعت کېږي ئی نسخ نه ده راغلی.

ذٰلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٧﴾ ثُمَّ اَتَيْنَا مُوسٰى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْ
اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٥٨﴾

دا (اتباع د سمي لاری) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په دی سره له پاره د
دی چه غځان وساتئ تاسی (له گمراهی نه). پس (له دی نه دا واورئ چه)
ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) دپاره د تمام (پوره کولو د نعمت)
پر هغه چا باندی. چه نیکی کوی او (دپاره د بیان او) تفصیل د هر
(دینی) شی او (دپاره د) هدایت او رحمت دپاره د دی چه دوی په ملاقات د
رب خپل ایمان راوړی.

تفسیر : معلومیږی هغه احکام چه پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَیْكُمْ﴾ څخه تر
دی غځایه پوری مونږ ته آورولی شوی دی، دغه همیشه جاری او گرد (تول) انبیاء علیهم السلام او
شرائع پری متفق وو، وروسته الله تعالیٰ پر موسیٰ علیه السلام تورات نازل کړ چه شرعی احکام
پکښی په زیات تفصیل سره مندرج وو د تورات له اعطاء څخه وروسته د هغی زمانی پر نیکی
کوونکو باندی الله تعالیٰ خپل نعمتونه پوره او کامل کړل، د هر یوه ضروری شی احکام ئی په
شرح او بسط سره بیان وفرمایل او د هدایت او رحمت وروڼه ئی مفتوح کړل تر څو خلق پری په
ښه شان سره وبوھیږی او پری عمل وکړی او له خپل الله تعالیٰ سره د ملاقات پوره یقین حاصل
کړی.

وَهٰذَا كِتٰبُنَا اَنْزَلْنٰهُ مُبْرَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿١٥٩﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک
دیر گټور) دی نو متابعت وکړئ تاسی د دغه (قرآن) او وویږیږئ (له عذاب
او غځان وساتئ له مخالفته ئی) له پاره د دی چه په تاسی رحمت وکړ شی.

تفسیر: یعنی تورات خو همغسې محترم کتاب ؤ چه ؤ، لیکن دا عظیم الشان قرآن خو داسی یو
مقدس او لوی کتاب دی چه پخپل روښان هدایت او ظاهری او باطنی حسن او جمال او کمال
سره ستاسی په مخ کښی غلپیږی د ده د محاسنو او فضائلو او کمالاتو په نسبت څه ولیکل شی.

د لمر دلیل پخپله لمر دی د پاک قرآن د ظاهری او باطني برکاتو او صوری او معنوی کمالاتو په نسبت بی اختیاره د هر چا له خولی څخه داسی د تعریف او ستاینی الفاظ راوځی:

(دیری ښیگنې (فایدی) لری، محمدی پاک قرآن، د زړو سبرور، د سترگو نور، معنی صورت ئی روښان)

اوس ښی او کین ته د کتلو هیڅ ضرورت نه دی پاتی، که څوک غواړی چه د الله تعالی، له رحمت ځنی زیاته حصه او پوره برخه واخلی نو پر دغه آخری او مکمل کتاب باندی دی عمل وکړی! او له پاک الله ځنی دی وویړیږی! او زیار (کوشش) دی وکاری! چه د دی کتاب د هیڅ یوی برخې څخه مخالفت ونه کړی.

اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا ۚ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دَرَسَتِهِمْ لَغَفْلِيْنَ ﴿٦٧﴾

(او نازل کړی ؤ مونږ دا کتاب لپاره د دی) چه و (نه) وایي (ای عربو په قیامت کښی) بیشکه خبره دا ده چه نازل کړی شوی ؤ کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاری ؤ) پخوا له مونږه او بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چه زمونږ په ژبی نه ؤ).

تفسیر : یعنی د دی مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو امیانو ته د داسی وینا موقع نه ده پاتی شوی چه هغه پخوانی آسمانی کتابونه چه د الله تعالی پر شائعو مشتمل دی او پخوا له دی نه نازل شوی دی زمونږ له علم او پوهی سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو، نصرانیانو باندی نازل شوی دی چه هغه خلق ئی پخپلو منځونو کښی سره لولی او لولوی ئی او ځینو د هغو ترجمه په عربی سره هم کوله. مثلاً ورکه بن نوفل او نور له دیری مودی راهیسی په دغه شوق، رغبت، فکر او اندیښنه کښی مشغول او لگیا وو چه عرب یهود کړی یا ئی نصرانی وگرځوی. مگر مونږ د دوی له هغو تعلیماتو، تدریساتو ښوونو او ویناو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو)، بحث په دی کښی نه دی چه کوم شی چه یهودان او نصرانیان لولی او لولوی ئی تر کومی اندازی پوری پخپل اصلی سماوی صورت محفوظ پاتی دی بلکه یواځی مقصود هم دغومره دی چه د دی شائعو او کتابونو اصلی مخاطبان فقط بنی اسرائیل ؤ اگر که د هغو د تعلیم ځینی اجزاء لکه د توحید او دینی اصولو دعوت د خپلی پراختیا او تعمیم په اثر له بنی اسرائیلو څخه ماسواء د نورو اقوامو په حق کښی هم عام شوی وی او سره له دی کوم شریعت او سماوی کتاب چه په مجموعی هیئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وی، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندی یو غیور او

ځان باندې ځانمننې قوم څه علاقه او اړه (مجبوري) ونه لري څه مستبعد نه دي، نو ځکه دوی ویلي شوي چې کوم آسماني کتاب او شریعت زمونږ په لوري نه دي راغلي، او مونږ له هغو شرايعو سره چې د بل کوم مخصوص قوم له پاره لیدلې شوي دي. دومره علاقه نه لرو نو بیا به مونږ د شرايعو پر ترک ولی ماخوږ کېږو! مگر نن دوی ته د داسې حیلو او پلمو (تدبیرونو) کولو موقع نه ده پاتې، د الله تعالیٰ حجت د ده د روښان کتاب د عمومي هدایت او رحمت باران مخصوصاً د دوی پر کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم تری رومي مستفید شي او بیا دا د الله تعالیٰ امانت او رحمت تمام سور تور زیر سپین نسلونو او تکمو او د مشرق، لمرخاته، مغرب، لمر پریوته، شمال، ښی، او جنوب، سهیل گردو (تولو) هستیدونکو ته په ډیر احتیاط او حفاظت سره ورسوي، ځکه چې دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک له پاره نه دی لیږلی شوی، او د ده مخاطب گرد (تول) جهان دی لکه چې د الله تعالیٰ په فضل او توفیق د عربو په وسیله د ملک العلام دغه آخری او عام پیغام د دنیا تولو ځایونو ته تبلیغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علیٰ ذلک.

أَوْفُقُولُوا أَنَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا الْكِتَابَ لَكِنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ

یا چې و (نه) وایی (ای عربو په قیامت کېږی) که وی مونږ چې نازل کړی شوی وی پر مونږ باندې کتاب (لکه چې په دوی نازل شوی دی) نو هرومرو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکی له دوی نه نو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حجت ښکاره (عربی قرآن) له رب ستاسی او هدایت او رحمت (له) جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوئ د ده

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو د احوالو له اوریدلو څخه ښائی ستاسی په زړونو کېږی داسی یو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پیدا شوی وی که پر مونږ باندې د الله تعالیٰ کتاب نازل شوی وی، نو مونږ به له نورو ځنی زیات عمل پری کاوه او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار ورښوول، نو ځکه تاسی ته له هغوی ځنی ډیر ښه کتاب درکړ شو. څو اوس په علم الشهود سره هم وگورو چې څوک ښه عمل پری کوی؟ او خپل محاسن ښوولی شی؟.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَاجِدِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنِ الْإِتِّسَاءِ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُصِذِفُونَ ﴿٨٥﴾

نو څوک دی زیات ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په آیتونو د الله او څنگ کوی (گرځی) له دی (آیتونو) ځنی، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چه څنگ کوی گرځی دوی له آیتونو زمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دی چه وو دوی چه څنگ به ئی کاوه (گرځیدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسی روښان او بی مثاله کتاب له درتللو څخه څوک چه د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړی یا ئی له قبلولو ځنی غاړه وغړوی یا د نورو مخه ونیسی چه پری ایمان رانه وړی نو له ده ځنی لوی ظالم به بل نه وی.

تنبیه : د ﴿وَصَدَقَ عَمَّا﴾ دوه معناګانی له اسلاخو ځنی منقولی دی «امتناع» او «اعراض» دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کړی ده.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ
بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا
إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ
انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٥﴾

نه کوی انتظار دوی (د هیڅ شی) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (پریشتی د موت یا د عذاب) یا راشی (عذاب د) رب ستا یا راشی ځینی دلائل (د قدرت) د رب ستا (چه علامی د قیامت دی): په هغه ورځ کبسی چه راشی ځینی دلائل د (قدرت) د رب ستا نه به رسوی فائده (نفع) هیڅ نفس ته ایمان راوړل د ده چه نه وی دا نفس چه ایمان ئی راوړی وی پخوا (له دی نه) یا (نه وی) چه کسب ئی کړی وی په ایمان خپل کبسی څه خیر (نیکي)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه انتظار کوئ تاسی بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو.

تفسیر : یعنی د الله تعالی له لوری د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول او آسمانی کتابونه راښکته شول: تر دی چه د پاک الله وروستنی کتاب هم راغی

نو بیا هم ئی دوی نه قبلوی نو بئائی چه دوی دی خبری ته سترگی په لاری ناست وی چه پخپله پاک الله یا پرېنتی راشی، یا د قدرت کومه لویه علامه (لکه قیامت یا کوم بل لوی دلیل) ښکاره شی. نو باید پوه شی چه د قیامت له علائمو څخه یوه علامه دا هم ده چه د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ایمان راوړل او نه د عاصی توبه کول معتبر دی. د صحیحینو احادیث دا راښیې چه دغه علامه د مغرب له لوری د لمر ختل دی یعنی کله چه د پاک الله اراده د دنیا په ختمولو باندی وشی او د موجوده عالم نظام سره ګډوډ او ویجاړ کړ شی نو د موجوده طبیعی قوانینو په خلاف به ډیر عظیم الشان خوارق او لوئی بی مثال او بی ساری پېښی واقع شی چه د هغو له جملی نه یوه دا ده چه لمر به د مشرق په ځای له مغربه راڅرګند شی، غالباً له دی مقبولی حرکت او قهقري رجعت څخه به په دغه لوری اشاره مقصود وی چه د هغو قدرتی قوانینو او طبیعی نوامیسو (چه د دنیا په پخوانی نظم او نسق کښی سره بوخت او لګیا وو) میعاد ختم شوی دی او د «شمسی نظام» د ګډوډ او لاندی باندی کیدلو وخت رارسیدلی دی، ګواکي له هغه وخت راهیسی د «عالم الکبیر» یعنی د دنیا د څنګدن او نزعی وخت شروع کیږی، او همغسې چه (عالم الصغیر) یعنی د انسان د څنګدن په وخت کښی ایمان او توبه نه قبلېږی ځکه چه هغه توبه چه فی الحقیقت واقعی او اختیاری توبه نه وی. هم داسی د «مغرب له خوا د لمر له ختلو» څخه وروسته به د ګرد (تول) عالم په حق کښی هم دغه حکم وی چه د هیچا ایمان او توبه به معتبره نه وی، په ځینو روایاتو کښی د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځینی نوری علامی هم بیانی شوی دی مثلاً «خروج الدجال خروج الدابة» او نور. د دی روایاتو څخه داسی مطلب څرګندیږی: کله چه د دغو علائمو ګرده (توله) مجموعه متحققه شی او دغه هلته کیدی شی چه «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شی نو د تویی ور تړل کیږی او بیل بیل پر هره علامه باندی دا حکم نه دی متفرع. زموږ د زمانی ځینو ملحدانو چه هری یوی فوق العاده واقعی ته د استعاری په رنگ ورکولو سره عادی دی دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعاری جوړولو په فکر کښی هم دی. غالباً د دوی په فکر کښی به د قیامت راتګ هم تش یو ډول (طریقه) استعاره وی. (العیاذ بالله!)

تنبیه : دا چه فرمائی «راشی پرېنتی یا راشی رب ستا» د دی تفسیر په دویم جزء د بقره په (۲۱۰) آیت (۲۵) رکوع کښی د ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلْمٍ مِّنَ الْعَمَاءِ﴾ الآية - کښی تیر شوی دی، هلته دی ولوستل شی! او د ﴿أَوْ كَبَتْ فِي إِلْمَآخِيْرَ﴾ د جملی عطف پر ﴿أَمَتٌ مِّنْ قَبْلِ﴾ دی. او د عبارت تقدیر د ابن المنیر رحمه الله علیه او نورو محققینو رحمهم الله په نزد داسی دی:

«لا ینفع نفساً ایمانها او کسبها خیرالم تکن امنت من قبل او لم تکن کسبت فی ایمانها خیراً» یعنی هغه چه لا له پخوا ئی ایمان نه وی راوړی په هغه وخت کښی به ئی ایمان نه نافع کیږی او هغه چه لا له پخوا ئی د خیر کسب نه وی کړی، د ده د خیر کسب به نافع نه وی یعنی توبه ئی نه قبلېږی.

إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا مِنْهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ
إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يَنْبِئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۵۹﴾

بیشکه هغه کسان چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل (چه غځینی ئی منی او غځینی ئی نه منی) او شول دوی فرقی فرقی نه ئی ته له دوی نه په هیڅ شی کښی (یعنی هیڅ تعرض ورته مه کوه!)، بیشکه هم دا خبره ده چه امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی له ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّي عَلَيْكُمْ﴾ الآية - څخه دیر احکام بیان او ارشاد کړل: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوا وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ یعنی صراط المستقیم د دین سمه لاره همیشه هم دغه یوه لاره ده، که څوک له هغی سمی لاری څخه وښوئېږی نو د گمراهی لاری دیری دی، ټول انبیاء او مرسلین علیهم السلام د اصولو له حیثه پر هغی یوی لاری تللی دی او خلقو (وگړو) ته ئی دعوت (بلنه) کړی ده ﴿ثُمَّ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَطَىٰ بِهِ فُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۱۳) آیت (۲) رکوع) د دین په اصولو کښی دوی یو له بل سره هیڅ تفریق نه لری، د زمان او مکان او خارجي احوالو له اختلافه هغه تفاوت چه په شرعی فروعو کښی شوی دی هغه تفرق نه دی بلکه د یوه واحد او مشترک مقصد د وصول له پاره د هر وخت سره مناسب په رنگ کښی د ذرائعو تنوع ده. له هغه دین سره چه پخوانیو انبیاءو علیهم السلام راوړی ؤ د موسی علیه السلام کتاب هم مخالفت نه دی کړی بلکه تورات د هغه د تکمیل او تفصیل په مقصد نازل شوی دی له گړدو (ټولو) غنی په آخر کښی قرآن کریم نازل شو چه د ټولو پخوانیو کتابونو متمم او مصدق او د هر راز (قسم) علومو او معارفو محافظ او معلم دی. ضمناً ئی له دی کتابونو غنی د اعراض کوونکو حال بیان کړ، او په ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا مِنْهُمْ﴾ سره ئی بیا اصل مطلب ته رجوع وکړه، یعنی د الهی دین لاره (صراط المستقیم) یوه ده. هغه کسان چه د دین په اصل کښی تفرقه پیدا کوی، او په خپل سر بیللی بیللی لاری راباسی، او د گوند (دله) او گوند بازی (دله بازی) په بلا آخته کپړی، که دوی یهودیان وی یا نصرانیان یا هغه د اسلام مدعیان چه په مستقبل کښی د دینی عقائدو د غادر څیړوونکی دی، له دغو خلقو سره ستاسی هیڅ غرض او کار نشته. دا گړد (ټول) په ﴿فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ کښی داخل دی تاسی له دوی غنی د برائت او بیزاری اعلان وکړئ، او د پاک الله په همغښی سمی صافی لاری (صراط المستقیم)

باندی تینگ رهی (روان) اوسع! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ! الله تعالیٰ به په دنیا یا په آخرت کښی دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورڅرگند کړی. (چه انتقام تری آخلی په دنیا کښی او که آخرت ته ئی پریږدی او که تویه پری باسی) حضرت شاه صاحب د «فرقوا دینهم» په توضیح کښی فرمائی «هغه» خبری چه د باور کولو دی (لکه د دین اصول) نه ښائی چه په هغی کښی فرق وکړ شی! او هغه چه د کولو دی (لکه د دین فروع) که د هغوی طریقې متعددی وی نو بدی نه دی

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امثالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
الْأَمثالُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٧﴾

هر هغه چه راتله ئی وکړه په یوه نیکی نو ده ته ده (جزا د) لسو (نیکیو په) مثل د هغی (نیکی) او هر هغه څوک چه راتله ئی وکړه په بدی نو سزا نشی ورکولی (ده ته) مگر په مثل د همغی (بدی) او په دوی به ظلم ونه کړی شی (په تنقیص د ثواب یا په ترزید د عقاب)

تفسیر : په ﴿ثُمَّ يُعْطِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ کښی د دوی د شنیعو اعمالو په مجازاتو تنبیه شوی ده او د هر نیک او بد د عمومی مجازاتو قانون ئی هم ورسره راښوولی دی چه د نیکی بدل لږ تر لږه لس چنده او د بدی بدل زیات له زیاته سم له هغه سره دی، یعنی هر هغه څوک چه یوه نیکی وکړی نو لږ تر لږه به د همغی نیکی په شان د لسو نیکیو ثواب ئی ور په برخه شی او زائد ثواب ئی حد او اندازه نه لری ﴿وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَّشَاءُ﴾ او هغه چه د یوی بدی مرتکب شی، نو د همغی بدی له پاره کومه سزا چه مقرر ده پر هغی به زیادت ونه شی، هو! د تخفیف یا د بیخی معافیدلو امید او توقع ئی شته. او پاک الله مختار دی بیا چیری چه رحمت دومره ډیر وی نو هلته له سره د ظلم امکان نشته.

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٧١﴾

ووايه (ای محمده! دغو متفرقانو ته) بیشکه زه هدایت (ښوونه) کړی ده ماته رب زما لاری سمی برابری ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم حال

دا چه حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته او د واحد الله خالص بنده ؤ) او نه ؤ له مشرکانو (لکه چه مشرکان وائی).

تفسیر : یعنی تاسی په دین کښی غومره لاری چه غواړئ، جوړی ئی کړئ!، او غومره معبودان چه دروئ، وئی دروئ!، ماته خو زما پاک الله: صراط المستقیم برابره لاره راښوولی ده او هغه د خالص توحید او کامل تفویض او توکل داسی سمه صافه لاره ده چه پری لوی موحد او د پیغمبرانو لوی پلار ابراهیم خلیل الله په ډیر قوت او خلوصیت سره تللی دی، چه د ده نوم نن هم په ټولو عربو او گردو (ټولو) سماوی ادیانو کښی په ډیر عظمت او احترام سره یادپوری.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢٨﴾

ووايه (ای محمده) دوی ته بیشکه لمونځ زما او قربانی زما او (طاعتونه د) ژوندون زما او مرگ زما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو (د جهان) دی نشته هیڅ شریک ده لره (په دغو تیرو عبادتونو کښی) او په هم دی (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړی ایښودونکو) څخه یم.

تفسیر : په دی آیت کښی د توحید او د تفویض د خورا (ډیر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی شوی ده، چه پر هغه زمونږ سردار او بادار محمد مصطفیٰ صلی الله علیه و آله وسلم فائز او کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قربانی له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو تردید بالتصریح وشو چه بدنی عبادت او قربانی به ئی د غیر الله په نامه کوله. ټول مفسرین د ﴿وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ مطلب داسی آخلی چه د دی محمدی امت په اعتبار دوی له اول المسلمین ځنی دی. لیکن د «جامع ترمذی» د دی حدیث په مطابق: «كنت نبيا و آدم بين الروح والجسد» محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اول الانبياء دی، نو د ده په اول المسلمین توب کښی څه شبهه کیدی شی؟ بلکه نشی کیدی. (برسیره پر دی ممکن دی چه دلته زمانی اولیت نه وی مراد، بلکه رتبی تقدم مراد وی. یعنی زه د گرد (ټول) جهان د فرمانبردارانو په صف کښی اول لمبر او له گردو (ټولو) ځنی وړاندی یم. ښائی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه پخپلی ترجمی کښی د «زه له گردو (ټولو) ځنی پخوانی فرمانبردار یم» په ځای «له گردو (ټولو) ځنی اول فرمانبردار یم» په لیکلو سره په هم دی لوری اشاره فرمایلی وی، ځکه چه د محاوروی په اعتبار له دی تعبیر ځنی رتبی اولیت ډیر ښه څرگندیږی. والله اعلم.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبِغْيَ رَبًّا وَّهَوْرَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بی له الله غوارم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه ئی غوارم) حال دا چه هم دی رب د هر شخیز دی،

تفسیر: پخوا د توحید فی الالهیت ذکر ؤ، اوس د توحید فی الربوبیت تصریح فرمائی. یعنی هم داسی چه معبود ماسوا له ده بل خوک نه دی، مستعان هم بل هیخوک نشی کیدی، ځکه چه استعانت پر عام ربوبیت باندی متفرع دی ﴿اِلَّا تَعْبُدُوْا اِلَّا كُتُبَیْنِ﴾ د الفاتحه د سورت (۴) آیت.

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَیْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰی ثُمَّ اِلٰی رَبِّكُمْ مُّرجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِیْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۴۶﴾

او کسب نه کوی (د بدی) هیخ یو نفس مگر (ضرر ئی دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروی هیخ نفس گنهکار گناه د بل نفس (بلکه هر خوک خپل بار وړی)، بیا خاص طرف د رب ستاسی ته بیرته ورتلل ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به کړی تاسی په هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه (په دنیا کښی په دینی امورو کښی).

تفسیر: کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کښی جگری کولی، او ویل به ئی چه راشی د توحید لاره پرېږدئ او زمونږ د شرک په لاری رادرومغ که په دی کښی په تاسی باندی څه گناه راشی هغه دی زمونږ په غاړه وی. ﴿وَقَالَ الَّذِیْنِ کَفَرُوْا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اَتَشْفِیْکُمْ اَسَیْکُمْ﴾

(۲۰) جزء

وَلَنَحْمِلُ خَطَاَیْکُمْ وَمَا هُمْ بِمُعِیْدِیْنَ ﴿۱۴۷﴾

د العنکبوت (۱۲) آیت (۱) رکوع دلته د هغه ځواب ورکړی شوی دی چه د هر چا گناه د ده پخپله غاړه ده، یو د بل د گناه ذمه واری نشی کولی او نه د بل بار وړی شی، باقی ستاسی دا جگری او اختلافونه کله چه د الله تعالی په حضور کښی وړاندی شی گرد (تول) سره فیصله کیږی (او هلته به غالب او مغلوب (وړ- پر) درېکارېږی) دا دنیا د فیصلی ځای نه دی. بلکه د امتحان او ازموښت کور دی. لکه چه په پخوانی آیت کښی ئی خبر راکړ.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ
فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّكَ لَنُفُورٌ رَّحِيمٌ ٤٠

او دغه (الله) هغه ذات دی چه گرځولی یی یی تاسی خلیفگان د ځمکی او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو (نورو په) درجو مرتبو کښی د دی د پاره چه وازمویی تاسی په هغو (حکمونو) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته، بیشکه رب ستا دیر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چه اراده وفرمائی) او بیشکه الله خامخا ښه ښیونکی دی (د شاګرینو) دیر رحم والا (په شکر کوونکو د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی په ځمکه کښی خپل خلیفه ګان او نایبان درولی یی تر څو تاسی د ده له درکړو اختیاراتو څخه څرنګه کار اخلئ؟ او په څه ډول (طریقه) حاکمانه تصرفات اجراء کوئ؟ یا ئی تاسی یو له بله نایبان او وکیلان گرځولی یی چه یو قوم ځی او بل قوم د هغه په ځای کښی.

(وَرَفَعَ) : او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو نورو په درجو مرتبو کښی) یعنی ستاسی تر منځ ئی بی حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چه په شکلونو، صورتونو، رنگونو، لهجو، اخلاقو ملکاتو. محاسنو. مزایاو. رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او ممیزاتو او خصلتونو کښی د انسانی افرادو په منځ کښی بیشماره درجی شته (چه څوک ئی عالمان کرل، څوک ئی جاهلان، څوک ئی بادشاهان کرل، څوک ئی غریبان، څوک ئی ماره کرل، څوک ئی وړی).

(لِّيَبْلُوَكُمْ) : د دی دپاره چه وازموئی تاسی په هغه (حکم) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته یعنی چه درښکاره شی په داسی حالاتو کښی کوم یو تر کومه ځایه پوری د الله تعالیٰ حکم منی او وازموئی تاسی په هر هغه شی کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته لکه مال او جاه چه معلوم او بیل شی شاګر له صابره ابن کثیر رحمه الله علیه له ﴿فِي مَا آتَاكُمْ﴾ ځنی هغه مختلفي درجی او احوال مرادوی چه الله تعالیٰ حسب الاستعداد او لیاقت په انسانانو کښی ایښی دی. په دی تقدیر به د ازموینی حاصل داسی کیږی، مثلاً غنی د خپلی غناء په حالت کښی تر کومه ځایه پوری شکر باسی؟ او فقیر د فقر په حالات کښی تر کومی اندازی د صبر ثبوت راڅرګندوی؟ وقس علیه البواقی)

په هر حال هغه چه په دغه ازموښت كښې بيخي نالايق ثابت شى، حق تعالى د ده په حق كښې «سريع العقاب» دى، او هر چا چه لږ قصور كړى وي د هغه په حق كښې «غفور» دى او هر چا چه خپلې وظيفې پوره سر ته رسولې وي د هغه په حق كښې «رحيم» دى.

(تمت سورة الانعام بعون الله الملك العلام)
(و نطلب منه فى الدنيا حسن الاقدام و فى العقباء حسن الاكرام)

(سورة «الاعراف» مكية الامن آية (۱۶۳) الى غاية آية)
(۱۷۰) فمدنية وهى (۲۰۶) آيات و (۲۴) ركوعا عدد تلاوتها «(۷)»
(وعدد نزولها (۳۹) نزلت بعد «ص»)
(د «الاعراف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ((۱۶۳) تر (۱۷۰) آيت پورې چه مدنى دى.)
(۲۰۶) آيتونه (۲۴) ركوع لري)
په تلاوت كښې (۷) او په نزول كښې (۳۹) سورت دى)
(د «ص» له سورت څخه وروسته نازل شوى دى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

الْمَصِّ ۱ كُتِبَ اَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) كتاب دى چه نازل كړى (ليږلى) شوى دى تاته (اى محمده!) نو نه دى وي په سینه ستا كښې تنگى (د رسولو) د ده (چه له اولو به ئى څوك نه منى)

تفسير : ابن عباس رضى الله تعالى عنه د «حرج» معنى په شك سره كړى ده، گواكى ﴿فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ﴾ به له ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ سره يوه معنى ولري. رسول الله چه الله تعالى خپل كتاب پرې نازل فرمايلى دى د ده له شانه څخه لري ده چه د هغه د احكامو او اخبارو په نسبت لږ څه انديښنه يا شك او شبهه د ده په زړه كښې لاره ومومى نورو مفسرينو دغه الفاظ پر خپلې ظاهري معنى گانو باندې پريښى دى لكه چه محقق شيخ الهندي رحمه الله عليه هم دغه اختيار كړى ده. يعنى هغه ته (چه له گردو (تولو) خلاص شو غنى غوره شوى، او كتاب الله پرې نازل شوى دى) وړ (مستحق) او لائق نه دى چه د احقانو او معاندانو له طعنو، بدو او

چتی (فضول) سوالانو غنی متأثر شی او د دی کتاب د تبلیغ له کومی برخی غنی منقبض او زړه تنگی شی، ﴿فَلَمَّا تَرَ لِبَعْضِ مَا يُوعَى إِلَيْكَ وَصَايَ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا﴾

(۱۲)

﴿أُنزِلَ عَلَيْهِ كُتُبًا مَعَهُ مَلَكٌ إِذَا أَمَرْتَهُ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾

جزء د هود (۱۲) آیت (۲) رکوع) که په فرض محال سره پخپله د رسول صلی الله علیه وسلم په زړه کښی د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهایت وثوق او انشراح سره قلبی اطمینان حاصل نه وی نو دی به خپله د انذار او تذکیر فریضه په کوم قوت او جرئت سره اداء کړی؟.

لَتُنذِرَ بِهِ وَذِكْرُی لِلْمُؤْمِنِیْنَ ۝

له پاره د دی چه وویروی (ته ای محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم څخه) او (له پاره د دی چه پند ورکړی پری) په پند ورکولو سره مومنانو ته (یا دا قرآن پند دی له پاره د مومنانو).

تفسیر : یعنی د کتاب له نزول دا غرض دی چه تاسی مگردی (تولی) دنیا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام غنی خبر ورکړئ، او دغه د مومنانو په حق کښی په خاص طور سره د یوی مؤثری وینا او پند په شان ثابت شی.

اتَّبِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ۝

متابعیت کوئ (ای مکلفانو!) د هغه شی چه نازل کړی (لیرلی) شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی او مه متابعت کوئ تاسی بی له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چه شیاطین دی)، لږ شانی پند اخلع تاسی.

تفسیر : ﴿قَلِيلًا﴾ مفعول مقدم دی د ﴿تَذَكَّرُونَ﴾ او ﴿مَّا﴾ (زائده ده)، انسان که د حق تعالی د لوی تربیت په برکت د خپل ابتدا او انتهای، او د طاعت او معصیت پر نتایجو په پوره ډول (طریقه) فکر او دقت وکړی نو هیچیری به داسی جرئت ونه کړی چه د خپل کریم پروردگار نازل شوی هدايات پریږدی او د شیاطین الاتس والجن په رفاقت خوښی او د دوی متابعت وکړی له تیرو اقوامو غنی د هغو کسانو چه د الله تعالی د کتابونو او د رسولانو په مقابل کښی یی داسی رویه غوره کړی وه او هغوی ته کومی دنیوی سزا وی چه ورکړی شوی دی، وروسته راځی.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيِّنًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٦﴾ فَمَا كَانَ
دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٧﴾

او دیر له (اوسیدونکو د) قریو (د کفارو او فجارو) غنی هلاک کړی دی
مونږ دوی نو رابه غی (اهل د) هغو ته عذاب زمونږ حال دا چه دوی اوده
(غافل) به وو د شپې (لکه قوم د لوط) یا اوده (غافل) به وو په غرمه کښی
(لکه قوم د شعيب) نو نه به وه وینا د دوی کله چه رابه غی دوی ته عذاب
زمونږ مگر دا چه ویل به دوی بیشکه چه مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو
چه د رسولانو تکذیب مو کاوه).

تفسیر : یعنی کله چه د دوی ظلم او عدوان، کفر او عصیان له حده تیر شو، نو په دنیوی
لذاتو او شهواتو کښی آخته او غرق او د الله تعالیٰ له عذابه بالکل بی فکره او د استراحت
اخیستلو په مزو کښی دوب شول. چه ناڅاپه زمونږ عذاب پری نازل شو بیا نو له دوی ځنی په
دی دهشتناکی منظری او هلاک کوونکی ننداری او اله گوله کښی گردی (تولی) لوی او
ځانمنی (لوی) او تکبر هیر شول او له هر لوری د ﴿إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ چیغه پورته او پرته
(علاوه) له زاری ننوتی او ژړا او انگولا ځینی بل هیڅ شی به نه آوریږل کیږی. گواکی په دغه
وخت کښی دوی ته واضح او څرگندیږی او دوی پخپله اقرار کوی چه پاک الله په هیجا باندی ظلم
نه کوی مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی.

تنبيه : د ﴿فَجَاءَهَا بَأْسُنَا﴾ د (ف) په نسبت د مفسرینو څو اقواله دی. غالباً محقق شیخ الهمد
رحمة الله علیه هغه د ﴿أَهْلَكْنَاهَا﴾ تفسیر او تفصیل مقرر کړی دی. لکه چه ویلی شی ﴿تَوْضُحاً﴾
فغسل وجهه و ذراعیه هغه سری اودس وکړ نو ئی ووینځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور
اعضاء په دی مثال کښی د مخ او لاسونو وینځل، د اودس کولو تفصیل او تفسیر دی. هم داسی
دلته د هلاک کولو د تفسیر او تفصیل کیفیت په عذاب سره بیان کړ شو، والله اعلم عامو
مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او دیر دی له اوسیدونکو د کلیو د کفارو او فجارو
چه هلاک کړی دی مونږ یعنی چه اراده کړی وه مونږ د هلاکولو د دوی پس راغلی دی اهل د
هغه ښار ته عذاب زمونږ د شپې چه وخت د غفلت او خوب دی یا به دوی د غرمی په خوب اوده
وو چه وخت د ارام او راحت دی او عذاب پکښی دیر سخت دی.

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨﴾

نو خامخا ویه پوښتو (په قیامت کېښی) هر ورو (خامخا) هغه (امتونه) چه لیږلی شوی دی دوی ته (رسولان چه څه اجابت ئی کړی) او خامخا ویه پوښتو هر ورو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دی چه ستاسی امتونو څرنگه اجابت وکړ؟)

تفسیر : له هغو امتونو څخه چه پیغمبران پکښی مبعوث ورلیږلی شوی دی پوښتنه کیږی. ﴿مَّا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ تاسی زمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پوری منلی ده؟ او له مرسلانو څخه پوښتنه کیږی چه ﴿مَّا أَجَبْتُمُ﴾ تاسی د امت له لوری څه ځواب درکړی شوی و؟.

فَلَنَقْصَنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿٤٠﴾

نو خامخا بیان به کړو مونږ هر ورو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په علم سره او نه یو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی بلکه عالمان او حاضران یو).

تفسیر : یعنی ستاسی هیڅ یو لوی او وړوکی ډیر او لږ عملونه یا ظاهری او باطنی احوال زمونږ له علمه غائب نه دی مونږ بی د نورو له وسیلې له یوی یوی ذری خبردار یو له خپل ازلی محیط علم سره سم گرد (تول) پخوانی او وروستنی احوال او افعال په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ته مخامخ کیښودی شو. هغه اعمالنامی چه د ملائکو له خوا لیکلی شوی دی د یوه ویښته په اندازه هم له علم الله څخه نشی مخالفی کیدی او د هغو په وسیله اطلاع ورکول یوازی د ضابطی مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده. که نه الله تعالی پخپل علم کېښی معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجیږی.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٤١﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلُمُونَ ﴿٤٢﴾

او تول (د عملونو) په دغی ورځی کېښی حق (او برابر) دی (دپاره د قطع د عذر) نو د هر چا چه درانه وختل تولونه (یا تللی شوی نیک عملونه) د ده نو دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالی) او د هر چا چه سپک وختل تولونه (یا تلل شوی بد عملونه) د ده (یعنی له نظره ولوید) نو دغه

کسان هغه دی چه زیان رسولی دی دوی نفسونو (ځانونو) خپلو ته (په رسولو
بی اور ته) په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی ظلم (او
تری انکار به یی) کاوه .

تفسیر : د قیامت په ورځ کښی د گردو (تولو) خلقو اعمال وزن کیږی. هغه کسان چه قلبی
اعمال او د جوارحو افعال ئی درانه وی دوی به بریالی (بامراده) وی او د هر چا وزن چه سپک
شی دی به په خساره کښی پاتی وی. حضرت شاه صاحب فرمائی: «د هر چا عمل له وزن سره
موافق لیکل کیږی. که یو کار له اخلاص او محبت او شرعی احکامو سره موافق او سم وکړی
شی او پخپل وخت کښی اداء کړ شی نو د هغه وزن به زیاتیدوی او که همغه عمل په ریا او ریب
ځان بودانی یا له حکمه ځنی چپ یا ئی پخپل وخت کښی کړی نه وی نو وزن ئی کمیږی. په
آخرت کښی هغه کاغذونه تللی کیږی (چه پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قید او ضبط وی)
نو که حسنه اعمال درانه وختل نو له سیئاتو څخه ئی تیریدوی او که حسنات ئی سپک وختل نو
بیا نیول کیږی.

د ځینو علماؤ خیال دا دی : «اعمال چه نن اعراض دی، هلته به داعیانو په صورت مجسد، او
هم دغه اعمال بالذات تلل کیږی ویل کیږی چه زمونږ اعمال خو داسی غیر قادر الذات اعراض دی
چه د هغوی هر جزء سم له وقوعه سره متصلاً معلوم کیږی نو بیا به د دوی تولیدل، او تلل
کیدل څه معنی لری؟»

زه وایم چه نن ورځ په «گراموفون» کښی چه دغه ډیری لوی او اوږدی ویناوې قید او ضبطیږی،
آیا دغه تقاریر له اعراضو ځنی نه دی؟ چه د هغه یو حرف زمونږ له ژبی هلته اداء کیږی چه
پخوانی حرف ئی لا له پخوا زمونږ له ژبی څخه وتلی او فناء شوی وی، نو بیا د دغه تقریر
گرده (توله) مجموعه په څه ډول (طریقه) سره په «گراموفون» کښی سره تولیدیږی؟ او تل ساتله
کیږی؟ له دی نه وپوهیږئ، هغه پاک الله چه د گراموفون د موجد هم موجد دی، د ده له قدرته
دا خبره هیڅ لری نه ده چه د گردو (تولو) انسانانو د اعمالو یو یو پوره او مکمل ریکارډ تیار
کیدوی چه په کښی گرد (تول) وړوکی او لوی شیان محفوظ او ساتلی او د تل لپاره مضبوط او
حاضر وی، او یوه وړوکی ذره او بشرکی او خاشه هم تری پاتی نشی. هو! د دوی د اعمالو وزن
کیدل د نصوصو له مخی مونږ ته دومره راڅرگند شوی دی چه وزن له داسی یو میزان (تلی) سره
کیږی چه پکښی کفتین (پلی) او شاهین (دندی) او لسان (موتی) او نور شته، لیکن د دغه
میزان، او تلی دا دواړه کفتین به څه نوعیت او کیفیت لری؟ او د هغو د تول معلومولو طریقه
او اصول به څرنگه وی؟ د داسی خبری احاطه کول زمونږ د عقولو او افهامو له اندازی څخه لری
دی، او زمونږ پوهه ورته نشی رسیدلی نو ځکه د هغو په پوهیدلو سره مونږ نه یو مکلف کړی
شوی. بلکه یو میزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شیان چه دی غیر له دی چه مونږ ئی یوازی
په نامه خبر یو او آورو ئی او د هغو په نسبت همغسی عقیده او دومره اجمالی معلومات لرو چه

مفهوم نئی موند ته پاک قرآن او یا مبارک سنت راښوولی دی. له هغه څخه پر زیاتو تفصیلاتو زمونږ مطلع کیدل زمونږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلی او خارج دی. ځکه د هغو نوامیسو او قوانینو لاندې به چې د هغه ابدی عالم وجود نظم او نسق وی پر هغو باندې موند سره له دې چې اوس په دې فانی عالم کېنې هستوګنه لرو نشو پوهیدې. د هم دې وړې دنیا موازینو (تلو) ته وګورئ! چې څو انواع او اقسام لری؟ یوه تله میزان هغه ده چې طلا، نقره او جواهرات پکېنې تلل کیږی، بله هغه ترازو ده چې غلې دانې، لرګی، میوی او نور شیان پکېنې تلل کیږی بله هغه عمومی تله ده چې لوی تجارتی پیتی او بارونه پری تلل کیږی (او اوزان په هغو ستونو (عقربونو) سره راڅرګندوی چې د ساعت د ستنې په شان وی او بله هغه تله ده چې ښی او کین لور ته په سانتیګرامونو او دیسیګرامونو خطونو سره ویشلی شوی ده او په یوه وړوکی لنگر سره هیسته راهیسته دی خوا هغی خوا کاوه شی.) برسیره په دې «مقیاس الهوا، مقیاس المیاء، مقیاس الحراره، مقیاس الرطوبه مقیاس الارتفاع میزان التضييق» او نور هم یو یو ډول (طریقه) موازین دی چې په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخې او د لنډېلو او د لوړوالی او د تضییق او د حرارت او برودت او نورو شیانو درجې ځانته راڅرګندوو. ترمایتر، زمونږ د بدن د داخلي حرارت (چې له اعراضو ځنې دی) داسې اندازه او تول راښکاروی چې اوس زمونږ په وجود کېنې دومره درجه تودوخې شته، کله چې په دنیا کېنې موند په شلهاو داسې جسماني موازین وینو چې په هغو سره داعیانو او اعراضو اوزان او درجې او د هغو تفاوت او توپیر (فرق) معلوموو نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق له پاره به دا خبره څه اشکال لری چې دې داسې یوه حسې تله هم قائمه کړی چې په هغی سره زمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپیر (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او راڅرګند شی. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ په سبب د هغه چې وو دوی چې په آیتونو زمونږ به نئی ظلم او تری به نئی انکار کاوه) او هم دا له آیتونو ځنې انکار کول د هغه حق تلفی ده چې هغه نئی په ﴿يَكْفُرُونَ﴾ سره اداء وفرمایله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ٥٤

او خامخا په تحقیق ځای (او قدرت او تصرف) درکړی دی مونږ تاسی ته (ای انسانانو!) په ځمکه کېنې او پیدا (مقرر) کړی دی مونږ تاسی ته په دغی ځمکې کېنې، (هر هر قسم اسباب د) ژوندانه، لږ شانی شکر وباسئ تاسی.

تفسیر : (دغه «قلیلاً» هم منصوب او «ما» زائده ده) له دې ځایه د ځینو آفایه و او انفسیه

و آیتونو ذکر او بیان شروع کیږي، چه په هغو سره له یوی لوری د حق تعالیٰ پر وجود باندی د دی جهان د کارخانې په حکیمانه نظم او نسق سره استدلال او د الله تعالیٰ د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمائی، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوری توجه ورکړی شوی ده او له بل لوری د نبوت ضرورت او د انبیاء علیهم السلام د راتګ او د دوی د سیرت، او د هغوی د متبعینو او د مخالفینو پای (آخر) او انجام (چه د دی سورت اصلی موضوع راجکاری) بیانپړی چه دغه آیتونه د هغو د توطیې او تمهید په ډول (طریقه) مقدم کړی شوی دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا
 لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا الْاِبْلِیْسَ کَمْ یَکُنْ مِنَ السَّٰغِیِّیْنَ ۝۱۱ قَالَ
 مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِيْ
 مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِیْنٍ ۝۱۲ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَاَنتَ لَیْکُوْنُ
 لَكَ اَنْ تَتَّكِبَ فِيْهَا فَاُخْرِجُ رَاۤئِکَ مِنَ الصُّغْرِیْنَ ۝۱۳

او خامخا په تحقیق پیدا کړ مونږ (پلار) ستاسی بیا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسی بیا وویل مونږ پرستو ته چه سجده (د تحیت) وکړئ تاسی آدم ته. نو سجده وکړه دوی (تولو) مګر ابلیس «سجده ونه کړه او» نه ؤ دی له سجده کوونکو ځنی. وویل (الله ابلیس ته) څه شی منع کړی ته «زما د حکم له تعميل څخه» چه سجده دی ونه کړه کله چه امر (حکم) وکړ ما تاته!؟ وویل «ابلیس» زه غوره یم له آدمه، چه پیدا کړی دی یم زه له اوږه او پیدا کړی دی تا دغه (آدم علیه السلام) له ختی ځنی. وویل (الله ابلیس ته) نو کوز شه! له دغه (آسمان یا جنت) څخه نو نه دی لائق تاته «ای ابلیسه! دا کار» چه تکبر «لوئی نافرمانی» وکړی! په دی ځای کښی نو ووځه (تری) بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو.

تفسیر : یعنی ستاسی له تخلیقه پخوا ئی ستاسی د هستوګنې، ژوندانه، خوړلو او چڼلو وسایل تیار او تهیه کړی دی بیا ئی ستاسی ماده پیدا کړه او دغی مادی ته ئی داسی ښایسته شکل او حسین او جمیل صورت عطا کړ چه بل کوم مخلوق ته ئی نه دی ورعطا کړی، بیا دغه

خاورین تصویر ته داسی روح او حقیقت ور مرحمت شو، چه د هغه په وسیله ستاسی پلار آدم علیه السلام «خلیفه الله» او «مسجود الملائکه» وگرځید او وجود ئی د گردو (تولو) انسانی افرادو پر وجود اجمالاً مشتمل ؤ بیا ئی شیطان (چه په دغه وخت کښی یی د آدم علیه السلام د تعظیمی سجدی څخه په دغه سبب غاړه غړولی وه چه زه غوره یم له آدمه نو سجده ورته لائقه نه ده او زه غوره یم له ده چه پیدا کړی دی یم زه له اوره او اور لطیف علوی نورانی جوهر دی او پیدا کړی دی دی آدم علیه السلام له ختی او خته کثیف ظلمانی جسم دی) ازلی مردود، وگرځاوه، ځکه چه هغه سجود د الهی خلافت د علامی په ډول (طریقه) ؤ، «ملائکه الله» چه وروسته له بحثه او تمحیصه او صریح امتحانه د (آدم) پر علمی فضیلتونو او روحانی کمالاتو مطلع شوی وی، څنگه یی چه د الله تعالیٰ حکم واورید، گردی (تولی) په تعظیمی سجده ولویدی، او په دغه صورت سره یی د «خلیفه الله» په مخ کښی د خپل (الله) سره کامله وفا شعارۍ او اطاعت ثابت کړ او لعین ابلیس چه ناری الاصل جنی ؤ مگر د دیر عبادت او نورو لامله (له وجی) د ملائکو په ډله کښی شامل کړی شوی ؤ، بالاخر د خپل اصل په لوری وگرځید، او د ده نظر د (آدم) له مادی جوړښت څخه د ﴿وَلَقَدْ فَعِلْنَا مِنْ نَفْسٍ﴾ تر سر او راز پوری تجاوزونه کړی شو، نو ځکه یی د حضرت الهی د صریح حکم په مقابل کښی د ﴿اَنَّا لَخَبِيرَةٌ﴾ ﴿خَلَقْنَاهُ مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾ دعوی وکړه د دی په پای (اخر) کښی ئی اباء او استکبار او د صریح قاطع نص تردید یوازی پخپلی رأیی او هوئی او هوس سره وکړ، او له الله تعالیٰ سره د بحث او مناظری د ارادی او تصمیم لامله (له وجی) د همیش لهاره د قربت له مرتبې ځنی ښکته ولوید او د الله جل جلاله له رحمته دیر لری وغورځید، فی الحقیقت پر هغه شی چه شیطان دیر فخر او ویار کاوه، هغه د ده خلقت من النار ؤ، او هم دغه خبره د ده د ابدی هلاکت سبب شوه.

د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طهش، علو او افساد دی، خلاف له خاورۍ چه په مزاج کښی یی استقلال، متانت، تواضع، حلم او ثبات شته، ابلیس چه ناری الاصل ؤ د سجدی د حکم له آوړیدلو څخه د اور تکه سره لمبه شو، او په رأی قائمولو کښی ئی تلوار او جلتی وکړه او په پای (اخر) کښی د سرعت، تکبر او تعالیٰ له لاری د رخی (کینۍ) او حسد په اور کښی ولوید چه د هغه له سببه د دوزخ په اور کښی هم نسکور شو، د ده په خلاف کله چه له آدم علیه السلام څخه غلطی صادره شوه، نو دغه خاورین عنصر ته الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د عاجزی، انکسار، انقیاد، استکانت او استغفار لار ښوونه وکړه، لکه چه د ده استقامت او انابت د ﴿ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَاهُ﴾ نتیجه پیدا کړه، نو ځکه ویل کیږی چه لعین ابلیس د خپلی مادی او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضیل او لویۍ په ادعا کښی وغولید، لکه چه «حافظ شمس الدین ابن القيم رحمه الله علیه په «بدائع الفوائد» کښی په (۱۵) وجوهو سره د خاورو افضلیت پر اور باندی ثابت کړی دی ومن شاء فلیراجعه.

﴿فَمَا لَكُمْ لَكُمْ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا﴾ الآیه - نو نه دی لائق تاته ای ابلیسه! دا کار چه تکبر لونی

نافرمانی و کړی په دی غای کښی نو ووغه تری بیشکه چه ته نی له ذلیلانو سپک شویو له جهته د کبر) یعنی په جنت یا پر آسمانونو باندی د الله تعالی هغه مخلوق اوسیدلی شی، چه د ده پوره مطیع او فرمانبردار وی، د نافرمانانو او متکبرانو غای هلته نشته او دوی هلته له سره نشی اوسیدلی. په هر حال لعین ابلیس له هغه مقامه چه د دیر عبادت او نورو لامله (له وجی) تر اوسه پوری پکښی فائز ؤ، د خپل تکبر او لویي له سببه لاندی وغورځاوه شو.

تنبيه : د ابلیس تر یوی اوودی مودی پوری د پریستو په ډله کښی د شاملیدلو څخه دی خبری ته تنبيه ده چه الله تعالی په مکلفینو کښی د هیچا فطرت حتی د شیطان هم داسی نه دی جوړ کړی چه هغه خامخا د بدی په لوری تلوو ته مجبور او مضطر شی، بلکه خورا (دیر) لوی خبیث موجود هم د خپل اصلی فطرت په اعتبار د دی صلاحیت لری چه پخپل کسب او اختیار سره په نیکی او پرهیزگاری کښی انتهائی ترقی وکړی تر دی چه د ملائکو په ډله کښی هم داخل شی.

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٢٨﴾

وویل (ابلیس چه ای الله!) وگوره (مهلت راکړه) ماته (او مه می وژنه) تر هغی ورغی (قیامت) پوری چه مخلوق بیرته ژوندی کاوه شی (او له خپلو قبرونو پاڅاوه شی)!. وویل (الله) بیشکه ته له کتلو (مهلت ورکړو) شوو غنی نی (تر اولی نفخی پوری).

تفسیر : یعنی څرنگه چه تا داسی غوښتنه وکړه نو وپوهیږه چه دغه خبره لا له پخوا څخه په الهی علم کښی موجوده وه چه تاته به مهلت درکړی شی کله چه د الله تعالی حکمت مقتضی شو چه خپل کمالی صفات او مالک الملکوتی (شهنشاهی) عظمت او جبروت ښکاره کړی نو دغه عالم نی پیدا کړ،

﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَفِي الْأَرْضِ مِائَاتٍ يَنْزِلُ الْأَمْطَارُ مِنْهَا﴾ (۲۸) جزء د

الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع) یعنی د ځمکی او آسمان تخلیق او د دغو گردو (تولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی چه د الله تعالی کامل قدرت او د محیط علم او د نورو صفاتو معرفت خلغو ته حاصل شی هم دغه الهی معرفت دی چه ﴿وَسَخَّطْنَا إِلَيْنِ الْوَيْلَ وَالْإِشْءَ الْأَمِصَّةُونَ﴾ له آیت څخه د ځینو اسلافو د تفسیر سره سم په عبادت تعبیر کړی شوی دی. او ښکاره ده چه د عالم د تخلیق دغه غرض هلته په دیر کامله وجه سره پوره کیدی شی چه په عالم کښی مطیع او وفادار، باغی او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وی او هم «اعداء الله» پوره زور او قدرت ولری، او د دوی د فطری اختیار او قوت د گردو (تولو) وساتلو په استعمال کښی تر آخره حده پوری خپلواک (خپل اختیار) وی او کافی مهلت او آزادی هم ولری او د کار په اختتام کښی د الله تعالی لښکر غالب او بریالی (بامراده) شی او دښمن پخپلی سزا او هیداد ورسپړی او له امتحانه

و روسته آخرنی بری او کامیابی د الله تعالی د دوستانو په برخه شی، غیر له دی نه د گردو (تولو) کمالی صفاتو د اظهار بل کوم صورت نشته، نو خیر او شر او د خیر او شر د منبع پیدا کول پر هم دغه حکمت بنا دی چه د عالم د تخلیق غرض یعنی د کمالی صفاتو اظهار دی او هغه بی له دغه له سره نشی پوره کیدی، د

وَلَا يَزَالُونَ يُخَذِّلُونَ الْأَمَنَ مِنْكُمْ وَلِذَلِكَ خَلَقْتُمْ ﴿١٢﴾ جزء د هود ١١٨، ١١٩ آیت، ١٠
 رکوع) نو ځکه ضروری شوه چه لوی دشمن لعین ابلیس ته (چه د شرونو منبع دی) پوره مهلت
 ورکړ شی، چه د قیامت تر ورځی پوری خپلی گردی (تولی) قواوی او وسیلی همغسی نی چه
 زړه غواړی استعمال کړی، لیکن دا خبره ښکاره ده چه په سمه لاره او مستقیم ډول (طریقه) د
 هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه، نو د دی لامله (له وجی) ضروری شوه چه د
 الله تعالی له لوری د نیابت او خلافت په ډول (طریقه) یو داسی مخلوق په مقابله کښی ودراره شی
 چه له هغه سره لعین ابلیس په آزادی سره جنگ وکړی شی، او د زور آزمایلو ښه موقع په لاس
 ورشی،

وَسَارَ لَكُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَعِدَّتُمْ بِأَيْدِي السَّيِّئِينَ (القصص ۲۳)

«بنی اسرائیل» ۶۴ آیت (۷ رکوع) او تر هغه پوری چه دغه مخلوق د نیابت حق او د خلافت وظیفه ادا کوی د الله تعالیٰ خاص لښکر (ملائک) د هغوی مرستی (مدد) ته ورسپړی او هر کله چه انسانان له ضعف او قلت سره د پاک الله په فضل او کرم او رحمت د کار په انجام کښی د دښمنانو په مقابله کښی مظفر او منصور وگرځاوه شی، بیا نو ښه وپوهیږئ! چه دغه ځمکه د ابلیس او د آدم علیه السلام د جنگ میدان دی او څرنگه چه پوره او ښه مقابله هلته کیدی شی چه د دواړو حریفانو په لاسونو کښی پوره قوت وی او یو له بله ویره او اندېښنه ولری نو ځکه تکویناً داسی دوه صورتونه وړاندی شول چه له هغو ځنی د هر یوه په زړه کښی د بل په نسبت دښمنی پرته وی ابلیس آدم علیه السلام ته د سجدی نه کولو لامله (له وجی) لاندی ولوید او آدم علیه السلام د ابلیس د وسوسی آچولو له سببه له جنته ووت د داسی واقعاتو لامله (له وجی) د هر یوه په زړه کښی د بل د عداوت ریښی ځای ونیو او د جنگ او جنجال دگر تود شو «والحرب سیحال وانما العبرة للخواصیم».

قَالَ فِيمَا غَوَيْتُنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ١٧

وویل (ابلیس) نو قسم دی په گمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چه خامخا به کینم زه هر ورو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله (له وجی)) په لاره ستا کښی (اسلام) چه سمه صافه ده .

تفسير : یعنی د غلو په شان په د دوی په ایمان پاندي داری غورځوم ځکه چه د دوی لامله (له

وجی) زه دغی بدی ورغی سره مخامخ شوی یم.

ثُمَّ لَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٤﴾
ثُمَّ لَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٤﴾

بیا خامخا راځم زه هر ورو (خامخا) دوی ته (په هر وخت) له وړاندی د دوی او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی او له کینو (طرفو) د دوی او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی (مؤمنان).

تفسیر : یعنی له هر لوری به پر دوی باندی یرغلونه (حملی) کوم، د غلورو جهاتو ذکر د جهاتو د تعمیم په لوری اشاره ده،

﴿وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی مؤمنان دا د لعین ابلیس اتکل او تخمین و چه سم وخت، ﴿وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِلَهُكَ فَاتَّبِعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ جزء د «السبا» (۲۰) آیت (۲) رکوع.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْبَعِينَ ﴿١٥﴾

وویل (الله ای ابلیسه) ووځه له دی ځایه په دغسی حال کښی چه بدحال غمجن کړی شوی مردود رتلی شوی (لری کړی شوی ئی له رحمته). (قسم دی) خامخا هر څوک چه متابعت وکړی ستا له دغو (انسانانو) خامخا دک به کرم هر ورو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسی (له تابعانو ستا او له تا له) تولو.

تفسیر : یعنی زیاتره انسانان به ناشکره وی نو دوی به مونږ ته څه زیان ورسوی؟ په آخر کښی همغو لږو وفادارانو لره بری، فلاح او کامیابی ور په برخه کیدی او د ناشکرانو کثرت به د دوزخ په برخه کیدی. ګواکي په دی ډول (طریقه) سره واضح کاوه شی چه «جنود الشیطان» له دومره کثرت سره هم د «خلیفه الله» لږ لښکر نشی مغلوب او مقهورولی.

وَيَا أَدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

او (وویل الله) ای آدمه اوسه ته او (اوسی دی) ښځه ستا «حوا» په جنت کښی نو خورئ تاسی دواړه له هر څایه (او هر شی څنی) چه خوښه مو وشی او مه نژدی کیرئ تاسی دواړه دی ونی ته (په قصد د خوراک او که له دی جنسه وخورئ) نو شی به تاسی دواړه له ظالمانو (په خپلو ځانونو).

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام او حوا رضی الله تعالی عنها ته اجازه وه چه بی له هېڅ ممانعته هر څه چه د دوی زړونه غواړی ودی خوری او او ودی چښی پرته (علاوه) له یوی معینی ونی څخه چه د هغی خواړه د جنتی ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو نو ځکه ئی وویل چه هغی ته مه نژدی کیرئ! که نه نقصان به درورسیږی.

زما په فکر کښی دلته د ﴿فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ترجمه داسی وکړه شی دیر به ښه او موزونه وی: «بیا به شی تاسی له زیان موندونکو څنی» ځکه چه «ظلم» د نقصان، زیان، کمی او لندون په معنی هم راځی، لکه چه ﴿وَلَوْ ظَلَمْنَاهُ شَيْئًا﴾ ۱۵ جزء د «الکھف» په (۳۳) آیت (۵) رکوع کښی په هم دی معنی راغلی دی.

فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ
عَنْهُمَا مِنْ سَوَائِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ
إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَسَّهٖمَا إِنِّي
لَكُمَا لِنَاصِحٍ ﴿٢١﴾ فَدَلَّهُمَا بَغْوً فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا
سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ وُرْقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا الْمَلَكُ
أَنَّهُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شیطان دپاره د دی چه ښکاره کړی دوی دواړو ته هغه چه پت کړی شوی دی له دی دواړو څنی له غلیظه ؤ عورتونو د

دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه یی منع کړی تاسی رب ستاسی له
(خوراک) د دی ونی غنی مگر له دی جهت چه نه شی تاسی دواړه پرېستی (په
مرتبۀ یا په بنائست یا په بی پروائی له خوراکه) یا چه نشی تاسی له تل
پاتی کیدونکو (په جنت کېښی). او سخت قسم یی وکړ دوی ته (په نامه د
الله) چه بیشکه زه تاسی دواړو ته خامخا له «دوستانو» نصیحت کوونکو
څخه یم پس راکوز کړل «ابلیس» دوی دواړه (له عالی مرتبی نه ښکته مرتبی
ته او مائل ئی کړل خوارک ته له هغی ونی) په فریب (او په وسوسه په دی
دروغ قسم سره) نو کله چه وڅکله دغو (دواړو میوه د دغی ممنوعی) ونی
(نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولگیدل دواړه چه سره
نښلولی دوی پر عورتونو خپلو باندی له پانو (د ونو) د جنت څخه (چه پت
کړی ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسی) چه آیا ما
نه وئ منع کړی تاسی له «خوراکه د» دغی ونی څخه او (نه ؤ) ویلی ما
تاسی ته «چه پام وکړئ پوه شی» چه بیشکه شیطان تاسی دواړو ته دښمن دی
ښکاره (بلکه منع کړی مو وئ او ویلی مو وو تاسی ته!)

وروسته د هغی مخالفت دومره زیات شی نه وی گنلی خو څرنگه چه د انبیایو علیهم السلام ډیر لږ ښویدل هم د دوی د تقرب الی الله له لحاظه عظیم او زیات شمیرل کیږی، نو ځکه د خپلی غلطی د ظاهری نقصان گاللو (تیرولو) څخه برسیره تر یوی اوږدی مودی پوری په توبی او استغفار او په ژړا، وایلا کښی مشغول ؤ، بالاخره د هم دی انابت په سبب د ﴿تَوَّابٌ عَلِيمٌ﴾ نتیجی ته ورسیده.

(ؤ آدم د سترگو تور له انوارو د قدیم

چه وینسته لویوی په سترگو ښکاری غر غوندی عظیم)

﴿فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ﴾ الآية - نو کله چه وشکله دغو دواړو میوه د دغی ممنوعی ونی نو ښکاره شول دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی. یعنی د حکم له عدول څخه جنتی لباس له دوی څخه وویست شو، ځکه چه جنتی لباس په حقیقت کښی د ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ یو محسوس صورت ؤ نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چه ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ څیړی شوی وی. په همغه اندازه به جنتی له لباسه بی برخی کیږی، الغرض شیطان کوبښی وکر چه آدم علیه السلام نافرمانی ته واړوی او په عصیان کښی ئی اخته او مبتلا کړی چه د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طریقه تری وایستل شی. دا زما خیال دی. لیکن شاه صاحب «نزع اللباس» د «اکل شجرة» د یوه طبیعی اثر په شان څرگند کړی او لیکلی ئی دی چه. «په جنت کښی د استنجاء او د شهوت حاجت نه ؤ، د دوی پر بدن هغه کالی (جامی) چه ؤ له سره نه بدلیدل، ځکه چه د هغو د ایستلو لپاره هیڅ یو حاجت او ضرورت نه ؤ، آدم او حواء علیهما السلام له خپلو اعضاؤ څخه واقف نه وو. کله چه دغه گناه له دوی ځنی څرگنده شوه نو بشری لوازم دوی ته پیدا او له خپلو انسانی حوائجو څخه خبردار شول او خپل اعضاؤ ئی ولیدل.» گواکی د دی ونی له خوراکه هغه پرده چه د دوی پر انسانی کمزوریو لویدلی وه پورته شوه د ﴿سَوَاءٌ﴾ په لغوی معنی گانو کښی ډیر وسعت شته د قابیل او هابیل په قصه کښی ئی «سَوَاءٌ اخیه» فرمایلی دی. په حدیث کښی «احدی سؤاک یا مقدار!» راغلی دی. تر اوسه د آدم علیه السلام په نظر کښی یوازی د ده سادگی او معصومیت ؤ او د ابلیس په نظر کښی یوازی د هغه خلقی کمزوری وه. لیکن د «اکل الشجرة» څخه وروسته آدم علیه السلام هغه خپله خلقی کمزوری په خپلو سترگو ولیده نو کله چه پس له دی غلطی څخه دوی توبه او انابت غوره کړ نو لعین ابلیس ته هم د دوی اعلیٰ کمال او انتهای نجابت او شرافت ورښکاره شو. او ښه وپوهید چه دغه مخلوق سره له ښویدلو هم زما په پنجو کښی نه لویږی ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ ښائی په هم دی لحاظ په تورات کښی (د ابن قتیبه د معارف د کتاب خاوند له نقله سره سم) دغه ونه د «شجرة علم الخیر والشر» په نامه سره موسومه کړی شوی وی. والله اعلم

﴿وَكُفَّ عَنْهُمَا مِنْ عَذَابِهَا مَنْ وَرَقَ إِلَهُهُ﴾ او ولگیدل دغه دواړه چه سره نښلول ئی پر

غلیظو عورتونو خپلو باندی له پانو د ونو د جنت څخه چه پت کړی ځان خپل) یعنی بریند شول او له دیر شرم او حیا ئی په پانو سره خپل بدن پټاوه. له دی نه معلومیږی. اگر که انسان د پیدا کیدلو په وخت کښی لوڅ لمر وی مگر فطری حیا د دی خبری مانع ده چه همغسی لوڅ پوڅ پاتی شی.

قَالَ رَبِّنا ظَلَمَنا اَنْفُسَنا اِنْ لَمْ تَعْفِرْ لَنا وَتَرْحَمِنا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ
الْخاسِرِيْنَ ﴿١٣٠﴾ قَالَ اهْبِطْوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي
الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتاعٌ اِلَى حِيْنٍ ﴿١٣١﴾

نو وویل دواړو (یعنی) آدم او حواء) ای ربه زمونږ ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړی ته مونږ ته او رحمت (مهربانی) ونه کړی ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هر ورو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل «الله» چه کوز شی «له جنته» حال دا چه ځینی ستاسی ځینو نورو ته به دښمن یی. او (مقرر دی) تاسی ته به ځمکه کښی ځای د هستوگنی او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرگ) پوری.

تفسیر : د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس گردو (تولو) ته دی، ځکه اصلی عداوت آدم او ابلیس سره لری او د دوی د عداوت دگر زمونږ دغه ځمکه گرځولی شوی ده چه خلافت ئی آدم علیه السلام ته سپارلی شوی ؤ.

قَالَ فِيْها خَيْرٌ وَفِيْها تَبَوُّوْنَ وَمِنْها تُخْرَجُوْنَ ﴿١٣٢﴾

وفرمایل (الله) چه په دی ځمکه کښی به ژوندون کوئ تاسی او په هم دغی ځمکه کښی به مریئ تاسی (او خښیږئ) او له هم دغی ځمکی څخه به راییستل کیږئ تاسی (په قیامت کښی جزا ته)

تفسیر : یعنی عموماً ستاسی اصلی او معتاد مسکن هم دغه ځمکه ده. که د خرق عادت په ډول (طریقه) کوم یو کله تر یوی معینی مودی له دی ځایه پورته کړی شی، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافی نه دی. آیا کوم سړی د څو ورځو یا د څو گریو له مخی له ځمکی څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کښی مسافرت وکړی یا هملته پکښی مړ شی نو آیا هغه به

د ﴿وَمَا كُنْتُمْ بِهَا تَعْلَمُونَ﴾ شخه مخالف وی؟ شکه چه دی په دغه وخت کښی پر شکه نه دی. په بل غای کښی داسی ارشاد دی چه ﴿وَمَا كُنْتُمْ بِهَا تَعْلَمُونَ﴾ نو هغه سری چه په شکه کښی مر او په شکی کښی خښ نشی هغوی به غرنګه په ﴿وَمَا كُنْتُمْ بِهَا تَعْلَمُونَ﴾ کښی داخل شی؟ معلومه شوه چه داسی قسم قضایا د کلیسی په دول (طریقه) نه دی استعمال شوی.

يَبْنِيْ اَدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤْوِيْ سَوَاتِكُمْ وَرِيْشًا وَلِبَاسُ التَّقْوٰى
ذٰلِكَ خَبْرٌ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿٢٧﴾

ای غامنو د آدم! په تحقیق نازل کړی (لېږلی) دی مونږ پر تاسی لباس «کالی» چه پتوی غورتونه ستاسی او «درلېږلی مو دی لباس د ښایست او» د زینت کالی، او لباس (کالی) د تقوی (چه خلاصی پری راځی له عذابه) دغه «لباس د تقوی» خیر «بهتر ډیر غوره» دی (له نورو) دغه «رالیږل د پوښاک» له آیتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دی چه دوی بند واخلی (غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی)

تفسیر : له ﴿ اَنْزَلْنَا ﴾ غنی مراد د مادی او نورو پیدا کیدل او د هغی د جوړولو د تدبیر ښوول دی اکر که د ﴿ اَنْزَلْنَا ﴾ لفظ ډیر ځلی په داسی ځایونو کښی ویل کیږی چه یو شی له پاسه ښکته خوا ته لیږل یا راوړل کیږی، مگر ډیر ځلی له هغه ځنی دغه مکانی فوق او تحت نه وی مراد بلکه هغه مرادیږی چه د مرتبی په اعتبار پورته وی. او په هغه شی چه د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کیږی د هم دغه لفظ اطلاق کاوه شی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿ وَاَنْزَلْنَاكَمَّ مِنَ الْاَعْمَالِ ثَمَنًا لَّذَاكَ ﴾ یا ﴿ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ مِنْ فَوْقِ الْبَابِ شَدِيدًا ﴾ ولباس التقویٰ ذلک خیر ﴿ ولباس التقویٰ چه دی دغه لباس التقویٰ ډیر غوره دی له نورو ﴾ یعنی برسیره په دی ظاهری لباس چه په هغه سره د بدن ستر او زینت حاصلیږی او ځان پری پتیږی او ډول (طریقه) او سینگار پری کیږی یو معنوی لباس هم شته، چه عظیم الشان قرآن ئی ﴿ ولباس التقویٰ ﴾ بولی او د باطنی زینت او ښایست وسیله گرځی او په هغه سره د انسان هغه باطنی کمزوری د ظهور او فعلیت درجه نه مومی چه په ده کښی ئی استعداد شته او د خفاء په پرده کښی دی. او د ظهور او فعلیت په ډگر کښی نشی راتلی او هم دغه معنوی لباس دی چه قرآن کریم په ﴿ ولباس التقویٰ ﴾ سره یاد کړی دی او د باطنی زینت، ښایست او سینگار ذریعه گرځی بلکه که غور وکړی شی نو ظاهری بندی لباس هم د هم دی باطنی لباس د تامین، تطهیر او تنظیف لپاره شرعاً مطلوب دی. حضرت شاه صاحب لیکي چه: دښمن له تاسی ځنی د جنت

لباس وویست، بیا مونږ تاسی ته په دنیا کښی د لباس تدبیر دروښود، اوس همغه لباس واغوندئ! چه پکښی تقوی او پرهیز گاری وی. یعنی نارینه دی ورېښمین لباس نه آغوندی! او اوږده لمن دی نه لری! او هغه شیان چه ممنوع شوی دی هغه دی نه کوی او ښځه دی داسی ډیر نری لباس وانه غوندی چه بدن ئی تری ښکاره شی، او نه دی خپل ډول سینگار نورو ته ښکاروی. ﴿ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ يَتَّقُونَ﴾ دغه رالیدل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل رحمت قدرت د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی او پرهیز وکړی له صوری او معنوی برېند والی څخه) یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالی د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندی معترف او شکر گذار اوسئ.

يٰۤاٰدَمُ لَا يَفْتِنَنَّكَ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوٰيكَ مِنَ الْجَنَّةِ يَتَزَوَّجُ
عَمَّ مَلْبَسًا مَّا لِيْ بِهِ مَسْوِيًا اِنَّهٗ يَرٰكُمْ هُوَ وَوَقَيْلُهٗ مِنْ حَيْثُ
لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِيْنَ اَوْلِيَاَ لِّلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٤﴾

ای ځامنو د آدم فریب دی در نه کړی تاسی ته شیطان لکه چه ایستلی یی دی مور او پلار ستاسی له جنته (په فریب سره) په دی حال چه ایسته ئی له دی دواړو لباس د دوی لپاره د دی چه وښی دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه «شیطان» وینی تاسی (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی بیشکه مونږ گرغولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر : د اخراج او نزع اضافت د سبب په لوری کړی شوی دی، یعنی له جنت ځنی د آدم او حواء علیهما السلام د بیلیدلو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب هم دا شیطان شو، نو هوښیار اوسئ چه اوس تاسی تیر نه باسی! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ!

﴿لِيُوَفِّيَكُمْ سُؤْلَآءَكُمْ﴾ الآية - لپاره د دی چه وښی دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی، بیشکه وینی دغه شیطان تاسی هم پخپله دی او هم قوم لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی،) یعنی هغه دشمن چه مونږ ته له داسی پتونی څخه گوری، چه مونږ ئی له سره نه وینو نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه ئی ډیره گرانه ده. نو ځکه تاسی ته ښائی چه تل مستعد او بیدار اوسئ! د داسی دشمن علاج دا دی چه مونږ د داسی یوه ذات په پناه کښی ځای ونیسو چه دی هغه وینی او هغه دی نشی لیدی ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ الْغَفِيْرُ الْحَكِيْمُ﴾

تنبيه : د ﴿لَا يَرْكَبُ هُوَ وَبَنُوهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرْضَوْنَ﴾ قضيه مطلقه ده دائمه نه ده، يعنى دير غلى داسى وى چه مونږ دوى نشو ليدلى، او دوى مونږ ته گورى له دى وينا غنى دا خبره نه لازمېږي چه په هيڅ يو وخت كښى به هيڅوك او په هيڅ صورت سره دوى نشي ليدلى، نو په دغه آيت سره د جن له رويته په كلې نفى باندې استدلال كول، قصور او لنډ ليدل دى.

﴿لَا جُنْدَ لِلشَّيْطَانِ﴾ الآية - بيشكه مونږ گرځولى مو دى شيطانان دوستان لپاره د هغو كسانو چه ايمان نه راوړى، يعنى كله چه دوى له خپلى بى ايمانى د شيطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره كړ، لكه چه وروسته له دى په (۸۶۱) مخ كښى راځي ﴿إِنَّهُمْ يُغْوُوا الشَّيْطَانِ أَقْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنََّّهُم مُّقْتَدُونَ﴾ نو مونږ هم په دغه انتخاب كښى هيڅ مزاحمت ونه كړ، او هر چا چه دوى د خپل ځان ملگرى گرځولى وو همغه ور ملگرى كړل شول.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اتَّقُوا اللَّهَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۲۸﴾

او كله چه وكړى دوى كوم فاحشه (ناكاره كار لكه شرك) نو وائى دوى موندلى دى مونږ پر دغه (ناكاره كار) پلرونه خپل او الله هم امر «حكم» كړى دى مونږ ته په (كولو د) دى سره، ووايه (اى محمده! دوى ته) چه بيشكه الله نه كوى امر (حكم) په فحشاء «ناكاره كارونو»، آيا وايي «دروغ ترئ» تاسى پر الله باندې هغه شى چه نه پوهيږئ (پرى) تاسى.

تفسير : يعنى خراب او د بيحيايي كار، لكه د نارينه او ښځى بريند طواف كول چه د دى آيتونو شان نزول دى، او له هغه څخه سليم عقل او صحيحه فطرت نفرت كوى (د الله قنوس) له شانه دا تصور دير لرى دى، چه د داسى شيانو تعليم ور كړى د ده پاك ذات د پاكي او حيا منبع او سرچينه ده، دى به د گندگي، چتلى او بيحيايي د كارونو حكم څرنگه وركوي؟ اصلاً د بى حيايي او بد كارى معلمان هغه شيطانان دى، چه دوى د خپلو ځانونو رفيقان گرځولى دى، وگورئ له گردو (تولو) څخه پخوا ستاسى مور او پلار د هم دغه شيطان له لورى تيروتل، او لوڅ لږ وگرځيدل، مگر هغوى د شرم او حياء لامله (له وجى) د ونو پانى پر خپلو ځانونو باندې تپلى نو څرگنده شوه چه بريندتيا د شيطان له خوا، او د تستر (د ځان پتولو) كوښښ ستاسى د پلار له خوا شوى دى. بيا په بريند طواف كولو كښى د خپلو پلرونو سند وړاندې كول څرنگه صحيح كيدى شى، او هم د حضرت شاه صاحب قول «تاسى واوريد چه ستاسى لوى پلار د شيطان په چل او فريب تيروت نو بيا تاسى د خپلو پلرونو سندونه ولې وړاندې كوئ؟ دا

خومره د بیحیایی خبره ده؟ هغه کار چه د شیطان په حکم سره کیږی، د هغه په نسبت وویل شی چه دغه حکم مونږ ته پاک الله راکړی دی، العیاذ بالله!

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٣﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب زما په قسط «عدل انصاف» سره «چه توحید او ښه کارونه دی. نه په افراط نه په تفريط» او (بل الله حکم کړی دی) چه سم وپوړئ «برابر کړئ» تاسی مخونه خپل «عبادت د الله ته» په نزد «د وخت» د هر لمانځه او بولغ (عبادت کوئ) تاسی د ده حال دا چه مطیع خالص کوونکی اوسئ ده ته دین «خپل له عجب او ریا او هر نقصان څخه» لکه چه اول ځلی یی پیدا کړی یی تاسی (له نشت نه) بیا به هم داسی پیدا شی تاسی «پس له مرگه».

تفسیر : په «روح المعانی» کښی دی «القسط علی ما قال غیر واحد - العدل، و هو الوسط من کل شیء - المتجانس عن طرفی الاقراط والتفريط» د آیت حاصل داسی شو چه: الله تعالیٰ په هر کار کښی پر توسط او اعتدال د پاتی کیدلو، او له افراط او تفريط څخه د ځان ژغورلو (یج کولو) هدایت کوی، نو بیا به په څه شان سره د فواحشو او رذائلو حکم ورکوی؟»

غالباً محقق شیخ الهندرحمة الله علیه «مسجد» میمی مصدر گنلی او د (سجود) معنی ئی تری اخیستی ده تجوزاً ئی په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» ئی په خپلی ظاهری معنی پریښی دی، یعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کښی خپل مخونه سم د کعبی شریفی په لوری وگرځوئ. مگر ځینی نور مفسرین له ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ څخه داسی مطلب آخلی چه د الله تعالیٰ د عبادت په لوری تل په استقامت او له زده متوجه اوسئ. د ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد د دی مطلب دا دی چه: پخپلو عبادتونو سم او مستقیم اوسئ! او له هغی سمی لاری ځنی چه د حضرت محمد علیه الصلوة والسلام ده مه کیږئ! د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (۱) چه خالص د الله تعالیٰ لپاره وی، چه وروسته ئی په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ سره یادونه کوی. (۲) چه له هغی مشروعی طریقی سره موافقه وی چه انبیاء او مرسلینو علیهم الصلوة والسلام تجویز کړی ده او دلته هغه په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ سره ادا کړی شوی ده. په هر حال په دغه آیت کښی د شرعی احکامو د گردو (تولو) هغو انواعو په لوری اشاره کړی شوی ده چه د بندگانو له معاملاتو سره متعلق دی او هغه تول تر «قسط» لاندی راغلل او هغه شیان چه په الله تعالیٰ پوری تعلق لری که «بدنی» وی نو په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ کښی که «قلبی» وی نو په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ﴾

الَّذِينَ ﴿ كُنْى مَندرج دى .

﴿ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴾ لکه چه اول غلى ئى پيدا كرى بيع تاسى له نشت نه بيا به هم داسى پيدا شئ تاسى وروسته له مرگه) يعنى لکه چه په اول كنى الله جل جلاله ستاسى له پيدا كولو غځه عاجز نه و هم داسى ستاسى له اعادى او بيا ژوندى كولو غځه هم عاجز نه دى او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لارى تللو ته د دى لامله (له وجى) اړتيا (احتياج) او ضرورت لرى چه وروسته له مرگه بل ژوندون راتلونكى دى چه په هغه كنى د دى موجوده حيات نتائج ور وړاندې كيږي نو ښائى د هغه «بعث بعد الموت» فكر لا له اوسه وكړى شى! ﴿ وَتَسْتَرْفِضُونَ ﴾ مَا قَدَّمْتُ لَكُمْ

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

يوى دلى ته هدايت وكړ (الله په توفيق د ايمان سره او) هدايت ئى نه دى كرى بلى دلى ته چه مقرر شوى ده پر دوى گمراهى، بيشكه چه دوى نيولى دى شيطانان دوستان (خپل معبودان) بى له الله غنى او گمان كوى دوى چه بيشكه هم دوى هدايت موندونكى دى (سمى صافى لارى ته او واقع كنى داسى نه ده.)

تفسير : يعنى پر هغو باندې چه گمراهى مقرر شوى ده هغوى هغه خلق دى چه پاك الله ئى پرى ايښى او شيطان ئى خپل دوست او رفيق گرځولى دى چه د ده په خوله كوى او خبرو ته ئى غوږ پردى او د تعجب غاى دا دى چه سره د دى صريحى گمراهى دوى داسى گومان كوى چه مونږ پر سمى صافى لارى باندې روان يو او له مذهبي حيثيته كومه د عمل رويه چه مونږ اختيار كړى ده هغه ډيره مناسبه او درسته ده لکه چه په بل غاى كنى يى فرمايلى دى ﴿ الَّذِينَ ضَلَّ سَبِيلَهُمُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴾ (۱۶ جز د الكهف ۱۰۴ آيت ۱۲ ركوع).

تنبیه : د دى آيت له عمومه ظاهره شوه چه د «معاند كافر» په شان «مخطى كافر» هم چه د خپلى واقعى غلطى لامله (له وجى) باطل حق گنى په ﴿ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ﴾ كنى داخل دى، كه دغه غلط فهمى د پوره فكر او غور نه كولو له وجى وى يا له دى سببه وى، چه اگر كه ده په ښكاره ډول (طريقه) سره خپل پوره قوت، غور او فكر چلولى دى خو په مقصد نه دى رسيدلى ځكه چه پر داسى صريحو حقايقو او واضحو دلائلو د فكر د نه رسيدلو غنى دغه خبره څرگنده ده چه ده فى الحقيقت په استدلال او د خپل فكر په كار آچولو او استعمال كنى

تقصیر کړی دی، ګواکې هغه شیان چه پری ایمان راوړل د نجات مدار دی دومره روښانه او واضحه دی چه له هغو څخه انکار غیر له عناده او د فکر او تامل له قصوره بل هیڅ شی نه دی. په هر حال شرعی کفر داسی زهر دی چه که په قصد یا په سهوه په هر ډول (طریقه) سره چه وخوړل شی د انسان د وژلو لپاره کافی دی زموږ د «اهل السنة والجماعة» مذهب هم دا دی او په «روح المعانی» کښی چه د ځینو د څه اختلافاتو نقل پر دغی مسئلې باندی کړی شوی دی له هغو ځنی مراد «جاحظ» او «عنبری» دی، چه په «اهل السنة والجماعة» کښی نه دی داخل بلکه سره له دی چه معتزله ګڼل کیږی، په خپله معتزله هم د دوی په اسلام کښی خبری کوی نو ځکه د «روح المعانی» خاوند د دوی مذهب د نقلولو څخه وروسته داسی لیکلی دی: «والله تعالیٰ الحجة البالغة والتزام ان کل کافر معاند بعد البعثة و ظهور امر الحق کنار علی علم».

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِزِيْنْتُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾

ای ځامنو د آدمه! واخلی تاسی زینت (ښائست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کالیو (جامو) د عورت ستر) او خوړی او چښی او اسراف «بی ځایه خرڅ» مه کوئ تاسی، بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (بی ځایه خرڅ کوونکی)

تفسیر : دغه آیتونه د هغو کسانو په تردید کښی نازل شوی دی چه د کعبه الله طواف به ئی په برېنده کاوه او هغه ئی لوی قریت، ثواب او پرهیزګاری ګانه او د اهل جاهلیت ځینو کسانو د حج په ورځو کښی د سد رمق ځنی زیات شی نه خوړ او د غوړیو او نورو دسوماتو استعمال به ئی پرېښوده، ځینو به د وزی د غوښی او شودو له استعماله ځان ساته نو دغه ګرد (ټول) شیان ئی راوښوده چه دا شیان له سره د نیکی او تقویٰ خبری نه دی. د الله جل جلاله ورکړی شوی لباس (چه په هغه سره ستاسی د بدن تستر (پټول) او تزین (ښائست په عمل راځی) د عبادت په وخت کښی د نورو وختونو په نسبت لا زیات قابل الاستعمال دی، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار کښی د ده د ګردو (ټولو) نعمتونو له اثر او ښو سره حاضر شی او هر هغه شیان چه الله تعالیٰ د خوراک او پوښاک لپاره درکړی دی له هغو ځنی متمتع شی! په دی شرط سره چه اسراف پکښی ونه کړئ! د اسراف معنی له حده تجاوز، او له میچه تیریدل دی. او هغه شو ډوله دی: لکه چه حلال حرام وګنی یا له حلالو تیر له حرامو هم متمتع شی، یا په خوړلو او چښلو کښی له حرص او بی تمیزی څخه کار واخلی، او له اندازی ئی زیات وخوړی، یا ئی بی له اشتها و خوړی، یا ئی ناوخته وخوړی یا دومره لږ وخوړی چه د جسمانی صحت او قوت

عمل لپاره کافی نه وی، یا د صحت مضر شیان استعمال کړی او غیر ذلک. د اسراف لفظ دغو گردو (تولو) امورو لره شاملیدی شی، بیخایه خرڅونه هم په اسراف کېږي شامل دی. د هم دی تعمیم په لحاظ ځینو اسلافو فرمایلی دی (جمع الله الطب کله فی نصف آیه) الله تعالیٰ گرد (تول) طب په نیم آیت کېږي سره تول کړی دی.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ
قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ
كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْقِصَّةَ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٧٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه چا حرام کړی دی زینت د الله هغه چه ایستلی ئی دی دپاره د بندگانو خپلو؟ او (چا حرام کړی دی) پاک لذیذ شیان له رزقه ځنی (چه د خوړلو او څښلو دی؟ یعنی دا یو هم نه دی حرام)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دغه (زینت او طيبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دی چه ایمان یی راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دی ژوندون لو خسیس کېږي حال دا چه خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د قیامت کېږي هم دا رنگه (لکه دا پاس تفصیل) په تفصیل بیانوو مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پوهیږي «پری».

تفسیر : یعنی ای محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ! ته دوی ته ووايه چه چا حرام کړی دی هغه زینت د الله جل جلاله چه له جامو وی که له نورو وی چه ایستلی دی الله تعالیٰ دپاره د بندگانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حیواناتو لکه ورېښم یا وړی او له کانونو لکه څغره. او بل پاکیزه شیان له اقسامو د روزی که د خوراک وی لکه غوښی، وازدی، غلی دانی یا د څښلو (څکللو) وی لکه اوبه، شوده، یعنی دا یو هم نه دی حرام، ووايه ای ځما رسوله! دغو ته چه دغه زینت او طيبات او نور نعمتونه خاص دپاره د مؤمنانو دی، یعنی هم دوی ته پیدا شوی دی اما په دنیا کېږي کفار هم تبعاً ورسره شریک دی ولی دائمی او ابدی نعمتونه خاص مؤمنانو ته دی بی شریکه په عقبا کېږي هم داسی چه مونږ دغه مفصل حکم بیان کړ مفصل بیانوو باقی تول احکام د دین بالخاصه د حلال او حرام احکام دپاره د هغه قوم چه پوهیږي او فهمولی شی. د دنیا گرد (تول) شیان ځکه پیدا شوی دی چه انسانان له هغو څخه په شرعی او په مناسبه طریقه گټه (فائده) واخلي او د خالق تعالیٰ جل و علا شانه په عبادت او وفاداری او شکر گذاری کېږي مشغول اوسی، په دغه اعتبار د دنیا تول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطیعانو د استفادی لپاره

پیدا شوی دی هوا! کافران هم د دغو شیانو له استعمال څخه نه دی ممنوع شوی، دوی هم د خپلو دنیوی اعمالو او تدابیرو په اثر له هغو ځنی مفاد حاصلولی شی. بلکه څه وخت چه د ایمان خاوندان په ایمانی قوت او تقوی کښی کمزوری شی، نو دغه غاصبان په خپلو عملی هلو ځلو کښی ظاهراً دیر بریالی او کامیاب په نظر راځی چه ځینی له هغو ځنی دی د کفارو د فانی اعمالو ثمره وگفله شی او څه نور دی یی د مؤمنانو په حق کښی تنبیه او توبیخ.

﴿مَنْ كَانَ يَرْيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّهَا لَوْ اَلَيْهِمْ اَعْمَالُهُمْ فَهَا هُمْ فِيهَا لَا يَخْشَوْنَ
اُولَئِكَ الَّذِيْنَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحِطَّ مَا صَنَعُوْهَا وَاُولَئِكَ مَا كَانُوْا يَْعْمَلُوْنَ﴾

(۱۲ جزء د هود ۱۵ او ۱۶ آیت ۲ رکوع). پاتی شول د آخرت نعمتونه هغه خالص د

اهل الايمان په برخه دی. ځینی عالمان د ﴿خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ معنی داسی کوی چه «دنیوی نعمتونه خالص نه دی، ځکه چه له هغو سره دیر غم او فکر او تکالیف مومی، او د آخرت نعمتونه به له هر راز (قسم) کدورتونو ځنی پاک وی او له ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «در منشور» کښی د دی آیت داسی معنی نقل شوی ده چه دنیوی نعمتونه په داسی شان سره چه د آخرت وبال وگرځی یواځی د مؤمنانو لپاره دی، او د کفارو په حق کښی د دی جهان عیش او عشرت او تنعم د کفر او حق نه پیژندلو له وجی عذاب او وبال گرځی.

قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ
تَشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطٰنًا وَاَنْ تَقُوْلُوْا عَلٰی اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی رب زما فواحش (کبیره گناهونه چه موجب د لوی عذاب دی) هغه چه ظاهر وی له هغو څخه او هغه چه باطن وی او (حرام کړی ئی دی) گناه «صغیره چه حد نه لری» او (حرام کړی ئی دی) ظلم په ناحقه سره (بل دا چه) شریک ونیسئ تاسی په الله پوری، هغه شی چه نه دی نازل کړی (لیږلی الله) په (شریکولو د) هغه باندی هیڅ برهان (علمی سند) او (بل دا ئی حرام کړی دی چه) وواپی تاسی پر الله هغه خبری چه تاسی نه پوهیږی «پری»

تفسیر : له «اثم» ځنی عامه گناه مراده ده. او ځینی مخصوصی گناوی د دی مقام په مناسبت یا د اهمیت له سببه بیان فرمایلی شوی دی. او د ځینو په نزد (اثم) هغه گناه ده چه د هنی تعلق د گناه کوونکو څخه ماسواء نورو سره نه وی، والله اعلم. دروغ تړل په الله جل جلاله دا دی

چه په تحلیل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کښی داسی خبری له خپله څانه جوړی کړی چه بیخی شرعی اساس ونه لری او بیا د هغو نسبت الله تعالی ته وکړی لکه چه د فحشاو په متعلق به کفارو وویل «والله امرنا بها»

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٧﴾

او هر یوه امت ته یو اجل (نیته) شته (د مرگ یا د عذاب که ایمان رانه وړی) نو کله چه راشی اجل (نیته) د دوی نه به وروستی کیږی دوی (تری) یو ساعت او نه پړومی کیږی دوی (تری).

تفسیر : په ظاهره سره دا شبهه کیږی. کله چه د وعدی وخت ورسپیږی نو تأخیر یی عقلاً ممکن ؤ نو ځکه د هغه نفی ضروری شوه مگر تقدیم ئی خو عقلاً هم ممکن نه دی نو د هغه له نفی څخه څه فائده ده؟ د دی شبهی له سببه مفسرینو د ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿وَلَا يَأْخِرُونَ﴾ منلی دی. او ځینی د ﴿وَلَا يَأْخِرُونَ﴾ څخه (قرب) او نژدیوالی) مرادوی. زما په نزد دغو تکلفاتو ته هیڅ حاجت نشته، په عمومی محاوراتو کښی د یوه شی د تاکید ثبوت او قوت لپاره چه په مقابل کښی ئی دوه خواوی وی دیر ځله د هغی خوا نفی خو مقصوداً کیږی چه محتمل الثبوت وی، او د بلی خوا نفی چه لا له پخوا غیر محتمل وی یواځی د مبالغی، تاکید او تحسین الکلام په ډول (طریقه) استطراداً ذکر کیږی. لکه چه یو خریدار له دکاندار ځنی د یوه شی د قیمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کښی وائی چه د هغه شی په قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته؟ او هم دغه ئی قیمت دی! دکاندار ورته وائی هوا خانه! په دغه ویلی شوی قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته! او هم دغه قیمت ئی واجبی او تاکلی (مقرر) شوی دی په دغو دواړو محاورو کښی مقصود بالذات (کمی) دی، مگر د (زیادت) لفظ یواځی د قیمت د تعیین او تاکید او مبالغی لپاره استطراداً ذکر کړی شوی دی. دلته هم د دی کلام څخه اصلی غرض هم دا دی چه د الله تعالی وعده هر کله چه ورسپیږی بیا تأخیر پکښی نشته، او له سره وروسته کیدونکی نه ده او یوه شیبه هم په هغه کښی د تقدیم او تأخیر امکان واقع کیدونکی نه دی دلته د «تأخیر» نفی مقصود ده، ځکه چه (تقدیم) لا له پخوا څخه ظاهراً لاتقاء ؤ د هغه انتفاء یواځی د وعدی په ټینګوالی د زور آچولو یو اسلوب دی یعنی پر الله تعالی دروغ تړونکی او د هغه د لوری د حرامو حلال کوونکی او نور متمردین دی د الله تعالی پر دغه تأخیر، مهلت او حلم نه مغرورپیږی. او نه دی بی فکره اوسی، ځکه چه د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالی له جانب یوه تاکلی (مقرره) موده مقرر شوی ده. هر کله چه د دوی د سزا نیته او وعده ورسپیږی نو بیا هغه خامخا اجرا کیدونکی ده او له سره وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

يٰٓبَنِي آدَمَ اِمَّا يٰٓتَيْتُكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقْصُوْنَ عَلَيْكُمْ اَيَّتِي لِّىْ فَرِحْتُمْ وَاصْلَمَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا
وَاَسْتَكْبَرُوْا عَنْهَا اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝

ای غامنو (اولاده) د آدم! که راشی تاسی ته رسولان له تاسی غنی چه لولی دوی پر تاسی باندی آیتونه «د کتاب» زما «یعنی شرعی احکام» نو هر څوک چه غان وساتی (له تکذیب څخه) او اصلاح «نیک» کړی (عمل خپل) نو نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به دوی غمجن کیږی «په نقصان د جزا سره». او هغه کسان چه نسبت ئی د دروغو کړی آیتونو زمونږ ته او کبر «سرکشی کوی» له «قلولو د» هغی آیتونو هم دغه کسان صاحبان «ملگری» د اور «د دوزخ» دی هم دوی به په دغه اور کښی تل وی.

تفسیر : ابن جریر د ابو یسار سلمی رحمة الله علیه غنی نقل کړی دی چه دغه خطاب د ﴿يٰٓبَنِي آدَمَ اِمَّا يٰٓتَيْتُكُمْ﴾ الآية - گردو (تولو) بنی آدمانو ته په عالم ارواح کښی شوی دی. لکه چه د اول جزء د البقرة ۳۸ آیت ۴ رکوع له سیاق څخه معلومیږی ﴿قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَعِمَا وَاَنَّا يٰٓتَيْتُكُمْ مِّنْ هٰذِيْ﴾ الآية - او د غینو محققینو په نزد هر کله هر خطاب چه په هره زمانه کښی هر قوم ته شوی دی دا د هغو څخه حکایت دی. زما په نزد هغه مضمون چه له دوه رکوع گانو څخه پخوا جریان لری د هغه د ترتیب او تنسيق څخه دغه خبره پخپله ظاهریوی کله چه آدم او حواء علیهما السلام له خپل اصلی مسکن (جنت) څخه چه هلته دوی ته، آزادی، هوسانی (ارام) او فراخی ور په برخه وه او بی له کوم مزاحمت او ممانعت څخه د ژوندانه د وخت د تیږولو حکم ورکړی شوی ؤ په عارضی ډول (طریقه) سره محروم کړی شو. بیا د دوی د مخلصانه توبی او انابت په نسبت دا مناسبه ولیدله شوه چه د دوی د هغه حرمان د تلاقی او د آدم علیه السلام تمامی اولادی ته د پلرنی میراث د اعادی په نسبت څه هدایتونه ورکړل شی لکه چه د آدم علیه السلام د هبوط د قصی د ختمولو سره سم یی د ﴿يٰٓبَنِي آدَمَ قَدْ اَنْزَلْنٰكُمْ لِبَاسًا﴾ الآية - خطاب ور شروع کړ، تر دری څلورو رکوع گانو پوری د همغو هدایاتو سلسله جاری وه. په دغو آیتونو کښی د آدم علیه السلام تولی اولادی ته چه گواکی په یوه وخت کښی گرد (تول) سره موجود گڼل شوی دی عام خطاب شوی دی چه د جنت له وتلو څخه وروسته مونږ تاسی ته د جنتی لباس او طعام په ځای د ځمکی د لباس او طعام تدبیر فرمایلی دی. اگر که د جنت خوشالی او اطمینان دلته در میسر نه دی بیا مونږ د

هر راز (قسم) راحت او هوسائی (ارام) له سامانونو ځنی د منتفع کیدلو موقع تاسی ته درکړی ده، چه تاسی دلته په اطمینان سره د خپل هغه اصلی مسکن او آبائی میراث د اعادی او بیرته لاس ته راوستلو تدبیر وکړی شی. ښائی چه د لعین شیطان له مکر فریب ځنی هونیار اوسی! چه تاسی د تل لپاره د هغه له میراث څخه بی برخی نه کړی! او ځانونه مو له بی حیائی «اثم» ، «عدوان» او نورو گناهونو ځنی وژغورئ (وساتئ) او د اخلاص او د عبودیت لاره اختیار کړئ! او د الله تعالی له درکړو نعمتونو څخه متمتع او منتفع کیږئ! مگر له هغو حدودو او قیودو ځنی (چه د حقیقی مالک له جانبه معین او تاکلی (مقرره) شوی دی) تیری او تجاوز مه کوئ! بیا وگورئ چه هر قوم خپله، خپله موعوده وعده پوره کوی، او په څه څه ډول (طریقه) خپلو ځایونو ته خپل ځان رسوی، په دی ضمن کښی که الله تعالی په کوم وخت کښی له هم دغه ستاسی ځنی کوم رسول مبعوث وفرمائی چه د الله تعالی آیتونه تاسی ته آورو او په هغو سره تاسی ته ستاسی د پلار اصلی میراث (جنت) د حاصلولو ترغیب او تذکیر درکوی او د حقیقی مالک د خوشالی لاری پکښی در ښکاره شوی دی نو د هغه مرسته (مدد) او پیروی وکړئ! او له الله تعالی ځنی وویږئ! او ناکاره کارونه پریدئ! او تری بیزاره شی! او صالحه اعمال اختیار کړئ! نو بیا ستاسی مستقبل بیخی بیخوفه او بی خطره کیږی! او تاسی به داسی یوه مقام ته ورسیرئ چه هلته به د عیش او عشرت، امن، سکون او اطمینان څخه ماسوا بل هیڅ شی نه وی، هو! که زمونږ آیتونو ته تاسی د دروغو نسبت وکړ، او د تکبر او لوښی له مخو تاسی پری عمل ونه کړ او له هدایته گوښی (بیل) پاتی شؤئ نو له اصلی مسکن او آبائی میراث څخه به بی برخی کیږئ! او د دائمی محرومی او ابدی عذاب او هلاکت ځنی به ما سوا بل هیڅ شی ستاسی نه په برخه کیږی په هر حال هغه کسان چه له دی آیت ځنی د ختم النبوت د قطعی نصوصو په خلاف تر قیامته پوری د انبیاء او رسولانو د راتگ ورونه خلاصول غواړی، د هغو لپاره په دغه ځای کښی د خپل مطلب حاصلولو دپاره هیڅ یوه موقع پاتی نه ده.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۖ أُولَٰئِكَ
يَنَالُهُمُ صَيْبُهُمْ مِّنَ الْكِتَابِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ رَسُولُنَا
يَقُولُوا قَدْ عَلِمْنَا مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ
قَالُوا اضْلَوْا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه تری پر الله باندی دروغ (چه ښځه، ځوی، لور او شریک لری) یا نسبت د دروغو کوی آیتونه د دغه (الله)

ته (بلکه نشسته بل ظالم)، دغه «مکذبان مفتريان پر الله» و به رسيږي دوی ته برخه د دوی له هغه ليکل شوی «عمر، رزق، اجل او نورو» څخه تر هغه پوري کله چه راشي دوی ته رسولان زمونږ (ملک الموت او اعوان ئی) حال دا چه قبضوی دوی «ارواح د» هغوی وائی (دا ملائک دی کفارو ته د ملامتی په توگه (طریقه))، چیرته دی هغه «معبودان» چه وئ تاسی چه بلل به مو «عبادت به مو کاوه د هغوی» غیر له الله «چه اوس دفع کړی عذاب له تاسی»؟، نو و به وائی دغه «کافران» ورک شول له مونږ «او هیڅ نفعه مو تری ونه مونده» او شاهدی به ورکړی دوی پر نفسونو «ځانونو» خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران «په دنیا کښی».

تفسیر: یعنی د الله تعالی د صادقو او رښتینو رسولانو تصدیق کول ضروری دی چه د الله تعالی واقعی معجزی درښی او دلائل یی در آوری، باقی که څوک د رسالت دعوی په دروغو وکړی او په دروغو آیتونه له خپله ځانه جوړوی او پر الله تعالی دروغ تری یا کوم رښتین رسول یا د هغه راوړی آیتونه او کتاب ته د دروغو نسبت کوی. نو د دی دواړو ځنی بل هیڅوک ظالم نه دی. ﴿أُولَٰئِكَ يَكْفُرُ﴾ الآية - دغه مکذبان او مفتريان پر الله و به رسيږي دوی ته برخه د دوی یعنی په دنیا کښی عمر او رزق او نور هر غومره چه مقرر او مقدر دی، یا د دی ځای ذلت او رسوائی چه د دوی دپاره ليکلی شوی ده، هغه گرد (تول) دوی ته رسيدونکی دی، بیا وروسته له مرگه هغه معامله چه له دوی سره کيدونکی ده، د هغی ذکر وروسته له دی نه راځی که د ﴿تَصِيبُهُمُ مِنَ الْعَذَابِ﴾ ځنی دنیوی عذاب نه، بلکه اخروی مراد واخستل شی، نو د «حتی اذا جاءتهم - الآية» څخه پر دی تنبیه کیږی چه د هغه عذاب د مبادیو سلسله د دغه دنیوی ژوندانه په آخری شیبو کښی شروع کیږی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمُ رُسُلُنَا يَكْفُرُونَ﴾ الآية - تر هغه پوري کله چه راشي دوی ته رسولان زمونږ چه قبضوی ارواح د دوی) یعنی کله چه پرښتی په دیره سختی د دوی روح قبضوی او په بد صورت ئی بیائی نو دوی ته ویلی کیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالی ځنی هغه شیان چه تاسی بلل هغوی چیری دی؟ چه اوس ستاسی په داد او فریاد نه درسيږی؟ او ستاسی خبر نه آخلی؟ هغوی در ویولی! چه تاسی له دی مصیبت څخه وژغوری (وستای)، ا په دی وخت کښی به کفار اقرار کوی او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کیږی چه مونږ دیره سخته غلطی کړی وه چه مونږ داسی شیان خپل معبودان او مستعان تاکلی (مقرر کړی) وو چه هغوی د دی کار وړ (لاایق) او مستحق نه وو، او نن زمونږ په دغه مصیبت کښی د هغوی هیڅ سراغ او پته نشته. خو دغه بی وخته اقرار او ندامت دوی ته هیڅ گټه (فائده) او نفع نه رسوی، او پر دوی داسی حکم صادرېږی ﴿ادْخُلُوا فِي آثَمِهِ﴾ الآية - باقی هغه چه په نورو مواضعو کښی راغلی دی چه دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوی د دی آیت سره منافی نه ده ځکه چه د قیامت موافق او

کښی (الله ته چه) ای ربه زمونږ دغو (مشرانو متبوعانو) گمراه کړی وو مونږه نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (زمونږ) له اوره (د دوزخ) وږه فرمایي الله چه دی لپاره د هر یوه دوچند لیکن نه پوهیږئ تاسی (پری او نه خبریږئ د یو بل له عذاب نه)

تفسیر : یعنی په یوه حساب د پخوانیو د گناهونو عذاب دوچند شو چه هم پخپله دوی گمراهان شوی وو، او هم ئی راتلونکو لره لاری جوړی کړی، او په بل صورت د وروستیو گناه دوه چنده شوه چه دوی په دغسی حال کښی گمراهان شول چه د پخوانیو امتونو احوال د دوی په مخ کښی ښکاره پراته وو، او دوی تری هیڅ پند او عبرت نه اخیست. یا غرنګه چه د هر دوزخی احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زیاتیږی، نو ځکه ئی وفرمایل چه د هر یوه عذاب به پرله پسې برابر دوچند کیږی او لا به پسې زیاتیږی، اوس د تعذیب په ابتداء کښی تاسی د تعذیب له انتها څخه بی خبره یی یعنی د پخوانیو د عذاب د دوچند کیدلو څخه به وروستیو ته څه راحت، هوسانی (ارام) او شفاء نه په برخه کیږی، دا تقریر به په هغه صورت کښی موافق راځی چه د ﴿لِئَلْضَعْفٌ﴾ څخه دواړه فرقی مرادی شی، خو د «ابن کثیر رحمه الله علیه» په نزد په دی آیت کښی وروستیو ته اطلاع ورکړی شوی ده چه بیشکه مونږ له پخوانیو څخه هر یوه ته سم د هغه له درجی سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چه په بل ځای کښی ئی خبر ورکړی دی ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ﴾ (۱۴ جزء د النحل ۸۸ آیه ۱۲ رکوع) ﴿وَلِيَحْمِلَنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَقْبَالَهُمْ﴾ (۲۰ جزء د عنکبوت (۱۳) آیه (۱) رکوع) ﴿لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۲۵) آیه (۳) رکوع).

وَقَالَتْ أُولَهُمُ الْخُرْبُهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ۞

او وږه وائی هغه ږومښی «متبوعان» د دوی په حق د وروستیو (تابعانو) د دوی کښی چه پس نه ؤ تاسو ته پر مونږ باندی هیڅ فضل (بهتری په تخفیف د عذاب او مونږ او تاسی برابر یو په کفر کښی) نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی له شرک او کفر څخه)

تفسیر : یعنی زمونږ د سزا د زیاتونې د خواهش څخه تاسې ته څه په لاس درغله؟ آیا ستاسې په عذاب کېنې څه تخفیف راغی؟ نه، تاسې هم د خپلو چارو نتیجې وگالئ (برداشت کړی) او خوند نئ وشکئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تَفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٠﴾

بیشکه هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته او تکبر کوی (له قبول) د هغو وېه نه پرانیستلی شی دوی ته ورونه د آسمان «چه پورته یوړی شی نیک عملونه او ارواح د دوی» او نه به داخل شی دوی جنت ته تر هغه پوری چه ننوځی اوبښ په سوری د ستنی کېنې، او هم داسی «لکه جزا د متکبران» جزا ورکوو مونږ مجرمانو «کافرانو» ته.

تفسیر : یعنی نه په ژوند کېنې د دوی اعمالو ته آسمانی قبول او رفعت حاصل دی او نه وروسته له مرگه د دوی ارواحو ته اجازه شته چه د آسمان په لوری وخیژی په حدیث کېنې راغلی دی چه «له وروسته د کافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجین» په لوری شړل کیږی چه تر ځمکی لاندی دی، او د مومنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «علیین» پوری خیژی، مفصل احوال دی د احادیثو په کتابونو کېنې ولوستل شی.

﴿حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ تر هغه پوری چه ننوځی اوبښ په سوری د ستنی کېنې

دا ئی «د تعلیق بالمحال» په ډول (طریقه) وفرمایل. د هری ژبی په محاورو کېنې داسی امثال شته، چه په کېنې د یوه شی محال توب په بل محال شی باندی معلق وی او دا تری ظاهریږی. همغسې چه هغه شی لا ممکن دی، دغه شی هم ناممکن دی یعنی لکه چه دغه خبره د کیدلو نه ده چه اوبښ سره له خپل لوی جسامت د ستنی په سوم کېنې سره د هغه د وړوگوالی او صفات ننوځی، هم داسی د دغو مکذبینو او متکبرینو په جنت کېنې داخلیدل محال دی. ځکه چه حق تعالی په جهنم کېنې د دوی د «خلود» خبر راکړی دی او په علم الله کېنې هم دا سزا دوی ته ټاکلی (مقرر) شوی ده نو بیا د الله تعالی د علم او اخبار څخه مخالف کار څرنگه واقع کیږی شی؟

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقَهُمْ غَوَاشُ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٦١﴾

مقرر دی دوی ته له دوزخ ځنی فرش او وی به د پاسه د دوی آغوستنی «پردی د اور»، او هم داسی (لکه جزا د دی خلقو) جزا ورکوو مونږ ظالمانو ته.

تفسیر: یعنی له هری خوا به تری اور چاپیر وی او له هیڅ لوری او په یوه ډډه به هم دوی ته راحت او هوسانی (آرام) نه ور رسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه «عملونه» تکلیف نه فرمایو (بار نه آچوو) په هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده دغه «مؤمنان» صاحبان «ملگری» د جنت دی هم دوی به په هغه «جنت» کښی تل وی.

تفسیر: ﴿لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ جمله معترضه ده چه په دی سره ئی په منځ کښی تنبیه وفرمایله چه ایمان او صالح عمل چه پری دومره عظیم الشان صله مرحمت کیږی داسی کوم مشکل شی نه دی چه د انسان له طاقته وتلی وی یا یی دا مطلب چه له هر انسان ځنی دومره صالح عمل مطلوب دی چه د هغه طاقت او قدرت وی، له هغه څخه زیاته مطالبه نه کیږی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چه په سینو د دغو «جنتیانو» کښی دی له کینو څخه.

تفسیر: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ﴾ څخه یا خو داسی مراد دی چه د جنتیانو په منځ کښی به په جنتی نعمتونو کښی یو له بله سره هیڅ قسم شک، شبهه، حسد، رخه (کینه) نه وی. او هر یو به خپل ځان او نور جنتیان داسی گوری لکه چه یو ورور، خپل بل خوږ ورور گوری او په لیدلو به ئی خوشالویږی، په خلاف د دوزخیانو چه دوی به د هغه مصیبت په وخت کښی یو بل ته پیغور ورکوی، او لعنتونه او کنځلی به کوی، لکه چه پخوا ولیکل شو یا به مراد داسی وی چه د داسی صالحانو په منځ کښی په دنیوی ژوندون کښی که پر کومه خبره کوم خپګان او اندیښنه

پېښه شوی وی او یو د بل په نسبت څه انقباض او تاثر لری، هغه گرد (تول) به د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو ځنی ایستل کیږی. هلته به گرد (تول) یو د بل په نسبت سلیم الصدر او خوښ وی حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی دی «زه امید کوم چه زه او عثمان، طلحه، او زبیر رضی الله تعالی عنهم به له هم دغو خلقو ځنی اوسو» محقق شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د هم دغی وروستنی معنی په اعتبار د «غل» ترجمه په خپگان سره فرمایلی ده.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رَسُولٌ رَّبِّنَا بِالْحَقِّ

بهيږی به له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی ویالی، او وائی به دغه «جنتیان» گردی (تولی) ثناوی او احسانات خاص الله لره دی هغه (الله) چه برابر ئی کړو مونږ دی (مقام) ته او نه وو مونږ پخپله چه موندلی مو وی دا لاره که نه ؤ هدایت کړی (لار ښوولی) مونږ ته الله په تحقیق راغلی ؤ رسولان د رب زمونږ په حقه سره،

تفسیر : یعنی د الله تعالی په مهربانی او توفیق او د رسولانو په سمه لارښوونه او لاس نیونه مونږ دغه اعلی مقام ته رسیدلی یو، او دغه مرتبه مو په برخه شوی ده که نه مونږ چیرې او دغه لوړی مرتبی چیرې؟

دا الله په توفیقاتو شی موندلی سمه لار چه جزا ئی ده جنت ښائسته گلزار خورا (دیر) ښه پکښی انعام کړی نعمتونه په دا گردو (تولو) به وی زیات د رب دیدار

وَوُودُوا أَنْ تُلَكُمُ الْجَنَّةُ أَوْ رْتُمُوَهَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

او آواز به وکړ شی دغو (جنتیانو) ته داسی چه دغه جنت په میراث «ویریا» درکړی شوی دی تاسی ته هغه په سبب د هغه چه وی تاسی چه کول به مو «له حسناتو په دنیا کښی».

تفسیر : دغه غږ کوونکی به د پاک الله له لوری کومه پرېسته وی، یعنی نن د گرد (تول) عملی جد او جهد نتیجه در څرگندیږی او تاسی د خپلو کوشنونو او زیارونو (محنتونو) په سبب او د الله تعالی په فضل او کرم له خپلی تمنا سره خپل پلرنی میراث مو د تل دپاره حاصل او خپل

کر. په حدیث کښی راغلی دی چه «هیچا لره خپل عمل په جنت کښی نه داخلوی» د دی مطلب داسی دی چه د جنت د داخلیدلو حقیقی سبب عمل نه دی او فقط ظاهری سبب ئی گانه شی، ځکه چه د جنت د دخول حقیقی سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چه په هم دغه حدیث کښی راغلی دی او د «الا ان يتغمدنی الله برحمته» له الفاظو څنی ظاهریږی. هو! پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږی چه د عمل روح پکښی موجود وی. شیخ الهند رحمة الله علیه به تل فرمایل «دغه گادی د الله تعالیٰ په قدرت سره درومی او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دی چه په هغو سره دغه گادی حرکت کوی او دریږی څینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی هم کوی « او غږ به وکر شی جنتیانو ته چه دا جنت درکړی شوی دی تاسی ته ویریا لکه میراث چه ویریا وی، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسی ته میراث پاتی شو. لکه چه ستاسی برخه دوزخ هم دوی ته پاتی شو په سبب د هغو اعمالو چه وئ تاسی چه کول به تاسی په دنیا کښی چه هغه استقامت او مواظبت ؤ په اوامرو او اجتناب ؤ له نواهیو څخه.

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ النَّارِ أَنِ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَن لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ۝ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَفُورُونَ ۝

او غږ به وکړی صاحبان د جنت (د خپه کولو له پاره) صاحبانو د اور ته داسی چه په تحقیق مونده کر مونږ هغه (ثواب) چه وعده کړی وه رب له مونږ سره زمونږ په حقه (رښتیا) سره نو آيا وموند تاسی (هم) هغه «عذاب» چه وعده کړی وه رب ستاسی په حقه (رښتیا) سره، «نو» وبه وائی دوزخیان چه هو! (هغه مو همغسې بیا مونده!) نو غږ به وکړی یو غږ کوونکی (اسرافیل) په منځ د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کښی. داسی چه وی دی لعنت د الله په ظالمانو «کافرانو» باندی هغه ظالمان چه آږوی دوی (خلق) له لاری د الله او لتوی دوی په دغی «لاری» کښی کوږوالی «عیب» او هم دوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندی کافران «منکران» و.

تفسیر : په دغو آیتونو کښی د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی چه د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او اصحاب الاعراف په منځ کښی سره کیږی، د پرمېنیو او وروستنیو

خبرو او اتر و غخه چه د «اصحاب الجنة» او د «اصحاب النار» په منع کښی د دی لوری یا د هغی لوری کښی له ورا څرگندږی چه دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو ځنی وروسته کښی. نو ځکه د کلام نظم داسی اقتضاء لری چه د «اصحاب الاعراف» ضمنی او منځنی خبری او اتری هم وروسته له هغه ومنلی شی. په هر حال جنتیان د جنت له رسیدلو وروسته پر خپل حال د خوشحالی اظهار کوی، او د دوزخیانو د تقریع او ترولو او نکایت او شرمولو دپاره به وائی «هغه څه وعدی چه الله تعالی د خپلو رسولانو په ژبو له مونږ سره فرمایلی وی چه ایمان راوړونکو ته دایمی نعیم ورسپړی نو مونږ هغه په رښتیا او بی سمی وموندلی ای اهل الجنة تاسی وویئ چه ستاسی پر کفر او عصیان کومی ویری او تهدیدونه چه درکاوه کیدل. آیا تاسی هم هغه رښتیا او صحیح وموندل؟ ظاهر دی چه کفار په ځواب کښی پرته (علاوه) له «هو!» غخه بل هیڅ شی نشی ویلی. په دغه وخت کښی به د الله تعالی له لوری یو «منادی» ودریږی. او داسی غږ به کوی «اگر که گنهکاران دیر دی» مگر د الله تعالی لوی لعنت او دیره ترتنه پر هغو ظالمانو ده، چه دوی پخپله هم گمراهان او د آخرت له انجامه بیخی بی فکره وو او هم نور به نی د حق له لاری غخه بی لاری کول او پخپلو کړو بحثونو سره به شپه ورځ په هم دغه فکر کښی وو چه سمه او صافه لاره هر ورو (خامخا) کړه او خرابه معرفی او ثابته کړی.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَاوُ الصَّحَبَ الْجَنَّةَ أَنْ سَلِّمُوا عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٧٧﴾

او په منع کښی د دغو دواړو (جنت او دوزخ یو دیوال) پرده ده، او پر اعراف باندی به سری وی چه پیژنی دوی هر یو (جنتی او دوزخی) په علامو د دوی سره او غږ به وکړی دغه «اعرافیان» صاحبان د جنت ته داسی چه سلام دی وی پر تاسی باندی، حال دا چه داخل شوی به نه وی دغه (اعرافیان) جنت ته او دوی به طمع (امید د جنت) لری.

تفسیر : د «حجاب» معنی پرده او پناهی ده. او دلته له پردی ځنی دیوال مراد دی چه د حدید په سورت کښی په دی تصریح شوی ده «فَضْرَبَ بَيْنَهُمْ بِسُورَةَ بَابٍ» دغه دیوال به داسی یو مانع او حاجز وی چه د جنت له خوندونو او لذتونو ځنی دوزخیان بی برخی کوی او د دوزخ له عذابونو، ربړونو (تکلیفونو) او کلفتونو ځنی جنتیان بی خبره کوی چه د هغه تفصیلی علم مونږ نه لرو.

﴿وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ﴾ الایة - ای علی اعراف ذالک الحجاب رجال

یعنی دا الف لام عوضی دی. «اعراف» جمع د «عرف» ده چه د هر شی سر ته وائی. معنی نی

دا چه وی به په کنگرو د دی قلمی باندی سری چه دوی به هم جنتیان وینی او هم دوزخیان او پیژنی به جنتی په تک سپین نورانی مخ د ده سره او دوزخی په تک تور ظلمانی مخ د هغه سره گواکی) د دغه منځنی دیوال د لوری څوکی نوم «اعراف» دی. د «اعراف اصحاب» څوک دی؟ «قرطبی رحمه الله علیه» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړی دی زموږ په نزد راجح قول همغه دی چه له حضرت حذیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم اجمعین غوندی جلیل القدر اصحابو او نورو اکثرو اسلافو او اخلافو ځنی منقول دی. یعنی د اعمالو له وزن کیدلو څخه وروسته جنتی هغه دی چه د ده «حسنات» ډیر وخیژی او دوزخی هغه دی چه «سیئات» ئی زیات شی. او هغه کسان چه حسنات او سیئات ئی مساوی او یو برابر څرگند شی هغوی به د «اعراف» اصحاب کیږی. له روایاتو ځنی معلومیږی چه بالاخره «اصحاب الاعراف» هم جنت ته ځی. او برسیره په هغه دا خبره له دغی مسئلې څخه هم فهمیږی کله چه هغه گناهکاران مؤمنان چه د دوی سیئات پر حسناتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کښی غورځول کیږی، او دوی وروسته د خپلو سزاؤ د گاللو (تیرولو) څخه بیرته جنت ته بیول کیږی نو «اصحاب الاعراف» چه د دوی حسنات او سیئات سره برابر دی ښائی له دوی ځنی پرمپی جنت ته لاړ شی، گواکی «اصحاب الاعراف» د «اصحاب الیمین» یو کمزوری قسم وگڼل شی، همغسې چه (سابقین المقربین) فی الحقیقت د «اصحاب الیمینو» داسی یو قسم دی چه د خپلو اولوالعزمیو په سبب له نورو (اصحاب الیمین) څخه وړاندی تللی دی، د دوی په مقابل کښی «اصحاب الاعراف» یو بیرته پاتی شوی قسم دی، چه د خپلو اعمالو د کثافت له امله (وجی) له نورو «اصحاب الیمین» څخه وروسته پاتی دی نو دغه کسان څرنگه چه د (اهل جهنم) او «اهل جنت» په منځ کښی اوسیږی نو دوی د هغو دواړو طبقو خلق د هغوی په مخصوصو علامو سره پیژنی یعنی جنتیان د دوی له تکو سپینو نورانیو ښکلو څیرو او دوزخیان د دوی د تکو تورو ظلمانیو ناولیو څیرو پیژنی چه له ورا معلومیږی. په هر حال کله چه د دوی سترگی پر جنتیانو ولگیږی سلامونه به وراچوی چه له تبریک ورکولو سره به مرادف وی. او څرنگه چه دوی پخپله لا په جنت کښی نه دی داخل شوی. نو د هغه طمع او آرزو کوی چه د دوی دغه هیلې، (امیدونه) اسری، او تمنا بالاخره پوره کیږی.

وَاِذَا حُصِرَتْ اَبْصَارُهُمْ تَلَقَّاءُ اَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا
تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِيْنَ ۝

او کله چه وگرځولی شی سترگی د دغو «اعرافیانو او وگوری» په لوری د صاحبانو «ملگرو» د اور نو وبه وائی دغه «اعرافیان له ډیره هیڅه» ای ربه زموږ مه گرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسیر : څرنگه چې اعرافیان د جنت او دوزخ په منځ کېنې اوسېږي نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کېنې وی. کله چې جنتیانو ته گوري نو خوشالېږي او هیله او امید یې پيدا کېږي او کله چې پر دوزخیانو د دوی سترگی ناڅاپه ولگېږي نو له الله تعالیٰ څخه ویرېږي، او تری پناه غواړي څو دوی د دوزخیانو په ډله کېنې ونه غورځولي شي (په ﴿صُفَاتِ ابْنَاهُمْ﴾ کېنې اشاره ده دی ته چې اعرافیان عمداً دوزخیانو ته نه گوري، بلکه یې اختیاره به یې پری نظر واقع کېږي).

وَنَادَىٰ اصْحَابُ الْأَعْرَافِ رَجَالًا يَعْرِفُونَ نَهُمْ سِيئَتَهُمْ قَالُوا مَا آغْنِي
عَنْكُمْ جَعَلَكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٠﴾

او غږ به وکړي صاحبان د اعراف هغو سړیو ته «له دوزخیانو» چې پیژنی به دا (اعرافیان) هغوی په علامو د «ظلمانی مخونو د» هغو سره ویه وائی دا (اعرافیان دوزخیانو ته) هیڅ دفع ونه کره له تاسی ډیر والی «د مال یا د رجالو» ستاسی او نه هغه چې وئ تاسی لوئی به مو کوله «له حقه»

تفسیر : یعنی برسیره په دی چې په دوزخ کېنې معذب کېږي، د دوی په څیرو کېنې به د دوزخیتوب علامی هم ښکاري. یا ئی دا مطلب دی چې دوی به داسی خلق وی چې د «اصحاب الاعراف» سره پیژندگلوی لری او په دنیا ئی لیدلی وی، نو ځکه کله ئی چې په هغه ځای کېنې ووینی نو په څیره ئی پیژنی «او داسی به وائی دوی ته چې هیڅ دفع ونه کره له تاسی څخه ډیر والی د مال یا د رجالو ستاسی او نه هغه چې وئ تاسی چې کبر، لوئی به کوله تاسی له حقه» یعنی د دی مصیبت په وخت کېنې ستاسی هغه ملاتړی جماعتونه او ډلی چیری لاری؟، او په دنیا کېنې هغه ځان منی او لوئی چې تاسی کوله هغه اوس څه شوه؟

أَهْلَاءَ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ
لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٨١﴾

(ویه وائی اعرافیان چې) آیا دغه «په جنت کېنې» هغه «ضعیفان مسلمانان» دی چې قسمونه به خوړل تاسی (په دنیا کېنې) چې ویه نه رسوی دوی ته الله

رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کښې دی، او الله هغو ته فرمایلي دي چه) ننوځي جنت ته چه نه به وي هيڅ ويره پر تاسي باندې او نه به تاسي غمجن کيږئ.

تفسير: په دغه سره د «اهل الجنة» په لوري اشاره کوي او دوزخيانو ته به ويلي کيږي چه هغه ښکود مات او له کاره وتلي مساکين او ضعيف الحال کسان چه تاسي هغوي حقير او خوار او اکرب گنل او داسي به مو ويل چه آيا د پاک الله مهرباني په گرد (تول) عالم کښې فقط په هم دغسې کسانو کيږي! ﴿أَهْلُوا مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنَاتٍ﴾ نن هغو ته وگورئ چه د ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - مصداق گرځيدلي دي. يعنې ننوځي په جنت کښې بي له خوف او ويري، حال دا چه تاسي په دغه عذاب کښې اخته او مبتلا يئ ځيني مفسرين ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ د اعرافيانو مقوله بولي. او ځيني ئي د الله تعاليٰ مقوله گڼي چه الله تعاليٰ به اعرافيانو ته فرمائي چه ننوځي اي اعرافيانو جنت ته الخ

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَا عَلَى الْكَافِرِينَ ۝ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنسِفُهُمْ كَمَا نَسْفَعُ الْقَاءَ يَوْمَئِذٍ وَهُمْ هَذَا ۝ أَوْ مَا كَانُوا بِآيَاتِنَا لَمَّخُدُونَ ۝

او غږ به وکړي صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسي چه راتوي کړئ تاسي پر مونږ باندې. له اوبو نه يا (راواچوئ) له هغو شيونو چه روزي کړي دي تاسي ته الله، وبه وايي جنتيان «د دوزخيانو په ځواب کښې» چه بيشکه الله حرام کړي دي دا دواړه «اکل او شرب» پر کافرانو هغه کافران چه نيولي دي دوي دين خپل تماشا او لوبې او غولولي وو دوي ژوندانه لږ خسيښ، نو نن ورځ به هيروو (پريږدو) مونږ دوي لکه چه هير کړي وو دوي ملاقات د ورځي خپلي چه دغه ده او (لکه چه) وو دوي چه په آيتونو زموږ به ئي انکار کاوه (چه الله نه دي راليدلي).

تفسير: دوزخيان د دير اضطراب او بد حواسي له امله (وجي) د جنتيانو په لوري د سوال لاس غږوي چه مونږ سوځو، لږ څه اوبه پر مونږ راتوي کړئ يا له هغو نعمتونو ځني چه الله تعاليٰ

تاسی ته درکری دی، مونږ ته هم لږ څه راکړئ چه تری کته (فائده) واخلو نو ځواب مومی چه په کافرانو باندی دغه گرد (تول) شیان بند دی، دغه کافران هغه کسان دی چه له دین څخه ئی تماشی او لویې جوړی کړی وی او په دنیوی عیش او تنعم کښی دوپ او وریاندی پرسیدلی وو چه دوی هلته په دنیوی خوندونو او عیشونو کښی اخته وو او له سره د آخرت خیال ئی نه درلود، (لرلو) نن مونږ هم له سره د دی خیال او پروا نه کوو، او همغسی چه دوی زمونږ له آیتونو ځنی منکران شوی وو، نن مونږ هم د دوی د غوښتنو له منلو څخه انکار کوو.

وَلَقَدْ جِئْنَهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۸۷﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو «کفارو» ته کتاب چه واضح بیان کړی دی مونږ «معانی د» ده حال دا چه عالمان وو مونږ «په معانی د ده» حال دا چه دغه کتاب هدایت او رحمت دی له پاره د «هغه» قوم چه ایمان (پری) لری.

تفسیر : د قرآن کریم په شان د یوه مقدس کتاب په موجودیت چه په کښی د گردو (تولو) ضروریاتو عالمانه تفصیلات شته او د هری خبری پوره تنبیها ت په ښکاره ډول (طریقه) سره پکښی بیان کړی شوی دی، لکه چه مؤمنان له هغو څخه پوره منتفع کیږی نو دیره د افسوس خبره ده چه دوی ولی تری نه منتفع کیدل؟ او دغو متکبرانو معاندانو خپل دغه پای (آخر) او انجام ته هیڅ فکر او اندیښنه نه کولی نو بیا اوس له داسی افسوس او حسرت څه په لاس ورځی. ځینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی کوی «او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنی قرآن چه په تفصیل په کښی بیان کړی دی مونږ عقائد او دینی احکام او مواعظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه د تفصیل په دی حال کښی چه رهنما او مهربانی ده دپاره د هغه قوم چه ایمان پری راوړی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلَهُ يَقُولُ الَّذِينَ
 سُوءُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ
 شَفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرْدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ
 خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٨﴾

آیا انتظار کوی دوی (بلکه نه کوی) مگر عاقبت د هغه «شی ته چه په دغه کتاب» کښی دی «له ثواب او عذابه چه ورښکاره شی» په هغی ورځی کښی چه راشی عاقبت د ده «په قیامت کښی» وائی هغه کسان چه هیر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دی نه «په دنیا کښی» په تحقیق راغلی وو رسولان د رب زمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وکړل) نو آیا شته مونږ لره «اوس» له شفاعت کوونکو چه شفاعت وکړی دوی له پاره زمونږ یا بیرته بوتله شو (دنیا ته) نو «ښه» عمل به وکړو غیر له هغه «بد» عمل چه وو مونږه چه کاوه به مو (دنیا کښی)، (وبه فرمائی الله) په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر او ورک (او بی فائده) شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ بی ئی ویلی (د شرک).

تفسیر : هغه د عذاب ویره چه په کتاب الله کښی ورکړی شوی ده آیا دوی هغه ته منتظر دی؟ کله چه د هغه انذار له مضمون «مصدق» سره مخامخ شی بیا به ئی قبولی. حال دا کله چه دوی له هغه مضمون سره هلته مخامخ - یعنی په عذاب کښی اخته شی نو قبول ئی هیڅ یوه فائده نه ورسوی. په دغه وخت کښی به شفاعت کوونکو پسی گرځی چه د هغو په وسیله د پاک الله څخه د خپلی سزا عفوه وغواړی، خو څرنگه چه کفارو ته داسی شفاعت کوونکی له سره په لاس نه ورځی نو داسی هیله (امید) او تمنا کوی: که مونږ بیرته دنیا ته بوتلی شو او بیا تر ازموینی لاندی ونیولی شو چه دا ځلی مونږ د خپلو جرائمو په خلاف څرنگه د نیکی او د پرهیزگاری اعمال کوو؟ خو اوس د دوی له دغی اسری او تمنا ځنی هیڅ په لاس نه ورځی، ځکه چه دوی پخپلو لاسونو سره خپلو ځانونو ته نقصان او تاوان رسولی دی او هغه چتی (فضول) خیالونه چه دوی پخپلو مغزو کښی لرل بیخی چتی (فضول) او بیکاره څرگند شول.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ
 أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ
 حَبِثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مَسْخَرَاتٌ بِأَمْرِهِ
 أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٦﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه «الله» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او

ځمکه (او هغه شیان چه د دوی په منځ کېښی دی) په «مقدار د» شپږو ورځو کېښی بیا ئی استواء وکړه پر عرش پتوی (تیاره د) شپې په «رنا د» ورځی چه طلب کوی هره یوه بل لره په تلوار سره او «پیدا کړی ئی دی» لمر او سپوږمی او ستوری حال دا چه مسخر «منقاد» کړی شوی دی امر «حکم» د الله ته، خبردار شی چه «خاص» الله لره دی پیدا کول او امر (حکم فرمایلی) لوی برکت والا دی الله چه رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو د جهان» دی.

تفسیر : په پخوانی آیت کېښی د «معاد» ذکر ؤ. په دغی رکوع کېښی «مبدأ» معرفی شوی ده هلته په ﴿قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّكَ بِالْحَقِّ﴾ سره دا ښوولی شوی وه هغه خلق چه په دنیا کېښی له انبیاء او رسولانو څخه منحرف کیږی دوی به هم د قیامت په ورځ کېښی د انبیاء علیهم السلام صداقت مجبوراً تصدیق کوی، دلته په ډیر لطیف اسلوب سره د الله تعالی د حکومت د یادونی او د انبیاء او د رسولانو د ضرورت په لوری له اشاره کولو څخه وروسته د ځینو مشهورو انبیاء د احوالو او واقعاتو یادونه کیږی چه د دوی د مصدقانو او مکذبانو انجام پخوا له آخرته په هم دغی دنیا کېښی څرنگه شو؟ ښکاري دغه رکوع د راتلونکو څو رکوع ګانو د تمهید په شان ده. ﴿فِي سِتَّةِ آيَاتٍ﴾ په مقدار د شپږو ورځو کېښی» یعنی په دومره وخت کېښی چه له شپږو ورځو سره برابر ؤ پیدا ئی کړل ځکه چه دغه متعارفی ورځی او شپې خو د لمر له طلوع او غروب سره تړلی دی نو کله چه لمر په هغه وخت کېښی پیدا شوی نه ؤ نو شپه او ورځ له کومه پیدا شوی وو یا داسی وویل شی چه د عالم الشهادت شپه ورځ نه ده مراد بلکه د عالم الغیب شپه او ورځ مراد دی.

د غیبو ورځ او اوبه بل شان دی قمر لمر سما غبرائی واړه بل شان دی په اول صورت کېښی د علماؤ په منځ کېښی سره اختلاف دی چه له شپږو ورځو څخه دلته د شپږو ورځو مقدار مراد دی یا د زرو کلونو یوه یوه ورځ مقصود ده چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿فَإِنْ يَجْعَلْ رَبُّكَ نَفَسًا فَسَرُّوْنَا أَعْدَاؤُنَا﴾ زما په نزد دغه آخری قول راجح دی. په هر حال مقصود داسی شو چه ځمکه او آسمان دفعتاً یو ځلی جوړ او درولی شوی نه دی، نو ښائی ږومینی به ئی ماده جوړه کړی وی بیا به د دوی له استعداد سره سم متدرجاً په مختلفو اشکالو او صورتونو سره برابر منتقل شوی وی. تر دی چه په شپږو ورځو «شپږو زرو کلونو» کېښی دوی سره له خپلو گردو (تولو) متعلقاتو په موجوده مرتبو اشکالو سره پیدا شوی وی. لکه چه نن ورځ د انسانانو او حیواناتو او نباتاتو او نورو د تولید او تخلیق سلسله په هم دغو تدریجی اصولو جاری ده او دغه سلسله د ده د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ له شان سره منافعی نه ده. ځکه چه د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مطلب خو یوازی دا دی چه خدای د هر شی ایجاد په هره درجه سره چه وغواړی د ده له ارادی سره سم په همغه درجه سره پیدا کیږی. او دا ئی مطلب نه دی چه الله

تعالیٰ د کوم شی د وجود له مختلفو مدارجو غځی د تیریدلو اراده نه فرمائی بلکه هر شی بی د اسبابو او عللو له واسطی دفعتاً هم موجودولی شی.

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ بیا ئی استواء وکړه پر عرش» د الله تعالیٰ د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښائی تل په یاد وساتله شی چه د قرآن او حدیث په نصوصو کښی کوم الفاظ چه د الله تعالیٰ د صفاتو د بیانولو له پاره اختیاراوه شی، په هغو کښی علی الاکثر همغه شیان دی چه د مخلوقاتو په صفاتو کښی هم استعمالیږی - مثلاً الله تعالیٰ ته حی، سمیع، بصیر، متکلم ویلی شوی دی چه پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شی، مگر په دغو دواړو مواقعو کښی د استعمال حیثیت بیخی بیل او جلا (جدا) دی، کوم مخلوق ته سمیع او بصیر ویل داسی مطلب لری چه دی د لیدلو سترگی او د آوریډلو غوړونه لری اوس په دی کښی دوه شیان پیدا شول، یوه هغه آله چه ورته «سترگه» ویل کیږی چه د لیدلو مبدأ او وسیله ده. دوهم د هغی نتیجه او غرض او غایه «لیدل» دی، یعنی هغه خاص علم چه له «بصری رؤیت» څخه حاصلیږی - کله چه مخلوق ته «بصیر» ویلی کیږی نو دغه مبدأ او غایه دواړه معتبر شول او د دواړو کیفیتونه معلوم شول، لیکن هم دغه لفظ کله چه د الله تعالیٰ په نسبت استعمالوه شی نو یقیناً هغه مادی او جسمانی کیفیات تری نه مرادیږی چه د مخلوقاتو له خواصو غځی دی او له هغو ځنی قدوس خدای قطعاً پاک او منزّه دی. هو داسی اعتقاد لرل به په کار وی چه د (ابصار) یعنی د لیدلو مبدأ د ده په اقدس ذات کښی شته او د هغه نتیجه یعنی هغه علم چه «له بصری رؤیت» څخه حاصلیدی شی ده ته د کمال په درجه حاصل دی. پاتی شو دا چه د هغه مبدأ څرنګه ده؟ او د لیدلو کیفیت څه دی؟ نو پرته (علاوه) له دی خبری څخه چه د هغه لیدل او نور صفات د مخلوقاتو په شان نه دی نور څه ویلی نه شو ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ نه یوازی «سمع» او «بصر» بلکه د ده گرد (تول) صفات ښائی هم داسی وګڼلی شی. چه د صفت د خپل اصل المبداء او غایت په اعتبار ثابت دی مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشی بیان کیدی او د سماوی شرائعو له خوا داسی څه حکم صادر شوی نه دی چه انسان په داسی ماوراء العقولو حقانغو کښی هم غور او خوض وکړی او ځان په ربړونو (تکلیفونو) کښی اخته کړی، د دی خبری څه خلاصه مو په (۶) جزء د المائده په (۶۴) آیت «۹» رکوع کښی د ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يُدْعِي اللَّهُ مَقُولَةً﴾ لاندی بیان کړی ده. په ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ هم له دی سره سم وپوهیږئ. د عرش معنی تخت او لوړ مقام دی «استواء» ترجمه اکثر و محققانو په «استقرار او تمکن» سره کړی ده «چه د هغه ترجمه شیخ الهندي په قرار نیولو سره تعبیر فرمایلی ده» ګواکی دغه لفظ د حکومت پر تخت داسی قبضه کول رابښکاروی، چه د هغه هیڅ یوه برخه او څنډه (حصه) د ده د نفوذ او اقتدار له احاطی د باندی نه ده پاتی، او نه د ده په قبضه او تسلط کښی کوم قسم مزاحمت او اختلال مونده کیږی، گرد (تول) کارونه او انتظام ئی سم او برابر دی اوس په دنیا کښی د پاچاهانو په تخت کیناستل خو یوه مبدأ او ظاهری صورت لری او بل خو ئی حقیقت یا غرض یا غایت دی، یعنی پر ملک د پوره تسلط، اقتدار، نفوذ، تصرف

او قدرت حصول، د حق تعالی په ﴿اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ﴾ کښی دغه حقیقت، غرض او غایت د کمال په درجه شته، یعنی د آسمان او ځمکې «تولو علویاتو او سفلیاتو» له پیدا کولو څخه وروسته پر هغو باندی کامله قبضه او اقتدار او د هر راز (قسم) مالکیت او شهنشاهیوتوب تصرفات بی له مزاحمت او ممانعته ورحاصل دی، لکه چه په بل ځای کښی د ﴿ثُمَّ اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ﴾ څخه وروسته د ﴿يُذِیْرُ الْاَمْرَ﴾ او نورو الفاظو او دلته په ﴿يُفِیْشِ الْبَیْلَ الْتَهَارَ﴾ الآیه سره په دغه مضمون تنبیه فرمائی. پاتی شوه د ﴿اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ﴾ مبدأ او ظاهری صورت د هغه په متعلق همغسی عقیده لرل په کار دی چه مونږ د «سمع، بصر» او نورو صفاتو په متعلق لیکلی دی چه د هغه هیڅ صورت داسی نشی کیدی چه په هغه کښی د مخلوقاتو صفات، یا د حدوث د علائمو لږ څه شائبه هم وی نو بیا دغه مسئله څرنګه ده؟ د هغه ځواب هم دا دی. ای له وهمه له خیاله له قیاسه ځنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته
دفترونه مو شول بشپړ او تمام شول گرد (تول) عمرونه

مونږ لا پاتی په اول د وصف ستا کښی رب ئی پورته
﴿يُفِیْشِ الْبَیْلَ الْتَهَارَ طِبْطِیْبَةً شَبَّابَةً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالْجُودَ﴾ پتوی تیاره د شپې په رڼا(رنرا) د ورځی چه طلب کوی هره یوه بلی لره په تلوار سره یا لتوی هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنی متصل ورپسی راځی لکه طالب. او پیدا کړی دی مونږ لمر او سپوږمی او ستوری یعنی د شپې تیاره د ورځی په رڼا(رنرا) سره یا د ورځی رڼا(رنرا) د شپې په تیاری سره پتوی او هم داسی پرله پسو یو د بل تعاقب کوی او په تلوار سره اوږی را اوږی، هم دا چه شپه پای (آخر) ته ورسیږی ورپسی جوخته ورځ راځی، یا چه ورځ ختمه شی ورپسی سمه شپه رسیږی. د دی دواړو په منځ کښی د یوی شیبی فرق او وقفه نه راځی، بنائی په دی سره ئی داسی تنبیه فرمایلی وی: هم داسی کله چه د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شی، نو هغه وخت الله تعالی د ایمان او عرفان په لمر سره هری خوا ته رڼا(رنرا) خوروی، او تر څو چه د حقانیت د لمر رڼا(رنرا) رابکاره نشی د نبوت سپوږمی او ستوری د شپو په تیاریو کښی رڼا(رنرا) او لاریښوونه کوی.

﴿مُسْعَرَاتٍ یَاْمُرُ﴾ چه مسخر، منقاد اوایل وی حکم د الله (ته) یعنی هیڅ یو ستوری بی د الله تعالی له حکمه نشی خوځیدلی. (او تول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کښی مشغول دی).

﴿اَلَا اِنَّ الْمَلٰٓئِکَۃَ وَالْمُؤْتَبِرٰتِ وَاللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِیْنَ﴾ وارورئ! خبردار شی! چه خاص الله لره دی پیدا کول او امر (حکم کول) لوی برکت والا دی الله چه رب پالونکی د گرد (تول) جهان دی. پیدا کول «خلق» دی. او د پیدا کولو څخه وروسته تشریعی یا تکوینی احکام ورکول «امر» دی. او دغه دواړه د الله تعالی په قبضه او اختیار کښی دی، نو په دی شان د گردو (تولو) محاسنو او برکاتو منبع شو. بیشکه چه الله تعالی دیر لوی ذات دی په وحدانیت او

الوهیت او ربوبیت او نور جلالی او جمالی صفاتو خپلو کښی جل جلاله عم نواله واعظم برهانه

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

بولی تاسی رب خپل «هر وخت» په زاری عذر او په پټه سره «ځکه چه په پټه بلل د اخلاص دلیل دی»،

تفسیر : کله چه د «عالم الخلق» او د «عالم الامر» مالک او د گردو (تولو) برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دی نو پخپلو دنیوی او اخروی حوائجو کښی ښائی چه په الحاج، اخلاص، خشوع او خضوع سره بی له ښولو او ریا څخه ورو ورو وباله شی! له دی نه معلومیږی چه په دعاء کښی اصل اخفاء ده او هم دغه په اسلاکو کښی معموله وه. په ځینو مواضعو کښی جهر او اعلان به د کوم عارض له مخی وی. چه د هغه تفصیل په «روح المعانی» او نورو کښی شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی «له شرعی حدودو په دعاء بلکه په هر څه کښی»

تفسیر : یعنی په دعاء کښی دی د ادب له حدودو تیری ونه کړی شی - مثلاً هغه شیان چه عادتاً یا شرعاً محال وی هغه وغواړی یا د معاصیو او لغو شیانو طلب وکړی یا داسی کوم سؤال وکړی چه د ده له شان او حیثیته سره څه مناسبت نه لری. (یا به مراد تری پورته کول د غږ وی یا به دیر اوږدول د دعا وی) دا گرد (تول) په «اعتداء فی الدعاء» کښی داخل دی.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ

او مه کوئ فساد «ای انسانانو!» په ځمکه کښی وروسته له اصلاح د دی (د انبیاء په بعثت سره) او بولی تاسی الله (عبادت ئی کوئ) په خوف (ویری) سره «له عذاب د الله» او په طمع (امید د رحمت د الله) بیشکه چه رحمت (مهربانی) د الله دیره نژدی ده محسنانو (نیکی کوونکو) ته.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کېنې یی په هر حاجت کېنې د الله تعالیٰ د بللو طریقې ښوولې وه ، په دغه آیت کېنې د خالق او مخلوق د دواړو حقوق او رعایت ښوول کېږي ، یعنی کله چه په دنیا کېنې د معاملاتو سطحه اصلاح ، برابره او درسته شی ، نو بیا تاسی په هغی کېنې اختلال او اشکال مه آچوی ! او سره له خوف او رجا د پاک الله په عبادت کېنې لگیا او مشغول اوسئ ! مه د الله تعالیٰ له رحمته مایوس او ناامیده شی او مه د الله تعالیٰ له عذابه مامون او بی فکره وگرځئ ! او مه ککړوئ خپل ځانونه په گناهونو او مه پری جرئت کوئ ! زما په نزد هم دغه راجح ده چه دلته په « وادعوه » کېنې له « دعاء » څخه عبادت مراد شی لکه چه د صلوٰه التهجد په باره کېنې ئی فرمایلی دی : ﴿ تَتَّبَعَانِي جُؤُوهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ﴾

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا لِّبَيْنِ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرِجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥١﴾

او هم دغه « الله » هغه ذات دی چه رالیږي بادونه زیری کوونکی په مخ کېنې د رحمت د ده « چه باران دی » ، تر هغه پوری چه راواخلي (دغه بادونه) وریځی درنی (په اوبو سره) چه روانو مونږ دغه (وریځی زرغونولو د) هغه ځمکی ته چه مړه « وچه بی گیاه » وی پس نازلوو مونږ له دی وریځو څخه اوبه نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم میوو څخه هم داسی (چه دغه مړه وچه ځمکه ژوندی کوو) راباسو مونږ مری (له ځمکی) دپاره د دی چه پند واخلي (او لازم دی چه غور پکښی وکړئ) . او ځمکه پاکه « خوره صالح الزراعة » راوځی زرغونه د دی « ښه کامله » په اذن (حکم) د رب د ده ، او هغه ځمکه چه خرابه ښوره ناکه وی نه راوځی (زرغونه ئی) مگر لږ ناقصه ، په شان د دی (پاس مثالونو) بیا ، بیا ، بیانوو آیتونه دپاره د قوم (مؤمنانو) چه شکر باسی .

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کېږي د ﴿اَسْأَلُ عَلَى الْغُرِّ﴾ سره په فلکیاتو لمر، سپوږمۍ ستوری او نورو کېږي د الله تعالی د غځینو تصرفاتو بیان و - وروسته له هغه ئی خپلو بندگانو ته نور څه مناسب هدایتونه ورکړل اوس د «سفلیاتو» او د «کائنات الجو» په متعلق د خپلو غځینو تصرفاتو ذکر فرمائی تر څو خلق پری ښه وپوهیږي چه د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او جویاتو اسمان، ځمکه او د دوی دواړو په منځ او شاؤ خوا کېږي د گردو (تولو) موجوداتو عمومی حکومت د پاک الله رب العلمین د قدرت په قبضه کېږي دی. د بادونو چلیدل، د بارانونو، واورې، ږلې وورول، د راز راز (قسم قسم) گلانو، شنیلو او نباتاتو پیدا کول د هری ځمکې له استعداد سره سم پکښې کېښتونه (فصلونه) د څړ ځایونه، باغونه، ریاحین، اشجار اثمار او نور شیان پیدا کول دا گرد (تول) د الله تعالی د کامله قدرت او بالغه حکمت علامی او نښی دی. په دی ترڅ کېږي د مرو بیا ژوندی پاڅیدل هم راوهمیده. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د مرو پاڅیدل یو په قیامت کېږي دی او بل په دنیا کېږي. یعنی په جاهل او ادنی خلقو کېږي ئی چه د جهالت او ذلت په موت سره مړه شوی وو عظیم الشان نبی علیه السلام ولیږه او دوی ته ئی علم ورکړ او د دنیا سرداران ئی تری جور کړل. بیا ښه استعداد لرونکی سړی یی د کمال په درجه ورسول. او هغو ته چه یی استعداد خراب و هم فائده ورورسیده مگر په ناقص ډول (طریقه). یعنی په دغه ټوله رکوع کېږي دا ښوولی شوی دی: کله چه الله تعالی په خپل رحمت او شفقت سره توره تیاره شپه په ستورو، سپوږمۍ او لمر سره رڼا(رنرا) کوی او له وچې ځمکې څخه شنیلې او نباتات زرغونوی او له هغو څخه د انسانانو او حیواناتو د ژوندون سامان تیاروی او د گردو (تولو) سفلیاتو د حیات او نشاط د مهیا کولو لپاره له آسمانه وریا «باران» رانازلوی نو څرنگه کیدی شی چه داسی مهربان الله د خپل مخلوق بنی آدمانو له پاره داسی کوم ستوری، سپوږمۍ، او لمر به ئی نه وی پیدا کړی چه دوی د جهل او ظلم له تیارو څخه هم ویاسی او د روحانی غذا د تیارولو د معنوی کېښتونو (فصلونو) د سیرابولو (اوبولو او لویولو) دپاره به ئی د رحمت باران نه وی نازل کړی؟ بلاشبه پاک الله د هری زمانی د ضرورت او له خپل حکمت سره موافق انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی چه د دوی له منورو سینو څخه دنیا ته روحانی رڼا(رنرا) ورسوی او د الهی وحی پرله پسې بارانونه اوړوی لکه چه په دغی بلی رکوع کېږي د انبیاءو د ارسال ذکر کړی شوی دی. او لکه چه د باران او د ځمکې په مثال کېږي اشاره کړی شوی ده چه مختلفې ځمکې د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوی، هم داسی وپوهیږئ چه انبیاء علیهم السلام د هغه خیر او برکت له پاره چه لیږلی شوی وو له دوی ځنی منتفع کیدل هم په ښو استعدادونو پوری موقوف دی هغه خلق چه تری انتفاع نه آخلی یا پوره نه منتفع کیږی دوی ته ښائی پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړی.

د باران طبع ښکاره ده بی له هغه هیڅ ژوند نشته

باغ کبشی گل تری زرغونپری په ښوره کبشی ئی خوند نشته

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
لَكُمْ مِنَ إِلَهِ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ٥٩
قَالَ الْمَلَأَمِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ٦٠

قسم دی په تحقیق لیرلی ؤ مونږ نوح په لوری د قوم د ده نو وویل «نوح»
ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له دغه
«الله»، بیشکه زه ویریم په تاسی باندی له عذاب د ورځی لوی «طوفان» یا د
قیامت». نو وویل مشرانو له قومه د نوح بیشکه مونږ وینو (یا گڼو) تا په
گمراهی څرگنده کبشی (چه پلرنی دین دی پریشی او ډیر خدایان منی)

تفسیر : د آدم علیه السلام قصه د دی سورت په ابتداء کبشی تیره شوه وروسته له آدم علیه
السلام رومینی اولوالعزم او مشهور رسول نوح علیه السلام ؤ چه د اهل الارض د مشرکانو د اصلاح
او هدایت له پاره ولیدل شو اگر که د نوح علیه السلام د خاص شریعت په اعتبار د ده بعثت
خاص د ده د قوم په لوری ؤ خو بیا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چه د گردو (تولو)
انبیاءو علیهم السلام په اصولو کبشی سره گډ او مشترک دی د هغه مخاطبان گرد (تول) انسانان
دی لکه د توحید او اقرار بالمعاد په تعلیم کبشی گرد (تول) انبیاء علیهم السلام له تکذیب سره
مرادف دی. په هر حال نوح علیه السلام د توحید او د نورو اصلاحاتو عمومی دعوت ورکړ. وائی
چه د آدم علیه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه گرد (تول) اولاد د توحید پر کلمه ټینگ ولاړ
وو د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضی الله تعالیٰ له قول سره موافق داسی شروع شوه چه د
ځینو صالحانو د انتقال څخه وروسته چه د دوی نومونه (ود، سواع، یغوث، یعوق، او نسر) وو
او د نوح په سورت کبشی مذکور دی خلقو د هغو څیړی جوړی کړی، تر څو د دی د احوالو،
عباداتو او نورو خصوصیاتو یادونه پری وشي - لږ څه وروسته د هغو تصاویرو په شان څو مجسمی
تیاری شوی، او متدرجاً خلق د دغو مجسمو په عبادت کبشی لگیا شول چه د همغو مشرانو په
نامه موسومی شوی وی. کله چه د بت پرستی وبا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالیٰ نوح علیه
السلام ولیږه. نوح علیه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نیم سوه کاله پوری د توحید او
د تقویٰ په لوری دعوت ورکړ - او د دنیا او آخرت له عذابونو څخه ئی دوی ووپرول، مگر خلقو
د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح علیه السلام په تضلیل او تجهیل ئی لاس پوری کړ تر څو
د طوفان لوی عذاب دوی گرد (تول) سره ونیول او همغسی چه د نوح علیه السلام دعا وه:

﴿ رَبِّ لَكَ نَدَرٌ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴾
 د غمکی د مخی هیڅ یو کافر له الهی
 عذابہ خلاص نشو «بستانی» پخپل «دائرة المعارف» کښی د اروپائی محققانو اقوال هم د طوفان
 او هم د طوفان د عموم په نسبت نقل کړی دی نوح علیه السلام زوی د لمک زوی د متوشلخ زوی
 د اخنوخ یعنی ادريس عليه السلام دی.

قَالَ يَقَوْمُ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾
 أَبْلَغُكُمْ رَسُولٌ مِنْ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٢﴾

وویل (نوح) ای قومه زما نشته په ما کښی «له سره» هیڅ گمراهی ولیکن
 زه یم رسول «استاځی» له جانبہ د رب (پالونکی) د گردو (تولو) عالمیانو.
 رسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسی ته (محض دپاره د
 نفع ستاسی) او پوهیږم له (جانبہ د) الله (په وحی سره) په هغه چه پری نه
 پوهیږئ تاسی.

تفسیر : یعنی زه خو لږ څه هم نه یم بی لاری شوی، بلکه تاسی پخپله گمراهان شوی یی چه د
 پاک الله رسول نه پیژنئ! چه په ډیر فصاحت او بلاغت سره د الله تعالی پیغام تاسی ته دررسوی او
 ستاسی ښیگه (فایده) غواړی او تاسی ته ډیر ښه پندونه درکوی او د الله تعالی له جانبہ ئی تاسی
 ته داسی علوم او هدایت راوړی دی چه تاسی له هغو څخه نابوهان او جاهلان یی!

أَوْ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ
 لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٩٣﴾

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند د وحی) له
 لوری د رب ستاسی پر (ژبی د) یو سړی له «جنسه د» ستاسی دپاره د دی
 چه وویروی دی تاسی او دپاره د دی چه پرهیزگاران شی تاسی او دپاره د
 دی چه پر تاسی باندی رحم وکړی شی.

تفسیر : یعنی په دی کښی کومه خبره د تعجب وړ (لاثق) ده چه پاک الله هم دا ستاسی له
 منځه یو سړی د خپل پیغام رسولو له پاره غوره کړی؟ ځکه چه له گردو (تولو) مخلوقاتو ځنی

پاک الله د خلافت د منصب له پاره آدم عليه السلام د مخصوصو استعدادونو پر بنا غوره کړ، نو بیا په دی کېنې څه اشکال پاتې دی چه د آدم عليه السلام له اولادې ځنې نور کامل الاستعداد انسانان هم د نبوت او رسالت د منصب دپاره انتخاب کړل شې، تر څو دوی مستقیماً د پاک الله له لوری مستفیض شې، او نور خلق هم د هغوی څخه مستفید وگرځي او گردد (تول) انسانان، دوی د مبدأ او معاد څخه خبر او مطلع کړی - چه هغوی د دغې لارښوونې او خبریدلو په اثر له «هغې» بدې او خرابې ځنې خپل ځان وژغوري (وساتې) چه په سبب د کفر او معصیت پر دوی راتلونکې دی او په دغې وسیلې سره د الله تعالی د رحم او کرم مورد وگرځي، او د ده له قهر او غضب څخه خپل ځان وساتي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخْيَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلِّ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ۝

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته نو نجات مو ورکړ دغه «نوح» او هغو کسانو ته چه له ده سره (ملگری) وو په بیرې کېنې او غرق مو کړل هغه کسان چه نسبت د دروغو ئې کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو یو قوم پانده (له حقه).

تفسیر : یعنی له هغو سره د نفعی او نقصان، او د حق او باطل هیڅ فکر او اندیښنه نه وه . گردو (تولو) ځانونه پانده کړی وو، او پرله پسې په سرکشی، تکذیب او بغاوت کېنې یې ټینگار(همیشه والی) کاوه او له بت پرستی او نورو متمردهانه حرکاتو ځنې ئې لاس نه آخیستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چه له نوح علیه السلام سره په بیرې کېنې سواره شوی وو - نور گردد (تول) مکذبین سره دوب شول. اوس هومره انسانان چه په دنیا کېنې شته، دوی د هم دی اهل السفینی بلکه د حضرت نوح علیه السلام له ذریاتو ځنې دی. (اهل السفینه «۸۰» مؤمنان وو «۴۰» تنه نارینه «۴۰» تنه ښځې. ځینې وائی چه ۹ تنه وو درې زامن د نوح علیه السلام سام، حام، یافث او شپږ تنه نور، او تول راکبین «۱۶۰» ذوی الارواح وو،).

وَالِیٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يُقَوْمُوا عَبْدُ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِّنْ
إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝

او (لیرلی و مونیر قوم د) عاد ته «قومی» ورور د دوی هود، وویل «هود» ای قومه زما! عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ (حق) معبود بی له الله!، نو آیا تاسی نه ویریږئ (له عذاب د الله او پرهیز نه کوئ له شرکه).

تفسیر: هود علیه السلام زوی د عبدالله ابن رباح بن خلود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح و. او مخینی ئی پلار شالغ بن ارمخشد بن سام بن نوح علیه السلام وائی. «عاد» د حضرت نوح علیه السلام لمسی او د ارم له اولادی مخنی و او هم ده ته منسوب دی. د دغه قوم سکونت د یمن په «احقاف» کښی و. څرنګه چه حضرت هود علیه السلام له هم دی قوم څخه و نو په هم دی لحاظ د دوی قومی او وطنی ورور شو. په دغو خلقو کښی بت پرستی منتشره شوی وه. روزی ورکولو، وړولو، روغولو او د نورو مختلفو حاجاتو او مطالبو او متعددو مقاصدو له پاره دوی بیل بیل بتان جوړ کړی وو، او د هغوی په عبادت کښی ګرد (تول) سره لګیا وو، نو هود علیه السلام وغوښتل چه دوی له هغو څخه ستانه (واپس) کړی او د دی عظیم جرم له سزا څخه ئی وویروی.

قَالَ الْمَلَأَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّكَ لَازِلٌ فِي
سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٩﴾

نو وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (هود) بیشکه مونیر خامخا وینو تا (خښ) په بی عقلی کښی او بیشکه مونیر خامخا ګمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسیر: یعنی معاذ الله ته پخپله بی عقل ئی چه د خپلو پلرونو او نیکه ګانو دود او دستور دی پریشی دی او د ګردو (تولو) له اخوت او ورور ګلوی څخه بیل شوی ئی او دروغجن هم ئی چه د خپلو اقوالو نسبت الله تعالی ته کوی او مونیر له لوی عذاب څخه هم وویروی!.

قَالَ يَقَوْمُ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾
أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٧١﴾ أَوْعَجِبْتُمْ

أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ
وَأَذْكُرُوا الْأَجْعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً فَأَذْكُرُوا الْأَعْلَاءَ اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

وویل «هود» ای قومه زما نشته په ما کښی (له سره) هیڅ بی عقلی ولیکن زه یم رسول «استاخی» له جانبه د رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو دررسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او زه تاسی ته نصیحت کونکی ښه امانت مگر یم.

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند) له «لوری د» رب ستاسی پر «ژبه د» یوه سری له تاسی دپاره د دی چه وویروی دی تاسی، او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه گرځولی وئ (الله) تاسی خلیفگان (په ځمکه کښی) وروسته له «غرقیدلو د» قوم د نوح او زیات کری ئی دی تاسی ته په پیدائښت کښی قوت، قامت اوږدوالی، نو یادوئ تاسی نعمتونه (احسانونه) د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ! (له عذابه د الله).

تفسیر : هود علیه السلام د خپل قوم په ځواب کښی ویل زما هیڅ یوه خبره د بی عقلی خبره نه ده هوا هغه د رسالت منصب چه د الله تعالی له خوا ماته راکری شوی دی، زه د هغه حق اداء کوم، دا ستاسی بی عقلی ده چه خپل هغه حقیقی خیر غوښتونکی هم نه پیژنی! چه د ده امانت او دیانت لا له پخوا څخه د اعتماد او دادینی او اطمینان وړ (لائق) ؤ. اوس تاسی په خپلی دغی وینا سره چه ماته بی عقل وایی خپلو ځانونو ته زیان او نقصان رسوئ آیا تعجب کوئ تاسی له دی نه چه راغلی دی تاسی ته پند له جانبه د رب ستاسی پر ژبه د یوه سری له جنسه ستاسی دپاره د دی چه وویروی تاسی له عذابه د الله او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه گرځولی وئ الله تاسی خلیفگان په ځمکه کښی وروسته د غرقیدلو د قوم د نوح علیه السلام یعنی الله تعالی پس له نوح علیه السلام په دنیا کښی ستاسی حکومتونه قائم کړل او د ده په ځای ئی تاسی ودرولئ او هلته مو ودانی وکړه ښائی چه هود علیه السلام دغه احسان دوی ته ور په یاد کری وی، او د دغی خبری تنبیه ئی ورته ورکری وی چه د بت پرستی او تکذیب الرسول له امله (وجبی) هغه پښی چه هغوی ته ورپیښی شوی وی نه ښائی چه تاسی ته هم درپیښی شی.

او زیات کری دی الله تاسی ته په پیدائښت کښی قوت او قامت او اوږدوالی چه د جسمانی قوت، طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسی دیر یو نومیالی او مشهور قوم یی نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ له عذابه د الله دغه احسانات چه مذکور شول او برسیره پر هغو نور بی شماره احسانات ئی ور په یاد کړل او ور په زړه ئی کړل چه ښائی

د هغه پاک الله شکر گذاری وکړئ! او گرد (تول) احکام ئی ومنئ! او له سره تاسی ته نه ښائی چه د هغه حقیقی منعم په مقابل کښی بغاوت وکړئ او غاړه تری وغړوئ!.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَمَا كَانَ يَعْبُدُ
آبَاؤُنَا؟ فَإِنَّمَا تَعِدُّنَا إِنَّا كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥٠﴾

وویل عادیانو (هود ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته د دی دپاره چه عبادت وکړو مونږ د الله یواځی او پریږدو هغه (بتان) چه وو چه عبادت به کاوه «د هغو» پلرونو زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته «پری» ویروی مونږ که ئی ته له صادقانو (رشتیا ویونکو په خبرو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی له هغه عذابه چه مونږ ویروی که ته رشتین ئی نو ئی ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پریږدو او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه آخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ
أَجْعَدِ لُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا
نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَنِ ۖ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٥١﴾

وویل «هود» په تحقیق واقع «واجب» شو پر تاسی له (لوری) د رب ستاسی عذاب او قهر، آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په هغو «تشو» نومونو کښی چه ایښی دی هغه «نومونه» تاسی او پلرونو ستاسی حال دا چه نه دی رالیږلی الله. په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمی سند، نو انتظار کوئ تاسی (د عذاب) بیشکه زه چه یم له تاسی سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر : یعنی کله چه ستاسی سپین سترگی، سرکشی، گستاخی او بی حیائی تر دی حده پوری رسیدلی ده نو وپوهیږئ چه د الله تعالی قهر او غضب پر تاسی نازل شوی دی. او اوس د هغه په راتلو کښی هیڅ غند (تاخیر) او دیل کیدونکی نه دی.

تاسی چه بتانو ته داسی وایی: هغه روزی ورکوی، او دغه باران اوروی او دا اولاد زیږوی ورس
 علیٰ هذا. دغه تش یو نوم او یوازی بی حقیقته یو مفهوم دی او بیخی واقعیت او حقیقت نه لری
 د الوهیت صفات په تیږی (گتۍ) او نورو مخلوقاتو کښی له کومه راغلل؟ بیا نو د داسی
 معبودانو په نسبت چه په هغوی کښی د معبودیت هیڅ یو عقلی او نقلی سند نشته بلکه په ټولو
 عقلی او نقلی اسنادو سره ئی تردید کیږی له ماسره د توحید په مسئله کښی ولی جگړی او
 بحثونه کوئ؟ کله چه ستاسی د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډک شوی وی، نو انتظار
 وکړئ چه الله تعالیٰ د دغو گردو (ټولو) جگړو فیصله «پریکړه» وکړی، زه هم د همغه فیصلی
 ته منتظر یم.

فَأَجِئْنَهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا ذِابِرَ الَّذِينَ
 كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٤١﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چه له ده سره وو په
 رحمت سره له (جانبه) زمونږ او پری کر مونږ بیخ د هغو کسانو چه نسبت د
 دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو زمونږ او نه وو دوی مؤمنان «یقین کونکی په
 وحدت او نبوت».

تفسیر : یعنی پر دوی اووه شپې او اته ورځی مسلسل د سخت باد طوفان (سیلغ) راغله، چه
 د هغی په اثر گرد (ټول) کفار توتی توتی او هلاک او پو پناه شول. دا خو د «عادالولی»
 انجام ؤ. او د دغه قوم بله پېښه او څانگه «ثمود» چه هغوی ته «عاد الثانیه» هم وائی د هغه
 ذکر په دغه مبارک آیت کښی راغی چه هم دا اوس ئی مونږ په تلاوت افتخار مومو.

وَالِی ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
 لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ
 هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي
 أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوْهَا سَوْءٌ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ إِلِيمٍ ﴿١٣﴾

وَاذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
 فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سَهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجِسُونَ
 الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا الْاِثْمَ الَّذِي كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٢٧﴾

او «لېږلی ؤ مونږ» ثمودیانو ته «قومی» ورور د دوی صالح. وویل «صالح»
 ای قومه زما، عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ «حق» معبود بی له
 دغه «الله»، په تحقیق راغلی ده تاسی ته ښکاره معجزه له «لوری د» رب
 ستاسی، دا اوبه د الله ده تاسی ته ښه نو پریږدئ تاسی دغه «اوبه» چه
 خوری «اوبه» په ځمکه د الله کښی او مه وروئ تاسی لاسونه دی ته په
 «نیت د» بدی «یعنی ضرر مه ورسوئ» نو وبه نیسی تاسی عذاب دردناک.
 «وویل صالح» او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ «الله» تاسی
 خلیفگان وروسته له عادیانو او ځای ئی درکړو تاسی ته په ځمکه کښی چه
 نیسئ «جوړوئ» تاسی له هوارو نرمو ځایونو د دی ځمکی هسکی (اوچتی)
 مانی او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو، نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله
 او مه گرځئ «کوښښ مه کوئ» تاسی په ځمکه کښی حال دا چه قصد
 کونکی د فساد یی.

تفسیر: یعنی هغه دلیل چه تاسی غوښت درورسید. د صالح علیه السلام قوم له ده سره عهد او
 اقرار کړی ؤ چه که ته د یوی غتی لوئی تیږی (گتی) څخه یوه بلاربه اوبه راوباسی، نو مونږ
 به پر تاسی ایمان راوړو. الله تعالی د صالح علیه السلام په دعاء هم داسی وکړه. نو صالح علیه
 السلام چه زوی د عبید زوی د اسف زوی د ماسح زوی د عبید زوی د حاذر زوی د ثمود ؤ دوی
 ته وویل چه ځی! اوس خو پاک الله ستاسی له غوښتنی سره سم هغه اوبه له دغی کلکی لوئی
 تیږی (گتی) څخه راوویسته. نو اوس په ایمان راوړلو کښی ولی دیل او تامل کوئ؟ دغه اوبه د
 الله تعالی د قدرت او زما د صداقت ښه ده، چه زما په دعاء په غیر معتاده طریقه سره الله تعالی
 پیدا کړه - نو د دی د حقوقو رعایت وکړئ! مثلاً د الله تعالی په ځمکه کښی د مباحو وښو له
 خوراکه او د وار د اوبو د چڼلو څخه ئی مه منع کوئ! الغرض د الله تعالی دی ښی ته چه
 ستاسی په غوښتنی سره په وجود راغلی ده، په بده وضع سره مه وړاندی کیږئ! که نه تاسی ته به
 هم خیر نه در پیښیږی او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ الله جل جلاله تاسی خلیفگان
 پس له عادیانو او ځای درکړ تاسی ته په ځمکه کښی چه جوړوئ تاسی له هوارو نرمو ځایونو د

دی ځمکې هسکې (اوچتی) مانی او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه گرځئ او کوښښ مه کوئ تاسی په ځمکه کښی حال دا چه تاسی قصد کوونکی د فساد یی یعنی مه له خیره منکرېئ! او مه شرک او کفر سره په ځمکه کښی فتنه او فساد خوروی! بلکه د الله تعالیٰ په وحدانیت او زما په نبوت شهادت ورکړئ! او د اصلاح او مصالحت په طرف مسارعت وکړئ!

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُّوْا
لِمَنْ اَمِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنْ ضَلَحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَبِّهِ قَالُوا
اِنَّا بِلَا اَرْسَلِ بِهِ مُؤْمِنُونَ ۝ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا
اِنَّا بِالَّذِي اٰمَنْتُمْ بِهِ كَفِرُونَ ۝

وویل مشرانو هغو چه کبر «او سرکشی» ئی کړی وه «له ایمانه» له قومه د دغه «صالح» څخه هغو کسانو ته چه ضعیف «او کمزوری» گڼلی شوی وو هغه چاته چه ایمان یی راوړی ؤ له دوی څخه آیا یقین لرئ تاسی په دی چه بیشکه صالح مرسل «رالیږلی شوی دی تاسی ته» له «لوری د» رب د ده وویل دغو «ضعفاؤ چه هو!» بیشکه مونږ په هغه «توحید او عبادت» چه رالیږلی شوی «صالح» په هغه مؤمنان «یقین لرونکی» یو. وویل هغو کسانو چه لوئی تکبر ئی کړی ؤ بیشکه مونږ په هغه شی چه ایمان راوړی دی تاسی په هغه باندی کافران «منکران» یو.

تفسیر : یعنی په قوم کښی هغه چه لویان، متکبران او مشران معاندان وو، دغو غتانو به غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه آیا لوی سری تر اوسه پوری نه دی پوهیدلی مگر دغه خبره یواځی تاسی ته معلومه شوی وه، چه صالح د الله تعالیٰ رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کښی دوی ته ویل چه معلومیدل څه معنی لری - دغه خبره خو تاسی ته هم معلومه ده. هو! مونږ خو حضرت صالح علیه السلام د زړه له کومی او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پری راوړی دی متکبران به د داسی حکیمانه ځوابونو له آوریډلو ځنی شرمیدل او ویل به ئی هغه شی چه تاسی قبول کړی دی مونږ ئی نه قبلوو. نو ستاسی د څو تنو ضعفاؤ او بی وزلانو د ایمان راوړلو ځنی کوم لوی بری په لاس راتلی شی؟

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُضِلُّهُمُ اسْتِنَابُهَا تَعْدُنَا إِن كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٥٠﴾

نو زخمی او مره کره دوی اوبنه او سرکشی وکره دوی له امره (حکمه) د رب خپل او وویل دغو (کفارو چه) ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو «په حقه سره»

تفسیر : وائی دغه اوبنه دومره عظیم الجثه لویه او بیره وه چه په هر ځنګله کښی به څر ته ورتله نو نور مواشی به له دی ځنی ویریدل او لری به تری تبتیدل او په خپل وار به په هر یوه کوهی باندی چه دریدله د هغه کوهی تولی اوبه، به ئی چټلی او هغه به ئی تش او خالی پریښود: گواکی همغسی چه د دی پیدائښت فوق العاده ؤ، گرد (تول) لوازم او د ژوندانه آثار ئی فوق العاده وو، بالاخره کافران پری په قهر او غصه شول، او د دی پر وژلو ئی اتفاق او ترون وکر او بدبخت (قذار بن سالف) ئی رومبنی پرکی پری کرل او بیا یی ووژله وروسته د صالح علیه السلام وژلو ته هم تیار شول او په دی ډول (طریقه) د صالح علیه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چه صادر شوی وو، د هغو مخالفت ئی وکر او دغو کفارو وویل چه ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو په حقه سره داسی کلمات د انسان له ژبی څخه په هغه وخت کښی وځی چه د الله تعالی له قهر او غضبه بیخی بی خوفه او بی پروا شی. «د عاد الاولی» په شان «ثمود» هم داسی یوی مرتبی ته ورسیدل، چه د الهی عذاب مورد وگرځیدل، چه د دی ذکر دا دی:

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثِيمٍ ﴿٥١﴾

پس ونيول دوی زلزلی (پس له آوریدلو د سختی چیغی) نو وگرځیدل دوی «گهیځ سحر» په کورونو خپلو کښی مره پرمخی پراته.

تفسیر : په بل آیت کښی ئی د دوی هلاک په «صیحی» یعنی چنی سره بیان فرمایلی دی، بنائی چه له لاندی به زلزله او له پاسه به ډیره سخته ویروونکی چغه شوی وی.

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ

رِسَالَةٌ رَّبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّصِيحِينَ^(۷)

نو وگرځیده (صالح) له دوی «او لاړ تری متأسفاً» او وویل ای قومه زما قسم دی خامخا په تحقیق ورساوه ما تاسی ته پیغام د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته ولیکن نه خوشیوئ تاسی پند ورکونکی.

تفسیر : وائی چه حضرت صالح علیه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکي معظمی یا د شام په لوری لاړ او د خپل تگ په وخت کښی ئی د دوی د مرو انبارونه ولیدل او داسی خطاب ئی وکړ لکه چه زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د بدر مقتولینو ته خطاب کړی ؤ. یا یواځی د تحسر او تأسف په ډول (طریقه) به ئی یو فرضی خطاب کړی وی. لکه چه د ادباء، شعراء خرابو، اطلالو (کندوالو) او نورو سره داسی خبری اتری او مخاطبی کوی ځینی وائی چه دغه خطاب پخوا له هلاکتی ؤ یعنی کله چه ثمودیانو هغه اوښه حلاله کړه او د عذاب الله ور ئی پر خپلو ځانونو وپرانیستله نو په دی صورت به په کلام کښی د واقعاتو د ترتیب مراعات نه وی شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبیه او آوړول مقصود ؤ. چه ښائی تاسی د خپلو معتبرو خیر غوښتونکو خبری قبولی کړئ او هر څوک چه د خپل حقیقی خیر غوښتونکی خبرو ته غوږ نه ږدی او نه ئی منی او قدر ئی نه کوی نو هم داسی له بدی نتیجی سره مخامخ کیږی.

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ^(۸)

او «یاده کړه ای محمده دوی ته قصه د» لوط کله چه وویل قوم خپل ته آیا راتگ کوئ تاسی ډیر بد کار «لواطت» ته چه نه دی پرمبی شوی له تاسی څخه دی کار ته هیڅ یو له ټولو خلقو «نو تاسی ئی هم مه کوئ!».

تفسیر : لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره ؤ. چه له ده سره عراق څخه شام ته راغی او د الله تعالی له خوا د سدوم او د هغه د شاوخوا د کلیو په لوری مبعوث شوی ؤ چه د هغو ځایونو د خلقو اصلاح وکړی او دوی له هغه خراب گنده خلاف الفطرت او د بی حیایی له کارونو څخه وژغوری (وساتی) چه په هغو سره د هغو ځایونو خلق نه یواځی اخته او مبتلا وو بلکه دوی د دغی بی حیائی موجدان او مبتکران هم وو. او پخوا له دوی نه په دنیا کښی په دغی اخلاقی ناروغی هیڅوک نه ؤ مبتلا او نه تری خبر وو. اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسیدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ځایه نورو ځایونو ته تیت (خور) او منتشر شو. حضرت لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبردار او تنبیه ورکړه او غوښتل ئی چه دغه پلیتی او گندگی له دنیا محوه او ورکی شی. سری ته د موجوده

انجیل (بائیل) په لیکونکی او ټولونکی باندې قهر راځي چه هغوی د داسی پاک معصوم او سپیڅلی رسول په نسبت چه له دنیا څخه د دی بی حیائی او گندگی د ورکولو لپاره زیات زیار (کوشت) ایستلی دی د داسی نامناسبو او ناولیو حرکاتو نسبت کړی دی العیاذ بالله چه د هغو د اوریدلو او لوستلو څخه د هر حیاناک سری غونی څپړیږي، ویشتان ئی دریږی او زنگتونه ئی ریږی:

« ۱۵ جزء د الکھف ۵ آیت ۱

﴿كَذَّبَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ۝﴾

رکوع»

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿۸۱﴾

بیشکه تاسی خامخا راځئ سړیو ته د پاره (د قضاء) د شهوت په دی حال کښی چه تجاوز کونکی یی له (خپلو) ښځو «نو نه یی په حقه لاره، دا لا څه بلکه یی تاسی یو قوم اسراف کونکی» له شرعی حده تیریدونکی په هر شی کښی».

تفسیر : یعنی یواځی هم دا نه ده چه د هم دی یوی گناه مرتکب شوی یی، بلکه د دی خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دی خبری دلیل دی چه تاسی د انسانیت له حدوده هم وتلی یی.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ ﴿۸۲﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۸۳﴾

او نه و ځواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کښی) مگر خو داسی چه ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کښی چه) ویاسئ «وشرئ» تاسی دغه «لوط او تابعان ئی» له قریبی ستاسی (سډوم)، بیشکه دوی داسی خلق دی چه په تکلف سره ځان پاکوی (زمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه «لوط» ته او اهل «اتباعو» د ده ته مگر ښځه د ده، چه وه له پاتی کیدونکو (په عذاب کښی).

تفسیر : یعنی دوی بالآخر داسی وویل: هر کله چه لوط علیه السلام مونږ گورد (ټول) پلیت او نجس گڼی او خپل ځان پاک بولی او له مونږ ځنی ډډه کوی نو له بدانو سره د نیکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی گورد (ټول) سره په دی فکر کښی ولویدل چه لوط علیه السلام له خپله

منځه وباسی - او خپل ځانونه له دغی هری ورځنی جگری څخه بیخی وژغوری (وساتی). خو د دغو ملعونانو له لاسه کله دغه خبره پوره وه، هو! الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره لوط علیه السلام د متعلقینو سره صحیح، سالم په عزت او عافیت، له دغه کلی څخه وویست، او په دغو کلی والو نی عذاب مسلط کړ چه ذکر نی وروسته راځی، د لوط علیه السلام د متعلقینو ځنی یواځی د ده ښځه ورځنی بېله پاتی شوه او د نورو معذبینو سره هلاکه شوه، ځکه چه د دی دود او دستور د هم دغو معذبینو په شان ؤ د لوط علیه السلام کره به چه کوم میلمه راته یا به کومه خبره پېښیده، د هغی اطلاع به هم دی ښځی کفارو ته ورکوله او کفارو ته نی د بدو کارونو په لوری ترغیب ورکاوه. یا لکه چه ځینو لیکلی دی د نارینه ؤ په شان په ښځو کښی هم د «مساحقه» رواج عمومیت موندلی ؤ په هر حیث عذاب پر گردو (تولو) هغو کسانو نازل شو چه په دغه مهلک مرض کښی مبتلا او اخته وو. او په پوره زور او قوت سره د خپل نبی په مقابل کښی ولاړ شوی وو او د ده تکذیب به نی کاوه یا د کفر او فحش په اصولو کښی د دوی معاونین او مرستیالان (مدد گاران) وو.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَأَنْظَرُكَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٧٣﴾

او اووراهه مونږ په دوی باندی باران «د کانو هلاک مو کړل»، پس وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د گنهکارانو «چه هلاک شول په عذاب سره».

تفسیر : په بل ځای کښی مذکور دی چه دیر کلی واپړول شول او د تیږو (گټو) باران اوریده. د ځینو ائمه ؤ په نزد اوس هم ښائی چه لوطی ته هم داسی سزا ورکړه شی. چه له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شی او له پاسه په کانو وویشتل شی او په دیر سخت بوی ناک او گنده ځای کښی بندی کړی شی. او زمونږ د حنفیانو په مذهب کښی دغه سزاګانی تعزیراً جواز لری نه حداً

﴿فَأَنْظَرُكَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت او بده خاتمه د گنهکارانو کافرانو چه هلاک شول په عذاب سره) یعنی د گناه د ارتکاب او کولو په وخت د هغی بد انجام د دوی تر سترگو لاندی نه راځی، د عاجلو شهوتونو او لذتونو د غلبی په وخت کښی د لیونیانو په شان د داسی منیا هیو په کولو کښی لګیا کیږی چه له عقل او انسانیت څخه بیخی مخالف دی. لیکن عقلمن سری ته ښایی چه د نورو د واقعاتو له لیدلو او اوریدلو څخه پند او عبرت حاصل کړی! او د بدی بد انجام دی همیشه تر نظر لاندی ونیسی!

وَالِی مَدَیْنٍ آخَاهُمْ شُعَيْبًا

او (لیلی مو و) مدین ته «قومی» ورور د دوی شعیب،

تفسیر : د قرآن کریم په بل غای کېږي ذکر شوی چه حضرت شعیب علیه السلام «اصحاب الایکه» ته مبعوث شوی دی - که اهل المدین او (اصحاب الایکه) دواړه سره هم دغه یو قوم وی فبها ونعمت او که سره دوه بیل بیل قومونه وی نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وی. په دغو دواړو قومونو کېږي به په تول او پیمانه کېږي د کمولو مرض مشترک وی په هر حال حضرت شعیب علیه السلام د توحید او نور عمومی دعوت او بللو څخه سربیره خلق یی د معاشرتی معاملاتو د خصوصی اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډیر تاکید او فعالیت سره متوجه گرځولی لکه چه په وروستنیو آیتونو کېږي مذکور دی. د ډیر فصاحت او کامل بلاغت له امله (وچی) شعیب علیه السلام په «خطیب الانبیاء» سره ملقب دی او د مکیل بن یشجر بن مدین بن ابراهیم زوی و.

قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ

ووویل (شعیب چه) ای قومه زما عبادت کوئ د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له ده، په تحقیق راغلی دی تاسی ته دلیل ښکاره له (لوری د) رب ستاسی.

تفسیر : یعنی زما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خبره تاسی ته وکړم هغه قبوله کړئ! او په هغو خطرناکو عواقبو چه تاسی خبروم، له هغو غمناکو وژغورئ (واساتئ) او د خپل خیر او شر په باره کېږي هوښیار اوسئ.

فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٨﴾

نو پوره کوئ تاسی پیمانه «خلقو ته» او تله (تول هم) او کم مه ورکوئ تاسی خلکو ته شیونه (حقونه) د دوی او فساد «خرابی» مه کوئ تاسی په ځمکه کېږي (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دی دغه «اصلاح او امانتداری» خیر «ډیر بهتر» دی تاسی ته که یی تاسی ایمان راوړونکی.

تفسیر : د بندګانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنې مزیت چه نن زمونږ د زمانی پرهیزګاران هم چندانی توجه ورته نه لری، د الله تعالیٰ په نزد دومره اهم شی دی، چه هغه ئی د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقررہ کړه او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوپناه شو- په دغو آیتونو کښی د حضرت شعیب علیه السلام په ژبه خبر راکړی شوی دی چه خلکو ته د ډیر لږ مالی ضرر، تاوان رسونه او په وطن کښی وروسته د اصلاحی حالت له قیامه خرابی، فتنه او فساد آچول که د شرک او کفر په صورت وی، یا د ناحقه وژلو- لوټ کولو او نورو مناهیو په شکل وی، دا ګرد (ټول) ممنوع دی او د هیڅ یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نشی کیدی چه خلکو ته د دوی حقوق ورکړی - او په امانت کښی خیانت وکړی - یا په وطن کښی اله ګوله او شور ماشور جوړ کړی

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصَدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا

او مه کینیئ تاسی پر هر لاره «له پاره د شکولو» حال دا چه ویروئ تاسی (خلق) او منع کوئ تاسی (خلق) له لاری د الله هغه څوک چه ایمان راوړی په الله باندی او لتوئ تاسی دی «لاری» ته کوږوالی «عیب»،

تفسیر : پر لارو ناستی دوه سببونه درلودل (لږل) - یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل او بل د حضرت شعیب علیه السلام له ملاحاته او د الله تعالیٰ له توحید او دین څخه د مؤمنانو منع کول او د الهی دین په نسبت د عیب لتولو او اعتراض کولو په فکر کښی اوسیدل.

وَاذْكُرُوا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَرَكُمْ وَاَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٥٠﴾

او یاد کړئ تاسی. هغه وخت چه وئ تاسی لږ «په سړیو او مالونو کښی» نو ډیر کړئ (الله) تاسی او وګورئ تاسی چه څرنگه شو عاقبت «بده خاتمه» د فساد کوونکو «چه وو پخوا له تاسی».

تفسیر : یعنی په سړیو او په دولت دواړو کښی تاسو لږ وئ، الله تعالیٰ تاسی ته له دواړو خواؤ نه تزئید در په برخه کړ، ستاسی شمیر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوی تاسی د الله تعالیٰ د دی احسانانو شکر ادا کړئ! او د پاک الله شکر هلته ادا کیږی چه تاسی د

خالق تعالیٰ او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپېژنئ! او قولاً او عملاً په اصلاحاتو کېنې مشغول اوسئ او په نعمتونو مغرور نه شئ! او د فساد کوونکو او خرابی آچونکو هغه انجام چه پخوا له دی نه واقع شوی دی، هغه تل تر سترگو لاندی ونیسئ، او د الله تعالیٰ له انتقام او نیولو څخه تل وویږئ.

وَاِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذِيْ اُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ
لَّمْ يُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿٨٥﴾

او که وه یوه طائفه له تاسی چه ایمان ئی راوړی ؤ په هغه شی چه رالیږلی شوی یم زه په هغه سره او (وه بله) طائفه چه ایمان ئی نه ؤ راوړی (عناداً) نو صبر کوئ تاسی «ای مؤمنانو!» تر هغه پوری چه حکم (فیصله وکړی) الله په منځ زمونږ کېنې او هم دی خیر «بهر» دی له ټولو حکم (فیصله) کوونکو «چه ظلم نشته د ده په حکم کېنې»

تفسیر: یعنی هغه شی چه ما له خپله ځانه سره راوړی دی، که تاسی په متفق ډول (طریقه) نه منئ بلکه دا خبره مو غوټه کړی ده چه خامخا له هغه سره اختلاف وکړو، نو لږ څه صبر وکړئ! چه د آسمان له لوری زما او ستاسی د اختلاف فیصله وشي.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَخُذْ جَنَكَ يُشْعِبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قُرَيْبِنَا أَوْلَعُودُنَّ فِي بِلَنِنَا قَالَ أَوْلَوْكُنَّا كُرْهَيْنَ ۖ

وویل مشرانو هغو چه کبر (او سرکشی) ئی کری وه «له ایمان راوړلو څخه» له قومه د دغه شعيب خامخا وباسو مونږ تا «ای شعيبه!» او هغه کسان (هم درسره وباسو) چه ایمان ئی راوړی دی له تا سره له «دی» کلی (ښار) زمونږ څخه یا خامخا به راگرځئ تاسی دین زمونږ ته؛ نو وویل «شعيب» آيا (گرځو به مونږ ستاسی دین ته) او اگر که اوسو مونږ ناخوښه (هم بلکه نه گرځو!)

تفسیر: «عود» د یوه شی څخه وتل او بیا د هغه په لوری بیرته ورتللو ته وائی د حضرت شعيب علیه السلام د ملگرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقیدی شی. ځکه چه هغوی له کفره وتلی او په اسلام کښی داخل شوی وو نو په خپله د حضرت شعيب علیه السلام په نسبت دغه تصور له سره نشی کیدی چه معاذ الله دی پومبی د کفارو په ملت کښی داخل ؤ او بیا مسلمان شوی دی لامحاله یا خو به د حضرت شعيب علیه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیباً وی - یعنی د عامو مؤمنانو په حق کښی هغه الفاظ چه استعمال شوی، غالبه اکثریت ئی مرجع گنلی دی او د حضرت شعيب علیه السلام له پاره ئی بیل الفاظ نه دی اختیار کړی، یا دغه لفظ د حضرت شعيب علیه السلام په حق کښی د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی. ځکه چه پخوا له بعثته تر هغه وخته پوری چه حضرت شعيب علیه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه ؤ شروع کړی نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو ځنی ښائی دغو کفارو ته به داسی گمان پیدا شوی وی، چه دی هم زمونږ له حاله سره شامل او زمونږ په طور او طریقی راضی او خوښ دی یا «عود» مجازاً د مطلق صبرورت په معنی واخیست شی کما قاله بعض المفسرين. ﴿قَالَ أَوْلَوْكُنَّا كُرْهَيْنَ﴾ نو وویل شعيب آيا گرځو به مونږ ستاسی دین ته اگر که اوسو مونږ ناخوښه هم؟ بلکه نه گرځو! یعنی د دلائلو او براهینو په رڼا (رنرا) کښی ستاسی د دی مهلکو کفریاتو څخه اگر که مونږ ډیر ناخوښه، بیزاره او توبه گاره یو نو آيا تاسی بیا هم د زهر و جام په زوره پر مونږ باندی څښئ؟

قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهَ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ
نُعْودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ
تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨﴾

په تحقیق به ترلی وی مونږ پر الله دروغ «بهتان» که وگرځو مونږ په دین د تاسی کښی وروسته له هغه چه نجات راکړ مونږ ته الله له هغه «دین» نه او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو په هغه (دین) کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله چه رب زمونږ دی؛ احاطه کړی ده رب زمونږ پر هر شی له جهته د علمه؛ «خاص» پر الله توکل کړی دی مونږ؛ ای ربه زمونږه فیصله وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم زمونږ کښی په حقه سره او هم دا ته ئی غوره بهتر د فیصله کوونکو.

تفسیر: باطل او دروغ مذهب ته رښتیا ویل پر الله تعالیٰ افتراء او بهتان تړل دی. نو بیا د یو جلیل‌القدر نبی او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسی ممکن دی چه هغوی معاذالله له رښتیا څخه وتلی د دروغو په لوری بیرته ولاړ شی او خپلی ټولی رښتینی دعوایگانی چه د خپل حقانیت او د الله له لوری د خپل مامور کیدلو په باره کښی یی کولی دروغ او افتراء وگڼی.

﴿بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهَ مِنْهَا﴾ وروسته له هغه چه نجات راکړو مونږ ته الله له هغه دین نه «غینو ته ئی له ابتداء څخه نجات ورکړی ؤ چه له سره په هغه دین کښی نه دی داخل شوی لکه حضرت شعیب علیه السلام او غینی ئی وروسته له دخوله د هغه څخه ایستلی او نجات ئی ور په برخه کړی ؤ لکه د هغی زمانی عام مؤمنان ﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نُعْودَ فِيهَا﴾ الآية - او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو هغه دین کښی (یعنی په خپل اختیار یا ستاسی په اکراه او اجبار سره ممکن نه دی چه مونږ معاذ الله د کفر په لوری لاړ شو. هو! که فرضاً د الله تعالیٰ مشیت زمونږ د یوه تن په نسبت داسی وشي نو د ده اراده هیڅوک نشی آړولی - که د هغه د حکمت اقتضاء هم داسی وشي نو هلته هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی - ځکه چه د الله تعالیٰ علم پر ټولو مصالحو او حکمتونو محیط دی - په هر حال ستاسی له ویړولو څخه مونږ له سره نه ویړیو، ولی چه زمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او دادینه (یقین) پر یوه الله جلا جلاله ده. د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هیڅ یو شی کیدونکی نه دی، هر شی چه کیږی فقط د پاک الله په مشیت او د ده د محیط علم تر اثر لاندی به کیږی، هم دا ده چه مونږ د خپلو او ستاسی د

فیصلی له پاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو - څکه چه د داسی یوه قادر، علیم، حکیم، الله له فیصلی څخه بله کومه فیصله نشی غوره کیدی. که شعيب که ابراهيم که محمد و

داسی نور چه نازولی د احد وو

له جلاله د الله به ویریدل دوی

هر شیهه به پاک الله ته ژریدل دوی

دیر افسوس اوس داسی وخت او زمانه شوه

چه دا ویره له هر چانه بیگانه شوه

په سرو سترگو نن ژریده ای نادانه

گوره بیابه په خپل ځان شی دیر ستومانه

د حضرت شعيب عليه السلام له دغو الفاظو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی، چه د انبیاء علیهم السلام په زړونو کښی د الله تعالی عظمی او جبروت او د خپل عبودیت او افتقار څومره یو عظیم او عمیق احساس پروت دی - او څرنگه چه په هر آن او هر حال کښی د دوی توکل او اعتماد له گردو (تولو) وسائو څخه منقطع کیږی او یواځی پر هغه وحده لا شریک له ذات باندی داسی ټینګ، مضبوط او غیر متزلزل وی چه د غرونو ثبات او استحکام هم د هغه په مقابل کښی بیخی سپک او بی اثره دی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِيُنَّبِعَنَّ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذْ الْخٰسِرُونَ ﴿٤١﴾

او وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه شعيب قسم دی خامخا که متابعت وکر تاسی د شعيب بیشکه تاسی به په دغه وخت کښی خامخا له زیان کارانو یی.

تفسیر: یعنی د خپلو پلرونو او نیکه گانو زور مذهب پریښودل دینی خرابی او زیان دی. او په تجارت کښی د وزنی او کیلی شیانو پوره ورکول دنیائی وړانی او نقصان دی، کله چه دوی سره له دیر نصیحت له کفر او خیانت څخه منع نه شول نو عذاب پری راغی لکه چه فرمائی!

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَمِیْنَ ﴿٤٢﴾

نو ونيول دوی زلزلی «په توره تیاره کښی او جبرئیل هم پری چیغه وکره»

نو وگرځیدل دوی «گهیځ (سحر وختی)» په کورونو خپلو کښی مړه پرمخی پراته.

تفسیر: د متعددو آیتونو له مجموعی څخه ظاهریوی چه پر دوی باندی دری ډوله (قسمه) عذابونه لیدلی شوی وو «۱» ظله. «۲» صبحه (۳) رجفه، یعنی رومی وریځی پر دوی باندی د ځمکی مخ داسی تک تور وگرځاوه چه په هغه کښی د اور بخرکی او لمبی هم وی ۰ بیا د آسمان له لوری سخت ویروونکی زړه خوځوونکی غړونه واوریدل شول او سم له هغه سره د ځمکی له خوا سخته زلزله هم څرگنده (ښکاره) شوه (ابن کثیر).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَمْ يَخْلُفُوا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَهُمُ الْخَسِرِينَ ﴿١٧﴾

هغه کسان چه تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب «داسی هلاک شول» لکه چه له سره نه وو اوسیدلی په دغو (کورونو خپلو) کښی هغه کسان چه تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب وو دوی هم دوی زیان کاران (چه په دنیا کښی مردار او په عقبا کښی په انکار شول).

تفسیر: دوی شعیب علیه السلام او تابعان یی له کلی ځنی په ویستلو سره ویرولی وو خو دوی نه په خپله ژوندی پاتی شول او نه د دوی هغه کلی او ښارونه ودان او هغو خلقو چه تل به ئی ویل (د شعیب علیه السلام اتباع خراب کیدونکی دی). هغوی په خپله وران، خائبان او خاسران شول. کله چه شعیب علیه السلام د عذاب علثم ولیدل. نو د خروج اراده ئی وکړه لکه چه فرمائی

مَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰ قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ
فَكَيْفَ آتَيْتُمْنِي عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿١٧﴾

نومخ وگرځاوه شعیب له دوی څخه او وویل ای قومه زما! خامخا په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته «پس تاسی ایمان را نه وړ» نو څرنگه به زه خپه شم پر (هلاک کیدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کیرم).

تفسیر: یعنی اوس هغوی هلاک شوی دی، نو هغو پسی غمجن کیدل او ارمان کول فائده نه رسوی. ځکه چه دوی ته ډیر مؤثر پندونه ورکړی شوی دی، او په رنگارنگ صورتونو پوهولی شوی دی او له راتلونکو نتاجو او عواقبو څخه وپرولی شوی دی، مگر دوی هیڅ یوی خبری ته غوږ کیننږود او له هیچا څخه یی وانه وریده - بلکه له مخلصو خیر غوښتونکو سره ئی خپری ولگولی (لاسونه ولگول).

(دا ئی د خپلی تسلی له پاره وویل د غینو تیرو قومونو د اهلک له ذکر څخه وروسته اوس د عبرت له پاره په عامه طریقه سره کفار وپرووی او داسی فرمائی)

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّغُونَ ﴿٩٧﴾
 ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ
 آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَعْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٨﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ په هیڅ قریه «ښار» کښی هیڅ نبی (چه دوی ئی تکذیب کړی وی) مگر وپه نیول مونږ اهل د هغی (قریبی) په سختیو «لکه فقر» او تکلیفونو «لکه مرض» دپاره د دی چه دوی زاری «عاجزی» وکړی (ایمان راوړی). بیا بدله کړه مونږ په غای د بدی (سختی) کښی نیکی (آسانی) تر هغه پوری چه ډیر شول «هم ئی مال هم ئی سری» او وویل دوی «په ناشکری» چه په تحقیق رسیدلی وی پلرونو زموږ ته سختی او خوشالی (په شان زموږ او دغه د زمانی عادت دی. کله چه دوی زاهل او غافل شول) نو ونيول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهیدل «چه پر مونږ به عذاب راشی».

تفسیر: یعنی د انبیاء د بعثت په وخت کښی کله چه عموماً خلقو د دوی تکذیب او مخالفت ته ملاوی وتړلی، نو د پاک الله له لوری د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) په بیماری قحط او د ربړونو او تکلیفونو په مختلفو ډولونو (طریقو) اخته او مبتلا کپړی چه مکذبین پری ویښ شی او له خپلو شرارتونو څخه لاس وکاږی. او د الله تعالیٰ دربار ته سر ښکته کړی کله چه دوی له دغو تنبیهاو څخه نه متاثر کپړی نو سختی او مصائب تری لری کپړی او عیش، عشرت، پراخی او خوشالی دوی ته ور په برخه کپړی، چه یا له احساناتو څخه متاثر او وشرمیږی او د الوهیت

دربار ته متوجه شی یا د عیش او ثروت په نشه کېښی لا مست او بیخي غافل، زاهل او بی پروا شی، گواکې هومره چه د دوی صحت، اولاد، دولت او حکومت پسی زیاتېږی د هغه په تناسب د دوی هم هغومره نخوت غفلت او شرارت هم ورسره ترقی کوی تر دی پوری چه د پخوانیو زمانو تکالیف ئی بیخي هیرېږی، او داسی وائی چه د تکلیفونو او راحتونو سلسله له پخوا راهیسی جاری ده - او زموږ په کفر او تکذیب پوری څه اړه (احتیاج) نه لری که نه دغه وروستنی خوشالی به څرنگه زموږ په برخه کیده؟، دا گرد (تول) د زمانی اتفاقیات دی چه زموږ اسلافو ته هم داسی پېښی ورپېښیدی.

(راځی کله خوشالی کله غمونه)

(همیشه د زمانی دی دا رسمونه)

کله چه دوی دغی اندازی ته ورسېږی ناڅاپه د پاک الله عذاب پری نازلېږی او داسی ئی ځېښی چه د دی ځېښلو فکر او تصور دوی سره د خپل عیش او عشرت په زمانه کېښی له سره نه ؤ - حضرت شاه صاحب څرنگه ښه لیکلی دی

که بنده ته په دنیا کېښی د گناه سزا ورسېږی نو هیله (امید) دی چه دی به توبه وکړی او کله چه له گناه څخه ضرر ونه وینی یعنی په نتیجه کېښی یی نیکی ولیده نو دغه د الله تعالی هیرول (او په تاخیر غورځول او استدراج) دی نو دلته د هلاکت ویره ده. لکه چه څوک زهر وخورى سم د لاسه کانگی «قی» وکړی نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کیږی - او که په معده کېښی ئی پاتی شو، نو کار له کاره تیرېږی.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ
وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩١﴾

او که خلقو د دی کلیو (ښارونو) ایمان راوړی وی او تقوی ئی (غوره) کړی وی نو خامخا پرانیستلی به وی مونږ پر دوی باندی (دروازی د) برکتونو له لوری د آسمانه (د باران په اورولو) او له «لوری» د ځمکی «په زرغونولو د محصولاتو» ولیکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبیاءو ته) نو ونیول مونږ هغوی په سبب د هغو چه وو دوی چه کول به ئی «د کفر او معاصیو څخه».

تفسیر: یعنی مونږ له بندگانو سره څه ضد او دښمنی نه لرو - هغه کسان چه په الهی عذاب کېښی اخته کیږی، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده که دغو خلقو زموږ رسولان قبول کړی وی، او د حق په مقابل کېښی ئی غاړه ایښی وی او له کفر او تکذیبه او له نورو مناهیو څخه ئی ځان

ژغورلی (بیچ کړی) وی ، او د تقوی لار ئی غوره کړی وی ، نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکې په برکاتو معمور کړی وی .

زمونږ امام رازی علیه رحمة الله الباری فرمائی چه د برکت لفظ په دوو معانیو کېږي استعمالیږي، کله باقی او دائم خیر په برکت سره تعبیریږي او کله د فاضله آثارو پر کثرت د دغه لفظ اطلاق کیږي. لهندا د دی آیت مراد به داسی شی د ایمان او د تقوی په اختیارولو سره د هغو آسمانی او ځمکنی نعمتونو وروڼه پرانیستلی کیږي چه دائمی او لا ینقطع وی - یا چه فاضله آثار ئی دیر زیات وی - داسی خوشالی به نوی چه مکذبینو ته د امهال او استدراج په ډول (طریقه) حاصلیږي؛ او په آخره خاتمه کېږي به په دنیا کېږي او که نه په آخرت کېږي خامخا د ده د ځان ویاړ مگرځی.

أَقَامِنَ أَهْلُ الْقَرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٥٨﴾
 أَهْلُ الْقَرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يُلْعَبُونَ ﴿٥٩﴾

آیا نو په امن کېږي دی (بلکه مأمون نه دی) اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ د شپې حال دا چه دوی اوده «غافل» وی.

آیا په امن کېږي دی اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ په خاښت کېږي حال دا چه دوی په لوبو مشغول وی.

تفسیر: یعنی کله چه په عیش او عشرت او آرامی کېږي غافل پراته وی یا په دنیوی چارو او لېو او لعبو کېږي مشغول وی، نو په داسی وخت کېږي الهی عذاب دوی ناڅاپه چار چاپیر راگیر کړی له دغی خبری څخه دا خلق ولی بی خوفه او بی فکره شوی دی؟ حال دا چه د کومو اسبابو په بناء چه پر پخوانیو اقوامو د الله تعالی عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کېږي هم شته - یعنی کفر او تکذیب او له سید الانبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کېږي هم مرکوز او متمکن دی.

أَقَامِنَا مَكَرُ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكَرُ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٠﴾

آیا نو په امن کېږي دی دوی «بلکه نه دی» له مکره «ناڅاپه نیولو» د الله، نو نه په امن کیږي له مکره د الله مگر قوم زیان کاران «په کفر او نفاق سره».

تفسیر: د الله تعالی هغه ناڅاپه نیول چه له دنیوی خوشالی او عیش څخه وروسته واقع کیږي

همغه ئی په «مکرا الله - د الله تعالی چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالی له ناخپه نیولو څخه غافل او بی فکره کیږی چه په عیش او تنعم کښی اخته شوی وی او د دوی هم دغه اعمال دوی په همغه لوری تیل وهلی وی. د مؤمنانو شان دا دی چه دوی په هیڅ حال کښی د الله تعالی له یاده نه غافلپری.

(زه ئی بولمه ناپوه او ډیر بېرا)

که دی بولی ځان خاوند د فهم او ذکا

چه په عیش کښی نه یادوی پاک الله

او په طیش کښی نه ویریری له الله

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ شَاءَ
 أَصْبَنَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنُطْبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٣﴾
 تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ
 رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِمَّا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ
 كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤﴾

آیا نه ده ظاهره «ښکاره» شوی (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چه وارثان شوی دی د (ځمکی او اوسی پکښی) وروسته (له هلاک) د اهل د هغی دا خبره که اراده فرمائی وی مونږ «د نیولو د دوی» نو رسولی به ؤ مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د گناهونو د دوی سره «لکه چه مو معذب کړی دی پخوانی خلق» او مهر به ولگوو پر زړونو د دوی نو دوی به نه اوری (حق او نافع وعظ په اوریدلو سره). دغه قریی (او ښارونه د تیر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تا له ځینو حالاتو د دی «قربو»، او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی نو نه وو (له شانه) د دوی چه ایمان راوړی په هغه شی چه نسبت د دروغو ئی «ورته» کړی ؤ پخوا (له هم دغو معجزاتو) هم دا رنگه (لکه مهر ایښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لگوی الله په زړونو د کافرانو باندی.

تفسیر: یعنی له یوه شی چه یو غلی انکار وکړی بیا چه هرڅومره معجزی او دلائل وگوری او دنیا له یوه مخه په بل مخ واوړی امکان نه لری چه دوی اقرار وکړی، هر کله چه د حق تعالیٰ په مقابل کښی کوم قوم دومره ضد او عناد وکړی، او د دوی مخالفت تر دغی آخری درجی پوری ورسپړی، نو عادتاً د حال اصلاح او د حق د قبول امکان نه وی پاتی، پر زړونو باندی د مهر لگیدلو صورت هم دغه دی. دلته ئی واضح وفرمایل چه د الله تعالیٰ له خوا پر زړونو د مهر لگولو څخه څه مطلب دی؟

تنبيه: له ﴿وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ څخه معلومه شوه. هغه انبیاء عليهم السلام چه قوم د نوح - عاد - ثمود - لوط او اهل د مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوی وو، هغوی گرد (تول) د بیناتو «ښکاره دلائلو» لرونکی وو او له واضحو معجزاتو سره راغلی وو نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چه ﴿يَهُودُ مَا جِئْتَابِيتَكُمْ﴾ الآية - یواحی د تعنت او عناد له لاری ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٥﴾

او نه دی موندلی مونږ له پاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بیشکه موندلی دی مونږ زیاتره د دوی خامخا، فاسقان (ماتوونکی د عهد).

تفسیر: له عهد ځنی ممکن دی چه عام عهدونه مراد وی، یا به خاص د(الست) عهد اراده کړی شوی وی. یا به هغه عهد وی چه د مصائبو او سختیو په وخت کښی ئی کوی چه دغه سختی که له ما ځنی لری شی - نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره دروم، لکه چه فرعونیانو به ویل ﴿لَئِنْ كَشَفْتَ عَنْ آلِ فِرْعَوْنَ كَلِّهٖمْ لَنَكْفُرَنَّ بِكَ وَلَئِنْ لَمْ يَنْسَلِ عَنْ آلِ فِرْعَوْنَ نَكْفُرْكَ﴾ (۱۶ رکوع)

۹ جزء د الاعراف ۱۳۴ آیت ۱۶ رکوع ﴿وَإِنْ وَجَدْنَا﴾ ان له مثقلی نه مخفف دی او ځینو مفسرینو د دغی اخیری جملی ترجمه داسی کړی ده او په تحقیق سره معلومه شوی ده مونږ ته چه اکثر د دوی خامخا فاسقان عهد ماتوونکی دی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا ۚ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٦﴾

بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسیٰ سره له (نهو) معجزو زمونږ فرعون «د مصر» او اتباعو د ده ته نو ظلم وکړ «کافر شول» دوی په هغو

(معجزاتو)، نو وگوره څرنگه شو عاقبت «آخره خاتمه» د مفسدینو.

تفسیر: یعنی د هغو رسولانو ذکر چه پخوا له دی نه وشو (نوح، هود، صالح، لوط، شعيب عليهم السلام) له دغو ټولو ځنی موسی علیه السلام وروسته تشریف راوړ، د هغو رسولانو د ذکر کولو څخه وروسته ئی په منع کښی د هغه سنة الله او عادت ذکر وفرمایه چه د مکذبینو په متعلق تل جریان لری او د هغه په ضمن کښی یی د کفارو موجوده جماعت ته تنبیه ورکړه د دغه ضمنی مضمون له فراغت وروسته بیا ئی د بعث الرسل د سلسلی د یوی عظیم الشانی کړی په ذکر کولو شروع وکړه لکه چه فرمائی بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو رسولانو موسی علیه السلام سره له نهو معجزو زمونږ فرعون د مصر ته او اتباعو د ده ته نو ظلم ئی وکړ او کافران شول دوی په هغو معجزاتو نو وگوره ای محمده چه څرنگه شو عاقبت او آخره خاتمه د مفسدینو؟ هو! له دی نه به زیات مفسد څوک وی چه د الله تعالی تکذیب او د نورو حق تلفی کوی. او د الله تعالی په مخلوقاتو د خپل ځان عبادت کوی. وروسته د ضروری واقعاتو ذکر فرمائی او د دی انجام تفصیل ورکړی شوی دی.

وَقَالَ مُوسَىٰ يُفْرَعُونَ إِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾
حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ قَدْ جئتُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِّنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٦٨﴾

او وویل موسی ای فرعون! بیشکه زه رسول یم له (لوری) د رب د عالمیانو. قائم ثابت لایق تینگ ولاړ یم پر دغه خبره چه نه وایم پر الله مگر «وایم» حق (رضتیا)؛ په تحقیق راوړی ده ما تاسی ته څرگنده (ښکاره) معجزه له «لوری» د «رب ستاسی نو ولیږه له ماسره بنی اسرائیل» چه ئی بوځمه شام ته».

تفسیر: اکثر و مفسرینو د «حقیق» معنی په جلیبر «لایق» یعنی په وړ سره کړی ده، د(علی) معنی ئی په (باء) سره آړولی ده یعنی زما له شانه سره هم دغه خبره وړ (لائق) او حقه ده چه د الله تعالی په لوری کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وایم، ځینی د(حقیق) معنی په (حریص) کوی لیکن محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «حقیق» معنی «قایم او ثابت» فرمایلی ده چه مطلب ئی داسی کیږی چه بی له ادنی تزلزل او تنذب په دیری مضبوطی او استقلال سره پر دی قائم او ثابت یم چه بی له رضتیا هیڅ یو شی له خپلی ژبی ونه باس او د الله تعالی پیغام بی له تزئید او تنقیص څخه تاسی ته درورسوم او ستاسی د تخویف او تکذیب له سببه لږ څه متردد او متذبذب

نه شم.

قَالَ إِنَّ كُنْتَ جَاءت بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنَّ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ

فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٨﴾

وویل (فرعون) که نمی ته «ای موسی!» چه راوری دی وی کومه معجزه نو راحضره «راوراندی» کره هغه (ماته) که نمی ته له صادقانو (رهنشینو په دی دعوی خپله کښی). نو وغورځوله «موسی» همسا خپله نو له واره هغه اژدها وه ښکاره «چه پکښی نه ؤ شک د چا».

تفسیر: اگر که حضرت موسی علیه السلام فرعون ته راز راز (قسم قسم) نصائح وکرل لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی - ﴿قُلْ هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزُولَ وَاهِدِيكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَقْتُلِي﴾ خو یو لوی مهم شی دا ؤ چه بنی اسرائیلو ته چه د لویو انبیواؤ له اولادی څخه وو او د فرعون له لوری لکه ذلیل او سپک حیوانات گڼل کیدل او دوی نمی خپل مریان او غلامان گرځولی وو د ده له مظالمو او شدائدو څخه نجات ورکری په دغی موقع کښی نمی فرعون مخاطب وگرځاوه او دغه لوری ته نمی متوجه کر چه بنی اسرائیلو ته له خپل قید او بیگار څخه نجات ورکری چه دوی په آزادی - او خپلواکی سره د الله تعالی په عبادت کښی مشغول شی. او له ما سره خپل مالوف وطن (شام) ته لاړ شی. ځکه د دوی اعلیٰ جد (مشر نیکه) حضرت ابراهیم خلیل الله له عراق څخه هجرت کړی او په شام کښی نمی سکونت اختیار کړی ؤ - وروسته له هغه د حضرت یوسف علیه السلام له سببه بنی اسرائیل (سبطیان) مصر ته راغلل او هلته ودان شول - بیا څرنګه چه د دی هیواد قوم قبطیانو (فرعونیانو) پر دوی راز راز (قسم قسم) ظلمونه کول نو د دی خبری ضرورت پیدا شو چه اسرائیلیان د قبطیانو له ذلت او مرئیتوبه خلاص کړی او خپل پلرنی هیواد (د بلار وطن) ته بیرته لاړ شی.

وَنَزَعْنَاهُ فَاذْهَبْ بِيضًا لِلظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

او وویست «موسی ښی» لاس خپل «چه نمی په گریوان کښی کیني تخرګ (ترخ) ته وروړی ؤ» نو ناڅاپه هغه تک سپین (خلیدونکی د تعجب موجب) ؤ دپاره د کتونکو.

تفسیر: یعنی خپل لاس یی په خپل گریوان کښی ننویست، او په خپل تخرګ (ترخ) کښی نمی

تینگ و نیو، او بیرته ئی وویست نو گردو (تولو) مخلوقاتو په خپلو رنو سترگو سره ولید چه لاس ئی فوق العاده تک سپین، دیر غلیدونکی نورانی ؤ چه د لمر په رنا (رنرا) غالب شو دغه رنا (رنرا) او غلیل د برص، د ناروغی یا د بل کوم شی څخه نه ؤ. گواکی داسی معلومیده چه د ده د منور زړه رنا (رنرا) د اعجاز په طریقه د ده په لاس کښی سرایت کړی دی.

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا السَّاحِرُ عَلَيْهِ ۞

وویل مشرانو له قومه د فرعون «سره له فرعون» چه بیشکه دا «موسی» خامخا جادوگر دی دیر پوه «چه له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوی»

تفسیر: معلومیږی چه فرعون د موسی علیه السلام له معجزاتو څخه دیر زیات وویږیده او گرد (تول) خلق ئی راغوند کړل، او پومبی ده په خپله بالذات (کما فی الشعرآء) او بیا د ده له لوری د ده نورو مشرانو خپلی آراء داسی اظهار کړی چه معاذ الله موسی علیه السلام کوم لوی جادوگر او ماهر ساحر دی - ځکه هغه خوارق چه له موسی علیه السلام څخه ظاهر او څرگند (ښکاره) شوی وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشوه موندلی.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ۞

غواړی «موسی» دا چه ویاسی تاسی (ای قبطیانو!) له ځمکی ستاسی «چه مصر دی» نو «وویل فرعون مشرانو ته» څه امر «مصلحت او مشوره» کوئ تاسی!؟

تفسیر: یعنی موسی د سحر او د کودگری په عجیبی او غریبی ننداری سره خلق خپل لوری ته متماثل کوی او په پای (اخیر) کښی په وطن کښی خپل اثر او اقتدار زیاتوی او د سبطیانو د آزادی او حمایت په نامه گرد (تول) قبطیان چه د دی وطن اصلی اوسیدونکی دی، د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه بی برخي کوی تاسی دغه گرد (تول) حالات تر خپلو سترگو لاندی ونیسی! او بیا مشوره راته راکړئ! چه څه وکړو؟

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ۞ يَأْتُواكَ بِكُلِّ سِحْرِ عَلِيمٍ ۞

وویل «قبطیانو فرعون ته» مهلت ورکړه دغه «موسی» ته او ورور د ده ته او ولیږه په ښارونو کښی راتلولوونکی «د ساحرینو». چه راویلی تاته هر ساحر (جادوگر) ډیر پوه «ماهر جادوگر».

تفسیر: د جرگی او مشوری په پای (اخر) کښی دغه خبره د گردو (تولو) له لوری ومنله شوه، چه له فرعون ځنی دی استدعا وکړه شی چه د دغو دواړو «موسی او هارون» په معامله کښی له سره تلوار ونه کړ شی د دوی د ماتولو له پاره ډیر ښه او مؤثر ځواب داسی کیدی شی چه محصلان دی گردو (تولو) ولایاتو او حکومتونو «پرگنو» ته ولیږل شی - او له گردو (تولو) ملکو څخه دی ډیر ښه کودگران - او خورا (ډیر) لوی ساحران او جادوگران چه په سحر کښی له ده ځنی له حده تیر ماهر «سحار» وی سره راتول کړل شی نو بیا دی د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشی - لکه چه هم داسی هم وکړل شول.

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿۱۳﴾

او راغلل ساحران «جادوگران» فرعون ته وویل دغو جادوگرانو «فرعون ته» چه آیا بیشکه وی به مونږ ته خامخا ښه مزدوری که شوو مونږ هم دا مونږه غلبه کوونکی «پر موسی».

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿إِن لَّنَا أَجْرًا﴾ په ویلو سره په رومبنی مجلس کښی دغه خبره څرگنده (ښکاره) کړه چه د انبیاءو علیهم السلام رومبنی لفظ ﴿قُلْ مَا سَأَلُوكُم مِّنْ أَجْرٍ فَمَا أَجْرُكُمْ﴾ وی او دوی د کومی کسبی او کاریگری طائفی څخه نه دی.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۱۴﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته) هو! «وی به تاسی لره مزدوری» او بیشکه تاسی به خامخا اوسئ زما له مقربینو څخه «په مرتبه کښی».

تفسیر: یعنی مزدوری څه شی دی؟ هغه خو هر ورو (خامخا) تاسی ته درکوله کیږی، برسیره (سیوا) پر دی تاسی زما د دربار په مصاحبینو او مقربینو کښی هم داخلیدونکی یی!

قَالُوا يَمْوَسَّىٰ إِمَّا أَنْ تُتْلَىٰ وَامَّا أَنْ نُكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿۱۵﴾

وویل جادوگرانو چه ای موسی آیا ته غورغوی «همسا خپله» او یا دا دی چه شو مونږه هم دا مونږه «رومبی» غورغوونکی (د پریو او همساگانو خپلو).

تفسیر: دا خبره ئی ښائی د دی لامله (له وجی) ویلی وی چه پخوا له دی نه موسی علیه السلام د فرعون په مخ کښی خپله همسا غورغولی وه، او هغه د الله تعالی په اذن او حکم سره ښامار گرځیدلی وه.

قَالَ الْقَوَّاءُ فَلَمَّا الْقَوَّاسُ حَرَّوْا عَيْنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَزِيزٍ ﴿٧٧﴾

وویل موسی ساحرانو ته «تکړما تسامحا معتمداً علی الله» چه وغورغوی تاسی خپل پری او همساگانی، نو کله چه وغورغول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترگو د خلقو او وویرونو دوی دا «خلق» او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسیر: یعنی کله چه تاسی هم دغه مقابله منظوره، او خبره مو پر دغه غوته او په هم دغه باندی مو خپله فیصله منحصره کړی ده، نو رومبی تاسی خپلی چاری پر میدان واچوی! او خپل پوره قوت او قدرت وازمویئ - ځکه چه د باطل د پوره ازموینی او کامل نمائش څخه وروسته هغه د حق غلبه چه مشاهده شی امید شته چه هغه به زیاته مؤثره او اوقع فی النفوس ثابته شی دغه خو فی الحقیقت د موسی علیه السلام له لوری له سحر سره د معجزی د مقابلی اجازه نه وه بلکه له دواړو صورتونو څخه د یوه داسی ښه صورت انتخاب او غوره کول مقصود ؤ چه د باطل پوره خمود (پخیدل) او کامل جمود (منجمد کیدل) په کښی څرگند (ښکاره) وی، او د حق د غلبی او د صداقت د وضوح (ښکاره کیدو) خورا (دیر) مؤثر صورت پکښی له ورا ښکاره وی.

﴿قَالَ الْقَوَّاءُ﴾ - نو کله چه وغورغول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترگو د خلقو او وویرونو دوی دا خلق او راتله ئی وکړه په جادو لوی سره) یعنی د کودو او سحر په زور د گردو (تولو) ننداره کوونکو سترگی وتری شوی او پر تولو حیرت طاری شو او عام خلق وویریدل. په بل آیت کښی راغلی دی چه هغوی خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورغولی، چه د هغو په اثر په هغی ځمکی کښی پرته (علاوه) له غلیدونکو، ځغاستونکو او یو په بل باندی سوریونکو مارونو او منگورونو څخه بل هیڅ شی په نظر نه راته.

﴿يَتَّبِعُ الْيَوْمَ سُحْرُ الْيَوْمِ﴾ - له دغو آیتونو څخه ښکاره شوه چه د فرعون ساحرین په دغه وخت کښی کومه شعبده چه ښووله

په هغی کښی له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندی وه، له دی نه دغه نه لارمپیږی چه د سحر گرد (تول) اقسام به په همغه کښی منحصر وی، ښائی چه دوی داسی گمان کړی وی چه مونږ به په هم دغومره کار سره موسی علیه السلام پر او مغلوب کړو، که څه نور فرصت دوی ته میسر شوی وی نو ممکن چه له دغه لوی سحر څخه به ئی کوم بل لوی سحر هم وړښودلی وی مگر موسوی اعجاز سحر ته په ږومښی سنگر کښی داسی سخته بی هیلې ماته ورکړه چه کودگرانو ته بله څه موقع او هیله (امید) پاتی نشوه چه په هغی سره د بلی مقابلی له پاره ځان تیار او بل کوم سحر وکړی.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١٤﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ فَغُلِبُوا هُنَاكَ وَانْقَلَبُوا صَغِيرِينَ ﴿١٦﴾ وَأَلْقَى السَّحَرَةُ سَجْدِينَ ﴿١٧﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٩﴾

او وحی (حکم) مو ولیږه موسی ته داسی چه وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغی همسا ښوی تیږول «نغړودل» هغه شیان چه جوړ کړی وو دغو (جادوگرانو په جادو سره) نو ثابت «او د پاسه» شو حق او باطل «ورک» شو هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی. نو مغلوب شول دا «ساحران» په هغه ځای کښی او وگرځیدل دوی خوار سپک. او وغورځول شول ساحران په دی حال کښی چه سجده کوونکی وو. وویل جادوگرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسی او «رب د» هارون.

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام له همسا ځنی داسی یو لوی ښامار (اژدها) جوړ شو چه د گردو (تولو) کودگرانو تول پری او همساگانۍ ئی له خپل ستونی څخه گرد (تول) سره یو ځلی او یو ځائی ښوی تیږی کړلی او گردی (تولی) جوړی شوی لوبی ئی پای (اخر) ته ورسولی او په هغه سره تول کودگران متنبه شول چه له کودو او جادو ځنی پورته یو بل حقیقت هم شته. په پای (اخر) کښی فرعون د داسی یوی لوی مجمع په مخ کښی ماتې وخوړه، او په ډیر ذلت او سپکتیا سره د مقابلی له دگر څخه بیرته ستون (واپس) شو. کودگران د پاک الله د دغو دلائلو له لیدلو څخه بی اختیاره پرمخی په سجده ولویدل. وائی چه موسی او هارون علیهما السلام د دغه

حقیقت د ظهور په نسبت د شکر سجده وکړه. او په هم دغه وقت کښی ساحرین هم بی واکه سر په سجده پریوتل - د ﴿وَاللّٰی الْحَرُّ﴾ لفظ دا راجبیی چه داسی یو قوی حال پر دوی باندی طاری شوی ؤ چه د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته (علاوه) له خشوع او خضوع او استسلام څخه بله چاره نشوه پاتی. د الهی رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شی؟ وگورئ هغه خلق چه هم دا اوس د الله تعالیٰ له انبیاء علیهم السلام سره د جنگ او جگری او مقابلی له پاره دریملی وو - وروسته له دی نه چه خپل سرونه ئی له سجدی څخه پورته کړل. اولیاء الله او کامل عارفان شوی وو (چه هغه هم دغه ساحران د فرعون وو).

﴿قَالَ آمَنَّا﴾ الآية - وویل جادو گرانو ایمان مو راوری دی په رب د عالمیانو رب د موسی او رب د هارون) څرنگه چه فرعون خپل ځان ته ﴿آتَاكَ الْكِتَابَ﴾ ویل نو دلته له (برب الغلمین) سره د «رب موسی او هارون» ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دی سره دغه لوری ته هم اشاره وشوه. چه بیشکه د گرد (تول) جهان پروردگار او پالونکی همنه ذات دی چه د خپل خاص ربوبیت په قدرت سره یی موسی او هارون علیهما السلام بی دظاهری اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لویو متکبرانو په داسی یو محیر العقول صورت علی رؤس الاشهاد غالب او بریالی (فتحمند) وگرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ اَمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ اَدْنَا لَكُمْ اِنَّ هَذَا الْمَكْرُ مَكْرٌ ثَوِيٌّ فِي الْمَدِيْنَةِ
لِيُخْرِجُوْا مِنْهَا اَهْلَهَاۙ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٧﴾

وویل فرعون آیا ایمان راوړ تاسی په دغه «موسی» پخوا له هغه چه اذن «اجازه» وکړم زه تاسی ته، بیشکه دا کار خامخا یو مکر «فریب» دی چه مکر (بنا) کړی دی تاسی هغه په دا ښار کښی دپاره د دی چه ویاسی تاسو له دی ښاره اهل د دی نو ژر به پوه شی تاسی «چه زه څه درسره کوم؟».

تفسیر: یعنی دغه تاسی خو د کودگرانو «ساحرانو» یوه غوره جرگه (اتحادیه) ییغ غالباً موسی ستاسی لوی استاذ دی چه هغه مو د مخه استولی دی او بیا تاسو گردو (تولو) هغه ته ځانونه پره او مغلوب کرل چه عام خلق تری متأثر او ودار شی د دغی ژوری پلمی (پلان) او پت سازش نه ستاسی مقصود دا دی چی د دغه وطن اصلی اوسیدونکی قبطیان تری ویاسی او تاسی سبطیان او اسرائیلیان په خپله پری متصرفان شی او د مصر سلطنت اشغال کړئ دغه وینا فرعون ځکه وکړه چه پر خپلی دغی لوئی ماتی پرده واچوی او له خلقو څخه ناپوهان او بیراگان (بی عقله) جوړ کړی (فاسտخف قومه فاطاعوه) مگر له هغه شی نه چه فرعون او فرعونیان ویریدل بالاخره همغه د الله تعالی په تقدیر ورپیش شو - ﴿وَرَبِّی وَعِزَّتِی وَهَکُذِّبَتْ اَنْفُسُهُمْ فَجَعَلَهُنَّ اَنْفُسًا وَّاهِدَةً﴾

« ۲۰ جزء د القصص ۶ آیه (۱) رکوع ».

لَا قُطْعَنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٩﴾
قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٤٠﴾

خامخا به پری کرم زه هر و مرو (خامخا) لاسونه ستاسی او پینی ستاسی سره
مخالفی بیا به خامخا په دار کرم زه ضرور تاسی تول. وویل جادوگرانو
بیشکه مونږ په لوری د رب خپل بیرته ورتلونکی یو (پس له مرگه نو پروا نه
لرو ستا له دغه تعذیه)

تفسیر: ساحرین د توحید او د لقاء الله د تمنا له شرابو مخمور شوی وو، جنت او دوزخ گواکی
د دوی سترگو ته حاضر ؤ نو ځکه دوی له دغو ویرولو او دارولو څخه بیخی بی خوفه او بی پروا
شوی وو - دوی په زړورتیا او لوړه وینا سره وویل «مونږ هیڅ پروا نه کوو که ته هره سزا چه
مونږ ته راکړی هغه پر مونږ تیریږی - او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضر یږو، ای
فرعونه! ته دی خپل پت او سیاست وساته! پر مونږ باندی د اخروی عذاب په مقابل کینی دنیوی
عذاب ډیر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښی او رحمت په لاره کینی ډیر لوی لوی تکالیف
او مصائب هم د عاشقانو له پاره آسان دی.

(هنيئا لارباب النعيم نعيمهم)

وللعاشق المسكين ما يتجرع)

(بختور وی منعمانو ته نعمت

د مسکین عاشق په برخه وی زحمت)

(پاچهان به اوبه ځکی په جام د زرو

ما غریب لره د خاورو کندولی دی)

وَمَا تَنْقُمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ أَمَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْ تَنَارَبَّآ فَرَّغَ عَلَيْنَا صَبْرًا
وَتَوَقَّأَ مُسْلِمِينَ ﴿١٤١﴾

او عیب نه گنی «ته ای فرعونه!» له مونږه مگر دغه کار چه ایمان راوړی دی
مونږ په آیتونو د رب خپل کله چه راغله مونږ ته ای ربه زمونږ راتوی کړه پر

مونږ صبر او مړه کړه مونږ په داسې حال کې چې مسلمانان یو «یعنی خاتمه مو په اسلام کړه»

تفسیر: یعنی د هغه پاک الله د آیتونو د قبولولو له سببه چې مونږ ستا په سترگو کېنې مجرم ښکاره شوی یو، مونږ له هغه الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو چې مونږ ته ستا د هر راز (قسم) ظلم، تجاوز او سختی په مقابل کېنې جمیل صبر او ښه توفیق راعطا کړی او د مر کیدلو تر وخته پوری مونږ پر اسلام مستقیم ولری، او داسې دی ونشي چې مونږ د خوف او ویری لامله (له وجی) داسې کومه خبره یا حرکت وکړو چې د تسلیم او رضاء له اصوله مخالف وی.

وَقَالَ الْهَلَّا مِنْ قَوْمٍ فِرْعَوْنُ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَالْهَتَكَ

او وویل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آیا «ته» پرېږدی موسی او قوم د ده له پاره د دی چې فساد وکړی دوی په ځمکه «په ملک د مصر» کېنې او پرېږدی «عبادت» ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟

تفسیر: کله چې ساحرین د الله تعالیٰ د آیتونو د لیدلو په اثر پرمخې په سجده ولویدل - او بنی اسرائیلو سبطیانو د موسی علیه السلام په ملګرتیا او اتحاد لاس پوری کړل، بلکه د ځینو قبطیانو «فرعونیانو» میلان هم د اسلام په لوری پیدا شو نو فرعونی مشران ووپریدل او په خپلو ویناو سره یی فرعون تشدد او ظلم ته ولمساوه او گردو (تولو) ته ئی وویل چې موسی او د ده قوم بنی اسرائیلو ته داسې موقع په لاس مه ورکوی چې هغوی آزاد او خپلواک شی او په خپل سر په وطن کېنې شور ماشور جوړ او فساد پکېنې واچوی او عام خلق خپل لوری ته متماثل کړی، او د حکومت په مخالفت د بغاوت بیرغ هسک (وچت) کړی. او وروسته له دی نه ستا او ستا د تجویز کړی شوو معبودانو عبادت له دی وطنه موقوف کړی.

﴿وَيَذَرَكَ وَالْهَتَكَ﴾ او پرېږدی عبادت ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟ فرعون خپل ځان لوی رب معرفي کړی ؤ، غالباً ده د دغه موهوم «علویت» د ثبوت له پاره څه ادنی اریاب هم تجویز کړی وو لکه چې د (الهتک) کلمه د هم دی مطلب مؤیده ده ځینې وائی چې دغه بتان د غوائی او نورو اشیاء مجسمی وی. ځینې وائی چې په دغه کلمه ئی لمر او ستوری اراده وو - د ځینو په نزد فرعون خپلی مجسمی روغی کړی، او د عبادت له پاره ئی پر خلقو ویشلی وی. هر شی چې ؤ بلا پسې - خو د فرعون مقصد دا ؤ چې گرد (تول) خلق ده ته (رب اعلیٰ) او نورو ته «ادنی رب» ووائی. او په ﴿مَا خَلَقْتُ لَكُمِّنَ الْإِنْسَانِ﴾ ویلو سره به ئی د الله تعالیٰ د وجود

نفی کوله - العیاذ بالله!

قَالَ سَنَقْتِلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٤﴾

وویل فرعون ژر به ووژنو مونږ ځامن د دوی (چه نسل ئی ورک شی) او ژوندی به پریږدو مونږ ښځی «لونی» د دوی «خپل خدمت ته». او بیشکه مونږ (قبطیان) د پاسه د دغو «سبطیانو» زورور یو.

تفسیر: د موسی علیه السلام د پیدا کیدلو څخه پخوا فرعون پر بنی اسرائیلو داسی ظلم او تیری جاری کړی ؤ - چه د دوی ځامن به ئی له دی ویری وژل چه په دوی کښی چیری همغه اسرائیلی نه وی چه د هغه له لاسه د ده د سلطنت د زوال خبر منجمینو ورکړی ؤ، او د دوی لونی ئی د خدمتونو او نورو چارو له پاره ژوندی ساتلی - کله چه د موسی علیه السلام آثار ئی په خپلو سترگو سره ولیدل، نو داسی یوه اندیښنه ورته پیدا شوه نه چه د ده له تربیت او اعانت څخه بنی اسرائیل زور پیدا کړی - نو ځکه د دوی د ویرولو او ربړولو (تکلیف ورکولو) له پاره ئی د خپل زور او قوت په نشه کښی بیا د همغو پخوانیو اصولو په جریان امر صادر کړ، بنی اسرائیل د دی سفاکی تجویزونو له اوریدلو څخه به طبعاً ویریدلی او سخت پریشان شوی به وی. نو موسی علیه السلام د دغه علاج دوی ته داسی وروښود چه اوس ئی مونږ داسی لولو

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٥﴾

وویل موسی قوم خپل ته (دپاره د تسلی) مدد غواړئ له الله څخه او صبر کوئ «په طاعت او مصیبت او له معصیت نه»، بیشکه چه دغه ځمکه خاص الله لره ده وارث گرځوی «الله» د دی (ځمکی) هغه څوک چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو څخه او عاقبت «ښه خاتمه» پرهیزگارانو ته «له کفر او معاصی «څخه» ده.

تفسیر: یعنی هیڅ د ویریدلو خبره نه ده. د الله تعالی په مخ کښی د هیچا زور او قوت نه چلیږی ملک او سلطنت د الله تعالی دی چه په هر چا ئی پیرزو شی هغه ته ئی (وړیا) ورکوی - نو ځکه د ظالمانو په مقابل کښی له پاک الله څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړئ او همغه ته د امید سترگی ونیسئ - او تل تری ویریئ او د صبر او تقوی لاره اختیار کړئ یقین او باور

ولرئ چه وروستنی کامیابی (دنیوی نعمت او اخروی جنت) او بری یواخی د متقیانو له پاره دی. یعنی الله تعالیٰ به دغه قبطیان هلاک کړی او د دوی ملک، سلطنت او مخایونه به تاسی سبطیانو ته میراث کړی.

قَالُوا أَؤْذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا
قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي
الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

ووویل بنی اسرائیلو «موسی ته» چه ایډاء رسولی شوی ده مونږ ته پخوا له هغه چه راغلی وی ته (ای موسی!) مونږ ته او له وروسته د هغه چه راغلی ته مونږ ته وویل (موسی) نژدی ده چه رب ستاسی هلاک کړی دشمن ستاسی او خلیفه کړی تاسی په دغی ځمکی «ملک د مصر یا شام کښی پس له هلاکه د قبطیانو» بیا به گوری (الله) چه څرنګه عمل کوئ تاسی «شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چه هم هغسی جزا درکړی»

تفسیر: یعنی مونږ تل په مصیبتونو او ربرونو (سختو) کښی اخته یو - ستاسی له راتګه پخوا له مونږه ذلیل کارونه او د سپکاوی بیګارونه اخیسته کیدل - او زمونږ ځامن وژل کیدل - ستاسی له راتګه وروسته هم پر مونږ راز راز (قسم قسم) سختی کپړی، او زمونږ د ځامنو د وژلو (او د لونو د وینځو ګرځولو) مشوری دائری دی - وبه ګورو چه زمونږ دغه مصائب او ابتلاء کله پای (اخیر) ته رسیږی؟.

حضرت موسی علیه السلام دوی ته ډاډینه او تسلی ورکړه او وویل تاسی مه ویریږئ - د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ژر دررسیدونکی ده تاسی به ګورئ چه دغه دشمن به مو هلاکاوه شی - او د دوی د اموالو او املاکو مالکان او خاوندان به تاسی وګرځول شی لکه چه نن په سختی او غلامی کښی ستاسی امتحان اخیست کپړی، هلته به په خوشحالی او آزادی کښی هم ستاسی ازموینه وکړه شی، چه تر کومی اندازی پوری به د الله تعالیٰ د نعمتونو قدر، او د ده د احساناتو شکر ګذاری وکړئ؟.

حضرت شاه صاحب وایی چه دغه کلام د مسلمانانو د آوړولو له پاره نقل شوی دی دغه سورت مکي دی او په دغه وخت کښی مسلمانان هم داسی مظلومان وو د نورو د خبرو په منځ کښی ئی هم داسی یو زیری او بشارت دوی ته واوراوه.

(اوس الله تعالیٰ د دښمنانو د هلاک له وعدی څخه وروسته د دوی د اهلاک مقامات رابښی نو

داسی فرمائی چه

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ﴿١٤٠﴾
 فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا النَّاهِيَةُ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَإِلَٰهَ إِلَّا اتِّبَاعُ طَرِيقِهِمْ عِنْدَ اللَّهِ
 وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٤١﴾

او خامخا په تحقیق نیولی ؤ مونږ قوم د فرعون په کلونو د قحطی سره او په نقصان سره. د میوو دپاره د دی چه پند واخلی دوی نو کله چه به راغله دوی ته حسنه (ښیګنه «فائده» پراخی او غنا) نو ویل به دوی چه مونږ لره ده هم دا «یعنی له مونږه سره لائقه ده دغه ښیګنه (فائده)» او که ویه رسیدله دوی ته سیئه «کومه بدحالی لکه قحط او فقر» نو بدفالی به ئی نیوله په موسی باندی او په هغه چا چه وو به له ده سره «له مسلمانانو» واورئ خبردار شی بيشکه هم دا خبره ده چه سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی ولیکن زیات د دوی نه پوهیږی «په دی چه سبب ئی د دوی اعمال دی».

تفسیر: په تیر آیت کښی ئی فرمایلی وو نزدی دی چه الله تعالی ستاسی دشمن هلاک کری له دی ځایه د هغه موعود اهلک د ځینو مبادیو تفصیل شروع کری شوی دی. یعنی د هغه سنة الله سره موافق چه د هغه بیان د دی سپاری په شروع د ﴿وَأَنذَرْنَا قُرْيُونًا أَن كُونَ مِنَ الْمُنذَرِينَ﴾ الایة - په آیت کښی تیر شوی دی، الله تعالی د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقہ) فرعونیان په قحط، وچکالی او نورو معمولی تکالیفو او سختیو کښی مبتلا او اخته کرل چه د غفلت له خوږه راویښ شی او د موسی علیه السلام نصائح قبول کری مگر هغوی دغو پندونو ته غوږونه کینښودل او د دغو تنبیهاو ئی هیڅ پروا ونه کړه بلکه له پخوا څخه لا زیات سپین سترگی او بی شرمه شول، لکه چه د ﴿تَرْكِبُوا لَكُمْ كَانَ السَّيِّئَةُ الْحَسَنَةُ﴾ له قاعدی سره سم کله چه له دوی څخه قحط او وچکالی او نور مصائب لری او دوی ته هوسائی (ارام) ارزانی او خوشالی حاصله شوه نو په داسی ویناؤ ئی پیل (شروع) وکړ چه زمونږ له بخت، طالع او اقبال سره دغه حالات وړ (قابل) او لایق ؤ، بیا به هر کله چه له کومی خرابی او نامناسبی پیښی سره مخامخ کیدل نو داسی به ئی ویل چه دغه گرد (تول) د موسی او د ده د ملګرو نحوست او د دوی د تقدیر شومتیا ده، نو د دوی د دی خبری ځواب الله تعالی داسی

فرمائی ﴿إِنَّمَا ظَنُّهُمْ عِنْدَ اللَّهِ﴾ یعنی تاسی خپله بدبختی او نحوست، مقبولو بندگانو ته ولی منسوبوئ؟ ستاسی د واقعی نحوست سبب خو د الله تعالیٰ په علم کښی دی - او هغه هم دا ستاسی ظلم، عدوان، بغاوت او شرارت دی نو بنا پر هماغه سبب د الله تعالیٰ له درباره د هغه نحوست څه برخه د موقتی سزا او تنبیه په ډول (طریقه) تاسی ته دررسپړی، باقی الله تعالیٰ ستاسی د ظلم او کفر اصلی نحوست او شومتیا یعنی پوره سزا اوس محفوظه ساتلی ده چه په دنیا یا آخرت کښی به په خپلی تاکلی (مقرر کړی) وعدی او نیتی دررسپړی چه له هغی څخه اوس علی الاکثر خلق نه دی خبر.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا خُنَّكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٧﴾

او ویل به دوی (موسی ته) هر شی چه راوړی ته مونږ ته هغه «شی» له دلیل «معجزی» څخه له پاره د دی چه جادو وکړی ته پر مونږ بانندی په هغه سره نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکی (په نبوت).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کښی به دوی داسی ویل چه هر څومره سخت جادو چه ته پر مونږ وکړی او سم له خپله خیاله سره هومره معجزی چه مونږ ته راوښی مونږ په هیڅ ډول (طریقه) ستا خبری نه منو، کله چه دوی خپله دغه آخری فیصله وروړاندی کړه او د حق د قبول گرد (تول) وروڼه ئی په خپلو ځانونو پسی وتړل - پس موسی علیه السلام دوی ته ښیره وکړه نو پاک الله پر دوی څو قسم عظیم الشانی بلاوی وار په وار یوه په بله پسی نازلی کړی چه د هغو تفصیلات مونږ اوس په دغه آیت کښی داسی تلاوت کوو

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٨﴾

نو ولیږل مونږ (آفتونه وار په وار) پر دوی طوفان «د اوبو یا د مرگ» او ملخان او سپړی (یا ورپری یا کونی یا برورپی) او چونگښی (چیندخی) او وینی حال دا «چه دغه شیان» دلائل وو واضح سره بیل بیل کړی شوی نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم گنهگاران.

تفسیر: پس ولیدل مونږ پر دغو باندې پنځه آفتونه وار په وار.

(۱): د باران او سیلاو طوفان ؤ چې اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پری وریده، چې د قبطیانو په کورونو او فصلونو کېنې دومره اوبه ودریدی چې په ولاړې به ئی تر مری رسیدی، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو او هلکان به ئی په هسکو (وچتو) ځایونو کېنې کینولی وو. او د سبطیانو کوتی به هم ورسره پیوستی وی او په هغو کېنې به یو تکی اوبه هم نه ننوتلی یا د طاعون له وجې د موت طوفان. علیٰ اختلاف الاقوال.

(۲): ملخ وو چې دا هم یوه هفته پری مسلط وو. او د دوی فصلونه او باغونه او د کوتو تیران او لاړی ئی ټول وخوړه. او د سبطیانو په کورونو کېنې یو هم نه ؤ ننوتلی.

(۳): کونی یا ورپری یا پیاده ملخ وو چې د دوی په طعام او په شرابو او په کتخ او ننگولی کېنې به لویدل او په جامو کېنې به ئی گرځیدل، او چیچل به ئی او دا هم یوه هفته ؤ له «قمل» څخه مراد برویه «بتوکه، پیتکه» منگور (خمنډک) او کونی (کنه) وی. لکه چې شیخ الهند رحمه الله علیه هم لیکلی دی یا سپړی یا هغه نور چنچیان دی چې په غلو او دانو او میوو «په تیره بیا په گنیو» کېنې پیدا کیږی، او په هغو سره غله او نور خرابیږی، یا په بدن کېنې سپړی یا په کالیو (کپرو) کېنې او بزی «کویه» لویږی - یعنی د دوی په بدنونو او کالیو (کپرو) کېنې خوځندی او سپړی ولویدی، او په غلو کېنې ئی بتوکی څرگندی شوی.

(۴): چونگېنې (چیندځی) وی او دا هم یوه هفته وی چې په جامو او په طعام او د ننگولیو په کتوو کېنې او په بسترو او په خولو د دوی کېنې په وخت د خبرو به وتی او ننوتی.

(۵): وینی وی چې اوبه د دوی بیخی وینی شوی. تر دی حده پوری چې که قبطی او سبطی «اسرائیلی» به په یوه لوبی سره جمع شول نو پر هغه یو جام کېنې به د سبطی طرفته اوبه او د قبطی طرف ته به وینی وی. او که فرعونې به د اسرائیلی له خولی اوبه راوویستی نو د ده په خوله کېنې به وینی شوی په دی حال کېنې چې دا پنځه واړه نښې وی زمونږ د قدرت جدا کری شوی یو له بله چې د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چې به پری راغله نو دیری سختی سختی وعدی به ئی وکړی چې دا آفت راڅخه لری کړه، نو ایمان به درياندی راوړو. بیا چې تری پورته به شو نو ویل به ئی چې ته دیر لوی جادوگر ئی پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه زمونږ او وو دوی قوم مجرمان معاندان چې سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړی.

یعنی وار په وار متدرجاً دا گردی (تولی) علامی وروښوولی شوی. مگر دوی داسی متکبران او جرائم خوښوونکی او پاخه گنهگاران وو، چې له سره تری متأثر نه شول - او په هیڅ دول (طریقه) د اصلاح په لوری رانه غلل، له سعید بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه ځنی منقول دی «کله چې فرعون د موسیٰ علیه السلام مطالبه (د بنی اسرائیلو آزادی) تسلیم نه کړه نو الله تعالیٰ د باران لوی طوفان «شپان» نازل کړ چې په هغه سره د دوی گردو (تولو) کښتونو (فصلونو) او ونو او نورو شیانو ته د لویو لویو زیانونو اندیښنه پیدا شوه - بالاخره دوی وویریدل او له حضرت موسیٰ

عليه السلام شخه ئى غوڭىتنه وكره چه له الله تعالى شخه استدعا وكره چه دغه د طوفان بلا له مونږه پورته كړى نو مونږ به ايمان راوړو او بنى اسرائيلو ته به آزادى وركړو، او له تا سره به ئى پريږدو چه لار شى.

د موسى عليه السلام په دعاء سره دغه د باران طوفان بند شو، او د نقصان په ځاى ئى حاصلاتو ته ډير گټه (فائده) ورورسيده او ډير زيات شول. نو فرعونيان كله چه له عذاب بهي فكر شول او پخپلو عهدونو قائم پاتى نشول - نو بيا الله تعالى د دوى په تيارو كښتونو (فصلونو) باندې ملخان ورنازل كړل چه دوى د هغو له ليدلو شخه ډير زيات وويريدل او په خپلو منځونو كښى به ئى سره ويل چه دغه نوى آفت بيا له كومه راباندې نازل شو؟ بيا ئى له موسى عليه السلام شخه دعاء وغوښته، او تينگه وعده ئى ورسره وكره - كه دغه عذاب له مونږه لرى شو نو مونږ به ضرور مؤمنان شو، او بنى اسرائيل به خوشى كړو او مستقل به ئى وگرځوو. كله چه دغه عذاب هم له دوى ځنى لرى شو - نو بيا سره ډاډه او مطمئن شول - او د گردو (تولو) وعدو ايفاء ئى هيره شوه - نو كله چه دوى خپل درمندونه واخيستل او توبرى (بورى) ئى پرى ډكى كړى او په خپلو كورونو كښى ئى كيښودلى دلته د الله تعالى په حكم سره په دوى كښى چنچيان سپړى «بتوكى، پيتكى» پيدا شوى بيا ئى له موسى عليه السلام شخه دعاء وغوښته او كلك عهد او پيمان ئى ورسره وكر خو هم دا چه هغه حالت هم ختم شو - دوى بيا لكه پخوا په خپله وعده خلافى او سر غرونو كښى لگيا شول، دلته الله تعالى د دوى د خوړو او چښلو شيان بهي خونده او ورخړابه كړل، او چونگښى (چيندځى) دومره زياتى پيدا شوى چه د خوړلو او چښلو په هر شى او هر لوبښى كښى ډيرى زياتى په نظر راتلى - كله به چه دوى د وينا يا خوراك يا چښلو يا نورو له پاره خپلى خولى پرانيستلى، سم د لاسه به چونگښى (چيندځى) د دوى خولو ته ورتوپ كړ - او د چونگښو (چيندځو) له كثرته پر دوى ملاسته ناسته ولاړه او تگ او راټگ ډير سخت او مشكل شو، له بل لورى هغه اوبه چه دوى د چښلو له پاره اخيستى، د الله تعالى په حكم سره به د دوى په لوبښو او خولو كښى پس له رسيدلو شخه وينى گرځيدى يا به د دوى له پوزو ځنى وينى بهيدى لنډه ئى دا چه دوى په خپلو خوړو، چښلو او گردو (تولو) حركاتو او افعالو كښى به سختو ربرونو (تكليفونو) او مشكلاتو اخته شوى وو، خو سره له هغه هم دوى له لوبښو او تكبر شخه لاس نه اخيست.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يٰمُوسَىٰ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عٰهَدَ
عِنْدَكَ ۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ
مَعَكَ بَنِيَ إِسْرَءِيلَ ۚ

او کله چه واقع شو پر دغو «فرعونيانو» کوم عذاب «له دغو ذکر شويو عذابونو» ويل به دوی ای موسی دعاء وکړه له پاره زمونږ له رب خپل څخه په هغه سره چه وعده ئی کړی وه له تا سره، قسم دی خامخا که لری کړ تا له مونږه دغه عذاب نو خامخا «مونږ» به ایمان راوړو هر ورو (خامخا) په تا او خامخا به ولیږو له تا سره بنی اسرائیل «چه بیرته ئی خپل وطن ته بوځی».

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثری طریقې چه پاک الله تاسی ته درښوولی دی په هغه شان سره دعاء وکړه! یا د ﴿يَا حَيُّ يَاقَاضِي الدُّعَاءِ﴾ مطلب دا دی چه د خپل نبوت په وسیله دعاء وکړه! - گواکی د عهد اطلاق پر نبوت وشو ځکه د الله تعالی او د نبی په منځ کښی یو راز (قسم) معاهده وی چه الله تعالی به نبی ته د اکرام په خلعت او اعانت سره سر لوړی ورکوی - او نبی ته د الله تعالی په پیغام رسولو کښی هیڅ کمی او قصور نه کوی. او ممکن دی له ﴿يَا حَيُّ يَاقَاضِي الدُّعَاءِ﴾ څخه هغه عهد مراد وی چه د انبیاء علیهم اسلام په واسطه له اقوامو سره کاوه شی چه که تاسی له کفر او تکذیبه مخ واړوئ نو د الهی عذاب به هم له تاسی پورته کیږی. والله اعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بِلِغْوَةِٰ إِذْ أَهْمُ يَنْكُثُونَ ﴿١٧﴾

نو کله چه لری کړ مونږ له دوی دغه عذاب «او مؤخر مو کړ» تر هغی نیتي پوری چه دوی رسیدونکی وو هغی ته ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دی مودی څخه تر موت او تر غرقیللو پوری موده مراد ده، یا ممکن له یوی بلا څخه وروسته د بلی بلا تر راتلو پوری وخت مراد وی.

فَانْتَقَبْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ يَأْتُهُمُ كَذِبًا يَأْتِينَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٨﴾

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه نو غرق کړل مونږ دوی «تول له څرمی» په بحر «دریاب کښی» په سبب د دی چه دوی به تکذیب کاوه په آیتونو «دلائلو د قدرت او عبرت» زمونږ او وو دوی له هغو «آیتونو څنی» غافلان (چه فکر به ئی پکښی نه کاوه).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړی ده، لکه چه په ځینو احادیثو کښی

هم د دی لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی. لیکن اکثر مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان گرځولی دی. په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه دغه گرد (تول) بلیات به پر دوی په یوه یوه هفته (اونی) کښی وړاندی وروسته نازل شوی وی، رومی به حضرت موسی علیه السلام فرعون ته ویل چه دغه بلا پر تاسی فرعونیانو راتلونکی ده، بیا به همغه بلا پر دوی نازلیده، بیا به دوی مضطرب او مضطرب کیدل او د حضرت موسی علیه السلام خوشامندی به ئی کولی، کله چه هغه مصیبت به د حضرت موسی علیه السلام په دعاء سره لری کیده دوی به بیا منکریدل، بالاخر پر دوی وباء نازله شوه، تر نیمی شپې پوری په گرد (تول) ښار کښی د هر سری رومینی هلك مر شو. کله چه دوی د خپلو مرو په ویر او غم کښی اخته شول نو حضرت موسی علیه السلام له خپل قوم سره ووت، بیا څو ورځی وروسته فرعونیان هم پر دوی پسی ووتل او د قلمز بحر (دریاب) ته نژدی دوی پسی ور ورسیدل اسرائیلیان روغ رمت له دریاب څخه پوری وتل، او فرعون له خپل فرعونی فوج سره پکښی غرق شول.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

او وروسته له پخوانیو څخه ورکړه مونږ هغه قوم (د بنی اسرائیلو) ته چه وو دوی چه کمزوری گنل کیدل مشرقی «اطراف د» ځمکی او مغربی «اطراف د» ځمکی هغه چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښی «چه شامات دی».

تفسیر: د اکثر مفسرینو په نزد له دغی ځمکی څخه مراد د (شام) ملک دی چه په هغه کښی الله تعالی ظاهری او باطنی ډیر برکات په ودیعت ایښی دی، ظاهر خو ئی دا دی چه ډیر زرغون، ودان، حاصل خیز ښکلی او خورا (ډیر) لوړ او گټور (فائده مند) مملکت دی، او باطن ئی دا دی چه د ډیرو انبیاءو علیهم السلام مسکن، او مدفن گرځولی شوی دی. کله چه بنی اسرائیل له مصر ځنی ووتل نو تر یوی مودی پوری د «تیه» په صحرا (میره) کښی سرگردانه گرځیدل لکه چه ذکر ئی پخوا تیر شو، بیا له حضرت یوشع علیه السلام سره ملگری شول او له «عمالقه» و سره ئی جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وگرځیدل. ځینو مفسرینو له دغی ځمکی څخه مصر مراد کړی دی. یعنی د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بنی اسرائیل د مصر د حکومت وارثان وگرځول، چه په آزادی او خپلواکی او استقلال سره تری متمتع او گټور شی، کما قال الله تعالی ﴿كَرَّمْنَا إِبْرَاهِيمَ إِسْحَاقَ وَيُحْيَىٰ وَنُوحًا وَآدَمَ كُلًّا وَنَجَّيْنَاهُم مِّنَ الْمَغْرَقِ﴾

» ۲۵ جزء د دخان «۲۵» تر ۲۸ آیه

۱ رکوع ﴿وَرَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي﴾ وَرَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَرَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَرَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي

الْوَرِثَيْنِ وَتَمَكَّنَ لَهُمَا فِي الْأَرْضِ وَبَرَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجَعِلَهُمَا نِجْمًا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٢٠﴾

۲۰ جزء د القصص « ۵ او ۶ » آیه « ۱ » رکوع) په دغه تقدیر سره د مصر ظاهری برکات خو ظاهر دی، او باطنی برکات به ئی له دی حیثیته وی چه حضرت یوسف علیه السلام هملته مدفون دی، او حضرت یعقوب علیه السلام هم هلته تشریف وړی و، او په آخر کښی حضرت موسی او هارون علیهم السلام هم له وړوکتوبه تر زوړتوبه یوه اوږده زمانه هلته تیره کړی ده. امام بغوی «رحمه الله» د مفسرینو دغه دواړه اقوال سره جمع کړی او په دغه ځای کښی ئی مصر او شام دواړه مراد کړی دی.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا لِعَرْشُونِ ﴿٢١﴾

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسیده وعده) د رب ستا چه نیکه ده «دا احسان» پر بنی اسرائیلو په سبب د صبر کولو د دوی «پر ظلمونو د فرعونیانو» او خرابی کړی مونږ هغه «کلکی ودانی» چه وی چه ودانولی به فرعون او قوم د ده او هغه (پخی پخی ودانی) چه وو دوی چه لوړولی به دوی «هغه».

تفسیر: یعنی کله چه اسرائیلیانو د فرعونیانو پر سختو مهلکو او سپکوونکو شدائدو صبر وکړ، او د موسی علیه السلام له هدایت سره ئی سم له الله تعالیٰ ځنی استعانت وغوښت، او د الله تعالیٰ له رسول حضرت موسی علیه السلام سره ئی ملگرتوب وکړ نو پاک الله هغه نیکي وعدی چه له دوی سره ئی کړی وی، ﴿عَلَىٰ رَبِّكَ أَنْ يَمْلِكَ عَذَابُهُ﴾ الآیه - او ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ بِكُلِّ الْآيَةِ﴾ الآیه - پوره کړی، او نورو ته ئی هم وروښوولی، هغه مناظر او مظاهر چه فرعون او فرعونیانو د کبر، او نخوت د اظهار دپاره جوړ کړی وو هغه گرد (تول) تباہ او خراب او پوښنا شول، د دوی تول سرايونه او کلاګانی او پخی پخی مانی او لوړی لوړی بنگلی خرابی او ړنگی کړی شوی رښتیا ده ﴿لَئِنْ أَمْلَأْنَا دَاخِلَهُمْ قَرْنَةً تَوَلَّوْا وَجْهًا وَجَعَلُوا آيَةً لَهُمُ الْأُولَىٰ﴾ (۱۹ جزء د النمل سورت ۳۴ آیت «۲» رکوع).

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ

عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَهُمْ ۚ قَالُوا يُبْسَىٰ اِجْعَلْ لَّنَا اِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ
 اِلَٰهَةٌ ۚ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُوْنَ ﴿۱۳﴾ اِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَّبِعُوا مَّا هُمْ
 فِيْهِ وَيَبْطِلُ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾

او تیر کرل مونږ بنی اسرائیل له بحرہ نو راغلل دوی پر یوه قوم چه تل به ولاړ ؤ په «عبادت د» بتانو چه وو دوی لره، نو ویل «بنی اسرائیلو» ای موسی! جوړ کړه مونږ لره (هم) یو معبود لکه چه دی دوی لره معبودان وویل «موسی» بیشکه تاسی داسی یو قوم یی چه نه پوهیږئ «چه بت پرستی د عاقلانو کار نه دی». بیشکه دغه (بت پرستان) هلاک «او مات» دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل «غلط» دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی «ئی».

تفسیر: ځینی وائی چه دغه د «لخم» د قبیلې سری وو او ځینو «کنعانی عمالقه» د دی مصداق گرځولی دی، وائی چه دغه بتان د غوا په شکل وو. والله اعلم.
 (او کله چه بنی اسرائیلو دغه بت پرستی ولیده نو حضرت موسی علیه السلام ته ئی وویل چه مونږ ته هم داسی بتان جوړ کړه چه مونږ ئی هم عبادت وکړو لکه چه شته دوی ته بتان چه عبادت ئی کوی نو وویل موسی علیه السلام بیشکه تاسی داسی قوم یی چه ناپوهی کوی چه بی له الله د بل چا عبادت هم روا کئی) یعنی د حق تعالی د عظمت له شان او د ده له تنزیه او تقدیس څخه تاسی بیخی ناپوه او جاهلان ښکاری. دغه واقعه داسی وه چه تر یوی اوږدی مودی پوری له مصری بت پرستانو سره د هستوګنی لامله (له وجی) د بنی اسرائیلو میلان د بت پرستی د افعالو او شرکیه ؤ رسومو په لوری زیات شوی ؤ. او څو څو ځلی ئی خپل تمایل هم دغه لوری ته ښکاره کړ. نو دغه چتی (بیکاره) او د ناپوهی پوښتنه د مصر د اوبو او هواء او د دی ځای د بت پرستانو د صحبت تأثیرات ښکاروی حضرت شاه صاحب لیکي چه «جاهل انسان ته د غیر مرئی او بی صورت معبود له عبادت څخه هیڅ ډاډینه او تسکین نه حاصلیږی او هم دا غواړی چه خامخا یو صورت او شکل ئی په مخ کښی وی. دوی یو قوم ولید چه د غوا شکل ته ئی عبادت کاوه نو دوی ته هم داسی یوه مینه او هوس پیدا شو، بالاخره دوی هم له سرو زرو څنی یو خسی جوړ کړ او د هغه په عبادت کښی لگیا شول».

﴿اِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَّبِعُوْنَ﴾ الایة - بیشکه دغه بت پرستان هلاک او مات دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی ئی) یعنی وروسته له دی د دوی د بت پرستی مذهب زما او د اهل الحق په لاسونو تباہ او پنا کیدونکی دی او هغه مکر او فریب او نقلونه چه تاسی تراوسه پوری جوړ کړی دی هغه بیخی باطل، غلط بیکاره او بی حقیقته دی.

قَالَ أَغَيَّرَ اللَّهُ أَبْيُحْيِيكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٣٠﴾

وویل «موسی» آیا بی له الله ولتوم زه تاسی ته (بل) معبود حال دا چه هم دغه الله فضیلت درکری تاسی ته «غوره کمری ئی یی» پر گردو (تولو) خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: یعنی د الله د لویو انعامونو شکر گزاری او حق پیژندل آیا هم داسی کیدی شی چه د غیر الله عبادت وکر شی؟ او له الله تعالیٰ څنی باغی شی؟ بلکه نشی کیدی ا دا خو ډیر د شرم ځای دی هغه مخلوق چه ده ته الله تعالیٰ پر گرد (تول) جهان فضیلت بښلی دی په خپل لاس جوړ کریو بتانو او شیانو ته پرمخی سر په سجده ولویږی. نو آیا مفصول د افضل معبود کیدی شی؟ حال دا چه الله تعالیٰ فضیلت درکری تاسی ته، په انواعو د نعمتونو سره چه یو له هغو څخه دا دی

وَإِذْ أَجَبْنَاكَ مِنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكَ سُوءَ الْعَذَابِ يَقْتُلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٣١﴾

او «یاد کړئ» هغه وخت چه نجات درکری ؤ مونږ «نیکونو د» تاسی ته له تابعانو د فرعون چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب، چه وژل به ئی ځامن ستاسی (چه نسل مو قطع شی) او ژوندی به ئی پریشودی ښځی «لونی» ستاسی «دپاره د خدمت» او په دغه (عذاب یا نجات یا گردو (تولو) کښی نعمت یا مصیبت یا) ازمیښت ؤ له «طرفه د» رب ستاسی څخه ډیر لوی.

تفسیر: دی آیت تفسیر په اول جزء د البقرة په «۴۹» آیت (۶) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی. هلته دی وکوت شی. یعنی هغه پاک الله چه هم دا اوس ئی پر تاسی داسی عظیم الشان احسان فرمایلی دی نو آیا تاسی ولی د هغه له درباره باغی کیږئ؟ او تری مخ آږوئ؟ او لرگیو او تیږو (کتو) او نورو شیانو ته ولی تاسی خپل سرونه ښکته کوئ؟

وَوَعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَنَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ

هُرُونَ اخْلَفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٣٢﴾

او (یاد کره هغه وخت چه) وعده کړی وه مونږ «له پاره د ورکولو د تورات» له موسی سره دیرش شپې او بیا پوره کړی مونږ هغه دیرش شپې په لسو «نورو» نو پوره شوه وعده د رب د ده څلویښت شپې (او ورځې)، او وویل موسی ورور خپل هارون ته (طور ته د خپل تگ په وخت کښی د تورات او مناجات له پاره) چه خلیفه اوسه زما په دی قوم زما کښی «په غیاب زما» او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لاری د مفسدانو.

تفسیر: کله چه بنی اسرائیلو ته له راز راز (قسم قسم) پریشانو ځنی اطمینان په برخه شو نو دوی له حضرت موسی علیه السلام څخه داسی غوښتنه وکړه چه اوس تاسی مونږ ته کوم آسمانی شریعت راوړئ!، چه مونږ پری په اطمینان سره عمل او خپل صداقت ښکاره کړو، موسی علیه السلام د دوی دغه معروضه د پاک الله په دربار کښی تقدیمه کړه. الله تعالی له ده سره ادنی وعده چه کړی وه د دیرشو ورځو او شپو وه او له اوږدو ځنی اوږده وعده د څلویښتو ورځو او شپو چه کله دومره موده ته روژی ونیسی او د طور پر غره معتکف واوسی نو تاته به تورات شریف درعنایت شی. د دی زیاتی او کمی نیتی له کیښودلو څخه ښائی دغه مطلب ؤ که د ریاضت په منځ کښی د عبودیت په وظائفو او د تقرب د آدابو د اداء کولو په اعتبار هیڅ قسم کمی او نقصیر ظاهر نشی نو کمه موده دیرش ورځی به بس وی که نه اکثر الاجلین (۴۰) ورځی به پوره کیږی. یا له شروع څخه تر دیرشو ورځو پوری ضروری او لازمی میعاد به گرځولی شوی وی او د څلویښتو ورځو پوره کول به له اختیاری او استحبابی حیثیته د اصلی میعاد د تکمیل او تتمیم په ډول (طریقه) ټاکلی (مقرر) شوی وی لکه چه شعیب علیه السلام موسی علیه السلام ته د

خپلی لور د ورکولو په وخت کښی فرمایلی ؤ، ﴿عَلَىٰ أَن تَأْخُذَ بَلَدَيْنَا مِحْزَنَ﴾
 اَمْسِكْ عَلَيْنَا مَعْنَاكَ وَأَارِثْنَا أَنْ نَكُونَ كَيْفَ ﴿٢٠﴾ جزء د القصص ۲۷ آیت ۳

رکوع» او زمونږ د زمانی ځینی مصنفین داسی وائی چه اصلی میعاد هم دغه څلویښت شپې وی لکه چه د البقرة په سورت کښی مذکور دی، او دلته په ﴿فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ﴾ کښی ورته اشاره کړی شوی ده دا د هغو څلویښتو ورځو د بیان یو اسلوب دی چه مونږ د دیرشو شپو وعده کړی وه چه د هغه تتمه لس ورځی نوری هم وی څو اشاره وشي چه یوه پوره میاشت د «ذی القعدة الحرام» لس شپې نوری هم ور زیاتی کړی شوی دی چه په دغه ډول (طریقه) د ذی القعدة الحرام په اوله کښی اعتکاف شروع او په لسمه د ذی الحجة الحرام تمام شو، لکه چه له اکثرو اسلافو ځنی هم دا منقول دی. والله اعلم، موضح القرآن وائی چه حق تعالی له موسی علیه السلام سره

وعده وفرمایله چه پر غره تر دیرشو شپو معتکف شه چه ستا قوم ته تورات درعطا کرم په دغه موده کښی موسی علیه السلام یوه ورځ مسواک استعمال کړ پرېستو چه د ده د خولی له خوشبوئی سره مینه درلوده (لرله) د هغه له فقدانه متأثری شوی نو د هغه په بدل کښی لس شپې نوری هم پری ور زیاتی شوی او موده ئی پوره کړه.»

﴿وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي﴾ الآية - او وویل موسی ورور خپل هارون ته په وخت د تلو خپلو کښی طور ته له پاره د تورات او مناجات چه خلیفه زما اوسه په دی قوم زما کښی او اصلاح کړه حال د دوی او متابعت مه کوه د لاری د مفسدینو) یعنی زما په غیاب کښی زما برخه کار هم دا ته وکړه! ګواکي د اوامرو او نواهیو او شرائعو هغه اختیارات چه موسی علیه السلام سره مخصوص ؤ د موسی علیه السلام د غیاب په موده کښی هغه هارون علیه السلام ته ور وسپارل شول او څرنګه چه موسی علیه السلام د بنی اسرائیلو د تلون مزاجی او سست اعتقادی پوره تجربه درلوده (لرله) نو ځکه یی په زیات تصریح او ډیر تاکید سره هارون علیه السلام ته تنبیه ورکړه چه که وروسته زما دغه سبطیان (بنی اسرائیل) شور ماشور وکړی نو ته ئی په اصلاح کښی کوشش وکړه!، او تل زما په طریقه سره تګ وکړه! او د مفسدینو په لاره له سره مه ځه!، د الله تعالی مشیت وګورئ چه موسی علیه السلام له دغه وصیت نه وروسته د طور په لوری لار دلته بنی اسرائیلو د خسی په عبادت پیل (شروع) وکړ، مګر حضرت هارون علیه السلام د موجوده انجیل لیکونکو علی الرغم دوی ته داسی وویل ﴿يَقُولُوا مَا فَتَنَّاكَ بِهِ إِلَّا بِآيَاتِ الْكَافِرِينَ﴾ او هارون علیه السلام د دوی د ګمراهی او د خپلی بیزاری اعلان په صاف ډول (طریقه) سره وکړ او د حضرت موسی علیه السلام له وصیت سره ئی سم د هغو د حال د اصلاح له پاره څو چه امکان ؤ ډیر کوشنونه وکړل.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِبِيعَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ
رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى
رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَنكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٣﴾

او کله چه راغی (راورسید) موسی موعود وخت زمونږ ته او کلام وکړ له دغه

«موسی» سره رب د دغه موسی نو وویل «موسی» ای ربه زما وښیه ماته «ځان خپل» چه زه وگورم تاته وفرمایل (الله) له سره به ونه وینی ته ما «په دنیا کښی» ولیکن وگوره ته «دی» غره ته که قرار پاتی شو هغه «غر» په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم وینی ما، نو کله چه (بلاکیف) تجلی وکړه رب د دغه «موسی ظاهر ئی کر نور خپل» غره ته نو وئی گرځاوه هغه «غر» ذری ذری «برابر له ځمکی سره» او پریووت موسی بیخوده «له ډیره هیبته تر ۳۴ ساعته» نو کله چه په خود شو «موسی نو» وویل چه پاکي ده تاته «یا الله له تولو عیبونو» توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کښی).

تفسیر: د غلوښتو ورځو له پوره کیدلو څخه وروسته حق تعالی په کوم مخصوص او ممتاز رنگ سره موسی علیه السلام ته د مکالمی شرف وروباښه په دی وخت کښی حضرت موسی علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطی اوریدلو څخه ډیر زیات خوند او لذت حاصل شو نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا ئی وکړه، او په ساده ډول (طریقه) سره ئی تری غوښتنه وکړه چه ﴿رَبِّ ارْنِیْ اَنْظُرَ اِلَیْکَ﴾ ای ربه! زما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لری کړه! او خپله نورانی او دیدار وجه دی بی حجابه راوښیه چه زه ئی یو ځلی لږ ووینم!

قَالَ لَنْ رَّبِّیْ وفرمایل الله له سره به ته ونه وینی ما په دنیا کښی یعنی په دنیا کښی به هیڅ مخلوق دغه فانی وجود او فانی قواوی د هغه ﴿ذَوِی الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ﴾ او د «لم یزل او لایزال» د لیدلو تحمل ونشی کولی له دی نه ثابته شوه چه په دنیا کښی هر چا ته پخوا له مرگ څخه د الله تعالی د لقاء او دیدار شرف حاصلیدل شرعاً ممنوع دی، اگر که عقلاً ممکن هم وی ځکه که عقلی امکان ئی هم ونه منی شی، نو د موسی علیه السلام په شان د یو جلیل القدر رسول په نسبت به څرنگه دغسی خیال کیدی شی چه ده به د یوه محال عقلی شی غوښتنه کړی وی؟ زمونږ د «اهل السنه والجماعت» عقیده هم دا ده چه د باری تعالی رؤیت په دنیا کښی عقلاً ممکن او شرعاً ممنوع الوقوع دی او په آخرت کښی د هغه وقوع په قطعی نصوصو سره ثابت دی. پاتی شو زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم رؤیت په لیلۃ المعراج کښی هغه اختلاقی مسئله ده چه ذکر به ئی انشاء الله تعالی په «۲۷» جزء د النجم د سورت په «۱۶» آیت اوله رکوع کښی راشی.

﴿وَلٰکِنْ اَنْظُرْ اِلَی الْجَبَلِ﴾ الآیة - ولیکن وگوره ته ای موسی! دی غره ته که قرار پاتی شو هغه غر په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم وینی ما (یعنی ته د غره په لوری وگوره چه مونږ د خپل جمال یو بشرکی تجلی پری غورځوو که د غره غوندی یو سخت او مضبوط شی د هغه لږ څه تجلی تحمل وکړی شی، نو امکان لری چه ته هم د هغی متحمل شی که نه وپوهیږه چه د هغه شی تحمل چه غر ئی هم ونه شی کړی نو د یوه انسان مادی ترکیب او جسمانی سترگی به

خرنگه د هغه تحمل وکړی شی؟ اگر که د قلبی او روحانی طاقت په اعتبار د ځمکې، آسمان، غرونو او گردو (تولو) شیانو ځنی انسان فائق هم وی، نو ځکه موسی علیه السلام د هغی الهی وحی چه حامل ؤ بلکه نور انسانان هم د هغه عظیم امانت چه حاملان یی دی، غرونه او نور موجودات د هغه په پورته کولو قادر نه دی ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (۲۲ جزء د الاحزاب د سورت ۷۲ آیه ۹ رکوع) ﴿لَوْ أَنَّنَا هَذَا الْقَوْمَانِ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَالِشًا نَتَصَدَّقَاتِنَ خَشْيَةَ اللَّهِ﴾ (۲۸ جزء د الحشر ۲۱ آیت ۳ رکوع) بیا هم په هغو شیانو کښی چه د هغو تعلق په ظاهری سترگو یا د بدن په مادی قوت سره وی په دغو کښی انسان د نورو عظیم الخلق شیانو په مقابل کښی ډیر ضعیف کمزور او کم قوت واقع شوی دی ﴿لَخَلِقتُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَكْبَرَ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَئِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن ۵۷ آیت ۶ رکوع) ﴿وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ صَفِيًّا﴾ (۵ جزء د النساء ۲۸ آیت ۵ رکوع په دی ځای کښی موسی علیه السلام ته د انسانی وجود د هم دغی کمزوری په لوری توجه ورکړی شوی ده.

﴿فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ﴾ الآية - نو کله چه بلاکیف تجلی وکړه رب د ده ظاهر ئی کر نور خپل هغه غره ته نو وئی مگرځاوه ذری ذری برابر له ځمکې سره او پریووت موسی بیخوده. د حق تعالی تجلیات ډیر انواع او اقسام لری. او دغه د الله تعالی ارادی فعل دی چه پر هر شی په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی، تجلی کوی، پر غره باندی کومه تجلی چه شوی ده، سم د لاسه د هغی په اثر د غره خاصه برخه بشرکی بشرکی شوی ده او څرنگه چه موسی علیه السلام د تجلی محل ته نژدی ؤ په دی باندی دغه د محل قرب او د غره هیبتناکی منظری داسی تاثیر وغورځاوه چه بیخوده ولوید. بلا تشبیه داسی ئی وگنئ کله چه بریښنا پر کوم شی لویری هغه څرنگه سوځوی او په یوه رپ «ثانیه» کښی ئی تکه توره خاوره وگرځوی او هغه کسان چه د دغه ځای په شا وخوا کښی وی ډیر ځله هغوی ته هم څه لږ یا ډیره صدمه او زیان هم وررسیږی. ﴿فَلَمَّا أَتَاهَا﴾ الآية - نو کله چه په خود شو موسی نو وئی ویل چه پاکی ده تاته ای الله! له تولو عیبونو توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یقین کوونکی یم په زمانه خپله کښی په نه لیدلو ستا په دنیا کښی (یعنی الله تعالی له دی نه پاک دی چه له کوم مخلوق سره مشابهه وی او دغه فانی سترگی د هغه د باقی ذات د لیدلو متحملی شی، ستا د پاکی او برتری اقتضاء دا ده چه د هیڅ شی طلب بی د ستا له اجازی ونه کړی شی، زه توبه کوم چه د اشتیاق له فرطه (زیاتئ) بی د ستا له اجازی یوه داسی نامناسبه غوښتنه می له تا څخه وکړه، زه په خپله زمانه کښی له گردو (تولو) ځنی پخوا ستا پر عظمت او جلال یقین لرم او هغه پرمویی سری یم چه ماته په ذوقی او عیانی ډول (طریقه) دغه امر منکشف شوی دی چه د پاک الله لیدل په دغه دنیا کښی په دغو ظاهری سترگو سره نشی کیدی .

قَالَ يُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَ
بِكَلَامِي ۖ فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٧٣﴾

و فرمايل (الله) چه مه خپه كيږه په نه ليدلو زما او نعمتونه مې ياد كړه (اى موسى بيشكه ما غوره كړى ئى ته پر ټولو خلقو (د زمانى ستا) په پيغامونو خپلو او په كلام خپل سره «بى له واسطې» نو ونيسه! هغه څه چه دركړى مې دى تاته او اوسه له شكر ايستونكو.

تفسير: يعنى كه ليدل ونشول خير دى! آيا دغه شرف او امتياز خو لږ شى نه دى چه ته مې خپل رسول وگرځولى او تورات مې درعطا كړ او بلا واسطه مې درسره كلام وفرمايه. نو هغومره عطا او احسانات چه زمونږ له لورى پر تا شوى دى هغه نورو ته وروسپاره!، او په هغو بندگانو كېنې شامل شه! چه الله تعالى د شاكرينو په امتياز سره هغوى ممتاز فرمايلى دى.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَارِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ ۖ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا ۖ سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٢٥﴾

او ليكلى ؤ مونږ دغه (موسى) ته په تختو «د تورات» كېنې له هر «دينى» شى ځنې موعظه «پند» او تفصيل دپاره د هر شى «له احكامو» (بيا مو وفرمايل موسى ته) پس واخله دا «تختى د تورات» په كامل قوت (زور، عزم، كوښښ) سره او امر «حكم» وكړه قوم خپل ته چه ونيسى «عمل وكړى» په ډير غوره «احكامو» د دى ژر به وبښم زه تاسى ته ځاى د هستوگنې د فاسقانو.

تفسير: ځينې وائى چه تورات شريف پر دغو تختو باندې ليكلې شوى ؤ د ځينو علماؤ خيال داسى دى چه دغه تختى پر تورات علاوه وى چه د تورات له نزوله پخوا ورمحمت شوى وى په هر حال د خداى جل جلاله ليدل وږيه برخه نشوه هغه خپگان، او تاثر چه موسى عليه السلام ته د خداى جل جلاله سره د نه لقاء له كبله (وجې) حاصل شوى ؤ د هغه تلافى او جبران ئى د الواحو په عطا سره وفرمايل چه پكېنې هر ډول (طريقه) نصائح او د گردو (ټولو) ضرورى

احکامو تفصیلات وو «ابن کثیر».

﴿مَنْ هَٰذَا الَّذِي يَصِفُكَ وَأَمْرُكَ﴾ الآية - نو و فرمایم مونو واخله دا تختی په قوت، کامل کوبش سره او امر «حکم» وکره قوم خپل ته چه ونیسی عمل وکری په دیر غوره احکامو د دی، ژر به وښیم زه تاسی ته غای د هستوگنی د فاسقانو» یعنی ته په خپله هم دغه الواح په کلکه او احتیاط سره وساته چه چیری در څخه ونه لویوی او خپل قوم هم په ښه شان سره وپوهوه چه دوی د دغو الواحو پر خورا (دیرو) ښو هدایاتو باندی دیر مضبوط او کلک عمل وکری او داسی ښه شی له سره له خپله لاسه ونه باسی.

تنبیه: د ﴿يَا حَنِئًا﴾ له لفظ څخه ئی یا خو پر دغی خبری تنبیه فرمایلی ده چه په هغو کښی ماسواء له (احسن) څخه بل هیڅ شی نه و، یا خو هغه احکام چه پکښی ورکری شوی دی گرد (تول) ئی فی حد ذاته ښه دی مگر ځینی ئی له ځینو څخه احسن دی. مثلاً له ظالم ځنی انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دی لیکن صبر کول او ښل ئی عزیمت او احسن دی. گواکی بنی اسرائیل ئی د عزایمو او مندوباتو په اکتساب باندی مامور کرل چه په هغو کښی دیره سعی او کوبش وکری او د پاک الله پوره امر منونکی شی او که نافرمانی وکری نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورښوول کپوی یعنی په آخرت کښی دوزخ، او په دنیا کښی تباهی او رسوائی «اعاذنا الله منهما» ابن کثیر او بغوی او ځینو نورو د نافرمانانو له کورونو ځنی مصر یا شام مراد کری دی چه د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه و ملکونه وو نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بنی اسرائیلو دپاره بشارت وی چه که په پوره دول (طریقه) سره فرمانبرداری وکړئ نو د نافرمانانو ملک به تاسی ته درکاوه کپوی، والراجع هو الاول کما رجحه «ابن کثیر»

سَاصْرِفْ عَنْ إِلَيَّ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا
كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا
وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٧﴾

ژر به واپروم (زه قبلولو د افاقی او انفسی) آیتونو خپلو څخه هغه کسان چه تکبر کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره او که ووینی (دغه متکبران) هر قسم آیت «د قرآن یا د نبوت معجزی نو» نه راوړی ایمان پر هغو «عناداً» او که ووینی لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته) نو نه نیسی دوی هغه لاره «او نه غی پر هغه طریقه» او که ووینی دوی لاره د گمراهی

نو نیسی دوی هغه لاره «او طریقه د تگ خپل او غی پری» دغه «مگر خیدل له سمی صافی لاری په سبب د دی دی چه دوی نسبت د دروغو کړی و آیتونو زمونږ ته او وو دوی له هغو (آیتونو) څخه غافلان «بی خبره چه فکر به ئی پکښی نه کاوه».

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ناحقه تکبر کوی او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوی چه د الله جل جلاله احکام ومنی مونږ به هم د دوی زیږونه د خپلو آیتونو له لوری وگرځوو چه په آینده کښی له هغوی ځنی د گټی توفیق ونه مومی د داسی کسانو کیفیت داسی وی چه دوی څومره آیتونه او دلائل او معجزی چه وگوری او وائی وری هیڅ تری نه متأثر کیږی. د هدایت لاره څومره چه ارته او صافه وی بیا هم دوی پر هغی نه غی هوا د گمراهی پر لاره او د خپلو نفسانی غوښتنو په متابعت په مندو روان وی کله چه د تکذیب له دوام دار عادت او له اوږده غفلت څخه زړه مسخ شی نو هلته انسان ته دغه حالت پیدا کیږی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ
الْأَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو پی کړی دی آیتونو زمونږ ته او ملاقات د آخرت ته خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشی جزا ورکولی دوی ته مگر جزا د هغه عمل چه وو دوی چه عمل به «ئی» کاوه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په احکامو باندی به د تللو توفیق نه مومی او هغه کارونه چه له خپله عقله ئی کوی هغه به د الله تعالی په دربار کښی نه قبلیری دوی څه چه کوی هم هغه به گالی (برداشت کوی) او څه چه کړی هم هغه به ربی پاتی شوه د دوی بی اساسه نیکی، د هغو هر هغه بدل چه دوی ته رسیدونکی دی هغه به په هم دغی دنیا کښی دوی ته ورورسیری.

وَإِذْ أَخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا آلِهَهُ خُوارًا لِمُرَوِّاتِهِ
لَا يَكْلَمُ هُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۚ اتَّخَذُوا ظُلُمِينَ ﴿١٧﴾

او ونبوه «جوړ کړ» قوم د موسی وروسته «د تللو» د ده (میقات ته) له زیوراتو (ګانو) خپلو خسی مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی «جوړ ئی کړ له پاره د عبادت» آیا نه لیدل (نه پوهیدل) دوی چه بیشکه دغه «خسی» خبری نه کوی له دوی سره او نه ښی دوی ته هیڅ لاره ونیو دوی هغه «خسی په خدائی سره» او وو دوی ظالمان «پر خپلو ځانونو».

تفسیر: دغه ګانی (زیورات) چه ویلی «ذوب» شوی وی او د خسی مجسمه تری جوړه شوی وه په اصل کښی د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وی، چه له هغوی ځنی پاتی او د بنی اسرائیلو په لاسونو کښی لویدلی وی - لکه چه د «طه» په سورت کښی راغلی دی ﴿هُنَالِكَ أَتَيْنَا الْقَوْمَ﴾

﴿جَدَّالَهُمْ﴾ الآية - مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی جوړ ئی کړ له پاره د عبادت آیا نه لیدل، نه پوهیدل دوی چه بیشکه دغه خسی خبری نه کوی له دوی سره او نه ښی دوی ته هیڅ لاره، ونیو دوی هغه په خدائی او وو دوی ظالمان) د «طه» په سورت کښی به د دی خسی مفصله قصه راشی، دلته ئی د دوی پر حماقت او سفاهت باندی تنبیه ورکړی ده چه هغوی یو له خپله ځانه جوړی شوی مجسمی ځنی، د خسی په غږ آوریډلو باندی مفتون شوی دی او هغه خسی خپل معبود ګنی، حال دا چه په دغه بی معنی غږ کښی نه کوم کلام و او نه څه خطاب، نه دینی او دنیوی هدایت او نه منفعت تری حاصلیده - داسی یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجی ته هم نشی رسولی، دا لا څه چه د هغه په وسیله انسانان د الله تعالی جل وعلا د معرفت تر درجی پوری خپل ځانونه ورسوی. نو دغه څومره لوی ظلم او بی موقع کار دی چه د یوه معمولی ساکن (ذی روح) مجسمی ته خدای وویل شی، خبره خو دا ده چه دغه قوم ته لا له پخوا د داسی بی موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی و. لکه چه پخوا له دی نه د ﴿اجْعَلْ لَنَا﴾
﴿الْهَکْمَا لَهُمُ الْعَهْ﴾ غوښتنه ئی له موسی علیه السلام څخه کړی وه.

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ
لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٩﴾

او کله چه پښیمانه شول (په عبادت د خسی باندی) او پوه شول چه بیشکه دوی په تحقیق ګمراه شوی دی نو وی ویل قسم دی خامخا، که رحم ونه کړی پر مونږ رب زمونږ او بښنه ونه کړی مونږ ته «رب زمونږ نو» خامخا به

شو مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو.

تفسیر: یعنی د خپلو بی عقلیو او کړو تللو لامله (له وجی) دوی داسی بی لاری او بی اصوله او بدشکله کار غوره کړی ؤ چه د موسی علیه السلام له تنبیه څخه وروسته کله چه د دوی د بطلان جوش سوږ شو او لږ څه عقل او هوښ ئی په ځای شو، نو دوی په خپله هم له خپل دغه حرکت څخه وشرمیدل او د ډیر افسوس او ندامت له سببه ئی خپلی گوتی وچیچلی او د ډیری ویری او خوف لامله (له وجی) د دوی له لاسونو هغه موهمه باښه والوته، او له ډیری وارخطائی او تاسف په داسی ویناؤ ئی خوله پرانیستله «که الله جل جلاله پر مونږ باندی رحم ونه فرمائی او د بښنی او توبی کوم صورت مونږ ته راونه ښی، نو مونږ به یقیناً په ابدی خسران او دائمی هلاکت کښی ولویږو» (ځینو د ﴿وَلَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّهُمْ﴾ ترجمه داسی هم کړی ده «او کله چه وغورځولی شو خپګان او پښیمانی په لاسونو د دغو بنی اسرائیلو کښی یعنی په دی کار خپل ډیر پښیمان شول.»

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا
خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعْمِلْتُمْ أَمْرًا رِيبَكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ
وَآخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنُ أَمْرِئِ الْقَوْمِ
اسْتَضَعِفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءُ وَ
لَا تُجْعَلَنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

او کله چه بیرته راغی موسی (د طور له غره) قوم خپل ته په دی حال کښی چه دک ؤ له ډیر قهر او غصی افسوس کوونکی. وویل «موسی قوم خپل ته»
بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما (دا خلافت دی) وروسته له ما، آیا
تلوار وکړ تاسی (په دی شرک سره او پریشود تاسی حکم) امر د رب خپل
«نو تاسی داسی ولی وکړه» او وغورځولی «موسی هغه» تختی «د تورات له
جهته د غصبه دپاره د حمایت د دین» او وئی نیوه سر د ورور خپل چه
راښکود ئی هغه ځان خپل ته؛ نو ویل (هارون موسی ته ای) ځویه د مور زما!
بیشکه چه «دغه» قوم ضعیف کړی وم زه او نژدی وو دوی چه وژلی ئی وم

زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملگری کوه ما له قوم ظالمانو سره!

تفسیر: کله چه موسی علیه السلام له «طور» څخه بېرته راغی له غصی دک و څکه چه الله تعالی په همغه «طور» کښی موسی علیه السلام ته خبر ورکړی و چه د «سامری» له لاسه ستا قوم گمراه شو - د دی خبری له اوریدلو څخه موسی علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.

﴿قَالَ يَسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ﴾ وویل موسی بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما

وروسته له ما دا خلافت دی - یا وویل موسی قوم خپل ته بد کار دی دغه عبادت د خسی چه کړی دی تاسی پس له تکه (تلو) زما د طور غره ته) دغه خطاب د خسی عبادت کونکو ته و. یعنی وروسته له ما څخه تاسی په ښه ډول (طریقه) غما نیابت وکړ؟ «بلکه ومو نه کړ» د هغی خبری په نسبت چه ما پر تاسی زیات تاکید کړی و «یعنی د الله تعالی توحید او تفرید» تاسی د هغه په ځای د خسی مجسمه ودروله او د هغه په نسبت مو داسی وویل. ﴿هَذَا لَكُمْ وَاللَّهُ

مُؤْتِي﴾ فی الحقیقت هم دغه ستاسی او د موسی معبود دی. او ممکن دی چه دغه خطاب هارون علیه السلام ته هم وی چه تا زما د هغه نیابت حق چه ﴿اخْلُقْنِي فِي قَوْمِي﴾ می درته ویلی و او هغه می درسپارلی و په ښه شان سره اداء نه کړ او د دوی مخه دی ونه نیوله - او په ټینګه سره دی د دغی فتنی مقابله ونه کړه، لکه چه د «طه» په سورت کښی په تفصیل سره راځی.

﴿اِنَّكُمْ اَمْرًا رَیْبًا﴾ آیا تلوار وکړ تاسی په شرک سره او پریښود تاسی امر، حکم د رب خپل نو دا مو ولی داسی وکړه؟) یعنی زه الله تعالی ته ستاسی په غوښتنه د احکامو راوړلو له پاره تللی وم چه نیته ئی د الله تعالی له خوا څلویښت ورځی مقرری شوی وی تاسی د الله تعالی د هغی مقرری شوی وعدی د پوره کیدلو او د ده د احکامو د راتللو انتظار مو هم ونه کړ، دومره دیره زمانه خو لا نه وه تیره شوی چه تاسی وویږیدئ او دومره ژر مو د الله تعالی قهر او غضب وغوښت ﴿اَقْبَالْ عَلَیْکُمُ الْعَهْدُ اَمَّا لَدُنَّیْ اَنْ یَّوْمَ عَلَیْکُمْ غَضَبٌ وَتَنْزِیْلٌ فَلَنْتَلُوهُنَّ حَیْثُ﴾ «۱۶ جزء د طه» «۸۶» آیت ۴ رکوع».

﴿وَالْکِیْلُ الْاَوَّاءُ﴾ الآیة - او وغورځولی موسی هغه تختی د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین او وئی نیوه سر د ورور خپل چه راضکود ئی هغه ځان خپل ته؛) حضرت موسی علیه السلام د دی مشرکانه اوضاعو له لیدلو څخه د هارون علیه السلام په نرمی او تساهل شکمن او له حله زیات په قهر او متأسف او د دینی حمیت او غیرت په ځوښ کښی دومره متأثر او بیخوده شو چه هارون علیه السلام ته ئی لاس ور واچاوه او د ایمانی حرارت له خورا (دیر) دیر ځوښه (جوشه) ئی د ده پیره او د سر ویښتان ټینګ ونیول - معاذ الله د هارون علیه السلام د اهانت په نیت نه «بلکه د عتاب او گیلې په طرز و» څکه چه هارون علیه السلام په خپله مستقل نبی او په عمر کښی دری کاله له موسی علیه السلام څخه مشر و - بیا نو د یو اولوالعزم نبی الله

غنی دا غرنګه ممکنه ده چه د بل یو نبی الله چه د ده مشر ورور هم و او سره د هغه د یوی ذری په اندازه د ده د توهین اراده وکړی؟ نه د موسی علیه السلام له لوری دغه معامله په هغه وخت کېږی شوی وه چه دی د خپل قوم له دغه بد کار څخه سخت په قهر و او د بغض فی الله او غصی لامله (له وجی) بیخی بی واکه او بی اختیاره شوی و او د حضرت هارون علیه السلام په نسبت ئی داسی یو خیال پیدا شوی و چه ده د اسرائیلیانو د حال په اصلاح کېږی خپل پوره کوشښ نه دی صرف کړی حال دا چه ده ته د هغوی د اصلاح په نسبت ډیره زیاته توصیه او تاکید هم شوی و - بیشکه چه هارون علیه السلام نبی و او په عمر کېږی هم هغه له موسی علیه السلام غنی مشر و مګر په رتبه کېږی موسی علیه السلام له ده څخه لوی او په مذهبی او شرعی امورو کېږی هارون علیه السلام د ده تابع او د وزیر حیثیت ئی درلود (لرلو) نو په دغه موقع کېږی له موسی علیه السلام له لوری دا سخته نیونه او شیده پوښتنه د حضرت هارون علیه السلام د مظنون تقصیر په نسبت یو قسم فعلی ملامتیا وه چه په هغه سره قوم په ښه شان سره متنبه کړ شو چه د کلیم الله علیه السلام زړه د توحید له نشی غنی په څه اندازه سرشار او د کفر او شرک له دسائسو څخه څومره زیات متنفر او بیزار دی چه په دغی معاملی کېږی ډیر لږ تساهل او سکوت هم لوی جرم ګڼی او د هغه زغمل له سره نشی کولی تر دی که د یوه نبی په نسبت هم داسی وهم پیدا شی چه هغه د شرک په مقابل کېږی خپل غږ نه جګوی. یا د تبلیغ په فرائضو کېږی لږ څه قصور کوی نو د ده لوئی او عند الله وجاهت هم دی له هغی سختی پوښتنی څخه نشی خلاصولی په هر حال موسی علیه السلام په دغه حالت کېږی شرعاً معذور و، د دی قهر او غضب په څوښ (غصه) او شور ماشور په ضمن کېږی هغه الواح «د تورات تختی» د دوی له لاسونو ولویدلی چه د الله تعالی له لوری دوی ته مرحمت شوی وی چه د هغو د عدم تحفظ له سببه تغلیظاً هغه په القاء سره تعبیر شوی دی ځکه چه ظاهراً ئی د ﴿فَخَذَّهَا وَقُوتًا﴾ امتثال ونشوی کړی یا لکه چه د ځینو مفسرینو خیال دی د هارون علیه السلام په لوری د وړاندی کیدلو په وخت کېږی د خپلو لاسونو د خلاصولو له پاره ئی په ډیر تعجیل او تلوار سره هغه تختی په یوه لوری کیښودی. مګر غرنګه چه دغه دواړه معاملی چه د هارون علیه السلام یا د تختو په نسبت وشوی صورتاً ښی او غوره نه وی، اګر که موسی علیه السلام په خپل نیت معذور هم و نو ځکه وروسته ئی ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي﴾ الآیة - وویل او له الله تعالی څخه ئی عفو وغوښته والله سبحانه وتعالی اعلم.

﴿قَالَ اِنَّ اُمَّرًا﴾ الآیة - نو وویل هارون ای څوږه د مور زما! بیشکه چه دغه قوم ضعیف کړی وم زه او نژدی وو چه دوی وژلی وم زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره. اګر که هارون علیه السلام د حضرت موسی علیه السلام سکه ورور دی، مګر د مور د نسبت له یادولو څخه مقصد د نرمی، شفقت او مهربانی په لوری د موسی علیه السلام اړول دی، دی آیت کېږی د هارون علیه السلام د معذرت بیان دی. حاصل ئی داسی دی (ما سم له خپله مقدره بنی اسرائیل ډیر وپوهول، لیکن دوی زما حقانی خبرو ته هیڅ غوږ

کینښود، او برسیره پر هغه زما د وژلو له پاره هم تیار شول اوس تاسی په دغی معاملی کښی هغوی پر ما مه خوشالوئ! او دوی ته داسی موقع مه ورکوئ! چه پر ما وخاندی او د قهر او عتاب په وخت کښی ما د ظالمانو په دله کښی مه شاملوئ!

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِإِخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ﴿٨٤﴾

وویل «موسی» ای ربه زما بښنه وکړه ماته (د دی عمل چه ومی کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور زما ته «هم بښنه وکړه که ئی تقصیر کړی وی په منع کښی» او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کښی «چه دنیوی عصمت او اخروی جنت دی» او هم دا ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو نه.

تفسیر: یعنی د غضب په شدت کښی که له ما ځنی کومه بی اعتدالی یا اجتهادی غلطی شوی وی، سره له دی چه زما نیت په هغه کښی ښه هم وی نو ته هغه راوبښه! او زما له وروره هارون څخه هم که د هغه د درجی او شان سره سم کوم قسم قصور د قوم په اصلاح کښی شوی وی، هغه هم وروښه!

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿٨٥﴾

بیشکه هغه کسان چه نیولی دی دوی خسی «په معبودیت» ژر به ورسپړی دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت «خواری» په دی ژوندون لږ خسیس کښی ؛ او هم داسی «لکه سزا د عابدانو د خسی» سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چه ذکر ئی په اول جزء د «البقرة» په ۶۱ آیت ۶ رکوع کښی تیر شوی دی. یعنی د خسی عابدان دی د هغو خلقو له لوری ووژلی شی چه هغوی د خسی په عبادت کښی نه دی شامل شوی او د خسی د عبادت کوونکو په منع کښی یی برخه نه ده اخیستی. له دی نه معلومه شوه چه د مرتدانو سزا وژل دی او له ذلت څخه هغه خواری مراد ده چه د نفی بلد

او د جزیی په دول (طریقه) پر دوی تطبیقیدی او تر قیامته په مسکنت او سپکوالی محکوم دی.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۹﴾

او هغه کسان چه کوی دوی ناکاره کارونه (صغیره یا کبیره گناه) بیا توبه وباسی پس له کولو د هغو «سیئاتو» او ایمان راوړی «تصدیق وکړی د تولو مؤمن به شیانو نو توبه ئی قبلیری ځکه» بیشکه چه رب ستا پس له دی «توبی» خامخا ښه بشونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی پاک الله د ناکارو کارونو کوونکی ښی تر دی که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه وباسی او په رښتیا سره ایمان راوړی، نو د ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ په دربار کښی ئی توبه قبلیری، ځکه چه د الله تعالی په لوی دربار کښی هر شی زیات دی. دغه ښځه او نور په آخرت پوری متعلق دی، ګواکي اشاره ئی وفرمایله چه د خسی عبادت کوونکو ته چه هغه د وژلو سزا ورکړی شوی ده، هغه د دوی په حق کښی د دوی د توبی د قبلیدلو شرط ګڼلی شوی و. ﴿مُؤْمِنُونَ إِلَىٰ يَاسِرَةٍ فَوَقَّتُوا انْفُسَهُمْ﴾ (اول جزء د البقرة «۵۴» آیت ۶ رکوع) اوس پر هغوی څه اخروی مؤاخذه نه ده پاتی. له دنیوی سزا څخه وروسته د اخروی حالت بیان په دغه ځای کښی هم داسی دی، لکه چه په ۶ جزء د المائدة په «۳۸» آیت «۶» رکوع کښی ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ الآية - پسی وروسته ئی ﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ فرمایلی دی.

وَلَبَّاسَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَوَّارَ فِي سُخْرِيهَا
هُدًى وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَهْتَبُونَ ﴿۶۰﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى
قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا أَلِيْقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ
لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِفَعْلِ السَّفَهَاءِ

مَنْ أَنْ هِيَ الْإِفْتِنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيْنَا فَاعْفُ رَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ (۸۸)

او کله چه قرار «سور» شو له موسی قهر نو وائی خیستی هغه تختی (د تورات)، او په لیک د دغو «تختو» کښی هدایت او رحمت ؤ له پاره د هغو کسانو چه دوی له رب خپل څخه ویریږی. او غوره کړل موسی له قومه خپله اويا «تنه» سری (چه د خسی له عابدانو څخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چه ونيول هغوی زلزلی «په دنیا کښی د الله د رؤیت د سوال په سبب» نو وویل «موسی د اتهام له ویری» ای ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا «د هلاکولو د دوی نو» هلاک کړی به وو تا دوی پخوا له دی نه او زه به دی هم (هلاک کړی وی) آیا هلاکوی ته مونږ په هغه کار چه کړی دی بی عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر ازموښت دی ستا؛ گمراه کوی په دی سره یاالله! هر هغه څوک چه اراده ئی وکړی ته (د ضلالت) او هدایت کوی ته «یاالله» هر هغه چا ته چه اراده وکړی ته «د هدایت ئی» هم دا ته ئی ولی (واکدار) زمونږ نو بښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو زمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ او هم دا ته ئی بهتر غوره د تولو بښونکو.

تفسیر: هم دغه خبره راجح معلومیږی چه دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی چه موسی علیه السلام ته د تورات د ورکولو له پاره مقرر شوی ؤ. او هم د حاضرو آیتونو له ترتیبه ظاهراً مفهومیږی چه دغه واقعه د خسی د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پیښه شوی ده لیکن د سورت النساء د ﴿فَقَالُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ جَهْرًا فَأَخَذَتْهُمُ الصُّعُورَةُ بِأَرْئُسِهِمْ﴾

وَمِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبُرْجُ الْآيَةُ - آیت په ډیر ښکاره صورت سره دا رانښی چه د خسی عبادت وروسته له دی پېښ شوی دی، والله اعلم بالصواب د دی واقعی خلاصه په اول جزء د البقرة د سورت په ۵۵ آیت ۶ رکوع کښی پخوا تیره شوی ده بنی اسرائیلو حضرت موسی علیه السلام ته ویلی وو چه مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو چه د الله تعالی خبری مونږ په خپلو غوږونو واورو، حضرت موسی علیه السلام د دوی له منځه اويا تنه سری چه گرد (تول) مشران وو، انتخاب کړل، او د طور د غره په لوری لاول بالاخر دوی د الله تعالی خبری په خپلو غوږونو سره واوریدلی، بیا ئی وویل که مونږ پاک الله بی حجاب په خپلو سترگو ونه وینو نو یقین مو ښه نه راځی د دی بی ادبی او گستاخی په مقابل کښی د ځمکی له لوری سخته زلزله وشوه او د آسمان له لوری د بریښنا او تالندی سخت غږ راپورته شو چه د هغی په اثر دوی گرد (تول) ورپړیدل او تول ځای په ځای مړه شول یا د مرو په شان یو حالت او وضعیت دوی ته پېښ شو، موسی علیه السلام په ډیر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بی

نیاز خالق په دربار کښی په هغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندی او یوه ښه دعاء یی وکړه چه حاصل ئی داسی و «ای اله العَلَمینَه! که ستا اراده شوی وی نو دوی به دی پخوا له دی نه هلاک کړی وی بلکه له دوی سره به دی زه هم هلاک کړی وم، چه هم دا زه د دوی د راتگ موجب دغه غای ته شوی یم که دوی دی د دی بللو او ستا د دی پاک کلام له اوریدلو څخه پخوا هلاک کړی وی نو د چا به څه مجال او قدرت وی چه ستا د هغه مشیت مخه ئی نیولی وی ؟ کله چه تا داسی اراده ونه فرمایله بلکه ماته دی د هغوی د راوستلو او هغوی ته دی د خپل کلام د اوریدلو اجازه وکړه نو څرنگه گمان کیدی شی چه تا مونږ دلته راوړللو او تش د غینو بیوقوفانو او احمقانو په سزا زمونږ د ټولو د هلاکولو اراده دی وفرمایله یقیناً دا «وجفه او صاعقه» هم ستا په واک او قبضه کښی ده - په داسی خطرناکو او مزلت اقدامو مواقعو کښی یواځی ستا په اعانت او لاس نیونه سره مونږ بریالی (کامیاب) کیدی شو - او تش ستا د منبع الخیرات ذات څخه امید کیدی شی چه زمونږ له گردو (ټولو) تیرو تقصیراتو او بی اعتدالیو راتیر شی! او آینه په خپل فضل او مرحمت سره مونږ د داسی خطاگانو او اغلاطو مورد ونه گرځوی! د حضرت موسی علیه السلام د دی دعاء په اثر هغه گرد (ټول) سړی وښل شول او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ور مرحمت کړ کما قال الله جل وعلی ﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَيْنِهِمْ مَوْسَىٰ وَهَارُونَ تَلَكُمُ النَّارُ تَلَکُونُ﴾

وَكَتُبْنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُنَا إِلَيْكَ قَالِ عَذَابِي أَصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَاكُنْهُمَا الَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾

او ولیکه (مقررہ کره) مونږ ته په ژوندون لو خسیس کښی نیکی «ښه معیشت او توفیق د طاعت» او په آخرت کښی «هم نیکی جنت» بیشکه مونږ راجع (او توبه گار) شوی یو تاته نو وفرمایل (الله چه) عذاب زما وښه رسوم دا (عذاب) هر هغه چاته چه اراده وکړم زه «د رسونی ئی»؛ او رحمت زما شامل دی هر شی ته (په دنیا کښی)؛ نو ژر به ولیکم «ور به کرم په آخرت کښی» دا (رحمت) هغو کسانو ته چه غانونه ساتی له کفره او معاصی او ورکوی دوی زکوٰۃ او هغه کسان چه دوی په آیتونو زمونږ ایمان لری «او یقین پری کوی».

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه بنائی حضرت موسی علیه السلام د خپل امت په حق کښی د دنیا او آخرت ښیګڼی (فایدی) چه غوښتل یی مراد به ئی داسی وی چه «زما امت دی په گردو (تولو) امتونو په دنیا او آخرت کښی مقدم او فایق وی.» جواباً الله تعالیٰ وفرمایل چه زما عذاب او رحمت د هېڅ یوی فرقی له پاره مخصوص نه دی. نو عذاب می په هغه چا دی چه زه ئی اراده وفرمایم، او عام رحمت می گردو (تولو) مخلوقاتو لره شامل دی. لیکن هغه خاص رحمت چه ته ئی غواړی «چه هغه قبول د توبی یا توفیق د طاعت یا رزق حلال یا مقال دی په دنیا کښی او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کښی» د هغو کسانو په برخه لیکلی شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه ویریری او له خپلو اموالو ځنی زکوٰۃ اداء کوی یا د نفس په تزکیه کښی مشغول او لګیا وی او د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او خبرو د زړه له کومی باور لری یعنی دا آخری امت پر گردو (تولو) کتابونو ایمان راوړی. د حضرت موسی علیه السلام له امت ځنی هغه کسان چه په آخری کتاب بانندی ایمان راوړی نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کیږی او د حضرت موسی علیه السلام د دعاء مورد ځرځی.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا
عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ
عَلَيْهِمْ فَاَلَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَ
اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٤﴾

(دا متقیان مؤمنان چه مقرر دی دوی ته رحمت) هغه کسان دی چه متابعت کوی دوی د (دین د) هغه رسول چه نبی امی دی هغه رسول چه مومی دوی «نوم او صفت د» ده لیکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجیل کښی (هغه رسول چه حکم) امر کوی دوی ته په معروف «نیکی» سره او منع کوی دوی له منکر «بدی» څخه او حلالوی دوی ته ځرځ (تول) طیبات (پاک

شیونه چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی) او حراموي پر دوي باندی خبیث (پلیت) شیان او لری کوی له دوی څخه درانه بارونه د دوی او قیدونه د سختیو هغه چه وو پر دوی پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه «محمد» او عزت (تعظیم رفاقت) کوی د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوی له دغه «محمد» سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له (متابعته د) دغه «محمد» نو دغه «ستایلی شوی کسان» هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: (یعنی هغه څوک چه زه دغه رحمت ورته مقرروم له هر قوم او تېر او ملت او مذهب څخه چه وی هغه خاص هغه کسان دی چه پیروی کوی دوی د هغه چا چه موصوف وی په دغو لسو صفاتو سره چه محمد صلی الله علیه وسلم دی).

(۱): دا چه هغه رسول او لېږلی زما دی. رسول ئی ویا له په نسبت د ځان خپل.

(۲): دا چه هغه نبی او پیغمبر دی. نبی ئی ویا له په نسبت د خلقو.

(۳): دا چه هغه رسول امی یعنی نالوستونکی او نالیکنکی دی او دا ئی معجزه او عین الکمال دی چه بی له لوستلو او لیکلو لوی عالم دی.

امی یا خو د «ام - مور» په لوری منسوب دی، همغسی چه وړوکی د مور له گیدی ځنی پیدا کیږی او د هیچا شاگرد نه وی، نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم په خپل گرد (تول) عمر کښی له هیچا ځنی هیڅ شی نه دی زده کړی او نه له چا سره شاگرد شوی دی. سره له هغه کمال دا دی د هغو علومو او معارفو او حقائقو او اسرارو افاضه چه ده فرمایلی دی د هیڅ یوه مخلوق له قوت او حوصلی څخه نه ده پوره چه د هغه عشر عشر وړاندی کړی - د «نبی امی» لقب له دی حیثیته زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاره د سلهاو افتخارونو او ویاړونو پنگه ده. یا د امی نسبت د «ام القری» مکی معظمی په لوری دی. چه د ده مبارک شریف مولد و!

(۴): دا هغه رسول دی چه مومی دا مؤمنان د بنی اسرائیلو - نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم په تورات او هم په انجیل کښی یعنی د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه، نعتونه او صفتونه په سابقه سماوی کتابونو کښی مذکور دی تر دی چه له هغه وخته تر نن ورځی پوری چه «۱۳۷۶» ق کاله زمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له بعثته تیر شوی دی او خورا (دیر) زیات تغیرات، تزئیدات او تنقیصات هم په هغو کتابونو کښی شوی دی خو بیا هم په اوسنیو انجیلو کښی دیر بشارتونه او اشارات موندل کیږی چه هغه د هری زمانی علماو د کتابونو په حواله راښوولی دی والله الحمد علی ذلک.

(۵): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه امر «حکم» کوی دوی ته په معروف او نیکی سره چه هغه توحید او نور فضائل دی.

(۶): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه منع کوی دوی له منکر او بدی شخه چه هغه شرک او نور رذائل دی.

(۷): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حلالوی دوی ته گرد (تول) طیبات او پاکیزه شیان چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی لکه وازده چه حرامه وه پر یهودانو، او لکه بحیره او سائبه او وصیله چه حرام کړی ؤ پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(۸): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حراموی پر دوی خبیث پلټ شیان لکه خنزیر او مرداره او بهیدونکی وینه.

(۹): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه ږدی یعنی لری کوی له دوی نه درانه بارونه د دوی، چه قتل ؤ د خپل ځان یا له وطن شخه جلا والی (جدا والی) ؤ په قبول د توبی کښی او پریکول د هر هغه اندام ؤ چه گناه تری صادریده او پریکول د پلټ ځای ؤ له جامی شخه، او داسی ډیر نور سخت کارونه.

(۱۰): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه لری کوی قیدونه چه وو پر دوی او هغه سخت طوقونه چه پراته وو په غاړو د دوی کښی له وخته د موسی علیه السلام شخه تر اوسه پوری لکه لزوم د قصاص بی له صحت د عفوی او بی دیته په قتل د عمد او د سهوی دواړو کښی او سوځول د غنائمو او داسی نور سخت احکام یعنی پر یهودانو هغه سخت حکمونه چه نافذ وو او د دوی د خوړو په شیانو کښی د دوی د شرارتونو له وجی هغه مضیقه او تنگی چه وه، هغه گرد (تول) په دغه دین کښی پورته یا آسانه شوی دی ﴿فَيُظَاهَرُ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا وَخَرْنَا عَلَيْهِمُ طَبَاتٍ

أُجِلَتْ لَهُمْ﴾ (۶ جزء د النساء «۱۶۰» آیت (۲۲) رکوع) او هغه ناپاک شیان لکه لحم الخنزیر، یا گنده خبری مثلاً رشوت، سود او سوانی او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړی وو، چه د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم رابکاره کړ. الغرض له دوی ځنی ډیر درانه بارونه لری او سپک کړی شوی دی او ډیر قیود تری پورته کړی شوی دی، لکه چه په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «بعثت بالحنيفية السمحة».

﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ﴾ هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظیم رفاقت کوی د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مرسته (مدد) کوی له ده سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له متابعت د ده نو دغه ستایلی شوی کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی بریالی، له «نور» ځنی «وحی» مراد ده اعم له دی چه متلو وی «چه په لمانځه کښی لوستله کیږی» یا غیر متلو «چه په لمانځه کښی نه لوستله کیږی».

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا
إِلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي

وَيُؤَيِّتُ فَاٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهِۦ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿٥٥﴾

ووايه «ای محمد! چه» ای خلقو بیشکه زه رسول د الله یم تاسی تولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبیاء) هغه الله چه «خاص» ده لره دی ملک «پاچاهی» د آسمانونو او د ځمکی، نشته هیڅ لایق د عبادت «په حقه سره» مگر هم دی دی چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی نو ایمان راوړئ «یقین وکړئ» پر الله «چه واحد او لا شریک دی» او په رسول د دغه (الله) چه نبی امی (نالوستونکی نالیکونکی دی) هغه رسول چه ایمان لری په الله او په ګردو (تولو) خبرو د الله او متابعت وکړئ د ده دپاره د دی چه تاسی لاره ومومئ.

تفسیر: یعنی ستا بعثت د دنیا ګردو (تولو) خلقو ته عام دی، د عربو په امیونو یا یهودو او نصاریٰ و پوری نه دی محدود، همغسې چه پاک الله مطلق شهنشاه دی ته هم د هغه مطلق رسول ئی اوس د هدایت او کامیابی صورت پرته (علاوه) له دی نه په بل شی کښی نشته چه د هغه ډیر جامع او عالم نیوونکی شریعت متابعت او پیروی وکړی شی چه تاسی ته هغه راوړی دی - هم دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه ایمان پری راوړل په ګردو (تولو) انبیاء او مرسلینو علیهم السلام او تمامو سماوی کتابونو باندی د ایمان راوړلو سره مرادف دی.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿٥٦﴾

او ځینی له قومه د موسی نه یو امت «تولی» دی چه لاره ښیی (خلقو ته) په حقه او په دی حق انصاف کوی «په منځ د خلقو کښی لکه چه دوی په خپله هم پری عمل کوی».

تفسیر: اگر که اکثره یهودان د سرکښی او بی انصافی لاری غوره کوی خو سره له هغه ځینی داسی نیکمرغی ارواحی هم په دوی کښی شته چه نورو ته د الله جل جلاله په لوری او د حقانیت په طرف دعوت ورکوی او دوی هم بالذات د حق او انصاف په لاره تګ کوی لکه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَى عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اِمَّا ط

او بیل بیل کرل مونږ دغه (بنی اسرائیل) دولس قبیلی تولى تولى؛

تفسیر: یعنى د اصلاح او انتظام له پاره په دولس قبیلو سره چه د دولسو پلرونو اولادى وى ویشل شوى دى بیا په هره قبيله کښى یو یو مشر او نقیب مقرر کړى شوى دى چه د دوى پر احوالو کتنه وکړى او تل د دوى د اصلاح خیال ولرى ﴿وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَبِيًّا﴾

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَاتَّبَعَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَّشْرِبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ
الْمَنَّٰ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ
مَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٧١﴾
لَهُمْ أَسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ
لَكُمْ خَطِيئَتَكُمْ سَنُزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٧٢﴾

او وحى «حکم» مو ولیږه موسى ته کله چه اوبه وغوښتى ترى قوم د ده «په میدان د تیه کښى» چه ووهه په همسا خپله تیږه (مگته) نو «چه موسى په همسا ووهله تیږه» (مگته) «راوختیدلى له هغى تیږى (مگتى) شخه دولس چینی (د قبیلو په شمار) په تحقیق وپیژانده هری قبیلی «له دوى شخه» غای (چینه) د اوبو چپلو خپلو؛ او سیورى کړى ؤ مونږ پر دوى وریځ «په میدان د تیه کښى» او نازل (راښکته) کړى وو مونږ پر دوى من «ترنجبین» او سلوى (مرغان؛ نو وویل مونږ دوى ته چه) وخورئ تاسى له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چه درکړى دى مونږ تاسى ته؛ او نه ؤ کړى ظلم دوى پر مونږ «په دغه کفران او عصیان سره» ولیکن وو دوى چه په خپلو ځانونو به ئى ظلم کاوه او (یاد کړه) هغه وخت چه وویل شو دوى ته اوسئ تاسى په

دغی قریبی «د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس» کښی او خورئ تاسی له
(میوو د) دی څخه له هر ځای «او له هر شی» څخه مو چه خوښه وی او
ووايئ راوبښه «گناهونه زمونږ» او ننوځئ تاسی دروازی «د دی قریبی - ښار»
ته سجده کوونکی نو ویه بښو مونږ تاسی ته گناهونه ستاسی؛ ژر به زیات
کړو محسانو (نیکانو) ته «اجر».

تفسیر: یعنی اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به گرد (تول) ملک هم په لاس درشی کذا فی
الموضح - یا ئی دغه مطلب دی چه خطاګانی به مو وښی، د نیکانو اجر او ثواب به ورته
زیاتوی کذا فی عامة الكتب.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٧٦﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ «په خپلو ځانونو» له دوی څخه
خبره غیر له هغی خبری چه ویلی شوی وه دوی ته نو ولیږه مونږ پر دوی
عذاب له آسمانه په سبب د هغه چه وو دوی چه ظلمونه به ئی کول.

تفسیر: دغه د «تیه» د میدان واقعات دی، چه ذکر ئی په اول جزء د البقرة ۵۷ تر ۶۱ رکوع
کښی تیر شوی دی، د هغه ځای په تفاسیرو کښی ئی ولولئ.

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ
فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَاعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا
تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٧٧﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له «حاله د» قریبی «ښار» څخه هغه
چه وو په غاړه د بحر کښی کله چه له حده تیریدل دوی له «فرمانه په ښکار
د ماهیانو» په ورځی د خالی کښی کله چه راتله دوی ته ماهیان د دوی په
ورځ د خالی د دوی کښی ښکاره (په سر د اوبو) او په هغه ورځ کښی چه

داخل به نه وو په خالی کښی نو نه به راتله (ماهیان) دوی ته هم داسی (لکه) چه په خالی کښی راتلل یا په مثل د دغه امتحان) آزمویو مونږ دوی په سبب د دی چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه «د الله له اطاعت څخه به وتل».

تفسیر: یعنی د خپلی زمانی له یهودانو څنی د تنبیه او توبیخ په ډول (طریقه) د هغه کلی د اوسیدونکو یهودانو د هغی قصی پوښتنه وکړئ! چه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی پېښه شوی وه، د اکثر و مفسرینو په نزد له دغی قریبی څنی د «ایله» ښار مراد دی چه د قلزم د دریاب پر غاړه کښی د مدین او د طور په منځ کښی واقع وه - د دغه ځای اوسیدونکو د سیند د نژدیوالی له امله (وجی) د کبانو (ماهیانو) د ښکار عادت درلود (لرلو). حق تعالی پر یهودانو د خالی «شنبی» د ورځی ښکار کول حرام گرځولی وو د (ایله) د ښار اوسیدونکی د احکامو په عدول او نافرمانی عادی «روودی» وو نو د الله تعالی له لوری د دوی سخته ازموینه شروع شوه، چه د خالی په ورځ کښی داسی ډیر زیات کبان «ماهیان» موجود وو، چه د سیند د پاسه سطح باندی به گرځیدل او په نورو ورځو کښی به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشی شو، او د الله جل جلاله د صریح حکم په خلاف ئی په حيله او بهانه کولو شروع وکړه - د سیند په غاړه کښی یی دندونه جوړ کړل، کله چه د خالی په ورځ کبان په دغو جوړ شوو دندونو کښی ننوتل نو هغوی به د دوی د وتلو لاری بندولی او په بله ورځ یعنی یکشنبی کښی به ئی نیول چه د خالی د ورځی ښکار پری صادق نشی، ګواکی دوی په دغه حرکت سره معاذ الله الله تعالی تیرایسته بالاخر ئی په هم دغی دنیا کښی د دغه مخالفت سزاوی وموندی، چه مسخ شول او خورا (ډیر) سپک بیزوګان وگرځیدل. له دی نه ښکاره شوه چه پلمی (بھانی) جوړول حيله او مکاری د الله تعالی په دربار کښی له سره نه چلیبی.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا لَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ
مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا أَقَالُوا مَعَذِرَةَ آلِ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٣١٧﴾

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له یهودانو) کله چه وویل یوی فرقی له دوی «چه نه به ئی په خپله ښکار کاوه او نه به ئی نور منع کول مانعینو ته» ولی نصیحت کوئ تاسی هغه قوم ته چه الله هلاک کوونکی د دوی دی «په دنیا کښی» یا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت «د اور سره په عقبا کښی په سبب د نافرمانی د دوی» وویل دوی «چه وعظ کوو مونږ» دپاره د عذر پیدا کولو «خپل» رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی دوی وویریږی «له عذابه».

تفسیر: معلومیږي کله چه دوی د الله تعالیٰ د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه، نود ښار اوسیدونکی پر څو قسمونو منقسم شول لکه چه عموماً په داسی حالاتو کښی هم داسی کیږی.

(۱) - هغه خلق چه د دغی پلمی (منصوبی) په سیوری کښی ئی د الهی حکم صریح مخالفت کاوه.

(۲) - هغه نصیحت کوونکی چه تر آخره پوری په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳) - هغه کسان چه لږ او ډیر نصائح یی کول، خو څو ورځی وروسته مایوس او د هغوی له سرکښی ځنی ستری شول او په خپل سر ئی پریښودل.

(۴) - هغه کسان وو چه نه په دغه بد عمل کښی شریک شول او نه ئی د هغه په منع کولو کښی خپله ژبه خوځوله او بیخی ځان له جلا (جدا) او چپ پاتی شول - دغو مؤخرالذکرو ډلو به هغو سترو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسی ویل «ولی تاسی خپل سر خوړوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چه په دوی کښی د حق د قبولولو امید او توقع نشته». د دوی په نسبت له دوو خبرو ځنی یوه خبره معلومیږي چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده، یا به الله تعالیٰ دوی بیخی تباہ او هلاک کړی، یا به ئی په کوم ډیر سخت عذاب کښی اخته کړی، ځکه چه دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدی.

﴿قَالُوا مَعَذَرَةٌ﴾ الآية - وویل دوی چه وعظ کوو مونږ دپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی وویریږی دوی له عذابه د الله تعالیٰ او ځان وساتی له گناه څخه) یعنی ښائی له پوهولو سره لږ څه وویریږی، او له خپلو بدو حرکاتو ځنی ستانه (واپس) شی، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالیٰ په حضور کښی دومره معذرت وکړی شو، چه یا الله! مونږ خو تر آخره پوری دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کښی څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر واجب مو اداء کړی دی) څرنگه چه دوی زمونږ خبره نه ده منلی، نو پر مونږ ئی څه الزام دی؟ گواکی ږومښی ناصحان خو بیخی مایوس نه وو - کله چه مایوس شول هم پر عزیمت یی عمل وکړ چه سره له مایوسی یی هم د دوی تعاقب پری نښود.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَجْبَنَّا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعِزِّ بَيْتٍ بِيَمِينِ يَمْشُونَ ﴿١٧٥﴾

نو کله چه پریښود دوی (لکه چه ئی هیر کړی وی) هغه «نصیحت» چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره «او منع نشول د ښکار څخه په خالی کښی نو» نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه منع کول دوی (دا نور) له

بدی «چه بنکار و په خالی کښی» او ومو نیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی و «په کولو د بنکار او له کولو د نهی» په عذاب سخت سره په سبب د هغه چه وو دوی چه گناهونه به ئی کول.

تفسیر: یعنی کله چه دغو نالائقانو د گردو (تولو) نصیحت کونکو پندونه داسی هیر کړل - لکه چه له سره ئی نه وو آوریډلی، نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل) او ظالمان مو په سخت عذاب کښی گرفتار کړل ﴿أَجِنَّا الَّذِينَ يَمْهِنُونَ عَنِ الشَّوْءِ﴾ د الفاظو عموم دلالت کوی چه هغو کسانو ته چه له نصیحت ځنی ستری شوی وو او ﴿لَمْ يَرْفُظُوا كُومًا﴾ الآية - به ئی ویل او هغو کسانو ته چه تر آخره پوری ئی د وعظ او نصیحت سلسله جاری ساتله هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو او یوازی ظالمان ونيول شول. هم دغه له عکرمه رضی الله تعالیٰ عنه ځنی منقول دی. او ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ده پر فهم او پوهه باندی تحسین او آفرین ویلی دی. باقی هغه کسان چه له اوله تر آخره پوری ساکت پاتی وو - الله تعالیٰ هم د دوی له ذکره سکوت وفرمایه. «ابن کثیر» څه به لیکلی دی (فصل علی نجات الناهین و هلاک الظالمین وسکت عن الساکتین لان الجزء من جنس العمل فهم لا يستحقون مدحاً فيمدحوا ولا ارتكبوا عظيماً فيذموا) (ابن کثیر) ورجح بعد ذلك قول عكرمة والله اعلم (نو تصریح وفرمایه الله تعالیٰ په نجات د نصیحت کوونکو له عذابه - او په هلاک او عذابیدلو د ظالمانو او سکوت ئی وفرمایه له حاله د هغو کسانو چه دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو څخه ځکه چه جزا د هری گناه موافق او مناسب د هغی گناه سره وی - نو دوی نه مستحق د مدحی دی او نه دوی په خپله په گناه کښی شامل شوی دی چه د دوی مذمت بیان شی. اوس الله تعالیٰ د دوی د عذاب خبر راکوی؛)

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٢٧﴾

نو کله چه سرکشی وکړه دوی له «پریښودلو د» هغه شی څخه چه منع شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه بنکار د ماهی و په خالی کښی نو) وویل مونږ دوی ته چه شی بیزوگان شرلی رتلی سپک کړی شوی.

تفسیر: بښای پخوا له دی نه به څه نور عذاب راغلی وی، کله چه بیخی له حده تیر شول، نو گرد (تول) ذلیل شادوگان «بیزوگان» وگرځول شول - یا دی ﴿فَلَمَّا عَتَوْا﴾ الآية - د تیر آیت ﴿فَلَمَّا تَسَوَّأُوا مَآفَؤَ رَبَّيْهِ﴾ الآية - تفسیر وگرځول شی - یعنی هغه ﴿يَعْدَا بِبَيْتِ﴾ هم دغه له دوی ځنی د بیزوگانو جوړول وو - حضرت شاه صاحب لیکي چه «منع کوونکو له بنکار کوونکو سره ناسته ولاړه او ملاقات پریښود او په منځ کښی ئی دیوال وواهه. یوه ورځ گهیځ (سحر

وختی) چه خپل سرونه ئی له دیواله اوچت کرل وئی لیدل چه په هر کور کښی بیزوگانۍ دی، دغو بیزوگانو خپل او پردی ټول پیژاندل او د خپلوانو په پښو کښی لویدل او خپل تاثیر به ئی ښکاراوه او ژړل به ئی، آخر په ډیر بد صورت سره دری ورځی وروسته مړه شول.»

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لِيُبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْفِيئَةِ مَنْ يَكُونُ لَهُمْ سَوْءَ الْعَذَابِ

او (یاد کړه) هغه وخت چه خبر ورکړی ؤ رب ستا «د دی خبری» قسم دی خامخا مسلط به کړم هر ورو (خامخا) په دغو «یهودانو» تر ورځی د قیامت پوری هغه شوک چه رسوی به دوی ته سخت عذاب (لکه وژل شړل جزیی پری مقررول)؛

تفسیر: یعنی د الله تعالی له طرفه صریح اعلان شوی ؤ چه که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پریږدی، نو حق تعالی تر قرب قیامت پوری وقتاً فوقتاً پر دوی باندی داسی خلق مسلط کوی چه دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوی. بد عذاب ئی د یهودانو د دی دنیا محکومانه ژوندون و فرمایه - لکه چه د یهودانو قوم کله د یونانی او کله د کلدانی پادشاهانو تر حکومت لاندی وو. او کله دبخت نصر او د نورو د شائدو د مشق تخته گرځیدلی وو - په آخر کښی د حضرت نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم تر مبارک عهد پوری دوی مجوسیانو ته باج ورکوونکی وو - بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول - غرض له هغه وخته راهیسی تر نن ورځی پوری دوی ته من حیث القوم د عزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چیری چه اوسیدل د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوری به ئی سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه گالل (تیږول) د دوی مال او دولت او نور هیڅ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی - او نه به دوی تر قیامته پوری نجات وموندلی شی، په آخر کښی کله چه دغه خلق د دجال مددگاران کیږی او له هغه سره راوځی، نو د حضرت مسیح علیه السلام د مسلمانو ملگرو له لاسه به وژل کیږی. کما ورد فی الحدیث.

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

بیشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چاته چه د عذاب اراده ئی وقرمائی) او بیشکه دغه «الله» خامخا ښه ښهونکی «د خطیاتو» ډیر رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره».

تفسیر: یعنی هغوی چه له شرارته لاس وانخلی، الله تعالیٰ غینی وختونه پر دوی باندی په هم دغه دنیا کښی عذاب نازلوی - او هغومره سخت او بدرنگ مجرم چه توبه وباسی او په ندامت سره د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی نو د الله تعالیٰ مغفرت او رحمت هم لا یتناهی دی او په معافی کښی ئی هیڅ ځنډ (تاخیر) نشته.

وَقَطَّعْنَهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمْ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَوْنَهُمْ بِالْحَسَنَاتِ
وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٥﴾

او متفرق کړل مونږ دوی په ځمکه کښی فرقی فرقی «چه هیڅ ملک تری خالی نه دی» غینی له دوی څخه نیکان دی او غینی له دوی څخه راضیکته له دی «مرتبی د صلاح» او و آزمویل مونږ دوی په نیکو «نعمتونو لکه صحت، غنا» او په بدو «زحمتونو لکه مرض فقر» ښائی چه دوی وگرځی «الله ته».

تفسیر: د یهودانو دولت برهم شو، نو په خپلو منځونو کښی د بی اتفاقی او مخالفت له کبله (وجی) هر طرف ته سره تیت او پرک (منتشر) شول هیڅ یو اجتماعی قوت او شوکت ئی پاتی نشو او مختلف مذاهب پیدا شول. «دغه احوال زمونږ محمدی امت ته د عبرت له پاره اورول شوی دی.» خو سره له هغه هم غینی افراد په دوی کښی نیک هم وو. مگر اکثر ئی کافران او فاسقان وو. د دغو اکثر له پاره هم مونږ د رجوع او انابت الی الله دیری مواقع پیدا کړی دی - کله مو دوی ته د عیش او تنعم ژوندون ورکړی دی - او کله مو دوی په سختی او تکلیف مبتلا کړی دی چه ممکن دی دوی احسان ومنی، یا له سختیو ځنی وویږی او توبه وباسی، او د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَصَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ
سَيَغْفِرَ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَصٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ

نو پاتی شول وروسته له دوی نه (داسی) بد خلیفگان چه وارثان شول د کتاب «تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چه» اخلی دوی مبلغ «او اسباب» د دی لږی خسیسی «دنیا په رشوت د اخبارو او احکامو د تحریف په بدل» او

وایی دوی ژر به بېښنه وکړه شی مونږ ته او، حال دا که راشی دوی ته مېلغ
 «او اسباب نور» په مثل د دی نو اخلی دوی هغه «هم»؛

تفسیر: یعنی د دوی په پوښښو پلرونو او نیکونو کښی څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنی
 اولاده او غوځات داسی ناخلفه شو چه د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وگرځیدل د
 دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره ئی، د ده په آیتونو کښی په تحریف او کتمان شروع
 وکړه، رشوتونه ئی واخیستل او د تورات د احکامو په خلاف به ئی فیصلی صادرولی - بیا
 برسیره پر دی لوی ظلم او د تعجب ځای دا دی چه د داسی نالائقو او ردیلو حرکاتو له ارتکابه
 سره سره دوی داسی عقیده او دعوی هم کوله چه له دغو خبرو ځنی مونږ ته د هیڅ ضرر اندېښنه
 نشته، مونږ خو د الله تعالی اولاد او محبوبان یو، هر څه چه وکړو نو الله تعالی به ضرور زمونږ
 له بی اعتدالیو ځنی راتیریری د هم دغی عقیدی په بناء، تل تیار اوسیږی چه په آینده کښی هر
 کله چه موقع پیدا شی، بیا رشوت واخلی او هم داسی د بی ایمانی په لوری اعاده وکړی -
 گواکی د دی خبری په ځای چه پر خپلو دغو تیرو حرکاتو نادمان شی، او په آینده کښی عزم
 ولری چه د داسی حرکاتو اعاده به نه کوی دوی بیخی له الله تعالی ځنی مامون کیږی او د همغو
 شرارتونو او بی ایمانیو د اعادی عزم کوی له دی نه زیات حماقت او بی حیائی به نور څه وی؟

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَاللَّهُ
 الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٩﴾

آیا نه وه اخیستی شوی له دوی څخه کلکه وعده په دی کتاب کښی «بلکه
 آخیستی شوی وه داسی» چه نه به وایی دوی پر الله مگر حق «رښتیا خبره»
 او لوستی «او لولولی» وو دوی هغه احکام چه په دغه (تورات) کښی وو؛ او
 دار د آخرت «جنت» خیر «ډیر غوره بهتر دی» دپاره ده هغه کسانو چه
 ویریږی (له عذابو او ځان ساتی له حرامو)؛ آیا نو تاسی عقل نه کوئ نه
 پوهیږئ «چه دنیا فانی او عقبا باقی ده»

تفسیر: یعنی په تورات کښی هغه عهد چه اخیستی شوی ؤ چه د الله تعالی په نسبت پرته (علاوه)
 له رښتیا څخه د بل شی نسبت مه کوئ! آیا دوی ته دا نه دی معلوم چه د الله تعالی جل جلاله
 له کتابونو او احکامو څخه سترگی پتوی او په الله جل جلاله پوری افتراء کوی حال دا چه دغه

خلق چه کتاب الله تورات لولی او لولوی ئی نو بیا خرنکه ویلی شی چه د هغه مضمون دوی ته نه دی معلوم یا ئی نه دی په یاد، حقیقت هم دغه دی چه د فانی دنیا په متاع «او د حرام رشوت» په عوض دوی دین او ایمان پلورلی دی او د آخرت له تکلیف او راحت غنی ئی سترگی پتی کړی دی، دوی دومره هم نه پوهیږی چه له الله تعالیٰ غنی وویږی او د تقویٰ لاره اختیار کړی دوی ته د آخرت کور او د هغه غای عیش او تنعم د دنیا له خوشالی څخه ډیر بهتر او فائق دی. کشکی اوس هم دوی ته عقل راشی (او له دنیا نه تیر او عقبا ته غیږ شی).

وَالَّذِينَ يَمْسِكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِكْلَافًا لَّانُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٤﴾

او هغه کسان «له دوی غنی» چه ښه ټینگ نیسی کتاب او قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ؛ بیشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب «عوض، بدل» د نیکوکارانو «له دوی څخه».

تفسیر: یعنی د توبی او د حال د اصلاح وړ اوس هم پرانستلی دی، هغه کسان چه د شریانو لاره پریږدی او د تورات د اصلی هدایاتو لاره ټینگه نیسی او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینگه نیسی او د الله تعالیٰ د بندگی «لمانځه او نورو» حقوق په ښه ډول (طریقه) سره اداء کوی. الغرض چه د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کیږی؛ نو الله تعالیٰ د هغوی اجر نه ضایع کوی او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محتنونو د خوږو میوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکی دی.

وَإِذْ تَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ؕ حُذُّوْا مَا اتَّيْنَكُمْ بِقُوَّةٍ وَّادْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چه راپورته کړ مونږ غر «د طور» د پاسه د دوی ګواکي دغه غر یو سایبان ؤ «لکه چتری د دوی په سر وه» او غالب ګمان وکړ «وویږدل» دوی چه بیشکه هغه غر راپریوتونکی دی پر دوی «له هوا که تورات ونه منی او ومو ویل دوی ته چه» ونیسی تاسی هغه «تورات» چه درکړی مو دی تاسی ته په قوت (زور ښه کوشښ) سره او

یاد کریئ هغه احکام چه په ده کښی دی ښائی تاسی ته چه ځانونه وساتئ تاسی! «له گناهونو».

تفسیر: یعنی هغه میثاق الکتاب - عهد او اقرار چه له دوی څخه اخیستی شوی ؤ او اوس دوی ته ور په یاداوه شی هغه په داسی یوه اهتمام سره اخیستی شوی ؤ چه غر د دوی په سرونو باندی څوړند شوی ؤ. او دوی ته داسی ویلی شوی وو هغه شی تورات او نور چه تاسی ته درکاوه شی، هغه ښه ټینگ ونیسی!، او په ښه عزم سره ئی وساتئ! او هغه نصائح چه تاسی ته شوی دی هغه تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پری وکړئ که نه د انکار په صورت کښی وپوهیئ چه الله تعالی دغه غر پر تاسی غورځوی او هلاک کوی مو. افسوس دی چه هغه عهد او اقرار مو بیخی هیر کړی دی چه په دومره اهتمام، تخویف او تاکید له تاسی څخه اخیستی شوی ؤ. د «رفع الجبل» قصه په اول جزء د البقرة په «۸» رکوع کښی تیره شوی ده هلته ئی وگورئ!

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ بُنَيِّ آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ
 أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنَّا
 نَقُولُ أَيْوَمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿٧٩﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا
 أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا
 بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٨٠﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه واخیست رب ستا له بنی آدمو ځنی له شاگانو د دوی څخه اولادی د دوی او شاهدان یی کړل دوی پر ځانونو خپلو باندی، (او وفرمایل الله دوی ته) آیا نه یم زه رب ستاسی! وویل دوی «او اقرار ئی وکړ» هو! «ته رب زمونږ ئی، په ربوبیت د الله» گواه کړه مونږ خپل نفسونه، «د دی جهته» چه و «نه» وایئ تاسی په ورځ د قیامت کښی چه بیشکه مونږ وو له دغه «توحیده» غافلان (ناخبران) یا «د دی جهته چه» و «نه» وائی تاسی چه بیشکه هم دا خبره ده چه شرک غوره کړی ؤ پلرونو زمونږ پخوا له «مونږه» او وو مونږ اولاده پس له دوی نه «نو اقتدا کړی وه مونږ په هغو پسی» نو آیا هلاکوی (په عذابوی ته یا الله!) مونږ په

هغه کار باندی چه کړی ؤ باطله عمل کوونکو «مشرکانو».

تفسیر: له خاص میثاق څخه وروسته دلته د عام میثاق ذکر کوی، چه د گردو (تولو) حقه ؤ عقائدو او سماوی ادیانو د اساس تیږه (گټه) هم دغه ده چه انسان د الله تعالیٰ پر وجود او عمومی ربوبیت اعتقاد ولری، د مذهب گرد (تول) عمارت یواځی پر هم دغه تاداو (بنیاد) او تیږه (گټه) ولاړ او ودان دی. کله چه دغه اعتقاد نه وی، په مذهبی میدان کښی د عقل او فکر لار ښوونه او د انبیاءو او مرسلانو هدایات هیڅ نفع نه شی رسولی. که په پوره غور او تأمل سره وکتل شی نو د آسمانی مذهب تمام اصول او فروع بالاخر د الله تعالیٰ «عمومی ربوبیت» تر هم دغی عقیدی پوری منتهی کیږی. بلکه په هم دی کښی پیچلی شوی دی. سلیم عقل، وحی او الهام د هم دغه اجمال شرح کوی نو ډیر ضروری ؤ چه دغه د هدایت تخم چه ښائی د گردو (تولو) آسمانی تعلیماتو مبدأ او منتها او د تولو ربانی هدایاتو د وجود مجمل ورته وویل شی، په عامی فیاضی سره د انسانی نوعی په گردو (تولو) افرادو کښی وښیندلی (ونوستلی) شی څو هر انسان د عقل او فهم او وحی او الهام په اوبولو (پتولو) سره هغه تخم د شجرة الایمان والتوحید تر درجی پوری ورسولی شی، که د قدرت له لوری ابتداء دغه تخم د انسانانو په زړونو کښی نه ښیندلی (نوستلی) کیدی او د اساسی او جوهری عقدی حل د عقولو او فکرونو نوکانو ته سپارلی کیدی، نو یقیناً به دغه مسئله هم د منطقی استدلالونو په ملایعو او لوبو کښی ننوتله، یوه نظری مسئله به تری جوړیده چه پر هغی باندی تول لا چیری بلکه اکثره خلق هم متفق کیدی نشی، لکه چه تجربه رابییی چه د فکر او استدلال شورماشور علی الاکثر د اتفاق په ځای زیاتره د آراءو پر اختلاف منتج کیږی نو ځکه چیری ئی چه د غور او فکر د قوت، او د وحی او الهام د رڼا د قبولو استعداد په انسانانو کښی په ودیعت سره ایښی دی. هلته د دی اساسی عقیدی له تعلیمه هم دوی فطرتاً گټه (فائده) کړی ده چه د هغه په اجمال کښی د تولو آسمانی هدایتونو تفصیل منظوی (نغختی) او مندمج (راغوند) دی - او چه بی له هغه د مذهب د عمارت هیڅ ستن نشی دریدلی - دا د همهغه ازلی او ربانی تعلیم اثر دی چه د آدم علیه السلام اولاده په هر قرن او په هره گوښه کښی د حق تعالیٰ د عمومی ربوبیت په عقیدی باندی تر یوه نه تر یوه حده پوری پرله پسې متفق پاتی دی - او هغه معدود افراد چه د کومی عقلی او روحی ناروغی له سببه ئی د دی عمومی فطری احساس په خلاف غږ پورته کړی دی - دوی بالاخر نه یوازی دنیا ته بلکه په خپل نظر کښی هم داسی دروغجن ثابت شوی دی، لکه چه یو صفرائی رنځور د لښو او ښو خوندورو خوړو په ترڅو او بد خوندو ښکارولو کښی دروغجن ثابتیږی. په هر حال د پیدایښت له ابتداء څخه تر نن ورځی پوری د الله جل جلاله په کبری ربوبیت باندی د هری درجی او طبقی انسانانو عمومی اتفاق او اجماع د دی خبری زبردست سند او لوی دلیل دی چه دغه عقیده د عقولو او افکارو د ځغلیدلو او مندو وهلو څخه لا پخوا د هم دغه حقیقی فاطر له جانبه د آدم علیه السلام اولادی ته بلا واسطه تلقین شوی ده، که نه د فکر او استدلال له لاری د داسی

یوه اتفاق پیدا کیدل تقریباً ناممکن و. د قرآن کریم دغه امتیازی خصوصیت دی چه په حاضر و آیتونو کېنې د دی عقیدې د دغه فطری مساوات پر اصلی اسرارو باندې رڼا (رنرا) اچوی. بلاشبهه زمونږ نه دی په یاد چه د دی اساسی عقیدې تعلیم کله، چیری او په کومو اطرافو او اکنافو کېنې راکړی شوی دی؟ ولی همغسې چه یو خطیب، نطق، منشی او محرر یقین لری چه هر ورو (خامخا) ده ته چا د عمر په ابتداء کېنې د کلماتو ادا ورښوولی ده، چه د هغو په اثر یی پر مخ تګ او ترقی کړی ده او نن ورځ تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی اگر که د پوښی لفظ ښوونکی - او د ښوولو وخت او ځای او نور محلی خصوصیات بلکه بالذات په خپله همغه ښوونه ئی هم ور په یاد نه دی، خو بیا هم له دغو موجوده آثارو څخه یقین دی چه دغه امور ضرور بالضرور واقع شوی دی. هم داسی دی د الهی ربوبیت په عقیدې باندې د انسان اتفاق چه د اقوامو او زمانو دغه ټول اختلافونه د دی خبری ښکاره شاهد دی، چه دغه شی د فطرت په ابتداء کېنې د کوم معلم په ذریعه دوی ته ور رسیدلی دی. باقی د تعلیمی خصوصیاتو او احوالو محفوظ نه پاتی کیدل په دغه تسلیم او قبول کېنې هیڅ خرخشه او خلل نشی آچولی دغه ازلی او فطری تعلیم چه تر نن ورځی پوری دهغه ښکاره آثار د انسانانو په فطرت کېنې پرله پسې شته هر انسان د الله جل جلاله د حجت په مقابل کېنې ملزم او ملامتوی. هر څوک چه خپل غفلت بی خبری یا د پلرونو او نیکونو په پټو سترگو تقلید د الحاد عذر او د خپل حقانیت دلیل گڼی د هغه په مقابل کېنې د بی زوال خدای دغه قاطع حجت چه انسان خپل اصلی فطرت ته متوجه گرځوی فیصله کوونکی ځواب دی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه (الله تعالی د آدم علیه السلام له شا څنې د ده اولاده او د اولادی له شاگانو څنې ئی د دوی اولاده وویسته، له گردو (تولو) څنې ئی د خپل الوهیت اقرار واخیست بیا ئی بیرته په همغو شاگانو کېنې ور داخل کړل، له دی نه دغه مدعا ده چه د الله تعالی په مطلق رب منلو کېنې هر انسان د خپل ځان له پاره کفایت کوی، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شی نو په ځوی باندې ئی لارم دی چه ایمان راوړی! که چا ته داسی یوه شبهه پیدا شی چه هغه عهد خو زما په یاد نه دی پاتی، نو بیا څه حاصل؟ نو داسی دی وپوهیږی چه د هغه ښه خو د هر انسان په زړه کېنې ده او په گردو (تولو) ژبو باندې د هغه خبره جاری ده چه د گردو (تولو) شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی او پر دی باندې ټول جهان قائل دی او هر چیری مشهور دی - او هغه کسان چه منکران یا مشرکان شوی دی نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونی شرک غوره کړی دی، نو بیا دوی په خپله دروغجنان دی.)

وَكَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٣٠﴾

او هم داسی «لکه قصه د میثاق» په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه د قدرت خپل او دپاره د دی چه دوی ښائی را وگرځی «له چتی (بیکاره) تقلیده

او خپل فکر وچلوی».

تفسیر: په موضح القرآن کښی راغلی دی چه دغه قصه ئی یهودانو ته واوروله چه هغوی هم له خپل عهدہ همغسی گرځیدلی وو لکه چه مشرکان گرځیدلی دی.

وَاقْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَاسْلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٦٧﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلُ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٨﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو «یهودانو یا قوم خپل» خبر «او حال» د هغه «سړی» چه ورکړی ؤ مونږ هغه ته «علم» د آیتونو خپلو نو راووت «او بی زار شو په کفر او اعراض سره» له هغو آیتونو، نو ورپسی شو شیطان «او تیر ئی ایست» نو شو له گمراهانو او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا پورته کړی به ؤ مونږ دی په دی آیتونو سره «مقام الابرار ته» ولیکن ده مینه وکړه ځمکی ته او متابعت ئی وکړ د هوا خپلی نو مثال د ده «په حساست کښی» په شان د سپی دی، چه که حمله وکړی پری «یا ئی کوری، چغه کړی او وئی شری» نو ژبه راباسی او غاپی او که ئی پریږدی «او څه ورته ونه وائی هم» ژبه راباسی او غاپی؛ دغه «تیر مثل» مثال د قوم هغه دی چه دوی «له ډیره کبره او عناده» نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته، نو بیان کړه «دوی ته» دغه قصی «او احوال» ښائی چه دوی فکر وکړی «په کښی او ایمان راوړی».

تفسیر: د اکثر و مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلعم بن باعوراء» په حق کښی نازل شوی دی چه یو صالح عالم او متصرف فقیر ؤ وروسته ده د الله تعالی آیات او هدیات پریښودل، او د یوی ښځی په اغوا او د دولت په طمع د حضرت موسی علیه السلام په مقابل کښی د خپلو تصرفاتو په

چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لگیا شو. آخر ئی موسیٰ علیه السلام ته هیڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی او دی په خپله ابدی مردود شو. د هغه الهی آیتونو علم چه «بلعم» ته ورکړی شوی ؤ، که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو دی به د هغه په وسیله دیرو لوړو مرتبو ته رسیدلی ؤ، او دغه هلته کیدی شو چه ده په خپل علم عمل کړی وی. او د الله تعالیٰ د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کیده خو داسی ونه شو، ځکه چه ده په خپله له آسمانی برکاتو او آیتونو ځنی مخ واړاوه، او د ځمکی د شهواتو او لذاتو په لوری متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسې رهې (روان) ؤ، او شیطان ده پسې لویدلی تعاقب ئی کاوه، تر دی چه د پخو کړو تلونکو او گمراهانو په سلسله کښې ورننوت، په دغه وخت کښې د ده حال د هغه سږی په شان شو چه ژبه ئی د باندی وتلی وی، او در گرده غاږی او هونگیږی که حمله پری وکړی او کوری ئی کړی - یا ئی همغسی خوشی پریږدی، په هر صورت سره هغه پرله پسې غاږی، هونگیږی او خپله ژبه یی ویستلی وی، ځکه چه په طبیعی ډول (طریقه) د زړه د کمزوری له وجی د تودی هوا په د باندی ایستلو او د سری هوا په ننه ایستلو باندی په سهولت قادر نه دی - هم داسی په سفلی غوښتنو کښې ئی د سخت ساوهونکی سږی حال شو، چه د اخلاقی کمزوری له سببه په آیات الله پوهیدل او نه پوهیدل - تنبیه کول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کښې برابر شول ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندی راوتلی او څریدلی وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بدحواسی او د زړه د پریشانی نقشه او حال د پرله پسې غپیدلو په مثال کښې ظاهر شو. ممکن دی چه د «بلعم» د باطنی او معنوی کیفیت د ظاهرولو له پاره یوازی د یو مثال په ډول (طریقه) د ﴿لَنْ نَحْمِلَ عَلَيْهِ يَوْمَئِذٍ ثِقَلًا﴾ مضمون ذکر کړی شوی وی او کیدی شی چه په دنیا یا آخرت کښې د ده له پاره هم دغه سزا تجویزه شوی وی، چه په ظاهری او حسی ډول (طریقه) ژبه یی د سږی په شان د باندی وتلی وه، او تل لکه د ویریدلی - بد حواس او پریشان انسان په شان وښیږی او غاږی - العیاذ بالله. ځینی وائی چه دغه سری امیه بن ابی الصلت ؤ چه ده ته هم د ځینو پخوانیو کتابو علم ورکړی شوی ؤ او په دی ښه خبر ؤ چه محمد صلی الله علیه وسلم آخر الزمان نبی دی، خو سره له هغه له دیره کبره او حسده او عناده پری کافر شو. د آیتونو شان نزول هر څه چه وی په هر حال دلته د هوا پرستانو انجام ښوولی شوی دی چه د حق له قبلولو، یا له ښه پوهیدلو څخه وروسته، یوازی په دنیوی طمع او د سفلی غوښتنو په متابعت الهی احکام پریږدی، او د شیطان پر اشاراتو درومی او د الله تعالیٰ د عهد او میثاق هیڅ پروا نه کوی. گواکی یهودانو ته تنبیه وفرمایله شوه چه یواځی علم الکتاب دومره نافع نه شی کیدی، تر څو پوری چه په صحیحه معنی سره د هغه اتباع ونه شی.

﴿مَثَلُ الَّذِينَ خَلَعُوا الثَّوْبَةَ الْمَظْهَرَةَ لَمْ يَتَغَيَّرُوا بِأَمْرِ اللَّهِ إِنَّهُمْ يَحْمِلُونَ أَثَمَ كُلِّ يَوْمٍ أَنَّهُمْ خَلَعُوا ثِيَابَهُمْ لَا يُغَيَّرُونَ﴾ «۲۸» جزء د

الجمعة «۵» آیت (۱) رکوع بدو عالمانو لره په دغو آیتونو کښې لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته که پری غور او فکر وکړی.

سَاءَ مَثَلًا لِّلْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَانفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

بد مثال دی «مثال د» قوم هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی وی آیتونو زمونږ ته او په ځانو خپلو وو دوی چه ظلم به ئی کاوه (په کفر او معاصیو سره).

تفسیر: د مشرکینو او نورو په تردید کښی په لوی قرآن کښی ځای په ځای د عنکبوت ذباب - غڼی - مچ او نورو مثالونه بیان شوی دی مگر د دغو خلقو مثال په داسی بد ډول (طریقه) سره بیان شوی دی چه هیڅ یو غیرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشی گرځولی، او هغه بی حیا او غدار چه خپل ځان د هغه مثال گرځوی، نو هغه فقط د خپل ځان له پاره زیان رسوی.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِىُّ وَمَنْ يُضِلِّ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٤٥﴾

هر چا ته چه هدایت وکړی (سمه صافه لاره وښی) الله نو همغه د هدایت (او سمی صافی لاری) موندونکی دی، او هر هغه څوک چه گمراه کړی (ده لره الله) نو دغه گمراهان هم دوی دی زیان کاران.

تفسیر: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځی چه د الله تعالیٰ په هدایت او مرسته (مدد) له صحیح علم سره موافق د عمل توفیق ور په برخه شی. هغه علم چه انسان موافق نه کړی چه د هغه په ښوونه په سمه لاره باندی لار شی، نو هر څومره چه دغه عالم علمی فضیلت او قابلیت ولری ودی پوهیږی چه پرته (علاوه) له زیان او خساری څخه بل هیڅ شی به د ده په لاس ورنشی نو ځکه انسان دی په خپل علم او فضل باندی مغرور نشی، بلکه تل دی له الله تعالیٰ څخه هدایت او توفیق وغواړی.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِینِ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أُذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغٰفِلُونَ

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ دپاره د جهنم (دوزخ) دیر کسان له جن «پیریانو» او له انسانانو چه دی دوی لره «داسی بی معنی» زړونه چه هیڅ نه پوهیږی دوی په هغو سره (حق له باطله) او دی دوی لره «داسی بی فائدی» سترگی چه نه وینی دوی په هغو سره «نښی د قدرت» او دی دوی لره «داسی بی کاره» غوړونه چه نه اوری په هغو سره (آیتونه د الله) دغه کسان په شان د چارپایانو دی «د نفسانی امورو په اتباع» بلکه دوی «چه مکلفان دی» دیر گمراهان دی (له چارپایانو ځنی) دغه کسان هم دوی دی غافلان «کاملان په بی خبری کښی».

تفسیر: دغه آیت په ښکاره ډول (طریقه) د ﴿صَاحَتُ الْإِنِّ وَالْإِنِّ﴾ له آیت سره معارض معلومیږی نو ځکه ځینی مفسرین هلته د ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ لام د «غایت» له پاره او دلته په ﴿إِجْمَعُوا﴾ کښی لام د «عاقبت» له پاره مرادوی یعنی د گردو (تولو) له پیدا کولو ځنی اصلی مطلب خو عبادت دی لیکن څرنګه چه دیر انسانان او پیریان به دغه مطلب پوره نه کړی شی. نو عاقبت به دوزخ ته لېږلی کیږی نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو چه ګواکی دوی دوزخ له پاره پیدا شوی دی کمافی قوله تعالیٰ ﴿قَاتِلُوا الْفِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوٌّ وَحَرَجًا﴾ خو د محققینو په نزد دغه تکلف ته هیڅ حاجت نشته او دوی په دواړو ځایونو کښی لام د (غایت) له پاره بللی دی - مګر په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ کښی «تشریعی غایت» او دلته په ﴿إِجْمَعُوا﴾ کښی «تکوینی غایت» دی.

﴿لَهُمُ قُلُوبٌ﴾ الآية - چه دی دوی لره داسی بی معنی زړونه چه هیڅ نه پوهیږی په هغو سره حق له باطله (الخ) یعنی زړه، غوړونه، سترگی او نور گرد (تول) شیان ئی شته دی، خو نه په خپلو زړونو کښی په آیات الله کښی غور کوی او نه د قدرت نښی د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوی - او نه الهی خبری د قبول په غوړونو سره آوری. څرنګه چه د چارپایانو (حیواناتو) گرد (تول) ادراکات یواځی د خوړلو او چڼلو او بهیمی جنباتو په دائره کښی محدود وی هم دغسی د دوی حال هم دی چه خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پښی، سترگی او غوړونو الغرض د الله تعالیٰ نوری ورکړی شوی قواوی یواځی د دنیوی لښانو او مادی غوښتنو د تحصیل او تکمیل له پاره پکار اچوی - او له انسانی کمالاتو او د ملکوتی خصائلو له اکتساب سره هیڅ سر او کار نه لری، بلکه که غور وکړ شی نو د دوی حال له یوه لوری د حیواناتو له حاله هم بدتر دی - ځکه چه حیوان د خپل خاوند په بللو راځی او د ده په رتلو او شړلو اوږی، مګر دوی له سره د خپل حقیقی مالک په غږ باندی غوږ نه ږدی بل دا چه حیوانات له خپلو فطری قواو ځنی همغه کار اخلی چه د قدرت له لوری د هغوی له پاره پیدا شوی دی او له هغه ځنی زیات استعداد په هغوی کښی له سره نشته - لیکن هغه فطری قوت او استعداد چه د روحانی او عرفانی ترقیاتو له پاره په دغو خلقو کښی په ودیعت ایښود شوی دی، دوی هغه د خپل مهلک غفلت او بی لاری

لامله (له وجی) په خپلو لاسونو سره ضایع او معطل کړی دی.

وَاللّٰهُ اَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْ اَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸۰﴾

او خاص الله لره دی (تول) نومونه ډیر ښه نو وبولئ دغه «الله» په همغو «ښو نومونو» سره او پریږدئ هغه کسان چه «له ډیره جهله» الحاد «کوړوالی» کوی په نومونو د الله کښی ژر به سزا ورکړه شی دوی ته د هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: د غافلینو حال ئی بیان کړ او په هغه سره ئی مؤمنانو ته تنبیه ورکړه چه تاسی غفلت مه اختیاروئ، هغه شی چه غفلت لری کوی د پاک الله یاد دی، نو تاسی پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو ئی وستایئ! او هغه کسان چه د الله جل جلاله د اسماء او صفاتو په نسبت کوړ تگ کوی هغوی پریږدئ! دوی څه چه کوی همغه به مومی - د الله تعالی د نومونو او صفتونو په متعلق کوړ تگ دا دی چه په الله تعالی باندی د داسی نامه او صفت اطلاق وکړی شی چه د هغه اجازه شریعت نه وی ورکړی - او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لائق نه وی یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندی وشي - یا د هغو د معنی گانو په بیانولو کښی بی اصوله تاویل - لاندی باندی او وړاندی وروسته وکړی شی یا ئی په معاصی مثلاً سحر او په نورو مواقعو کښی استعمال کړی یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوی، لکه چه یهودان ئی ابوالمکارم - پلار د کرمونو او ابيض الوجه - سپین مخی بولی. او نصاری ئی ابوالمسیح - پلار د مسیح بولی او حکماء ئی علة الاولى پرمبنی علت بولی دغه گرد (تول) کاره تلل دی. کله چه د دوزخیانو بحث تیر شو. نو اوس د جنتیانو حال بیانپری

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا اُمَّةً يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُوْنَ ﴿۱۸۱﴾

او ځیني له هغو کسانو چه پیدا کړی دی مونږ یو امت (جماعت) دی چه لاره ښیې خلقو ته په حقه او په هم دی «حق» سره برابری «او انصاف» کوی (په گردو (تولو) معاملاتو کښی).

تفسیر: دغه جماعت محمدی مرحومه امت دی علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم چه دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کپرو تللو څخه بیل شوی دی، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف

او نورو محاسنو طریقه ئی اختیار کری ده، او د همنو فضائلو په لوری نورو ته هم دعوت ورکوی وروسته له دی نه د دی امت مخالفینو او د حق تکذیب کوونکو ذکر راغی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٨٧﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسی لوری چه نه به پوهیږی دوی او مهلت ورکوم زه دوی ته؛ بیشکه چه کید (حیله، نیونه) زما ډیر سخت دی.

تفسیر: دروغجنو مجرمانو ته ډیر غلی علی الفور سزا نه ورکوله کیږی، بلکه د دنیوی عیش او عشرت او پراخی ورونه ور پرانیستلی شی، تر دی چه له الهی سزا غنی بی فکره او د جرائمو په ارتکاب کښی لا زبور شی، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی انتهایی سزا مستحق گرځوی چه په دوی باندی جاری کیدونکی ده، هم دغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی. مگر دوی له حماقت او بی حیائی نه داسی گومان کوی چه دا پر مونږ باندی د الله تعالی لورینه او مهربانی ده. حقیقت دا دی چه الله تعالی دوی د انتهایی عذاب له پاره تیاروی. د الله کید - حیله یا پت تدبیر دی ته وائی چه داسی کار وکړی چه د هغه ظاهر رحمت او باطن ئی قهر او عذاب وی، بیشکه چه د الله تعالی تدبیر ډیر مضبوط او پوخ دی او د هغه مدافعه په هیڅ یوه حیله او تدبیر او نورو سره نه شی کیدی .

وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه شپه تر گهیځ (سحر وختی) پوری د صفا په غره په تبلیغ او تبشیر او انذار مصروف ؤ، او د قریشو هر تولی ئی بیل بیل د اسلام په لوری باله، بله ورځ یو مشرک مسلمانانو ته وویل - ستاسی دغه ملگری لیونی شوی دی ځکه چه تیره شپه تر سحاره پوری غږیده نو د دوی په رد دغه آیت چه اوس ئی لولو نازل شو

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿٨٨﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ
اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ

حَدِيثُ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥﴾

آيا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چه پوه شوی به وی په دی باندی) چه نشته په صاحب «ملگری» د دوی پوری هیڅ یو حال د لیونتوب نه دی دغه «صاحب» مگر «خو دی» یو ویروونکی ښکاره. آيا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقې سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکې کښی او په هغه کښی چه پیدا کړی دی الله له هر شی څخه او (بل په دی کښی فکر نه کوی) چه ښائی چه وی (دا خبره) چه په تحقیق نژدی شوی به وی وعده د دوی، نو په کومی یوی خبری پس له دی «قرآنه» ایمان به راوړی دوی.

تفسیر: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلیدو سبب څه شی دی، د دغو آیتونو راوړونکی حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم عاقل کامل او امین فاضل دی معاذ الله کوم بی عقل او مجنون نه دی، هغه گرد (تول) عمر له تاسی سره اوسیدلی دی، د هغه د تول وړو او لویو احوالو څخه تاسی واقف یی. د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی. او له هغه ذات څخه چه دغه کتاب راوړی شوی دی، هغه د گرد (تول) عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی. د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام سلطنت، بلکه پر ټولو وړو او لویو شیانو چه د الله تعالیٰ مخلوقات دی غور او فکر وکړئ مثلاً هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ چه پکښی «۱۲» برجونه او رنگارنگ بشماره ستوری دی، چه ځینی یی سیارات او ځینی ئی ثوابت دی، لمر او سپوږمی لری، او دقت وکړئ د ځمکې په ارت او لوی ملک کښی چه په کښی ډول ډول (قسم قسم) ونی سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خزندی، الوتونکی او راز راز (قسم قسم) بادونه، ورځی او بارانونه شته او هر هغه شیان چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ هغه هم دوی وینی له هر شی چه د صانع جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شی نو د دغو «تکوینی» او «تنزیلی» آیتونو تصدیق به وکړی، بیا نو د آیات الله په تسلیم کښی څه عذر باقی دی. ښائی دوی وپوهول شی چه د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وی، لهدا په هغه تیاری کښی چه بعث بعد الموت له پاره وکړی شی ښائی چه جلتی او تیزی وشي! او ښائی چه له بدو کارونو توبه ګار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړی!

ای مؤمنه! چه شته نن په کالبوت کښی دی حیات

فکر من شه! د اسبابو د نجات

مرګ نژدی دی، غافل مه اوسه ژر وپښ شه!

بی فاندی وی بیا هیهات په سکرآت

نو په کومی خبری به پس له دی قرآنه دوی ایمان راوړی؟

﴿حَدِيثُ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾

یعنی که په قرآنی آیتونو دوی ایمان رانه وړی نو په دنیا کېنې بله کومه داسی خبره او کلام شته چه پر هغه باندی د دوی د ایمان راوړلو امید وکاوه شی، داسی وپوهیږئ چه د دغو بدبختانو له پاره د ایمان دولت له سره نه دی مقرر شوی.

مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٣٩﴾

هر هغه چا لره چه گمراه کړی الله نو نشته هيڅ لار ښوونکي د «حق» ده ته؛ او «الله» پرېږدی دوی په شرارتونو خپلو کېنې په دی حال کېنې چه حیران او سرگردانه گرځی.

تفسیر: هدایت او ضلالت دواړه لکه نور شیان د الله تعالیٰ په قبضه کېنې دی - که الله جل جلاله اراده ونه فرمائی نو گرد (تول) د هدایت سامان همغسی پاتی کېږی او سری له هيڅ لوری نه منتفع کېږی هو عادتاً هلته الله تعالیٰ د توفیق هدایت ورکوی چه بنده په خپل کسب او اختیار سره پر هغی لیاری تگ وکړی او تلل پری وغواړی او هغه چه په لوی لاس یواځی بدی او شرارت ته ملا وتړی نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندی پرېږدی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسُهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا الْوَقْتُهَا إِلَّا هُوَ نَقَلَتْ
فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ
عَمَّا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٤٠﴾

پوښتنه کوی (منکران د قیامت) له تا نه «ای محمده» له «حاله د» قیامت چه کله به وی وخت د قیام «ښکاره کولو د هغه» ووايه «ته دوی ته» بیشکه خبره هم دا ده چه علم د ده په نزد د رب زما دی، نه ښکاروی دا قیامت «هیشوک» په وخت د ده کېنې مگر «ښکاروی ئی» هم دغه «الله» دروند دی (د قیامت دار) په «مخلوقاتو د» آسمانو او «په مخلوقاتو د» ځمکی کېنې را به نشی دغه (قیامت) تاسی ته مگر «دریشی» ناڅاپه «بی خبره» پوښتنه کوی دوی له تا نه «ای محمده» ښکاره کوی ته مبالغه کوونکی ئی «په

سؤال کنبی « له قیامته (یعنی ته عالم ئی په قیامت) ووايه چه بیشکه علم د دغه «قیامت خاص» په نزد د الله دی او لیکن زیاتره خلق نه پوهیږی «په دی چه علم ئی خاص الله لره دی».

تفسیر: رومی په ﴿عَلَىٰ أَنْ يَكُونَ قَدِيرًا فَتَرَىٰ أَجَلَهُمْ﴾ کنبی خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر ؤ چه هغوی ته هیڅ معلوم نه ؤ چه اجل کله راځی، نو بیا دلته د گردی (تولی) دنیا د اجل قیامت په نسبت تنبیه فرمائی. کله چه چا ته د خپل مرګ د وخت او نیتي اطلاع او خبر نه وی چه کله به راځی؟ نو د دنیا د موت او اجل په نسبت څوک څه ویلی شی چه په کوم تاریخ او په کومه نیټه راځی. د دی تعین علم پرته (علاوه) د علام الغیوب الله جل جلاله بل هیڅ یو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معین او مقدر وخت کنبی قیامت واقع کوی او دغه را ښکاروی چه د الله تعالیٰ په علم کنبی د هغه وخت هم دغه دی. پر آسمان او ځمکه باندی به دغه واقع دیره درنه وی او د هغه علم هم دیر دروند دی چه ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اگر که د دغی واقعی دیر قرائن او امارات شته چه نبیانو علیهم السلام بالخاصه زمونږ آخر الزمان پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بیان فرمایلی دی خو بیا هم د دغو گردو (تولو) علائمو له ظهوره وروسته کله چه قیامت واقع کیږی، نو هغه به بیخی په بی خبری یو ناڅاپه او دفعتاً پیښیږی لکه چه د بخاری شریف او د نورو په احادیثو کنبی تفصیلاً مذکور دی.

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْغَيْبِ﴾ الآية - پوښتنه کوی دوی له تا نه ګواکي ته مبالغه کوونکی ئی په سؤال کنبی له قیامته یعنی ته عالم ئی په قیامت یا مهربان ئی په پوښتنه کوونکو باندی او خوشالیږی په سؤال له دی قیامته او حال دا چه ته خپه کیږی په دی پوښتنه، ووايه بیشکه چه علم د ده په نزد د الله دی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په دی خبره چه علم ئی خاص الله لره دی. «د دی خلقو د سؤال له طرزه ظاهریږی چه ګواکي دوی ستاسی په نسبت داسی خیال کوی چه ته د دی خبری په تحقیق، تفتیش، پته او سراغ لګولو کنبی مشغول ئی او له تلاش وروسته دی د هغه علم ته ځان رسولی دی. حال دا چه دغه علم حق جل وعلیٰ شانه سره مخصوص دی او انبیاء علیهم السلام په هغو شیانو پسی دومره نه ګرځی چه هغه د الله تعالیٰ له جانبه د کوم مصلحت لامله (له وجی) پت ساتل شوی وی او نه دغه کار د دوی په اختیار کنبی شته چه که هر څه وغواړی هغه په کوښښ سره ضرور معلوم کړی د دوی منصب او وظیفه دا ده هغه بشماره علوم او کمالات چه د الله تعالیٰ له لوری افاضه کیږی، هغه په دیره شکر کولو او قدر پیژندلو سره تل قبول کړی مګر په دغو خبرو باندی عوام کالانعام څه پوهیږی؟»

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ
كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ

السَّوْءُ ثُمَّ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) چه زه نه لرم واک دپاره د نفس (ځان) خپل د «رسولو د» نفع او نه د «دفع کولو د» ضرر مگر هغه څه چه اراده وفرمائی الله او که وی زه چه پوهیدلی په (خبرو د) غیب باندی نو خامخا حاصل کړی به می وی دیر له خیر «نفعی» ځنی، او نه به و رسیدلی ماته کوم زیان، نه یم زه مگر «خو یم» وپروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زیری کوونکی دپاره د «هغه» قوم چه مؤمنان دی (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کښی دا راښوول شوی دی چه هر بنده اگر که دیر لوی هم وی مستقل اختیار او محیط علم نه لری، سید الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته چه د اولینو او آخرینو علومو حامل او د مټکی خزانو د کلیکانو (کنجیانو) امین گرځولی شوی و د دی خبری د اعلان کولو حکم شوی دی چه زه نورو ته لا څه چه خپل ځان ته هم څه گته (فائده) نشم رسولی او نه ځان له زیان څخه ساتلی شم مگر څومره چه الله تعالیٰ وغواړی هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر گردو (تولو) غیبی خبرو پوهیدی نو دیری هغه ښیکنی (فائدی) به می د خپل ځان لپاره حاصلولی چه د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیږی او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پیښیده، مثلاً د «افک» په واقعه کښی د څو ورځو له مخی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پریشانی ورپیښه شوه - په حجة الوداع کښی ئی صاف وفرمایل

«لو استقبلت من امری ما استدبرت لما سقت الهدی - که زه لا له پخوا پوهیدی په

دغه شی باندی چه وروسته راپیښ شو، نو له سره به می د (هدی) حیوان له ځان سره نه راووست» داسی په سلهاؤ نوری واقعی دی، چه د هغوی مخ نیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په ډیره آسانی سره ممکن و، له دی گردو (تولو) ځنی لویه او مهمه واقعه دا ده چه د جبریل د حدیث په ځینو روایتونو کښی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم تصریحاً فرمایلی دی چه دغه رومینی موقع ده چه ما جبریل علیه السلام د ده د تللو تر وخته پوری ونه پیژانده، کله چه هغه ودرید او لاړ دلته دی وپوهیده چه هغه جبریل علیه السلام و دغه واقعه د محدثینو په تصریح سره بیخی د ده په آخر عمر کښی پیښه شوی ده؛ په دغه حدیث کښی د قیامت د سؤال په ځواب کښی «المستول عنها باعلم من السائل» ارشاد فرمایلی شوی دی - ګواکی دا ئی ښوولی ده چه «علم المحيط» پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیچا ته نه دی حاصل - او علم الغیب خو لا پریږدی؟ د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالیٰ په عطا کولو سره حاصلیږی، که الله تعالیٰ اراده ونه فرمائی نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی - په هر

حال په دغه آيت كېنې په ښكاره ډول (طريقه) سره راښوول شوى دى چه مستقل اختيار يا محيط علم د نبوت له لوازمو ځنې نه دى، لكه چه ځينې جاهلان ئى اټكلوى - هو! د شرعياتو علم چه د انبياؤ عليهم السلام له منصب او وظيفې سره ربط لري، ښائى هغه كامل كړى، او د تكوينياتو علم په هره اندازه سره چه الله تعالى مناسب وگڼي، عطا كوى ئى - په دغى نوعى كېنې زمونږ پاك رسول محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم له گردو (تولو) اولينو او آخرينو ځنې فايق او پورته دى. دوى ته حق تعالى دومره بېشماره علوم او معارف مرحمت فرمايلى دى چه د هغه احصاء او شمار د تولو مخلوقاتو له طاقتو وتلى دى.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا
 فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ
 دَعَا اللَّهَ رَبَّهَا لِينِ اتِّبَتْنَا صَالِحًا لَنَكُونَ مِنَ الشَّاكِرِينَ^(۱۸)
 فَلَمَّا أَتَتْهُمَا صَالِحًا جَعَلَ لَهُ شُرَكَاءَ فِيهَا أَتَتْهُمَا قَتَلَهُ
 عَمَّا يُشْرِكُونَ^(۱۹)

هم دغه (الله) هغه ذات دى چه پيدا كړى ئى يېع تاسى له نفس يوه څخه او پيدا كړى ئى ده له دى نفس څخه ښځه د ده دپاره د دى چه آرام ونيسى له دى سره، نو كله چه نارينه پټه كړه دغه ښځه «يعنى جماع ئى ورسره وكړه» نو حامله شوه په حمل خفيف «سپك سره» نو گرځيده (تله راتله) به له دى حمل سره، نو كله چه دروند شو حمل نو سؤال وكړ دواړو له الله رب د دوى نه چه قسم دى خامخا كه راكړى ته مونږ ته صالح «كامل روغ ولد» نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له شكر ايستونكو (په دى نعمت) نو كله چه وركړ «الله» دوى ته صالح «ولد» نو وگرځول دوى دواړو الله ته شريكان په «نامه د» هغه كېنې چه وركړ دوى ته «الله» نو پورته (لوى) دى الله له هغه چه دوى (او اولاده د دوى) ئى شريكوى «له ده سره».

تفسير: الله تعالى گرد (تول) انسانان له آدم عليه السلام څخه پيدا كړل - او د آدم عليه السلام د انس او سكون او د قرار د حصول له پاره ئى د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضى الله تعالى

عنها پیدا کرہ بیا له دوی دواړو ځنی نوره اولاده او څوځات پیدا شول - کله چه نارینه له ښځی خپله فطری غوښتنه حاصله کره نو ښځه حامله شوه. د حمل په ابتدائی حالت کښی هیڅ دروندوالی نه ؤ - او حسب المعمول به ښځه تیریده او راتیریده او ناسته ولاړه به نی کوله ځکه چه تشه نطفه وه کله چه گنیده نی د ولد د لوئیدلو په سبب راپورته او شلمه (دکه) شوه نو په دی باندی هیڅوک خبر نه ؤ چه د دی په منځ کښی څه شی پت دی. آیا انسان دی که حیوان؟ نو نارینه او ښځی دواړو د حق تعالیٰ په دربار کښی عرض وکر، که ته له خپله فضله یو ښه روغ رمت او د کار وړ (لائیق) او صالح وړوکی مولود راعنایت کری نو مونږ دواړه بلکه زموږ نسل به هم تول ستا شکر اداء کوو - کله چه الله تعالیٰ د دوی دغه تمنا پوره کره نو دوی زموږ په ورکری شوی شی کښی د نورو د برخو په ټاکلو (مقررولو) یی شروع وکره مثلاً ځینی په دی عقیده شول چه دغه اولاد فلانی ژوندی یا مړ مخلوق مونږ ته راکری دی. ځینی په دی عقیده نه وو خو عملاً به یی د هغه په نذر او نیاز شروع وکره یا به یی د مولود وچولی (تندی) د هغه په مخکښی په سجده کیښوده یا به یی په مولود باندی داسی نوم کیښوده چه له هغه څخه به د شرک بوی راته لکه عبد العزیٰ، عبدالشمس او نور، لنده دا چه په دغه صورت کښی به د حقیقی منعم حق اعتقاداً یا فعلاً یا قولاً نورو ته ورکول کیده.

ښه وبوھیږئ چه حق تعالیٰ د شرک د گردو (تولو) انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوی او اعلیٰ دی په دغو آیتونو کښی د حسن بصری رحمة الله علیه او نورو له رایه سره موافق خاص آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها مقصود نه دی بلکه د عامو انسانانو د حالت نقشه ایستلی شوی ده بیشکه ابتداء په ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَكُمْ فِيهَا﴾ کښی د

تمهید په ډول (طریقه) د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها ذکر ؤ - مگر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځی ذکر شوی دی، او داسی په ډیرو ځایونو کښی کیږی چه د شخص له ذکره د جنس په لوری انتقال مرادوی لکه په ﴿وَلَقَدْ زَكَّيْنَا السَّمَاءَ الَّتِيْ اَبْصَرْتُمْ وَجَعَلْنَهَا

رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ﴾ کښی هغه ستوری چه په ﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ سره یاد شوی دی، هغوی لویدونکی ماتیدونکی ستوری نه دی، چه په هغو د شیاطینو ویشتل په عمل راځی مگر له شخص د

﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ څخه جنس مصابیح ته د کلام انتقال کری شوی دی - له دی تفسیر سره موافق په ﴿جَعَلْنَاهُ شَرْكَاءَ﴾ کښی هیڅ اشکال نشته مگر له زیاترو اسلافو ځنی هم دغه منقول شوی دی

چه په دغو آیتونو کښی یوازی د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها د قصی بیان شوی دی، وائی چه ابلیس د یوه نیک مخلوق په صورت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته راغی او دا نی تیر ایستله او وعده نی تری واخیسته چه که تری هلک پیدا شو، د هغه نوم دی عبدالحارث کیږدی، بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها آدم علیه السلام هم راضی کر - نو کله چه هلک پیدا شو نوم نی عبدالحارث کیښود حارث د ابلیس هغه نوم ؤ چه په ملائکو کښی په دغه نامه سره بلل کیده. ظاهره ده چه د اعلامو په تعیین کښی لغوی معنی نه ده معتبره - او که وی هم خو د «عبد» اضافت د «حارث» په لوری د دی خبری مستلزم نه دی چه «حارث» معاذ الله معبود

گنلی شوی دی یوه میلمه پالونکی انسان ته عرب «عبدالضیف - د میلمه بنده» وائی د هغه مطلب داسی له سره نه وی چه گواکي کور والا د میلمه عبادت کوی، نو که د عبدالحارث د نامه ایښودلو دغه واقعه صحیح هم وی نو نشی ویلی کیدی چه آدم علیه السلام معاذ الله په حقیقت کښی د شرک ارتکاب کړی دی، چه دا کار د انبیاء علیهم السلام له شان او عصمت سره منافی دی - هوا په مولود باندی دغسی ناموزونه نوم کیښودل چه له هغه ځنی په سطحی ډول (طریقه) سره د شرک بوی راشی - د معصوم نبی له رفیع شان او د توحید له جذبی سره مناسب نه ؤ. د قرآن عظیم دغه عادت دی چه د مقربینو انبیاء خورا (دیر) لږ لغزیدل او ښویدل او دیر کوچنی (وړوکی) ذلت د(حسنات الابرار سیئات المقربین) د قاعدی سره مطابق زیاتره په سخت عنوان سره تعبیری لکه چه د یونس علیه السلام په قصه کښی ئی فرمایلی دی ﴿فَلَنْ اَنْ لَّنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ﴾ او په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿حَتَّىٰ اِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ وَكَانَ اَمْرُهُمْ قَدْرًا﴾ علی توجیه بعض المفسرین هم داسی دلته هم د آدم علیه السلام د رتبې له لحاظه دغه د شرک موهومه «وهم آچوونکی» تسمیه ئی تغلیظاً په دغو الفاظو سره ادا وفرمایله ﴿جَلَّالَهُ شَرُّ رَيْبَاتِهِمَا﴾ د الله تعالیٰ په ورکړی شوی شی کښی د حصی په بیلولو پسی وگرځیدل، یعنی د دوی له شانه سره لائق او مناسب نه ؤ چه داسی نوم کیږدی چه د هغه څخه شرک وهم کیږی، اگر که حقیقتاً شرک نه دی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) ئی «فقد اشركا» او نور مختصر عبارتونه ئی پریښودل او هغه د ﴿جَلَّالَهُ شَرُّ رَيْبَاتِهِمَا﴾ طویل عنوان ئی اختیار وفرمایه - والله اعلم.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله علیه ویلی دی چه د عبد الحارث د نامه کیښودلو هغه مرفوع حدیث چه په (ترمذی) کښی دی، هغه د دری جهته معلول دی، پاتی شو آثار هغه د اهل الکتاب له روایتونو ځنی ماخوذ دی والله اعلم.

اَيُّرْكُونُ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يَحْلُقُونَ ﴿١٨﴾

آیا شریک گرځوی دوی «له الله سره» هغه شی چه نشی پیدا کولی هیڅ څیز حال دا چه دغه (بتان) پیدا کاوه شی «نو څرنګه به خالق د بل چا شی»

تفسیر: پخوا له دی نه د یوه راز (قسم) شرک ذکر ؤ د هغه په مناسبت په دغو آیتونو کښی د بت پرستی تردید کوی یعنی هغه چه بل نشی پیدا کولی، بلکه پخپله ستاسی له لوری جوړ شوی دی هغه ستاسی معبود څرنګه کیدی شی؟

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا اَنْفُسَهُمْ يَصْرِوْنَ ﴿١٩﴾ وَاِنْ

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُهُمْ
 أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 عِبَادُ أَمْثَلُكُمْ قَادَعُوهُمْ فَلَيْسَتْ جِيُوشُ الْكُفْرِ إِنْ كُنْتُمْ
 صَادِقِينَ ﴿١٣٩﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ
 بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
 بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُوا فَلَا تُنْظَرُونَ ﴿١٤٠﴾

او طاقت نه لری دا «بتان» له پاره د دغو «عابدانو خپلو» د مرستی کولو
 او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی او که تاسی رابولئ دوی
 سمی صافی لاری ته نو نه کوی متابعت دوی ستاسی برابره ده پر تاسی «دغه
 خبره» چه آیا بولئ تاسی «دوی» او که یئ تاسی چپ «د دوی له بلنی
 خخه» بیشکه هغه کسان چه عبادت کوئ تاسی (ای مشرکانو! د دوی او
 بولئ یی) بی له الله مملوکان دی په شان ستاسی نو ویولئ تاسی دوی نو ودی
 منی دوی «دغه بلنه» ستاسی که یئ تاسی صاد قان «رښتینی په دغه دعوی
 کښی چه دوی خدایان دی» آیا شته دوی ته «داسی» پښی چه تلل کوی دوی
 په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» لاسونه چه نیول کوی دوی په هغو
 سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» سترگی چه لیدل کوی دوی په هغو سره؟ آیا
 شته دوی ته (داسی) غوړونه چه آوریدل کوی دوی په هغو سره «بلکه دا
 شیان دوی لره نشته پس له تاسی خخه هم بلتر شول نو تاسی خنکه د دوی
 عبادت کوئ» ووايه «ای محمده! دوی ته» چه را ویولئ تاسی شریکان خپل
 (د امداد له پاره) بیا «په خپلو تدبیرونو سره» ضرر ورسوئ ماته پس مهلت
 مه راکوئ تاسی ماته (هیڅ قدر).

تفسیر: هغه بتان چه تاسی خپل معبودان گرځولی دی، او د خدائی حق تاسی هغوی ته ورکړی
 دی. هغوی ستاسی په څه کار درځی؟ دوی د خپلو ځانونو په حفاظت باندی هم قادر نه دی. او
 د مخلوقیت سره سره له هغو کمالاتو څنی هم محروم دی چه په هغو سره یو مخلوق پر بل مخلوق
 باندی تفوق او امتیاز حاصلولی شی. اگر که د دوی ظاهری لاسونه او پښی او سترگی او نور

تاسی جوړ کړی دی، لیکن د دوی په اعضاو کې هغه قوتونه نشته چې د هغو په سبب هغو
اعضاؤ ته، اعضاء وویلی شی، او نه ستاسی په بللو سره په خپلو مصنوعی پښو راتلی شی، او نه په
خپلو لاسونو سره کوم شی اخیستی شی، نه په خپلو سترگو سره کوم شی لیدلی شی، نه پخپلو
غوږونو سره کومه خبره اوریدلی شی، که له ډیرو بللو او غږونو څخه ستاسی ستونی غیری هم
شی، خو بیا هم دوی ستاسی د غږ اوریدونکی نه دی او پری له سره درتلونکی یا ځواب
درکوونکی نه دی. تاسی د دوی په مخ کې په زوره زوره دوی وبولی! یا په ورو ورو ورناری
کړئ! یا ساکت او چپ اوسئ؟ دغه دری واړه حالتونه دوی ته برابر دی. نه له دی نه کومه فائده
او نه ورڅخه کومه نفعه متصوره ده. تعجب دی چې دوی په مملوکیت او مخلوقیت کېنې ستاسی
په شان عاجز او درمانده دی، بلکه په وجود، او د وجود په کمالاتو کېنې هم ستاسی ځنی ښکته
او ډیر وروسته پاتی دی، نو دوی به څرنګه خدایان وگرځولی شی؟ او هر هغه څوک چې تردید ئی
وکړی ولی به نقصان ووينی؟ لکه چې د مکې معظمې مشرکانو زمونږ نبی کریم صلی الله علیه
وسلم ته ویل چې تاسی زمونږ د بتانو له بی ادبی څخه لاس واخلي! که نه تاسی ته دی معلومه وی
چې دوی به څه آفت او بلا پر تاسی نازل کړی ﴿وَقَوْلُكَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَؤُلَاءِ﴾ (۲۴ جزء د
الزمر ۳۶ آیت ۴ رکوع) د دغه ځواب په ﴿وَقَوْلُكَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَؤُلَاءِ﴾ سره ورکړی شوی دی. یعنی
تاسی خپل گرد (تول) شریکان راوبولی! او زما په خلاف گردی (تولی) حیلی، پلمی (بهانی) او
تدابیر وکړئ! او پوره ئی کړئ! بیا ماته د یو شیبی له پاره هم مهلت مه راکوئ؟ نو وبه گورم
چې تاسی ماته څه ضرر رسولی شی؟ زه ستاسی او ستاسی د معبودانو پروا نه لرم ځکه چې

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

بیشکه ولی «ناصر او ساتونکی» می الله دی هغه چې توتو ته ئی نازل کړی
دی کتاب او هم دغه «الله حمایت» ساتنه کوی د صالحانو (او کارونه یی
جوړوی).

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله زما ولی - بادر او مرستیال دی چې پر ما باندی ئی وار په وار
کتاب (قرآن) نازل کړی دی. او د رسالت پر منصب باندی ئی فائز کړی یم. هم دغه پاک الله به
زما حمایت، حفاظت او صیانت د گردی (تولی) دنیا په مقابل کېنې وکړی، ځکه چې هم دغه
الله تعالی د خپلو نیکو بندګانو حفاظت او اعانت کوی، بالخاصه د انبیاء علیهم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ نَصَرَكَ وَلَا

أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٤﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا
وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٥﴾

او «بیشکه» هغه «معبودان» چه ئی بولئ تاسی بی له الله طاقت نه لری دوی د نصرت «مرستی کولو» ستاسی او نه د غانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی «نو زه یی څه پروا لرم» او که راوبولئ تاسی دوی په جانب د هدایت (د سمی صافی لاری) نو هیڅ نه اوری دوی او وینی به ته «ای محمده!» دوی چه گوری به دوی تا ته حال دا چه دوی به هیڅ نه وینی.

تفسیر: یعنی په ښکاره سره دوی د سترگو خاوندان دی، خو په کښی د لیدلو قوت او د کتلو قدرت او د بینائی نور او د بصارت ظهور چیری دی؟

د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل که مشرکین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر بتانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته نو دوی نه اوری او که د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل مؤمنین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر مشرکانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارو ته نو دوی ستاسی بلنه نه منی.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٦﴾ وَإِنَّمَا يَرْغَبُكَ مِنَ
الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٩٧﴾

ونیسه «ای محمده! عادت د» عفوی کولو او امر «حکم» وکړه په معروف (نیکو کارونو) سره او مخ وگرځوه! «په څنگ شه!» له جاهلانو «ناپوهانو لیونیانو» څخه. او که باعث او تیز کړی تا «په معصیت» له طرفه د شیطان کومه وسوسه نو پناه وغواړه په الله پوری بیشکه دغه «الله» ښه اوریدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په گردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: د ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ څو معناګانی شوی دی. د زیاترو حاصل دا دی چه له سختګیری او تند خوئی غنی پرهیز وکړه د مؤمنانو په مقابل کښی څو د قهر او غضب له امله (وجی) دوی درڅخه تار پتار نشی او محقق شیخ الهند رحمة الله علیه هم دغه معنا د «عفوی په عادت نیولو» سره تعبیر کړی ده. په تیرو آیتونو کښی د بت پرستانو کوم تحمیق او تجهیل چه کړی شوی ؤ. ډیر ممکن ؤ چه جاهلان مشرکان په هغه په قهر شی او نامناسب حرکات وکړی - یا خراب

الفاظ له خپلو خولو څخه وباسی. نو ځکه الله جل جلاله په دغه آیت سره چه د مکارم الاخلاق جامع دی خپل پاک رسول ته هدایت وفرمایه چه ای محمده صلی الله علیه وسلم د عفو او له خطاؤ ځنی د تیریدلو عادت ونیسه! او له پند ورکولو څخه خوله مه نیسه! او تل خپلی معقولی خبری کوه! او له جاهلانو څخه په څنگ شه! یعنی د دوی د جاهلانه حرکاتو له کبله (وچی) هره ورځ دوی سره لاس او گریوان کیدلو ته ضرورت نشته کله چه وخت ئی راشی، نو په لږ وخت کښی به د دوی گرد (تول) حساب او کتاب پای (اخر) ته ورسیدی. که کوم وخت د بشریت په مقتضاء د دوی پر کوم نالائق حرکت په قهر شی، او لعین شیطان وغواری چه له لری څخه تاسی داسی یوی معاملی او کار ته آماده او تیار کړی چه له مصلحت نه مخالف وی یا ستاسی له عظیم خلق او حلم او متانت سره لائق او وړ (قابل) نه وی، نو ته فوراً په الله تعالی سره پناه وغواړه! له دی وسوسی څخه ستاسی د عصمت او وجاهت په مقابل کښی د هغه هیڅ یو کید مکر او چل نشی چلیدلی - ځکه قدیر خدای جل جلاله چه د هر مستعید د خبرو (سمیع) اوریدونکی، او په هر حالت «علیم» پوهیدونکی دی، هم ده ستاسی د صیانت تکفل کړی دی. ځینی د دی آیت ترجمه داسی هم کوی واخله ای محمده! د غنیانو هغه زیاتی مالونه او هغه چه آسان وی دوی ته او دا حکم د زکوٰه له وجوب څخه پخوا ؤ او امر وکړه خلکو ته په نیکی سره او مخ وگرځوه له ناپوهانو او مه کوه ورسره جنگ او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا ؤ او که ورسیری تاته ای محمده! له طرفه د شیطان څه وسوسه چه په جگړه کښی دی واچوی له جاهلانو سره پس پناه ونیسه په الله سره چه درڅخه دفع کړی هغه وسوسه الخ.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذْ أَمَسَهُمْ طَیْفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿۴۲﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَبْدُونَهُمْ فِي الْغَيْۤثِ ثُمَّ لَا يَقْصِرُونَ ﴿۴۳﴾

بیشکه هغه کسان چه ویریری (له الله او ځان ساتی له گناه) کله چه ورسیری دوی ته کومه وسوسه «او گذر» له طرفه د شیطان، نو یاد کاندی دوی (حکم د الله او وینښ شی) پس ناڅاپه دوی لیدونکی وی (د حق) او وروڼه د دوی (چه شیطانان دی) رااکاری «چلوی» دغه «کفار» په گمراهی کښی بیا نه کوی دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوی په متابعت د شیطانو کښی).

تفسیر: اکر که د استعاذی حکم کردو (تولو) لره شامل دی خو خطاب پومی یواځی رسول

اکرم صلی الله علیه وسلم ته و اوس د عامو متقیانو او د گردو (تولو) پرهیزگارانو د حال بیان فرمائی یعنی د عامو متقیانو په حق کبھی دغه محال نه دی چه، د شیطان گذر د هغوی په لوری وشي، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کبھی واچوی هوا د متقیانو شان داسی وی، چه د شیطان له اغواء او تیر ایستلو ځنی تل په غفلت کبھی نه پاتی کیږی بلکه که لږ څه غفلت ورپیښ شی دستی پاک الله یادوی، ویښ او په سد کیږی، که ولغزی نو سم د لاسه ځان نیسی! او هم دا چه ځان ئی سنبال کړ سترگی ئی خلاصیوی، او د غفلت پرده ئی له مخی څخه لری کیږی، د نیکی او د بدی پای (آخر) او انجام ئی سترگو ته درپوی، او دیر ژر د نامناسبو کارو له کولو څخه مخ آړوی. باقی د غیر متقیانو چه د دوی په زړو کبھی د الله تعالی ویره نه وی او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتی، او بنائی دوی ته د شیطان وروڼه وویل شی د دوی حال دا دی چه شیطان تل دوی د گمراهی په لوری کشوی او وربښائسته کوی یی او د دوی په تیر ایستلو کبھی هیڅ قصور او کمی نه کوی. له بل لوری دغه خلق هم د دوی په اقتداء او پیروی کبھی هم لږ څه کمی او تقصیر نه کوی. او د دی لامله (له وجی) دغه شیاطین د دوی غرور او سرکشی لا زیاتوی، په هر حال د متقی شان دا دی چه کله ئی شیطان خپه او متأثر کړی فوراً له پاک الله ځنی پناه غواړی - که نه په اوږده غفلت کبھی لویږی او د رجوع الی الله توفیق ورته نه پاتی کیږی.

وَإِذْ أَلَمْتُ لَهُمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا أُجْتَبِئَتْهَا قُلْ إِنَّمَا أُنْذِرُ
مَآيُومَى إِلَىٰ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَ
رَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٦﴾

او تر هغه وخته پوری چه رانه وږی «ته ای محمده!» دوی ته کومه معجزه «چه دوی ئی غواړی نو» وائی دوی ولی دی (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسی معجزه؟ نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه زه متابعت کوم د هغه څه چه وحی کولی شی ماته له طرفه د رب زما (او زه نه یم راوړونکی د معجزی له خپله ځانه)، دغه «قرآن تول دلائل د» پوهنی دی له «جانبه د» رب ستاسی او هدایت او رحمت دی له پاره د (هغه) قوم چه مؤمنان دی دوی.

تفسیر: کله چه به د وحی په نزول کبھی تاخیر پېښیده، نو کفارو به تمسخرأ ویل چه «اوس ته ولی کوم آیت له خپله ځانه نه جوړوی؟ او نه ئی راوړی؟ آخر گرد (تول) قرآن خو هم دا تا جوړ کړی دی» العیاذ بالله! هم داسی به دوی کله د خپه کولو له پاره داسی معجزی غوښتلی چه

د هغوی په ښوولو کښی به د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء نه وه. کله به چه رسول صلی الله علیه وسلم د هغو له ورښکاره کولو څخه انکار کاوه نو داسی به ئی ویل چه ﴿لَوْلَا جَنَّتِنَا﴾ یعنی له خپل الله څخه زمونږ غوښتلی شوی معجزی ولی نه غواړی؟ او ولی ئی نه غوره کوی او نه یی راوړی؟ د دغو دواړو خبرو په ځواب کښی ئی وفرمایل ﴿قُلْ إِنَّمَا اتَّبِعُ مَا يَدْعُو إِلَىٰ مِنَ رَبِّي﴾ یعنی ووايه کفارو ته ای محمده! چه «د نبی کار دا نه دی چه له خپل لوری په الله تعالیٰ باندی افتراء وکړی. یا د خلقو په ویلو او اورولو سره کوم کار ته اقدام وکړی او له الله تعالیٰ څخه هسی شی وغواړی چه د هغه وجود د الله تعالیٰ له حکمت سره منافی وی. یا د هغه د غوښتلو اجازه نه وی» د نبی وظیفه یوازی هم دغه ده چه هر هغه شی چه الله تعالیٰ په وحی سره نازلوی قبول ئی کړی. او پری تګ او عمل وکړی. او نورو ته هم پر هغه باندی د عمل کولو دعوت ورکړی. باقی هغه تنزیلی او تګوینی آیتونه چه تاسو ئی له ما ځنی غواړئ، نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن ځنی لویه او لوړه وی؟ ځکه چه دغه عظیم الشانه معجزه د گرد (تول) جهان له پاره د بصیرت زیاتوونکو حقائقو او مواظلو خزانه ده! او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منځ کښی لری. تاسی دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چه بیا به هغه فرمایشی معجزه ومنی؟

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَبِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۲۰﴾

او کله چه ولوستلی شی قرآن نو غوږ کیږدئ تاسی هغه ته او چپ اوسئ تاسی له پاره د دی چه رحم درباندی وشي.

تفسیر: کله چه قرآن کریم داسی بی بها دولت او د علم او هدایت کان او ثروت دی نو د هغه د قرائت حق پر سامعینو باندی دا دی چه په پوره فکر او توجه سره دی ورته غوږ کیږدی! او د هغه آیتونه او هدایات دی د قبول په غوږ سره واورى او نوری هر قسم خبری اتري، شور ماشور او ذکر او فکر دی پرېږدی! او په ډیر ادب او احترام سره دی ورته چپ او قرار اوسی څو د الله تعالیٰ د رحمت او مهربانی وړ (لائق) او مستحق شی. که کافر په هم دغه ترتیب سره پاک قرآن واورى، نو ډیر لری نه ده چه د الله تعالیٰ په رحمت سره به په ایمان مشرف شی، او که له پخوا ځنی مسلمان وی د ولایت په مرتبه رسیږی، یا اقلأ د دغه فعل په اجر او ثواب سره خوشالیږی. له دغه آیت ځنی ډیرو علماؤ دا مسئله ایستلی ده چه په لمانځه کښی څه وخت چه امام قرائت لولی نو ښائی چه مقتدیان ئی په دقت سره واورى! او قرار چپ دی ورته ودریږی! لکه چه د ابو موسیٰ او ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنهما په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «إِذَا قُرِئَ فَانصتوا - کله چه امام په لمانځه کښی قرئت لولی نو تاسی چپ اوسئ» دلته د دغی مسئلی د تفصیل ځای نه دی. د صحیح مسلم په شرح کښی مونږ په ډیر تفصیل او شرح او بسط

سره د دی مسئلی پر «ما له» او «ما علیه» باندی بحث کری دی.

وَأَذْكُرُّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْأَصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿۴۵﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کښی په زاری او ویری سره او کم له هسکه (وچته) غږه له وینا په رومینو برخو د سبا کښی او په وروستنیو برخو د بیگا کښی او مه کیږه (ای زما بنده) له غافلانو (بی خبرانو!)

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چه د هغه د ادب بیان اوس تیر شو. په دغه آیت کښی د «ذکرالله» څه آداب په عمومی توګه (طریقه) بیان فرمائی یعنی د «ذکرالله» اصلی روح هم دا دی هغه شی چه په ژبه ویل کیږی د زړه توجه دی هم د هغه په لوری وی، څو د (ذکرالله) پوره خوند او نفع ظاهره شی او ژبه او زړه دواړه د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول شی، د ذکر په وخت کښی ښائی چه په فکر کښی دقت او په زړه کښی رقت وی او په صحیح رغبت، مینه او رهبت (ویره) سره د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول او لګیا شی! او داسی وضعییت او هیئت دی خپل ځان ته غوره کری لکه چه کوم ویریدونکی خوشامند کوونکی انسان یو لوی بی مثله ذات ته عرض او فریاد کوی. ښائی چه د ذاکر په لهجه، غږ او هیئت کښی دی د تضرع او ویری او خوف اثر او رنگ محسوس وی د ذکر او مذکور، له عظمت او جلاله د غږ ورو کیدل یو طبیعی او قدرتی امر دی ﴿وَحَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾ (۱۶ جزء د طه سورت ۱۰۸ آیت ۶ رکوع) نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلی دی. که په ورو غږ او توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالیٰ ذکر وکړی نو الله تعالیٰ به هم د هغه ذکر کوی. نو عاشق ته به له دی نه زیاته نیکمرغی او سعادت څه وی؟

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿۴۶﴾

بیشکه هغه «ملائکی» چه په نزد د رب ستا کښی «مقربی» دی نه کوی تکبر (لونی) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه او پاکی وائی په هر وخت د

دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدی کوی.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بیگا په اوقاتو کېنې د الله تعالیٰ له یاده مه غافل کیږئ! کله چه مقربې ملائکې د الله تعالیٰ له بندګۍ څنې عار نه کوی، بلکه همیشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کېنې لګیا او مشغولی دی او هم دغه رب العلمین ته سجدی کوی، نو انسانانو ته لا ضروری ده چه د اله العلمین جل جلاله له ذکر او فکر، او عبادت او ریاضت، سجدو او وجود څخه غافل نشی! بنا پر دی د دی آیتونو له لوستلو څخه وروسته ښائی چه د تلاوت سجده هم وکړه شی!

(تمت سورة الاعراف) بفضل الله ذي اللطاف والاعطاف ونسأل له لحيائنا الاتفاق والايلاف ولامواتنا المغفرة والاعفاف اللهم جنبنا الاختلاف والاعتساف وارزقنا حسن الانصاف ونعم الاوصاف يا غافر الاسلاف وهادي الاخلاف!

سورة (الانفال) مدنية الا من آية (۳۰) الى غاية آية «۳۶» فمكية وهي «۷۵» آية.

و«۱۰» ركوعات رقمها «۸» تسلسلها حسب النزول «۸۸» نزلت بعد البقرة.

د «الانفال» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له «۳۰» آیت څخه د «۳۶» آیت تر آخره پوری. چه مکی دی. (۷۵) آیتونه او «۱۰» رکوع لری، په تلاوت کېنې (۸) او په نزول کېنې . «۸۸» سورت دی د(البقرة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

دغه سورت د «بدر» له غزا څخه وروسته په مدینې منورې کېنې نازل شوی دی هغه دردناک او له طاقت نه پورته مظالم چه د مکی معظمی مشرکانو د دیارلسو کلونو په موده کېنې د مسلمانانو پر وړوکی جماعت وکړل، او مظلومو مسلمانانو چه خاص د خدای له پاره په صمیمیت، صبر، استقامت او معجز دوه استقلال او ثبات او عشق او محبت سره تر مسلسل دیارلسو کلونو پوری د دغو هولناکو مصائبو او دردناکو نوابو تحمل وکړ، هغه د دنیا په تاریخ کېنې یوه بیمثاله واقعه ده. قریشو د خپلو نورو ملګرو په اتفاق د ظلم او تیری هیڅ یوه لوبه او چاره پری نه ښوده. او گردی (تولی) ئی پر مسلمانانو باندی اجراء کړی. خو سره د هغه الله تعالیٰ مسلمانانو ته اجازه ور نه کړه، چه د دی وحشی ظالمانو په مقابل کېنې لاس پورته کړی. د صبر، تحمل، او د ابتلاء او امتحان آخری حد دغه ؤ چه مسلمانان خپل مقدس وطن، اقارب، عزیزان، خپلوان، اهل، عیال، کور، کهول مال، منال، دولت، ثروت، تجارت صنعت او نور ګرد (تول) دنیوی شیان هم پرېږدی، او خاص د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خوښی او رضاء له پاره فی سبیل الله له خپلو کورونو څنې هم ووځی. کله چه د مشرکانو ظلم او تکبر او د مسلمانانو مظلومیت او بیکسی له حده تیره شوه، او له بل لوری د اهل الایمان زړونه له وطن، قوم، ښځی، وړوکی، مال، دولت، او له «ماسوی الله» څنې له ګردو (تولو) نورو دنیوی تعلقانو

سو او څو تنو مجاهدينو سره د قافلي په لوري رهي (روان) شول. څرنګه چې له کوم لوی مسلح لښکر سره د جنگيدلو توقع نه وه، نو ځکه د جمعيت - سامان، اسلحي او د نورو شيانو په نسبت زيات اهتمام نه و کړی شوی. هغه کسان چې په هماغه وخت کېني سره ټول شوي وو له خپلو همغو معمولي سامانونو سره رهي (روان) شوي وو. په دې باره کېني د بخاري شريف په روايت کېني حضرت کعب بن مالک رضي الله تعالى عنه فرمائي هغه کسان چې د بدر په غزا کېني شريک شوي نه وو پر هغوی باندې کوم عتاب نازل نشو، ځکه چې رسول الله صلي الله عليه وسلم يوازي د تجارتي قافلي د مهم له پاره وتلی وو. اتفاقاً الله تعالى د يوه اساسي جنگ صورت ورپيدا کړ.

ابو سفیان د رسول الله مبارک له دغې ارادې ځنې خبر شو او سم د لاسه ئې مکې معظمې « ته سړي واستاوه، له هغه ځايه تقريباً د زرو تنو لښکر چې د قريشو لوی لوی سرداران او مشران هم پکښې شامل وو، له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهيزاتو سره د مدينې منورې په لوري رهي (روان) شو. رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کېني و چې دا خبره ورمعلومه شوه چې د ابو جهل او د نورو لويو لويو ائمه الکفر تر مشري لاندې لوی لښکر په ډير زور او شور او غيظ او غضب د اسلام د مقابلې له پاره را رهي (روان) شوي دي. د دې غير متوقع صورت له پيښيدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بيا خپلو اصحابو کرامو ته د دې خبرې اطلاع هم وکړه، چې په دغه وخت کېني دوه جماعته ستاسي په مخکښي دي

«۱»: «تجارتی قافله.

«۲»: «فوغی لښکر. د الله تعالى اراده داسې ده چې له دغو دوو ټولنو څخه پر يوه باندې به تاسي مسلط وگرځئ؛ تاسي دا راوښئ چې له دغو دواړو ډلو ځنې پر کومې باندې تعرض او يرغل (حمله) کول غواړئ؟! او د هغه د مقابلې له پاره تيار يي؟! څرنګه چې دغه اسلامي لښکر خپل پوره تياري لوی جهاد ته نه وه کړي ځينو افرادو چې خپل لږ سامان، وسلو او اسبابو او د تعداد قلت ته وکتل نو داسې رايه يي ورکړه چې پر تجارتي قافلي باندې يرغل (حمله) زيات مفيد او آسان دي مګر دغه رايه د رسول الله مبارک نه وه خوښه. حضرت ابوبکر صديق، حضرت عمر فاروق او حضرت مقداد بن الاسود رضي الله تعالى عنهم اجمعين په ډير ځوښ (جوش) سره غيرت راوړونکي نطقونه او ښي ويناوي وکړي. او ښي په زړه پورې خبرې ئې بيان کړي، او ځوابونه ئې وويل. په آخر کېني حضرت سعد بن معاذ رضي الله تعالى عنه تقرير وکړ.

وروسته داسې فيصله وشوه چې د عسکريت په ډګر کېني ښائي چې مونږ د اسلامي شجاعت جوهر وښيو. څنګه چې د بدر په مقام کېني دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول الله تعالى مسلمانانو ته لوی بری عنایت او ورپه برخه کړه. د کافرانو «۷۰» تنه لوی لوی سرداران ووژل شول او «۷۰» تنه ئې بنديان شول. په داسې ډول (طريقه) د کفارو زور مات شو. په دغه سورت کېني عموماً د هم دغې غزا جزئيات او متعلقات بيان شوي دي. هغه کسان چې داسې خيال کوي چې په دغه غزا کېني رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکري قوت د

مقابلی له پاره وتلی ؤ چه د تعرض په مقصد د مدینې منورې په لورې رهی (روان) شوی ؤ او د قریشو په تجارتی قافلی باندې د حملې په نیت له اوله تر آخره پورې هیڅ نه ؤ وتلی نو د دی عقیدې خاوندان فی الحقیقت غواړی چه د حدیثو، سیرو او د قرآنی اشاراتو ټولې ذخیړې له خپلو معمولاتو ځنې قربان کړی.

دا څه منطق دی چه هغو محاربینو کفارو ته چه د هغو د تعرض او د لاس اچولو لامله (له وجې) د مسلمانانو ځان او مال او هیڅ شی مامون او مصون نه ؤ پاتی او نه وروسته له هغه د هغو د مصونیت توقع وه. ځانی او بدنی نقصان رسونه جائزه وگنله شی لیکن تجارتی او مالی نقصان رسونه ورته له انسانیت او تهذیب څخه مخالفه وی؟ یعنی د دوی ځانونه د ظلم او شرارت او د کفر او طغیان لامله (له وجې) محفوظ او مصون نه وی مگر مالونه دی یی خامخا محفوظ پاتی وی، گواکې که دوی د ژوندانه له حقوقو محروم او بی برخې پاتی کیږی پاتی دی شی؛ لیکن د ژوندانه له سامانه دی محروم نشی. ﴿إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ﴾ او دغه خبره له سره د منلو نه ده. باقی دغه دعوی چه پر هغو کسانو چه حمله یی نه ده کړی د مسلمانانو تعرض او یرغل (حمله) وروړل نه دی جائز - ځکه چه دغه تعرض د ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾ څخه به مخالف وی قطع نظر له دی نه چه دغه مسئله له موجودی واقعی سره بی تعلقه ده، ځکه چه د مکې معظمې کفار لا له پخوا څخه هر ډول (طریقه) منظم ظلمونه او تعرضات او حملات پر مسلمانانو کړی ؤ او د راتلونکې زمانې له پاره هم هر قسم انذار او ویرول ئی کول بلکه په دغه مورد کښی د دوی پلمو (تدابیرو)، مراسلاتو او نورو تشبثاتو هم جریان درلود (لرلو) فی نفسه هم صحیح نه ده، ځکه چه دغه آیت د هجرت په ابتداء کښی نازل شوی دی. او روسته له دی نه نور آیتونه هم نازل شوی دی، چه په هغو کښی د قتال مطلق حکم شته. بیا دا هم د غور او دقت وړ (لائق) ده - چه یوازی په هم دومره ویلو سره چه د متعرضینو مدافعه وکړئ! دغه خبره نه لارمیری چه په هیڅ یو حالت کښی له سره تعرض مه کوئ! او د هغه اجازه نشته. د دی مسئلې تفصیل په «الجهاد الكبير» او «الشهاب» کښی لیکلی شوی دی او ځای په ځای په دغو صفحاتو کښی هم نور لارم معلومات د هغه په نسبت لیکلی کیږی انشاء الله تعالی .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَأَنْتُمْ
 اَللّٰهُ وَاصْلِحُوا اِذَا تَبَيَّنَكُمْ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنْ كُنْتُمْ
 مُّؤْمِنِيْنَ ۝ اِنَّهَا لِلَّذِيْنَ اٰذَنَ اللّٰهُ وَجَعَلَتْ
 قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا اُنْزِلَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهُ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَعَلٰى
 رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۝ اَلَّذِيْنَ يَقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا
 رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۝ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا لَهُمْ
 دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له «حکمه د» غنائمو خخه ووايه
 «دوی ته چه اموال د» غنیمتونو خاص الله لره دی او رسول (د الله) لره دی
 (چه تقسیم ئی کړی سم له شرعی اصولو سره) پس وویږئ تاسی له الله نه او
 اصلاح وکړئ تاسی د هغه حال چه په منځ ستاسی کښی دی «یعنی په خپلو
 منځونو کښی سره دوستی وکړئ! او نزاع پریږدئ» او حکم ومنئ تاسی د الله
 او «حکم ومنئ تاسی» د رسول د الله که یی تاسی مومنان (په حقه سره)
 بیشکه خبره هم دا ده چه حقانی مؤمنان هغه کسان دی کله چه یاد کړی
 شی (دوی ته نوم د) الله نو ویږی زړونه د دوی او کله چه ولوستی شی پر
 دوی باندی آیتونه «کلام» د الله نو زیاتوی دغه (آیتونه) دوی لره ایمان (د
 دوی) او پر رب «پالونکی» خپل باندی توکل «اعتماد» کوی دوی. (دوی)
 هغه (مومنان) دی چه قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» دوی لمونځ
 او له غځینی د هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی «لگوی په لاره
 د الله کښی» دغه کسان هم دوی دی مؤمنان په حقه سره شته دوی ته درجی
 په نزد د رب د دوی او مغفرت (بښنه) او رزق نیک (د عزت).

تفسیر: «انفال جمع د نفل دی او غنائمو ته څکه نفل وایه شی چه د رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده» په بدر کښی هغه د غنیمت مال چه په لاس راغلی ؤ په اصحابو کرامو کښی د هغه په نسبت نزاع وه؛ هغه ځلمیان چه مخکښی وړاندی تللی، او جنگونه ئی کړی وو؛ دوی د غنیمت گرد (تول) اموال خپل حق گانه، پاڅه او سپین پیری سری چه د ځلمیانو تر شا ولاړ وو داسی به ئی ویل چه زمونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسی ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو څکه ښائی چه غنیمت مونږ ته هم راکړ شی هغه جماعت چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم حفاظت کاوه او د دوی په مبارک حضور کښی حاضر ولاړ وو دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل. په دغو آیتونو کښی دغه خبره ښوولی شوی ده چه فتح یوازی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) ستاسی په برخه شوی ده د بل هیڅ یوه په توره، زور، تدبیر لارښوونه او اعتماد سره تاسی هغه نه ده حاصله کړی؛ نو د دغو اموالو مالک الله ذوالجلال دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک الله نائب دی. څرنگه چه الله جل جلاله د خپل رسول په وسیله حکم ورکړی دی، ښائی چه له همغه حکم سره موافق دی غنائم هم وویشل شی. د دی حکم تفصیل به وروسته راشی.

صادق او کامل مسلمانان دی باید په هره معامله کښی له الله جل جلاله ځنی وویږی! او په خپلو منځونو کښی دی په صلح او پخلا ووسیږی! او په وړو وړو خبرو کښی دی جنگ او جگړه نه کوی او له خپلو اراا او جذباتو څخه دی نظر قطع کړی! محض د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام دی ومنی! کله چه د الله تعالیٰ نوم یاد شی، نو له خوف او هیښه دی ورپیدی! د الله تعالیٰ د آیتونو او احکامو د آوریډلو ځنی دی د دوی ایمان او یقین لا مضبوط او زیات شی او دومره مضبوط او قوی دی وگرځی چه په هره معامله کښی د هغو اصلی اعتماد او توکل او هیله (امید) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل پر هیچا باندی پاتی نشی خالص مؤمن د الله تعالیٰ په حضور کښی د عبودیت سر ښکته کوی. او د الله تعالیٰ په پاک نامه خپل ځان، مال - دولت او گرد (تول) موجودیت لگوی. الغرض په عقیده، خلق، عمل، مال او هر شی سره د الله تعالیٰ د خوښی حاصلولو په لاره کښی کوښښ کوی، نو هم داسی کسانو ته کامل، صادق، رښتین او پاڅه مسلمانان ویلی شی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی به له خپلو خپلو درجو سره سم د قرب پر لویو لویو مقاماتو او مراتبو باندی فائز کیږی او الله تعالیٰ به د دوی له معمولی قصور ځنی تیریږی او د عزت او رفعت په روزی او رزق سره به افتخار او سر لوری ورته ورکوی. رزقنا الله منه بفضلہ ومنه وکره!

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكُرْهُونَ ۖ يَجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّهُمْ يُسَاقُونَ

إِلَى الْهَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٥﴾

دا د قسمت کراهیت دوی ته داسی ؤ) لکه چه ایستلی وی ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره. حال دا چه بیشکه یوه (ډله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دی ایستلو چه ورته تیار نه وو) حال دا چه جگړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کښی «چه جهاد ؤ» وروسته له هغه چه ښکاره شوه «دوی ته فتح ستا په بشارت، داسی جگړه ئی کوله په کولو د جهاد کښی «گواکي بیولی کیږی دوی طرف د مرگ ته په داسی حال کښی چه دوی وینی «عیناً مرگ په سترگو».

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چه په هم دغه د بلر په جنگ کښی له شروع څخه تر آخره پوری په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ تحریک، امداد، تائید او توفیق د مسلمانانو په برخه ؤ، هم دغه پاک الله ؤ چه د نصرت صادق وعه یی د اسلامی دین په نسبت وفرمایله او خپل نبی صلی الله علیه وسلم ئی د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو له پاره له مدینې منورې څخه د باندی د بلر په ډگر کښی په داسی وخت کښی راوویست، چه د مسلمانانو یوه ډله د قریشو له لښکرو سره پر جنگیدلو راضی او خوښه نه وه دغو خلقو د داسی رښتیا او فیصله شوی شی او د الله تعالیٰ د قطعی وعدی په نسبت خپل تردد او تنبذب ښکاراوه په هغه امر کښی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واسطه ښکاره شوی ؤ دلیلونه وړاندی کول چه هغه یقیناً خدای فرمایلی او ضرور واقع کیدونکی ؤ. یعنی د جهاد په وسیله د اسلام او د تابعانو غالب کیدل او د ابوجهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندی دومره شاقه او گرانه وه، لکه چه چا ته په رڼو سترگو د مرگی په خوله کښی ورتلل سخت او مشکل ښکاری. بیا هم الله تعالیٰ په خپل توفیق سره دوی د جنگ ډگر ته بوتلل. او په خپل امداد سره ئی مظفر او منصور وگرځول، او له غنیمت سره یی سالم بیرته راوستل نو څرنگه چه د الله تعالیٰ په مرستی (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پوری پای (آخر) ته رسیدلی دی، نو د غنیمت اموال هم ښائی چه د هغه مال وگنل شی او د هغه هر هغه مصرف چه پاک الله د خپل رسول په وسیله درښی، ښائی چه هملته دی تقسیم او صرف کړ شی!

تنبیه: د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ﴾ کاف می په خپل تقریر کښی یوازی د تشبیه له پاره نه دی اخیستی بلکه د ابوحیان رحمه الله علیه له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندی می مشتمل کړی دی لکه چه په ﴿وَأَذْكُرُوا كَمَا هَدَيْتُكُمْ﴾ کښی علماؤ تصریح کړی وه او د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ الی آخر الایات مضمون می د ﴿قُلِ الْإِنْفَالُ لِلَّهِ وَالْحَوْلُ﴾ یو سبب گرځولی دی. او د ابوحیان رحمه الله علیه او د نورو په شان می «اعزک الله» او نور می مقدر نه دی منلی او هم می

د آیت په تفریر کښی د «روح المعانی» د صاحب رحمة الله علیه له تصریح سره سمه اشاره کړی ده، چه د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ کښی د دوی یوازی خروج عن البيت مراد نه دی. بلکه له «خروج من البيت» ځنی تری (دخول فی الجهاد) پوری اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده چه پکښی ﴿لَنْ يُفْلِتَ الْفَالِقُ﴾ او نور گرد (تول) احوال او وقائع سره شامل او واقع شوی دی. د یوی دلی کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کښی لا ښکاره شوی ؤ، لکه چه د صحیح مسلم شریف او د طبری شریف په حواله د الانفال د سورت په اوله مقدمه کښی د (۹۸۴) مخ له «۲۲» سطر څخه بیان شوی دی. او د مجادلۍ صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځیدلو د اطلاع رسیدلو په وخت کښی د «صفراء» په مقام کښی واقع شوی وی، له دی پوهیدلو څخه به د ځینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول (طریقه) سره وشي.

وَاذْ يَعِدُكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهُمَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَةِ
تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَائِرَ
الْكَافِرِينَ ۝ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ٨

او «یاد کړئ!» هغه وخت چه وعده کوله له تاسی سره الله یو د دوو طائفو (ډلو څخه چه قافله یا لښکر ؤ) چه بیشکه دغه تاسی لره ده او ستاسی خوښه وه چه بیشکه هغه بی وسلی بی زحمته «بی اغزی ډله دی» وی تاسی ته او اراده لری الله د دی چه ښکاره ثابت کړی رښتیا په کلامونو خپلو سره او پری کړی بیخ د کافرانو له پاره د دی چه ظاهر غالب کړی حق «دین د اسلام» او «له پاره د دی چه» ظاهر کړی بطلان د باطل (کفر) او اگر که بده منی «دا خبره» مجرمان (کافران او پری خپه کیږی).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چه پر تجارتی قافلۍ باندی دی حمله وشي چه یو اغزی هم د دوی په پښو کښی چوخ نشی او ډیر مال او اسباب هم په لاسونو ورشی لیکن د الله تعالی رضا داسی وه چه دغه وړوکی کم قوته او بی سامانه تولی ته پر یوه کثیرالتعداد او مرتب او منظم او له شوکتۍ ډک لښکر باندی فتح او بری ورعطا کړی او خپلی گردی (تولی) کلمی او خبری په دغی وسیلی سره په یوه حیرانونکی ډول (طریقه) رښتیا او ثابتی کړی. او د مکی معظمی د کفارو بیخ له

سته وکاپری چه په دی دول (طریقه) سره د الله تعالی د وعدی صداقت په یو حیرت زیاتوونکی اصول سره ظاهر شی او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف دول (طریقه) سره ښکاره شی لکه چه هم داسی هم وشو او په بدر کښی د قریشو اویا تنه نور مشران ئی بنیدیان شول او په دی دول (طریقه) سره د کفارو ملاوی ماتی شوی او د مکی معظمی د کفارو بنیادونه سره ولرزیدل. فله الحمد والمنه!

اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَبْ لَكُمْ اِنِّي مُهِدْكُمْ بِالْفِ
مِّنَ الْمَلِكَةِ مُرْدًا فَاِنْ ۙ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ
بِهٖ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيْمٌ ۝۱۰

«ياد کړئ» هغه وخت چه استغاثه به کوله تاسی رب خپل ته نو الله درورسیده له پاره د(فریاد) ستاسی چه بیشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسی سره په زرو تنو له پرښتو غځنی یوه په بلی پسی راتلونکی. او نه وه مگر غولی «نه وه ورکړی» دغه «مرسته (مدد)» الله مگر (ورکړی ئی وه فقط) دپاره د دی چه زیری شی «د نصرت» او له پاره د دی چه مطمئن «آرام» شی په دغی مرستی (مدد) سره زړونه ستاسی او نه ده مرسته (مدد) مگر «خو ده» له جانبه د الله، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په «۴» جزء د آل عمران په «۱۲۶» آیت (۱۳) رکوع کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم همغه تفسیر بیا وکتلی شی! هوا دومره ده چه هلته د پرښتو تعداد له (۳۰۰۰) څخه تر (۵۰۰۰) پوری بیان کړی شوی ؤ، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وی نو ویلی کیږی چه اول غلی به یو زر کسيزه دله راغلی وی، بیا به وروسته له هغی بله دله راغلی وی چه د هغی تعداد به له درو زرو غځنی تر پنځو زرو پوری رسیدلی وی. ښائی د ﴿مُرْدًا﴾ له لفظ غځنی هم دی لوری ته اشاره وی.

اِذْ يَغْشِيَكُمُ السَّاعَةُ اَمْنًا مِّنْهُ وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ
مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ

الشَّيْطَانُ وَلِيْرِيْطٌ عَلٰی قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتُ بِهٖ الْاَقْدَامَ ۝

«یاد کری» هغه وخت چه واچوله «الله» په تاسی باندی پرکالی (د خوب پرمېنکی) دپاره د امن «تسکین» ستاسی له خپله جانبه او نازلی کری (الله) پر تاسی له (طرفه د) آسمانه اویه دپاره د دی چه پاک کری تاسی په دغو «اویو» سره او لری کری له تاسی نجاست د شیطان او دپاره د دی چه قوت واچوی په زړونو ستاسی کښی او محکم کری په هغو «اویو» سره قدمونه ستاسی.

تفسیر: د بدر غزا فی الحقیقت د مسلمانانو له پاره دیره سخته ازموینه او د عظیم الشان امتحان موقع وه. مجاهدین په دغه غزا کښی لږ، دیر بی وسلی، بی لوازمه او بی سامانه وو ځکه چه دوی د کوم لوی لشکر د مقابلی له پاره لازم تجهیزات او ترتیبات نه وو نیولی، او د دوی په مقابل کښی یو په دری د کفارو مکمل او مجهز داسی لشکر ولاړ وو چه په پوره وسلو او سامانونو سره سمبال او د کبر او فخر او غرور او ځانمنی (خود رایی) له نشو ځنی مست او بیخوده وو. د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کښی دغه پرمېنی مهم او قابل الذکر تصادم ؤ او بیا ئی صورت هم داسی واقع شوی ؤ چه کفارو لا له پخوا څخه پر ښو ښو ځایونو او د اویو او نورو حاکمه ؤ نقاطو باندی قبضه کری وه. او مسلمانانو په یوه تبت ځای کښی موقع نیولی وه چه پکښی دیری داسی زیاتی شگی وی چه تگ او راتگ پکښی سخت مشکل او د تلونکی پښی به پکښی دیری خښیدی. د گرد او غبار او دوږؤ لامله (له وجی) هم سخت تکلیف او رږر وررسیده د اویو د نشتوالی له سببه له یوه جانبه د اوداسه او غسل تکلیف او له بل طرفه له تندی ځنی مسلمانان دیر زیات وارخطا شوی وو. د دغو شیانو له لیدلو څخه مسلمانان ویریدل او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی د ماتی آثار لیدل. شیطان د دوی په زړونو کښی داسی وسوسی ورواچولی چه که په رښتیا سره تاسی د الله تعالیٰ مقبول بندگان یی نو ښائی چه بالضرور به د الله تعالیٰ تائید او مرستی (مدد) له تاسی سره وی او داسی پریشان کوونکی او یاس پښوونکی صورت به مو نه په برخه کیده. په دغه وخت کښی الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سره یو زورور باران اوراوه. چه په هغه سره هغه گردی (تولی) شگی کلکی شوی او د غسل او اوداسه له پاره اویه دیری شوی او له گرد او غبار او دوږو څخه هم وژغورل (وساتل) شول. بالعکس په هغه ځای کښی چه د کفارو لشکر ؤ داسی سختی چیکری او ختی پیدا شوی چه دوی به درگرده پکښی ښوئیدل او خښیدل. کله چه دغه ظاهری پریشانی گردی (تولی) لری شوی نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندی یو قسم پرمېنکی او د خوب د پرکالی او بی سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چه له هغی د دوی سترگی خلاصی شوی نو د دوی له زړونو ځنی خوف، هراس او ویره بیخی ورکه شوه، په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک او حضرت ابی بکر

الصدیق رضی الله تعالیٰ عنہ توله شپہ پہ عریش کبھی پہ زاری او دعا مشغول و پہ پای (اخر) کبھی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم یوہ لږہ پرکالی راغله، کله چه له هغی خخه ئی سترگی خلاصی شوی نو وئی فرمایل خوشحاله اوسع! چه جبرئیل علیه السلام ستاسی د مرستی (مدد) له پاره راغی!) کله چه له «عریش» خخه یی د باندی تشریف راوړ، نو د ﴿سَيَهْرُ الْجَمْعُ وَيَوْمَئِذٍ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاری و په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه ئی له بی اودسیو او زړونه ئی له شیطانی وسوسو غنی پاک کړل. له بل لوری د شکو له کلکیدلو خخه په ظاهری ډول (طریقه) سره هم د دوی قدمونه ټینگ او ثابت شول، او د دوی له زړونو خخه خوف او ویره بیخی ووته او بیخی داده او مطمئن او زړور شول.

اِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلِكَةِ اِنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّثُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا
 سَالِقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
 الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
 شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ
 اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝ ذٰلِكُمْ فَذَوْقُوْهُ وَاَنَّ لِلْكَافِرِيْنَ عَذَابَ النَّارِ ۝

«یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه وحی وکړه رب ستا پرېستو ته (چه ووايئ مؤمنانو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم «په نصرت او اعانت» نو ثابت کړئ تاسی هغه کسان چه مؤمنان دی (په نصرت او بشارت) ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کبھی چه کافران شوی دی ویره نو ووهئ تاسی (سرونه د دی کفارو) د پاسه د ورمیرونو او ووهئ تاسی له دغو «کفارو خخه هر هر بند» او تولی گوئی. دغه «وهل د کفارو» د دی دپاره دی چه بیشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پرېښودلو (د شرعی) او هر هغه چه مخالفت کوی له الله او له رسول د الله نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبی کبھی) دغه «ستاسی دنیوی عقوبت دی» نو وشکئ تاسی دا (دنیوی عذاب ای کفارو!) او «وپوهیږئ چه» بیشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کبھی).

تفسیر: د بدر د غزا د اهمیت اندازه له دی نه ښه لگیدی شی چه په خپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار سراقه بن مالک مدلجی په صورت ممثل شوی ابوجهل ته راغی او د مشرکانو زړونه ئی ډیر مطمئن او ښه داده کړل او هغوی ته ئی اطمینان ورکړ چه نن پر تاسی باندی هیڅوک بری او غلبه نشی موندلی او زما گرده (توله) قبیله له تاسی سره ده. د ابلیس تر بیرغ لاندی د شیطانانو ډیر لوی لښکر ؤ د دی واقعی تفصیل وروسته راغی، د دوی په مقابل کښی الله تعالی د مسلمانانو د مرستی (مدد) او امداد له پاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیهما السلام تر مشری لاندی ولیږل. او وئی فرمایل چه زه له تاسی سره یم که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوی دی او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلی زیاتوی، او د دوی له لوری جنگیلو ته تیار دی او د مسلمانانو په زړونو کښی وسوسی وراچوی. او دوی ویروی نو تاسی ای پښتو! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټینگ کړئ! له دی لوری تاسی د دوی همت ور زیاتوئ! د هغه لوری به زه د کفارو په زړونو کښی دهشت، رعب او خوف او ویره اچوم تاسی د مسلمانانو په مرسته (مدد) د دغو ظالمانو اورمیپونه (مرئ) ووهئ! (یعنی پری ئی کړئ!) او بند په بند او پیوند په پیوند یی جلا (جدا) او اندی، اندی (توتئ) توتئ) ئی کړئ!.

څکه چه نن گرد (تول) انسی او جنی کافران سره یو شوی دی، او د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی دریدلی دی، نو ښائی دوی ته معلوم شی چه د الله تعالی مخالفانو ته څرنګه سختی سزاوی ور په برخه کیږی؟ کومه سزا چه په آخرت کښی دوی ته ورکوله کیږی، هغه ډیره سخته ویروونکی ده لیکن د هغی یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی هم وینی او د الهی عذاب څخه څه خوند څکی، په روایتونو کښی مذکور دی چه په بدر کښی خلعو پښتی په خپلو سترگو سره لیدلی. او هغه کفار چه د پښتو له لاسه وژلی شوی وو د هغو کفارو ځنی چه مسلمانانو وژلی وو جلا (جدا) او له ورا پیژندل کیدل. الله تعالی یوه نمونه وروښووله چه که چیری شیاطین الاثم والجن په داسی یوه فوق العاده ډول (طریقه) سره د الله تعالی په مقابل کښی سره تول شی، نو الله تعالی اهل الحق او خپلو مقبولو بندګانو ته هم په داسی یو فوق العاده ډول (طریقه) سره د پښتو په مرسته (مدد) سره کمک او امداد وررسوی. باقی نور هر قسم فتح او غلبه او بری، بلکه هر لوی او وړوکی کار د پاک الله په اراده او مشیت او قدرت سره انجام مومی. پاک الله نه پښتو ته احتیاج لری. او نه انسانانو ته. که له پښتو ځنی کوم کار اخلی نو دوی ته ئی داسی یو قوت او طاقت ور عطا کړی دی، چه یوازی یوه پښته ډیر لوی کلی او ښارونه له ځمکی ځنی پورته کولی شی او په بل مخ ئی ویشتلی شی. دلته خو ئی په عالم تکلیف او اسباب کښی د لوی یوی تنبیه په شان د شیاطینو د فوق العاده مندی وهلو او تولیدو غواب ورکول منظور ؤ او بس!.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا الْقِيَتُمُ الَّذِينَ

كَفَرُوا وَازْهَبُوا فَلَآتُوهُمْ الْاَدْبَارَ ﴿١٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» کله چه یو ځای شیع تاسی (یا مخامخ شیع یا پېښ شیع په جنگ کېږی) هغو کسانو سره چه کافران شوی دی «د جنگ په ډگر کېږی» په دغه حال کېږی چه دوی غوند (او ځنې) وی نو مه ګرځوئ تاسی دغو (کفارو) ته شاوی خپلی «د تیښتی په نیت».

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنی له جهاده ځنی وتل او تیښتیدل او په جنگ کېږی کفارو ته خپله شا اړول دیره لویه ګناه او له اکبر الکبائر و ځنی ده. که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمیره یو په دوه وی بیا هم فقاها مسلمانانو ته د شا اړولو اجازه نه ده ورکړی.

وَمَنْ يُؤْلِهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبْرَةٌ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَا وُءٰهُ جَهَنَّمُ وَاِشْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٦﴾

او هر هغه چه وګرځوی دغو «کفارو» ته په دغه ورځ «د مخامخ کیدلو د جنگ» شا خپله مګر په دی حال کېږی چه بیرته ګرځیدونکی وی (په هنر سره) له پاره د جنگ یا حال دا چه یو ځای کیدونکی وی په طرف د بلی طائفی «د مجاهدینو» نو په تحقیق رجوع ئی وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له «جانبه د» الله او ځای د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تیښته او په شا کیدل که د کوم جنگی مصلحت له پاره وی، مثلاً له بیرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل دیر مؤثر وی یا جولان کوونکی وی دپاره د تودولو د جنگ یا دپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چه په تیښته ئی تیر باسی او بیا پری یرغل (حمله) وروړی یا که د غازیانو یوه ډله له خپل مرکزی فوځ څخه بی له لښکری مصلحتونو بیل شوی وی او دوی د خپل ځان د ساتنی لامله (له وجی) تیښته کوی او له خپلو نورو ملګرو سره ځان ګډوی نو داسی تیښته جرم نه دی او ګناه فقط په هغه وخت کېږی ده چه تیښته یواځی له ویری

او د حُجّان د ژغورنې (محفوظ کولو) او د حقیقی تیښتې په نیت وی.
(و فرمایېل الله که تاسې فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتُمْ إِذْ رَمَيْتُمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٤﴾

نو نه دی وژلی تاسې دغه « کفار په خپل قوت سره په بدر کښې » وليکن
الله وژلی دی دغه « کفار چه مرسته (مدد) ئې تاسې ته درکړې ده » او نه دی
ويشتل کړې تا « ای محمده ! دغه ويشتل چه د بشر له شان څخه نه دی » په
هغه وخت کښې چه (ظاهري) ويشتل کړې وو تا وليکن الله دغه ويشتل کړې
وو او (دا کار کړې ؤ الله) د دی له پاره چه ازموئې مؤمنان له نژده خپله په
ازموینه « يا د دی له پاره چه احسان وفرمائې پر مؤمنانو له دربار خپل ښه
احسان او انعام په اکرام د مرستې (مدد) او ولجې » نيکه سره « چه د نصرت
او غنیمت نعمت دوی ته ورکړې » بيشکه الله ښه اوریدونکې (د گردو (تولو)
اقوالو) ښه عالم دانا دی « په تولو احوالو ».

تفسير: کله چه جنگ سخت شو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د کفارو د لښکرو په لوري يو
موتې شگې وشيندلې (وغورځوله) او درې ځلې ئې « شاهت الوجوه - قبيح شول مخونه د دښمنانو! »
وويل- د الله تعالیٰ په قدرت د دغو شگو ذری د هر يوه کافر په سترگو کښې ولويدلې او گرد (تول)
د خپلو سترگو په مېنلو باندې لگيا شول، له بل لوري مسلمانانو سم د لاسه يرغل (حمله) وروړ،
بالاخره دير کفار (لکه شين فصل) ورپېل او ووژل شول، په هم دغه نسبت فرمائې چه اگر که په
ښکاره دول (طريقه) سره شگې تا په خپل لاس سره وشيندلې، ليکن عادتاً هيڅ بشر داسې کار
نشي کولی چه د يوه موتې شگې ذری د هر يوه کافر محارب سترگو ته ور ورسوي، او د يوه
مسلح لښکر د تيښتې سبب وگرځي. دا يوازی د الله تعالیٰ قدرت ؤ چه يو موتې شگې يې د
گردو (تولو) کافرو محاربينو په سترگو کښې وغورځولې. په تاسې بې وسلې او بې سامانه او لږو
مسلمانانو کښې دومره قوت او قدرت چيرې ؤ چه يوازی ستاسې په مت او زور سره کفارو داسې
ماتي وخوړه دا خو د الله تعالیٰ د قدرت اثر او اغيزه وه چه داسې متکبر او سرکشان ئې د
موت او فناء او ذلت او قيد په کنده کښې وغورځول. هو! دا خبره ښکاره ده چه ظاهراً دغه
کار ستا د لاسونو په وسيله شوی او ستا په لاسونو کښې داسې يو فوق العاده قوت او قدرت پيدا

کر شو چه تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو دغه واړه د دی لامله (له وجی) وکړل شول چه د الله تعالی قدرت ظاهر شی - او پر مسلمانانو باندی پوره مهربانی او په ښه ډول (طریقه) سره احسان وشي. بیشکه الله تعالی د مؤمنانو دعاء او فریاد اوری - او د دوی افعال او احوال په ښه ډول (طریقه) ور معلوم دی. او دی هم ښه پوهیږی چه پر مقبولو بندگانو په کوم وخت او څه ډول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿٨﴾

دغه (تیر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چه بیشکه الله ضعیفونکی د تدبیر د کفارو دی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی هم الله تعالی د مکی معظمی د کفارو پلمی (فریبونه) او تدبیرونه ویجاړ او له خاورو سره ئی برابر او لتار کړل - او وروسته له دی نه هم د دوی ګرد (ټول) تدبیرونه خراب او سستوی.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْهُمُ وَإِنْ تَدْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ
إِنْ تَعُوذُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ
وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٩﴾

که غواړئ تاسی فتح (فیصله د جانبینو څخه د ښه لار موندونکی په خوا ای کفارو) نو په تحقیق راغله تاسی ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکی په خوا) او که تاسی منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنگه) نو دغه «منع بهتره او» خیر دی تاسی ته، او که بیا راوګرځیدئ تاسی «جنگ او کفر ته» نو مونږ به هم راوګرځو (نصرت د مؤمنانو ته) او له سره به دفع ونه کړی له تاسی ډله ستاسی هیڅ شی «له عذاب د الله نه» او اګر که ډیره لویه هم وی دا (ډله ستاسی) او «پوه شی» چه بیشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کښی).

تفسیر: دغه خطاب د مکی معظمی کفارو ته دی. دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل ﴿مَنْ هَذَا الْفَتْهُمُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ زمونږ ستاسی په منع کښی به دغه

فیصله کله کیږی؟ که تاسی رښتین یی!) که څه هم د دغی خبری پوره فیصله به د قیامت په ورځ کښی کیږی، مگر یو ډول (طریقه) فیصله ئی نن د بدر په میدان کښی هم تاسی ولیده چه په څه یو خارق العاده طریقی سره تاسی ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسیده؟ که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلی نو بهتر دی او دنیوی او اخروی گټی به ستاسی په برخه شی او که بیا هم تاسی هم داسی وجنگیږئ نو مونږ به بیا هم په هم دی قسم د مسلمانانو سره مرسته (مدد) کوو. او په پای (آخر) کښی به تاسی ذلیل او خوار یږئ! کله چه د الله تعالیٰ تائید له مسلمانانو سره دی نو ستاسی ډلی او لښکری که هر څومره ډیری وی ستاسی په کار به هیڅ درنشی په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه ابوجهل او نورو کفارو د مکی معظمی څخه د بدر په لوری د رهی کیدلو په وخت کښی د کعبی شریفی پردی په خپلو لاسونو نیولی داسی دعاوی ئی کړی وی چه یا الله! له دواړو فریقو څخه هره یوه چه اهدی، علیا او اکرمه وی فتحه او بری د هغی ډلی روزی کړی! او فساد اچونکی مغلوب کړی! نو په ﴿فَتَنَجَّاهُ إِلَى الْقَوْمِ﴾ کښی د هغه ځواب ورکړ شو. یعنی هغی ډلی ته چه واقعی علیا او افضله وه، فتحه او بری نصیب شو او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَاتُّمَّ شَمْعُونَ ﴿۷۰﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ!) د رسول د الله او مخ مه گرځوئ تاسی له دغه «اطاعت د رسول الله څخه» حال دا چه تاسی اورئ (قرآن).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه الله تعالیٰ له مؤمنانو سره دی په نصرت او ثواب ورکولو کښی اوس مؤمنانو ته هدایت فرمائی چه د مؤمنانو معاملات له الله تعالیٰ او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره څرنګه ښائی؟ څو د هغه په وسیله د نصرت او حمایت وړ (لائق) او مستحق شی، نو ئی راوښودل چه د یوه صادق مؤمن کار هم دا دی چه دی له سره تر پایه پوری د زهه په اخلاص د الله جل وعلیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او فرمان منونکی وی، اگر که ډیر احوال او حوادث ورته پیښ شی. کله چه مؤمن د الله تعالیٰ کلام واورئ او تسلیم ئی کړی نو ښائی چه قولاً او عملاً په هیڅ یو حال کښی له هغه څخه مخ وانه ږوی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿۷۱﴾

او مه کيږئ تاسی (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه وائی واوریده مونږ حال دا چه دوی نه آوری (په گتورو اوریدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وائی چه واوریده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا!) حال دا چه هغه اوریدل او منل به څرنگه وی چه انسان سمه خبره ووری او پری ونه پوهیږی؟ یا خو پری وپوهیږی خو قبوله ئی نه کړی. پخوا یهودانو موسی علیه السلام ته ویلی وو ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ واوریده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره (او د مکي معظمی د مشرکانو قول چه وروسته د هم دی سورت په «۳۱» آیت کښی راځی ﴿قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا﴾ په تحقیق واوریده دغه قرآن ای محمده! چه ته ئی را وروی مونږ ته خو بس کړه! نور ئی مه لوله! چه مونږ پری وپوهیدو. که مو زړه وغواړی نو مونږ به هم د هم دغه په شان خبری جوړی کړو او رابه یی ورو. د مدینی منوری د منافقانو اصول داسی وو چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مسلمانانو په مخکښی به ئی تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به تری منکران وو په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی چه په زړه او په خوله او په عمل او په غیاب او په حضور کښی پر الهی او نبوی احکامو عمل وکړی، او تر اسلامی هدایاتو ځان جار کړی.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾

بیشکه بدتر د ټولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دی چه) کانه دی (د حق له اوریدلو څخه) «او» گونگیان دی «د حق له ویلو څخه» هغه کسان دی چه عقل نه لری دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چه الله تعالی د ویلو له پاره ژبه او د اوریدلو له پاره غوږونه او د پوهیدلو له پاره زړه او دماغ ورعطا کړی وو بیا دوی دغه گرد (ټول) قوتونه معطل کړل نه په ژبی سره د حق ویلو - او د حق موندلو له پاره موفق شول او نه ئی په غوږونو سره د حق غږ واوریده او نه ئی په زړه او دماغ سره د حق د پوهیدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالی گردی (ټولی) ورکړی شوی قواوی یی چه په حقیقت کښی د هغو لوړو مقاصدو له پاره ورکړی شوی وی په خپل اصلی کار کښی صرف نه کړی بلا شبهه داسی خلق له حیواناتو ځنی هم بدتر دی.

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْبَغَهُمْ طَلًا أَسْبَغَهُمْ لَتَوَكَّلُوا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٣٣﴾

او که معلوم وی الله ته په دوی کښی څه خیر نو خامخا اورولی به یی وی دوی «په سماع قبول سره» او که اورولی وی دوی ته (الله سره له دی چه ور معلوم دی دا چه په دوی کښی هیڅ خیر نشته) نو هرومرو (خامخا) به گرځیدلی وو دوی حال دا چه دوی به څنگ کوونکی وو «له قبوله د حق عناداً او انکاراً»

تفسیر: یعنی اصلی خبره دا ده چه په دغو خلقو کښی د نیکی ریښه (ریشه) او اساس (جر) له سره نشته. ځکه چه حقیقی نیکی هلته د انسان په برخه کیږی، چه د ده په زړه کښی د حق د غوښتلو مینه او د هدایاتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لیاقت وی. هغه قوم چه د حق غوښتلو هیڅ روح پکښی نه وی او د الله تعالی ورعطا شوی قوتونه په خپلو لاسونو خرابوی، نو ورو، ورو په دوی کښی د حق د قبول لیاقت او استعداد نه پاتی کیږی. نو ویی فرمایلی چه الله تعالی د دوی په زړونو کښی د خیر او هدایت د قبلولو لیاقت ونه لید - که په دوی کښی ئی څه لیاقت لیدی - نو له خپل عادت سره موافق به ئی ضرور هغوی ته خپل آیتونه آورول - او دوی به ئی پری پوهول. باقی په دغه موجوده حالت کښی که دوی ته آیتونه واوروی، او دوی پری پوهوی نو دغه ضد او عناد کوونکی خلق سره له پوهیدلو هم د هغو قبلوونکی نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٣٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو! غور ږدئ) حکم منع تاسی «خاص» د الله او (حکم منع خاص) د رسول «د الله». کله چه ویولی تاسی له پاره د هغه کار چه ژوندی کوی تاسی «په دنیوی او اخروی ژوندون سره» او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منع د انسان او

د زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم ده ته تاسی جمع کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه عمل په لوری تاسی ته دعوت درکوی (مثلاً جهاد او نور) چه په هغه کښې له اوله تر آخره ستاسی خیر او گټه (فائده) ده د دوی دغه دعوت او بلنه ستاسی له پاره په دنیا کښې د عزت او اطمینانی ژوند وسیله او په آخرت کښې د ابدی سعادت او د قلبی حیات ذریعه ده (ځکه چه په ربانی علومو او صمدانی فیوضاتو سره مو ژوندی کوی، په شهادة علیه او عقائد صحیحه مو پوهوی او د حق او احسان په قرآن مو خبروی). نو د مؤمنانو شان دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت په مقابل کښې علی الفور (لبیک) ووائی! او له زړه یی ومنی! هر وخت او هر ځای ته چه پاک الله دوی وبولی، ښائی دوی خپل گرد (تول) کارونه او مشغولتیاوی پریږدی او همقلته خپل ځانونه ورسوی ﴿وَأَعْلَمُوا﴾ الآية - او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منع د انسان او زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم دغه الله ته تاسی جمع کیږی. یعنی د الهی حکم په ځای کولو کښې تعطیل او ځنډ (دیل) مه کوئ! ښائی چه لږ وروسته ستاسی زړه هم داسی پاتی نشی، ځکه چه انسان پر خپل زړه باندی واک او قبضه نه لری بلکه زړه د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی، په هر لوری ئی چه اراده وفرمائی آږوی ئی. بیشکه الله تعالیٰ ابتداء په خپل رحمت هغه نه اږوی - او نه مهر پری لکوی. هو! کله چه بنده د اسلامی احکامو په امثال او تعمیل کښې سستی او لتی وکړی نو په سزا کښې یی هغه اږوی. یا که حق غوښتل پریږدی او ضد او عناد غوره کړی نو مهر پری لکوی. کذا فی الموضع. ځینو ﴿يُحَوِّلُ بَيْنَهُمَا﴾ د قرب د بیان له پاره گڼلی دی. یعنی حق تعالیٰ خپل بنده ته دومره قریب دی چه د ده زړه هم ورته دومره قریب نه دی ﴿وَمَنْ أَرْبَبُ الْيَوْمِ إِلَّا اللَّهُ﴾ (۲۶ جزء د ق سورت ۱۶ آیت ۲ رکوع) نو د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام له زړه قبول کړئ! الله تعالیٰ له تاسی څخه زیات ستاسی د زړونو له احوالو او پتو اسرارو څخه خبر دی. خیانت د الله جل جلاله په مخ کښې له سره وړاندی نشی تلی. د حق جل وعلی شانه په حضور کښې گرد (تول) سره تولیږی او هلته به گرد (تول) مکنونات او اسرار سره منکشف او ښکاره شی او د هر چا په مخ کښې به د هغه گرد (تول) اعمال او احوال کیښودل شی.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ٢٥

او ځان وساتئ تاسی له هغی فتنی (فساد گناه) څخه چه نه رسیږی (عقوبت

ئى يوازى) همغو كسانو ته چه ظلم ئى كرى وى «په كولو د گناه سره» له تاسى غنى خاص «او يوازى بلكه عمومى به وى»، او پوه شى چه بيشكه الله سخت دى عذاب (د ده مخالفانو ته په دنيا او عقبا كېنى).

تفسير: يعنى (له داسى گناه غنى تاسى غان دير ساتى چه كوونكى او نه كوونكى دواړه پكېنى لاهو كيږي لكه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت كېنى سستى) فرض ئى كړئ كه د يوه قوم اكثر او افرادو د ظلم او د عصيان اصول اختيار كړه، او څه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتى شول - او غوره مالى ئى غوره كړه - نه ئى نصيحت وكړ - او نه ئى تړى د نفرت اظهار، نو دغه فتنه ده، چه د دى په ضمن كېنى هغه ظالمان او دغه پتى خولى خوشامندگران به گرد (تول) سره راځي نو كله چه عذاب راشي، گرد (تول) به على حسب المراتب په هغه كېنى شامل وى، او هيڅوك به تړى نه وى خلاص له دى تفسير سره موافق د دغه آيت مقصود به داسى وى چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حكم د منلو له پاره هم په خپله تاسى تيار اوسئ! او هم سر كېنانو ته نصيحت كوئ او پوهوئ ئى! كه دوى ستاسى نصيحت ونه منى، نو د هغوى غنى د خپلى بيزارى اظهار وكړئ حضرت شاه صاحب د دى آيت مطلب داسى ليكلي دى «مسلمانانو ته له فساد په تيره بيا له داسى گناه غنى غان ساتل پكار دى چه د هغى خراب اثر د گناه كوونكو څخه تيريږي او تر نورو پورى هم رسيږي. پخوا ئى وفرمايل چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د احكامو په منلو كېنى ادنى تاخير او لتى ونه كړئ نه چه چيري د غنډ (ډيل) كولو لامله (له وجى) ستاسى زړه وگرځي، اوس تنبيه فرمائى چه كه نيك خلق لتى وكړى، نو عام خلق به هغه بيخي پريږدى، نو بد رسم به نشريږي او هر چيري به خوريږي، او د هغه گناه او ويال به د گردو (تولو) تر غاړه كيږي. لكه چه كه په جنگ كېنى يو زړور سړى سستى وكړى نو بى زړه او ويريدونكى به تېتى، بيا به په لشكر داسى ماتى گديږي چه هغه زړور به هم د هغى له ادارى څخه عاجز شى.

وَاذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ
 اَنْ يَّتَخَفَكُمُ النَّاسُ فَاُولَٰئِكَ مُمْيَنُكُمْ وَرَزَقَكُمْ
 مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

او ياد كړئ تاسى هغه وخت چه تاسى لږ ضعيفان (مغلوبان) كرى شوى وئ په ځمكه كېنى ويريدئ تاسى له دى نه چه وېه تېتوى په جلتى سره تاسى خلق

«يعني مغلوب به كرى تاسى قریش يا پارس يا روم» نو غای در کر «الله» تاسی ته او قوت ئی در کر تاسی ته په کومک (مدد) خپل سره او روزی یی در کره تاسی ته له طیباتو «پاکو شیانو لکه غنائم» له پاره د دی چه تاسی شکر وباسی!

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له گمانه د الله تعالی په حکم (جهاد) کښی سستی مه ښکاروئ وگورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسی شمیر لږ ؤ - وسله او سامان هم تاسی نه درلود (لرلو)، کله چه خلقو ستاسی کمزوری لیدله نو طمع یی کوله چه تاسی وخورئ او هضم مو کړی - او تاسی ته هر وخت هم دغه اندیښنه درپښه وه نه چه د اسلام له دښمنانو سره زمونږ جنگ او جگړه ونښلئ او مونږ د هغوی په لاس کښی ولویوو او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منگلو او مښکو سره چیری وتښتوئ مگر الله تعالی تاسی ته په مدینه منوره کښی هستوگنه در کره - او د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د ورور گلوی بی ساری سلسله قائمه کړه. بیا ئی د بدر په غزا کښی تاسی ته څرنکه غیبی مرسته (مدد) در ورسوله چه د کفارو بیخ مو وویست. تاسی ته ئی ای مسلمانانو شانداره بری او فتح در کره!

د غنیمت مال او د بندیانو فدیة ئی هم در کره الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام ئی در عطاء کړل چه تاسی د الله تعالی شکرگزار بندگان شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه کوئ خیانت له الله سره او «مه کوئ خیانت د الله» له رسول سره او «مه» کوئ خیانت تاسی په امانتونو خپلو کښی حال دا چه تاسی پوهیږئ چه د امانت ساتل واجب دی».

تفسیر: د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی چه د هغو د احکامو مخالفت وکړ شی. په ژبی سره خپل ځان مسلمان وبولی او د کفارو عمل وکړی. یا هر هغه کار باندی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مامور شوی وی په هغه کښی تکی برگی وکړی یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړی. یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړی. یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړی. په هر حال په هغو گړدو (تولو) امانتونو کښی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندگانو له خوا تاسی ته سپارلی

شوی وی له خیانت څخه تاسی ځان وژغورئ (بچ کړئ) په دغو کېنې هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل. په روایاتو کېنې مذکور دی چه د بنی قریظه یهودان کله چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د خندق یا د احزاب د غزا په پای (آخر) د هجرت په پنځم کال کېنې د روغی او د دی خبرې غوښتنه وکړه «چه له دوی سره دی همغه سلوک وکړ شی چه بنی نضیر سره شوی دی» او رسول الله مبارک ارشاد وفرمایه چه «زه تاسو ته دومره حق درکوم چه سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه خپل حکم او منصف وگرځوئ هر هغه فیصله چه سعد رضی الله تعالی عنه وکړی. همغه ستاسی په نسبت منظوره ده.» بنی قریظه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اجازه حضرت ابولبابه رضی الله تعالی عنه خپل ځان ته وپاله - او پوښتنه ئی تری وکړه چه ستا رایه په دغی معاملی کېنې څه ده؟ آیا مونږ د سعد بن معاذ حکمیت ومنو؟ څرنگه چه د ابولبابه رضی الله تعالی عنه اموال او اهل او عیال په بنی قریظه ؤ کېنې پراته وو نو ځکه ده د هغوی خیر غوښت. نو ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپلی مری ته اشاره وکړه او په خپل حلقوم باندی ئی گوته راښکوله یعنی که د سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه حکمیت تاسی ومانه نو دغه ستاسی قتل او حلالول دی. اگر که ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپله اشاره وکړه مگر سم د لاسه متنبه او پښیمان شو، چه ولی می له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت وکړ؟ نو بیرته راغی او د مسجد په یوی ستنی پوری ئی خپل ځان تینگ وتاړه او له خوړلو او چښلو ئی قسم وکړ - چه تر مرگه پوری به نه خورم او نه چښم یا دا چه الله تعالی زما توبه قبوله کړی. اوه، اته ورځی ابو لبابه رضی الله تعالی عنه همغسی ترلی ولاړ ؤ څو د ډیری لوړی او تندی لامله (له وجی) بیخوده شو دلته زیری ورورسید، چه پاک الله ستا توبه ومنله، ده بیا قسم یاد کړ چه زه به هم داسی ترلی اوسم څو می رسول الله مبارک په خپل پاک لاس سره خوشی او ایله نه کړی بیا نو رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ او په خپل مبارک لاس ئی هغه خلاص کړ الی اخرالقصة! ابن عبدالبر رحمة الله علیه دعوی کوی چه دغه واقعه د تبوک د غزا د نه شریکیدلو لامله (له وجی) واقع شوی ده والله اعلم.

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاكُمُ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۝۳۸

او پوه شئ تاسی چه بیشکه مالونه ستاسی او اولاد ستاسی ابتلاء «ازموینه» ده او بیشکه الله په نزد د ده اجر «ثواب» ډیر لوی دی. «بهرتر له هر شی نه نو په طلب کېنې ئی اوسئ».

تفسیر: یعنی ستاسی اموال او اولاد فتنه ده چه مو منع کوی له کارونو د آخرت څخه او سبب

دی د واقع کیدلو ستاسی په گناه او په عذاب کښی یا سبب دی د محنت چه تاسی الله تعالی پری ازموی نو له دیره محبته د دوی خیانت مه کوئ انسانان علی الاکثر د مال او اولاد لامله (له وجی) له نورو بندگانو څخه غلا کوی، نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د امانتداری هغه قدر او قیمت او لوړوالی چه د الله تعالی په دربار کښی شته، هغه په دنیوی مال او اولاد او نورو شیانو کښی له سره نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو» که وویړئ تاسی له الله (او پرهیزگاری اختیار کړئ له گناهونو څخه) وبه کړی ستاسی له پاره فیصله «د مؤمنانو په عزت او د کافرانو په ذلت» او لری به کړی له تاسی گناهونه ستاسی او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله څښتن (خاوند) د فضل «رحمت، احسان» دیر لوی دی.

تفسیر: یعنی که له الله تعالی غنی وویړئ! او د تقوی لاره غوره کړئ! نو الله تعالی به تاسی او ستاسی د مخالفانو په منځ کښی فیصله وکړی. په دنیا کښی به تاسی ته عزت درکړی. او هغوی به ذلیل یا هلاک کړی. لکه چه په بدر کښی ئی وکړ او په آخرت کښی به هم تاسی ته دائمی نعیم درکوی. او د هغوی د هستوگنی ځای به دائمی جحیم وی ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ «۲۳ جزء د یس ۵۹ آیت ۴ رکوع» ﴿هَذَا يَوْمُ الْفَضْلِ جَهَنَّمُ وَالْآلَمِينَ﴾ «۲۹ جزء د المرسلات ۳۸ آیت اوله رکوع» بله خبره دا ده چه د تقوی له برکته به الله تعالی ستاسی په زړونو کښی یو نور «رنا» اچوی چه د هغی په وسیله تاسی ذوقاً او وجداناً د حق او باطل او د نیک او بد په منځ کښی به فیصله وکړی شی! برسیره پر دی حضرت شاه صاحب دا خبره هم لیکلی ده چه «ښائی په بدر کښی به د مسلمانانو په زړونو کښی گرځیدلی وی چه دغه بری خو اتفاقی دی نو ښایی چه له رسول الله مبارک څخه په پته او په مخفی ډول (طریقه) مونږ له کفارو سره څه احسان وکړو، څو دوی زمونږ کورونو ته په مکه معظمه کښی څه زیان ونه رسوی. او زمونږ اهل او عیال ونه ربروی (تکلیف نه کړی) نو په رومبنی آیت کښی ئی د خیانت منع وفرمایله. او په دوهم آیت کښی ئی تسلی ورکړه چه وروسته له دی نه به فیصله کیږی. او ستاسی کور کهول به هم داسی د کفارو په لاسونو کښی گرفتار نه پاتی کیږی.» او در به کړی تاسی ته «فرقان» یعنی هدایت چه په هغه سره به حق له باطله بیلوئ! یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو یا خلاصی له شهباتو - یا ستاسی ظهور او شهرت په تمام عالم کښی «.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِيْنَ ﴿۱۰﴾

او «یاد کره ای محمده!» هغه وخت چه مکر فریب به کاوه له تاسره هغو کسانو چه کافران شوی وو له پاره د دی چه بندی کړی تا یا ووژنی تا یا وباسی تا «له مکی نه» او پټ فریب کوی دوی «له تاسره» او جزا د فریب ورکوی الله «دوی ته» او الله بهتر د جزا ورکونکو د مکر دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکی معظمی کفار په «دارالندوه» کښی سره ټول شول او مشوره ئی سره وکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړی شی چه د هغه له لاسه د کفارو گرد (ټول) قوم ډیر پریشان او سربداله شوی دی. او د نورو ملکونو ځینی خلق هم د ده په لومه کښی درگړده نښلی که دغه وضعیت هم داسی دوام وکړی هغه ورځ به لری نه وی چه محمد صلی الله علیه وسلم به ورو ورو داسی یو لوی قوت پیدا کړی، چه له هغه سره به مقابله خورا (ډیر) گران وی.

په دغه وخت کښی د کفارو آراء او نظریی د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت مختلفي او راز راز (قسم قسم) وی ځینو به ویل چه «بندی دی کړی شی او ښه دی ژویل هم کړی شی!» د ځینو رایه داسی وه چه «له وطنه دی وشرل شی! چه مونږ د تل له پاره د ده له اندېښنی څخه نجات وموو!» په پای (اخر) کښی د ابو جهل له رایې سره موافقه داسی فیصله وشوه چه «د عربو د گردو (ټولو) قبائلو څخه دی یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شی! او دغه قوی او پیاوړی (بهادر) ځلمیان دی سره ټول لاس یو کړی! او یو ځلی دی په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی گزار وکړی! څو بنی هاشم له گردو (ټولو) عربو سره جنگ ونه کړی شی او پر عربو باندی د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړی. او پر گردو (ټولو) قبیلو باندی وویشل شی.»

دلته دغه بد بختان د دغو تدبیرونو په تړلو کښی مصروف وو، له بل لوری د دوی پر خلاف د الله تعالی ډیر ښه او لطیف تدبیر خپل کار کاوه. محمد صلی الله علیه وسلم ته پرښتو اطلاع ورکړه چه «په خپله بستره باندی حضرت علی کرم الله وجهه ویده کړئ او د دغی ټولنی په سترگو کښی چه ستاسی د قتل له پاره سره ټول شوی دی خاوری واچوئ! او د باندی د هجرت په قصد ووځئ!» داده اوسئ! چه ستاسی او حضرت علی کرم الله وجهه یوه ویشته ته به هم هیڅ ضرر او نقصان ونه رسیږی او ستاسی گرد (ټول) دشمنان به زیانمن او نا امیده شی. لکه چه هم دغه کسان د بدر په غزا کښی ووژل شول چه په «دارالندوه» کښی ئی زمونږ د محمد رسول الله

صلی علیه وسلم د قتل مشوره سره کړی وه .

اوس دلته پاک الله هم دغه واقعه بیانوی

کله چه الله تعالیٰ له چاسره مل وی

نو د هیچا له لاسه هیڅ نه کیوی .

که لښکری درسره وی یک تنها ئی

چه الله درسره مل نه وی «رحمانه»!

همغسی چه الله تعالیٰ خپل پاک رسول ته نجات ورکړ، ستاسی د هغه اهل او عیال او کور کهول حفاظت چه په مکه معظمه کښی دی، هم الله تعالیٰ کوی.

وَإِذْ أُنْتَلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا
إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۲۱﴾

او کله چه ولوستلی شی پر دوی باندی آیتونه زمونږ نو وائی دوی په تحقیق واوریده مونږ «دغه کلام» که وغواړو مونږ نو خامخا وبه وایو مونږه هم په مثل د ده نه دی دغه «کلام» مگر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو .

تفسیر: نصر بن الحارث به ویل که مونږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو. په دغه قرآن کښی خو پرته (علاوه) له چتی (بیکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته مگر پاک قرآن هم د گردو (تولو) جگړو فیصله پر هم دغی خبری کړی ده چه ده بیا ولی دغه خپله ادعا پای (آخر) ته ونه رسوله؟ یو چا وویل چه زما آس که وځغلی په یوه ورځ کښی له کابله تر واشنگتنه پوری رسیدی شی، مگر ځغلیللی نشی یو بل وویل چه ما سل گزه توپ وهلی دی بل ورته وویل دا گز دا ئی میدان. په هر حال دا چه کفارو به د پخوانیو اقوامو د احوالو د اوریدلو په وخت کښی ویل چه دغه گردی (تولی) چتی (بیکاره) قصی او افسانی دی اوس په بدر کښی گرد (تول) سره ولیدل شول، چه هغه خو یواځی افسانی نه وی. د عذاب هغه وعده پر تاسی باندی هم راغلی ده لکه چه پر پخوانیو مکتبینو اقوامو راغلی وه .

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

حِجَارَةٌ مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ امْتَنَابِعَذَابِ إِلَهِمْ ﴿۱۷﴾

او «یاد کره» هغه وخت چه وویل دغو «کفارو» یا الله! که چیری وی دغه «قرآن یا دین» هم دغه حق «لکه چه محمد یی وایی نازل شوی» له نزده ستا نو راووروه پر مونږ باندی کانی له آسمانه یا راوړه «راولیږه» «بل کوم قسم» عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کښی د مکی معظمی د مشرکانو د انتهائی جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی. یعنی دوی به ویل چه یا الله که په واقع کښی هم دغه محمدی دین چه مونږ په دغومره اوږده موده کښی په ډیر شد او مد سره د هغه په تکذیب کښی لگیا یو حق وی، نو ولی د عذاب په نزول کښی دومره غنډ (تاخیر) کیږی؟ او ولی د تیرو اقوامو په شان پر مونږ باندی د کانو باران نه وریږی؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولی نه اخته کیږو؟ یا زمونږ بیخی استیصال او بیخ کنی ولی نه کیږی؟ ولی مو بیخ او بکر له سته نه باسی؟ وائی چه دغه دعاء ابوجهل د مکی معظمی څخه د وتلو په وخت کښی کعبی شریفی ته مخامخ کړی وه. بالاخر هغه شی ئی چه غوښتی ؤ د هغه یوه نمونه ئی په بدر کښی ولیده، او دی په خپله سره له «۶۹» تنو نورو مشرانو د کمزورو او بی وسلی او بی سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو. او اويا تنه نور مشران هم د اسارت او بندۍ توب په ذلت کښی گرفتار شول او په دغه ډول (طریقه) سره الله تعالی د دغو کفارو بیخ او بنست (بنیاد) وویست. بیشکه د لوط علیه السلام د قوم په شان پر دوی له آسمانه تیږی (گتۍ) ونه وریدی، لیکن د یوه موتی شکو په اثر چه د الله تعالی له لوری د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس پر دوی باندی وشینللی شوی، هم داسی ولیدلی شوی، لکه د آسمانی تیږو (گتو) د اورولو یوه وړوکی نمونه. ﴿قَدْ فَتَنَّا وَهْوَ وَلَکِنَّ اِلَهَهُمْ مُّشْرِكٌ وَرَآءَ مَا رِیْتُمْ اِذْ رَمَیْتَ وَلَکِنَّ اِلَهَ رَبِّیْ﴾ (د هم دی سورت ۱۷ - آیت).

«اوس الله تعالی د دغی تیری څیرا د قبول د مهلت او توقف سبب داسی بیانوی»

وَمَا كَانَ اِلَهُهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

او نه دی الله چه په عذاب کاندی دوی حال دا چه ته (ای رسوله) په دوی کښی ئی!

تفسیر: سنة الله هم دا دی چه هر کله پر کوم قوم د انبیاءو علیهم السلام د تکذیب لامله (له وجی) عذاب نازلوی، خپل رسول د دوی له منځه باسی. کله چه الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکی معظمی څخه بیل کړ نو وروسته له هغه د مکی معظمی مشرکان د بدر په

عذاب کبھی مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿۲۶﴾

او (بل دا چه) نه دی الله عذابوونکی د دوی حال دا چه دوی مغفرت غواړی.

تفسیر: یعنی په دوی کبھی مستغفران دی هغه ضعفاء د مومنانو چه په دوی کبھی پاتی شوی دی، یا دوی په خپله استغفار وائی نو ځکه عذاب پری نه راځی ولی چه دوه شیان د عذاب د نزول مانع دی

(۱): د یو قوم په منځ کبھی د رسول موجودیت

(۲): استغفار یعنی په مکی معظمی کبھی دمحمد صلی الله علیه وسلم د قدم له برکته عذاب نه نازلیده - اوس پر هغوی باندی عذاب راځی. هم داسی تر هغه پوری چه گنهگار نادم وی او توبه باسی نو نه نیول کیږی اگر که ډیر لوی گنهگار هم وی. رسول الله مبارک فرمایلی دی چه د گنهگارانو پناه دوه شیان دی «۱»: زما وجود.

«۲»: استغفار. کذا فی الموضح.

تنبیه: د ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ هغه معنی چه محقق شیخ الہند رحمۃ الله علیه کړی ده د ځینو مفسرینو له تفسیره سره موافقه ده. لیکن د اکثرو په نزد د دغه مطلب داسی دی چه مشرکینو هر قسم خارق العاده عذاب چه غوښت چه گرد (تول) قوم سره یو ځای تباہ او پوښاه شی - پر دوی باندی د داسی عذاب له لیږلو څخه دوه شیان ممانعت کوی «۱»: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وجود، چه د هغوی له برکته پر دغه امت باندی که څه هم (امت دعوت) وی هسی خارق العاده مستاصل او بیخ ایستونکی عذاب نه راځی. که کوم وخت پر افرادو او آحادو باندی راهم شی نو هغه د دی کلیبی قاعدی منافی نه دی.

«۲»: د استغفار کوونکو موجودیت، اعم له دی چه مسلم وی یا غیر مسلم لکه چه منقول دی د مکی معظمی مشرکینو به هم په تلبیه او طواف او نورو کبھی غفرانک! غفرانک! ویل باقی د غیر خارق او معمولی عذاب لکه قحط، وباء قتل کثیر او د نورو نزول د رسول او د ځینو مستغفرینو (بخنه غوختونکی) له موجودیت سره هم ممکن دی. بالاخر کله چه دغه خلق خورا (زیات) ډیر شرارتونه وکړی نو د الله تعالیٰ له لوری به په جزاء سره ولی متنبه نشی؟ وروسته له دی نه د دوی همغه عقوبت بیانوی.

وَمَا لَهُمْ آلَافٌ يَدْعُونَ إِلَهُهُمْ أَلَيْسَ اللَّهُ بِمُعَذِّبٍ لَّهُمُ الْمُسْجِدِ

الْحَرَامُ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَ إِنْ أَوْلِيَاؤُهَا إِلَّا الْمُتَّفُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

او غه دی دوی ته چه به نه په عذابوی دوی الله (پس له وتلو ستا او مومنانو له دوی نه) حال دا چه دوی منع کوی (خلق) له «دخول د» مسجد حرام څخه او نه دی دوی واکداران د دغه (مسجد حرام) نه دی واکداران د ده مگر «دی» متقیان او لیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (په دی چه دوی لره واکداری نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دی چه پاس مذکور شول که نه ستاسی شرارتونه او ظلم او شقاوت داسی شیان دی چه د هغو په مقابل کښی ښائی فوراً عذاب راشی له دی نه به زیات ظلم غه وی چه موحدین حرم شریف ته له راتگ او د خدای له عبادت څخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) او حیلو منع کوی، او دوی هلته نه پریږدی چه لار شی - بلکه دوی له خپل وطنه مکی معظمی څخه باسی. او تل کوبښن کوی چه د الله تعالی دغه پاک او عبادت کوونکی بندگان د همیشه له پاره دلته رانشی. د دوی لوی ظلم او تیری دا دی چه د دی ظلم د جواز له پاره دغه سند وړاندی کوی چه مونږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چه زړه مو وغواړی د راتلو اجازه ورکوو، یا ئی نه پریږدو چه راشی او دغه د دخول او عدم دخول اجازه زمونږ په واک او اختیار کښی ده. حال دا چه اول دغه حق او اختیار متولی ته نشته چه خلق د مسجد له لمانځه او عبادت څخه منع کړی. او بل د «تولیت» حق هم دوی ته نه رسیږی، ځکه چه د حرم شریف متولی یوازی متقیان او پرهیزگاران کیدی شی، مشرک او بد عمل سری له سره د هغه حقدار نشی کیدی لیکن له دوی څخه ځینی کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسی وایی چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاده یو. او له فلانی قبیلې څخه یو، او د کعبی شریفی «تولیت» زمونږ موروثی حق دی، چه د هغه له پاره کوم خاص قید او شرط نه دی په کار - نو دائی راوښوول چه په اولاده د ابراهیم علیه السلام کښی دغه حق د هغه کیدی شی چه متقی وی - او د داسی بی انصافانو حق نشی کیدی چه له هر چا څخه چه دوی خپه وی، نو هغه ته د کعبی شریفی د راتلو اجازه نه ورکوی.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مَكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٨﴾

او نه ؤ لمونځ (عبادت) د دغو «كفارو» په نزد د كعبې كېنې مگر شپېلې وهل او لاسونه ټكول؛ «الله فرمائي» نو وشكع تاسې عذاب په سبب د هغه چه وئ تاسې چه كفر به مو غوره كاوه .

تفسير: يعنى حقيقى لمونځ كوونكى له مسجده منع كوى، نو په خپله د دوى لمونځ به څه ارزښت (قيمت) ولرى؟ د كعبې شريفې بريښ طواف كول - د ذكر الله په ځاى شپېلې وهل او لاسونه ټكول، لكه چه نن هم دير اقوام ناقوس وهل او زنگونه شرنګول لوى عبادت گنې الغرض نه دوى په خپله عبادت كوى نه نور خلق پريږدى چه عبادت وكړى، او دغه بې معنى او چټى (بيكاره) خبرې عبادت گنې. ځينې وائي چه دغه شپېلې وهل، او لاسونه ټكول، د دى دپاره ؤ، چه د مسلمانانو په عبادت كېنې خلل واچوى او د تمسخر او استهزاء (توكه تكالې) له لارى به ئى داسې كول والله اعلم، «نو الله تعالى فرمائي كله چه ستاسې دا نيت او عمل ؤ نو پس وشكع عذاب د قتل او د بند په ورځ د بدر كېنې ؤ او «زقوم» او اور او نور په آخرت كېنې».

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

بېشكه هغه كسان چه كافران شوى دى نفقه كوى «لگوى» دوى مالونه خپل دپاره د دى چه منع كړى دوى (خلق) له لارى د الله څخه.

تفسير: د بدر په غزا كېنې د كفارو له مشرانو ځنې دولسو سردارانو دا په غاړه اخيستي وه چه هر يو تن به په يوه ورځ كېنې گردو (ټولو) لښكرو ته دودى پخوى؛ لكه چه لس اوشان به هره ورځ د يوه له لورى حلايدل او پر لښكرو به خوړل كيدل - بيا چه دوى ماتى وموندله نو د دغه مات شوى لښكر مجمع كله چه مكى معظمې ته ورسیده، ابو سفیان او د كفارو نورو مشرانو ته ئى وويل هغه مال چه تجارتي قافلى له شامه راوړى دى، هغه دى گرد (ټول) د اسلام پر خلاف، او له محمد څخه د انتقام اخيستلو په لاره كېنې ولگاوه شى! لكه چه پر دغه خبره گرد (ټول) سره راضى شول، نو د داسې مال لگولو ذكر په دغه آيت كېنې راغلى دى.

فَسَيُفْقَرُ لَهُمْ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٦٩﴾

نو ژر به نور هم ولگوى دغه مالونه بيا به شى «دغه انفاق» پر دوى حسرت (پښېمانى چه مال ئى ځى او مطلب ئى پرى نه حاصلېږي) بيا به په آخر

کښی مغلوب شی؛ او هغه کسان چه کافران شوی دی (او په کفر کښی مړه شی) دوزخ ته شړلی «بیولی» کیږی.

تفسیر: یعنی کله چه په دنیا کښی مغلوب او مقهور، او په آخرت کښی معذب شی، نو د افسوس او حسرت لامله (له وجی) به خپلی گوتی چیچی - چه مال مو هم له لاسه ووت - او بری مو هم په برخه نشو. لکه چه رومی په بدر کښی او بیا په احد او نورو غزاگانو کښی د کفارو گرد (تول) مالی او جسمانی قوتونه صرف شول، او هیڅ یوه گټه (فائده) ئی په لاس ورنغله او بالاخر هلاک یا د رسوایی په حال کښی له کفره توبه گار شول.

(او دغه مغلوبیدل د کفارو او شړل د دوی د جهنم په لوری)

لِيُبَيِّنَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكَبَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٤٦﴾

دپاره د دی د دی چه بیل کری الله خبیث «ناپاک کافر»، له طیب «پاک مؤمن» څخه او بیا کیږدی خبیث (ناپاک سره لاندی باندی) غینی د ده په غینو نورو باندی نو راجمع به کری دا «خبیثان» تول نو وبه ئی غورځوی په دوزخ کښی ؛ دغه (خبیثان یا مال لگوونکی) هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی چه الله تعالی به ورو ورو اسلام غالبوی. په دغه ضمن کښی به کافران خپل بدنی او مالی زور لگوی، چه نیک او بد سره بیل شی، یعنی د هغو په قسمت کښی چه اسلام لیکلی شوی دی، هغوی به گرد (تول) مسلمانان کیږی، او د هغوی مرگ چه په کفر کښی لیکلی شوی دی، هغوی به گرد (تول) په کفر کښی مری، او تول به دوزخ ته لاړ شی. «هم دغه خبیثان یا مال لگوونکی هم دوی زیانکاران دی» یعنی د دنیوی او اخروی دواړو قسمونو نقصان او خساره ئی ومونده.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُدتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٤٧﴾

ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی، که واورې «بس

کری له کفره» نو ویه بښلی شی دوی ته هغه بدی چه په تحقیق پخوا تیری شوی وی، او که بیا وگرځی (کلک شی په کفر او جنگ) نو په تحقیق تیره شوی ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو «په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو».

تفسیر: یعنی که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوته لاس واخلی، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کری، نو رومبی د کفر په حالت کښی څه گناه او معاصی چه دوی کری وی، هغه گردی (تولی) ورمعافیری. الاسلام یهدم ماکان قبله. هوا حقوق العباد به نه ورمعافیری، ځکه چه د هغو مسئله خو بېله ده. او که بیا عود وکړی قتل او عداوت او کفر او معصیت ته نو په تحقیق تیره شوی ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کښی یعنی څرنګه چه د پخوانیو رسولانو عليهم السلام له تکذیبه او عداوته خلق تباہ شوی دی، په دوی به هم تباہی راځی. یا دا مطلب دی لکه چه په بدر کښی د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړی شوه، دوی ته به هم سزا ورکړی شی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيُكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٨﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَأَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٣٩﴾

او وجنګیږئ (ای مؤمنانو!) له دغو «کفارو» سره تر هغه پوری چه نشی پاتی فتنه «فساد په ځمکه کښی» او شی دین «حکم» تول خاص الله لره (او نور تول باطله ادیان ورک شی) نو که واورې دوی «له کفره او اسلام راوړی» نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی (بينا دانا) دی. او که مخ وگرځوی دوی «له ایمانه» نو پوه شی «ای مؤمنانو!» چه بیشکه الله مولی «بادار ساتونکی» ستاسی دی (الله) ښه مولی «او نیک بادار حامی او ساتونکی» دی او «الله نیک» او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعنی تر هغه پوری له کفارو سره وجنګیږئ چه په ځمکه کښی فتنه او فساد پاتی نشی، او د کافرانو زور پاتی نشی چه له ایمانه خلق منع کری یا د حق دین له محو کولو څخه

مسلمانان و ویریری چه که اظهار نمی و کرد و به و زلی شو لکه چه تاریخ شاهد دی شه وخت چه غلبه او قوت د کفارو په لاس ورته، نو د مسلمانانو ایمان او مذهب به په خطر کښی لویه، د «هسپانیی (اسپین)» مثال دنیا ته څرگند (ښکاره) دی چه وروسته له دی نه چه قوت او قدرت د مشرکانو په لاس ورغی، دوی په څه دول (طریقه) د (هسپانیی) مسلمانان تباہ یا مرتدان کړل، په هر حال د «جهاد» او قتال پوښی مقصد هم دا دی چه د اسلام اهل دی مامون او مطمئن وی او د الله تعالی عبادت په ښه شان سره وکړی شی. او د ایمان او توحید دولت د کفارو له لاسونو محفوظ شی او د اسلام کلمه علیاء او لوړه شی او اسلامی بیرغ مرتفع او لوړ شی لکه چه (د فتنه) هم دغه تفسیر د احادیثو په کتابونو کښی له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم اجمعین څخه هم منقول دی».

﴿وَيَكُونُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ او جهاد وکړئ څو شی دین او حکم تول خاص الله لره او نور باطل ادیان ورک شی) دا د جهاد وروستی مقصد دی چه د کفر شوکت پاتی نشی او یوازی د الله تعالی حکم جاری وی او د اسلام حق دین پر گردو (تولو) ادیانو غالب شی. ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾ اعم له دی نه چه د نورو ادیانو په موجودیت کښی وی. لکه چه د راشده و خلفاؤ په وخت کښی شوی و. یا گرد (تول) باطله مذاهب له منځه ورک کړی، لکه چه د مسیح علیه السلام له نزول څخه وروسته کیږی. په هر حال دغه آیت د دی خبری واضح دلیل دی چه جهاد او قتال عام له دی نه چه تعرضی وی که دفاعی مسلمانانو له پاره تر هغه وخته پوری مشروع دی تر څو چه دغه دواړه عالی مقصدونه پوره شوی نه وی، ځکه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی «الجهاد ماضی الی یوم القیامة» حاصل «د جهاد احکام او شرائط او نور تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی».

﴿فَإِنْ اسْتَفْزَأَ﴾ الایة - نو که واورې دوی له کفره او اسلام راوړی نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی نمی کوی ښه لیدونکی بینا دانا دی.» یعنی له هغو سره چه په ښکاره دول (طریقه) له کفره او شراره بیرته وگرځی قتل نشته. د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفیات دی الله تعالی ته وروسپارل شی! هر دول (طریقه) عمل او کار چه دوی وکړی، هغه د پاک الله له علمه نه پتیبی او تل ورته معلوم دی. مسلمان یواځی له ظاهری حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی. وفی الحدیث «امرت ان اقاتل الناس حتی یقولوا لا اله الا الله، فاذا قالوها عصموا منی دماءهم و اموالهم الا بحقها، وحسابهم علی الله عز وجل» - زه ماموریم په دی چه جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چه وواځی دوی کلمه د لا اله الا الله نو کله چه وویل دوی دا کلمه نو وئی ساتلی ځما نه وینی خپلی «چه نه به وژل کیږی» او مالونه خپل مگر په حق سره «چه قصاص دی» او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عزوجل ته (که نمی ښی یا نمی نه ښی). ﴿وَأَنْ تَوَلَّوْا﴾ الایة - او که مخ وگرځوی دوی له ایمانه نو پوه شی تاسی چه بیشکه الله مولی، بدار، حامی او ساتونکی ستاسی دی الله ښه مولی نیک بدار ساتونکی دی او الله نیک او ښه مددگار دی.» یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالی په مرسته (مدد) او حمایت باندی

اطمینان او اعتماد ولری! او جهاد وکری! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب څخه دی له سره ونه ویریږی! لکه چه د بدر په غزا کښی ئی ولیدل، چه الله تعالی د مسلمانانو څومره ښه مرسته (مدد)، حمایت او امداد وفرمایه! (علمنا ان الله مولينا نعم المولى ونعم النصير.)

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ
 لِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ
 السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ
 الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقِي الْأَظْمِنِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۳۱﴾

او پوه شیء «ای مسلمانانو!» بیشکه هر هغه شی چه په غنیمت واخیست
 تاسی «له کفارو په غلبی سره» له یوه شی نه نو بیشکه الله لره دی (حکم
 کول په) خمس د هغه (کشی) او (دغه خمس ثابت دی) له پاره د رسول (د
 الله) او له پاره د خپلوانو (د رسول الله) او (له پاره د) یتیمانو او (له پاره
 د) مسکینانو (محتاجانو) او (له پاره د) مسافرانو «او پاتی غلور برخی دی
 له پاره د غازیانو او صبر وکړی پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!» که ایمان لرئ
 په الله او په هغو «آیتونو یا ملایکو یا نصرت» چه نازل کړی دی مونږ پر
 بنده خپل په ورځ د فیصلی کشی (د حق له باطل څخه چه د (بدر ورځ وه)
 هغه ورځ چه سره مخامخ شولی دواړه جمعی (دلی)؛ او الله پر هر شی باندی
 (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی غلبه د لږو پر ډیرو ده).

تفسیر: د دی سورت په ابتداء کشی ئی فرمایلی ؎ ﴿قُلِ الْاِنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ﴾ دلته د هغه لږ
 څه تفصیل کوی چه هغه د غنیمت مال چه د کفارو له جنگه وروسته د مسلمانانو په لاس راشی د
 هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نیاز دی چه هغه رسول الله د پاک خدای د نائب (بمعنی
 رسول) په حیثیت وصوله وی، او دی ئی پر دغه پنځو مصرفونو لگوی شی:
 «۱»: په خپل ځان باندی.

«۲»: پر خپلو خپلوانو باندی چه بنی هاشم او بنی المطلب دی چه له پخوا راهیسی دوی د الله
 تعالیٰ په لاره کشی کار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم نصرت او امداد ئی کړی دی. او د
 اسلام له خاطره یا یوازی د قرابت او خپلوی له وجی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی
 مرستی (مدد) کړی دی. او د زکوة او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندی حرام شوی دی.
 «۳»: پر یتیمانو پلار مریو باندی.

«۴»: پر محتاجانو مسلمانانو باندی.

«۵»: پر مسافرانو باندی بیا هغه نور غلور برخی غنیمت چه پاتی کیږی پر غازیانو باندی

تقسیم کیپی سور ته (سوا) دوی برخی او پلی (پیاوه) ته یوه برخه ورکوله کیپی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د خمس د دغو پنځو مصارفو څخه زمونږ حنفیانو په نزد یوازی یتیمان، محتاجان او مسافران چه گرد (تول) سره دری کیپی پاتی دی. ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د دوی د ذات مصارف نه دی پاتی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل القربات هغه برخه پاتی شوه چه دوی ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پخوانی نصرت او امداد په بناء ورکوله کیده. هو! د مساکینو او محتاجانو له هغو برخو څخه چه دوی ته مقرری دی د رسول الله مبارک مساکین او اهل الحاجت خپلوان ښائی مقدم وگنل شی، د ځینو علماو په نزد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلت څخه وروسته د امیر المؤمنین د مصارفو له پاره ښائی چه خمس الخمس ورکړ شی. والله اعلم په ځینو روایتونو کښی راغلی دی کله چه له غنیمت څخه خمس د الله تعالی د نامه پنځمه برخه ایستله کیده نو نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم اول په هغه کښی څه برخه د بیت الله کعبی شریفی له پاره بیلوله. ځینو فقهاو لیکلی دی چه په هغو ځایونو کښی چه له کعبی شریفی څخه لری وی، څه برخه دی د مساجدو له پاره هم بيله شی! له ﴿يَوْمَ الْقُرْآنِ﴾ د فیصلی له ورځی څخه مراد یوم البدر دی چه په هغه کښی د حق او باطل ښکاره فیصله وشوه په دغه ورځ کښی حق تعالی خپل ډیر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد یی ورولبیره او د سکون او اطمینان کیفیت ئی نازل وفرمایه. نو هغه کسان چه پر الله تعالی او د الله تعالی پر غیبی تائیداتو ایمان لری، نو پر دوی باندی له غنائمو ځنی د الله تعالی پر نامه «خمس - پنځمه برخه» ایستل دومره دروند نه ښکاری. ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او الله پر هر شی باندی چه اراده ئی وفرمائی ښه قادر دی چه ځینی ئی غالبول د لېو دی پر ډیرو باندی» یعنی لکه چه الله تعالی په هغه ورځ کښی تاسی مظفر او منصور گرځولی یی هم دا اوس او په راتلونکی زمانه او په هر وخت کښی ښه قادر دی چه تاسی ته غلبه او فتوحات عنایت وفرمائی.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَ
الرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَخْتَلَفْتُمْ فِي
الْبَيْعِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ
مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ
اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ

«یاد کړئ ای مسلمانانو» هغه وخت چه وئ تاسی په ځندی (غارې) د

«کندی» نژدی «مدینی ته» او وو دغه «کفار» په څنډی «د کندی هسی څنډه (غاړه) چه» لری «وه له مدینی نه» حال دا چه سواره «قافله» ښکته وو له تاسی؛ او که یو تر بله وعده کړی وی تاسی (د جنگ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی ولیکن «بی له وعدی جمع کړئ تاسی الله» دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی (په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی) لپاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیامه د حجت روښان څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیامه د روښانه حجت؛ او بیشکه الله خامخا ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی «په تولو احوالو».

تفسیر: له نژدی څنډی (غاړی) څخه مراد د جنگ د میدان هغه جانب دی چه مدینی طیبی ته قریب ؤ هم داسی له لری څنډی (غاړی) څخه مقصد هغه طرف دی چه له مدینی منوری څخه لری ؤ، یعنی د ابوسفیان تجارتی قافله مخ په ځوری (څکته) د سمندر په څنډه څنډه (غاړه غاړه) کښی تلله، د قافلی او مسلمانانو په منځ کښی د قریشو فوځ حائل شوی ؤ. «او که یو تر بله مو وعده کړی وی د جنگ نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی» یعنی که فریقین له پخوا څخه د جنگیدلو له پاره کوم وخت او نیټه مقررول غوښتل، نو ممکن ؤ چه په هغه کښی څه اختلاف واقع کیده یا د وعدی د رسیدلو په وخت کښی به ئی یوه ډله وړاندی وروسته کوله، ځکه چه له یوه جانب مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهری اسلحی او سامان څخه ویره کښی وو. او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زبور توب ځنی ویریدل نو دواړو ته د جنگ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کښی تردد او تقاعد پېښیدی شو، (ولیکن بی له وعدی سره جمع کړئ تاسی الله دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی له پاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیام د روښان حجت څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیام د روښانه حجت) یعنی قریش د خپلی قافلی د مدد له پاره او تاسی پر قافلی باندی د حملی کولو له پاره راغلی وئ قافله تیره شوه او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غاړه) باندی سره ونښتل، حال دا چه یو د بل له حال څخه نه ؤ خبر دغه د الله تعالی تدبیر ؤ که تاسی قصداً ورتلئ نو داسی په مناسب وخت به پر دوی نه رسیدی، او د دغی فتحی څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت ورښکاره شو. هغه چه مړه شول هم په یقین سره پوهیدلی مړه شول، او هغه چه ژوندی پاتی شول هغوی هم حق په ښه ډول (طریقه) سره وپېژند او وپوهیدل چه د الله تعالی الزام پوره شو. کذافی الموضح. او ممکن دی له مرکیدلو او ژوندی پاتی کیدلو څخه کفر او ایمان مراد وی - یعنی

اوس شوک چه ایمان راوری - او هغه چه په کفر همغسی تینگ پاتی شی، د دواړو ایمان او کفر د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته دی. ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ او بیشکه چه الله ښه اوریدونکی د گردو (تولو) اقوالو، ښه عالم دی په تولو احوالو) یعنی الله تعالی د کمزورو مظلومانو فریاد اوریدونکی دی، او دغه خبره هم ورته ښه ورمعلومه ده چه په کومه طریقه سره د دوی امداد وکړی شی وگورئ په بدر کښی د مسلمانانو فریاد ئی څرنگه واوریده؟ او په څه ډول (طریقه) سره ئی مدد او مرسته (امداد) وکړه؟.

إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَتْنَمِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَتَسَلَّمْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

(یاد کړه) هغه وخت چه وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کښی لږ؛ (چه اصحاب پری خبر کړی، او دوی پری ډاډه شی او برابر پری ورشی) او که ښوولی وی «الله» تاته «ای محمده!» دوی ډیر (او بیا تا ویلی وی اصحابو ته) نو خامخا بی زړه شوی به وی تاسی (ای اصحابو) او خامخا جگړی به مو کولی په کار کښی «د جنگ چه تری په څنگ شوو یا ورسره جنگ وکړو» ولیکن الله سلامت وساتلئ «تاسی له بی زړه توب او نزاع» بیشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چه په زړونو کښی دی.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالی پر مدد - حمایت او مرسته (امداد) اعتماد ولری، او جهاد وکړی. او د کفارو له کثرت، سامان او وسلو ځنی ونه ویریری - لکه چه د بدر په غزا کښی مو ولیدل چه الله تعالی له مسلمانانو سره څومره ښه امداد او معاونت وکړ. ﴿وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا﴾ او که ښوولی وی الله تاته دغه کفار ډیر) یعنی که تاسی دوی زیات گڼلی وی ځینو به د جنگیدلو همت کاوه - او ځینو به نه کاوه او داسی اختلاف به واقع کیده او په کار کښی به خلل او بی انتظامی پیدا کیده - الله تعالی رسول الله مبارک ته په خوب کښی لږ تعداد وروښود، او له ویری او بی زړه توب څخه ئی وژغورلی (وساتلئ) هغه ښه پوهیږی چه له کوم شی ځنی په زړونو کښی همت او شجاعت پیدا کیږی؟ او له کومی خبری ځنی بی زړه توب او ویره پیدا کیږی؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ إِذِ التَّقِيَمُ فِي آعَيْنِكُمْ قَلِيلًا وَيَقَلِّلُكُمْ

فِي آيَتِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٣٧﴾

او (یاد کری) کله چه وشوول تاسی ته «الله» هغه «دښمنان ستاسی» په هغه وخت کښی چه سره مخامخ شوی په سترگو ستاسی کښی لږ او لږ ښکاره کری تاسی (الله) په سترگو د دښمنانو کښی دپاره د دی چه وکړی ته هغه کار چه و مقرر کړی شوی «په ازلی علم د الله کښی» چه وکړی شی «چه هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی» او خاص الله ته بیرته گرځولی شی ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کښی د کفارو شمیر تر نظر لږ راغلی و او مسلمانانو ته هم د مقابلی په وخت کښی لږ ښکاریده شو په جرأت، زهورتیا او میرانی (بهادری) وجنگیږی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشی غلط کیدی ځکه چه په دوی کښی کافر پاتی کیدونکی سری ډیر لږ و، زیاتره هغه کسان وو چه وروسته بیا مسلمانان شول او د خوب تعبیر هم داسی کیدی شی چه د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وی - باقی د کفارو په نظر کښی چه د مسلمانانو تعداد لږ ښکاریده نو هغوی واقعاً لږ وو - دا د هغه وخت واقعده ده، کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول - بیا کله چه مسلمانانو په میرانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پښتو د لښکر مرسته (مدد) ورورسیده، په دغه وخت کښی د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترگو کښی د دوی په نسبت یو په دوه ښکاریده ﴿وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ جزء د آل عمران (۱۳) آیت (۲) رکوع.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً

فَاتَّبِعُوا وَادْكُرُوا وَاللَّهُ كَثِيرٌ أَعْلَمُ تَقْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه مخامخ شی کوم فوځ «د دښمن» سره (چه جنک درسره کوی) نو ثابت قدم اوسئ تاسی (او مه تری تښتی) او یادوئ تاسی الله ډیر (په خوله او زړه) ښائی چه تاسی په مراد ورسیرئ (په بری سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دی کښی لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دی د الله د ذکر تاثیر دا دی چه د ذاکر زړه ورباندی قوی او داده کیږی، چه دغه دادگیرنی ته په جهاد کښی له هر

شی‌خه زیات ضرورت شته د اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له گردو (تولو) خخه لویه وسله هم دغه دادینه وه! ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّابِرِينَ﴾ (۱۳ جزء د «رعد» ۴ رکوع «۲۸» آیت)

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَنفَشِلُوا وَتَذْهَبَ رِجْكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ۝

او حکم ومنع تاسی د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوئ جگره په خپلو منځونو (په کار د جهاد کښی) پس بی زړه به شی تاسی او لار به شی باد «د نصرت او قوت او د دولت» ستاسی او صبر کوئ (په قتال او سختیو)، بیشکه الله له صابرانو سره دی «په جنگ کښی په نصرت او حفاظت»

تفسیر: یعنی ورک به شی زور او قوت ستاسی، او د بری او مرستی (مدد) باد به مو لار شی، اقبال او رعب به مو کمیږی، او له بد ربعی خخه به وروسته فتح او ظفر څرنګه حاصلولی شی؟ هغه تکلیفونه او سختی چه د جهاد په وخت کښی وړاندی کیږی هغه په صبر او استقامت سره وګالئ (برداشت کړئ)! او همت او میرانه (بهادری) له لاسه مه باسی مثل دی چه (د میرونو) (خاوندانو) مل الله دی. «څوک چه لری مله څه پروا کوی له غله» په دغه آیت کښی مسلمانانو ته ښوولی شوی دی چه د بری کلی ګانی (چاپیانی) کوم کوم شیان دی؟ یواځی په دولت، لښکر، جبه خانۍ، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح بری او نصرت نه حاصلیږی؛ بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه داد د الله تعالیٰ او د رسول الله په یاد او د دوی د خلیفه ګانو په اطاعت او فرمان برداری د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځی، په دغه موقع کښی می زړه بی اختیاره وغوښتل چه د اصحاب الکرامو رضی الله عنهم په نسبت د «ابن کثیر» څو الفاظ نقل کړم چه د اخلاص او ایمان له انتهائی عمق خخه وتلی دی «وقد کان للصحابه رضی الله عنهم فی باب الشجاعة والاکتثار بما امرهم الله ورسوله به وامتنال ما ارشدهم الیه ما لم یکن لاحد من الامم والقرون قبلهم ولا یکن لاحد ممن بعدهم فانهم ببرکة الرسول صلی الله علیه وسلم وطاعته فیما امرهم فتحوا القلوب والاقالیم شرقاً وغرباً فی المدة الیسیره مع قلة عددهم بالنسبة الی جیوش سائر الاقالیم من الروم والفرس والترک والصفالیه والبربر والحبوش واصناف السودان والقط وطوائف بنی آدم قهروا الجمیع حتی علت کلمة الله وظهر دینه علی سائر الادیان وامتدت الممالک الاسلامیه فی مشارق الارض ومغاربها فی اقل من ثلاثین سنة فرضی الله عنهم وارضاهم اجمعین وحشرنا فی زمرةم انه کریم تواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ حَبِيطٌ ﴿۲۰﴾

او مه کپړئ (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه راووتل له کورونو خپلو دپاره د فخر او ښودنې خلعو ته (شوکت، دبدبه خپله) او آړوی دوی (خلق) له لاری د الله څخه او الله پر هغو کارونو چه کوی ئی دوی محیط (چاپیر دی علم او قدرت د ده نو جزا به پری ورکړی).

تفسیر: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او دولونو او نغارو په ډیر شان او شوکت سره د بدر جنگ ته وتلی ؤ چه مسلمانان وویږی، او د عربو په نورو قبائلو باندی هم د مشرکانو ویره او اثر ولویږی، په لاره کښی د ابو سفیان پیغام ورورسید چه «قافلی له سختی خطری څخه نجات ومونده او درغله اوس تاسی هم د مکی په لوری بیرته ستانه (واپس) شی!» ابوجهل په انتهای غرور سره وویل چه مونږ به هلته بیرته لاړ شو چه د بدر پر چینو او رڼو اوبو باندی ورسیږو او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کړو، سازندگانی او نغمی ویونکی ښځی د خوښی او بری سندرې ووائی او په زړه پوری اتفونه پری واچوو، شرابونه وڅښو او ښه سیلونه او مزی وکړو او تر دری شپو او ورځو پوری اوشان حلال کړو. او عربی قبائلو ته ښه میلستیا ورکړو او داسی ښی چرچی وکړو چه دغه ورځ د عربو په منځ کښی د همیشه دپاره یادگار پاتی وی او په آینده کښی د دغو لږو او کمزورو مسلمانانو حوصله بیخی ماته شی، چه بیا له سره زمونږ د مقابلی جرائت او زړورتوب ونشی کړی، دی له دی څخه څه خبر ؤ چه هغه امیدونه او هیلی (طمعی) چه کوی او هغه تجویزونه چه ابو جهل ورته چرتونه او فکرونه وهل، هغه گړد (تول) د الله تعالی په قبضه او اختیار کښی دی چه پر مخ ئی بوځی یا ئی مهمل او بی اثره وگرځوی، بلکه که اراده وفرمائی دغه گړدی (تولی) معاملی او چاری به بالعکس او چهه کړی، لکه چه هم داسی هم وشو. د بدر د اوبو او د شرابو د جام په ځای دوی د خپلو وینو د کنډول په سر اړولو باندی مجبور شول - د سرور او نشاط محافل ئی جوړ نه کړی شول خو د هغه په ځای د نوحی او ماتم او ویر او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکی معظمی پوری وترل شول - همغه مال چه دوی د تفاخر، تظاهر او ښودنې لپاره لگاوه د مسلمانانو د غنیمت نمری او لقمه شوه د ایمان او توحید د دائمی غلبی د تاداو (بنیاد) تیږه (گټه) د بدر په ډگر او میدان ودروله شوه گواکی په دی ډول (طریقه) سره په دغی وړوکی ځمکی کښی الله تعالی د تولی نری د گړدو (تولو) ملتونو او اقوامو د قسمتونو فیصله وفرمایله - په هر حال په دغه آیت کښی ئی مسلمانانو ته خبر ورکړی چه جهاد یواځی د وژلو او وینو تویولو د هنگامی نوم نه دی، بلکه عظیم الشان عبادت

دی، په عبادت کښې هر څوک چه ریا یا ښودنی وکړی، نو هغه نه قبلېږی، لهنا تاسی په فخر، غرور، ښودنی او تظاهر کښې کفارو پسی مه درومی!

وَاذْذَرْنِ لَهُمُ الشَّيْطَانَ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ
الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتْ الْفِئَتَيْنِ
نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ اِنِّي بَرِيٌّ مِّنْكُمْ اِنِّي اَرَى مَا لَا تَرَوْنَ
اِنِّي اَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٨﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چه ښایسته کړی وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وی ویل چه نشته هیڅ غالب پر تاسی نن ورځ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسی، نو کله چه سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بیرته ئی مندی کړی په پوندو خپلو «یعنی وتښتیده» او وئی ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنی) ستاسی او بیشکه زه وینم هغه (فوځ د ملائکو چه راځی په معاونت د مؤمنانو) چه نه ئی وینی تاسی بیشکه زه ویریوم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو - لیکن د دوی جنگ او جنجال ډیر غلی له (بنی کنانه) سره پېښیده نو اوس هم د دوی په زړونو کښې داسی یوه خطره پیدا شوی وه - نه چه «بنی کنانه» زمونږ د دغه بری په لاره کښې څه مشکلات پیدا کړی - دلته سم د لاسه شیطان د دوی د شا تپولو او همت زیاتولو له پاره د(کنانه) د لوی سردار «سراقه بن مالک» په صورت د خپلو ذریاتو له فوجه سره یو ځای ورښکاره شو او ابوجهل او نورو مشرکانو ته ئی اطمینان ورکړ چه مونږ ګرډ (تول) ستاسی د مرستی (مدد) او حمایت له پاره راغلی یو، او د (کنانه) له طرفه بیخی بی غمه اوسئ مونږ له تاسی سره یو. کله چه په بدر کښې د زور او قوت مسابقی شروع شوی او د شیطان په نظر کښې حضرت جبرئیل علیه السلام او نوری پږنتی راغللی، نو د ابوجهل له لاسه بی خپل لاس وښکل او ژر په خپلو پوندو بیرته وګرځید - او ابوجهل ورغږ کړ «ای سراقه! د جنگ او جګړی په دغه شدت کښې په چل او فریب سره چیری تښتی راځه بیرته راوګرځه او لښکر مه بی زړه کوه!» سراقه وویل «زه ستاسی سره نشم پاتی کیدی - زه هغه شیان وینم چه تاسی ئی نه شئ لیدی یعنی (پږنتی) د الله تعالی (یعنی د دی حزب الله) له ویری څخه می زړه ریږدی (ریږی) او اندامونه می لرزیږی - اوس په ما کښې د دریدلو قوت نشته - زه

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ
وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

او که ویني (ای محمده!) هغه وخت چه قبض د روح کوی د هغو کسانو چه کافران شوی دی پرېستی (د عزرائیل مددگاران) په دی حال کښی چه وهی به مخونه د دوی او شاگانی د دوی، او (وایی به ورته) وڅکي تاسی عذاب د (اور) سوځوونکی (نو ویه گوری یو له شرمه دک حال).

تفسیر: یعنی پرېستی د څنکدن د عذاب په وخت کښی دوی ته وایی چه اوس خو دغه درواخلی او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وڅکي. ډیرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کښی داخل کړی دی یعنی په هغه وخت کښی هر هغه کافر چه وژل کیده، نو له هغه سره پرېستو هم داسی معامله کوله. مگر د آیت الفاظ گردو (تولو) کفارو ته عام دی. نو ځکه دغه راجح معلومیږی چه دغه واقعه به په عالم برزخ کښی وی، نو د دی تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسی وی چه په دنیا کښی د دغو کفارو حال داسی شو، او په برزخ کښی به داسی کیږی نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شی چه هغه به څرنگه مدهش وی.

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چه وړاندی لیږلی ؤ لاسونو ستاسی او بیشکه الله نه دی هیڅ ظلم کوونکی په بندگانو خپلو (چه بی گناه ئی په عذاب کړی).

تفسیر: دغه گرد (تول) ستاسی د اعمالو نتیجه او سزا ده، که نه د الله تعالی له لوری د ظلم او تیری هیڅ یوه معامله کیدونکی نه ده - او «ظلام» ئی ځکه وفرمایه چه که معاذ الله د هغه د لوری د یوی ذری سره په اندازه د ظلم امکان وی نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه وی بلکه ظلام به وی ځکه چه د کامل هر صفت هرومرو (خامخا) ښائی چه کامل وی. اوس الله تعالی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی له پاره فرمائی چه د قریشو حال ستا سره داسی دی

كَذَّابٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ ۖ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوْا بِآيٰتِ اللّٰهِ
فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٧﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چه وو په خوا له دوی نه (له انبیاءو خپلو سره؛ هغه عادت دا ؤ) چه کافران شوی ؤ په آیتونو د الله نو نیولی ؤ دوی لره الله په گناهونو د دوی بیشکه الله قوی (زورور) دی دیر سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی له پخوا راهیسی هم دغه دستور پاتی دی. کله چه خلق د آیت الله تکذیب یا له هغه څخه انکار وکړی - یا له انبیاءو سره په جنگ کولو کښی ټینګار (ضد) ښکاره کړی، نو الله تعالی دوی په یوه نه یوه عذاب اخته کوی.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَ عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى
يُغَيِّرُوْا اَمَّا بِاَنْفُسِهِمْ ۖ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٨﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دی د دی چه په تحقیق الله نه دی بدلونکی (هغه) نعمت چه انعام کړی ئی وی پر یوه قوم باندی تر هغه پوری چه بدل (نه) کړی دوی هغه حال چه په نفسونو د دوی کښی دی او بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو) (تولو) اقوالو ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی کله چه خلق په خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو خپله فطری نیکه قوه او استعداد بدلوی، او د الله تعالی ورښلی داخلی او خارجی نعمتونه د الله تعالی په ورښوولی کار کښی په ښه موقع او ښه صورت نه لګوی بلکه بالعکس ئی د ده په مخالفت کښی صرفوی، نو الله تعالی هم خپل هغه ورکړی نعمتونه تری بیرته آخلی - او د انعام حال په انتقام سره بدلوی. الله تعالی د بندګانو گردی (تولی) خبری آوری او د دوی په گردو (تولو) احوالو باندی پوهیږی او هیڅ یو شی له ده ځنې پټ نه دی - لهذا هر چا سره چه هره معامله وکړی هغه به بیخی سمه او پر خپل ځای وی. حضرت شاه صاحب لیکي «تر هغه پوری چه نیت او اعتقاد بدل نشی؛ نو د الله تعالی ورعطا شوی نعمتونه بیرته نه اخیستل کیږی» - ګواکي له «ما بانفسهم» څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی لکه چه له ترجمی څخه ظاهریږی والله اعلم.

كَذَّابٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوْا بِآيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ
يَذْنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَا اِلٰ فِرْعَوْنَ وَكُلَّ كَاٰنٍ اَظْلَمِيْنَ ﴿٥٧﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی «له الله سره» او «لکه حال» د هغو کسانو دی چه پخوا له دوی نه وو؛ (او هغه عادت دا ؤ) چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو د رب خپل نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او غرق (دوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) تول وو ظالمان.

تفسیر: فرعونیان او له دوی څخه پخوانی اقوام ئی د دوی د جرائمو په بدل کښی هلاک کړل او په خاصه توگه (طریقه) ئی د فرعونیانو جاله دوبه کړه - دا گرد (تول) په هغه وخت کښی وشول کله چه دوی له الله تعالیٰ څخه باغیان شول، او شرارت ئی د خپلو ځانونو له پاره غوره - او پر خپلو ځانونو ئی ظلم وکړ، که نه الله تعالیٰ هیڅ یوه مخلوق سره څه ذاتی عداوت نه لری.

اِنَّ شَرَّ الدِّیْنِ آِتِیَ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَهُمْ لَا یُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٨﴾
الَّذِيْنَ عٰهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ یَنْقُضُوْنَ عَهْدَهُمْ فِیْ كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا یَتَّقُوْنَ ﴿٥٩﴾

بیشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دی چه کافران شوی دی نو دوی ایمان نه راوړی. هغه کسان چه معاهده تړلی وه تا له دوی سره بیا ماتوی دوی عهد خپل په هر کرت کښی او دوی نه ویریری (له دوی عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چه لکه ابوجهل - نصر - عتبہ او کعب د اشرف ځوی د تل لپاره کفر او بی ایمانی غوره کړی - او له انجامه بالکل بی خوفه شوی دی او هغه کسان چه (لکه بنی قریظه) په غداری او بدعهدی سره معتاد شوی دی، دوی د الله تعالیٰ په نزد ډیر بد حیوانات دی. د فرعون حال په بد عهدی او غداری کښی هم داسی ؤ ﴿وَلَمَّا وَفَّقَ عَلَيْهِمُ الرَّجْزَ اَلَوُا یُؤْسٰی اِذْ عَلٰنَا رِیْکَ یَمَآعَهِ عِنْدَکَ﴾ لَیْنُ کُتِفَتْ عَنَّا الرَّجُلُ لَوْمِیْنًا لَّکَ وَلَیْسَ لَکَ مَعَّکَ بَیِّنٌ اِیْرَآءِیْلَ فَلَمَّا کُتِفْنَا عَنْهُمْ الرَّجْزَ اِلٰ اَجَلٍ هُمْ یُلْفُوْهُ اِذَا هُمْ یَنْکُتُوْنَ ﴿٩﴾ جزء د

الاعراف ۱۳۴ او ۱۳۵ آیت ۱۶ رکوع) او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کېږي د «بنی قریظه» د یهودانو او د نورو هم دغه خصلت و چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره به ئی عهد کاوه چه مونږ د مکې معظمې له مشرکانو سره مرستی (مدد) نه کوو. بیا به ئی له دوی سره مرسته (مدد) کوله او ویل به ئی چه عهد مو په یاد نه و. هر کړت به ئی هم داسې کول - وروسته دا رابښی چه له داسې غدارانو سره څرنگه ښائی چه معامله وکړه شی.

فَأَمَّا تَشَقُّقُهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ
مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ۝۹۰ وَأَمَّا خِيفَتُهُمْ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةٍ فَأَيِّدْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ۝۹۱

نو که ومومي ته (ای محمده!) دوی په جنگ کېږي پس تیت کړه (سزا ورکړه) او وویروه په سبب د تیتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چه وروسته له دوی نه دی (د کافرانو محاربانو نه) لپاره د دی چه دغه وروستنی خلق عبرت واخلي. او که ویرېږي (ای محمده!) له کوم قوم (چه وعده ئی کړی ده له تا سره) د خیانت نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسې ډول (طریقه) چه شی تاسی او هغوی سره) برابر؛ بیشکه الله نه خوښوی خیانت کوونکی.

تفسیر: یعنی که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدی تر شا وغورځوی او ستاسی په مقابل کېږي د جنگ میدان ته راشی، نو دوی ته داسی سخته سزا ورکړئ او په قتل او جرح او نورو سره ئی داسی وترهؤئ چه د هنی له لیدلو څخه د دوی هغه بیرته وروسته پاتی شوی ملگری یا له دوی نه وروسته راتلونکی نسلونه هم عبرت واخلي او د عهد ماتولو جرائت ونشي کړی که یوه قوم ښکاره خیانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرگنده شوه چه دوی عهد ماتولو ته تیار دی، نو تاسی ته هم اجازه شته چه د مصلحت په تقدیر د دوی عهد بیرته ورکړئ او د معاهدی د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ! او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رویه وکړئ چه د دواړو ډلو په زړونو کېږي د پخوانیو معاهداتو په نسبت هیڅ یو شک او اشتباه پاتی نشی او دواړه په مساویانه ډول (طریقه) سره خبردار او بیدار او هوښیار اوسی، او د خپلو ځانونو په تیاری او حفاظت کېږي مشغول اوسی او ستاسی له جانبې څه غلا او خیانت ونشي او گردی (تولی) معاملی سره ښکاره او صافی وی. الله تعالی خیانت اگر که له کفارو سره هم وی نه خوښوی په سننو کېږي روایت دی چه امیر معاویه رضی الله تعالی عنه له «روم» سره میعادی

معاهده درلوده (لرله) د دغه میعاد په منځ کېښی امیر معاویه رضی الله تعالیٰ عنه له خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوری د پرمختګ امر ورکړ، مقصد ئی داسی ؤ چې اسلامی فوځ دی د رومیانو سرحداتو ته دومره نژدی او بالکل تیار اوسی، چې د معاهدې د نیتې د تیریدلو سره متصل دوی پخپلو تعرضونو پیل (ابتدا) وکړی، څه وخت چې دغه کار جاری ؤ، یو سپین پیری په داسی حال کېښی چې په آس سور ؤ راغی چې داسی ئی ویل «الله اکبر الله اکبر! وفاء لا غدراً!» یعنی عهد پوره کړئ او عهد مه ماتوئ! رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی کله چې کوم قوم سره معاهده ولری نو هیڅ یوه غوټه دی ونه پرانستله شی! او نه دی وتړله شی - تر هغه پوری چې د معاهدې نېټه پوره شی یا مقابلی دلی ته په مساویانه حیثیت سره معاهده ورمسترده شی! «کله چې معاویه رضی الله تعالیٰ عنه ته دغه خبر ورسید نو ژر له خپله فکړه بیرته وګرځید، او چې وئی لید هغه سپین پیری حضرت عمرو بن عبسہ رضی الله تعالیٰ عنه ؤ.

وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا الْإِسْلَامَ لَا يُعْزَوْنَ ﴿٥٩﴾

او نه دی کوی گمان هغه کسان چې کافران شوی دی چې دوی به وتښتی (له عذابو او خلاص به شی)! بیشکه دوی له سره نشی مغلوبولی (الله له تعذیب خپل)

تفسیر: د نبذالعهد هغه حکم چې پاس ذکر شو ممکن چې کفار هغه د مسلمانانو په ناپوهی او ساده توب حمل کړی او خوښ شی کله چې د مسلمانانو په دین کېښی غدر او خیانت ناروا دی نو مونږ ته د مدافعی د خبرداری او بیداری پوره موقع او د مسلمانانو په خلاف د تیاری فرصت په لاس راځی نو د هغه ځواب ئی ورکړ چې څومره تیاری او انتظامات چې وکړی، کله چې الله تعالیٰ د مسلمانانو په لاسونو ستاسی د مغلوبولو او رسوا کولو او په دنیا یا په آخرت کېښی د سزا ورکولو اراده وکړی نو تاسی به په هیڅ یوه تدبیر سره هغه نشی عاجزولی - او نه د ده د قدرت او تسلط له احاطی څخه د باندې تښتیدلی شی! ګواکي مسلمانانو ته تسلی ورکوی چې دوی دی په الله تعالیٰ اعتماد ولری او د ده د احکامو امتثال دی وکړی، نو پر ګردو (تولو) به غالبیږی «وانتم الاعلون ان کنتم مؤمنین»، آل عمران - ۱۴ رکوع، آیت ۱۳۹

وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ
تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُوا اللَّهَ وَعَدُواكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ
لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ يُوفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿۵﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو) لپاره (د جنگ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) خومره چه توانیږئ (جمع کولی شی) تاسی له قوت (اسباب د جنگ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چه ویروئ تاسی په دغه (قوت او تیاری) سره دشمنان د الله او دشمنان ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی؛ او هر هغه څه چه نفقه کوئ (لگوئ) تاسی له یوه شی په لاره د الله کښی (لپاره د ترقی د دین) پوره (بدل د هغه) به درکر شی تاسی ته حال دا چه پر تاسی به ظلم ونه کړی شی (د ثواب په لږوالی او د عذاب په ډیر والی)

تفسیر: په الله تعالی د اعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده چه ضروری او مشروع اسباب دی ترک کړی شی ځکه چه په مسلمانانو فرض دی تر هغه پوری چه قدرت لری د جهاد سامان او لوازم دی تیاروی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د آسونو سورلی، توره وهل، غشی ویشتل او نور جنگی مشقونه، د جهاد له لوازمو څخه وو. نن توپک، مشین گن، توپ، تینک، راکت، زره پوښ او نوری ارابی، آلتوکی، جنگی او گوت، کروزر، تحتالبحری، او بتل او نور جنگی مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال آچول او چلول او د حربی او عصری فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دی. هم داسی هغه نوری وسلی او د حرب او ضرب مگرد (تول) آلات او اسباب چه وروسته له دی نه ایجاد او اختراع کیږی، هغه تول د دی آیت په منشاء کښی داخل دی. باقی د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القيامة» د آسونو په تندی کښی خیر ایښود شوی دی تر قیامته پوری» په احادیثو کښی راغلی دی، هر هغه چه آس د جهاد په نیت روزی او ساتی ئی د ده په خوړلو او څښلو، بلکه په هر قدم پورته کولو باندی اجر وررسیږی، او د ده تر خوړو او نورو پوری به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کښی تللی کیږی. «او تیاروئ ای مؤمنانو لپاره د جنگ د دغو ماتوونکو

د عهد يا مطلق کفار، خومره چه توانيږئ او جمع کولی شی تاسی له قوت او اسباب د جنگ او له روزل شوو ساتل شوو آسونو لپاره د جهاد چه وپروئ تاسی په دغه قوت او تیاری سره دښمنان د الله او دښمنان د ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی او الله ته معلوم دی عداوت د هغوی» یعنی دغه گرد (تول) سامان، لوازم، تجهیزات او تیاری پر دښمنانو باندی د ویری، خوف او دهشت اچولو لپاره یو ظاهری سبب دی باقی د فتحی او ظفر او بری اصلی سبب خو د الله تعالی مرسته (مدد) ده چه د هغی بیان پخوا له دی نه شوی دی، او هغه خلق چه تاسی ئی بالتعین نه پیژنئ، منافقان دی چه د مسلمانی په پرده کښی ئی ځانونه پټ کړی وو، یا د (بنی قریظه) یهودان یا روم او فارس یا نور هغه اقوام دی چه له هغو سره وروسته له دی نه ستاسی مقابله واقع کیدونکی ده. ﴿وَمَا تَفْقَهُوا مِنْ شَيْءٍ﴾ الآية - او هر څه چه نفقه کوئ لگوئ تاسی له یوه څیزه په لاره د الله کښی پوره بدل او جزاء د هغه به درکری شی تاسی ته حال دا چه په تاسی به ظلم ونه کړی شی د ثواب په لږ والی او د عذاب په ډیر والی (دغه د مالی جهاد په طرف اشاره ده. یعنی د جهاد په تیاری کښی هغومره مال چه تاسی ولگوئ د هغه پوره بدل او معاوضه به ومومئ! د یوه درهم په مقابل کښی اوه سوه درهم. «والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم» او ډیر ځلی په دنیا کښی هم د هغه معاوضه بلکه له هغه څخه لا زیات اجر هم درکاوه کیږی.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١﴾

او که میل وکړی کفار صلحی (روغی) ته نو ته هم میل وکړه دی (صلحی) ته او توکل (اعتماد) وکړه په الله (او مه ویرپړه له مکره د دوی) بیشکه چه دغه (الله) هم دی ښه اوریدونکی. (د تولو اقولو) ښه عالم (دانا پر ځمکو د تولو) احوالو).

تفسیر: د مسلمانانو دغه تیاری او تجهیزات او مجاهدت او ځان جارول (قربانول) او د نور چارو د لیدلو څخه ډیر امکان لری چه کفار مرغوب او وویږی او صلحه، روغه وغواړی، نو تاسی ته ارشاد دی چه سم له صوابه او مصالحو تاسی هم هغوی ته د صلحی او روغی لاس وروغوئ - ځکه چه له جهاد څخه وینی تویول نه، بلکه د کلمه الله اعلاء او د فتنی دفع مقصود دی. که دغه عالی مقصد بی د وینی له تویولو څخه حاصل شی، نو خامخا د وینو تویولو لپاره هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. که داسی کوم احتمال وی چه شاید کفار د صلحی په پرده کښی غواړی چه مونږ تیر باسی نو هیڅ پروا مه کوئ او پر الله تعالی باندی توکل او اعتماد وکړئ -

پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پټی مشوری اوری د الله تعالی د حمایت په مقابل کښی د هیجا بدنیتی چلیدی نشی - تاسی خپل نیت صاف وساتئ!

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيْدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

او که اراده کوی دوی دغه چه فریب درکړی تاته (په دغه روغه کښی) نو بیشکه کافی دی تاته الله؛ هم دی هغه ذات دی چه قوت ئی درکړی دی تاته په مرستی (مدد) خپلی سره (په لیږلو د پرښتو په بدر کښی) او په مؤمنانو سره .

تفسیر: که وروسته له روغی څخه دغه خلق د خیانت او د عهد ماتولو اراده وکړی نو تاسی مه خواشینئ (خفه) کیوئ، د الله تعالی مرسته (مدد) تاسی ته کافی دی، د دوی هغه گرد (تول) مکرونه او فریبونه خدای جل جلاله به شنده کړی، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کښی غیبی امداد درکړ، او په ظاهری ډول (طریقه) سره ئی د محان جاروونکو او سر ښندنکو مسلمانانو په مت ستاسی تائید وفرمایه.

وَأَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مِثْرَ الْإَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٣﴾

او الفت محبت ئی واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کښی! که لگولی وی تا هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی تول نو نه به دی شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کښی ولیکن الله الفت محبت واچاوه په منځ د (زړونو د) دوی کښی؛ بیشکه چه دغه (الله) ښه غالب (قوی د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کښی د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود ؤ په خوشی خوشی چتی (بیکاره) خبرو باندی د قبائلو په منځ کښی تصادمات او جنگونه کیدل، کله چه به د دوه ډلو په منځ کښی جنگ شروع کیده نو تر څو پیړیو پوری به د هغه اور نه مړ کیده د

مدینی منوری د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د گوندی جنگونو او د پخوانی عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسیده! یو به د بل وینو ته توی ؤ، او هر یوه به د خپل عزت او پت وړی ؤ، په دغو حالاتو کښی زموږ پاک رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو. خلقو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره د یوه بل مخالف فریق په شان وگاڼه، او گردو (تولو) سره لاس یو کر، او د خلاف او شقاق اصول ئی ځان ته اختیار کړل، خپل هغه پخوانی عداوتونه ئی سره هیر کړل او د رسول الله مبارک په مخ کښی په مخالفت ودریدل، او د ده عداوت ئی د خپل مدنظر وگرځاوه، دوی به د ده له پند او نصیحت څخه په تکلیفیدل او له سیوری به ئی تبتیدل، د دنیا هیڅ یو طاقت نه ؤ چه د دغو دارونکو لیوانو او څیروونکو حیواناتو په پاده کښی د الهی معرفت او دنیوی محبت روح ورپو کړی، او د توحید له شرابو ئی ماره او مست کړی، او تول سره یو وار د اخوت او الفت په ځنځیر وتری، او د هغه مقدس وجود، صمیمی امتیان، او ځان جاروونکی مینان ئی وگرځوی چه څو ورځی پخوا له دوی څخه ډیر مبغوض سری نور څوک نه ؤ بلا شبه که د ځمکی گردی (تولی) خزانی لگولی شوی وی، خو بیا هم داسی یو لوی مقصد تری حاصلیدی نشو، چه د الله تعالیٰ په رحمت او اعانت سره په داسی سهولت سره حاصل شوی دی. الله تعالیٰ د حقیقی ورونو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کښی واچاوه، او بیا د دغو گردو (تولو) الفتونو اجتماعی مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم منبع البرکات ذات ئی وگرځاوه د دوی زړونه داسی یو وار سره اړول د الله تعالیٰ د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسی یوه وقت کښی، دوی گرد (تول) د محبت او الفت په یوی نقطی کښی سره تولول، د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

ای نبی کافی (بس) دی تاته الله او هغه چا ته چه متابعت کوی ستا له مؤمنانو څخه

تفسیر: دا آیت په دوه ډوله (قسمه) سره معنی کیدی شی د اکثرو اسلاخو په نزد ئی مطلب دا دی (ای نبی صلی الله علیه وسلم الله تعالیٰ تاته او ستا ملگرو ته کافی دی!) یعنی د عدد او د سریو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه ویره نه ده په کار ځینو علماؤ د هغه معنی داسی کړی ده (ای نبی صلی الله علیه وسلم! تاته په حقیقت کښی یواځی الله تعالیٰ کافی دی او د ځینو ظاهری اسبابو په اعتبار د مخلصو مسلمانانو جماعت اگر که ډیر لږ هم وی کافی دی) پخوا ئی فرمایلی وو ﴿إِنَّكَ بِبَصَرِهِ وَمِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ګواکی دا د هغه خلاصه ده.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
عَشْرُونَ صَبْرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ
يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا أَيُّهَا قَوْمُ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٥﴾

ای نبی! تیز کره (او ترغیب ورکره) مؤمنانو ته پر جنگ (د کفارو)؛ که وو له تاسی غنی شل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غلبه دی وکړی پر دوو سوو کافرانو (یعنی داسی جنگ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) و که وو له تاسی غنی شل تنه (صابران ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر زرو تنو له هغو کسانو چه کافران شوی دی په سبب د دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (یعنی جاهلان دی په الله او په قیامت).

تفسیر: الله تعالیٰ په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوری ترغیب ورکوی چه که لږ یی هم مه بی زړه کیږئ! د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره تاسی پر لس چندو دښمنانو باندی هم غالبیدی شی سبب ئی دا دی چه مسلمانان د الله تعالیٰ لپاره جنگیږی او دوی الله تعالیٰ پیژنی او یقین پری لری او د ده د مرضی متابعت کوی او په داسی یوی عقیدی د جنگ په ډگر کښی قدم ږدی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مرگ اصلی ژوندون بولی. هر مسلمان متیقن دی چه زما د گردو (تولو) مجاهداتو ثمره په آخرت کښی ضرور رارسیدونکی ده که زه غالب شم او که مغلوب او د کلمه الله د اعلا لپاره هر هغه تکلیف چه پر ځان واخلم، هغه فی الحقیقت ما له دائمی خوښی او ابدی مسرت سره یو ځای کوی. تر هغه پوری چه مونږ مسلمانان په دغی عقیدی د خدای له دښمنانو سره جنگ وکړو نو الهی تائید به زموږ مددگار وی او له مړینی او مرگ څخه هیڅکله نه ویریږو نو ځکه په ډیر زړورتوب او میرانی (بهادری) سره جنگیږو. هر کله چه کافران پر دغه حقیقت نه دی معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فانی اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنگیږی او د دغه قلبی قوت او غیبی امداد څخه محروم پاتی کیږی بناء علیه د خبر او زیری په ډول (طریقه) حکم راکړی شوی دی چه مؤمنانو ته ښائی چه د لس چندو دښمنانو په مقابل کښی په ډیر صبر او استقامت سره وجنگیږی، که مسلمانان شل تنه وی ښائی چه د دوو سوو کفارو له مقابلی څخه مخ ونه گرځوی، که سل تنه وی نو زرو تنو ته دی خپلی شای ونه گرځوی.

تنبیه: دغه د شلو او د سلو عددونه ئی ښائی د دی لامله (له وجی) بیان فرمایلی وی چه د هغه وخت د مسلمانانو د تعداد په لحاظ په (سریه) کښی لږ تر لږه شل او په (جیش) کښی لږ تر لږه تر یو سل تنو لښکریان به وو- وروستی آیت پس له هغه موعده نازل شوی دی چه د مسلمانانو

شمیر زیات شوی ؤ، نو ممکن د سربه شمیر اقلأ یو سل او د محمدی جیش لښکر شمیر به تر زرو پوری رسیدلی وی - د دغو دواړو آیتونو د نسبت او وختونو ځنی دغه توپیر (فرق) او تفاوت رابکارپری چه د ورومېنی آیت په نسبت د وروستنی آیت د نزول په وخت کېی د مسلمانانو تعداد زیات شوی ؤ.

اَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ
مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّعْلَبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِّنْكُمْ
أَلْفٌ يَّعْلَبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٣٧﴾

اوس آسانتيا وکړه الله په تاسی (او تیر شو له سختی) او معلومه ئی کړه چه بیشکه په تاسی کېی سستی ده نو که وو له تاسی ځنی سل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر دوو سوو (کافرانو یعنی داسی جنگ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) او که وو له تاسی ځنی زر تنه غالب دی شی په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره او الله ملگری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت، اثابت).

تفسیر: په بخاری شریف کېی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی په دغه تیر آیت کېی چه مسلمانانو ته د لس چنډو کفارو په مقابل کېی د ثابت قدمی امر ورکړی شوی ؤ، هر کله چه پر خلقو دغه حکم دروند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو ﴿اَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ﴾ الآية - یعنی الله تعالیٰ ستاسی د کمزوری او سستی له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لری کړ، اوس یواځی د خپل دوچند تعداد په مقابل کېی ثابت قدم اوسیدل ضروری، او تری تنبیدل حرام دی. دغه سستی او کمزوری چه د هغی له وجی په حکم کېی تخفیف راغلی دی له څو وجوهو څخه کیدی شی. د هجرت په ابتداء کېی لږ او غوره مسلمانان موجود وو، چه د هغوی قوت او جلاذات معلوم وو څه وخت چه وروسته له دوی ځنی زیات افراد سپین پیری او کمزوری شول، او هغه نوی ځلمیان چه سرونه ئی پورته کړی وو، په دوی کېی د پخوانیو مهاجرینو او انصارو په شان بصیرت، استقامت، تسلیم او تفویض نه وو، او د تعداد د زیاتوالی لامله (له وجی) تر یوی اندازی پوری پر خپل کثرت باندی ډاډه، او په (توکل علی الله) کېی بئی لږ شانی کمی شوی وی او برسیره په دی د انسانی طبیعت دغه خاصه ده هغه سخت کار چه پر لږو سړیو ولوپړی، نو په کار کوونکو کېی د عمل څوښ (جوش) زیاتوی او هر سړی له خپل قوت او قدرت څخه زیات زحمت او زیار (کوشش) کوی. لیکن که همغه کار په یوه لوی ټولگی

باندی واپاوه شی، نو هر یوه به د بل په انتظار کېږی وی، او ټول سره داسی فکر کوی چه آخر زه خو یوازی د دغه کار مسئول او ذمه وار نه یم، نو په هغه تناسب سره د عمل په څوښ (جوش) او حرارت او همت کېږی قلت څرگندیږی. حضرت شاه صاحب فرمائی په پرمینیو مسلمانانو کېږی یقین کامل وو، نو پر دوی داسی حکم شوی وو چه له خپلو ځانونو څخه لس چنډو کفارو سره دی جهاد وکړی، څرنگه چه وروستنی مسلمانان له دوی ځنی یو قدم وروسته ؤ، نو پر دوی داسی حکم وشو چه له دوو چنډو سره جهاد وکړئ! هم دغه حکم تر اوسه باقی دی لیکن که له دوو ځنی پر زیاتو حمله وکړی لوی اجر لری، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کېږی یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنگیدلی دی. د «موت» په غزا کېږی دری زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کېږی ټینگ ولاړ وو، له داسی واقعاتو څخه لله الحمد اسلامی تاریخ دک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ثَرِيدٌ وَمَنْ عَرَضَ الدُّنْيَا لِلَّهِ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٧﴾

نه ښائی نبی لره دا چه وی ده لره بنديان (چه تری فديه واخلی) تر هغه وخته چه قوی شی په ځمکه کېږی (د کفارو د ډیر قتل او جرحی په سبب) اراده کوی تاسی «ای مؤمنانو» اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیې سره) او الله اراده لری (تاسی لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: د بدر په غزا کېږی اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بنديان شول د الله تعالیٰ له لوری د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکښی وړاندی شول، (۱): وژل (۲): تری فديه اخیستل، او خوشی کول، په دغه شرط سره چه په بل کال کېږی به له تاسی څخه هم دغومره سری وژل کیږی په حقیقت کېږی د الله تعالیٰ له جانب د دغو دوو صورتونو وړاندی کیدل د یوه صورت د انتخاب له پاره د امتحان او ازموینی په ډول (طریقه) ؤ، څو ظاهر شی چه د مسلمانانو رای او طبیعت کوم لوری ته میلان او ترجیح لری؟ لکه چه ازواجو مطهراتو ته په دوو صورتونو کېږی تخییر ورکړی شوی ؤ ﴿إِنْ تُحِبُّوا الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ وَمَا فِيهَا فَلَا مَلَأَٰمَ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - «۲۱ جزء د الاحزاب ۲۸ آیت ۴ رکوع» یا په معراج کېږی د رسول الله مبارک په مخ کېږی شوده او شراب په دوو لوبو کېږی وړاندی کړی شول، خو زمونی پاک نبی صلی الله علیه وسلم شودی اختیار کړی، جبرئیل علیه السلام وویل که بالفرض تاسی شراب غوره کړی وی، نو ستاسی امت به بی

لاری کیده، په هر حال رسول الله مبارک په دغی معاملی کښی له اصحابو ځنی رایه وغوښته. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه وویل «یا رسول الله! دغه گرد (تول) بندیان مو خپلوان او وروڼه دی، بهتره دا ده چه له هغو څخه فدیې واخلو. او خوشی ئی کرو چه بیرته لار شی، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دی چه څه خلق له دوی ځنی مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره زمونږ لاس او مت وگرځی، او هغه مال چه د دوی له لوری بالفعل زمونږ په لاس راشی په هغه به مونږ جهاد او نور دینی کارونه او لازمی چاری په مخ بوځو. باقی که په بل کال کښی زمونږ اویا تنه سری په شهادت ورسیږی هغه دغومره د اندیښنی ځای نه دی ځکه چه په شهادت به ورسیږی، د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم میلان هم د فطری زړه سوی، شفقت، او صلة الرحمی په بناء د هم دی رایې په لوری ؤ. بلکه د اصحابو کرامو عمومی رایه هم په هم دی جانب وه، زیاتره اصحاب د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه له دی بیان سره متفق وو. حضرت عمر او سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنهما له دغو آراو سره اختلاف وکړ حضرت عمر رضی الله تعالی عنه وویل «یا رسول الله! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دی دوی تول دی ووژل شی نو د کفر او شرک سر به مات شی او پر گردو (تولو) مشرکانو به هیبت ولویږی او وروسته له دی نه به د مسلمانانو د ربرولو (تکلیفولو) او د الله تعالی له لاری ځنی د خلقو د گرځولو جرائت په دوی کښی پاتی نه شی او د الله تعالی په دربار کښی به له مشرکانو سره زمونږ انتهای نفرت او بغض، او کامله بیزاری ښکاره شی چه مونږ د الله تعالی په لاره او د حق په معامله کښی د خپلو د خپلوی او قرابت او د مالی فوایدو او د هیڅ څیز هیڅ پروا هم ونه کړه. نو ځکه مناسب ده چه په دغو بندیانو کښی هر هغه چه له مونږ ځنی د کوم یوه عزیز او قریب وی، هغه دی همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووژنی». لنډه دا چه له بحث او غور نه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه پر مشوری باندی عمل وشو ځکه چه د آراو کثرت د هغه د رأی په لوری ؤ، او په خپله رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم د خپل طبیعی رأفت او رحمت په بناء د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه د خبری لوری ته مائل ؤ او برسیره په هغه د اخلاقی او کلی حیثیت او عمومی حالاتو په ملحوظ همغه د صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه رایه حق ته نژدی ښکاریده خو که په هغه وخت کښی د اسلام حالات په نظر کښی نیول شوی وی نو د هغه وخت تقاضا هم دا وه چه د کفارو په مقابل کښی له سختی نه کار واخیستل شی ځکه دا لومړنی موقع وه چه له دیارلسو کلونو نه وروسته مظلومو مسلمانانو ته د ظالمو بت پرستانو په مقابل کښی په لاس ورغله خو ورته ثابت کړی چه اوس ستاسی د خپلوی تعلقات، اموال، جمعیت، قوت، قدرت او نور هیڅ یو شی تاسی د الله تعالی له انتقام څخه نشی ژغورلی (ساتلی)، ابتداء یوه مرتبه پر دغو ظالمانو مشرکانو دبډبه، رعب او ویره او خوف غورځول په کار ؤ، ځکه چه وروسته له دی نه، د لطف، نرمی، صلة الرحمی او د نورو ښیګڼو له پاره دیری مواقع پاتی وی، له بل لوری د اویا تنو مسلمانانو په قتل راضی کیدل هم کومه معمولی او چتی (بیکاره) خبره نه وه خو ځکه د

دغو رايه د الله تعالى په دربار كښې غوره نه شوه په ﴿ مَا كَانَ لِأَيِّهَا أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُفْخِرَ فِي الْأَرْضِ ﴾ كښې د دې نه غوره والې په لوري اشاره ده - او دغه د اصحابو كرامو رضی الله تعالى عنهم اجمعين يوه سخته خطرناكه اجتهادی غلطی وگنله شوه او هغو خلقو ته په صاف ډول (طریقه) سره په ﴿ يُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا ﴾ سره خطاب كړی شوی دی، يعنې تاسې د دنيا فاني گټې په نظر كښې نيسئ حال دا چه بايد مؤمنان باقي ژوندون په نظر كښې ونيسئ. كه د الله تعالى حكمت مقتضی شي نو ستاسې كارونه په خپل قدرت سره بې له ظاهري اسبابو هم په سر رسولي شي په هر حال په فديۀ اخيستلو سره د كفارو پريښودل، د هغه وخت د حالاتو په اعتبار ډيره غټه غلطی وگنله شوه. بايد وويل شي چه د روايتونو له مخې يوازي دومره ثابتېږي چه حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم خاص د صله رحمې او مهرباني د ترجيح لامله (له وجې) د دوی له مشورې سره موافقه كړې وه هوا له اصحابو كرامو څخه ځينو يوازي مالي حيثيت تر نظر لاندې نيولی و او زياترو اصحابو كرامو له ديني مصالحو او اخلاقي عواملو سره ضمناً مالي احتياجات هم په نظر كښې نيولی وو او دا مشوره ئې وړاندې كړې وه گواكي ځينو كلاً او زياترو جزاً مالي حقيقت په نظر كښې نيولی و د لږې مالي گټې له كبله (وجې) هر څومره چه وی په «بخش فی الله» كښې قصور، او له اصلي مقصد (جهاد) څخه غفلت كول، او د اویا تنو مسلمانانو په وژلو باندې په خپل اختيار راضي كيدل، د اصحابو غوندې مقرينو له عالي شان او جليل منصب ځنې منافي گڼلې شوي دي نو ځكه په دغو آيتونو كښې سخته عتاب آمیزه لهجه اختيار كړې شوي ده په حديث كښې راغلي دي، په كوم جنگ كښې د يوه مجاهد سر زخمی شو- دلته دغه زخمی ته د غسل ضرورت هم ورپېښ شو، څرنگه چه د اوبو استعمال ده ته ډير مضر و نو له خپلو ملگرو ځنې يې د مسئلې پوښتنه وكړه دوی ورته وويل چه د اوبو په موجوديت كښې مونږ تاته هيڅ لاره نشو ښوولی، دغه مجروح ولبلل، او د دغو لمبيدلو په اثر مړ شو. كله چه په دغې واقعي رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مطلع شو، نو ئې وفرمايل «قتلوه - قتلهم الله - الحديث» له دې نه ظاهره شوه چه كه اجتهادی غلطی ډيره واضحه او خطرناكه وي، نو پر هغه عتاب كيدی شي - گواكي داسې معلوميږي چه مجتهد د خپل پوره اجتهاد د قوت په صرف كولو كښې قصور كړی دی.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧٨﴾

كه نه وی ازلی حكم له جانبه د الله چه رومي ليكل شوی دی (په لوح محفوظ كښې) نو خامخا رسيدلی به و تاسې ته په عوض د (هغې) فديې) كښې چه اخيستی ده تاسې عذاب ډير لوی.

تفسير: يعنې دغه غلطی په خپل ذات كښې داسې وه چه هغوی دنيوی مال او متاع په نظر كښې

نیولی وو داسی مشوره ئی ورکری وه نو لازمه وه چه سخته سزا ورکری شوی وی خو لومری د سزا مانع هغه دی چه پاک خدای بیان کری دی او دغه لاندنی شیان هم کیدی شی چه د سزا مانع وگرخی

(۱): په مجتهد باندی به په دا قسم اجتهادی غلطی او خطاء کښی څه عذاب نه وی.

(۲): تر هغه پوری چه الله تعالیٰ په کوم شی باندی ښکاره امر او یا له هغه څخه ښکاره منع ونه کری، د هغه مرتکب نه په عذابوی.

(۳): د اهل البدر گردی (تولی) خطاوی ئی ورمعافی کری دی.

(۴): کومه رویه چه په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کری شوی ده یعنی په فدییه سره د بندیانو خوشی کول د الله تعالیٰ په علم کښی فیصله شوی وه چه وروسته له هغه به د دی اجازه ورکوی ﴿وَلَمَّا كَانَتْ هُدُودُهُمْ﴾ ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع آیت ۴ (۵): دغه هم فیصله شوی وه تر هغه پوری چه رسول علیه السلام په دوی کښی موجود وی، یا خلق د زړه له صدقه استغفار وائی نو عذاب به پری نه راځی.

(۶): له دغو بندیانو ځنی د دیرو په قسمت کښی مسلمانیدل لیکل شوی وو. الغرض که داسی موانع نه وی نو دغه غلطی دومره لویه او سخته وه چه ښائی پری ډیر سخت عذاب نازل شوی وی - په یوه روایت کښی راغلی دی چه د دغی قولی تنبیه څخه وروسته هغه عذاب چه ښائی د دغسی خوفناکی غلطی له امله (وجی) نازل شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخی ته وروړاندی او وښود شو، نو په دی ترتیب دغه قولی تنبیه لا زیاته مؤثره وگرځیده. رسول الله مبارک د هغی منظری له لیدلو څخه په ژړا شو، حضرت عمر رضی الله عنه د ژړا له سبب څخه پوښتنه وکړه ده وفرمایل چه «ماته هغه عذاب راوښودل شو چه که دغه پورته موانع ئی نه وی نو د راتللو امکان ئی ؤ»

تنبیه: درسول الله صلی الله علیه وسلم نظر ته دا عذاب داسی وړاندی شو لکه چه د کسوف د لمانځه د اداء په وخت کښی چه د قبلی په دیوال کښی جنت او دوزخ ورته تمثیل کری شوی ؤ یعنی مقصد دا ؤ چه د هغه متوقع عذاب منظره ور وښوول شی او بس.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٤٩

نو خورئ تاسی له هغه ماله چه غنیمت اخیستی دی تاسی حلال طیب (پاکیزه) او وویړیئ له الله بیشکه الله ښه ښیونکی د (خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: له رومبني عتاب او تهدید څخه مسلمانان دومره وويريدل چه ويی ويل بهایی د غنیمت په اموالو کښی چه د بندیانو فدیہ هم پکښی شامله ده لاس ونه وهل شی نو په دغه آیت کښی ئی تسلی وفرمایله چه هغه د پاک الله عطا ده په خوښی سره ئی خورئ - هوا په جهاد کښی غنیمت او نورو شيانو ته دومره اهميت ورکول یا ئی دومره په نظر کښی نیول نه دی پکار چه له عالی مقاصدو او کلی مصالحو څخه سترگی پټی شی، بیشکه د موقتی حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسی ځنی یوه غلطی وشوه مگر په خپله په مال کښی څه خبث او پلیتی نشته نو د الله تعالی څخه وويريئ او له مخالفت نه ئی ځانونه وساتئ هغه به په خپل مرحمت سره ستاسی غلطی درمعافوی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَشْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أَخَذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝

ای نبی! ووايه ته هغه چا ته چه په لاسونو ستاسی کښی دی له بندیانو (قیدیان) که معلوم کړی الله په زړونو ستاسی کښی کوم خیر «ایمان» نو دربه کړی تاسی ته خیر «بهرت، غوره» له هغه (مال) څخه چه اخیستی شوی دی له تاسی نه او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله ښه ښونکی د «خطیاتو» ډیر رحم والا دی «د اجر او ثواب په انعام سره» او که اراده وکړی دغه «بندیان» د خیانت ستاسی «په ظاهری اسلام سره» نو په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره) نو قادر کړی «ته الله» پر دوی «په قتل او جبرس د دوی سره» او الله ښه عالم دانا «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: او که اراده لری هغه بندیان چه اسلام ئی راوړی دی د دی چه له تا سره خیانت وکړی او بیرته مرتد شی، یا هغه فدیہ درنه کړی چه دوی ئی ضامنان شوی دی پس په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی په کفر سره پس انتقام ئی واخیست له دوی په ورځ د بدر کښی چه اويا تنه ئی تری مړه، او اويا تنه ئی بندیان کړل. یعنی که بیا ئی خیانت وکړ، نو بیا به هم پری تا مسلط کړی، او الله ښه دانا دی په مال د بندگانو خپلو، حکیم دی په ټولو

اوامرو او نواهيو کښی غځینو بندیانو (قیدیان) د اسلام اظهار کړی ؤ لکه حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ته وویل شول چه الله تعالیٰ ته معلوم دی چه په رښتیا سره ستاسی په زړونو کښی ایمان او تصدیق شته نو هغه فدیة چه اوس له تاسی څخه اخیستل شوی ده له هغی څخه به لا زیات او غوره تاسی ته مرحمت کوی، او ستاسی پخوانی گناهونه به وښی او که د اسلام د دی اظهار په وسیله د رسول الله صلی الله علیه وسلم تیر ایستل مو مقصود وی، یا د چل او فریب اراده لرئ، نو پخوا چه مو له الله تعالیٰ سره کومه تکی کړی وه، یعنی د ﴿اَلَسْتُ بِفَطْرٰی﴾ فطری عهد په خلاف مو کفر او شرک اختیار کړی ؤ، یا غځینو «بنی هاشمو» چه د ابوطالب په حیات کښی عهد کړی ؤ چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حمایت کښی به متفق وی، او اوس له کفارو سره ملاتړلی راغلی دی، او د هغه انجام ئی په خپلو سترگو سره ولید چه نن په څه ډول (طریقه) د مسلمانانو په قید او واک کښی دی. وروسته له دی نه هم د تکی هم داسی سزا ورکوله کیږی، له الله تعالیٰ څخه خپلی پتی خبری او نیتونه نشو پتولی او نه د هغه د حکیمانه ؤ انتظاماتو مخه نیولی شی. حضرت شاه صاحب لیکي د الله تعالیٰ وعده پوره شوه له دوی غځنی هغه کسان چه مسلمانان شول، الله تعالیٰ هغوی ته بشماره دولتونه ورعطا کړل او هغه چه مسلمانان نشول خراب او تباہ شول.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُ وَإِثْمَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
 فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ أَوْوُوا وَتَصَرُّوا أَوْلِيَّكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
 بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَالَكُم مِّنْ وَلَا يَتِيهِمْ
 مِّنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ
 النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا
 تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په مالونو خپلو سره او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی «مهاجرینو ته» او مددگاری ئی کړی ده «له دوی سره» دغه کسان غځینی د دوی

دوستان دی د ځینو نورو «په نصرت او ارث» او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی نه دی کړی نشته تاسی ته له ولایت (نصرت او ارث) د دوی ځنی هیڅ شی تر هغه پوری چه هجرت وکړی او که طلب د نصرت (او مرسته (مدد) وکړی دغه (غیر مهاجر مؤمنان د کفارو په جنگ کښی) له تاسی ځنی په دین کښی نو لازمه ده په تاسی مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دین کښی) مگر (نه دی لازم ستاسی نصرت او ورثه) پر هغه قوم بانندی چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی معاهده وی؛ او الله په هغه کار چه کوئ (ئی) تاسی ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ؤ پوه).

تفسیر: په دغو بندیانو (قیدیان) کښی ځینی داسی کسان هم وو، چه په زړه کښی مسلمانان وو خو له حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی هجرت نه ؤ کړی، او په زور او بی له خپلی خوښی له کفارو سره بدر ته راغلی وو، په دغه آیت کښی دا راښوولی شوی دی، چه د داسی مسلمانانو حکم څه دی؟ حضرت شاه صاحب لیکي چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب دوه فرقې وی مهاجرین (کور او کهول پریښوونکی) او انصار (ځای ورکوونکی) (مرسته (مدد) کوونکی). په دغو دواړو فرقو کښی رسول الله مبارک مواخات (ورورولی) قائمه کړی وه د آیت مضمون داسی شو څومره مسلمانان چه له رسول صلی الله علیه وسلم سره حاضر دی د دوی گردو (تولو) صلحه او جنگ سره یو دی. د یوه موافقت د گردو (تولو) موافقت او د یوه مخالفت د گردو (تولو) مخالفت دی، بلکه د هجرت په ابتداء کښی د مواخاتو د سلسلی په لحاظ یوه له بل څخه میراث هم وو. او هغه مسلمان چه په خپل هغه ملک کښی اوسیدو په هله د کفارو زور او تسلط وی، یعنی له دار الحرب ئی هجرت نه وی کړی، د هغو په صلحه او جنگ کښی د دارالاسلام اوسیدونکی مسلمانان (مهاجرین او انصار) نه شریک کیږی که د دارالحرب مسلمانان صلحه یا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړی، نو د دارالاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغی معاهدی تعمیل نشی کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخی لا جنگ هم کولی شی، هوا دغه ضروری ده که د دارالحرب مسلمانان په دینی معاملاتو کښی له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړی، نو له دوی سره حسب المقذور مرسته (مدد) کول په کار دی مگر له هغه جماعت سره چه د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوی ده د هغو په مقابل کښی د معاهدی تر ادامی پوری د دارالحرب له مسلمانانو سره امداد نشی کولی، او هم په خپلو منځونو کښی میراث په هغه سلسله کښی چه د مهاجرینو او انصارو سره ئی قائمه کړی وه د دارالحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۖ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٣٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی عینی د دوی دوستان دی د عینو نورو (په امداد کښی یو له بله سره)؛ که ونه کړئ تاسی دا (دوستی په خپلو منځونو کښی او دښمنی له کفارو سره) نو پیدا به شی (لویه) فتنه په ځمکه کښی او (خور به شی) فساد لوی.

تفسیر: یعنی د کافر او مسلمان په منځ کښی نه حقیقی رفاقت شته او نه یو د بل وارث کیدی شی. هو! کافر د کافر رفیق او وارث دی. بلکه گرد (تول) کافران له تاسی سره په دښمنی کولو کښی سره یو دی، هر چیری چه پر ضعیفو مسلمانانو د دوی لاس بر شی، ربروی (تکلیفی) ئی. د دوی په مقابل کښی که مسلمانان یو له بل سره ملگری او مددگار نه وی یا کمزوری مسلمانان دا کوښښ ونه کړی چه آزاد مسلمانان د خپل ځان ملگری او مددگار کړی، نو سخته خرابی او فتنه پیدا کیږی (یعنی موجبات به ئی پیدا کیږی) یعنی ضعیف مسلمان مأمون نشی پاتی کیدی او حتی د ایمان ویره ئی شته. ځکه چه د مؤمنانو بی اتفاقی د کفر د غلبی موجب او د اسلام د ذلت سبب دی. اوس الله جل جلاله د هجرت او د نصرت د جزا بیان داسی فرمائی

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ لِلدِّينِ الْأَوَّلِ
وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په لاره د الله کښی او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددگاری ئی کړی ده (له رسول الله او مهاجرینو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دی مؤمنان په حقه (رښتیا) سره دوی لره دی مغفرت (بښنه) او رزق (روزی) نیکه «د عزت چه جنت دی»

تفسیر: یعنی هغه مجاهدین چه د خدای په لاره کښی له خپل مشر سره ملگری وی په دنیا او هم په آخرت کښی له کور کیناستونکو څخه غوره دی. په آخرت کښی دوی ته لوی بخشش دی او په دنیا کښی د عزت روزی یعنی غنیمت او نور پوره حقوق (دوی ته بی له احسانه او نقصانه پریمانه) وررسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُ وَأَمَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ
مِنْكُمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَرْحَامُ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوور وروسته (له دغه لومړنی هجرت څخه) او هجرت ئی وکړ او جهاد ئی وکړ په ملگری توب ستاسی نو دغه (ستایل شوی په دغو صفاتو) له تاسی څخه دی؛ او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی غوره دی (د میراث په وړلو سره) په ځینو نورو په حکم د الله کښی؛ بیشکه الله پر هر شی بانندی ښه عالم دی (او هم ده ته معلوم دی چه د هر یوه څومره حق دی نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی)

تفسیر: یعنی په مهاجرینو کښی څومره چه وروسته له دی نه شاملیږی، هغه گرد (تول) د احکامو په اعتبار په (لومړنیو مهاجرینو) کښی داخل دی، د هجرت تقدم او تاخر په صلحه او جنگ یا په میراث او نورو احکامو هیڅ اثر نه اچوی خو که د مخکنیو مهاجرینو کوم خپلوان وروسته مسلمان شی، یا پسته هجرت وکړی نو دغه جدید وارث پر هغه قدیمی مهاجر اولیت او اولویت لری، که څه هم له نورو سره ملگریا ولری د اصحابو د اولیت او اولویت په نسبت په (۱۱) جزء د (التوبة) په (۱۰۰) آیت د «۱۳» رکوع په تفسیر کښی لازم توضیحات شته (من اراد مطالعته فلیراجع).

سورة (التوبة) مدنية الا الآيتين الأخريين فمكيتان وهي مائة وتسع وعشرون آية وستة عشر ركوعاً رقمها «٩» تسلسلها حسب النزول «١١٣» نزلت بعد (المائدة)

د «التوبة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو څخه چه «مکی» دی (۱۲۹) آیتونه او (۱۶) رکوع لری په تلاوت کښی (۹).

او په نزول کښی (۱۱۳) سورت دی د «المائدة»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

د (الانفال) سورت د هجرت په اوائل کښی او دا (د التوبة یا د براءة) سورت د هجرت په اواخرو کښی نازل شوی دی. د رسول اکرم صلی الله وآله وصحبه وسلم دا عادت ؤ چه د هر قرآنی آیت په نسبت چه نازلیده داسی به ئی فرمایل چه دغه آیت دی د هغه سورت په هغه موقع کښی کیښود شی! د دغو آیتونو په نسبت چه اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته

ویلی شی رسول الله مبارک شه تصریح ونه فرمایله، چه په کوم سورت کښی دی درج کری شی. له دی نه ظاهریږی چه دغه مستقل سورت دی او د بل کوم سورت جزء نه دی. لیکن عمومی قاعده داسی وه، کله چه به کوم نوی سورت نازلیده، نو له پخوانی سورت څخه د جلا (جدا) کیدلو له پاره ﴿يَسْمُ الْاٰلِ الْاَحْزَابِ﴾ به هم راتله د (التوبة) د سورت په شروع کښی ﴿يَسْمُ الْاَحْزَابِ﴾ رانغله څو مشعر وی چه دغه بیل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کښی د دغه سورت په شروع کښی ﴿يَسْمُ الْاَحْزَابِ﴾ نه ده لیکلی شوی. لیکن په کتابت کښی د ده او د (انفال) په منځ کښی فصل کری شوی دی چه نه په پوره ډول (طریقه) سره د هغه استقلال ښکاره شی او نه ئی له بل سورت سره جزویت ثابت وی، باقی له (انفال) سره د ده د اتصال وجه دا ده چه (انفال) په نزول کښی مقدم دی نو بی کومی خاصی وجی څخه ولی مؤخر کری شی او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لری چه ګواکي (براءة) ته د (انفال) تتمه او تکمله ویلی شی. د (انفال) سورت زیاتره د بدر په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی (یوم البدر) ته قرآن (یوم الفرقان) ویلی دی ځکه چه هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخی سره بیل او جلا (جدا) کر. د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکی او ټینګی وروری د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیږه (مکته) ده. او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده، د انفال د سورت په آخر کښی د ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاۤءُ بَعْضٍ﴾ په مقابل کښی د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿اَلَا تَعْلَمُوۡنَ اَنَّكُمْ مِّنۡ اُمَّةٍۭ سَلَفَتْۡ اَلَا اُنۡزِلَ عَلَیۡهِمۡ مِّنۡ سَمَوٰتٍۭ مَّاءٌ فَاَصْبَحُوۡۤا سُجۡدًا﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده چه په حسی ډول (طریقه) سره هم د دغه اسلامی وروری د ټینګولو له پاره یو قوی مرکز وټاکل (مقرر) شی او دا هم معلومه ده چه دغه مرکز له جزیره العرب څخه پرته (علاوه) چه مکه معظمه ئی زړه دی بل ځای نشی کیدی. د (انفال) په آخر کښی دا هم څرګنده شوی وه هغه مسلمانان چه له مکې معظمی او نورو ځایونو څخه ئی هجرت نه دی کری، او د کفارو تر سیوریو لاندی ژوندون تیروی د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندی د هغوی د ولایت او رفاقت هیڅ یوه ذمه واری نشته. ﴿مَّا كُنْتُمْ لَهَا بَاۤءًا وَّلَا نَكِرًا﴾ . هوا د توان په اندازه له دوی سره مرسته (مدد) په کار ده. له دی نه دغه نتیجه ووته چه د اسلام په مرکز کښی د اسلامی موالاتو او اخوت د کریو د کلک ارتباط له پاره له دوو خبرو څخه یوه خبره ضروری ده. یا د عربو ګرد (تول) مسلمان دی خپل وطنونه پریږدی او مدینی منوری ته دی راشی او په اسلامی اخوت کښی دی بی له کوم معانته شامل شی یا دی آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهداتو او سر جارولو په وسیله د کفر قوت مات کری او د جزیره العرب سطحه دی داسی پاکه او صافه او هواره کری چه هیڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتی نشی یعنی تقریباً ګرده (توله) جزیره العرب دی د خالص اسلامی اخوت داسی یو قوی مرکز او غیر مخلوط مستقر وګرځی چه نور ادیان پکښی نه وی، او د هغه تر حمایت لاندی د اسلامی اخوت د ډیر ټینګ او شانداره مستقبل هیله (ارزو) او امید وکری شی. دغه دوهم صورت

هم داسی یوه وسیله وه چه په هغی سره ورځ په ورځ د فتنی او فساد بیخونه ایستل کیدل، او د اسلام مرکز د کفارو له داخلې فتنو ځنی بیخی پاک او صاف کیده او د هری ورځی له وعدی ماتولو او د ظلمونو له کولو څخه بیخی مأمون او مطمئن گرځیده، او تمامی دنیا ته په خپل عالم نیوونکی اخوت کښی د داخلیدلو بلنه ورکول کیده، د دغه اعلیٰ او پاک مقصد له پاره مسلمانانو د هجرت په دوهم کال کښی اول قدم د (بدر) د میدان په لوری واخیست چه بالاخره د هجرت په اتم کال کښی د مکی معظمی لویې فتحی ته منتهی شو. هغه فتنی چه د اسلام په اشاعت یا حفاظت کښی مزاحمی کیدی، د مکی فتحی له مینځه یوری، نو ضروری وه چه د ﴿وَقَالُوا هُمُ الْمُحْسِنُونَ فَذَنُّوا﴾ په امثال سره د اسلامی اخوت مرکز او د حکومت مستقر (جزیره العرب) د فتنی او فساد له جراثیمو څخه بیخی صاف او پاک کری شی څو له هغه ځایه گردی (تولی) دنیا ته د اسلامی دیانت او د حقیقی تهذیب د دعوت په وخت کښی تقریباً گرد (تول) جزیره العرب قولاً او عملاً قلباً او جسماً سره متحد او متفق شی، او هیڅ یوه داخلی کمزوری او بی اتفاقی مینځ ته رانشی څو د خارجی مزاحماتو په مرسته (مدد) دغه مقدس جمعیت ته نقصان ونه شی رسولی، د هر ډول (طریقه) فساد او فتنی څخه د جزیره العرب د پاکولو او د دی له پاره چه اسلامی مرکز د اسلامی عامی وروری د بلنی له پاره مساعد شی لارم و چه د اسلامی دعوت خالص مرکز په اسلامی رنگ سره رنگ کری شی چه د ده د قلب او ځیگر ځنی د حق له دعوت څخه پرته (علاوه) بل کوم غږ پورته نشی او د دنیا غوړونو ته ونه رسی او دغه کرده (توله) جزیره د تول جهان معلم او هادی شی او د کفر او د ایمان جگړه تل تر تله په دی ځای کښی خاتمه ومومی او توله دنیا د اسلام په نور سره منوره وگرځی.

د (براءة) د سورت د مضامینو حاصل هم دا دی چه په څو ورځو کښی د الله تعالیٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مرکز له هر ډول (طریقه) دسیسو کفر، شرک، او نورو څخه پاک شو، او گرد (تول) عرب لکه یو تن سره متحد شول او په گرد (تول) عالم کښی د هدایت رڼا (رنرا) او د عالم نیوونکی اسلامی اخوت د انتشار کفیل او ضامن وگرځید فلله الحمد علیٰ ذلک.

الغرض د (انفال) په سورت کښی د هغه شی ابتداء چه شوی ده د (التوبة) یا (براءة) په سورت کښی هغه انتها ده، نو د دی اول او آخر تناسب په لحاظ (براءة) د (انفال) د تکملی په شان ملحق کری شوی دی په دغه سورت کښی د تسمیې د نه لیکلو یوه وجه دا هم لیکلی شوی ده چه تسمیه دپاره د امان ده او دغه سورت د هجرت په نهم کال په هغه وخت کښی چه د عربو ځینو اقوامو له مسلمانانو سره خپلی معاهدی ماتی کری وی، د امان د له منځه وړلو له پاره راغلی دی او له هم دی امله (وجی) ده ته مخزیه مشرده، منکله، او فاضحه هم ویلی شی د دی سورت په نسبت مفسرینو نور مناسبات هم لیکلی دی (علی الاکثر قاریان د دغه سورت په ابتداء کښی داسی وائی)

اعوذ بالله من النار ومن شر الكفار، ومن غضب الجبار، العزة لله ولرسوله وللمؤمنين.

بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ^①
فَيَسْجُوْا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ
وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ^②

(دا) بیزاری (یا صاف جواب) دی له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو کسانو ته چه عهد ورسره کړی دی تاسی له مشرکانو نو گرځئ تاسی په (دغه) ځمکه کښی خلور میاشتی او پوه شی (ای مشرکانو په دی!) چه بیشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل چه شوکت مهلت نی درکر) او (پوه شی په دی چه) بیشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی.

تفسیر: د هجرت په شپږم کال کښی د حدیبی په مقام کښی کومه معاهده چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د قریشو په منع کښی وشوه نو بنی خزاعه د مسلمانانو او بنی بکر د قریشو په حلیفانو کښی شامل شول بنی بکر د معاهدی څه پروا ونه کړه او پر بنی خزاعه و نی حمله وکړه او قریشو په وسلو او نورو شیانو له دوی سره کومک (مدد) وکړ، او د دی له امله (وجی) قریش او د دوی حلیف دواړه د حدیبی پر معاهده قائم پاتی نه شول چه د هغه په مقابل کښی د هجرت په اتم کال نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مکی معظمی بانندی حمله وکړه او هغه نی په آسانی سره فتح کړه له دغو قبائلو څخه پرته (علاوه) له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو میعادی او غیر میعادی معاهدی وی چه له هغوی څخه ځینی په خپلو معاهدو ولاړ وو، دیر قبائل داسی هم وو چه له هغوی سره هیڅ یو قسم معاهده نه وه شوی د دغه سورت مختلف آیتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوی دی. په رومینو آیتونو کښی غالباً د هغو مشرکینو ذکر دی چه له هغو سره خو معاهده شوی وه مگر غیر میعادی، دوی ته خبر ورکړ شو، چه مونږ وروسته له دی نه له تاسی سره معاهدی ته دوام نه ورکوو او ماتوو نی او تاسی ته خلور میاشتی مهلت درکوو چه په دغه موده کښی به یا په اسلامی اخوت کښی داخلیرئ، یا به دغه وطن پریرئ او د ایمان او توحید له مرکز څخه به وځئ، یا به د جنگ له پاره تیاریرئ؟ لیکن ښه وپوهیرئ چه تاسی د الله تعالی مشیت او اراده له سره نشئ منع کولی، که تاسی اسلام رانه وړئ، نو الله تعالی به مو په دنیا او آخرت کښی رسوا کړی او تاسی په خپلو تدابیرو او حیلو او پلمو (منصوبو) سره هغه نشئ عاجزولی، باقی هغه قبائل چه معاهده ورسره نه وه شوی، ممکن

چه هغوی ته هم د خلورو میاشتو مهلت ورکړی شوی وی دغه ابلاغ او هم دا رنگه د راتلونکو آیتونو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د گردو (تولو) قبائلو په منع کښی حضرت علی کرم الله وجهه وکړ چه په دی وخت کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه امیر الحجاج و،

وَاَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ
 اللَّهُ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ
 لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُجْرِي اللَّهِ وَبَشِّرِ
 الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ آتٍ يَوْمَ ۚ

او خبرول (آورول) دی له (طرفه د) الله او رسول د دغه «الله» تولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کښی په دی چه الله بیزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد). او رسول د دغه (الله هم بیزاره دی) نو که توبه وویسته تاسی له (شرکه او غدره) نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسی ته (له شرکه او غدره) او که مخ وړاوه تاسی (له توبی په شرک مو دوام وکړ) نو پوه شی (ای مشرکانو!) بیشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل)؛ او زیږی ورکړه هغو کسانو ته چه کافران شوی دی په عذاب دردناک (د آخرت) سره.

تفسیر: (حج اکبر) نی ځکه وفرمایه چه (حج اصغر) عمره ده او له (يوم الحج الاکبر) څخه د ذیحجه الحرام لسمه د لوی اختر ورځ یا نهم تاریخ د عرفی ورځ مراد ده. دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کښی دی چه هغوی میعادی معاهده کړی وه بیا نی په خپله ماته کړه (لکه بنی بکرو یا قریشو او نورو) یعنی له داسی خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه وباسی نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږی که نه د الله تعالی هغه اراده چه کړی نی ده (د جزيرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کیدونکی ده هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشی مغلوبولی او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدي سزا هرومرو (خامخا) رسیږی.

تنبیه: که څه هم د مکي معظمی له فتحی څخه پخوا یعنی د هجرت له اتم کال نه مخکښی د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی و چه د هغه په سزا کښی مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کښی وکړ شو، څو دغه خبره لا

غرگنده او واضحه شی، چه له دغسی خلقو سره هیخ قسم معاهده باقی نه ده پاتی.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتَتْهُمُ إِلَهُمَّ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدَّتِهِمْ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿۵﴾

مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو بیا ئی نقصان نه دی کړی له تاسی سره هیخ شی (د وعدی په شرطونو کښی) او نه ئی مرسته (مدد) کړی ده ستاسی په مقابل کښی له هیچا سره (ستاسی له دښمنانو غځی) نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تمامیدلو د مقرری) وعدی د دوی پوری بیشکه الله خوشوی غان ساتونکی (له بیوفانی)

تفسیر: دغه استثناء د هغو قبائلو له پاره ده چه معاهده ئی میعادى وه بیا دوی پری ټینگ ولاړ وو او د عهد په ایفاء کښی ئی هیخ قصور نه و کړی، نه دوی په خپله له عهد څخه مخالفه کارروایی کوله او نه ئی له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بنی ضمیره او بنی مدلیج) د دوی په نسبت اعلان وکړ شو چه د معاهدی د میعاد له ختمیدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه ترله کیږی او په هغه وخت کښی له دوی سره هم هماغه لاره ده چه د نورو له پاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُارُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ
وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ إِنَّا تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵﴾

نو کله چه تیری شوی (غلول) میاشتی حرامی نو وژئ (ای مؤمنانو عهد ماتوونکی مشرکان په هر ځای کښی چه وموندل تاسی دوی او نیسغ (بنديان - قیدیان - کړئ) دوی او حصار کړئ دوی (په کلاگانو کښی) او کینئ دوی ته

(منتظر) په هر ځای د څارلو او تیریدلو کښی نو که توبه وویسته دوی (له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکات نو خوشی کړئ تاسی لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ) بیشکه الله ښه بښونکی (د خطیاتو) دیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: د استثناء له فراغت وروسته د مستثنی منه حکم بیانوی، یعنی که څه هم له دغو عهد ماتونکو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی او له هغوی سره سم د لاسه جنگ کیدی شی خو بیا هم د (اشهر الحرم) رعایت یا د دی له امله (وچی) پر دوی باندی له فوری حملی څخه مانع ؤ چه تر هغه وخت پوری په (اشهر الحرم) کښی په جنگ باندی لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا ؤ چه د یوی وړوکی خبری له امله (وچی) د عامو خلقو په منځ کښی ولی تشویش پیدا شی؟ ځکه چه په دغو میاشتو کښی د قتال حرمت په دوی کښی معروف او مسلم او له پخوا راهیسی یوه منلی شوی خبره وه په هر حال د محرم الحرام تر ختمیدلو پوری هغوی ته مهلت ورکړ شو، چه هر دول (طریقه) د دوی زړه غواړی همغسی دی خپل تړون او بندوبست وکړی، وروسته له هغه د جزیره العرب د تطهیر په مقصد له جنگ کولو څخه چاره نشته، نو هغه گردی (تولی) معاملی چه په جنگ کښی کیدونکی دی (لکه وژل، نیول، چل او پلمی (منصوبی) په مورچلونو (مورچو) او پتونو کښی غلیم ته څار کول او نور) کیږی به هو! که دوی ظاهرأ له کفره توبه وباسی او په اسلامی اخوت کښی داخل شی، چه د هغه لویه نښه د لمانځه اداء او د زکوة ورکړه ده نو بیا به مسلمانان په هغوی باندی هیڅ تعرض او غرض نه کوی او دوی به له لاری څخه نه گرځوی پاتی شوه باطنی معامله هغه الله تعالی ته ورسپارلی شوی ده د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی د ظاهری اعمالو په اساس وی. له دی آیت څنی معلومه شوه، که کوم سړی کلمه ووايي، او لمونځ ونه کړی یا زکوة ور نه کړی نو مسلمانان د هغه لاره نیوی شی. د امام احمد، امام شافعی او امام مالک رحمة الله علیهم په نزد پر اسلامی حکومت لازم دی که تارک الصلوة توبه ونه باسی هغه دی ووژنی د امام احمد په نزد د مرتدوالی له امله (وچی) او د امام مالک او امام شافعی په نزد حدأ او تعزیرأ او زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وایی چه ښه دی ئی ووهی او بیا دی ئی تر هغه پوری په بندیخانه کښی بندی وساتی چه یا له ترک الصلوة څخه توبه وباسی یا همغله مړ شی په هر حال هم داسی پریښودل ئی د هیچا په نزد نشته. پاتی شول د زکوة مانعین د دوی له اموالو څنی دی حکومت جبرأ زکوة تحصیل کړی! که دغه خلق لاس سره یو کړی او د حکومت پر خلاف وجنگیږی نو سمی لاری ته د دوی د راوستلو له پاره دی جنگ هم وکړ شی! حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه هغه جهاد چه د زکوة له مانعینو سره کړی دی د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ په کتابونو کښی مشهور او معروف دی.

وَأَنَّ أَحَدُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجَرَهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ
اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ٦

او که یو تن له مشرکانو څخه امن (پناه) وغواړی له تا (له قتله) نو پناه ورکړه ته! هغه ته څو چه واورى دى کلام د الله بيا ورسوه، ته دى ځای د امن (وطن) د ده ته (که ایمان ئی را نه وور) دغه (امان دپاره د اوریدلو د قرآن) په سبب د دى دى چه بیشکه دوى (داسی) قوم دى چه نه پوهیږی (په قرآن او ایمان باندی).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه که دوى له خپلو کفریاتو ځنئ توبه وکړی او په اسلام کېږی داخل شی نو په امن کېږی به شی، ممکن ؤ چه کوم یو سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بیخبره وی او د تحقیق او د شکونو د لړی کولو له پاره مسلمانانو ته راتلل وغواړی نو د هغو په نسبت ئی فرمایلی دى چه ته دغسې کسانو ته پناه ورکړه او ویی ساته! او د الله تعالی کلام او د اسلام حقایق او دلائل ور واوروه! که قبول ئی نه کړی مه ئی وژنه! بلکه هغه د خپلی هستوګنی او د امن ځای ته ورسوه چه هلته مامون او مطمئن شی وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو ګردو (تولو) کافرانو په شان دى دغه د امن ورکولو حکم څکه ورکړی شوى دى چه له اسلامي اصولو او حقائقو ځنئ دغه وګړی نه دى خبر، نو ښائی هغوی ته حق په ډیر واضح او ښه ډول (طریقه) سره وښکاره کړ شی که وروسته له هغه دغه مستامنان او پناه غوښتونکی د عناد له لاری وا نه وښتل او همغسې معاند پاتى شول نو د ﴿قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ څخه وروسته په دین کېږی څه زور او زیاتى او جبر او اکراه نشته او د امان له رفعی څخه وروسته به له هغوی سره د نورو کفارو په شان معامله وشى.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ٧ كَيْفَ وَإِنْ
يَظْهَرُ عَلَيْكُمْ لَا يَرْفُقُوا فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةٌ يُرْضُونَكُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ٨

خرنگه به وی مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله) (یعنی نه به وی) مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مومنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا ئی نه دی مات کړی) نو خو چه برابر ولاړ اوسی دوی تاسی ته (په عهد خپل) نو برابر ولاړ اوسی تاسی (هم په عهد خپل) له هغوی سره؛ بیشکه چه الله خوشوی ځان ساتونکی (له بیوفائی نه) خرنګه (به وی دوی ته عهد او څه اعتبار دی پری) حال دا که لاس بر شی د دوی پر تاسی نه گوری (لحاظ نه کوی) دوی په باب ستاسی کښی (نه) قربت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسی برید (شور) به درباندی وکړی) راضی کوی دوی تاسی په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره او منع کوی زړونه د دوی (د وعدی له وفاء) او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکی) دی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی چه براءة اعلان شوی ؤ دلته ئی حکمت بیانوی یعنی د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتی کیدی شی؟ او وروسته له دی نه خرنګه صلح ورسره کیدی شی؟ چه د هغوی احوال ستاسی مسلمانانو سره داسی دی که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړی او لاس ئی پر تاسی باندی بر شی نو په رېږولو (تکلیف ورکولو) او نقصان رسولو کښی مطلقاً نه د قربت لحاظ کوی او نه د قول او اقرار. خو خرنګه چه ئی په تاسی غلبه او بری نه دی حاصل کړی نو ځکه له تاسی سره تش د ژبی عهد او پیمان کوی او تاسی خوشوی، که نه دوی په زړونو کښی یوه شیبه هم پر دغه عهد باندی راضی نه دی او هر وخت د عهد ماتولو موقع او فرصت لټوی خرنګه چه په دوی کښی زیاتره وعده ماتونکی غداران او بد عهدان دی که څه هم د دوی په منځ کښی یو یا دوه تنه د عهد د وفا خیال هم کوی خو د اکثریت په مقابل کښی د هغو له لاسه هیڅ نه کیږی په هر حال له داسی ټکانو او بد عهد قوم سره خرنګه د الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کیدی شی، هو! له هغو قبائلو سره چه تاسی بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کښی معاهده کړی ده نو تاسی ابتداء د هغی په ماتولو کښی اقدام مه کوئ تر هغه پوری چه دوی د وفاداری په لاره باندی سم روان دی تاسی هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ او ډیر احتیاط وکړئ چه هیڅ یوه ناوړه (غلطه)، او کوچنی (وړه) خبره هم داسی پیښه نشی چه د هغی په وسیله ستاسی لمن د عهد ماتولو په پلټی او نجاست ککړه او داغی شی الله تعالی ته همغه کسان محبوب دی چه پوره احتیاط کوی لکه بنی کنانه (او بنی ضمرة) او نور چه له مسلمانانو سره ئی بد عهدی نه وه کړی نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه د براءة د اعلان په وخت کښی د دوی د معاهدی د نیتی تیریدو ته لا (۹) میاشتی پاتی وی خو په دغو نهو میاشتو کښی هم دغه معاهده محترمه او معموله وه.

اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ
 إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑨ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا
 وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ⑩

پیرو دلی (او اخیستی) دی دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ نو منع کوی دوی (خلق یا په خپله څنگ کوی) له لاری د الله (یعنی له دین یا حج یا عمری څخه)؛ بیشکه دوی بدکار دی هغه شی چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه دا دی چه). نه گوری (نه ساتی لحاظ نه کوی) دغه عهد ماتوونکی په (حق د هیڅ) مؤمن کښی د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد؛ او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی (له حده په شرارت کښی).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان هغه وگړی (خلق) دی چه دوی د دنیا په لږه طمعه او د خپلو نفسی غوښتنو او اغراضو لامله (له وجی) د الله تعالی احکام او هدايات تردید کړی او نه ئی دی منلی. نو ځکه هم دوی په خپله د الله تعالی په سمه لاره باندی نه ځی او نور خلق هم پر هنی لاری باندی تلو ته نه پریودی نو دوی د عهد ماتولو له گناه څخه څه ویریږی؟ او په خپلو خبرو، قولونو او اقرار باندی به څرنگه ټینگ پاتی کیږی؟. نه گوری او نه ساتی او لحاظ نه کوی دغه عهد ماتوونکی په حق د هیڅ مؤمن د قرابت یا د قسم او نه د عهد او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی له حدودو څخه په شرارت کښی یعنی دوی تش ستاسی سره دښمنی او عداوت نه لری، بلکه د اسلام او مسلمانی له نامه سره هم سخت بغض او عداوت لری. هر یوه مسلمان باندی ئی چه لاس بر شی فرصت او موقع ومومی نقصان ورسوی او د نقصان رسولو په وخت کښی د هیڅ تعلق، قرابت خپلوی عهد، پیمان، قول، اقرار او تړون لحاظ او خاطر نه کوی په دغه مورد کښی د دوی ظلم او تجاوز له حده زیات تیری کړی دی.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَفَآخَرُواكُمْ فِي الدِّينِ وَنُقِصَلُ
 الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ⑪ وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ
 مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
 أَبْنَةَ الْكَفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ⑫

نو که توبه وویسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم ئی اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکوٰۃ نو وروڼه ستاسی دی په دین (حکم د شریعت) کښی او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکموڼه د قرآن) دپاره د (هغه) قوم چه پوهیږی (او فکر پکښی کوی). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی (له تاسی سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه ئی ولگول) په دین ستاسی کښی نو وجنگیږئ تاسی له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وئی وژنئ) بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم ئی له سره قسم نه دی) له پاره د دی چه دوی واورئ (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنی که اوس له کفره توبه وباسی او دینی احکام (لکه لمونځ زکوٰۃ او نور) په غای کړی نو نه یوازی په آینده کښی مأمون او محفوظ پاتی کیږی بلکه په اسلامی دین کښی به هم شامل وی او د هغو حقوقو مستحق گرځی چه نور مسلمانان ئی مستحق دی. او هغه گردی (تولی) بد عهدی او شرارتونه چه پنخوا له دی نه ئی کړی وی ټول ورمعاف کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي (چه دوی د شریعت په حکم وروڼه دی، له دی نه معلومیږی هر هغه څوک چه په ظاهر کښی مسلمان بریښی او په زړه کښی یقین نه لری نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وگنئ! مگر دوست او معتمد ئی مه گرزوئ!). (او که مات کړی دغه مشرکان قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی له تاسی سره او پیغورونه درکړی او عیبونه ولگوي په دین ستاسی کښی ای مؤمنانو، نو وجنگیږئ تاسی له دغو مشرانو د کفر سره او وئی وژنئ بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته او قسم ئی له سره قسم نه دی) یعنی که عهد او پیمان ئی مات کړی لکه چه «بنی بکرو» د معاهدی په خلاف پر «بنی خزاعه و» حمله وکړه او قریشو له دغو حمله کوونکو سره مرسته (مدد) وکړه او له کفره ئی لاس وانخیست بلکه د حق دین په نسبت په طعن ویلو او گستاخی کولو او عیبونو لټولو باندی ئی دوام وکړ، نو پوهیږئ چه دغسی وگری (خلق) او عالم «ائمة الکفر» د کفر مشران» دی ځکه چه نور خلق د دوی دغه حرکات او اعمال وینی او خبری ئی اوری او ډیر بی لاری او ناپوه کسان د هغو تقلید کوی، نو له داسی مشرانو سره په ښه ډول (طریقه) مقابله وکړئ، ځکه چه د دوی هیڅ قول، قسم، عهد او پیمان باقی نه دی پاتی، ممکن دی چه ستاسو له لاسونو څخه دوی ته څه سزا ور ورسپیږی او په هغی سره له خپلو شرارتونو سرکشی څخه بیرته وگرځی.

الَاتَّقَاتِلُون قَوْمًا نَّكَثُوا أَيْمَانَهُمْ

وَهُمْ أُولَا خُرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُكُمْ وَأَوَّلَ مَرَّةٍ

اتَّخِذُوهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ أَصْحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

آيا نه جنگيڀڙ تاسي (اي مؤمنانو بلڪه ضرور وڃڻگيڀڙ) له داسي قوم سره
 ڇه مات ڪري دي دوي قسمونه خپل او قصد ڪري دي دوي په ايستلو د رسول
 (زما له مڪي نه) حال دا ڇه هم دوي شروع ڪري دي له تاسي سره (جنگ او
 ماتول د عهد) اول ڪرت آيا ويږيڙ تاسي له دوي نه، نو الله ښه لايق دي په
 دي سره ڇه ويږيڙ تاسي تري (او له كفارو سره قتال وڪړئ) كه يئ تاسي
 مؤمنان (باور ڪوونكي).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدی ماتی کړی وی، ځکه چه د خپل عهد په خلاف ئی د «خزاعه ؤ» په مقابل کښی د (بنو بکرو) سره مرسته (مدد) کړی وه (حال دا چه دوی قسمونه کړی وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی له هیچا سره ملا نه تړو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به ئی رنځوو او بیا ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چه «بنی خزاعه» وو، جنگ وکړ). کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له هجرت څخه پخوا د دوی له مقدس وطن مکی معظمی څخه د دوی د ایستلو په باره کښی ئی تجویزونه نیول او هم دوی د فخر المرسلین او خاتم النبیین صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د وتلو سبب شول، ﴿إِنَّمَا إِلَهُ الْإِنسَانِ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ الآية - (۱۰ جزء د التوبة سورت ۴۰ آیت ۶ رکوع) په مکه معظمه کښی ئی په مسلمانانو بی له کوم سبب او موجب څخه په ظلمونو شروع وکړه که څه هم د ابو سفیان قافله له خطر څخه وژغورله (وساتله) شوه، خو یوازی د کبر او غرور له لاری د بدر میدان ته د مسلمانانو سره د جنگ په نیت لاړل او د حدیبی د صلحی څخه وروسته دوی په عهد ماتولو باندی لاس پوری کړ او د مسلمانانو د حلیفانو (بنی خزاعه ؤ) په مقابل کښی ئی بنی بکر تشجیع، تحریک کړل او په وسلو او تجهیزاتو او نورو شیانو ئی له هغوی سره مرسته (مدد) وکړه بالاخر مسلمانانو له هغو سره غزا وکړه او مکه معظمه ئی د دوی له قبضی څخه خلاصه کړه د ﴿الْكَافِرَاتُ لَیْنٌ قَوْمًا﴾ الآية - څخه دغه غرض معلومیږی هر قوم چه دا قسم احوال لری له هغوی سره په جنگیدلو کښی مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تامل او تردد نه دی په کار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلی او سامان او نورو ځنی ویره وی، نو مؤمنانو لره له گردو (تولو) څخه زیات د الله تعالی خوف او ویره په کار ده. کله چه د الله تعالی ویره په زړونو کښی راشی نو بیا گردی (تولی) نوری ویری له زړونو څخه ووځی او د الله جل جلاله له قهر او غضب ځنی ویره او لرزه پیدا کیږی، ځکه چه نفع او ضرر گرد (تول) د الله تعالی په قدرت او واک کښی دی. او هیڅ یو مخلوق د الله تعالی له مشیت څخه پرته (علاوه) لږه ښه گټه (فائده) او زیان هم چا ته نشی رسولی او نه پری قدرت لری.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْرِجُهُمْ مِنْ صُرُوكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيُشْفِ صُدُورُ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ^(۱۴) وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ
وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ^(۱۵)

وجنگجویی تاسی له دغو «کفارو» سره «ای مؤمنانو» چه په عذاب کړی دوی
الله په لاسونو ستاسی (په قتل سره) او رسوا کړی دوی (په مغلوبیت او
مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړی تاسی ته پر دغو «کفارو» باندی او
شفاء ورکړی «زخمی» سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ او روغ کړی زخمی
زړونه د دوی). او لری کړی (بوخی) قهر (او خفگان) د زړونو د دغو
(مؤمنانو چه د کفارو له ایذاء څخه پیدا ؤ) او رجوع کوی الله په رحمت سره
پر هغه چه اراده وفرمائی «د هدایت ئی» او الله ښه عالم دی «په ټولو احوالو
او اشیاء» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په دغه آیت کښی ئی د جهاد د مشروعیت پر اصلی حکمت تنبیه وفرمایله په عظیم
الشان قرآن کښی د پخوانیو اقوامو هغه قصی چه بیان شوی دی له هغو ځنی ظاهریری کله به چه
کوم قوم په کفر او شرارت او د انبیاء علیهم السلام په تکنیب او عداوت کښی له حد او اندازی
څخه تیری کاوه نو د قدرت له جانبه به داسی تباه کوونکی آسمانی عذاب پر دوی باندى
نازلیده چه په هغه سره به د دوی د گردو (ټولو) مظالمو او کفریاتو یو ناڅاپی خاتمه راتله
﴿فَلَا تَحْذَرُوا الْيَهُودَ قَبْلَهُمْ قَبْلَهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنِ اخَذَ مِنَ الصَّيْحَةِ وَزَيْجَرِهِمْ
مَنْ خَسَفْنَا يَهُدُ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنِ اعْرَضَا وَمَا كُنَّا لِنُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

(۲۰ جزء د العنکبوت ۴۰ آیت ۴ رکوع) هیڅ شبهه نشته چه د عذاب دغه اقسام دیر
سخت مهلک او د راتلونکو نسلونو (تکمو) له پاره دیر عبرتناک وو، لیکن په دغو صورتونو کښی
معنبنو ته په دنیا کښی د خپل ذلت او رسوائی مشاهده نه میسریده او نه په مستقبل کښی د
توبی او د رجوع له پاره کومه موقع او امکان باقی پاتی کیده - د جهاد د مشروعیت اصلی
غرض او غایه دا ده چه مکنبینو او فتنه آچوونکو ته الله تعالی د بلاواسطی عذاب ورکولو په ځای
د خپلو مخلصو وفادارو بندگانو په لاس سزا ورکړی د سزا ورکولو په دغه صورت کښی د
مجرمینو تذلیل او رسوائی او د مخلصینو تقدیر او سر لوړی دیره زیاته کیږی او د وفادارو
بندگانو نصرت او غلبه علانیه ظاهیری د دوی زړونه د دغی منظری له لیدلو څخه یخیږی چه هغه
وگړی (عالم) او خلقی چه تر پروڼ پوری ئی مونږ ته د حقارت او سپکتیا په سترگو سره کتل او

پر مونږ باندې نې ظلم، تيري، استهزاء او تمسخر کاوه او پر مونږ باندې نې ملنډې وهلي نن د الله تعالیٰ په تائيد او رحمت سره هم دا زمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف او انسانيت ته سپارلی شوی دی، د کفر او باطل د شوکت او نندارې له ليدلو څخه اهل الحق پخسیدل او ویلیدل یا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چه د کفارو د مظالمو انتقام نې نشو اخیستلی او له دی سببه د دوی په سرونو کښې قهر او غصه، غیظ او غضب جوش کاوه او دوی خپلې شونډې هم نشوی خوځولې اوس د جهاد فی سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومی آخری خبره دا ده چه په خپله د مجرمینو په حق کښې هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډیره نافع ده، ځکه چه د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبې دروازی پرانستلی دی او ډیر ممکن دی چه له حالاتو څخه عبرت حاصل کړی او ډیرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شی لکه چه د رسول الله مبارک په زمانه کښې هم داسې هم وشول چه په لږه موده کښې گرد (تول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول. ﴿وَاللّٰهُ عَلِيمٌ﴾ او الله ښه عالم ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی په هر یوه حالت باندې ډیر ښه پوهیږی، په حکمت سره معامله کوی. او په هره زمانه کښې د هغه د اقتضاء سره سم احکام لپږی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِجَنَّةٍ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

آیا گمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) داسی چه (هم داسی) به پرېښود شی؟ حال دا چه له سره نه دی معلوم کړی الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چه جهاد نې کړی له تاسی څخه او چه نه دی نیولی دوی پرته (علاوه) له الله او پرته (علاوه) له رسول د دغه (الله) او پرته (علاوه) له مؤمنانو د پتو خبرو دوست؛ او الله ښه خبردار دی په هغو (کارونو) چه کوئ (نې) تاسی (د نیکی او بدی).

تفسیر: (آیا گمان کوئ ای مومنانو چه له قتاله ویرېږئ یا ای منافقانو داسی چه پری به ښود شی په دی حال سره یعنی داسی له سره گمان مه کوئ، چه تشه دعوی د اسلام به ستاسی الله تعالیٰ منظوره کړی او جلا (جدا) به نه کړی په تاسی کښې مخلص له غیر مخلص څخه، الله تعالیٰ) د جهاد د مشروعیت یو بل حکمت دلته بیان فرمائی یعنی هغه کسان ډیر دی چه په خولی سره د ایمان او بندگی دعوی کوی خو که دوی د امتحان پر محک (کرکاني) باندې ونه

سولول شی نو سره او ناسره (چل او ناچل) ئی له سره نه خرگندیږی د جهاد په ذریعه الله تعالیٰ په علم ظهور سره هم دا معلوموی چه غومره مسلمانان داسی دی چه د ده په لاره کښی خپل سر او مال جارولو او ښندلو ته تیار دی؟ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم بل هیڅوک خپل رازدار بدار (سردار) او خصوصی یار نه گرځوی، اگر که هغه ډیر نژدی خپل او قریب ئی هم وی هم دغه داسی یو معیار دی چه په هغه سره د مؤمنانو ایمان تلل او وزن کیږی تر هغه وخته پوری چه جهاد ونشی تش د خولی په خبرو او د ژبی په جمع او خرچ سره بری نه حاصلیږی بیا هر راز (قسم) عمل هم چه وکړ شی پر هغه هم الله تعالیٰ ښه خبردار دی چه هغه د صدق او اخلاص له مخی شوی دی؟ یا د ښودنی او ریا له کبله (وجی) شوی؟ د هر چا چه هر ډول (طریقه) عمل وی سم له هغه سره به په آخرت کښی معامله ورسره کیږی. رښتیا خبره ده (د هر چا عمل د لاری مل)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ
شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
وَفِي النَّارِهِمْ خَالِدُونَ ﴿٤٠﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا لِلَّهِ
فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٤١﴾

نشته مشرکانو ته «يعني ناروا دی یا نه دی له شانه د مشرکانو» دا چه ودان کړی مسجدونه د الله «په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره» حال دا چه شاهدان وی دوی پر نفسونو خپلو په کفر سره؛ دغه «مشرکان ابته او» خراب دی عملونه د دوی «چه ایمان نه لری» او په اور کښی به دوی همیشه وی. بیشکه هم دا خبره ده چه ودانوی «په عبادت ناسته ولاړه په تعمیر سره» مسجدونه د الله هغه څوک چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی آخری «د قیامت» او قائموی «سم ادا کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ او ورکوی زکوة او نه ویریږی «په دینی امورو کښی له هیچا» مگر له الله څخه، نو امید دی چه دغه کسان به وی له سمی لاری مونډونکو ځنی.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه مسلمانان بی له امتحانه هم داسی خوشی نشی پاتی کیدلی بلکه په لویو لویو کارونو (لکه جهاد او نورو امورو) سره به د دوی ثابت قدمی ښکاره او دا به څرگنده شی چه د گردی (تولی) دنیا پر تعلقاتو باندی الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته څرنگه ترجیح ورکوی؟ په دغی رکوع کښی ئی دا راوښوده چه د الله تعالیٰ مساجد «معابد» حقیقتاً د هم داسی اولوالعزمو مسلمانانو په توجه ودان پاتی کیدی شی. د مساجدو حقیقی ودانی دا ده چه په هغو کښی د یوه الله عبادت د هغه له شانه سره لایق وشي د الله جل جلاله ذکر کوونکی په کثرت سره پکښی موجود وی خو بی له څه ممانعت او تکلیف څخه د الله تعالیٰ په یاد مشغول اوسی، له بریادو او لغویاتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وی، دغه مقصد له کفارو او مشرکینو څخه کله حاصلیدی شی؟ وگورئ چه د مکی معظمی مشرکینو په دیر فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متولیان او خادمان بلل - مگر د دوی لوی خدمت دا ؤ چه د تیږو (گتو) دیر بتان ئی په کعبی شریفی کښی ایښی وو او د هغوی نذرانه او نیازونه به ئی ورکول او د دوی نذرانه به ئی پر خپلو غاړو اخیستل. دیرو کسانو به لوڅ پوڅ (برېند) طوافونه کول - د ذکر الله په ځای به ئی شپیلی وهل او لاسونه به ئی تګول، او د الله تعالیٰ رښتینو بندګانو ته به ئی اجازه نه ورکوله چه هلته ورشی. د هغوی لوی عبادت هم دا ؤ چه حاجیانو ته به ئی د څښلو اوبه ویریا ورکولی - یا به ئی د حرم شریف دیوی لګولی - یا به ئی په کعبی شریفی پردی څړولی - یا به ئی د ضرورت په وخت کښی د هغی د نریدلو او لویدلو ځایونو ترمیم او ودانولو ته توجه کوله - مگر دغه اعمال ګرد (تول) بی روحه او بی معنی وو - ځکه کله چه مشرک ته د الله تعالیٰ صحیح معرفت نه دی حاصل - نو په هیڅ یوه عمل کښی د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د وحده لا شریک له د منبع الکمالات ذات نشی کیدی - نو ځکه د کافر هیڅ یو عمل د الله تعالیٰ په نزد روح نه لری او د اعتناء وړ (لایق) نه دی هم دغه ئی په ﴿حَبَطَ اَعْمَالُهُمْ﴾ سره تعبیر وفرمایه الغرض هغو کفارو او مشرکانو چه په خپل حال او قال سره ئی په خپل کفر او شرک هر وخت شهادتونه ورکول د دی وړ (مستحق) او لایق نه دی چه د دوی په لاسونو د مساجد الله بیا خاص د مسجد الحرام حقیقی تعمیر (ودانی) وکړی شی - دغه کار یوازی د هغو کسانو دی چه له زړه ئی پر الله تعالیٰ او د آخرت په لویه ورځ ایمان راوړی دی، په خپلو جوارحو سره د لمونځونو په اقامت کښی تل مشغول دی، له خپلو مالونو څخه سم له شریعت زکوٰة ادا کوی، او له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) له بل چا څخه له سره نه ویریری، نو ځکه د مساجدو د صیانت او تطهیر لامله (له وجی) د جهاد له پاره خپل ځانونه تل تیاروی - داسی مؤمنان چه په زړونو او ژبو، په لاسونو او پښو په مال او دولت په هر شی د الله تعالیٰ مطیع او حکم منونکی دی، د هغو منصبی فرض دا دی چه مساجد ودان وساتی، او په دروغو د مساجدو د تعمیر دعوی کوونکی اگر که ئی خپلوان (اهل القربان) هم وی، د هغه ځایه دی د باندی وشری، ځکه چه د دوی له وجوده د مساجد الله ودانی نه، بلکه ورانی ده.

أَجَعَلْتُمْ سِفَايَةَ الْحُلَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَجَهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٩﴾

آیا گفتمی «گرغولی» دی تاسی اوبه ورکول حاجیانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل «د ایمان» د هغه چا چه ایمان «او یقین» لری په الله او «په» ورغی آخری «د قیامت» او جهاد ئی کری وی په لاره د الله نه دی برابر دوی په نزد د الله او الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکانو په دی باندی دیر افتخار درلود (لرلو) او نازیدل چه مونږ د حاجیانو خدمتونه کوو. او دوی ته اوبه او دودی او کالی (کهری) ورکوو. د مسجد الحرام ترمیم یا د کعبی شریفی د کسوت (پوښ) یا تیل او باتی او د نورو انتظام کوو. که مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندی نازیوی، نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخیره شته په یوه زمانه کښی حضرت عباس رضی الله تعالی عنه له حضرت علی کرم الله وجهه سره هم دغه مباحثه په هم دغه شان کری وه. بلکه په صحیح مسلم کښی راغلی دی چه یو غلی خو تنو مسلمانانو په خپلو منغو کښی جگری سره کولی لومړنی وویل چه زما په خیال له اسلام راوړلو نه وروسته حاجیانو ته د اوبو له ورکولو څخه بل ښه کار نشته دوهم وویل چه زما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته دیر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی مثلاً د هغه جارو کول، دیوی ئی لگول، حاجیانو ته اوبه او دودی ورکول او نور دریم وویل چه د خدای په لار کښی جهاد له گردو (تولو) عبادتونو او اعمالو غنی افضل او اشرف دی. حضرت عمر رضی الله تعالی عنه په دوی باندی په قهر شو، او وئی ویل چه تاسی چه د جمعی د لمانځه دپاره راغلی یی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منبر ته نژدی ناست یی ولی سره داسی مباحثی کوئ لږ څه صبر وکړئ - کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی له لمانځه څخه فارغ شو. نو د دغی خبری پوښتنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وکړئ! د جمعی له لمانځه څخه وروسته کله چه له رسول الله مبارک څخه دغه پوښتنه وشوه. نو دغه آیت نازل شو ﴿أَجَعَلْتُمْ سِفَايَةَ الْحُلَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

الآیه - یعنی حاجیانو ته اوبه ورکول او په ظاهری ډول (طریقه) د مسجد الحرام ترمیم او ودانول له ایمان بالله او جهاد فی سبیل الله له هیش یو سره نشی برابر کیدی (نو د افضلیت پوښتنه ولی کوئ؟) دلته له جهاد سره د ایمان بالله ذکر یا د دی لامله (له وجی) راغلی دی چه د مشرکانو د فخر او غرور ځواب هم وشي چه په خدای جل جلاله باندی ایمان د گردو (تولو) عبادتونو روح دی - بی له دی روح څخه حاجیانو ته اوبه ورکول او په اوبو باندی

د توبو مړول یا د مسجد الحرام خدمت یو بی تاداوه (بنیاده) او بی روحه عمل دی نو دغه بی روحه او بی سا عمل د یوه ژوندی او دائم عمل سره څرنگه برابری کولی شی ﴿وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (۲۲ جزء د فاطر ۲۲ آیت ۳ رکوع) او که یواځی د مؤمنانو یو تر بله د اعمالو موازنه کول وی، نو د ایمان بالله ذکر به د جهاد فی سبیل الله د تمهید له پاره وی - اصلی مقصود د جهاد او د نورو لویو لویو اعمالو د افضلیت بیان فرمایل دی. د ایمان په ذکر سره ننی تنبیه وفرمایله چه بی له ایمانه د خدای جل جلاله په لار کښی جهاد یا بل کوم عمل هیڅ گټه (فائده) نه لری او محض لاشی دی د دغو لویو لویو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ایمان بالله پوری اړه (حاجت) لری. او په دغه نکته همغه خلق پوهیږی چه د سلیم فهم خاوندان وی، د ظالمانو (بی غحایه کار کوونکو) فهم دغو حقائقو ته نشی رسیدی.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ وَإِلَى سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
 أَعْظَمُ دَرَجَةٍ عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٥﴾
 يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَبَتْ لَهُمْ فِيهَا
 نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢٦﴾ خُلِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٧﴾

هغه کسان چه ایمان ننی راوړی دی «په ټولو مؤمن به شیانو» او هجرت ننی کړی دی او جهاد ننی کړی دی په لاره د الله کښی «د دین د ترقی له پاره» په مالونو خپلو «چه په جهاد کښی ننی لگوی» او په ځانونو خپلو «چه په غزا کښی ننی قربانوی» ډیر لوی دی «له نورو نه» له جهته د درجی په نزد د الله او هم دغه «ستایل شوی» کسان هم دوی دی په مراد رسیدونکی زیری کوی په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندی سره او په جنتونو سره چه وی به دوی ته په دغو «جنتونو» کښی نعمتونه همیشه «دائم بلا انقطاع». حال دا چه همیشه به وی دوی په دغو «جنتونو» کښی تل تر تله بیشکه الله هم ده سره دی اجر «ثواب» ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ډیرار کښی د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته هر څومره اراده وفرمائی ورکوی ننی - په رومینی آیت کښی د دریو شیانو ذکر و «۱»: ایمان. «۲»: جهاد. «۳»: هجرت. پر دغو باندی د دریو شیانو بشارت ننی هم مرحمت وفرمایه: «۱» رحمت. «۲»: د خدای رضا. «۳»: په جنت کښی تل پاتی کیل. ابوحیان رحمة الله علیه لیکي

چه «رحمت» په ایمان مرتب دی هغه څوک چه ایمان نه لری نو په آخرت کښی د الله تعالی له رحمت او مهربانی څخه بی برخی پاتی کیږی او «رضوان» چه دیر یو اعلی مقام دی د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی. لکه چه مجاهد فی سبیل الله د نفسانی ګردو (تولو) خوندونو او تعلقانو په ترک سره د الله تعالی په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی او د الله تعالی د خوښی د حصول له پاره خپله انتهائی قربانی وړاندی کوی نو ښائی چه د هغه صله او انعام هم انتهائی وی، او هغه د الله تعالی جل وعلا شانه د رضا مقام دی پاتی شو «هجرت» چه هغه د الله جل جلاله له پاره د کور کورنی او وطن د پرېښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زیږی ورکری شوی دی چه ستا له وطنه دیر ښه وطن او ستا له کوره دیر ښه کور درکول کیږی چه پکښی همیشه اعلی درجه هوساینه (آرام) او راحت وی او تل به پکښی اوسیدوی او له هغه څخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبوریدوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ
وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی «ای مؤمنانو!» مه نیسئ تاسی پلرونه خپل او وروڼه خپل دوستان که محبوب ګانه دوی کفر پر ایمان او هر چا چه دوستی وکړه له دغو «کفارو» سره له تاسی نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ئی دا راښوولی وو چه جهاد او هجرت له دیږو لویو او افضلو اعمالو ځنی دی. او دیر ځله په دغو دواړو اعمالو کښی د اقاربو او خپلوانو او کورونو او کهولونو او د ورورګلوی تعلقات ځلولونه واقع کوی. نو ځکه ئی وفرمایل «هغو کسانو ته چه له ایمان ځنی کفر دیر عزیز وی، یو مؤمن به هغوی څرنگه خپل عزیزان ګنی؟» د مسلمان له شان سره دغه کار مناسب نه دی چه له هغو سره د رفاقت او دوستی خیال ولری، په تیره بیا چه داسی تعلقات سری له جهاد او هجرت څخه هم ستون کړی - نو دغسی سری خپل ځان ګنهګاری او په خپل ځان په خپله ظلم کوی.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ
كَسَادَهَا وَمَسْكِنٌ تَرْضَوْنَهَا حَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ
بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦٣﴾

وایه «ای محمد! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه» که وی پلرونه ستاسی او غامن ستاسی او ورونه ستاسی او ښځی ستاسی او خپلوان ستاسی او هغه مالونه چه گتلی دی تاسی هغه او «هغه» تجارت «سوداگری» چه ویریږی تاسی د ناچلیدلو د هغی او هغه غایونه د هستوگنی چه خوشوئ تاسی هغه ډیر محبوب تاسی ته له الله نه او له رسول د الله نه او له جهاده په لاره د الله کښی «له پاره د ترقی د دین» نو انتظار کوئ تاسی تر هغه پوری چه راوولی «راولیږی» الله امر «حکم د عذاب» خپل او الله نه ښی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په اطاعت او د هجرت او جهاد په کولو کښی دغه خیال مانع وی چه کور او کهول مو پاتی کیږی، مالونه مو ضایع کیږی، تجارت مو کوته یا بندیږی - د آرام لرونکو غایونو غنی به ووغو او په بی راحته او نا آرامو غایونو کښی به اوسېږو. نو بیا د الله تعالی له لوری د هغی سزا د حکم انتظار وکړئ چه پر داسی لتانو او دنیا طلبانو باندی راتلونکی دی - هغه کسان چه د مشرکانو په مولاتو او دوستیو یا په دنیوی غوښتنو کښی اخته شوی وی او د الهی احکامو تعمیم نه کوی، هغوی ته د حقیقی بری او کامیابی لار نه ښودله کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه تاسی د غوائی په لکئ پسی روان شئ او غویي له لکئ څخه ونیسئ او یواځی په کښت (فصل) او کر باندی راضی شئ - او له جهاده غافل شئ - نو پاک الله به پر تاسی داسی یو ذلت مسلط کری چه له هغه څخه به له سره نشئ بچ کیدی - تر هغه پوری چه بیا د دین «یعنی فی سبیل الله جهاد» په لوری بیرته وگرځئ!

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تَغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا
رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّذِيرِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٦٦﴾

خامخا په تحقيق مدد كړی دی له تاسی سره الله په غایونو ډیرو كښی او
«خصوصاً» په ورځ د حنین كښی كله چه تعجب كښی واچولئ ډیر والی
ستاسی نو د فع نه كړ «ډیر والی» له تاسی غنی هیڅ شی «له حملی د
دشمن نه» او تنگه شوه «له ویری» پر تاسو باندی ځمكه سره د ارتوالی د
دی بیا شا كړه تاسی «دشمن ته» حال دا چه شا گرځوونكي «تښتیدونكي»
وئ بیا راولیږه الله تسكین خپل «چه د مؤمنانو د زړونو د آرامی سبب شی»
پر رسول خپل «چه یواځی د غزا په ډگر ولاړ ؤ» او پر مؤمنانو «چه بیرته
وگرځیدل غزا ته» او راولیږلی «الله» لښكری «د ملائكو» چه نه وی لیدلی
تاسی دا لښكری او په عذاب ئی كړل هغه كسان چه كافران شوی ؤ او هم دا
(تعذیب) سزا ده د كافرانو.

تفسیر: په پخوانی آیت كښی تنبیه شوی ده چه د «جهاد فی سبیل الله» په وخت كښی مؤمنانو
ته نه ښائی چه د كور - كورنی - ورورئ - مالونو - ملكونو او نورو شیانو غه خیال او پروا
وكړی دلته خبرداری وركوی چه مجاهدینو ته دا هم نه ښائی چه په خپل لښكری جمعیت او
كثرت باندی غرور او تكبر وكړی، ځكه چه نصرت او بری یواځی د الله تعالی په مرسته (امداد)
او مدد پوری تړلی دی چه دغسی تجربه تاسی پخوا له دی نه په څو څو نورو میدانونو كښی هم
كړی ده - هغه نتائج چه په بدر، قریظه، نصیر، حدیبیه او نورو كښی ستاسی په برخه شوی دی
هغه او نور امداد چه ځینو مفسرینو تر اتیا ځایو پوری شمیرلی دی هغه گرد (تول) تش د الهی
امداد او د غیبی تائید محصول ؤ - او اوس په آخره كښی د «حنین» د غزا واقعه خو داسی
یوه صریحه عجیبه او غریبه د آسمانی نصرت او امداد ښه ده چه پر هغی سختو معاندو دښمنانو
هم اقرار كړی دی.

د مكی معظمی له فتحی څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راوړسید چه د هواز
او ثقیف او نورو عربی قبائلو یو جرار او قوی لښكر سره تول او تیار كړی دی، او غواړی چه
په ډیره دډبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وكړی - نو سم د لاسه له مهاجرینو او انصارو څخه

همغه لس زری زورور لښکر چه د مکی معظمی د فتحی له پاره له مدینی منوری څخه راغلی ؤ، د «طائف» په لوری ور روان شو هغه دوه زره طلقاء «آزاد شوی» چه د مکی معظمی د فتحی په وخت کښی مسلمانان شوی ؤ، هم له دوی سره مله وو - دغه اول ځل دی چه دولس زره مجهز عظیم الشان اسلامی لښکر د جهاد د میدان لوری ته (رهی) کږی - د دی منظری د لیدلو څخه ځینو صحابه ؤ خپل ځان د دی خبری د ویلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ئی وویل «کله به چه مونږ ډیر لږ وو نو په هغه وخت کښی به تل بریالی (کامیاب) وو، نن چه مونږ دومره ډیر یو نو هیڅوک مونږ ته ماتی نشی راکولی.» د میرنیو (بهادرانو) موحدینو له خولی څخه د دغو جملی وتل د پاک خدای په دربار کښی ناوړه واقع شول دوی لا د مکی معظمی څخه دومره لری نه وو تللی چه دواړه لښکری سره مخامخ شوی چی د مخالفی دلی لښکر څلور زره تنه وو چه خپل کفنونه ئی پر سر تړلی وو او له خپلو ښځو او کوچنیانو (ماشومانو) سره د جنگ میدان ته چمتو (تیار) او حاضر شول او د یوه فیصله کوونکی جنگ له پاره بیخی تیار او منتظر وو او له اوبانو - آسونو - مواشیو - او د خپلو کورونو گرد (تول) پند پند مالونو او اسبابونو سره د جگری دگر ته وتلی وو. د «هوازن» قبیلې د غشو ویشتلو په فن کښی په گرد (تول) عربستان کښی شهرت درلود (لرلو)، د دوی ډیرو ماهرو او غښتلو غشو ویشتونکو د «حنین» د وادی په لښکرو او مورچلو کښی ډیر ټینگ، ټینگ ځایونه نیولی او په کښی پټ ناست وو.

په صحیحینو کښی د «براء ابن عازب» روایت دی چه په رومینی معرکه او جنگ کښی کفارو ماتی وکړه او ډیر زیات مال، اسباب او سامان ورڅخه پاتی شو، او دوی تری وتښتیدل دلته مسلمانان مجاهدین غنیمت او ولجی ته متوجه شول، په دغه ترڅ کښی د هوازن غشو ویشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ویشتلو باندی لاسونه پوری کړل او په مسلمانانو پسی ووتل او سخته غلبه او شور ماشور جوړ شو او په یوه شیبه کښی له څلورو خواؤ لکه ډلی غوندی د غشو اوریدل شروع شول خبره تر دی حده پوری ورسیده چه مسلمانانو ته هلته دریدل او پښه ټینګول مشکل شول، رومی «طلقاء» وتښتیدل - وروسته له هغه د نورو پښی هم ولرزیدلی او وښویدلی - او ځمکه له ارتوالی سره په دوی تنګه شوه، چه په هیڅ یوه ځای کښی دوی ته د پناه ځای نه پیدا کیده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له څو تنو اصحابو سره د دښمنانو تر محاصرې لاندی راغلل، حضرت ابوبکر، عمر، عباس، علی، عبدالله بن مسعود او نور اصحابان رضی الله تعالی عنهم نژدی اتیا یا سل تنه، بلکه د «اصحاب السیر» له تصریح سره سم ټول لس تنه پاک ذوات «عشره مبشره کامله» د جنگ په میدان کښی پاتی شول - چه دوی گرد (تول) د غره په شان ټینگ او ثابت ښکاریدل - دغه یوه خاصه موقع وه چه دنیا زموږ د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د معجز او محیر العقول توکل، صداقت، شجاعت او دیانت نظاره وکړه او د محمدی نبوت د ثبات او استقامت مؤثره ننداره ئی په خپلو سترگو ولیدله.

محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه سپین قچر سور ؤ چه د هغه یو رکاب حضرت عباس او بل رکاب حضرت ابو سفیان بن الحارث ټینگ نیولی ؤ. د کفارو دغه څلور زره لښکر د

انتقام اخیستلو له پاره په پوره جوش مخ په یرغل او برید دی له څلورو خواؤ څخه د غشو باران ورپیری - اسلامی لښکر بیخی خور، وور او تیت پیت (منتشر) شوی دی - مگر یواځی له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلیٰ شته، د ربانی تائید او آسمانی داد غیر مرئی باران پر دوی پر غو تنو غوره اصحابو اوری چه د هغه اثر بالاخر تر تبتیدونکو پوری رسیږی، له هغه لوری چه د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وداندی بهیږی، په هغه لوری د محمدی سورلی مخ دی او در گرده (توله) په هغه طرف روانه او پرله پسې خپل قچر په مهمیز سره وهی په زړه کښی ئی د الهی محبت شغلی بلی دی - او په ژبه ئی په نهایت استغناء او اطمینان سره د «اناالنبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب» وینا جاری ده. یعنی بیشکه زه په رښتیا سره رسول او د عبدالمطلب له اولادی څخه یم -

په هم دغه حالت کښی دوی خپلو اصحابو ته ناری کړی «الی عباد الله الی انا رسول الله - ای د الله تعالیٰ بندگانو ماته راشو! او زما په لوری رادرومچ چه زه د الله تعالیٰ رسول یم.» بیا زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه چه د دیر لوړ غږ خاوند ؤ «اصحاب السمره» ته ورناری کړی چه هغوی تر ونی لاندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی ؤ د مجاهدینو غوړونو ته د دی غږ په رسیدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنگ د میدان په لوری وگرځول د هر سری اوښ چه بیرته گرځیدلو کښی لږ څه معطلی یا دیل کاوه نو دی به سم د لاسه خپلی وسلی سره د اوښ له شا څخه کوزیده او خپله سورلی او کالی (سامان) به ئی هملته خوشی پریښودل او ځان به ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کښی رسول الله مبارک لږ څه خاوری او شکی په لاس کښی واخیستی او د کفارو د لښکرو په لوری ئی وروشیندلی چه هغه د الله تعالیٰ په قدرت د هر کافر په مخ او سترگو کښی ولویدی - له بل لوری الله تعالیٰ له آسمانه پرښتی ور ولیږلی چه په غیر مرئی دول (طریقه) سره د هغوی نزول د مسلمانانو د تقویت او همت زیاتولو او د کفارو د ویری او مرعوبیت سبب شو بیا نو څه وشو؟ کفارو د هغو شکو له اثره خپلی سترگی مښلی او هغه مسلمانان چه دوی ته ورنژدی وو، مخ په بیرته پر هغوی ئی حمله ور وړه او آناً فاناً مطلع صافه شوه، او دیر تبتیدلی لښکر بیرته ستانه (واپس) او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی ورحاضر شول - او وی کتل چه جنگ پای ته رسیدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی! - او په زرهاؤ بندیان د پاک رسول په مخ کښی ترلی ولاړ دی او د غنیمت او ولجو دیر مالونه د دوی په شاوخوا کښی پراته دی ﴿فَبَيْنَ الَّذِي بَيْنَهُ مَلَكُوتٌ كُلِّ شَيْءٍ﴾ په دی دول (طریقه) سره کفارو ته په دنیا کښی سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مَنْ بَعْدَ ذَلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٤﴾

او بیا به رجوع و کړی الله «د توبې په قبول» پس له دې «د حنین له جنګه» پر هغه چا چه اراده وفرمائی «د رجوع» او الله دیر بشپونکی (د خطیثاتو) ښه رحم والا دې «په انعام د اجر او ثواب سره»

تفسیر: لکه چه هوازن او نورو ته وروسته له دې نه توبه ورپه برخه شوه او زیاتره مسلمانان شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ
عَمَلِهِمْ هَذَا وَ إِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دې «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه هم دا خبره ده چه مشرکان نجس «پلټ» دې نو نه دې نژدی کیږی دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چه دغه «۹ کال د هجرت دې»، او که ویریرئ تاسی له فقره په «سبب د منع د دوی» نو ژر به غنیان کړی تاسی الله له فضله خپله که اراده وفرمائی «د غنا ستاسی»؛ بیشکه چه الله ښه عالم دې «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: کله چه الله تعالی د شرک زور او قوت مات کړ او د جزیره العرب مرکز «مکه معظمه» ئی د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کښی ئی راوستله - او عربی قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کښی په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کښی اعلان وشو چه وروسته له دې نه دې هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کښی نه داخلېږی، بلکه هغه ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دې هم نه راغی! ځکه چه د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلټ او گنده شوی دې چه حق نه لری دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شی برسیره په دې له صحیحو احادیثو څنی هم ثابت ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیره العرب څنی د گردو (ټولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دې. لکه چه زمونږ د پاک نبی له وروستنی وصیت سره سم د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په خلافت کښی دغه حکم عملاً نافذ شو اوس مسلمانانو ته روا نه دې چه په دې راضی شی چه کفار د عربو په خاوره کښی د استیلاء یاد توطن په دول (طریقه) پاتی شی بلکه د جزیره العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده، هوا زمونږ د حنفیانو په نزد که کوم کافر د

امام په اجازه د مسافری په دول (طریقه) په عارضی صورت د حرم مخکی ته لاړ شی نو تللی شی په دی شرط چه امام دا اجازه خلاف المصلحت ونه گنی باقی د حج او د عمری په قصد د هیڅ یو کافر داخلیدل نه دی جائز، کما ورد فی الحدیث «الا لایحجن بعد العام مشرک».

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً﴾ الایة - او که ویریئ تاسی له فقره په سبب د منع د دوی نو ژر به غنیان کړی تاسی الله جل جلاله له فضله خپله که اراده وفرمائی د غنا ستاسی بیشکه چه الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی» حرم شریف ته د مشرکینو د تگ او راتگ له بندیدلو څخه مسلمانانو ته داسی اندیښنه پیدا شوه چه په تجارت او نورو دنیوی چارو کښی به لوی تاوان راورسیږی - او هغه شیان چه دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دی نه به ئی نه راوړی - نو ځکه ئی تسلی وفرمایله چه تاسی له دغو خبرو څخه مه ویریئ ځکه چه ستاسی غنا یواځی د «رب الاعلی» په مشیت پوری موقوفه ده. که الله تعالی اراده وفرمائی نو په هغه کښی به هیڅ څنډ (تاخیر) رانشی لکه چه هم داسی هم وشول، الله تعالی گورد (ټول) مسلمانان کړل او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتی مالونو راتلل شروع شول - ښه بارانونه واوریدل، چه د هغو لامله (له وجی) حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازی پرانستل شوی. د کتابیانو او نورو څنی د جزیی پیسی ورجاری شوی، الغرض الله تعالی له مختلفو لارو د مسلمانانو له پاره د غنا اسباب پیدا کړل. بیشکه چه د الله تعالی هیڅ یو حکم له حکمه خالی نه دی.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ
وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى
يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

وجنگیږئ تاسی له هغو کسانو سره چه نه راوړی ایمان پر الله او نه په ورځی آخری باندی «ځکه چه په پاک محمد ئی ایمان نه دی راوړی» او نه حرام گنی دوی هغه چه حرام کړی دی الله «په قرآن کښی» او رسول د دغه «الله په حدیثونو کښی» او نه قبلوی دوی دین حق «د اسلام دغه مذکورین» له هغو کسانو نه «دی» چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب «جنگ ورسره کوی» تر هغه پوری چه ورکړی دوی جزیه له «خپله» لاسه حال دا چه دوی ذلیل وی.

تفسیر: کله چه د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه نو حکم وشو چه د کتابیانو «یهودو او نصاری و» شوکت او قوت مات کړئ لومړنی مقصد خو دا و چه

د عريستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بيخي پاڅه شي ليکن په دغه وخت کښي د يهودو او نصاري و په حصه کښي دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه چه دوی د اسلام په مقابل کښي د زور او قوت خاوندان نشي، او د اسلام د خپرېدو (خوړېدو) او ترقي په لاره کښي خنډ نشي - نو ځکه اجازه ورکړي شوه که دغه کتابيان تر لاس لاندې رعييت پاتي کيږي او جزیه ورکول قبلوي نو هيڅ مضائقه نشته قبول ئي کړئ نو په دغه وخت کښي دې اسلامي حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړي - که نه د دوی علاج هم همغه دی چه د مشرکانو و «يعني جهاد او قتال» ځکه چه دوی هم لکه چه ښائي په الله او د آخرت په ورځ باندې ايمان نه لري، نه د الله تعالی او نه د رسول الله صلی الله عليه وسلم د احکامو څه خيال او پروا کوي. محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم خو لا څه چه دوی په رښتيا سره د خپل منلي نبي حضرت عيسى عليه السلام په پيروي کښي راغلي و او نه دغه دين مني چه اوس محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له خپله ځانه سره راوړي دی، بلکه پر هيڅ يو حقاني دين باندې هم قايل نه دی. او په دغه کوښښ کښي لگيا دی چه د الله تعالی لگولي ديوه رڼا (رڼرا) د خولي په پوکولو سره مړه کړي. لکه چه ژر به ئي ذکر وشي که داسي خبيثان نالائقان هم داسي خوشي پريښودل شي نو په ملک کښي د فتنې - فساد - کفر - تمرد او بغاوت لمبي پر له پسې پورته کيږي.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصْرِيُّ الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
قَالَتْ لَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿١٠﴾

او وائي يهودان چه عزير ځوی د الله دی او وائي نصرانيان چه مسيح ځوی د الله دی دغه چتې (بيکاره) وينا د دوی ده په خولو خپلو سره «چه وائي ئي بي دليله» مشابه ده «خبره» د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوي وو پخوا «له دوی يعني پلرونه د دوی»؛ هلاک دی کړي دوی له الله چه څرنگه گرځولي شي دوی «له سمې لارې څخه».

تفسير: له رواياتو څخه معلوميږي چه په دغه وخت کښي د ځينو يهودانو داسي عقیده وه چه حضرت عزير عليه السلام د الله تعالی ځوی دی. ليکن دغه عقیده د عامو يهودانو نه وه - بلکه په وروستنيو زمانو کښي خو ځينو علماؤ ليکلي دي چه اوس هيڅ يو يهودي پر دغې عقيدې نه دی پاتي که د نبي صلی الله عليه وسلم په عهد کښي د يهودانو کومه فرقه په دی خبرې قائله نه وي، نو ضرور به په دغه وخت کښي يهودانو د قرآن د حکايت تکذيب کړي وي - لکه چه

﴿ اِتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ ﴾ له آوریدلو غنی «عدی بن حاتم»
 اعتراض کری و چه «هیخوک احبار او رهبان رب نه گنی» چه د هغه غواب نبی کریم علیه افضل
 الصلوة والتسلیم داسی ورکر چه وروسته راغی. یهودو ته د دی عقیدی نسبت کول چه عزیز علیه
 السلام د خدای غوی دی او له دی خبری څخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچیری نه منقولیدل
 د دی خبری دلیل دی چه ضرور په هغه وخت کښی د دغسی عقیدی خاوندان موجود وو هوا
 همغسی چه د زمانی په تیریدو دیر مذاهب او فرقی محوه شوی او له منځه تللی دی که دغه
 عقیده هم له منځه تللی وی نو لری خبره نه ده یو دیر ثقه بزرگ مرحوم حاجی امیر شاه خان
 ویل چه د «فلسطین» او نورو محایونو په سیاحت کښی زما ملاقات له داسی یهودانو سره شوی
 دی چه هغوی ته به ئی د دی رنگ عقائدو په نسبت «عزیری» ویل. والله اعلم.
 ﴿ يُضَاهِيَهُمْ قَوْلَ الْكَافِرِ كَذِبًا وَمِنْ قَبْلِ ﴾ مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره
 چه کافران شوی وو پخوا له دوی «یعنی د مسیح د ابنیت «غویتوب» او الوهیت «خدائی» او
 نوری عقیدی د پخوانیو مشرکینو «چه د دوی پلرونه وو» له عقیدی سره مشابه دی، بلکه د
 هغوی په تقلید ئی دغه عقیده غوره کری ده لکه چه د «۶» جزء د المائدة په «۱۶» او «۱۷»
 آیت «۳» رکوع په تفسیر کښی مو نقل کری دی.
 ﴿ قَاتِلْهُمْ اِنَّهُمْ لَا يَؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ هُمْ كَذِبٌ ﴾ هلاک دی کری دوی لره الله یا لعنت د الله دی وی پر دوی چه څرنگه
 گرځولی شی دوی له لاری سمی څخه یا چه څرنگه چپ کری شوی دی له لاری د حق نه. «یعنی
 الله تعالی دی دوی ووژنی او غارت دی کری «او لعنت دی پری نازل کری» چه سره د توحید د
 صافی او زوروری رنا (رنرا) د رسیدلو څخه بیا هم دوی د تیارو په لوری ولی درومی؟.

اِتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحِ
 ابْنِ مَرْيَمَ وَمَا أُمُّرُواْ إِلَّا لِيَعْبُدُواْ إِلَٰهًا وَاحِدًا
 لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

نیولی دی دغو «کتابیانو» عالمان خپل او عابدان خپل خدایان بی له الله
 «چه متابعت ئی کوی په تحلیل او تحریم کښی» او مسیح غوی د مریمی
 «هم په خدائی نیسی چه د الله غوی ئی بولی»؛ حال دا چه امر «حکم» نه
 دی شوی دوی ته «په توریت او انجیل کښی» مگر د دی چه عبادت وکړی
 دوی د معبود یوه، چه نشته هیڅ برحق معبود مگر خو هم دی دی؛ پاکي ده
 الله لره له هغه شی نه چه شریکوی دوی «هغه د الله سره».

تفسیر: هره مسئله به چه د دوی علماؤ او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته ئی حرام یا حرامو ته ئی حلالو هم ویل، هغوی به همغه سند گناه؛ او داسی خیال به ئی کاوه چه بس هم دغه مونږ د الله تعالیٰ له پوښتنی څخه ژغوری(ساتی)، او د آسمانی کتابونو له قبلولو سره ئی هیڅ علاقه او معامله نه لرله - او یوازی د احبارو او رهبانانو پر حکمونو به ئی عمل کاوه - او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسی ؤ چه د لږ دنیوی مال د فاندی او د جاه او رتبې په مقابل کېږی به ئی شرعی حکمونه بېلول - لکه چه له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دی نو د الله تعالیٰ منصب «یعنی د حلالو او حرامو تشریح» ئی علماؤ او مشائخو ته ورکړی ؤ. نو په دغه ملحوظ ئی وفرمایل چه دوی خپل عالمان او شیخان خدایان درولی ؤ. نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د «عدی بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کېږی هم داسی تشریح فرمائی وه. او له حضرت حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه ځنی هم داسی منقول دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي د عالم قول تر هغه پوری عوامو ته سند دی چه د شرعی له مخی خبری کوی کله چه معلومه شی چه هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعی یا د نورو شیانو له کبله (وجی) خبری کوی، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَعَلَ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٩٧﴾

اراده لری دغه «کتابیان» دا چه مر کړی نور (رنرا) شریعت د الله په خولو خپلو او منع راوړی «نه خوښوی» الله مگر دا چه پوره کړی نور «رنرا» خپله «چه شعلی ئی په هر طرف خوری شی» او اگر که بد گنې «دا کار» کافران

تفسیر: یعنی لکه چه د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشی راڅرگندی شوی دی، بیا نو دغه گدی ودی خبری او د شرک دعوی چیری پر مخ تللی او خوړیدلی شی. دا چه څوک کوښښ کوی چه بی حقیقته او بی معنی خبری جوړی کړی، او د بی ځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور «رنا» بی رونقه «ته» کړی داسی مثال لری چه کوم ناپوه سری غواړی د خولی په پوکی د لمر یا د سپوږمی رنا (رنرا) مړه یا ته کړی هر څومره که دی وسوځی - او خپل ځان نیننی، نیننی کړی - مگر بیا هم د الله د دین نور په پوره ډول (طریقه) سره خوړیږی - او خپلو پلوشو او وړانگو سره نری روښانوی.

چه رب بل کړی غت غراغ له ښه تدبیره

چاچه پو کر - نو به سوځی خپله پیره

او دا څکه چه د رب غراغ خو نه مری

او چه پو شی نو لنه شی مستديره .

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

الله هغه ذات دی چه لیږلی ئی دی رسول خپل «محمد» په هدایت سره «چه قرآن دی» او په دین حق سره «چه اسلام دی» دپاره د دی چه غالب کړی دغه «دین» پر نورو دینونو تولو «اگر که آسمانی هم وی» او اگر که بد گنی «دا کار» مشرکان

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده دغه خو په هره زمانه کښی الله الحمد په ښکاره ډول (طریقه) سره حاصله ده. باقی د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پوری حاصله وه او وی به چه مسلمانان پر اسلامی اصولو باندی په ښه شان عاملان - او د ایمان او تقویٰ پر لاره ټینگ او سم روان - او په جهاد فی سبیل الله کښی ثابت قدمان وو، او وی، او د حق دین داسی غلبه چه باطل ادیان مغلوب، او بیخی ئی د هستی له صفحی څخه محو کړی، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته، چه قیامت نژدی کیږی، کیږنکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُلُونَ
أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه ډیر له عالمانو «د یهودانو» او عابدانو «د نصرانیانو» خامخا خوری دوی مالونه د خلقو په باطل «رشوت» سره او منع کوی «خلق» له لاری د الله څخه؛

تفسیر: یعنی روپی آخلی شرعی احکام او الهی اخبار بدلوی او له بل لوری عوام الناس «لکه چه پخوا مو ولیکل» دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوی. او هر څه غلط ملط چه دوی وایی همغه د هغوی په نزد سند دی. هم داسی د دوی علماء او مشائخ هم د نذر او نیاز اخیستلو په مقابل

کښی جعلی اسناد او ساختګی روایات او بدی چاری ورښی - او د خپل سیادت او ریاست د ټینګولو او ساتلو له پاره عوام الناس د مکر او فریب په جال کښی بندوی او له سمی لاری ځنی ئی ستنوی (واپس کوی). څکه که عوام د دوی له جاله ووځی - او حق دین اختیار کړی، نو پر دوی ګردی (تولی) ګنتی درېږی. دغه حال مسلمانانو ته آواروه شی چه مسلمانان هوښیار او خبردار شی، چه د امتونو او د اقوامو د خرابی او تباهی ډیر لوی سبب د دریو جماعتونو خرابی او ګمراهی او د خپلو فرائضو پر ښودل دی «۱»: علماء «۲»: مشایخ. «۳»: اغنیاء - رؤساء له دوی ځنی د دوو ډلو ذکر پخوا له دی نه تیر شو د دریم جماعت «رؤساء» ذکر وروسته راځی. ابن المبارک څومره ښه ویلی دی. «وهل افسدالدين الامملوک واحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَفْقَهُونَهَا سَبِيلَ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چه خزانه کوی سره زر او سپین زر او نه لګوی هغه په لاره د الله کښی «د دین د ترقی له پاره» نو زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره؛

تفسیر: هغه خلق چه دولت او ثروت تولوی - اګر که په حلاله طریقه سره هم وی خو د الله تعالیٰ په لاره کښی ئی نه صرفوی. «مثلاً زکات نه ورکوی - واجبه حقوق تری نه باسی» د دوی سزا دغه ده. نو د دی له مخی د هغو احبارو او رهبانانو انجام معلوم کړئ چه حق به ئی پتاهو یا حق به ئی بدلاوه، او بالمقابل به ئی ګنتی کولی او بدی به ئی خوری او د خپل ریاست د قیام د حرص او طمع له پاره به ئی عوام الناس د الله تعالیٰ له لاری څخه ستنول (واپس کول). په هر حال ښه دولت هغه دی چه د آخرت ویاو او د ځان جنجال نشی.

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكُلَىٰ يَہَاجِبَہُمُ وَجُوبُهُمْ وَظُہُورُهُمْ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ لَا تُفْسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنُزُونَ ﴿٣٨﴾

په هغی ورځی چه سختی سری به کړی شی دغه خزانی په اور د جهنم «دوزخ» کښی نو داغلی به شی په هغه سره وچولی (تندی) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانی د دوی «او ویلی به شی ورته» دا هغه شی دی چه خزانه

کری وه تاسی دپاره د نفسونو «ځانونو» خپلو نو وڅکئ تاسی «خوند د سزا د» هغه «مال» چه وئ تاسی چه خزانه کاوه به مو «په دنیا کښی اوس درته بلا شوه په عقبا کښی».

تفسیر: کله چه بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کښی د مال د لگولو په نسبت څه وویل شی نو د ده په وچولی (تندی) کښی گونځی پیدا کیوی، او که ډیر ورته ووائی نو اعراض کوی او مخ تری آروی او خپل اړخ ورگرځوی او که په دغه سره هم خلاص نشو نو خپله شا ورگرځوی او خپله مخه نیسی او ځی - نو ځکه سپین او سره زر «طلا او نقره» سره کوی «تودوی» او د ده هم دغه دری ځایونه «وچولی(تندی) ، اړخ ، شا» پری داغوی چه په دی وسیلی سره د خپل د هغه ټول کری مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅکی - او خپله سزا په ښه شان سره وموی.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي
كُتِبَ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا
أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥﴾

بیشکه چه مقدار «شمار» د میاشتو «چه معتبر دی» په نزد د الله کښی دوولس میاشتی دی په کتاب د الله «لوح محفوظ» کښی هغه ورځ «وخت» چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او ځمکه د هغو «له جملی» ځنی څلور میاشتی محرمی دی؛ دغه «حساب یا تحریم» دین دی سم. نو مه کوئ ظلم په دغو کښی په ځانونو خپلو «په کولو د گناه» او جنگونه کوئ تاسی «ای مؤمنانو» له مشرکانو سره ټول «له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی» لکه چه جنگونه کوی دوی له تاسی سره ټول له څرمی (سیلمی)؛ او پوه شی چه بیشکه الله سره له پرهیزگارانو دی «په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره».

تفسیر: زما په فکر د دی مضمون سلسله له پاسه داسی راغلی ده چه په تیره رکوع کښی ئی د مشرکینو څخه وروسته د کتابیانو «یهودانو او نصرانیانو» سره د جهاد کولو حکم ورکړی ؤ بیا

په دی رکوع کښې ئی راوښوده چه د دوی عقائد او طور او طریقه هم مشرکینو ته ورته ده ،
 څکه چه هغوی عزیر علیه السلام او میسح علیه السلام ته ابن الله وائی لکه چه مشرکین «ملائكة الله» ته د الله تعالیٰ لونی وائی - بلکه په نصاریٰ و کښې د مسیح علیه السلام د «ابنیت -
 غوثیتوب» عقیده د مشرکانو په تقلید پیدا شوی ده مشرکان بتانو ته د خدائی درجه ورکوی
 نصرانیان مسیح او روح القدس په خدائی منلی دی - او د کتابیت له دعوی سره احبارو او
 رهبانانو د الهی شریعت د احکامو تغییر او تبدیل جائز کړی دی یعنی احبار او رهبانان رشوت
 «بدی» آخلی - او حرام اموال خوری، او بالمقابل ځینی حرام شیان حلالوی او حلالوی شیان
 حراموی او د آسمانی احکامو په ځای ئی قبلوی، د دوی دغه طریقه بیخی د مشرکینو طریقی ته
 ورته ده چه د مشرکینو مشرانو به هم هر څه چه غوښتل هغه به ئی حلالوی یا حرام گرځول او د
 دغه حل او حرمت نسبت به ئی رب العزت ته کاوه چه د هغه ذکر په «۸» جزء د الانعام په ۱۳۷
 او ۱۳۸ آیت ۱۶ رکوع کښې مفصل تیر شوی دی - او دلته هم د هغه یو مثال بیانیدی په عربو
 کښې له قدیمه دغه دود او دستور جاری دی چه د کال د دولسو میاشتو ځنی په څلورو میاشتو
 کښې وینی تویول، جدال او قتال قطعاً بندیدی چه دغو ته به ئی «اشهر الحرم - محرم الحرام او
 رجب المرجب وی» چه په هغو کښې به ئی د حج او عمری او تجارتی کارونو له پاره په امن او
 امان - آزادی او اطمینان سره سفر کاوه - هیڅ یو سری به په دغو میاشتو کښې د خپل پلار په
 قاتل باندی به هم تعرض نه کاوه، بلکه ځینو عالمانو لیکلی دی چه اصلاً په ابراهیمی ملت
 کښې دغه څلور میاشتی «اشهر الحرم» مقرری شوی وی. له اسلامه یو څه موده مخکښی کله چه
 د عربو وحشت او جهالت له حده تیر شوی و - او یو تر بله په جدال او قتال کښې مشغول وو -
 او د ځینو قبائلو د وحشت او سبعت او د انتقام جذبات د هیڅ یوه آسمانی یا مځکنی قانون
 تابع نه وو، نو د «نسی» رسم ئی وایسته - یعنی څه وخت به چه کومی زوروری قبیلې په
 اشهر الحرم کښې د قتال اراده لرله، نو د هغی مشر به داسی اعلان کاوه چه سپړکال مونږ دغه
 «محرم» له «اشهر الحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفری» میاشت حرام گرځوو - او په
 بل کال کښې به ئی ویل چه سپړکال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام، «او صفره» حلاله گڼو او په
 دغه ډول (طریقه) به ئی په هر کال کښې د څلورو میاشتو شمیر پوره کاوه، لیکن د هغو په
 تعیین کښې به ئی له خپلی غوښتنی سره سم تغییر او تبدیل کاوه. د ابن کثیر رحمة الله علیه له
 تحقیقه سره سم د «نسی» - د میاشتو د وړاندی وروسته کولو» رسم یواځی په «محرم» او په
 «صفره» کښې کیده - او د هغه صورت هماغه و چه پاس ذکر شو. امام مغازی محمد بن اسحق
 رحمة الله علیه لیکلی دی هغه رومی سری چه دغه رسم ئی جاری کړی دی «قلمس» کنانی و.
 بیا دغه رسم د ده په اولاده کښې نسلأ بعد نسل جاری شو، په آخر کښې د ده له نسله د
 «کنانی له قبیلې څخه د ابو ثمامه جناده بن عوف» دا عادت و چه په هر کال کښې به ئی د
 حج په موسم کښې اعلان کاوه چه سپړکال به «محرم» او «صفره» کله حلاله او کله حرامه
 کیدله او په عمومی ډول (طریقه) به خلقو هغه مانه گواکی د جاهلیت په زمانه کښې د کافرانو

د کفر او گمراهی د زیاتوالی سبب یو دا هم و، چه د الله تعالی د حلالو او حرامو کړو میاشتو د بدلولو حق د «کنانی» یوه سردار ته ورسپارل شوی و. کتمت (هوبهو) هم داسی د یهودانو او نصرانیانو حال و چه هغوی د حل او حرمت واک طمع کوونکو او غرض لرونکو اچارو او رهبانانو ته ورکړی و، دلته د نسیء د رسم ذکر د دی له پاره راغلی دی چه د دغو دواړو دلو په مینځ کښی مشابهت وښی او ﴿إِنَّ عَذَابَ الشُّرَکِّیْنَ عِنْدَ اللَّهِ﴾ الآية - د دغه درد تمهید دی. یعنی له نن ورځی څخه نه بلکه له هغه وخته راهیسی چه الله تعالی آسمان او ځمکه پیدا کړی ده، د الله تعالی له جانب د دیرو شرعی احکامو د جاری کولو په غرض د هر کال له پاره دولس میاشتی مقررې شوی دی چه په هغو کښی څلور میاشتی «اشهر الحرم - د ادب میاشتی» دی، او په هغو کښی له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او ډیر اهتمام په کار دی او هم دغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿فَلَا تَطْلُبُوْهُنَّ اَنْفُسَكُمْ وَكَاتِلُوا الشُّرَکِّیْنَ کَافًی﴾ الآية - نو مه کوئ تاسی ظلم په دغو کښی پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه او جنگونه کوئ تاسی ای مؤمنانو له مشرکانو سره ټول له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی الخ» حضرت شاه صاحب لیکلی چه له دی آیت ځنی دغه مسئله څرگندیږی چه له کافرانو سره هر وخت جنگیدل روا دی، «لکه چه د «تبوک» غزا چه ذکر ئی وروسته راځی د رجب المرجب په میاشت کښی شوی ده.» او یو له بل سره ظلم او تیری کول د تل له پاره گناه ده - او په دغو میاشتو کښی لا زیاته گناه لری، د زیاترو علماؤ هم دغه رایه ده لیکن بهتره خو دا ده که کافر د دغو میاشتو ادب وکړی، نو ښائی چه مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

اِنَّمَا التَّائِبُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
يُجِلُّوْنَهُ عَمَّا وَا يُحَرِّمُوْنَهُ عَمَّا لِيَؤَا طُوْا عِدَّةً مَّا حَرَّمَ
اللّٰهُ فَيُجِلُّوْا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ زَيْنٌ لَّهُمْ سَوْءٌ اَعْمَالِهِمْ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِيْنَ ﴿٩﴾

بیشکه چه دغه تاخیر «د حرمت د یوی میاشتی بلی میاشتی ته» دیروالی دی په «زمانه د» کفر کښی چه گمراه کاوه شی په دی «عمل» سره هغه کسان چه کافران شوی دی حلالوی دوی دغه «حرامه میاشت» یو کال «پکښی جنگ کوی» او حراموی دوی «پریودی په حرمت» دغه «حرامه میاشت» بل کال «او دغه د نسیء عمل کوی» له پاره د دی چه پوره کړی دوی شمار د هغو میاشتو چه حرامی کړی دی الله نو حلالوی «په زعم او عمل خپل» هغه میاشتی چه حرامی کړی دی الله ښائسته کړی شوی دی دوی ته ناکاره عملونه

د دوی او الله نه ښیې سمه صافه لاره قوم کافرانو ته

تفسیر: یعنی کافران خراب کار ښه گڼي کله چې د دوی پوهه منقلبه او چپه شی نو د نیکی سمه صافه لاره به له کومه ومومي؟ په دغه آیت کښې د «نسیء» د رسم ذکر چه راغلی دی د هغه تفصیل په هغه تفسیر کښې ولیکل شو چه د ﴿ذَلِكَ الَّذِي يُنْفِقُ﴾ تر آیت لاندی شوی دی. تنبیہ: هغه اقوام چه د خپلو میاشتو د حساب د سمولو او درست کولو له پاره د «کبیسی» ورځی په هر څلورم کال کښې زیاتوی هغه په «نسیء» کښې نه دی داخل. د اسلافو ځینو اکابرو څخه د «نسیء» په نسبت داسی منقول دی چه عربو به په جاهلیت کښې د کال د میاشتو عددونه بدلول - مثلاً له دولسو میاشتو څخه به ئی څوارلس میاشتی جوړولی - یا به ئی په حساب کښې داسی بی انتظامی پېښوله چه له ذی القعدی څخه به ذوالحجه جوړیده تر دی چه د هجری د نهم کال حج پخپله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه هم «چه امیر الحاج و او حضرت ابی الحسین علی کرم الله وجهه هم د براءة د احکام د اورولو له پاره دوی پسی لارل» د هم دی جاهلیت په حساب د ذی القعدة الحرام په میاشت کښې اداء کړ او د «ان الزمان قد استدار کهیثه - الحديث» تقریر هم سم له هم دغه اصول سره کړی شوی دی. پر دغو گردو (تولو) شیانو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه تعقیب کړی دی. من شاء فلیراجعه. دلته د تفصیل ځای نشته که د قرآن کریم د مستقل تفسیر د لیکلو توفیق را په برخه شو. لکه چه اراده می ده نو هلته به پری مفصلی خبری وشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلُمُ إِلَى الْأَرْضِ
أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» څه باعث دی په تاسی کله چه وویل شی تاسی ته چه ووځئ تاسی په لاره د الله کښې «غزا ته» درانه «او مائل» کیږئ ځمکی ته «او غزا ته نه ځئ» آیا راضی شوی یئ تاسی په دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس تیریدونکی» له «نعمتونو» د آخرت نه. او نه دی نفع اخیستل د دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس» په «مقابل د نعمتونو د» آخرت کښې مگر لږ «حقیر» دی.

تفسیر: له دی ځایه د تبوک د غزا له پاره مؤمنان تشویق، او جهاد ته تیزاوه شی د تیری رکوع

د ۱۰۶۸ مخ کړنځی ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَلَا يَأْلُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ﴾ الآية - څخه د کتابیانو په مقابل کېنې د «جهاد» په لوری ترغیب ورکړی شوی و په منځ کېنې هغه ضمني مضامین چه راغلی دی، د هغو ربط موقع په موقع ظاهر کړی شوی دی، ښکاري هغه څوک (تول) د دغی رکوع تمهید وو. او دغه حاضره رکوع د «تبوک» د غزا د بیان تمهید دی.

د مکی معظمی د فتحی او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته معلومه شوه چه د شام نصرانی باچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدینې منورې باندې د تعرض او یرغل (حمله) په فکر کېنې دی، نو رسول الله مبارک مناسب وگڼل چه مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کېنې ونیسی، او پخوا له دی نه چه دوی اسلامی خاوری ته پټه وړاندې کړی د هغوی مدافعه وکړی شی، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومی ډول (طریقه) څرګردو (تولو) مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره تیار شی! سخته تودوخه او قحطی وه، خرماوی (کجوری) پخیدو ته نژدی شوی وی سیوری ډیر ښه لگیده، نو په دغسی وخت کېنې دومره اوږده مسافه پری کول او نه یواځی د «غسان» له باچا سره، بلکه د روم د قیصر د ډیرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامی مرکز څخه لرې، د هغه لوی غلیم (دشمن) په خاوره کېنې جګړه کول کوم آسان امر او د لویو کار نه و. په دغسی یو ستر اقدام او لوی مهم کېنې پرته (علاوه) له مخلصو مؤمنانو څخه بل څوک د داسی حوصلی خاوند نه و چه په هسی سر جاروونکی اقدام څغرد (تینګوالی) او برید (ابتدا) وکړی. لکه چه منافقانو د دروغو پلمی (منصوبی) او بهانی جوړولی او خپل ځانونه ئی له جنگ څخه ایستل ځینی مسلمانان هم په داسی سخت وخت کېنې له داسی یوه اوږده او سخت سفر څخه په ویره کېنې وو، چه له هغو نه زیاتو کسانو بالاخر له نورو غازیانو سره ملګرتوب وکړ. او یواځی څو تنه په شمار سری پاتی شول چه سستی او له کار څخه ځان بیرته ایستلو دوی له دغه لوی شرف ځنی بی برخې کړل نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدی له (۳۰۰۰۰) تکره مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوری رهی (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کېنې ئی سنگرونه ونيول او د «روم» د قیصر په نامه ئی یو مبارک لیک واستاوه او د اسلام په لوری ئی ورته دعوت ورکړ. د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کېنې ځای ونیوه، مګر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه - نو ځکه د اسلام له قبوله محروم پاتی شو. کله چه د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دی ارادی څخه خبر شول نو دغه خبره ئی د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه - مګر قیصر له هغوی سره مرسته (مدد) ونه کړه نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ - او اسلام ته ایل (مائل) شول. مګر اسلام ئی رانه ووړ - لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو او د فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه په خلافت کېنې د «شام» څرګرد (تول) ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونيول شول. لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بیرته تشریف راوړ - الله تعالی په تولو لویو لویو سلطنتونو د اسلام د رعب شهرت وغورځاوه - او د مدینې منورې منافقان ډیر زیات فضیحت او رسوا شول او

هم هغه څو تنه صادقان مسلمانان چه يواځې د سستی لامله (له وجې) غزا ته نه وو تللي، ډير زيات پشيمانه ارمانجن او خفه وو. د دې ركوع له شروع څخه تر ډيره غاښه پورې د هم دغو واقعاتو ذكر دى. مگر زياتره د منافقينو د بدو حركاتو بيان كړى شوى دى په ځينو ځايونو كښې مسلمانانو ته خطاب او د منافقينو احوالو ته اشاره شوى دى.

په دغه آيت كښې مسلمانانو ته ډير زيات تشويق، ترغيث، تحضيض وركړى شوى دى؛ او دا ئې ښكاره كړى ده - چه د لږ څه عيش او آرام له پاره جهاد پريښودل گواكي له لوړې څخه د ژورې په لوړې له لويډلو سره مراد دى د صادق مؤمن په نظر كښې د دنيا عيش او آرام د آخرت په مقابل كښې هيڅ اهميت او وقعت ښائي ونه لري. په حديث كښې راغلى دى كه د الله تعالى په نزد د دنيا وقعت د ماشي د وزر په اندازه وي، نو هيڅ يو كافر ته به ئې يو غړپ اوبه هم نه وركولى.

إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ٥

كه ونه وځي تاسې «غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشئ» نو په عذاب به كړى الله تاسې په عذاب دردناك سره او بدل به راولى «بل» قوم چه غير له تاسې وي او نه به رسوئ ضرر تاسې دغه الله «يا رسول الله» ته د هيڅ شى؛ او الله پر هر شى «چه اراده وفرمائي» ښه قادر دى.

تفسير: يعنى د الله تعالى كار پر تاسې نه دى موقوف، كه تاسې سستى وكړئ نو الله تعالى به په خپل كامل قدرت سره بل قوم د حق دين د خدمت له پاره ودروى، او تاسې به له دغه سعادت څخه بې برخې پاتې شئ، چه دغه ستاسې زيان دى.

مه ږده ته احسان په چا چه كوم خدمت د ملك ملك ږدى احسان په تا چه كوى خدمت د ملك

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ
الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ
لِصَاحِبِهِ لَا تُخَازِنُ إِنَّا اللَّهُ مَعَنَا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ وَإِيَّاهُ يُجْنَوْنَ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٠﴾

که ونه کړئ تاسی مرسته (مدد) له دغه «رسول الله» سره «نو الله به ورسره مرسته (مدد) وکړی ځکه چه» پس په تحقیق مرسته (مدد) فرمایلی وه له دغه رسول الله سره الله کله چه راوویست دی «له مکی» هغو کسانو چه کافران شوی وو حال دا چه دی دوهم د دوو څ کله چه دوی دواړه په غار کښی وو کله چه ویل «محمد» ملگری خپل «ابوبکر صدیق» ته مه خپه کیږه بیشکه چه الله له مونږ سره دی په ساتنه ثواب ورکولو او نصرت کښی؛ نو نازل کړ «راولپږه» الله تسکین «رحمت ډاډینه» خپل په دغه «محمد یا صدیق» او تائید وفرمایه «الله» د رسول الله په «داسی» لښکرو سره چه نه لیدلی تاسو هغوی او وگرځوله الله کلمه د هغو کسانو چه کافران شوی دی «چه شرک یا د کفر دعوت دی» ښکته؛ او کلمه د الله «توحید او د اسلام دعوت» هم دغه ده لویه غالبه «همیشه»؛ او الله ښه غالب قوی دی «د احکامو په انفاذ» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: یعنی که فرضاً تاسی نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره مرسته (مدد) ونه کړئ باک نشته، د رسول الله مرسته (مدد) او بری پر تاسی موقوف نه دی. پخوا له دی نه یو داسی وخت هم تیر شوی دی چه پرته (علاوه) له یو یارغار څخه بل هیڅوک له ده سره نه ؤ. څو تنه نور مسلمانان چه وو دوی هم د مکیانو له ظلمونو څخه په تنگ شوی وو، او هجرت ئی کړی وو. بالاخر په خپله په رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هجرت حکم وشو، د مشرکانو وروستنی مشوره او جرگه پر دغی خبری غوته شوی وه چه «له هری قبیلې څخه دی یو یو ځلمی منتخب شی! او هغوی ټول دی لاسونه سره یو کړی او په یوه وخت کښی دی په خپلو تورو پر محمد باندی گزارونه وکړی څو چه د محمد صلی الله علیه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندی دیت واوړی، او گرد (ټول) قومونه هغه دیت په تقسیم سره ورکړی، او د بنی هاشمو له لاسه دا ونشی چه د محمد صلی الله علیه وسلم د وژلو د انتقام له کبله (وچی) د عربو د گرد (ټول) قبائلو سره جنگ وکړی او د گرد (ټول) عربستان دښمنی ځان ته وگتنی او قصاص پری واخلي په هغه شپه کښی چه د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملی کیدلو له پاره تجویزونو جریان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علی کرم الله وجهه ته امر وکړ چه د دوی پر بستره باندی ویده شی او مامور شو چه د خلقو هغه امانتونه چه د رسول الله کره ایښودل شوی وو، په ډیر

احتياط د هغو خاوندانو ته ورسوي، او حضرت علي رضي الله تعالى عنه ته ئي تسلي ورکړه چه ته په ديره دادينه او اطمینان سره زما په بستره څمله او يقين ولره چه ستا يوه ويښته ته به هم څه زيان او ضرر ونه رسيږي. وروسته له دې نه رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسي حال کښي ووت چه «شاهت الوجوه» يي ويل او د دوي په سترگو کښي ئي خاوري شيندلي. او حضرت ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه ئي له خپل ځان سره ملگري کړ، او له مکي معظمي څخه غو ميله لري لاړ او د «ثور» په غار کښي ئي «چه سري په نيم ساعت کښي له مکي معظمي نه هلته رسيږي او پر يوه لور غره باندې واقع دي» ځای ونيوه دغه غار د دی غره په سر په يوي لوي مجوفي تيږي (گتې) کښي دی، چه هغه ته د ننوتلو له پاره يواځي «په لاندینی برخه کښي ئي» يوه داسي تنگه لاره وه چه انسان په ولاړي يا ناستي نشو ورننوتلي او تش په تتر «سينه» سره سري پکښي ننووت نو رومي حضرت صديق اکبر رضي الله تعالى عنه په دغه غار کښي ننووت، او هغه يي ښه پاک او صاف او گرد (تول) سوري ئي په زړوکو سره بند کړل چه کوم حشره يا خوځنده تري رسول الله مبارک ته څه ضرر او نقصان ونه رسوي زړوکی خلاص شول او يو سوري پاتي شو، نو په هغه کښي ئي خپله پښه کښوده کله چه د دی غار گرد (تول) داخلي انتظامات تمام شول، نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم حضور ته ئي عرض وکړ چه دننه تشریف راوړئ، رسول الله مبارک د صديق اکبر رضي الله تعالى عنه پر ورانه خپل مقدس سر کښود، او استراحت ئي وفرمايه په دی وخت کښي مار د حضرت ابوبکر صديق رضي الله تعالى عنه پښه وچيچله سره د دی چه د صديق په پښه بلکه په گرد (تول) وجود کښي د دی مار د چيچلو څخه دير سخت درد او سوي ؤ مگر صديق رضي الله تعالى عنه خپله پښه نه خوځوله چه د رسول الله مبارک په استراحت کښي څه خلل واقع نشي کله چه پاک رسول الله خپلي سترگي پرانستلي، او دغه پيښه ورته معلومه شوه، نو د خپلي مبارکي خولي ئي لاړي د صديق رضي الله تعالى عنه پر پښي پوري کړي، چه د هغو په اثر ئي باذن الله سم د لاسه شفا وموندله. له هغه لوري کفار د هغه «قائف - پل وهونکي» په لارښوونه چه د قدمونو په پيژندلو کښي دير ماهر ؤ، د پاک رسول الله په لتولو پسي رهي (روان) شول. او هغه د دوي د قدمونو ښي تر غاړه پوري ورسولي مگر د الله تعالى په قدرت د هغه غار په لاره کښي غني «عنکبوت» خپله لويه تنسته وځغلوله او هندسي اشکال ئي تري جوړ کړل او وحشي کوتري هلته ځاله جوړه کړه او هگي ئي پکښي وکړي د دی وضعيت له ليدلو څخه گردو (تولو) کفارو «قائف» دروغجن وگانه، او په خپلو منځونو کښي ئي سره وويل چه دغه د غني ځاله خو دومره پخواني رابښکاري چه هډو د محمد صلى الله عليه وسلم له ولادت څخه به هم د مخه او بدلي شوي وي او که څوک په دغه غار کښي ننوتلي وي، نو دغه تارونه به ولي روغ پاتي کيدل؟ او دغه هگي به څرنگه نه ماتيدلي؟ ابوبکر صديق رضي الله تعالى عنه ته دنني له لوري د کفارو قدمونه په نظر ورتلل، او په دغه فکر او ويره کښي ؤ، چه د ده د ځان څخه محبوب او عزيز آغا او بادار او لوی سردار د سيدالابرار او مخزن الاثوار هغه مبارک ذات ته څه ضرر او نقصان ونه رسيږي، او د دشمنانو بد نظر پري ونه

لگیري، چه د هغه په مقابل کېږي دنیا او مافیه هېڅ دی او په خپله صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه هم خپل ټول مال او شته لکه خپل محان تری جار (قربان) کړی و؛ نو له ډیری ویری ئی وویل «یا رسول الله! که دوی لږ څه ښکته شی - او د خپلو قدمونو په لوری وگوري - نو مونږ به وویښی» پاک رسول الله وفرمایل «ای ابابکره! ستا خیال د هغو دوو په نسبت چه دریم ئی الله تعالی دی، څه دی؟» یعنی کله چه د الله تعالی «نصرت، اعانت، حمایت او حفاظت» له مونږه سره دی نو بیا له چا څخه ویریږی؟» په دغه وخت کېږي پاک الله یو خاص قسم سکون او اطمینان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارک قلب، او د ده په برکت ابی بکر صدیق رضی الله تعالی عنه پر پاک قلب نازل کړ. او د پرستو په فوځ سره ئی د هغوی حفاظت او تائید وکړ. او دغه د الله تعالی د غیبی تائید یوه کرشمه وه چه د غنی په هغو تارونو سره چه ﴿أَوْهَنَ الْيُوت﴾ ئی فرمایلی دی، د دوی ساتنه وکړه او هغه ئی د ډیرو لویو مضبوطو کلاگانو څخه زیات د تحفظ ذریعه وگرځول، او په دی ډول (طریقه) الله تعالی د کفارو خبره ښکته، او د دوی گرد (ټول) تدبیرونه ئی له خاورو سره برابر کړل.

دوی تر دریو ورځو پوری په دغه غار کېږي اقامت وفرمایه او وروسته له هغه د مدینې منورې په لوری روان شول او په سلامتی او عافیت سره هلته ورسیدل.

بیشکه د کارونو په انجام کېږي د الله تعالی کلمه علیا کیږي او الله جل جلاله پر هر شی غالب او قوي دی او د پاک الله هېڅ یو کار له حکمت څخه خالی نه دی.

تنبیه: ځینو د ﴿وَإِنَّكُمْ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ څخه د «بدر» او «حنین» او نوری غزاګانی مراد کړی دی، چه په هغو کېږي د ملائکو نزول شوی دی، مگر له ظاهري سیاقه همغه ښکاری، چه مونږ پاس بیان کړل والله اعلم.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۱﴾

ځی تاسی (غزا ته) حال دا چه سپک اوسع او درانه او جهاد کوئ تاسی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کېږي (د دین د ترقی لپاره) دغه تګ غزا ته) خیر بهتر دی تاسی ته که یی تاسی چه پوهیږئ (په خپله ګټه (فائده) او تاوان)

تفسیر: (خفافاً و ثقلاً) یعنی سواره او پلي (پیاده) ماړه او عاجزان - زاړه او ځلمیان (سپک) او درانه - روغ او رنځوران - بی وسلې او وسله والا - خواران او چاخ - مریونه او اسیلان - بی ښځی او د ښځو خاوندان) په هر حال کېږي چه وئ ښایي چه غزا ته ووځئ! او د عمومی لشکر

کشی په وخت کېنې هېڅ یو عذر او پلمه (بېانه) مه وړاندې کوئ! (او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توبه او په وسله او په ځانونو خپلو چه ځان ربروئ دپاره د اعلام د کلمه الله ځکه چه دغه ستاسی تگ غزا ته ډیر غوره دی تاسی ته) یعنی هم له دنیوی او هم له اخروی حیثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ
وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ
لَوِ اسْتَطَعْنَا الْخُرْجًا مَعَكُمْ يَهُلِكُونَ أَنْفُسُهُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٣٧﴾

که وی مال نژدی (آسان) او سفر سهل (منځنی) نو خامخا متابعت به کړی
ؤ دوی ستا ولیکن لری شوی دی په دوی باندی هغه مسافه (نو ځکه ئی
مخالفت وکړ) او ژر به قسمونه وکړی منافقان په الله که طاقت وی زمونږ (د
سفر) نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره؛ هلاکوی دوی نفسونه خپل
(د دروغو په قسمونو)؛ او الله عالم دی چه بیشکه دوی هر ورو (خامخا)
دروغجنان دی (په دی اظهار کېنې)

تفسیر: دا ئی منافقینو ته وفرمایل چه که سفر سپک وی او بی له ربره غنائم او ولجی د دوی
لاس ته ورځی یا ئی توقع وی نو په تلوار سره وردرومی لیکن که کوم سخت او مشکل مزلونه ئی
په مخ کېنې وی نو ځانونه تری بیرته کاپړی او د هغو د طی کولو او وهلو همت په دوی کېنې
نه وی او ورته دروند او مشکل ښکاری او هغه سفر له دوی نه ممکن نه وی.
(وسیحلفون - الایة - او ژر به قسمونه وکړی منافقین په الله کله چه تاسی دوی ته بیرته راشی له
تېوک نه که طاقت وی زمونږ د سفر نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره غزا ته) یا له وتلو
څخه پخوا دغه قسمونه دوی یادوی او راز راز (قسم قسم) حیلې، پلمې (تدبیرونه) او بېانی کوی
چه تاسی هغوی ته اجازه ورکړئ چه په مدینې منورې کېنې پاتی شی یا ستاسی د بیرته راتگ په
وخت کېنې په دروغو دروغو قسمونه خوری او له خپله ځانه خبری جوړوی څو په خپل نفاق پرده
واچوی حال دا چه له الله تعالی جل جلاله څخه د دوی دروغ او نفاق پت نشی پاتی کیدی. دغه
نفاق او تیرایستل او د دروغو قسمونه بالاخر د دوی په حق کېنې د ځان ویاړ او د روح جنجال
گرځی.

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿۳۷﴾

عفوہ وکرمہ اللہ له تا نه، د خه دپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتی کیدلو او ولی دی پری نښودل) تر هغه پوری چه ښکاره شوی وی تاته هغه کسان چه رښتینی دی (په دغه عذر کښی) او معلوم کړی وی تا دروغچنان.

تفسیر: منافقین په دروغو سره عذرونه وړاندی کوی. کله چه دوی مدینی منوری د پاتی کیدلو اجازه له تا خخه غواړی نو تاسی د دوی له مکر او کید او نفاق خخه سترگی پټوی او داسی گنئی چه د هغوی په رفاقت او ملگرتوب کښی پرته (علاوه) له فسادو بل هیڅ کومه ښیگنه (نفع) او گټه (فائده) نه ده متصوره او د هم دی له امله (وجبی) تاسی هغوی ته اجازه ورکړه نو پاک خدای جل جلاله دغه وفرمایل چه که تاسی دوی ته اجازه نه وی ورکړی نو هغه به دیره بهتره او ښه وه ځکه چه هلته به ظاهره کیده چه د دوی نه ورنگ ستاسی په اجازه پوری موقوف نه ؤ بلکه دوی ته د ورنگ توفیق له سره نه ؤ. هو! ستاسی په مخ کښی به د دوی رښتیا او دروغ ښکاره کیدل نو په اجازه ورکولو کښی هیڅ گناه نه وه خو اجازه نه ورکول د حاضر و مصالحو په اعتبار زیات موزون ؤ نو د دغه اعلیٰ او اکمل صورت د ترک له سببه ئی خطاب په «عفا الله عنک» سره شروع کړ. دا خبره ضروری نه ده چه د عفوی لفظ خامخا د گناه په مقابل کښی استعمالیږی. ځینو محققینو د «عفا الله عنک» جمله لکه چه د عربو محاوره ده د کلام په سر کښی یوازی د دعا او تعظیم له پاره بللی ده مگر له اسلافو خخه هغه څه منقول دی چه مخکښی مو بیان کړل او د «لم اذن لهم» لفظ د هغه تائید کوی. والله اعلم. (ځینی مفسرین د «لم اذن لهم» ترجمه داسی کوی ولی دی اذن ورکړ د پاتی کیدلو د غزا نه دوی ته بلکه اذن به دی ورته نه کاوه او ځینی ئی داسی کوی ولی اذن ورکړ تا دوی ته د پاتی کیدلو د غزا نه بی مهلته بلکه مهلت به دی کړی ؤ په دی اذن کښی).

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ أَلِيمٌ ﴿۳۸﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿۳۹﴾

نه غواړی اجازه له تا نه هغه کسان چه مؤمنان دی په الله او په ورځی آخری (د قیامت په پټه او ښکاره په وروسته پاتی کیدلو له دی نه) چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره؛ او الله ښه عالم دی په پرهیزگارانو (ځان ساتونکو له بیرته پاتی کیدو څخه) بیشکه هم دا خبره ده چه اجازه غواړی له تا نه (ای محمله د تخلف) هغه کسان چه ایمان نه لری (په پټه) په الله او پر ورځی آخری باندی (چه قیامت دی) او چه شکمن دی زړونه د دوی (د دین په حقانیت کښی) نو دوی په شک خپل کښی سرگردانه (او متحیره) دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په زړونو کښی ئی د ایمان او تقوی نور او رڼا (رنرا) ده د هغوی شان دا نه دی چه له جهاده د ځان ژغورنی (محفوظونی) له پاره د مسابقی په ډول (طریقه) دغسی اجازه وغواړی. د هغوی حال خو داسی دی لکه چه د هم دغه (۱۰) جزء «التوبة» په (۹۲) «آیت» (۱۲) رکوع په «تولوا واعینهم تفیض من الدمع حزنا الا یجدوا ما ینفقون» کښی ئی بیان راځی یعنی که د وسائلو او وسائلو د نشتوالی او د نورو معاذیرو له امله (وجبی) د «فی سبیل الله جهاد» له شرفه محرومیږی نو د هغه فضل او شرف د فوتیدلو له سببه د هغوی سترگی له اوښکو څخه دکیږی. او بی حیایی سره له جهاده د ځان ژغورنی (ساتنی) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی چه د الله تعالی جل جلاله په وعدو یقین نه لری او په اخروی ژوندون ئی څه باور نه وی او د الله تعالی جل جلاله بشارتونو ته چه د اسلام او مسلمانانو د غلبی او بری په نسبت شوی دی تل د شک په نظر گوری.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَتَبَطَّهْمُ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٩٦﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره) نو هر ورو (خامخا) تیار کړی به وو دوی دپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تیاری ولیکن نه ؤ غوره کړی الله پورته کیدل د دوی (غزا ته) نو سست کړل (الله) دوی او وویل شول دوی ته چه کینیئ تاسی له (کور) کیناستونکیو (ښځو، هلکانو، سپین پیرو) سره

تفسیر: هغوی هیڅکله د کور څخه د وتلو اراده نه درلوده (لرله) که نه د غزا له پاره به ئی څه

سامان او اسباب تيار کړی وی او د (جهاد) د حکم د اوریدلو په وخت کېږي به د دروغو غرونو پسې مندی نه وهلی، خبره دا ده چې الله تعالیٰ جل جلاله د هغوی اشتراک په غزا کېږي نه خوښوی که دوی له غازیانو سره تللی وی نو فتنی او فسادونه به یې پورته کړی وی او د نه ورنگ په صورت کېږي به هغوی ته دغه خبره څرګنده شي چې مؤمنانو ته د الله تعالیٰ په فضل د یوه بڅرکي په اندازه هم د هغوی د نه تللو څخه څه اندېښنه او پروا نه لري، نو ځکه الله تعالیٰ جل جلاله دوی د مجاهدینو په صفونو کېږي له شاملیدلو څخه محروم کړل خو د دی راز (قسم) محرومیت وېال د هم دوی په غاړه دی. ګواکي هغوی ته ټکونیا وویل شول چې څه څه له ښځو - سپین پیرو کوچنیانو (بچو) او بی کارو او لتانو سره په کورونو کېږي ننوځی. او دا چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی د دروغو غرونو په ځواب کېږي هغوی ته په کور کېږي د کیناستلو اجازه ورکړه دا هم د الله تعالیٰ جل جلاله له جانب یو راز (قسم) امر دی نو ځکه د ټکونیا قید هم دومره ضروري نه دی.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو که وتلی وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسې کېږي نو نه به و زیات کړی دوی تاسې ته (هیڅ شی) مګر شر، خرابي، فساد او چغلی او خامخا چاپکي به کړی وه دوی په منځ ستاسې کېږي (په چغلی او نورو بدیو کېږي) حال دا چې غوښتل به دوی تاسې ته فتنه (ستاسې په منځ کېږي د دښمنۍ په اچولو او له کافرانو څخه ستاسې په ویرولو کېږي)

تفسیر: یعنی که منافقان له تاسې سره تللی وی نو د خپل جېن، بی زړه توب او ویرې له سببه به یې د نورو غړی هم سست کړی وی او یو له بل سره به یې د اچولو له امله (وچي) د مسلمانانو په منځ کېږي جدایی او تفریق اچول او د نفاق اچولو په لاره کېږي به یې کوښښونه کول او د دروغو افواهاو په وسیله به یې مسلمانان له دښمنانو څخه ویرول الغرض د دغو منافقانو له وجود څخه د ګټې او فائدي هیڅ یوه هیله (ارزو) او امید نه و بلکه زیان او ضرر به زیاتیده او د فتنې اچولو زیاته اندېښنه موجوده وه، نو د هم دغو سببونو له امله (وچي) الله تعالیٰ جل جلاله هغوی ته توفیق ورته کړ چې له تاسې سره غزا ته لاړ شي.

وَفِيكُمْ سَمْعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

او شته په تاسی کښی جاسوسان د دوی دپاره (یا آوریدونکی د خبرو د دوی په ضرر ستاسی) او الله ښه عالم (پوه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنی اوس هم جاسوسان یا ځینی داسی ساده او احمقان په تاسی کښی شته چه د هغوی خبری اوری او لو دیر تری متاثر کیږی «ابن کثیر- رحمة الله علیه» اگر که دوی هغسی فتنه او فساد نشو اچولی چه د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کیدی شوه بلکه له تاسی سره د داسی جاسوسانو یو ځای تلل له یوه حیثه مفید دی، خو هغوی په خپلو سترگو د مسلمانانو ټینگ عزم، شجاعت میرانه (بهادری)، زړورتوب او نور محامد وگوری او خپلو مشرانو او امیرانو ته ئی خبر ورکری خو د هغوی پر زړونو ئی د مسلمانانو ویره او هیبت هم پیدا او ځای ونیسی.

لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَبُوا الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿٨﴾

خامخا په تحقیق لتولی وه دوی فتنه (خرابی) پخوا (له دی نه په احد او خندق کښی) او اړولی ئی وو تاته ټول کارونه (په تدبیرونو او حیلو ستا د دین د ابطال له پاره) تر هغه پوری چه راغی حق (رشتیا وعده - د الله نصرت) او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم - دین) د الله حال دا چه دوی بد گڼونکی وو (نارضا په زړه او ظاهراً په اسلام کښی داخل شول)

تفسیر: څه مهال چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته تشریف راوړ، د مدینې منورې یهودانو او منافقانو د حضرت پیغمبر علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) فتنی، حیلی او پلمی (منصوبی) جوړولی او د اسلام د ورځ په ورځ او زیاتو ترقیاتو د مخ نیوی له پاره ئی دیر تدبیرونه او چلونه وکړل مگر څه وخت چه په بدر کښی د کفر او شرک دیری لویې ستنی ولویلی او د کفارو غتان او مشران ووژل شول او په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) سره د الله تعالی جل جلاله په فضل د اسلام فتح او غلبه ښکاره شوه نو (عبدالله بن ابی) او نورو وویل «ان هذا امر قد توجه - یعنی داسی ښکاری چه نور د دی کار مخه نیول گران او مشکل دی.» لکه چه دیر خلق وویریدل او د ویری له امله (وجی) ئی تش په خوله د کلمی په ویلو پیل (شروع) وکړ مگر څرنگه چه د دوی په زړونو کښی کفر پټ ؤ نو ځکه هر چیری چه به ئی د اسلام او مسلمانانو بری او غلبه لیدله نو دوی به د غیظ او غضب، بغض او حسد په اور کښی سوځیدل. الغرض د هغوی دغه مکاری او فتنه او شرارت کومه نوی خبره نه وه له شروع څخه د هغوی وضعیت هم داسی ؤ. د «احد» په جنگ کښی هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لاری څخه

بیرته را گر غیبدلی وو او د «خندق» په غزا کښی به ئی ویل «یا اهل یثرب لا مقام لکم فارجموا» مگر په پای (اخر) کښی دوی ولیدل چه حق په څه دول (طریقه) غلبه او نصرت وموند؟ او باطل په څه دول (طریقه) ذلیل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ اِذْنُنْ لِّي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنْ جَهَنَّمَ لَمْ حِيطَ بِالْكَافِرِينَ ﴿٩﴾

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دی چه وائی اذن (اجازه) راکړه ماته (د پاتی کیدلو) او مه اچوه ما په فتنه (گمراهی) کښی (نو الله وفرمایل چه) خبردار شی چه په گمراهی کښی (لا له پخوا) لویدلی دی دوی او بیشکه چه جهنم (دوزخ) هر ورو (خامخا) محیط (چاپیر کیدونکی) دی په کافرانو.

تفسیر: یو لوی منافق (جد بن قیس) وویل چه ما هم دلته په مدینه کښی پریوډئ چه د روم ښځی دیری ښکلی او پیمخی دی که زما سترگی په هغوی ولگېږی نو ځان به تری نشم ساتلی نو هلته می مه بیایئ چه د گمراهی په کوهی کښی ونه لویږم. نو الله تعالی جل جلاله وفرمایل چه هغه د دی لفظ په ویلو او په خپل بی زړه توب، ویری، کفر او په دروغجنی پرهیزکاری باندی د پردی په اچولو سره لا د گمراهی په کنده کښی لویدلی دی او له دی نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کښی لویدونکی دی. ځینو دغه آیت د گردو (تولو) منافقانو په حق کښی گڼلی دی. او د «ولا تفتنی» څخه ئی دا مطلب اخیستی دی چه «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بیایئ! او د مالونو او نورو شیانو په زیان کښی مو مه اخته کوئ!» نو د دی ځواب ئی په «الا فی الفتنه سقطوا» سره ورکړ.

اِنْ تُصِيبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِيبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَا اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَّهُمْ فِرْحُونَ ﴿١٠﴾

که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه ښیکنه (لکه نصرت یا غنیمت) نو خفه کوی دوی (دغه نیکی له دیره حسده) او که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه سختی (لکه زخم یا مرگ) نو وایی دوی په تحقیق نیولی ؤ مونږ کار (د احتیاط) خپل لا له پخوا څخه (چه جنگ ته

لار نشوو) او شا گرغوی دوی (غی ستا له مجلسه) حال دا چه دوی خوشحاله وی (ستاپه مصیبت)

تفسیر: د منافقانو عادت داسی ؤ کله به چه فتح او بری د مسلمانانو په برخه کیده نو ډیر به خفه کیدل، کریدل او سوغیدل او که کوم وخت به دوی ته کوم تکلیف او زحمت ورپیشیده مثلاً غینی مسلمانان به شهیدان یا تپیان (زخمیان) کیدل نو په ډیر فخر، کبر او لوئی سره به ئی ویل چه شکر مونږ د خپلو وړاندینیو تدابیرو او احتیاط له امله (وجی) په امن او خوندي پاتی شو مونږ لا له پخوا څخه د خپلو غانونو د ساتنی فکر او انتظام کړی ؤ، مونږ پوهیدو چه په پای (آخر) کښی هم داسی یوه بلا راتلونکی ده نو ځکه مونږ له هغوی سره لار نشوو. مطلب دا چه هم داسی تکبر او لویی به ئی ښکاره کوله او لایې به ئی وهلی او له ډیری خوښی او خوشحالی غنی به ئی اتونه اچول او له خپلو مرکو (مجلسونو) څخه په برابر خپلو کورو ته تلل.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ
مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾
هَلْ تَرَى صُورَ بَنِي آلِ أَحَدَى الْحُسَيْنِيِّينَ وَنَحْنُ
نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ
أَوْ يَأْتِيَنَّاهُ فَتَرَوْصُوا إِنَّكُمْ مَّتَرَبِّصُونَ ﴿٨٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره به ونه رسیږی مونږ ته مگر همغه چه لیکلی دی الله زمونږ له پاره هم دغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) زمونږ، او (خاص) پر هم دغه الله باندی دی نو توکل (اعتماد) کوی مؤمنان (د هیلو په تر سره کیدلو، د اړتیاؤ (احتیاج) په پوره کیدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو (محفوظولو) کښی ووايه (ای محمده دغو منافقانو ته) چه آیا انتظار کوی مونږ ته (یعنی نه کوئ) مگر د یوی له دوو نیکیو څخه (چه شهادت یا نصرت دی) او مونږ انتظار کوو تاسی ته (د یوی له دوو بدیو څخه) چه ورسوی تاسی ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلی خوا (لکه زلزله یا تندر یا نور) یا په لاسونو زمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور) او انتظار کوئ تاسی بیشکه چه مونږ هم له تاسی سره انتظار کونکی یو.

تفسیر: یعنی سختی او اسانی چه د کوم وخت له پاره مقدره ده هغه له سره بیرته گرغیدونکی

نه ده او نه په دنیا کېږي د هغه چاره کېدی شي مگر څرنگه چې مونږ په ظاهر او باطن کېږي خپل حقیقي مولی او رب، الله تعالی جل جلاله کړو، نو ځکه مونږ خپلی غاړی د ده د فیصلی او حکم په مقابل کېږي ایښی دی او هیڅ یوه سختی مونږ د ده د حکم له منلو څخه نشي منع کولی او مونږ یوازې په هم دغه الله تعالی جل جلاله توکل او اعتماد لرو چې الله تعالی جل جلاله دغه عارضی سختی په آخرت کېږي په یقیني ډول (طریقه) او ډیر ځله په دنیا کېږي هم په راحت او خوښی سره بدلوی. په دغه صورت کېږي تاسی زمونږ په نسبت د دوو نیکو څخه ضرور د یوې نیکې هیله (ارزو) او امید کولی شئ! که د الله تعالی جل جلا له په لاره کېږي ووژلی شو، نو شهادت او جنت را په برخه کېږي او که بیرته روغ رمت راغلو، نو د غازی لوی خطاب او اجر یا غنیمت او ولجه مو ضرور په برخه کېږي لکه چې په صحیح حدیث کېږي راغلی دی چې الله تعالی جل جلاله د مجاهدینو په نسبت د دغو شیانو ذمه وهلی ده، د دی په خلاف مونږ ستاسی په برخه کېږي داسی انتظار لرو چې د دوو خرابیو څخه به یوه خرابی هرومرو (خامخا) تاسی ته رسیږي، یا به د قدرت له خوا په تاسی د نفاق او شرارت له امله (وځي) بلا واسطه کوم عذاب مسلط شي یا به الله تعالی جل جلا له تاسی ته زمونږ په لاس سخت عذاب درکړي چې په هغه به رسوا شئ او ستاسی د نفاق او شقاق پرده به پورته شي، په هر حال مونږ او تاسی دواړه یو د بل د پای او انجام د لیدلو له پاره انتظار باسو، آخر به معلومه شي چې په مونږ او تاسی کېږي د کوم یوه خاتمه او انجام څه دی؟ او کوم یو ډیر محتاط او د عاقبت په فکر کېږي دی.

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنَّمَا كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿۹۰﴾

ووايه (ای محمده! منافقانو ته) چې لگوئ (خپل مالونه په هر شان ئی چې لگوئ) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړی شي له تاسی؛
بیشکه چې تاسی یی یو قوم فاسقان (د اسلام له دائری نه وتونکی)

تفسیر: (جد بن قیس) منافق چې د رومی څڼو فتنه ئی پلمه (بهانه) کوله دا ئی هم ویلی ؤ چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه په خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تللی - لیکن مالی مرسته (مدد) درسره کولی شم نو ځواب ئی داسی ورکړ چې د بی اعتقادانو مال نه قبلوی، په خوښی سره ئی لگوی یا په ناخوښه ځکه په خوښی سره د الله تعالی جل جلاله په لاره کېږي د مال لگولو توفیق په دوی کېږي نشته! «ولاینفقون الا وهم کارهون» خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښی سره څه مال د الله تعالی جل جلاله په لاره کېږي ولگوی نو الله تعالی جل جلاله هغه نه قبلوی او سبب ئی په وروستنی آیت کېږي راښوول شوی دی.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا
 أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ
 إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرهُونَ ۚ

او نه دی منع کری دوی له دی چه قبول کړی شی له دوی نفقی (ورکړی) د دوی (هیڅ شی) مگر هم دی خبری چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د دغه (الله) او نه راځی دوی لمانځه ته مگر په دی حال چه دوی سست وی او نه لگوی دوی (د الله په لاره کښی هیڅ مال) مگر په دی حال کښی چه دوی ناخوښه وی

تفسیر: د نه قبلیدلو اصلی سبب خو د هغوی کفر دی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو ځایونو کښی د څو آیتونو په تفاسیرو کښی ورته اشاره کړی ده چه د کافرانو هر یو عمل مړ او بی روحه وی. باقی په اخلاص سره لمانځه ته نه راتلل یا په بد زړه سره مال لگول دغه گړد (تول) د کفر ظاهری آثار دی.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
 بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ۚ

نو په تعجب کښی دی نه آچوی تا (دیر) مالونه د دوی او نه (دیر) اولاد د دوی (ځکه چه دغه گړد (تول) استدراج دی)؛ بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه عذاب ورکړی دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه ژوندانه دنیوی کښی او (په سختی او غم) راووځی ارواح (ساوی) د دوی حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر کښی مړه شی)

تفسیر: داسی شبهه پیدا کیدی شوه هر کله چه دوی دومره مردود دی نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولی بریالی (کامیاب) شوی دی؟ نو د هغه ځواب ئی ورکړ چه دغه نعمتونه د هغوی په حق کښی لوی عذاب دی لکه چه یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمت سری صحت، روغتیا او قوت زیاتوی او فاسدالاخلاط رنځور هلاکت ته ورنژدی کوی، هم دغه حال د هغو دنیوی نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وگټی! د یوه کافر په حق کښی دغه شیان د هغوی د بدو مزاجونو له امله (وجی) د هلاهلو زهره په شان دی، څرنگه چه کافران د دنیا په حرص او

مینه کبشی غرق او دوب وی نو څکه لومړی د هغی په ټولولو کبشی بی حده ربرونه (تکلیفونه) گالی (برادشت کوی)، بیا که لږ څه زیان ورورسپړی نو څومره مینه او محبت چه له دغو شیانو سره لری هم هغومره غم او درد هم ور رسپړی او هیڅ وخت یی د هغه له فکر، اندیښنی او خفگان څخه زړه نه خالی کیږی نو بیا کله چه مرگ دوی له دغو محبوبو شیانو څنی جلا (جدا) کوی نو د دغه وخت د صدمی، حسرت او افسوس کولو اټکل ډیر گران او مشکل کار دی.

مطلب دا چه د دنیا عاشق او حریص ته هیڅکله حقیقی هوسایی (ارام) اساسی اطمینان نه په برخه کیږی لکه چه د (اروپا) او (امریکا) او نورو ډیرو لویو لویو پانگو (سامایه) لرونکو (سرمایه دارانو) ویناوی په دغی خبری شاهدی دی. پاتی شول مؤمنین چه مال او اولاد او نور دنیوی شیان خپل معبود او د ژوندون اصلی نصب العین نه گنی، څرنگه چه د دوی په زړونو کبشی د دنیا د محبت مرض نه وی نو څکه دغه شیان د هغوی په حق کبشی نعمت او له دین سره د مرستی (مدد) ذریعه گرځی، برسیره په دی زیاتره کافران د مال او اولاد په ډیر والی مغرورپړی او په کفر او طغیان کبشی ئی لا پسی شدت او زیاتوالی راځی او د دی خبری سبب گرځی چه هغوی تر آخری سلگی پوری کافر پاتی وی او د مدینی منوری د منافقانو حال چه د هغو په حق کبشی دغه آیتونه نازل شوی دی هم داسی ؤ چه په ناخوښی سره به ئی په جهاد او نورو ځایونو کبشی د ریاء او نفاق له پاره مالونه لگول او د دوی په اولادونو کبشی ځینی داسی مخلصان مسلمانان هم وو چه له نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم سره به ئی یو ځای په جهاد کبشی گډون کاوه. دغه دواړه شیان د منافقانو د زړه له هیلو څخه بیخی مخالف وو نو څکه مالونه او اولادونه د هغوی له پاره په دنیا کبشی عذاب گرځیدلی وو.

حضرت شاه صاحب لیکي (یعنی تعجب مه کوه چه به دینانو ته ولی الله تعالی جل جلاله مال او نعمت ور په برخه کړی دی؟ د به دینانو په حق کبشی اولاد فساد او مال ویاړ او دولت زحمت دی او د هغه په نسبت د دوی زړونه تل پریشان اوسپړی او له سره تر مرگه پوری د هغه له فکره او ذکره نه خلاصیږی څو چه توبه وکړی یا نیکي او تقویٰ ځان ته غوره کړی).

وَيَجْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرُقُونَ ۝ لَوْ يَجِدُونَ مَلَجًا أَوْ مَغْرَبًا أَوْ مَدًّا خَلَا
لَوْ كَوَّلُوا إِلَٰهًا وَهُمْ يَجْحَدُونَ ۝

او قسمونه کوی په الله چه بیشکه دوی خامخا له (دلی) ستاسی (مسلمانانو) څخه دی حال دا چه نه دی دوی له (دلی) ستاسی څخه (د باطنی کفر په

سبب) وليکن دوی (داسی یو) قوم دی چه ویریږی (له تاسی نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاروی) که ومومی دوی ځای د پناه یا غارونه (چه پکښی پټ شی) یا بل کوم ځای د ننوتلو (او د پناه نو) خامخا گرځیدلی به وو دوی هغه ته حال دا چه دوی به مندی وهلی (له ویری د مسلمانانو لکه پری شکولی آسونه چه هیڅ شی به دوی نشو راگرځولی)

تفسیر: منافقانو یوازی د دی ویری له امله (وجی) که مونږ د خپل کفر اظهار وکړو نو له مونږه سره همغسې معامله کیږی لکه چه له کفارو سره کیدونکی ده نو دوی به قسمونه خوړل چه مونږ ستاسی «مسلمانانو» له دلی څخه یو! حال دا چه د دوی دغه وینا بیخی غلطه ده. که چیری هغوی ته د پناه کوم ځای په لاس ورشی یا په کوم غار کښی په پتیدلو سره خپل ژوندون په سر ورسولی شی یا لږ تر لږه د سر ننه ایستلو کوم ځای په لاس ورشی، لنده دا که د اسلامی حکومت خوف نه وی نو له گردو (تولو) دعوو څخه دوی لاس اخلی او همغه لوری ته مندی وهی څرنګه چه دوی نه د اسلامی حکومت په مقابل کښی څه زور او طاقت لری او نه د پناه کوم ځای موندلی شی نو ځکه قسمونه خوری او دروغو پلمی (تدبیرونه) جوړوی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْتَخْطُونَ ﴿٥٨﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عیب وائی ستا په (تقسیم) د صدقاتو (او د غنائمو) کښی نو که ورکړه شی دوی ته (د دوی له غوښتنی سره سم) له هغی څخه راضی کیږی (په دی قسمت سره) او که ور نه کړی شی دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنی) نو هغه وخت دوی په قهریږی

تفسیر: ځینو منافقانو او ځینو اعرابو (بانده چیانو) به د صدقاتو او ولجو (غنیمتونو) د ویش په وخت کښی د دنیوی حرص او شخصی عرضونو له امله (وجی) د رسول الله صلی علیه وسلم په نسبت د طعن ژبی خوځولی چه د تقسیم په وخت کښی د انصاف لحاظ نه دی شوی مګر دغه اعتراض به تر هغه وخت پوری ؤ چه هغوی ته د دوی د غوښتنی سره سم صدقی او خیراتونه نه ورکول کیدل که هغوی ته د دوی د طمعی او حرص سره سم برخی ورکولی کیدی نو خوشالیدل او هیڅ اعتراض به ئی نه کاوه، ګواکي له هر حیثه مال او دولت ئی د خپل مقصود قبله ګڼله. وروسته دا څرګندیږی چه د ایمان مدعی لږه نه ښائی چه داسی غوښتنی وکړی یا مد نظر ئی داسی وی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ
سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٩﴾

او که به تحقیق دوی راضی شوی وی به هغه (مقدار د ولجی (غنیمت) او صدقی) چه ورکړی ؤ دوی ته الله او رسول د دغه (الله) او ویلی وی دوی کافی (بس) دی مونږ ته الله ژر به راکړی مونږ ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل او رسول د دغه (الله له بل غنیمته) بیشکه مونږ الله ته رغبت (تمه) کوونکی یو (چه پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو بی پروا وگرځوی نو دا به ورته بهتر ؤ)

تفسیر: یعنی دیره ښه طریقه خو دا ده هر شی چه الله تعالی جل جلاله د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په لاس چا ته ورکړ سړی دی پر هغه راضی او قانع اوسی! او یواځی په الله تعالی جل جلاله دی توکل کوی! او داسی عقیده دی ولری که د پاک الله جل جلاله اراده وی نو په آینده کښی به د خپل فضل او مرحمت نور دیر شیان هم ورته ورکوی. مطلب دا چه نه ښائی دنیوی فانی متاع ته سترگی ونیسی او لازم دی چه هر انسان یوازی د مهربان الله جل جلاله غوښتونکی وی او هر هغه ظاهری او باطنی دولت چه د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له درباره ورته ورسپړی په هغه دی خوشاله او داده اوسی.

إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا
وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه صدقی (زکات صرفیږی) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو (مقررو) پر هغه (تحصیل د صدقی) او هغو ته چه الفت (آشنائی) اچولی شی په زړونو د دوی کښی (له اسلام سره) او (صرفیږی) په (خلاصولو د) غاړو (د نادارو مکاتبانو) کښی او پور وړو (تاوان موندونکو) او (صرفیږی) په لاره د الله کښی او (صرفیږی لپاره د) مسافرانو (چه مال ورسره نه وی)؛ (مقرره او لازم کړی شوی ده دغه) فريضة (زکات) له

(جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)؛ او الله په هر څه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنگه چې د صدقو په ویش کېنې په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی ؤ نو ځکه خبرداری ورکوی چې د صدقو طریقه د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه مقررہ کړی شوی ده. او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) او د هغه فهرست ئی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس ورکړی دی چې له هغه سره ئی سم ویشی او د هیچا د غوښتنی تابع نشی کیدی. په حدیث کېنې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «الله تعالیٰ جل جلاله د صدقو (زکات) د ویش اختیار نبی ته نه دی پرېښی بلکه بالذات ئی په خپله د هغه د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) چې دغه اته دی

۱- فقراء (چې له هغوی سره څه شی نه وی)

۲- مساکین (چې له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وی. ځینو علماؤ د فقیرانو او مساکینو تعریف د دی په عکس کړی دی).

۳- عاملین (چې د اسلامی حکومت له لوری د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندی مامور شوی وی).

۴- مؤلفه القلوب (هغه کسان چې د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کېږی یا په اسلام کېنې کمزوری وی یا نور داسی. د اکثر علماؤ په نزد د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته مؤلفه القلوبو ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتی).

۵- فی الرقاب (یعنی د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد ئی کړی یا ئی وپیری (واخلي) او بیا ئی آزاد کړی یا د بندیانو - قیدیانو - فدیہ ورکړی او خوشی ئی کړی).

۶- غارمین (هغه کسان چې پر دوی کومه حادثه راغلی وی او د هغی په اثر پور وړی شوی وی یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجبی) تر بار لاندی لویدلی وی).

۷- فی سبیل الله (په جهاد او نورو ښو کارو پسی د تلونکو سره مرسته (مدد) وکړی شی).

۸- ابن السبیل (د هغه مسافر او پردیسی سره مرسته (مدد) کول چې د سفر په حالت کېنې د نصابو مالک نه وی. اگر که په خپل کور کېنې د مال او شتو خاوند هم وی).

د حنفيانو په نزد تملیک په هر صورت کېنې ضروری او فقر شرط دی. د دغو مسائلو تفصیلات دی د فقهي په کتابونو کېنې وکتل شی!

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ ذُنَّ
قُلْ أَذْنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يَوْمَئِذٍ بِاللَّهِ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِئِزِ لِلْمُؤْمِنِينَ

وَرَحْمَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

او عینى له دوى هغه کسان دى چه آزار رسوى دوى نبى ته او وائى چه دغه (رسول تول) غوړونه دى (چه هره خبره آوری او تصدیق پری کوی) ووايه (ای محمده! دوى ته) چه دى آوریډونکى د نبى نیکی (خبری) ستاسى دى باور یقین لری دى په (کلام د) الله او باور کوی دى په (خبرو د خالصو) مؤمنانو او (دى) رحمت دى دپاره د هغو کسانو چه (پواغی ئی په ژبه سره ظاهراً) ایمان راوړی دى له تاسى او هغه کسان چه آزار رسوى رسول الله (محمد) ته مقرر دى دوى ته عذاب دردناک (په آخرت کښی)

تفسیر: منافقان به چه په خپلو منځونو کښی سره کیناستل اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به ئی بد ویل، که چا به هغوی ته وویل چه داسی خبری مه کوئ! نه چه ستاسی دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولی شی، نو دوى به ویل چه هیڅ پروا نشته مونږ به د هغه په مخکښی د خپلو دغو خبرو د دروغو تاویلونه وکړو او د خپلو غمانونو پاکى او براءه به ورڅرگند کړو ځکه چه هغه خو تول غوړونه دى، هره خبره چه اوری سم د لاسه ئی منی، په خبرو د ده تیرایستل دومره گران نه دى. خبره داسی وه چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلی حیا، وقار او کریم النفسى له کبله (وجی) سره له دى چه دروغ به ورته څرگند معلومیدل خو بیا به ئی هم د هغه د ویونکى پت او عزت ساته او نه به ئی رسوا کاوه او د خپل عظیم خلق په بناء د مسامحت او تغافل له لوری به ئی له هغه سره معامله کوله خو دغو احمقانو به داسی گڼل چه گواکى رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره زمونږ په دغو دروغو، نه دى پوهیدلی، نو الله تعالیٰ جل جلاله د دوى غواب داسی ورکوی «که دى بیخی غوړ دى خو ستاسی د خیر او ښکتنی له پاره دى، د نبی الله صلی الله علیه وسلم دغه صفت خو ستاسی دپاره ډیر ښه دى او که نه پرمبى نه تاسی نیول شوى وی او دغه هم ممکن دى چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه اغماض او لوی خلق به کله نا کله تاسی په خپله پوه شی او د هغه له امله (وجی) به د هدایت په لاره راشئ! د نبی صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسی پر دروغو خبرو د دى له پاره نه ده چه دوى په رښتیا ستاسی خبری یقینى او واقعی گڼی بلکه د هغوی یقین او باور د الله تعالیٰ جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دى. هو! ستاسی په منځ کښی د هغو کسانو په حق کښی چه د ایمان مدعیان دى د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دى ځکه چه سم د لاسه د هغوی تکذیب نه کوی او نه ئی رسوا کوی مگر د منافقانو بد کارونه د الله تعالیٰ جل جلاله نه پت نه دى، پسى شا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بد وائى یا د دوى په نسبت «هواذن» وائى او غوړوی ئی نو د سختو سزاو منتظر اوسئ!.

يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ
أَحَقُّ أَنْ يَرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

قسمونه خوری دوی په الله تاسی ته (چه مونږ منافقان نه یو) دپاره د دی چه راضی کړی دوی تاسی، او الله او رسول د دغه (الله) ډیر حق دار (لائق) دی د دی خبری چه راضی کړی دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وی دوی ایمان راوړونکی (په حقه سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر او دغابازی ښکاره کوله نو دوی به د مسلمانانو په مخکښی قسمونه خوړل چه زمونږ په زړونو کښی کومه بده خبره او خراب نیت نه و څو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداری کړی او نه پوهیږی چه دغه چل بازی له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیخی نه پکاریږی» که دوی د ایمان په دعوی کښی رښتینی وی نو نور خلق دی پریږدی او یوازی د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښی او رضا پسې دی ولویږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

آیا نه دی پوه شوی دوی په دی چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه مخالفت کوی د الله او (مخالفت کوی) د رسول د الله پس بیشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چه همیشه به وی دی په دغه دوزخ کښی او هم دغه (خلود) رسوائی ده ډیره لویه.

تفسیر: یعنی له هغی رسوائی څخه چه د ځان د ژغورلو (محفوظولو) له امله (وجه) دوی نفاق اختیار کړی دی د هغی نه دا رسوائی لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ
قُلِ اسْتَهِزْءُوا إِنَّا اللَّهُ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

ویریری دغه منافقان له دی نه چه نازل کړی شی پر دغو (مومنانو د قرآن داسی یو) سورت چه خبروی دغه (مومنان) په هغه (کفر او نفاق) چه په زړونو د دوی کښی دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوی)؛ ووايه (ای محمده! دوی ته توبیځاً) چه کوئ تاسی (دغه) مسخري (چه په سزا ورسیرئ) بیشکه چه الله ښکاره کوونکی دی د هغو (ځبائو ستاسی) چه ویریرئ (له ښکاره کولو نه د هغو)

تفسیر: منافقینو به په خپلو مجلسونو کښی د اسلام او د اسلام د پیغمبر علیه السلام بد ویل او په رښتینو مومنانو پسې به ئی د تمسخر غږونه کول. د دین په مهمو مسئلو به ئی توکی کولی هر کله چه به دوی ته داسی خیال پیدا شو چه ممکن دغه خبری به د رسول الله صلی الله علیه وسلم غوړونو ته ورسیرئ نو داسی به ئی ویل چه هیڅ مضایقه نشته، هغه خو بیخی غوړ غوړ دی مونږ د ده په مخکښی هر هغه تاویل او خپلو خبرو ته رنگ ورکړو هغه ئی اوری او هر ورو (خامخا) ئی قبلوی هم. مگر څرنگه چه زیاتره وخت د الله تعالی جل جلاله د وحی په وسیله د دوی د نفاق او بدنیتی قلعی لری کیده نو ځکه دوی ویریدل نه چه کوم داسی قرآنی سورت نازل شی چه زمونږ پتی خبری او نیتونه څرگند کړی. اصلی خبره دا ده چه د منافقینو زړونه د ویری بی زړه توب او کمزوری له امله (وجی) په هیڅ یوه لوری ثابت ولاړ نه وو او د دوی زړونه به تل لرزیدل او که له یوی خوا به د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اغماض او نفسی کرامت له لیدلو څخه داده کیدل مگر له بلی خوا به د قرآن د صاعقی او تنهار له ویری به پریشانی کښی لویدل نو ځکه ئی وفرمایل چه ښه خو داسی ده چه تاسی هم داسی توکی کوئ! او ملندی وهی! او په خپل تمسخر او استهزاء باندی دوام ولرئ! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت «هوذن» ووايئ! او داده اوسئ! لیکن پاک الله جل جلاله هغه شی ضرور څرگندوی چه تاسی تری ویریرئ او هغه ستاسی د مکر او فریب او خداع گرد (تول) تارونه شلوی.

وَلَیْنُ سَأَلْتَهُمْ لَیْقُولَنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړی ته له دوی نه (چه تاسی ولی استهزاء کوئ په دی حال چه دوی تبوک ته تلل) نو ضرور به وائی خامخا دوی چه بیشکه هم دا خبره ده چه وو مونږ چه مجلس او لوبی مو کولی؛

تفسیر: د (تبوک) غزا ته د تللو په وخت کښی ځینو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقه داسی وویل «دغه سری محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ چه د شام د قصرونو او د روم د

بنارونو د فتح کولو خوبونه وینی ده د رومیانو سره جنگ هم د عربو په جنگونو قیاس کړی دی، مونږ یقین لرو چه سبا به تول د رومیانو په مخ کې لاس تړلی ولاړ یو. دا زمونږ قاریان صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم چه خسته ور، دارن او دروغ جنان دی څرنگه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنگیږی» وغیر ذلک من الهفوات. دوی دا دول (طریقه) ویناوی د دی له پاره کولی چه مسلمانان له رومیانو څخه وویروی او زړونه ئی مات کړی کله چه دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسیدی نو دوی منافقان جلب او احضار کړل او له هغوی څخه ئی د دی حقیقت پوښتنه وکړله دوی وویل (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که رښتیا مو پوښتی نو مونږ دغسی عقیده کله لرله خو داسی ویناوی مونږ یوازی د توکو او ساعت تیری په دول (طریقه) کولی او غوښتل مو چه په دی توگه په آسانی سره مزل ووهو او لار لنده شی.

قُلْ اِیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اٰیٰتِیْهِ وَرَسُوْلِهِ كُنْتُمْ كَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۷۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پوری ویئ تاسی چه استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د توکو او مسخرو او ساعت تیروولو موقع او محل هم دا دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشي؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری استهزاء او د الهی احکامو سپکاوی داسی شیان دی که یوازی په ژبه د توکو په دول (طریقه) هم وی لوی کفر دی، بالخاصه چه د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطنی پلټی له امله داسی حرکت صادر شی.

لَا تَعْتَذِرُوْا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اٰیْمَانِكُمْ اِنْ تَعْفُ عَنْ طَآِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبُ طَآِفَةً اٰیٰتُهُمْ کَانُوْا مُجْرِمِیْنَ ﴿۷۶﴾

عذرونه مه کوئ تاسی (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوی یی (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسی که عفو وکړو مونږ له یوی دلی له تاسی څخه نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلی دلی ته په سبب د دی چه دوی بیشکه وو گناهکاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذره، حیلو، پلمو (تدبیرنو) او بهانو جوړولو څخه هیڅ فائده په لاس نه ورځی څوک چه د نفاق او استهزاء د سزا وړ لایق وی هغه به خامخا ور رسیږی هوا که اوس

هم شوک د زړه په صدق توبه وکړی او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلي الله تعالیٰ جل جلاله هغه بښی یا که ئی له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره سره، له داسی فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلی وی، نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه ورکوله کیږی.

الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا
اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿۴۰﴾

سړی منافقان او ښځی منافقاتی ځینی د دوی له ځینو نورو دی (او په کفر او نفاق کښی مگرد (تول) سره یو شان دی) امر (حکم) کوی پر منکراتو (بدیو چه ښیئ ئی نورو ته) او منع کوی دوی (خلق) له نیکیو څخه او کلک نیسی دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه) هیر کړی دی دوی الله (او طاعت ئی) نو (الله) بی برخی کړی دی دوی (له خپل رحمت نه) بیشکه چه منافقان هم دوی دی فاسقان (یا دوی هم دغه وتونکی دی له دائری د ایمان نه)

تفسیر: یعنی له تولو څخه لوی یاغیان او غاړه غروونکی نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دی چه د دوی نارینه او ښځی سره له دی چه په ژبو د اسلام اظهار کوی، شپه او ورځ په دی هڅه کښی دی چه هر ډول (طریقه) حیلي او پلمی (تدبیرونه) جوړی کړی او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو کارونو څخه بیزاره او بدو کارونو ته ئی تیار کړی، د پیسو لگولو په اصلی ځایونو کښی خپل موتی کلک نیسی. مطلب دا چه دوی کلمه وایی لیکن نه د دوی له ژبی چاته څه خیر او ښیگنه رسیږی او نه له ماله. هر کله چه دوی د الله تعالیٰ جل جلاله لاره داسی پری ایښی ده نو پاک الله جل جلاله هم دوی پری ایښی دی، د دغو پریښودلو څخه وروسته دا چه دوی چیری غورځول کیږی د هغه ذکر په وروستنی آیت کښی راځی.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۴۱﴾

وعده کړی ده الله له منافقانو سړیو سره او له منافقاتو ښځو سره او له (تولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وی (دوی) په دغه (دوزخ) کښی هم دغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخی)؛ او لعنت کړی دی په دوی الله او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتی کیدونکی).

تفسیر: یعنی دغه داسی یوه کافی سزا ده چه وروسته له هغه بلی کومی سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی (لعنهم الله) ښایی چه مطلب ئی داسی وی چه په دنیا کښی به هم د الله تعالی جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږی یا به دغه جمله د پخوانی جملی تاکید وی والله اعلم.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَكَثُرَ
أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ فَاسْتَبْتَعُوا بِخُلُقِهِمْ

(تاسی ای منافقانو) په شان د هغو کسانو یی چه پخوا له تاسی غنی وو؛ وو هغوی سخت له تاسی له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو؛ نو نفع واخیسته دوی په برخی خپلی (له دنیوی لذتونو)

تفسیر: یعنی د دنیوی خونلونو کومه برخه چه د دوی له پاره مقدره وه له هغی څخه ئی گټه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر ئی ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعَتْمْ بِخُلُقِهِمْ كَمَا اسْتَمْتَعَتِ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ بِخُلُقِهِمْ وَخَضُّهُمْ كَالَّذِي خَاضُوا

نو گټه (فائده) واخیسته تاسی په برخی خپلی لکه چه گټه (فائده) آخیستی وه هغو کسانو چه پخوا وو له تاسی څخه په برخی خپلی سره او دوب شوی تاسی په باطلو کښی په شان د هغو کسانو چه دوب شوی وو په باطلو کښی پخوا له تاسی

تفسیر: یعنی تاسی هم لکه هغوی د عاقبت له تصویره غافل شوی یی! او له فانی متاع څخه څومره برخه چه ستاسی دپاره مقدره ده همغه دررسیږی او ستاسی ټول کارونه بیخی د هغوی په

شان دی، نو ښه وپوهیږئ چه ستاسی حشر هم د هغوی په شان دی. له هغوی سره مال، اولاد او جسمانی قوتونه له تاسی څخه زیات و خو سره له هغه هم د الله تعالیٰ جل جلاله د انتقام او نیونی څخه ئی ځان ونشو ژغورلی (ساتلی)، نو تاسی پر کوم شی باندی ددیننه او اطمینان لرئ چه په داسی اندازه د الله تعالیٰ جل جلاله له سزا او پوښتنی څخه بی پروا ناست یی؟.

أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَسِرُونَ ﴿١٥﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (یا دوی هم دغه بی برخى دی له هره بابه).

تفسیر: یعنئ هیڅ یو دنیوی او اخروی برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقی د دنیوی لذتونو هغه حصه چه ظاهراً د هغوی په برخه شوه هغه فی الحقیقت د دوی په حق کښی استدراج او عذاب و لکه چه دوه رکوع رومی په (۵۴) آیت کښی د (فلا تعجیک اموالهم ولا اولادهم) په تفسیر کښی تیر شو او له هغه څخه پخوا هم په څو نورو ځایونو کښی هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۖ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ ۚ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چه پخوا وو له دوی نه قوم د نوح او عاد او ثمود. او قوم د ابراهیم او څښتنان د (ښار د) مدین او چپه شوو اړول شوو کلیو (د لوط)؛

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر باد (سیلی) د (ثمود) قوم په صیحه (غیبی چغه) هلاک شول، الله تعالیٰ جل جلاله د حضرت ابراهیم علیه السلام تائید په عجیب او غریب ډول (طریقه) وفرمایه چه د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی باچا (نمرود) په ډیر بد حال او خراب مرگ سره وواژه شو، د مدین د ښار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباہ شول، د لوط علیه السلام د قوم کلی بیخی په بل مخ واړول شول او د کانو باران پری وشو. د دغو ګردو (ټولو) اقوامو قصی بی د ابراهیم علیه السلام له قومه د

الاعراف په سورت کښې تېری شوی دی.

اَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۱۰﴾

چه راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی (نو تکذیب وکړ دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه ؤ الله چه ظلم به ئی کاوه په دوی ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او تکذیب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ جل جلاله هیچا ته بی سببه او بی ځایه سزا نه ورکوی، دغه خلق په خپله په داسی گناهونو بوخت (مشغول) او لگیا دی چه د هغو په اثر پر دوی د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب راتلل ضروری دی.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۱﴾

او سړی مؤمنان او ښځی مؤمنانی ځینی د دوی دوستان دی د ځینو نورو (او په ایمان کښی ټول سره یو شان دی) حکم کوی دوی په نیکیو (چه د الله او د رسول الله اطاعت دی) او منع کوی له بدیو چه (د الله او د رسول الله نه مخالفت دی) او دروی (له ټولو حقوقو سره سم ادا کوی) لمونځ او ورکوی دوی زکات او حکم منی د الله او (حکم منی) د رسول الله دغه کسان ژر به رحم وکړی په دوی الله؛ بیشکه چه الله ښه غالب قوی دی (د حکمونو په جاری کولو کښی) ښه د حکمت خاوند (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د دغی رکوع په سر کښی د منافقانو صفتونه بیان شوی وو، دلته د مقابلی په دول (طریقه) د مؤمنانو د صفتونو ذکر هم وکړی شو یعنی منافقان خلق له نیکی څخه منع کوی، او د بدی په لوری ترغیب ورکوی او مومنان خلق له بدی نه ژغوری (بچ کوی) او د نیکی په لوری ئی تشویق کوی د منافقانو موتی کلک دی او د مومنانو لاسونه پرانیستی دی. منافقان د شومتیا له امله (وجی) خپل مال نه لگوی او مومنان د الله تعالیٰ جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو څخه زکات، صدقی او خیرات ورکوی، له منافقانو څخه بیخی الله تعالیٰ جل جلاله هیر دی ولی مومنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوی او په ټولو معاملو کښی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی علیه وسلم له حکمونو سره سم تگ کوی، نو ځکه منافقان د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول او مومنان د پاک خدای جل جلاله د ثواب او خصوصی رحمت وړ (لائق) او مستحق وگرځیدل.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَدَّتِ تَجَرُّمِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٌ طَيِّبَةٌ فِي جَدَّتِ عَدْنٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٤٦﴾

وعده کړی ده الله له نارینه و مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی او (وعده کړی ده الله) د ځایونو پاکو (چه ثابت دی) په جنتونو د تل اوسیدلو کښی؛ او رضاء له (جانبه د) الله ډیره لویه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)؛ دغه (رضاء د الله) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د ټولو دنیوی او اخروی نعمتونو څخه ډیر لوی نعمت د الله تعالیٰ جل جلاله رضاء او خوښی ده جنت هم له هم دی امله (وجی) غواړی چه هغه د الله تعالیٰ جل جلاله د رضاء مقام دی. او حق سبحانه وتعالیٰ جل جلاله به په جنت کښی مومنانو ته هر دول (طریقه) جسمانی او روحانی نعمتونه او خوشالی ورکوی مگر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقیقی محبوب دائمی رضاء وی. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه حق تعالیٰ جل جلاله به جنتیانو ته غږ کوی چه (ای جنتیانو!) جنتیان به په ځواب کښی عرض وکړی (لیک) بیا به پوښتنه وکړی چه (هل رضیتم - آیا اوس خوښ شوی یی؟) جنتیان به داسی عرض کوی (ای پروردگاره! ولی به نه یو خوشاله حال دا چه تا خپل انتهائی انعام او مهربانی پر مونږ کړی ده) بیا به داسی پوښتنه وشي

(هل اعطيتم افضل من ذلك؟ - هر هغه شيان چه تر اوسه پوري تاسی ته درکړی شوی دی آیا د هغو څخه د بل کوم ښه شی د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟) جنتیان به سوال وکړی چه (ياالله جل جلاله له دغو نعمتونو او مهربانيو څخه به بل کوم غوره، اعلى او خورا (ډیر) ښه نعمت وی؟) دلته به الله تعالی جل جلاله فرمائی - (احل علیکم رضوانی فلا اسخط علیکم بعده ابدا - خپله دائمی رضاء او خوښی تاسی ته درلېږم چه له هغه وروسته به هیڅ خفکان او ناخوښی نه وی.

رزقنا الله وسائر المؤمنين هذه الكرامة العظيمة الباهرة

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَيْسُ الْبَصِيرِ ﴿١٣﴾

ای نبی (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختی کوه پر دوی؛ او (آخری) غای د ورتلو د دوی دوزخ دی؛ او بد غای د بیرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شی په دفع کولو کښی انتهایی کوښښ کول دی، دغه کوښښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وی. د منافقانو مقابل کښی (چه په ژبه د اسلام اظهار کوی او له زړه مسلمانان نه دی) د محمدی امت د جمهورو په نزد (جهاد بالسيف) مشروع نه دی او نه د نبوت په زمانه کښی داسی واقع شوی دی. نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کښی عام دی. یعنی په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول (طریقه) مقابلی سره چه مصلحت وی، جهاد دی وشي! د ځینو علماؤ دا رایه ده که د منافقانو نفاق بیخی ښکاره او عیان شی نو پر دوی باندی هم (بالسيف) جهاد کیدی شی. په هر حال څرنگه چه د - تبوک په غزا کښی د منافقانو نفاق بیخی ښکاره شوی و نو ځکه په دغه آیت کښی د دوی سره د لږی سختی رویی غوره کولو هدایت ورکړی شوی دی زمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فطرتاً دیر حلیم او خورا (ډیر) نرم خوږه او مهربان و لکه چه په خپله پاک الله جل جلاله فرمایي ﴿فَمَا تَخِذُوا مِنَ الْوَيْلِ لَهُمْ وَلَا تَكُنْ لَهُمْ عَظِيمًا﴾

(۴) جزء د آل عمران (۱۵۹) آیت (۱۷ رکوع) د الله تعالی له جانبیه پری حکم شوی و «واخفض جناحك لمن اتبعك من المؤمنين (۱۹) جزء د الشعراء (۲۱۵) آیت ۱۱ رکوع»

غرنگه چه منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کېنې شامل وو. نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفو کوله او ورنه تیریده او نرمی به ئی ور سره کوله (د تبوک) په غزا کېنې کله چه منافقانو په پوره ښکاره ډول (طریقه) سره بیحيائی، عناد، عداوت او دښمنی اختیار کړه نو داسی حکم وشو چه اوس د منافقانو په مقابل کېنې سختی اختیار کړئ! ځکه چه دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمی سره په لاره نه راځی.

يُحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَتُّوا
بِمَالِهِمْ يَنَاوُوا وَمَاتَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا
يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ
فِي الْأَرْضِ مِنْ دَلِيلٍ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠﴾

قسمونه خوری دوی په الله باندی چه نه دی ویلی دوی (دا خبری چه تاته دررسیدلی دی) او خامخا په تحقیق ویلی وو دوی کلمه (الفاظ) د کفر او کافران شوی دی دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور و نه رسیدل دوی (هغه ته). او عیب نه لگاوه دوی (په الله او رسول الله) مگر له دی جهته چه غنیان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله؛ نو که توبه وویسته دوی (له دغه نفاقه) نو وی به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بیرته وگرځی دوی (له توبی) نو عذاب به ورکړی دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کېنې (په وژلو) او په آخرت کېنې (په سوځولو سره)؛ حال دا چه نه به وی دوی ته په (تمامه) ځمکه کېنې هیڅ ولی (دوست ساتونکی له بلاګانو) او نه مددګار (خلاصونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسی شا په خپلو منځونو کېنې یو تر بله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامی دین سپکاوی کاوه لکه چه د (المنافقون) په سورت کېنې به راشی کله چه کوم مسلمان د منافقانو دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولی نو منافقانو به هغه دروغجن ګانه او

قسمونه به ئی خوړل چه مونږ داسی خبری نه دی کړی الله تعالیٰ جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ چه بیشکه منافقانو هم داسی خبری کړی دی او د اسلام له دعوی څخه وروسته ئی هم داسی کلمی د اسلام او د اسلام د نبی صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلی دی چه داسی وینا یوازی د هم دغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شی.

«وهموالمال ینالوا» - او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور ونه رسیدل دوی هغه ته (یعنی د (تبوک) د غزا څخه د بیرته راتللو په وخت کښی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بیل شوی ؤ او په هغه لاره تلو چه په غره کښی تیره شوی وه، تقریباً دولسو تنو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) ترلی وو، د شپې په تیاره کښی ئی غوښتل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوی او معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم له کومی لوړی څخه ژوری ته وغورځوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما وو منافقان د عمار نه چپ چاپیره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوشانو مخونه بل لوری ته واړول. څرنگه چه د هغو مخونه پټ وو، حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ونه پیژندل وروسته رسول الله حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما ته د هغوی ټولو نومونه او شهرتونه وروښودل او پوره ئی ورمعرفی کړی. مگر تاکید ئی وکړ چه دا حال چاته مه وایی، د دغی واقعی په لوری په (و هموا بمال ینالوا) کښی اشاره ده چه هغه ناپاک قصد چه هغو کړی ؤ د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته ونه رسید، ځینو علماؤ لیکلی دی چه په یو ځای کښی د اسلامی لښکرو په منځ کښی څه کورنی جگړه او جنگ نښتی ؤ منافقانو دلته په شیطانی او اغوا باندی لاسونه پوری کړل او غوښتل ئی چه د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د نفاق او اختلاف په اچولو کښی کوښښ وکړی ولی ناکامه پاتی شول او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کښی جوړه وکړه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښی ئی تفصیل راځی.

﴿وَمَا تَقْوُوا﴾ الآية - او عیب نه لگاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مگر له دی جهته (یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالیٰ دوی بدایان (مالدار) کړل. د پور له باره ئی اوړی سپکی شوی، مسلمانانو سره د ناستی او ولاړی له امله (وجی) په ولجو (غینمت) کښی د حصو او برخو خاوندان شول او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کښی له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، چل، فریب او تکی کوله او په هر ډول (طریقه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو ربرولو (تکلیفولو) ته ئی ملاوی ترلی وی نو که دوی اوس هم توبه ویاسی او له خپلو شرارتونو او احسان هیرولو څخه لاس واخلی نو دغه کار به د دوی په حق کښی ډیر ښه وی که نه الله تعالیٰ جل جلاله به په دنیا او عقبا کښی دوی ته داسی سزا ورکړی چه د ځمکی په منځ به هیڅوک نه موندل کیږی چه له هغی څخه دوی خلاص کړی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه (جلاس) نومی یو سری د دغو آیتونو د اوریدلو په اثر د زړه له اخلاصه توبه وویستله او خپل پاتی ژوند ئی له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ
 اٰتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٥﴾
 فَلَمَّا اٰتٰهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَكَّلُوْا وَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٢٦﴾

او عینى له دغو (منافقانو) څخه هغه دى چه عهد ئى كړى ؤ له الله سره قسم دى چه خامخا كه راكړى (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله نو خامخا خيراتونه به وركوو هر ورو (خامخا) (زكوٰه به تری باسو) او خامخا به شو مونږ هر ورو (خامخا) له صالحانو څخه نو كله چه وركړ (الله) دوى ته (مال) له فضله خپله نو بخل ئى اختيار كړ په هغه (مال) او بيرته وگرځيدل دوى حال دا چه دوى څنگ كوونكى ؤ (له حقه).

تفسير: (ثعلبه بن حاطب) نومى انصارى د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور كېنى عرض وكړ چه (يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! زما په حق كېنى دعا وكړئ چه مالدار او شتمن شم!) رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل (اى ثعلبه! هغه لږ شى چه ته پرى د الله تعالى شكر اداء كړى ښه دى له هغه دير شى څخه چه ته د هغه حقوق اداء نشى كړى) ده بيا همغسې غوښتنه وكړه، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل (آيا ته دا نه خوښوى چه زما د سنت او د عمل طريقه غوره كړى؟) غومره چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم دى منع كاؤ د ده ټينگار (ضد) لا زياتيده او وعده ئى وكړه (كه الله تعالى جل جلاله ما د مال او د شتو خاوند كړى. نو زه به د هغو پوره حقوق اداء كوم) بالاخر رسول الله صلى الله عليه وسلم د ده په حق كېنى دعا وكړه چه د هغى په اثر د ده په بيزو كېنى دومره بركت او كثرت پيدا شو چه دى د خپلو ديرو رمو له امله (وجى) له مدينى منورى څخه د باندې ووت او په يوه كلى كېنى ئى هستوگنه غوره كړه او د ديرو مالونو او شتو له امله (وجى) دومره مصروف او مشغول شو چه ورو ورو ئى د جومى او جمعى لمونځونه پرېښودل، خو ورځى وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم له خوا د زكات اخيستلو عامل ورغى نو ده وويل چه (زكات خو د جزى خور ښكارى) يو دوه ځلى ئى نن او سبا وويل او بهانه به ئى كوله بالاخر ئى د زكات له اداء څخه په صاف ډول (طريقه) سره انكار وكړ. رسول الله صلى الله عليه وسلم د دى وضعيت (حالت) په مقابل كېنى درى ځلى (ويح ثعلبه) وفرمايل او دغه آيتونه نازل شول كله چه د ده غځينو خپلوانو ده ته دغه خبر ورساوه نو هغه نازړه، سره له زكوٰه ورحاضر شو، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل «زه الله تعالى جل جلاله ستا د زكات له قبلولو نه منع كړى يم!» ده د دى خبرى په اوريدلو په شور ماشور او ژړا او وويل

شروع و کره حُکمه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوری د ده د زکات نه قبلیدل، د لوی عیب، عار، شرم او د ننگ خبره وه (ثعلبه) د بدنمای له امله (وجی) په خپل سر باندی خاوری بادولی مگر په زړه کښی ئی نفاق پت ؤ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رد کولو نه وروسته، دی سره له زکاته حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته ورغی. صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم د هغه له قبلولو انکار وکړ، بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه او د حضرت عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه حضور ته هم ورغی مگر دوی هم د ده د زکات له قبلولو انکار وکړ او هر یوه به هم داسی ویل (هغه شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره مردود شوی وی مونږ له سره هغه نشو قبلولی) بالاخر (ثعلبه) د هم دی نفاق په حالت کښی د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی مړ شو.

فَاعْقِبْهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٤٠﴾

پس وگرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کښی (چه) هیڅ به لری نشی) تر (هغی) ورغی پوری چه یو نحای کیږی به له الله سره (په قیامت کښی) په سبب د هغه چه مخالفت کړی ؤ دوی له الله د هغی خبری چه وعده کړی وه دوی له الله سره او په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ جل جلاله سره د غرگندی وعده خلافي او دروغ ویلو په سبب د دوی د بخل او اعراض اثر داسی شو چه د تل له پاره د نفاق ونه، د دوی په زړونو کښی قایمه شوه او تر مرگه پوری لری کیدونکی نه ده او د خدای جل جلاله عادت په دی جاری دی چه که کوم سری ښه یا بد خصلت ځان ته غوره کوی نو د بیا بیا کولو له امله (وجی) هغه دایمی گرځی. د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام څخه کله کله په ختم او طبع (مهر لگولو) سره تعبیر کیږی.

الَّذِينَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سَرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤١﴾

آیا نه دی پوهیدلی دغه (وعدۀ خلافان) چه بیشکه الله عالم دی په پتو (نیتونو) د دوی او په پتو مجلسونو د دوی او (نه دی پوهیدلی دوی په دی خبره چه) بیشکه الله ښه عالم دی په ټولو پتو (خبرو هم).

تفسیر: یعنی هر قسم وعدی چه وکړی او هر ډول (طریقه) خبری چه جوړی کړی یا د مجبورت له امله (وچی) مال وړاندی کړی، الله تعالیٰ جل جلاله د دوی په ارادو او نیتونو باندی ښه پوهیږی! او له خپلو ملگرو سره کومه مرکه، جرگه او مشوره چه کوی پر هغو باندی په ښه صورت سره خبر دی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښه معلوم دی چه د (لنصدقن و لنکونن من الصالحین) وعدۀ او بیا په ویره سره د زکات وړاندی کول په کوم قصد، اراده نیت او زړه سره وو.

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ
فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٩

هغه منافقان چه عیب وائی په (دیرو) خیرات کوونکو باندی له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کښی او (بل) د هغو (بی وزلو عیب وائی) چه هیڅ نه مومی دوی مگر په قدر د وس (او زیار (کوشش) خپل پس مسخری کوی دغه (منافقان) په دوی پوری؛ سزا به ورکړی الله دوی ته (د مسخرو). او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقی ورکولو په نسبت ترغیب ورکړ «چه په دغو صدقاتو د ټوک د لویي غزا تیاری وکړی، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هر څه چه په کاله کښی موندل هغه ئی ټول ورکړل، حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه خپل نیمایی مال ورکړ، حضرت جامع القرآن عثمان رضی الله تعالیٰ عنه دری سوه اوښان له بارونو سره ورکړل، حضرت علی مرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه زر اشرفی ورکړی، حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالیٰ عنه غلور زره درهم (یا دینار) ورکړل. عاصم بن عدی رضی الله تعالیٰ عنه سل وسقه خرما (چه قیمت ئی شلور زره درهم کیده) ورکړی.» نو منافقانو د دغو صدقی ورکونکو بد ویل شروع کړل او ویل به ئی چه دغو نوموړو معظمو اصحابو دغه ډیری روپی او زیات مال په ریا او ځان ښودنی ورکړی دی او یو غریب مفلس صحابی ابو عقیل حبیب چه

په خواری او مزدوری او مشقت سره به ئی لږ شی گنل یوه پیمانه خرما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندی خندل او ملندی به ئی پری وهلی چه دی خامخا په زور سره خپل ځان ښی او ځان په وینو لرلو شهیدانو کښی داخلوی که نه یوی پیمانی خرماؤ ته د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه احتیاج؟ خو نوم ئی کاوه. مطلب دا چه لږ او ډیر شی ورکوونکی دواړه د دوی له ژبو څخه نه ؤ خلاص. ځینو ته به ئی پیغورونه ورکول او په ځینو به ئی مسخری کولی. نو الله تعالی جل جلاله وفرمایل «سخر الله منهم» - الله تعالی جل جلاله به د دی پیغورونو او مسخرو سزا ورکړی که څه هم ظاهراً دوی څو ورځی د توکو، مسخرو او ملندو (توقو) له پاره آزاد پریښودلی شوی وو، خو په حقیقت کښی په پته کښی د دوی د امن او هوسایی (ارام) تولی ریښی او رگونه پری کیږی او دوی ته ډیر دردناک عذاب تیار دی.

اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً
فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ يَأْتُهُمْ كُفْرًا وَّابِلًا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ٥٠

بښنه وغواړه دپاره د دغو(منافقانو) یا مه غواړه بښنه (دپاره د دغو (منافقانو)؛ که بښنه وغواړی ته دوی ته اویا کړته نو له سره به بښنه ونه کړی الله دوی ته؛ دغه (نه بښل) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د الله؛ او الله نه ښی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی د منافقانو له پاره چه تاسی هر څومره استغفار او بښنه وغواړئ هغه د دوی په حق کښی بیخی بی اثره او بی فائدی ده الله تعالی جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هیڅکله نه ښی. دا پېښه داسی وشوه چه په مدینه منوره کښی د منافقانو رئیس عبدالله ابن ابی مر شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفن دپاره خپل مبارک کمیس ورکړ او د خپلی خولی مبارکی لاری ئی په خوله کښی ورواچولی او د ده د جنازی لمونځ ئی اداء کړ او د مغفرت دعا ئی ورته وکړه، حضرت عمر رضی الله تعالی عنه په دغه معامله کښی مداخله او مخالفت وکړ او وی ویل چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خو همغه خبیث دی چه په هغه او دغه وخت کښی ئی دغسی او هغسی ناولی کارونه کړی وو او تل د کفر او نفاق مشر او بیرغ پورته کوونکی ؤ، آیا الله تعالی جل جلاله نه دی فرمایلی ﴿اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «ای عمره! زه له استغفاره نه

یم منع شوی بلکه آزاد پریشودل شوی یم چه بشنه وغواړم یا ونه غواړم او دغه د الله تعالیٰ جل جلاله کار دی چه بشنه ورته کوی که ئی نه کوی یعنی که زما استغفار هغه ته گته (فائده) ونه کړی نو ودی نه کړی ښایی چه زما دا کار د نورو په حق کښی گتور ثابت شی. که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت ووینی نو مسلمانان به شی لکه چه هم داسی هم وشول. د صحیح بخاری شریف په یو روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی (که زه پوهیدی چه په اويا ځلی استغفار سره هغه ته بشنه کیدلی نو ما به له اويا ځلی څخه هم زیات استغفار ورته غوښتلی وی) ښکواکی په دغی جملی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم تنبیه وفرمایله چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار گتور نه گانه یوازی دومره قدری فرق شته چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه نظر یوازی د (بخض فی الله) له کبله (وجی) په هم دغی نه بشنی پوری مقصور ؤ مگر نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مری د گتی (فائده) څخه صرف نظر کړی د نبوت د عمومی شفقت اظهار او د ژوند یو فائده ئی په نظر کښی نیولی وه بالاخر د الله تعالیٰ وحی «ولا تصل علی احد منهم مات ابدا ولا تقم علی قبره» په تصریح سره د منافقانو د جنازی کولو یا د دوی په تکفین، تدفین او تجهیز کښی له برخی اخیستلو څخه ئی منع کړ، ځکه چه له دغه وضعیت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کیدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتیدلو احتمال ؤ، نو د دی آیت له نزول وروسته بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅ یو منافق جنازه اداء نه کړه.

فَرِحَ الْبَاطِلُونَ بِمَقْعِدِهِمْ خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

خوشاله شوی وو بیرته پاتی شوی (له غزا د خپل نفاق له امله (وجی) په کیناستو خپلو بیرته له رسول د الله څخه او بده گنله دوی دا چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی او ویل به دوی (پخپلو منځونو کښی یا مؤمنانو ته) چه مه ځی تاسی (د تبوک دی غزا ته) په دغی گرمی کښی ووايه (ای محمده! دوی ته) چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی (دوی ته له دی حرارته) که وی دوی چه پوهیدی (نو نافرمانی به ئی نه وه کړی)

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی چه د (تبوک) په غزا کښی ئی گدون نه ؤ کړی یعنی د

منافقانو دغه حال چه د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوښیږی او له ښو کارونو څخه کرکه کوی او لری تری تښتی لکه چه زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوی او مسخری پری کوی، دغسی قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفار څه گته (فائده) رسیدی شی؟ له دی ځایه د گنهگارو او بد اعتقادو په منځ کښی فرق پیدا کیږی.

داسی هیڅ یوه گناه نشته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه ښه شی.

﴿وَلَوْ أَنَّم أَزْكَاهُمْ أَنفُسُهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾

«ه جزء د النساء (۶۴) آیت (۹) رکوع» لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی

الله علیه وسلم د اويا ځلی استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږی.

(وقالوا لا تنفروا فی الحر - او ویل به دوی په خپلو منځونو کښی مؤمنانو ته چه مه ځی تاسی دغی غزا د تبوک ته په دغی گرمی کښی) یعنی یا منافقانو دغسی ویناوی په خپلو منځونو کښی سره کولی یا خو ئی ځینو مؤمنانو ته، څو د دوی زړونه مات او همتونه ئی سست شی.

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ = ووايه ای محمده! دوی ته چه اور د دوزخ ډیر

سخت دی له جهته د گرمی دوی ته له دی حرارته که وی دوی چه پوهیدی نو نافرمانی به ئی نه وه کړی) یعنی که دغو منافقانو پوه لرلی نو داسی فکر به ئی کاوه چه دوی د هغه حرارت، تودوخی څخه ځان ژغوری (ساتی) خو د هغه په ځای د داسی حرارت په لوری ورځی چه د هغه گرمی د دی گرمی څخه ډیره زیاته او نهایته سخته ده. د دغه مثال خو داسی کیدی شی چه کوم لیونی له لمره وتښتی او په اور کښی ننوځی. په مبارک حدیث کښی راغلی دی چه د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجی زیات دی. نعوذ بالله منها.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸۷﴾

نو ودی خاندی دوی لږ (په دنیا کښی) او ودی ژاړی ډیر (په آخرت کښی) له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی

تفسیر: یعنی دوی دی څو ورځی په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشحال اوسی! او ودی خاندی! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کښی تل تر تله وژاړی!.

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ
فَقُلْ لَنْ أَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ
رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخُلَفَاءِ ﴿٨٣﴾

نو که بیرته راوستی ته الله (مدینی ته) یوی طایفی ته له دغو وروسته پاتی شو
یو خلقو څخه (چه منافقان دی) نو بیا اجازه وغواړی دوی له تا څخه د
وتلو (بلی غزا ته) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چه له سره به ونه وځی
تاسی له ما سره هیڅکله (هیچیرې جنگ ته) او له سره به ونه جنگیږئ په
ملګرتیا زما د هیڅ دشمن سره؛ بیشکه چه تاسی راضی شوی یی په کیناستو
(او بیرته پاتی کیدلو) اول واری (په غزا د تبوک کښی) نو بیا ناست اوسئ
تاسی سره د بیرته پاتی شویو (ښځو او هلکانو)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کښی او منافقان په مدینه منوره کښی وو ممکن
و چه ځینی منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتګه پخوا مړه شی نو ځکه ئی «الی
طائفة منهم» وفرمایل یعنی که اوس دغه منافقان بلی کومی غزا ته د تلو اجازه وغواړی نو ته
دوی ته داسی ووايه بس دی ستاسی میرانه (بهادری) او توره ښه راڅرګنده شوه او ستاسی د
زېړنو حال لا پرمبلی له دی ښکاره شوی دی نو وروسته تر دی له مونږه سره وتلی نشئ! او نه د
اسلام د دښمنانو په مقابل کښی څه میرانه (بهادری) ښوولی شی نو د بی لاسو او بی پښو
ضعیفانو او ناتوانو سپین پیرو او هلکانو، جونو او ښځو سره په خپلو کورونو کښی کینی او
هغه شی چه اول ځلی تاسی د خپلو ځانونو له پاره غوره کړی ډیر ښه دی چه پر همغه حالت
باندی ومړئ! څو د الله تعالی جل جلاله د عذاب خوند ښه وځکی!

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ
إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او مه کوه لمونځ (د جنازی) په هیڅ یو تن له دغو (منافقانو) چه مړ شی
هیڅکله او مه درېږه په قبر د ده (د دعا، استغفار، یا د تدفین د اهتمام له

پاره) بیشکه چه دغه (منافقان) کافران شوی دی په الله (چه شرک ئی کری دی) او په رسول د الله (چه له زړه ئی نه دی منلی) او مړه شول حال دا چه دوی فاسقان وو

تفسیر: دغه آیت د عبد الله ابن ابی له واقعی څخه وروسته نازل شوی دی لکه چه د هم دی سورت د (۸۰) آیت په تفسیر کښی مونږ هغه په تفصیل سره لیکلی دی. د دی آیت له نازلیدلو نه وروسته د منافقینو جنازه کول بیخی منعه شوه. حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه به احتیاطاً د هغه سری په جنازه کښی گدون نه کاوه چه د هغه په جنازه کښی به حضرت حذیفه رضی الله تعالی عنه گدون نه و کری ځکه چه حذیفه رضی الله تعالی عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د دیرو منافقانو نومونه ورښوولی وو او ښه ورمعرفی کری وو نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم) و.

**وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ
اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَ بِهِم بِمَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ^{٥٨}**

او نه دی په تعجب کښی اچوی تا مالونه د دغو (منافقانو) که څه هم ډیر وی) او اولادونه د دوی (که څه هم قوی او زورور وی) بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه په عذاب کری دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنیا (لږ خسیس ژوند) کښی او ورځی (له بدنه ساوی) ارواح د دوی (په ډیر سختی او غم سره) حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر ومړی)

تنبیه: په هم دی جزء د (التوبة) په (۵۵) آیت ۷ رکوع کښی په هم دی مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی، دلته دی همغه تفسیر بیا وکتل شی.

**وَإِذْ أَنْزَلْتُ سُورَةَ أَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِ
اِسْتَاذَنْكَ اُولُوا الطُّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا اِذْ رَاٰنَا لَكُمْ مَعَ الْفٰعِدِيْنَ^{٥٩}**

او کله چه نازل کړ شی کوم سورت په دی خبره چه ایمان راوړئ تاسی په الله او جهاد وکړئ تاسی په ملگرتوب د رسول د الله نو غواړی اجازه له تا نه (د

بیرته پاتی کیدلو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی او وائی دغه (منافقان) پریبرده مونږ چه اوسو سره د (کور) کیناستونکو (ښځو، هلکانو)

تفسیر: کله چه د قرآن کریم په کوم سورت کښی خبرداری ورکول کیږی چه په پوره اخلاص او په ټینګه ایمان راوړئ! ښایی د هغه پوره اثر داسی ښکاره شی چه له نبی صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شی! او د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړئ! نو دغه منافقان تری ځان په څنګ کوی او په دوی کښی د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه غواړی چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته اجازه راکړئ چه هم دلته په مدینه کښی پاتی شو، ګواکي د ډیری بی غیرتی او نامردی له امله (وجی) پر دغه باندی راضی شوی دی چه د جنگ یا د خطری د نامه له اوریدلو څخه لکه په پرده کښی کیناستونکو ښځو غوندی په کورونو کښی ننوځی، هر کله چه د جنگ خطر له منځه لاړ شی او د اطمینان او آرامی وخت راشی نو بیا په خبرو جوړولو کښی لکه بیاتی (قینچی) غوندی په ژبه ښورولو له ټولو ځنی وړاندی وړاندی ځی ﴿وَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ تُنْظَرُونَ إِلَيْكَ تَتَأَوَّلُ آيَاتَهُمْ كَأَنَّهُمْ يُلْقُونَ عَلَيْكَ الْحَوْتَ وَقَدْ آتَاهُمُ الْخَوْفُ سَلَفُوكُمْ بِالْآيَاتِ جَدَا﴾ (۲۱) جزء د الا حزاب (۱۹) آیت (۲) رکوع

رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ^{۸۵}

راضی شول په دی چه وی دوی سره له بیرته پاتی شوو (ښځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهیږی دوی (د جهاد په اجر)

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بیرته پاتی کیدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی چه اوس ډیر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاری او د دی په ځای چه په دغه بی غیرتی وشرمېږی ناز او خوشالی پری کوی.

لَٰكِنَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ

الْخَيْرُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٨﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَذَبَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٩﴾

لیکن رسول (د الله) او هغه کسان چه ایمان لرونکی دی له ده سره جهاد ئی وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو؛ او دغه کسان هم دوی لره دی ښیګڼی (فائدی) او دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالیان). تیار کړی دی الله دوی ته جنتونه چه بهیری له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی؛ دغه (ننوتل د جنت) بری دی لوی (په نفس او شیطان).

تفسیر: دلته الله تعالی جل جلاله د منافقینو په مقابل کښی د مخلصینو بیان فرمایی چه وگورئ دغه دی د الله تعالی جل جلاله وفادار بندګان چه د پاک الله جل جلاله په لاره کښی نه په خپل ځان اړ (ایسار) دی او نه خپل مالونه منع کوی بلکه له سر او مال دواړو تیر دی او که هر څومره سخت خطرونه موجود وی، دوی د اسلام حمایت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملګرتیا کوی او هر ډول (طریقه) قربانی او ځان جارولو ته حاضر او تیار وی. نو بیا که د داسی خلقو له پاره فلاح او بری نه وی نو د چا له پاره به وی؟.

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکی له (صحرائی) اعرابو څخه دپاره د دی چه اذن ورکړ شی (د پاتی کیدلو) دوی ته او کیناستل هغه کسان چه دروغ ئی ویلی وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ایمان کښی)؛ ژر به ورسپړی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له دوی ځنی عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی همغسی چه د مدینی منورې په اوسیدونکو کښی منافقان هم شته او مخلصان هم، داسی په کلیوالی ناپوهو اعرابو کښی هم هر راز (قسم) خلق پیدا کیږی. له هغو ځنی ئی دلته دوه قسمه ذکر دی. د مخلصینو کلیوالو ذکر د دغی رکوع په پای (آخر) کښی په ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآیة - (۹۹) آیت کښی راځی دلته د کلیوالو د هغو

دوو دلو ذکر دی چه معذرون او قاعدون دی. د معذرونو د دلی په مصداق کښی د سلفو مفسرینو په منځ کښی اختلاف دی چه آیا له هغو څنی د دروغو، بهانو او پلمو (تدبیرونو) جوړوونکی منافقین مراد دی (لکه چه له ترجمی څخه ښکاری) یا په رښتیا سره عذر کوونکی مسلمانان مقصود دی چه واقعاً د جهاد له گډون څخه معذور وو که پرمونی شق اختیار کړ شی نو په آیت کښی به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وی او معذرون هغه کسان شول چه سره له نفاقه تش د ظاهری رسم او ښودانی له پاره ئی په دروغو پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی اجازی غوښتلی او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وی چه هغو پرمومی د ایمان په دعوی کښی دروغ ویل او بیا ئی د ظاهری رسم او د ریائی دستور پروا هم دومره ونه کړه او د جهاد د نفیر (اعلان) د اوریدلو سره هم په خپلو کورونو کښی کیناستل، بی باکه او بی حیا شول او د عذر کولو له پاره هم رانغلل نو په دی تقدیر به ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ د منافقانو دغو دواړو دلو ته شامل وی او معنی به ئی داسی کیږی هغه کسان چه له دغو دواړو دلو څخه په خپل کفر باندی تر آخره قائم پاتی کیږی دوی ته دردناک عذاب مقرر دی او هغه کسان چه د تویی توفیق ور په برخه کیږی تر دغه وعید لاندی نه راځی. که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شی چه واقعاً معذور وو نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وی او د ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ وعید به یواځی د هم دوی په حق کښی وی. نو گواکی د پرمونی دلی ذکر به د عذر د قبول په ډول (طریقه) وی.

لَيْسَ عَلَى الضَّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولَهُ
مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چه نه مومی دوی هغه (مال) چه ئی ولگوی دوی (په غزا کښی) هیڅ گناه (له غزا څخه په وروسته پاتی کیدلو کښی) کله چه اخلاص کوی دوی له الله او له رسول الله سره (او زېږونه ئی صاف وی)؛ نشته په نیکو کارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه ښوونکی (د گناهونو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوی. حاصل ئی دا دی چه عذر خو کله په شخصی ډول (طریقه) لازم بالذات وی مثلاً لکه د زېږت کمزوری چه عادتاً په

هیخ صورت له سری خخه نشی بیلیدی او کله عارضی وی بیا عارضی یا بدنی وی لکه ناجورتیا او نور یا مالی وی لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی خه رنگه چه د تبوک په غزا کښی مجاهدین دیر لری او اوږده سفر ته تلل او په جبری دول (طریقه) سره ئی هلته خپل ځانونه رسول نو ځکه د سورلی د نشتوالی عذر هم معتبر او معقول گناه کیده لکه چه وروسته ئی ذکر راځی. ﴿وَاللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ﴾ او الله جل جلاله ښه ښوونکی د گناهونو دیر رحم والا دی د اجر او ثواب په انعام سره) یعنی هغه کسان چه واقعاً معذور دی که د هغوی زړونه صاف وی او له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سمه او ښه معامله کوی او د اسلام تول احکام منی مثلاً که دوی په خپله د تللو قدرت او طاقت نه لری خو د نورو حوصله او همت زیاتوی او له خپل طاقت سره سم تل د نیکی کولو او د صدق او اخلاص د اثبات له پاره خپل همت او استعداد ښکاره کوی نو په دوی باندی په جهاد کښی د نه گډون له امله (وجی) هیخ الزام نشته که له داسی مخلصانو خخه د بشریت په اقتضاء کومه کوتاهی او تقصیر هم وشی نو د ښوونکی او مهربان خدای جل جلاله له دربار خخه هیله (ارزو)، امید او توقع شته چه وښل شی او له گناهونو خخه یی تیر شی.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَلَوْا لِتَحِبْلَهُمْ قُلْتُ لَا أَعِدُّ
مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَعَيْنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٦٠﴾

او نشته (گناه په وروسته پاتی کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چه راغلل دوی تاته دپاره د دی چه سورلی ورکړی ته دوی ته نو وویل تا ورته چه نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چه سواره کرم تاسی په هغه نو بیرته وگرځیدل دوی حال دا چه سترگی د دوی بهیدی (یعنی تویولی) له اوبښکو له جهته د غمه له دی وجی چه نه مومی دوی هغه خه چه ئی ولگوی (په جهاد کښی).

تفسیر: سبحان الله! د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت فیض د اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم په زړونو کښی له الله تعالیٰ جل جلاله سره داسی عشق او مینه او نشه پیدا کړی وه چه مثال ئی د بل هیخ قوم او ملت په تاریخ کښی نشته. هغو د قدرت او شتو خاوندانو اصحابو ته وگورئ چه خپل ځانونه، مالونه او گرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښی بیخی لگول او هر راز اسلامی خدمت ته هر وخت تیار او په انتظار کښی وو، او دیرو لویو لویو ځان جارولو او قربانی ورکولو ته لاس په نامه ولاړ وو، او په دیر شوق، ذوق، ولوله او اشتیاق

سره په دغسی مواردو کښی یو پر بل باندی وړاندی کیدل او مسابقه ئی کوله، او بی قدرت او ناتوانه اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم له دیر غم، اندیښنی او ژړا څخه خپل ځانونه له لاسه ورکړی وو چه په مونږ کښی ولی دومره استطاعت نشته چه د هغه په وسیله د خپل حقیقی محبوب په لاره کښی د ځان جارولو او قربانی ورکولو له پاره خپل ځانونه وړاندی کړو. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د (تبوک) مجاهدینو ته وویل تاسی په مدینه کښی داسی یو قوم پریښی دی چه له تاسی سره د هر قدم په اجر او ثواب کښی شریک دی، هر هغه قدم چه تاسی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښی اخلئ یا له کومی بیدیا څخه تیریؤ یا چه په کومه لوړه څیزئ! یا کومی ژوری ته ښکته کیؤ! نو هغه قوم په دغو گردو (تولو) مواقعو کښی له تاسی سره ملگری او یو ځای دی، دا هغه خلق دی چه د حقیقی مجبوریتونو له امله (وجی) ستاسی له ملگرتوبه بیرته پاتی شوی دی د (حسن) په (مرسل) کښی د دغه مضمون له بیان څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دغه آیت تلاوت کړی دی ﴿وَلَا تَحْزَنُوا إِنَّمَا الْأَمْرُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْعَلِيمِ﴾ قُلْتَ الْأَجِدُ ﴿الآیة﴾ .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَافِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

خبره هم دا ده چه لاره د ملامتی په هغو کسانو ده چه اذن (د بیرته پاتی کیدلو) غواړی له تا نه حال دا چه دوی غنیان وی، راضی شول په دی چه وی دوی (ناست) سره له بیرته شوو (ښځو، جونو) او مهر لگولی دی الله په زړونو د دوی نو دوی نه پوهیږی (په خپلی بدی خاتمی).

تفسیر: یعنی له قدرت او وس سره سره له جهاد څخه څنګ کوی او په ډیره بی غیرتی دغه شرم او عار په ځان اخلی، د ښځو په شان په کور کښی ناست باهوګان په لاس کوی، په تل او همیشه ګناه کولو سره د انسان زړه داسی مسخ او توریوی چه په کښی د ښو او بدو عیب او هنر، پوهه او تمیز نه پاتی کیږی کله چه د ډیری بی شرمی او بی عزتی له سببه کوم انسان په دغی اندازی لیونی او پاگل شی چه د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په ګناه فخر کوی او خوښیږی نو دلته ښائی وپوهیږی چه د ده په زړه باندی د الله تعالیٰ جل جلاله مهر لګیدلی دی العیاذ بالله.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذْ رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا
تَعْتَذِرُونَ لِي أَنَا رَسُولُ اللَّهِ مَنِ أَخْبَارَكُمْ وَ
سَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُدْرُونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

عذرونه به کوی دغه (منافقین) تاسی ته (د بیرته پاتی کیدو خپلو د غزا نه) کله چه بیرته راوگرځی تاسی (له تبوک) دوی ته ووايه (ای محمده دوی ته مه) کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو مونږ ستاسی په تحقیق خبر کړی یو مونږ الله له (غینو) احوالو ستاسی (چه شر او فساد د زړونو ستاسی دی) او ژر به ووینی الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسی او رسول د ده (به هم ووینی چه له خپل نفاقه راگرځی که نه گرځی بیا به بیرته بوتلی شی تاسی (په قیامت کښی هغه) عالم د پتو او ښکاره ؤ (الله) ته نو خبر به درکړی تاسی ته په هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسیر: یعنی لکه چه د «تبوک» د تلو په وقت کښی منافقینو راز راز (قسم قسم) حیلی او پلمی (بھانی) جوړولی کله چه تاسی مدینی ته راستانه (راواپس) شی، نو هلته به هم دغه منافقین هم داسی باطل عذرونه دروړاندی کوی، او غواړی چه تاسی مطمئن او داده کړی، او قسمونه به خوری چه: «یا رسول الله! زمونږ نیت هم دا ؤ چه له تاسی سره لار شو، مگر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندی شول، او مونږ دلته مجبوراً پاتی شو.» تاسی هغوی ته ووايئ چه د دروغو جوړولو هیڅ فائده نشته، ستاسی دغه گرد (تول) عذرونه لغو، چتی (فضول) او بیکاره دی، مونږ د الله تعالیٰ له جانب ستاسی پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوی یو، نو ستاسی پر دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څرنګه باور کولی شو؟ اوس هغه تیری خبری هیری کړئ! وروسته له دی نه به ستاسی طرز عمل ولید شی، چه تاسی دغه خپله دعوی تر کومی اندازی پوری تر پای (انجام) رسولی شی؟ آیا دغه گرد (تول) دعاوی به په رښتینی صورت سره ظاهریږی یا خیر؟ په هر حال د هغه «عالم الغیب والشهادة» څخه ستاسی هیڅ یوه پته خبره او عمل یا نیت پت پاتی کیدی نشی د الله تعالیٰ حضور ته (په قیامت کښی) د گردو (تولو) خلقو ورتګ دی، او د جزا ورکولو په وخت کښی ستاسی د هر وړوکی او لوی او ظاهری عمل

هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره درظاهرۍ، او د هغه سره موافق به تاسی سره معامله او جزا سزا به درکړه شی.

سَيَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لَتَعْرِضُوْا عَنْهُمْ فَاَعْرَضُوْا عَنْهُمْ
اِنَّهُمْ رَجِسٌ وَّمَا وَهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ كَيْمَا كَانُوا يَكْسِبُوْنَ ﴿۹۵﴾

ژر به قسمونه خوری دوی پر الله تاسی ته کله چه بیرته راشی تاسی (له غزا نه) دوی ته دپاره د دی چه څنگ وکړئ تاسی له (عتاب د) دوی نه، نو څنگ وکړئ تاسی له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بیشکه چه دوی پلیت دی او غای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، دپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چه وو دوی چه کول بی ئی (له کفره او نفاقه).

تفسیر: د «تبوک» د بیرته راتلو په وقت کښی به منافقینو د دروغو قسمونه خورل، او له هغو دروغو پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) جوړولو څخه د دوی دغه غرض ؤ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ویلو سره راضی او مطمئن کړی، چه د رسالت له درباره پر دوی باندی څه عتاب او ملامتیا او پوښتنه عائده نشی. او د پخوا په شان هم داسی معامله په ابهام کښی پته پاتی شی، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه کړی، حق سبحانه وتعالیٰ فرمائی چه دغه بهتر دی چه تاسی له هغو سره څه تعرض مه کوئ! لیکن دغه اغماض او تغافل (تعرض نه کول) پر دغه بنا نه دی چه مسلمانان له هغوی غنی راضی او مطمئن دی. بلکه د دوی د نهایت پلیتی او شرارت لامله (له وجی) دی. دغه خلق دومره نجس او پلیت واقع شوی دی، چه د هغوی د پاکی او صفائی هیڅ توقع نشی کیدی (او په وینځلو سره نه پاکیږی، نو ستاسی عتاب هم دوی ته هیڅ فائده نه رسوی) لهذا د غلاظت او د نجاست دغه پوستکی ښائی بیخی لری وغورځولی شی! او له دوی څخه بیلتون ډیر ښه دی، پاک الله به دوی د دوی د هستوګنی غای ته هر ورو (خامخا) رسوی.

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لَتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ
لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۹۶﴾

قسمونه خوری دغه (منافقان په دروغو سره) تاسی ته لپاره د دی چه راضی

شیع تاسی له دوی نه، نو که راضی شیع تاسی له دوی نه (په قسم سره) نو بیشکه الله نه راضی کیږی له قومه فاسقانو

تفسیر: د منافقینو لوی کوشن په دی کېنې دی چه په مکر او فریب او کذب سره مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال کړی، فرض ئی کړی که په چل او فریب او بهانو سره مخلوق راضی شی نو له هغه ځینې څه فائده در رسیدی شی؟ کله چه پاک الله له ده څخه راضی نه وی. د الله تعالیٰ په دربار کېنې هیڅ قسم چل ول، مکر فریب، نه چلېږی ګواکې تنبیه فرمائی له هغه قوم ځنی چه الله تعالیٰ راضی نه وی، نو هیڅ یو قانت مؤمن هم له هغه ځنی له سره راضی کیدی نشی، نو ځکه ښائی چه دغه خبری او خبط او خطا د هغو له دماغو څخه وویستلی شی. چه په دروغو خبرو او پلمو (بهانو) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مسلمانانو خوښی غواړی که له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوی ده نو دغه اغماض له سره د دی خبری دلیل کیدی نشی چه مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم وی. حضرت شاه صاحب لیکي: «د هر هغه سړی حال چه معلوم وی چه منافق دی، نو د ده له لوری تغافل روا دی. لیکن دوستی، محبت، خپلوی او اتحاد ورسره ناروا دی.»

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٤﴾

(ځینې له صحرائی) اعرابو ډیر سخت دی له جهته د کفره او له جهته د نفاقه (له ښاریانو نه) او ډیر لائق دی له دی سره چه پوه نشی دوی په حدودو د هغو (احکامو) چه نازل کړی دی الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: تر دی ځای پوری د مدینې منورې د منافقینو او د مخلصینو مؤمنینو احوال بیان شو، اوس د کلیوالو صحرائیانو د څه حال ذکر فرمائی چه په دوی کېنې هم څو ډوله (قسمه) خلق دی: کفار، منافقین، مخلصین مسلمانان څرنگه چه د کلی اوسیدونکی په قدرتی ډول (طریقه) سره عموماً تندخوی او سخت مزاج وی، (لکه چه په حدیث کېنې راغلی دی: «هن سکن البادية جفا» او د علم او د حکمت د مجالسو ځنی د لږیوالی لامله (له وجی) د تهذیب او تمدن اثر او د علم او عرفان رڼا (رنرا) ډیره لږه قبلوی، نو د هغوی کفر او نفاق د ښارونو د کفارو او منافقینو څخه ډیر سخت دی. هغو ته داسی مواقع ډیر لږ په لاس ورځی چه د علم او د صلاح د خاوندانو په صحبت کېنې پاتی شی او د دیانت او د تهذیب هغه قوانین او قواعد زده کړی، چه

د الله تعالى له جانب په رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوى دى علم او معرفت هم داسى يو شى دى چه د انسان زړه نرموى، او مذهب ئى گرځوى هغه خلق چه په دغى اندازى سره په جهالت كښى غرق وي نو ضرور دى، چه د هغوى زړونه هم سخت وي او د كفر او نفاق پر هرى يوى لارى چه رهى (روان) وي، د بهائم او سباعو په شان بى له عقله او بى له فكره په پتو سترگو تگ كوى. د اعرابو د بى رحمى او غټ زړه توب ذكر په متعددو احاديثو كښى راغلى دى. په يو حديث كښى دى چه يوه اعرابى له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وكړه: «تاسى له هلكانو (بچو) سره مينه او محبت هم كوئ» خداى گو چه مونږ هيڅ كله له خپلو هلكانو سره مينه او محبت نه كوو! رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «زه څه وكرم چه پاك الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ايستلى دى» «والله عليم حكيم» او الله ښه عالم دى په ټولو احوالو ښه حكمت والا چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى) يعنى د الله تعالى علم د بنى آدمانو پر گردو (ټولو) طبقاتو محيط دى، او دى سم له خپله حكمته د هرى طبقى سره د دوى د استعدادو او قابليتونو سره موافقه معامله كوى. حضرت شاه صاحب ليكي: «د اعرابو په طبيعت كښى بى حكمى غرض خوښول او جهالت شديد وي، نو الله تعالى حكمت والا دى چه له دوى څخه هغه مشكل كار نه آخلى او لوړى درجى ئى هم نه ور په برخه كوى.»

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يَنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُلِّ دَلِيلٍ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ^(۹)

او ځينى له (صحرائى) اعرابو هغه دى چه نيسى (گنى شميرى) هغه شى چه لگوى (ئى په لاره د الله كښى) (محض يو) تاوان او انتظار كوى په تاسى د گردشونو د زمانى (چه گوندى درباندى چه شى) پر هم دوى دى وي گردش د بدى (نه په تاسى)، او الله ښه اوريدونكى دى (د ټولو اقوالو) ښه عالم دى (په گردو) (ټولو) احوالو).

تفسير: يعنى په «منافقينو اعرابو» كښى هغه خلق هم شته چه كوم وقت د الله تعالى په لاره كښى څه شى ولگوى. نو په داسى كراهيت سره ئى لگوى، لكه چه دوى كومه جريمه (جرمانه) وركوى يا تاوان گالى (برداشت كوى)، دوى تر اوسه پورى هم منتظر دى چه مسلمانان د دهر په حوادثو كښى په كوم گردش او آفت كښى مبتلا او اخته شى، چه مونږ پر دوى باندى خوښى وكړو، او د خوشالى اتونه واچوو او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دى نه دى خبر چه پخپله د دوى، په قسمت كښى گردشونه راتلونكى دى. اسلام خو تل غالب او فائق اوسيدى او دغه منافقان دير سخت ذليل او رسوا كيدونكى دى. الله تعالى د هر يوه خبرى او دعاوى

آوری، او ښه ورته معلوم دی چه کوم یو د عزت او د بری اهل دی؟ او کوم یو د ذلت او رسوائی وړ (لائق) او مستحق دی؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا
عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ
سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٨﴾

او غځیني له (صحرائي) اعرابو څخه هغه دی چه ایمان لرونکی دی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) او نیسی (گنې شمیري) هغه شی چه لگوي (نی په لاره د الله کښی) (اسباب) د نژدی والی په نزد د الله او (سبب د) دعاؤ د رسول د الله، خبردار شی چه دغه (نفقات یا صلوة سبب د) نژدی والی دی دوی ته، ژر به داخل کړی دوی الله په رحمت خپل کښی بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د متصدقانو) ډیر مهربان دی (پر متقربانو)

تفسیر: دلته ئی د قرآن کریم معجزانه تاثیر، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حیرت غورځوونکو تعلیماتو ننداره راښوولی ده، چه په هم دغه غځیرو مزاجو، غټ زړو، تندخویو او بی لارو کلیوالو او صحرائیانو کښی چه د کفر او نفاق، جهل او طغیان لامله (له وجی) د دی خبری له سره لائق او وړ (مستحق) نه وو چه د الله تعالی په ښوولو آدابو او قواعدو باندی وپوهیدی شی، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د تعلیمه او د قرآن عظیم له غږ او تفهیمه په دوی کښی داسی عارفان او مخلصان مسلمانان پیدا شول چه پر مبدأ او معاد او نورو گړدو (تولو) مؤمن به شیانو ایمان لری، او د پاک الله په لاره کښی هر شی چه لگوي. خالص د الله تعالی د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا د گټلو په غرض ئی کوی. الله تعالی دوی ته زیری او بشارت ورکوی چه بیشکه دوی په دغو خپلو امیدونو او هیلو (ارزوگانو) کښی حق بجانب دی. یقیناً دوی ته همغه شی ور په برخه کیږی، چه د هغه نیت ئی په خپلو زړونو کښی کړی وی (یعنی د الله تعالی قرب) او پاک الله خامخا دوی پخپل رحمت کښی داخلوی. پاتی شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره آوری، او پخپلو سترگو ئی گوري، چه هر کله کوم سړی ښه کار کوی او سم له اسلامی احکامو سره زیار (کوشش) کوی، یا صدقات او نور خیرات ورحاضروی (او مستحقینو ته ئی ورکوی)، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په حق کښی دعاء کوی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغی دعاء ثمره هم همغه د الله تعالی رحمت او تقرب دی، چه د هغه وعده لا له پخوا څخه شوی ده.

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَدَّتْ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۰﴾

او هغه وړاندنی اولنی (ایمان لرونکی) له مهاجرینو نه او له انصارو نه او (نور) هغه کسان چه متابعت کړی دی دوی د (سابقانو) په احسان (نیکي) سره راضی شوی دی الله له دوی نه (په قبول د طاعت سره) او راضی شوی دی دوی له الله نه (په اعطاء د نعمت) او تیار کړی دی (الله) دوی ته جنتونه چه بهیږی لاندی د (ونو او مانیو د) دوی (خلور قسمه) ویالی چه تل به وی دوی په هغو کښی همیشه، دغه (رضا او جنت) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: د «اعرابو مؤمنانو» د ذکر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه چه د مؤمنینو د زعماء او اعیانو او مشرانو څه ذکر هم وکړ شی یعنی هغه مهاجرین چه په هجرت کښی نی د سبقت او اولیت او اولویت شرف حاصل کړی دی، او هغه انصار چه په نصرت او اعانت کښی د سبقت او اولیت او اولویت افتخار لرونکی دی. الغرض هغو کسانو چه د حق په قبولیت، او د اسلام په خدمت کښی هومره چه د تقدم او وړاندی والی حصه او برخه آخیستی ده، بیا هغه خلق چه له ښو کارونو او حسن نیت د اسلام د دغو مقتدایانو متابعت او پیروی کوی، هم دغو گردو (تولو) ته درجه په درجه د الله تعالی رضا او خوښی او حقیقی بری حاصل شوی دی، همغسې چه هغوی په پوره خوښی او خوشالی او د قلب په انشراح سره د الله تعالی د تشریعی احکامو او د تکوینی قضا په مقابل کښی خپلی غاړی ږدی، په همغه دول (طریقه) الله تعالی هم دوی ته د خپلی خوښی او رضا سند ورعطا کوی، او په غیر محدود انعام او اکرام نی سر لوړوی.

تنبیه: د اسلافو مفسرینو اقوال د «السابقون الاولون» په تعیین کښی مختلف دی. ځینی وائی چه هغه مهاجرین او انصار مراد دی چه پخوا له هجرت په اسلام سره مشرف شوی دی د ځینو په نزد هغه ذوات مراد دی چه د دواړو قبلو (بیت الحرام او بیت المقدس) په لوری نی لمنځونه کړی دی ځینی وائی د «بدر» تر غزوی پوری گرد (تول) مسلمانان «سابقین الاولین» دی. ځینی تر «حلبی» پوری اسلام لرونکی د ده مصداق دروی. او ځینو مفسرینو دا رایه ده چه گرد (تول) مهاجرین او انصار د اطرافو او وروستنیو مسلمانانو او راتلونکو نسلونو په اعتبار سابقین الاولین دی. زموږ په نزد په دغو اقوالو کښی دومره تعارض نشته «سبقت» او «اولیت» خو اضافی شیان دی. یو سری یا یو جماعت د یوه شی په اعتبار سابق، او د بل شی په نسبت لاحق کیدی شی.

لکه چه مونږ پاس په دغه تفسیر کېږي اشاره وکړه، هر هغه شخص یا جماعت په هره درجه کېږي چه سابق او اول شو په هغه اندازه د الله تعالی د رضاء مستحق او په حقیقي بری کېږي ئی برخه موندلی ده ځکه چه د «سبقت» او «اولیت» په شان په رضاء او بری کېږي هم ډیر مدارج پیدا کیدی شی. والله اعلم.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ذُو مِنٍّ
 أَهْلُ الْمَدِينَةِ تَقْرُدُوا عَلَى الْإِنْفَاقِ تَلَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ
 نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١١﴾

او ځینې له هغو کسانو چه په شاوخوا د تاسی (اهل المدینې) کېږي دی له (صحرائی) اعرابو ځنی منافقان دی، او ځینې له خلکو د مدینې نه (یو قوم دی چه) عادت ئی نیولی دی پر منافقت نه پیژنی ته دوی، مونږ عالمان یو پر (نفاق د) دوی، ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کړته بیا به بوتلل شی دوی عذاب ډیر لوی ته.

تفسیر: پخوا له دی نه د کلیوالو اعرابو ذکر جاری ؤ، په منځ کېږي د مؤمنینو اعرابو له تذکر څخه د مهاجرینو او انصارو په لوری کلام منتقل شو اوس په دغه آیت کېږي خاص د «مدینې» او د هغی چارچاپیر د اوسیدونکو بیان دی، یعنی ځینې له اهل المدینې او د هغی د شاوخوا ساکنین په نفاق سره عادی او روږدی شوی دی. او پر هغه ټینگ ولاړ دی لیکن دغه نفاق دومره غریق او عمیق دی چه سره له دغه قرب مکانی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د کمال فطانت او فراست هم تاسی بالتعین او په قطعی طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشی، مطلع کیدی. د هغو په پوره ډول (طریقه) سره تعیین او معلومول یواځی د الله تعالی په علم کېږي شته. څرنګه چه د عامو منافقینو پته او سراغ له څیرو شونډو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه موندل کیږي ﴿لَوْ نَشَاءُ لَارٰیَکُمْ قُلُوبُهُمْ بِمَا تُرۡسِلُوۡهُمْ فِیۡ الْاَیۡمٰتِ وَفِیۡ لَیۡسٰنِکُمْ وَلَیۡسٰ اِنَّکُمْ عَلٰیۡهَا لَکٰثِرٌ مِّنۡ عِلۡمِیۡنَ﴾ د دوی نفاق دومره ژور او عمیق (دونګی) دی چه له هسی ظاهری علائمو سره د دوی پرده نه لری کیږی.

«سنعذبهم» الایت ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کړته بیا به بوتلل شی عذاب ډیر لوی ته چه هغه (لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿اِنَّ الشَّٰفِقِیۡنَ فِی الدَّارِکِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ ۶ جزء د النساء (۱۴۵) آیت (۲۱) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلی په عذاب کېږي مبتلا کیږی یو د قبر عذاب او دوهم هغه عذاب چه په دغه دنیوی ژوندون کېږي ور رسیدونکی دی مثلاً

د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له یوه روایت سره سم رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ په منبر ولاړ شو د شپږ دیرشو سړیو نومونه ئی په زوره وریاد کړل او وئی فرمایل چه «اخرج فانک منافق - ته منافق ئی له مسجد د باندی وځه» دغه رسوائی هم یو شان ته عذاب و یا پخوا له دی نه د دغه سورت په ابتداء کښی تیر شو چه اموال او اولاد د دوی په حق کښی عذاب څرغولی شوی دی : ﴿فَلَا تُجْنِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكَ الْإِثْمَ الَّذِي أَنْتَ﴾ الآية -

یا غنی له دوی څخه په لوړی او نورو ارضی او سماوی آفتونو کښی مبتلا شوی د ذلت په مرگ سره مری، یا د اسلام د ترقی او عروج د لیدلو څخه د حسد او رخی (کښی) او غیظ په اور کښی سوځی او غاښونه او گوشتی سره چیچی، چه هغه هم د دوی په حق کښی (د روح د سوان په شان و. زما په نزد دغه گرد (تول) اقسام عذاب د «مرتین» په احاطه کښی داخل دی او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په «ثم ارجع البصر کرتین» کښی یا له دوو ځلی څخه نوعی اثنینیت مراد دی. یعنی «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب والله اعلم).

وَالْآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرًا سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٦﴾

او (غینی) نور (خلق) دی چه قائلان شوی دی په گناهونو خپلو (چه عذر د تخلف ئی وړاندی نه کړ) ځد کړی دی دوی نیک عمل (چه توبه او پشیمانی ده) او بل بد عمل (چه تخلف عن الجهاد دی)، قریب دی چه الله به رجوع وکړی په دوی باندی (په قبول د توبی)، بیشکه چه الله ښه بشونکی د خطیاتو ډیر رحم والا دی (پر تائبانو).

تفسیر: په اهل المدینه کښی که له یوه لوری دغه منافقین او متمردين دی چه خپل شرارتونه او جرمونه د نفاق په پرده کښی پتوی، او په هغو باندی په سختی سره ولاړ دی نو د بل لوری غینی هغه مسلمانان دی چه له هغو غنی د بشریت په مقتضی که کومه خطا او قصور واقع کیږی، نو نادمان کیږی او بلا تامل پخپلو گناهونو اقرار کوی، د دوی نیکی او بدی سره ځدود (مخلوط) دی. بدی خو مثلاً دغه ده چه سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول بیا په دغه غیر حاضری باندی له زړه پشیمانیدل او متاسف کیدل او ظاهراً او باطناً توبه ایستل او د نورو صالحه و اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکوٰۃ، حج یا په نورو غزواتو کښی شرکت او نور په ځای راوړل، دغه گرد (تول) د دوی د نیکیو په فهرست کښی داخل دی نو داسی حضراتو ته الله تعالیٰ د معافی امید ورکړی دی.

مفسرینو لیکلی دی چه دغه آیت د حضرت ابولبابه او د ده د خو نورو ملگرو په حق کښی نازل شوی دی چه محض د کسل (راحت) او د هوسانی (ارام) خوښولو لامله (له وجی) «تبوک» ته حاضر نه شول لیکن کله چه د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتگ څخه خبر شول، نو په دیر ندامت او افسوس سره دوی گردو (تولو) خپل ځانونه د مسجد تر ستونو پوری کلک وترل، او گردو (تولو) قسم سره یاد کړ، تر څو چه مو رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړی او گناهونه مو ونه بښی مونږ به هم داسی کلک ترلی ولاړ اوسو، کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی په داسی حال کښی ولیدل نو ئی وفرمایل والله تر څو چه الله تعالی د دوی د پرانیستلو حکم را نه کړی زه ئی نشم پرانیستلی بالاخر دغه آیت نازل شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو غوتی وپرانیستلی او د توبی د قبول بشارت ئی ورکړ، وائی چه دغه کسان له خلاصیدلو څخه وروسته د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له څه اموالو سره حاضر شول چه د الله تعالی په لاره کښی ئی تصدق کړی، نو په دی مناسبت دغه وروستنی آیت نازل شو.

حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةٌ

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکوٰۃ یا خیرات)

تفسیر: محقق شیخ الہند د «صدقی» ترجمه په «زکوٰۃ» سره کړی ده لیکن که د «صدقی» لفظ عام واخسته شی چه زکوٰۃ او نورو نافله ؤ صدقاتو لره هم شامل شی نو ښه به وی ځکه چه له اکثر روایتونو سره سم دغه آیت د هم هغو سړیو په حق کښی نازل شوی دی چه وروسته له معافی د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له صدقاتو سره حاضر شوی وو لکه چه اوس په ډومبني فائدی کښی نقل شوی دی هو د الفاظو د عمومیت په لحاظ د دغه حکم مقصورت او حصرولو ته د نص په مورد کښی څه ضرورت نشته نو ځکه اسلاف رضی الله تعالی عنہم د زکات په مسئله کښی هم دغه آیت وړاندی کوی.

تَطَهَّرْهُمْ وَزَكِّهِمْ بِهَا وَصَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

چه ښه پاک کړی ته دوی له گناهونو (یا له محبته د مال) او بابرکته کړی ته دوی د هغه په وسیله او دعا (د نیکی) دوی ته، بیشکه چه دعا ستا تسکین دی دوی ته، او الله ښه آوریډونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په گردو

(تولو احوالو).

تفسير: په «توبه» سره گناه معافېږي، يعنې مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې كيږي ليکن يو قسم باطني کدورت او ظلمت او نور (چه د گناه د طبيعي اثراتو څخه ده) ممکن دی چه پاتې وي، چه بالخصوص له صدقې او عموماً د حسناتو په کولو سره زائله كيږي، نو په دی لحاظ سره ويلى شو چه صدقه د گناهونو له اثراتو څخه سړي بيخي پاک او صاف گرځوي او د اموالو برکت زياتوي. (د «زکوة» لغوی معنی «نماء» يعنې زياتيدل دی) او په صدقه کولو کښي يوه لويه فائده دغه وه چه متصدقينو ته به رسول الله صلى الله عليه وسلم دعاوی کولی چه په هغو سره به د متصدق زړه داده، او قلبی سکون او اطمینان به ور حاصلیده، بلکه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم د دعا اثرات او برکات به د متصدقينو تر اولادو او احفادو پوري هم رسیده. اوس هم د ائمه ؑ په نزد مشروعه ده چه امام المسلمین د صدقه کوونکو په حق کښي په دی حيث چه دی د نبی صلى الله عليه وسلم وارث دی دعاء وکړي. البته د جمهورو په نزد دا ده چه د «صلوة» د لفظ استعمال دی ونه کړي چه لفظ د صلوة د نبی کریم صلى الله عليه وسلم مخصوص حق ؤ.

اَلَمْ يَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَاخُذُ الصَّدَقٰتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿٩﴾

آيا نه پوهيدل دغه (تائبان) په دی چه بيشکه الله هم دی قبلوی توبه له بندگانو خپلو او آخلي، قبلوی، صدقات (زکوٰتونه خيراتونه) او (نه پوهيږي په دی چه) بيشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه رحم والا دی.

تفسير: يعنې د توبې او د صدقاتو قبول يواځې د الله تعالى په اختيار کښي دی. ځکه چه همغه ته ښه معلوم دی چه کوم يوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعايته سره سمه توبه ايستلی، يا صدقه ئې ورکړې ده. لکه چه پخوا له دی نه پر ځينو باندی عتاب صادر شوی دی او د هميشه لپاره د دوی د صدقاتو منل مردود درولی شوی دی. او د دوی په حق کښي دعا او استغفار هم بې فائدي ښوولی شوی دی. بلکه د دوی جنازه کول هم ممنوع گرځولی شوی دی د دغو کسانو ذکر چه دلته کړی شوی د هغو توبه ئې منظوره او د صدقاتو د قبوليت حکم ئې ورکړ چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د دوی په حق کښي (حياً او ميتاً) دعا وکړي.

وَقُلْ اَعْمَلُوا فَاَسِيرَی اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ

وَسْتَرْدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) عمل کوئ تاسی (د خه شی چه مو زړه وی) نو ژر به ووینی الله عمل ستاسی (پعلم الشهودهم) او رسول د ده (به هم ووینی) او مؤمنان (به هم ووینی نیک او بد عملونه ستاسی)، او ژر به بیا بوتلی شی تاسی (په بعث سره) عالم د پتو او ښکاره (الله) ته نو خبر به کړی (الله) تاسی په هغه سره چه وئ تاسی چه کول به مو (نو جزا به درکړی).

تفسیر: یعنی په توبه او نورو شیانو سره ستاسی تیر تقصیرات معاف شول وروسته به ولیده شی چه تاسی تر کوم غحای پوری د صدق او استقامت عملی ثبوت راوړاندی کوئ؟ که په دغه جهاد کښی له تاسو څخه قصور صادر شوی دی، وروسته له دی نه نور جهادونه هم کیدونکی دی، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدینو خلفاؤ په مخ کښی به له تاسی څخه امتحان واخیسته شی او وبه کتل شی، چه تاسی څه ډول (طریقه) عمل کوئ؟ بیا به په قیامت کښی له پاک الله سره مخامخ کیږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به ومومئ ځکه چه هغه پر گردو (تولو) پتو او ښکاره شیانو او ظاهرو اعمالو او باطنی نیاتو باندی خبردار او مطلع دی. او له هر یوه سره د ده د واقعی حالت سره موافق معامله کوی (د دی آیت دغه تقریر د حضرت شاه صاحب د مذاق سره سم کړی شوی دی، ځکه چه اوفق بالسیاق دی والله اعلم).

وَالْآخَرُونَ مُرْجُونَ لِرَأْسِ اللَّهِ إِنَّا يَعِدُ بِهِمْ وَأَمَّا يُتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۰﴾

او نور کسان دی (له دغو پاتی شویو له غزا نه) چه وروسته کړی شوی دی (له قبول د توبی) دپاره د امر (حکم) کولو د الله (په دوی کښی) یا به په عذاب کړی (الله) دوی یا به مهربانی وکړی پر دوی (په عطا د توفیق د توبی)، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د اهلالمدینی څخه دلته د یوه وړوکی جماعت ذکر فرمائی. اصلی خبره دا ده چه د «تبوک» د غزوی متخلفین یعنی هغه کسان چه په «تبوک» کښی نه و شریک شوی دری قسمه وو: (۱): منافقین چه د شک او نفاق لامله (له وجی) بیل پاتی شوی وو. (۲): هغه لتان چه د

سستی او ځان هوسانی (اسانتیا) لامله (له وجې) په غزا کېنې نه و شریک شوی، بیا په دوی کېنې هم دوه قسمه سړی وو علی الاکثر هغه کسان وو چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتللو په وقت کېنې دوی خپل ځانونه د مسجد په ستونو پورې تړلی و چه د هغو ذکر په پخوانیو آیتونو کېنې تیر شو. یواځې یو جماعت د دری سړیو داسې و چه نه دوی خپل ځانونه په ستونو وتړل او نه کوم عذر او بهانه ئې وروړاندې کړه او یواځې هغه حقیقی واقعه ئې بې له تزئیده او تنقیصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کېنې عرض کړه. نو د دوی په باره کېنې دغه د «واخرون مرجون لامرالله» الآیه - آیت نازل شو. یعنی د دوی په معاملې کېنې اوس تعطیل او انتظار دی. تر څو ورځو پورې د پاک الله حکم ته منتظر اوسئ یا به الله تعالی هغو ته سزا ورکوی یا به ئې بښی او معافوی بې ئې د دغو واقعاتو او د دری واپرو نومونو تفصیل د وروستنی رکوع په خاتمه کېنې شروع کیږی.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضَرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّبَن حَارَبِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ مِنْ قَبْلُ
وَلِيَحْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٥٠﴾

او (ځینې) هغه (منافقان) دی چه نیولی (جوړ کړی) دی دوی مسجد دپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او دپاره د کفر او دپاره د بیلتون آچولو په منځ د مؤمنینو کېنې او دپاره د انتظار دپاره د هغه چا چه جنگ ئې کړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دی نه) او خامخا قسمونه خوری هرورمو (خامخا) دوی چه اراده نه ده کړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره) (د هیش خیز) مکر د (خصلت) نیک، او الله شاهی اداء کوی چه بیشکه دوی هرورمو (خامخا) دروغجنان دی (په دغو خپلو قسمونو کېنې).

تفسیر: پخوا له دی نه د هغو کسانو ذکر و چه له دوی ځنې په ظاهر کېنې یو خراب کار (تخلف عن الجهاد) شوی و. مگر د اعتقاد په صحت او د خطاء په اعتراف په وسیله هغو ته معافی او بښنه وشوه. دلته د داسې یوه جماعت ذکر دی چه په ښکاره سره هغوی ښه کار (تعمیر د مسجد) کړی دی، لیکن د بد اعتقادی لامله (له وجې) هغه د دوی د ځان ویاړ وگرځیده. دغه واقعه داسې وه کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم له مکې څخه هجرت وکړ، او مدینې ته ئې عزیمت او قصد وفرمایه، نو د مدینې څخه د باندې د «بنی عمرو بن عوف» په محلی کېنې ئې واپول او څو ورځې وروسته ئې د مدینې منورې ښار ته تشریف راوړ او (د نبوی مسجد) ئې

تعمير کر په هغی محلی کښی چه پخوا دوی آړولی ؤ او لمونځ ئی کری ؤ خلقو یو مسجد ودان کر چه د «قبا» د مسجد» په نامه مشهور دی رسول الله صلی الله علیه وسلم به علی الاکثر د خالی په ورځ کښی هلته تله، او دوه رکعت له مونځ به ئی کاوه او د هغه دیر فضایل به ئی بیان فرمایل. ځینو منافقینو نه غوښتل چه د پخوانیو په خلاف او په ضد هغه مسجد ته نژدی یو بله ودانی د مسجد په نامه جوړه کری. او خپل جماعت سره بیل کری. او ځنی ناپوه او ساده مسلمانان یی هم د مسجد قبا څخه بیل او له خپلو ځانونو سره یی مل کرل فی الحقیقت د دغه ناپاک تجویز اصلی محرک یو (خزرجی) سری (ابو عامر) راهب ؤ پخوا له هجرت دغه سری نصرانی شوی ؤ. او د راهبانو ژوندون ئی غوره کری ؤ. د مدینې منورې د شاوخوا خلق خصوصاً د (خزرج) قبیل د ده د زهد او فقیری معتقدان وو او د ده دیر زیات عزت، تعظیم او احترام به ئی کاوه. د رسول الله د بختور قدوم څخه وروسته چه په مدینې منورې کښی د ایمان او عرفان لمر راوخوت، او د اسلام په پلوشو سره شاوخوا رنا (رنرا) شوله، نو د داسی فقیرانو کلاشین هم ویلی شو. ځکه چه د لمر د روښانه نور او رنا (رنرا) په مقابل کښی د مری شوی دیوی په رنا (رنرا) پسې څوک گرځی؟ ابو عامر د دغو اوضاعو د لیدلو څخه دیر زیاد خفه شو، او د حسد او رخی (کینې) په اور کښی نینۍ نینۍ شو. هغه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د اسلام راوړلو دعوت ورکړ او وئې فرمایل چه: «ماله خپله ځانه سره حقیقی او صحیح ابراهیمی ملت راوړی دی.» ابو عامر وویل چه «زه لا له پخوا څخه پر هغه ملت قایم وم، لیکن تا له خپل لوری په ابراهیمی ملت کښی مخالف شیان گډ کری دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دیر زور سره د هغه تردید وفرمایه. بالاخر د ابوعامر له ژبی دغه خبره ووته «هر یو چه له مونځ ځنی دروغجن وی پاک الله دی هغه له وطنه لری یواځی او گوښی (بیل) په غربت او مسکنت کښی مړ کری!» رسول الله مبارک وفرمایل «آمین» یعنی الله تعالی دی هم داسی وکړی. د «بدر» د غزوی څخه وروسته چه د اسلام اساس لا مضبوط او کلک شو او د مسلمانانو عروج او فروغ د حاسدانو سترگی وسوځولی نو ابوعامر وارخطا شو او مکې معظمې ته وتښتید د دی دپاره چه کفار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل ولمسوی او پورته ئی کری. او د اسلام د جنگ لپاره ئی تیار کری لکه چه د «احد» په غزوه کښی هم دغه ابو عامر هم له قریشو سره راغلی ؤ او د مقابلې د شروع کیدلو څخه پخوا راوړاندی شو او د مدینې انصارو خصوصاً خزرجیانو ته ئی چه د جاهلیت په عهد کښی د ده لوی مریدان ؤ خطاب وکړ او په خپل لوری ئی د دوی میلان وغوښت مگر دغه احمق په دی نه پوهیده چه د پاک رسول د تصرف په مقابل کښی هغه پخوانی جادو او کودی کله چلیدی شی، بالاخر انصاریانو چه پخوا له دی نه ده ته «راهب» ویل داسی جواب ئی ورکړ او فاسقه! او د پاک الله دښمنه! الله تعالی دی ستا سترگی له سره نه رنوی! مونږ به څرنګه رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېږدو؟ او له تا سره به ملګرتوب کوو؟ د انصارو د دغه مایوس کوونکی جواب له اوریدلو څخه ابو عامر سخت په قهر شو او داسی ئی وویل ای محمده وروسته له دی نه هر هغه قوم چه ستا مقابلې ته راشی، او ستا په مخ کښی ودړیږی، زه به برابر د هغو په

مرسته (مدد) ستا جنگ ته حاضر یم لکه چه د «حنین» تر جنگه پوری دی بی له ناغی د کفارو په ملگرتوب له مسلمانانو سره جنگیده په «احد کښی د هم ده د شرارت لامله (له وجی) رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بدی سترگی ورسیدی ځکه چه ابو عامر د دواړو صفو په منځ کښی په پټه سره یوه کنده کښتلی وه چه همغلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارکه خیره ژوبله، او مبارک غاښی ئی په شهادت ورسیده د (حنین) څخه وروسته چه ابو عامر محسوس کړ چه اوس هیڅ یوه عربی قوه د مسلمانانو په مخ کښی نشی دریدلی نو په تیښتی سره ئی ځان (شام) ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته ئی خط ولیکه چه زه به د (روم) له قیصر سره ملاقات کوم، او د هغه د یوه زورور لښکر سره د محمد صلی الله علیه وسلم مقابلی ته راتلونکی یم چه د سترگو په رپیدو کښی به ئی د ده گردی (تولی) هیلې (امیدونه) او چاری له خاورو سره برابره وی، او مسلمانان به بیخی لتار او خواروزار کړی (العیاذ بالله) تاسی فی الحال یو عمارت د مسجد په نامه ودان کړئ چه هلته د لمانځه په پلمه (بهانه) سره راتول شی او د اسلام په مخالفت هر قسم په زړه پوری خبری او مشوری وکړی شی او زما قاصدان هملته تاسی ته خطونه او پیغامونه دررسوی او که زه هم بالذات پخپله درشم نو هم دغه به یو موزون ځای د کتنی او د هستوگنی لپاره وی د هم دغو خبیثو مقاصدو په اقتضاء د قباء د مسجد په مقابل کښی د ضرار مسجد ودان شو. او د رسول الله په مخ کښی داسی بهانه وکړه شوه چه «یا رسول الله! قسم په الله تعالیٰ چه زمونږ نیتونه بد نه دی خو د باران او یخنۍ او نورو لامله (له وجی) او بالخصوص د رنځورانو او ناتوانانو او ارباب الحوائجو ته «د قباء» تر مسجده پوری تلل ډیر سخت او مشکل دی. نو ځکه دغه مسجد ودان کړ شو، چه لمونځ کونکو ته سهولت او د قباء د مسجد د تنگی شکایت لری شی، که تاسی یو ځلی هلته ولاړ شی او لمونځ ادا کړئ نو ستاسی دغه مرحمت به زمونږ دپاره د سعادت او برکت موجب شی» او دغه غوښتنه ئی د دی لامله (له وجی) وکړه چه ځینې ساده او ناپوه مسلمانان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی طرز عمل د لیدلو څخه د حسن ظن په بناء د دوی د مکر او فریب په جال کښی ونښلی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه وقت کښی د «تبوک» د تللو لپاره تیار ؤ. نو وئی فرمایل که الله تعالیٰ اراده وکړی نو د بیرته راتگ په وقت کښی به داسی کیدی شی. کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه فارغ او بیخی مدینې ته نژدی شو نو جبرئیل علیه السلام دغه آیت راوړ چه په دی کښی ئی د منافقینو پر ناپاکو اغراضو باندی رسول الله صلی الله علیه وسلم مطلع کړ او د ضرار د مسجد غوټه ئی وپرانستله رسول الله صلی الله علیه وسلم څلورو تنو (۱) مالک بن خشم (۲) معن بن عدی (۳) عامر بن سکن (۴) وحشی ته حکم ورکړ چه دغه عمارت (چه نوم ئی د خداع او فریب له لوری مسجد ایښود شوی دی) ونړوی او له ځمکی سره ئی بیخی هوار کړئ دوی علی الفور د هغه حکم په تعمیل په هغه عمارت اور ولگاوه، او له هغه څخه ئی د ایرو او سکرو لوئی ډیری جوړی کړی په دی دول (طریقه) د منافقینو او د فاسق ابو عامر ګرد (تول) ارمانونه د دوی په زهونو کښی پاتی شول او ابو عامر پخپلی دعا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له آمینه سره سم د

(شام) په (قنسرین) کښې یواځې او ګوښې (بیل) د پردیسی توب په مرګ سره مر شو ﴿تَقَطَّمْ دَائِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ .
په دې آیت کښې د «لمن حارب الله ورسوله» څخه هم دغه فاسق ابو عامر مراد دی.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا الْمَسْجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ
فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿٥٦﴾

مه درېره ته په دغه (مسجد کښې دپاره د لمانځه) له سره هيڅکله، خامخا هغه مسجد (د قباء) چه ايښې شوی دی (تاداو «بنیاد» نی) پر تقویٰ (پرهیز ګاری) له اولی ورځې ډیر لایق د دی دی چه ودړیږی ته په هغه کښې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) کښې هسی سړی دی چه خوشوی دوی دا چه ښه پاک وساتی دوی (ځانونه خپل د گناهونو او نجاستونو نه)، او الله خوشوی ښه ځان پاکوونکی (چه ډیر ثواب ورکوی).

تفسیر: یعنی په دغه مسجد کښې چه د هغه تاداو (بنیاد) محض په ضد، کفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخالفت باندی ایښی شوی دی تاسی له سره د لمانځه لپاره مه درېوئ» ستاسی د لمانځه وړ (لائیق) هغه مسجد دی چه د هغه تاداو (بنیاد) له اولی ورځې راهیسی پر تقویٰ او پرهیز ګاری قائم شوی دی (اعم له دی چه د نبوی مسجد وی که د قباء مسجد وی) چه د هغو لمونځ کوونکی له هر راز (قسم) ظاهری او باطنی نجاستونو او گناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاکولو او صاف ساتلو اهتمام کوی، نو ځکه پاک الله هم دوی خوشوی. په حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل قباء څخه پوښتنه وکړه چه: «تاسی د طهارت او پاکیزه ګی څه خاص اهتمام کوئ چه پاک الله ستاسی د تطهیر مدح فرمایلی ده؟» دوی وویل چه «مونږ وروسته د لوتی د استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو» یعنی چه له عمومی ظاهری او باطنی طهارت څخه برسیره دغو خلکو د دی شی اهتمام د عادت څخه زیات کاوه. له دی نه ظاهری چه په دغه آیت کښې د قباء د مسجد ذکر دی. لیکن په ځینو روایتونو کښې بالتصریح راغلی دی چه د ﴿الْمَسْجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ﴾ څخه نبوی مسجد مراد دی علماؤ پر دغه ډیری خبری کړی دی. مونږ د صحیح مسلم شریف په شرح کښې د دی په متعلق خپل ناقص خیال ظاهره او په روایتونو کښې سره تطبیق کړی دی. دلته د هغو بیاناتو د تذکر ځای نشته.

أَقِمْنَ آسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مِّنْ آسَسَ بُنْيَانَهُ
عَلَىٰ شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۵﴾

آیا نو هغه څوک چه ايښی ئی وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل پر تقویٰ (ویری) باندی له الله څخه او په رضا (د الله سره) خیر غوره دی یا هغه څوک چه ايښی ئی وی تاداو، «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل په غاړی د کندی باندی (هسی غاړه چه تری لاندی سیند بهیږی او وی) نریدونکی نو ونړیږی (دا غاړه د کندی په سیند کښی) سره له جوړوونکی په اور د دوزخ کښی او الله نه ښیې سمه صافه لاره قوم ظالمینو ته

تفسیر: یعنی د هر هغه کار تاداو او بنیاد چه په تقویٰ، یقین، اخلاص او د الله تعالیٰ پر رضا غوښتلو باندی وی، هغه دیر مستحکم او ټینگ وی. په خلاف د هر هغه کار چه بنا ئی په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندی وی، هغه د خپلی ناپایداری، سستی او بدانجامی په لحاظ داسی دی لکه چه کوم عمارت د یوه داسی خاورین پان (کمر) په سر باندی ولاړ وی، چه د رود اوبو د هغه بیخ بیخی وری وی چه که لږ شانی دغه په یوه ویښته ولاړ پان (کمر) وخوځیږی، یا د سیلاب کومه چه ورورسیږی، نو دغه عمارت سره له پانه (کمره) یو ځای لاندی په اوبو کښی لویږی، او بالاخر د دوزخ کندی ته وررسیږی ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ او الله نه ښیې سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته) یعنی که په ظاهر سره کوم ښه عمل هم وکړی (لکه د مسجد جوړول) نو د ظلم او بېانصافی له شامته هغه سر ته نه رسیږی، او همغسې ویجاړ او ښار پاتی کیږی.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۶﴾

همیشه به وی مانی (د نفاق د) دوی هغه چه بناء کړی ده دوی موجب د شېبې، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کښی مگر چه توتی توتی شی زړونه د دوی (یعنی چه مړه شی) او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: د «ریبت» ترجمه ئی په «شبهه» سره کری ده چه له هغی څخه مراد نفاق دی. یعنی د دغه بد عمل اثر داسی شو چه تل د هغو په زدوڼو کښی (تر هغه پوری چه مرگی دوی توتی توتی نه کری) نفاق تینگ او قایم پاتی کیږی لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی تیر شوی دی

﴿ فَأَعْبَهُمْ نِفَاقًا فِي ثَلَاثِ يَوْمٍ يَقُولُونَ مَا وَعَدُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوا وَيَمَّا كَانَ الْيَوْمَ يَكْذِبُونَ ﴾

ځینو مترجمینو د «ریبت» معنی په چخیدو او ویریدلو سره کری ده. یعنی هر هغه عمارت چه دوی د ناپاکو مقاصدو لپاره جوړه کړی وو، الله تعالیٰ خپل پاک رسول مطلع کړ، او د دوی هغو گردو (تولو) ناپاکو مقاصدو ته ئی خاتمه ورکړه. چه د هغه خیال د تل دپاره د هغو په زدوڼو کښی لکه اغزی غوندی چخیده. والراجح عند السلف هو الاول کما حکى ابن کثیر رحمة الله علیه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ
يُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ١١١

بیشکه چه الله پیرودلی (آخیستلی) دی له مؤمنینو څخه نفسونه د دوی او مالونه د دوی (چه خپل ځان او مال په جهاد کښی ښندی (قربانوی) په عوض د دی چه بیشکه شته (په بدل د دغه جهاد) دوی ته جنت، (دغه پیرودل (آخیستل) په دی شان دی چه) جنگونه کوی دوی په لاره د الله کښی نو (کله) وژنی مؤمنان دا (کفار) او (کله د کفارو له لوری) وژلی شی دغه مؤمنان وعده ده په دغه (الله) باندی وعده حقه په توریت کښی او په انجیل کښی او په قرآن کښی، او څوک دی ښه وفا کوونکی په وعدی خپلی سره له الله څخه (بلکه هیڅوک نشته) نو خوشاله شی تاسی (ای مؤمنانو) په بیع ستاسی باندی هغه چه معامله کړی ده تاسی له الله سره په هغی (بیع او شری سره)، او دغه (بیعه چه ده) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه زیات گتور او فائده من تجارت او عظیم الشان بری به څه شی وی چه زمونږ د حقیرو ځانونو او فانی مالونو خریدار الله قدوس گرځیدلی دی. زمونږ ځان او مال چه

فی الحقیقت د همه پاک الله مملوک او مخلوق دی. محض په ادنی ملابست سره زمونږ په لوری نسبتوی او (مبیعه) ئی دروی چه په «عقد د بیع» کښی مقصود بالذات وی او د جنت په شان یو ډیر اعلی مقام ئی د هغه «ثمن» راوښود چه «مبیعی» ته د رسیدلو وسیله ده. په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰه والتسلیم فرمایلی دی چه «په جنت کښی به هسی نعمتونه وی چه سترگو به هغه له سره نه وی لیدلی، او غوږونو به ئی وصف نه وی آوریډلی. او نه به د کوم بشر پر قلب د هغه کیفیاتو خطور کړی وی» اوس خیال وکړئ چه ځان او مال ئی چه هسی تش د نامه لپاره زمونږ باله شی د جنت «ثمن» ونه درواه او نه ئی داسی وفرمایل چه الله تعالی «بایع» او مونږ مشتریان کیدو نو په دغه کښی د الله تعالی تطف او نوازش له حله تیر دی چه د دغه لږ وړوکی یوه شی په معاوضه کښی ئی (چه هغه هم فی الحقیقت د همه الله دی) د جنت په شان یو بی‌زواله او قیمتداره شی زمونږ لپاره مخصوص گرځولی دی لکه چه د «بالجنة» په ځای «بان لهم الجنة» له فرمایلو څخه دغه راښکاری.

نیمه سا مو آخلی او سل سا بنی نور شیان بی حله او ویریا بنی بیا داسی هم نه دی کله چه زمونږ ځان او مال له مونږ وپیری (واخلی)، نو سم د لاسه ئی زمونږ له تصرف او قبضی څخه ویاسی. بلکه د ده جل وعلا مطلوب یواځی هم دغه شی دی، کله چه موقع او وقت راشی نو ځان او مال د پاک الله په لاره کښی په اخلاص سره وړاندی کړئ. او د دغه عالی مقصد دپاره مو ځانونه او مالونه تل تیار او مهیا ولړئ! او د هغو په ورکولو کښی بخل، او شومتیا مه کوئ! اعم له دی نه چه هغه ئی واخلی که ئی وانه خلی. ضائی چه هغه د ده په دربار کښی تل حاضر او تیار اوسی. نو ځکه ئی وفرمایل ﴿يَكُونُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَفْتَنُونَ﴾ یعنی مقصود د الله تعالی په لاره کښی د ځان او مال حاضرول دی. وروسته له هغه که ووژنئ کفار یا ووژل شی د کفارو له لاسه په دغو دواړو صورتونو کښی د «بیع عقد» پوره کیږی او په یقینی ډول (طریقه) سره د «ثمن» یعنی د جنت مستحق گڼل کیږئ ممکن دی چه ځینو ته دغسی کومه وسوسه ور په زړه شی چه معامله خو بیشکه گتوره او فائده منه ده لیکن نقد «ثمن» ئی چیری دی؟ د هغه جواب ئی داسی ورکړ ﴿وَعَدَا عَلَيْهِمُ اللَّهُ تَوْبَةً وَالْإِنْجِيلَ وَالْقُرْآنَ﴾ یعنی د ثمن او د زرو د سوځیدلو هیڅ یوه ویره او خطر نشته. الله تعالی

په ډیر تاکید او اهتمام سره پوخ سند او دستاویز لیکلی دی چه د هغه خلاف غیر ممکن دی آیا له الله تعالی څخه بل څوک صادق القول، رښتین، او پخپلی پخی وعدی باندی کلک ولاړ شته؟ له سره نشته! نو ځکه د الله تعالی پور (قرض) د نورو څخه په زرهاو درجو غوره او پوخ دی. نو بیا مؤمنانو لره د خوښیدلو او پر خپلو قسمتونو باندی د نازیدلو لپاره له دی نه به کومه یوه موقع په لاس ورنشی چه بالذات پخپله رب العزت د دوی خریدار شی او په هسی شان او شوکت سره ئی وپیری (واخلی) عبدالله بن رواحه رحمت الله علیه څرنکه به او رښتیا فرمایلی دی «دا دغه بیع وه چه وروسته له هغه مونږ نه غواړو چه هیڅ یو صورت د اقالی پاتی وی» الله تعالی دی پخپل فضل او کرم سره مونږ ناتوانان د دغو مسلمانانو په ډله کښی محشور وفرمائی آمین ثم آمین

(اوس الله تعالى د دغو مؤمنانو مدح او ستاينه (صفت) په دغو نهو راتلونکو خصلتونو سره فرمائی چه پاس ئی د دوی د جهاد تمثيل په بيع او شری سره فرمایلی)

التَّائِبُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمِيدُونَ السَّائِحُونَ الزَّكَاةُ الْشَّجْدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١﴾

(دوی) توبه کوونکی دی (له معاصیو) عبادت کوونکی شکر کوونکی (الله ته په اخلاص) بی تعلق پاتی کیدونکی دی (د دنیوی لذائذو نه) رکوع کوونکی دی سجدی کوونکی دی (په لمونځونو خپلو کښی حکم کوونکی دی په معروف (ښیګڼو- ښو) او منع کوونکی دی (خلقو لره) له منکرو (بدو کارونو) او ساتونکی دی د حدودو د الله (یعنی د احکامو ئی چه عمل پری کوی) او زیری ورکړه (ای محمده) مومنینو ته (چه موصوف دی په دغو صفاتو په جنت سره)

تفسیر: غځینی له «السائحون» څخه «روژه نیوونکی» مرادوی، ځکه چه روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانیو لذائذو، نفسانی مرغوباتو ځنی بی تعلقه وی او د روحانی مدارجو او ملکوتی مقاماتو سیر کوی. د غځینو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرین» دی چه د خپلو کورونو او کهولونو څخه بی تعلقه شوی دی، او په «اسلام» کښی ئی هستوګنه کړی ده. غځینی له دی څخه «مجاهدین» اراده کوی ځکه چه مجاهد له خپله ځانه بی تعلقه کیږی، او د الله تعالی په لاره کښی د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځی. د غځینو په رایه کښی دغه لفظ د علم د طالبانو لپاره دی چه وطن، کور، کهول، راحت او نورو ګردو (ټولو) شیانو څخه تیریږی، او د علم د طلب لپاره پردیسی کیږی، او د مسافری سختی، ستومانی، ګالی (برداشت کوی) په هر حال سره هغه ترجمه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه فرمایلی ده په هغه کښی د دغو ګردو (ټولو) اقوالو ګنجایش شته. مګر د اکثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده. والله اعلم. حضرت شاه صاحب فرمایلی دی «ښائی د بی تعلقه پاتی کیدلو څخه دا مراد وی چه په دنیا پوری زړه ونه تری».

(﴿الزَّكَاةُ الشَّجْدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ دوی سجده کوونکی دی په لمونځو خپلو کښی امر، حکم کوونکی دی په معروف او ښیګڼو (نیکو) او منع کوونکی دی خلکو لره له منکرو او بدو کارونو ځنی) یعنی د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو

ڄاڻونه هم اصلاح ڪوي او سنبالوي. ڳواڪي د دوي ڪار د خالق تعاليٰ عبادت او د خلق الله خير غوڻهه ده (﴿ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَيَشِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾) او دوي ساتونڪي دي د حدودو د الله يعني د احڪامو ئي ڇه عمل پري ڪوي. او زيري ورڪره اي محمده مومنينو ته ڇه موصوف په دغو صفاتو دي په جنت سره) يعني د نيڪي او بدئي هغه حدود ڇه الله تعاليٰ معين فرمايلي دي له هغه څخه دي تجاوز ونه ڪري لنډه ئي دا ڇه بي له شرعي حڪمه دي هيڅ يو ڪار ونه ڪري. دغه ڪرد (تول) صفات د هغو مومنينو دي ڇه خپل ڄاڻونه او مالونه ئي پر الله تعاليٰ پلوردي (خرڅ ڪري) دي.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٣﴾

نه دي (لايق او روا) نبي ته او (نه دي لايق او روا) هغو ڪسانو ته ڇه ايمان لرونڪي دي دغه ڇه مغفرت وغواڙي دوي دپاره د مشرڪانو او اگري ڪه وي دا (مشرڪان) ڄاڻندن د خپلوي وروسته له دي خبري ڇه ښڪاره شي دوي ته ڇه بيشڪه دوي صاحبان دي د دوزخ (او په ڪفر مړه دي)

تفسير: هر ڪله ڇه مومنينو خپل ڄاڻونه او مالونه پر الله تعاليٰ پلورلي (خرڅ ڪري) دي، نو دغه خبره ضروري ده ڇه له نورو ڳردو (تولو) ځني ڄاڻونه راتول ڪري او يواځي پاڪ الله ته خپل ڄاڻ وسپاري. له اعداءِ الله ۽ څخه دي ڇه د هغوي دښمني له الله سره او جهنمي او دوزخي توب ئي معلوم شوي دي، د خپلو مهربانيو او محبت سلسله وشلوي. اگري ڪه دغه د الله تعاليٰ دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادر (مالڪ)، ترور او نگور، تره او تريور، نيڪه او نيا او نور مخصوص خپلوان هم وي. ڇڪه هغه ڇه له الله تعاليٰ څخه باغي او د ده دښمن وي نو هغه د مؤمنانو غرنڱه دوستان او خپلوان ڪيدي شي؟ نو د هر هغه ڇا په نسبت ڇه داسي معلومات حاصل شي ڇه باليقين دوزخي دي اعم له دي ڇه د الله تعاليٰ په وحى سره وي يا ڇه په ښڪاره ډول (طريقه) سره پر ڪفر او شرڪ ڪښي مړ شي نو د دوي په حق ڪښي استغفار او د ښڻي غوڻهه منع ده په ځينو روايتونو ڪښي راغلي دي ڇه دغه آيت د رسول الله صلي الله عليه وسلم د مور حضرت بي بي آمني په باره ڪښي نازل شوي دي، په ځينو احاديثو ڪښي راغلي دي ڇه د رسول الله مبارڪ د تره ابوطالب په حق ڪښي نازل شوي دي، او ځينو داسي نقل ڪري دي ڇه مسلمانانو وغوڻهه ڇه د خپلو هغو مشرڪينو پلرونو لپاره ڇه مړه شوي دي استغفار وغواڙي. نو په دغه آيت سره دوي د هغوي له استغفاره منع شول. په هر حال د دي آيت شان نزول هر څه ڇه وي حڪم خو هم دغه دي ڇه د هغو ڪفارو او مشرڪينو په حق ڪښي ڇه د هغوي خاتمه پر ڪفر او شرڪ

باندى معلومه شى، استغفار ناجائز دى.

تنبیه: د رسول اکرم د والدینو په نسبت د اسلامى علماؤ اقوال دیر سره مختلف دى. غینو د دوى پر ایمان او نجات باندې مستقلى رسالى لیکلى دى. او د حدیثو شارحانو پرى محدثانه او متکلمانانه بحثونه کړى دى. د احتیاط او سلامتی ښه طریقه او لاره په دغى مسئلى کېښى دا ده چه سړى پکښى چپ وى، او سکوت غوره کړى، او په داسى دقیقو، باریکو مباحثو کېښى دى د ډیرى شیرنى (تحقیق) څخه احتراز وکړى، او ځان دى وساتى. د داسى مسائلو حقیقت یواځى پاک الله ته معلوم دى. او همغه د گردو (تولو) مسائلو په ښه ډول (طریقه) سره فیصله کوونکى دى.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١﴾

او نه وه بښنه غوښتل د ابراهيم دپاره د پلار خپل مگر په سبب د وعدى چه كړى وه (پلار) هغه وعده له دغه (ابراهيم) سره (چه مسلمانېږم)، نو كله چه معلومه شوه ابراهيم ته چه بيشكه دغه پلار د ده دشمن دى د الله (چه مړ شو په كفر كښى) نو بيزاره شو له هغه، بيشكه ابراهيم خامخا دیر آه كوونكى (په زړه پوست) دیر تحمل والا ؤ.

تفسير: (د «وعدها اياه» ترجمه غينو داسى كړى ده: كړى وه دغه وعده ابراهيم د خپل پلار سره لكه چه) د «مریم» په سورت كښى راغلى دى كله چه د حضرت ابراهيم عليه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وكړ او د ضد او عناد له سببه ئى حضرت ابراهيم عليه السلام په وژلو سره ويراوه نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه ئى وفرمايل: ﴿سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّكَ إِنَّكَ كَانَ فِي حَقِّئَا﴾
يعنى زه د الله تعالى له درباره ستا دپاره استغفار غواړم نو دوى سم له دغى وعدى سره تل استغفار كاوه، لكه چه په بل ځاى كښى د «واغفرلابى» د فرمايلو تصريح هم شته د دى مطلب داسى نه دى چه ابراهيم عليه السلام د يوه هسى مشرك لپاره بښنه غواړى چه هغه د شرك په حالت كښى قايم ؤ. نه غرض ئى داسى ؤ چه هغه ته داسى يو توفيق ور په برخه شى چه د شرك له حالتو ووځي، او د اسلام په غير كښى ننوځى او د اسلام قبول د هغه د خطاؤ د معافى سبب شى. «ان الاسلام يهدم ماكان قبله» كله چه لويو اصحابو د ابراهيم عليه السلام دغه استغفار په قرآن كښى ولوست نو د دوى په زړونو كښى هم دغه خيال پيدا شو چه مونږ ته هم ښائى چه د خپلو مشركينو پلرونو په حق كښى استغفار وكړو. د دى خبرى جواب الله تعالى داسى وركړ چه ابراهيم عليه السلام د خپلى يوى وعدى په بناء يواځى تر هغه وخته پورى د خپل

پلار لپاره بېښنه غوښتله، چه په يقيني ډول (طريقه) سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوى چه د ده پلار (آزر) پر كفر او شرك او د الله تعالى پر دښمنى باندې مړى ځكه چه پخوا له مرگه احتمال و چه توبه وباسي، او په اسلام مشرف شي، او وښلي شي. نو كله چه ابراهيم عليه السلام ته دغه خبره څرگنده (ښكاره) شوه چه د هغه خاتمه په كفر او شرك سره وشوه او تر مرگه پورې ئى د الله تعالى د دښمنى څخه لاس وانه خيست نو ابراهيم عليه السلام هم تړى بيخي بيزاره شو. او دعاء استغفار او نور ئى ترك كړل. پخوا ئى د زړه د نرمي او شفقت لامله (له وجي) دعا كوله. كله چه د توبى او د رجوع كرد (تول) احتمالات منقطع شول، نو ده هم د هغه د خيبر غوښتلو څخه لاس واخيست او دغه حادثه ئى د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله. په حديث كښى راغلى دى چه په محشر كښى به حضرت ابراهيم عليه السلام عرض كوى چه: يا اله العالَمينه! تا زما سره داسى وعده فرمايلى وه چه ابراهيم به نه رسوا كوم مگر له دى نه به بله كومه رسوائى وي چه نن زما پلار د گردو (تولو) خلقو په مخ كښى په دوزخ كښى غورځاوه شي په دغه وخت كښى به د ده د پلار خيبره مسخ كيږي، او د كور (ضبع) په شكل به اوړي او پرېښتى به په كشولو (راښكلو) سره هغه د جهنم په لورى بياني. ښائى دغه به د دى لامله (له وجي) وي چه خلق ئى ونه پيژني. ځكه چه د رسوائى دار او مدار پر پيژندلو باندې دى. كله چه د پيژندگلوى آثر په منځ كښى پاتى نشى او څوك ونه پوهيږي چه څه شي ئى په دوزخ كښى وغورځاوه نو بيا به د هغه ځوى ولې رسوا كيږي؟

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

او نه دى الله چه بى لارى كړى هيڅ يو قوم وروسته له هغه وقت چه لاره ئى وښووله دوى ته (د اسلام) تر هغه پورې چه بيان كړى دوى ته هغه څيز چه ځان تړى وساتي (او دوى بيا ځان ونه ساتي)، بيشكه الله پر هر څيز باندې ښه عالم دى.

تفسير: يعنى د حجت له اتمامه وړاندې او د حق له اظهاره پخوا پاك الله هيڅوك نه گمراه كوى. گمراهى دغه ده كله چه الله تعالى خپل احكام په صاف او ښكاره ډول (طريقه) بيان كړى او بيا د هغه امتثال ونشئ، گواكى اشاره ئى وفرمايله هغو كسانو چه پخوا له ممانعته ئى د مشركينو لپاره بېښنه غوښتلى ده پر هغو باندې هيڅ يوه مؤاخذه نشته. ليكن وروسته له خبريدلو څخه داسى كار كول گمراهى ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٧﴾

بیشکه چه الله (خاص) ده لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، ژوندی کول او مړه کول کوی، او نشته تاسی ته بی له الله څخه هیڅ ولی (دوست ساتونکی له آفاتو) او نه مددگار (خلاصوونکی له بلیاتو).

تفسیر: کله چه سلطنت د ده دی نو ښائی چه د هغه حکم هم پری وچلیږی دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چه نافذ کړی د بندګانو تکلیف او کار دا دی چه بی خوفه او بی خطره د هغه په تعمیم او اجراء کښی بوخت (مشغول) او لګیا شی. او په هغه کښی د هیچا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ور نه کړی. ځکه چه بی له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِن بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقیق رجوع کړی ده الله پر نبی باندی او (پر) مهاجرینو او انصارو هغو کسانو باندی چه متابعت کړی وو دوی د نبی په وقت د تنګسی (او سختی) کښی وروسته له هغه چه نژدی شوی وو چه کاږه شی زړونه د یوی دلی له دوی (له متابعت د نبی) بیا رجوع په رحمت سره وکړه (الله) پر دوی! بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان زیات رحم والا دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق قبوله کړه الله تعالیٰ توبه او مهربانی ئی وفرمایله پر نبی چه اذن ئی ورکړی ؤ منافقانو ته د بیرته پاتی کیدو او په مهاجرینو او په انصارو چه نفرت ئی کیده له غزا اما طبعی نه عنادی هغه مهاجرین او انصار چه پیروی ئی کړی وه د رسول صلی الله علیه وسلم په وقت د تنګسی کښی هم له طرفه د مرکب چه په لسو تنو یو اوښ رسیدلی ؤ، او هم له طرفه د توبی چه دوو تنو به په یوه دانه د خرما ورځ تیروله، او هم له طرفه د اوبو چه سره له قلته د

مرکب اوبن به ئی حلال کر، او د هغه په رطوباتو به ئی ساعت تیراوه، لنډه ئی دا چه) د دی مشکل ساعت څخه مراد د «تبوک» د غزوی زمانه ده چه په هغی کښی څو ډوله (قسمه) مشکلات راتول شوی ؤ، سخته گرمی، اوږده مسافه، د خرماؤ موسم د هغی زمانی د عظیم الشان یو سلطنت سره مقابله او پری د اسلامی لشکر تعرض بیا د ظاهری بی سروسامانی داسی حالت ؤ چه یوه یوه دانه خرما به هر ورځ پر دوو تنو غازیانو باندی ویشله کیده په آخره کښی دی خبری ته هم وار ورسیده چه دیرو مجاهدینو به فقط یوه دانه خرما په خوله څښله او بیا به ئی پری اوبه څښلی بیا د اوبو د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) د اوبانو د فضلاتو په لنډلو (رطوباتو) به ئی ساعت تیراوه. سورلی په دغه اندازه لږه وه چه په لسو لسو تنو به یو اوبن ورسیده چه په نوبت سره به یو سوړیده او بل به تری ښکته کیده. د هغه ایشار جذبیه او د ځان جارولو (قربانولو) جوش ؤ چه د اسلامی ډیر یو وړوکی جماعت ته داسی قوت او قدرت ور په برخه کړی شوی ؤ چه په هغه سره د دنیا پر گردو (تولو) اقوامو باندی غالب او گرد (تول) جهان د علم او عرفان او عدل او احسان په رڼا (رڼا) سره روڼ شو. الله الحمد والمنه!

﴿وَمِنْ عَمَلِكُمْ مَا كَادَ يَرِيكُمُ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَذُرُوا الدُّنْيَا﴾ - الآية - وروسته له هغه چه نژدی شوی ؤ چه کاره شی زړونه د یوی دلی له دوی له متابعت د نبی صلی الله علیه وسلم بیا رجوع په رحمت سره وکړه الله پر دوی بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی زیات رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) د الله تعالی مهربانی او مراحم په محمد صلی الله علیه وسلم بیشماره دی او د دوی له برکته پر مهاجرینو او انصارو هم د الله تعالی مخصوصه توجه او مهربانی ده چه دوی ئی په ایمان او عرفان مشرف فرمایلی دی د نبوی اتباع او د فی سبیل الله جهاد او د مهمو امورو، د لویو عزائمو په پای (انجام) رسولو همت او توفیق ئی وربښلی دی. بیا په هسی مشکل وقت کښی چه د ځینو مؤمنینو زړونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختیو له هجومه پرکیدل او لرزیدل او نژدی ؤ چه د نبی له رفاقت وروسته پاتی شی. الله تعالی بیا پر دوی مهربانی وکړه او لاسونه ئی ونیوه چه دوی له سره پر داسی خطراتو او وساوسو باندی عمل ونه کړی او محفوظ تری پاتی وی او د مؤمنینو همتونه ئی مضبوط او د دوی ارادی ئی لوړی کړی.

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنَّهُ لَا مَلْجَأَ مِنْ
اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٤﴾

او (خصوصاً) پر هغو دری تنو چه بیرته پاتی شوی وو (له قبوله د توبی) تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی ځمکه (په سبب د بی التفاتی د خلغو) سره

له ارتوالی د دی (ځمکی) او تنګ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډیره غمه) او یقین ئی وکړ چه نشته ځای د پناه له (قهره د) الله (هیچا ته) مګر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفیق د توبی سره) دپاره د دی چه توبه ویاسی دوی، بیشکه چه الله هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: (یعنی بیشکه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی بالخاصه پر هغو دریو تنو چه بیرته پاتی شوی وو له تبوک نه او د الله تعالیٰ حکم ته منتظر او حیران ناست وو، او هیچا به ورته التفات نه کاوه تر څلویښتو ورځو پوری او بیا خپلی ښځی هم تری منع کړی شوی هم داسی رتلی ترتلی به ګرځیدل تر هغه پوری چه تنګه شوه پر دوی ځمکه) دغه دری سری کعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربیع دی چه سره له دی چه مؤمنان او مخلصان ؤ خو د ځان آسانی او هوسانی (ارام) خوښولو په اثر بی له شرعی عذره د «تبوک» د غزوی له شرکته محروم پاتی شول کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړ نو دوی نه د منافقینو په شان د دروغو عذرونه وړاندی کړل او نه ئی د ځینو صحابه ؤ غوندی خپل ځانونه په ستنو وتړل، بلکه هغه حقیقی واقعه ئی په صافو الفاظو سره عرض کړه او پخپل قصور او کوتاهی باندی ئی په ښکاره او علانیه ډول (طریقه) اعتراف او اقرار وکړ. نتیجه داسی شوه چه د منافقینو له لوری په ښکاره ډول (طریقه) سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالیٰ ته وسپارلی شول او د «اصحاب السواری» یعنی هغو کسانو چه خپل ځانونه ئی پر ستنو پوری تړلی وو، توبه قبوله کړه شوه او د دغو دری واړو فیصله د څه مدی لپاره تادیباً ملتوی پاتی شوه وروسته د پنځوسو ورځو د تیریدلو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه د بیرته پاتی کیدلو څخه په «الذین خلفوا» کښی هم دغه مطلب دی لکه چه په بخاری شریف کښی د هم دغه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل شوی دی.

له دغو دری واړو څخه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه خپله واقعه په ډیر ښه شرح او بسط او په خورا (ډیر) مؤثر طرز سره بیان فرمایلی ده چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی دی وکتله شی دلته د هغه ځینی اجزاء نقل کاوه شی:

کعب بن مالک فرمائی: «څرنګه چه د تبوک مهم جنگ ډیر سخت او رږر پیښوونکی ؤ، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ګردو (تولو) اصحابو ته د عمومی تیاری حکم ورکړ، ګرد (تول) خلق د خپل طاقت او استطاعت سره موافق د سفر په سامان او اسباب جوړولو کښی مشغول او لګیا وو مګر زه قرار بیفکره او بی اندیښنی ناست وم او داسی می له خپله ځانه سره غوټه کړی وه هر کله چه وغواړم نو سم د لاسه به ځان تیاروم او له نورو غازیانو سره به ګډ حرکت کوم ځکه چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره په هغه وقت کښی له ما سره هر راز (قسم) سامان او اسباب تیار ؤ او د یوه په ځای دوه سورلی له ماسره موجودی وی زه د هم دغه غفلت په نشه کښی

دوب تللی وم چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له حضوره د دیرش زرو اسلامی مجاهدینو د کوچیدلو (روانیدلو) حکم صادر شو، په دغه وقت کښی هم زه په دغه چرت (خیال) کښی وم اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم تللی دی، خو زه هغوی سره ملگری یم هره ورځ به می ویل چه نن به غم او صبا به غم په هم دغه نن او صبا کښی ډیری شپي تیری شوی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم (تبوک) ته ورسید نو ئی وفرماییل «ما فعل کعب بن مالک شه وکړه کعب غوی د مالک؟» د بنی سلمه یو سری وویل «یا رسول الله عیش او عشرت او اعجاب او غرور هغه ته اجازه نه ورکوی چه له کوره د باندی ووځی» معاذ بن جبل رضی الله تعالی عنه وویل چه «تا ډیره بده خبره وکړه قسم په الله خورم چه مونږ په کعب کښی پرته (علاوه) له نیکی بل هیڅ شی نه دی لیدلی» رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه گردی (تولی) خبری په سکوت واوریدی کعب رضی الله تعالی عنه وائی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تشریف وړلو څخه وروسته ډیر زیات وحشت ماته له دغی خبری څخه پیدا شو چه په گردی (تولی) مدینی منوری کښی پرته (علاوه) له منافقینو او معذورانو مسلمانانو څخه بل هیڅوک په نظر نه راته په هر حال دلته زما په زړه کښی راز راز (قسم قسم) خبری تیریدی او پرله پسې هر قسم پلمی (بهانی) می جوړولی چه د رسول الله مبارک په حضور کښی به داسی وایم هغسی به وایم او په یوه عذر سره به خپل ځان خلاصوم څه مهال (وخت) چه دا راملومه شوه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خیر او عافیت سره بیرته تشریف راوړونکی دی. نو زما له زړه څخه گرد (تول) دروغ او فریب محوه شو او دغه می په خپل زړه کښی غوته کړه چه پرته (علاوه) له رښتیا څخه بل هیڅ شی د ده په دربار کښی په کار نه راځی او نه می ژغورلی (بچ کولی) شی رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد کښی تشریف درلود (لرلو) د دوی په حضور کښی د اصحابو لویه مجمع مشرف وه منافقینو د دروغو راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړولی او په هغو سره بی ئی خپل ځانونه له تنقیداتو څخه ژغورل (بچ کول) دلته زه د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مخامخ شوم دوی ماته په غضب سره مګد مسکی شول او په تبسم سره ئی زما د غیر حاضری پوښتنه وکړه ما عرض وکړ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که په دی وقت کښی زه د دنیا دارانو ځنی د کوم یوه دنیا دار په مخ کښی وی نو تاسی به لیده چه په څه طلافت او سلاست او غوری ژبی سره به می د دروغو پلمی (بهانی) او حیلی او حوالی جوړولی او ځان به می بیخی صاف و پاک گرځولی و مګر دلته خو معامله داسی یوه پاک ذات سره ده چه که زه په دروغو سره هغه له خپله ځانه موقتاً خوښ هم وگرځوم، نو لږه موده وروسته الله تعالی ئی له رښتیا خبری ځنی خبروی او په گردو (تولو) حقائقو ئی مطلع کوی او له ما ئی خفه کوی په خلاف د هغه په رښتیا ویلو کښی اگر که لږه شیبه تاسی له ما څخه خفه کیږئ او زه هم ناچاره ستاسی دغه خفگان پر ځان آخلم لیکن هیله (خواهش) او امید لرم چه د الله تعالی له لوری به د دغه خاتمه ښه کیږی او بالاخر هم دغه رښتیا ویل به می د الله تعالی او د رسول الله له قهره او غضبه وژغوری (بچ کړی) یا رسول الله! اصلی واقعه دغه ده چه ما سره د

دغی غیرحاضری هیخ یو عذر نشته. په هغه وقت کښی چه زه ستاسی د هم رکابی له شرفه محروم شوم له هغه وخته څخه ماسواء په بل وقت کښی ماته هغسی دولت، شته فراخی او مقدرت نه ده په برخه شوی، زه مجرم یم! تاسی واک (حق) او اختیار لرئ چه هر دول (طریقه) حکم زما په نسبت صادروئ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «هم دغه یو سری دی چه رښتیا خبره ئی وکره ښه ده! څه! او د الله تعالیٰ فیصلی ته منتظر اوسه!»، زه پاڅیدم او له تحقیقه راڅرگنده (ښکاره) شوه چه (هلال بن امیه) او (مرارة بن الربیع) دغه دواړه سری د واقعی په اظهار کښی ما غوندی دی نو زموږ دری واړو په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر صادر کړ چه هیڅوک دی له دوی سره خبری نه کوی او تول دی تری بیل شی. لکه چه وروسته له دی نه هیخ یوه مسلمان له مونږ سره خبری نه کولی او نه ئی زموږ د سلام جواب راکاوه هغه دواړه خو په خپلو کورونو کښی کیناستل او هلته شپه او ورځ په ژړا او واویلا بوخت (مشغول) وو. زه لږ سخت او قوی وم نو د لمانځه لپاره مسجد ته حاضریدم او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به می سلام اچاوه او د دوی مبارکو شونډو ته به می کاته چه آیا زما د سلام د جواب په مقابل کښی خوځیږی که نه؟ کله چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کتل نو هغو به ماته نه کتل، مخصوص اقارب، خورا (دیر) محبوب دوستان او خپلوان هم له ما څخه پردی شوی وو په دی منځ کښی یو ورځ یوه سری د «غسان» د باچا خط ماته راکړ چه په هغه کښی زما په دغه مصیبت باندی د همدردی او خواخوږی اظهار کړی شوی وو. او ماته ئی بلنه راکړی وه چه د هغه ملک ته ورشم چه هلته به زما دیر ښه «هرکلی» او «ښه راغلی» او عزت او احترام کیږی کله چه می هغه خط له سره تر پایه ولوست په زړه کښی می وویل چه په دغه کښی هم زما بله آزموینه او مستقل امتحان دی په پای (انجام) کښی می هغه خط وسوځاوه وروسته له څلویښتو ورځو د رسالت له درباره یو نوی بل حکم راورسیده چه زه می له خپلی ښځی څخه هم بیل شم لکه چه خپلی کدی ته می وویل چه ته دی خپلی پلارگنی کره لاره شه! او تر هغه پوری چه د پاک الله له درباره زما په نسبت کومه فیصله صادریږی ته هملته اوسه له گردو (تولو) څخه لویه اندیښنه او فکر ماته له دغی خبری څخه وه چه که زه په هم دغه حالت کښی مړ شم، نو رسول الله مبارک به می جنازه نه کوی او که بالفرض په هم دغو ورځو کښی (الله تعالیٰ دی نه کوی) پاک رسول الله وفات شی مسلمانان به ځما تر مړینی پوری له ما سره هم دغه وضعیت (حالت) کوی. او ځما مری ته به هیڅوک نه نژدی کیږی لنډه دا چه تر پنځوسو ورځو پوری زه په هم دغه مصیبت او ابتلا کښی اخته وم د پاک الله ځمکه سره له دیر ارتوالی پر ما تنگه شوه بلکه د ژوندانه ډگر هم پر ما باندی بیخی تنگ شوی ؤ. ژوندون ماته له مرگ څخه سخت ښکاریده. چه یو ناڅاپه د «سليح» د غره له لوری یوه چغه وشوه «یا کعب بن مالک! ابشر یا کعب څوی د مالک زیری دی په تا خوشاله اوسه» د دی غیر اوریدلو څخه سم د لاسه زه په سجده ولویدم، معلوم شو چه د شپې په آخره شومه کښی د پاک الله له لوری نبی علیه السلام ته خبر ورکړی شوی دی چه زموږ توبه مقبوله شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره وروسته د صبا له لمانځه لویو اصحابو ته دغه اطلاع ورکړه شوه یو

سور زما په لوري په منډه راغی، او دغه بشارت ئی ماته ورساوه مگر بل یوه سری په ډیر اوچت آواز سره د غره له لوري هم دغه زیری راباندی وکړ. چه دغه غږ ماته د سور له راتللو څخه منځ کښی رارسیدلی وو، ما کالی (جامی) له ځانه ویستل او زیری راکوونکی ته می ورکړه او هغه می ټینگ په غیږ کښی ونیوه بیا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شوم خلق دلی دلی راتله او ماته ئی تبریکات راکول له مهاجرینو څخه حضرت طلحه رضی الله تعالی عنه زما منځ ته ودریده، او مصافحه ئی راسره وکړه. د رسول الله څیره له ډیری خوشالی لکه سپوږمی داسی غلیدله. او وئی فرمایل چه: «الله تعالی ستا توبه قبوله کړه» ما عرض وکړ چه: «د دغی توبی تتمه دا ده چه زه خپل گرد (تول) مال او شته د الله تعالی په لاره کښی صدقه کوم» دوی وفرمایل چه: «تول نه لږ څه د ځان لامله (له وجی) هم وساته!» لکه چه ما د خیبر برخه رابیله، او نور گرد (تول) می صدقه کرل څرنگه چه یواځی د رښتیا ویلو له برکته ماته نجات په برخه شوی ؤ. نو ځکه می له خپله ځانه سره عهد وکړ چه په هر حال او هر وقت کښی به تل رښتیا وایم، او له سره به دروغ نه وایم د دغه عهد څخه وروسته ډیر لوی او سخت امتحانات راته پېښ شول. مگر الله الحمد زه تل رښتین وم، او له رښتیاو څخه می ژبه نه ده آړولی. او انشاء الله تر هغه پوری چه ژوندی یم له رښتیا څخه به خوله نه اړوم د هم دغی واقعی په لوري په دغو آیتونو کښی اشاره کړی شوی ده. ښوای پر دغو دری واپرو باندی د الله تعالی ږومښی مهربانی دغه وه چه ایمان او اخلاص ئی وربښلی ؤ، او له نفاقه ئی ساتلی ؤ اوس نوی مهربانی پری دا وشوه چه د نصوح د توبی توفیق ئی هم ور په برخه کړ او بیا ئی خپل لوری ته وبلل، او د هغو گرد (تول) تقصیرات ئی ورمعاف کړل.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو) وویږیئ تاسی له الله (او هسی مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چه محمد او اصحاب ئی دی)

تفسیر: یعنی له رښتینو سره صحبت وکړئ! او د هغو په شان کارونه کوئ! او وگورئ چه دغه دری سری د رښتیا ویلو په سبب وېشل شول او مقبول وگرځیدل (او همیشه اوسئ تاسی له رښتینو سره په ایمان یا په عهد یا نیت او قول یا په دین د خدای یا په توبه کښی) منافقانو دروغ وویل او د الله تعالی ویره ئی له خپلو زړونو څخه وویستله نو د (درک اسفل) مستحقان شول. (له صادقینو څخه مقصد پخپله رسول الله او د ده لوی اصحاب دی یعنی له رسول الله او د ده له لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم او ملگرو سره ملگری اوسئ! او مخالفت تری مه کوئ! ځینی وائی چه صادقین ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق دی. ابن عباس رضی الله تعالی عنه وائی

چه حضرت علی تری مطلوب دی. علی اکثر دغه صادقین، راشده خلفاء بولی په تفسیر وحیدی کښی لیکلی دی چه سید علامه رحمة الله علیه ویلی دی له دی آیت نه معلومه شوه چه اجماع حجت دی).

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَ
لَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ ذَلِكَ يَأْتُهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ
ظُلُمٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا عَمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ
مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيلًا إِلَّا كَيْبَ
لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾

نه دی روا دپاره د خلقو د مدینې او هغه چاته چه چاپیر د دوی دی له (صحرائی) عربو څخه دا کار چه بیرته پاتی شی دوی (یعنی نه دی بیرته پاتی کیږی) له رسول د الله نه (په تلو د غزا کښی) او نه (دا چه) مینه به کوی دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه (چه خپل ځانونه د رسول له ځانه زیات وبولی او خپل ځانونه د جهاد له شائدو څخه وساتی) دغه (وجوبی متابعت او نهی د مخالفت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی چه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوړه په لاره د الله کښی او نه ږدی دوی قدمونه پر کوم ځای (له ځایونو د کفارو داسی قدمونه) چه په قهر سره راوولی (دغه قدمونه) کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دشمن ته په رسیدلو سره (چه وژل یا بندیان کول یا لوټ کول د هغو دی) مگر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکوره شیانو عمل نیک، بیشکه چه الله نه خرابوی اجر (ثواب) د نیکی کوونکو.

تفسیر: یعنی داسی نه دی په کار چه رسول الله صلی الله علیه وسلم تکلیفونه او ربرونه (زحمتونه) وگالی (برداشت کړی) او مونږ په آرامی او هوسانی (آسانی) سره کینو. په حدیث کښی راغلی دی چه ابوخیثمه رضی الله عنه هم د «تبوک» له غزوی څخه بیرته پاتی شوی ؤ. او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د روانیدلو څخه وروسته خپل باغ ته ولاړ او هلته په یوه گڼ یخ

سوری کبھی پر خپل پالنگ باندی وغثیدہ د دہ خپلہ ہنڻہ چہ دیرہ حسینہ او جمیلہ وہ پہ مخ کبھی گرغیدلہ او پہ شاؤخوا غمکی باندی ئی اوبہ شیندلی او ہنہ ئی یخہ کری وہ او بیا ئی پری پوخی (بوریا) وغورولہ د خرماؤ تازہ وائسکی (ویری) ئی پہ مخ کبھی ورته کیشودل یخی اوبہ او نور خوندور خواہہ ئی ورحاضر کرل یو ناخاپہ ابوختیمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ د دی عیش او استراحت د سامان د لیدلو غخہ وترہیدہ او د برہیننا پہ شان د دہ پہ وجود کبھی یو اور بل شو او لہ خپلہ غمانہ سرہ ئی وویل: توبہ لہ دغسی ژوندون چہ زہ پہ یخ سوری کبھی ناست یم او یخی اوبہ غنیم او د یخی ویالی او سیوری او باغ او میوی غخہ مستفید کیمر او د پاک اللہ محبوب رسول صلی اللہ علیہ وسلم پہ داسی سخته گرمی او تودی سیلی کبھی د تندی او لویری پہ شدت پہ ډاک او چول بیابان، کندو او رغو کبھی غزا ته رھی (روان) دی. پہ مجرد د پیدا کیدلو د دی خیال سم د لاسہ خپل د سوری اوبہ ئی وغوشتلہ او چارہ ئی پہ خپل غارہ کبھی واپچولہ او نیزہ ئی پہ لاس کبھی واخیستلہ او د غازیانو د پلو پہ کرشو رھی (روان) شو. د دہ اوبہ دیرہ گرنندی د باد پہ شان تلہ بالاخر د غازیانو لہ لہکر سرہ یو غای شو، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہ لری غخہ ولید چہ یو سور د شگو پر کوریو دیر ژر ژر رادرومی نو وئی فرمایل: «کن ابا خثیمہ - شہ ابو خثیمہ» یعنی ابو خثیمہ دی وی، لہ شہ وروستہ گردو (تولو) ولیدہ چہ ہمغہ سور ابوختیمہ ووت رضی اللہ تعالیٰ عنہ وعن سائرالصحابہ و رضوا عنہ.

﴿ذٰلِكَ يَاقَوْمُ لَا يَسْتَحْيٰهُ﴾ الآية - دغہ وجوبی متابعت او نہی د مخالفت پہ سبب د دی دی چہ بیشک دوی چہ دی نہ رسیبری دوی ته تنده او نہ ستومانی او نہ لویہ پہ لارہ د اللہ کبھی او نہ یردی دوی قدمونہ پہ کوم غای لہ غایونو د کفارو داسی قدمونہ چہ پہ قہر راوی دغہ قدمونہ کفارو لہ او نہ رسیبری دوی ہیخ دشمن ته پہ رسیدلو سرہ چہ وژل یا بندیان کول یا لوت کول د هغو دی مگر لیکلی شوی دی دوی ته پہ سبب د ہر یوہ لہ دغو مذکورہ شیانو عمل نیک بیشک چہ اللہ نہ خرابوی اجر او ثواب د نیکی کوونکو. سرہ لہ دی چہ پہ دغو پیشو کبھی اکثرہ شیان لکہ لویری، تندی رسیدل او تکالیف او ربرونہ (زحمتونہ) گالل (برداشت کول) اختیاری امر نہ دی. سرہ لہ دی د جہاد د نیت پہ برکت د دغو غیراختیاری شیانو پہ مقابل کبھی ہم صالحہ اعمال د دوی د حسناتو پہ دفتر کبھی لیکلی کیبری او پہ هغو باندی پاک اللہ دوی ته لوی ثواب او ہنہ اجر مرحمت فرمائی

وَلَا يَنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ
وَادِيًا إِلَّا كَتَبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۶﴾

او نہ لگوی دوی (پہ جہاد کبھی) ہیخ یوہ نفقہ وہہ (یعنی لہہ) او نہ لویہ او نہ قطع کوی ہیخ یو میدان (یا کنندہ یعنی غمکہ پہ کفارو پسی) مگر

خو ليکلی شی (ثواب د) هغه دوی ته (دغه لیکل) لپاره د دی دې چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو دیرو ښو نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی (په لاره د الله کښی)

تفسیر: (یعنی نه صرفوی دوی صرفول لږ لکه پاتی تمری، یا نعل د آس یا کوم پاو غله یا میوه لکه ابو عقیل رضی الله تعالی عنه په شان او نه دیره لکه عثمان بن عفان او عبدالرحمن رضی الله تعالی عنهما پشان او نه قطع کوی دوی کومه کنده په کفارو پسی مگر چه لیکلی کیږی دوی ته ثواب د هغه او دا لیکل لپاره د دی دې چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو دیرو غورو او نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی په لاره د الله کښی) یعنی د دیر ښه عمل به دیره ښه جزا ورکوی.

ښکاره دی د غازیانو لوی عزت په ژوندون د دی دنیا او آخرت

کله چه پر متخلفینو د جهاد دغسی عتابونه راغلل نو مومنانو پخپلو منځونو کښی سره وویل چه که پس له دی نه بیا غزا پېښه شوه نو ټول به څو له څرمی (سیلمی) غزا ته نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً ۖ فَلَوْلَا نَفَرَ
مِّنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ
لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٣١﴾

او نه دی مؤمنان داسی چه ووځی ټول له څرمی «سیلمی» (غزا یا د علم طلب ته په هر وقت کښی)، نو ولی نه ځی له هری دلی له دی مؤمنانو نه یو ټولی (او نور دی پاتی شی په کور) دپاره د دی چه پوه پیدا کړی دغه (تلونکی) په دین کښی او دپاره د دی چه خبر ورسوی قوم خپل ته کله چه بیرته راشی دوی په لوری د هغوی لپاره د دی چه هغوی وویریږی (له الله او ځانونه وژغوری (بچ کړی) له معاصیو)

تفسیر: په تیرو رکوعاتو کښی «جهاد» ته د تللو فضیلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر و. ممکن و چه چا داسی گفلی وی چه تل په هر جهاد کښی د گردو (ټولو) مسلمانانو وتل فرض العین دی، په دغه آیت کښی ئی وفرمایل چه تل دغسی عمومی وتلو ته څه ضرورت نشته.

او نه مصلحت دی چه تول مسلمانان سره یو دم د جهاد لپاره ودریږی او ور ووځی بلکه دا مناسب دی چه له هری قبیلې او هر قوم ځنی یو ډله «جهاد» ته ووځی او نور گرد (تول) دی پخپلو کارونو او ضروریاتو کښی مشغول او لگیا اوسی. اوس که نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خپل نفیس نفس «جهاد» ته تشریف یوسی، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ځی دوی به د نبی الله په صحبت کښی په سلهاو حوادثو او واقعاتو عبور کوی او د دینیې و احکامو پوه او علم به حاصل کړی، او د بیرته راتگ په وخت کښی به خپلو پاتی شویو اقوامو ته د خپل زیات علم او تجربی په بناء له نیکی او بدی ځنی خبر ورکوی او فرض ئی کړئ که رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله په مدینی منوری کښی تشریف ولری نو هغه خلق چه جهاد ته نه دی تللی. د دوی له صحبتته مستفید کیږی، او دینی خبری ورځنی زده کوی. او د مجاهدینو په غیاب کښی به هغه د وحی او معرفت خبری چه اوریدلی او زده کړی ئی دی، هغه به مجاهدینو ته د بیرته راتگ په وقت کښی آورو، او دوی به پری پوهوی د آیت په الفاظو کښی د عربی ترکیب په اعتبار دواړه احتماله شته کما فی روح المعانی وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: «ښائی چه له هره قومه ځنی څه خلق او سړی د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په صحبت کښی واوسی چه دینی علم زده کړی. او نورو پاتی شویو ته ئی هم وروښی. اوس رسول الله مبارک په دغی دنیا کښی نه دی موجود لیکن دینی علوم او علماء موجود دی. او د علم طلب فرض کفائی دی. او جهاد هم فرض کفائی دی. هو! که په کوم وقت کښی د امام له لوری نفیر عام وشي، نو فرض العین گرځی په «تبوک» کښی هم دغه صورت و نو ځکه د هغو کسانو ځنی چه بیرته پاتی شوی وو پوښتنه وشوه والله اعلم. د ابو حیان رحمة الله علیه په نزد دغه آیت د «جهاد» لپاره نه دی بلکه د علم د طلب په مورد کښی دی د جهاد او طلب العلم د آیتونو په منځ کښی دا مناسبت دی چه په دواړو کښی خروج فی سبیل الله دی او د دواړو غرض او غایه د دین احیاء او د کلمة الله اعلاء ده. په یوه کښی (چه جهاد دی) د توری په ذریعه او په بل کښی (چه د علم طلب دی) د قلم او ژبی او نورو په وسیله.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ
الْكَفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١٣٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) جنگ کوئ تاسی له هغو خلقو سره چه نزدی (او څرمی) دی تاسو ته له کفارو او ودی مومی دوی په تاسی کښی کلکوالی (زیر والی، تندی په اقوالو او افعالو)، او پوه شی (ای مؤمنانو) چه بیشکه الله له پرهیزگارانو سره دی (په اثابت، حفاظت او اعانت کښی)

تفسیر: جهاد فرض کفائی دی چه له طبیعی ترتیبه سره موافق پرومینی له هغو کفارو سره وکړ شی چه مسلمانانو ته دیر نژدی وی، بیا له هغو سره چه دوی ته نژدی وی، هم داسی درجه په درجه ښائی چه د جهاد حلقه او دائره وسیعه او ارته شی. د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د راشدهو خلفاو رضی الله تعالی عنهم جهاد په هم دغه ترتیب سره شوی دی. په دفاعی جهاد کښی هم د فقهی عالمانو هم دغه ترتیب غوره کړی دی. چه پر هغه اسلامی ملک باندی چه کفار چپاو (حمله) وروړی د هغه ملک په مسلمانانو واجب دی چه د هغو دفاع وکړی. که هغوی کافی نه وی یا لتی (ناراستی) یا سستی کوی، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبیری چه دوی ته متصل او نژدی پراته وی که هغه هم کافی نه وی. نو بیا پر هغو هم لارمیری چه له دوی سره متصل پراته وی هم داسی که ضرورت واقع شی نو درجه په درجه له مشرقه نیولی تر مغرب پوری به جهاد پرله پسې فرضیری.

«وليجدوا فيكم غلظة - او ودی مومی دغه کفار په تاسی کښی ای مسلمانانو کلکوالی تندی زیږ والی او هم په اقوالو هم په افعالو کښی او د جنگ په وقت کښی ښائی چه بالخاصه له تاسی څخه صبر او شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاره شی او سختی راولی تاسی پر کفارو باندی. په رشتیا سره چه) د مؤمن شان دا دی چه د خپل اسلامی ورور په مقابل کښی نرم بردبار وی او د الله تعالی او د رسول الله د دښمنانو په معاملی کښی دیر کلک، تند، غیږ او شدید وی. تر څو د هغه د نرمی او سستی له لیدلو څخه دښمنان پری زړور او جرئ نشی: ﴿إِذْ عَلِمَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ آخِذَةٌ عَلَى الْكُفْرَيْنِ﴾ (۶ جزء د المائدی ۵۴ آیت (۸) رکوع) ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ إِشْدَادٌ عَلَى الْكُفْرَيْنِ﴾ (۲۶ جزء د الفتح ۲۹ آیت (۴) رکوع) ﴿جَاهِدُوا الْكُفْرَ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَعْلَظْ عَلَيْهِمْ﴾ (۱۰ جزء د التوبة ۷۳ آیت (۱۰) رکوع) ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ او پوه شی ای مؤمنانو چه بیشکه الله له متقیانو پرهیزگارانو سره دی په اثابت حفاظت او اعانت کښی) یعنی د الله تعالی غمینی ویریدونکو کسانو ته نه ښائی چه له هیش کوم یوه کافر قوم څخه وویږی یا د هغو په مقابل کښی ځان ښکته وگنی او هر څومره چه مسلمانان د الله تعالی څخه وویږی، تر هغه وخته پوری او په هغی اندازی دوی په کفارو باندی بری او غلبه مومی ای پاک الله ته زمونږ زړونه له خپلی ویری او مینی څخه ډک کړی!

وَإِذَا مَا أَنْزَلْتُ سُورَةً فَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ ائِكْمُ زَادَتْهُ
هَذِهِ آيَاتَانَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فزَادَتْهُمْ إِيمَانًا
وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۱۳۷﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمُ

مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رَجْسًا إِلَىٰ رَجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۱۲۸﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (برخه د قرآن) نو ځینی له دغو منافقانو هغه دی چه وائی (په منع خپل کښی تمسخرأ) کوم یو دی له تاسو چه زیات کړ هغه ته دی سورت ایمان (و فرمایل الله) نو هر څه هغه کسان چه ایمان لرونکی دی نو زیات کړ (دغه سورت) دوی ته ایمان حال دا چه دوی خوشالېږی. او هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (د نفاق، شک او کفر) دی نو زیاتوی (دا سورت) دوی ته گندگی پر گندگی د دوی (چه کفر او شک دی) او مری دوی په دی حال چه دوی کافران دی.

تفسیر: هر کله چه کوم قرآنی سورت نازلیده نو منافقینو به په خپلو منځونو کښی یو له بله سره، یا له ځینو ساده او ضعیف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لوری ویل: څرنگه صاحب! په تاسی کښی د کوم کوم سری ایمان دغه سورت در زیات کړ؟ مطلب به ئی داسی ؤ چه معاذ الله په دغه سورت کښی څه شی ایښی دی؟ او کوم حقائق او معارف پکښی شته چه د ایمان او ترقی موجب وگڼل شی؟ پاک الله د دوی د دغی وینا داسی جواب وفرمایه: بیشکه چه د مؤمنانو ایمان ته د الله تعالی د کلام له آوریډلو څخه ترقی، تازه گی او تزئید ور په برخه کیږی او د هغو زړونه مسرور او منشرح کیږی هوا د هغو کسانو په زړونو کښی چه د کفر او نفاق رنځوری او گندگی وی، نو د دوی په رنځوری او گندگی کښی تزئید کیږی، تر دی حده پوری چه دغه رنځوری به د دوی ساه ویاسی بیا به ئی پریږدی.

د باران طبع ښکاره ده بی له ده نه هیڅ ژوند نشته

باغ کښی گل تری زرغونېږی په ښوری کښی ئی خوند نشته

حضرت شاه صاحب په بل ډول (طریقه) سره د دی آیت تقریر کړی: «یعنی د الله تعالی کلام چه د هر مسلمان د زړه د خطری سره موافق واقع کیږی، نو دوی خوشېږی، او وائی سبحان الله! دغه آیت زما ایمان او یقین لا زیات کړ. هم داسی کله چه په کوم سورت کښی د منافقینو پټ عیوب ښکاره شی، نو دوی له ډیری شرمندگی ځانونه ناغرضه اچولی وائی بیشکه دغه کلام زمونو یقین او ایمان زیات کړی دی. لیکن څرنگه چه دغه وینا له خوښی او انشراح څخه نه وه او یواځی د خجالت د لری کولو لپاره ئی ویل نو ځکه ئی داسی توفیق ونه موند چه وروسته توبه وکړی او په اخلاص د زړه او رضتیا سره د حق پیروی وکړی. بلکه لا له پخوا څخه زیات د خپل عیب د پتولو په فکر او تدبیر کښی لویدل. هم دغه دی په گندگی باندی گندگی عیب والاؤ ته لازم دی چه د نصیحت له آوریډلو څخه وروسته د خپل ځان اصلاح وکړی نه دا چه بالعکس له ناصحه خپل ځان پټ کړی.

أَوْ لَا يَرُونَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

آیا (فکر نه کوی) او نه گوری دوی چه بیشکه دوی مبتلا کولی شی (په دول
دول (قسم قسم) مصائبو) په هر یوه کال کښی یو کرت یا دوه کرته بیا له
سره هغوی نه کوی توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلی (په دی ابتلاء)

تفسیر: یعنی لږ تر لږه په هر کال کښی یو ځلی یا دوه ځلی دغه منافقین په فتنه او آزموینه
کښی غورځول کیږی مثلاً قحط رنځوری او په نورو ارضی یا سماوی آفتونو کښی مبتلا کیږی. یا
د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانیه او ښکاره څرگندیږی یا د جنگ او جهاد په
وخت کښی د دوی ویره، بیزه توب او نفاق او د زړه څیره ښکاره کیږی مگر دوی داسی
بی حیا او بدباطن واقع شوی دی چه له سره ئی سترگی نه شرمیږی، او سره له تنبیهاو بیا هم په
سمه لاره نه راځی او نه له خپلو پخوانیو خطاؤ څخه توبه وباسی او نه وروسته له دی نه پند او
نصیحت قبلوی.

وَإِذْ آمَأْنُزِلَتْ سُورَةُ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انْصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٨﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (چه پکښی عیب وی د منکرینو) نو
وگوری غځینی د دوی غځینو نورو ته (په قهر له آوریدلو د عیبونو خپلو، حال
دا چه وائی) آیا وینی تاسی کوم یو (د مسلمانانو که چا دوی نه لیدل نو
پاڅیدل به) بیا به لارل (له مجلسه)، گرځولی دی الله زړونه د دوی (له تولو
نیکو) په سبب د دی چه دوی هسی قوم دی چه نه پوهیږی (په گټه (فائده)
او تاوان خپل)

تفسیر: یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلسه څه مگرځی الله تعالی د دوی زړونه مگرځولی دی
چه دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان او عرفان د خبرو پوهیدل او قبول نه غواړی.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

مَاعِزْتُمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمُ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقيق راغلی دی تاسی ته یو رسول له جنسه ستاسی چه ډیر سخت دروند دی پر ده باندی هغه کار چه تاسی تکلیف مومع (له هغه) ډیر حرصناک دی په (هدایت د) تاسی خاص پر مؤمنینو باندی نهایت شفیق ډیر مهربان دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقيق راغلی دی تاسو ته ای انسانانو له جنسه د تاسی، یا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای عربو له هم ژبی د تاسی، یا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای قریشو له نسب د تاسی څخه رسول او استاخی) چه د هغه حسب، نسب، اخلاق، اطوار، دیانت او امانت او نور گرد (تول) صفات تاسو ته معلوم دی، او ښه پری پوه او واقف یی (چه ډیر سخت او دروند دی په ده هر هغه کار چه په محنت او مشقت کښی لویږی پری تاسی) یعنی له هر هغه شی څخه چه تاسی ته تکلیف یا سختی رسیږی، هغه پر ده باندی ډیر سخت او دروند دی په هری ممکنې طریقی سره رسول الله هم دا غواړی چه د ده پر امت باندی آسانی وی. او دنیوی او اخروی عذاب څخه محفوظ پاتی وی نو ځکه هغه دین چه دوی له خپله ځانه سره راوړی دی هغه سهل او آسان او بی تکلیفه او پوست دی. او خپلو کاردارانو ته هم دغه نصیحت کوی چه «یسروا ولا تعسروا آسانی کوئ! سختی مه کوئ پر خلق».

«حریص علیکم» الایه - ډیر حرصناک دی په هدایت د تاسی ای مؤمنانو یعنی په ایمان او صلاحیت د تاسی پر مؤمنانو باندی که له تاسی وی که له پخوانیو امتونو وی نهایت شفیق او مهربان دی) یعنی ستاسی د خیر غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتیاق او بیقراری د دوی په زړونو کښی شته هغه خلق چه د دوزخ په لوری مندی وهی هغوی له ملاو څخه پرله پسې نیسی او د هغه څخه ئی ستیوی (منع کوی). د ده لوی کوبښ او آرزو دا ده چه د الله تعالی بنده گان اصلی ښیکنو (نیکو) ته ورسیږی، او حقیقی بری ومومی د جهاد او د نورو مقصد هم یواځی وینی تویول نه دی. بلکه د مجبوریت په حالت کښی د ډیری سختی جراحی (آپریشن) په وسیله د بنی نوع انسانی فاسد او مسموم اعضا پری کاوه شی. او خراب جراثیم تری تعقیم او رتل کیږی او د عمومی مزاج په صحت او اعتدال سره ساتی.

کله چه رسول اکرم په دغی اندازی پر گرد (تول) عالم مهربان او د دوی خیر غوښتونکی دی، نو ظاهر دی چه دوی مخصوص د ایماندارانو پر حال بیاندازی شفیق او مهربان دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٩﴾

نو که وگرغیدل دا (خلق له ایمان راوړلو په تا باندی) نو ووايه کافی دی
ماته الله نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، (خاص) پر هم ده توکل
(اعتماد) کړی دی ما حال دا چه هم دی رب (مالک) د عرش عظیم دی.

تفسیر: یعنی که ستاسی د دی عظیم الشان شفقت او خیر غوښتلو او زړه سوی قدر، خلق ونه
کړی نو هیڅ پروا نشته فرض ئی کړئ که گرد (تول) جهان له تاسی څخه منځ وگرغوی نو
یواځی پاک الله تاته بس او کافی دی، چه ماسوا له هغه بل هیڅوک نه د عبادت او د بنده ګی
وړ (مستحق) او لائق، او نه د توکل او اعتماد مستحق کیدی شی، ځکه چه د ځمکی او آسمان
سلطنت او د عرش عظیم (شهنشاهی تخت) مالک هم دی دی او گردی (تولی) نفی او اضرار،
هدایت او ضلالت د هم ده په قدرت کښی دی.

فائده: په ابو داؤد شریف کښی له ابوالدرداء رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی: هر هغه سړی
چه صبا او بیکاه اوه اوه ځلی ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾
ولولی، الله تعالیٰ به د ده د گردو (تولو) همومو او غمومو دپاره کافی شی باقی د
عرش د عظمت په متعلق که مو د تفصیلاتو د لوستلو شوق وی، نو د هم دی آیت په ذیل او لمن
کښی دی د «روح المعانی» مضامین ولوستل شی!

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالى وحسن توفيقه اللهم تب علينا واجعل لنا
براعة من النار انك انت التواب الرحيم .

سورة يونس مكية وهي مائة وتسع آيات واحد عشر ركوعا

عدد تلاوتها « ۱۰ » وعدد نزولها « ۵۱ » نزلت

بعد بنی اسرأئیل

د «يونس» سورت مکی دی یو سل او نهه آیتونه او یوولس رکوع لری. په تلاوت

کښی (۱۰) او په نزول کښی (۵۱) سورت دی د «بنی اسرائیل»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّحْمَنُ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ①

دغه (سورت) آیتونه دی د کتاب (قرآن) دک له حکمته

تفسیر: دغه آیتونه د داسی مضبوط او محکم کتاب دی چه د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده الفاظ ئی د دی لامله (له وجی) محکم او مضبوط دی. چه تل له تبدیلی او تحریفه محفوظ دی علوم ئی له دی جهته مضبوط او پاخه دی چه دیر زیات سم له عقله او حکمته سره دی احکام ئی له دی سببه ښه او جید دی چه وروسته له دی بل کوم ناسخ کتاب راتلونکی نه دی اخبار او قصص ئی هم بیخی ښه او درست او د واقعی سره موافق دی. کله چه علیم او حکیم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم په زور رانازل کړی دی نو ولی به هم داسی نه وی.

اَكَانَ لِلنَّاسِ عِجَابًا اَوْ حِينًا
اِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرَ النَّاسَ وَبَشِّرَ الَّذِينَ اٰمَنُوْا اَنَّ لَهُمْ
قَدَمَ صَدَقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰﴾

آیا دی خلقو ته تعجب (له دی خبری) چه وحی وکړه مونږ یو سړی ته له (رښتینو د) دوی نه چه وویروه خلق (کفار له عذاب د الله) او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه بیشکه شته دوی ته مرتبه لویه رښتینی (د قول او د عمل خپل) په نزد د رب د دوی، نو وائی دا کافران چه بیشکه دغه (محمد) خامخا کودگر دی ښکاره

تفسیر: یعنی په دغه کښی د حیرانتیا او تعجب څه خبره ده؟ چه پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدایت لپاره همغسی یو انسان مامور کړی، او هغه ته ئی خپل داسی پیغام ورلیږلی وی چه پر هغه نور کسان بلاواسطی خبر نشی او دغه رسول صلی الله علیه وسلم گرد (تول) مخلوق د خالق د نافرمانی د مهلکو نتائجو او عواقبو څخه خبروی او د الله تعالی د احکامو منونکو ته زیری او بشارت ورکړی چه د رب العزت په دربار کښی د صالحو نیکو اعمالو په برکت په ایمان او طاعت او شفاعت د حضرت او نورو ډیرو لویو مرتبو او خورا (دیرو) هسکو درجو ته رسیږی. او دیر اعلی سعادت او اقصی کرامت او ازلی فلاح او ابدی صلاح د دوی په برخه کښی لیکلی شوی ده. (نو وائی کافران پس له راتلو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم چه په تحقیق دا سړی خامخا ساحر او کودگر دی ښکاره) یعنی قرآنی وحی ته د ده د فوق العاده مؤثریت او بی نهایته بلاغت له سببه کودی (جادو) او د هغه راوړونکی ته ساحر (کودگر) وائی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَنِ شَفِيعٌ إِلَّا مَنِ
بَعْدَ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه (الله) چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او
خُملکه (په کامله قدرت خپل سره) په شیرو ورغو کښی بیا ئی استوی وکړه
پر عرش باندی تدبیر کوی د تولو کارونو (په بالغه حکمت خپل سره)، نشته
هیڅ شفیع (چه شفاعت وکړی شی په ورغ د قیامت کښی) مگر وروسته له
اذنه د الله دغه الله (چه موصوف دی په دی صفاتو) رب ستاسی دی نو عبادت
کوئ تاسی د هم ده، آیا (فکر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسیر: (فی ستة ایام) یعنی په دومره یوه مدت کښی چه د شیرو ورغو سره برابر ؤ (په تعین
د مقدار د دغو (۶) ورغو کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی د اکثرو علماؤ په نزد
له دغو ایامو څخه مراد مقدار د ایام د ورغو د دنیا دی چه مقرر ؤ په علم د الله کښی) او
یوه ورغ د (ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه) د تفسیر سره موافق د یو زر کلونو سره برابره
اخیسته کیږی. ګواکي په شیرو زرو کالو کښی اسمان او خُملکه او نور گرد (تول) سره تیار
شوی دی. بلاشبه پاک الله قادر ؤ چه په یوه آن کښی ئی گرد (تول) مخلوقات پیدا کړی وی،
لیکن د ده د حکمت اقتضاء هم داسی وشوه چه په تدریج سره ئی پیدا کړی ښائی چه خپلو
بندګانو ته په دی سره ښوونه کوی چه سره له قوته او قدرته لازم دی چه هر کار دی په پوهی
تأنی او متانت سره وکړی، او هم په تدریجی تخلیق کښی د یو ناڅاپه او دفعتاً پیدا کولو په
نسبت د دغی خبری اظهار په ښه ډول (طریقه) سره کیږی چه الله تعالیٰ بالاضطرار بلا اختیار
فاعل نه دی بلکه د هر څیز وجود بالکلیه د ده له مشیت او اختیار سره ترلی دی هر کله چه
وغواری او په هر ډول (طریقه) چه وغواری همغسی ئی کوی.

«ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ» بیا ئی استوی وکړه په عرش باندی) د الاعراف د سورت د (۷) رکوع
کښی هم داسی آیت تیر شوی دی، دلته دی هم د هغو فوائدو څخه فائده واخیستله شی.
«یدبر الامر» تدبیر کوی د تولو کارونو په بالغه حکمت خپل سره) یعنی د گردو (تولو) مخلوقاتو
تدبیر او انتظام د الله تعالیٰ په بالغه حکمت او قاهره قوت کښی دی.

«ما من شفیع الا من بعد اذنه» نشته هیڅ شفیع چه شفاعت وکړی شی په ورغ د قیامت کښی مگر
شفاعت کولی شی وروسته له اذنه د الله) یعنی شریک او حصه دار د ده په الوهیت کښی څوک
چیری کیدی شی هم دغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کښی بی د ده د حکم او اجازی

شخه امکان نه لری او هیڅوک بی د الله تعالی د ارادی شخه د سپارښت دپاره هم شوندي نشی خوځولی.

«ذلکم الله ربکم» الایه دغه الله چه موصوف دی په دی صفاتو رب ستاسی دی نو عبادت کوئ د هم ده، آیا فکر نه چلوئ نو پند نه آخلئ تاسو یعنی ښه فکر وکړئ چه د داسی رب شخه ماسواء چه صفات ئی پاس بیان شول، بل څوک شته چه هغه د بندگی او عبادت وړ (لائق) وی؟ بیا نو تاسی څرنګه جرائت او غفردی (ضد) کولی شئ چه د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاه او برحق حکیم له احکامو او د ده د رسول له احکامو شخه محض د وهمونو او گمانونو په اثر انکار، او هغه ګرد (تول) سره دروغجن کوئ؟

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ يَأْكُلُونَ ۝

خاص هم ده ته ورتله ستاسی دی د تولو وعده کړی ده الله وعده حقه، بیشکه دی اول پیدا کوی دا مخلوق بیا ژوندی کوی ئی (پس له مرګه) لپاره د دی چه جزا ورکړی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په عدل، انصاف سره (چه خورا (دیره) وړه نیکی هم نه ضائع کیږی)، او هغه کسان چه کافران شوی دی شته دوی ته څښل له ایشیدلو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی له هم ده شخه ستاسی ابتداء او د هم ده په لوری ستاسی انتهاء ده او په آخر کښی تول د ده په لوری ورتلونکی یی بیا د ده او د ده د رسولانو د احکامو شخه څرنګه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ
يُقِصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝

الله هغه ذات دی چه گرځولی ئی دی (تکلیف د) لمر روڼ (خلیدونکی) او (تیکلیف د) سپوږمی روښانه او مقدر (مقرر) کړی ئی دی هر یوه ته منزلونه لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب (د میاشتو او ورځو او نورو)، نه دی پیدا کړی الله دا څیزونه مگر په حقه (او تدبیر) سره، په تفصیل سره بیانوی (ظاهروی الله) دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه پری پوهیږی

تفسیر: د ځینو په نزد «نور» له «ضیاء» څخه عام دی. «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وائی چه زیات روڼ او ځلیدونکی وی. ځینی وائی هغه چه رڼا ئی ذاتی وی «ضیاء» ده، او هغه چه له بل شی مستفاد او مستنار او رڼا (رنرا) کیږی هغه «نور» دی. د لمر رڼا (رنرا) په دغه عالم الاسباب کښی د بلی کړی ځنی نه حاصلیږی، د سپوږمی رڼا (رنرا) البته د لمر له رڼا (رنرا) څخه مستفاده ده او ځینو محققانو په دواړو کښی دغه فرق راښوولی دی چه «نور» مطلق رڼا (رنرا) ته وائی «ضیاء» او «ضوء» د هغی د انتشار (خوړیدلو) نوم دی. د لمر د رڼا (رنرا) انتشار څرنګه چه زیات دی نو ځکه هغه ئی په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه والله اعلم بمراده.

«وقدره منازل» - او مقدر او مقرر کړی دی الله تعالیٰ دی هر یوه ته منزلونه یعنی هره ورځ ئی په تدریج سره تنقیص او تزئید کوی. ﴿وَالْقُرْآنُ رَبُّهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ آدَاكَ الْعِجُونَ الْأَعْدِيَّ﴾

(۲۳) جزء د یس شریف (۳۹) آیت (۳) رکوع) د هیئت علماؤ د سپوږمی دوری شمیرلی دی او اته ویشت منازل ئی ورته مقرر کړی دی چه پر دوولسو برجونو منقسم دی. په قرآن کریم کښی خاص د هغو مصطلحات نه دی مراد بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج تری مراد دی.

«لتعلموا عدد السنين والحساب» - لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب د میاشتو او ورځو او نورو) یعنی د کلونو حساب او د میاشتو او ورځو وړوکی او لوی شمیر ګرد (تول) د لمر او سپوږمی په حرکاتو تړلی دی. که لمر او سپوږمی نه وی، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتی، کال او نور به څرنګه متعین کیدل؟ حال دا چه برسیره پر دنیوی ژوندون او د معاشی چارو، د ډیرو شرعیه و احکامو د اوقاتو تاکل (مقررول) او تعین هم په هم دغه لمر او سپوږمی سره کیږی (اسلام وقت ته ډیر قیمت او اهمیت ورکوی او د اکثریه و شرعیه و امورو اداء او انجام په اوقاتو پوری منوط دی).

«ما خلق الله ذلک الا بالحق» - نه دی پیدا کړی الله تعالیٰ دا څیزونه مگر په حقه او تدبیر (سره) یعنی د فلکیاتو سلسله هم داسی خوشی چتی (بیکاره) شی او کیف ما اتفاق نه ده بلکه له ډیر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندی چلیږی، او په زرهاؤ فوائدو او حکمتونو باندی مشتمله ده. «یفصل الآيات لقوم يعلمون» - په تفصیل سره بیانوی الله تعالیٰ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم

چه پری پوهیبری) یعنی پوه خلق او عقلاء د مصنوعاتو د دغه نظام له کتلو څخه د پاک قادر حکیم الله سراغ او پته لگوی او د مادیاتو له انتظامه د روحانیاتو د عالم په متعلق هم اندازه لگوی. چه په هغی روحانی دنیا کښی څرنګه لمر او سپوږمی پاک الله پیدا کړی دی او هم دغو ته انبیاء او مرسلین وائی.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

بیشکه په اختلاف د شپې او ورځې کښی (چه تل اوږدپیری او لنډپیری او یوه په بلې پسې راځی یخ او ګرمپیری او په هغو څیزونو کښی چه پیدا کړی دی الله په آسمانونو کښی او ځمکه کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) دپاره د قوم چه وپیری (له رحمانه او ځان ساتی له عصیانه).

تفسیر: بلا شبهه د دنیا په هر وړوکی او لوی شی کښی د الله تعالی د وجود او د وحدانیت دلیل موجود دی

وفی کل شیء له آیه تدل علی انه واحد
په هر شی کښی دی دلیل چه الله دی بی مثل
هم داسی یو بل آیت په (۲) جزء د «البقرة» په (۱۶۴) آیت (۲۰) رکوع کښی تیر شوی دی
چه د هغه په ذیل کښی په بسط او تفصیل دغه د قدرت نبی بیان شوی دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَ نَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأْنَوْا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَفْلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

بیشکه هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات زمونږ (او له آخرته منکران دی) او خوښ دی په دی ژوند لږ خسیس او آرام ئی نیولی (راضی شوی دی) په دی (ژوند پوری او له حشره غافلان دی) او هغه کسان چه دوی له آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ نه غافلان دی. دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د

دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول بی ئی .

تفسیر: یعنی له دنیا سره ئی داسی زړه ونښلاوه او هسی په کښی مشغول او لگیا شول چه له آخرته او د الله تعالی د مخامخ کیدلو او لیدلو څخه بیخی بی پروا شول او هم دغه د خو ورځو ژوندون ئی د ځان مقصود او معبود وگرځاوه او د قدرت په هغو ښو او دلائلو ئی چه پاس یاد شول له سره هیڅ غور او تامل ونه کړ چه داسی مضبوط او حکیمانه نظام خو هم داسی بیکاره او چتی (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دی لویي کارخانی څخه کوم خاص مقصد او مدعا شته. بیا نو هغه ذات چه اول ځلی ئی داسی عجیبه او غریبه کارخانه او مخلوقات پیدا کړی دی هغه ته د هغه بیا پیدا کول هیڅ گران او مشکل نه دی.

«اولئک مأوهم النار» الایه - دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور د دوزخ دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی هر هغه شی چه دوی په زړه او دماغ سره او په ژبو او لاسو او پښو سره گتلی دی، د هغه بدل د دوزخ اور دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ
بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ⑨

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی ئی دی ښه (عملونه) وبه ښی دوی ته رب د دوی (په آخرت کښی) لاره د جنت په سبب د (نور د) ایمان د دوی، چه بهیږی له لاندی (د کورونو او باغونو) د دوی (څلور قسمه) ویالی په باغونو د آرامی (دک له نعمتونو)

تفسیر: یعنی د ایمان په برکت او د هغه په رڼا (رنرا) کښی پاک الله مؤمنین خپل اصلی مقصد ته (چه جنت دی) رسوی.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ
وَإِخْرُجْهُمْ عَنْهُمُ إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑩

دعاوی (ویناوی) د دوی په دی جنتونو کښی (دا وی) چه په پاکی سره یادوو تا ای الله او پیشکشی د دوی به په دغه (جنت) کښی سلام وی، او

خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی کله چه جنتیان د جنت نعمتونو او د الله تعالی فضل او احسان ته گوری «سبحان الله» به ووائی، او کله چه د پاک الله څخه د کوم شی د غوښتلو مینه او آرزو کوی مثل که کوم مرغه (طیر) یا میوه یا بل شی ئی ولید او ورته ئی رغبت پیدا شو نو «سبحانک اللهم» به وائی د دی الفاظو د آوریډلو سره متصل پرضتی به هم همغه شی علی الفور ورحاضر کری. گواکی هم دغه لفظ به د گردو(تولو) دعاؤ قائم مقام وی. په دنیا کښی هم د لویو سربو کره داسی دود (رواج) او دستور دی چه که کوم شی د میلمه خوښ شی او تش ئی ستاینه (صفت) وکری، نو غیرتمن کوریه زیار(محنت) کوی او کوښښ به کوی چه هغه شی سم د لاسه خپل دغه میلمه ته ورحاضر کری.

«دعوهم فیها سبحنک اللهم» - وینا د دوی به په دی جنتونو کښی دا وی چه په پاکی سره یادوو تا ای الله! او پیشکشی د دوی به په دی جنت کښی سلام وی. یعنی جنتیان به د ملاقات په وقت کښی یو بل ته سلامونه اچوی. لکه چه په دنیا کښی هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی. او هم د پرضتو سلام اچول جنتیانو ته بلکه بالذات د الله تعالی له لوری د سلام تحفی راتلل په پاک قرآن کښی منصوص دی: «سلام قولاً من رب رحیم» (۲۳ جز، د یسین شریف (۵۸) آیت ۴ رکوع «والملائكة یدخلون علیهم من کل باب سلام علیکم بما صبرتم فنعیم عقبی الدار» (۱۳ جز، د الرعد (۲۳) آیت ۳ رکوع).

«وآخر دعوههم ان الحمد لله رب العلمین» - او خاتمه د دعا او وینا د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب او پالونکی د تولو عالمیانو دی. وروسته د جنت له رسیدلو څخه دنیوی تفکرات او کدورات خاتمه مومی، او تش په یوه «سبحنک اللهم» ویلو سره هر شی سم د جنتیانو له غوښتنی سره وررسیږی، نو د دوی د هری دعا او وینا خاتمه به په «الحمد لله رب العلمین» سره وی. او ښائی چه طبعادی هم داسی وی.

وَلَوْ يُعِجِلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتَعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ
فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

او که جلت ورسوی الله خلقو ته بدی په شان د جلتی د غوښتنی د دوی نیکی لره نو خامخا رالیږلی شوی به ؤ دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پریږدو مونږ هغه کسان چه نه لری امید دوی د ملاقات زمونږ (په قیامت کښی) په سرکشی د دوی کښی چه سرگردانه به وی دوی.

تفسير: دوه آيته پخوا له دى نه ئى فرمايلى ؤ، هغه كسان چه په غفلت كښى لويلى دى، او زمونږ د اخروى ملاقات هيله(آرزو) او اميد نه لرى، د هغوى د هستوگنى ځاى دوزخ دى. دلته دا ښوول كيږي چه الله تعالى په دنيا كښى دا مجرمين فوراً نه نيسي بلكه مهلت وركوي. حال دا چه د نورو خلقو عادت داسى دى چه دير ځلى بيباكه او بى حيا كيږي او پر خپلو ځانونو د عذاب د نزول مطالبه كوي مثلاً وائى ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ لَهَذَا هَوَالِ الْحَيِّ مِنْ عَبْدِكَ فَأَمْرٌ عَلَيْنَا بِحَرَّةٍ مِنَ الشَّكْرِ﴾ ۹ جزء د الانفال ۳۲ آيت ۴ ركوع) كله د دنيوى حوادثو څخه په تنگ كيږي او د خپل ځان يا د اولاد او نورو په حق كښى ښيرى كوي. لكه چه له تجربى څخه ظاهر دى نو اوس كه الله تعالى سم د دوى له غوښتنى سره فوراً لاس په لاس عذاب يا بدى ژر هغو ته ورورسوي، څومره چه دوى ژر د نيكي د رسيدلو غوښتنه كوي، نو د بدى له وېال څخه يوه لحظه هم فرصت نه مومي او د ژوندون مزي به ئى هغه گړئ وشليږي مگر د الله تعالى له درباره په نيكي او بدى كښى مصلحت سره موافق تاخير او تحمل كيږي څو نيكان تربيت ومومي او بدكاران په غفلت كښى ولويږي او د هغو د شرارت جام تر څنډو (غاړو) پورې ډك شى.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنَّةٍ أُوقَاعِهَا
فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّمَسَّهُ
كَذَلِكَ نُزَيِّنُ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

او كله چه ورسپړى انسان ته ضرر (تكليف) نو بولى مونږ (لپاره د دفعى د ضرر) (پروت) په اړخ خپل يا ناست يا ولاړ (يعنى په هر حال)، نو كله چه لرى كړو له ده څخه ضرر تكليف د ده نو درومى (پاتى كيږي په كفر خپل باندې) لكه چه نه ئى وو بللى مونږ (دفع كولو د) هغه ضرر (تكليف) ته چه رسيدلى ؤ ده ته، هم داسى (په مثل د دى تزئين) ښائسته كړى شوى دى دغو اسراف كوونكو ته هغه(عصيان) چه وو دوى چه كاوه به ئى (چه دعا ده په شدت كښى او ترك ئى دى په راحت كښى).

تفسير: يعنى انسان اول د خپلى بيباكي څخه پخپله د عذابونو غوښتنه كوي او پخپلى ژبى بدى غواړي مگر دومره كمزور او ناتوانه هم دى، چه كه لږ څه تكليف ور ورسپړي نو ژر تر ژره ويرېږي، او زمونږ په بللو سره پيل (شروع) كوي. او تر هغه وخته پورې چه پرى مصيبت وي. په ولاړه ناسته ملاسته او په هر حالت كښى پاك الله يادوى او ترى استمداد غواړي مگر كله چه

تکلیف تری لری کړ شی نو تری هغه گردی(تولی) ویناوی او حذر او زاری هیږیږی او داسی یو وضعیت ښکاروی چه گواکی ده له سره الله تعالی ته خپل احتیاج او اړتیا (مجبوری) نه وه وروپاندي کړی او پخپل همغه تکبر، غرور، لوئی، غفلت او د ځانمنی(خودنمائی) په نشو کښی مست گرځی او په همغه ضد، عناد لگیا اوسپړی، چه پخوا له دی نه پکښی اخته او مبتلا ؤ. په حدیث کښی راغلی دی چه ته په عیش او عشرت هوسانی (خوشالی) او آرامی کښی خپل الله یادوه! نو الله تعالی به هم تا په سختیو او مصیبت او تکلیف کښی (په اثابت حفاظت اعانت او نورو سره) یادوی. د مؤمن له شانه دا دی چه په هیڅ وقت کښی پاک الله نه هیروی. تل په سختی او مصیبت کښی صابر او په وقت د عیش او فراخی او وسعت کښی شاکر اوسپړی او د الله جل وعلا حمد او ثناء اداء کوی. دا همغه شی دی چه د هغه توفیق پرته(علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه کیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونََ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړی ؤ مونږ اهل د زمانو چه وو پخوا له تاسو (ای مکي والو) کله چه ظلم ئی کړی ؤ او حال دا چه راوړی وو هغو ته رسولانو د هغو ظاهری معجزی او له سره نه وو دوی چه ایمان ئی راوړی وی، هم داسی (په مثل د دغی سزا) سزا ورکوو مونږ قوم مجرمانو(کافرانو) ته.

تفسیر: یعنی که سم د هغو د غوښتنی سره ژر عذاب ورنشی یا خو تری تکلیف او مصیبت لری شی، نو ښائی چه بی فکره نشی ځکه د ظلم او شرارت او بی ایمانی سزا هرورمو(خامخا) ژر یا په ځنډ(ایسارتیا) ورسیدونکی ده. سنت الله له قدیمه راهیسی په هم دی باندي جاری دی، کله چه خلقو سره له دی چه د انبیاءو او مرسلینو ښکاره دلایل او محجزی ئی وکتلی، خو وروسته له هغه ئی هم ظلم او تکذیب ته ملاوی وترلی او په هیڅ دول(طریقه) د ایمان او تسلیم په لوری متماثل نشول، نو هغوی آسمانی عذاب هلاک کړی دی. او تل مجرمینو ته په یوه قسم نه په بل قسم سزا رسیدلی ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ خَلِيفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

بیا مونږ وگرځولئ تاسی (ای محمدی امته!) خلیفگان په ځمکه کښی وروسته له (هلاک د) هغو څخه دپاره د دی چه وگورو مونږ (په ښکاره هم) چه

خرنگه عمل کوئ تاسی (د نیکی که د بدی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو په غای تاسو ته ئی د غمکی په سر هستوگنه درکړه. تر غو وکتل شی چه تاسی تر کومه حده پوری د خالق او د مخلوق حقوق پیژنئ، او اداء کوئ ئی؟ او د الله تعالی له رسولانو سره خرنکه معامله کوئ؟ نیک که بد؟ هر ډول(طریقه) عمل چه وکړئ سم له هغه سره تاسی سره مناسبه معامله کوله کیږی وروسته له دی نه د هغی معاملی ذکر دی چه کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظیم یا له رسول کریم یا له الله قدوس سره کړی وه.

وَإِذْ أَتَى عَلَىهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا إِنِّتْ بِفَرٍّ إِن غَيْرُ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَ لَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَشِئْتُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ
إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ١٥

او کله چه ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ حال دا چه واضح دی نو وائی هغه کسان چه نه لری امید د (اخروی) ملاقات زمونږ چه راوړه یو (بل) قرآن چه غیر وی له دی قرآن نه یا ئی بدل کړه (چه د بتانو عیبونه او دغه احکام پکښی نه وی)، ووايه (ای محمده دوی ته) چه نه ښائیږی ماته دا چه بدل کړم دغه (قرآن) له غانه خپله متابعت نه کوم زه مگر د هغه (حکم) چه رالیږلی شوی دی ماته (بی له زیادت او نقصان)، بیشکه زه ویریږم که بی فرمانی وکړم د رب خپل (په تبدیل د قرآن سره) له عذاب د ورغی لوئی.

تفسیر: د پاک قرآن عمومی پند او نصیحت خو کفار ډیر خوښوی لیکن هر کله چه د بت پرستی یا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو تردید کاوه شی نو کفار متوحش او ترهرو کیږی. او په ډیر نفرت او کراهیت سره رسول الله ته وائی چه پاک الله ته ووايه چه «بل کوم هسی قرآن درکړی چه پکښی دغسی مضامین نه وی او که هم دغه قرآن پاتی کیږی نو دومره برخه ئی ښائی چه هر ورو(خامخا) اصلاح او ترمیم وکړئ چه بت پرستی او نورو په متعلق پکښی خبری شته» د هغو خلکو له ذهنیت څخه دغه غوښتنی دومره زیاتی مستبعدی نه ښکاری چه د تیږو(گتو) او لوتو په بتانو باندی ئی د خدائی تصرفات، اختیارات تقسیم کړی ؤ چه یو رسول

هم د داسی تصرفاتو او اختیاراتو مالک فرض کری. یا به دغه وینا تشه د الزام او استهزاء په ډول(طریقه) وی. په هر حال د دی تحقیقی جواب دا دی چه پخپله ئی پاک الله داسی فرمائی: (ووايه ای محمده دوی ته چه نه ښائیږی ماته چه بدل کړم دغه قرآن بیشکه زه ویریږم که نافرمانی وکړم د رب خپل په تبدیل د قرآن سره د عذاب د ورځی لونی) یعنی د کومی پریښتی یا رسول کار دا نه دی چه له خپل لوری د الله تعالی په کلام کښی ترمیم وکړی. یا ئی یو تکی یا حرکت تبدیل یا لاندی باندی کړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم وظیفه دا ده هغه وحی چه الله تعالی له لوری راشی هغه بی له تزئیده او تنقیصه د ده د حکم سره موافق ورسوی او تعمل ئی وکړی رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی د وحی تابع وی الله تعالی د رسول تابع نه دی چه څرنګه کلام چه تاسی غواړئ همغسې د الله تعالی له درباره ئی راوړی د الله تعالی په وحی کښی له ادنی غنی ادنی تصرف قطع او پریکول ډیر لوی معصیت او سخته ګناه ده بیا هغه معصوم بنده ګان انبیاء علیهم السلام چه له ګردو(تولو) څخه زیات له الله تعالی څخه ویریږی هغوی داسی معصیت رښی او نافرمانی ته کله نژدی ورتلی شی په ﴿لَا تَخَافُ مِنْ عَصِيَّتِكَ رَبِّي عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ کښی ګواکي پر دغو خوښی غوښتونکو باندی تعریض وکړ شو چه د داسی سختی نافرمانی کولو لامل(له وجی) ښائی د لویی ورځی له عذابه ډیر زیات وویریږی.

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که اراده فرمایلی وی الله نو ما به نه ؤ لوستی دا (قرآن) پر تاسی او نه به عالمان کړی وی (الله) تاسی په دی (قرآن) نو په تحقیق اوسیدلی وم زه په تاسی کښی ډیر عمر (چه ۴۰ کاله ؤ) پخوا له (نزوله د) قرآنه، آیا نو عقل نه لرئ تاسی.

تفسیر: یعنی هر هغه چه د الله تعالی اراده ده همغه زه ستاسی په مخ کښی لولم او هومره چه د ده اراده وی څما په وسیله تاسی پری خبروی. که د ده اراده پرته(علاوه) له دی نه وی، نو څما غه طاقت او توان ؤ چه له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم او بیا هغه د ده په لوری منسوب کړم، آخر څما څلویښت کاله عمر ستاسی تر سترګو لاندی تیر شوی دی، او په دغومره اوږد مدت کښی تاسی ته څما د ګردو(تولو) حالاتو په متعلق هر قسم تجربی او معلومات حاصل شوی دی څما صداقت، عفت، امانت، دیانت، او نور حسنه اخلاق په تاسی کښی ضربالمثل دی، څما امی توب او د کوم معلم په مخ کښی د شاګردی دپاره نه کیناستل، یوه معرفه او مسلمه واقعه ده. نو بیا چا چه تر څلویښت کلنی پوری نه کومه قصیده لیکلی وی او نه

په مشاعراتو کېښي شريك شوى وي او نه ئى چيرى كوم كتاب پرانستلى وي او نه ئى قلم په لاس كېښي اخيستى وي او نه په كومى مدرسى، مكتب، او نورو كېښي د لوستلو دپاره ناست وي او يو ناڅاپه داسى يو كلام جوړ كړى چه پخپل فصاحت، بلاغت، شوكت، جزالت، سلاست، روانى او د اسلوب په جدت كېښي گرد(تول) پيريان او انسانان عاجزان كړى او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل كېښي د گرد(تول) جهان علم او عرفان بيرته پاتى شى. او داسى مكمل او عالم نيوونكى د هدايت قانون د انسانى نوعى په لاسو ورسوئ، چه د هغه په مخ كېښي گرد(تول) پخوانى قوانين منسوخ او رد او ناچل شى. د لويو لويو قومونو او ملكونو په مرو قالبونو كېښي نوى او تازه روح پوكى، او د ابدى حيات او نوى ژوندون سامان ور برابر او تيار كړى. نو دغه خبره د چا په فهم او پوه كېښي راتلى شى؟ تاسى ته ښائى چه په ښه ډول(طريقه) سره فكر وكړئ هغه پاك او صاف انسان چه تر غلوښتو كلونو پورى ئى پر هيڅ بنى آدم پورى دروغ نه دى ويلى، نو آيا هغه به يو ناڅاپه يو غلى څرنگه دومره جسارت وكړى شى چه (معاذ الله) په پاك الله پورى دروغ ووائى، او افتراء پرى وترى؟ ناچاره ښائى دغه خبره ومنله شى هغه د الهى كلام چه زه ئى تاسو ته آورومه د هغه په جوړولو يا رسولو كېښي زه له سره اختيار نه لرم هر هغه شى چه پاك الله اراده وكړى، هغه تاسى ته زما په ژبى سره آوروئ. په هغه كېښي د يوه تكى يا د كسرى يا د فتحى د تبديل حق هم هيڅ يوه سړى ته نه دى حاصل (نو آيا پس تاسى عقل نه لرئ او نه پوهيږئ چه ما له ځانه نه دى ساز كړى دغه قرآن. او ولى به زه ترم دروغ په الله تعالى پورى څكه چه)

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يَفْصِلُ الْمُجْرِمُونَ ۝۱۶

نو څوك دى ډير ظالم له هغه چا نه چه ترى پر الله باندى دروغ يا نسبت د دروغو كوى آيتونو د ده ته (بلكه نشته)، بيشكه شان دا دى چه خلاصى نه مومى مجرمان (كافران له عذابه).

تفسير: يعنى گنهگارانو او مجرمانو ته حقيقى برى، فتحه او ښيگڼى(فائده) نشى حاصليدى اوس تاسى پخپله فيصله وكړئ چه ظالم او مجرم څوك دى؟ كه په فرض محال زه دروغ جوړ كړم، او هغه پاك الله ته ئى منسوب كړم، نو ما غوندى بل هيڅوك ظالم نشى كيدى. ليكن له هغه دليل څخه چه په تير آيت كېښي تير شوى دى، ثابته شوه، چه دغه احتمال بالكل باطل دى. نو كله چه زما صداقت ثابت او تاسى د جهل او يا د عناد لامله(له وجى) د الله تعالى كلام دروغجن كوئ، نو اوس د ځمكى په مخ كېښي له تاسى ځنى هيڅوك لوى ظالم نشى كيدى.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ
وَلَا يَنْصُرُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ
اتَّبِعُوا اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ١٥

او عبادت کوی دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چه نشی رسولی هیخ ضرر دوی ته (که ئی عبادت ونه کری) او نه نفع رسولی شی دوی ته (که ئی عبادت وکری) او وائی دغه (کفار) چه دغه (بتان) شفاعت گران زمونږ دی په نزد د الله کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه غیز چه نه دی معلوم ده ته (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی (یعنی داسی شی هیچری نشته)، الله پاک او ډیر پورته دی له هغو اشیاء چه شریکوی دوی (هغه له الله سره په عبادت کښی).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالیٰ او د هغه له رسوله سره وه. اوس تاسی د هغو د خدای پرستی حال واورئ! چه پاک الله ئی پریښی او د داسی شیانو-عبادت کوی چه د هغو په قبضه او اختیار کښی هیخ یوه نفعه او ضرر نشته. کله چه پوښتنی کیږی نو وائی بیشکه چه لوی الله خو همغه یو او لاشریک ذات دی چه آسمان او ځمکه ئی پیدا کری دی، مگر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو خوشاله ساتل د دی لامل (له وجی) ضرور دی چه دوی زمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کښی کوی. پاتی شوه نور وړوکی کارونه چه هغه د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی دی، د هغو تعلق یواځی له هم دوی سره دی. بناء علیه مونږ لره ښائی چه د دوی عبادت وکړو. (نو ووايه ای محمده دوی ته آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه غیز چه نه دی معلوم ده ته نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی یعنی داسی کوم شی نشته. الله پاک او برتر دی له هغو اشیاء چه شریکوی ئی دوی له الله سره په عبادت کښی انتفاء د علم له جهته د انتفاء د معلوم ده یعنی الله تعالیٰ له سره شریک او سیال نه لری، نو ځکه ورته معلوم نه دی). یعنی د بتانو شفاعت، او د شفیع د عبادت کولو استحقاق. دغه دعاوی بی‌اصله او غلطی دی. او ښکاره ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی همغه شی وی چه صحیح او واقعی وی. لهذا د الله تعالیٰ د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعی او له ځانه جوړ کری اصول حق ثابتول. گواکی الله تعالیٰ ته د داسی شیانو د واقعیت څخه معاذ الله خبر ورکول دی، چه د هغو وقوع په آسمان او ځمکه او په هیخ یوه ځای کښی ده ته معلوم نه دی یعنی هیچیری د هغه وجود نشته. که وی نو هر ورو (خامخا) به د هغه په علم کښی وی. بیا نو د هغه څخه مو الله تعالیٰ ولی منع کوی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِي يَوْمٍ يُخْتَلَفُونَ ﴿١٩﴾

او نه و دغه خلق مگر امت يو (متفق په يو دين د اسلام) نو اختلاف وکړ دوی! او که نه وی هغه کلمه چه پخوا ثابته شوی ده له رب ستا (په علم د رب د تا په تاخير د جزا) نو خامخا به حکم کړی شوی و؛ په منځ د دوی کښی په همغه څيز کښی چه په هغه کښی اختلاف (جگړی) کوی دوی.

تفسير: ممکن و چه مشرکینو به ویل چه که الله تعالی دغه امر ستاسی په دین کښی منع کړی وی زمونږ په دین کښی ئی خو نه دی منع کړی. د هغه جواب ئی ورکړ چه د الله تعالی دین له ازله تر ابده پوری تل یو دی. په حقه و اعتقاداتو کښی هیڅ یو فرق نشته. هغه خلق چه په منځ کښی گمراهان او بېلیری او سره جلا(جدا) شوی دی. الله تعالی د دوی د پوهولو او پر حقه لیاره راوستلو لپاره انبیاء ئی لیږلی دی په هیڅ یوه زمانه او په هیڅ یوه ملت کښی الله تعالی شرک نه دی جائز کړی. پاتی شوه دغه خبره چه د خلقو یو له بل سره اختلافات او جگړی ولی یو ځلی نه ورکوی؟ نو ځکه دا ئی بالجبر نه دی لری کړی چه د پاک الله په علم کښی دغه خبره فیصله شوی ده چه دغه دنیا دارالعمل (او د وارداتو ځای دی) د قطعی او آخری فیصلی ځای نه دی دلته ئی انسانانو ته کسب او اختیار ورکړی دی. او نور ئی لږ څه آزاد او خپلواک پری ایښی دی چه دوی د عمل هره لیاره چه غواړی، اختیار کړی. که دغه خبره لا له پخوا څخه طی او پری کړی شوی نه وی نو د گردو(تولو) اختلافاتو فیصله به یو ځلی کیده. (ځینی د «امة واحدة» ترجمه داسی هم کوی: او نه وو آدمیان مگر خو تولی یو متفق په کفر باندی نو ورته ولیدل پاک الله انبیاء پس سره مختلف شول دوی چه ځینو ایمان راوړ لکه اتباع د ابراهیم علیه السلام او ځینی همغسې پاتی شول لکه نمرودیان په کفر خپل سره. مگر غوره همغه ترجمه ده چه په «یو تولی متفق په یو دین د اسلام» سره شوی ده لکه پخوا د قتل د هابیل یا پس له طوفانه)

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

او وائی دوی ولی نه ده نازله کړی شوی پر دغه (محمد باندی هغه) معجزه (چه مونږ ئی غواړو) له ربه د ده، نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه (علم د)

غیب خاص الله ته دی (چه څه مصلحت به وی په نه رالیږلو د دغی معجزی کښی) نو منتظر اوسئ تاسی (نزول د هغی معجزی ته)، بیشکه زه (هم) له تاسی سره له منتظرینو ځنی یم (ستاسو عذاب ته).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو غوښتنه چه دوی کوی چه له هغو ځنی یوه معجزه ولی نه ده رانازله شوی؟ د جواب حاصل دا دی چه: دوی د صداقت دیر دلائل لا له پخوا څخه لیدلی دی، د فرمایشی معجزو وربکارولو ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی. او نه دومره مفید دی. وروسته د هری معجزی ښوونه چه د پاک الله مصلحت وی، وربکاروی ئی. الله تعالی سره دغه علم شته چه په مستقبل کښی به د کوم شان او نوعیت معجزی ظاهروی. نو تاسی هم منتظر اوسئ. مونږ به هم انتظار کوو په «موضح القرآن» کښی دی «یعنی که ووائی چه مونږ له څه شی څخه وپوهیږو چه د تاسی خبری رښتیا دی. نو وئی فرمایل چه پاک الله به دغه دین روښانوی او مخالفانو ته به ذلت ورپیښوی او بریادوی ئی لکه چه هم داسی هم وشوه. د رښتیا نښه یو ځلی کافی ده. او که هر ځلی مخالفانو ته ذلت ورپیښ شی نو خبره بیخی فیصله کیږی حال دا چه د فیصلی ورځ په دغی دنیا کښی نه ده.

وَإِذَا ذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَّسْتَمِمْ إِذِ الْإِمُّ نَكُرُوا
فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ سُلْكَانَا يَكْتُمُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٣١﴾

او کله چه ور وشکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختی (لکه مرض او عناء) چه رسیدلی دی دوی ته نو ناڅاپه وی به دوی لره مکر (بد ویل حيله جوړول) په (دفع د) آیتونو زمونږ کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته چه) الله دیر جلت دی له جهته (د جزا ورکولو) د مکر، بیشکه رسولان (کرام الکاتبین) زمونږ لیکی مکر د تاسی (نو جزا به درکړو تاسی ته د دغه مکر)

تفسیر: حق تعالی په مکی والو اوه کاله قحط مسلط کړ. کله چه هلاکت ته ورنژدی شول نو له دیری ویری ئی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته التجاء او له دوی نه ئی د دعا استدعاء وکړه او وعده ئی ورسره وکړه که دغه عذاب له مونږ څخه لری شو. نو مونږ به هم ایمان راوړو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بیخی لری شوه. نو بیا دوی په همغو شرارتونو باندی پیل (شروع) وکړ. او د الله تعالی د آیتونو په تکذیب ئی لاس پوری کړل. او د الله تعالی قدرت او رحمت ته ئی نظر ونه کړ. بلکه د الله تعالی انعامات

ئى له ظاهرى اسبابو او حيلو او محض بى اصولو خيالانو او اوهامو په لورى نسبت كړل. نو د هغه جواب ئى وركړ چه ښه ده تاسى ښه مكر او فريب او حيله بازى وكړئ. مگر په ياد ئى ولرئ چه ستاسى دغه حيله بازى يو په يو ليكله كيږي او هغه گرد(تول) دفتر به د قيامت په ورځ ستاسى په مخ كښى كيښود كيږي. بيا كله چه ستاسى هيڅ يوه حيله بازى له پرښتو څخه پته نه ده، نو د الله تعالى د محيط علم څخه به څرنگه خارج پاتى كيدى شى؟ تاسى په خپل مكر او حيله بازى مغرور يئ حال دا چه د الله تعالى جوابيه مكر (پت تدبير) ستاسى له مكړه او تدبيره ډير ژر او سريع الاثر دى.

پاك الله د مجرم د كسب او اختيار دائرى ته استدرجا دومره وسعت وركوي چه دى د غفلت په نشو كښى بيځى مست او بيخوده او د سزا له تصويره هم بالكل بى پروا شى. كله چه ئى د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورى ډك شى نو ئى يو ناڅاپه كلك تر ستونى نيسى. لهدا عاقل ته ښائى چه د الله تعالى د نرمى، تحمل او زړه خوشوونكو حالاتو د ليدلو څخه مغرور نشى ځكه چه ده ته نه دى معلوم چه ورسته د دغى نرمى څرنگه سختى راتلونكى ده. حضرت شاه صاحب بيان كړى دى چه «د سختى په وقت كښى د انسان نظر له اسبابو نه پورته كيږي او يواځى د الله تعالى په لورى وي. هم دا چه د سختى زمانه تيره شوه او كار ئى تر سره ورسيده، بيا ئى الله تعالى هيريږي او په اسبابو او وسائلو پورى اسره كوي او له سره نه ويرېږي چه الله تعالى به بيا همغسې د تكليف او سختى يو سبب ورپيدا كړى. د هم دغه خالق الافلاك په بالغه قدرت او قاهره قوت كښى د گردو(تولو) وسائلو او اسبابو واك(مجاز) او اختيار دى. لكه چه وروسته د بحرى سفر په مثال كښى ئى يو صورت داسى بيان فرمائى.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيَاحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرَحُوا بِهَا جَاءَتْهُمْ غَوَاةٌ مِّنْ عَارِصٍ
وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا
اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ هَٰلِكِينَ ابْجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا أَجَبْتُهُمْ إِذْ هُمْ يَبْعُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ لِيَأْتِيَهُمُ النَّاسُ إِنَّمَا بَغَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَّتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
ثُمَّ لَيَنْتَازِعَنَّكُمْ فَنُذِيبُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

الله هغه ذات دى چه گرځوى تاسى (په خپلو پښو يا په سورلى) په وچه او په بحر (سيند په لامبو يا مرکوب)، تر هغه پورى چه سواره شئ، په کشتيو کښى، او روانه شى (دا بيري) سره له دغو (خلغو چه ناست وى پکښى) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتى سره) او خوشاله شى په هغه سره نو راشى هغه کشتى ته باد سخت (مخالف د مراد جگر) او راشى دوى ته موج (چپى د سيند) له هر غايه (او له هر لورى) او وگنى دوى دا چه بيشکه دوى احاطه وکړه شوه پر دوى (په موجباتو د هلاک) دعا وکړى ويولى دوى الله (دپاره د نجات خپل) چه خالص کوونکى وى ده ته دين خپل (او وائى) قسم دى که نجات دى راکړ مونږ ته له دى (سختى) نو خامخا به شو مونږ هرومرو (لازمأ) له شکر کوونکو (په دغه نعمت د نجات ستا) نو هر کله چه نجات ورکړى دوى ته (الله له غرقه او وچى ته راشى) ناخاپه دوى فساد شرارت کوى په ځمکه کښى په ناحقه سره، اى خلغو بيشکه هم دا خبره ده چه جزاء د شرارت ستاسى پر نفسونو (ځانونو) ستاسى ده (اوس کوئ تاسى دا) عيش د ژوندون لږ خسيس بيا خاص مونږ ته راتله ستاسى دى (په قيامت کښى) نو خبر به درکړو تاسى ته په هغه عمل چه وئ تاسى چه کاوه به مو (په جزا ورکولو سره).

تفسير: په ابتداء کښى هوا ښه نرمه، او د بيړيو کشتيو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وى. مسافران په کښى خاندى، لوى کوى او په ډيره آرامى او هوسائى (خوشالغ) سره پکښى ناست وى. يو ناخاپه يو زورور طوفان (خپان) پيدا شى، او د غلورو خواؤ د اوبو غرونه راپورته کړى، او له کشتى يا له جهازه سره ئى وهى نو کله چه دغه د لوى سيند (بحر) مسافران وپوهيږى چه له هره لورى د مرگ موجباتو راچاپير کړى يو او د تنهيدلو او وتلو هيڅ کومه لار نه ده پاتى، نو دوى فرضى او مصنوعى معبودان پريږدى، او يواځى واحد لوى الله د خپل نجات دپاره رابولى، لکه چه د انسانى د اصلى فطرت تقاضا ده هر کله چه له هر څيزه مایوس شى، نو خاص د الله تعالى بندگى ځان ته غوره کوى او ډير پوخ عهد او کلکه وعده وکړى چه که له مصيبت په پاک الله ماته نجات راکړى، نو زه به ئى شکر کوونکى تابع او طائع اوسم او له سره به د کفران لورى ته نه ورځم او عصيان او طغيان ته به نه نژدى کيږم، ليکن هر کله چه لږ څه امن او ډاډينه (قلارى) ئى ور په برخه شى، او وچى ته ئى پښه ورسپړى، نو په شرارتونو باندې لاس پورى کوى، او په ملک کښى شور او شر او فتنه او فساد اچوى، د لږ څه مدت دپاره هم په خپل عهد او پيمان تينگ نه پاتى کيږى.

تنبیه: په دغه آيت کښى د اسلام هغو مدعيانو ته لوى عبرت دى چه د جهاز د طوفانى کيدلو په وقت کښى هم د واحد احد الله څخه مخ آړوى، او له غير الله څخه مدد غواړى. او هغوى

خپلې مرستې(مدد) ته رابولې. د مکی معظمی د فتحی څخه وروسته، د ابوجهل ځوی عکرمه چه لا نه ؤ مسلمان شوی له مکی معظمی څخه وتښتید، او د سیند سفر ئی اختیار او غوره کړ لږ څه لری نه ؤ تللی چه د هغه بیړی د طوفانی باد له خوا محاصره شوه، کشتیوان (ملاح) مسافرانو ته وویل چه «یوه واحد احد الله ته غږ وکړئ! دلته ستاسی نور معبودان هیڅ په کار نه درځی» عکرمه وویل «دا خو همغه الله دی چه د هغه په لوری محمد مونږ وربولی که په سیند کښی بی د محمد له ربه نجات نه راپه برخه کیږی نو په وچه کښی هم بی د هغه د لاس نیونی او اعانته نجات موندل محال دی.

ای الہ العالمینہ! که می ته له دغه مصیبتہ ویاسی، نو زه بیرته ځم او د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت کوم. زه هیله(ارزو) او امید لرم چه دی په خپلو کریمه ؤ اخلاقو سره زما د ټولو تفصیراتو بښنه له پاک الله څخه وغواړی.» لکه چه عکرمه د رسول الله په حضور کښی مشرف شو او اسلام ئی ومانه رضی الله عنه.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّبِعُوا مَوْلَاكُمْ﴾ الآية - ای خلقوا! بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د شرارت ستاسی پر نفسونو، ځانونو ستاسی ده اوس کوئ تاسی دا عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راطه ستاسی دی په قیامت کښی نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وی. تاسی چه کاوه به مو، په جزا ورکولو سره) یعنی ستاسی د شرارتونو ویاړ پر تاسی لویږی. که څو ورځی مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنیوی گټه(فائده) مو هم حاصله کړه نو د کار په پای (انجام) کښی د پاک الله دربار ته ورټگ دی. هلته به ستاسی ځمرد(ټول) اعمال ور د مخه کیږی رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکړی، او تاسی ته به دا درښکاروی، چه ستاسی اعمال څرنگه ؤ.

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنْزِلَتْهُ مِنَ السَّمَاءِ فَلَخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ وَمِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرٌ نَّالِيًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبْ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مثال د دی ژوندون لږ خسیس (په ژر تیریدلو

کبشي) پشان د اوبو دی چه نازلی کړی دی مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه نو خلط شي په (سبب د) دی اوبو سره (هر قسم) زرغونه د غمکي له هغه (قسم) چه خوری ئی بنيادمان (لکه غلی میوی سابه) او چارپایان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پوری کله چه واخیست غمکي زینت خپل او ښه ښایسته شي (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو) او گمان وکړی خاوندان د دی (غمکي) چه بیشکه دوی قادر دی (په هر شانتی گته(فائده) اخیستلو سره) په دی غمکه باندی ناخاپه راشی دی (غمکي) ته امر (حکم) زمونږ د شپي یا د ورځي (په خرابی د دی غلو او میوو) نو وگرځوو مونږ دغه (فصل د غمکي) (لکه) ریبلی شوی (له بیخه لوړولی) گواکي نه ؤ (دغه کښت په دغی غمکي کښی) پرون، هم داسی (لکه مذکوره بیان) په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه فکر کوی (په مثال کښی او عبرت تری اخلی).

تفسیر: غینی د «فاختلط به نبات الارض» معنی د پیداوارو کثرت اخیستی دی. ځکه هر کله چه د غمکي پیداوار زیات قوی کیږی، نو یو جزء ئی له بل سره گډیږی او یو له بله سره نښلی. غینی علماؤ د «به» باء د مصاحبت لپاره اخیستی ده، دغسی معنی ئی کړی ده چه د غمکي زرغونه له اوبو سره گډ او مرکب کیږی، ځکه چه د نباتاتو غذا گرځی د شیخ الهند رحمه الله تعالی له صنیع څخه مترشح کیږی چه له اختلاطه داسی مراد آخیستی دی چه د غمکي او اوبو د یو ځای کیدلو څخه هغه نباتات چه راوځی په هغه کښی د انسانانو او حیواناتو غذا مخلوطه او گډه وده وی. مثلاً د غنمو په بوټی کښی دانه د بنیادمانو غذا گرځی او وښه ئی هم د حیواناتو آذوقه کیږی هم داسی په ونو کښی هم میوی او پانی وی چه د دوی خوړونکی هم سره بیل انواع لری، او سره جلا جلا(جداجدا) دی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا﴾ الآية - تر هغه پوری چه واخیست غمکي زینت خپل او ښایسته شي په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو او گمان وکړی خاوندان د دی غمکي چه بیشکه دوی قادر دی په هر شانتی گته اخیستلو سره په دی غمکه باندی) یعنی مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د غمکي مخ مزین او ښایسته کړی وی او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسی تیار شوی وی چه په هغه د هغوی د خاوندانو پوره دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شوی وی چه اوس له هغه څخه د فائدی اخیستلو پوره وقت او نیټه رارسیدلی ده ﴿إِنَّهَا أَمْرًا﴾ الآية - ناخاپه راشی دی غمکي ته حکم زمونږ د شپي یا د ورځي په خرابی د دی غلو او میوو، نو وگرځوو مونږ دغه فصل د غمکي لکه ریبلی شوی له بیخه لوړولی گواکي نه ؤ (دغه کښت (فصل) په دغی غمکي کښی پرون، هم داسی لکه مذکوره بیان په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم چه فکر کوی په مثل کښی او عبرت تری اخلی) یعنی

ناخپه د الله تعالى په حکم د شپې يا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سيلی يا ږلي يا ملخ يا نور ورورسپړی، او علیٰ هذا القیاس دغه آفت هغه زراعت بیخی داسې پنا کړی گواکي له سره هلته یوه خاشه نه وه زرغونه شوی کت مت (هوښو) د هم دی په شان د دنیا ژوندون هم مثال لری. اگر که دغه ژوندون ډیر حسین او ترو تازه په نظر راشی، تر دی چه بی وقوف خلق د دی په رونق او بښاست باندی مین او مفتون شی، او اصلی حقیقت بیخی هیر کړی. لیکن د هغه د زرغونتیا، بښاست، زینت د غو ورځو له مخې دی چه ډیر ژر د فناء او زوال په لاس نسیا منسیا کیږی حضرت شاه صاحب دغه مثال په نهایت لطیف طرز خاص په انسانی حیات منطبق کړی دی. یعنی د اوبو په شان روح له آسمانه (د علوی عالمه) راځی. او په خاورین کالبوت کښی ننوځی او هلته قوت مومی او د دغو دواړو گډون څخه آدمی په وجود راځی. بیا په انسانی او حیوانی دواړو کارونو کښی مشغولیدي. کله چه پر هر هنر او کار کښی پوره شو، او د دی د متعلقینو اطمینان او اعتماد پری پیدا شو ناخپه مرگی ورسپړی، چه هغه دغه گردی(تولی) روغی جوړی کړی لوبی پای (انجام) ته رسوی. او وړانوی ئی بیا داسی بی نامه او بی نښانه کیږی گواکي په ځمکه کښی له سره ژوندون او ودان شوی نه ؤ.

فائده: «لېلا او نهاراً»- په شپه او ورځ کښی» ئی ښائی د دی لامل(له وجی) فرمایلی وی چه شپه د غفلت وقت وی او په ورځی کښی خلق عموماً وینښ وی مطلب ئی دا دی کله چه د الله تعالى حکم راوړسپړی بیا که څوک وینښ وی که اوده. غافل وی که هوښیار هیڅ یو سری په هیڅ یوه حالت کښی د هغه مخه نشی نیولی.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿١٥﴾

او الله بولی (بندگان خپل) کور د سلامتیا ته (چه جنت دی)، او لاره ښیي هغه چاته چه اراده وفرمائی(د هدایت د ده) لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی د دنیا پر زائل او فانی ژوندون مه نازیږئ، او مه پری تیر وځی! او د دارالسلام یعنی د جنت په لوری راشی! پاک الله تاسی د سلامتی کور ته بولی او تر هغه ځایه پوری ئی د رسیدلو لیار هم درښوولی ده همغه کور دی چه اوسیدونکی ئی له هر راز(قسم) رنځ، غم، پریشانی، تکلیف، نقصان، آفت، فناء، زوال او نورو عوارضو څخه صحیح او سالم پاتی کیږی، او پرښتی پری سلام آچوی او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفی ورسپړی.

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَئِن مَّرَوْهُمْ فَزَوْا ذَٰلِكَ أَوْلَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

(شته) دپاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی (ایمان ئی راوړی) نیکه (جزا جنت) او زیادت (له اجره هم شته)، او نه به پتوی مخونه د دوی هیڅ تور گرد او غبار او نه هیڅ ذلت (رسوائی)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دی، هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی ښه کار کوونکو ته هلته ښه غځای (جنت) وررسیږی او له هغه څخه څه زیات هم ور په برخه کیږی یعنی د الله تعالیٰ رضاء او د ده لقاء (دیدار، رزقنا الله تعالیٰ) د «زیادت» تفسیر په لقاء الله سره په څو صحیحه و احادیثو کښی وارد شوی دی. او له دیرو صحابه و او تابعینو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین څخه منقول دی حضرت صهیب رضی الله عنه وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست، او وی فرمایل: کله چه گرد(تول) جنتیان په جنت او تول دوزخیان په دوزخ کښی داخل شی، نو یو غږ کوونکی به غږ وکړی: «ای جنتیانو ستاسی دپاره د الله تعالیٰ یوه وعده باقی ده چه هغه اوس پوره کیدونکی ده.» جنتیان به وائی چه «هغه څه شی دی؟ آیا پاک الله په خپل فضل سره زمونږ د حسانتو پنگه نه ده درنه کړی؟ آیا زمونږ مخونه ئی سپین او نورانی نه دی کړی؟ آیا ده مونږ له دوزخه نه یو ژغورلی(بچ کړی)؟ او جنت غوندی یو لوی مقام ته ئی نه یو داخل کړی؟» (بلکه دغه گرد(تول) شیان شوی دی. او هیڅ یو ئی نه دی باقی) دلته د دوی له منځه به پرده لری کړه شی او جنتیان به د الله تعالیٰ په لوری نظر وکړی نو قسم په الله دی چه د الله تعالیٰ له هر قسم ورکړیو شویو نعمتونو څخه جنتیانو ته د الله تعالیٰ د لقاء دولت به زیات محبوب او مطلوب وی. او د دی په اندازه به بل هیڅ شی د دوی په سترگو کښی ښه نه ورځی او د دوی سترگی به نه یخوی او نه ئی رنوی پاک الله مو دی خپله لقاء پخپل فضل او کرم سره روزی کړی او سترگی مو دی روڼی او زړونه مو دی پری خوښ کړی آمین ثم آمین.

﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ﴾ الآية - او نه به پتوی مخونه د دوی هیڅ تور گرد او غبار او نه هیڅ ذلت رسوائی، دغه محسنان صاحبان د جنت دی هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی) یعنی د عرصات په محشر کښی همغسې چه د فجارو کفارو پر مخونو سخت د ذلت، ظلمت، خواری او رسوائی ښی او آثار به ښکاری، بالمقابل د هغه به د جنتیانو څیری دیری نورانی، ښایسته او رونقداری وی. او بیخی د ملاحظت او صباحت څخه به ډکی وی.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِسُلْهَةٍ ۖ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ
 مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۖ كَانَتْهُمْ أَغْشِيَتْ وَجُوهُهُمْ قِطْعًا
 مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٤﴾

او هغه کسان چه کسب ئی کړی دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی (د دوی) په قدر د بدی ده (نه تری زیاته) او پتوی به دوی لره ذلت (رسوائی)، نه به وی دوی ته له (عذاب د) الله هیڅ ساتونکی گواکی پت کړی شوی دی مخونه د دوی په قطعو (توتو) د شپې سره حال دا چه تک تور به وی، دغه (مسیئان) صاحبان د اور (د دوزخ) دی، هم دوی په دغه دوزخ کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی له بدی څخه به ئی سزا زیاته نه وی. لږه سزا به ورکوله کیږی. یا به ئی ځینی خطاوی بښلی کیږی، الله تعالیٰ بیخی مختار او اختیارمن دی.
 ﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ او پتوی به دوی لره ذلت او رسوائی) یعنی د دوی ځیری به دومره توره تیاره وی گواکی د توری تیاری شپې توروالی د دوی په مخونو باندی لگیدلی دی. پاک الله مو دی له دغه مخ توروالی او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبِعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ
 فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاءُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِلَّا نَا تَعْبُدُونَ ﴿١٥﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راجمع به کړو دا خلق تول بیا به ووايو هغو کسانو ته چه شرک ئی راوړی دی (تینگ ودریږئ) په ځایونو خپلو کښی تاسی او (هم) شریکان ستاسی، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کښی او وبه وائی شریکان د دوی (دوی ته) چه نه وئ تاسی چه خاص مونږ لره به مو عبادت کاوه (په امر زمونږ سره بلکه تابع وئ تاسی د خپلی هوا).

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه پخپل خیال کښی د الله تعالیٰ لپاره شریکان درولی وو یا ځینو ته

ئی د الله حُامن او لونی ویل مثلاً مسیح علیه السلام چه د نصاریٰ و په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» و، یا «ملائکة الله» یا «احبار» یا «رهبان» چه دوی ته هم له یوه حیثیته د خدائی منصب ورکړی شوی و. یا اصنام او اوټان چه د مکی مشرکانو پر دوی هم د خدای اختیارات تر یوی اندازی پوری تقسیم کړی وو. نو دغو گردو(تولو) ته به پخپلو مخایونو کښی حسب المراتب د دریدلو حکم وشي.

فَكَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ابَيْنَا وَبَيَّنَّا لَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغْفِيلِينَ ﴿٩﴾

نو کافی (بس) دی الله شاهد په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له عبادت ستاسی خامخا بی خبران.

تفسیر: یعنی په دی وقت کښی به عجیبه پریشانی (نول) او نفسی نفسی (ځان ځانی) وی، د عابدینو او معبودینو په منځ کښی په بیلتون لویږی، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزی چه پخپل خیال سره ئی سم په دنیا کښی ترلی وو، هغه گرد(تول) به شلیږی. په دغه هولناک وقت کښی کله چه مشرکینو د خپلو دغو فرضی خدایانو ځنی ډیر زیات توقعات (هیلی) درلودلی(لرلی)، هغوی به په ښکاره ډول(طریقه) سره جواب ورکوی، چه تاسی له مونږ سره څه تعلق لرئ. تاسی دروغ وایی چه مونږ د دوی عبادت کاوه تاسی سم له خپلی عقیدی سره د هغو شیانو عبادت چه کاوه او د هغو ډپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چه په دوی کښی له سره موجود نه و. نو په حقیقت کښی هغه بندگی د «مسیح» یا د ملائکو» عبادت نه گانه شی، او نه دغه عبادت په واقع سره د بی روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کاوه او هغه به مو پرښتی یا کوم نبی یا کوم ولی یا کومی غیږی یا نورو ته منسوبوه، پاک الله شاهد دی چه زمونږ په خوښه یا رضاء او اذن تاسی دغه حرکت نه دی کړی. مونږ نه وو خبر چه تاسی د خپل انتهائی حماقت او سفاقت او ناپوهی لامله(له وجی) مونږ د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبودان دروئ.

تنبیه: دغه ویناوای که د حضرت مسیح علیه السلام او نورو ذوی العقولو مخلوقاتو له لوری وگنل شی نو هیڅ یو اشکال پکښی نشته. او که د «اصنامو» او بتانو له خوا وی، نو هیڅ بعید نه دی چه الله تعالیٰ د مشرکینو د منتها مایوسی او حسرتناکی، درماندگی او رسوائی او د خپل عظمت او قدرت د اظهار لپاره دغه تیږی(گتۍ) او بتان او نور په خبرو راولی. ﴿قَالُوا اَنْطَلَقْنَا بِاللّٰهِ الَّذِي اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ﴾ ﴿٢٤﴾ جزء د حم السجده ٢١ آیه (٣) رکوع).

هٰذَا لَكَ تَبْلُوْا كُلَّ نَفْسٍ مَّا سَلَفَتْ وَرُدُّوْا اِلَى اللّٰهِ

مَوْلَاهُمُ الْحَقُّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝

په دغه ځای کښی به ښکاره ومومی (او وڅکی) هر یو نفس جزا د هغه عمل چه پخوا ئی لیږلی دی او بیرته به بوتله شی دوی الله ته چه مولی د دوی د حق (او واقعی واکدار د دوی دی) او ورک به شی له دوی نه هغه دروغ چه د دوی چه جوړول به ئی (له شفاعت د بتانو)

تفسیر: یعنی گرد(تول) دروغ او بی‌اصله توهمات به بیخی له منځه ورک شی. او هر څوک به په رأی‌العین گوری چه پرته(علاوه) له هغه حقیقی مالک څخه د بل په لوری د رجوع کولو ځای نشته، او د هر یوه سری به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندی علم ورسیږی، چه هغه څومره وزن او اندازه لری.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْ نَبْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ مَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأُمُورَ فَيَقُولُوا لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک رزق روزی درکوی تاسی ته له جانبه د آسمانه (په باران) او له ځمکې (په نباتاتو) بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د (پیدا کولو د) غوړونو او د سترگو او څوک دی چه راویاسی ژوندی (لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت) له مری (لکه هګی، کافر، جاهل، دانه)؟ او راویاسی مری (لکه نطفه) له ژوندی (لکه حیوان)؟ او څوک دی هغه چه تلپیر کوی (د هر کار په منځ د خلقو کښی)؟، نو ژر به ووائی دوی (چه هغه) الله دی، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) نو آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله).

تفسیر: د آسمان له لوری باران، او د لمر حرارت او رڼا(رنرا) او نور رارسیږی، او د ځمکې مواد له هغو سره گډیږی، او په دغو وسائلو سره د انسان روزی او رزق ورهیا کیږی. (بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د پیدا کولو د غوړونو او د سترگو؟) یعنی په داسی عجیبه او غریبه محیرالعقله طریقه سره کوم ذات ستاسی غوړونه او سترگی پیدا کړی دی، بیا ئی د دوی د

حفاظت سامان پیدا کری دی. هغه کوم ذات دی چه د دغو گردو(تولو) انسانی قواو حقیقی مالک دی؟ هر کله چه اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. او هر کله چه اراده وفرمائی بیرته ئی اخلی.

(او څوک دی چه راوباسی ژوندی لکه بجی، مؤمن، عالم، کبیت (فصل) له مری لکه هکی، کافر، جاهل، دانه، او راوباسی مری لکه نطفه له ژوندی لکه حیوان؟ یعنی) مثلاً له نطفی یا بیضی ځنی حیوان بیا له حیوان ځنی د نطفی او بیضی پیدا کول. یا په روحانی او معنوی دول(طریقه) سره د هغه سری یا قوم ځنی چه مړه شوی وی د ژوندی زړونو افراد پیدا کوی. او د ژوندیو اقوامو پر اخلاقو د دوی د بدبختی لامل(له وجی) موت طاری کوی. (او څوک دی چه تدبیر کوی د هر کار په منځ د خلقو کبیتی) یعنی د دنیا د گردو(تولو) کارونو تدبیر او انتظام څوک کوی؟ (په جواب کبیتی دوی پخپله وائی چه الله دی).

فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَيْكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدُ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ ﴿٣٧﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو سره) الله رب ستاسی دی حق، نو څه شی دی وروسته له حقه (هیڅ نشته) مگر گمراهی نو کوم خوا ته گرځولی شی تاسی (له حقه سره د قیام د برهان په حقانیت د اسلام)

تفسیر: مشرکینو به هم اعتراف کاوه چه دغه کلیه امور او عظیم الشان کار ماسواء د الله تعالی څخه بل هیڅوک ئی نشی کولی. نو ځکه ئی وفرمایل کله چه اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسی هم دغه پاک الله گنئ، بیا نو ولی نه ویریئ چه ماسواء د دغه الله څخه نور خپل معبود گرځوئ؟ ښائی چه معبود داسی یو لوی ذات وی، چه خالق الكل مالک الملک رب مطلق او علی الاطلاق متصرف وی. وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چیری ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ کله چه په رښتیا سره همغه ذات واحد احد الله دی، نو وروسته له رښتیا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتی؟ د رښتیا پرېښودل او دروغو پسې سرگردانه گرځیدل د پوهانو او عاقلانو کار له سره نشی کیدی.

كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٨﴾

هم داسی (لکه چه ربوبیت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی (او دوب دی په کفر کبیتی) په سبب د دی چه بیشکه دوی ایمان نه راوړی.

تفسير: يعنى الله تعالىٰ په ازل كېنى د دغو متمردينو او سرکېانو په قسمت كېنى ايمان نه دى ليكلى، چه د دوى د ايمان د نه ليكلو سبب د الله تعالىٰ په علم كېنى د هغو سرکېنى او نافرمانى ده. په دى شان د الله تعالىٰ ښكلى خبره پر دوى د فسق او نافرمانى لامله(له وجې) منطبقه شوه.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَّبْدُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ
يَّبْدُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنْتُمْ تُؤْفَكُونَ ﴿١٧﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا شته له دى شريكانو (بتانو) ستاسى هغه څوك چه پيدا كړى دى خلق په اول كېنى بيا ژوندى كړى دوى (پس له مرگه) ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه الله اول پيدا كوى خلق بيا ژوندى كوى ئى (بعدالموت) نو كوم لورى ته آډول كيږئ تاسى (له سمى لارى، چپى ته؟).

تفسير: تر دى ځايه پورى د «مبدأ» ثبوت ؤ اوس د «معاد» ذكر دى يعنى كله مو چه اعتراف وكړ چه د ځمكى او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حيات او د كردو(تولو) پيدا كوونكى او اداره كوونكى هم دغه پاك الله دى، نو ظاهر دى چه د مخلوقاتو بيا پيدا كول او وروسته له مرگه بيا ژوندى كول او د دوى اعاده هم د همغه فعل كيدى شى بيا د انبياؤ عليهم السلام په ژبو كله چه دوى په خپله د هغه د اعاده كولو خبر ورکوى د هغه په تسليم كېنى څه عذر شته؟ نو وروسته د «مبدأ» د اقرار څخه د «معاد» له لورى كومى خوا ته تاسى درومۍ؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يُّهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يُّهْدِي لِلْحَقِّ أَقْسَنُ يُّهْدِي
إِلَى الْحَقِّ أَصْحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يُّهْدِي إِلَّا أَنْ يُّهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٢٥﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه آيا شته له دى شريكانو (بتانو) ستاسى هغه څوك چه لاره ښيي حق ته؟، (بيا هم) ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه الله لاره ښيي حق ته، آيا نو هغه څوك چه لاره ښيي حق ته ډير لايق دى د دى

چه متابعت نئی و کړی شی؟ او که هغه چه (په خپله هم) لاره نشی موندلی؟ مگر چه ده ته لاره وښوولی شی، نو څه باعث دی تاسی لره، څرنگه حکم کوئ (مخالف له مقتضا د عقل).

تفسیر: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کې د هدایت د واسطو او وسائلو ذکر کوی. یعنی همغسې چه رومبني پیدا کونکي او وروستنی ژوندی کونکي همغه یو الله تعالی دی او بل څوک نه دی. نو هم دغه پاک الله د خپلو بندگانو د «معاد» صحیح او رښتیا لار ښوونکي دی نه بل څوک او په مخلوقاتو کې لوی دی که ووړکی. گرد(تول) د ده لارښوونی ته محتاج دی. د ده پر هدایت او لار ښوونه باندې ښائی چه گرد(تول) لار شی. مسکین بت په څه حساب کېدی چه چاته لار ښوونه وکړی. یا دی پخپله بی د بل چا له هدایته او مرستې(مدد) او لاس نیولو یو پل هم واخیستی شی. نو ځکه د ده لار ښوونه د بندگانو په حق کې د قبول قابله او وړ نه ده چه گوندی الله تعالی بی واسطی د هغو لار ښوونه کړی وی. بیا دا څومره بی انصافی ده چه انسان هغه مطلق هادی پرېږدی او د دغو باطلو او کمزورو معاونینو او لار ښوونکو پسی لویږی او د هم دوی اسره او هیله(امید) ونیسی یا مثلاً د احبارو او رهبانو او برهمنانو او پادریانو او نورو په خولو او ښوونو د ړندو په شان تگ کوی او در گرده په همغه لاره په مندو روان وی (دغه څلورم «یهدی» په اصل کې «یهندی» ؤ. بیا «ت» په «د» بدله شوه او «د» په بل «د» کې مدغم شو او «ه» مکسوره شوه چه التقاء د ساکنین رانشی).

وَمَا يَتَّبِعْ أَكْثَرُهُمُ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٧﴾

او نه کوی متابعت اکثر د دوی مگر د (فاسد اټکل) گمان، بیشکه گمان (اټکل) نه بی پروا کوی (هیڅوک) له حقه د هیڅ څیز، بیشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چه کوی (نئی) دوی (نو جزا به ورکړی).

تفسیر: کله چه معلوم شو چه «مبدی» او «معبد» او «هادی» همغه الله تعالی دی، نو د هغه په خلاف د شرک د لاری غوره کونکو ته فکر کول په کار دی چه د دوی په لاس کې کوم دلیل او برهان شته؟ چه د هغه په بناء د «توحید» قویم او قدیم مسلک پرېږدی او د گمراهی او ضلالت په کوهی کې ځانونه اچوی، رښتیا خبره خو دا ده چه د دوی سره پرته(علاوه) له ظنونو او اوهامو او چټی(بیکاره) او مهملو خبرو څخه بل هیڅ دلیل او برهان نشته، نو د اټکل غشی د حق او صداقت په بحث کې څه کار ورکولی شی؟.

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۵﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسی فصاحت، بلاغت او اعجازه) چه په دروغو جوړ کړ شی غیر له الله نه ولیکن دی تصدیق (رښتینی) کوونکی د هغه (کتاب) چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او دی تفصیل کوونکی د هغه څه چه لیکلی شوی دی (پر تاسو) نشته هیڅ شک په ده کښی (چه راغلی دی) له لوری د رب د عالمیانو

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی ئی فرمایلی ؤ چه مشرکین محض د ظن او تخمین پیروی کوی حال دا دی چه د پیروی قابل هغه خبره ده چه صحیح لار رابیښی. په هم دی مناسبت ئی دلته د لوی قرآن ذکر شروع کړ چه نن په دنیا کښی همغه یو داسی کتاب دی چه صحیح لار ښوونکی او د ظنونو او اوهامو په مقابل کښی د رښتیا حقایقو وړاندی کوونکی دی. هو! زمونږ د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیرالعقول فصاحت او بلاغت او جزالت باندی له نظر اچولو څخه دغه راڅرگندیږی چه دغه پاک قرآن بیشکه هم داسی یو کتاب دی چه د پاک قدوس الله له لوری رانازل شوی دی، او د ماسواء الله څخه بل هیڅوک داسی یو معظم کتاب نشی راوړاندی کولی. پوره قرآن دی خو پخپل ځای کښی پاتی وی د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم ټول انسانان او پیریان عاجزان او ناتوانان دی لکه چه وروسته راځی (او نه دی دا قرآن چه لولی ئی محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسی داسی چه جوړ کړی شی د ځانه بلکه هیڅوک ئی نشی ویلی د ځانه غیر له الله تعالیٰ نه یعنی داسی نه ښائی چه دا کلام وی د بشر ولیکن رالیولی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او په صدق ئی هر څوک قایل دی چه تورات او انجیل او زبور دی او له دغو سره سم او مطابق دی د دین په اصولو کښی ډیر تعجب دی چه هغه حق شو او دغه نشو بلکه د لوی قرآن کلام الهی ټوب له دی نه ظاهر دی چه د گردو(ټولو) پخوانیو آسمانی کتابونو مصدق او د هغو د اصلی مضامینو حفاظت او د هغو د پخوانیو ویلو صداقت په علانیه ډول(طریقه) سره کوی.

(او مفصل بیانونکی دی د هر هغه څیز چه لیکل شوی دی په تاسی له اوامرو او نواهیو څخه نشته هیڅ شک په دی کښی چه راغلی دی له جانب د پروردگار د عالمیانو خو کفار نه منی دا خبره) یعنی د الله تعالیٰ احکام او د ده هغه حقایق او معارف (چه په پخوانیو کتابونو کښی په نهایت اجمالی ډول(طریقه) سره مذکور شوی ؤ) په پوره تفصیل سره ئی بیانوی رښتیا خبره خو

دغه ده چه په دغه كتاب كښي هيڅ يوه عاقل او پوه ته د شك او شېبې هيڅ ځاى او گنجايش نه دى پاتى او دغسى جامع، بليغ او دك له حكمته او بلاغه او مشعشع او د صداقت او حقانيت له رڼا(رنرا) څخه دك يواځي هم دغه د رب العالمين كلام كيدى شي او بس.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

بلکه آیا وائی دوی چه (محمد) له ځانه جوړ کړی دی دغه، (قرآن)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نو راوړی یو (لنډ) سورت په شان د ده (په اعجاز کښي) او راوبولی تاسی هغه څوک چه ستاسی له لاسه کیږي (دی معارضی ته دپاره د معاونت خپل) غیر له الله څخه که یی تاسی صادقان (رښتیني) په دغه دعوی د افتراء کښي).

تفسیر: یعنی که ما دغه قرآن جوړ کړی وی. نو تاسی هم چه ما غوندی بشر یی کرد(تول) سره راټول شی او د ده د یوه سورت پشان یو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان لیکونکی او لوستونکی او امیان سره راغونډ شی، او یو وړوکی سورت لکه قرآن غوندی راوړاندی کړی، نو وپوهیږئ چه قرآن عظیم الشان هم د کوم یوه بشر کلام دی. چه د هغه مثال نور خلق جوړولی شی. مگر دغه خبره محاله ده چه تر ابدالاباد پوری کوم مخلوق داسی حوصله وکړی سی. قرآن کریم خو هغه کتاب دی چه پکښي تهذیب، اخلاق، تمدن، معاشرت، حکومت، سیاست، معرفت، روحانیت، تزکیة النفوس، تنویرالقلوب، الغرض د وصول الی الله لاری او د خلق الله د تنظیم او رفاهیت د چارو هغه کرد(تول) قوانین او اصول شته چه په هغو د عالم د تخلیق غرض تکمیل او پوره کیږی او د هغه په ترتیب او تدوین کښي د یوه امی قوم د یوه امی فرد ځنی هیڅکله داسی امید نشی کیدی بیا د دغه گردو(تولو) علومو او هدیاتو تکفل سره، د دی کتاب غلظه آچوونکی فصاحت او بلاغت، جامع او مؤثر (زړه وړونکی) طرز بیان د سیند په شان تموج، سهل الممتنع سلاست او روانی، او د اسالیب الکلام تفنن او د هغه لذت او حلاوت او شهنشاهی توب شان او شوکت، دا گرد(تول) داسی شیان دی چه هغو په دیر زور او شور او لود غږ سره گرد(تول) جهان ته د مقابلی اعلان ورکړ له هغه وخته راهیسی چه د لوی قرآن جهان ضائسته کوونکی جمال د غیب له مخی نقاب لری کړ او د آدم اولاد ئی له خپله ځانه سره آشنا کړ د هغه پرله پسې همغه دعوی ده چه زه د الله قدوس کلام یم او همغسی چه د الله تعالی د ځمکی په شان بله ځمکه او د الله تعالی د لمر په شان بل لمر او د الله تعالی د آسمان په شان بل آسمان له پیدا کولو څخه گرد(تول) جهان عاجز او حیران دی همغسی د الله تعالی د قرآن په

شان د بل بیان د اتیان غنجه هم تول جهان عاجز او حیران دی. د دغه قرآن کریم د امحاء لپاره به خلق سازشونه کوی، او مکرونه او پلمی (تدبیرونه) به جوړوی او د مقابلی او مناقشی په جوش کښی به خپل ځانونه په مرگ کښی غورځوی، او د خپلی مرستی(مدد) لپاره د دنیا ډیر لوی قوتونو ته بلنه او دعوت ورکوی، مگر هیڅ یوه حیلہ (مکر) ، هیڅ یو تدبیر او هیڅ یو فریب او چل به د پاک قرآن په مقابل کښی نه چلیدی. او خوشی به دوی ځانونه او نور په مصائبو کښی آچوی. او متاعب پر ځانونو اخلی مگر پرته(علاوه) له مصاعبه او متاعبه او دواهی او سرگردانی، بل هیڅ شی به د دوی په برخه نه کیږی او د قرآن کریم د یوه وړوکی سورت راوړل به هم هغو ته ممکن نه وی: ﴿قُلْ لِّیْنَ اِجْتَمَعَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰی اَنْ یَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا یَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَکُمْ عَذَابٌۭ لِّعَظْمٰی کَیْۤهٍ﴾ (۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغی مسئلی مو په هغی رسالی کښی چه په (اعجازالقرآن) سره موسومه ده په زړه پوری خبری کړی دی شائقین دی هغه ووانی. (بیا دوی یو سورت هم را نه ووړ نو الله فرمائی)

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِيَهُمْ تَأْوِيلُهُ كَذَّٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

بلکه نسبت د دروغو ئی وکړ په هغه قرآن چه پوره نه ؤ رسیدلی دوی په علم د هغه او نه ؤ راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دی قرآن، هم داسی (لکه هم دغو مکذبانو) تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاءو) هغو کسانو چه وو پخوا له دوی نه نو وگوره ته چه څرنگه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاءو)

تفسیر: یعنی پاک قرآن ته «مفتري» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلت تدبیر له جهتہ دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوی چه په سره سینه او قرار زړه د قرآن پر حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړی! د بدفهمی یا د فکریه ؤ قواؤ د ښه نه استعمالولو لامله(له وجی) کله چه د پاک قرآن پر دلائلو او عجائبو په پوره ډول(طریقه) سره نشی پوهیدی نو د هغه پر دروغجن کولو باندی لاس مه پوری کوئ! (او حال دا چه لا نه ؤ راغلی دوی ته یعنی لا نه وه برسیره شوی معنی او حقیقت د دی قرآن) ځینو مفسرینو د «تاویل» معنی په «تفسیر» سره کړی ده. یعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کښی په پوره ډول(طریقه) سره نه دی لویدلی. او ځینی له هغه قرآنی پخوا ویل مرادوی. یعنی د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کښی دا هم ده چه د مستقبل په نسبت هغه

اخبار چه پاک قرآن ورکری دی، د هغو وقوع تر نن پوری نه ده شوی، نو ځکه دوی منتظر دی چه د هغو ظهور به کله کیږي مگر لږ فکر کول په کار دی چه دغه د تکذیب سبب څرنگه کیدی شی؟ زائد له زائده دا دی که دا د توقف وجه شی نو شی دی (مگر خو د تکذیب وجه نشی کیدی).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يُّؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَا يُوْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿٤٠﴾

او ځينی له دی (مکذبانو) هغه دی چه ایمان راوړی پر دغه (قرآن) او ځينی له دوی نه هغه دی چه ایمان نه راوړی په دغه (قرآن هیڅکله)، او رب ستا ښه عالم (دانا) دی پر (حال د) مفسدانو

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه له دوی ځنی ځیني کسان مسلمان کیدونکی دی له هغو څخه تاسی سترگی وړوئ! باقی هغه کسان چه پر خپلو شرارتونو قایم پاتی کیږی (بلکه په کفر به ومړی) پاک الله پر هغو گردو(تولو) عالم دی. او په مناسبو موقعو کښی به هغوی ته مناسبه سزا ورکوی. (ځیني د دی آیت ترجمه داسی کوی: او ځیني له دی مکذباتو هغه څوک دی چه باور لری په دی قرآن چه له جانب د الله تعالیٰ حق راغلی دی اما پت په زړه کښی او اظهار ئی له ډیره عناده نه کوی، او ځیني نور له دوی هغه څوک دی چه ایمان نه راوړی او باور نه لری په دی قرآن له ډیر جهل او ناپوهی.)

وَإِنْ كَذَّبُوا فَقُلْ إِيَّايَ وَعَمَلُكُمْ إِنَّكُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او که تکذیب وکړی دوی ستا نو ووايه (ای محمده دوی ته چه) ماته (جزا د) عمل ځما ده او تاسی ته (جزا د) عمل ستاسی ده، تاسی بیزاره یی له (جزا د) هغه کار چه کوم ئی زه او زه هم بیزاره یم له (جزا د) هغه کارونو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی که د داسی دلائلو او براهینو د آوړیدلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسی تکذیب

وکړی نو تاسی ووايئ چه ما خو خپل فرض اداء کړی دی مگر که تاسی سره له پوهولو هم نه پوهيږئ نو اوس زمونږ او ستاسی ليار سره بيله ده. تاسی د خپل عمل ذمه وار يئ او زه د خپل عمل هر چاته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کيږی. حضرت. شاه صاحب ليکی چه: «معاذالله که زه د الله تعالیٰ حکم په غلطه درورسوم نو زه به گنهگار یم او که زه ئی په رشتيا سره راوړونکی اوسم او تاسو ئی ونه منع نو د هغه گناه ستاسی په غاړه ده په هر حال په منلو کښی ستاسی هيڅ ډول(طريقه) نقصان نه دی» (غځینی وائی چه دا آیت منسوخ دی په آیت د سيف سره).

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمْعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٣٦﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْى وَلَوْ كَانُوا لَا يَبْصُرُونَ ﴿٣٧﴾

او غځینی له دی کفارو هغه کسان دی چه غوړونه نیسی تاته (تمسخرأ یا ظاهراً)، آیا نو ته آوری (مادر زاده) کانه (بلکه نشی کولی) او اگر که وی دوی چه هيڅ عقل هم نه لری (سمع او عقل ئی دواړه ورک وی). او غځینی له دوی هغه دی چه گوری تاته (د سر په سترگو) آیا نو ته به لاره وښی (مادر زادو) ړندو ته او اگر که وی دوی چه هيڅ بصیرت (او پوه) نه لری (یعنی نه ئی شی پوهولی).

تفسیر: غځینی خلق اگر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوری او د دوی معجزات او کمالات گوری، مگر هغه اوریدلو او لیدلو نافع دی چه د زړه په غوړونو او د زړه په سترگو سره وی دا ستاسی په اختیار کښی نه ده چه کنو زړونو او کنو غوړو ته خبره واوروی. په دی حال کښی چه دوی د زیات کانه توب لامل(له وجی) قطعاً په حق کلام باندی نشی پوهیدی یا ړندو زړونو ته د حق ليار وښوولی شی کله چه په دوی کښی د بصیرت ماده نشته. په «موضح القرآن» کښی ليکی: «یعنی غوړونه لری او په خپلو سترگو سره په دغی توقع گوری چه تاسی زمونږ په زړونو باندی تصرف وکړئ، لکه چه پر غځینو وکړ شو خو دغه خبره د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده غځینو مفسرینو له «لا یعقلون» څخه د مطلق عقل او له «لا یبصرون» څخه د بصیرت نفی مراد کړی ده مطلب دا دی چه داسی ړانده او کانه دی چه برسیره پر نه اوریدلو او نه لیدلو له هر راز(قسم) پوه او ادراک څخه هم محروم او بی برخى دی، نو تاسی په څه ډول(طريقه) سره دوی ته خبری آوری او ورښکاره کولی او حق پری قبولی شی؟»

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٨﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم پر خلقو هیخ قدر ولیکن خلق پر نفسونو (غانونو) خپلو ظلم کوی (چه خپل عقل او حس په ملاهیو کښی په کار آچوی).

تفسیر: یعنی د هغو په زړونو کښی چه اثر نه غورځوی دا د دوی تقصیر دی چه په خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو سره ئی خپلی ادراکی قوی تباہ کړی دی، که نه په اصل فطرت کښی هر انسان ته الله تعالی د پوهیدلو او قبلولو استعداد ښلی دی.

وَيَوْمَ يُخْشَرُهُمْ كَأَن لَّمْ يُبَلِّثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ تَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٥﴾

او هغه ورځ چه (پس له مرګه الله) راجمع کړی کفار حال دا لکه چه مدار نه ؤ کړی دوی (په دنیا یا په قبر کښی) مګر په قدر د یوه ساعت له ورځی پیژنی به دوی یو تر بله پخپلو منځونو کښی (په دغی ورځی کښی)، په تحقیق زیانمن شوی دی هغه کسان چه تکذیب ئی کړی دی د ملاقات د الله او نه ؤ دوی سمه صافه لاره موندونکی.

تفسیر: یعنی د محشر د هولناکو احوالو او حوادثو د لیدلو څخه د ګرد(تول) عمر عیش، عشرت، آرمتیا او هوسائی (خوشالی) دومره حقیره او قلیله په نظر ورځی چه ګواکی په دنیا کښی ئی د یوه ګری څخه زیاته هستوګنه نه وی کړی، او افسوس به کوی چه ګرد(تول) عمر می څومره په فضول او بیکاره تیر شوی دی لکه چه سری یوه ګری یا دوه ګری هم داسی په چټی(بیکاره) او چپو خبرو اترو کښی تیروی. او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د لیدلو څخه داسی خیال کوی چه ګواکی په دنیا کښی دومره زیات نه دی پاتی شوی او دغه ویروونکی وقت یو ناڅاپه رارسیدلی دی هلته تش یو ساعت یا دوه ساعته پاتی شوی یم، او دغه دی چه سم د لاسه دلته رسیدلی، او په دغو رږرو (تکلیفونو) کښی اخته شوی یم کاشکی د هغه ځای د قیام مدت می لږ څه ډیر وی. او دغی بدی ورځی ته دغسی ژر نه وی رسیدلی. ځینی مفسرین وائی چه د برزخ (قبر) هستیدلو مدت به ورته لکه یوه ګری ښکاری والله اعلم. (په دی حال کښی چه پیژنی به دوی یو تر بله سره پخپلو منځونو کښی اما دا معرفت به په وقت د خروج کښی وی له قبورو، او بیا چه له هوله د قیامته سختی پری ډیره شی نو دا تعارف به سره ورک شی، او یو له بله سره به) هیخ مدد ونه کړی شی. او نفسی نفسی غږونه به پورته

کيڙي. ورور به ورور او پلار به د غوی په کار نه ورځي: ﴿فَلَا تَسْأَلُ عَنْهُمْ مَوَئِدًا وَلَا يَسْأَلُونَ﴾ (۱۸ جزء د المؤمنون (۱۰۱) آيت (۶) رکوع) ﴿يَوْمَ يَقُومُ الْمُؤْمِنُونَ آخِرُهُمْ وَيُؤْتُونَ صَاحِبَهُمْ رِزْقَهُ﴾ (۳۰ جزء د عبس د سورت ۳۴ آيت) (په تحقيق زبانکاران دی هغه

کسان چه نه مني ملاقات د الله تعالیٰ یعنی منکران دی د حشر له حسابو او نه دی دوی لاره موندونکی) پاتی شول هغه کسان چه د لقاء الله تصدیق نی کړی. او په سمی لاری تللی دی، نو دوی بیخي په فاندو کښی گتور دی.

وَأَمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتُوفِيَنَّكَ فَاَلَيْسَ مَرْجِعُهُمْ إِلَى اللَّهِ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٩﴾

او که وښیو خامخا تاته غځینی له هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره (نو هغه خو به وگوري په حیات خپل کښی) او که وفات کړو تا (پخوا له تعذیب د دوی نه) نو خاص مونږ ته بیا راتله د دوی دی بیا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چه کوی ئی دوی (نو د دوی تعذیب به تاته دروښیو په آخرت کښی)

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور گرځولو کړی دی اگر که د هغو غځینی وعده تر یوه حده پوری ستاسی په موجودیت پوره درېښولی شوی دی، لکه د «بدر» او نورو مظفریت یا وروسته د وفات ستاسی به په عمل راځی نو بنا پر دغه که ستاسی په حضور کښی د هغو ظهور رانشی په هر صورت دغه یقینی دی چه هغه گرد(تول) پوره کیدونکی وی. که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنیا کښی سزا ور نه کړه شی نو په آخرت کښی به وررسيږی، زمونږ له لاسه دوی نجات نشی موندلی او نه تښتیدلی شی او د گردو(تولو) بیرته راتلل زمونږ په لوری دی او د تولو مخلوقاتو گرد(تول) اعمال زمونږ په مخ کښی پراته دی، حضرت شاه صاحب لیکي: «د اسلام غلبه تر یوی اندازی پوری د رسول الله په حضور کښی په ظهور ورسیده او نوری د دوی د وفات څخه وروسته د دوی د خلفاؤ په لاسونو کښی وشوی گواکی په «نتوفینک» کښی هم دغه لوری ته اشاره ده. والله اعلم

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٠﴾

او لپاره د هر امت يو رسول دی نو کله چه را به غی (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه) نو حکم به وکړ شو په منع د دوی کښی په انصاف سره (چه رسول او مؤمنانو نجات مونده او مکذبین هلاکيدل) حال دا چه دوی به مظلومان نه ؤ (په دغه تعذيب کښی).

تفسير: پخوا له دی نه د دی امت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ذکر وو اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه رابښی چه هر جماعت او هری فرقې ته د الله تعالی پیغام رسوونکی رسول (استاخی) ورلیږلی شوی دی تر څو د الله تعالی حجت تمام شی. د حجت د اتمامه څخه پخوا هیچا ته عذاب نه ورکاوه کیږی خلق عمل لا له پخوا څخه کوی مگر په دنیا کښی هغو ته سزا وروسته د رسول د رسیدلو او د حجت له اتمامه ورکوله شی. د الله تعالی له لوری ظلم، تیری او بیانصافی نه ده چه بی د پخوا خبرولو او الزام آږولو او د جرم د اثباته، مجرمانو ته د دوی فیصله واوروی په قیامت کښی سم د عدل او انصاف له قواعدو سره د دوی دعوی وړاندی کیږی، او د دوی د هر فرد بیل بیل جرمونه توضیح کیږی او شاهدان تیریږی، او له هر قوم سره به د دوی رسولان وړاندی کیږی، او د دوی د بیاناتو د آوریډلو څخه وروسته به په ډیر ښه انصاف سره فیصله صادرېږی: ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَ بِالْبَشِيرِ وَالشَّهَادَةِ إِنَّهُمْ يَخْشَوْنَ﴾ (۲۴) جزء الزمر (۶۹) آیت (۷) رکوع مجاهد او نورو دغه آیت د قیامت پر احوالو حمل کړی دی.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۰﴾

او وائی دوی (په مسخرو یا په استبعاد) کله به وی دغه وعده که یی تاسی (ای رسوله ای مؤمنانو) صادقان (په دغه وعده کښی نو رائی ولی)

تفسير: یعنی د عذاب د راتللو څخه کوم ویرول چه کیږی دغه بیخی دروغ او بی اصله دی که واقعی ته رښتینی ئی نو ولی هغه عذاب نه راولی؟ آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ
إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۱۱﴾

ووايه (ای محمده!) نه یم مالک دپاره د ځان خپل (د دفع کولو) د ضرر او

نه (د رسولو) د نفعی مگر د هغی (نفعی او ضرر) چه اراده وفرمائی الله،
لپاره د هر امت يوه نيته ده (د هلاک)، کله چه راشی هغه اجل (نيته د
مرگ) د دوی نو نه به وروستی کيږي دوی (د دغی نيتی خپلی) يو ساعت
(يوه گمري) او نه ږومبي کيږي دوی (پري)

تفسير: يعنی د عذابونو او نورو درلپړل د الله تعالی کار دی، او هغه غما په قبضه او اختیار کېږي نه دی. زه خو د خپلی نفعی او نقصان يواځی دومره مالک یم چه هومره د الله تعالی اراده او رضاء وی نو بیا پر نورو د نیکی یا د بدی د وارد کولو مستقل اختیار ماته له کومه شو؟ د هر قوم لپاره يو مدت او ميعاد د الله تعالی په علم کېږي مقرر دی، کله چه هغه ميعاد پوره شی، نو هغه وقت به ورسپړی د بنو د يوه رپ په اندازه تخلف پکښی نه کيږي، الغرض د عذاب د ژر غوښتلو څخه تاسی ته هيڅ يوه فائده په لاس نه درځی هغه وقت چه د الله تعالی په علم کېږي غوټه او تاكلی(مقرر) او معين شوی دی، هغه يوه دقیقه نه وړاندی او نه وروسته کيږي او پوره په همغه وقت کېږي رسيدونکی او ورځکيدونکی دی. د «زمخشری» په نزد ﴿فَلَا يَسْتَعْجِلُ﴾ او ﴿وَلَا يَسْتَفِيضُونَ﴾ له دی نه کنایه ده چه د عذاب پخپل معين وقت کېږي راتلل مقرر او معين او غوټه شوی دی په کنایه کېږي د تقدم او تاخر حقیقت ته نفیاً یا اثباتاً څه اعتبار او تعرض نه وی. فتنه به

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيِّنَاتٍ أَوْ تَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا وينی تاسی (يعنی خبر را کړئ ماته) که راشی تاسو ته عذاب د الله د شپي یا د ورځی نو څه به وی هغه (عذاب) چه په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو) (یا) نو څه به وکړی پخوا له هغه څخه مجرمان (گنهگاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چه تلوار کوی په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسير: يعنی که د شپي اوده وی، یا د ورځی کله چه په دنيوی کارونو کېږي لگیا وی، که يو ناڅاپه د الله تعالی عذاب ئی ونیسی نو که مجرم په دغه صورت کېږي جلتی هم وکړی نو څرنگه به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وکړی شی؟ کله چه خپل ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) نو بیا د وقت د پوښتنی کولو څخه څه فائده ورسپړی؟ شيخ الهند رحمه الله عليه د ﴿مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ﴾ ترجمه د حضرت شاه صاحب د مذاق سره موافقه کړی ده. لیکن نورو مفسرانو

د هغه مطلب داسی لیکلی دی چه «د الله تعالیٰ د عذاب په راتللو کېښی کومه د خوښی داسی خبره او د خوند واقع ده؟ چه د هغی په وسیله مجرمین د هغی مطالبه په جلتی او تلوار سره وکړی، بیا دا څه د تعجب ځای دی چه مجرمین د داسی خوفناک شی په مطالبه کېښی څرنګه تلوار او جلتی کوی، حال دا چه د یوه مجرم لپاره خو وړ (مستحق) او لایق دا ؤ چه هغه د راتلونکی سزا له تصویره لرزیدی او د ویری لامله (له وجی) مړ کیدی (البحر المحيط).

اَتَمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اَمْنُكُمْ بِهِ اَلْثَنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿۵۱﴾

آیا کله چه واقع شی (دغه عذاب) نو ایمان به راوړئ تاسی په هغه، (الله فرمائی) آیا اوس (ایمان راوړئ چه عذاب نازل شو) حال دا چه په تحقیق وئ تاسی چه په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتی کوله

تفسیر: یعنی د عذاب دغه ژر غوښتنه د دی لپاره کوی چه هغوی د عذاب په نزول نه دی متیقن که دوی په دغه وقت کېښی متیقن کیدل نو فائده ئی ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به ئی کوښښ کاوه. که د عذاب د راتګ څخه وروسته ئی یقین راشی نو څه فائده به ور ورسیدی په دغه وقت کېښی به د الله تعالیٰ له لوری ویل کیدی چه ښه اوس خو تاسی قائلان شئ، حال دا چه پخوا مو دغه دروغ بلل ځکه چه تقاضا کول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو کولو په نیت ؤ که نه دغه وقت د اقرار کولو څخه هیڅ یوه فائده به در ونه رسیږی.

﴿فَلَمَّا رَاوْا بَاسًا قَالُوا اَمَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِيْنَ فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاوْا بَاسًا سَبَّحْتَ اللّٰهُ اَلَيْسَ قَدْ خَلَتْ فِيْ عِبَادٍ وَخَسِرْتُمْ اَلَيْسَ الْخُسْرٰۤىۤ اَكْبَرُ﴾ (۲۴) جزء د المؤمن (۸۴-۸۵) آیت (۹) رکوع).

تَرْقِيْلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذُوْ قُوَّةٍ اَعْدَابُ الْخُلْدِ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿۵۲﴾

بیا به وویل شی هغو کسانو ته چه ظلم ئی کړی وی وڅکئ عذاب (دائم) د همیشګی، آیا سزا به درکولی شی تاسی ته (نشی به درکولی) مګر په سبب د هغه شرک او تکذیب چه وئ تاسی چه کول به مو (یا) نه درکولی شی جزاء مګر په سبب د هغی چه وئ تاسی چه کول به مو (چه هغه شرک او تکذیب ستاسو دی).

تفسیر: هغه کفر او شرک او تکذیب مو چه کولو، اوس د هغه خوند د تل دپاره وڅکئ! دغه به په قیامت کښی وویل شئ.

وَيَسْتَبِشُونَكَ أَحَقُّ هُوَ قَوْلُ إِيَّايَ وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٦﴾

او پوښتنه کوی له تا نه چه آیا حق دی دا (قرآن یا دعوی د نبوت یا عذاب؟ که مسخری کوی؟)، ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! قسم دی وی زما په رب خپل چه بیشکه دغه خامخا حق دی، او نه یی تاسی عاجزوونکی (د الله چه له عذابه ئی ځان خلاص کړئ).

تفسیر: یعنی د غفلت په نشه کښی بی سده شوی په تعجب سره پوښتنه کوی چه آیا دغه خبره رښتیا ده چه مونږ وروسته له مرگه بیا ژوندی کیږو؟ او د دائمی عذاب خوند به وڅکو؟ آیا په رښتیا سره وروسته له بخرکی بخرکی کیدلو او له خاورو سره گډیدلو به بیا له نوی سره ژوندی کیږو. (ای محمده!) تاسو وفرمایئ دوی ته چه دا څه د تعجب خبره ده؟ دغه پېښه خو هرومرو (خامخا) بالیقین کیدونکی ده ستاسی گډ کیدل په خاورو کښی او بخرکی بخرکی کیدل الله تعالی له دغه څخه نه شی عاجزولی چه د پخوا په شان بیا تاسی همغسې پیدا کړی او د شرارتونو خوند مو دروغکوی. ممکن نه دی چه تاسی د ده د قبضی څخه بهر لاړ شی یا چیرته په تیښته سره وتښتی، او (معاذالله) پاک الله عاجز کړی شی.

تنبيه: د دی آیت سره مشابه دوه نور آیتونه په پاک قرآن کښی شته یو د «سبا» په سورت کښی ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِيَنَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَكُمُ الْغَمْرُ إِنَّ لِي جُحُوشًا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَنَّ ثُمَّ لَنَنبُوَنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ دغه دواړه د قیامت او معاد په متعلق دی. په هم دغه مناسبت دغه حاضر آیت حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه د معاد په متعلق ایښی دی.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ
لَتَارَاوُا الْعَذَابَ وَفُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

او که بیشکه (مملوک شی) دپاره د هر نفس چه ظلم ئی کړی وی (پخپل ځان باندی په کفر او شرک سره) هغه چه دی په ځمکه کښی نو خامخا به فدیہ ورکړی دغه نفس په دغه (هر څه سره له عذابه)، او وبه مومی دوی (په زړونو خپلو کښی (په ترک د ایمان) پشیمانی کله چه ووینی دوی عذاب او

فیصله به وکره شی په منع د دوی (یعنی د خلانقو) کښی په انصاف او حال دا چه دوی به مظلومان نه وی.

تفسیر: یعنی که فرضاً د ځمکې د مخ گردۍ(تولی) خزانی د ده په قبضه کښی وی، نو کونښن به وکړی چه هغه تول ورکړی او د الله تعالی له عذابہ ځان وژغوری(بچ کړی) (کله چه دوی لره مالکیت د «ما فی الارض» نشته، نو فدیہ ورکول هم نشته او له عذابہ هم نجات نه مومی. او ښکاره به کړی دوی پښیمانی یا پته به ئی کړی او وبه مومی دوی په زړونو خپلو کښی پښیمانی په ترک د ایمان سره او دا ځکه چه دا لفظ د «اسروا» له اضدادو څخه دی نو ځکه اطلاق ئی پر دواړو صحیح دی یعنی او بیا مومی دوی په زړونو خپلو کښی درد او پښیمانی او) پخپلو حرکاتو به پښیمانیږی، او غواړی به چه نور خلق د دوی پر دغی پښیمانی خبر نشی مگر بالآخر بی اختیاره به هغه ښکاروی او په هغه وقت کښی به ووائی: ﴿يَحْسَبُ عَلَىٰ مَقْرَهٍ فِي جَنبِ اللَّهِ﴾ او ﴿يُؤَيِّنَا فَاذْكُرْكُنَا فَعَلَوْنَ هَذَا﴾

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَالْآرَآءُ عَدَا اللَّهِ حَقٌّ وَلٰكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵۰﴾

واورئ خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً و خلقاً و عبیداً) واورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه ده ولیکن زیات له خلقو (چه کفار دی) نه پوهیږی (پری)

تفسیر: یعنی په گرد(تول) جهان کښی یواځی د پاک الله حکومت دی او د عدل او انصاف اجراءت کیږی او هیڅ یو مجرم به تری ونشی تښتیدی. او نه هیڅ یو مجرم به په رشوت او بدی ورکولو سره خپل ځان ژغورلی(بچ کولی) شی. (او نه الله تعالی له چا فدیہ قبلوی ځکه چه دی غنی او بی پروا دی له هر چا او هر څیز څخه او ښه قادر دی په ثواب او عقاب لکه چه فرمائی واورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه او رښتیا ده ولیکن زیات له خلقو چه کفار دی نه پوهیږی په خیر او شر خپل) یعنی د بدو استعدادو، بدفهمی او غفلت لامله(له وجی) اکثر خلق پر دغو حقائقو نه پوهیږی نو ځکه هر څه ئی چه په ژبه راځی همغه وائی، او د چټی(بیکاره) خبرو له ویلو څخه خوله نه نیسی او هر څه ئی چه په زړه گرځی، او له خولی ئی وځی همغه کوی او وائی ئی.

هُوَ يَحْيَىٰ وَبُيُوتٌ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٠﴾

هم دغه (الله) ژوندی کول او مړه کول کوی او هم ده ته بیا بیولی کیوئ
(په قیامت کښی لپاره د جزا)

تفسیر: کله چه ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ فعل او کار دی، نو د دوهم غلی ژوندی کول به ورته څه اشکال وی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی ده تاسی ته موعظه (پند) له جانبه د رب ستاسی او شفاء(دارو) دپاره د هغو (تولو روحانی امراضو (چه دی په سینو (د خلقو کښی د جهالت) او هدایت او رحمت دی دپاره د مؤمنینو.

تفسیر:دغه کرد(تول) د قرآن کریم صفات دی. «قرآن عظیم له اوله تر اخره پوری داسی پند دی چه خلق له مضرو او مهلکو خبرو ځنی ژغوری (بچ کوی) د زړونو د روحانی رنځوری لپاره د شفاء نسخه ده د وصولی الله او د الله تعالیٰ د رضاء لپاره ښوونکی دی. او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ د رحمت و(لائق) او مستحق گرځوی، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کښی د انسانی نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده یعنی هر هغه سری چه قرآن کریم خپل تمسک وگرځوی، په دغو گرددو(تولو) مراتبو باندی کامیاب کیدی شی:

(۱) خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوری د «موعظه» په لفظ کښی اشاره ده

(۲) خپل باطن د فاسده و عقائدو او ردیه و ملکاتو څخه تش کول له شفاء لما فی الصدور څخه مفهومیږی.

(۳) خپل نفس په حقه و عقائدو او فاضله و اخلاقو سره ښایسته کول چه د هغه لپاره د «هدی» لفظ زیات مناسب دی.

(۴) د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د رحمت انوار پر نفس فایز کیدل چه د «رحمة» د لفظ مدلول دی. زمونږ د امام فخرالدین رازی علیه رحمة الله الباری له تقریره له دغو څلورو د(د لفظونو څخه شریعت، طریقت، حقیقت او نبوت او خلافت علی الترتیب څرگندیږی. چه دلته د هغه د تفصیل لیکلو موقع نه ده. او نه دا قسم مضامین د خالص تفسیر په مد کښی راتلی شی.

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۸﴾

ووايه (ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشحاله اوسع) په فضل (قرآن) د الله سره او په رحمت (دین) د الله سره نو په هم دغه (فضل او رحمت) دی خوشحاله شی مؤمنان، (ځکه چه) دغه (فضل او رحمت) ډیر غوره دی له هغو مالونو چه جمع کوی (ئی) دوی.

تفسیر: یعنی ووايه ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشاله اوسع په هغه فضل د الله تعالی سره چه په تاسی دی چه هغه قرآن کریم یا معرفه یا خلود دی یا لقاء او رضاء د الله تعالی ده او په رحمت او مهربانی د الله تعالی سره چه پر تاسی دی، او هغه رحمت محمد رسول الله یا توفیق یا عصمت یا نجات دی پس په دی رالیرلی شوی بهائی چه خوشاله دی شی دوی ځکه چه دا مذکور ډیر غوره دی له هغو فانیه و اموالو څخه چه جمع کوی ئی دوی ځکه چه دنیوی مال او متاع لره هیڅ بقاء او وفا نشته). «فرح» خوښیدل هم محمود دی او هم مذموم. پر کوم نعمت له دی حیثیته خوښیدل چه د الله تعالی په فضل او مرحمت سره ئی ومومی محمود دی. لکه چه دلته فرمائی ﴿فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا﴾ او پر دنیوی خطامو او اموالو خوښیدل او پری تفخر او ځان لویول خصوصاً دغسی خیال لرل چه ماته دغه مقام په خپل لیاقت راحصل شوی دی ډیر بد او مذموم دی قارون د خپل مال او دولت په نسبت ویلی و ﴿إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿لَا تَقْرَأُكَ اللَّهُ لِحُبِّ الْفَرِجَيْنِ وَابْتِغَوْا لَكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾

الآية - (نو باندې ده چه خوشاله دی شی مؤمنان په دی ځکه چه

دغه مذکوره شیان چه قرآن عظیم الشان او اسلام او نور مقدسات دی ډیر غوره او خیر دی له هغو اموالو چه دوی ئی تولوی) یعنی اصلی څیز د الله تعالی فضل او رحمت دی. بهائی چه تل هغه ولتوی، مال او دولت جاه او حشم او نور گرد(تول) د هغه په مقابل کښی هیڅ دی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿۳۹﴾

ووايه آيا وينئ تاسی (یعنی خبر راکړئ ماته د) هغه څیز چه نازل کړی دی الله تاسو ته له (انواعو د) رزق څخه نو مگرغولی دی تاسی له دغه رزق څخه (غیښی) حرام او (غیښی) حلال، ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا الله اذن کړی دی تاسی ته (په دغه تحلیل او تحریم کښی نه) بلکه په الله پوری دروغ

ترئ تاسی (له عَانه).

تفسیر: یعنی پاک قرآن چه د نصیحت، شفاء او هدایت او رحمت په صورت رانازل شوی دی همغه د استناد او تمسک کولو وړ(مستحق) او لایق دی. د الله تعالی د احکامو معرفت او د حلالو او حرامو تمیز په هم دغه سره کیدی شی، دغه بابیزه (خوشی) خبری او واهیات دی چه الله تعالی ستاسی د انتفاع لپاره هر قسم روزی پیدا کړی ده، بیا تاسی تش پخپلو آراؤ او اهوؤ چه په هغو کښی یو شی حلال او بل شی حرام دروی. آیا تاسی د دی خبری څه حق لرئ چه پخپل سر او له خپله عَانه د تحلیلولو او تحریمولو په نسبت فیصلی کوئ؟ آیا تاسی د داسی خبرو کولو جرائت کولی شی چه الله تعالی داسی حکم مونږ ته راکړی دی؟ یا هم داسی له خپله عَانه پر الله تعالی دروغ ترئ؟ په وروستنی آیت کښی ئی په صاف ډول(طریقه) سره اشاره فرمایلی ده چه دغه پرته(علاوه) له افتراء علی الله بل هیڅ شی نه دی. تنبیه: د هغو شیانو مفصله تذکره چه دوی هغه په خپل سر حلال او حرام درولی وو د «المائدی» او د «الانعام» په سورتونو کښی تیر شوی دی.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

او څه شی دی گمان د هغو کسانو چه له عَانه تری پر الله باندی دروغ په ورځ د قیامت کښی (چه څه به ورسره وکړی الله)، بیشکه الله خامخا غیښتن (خاوند) د فضل دی پر خلقو (په ارسال د رسولو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذاب)، ولیکن اکثره خلق نه ویاسی شکر (په دغو نعماو)

تفسیر: یعنی دا خلق د قیامت په نسبت څه خیال کوی؟ چه له دوی سره به څه قسم معامله کیږی په سختی سره به ونیول شی؟ که ورو به خوشی کړل شی؟ عذاب او ربر(تکلیف) نه به وگالی(برداشت کړی)؟ که نه؟ په څه څه خیالاتو کښی دوب تللی دی؟ ښائی چه دوی دغه خبره ښه په یاد ولری، هر هغه سزا چه دوی ته ورکوله کیږی، هغه خامخا دوی ته رسیدونکی ده او له سره هغه بیرته کیدونکی نه ده (بیشکه چه الله تعالی خامخا غیښتن(مالک) د فضل دی پر خلقو په ارسال د رسولانو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذابونو ولیکن زیات د خلانغو نه ویاسی شکر په دغو نعماو او له زړه ایمان نه راوړی). یعنی الله تعالی پخپل فضل سره خلقو ته په دنیا کښی ډیر مهلت ورکوی. او له ډیرو تقصیراتو څخه ئی تیریږی. لیکن ډیر خلق د الله تعالی د دغه اغماض او تلطیف په مقابل کښی د شکر ایستلو او متنبه کیدلو په غای لا زیات زهرو(دلیر)

او بی خوفه کیچی بالاخر دوی بیخی د سزا ورکولو و(لائق) او مستحق گرخی.
پاک الله دیر له هر چا سره الطاف او مواساء کری

که له حله بنده تیر شی نو ئی خوار سېک رسوا کری.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ
قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالٍ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑪

او نه ئی ته (مشغول) په کوم کار کښی (له خپلو کارونو) او نه لولی ته
(هیڅ آیت، سورت) له دی نه (یعنی) له قرآنه او نه کوئ (ای انسانانو کوم
کار) له کارونو څخه مگر اوسو مونږ پر تاسی شاهدان (ساتونکی) کله چه
مصروف (بوخت) اوسیرئ تاسی په هغه کښی! او نه غائب کیږی له ربه ستا
په اندازه د یوی ذری (واړه میږی یا پوتی د گرد نه) په ځمکه کښی او نه په
آسمانونو کښی او نشته دیره وړوکی له دغی ذری څخه او نه دیر غټ (له
دی نه) مگر (دا تول لیکلی پراته دی) په کتاب واضح (ښکاره په لوح
محفوظ) کښی

تفسیر: پخوا له دی نه د قرآن کریم د اوصافو بیان و چه هغه له ابتداء څخه تر انتهاء پوری
خلیدونکی نور او رنا(رنرا) هدایت د قلوبو شفاء، عظمیٰ نعمت، کبریٰ رحمت دی. بیا ئی اشاره
وفرمایله چه د هدایت او بصیرت د دغسی صافی رنا(رنرا) څخه سترگی پټول، او د خپلو اوهامو
او خیالاتو په تیارو کښی د خلقو بی لاری تلل او پاک الله باندی افتراء ترل. او د الله تعالیٰ د
فضل او انعام بی قدری او ناشکری کول څومره خراب او نامناسب کار دی. په دغه آیت کښی
دغه تنبیه هم شته چه خلق په څه حال او کار کښی دی؟ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه
شان دی؟ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دی شپه او ورځ د حقیقی مالک د وفاداری او خلافتو
د همدردی د هغو عظیمو شیونو مظهر چه کیږی بالخاصه د دوی هغه امتیازی شان چی د پاک
قرآن د لوستلو او لولولو په وخت کښی ظاهریوی یعنی د پاک قرآن په وسیله هغه جهاد چه دوی
بی کوی هغه تول به الله تعالیٰ په حضور کښی دی او خلق هغه ښی یا بدی معاملی چه کوی هغه
هم تولی د الله تعالیٰ په حضور کښی ظاهری پرتی دی هر کله چه کوم مخلوق په کوم کار کښی

لاس پوری کوی او په هغه کښی مشغول او لگیا کيږی اگر که د دوی په فکر او خیال د پاک الله فکر او تصور هم تیر نشی لیکن الله تعالیٰ یی له ابتدا څخه تر انتها پوری گوری (فان لم تکن تراه فانه یراک) په زمکه او آسمان هر چری چه د یوی ذری په اندازه یا له هغه څخه وړوکی یا لوی کوم شی هم وی هغه ټول د الله تعالیٰ په علم محیط کښی شته او له سره تری نه غائبیږی بلکه د الله تعالیٰ د علمه رانځته هم د ټول (ما کان وما یکون) حال په کتاب مبین یعنی لوح محفوظ کښی ثبت دی چه هغه د تدبیر په عالم کښی ښایی د الله تعالیٰ د علم صفحه وویلی شی کله چه له الله تعالیٰ نه هیڅ له ادنیٰ څخه ادنیٰ خبره پته نه ده نو د دغه مکذبینو او معاندینو معاملات او احوال څرنگه پت پاتی کیدی شی بیا د جزا د ورځی د کاروائی په نسبت څه خیال کوی؟ دوی دی ښه وپوهیږی چه د دوی هر وړوکی او لوی حرکت د پاک الله په علم کښی پروت دی هلته هیڅ یو خیانت او غله نشی چلیدی د هر عمل جزا به خامخا ورکولی کيږی هم هغسی چه د دشمنانو ټولی معاملی دده په حضور وی بالمقابل د دوستانو په ډیرو وړو وړو معاملو او چارو باندی هم علیم او خبریر دی اوس الله تعالیٰ په دغه راتلونکی آیت کښی خپلو دوستانو ته دغه زیری آوری

الْإِنِّ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٦﴾

واوری خبردار شی چه بیشکه دوستان د الله نیشته هیڅ قسم یره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کيږی (هیچری له فوت د کوم مامول نه)

تفسیر: ابن کثیر رحمه الله علیه د حدیثیه و روایاتو په بنا دغه مطلب بیان کړی دی چه اولیاءالله(د الله دوستانو) ته به په آخرت کښی د محشر د احوالو او یرو څخه هیڅ خوف او یره نه وی او نه د دنیا د پریښودلو څخه دوی خفه کيږی غنی مفسرینو دغه آیت عام ایښی دی یعنی په هغو به د اندیښنی او د پریشانی او د حوادثو وقوع په دنیا کښی او نه په آخرت کښی وی او نه د کوم مصلوب فوتیدلو څخه به مغوم او متاثر کيږی گواکی د خوږه د الله خوف یا له غمه د آخرت د غم نفی مراده نه ده بلکه په دنیا کښی د دنیاوی خوف او غم نفی مراده ده چه د هغی احتمال د أعداؤ او د نورو په مخالفت باندی کیدی شی چه هغه به کاملینو مؤمنینو ته له سره نه پښیږی او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمینان لری او د ټولو تکوینیه و واقعاتو په نسبت داسی اعتقاد لری چه هغه خامخا په یو حکمت او مصلحت مبنی وی نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هیڅ تکلیف نه سوی زما په نزد «لا خوف علیهم ولا هم یحزنون» مطلب دی داسی واخیست شی چه په اولیاءالله هیڅ یو خوفناک شی(هلاکت یا معتدبه نقصان) په دنیا او آخرت کښی واقع کیدونکی نه دی فرض یی کړئ که په دنیا کښی صورتاً کوم نقصان هم ورپیښ شی مگر څرنگه چه د نتیجی له مخی هغه د ده په

حق کبني د عظيمي نفعي ذريعه گرځي نو ځکه هغه ته معتدبه نقصان نشي وئيلي پاتي شو د کوم دنياوي يا اخروي وجوهو له امله(وجي) دوی ته په کوم وخت د خوف او يري لاحق کيدل نو هغه به ددی آيت د تقريره سره څه منافات نه لري ځکه چه دا آيت يواځي دغه خبر را کړي دی چي په دوی به کوم خوفناک شي نه لويدي دا يي نه دی وئيلي چه هغو ته به په هيڅ وخت کبني خوف او يره نه لاحقه کيږي. ښائي د لايحزون په مناسب د لا يخافون نه فرمايل او د لا خوف عليهم تعبير په اختيارولو کبني هم دغه نقطه وي باقي د لايحزون تعلق زما په خيال د مستقبل سره دی يعنی د مرگ په وخت کبني او د مرگ څخه وروستو به دوی نه غمجن کيږي لکه چه فرمايلي دي ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَأْذَنُوا تَزُولُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَتَقَاتُوا أَوْ لَا تَعَزُّوْنَ أَلَمْ يَرْوُوا بِأَلْحِقَ الْإِلَهِ ثُمَّ يُوْعَدُونَ﴾ ۲۴ جزء د حم السجده ۳۰ آيت ۴ رکوع او فرمايلي دي ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ ۱۷ جزء د الانبياء ۱۰۳ آيت ۷ رکوع والله تعالى اعلم بمراده.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۱۳﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دي چه ايمان لري او وي دوی چه ځان ساتي (له معاصيو او يريږي له الله نه)

تفسير: دا د اولياء الله تعريف فرمائي يعنی متقي مومن د الله تعالى ولي دی پخوا له دی نه په خو غايونو کبني معلوم شوی دی چه د ايمان او تقوی دیر مدارج دی نو د ايمان او تقوی هره درجه چه په هر چا کبني موجوده وي په هغی درجی به د ولایت يوه برخه ورثابتيږي مثلاً لس شل او سل روپي هم مال دی او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، يو لک، يو مليون هم مال دی لیکن په عام عرف کبني د لس او شل او سل روپي لرونکی مالک ته شته من او مالدار نه وئيل کيږي تر څو چي معتدبه د مال او دولت مقدار د چا سره نه وي هم داسی وبوهيږي چه ايمان او تقوی هم په هره مرتبه کبني چه وي هغه د ولایت يوه شعبه ده او په دی حیثیت ټولو مومنانو ته فی الجمله ولی وئيل کیدی شي لیکن په عرف کبني ولی هغه ته وئيلي شي چه پکبني د ايمان او تقوی يوه خاصه درجه وموندلی شي په حدیثو کبني د ولایت څه علامات او آثار ذکر شوی دی مثلاً د هغو د لیدلو څخه د پاک الله ذکر په یاد راشي یا له خلق الله سره به دوی بی لوته محبت او مینه ولري عارفینو هر يو سم د خپله مذاقه سره د ولی تعریفونه کړي دی چه د هغو د تفصیل لیکلو ځای دلته نشته

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

دوی ته زیری په دغه ژوندن لږ خسیس کښی او په آخرت کښی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالی) ته، دغه (زیری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: (یعنی هغه کسان چه دوستان د رحمان دی په دواړو جهانو کښی خوښ او فرحان دی، او دوی ته بشارت دی په دنیا کښی په قرآن په ژبه د رسول علیه السلام په صالحه رؤیا په مکاشفات په لسان د ملائکو په وقت د مرگ او په آخرت کښی چه ملائک به ورته راځی او سلام به پری آچوی او مبارکی د فوز او د کرامت به ورته ورکوی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله ته یعنی هیڅ خلاف نشته په وعده د ده کښی دغه بشارت د دواړو دارینو بری دی لوی او له ادراکه زښته پورته هوا) اولیاو ته په دنیا کښی څو ډوله(قسمه) بشارات دی مثلاً حق تعالی هغو ته د انبیاء علیهم السلام په ژبه د «ولاخوف علیهم» او نورو زیری ورکری دی یا به پرېښتی د موت په قریبیدلو هغو ته وائی ﴿وَأَيُّزُوا بِآيَاتِنَا لَنُفَعِدَنَّ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده (۳۰) آیه (۴) رکوع) یا به ډیر رښتین او مبارک خوبونه وینی یا د هغو په نسبت به د الله تعالی نور بندگان له ښه خوبونه ورته وینی چه د صحیح حدیث سره موافق د شیخ څلویښتمی اجزاو څخه یو جزء دی یا د دوی په معاملاتو کښی د الله تعالی له لوری به یو خاص قسم تائید او امداد کیږی یا په خواصو کښی، او کله له خواصو څنی تجاوز کوی په عوامو کښی هم ده ته مقبولیت حاصلیږی، او خلق الله د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه (صفت) کوی دغه ګرد(تول) شیان تر دنیوی بشاراتو لاندی درجه په درجه راتلی شی مګر په اکثریه و روایاتو کښی د ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ تفسیر په صالحه و روایاو سره کری شوی دی. والله اعلم. پاتی شول اخروی بشارات هغه پخپله په پاک قرآن کښی منصوص دی. ﴿يُنَزِّلُ الْيَوْمَ طَبَقًا مِّنْ مَّحْمِيٍّ لِّلْآفَرِّ﴾ او په حدیث کښی هم دغه تفسیر منقول دی.

(او دغه زیری د دواړو جهانو هم دغه دی بری ډیر لوی) یعنی د الله تعالی خبری او د هغه وعدی ګردی(تولی) پخی او کلکی دی. هغه زیری او بشارات ئی چه راکری دی هغه ضرور بالضرور کیدونکی دی.

وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٤﴾

او نه دی خفه کوی تا (ای محمده!) خبری د دوی (چه الله نه منی ستا تکذیب کوی او ډاروی دی) بیشکه چه زور خاص الله لره دی تول، هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو(تولو) اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو)

تفسير: له پاسه د مكذبنو اعداؤ ذكر كیده بالمقابل ئی د مصدقینو احباؤ تذکره فرمائی او د دوی د دواړو دارینو د محفوظیت بشارت آوری. په دغی سلسلی کښی رسول الله ته هم تسلی ورکوی، چه تاسی د احمقانو او شیرانو له خبرو څخه مه خفه کیئ! گرد(تول) زور، او غلبه د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده. الله جل جلاله به په خپل زور او تائید سره حق غالب او منصور او مخالفین به ذلیل او رسوا کړی، الله جل وعلیٰ شانه د دوی خبری ښی آوری او په گردو(تولو) حالاتو ښه خبردار دی.

الْاِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُرَكَاءُ اِنْ يَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿٦٩﴾

واورئ خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی (لکه پرښتی) او هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (لکه انسانان، پیریان سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او نه کوی متابعت هغه کسان چه بولی (عبادت کوی) دوی غیر الله د هغو شریکه نو (چه په واقع کښی شریکان نه دی له الله سره)، متابعت نه کوی دوی د (هیڅ شی) مگر د گمان (خپل چه دا بتان شریکان دی د الله) او نه دی دوی مگر دروغ وائی (اتکلونه چلوی په دی نسبت د شرک کښی).

تفسير: یعنی په گردو(تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد احد الله سلطنت دی. گرد(تول) انس او جن او ملک د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی د مشرکانو دغه غیر الله بلل او دوی د خدائی حصه دار گرځول. یواځی په توره تیاره کښی غشی وهل او واهی، تباهی خیالات دی د دوی په لاسونو کښی نه کوم حقیقت شته او نه څه حجت او برهان. تش د اوهامو او ظنونو په تیارو کښی خپل سرونه او پښی ژوبلوی.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّمْسَعُوْنَ ﴿٧٠﴾

الله همغه ذات دی چه گرځولی ئی ده تاسی ته شپه (تیاره) دپاره د دی چه

آرام شیع تاسی په دی کښی او (مگرغولی ئی ده) ورغ ښوونکی (روښانه)،
بیشکه په دغه (ظلمت او نور) کښی خامخا ډیر دلایل (د قدرت او
وحدانیت) دی دپاره د قوم چه آوری دغه قرآن (په غوړونو د زړه).

تفسیر: د شپې او د ورغی او د نور او ظلمت پیدا کوونکی همغه یو الله دی. خیر او شر او د
مگردو (تولو) متقابلو اشیاء خالق هم دی دی. په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردیده شوه او په
دی لوری هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسی چه د شپې له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه
ورغ راولی او د لمر په رڼا (رڼا) کښی گرد (تول) هغه شیان صاف په نظر راغی چه د شپې په
تیاره کښی نه ښکاریده، هم داسی د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردی لری کیدلو څخه
وروسته د قرآن کریم د لمر رڼا (رڼا) وځلیدی چه خلقو ته د وصولی الله پوره سمه لیاره ښوونکی
دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا اتَّقُوا لَوْنِ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۷۸﴾

وائی کفار نیولی دی الله ولد (غوی لور، نو فرمائی الله په رد د دوی کښی)
پاک دی الله (په پاکي)، هم دی غنی (بی پروا دی) خاص ده لره دی هر
هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکی کښی دی
(سره له آسمانونو او ځمکو، ملکاً خلقاً و عبیداً) نشته تاسی څخه هیڅ
برهان حجت سند په دی (چه الله تعالی ولد نیولی دی)، آیا وایی تاسی پر
الله هغه خبری چه نه پوهیږئ تاسی (پری)

تفسیر: په دغه کښی د عیسائیانو د شرک تردید دی چه حضرت مسیح علیه السلام ئی د الله
تعالی غوی تاکلی (مقرر کړی) ؤ. دغه خبره د پوهیدلو وړ (لاشق) ده، که دوی په واقعی
دول (طریقه) «مسیح» معاذ الله صلیبی غوی وگنی، نو له دی نه لویه گستاخی او سپین سترگی او
کفر به څه وی؟ الله قدوس بالبداهه له ښځی او اولاد څخه پاک او منزه دی. که له غوی څخه مراد
متبنی وی، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لری چه یو مخلوق خپل متبنی وگرغوی؟ آیا معاذ الله
له ده سره د اولاد حسرت او د غوی د نشتوالی څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چه وروسته له
دی نه معاذ الله د ده د مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسی! یا
دا چه د زوړتوب او حرج په وقت کښی ورته تکیه او د مرستی (مدد) وسیله وی. العیاذ بالله، دی
خو له دغو گردو (تولو) شیانو څخه بی نیازه او بی پروا دی. او نور تول خلق په هر وقت او هر

غای کبھی ده ته محتاج دی. دی به غوی، لمسی، متبنی (غوی نیوی) او نورو ته غرنګه احتیاج او اړتیا (مجبوری) ولری. گرد (تول) شیان د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی. نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ کبھی د داسی نسبی علائقو گنجایش او ځانیدل له کومه کیږی؟ دا لویه سخته خبره ده چه د الله تعالیٰ په نسبت محض له جهالته داسی دروغ او بی سنده خبری وویلی شی.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٩٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُنْزِلُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿١٠٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هغه کسان چه له خپله ځانه تری پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشی (له عذابو او په مراد به ونه رسیږی). نفع آخیستل دی په دنیا کبھی بیا مونږ ته راتله د دوی دی (پس له مرګه) بیا به وروڅکوو مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ دروغ تړونکی اگر که د ډیر دنیوی قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانو او وسائلو مغرور هم وی، لیکن ده ته حقیقی نیکی او بری له سره په برخه کیدی نشی. البته د لږو ورځو له مخی به په دنیا کبھی مزی کوی او بالاخر ئی د پاک الله په لوری رجوع ده، چه هلته به د خپلو جرائمو په بدل کبھی د نهایت سخت عذاب خوند وڅکی.

وَآتِلْ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يٰقَوْمِ إِن كَانَ كِبُرُ عَلَيْنَا مَقَامِي وَتَذَكَّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجِئُكُمْ أَمْرًا وَشُرَكَاءُكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غِنَةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تَنْظُرُونِ ﴿١٠١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دوی حال د نوح کله چه وویل (نوح) قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی سخت پر تاسی اوسیدل زما (ډیر وقت په تاسی

کڻبي) او پند درکول زما (تاسی ته) په آیتونو د الله (او بی موجب می آزاروئ) نو خاص په الله باندی توکل کړی دی ما نو راغونډ (او کلک) کړئ تاسی کار خپل او (راتول کړئ) شریکان خپل بیا دی نه وی کار ستاسی په تاسی باندی پټ (یعنی ټول ښکاره راپسی ملا وترئ) بیا راورسوئ ماته هر قسم ضرر او مهلت مه راکوئ ماته (هیڅ قدر خو خلاص شی زما دغه اقامت او ستاسی دغه محنت)

تفسیر: یعنی ای محمده اهل د مکی معظمی ته د نوح علیه السلام او د ده د قوم حال واوروه! چه ور معلوم شی چه مکذبینو او مفتیینو ته حقیقی بری او فتحه نشی حاصلیدی او د دوی مندی او ښائست او سینگار یواځی د غو ورځو له مخی وی. او په پای (انجام) کښی په ابدی هلاک باندی منتهی کیږی د مکی معظمی هستیدونکو ته ښائی چه د نوح علیه السلام د قوم قصه واوروی خو تری عبرت حاصل کړی. که دوی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم پر تکذیب او عداوت هم داسی ملا ترلی وی او له خپلو شرکیاتو ځنی لاس نه اخلی، نو د دوی انجام به هم همغسی کیدی شی چه د نوح علیه السلام د تکذیب کونکو وشو. او هم د دی واقعی له بیانولو څخه د نبی علیه السلام تسلی ورکول دی چه تاسی د خلقو د دښمنی او شرارت څخه دومره زیات خفه او متاثر مه کیږئ، ځکه چه هر نبی ته داسی حوادث ور د مخه شوی او ټولو د هم دی قسمو حالاتو مقابله فرمایلی ده. مگر په آخر کښی فقط حق غالب شوی دی. او د حق او صداقت دښمنان تباہ او برباد شوی دی. او نورو عامو سامعینو ته د دغو واقعاتو د داسی مفصل بیان څخه ښائی دغه خبره ورزده کړی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره له امیتوبه او د هیڅ یوه مخلوق په مخکښی د یوی دقیقی له مخی هم شاگردی نه کولو، د پخوانیو اقوامو دومره صحیح او پاڅه احوال بیان فرمائی چه ظاهراً بی له تعلیمه او طویلی استفادی هغسی وینا ممکنه نه ده. نو ناچاره دغه خبره منله کیږی چه د ده معلم او ښوونکی هیڅ یو انسان نه دی، بلکه هغه پاک الله ئی ښوونکی دی چه د گردو(ټولو) علومو، فنونو او انسانانو او موجوداتو خالق او موجد دی. او دغه ئی د صداقت یو بل لوی دلیل دی.

﴿إِذْ قَالَ لُقْمَةُ﴾ الآية - کله چه وویل ده مشرانو د قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی داسی کار چه ډیر لوی او سخت شوی وی پر تاسی اوږدوالی د مدت د اقامت زما په تاسی کښی او دا ځکه چه نه نیم سوه کاله ئی دوی ته د دین دعوت کړی ؤ، او له دوی څخه ئی ډیری جفا او سختی لیدلی وی، او سخت شوی وی هغه پند چه زه ئی درکوم تاسی ته په ښکاره دلایلو د قدرت د الله تعالیٰ په وحدانیت او په تصدیق د نبوت زما او بی موجب راته آزار رسوئ. پس خاص پر الله تعالیٰ می توکل کړی دی په دفع د شر ستاسی کښی پس راغونډ او محکم کړئ کار خپل او راگرد (راتول) کړئ مشرکان خپل او هغه شریکان خپل چه تاسی له الله سره مقرر کړی دی یعنی ټول قوت خپل راغونډ کړئ! بیا دی نه وی دا کار ستاسی په باب زما کښی په

تاسی پت یعنی تول راپسی په ښکاره ملا وترئ! بیا اورسوئ ماته هر قسم ضرر چه ستاسی زه غواړی، او هیڅ قدر مهلت مه راکوئ ماته! یعنی ستاسی د خوښی او خفگان او د موافقت او مخالفت د یوی ذری په اندازه هم زه پروا نه لرم. د نورو انبیاء علیهم السلام په شان زما هیله(امید) او اسره هم صرف پر الله واحد احد صمد ده. که تاسی زما په پوهنه او پند نه پوهیږئ، یا ئی نه منئ نو واک(اختیار) لرئ زه خو د خپل منصبی فرض په ادا کولو کښی هیڅ قصور نشم کولی. که تاسی زما دغه وضعیت بد منئ او دښمنی راسره کوئ او نقصان رارسوئ نو دغه شیان قطعاً زما پر دغو ارادو څه اثر نشی غورځولی هر هغه شی چه ستاسی په امکان کښی شته په ډیر شوق او مینه سره ئی پر ما اجراء کړئ، زما پر خلاف جرگی او مشوری وکړئ! او کوم تجویز پوخ یا کومه خبره غوټه کړئ! د خپل د کار ملگری، بلکه فرضی معبودان مو هم راتول کړئ او تول سره لاس او فکر یو کړئ! او پر یوه غیر مشکوک او غیر مشتبه رأی قائم شئ! بیا په خپلو متفقو و طاقتونو سره هغه راجاری کړئ! او د یوی شیبی مهلت راته مه راکوئ! نو بیا وگورئ چه زما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کښی د گردی(تولی) دنیا قوتونه او تدبیرونه څرنگه بیکاره او لتاره او څنگه ئی بشرکی په هوا الوغی؟

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ إِنَّا جَرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٧﴾

نو که وگرځیدئ تاسی (له پنده او وئی نه منئ) پس نه ده غوښتی ما له تاسو څخه هیڅ اجر (مزدوری) نه دی اجر حُما (په دی چه بولم تاسو ایمان ته) مگر پر الله دی او امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ایښودونکو څخه الله ته).

تفسیر: یعنی ستاسی په مقابل کښی نه د جانی او بدنی تکالیفو څخه ویریږم او نه د مالی نقصان څه فکر او اندیښنه راسره شته زه د تبلیغ او د دعوت د خدمت څه معاوضه هم له تاسی څخه نه غواړم چه دغه اندیښنه راته پیدا شی چه ستاسی په خفگان به زما تنخوا بنده شی. یا کم له کمه تاسی ته به د داسی وینا موقع په لاس درشی چه زما گرد(تول) جدوجهد د مال له حرصه او د پیسو په طمع دی. زما اجرت او مزدوری د هغه لوی ذات په ذمه ده چه زه ئی کار کوم. او احکام ئی په ځای راوړم. کله چه زه د هغه امر منونکی یم او خپل مفوضه خدمت بی له خوفه او خطره پای (انجام) ته رسوم، نو څرنگه ممکن دی چه هغه به د خپل فضل او مرحمت ابواب (ورونه) نه راپرانځی؟

فَكَذَّبُوهُ فَجَبَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلِيفَ وَأَغْرَقْنَا
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿۱۲﴾

نو نسبت د دروغو و کړ دوی نوح ته پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چاته چه وو له ده سره په بیړی کښی (له غرقه) او وگرځول مونږ دوی خلیفگان (د غرق شویو په ځمکی کښی) او غرق کړل مونږ (په طوفان کښی) هغه کسان چه تکذیب ئی کړی وو د آیتونو زمونږ، نو وگوره چه څرنګه شوه آخره خاتمه د ویرولیو شویو (یعنی هلاک شول).

تفسیر: یعنی له هر چا سره چه د عبرت سترګی وی هغه دی وگوری چه د مکذبینو انجام څرنګه شوی ؤ؟ دغو خلقو ته په سلاوا کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ. او نصیحت ئی وکړ. او له نفعی او ضرر څخه ئی خبردار کړل. کله چه هیڅ یوه خبره ئی مؤثره ونه لویده او قبوله نشوه بلکه بالعکس د دوی ذاتی عناد او فرار لا ورپسی زیات شو. نو دلته د پاک الله له لوری د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو. او په هغه کښی ګرد(تول) مکذبین سره دوب شول یواځی نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چه پر بیړی سواره وو) محفوظ پاتی شول او د انسانانو وروستنی نسل له هم دوی ځنی پاتی شو. او د دوب شویو خلقو په ځای کښی هم دغه د بیړی سواره مسلمانان ودان شول. د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الاعراف» په سورت کښی هم تیره شوی ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَا كَانُوا إِلَّاءُ مُؤْمِنًا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ تَطْبَعُ عَلَىٰ
قُلُوبِ الْمُتَعَدِّينَ ﴿۱۳﴾

بيا ليږلی وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهيم، لوط، شعيب) نو راوړی وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره پس (مستعد) نه وو دوی (دی ته) چه ايمان ئی راوړی وی په هغو (دينه و اصولو) چه تکذیب ئی کړی وو د هغو (اصولو) پخوا (له بعثت د رسولانو)، هم داسی (لکه چه مهر مو لگولی ؤ په زړونو د دوی) مهر لگوو مونږ زړونو د تيريدونکو (له شرعی حدودو).

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام څخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهیم، شعیب او نور انبیاء علیهم السلام ئی د خپلو اقوامو په لوری سره له ښکاره و نهو او دلانلو لیدلی ؤ، لیکن د هغه جهالت او کفر په حالت کېږي چه دغه خلق د خپلو انبیاء د بعثت څخه پخوا وو. او د هغو شیانو په سبب چه پخوا له دی نه ئی پرله پسې د انبیاء تکذیب کړی وو بیا ئی دا توفیق ونه موند چه د نورو انبیاء چه د تشریف راوړلو او د دوی د پوهولو څخه وروسته پر حقائقو وپوهیږي او اسلام ومنی بلکه د هغو صحیحه ؤ اصولو تکذیب چه پخوا له دی نه قوم د نوح کړی وو. دوی گردو(تولو) هم د هغو د منلو څخه انکار وکړ. او همغه یوه «نه» چه یو ځلی د رومبنيو د خولی څخه وتلی وه، ممکن نه ؤ چه بیا د نورو وروستنیو له خولو په «هوا» سره بدله شی. دوی هم په همنی بی ایمانی او تکذیبالحق تر آخره پوری کلک ولاړ وو. هغه کسان چه د حق په تکذیب او عداوت کېږي ئی تیری کړی دی، د هغو په زړونو باندی د مهر لگولو هم دغه صورت کیدی شی چه اول تکذیب کوی. بیا پر هغه داسی ضد او اصرار کوی چه محض د دښمنی او عناد رویه ځان ته غوره کړی. تر دی ځایه پوری چه د دوی د زړونو گردی(تولی) قواوی ورانیږي. او د حق د قبول استعداد پکښی بیخی نه پاتی کیږي.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٥٠﴾

بیا ولیږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) څخه موسی او هارون (دواړه وروڼه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو زمونږ نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم مجرمان (کافران زړور په گناهونو).

تفسیر: یعنی جرائم کوونکی خلق وو. د نافرمانی خوی (رشه) د حق قبلولو اجازه کله ورکوی؟ تکبر مانع شو چه د الله تعالی دلائل او نښی وکتلی شی. یا د الله تعالی د رسولانو خبرو ته غاړه کیږدی: ﴿وَحَدَّثُوا إِلَيْهَا وَأُتِيَ مِنْهَا الْكُفْرُ كُلُّهُ وَاعْلَوْا أَنَّهُمْ كَانُوا عَادِيَةِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (جزء د النمل ۱۴ آیت اوله رکوع) هم دغه تکبر وو چه د فرعون له خولی څخه ئی دغه الفاظ وویستل: ﴿قَالَ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِنُذُرٍ مُبِينٍ﴾ (جزء د الشعراء (۱۸) آیت (۲) رکوع)

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا السَّحَرُ مِمِّينُ ﴿٥١﴾

نو کله چه راغی دوی ته حق (رښتیا خبره) له نژده زمونږ نو وویل دوی

بیشکه دا خامخا سحر (کودی) دی ښکاره .

تفسیر: یعنی د «عصا» او د «یدبضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د لیدلو او د موسیٰ علیه السلام زښته زیات تاثیردارو خبرو د آوریډلو څخه ئی وویل چه: «دغه گرد(تول) امور ښکاره جادو دی» ځکه چه د ده په خیال کښی د گردو(تولو) فوقالعاده شیانو آخری درجه هم دغه جادو کیدی شو.

قَالَ مُوسَىٰ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرُهُذَٰلِكَ أَوَّلَ يُقَالُ السَّحَرُونَ ﴿٤٤﴾

ووېل موسیٰ (دغو قائلانو ته) آیا وایې تاسی دغه حق (رښتینی معجزی) ته کله چه راغله تاسی ته (چه معجزه نه ده سحر دی) آیا سحر دی دا (بلکه نه دی)، حال دا چه نه مومی بری ساحران (له عذاب د نیران)

تفسیر: یعنی حق ته جادو وایې آیا جادو داسی کیدی شی؟ او آیا جادوگر، کودگر څرنگه د نبوت دعوی کولی شی؟ او د حق او باطل په کشمکش کښی بریالی(کامیاب) کیدی شی؟ د سحر او معجزی په منځ کښی فرق او توپیر (امتیاز) نه کول، د دوی د لنډو پوهیدلو کار دی. چه د طلا او سرو زرو او ژېړو په منځ کښی فرق نشی کولی. د نبی روښانه مخ، سوچه اخلاق، د تقویٰ رڼا، له شوکته او عظمته ډکو احوالو کښی داسی ښکاره گواهی موجوده ده، چه کودگری او شعبدهبازی له سره له دوی سره هیڅ یو نسبت نه لری. نو بیا نبی الله ته «ساحر» ویل په کومی اندازی بیحيائی او لیونتوب دی.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَآ وَجَدْنَا عَلَيْهٖ آبَاءَنَا وَتَكُونُ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٤٥﴾

ووېل فرعونیانو (موسیٰ ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه واپړی مونږ له هغه کاره چه موندلی دی مونږ پری پلرونه خپل او چه شی تاسی دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کښی، او نه یو مونږ ستاسی دواړو (په نبوت) باور کوونکی

تفسیر: یعنی معاذ الله ته د دنیا حریص او بدنیت ئی یو سیاسی تحریک په مذهبی رنگ سره وړاندی کوی. ستا مقصد او غرض هم داسی معلومیږی چه له مذهبی حیثیته یو لوی انقلاب جوړ

کری، او په دغه ملک کښې خپله سرداری او حکومت ټینگ کری. او د دی ځای پخوانی سرداران (قبطیان) برطرف کری نو په یاد ئی ولره چه ستا دغه غوښتنه پوره کیدونکی نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو او نه دی له سره مشرتیا تسلیموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ اَنْتُوْنِیْ بِکُلِّ سِحْرِ عَلِیْمٍ ﴿۹﴾

او وویل فرعون (مقربانو خپلو ته چه) راولیغ تاسی ماته هر هغه ساحر چه ښه (پوه او) ماهر وی.

تفسیر: دغه د موسیٰ علیه السلام د تقریر جواب ؤ یعنی پاتی شوه د سحر او د معجزی جگړه د هغی تصفیې هم عملاً کوو چه د دی ملک ډیر لوی ماهر کودگران راتول کرل شی. بیا دغه کودگران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کښې خپلی ننداری درښکاره کری نو گرد(تول) به سره ووینی چه تاسی نبیان یی؟ که (معاذالله) کودگران؟ نو ځکه د فرعون په ټوله پاچاهی کښې سړی خواړه شول او هر لوری ته نو محصلان لاړل چه ښه پوهان، مشاقان او ماهران کودگران چه هر چیری وموندل شی ژر دی راحاضر کرل شی! د دی مفصله واقعه د «الاعراف» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَى الْقَوَامَا اَنْتُمْ مُلْكُوْنَ ﴿۱۰﴾

نو کله چه راغلل ساحران (د معارضی میدان ته) وویل دوی ته موسیٰ چه وغورځوئ هغه څه چه تاسو (ئی) غورځوونکی یی.

تفسیر: په بل ځای کښې مذکور دی چه کودگرانو له موسیٰ علیه السلام څخه پوښتنه کری وه چه ته دی خپله ننداره پخوا راښیې؟ که ئی مونږ اول دروښیو؟ د دوی په جواب کښې موسیٰ علیه السلام وفرمایل: «د هر هغه شی ښوونه مو چه په زړه کښې وی، رومی تاسی هغه راوښیې!» ځکه چه د باطلو د پوره زور ښوولو څخه د حقو راتلل او د باطلو لاندی غورځول، او مغلوب او مقهور او وېجاړ څرگندول ئی لا زیات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضح کوی.

فَلَمَّا اَقْبَلَ مُوسَىٰ مَلِجًا نُّمُرَهُ السَّحَرَةُ اَنَّ اللَّهَ سَيَّبُطْلُهُ

اِنَّ اللَّهَ لَا يَصِلُحُ عَمَلُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۱﴾

نو کله چه وغورځول ساحرانو (پری او همساگانی خپلی) نو وویل موسیٰ هغه خیز چه راوړی دی تاسو هغه یوازی سحر دی (نه بل شی)، بیشکه چه الله ژر تباہ کوی دغه (سحر)، بیشکه چه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو.

تفسیر: کودگرانو خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورځولی او په تخیل او نظربندی سره ئی لیدونکو ته داسی ورڅرگند(ښکاره) کړل چه گواکی گرد(تول) میدان له ژوندیو مارانو، منگورانو ځنی دک دی. نو موسیٰ علیه السلام وویل: «دغه دی جادو، او هغه له سره جادو نه وه چه فرعون او د ده خوشامدگرانو به هغه ته جادو ویل» (بلکه جادو او کودی هم داسی دی چه تاسو راوړی دی او بل شی نه دی بیشکه چه الله تعالی ژر تباہ کوی دغه سحر او بیشکه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو) یعنی بس دی! تاسو خپل گرد(تول) زور او قوت صرف کړ. اوس خپل ځانونه سنبال کړئ! چه پاک الله به ستاسی دغه له خپله ځانه جوړی کړی لوبی داسی وړانی او خرابی کړی، چه بیا له سره په مقابل کښی نه د هغه بل کوم نظیر او مثال او جوړه نشی جوړیدی، ځکه چه د پاک الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی چه د مصلح او مفسد د مقابلی په وقت کښی کله چه له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وی، چه د مفسدانو او شیرانو خبرو ته څه اثر او قوت ورکړی. یا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړی.

وَيُحْيِي اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٩﴾ فَبَا أَمِنْ لِّمُوسَىٰ
إِلَّا ذَرِيَّةً مِّنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ
وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ لِّمَنِ السُّرْفِين ﴿٩٠﴾

او (بیا ژر) رښتیا کوی الله حقه خبره (چه زما راوړی دین دی) په کلماتو (او حکمونو) خپلو سره او اگر که ئی بد گڼی مجرمان (کافران) نو ایمان نه ؤ راوړی (رومی) په موسیٰ باندی مگر څو اولادو (غلمیانو) له قومه د ده سره د ویری له فرعونو او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی و(نه) ښوی، او بیشکه چه دغه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه (د مصر) کښی، او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ (تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه)

تفسیر: بنی اسرائیلو د فرعونیانو له لاسه سخت مصیبتونه او ربرونه(تکلیفونه)، ذلت او سپکتیا

گاللی(برداشت کولی) او د همغو رومینو پخوا ویلو سره سم منتظر وو چه د فرعون د مظلمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس آړولو لپاره همغه اسرائیلی نبی مبعوث شی. موسی علیه السلام سم په همغه شانی تشریف راوړ چه عام خلق د هغه په انتظار کښی وو. نو ځکه گرد(تول) «بنی اسرائیل» په قدرتی ډول(طریقه) سره د موسی علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی گانه او د زړه له صدقه ئی موسی رښتینی شماره او د هغه عزت او حرمت ئی په انتهائی درجه سره کاوه مگر ډیر سری له فرعونه او له فرعونیانو سردارانو ځنی ویریدل نو له هم دی لامله(له وجی) په ابتداء کښی په شرعیه اصولو سره ئی ایمان رانه وړ. او وقت او زمان ته ئی منتظر وو. چه هر کله او هر مهال (وخت) چه د حق غلبه وشی، نو گرد(تول) به سره مسلمانپری د بنی اسرائیلو لږ څه ځلمیانو همت وکړ او د فرعون د خوف او ویری سره ئی د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ. شو شمیرلی او غوره شوی قبطیان هم چه د فرعون له قومه وو، په اسلام مشرف شول. په آخره کښی کله چه د موسی علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه نو دلته د بنی اسرائیلو گرد(تول) هغه قومونه سره مسلمانان شول چه نژدی په شپږو لکو بالغو نارینه و پوری رسیدل دلته د هغو د ابتدائی قصی بیان دی.

﴿عَلَىٰ خُوفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمُ أَقْبَبَهُمْ﴾ الآية - سره د ویری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی ونه ښویوی او بیشکه چه فرعون خامخا جابر، متکبر و په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه و تر دی حده چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) له دغو سردارانو څخه مراد یا خپله د فرعون حکام او عمال دی. یا خو د بنی اسرائیلو هغه سرداران مقصد دی چه د خوف یا طمعی او نورو له سببه خپل قوم او تیر ئی د فرعون مخالفت څخه ویرول او تخویف ئی کاوه. او ربرولو (تکلیف کولو) څخه مطلب دا دی چه فرعون به د دوی د ایمان راوړلو د خبر آوریډلو ځنی دوی ته سختی ایډاوی او ربرونه (تکلیفونه) ورکول، چه د همغو ربرو (تکلیفونو) له ویری ممکن وو چه ځینی ضعیف القلب کسان به د حق له لاری ښویدل. (ځکه چه فرعون خامخا جابر متکبر و په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه فرعون خامخا له حده تیریدونکو څخه و تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) یعنی د دوی ویریدل هم دومره بی ځایه نه وو. ځکه چه په هغه وقت کښی په ملک کښی د فرعون مادی قوت، قدرت او طاقت ډیر زیات او خورا(ډیر) زورور و او د ده ظلم او عدوان، کفر او طغیان له حده متجاوز شوی و او د ده لاسونه د کمزورانو د ربرولو (ازارولو) او تعذیب لپاره بیخی خلاص او آزاد وو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يُقَوْمِرَ اَنْ كُنْتُمْ اٰمِنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴿۸۴﴾

او وويل موسىٰ (مؤمنانو د خپل قوم ته کله چه آثار د خوف ښکاره شو) ای قومه غما که یی تاسی چه ایمان مو راوړی دی پر الله (چه خیر او شر او نور هر شی د ده په قدرت دی) نو خاص پر هم ده توکل وکړئ که یی تاسی مسلمانان(حکم منونکی د الله)

تفسیر یعنی د خوف او ویری هیڅ ضرورت نشته د یوه فرمان منونکی مؤمن کار دا دی چه د خپل مالک پر قوت معتمد وی. هر هغه څوک چه د پاک الله پر لامحدود قدرت او رحمت متیقن وی دی په هری معاملی کښی یقیناً په الله تعالیٰ اعتماد او توکل کوی. او د دغه اعتماد اظهار هلته کیدی شی چه بنده خپل غنان بیخی پاک الله ته وسپاری او د ده پر حکم رفتار او تگ وکړی. او په گردد(تول) جداو جهد کښی یواځی په هم ده باندی نظر ولری.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

نو وويل دوی خاص پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه زمونږه مه گرځوه مونږ (سبب د) فتنی (ضلالت) دپاره د قوم ظالمانو

تفسیر د موسیٰ علیه السلام پر نصیحت دوی د خپل اخلاص اظهار وکړ، او وی ویل چه بیشکه زمونږ توکل او اعتماد خالص پر الله تعالیٰ باندی دی او د همغه له درباره غواړو چه مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص کړی چه زیات له دی نه مو په عذاب نه کړی. په دغه شانی چه دوی تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت، او ظلم وچلوی، او زمونږ له لاسه د دوی په مقابل کښی هیڅ شی نه وی پوره په دغه صورت کښی زمونږ دین هم په ویره او خطر کښی دی او دغه ظالمانو او نورو لیدونکو ته د داسی خبرو او لاقو او باتو وهلو موقع هم په لاس راځی چه که مونږ پر حق نه وی روان، نو پر تاسی به ولی د داسی تسلط او تفوق خاوندان اوسیدو؟ او تاسی به ولی دومره ذلیل او ښکته او ناتوانان پاتی کیدئ؟ دغسی چتی(بیکاره) خیالات به دغه گمراهان لا پسی گمراه او بی لاری کوی. گواکی له یوه حیثیته زمونږ وجود به د هغوی لپاره فتنه وگرځی.

وَجَنِّبْ رَحْمَتَكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نجات راكړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم كافرانو نه.

تفسیر: یعنی د دوی له غلامی او محکومی غنی مونږ ته نجات راكړه او د آزادی او خپلواکی

او استقلال له دولته مو ماره او خوشحال کړه!

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا
وَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٨﴾

او وحی وکړه مونږ موسی ته او ورور د ده ته داسی چه جوړ (مقرر) کړئ
تاسی د پاره د قوم خپل په مصر کښی کوتی (دپاره د عبادت) او وگرځوئ
کوتی خپلی (مخامخ) قبلی (ته) او سم ودروئ (ادا کوئ) تاسی لمونځ، او
زیری ورکړه (ای موسی) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «کله چه د فرعون د هلاکت وقت نژدی شو، نو حکم وشو
چه د بنی اسرائیلو قوم دی له هغوی سره گډ او شامل نشی. او په خپلو محلو کښی دی بیل
اوسیږی چه وروسته له دی نه پر دوی آفتونه راتلونکی دی خو په هغه وقت کښی ستاسی قوم په
ظاهری دول(طریقه) هم له آفتونو څخه بیخی بیل اوسی» مفسرین له ﴿أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا﴾
څخه دغه مراد آخیستی دی چه په خپلو کورونو کښی اوسیږئ! او له دغو څخه
غیځنی کوتی د عبادت لپاره مخصوصی کړئ! (او دا ئی هله وفرمایل چه) فرعون گرد(تول)
مسجدونه او معابد خراب کړی وو. هیڅوک به د باندی وتلی، او عبادت به ئی کولی نشو. نو
مجبوراً حکم وشو چه په خپلو کورونو کښی دی داسی غایونه د لمانځه لپاره تیار کړی چه قبلی
ته مخامخ وی. او لمونځ مه پرېږدئ چه د هغه په برکت سره مو نصرت په برخه کیږی
﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا الْفِرْعَوْنَ الْوَحْيَ وَالصَّلَاةَ﴾ د هجرت څخه پخوا په مکی معظمی کښی د مسلمانانو حال هم داسی وو.
(﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ او زیری ورکړه ای موسی مؤمنانو ته) په دنیا کښی د فتح او نصرت او په
آخرت کښی په نجات او د الله تعالی په خوښی او رضا.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ

اتَّيْتَنَا فِرْعَوْنَ وَمَلَأَ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
رَبَّنَا لِيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِنَا وَأَشْدُدْ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرُوا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٥٩﴾

او وويل موسىٰ (تضرعاً) اى ربه زمونږ بيشكه تا ورکړى دى دى فرعون او سردارانو د ده ته زينت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسيښ کښى اى ربه زمونږ (ورکړى دى دى دوى ته دغه اموال) دپاره د دى چه گمراه کړى دوى (خلق) له ليارى ستا نه اى ربه زمونږ محوه (کړه هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوى او سختى راوله په زړونو د دوى نو ايمان نه راوړى دوى تر هغه چه ووينى دوى عذاب دردناک

تفسير: يعنى د هر قسم سامان رونق، آسايش، سينگار دى ورکړى دى مثلاً د صورت ښائست، سورلى، عمده پوښاک، اثاثالبيت او نور او د مال او د دولت خزاني د سرو او د سپينو زرو درنگونه (کانونه) او نور دى وربښلى دى.

که په (ليضلوا) کښى لام د تحليل دپاره ونيسو نو مطلب به ئى داسى کيږى چه په تکوينى ډول(طريقه) سره دغه سامان دغو شريرانو ته ځکه ورکړى شوى دى چه گرد(تول) سره مغروران او گمراهان شى. او نور وگړى (خلق) هم بى لارى کړى. او په بدو کارونو کښى ئى ولگوى. او په خلاص زړه او پرانيستلى لاس هر څه چه غواړى همغه وکړى. بيا به په آخر کښى ورښکاره شى چه هغه گرد(تول) مالونه او شته ئى هيڅ نه دى په کار ورغلى کله چه د خير او شر خالق پاک الله دى. او ظاهر دى چه د الله تعالى هيڅ يو کار له حکمته او مصلحته تش نه دى نو لامحال په «خلق الشر» کښى هم د عالم د مجموعى په اعتبار کوم حکمت او مصلحت به خامخا وي، نو همغه حکمت شريرانو ته د دومره سامان او وسائل ورکولو کښى هم منطبق کړئ

﴿لَا يُدْرِكُهُ الْوَهْلُ وَالْهُلُّ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ تَبَارَكَ عَطَاءُكَ عَطَاءُ غَيْرِ﴾ ۱۵ جزء د سبحن الذى (۲۰) آية (۲) رکوع

﴿وَالْحَسْبُ الْذِينَ كَفَرُوا وَالْمَائِثُ لَهُمْ جَزَاءُ رَبِّكَ أَلَم يَلِدْ أَزْوَاجًا وَقَدْ عَلِمْتُمُ الْجَهَنَّمَ نَارًا﴾ ۱۶ جزء د آل عمران (۱۷۸) آية (۱۸) رکوع

۴ جزء د آل عمران (۱۷۸) آية (۱۸) رکوع

په «ليضلوا» کښى لام د «عاقبت» لپاره اخيستی دى لکه چه په «فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدوا وحزنا» کښى لام د «عاقبت» لپاره دى، نو په دغه وقت کښى به ئى مطلب داسى وي چه دغه ساز او سامان ئى ځکه ورکړى وو، چه په خيريۀ و امورو کښى ئى ولگوى. او د دغو نعمتو په لرلو خپل حقيقى منعم په ښه شان سره وپيژنى او د الله تعالى له شکر کوونکو بندگانو ځنى شى. مگر په خلاف د هغه دوى له خپلى بدبختى د الله تعالى د دغو نعمتو سره نور خلق بى لارى او گمراهان کړل او په دغه لاره کښى په خلاص زړه او لاس داسى بى پروا لگوى. لکه چه ئى خاص هم دغه کار لپاره ورکړى وي. پر دغه تفسير هيڅ يو اشکال نه وارديږى.

کله چه موسىٰ عليه السلام تر يوى اوږدى مودى پورى هر راز (قسم) هدايت وکړه او عظيم الشانى معجزى ئى ورښکاره کړى مگر د معاندينو جحود او عناد لا پسى زياتيده تر دى حده پورى چه د تجربى، يا د صحبت د طول يا د الله تعالى د وحى په وسيلى په پوره ډول(طريقه) ثابته شوه چه دغه خلق له سره ايمان راوړونکى نه دى. نو دلته د دوى د هلاکت لپاره ئى دعاء وکړه خو

د دوی له پلټنې ځنې دنيا ژر پاکه شی او نور د دوی له بدې خاتمی ځنې د عبرت درس واخلي موسی علیه السلام داسې ښیری وکړی چه «ای ربه! د دوی مالونه محوه او فناه کړه او د دوی په زړونو باندې داسې سخته غوټه واچوه! چه له سره پکښې ایمان او یقین اثر او نفوذ ونه شی کړی! او فقط په هغه وقت کښې دوی ته یقین حاصل شی چه د عذابالیم ننداری پخپلو سترگو وگوری! دغه ښیری د دوی په حق کښې داسې وگتنی لکه چه ابلیس ته «لعنه الله» یا کفارو ته «خذ لهم الله» ویلی کیږی حال دا چه د هغه د ملعونیت او د خذلان قطعی فیصله لا له پخوا څخه شوی ده. حضرت شاه صاحب د دی آیت تقریر په بل صورت سره کړی دی چه «د رښتیني ایمان امید له هغو څخه نه کیده مگر څه مهال (وخت) چه کوم آفت او مصیبت چه پر دوی نازلیده نو په دروغو به ئی ویل چه اوس ئی منو که دغه عذاب له مونږ ځنې لری کړی شی! دلته به هغه عذاب له دوی ځنې دفع کیده، ولی خبره به ئی نه فیصله کیده. دغه ښیرا ئی ځکه وفرمایله چه دوی په دروغو دعوی ونه کړی شی. او د دوی زړونه دی سخت اوسپیږی څو عذاب واقع، او خبری سره فیصله او پری شی».

قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعِنَّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۹۰﴾

و فرمایل (الله) په تحقیق قبوله کړه دوه دعا ستاسی نو سم ولاړ اوسعی (په تبلیغ خپل) او متابعت مه کوئ تاسی د لاری د هغو کسانو چه نه پوهیږی (په حق یا ناپوهان دی په حکمت د تاخیر)

تفسیر: له روایاتو ځنې معلومیږی چه حضرت موسی علیه السلام به ښیری کولی او حضرت هارون علیه السلام به آمین ویل. نو په دغه لحاظ سره ئی «دعوتکما» فرمایلی دی. یعنی خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کښې څه ځنډ (ایسارتیا) درښکاره شی، نو د ناپوهانو په شان تلوار او بیره مه کوئ! په مقدر وقت او مقرری نیتی کښې هم داسی چه ته ئی غواړی کیلونکی دی، مگر له ویریدلو او وارخطا کیدلو ځنې هیڅ شی په لاس نه درځی.

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا ۖ

حَتَّىٰ إِذَا دَرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ أَمْنْتُ أَنَّهُ لَآ إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَءِيلَ
وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُ قَدْ عَصَيْتَ قَبْلَ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٢٥﴾

او تیر کرل مونو بنی اسرائیل له بحرہ (د قلزم روغ رمت) نو چه پسی ورسیده
په دوی پسی فرعون او لشکر د ده دپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چه
ورسیده دغه (فرعون) ته غرق (دوب شو او وویرید په هلاک خپل) نو وی ویل
چه ایمان راوړ ما په دی چه بیشکه نشته هیڅ برحق معبود مگر یواځی هغه
ذات دی چه ایمان راوړی دی پر هغه بنی اسرائیلو او زه یم له مسلمانانو (غاړه
ایښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون په ژبه د
پربنستی) آیا اوس (دی ایمان راوړ) حال دا چه په تحقیق نافرمانی دی کوله
پخوا (له دی نه د رسول زما) او وی ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه

تفسیر: موسیٰ علیه السلام سره له غو لکو بنی اسرائیلو له مصره ووت. کله چه فرعون خبر شو
نو یو زورور لشکر ئی د هغو د تعاقب لپاره واستاوه خو دوی د ده د ظلم له منگلو څخه خلاص
نشی. کله چه بنی اسرائیل د (قلزم د بحیری) غندی (خوا) ته ورسیدل نو ډیر زیات وارخطا او
پریشان شول. ځکه چه وړاندی لوی بحر او تر شا ئی د فرعون زورور لشکر راته. موسیٰ علیه
السلام دوی ته تسلی ورکړه. او د الله تعالیٰ په حکم ئی پخپل همسا بحر وواهه د بحر اوبه دی
خوا او هغه خوا شوی او غوندی غوندی ودریدلی او د ده په منځ کښی دوولس وچی لاری د پاک
الله په حکم جوړی شوی بنی اسرائیل گرد (تول) سره له بحرہ پوری وتل. د بل لوری فرعون سره
له خپلو لشکرو د «قلزم» څنډو (غاړو) ته ورسیدل. او پر دغو وچو لارو ئی خپل آسونه
رهي (روان) کرل. کله چه گرد (تول) فوجونه په دغو دوولسو لارو کښی تلل، او بیخی د بحر
منځ ته داخل شول، نو د بحر په اوبو حکم وشو چه بیا سره یو ځای شی، سم د لاسه د اوبو
هغه بیل شوی طبقات سره یو ځای شول، او دغه گرد (تول) افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر
په قعر (تل) کښی دوب شول. کله چه فرعون ولیده چه زه هم اوس دوښیم، نو ډیر زیات ویریده
او د ایمان او د اسلام لفظ ئی په ژبه راوړ، چه گوندی د بنی اسرائیلو الله له ما ځنی د «ایمان»
د لفظ د آوړیدلو په سبب د بحر موجونه لری، او روغ رمت می له اوبو وباسی. دلته د پاک الله
داسی ارشاد صادر شو: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّهُ قَدْ عَصَيْتَ قَبْلَ﴾ الآية - یعنی تا په گرد (تول) عمر کښی
مخالفت کاوه او له شرارت څخه دی لاس نه اخیسته اوس چه دی عذاب په عین الیقین سره
ولیده، نو ایمان راوړی؟ د دی وقت ایمان بیکاره او یقین ئی بی اعتباره دی

﴿فَلَمَّا يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَاسًا سَمِعَتْ اللَّهُ نَبْأَهُمْ فَلَمْ يَلَمْسْ﴾ ﴿٢٤﴾

جزء د المؤمن (۸۵) آية ۹ ركوع).

ای ناپوهه! نن ژړا کړه پخپل ځان

څنګدن کېږي بیا سود نه کړی هیڅ ارمان

تنبیه د قبض روح او د عذاب د معاینې په وقت کېږي ایمان راوړلو ته د «غرغری ایمان یا د بآس ایمان یا د یأس ایمان» وائی چه زمونږ د «اهل السنن والجماعتو» په نزد نافع نه دی. شیخ عبدالوهاب شعرانی رحمة الله علیه په «البواقیت والجواهر» کېږي د «فتوحات مکيه» څخه عبارت نقل کړی دی، چه په کېږي د فرعون د ایمان په نسبت هم دغه تصریح ده. په دیباچه کېږي ئی لیکلی دی چه د فتوحات په نسخو کېږي ملحدانو او زنادقه ؤ ډیر عبارتونه په دسیسه باندی خراب کړی دی. هغه ډیره مستنده او معتبره نسخه د «فتوحات چه له ما سره ده په هغی کېږي د دغو عبارتو هیڅ پته (اثر) نشته. والله اعلم

فائده: په آخر وقت الله تعالی د فرعون له خولی څخه د «آمنت» لفظ وویست، او د حضرت موسی علیه السلام د هغی دعا د مقبولیت اثر ئی وروښود: ﴿فَلَا يُؤْمِرُ بِكَ يَرْوِي الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾

فَالْيَوْمَ نُجَيِّدُكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا الْغَفُلُونَ ﴿٩٧﴾

نن ورځ به خلاصی درکړو تا ته په بدن ستا سره (بی روحه او وبه دی باسو له بحر له لوڅ لغر) دپاره د دی چه شی ته دپاره د هغه چا چه وروسته له تا راځی (لوی) آیت (دلیل د عبرت)، او بیشکه چه ډیر له خلقو د آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ څخه خامخا غافلان دی (چه توجه پری نه کوی).

تفسیر: په «موضح القرآن» کېږي دی: «هم داسی چه د فرعون بی وقته ایمان راوړل بی فائدی ؤ همغسی پاک الله د ده له مر کیدلو څخه وروسته د هغه بدن ئی له بحر څخه د باندی د شګو په سر وغورځاوه چه بنی اسرائیل ئی وګوری، او شکر وباسی، او نور وروسته راتلونکی د ده له حال عبرت واخلي که نه د هغه د مری د نجات څه فائده متصوره وه. لکه چه ایمان ئی بی فائدی ؤ همغسی بی فائدی نجات ئی هم په برخه شو، د جدیدو تحقیقاتو له مخی ثابته شوی ده چه د فرعون کالبوت تر نن ورځی پوری همغسی محفوظ پاتی دی. لیکن د قرآنی الفاظو صحت د دی خبری پر ثبوت نه دی موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مَبَآئِدَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ
فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقيق غای ورکړ مونږ بنی اسرائیلو ته (پس له اهلاکه د
فرعونیانو) غای د صدق (رښتینی لایق په مصر او شام کښی) او غوره رزق
روزی مو ورکړه دوی ته له طیباتو (پاکیزه وڅ شیزونو لذتناکو) نو اختلاف ونه
کړ دوی (په دین کښی) تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم (پر احکامو د
تورات او دوی پکښی تغیر وکړ)، بیشکه رب ستا حکم (فیصله) به وکړی په
منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه
په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (له احکامو د دین څخه).

تفسیر: یعنی فرعون ئی هلاک او بنی اسرائیلو ته ئی ږومبی د مصر مملکت ورکړ بیا لږ څه
مدت وروسته (عمالقه) ئی وویستل او د شام مملکت ئی هم ورکړ دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون
او سیراب (ماروب) دی چه پکښی ښائسته او لذیذ شیان په افراط سره پیدا کیده. الغرض
بنی اسرائیل ئی په حلالو او طیبو نعمتونو بیخی ماړه او دک کړل.

﴿فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ الآية - پس اختلاف ونه کړ دوی په دی کښی یا پشان د
سید المرسلین کښی تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم په احکامو د تورت یا په محمدی صفاتو
او بیا دوی تغیر او تبدیل په دغو دواړو کښی وکړ بیشکه چه رب ستا حکم به وکړی په منځ د
دوی کښی په ورځی د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی
اختلاف کاوه. یعنی د مادی انعاماتو او اکراماتو سره په دینی او روحانی نعمتونو سره ئی هم
سرلوری ورکړه، د تورات شریف علم ئی ورکړ چه په کښی د دین اصول او فروع بیان شوی ؤ.
او د پخوانیو او وروستیو په نسبت ئی اخبار درلودل(لرل) له دغو واضحه ؤ حقائقو د خبریدلو
څخه وروسته دغه وړ(مستحق) او لایق نه ؤ چه دوی په داسی صافو شیانو کښی اختلاف وکړی.
او پخپلو منځونو کښی سره مناقشی او جگړی وکړی او د ځوند او ځوندبازئ په نحوست
(شومتیا) کښی سره آخته شی مگر دوی سره د صحیح علم د لرلو او صادق خبر د رسیدلو په
راز راز(قسم قسم) اختلافاتو کښی مبتلا او هر ډول(طریقه) مناقشی ئی پیدا کړی او پرله پسې په
نفاق او تفرقه اچولو کښی لگیا دی. په ځینو احکامو کښی ئی له خپل نبی موسی علیه السلام
سره هم ژبه او سوال او جواب وکړل لکه چه د غوا د حلالولو په واقعی کښی چه په مخ کښی

تیر شو. وروسته د نورو انبیاؤ بالخاصه زمونږ د خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه وسلم د رسالت ځینی له دوی څخه تصدیق وکړ. او علی الاکثر ئی تکذیب وکړ، حال دا چه د دوی په متعلق پر دیرو پخوا ویلو مطلع شوی وو. بلکه د محمدی صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبی آخر الزمان د راتگ منتظران وو. او له مشرکانو سره به ئی ویل چه مونږ به د آخر الزمان نبی سره ملگری کیږو او تاسی به هم سمی لاری ته راولو نه یواځی په هم دغی مسئلی کښی اختلاف واقع شو بلکه دوی پخپل مذهب کښی زیات تحریفات وکړل او د هغه اصول او فروع ئی سره بدل کړل او ورو ورو په دوی کښی ډیری فرقی پیدا شوی. د مسیح علیه السلام څخه دری سوه کاله وروسته (قسطنطین اعظم) چه یو فلسفی مزاجه پاچا وو، د نفاق له لاری د نصرانیت په دین کښی داخل شو نو پادریانو د (قسطنطین) له خاطره نوی قوانین وضع او نوی شریعت ئی جوړ کړ (قسطنطین) پادریانو ته لوئی لوئی گرجی معابد او مشاهد تعمیر کړل او د مسیحی دغه نوی دین ته ئی (چه اصلی د مسیحی دین ئی آدولی او وران کړی ؤ) ښه اشاعت وکړ. پرته (علاوه) له څو تارک الدنیا راهبانو چه له کلیو او ښارونو څخه جلا(جدا) او بیل په بیدیا او ځنگلونو او غرونو کښی اوسیدل، بل هیڅوک د مسیحی په اصلی دین پاتی نشو د صلیبونو عبادت د مشرق (لمر خاته) په لوری لمونځ کول په کلیساؤ د مسیح او بی بی مریمی د تصاویرو تعظیم او تکریم کول د خنزیر او نورو محرماتو حلال گڼل او د هم دی په شان نورو تحریفاتو د مسیحی دین اصلی حقیقت بیخی له منځه ورک او مسخ کړ. او هم دغه مسخ شوی مسیحیت په گردی(تولی) دنیا کښی خور شو. په هم دغی زمانی کښی په شام، روم، بیت المقدس او الجزیره او نورو کښی د نصرانیانو تسلط او زور ؤ تر څو چه د (فاروق اعظم) په عهد کښی د محمدی اصحاب معظم رضی الله تعالی عنهم اجمعین په توره دغه ممالک د نصرانیانو له قبضی څخه وویستل شول ولله الحمد والمنة.

فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُتَرَبِّينَ ۝ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
فَتَكُونُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ
كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى
يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝

نو که فرضاً ئی ته (یعنی امت ستا) په شک کښی له هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چه لولی دوی کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل الکتابو نه)، خامخا په تحقیق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کيږه ته (یعنی امت ستا) له سره له شک راوړونکیو څخه. او مه کيږه ته (یعنی امت ستا) له سره له هغو کسانو چه تکذیب کوی دوی د آیتونو د الله نو به شی ته (یعنی امت ستا) له زیان کارانو. بیشکه هغه کسان چه حقه (ثابته) شوی ده (په علم الله یا لوح محفوظ کښی) پر دوی کلمه (حکم د عذاب) د رب ستا (په دی سره چه مری به په کفر) نو نه راوړی ایمان دوی. او اگر که راشی دوی ته دلیل د وحدانیت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پوری چه وویښی دوی عذاب دردناک (په نزع یا قیامت کښی)

تفسیر: اگر که ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته دی لیکن په حقیقت کښی د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته آورول مقصود دی چه د یوه امی له ژبی داسی عظیم الشان حقائق او واقعات آوری. او حق حیران ورته پاتی کیږی او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعیت په نسبت د شک او تردد اظهار کوی که نه ښکاره ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به په خپله پخپل راوړی کلام کښی څرنگه شک او شبهه کولی شی. او د هغه مقدس شی په نسبت چه گردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوی، او له غرونو ځنی زیات ټینگ یقین د آوریدونکو په زړونو کښی پیدا کوی، دی به څرنگه هغه په خپله ژبه دروغ گنی؟ خو آیته وروسته ښکاره فرمائی ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّ كُنْتُ رَقِیۡۤاۡ مِّنْ وَّحِیِّ﴾ الایة - دغه آیت صاف راښیی چه شک او شبهه کوونکی نور خلق وو چه د هغو په مقابل کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپلی غیر متزلزلی او کلکی او قاطعی عقیدې سره داسی اعلان کوی په هر حال په دغو آیتونو کښی د رسول الله په ژبه هر یوه مخاطب ته تنبیه ورکړی شوی ده چه د کفر او تکذیب رنځوری پړوښی له شکه شروع کیږی. که تاسی ته د پاک قرآن په بیان کریو واقعاتو کښی څه شک او شبهه پیدا کیږی نو ژر تر ژره د هغه علاج وکړئ! یعنی هغه خلق چه پر سابقه و کتابونو پوه دی او علم لری له هغو ځنی تحقیق وکړئ! آخر په دوی کښی څه کسان رښتینی او انصاف خوښوونکی هم دی. هغوی به دا دروښی چه دغه امی نبی څه چه فرمائی هغه تر کومه ځایه پوری درست او صحت لری؟ بلاشبه هر هغه شی چه تا راوړی دی هغه پرته (علاوه) له رښتیا ځنی بل هیڅ شی نه دی هغه د پاک الله رالېږلی شوی کلام دی چه په کښی د شک او تردد هیڅ ځای نشته که د دغو چټی (بیکاره) او بیهوده شکوکو علاج ونه کړ شی نو په څو ورځو کښی به دغه شک دومره ترقي وکړی چه «امتراء» نزع جگړی (جدل) ته ورسپړی بیا به (امتراء) تر دی اندازی پوری ترقي کوی چه د «تکذیب» تر حده پوری رسپړی، چه د هغه نتیجه پرته (علاوه) له خسرانه او خرابی

بل هیخ نه دی. له تکذیب وروسته یوه بله درجه ده چه د هغی په رسیدلو سره پر زړه مهر لگیږی او د پرله پسې تکذیب کولو څخه د قبول الحق استعداد بیخی په هغو کښی نه پاتی کیږی داسی سری که د دنیا گردی(تولی) نشی وگوری خو بیا هم ایمان نه راوړی د ده یقین به هلته راځی چه عذابالیم وگوری خو په دغه وقت کښی به دغه یقین هیخ یوه فائده ور ونه رسولی شی.

فائده: له «کلمه ربک - د رب له کلام څخه» مراد غالباً هغه دی چه په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی. ﴿لَا تَلْعَنَ جَهَنَّمَ الْاِنْسُ وَالنَّاسُ اَجْمَعِينَ﴾ یعنی دوزخ به له پیریانو او انسانانو ځنی دکوم پر هغو خلقو چه له بد بختی، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالی په علم کښی ثابته شوی ده دلته د هغو ذکر دی.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيَّةٌ اَمَدَتْ فَنَفَعَهَا اِيْمَانُهَا اَلَا قَوْمٌ يُّؤْسُ لَهَا
 اَمْنُو اَكْشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْاٰخِرِي فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَهُمْ
 اِلَىٰ حِيْنٍ ۙ

نو ولی نه وه اهل د یوی(نافرمانی) قریبی چه ایمان ئی راوړی وی (پخوا له نزوله د عذابه) پس نفع رسولی وی ورته ایمان د (اهل د) دی (قریبی) مگر قوم د یونس کله چه ایمان راوړ هغو (په لیدلو د علائمو د عذاب) نو دفع پورته کړ مونږ له دوی نه عذاب و ذلت په دی ژوندون لږ خسیس کښی او فائده ورسوله مونږ دوی ته تر وقت د مرگ پوری.

تفسیر: یعنی هغومره کلی چه د انبیاء د تکذیب او د خپلو شرارتونو لامله(له وجی) د پاک الله د عذاب مستوجب شوی دی د هغو له منځه هیچا ته د داسی ایمان راوړلو نوبت نه دی راغلی چه دوی د الله تعالی له عذابه وژغوری(بچ کړی)، یواځی د یونس علیه السلام د قوم یو مثال شته، چه هغو په ایمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالی د هغه رسیدونکی عذابه ژر نجات ورکړ چه بیخی د دوی په سر وگرځیده نو پاک الله د ایمان راوړلو په برکت په دنیوی ژوندانه کښی له دوی ځنی هغه راتلونکی عذاب ستون (واپس) کړ او تر هغه وخته پوری چه دوی په دنیا کښی اوسیدل، دوی ئی د دنیوی فوائدو او برکاتو ځنی منتفع کړل. مفسران نقل کوی چه حضرت یونس علیه السلام په (موصل) کښی د (نینوی) خلقو ته مبعوث شو. د دی ځای خلق بت پرستان وو. یونس علیه السلام متصلاً تر اوو کالو پوری هغوی ته پند او نصیحتونه کول مگر دوی له سره د ده خبرو ته غوږ نه کیښود یوماً فیوماً د دوی انکار او تکذیب لا پس زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام په تنگ شو. نو دوی ته ئی ښیری وکړی (که له دغو چارو څخه

مو لاس وانخيست نو د دري ورځو په منځ كښې پر تاسو باندې عذاب راتلونكي دي) كله چه
 دريمه شپه راغله يونس عليه السلام په نيمه شپه كښې له دغه كلي څخه ووت د سپيده داغ په مهال
 (وخت) كښې د عذاب آثار او علائم ورښكاره شو په آسمان كښې تكه توره ويروونكي وريځ
 وخته چه له هغې څخه سخت دود او لوگي پورته كيده او خوريده او كليو او كورونو ته نژدې
 راته تر دي چه د كورونو چتونونه ئي بيخي تياره شول. د دغو اثارو د ليدلو څخه كله چه د دوي
 يقين پر خپل هلاكت راغى نو د يونس عليه السلام په لتولو پسې ولويدل هر كله چه هغه ئي ونه
 مونده نو گرد(تول) خلق سره له ښځو وروكيو بلكه له خپلو بودگانو(څاروو) او مواشيو سره د
 باندې بيديا ته ووتل او په خلاص زړه او صافى عقيدې ئي د پاك الله په لوري رجوع وكړه. او له
 ډيرې ويرې ئي ژړل او چڼې ئي وهلي او په ډيره تضرع او اخلاص سره ئي د الله تعالى په دربار
 كښې دعاوې كولې له غلورو خواو د آه و او بكاو غږونه پورته كيدل. او گردو(تولو) به سره ويل
 چه «آمنّا بما جاء به يونس ايمان مو راوړى دى پر هغه څه چه يونس عليه السلام له خپله ځانه
 سره راوړى دى» حق تعالى په سبب د دغې تضرع، بكا، واويلا پر دوي باندې رحم وفرمايه او د
 عذاب هغه آثار ئي چه ورڅرگند(ښكاره) كړى ئي وو بيرته لرى كړل له دې ځايه وروسته د سلفو
 علماؤ دلته دوه قوله دي اكثر علماء وائى چه تر دغه وخته پورې دوى د اصلى عذاب معائنه نه وه
 كړى او تش د هغه د علائمو او آثارو په ليدلو باندې پوه شوى وو. د داسې وقت ايمان شرعاً
 معتبر او نافع دى هغه «ايمان باس» چه مقبول او معتبر نه دى له هغه څخه مراد دا دى چه عين
 عذاب وگورى او په كښې اخته شى او بيا ايمان راوړى لكه چه فرعون د سيند په موجونو او څپو
 كښې راگير شوى و او هلته ئي اقرار وكړ د ځينو علماؤ په نزد د يونس عليه السلام د قوم
 ايمان هم د فرعون په شان د «باس» ايمان و چه د عمومي ضابطې سره موافق ښائى چه نه به
 نافع كيده، ليكن الله تعالى محض په خپل فضل او كرم سره خلاف القاعده استثناء د دغه قوم
 ايمان ته اتيار وبښه د فرعون د ايمان په شان مردود ئي ونه فرمايه. بيا په دې كښې سره
 اختلاف دى چه آيا د دوى د ايمان اعتبار يواځې په دنياوي ژوندانه پورې محدود و چه په دنيا
 كښې هغه راتلونكي عذاب له هغو ستون (واپس) شو. يا په آخرت كښې هم د نجات موجب
 گرځي؟ (ابن كثير رحمه الله عليه) دغه دوهم احتمال ته ترجيح ور كړى ده. يعنى په دنيا او
 آخرت په دواړو ځايونو كښې به مفيد او معتبر وي والله اعلم. حضرت شاه صاحب په نهايت
 لطيف او دقيق طرز د دې آيت تفسير كړى دى «يعنى په دنيا كښې د عذاب په ليدلو سره
 يقين كول د هېچا په كار رانغى مگر د يونس عليه السلام د قوم، ځكه چه پر هغو عذاب لا نه و
 رسيدلى، د حضرت يونس عليه السلام د جلتى او عجلت لامل(له وجى) محض د عذاب صورت
 ورښكاره شو (څو د دوى په نظر كښې د يونس عليه السلام خبره بى حقيقته څرگنده نشي) كله
 چه هغو ايمان راوړ نو نجات ئي ومونده او د عذاب صورت هم ترى لرى شو هم داسې د مكې
 معظمې د مشركينو ايمان هم قبول شو او امان ئي ور په برخه شو كله چه اسلامي مجاهدين د
 دوى د قتل او لوټ لپاره تللى وو» د حضرت يونس عليه السلام پاتې قصه د الصافات په سورت

او نورو ځايونو کښې راځي.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا
أَقَانَتْ تَكْرَهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

او که اراده فرمائلې وی رب ستا (ایمان د ټولو خلقو) خامخا ایمان به راوړی وی هغو کسانو چه په ځمکه کښې دی ټولو په اجتماع سره، آیا نو ته مجبوره کوی (بی له ارادې ځما) خلق تر هغه چه شی دوی (ټول) مؤمنان (یقین لرونکي) بلکه نه ئی شی

تفسیر: یعنی تاسی داسی قدرت نه لرئ چه په زور او زیاتې د چا په زړه کښې ایمان واچوئ، که الله تعالی اراده فرمائلې وی نو د گردو(ټولو) انسانانو په زړونو کښې ئی ایمان اچولی شو. مگر څرنگه چه په متعددو مواضعو کښې تقرير کړی شوی دی، کله چه داسی کول د الله تعالی د تکویني حکمت او مصلحت څخه خلاف ؤ نو ځکه ئی ونه فرمایل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُوْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

او نه دی (ممکن) لپاره د هیڅ نفس دا چه ایمان راوړی مگر (ممکن دی) په اذن (اراده) د الله، (او اراده کوی الله ایمان د ځینو) او آچوی پلټي (غضب خپل) په هغو کسانو چه نه چلوی عقل (او فکر په دلائلو او آیتونو د الله کښې)

تفسیر: بی د الله تعالی له مشیت او توفیقه او تکویني حکم هیڅوک ایمان نشی راوړی او دغه حکم او توفیق د همغو په حق کښې کیږی چه د الله تعالی د قدرت په نښو او آیتونو غور او فکر وکړی. او له عقله او فهمه کار واخلي، هغه کسان چه د پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) تکلیف پر ځان نه تیروي، نو الله تعالی دوی همغسې د کفر او شرک په نجاست کښې دوب او ککر پریږدی.

قُلْ اَنْظُرُوا مَا ذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا تُعْزِي الْاٰيٰتِ وَالتَّنٰذِرَ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠﴾

ووايه (ای محمده! دی مشرکانو ته) چه وگورئ چه غه (قسم عجيبه عجيبه دلائل د وحدانيت) دی په آسمانونو او غمکه کښی، او نه دفع کوی (عذاب) دلائل (د وحدانيت) او (آوريدل د کلام د) وپروونکیو له هغه قوم څخه چه ایمان راوړونکی نه دی دوی.

تفسیر: یعنی د غور کولو او پوهیدلو لپاره په آسمان او غمکه کښی د الله تعالی د قدرت، حکمت، توحید، تفرید او نورو دیری نښی موجودی دی بلکه هره ذره، هر بخرکی، هر پانه د ده پر توحید دلالت کوی هر پانه هر بخرکی په نظر کښی د هوښیار

د الله د پیژندلو لوی دفتر دی لوړ آثار

لیکن هغه چه د کومی خبری منونکی او تسلیم کوونکی نه وی نو د ده لپاره دغه گړدی (تولی) نښی او دلائل بیکاره دی. او د وپروونکو انبیاء تنبیه او تخويف هم پر دوی غیر مؤثر ثابتیږی.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ
قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنِّيْ مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿١١﴾

نو آیا انتظار کوی دا (مشرکان په سبب د تکذیب ستا، بلکه انتظار نه کوی هیڅ غیز ته) مگر (انتظار کوی) په شان د هغو بدو ورځو (وقایعو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، ووايه (ای محمده! دوی ته) نو انتظار کوئ تاسی بیشکه زه هم له تاسی سره له انتظار کوونکو غنی یم.

تفسیر: د داسی ضدی او معاند قوم لپاره چه د هیڅ یوه دلیل او نښی منونکی نه وی، نو هیڅ شی نه دی باقی پرته (علاوه) له دی نه چه تیرو مکذبینو هغه آفات او حوادث چه نازل شوی دی، دوی دی هم د همغه په انتظار کښی اوسی. نو ښه خو دا دی چه تاسی او مونږ دواړه سره گډ د هغه وقت منتظر اوسو څو چه د صادق او د کاذب همغه وروستنی فیصله وړاندی شی.

ثُمَّ يَجِيْ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كَذٰلِكَ ؕ حَقَّ عَلَيْنَا نَجْمُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٢﴾

بيا نجات ورکړ مونږ رسولانو زمونږ ته او هغو کسانو ته چه ايمان ئي راوړي
وو هم داسي (چه نجات ورکړ مونږ هغو ته)، ثابتۀ ده پر مونږ (تلفظاً دا
چه) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسير: يعنى همغسې چه له پخوانيو قومونو سره زمونږ عادت جاري وو چه مكنبين به مو
هلاکول او انبياء او مؤمنينو ته به مو نجات ورکاوه، هم داسي د موجودۀ او مستقبلي مؤمنينو
په نسبت زمونږ وعده هم دا ده چه هغو ته به نجات ورکاوو، په آخرت کښي د عذاب اليم څخه
او په دنيا کښي به د کفارو له مظلمو او سختيو څخه مامون او مصؤن وي. ولي شرط دا دى چه
مؤمنين، صادق مؤمنين وي. يعنى د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وي چه په پاک
قرآن او په حديث کښي د مؤمنينو په نسبت بيان شوى دى.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي

شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ

وَلَكِن أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَكَّلُكُمْ وَأُمِرْتُ أَن أَكُونَ مِنَ

الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَأَن أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَ

مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۚ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ

وَلَا يَضُرُّكَ ۚ فَإِذَا مِّنَ الظَّالِمِينَ ۚ

ووايه (اى محمده!) اى خلقو كه يى تاسى په شك كښي له دينه زما (چه
صحيح دى كه غلط) نو (ئى درېكاروم چه) عبادت نه كوم زه د هغو(بتانو
او نورو) چه عبادت (ئى) كوي تاسى غير له الله څخه وليكن عبادت كوم زه
د الله هغه چه وفات كوي تاسى (وياسى روح ستاسى په شدت سره)، او امر
حكم شوى ماته داسى چه يم له مؤمنانو (يقين لرونكو) نه. او (داسى حكم
رابطندى شوى) چه سم ودروه مخ (ذات) خپل دين ته) حال دا چه مائل ئى له
باطلو اديانو څخه (حق دين ته)، او مه كيږه (يعنى نه دى كيږي امت ستا)
له سره له مشركانو او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سيوا) له الله هغه چه
نفع نه رسوي تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولى شى تاته (بلنه د هغه)، نو

که بالفرض دی وکر عبادت د غیر الله نو بیشکه ته هم په دغه وقت کښی ئی له ظالمانو

تفسیر: یعنی که زما طریقه او دینی مسلک ستاسی په فکر کښی ځای نه دی نیولی او تاسی پری نه پوهیږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کښی لویلی یی، نو زه د خپل دین اصلالاصول (چه خالص توحید دی) درښیم او درپوهوم ئی خلاصه دا چه زه ستاسی د دغو فرضی معبودانو له عبادته سخت نفور او بیزار یم، چه د هغو اختیارول زما له لوری له سره امکان نه لری او نه ښائی چه تاسی دغسی تصورات په خپلو زړونو کښی وگرځوئ! زما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دی چه د هغه په قبضه او واک(اختیار) کښی ستاسی ارواح او ساوی دی. تر هغه وخته چه د ده حکم او اراده وی هغه ستاسی په جسمونو کښی پریودی، او هر کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه ئی درځنی راکاږی گواکی د موت او حیات تار چه د هر هغه ذات په قدرت او اختیار کښی دی، د همغه عبادت کیدی شی نه یواځی دا چه په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروری دی بلکه ښائی چه په زړه کښی هم د ده په توحید او تفرید پوره یقین او ایمان وی، او په ظاهر او باطن کښی پر دغه حنیف دین چه د ابراهیم خلیل الله دین دی په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دی او د جلی او خفی شرک نجی او آثار ښائی بیخی له منځه ورک وی، همغسی چه عبادت د همغه «وحده لاشریک له» ذات ته کوو، ښائی چه استعانت او مرسته(مدد) هم له همغه لوی ذات څخه وغواړو، ځکه چه هر قسم نفع او نقصان او نیکی او بدی او نور ټول یواځی د ده په واک(اختیار) او قبضه کښی دی. د مشرکینو په شان له داسی شیانو ځنی مدد او مرسته(امداد) غوښتل چه د هیڅ یوه قسم نفعی او نقصان مالک نه وی سخته بی موقعه خبره ده بلکه د ظلم عظیم (یعنی د شرک) یوه شعبه ده. که په فرض محال سره له نبی صلی الله علیه وسلم څخه داسی کوم حرکت صادر شی، نو د هغه عظیم الشان شخصیت په لحاظ به هغه خورا(دیر) لوی ظلم وی.

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ
يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠﴾

او که ورسوی تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر) نو نشته لری کونکی د هغه (هیڅوک) مگر هم دی دی، او که اراده وکری تاته د خیر (لکه صحت او غنا) نو نشته هیڅ منع کونکی د فضل د ده! رسوی (الله) دا (خیر) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب)

تفسیر: کله چه د دغو شيانو د بلنی او دعوت څخه ئی وفرمايل چه د دوی په قبضه کښی نه ستاسی خیر او نه شر شته، نو مناسب شو چه د هغه په مقابل کښی د مالک علی الاطلاق ذکر هم وکړ شی! چه د تکلیف او راحت، د خیر او شر پر پوره سلسله کامل اختیار او اقتدار او پوره قبضه او قوت لری او د هغه رالیږلی تکلیف هیڅوک له دنیا نشی لری کولی. او په هر چا چه د خپل فضل او مرحمت اراده وفرمائی نو هیڅ یو طاقت ئی له هغه څخه نشی محرومولی.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حق (قرآن او رسول) له جانبہ د رب ستاسی نو هر چا چه سمه لیاره وموندله (ایمان او طاعت ته) نو بیشکه هم دا خبره ده چه لیاره مومی دپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چه گمراه شو نو بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ځان خپل (چه ضرر ئی وررسیږی)، او نه یم زه پر تاسی باندی وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسی).

تفسیر: یعنی حق په واضح ډول (طریقه)، سره له دلائلو او براهینو در رسیدلی دی. چه د هغه په نه قبلولو کښی هیڅ یو معقول عذر د هیچا سره نشته. د پاک الله آخری حجت هم پر بندگانو تمام شوی دی. نو اوس دی هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوی (سوچ وکړی). د هغه فکر دی له خپله ځانه سره وچلوی. هر هغه چه د پاک الله په ښوولی سمی لیاری لار شی، په دنیا او آخرت کښی کامیاب او بریالی کیږی. او هر هغه څوک چه دغه سمه لیاره پریږدی. او دغه لوری هغه لوری ته لالمانده او سرگردانه گرځی، نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بی مقداره کوی. نو خپل خیر او شر دی هر سری وسنجوی (معلوم کړی) او د خپل مستقبل فکر او اندیښنه او لارم انتظام دی وکړی! هره هغه لیاره ئی چه غوره او پسند وی همغه دی اختیار کړی. رسول صلی الله علیه وسلم داسی آزاد او خپلواک او خپل سری سری نه دی درلیږلی شوی، چه ستاسی د دغو افعالو تعهد او ذمه واری پخپله غاړه واخلي. یا ستاسی په ځای دی جواب ورکړی. د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دی. پر هغه تلک پخپله د تلونکی کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٩﴾

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه څیز چه وحی کولی شی تاته او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پوری چه حکم وفرمائی الله (په نصرت او غلبه ستاسی)، او هم دغه الله خیر غوره د تولو حکم کوونکو دی.

تفسیر: په دی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه که دا خلق حق نه قبلوی، نو تاسی د دوی په غم کښی خپل ځان له لاسه مه وباسی! تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت کوئ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کښی تل لگیا اوسی! او پر هغو شدانډو چه په دغه لیاره کښی تاسی ته ورسیږی، صبر کوئ! او د مخالفینو پر ایذاء او تکذیب تحمل وکړئ تر هغه پوری چه پاک الله د دوی او ستاسی په منځ کښی ښه فیصله وکړی. یعنی سم له خپلی وعدی سره تاسی مظفر او منصور کړی. یا د جهاد حکم درولیږی.

تمت سورة یونس علیه السلام بمنه تعالیٰ وفضله فله الحمد علیٰ ذلک

سورة هود مکیه الا آیات ۱۲ و ۱۷ او ۱۱۴ فملنیة وهی مائة وثلاث وعشرون آية وعشر رکوعات عدد تلاوتها (۱۱) وعدد نزولها (۵۲) نزلت بعد سورة یونس علیه السلام د هود سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱۲ و ۱۷ ۱۱۴ آیتونو چه مدنی دی (۱۲۳) آیتونه (۱۰) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱) او په نزول کښی (۵۲) سورت دی وروسته د یونس له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا(دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّحْمَنُ أَرْحَمَ الرَّحِمِينَ ﴿١﴾

(دا) کتاب دی چه محکم کړی شوی دی آیتونه د ده (چه ورته لاره نه مومی هیڅ نقصان او خلل) بیا په تفصیل سره بیان شوی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه

تفسير: يعنى دغه قرآن كريم هغه عظيم الشان او جليل القدر كتاب دى چه گرد(تول) آيتونه نى د لفظى او معنوى او نورو حيثيتونو بيخي ثابت، قائم، آزمويلى شوى دى. تللى (وزن كرى شوى) او ښه سنجولى (تحقيق) شوى دى، نه په هغه كښى څه تناقص شته او نه كوم مضمون نى د حكمت او واقعيت په خلاف دى. او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت، او نورو له پلوه په يوه توري او حرف نى څه تنقيد او اعتراض كيدى شى هر هغه مضمون نى چه په هر عبارت سره اداء فرمايلى دى، محال دى چه له هغه څخه بهتر او ښه تعبير وكړى شى. د الفاظو قبا د معانيو پر قامت نه لږ څه ارته او نه تنگه ده پر هغو اصولو، فروعو، اخلاقو، اعمالو او قيمتدارو پندونو او نصيحتونو چه دغه قرآنى آيات مشتمل دى او هغه دلائل او براهين چه د دعاويو د اثبات لپاره استعمال شوى دى. هغه گرد(تول) د علم او حكمت په تله كښى تللى شوى دى قرآنى حقايق او دلائل داسى مضبوط او محكم دى چه هر څومره زمانه تيره شى او شپى او ورځى سره وچورلى د هغو د بدليدلو يا غلط كيدلو هيڅ امكان نشته، د عالم د مزاج پوره تشخيص نى كرى دى او تر قيامته پورى په مخكښى راتلونكى تغيرات او حوادث نى من كلالوجوه ازمويلى او تللى او داسى يو معتدل او ابدى روحى غذا نى د قرآنى مائدى په ذريعه تولى دنيا ته وړاندې كرى دى چه د تناول كوونكو لپاره په هر وقت او هر حالت كښى مناسب او ملائم دى. سره د دغو گردو(تولو) حكيمانه ؤ ښيگڼو (فايدو) داسى هم نه دى چه د اجمال او ابهام له سببه كتاب د معما او چيستانه(معمى) او قيصى شكل نى غوره كرى وى. بلكه د معاش او معاد تمام مهمات نى ښه په ښكاره صاف ډول(طريقه) سره بيان كرى او گرد(تول) لوستونكى نى پرى پوهولى دى او موقع په موقع نى د توحيد دلائل، احكام، مواعظ، قصص او نور شيان په دير ښه صورت او قرينى سره بيل بيل ايښى دى او د گردو(تولو) ضرورياتو كافى تفصيل نى بيان فرمايلى دى. په نزولى حيثيت كښى هم دغه حكمت مرعى دى چه تول قرآن يو ځلى نه دى نازل شوى. بلكه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا(جدا جدا) آيتونو نزول شوى دى د پاك قرآن دغو گردو(تولو) دقائقو او حقائقو ته په مجموعى ډول(طريقه) سره چه انسان ورته گورى حق حيران پاتى كيږي مگر د حيرت ځاى نه دى كه د مطلق حكيم، او د برحق خبر په كلام كښى دغه گرد(تول) حكمتونه او محاسن سره مجموع نه وى، نو د هغه توقع په بل كوم كلام كښى كيدى شى؟ بلكه له سره نشى كيدى.

اَلَا تَعْبُدُوْا اِلَّا اللّٰهَ

چه عبادت مه كوئ (د هيچا) مگر (يواځى) د الله،

تفسير: يعنى د دى محكم او مفصل كتاب د نازلولو لوى مقصد دا دى چه گرد(تول) عالم

یواخی د الله واحد د عبادت په لوری متوجه شی، او د هغه بلنه نورو ته وکړی او طریقه ئی وروښی. نو د دغه عظیم او جلیل مقصد لپاره دومی انبیاؤ تشریف راوړی و

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۲۵) آیه (۲) رکوع)

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۳۶) آیه (۵) رکوع)

إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

(او ووايه ای محمده) چه بیشکه زه تاسی ته له (طرفه د) الله ویروونکی یم
(له جحیمه) او زیری ورکونکی یم (په نعیم سره)

تفسیر: یعنی هغه چه کتاب الله و منی، او شرک او کفر پریږدی او د الله واحد احد صمد عبادت وکړی نو ده ته د دارینو د فلاح زیری او بشارت آوړی او هغه چه نه ئی منی او کفر او شرک ځان ته غوره کوی، نو هغه د الله تعالی له عذاب ویروی.

وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُغْفِرْ لَكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى
وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

او (پس له توحیده امر کوم) چه مغفرت وغواړئ له ربه خپله (د تیرو گناهونو) بیا رجوع وکړئ الله ته (په طاعت سره له گناه نه) چه فائده دررسوی تاسی ته په نفع غوره سره تر هغی نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی پوری او ور به کړی (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او که وگرځیدئ تاسی (ای کفارو له اسلامه) نو بیشکه زه ویریږم پر تاسی له عذاب د ورځی لوئی نه (د قیامت).

تفسیر: هغه څوک چه د خپلو پخوانیو تقصیراتو معافی وغواړی او د مستقبل لپاره د الله تعالی په لوری د زړه په صدق سره رجوع وکړی نو دنیوی ژوندون ئی په ښه ډول (طریقه) تیریږی. ځکه چه قانت مؤمن په هر حال کښی د پاک الله فضل او کرم ته لوی لوی امیدونه، هیلې (ارزوګانی) او اسری کوی. دی د الله تعالی د رضا غوښتلو او د مستقبل د عظیم الشانی خوشالی او مسرت

په تصور کښې دومره محظوظ او مستغرق اوسېږي چه د دې دنيا له ډيرو ربړو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متاثر کېږي. دې چه کله خيال کوي چه زه په خپل ژوندون کښې خپله فريضه په صحيح ډول(طريقه) سره پای (انجام) ته رسوم، چه د هغه صله به خامخا يوه ورځ د عرش العظیم د لوی څيښتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کېږي، نو پخپل بری او د حق تعالیٰ په وعدو اعتماد کوي او د هغه زړه د مسرت له جوشه تړپيږي، او په سخت غورځنگ کښې اوسېږي او ده ته د دې دنيا په لږه پنځه(منافع) کښې هغه قلبی سکون او باطنی راحت په برخه کېږي. چه پاچاهانو ته له بشمارو سامانونو او ډيرو اموالو او زياتو خزائنو څخه نشي حاصلیدی بلکه په ځينو اوقاتو کښې د دې دنيا په څو ورځنيو تکليفونو او سختيو کښې دې هغه خوند او مزه مومي چه اغنياء او ملوک هغه په خپل عيش او عشرت، راحت، او تنعم کښې هم نشي محسوسولی:

څوک چه الله پيژني له سر او زر تيريږي

له کور کهول او مال و ملک تر خپل تبر تيريږي

روغ لیونی تری کری جوړ دواړه جهان وړیږي

له دوو جهانہ لیونیان یی لکه نر تيريږي

دوی رنج کښې گنج په غم کښې خوند مومي الله غواړي تل

رضا د حق ئی وی مقصد له کوز او بر تيريږي

په ذکر فکر د الله اوسه مشغول «برهانہ»

فنا فی الله له بحر فضا او سم او غر تيريږي

﴿وَيُتَىٰ كُلُّ ذِي هَمٍّ مِّنْكَ﴾ او ور به کری الله هر خاوند د فضل ته فضل د هغه (یعنی هومره ئی چه عمل ور زیاتېږي په هغه اندازه د الله تعالیٰ له فضله زیاته برخه مومي په آخرت کښې اجر او ثواب او په دنیا کښې زیات طمانیت او دادینه (سکون) ورپه برخه کېږي.

﴿وَلَنُكَفِّرَنَّ﴾ الآية - او که شا وگرځوئ تاسی ای کفارو له اسلامه یا له متابعتہ څما پس بیشکه زه ویرېږم په تاسی له عذاب د هغی ورځی چه لویه ده چه ورځ ده د قیامت (یعنی که زما خبره نه منئ نو د قیامت عذاب یقینی دی. باقی داسی فرمایل چه زه ویرېږم په تاسی، له دې نه مقصود د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم عمومی شفقت او د خلافتو سره د همدروئ او خواخوږئ اظهار دی (تولو) په اصل کښې «تولو» ؤ بیا یوه «ت» تری حذف شوی ده.)

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

إِلَّا أَنَّهُمْ يُشَكِّكُونَ صُدُورُهُمْ لِيَسْتَخَفُّوا مِنْهُ ۚ وَالْحَيُّ يَسْتَغْفِرُ ۝

ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُبْسِرُونَ وَمَا يَعْلَمُونَ إِلَّا أَنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

خاص الله ته بیرته ورتله ستاسی دی، او الله په هر څیز باندی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی نو ستاسی اعاده هم ورته آسانه ده) خبردار شیع بیشکه دا (کفار دوه قته کوی) تاووی سینى خپلى (او پتوی عداوت د رسول په زړونو خپلو کښى) لپاره د دی چه پت کړی (دا عداوت) له الله نه، واورئ خبردار شیع په هغه وقت کښى چه واغوندی دوی جامى خپلى عالم دی (الله) په هغه څیز چه پتوی ئی دوی (په سینو خپلو کښى) او هغه څیز چه ښکاروی ئی په ژبو خپلو) بیشکه الله ښه خبردار دی په پتو خبرو د سینو (هم)

تفسیر: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضروری ده چه مجرم حاضر وی، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختیار حاصل وی. مجرمینو ته پر گردو(تولو) کارونو او اجراآتو ئی علم حاصل وی. په «الیه مرجعکم» کښى دا راننولئ شوی دی چه مجرم او غیر مجرم گرد(تول) د پاک الله په دربار کښى حاضرېږی. په «وهو علی کل شی قدیر» کښى ئی د عمومى قدرت او اختیار بیان ئی فرمایلى دی او د «الا انهم یشنون» څخه تر «بذات الصدور» پورې د ده د محیط علم وسعت ظاهر شوی دی چه پر پاک الله ظاهرى او باطنى گردی (تولی) خبری یو شان ته ظاهرى او هیڅ یو شی تری پت نه دی. او پر هر شی باندی ښه پوه او خبردار دی، تر دی پورې چه د زړونو د کومى له پتو خبرو، نیاتو او اراداتو څخه هم باخبر دی. نو بیا مجرم خپل جرم په څه دول(طریقه) له ده ځنئ پتولی شی.

تنبیه: د دی آیتونو په شان نزول کښى مفسرین اختلاف لری. دیر صحیح روایت د ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «بخاری شریف» کښى شته چه پر ځینو مسلمانانو شرم او حیاء دومره زیاته غلبه کړی وه چه د استنجا، جماع او نورو بشرى ضروریاتو په وقت کښى به د خپل بدن د کومى برخى د بریند پرېښودلو څخه دیر زیات شرمیدل چه پاک الله مو وینی. که چیرى ځانونه ئی بریندول نو د حیاء د غلبى لامل(له وجى) به پر مخى لویدل او خپل غلیظه عورت به ئی په دی دول(طریقه) سره پتاوه چه خپله سینه به ئی پری تاووله. کله کله داسی آثار د غایت تأدب مع الله او د حیاء د غلبى لامل(له وجى) کیدى شی داسی کسانو ته د «صوفیه ؤ» په اصطلاح کښى «مغلوب الحال» وائی. څرنگه چه د صحابه ؤ رضی الله عنهم په کومه مسئله کښى داسی غلو او تعمق راتلونکى ملت په ضیق او حرج کښى اخته او مبتلا کولى شو. نو ځکه لوی قرآن په «الا حین یستغشون ثیابهم» د دوی اصلاح وفرمایله یعنى که د ضرورت په وقت کښى د بدن د بریندولو لامل(له وجى) له الله تعالی څخه شرمېږئ نو ځکه خپل تترونم(سینى) پری ښکته کوی نو غور وکړئ چه په دغه حالت کښى چه دیر کالى (جامى) مو آغوستی او ښه مو ځانونه پت کړی وی نو آیا ستاسی پت او ښکاره او نور د پاک الله ځنئ پت دی؟ کله چه د انسان هیڅ شی په هیڅ وقت کښى او په هیڅ دول(طریقه) له الله تعالی ځنئ نشی پتیدلى نو بیا د

بشری ضروریاتو په وقت کېږي له دومره غلو څخه کار اخیستل ښه کار نه دی. واضح دی وی
 چه د آیتونو په ربط کېږي دغه خبره ضروری ده چه د یوه آیت مضمون د بل آیت له مضمونه
 سره مناسبت ولری او د نزول د سبب سره ئی مناسبت ضروری نه دی.

وَمَامِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ①

او نشته هیڅ تلونکی (خوځیدونکی ذی روح) په ځمکه کښی مگر چه دی پر الله رزق (روزی) د هغه (تفضلاً ترحمأنه وجوباً) او عالم دی (الله) په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه، تول (دا مذکوره اشیاء) په کتاب واضح کښی دی.

تفسیر: رومبی د الله تعالیٰ د علم د وسعت بیان ؤ. دا د هغه مضمون تکمله ده یعنی پر ځمکه د هر ساکنی (ذی روح) تلونکی او خوځیدونکی چه طعام او خوړو ته احتیاج لری، د هغو د گردو (تولو) رزق او روزی رسول پاک الله محض پخپل فضل او گرم سره پخپله ذمه لازمه فرمایلی ده. هومره روزی چه د هر یوه لپاره مقدره ده، هغه یقیناً وررسیدونکی ده هغه وسائل او اسباب چه بنده ئی اختیاروی گرد (تول) د روزی رسولو ابواب او وروڼه دی، که د انسان نظر د اسبابو او د تدابیرو د اختیارولو په وقت کښی پر مسبب الاسباب جل وعلیٰ شانه وی، نو دغه له توکل سره څه منافات نه لری. هو د الله تعالیٰ قدرت په دغو عادیو ؤ اسبابو کښی محصور او مقید ونه گڼه شی. ځکه چه الله تعالیٰ کله نا کله پرته (علاوه) د اسبابو له سلسلی هم روزی رسوی او څه نه څه یو کار برابروی. په هر حال کله چه د گردو (تولو) ذوی الارواحو (روح لرونکی) او ساکنانو (جاندارو) معاش د هغو د غذا او خوړو د استعداد سره سم مهیا کول د حق تعالیٰ کار دی، نو ضروری ده چه د پاک الله علم پر هغو گردو (تولو) محیط وی. که نه د دوی له روزی رسولو څخه خبریدل به څنگه ممکن کیدی شی؟

﴿وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا﴾ الآية - او عالم دی الله په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه) حضرت شاه صاحب لیکي «مستقر» هغه ځای دی چه هستوگنه پکښی کیږی، لکه جنت او دوزخ او «مستودع» هغه ځای دی چه انسان پکښی سپارل کیږی، لکه قبر، پاس په «وما من دآبة» الآية - کښی د دنیوی ژوندون بیان ؤ، دلته د «برزخ» او د آخرت بیان دی، مطلب داسی شو چه الله تعالیٰ ته له ابتداء څخه تر انتها پوری ستاسی د ژوندون تول درجات معلوم او ښکاره دی او دی ښه خبردار دی. د «مستقر» او د «مستودع» په تعیین کښی د مفسرینو ډیر اقوال دی. چه د هغه په نسبت مونږ د الانعام په سورت کښی څه لیکلی دی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی تر هغه پوری چه انسان په ځمکه کښی گرځی او خوځیږی نو د ده د سیر منتهاء ته «مستقر» او د گرځیدلو او تللو په پای (آخر) کښی د هستوگنی کوم ځای ته چه راځی هغه ته «مستودع» وائی. د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد په دغه ژوندون کښی هر چیری چه

انسان اوسیری هغه «مستقر» او له موت څخه وروسته چیری چه خنبیری هغه «مستودع» دی. مجاهد رحمه الله علیه له «مستقر» څخه د مور رحم او له «مستودع» څخه د پلار صلب مراد کړی دی. عطاء رحمه الله علیه د دی تعبیر په عکس سره دعوی کړی ده د ځینو متفلسفینو (فلسفه خیالو) خیال دا دی چه په ځمکه کښی د حیواناتو هغه مسکن چه بالفعل دی، هغه «مستقر» او له فعلی وجود څخه پخوا هغه مواد او مقار (قرار گاوی) چه پاتی شوی دی او بیا له هغه ځایه راغلی دی هغه «مستودع» ویلی شوی دی یعنی حق تعالیٰ پر هغو گردو (تولو) مختلفو موادو او اطوارو او ادوارو پوه او عالم دی، چه له هغو ځنی کوم حیوان تیر شوی، او خپل دغه موجوده کډائی هیئت پوری رسیدلی دی همغه پاک الله پخپل محیط علم سره د وجود په هره مرتبه کښی هغه ته د هغه د استعداد سره مناسب وجود او د وجود په کمالاتو ئی فائض کوی.

﴿لَوْ كُنَّا كُنْزًا مُّخْتَفًّى﴾ تول دا مذکوره اشیاء په کتاب واضح کښی دی (یعنی په لوح محفوظ کښی چه د الله تعالیٰ د علم صحیفی دی، نو بیا د الله تعالیٰ په علم کښی به هر شی ولی نه وی چه علیم برحق او خبیر مطلق دی.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٠﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په (مقدار د) شپږو ورځو کښی حال دا چه ؤ عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړی دی الله دا تول آسمانونه او ځمکه او ما فیهما لپاره د منافعو ستاسی او) لپاره د دی چه وازمویی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی له جهته د عمل، او قسم دی چه خامخا که ووائی ته (خپل قوم ته) چه بیشکه تاسی بیا ژوندی کیدونکی یی پس له مرغه نو هر ورو (خامخا) وبه وائی خامخا هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دغه (قرآن چه بیا ژوندون وائی) مگر سحر (جادو) ښکاره.

تفسیر: په پیدائښت د آسمانونو او ځمکه کښی د الله تعالیٰ له علم څخه وروسته د ده د قدرت بیان دی د دی تفسیر په ۸ جزء د الاعراف په (۵۴) آیه (۷) رکوع کښی تیر شوی دی.

﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ حال دا چه ؤ عرش د ده لا پخوا له پیدا کیدلو د ځمکی او آسمانونو پر اوبو باندی (یعنی د ځمکی او آسمان له پیدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوی چه

په مستقبل کېښی د گردو (تولو) اشیاو د ژوندانه ماده گرځیدونکی شوی «وجعلنا من الماء كل شئ حى» (۱۷ جزء د الانبياء (۳۰) آية (۳) رکوع) په دغه وقت کېښی د الله تعالى عرش د دى د پاسه ؤ لکه چه اوس د آسمانونو د پاسه دى. ګواکى دغه یو صورت ؤ چه دغه حقیقت نى ښکاروه چه د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلیه د رب العرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندی دى والله اعلم.

یعنی د دى گرد (تول) نظام له تخلیق او ترتیب څخه مقصود ستاسی دلته ودانول او ازمویل دى. چه تاسی تر کوم ځای پورې په دغه عجیب او غریب نظام او د مصنوعاتو په سلسله کېښی غور او فکر کوئ؟ او د هغوی د حقیقی خالق او مالک صحیح معرفت څان ته حاصلوئ؟ او له ارضی او سماوی مخلوقاتو څخه منتفع کیږئ؟ او د محسن د پیژندلو او شکر کولو فطری فرض په ځای راوړئ؟ دغه مقام ستاسی د سختی ازموینې ځای دى، ستاسی حقیقی مالک مو ګوری چه په تاسی کېښی کوم یو بنده د صدق او اخلاص او سلیقی د مخی ښه کار کوی؟ او د خپل عبودیت فرایض په ښه شانی انجاموی؟ کله چه دغه دنیا د امتحان او ازموینې ځای دى نو ضروری ده چه وروسته له هغه د مجازاتو (یعنی د انعامونو او انتقامونو) سلسله هم وی څو شاګرینو او کافرینو دواړو ته د دوی د اعمالو نتائج ور ورسپړی. نو ځکه دلته د بعث بعد الموت ذکر کړی شوی دى. یعنی د مکى معظمی کفار چه مشرکان دى یقین نه کوی چه وروسته له مرګه بیا ژوندون شته، او دوی ته د دوی د اعمالو او جرائمو سزا خامخا ورکوله کیږی کله چه دوی په قرآن کېښی یا د رسول الله له ژبی د «بعث بعد الموت» نهایت مؤثر بیان آوری، نو وائی چه دا بیان ستاسی ښکاره جادو دى، چه له هغه ځنی ډیر کسان ویریږی، او مرعوب او مسحور کیږی. مګر په یاد نى ولرئ چه پر مونږ له سره دغه جادو نه چلیږی، او نه څه اثر راپورې کوی (ابن کثیر رحمة الله علیه).

وَلَيْنَ آخِرْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَى آتَةٍ مَّعْدُودَةٍ لِّقَوْلِنَّ مَا بَیْسَهُ الْيَوْمَ يَأْتِيهِمْ
لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او قسم دى چه خامخا که وروستی کړو مونږ له دوی څخه (هغه) عذاب (چه موعود دى) تر راتلو د اوقاتو شمیرلیو شویو (لږو) پورې نو هرومرو (خامخا) به وائی دوی (استهزاء) څه څیز بند کړی دى دا (عذاب له نزوله نو فرمائی الله) خبردار شی واورئ، هغه ورځ چه راشی دا (عذاب) دوی ته نو نه به وی (دا عذاب) دفع کړی شوی له دوی څخه او چاپیر به شی له دوی نه هغه

عذاب چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (او په جلتی به ئی غوښت)

تفسیر: یعنی کله چه دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالی له عذابه ویره ورکوله کیږی نو د تکذیب او استهزاء په ډول (طریقه) وائی چه راوړه هغه عذاب دی چیری دی؟ ولی نه رانازلیری؟ او د څه لامله (له وجی) څنډ (ایسارتیا) پکښی کیږی؟ او د چا له لوری هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمائی چه آیا تاسی په داسی ویناؤ سره توکی او مسخری کوئ؟ او نه پوهیږئ چه هغه عذاب د الله تعالی د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر یوه تاکلی (مقرر کړی) مدت پوری معطل شوی دی؟ او پخپل معین وقت کښی به خامخا داسی در ورسیږی چه هیشوک به ئی مخه نشی نیولی او له هری لوری څخه به په عذاب چار چاپیر کړی شی، او گرد (تول) به فنا کیږی.

وَلَيْنُ أَذُقْنَا الْإِنْسَانَ مَتَارَحِمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَكُفُورٌ ۝۹

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر یا ناشکر انسان) ته له نږده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چه اثر ئی ښکاره وی) بیا بیرته راټول کړو مونږ دا نعمت له ده نه، بیشکه دی خامخا ناامیده (له کرمه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وی.

تفسیر: یعنی اوس وائی چه عذاب چیری دی؟ او ولی نه راځی؟ او ولی بنی آدم دومره ساده او بی زړه او ویریدونکی دی، چه که د څو ورځو له مخی ئی الله تعالی د خپلی مهربانی په عیش او عشرت او آرامی کښی وساتی، او بیا ئی په کوم رږ (رحمت) او تکلیف کښی اخته او مبتلا کړی، نو دی هغه پخوانی هوسائی (آرام) او مهربانی هم بیخی له زړه وباسی او هیروی ئی، او بی هیلې (مایوسه) او ناامیده کیږی، او د مستقبل په نسبت بیخی بی آسره او مایوس کیږی، په تیره باندی ناشکری، او له راتلونکی څخه مایوسی، هم دا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَيْنُ أَذُقْنَاهُ نَعْمَاءً بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَه لِيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ۝۱۰

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر یا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسائی (آرام)) وروسته له (هغه) ضرره چه رسیدلی ؤ ده ته

نو هرومرو (خامخا) وائی به دی خامخا لاپری سختی (چه رارسیدلی وی) له ما غنی، بیشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر فخر کوونکی دی (پر خلقو)

تفسیر: یعنی که له مصیبت وروسته بیا پاک الله ده ته آرامی او هوسائی (راحت) ور په برخه کړی نو بیا داسی گڼی چه گواکي اوس بیخی مصائبو او تکالیفو خاتمه وموندله، او بیا هغه پخوانی کیفیت له سره راتلونکی نه دی. نو په دغه وقت کښی د غفلت او غرور په نشو کښی مستیری، او فخر او تکبر او غانمنی (خودنمائی) کوی. او حال دا چه ده لره داسی په کار و چه هغه خپل پخوانی حالت به ئی تل په یاد درلود (لرلو) او د الله تعالیٰ شکر به ئی اداء او د ده د لطف او احسان په مقابل کښی به ئی د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝

مگر هغه کسان چه صبر کوی (په سختی له قوته د ایمان) او کوی ښه (عملونه دپاره د شکر د نعمت)، دغه (صابرین او شاکرین) شته دوی ته مغفرت (د گناهونو) او اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: هغه حال چه پاس د عامو انسانانو بیان وشو، له هغه غنی د الله تعالیٰ هغه بندګان مستثنیٰ دی چه د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوی، او د امن او راحت په وقت کښی سره له شکر ایستلو په صالحه و اعمالو کښی هم خپله مستعدی ښکاروی د هم داسی اولوالعزمو او وفادارانو تولی د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی او په ډیر لوی اجر چه ادنیٰ ئی جنت او اعلیٰ ئی دیدار دی فائز کیږی.

مؤمنان په آخرت له خلد ه حوره

سر تر پایه (آخره) نعمتونو کښی معموره

نه به ئی درد نه به ئی مرګ نه به خفګان وی

دوی به تل وی لذتونو کښی مخموره

چه لقاء د پاک الله دوی ته ښکاره شی

نو د خلد حوری به ئی ووځی له شعوره

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضُ مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ

صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا الْوَلَا نُزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ وَجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٧﴾

نو ښائی ته به پرېښودونکی ئی (یعنی مه پرېږده) ځینی د هغه قرآنه چه وحی کولی شی تاته او تنگیدونکی ده په (تبلیغ د) هغه سره سینه (زړه) ستا (له دی ویری) چه وائی به دوی ولی نه ده نازل شوی په ده باندی خزانه (چه پری وکړی عشرت) یا (ولی نه ده) راغلی له ده سره پرېسته (چه ورکړی شهادت د نبوت)، بیشکه هم دا خبره ده چه ته وېروونکی ئی (له جحیمه نه څارونکی د اعمالو د دوی)، او الله پر هر شی باندی وکیل (ښه ساتونکی) دی (د هغه چا چه ور وسپاری ځان خپل نو له سره مه وېرېږه له عناد د دوی نه).

تفسیر: د مکی معظمی مشرکان د شرک او بت پرستی له تردیده او بدو ویلو څخه ډیر په قهریدل او په غیظ او غضب راتلل د مشرکیت پر خرافاتو په هره اندازه چه د هغو تحمیت (حماقت) او تجهیل کیده، په هغه اندازه به دوی د غصی په اور کښی سوځیدل کله به ئی کوښښ کوه چه پاک رسول په دغی معاملی کښی لږ څه سست او پوست شی او د دغی اساسی او لوئی مسئلې په تبلیغ کښی له لږ څه نرمی او تساهل څخه دی کار واخلي. کله چه له دی لوری مایوس او بی هیلې (ناامیده) شول نو تش د رېږولو (تکلیفولو) او محض خفه کولو دپاره په عجیبو چتی (بیکاره) غوښتنو پسی لگیا شول، مثلاً ویل به ئی چه ته خو رښتین او د رسالت پر منصب مامور ئی، نو له تا سره د پاک الله له درباره ښائی چه د مال او دولت لویه خزانه راغلی وی یا له آسمانه له تا سره یوه پرېسته راتلی چه هر چیری به درسره د تصدیق دپاره تللی وی ﴿وَلَا تُزِلُّهُ كُتُوبٌ وَجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ﴾ کله چه ته د خپلو خبرو د تصدیق او ښکارولو دپاره نه د مادی قوت او نه د روحانی قدرت خاوند ئی، نو بیا ئی مونږ څرنگه ومنو؟ رسول الله مبارک له داسی چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو څخه ډیر زیات مغموم او متأثر کیده. امکان لری چه کله ئی داسی کوم خیال هم په زړه کښی تیر شوی وی چه که د دوی د معبودانو په حق کښی د پاک الله له لوری د دومره سختی اختیارولو په ځای موقتاً د لږ څه نرمی او مساهلی حکم شوی وی نو ښائیږی چه اوس دغه د نرمی وضعیت زیات مؤثر او مفید واقع شی. یا دغه غوښتنی چه دغه خلق ئی راڅخه کوی، که د دوی دغه ضد هم تر یوه حده پوری پوره کمر شی، نو امکان لری چه دوی هم مسلمانان شی. په هر حال دغه داسی نازک او پرخطر وقت ؤ چه ځمکه (توله) دنیا د باطل پرستی له شورماشور ځنی ډکه وه او ځمکه (تول) مشرکین په ملاهی او مناهی بوخت (مشغول) او لگیا ؤ او تول ورته هک پک ؤ. صرف یو مقدس ذات ؤ چه د ده له حلقوم څخه د حق غیر پورته کیده او د هغه په اثر د شرک او کفر او باطل تینگی کلاوی ځمکه (تولی) سره

خوځیدي. دوی له څلورو خواؤ د موزی دښمنانو په احاطه او چمبو کښی لویدلی ؤ. ځینو به دروغجن باله، ځینو به پری طعنی ویلی او ځینو به پری توکی او مسخری کولی. تاسی د هسی یو کثیف او مکدر محیط تصور وکړئ او بیا د هغه اعظم مبلغ د زړه قوت او لوی، همت او ستر قوت او ښه میرانه (بهادری) اندازه کړئ چه اعتماد او اتکال ئی له ظاهری اسبابو څخه لری شوی ؤ، او کامل او بیخی د الله قدوس پر وعدو پوری ئی توکل او اعتماد ؤ دی هر وقت چه خفه او محزون کیده نو یواځی د پاک الله په غږ سره ئی تسلی او اطمینان مونده. او د گردی (تولی) دنیا په مقابل کښی تازه دم دریده. په هم دغی سلسلی کښی دغه آیتونه نازل شول چه حاصل ئی دا دی «ته د دی خلقو د دغو چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو لامله (له وجی) مه غمجن او مه فکرجن او مه خفه کیږه او مه پخپل زړه کښی د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال وگرځوه! کله داسی کیدی شی، هغه شیان چه د الهی وحی تاته درښوولی دی او د هغه د تبلیغ حکم ئی بی خوفه او بی خطر د درکری دی چه ته د هغه ځینی برخی د دی خلقو له خرافاتو څخه تنگ زړه شوی پریردی حال دا چه دغه کار امکان نه لری ځکه چه د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت ئی مانع دی نو بیا له زړه تنگی څخه څه فائده؟ ستاسی کار تش له خیر او شر څخه خبرول دی. د دوی د هدایت ذمه واری پر تاسی نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالی ته وروسپاره چه گرد (تول) شیان هغه ته سپارلی شوی او د ده په واک (اختیار) کښی دی او د صبر او استقامت سره د تبلیغ د فرائضو په انجام کښی مستقیم او ثابت قدمه اوسه.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيْنَ ۖ وَادْعُوا
مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُوْنِ اللَّهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝۱۳ ۚ فَاَلَمْ يَسْتَجِیْبُوْا لَکُمْ
فَاعْلَمُوْا اَنْهُمْ اَنْزَلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَاَنَّ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ۝۱۴

بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چه تصدیق ئی وکړی)؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) نو راوړئ تاسی لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځانه جوړ کړی شوی او راوبولی هغه کسان چه توانیرئ تاسی (دپاره د کومک) غیر له الله څخه که یی تاسی صادقان (رښتینی په دغی ادعا د افتراء کښی). نو که جواب درنه کړ دوی تاسی ته (ای رسوله او مسلمانانو) نو پوه شی (ای مسلمانانو) چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی) او (بل پوه شی په یقین سره او پری ثابت پاتی شی) چه نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، نو آیا یی تاسی مسلمانان (غاړه

ایښودونکی اسلام ته بلکه راسخ اوسع په اسلام)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسې هم کړې ده «نو که جواب در نه کړ دغو بللو شویو تاسو ته ای مشرکینو! نو پوه شی ای کفارو چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالپړلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره د بنده کلام نه دی او پوه شی تاسی په یقین سره چه نشته لائق د عبادت هیڅوک مگر هم دی، آیا نو بیع تاسی مسلمانان غاړه ایښودونکی اسلام ته بلکه اسلام راوړئ! یعنی فرمائشی معجزی غواړی، چه د هغو ورکول مصلحت نه دی، او له هغو گردو (تولو) ځنی لویه معجزه قرآن چه د دوی په مخ کښی دی نه منی. او وائی (معاذ الله) دغه خو له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی، نو د هغه ځواب ورکوی چه آخر تاسی هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کونکی یی، گرد (تول) سره راتول شی! او د دی پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ. او په دغه کار کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره گرد (تول) مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولی، چه تاسی ئی په الوهیت کښی شریکان گنئ او که ونه کړی شی، او له سره به ونه کړی شی، نو وپوهیږئ چه داسی کلام یواځی د پاک الله کلام کیدی شی، چه د هغه له مثل راوړلو څخه گرد (تول) مخلوقات عاجز پاتی کیږی. یقیناً په واقع سره دا هغه مبارک کلام دی چه پاک الله پخپل کامل علم سره پر خپل رسول نازل فرمایلی دی. بیشکه هغه ذات چه د کلام مثل ئی نشی پیدا کیدی، نو د ده په ذات او صفاتو کښی څوک شریک کیدی شی داسی بی مثله کلام د هغه بی مثاله الله تعالی کلام دی چه هیڅ سیال او شریک نه لری. آیا له داسی واضحه و دلالتو څخه وروسته په مسلمان کیدلو او حکم منلو کښی د کوم شی په انتظار کښی یی؟.

تنبیه: د اعجاز القرآن څه تفصیل د یونس علیه السلام په سورت کښی لیکلی شوی دی. په ابتداء کښی د پوره قرآن تحدی ورکړی شوی وه، بیا د لسو سورتونو وشوه بیا د یوه سورت لکه چه د «البقرة» د سورت په ۲ رکوع او د «یونس» د سورت په ۳ رکوع کښی تیر شو گواکی د دوی عجز په تدریج سره ښکاره کړی شوی دی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ^①

هر څوک چه وی (له خپلی کم همتی) چه غواړی یواځی ژوندون لږ خسیس او ښائست د ده (او د آخرت فکر نه کوی) نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دی دنیا کښی حال دا چه دوی په دی دنیا کښی نه شی کم کیدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی)

تفسیر: یعنی له داسی واضح ثبوت څخه وروسته څوک چه په قرآن ایمان نه راوړی، یا د هغه پر ښوولی لاری نه غی. بلکه د دنیا غو ورځی ژوندون او فانی دول او سینگار نی د خپل مقصود قبله درولی وی، او عملی جدوجهد ورته کوی. که په ښکاره کوم نیک کار لکه خیرات او نور کوی، نو له هغه څخه هم د آخرت بهتری او د الله تعالیٰ خوښی مقصود نه وی، او یواځی د دنیوی فوائدو حاصلول نی تر سترگو لاندی وی، د داسی خلقو په نسبت اعم له دی چه یهود وی که نصاریٰ مشرکین وی که منافقین یا دنیا خوښوونکی ریاکار مسلمانان. دا ځ راښوولی دی چه په دنیا کښی د دغو گردو (تولو) معامله پای (آخر) ته رسولی شی. هغه اعمال او کوښښونه چه دوی نی د دنیا د حصول دپاره اراده وفرمائی ورعطا کوی نی. له احادیثو څخه معلومیږی چه کافران چه څه خیرات او مبرات وکړی نو د دوی دغه فانی او صوری حسنات چه د ایمان له روح څنی بیخی خالی دی، په دنیا کښی تش او ویریا نه غی. د هغه په بدل کښی به پاک الله ورته صحت، مال، دولت، عزت حکومت او نور ورکوی، او گردی (تولی) مطالبی او غوښتنی نی هم دلته پای (آخر) ته رسیږی. او له مر کیدلو څخه وروسته په بل ژوندون کښی د هغه هیڅ یو شی نی په کار راتلونکی نه دی. د هر کافر دپاره هره سزا او د مجازاتو هره درجه چه تا کلی (مقرر کړی) شوی وی هغه به بی له تزییده او تنقیصه برابره وررسیږی

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلْيَأْكُلْ الْحَبْلَ فَإِنِ اسْتَمْسَكَ بِهِ فَهُوَ مُرْسَلٌ وَإِنِ اسْتَفْضَلْ فَإِنَّهُ فُتْرٌ مِّنْ قَبْلِ يَوْمٍ لَّا يُؤْتَى فِيهِ الْحِسَابُ﴾

(۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۱۸) آیت ۲ رکوع) د ریاکار دنیا خوښوونکی عالم، مجاهد او متصدق په حق کښی کوم وعید چه راغلی دی، د هغه حاصل هم دغه دی. چه هغو ته به په محشر کښی وویلی شی د هغه غرض او مقصد دپاره چه تا علم زده کړی ؤ، یا صدقه او جهاد دی کړی ؤ هغه خو په دنیا کښی درحاصل شوی دی. اوس له ماسره ستا هیڅ برخه نشته او پرښتو ته به وویل شی چه هغه دی په دوزخ کښی وغورځوی اعاذنا الله منها.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

دا هغه کسان دی چه نشته دوی ته په آخرت کښی مگر اور (د دوزخ) او خراب (ابته) شوی دی هغه (نیک عمل) چه کړی ؤ دوی په دی دنیا کښی او باطل دی (په آخرت کښی) هغه عمل چه وو دوی چه کوو به نی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شی مستحق نه دی. کفار په ابدی

صورت او ریاکاران مسلمانان به تر محدوده مدت پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی. هوا که الله تعالیٰ غنی مؤمنان محض پخپل فضل او کرم سره وښی، نو هغه بيله خبره ده. (او خراب شو هغه نیک عمل چه کری ؤ دوی په دنیا کښی او باطل دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی) یعنی په دنیا کښی کوم کارونه چه تاسی د دنیوی اغراضو دپاره کری ؤ وروسته د آخرت له رسیدلو څخه درنکاریوی چه هغه ابته (خراب) او برباد تللی دی، او د ریاکاری او د دنیا خوشولو په سلسله کښی ظاهراً هغه نیکی او محاسن چه کری ئی وی هغه گرد (تول) سره خراب او توی غی او هلته به ئی هیڅ یو شی په کار نه ورغی.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ يَدَيْنِهِ مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كُتِبَ مُوسَىٰ
إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ
الْأَحْزَابِ فَالْتَأَمُّ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ
مِّن رَّبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٤﴾

آیا پس هغه څوک چه دی پر صاف برهان (واضح عقلی دلیل) له جانبه د رب خپل او تابع وی د دی (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله او پخوا له دی (شاهده چه قرآن دی) کتاب د موسی (توریت شاهد ؤ) په دی حال کښی چه پیشوا او رحمت ؤ، (مؤمنانو ته دغه توریت ایا هغوی د دنیا غوښتونکو سره برابر دی؟ بلکه نه دی برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه کسان ایمان لری په دی (قرآن)، او هر څوک چه کافر شو په دی (قرآن) له گردو (تولو) فرقو (د کافرو) څخه نو اور (د دوزخ) غای د وعدی د هغه دی (چه خامخا ورته ورغی) نو مه کیږه په شک کښی له دی (قرآن یا موعده نه) بیشکه چه هغه حق دی له جانبه د رب ستا ولیکن اکثر د خلقو نه راوړی ایمان (په دی خبره باندی چه منزل من الله دی).

تفسیر: یعنی دغه سری او هغه ریاکار دنیا پرست چه پخوا ئی ذکر وشو څرنکه برابریدی شی؟ له سره نه دی برابر له «بینه - صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده چه هر انسان پخپل اصلی او صحیح فطرت سره موافق تلنه وغواړی. په دی شرط چه د اطرافو او حوالیو له حالاتو او خیالاتو غنی متأثر نشی او هغه د اسلام او د توحید او د قرآن سمه لاره ده ﴿فَأَتَوْحَدَّكَ لِلَّذِينَ حَنِفًا فُطِرَ اللَّهُ الْكُفْرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَدِيمُ وَلَكِنْ

﴿اِنَّكَ لَآتٰهُنَّ لَآ اَعْلٰمُوْنَ﴾

﴿۲۱﴾ جزء د الروم (۳۰) آیت (۴) رکوع) او په حدیث کښی راغلی

دی «کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه او ینصرانه او یمجسانه -

الحديث» او «شاهد منه» گواه د پاک الله له لوری لوی قرآن دی چه گواهی ورکوی چه د

فطرت پر دین توحید او اسلام باندی تلونکی بیشکه پر سمه لاره تلونکی دی. او همغه قرآن چه

پر خپل حقانیت باندی هم پخپله گواه دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.

خرنګه چه د پاک قرآن راوړونکی حضرت جبرئیل امین علیه السلام او آخیستونکی ئی حضرت

محمد امین علیه السلام دی، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ویلی شی بلکه پخپله د

رسول الله مبارک شان دغه دی چه د ده اخلاق، عادات، معجزات، مبارکه ژبه، نورانی خیره او له

نورو گردو (تولو) شیانو څخه ئی معلومیږی او هر یو بیل بیل شهادت ورکوی. د هغه دین حامل

چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه حقیقتاً بیخی حق او رښتیا دی. وروسته د «ومن

قبله کتاب موسیٰ اماما ورحمة» دغه مطلب دی چه پخوا له قرآنه هره وحی چه پر هر نبی راغلی

ده هغه هم د فطرت د دین پر صداقت گواه ده خصوصاً هغه عظیم الشان کتاب توریت چه پر

موسیٰ علیه السلام نازل شوی دی پخوا له قرآنه هغه یو لوی شاهد د هغو خلقو پر حقانیت ښائی

وویلی شی چه د فطرت د دین پر صافه لاره تلونکی دی.

﴿اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُ بِهٖ﴾ الآية - دغه کسان چه په دلیل روان دی ایمان لری په دی قرآن الخ) یعنی

یهود او نصاری، بت پرست، عرب عجم، ایشیاء افریقا امریکا یورپ استرلیا او نور له هری فرقی او

هر جماعت چه د هر ملک او ملت څخه وی، تر څو پاک قرآن ونه منی، نو له سره ئی نجات په

برخه کیدی نشی لکه چه د صحیح مسلم او د نورو په احادیثو کښی رسول الله صلی الله علیه

وسلم په ډیره تصریح او تعمیم سره دغه بیان فرمایلی دی.

﴿فَلَا تَكُنْ فِیْ مِرَّةٍ مِّنْهُ﴾ الآية - نو مه کیږه ته په شک کښی له دی قرآن یا موعود څخه الخ)

دغه خطاب هر هغه سړی ته دی چه پاک قرآن آوری، یا خو ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته

خطاب فرمایلی دی او ذاتاً د نورو خلقو او وګړو آوړول مقصود دی چه د قرآن عظیم الشان په

صداقت والی او منزل من الله والی کښی قطعاً د شک او شبهی ځای او گنجائش نشته. نو هغه

کسان ئی چه نه منی هغوی احمقان یا معاندان دی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ
 عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ ٱلْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۗ
 ٱلْأَلْعَنَةُ ٱللَّهُ عَلَى ٱلطَّٰغِيْنَ ۝١٨ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ ٱللَّهِ
 وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۖ وَهُمْ بِٱلْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۝١٩

او شوک دی دیر ظالم له هغه چا چه تری له غانه پر الله پوری دروغ (چه نسبت د ولد یا د شریک ورته کوی بلکه نشته)، دغه (دروغ تروونکی) وړاندی به کرل شی (په قیامت کښی) په رب د دوی او وبه وائی شاهدان (کرام الکاتبین او نور) چه هم دوی دی هغه کسان چه دروغ ئی ترلی وو په رب خپل (په نیولو د ولد او شریک سره، نو فرمائی الله) واورئ خبردار شی لعنت د الله دی وی پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چه آروی خلق له لاری (د دین) د الله او لتوی (ستائی) دا لاره خلقو ته په کوړوالی سره، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کیدونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رشتیا پیغام دی چه قبول او منل ئی ضروری دی، او ښه وپوهیږئ چه له هغه سری څخه زیات ظالم بل هیڅوک نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی دروغ وتری، مثلاً که د الله کلام نه وی، او دی ووائی چه دغه د الله کلام دی یا واقعی د پاک الله کلام وی او پخپله الله تعالی څو څو کرته وفرمائی چه دغه زما کلام دی. مگر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوی، او در کرده (توله) هم دا وائی چه دا له سره د الله کلام نه دی.

﴿أُولَٰئِكَ يَرْضَوْنَ عَلَىٰ رَيْبِهِمُ﴾ الآية - دغه دروغ تروونکی به وړاندی کری شی په قیامت کښی په رب د دوی) په محشر کښی کله چه دوی د پاک الله په مخ کښی علی رؤس الاشهاد وړاندی کیږی او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شی نو په دغه وقت کښی شاهدی ورکونکی (ملائکی، انبیاء، صالحین بلکه د دوی خپل لاسونه او پښی او رئیسه اعضاء) به ووائی چه دوی همغه بدبختان ظالمان دی چه د خپل پاک الله په نسبت ئی دروغ ترلی وو او چتی (بیکاره) خبری به ئی کولی.

﴿أَلَا عَذَابَ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ دا د حق تعالی ارشاد دی. یعنی هغه خلق چه په ظلم او ناانصافی سره د الله تعالی کلام دروغ گنی او له گردو (تولو) غنی زیات د آخرت منکران دی، او نور خلق د الله تعالی له لاری څخه ستنوی (واپس کوی) او غواړی چه پری لار نشی، او په دغه تلاش او لتولو پسی لویدلی دی، چه دغه سمه صافه لاره کړه وړه ثابته او ورښکاره کری، نو پر داسی ظالمانو باندی د پاک الله خصوصی لعنت دی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ
مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَعِفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا
يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٥٠﴾

دا کفار نه دی دوی عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه (دنیا کېنې په تېښته سره) او نه به وی دوی ته غیر له الله هیڅ دوستان (چه عذاب تری دفع کړی که اراده وفرمائی بلکه) دوچند به کړ شی دوی ته عذاب، نه وو دوی چه طاقت ئی وی د آوریډلو (د حق د زړه له کونوالی) او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی (دلائل د قدرت د زړه له پړوندوالی).

تفسیر: یعنی په دومره وسیعې او ارثی ځمکې کېنې نه چیرې تېښتیدی شی. او نه په کوم ځای کېنې پتیدی شی، او نه به ئی څوک مددگار او حمایت او مرسته (مدد) کوونکي کیدی شی. چه دوی د الله تعالیٰ له عذابه وژغوری (بچ کړی). ځکه چه دوی هم پخپله بی لاری او گمراهان شوی دی، او هم نور خلق ئی گمراهان کړی دی

﴿ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴾
نه وو دوی چه طاقت ئی وی د آوریډلو د حق د زړه له کونوالی او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی دلائل د قدرت د زړه له پړوندوالی یعنی په دنیا کېنې داسی پانده او کانه شوی دی چه نه د حق د خبرو د اوریډلو توان لری او نه د الله تعالیٰ د قدرت دلائل او نښې لیدلی شی، چه د هغو په لیدلو سره ممکن دی چه د هدایت سمه صافه لاره ومومی.

حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی بیان کړی دی چه «دوی پر الله تعالیٰ باندی دروغ ویلی دی او بی اصله او فضول خبری ئی د ده په لوری منسوبی کړی دی یا ئی له کوم ځایه راوړی دی؟ له غیبه ئی نه دی آوریډلی او نه ئی له غیبه لیدلی دی، نو بیا د دوی ماخذ څه شی دی؟

أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١١﴾

هم دوی دی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی نفسونو (ځانونو) خپلو ته او ورک شول له دوی هغه چه وو دوی چه دروغ ئی تړل (چه بتان زمونږ شفاعت کړان دی)

تفسیر: خپل ځان ته زیان پېښول دغه دی چه په ابدی او دائمی عذاب کېنې اخته او گرفتار شول او د دوی گردی (تولی) دروغی دعاوی دلته نسیاً منسیاً او ورکې شوی دی.

لَا جَرَمَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَسِرُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الْصَّالِحَاتِ وَآخَبْتُوهُنَّ إِلَى رَبِّهِنَّ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٧﴾

حقه خبره دا ده چه بیشکه دوی په آخرت کښی هم دوی ډیر زیانکاران دی (له نورو نه). بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او عاجزی کوی دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکی) د جنت دی، دوی به په دی جنت کښی همیشه وی.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامی او د خرابی خاتمی په مقابل کښی ئی د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمی بیان وفرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت او خصوصیت اطمینان او تجنب عن الغیر) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمی خوښی مقام ئی ورعطا کړ.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَبْصِرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٨﴾

مثال د دی دواړو فرقو (داسی دی) لکه د رانده او د کانه او (لکه) د لیدونکی او د اوریدونکی، آیا برابر دی دغه دواړه له جهته د مثاله (او) صفته؟ بلکه نه دی سره برابر، آیا نو نه آخلی پند تاسی؟ (په دغو مثالونو سره او فکر پکښی نه کوئ).

تفسیر: یعنی منکرین رانده او کانه دی لکه چه دری آیته پخوا له دی نه ئی وفرمایل ﴿مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَبْصِرِ﴾ بیا هغه چه نه پخپله څه لیدلی شی، او نه له بل چا څخه څه شی اوریدلی شی. د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی روڼ ضمیر له ایماندارانو سره څرنگه برابریدی شی هغه کسان چه د بصیرت په سترگو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کښی تمیز کوی. او د خپلو هادیانو خبرو ته غوږونه نیولی غور وکړی چه د دواړو پای (آخر) او انجام څرنگه یو شان کیدی شی، بلکه نشی کیدی وروسته د حضرت نوح علیه السلام د قوم قصه د دی مضمون په تائید کښی وړاندی کوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١١﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا
 اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ إِلَهِ

او هر و مرو (خامخا) په تحقيق ليږلى ؤ مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چه ويونكى ؤ) بيشكه زه تاسى ته يم ويروونكى (له جحيمه) ښكاره چه مه كوئ تاسى عبادت (د بل چا) بى له الله، بيشكه زه ويږيږم پر تاسى له عذابه د ورځى دردناكى (د قيامته) څخه

تفسير: يعنى په نهايت وضاحت سره زه هغه شيان درېښم چه د هغو په ارتكاب سره د مهلك عذاب د نازلېدلو اندېښنه ده يا د هغه عذاب د محفوظيت ذرائع دى. ﴿أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ﴾ مه كوئ عبادت د بل چا بى له الله! يعنى د (ود) او (سواع) او (يعوث) او (يعوق) او (نسر) چه ذكر ئى د نوح عليه السلام په سورت كېنى راغى عبادت پريږدئ! او د واحد احد الله تعالى په عبادت كېنى مشغول شئ! كه نه د غير الله له عبادت څخه د بيرته نه گرځېدلو په صورت كېنى د سخت عذاب د راتلو خوف دى. له دردناكى ورځى څخه هغه ورځ مراد ده چه پكېنى د المناكو او درد پيدا كوونكو حوادثو وقوع وى مثلاً د قيامت ورځ يا هغه ورځ چه پكېنى د نوح عليه السلام قوم دوب او مغروق شو.

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا تَرَكُ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا تَرَكُ
 اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ يَبَادُوا بِلِأَيِّ الرَّأْيِ وَمَا تَرَىٰ
 لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿١٢﴾

نو وويل هغو مشرانو چه كافران شوى ؤ له قومه د دغه (نوح) چه نه وينو مونږ تا (اى نوحه په هيڅ صفت) مگر يو بشر پشان زمونږ (بل څه مزيت نه لرى) او نه وينو مونږ تا چه متابعت كړى ستا (هيچا) مگر هغه كسانو چه دوى د لاندې (ښكته) زمونږ دى په ظاهر اول فكر بلا تامل، او نه وينو مونږ تاسى لره پر مونږ باندې هيڅ بهتري بلكه گمان كوو مونږ پر تاسى د دروغجنانو

تفسیر: یعنی ښائی چه رسول د گرد (تول) قوم په مقابل کښی د کومی ښکاره ښی او امتیاز لرونکی وی. لیکن مونږ گورو چه ته هم زمونږ په شان د بشر له جنسه ئی. او د آسمان پرښته نه ئی چه د هغی په مقابل کښی خامخا انسان خپل سر ښکته کړی، بیا په بشریت کښی هم ته داسی یو سری نه ئی چه په تا کښی کوم خاص تفوق او لوئی پر مونږ باندی وی، مثلاً لوی دولتمن، یا د شان او شوکت خاوند، یا د حکومت او قوت مالک اوسی. هغه کسان چه ستا پیروان او تابعان شوی دی هغو هم گرد (تول) سره داسی خواران او غریبان او مفلسان او رذیلان دی چه له هغو سره مونږ شرفاء او غتان خپل ملاقات او خبری کول شرم او ننگ بولو. نو آیا په گردو (تولو) انسانانو کښی هم دا ته پیدا شوی ئی چه د الله تعالی د رسالت د منصب وړ (مستحق) او لائق وی؟ حال دا چه مونږ د تا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پیدایښت) خلق (رشه، خوی، عادت) او په نورو شیانو کښی له هیڅ پلوه له تا څخه کم نه یو، نو ولی زمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوی منصب د رسالت باندی منتخب او غوره نشو؟ یا لږ تر لږه ستاسی تابعین او پیروان ښائی چه کوم معزز او لوی سری خو وی. ښه د دغو جولایانو، موچیانو او دمانو تابع کیدل تاسی لره د فضل او شرف څه موجب کیدی شی؟ او څرنګه د صداقت دلیل جوړیدی شی؟ د داسی سطحی او سپکو او تیتو خلقو چه د هغو سپکوالی او رذالت بیخی ښکاره او عیان دی، بی له فکره او اندیښنی، او بی له غور او تامل په ظاهری او سرسری ډول (طریقه) سره ایمان راوړل، ستاسی له کمالاتو څخه نه حسابیږی، بلکه زمونږ خیال خو داسی دی چه ته سره د ملګرو دی دروغچنان یی تاسی یوه خبره جوړه کړی ده او څو بی وقوفانو ستاسی له «هو» سره هو کړی او یو له بل سره مو خبره یوه کړی ده، څو په دی وسیلی سره یو نوی تحریک جوړ کړئ چه په دغه صورت سره یو امتیاز او لوئی او مشرتیا حاصله کړئ.

دا د هغو ملعونانو د تقریر ماحصل ؤ نوح علیه السلام کوم جواب چه دوی ته ورکړی دی، دا دی

قَالَ يَقَوْمِ اَرَأَيْتُمْ اِنْ كُنْتُمْ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّيْ وَ اَتٰنِيْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِيْ
فَعُمِّيْتُ عَلَيْكُمْ اَنْزَلْنٰكُمْ مَّوْهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَرِهُوْنَ ﴿٢٥﴾

وویل (نوح) ای قومه زما آیا وینی خبر را کړئ تاسی (ماته) که یم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله او را کړی ئی وی ماته رحمت له نزده خپله نو پت کړی شوی دی (حقیقت د دی دلیل) پر سترګو د تاسی، آیا مجبور کولی شو مونږ تاسی په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چه تاسی دغه (برهان) لره بد ګڼونکی انکار کونکی یی:

تفسیر: (یعنی غوشتونکی ئی نه یی و پری خفه کیږئ هوا) دا خبره صحیحه ده چه نبی له عامو انسانانو ځنی بښای بیخی ممتاز وی، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنیوی شان او شوکت کښی نه وی، بلکه په اعلیٰ اخلاقو، ډیرو ښو ملکاتو، تقوی، د الله تعالی ویره، حق خوښول، له خلافتو سره ډډمنی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره ژایتونو او ښو له وړاندی کولو څخه ورته امتیاز حاصل وی چه حق تعالی هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول (طریقه) په هغو کښی قائموی، یا د هغو په وسیله ئی ښکاروی. نبی علیه السلام د الله تعالی د وحی او د ربانی دلائلو او براهینو په رڼا کښی پر صافه سمه لاره درومی، او شپه او ورځ د الله تعالی خصوصی رحمتونه پری لکه باران (وریا) ووری نوح علیه السلام وویل «که دغه گرد (تول) شیان په ما کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره موجود وی او یقیناً موجود هم دی لیکن همغسې چه پوند د لمر رڼا نشی لیدلی نو که ستاسی سترگی هم د الله تعالی د دی نور له لیدلو څخه قاصری وی نو آیا زه به په زور سره تاسی ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا ئی بالجبر پر تاسی اقرار کولی شم؟ حال دا چه تاسی له هغه څخه دومره نفور او بیزاره یی چه خپلی سترگی ورته نه غروئ، او نه ئی غواړئ، چه وئی گورئ» خلاصه ئی داسی شوه چه زما لوئی او برتری چه ستاسی په نظر کښی نه راځی د دغه سبب دا دی چه ستاسی د زړونو سترگی ږندی یا ترلی شوی دی.

وَيَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَآ أَنُجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَلَكِنِّي أَرْسَلْتُكُمْ قَوْمًا يَجْهَلُونَ ﴿١٩﴾

او ای قومه زما نه غواړم زه له تاسی په دغه (تبلیغ) څه مال (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر په الله باندی او نه یم زه شړونکی د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په وینا د تاسو، ځکه چه) بیشکه دوی ملاقات کوونکی دی له ربه خپله سره (پس جگړه به وکړی له ما سره که دوی وشرم) ولیکن زه گورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یی (له عاقبه خپله او له شرف د دغو مؤمنانو)

تفسیر: یعنی زه د تبلیغ په مقابل کښی له تاسی څخه څه تنخواه او طلب نه غواړم، چه د مالی خود غرضی اندیښنه تاسی ته پیدا شی زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر راکاوه کیږی. الحمد لله زه نه ستاسی د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه څرنگه فقراء او مساکین پریږدم او تاسی ته به خپل تمائل (میلان) درښکاروم؟ که تاسی زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادی کارونو له سببه حقیر او ذلیل گنئ، نو ښه وپوهیږئ چه

زه له هغو کسانو څخه نه یم چه د ایمان د دولت پټگی (سرمایه) لرونکو ته د دوی د ظاهری پریشانی او بی وزلی (کمزوری) لامله (له وجی) په سپکه وگورم یا هغوی لکه د حیواناتو په شان تیل ووهم، او له خپله ځانه ئی لری وشرم. دوی به یوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کښی مشرفیږی، او زما شکایت به د ده په دربار کښی کوی. چه ستا رسول د متکبرانو دنیا دارانو په خاطر مونږ وفاداران غریبان ئی له خپله حضوره لری کړی وو. زه د ظاهری وضعیت په خلاف به څرنګه پوهیدی شم چه د هغوی ایمان یواځی ظاهری او سطحی دی د زړونو څیرول او د هغه لیدل زما کار نه دی او د دغو امورو اطلاع او پته یواځی پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهیږی چه د دوی د زړونو احوال څه دی؟

﴿وَلَكِنَّ اَرْسَلَكُمْ قَوْمًا مَّجْهُوْنًا﴾ او لیکن زه مګورم تاسی داسی قوم چه جاهلان بیع له عاقبت خپله او له شرف د دغو مؤمنانو) یعنی د جهل او حماقت لامله (له وجی) د دوی پای (آخر) او انجام ته نه مګوری، او یواځی د دوی ظاهری پریشانی، مسکنت ته مګوری او حقیر او خوار ئی ګڼی. او داسی مهمله او چتی (بیکاره) غوښتنه کوی چه دوی له خپله ځانه لری کره چه مونږ تاته راشو. آیا غربت او حلال کسب څه عیب او نقصان لری؟ هم داسی شیان خو له سره د حق د قبولولو په لاره نه مزاحم کیږی. عموماً د دولت او د جاه نشی او مستی انسان د حق له قبوله بی برخی کوی، ځکه د «هرقل» په حدیث کښی راغلی دی چه د انبیاء متبعین ضعفاء وی. په هر حال تاسی نه پوهیږی چه گرد (تول) سره د الله تعالی په حضور کښی تولیږی، او د هغه په لوی دربار کښی به دا ښکاریږی چه دغه ستاسی تکبر، لوئی، غرور د هغوی په مقابل کښی خوشی چتی (بیکاره) یو د جاهلیت فخر او غرور وو.

وَيَقَوْمٍ مِّنْ يَّتَصَرُّنَ مِنَ اللَّهِ اِنْ طَرَدْتُمُوهُمْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۳۰﴾

او ای قومه زما څوک به مرسته (مدد) وکړی له ما سره (چه ما وساتی) له عذابه د الله که وشرم زه دوی (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی)، آیا (فکر نه کوئ) نو پند نه آخلئ تاسی.

تفسیر: یعنی زه ستاسی له کبره او غروره او جهالته متأثر شوی څرنګه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسی په رعایت زه د الله تعالی مخلصو بندگانو ته څه ووايم یا ئی وشرم، نو د هغه د سزا او له پوښتنی څخه به می څوک ژغورلی (خلاصولی) شی؟

وَلَا اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا اَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا اَقُوْلُ اِنِّي مَلَكٌ وَلَا اَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ تَزْدَرِيْ اَعْيُنُكُمْ

لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ ذَا الْبَيْنِ الظَّالِمِينَ ﴿١٦﴾

او نه وایم زه تاسو ته چه ما خخه خزانی د الله دی او نه (وایم دا چه) پوهیږم په غیب باندی (په علم‌الیقین سره) او نه وایم زه چه بیشکه زه پرېسته یم او نه وایم زه په حق د هغو (فقیرانو مؤمنانو) چه سپک ورته گوری سترگی ستاسی چه له سره به ورنه کړی دوی ته الله هیڅ خیر، الله ښه عالم دی په هغه (اخلاص) چه په نفسونو د دوی کښی دی، (که زه دغه ووایم) نو زه په دغه وقت کښی خامخا له ظالمانو خخه به یم

تفسیر: کفارو نوح علیه السلام ته ویلی و «چه ته خو زمونږ په شان یو بشر ئی، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتیاز نه لری» نو نوح علیه السلام د دی خبری جواب په ډیر متانت او انصاف سره ورکړ چه «بیشکه هغه امتیاز چه تاسو ئی لیدل غواړئ زه ئی مدعی نه یم بلا شبهه زه خو یو بشر یم پرېسته نه یم نه الله تعالیٰ خپلی گردی (تولی) خزانی زما په تصرف او اختیار کښی ایښی دی او نه ئی د غیب پر گردو (تولو) خبرو مطلع کړی یم. لیکن سره د دغو گردو (تولو) خبرو د اعتراف سره زه ستاسی په شان له سره داسی نشم ویلی چه هغه خلق چه ستاسی په نظر کښی معیوب او حقیر دی (یعنی زه او زما ملگری) هغوی ته به له سره پاک الله هیڅ کله څه خیر او ښیکنه (فائده) نشی ورکولی مثلاً له هغو څخه ئی څینو ته نبوت او حکمت عطا فرمایلی دی او نور ئی د ایمان او عرفان په دولت سره گټور (نفع مند) کړی دی. ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د دوی د زړونو پر استعدادونو او کیفیاتو ښه پوهیږی، او هر یوه ته د ده له استعداد سره مناسب فیض وررسوی، او د دوی له باطنی احوالو او کیفیاتو سره موافق معامله ورسره کوی. پاک الله هغه خاصه مهربانی چه له ماسره یا د زما له ملگرو سره ئی فرمایلی ده هغه ستاسی له سترگو ځنی پټه ده. که زه داسی ووایم چه هغه کسان چه ظاهراً تاسو ته حقیر، فقیر، ذلیل او ښکاري، الله تعالیٰ هم چه د بواطنو او پټو احوالو ځنی ښه عالم او پوه او ښه خبردار دی هغوی ته هیڅ یو عزت او شرف نه دی وربښلی، نو دغه به نهایت د بی اصولی او ناانصافی خبره وی»

تنبیه: د دی آیت ابتدائی دری جملی په (۷) جزء د الانعام د سورت په (۵۰) آیه (۴) رکوع کښی تیری شوی دی د هغه ځای په تفاسیرو کښی دی بیا ولوستلی شی.

قَالُوا يٰوُحُّ قَدْ جَاءَ لَنَا كَثِيرٌ مِّنْ جَدِّ النَّاسِ
فَلْتَأْتِنَا بَعْدَ ذَلِكَ إِن كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿١٧﴾

وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جگړه دی وکړه له مونږ سره پس ډیره دی کړه جگړه زموږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه وعده ئی کوی ته له مونږ سره که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دی وعید خپل کښی)

تفسیر: حضرت نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کښی شپه او ورځ په پته او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه او د هری شپهی جواب ئی ورکاوه د تبلیغ، تفهیم، بحث، مناظری، خبرو اترو سلسله جاری وه، په دغو جگړو کښی په سلهاؤ کلونه تیر شول کفار د نوح علیه السلام د دغو حقانی مباحثو او د شپی او د ورځی ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او پکو (تنگ) شول او گردو (تولو) سره وویل چه اوس دغه سلسله رابنده کړه! که په رښتیا سره ته رښتیا وائی نو هغه عذاب ژر رانازل کړه! چه مونږ د عذاب له نزول څخه تل ویرو! څو دغه د هری ورځی جگړه بیخی پای (آخر) ته ورسیدی او دا مناقشه بالکل ختمه شی.

قَالَ إِنَّمَا يُتَكَبَّرُ بِإِلَهِ اللَّهِ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣﴾

نو وویل نوح بیشکه هم دا خبره ده چه رابه ولی تاسی ته دا عذاب خاص الله (نه بل څوک) که اراده وفرمائی (د راوستلو ئی اوس یا وروسته) حال دا چه نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تښتی سره)

تفسیر: یعنی د دغه عذاب نزول زما په قبضه کښی نه دی څه مهال (وخت) چه پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمائی نو عذاب نازلوی، زما فرض یواځی خبرول دی پاتی شو عذاب هغه خو داسی هولناک او عظیم الشان شی دی چه د هغه راوړل، یا ئی مخه بیرته آړول، دواړه د بشری له قوی څخه خارج دی، کله چه الله تعالی مشیت وفرمائی نو څوک تری نشی تښتیدلی او نه تری چیری پتیدی شی. داسی څوک دی چه (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کړی او ځان تری وژغوری (بچ کړی).

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْرَتِي إِنْ آدْتُ أَنْ أَنْصَرَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ
وَالِيَهُ تُرْجَعُونَ ﴿١٤﴾

او نه نفع در رسوی تاسی ته نصیحت زما که اراده وکړم زه چه نصیحت

و کرم تاسی ته که وی الله چه اراده لری د دی چه گمراه وفرمائی تاسی، هم دی دی رب ستاسی (هر څه چه غواړی هغه ستاسی سره کولی شی)، او خاص هم ده ته بیرته بیولی کیږئ (پس له مرگه په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی پر کفر باندی دومره اصرار او ضد او سپین سترگی او انتهای شخی، او د عذاب د نزول له استدعاء کولو څخه دغه خبره راڅرگندیږی چه د الله تعالی اراده پر هم دغه تللی ده چه تاسی په هم دغی گمراهی کښی پراته اوسئ، او بالاخر به هلاک کړی شی، پس که ستاسی د دی بد کرداری لامله (له وجی) د الله تعالی اراده پر هم دی تللی وی، نو که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو وکړم. او تاسی ته کته (فائده) دررسونه وغواړم له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږی. ستاسی رب همغه ذات دی چه د هغه په ملکیت او تصرف کښی هر شی دی. له هر چا سره چه هره معامله وفرمائی. هیڅوک ئی مخه نشی نیولی. د گردو (تولو) رجوع او ورنگ د هم ده په لوری دی همغه د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکونکی دی. (ربط) حضرت شاه صاحب لیکي تر دی ځایه پوری هومره سؤالات او اعتراضات چه د نوح علیه السلام د قوم و، همغه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصبه وسلم د قوم هم و. گواکي دغه گرد (تول) جوابونه هغوی ته هم ورکړل شول. بل د هغو یوه نوی دعوی وه چه هغه له دی نه وروسته د قصی په منع کښی بیان فرمائی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَىٰ أَجْرَائِي وَأَنَا بِرَبِّي مُّشْكِرٌ

(وفرمایل الله) بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه یی جوړه کړی ده دغه (وحی)، ووايه (ای رسوله دوی ته) که می له ځانه جوړه کړی وی دغه وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره (غیر مسئول) یم له هغی گناه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: دغه خبری اتری د مکي معظمی د کفارو وی له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چه دغه قرآن تاسی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، حضرت نوح علیه السلام کتاب نه و راوړی چه د نوح علیه السلام قوم داسی خبری وکړی (کذا فی الموضح) لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصی جز ښوولی دی. یعنی د نوح علیه السلام قوم وویل هغه خبری چه نوح د الله تعالی په لوری منسوبوی، هغه ئی له خپله ځانه ترلی دی. ځینی وائی چه دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مگر د هغه

تعلق خاص د نوح عليه السلام له قصی سره ؤ. گواکي هغوی ویل چه دغه داستان تاسی په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کښی په دغو قصو کښی له سره حقیقت نشته او اصل نه لری. ﴿قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُمْ فَعَلَّ الْإِبْرَإِیْمُ﴾ الآية - وایه ای رسوله دوی ته که له ځانه می جوړه کړی وی دا وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره او غیر مسؤل یم له هغی گناه چه تاسو ئی کوئ) قرآن ته د (مفتري) ویلو تحقیقی جواب د دغه سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی پرمبئی تیر شوی دی دلته ئی آخری خبره وفرمایله یعنی د لوی قرآن کلام الهی توب په نهایت واضحو او محکمو دلائلو سره خو شو ځلی ثابت کړی شوی دی د داسی روڼ او روښان شی له تکذیبولو سره هغه گناه چه تاسی گتلی ده د هغی وبال پر تاسی لویږی، نو له هغی څخه وویږیئ او د خپلو ځانونو په فکر او غم کښی ولویږئ ما کافي او پوره تبلیغ کړی او ځان می برئ الذمه گرځولی دی. نو په سر د هغه هم که تاسی نوری غلطی کوئ نو د هغو ذمه واری زما په غاړه نه ده. په فرض محال که ما افتراء کړی وی، نو د هغه گناه خو زما په غاړه کښی لویږی. نو الحمد لله داسی کوم کار هم شوی نه دی.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

او وحی کړی شوی وه نوح ته چه بیشکه شان دا دی چه له سره به ایمان رانه وړی له قومه د تا مگر هغه چه په تحقیق ایمان ئی راوړی دی (پخوا له دی نه) نو مه غمجن کیږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چه وو دوی چه کول به ئی (او رسول ئی درته)

تفسیر: کله چه د قوم ایذاوی او ربرونه (تکلیفونه) له حده تیر شول، نوح عليه السلام د سلهاؤ کلونو د ربر (تکلیف) تیروولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کښی شکوه وفرمایله چه «انی مغلوب فانتصر» زه مغلوب او ضعیف یم ته له دوی نه بدل واخله!» ارشاد وشو چه د هغو څو شمیرلیو غورو خلقو په قسمت کښی چه ایمان لیکلی شوی ؤ، هغوی خو گردو (تولو) ایمان راوړ، وروسته له دی نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانږی. نو ځکه اوس تاسی د دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کیږئ عنقریب د الله تعالی د انتقام توره راوځی، او د دوی دغو گردو (تولو) شرارتونو ته سره له دغو شیرانو خاتمه ورکوی.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحِّينَا وَلَا تُخَاطَبُنِي فِي الدِّينِ طَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ ﴿١٢﴾

او جوړه کړه ته بیری په اعیین (یعنی په حضور او حفاظت) زمونږ او په (حکم) زمونږ او مه کوه خبری ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو چه ظالمان (کافران) شوی دی، چه بیشکه په دوی باندی حکم کړی شوی د غرقیدلو (نجات ئی نشته)

تفسیر: حق تعالیٰ نوح علیه السلام ته وفرمایل چه زما په اعیین یعنی زمونږ په حضور، زمونږ په حفاظت او نگرانی کښی او زمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بیری تیاره کړه! ځکه چه عنقریب د اوبو یو ډیر سخت طوفان (خپان) راتلونکی دی چه په هغه کښی دغه مگرد (تول) ظالمین او مکذبین بالیقین دویږی او د دوی په حق کښی دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کیدونکی ده ته د هیڅ یو ظالم او د نورو سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت دپاره ماته مخ مه گرځوه! ځکه چه راتلونکی عذاب له سره منع کیدونکی نه دی بلکه بیخی قطعی او حتمی دی. کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام د لوط علیه السلام د قوم په حق کښی د شفاعت غوښتنه وکړه. هغه ته هم داسی ارشاد شوی ؕ ﴿يَا اِبْرٰهٖمُ اقْرَضْ عَنْ هٰذَا اِنَّهٗ قَدْ جَاءَ اَمْرٌ لَّكَ وَاللّٰهُ اَنۡیۡمٌ عَلٰۤیۡمٌ﴾ د هود ۷ رکوع آیت ۷۶ (۱۲۸۲ مخ)

وَيَصْنَعِ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿١٣﴾

او جوړوله (نوح) بیری حال دا هر کله چه تیریدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح نو مسخری به ئی کولی په دغه (نوح) پوری، نو وویل (نوح) که مسخری کوئ تاسی پر مونږ پوری نو بیشکه مونږ به هم مسخری وکړو په تاسی پوری لکه چه اوس مسخری کوئ تاسی (پر مونږ پوری)

تفسیر: وایی چه دغه بیری، د غو کلونو په مدت کښی تیاره شوه، او بیری نه وه بلکه یو لوی جهاز ؕ چه پکښی څو طبقی او بیلې بیلې درجی وی مفسرینو د دی په تفاسیلو کښی ډیر اغراق او مبالغی او عجیب او غریب روایات بیان کړی دی چه له هغو ځنی علی الاکثر اسرائیلیات هم دی چه وگورئ له نبوته د ده کار ترکانی ته ورسید. کله به ئی چه دغه عجیب شی (بیری)

لیدله، نو له نوح علیه السلام څخه به ئی پوښتنه کوله چه «ته دغه څه جوړوی؟» دوی به ویل چه «یو داسی کور جوړوم چه د اوبو په سر به درومی، او له دویدلو څخه به مونږ بیچ کوی» کفار به د دی خبری له آوریډلو ځنی له خندا شنه او په مسخرو کښی به سره لگیا کیدل، او پخپلو منځونو کښی به ئی ویلی چه دغه سپین پیری ته وگورئ چه له اوبو څخه لری په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کښی له اوبو څخه د نجات په فکر کښی دوپ تللی دی. حضرت شاه صاحب لیکي «کفارو به خندل چه نوح علیه السلام په وچه ځمکه کښی له دویدلو څخه د نجات په فکر کښی لویډلی دی. نوح علیه السلام پر دوی باندي خندل چه مرگ د دوی پر سر باندي ځوړند او ولاړ دی او دوی ورته خاندی» د دغه تفسیر سره موافق شیخ الهند رحمة الله علیه د «فانا نسخر منکم» ترجمه د حال په صیغه سره کړی ده ابن کثیر رحمة الله علیه په «نسخر منکم» کښی د استقبال معنی مرادوی یعنی نن تاسی پر ما باندي د ناپوه او احمق خیال کوئ او راپوری خاندئ، لیکن هغه زمانه قریبه ده چه د هغه په جواب کښی ستاسی دغه حماقت او سفاهت پوری به مونږ ته هم موقع په لاس راشی چه مونږ به هم پر تاسی باندي وځاندو، کله چه تاسی د خپلو جرائمو په بدل کښی په سزا ورسیرئ.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٢٩﴾

نو ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه رابشی ورته (داسی) عذاب چه وبه شرموی ده لره په (غرق سره) او راکوزیږی به په ده عذاب دائم (په حرق سره)

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته او ژر تر ژره به درښکاره شی چه د دنیا رسوا کوونکی، او د آخرت دائمی عذاب پر چا باندي نازلیدي؟

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٠﴾

تر هغه پوری کله چه راغی امر (حکم د عذاب) زمونږ او راوخوتیده تنور (یعنی اوبه له تناره بیا چه عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دی بیړی کښی له هری (نوعی نافعی د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل خپل (د بیت دی هم سواره کړه) مگر مه سوروه

هغه چه ږومبۍ شوی ده په ده وینا (او حکم د ډوبیدلو) او هغه (هم سواره کړه) چه ایمان ئی راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مگر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنی نوح علیه السلام تر هغه وخته پوری د بیرۍ په جوړولو کښی مشغول ؤ چه د الله تعالیٰ له وعدی سره موافق گردو (تولو) وریځو ته حکم ورسید چه «تولی سره ور ووریئ او ځمکی ته وویل شو چه خپلی گردی (تولی) اوبه وخوتوه او پښتو ته وویل شو چه تاسی د خپل تعذیب او نورو منصبی فرائضو په ځای راوړلو کښی متوجه شی»! بالاخر له پاسه سخت بی دریغه باران ووریده، له ښکته د ځمکی له سطحی د زورورو او سختو خوتیدونکو چینو او تندوبی (فواری) په شانی په جوش وهلو او خوتیدلو باندی شروع وکړه. تر دی چه د دودی پخولو له تنورونو څخه هم چه له اور ځنی دک پک ؤ هم اوبه راووتی.

تنبیه: د «تنور» په معنی کښی اختلاف دی. ځینی تری مطلق د دودی پخولو تنور مرادوی ځینی وائی چه یو تنور له حضرت بی بی حواء څخه منتقل شوی او حضرت نوح علیه السلام ته رسیدلی ؤ، او هغه د ده په کور کښی د طوفان ښه تاکی (مقرر کړی) شوی وه چه هر کله له دغه تناره څخه اوبه وخوتیږی نو ته دی په بیرۍ کښی سور شه! د ځینو په نزد «تنور» کومه خاصه چینه وه په «کوفه» یا «جزیره» کښی ځینو دعوی کړی ده چه «تنور» ئی د سحر د سپیده داغ رنا ته ویلی دی یعنی کله چه د سبا رنا ډیره ښه وځلیری (ابوحیان رحمة الله علیه) وائی چه (فار التنور) ممکن دی چه د عذاب له ظهور او د هول له شده څخه کنایه وی، لکه چه «حمی الوطیس» د حرب له شده کنایه ده. له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه د «تنور» معنی وجه الارض او د ځمکی مخ دی مونږ پاس کوم تفسیر چه کړی دی هم دغه معنی مو مقدمه ایښی ده، او د نورو معانیو په لوری مو هم اشاره کړی ده. حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د هم دغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمائی «وهذا قول جمهور السلف وعلماء الخلف والله اعلم»

﴿كُلَّمَا نَزَّلْنَا سَمَكًا مِنْ ذُرِّيَّتِهِ نَبِيًّا﴾ بیا چه عذاب سر راوړ نو وویل مونږ نوح ته چه سپاره (سواره) کړه په دی بیرۍ کښی له هری نوعی نافعۍ د حیواناتو څخه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) یعنی له هغو ساکبانو (زنده سرو) چه ضرورت ورته پیښیږی، او د هغوی نسل پاتی کیدل مقدر دی. یوه یوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بیرۍ کښی ئی سواره کړه!

﴿وَأَهْلَكَ الْأَمَنُ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ او اهل د بیت خپل هم سواره کړه په دی بیرۍ کښی مگر مه سوروه هغه چه ږومبۍ شوی ده په ده وینا او حکم د ډوبیدلو (یعنی دغه مقدره او مقرر شوی ده چه هغه د ظالمانو په زمره کښی د داخلیدلو له سببه غرق شی. له ﴿وَلَا تَحَاطُّوا فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعَذَّبُونَ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه ځوی مقصود دی چه نوم ئی (یام) او لقب ئی کنعان ؤ او بل د کنعان مور مقصوده ده چه (واعله) نومیده او د نوح علیه

السلام له کورنی غځنی هم دغه مور او غوی دواړه بیل او په طوفان کېږی دوب شوی دی.
﴿وَمَا مَعَ الْقَلِيلِ﴾ او نه وو ایمان راوړی سره له نوح مگر خو لږو خلقو (یعنی اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډیر د نوح علیه السلام د بیړی د اراکینو په نسبت ډیر اقوال دی اما آخری دا دی چه یو پخپله نوح علیه السلام و او یوه ئی مسلماننه ښځه او دری ئی عثمان سام، حام، یافث او دری د دوی ښځی دا اته شو او له قوم ئی ۳۶ نارینه ۳۶ ښځی چه دا تول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرَّهَا وَمُرْسُهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٧﴾

او وویل نوح چه سپاره (سواره) شی پر دغی (بیړی او وایي) په نامه د الله دی روانیدل د دی (بیړی) او دریدل د دی (بیړی)، بیشکه چه رب زما خامخا ښه بشونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملگرو ته وویل چه د پاک الله په نامه پر بیړی، سواره شی! او هیڅ فکر او اندیښنه مه کوئ، د دغی بیړی روانیدل او دریدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دی او د دی د دویدلو هیڅ اندیښنه نشته. زمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوی او پر دوی بی حده مهربان دی. دی به پخپل فضل او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمت او صحیح او سلامت راکوزوی. له دی آیت څخه دغه خبره استخراجیږی چه په کشتی او نورو نقلیه و وسايلو باندی د سوریډلو په وقت کېږی ښائی چه «بسم الله» ویلی شی.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ تَنَادَى تَوْحَابُنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يُبْنَىٰ أَرْكَبُ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او دی (بیړی) به ویل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کېږی په شان د غرونو، او ناری کړی نوح (له ډیره شفقت) غوی خپل ته حال دا چه و هغه په کناره (له پلاره یا له ایمانه یا له بیړی نه) ای بچوږیه زما راځه سور شه! (په بیړی کېږی) له مونږ سره او مه کیږه له کافرانو سره (چه غرق به شی).

تفسیر: یعنی بیړی به د غرونو غوندی موجونه او چپی څیړولی، او پخپل تکر سره به ئی وهلی او بی له خوفه او خطری به پری روانه وه، وروسته له سوریډلو نوح علیه السلام خپل غوی (یام -

کنعان) ته ورغړ کړ چه له خپله پلاره او ورونو او نوری کورنی څخه بیل او له کفارو سره ایل او غیل (ملگری) ؤ چه «د دغو بدبختانو کفارو ملگرتوب پریوده له مونږ سره راشه! خو له دغه لوی مصیبت څخه نجات وموندلی شی».

تنبیه: یا خو نوح علیه السلام پر کنعان د مؤمن خیال کاوه، نو ځکه ئی ورغړ کړ. اګر که دی په واقع مؤمن نه ؤ. یا به ئی کافر ګانه مګر داسی هیله (امید) او توقع ئی درلوده (لرله) ښائی چه د دغو هولناکو دلائلو له لیدلو څخه به مسلمانیږی، یا د «اهلک» په عموم کښی د دخول لامله (له وجی) او د پلارتوب د شفقت له جوشه به ئی داسی کړی وی. او «الامن سبق علیه القول» به ئی د اجمال په سبب پری منطبق نه وی ګڼلی والله اعلم.

قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَّعِصُمُنِي مِنَ الْمَاءِ ۖ قَالَ لِعَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ ۚ وَحَالٌ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمَغْرُقِينَ ﴿١٠﴾

وویل (کنعان غوی د نوح) چه ژر به لاړ شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندی چه وساتی می له اوبو نه، وویل (نوح) چه نشته ساتونکی نن ورغ له امره (حکمه او له عذابه) او پرده شو د دوی دواړو په منځ کښی موج (چه د اوبو) نو وګرځید (کنعان) له جمله د غرق کړیو شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسی خیال کاوه لکه چه سری د عادی او معمولی سیلاب (څپان) په اوقاتو کښی پر کومه لوړه (اوچته) څیژی او خپل ځان ژغوری (بچ کوی)، نو زه به هم پر کومی لوړی (اوچتی) څوکی د غره وڅیژم او خپل ژوندون به وساتم. ﴿قَالَ لِعَاصِمَ الْيَوْمَ﴾ الآية - نو وویل نوح علیه السلام له سره نشته ساتونکی نن ورغ له امره او حکم او له عذابه د الله څخه ولیکن هغه څوک چه رحم وکړی الله پری او وئی ساتی له عذابه نو نجات مومی) یعنی ته په کوم خبط او خطاء کښی لویدلی ئی، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولی سیلاب نه، بلکه د الله تعالی د عذاب طوفان دی. د لوړو (اوچتو) غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشی موندلی. هو! د همغه چا په برخه کښی نجات کیدی شی چه د پاک الله فضل او کرم پری وی. مګر په دغه لویه او مهیبه هنگامه او انتقام په مقام کښی به پر غټو مجرمانو څه رحم او شفقت کیدی شی؟ د پلار او غوی په منځ کښی لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د اوبو یوه لویه چهه او موج د دوی تر منځ حائله شوه او دوی دواړه ئی د تل دپاره سره بیل کړل.

(بیا هر کله چه واقعه د طوفان نهایت ته ورسیده او کفار غرق شول، نو د پاک الله داسی امر

صادر شو)

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَبِسْمَاءُ أَفْلَحِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾

او وویل شو چه ای خُمکی جذب کره (بیرته بشکته ونغره) اوبه خپلی او ای آسمانه بندی کره (اوبه خپلی) او کمی کری شوی اوبه (له مخ د خُمکی) او پوره کر شو هغه حکم (د اهلک د اشرارو او انجاء د ابرارو) او ودریده بیرری پر غره د جودی او وویل شو (هلاک) لریوالی دی وی (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته

تفسیر: تر یوه مدت پوری دومره زیاتی اوبه له آسمانه راتوئی شوی چه گواکی د آسمان گرد (تول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوی دی او د خُمکی گردی (تولی) پولی او پردی سره شلیدلی، او بیرته شوی وی، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پوری هم اوبه وختلی او هغه گرد (تول) پکښی دوب او پت شول. بی د کشتی له سوړو څخه نورو گردو (تولو) کفارو ته چه د دوی په حق کښی نوح علیه السلام د ﴿رَبِّ لَآتِدْرُ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَلْبِ يَنْ دَكَا﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت ۲۶ آیت دوهمه رکوع) ښیرا کری وه، غرق شول. په دغه وقت کښی الله قدوس جلت عظمته خُمکی ته امر ورکړ چه اوس دی خپلی اوبه بیرته درجنبی کره، او درکش ئی کره!، او ای آسمانه نور بس کره او مه ورپه! او ای ورپه لری شی!، نو بیا څه مجال ؤ چه دغو گردو (تولو) د هغه حکم امتثال نه وی کری او په تمویل کښی ئی د یوی لمحی دیل او معطلی کری وی لکه چه د اوبو وچیده شروع شول، او بیرری د (جودی) پر غره باندی ودریده چه د غځینو په نزد په (موصل) کښی دی. او د هغه امر اراده چه پاک الله د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت فرمایلی وه پوره شوه د ظالمانو په حق کښی دغسی وویل شو چه د پاک الله له رحمته د تل دپاره لری شی! او د همیشه دپاره د مصیبت او هلاکت په غارونو او کندو کښی پراته اوسئ!

تنبیه: په دغی خبری کښی اختلاف دی چه د نوح علیه السلام طوفان پر گردی (تولی) دنیا باندی ختلی ؤ؟ یا په خاصو ملکونو کښی واقع شوی ؤ؟ د دی خبری د فیصلی کولو ځای دلته نه دی، مگر په یاد ئی ولرئ چه په «دائرة المعارف» کښی د (یورپ) د غځینو محققانو داسی اقوال او دلائل نقل شوی دی چه له هغو څخه د عمومی طوفان د وقوع تائید کیږی. هغه کسان چه د عمومی طوفان قائلان دی له دوی څخه د اکثرو په نزد د موجوده عالم گرد (تول) انسانان د نوح علیه السلام د دریو ځامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادی څخه دی «وجعلنا ذریته هم الباقین» له طوفانه هغه وړوکی او حیوانات چه هلاک شوی دی د هغوی اهلک د تعذیب

په ډول (طریقه) نه ؤ، بلکه همغسی چه پاک الله د نورو طبیعیه ؤ اسبابو په وسیله پر هغوی بانډی موت طاری کوی، او هغه ظلم نه دی، هم داسی دلته هم د دوی موت په هم دغی ذریعی سره واقع شوی دی. لکه چه اوس هم څه مهال (وخت) چه سیلاب (غچان) او نور طوفانونه راځی په هغو کښی څومره حیوانات او وړوکی او نور مړه کیږی.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ
 أَحْكَمُ الْحَكَمِيِّينَ ﴿٦٩﴾ قَالَ يُنُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا
 تَسْأَلُنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٧٠﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته نو وی ویل ای ربه زما بیشکه چه غوی زما له اهله زما څخه دی او بیشکه چه وعده ستا حقه ده او ته ئی ښه عالم عادل لوی حاکم له ټولو حکم کوونکو څخه. وفرمایل (الله) ای نوحه! بیشکه چه هغه غوی نه دی له اهله ستا (چه مؤمنین دی) بیشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی نو سوال مه کوه له مانه د هغه څیز چه نه وی تاته په هغه څیز کښی څه علم پوه، بیشکه زه پند درکوم تاته چه (نه) شی ته له جاهلانو (په دی ناجائز سوال سره)

تفسیر: نوح علیه السلام دغه عرض په کوم وقت کښی کړی دی؟ د کنعان له دویدلو څخه پخوا؟ یا وروسته له هغه؟ دغه دواړه احتمالات شته! دوهم د کنعان د منافقې اوضاعو او اطوارو د لیدلو په غلط فهمی سره ښائی چه هغه به ئی مومن گنلی وی یا به ئی کافر پیژندلی وی. او د رب العزت جل جلاله په دربار کښی داسی سؤال به ئی کړی وی. د دغو دواړو احتمالاتو امکان شته که ئی مؤمن گنلی وی، او له غرقیدلو څخه ئی پخوا عرض کړی وی نو مقصود به ئی د ده د اضطرابی کیفیت اظهار، او د پاک الله له حضوره د هغه د نجات سرشته او انتظام وی او که له دویدلو څخه وروسته دغه وینا شوی وی، نو محض د دغی معاملی د اصلی حقیقت د معلومولو په غرض خپل خلجان یا اشکال به ئی ور وړاندی کړی وی. یعنی یا اله العالمینه! تا خو زما د کورنی د نجات وعده راسره کړی وه، او کنعان د مؤمن توب لامله (له وجی) د «الامن سبق علیه القول» په استثناء کښی ظاهراً نه ؤ داخل، نو بیا د هغه د مغروریت راز به څه وی؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده هیچا ته له سره داسی کوم خیال نشی پیدا کیدی چه معاذ الله تا

وعده خلافی کړی ده. ته «احکم الحاکمین» او مطلق شهنشاه ئی که څوک ستا د احکامو په راز وپوهیږی او که نه پوهیږی په دواړو صورتونو کېنې هغه حق دی او هیڅوک هیڅ حق نه لری چه ستا د فیصلی په مقابل کېنې دم ووهلی شی یا تا په وعده خلافی مجبور کړی. نه د چا دا منصب دی چه ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقید وکړی شی. فقط د قلبی اطمینان دپاره د استعمال او استفسار په ډول (طریقه) د دغی واقعی راز معلومول غواړم. جواب ئی داسی واورید چه دی ستا له هغی کورنی څخه نه ؤ چه د دوی د نجات وعده درسره شوی وه، بلکه په «الامن سبق علیه القول» کېنې شامل دی. ځکه چه د هغه عمل خراب دی ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه ئی د تعجب ځای دی چه ته سره د نبوت له فراسته او رڼا او د کفر د صریحو آثارو د موجودیت سره د یوه کافر د احوالو په نسبت پوره معلومات نه لری، او تر اوسه پوری د هغه حال تاته مشته دی. د هغه سری واقعی احوال چه تاته نه وی معلوم، نو د هغه په باره کېنې له مونږه داسی نامناسبه رعایت، یا دا ډول (طریقه) کیفیت مه غواړه! مقربینو ته وړ (مستحق) او لائق نه دی چه بی له فکره او اندیښنی، او وړاندی او وروسته کتلو، د ادب ناپېژندونکو جاهلانو په شان خبری وکړی.

دیر افسوس دی د ازل په بد قسمت

چه بدلېږی نه د چا په شفاعت

چه نوح خلاص نه که خپل ځوی د طوفانه

پخپل ځان ویره کوه په هر ساعت

د دی آیت دغه تقریر په هغه صورت کېنې دی چه نوح علیه السلام کنعان مؤمن گنلی وی. او که ئی کافر گنلی وی نو ښائی د دی غوښتنی یا سؤال به دغه منشاء وی چه د انجاء په ذکر کېنې څرنگه چه اهل ئی له عامو مؤمنینو څخه بیل ذکر فرمایلی ؤ. له هغه څخه نوح علیه السلام داسی خیال کړی ؤ چه زما اهل ته له دغه دنیوی عذاب څخه د محفوظیت شرط ایمان نه دی. او «الامن سبق علیه القول» مجمل ؤ نو ځکه ئی مصداق تعین نشو کړی. بناء علیه د پلارتوب د شفقت په جوش کېنې ئی عرض وکړ چه «یا اله العالمینه!» زما ځوی یقیناً زما په اهل کېنې داخل دی چه د هغه د نجات وعده تا فرمایلی ده. نو بیا ولی هغه غرقاوه شی. یا غرق کړی شوی دی؟ جواب ورورسید چه ستا ړومبی مقدمه «ان ابنی من اهلی» غلطه ده، د هغه اهل د ژغورنی (بچ کولو) وعده چه شوی ده، دی په هغی کېنې نه دی داخل، ځکه چه د ده اعمال او چاری دیری خرابی دی او هم د «الامن سبق علیه القول» د مصداق څه علم او پوه له تا سره نشته چه هغوی کوم خلق دی؟ نو بیا د هغه شی علم چه له تا سره نشته، د هغه په نسبت د داسی جگړی په رنگ سره سؤال یا غوښتنه کول تاته له سره وړ (لائق) او مناسب نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي

بِهٖ عِلْمٌ وَّالَا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخُسِرِينَ ﴿٥٠﴾

وویل (نوح) ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری له دی چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه خیز علم پوه، او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «انسان د همغی خبری پوښتنه کوی چه ورته نه ده معلومه لیکن ښائی چه د مسؤل منه مرضی ځان ته معلومه کړی دا ښه کار نه دی چه د لوی مرضی ته نه گوری او تری پوښتنه کوی» مرضی ئی ولی نه وه هغه مو اوس ولیکل. نوح علیه السلام د کبریاء په لوی دربار کښی عرض وکړ چه ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه کښی پوه او علم او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو. یعنی حضرت نوح علیه السلام سخت وویږیده او ډیر وریږدیده (وړیده)، او ژر ئی تویه وویسته لیکن داسی ئی ونه ویل چه بیا به داسی نه کوم چه په هغه کښی دعوی وځی بنده څه مقدور لری. ده ته ښائی چه له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړی چه له ما څخه به بیا داسی کار صادر نشی، او په زړه کښی د هغه د نه کولو عزم ولری د حضرت آدم او یونس علیهما السلام او نورو د توبی کوم الفاظ چه په پاک قرآن کښی نقل شوی دی په هغو کښی هم دغه ادب ملحوظ شوی دی.

قِيلَ يُؤْمِرُ مَنَّا وَبَرَكَتٌ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ وَأَمْرٌ سَمِعْتَهُمْ ثُمَّ يَمْسُهُمْ مَتَاعَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥١﴾

وویل شو ای نوحه کوز شه (له دی بیړی) سره له سلامتی له جانبه زمونږ او سره له برکتونو (زمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چه له تا سره دی، او څه نوری فرقی (کافری له اولادی د هغه چا چه له تا سره دی) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دی دنیا کښی) بیا به ورسپړی دوی ته زمونږ له جانبه عذاب دردناک (په آخرت کښی په سبب د کفر)

تفسیر: یعنی له بیړی څخه په «جودی» باندی بیا له «جودی» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتی وروسته له دی نه پر تاسی او پر هغو اقوامو به وی چه ستاسی له ملگرو څخه پیدا کیږی. اوس چه ځمکه د طوفان له سببه بیخی خرابه او ویکاره شوی ده الله تعالیٰ به ئی بیا

ودانوی، او د هغه رونق سینگار ته به بیا عودت ورکوی. د «بسلام» په لفظ گواکی حق تعالیٰ تسلی فرمایلی ده چه بیا به پر گردو (تولو) انسانی نوعو پخوا له قیامت داسی عمومی هلاکت نه دی راتلونکی مگر غیبنی فرقی به هلاکیدی.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٠﴾

دغه (قصه د نوح) له غینو اخبارونو د غیب ده چه رالیدو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وی ته چه پوهیدی په دی قصی (نه) ته او نه قوم ستا پخوا له دی (اخباره زمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دی دوام ورکړه)، بیشکه چه عاقبت (ښه خاتمه) دپاره د پرهیزگارانو ده.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت له دلائلو څخه دی چه د یوه امی له ژبی څخه د سابقه و اممو داسی مستند او مفصل واقعات درآوړوی. (او له غینو اخبارو د غیبو څخه دی په وحی سره خبروی، نو صبر وکړه په ایذاء د قوم او تبلیغ ته دی دوام ورکړه بیشکه چه عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزگارانو ده).

همغسی چه د نوح علیه السلام او د ده د ملگرو خاتمه ښه شوه، ستاسی د ملگرو مستقبل هم ډیر روڼ او له بری او کامیابی څخه دک دی. تاسی د کفارو پر ایذاو صبر وکړئ مه ویریدئ او مه خفه کیږئ لکه چه نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهِ غَيْرُهُ إِنَّكُمْ أَنتُمُ الْمُفْتَرُونَ ﴿٤١﴾

او لیږلی و مونږ قوم د عاد ته (قومی) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما عبادت کوئ (یواخی) د الله (ځکه چه) نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یی تاسی مگر دروغ تړونکی (پر الله پوری په دعوی د شرک کښی)

تفسیر: (افتراء مو دا ده چه وایی) چه د تیږو (گتو) بت هم باختیاره حاکم بلکه معبود دی.

د اعراف په سورت کښې هم د هود د قوم قصه تيره شوی ده .

يَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجَرْتُمُونِ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

ای قومه زما نه غواړم له تاسې پر دې تبلیغ د رسالت څه اجر (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر پر هغه الله چه پیدا کړی ئی یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسی (چه حق له باطل او رښتین له دروغجن څخه بیل کړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی مال ته زه څه ضرورت نه لرم. زما د گردو (تولو) دنیوی ضروریاتو او د اخروی اجرانو او ثوابونو کفیل پاک الله دی چه زما خالق، فاطر، پیدا کوونکی دی. دغه خبره هر یوه نبی خپل قوم ته کړی ده څو پند او نصیحت ئی بی لوته او مؤثر شی، او خلق د هغه رب (تکلیف) او محنت په دنیوی طمعې محمول ونه کړی. یعنی تاسی دومره ناپوه او غبی یی چه په دومره غټی خبرې باندی هم نه پوهیږئ چه هغه سړی ته چه بی له طمعې او بی له غرضه تش د زړه سوی او د خیر غوښتلو له سببه ستاسی د دارینو د فلاح خبری کوی، خپل دشمن او بدخواه گنئ، او له هغه سره تل منگولی لگوئ او په جگړه ورسره اخته او بوخت یی.

وَلْيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

او ای قومه زما مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل بیا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چه وبه لیری (الله له جانب د) آسمان پر تاسی (باران) اوریدونکی (په شیبو شیبو) او در زیات به کړی الله تاسی ته قوت پر قوت ستاسی او مخ مه گرځوئ تاسی (له ایمانه او توبی) حال دا چه گنهکاران اوسیرئ.

تفسیر: د دغی جملی تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنی په شروع کښې تیر شوی دی. یعنی موقع په موقع ښه بارانونه او روی څرنگه چه دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شیبونو سره ډیره مینه او علاقه درلوده (لرله)، نو ځکه د ایمان راوړلو همغسې ظاهری فوائد

او برکات نئی بیان فرمایلی دی چه د دوی په حق کښی په خصوصی ډول (طریقه) سره د تشویق او ترغیب موجب شی. مفسرین لیکي چه دغه خلق له دریو کالو د وچکالی (سوکری) او د باران د امساک په مصیبت کښی اخته ؤ، هود علیه السلام وعده وکړه که تاسی ایمان راوړئ او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ نو دغه مصیبت به له تاسی څخه لری کیږی. او په راز راز (قسم قسم) نعمت، بخششونو او راحت به مخامخ کیږئ. او د پاک الله په انواع د الطاف، اقسام د اعطاف سر لوری مومع مالی او بدنی قوت به موزیاتیری په اولاد به مو برکت شی په خوښی او خوشالی کښی به مو ترقی وشي، او له مادی قوت سره په روحانی او ایمانی قوت کښی به مو هم اضافه کیږی. په دی شرط سره چه د پاک الله په لوری رجوع وکړئ او د مجرمانو په شان د الله تعالی له اطاعت او انقیاده مخ ونه گرځوئ.

قَالُوا يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِ هَارُونَ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

وویل دوی ای هوده نه دی راوړی تا مونږ ته دلیل ظاهر او نه یو مونږ پریشودونکی د (عبادت د) خدایانو خپلو له جهت د وینا ستا او نه یو مونږ پر تا باندی ایمان راوړونکی (په نبوت ستا).

تفسیر: یعنی دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشی ده چه دوی ویل چه تاسی کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبی چه د پاک الله له جانب د نبوت پر عهده فائز کیږی. نو ضرور دی چه د دغه تقرر دپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته ورعطا کړی، لکه چه په حدیث کښی دی «د هر نبی الله سره چه مبعوث شوی دی داسی واضحه نښه هم لیرلی شوی ده چه که انسان پری ایمان راوړی، راوړی نئ شی» نو ځکه یقیناً ویلی شی چه هود علیه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندی کړی وی مگر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوری او بی حیائی لامله (له وجی) هغه نه وی منلی. او هم داسی به ئی ویل چه تاسی کومه ښکاره نښه نه ده راوړی ښائی چه داسی مراد به ئی درلود (لرلو) چه داسی نښه دی نه ده راوړی چه دا گرد (تول) له ورمیږو (مرو) څخه ونیسی. او پر ایمان راوړلو ئی مجبور کړی په هر حال مونږ تش ستا په وینا سره خپل معبودان نشو پریشودی، او ستا پر رسالت له سره ایمان نشو راوړی.

إِنْ تَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِ هَارُونَ سَوْءٌ قَالِ إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ

وَأَشْهِدُوا إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٦﴾ مِنْ دُونِهِ فُلَيْدُونِ جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ ﴿٥٧﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هِيَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٨﴾

نه وایو مونږ (د تا په حق کښی) مگر (دا لفظ وایو) چه رسولی دی تاته
 غینو خدایانو زمونږ څه ضرر (لیونتوب)، نو وویل هود بیشکه زه شاهد کوم
 الله او شاهدان شیء تاسی (هم) چه بیشکه زه بیزار یم له هغو خدایانو چه
 شریکوی ئی (له الله سره). غیر له الله نو حیلی (تدبیرونه) جوړی کړئ تاسی
 (هلاک) زما ته ټول بیا نو مهلت مه راکوئ ماته بیشکه ما توکل کړی دی پر
 (هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، نشته هیڅ تلونکی (ذی روح
 خوځیدونکی په ځمکه کښی) مگر هم دغه (الله) دی نیوونکی له (ویشته د)
 وچولی (تندی) د ده، بیشکه رب زما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی.
 (یا په حق لاری سړی برابروی).

تفسیر: دغه چتی (بیکاره) خبری چه ته ئی کوی، او گرد (تول) جهان بی وقوفه او ناپوه بولی
 او له خپله ځانه سره ئی دښمنان کوی. زمونږ خیال دا دی چه زمونږ له معبودانو به کوم یوه څه
 رنځ یا ربر (تکلیف) درپښ کړی وی او له تا څخه ئی لیونی او پاگل او مجنون جوړ کړی دی
 (العیاذ بالله) ته چه د لیونیانو په شان خبری کوی، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوی او
 هغوی ته بدی او ردی خبری کوی نو هغوی تاته د دغو بې ادبو او سپین سترگیو او گستاخیو په
 بدل کښی سزا درکړی ده چه اوس بیخی د لیونیانو په شان خبری او اتري کوی نو هود علیه
 السلام د دغو مشرکانو په جواب کښی یوه خورا (دیر) موثره تردیدیه وینا وکړه چه لنډه ئی دا
 ده هغه بیچارگان د تیرو (کتو) او نورو شیانو بتان ماته څه ربر (زحمت) او تکلیف رارسولی
 شی تاسی چه له گردو (ټولو) څخه زورور، قوی، او طاقتور په نظر راځئ که د خپلو معبودانو له
 فوجونو سره یو ځای پر ما یواځی یو سړی په پوره قوت، او قدرت گرد (تول) سره په یوه وقت
 کښی ناڅاپه حمله او یرغل راوړئ، نو یقین وکړئ چه زما یوه ویشته ته به هم څه نقصان او
 زیان ونشی رسولی.

ښه واورئ چه زه پاک الله شاهدوم او اعلان کوم او تاسی هم شاهدان اوسئ چه زه ستاسی د دغو
 دروغو معبودانو څخه قطعاً بیزاره یم. تاسی گرد (تول) سره راټول شیء، او هغه ربر (تکلیف) او
 ضرر رسول چه ماته ئی رسولی شیء راورسول او لږ څه قصور او کوتاهی هم پکښی مه کوئ او نه
 یوه شیبه مهلت راکړئ او ښه وپوهیږئ، چه زما اعتماد پر هغه (وحده لاشریک له الله) دی چه
 زما رب دی، او هغه هم ستاسی رب او مالک او حاکم دی. اگر که تاسی له بدفهمی څخه نشئ

پوهیدی چه نه یواځی زه او تاسی بلکه هر وړوکی او لوی شی چه په ځمکه کښی مگرځی او خوځیږی او شته سره له آسمانونو او هغو شیانو چه په دوی کښی دی او شته، گرد (تول) د پاک الله په قبضه او تصرف کښی دی ګواکي د دوی د سرونو د ویشنو سرونه هم د الله تعالی په قدرت کښی دی، هر چیری ئی چه اراده وی په همغه لوری ئی په کشولو سره بیانی هیڅوک له سره هیڅ مجال نه لری چه د ده د اختیار له قبضی څخه د باندی ووځی، یا چیری وتښتی نه ظالم، کاذب د ده له نیولو څخه خلاصیدی شی، او نه عادل صادق چه د ده په پناه کښی اوسېږی رسوا کیږی بلاشبه زما پروردگار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوری نه ظلم کیږی او نه چاته بی موقع انعام او اکرام ورکوی. خپلو بندګانو ته ئی د نیکی او خیر کومه لاره چه ښوولی ده بیشکه پر هغی باندی له تلو څخه د الله تعالی په حضور رسیږی. او د دغی لاری د تلونکی د حفاظت دپاره دی هر وقت حاضر دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ ﴿١٩﴾

نو که مخ واړوئ تاسی (له ایمانه او کلک اوسئ په عصیان) نو په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته هغه پیغام چه رالیږلی شوی وم هغه سره تاسی ته (چه توحید دی، نو هلاک به مو کړی الله) او خلیفه به وگرځوی رب زما (رايه ولی ستاسی په ځای) یو قوم غیر له تاسی، او ضرر به ونه رسوئ تاسی الله ته د هیڅ څیز، بیشکه رب زما پر هر څیز (د اعمالو ستاسی او نورو) ښه ساتونکی (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی سره له داسی صافی او ښکاره خبری د آوریډلو که بیا هم د الله تعالی وحدانیت او زما رسالت نه منع، نو ماته هیڅ یو ضرر او نقصان نشی رسولی. ځکه چه ما خپل د تبلیغ فرض پوره کړی دی اوس نو تاسی د خپل ځان فکر وکړئ ضرور دی چه د داسی عناد او ضد، او سرتیمګی (سرکشی) او تعصب په مقابل کښی له آسمانه پر تاسی عذاب نازل شی، او تاسی گرد (تول) سره هلاک کړی. ځکه چه د پاک الله ځمکه ستاسی له تباهی څخه نه وړانیږی او نور خلق به ستاسی د اموالو او نورو وارث وگرځاوه شی او ستاسی قصه به بیخی پای (آخر) ته ورسیږی په یاد ئی ولرئ چه تاسی پاک الله او د پاک الله رسولانو ته هیڅ نقصان او ضرر نشی ور رسولی او نه ئی پر تاسی ابدی ملک او سلطنت خرابیږی کله چه دی پخپله د هر شی محافظ او ساتونکی دی، نو د هر قابل حفاظت شی د حفاظت سامان همغه پخپل کامل قدرت سره پیدا کوی.

وَلْتَأْتِجَاءُ أُمُرُنَا بِجَنَّتِنَاهُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَبَجْنَتِهِمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝۵۱

او کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نجات مو ورکړ (وموساته) هود او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نرزه خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذابه سخته

تفسیر: یعنی اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده. لکه چه د «اعراف» په سورت کښی مو لیکلی دی. کورونه ئی گرد (تول) سره ونفیدل سقفونه (چتونونه) پښتونه ئی تول والوتل ونی له بیخه ووتلی او دیری لری لری سره ولویدلی، باد هم داسی زهرناک او مسموم ؤ چه د ساکښانو (جاندارو) په پوزه کښی به داخلیده او د لاندنی مخرجه د باندی ووت، او جسمونه به ئی توتی توتی کول له دغه هولناک عذابه مونږ هود علیه السلام او د ده ملگری چه په آخره کښی تر څلورو زرو پوری رسیدلی وو بیخی محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ایمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلْكَ عَادٌ جَدُّوْا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ۝۵۲

او دغه (په قبرونو کښی پراته) عادیان دی چه منکران شوی ؤ په آیتونو د رب خپل او نافرمانی کړی وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوی ؤ دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا

تفسیر: یعنی د دوی وړانو مینو او کندوالو (کندرو) ته د عبرت په سترگو وگوره! چه د هغو عادیانو د هستوگنی ځای دی چه د دوی مشرانو په دیر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړی وه او د ده د نبی علیه السلام له احکامو څخه ئی سرونه غړولی وو. او د هغو کشرانو د دغو لویو شیطانانو متابعت وکړ چه بالاخر دواړه تباه او برباد شول.
تنبیه: «رسله» ئی ځکه وفرمایل چه د یوه رسول تکذیب د گردو (تولو) رسولانو تکذیب دی. ځکه چه دوی گرد (تول) په توحید او نورو دینی اصولو کښی سره متفق او یو د بل مصدق دی.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ الْآلَانَ عَادًا أَكْفَرًا لَّهُمْ الْأَبْعَدُ الْعَادِ قَوْمٌ هُودٌ ۝

او وليبرلی شو (په دوی پسی) په دغی دنیا کښی لعنت (چه هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قیامت کښی (هم په اور کښی سوځی)، خبردار شی بیشکه عادیان کافران شوی ؤ په رب خپل، بیا واورئ خبردار شی چه لری والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لعنت په دنیا کښی په دوی پسی گرځی، هر چیری چه لار شی هغه هم ورسره ځی او تر قیامته پوری هر چیری چه د هغوی ذکر وی لعنت به هم ورسره وی بلکه له قیامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی او د لعنت غاړکی (طوق) به تل د دوی په غاړو کښی لویدلی وی ځینو مفسرینو ویلی دی چه د قیامت په ورځ کښی به داسی غږ کیږی ﴿الْآلَانَ عَادًا أَكْفَرًا﴾ الآية -

تنبیه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ یا خو د دی لامله (له وجی) وراضافه شوی دی چه د دواړو تصور یو ځای د آوریدونکو په دماغ کښی راشی، یعنی د هود څه حال ؤ، او دا هم همغه قوم ؤ چه حشر ئی داسی شو او ممکن دی چه پر دی ئی تنبیه ورکړی وی چه عاد دوه دی یو اولی او بل اخری نو ځکه ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿وَاللَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ﴾ (۲۷) جزء د النجم ۵۰ آیت ۳ رکوع) دلته عاد اولیٰ مراد دی چه د هغوی دپاره هود علیه السلام مبعوث شوی ؤ او د هغو قصه د «الاعراف» په ۹ رکوع ۸ جزء کښی تیره شوی ده والله اعلم.

وَالِی ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ۝

او (لیبرلی ؤ مونږ) ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح. وی ویل ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له ده، هم دغه (الله) پیدا کړی یی تاسی له ځمکی (چه آدم یا ماده د نطفی ده) او اوږده عمرونه ئی درکړی دی تاسی ته په دغی (ځمکی) کښی نو مغفرت

وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت ئی ومنئ) بیا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو،) بیشکه رب زما ډیر نژدی دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکی د دعا دی.

تفسیر: د دوی قصه هم په ۸ جزء د «الاعراف» په لسمه رکوع کې تیره شوی ده. یعنی رومبی ئی آدم له خاوری څخه پیدا کړ، بیا ئی له ځمکې څخه اغذیه پیدا کړه چه له هغو څخه نطفه او نور پیدا کيږی او د انسان د پیدا کیدلو ماده ده. یعنی پیدا ئی کړل، باقی ئی پریښودل او د بقاء سامان ئی ور برابر کړ د ځمکې د ورانولو ترکیبات ئی وروښوول، او تدابیر ئی ور الهام کړل. کله چه هغه داسی یو منعم او محسن دی نو ښائی چه انسان د ده په لوری د ایمان او اطاعت رجوع وکړی او له کفره او شرکه او نورو گناهونو ځنی چه کړی ئی دی توبه وکړی، دی مونږ ته ډیر نژدی دی او زموږ هره خبره پخپله آوری او هغه توبه او استغفار چه د زړه له صدق وکړ شی هغه آوری او قبولی ئی.

قَالُوا يٰصَلِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنَا
تَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّ آفَئِي شَيْءٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ ۝۱۲

وویل ثمودیانو ای صالحه! په تحقیق وی ته په مونږ کېږی امید کړی شوی پخوا له دی (دعوی د نبوت یعنی له تانه مو د پوهی هیله (امید) درلوده «لرلو») آیا ته مو منع کوی له دی چه عبادت وکړو د هغو بتانو چه عبادت به ئی کاوه پلرونو زموږ او بیشکه مونږ خامخا په شک کېږی لویدلی یو له هغه توحیده چه ته بولی مونږ هغه ته داسی شک چه واقع کوونکی دی د زړونو په اضطراب کېږی

تفسیر: یعنی له تا څخه زموږ هیله (طمع) او امید داسی کیده چه ته به په راتلونکی زمانی کېږی داسی لوی فاضل او ښه سری کیږی چه د معززو او مشرانو په ځای به ورسپیږی. او د ملک او د قوم به د سترگو تور وگرځی. د تا له وچولی (تندی) څخه رشد او صلاح آثار ښکاریدل او د گردو (تولو) توقع داسی کیده چه په قریب مستقبل کېږی به لویه فائده له تا ځنی نورو ته راوړسپیږی. په تدبیر، صلاح او مشوری د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کیږی او د زړه په قوت سره د خپل پلارنی مذهب په حمایت او تائید کېږی به زیار (کوشش) کوی! په رښتیا سره چه ابتداء تاته بت پرستی مبغوضه وه او عمومی مذهب څخه بیل او جلا (جدا) گرځیدي، خو بیا هم مونږ ستاسی په فطری قابلیت او طبعی پوهی اعتماد درلود (لرلو)، او هیله

(امید) مو کوله چه وروسته د عقل د پوخوالی او د تجربی د زیاتوالی به ته دا خپله رویه پریږدی، لیکن د افسوس ځای دی چه تا یو په یو په داسی خبرو باندی شروع وکړه چه د هغو په آوریدلو سره زمونږ پر هغه گردو (تولو) هیلو (ارزوگانو) او امیدونو د مایوسی اوبه توی شوی تا زمونږ د آباؤ او اجدادو او د قدیمی مذهب په خلاف علانیه او ښکاره جهاد شروع کړ او زمونږ هغه گرد (تول) توقعات دی په خاورو او ایرو کښی وغورځول! آیا ته دا غواړی چه مونږ فقط یو الله ومنو؟ او نور گرد (تول) خپل پخوانی معبودان پریږدو؟ زمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسی مسلک اختیارول سخت شبه ناک څیز دی، چه زمونږ زړونه ئی له سره نه منی په «موضح القرآن» کښی دی «ته داسی هښیار رایشکاریدی چه د خپلو پلرونو او نیکونو دین روښانوی مگر ته ئی اوس وړانوی».

قَالَ يَقَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّي وَاتَّبَعْتَنِي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَنْ يَتَصَرَّفُنِي مِنَّا اِنَّ اللَّهَ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿١٢﴾

وویل (صالح) ای قومه زما آیا وینئ تاسی یعنی خبر راکړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانب د رب خپل او راکړی ئی وی ماته له نزده خپله رحمت (نبوت) نو څوک به مدد وکړی له ما سره (او خلاص به می کړی) له عذاب د الله که نافرمانی وکړم زه له ده نه (په نه رسولو د احکامو کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله ته او تاسی می بولیو بتانو ته)، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه

تفسیر: یعنی ستاسی د شک او د شبهی لامله (له وجی) زه یوه داسی صافه او سمه لاره څرنگه پریښودی شم پاک الله ماته عقل او پوه راکړی ده او پخپل عظیم رحمت ئی د نبوت منصب راعطا کړی دی. اوس فرض ئی کړئ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغروم او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کښی چه زه ئی په رسولو سره مامور شوی یم سستی وکړم او وئې نه رسوم نو ما به د هغه له سزا او پوښتنی څخه څوک وژغوری (بچ کړی)؟ که زه نافرمانی وکړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله تعالی ته او تاسی می بولیو بتانو ته نو نه زیاتوئ تاسی ماته غیر له نقصانه یعنی د دی په ځای چه تاسی د خپل صادق خیر غوڅتونکی او محسن قدر وپیژنئ ماته داسی مشوری راکوئ چه د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامی دعوت له چارو ځنی لاس واخلم. او له دی پلوه ماته داسی لوی زیان رارسوئ چه تلافی ئی له سره نه کیږی. ځینو اسلافو د دی جملی مطلب داسی اداء کړی دی چه «ستاسی له دغو خبرو او اترو ځنی په ما کښی بل هیڅ شی نه زیاتیږی پرته (علاوه) له دی یقینه چه تاسی خپل

نقصان کوئ» مگر له سیاقه سره مناسب همغه پخوانی معنی ده .

(کله چه قوم د صالح علیه السلام پس له ډیری جگری نه له صالح علیه السلام نه معجزه وغوښتله، او په دعا د ده سره اوبه د گنتی نه راووته، او صالح علیه السلام پری په حکم د الله سره حجت ونيوه نو په باب د اوبی کبی ئی وصیت وکړ او داسی ئی وویل:)

وَيَقَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي
أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٣﴾
فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٤﴾

او ای قومه زما دا اوبه د الله ده (چه پیدا کړی ئی ده) تاسی ته معجزه نو پریږدئ دا (اوبه) چه خوری (خری) په غمکه د الله کبی (له مباحو وښو څخه او شودی تاسی ته درکوی) او لاس مه وروړئ دی ته په بدی (او که مو بدی ورته اختیار کړه) نو وبه نیسی تاسی عذاب نژدی (یعنی متصل په آزارولو د دی پسې). پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوبه) نو وویل صالح فائده واخلي تاسی په کورونو خپلو کبی دری ورځی (له ژوندانه څخه)، دا (راتگ د عذاب په څلورمی ورځی کبی) داسی وعده ده چه هیڅ دروغ پکبی نشته .

تفسیر: له حضرت صالح علیه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتی وه چه ده هغه وروښوده د دی واقعی پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د الاعراف په سورت د اتمی پاری په خاتمه کبی لیکلی شوی ده هلته دی بیا وکتلی شی (۷۷ آیت (۱۰) رکوع.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٥﴾

بیا کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نو (وموساته او) نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره په رحمت (او

فضل) سره له نژده خپله (نه په عمل د دوی) او له رسوائی د دغی ورغی (یا د قیامت)، بیشکه رب ستا هم دی دی قوی (په انجاء د مؤمنانو) ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلک د کافرانو).

تفسیر: کله چه د عذاب حکم ورسید نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له څه شی څخه مو نجات ورکړ؟ د هغی ورغی له رسوائی څخه، «ومن خزی یومئذ» د «نجینا» شرح او تفصیل دی. یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی هلاکوی ئی. او د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی ساتی ئی.

وَآخِذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثِيمِينَ ۙ
كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الْآرَانَ تَتُودُ الْكُفْرَ وَآرَبَهُمْ إِلَّا بَعْدَ الشُّهُودِ ۙ

او ونيول هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغی (هیبتناکی د جبرئیل) بیا گهیځ (سحر) وگرځیدل دوی په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پر ځنگنونو پرمخی پراته. لکه چه نه وو اوسیدلی دوی په دی کورونو کښی (له سره)، واورئ خبردار شی چه بیشکه ثمودیان کافران شوی ؤ په رب خپل، واورئ خبردار شی لری والی دی له رحمته ثمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بې‌نامه او بې‌نښانه شول. حضرت شاه صاحب لیکي «پر دوی داسی عذاب راغی چه دوی د شپې ویده وو، چه پرښتی سخته چغه وکړه چه د دوی اینی ځیگرونه وچاودل. په ځینو آیتونو کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزلی او ریږدیدی (رپیدنی) سره ووژلی شول په اتم جزء د الاعراف د سورت په ۷۸ آیت (۱۰) رکوع کښی مونږ د دی په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی. یعنی هغه کسان چه د پاک الله له آیتونو او احکامو څخه منکران شوی وو. او دغسی د لعنت مورد وگرځیدل چه تاسی ئی احوال آورئ ښائی چه عبرت تری واخلي.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا
قَالَ سَلَامٌ قَمَالِيثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِينٍ ۙ

او هر و مرو (خامخا) په تحقيق راغلی وو رسولان زمونږ (ملائک) ابراهيم ته په زیری (د غوی او اهلک د قوم د لوط) نو وویل (ملائکو) سلام (آچوو پر تاسی په سلام آچولو سره)، وویل (ابراهيم) سلام (دی وی پر تاسی) نو غنډ (ایسارتیا) ئی ونه کړ چه رائی وړ (دوی ته) خسی وړیت کړی شوی.

تفسیر: د دی سورت د قصصو ترتیب د «الاعراف» له ترتیبه سره موافق دی. یواځی د لوط د قوم له قصی څخه پخوا دلته د ابراهيم عليه السلام لږ څه قصه ئی بیان فرمایلی ده. مگر تعبیر ئی داسی ایښی دی چه داسی تری راښکاری چه اصلی مقصود د لوط عليه السلام د قصی بیانول دی. څرنگه چه په دغی قصی او د ابراهيم عليه السلام په قصی کښی له څو جهاتو مناسبت او تعلق موندل کیږی نو ځکه د تمهید او توطیې په شان د ابراهيم عليه السلام قصه مذکوره شوه «لوط» عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام د ترور غوی و چه د ده په ملگرتوب ئی له عراقه هجرت کړی و د پرښتو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلیږلی شوی وه، هغه بحث چه حضرت ابراهيم د لوط عليهما السلام د قوم د هلاکت په مسئلې کښی کړی دی، وروسته له دی نه راځی. دغو پرښتو د پیمخو او بنایستوو حسینو او جمیلو ځنکیانو (هلکانو) په شکل د لوط عليه السلام په لوری د تللو په وقت کښی حضرت ابراهيم عليه السلام ته زیری او بشارت ورکړ چه پاک جلیل دی، خپل دوست او خلیل گرغولی دی. او په دغه زوږتوب کښی د حضرت بی‌بی ساری له گیدی څخه هلك ورعطا کوونکی دی او هم دغه چه د لوط عليه السلام د قوم د شیرانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کړه شی چه د دوی په منځ کښی د حضرت ابراهيم او حضرت لوط عليهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسیږی پرښتو ابراهيم عليه السلام ته سلام واچاوه او ده د هغو د سلام جواب په سلام سره ورکړ، مگر په اوله شیبې (لحظه) کښی ابراهيم عليه السلام دوی ونشو پیژندلی. لکه چه په ابتدائی حالت کښی حضرت لوط عليه السلام هم دوی نه و پیژندلی بلکه د صحیحینو په حدیث کښی راغلی دی چه یو ځلی جبرئیل د انسان په شکل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره سؤال جواب وکړ نو کله چه دی د دوی له حضوره مرخص شو او لاړ، نو دلته دوی مطلع شول چه دغه سائل جبرئیل و، گواکی تنبییه ورکړه شوه چه انبیاء علیهم السلام ته هم د پرښتو او د نورو ضروری علومو علم او پوه د پاک الله له پوهولو څخه په لاس راځی. که پاک الله په کوم وقت کښی د دغو نورو اشیاء د مخفی او پټ ساتلو اراده وفرمائی، نو هیڅوک د دی خبری قدرت نه لری چه هغه څان ته معلوم کړی شی. په هر حال ابراهيم عليه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ. او د دوی د میلستیا سر رشته (انتظام) ئی هم وفرمایله او یو ښه څږیه او چاڅ خسی ئی ورته حلال کړ او ورته کړی غوښه ئی ورحاضره کړه.

فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَحْزَنْ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ۖ

نو کله چه ولیده (ابراهیم) لاسونه د دوی چه نه رسیږی دغی (وریتی غوښی) ته نو نااشنا ئی وگنل (او ونه ئی پیژندل) دوی او په زړه کښی ئی راوسته له دوی نه ویره، وویل (ملائکو) چه مه ویریره بیشکه چه مونږ لیږلی شوی یو قوم د لوط ته (چه هلاک ئی کړو).

تفسیر: آخر دوی څوک؟ او د څه غرض دپاره راغلی دی؟ مونږ دوی ته دودی وروړاندی کوو او دوی تش لاس هم نه وړ وړاندی کوی؟ د هغی زمانی له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه میلمه چه د خوراک د خوړلو څخه ئی انکار کاوه. داسی ښکاریده چه گواکی هغه د کوم ښه قصد دپاره نه دی راغلی ابراهیم علیه السلام وویریده چه که دوی انسانان دی نو له خوراک څخه د دوی انکار هر ورو (خامخا) کومه معنی او مقصد لری. او که ملائکی دی نو نه دی رامعلوم چه د څه مطلب دپاره رالیږلی شوی دی؟ آیا له ما ځنی کومه غلطی صادره شوی ده؟ یا زما د قوم دپاره ئی کوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندیښنو کښی ده پخپلی ژبی سره داسی اظهار هم وفرمایه ﴿إِنَّمَنْكُمْ وَجَلُونَ﴾ (۱۴ جزء د الحجر ۵۲ آیت ۴ رکوع) یعنی مونږ له تاسی ځنی په اندیښنه کښی لویدلی یو عموماً مفسرینو د ابراهیم علیه السلام د خوف هم دغه توجیهات کړی دی. مگر حضرت شاه صاحب زما په نزد ډیره ښه او نهایته لطیفه توجیه کړی ده «یعنی هغه د الله تعالیٰ عذاب چه له دغو پږښتو سره ؤ او د غضب شان او د انتقام مظهر گرځیدلی ؤ او د لوط علیه السلام د قوم په لوری رهی (روان) ؤ د دی طبیعی اثر هم دغه ؤ چه د ابراهیم علیه السلام پر زړه یو راز (قسم) د خوف او خشیت کیفیت طاری شو چه د هغه اظهار ئی په «انا منکم وجلون» سره وفرمایه یعنی مونږ له تاسی ډاریږو والله اعلم. (ځکه چه په دوی کښی قاعده دا وه د هر چا به چه د بل چا سره په زړه کښی دښمنی وه نو د هغه طعام به ئی نه خوړ بیا چه ملائک د حضرت ابراهیم علیه السلام په ویره باندی پوه شول نو ورته ئی وویل مه ویریره! له مونږه بیشکه چه مونږ رالیږلی شوی یو دپاره د هلاکولو د قوم د لوط) یعنی د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده مونږ ملائک او د لوط علیه السلام د قوم تباہ کولو ته لیږلی شوی یو تاسی د هیڅ یو قسم ضرر اندیښنه مه کوئ.

وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحَكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ۖ

او ښځه د دغه (ابراهيم ساره) ولاړه وه نو وئې خندل (په زوال د خوف يا هلاک د کفارو) نو زيری ورکړ مونږ هغې ته (په ژبې د ملائکو) په (تولد د) اسحق، او بيا پس له اسحق په (تولد د لمسی د ده) يعقوب

تفسير: حضرت بېبی ساره رضی الله تعالیٰ عنها چه د میلنو د خدمت کولو، یا د بل کوم کار دپاره هلته گوښی (بيله) ولاړه وه، د دی ویری د لری کیدلو لامله (له وجی) خوشاله شوه او وی خندل. الله تعالیٰ پر دغی خوښی نوری خوشالی هم د پرښتو په ژبه ور واورولی چه ته په هم دغه عمر (منگ) کښی د اسحاق علیه السلام په شان یو غوی مومی او د ده له نسله یعقوب علیه السلام غوندی یو لمسی به هم درعطاء شی چه له هغه څخه یو زورور او لوی قوم (بنی اسرائیل) پیدا کیدونکی دی. دغه زیری حضرت بېبی ساره ته ځکه واوراوه شو چه د حضرت ابراهیم علیه السلام یو بل غوی اسمعیل علیه السلام د حضرت بېبی هاجری له گیدی لا له پخوا موجود ؤ. د بېبی ساره هم دغه تمنا وه که چیری زه هم د غوی مور شمه مگر د زوړتوب له سببه بیخی بی هیلې (ناامیده) او مایوسه شوی وه. نو دغه ده چه په دی مهال (وخت) کښی ئی داسی زیری واورید. ځینی علماؤ د بېبی ساره د خندلو نور توجیهات هم کړی دی مگر ظاهر خو همغه ده چه مونږ د هغه بیان پاس وکړ.

علماؤ له (ومن وراء اسحق یعقوب) څخه داسی استدلال کړی دی چه حضرت اسحق علیه السلام ذبیح نه ؤ بلکه حضرت اسمعیل علیه السلام ؤ (راجع ابن کثیر)

قَالَتْ يُؤْتِيكُمُ الْإِلَهُ وَآنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٩٩﴾

نو وویل (ساره) ای تعجب زما آیا غیږومه زه (ولد) حال دا چه زه زړه یم (۹۹ کلنه) او دغه (ابراهيم) میړه (خاوند) زما دی زوړ (سل یا ۱۲۰ کلن) بیشکه چه دغه (تولد له دوؤ زړو) یو شی دی ډیر عجیب (عادتاً نه قدرتاً).

تفسير: دلته «يؤيتي» داسی یو لفظ دی لکه چه زمونږ په محاورو کښی ښځی د حیرت او استعجاب په مواردو کښی «ویش» وائی. یعنی دا ډیر د حیرانی او تعجب ځای دی چه زه په دغه زوړتیا کښی ډوکی وغیږوم، وائی چه د بېبی ساری رضی الله تعالیٰ عنها عمر په دغه وقت کښی د (۹۹) کلونو، او د حضرت ابراهیم علیه السلام عمر سل کاله یا له سلو کلونو ځنی هم متجاوز ؤ.

یعنی که داسی وشي چه زه په دغه زوړتوب د غوی مور شمه، نو دغه عادتاً بیخی یوه نوی او

عجیبه او غریبه خبره به وی

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ اللَّهُ وَبَرَكَتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ
الْبَيْتِ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَمِيدٌ ﴿۴۶﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوی له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله وی
او برکتونه د ده دی وی پر تاسی ای خاوندانو د کورونو (د خلت او
نبوت)، بیشکه چه الله ښه ستایلی شوی ښه لوی والا دی.

تفسیر: یعنی پر هغی کورنی باندی چه پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کړی وی او تل
ئی دوی د معجزاتو او خوارقو د لیدلو مورد گرځولی وی، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ
(مستحق) او لائق کیدی شی؟ بلکه هم دغه د هم دوی تعجب کول پخپله د تعجب وړ (لائق)
دی. دوی لره وړ (مستحق) او لائق دغه خبره وه چه د دی بشارت د آوریډلو په مقابل کښی ئی
د الله تعالیٰ تحمید او تمجید کړی وی چه گردی (تولی) لوی او ښیگنی (فائدی) د ده په ذات
او په دربار کښی سره مجموع دی.
تنبیه: ځینی محققین لیکي چه په لمونځونو کښی هغه درود چه لولو د هغه الفاظ له دی آیت
څخه اقتباس شوی دی.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿۴۷﴾
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿۴۸﴾ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ
جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿۴۹﴾

نو کله چه لاړه له ابراهیم څخه ویره او راغی ده ته زیږی (د غوی او اهلک
د قوم د لوط) نو بیا ئی جگړه کوله (له رسولانو) زمونږ سره په (حق) د
قوم د لوط کښی بیشکه ابراهیم خامخا تحمل والا آه کوونکی لوی نرم زړه
رجوع کوونکی ؤ (الله ته). ای ابراهیم واوړه له دی جگړی څخه، بیشکه شان
دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلک د قوم د لوط)،
او بیشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چه نشی بیرته گرځولی (له دوی

نه په هيڅ شان).

تفسير: يعنى څه مهال (وخت) چه له دى لورى مطمئن شو، نو فوراً د لوط عليه السلام د قوم په مسئله كېښى له پريښتو سره ئى بحث شروع كړ چه د هغه خلاصه د عنكبوت په سورت كېښى بيان فرمايلى ده چه پريښتو ابراهيم عليه السلام مطلع كړ چه مونږ د دغو كليو د اهلاك دپاره راغلى يو، ابراهيم عليه السلام وويل چه په هغه كېښى خو پخپله لوط عليه السلام موجود دى، بيا د يوه نبي په موجوديت كېښى هغوى څرنگه وژلى كيدى شي؟ پريښتو وويل چه مونږ پر گردو (تولو) هغو كسانو خبر كړى شوى يو چه هلته اوسيږي، لوط عليه السلام سره له متعلقينو خپلو له هغه غايه لرى كاوه شى، او وروسته له هغه عذاب نازلېږي. په تفاسيرو كېښى د بحث هغه تفصيل چه بيان شوى دى الله تعالى پرى ښه خبر دى، چه تر كومه غايه پورى به صحيح وي. په هر حال دغه بحث ئى مبالغتاً د «يجادلنا» په لفظ سره تعبير وفرمايه چه له هغه څخه صافه دغه خبره مترشح او راوځي چه ابراهيم عليه السلام د خپل فطرى شفقت، پوست زړه توب، حلم، لطف او كرم لامله (له وجى) د هغه قوم پر دغه حالت وويږيده او د پاك الله په دربار كېښى د هغوى د سپارښت كولو په فكر كېښى ولويد، نو داسى جواب واوړيد چه له دغه خياله تير شه! د دغو ظالمانو د ژوندانه جام ډك شوى دى، اوس د پاك الله صادر شوى حكم بيرته نشى گرځيدى. او خامخا هغه عذاب واقع كيدونكى دى، او د هيچا په سپارښت يا دعا او نورو اسبابو سره نشى لرى كيدى.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذُرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ۖ

او كله چه راغلل رسولان زمونږ لوط ته (او د دوى ښائست ئى وليد) نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنگه شوه له جهته د دوى سينه د ده (چه څه بى عزتى دوى ته ونه رسى) او وويل لوط دغه يوه ورځ ده ډيره سخته.

تفسير: دغه پريښتى د ډيرو حسينو او جميلو او د ډيرو ښكلو پېمخو ځنكيانو (هلكانو) په شكل سره متشكلې شوى وي. په اول كېښى حضرت لوط عليه السلام دوى ونه پېژندلى چه پريښتى دى، بلكه د عادى ميلمنو په شان ئى وگڼلى. له بل لورى د هغه قوم بى حيايى او بده رشه (عادت) او خراب اخلاق ئى هم ورښكاره وه، نو سخت غمجن او تنگ زړه شو، او په فكر كېښى ولويد، چه دغه بدكاران او شريان زما په دغو ميلمنو پسى هم رالويږي، او دوى به راڅخه بى عزته او بى پته كوى، د ميلمنو پريښودل هم ورته مشكل ؤ، او د دوى ژغورل (بچ كول) د دغو خبيثانو له لاسه هم ورته گران ښكارېده گواكى د گمرد (تول) قوم د جنگ او جگړى د پېرودلو (اخيستلو) وقت

ور د مخه شوی و.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَقَوْمِ هَؤُلَاءِ
بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْا فِيْ ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ۝

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چه راغفاست (بی اختیاره غفلیدل) ده ته (دپاره د بدکاری)، او پخوا (له دی نه هم) وو هغوی چه عملونه ئی کول د ناکارو کارونو! (نو چه دوی راورسیدل او طلب د میلمنو ئی وکړ) نو وویل لوط ای قومه زما دا ښځی لونې زما دی (په نکاح ئی واخلي) چه دوی ښی پاکي دی تاسی ته نو وویږیږئ له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د میلمنو زما کښی، آیا نشته له تاسی کوم سری پوهنده (نیک کرداره چه تاسی ته پند درکړی).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف الفطرتو فواحشو کوم عادت چه لویدلی و هغه به دوی ته د آرام کیناستلو فرصت کله ورکاوه نو کله چه دوی د داسی پیمخو ځنکیانو (هلکانو) له راتګه خبردار شول په نهایتی بی حیائی سره د لوط علیه السلام کره په مندو مندو سره غفلیدل او په پوره قوت او شدت سره ئی تری مطالبه وکړه چه دغه میلمانه ځنکیان (هلکان) ورپریږدی ولی چه مونږ پخوا له دی نه تاته ویلی وو چه ته به هیڅ یو نارینه خپل کره میلمه نشی ساتلی، هومره میلمانه چه دلته راغی هغه ګرد (ټول) مونږ ته راپریږده! څو هر شی مو چه زړه غواړی همغه پری وکړو!

حضرت لوط علیه السلام د میلمنو د پټ ساتلو دپاره هر راز (قسم) کوښښ وکړ او بالاخر دغه خبره ئی هغو شهوت خوښونکو ظالمانو ته وکړه «ای ظالمانو! دغه زما جونې تاسی ته حاضری دی په نکاح سره ئی اخیستی شی. او په حلالی طریقې سره تری متمتع کیدی شی! چه دغه نهایت پاکیزه او ښکلی طریقې ده. له الله تعالی څخه ویره پکار ده او تاسو لږه له سره دغه کار وړ (لائق) او مناسب نه دی چه پاکه او مشروعه طریقې پریږدئ، او په داسی خلاف الفطرت او چټلو (خرابو) کارونو کښی ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه زما رعایت خو وکړئ! چه زه د دغو مقدسو میلمنو په مخ کښی شرمنده او رسوا نشم. ځکه چه د میلمه بی عزتی کټ مت (هوبهو) د «کوربه» بی عزتی ده. آیا په تاسو کښی یو سری هم داسی نشته چه په داسی سمو سمو خبرو وپوهیږی. او د نیکی او تقوی لاره غوره کړی.»

تنبیه: که د «هتولاء بناتی» څخه په عمومی ډول (طریقه) سره د دغه قوم جونۍ مرادی وی. چه هغوی ته تجوزاً جونۍ ویلی شوی دی ځکه چه نبی د خپل امت په حق کښی روحانی پلار وی. لکه چه په عمومی محاورو کښی هم د قوم صوری او معنوی مشران گردی (تولی) جونۍ خپلی لونی او هلکان خپل ځامن بللی شی او که د لوط علیه السلام خاصی صلبی لونی مرادی وی، نو بنائی چه له هغوی څخه ځینو ممتازو سړیو ته ځینی د نکاح دپاره وروړاندی کړی شوی وی، ځکه چه په هغه وقت کښی د کافرانو نکاح له مسلمانانو ښځو سره روا وه. د ځینو مفسرینو په نزد د لوط علیه السلام مقصود له دی قوله د نکاح او نورو هیڅ مقصود نه ؤ بلکه د دوی له تجاوز او تیری څخه عاجز او پکو (تنگ) شوی وی د دغو میلمنو د پت او آبرو ساتلو دپاره د خوشامندی او زاری په دود (طور) او په توگه (طریقه) ئی په دغسی الفاظو سره خپله انتهایی تواضع وربکاروله خو که په دوی کښی د عزت او حیاء لږ څه شائبه او د سری توب لږه ذره هم موجوده وی، نو د دغو الفاظو په آوریډلو سره لږ څه مراوی او سست شی او له خپله زوره ولویږی او نسبتاً د پوستوالی او انسانیت په لوری وگرځی مگر دوی داسی حیاءدار او شرم ناک له سره نه وو هومره چه دوی ته ویل کیدل، د دوی په غوړونو کښی به ئی ځای نه نیو او له پخوا ځنی لا زیات سپین سترگی او بیباکه گرځیدل، او د بیباکی او بی غیرتی په مظاهراتو کښی به ئی لا پسی زیاتوالی کاوه.

قَالُوا قَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ۝۹

وویل قوم د لوط هر ورو (خامخا) په تحقیق پوه ئی ته چه نشته مونږ لره په لونو ستا کښی هیڅ حاجت، او بیشکه ته خامخا پوهیږی په هغه کار چه مونږ ئی غواړو (چه لواطت دی)

تفسیر: نو دومره ولی غږیږی او حجت او تکرار د څه دپاره کوی؟ مونږ تر هغه پوری چه خپله دغه ناپاکه اراده پوره نه کړو، له دغه ځایه له سره نه بیرته کیږو.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أُوَوِّيَ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ۝۱۰

نو وویل لوط کاشکی وی ماته پر تاسی زور یا می پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبی څخه د انتهایی خوف او پریشانی په حالت کښی بی له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل «کاشکی په ما کښی بالذات دومره قوت

وی چه له تاسی گردو (تولو) سره جنگیدم. یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکونکی می لرلی». یعنی زما قوم او تیر او خپل دلته وی په حدیث کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «یرحم الله لوطاً لقد کان یأوی الی رکن شدید الله تعالیٰ دی پر لوط علیه السلام رحم وفرمائی بیشکه چه هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځان ته حاصلوله» یعنی «الله قدوس» مگر په دغه وقت کښی د سختی ویری او بی حده ضیق له وجه دغه لوری ته ئی خیال ونشو او بی ساخته پر ظاهری اسبابو ئی نظر وغورځوه، د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی هغوی گرد (تول) د قوم قبیلی او د تیر خاوندان ؤ.

قَالُوا يَلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ
إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَكَيْسَ الصُّبْحِ بِقَرِيبٍ ﴿٥١﴾

وویل ملائکو ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستایو له سره به ونه رسیږی دوی تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دی ښاره) په یوی توتی د شپی کښی او نه دی گوری بیرته له تاسی هیڅ یو مگر (مه بیایه هغه) ښځه ستا (چه کافره ده)، بیشکه شان دا دی چه رسیدونکی دی دی ته هغه عذاب چه رسیږی دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه دی صباح نژدی (بلکه نژدی دی نو ته تلوار مه کوه!)

تفسیر: کله چه د لوط علیه السلام غم، اندیښنه، اضطراب له حده تیر شو، نو دلته دغو میلمنو پری غږ وکړ چه «یا نبی الله! تاسی په څه فکر کښی تللی یی؟ مطلق مه پریشانیدئ! مونږ د الله تعالیٰ رالیږلی شوی پږښتی یو. چه د دوی د اهلک دپاره راغلی یو. دغه خبیثان زمونږ خو هیڅ شی نشی خرابولی، بلکه تاسی ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشی دررسولی.» په تفاسیرو کښی راغلی دی کله چه دغو شیرانو وروڼه او دروازی ورماتی کړی. یا له دیواله واوښتل، او دننه د لوط علیه السلام انگر ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه السلام له دوی ځنی جدا کړ. او خپل مت ته ئی لږ څه د دوی په لوری حرکت ورکړ چه د هغه په اثر گرد (تول) سره ږانده شول او په چغو سره ئی وویل «هله! ژر وتښتی! چه د لوط علیه السلام دغه میلمانه لوی جادوگران راښکاریږی». کله چه لوط علیه السلام له ډیری تنگدلی د عذاب د وقت د راتلو پوښتنه وکړه، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه په تحقیق وقت د عذاب د دوی صباح دی. یعنی پر دوی گهیځ (سحر وختی) عذاب راتلونکی دی. کله چه لږه شپه پاتی شی، نو

ته سره له متعلقينو دى له دى غايه تشریف يوسه او خپلو ملگرو ته هدايت ورکړه! چه په ډير تلوار سره دى درومى او هيڅ يو له دوى غنى دى بيرته مخ نه گرځوى. او نه دى گورى هوا يواځى ستا ښځه دى له تا سره لاره نشي يا به بيرته مخ گرځوى او گورى به او په دى ډول (طريقه) به په دغه عذاب کېښي اخته کېږي. چه پکښي هغه گرد (تول) قوم اخته کيدونکى دى وائى چه دغى ښځى خپل قوم د دغو ميلمنو په راتگ مطلع کړى و. بيا لوط عليه السلام وويل چه تر صباح پورى خو ډير وقت دى. نو جبرئيل عليه السلام ورته وويل چه اى لوطه! آيا نه دى صباح نژدى؟ بلکه نژدى دى! يعنى خوشاله شى. اوس د دغو ظالمانو په هلاک کيدلو هيڅ دومره غنډ (ايسارتيا) نه دى پاتى هم دا چه صباح شو په گهيځ (سحر وختى) کېښي دوى گرد (تول) سره وژلى کېږي.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارًا مِّن سِجِّيلٍ
لَّامِنُودٍ ۝۸۷ مَّسُومَةٍ عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ۝۸۸

نو څه وقت چه راغى امر (حکم، عذاب) زمونږ نو وگرځاوه مونږ پورته طرف د دى (ښار) ښکته طرف ته (يعنى نسکور کړ مونږ پر دوى دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارو باندې کانى له ختو جوړ شوو په اور پخو شوو لاندې باندې (پرله پسى). (داسى گتې چه) ښى کړى شوى وى په نزد د رب ستا، او نه دى دا (گتې يا ښارونه) له ظالمانو (کافرانو) څخه لري.

تفسير: يعنى جبرئيل عليه السلام د دوى کلى پورته، او تر آسمانه پورى ئى نژدى ورسول او بيا ئى له هغه غايه چپه کړل او په دغه ډول (طريقه) هغه گرد (تول) کلى سره لاندې باندې شول، بيا د دوى د نکايت او ذلت او رسوائى د تکميل دپاره له پاسه پر دوى کرتکاني او تودى دوزخى تيږى (گتې) هم وورولى شوى، او هغه کسان هم پر هم دغو تيږو (گتو) ووژل چه له هغه ښارونو څخه د باندې په نورو غايونو کېښي اوسيدل (العياذ بالله)

تنبیه: هغه سزا چه دغه قوم ته داسى ورکړى شوى ده چه پورته خوا ئى ښکته او ښکته خوا ئى پورته کړى شوى ده، هغه د دوى د هغه ظاهري شرمناک حرکت سره هم څه مناسبت لري. د «منضود» معنى محقق شيخ الهند رحمه الله عليه «لاندې باندې» سره کړى ده غښو ئى معنى پى درپى او مسلسلې او پرله پسى د تيږو (گتو) وریدل آخيستى دى.

«مسومة» يعنى کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندې وه چه هغه ئى له نورو تيږو (گتو) څخه ممتازه اوبشکاروله، چه دغه د الله تعالى د عذاب تيږه (گته) ده. غښى وائى چه پر هري تيږى (گتې) د هغه سړى نوم ليکلى و چه هغه پرى واژه کيده. او د هغه د اهلاک سبب گرځيده والله

اعلم.

﴿وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ﴾ یعنی دغه د لوط د قوم واقعه د زمانی په اعتبار هم قریب دی ځکه چه وروسته له «عاد» او «ثمود» او د «نوح علیه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پېښه شوی ده. او د مکان په اعتبار هم ځکه چه د دوی کلی د مدینې منورې او شام تر منځ ؤ، تیریدونکو قافلو او جوړو به د هغوی وړانې او نریدلې کورونه او کنډرې لیدلې یا د «وما هی من الظالمین ببعید» د جملې مطلب دا دی چه داسې عذاب له هسې ظالمانو کافرانو ځنی اوس هم دومره لری نه دی ښائی چه دوی تل د پاک الله له قهره وویږی د دی قصی ځینی اجزاء پخوا له دی نه د الاعراف په سورت کښی تیر شوی هلته دی بیا ولوستل شی!

وَالِی مَدَیْنٍ اَخَاهُمْ شُعَیْبًا قَالَ یُقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَکُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَیْرُهُ
وَلَا تَنْقُصُوا الْمِکَالَ وَالْمِیزَانَ اِنِّیْ اَرٰکُمْ بِخِیْرٍ وَّ اِنِّیْ
اَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ مُّحِیطٍ ﴿۱۱﴾

او (لیږلی ؤ مونږ ښار یا اولاده د) مدین ته (قومی) ورور د دوی شعیب، وویل (شعیب) ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی لره هیڅ (برحق) معبود بی له دغه (الله)، او مه کموئ پیمانې او تله بیشکه چه زه وینمه تاسی په خیر (خوشاله ماړه په شتو) او بیشکه زه ویریرم پر تاسی (په سبب د دی خیانت) له عذابه د ورځی چاپیریدونکی (په تاسی پوری په سختی او عذاب سره).

تفسیر: دغه قصه په ۸ و ۹ جزء د الاعراف د سورت ۱۱ رکوع کښی پخوا هم تیره شوی ده یعنی کله چه پاک الله تاسو ته فراغت او هوسانی (آرام) درعنایت کړی ده، نو ډیر وویږئ چه د عصیان او نافرمانی لامله (له وجی) هغه له تاسی څخه وانه خیسته شی او دغه خوښی او خوشالی مو سلبه او دنیوی او اخروی عذاب درباندي مسلط نشی ځکه چه تاسو گرد (تول) په خیر او عافیت یئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت یئ، او له سره اهل د حاجت نه یئ نو ولی داسی خیانت کوئ.

وَلِیُقَوْمِ اَوْفُوا الْمِکَالَ وَالْمِیزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ اَشْیَاءَهُمْ
وَلَا تَعْتَوُوا فِی الْاَرْضِ مُفْسِدِیْنَ ﴿۱۲﴾

او ای قومه زما پوره ورکوئ تاسی پیمانہ او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموئ تاسی خلقو ته خیزونه (مالونه) د دوی او مه لتوئ تاسی (خرابی) په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یی.

تفسیر: یعنی تر اوسه پوری د ظلم او عدوان هغه معیار او قانون چه ژ هغه اصلاح کړئ! ﴿وَلَا تَتَوَلَّوْا الْاَرْضَ مُفْسِدِينَ﴾ او مه لتوئ خرابی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یی) یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانی کولو او تللو څخه، یا په نورو دولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تیری او تجاوز په ځمکه کښی فتنه او فساد مه آچوئ او خرابی مه کوئ! وائی چه دغو خلقو داری اچولی او په امانت کښی به ئی خیانت کاوه.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

هغه باقی رزق پاتی کړی د الله (تاسو ته له حلاله) خیر ډیر غوره دی تاسی ته (له هغه چه تاسو ئی تولوئ په خیانت سره) که یی تاسی مؤمنان (باور کوونکی په خبره زما)

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چه وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتی وی، اگر که لږ هم وی، له هغه کثیر څخه بهتر دی چه د حرامو په طریقو حاصلیږی یا په کښی د نورو خلقو حقوق تلف کیږی د حلالو په اموالو کښی چه په ښه ډول (طریقه) سره پیمانہ او وتلل شی سم د لاسه برکت پیدا کیږی او د پاک الله له درباره اجر و رسیږی.

وَمَا آتَا عَلَيْكُمْ بِحَفِظٍ ۝۸۹

او نه یم زه پر تاسو ډیر ساتونکی (له منھیاتو)

تفسیر: یعنی ما تاسو ته پند او نصیحت وکړ وروسته له هغه د دی خبری ذمه وار نه یم چه په زور او زیاتی ئی پر خلقو تعمیل یا هغوی د هغه پر تعمیل سره مجبور هم کړم.

قَالُوا شُعَيْبُ اَصْلُوكَ تَامُرُكَ اَنْ نَّتْرِكَ مَا يَعْبُدُ اَبَاؤُنَا وَاَنْ نَّفْعَلَ

فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٥٠﴾

نو وویل قوم د ده ای شعیه آیا دغه دیر لمونځ کول ستا (درښی) امر کوی تاته په دی چه پریردو مونږ هغه بتان چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ یا (په دی امر کوی چه پریردو مونږ) دا چه وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چه غواړو ئی (د دیر اخیستلو او لږ ورکولو) بیشکه ته خامخا هم ته ئی لوی باوقاره سم په لاره (نیک کرداره).

تفسیر: دغه خبری به ئی د استهزاء او تمسخر په دول (طریقه) کولی، چه «بس کره صاحبه! زیات له دی نه مه مشر کیږه! آیا په گرد (تول) قوم کښی هم دا یواځی ته لوی عقلمن باوقاره نیک کردار ئی؟ او باقی مونږ او زمونږ مشران گرد (تول) جاهلان او احمقان دی؟» حضرت شعیب علیه السلام دیر زیات لمونځ کاوه، نو دوی ورته وویل چه: «ښائی ستا دغه دیر لمونځ کول تاته داسی حکم درکوی چه له مونږ ځنی زمونږ د پلرونو او نیکونو دین پردی کری او زمونږ د ملکیت اختیار زمونږ په مملوکه و مالونو کښی لری کری. بس ته دی خپل لمونځ کوه! او زمونږ په دینی او دنیاوی معاملاتو وزن او کیل او تللو کښی ستا د مداخلی هیڅ ضرورت له سره نشته» حضرت شاه صاحب لیکي «د جاهلانو دستور دی چه دوی د نیکانو کار پخپله نشی کولی نو د نیکانو توصیفونه او تعریفونه کوی هم دغه د کفر خصلت دی» ځینو مفسرینو ﴿إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ﴾ ئی پر استهزاء نه دی محمول کری، بلکه پر واقعیت ئی حمل کری دی یعنی ته خو یو پوه، باوقاره نیک کرداره سری ئی، نو بیا داسی بی موقعه او چتی (بیکاره) خبری ولی کوی؟ لکه چه صالح علیه السلام ته به هم د هغه قوم هم داسی ویل ﴿قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنَا عَنْ مَّا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا﴾ الآية -

قَالَ يَقَوْمُ آرءَيْكُمْ اِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّي وَرَزَقْنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا وَمَا اُرِيدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلَىٰ مَا اَنْهَيْكُمْ
عَنْهُ اِنْ اُرِيدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا
تَوْفِيقِي اِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ ﴿٥١﴾

وویل شعیب ای قومه زما آيا وينئ تاسی (خبر را کړئ ماته) که یم زه په

برهان (واضح بیان) له جانبہ د رب خپل او راگری ئی وی ماته له دربارہ خپله رزق روزی بنائسته نیکه (د نبوت او اسلامیت نو روا دی ماته دا چه مخالفت وکرم له احکامو د الله؟ بلکه نه بنائی)، او نه لرم اراده د دی چه مخالفت وکرم له تاسی (او راشم) هغه کار ته چه منع کوم تاسی له هغه کاره، اراده نه لرم زه مگر د اصلاح (ستاسی) خو چه توان کیږی زما، او نه دی توفیق زما (په اصلاح ستاسی کښی) مگر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر هم دغه الله توکل کری دی ما او د هم ده په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهری روزی مراده ده. یعنی بی د پیمانی او د تلی، وزن د تزئید او تنقیصه په حللی طریقی سره ئی روزی عطا کری ده، یا باطنی روزی مقصوده ده، یعنی علم او حکمت او نبوت ئی عطا کری دی. خلاصه ئی دا ده که ماته حق تعالی فهم او بصیرت راگری وی، او داسی سمه صافه لاره ئی راښوولی وی چه تاسی ئی نشی لیدلی، او په دولت او شته والی ئی مود کری یم چه له هغه ځنی تاسی بی برخی یی، نو آیا د هغه حق دا دی چه معاذ الله زه ستاسی پشان پروند شم، او د الله تعالی له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسی له دغی استهزاء او تمسخر (توکے تکالے) څخه وویریوم، او پند ورکول او پوهول پریږدم زه به له سره داسی نه کوم.

﴿وَمَا يُدْرِيكَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا مَا أَنهَمُ مَعَهُ﴾ او اراده نه لرم د دی چه مخالفت وکرم له

تاسی او راشم هغه کار ته چه منع کوم تاسی د هغه نه یعنی د دی دپاره تری تاسو نه منع کوم چه ښکندی زه پخپله ئی وکرمه یا) له هغو خرابو کارونو څخه چه زه تاسی منع کوم زه له سره نه غواړم چه ځان له تاسی ځنی بیل کرم او پخپله د هغه مرتکب شم. مثلاً تاسی تارک الدنیا وگرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کرم. نه هغه پند او نصیحت چه زه ئی تاسی ته کوم، زه له تاسو څخه لا ږومی د هغو په تعمیم کښی مشغول او لگیا یم تاسی دغه الزام پر ما باندی نشی اړولی چه زما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړی.

﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ﴾ الآية - اراده نه لرم زه مگر د اصلاح ستاسی خو چه توان کیږی زما او

نه دی توفیق زما په اصلاح ستاسی کښی مگر په هدایت او نصرت د الله، خاص پر هم دغه الله توکل کری دی ما او په طرف د هم ده رجوع کوم زه) زما زیاتر کوښښ دا دی چه ستاسی دینی او دنیوی حالت ښه شی، او اصلاح ومومی او دغه موجوده خراب حالت مو لری شی. او د ایمان او عرفان په لوړه (اوچته) د ختلو کوښښ وکړی پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چه زه می خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پوری په هیڅ یو حالت کښی له سره نشم پریښودی. پاتی شوه دغه خبره چه زما دغه مقصد تر پایه (آخره) هم ورسپړی او زه په دغه کوښښ کښی بریالی (بامراده) هم شم دغه ګرد (تول) د قدوس الله په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. او د پاک الله په امداد او توفیق سره ګرد (تول) کارونه تر سر رسیدی شی. زما اعتماد او توکل پر هغه پاک الله دی او په هری معاملی کښی هغه ته رجوع کوم.

وَلَقَوْمٌ لَا يَجْرُمَتَكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ۝

او ای قومه زما حاصل دی نه کری تاسی ته دشمنی (ستاسی) ما لره دا خبره
چه ورسیری تاسی ته پشان د هغه (عذاب) چه رسیدلی ؤ قوم د نوح ته (چه
غرق ؤ) یا قوم د هود ته (چه سخت باد ؤ) یا قوم د صالح ته (چه زلزله
وه)، او نه دی (نسکور شوی) قوم د لوط له تاسی څخه (ای کفارو دومره)
لری (په زمان مکان نو پری عبرت واخلی)

تفسیر: یعنی زما د ضد، عناد او عداوت په جوش کېږي داسی حرکات مه کوی، چه تاسی د
هغه په سبب د تیرو اقوامو پشان د دیرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شی! د نوح، هود
او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله (له وجی) هغه عذاب چه نازل شوی دی
هر چاته ښکاره دی. د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو گردو (تولو) څخه وروسته په هم
دغی نژدی زمانی کېږي واقع شوی ده، او د هغی یاد به ستاسی په حافظه کېږي موجود وی نو
دغه نظائر له سره مه هیروئ. یعنی که تاسی د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له
تعذیب څخه په سبب د لری والی د زمانی عبرت نشی اخیستی نو نه دی قوم د لوط له تاسی لری
نه په زمان سره نه په مکان کېږي نو په هغه خو خامخا عبرت واخلی!

وَاسْتَغْفِرْ وَأَرْبُكُمْ تُمْ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ۝

او مغفرت وغواړئ تاسی له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع
وکړئ تاسی په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره)، بیشکه
رب زما ډیر مهربان لوی محبت والا دی.

تفسیر: هومره چه قدیمی او په هره اندازه چه سخت مجرم او لوی گناهکار هم وی کله چه دی
د زړه په صدق او اخلاص سره د الله ډیرار ته رجوع وکړی او معافی بښنه تری وغواړی نو ئی
پخپل فضل او کرم سره ښی. بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوی.

قَالُوا شَعِيبُ مَانَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا

لَتَرْكُ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿١٩﴾

وویل قوم (د ده په جواب کښی) ای شعیه نه پوهیږو مونږ په دیرو هغو خبرو چه ته ئی وائی (مونږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف) او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره، او که نه وی دغه خپلوان ستا (چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی) نو خامخا سنگسار کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتتاک (او گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم).

تفسیر: دوی خو پر گردو (تولو) شیانو دیر ښه پوهیدل. لیکن د ضد، عناد او حق پتولو لامله (له وجی) به ئی داسی خبری کولی چه مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو چه ته غه وائی او د مجنوبانو په شان تل گریږی او په خپل سر ویږی العیاذ بالله. او که په رښتیا سره دوی په همغی سمی صافی خبری باندی له خپلی بی‌توجهی یا د غباوت له وجی نه پوهیدل نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندی محمولیده.

﴿وَإِنَّا لَتَرْكُ فِينَا ضَعِيفًا﴾ او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره ضعیفه ناتوانه یعنی یو کمزور او بی حقیقته سری ته نه ښائی چه گرد (تول) عالم له خپل ځان سره دښمن کړی، بلکه ورته لازم دی چه پر خپل حال باندی رحم وکړی او خپل هوسا (آرام) ځان په رږو (تکلیفونو) اخته نه کړی. او په لوی لاس خپل ځان د مرگ په خوله کښی ونه غورځوی چه هیڅ یوه فائده او گټه (منافع) ورته نه رسوی.

تنبیه: ځینی اسلاف وائی چه دلته «ضعیف» د «ضریر البصر پروند» په معنی دی. ښائی چه په کوم خاص وقت کښی په عارضی ډول (طریقه) سره موقتاً د ده د سترگو په لیدلو کښی غه نقصان او فتور واقع شوی وی، لکه چه د یوسف علیه السلام په فراق کښی د حضرت یعقوب علیه السلام سترگی سپینی شوی وی. په ځینو روایتونو کښی نقل کوی چه حضرت شعیب علیه السلام به دیر ژړل تر دی چه د سترگو په لیدلو کښی ئی نقصان پیدا شو. پاک الله وفرمایل «ای شعیه! ته ولی دومره ژاری؟ د جنت شوقمن ئی؟ که له دوزخه ویرېږی؟» عرض ئی وکړ چه «ستا د لقاء په خیال کښی ژاړم چه په کوم وقت به زه درسره مخامخ شم، نو ته به له ما سره څه معامله وکړی؟» ارشاد وشو چه «زما لقاء دی تاته دربارکه شی، ای شعیه! ځکه می خپل کلیم موسی علیه السلام ابن عمران ستا خدمت دپاره درولی دی» وائی چه پاک الله ده ته د لیدلو باصره بیرته وروښله! والله اعلم بصحته!

﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ﴾ او که نه وی دغه خپلوان ستا چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی نو خامخا سنگساره کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتتاک گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم) یعنی که ستا د کورنی او د تبر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چه له

مونږ سره اوسیدو، نو لا له پخوا څخه به مو ته سنگسار کړی وی.

قَالَ يَقَوْمِ ارْهَطِيْ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَ
اتَّخَذْتُمْ وُجُوْهُ رِءَا اِنْ رَّبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ حَكِيْمٌ ﴿١٣﴾

وویل (شعیب) ای قومه زما آیا دغه خپلوان زما ډیر عزیز (مخور) دی پر تاسی له الله، او ګرځولی مو دی دغه (الله) وروسته د تاسی شاته غورځولی شوی (چه هیڅ پروا ئی نه کوئ)، بیشکه رب زما پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د تولو به درکړی)

تفسیر: یعنی د افسوس او تعجب ځای دی چه زما د کورنی له سببه می د رعایت وړ (لائیق) او مستحق بولی مګر د دی لامله (له وجی) می هیڅ لحاظ او خاطر نه کوئ چه زه د پاک الله نبی، او تاسی ته درلیولی شوی یم، او صاف او صریح دلائل او نښی د خپل تصدیق دپاره درښیم ګواکی د تاسی په سترګو کښی زما د کورنی عزت، قوت، قدرت، او نور له الله قدوس څخه زیات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسی هیر کړی دی چه په تصور کښی مو هم له سره نه راځی.

هیروئ تاسی فرمان د لوی اکبر

بی فائده می یادوئ کهول تیر

دغه څومره بی عقلی او ناپوهی ده

چه فرق نه کړئ د اصغر او د اکبر

هغه قوم چه پاک الله (معاذ الله) هیروی، او وروسته د شاو خپلو ته ئی اچوی او غورځوی ئی. ښائی چه دوی ئی په یاد ولری چه د دوی ګرد (تول) افعال، اقوال، اعمال، او نور د الله تعالی د علم او قدرت په احاطه کښی دی تاسی هر کار چه کوئ او په هر حالت کښی چه اوسیدئ یوه شیبه هم د هغه له قدرته او احاطی څخه خارج نه یئ.

وَيَقُومُوا عَمَلًا أَعْلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿١٦﴾

او ای قومه زما عمل کوئ په عَای خپل (یعنی په حالت خپل چه شرک او معصیت دی) چه بیشکه زه هم عمل کونکی یم په حال خپل (چه توحید او طاعت دی) ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه راځی ده ته عذاب چه رسوا کوی هغه او (وبه پیژنئ) هغه څوک چه دروغ ویونکی دی، او انتظار کوئ (د عاقبت خپل) بیشکه زه هم له تاسی سره انتظار کوونکی یم د عاقبت خپل

تفسیر: یعنی ښه ده تاسی پر خپل ضد او عناد ټینگ اوسئ! زه د پاک الله په توفیق سره د هدایت پر لاری ثابت قدم یم عنقریب تاسی ته به ښکاره شی چه له مونږ ځنی کوم یوه ته د الله تعالیٰ عذاب رسیږی؟ او رسوا کوی ئی؟ او کوم یو دروغجن ثابت کیږی؟ اوس مونږ او تاسی دواړه آسمانی فیصلی ته گورو او انتظار کوو.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا ۖ وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جُثَمِينَ ﴿١٧﴾ ۚ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِهَا ۖ
بَعْدَ الْمَدِينِ كَمَا بَعَدَتْ ثَمُودُ ﴿١٨﴾

او کله چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو خلاص کړ مونږ شعيب او هغه کسان چه ايمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله او ونيول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ (په کفر سره) غږ سخت (د جبریل) نو گهيځ (سحر وختی) وگرځيدل دوی (تول) په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پراته پر زنګونو خپلو. (داسی تباہ شول) لکه چه نه وو اوسيدلی په دغو کورونو کښی (پخوا له دی نه)، خبردار شی واورئ لری والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدین ته لکه چه لری او هلاک شول ثمودیان (چه دواړه په صيحه سره هلاک شول)

تفسیر: دلته د حضرت شعيب عليه السلام د قوم په صيحه (سخته چغه) سره هلاکيدل مذکور دی.

او په «الاعراف» کښې د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزله سره وژلی شوی دی، او د «الشعراء» په سورت کښې «عذاب يوم الظلة» راغلی دی چې مطلب ئی دا دی د عذاب وریځ لکه سایوان پر دوی محیطه شوی وه ابن کثیر رحمة الله علیه لیکي چې دغه درې واړه عذابونه د دی قوم په حق کښې سره جمع شوی و بیا په هر صورت کښې د هغه ځای په سیاق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی. په «الاعراف» کښې و چې هغو خلقو شعيب علیه السلام ته وویل چې مونږ تاسی او ستاسی ملگری له دغی خپلی ځمکی څخه وباسو نو هلته ئی دروښوده چې له هغی ځمکی څخه چې تاسی مسلمانان تری وباسئ، د هغی ځمکی د زلزلی له اثره به ووژلی شی. کله چې دلته د هغو د سختو بېادېو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه ئی د هغه په مقابل کښې د آسمان «صیحی» یعنی سختی چغی ذکر وفرمایه، ګواکي د الله تعالی د عذاب په یوی چغی کښې د هغو ګرد (تول) شورماشور او ویناوی ورکي شوی. د «الشعراء» په سورت کښې د دوی دغه قول نقل کړی دی ﴿فَأَسْوَأَ الَّذِينَ أَتَيْنَا مِنْ السَّالِمِينَ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أَنصَارٌ﴾ یعنی که ته رښتینی ئی، نو پر مونږ باندی د آسمان یوه توته راوغورځوه! نو د هغه په مقابل کښې د «عذاب يوم الظلة» تذکره وفرمایله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ۝١٩ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَٰٓئِهِ فَاتَّبَعُوْا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيْدٍ ۝٢٠

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ موسی (په ښکاره نهو) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته او متابعت وکړ دغو (مشرانو) د امر (حکم) د فرعون، حال دا چې نه و حکم د فرعون برابر وونکی پر سمی لاری.

تفسیر: له ښو څخه غالباً معجزات او هغه (۱۹) ښی مرادی دی چې د هغو ذکر په ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيٰتٍ﴾ کښې شوی دی. د هغو له منځه د عصاء معجزه ئی چې نهایته ظاهره او قاهره معجزه وه شاید «سلطان مبین» یعنی واضح سند فرمایلی وی، یا له «سلطان مبین» څخه هغه روښانه دلائل مراد دی چې موسی علیه السلام هغه د فرعون په مخ کښې د الله تعالی د وجود او توحید او نورو په متعلق وړاندی کړی و. چې د هغو ذکر په نورو مقاماتو کښې راغی، او ممکن دی چې له «سلطان مبین» څخه د هغه لغوی معنی مراد وی یعنی ښکاره بری یا ظاهره غلبه ځکه چې د فرعونیانو په مقابل کښې حضرت موسی علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین شو خو ګرته حاصله شوی ده. یعنی سره د ښکاره او واضحو ښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالی د نبی علیه السلام خبره وانه وریده، او د هغه الله د دښمن فرعون پر حکم به ئی تګ

او عمل کاوه حال دا چه د فرعون هيڅ يوه خبره داسی جوته او صحيحه نه وه چه د هغی په قبلولو سره انسان نیکی او ښيگنه (فائده) حاصله کړی شی.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْدَحَهُمُ التَّارُوتُ وَيَسُّ الِوَرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿١٦﴾

مخکښی به شی (دغه فرعون) د قوم خپل په ورځ د قیامت کښی نو نننه به باسی هغوی په اور کښی، او بد ځای د ورتلو (د دوی هغه) دی چه وروستل شی دوی (هغه ته چه اور دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه فرعون دلته په کفر او تکذیب کښی د دوی امام او قائد ؤ په قیامت کښی به هم د هغو امام او قائد وی. هغو خلقو چه په دنیا کښی د ړندو پشان د فرعون تقلید کاوه دوی به د ده تر شا تر اخری منزل (جهنم) پوری ورسپړی، دا همغه کنده ده چه هلته به د یخو اوبو په ځای دیر سوځوونکی ایری کوونکی اور ورسپړی.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يُنَسُّ الرَّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿١٧﴾

او ورپسی لگولی شوی دی په دغه دنیا کښی لعنت او په ورځ د قیامت (هم)، بد انعام دی (هغه چه دوی ته) ورکړی شوی (دی).

تفسیر: یعنی تر څو چه دنیاوی خلق به پر فرعون او فرعونیانو لعنت لپړی بیا په قیامت کښی د ملائکه الله او اهلالموقف له لوری به هم پر دوی لعنت وپړی. الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پرله پسې جریان لری او هيڅ به تری نه بیلپړی. گواکی استهزاء دغه یو انعام دی چه د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرْآنِ نَقَّصْنَاهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٨﴾

دا (تیری شوی خبری) له (جملی د) احوالو د قریو دی چه بیانوو مونږ هغه پر تا باندی چه ځینی له هغو قریو ولاړی دی (کنډوالی د دوی او اهل ئی هلاک دی) او ځینی ئی ریبلی شوی دی (سره د اهل خپل لکه کښت (فصل) چه په لرونو سره ریبلی شوی وی).

تفسیر: یعنی د هغو قومونو قصی چه مونږ تاسی ته درواورولی چه په څه شانی هغوی د انبیاءو

عليهم السلام تکذيب او له هغو سره ئی بی ادبی او سپین سترگی وکړه؟ او بیا څرنگه تباہ شول؟ د هغوی ځینی کلی اوس هم ودان دی لکه مصر چه د فرعون دارالسلطنت ؤ، او ځینی وران شوی دی مگر د هغوی څه کندوالی لا پاتی دی لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښی هم د دنیا له مخی بیخی لری او ورکی شوی دی.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿٥١﴾

او ظلم نه ؤ کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) ولیکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هیڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو خدایانو د دوی هغه چه بلل به دوی غیر له الله (او د هغوی عبادت به ئی کاوه) هیڅ شی (د عذاب) کله چه راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو خدایانو دوی ته (هیڅ شی) غیر له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چه د ظلم وهم پری وشي، کله چه دوی د جرائمو په ارتکاب کښی له حده تیر شول، او په دغه ډول (طریقه) ئی خپل ځانونه علی ریوس الاشهاد د سزا وړ (لائق) او مستحق وگرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو. بیا وگورئ پر هغو باطلو معبودانو چه دوی ډیر ډاډه او مطمئن وو او له هغو څخه ئی لوی توقعات او امیدونه درلودل (لرل) هغوی هم د داسی سختو مصیبتونو په وقت کښی د دوی هیڅ پکار وړه نهغلل. باطل معبود ئی څه پکار ورغی؟ بالعکس د دوی د هلاک سبب وگرځید. کله چه دغو مشرکانو دغه باطل معبودان د نفعی او ضرر خاوندان وگڼل او امیدونه ئی تری وکړل او نذرونه ئی وړاندی کړل، سجدی، تعظیمونه او سلامونه ئی ورته کول نو دغه بده ورځ ئی ورپه برخه شوه. د انبیاءو عليهم السلام او نورو په تکذیب کوم عذاب چه دوی ته رسیدونکی دی د شرک او بت پرستی عذاب لا پر هغه عذاب زیات او مزید دی.

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرْآنَ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿٥٢﴾

او پشان د هم دغو (نيولو) نيول د رب ستا دی کله چه ونيسي الله اهل د قريو حال دا چه دا (اهل د قريو کافر) ظالم وی، بيشکه نيول د الله دير دردناک سخت زورور دی.

تفسير: يعنی ظالمانو ته تر ديره حده او اندازی پوری مهلت ورکاوه کيږي کله چه په هيڅ دول (طريقه) له خپلو هغو بدو چارو څخه لاس وانخلي نو تر مری ئی نيسي او خفه کوی ئی. که مجرم وغواړی چه لږ څه ربر (زحمت) او تکليف راورسيوی يا له دغه مصيبت او جنجال څخه خپل ځان وژغوري (وساتی) نو دغه خيال ئی محال او جنون دی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۖ ذَلِكَ يَوْمُ مَجْمُوعٍ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمُ مَشْهُودٍ ۝

بیشکه په دی (مذکوره ؤ قصو) کښی خامخا دير عبرت دی دپاره د هغه چا چه ويریږی له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قیامت داسی یوه ورځ ده چه جمع به کړی شی په دی کښی ټول خلق او دا ورځ ده چه حاضر به شی ورته ټول مخلوقات

تفسير: يعنی هر کله چه په دنيا کښی چه دارالعمل دی پر شرک او کفر او د انبياؤ پر تکذيب سختی سزاوی ورکولی کيږی، نو دغه د دی خبری د معلومولو نښه ده چه په آخرت کښی چه خالص (دارالجزاء دی) څومره سختی سزاوی به وررسيږی؟ او د ژغورنی (بچ کيدو) صورت به ئی څه وی؟ هغه عقلمن سړی ته چه د خپل انجام او خاتمی په فکر او اندیښنی کښی وی. او تری ويریږی په دغه څيز کښی لوی عبرت او نصيحت دی. يعنی د گردی (ټولی) دنيا فيصله په يوه وقت کښی په هغه ورځ کښی کيږی چه ټول اولين او آخرين سره ټول شی او هيڅ يو تن به غير حاضر پاتی کيدی نشی گواکی د الله تعالی جل جلاله په حضور کښی د وړاندی کيدلو لويه او وروستنی موقع به هم دغه ورځ وی.

وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا إِلَاجٌ لِّمَعْدُودٍ ۝

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مگر دپاره د پوره کيدلو د نیتی معلومی (په نزد د الله)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کېږي کوم میعاد چه مقرر دی هغه ضرور پوره کیدونکی دی. او بیا هغه لویه ورځ راتلونکی ده. له دغه تاخیر څخه داسی مه اټکل کوئ چه دغه خبری محض فرضی او وهمی خبری دی (العیاذ بالله).

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلُمُ نَفْسٌ إِلَّا بِآذِنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ۝

په هغه وقت کېږي چه راشی (هیبت د) قیامت نه کوی خبری هیڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو ځینی له دغو خلقو به بدبخته او (ځینی به) نیکبخته وی.

تفسیر: یعنی هیڅوک به هغه خبره چه مقبوله او نافع هم وی، بی د الله تعالیٰ له اذنه او حکم نشی ویلی. او د محشر په ځینو واقعو کېږي خو مطلقاً یو حرف هم بی له اذنه او اجازی له خولی نشی ایستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ۝ خَلِيدِينَ فِيهَا
مَا دَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۝
وَأَمَّا الَّذِينَ سُودُوا فِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرُ مَجْدُوذٍ ۝

نو هر څه هغه کسان چه بدبختان شوی دی نو په اور کېږي به وی. وی به هغوی ته په هغه اور کېږي جگ (وچت) سخت غوړ او تیت نرم غوړ (لکه د خرو). همیشه به وی دوی په دغه اور کېږي څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه بوځی له سعیره زمهریر ته)، بیشکه رب ستا کوونکی دی (په کمال د قدرت سره) د هر هغه کار چه اراده وفرمائی (له اقسامه د تعذیب). او هر څه هغه کسان چه نیک بختان شوی دی نو په جنت کېږي به وی همیشه به وی په هم دغه جنت کېږي تر څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه ئی بوځی رضوان او

لقاء الرحمن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بې انتهای (بلا انقطاع).

تفسیر: د دغو آیتونو دوه معنی کیدی شی. یوه دا چې هومره مدت چې آسمان او ځمکه په دنیا کې پاتی وی، تر هغه مدت پوری اشقیاء په دوزخ کې او سعداء په جنت کې اوسیږی. مگر هغه چې د زیادت اراده وکړی رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی. ځکه کله چې مونږ له طویلو څخه د طویلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاوخوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت هم دغه په خیال کې راځی. نو ځکه ﴿مَادَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کې د دوام د مفهوم د اداء کولو دپاره ویلی کیږی. باقی د دوام او ابدیت اصلی مدلول چې ورته لامحدوده زمانه ښائی ویلی شی نو هغه د پاک الله د هغه لامتناهی علم سره مختص دی چې هغه ئی په ﴿مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ﴾ سره اداء فرمایلی ده. د آیت دوهمه معنی دا کیدی شی چې د ﴿مَادَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخیست شی یا له آسمانه او ځمکې څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شی، لکه چې فرمایلی ئی دی ﴿يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمُوتُ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم ۴۸ آیت ۷ رکوع) مطلب ئی داسی شو چې اشقیاء په دوزخ کې او سعداء په جنت کې تر هغه وقت پوری اوسیږی چې د آخرت ځمکه او آسمان باقی وی. یعنی همیشه مگر که اراده ئی وکړی رب ستا نو موقوفی ئی لیکن دا اراده ئی نه کیږی او محال وقوعی ده ځکه چې د جنتیانو او د دوزخیانو خلود هم د پاک الله په مشیت او اختیار کې دی، مگر خپله دغه اراده ئی لا له پخوا څخه فرمایلی ده چې د کفارو او مشرکینو عذاب، او د اهل الجنت ثواب له سره موقوف کیدونکی نه دی. لکه چې فرمایلی ئی دی ﴿وَنُفِثَ مِنْ السَّجِّينِ مِنَ السَّجْرِ﴾ د البقرة آیت ۱۶۷ (۲۰) رکوع او ﴿يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوكَ مِنَ السَّجْرِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا﴾ د المائدة آیت ۳۷ ۶ رکوع او ﴿لَا يَحْصِفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾ د البقرة آیت ۱۶۲ (۱۹) رکوع او ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ لِمَن يُشْرِكُ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾ ۵ جزء د النساء آیت ۱۱۶ ۱۸ رکوع، او پر هم دغه د گرد (تول) اهل الاسلام اجماع ده زمونږ د زمانی غیښی تش په نامه سره مفسرین هغه څه چې د ده په خلاف ئی لیکلی دی، هغه خو یا ضعیف او موضوع روایات دی. یا غریب او مؤول روایات دی. یا غیښی هغه آیتونه او احادیث دی چې د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهیدلو لامله (له وجی) غلط پوهیدلی شوی دی. که الله تعالی توفیق راسره مل کړ، او د مستقل تفسیر د لیکلو وار راغی نو پر دی به مفصل کلام وکړو. د اختصار له سببه دلته د څه لیکلو موقع نشته. پاتی شوه د «عصاة الموحدين» مسئله یعنی هغه مسلمانان چې د خپلو گناهونو لامله (له وجی) په دوزخ کې غورځولی کیږی (العیاذ بالله) نو د هغوی په متعلق صحیحو احادیثو مونږ د پاک الله پر مشیت مطلع کړی یو چې یوه ورځ هرومرو (خامخا) دی له دوزخ څخه ایستلی کیږی او جنت ته رسول کیږی. ولی له جنته هیڅ یو جنتی د باندی نه ایستل کیږی. ښائی په هم دی لحاظ د جنتیانو په ذکر کې ﴿عَطَا عَزَّوَجَلَّ﴾ او د اشقیاء په ذکر کې ﴿إِنَّ رَبَّكَ فَاعْلَ مَا يَرَى﴾ ارشاد فرمایلی وی، خو

معلوم شی چه عینی اشقیاء به له دوزخه ایستل کیږی. مگر هیڅ یو سعید به له جنته نه ایستل کیږی.

تنبیه: په «الا ما شاء ربک» سره ئی تنبیه فرمایلی ده چه د پاک الله په همیشه پاتی کیدلو او د مخلوق په همیشه پاتی کیدلو کښی فرق شته. د کوم مخلوق همیشه پاتی کیدل من کل الوجوه د پاک الله پر مشیت موقوف دی. الله تعالیٰ هر وقت چه وغواړی فناء کولی ئی شی. او هم دا ئی راوښودله چه جزا او سزا ورکول دواړه د الله تعالیٰ د اختیار او مشیت تابع دی او د «اریه سماج» او د نورو له عقیدې سره موافق الله تعالیٰ پر هغه نه دی مجبور.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَنُوفِّهُمُ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ۝۱۹

پس مه کیږه ته (یعنی نه دی شی امت ستا) په شک کښی له هغو بتانو چه عبادت ئی کوی دغه کسان، نه کوی عبادت دوی مگر لکه چه عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دی نه)، او بیشکه چه مونږ پوره ورکونکی یو دوی ته د برخی د دوی (له عذابه) بی له نقصانه (کامله تامه).

تفسیر: یعنی د دومره مخلوقاتو د شرک او بت پرستی پر لاره لویدل، او تر اوسه پوری د دوی په سزا نه رسیدل، داسی یو شی نه دی چه پری انسان وغولیدی او په شبهه کښی ولویږی دغه خلق د خپلو پلرونو او نیکونو په بی اساسه تقلید کښی مشغول او لگیا دی هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځی؟ یقینا دغو ټولو ته په آخرت کښی پوره سزا ورسیږی چه پکښی هیڅ زیادت او نقصان به نه وی. ځواکی د «غیر منقوص» لفظ د «عطاء غیر مجذوذ» په مقابل کښی ایښی شوی دی. بعض مفسرین وائی چه په دنیا کښی د رزق او نورو کومه برخه چه مقدره ده، هغه پوره ورسیږی. بیا د شرک پوره سزا هم مومی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ۝۲۰

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسی ته کتاب (توریت) نو اختلاف وکړ شو په دغه (توریت) کښی، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چه ږومبی شوی ؤ

له ربه ستا (د تاخير د جزا تر قيامته پوري) نو خامخا فيصله به شوی وه په منع د دوی کښی (په دنيا کښی)، او بیشکه دوی خامخا په شک کښی دی له دی (قرآنه) پراته دی په داسی شک کښی چه غورځوونکی د زړونو دی په اضطراب کښی)

تفسیر: موسیٰ علیه السلام ته ئی کتاب ورکړ، او راوئی لیږه، نو بنی اسرائیلو پخپلو منځونو کښی اختلاف سره وکړ. ځینو هغه ومانه او ځینو تری سر وغروه لکه چه نن ورځ د لوی قرآن په نسبت هم داسی اختلاف د انسانانو په منع کښی شته. بیشکه چه پاک الله د دی خبری قدرت درلود (لرلو) چه دغو اختلافاتو او تفریقونو ته موقع ور نه کړی. یا د هغه له پیدا کولو څخه وروسته د گردو (تولو) مکذبینو فوری استیصال او تولی جگری له یوی مخی لری کړی. مگر د ده تکوینی حکمت د دی خبری اقتضاء ونه کړه یوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرر او تاکلی (مقرر کړی) شوی ده چه انسان ته ئی تر یوه خاص حد پوری د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی ورکړی ده، او د امتحان په میدان کښی ئی خوشی کړی دی، او ورته گوری چه دی په کومه لاره درومی؟ آیا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی، او د پاک الله د رحمت او کرامت وړ (لائق) او مستحق گرځی؟ که کړه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوی او د صحیح فطرت لارښوونی ته څه اهمیت نه ورکوی او خپل ځان د الله تعالیٰ د غضب او سخت مظهر گرځوی ﴿يَبْتَغُوا إِلَٰهًا غَيْرًا﴾ د هم دغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسی ایښی شوی دی چه دی د نیکی او بدی. په اختیارولو کښی بالکل مجبور او مضطر نه وی. نو د دغه لازمی نتیجه دا ده چه په دنيا کښی د خیر او شر او د نیکیو او بدیو مقابله یو له بل سره جاری او تل ارتباط ولری چه وروسته د دوی له منځه مغضوب او مرحوم سره بیل کرل شی خو د ﴿إِلَٰهًا غَيْرَ رَبِّكَ﴾ سره د ﴿لَا تَتَّبِعُوا هَٰؤُلَاءِ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْلَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْلَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْلَهُمْ﴾ والا خبره هم پوره شی. غالباً دا هغه لفظ دی که ئی نه وی فرمایلی نو د گردو (تولو) اختلافاتو خاتمه به بیخی یو ځلی سره کیده. عامو خلقو ته د دغو خبرو د حکمتونو د نه پوهیدلو لامله (له وجی) په شک کښی لویدلی دی. چه وروسته له دی نه به هم د دغو اختلافاتو فیصله سره کیږی که نه؟

وَأَنَّ كَلِمَ الْفَوَاقِ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ أَعْمَالُهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝

او بیشکه هر فرقه (د مؤمنینو او د کافرینو) ځنی قسم دی چه خامخا پوره به ورکړی دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوی (ئی) دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی تراوسه پوری هغه وقت نه دی راغلی چه د هر یوه د عمل پوره جزاء او سزاء ورکړه

شی او د هغو د استیفاء مراتب اجراء شی. لیکن کله چه وقت ئی راشی نو یقیناً د یوی یوی ذری حساب به هم وکړی شی نه ښائی چه د عذاب له تاخیره داسی وپوهیدی شی چه هغه ستاسی له اعمالو څخه خبردار نه دی.

ځینی مفسرین وائی چه «لما» په اصل کښی «لن ما» ؤ. چه لام ئی قسمیه او «من» ئی جاره او «ما» ئی موصوله ده یعنی «والله لمن» «الذین» بیا دا نون میم شو. نو دری میمه جمع شول. نو پومی تری حذف شو.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٣﴾

نو مستقیم او ثابت اوسه لکه چه حکم کړی شوی دی تاته او (هم مستقیم او ثابت دی اوسی) هغه څوک چه توبه ئی ایستلی ده لتا سره او مه تیریږئ له حده، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوی ئی تاسی ښه لیدونکی (بینا) دی.

تفسیر: یعنی ته د دغو مشرکینو په جگړو او دخوا او دنگلونو کښی خپل ځان مه غورځوه ښائی چه تاسی او هغه مسلمانان چه له کفره او شرکه او نورو څخه ئی توبه ایستلی ده او ستاسی رفاقت او ملگرتوب ئی غوره کړی دی او د پاک الله په لوری ئی په صدق سره رجوع کړی ده، د الله تعالی پر احکامو په نهایت میرانی (بهادری) او استقلال او استقامت سره تل ټینگ او کلک ولاړ اوسی! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبلیغ او نورو گړدو (تولو) شیانو کښی له افراطه او تفريطه بیل اوسی! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهی (روان) شی! په هیڅ یوی معاملی کښی د افراط او تفريط خوا مه نیسئ او له شرعی حدودو د باندي مه وځئ! او یقین ولرئ! چه الله جل وعلا هره شیهه (لحظه) ستاسی اعمالو ته گوری.

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمَا تَسْكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١٤﴾

او مه مائلیرئ تاسی (په دوستی سره) په طرف د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی دی نو ویه رسیږی تاسی ته اور (د دوزخ) حال دا چه نه به وی تاسی ته پرته (علاوه) له الله هیڅ دوستان (چه ومو ساتی له عذابه) بیا به ونه کړه شی درسره مرسته (مدد).

تفسیر پنخوا په «ولا تظنوا» کښی ئی له حده د باندی او بهر وتلو څخه منع کړی وه. اوس دا رابییی چه هغو ظالمو خلقو (له حدودو وتونکو کسانو) ته نه ښائی چه د تاسی لږ میلان، رجحان او نوروی د دوی له موالاتو، مصاحبتو، تعظیمو، تکریمو، مدحو، او ثناؤ، ظاهری تشبوه، د عمل اشتراک او له هری خبری څخه حسابالمقدور محترز او حتی الامکان مجتنب اوسی! نه چه دغه د اور لمبه تاسی ونه نغاری. بیا ما سواء د الله او د رسول الله تاسی ته بل هیڅوک مدد نشی رسولی او نه د الله تعالیٰ له لوری به تاسی ته مدد دررسیږی.

وَاقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُكُفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرُ لِلَّذِينَ كَرِهُوا

او قائم کړه (سم ودر وه سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ په دواړو طرفونو د ورځی او په ساعتو له شپي (چه نژدی وی ورځی ته)، بیشکه چه نیکی (پنځه ورته لمونځ) لری کوی بدی (کوچنی واړه) گناهونه، دغه (فرمان او وعده) پند دی دپاره د پند قبلوونکو

تفسیر: ظالمانو ته سر مه ټیتوئ! بلکه وحده لاشریک له الله ته خپل سرونه ښکته کړئ! یعنی صباح، ماښام، او د شپي په تیاره کښی په خشوع او خضوع سره لمونځونه اداء کوئ! چه همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو ډیره لویه ذریعه ده. تنبییه: د ورځی د دوه طرفونو یعنی طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دی یا یو طرف فجر او بل طرف مغرب کیښود شی چه هغه هم بالکل له غروب سره متصل وی. او د ځینو اسلافو په نزد په دغه کښی فجر، ظهر، او عصر دری واړه لمونځونه داخل دی. گواکی ورځ ئی په دوو برخو سره ویشلی ده چه ږومبی برخه ئی فجر او وروستنی برخه ئی چه له نصف النهار څخه شروع کیږی او په غروب ختمیږی د ظهر او عصر دواړه لمونځونه شمیرلی دی له «وَرُكُفًا مِّنَ اللَّيْلِ» څخه فقط عشاء یا مغرب او عشاء دواړه مو مراد دی «ابن کثیر رحمه الله علیه» دغه احتمال لیکلی دی چه له «طرفی النهار» څخه فجر او عصر او له «وَرُكُفًا مِّنَ اللَّيْلِ» څخه به تهجد مراد وی. ځکه د اسلام په ابتدا کښی هم دغه دری واړه لمونځونه فرض شوی ؤ وروسته د تهجد فرضیت منسوخ شو. او د پاتی دوو سره د دری نورو وقتونو تزئید وکړ شو والله اعلم.

﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ﴾ بیشکه چه نیکی پنځه ورته لمونځ لری کوی بدی واړه گناهونه، دغه فرمان او وعده پند دی دپاره د پند قبلوونکو په یاد ساتونکی) یعنی د لمونځونو قائلول د الله تعالیٰ یادونه ده لکه چه په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿وَاقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ یا دا

مطلب چه د ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ الشَّرَّاتِ﴾ ضابطه د یاد کوونکو دپاره د یادونی څیز دی، چه ښائی له سره ونه هیراوه شی ځکه له دی ځنی مؤمن ته د نیکو په لوری خاص ترغیب کیږی. حضرت شاه صاحب لیکي «نیکي پر دری دوله (قسمه) بدی لری کوی. هر څوک چه نیکي کوی د هغه بدی معافیږی. او هر هغه چه نیکي ځان ته غوره کوی د بدی عادت تری لری کیږی. او په هر ملک کښی چه د نیکو رواج وی هلته هدایت راځی او ځمراهی تری لری کیږی. لیکن په دغو دری واړو کښی ښائی چه وزن ئی غالب وی. هومره چه خیری وی هومره صابون».

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه چه الله نه ضائع کوی ثواب د نیکي کوونکو.

تفسیر: په قرآن کریم کښی له غور کولو څخه ظاهریږی چه د الله تعالیٰ په امداد او اعانت حاصلولو کښی دوو شیانو ته خاص دخل دی: صلوٰه او صبر ﴿وَالصَّبْرُ وَالصَّلَاةُ﴾ د البقرة آیت ۱۵۳ رکوع. دلته ئی هم وروسته له صلوٰه نه د صبر حکم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی چه مؤمن دی د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی مستقیم اوسی. او د هیڅ درد او رنځ پروا دی ونه کړی، نو هلته د الله تعالیٰ مرسته (مدد) او نصرت ور حاصلیږی د ده په لوی دربار کښی د هیڅ یوی نیکي اجر نه ضائع کیږی. بلکه زیات له اندازی څخه هم ورسیږی.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةً يَسْهَوْنَ عَنِ
الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ
الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أَتَوْا بِهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾

نو ولی نه ؤ (یعنی نه ؤ) له امله د هغو زمانو چه وو پخوا له تاسی نه خاوندان د فکر او عقل چه منع کول ئی (خلق) له (کولو د) فساد په ځمکه کښی (چه عذاب پری نه وو راغلی) مگر چه منع وکړه لږ له هغو خلقو نه چه خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانیو څخه (ځکه چه نهی عن المنکر به ئی کول) او متابعت وکړ هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ (په فساد یا ترک د نهی سره) د هغی لاری چه آسوده کړی شوی وو دوی په هغی

کښی او وو دوی گنهکاران کافران

تفسیر: د پخوانیو امتونو حال ئی راواوړوه او مونږ محمدی امت ته ئی ترغیب او تشویق راکړ چه په مونږ محمدیانو کښی «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» کوونکی ښائی چه دیر وی پخوانی اقوام څکه تباہ او فنا شول چه په عمومی ډول (طریقه) سره خلق د عیش او عشرت په نشو کښی مست او بی خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کښی معتاد (روږدی) شول او هغو لویو بااترو سړیو چه په دوی کښی لږ څه د خیر اثر باقی ؤ، د دغو منکرانو له ممانعته سترگی پتی کړی او هیڅ به ئی ورته نه ویل، او په دی ډول (طریقه) له کفر او طغیانه او ظلمه او عصیان د دنیا اخلاقی حالت داسی خراب شوی و چه د هغه اصلاح کوونکی هیڅوک نه ؤ څو تنو شمیرلیو شویو سړیو اگر که د «امر بالمعروف» دپاره خپل غږ پورته کړ. مگر په نغاره خانه کښی څوک د طوطی غږ اوریدی شی. نتیجه ئی داسی شوه چه منع کوونکی له عذاب محفوظ پاتی شول، او نور گرد (تول) قوم سره تباہ او فنا شول، حضرت شاه صاحب لیکي «که د نیکانو غلبه وی نو قوم به نه هلاکیده، څرنگه چه لږ وو نو دوی پخپله نجات وموند» په صحیح حدیث کښی دی «کله چه د ظالم لاس له ظلمه وانه خيست شی او منع ئی ونه کړی، او خلق «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» ترک کړی او پریږدی نو قریب دی چه الله تعالی داسی یو عمومی عذاب نازل کړی چه هیڅوک تری نه خلاصیږی العیاذ بالله حاصل دا چه واورئ خبردار شی ای مرحومه محمدی امته چه سبب د اهلاک د تیرو امتونو چه مذکور دی په دی سورت کښی (۱) کفر (۲) ظلم (۳) اشتغال په مقتضیاتو د نفس (۴) ترک د نهی له منکراتو دی، نو ښائی چه تاسو ځان وساتئ له دغو څلورو شمراخته امر مبتلا نشئ په استیصال او بېخ کتی سره.

مملکت سره له کفره پاتی کیږی د تیری او ظلم له لاسه ورانیږی

مسلمان ته تل په کار دی عدل نیاو تل هواد له عدله نیاوه ودانیږی.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١٥﴾

او له سره نه دی رب ستا، (اراده کوونکی د دی) چه هلاک کړی (اهل د) قریو په ظلم کفر سره حال دا چه وی اهل د دغو قریو (نیکان مؤمنان) مصلحان.

تفسیر: یعنی د هغو ښارونو او کلیو خلق چه خپل حالت ښه کړی او د اصلاح په لوری متوجه شی او نیکی ته رواج ورکړی او د ظلمه او فساد ځانونه وژغوری (وساتی)، نو د قدوس الله شان

دا نه دی چه خامخا دوی بالجبر ونیسی او هلاک نی کړی. عذاب هلته نازلېږی چه خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کښی له حده تیر شی.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ
مُخْتَلِفِينَ ۖ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ
رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٩﴾

او که اراده فرمایلی وی رب ستا نو هر ورو (خامخا) به نی گرځولی ؤ دا خلق ټول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت طوعاً) او همیشه به وی دوی اختلاف کوونکی (په دین کښی). مگر هغه څوک چه رحم پری وفرمائی رب ستا (او له اختلافه نی وساتی)، او دپاره د دی (اختلاف او رحمت) پیدا کړی دی الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چه خامخا دک به کریم هر ورو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګډ.

تفسیر: یعنی لکه چه څو ځلی پخوا له دی نه لیکلی شوی دی د الله تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه ګرده (توله) دنیا یو شانی پر یوی لاری برابره کړی، نو ځکه د حق په قبولولو او نه قبولولو کښی همیشه اختلاف دی. او اختلاف به وی. مگر فی الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکی هغه کسان دی چه هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوی. که د فطرت سلیمه سره ګرد (ټول) سم تلل نو هیڅ اختلاف به په منځ کښی نه پیدا کیده. نو ځکه نی په ﴿إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ﴾ سره تنبیه وفرمایله چه پر هغه کسانو چه الله تعالیٰ د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی. هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنیٰ دی ﴿وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ الآية - او دپاره د دی اختلاف او رحمت پیدا کړی دی الله دوی یعنی د دنیا له پیدا کیدلو څخه هم دغه غرض دی چه د الله تعالیٰ د هر قسم د «جلالیه ؤ» او «جمالیه ؤ» صفاتو ظهور وشي نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروری شو. څو یو جماعت خپل لوی څښتن (مالک) ته خپله وفاداری او اطاعت ورڅرګند کړی. او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وګرځی چه د «الا من رحم ربک» مصداق دی. او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالیٰ د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شی، او د حبس دوام سزا وګالی (برداشت کړی) او پر هغو باندی د الله جل جلاله هغه خبره پوره شی چه «لأملئن جهنم من الجنة والناس اجمعین» دی. په هر حال د دغی دنیا د خلقت تشریعی مقصد عبادت دی «وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» (۲۷ جزء د الذاریات ۵۶ آیت ۳ رکوع) او تکوینی غرض نی دا دی چه د

تشریعی مقصد پخپل کسب او اختیار سره پوره کوونکې، او پریښودونکې دواړه جماعتونه داسې موجود وی چه د الله تعالیٰ د جمالیه و او جلالیه و یا په نورو الفاظو د لطف او د قهر مظهر وگرځیدی شی.

د قدرت په کارخانه کښی کافران هم پکاریږی

څوک به سوځی په دوزخ کښی که لهب او بوجهل نه و

د اغزو گلانو دواړو زرغونتیا مو ده پکار

چه کارغان پر اغزو کښی، بلبل گل ته کړی چنهار

بیا د لطف او کرم مظاهر هم د خپل مدارجو له استعداد او د عمل په اعتبار مختلف دی.

د گلانو ډول ډول ډیر ښائسته کړی باغ اطراف

ننداری د دنیا کیږی، په جگړو په اختلاف

وَكَلَّا نَقْضُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نَشِئْتُمْ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ
فِي هَذِهِ الْحَقِّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

او دا ټول (محتاج الیه) اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تیرو رسولانو هغه چه کلکوو قوی مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزئید د یقین سره) او راغلی دی تاته په دغو اخبارونو کښی حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه دپاره د مؤمنانو.

تفسیر: پاس د دیرو انبیاءو او رسولانو قصی مذکورې شوی. اوس د سورت په خاتمه کښی د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمائی یعنی د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له اوریدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کیږی. او محمدی امت ته داسې تحقیقی خبری معلومیږی چه پکښی د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته. انسان کله چه آوری چه زما نور نوعی ابناء په پخوانیو زمانو کښی په دغه او هغه جرم سره هلاک شوی دی، نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کښی لویږی او کله چه گوری چه د هغی لاری له غوره کولو څخه هغو رومبنيو اقوامو نجات موندلی دی نو طبعادی هم هغه لوری ته ځغلی. فی الحقیقت په لوی قرآن کښی د قصصو برخه دومره مؤثره او مذکره واقع شوی ده چه د هغو له اوریدلو څخه هر هغه انسان چه لږ څه د آدمیت څه اجزا پکښی وی او د پاک الله لږ څه خوف او درد په زړه کښی ولری. نو هرومرو (خامخا) متأثر کیږی. باقی د قصصو یا د نورو مضامینو د تکرار په نسبت چه په پاک قرآن کښی لیدل کیږی مولینا شبیر احمد عثمانی د «القاسم» د رسالی په ابتدائی دوره کښی یو مستقل مضمون لیکلی دی شائقین دی هغه ولولی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اَعْمَلُوا عَلٰی مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَمِلُوْنَ ۙ
وَاَنْتُمْظُرُوْا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ۝

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ایمان نه راوېری چه عمل وکړئ پر
ځای خپل (په حال د شرک خپل)، بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (په حال
خپل چه اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بیشکه مونږ هم
انتظار کوونکی یو (عاقبت د کار ته).

تفسیر: په هم دغه مضمون یو بل آیت هم په هم دی سورت کښی تیر شوی دی مطلب ئی دا دی
که تاسی زما خبره نه منع، نو ښه خو به دا وی چه تاسی پخپل هم دغه ضد او عناد باندی
تینگ ودریږئ زه هم پر خپل ځای تینگ او مستقیم ولاړ یم. او هم تاسی ماته د دهر د حوادثو
په انتظار کښی یئ نو زه هم د تاسی د بدی خاتمی منتظر یم په څو ورځو کښی به درښکاره
شی چه دغه د ظلم سپینه اوبه د کوم یوه د کور په مخکښی چو کیږی؟ ﴿فَيَرْكَبُهَا
الدَّٰثِرُ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ الشَّوْءِ﴾

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْيَهٗ يُرْجَعُ الْاَمْرُ
كُلُّهُ فَاَعْبُدُوْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَاٰرُبُكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د اسمانونو او (په پټو د) ځمکی (هم) او
خاص هم ده ته بیرته گرځولی شی امر (کار د بندګانو) ټول نو عبادت کوه
د الله (چه مرجع د ټولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا
بی خبره د هغو کارونو څخه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی تاسی د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کیږئ! او په خپل تبلیغ او دعوت
کښی لګیا اوسئ! او د دوی فیصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چه تری د ځمکی او آسمان
هیڅ یوه پټه او ښکاره او وړوکی او لویه خبره نه ده پټه، او د گردو (ټولو) معاملاتو بیرته
ورنگ او رجوع هم ده ته کیږی نو هلته به دوی گرد (ټول) سره وپوهیږی چه څرنگه په خبط او
خطا کښی لویدلی او سخت تیروتنلی دی تاسی خو د زړه له کومی په اخلاص او عقیدت سره
د پاک الله په اطاعت او عبادت کښی مشغول اوسئ! او یواځی د هم ده په اعانت، اعتماد او

توکل و کړئ! څکه چې الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه و اعمالو څخه بې خبر نه دی او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره وکړی. په حدیث کښی راغلی دی چې لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سؤال وکړ «یا رسول الله! پر تاسی د زورتوب آثار ډیر ژر راښکاره شول؟» رسول الله مبارک وفرمایل «شیبتي هود واخواتها د هود سورت او د ده نورو خویندو په زورتوب کښی اچولی یم» هغه آیت چې زمونږ پاک رسول ئی ډیر زهیر او سپین پیرتیا ته نژدی کړی دی دا دی ﴿فَاسْتَوَىٰ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾^۵

رزقنا الله سبحانه وتعالى الاستقامة على دينه وسنة نبيه صلى الله تعالى عليه وعلى آله الكرام واصحابه العظام

تمت سورة «هود».

سورة يوسف مكية الا آيات ۱، ۲، ۳، ۷ فمدنية وهى (۱۱۱) آية

و (۱۲) ركوعا عدد تلاوتها (۱۲) وعدد نزولها (۵۳) نزلت بعد سورة هود

د «يوسف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ۱ و ۲ و ۳ و ۷ آيتونه چه مدنى دى (۱۱۱) آيتونه (۱۲) ركوع لرى. په تلاوت كښى (۱۲) او په نزول كښى (۳۵) سورت دى وروسته د يونس له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الرَّحْمَنُ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

دا (مخکښی آیتونه چه لوستی کیږی) آیتونه دی د کتاب واضح (چه د هغه من عندالله توب بالکل واضح دی او پر هغو احکامو او شرائعو یا مواعظو چه هغه مشتمل دی نهایت روښان او صاف دی). بیشکه چه مونږ نازل کړی دی دا کتاب په دی حال کښی چه قرآن عربی دی دپاره د دی چه تاسی پوه شی (پری).

تفسیر: یعنی عربی ژبه چه له گردو (تولو) ژبو څخه زیاته فصیحه او وسیعه او منضبطه او دکه د شوکته او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول دپاره منتخبه شوی ده. کله چه رسول الله مبارک ذاتاً عرب دی نو ښکاره ده چه په دنیا کښی به ږومبی مخاطب عرب وی. بیا د عربو په ذریعه د دنیا په څلورو خواؤ کښی دغه رڼا خپره (خوره) شوه د هم دی په لوری په «لعلکم تعقلون»

کښی ئی اشاره فرمایلی ده چه ستاسی په ژبه د قرآن د نزول یوه وجه دا ده تاسی چه د رسول الله مبارک قوم یی اول د ده د علومو او معارفو خوند وځکئ! او بیا ئی نورو ته وروځکوی! لکه چه هم داسی هم وشو. ابن کثیر رحمه الله علیه لیکي «انزل اشرف الكتب باشراف اللغات علي اشرف الرسل بسفارة اشرف الملائكة وكان ذلك في اشرف بقاع الارض وابتداء انزاله في اشرف شهور السنة وهو رمضان فكمل من كل الوجوه نازل كرى شوى دى غوره د کتابونو (چه قرآن دی) په غوره د لغتونو (چه عربی ژبه ده) پر غوره د رسولانو (چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی) په سفارت د غوره د ملائکو (چه حضرت جبرئیل دی) او و دا انزال په غوره حصو د ځمکی کښی او اول د انزال ئی په غوره د میاشته د کال کښی و چه میاشته د رمضان ده نو کامل شو قرآن له هری لوری څخه»

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنُ ۖ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ﴿۱۳﴾

مونږ بيانوو (لولو) پر تا باندی دیره ښه قصه له تولو قصو (ځکه چه خاوند ئی ښه دی) په سبب د وحی زمونږ تاته دغه قرآن او بیشکه شان دا دی چه وی ته پخوا (له نزوله) د دی قرآن خامخا له ناخبرانو (په دی قصی)

تفسیر: یعنی د همدی وحی په ذریعه چه د قرآن کریم په صورت پر تا نازلیدوی مونږ یو نهایت ښه بیان پر حسین طرز سره تاته آوروو چه له هغه ځنی تر اوسه پوری ته هم لکه د خپل قوم بی خبره وی اگر که دغه واقعه د تاریخ په کتابونو کښی او په (بائبل - انجیل) کښی پخوا له دی نه مذکوره وه. مگر محض د یوی افسانې په صورت وه. قرآن کریم د هغی ضروری او مفیدی اجزاء په داسی یو عجیب او غریب او بلیغ او مؤثر ترتیب او اصول سره بیان فرمایلی دی چه په هغه سره نه یواځی د پخوانیو تذکره لیکونکو پر قصور ئی اطلاع فرمایلی دی بلکه موقع په موقع د اعلیٰ نتائجو په لوری ئی هم لاریښوونه کړی ده او د قصی په ضمن کښی ئی د علومو او هدایاتو ابواب پرانستلی دی. دغه خبره چه د الله قدوس تقدیر هیڅ یو شی نشی گرځولی او کله چه الله تعالیٰ پر چا باندی د فضل او کرم اراده وکړی، نو که گرد (تول) جهان هم سره لاس یو کړی نو پخپلو گردو (تولو) امکانی تدابیرو هم هغه نشی محرومولی. صبر او استقامت د دنیوی او اخروی کامیابی او بری کلی او مفتاح ده. د حسد او عداوت خاتمه غیر له خذلان او نقصان څخه بل شی نه دی. انسانی عقل داسی لوی شریف جوهر دی چه د هغه په وسیله انسان پر دیرو مشکلاتو غالبیږی. او خپل ژوندون پری ښائسته او ښه کوی. اخلاقی شرافت او عفت او طهارت بالاخر انسان د دښمنانو او حاسدانو په نظر کښی هم معزز او موقر گرځوی. پر دغه او د دغه

قسم نورو ديرو حقائقو باندی د دی احسن القصص په ضمن کښی تنبیه فرمایلی ده مفسرینو د دی سورت په شان نزول کښی څو روایتونه نقل کړی دی چه د گردو (تولو) له یو ځای کولو څخه دا معلومیږی چه یهودانو د مکې معظمی د مشرکانو په ذریعه زمونږ له رسول صلی الله علیه وسلم څخه امتحاناً داسی پوښتنه وکړه. چه حضرت ابراهیم علیه السلام او د ده ځامن خو په شام کښی اوسیدل. نو بیا بنی اسرائیل مصر ته څرنګه ورسیدل؟ چه په هغه کښی د موسیٰ علیه السلام او د فرعون مقابلی ته وار ورسید. امکان لری چه مسلمانان هم د داسی یوی ښی مفصلی تاریخی واقعی آوریدلو ته مشتاق وی، چه له بصائرو او عبرتونو ځنی دک وی. له بل لوری د دی قصی په ضمن کښی د هغو احوالو او حوادثو چه تذکره کیدونکی وه هغه له څو جهاتو د ښی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود (لرلو)، چه د هغه ذکر د رسول الله مبارک په حق کښی د تسکین او اطمینان موجب او د دوی د قوم په حق کښی د پند او عبرت سبب ؤ د دغو وجوهو لامله (له وجی) دغه پوره واقعه په بسط او تفصیل سره قرآن کریم بیان وفرمایله څو سائلینو ته معلوم شی چه اسرائیل یعنی یعقوب علیه السلام او د ده د اولادی د راتګ سبب له شامه مصر ته د حضرت یوسف علیه السلام واقعه ده چه بیا هملته ئی نسل منتشر او خور شو. تر هغه چه حضرت موسیٰ راغی او دوی ته ئی د فرعون او قبطیانو له غلامی څخه نجات ورکړ.

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٣٠﴾

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل یوسف پلار خپل (یعقوب) ته ای پلاره زما بیشکه ما ولیدل (په خوب کښی) یوولس ستوری او لمر او سپوږمی ولیدل ما دوی چه ماته سجده کوونکی وو.

تفسیر: یعنی یوولس ستوری او لمر او سپوږمی زما په مخکښی سرونه ښکته کوی او راتیتیری دغه خوب ئی په هلکتوب کښی لیدلی ؤ. هوا د پوهی او بری ښی، آثار او علامی د وړکیو په سترگو کښی له ورا بریښی.

قَالَ يَبْنِي لِيَ قَصْرٌ رُّيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٣١﴾

وویل (یعقوب) ای بچوریہ زما مه بیانوه (مه بنکاروه دا) خوب خپل ورونو
خپلو ته نو حيله (تدبیر) به وکری دوی (هلاک د) تاته په حيله (تدبیر)
کولو سره، بیشکه چه شیطان انسان ته دښمن دی بنکاره (نه چه د دوی په
زرونو کښی کینه واچوی تاته)

تفسیر: یعنی شیطان هر وقت انسان ته په پټونی کښی ناست دی او په زرونو کښی وسوسی
ورآچوی ورونه به ستا په خلاف درته پورته کوی. څکه چه د ده د خوب تعبیر دیر ظاهر ؤ او د
یوسف علیه السلام ورونو ته چه په هر حال د نبوت له کورنی څنی وو، د داسی یوه واضح خوب
په تعبیر پوهیدل دومره مشکل نه ؤ. چه یوولس ستوری ئی یوولس ورونه دی، او سپوږمی او لمر
مور او پلار ئی دی. ګواکي دوی گرد (تول) به په کوم وقت کښی د یوسف علیه السلام د شان
د عظمت په مقابل کښی سرونه ښکته کوی. لکه چه د دی سورت په آخر کښی ﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَعْيُنَ مِنَ الْقُلُوبِ قَدْ جَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسٍ﴾
په ویلو سره دغه لوری ته اشاره وکړه.
معلومیږی چه حضرت یعقوب علیه السلام له دی خوږه پخوا هم دغه خبره محسوسه کړی وه چه له
یوسف علیه السلام سره ئی خصوصی محبت کاوه چه د هغه له لیدلو څخه د ده علاتی ورونه پټ
په زرونو کښی سره سوځیدل او له ده سره به ئی رخی (کښی) کولی، نو څکه یعقوب علیه
السلام ته داسی یو خیال پیدا شو، که هغوی دغه خوب واوری نو لا د حسد او رخی (کښی) په
اور کښی به د دوی زرونه سوځی او شیطان به د دوی په زرونو کښی لا د حسد او رخی
(کښی) لمبی بلی او وچتی کړی امکان لری چه دوی داسی حرکت وکړی چه په هغه کښی د
یوسف علیه السلام اذیت او پخپله د دوی د رسوائی او بد انجامی موجب وی نو څکه یعقوب علیه
السلام یوسف علیه السلام منع کړ چه خپل خوب دی نورو ورونو ته مه ښکاروه تر دی چه یوسف
علیه السلام ته ئی اجازه ور نه کړه چه خپل سکه ورور «بنیامین» ته هم د هغه خوب ذکر
وکړی اگر که له هغه څنی د کومی خرابی اندیښنه نه وه لیکن ممکن ؤ چه هغه ئی په بی
احتیاطی سره نورو ته ووائی، او په دی دول (طریقه) دغه خبره په خلقو کښی خوره او شائع شی.
تنبییه: حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه په یوی مستقلی رسالی کښی لیکلی دی چه نه قرآن نه
لغت نه عقلی اعتبارات او نه بل شی د دی خبری تائید کوی چه «اخوان الیوسف انبیاء» ؤ
او نه رسول الله مبارک داسی فرمایلی دی، او نه له اصحاب الکرامو څنی کوم یو د دغی خبری
قائل ؤ. په رښتیا سره عقوق الوالدین، قطع الرحم، د مسلمان ورور قتل ته اقدام، او هغه مری
غرګندول او پلورل (خرغول) ئی او د دارالکفر په لوری ئی لیږل. بیا صریح دروغ ویل او حیلې
او پلمی (تدبیرونه) جوړول او نور داسی شنیعه حرکات څرنګه د یوه نبی په طرف، اگر که پخوا
له بعثته هم وی، منسوبیدی شی. (العیاذ بالله) هغه کسان چه د اخوان الیوسف علیه السلام د
نبوت خیال څرګندوی له هغوی سره ماسواء د (اسباط) له لفظ بل کوم دلیل نشته حال دا چه

(اسباط) خاص صلیبی اولاد نه دی بلکه اقوامو او اممو ته وائی او د بنی اسرائیلو تقسیم په اسباط سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په زمانه کښی وشو.

وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُمَتِّعُنَا
عَلَيْكَ وَعَلَى الْإِلَهِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَتْهَا عَلَى أَبِييكَ مِنْ قَبْلُ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

او هم دا رنگه (چه په دغه خوب سره غوره شوی ئی ته) غوره به کړی تا رب ستا او وږه ښیی تاته څه له گرځولو د خبرو (خپلو ځایونو ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او پوره به کړی نعمت خپل پر تا او پر (نوری) کورنی د یعقوب (په نبوت) لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو (په نیکه او ور نیکه) ستا پخوا له تانه چه ابراهیم دی او اسحق دی، بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی (پر ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هم داسی چه دغه ښه خوب ئی دروښود، همغسی محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کښی تاته خصوصی مقام عطا فرمائی لکه چه نبوت ئی درعطا کړ او په راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو سره ئی وپاللی.

﴿وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ﴾ او وږه ښیی الله تعالی تاته له گرځولو د خبرو خپلو ځایونو ته (مثلاً د رؤیاو تعبیر یعنی چه د خوب پیښه واورى، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کښی ولگوى یا د هری خبری په محل او موقع پوهیدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتایجو پوهیدل سم له لاسه ئی سنجول (حل کول) یا د پاک الله او انبیاء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله و کتابونو د مضامینو تر ژورو معانیو پوری رسیدل دغه گرد (ټول) شیان د «تاویل الاحادیث» لاندی مندرج کیدی شی.

﴿وَيُمَتِّعُنَا عَلَيْكَ وَعَلَى الْإِلَهِ يَعْقُوبَ﴾ او پوره به کړی الله نعمت خپل پر تا او پر نوری کورنی د یعقوب په نبوت) یعنی له اخروی نعمتونو سره دنیوی نعمتونه به هم عطا کوی. له نبوت سره په سلطنت کښی به هم برخه ورته ورکوی. او له شائدو او محنتونو څخه به ورته نجات ورکوی او د خوښی او خوشالی او هوسائی (آرام) ژوندون به ور په برخه کوی. د یعقوب علیه السلام کورنی به له دنیاوی مکروهاتو او مادی تکالیفو څخه خلاصوی او وروسته له دی نه د ده په نسل کښی به لوی لوی انبیاء او بادشاهان پیدا کوی.

﴿كَمَا تَنْهَاهُ الْيُوسُفُ﴾

لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو په نیکه او ور نیکه ستا پخوا له تانه چه ابراهیم علیه السلام او اسحق دی) حضرت یعقوب علیه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خيست، او د خپل پلار اسحق او د هغه پلار حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر ئی وفرمایه. الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام خپل نبی او خلیل گرځولی ؤ، او د ده دشمن نمرود ئی هلاک کړ. او د اور شعلی ئی پری گلزاری کړی. حضرت اسحق علیه السلام ته ئی نبوت ورعطا کړ بیا د ده له صلبه ئی د حضرت یعقوب علیه السلام په شان یو نبی پیدا کړ چه له هغه څخه د بنی اسرائیلو د گردو (تولو) انبیای سلسله پیدا شوی ده په صحیح حدیث کښی راغلی دی **الکریم ابن الکریم ابن الکریم یوسف بن یعقوب بن اسحق بن ابراهیم**

تنبيه: هغه پخوا ویل چه حضرت یعقوب علیه السلام کړی دی، د هغه څه برخه خو غالباً د حضرت یوسف علیه السلام له خوبه پوهیدلی دی چه هغه په دغه لړ عمر کښی داسی موزون او مبارک خوب لیدلی ؤ او څه ئی د حضرت یوسف علیه السلام له خصائلو او شمائلو ویلی دی یا به پری د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه مطلع شوی وی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ بيشكه چه رب ستا ښه عالم دی پر تولو احوالو او ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او د هر یوه د مناسبت او استعداد څخه باخبر دی، او پخپل حکمت هر چا ته مناسب فیض وررسوی.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِلْمُتَسَاءِلِينَ ۝

خامخا په تحقیق چه ؤ په (قصی د) یوسف او ورونو د ده کښی دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) دپاره د پوښتنو کوونکو

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د داسی واقعاتو پوهیدلو پسې گرځی. او کومی نتیجی پوری رسیدل غواړی، هغوی ته د یوسف علیه السلام او د یوسف علیه السلام د ورونو په قصه کښی د هدایت او عبرت لوی دلائل شته. د دی قصی له آوریدلو څخه په زړونو کښی د الله تعالیٰ د عظیم قدرت او حکمت نقش کلک ټینگیږی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځی. چه دوی سره له امتویه. او بی له کومه معلمه یا کتابه یا نورو څخه د استفاده کولو داسی منقح او منضبطه تاریخی حقائق انکشاف فرمایي چه د هغو د بیان توجیه غیر له ربانی اعلامو په بل شی نشی کیدی. خصوصاً د مکی قریشو ته چه د یهودانو په لمسون د دغی قصی په متعلق له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی پوښتنی کولی په دغی واقعی کښی ډیر لوی عبرت ښوونکی درس دی چه په همغه ډول (طریقه) چه حضرت یوسف علیه السلام ئی ورونو د دوی له کوره وویست او د حسد له لوری د ده د وژلو یا له وطنه د فرارولو مشوری ئی سره کولی. او

راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئی ور رسول او د ده په اهانته او استخفاف کېږي ئی هېڅ قصور او کمی ونه کړ بالاخر یو ورځ داسی هم راغله چه د یوسف علیه السلام په لوری سره له ندامته او احتیاجه راغلل. او الله تعالی یوسف علیه السلام ته د دین او دنیا اعلیٰ مناصب ور په برخه کړل، او ده د خپل عروج او اقتدار په وقت کېږي له خپلو وروڼو له جرائمو ځنی سترگی پټی کړی، او په ډیر لوی زړه سره ئی د دوی گرد (تول) قصورونه ورمعاف کړل. عیناً په هم دغه ډول (طریقه) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قومی وروڼو د دوی په نسبت هم ناپاکی پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړی کړی. درد او ربړ (تکلیف) ئی ور ورساوه. پر عزت، پټ او حیثیت ئی حملی وکړی څو ئی مجبور کړ چه خپل وطن هم پرېږدی لیکن ژر تر ژره هغه ورځ راتلونکی وه کله چه دی له وطنه جدا شو. او د بری او د شان د رفعت لمر ئی روڼ وځلید، او څو کاله وروسته د مکې معظمی د فتحی هغه تاریخی ورځ ورسیده چه په هغی کېږي دوی د خپلو گردو (تولو) قومی او وطنی وروڼو له تیرو تقصیراتو څخه ورتیر شول او عیناً همغه د حضرت یوسف علیه السلام کلمات ﴿لَا تَزِيْبُ عَلَيَّ الْيَوْمَ﴾ ئی وفرمایل او پر هغو گردو (تولو) تقصیراتو ئی د عفوی قلم راکښو.

اِذْ قَالَ الْيُوسُفُ لِأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيَّ إِنِّي أَخَاكَ
 ضَلِيلٌ مُّبِينٌ ۝ اِقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ طَارِحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَ
 تَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ۝

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغو (لسو وروڼو یو بل ته) خامخا یوسف او ورور ئی (بنیامین) ډیر گران دی پلار زمونږ ته له مونږ ځنی حال دا چه مونږ ډله یو قوتناکه (د مینې وړ)، بیشکه پلار زمونږ خامخا په خطا ښکاره کېږي دی (نو پر دغه خبره ئی سره تړون وکړ) ووژنئ یوسف یا وغورځوئ تاسی هغه په کومی ځمکی (لری) کېږي چه وزگار (او خالص) شی تاسی ته مخ (د توجه) د پلار ستاسی، او شی به تاسی وروسته له دی (کار) یو قوم صالحان.

تفسیر: حضرت یعقوب علیه السلام له حضرت یوسف علیه السلام او د ده د عینی ورور «بنیامین» سره زیات محبت کاوه. ځکه چه دوی دواړه له خپلو نورو علانی وروڼو ځنی وږوکی ؤ. او د دوی مور هم مرحومه شوی وه او خاص د حضرت یوسف علیه السلام په نسبت د فراست له نوره، یا له ربانی الهامه پوهیدلی ؤ چه د ده مستقبل ډیر روڼ او ځلیدونکی دی او د نبوت د کورنی سلسله د ده له ذاته سره تړلی ده او پخپله د یوسف علیه السلام شائسته صورت او سیرت،

ظاهری او باطنی کمالاتو د ده د لوی پلار خصوصی محبت خپل لوری ته ورجنباوه. حال دا چه هغه وضعیت پر نورو وروڼو ډیر سخت تیریده. دوی به سره ویل چه د ضرورت په وقت د کار سری خو مونږ یو او زموږ ډله د قوت او قدرت خاونده چه د پلار د ضعیفی په وقت کښی هم په کار ورتلی شو. له دغو ډوکو هلکانو څخه هیڅ هیله (طمع) او امید نشی کیدی. نو د هم دغو خیالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به ئی ویل چه دی په دغه معامله کښی په سخته غلطی او صریحه خطا کښی دی. او د خپلی نفعی او نقصان صحیحه موازنه نه کوی.

﴿اِثْمًا یُؤْسَفُ﴾ (الآیه - ووژنئ تاسی یوسف یا وغورځوئ تاسی هغه په کومی لری ځمکی کښی چه وزگار او خالص شی تاسی ته مخ د توجه د پلار ستاسی) یعنی د حسد او رخی (کینی) اورونه د دوی په زړونو کښی دننه لگیدل. بالاخر دوی په خپلو منځونو کښی سره مشوری وکړی چه د یوسف علیه السلام په موجودیت کښی امکان نه لری چه د خپل لوی پلار خصوصی محبت او توجه مونږ خپل لوری ته کش کړی شو. نو ځکه ښائی چه د یوسف علیه السلام خبره هم دلته پای (آخر) ته ورسوو یا خو دی ووژلی شی یا دی په کوم لری ملک کښی وغورځاوه شی. چه له هغه ځایه بیا بیرته رانشی کله چه دی نه وی نو د پلار گرده (توله) توجه به زموږ په لوری متوجه کیږی او د ده د گردو (تولو) مهربانیو یواځی مونږ حقداران پاتی کیږو د «بنیامین» معاملی ته دوی غالباً څه اهمیت نه ورکاوه لکه چه د هغه محبت ئی د یوسف علیه السلام د محبت ضمیمه گانه.

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَىٰ رَبِّكَ قَوْمًا صَالِحِينَ﴾ او شی به تاسی وروسته له دی کار یو قوم صالحان) یعنی یو ځلی د قتل او نورو گناهونو ارتکاب واقع کیږی، او وروسته د هغه له فراغت بیا به توبه کوو او ښه نیک سری به کیږو یعنی هم په زندانو کښی رند حسابیږو، او هم جنت به له لاسه نه ورکوو. ځینو مفسرینو د «وتکونوا من بعده قوما صالحین» معنی داسی اخیستی ده چه وروسته له یوسف علیه السلام زموږ گرد (تول) کارونه پخپله ښه کیږی، ځکه چه د لوی پلار د شفقت لاس له یوسف علیه السلام څخه لنډ او مایوس کیږی، او یواځی زموږ پر سرونو به راکش کیږی.

قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَنْتَبِهُوا یُوسُفَ وَالْقُوَّةُ فِیْ غَیْبَتِ الْجَبِّ یَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّیَّارَةِ
اِنْ كُنْتُمْ فَعِلَیْنَ ۝۱۵

وویل یوه ویونکی له دوی څخه چه مه وژنئ یوسف (چه لویه گناه ده) او (بلکه) وغورځوئ تاسی هغه په تیاره بیخ د گمنامی کوهی کښی چه وائی خلی ځینی تیریدونکی (د لاری چه کوم لری ملک ته ئی یوسی) که یی تاسی کوونکی (د دی بیلتون).

تفسیر: داسی ویونکی «یهودا» و یعنی وژل ئی لویه گناه او غته خبره ده، او زمونږ مقصد بی له قتل هم حاصلیدی شی که تاسی د یوسف علیه السلام بیلتون له دی غایه غواړئ نو آسان صورت ئی دغه دی چه له کلی څخه ئی لری په کوم تیاره گمنامه کوهی کښی وغورځوئ. ابوحیان رحمة الله علیه له غینو اهل اللغت څخه نقل کړی دی چه «غیابت الجب» هغی تاخچی او نورو ته وائی چه په کوهی کښی له اوبو څخه لږ څه پاس ئی جوړ کړی وی. غرض ئی داسی و چه هر ورو (خامخا) د عمدأ هلاکولو گناه په سر اخیستل نه دی پکار، او په دغسی یوه کوهی کښی له غورځولو څخه وروسته ممکن دی چه کوم مسافر په هغه تیر شی، او له ده غنی خبر شی او تری وئی کای. نو په دغه صورت کښی زمونږ مقصد پخپله حاصلیدی او په ناحقی وینی مو لاسونه نه ککړیږی گواکی منگور (مار) وژلی کیږی او همسا نه ماتیدی. (پس دوی ټول سره په دی متفق شول او پلار ته راغلل)

قَالُوا يَا بَنَا مَالِكِ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَصْحُونُ ⑪

نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه باعث دی تا لره چه امین نه گرځوی ته مونږ پر یوسف باندی حال دا چه بیشکه مونږ ده ته خامخا نصیحت گران (خیر غوښتونکی) یو.

تفسیر: له دی نه معلومیږی چه پخوا له دی نه هم دوی داسی غوښتنه له خپله پلاره کړی وه مگر د دوی زړه مطمئن نه و چه یوسف علیه السلام له هغوی سره پریدی.

أَرْسَلَهُ مُعْتَدَّائِرَتَهُ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَفِظُونَ ⑫

ولېږه دی له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چه وخورى ډیری میوی او لوبی وکړی او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو (له هر تکلیفه).

تفسیر: یعنی د داسی پیمخې، ښایسته او قوی هلک گورد (ټول) قواء له کوره کښیناستو څخه له کاره وځی. مناسب دی چه له مونږ سره د پسو د څر دپاره صحرا ته لاړ شی. او هلته د صحرائی گلاتو ښه سیلونه وکړی، او میوی ئی وخورى، او ښی لوبی وکړی، او ټوپونه او مندی ووهی او وځغلی، او نور ښه جسمانی ورزشونه وکړی. وائی چه د هغوی لوبی مندی وهل او غشی ویشتل و. او برسیره پر هغو د وډکیو دپاره تر مناسبی اندازی پوری لکه چه ابوحیان رحمة الله علیه لیکي لوبی او مستی کول د نشاط او خوشی او خوشالی سبب دی. الغرض د یوسف علیه السلام د صحرا بیلو اجازه ئی په ډیری زوروری غوښتنی سره له یعقوب علیه السلام څخه وکړه، او په

نهایت مؤکده طریقه سره ئی ورته اطمینان ورکړ چه مونږ به د ده پوره حفاظت کوو مفسرینو لیکلی دی چه دوی یوسف علیه السلام بیل لیدلی او لمسولی ئی و خو دی پخپله هم له پلاره اجازه وغواړی چه هر ورو (خامخا) له خپلو ورونو سره صحرا ته لاړ شی.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُونَ ﴿١٣﴾

وویل (یعقوب) بیشکه زه چه یم خامخا غمجنوی می دا چه بیول د تاسی دی یوسف لره او ویریرم له دی نه چه ویه خوری یوسف لره لیوه حال دا چه تاسی به له ده نه غافلان یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام بیلتون او له تاسو سره د هغه د تللو تصور ما له حده زیات غمجن کوی او پر هغه برسیره له دی نه هم ویریرم چه دی هلک دی. نه چه د تاسی له بی خبری او غفلت څخه کوم لیوه یا بل کوم داړونکی ئی در څخه ونه داړی. او وئی نه خوری. لیکي چه په هغی صحرا (بیدیا) کښی لیوان ډیر زیات و. حضرت شاه صاحب لیکي «څرنگه چه دوی وروسته له دی نه د لیوه بهانه جوړوونکی و نو د هم دی لامله (له وجی) د یعقوب علیه السلام په زړه کښی هم د لیوه ویره ولویده» د ځینو محققینو خیال دا دی چه د ﴿وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ﴾ فرمایل د حضرت یعقوب علیه السلام په شان د یوه نښی د توکل او تفویض له درجی څخه لږ څه نازل خبره ده، نو د هغو جواب ئی داسی ور ورسید چه د ده ځامنو هم د ده هم دا د خولی خبره ټینگه کړه او همغه اندیښنه چه ده ورښکاره کړی وه. هغه ته ئی د واقعی صورت ورکړ او همغسی یوه پلمه (بهانه) ئی ورجوره کړه.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَّخٰسِرُونَ ﴿١٤﴾

(نو بیا ورونو د یوسف) وویل قسم دی که وخوری یوسف لره لیوه حال دا چه مونږ ډله قوتناکه یو نو بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا له زیان کارانو (عاجزانو) څخه یو.

تفسیر: یعنی که زمونږ په شان د یوی قوتناکی دلی په موجودیت کښی زمونږ وړوکی ورور لیوه وخوری، نو وپوهیږئ چه مونږ له کاره وتلی او بیکاره ځلمیان یو. او له دغی خبری ځنی بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وی چه د لسو یولسو قوتناکو ورونو په منځ کښی یو وړوکی

هَلَك د لیوه خولی ته ورسیدی او که داسی کومه پېښه واقع شی نو البته چه مونږ خپل کرد (تول) شیان له لاسه ورکړی دی.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْتَمَعُوا أَن يُجْعَلُوا فِي غَيْبَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۵﴾

نو کله چه بوتلو دوی یوسف لره (نو ئی ډیر په تکلیف کړو) او اتفاق ئی سره وکړ په دی چه وغورځوی دی په تیاره بیخ د کوهی (گمنامی کښی، نو وئی غورځاوه) او وحی وکړه مونږ یوسف ته (چه وبه دی باسو د کوهی او عاجز درکینوو دغه وروڼه) چه ته به خامخا خبر ورکړی دوی ته په کار د دوی چه دغه دی حال دا چه دوی به نه پوهیږی (چه ته یوسف ئی).

تفسیر: مفسرینو ډیری داسی ضمنی قصی په داسی درد زیاتوونکی او رقت غورځوونکی ډول (طریقه) سره نقل کړی دی، چه د هغو له آوړیدلو څخه د تیږی (گتۍ) زړه هم خوږیږی او د هغو لوستل سړی ډیر ژړوی خدای خبر چه هغه به تر کومه حده پوری صحیح وی. لوی قرآن د خپل خاص نصبالعین په اعتبار دا قسم تفصیلاتو ته زیاته اعتناء نه ده کړی، او نه ئی د یادولو وړ (لائق) گنلی ده. ځکه چه له دغو اجزاو سره هیڅ یو مهم مقصد نه دی ترلی. قرآن کریم د خپل سامعینو په زړونو کښی هغه رقت پیدا کول غواړی چه منشا ئی خاص ایمان او عرفان وی. عام رقت چه په هغه کښی هر کافر او هر مؤمن بلکه تر حیواناتو پوری هم طبعاً گډ او شامل دی. پر هغه لکه عامو خطباو زور اچول د پاک قرآن عادت نه دی. نو دلته هم هغه گردی (تولی) ضمنی خبری ئی حذف کړی، اخری خبره ئی دا وښوده چه د یوسف علیه السلام وروڼه په لطائف الحیل سره له پلاره ځنی یوسف علیه السلام یووړ. او سم له ترلی شوی قرارداد د هغه کوهی په منځ کښی د غورځولو ترتیبات ئی ونيول. په دغه وقت کښی مونږ یوسف علیه السلام ته داسی اشاره وکړه چه پر هغه باندی له سره نور خلق ونه پوهیدل چه بیخی مه ویریږه ځکه چه داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه دغه گردی (تولی) چاری به ته دوی ته ور په یادوی. او په هغه وقت کښی به ته په داسی یو لوړ (اوچت) مقام او لویه مرتبه کښی ئی چه دوی به دی له سره نشی پیژندلی. یا د عهد د طوالت لامله (له وجی) به دی دوی نشی پیژندلی. دغه غیبی اشاره په خوب کښی شوی یا په وینه کښی؟ د الهام په ذریعه شوی که د پرضتی په وسیله؟ د دغه تفصیل په لوی قرآن کښی نشته. البته د ظاهرو الفاظو له لیدلو څخه دا ویلی شو چه د وحی راتلل په څلویښت کلنی پوری نه ده موقوفه ځکه چه د حضرت یوسف علیه السلام عمر په دغه وقت کښی ډیر لږ ؤ. والله اعلم.

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٣﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بیگا (په تیاره کښی) چه ژړل ئی (په دروغو سره)

تفسیر: خو چه دوی خپلو کورونو ته بیرته راغلل تیاره شوه. یا قصداً په تیاره کښی راغلل، چه د ورځی په رڼا کښی د پلار مخ ته کتل دوی ته ډیر مشکل ښکاریده، او د شپې تور تکرې (خادر) تر یوی اندازی پوری د بی حیائی، بی رحمی. او د دروغو ژړا او انګولا څه پرده داری کولی شی.

(اعمش رحمة الله علیه) څرنګه ښه فرمایلی دی چه «د یوسف علیه السلام د ورونو د ژړا او بکاء اوریدلو څخه وروسته مونږ هیڅ یو سری په تشی ژړا سره رښتین نشو ګنلی.»

قَالُوا يَا أَبَانَا أَذْهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٤﴾

وویل دوی چه ای پلاره زمونږ بیشکه چه مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کښی او پرېښود مونږ یوسف (یواځی) په نزد د اسباب خپل نو وخور ده لری لیوه، او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره (په دی خبری) او اگر که یو مونږ رښتینی.

تفسیر: یعنی مونږ په حفاظت کښی هیڅ قصور نه دی کړی چیری چه زمونږ کالی (جامی) او اسباب او نور د کار او د ساتنی وړ (لائیق) شیان ایښی شوی ؤ، مونږ همغلته یوسف علیه السلام یواځی کیناوه او مونږ صحرا ته لاړو چه یو تر بله وړاندی شو په مندو او غشو ویشتلو کښی، نو چه لږه شیبه زمونږ سترګی تری واوښتی لیوه راغی او یوسف ئی له مونږ ځنی وتښتاوه، حال دا چه په داسی یوه لږه موقع کښی له سره د داسی احتمال امکان نه ؤ چه سم له لاسه لیوه ور ورسیری او علی الفور یوسف علیه السلام ښکار کړی.

﴿وَأَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره په دی خبره اگر که یو مونږ رښتینی هم) یعنی د یوسف په معامله کښی لا له ابتداء څخه تاسی پر مونږ بدګمانه یی! که مونږ تاسی ته بیخی صحیح او رښتیا خبره هم وکړو، خو بیا هم تاسی په دغه مخصوصه معامله کښی زمونږ پر خبرو باور کوونکی نه یی په هیڅ شان.

وَجَاءَ عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَدْرُ جَبِيلٍ ۖ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿۱۵﴾

او راوړه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندی وینه دروغه، نو وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا ټول دروغ دی) بلکه بنائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو (لوی بد) کار، نو کار زما صبر جمیل دی (چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شی په (تحمل د) هغی (خبری) کښی چه تاسی ئی بیانوی (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وځگوری (چیلی) یا هوسی یا بل حیوان ذبح کړ، او د یوسف علیه السلام یو کمیس ئی د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه ئی پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وینو سره ئی کوبښ کاوه چه د پلار یقین پر خپله دغه خبره راوړی چه دغه دی لیوه یوسف علیه السلام ئی داړلی او خوړلی چه کمیس ئی په وینو سره لړلی دی. نو وویل یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا ټول دروغ دی، بلکه بنائسته کړی دی تاسو ته نفسونو ستاسی یو لوی بد کار، نو کار زما صبر جمیل دی چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته او له هم دغه الله څخه مدد غوښتلی شی په تحمل د هغی خبری کښی چه تاسی ئی بیانوی، له هلاکه د یوسف ښه هغه لوی سری چه په شام کښی ناست له مصر ځنی د یوسف علیه السلام د کمیس ښه وړم باندی پوهیده، هغه وځگوری (چیلی) پر وینه څرنګه د یوسف علیه السلام د وینی گمان کولی شو. ځکه په مجرد د آوریډلو د دی خبری ئی د دروغو حکم پری وکړ او لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی دی چه یعقوب علیه السلام وویل هغه لیوه په رښتیا سره عجیب حلیم او متین او انصاف داره وه چه له کمیس سره ئی هیڅ غرض نه دی کړی او یوسف علیه السلام ئی صحیح او سالم په ډیر احتیاط سره تری ایستلی او تښتولی او خوړلی دی. په رښتیا سره چه «دروغجن د یاد خاوند نه وی» کمیس ئی خو په وینو سره ولاړه، مګر دومره ئی خیال ونه کړ، چه هغه کمیس به ئی په بی ترتیبی سره هم څیرلی او شوللی وی. او بیا ئی سره له دغو ویناو خپل پلار ته وړاندی کړی وی، نو حضرت یعقوب علیه السلام په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایل چه دغه ګردی (ټولی) ستاسی حیلې او پلمی (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی. په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم چه په هغه کښی نه د بل چا په مخ کښی به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسی څخه د انتقام په کوبښ کښی یم. یواځی د خپل پاک الله له درباره غواړم چه په دغه صبر کښی زما مدد وفرمائی او په خپل غیبی اعانت سره د هغی خبری حقیقت چه تاسی ئی ظاهر وی په داسی شان رابښکاره کړی چه په سلامتی سره بیا یوسف علیه السلام سره وګورم، او د هغه لقاء

می په برخه شی. معلومیږي چه یعقوب علیه السلام ته اطلاع ورکړی شوی وه چه په دغه ابتلاء کښی په پوره ډول (طریقه) سره د دوی ازموینه کیږی، او د یوه ټاکلی (مقرر کړی) مدت څخه وروسته له دغه مصیبت به نجات مومی. فی الحال له لتولو. او د انتقامی تدابیرو له غوره کولو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه راځی. او یوسف علیه السلام ئی اوس په لاس کښی نه لویږی. البته زما نور ځامن په گرد (تول) جهان کښی رسوا کیږی. او امکان لری چه دوی په قهر او غضب کښی پخپله یعقوب علیه السلام ته هم د څه ضرر رسولو دپاره کوښښ وکړی. کذا قال امامنا الرازی رحمة الله علیه فی تفسیره الکبیر والله اعلم.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَةً قَالَ يَسُورِي هَذَا غُلْمٌ وَأَسْرَوْهُ بَضَاعَةً ۖ وَانَالَهُ عَلَيْهِمْ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

او راغله قافله (له مدين چه مصر ته تله) نو وليږه دوی اوبه راوړونکی خپل (مالک) نو (څوړنده) خوشی ئی کړه بوکه خپله (په کوهی کښی نو ونښت يوسف په دغی بوکی پوری کله چه وئى لیده) نو وی ویل ای خوشالیه زما (راحاضره شه! چه دغه دی وقت دی) چه دا یو هلک دی ډیر ښائسته، او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توگه (طور)، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چه کول (ورونو د يوسف له بی رحمی).

تفسیر: وائی چه تر دری ورځو پوری يوسف علیه السلام په هغه کوهی کښی د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دیره ؤ، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کښی دغه خبره ولویده چه هره ورځ ورته په هغه کوهی کښی دودى، ورسوی، او برسیره په هغه نورو ورونو ئی هم خبر اخیست چه هلته مړ نشی، او د کوم بل ملک مسافر ئی تری وباسی، او له ځان سره ئی بوځی او زمونږ له منځه دغه اغزی ورک شی، رښتیا ده چه «د غلیمانو (د ښمنانو) په سترگو اغزی ښکاری گل» بالاخر له مدين څخه یوه قافله د مصر په لوری تله، کله چه د دغه کوهی له خوا تیریده. او د هغوی نظر پر هغه کوهی ولوید نو یو سړی ئی د اوبو آخیستلو دپاره ورولیږه. ده چه خپله بوکه وغورځوله نو حضرت يوسف علیه السلام چه وړوکی هلک ؤ ژر په هغی بوکی کښی کیناست او پری ئی په خپل لاس ټینگ ونيو. او له کوهی څخه ووت کله چه د بوکی کشوونکی سترگی پری ولگیدی نو د يوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنی له حده تیر خوشال شو. او ناڅاپه ئی له خولی څخه دغه غږ پورته شو چه عجیبه هلک دی او په ډیر ښه قیمت پلورل (خرڅول) کیږی!

﴿وَأَسْرَوْهُ بَضَاعَةً﴾ او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توگه (طریقه)) یعنی بوکه کشوونکی

د دغی خبری له خپلو نورو ملگرو غنی د پتولو په فکر کښی ؤ چه که نور پری خبر شول نو گرد (تول) به راسره شریکپیوی ښائی چه داسی ئی ورښکاره کړی وی چه دغه غلام ماته د ده مالکینو راکړی دی چه د مصر په بازار کښی ئی هغوی ته وپلورم او په ښو پیسو ئی ورخرخ کړم.

یعنی د ورونو مطلب داسی ؤ چه یوسف علیه السلام له وطنه لری وشری او پردیسی ئی کړی. او د قافلی خاوندانو اراده کړی وه چه یوسف علیه السلام وپلوری (خرخ کړی) الله تعالی اراده فرمایلی وه چه هغه د مصر د خزائنو مالک وگرځوی که د پاک الله اراده شوی وی، نو دغه مگردی (تولی) چاری ئی په یوه شبیه (لحظه) کښی هم بندولی شوی، لیکن د هغه مصلحت په تاخیر کښی ؤ. نو ځکه پر مگردو (تولو) شیانو سره له پوهیدلو او لیدلو. هغوی ته ئی مهلت ورکړ.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخِيسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿١٥﴾

او وپلوره (خرخ کړ) دوی هغه (ورور خپل) په پیسو ناکارو سره چه یو څو روپی وی شمیرلی شوی (لږی)، او ؤ دوی په حق د یوسف کښی له بی رغبتانو.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام ورونه خبر شول چه قافلی یوسف علیه السلام له کوهی څخه وویست او له ځان سره ئی بوته نو ژر ورپسی ورغلل، او دا ئی ورښکاره کړه چه دغه زمونږ مریی دی چه په تیښته سره راغلی دی. څرنکه چه د ده عادت دی چه تل تنبتی نو ځکه مونږ نه غواړو چه وروسته له دی نه ئی وساتو که ئی پیرئ (اخلع) نو پیرودلی (اخیستلی) ئی شی. مگر ډیر کلک ئی وساتئ چه چیری درڅخه ونه تنبتی وائی چه په اتلسو درهمو یا په لږ څه ډیرو یا کمو ئی وپیرود (خرخ کړ)، نو هر یوه ورور په سر دوه دوه درهم (نژدی دوه دوه روپی) ورورسیدی، یو ورور ئی چه (یهودا) نومیده هیڅ برخه ئی وانه خیسته.

﴿وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾ او وو دغه ورونه په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو. یا وو دغه کاروانیان په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو له جهته د بی فرمانی او د تیښتی د ده) یعنی له دومره ارزانو پلورلو (خرخولو) څخه مه متعجب کیوه! دوی له یوسف علیه السلام څخه دومره بیزاره ؤ چه که ویریا ئی ور پریښی وی خو لا هم مستبعد او لری تری نه ؤ هومره پیسی چه د دوی په لاس ورغلی هغه ئی غنیمت وگڼلی غینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د هغه پلورلو (خرخولو) ذکر دی چه د قافلی خاوندانو وروسته د مصر له رسیدلو څخه وکړل. که داسی وی نو ویلی شی چه د لویدلی څیز قدر ئی ونه کړ. او له دغی اندیښنی څخه چه بیا څوک پری دعوی ونه کړی، او هم د تنبتیدلو (آبق توب) عیب ئی آوریډلی ؤ نو ځکه ئی په ارزان قیمت وپلوره (خرخ کړ). . والظاهر هو الاول والله اعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ
عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَثَ يُوسُفُ
فِي الْأَرْضِ وَانْبَعَثَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۶۱﴾

او وویل هغه سړی (عزیز) چه ئی آخیستی ؤ یوسف او ؤ له (اهله د) مصره
ښځی خپلی ته چه په عزت لره غځای د دغه (یوسف او ښه قدر او عزت ئی
کوه!) ښائی چه نفع ورسوی مونږ ته یا به ونیسو مونږ دی غوی (چه دواړه
اولاد نه لرو)، او هم داسی (لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی څخه
او عزیز مو مهربان کړی ؤ پر ده) غځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په
غمکه (د مصر) کښی (دپاره د دی چه عدل وکړی) او وښیو مونږ یوسف ته
څه له گرځولو د خبرو (خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د
کتابونو)، او الله غالب دی په کارونو خپلو (چه هیڅوک ئی نشی رد کولی)
ولیکن زیات خلق نه پوهیږی (په دی)

تفسیر: وائی کله چه دغه قافله مصر ته ورسیده، لیلام شروع شو او د مصر د عزیز (چه د هغه
غځای قائد او مدارالمهام ؤ) پر بولی دغه معامله پای (آخر) ته ورسیده ده خپلی ښځی زلیخا یا
راعیل ته وویل «چه دغه هلک دیر غوره محبوب، هوشیار، او پوه رابریښی، نو ښائی چه ته ئی
ښه په عزت او احترام او پت وساتی! او د مریانو په شان سلوک ورسره ونه کړی. کیږی چه
وروسته له لوئیدلو څخه زمونږ په کار راشی. او خپل کاروبار وروسپارو. یا څرنگه چه اولاد نه
لرو، دی د خپل غوی په غځای ودروو.

﴿وَكَذَلِكَ مَكَثَ يُوسُفُ﴾ الآية - او هم داسی لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی نه او
عزیز مو پری مهربان کړ. غځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په غمکه د مصر کښی دپاره د دی
چه عدل وکړی او لپاره د دی چه وښیو مونږ یوسف ته څه له گرځولو د خبرو خپل محل ته لکه
تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو) یعنی مونږ پخپل کامل قدرت او لطیف تدبیر یوسف د ده د
ورونو د حسد او رځی (کیننی) له ربرو (تکلیفونو)، او د کوهی له بندی خانی څخه وساته، او
د مصر د عزیز کړه مو ورساوه بیا مو د عزیز په زړه کښی د هغه محبت او شفقت وغورځاوه. او
په دغه ډول (طریقه) مو هغه ته په مصر کښی یو معزز غځای ورکړ. او د مصریانو په سترگو کښی

مو هغه وجیه او محبوب وگرځاوه څو دغه د راتلونکو ترقیاتو او اعتلاؤ د اساس په منزله وگرځی، او د بنی اسرائیلو دپاره د مصر د هستوګنې وسیله شی. له هغه سره دا هم منظور ؤ چه د مصر له عزیز سره واوسیږی، او له لویانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړی څو د سلطنت په رموزو او اشاراتو پوهیږی او د ګردو (ټولو) خبرو پر ځایونو باندی د لګولو او کولو کامله سلیقه او تجربه حاصله شی.

تنبیه: د دی سورت په اوله رکوع کښی د «تاویل الاحادیث» لفظ تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته بیا ولوست شی.

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ غَلِيبٌ﴾ او الله غالب دی په کار خپل چه

هیشوک ئی نشی رد کولی لیکن زیات خلق نه پوهیږی په دی) یعنی ورونو غوښتل چه یوسف علیه السلام ښکته وغورځوی لیکن پاک الله یوسف علیه السلام د عزت آسمان ته ونځیږوه. زیات کسان له خپلو لنډ لیدلو څخه نشی لیدلی چه د انسانی تدابیرو په مقابل کښی د الله تعالی تدبیر او اراده څرنگه غالبیږی او بری مومی؟.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۷﴾

او کله چه ورسید یوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او هم داسی جزا (بدل) ورکوو نیکوکارانو ته

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه د یوسف ګرد (ټول) قواء د کمال حد ته ورسیده نو د پاک الله له درباره د عظیم علم او حکمت فیض ور ورسید. نهایت مشکله عقدی (غوتی) ئی په خپل رسیدونکی فهم سره حل کولی په دیره ښه توګه (طریقه) او پوه سره ئی د خلقو جرګی او جګړی سره جوړولی. پر دیني دقائعو په ښه ډول (طریقه) سره پوهیده. کومه خبره ئی چه په ژبه سره ویله. هغه به ئی عملاً هم کوله او نورو ته به ئی ورښووله د بی عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف ؤ. په علم الشرائع پوره ماهر ؤ. علم الرؤیا او د خوب تعبیر د ده مخصوصه برخه وه هو! هغه خلق چه د فطرت په لار ښوونه، یا د صالحینو په تقلید او توفیق پر ازلی نوابو او حوادثو صابر وی. عمده اخلاق او ښی رشی (عادتونه) او معاملی ئی ځان ته غوره کړی وی، نو ځکه الله تعالی پری داسی انعام فرمائی.

(کله چه یوسف علیه السلام کور د عزیز ته راغی، او عشق د زلیخا نهایت ته ورسید، نو خپل مراد ئی تری طلب کړ،)

وَرَاودَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ

وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

او طلب د فریب و کر ده لره هغه (بنځی) چه دغه یوسف په کور د هغی کښی ؤ دپاره د نفس د ده او کلکی ئی پوری کړی تولی دروازی او بیا وویل دغی بنځی هله زر راشه ته! زه تا لره یمه، وویل یوسف پناه نیسم په الله پوری چه بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چه به ئی کړی ده ساتنه زما) نو زه به ولی خیانت کوم په اهل د ده کښی،) بیشکه شان دا دی چه نیکی نه مومی ظالمان) چه د نیکی په غای بد کوی یا زانیان).

تفسیر: له دی لوری غیبی الطافاتو (غیبی مهربانیانو) د حضرت یوسف علیه السلام تربیت په داسی عجیبی او غریبی طریقی سره فرمایه له بل لوری د عزیز ارتینی (بنځی) زلیخا د ده په مخ کښی د دیر مزلۀ الاقدام (قدمونه خویدونکی) امتحان موقع پیدا کړه. یعنی د حضرت یوسف علیه السلام پر حسن او جمال زلیخا مفتونه او مینه شوه. او د زړه وړلو، او مینه کښولو او سد لری کولو گرد (تول) سامان او اسباب ئی تول کړل. او غوښت ئی چه د یوسف علیه السلام زړه هم بی واکه کړی. د یوه لوری د عیش او نشاط سامان او د نفسانی جذباتو د پوره کولو دپاره هر راز (قسم) سهولتونه او د بل لوری د یوسف علیه السلام شا مدام اوسیدل د زلیخا په کور کښی او د زلیخا انتهای مینه او محبت او شفقت له ده سره. او په گوښه (بیله) کوته کښی په خپله د بنځی له لوری په بیتابی او بی صبری سره داسی غوښتنه کوله او د خپلو او پردیو د تللو او راتللو گرد (تول) وروڼه ئی وتړل. له بل لوری د غلمیتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون دغه گرد (تول) دواعی، او اسباب داسی وو چه د هغو له تصادمه او تماسه د دیرو لویو زاهدانو تقوی هم گرد گرد آلوزی. مگر هغه څوک چه د پاک الله له طرفه محسن تاکلی (مقرر کړی) شوی وی. او د علم او حکمت په رنگ سره ئی رنگین کړی وی، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وی، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولری او څرنګه به د شیطینو په چمبو (فریبونو) کښی راشی ده یو د «معاذ الله» لفظ ووايه چه «په الله پوری پناه نیسم» سم له لاسه گرد (تول) شیطانی جالونه اود کړی گرد (تول) ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چه د الله تعالی پناه ونیوله په هغه د بل هیچا وار نه چلیوی.

﴿قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ﴾ الآية - وویل یوسف چه پناه نیسم په الله پوری الخ) یعنی له پاک الله څخه پناه غواړم زه داسی قبیح حرکت کله کولی شم. علاوه پر دی عزیز زما داسی مربی دی چه ما په دیر عزت، پت، راحت او هوسانی (آرام) کښی ساتی نو به زه د خپل محسن پر ناموس باندی څرنګه لاس واچوم؟ داسی محسن هیروونکی او بی انصافی کوونکی له سره د نیکی او ښیګڼی (فائدی) او بری مخ نشی لیدلی. او څرنګه چه د مجازی مربی دومره قدر او لحاظ کاوه شی، نو پوهیږه چه له هغه حقیقی مربی څخه په څه اندازه مونږ ته لارم دی چه وشرمیږو. او تری حیاء

و کړو. چه هغه رب العالمین دی او محض پخپل فضل او کرم سره ئی زموږ تربیت فرمایلی دی، او خپل نور مخلوقات ئی زموږ د خدمت او راحت دپاره درولی دی. تنبیه: ځینو مفسرینو د «انه ربی» ضمیر د الله په لوری راجع کړی دی.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّا بَرَّهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهٗ السُّوْءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقیق قصد کړی ؤ دغه (یوسف) ته (د جماع) او (یوسف) به قصد کړی وی دی ښځی ته که نه وی لیدلی یوسف برهان (قاطع دلیل) د رب خپل، هم داسی (ساتلی دی مونږ یوسف په عصمت سره) دپاره د دی چه وگرځوو مونږ له ده ځنی بد او ناکاره فعل (چه خیانت او زنا ده)، بیشکه دغه (یوسف) له بندگانو مخلصو (غورو پاکو) زموږ څخه ؤ.

تفسیر: ځینو مفسرینو د ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ﴾ الآية - داسی ترجمه کړی ده او خامخا په تحقیق ښځی فکر کړی ؤ د یوسف او یوسف فکر کړی ؤ د ښځی یعنی زلیخا د یوسف علیه السلام د راگیرولو فکر وکړ، او یوسف علیه السلام داسی فکر وکړ چه زه د ښځی د مکر په لومه (دام) کښی ونه نښلم. که یوسف علیه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وی معاینه کړی، نو استقامت او ثابت قدمی به ئی مشکله وه. ځینو مفسرینو «وهم بها» ئی له «ولقد همت به» څخه بیل کړی دی. او له «لولا ان رآبرهان ربه» سره ئی متعلق کړی دی لکه چه په «ان کادت لتبدی به لولا ان ربطنا علی قلبها» ترکیب کښی دی. په دغه وقت مقصود د یوسف علیه السلام په حق کښی د «هم» ثابتول نه، بلکه نفی کول دی، او ترجمه به ئی داسی کیږی. چه ښځی د یوسف علیه السلام اراده وکړله، او یوسف علیه السلام به هم د ښځی اراده کړی وی. که د خپل رب قدرت او حجت ئی نه وی لیدلی. ځینی په «هم بها» کښی د «هم» لفظ ئی د رغبت او طبعی میلان په معنی اخیستی دی. یعنی د یوسف علیه السلام په زړه کښی بی اختیاره څه رغبت او میلان پیدا شو. لکه چه روژه دار ته په گرمی کښی د یخو اوبو په لوری طبعاً رغبت پیدا کیږی. لیکن دی نه د هغو د څښلو اراده کوی او نه دغسی بی اختیاری رغبت چندانی مضر دی. بلکه سره له طبعی رغبت له هغه څخه قطعاً احتراز د مزید اجر او دیر ثواب موجب گرځی، هم داسی وپوهیږه چه د داسی قوی اسبابو او دواعیو په موجودیت سم له بشری طبعی سره بی اختیاره او بی ارادی د یوسف علیه السلام په زړه کښی د کوم قسم رغبت او میلان احساس پیدا کیدل نه له عصمت سره منافی ده او نه ئی مرتبه ښکته کوی. بلکه په «صحيح مسلم شریف» کښی د ابوهریره رضی الله تعالی عنه حدیث دی «که د بنده میلان د کومی بدی په لوری وی

خو پر هغه عمل ونه کړی نو د ده د حسناتو په دفتر کېنې یوه نیکې لیکله کېږي» الله تعالیٰ فرمایي چه هغه سره له رغېته او میلانه زما له ویرې هغه بدې ته لاس ونه غځاوه. په هر حال سره له لفظي اشتراکه د زلیخا «هم» د یوسف علیه السلام له «هم» سره لکه د ځمکې او آسمان فرق لري. نو ځکه لوی قرآن دغه دواړه «هم» ئی په یوه لفظ کېنې سره جمع نه کړل، او نه د زلیخا د «هم» په شان د یوسف علیه السلام پر «هم» ئی «لام» او «قد» داخل کړل. بلکه په سیاق او لحاق کېنې ئی ډیر دلائل د یوسف علیه السلام پر طهارت او نزاهت قائم کړل. چه له غور کوونکو څخه پټ نه دی. تفصیلات ئی په «روح المعانی» او زمونږ د امام فخرالدین رازی په «تفسیر کبیر» او نورو تفاسیرو کېنې شته.

«برهان» دلیل او حجت ته وائی. یعنی که یوسف علیه السلام په دغه وقت کېنې د خپل رب دلیل نه وی لیدلی، نو پر قلبی میلان به ئی تګ کاوه. ښه! نو دلیل څه ؤ؟ د زنا هغه عین‌الیقین حرمت او شناعت ؤ چه الله تعالیٰ ورضوولی ؤ یا هغه دلیل دی چه یوسف علیه السلام د بې‌بی زلیخا په مقابل کېنې وویل چه ﴿إِنَّ رَبِّيَ أَحْسَنُ مِمَّنْ شَكَرْتُمْ أَنْ لَا تُفْلِحُوا بِالظَّلْمِ﴾ ځینې وائی چه په دغه وقت کېنې د الله تعالیٰ په قدرت خپل پلار ئی ولید چه ولاړ دی، او له حیرته خپلې گوتې چیچې، یا پر کوم غیبی لیک ئی نظر ولوید چه په هغه کېنې د دغه فعل شناعت مرقوم او دی تری ممنوع شوی ؤ، والله اعلم اما اصح دا دی چه هغه برهان یواځی د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه عصمت ؤ، د دغه «برهان» ښوول او داسی ئی ثابت قدم ساتل د دی دپاره ؤ چه یوسف علیه السلام زمونږ له غورو بندگانو څخه ؤ، یا ئی جبرئیل ولید. یا غږ پری وشو، چه خبردار! ته نبی الله ئی. لهذا هیڅ یوه وړوکی او لویه بدی، اگر که د ارادی په درجه هم وی ور ونه رسید.

کله چه یوسف علیه السلام د زلیخا نه په تیښته شو نو هری بندی دروازی ته چه به رسیده نو په حکم د الله تعالیٰ سره به ورته پخپله بیرته کیده او زلیخا هم داسی ورپسی ځغاسته تر اوومې دروازی پوری

وَأَسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٧

او سره مندی وهلی دواړو دروازی ته او څیړی کړ (ښځی) کمیس د دغه (یوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه میره (خاوند) د زلیخا (عزیز) سره دروازی څخه، وویل (زلیخا عزیز ته) چه نه ده جزاء د هغه چا چه اراده ئی کړی ده په اهل ستا د بدی مگر دا چه بندی کړ شی یا عذاب دردناک دی.

تفسیر: وړاندې یوسف علیه السلام ؤ چه ژر ور وېرانیځي او د باندې لار شی او وروسته زلیخا د ده په تعاقب کېږي وه اتفاقاً د یوسف علیه السلام د کمیس وروستنی برخه د زلیخا په لاس کېږي ولویده، نو ټینگ ئی ونيو، او خپل لوری ته ئی راکش کړ. په دغه کش او کوک (رابښکلو) کېږي کمیس وشلید مگر یوسف علیه السلام په هر ډول (طریقه) چه ؤ له کوتی څخه د باندې ووت. نو له یوی خوا دوی دواړه سره وړاندې او وروسته په دروازه کېږي ورسیدل او له بلی خوا د زلیخا میره (خاوند) د مصر عزیز هم راوړسید. نو ژر تر ژره زلیخا په خبرو جوړولو خپله خوله وېرانستله. زلیخا الزام پر یوسف واړاوه چه ده له ماسره د بدی اراده کړی وه، نو داسی سری سزا ښائی دا وی چه په بندې خانه کېږي وغورځاوه شی یا بل کوم سخت هیداد (سزا) ورته وټاکلی (مقرر) شی.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا
إِنَّ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٣﴾
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِّنْ
كِبْدِكُنْ إِنَّ كِبْدَ كُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٥﴾ يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا
وَاسْتَغْفَرَ لِدُنْيَاكَ إِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٦﴾

وویل (یوسف) چه هم دی طلب (او فریب) کړی دی له ما سره دپاره د نفس زما (مراد خپل او شاهی ورکړه (پوه تی رودونکی) شاهد له کورنی د زلیخا څخه (داسی چه ای عزیزه وگوره) که ؤ کمیس د یوسف څیری کړی شوی د مخی له خوا نو رښتیا وائی زلیخا او دغه (یوسف) له دروغجنانو څخه دی. او که ؤ کمیس د دغه (یوسف) څیری کړی شوی د شا له لوری نو دروغ وائی زلیخا او یوسف له رښتیا ویونکو څخه دی. نو کله چه ولید (عزیز) کمیس د یوسف چه څیری شوی دی د شا له لوری نو وویل (عزیز) چه بیشکه دغه (یو فریب دی) له فریبونو ستاسو ښځو څخه، بیشکه فریب د تاسو ښځو ډیر لوی دی. ای یوسف! واوره له دی کاره (او پت د زلیخا وساته، او بیا ئی زلیخا ته وویل) او مغفرت وغواړه گناه خپلی ته بیشکه چه

ته ئی (ای زلیخا!) له خطا کارانو.

تفسیر: اوس نو یوسف علیه السلام ناچاره شو چه اصلی خبره ورنکاره کړی چه زلیخا اراده کړی وه چه زما نفس زما له واکه (اختیاره) وباسی، زه وتښتیدم او ځان می تری وژغوره (بچ کړو). دغه جگړه لا پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د زلیخا له کورنی څخه یو شاهد په عجیبی طریقې سره د یوسف علیه السلام په حق کښی شاهدی ورکړه له ځینو روایتونو ځنی معلومیږی چه دغه شاهد یو تی رودونکی هلک ؤ چه د الله تعالی په قدرت د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او وجاهت عندالله ښکارولو دپاره په غویدلو پیل (شروع) وکړ. او ځینی علماء وایی چه هلک نه ؤ بلکه کوم پوه سری ؤ چه داسی یوه پته او نښه ئی ور وښوده والله اعلم که شاهد تی رودونکی هلک ؤ لکه چه په ځینو معتبرو روایتونو کښی دی نو په دغه صورت کښی هم دغه د یوه تی رودونکی وینا او داسی شاهدی ورکول چه په خاتمه کښی د یوسف علیه السلام په حق کښی مفید شی بالاستقلال د یوسف علیه السلام د صداقت دلیل ؤ. د کمیس له وړاندی یا له وروسته څیریدلو له شهادته په زائد ډول (طریقه) د یوی علامی او قرینی په شان ښائی وگنلی شی او که کوم پوه سری ؤ نو په ښکاره سره داسی معلومیږی چه دی به په خارجی طریقې سره د حال په حقیقت مطلع شوی وی. مگر ده په نهایت پوه په داسی یو اصول سره شاهدی اداء کړه. چه هغه د بی طرفانو په نزد هم دیره معقوله وه ځکه که سم د ښځی له دعوی سره «معاذ الله» یوسف علیه السلام د دی په لوری اقدام کړی وی، نو د ده مخ به د ښځی په لوری وه، نو ښکاره ده چه په دغه کش کوک (معارضه) کښی د یوسف علیه السلام کمیس به هم د مخی له لوری څیری شوی ؤ او که د یوسف علیه السلام وینا صحیحه ده چه ښځی زه خپل لوری ته بللم او زه د دروازی په لوری وتښتیدم او دی زما د نیولو په مقصد زما تعاقب وکړ، نو ښکاره خبره ده چه د ده کمیس به د شا له لوری څیری شوی وی. ځکه چه په دغه صورت کښی یوسف علیه السلام د دی په لوری له سره متوجه نه ؤ بلکه هغی ته ئی خپله شا گرځولی په تیښته ؤ په هر حال کله چه ولید شو چه کمیس د مخی له لوری نه بلکه د شا له لوری څیری کړی شوی ؤ نو عزیز وپوهید چه دغه گرد (تول) د ښځی مکر او فریب دی. یوسف علیه السلام هیڅ قصور نه لری لکه چه ښکاره ئی وویل چه د زلیخا دغه ډک له فریبه چاره له هغه قسمه ده چه عموماً ښځی ئی کوی. نو عزیز له یوسف علیه السلام څخه استدعاء وکړه چه څه تیر شوی دی، هغه هیر کړه! او وروسته له دی نه د دی خبری ذکر مه کوه! چه د سختی رسوائی او بدنایمی موجب دی. او زلیخا ته ئی وویل چه له یوسف علیه السلام څخه یا له خدایه د خپل قصور معافی وغواړه! چه بالیقین هم دا ستا قصور دی.

اگر که عزیز ډیر تاکید کړی ؤ په یوسف باندی د پتولو د دی خبری، اما داسی خبری کله پتی پاتی کیږی نو دا خبره د مصری ښځو په خولو کښی پریوته. او د زلیخا د بدنایمی آوازه لاره او خوره شوه لکه چه وائی

وَقَالَ يَسُوۡةُ فِی الْمَدِیْنَةِ اٰمْرٰتُ الْعَزِیْزِ تُرَاوِدُ فَتٰهَآ عَنۡ
نَفْسِہٖۤ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ؕ اِنَّا لَنَرٰہَا فِی ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ ﴿۳۰﴾

او وویل یو خو ښځو (له خواصو د باچا) په ښار (د مصر) کښی چه ښځه د عزیز طلب کوی مربی خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقیق خیری کړی ده پرده د زړه د دی ښځی له جهته د محبت (د یوسف یعنی ننوتلی دی محبت د یوسف په غلاف د زړه د زلیخا کښی)، بیشکه مونږ خامخا وینو زلیخا په گمراهی ښکاره کښی (چه خپل میره (خاوند) لری او مربی پسی گرځی).

تفسیر: یعنی ورو ورو د تول ښار په ښځو کښی داسی ویناوی شروع شوی چه د عزیز ښځه پر خپل څلمی کنعانی غلام مفتونه او مینه شوی ده، او غواړی چه وئی لمسوی او پر خپل ځان ئی وغولوی او د هغه نفس د ده له واکه (اختیاره) وباسی، د دی مرئی مینی د هغی د زړه په منځ کښی ځای نیولی دی. حال دا چه د داسی یوه معزز منصبدار ښځی ته دغسی یو حرکت ډیره د شرم خبره ده چه دا پر خپل مربی مینه شی او تری خپل نفسانی مقصد وغواړی. زمونږ په فکر په دغی معاملی کښی زلیخا په علانیه غلطی او ښکاره ناپوهی کښی ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لِهِنَّ مَتٰكًا وَاَتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ
سِكِّیۡنًا وَّاَلَّتْ اَخْرَجَ عَلَیْهِنَّ فَلَمَّا رَاٰیۡنَهُۥ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَیۡدِیَهُنَّ وَقُلْنَ حَآشَ لِلّٰهِ
مَا هٰذَا بَشَرًا اِنۡ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌۭ كَرِیۡمٌ ﴿۳۱﴾

نو کله چه واورید (زلیخا غیبت) مکر (فریب) د دوی، نو ولیږه (زلیخا یو څوک) دغو (طعنګرو ښځو) ته او تیار ئی کړ دغو ښځو ته مجلس (یا میلستیا یا بالښتونه چه ددی پری واچوی) او ور ئی کړی هری یوی ښځی ته له دغو (ښځو) نه چپروکی او وویل (زلیخا یوسف ته) راووخه په دوی (نو راووت) نو کله چه ولید دوی دغه (یوسف) نو ډیر لوی ښائسته ئی وموند (هک پک پاتی او ځانونه تری هیر شول) او غوڅ ئی کړل لاسونه خپل او وویل دوی پاکی ده الله ته (له عجز او نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ

کری دی) نه دی دغه (غلمی) انسان، نه دی دغه (غلمی) مگر پرېسته ده لویه.

تفسیر: د ښځو دغو ویناو ته ځکه مکر فریب وائی چه د مکارانو په شان به یی پتی پتی خبری کولی، او پر زلیخا به ئی بد ویل، گواکی دوی به د خپلی پاکی او عفت اظهار کاوه. حال دا چه یوسف علیه السلام د بی مثال حسن او جمال شهرت چه د هری ښځی غوړونو ته رسیده، نو هغوی به د ده په لیدلو پسی کړیدی او ترپیدی او پری ویلیدی هیڅ بعید او لری نه دی چه پر زلیخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلی د زړه مقصد هم دا وی، چه زلیخا په قهر کری، او داسی یوه حرکت ته ئی تیاره کری چه د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وگرځی، یا د زلیخا په زړه کښی د هغه نفرت واچوی، او هغوی د خپل ځانونو په لوری د هغه د مائل کیدلو موقع راپیدا کری. او دا هم ممکن دی چه زلیخا په دغی معاملی کښی له ځینو ښځو سره د زړه خبری کری وی، او هغوی د دی د دغو پتو او د زړه د خبرو د ساتلو په ځای هغه برسیره کری وی، او په تنقید او پیغور ویلو به ئی لاس پوری کری وی. په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کښی دغه ټول احتمالات موجود دی.

﴿أَسْلَتُ الْيَاقُونَ﴾ الآية - نو ولېره زلیخا یو څوک دغو طعنګرو ښځو ته (یعنی ښځو ته ئی بلنه وکړه او میلستیا ته ئی راوغوښتی، او یو مجلس ئی ترتیب کړ. چه د هغه د ماکولاتو او خوړو په منځ کښی ځینی خواړه داسی هم ؤ چه په چروکیو سره ګریدل. یا پوتکی به ئی تری لری کیدل. لکه چه د خوړو ګردی (تولی) میوی او نوری د دوی په مخ کښی واوښتلی شوی او په ښه ترتیب سره کیښودی شوی، او د هری یوی ښځی په لاس کښی یوه یوه چروکی ورکړه شوه څو د تراشولو وړ (لائق) شیانو په خوراک کښی د بلی ښځی د انتظار له کلفته بی غمه وی کله چه دغه ګرد (ټول) شیان ئی جوړ او پوره ترتیبات ئی ونیول. حضرت یوسف ته چه هم هغته چیری نژدی موجود ؤ ګر وکړ چه دلته راشه په مجرد د راتلو د هغه پر ګردو (ټولو) میلمنو ښځو باندی د بریښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو او ښځی د یوسف د حسن او جمال له دغی یو ناڅاپی ننداری څخه بیخی بی‌هوشی او بی‌حواسی شولی، او د بیهوشی په حال کښی د میوو په ځای ئی خپل لاسونه پری کړل. گواکی قدرت یو مستقل دلیل د یوسف علیه السلام پر نزاهت او صداقت ودراره، چه د هغه غلمی د بی مثله جمال د لږ پلوشی په اثر د غولیدونکو ښځو خپل حواس ورک کړل. حال دا چه یوسف بیخی هغوی ته خپلی سترگی هم ونه غړولی او د دغو ښځو پیمخی او سینګار ته ئی له سره ونه کتل، او له سره ئی لږ څه التفات هم ورته ونه کړ نو ګرد (ټول) سره وپوهیدل بالیقین اصلی واقعه به هم داسی وی چه زلیخا د دی سد (هوش) وړونکی جمال د ننداری څخه خپل عقل، فکر، سد (هوش) او حواس او نور له لاسه ایستلی وی او یوسف علیه السلام د معصومی پرېستی په شان د خپل عفت امن ساتلی، پاک او صاف تری وتلی دی.

﴿وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا﴾ الآية - او وویل دغو ښځو پاکی ده الله ته له صفاتو د عجز او

نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ کړی دی نه دی دغه غلملی انسان، نه دی دغه غلملی مگر پرېسته ده لویه) یعنی د حسن او جمال او نورانی صورت په اعتبار لکه پرېسته معلومیږی یو چا ډیر ښه ویلی دی:

قوم اذا قویلو کانوا ملائكة

حسناوان قوتلوا کانوا عفاريتا

پښتانه دی پرېستی په محل د عیش عشرت کښی

توریالیان دی لکه غمریان په ډگر د جنگ غیرت کښی

یا هغه حیاء او عفت چه د ده له غیری او وضعیت او هیئت څخه راڅرگندیده، او د هغه د لیدلو څخه ئی داسی وویل چه دغه بنی آدم نه دی بلکه د کومی معصومی پرېستی په شان راښکاری. (بیا چه زلیخا دا ښځی ولیدی چه له ډیر حیرته ځان او جهان تری ورک شوی دی)

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنِنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاودْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا امْرُؤُهُ لَيُجَنَّبَنَّ وَلَيَكُونَا مِنَ الصَّغِيرِينَ ﴿٢٧﴾

نو وویل (زلیخا دغو ښځو ته) دا همغه غلملی دی چه ملائکه کړی ومه تاسو زه په (محبت د) ده کښی، او خامخا په تحقیق طلب کړی ؤ ما له ده له نفسه د ده (مدعا خپله) نو ځان ئی وساته (او زما مطلب ئی ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه امر کوم زه ده ته (او وایم زه) نو خامخا به بندی (قید) کړی شی هر ورو (لازمأ) او خامخا شی به دی له ذلیلانو (بی عزتانو په دی بندی خانه کښی)

تفسیر: اوس زلیخا موقع وموندله چه د ښځو د هغو طعنو او تشنیعو غشی بیرته پر هم دوی ورغوځار کړی ګواکي په دغه وقت کښی ﴿فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنِنِي فِيهِ﴾ په ویلو سره د یوسف صفت وکړو د دی ټولنی د رنگ او وضعیت له لیدلو ځنی زلیخا بیخی ځان له لاسه ورکړ او د هغی پېښی ګرد (ټول) واقعات ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ټکی په ټکی وویل «چه بیشکه ما غوښت چه د دی کنعانی غلملی زړه په لاس راوړم مگر دغه د پاک الله بنده په داسی ډول (طریقه) سره خپل ځان له ما ځنی وژغوره (وساته) او لاس ئی له ما ځنی ووينځه چه زه ورته حقه حیرانه یمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بیان تاسی ته له سره نشم کولی» ګواکي الله تعالی د ګرد (ټول) ښار د خواصو ښځو په ټولنه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت ئی ور وړاندی کړ د زلیخا حال په دغه وقت کښی همغسې ؤ لکه چه چا ویلی دی.

لا تخف ما صنعت بک الاشواق و اشرح هواک فکلنا عشاق

﴿وَلَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ﴾ الآية - او قسم دی خامخا که ونه کری هغه څه چه ورته وایم زه نو خامخا به بندی کر شی هر ورو (لازمأ) او خامخا به شی له ذلیلانو په دی بندی خانه کښی) د زلیخا مقصود په دغو خبرو او اترو کښی لږ څه نورو ښځو ته د خپلی معذوری او نامرادی، اظهار و څو د هغوی زړه خوږی او همدردی حاصله کری شی. او لږ څه په تحکمی دول (طریقه) په ویرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت و چه هغه وویریږی او وروسته له دی نه د زلیخا په مراد او مطلب کار وکړی. او تری سر ونه غړوی. او ځان دی ورته سنبال کری حال دا چه نه کیږی عنقا ښکار، ونغاړه ژر لومه دی

پرته به وی په خاورو کښی باد نیسی تل لومه دی کله چه دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چه امر ومنه د مولا گڼ خپلی که نه بندی (قیدی) کیږی او ربرونه (تکلیفونه) به تیروی

قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿١٣﴾

نو وویل (یوسف) ای ربه زما بندی خانه ډیره خوښه ده زما له هغه کاره چه بولی دا ښځی ما هغه کار ته، (ای الله وگرځوی مکر، فریب د دوی له مانه) او که ونه گرځوی ته له ما غنی مکر فریب د دی ښځو نو میلان به وکړم زه دوی ته او بیا به وگرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومیږی چه د زلیخا دغه د مایوسی غصی، او د مظلومیت ډکی وینا د دی پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه یا لا له پخوا د دوی په منځ کښی سره څه خبری او اتري به هم شوی وی. په هر حال لیکلی دی چه په دغه وقت کښی گردو (تولو) ښځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندی داسی ژبی وپرانستلی «چه تاته لازم دی چه د خپلی دغی محسنی او سیدی میرمنی خبره ومنی! آخر ته ولی پر دغی غریبی باندی ظلم او تیری کوی! او ښائی چه دغی خبری ته هم ښه فکر وکړی چه د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا ربرونه (تکلیفونه) او مصیبتونه در وړاندی کری او بل هیڅ یوه گټه (فائده) درته نه رسوی» وایی چه په ښکاره دول (طریقه) دوی به هری یوی د زلیخا سپارش کاوه مگر په حقیقت کښی دوی هری یوی غوښته چه د یوسف علیه السلام زړه خپل لوری ته راکش کری کله چه یوسف علیه السلام ولید چه دغو ښځو په ډیر بد صورت راپسی شوی دی او گردی (تولی) راپسی لویلی دی او شیطان په هر لوری ماته سختی لومی غوړولی دی په ډیر عزم او استقامت او د نبوت په استقلال

او ارادی ئی د احدیت له دربارہ غوښتنه او دعاء کوله چه «یا اله العَلَمینہ! ما د دوی له مکرونو او فریبونو ځنی وژغوره (وساته)! که په دغی سلسلی کښی ماته بندی کیدل راپیښیږی، نو زه په ډیری خوشالی سره هغی بندیکری ته د معصیت پر ارتکاب ترجیح ورکوم که ته زما لاس ونه نیسی، نو ویریریم چه زه به بی عقله شمه او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمائل وکړم» دلته د یوسف علیه السلام دغه وینا دا راڅرگندوی چه د انبیاء علیهم السلام عصمت هم د پاک الله په اعانت او لاس نیونی سره کیږی او دوی پر خپل عصمت نه مغرورپیږی، بلکه د عصمت او عفت پر هغی منشاء «چه د پاک الله حفاظت او صیانت دی» دوی تل نظر اچوی.

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَ هُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۹﴾

نو قبوله کړه ده ته رب د ده (دا دعا) نو وئی مگرځاوه له ده څخه فریب د دوی، بیشکه الله هم دی ښه آوریدونکی (د تولو اقالو) ښه عالم دی (په گردو (تولو) افعالو).

تفسیر: یعنی دی ئی په عصمت او عفت په پوره ډول (طریقه) سره ثابت قدم او مستقیم کړ، او د هیچا مکر او فریب پری ونه چلید، او هیڅ اثر ئی پری ونه کړ. (بیشکه الله تعالیٰ ښه آوریدونکی د تولو اقالو ښه عالم دی په گردو (تولو) افعالو) یعنی د گردو (تولو) دعاوی ښی آوری، او تری ښه خبردار او پوه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ظاهراً معلومیږی چه دی پخپلی غوښتنی او دعاء سره بندی شوی دی لیکن الله تعالیٰ د ده دومره دعا قبوله فرمایلی ده چه د هغوی فریب ئی تری دفع کړی. نور بندی کیدل د ده په قسمت کښی و. انسان لره ښائی چه د ویری په وقت کښی د خپل ځان دپاره بدی ونه غواړی. او پوره د نیکی سؤال دی کوی. اگر که کیږی خو همغه چه په قسمت کښی لیکلی شوی دی». په ترمذی شریف کښی راغلی دی چه له یوه سری څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه دعاء واوریده **اللهم انی اسالک الصبر** ای الله زه له تانه صبر غواړم رسول الله مبارک وفرمایل «**سالت الله البلاء فاساله العافیة** تا له الله تعالیٰ ځنی د بلاء طلب وکړ. ځکه چه صبر خو پر بلاء کیږی، نو تری عافیت وغواړه!»

ثُمَّ يَدَّاهُم مِّنْ بَعْدِ مَا رَأَوْا الْآيَاتِ لَيْسَ جُنَّةٌ حَتَّىٰ يَجِئَ ۝

نو بیا ښکاره شو دوی ته (یعنی عزیز او تابعانو د عزیز ته) وروسته له هغه چه ولیدل دوی دلائل (د پاکې د یوسف) چه خامخا په بندی خانه کښی به واچوی هرورمو (خامخا) دی تر یو وقت پوری (چه قطع شی خبری د خلقو

پس بندی کر شو یوسف

تفسیر: یعنی سره له دی چه د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او نزاهت دیر دلائل ئی لیدلی ؤ بیا هم دوی په دغه کښی مصلحت ولید چه تر یوی مودی پوری یوسف علیه السلام بندی کړی، خو عام وگری او خلق داسی وگنی چه هم دغه یوسف پر ؤ، او همغه کمبخته ښځه بی سببه بدنامه شوه ښوای هغه تخویف او ویروول چه د زلیخا له لوری په بندیتوب سره ورکړی شوی ؤ په سر ورسوله شوه. له دغی بندیکړی څخه به د دغو خلقو غرض داسی وی چه په دی سره به له ښځی څخه دغه بدننامی ورکړی او هم تر یوی مودی پوری به یوسف د دوی له سترگو غنی پتیږی. او د ښځی اصلی مقصد به له دی بندیتوبه داسی وی چه گوندی یوسف علیه السلام د لږ څه ربړ (تکلیف) ګاللو (زغملو) په اثر لږ څه مات او نرم شی. او زه په دی ډول (طریقه) سره کولی شم چه خپل مقصد تری حاصل کړم او د عزیز او د نورو مقصد به له دغه بندیتوبه داسی وی چه په هغه سره دغه محبت ورک یا کم شی.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ قَالَتْ أَيْنَ آتَيْنِي أُعِصِرُ خُمْرًا وَقَالَ الْآخَرَانِ إِنَّنِي آتَيْنِي أُخِلُّ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبُنَّا بَنَاتٍ أَوِيلَهُ إِنَّا نَرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٧﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کښی دوه غلمیان، وویل یو له دی دواړو بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه نچوروم انگور دپاره د شرابو، او وویل هغه بل چه بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه بار کړی می ده د پاسه په سر خپل ډوډی چه خوری مرغان له هغی (ډوډی)، خبر کړه ته مونږ په تعبیر د دی (هر یوه خوب)، بیشکه مونږ وینو تا له نیکو کارانو (له بندیانو سره یا د بندیخانی یا له ښو علماؤ د تعبیر څخه).

تفسیر: یعنی په هم دغو ورغو کښی دوه غلمی بندیان هم په بندی خانه کښی واچول شول. چه له دوی غنی یو د مصر د باچا (ریان بن الولید) ډوډی پخوونکی او بل ئی ساقی ؤ او دواړه په دغه الزام چه باچا ته د زهر ورکولو اراده ئی درلودله (لرله) بندیان شوی ؤ. په بندی خانه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د مروت، امانت، رشتیا ویل، ښه اخلاق، زیات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبیر، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه. دغه دواړه بندیان هم له حضرت یوسف علیه السلام سره دیر مأنوس (روږدی) شول او د دیر محبت او اخلاق

اظهار به ئی ورته کاوه یوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل ساقی وویل چه ما خوب لیدلی چه باچا ته شراب ورکوم نانوائی وویل چه زه گورم غما په سر لوی پتنوس ایښی (چه پکښی خواړه دی) او له هغه څخه مرغان پخپلو مښکو سره تونگی وهی او تری خوری ئی. یوسف علیه السلام ئی لوی سری لیدلی د دغو خوبونو تعبیر ئی تری وغوښت.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقُنِيهِ إِلَّا نَبَأُكُمَا
بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَيْكَ رِيَبٌ إِنِّي تُرُكْتُ
مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفَرُونَ ﴿١٣﴾

وویل (یوسف) چه لا نه به وی راغلی تاسی ته طعام چه روزی درکوله شی تاسی ته هغه (طعام) مگر چه خبر به کرم تاسی په تعبیر د دی خوب پخوا له راتلو (د دی طعام) تاسی ته، دا تعبیر (چه کوم ئی تاسی ته) له هغه علم نه دی چه ښوولی دی ماته رب زما، بیشکه ما پرېښی می دی دین د هغو خلقو چه ایمان نه راوړی پر الله او حال دا چه دوی په آخرت هم دوی کافران کیدونکی دی.

تفسیر: یوسف علیه السلام پرمی هغوی ته تسلی ورکړه چه هر ورو (خامخا) د دغو خوبونو تعبیر تاسی ته ډیر ژر معلومیدونکی دی، او له دغو هرو ورغو خوړو څخه د مخه چه تاسی ته درکول کیږی هغه به زه دروښیم. لیکن د خوب د تعبیر کولو څخه د مخه یوه ډیره ضروری او مفیده خبره در آورو او هغه دا ده چه دغه د تعبیر علم او نور ماته له کومه ځایه حاصل شوی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه زه کوم کسب گر کاهن یا منجم نه یم بلکه زما د علم سرچینه ربانی وحیه او الهام دی چه ماته پاک الله دغه علم او کمال څکه راښوولی دی چه ما د همیشه دپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پری ایښی دی او د خپلو مقدسو پلرونو او نیکونو د حضرت ابراهیم، حضرت اسحق، حضرت یعقوب غوندی انبیاء او مرسلانو د توحید پر دین غم. او د هغوی لاره می ځان ته غوره کړی ده. زموږ له گردو (تولو) خبرو څخه لویه او مقدسه د نظر مطمح هم دغه خبره ده چه د دنیا هیڅ یو غیز په هیڅ یوه درجه له پاک الله سره شریک ونه گرځو نه په ذات کښی نه په صفاتو کښی نه په افعالو کښی نه په ربوبیت او معبودیت کښی. یواځی د هغه په حضور کښی سر ښکته کوو. او له هغه سره محبت لرو او پر هغه باندي توکل او اعتماد کوو. او خپل مرگ او ژوندون او نور ټول همغه پاک الله ته ورسپارو، په هر حال یوسف علیه السلام مناسبه موقع لیدلی په نهایت مؤثر ډول (طریقه) سره دغو بندیانو ته د ایمان

او توحید په جانب ترغیب او تشویق ورکړ د انبیاؤ هم دغه کار او عادت وی چه د دعوت او د حق د تبلیغ هیڅ یوه مناسبه موقع له لاسه نه ورکوی. یوسف علیه السلام ولید چه د دغو قیدیانو زړونه زما په لوری متوجه دی او هم له ماسره مانوس شوی دی، او د بندیکړی (قیدنی) په مصیبت کېنې گرفتار دی. ښائی چه لږ پاسته او نرم شوی به هم وی. راش! په دغه وقت کېنې ته دی د تبلیغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده تری واخله! رومبی دوی ته دینی خبری وروښه بیا ئی د خوب تعبیر ووايه! دغه تسلی ئی خو ورته لا له پخوا څخه ورکړی وه چه د دودی تر وقت پوری تعبیر به درملومپړی څو دوی د پند او نصیحت له اوریدلو څخه ځانونه ونه باسي، او ښه غوړونه ورته کېږدی.

تنبیه: دیرو مفسرینو د ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُرْزَقُهُ﴾ معنی داسی اخیستی ده چه لا نه به وی راغلی تاسی دواړو ته طعام مگر چه خبر به کرم زه تاسی په احوال د هغه طعام چه کوم قسم طعام دی او رنگ او خوند به ئی څرنگه وی، نو دغه تعبیر کول ماته څه اشکال لری. ګواکي رومبی حضرت یوسف علیه السلام د معجزی په لوری د دوی توجه ورکش کړه، او دوی ئی پخپل نبوت باندی مطمئن او داده کړل. څو راتلونکی نصیحت ئی زیات مؤثر او ښه اوقع فی النفس شی. په دی تقدیر سره د یوسف علیه السلام دغه معجزه به داسی وی لکه چه حضرت مسیح علیه السلام فرمایلی ؤ ﴿وَأَنبِئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمِمَّا تَخْرُجُونَ فِي يَوْمِكُمْ﴾ شیخ الهند رحمة الله علیه پخوانی تفسیر اختیار کړی دی. والله اعلم. حضرت شاه عبدالقادر صاحب لیکي «حق تعالیٰ په قید کېنې دغه حکمت ایښی دی چه د دوی زړونه د کافرانو له محبته تش شی یعنی هغه کافران چه له دوی سره ئی محبت او مدارات کاوه. او د الله تعالیٰ په علم سره روښان شی یوسف علیه السلام وغوښت چه رومبی هغوی ته دینی خبری وښی او وروسته د خوښوونو تعبیر ورښکاره کړی. نو ځکه ئی تسلی ورکړه چه مضطرب او پریشان نشی او وی ویل چه د دودی تر وخته پوری به هغه هم دروښیم.»

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ
لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۳۰﴾

او متابعت کړی دی ما د دین د پلرونو خپلو چه ابراهیم او اسحاق او یعقوب دی، نه ښائیږی مونږ ته چه شریک ونیسو په الله پوری، هیڅ شی په هیڅ څیز کېنې، دا (توحید) له فضل د الله دی پر مونږ باندی او پر نورو خلقو ولیکن زیات له خلقو شکر نه وباسی (په دی راتلو د انبیاؤ).

تفسیر: یعنی زمونږ خالص توحید او په ابراهیمي ملت باندې زمونږ قایم پاتی کیدل نه یواځې زمونږ په حق کښې بلکه د گرد (تول) جهان په حق کښې فضل او رحمت دی ځکه چه د ابراهیمي کورنۍ له انوارو څخه روحانی گردی (تولی) رنای خوری او نورانی دیوی لگیدلی شی. لیکن افسوس دی چه ډیر کسان د الله تعالی د دغه لوی نعمت قدر نه کوی. لازم خو داسی ؤ چه د پاک الله احسان ئی منلی وی، او د توحید په سمه او صافه لاره تللی وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصیان لاره ئی نه وی غوره کړی. حال دا چه دوی بالعکس د ناشکرئ، شرک او عصیان لاری خپل ځانونو ته غوره کوی.

يُصَاحِبِي السَّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

ای دواړو ملگرو زما د زندان آیا خدایان متفرق (تار په تار) غوره دی که (هغه الله (غوره دی چه) یو دی؟ (بی له شریک په الوهیت کښې) ډیر قوی غالب دی (پر ټولو او په هر څیز کښې).

تفسیر: یعنی ای د مختلفو انواعو او اشکالو وړوکیو او لویو بتانو او له باطلو معبودانو سره چه د الوهیت اختیارات پری تقسیم کړی دی سره له دی چه هغوی هیڅ اختیار په هیڅ شی کښې نه لری مینه او محبت لرل او له هغوی سره اخلاص او عقیدت پالل ښه دی؟ که له هغه زبردست الله سره چه پر گردو (ټولو) مخلوقاتو ئی پوره اختیار، او کامل تصرف او قبضه حاصله ده، او د ده په مخ کښې نه د چا حکم چلیدی شی او نه څه واک او اختیار لری، او نه څوک تری چیری تهنیدی شی، او نه ورسره د مقابلی توان لری چه مغلوب او پر ئی کړی. نو تاسی پخپله فکر او چرت (خیال) ووهئ چه په دغو کښې کوم یو د عبودیت وړ (لائق)؟ او د سر ورته ښکته کولو لائق دی؟

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَبَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ
 آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
 أَمَرَ الْأَتَّعِبُونَ وَالْآيَاتُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

عبادت نه کوئ تاسی غیر له الله مگر د څو نومونو چه نومونه مو ایښی دی د هغو تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی (رالېږلی) الله په (عبادت د)

هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هیچا) مگر خاص د الله دی، امر ئی کړی دی په دی چه عبادت مه کوئ تاسی مگر د هم ده، دا (عبادت د ده) دین دی سم (او حق دی ښکاره) ولیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په لاره حقه).

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) بی سنده او بی غایه له خپل ځانه غه نومونه مو ایښی دی چه تر هغو لاندی د یوی ذری په اندازه هم څه حقیقت نشته او تاسی د هم دغو تشو نومونو عبادت کوئ او تش ئی په نامه سره خدای بولئ! په داسی جهل او نادانی ښائی چه سری وشرمیږی یعنی له قدیمه راهسی د انبیاء علیهم السلام په ژبو دغه حکم مو لیدلی دی چه د پاک الله په عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ! ﴿وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ دُونِكَ أَلَّا تُعْبَدَ إِلَّا بِهِ﴾ (۲۵) جزء د الزخرف (۴۵) آیت (۴) رکوع) یعنی د خالص توحید په لیاره کښی هیڅ یوه لوره ژوره (نشیب و فراز) نشته سم صاف سرک دی، چه پر هغه باندی د تللو په وسیله انسان بی له ویری په اطمینان تر الله تعالی پوری رسیږی. لیکن ډیر کسان له حماقته یا تعصبه پر داسی سمی خبری هم نه پوهیږی.

يُصَاجِي السَّجْنَ أَمَّا أَحَدُ كَمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصَلِّ
فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيْنَ ۝

ای دواړو ملگرو زما د بندۍ خانۍ! هر څه یو له تاسی دواړو (چه د باچا ساقی دی) نو وبه څښوی مالک بادار خپل ته شراب (لکه د پخوا پشان) او هر څه دا بل (د باچا خباز) نو په دار به شی نو خوری به مرغان (غوښی) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چه په هغه کښی فتوی او تعبیر غوښت تاسی له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه. هغه چه په خوب کښی باچا ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په ویښتیا کښی هم بیا خپل باچا ته شراب ورڅښوی او هغه بل چه په خوب کښی ئی لیدلی دی چه د پاسه د ده له سره مرغان دودۍ خوری، د هغه مطلب دا دی چه پر دار باندی څیژولی کیږی، او ځناوران د ده د سر پوستکی هم شکوی او خوری به ئی د قضا او قدر فیصله هم دغه ده چه هغه له سره بیرته گرځیدونکی نه ده. د هغی خبری پوښتنه چه تاسی کوله، هغه می وروښوله دغه بالکل یوه قطعی او یقینی او پری کړی شوی خبره ده چه پکښی له سره تخلف نشی

کیدى. لکه چه هم داسى هم وشو او ساقى د زهرو ورغځولو له تهمته بېخى پاک او برى ووت او نانوائى (دودى پخونکى) د خپل جرم په سزا غرغه، او په دار ځوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ۝

او وويل يوسف هغه يوه ته چه يقين ئى درلود (لرلو) چه بيشكه دى خلاصيدونكى دى له دى دواړو نه (چه ساقى دى) چه ياد كړه (مظلوميت زما) په نزد د مالك بادار خپل (چه خوشى مى كړى له بنده) نو هير كړ ترى شيطان يادول د يوسف هغه بادار خپل ته نو پاتى شو يوسف په بندى خانه كښى څو كاله (يعنى اوه كاله).

تفسير: دلته ظن د يقين په معنى دى لکه چه په ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ اللَّهَ وَرُسُلَهُ﴾ كښى دى يعنى يوسف عليه السلام د دغو دواړو په منځ كښى د هغه په نسبت چه متقين ؤ چه برى، كيدونكى دى كله چه له بندى خانى څخه ووت وويل چه د باچا په مخ كښى زما يادونه هم وكړه چه داسى يو بى قصوره سړى د كلونو كلونو راهسى په بندى خانى كښى پروت دى. د مبالغى هيڅ ضرورت نه دى زما كوم حال او احوال چه تا پخپلو سترگو ليدلى دى كتمت (هوبهو) همغه ووايه!

﴿فَأَنَسَهُ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - نو هير كړل ترى شيطان يادول د يوسف بادار (آقا) خپل ته (الخ) يعنى شيطان د دغه خلاص شوى بندى په زړه كښى مختلفى وسوسى او خيالات وغورځول، او داسى ئى غافل كړ چه د خپل دغه لوى محسن «يوسف عليه السلام» تذكره ئى تر كلونو كلونو پورى ونه كړه او له سره ئى په ياد هم پاتى نشو. او بالنتيجه يوسف عليه السلام څو كاله نور هم په بندى خانه كښى پاتى شو له ديرو مدتونو څخه وروسته كله چه باچا يو خوب وليد چه د هغه په تعبير باندى هيڅوك ونه پوهيدل نو دلته د دغه سړى (ساقى) يوسف په ياد شو. لکه چه وروسته راځى ﴿وَقَالَ الَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ الآية - د هيرولو نسبت د شيطان په لورى څكه

وكر شو چه د وساوسو او د نورو د القاء ذريعه ده چه د نسيان سبب گرځي. د حضرت موسى عليه السلام د سفر ملگرى هم وىلى ؤ ﴿وَمَا أَكْتُمُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ (۱۵ جزء د الكهف (۶۳) آيت ۹ ركوع) ليكن په هر شر كښى الله تعالى كومه د خير خوا هرومرو (خامخا) پدى. دلته هم اگر كه د نسيان نتيجه د بنديگري د تطويل په صورت راڅرگنده شوه خو بيا هم د حضرت شاه صاحب د نكتى له پيدا كولو سره سم داسى يو تنبيه ورته وشوه چه يو نبى لره نه ښائى چه تش پر ظاهرى اسبابو او وسائلو زړه وتړى بلكه ابن جرير او بغوى او

نورو له غځينو اسلافو څخه نقل کړی دی چه هغوی د ﴿فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ﴾ ضمیر د یوسف علیه السلام په لوری راجع کوی. گواکي ﴿أَذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل یو راز (قسم) غفلت و چه یوسف علیه السلام ته عارض شوی و یوسف علیه السلام هغه بندی ته وویل چه خپل بادار (آقا) ته زما ذکر وکړه! حال دا چه پر ده لازم و چه گرد (تول) ظاهري اسباب او وسائل ئی پریښی او پخپله د پاک الله په دربار کښی به ئی خپل عرض او غوښتنه کوله. بیشکه د شائدو د کشف په وقت کښی له خلقو ځنی د ظاهري استعانت او اسبابو مباشرت مطلقاً نه دی حرام لیکن د ابرارو حسنات مقربینو ته سیئات گرځی. هغه خبری چه عوام الناس ئی بی له اندیښنی کولی شی د انبیاء علیهم السلام د عالی منصب په اعتبار، همغه خبره په یوه ډول (طریقه) تقصیر اوی. د امتحان او ابتلاء په مواقعو کښی د انبیاء رفیع شان د هم دی خبری مقتضی دی چه پر رخصت دی نظر ونه کړی او د عزیمت پر انتهائی لاره دی درومی څرنګه چه د حضرت یوسف علیه السلام ﴿أَذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل د عزیمت خلاف و، نو ځکه عتاب امیزه تنبیه ورته وشوه، چه تر څو نورو کلونو به هم په بندی خانه تفصیل په «روح المعانی» کښی دی، له «بضع» څخه د ډیرو پوهانو په نزد دلته اوه کاله مقصد دی. او د «بضع» د لفظ اطلاق له دریؤ څخه نیولی تر نهو پوری کیوی. په حدیث کښی دی چه «مهربان دی شی الله پر ورور زما یوسف علیه السلام باندی که ئی نه وی ویلی چه «زمایادونه وکړه خپل بادار (آقا) ته» نو نه به و پاتی شوی په بندی خانه کښی اوه کاله.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ
سَبْعُ عِجَافٍ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخْرَاهُ يُسَبِّطُ يَأْكُلُهَا
الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُءْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿١٣﴾

او وویل باچا (ریان وروسته له اوو کلونو) بیشکه ما ولیدلی په خوب کښی اووه غواوی څرې (چه له وچی ویالی ووتلی) چه خوری دا څرې اوو نورو خوارو غواوو او (بیا می ولیدل) اوه وړی شنه او نور اووه می ولیدل وچ (چه) پر دغو شنو لمدو ورتاو شول، ای دلی د درباریانو! فتوی (تعبیر) راکړئ تاسی تول ماته په دی خوب زما کښی که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی.

تفسیر: یعنی می لیده چه هغه وچ وړی له هغو شنو وړو څخه چاپیر شول او هغه ئی هم وچ کړل، دغه خوب د مصر تولواک او باچا ریان بن ولید لیدلی و چه بالاخر د حضرت یوسف علیه

السلام د خلاصی او ظاهری عروج سبب شو د یوسف علیه السلام په قصه کښی ئی غای په غای داسی تنبیه هم فرمایلی ده چه د کومی خبری د پری کیدلو چه د پاک الله اراده تلی وی، نو په غیر متوقعی طریقې سره د هغه داسی اسباب او وسائل ورتولوی چه د هغه په لوری له سره د انسان فکر او خیال هم نه وی تللی.

﴿إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّزْقِ يَافِعُونَ﴾ که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی! یعنی که په دغه فن کښی څه پوهه او مهارت لرئ. نو ځما د دغه خوب تعبیر وکړئ! او مطلب ئی راوښیئ!

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعِلْمٍ ۖ

نو وویل (دغو درباریانو) دا گډود (تخیلی) خوبونه دی، او نه یو مونږ په تعبیرونو د خوشی خیالی خوبونو باندی پوهیدونکی

تفسیر: معلومېږی چه هغه خلق له دی فن څخه جاهلان ؤ، نو ځکه د خپلی ناپوهی په اقرار کښی وشرمیدل. او داسی یوه خبره ئی جوړه کړه چه دا له سره خوب نه بلکه خوشی چتی (بیکاره) او پریشان خیالات دی. چه ډیر کله انسان ته د خوب په حالت کښی داسی گډود خیالات او چرتونه ورپېښیږی چه له سره د دقت او اعتناء وړ (قابل) او لائق نه دی. او نه مونږ د داسی خوبونو په تعبیر کښی څه علم لرو، ځکه چه دغه د علم التعبير تر اصولو لاندی نه راځی. (کله چه باچا په دی خوب خپل کښی ډیر فکرجن شو او ساقی د تولواک (باچا) له دغی اندیښنی څخه متحسس شو نو یوسف علیه السلام ئی ورپه یاد شو).

وَقَالَ الَّذِي نَجَّاهُمَا إِذْ كُنتُمْ فِي السُّبُلِ أَنَا نَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ۖ

او وویل هغه سړی چه خلاص شوی ؤ له هغو دواړو (یعنی ساقی) او په یاد ئی شو (یوسف) پس له ډیری مودی چه زه به خبر کړم تاسی په تعبیر د دی خوب نو ولیږئ تاسی ما (یوسف زندانی ته).

تفسیر: اوس د خوب په سلسله کښی د هغه ساقی چه له بندیگری، څخه خوشی شوی ؤ حضرت یوسف علیه السلام په یاد کښی راغی ده تولواک (باچا) او نورو واکوالانو (وزراؤ) او اهل دربار ته ئی وویل که ماته لږ څه تر بندی خانی پوری د تللو اجازه راکړه شی، نو زه به ډیر ژر د دی خوب ډیر صحیح تعبیر تاسی ته راوړم. په بندی خانه کښی یو مقدس پرېشته صورت بزرگ

شته چه په علم‌التعبیر کنی دیر ماهر دی ممکن دی چه ده به د خپل خوب قصه هم هغوی ته کړی وی زه د دغه تعبیر دپاره د ده بابرکت خدمت ته حاضریدم وروسته له دی نه چه ورته اجازه ورکړه شوه نو د تولواک (باچا) ساقی د یوسف علیه السلام په خدمت کښی مشرف شو او داسی عرض او غوښتنه ئی ورڅخه وکړه .

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ
سَمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعُ عَجَافٍ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ
يُلَيِّسُ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠﴾

ای یوسفه! ای دیره رښتینه! حکم راکړه مونږ ته په اووو غواؤ څربو کښی چه وخورى دی څربو لره اووه (نورى) خوارى غواوى او په اووو وړيو شنو کښی او اوو نورو وچو وړيو کښی (چه له هغو شنو چاپير دی) ښائی چه زه بیرته لار شم (سره له تعبیره) خلقو ته (چه باچا او درباریان ئی دی) دپاره د دی چه دوی پوه شی (په تعبیر د خوب د باچا او قدر ستا).

تفسیر: ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ له ویلو څخه دغه غرض ؤ چه تاسی مجسم رښتیا یئ! هره هغه خبره چه ستا له ژبی څخه وځی، هغه هرومرو (خامخا) کیږی. هیله (امید) شته چه هر هغه تعبیر چه تاسی د دی خوب وکړئ هغه به هم کتمت (هوبهو) همغسی کیږی څو زه بیرته لار شم سره له تعبیره خلقو ته دپاره د دی چه دوی پوه شی د دغه خوب په دیر ښه تعبیر او د هغه په ذریعه ستاسی قدر او منزلت هم معلوم شی. دغه لفظ راښکاروی چه د انبیاءو علیهم السلام د صدق او دیانت نقش په څه دول (طریقه) سره د خاصو او عامو په زړونو کښی وهلی کیږی.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرَوْهُ فِي سُنْبُلِهِمِ إِلَّا قَلِيلًا
مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿١١﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا
قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ ﴿١٢﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
عَامٌ فِيهِ يَغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصُرُونَ ﴿١٣﴾

وویل (یوسف) چه کړئ به تاسی (هر قسم فصل) اووه کاله پرله پسې په ډیر زیار (کوشش) سره ډیر، نو هر هغه چه ورپیل تاسی نو پرپرډئ هغه غله په وړی خپل کښی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ئی خورئ (نو همغومره قدر تری پاک کړئ). بیا به راشی وروسته له دغو (اووه کلونو ودانو) اووه نور (کلونه) سخت چه ویه خوری (اهل د دی اوو سختو کلونو) هغه غلی چه پخوا ذخیره کړی وی تاسی دپاره د دی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ساتئ (ئی تخم ته). بیا به راشی وروسته له دی (کلونو د قحط) یو کال (چه پنځلسم به وی) چه په هغه کښی به فریاد رسی وکړه شی د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دی کښی به ونښیځی (نچور کړی) خلق (میوی او غوړی دانې).

تفسیر: یوسف علیه السلام د خوب د تعبیر په ورښوولو کښی نه څه ځنډ (ایسارتیا) ولگوه او نه ئی کوم شرط ورته کیښود او نه ئی هغه سړی شرمندہ کړ. چه ته می وروسته له دغومره کلونو اوس ولی خبر اخلی! له دی نه د انبیاء علیهم السلام د اخلاقو او مروتو اندازه له ورا معلومیږی. بیا هغه یواځی د خوب تعبیر غوښتی وو. مگر ده دری شیان ورعطاء کړل تعبیر، تدبیر، تبشیر د یوسف علیه السلام د کلام حاصل داسی دی چه اووه غتی څری غواوی او اووه شنه وړی هغه اووه کلونه دی چه په کښی پرله پسې متواتر خوښی او هوسانی (آرام) به وی د ځمکو حاصلات به ډیر کیږی، حیوانات او نباتات به ډیره ترقی او وده کوی. وروسته له دی نه به اووه کلونه قحط راځی چه په هغه کښی هغه گردی (تولی) پخوانی ذخیرې خوړلی کیږی او بیخی به ئی په پای (آخر) رسوی. یواځی د راتلونکی کال د تخم شیندلو (نوستلو) دپاره به لږ څه پاتی کیږی دغه اووه کاله همغه خواری غواوی او وچ وړی دی چه څری غواوی او شنه وړی به خوری او ختم کوی ئی. د تعبیر ښوولو په ضمن کښی یوسف علیه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علی خلق الله لامله (له وجی) د یوه تدبیر تلقین هم وفرمایه چه په پرمېنیو اوو کلونو کښی هغه ښه او ډیر حاصلات چه په لاس ورځی ښائی چه په ډیر حفاظت سره ئی وساتئ او په کفایت شعاری سره ئی ذخیره وکړئ هومره غله مو چه د خوړلو او کرلو لپاره په کاریږی هغه بیله کړئ او لږ لږ ئی په ډیر احتیاط سره خوړئ او نوری غلی همغسی په خپلو وړیو کښی ږدئ چه له چنچیانو او نورو مضره ؤ حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شی او د اوو کلونو حاصلات د څوارلسو کلونو په کار ورشی که داسی ونه کړئ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډیره گرانه وی. د دغه تعبیر او تدبیر ښوولو څخه وروسته ئی هغوی ته یو بشارت هم واوروه چه غالباً به ورته د وحی په وسیله معلومه شوی وی. یعنی وروسته له اووو کلونو قحطی څخه کوم کال چه راځی. په هغه کښی به د الله تعالی له خوا ستاسی فریاد رسی کیږی. او ښه پریمانه بارانونه به اوری. کښتونه، (فصلونه)

غلی، دانی، میوی او نور محصولات به په دیر افراط سره پیدا کیږی. د ساکشانو (ذی روحو) غلانیځی به له شودو څخه دکیږی. له انګورو (کورو) خرما او نورو نښیځونکو (نچوړونکو) شیانو څخه به خلق شراب جوړوی دغه وروستنی خبره ئی د سائل له حاله سره موافقه وکړه. څکه د ده کار هم دغه ؤ.

وَقَالَ الْمَلِكُ اَنْتَ نَبِيٌّ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلَى رَبِّكَ فَسْأَلْهُ مَا بَالُ
النَّسْوَةِ الَّتِي قَطَعْنَ اَيْدِيَهُنَّ اِنَّ رَبِّيْ يَكْبِدُ هُنَّ عَلِيْمٌ ﴿۵۰﴾

او وویل باچا راولی تاسی ماته دغه (یوسف)، نو کله چه راغی دغه (یوسف ته) استاخی (د باچا) وویل یوسف چه بیرته لار شه! مالک بادار (آقا) خپل ته نو پوښتنه وکړه ته له ده چه څه حال ؤ د ښځو هغو چه غوڅ کری ئی ؤ لاسونه خپل، بیشکه چه رب زما په کیدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: باچا پخوا له دی نه د خپل ساقی د تذکری په اثر د حضرت یوسف علیه السلام معتقد شوی ؤ. اوس چه داسی موزون او په زړه پوری تعبیر او د رعایاو خواخوږی او زړه سوی او ښه تدبیر ئی واورید، نو د یوسف د علم، فضل، عقل، پوه، ښه اخلاق سخت اثر د باچا په زړه ولوید او علی الفور ئی امر صادر کړ چه «داسی پوه سری دی ژر تر ژره زما حضور ته راحاضر کړ شی چه زه ئی زیارت وکړم، او تری مستفید شم او سم د ده د مرتبی او قابلیتته سره ئی عزت وکړم» قاصد سم له لاسه دغه شاهي پیغام د حضرت یوسف علیه السلام په خدمت کښی ورساوه مگر د یوسف علیه السلام په نظر کښی د ده د دینی او اخلاقی وضعیت برتری او صفائی له دیر اعلا الاعلی دنیوی عزت او وجاهت څخه هم دیر لوړ (اوچت) او مهم وو دی ښه وپوهیده چه د نبی الله په نسبت د خلقو دیره لږه بدگمانی هم د هدایت او ارشاد په کارونو کښی دیر زیات اشکال او سخت ضرر پیښولی شی. که زه د باچاهی فرمان په اثر په پټه خوله له بندی خانی څخه ووځم. او د هغه تهمت په سلسله چه زه له کلونو کلونو راهسی د قید او بندی گری ذلت تیروم د هغه په قطعی دول (طریقه) سره استیصال ونشی، نو دیر امکان لری چه دیر ناواقفه خلق به زما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولری. او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له هم دغو بی‌اصلو اثراتو څخه بیا څه استفاده وکړی، بیا به کومه حيله (بهانه) او پلمه (تدبیر) راته جوړه کری. نو د دغو مصالحو لامله (له وجی) یوسف علیه السلام د باچاهی حکم په امتثال کښی چالاکی ونه کړه. بلکه د نهایت صبر او استقلال مظاهره ئی وکړه، او قاصد ته ئی وویل چه ته

دی خپل بادار (آقا) ته لار شه او تری پوښتنه وکړه چه «آيا تاسی ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چه د میلستیا په موقع کښی ئی خپل لاسونه پری کړی ؤ» حضرت یوسف علیه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پیژندګلو به له کومه معلوم وی او داسی خیال به ئی کړی وی چه دغسی مهمی (خاص) واقعی به هر ورو (خامخا) خپل عمومی شهرت حاصل کړی وی، نو ځکه د هغی واقعی یو ممتاز جزء د لاسونو پری کول ئی ظاهر کړه. او باچا ته ئی توجه ورکړه چه د دغی مشهوری او معروفی قصی تفتیش او تحقیق وکړی غالباً اوس به هغه ښځی تاسی ته دغه خبره درڅرګنده کړی چه تقصیر د چا دی؟ د صحیحینو شریفینو په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د صدیق یوسف ستاینه (صفت) په دغو الفاظو سره فرمایلی «لو لبثت فی السجن ما لبث یوسف لاجبت الداعی» که زه دومره مدت بندی پاتی کیدم چه یوسف علیه السلام بندی پاتی و، نو د بلونکی اجابت به می کړی وه یعنی فوراً به ورسره تلم» محققین وائی چه په دی کښی د حضرت یوسف علیه السلام د صبر او تحمل تعریف، او په لطیف رنگ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د ربالعزت په دربار کښی دی. مولینا شبیر احمد عم فیضه د دی مضمون تفصیل د صحیح مسلم شریف په شرحه کښی لیکلی دی. دلته د اختصار په لحاظ له دی نه څه زیات نشو لیکلی.

حضرت یوسف علیه السلام «بکیدهن د دوی مکرونه» وفرمایل ځکه چه فریب خو ؤ د یوی مګر نوری له دی سره مؤیدانی او مرستیانی (ملګری) وی او د اصلی مګر کوونکی نوم ئی ښائی د پالنی او روزنی لامله (له وجی) نه وی یاد کړی. او د حیاء په وجه سره به ئی پت فرمایلی وی ځکه چه دی پوهیده چه اصلی حقیقت به پخپله څرګندیږی. کذا فی الموضح.

لنډه ئی دا چه ساقی راغی او باچا ئی له ګردی (تولی) ماجرا څخه پوره خبردار کړ نو باچا هغه ښځی سره له زلیخا راحاضری کړی او

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْتَنِي يُوسُفُ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ
 لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ النَّحْصَ
 الْحَقُّ أَنَا رَأَوْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ⑨

وویل (باچا هغو ښځو ته) چه څه ؤ حال ستاسو کله چه تاسی طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته دپاره د تیر ایستلو د (حفاظت د) نفس د ده (نو میلان ئی وکړ تاسی ته؟ که نه)، وویل تولو ښځو پاکی ده الله ته نه یو پوهیدلی مونږ په دغه (یوسف) باندی له هیش بدی، وویل ښځی د عزیز (زلیخا) چه اوس ظاهر شو حق (رشتیا خبره) ما طلب کړی ؤ په فریب

دپاره د تیر ایستلو د نفس د ده (چه خپل مراد تری واخلم) او بیشکه یوسف خامخا له صادقینو (رشتینو) څخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنی عنوان داسی غوره کړ چه گواکی دی له دی پښی نه لا له پخوا څخه خبر دی خو دوی د باچا په مخکښی دروغ ویلو ته څغرد (کوشش) ونه کړی او هم د حضرت یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پری لویدلی وی چه هغه بی د برائت له اظهاره له بندی خانی څخه وتل نه خوښوی. او په ﴿إِنْ رَأَيْتَ بُكِّدُونَ عَلَيَّ﴾ فرمایلو سره د دوی کید رانکاروی. او له بل لوری ساقی او نورو به اصلی واقعات ده ته آورولی وی. چه له هغو څخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تائید په لاس ورغلی وی. د گردو (تولو) ښځو له متفقه شهادت څخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف دول (طریقه) سره اقرار وکړ چه قصور زما دی یوسف بیخی رشتین دی. بیشکه ما د هغه میلان خپل لوری ته غوښت مگر دی کله داسی یو سری دی چه زما په لمسولو سره تیروغی یا پښه نی ولغزیږی. بیا باچا یوسف علیه السلام ته جواب ورولیده چه ښځی په خپلی گناه قائلی شوی راشه چه ستا په مخکښی دوی ته سزا ورکړم نو یوسف علیه السلام وویل زما غرض له دغه عرض څخه اجراء د تعزیر او سزا نه بلکه اظهار او اعلان د حق او رښتیاوه او

ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَتَىٰ لَهُ أَخْنَهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٧﴾

دغه (پوښتنه می ځکه وکړه) چه پوه شی (عزیز) چه بیشکه ما خیانت نه دی کړی د ده سره په پسی شا هم او بیشکه چه الله په لاره نه برابروی کید مکر د خیانت گرانو (او په مقصد نی نه رسوی).

تفسیر: یعنی دغومره تحقیق او تفتیش د دی لامله (له وجی) وکړ شو چه د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شی او گردو (تول) خلق سره وپوهیږی چه د خائنانو او دغابازانو فریب ته پاک الله بری نه ورکوی لکه چه د دغو گردو (تولو) ښځو فریب ونه چلیدو او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودریږد.

کله چه له دغو خبرو څخه یو قسم تکبر او غرور معلومیده په عمل خپل باندی نو وویل یوسف علیه السلام دپاره د دفعی د دغی چه:

وَمَا أَبْرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۳﴾

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دی شان چه نه کوی میل بدی ته ځکه چه) بیشکه نفس خامخا ډیر امر کوونکی دی (هر وقت) په بدی سره مگر هغه (نفس) چه رحم مهربانی پری کړی وی رب زما (چه بیشکه رب زما ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: څرنگه چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل برائت باندی ډیر زور غورځولی ؤ لکه چه پخوا مو ولیکل امکان ئی درلود (لرلو) چه کوم سطحی سری هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړی نو ځکه یوسف علیه السلام په خپله خپل د نزاهت حقیقت څرگند (ښکاره) کړ، چه زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم - دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی چه یو نفس له بدی څخه منع کوی هم دغه خصوصی رحمت د انبیاءو علیهم السلام کفیل او ضامن دی که نه د انسانی نفس کار عموماً د بدی پر لوری ترغیب ورکول ؤ - که د الله تعالیٰ خصوصی توفیق او لاس نیونه نه وئ، نو زما نفس به هم د نورو بشریه ؤ نفوسو په شان وئ. په ﴿إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سره ئی اشاره وکړه کله چه «نفس اماره» توبه وکړی «نفس لوايه» گرځی - نو الله د ده گرد (تول) پخوانی تقصیرات ښی بلکه ورو ورو پخپلی مهربانی سره یی د «نفس مطمئنه» تر درجی پوری رسوی. تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه او ابن کثیر رحمه الله علیه او نور له ﴿ذَلِكَ لِیَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ﴾ څخه تر ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ پوری د زلیخا مقوله دروی. یعنی زلیخا د «انا راوده عن نفسه» اقرار وکړ او وی ویل چه په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزیز ته د دغی خبری ورڅرگندول (ښکاره کول) غواړم چه ما د عزیز په غیاب او نشتوالی کښی کوم لوی خیانت نه دی کړی بیشکه د یوسف علیه السلام لمسولو ته می اراده کړی وه، مگر زما دغه مراودت پر یوسف علیه السلام باندی هیڅ کوم اثر ونغورځاوه که ما زیات له دی نه کوم خیانت کړی وی نو هرومرو (خامخا) د هغه پرده به شلیده - ځکه چه الله تعالیٰ د خائنانو مکر او فریب ته بری او پرمختگ (ترقی) نه ور په برخه کوی هو! زه می خپل نفس نشم پاک ښولی، هومره غلطی چه له ما څخه صادره شوی ده، پر هغی اقرار کوم. د نورو خلقو په شان زه د نفس له شرارتونو څخه پاکه نه یم، له نفسانی بدو کارونو ځنی خو د یوسف علیه السلام په شان یو پاک او معصوم نبی الله محفوظ پاتی کیدی شی، چه پری د پاک الله خاصه مهربانی او ځان ته رحمت وی ابو حیان رحمه الله علیه هم دغه ته د زلیخا مقوله وایی - لیکن د ﴿لَعَلَّ﴾ او د ﴿لَمْ أَخُنْهُ﴾ ضمائر د عزیز

په غای د یوسف علیه السلام په لوری اړوی یعنی زه پخپلی خطا باندی ځکه په صاف ډول (طریقه) سره اقرار کوم څو یوسف علیه السلام ته معلوم شی چه زه د هغه په غیاب کښی کومه غلطه خبره نه کومه - او نه خپل جرم بیا هغه ته منسوبوم

وَقَالَ الْمَلِكُ اُتُونِي بِهٖ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَبَهُ
قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِيْنٌ ﴿۶۷﴾

او وویل باچا چه راوی (تاسی ای مقربینو زما) ماته دغه (یوسف) چه خالص کرم دغه (یوسف) دپاره (د کارونو) د ځان خپل (یعنی زما به مشیر خاص وی) نو کله چه خبری وکړی (باچا) له دغه (یوسف) سره وویل (باچا یوسف ته) چه بیشکه ته نن ورځ په نزد زموږ خاوند د مرتبی امانتگر یی.

تفسیر: باچا ئی څه لا له پخوا څخه معتقد شوی ؤ - کله ئی چه بالمشافه خبری ورسره وکړی نو بیخی ئی مخلص او معتقد شو، او حکم ئ ورکړ چه له نن ورځی څخه وروسته تاسی له مونږ سره په ډیر عزت او احترام ډیر معتبر او پتیالی (عزتمند) اوسیږئ - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه «اوس ئی د عزیز سره علاقه پری کړه - او دی ئی خپل مصاحب وگرځاوه.» کله چه یوسف علیه السلام باچا ته وویل چه اوس تاسی ته داسی ښایی چه په دی اووه کلونو کښی غلی جمعه کړئ، بیا چه د قحط کلونه راغلل نو له اطرافو به مخلوق راځی او دا غلی به در څخه پیری (اخلی)، نو داسی خزانی به جمعه کړی، چه بل هیچا نه وی جمعه کړی. نو باچا یوسف علیه السلام ته وویل دغه سررشته (انتظام) به څوک وکړی؟

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ اِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْهٖ ﴿۶۸﴾

وویل (یوسف علیه السلام باچا ته) چه مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکي (د مصر) بیشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه یم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فواندو، نو باچا یوسف ته د خزانو کنجی گانی وروسپارلی او د سلطنت ټول اختیارات ئی ورته ورکړل)

تفسیر: یعنی د دولت حفاظت هم په پوره ډول (طریقه) سره کولی شم - او د هغه د عواندو او مخارجو له ذرائعو او له حسابو او کتابو هم ښه باخبره او واقف یم. یوسف علیه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدی او د جنسی او د حاصلاتو د ځمکي اداری امور په خپل لاس کښی

واخيستل خو په دغه وسيله سره عامتالناس ته پوره گټه (فائده) ورسولی شی - خصوصاً په راتلونکي قحط کېږي په ډير ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نيونه وکړی شی - او د حکومت مالي وضعيت په ښه ډول (طريقه) سره ټينگ او مضبوط وساتلی شی. له دې نه ظاهري چاره انبياء عليهم السلام دنيوی عقل هم پوره لري او دغه هم څرگنده (ښکاره) شوه چه د خلافتو د خدمت لپاره مالياتي په چارو کېږي لاس وهل د نبوت له مقامه يا د عظمت له شان سره مخالفت نه لري. که يو سړی سره له نیک نيتۍ داسې وگڼي چه د هغه منصب لپاره زه اهل یم - او له نورو ځنی به دغه کار په ښه شان سره نه جوړیږي، نو دغه د مسلمانانو د خير غوښتلو او نفع رسولو له امله (له وجې) که د هغه غوښتنه يا مطالبه وکړي کولی ئی شی، او که حسب الضرورت خپل د ځينو حسنه و خصالو او حميده و اوصافو بيان او تذکره هم وکړي، نو دغه به په کومې ناجائزي مدحې کېږي نه وی شامل او نه به په منوعه تزکيه د نفس کېږي داخل وی ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَكَانَ يُؤْتِيكَ مَلَكًا مِّنْ لَّدُنْهُ يَقُولُ إِنَّكَ بَدِيعُ آدَمَ خَلْقًا وَنُصِيبُ رِزْقًا﴾ د عبدالرحمن بن سمره رضی الله تعالی عنه له يوه حديثه معلومیږي «هر څوک چه پخپله د امارت طالب شی، نو د هغه بار د ده پر اوږو باندې اچولی کېږي (او غیبی اعانت ورسره مدد او مرسته (امداد) نه کوي) او دغه په هغه وقت کېږي ده چه دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالي د خوښولو او نورو دنيوی اغراضو په بناء وی. والله اعلم.

وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهُ حَيْثُ شَاءَ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَّشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٢١﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ يوسف ته په ځمکه (د مصر) کېږي، چه ځای به ئی نیوه (يعنی اوسیده) له دغې ځمکې (د مصر) څخه هر چيرته چه به ئی خوښه شوه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چه اراده وفرمایو مونږ او نه ضائع کوو مونږ اجر (بدل) د محسنانو (نيکو کارانو)

تفسير: يوسف عليه السلام هر چيری چه غوښته ښکته کیده - او هر هغه شی ئی چه زړه غوښته به ئی تصرف کاوه - گواکي «ريان بن وليد» په نامه سره باچا و او په حقيقت کېږي يوسف عليه السلام باچاهي کوله او د «عزيز» په نامه سره يادیده لکه چه وروسته له دې نه راځي. ځينی علماء ليکي چه باچا د يوسف عليه السلام په لاس مسلمان شو او هم په دغه زمانه کېږي د مصر پخوانی عزيز مړ شو - نو د هغې ښځې (زليخا يا راعيل) نکاح له دوی سره وتړله شوه - والله اعلم ولی محدثین پر دغه خبره باندې اعتماد نه لري.

وَلَا جُرْأَلْهُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٤٥﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خیر (دیر غوره) دی (له دنیوی اجره) هغه کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او وو دوی چه پرهیزگاری ئی کوله (له شرک او فواحشو)

تفسیر: هر هغه چه د نیکی او ښیګڼی (فائدی) لپاره غوره کړی ده الله تعالیٰ هغه ته په دنیا کښی که اراده وفرمائی د هغه خوږه ثمره ورکوی - اعم له دی چه ثروت (مالداری) وی یا حکومت - عیش وی یا عشرت خوږ ژوندون وی یا لذت - قلبی غنا وی یا قناعت. نو حضرت یوسف علیه السلام ته دغه گرد (تول) شیان ورغنایت فرمایلی شوی ؤ پاتی شول د آخرت اجرone هغه یو ایماندار او پرهیزگار ته هلته له دنیوی اجرone څخه خورا (دیر) بهتر اجرone ور په برخه کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي

«دغه جواب شو د هغه سؤال چه د ابراهیم علیه السلام اولاده په څه ډول (طریقه) له شام څخه مصر ته راغله او بیان وشو چه ورونو په څه ډول (طریقه) سره حضرت یوسف علیه السلام له کوره لری وغورځوه؟ چه خوار او ذلیل شی او الله تعالیٰ څرنګه ورته عزت وپاښه او پر ملک ئی واک او اختیار ورکړ؟ او هم داسی ځمونږ محبوب رسول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره هم وشو» کله چه یوسف علیه السلام ته تول کارونه د سلطنت وروسپارلی شو، نو ده خلق په بزرګری (زمیدارئ) او په منظم او فنی جمع کولو د غلو سره تر اوو کلونو پوری ماموران کړل نو کله چه فراخی تیره شوه او قحط سالی راغله - او چرچه د قحط تر کنعانه پوری هم ورسیده نو ورونو د یوسف علیه السلام له پلاره اجازه وغوښته او بینامین اعیانی ورور د یوسف علیه السلام تری پلار خپل خدمت لپاره ستون (واپس) کړ او دوی لس اوښان دپاره د ځان او یو اوښ دپاره د (بینامین) سره د څه مبلغ له ځانه سره واخیستل، او مصر ته لاړل لکه چه فرمائی

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٤٦﴾

او راغلل ورونه د یوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (یوسف) باندی پس وپیژندل (یوسف) دوی او دوی دغه (یوسف) لره ناپیژندونکی وو (په سبب د حجاب یا اوږدوالی د زمانی)

تفسیر: په «مو ضح القرآن» کښی دی کله چه حضرت یوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له همغه خوب سره په اوو ورومېښو کلونو کښی ئی ښه ودانی وکړه او د

گردو (تولو) ځمکو غلی او دانی ئی راغوندى او ذخيره ئی کړی، بیا د قحط په اوو وروستنیو کلونو کښی یو متوسط نرخ ئی وټاکه (مقرر که) او هغه به ئی پر مصریانو او نورو پردیسیانو برابر پلورلی (خرخوللی) مگر پردیسیانو ته ئی سړی په سر له یوه اوبښ بار (ختی) څخه زیات نه ورکاوه نو په دغه وسیله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند - او د باچاهی خزانه ډکه شوه او په هر لوری کښی دغه انگازه (اوازه) خوره شوه چه غله په مصر کښی ارزانه ده نو ځکه د ده وروڼه هم د غلی پیروندلو دپاره مصر ته راغلل د دوی هیئت او قیافه او وضع او قطع کښی دومره تغیر او تبدیل نه ؤ شوی دلته یوسف به هم پرله پسې د خپلو وروڼو تفقد او پوښتنه او پلټنه (تحقیق) کوله - او وروسته له هغه ځای د رسیدلو څخه د دوی د نامه او د نښی پوښتنه به ئی هم کړی وی - لکه چه د سلاطینو او اعیانو ملاقات کښی عموماً دغه اصول جریان لری لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی راغلی دی چه هغوی یوسف علیه السلام ته خپل نوم او صفات بیان کړل - څرنگه چه یوسف علیه السلام د بیلتون په وقت کښی ډیر وړوکی ؤ، او هم د ده د وروڼو فکر او خیال دی لوری ته نه تلو چه ځوندى دا به یوسف علیه السلام وی - او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسی جرات کولی شی چه له دوی ځنی د هغوی د نامه نسب او نورو شیانو پوښتنی وکړی شی نو ځکه دوی یوسف و نه شو پیژندلی.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ قَالَ اِئْتُونِي بِآخِئْتِكُمْ مِّنْ اٰیٰتِكُمْ اَلَّا تَرَوْنَ اَنِّیْ اَوْفٰی الْکٰیِلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِ ۝۶۰

او کله چه تیار کړ (یوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وویل (یوسف وروڼو خپلو ته) چه راولئ تاسی ماته هغه ورور ستاسی چه له پلار ستاسی دی! آیا نه وینئ تاسی چه بیشکه زه پوره درکومه پیمانه او زه غوره د میلستیا ورکوونکو یم.

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام د خپلو وروڼو ښه میلستیا عزت او مدارات وکړه - او د سړی په سر یو اوبښ بار غله ئی دوی ته ورکړه د دغه عالی اخلاق او خاصی مهربانی د لیدلو په اثر وائی چه دوی داسی غوښتنی وکړی چه زمونږ یو علائی ورور (بنیامین) ځمونږ د سپین پیری غمجن پلار له لوری د ده د خدمت او تسکین دپاره په (کنعان) کښی پاتی دی - ځکه چه د ده بل عینی ورور یوسف علیه السلام چه پر پلار ښاندازی ګران ؤ ډیره موده پخوا له دی نه په کومی بیدیا کښی هلاک دی - که د (بنیامین) د برخی غله هم مونږ ته مرحمت وکړی شی نو ډیره مهربانی به وی یوسف علیه السلام وفرمایل چه په دی ډول (طریقه) سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دی ځکه چه زه ورکوم بار په شمار د انسانانو نه په شمار د حیواناتو کله چه

تاسی بیا راغئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راولئ نو هلته به د هغه برخه هم تاسی ته درکوله کیږی تاسی ځما د اخلاقه او د میلمانه پاللو له وضعیت څخه بالمشاهده خبر شوی یی چه زه پوره ورکومه پیمانې او بیرته نه نیسم حق د هیچا نو آیا وروسته له دی نه تاسی ته د خپل وړوکی ورور په راوستلو کښی څه تردد او اندیښنه پېښیدلی شی؟ بلکه هیڅ تردد او اندیښنه له سره مه کوئ او له ځانه سره ئی راولئ

فَإِنْ لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ⑩

نو که را نه وست تاسی ماته دغه (علاقی ورور خپل) نو له سره نشته پیمانې (د غلی) تاسی ته ما سره او مه رانژدی کیږئ تاسی بیا ماته (په مصر کښی)

تفسیر: یعنی که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست نو داسی کڼلی شی چه تاسی دروغ وایی او خلاف الاصول د یوه اوبښ خته (بار) وړل مو مقصد دی - نو د هغه په سزا کښی وروسته له دی نه نه یواځی ستاسی برخی سوځی بلکه ماته یا ځما په مملکت کښی ستاسی د راتگ اجازه هم سلب کیږی.

قَالُوا سَرُّوا دُعَاهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ⑪

وویل دوی ژر به په کوښښ سره غواړو دی له پلاره د ده او بیشکه مونږ خامخا کوونکی یو (د دی کار).

تفسیر: یعنی اگر که له پلاره د هغه بیلتون (جدائی) ډیر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوښښ کوو چه خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضی کړو هیله (امید) شته چه په یو ډول (طریقه) په دغه مقصد کښی بری وموو.

وَقَالَ لِفَتْنِهِ اجْعَلُوا بَضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ⑫

او ویل (یوسف) مریو (پیمانې کړو) خپلو ته چه کیږدئ هغه پنگه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کښی په پټه سره ښائیږی چه دوی وپیژنی دا (پنگه

خپله او احسان زما) کله چه بیرته لار شی دوی اهل خپل ته ښائیږی چه دوی به بیا بیرته راشی(او را به ولی ورور زما)

تفسیر: یعنی کومه پنگه (سرمایه) چه دوی ورکړی وه، او د هغی په بدله کښی ئی غله پیروډلی (اخستلی) وه حکم ئی ورکړ چه هغه دی هم په پته سره د دوی په اسبابونو کښی بیرته کیږدی - خو کله چه بیرته خپل کور ته ورسیږی او اسبابونه پرانیځی نو وگوری چه له غلی سره د هغوی پنگی (سرمایه) هم بیرته ورکړی شوی دی چه بیا دوهم غلی راتگ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شی - او پخپلو زړونو کښی ووائی چه داسی کریم النفس باچا چیری پیدا کیږی. او ممکن دی چه د قیمت د نه پیدا کیډلو له سببه بیا دوی د مصر له راتگه واورئ او که پنگه (سرمایه) ئی په لاس وی نو هر ورو (خامخا) به بیا راځی - نو ځکه ئی هغه پنگه (سرمایه) ورمسترده کړه ځینی وائی چه یوسف علیه السلام له خپلو ورونو څخه د غلی قیمت اخیستل له مروتو او کرمه لری لیده نو ځکه ئی بیرته ورمسترده کړه.

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَيْمِهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانَ نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٣٧﴾

نو کله چه بیرته وگرځیدل دوی پلار خپل ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ منعه کړی شوی ده (بیا) له مونږ نه پیماننه (که راسره لار نشی (بنیامین) نو ولیږه له سره ورور زمونږ چه پیماننه واخلو) هم د ده او هم خپله) او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو(له مضراتو).

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندیښنه او تردد مه کوئ اوس مونږ پخپله ویریدلی او هوښیار شوی یو او په پوره ډول (طریقه) سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْنُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ
قَالَ اللَّهُ خَيْرَ حَفِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِمِينَ ﴿٣٨﴾

ووویل (یعقوب) آیا امینان کرم تاسی په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان گرځولی په ده باندی په هیڅ شان سره) مکر(په دی شان سره) لکه چه

امینان کری می وئ تاسی پر ورور د ده (یوسف) پخوا له دی نه (یعنی د اعتبار وړ (لائق) نه یی) نو الله خیر (دیر غوره) دی له جهته د ساتنی او هم دی دی دیر مهربان د تولو مهربانانو

تفسیر: یعنی هم دغه د ﴿وَاللَّهُ لَظَهِيرٌ﴾ الفاظ تاسی د یوسف د بیولو په وقت کښی هم ویلی ؤ نو بیا به زه ستاسی پر دغی وعدی څرنګه اعتبار کولی شم. هو اوس شدید ضرورت دی چه له هغه څخه اغماض (چشم پوشی) نشی کیدلی نو ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمی دی نو زه ئی پر پاک الله سپارم چه هغه الله ئی پخپل حفاظت او مهربانی کښی روغ رمت وساتی او ما د یوسف علیه السلام له بیلتون څخه وروسته له بل مصیبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا بَانَا مَا
تَبِعِيَ هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا
وَنَزِدُّكَ ذِكْلًا يَجْزِيكَ ذَلِكَ كَيْلٌ يَّسِيرٌ ﴿٦٥﴾

او کله چه پرانستل دوی بارونه خپل وموندله دوی پنګه (سرمایه) خپله چه بیرته رالیږلی شوی وه دوی ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه به (لا زیات احسان) غواړو مونږ، دا ده هغه پنګه (سرمایه) زمونږ چه بیرته رد کړی شوی ده مونږ ته او (بیا څو چه) غله راوړو اهل خپل ته او ساتو به ورور خپل او زیات به راوړو بار د اوښ (یعنی د بنیامین برخه) دا (یو بار د اوښ) پیمان ده اسانه (په دغه سخی باچا).

تفسیر: یعنی د داسی آسانی پیمانی پریشودل نه دی په کار - په هر ډول (طریقه) چه کیږی (بنیامین) له مونږ سره پرېږدئ چه لار شی. ځینو د ﴿ذَلِكَ كَيْلٌ يَّسِيرٌ﴾ اشاره د هغی غلی په لوری کړی ده چه پخوا ئی راوړی وه او «یسیر» ئی د «قلیل» په معنی اخیستی دی. یعنی هغه غله چه پخوا له دی نه راوړی شوی ده، هغه د حاجت په اعتبار لږه ده او د دی قحط په زمانه کښی تر کاله پوری به بس کیږی؟ - لهذا ضرور دی چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه مونږ بیا لار شو او د گردو (تولو) برخى له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِّنَ اللَّهِ لَتَأْتُنِي بِهِ إِلَّا أُنْ

يُحَاطُ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿١٧﴾

وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته) له سره ونه لیرم هغه (بنیامین) له تاسی سره تر هغه پوری چه را کرئ تاسی ماته عهد محکم د الله (په دی خبره) چه خامخا بیرته به راولی ماته هر و مرو (خامخا) دی مگر که چاپیر والی و کر شی پر تاسی باندی (چه مړه یا مغلوب شی) نو کله چه ور کره دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله نو وویل (یعقوب ځامنو خپلو ته) چه الله په هغه چه وایو ئی مونږ وکیل (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ له تقدیر سره کومه داسی حادثه ور د مخه شوه چه په هغی کښی تاسی گرد (تول) سره پره او مغلوبان شوئ او د نجات هیڅ یوه لاره در پاتی نشی، نو هلته زه هیڅ شی نشم ویلی. هو، سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پوری د بنیامین په حفاظت کښی څه قصور او لدون مه کوئ، سره د دی پوخ عهد او پیمان اخیستلو او قسمونو یادولو د زیات تاکید او اهتمام په ډول (طریقه) ئی وفرمایل ﴿اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾ یعنی هغه عهد او پیمان چه مونږ په دغه وقت کښی کوو، هغه گرد (تول) پاک الله ته سپارو - که چا په هغه کښی څه خیانت یا بد عهدی وکره، نو همغه الله به ئی په سزا رسوی. یا دا چه قول او اقرار سم له خپل مقدوره سره خو پوخ کوئ - لیکن له دغو خبرو څخه کوم اصلی مقصد چه دی هغه د الله تعالیٰ له حفاظته او ساتنی څخه پوره په لاس راتلی شی - که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (تول) اسباب او تدابیر خوشی چتی (فضول) او بیکاره دی، او هیڅ به په لاس نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «ظاهری اسباب ئی پاڅه کرل - او توکل ئی پر الله وکر - هم داسی حکم دی پر هر چا»

وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ
أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ
إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٨﴾

او ویل (یعقوب) له شفقته ای ځامنو زما مه ننوځئ تاسی (مصر ته) له دروازی یوی (چه نظر وانخلئ) او ننوځئ (دوه دوه یا دری دری) له دروازو بیلو بیلو څخه، او نشم دفع کولی زه له تاسی نه له (قضا) د الله نه (په تدبیر

سره) هیڅ شی، نه دی حکم (په قضا سره) مگر خاص الله ته دی خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او هم په هم ده باندی نو توکل دی وکړی توکل کوونکی.

تفسیر: د یوسف علیه السلام وروڼه اول ځلی مصر ته تللی وو لکه د نورو عامو مسافرانو په شان بلا امتیاز په ښار کښی داخل شوی وو. لیکن د یوسف علیه السلام د خاصو توجهاتو او الطافو د لیدلو له سببه یقیناً د هغه مملکت د خلقو سترگی به د دوی پر لاره لگیدلی وی - اوس بیا دغه راتلل په خاص شان او اهتمام سره بلکه داسی وویلی شی چه یو راز (قسم) د یوسف علیه السلام پر بلنه او دعوت سره ؤ - (بنیامین) چه د هغه حفاظت او محبت حضرت یعقوب علیه السلام وروسته له یوسف علیه السلام څخه ډیر زیات کاوه، هم له خپلو وروڼو سره ؤ حضرت یعقوب علیه السلام ته داسی خیال پیدا شو چه د یوه پلار یوولسو وجیهه ؤ او ښائسته ؤ ځامنو په یوه خاص شان او اجتماعی هیئت سره په ښار کښی ننوتل - خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چه د مصر عزیز یوسف علیه السلام له لوری له هغوی سره شوی ؤ، او خلقو هغه مشاهده کړی ؤ داسی یو شی دی چه د هغه په لوری د عمومو سترگی هر ورو (خامخا) اړولی کیږی - «العین حق» نظر لگیدل هم یو حقیقت لری. او نن ورځ د «مسمریزم» عجائبات خو عموماً د کتلو د قوت له کړشمو څخه دی یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنی (بچ کوونی) دپاره دغه ظاهری تلقین وفرمایه چه سره تیت او پرک (منتشر) شی او په معمولی حیثیت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځی - نه چه خامخا د عواموالناسو له جانبه تاسی نظر شی او له دی سره ئی متصل دغه وفرمایل چه د کومی چاری او تدبیر په کولو سره هم هیڅوک د قضا او قدر فیصلی نشی گرځولی - په گردو (تولو) کائناتو کښی یواځی د پاک الله حکم چلیږی - زموږ دغه گرد (تول) انتظامات د الله تعالی د حکم په مقابل کښی بیکاره دی. هو، تدبیر او چاره لتول هم د هغه په حکم سره کولی شی ځکه چه هغه ئی راجانز درولی دی - انسان ته لارم دی چه خپل د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی تدبیر وکړی مگر اعتماد او توکل دی یواځی پر پاک الله ولری. گواکی دغه خبره ئی خپلو ځامنو ته واوروله چه تاسی هم زما پشان د زړه له کومی (منځ) د الله تعالی پر حفاظت متوکلاڼ اوسئ، او تش پر تدابیرو مه غره کیږی،

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْقُوبَ قَضَاهَا
وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

او کله چه ننوتل دوی (مصر ته) له هغه غچايه چه امر کړی ؤ دوی ته پلار د دوی (چه له مختلفو دروازو ننوځي) نه ؤ دغه ننوتل له بیلو بیلو دروازو چه دفع کړی له دوی نه له قضا د الله شخه هیڅ خیز لیکن یو حاجت چه په نفس د یعقوب کښی ؤ ادا ئی کړ هغه، او بیشکه دغه (یعقوب) خامخا خاوند د پوه ؤ په سبب د دی چه خبردار کړی ؤ مونږ دی لیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په دی چه نه اوږی تقدیر په تدبیر).

تفسیر: یعنی څرنگه ئی چه ویلی ؤ همغسی ننوتل - اگر که دوی ته څه نظر او ضرر له سترگو وړ ونه رسید لیکن له بل لوری تقدیر وړ ورسید چه (بنیامین) د غلا په الزام کښی ستون (واپس) کړ شو. هو! تقدیر نه دفع کیږی نو هغه کسان چه د علم خاوندان دی دوی پر تقدیر یقین او د ده د نجات پر اسبابو پر دواړو ئی پوه حاصل کیدی شی لیکن بی علمه سری پر یوه پوهیږی او له دوهمه بی خبره پاتی کیږی - یا بیخی پر اسبابو باندی اتکا کوی او له تقدیره منکریږی - یا پر تقدیر باندی د یقین لرلو معنی داسی گنی چه گرد (تول) اسباب معطل کړل شی - البته عارفان او پوهان تقدیر او تدبیر دواړه ټولوی - او هر یو هغه پر درجه ږدی .

نه پرانیځی په تړون سره ترنه

خو تړون لره په کار دی بیا ترنه "

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ

أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٩﴾

او کله چه ورننوتل دغه (ورونه) پر یوسف نو رانژدی ئی کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنیامین) وویل (یوسف په عبرانی ژبه پته بنیامین ته) زه چه یم هم دا زه یم ورور ستا (یوسف) نو مه خفه کیږه په هغو کارونو چه ؤ دوی چه کول ئی (پخوا له مونږ سره).

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام (بنیامین) سره ممتازه معامله وکړه او په پته ئی دی پوه کړ چه زه ستا حقیقی ورور (یوسف) یم. هغه مظالم چه پر مونږ دغو علای ورونو کړی دی چه زه ئی له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهی کښی ئی وغورځولم، او زه ئی مریی څرگند (ښکاره) کړم، او زمونږ پلار او نور ئی زما د فراق په صدمو کښی مبتلا کړل - یا اوس د دی لوری د راتلو په وقت کښی چه لږا سره کومه سختی کړی ده له دغه خبرو څخه له سره مه خفه کیږه - اوس وقت را رسیدلی دی چه زمونږ دغه گرد (تول) غمونه غلط او پورته او ورک شی - او وروسته

له سختیو پاک الله تعالیٰ مو راحت عزت او پټ را په برخه کړی حضرت شاه صاحب لیکي، «پر دغه ورور چه يوسف عليه السلام پر مینه او محبت سره رابللی ؤ نور ورورنو ته حسد او رخه (کینه) ورپیدا شوه او په دغه سفر کښی به پر هره خبره ورسره لگیدل او طعنی به ئی ورکولی نو دغه دی چه اوس يوسف عليه السلام ورور ته تسلی ورکوی وائی چه بنیامین حضرت يوسف عليه السلام ته وویل چه زه خو بیا له تانه نه بیلیم نو يوسف عليه السلام وویل چه پلار لا له پخوا هم غما له جهته غمجن دی، او په دغه پاتی کیدلو ستا کښی به لا ویرجن شی اما خو په یوه بهانه به دی تر دوی ستون (واپس) کړم. لکه چه وائی

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذْنَمُودُنْ آيَتَهَا الْعِزُّ إِنَّكُمْ لَسِرْقُونَ ④

نو کله چه تیار ئی کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی نو کښنوده جام د اوبو څښلو (د باچا پټ) په بار د ورور خپل کښی نو غږ وکړ غږ کوونکی او (خلقو د) قافلی (ودرپړی چه) بیشکه تاسی خامخا غله یئ.

تفسیر: یعنی کله چه د يوسف عليه السلام په حکم د دوی غلی ئی ور بار کړی - او د سفر گرد سامان ئی ور تیار شو - نو یو جام د اوبو څښلو ئی د خپل ورور(بنیامین) په اسباب کښی کښود (چه د زرو یا زبرجدو په جواهرو جراؤ ؤ بیا چه غله دیره گرانه شوه نو هغه ئی پیمانہ کړه غه مهال (وخت) چه کاروان (جوبه) له ښاره د باندی ووته نو پیره داران د هغه جام په لتولو پسې ولویدل بالاخر هغوی ته پر دغی قافلی شبهه پیدا شوه - څرنگه چه قافله ښائسته لری تللی وه ، نو پیره دارانو ورپسې ناری سوری کړی چه ای کاروانیانو ودرپړئ چه تاسی یقینا غله په نظر راځئ .

تنبیه: که دغه لفظ يوسف عليه السلام په حکم سره ویلی شوی وی نو مطلب به ئی داسی شی چه نور خو مال او اسباب غلا کوی - تاسی خو هغه سری یئ چه له خپله پلاره مو خپل ورور غلا کړ او په پټه مو هغه د مرئئ په نامه ویریا(مفت) خرڅ کړ.

قَالُوا وَقَبُلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ⑤

ووېل (ورونو د يوسف) او مخونه ئی راواړول پر دغو (نوکرانو د يوسف) چه څه شی دی هغه چه تاسی ورک کړی دی (او لتوئ ئی؟)

تفسیر: یعنی مونږ ولی خامخا غله بولئ؟ که ستاسی کوم شی ورک شوی وی، نو هغه راوبښئ
مونږ خو چیری لری نه یو تللی راشئ زمونږ مالونه او اسبابونه راولتوی

قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعِ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٢٧﴾

ووېل دوی ورک کړی دی (لتوو) مونږ پیمانہ د باچا او دی هغه چاته چه را
ئى وړه پیمانہ بار د یوه اوبښ او زه په دی (بار) ضامن یم (چه ور ئى کړم
پیدا کوونکى ته

تفسیر: پیره دارانو وویل چه مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلی پیمانہ لتوو چه ورک
شوی دی (یعنی پخوا له دی نه پکښی باچا اوبه څښلی او اوس په دغه وقت کښی په همغه د
سرو زرو جام دپاره د عزت د طعام د پیمانی کار هم انجام مومی. که کوم سړی ئى بى له
حیلى او حجتہ راحاضر او راوړی نو د اوبښ د څتى (بار) غله به وړانعام او وروېشو او زه ئى
ذمه وار یمه چه ور رسوم به ئى.

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جُنْنَا لِنَفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٢٨﴾

ووېل دوی قسم دی په الله خامخا په تحقیق پوه یئ تاسی چه نه یو راغلی
مونږ دپاره د دی چه فساد وکړو په ځمکه (مصر) کښی او هرگز (نه یو مونږ
غلا کوونکى) د دی جام.

تفسیر: یعنی په مصر کښی زمونږ وضعیت او گذاره گړدو (تولو) خلقو ته په عمومی دول
(طریقه) ور معلومه ده چه فساد کوونکى نه یو - او که وائی نو د خپلو اوبښانو خولۍ به مو
ولی ترلی چه په لاره کښی د چا مال ونه خوری مونږ دلته هیڅ یو شرارت نه دی کړی او نه د
فساد او شرارت له امله (وجی) دلته راغلی یو - او نه د غلو له کورنی څخه یو او که وی نو له
کنعانه به مو هغه پانگه (سرمایه) بیرته نه راوړه چه زمونږ په بارونو کښی تللی وه.

قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٩﴾

نو ووېل (بیا دغو نوکرانو) چه څه به وی جزاء د هغه (جام یا د سارق)
که (ښکاره) شوئ تاسی دروغجنان.

تفسیر: محافظینو وویل چه تاسی خوشی چتی (بیکاره) خبری ولی کوئ؟ اوس مونږ ستاسی کالی (جامی) او اسباب لتوو که دغه مسروقه مال له تاسی څخه ووت، نو بیا به څه ووايئ؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وی ؟

قَالُوا جَزَاؤُكَ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُكَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

نو وویل (بیا ورونو د یوسف) چه سزا د دی (غلا نیول د) هغه چا دی چه وموندلی شوه (دغه پیمانې) په بار د ده کښی نو هم دی دی سزا د هغه (چه مریی شی) هم داسی سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنی دغه چه غل مریی کیږی د مال د خاوند په ابراهیمی شریعت کښی د غلو سزا وه یعنی له هر چا څخه چه د غلا مال ووځی هغه به تر یوه کال پوری د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتی کیږی - د یوسف علیه السلام ورونو سم له خپله شرعی قانونه سره بی له تامله د سزا ذکر وکړ، ځکه چه دوی پوره متیقن وو چه مونږ نه غله یو - او نه د غلا مال امکان لری چه له مونږ څخه ووځی نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونیول شول او بیرته د مصر ښار ته بوتلل شول د باچا د دربار سره مخامخ بارونه ئی تری واورول

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ
 اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا
 كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ تَرْفَعُ
 دَرَجَتٍ مِّنْ شَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچی په لتولو د) بارونو د دوی پرمی له باره د ورور د ده (لپاره د دفعی د تهمت نو بیا ئی ونه موند په هغو کښی بیا ئی را وویستله دغه (پیمانې) له باره د (سکه) ورور خپل، هم دا رنگه تدبیر ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف داسی) چه ونیسی (مریی بی له ښوونی د الله) ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کښی مگر چه اراده وفرمایله الله (دغه تدبیر ئی وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت

سره) مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ، او د پاسه د هر خاوند د علم لوی دی (ان تر الله پوری خو له الله سره نه برابر شته او نه تری پورته).

تفسیر: یعنی د دغو ویناؤ څخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل - او دغه گرده (توله) پېښه ئی ور واوروله. یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کړ - رومی ئی د نورو ورونو د بارونو په سپردلو شروع وکړه او د دوی څتی بستری څوری او نور ئی ولیدل خو له دوی ځنی هغه جام را ونه ووت - بالاخر د بنیامین د اسبابو د لتولو وار راغی او هغه جام تری راووت.

﴿كَذَلِكَ كَانَ لِیُوسُفُ مَا كَانَ لِیَاخُودَ أَخَاهُ﴾ الآية - هم دا رنگه تدبیر حکمت او لاره مو ورزده او وروښوده یوسف ته نه ؤ یوسف داسی چه ونیسی مریی ورور خپل په دین او قانون د باچا د مصر کښی مگر چه اراده وفرمایله الله چه دغه تدبیر ئی وروښود ځکه چه حکم د مصر د غلو په حق کښی وهل او عذابول او دوچنده تری مسروقه مال اخیستل ؤ نه مریی گرځول یعنی د ده د ورونو له ژبی څخه په خپله دغه خبره راووته چه له هر چا څخه چه دغه مال ووځی، هغه غلام وگرځوه! نو پر هم دغی ونیوه شو که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه ؤ که داسی تدبیر نه کیده چه پخپلو اقرارونو کښی سره راگیر شی نو د مصری قانون له مخی هیڅ یو داسی کوم صورت چه د هغه له مخی د بنیامین د بیرته ستنولو (راواپس کولو سند کیدی شو نه ؤ موجود

) ﴿تَرْجُمُوهُ رَجْمَ بَنَاتِئِنَّ﴾ - پورته کوو مونږ مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ د پورته کولو ئی) یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی حکمت او تدبیر ورښی یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوی وگوره هغه ځلمیان چه په غلا سره ئی له خپله پلاره یوسف غلا کړ - او په څو روپو ئی وپلوره (خرڅ کړو) نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کښی ولاړ دی ښائی په دی دول (طریقه) سره د دوی د پخوانیو غلطیو کفاره وی

) ﴿وَقَوْفٌ لِّذِي عَرْشِهِ﴾ - او د پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی ان تر الله پوری خو له الله تعالی سره نه برابر شته - او نه تری پورته) یعنی په دنیا کښی له یوه انسان څخه زیات پوهنده دوهم څخه دریم ښه پوهنده او خبردار دی اما د تولو پوهانو سره پورته یو لوی او پوهه شته چه هغه ته عالم الغیب والشهاده وائی.

تنبیه: واضحه وی چه په دغه توله واقعہ کښی هیڅ یو لفظ د یوسف علیه السلام له ژبی څخه له واقع څخه مخالف نه دی وتلی - او نه د شرعی څخه مخالف کوم حرکت تری صادر شوی دی فقط یواځی توریه ئی کړی ده د «توریه» مطلب دا دی چه کومه داسی خبره وائی یا ئی وکړی چه د هغه د لیدلو یا آوریډلو څخه ذهن ته یو ظاهری او نژدی مطلب راشی لیکن د متکلم مقصد بل داسی یو شی وی چه له ظاهری او قریبی مطلب لری وی - که دغه «توریه» د کوم نیک او محمود مقصد لپاره وکړی شی، نو د هغه په جواز بلکه په محمودیت کښی هیڅ د شبهی ځای

نشته او که د کوم مذموم او قبیح کار لپاره وی نو هغه «توریه» نه بلکه مکر او فریب دی. دلته د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه د یعقوب علیه السلام ابتلا او امتحان تکمیل شی - د یوسف علیه السلام څخه وروسته ئی (بنیامین) هم تری بیل کړی او له بل لوری وروسته له یوی اوږدی مودی څخه شکیدلی او لری شوی دوه سکني وروڼه هم سره یو ځای وویښی او ملاقی شی، او له یوسف سره هم وروسته له دی نه چه دی د امتحان له کڼدو او ژورو څخه ووځی ږومی د ده د علای وروڼو - بیا د عینی ورور او بالاخر د لوی پلار او گرد (تول) کور او کهول متدرجاً ملاقات وشی - او له بل لوری د یوسف له وروڼو ځنی هغه اغلاط او خطاوی چه شوی وی، ښائی چه هغوی هم لږ څه ربرونه (تکلیفونه) وگالی (برداشت کړی)، او بیا د عفوی او رحم دروازی ته ورسیږی - او برسیره پر دی نه دی معلوم چه نور څه څه حکمتونه به هم وی - چه د هغو له امله (له وجی) یوسف علیه السلام ته لږ څه د «توریه» په نسبت هدایت ورکړی شوی ؤ چه دوی جام د خپل ورور په اسبابو کښی کیښود بیا ئی نه پر بل چا د غلا الزام واړوه نه ئی داسی وویل چه هغه سری ته مو د غلا په الزام کښی سزا ورکړه - بلکه طبعاً داسی صورتونه څرگند (ښکاره) شول چه د هغو په وسیله (بنیامین) ته د خپل ورور کره په عزت - راحت او هوسائی (آسانی) سره د اوسیدلو لاره پیدا شوه. هو! مصلحتاً ځینی داسی الفاظ هم استعمال شوی دی چه د هغوی متبادری معانی نه وی مراد یا پر ځینو شیانو سکوت کړی شوی دی چه که د هغو په نسبت ئی څه ویل نو هغه پټه خبره به څرگندیده او اصلی مقصد به له لاسه وتو والله اعلم.

قَالُوا إِنِّي سَرِقٌ فَقَدْ سَرَقَ أَخُؤُا لَّهِ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يَوْسُفُ فِي
نَفْسِهِ وَلَمْ يُبَيِّدْهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٤٠﴾

نو وویل (ورونو د یوسف) که غلا وکړه دغه (بنیامین نو هیڅ عجیبه نه ده ځکه چه) پس په تحقیق سره غلا کړی وه (سکني) ورور د ده هم پخوا له دی نه، نو پټه وساتله دغه (خبره) یوسف په نفس خپل کښی او ښکاره ئی کړه (هغه خبره) دوی ته، وویل (یوسف پټ په خپل زړه کښی) چه تاسی ډیر بد یئ له جهته د مرتبی (چه ورور مو له پلاره غلا او د مریی په نامه مو سودا کړ) او الله ښه عالم دی په هغه خبره چه تاسی ئی بیانوی (په حق د یوسف کښی)

تفسیر: دغه اشاره د یوسف علیه السلام په لوری ده دوی د خپلی پاکي ښوولو دپاره محض د ناحقه ویلو او عناد څرگندولو (ښکاره کولو) دپاره د بنیامین جرم پوخ کړ او د دومره مودی له تیریدلو څخه وروسته هم پر معصوم یوسف علیه السلام باندی د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمیدل.

مفسرینو په دغی موقع کښی ډیری قصی بیانی کړی دی چه د هغو په لوری د یوسف علیه السلام ورونو د غلا په لفظ کښی اشاره کړی وه او د هغوی د نقل حاجت دلته نشته

(﴿ قَالُوا يَسُفُفُ نَفْسِهِ ﴾ الآية - نو پته وساتله دغه خبره یوسف علیه السلام په نفس خپل کښی او ښکاره ئی نه کړه هغه خبره دوی ته. وویل یوسف علیه السلام پت په زړه خپل کښی چه تاسی ډیر بد یی له جهته د مرتبی چه ورور مو له پلاره غلا او د مرئی په نامه مو سودا کړ) یعنی سره د داسی سخت لفظ اوریدلو بیا هم یوسف علیه السلام خپل ځان وساته - ځکه چه د الله تعالیٰ مصلحت د دوی د پتی خبری په څرگندیدلو (ښکاره کیدلو) او افشاء مقتضی نه وه. یوسف علیه السلام دغه خبره هم پخپل زړه کښی پته وساتله، او پخپل جواب کښی ئی د دوی د اتهام حقیقت ور څرگند (ښکاره) نه کړ - بلکه پخپل زړه کښی ئی وویل ﴿ اَنْتُمْ شَرُّ مَكَانًا وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴾ یعنی بالعکس غله پر کوتوال خوله آچوی، او تاسی ما هم غل بولی - حال دا چه تاسی داسی یوه غلا کړی ده چه خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپیو ویریا سودا کړی دی باقی زما د غلا حال خو پاک الله ته معلوم دی. ځینو مفسرینو له ﴿ شَرُّ مَكَانًا ﴾ الآية - څخه داسی مطلب اخیستی دی چه یوسف علیه السلام هغوی ته خطاب کوی چه تاسی خورا ډیر بد خلق یی - اوس خو مو وویل چه ﴿ وَمَا تَكُنُ لِيَ بِلَاغًا ﴾ مونږ له غلو څخه نه یو - اوس چه مو د یوه ورور له کالیو (جامو) څخه هغه مال راڅرگند (ښکاره) شو، هغه سره هغه بل بیگناه ورور ئی هم ملوث کوی، ګواکي غلا کول ستاسی د کورنی کسب دی (العیاذ بالله) الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه تاسی پخپلی دغی وینا کښی تر کوم ځای پوری رښتین یی - هغه به تاسی ته د دغه غلط بیان سزا درکوی

(کله چه یوسف علیه السلام بنیامین خپلو سړیو ته ورکړ - نو ورونه ئی په زاری شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ^(۴۸)

وویل دوی ای عزیزه بیشکه ده لره یو پلار دی زوړ ډیر معمر (چه پس له یوسف له ده سره مینه کوی) نو ونیسه یو له مونږه په ځای د ده (پرغمال او دی راپریږده)، بیشکه مونږ وینو تا له احسان کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی زموږ سپین پیری پلار ته به سخته صدمه ورورسپړی. ځکه چه هغه زموږ له گردو (تولو) څخه هم دغه (بنیامین) او د ده سکنی ورور یوسف علیه السلام سره مینه او محبت کاوه. وروسته له یوسف علیه السلام د هغه د زړه تسلی یواځی پر هم ده وه - تاسی که د ده په ځای له مونږ ځنی یو تن ستون (واپس) کړئ، نو پر مونږ به ستاسی ډیره لویه مهربانی وی - تاسی تل پر

مخلوقاتو احسان کوئ او بالخاصه پر مونږ دی خصوصی احسان هم کړی دی - نو مونږ امید لرو
چه د خپل له کرمه مو مه بی هیلې کوئ،.

قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنٌ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَّظَالِمُونَ ﴿٥٠﴾

وویل (یوسف علیه السلام وروڼو خپلو ته) پناه غواړو په الله پوری چه ونیسو
مونږه (بیگناه) مگر (به نيسو) هغه څوک چه موندلی دی مونږ اسباب خپل په
نزد د هغه، (که ونیسو په غای د هغه بل څوک) نو مونږ به په هغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعنی مونږ پرالله تعالی له دی نه پناه نيسو چه بی له سببه د یوه په غای بل ونیسو -
مونږ خو یواځی هماغه سری راستنوو (واپس کوو) چه له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی او هغه
بنیامین دی چه د عینی ورورولی لامله (له وجی) به له مونږ سره پاتی کیږی دلته هم د ﴿إِلَّا مَنٌ﴾
﴿وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ﴾ په غای «الا من سرق» نه دی ویلی چه لنډه او مختصره وه ځکه چه هغه
له واقع څخه مخالفه وه او که د هغه په غای بل څوک ونیسو - نو بیشکه چه مونږ په دغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمی دین کښی ځکه چه دی خو مونږ ستاسی په فتوی
نیولی دی یعنی که د مجرم په بدله کښی بل کوم بی قصوره ونیسو - نو ستاسی له خیاله او
قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ
أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ
وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ
حَتَّى يَأْذَنَ لِيَ ابْنِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٥١﴾

نو کله چه ناامیده شول دوی له دغه (یوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د
بنیامین) نو گوښه (بیل) شول دوی په دی حال کښی چه مشوره کوونکی
(پخپلو منعونو کښی) وویل مشر د دوی (په عمر کښی یا په فکر کښی)
آیا نه پوهیږئ چه بیشکه پلار ستاسی په تحقیق اخیستی وه له تاسی (په بیرته

بیولو د بنیامین) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنیامین کښی او اوس دا حادثه راپېښه شوه) او پخوا له دی نه تقصیر کړی ؤ تاسی په حق د یوسف کښی، نو له سره به زه نه خوځیږم له دی ځمکی (مصر څخه تر هغه پوری چه اذن راکړی ماته پلار زما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم راکړی الله ماته (په وتلو سره له مصره پا په خلاصیدو د ورور زما)، او هم دغه (الله) ډیر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسیر: ﴿مَا قَرَضْتُمْ﴾ کښی «ما» زانده ده ځینی وائی مصدریه ده او کیږی چه موصوله شی. کله چه دوی له حضرت یوسف علیه السلام څخه دغه جواب واورید او مایوس شول، نو له دلی څخه گوښی (بیل) شول، پخپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه د اکثری رایه پر دغه قرار ونيوه چه ښائی وطن ته بیرته لاړ شو. د دوی په منځ کښی هغه چه د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار لوی ؤ، وے ویل چه مونږ به خپل پلار ته په کومو سترگو او مخ سره مخامخ شو؟ چه هغه له مونږ څخه عهد اخیستی ؤ - او د هغه جواب څه ووايو؟ یو تقصیر خو له مونږ څخه پخوا له دی نه د یوسف علیه السلام په معامله کښی شوی دی چه د هغه اثر تر نن ورځی پوری موجود دی، اوس که مونږ (بنیامین) هم دلته پریږدو، او تول لاړ شو نو ډیره سخته بی غیرتی او بی حمیتي به وی، نو واضح دی وی چه زه خو له سره له دی ځایه هیچیری خوځیدونکی نه یم، تر څو چه خپل لوی آبا ماته د بیرته راتلولو حکم راکړی، یا په دغه منځ کښی د پاک الله تعالی له لوری بله کومه فیصله وشي، مثلاً له تقدیره زما د مرگ نیته پوره شی او مر شم یا په بل تدبیر سره (بنیامین) ته نجات ورکړم.

تنبیه: دغه ویونکی به غالباً همغه ورور وی چه د یوسف علیه السلام په معامله کښی ئی ډومبی هم پسته مشوره ورکړی وه چه ﴿لَهْكَاءُ يَوْسُفَ﴾

ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ
وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَفِظِينَ ﴿٨١﴾

بیرته لاړ شی تاسی پلار خپل ته نو ووايئ (ورته) ای پلاره زمونږ په تحقیق ځوی ستا (بنیامین) غلا وکړه، او مونږ نه ؤ ویلی بل شی مگر هغه مو وویل چه پری خبر وو (چه د باچا جام ووت له باره د ده) او نه وو مونږ پت کار دپاره ساتونکی

تفسیر: یعنی ما هم دلته پریږدئ او تاسی گرد (تول) لاړ شی او د خپل پلار په حضور کښی

عرض وکړئ چه دغسی یوه واقعه راپېښه شوه چه له سره ئی توقع نه وه او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکی چه دغه جام پخپله بنیامین پټ کړی ؤ او که بل چا د ده په بار کښی ایښی ؤ؟ حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی مونږ خو له تاسی سره پر خپل پوه قول او عهد کړی ؤ - او له دی نه نه وو خبر چه (بنیامین) به غلا کوی او په غلا کښی به نیولی کیږی - یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار ورورښووله، او له دی نه نه وو خبر چه زمونږ ورور پخپله غل دی»

وَسَّئِلَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٧﴾

او پوښتنه وکړه پخپله (قاصد په ژبه له خلقو) د هغی قری(د مصر یا بل کوم ورته نژدی کلی څخه) چه وو مونږ په هغه کښی او(پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چه مونږ مخ کړی ؤ(راغلی وو کنعان ته) په دغه (قافله) کښی، او بیشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنی تاسی یو معتبر سری ولیږئ او له هغو کلیو څخه د دغی خبری ښه تحقیق وکړئ چه هلته دغه واقعه پېښه شوی ده - او اوس بیرته راغلی دی، نو تاسی ته به دغه خبره بیخي ثابته شی چه مونږ پخپله په دغی وینا کښی بالکل رښتینی یو. (الغرض چه راغلل دا وروڼه په حکم د مشر ورور خپل سره چه روئیل یا یهودا ؤ کنعان ته او داسی عرض ئی وکړ خپل پلار یعقوب علیه السلام ته چه پاس مذکور شو، نو په جواب کښی حضرت یعقوب علیه السلام داسی وویل دوی ته)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْ أَتَصْبِرُ جَبِيلٌ ط عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَبِيلًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٨﴾

وویل(داسی نه ده چه تاسی ئی وایئ) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو کار(چه اراده مو ورته کړی وه)، نو(اوس کار زما) صبر دی بهتر، نژدی دی دا چه الله راولی ماته دوی ټول، بیشکه دغه الله جل جلاله هم دی دی ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا(چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د ﴿تَصْبِرُ جَبِيلٌ﴾ ترجمه مفسرینو په څو ډوله (قسمه) سره کړی ده چه هغه دلته لیکله

کیدی

(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی چه هیچاته به شه نه وایم».

(۲): «نو صبر زما ښه صبر دی».

(۳): «نو اوس هم دغه صبر زما په کار راغی»

(۴): «نو اوس له هم دغه صبر څخه زما کار جوړیږی».

(۵): «پس صبر دی ماته ښه».

(۶): «پس ښائی ماته صبر نیک»

(۷): «پس کار زما صبر ښه دی».

(۸): «پس کار زما صبر ډیر ښه دی». د اول غلی د بی اعتباری له امله (له وجی) دا غلی هم یعقوب علیه السلام د خپلو غامنو پر خبرو اعتبار ونه کړ. لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کیدی شی - ځکه چه په واقع سره دغه خبری د ده غامنو له خپله ځانه جوړی کړی - او پخپله یوسف هم د ده غوی و. کذا فی الموضع. گواکی د «لکم» خطاب د غامنو د جنس په لوری وشو. والله عالم. غینو مفسرینو د دی مطلب داسی لیکلی دی چه تاسی دلته د هغه د ساتنی څومره کلکی وعدی راسره وکړی - او په ډیر اصرار سره مو هغه بوتلو او هلته مو د هغه له لوری هیڅ دفاع او خبره ونه کړه، او ومو نه ویل چه د هغه له اسبابو څخه د جام پیدا کیدل څرنگه د هغه د غلا دلیل کیدی شی - کیږی چه بل چا هغه جام د ده په اسبابو کښی پت کړی وی نو د دغی خبری ویل ضروری و تاسی خو پخپلی دغی وینا سره چه د ده هغه بل ورور هم غلا کړی وه، نو د هغه جرم مو لا کلک کړ - که د تاسی په زړونو کښی ضد او عناد نه وی، نو دغه خبره به مو ولی ویله؟ اوس له بنیامین څخه راغلی او ماته له ځانه خبری جوړوی؟ په هر حال زه په دی باندی هم صبر کوم - او د شکایت هیڅ یوه خبره به له ژبی ونه باسم - د پاک الله له قدرته او رحمته هیڅ لری نه دی چه یوسف علیه السلام او (بنیامین) او هغه ورور چه د (بنیامین) له خاطر هله پاتی دی گرد (تول) ماته راوی - او تول سره راتول کړی شی - او زه د گردو (تولو) له احواله باخبره شم پاک الله له تولو امورو څخه ښه عالم - او له هر یوه سره سم له خپله حکمته سره معامله کوی. له دی نه اندازه کیدی شی - چه په هر قسم مایوسی - او په هر ډول (طریقه) احوال سره هم د انبیاء علیهم السلام قلوب نه بی هیلې (ناامیده) کیدی شی - او دوی تل د الله تعالی پر واسع رحمت توکل او اعتماد کوی - او د ده له الطافه او اعطافه او احسانه او منته امیدوار وی.

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا سَفِي عَلَى يُوسُفَ وَأَبِصْرْتُ عَيْنُهُ مِنْ
الْحَزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٩٧﴾

او مخ و مگر غاوه (يعقوب) له دغو (غامنو خپلو) نه او وی ویل او افسوسه او غم زما پر (بيلتون د) يوسف راشه دغه د وقت دی) او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د دغه (يعقوب) له غمه نو دی دک و له قهره (او پت ئی غمموونکی و).

تفسیر: د دی نوی زخم له رسیدلو څخه د ده هغه پخوانی زخم بیا تازه شو - او بی اختیاره ئی له خولی څخه دا چغه ووتله ﴿يَا سَفَى عَلَى يَوسُفَ﴾ - های افسوس پر يوسف» یعنی ای افسوسه زما پر يوسف را حاضر شه دغه دی وقت دی او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د يعقوب عليه السلام له غمه یعنی بیرونه یا بی نوره شوی. **علی اختلاف القولین**. پس دغه يعقوب دک و په زړه کښی د قهره د غامنو نه خو وئ غمملو او پت ئی وساتلو په حدیث کښی دی «نحن معاشر الانبياء اشد بلاء ثم الامثل فالامثل» یعنی د انبیاءو جماعت د پاک الله له جانب په دیرو سختو امتحانونو کښی مبتلا کاوه شی - بیا د امتحانونو دیر اقسام دی حق تعالی هر نبی سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره ئی چه اراده وفرمائی اخته او مبتلا کوی ئی.

د يعقوب عليه السلام په زړه کښی ئی د يوسف عليه السلام فوق العاده مینه وغورځوله - بیا داسی پوه - هښیار - محبوب - او مطلوب هلک ئی چه د ابراهیمی کورنی غته سترگه او رنه دیوه وه، په داسی یوی دردناکی طریقې سره له ده ځنی بیل کړ - او سره له دی نه چه د يعقوب عليه السلام غم ویشتلې غیگر - او زخم خوړلی تتر - او پرهاری زړه دغی روح وژونکی صدمی خوړلی وو، خو بیا هم ده نه د کوم مخلوق په مخ کښی څه وویل، او نه ئی د شکایت کوم حرف په ژبه راوړ، او نه له چا څخه د انتقام اخیستلو - او د خپل زړه تشولو په فکر کښی و - او نه د غم او خفگان خبری به ئی له خولی څخه وتلی - هو کله چه دی د غم او اندیښنی له لاسه دیر کړیده او ویلی کیده، نو د ده د زړه بخار د سترگو له لاری ووت، او له خپله ځانه سره به ژړیده. تر شلهاو کلونو پوری دی سره له دغو ژړیدونکو سترگو او د پاخه زړه د خپلو فرائضو او حقوقو په اداء کښی مشغول او لگیا و او له ده هیڅ یو خلل او بی انتظامی په هیڅ شی کښی واقع نه شوه په هره اندازه چه د ده زړه يوسف عليه السلام په فراق کښی پخسیده، او له سترگو څخه ئی اویسکی توتیدلی، ده به هومره د پاک الله په دربار کښی د عجز او نیاز، او توبی او استغفار اظهار کاوه. د درد او غم شدت - او د اویسکو تویولو کثرت هومره چه د ده «بصارت» ضعیف کاوه، په همغی اندازی سره د ده د «بصیرت» نور به لا پسی زیاتیده - د بیتابیو او د اضطراباتو هومره سخت طوفانونه چه پری راچلیده - ده به هومره خپل زړه تینکاوه او پر خپل غیگر (ینه) به ئی پښه کیښوده - او له ژبی څخه به ئی تش یو «اف» هم نه ایسته. د (بنیامین) له بیلتون څخه کله چه پخوانی زخم (تپ) ته نوی درد او بریښ ورسیده، نو دلته بی اختیاره هم دغه د ﴿يَا سَفَى عَلَى يَوسُفَ﴾ - ای افسوسه او غم زما په بیلتون د يوسف»

الفاظ ئی له ژبی ووتل. د حضرت شاه صاحب په قول «داسی یو سخت درد تر دومره اوږده مدت پوری ساتل، پرته (علاوه) له نبی علیه السلام څخه د بل هیچا له وسه نه دی پوره او نه ئی شی ساتلی» بیا چه ځامنو د یعقوب علیه السلام د خپل پلار پریشانی او اضطراب ولید نو

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَوَاتٌ ذٰكُرُ يٰسُفَ حَتّٰى
تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِيْنَ ﴿٨٥﴾ قَالَ اِنَّمَا اَشْكُوْ
بَنِيَّ وَحُزْنِيَّ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٨٦﴾

وویل (ځامنو د یعقوب پلار خپل ته) قسم دی پر الله چه همیشه ئی ته چه یادوی یوسف (په زاری او فریاد سره) تر هغه پوری چه شی ته قریب الموت (ناجوړ له ډیره غمه) یا شی ته له هلاک شوو نه وویل (یعقوب) بیشکه هم دا خبره ده چه شکایت کوم (او ژاړم د لوی او واړه) غم (او اضطراب) او خفگان خپل طرف د الله ته (یواځی) او پوهیږم زه له جانبه د الله په هغه چه تاسی پری نه پوهیږئ (لکه حیات د یوسف)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی راغلی دی «آیا تاسی ماته صبر رانیږی؟ بی صبره خو هغه څوک دی چه د مخلوق په مخ کښی د خالق د رالیږلی شوی درد شکایت وکړی زه خو له هغه سره مناجات کوم چه درد او رږر (تکلیف) ئی راکړی دی - او پر دی هم ښه پوهیږم چه یوسف علیه السلام ژوندی دی - او ضرور به ورسره وینم. او د ده هغه لیدلی خوب هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی دی دغه زما ابتلاء او ازموینه ده - و به ځورم چه تر کومه حده پوری دغه ابتلاء ځنډیږی (ایساریږی)؟».

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يٰسُفَ وَاَخِيْهِ وَلَا تَايَسُوْا
مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِنَّهٗ لَا يَايِسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿٨٧﴾

ای ځامنو زما، لاړ شی نو لتونه وکړئ له (حاله د) یوسف او له حاله د ورور د ده او مه ناامیده کیږئ له فیضه د الله بیشکه شان دا دی چه نه ناامیده کیږی له فیضه د الله څخه مگر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسير: يعنى د الله تعالى له مهرباني او فيضه نااميده كيدل د كافرانو دود (طريقه) دى چه هغوى د ده له لوى رحمت او كامل قدرت څخه صحيح معرفت نه لري. د يوه مسلمان كار دا وي چه كه د غرونو د پښتو په اندازه، او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مايوس كوونكى حالات هم ورپېښ شى خو بيا هم د پاك الله د رحمت اميدوار اوسى - او په امكانى كوښښ كښى بى همتى او بې زده توب نه كوى نو ځي د يوسف عليه السلام سراغ او پته ولگوي او د ده ورور (بنيامين) د خلاصولو ذرائع ولتوي - د الله تعالى له رحمته هيڅ لرى نه دى چه مونږ بيا سره راټول كړى د دريم ورور ذكر ئى ښايى د دى لامله (له وجى) ونه فرمايه چه هغه پخپل اختيار يواځى د بنيامين له سببه ستون (واپس) شوى ؤ كه بنيامين خلاص شى، نو هغه به بلا سببه ولى هلته پاتى كيږي.

(بيا وروڼه د يوسف عليه السلام دريم كرت د يعقوب عليه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسْنَا
وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ
وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

نو كله چه ورننوتل وروڼه پر يوسف نو وويل دوى (يوسف ته) چه اى عزيزه، رسيدلى ده مونږ ته او اهل (عيال) زمونږ ته سختى (او لوړه) او راوړى ده مونږ پنگه (سرمايه) ناقصه نو پوره راكړه مونږ ته پيمانته او خيرات وكړه پر مونږ (په قبول د نقصان يا تزئيد د احسان) بيشكه چه الله جزاء (بدل د دارينو وركوى خيرات وركوونكو ته).

تفسير: دوى سم د خپل پلار له ښوونى سره د مصر په لورى بيا روان شول، څرنگه چه د يوسف عليه السلام درك او پته نه وه معلومه، نو ږومبى د هغه چا (بنيامين) د نجات په فكر كښى ولويدل چه ځاى ئى معلوم ؤ او څرنگه چه د قحط له سببه غلى ته هم د دوى ډير ضرورت ؤ نو داسى ئى سره وټاكل (مقرر كړل)، ښائى چه عزيز ته په دى لورى هم توجه وركړو - كه د راكړه او وركړه په معاملو كښى مو عزيز پوست او نرم وموند، نو د (بنيامين) په نسبت به هم ورسره خبره كوو لكه چه ږومبى خبرى دوى له عزيز سره داسى وكړى

اى عزيزه، په دى ورځو كښى د قحط له سببه پر مونږ او زمونږ پر كورنى ډير زيات تكليف او زحمت تيريږي زمونږ د كورونو مال او اسباب گرد (ټول) وپلورل (خرڅ) شول - اوس ډيره لږه بيكاره او حقيره پنگه (سرمايه) پاتى ده چه هيڅوك ئى نه اخلى هغه مو د غلى پيړودلو

(اخستلو) دپاره له ځان سره راوړی ده ستا د ښو اخلاقو، له لویو مکارمو او له پخوانیو مهربانیو څخه هیله (امید) لرو چه زمونږ دغو ناقصو شیانو ته مه گورئ، او د دغو لږو شیانو په بدل کښی د پخوا پشان د غلی پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چه را ئی کړی، دغه رعایت په حقیقت کښی یو راز (قسم) خیرات دی چه تاسی ئی پر مونږ کوئ، برسیره په دی د خیرات په توگه (طریقه) هم څه شی را کړئ چه الله تعالی درسره ښه وکړی، حضرت یوسف علیه السلام د دغه احوال له اوریدلو څخه بې اختیاره په ژړا شو - او د ده د شفقت - رحم - عنایت او زړه سوی چینه د ده له زړه څخه وخوټیده او د سترگو له لاری په بهیللو شوه او په دغه وقت کښی د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته ورښکاره کړ - چه زه څوک یم؟ او تاسی چه کومه معامله له ما سره کړی وه وروسته له هغی زه اوس کومی مرتبی ته رسیدلی یم؟ وروستی آیت د دغه اظهار دپاره تمهید دی.

تنبیه: ځینو د «تصدق» معنی مطلق احسان اخیستی دی. لکه چه د «قصر الصلوة» په حدیث کښی دی «صدقة تصدق الله بها علیکم»

(کله چه یوسف علیه السلام د خپل پلار کاغذ ولوست او د خپلو ورونو دغه عاجزی او زاری ئی ولیدلی نو لکه چه پخوا مو ولیکل ژړا پری زور راوست او رحم پری غالب شو او طاقت د پتولو ورته پاتی نشو نو)

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ يَوْسُفَ وَآخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿١٩﴾

وویل (یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) آیا پوهیږئ تاسی چه څه فعل کړی ؤ تاسی له یوسف او له ورور د ده سره (چه خوار، زار او رتلی به مو ساته) کله چه تاسی ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسیر: یعنی د دی دواړو په منځ کښی مو بیلتون (جدائی) وغورځوله او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ په هغه وقت کښی چه تاسی ناپوهان وئ، یعنی د څلمیتوب په نشو کښی بی سده (بی هوشه) وئ او بی التفاته له قباحته د دی فعل - یا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د ورورولئ او دا ئی په طریقه د نصیحت ورته ویل نه دپاره د راجنکلو او شرمولو الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو دیره لوړه (اوچته) مرتبه ده چه د دغه ټول عمر د ربرو (تکلیفونو) او شکایتونو دپاره یو توری ئی هم پخپله ژبه را نه وړ او دومره سوال ئی هم د دی لامله (له وجی) وکړ، څو دوی پخپلو زړونو کښی شلهاؤ کلونو پخوانی احوال یو ځلی مستحضر کړی، چه د ماضی او حال موازی څخه د الله تعالی د هغو احساناتو حقیقت ښه روښانه شی چه پر یوسف علیه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی، او د هغه په لوری وروسته په ﴿قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا﴾ کښی اشاره شوی ده - بیا د سؤال اسلوب ئی داسی نرم او لطیف اختیار کړی

دی چه په هغه کښی له جرړه زیات د معذرت خوا، خورا (دیر) ښکاره ده یعنی هغه حرکت چه ستاسی څخه صادر شوی دی د ناپوهی او بیوقوفی لامله (له وجی) ؤ - تاسی ته کله دغه خبره معلومه ده چه د یوسف علیه السلام هغه خوب هرومرو (خامخا) پوره کیلونکی دی، او دغه هلال خامخا یوه ورځ د بدر په شکل راختونکی دی او سم له دی ویلو سره ئی پرده له مخه بیرته کړه - کله چه د دوی نظر پری ولگیده او وئ پیژاند نو

قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ
عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۰﴾

ووېل (ورونو د یوسف) آیا بیشکه ته چه ئی خامخا دا ته ئی یوسف ووېل (هو!) هم دا زه یم یوسف او دغه (بنیامین) می سکه ورور دی په تحقیق احسان فرمایلی دی الله پر مونږ باندی (په سلامت او کرامت) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وویریږی له الله او صبر وکړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه الله نه ضائع کوی اجر (بدل عوض) د نیکو کارانو.

تفسیر: ممکن دی چه له دغه سوال څخه دوی دیر سخت ویریدلی وی - چه وروسته له دومره زیاتی مودی څخه دغه د کور پته خبره چا ورڅرگنده (ښکاره) کړی ده بیا د مصر عزیز د یوسف علیه السلام له قصی سره څه کار لری؟ څرنگه چه دوی د یوسف علیه السلام فوقالعاده مراحم او له (بنیامین) سره ئی خصوصی سلوک لا له پخوا څخه لیدلی وو، نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوری ته منتقل کړی وی - چه نه یوسف علیه السلام به چه مونږ پر مصری کاروان پلورلی (خرڅ کړی) ؤ هم دغه وی - کله چه دغه لوری ته متوجه شوی وی نو په غور سره به ئی کتلی وی او ممکن دی چه دا ځلی یوسف علیه السلام هم خپل ځان په واضح ډول (طریقه) سره دوی ته وړاندی کړی وی - یا ئی تصریحاً ویلی وی چه زه یوسف علیه السلام یم، الغرض چه دوی سخت متعجب او حیران شول او په حیرت سره ئی پوښتنه وکړه ﴿إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ﴾ - رښتیا اویښه آیا هم دا ته یوسف ئی ؟» نو ووېل یوسف علیه السلام چه هو! په رښتیا سره هم دا زه یوسف یم او دغه می سکه ورور دی (بنیامین) یعنی له هغه څخه چه تاسی زه بیل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

(په تحقیق منت او احسان بار کړی دی الله تعالیٰ پر مونږ باندی چه پس له اتیا کاله بیا ئی سره یو ځای کړو او همغه الله بیلتون په گډون - ذلت په عزت - تکلیف په راحت - تنگی په فراخی - طیش په عیش بللوی - هغه ته چه د مریی په نامه په څو پیسو خرڅ شوی ؤ نن پاک الله د مصر حکومت وربځلی دی او بیشکه شان دا دی هر څوک چه ویریږی له الله او صبر کوی په

طاعت او مصیبت او له معصیت پس بیشکه الله نه ضائع کوی اجر بدل عوض د نیکو کارانو حضرت شاه صاحب لیکي «پر هر هغه چه تکلیف واقع شو - او له شرعی حدودو څخه د باندی ونه ووت او ونه ویرید نو بالاخر له بلا څخه زیاته عطا ورکوله کیږی بیا چه ورونو یوسف علیه السلام وپیژندلو - نو هیبت او خجالت پر دوی غالب شو - نو

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اَشْرَكْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِئِيْنَ ﴿٩١﴾

وویل (ورونو د یوسف هغه ته) قسم دی پر الله خامخا په تحقیق غوره کړی ئی ته الله پر مونږ (په صورت او سیرت) او بیشکه چه وو مونږ خامخا له خطا کوونکو (په هغه عمل کښی چه کړی ؤ مونږ له تا سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله تاته له هر حیثیته پر مونږ درجه او فضلیت درکړی دی - ته د هم دی مقام وړ (قابل) او لائق وی - مونږ له خپلی غلطی او تیږی ستا قدر ونه پیژنده بالاخر ستا خوب رښتیا او زمونږ حسد او رخه (کینه) بیکاره ښکاره شوه.

قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّحِمِيْنَ ﴿٩٢﴾

وویل (یوسف ورونو خپلو ته) نشته هیڅ ملامتی (زور او نه الزام له جانبه غما) پر تاسو نن ورځ مغفرت دی وکړی الله تاسی ته (چه مقرر شوی په گناه خپلی) او هم دی دی ښه غوره مهربان د ټولو مهربانی کوونکو.

تفسیر: یوسف علیه السلام له سره داسی اراده نه درلوده (لرله) چه دومره یوه خبره هم له خپلو ورونو څخه واورى، نو وئ فرمایل چه دغه تذکری مه کوئ! زه نن پر تاسو هیڅ ملامتی نه اړوم او ستاسی گورد (تول) اغلاط می درېښلی دی - هغه لفظ چه ما ووايه یواځی د الله تعالی د احسان او د صبر او تقوی د نتیجی د ظاهرولو په نیت سره می ووايه، وروسته له نن ورځی ستاسی د تقصیر ذکر به هم نه کیږی. زه دعا کوم چه پاک الله ستاسی دغه خطاوی چه کړی مو دی در وښی، ځکه چه هغه ډیر مهربان دی له ټولو مهربانی کوونکو او دغه غما مهربانی هم یوه پلوشه ده د ده د مهربانیو څخه.

څوک چه عجز د مولا په در کښی راوړی

اعتراف پخپل تیر شوی قصور راوړی

رب له ټولو مهربانو زیات ارحم دی

په هغه چه په اخلاص له بدو واوړی

کله چه یوسف علیه السلام د خپلو ورونو د تسلی او ډاډگیرنی څخه وزگار شو نو د خپل مهجور او سپین پیری پلار له حال څخه ئی هم تهوس او پوښتنه وکړه چه څرنگه دی؟ دوی وویل چه له پیری ژړا سترگی ئی ړندی شوی دی. نو یوسف علیه السلام دوی ته وویل

اَذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَالْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا
وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

یوسف قمیص زما دغه (قمیص) نو واچوئ هغه پر مخ د پلار زما نو وبه گرځی بیا لیدونکی او راشی تاسی ماته سره له اهله خپل تول.

تفسیر: یعنی زه په موجوده حالت کېږی د شام په لوری نشم درتلی - تاسی لاړ شی او والدین سره له تولو گردو نورو متعلقینو می دلته راولی ځکه چه ډیر مدت پر مونږ او تاسی باندی غمونه او مشقتونه تیر شوی دی - نو اوس له خیره سره دلته راشی چه له ما سره لږ څه معاش وگورئ او مونږ گرد (تول) سره یو ځای شو او یو د بل له وصاله او گډون څخه متمتع او گټور شو څرنگه چه د خپل لوی پلار په نسبت د وحیی په وسیله، یا د ورونو له بیانه دا ور معلومه شوی وه چه بصارت ئی نه دی ورپاتی - یا ئی په لیدلو کېږی څه فرق پیدا شوی دی - نو ځکه ئی خپل قمیص ورکړ، او وئی فرمایل چه دا قمیص څما چه جبرئیل علیه السلام له جنته راوړی و له ځان سره یوسف او څما د پلار په سترگو ئی ومښی نو بیا به ئی بصارت پخپل حالت راشی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر مرض دپاره الله تعالی یوه دوا مقرره کړی ده، څرنگه چه د ده بصارت د یوه سری له بیلتون څخه تللی و - نو د هغه د بدن د یوه غیز له موندلو څخه هغه بیرته روغ شو - دغه د یوسف علیه السلام کرامت و» او که کرامت ئی ونه بولی، نو بیا هم له نن ورځی د واقعاتو او مشاهداتو په بناء دغه خبره منلی شوی ده، چه د کومی سختی صدمی یا فوق العاده خوښی له اثره ځینی ړانده یو ناڅاپه د سترگو خاوندان شوی دی. کله چه یوسف علیه السلام خپل قمیص ورکړ او اسباب او خوراک د لاری ئی دپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ او ورونو ته ئی وسپارل نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ
يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفْتَدُونِ ﴿٩٤﴾

او کله چه بیا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وویل پلار د دوی (یعقوب خپلو مصاحبینو ته په کنعان کښی) بیشکه زه چه یم خامخا مومم بوی د یوسف که چیری نسبت د کم عقلی (د زړوالی) نه کوئ ماته.

تفسیر: د الله تعالی قدرت ته غیر شی (غور وکړئ) چه یوسف علیه السلام په مصر کښی موجود دی - او یعقوب علیه السلام په کنعان کښی - خو په دومره کلونو کښی هیچیری یعقوب علیه السلام ونه ویل چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه رارسیری - ځکه چه د پاک الله امتحان لا پای (آخر) ته نه ؤ رسیدلی - اوس چه د پاک الله اراده د ده بللو ته غوته شوی ده، او له هغه لوری کاروان له مصره د کنعان په لوری روان دی - او د یوسف علیه السلام قمیص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د یوسفی قمیص ښه وږمه یعقوب علیه السلام روح معطره کوی دا یوه واقع له څه - بلکه دغه گرده (توله) قصه د قدرت د عجائبو یوه لویه مرقع ده، د یعقوب علیه السلام پشان یو مشهور معروف نبی علیه السلام په شام کښی هستوگنه ولری - او د یوسف علیه السلام پشان یو جلیل القدر ذات په مصر کښی حکومت وچلوی او یوسف علیه السلام وروڼه خو ځلی مصر ته راشی، او پخپله د یوسف علیه السلام کره میلمانه شی، او سره له هغه د الله قدوس جل جلاله غامضه حکمت او قاهره مشیت، دغه پلار او ځوی سره تر شلهاؤ کلونو پوری بیل وساتی، او د وینی په اوشکو ئی وژړوی، او خپل امتحان پری تکمیل کړی جلت قدرته! وعز سلطانه په هر تقدیر نو وویل پلار د دوی یعقوب علیه السلام هغو حاضرینو ته چه په کنعان کښی ورسره ناست وو چه بیشکه خامخا زه مومم بوی د یوسف علیه السلام که نسبت د کم عقلی نه کوئ تاسی ماته او داسی راته نه وایی چه ته اوس زوړ شوی ئی - نو فضول او چتی (بیکاره) خبری کوی یعنی د دغی خبری په ویلو سره شرمیږم، ځکه چه د هغه پر کیفیت ستاسی فکر نه رسیږی او تاسی گرد (تول) به سره وویایی چه دغه سپین یریری ته وگورئ چه بیخی بی سده (بیپوهه) او پاگل شوی دی او اپلتی وائی او چتی (بیکاره) خبری کوی او د زړبودی (بوداتوب) خوبونه وینی.

قَالُوا تَأْتِيكَ الْفُتُورُ الْقَدِيمُ ۝٤٥

وویل (حاضرینو یعقوب ته) قسم دی پر الله بیشکه ته چه ئی خامخا په همغه خطا او سرگردانی پخوانی خپلی کښی (همغسی لا پروت) یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام مینه او محبت - او د هغه د بیا ژوندی کیدلو - او بیا ورسره د لیدلو او ملاقات کولو یقین ستا په زړه کښی ځای نیولی دی او د همغو پخوانیو خیالاتو هوا ده چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه ستا دماغ (سپرمو) ته رسیږی او له ډیره محبته

او مینی ئی هر وقت یادوی - او د ملاقات په طمعی ئی لا هم پروت ئی

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْفَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بِصِيرًا
قَالَ أَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾

نو کله چه راغی زیری کوونکی نو واچوه ده هغه (قمیص) پر مخ د دغه (یعقوب) باندی نو وگرځیده (یعقوب) لیدونکی، وویل (یعقوب) آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه، بیشکه زه پوهیږم له (ښوونی د) الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی (چه حیات او ملاقات د یوسف او د نورو دی).

تفسیر: یعنی بینائی او لیدل ئی بیرته وگرځیدل - او بیا لکه د پخوا هر شی به ئی لیدلو -او بینا شو نو وویل یعقوب علیه السلام هغو خلقو ته چه ملامتی ئی پری ویلی وه آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه بیشکه زه پوهیږم له ښوونی د الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی چه حیات او ملاقات دی له یوسف علیه السلام او نورو سره یعنی ما نه ؤ ویلی چه ښه بوی راځی! بالاخر زما هغه خبره رښتیا شوه - یا ئی خپلو غمانو ته ویلی ؤ چه د یوسف علیه السلام له لتولو څخه لاس مه اخلئ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لری نه ده چه بیا مونږ گرد (تول) سره راتول کری گورئ! چه همغه صورت را د مخه شو.

(بیا نو وروڼه په اتفاق سره پلار ته ورغلل او په ډیری عاجزی او زاری سره)

قَالُوا يَا بَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٦﴾

وویل (ورونو د یوسف) ای پلاره زموږ مغفرت وغواړه له الله زموږ دپاره د گناهونو زموږ بیشکه چه مونږ ؤ خطا کوونکی (گناهکاران ستا او د یوسف په حق کښی).

تفسیر: یعنی اوس توبه وشکله مونږ نو تاسی توجه او دعا وکړئ او له الله تعالی څخه زموږ د دی گناهونو ښښه وغواړئ! چه له مونږه لویه خطا شوی ده. مطلب ئی دا دی چه رومبی مو تاسی وښیئ بیا په صاف زړه او اخلاص سره له پاک الله څخه زموږ مغفرت وغواړئ! ځکه خو چه تاسی مونږ ونه ښیئ نو الله تعالی به مو څرنګه وښی.

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٨﴾

وویل (یعقوب غامنو خپلو ته) ژر به مغفرت وغواړم تاسی ته له ربه خپله، بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی صبر وکړئ! چه د قبول ساعت او گړئ راشی، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کښی لاسونه پورته کوم. وائی د جمعی د شپې یا د تهجد د وقت په انتظار کښی ؤ یا نی غوښت چه وروسته د یوسف علیه السلام د ښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چه هلته به تول په گډه سره له الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو. بیا روان شول دوی مصر ته کله چه یوسف خبر شو نو سره له مشرانو د پلار استقبال ته ووتل

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبُوْيَهُ وَقَالَ ادْخُلُوا مَصْرًا ۖ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ اٰمِنٌ ﴿٤٩﴾

نو کله چه راننوتل دوی پر یوسف علیه السلام په مانی او مجلس د یوسف علیه السلام نو رانژدی ئی کرل ځان ته مور او پلار خپل او وویل یوسف علیه السلام چه ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمائی الله حال دا چه په امن کښی به شی (له هری سختی).

تفسیر: له ښاره د باندی د خپل مور او پلار د استقبال او هرکلی او ښه راغلی دپاره ووت خپل مور او پلار ته ئی له خپل ځان سره نژدی ځای ورکړ - په دی کښی مفسران سره اختلاف لری، ځینی وائی چه د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مړه شوی وه لکه چه پخوا مذکور شو - او دلته ئی د تورئ (خاله) ذکر دی - ځکه چه عرب تورئ ته هم مور وائی لکه چه تره ته هم پلار وائی - او ځینی وائی چه لا مور ئی (راحیله) هم ژوندی وه، او له حضرت یعقوب علیه السلام سره ئی مصر ته تشریف راوړ، او گردو (تولو) ته ئی وویل چه ښار ته لاړ شی، او له قحط او سختی او مشقت او نورو شیانو څخه اندیښنه مه کوئ انشاء الله تعالیٰ بالکل په زړه جمعی او راحت او اطمینان اوسیږئ! ځینی مفسرین وائی دغه الفاظ ئی وروسته د ښار له رسیدلو څخه ویلی دی. گواکی د ﴿ادْخُلُوا مَصْرًا﴾ معنی داسی شوه چه په مصر کښی بی له کومی وسوسی او اندیښنی اوسیږئ!

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ
 قَبْلُ قَدْ جَعَلْتُ رِبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي
 مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَعَ
 الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠﴾

او پورته ئی کړل مور پلار خپل (کښینول له غاڼه سره) پر تخت خپل او
 پریوتل (دغه «ا» وروڼه او والدین) دغه (یوسف ته) سجده کوونکی، او
 وویل (یوسف) ای پلاره زما دا (سجده) بیان (تعبیر) دی د هغه خوب زما
 (چه لیدلی می ؤ) پخوا له دی نه په هلمکتوب کښی په تحقیق وگرځاوه دا
 خوب رب زما حق (او رښتینی)، او په تحقیق احسان انعام ئی کړی دی له
 ما سره کله چه راوی ایستم زه له بندیکhani (یا کوهی نه) او را ئی وستئ
 تاسی له میری (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چه فساد جگړه غورځولی وه
 شیطان په منځ زما او په منځ د وروڼو زما کښی، بیشکه رب زما چه دی
 باریک تدبیر والا دی دپاره د هغه چه اراده وفرمائی، بیشکه الله هم دی دی
 ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت
 سره کوی).

تفسیر: یوسف علیه السلام له خپل طرفه د خپلو والدینو تعظیم وکړ. او دوی پر خپل تخت
 (پلار) کښینولو. لیکن غرنګه چه د پاک الله اراده پر دغه تللی وه چه د یوسف علیه السلام
 تعظیم به پر دوی کوی نو له هغه ځنی ممانعت د یوسف علیه السلام له لاسه کله پوره کیدی شو،
 نو سم د هغه وقت له دود (رواج) او دستور سره مور او پلار او ټول وروڼه د یوسف علیه السلام په
 مخ کښی په سجده ولویدل دغه تعظیمی سجده وه چه د حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله
 علیه له وینا سره د ادم علیه السلام له زمانی راهیسی د مسیح علیه السلام تر زمانی پوری جائزه
 وه، او یواځی محمدی شریعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله. لکه چه ډیر احادیث پری شهادت
 ورکوی. بلکه حضرت شاه عبد القادر رحمه الله علیه ﴿وَأَنَّ السُّجْدَ لِلَّهِ﴾ الآية - څخه د دی
 د حرمت په نسبت اشاره ایستلی ده، ځینو مفسرینو په دغه ځای کښی له سجده ځنی د هغه
 متبادره معنی نه ده مراد کړی او تش سر ښکته کول او یواځی لږ څه تیتیدل تری اخلی. ځینی
 وائی چه دغه سجده د یوسف علیه السلام دپاره نه وه، بلکه د یوسف علیه السلام له عظمت او

عزت لیدلو لامله (له وجی) د پاک الله په دربار کښی د شکر اداء کولو سجده وه نو په دغه تقدیر دغه لام به سببی وی چه په ﴿ وَفَزَوَّلَهُ سُجَّدًا ﴾ کښی دی یعنی د یوسف علیه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار کښی دوی د شکرانی سجدی وکړی.

تنبیه: تعظیم او عبادت دواړه سره بیل شیان دی. د غیر الله تعظیم په کلی ډول (طریقه) نه دی ممنوع هو! د غیر الله عبادت جلی شرک دی، چه د هغه اجازه د سترگو د یوی ربی په اندازه هم نشته، او نه کیدی شی. «سجود العبادة» یعنی د غیر الله مستقل او مالک گنل په نفع یا په ضرر کښی په هره درجه چه وی، او ورته سجده کول جلی شرک دی، چه د هغه اجازت په هیڅ یو سماوی شریعت او هیڅ یو موحد ملت دپاره نه دی شوی. هو! «سجود التعظیم» یعنی پرته (علاوه) له پاسنی عقیدی محض د تعظیم او تکریم دپاره سر په سجده کیدل په سابقه و شرائعو کښی جائز و - خو محمدیه شریعت علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیمات د هغه بیخ پری کر - پر دغه موضوع حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی د شرک پر اقسامو کوم دقیق بحث چه کړی دی - د هغه کتل پکار دی

(﴿ وَقَالَ يَا بَنِيَّ ﴾ الآية - او وویل یوسف علیه السلام ای پلاره غما دا سجدی بیان او تعبیر دی د هغه خوب زما چه لیدلی می و پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وگرځوه دا خوب رب غما حق رښتینی) یعنی په دی کښی زه هیڅ مداخله نه لرم څرنګه چه زما د هغه خوب د تعبیر پوره کیدل ضروری و، نو پاک الله هغه پوره کړ - او تاسی گردو (تولو) ته ئی دروښود او په تحقیق احسان ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئی ایستم زه له بندیځانی یا له کوهی نه او رائی وستئ تاسی له میری او صحرا نه مصر ته وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولی وه شیطان په منځ غما او په منځ د ورونو غما کښی بیشکه رب غما باریک تدبیر والا دی لپاره د هغه چه اراده وفرمائی بیشکه دغه الله هم دی دی ښه عالم په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی. د الله تعالی د احساناتو ذکر ئی وفرمایه او د ده هغه لطیف تدبیر ته ئی توجه وکړه چه الله زه په څه لطیف ډول (طریقه) له بندیګری څخه وویستم، او د دی مملکت مختار عزیز ئی وگرځولم - او د هغی جګړی څخه وروسته چه د شیطان له لوری زمونږ ورونو په منځ کښی لویدلی وه کله چه هیڅ هیله (طمعه) او امید زمونږ او ستاسی د بیا لیدلو نه وه - بیا ئی څرنګه د لیدلو او سره د یو ځای کیدلو اسباب او وسائل راغوند کړل - په دغی موقع کښی یوسف علیه السلام د خپلو هغو مصائبو تکالیفو هیڅ یو شکایت او ذکر ونه کړ، چه پری تیر شوی و - بلکه د ورونو د واقعی په لور پی هم په داسی یوه عنوان سره اشاره وکړه چه په هغه د هیڅ یوی ډلی تقصیر او زیادت ورڅرګند (ښکاره) نشو - خو د ده وروڼه د هغه له اوریدلو څخه خجل، محجوب او خړ نشی «الله اکبر!» داسی عالی اخلاق پرته (علاوه) له انبیاءو علیهم السلام په بل کوم یوه کښی پیدا کیدی شی؟.

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تُوفِّقْنِي مَسْلَمًا وَآلِحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٦﴾

ای ربه زما په تحقیق راکړی دی ده ماته څه له باچاهی (او تصرف د مصر) او ښوولی دی دی ماته څه له گرځولو د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کونکي د اسمانونو او د ځمکي (بی له نموني) هم ته ئی ولی (دوست واکدار کار جوړوونکی) زما په دنیا او په آخرت کښی، وفات کړه ما په دی حال کښی چه مسلمان یم او یو ځای می کړه (په مرتبه او کرامت کښی) له صالحانو سره.

تفسیر: د دی سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی. یا خو ئی د لقاء الله په شوق کښی فی الحال د موت تمنا وکړله - یا خو دا مطلب دی کله چه زه مرم ښائی چه موت په داسی حال کښی راباندی راشی چه زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم. تنبیه: په حدیث کښی راغلی دی چه «هیڅ یو انسان دی د مصیبت او تکلیف له ویری د موت تمنا نه کوی»! له دی نه داسی مفهومیږی چه د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض دپاره د موت تمنا کیدی شی. لکه چه د فرعون ساحرینو داسی دعا کړی وه ﴿رَبِّ انصُرْ عَلَيْنَا مَبِيتَهُ﴾ یا حضرت مریم ویلی ؤ ﴿يَا لَيْتَنِي كُنْتُ نَسِيًّا﴾ جزء (۱۶)

د مریم سورة رکوع ۲ آیت (۲۳) - او د معاذ رضی الله تعالی عنه په حدیث کښی دی

«اذا اردت بقوم فتنة فاقبضني اليك غير مفتون»

د احمد په مسند کښی حدیث دی «یکره الموت والموت خیر للمؤمن من الفتن»

حضرت علی کرم الله وجهه د فتن د هجومو په وقت کښی دعا کړی وه «اللهم خذني اليك فقد سئمتهم وسئمونى» کله چه د امام بخاری جگړه د خراسان له امیر سره ونښتله نو دی داسی دعاء کولو ته مجبور شو «اللهم توفنى اليك» په حدیث کښی دی چه د دجال د خروج په وقت کښی یو سړی به پر کوم قبر تیریږی، او د دغو فتنو او زلزلو له لیدلو څخه به ووائی «یا لیتنی مکانک - کشکی ای مریه! زه ستا په ځای وی».

(﴿وَالْحَقُّنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ - او یو ځای می کړه په مرتبه او کرامت کښی له صالحانو سره) دغه داسی لفظ دی لکه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه پخپل مرض الموت کښی فرمایلی ؤ «اللهم في الرفيق الاعلى» حضرت شاه صاحب لیکي «کامل علم ئی وموند - او کامل دولت ئی ور په برخه شو نو بیا ئی شوق او رغبت پیدا شو چه د خپلو پلرونو او نیکونو په مراتبو هم ورسیږی» گواکی له ﴿وَالْحَقُّنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ څخه دا غرض شو چه زما مرتبه د اسحاق علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام له مراتبو سره یو ځای کړه! د حضرت یعقوب علیه السلام

تر ژوندانه پوری یوسف علیه السلام په ملکيه و انتظاماتو مشغول و وروسته د هغوی له وفاته ئی هغه پخپل واک (اختیار) پرېښود. مفسرين ليکي چه حضرت يعقوب عليه السلام وصيت کړی و - چه زما مری دی شام ته یووړ شی - او هلته دی دفن کړ شی! لکه چه د دوی جنازه هم هغلته پوره شوه. حضرت یوسف علیه السلام ویلی و چه «یوه داسی زمانه به هم راشی چه بنی اسرائیل به له مصر څخه وویستل شی - نو په دغه وقت کښی دی زما تابوت هم دوی له خپله ځانه سره یوسی» لکه څه مهال (وخت) چه حضرت موسی علیه السلام سره له بنی اسرائیلو له مصره ووت، نو د حضرت یوسف علیه السلام تابوت ئی هم له خپلو ځانونو سره یووړ. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٢﴾

دغه (قصه د یوسف) له خبرو د غیبو ده چه (اعجازاً) وحیه کوو مونږ هغه تاته (ای محمده!)، او نه وی ته (ای محمده!) له دغو (ځامنو د یعقوب) سره کله چه دوی راتول کړ فکر خپل (په غورځولو د یوسف په کوهی کښی) حال دا چه دوی مکر فریب کاوه (له یوسف سره نو چه تا غوندی امی په دی سره اخبار کوی نو دغه اعجاز دی)

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام ورونو دی له پلاره د بیلولو، او په کوهی کښی د غورځولو دپاره مشوری او تدابیر جوړول، او پخپلو منځونو کښی سره جرگی کولی، او خبری سره غوټه کولی، تاسی له هغوی سره نه وئ - چه د دوی خبری به مو اوریدلی - او هغه حالات به مو کتل - نو بیا داسی صحیح واقعات پرته (علاوه) د الله تعالی له وحیی څخه تاته چا درښوولی دی؟ تاسی په رسمی ډول (طریقه) لوستونکی او لیکونکی نه یی او نه له کوم ظاهری معلم څخه مو څه استفاده کړی ده، نو بیا دغه گرد (تول) حقائق چه د هغو په دغه اندازه سره تفصیل په (بائبل - انجیل) کښی هم نشته تاسی ته ماسواء له الله تعالی څخه بل کوم سری درښوولی دی؟.

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

او نه دی زیاتره خلق او اګر که حرص وکړی ته (ای محمده!) په ایمان راوړلو (د دوی) ایمان راوړونکی (عناداً)

تفسیر: یعنی سره له دی چه ستاسی پر صداقت داسی ښکاره او واضح دلائل هم موجود دی بیا هم زیات خلق هغه کسان دی چه په هیڅ ډول (طریقه) سره ایمان نه راوړی .

وَمَا سَأَلَهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٣﴾

او نه غواړی ته (ای محمده!) له دوی څخه په دغه (ابلاغ د قران) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی دا قران مگر پند دی (له جانب د الله) دپاره د تولو خلقو (جن دی که انس).

تفسیر: یعنی که نه ئی منی، ودی نه منی - تاسی ته څه نقصان رسوی؟ د تبلیغ څه طلب او تنخوا ته له دوی څخه نه غواړی چه هغه به پر تا بنده کړی - پند او نصیحت او پوهول خو هم دا دی چه تاسو هغوی ته وکړه - او پرله پسې یی کوئ.

وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٤﴾

او ډیر دی له دلائلو (چه دلالت کوی په کامله قدرت او وجود د رب العزت) په اسمانونو او په ځمکه کښی (چه دغه معاندین) تیریری پری (او په سترگو ئی وینی) حال دا چه دوی له هغو ښو غنی تل څنگ کوونکی دی (چه نه پکښی فکر کوی او نه تری عبرت اخلی).

تفسیر: یعنی همنسی چه د تنزیلیه وایتونو په اوریدلو سره دوی ایمان نه راوړی هم داسی د تکوینیه وایتونو په لیدلو سره هم د الله تعالی د توحید سبق نه زده کوی اصلی خبره خو هم دا ده چه د دوی اوریدل او لیدل خوشی چتی (بیکاره) او محض سطحی دی - که په آیات الله کښی دوی لږ څه غور او فکر چلولی وی، نو څه نه څه گټه او فائده به تری ورسیده - کله چه دوی فکر او تمیز نه لری، نو ایمان به له کومه راوړی.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٥﴾

او ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او

خالقیت د) الله مگر په دی حال کښی چه دوی شریک نیوونکی (له الله سره د بل څیز).

تفسیر: په ژبی سره مگرد (تول) وائی چه خالق او مالک همغه الله تعالی دی مگر سره له هغه دوی ځینی بتان د خدای حصه داران مگرځوی - لکه چه د عربو مشرکانو به په تلبیه کښی دا الفاظ ویل « کقول مشرکی العرب: لیبک اللهم لیبک لا شریک لک الا شریکا هو لک تملکه وماملک » ځینی د هغه دپاره هلک او جونی تجویز کوی - ځینی هغه روح او مادی ته اړ (مجبور) او محتاج بولی - ځینو احبارو او رهبانانو ته ئی د خدای اختیارات ورکړی دی دیرو کسانو د تعزیه داری - مجاوری قبر پرستی - پیر پرستی د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغرنه او خرابه کړی ده - څومره داسی موحدین به پیدا کیږی چه له ریا او هوا او هوس څخه پاک وی؟ - الغرض تش په ژبه د ایمان داری دعوی دیره گرانه ده، او داسی پاک، سوچه او چاندی مسلمانان دیر لږ پیدا کیږی چه د عقیدې او عمل په درجه کښی د جلی یا د خفی شرک ارتکاب نه کوی. (اعاذنا الله من سائر انواع الشرک)

أَفَأَمْنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٤﴾

آیا نو په امن کښی دی دا (مشرکان) له دی نه چه راشی دوی ته (عقوبت) چاپیریدونکی پتوونکی له عذابه د الله نه یا راشی دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چه دوی پری خبر نه وی (او څه تیاری نه وی کړی ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسی بی فکره، او بی خوفه ولی کیږی - آیا دوی د الله تعالی له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتی کیدلو څه انتظام کړی دی؟.

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى
بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چه

(تینگ پری ولاړ یم او) بولم زه ټول خلق طرف د (توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چه متابعت پیروی کوی زما، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پوری).

تفسیر: یعنی زما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده - زه گردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوم چه گرد (تول) چتی (بیکاره) خیالات او اوهام پریږدی - او د یوه واحد احد الله تعالی لوری ته راشی! د ده توحید د ده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیح لاره پیدا کړی! - زه او زما ملگری پر هم دغی سمی صافی لاری باندی رهی (روان) یو - او د حجت او برهان - او بصیرت او وجدان په رڼا درومو پاک الله ماته داسی یو نور او رڼا راعطا کړی ده چه په هغی سره زما او زما د گردو (ټولو) ملگرو دماغ منور او روښان شوی دی دلته له سره د ږندو تقلید او پیروی نشته. د خاص توحید تلونکی پخپل هر قدم کښی پخپل باطن کښی د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوی - او په ډیر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسی مخلصانه ناری وهی

﴿وَمَنْ اللَّهُ وَاللَّامِنُ لِلشَّيْءِ﴾ !

کله چه کفارو وویل چه الله تعالی څخه خو ډیری ملائکی دی نو هغه ئی ولی نه رالیږلی چه ته او نور سری ئی رالیږلی یی نو دغه آیت نازل شو

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَا الْأُنْجَىٰ إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ
 أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
 مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَكَ الْأَخْزَرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مگر سری (بنیادم نه ملائک نه جن نه ښځی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو(او ښارونو نه له صحرایانو او بیابانیو) آیا نو نه گرځی (دا کافران) په ځمکه (ملکونو) کښی پس ودی وینی دوی (په نظر د عبرت سره) چه څرنگه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چه پخوا تیر شوی دی له دوی نه، او خامخا کور د آخرت (جنت) ډیر غوره دی دپاره د هغو کسانو چه ځان ساتی (له شرکه او له نافرمانی او ویریدي له الله) ، ایا نو تاسی عقل نه چلوئ (په بهتری ئی) .

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه هم مونږ له آسمانی پرستو څخه کوم نبي نه دی منتخب کړی - او نه لېږلی - پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د هم دغه انسانی کلیو او د ښارونو له هستیدونکو سړیو څخه ؤ ، نو بیا وویئ! چه د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کې څرنگه شو؟ حال دا چه په دنیا کې علی الاکثر کفارو ته ډیر اوقات عیش او عشرت نصیب شوی دی - البته د آخرت ښیګه (نفعه) او بهتری خالص د هغو کسانو په برخه ده چه له کفر او شرکه خپل ځان ساتی . دغه د مکي معظمی کفارو ته تنبیه ده چه د پخوانیو کفارو له احوالو څخه عبرت واخلي .

تنبیه: له دی آیت څخه دغه خبره راوځي چه هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسیدلی - حضرت بی بی مریم ته پاک قران د «صدیقي» مرتبه وربښلی ده، او هم له دی آیت څخه ظاهریږي چه له اهل البودای (صحرائیانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبي نه دی مېوې شوی . پس ښائی چه مغروره نشي معاندان د زمانی ستا ای محمده ! ځکه چه هغو تیرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغیان او تکذیب خپل کېږي مهلت ورکاوه او رسولانو به تبلیغ کاوه او نصرت به ئی مؤخر کیده .

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرُنَا فَنُفِخُ مِنْ نَشَائِدٍ لَّا يَرُدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١﴾

تر هغه پوري چه ناامیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب) او گمان به وکړ دوی چه بیشکه دوی په تحقیق دروغ ویلی شوی دی دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی یا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ایمان په هم دی وقت کېږي) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد زمونږ نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چاته چه اراده به وفرمایله مونږ (یعنی رسولان او مؤمنان)، او نشي دفع کیدلی عذاب زمونږ له قوم گنهگارانو (کافرانو) څخه .

تفسیر: یعنی د عذاب له تاخیره مه خطاء وځي - پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړي شوی ؤ - او د عذاب په راتللو کېږي به دومره زیات ځنډ (ایسارتیا) پیښیده چه منکرین بیخي یاغی او بیفکره کیدل او ډیر زیات شرارت او له حده تیر شارتونه او بغاوتونه به ئی کول - او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاء علیهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخي مایوس کیدل - او له بل لوري به الله تعالی هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه چه تر ډیر

زیات اوږده مدت پوری به هم د عذاب هیڅ یوه نښه او آثار دوی ته نه څرگندیدل (ښکاره کیدل). الغرض د دواړو خواو حالات او آثار به د انبیاء دپاره ناامیدی بڼونکی او بی‌هیلی کیدونکی ؤ. د دغی منظری له لیدلو څخه کافرانو به په یقیني ډول (طریقه) سره داسی خیال کاوه چه له انبیاء سره هغه وعدی چه د دوی د نصرت او مرستی (مدد) او زمونږ د ادبار او د اهلاک دپاره شوی دی هغه گړدی (تولی) چتی (بیکاره) او دروغ دی - د عذابونو او نورو گړد (تول) چل ول او مکر او فریب تش زمونږ د ویرولو دپاره ؤ. هیڅ لری به نه وی چه په داسی مایوس کوونکو او اضطراب غورځونکو حالاتو کښی د انبیاء علیهم السلام په زړونو کښی به هم داسی خیالات راغلی وی چه په هغه رنگ او ډول (طریقه) سره چه مونږ د عذاب وعدی له خلقو سره کړی وی ښائی صحیحی نه وی؟ یا د وسواسو او خطراتو په درجه کښی به بی اختیاره داسی وهم ور پیدا شوی وی چه هغه وعدی چه زمونږ د نصرت او د منکرینو د هلاکت په نسبت کړی شوی وی آیا هغه به نه پوره کیږی؟ لکه چه د البقرة په (۲۶) رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿وَلْيُرَآءَ حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ﴾ کله چه د مجرمینو بی خوفی - او د انبیاء علیهم السلام تشویش تر دی اندازی ورسید نو په دغه وقت کښی یو ناڅاپه آسمانی مدد راغی بیا د هر چا په نسبت چه د الله تعالی اراده وشوه یعنی فرمان وړونکی مؤمنین یی محفوظ او مأمون وساتل او د مجرمینو بیخ یی وویست.

تنبیه: د الله تعالی له غیر محدود رحمت او مهربانی څخه مایوسی کفر دی. لیکن د ظاهری حالاتو او اسبابو په اعتبار مایوسی کفر نه ده. یعنی داسی ویلی شی چه مثلاً د هغه څیز په نسبت تر هغه ځای پوری چه د ظاهری اسبابو تعلق دی مایوسی شته - لیکن د حق تعالی له کامل رحمت څخه مایوسی نه ده پکار. په ﴿حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ﴾ ایت کښی هم دغه مایوسی مراد ده چه د ظاهری حالاتو او اثارو په اعتبار ده چه د کفارو له ایمان او اصلاح څخه مایوس شوی دی که نه انبیاء علیهم السلام د الله تعالی له رحمت څخه کله مایوس کیدی شی

تنبیه: د کفر وسوسه چه هاجس او خاطر ورته وایه شی په حق د عامو مسلمانانو کښی کفر نه دی. او نه په کومه درجه د ایمان یا د عصمت منافی ده په حدیث کښی راغلی دی چه اصحابو کرامو رضی الله عنهم اجمعین عرض وکړ «یا رسول الله! مونږ پخپلو زړونو کښی بی اختیاره داسی شیان مومو چه د هغو په ژبه راوړلو په مقابل کښی مونږ دغه بهتره گڼو چه وسوځیږو او تک تور سکاره وگرځو» نو رسول الله مبارک وفرمایل «آیا تاسی داسی شیان پخپلو زړونو کښی مومئ؟» دوی عرض وکړ چه «هوا» نو ئی وفرمایل «ذالك صریح الایمان» دغه ښکاره ایمان دی.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۚ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

خامخا په تحقیق شته په قصه د دوی (یوسف یا د نورو انبیاءو یا اممو) کښی عبرت (پند) دپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قران) یوه داسی خبره چه له ځانه په دروغو ویلی شوی وی لیکن دی دغه قران تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی (چه محتاج الیه وی په دین کښی) او هدایت دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان نی راوړی (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه افسانه او رومان نه دی. بلکه تاریخی حقائق دی ښائی چه له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلي او نه دی دغه قران یوه داسی خبره چه په دروغو ویلی شوی وی ولیکن دغه قران تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی چه محتاج الیه دی په دین کښی او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چه ایمان نی راوړی پر الله تعالیٰ او رسول الله یعنی پاک قران چه په هغه کښی قصص بیان شوی دی کوم له خپل ځانه جوړی کړی خبری نه دی د گردو (تولو) پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی. او د هر ضروری شی په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان کوونکی دی څرنگه چه ایمانداران له هغه څخه نفع اخلی. نو په دغه لحاظ د دوی په حق کښی په خاص ډول (طریقه) سره د هدایت او رحمت ذریعه ده

نفعنا الله بعلومه ورزقنا تلاوته آناءاليل و آناءالنهار وجعله حجة و برهانا لنا
لاعلينا امين
تمت سورة يوسف عليه السلام بعون الله تعالى

(سورة الرعد مدنية الا الايتين ۳۱ و ۳۲ ولو ان قراناً الى)

(فكيف كان عقاب اياتها (۴۳) ركوعاتها (۶) رقمها (۱۳) تسلسلها حسب النزول (۹۶)

نزلت بعد سورة محمد صلى الله عليه وسلم)

د «رعد» سورت مدنی دی. پرته (علاوه) له دوو ایتونو څخه چه ۳۱ و ۳۲ دی او له «ولو ان

قرانا» څخه نیولی تر «فكيف كان عقاب» پوری دی. ايات نئی (۴۳) او ركوع نئی (۶) په

تلاوت كېښی (۱۳) - په نزول كېښی (۹۶) سورت دی او وروسته د محمد «صلى الله عليه وسلم» له

سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی

الَّذِينَ آمَنُوا بِالْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ^①

دا ایتونه د کتاب (قران) دی، او هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی تاته له
(طرفه د) رب ستا حق دی ولیکن زیات خلق نه کوی یقین پری (چه له
جانبه د الله دی).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه په دغه سورت کېږي لوستل کېږي، هغه کړد (تول) د عظیم الشان
کتاب ایتونه دی دغه کتاب چه پر تا د الله تعالی له لوری نازل کړی شوی دی یقیناً حق او
صواب دی لیکن ډیر د تعجب او حیرانی ځای دی چه د داسی صافو او واضعو حقائقو له منلو
څخه هم اکثر خلق انکار کوی.

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأُمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ^②

الله هغه ذات دی چه پورته کړی ئی دی اسمانونه (او درولی ئی دی) بی له ستنو چه وئ وینئ تاسی بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (په هم هغه شان چه د ده د الوهیت له شان سره ور (لاثق) ده) او مسخر کړی ئی دی لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دی تر نیتی معلومی پوری، تدبیر کوی د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل) بیانوی (ظاهروی) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) دپاره د دی چه تاسی په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعنی د دی دنیا داسی عظیم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چه تاسی ئی هم گورئ - او لطف په دی کښی دی چه هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او گادر یعنی یو د تکیی او استناد شی زمونږ په نظر نه راځی چه پر هغه باندی دومره لوی تعمیر او بی سره او بی سامان چت درولی شوی دی - پرته (علاوه) له دی نه بل څه ویلی شی چه محض د قدرت د غیر مرئی ستنو په قوت دریدلی دی لکه چه جزء (۱۷) د حج په (۶۵) ایه ۹ رکوع کښی فرمائی ﴿وَيَسْجُدُ السَّمَاءُ اَنْ تَقَعَّ عَلَی الْاَرْضِ﴾ که د اجسامو د راښکولو (جاذبی) نظریه صحیح وی، نو هغه له دی آیت سره څه منافات نه لری - ځکه چه راښکولو ته عرفاً عمد نه وائی او که عمد وویلی شی، نو هغه مرئی نه دی. و روی عن ابن عباس و مجاهد رضی الله تعالی عنهما والحسن وقتادة وغير واحد رضی الله عنهم «انهم قالوا لها عمد ولكن لا ترى» (ابن کثیر) یعنی دغو مشرانو فرمایلی دی چه اسمانونه داسی ستنی لری چه مونږ ئی نشو لیدلی. والله اعلم . د «استواء علی العرش» په متعلق په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴) ایه (۷) رکوع کښی کلام شوی دی هلته دی بیا ولوست شی ! ﴿وَتَحْمِلُهَا السَّمَوَاتُ﴾ او مسخرکړی دی لمر او سپوږمی هر یو له دوی نه روان دی تر نیتی معلومی شوی پوری یعنی لمر خپله دوره په یوه کال کښی او سپوږمی ئی په یوه میاشت کښی پوره کوی - یا د ﴿رَجُلٍ﴾ مُسَبِّحٍ معنی تر مقرر وقت پوری واخیسته شی، نو مطلب به ئی دا شی چه لمر او سپوږمی هم داسی روان دی تر قیامت پوری

﴿يَكْبُرُ الْاَكْبَرُ﴾ تدبیر کوی د هر امر او کار د ملکوت او سلطنت خپل لکه ایجاد اعدام اعزاز - اذلال - احياء - امانت او نور یعنی هغه ذات چه داسی عظیم الشان مخلوقات ئی پیدا کړی دی - ایا هغه ته ستاسی بیا ژوندی کول مشکل دی؟ او هم یو باخبره - مدبر - وین - مغز لرونکی طاقتور حکومت باغیان او مجرمان به د همیشه دپاره هم داسی او خپل سر او ازاد پریردی او نه د وفادارو او امن خوښوونکی رعایاؤ د راحت او هوسانی رسولو څخه سترگی پتولی شی - نو بیا څرنگه ممکن دی چه هغه الله قدوس چه د ځمکی او د اسمان د تخت یواځی مالک او څښتن (خواند) هم دی دی، او پخپل حکمت او تدبیر سره د گردو (تولو) علوی او سفلی مخلوقاتو انتظام په دیر ښه دول (طریقه) او اسلوب سره قائم ساتونکی دی، مطیع او عاصی به هم

داسی مهمل پریودی نو ضروری ده چه یوه ورځ وفادارانو ته د وفادارئ صله ور ورسیدی او مجرمانو ته د دوی د جرم سزا ورپه غاړه شی نو هر کله چه په دغه ژوندون کښی مونږ د مطیع او عاصی په مینځ کښی داسی صاف او ښکاره عادلانه تفریق او توپیر (فرق) ونه کړو، نو بالیقین دغه خبره د تسلیم وړ (لائق) گرځی چه وروسته له دی ژوندانه هرومرو (خامخا) یو بل عالی او اساسی ژوندون هم شته چه په هغه کښی گرد (تول) سره د سماوی عدالت په منځ کښی حاضر او درولی کیږی - او د گردو (تولو) عمرونو د اعمالو نتیجه به گوری - او د هغو د ثمراتو خوند به څکی.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ
أُثْبِينَ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾
وَفِي الْأَرْضِ قَطْعٌ مُّتَبَعَرٌ وَمَجْدٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزُرْعٌ وَنَحِيلٌ
صُنُوفٌ وَأَغْنُصُوفٌ يُغْشَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُقْضَلُ بَعْضُهَا
عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣١﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چه غوړولی ئی ده ځمکه او پیدا ئی کره په دغی ځمکی کښی غرونه ثابت (درانه چه د مضبوطو میخونو په شان ټولار دی) او ویالی (د اوبو)، او هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ځمکی کښی جوړه دوه (لکه سور سپین - ژیر تور - خواړه تروه - واړه غت)، پتوی په تیاره د شپې سره ورځ، بیشکه په دی مذکوره ؤ خبرو کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (په مصنوعاتو د الله کښی). او په ځمکه کښی توتی دی (مختلفی) څنګ په څنګ پیوستی یو له بل سره او (نور) باغونه دی (په دی ځمکی کښی) له انگورو او کښتونه (فصلونه) دی او ونی د خرما دی چه ځینی له یوه بیخه پورته شوی دی او ځینی ځان ځان ته بیخ لری چه اوبه کولی شی په اوبو یو قسم سره او غوره کوو ځینی له هغو څخه په ځینو نورو باندی په خوراک (خوند - رنگ او وږم

کښی) بیشکه په دغو (مذکوره ؤ اشیاء) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی
لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی پکښی.

تفسیر: یعنی (او دغه الله همغه ذات دی چه غوړولی ده ځمکه او پیدا ئی کړه په دغی ځمکی
کښی ثابت) غرونه چه تل په همغه یو ځای کښی کلک ولاړ دی، او سیندونه چه هر وقت بهیږی
او له هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ځمکی کښی جوړه دوه یعنی لوی، وړوکی،
خوایه او تروه - تور ، سپین ، گرم - یخ - او سم له جدیدۀ تحقیقاتو سره په هر یوه کښی
نر او ښځه هم موندلی کیږی. د ﴿يُثَبِّتُ الْاِلَٰهَ الْكَوْكَبَ﴾ معنی په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴)
آیت (۷) رکوع کښی پخوا له دی نه لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوسته شی. د هسکو
(وچتو) اسمانونو په مقابل کښی د تبتی ځمکی بیان هم ذکر کړ - له اسمان سره د لمر او
سپوږمی بیان هم وشو چه د هر یوه تگ سره بیل دی - او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی -
د یوی تودی او تیزی اشعی او پلوشی هسی کارونه اجراء کوی، چه د هغی بلی د یخی او سپکی
روښانی ضیا او وړانگی (پلوشی) څخه هغه په لاس نه راځی. هم داسی دلته د ځمکی د مختلفو
احوالو او له هغی سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر وفرمایه - چیری غر ولاړ دی. چیری
سیند بهیږی - هغه میوی او ثمرات چه پیدا کیږی په هغو کښی هم د شکل - صورت - رنگ -
خوند - وړوکوالی - او لویوالی بلکه په نر او ښځه کښی هم اختلاف دی - کله ځمکه د ورځی له
رڼا څخه رڼه کیږی - کله شپې تک تور نقاب پتونی پر خپل مخ اچولی دی بیا عجیبه ننداره او
غریبه منظره خو دا ده چه د ځمکی هغه څو قطعی چه یوه له بل سره نښتی دی یا څنگ په
څنگ سره پرتی دی - او ځینی ئی متی او ځینی ئی شگلوری - او ځینی ئی خورا (دیری)
ناپاکی - او ځینی ئی پاکی - او ځینی د کرلو وړ (لاټق) او ځینی ئی د نیالگیو (بوزغلی) د
کیښولو لائقی - او ځینی ئی خوړی او ځینی تروی دی دغه ټول په یو اوبو سره سیراب (پن)
کیږی - او د یوه لمر پلوشی اشعه گردو (تولو) ته وررسیږی - او یوه هوا د ځمکی پر مخ
چلیږی او تری محاطه دی او سره له دی دومره قدر مختلف میوی او گلان تری پیدا کیږی او یو
له بل سره د حاصلاتو په تزئید او تنقیص کښی دومره فرق او توپیر (تفاوت) لری چه لیدونکی
ورته هک پک حیران پاتی کیږی - غور او فکر کوونکی د قدرت د دغو دلائلو او نښو له لیدلو
څخه پوهیږی چه له هغی یوی د رحمت له وریشی څخه اوبه څښونکی دی، یا له همغه یوه د
هدایت د لمر د اشعه او پلوشی څخه رڼیږی، نو له هم دغی رحمانی وریا (باران) او فیضانی رڼا
له هدایت او لارښوونی څخه د انسانانو د مادی او روحانی احوالاتو اختلاف او توپیر (فرق) هم
دومره مستبعد او مستنکر نه دی ، او پر دغه هم یقین او باور کوی چه د لامحدوده قدرت کوم
زبردست لاس له اسمانه تر ځمکی پوری د گردو (تولو) مخلوقاتو ترکیبی نظام پخپله قبضه کښی
داسی نیولی دی چه د هر شی له استعداد سره سم د هغه د عمل دائره او د اثر منطقه ډیر کلک
او مضبوط حد بندی او ویش سره ترلی دی، نو بیا داسی لامتناهی قدرت او اختیار لرونکی الله

تہ دغہ کار بہ غہ اشکال لری چہ مونہ وروستہ لہ مرہ کیدلو غخنہ بیا ژوندی کری - او د دی عالم د مخلوطو عناصرو د کیمیاوی تحلیل او تجزیہ غخنہ ہر خیر او شر ہغہ مستقر تہ ورسوی

(سبحان من تحیر فی صنعہ العقول سبحان من بقدرتہ یعجز الفحول)

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذَا كُنَّا ثَرَاءً نَأْتِي خَلْقَ جَدِيدٍ

او کہ تعجب لری (ای محمدہ ! لہ دی نہ چہ دوی تا نہ منی) نو لا عجیبہ دہ (دا) خبرہ د دوی چہ (وائی) آیا کلہ چہ شو مونہ خاوری آیا شو بہ مونہ خامخا پہ پیدایشت نوی کنہی،

تفسیر: یعنی لہ دی نہ بہ زیاتہ عجیبہ خبرہ غہ وی چہ ہغہ ذات چہ رومی یو شی جوہ کری وی نو ہغہ بہ بیا پہ دوہم حلی جوہولو باندی ولی قادر نہ وی؟ (العیاذ باللہ)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ٥

دوی ہمغہ کسان دی چہ کافران شوی دی پہ رب خپل او ہم دغہ گمراہان دی چہ د اور طوقونہ بہ وی (پہ قیامت کنہی) پہ غارو د دوی کنہی او دغہ (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملگری) د اور دی، دوی بہ پہ دی اور کنہی ہمیشہ وی۔

تفسیر: گواکی دغہ خلق لہ «بعث بعد الموت» غخنہ انکار کوی، او د پاک اللہ لہ مالک الملکوتی او شهنشاهی غخنہ منکریری - نو د داسی باغیانو انجام لارم دی چہ ہم داسی وشی چہ د دوی پہ غارو کنہی د اور طوق او غارکئی او پہ لاسونو او پشو کنہی نی الجکئی او بیرئ واپولی شی، او پہ ہغی ابدی بندیکانی کنہی وغورخول شی چہ پہ حقیقت کنہی د ہم داسی مجرمانو دبارہ جوہہ کری شوی دہ

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ يَا سَيِّدَةَ قَبْلِ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ
قَبْلِهِمُ الْمَثَلُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى
ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ①

او ژر غواړی دوی له تانه بدی (عذاب) پخوا له نیکی (رحمت) څخه حال دا
چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثال د دوی
چه موجب د عبرت دی او دوی تری عبرت نه آخلی)، او بیشکه رب ستا
خامخا غیبتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی
(که ایمان راوړی او بیشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو
ته).

تفسیر: یعنی دوی حق نه قبلوی چه په هغه کښی د دنیا او آخرت ښیګڼی (فایدی) ور په برخه
شی، او کفر اختیاروی او ژر غواړی له تانه زحمت پخوا له راحت نه او وائی چه هغه موعود
عذاب دی راوله . او حال دا دی چه په تحقیق سره تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه په
پخوانیو دروغجن کونکو باندی یعنی پخوا له دی نه پر دیرو اقوامو عذاب نازل شوی دی لکه
غرق - خسف - زلزله - صیحه - مسخ او نور نو پر تاسی د عذاب نزول آیا مشکل ؤ . خبره
دومره ده چه ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوی له شانه په هر لوی او وړوکی جرم سمدستی
نیول نه کوی. دی د خلقو ظلم او تیری گوری او پرله پسې تری تیریږی تر هغه پوری چه د
مظالمو او شرارتونو سلسله له خپل حده تیریږی - نو په دغه وقت د ده له تباہ او سپیره کونکی
عذاب څخه د نجات هیڅ یو صورت نه پاتی کیږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ
إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلكلِّ قَوْمٍ هَادٍ ②

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلوه شی په دغه محمد
باندی کومه معجزه (یا صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چه
مونږ ئی غواړو)، (نو وفرمایل الله په رد د دوی کښی) بیشکه هم دا خبره

ده چه ته ویروونکی ئی او دپاره د هر قوم لار ښوونکی (خاوند د خاصی معجزی مقرر) دی.

تفسیر: یعنی هغه دلائل د قدرت او ښی چه مونږ ئی غواړو - ولی نه نازلېږی ؟ چه د هغی له لیدلو څخه مونږ په ایمان راوړلو مجبور کیږو نو وفرمایل رب العزت جل جلاله په تردید د دوی کښی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ته ای محمده ویروونکی ئی یعنی د آیتونو نزول ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه دی هغه خو د پاک الله کار دی - هر هغه آیت معجزه او دلیل چه د رسول د تصدیق دپاره د هری زمانی په اقتضاء سره مناسب وی همغه ورښکاروی نه دا چه هر څه چه منکرین غواړی همغسی به ئی ورکوی - ستاسی په غاړه هم دغومره کار دی چه د خیر غوښتلو خبری هغوی ته واوروی! او د بدی له مهلکو انجام څخه خلق باخبره کړئ! پرمبې به هم د هر قوم دپاره هادی (لار ښوونکی) او نذیر (ویروونکی) راتلو چه له هغوی ځنی هیڅ یوه داسی دعوی نه کوله هر هغه ښه چه معاندین وغواړی هغه به هر ورو (خامخا) ورښکاره وی . هوا د پاک الله لاره هغوی ته ورښوول د دغو انبیاءو کار ؤ - چه هم دغه ستاسی فریضه هم ده . هوا دومره دی چه هغوی د خاصو خاصو اقوامو دپاره هادیان وو او تاسی د هر قوم او گردی (تولی) دنیا دپاره هادی یی !.

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِقَدَرٍ ۝

الله عالم دی (لا پخوا له تولده) په هغه څه چه بار اخلی هره ښځه او (الله عالم دی) په هغه څه چه کموی ئی ارحام (او ناقص ئی غیږوی) او (الله عالم دی) په هغه چه زیاتوی ئی (من حیث الاعضاء والجثة والعدد والمدة) ، او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی .

تفسیر: چه نارینه دی که ښځه؟ پوره دی که نیمگري؟ ښه دی که خراب؟ و غیر ذلک من الاحوال دغه گرد (تول) پاک الله ته لا پخوا له تولده پوره ښکاره دی او ښه ورمعلوم دی چه هر هغه چه بار اخلی هره ښځه او هر چه کموی ئی د الله تعالیٰ په اراده ارحام یا ئی زیاتوی من حیث الاعضاء والعدد والمدة یعنی د حاملی په گیده کښی یو مولود دی؟ که دیر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدت کښی به پیدا کیږی یا په دیر؟ الغرض د ارحامو د تزئید او تنقیص د گردو (تولو) اسرارو - اسبابو - اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی او سم له خپل محیط علم سره هر غیز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازی او استعداد سره موافق

ساتی - هم داسی هغه آیات او نبی چه الله تعالی د انبیاءو علیهم السلام د تصدیق دپاره نازلې کړی دی په هغوی کښی خاصه اندازه - مصالح او حکمتونه ملحوظ ؤ او دی په هر وقت او په هره اندازه چه د بنیادمانو له استعداد سره صلاحیت او مناسبت درلود (لرلو) هومره نبی یی ورڅرگندی کړی دی او په هغو کښی هیڅ تقلیل نه دی واقع شوی باقی د قبولولو او منتفع کیدلو په لحاظ د خلقو اختلاف هم داسی دی لکه چه د حامله ؤ او امیدوارو په گیدو کښی د موالیدو احوال د تربیت او استعداد په تفاوت او توپیر (فرق) سره مختلف وی.

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ⑩

عالم دی په پتو او ښکاره ؤ چه (گرددو (تولو) څخه) ډیر لوی لوړ برتر دی (په قدرت او غلبه خپله کښی).

تفسیر: دغه د الله تعالی د علم د لامحدوده وسعت او احاطی بیان دی یعنی د تولی دنیا هیڅ یو پت او ښکاره شی له هغه څخه پت نه دی، او گردد (تول) عالم د ده تر حکم او تصرف لاندی دی.

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ⑪

یو شان دی له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوک چه پتوی خبره (په زړه خپل کښی) او هر هغه چه ښکاره کوی دا خبره او هر هغه څوک چه هغه پتیدونکی دی په شپه کښی او هر هغه څوک چه ظاهروونکی (د عمل خپل) دی په ورځ کښی.

تفسیر: د الله تعالی د علم عموم ئی بیان کړ - او د مقام په مناسبت د مکلفینو د خاصو احوالو په نسبت دا راییی چه ستاسی پر هر قول او فعل زمونږ علم محیط دی، هره هغه خبره چه تاسی پخپلو زړونو کښی پته کړئ یا ئی په ورو سره وویئ یا په علانیه او په چغه سره ناری کړئ یا کوم کار د شپې په تیاره کښی په پته سره وکړئ! یا دا چه په ورځ په دانگ پیللی (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر ئی وویئ په گرددو (تولو) احوالو او تولو حیثیتونو الله تعالی خبردار او د ده د علم په اعتبار سره یو برابر او یو شان دی ځینی مفسرین دغه آیت پر دری راز (قسم) سریو مشتمل راییی

(۱): ﴿مَنْ أَسْرَأَ الْقَوْلَ﴾ (هغه چه خبره پتوی)

(۲): ﴿وَمَنْ جَهَرَ﴾ (هغه چه ښکاروی ئی)

(۳): ﴿وَمَنْ هُوَ مَخْفٍ﴾ (هغه چه خپل کار په شپه کېږي پتوی مثلاً هغه غل چه د شپې د مخې غلا کوی او هغه بل چه په ورځ کېږي مثلاً په ورځ کېږي لمونځ کوی روژه نیسی) نو دغه گرد (تول) پاک الله ته یو شان معلوم دی. لنډه ئی دا چه هیڅ قول او فعل چه پت وی که ښکاره هغه مخفی نه دی له الله تعالی نه بلکه گرد (تول) سره ورښکاره دی

لَهُ مُعَقِّدَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ
مَنْ أَمَرَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُعَيِّرُوهُمَا
يَأْنَفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءَ فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ وَّالٍ ۝

انسان لره (له جانبې د الله ملائکې دی) نوبت په نوبت راتلونکي دی یوه له بلی پسی د مخی له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان) چه ساتنه کوی د ده په امر حکم د الله سره، بیشکه الله نه بدلوی حالت د هیڅ قوم (چه عافیت او نعمت دی) تر هغه پوری چه بدل کړی دوی هغه ښه حالت (طاعت) چه په نفسونو ځانونو د دوی کېږي وی (په بد حالت سره چه معصیت دی) او کله چه اراده وکړی الله پر کوم قوم باندی د بدی (آفت) نو نشته بیرته گرځیدل د هغه، او نشته دوی ته بی له الله څخه هیڅوک متولی (مددگار)

تفسیر: یعنی له هر بنده سره د الله تعالی پریښتی ماموری دی - چه له هغوی ځینی د ده گرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال لیکي، او ځینی د الله تعالی له حکم سره سم ذریعه گرځی چه له هغوی څخه هغه بلاوی دفع کړی چه د هغو د اندفاع اراده الله تعالی له بندگانو څخه ولری - همغسی چه په دغه عالم کېږي د الله تعالی عام عادت دی چه د هر هغه شی چه د پیدا کولو اراده وکړی د هغه ظاهري اسباب هم ورمهیا کوی هم داسی الله تعالی څه داسی باطنی او مخفی اسباب او ذرائع هم پیدا کوی چه د هغو له لیدلو څخه زمونږ سترگی ناتوانه دی او نه ئی شو کتلی - لیکن د الله تعالی د مشیت اجراء او تنفیذ د هغه په وسیله سره کیږي بیشکه چه الله تعالی تغیر نه ورکوی هغه نعمت او عافیت ته چه کومی طائفی سره وی تر هغه پوری چه تغیر ورکړی دوی هغه حالت د طاعت ته چه په نفسونو د دوی پوری وی په بد حالت سره چه معصیت

دی. یعنی الله تعالیٰ پخپلی هغی ساتنی او مهربانی سره چه تل د ده له لوری کیوی هیخ یو قوم محروم او بی برخي نه گرځوی تر هغه وخته پوری چه دوی خپل ښه تگ - طاعت او عبادت - جمیله عادت او حسنه رویه نه وی بدله کړی - او کله چه دوی خپل هغه حالت په بد وضعیت - قبیحه اخلاق - مصیبت سره بدل کړی نو داسی آفت پر دوی نازلېږي چه له سره بیرته گرځیدونکی نه وی، او نه د هیجا مدد هلته په کار ورتلی شی.

تنبیه: دلته د اقوامو د عروج او زوال قانون رابیی نه د افرادو او اشخاصو. د قوم د ښه او خراب حالت په تعیین کښی تل د اکثریت او غلبی لحاظ وی

(د تېرو ښه ژوندون هلته بد اوږی

چه ښه پریږدی او بدیو ته تول واوږی)

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ۝

دغه (الله) همغه ذات دی چه درېښی تاسی ته برق برېښنا (چه ښه د باران ده دپاره د خوف (او ویرولو د هغه چا چه ضرر ورسوی) یا دپاره د طمع (او امید د هغه چا چه فائده ورسوی او پیدا کوی) راپورته کوی ورېځی درنی (په اوبو په هوا کښی).

تفسیر: پخوا د بندگانو د حفاظت ذکر ؤ بیا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصیبت چه نازل کیدونکی دی د هغه ذکر وشو او دغه په ښه شان سره راملومه شوه چه د الله تعالیٰ شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی - په هم دی مناسبت دلته د قدرت د مخینو داسی ښو په لوری توجه ورکړی شوی ده چه په هغو کښی په یو آن کښی توماً هیله (امید) او ویره خوف او رجا د دواړو متضادو کیفیتونو د پیدا کولو صلاحیت شته - یعنی کله چه برېښنا برېښی نو خلق هیلمن (امیدوار) کیږی چه اوس به باران اورېږی او پرله پسې ویره هم ورته پیدا شی چه د هغه په اثر چیری تندر او تکه (چرق) ونه لوېږی او د هلاکت سبب ونه گرځی کله چه درنه ورېځ له اوبو څخه ډکه راشی، نو خلق پری خوشالېږی چه هغه د باران د رحمت د نزول سبب وگرځی او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خیال) هم ور ولوېږی چه چیری د اوبو طوفان څپان رانشی، او د رب (رحمت) او تکلیف موجب نشی عیناً هم داسی انسانانو لره ښائی چه د پاک الله رحمت ته هم امیدوار شی، خو ورسره د الله تعالیٰ له مکره هم مامون او بی فکره نشی .

وَيَسِّرُ الرِّعْدَ بِحَمْدِهِ وَالْمَلِئَكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا

مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمَحَالِ ط

او تسبیح وائی رعد (پرشته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبیح وائی نوری گردی (تولی) پرشتی له ویری (او له هیبت د الله) نه او لیبری (الله) تندرونه نو رسوی (غورغوی دغه تندرونه) پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جگړی کوی په شان د الله کینی حال دا چه الله سخت دی عقوبت د ده (په جگړه کوونکو باندی یا سخت دی نیول د ده)،

تفسیر: یعنی غوریونکی وریخ یا پرشته د حال یا د قال په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید وائی لکه چه په (۱۵) جزء د بنی اسرائیل په (۴۴) آیت په (۵) رکوع کینی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿وَلَنْ يَنْفَعَكَ دَعَاكَ رَبِّكَ إِذْ تُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَفَرَأَيْتُمْ إِيَّاهُ فَلْيُكَلِّمِ الْفُتُورَ﴾ او گردی (تولی) پرشتی له هیبت او خوفه د ده په حمد او ثنا او تسبیح او تحمید کینی مشغولی او لگیا دی.

تنبیه: د «رعد» او «برق» او نورو په متعلق د نن ورځی تحقیقات دا دی چه په وریخو کینی د کهربائی (بجلی) موجه قوت موندلی کیږی، او په ځمکه کینی د کهربائی سالبه قوت دی هغه وریخ چه له ځمکی سره زیاته نژدی وی، نو په هغی کینی کله نا کله د ځمکی سالبه کهر بائیة قوت سرايت کوی بیا پر دغی وریخی باندی ډیر ځلی هغه وریخ تیریږی چه په هغی کینی موجه کهر بائیة قوت موجود وی او دغه قاعده له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د مختلفو اقسامو «کهر بائیة» لرونکی دوه جسمه کله چه سره مخامخ شی، نو هر یو پخپل ځان هغه بل کهر بائیة قوت جذبوی خو دغه دواړه کهر بائیة قوتونه سره متحد شی. سم له دی قاعدی سره لاندنی او باندنی وریخ کله چه یو د بل کهر بائیة قوت خپل لوری ته راکاږی نو د دغو دواړو له یو ځای کیدلو څخه شدید حرارت پیدا کیږی او له دی شدید حرارت څخه د دغو دواړو وریخو د حجم په تناسب یوه اور توپوونکی لمبه راپورته کیږی چه هغی ته صاعقه او تندر وائی او د دغی صاعقی بریښنا او رڼا ته «برق» وائی او هغه اواز ته چه د دی له سرايت هوا کینی پیدا کیږی «رعد» وائی د «کهر باء» دغه اور توپوونکی شراره کله وریخی او هوا هم څیروی (شلوی) او لاندی لویږی چه له هغی څخه نهایت غریب او عجیب افعال او آثار مشاهده کیږی - علاوه پر دی هغه عمارتونه غورغوی - غرونه سره څیروی (شلوی) د ساکینانو (جاندارو) او ذوی الارواحو د هلاکت موجب گرځی. ځینی اوقات لیدلی شوی دی چه هغه په نهایت احتیاط سره د یو سړی له بدن څخه کالی (جامی) راکاږی، او د یوی ونی پر څانگه ئی ږدی، مگر د اغوستونکی جسم ته هیڅ یو ضرر او صدمه نه ور رسوی د (فرید وجدی دائره المعارف) دی وکوت شی چه د هغه له لیدلو څخه سړی ته داسی خیال پیدا کیږی چه د بریښنا په دغی اور غورغوونکی لمبی کینی ذی شعور او ذی اختیار قوت شته چه په غیر مرئی طریقی سره کار کوی. مونږ دی ته نه یو اړ (محتاج) او نه

خه ضرورت ورته لرو چه له پاس بیان شوی نظریی شخه انکار وکرو لیکن پر دغی خبری پخپله هغه بیان کوونکی هم اقرار کوی چه د روح په شان د «کهر بانیه قوت» پر اصلی حقیقت باندی تر اوسه پوری پرده لویدلی ده. د انبیاء علیهم السلام او نورو ارباب الکشف والشهود هم دغه بیان دی چه د عالم په نظام کښی علاوه پر ظاهری او علتی اسبابو د باطنی او سری اسبابو یوه عظیم الشانه سلسله هم حکم کوونکی ده - دغه گرد (تول) شیان چه مونږ ئی وینو، هغه خو یواځی ظاهری او صوری اشکال دی. لیکن په دغو صورتونو کښی هغه غیر مرئی او پټ حقائق چه پراته دی، د هغو ادراک ته د عموم افکار او آراء نه وررسیږی - یواځی هغه ذوات چه د باطنی سترگو خاوندان دی نو هغه کتلی شی بالاخره هغه نظریات چه تاسی ئی بیانئوئ مثلاً د کهر بانیه ؤ قوت موجب او سالبه توب او نور د هغه علم هم د څو طبیعی حکماؤ شخه ماسواء بلا واسطه بل هیچا ته نه دی ور څرگند (ښکاره) شوی نو ښائی چه اقلا هم دغومره وثوق د انبیاء علیهم السلام پر خبرو، مشاهداتو او تجربیاتو وکری شی، نو یقین دی چه دغه گرد (تول) اختلافات به له منځه لری کیدی شی.

له احادیثو شخه دغه خبره څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د نورو طبیعی ؤ نوامیسو په شان د ورځو او وریا (باران) د انتظاماتو دپاره هم د پرښتو دلی مقرری دی. چه دوی ورځی په مناسبو مواقعو رسوی او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لگیا دی. که سم د تاسی له بیان سره د ورځو او د ځمکی او نورو د کهر بانیه ؤ مدیر کومه غیر مرئی پرښته وی، نو په دغه کښی د انکار څه وجه ده؟ هغه شی ته چه تاسی د «کهر بانیه شراره» وایئ کله چه هغه د پرښتی له خاصو تصرفو شخه پیدا کیږی، لهذا هغه ته چه د «وحی» په ژبه سره «مخاریق من نار» - د پرښتو اور تویوونکی متروکه» ویلی شوی ده، نو په دغه کښی تاسی ته کوم ربر (تکلیف) او اشکال در پیښیږی - په شدت او سخت اشتعال سره کوم تنهار او کرنګهار چه پیدا کیږی که د حقیقت په لحاظ هغه ته د پرښتو په غږ سره تعبیر وکری، نو دغه به دیر ښه او موزون تعبیر وی. په هر حال د هغه شی په یواځی صورت باندی چه «سائنس» پوهیدلی دی، «وحی» د هغه په روح او حقیقت باندی مونږ پوره پوه او مطلع کوی یو - نو څه ضرورت پاتی دی چه خامخا دغه دواړه یو د بل حریف او مقابل سره ودراره شی. علامه محمود الالوسی رحمه الله علیه په روح المعانی د «البقرة» په شرح کښی په دغه موضوع باندی معقول بحث کوی دی فلیراجع

(﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ الآية - او لپږی الله تندرونه نو رسوی او غورځوی دغه تندرونه پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جګړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه سخت دی عقوبت د ده چه) پر دغو جګړه کوونکو د عذاب تندرونه غورځوی. په حدیث کښی دی چه پاک رسول الله صلی الله وسلم د یوه عرب متکبر رئیس ته یو سری ولیږه چه هغه ماته راوړله قاصد د رسول الله صلی الله وسلم دغه پیغام هغه ته ورسوه او ورته یی وویل چه رسول الله صلی الله وسلم تا بولی. هغه وویل چه رسول الله صلی الله وسلم څوک دی؟ او الله څه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که

د سپینو؟، که د مسو؟ العیاذ بالله. دری څلی همغه خبره ئی وکړله دریم څلی کله چه هغه دغه چتی (بیکاره) خبری وکړی نو یو ناڅاپه یوه وریځ پورته شوه، او علی الفور تندر (تکه) پری ولویده او د هغه کوپری ئی له سر څخه جلا (جدا) کړه په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه عامر بن طفیل او اربد بن ربیعہ د رسول الله مبارک په خدمت کښی حاضر شول او وی ویل چه مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو چه وروسته له تاسی اسلامی خلافت مونږ ته ورسیری، رسول الله صلی الله وسلم د دوی له دغی غوښتنی څخه انکار وفرمایه دوی دا خبره وکړه او له مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ به د مدینی وادی ستاسی د مقابلی دپاره له سپرو او پليو (سورو او پیادو) څخه ډکه کړو رسول الله صلی الله وسلم وفرمایل چه پاک الله به د هغوی مخه ونیسی او د مدینی انصار به د هغوی مقابلی دپاره ووځی دوی دواړه لارل په لار کښی پر «اربد» باندی تندر او تکه ولویده او «عامر» پمن شو او په طاعونی خاریشت (گرگ) سره په هلاکت ورسید. فائده د رعد د غږ اوریدلو په وقت کښی ښائی چه داسی وویل شی «سبحان من یسبح الرعد بحمده و الملائکه من خیفته»

اللهم لا تقتلنا بغضبك و لا تهلكنا بعذابك و عافنا قبل ذالك

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ
لَهُمْ شَيْئًا إِلَّا كِبَاسٌ كَقَبِيهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ
بِالْعِزِّ وَمَا دَعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝۱۷

خاص هم دغه (الله) ته دی دعوت (او بلنه) د حق او هغه شیان چه بلنه (عبادت کوی کفار د هغوی) بی له دغه (الله) نه قبلوی دوی (جواب نه ورکوی دغه اشیاء) دغو بلونکو ته په هیڅ شی سره مگر داسی قبلول لکه قبلول د غځوونکی د دواړو (لاسونو غوړوونکی د) ارغویو خپلو طرف د اوبو ته (د کوهی بی رسی او بیوکی) دپاره د دی چه ورسیری دغه اوبه خولی د ده ته حال دا چه نه دی دغه اوبه رسیدونکی خولی د ده ته او نه ده دعا د کافرانو (بتانو لره) مگر په زیان او بطلان کښی دی.

تفیسر: یعنی د هغه ذات بلل پکار دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک دی د عاجزانو د بلنی څخه څه فائده په لاس درځی؟ ماسواء له الله جل جلاله څخه بل څوک دی چه د هغه په قبضه کښی څما یا د بل چا څه نفع او ضرر وی؟ د غیر الله بلل خپل مدد لپاره داسی دی لکه چه کوم تبری د کوهی او څاه پر سر کښی ودیږی او خپل لاسونه اوږده کړی، او د اوبو په لوری خپل

دواړه ارغوی وغوروی او خوشامد وکړی چه هله ژر شه! بلکه که اوبه د ده په لپه کښی هم وی، نو هغه پخپله د ده خولی ته نه شی تللی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «هغه کسان چه کفار ئی بولی او عبادت ئی کوی غځینی خو محض خیالات او اوهام دی - او غځینی پیریان شیطانان دی - او غځینی داسی شیان دی چه په هغو کښی غځینی خواص دی لیکن د خپلو خواصو مالکان نه دی، نو بیا د هغوی د بلنی غځه غه حاصل؟» لکه اور یا اوبه او ښائی چه ستوری به هم په هم دغه قسم کښی داخل وی.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلُّهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاَصَالِ ^{الْحَبِطَةِ} (۱۵)

او خاص الله ته سجده کوی هر هغه څوک چه په اسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (تعبداً و انقياداً سره له اسمانونو او ځمکو غځینی) په خوښه او (غځینی) په زور او (سجده کوی) سوری د دغو (مخلوقاتو) په صبا او بیگا کښی (یعنی همیشه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «هغه چه پر الله تعالی باندی یقین کوی نو په خوښی سره ورته سر یدی او حکم ئی منی - او هغه چه پری یقین نه لری نو پر هغه باندی بی اختیاره د هغه حکم جاری دی او سوری چه صبا او بیگا پر ځمکه باندی غورپیوی هم دا دی د هغوی سجدی» مطلب ئی داسی شو چه که جواهر وی - یا اعراض، هیڅ یو شی د الله تعالی د تکوینی حکم غځه نشی خارج کیدی - د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کښی ګرد (تول) سره مطیع او منقاد، او سر په سجده دی - د سوری تزئید او تنقیص او د خپل اصل په متابعت او د لمر د حرکت پر مخالفت د ښی او کین په لوری میلان، ګرد (تول) د الله تعالی په مشیت او اراده سره دی. د صبا او بیگا ذکر ښائی د دی له امله (له وجی) فرمایلی وی چه په دغو اوقاتو کښی د سوری امتداد او انتشار ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه ښکاره وی.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ
مِّنْ دُونِهٖ اَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُوْنَ اَنْفُسُهُمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پیدا کوونکی) د

اسمانونو او د غمکي، ووايه (ای محمده! په جواب کښي) چه الله دی! (غکه چه بل جواب نشته) ووايه (ای محمده! دوی ته کله چه تاسی پره او ملزم شوئ) نو آیا پس نیولی دی تاسی بی له دغه (الله) څخه دوستان چه نه دی مالک (نه لری اختیار دوی) دپاره د نفسونو (غانونو) خپلو د څه نفع (رسولو) او نه د څه ضرر (د دفع کولو)،

تفسیر: یعنی کله چه د ربوبیت اقرار یواځی د پاک الله دپاره کوئ، نو بیا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مربیانو تجویز د څه دپاره کوئ؟ حال دا چه هغوی د یوی ذری په اندازه هم د نفعی او د ضرر مستقل اختیار او واک (مجاز) نه لری .

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرَةُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ وَالنُّوْرُ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آیا برابر دی پوند (چه کافر دی) او لیدونکی (چه مومن دی) . بلکه آیا برابری دی تیاری (چه شرک او انکار دی) او نور رڼا (چه توحید او معرفت دی ؟ (بلکه نه دی سره برابر ،

تفسیر: یعنی د موحد او د مشرک په منځ کښي داسی یو فرق او توپیر (تفاوت) شته لکه د لیدونکی او پانده او د توحید دوستان داسی وگنئ لکه نور (رڼا) او ظلمت (تیاره) نو آیا یو پوند مشرک چه د شرک په ظلماتو کښي پروت وی - او هر لوری ته لاس او پښی اچوی هغه مقام ته رسیدی شی چه هلته هغه موحد رسیدی چه د فهم او بصیرت او د ایمان او عرفان په رڼا کښي د انسانی فطرت په سمه صافه لاره روان وی . له سره دغه دواړه پر یوه نتیجه نه شی رسیدی.

اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝۱۹

آیا مگرغولی دی دوی الله لره شریکان چه پیدا کول ئی کړی دی په شان د پیدا کولو د دغه (الله) نو بیا مشتبه شوه (پیدا کول د دی شریکانو سره د) پیدائښت (د الله سره) پر دوی باندي ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله پیدا کوونکی د هر څیز دی او هم دی دی یو قوی غالب (پر هرڅیز او هر چا).

تفسیر: یعنی لکه چه الله تعالیٰ گردد (تول) مخلوقات پیدا کری دی ، نو ستاسی دغه بتان او باطل معبودان داسی کوم شی پیدا کری دی ؟ چه د هغه په لیدلو سره د دوی پر خدائ ستاسی څه شبهه پیدا شوی وی ؟ دوی خو د مچ یو وزر او د میاشی یوه پښه هم نه شی پیدا کولی او جوړولی - بلکه دوی پخپله هم د گردو (تولو) نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد - احد - صمد مخلوق دی ، نو بیا داسی عاجز او مجبور شیان د خدائ پر تخت کښینول غومره گستاخی او سپین سترگی او بی عقلی او حماقت دی ؟

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ
أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا
يُقَوِّدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِّثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ هَ فَاَمَّا
الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ
فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ۝۱۶

نازلی کری دی (الله) له اسمانه اوبه نو وبهیدل خورونه په اندازه (د دکیدو) د دوی سره نو په سر راواخیست دی سیلاب ځگ (او خیری) اوچت شوی (په سر د اوبو) ، او له هغو څیزونو چه بلوی پری (دا خلق لمبی او ویلی کوی) په اور کښی دپاره د طلب د گمانی یا نور اسباب ځگ (خیره) په شان د هغه (ځگ) ، په مثل د دی (مذکورو مثالونو) بیانوی الله (مثالونه د) حق او د باطل ، نو هر څه ځگ او خیری نو لار به شی په دغه حال کښی چه پریوتی وی له نظره (او بی نفی به وی) او هر څه هغه څیز چه نفع رسوی خلقو ته (لکه اوبه او ویلی شوی بی غشه فلزات) نو پاتی کیږی په ځمکه کښی (للا نتفاع) ، هم داسی بیانوی الله مثالونه (د حق او د باطل دپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوری باران نازلیدوی چه له هغه څخه نهرونه ، ویالی ، خورونه ، سیندونه ، دریابونه بهیږی په هر نهر او خور کښی سم د هغه له ظرفیته او گنجائشه هومره چه د پاک الله اراده وی ، اوبه بهوی په وړوکی کښی لو - او په لوی کښی دیر ، کله چه اوبه بهیږی نو د خاوری - خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو شیانو له امتزاجه او گډون څخه خر او مکدر او

خیرن کیپی - بیا دغه خره او خیری او څگ نی پرسپی ، او د اویو په سر راپورته کیپی لکه چه پر سخت تود اور کښی سور او سپین زر مس ژیر - قلمی - جست - اوسپنه فلزات او نور معدنیات ویلی کوی چه گانی (کالی) - لوی - وسلی - توری - چری چوړکی - چاکوگان - بیاتیگانی (قینچ) - تبی - نغری - هرکاری - توپ - توپک - تینگونه - طیاری - جهازونه - موتر - ریل - یوم - تبر او نور د معاش لوازم - اسباب او شیان تری جوړ کری ، نو په هغه کښی هم داسی لوخره او څگ پورته کیپی - مگر لږ څه وروسته هغه وچپی یا خوریپی - او هغه څگ او خیری نی تری لری او ورک شی - او هغه چه اصلی او کارامد شی دی یعنی اوبه یا ویلی شوی معدنی فلزات خالص اوبه به په ځمکه یا د ځمکی د خاوندانو په لاس کښی باقی پاتی کیپی چه له هغه څخه په مختلف ډول (طریقه) سره خلق منتفع کیپی ، هم دغه مثال دی د حق او د باطلو - کله چه اسمانی وحیی سره حق دین نازلپی نو د بنیادمانو زړونه هر یو د خپل ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوی بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلی ، نو دوی او خیری پورته کیپی - او په ظاهر کښی باطل د هم هغه خیری او څگ په شان حق باندی راخیژی لیکن د هغه دا جزوی جوش او پرسیدل سطحی او عارضی او بی بنیاده شی دی ، او لږ څه مدت وروسته د دی د دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه اثر او پته نه پاتی کیپی او الله خبر دی چه چیری څی ؟ او هغه اصلی او د کار شی چه د هغو ځگونو لاندی پت و یعنی حق او صداقت پس همغه پاتی وی . وگورئ چه د پاک الله بیان کری مثالونه څرنکه عجیب وی ؟ او په غومره یوی مؤثری طریقی سره مو پوهوی چه کله په دنیا کښی حق او باطل کذب او صدق سره ونښلی یعنی د دغو دواړو په منځ کښی جنگی مقابله کیپی نو اگر که د څو مودی له مخی باطل پاس او پرسیدلی په نظر راځی ، لیکن بالاخر باطل سره تیت او پرک (منتشر) او همغه حق ظاهر - غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځی ، نو هیڅ یو مومن ته نه ښائی چه د باطلو پر عارضی بری او ننداری وغولپی هم داسی څه وقت چه د کوم انسان په زړه کښی حق ځای ونیسی نو که د څه مودی دپاره پری اوهام او وساوس زور او شور ولگوی ، او خپل قوت ښکاره کری ، نو نه ښائی چه سری تری ویریپی - ځکه چه لږ څه مدت وروسته دغه څگ او پرسیدل پخپله ورک کیپی او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتی کیپی . په پخوانیو آیتونو کښی کله چه د توحید او شرک سره مقابله کری شوی وه ، په دغه مثال کښی د حق او باطل د مقابلی کیفیت نی راوښووه او د دواړو انجام بیخی په واضح ډول (طریقه) سره اوس بیان فرمائی

لَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحَسَنَ

شته لپاره د هغو کسانو چه حکم قبول کری دی دوی د رب خپل (جزا) نیکه (چه جنت دی) ،

تفسیر: یعنی ایمان او صالح عمل ئی اختیار کر - نو د دوی دپاره د دنیا او آخرت نیکی ده او حقیقی خوشی او قلبی طمانیت او سکون غیر له دوی څخه د بل هیچا نه روزی کیږی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ
سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿١٤﴾

او هغه کسان چه نه وی قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیری وی دوی ته هر هغه څه چه دی په ځمکه کښی ټول (او نور هم وی په مثل د دی له دی سره) او په تصرف د دوی کښی وی په قیامت کښی (نو خامخا به فدیہ ورکړی دوی په هغو (ټولو سره نو نه به خلاصیږی له عذابہ) دغه کسان مقرر دی دوی لږه بد (سخت) حساب (چه نه به ئی نیکی قبوله او نه به ئی بدی محو کیږی) او ځای د استوګنی د دوی دوزخ دی او بد ځای د آرام (او خرابه بستره) ده (دغه دوزخ)،

تفسیر: یعنی دلته خو خیر دی په هر قسم چه وی تیریږی ، لیکن په آخرت کښی د دوی حالت به داسی پریشانوونکی او ویروونکی وی که د گردی (تولی) دنیا خزانن له نقدہ ، له جنسہ ، له شرقه تر غربہ ، له شماله تر جنوبه او په مثل د دی مذکورو نور هم وی له ده سره او دا ټول بیا په تصرف د کفارو کښی شی په ورځ د قیامت کښی او غوښتنه او تمنا وکړی چه مونږ دغه گرد (تول) د خپل ځان په فدیہ کښی ورکوو چه د هغه په بدل کښی له عذابہ خلاص شو او له دغی پریشانی څخه نجات وموو ، نو له سره به ئی دغه هیله (امید) او ارمان په سر ونه رسیږی «انی لهم ذلک» . او نه په حساب او کتاب کښی به هیڅ قسم رعایت او تیریدل کیږی - په هره یوه خبره به په پوره ډول (طریقه) سره نیول وی - او تنقیدات کیږی - او جزا به پری ورکولی کیږی

أَفَنَنْتَعِلُكُمْ إِنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٥﴾

آیا نو هغه څوک چه پوهیږی په دی خبره چه بیشکه هغه (قرآن) چه نازل

کمری شوی دی تاته له طرفه د رب ستا حق دی (رشتیا) په مثل د هغه چا دی چه دی پروند وی (د زړه په سترگو ! یعنی نه د هغه په شان !) بیشکه خبره هم دا ده چه پند اخلی (په دی قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو .

تفسیر: د مومن او د کافر د دواړو انجام بیل بیل د ذکر فرمایلو څخه وروسته تنبیه ورکوی چه داسی انجام د عین عقل او حکمت سره موافق دی هیڅ یو عقلمن داسی نشی ویلی چه یو پوخ پروند چه هیڅ څیز ئی په نظر نه راځی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) په تیاره کښی لویوی او جگپیری (وچتیری) او بودری (تکری) خوری له هغه سړی سره برابری کولی شی چه د هغه د زړه سترگی هم رونی وی او په پوره بصارت او کامل بصیرت سره د حق له رڼا څخه مستفید کیوی .

الَّذِينَ يُؤْتُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْعَيْثَاقَ ۖ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ۝

هغه کسان چه وفا کوی په عهد د الله باندی (چه په ورځی د میثاق ئی ورسره کمری دی) او نه ماتوی دوی (هغه) ټینگ عهد . او هغه کسان چه وصل کوی هغه (شی) چه امر (حکم) کمری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کمری شی (چه د خپلوی پالنه له خپلوانو سره دوسره دوستی ده له مومنانو ایمان دی په ټولو مومن به شیانو باندی) او ویرپیری دوی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه (د قیامت)

تفسیر: یعنی له الله تعالی سره هغه عهد چه په ازل کښی شوی دی (یعنی د الست عهد) او پر هغه باندی پخپله د انسان فطرت شاهد دی ، او هغه عهد چه د انبیاء علیهم السلام له ژبی اخیستی شوی دی ، هغه گرد (ټول) دوی پوره کوی او د هغه هیڅ یو نه ماتوی - او هم بالذات پخپله په هیڅ یوه معامله کښی چه له الله تعالی سره یا د ده له بندگانو سره ئی تری مشروط په دی چه معصیت نه وی له عهده مخالفت نه کوی او هغه کسان چه وصل کوی هغه شی چه امر او حکم کمری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کمری شی یعنی صلواتلرحم کوی . یا خپل ایمان له عمل سره یا حقوق العباد له حقوق الله سره یو ځای کوی . یا اسلامی اخوت ټینگ او قائم ساتی . یا د انبیاء علیهم السلام په منځ کښی له سره تفریق نه کوی چه یو ومنی په نبوت سره او بل ونه منی او ویرپیری له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه د قیامت یعنی د الله تعالی د عظمت او جلال له تصویره دارپیری . او تل تری په فکر او اندیښنه کښی وی - او همیشه به په هم دغه چرت (خیال) کښی دوب تللی وی چه آیا هلته څما څه حال دی چه د یوی یوی ذری

حساب او کتاب کیبری او عثما وضعیت به په دغه وقت کښی څه وی ؟.

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٧﴾ جَدْتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٨﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٩﴾

او هغه کسان چه صبر کوی لپاره د طلب د رضا د رب خپل (په مالی او جانی مصائبو یا د شرعی یا د جهاد په تکالیفو) او قائموی (سم اداء کوی له ټولو حقوقو په ترتیب سره) لمونځ او نفقه کوی (لکوی په لاره د الله کښی) ځینی له هغه (حلالو اموالو) نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره (خفیتاً او ظاهراً) او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دغو صفاتو شته دوی ته (ښه) عاقبت د دار (د آخرت چه) جنتونه دی د تل اوسیدلو چه ننوځی به دوی په هغو کښی او (ننوځی به پکښی بل) هغه څوک چه صالح (مؤمن) وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی (اگر که عمل ئی د هغو په درجه نه وی) او پرښتی به ورننوځی پر دوی (سره له تحائفو او زیری او رضوان) له هری دروازی (مانیو) د دوی او وائی به ورته چه) سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی (په طاعت او مصیبت او له معصیته) نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت د تاسی دی)

تفسیر: یعنی پر مصائبو او شددو او د دنیا پر مکروهاتو صبر وکړ- له کومی سختی له ویری د طاعت له لیاری څخه خپل پل ئی غلط کښینیدو - او د معصیت په لوری ئی میلان ونه کړ او دغه صبر او استقلال ئی محض د الله تعالی د رضاء او خوشی د حاصلولو دپاره وکړ - او د دی لامله (له وجی) ئی ونه کړ چه په دنیا کښی خلق ورته ډیر صابر او مستقل مزاج ووائی ، او نه د دی لپاره ئی وکړ چه غیر له صبر څخه بله څه چاره نه وه ور پاتی نو مجبوراً صبر ئی وکړ -

او د صابرانو په شان کیناست

(او نفقه کوی لگوی په لاره د الله کښی ځینی له هغه حلالو اموالو نه چه ورکری دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره) پټه ئی ښائی له دی سببه مقدم ایښی ده چه په پټه سره خیرات ورکول افضل دی - الا چه چیری شرعی مصلحت په علانیه ورکولو کښی وی (او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دی صفاتو شته دوی ته ښه عاقبت د دار د آخرت چه جنتونه د تل اوسیدلو دی) یعنی د بدی جواب په نیکی سره ورکوی ، د سختی مقابله په نرمی سره ښکاروی که د چا له لوری پری ظلم او تیری وشي ، نو دی تری تیریږی ، ورپښی ئی په دی شرط چه د هغه معافی څخه د بدی د ترقی اندیښنه نه وی له بدی ځنی ځان ژغوری (بچ کوی) او نیکی غوره کوی - که کله تری کوم بد کار صادر شی ، نو د هغه په مقابل کښی ښه کار کوی یعنی تری توبه ویاسی او د هغی گناه په عبادت او سخاوت سره تلافی هم کوی نو د دی حسنه ؤ اعمالو کوونکی لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کیږی

څوک چه دفع د بدی کری په نیکی سره ای یاره

او کوی دی تل تر تله په دنیا کښی اته کاره)

د بدی په ځای نیکی کری او د ظلم په ځای عفو

او د قطع په ځای وصل کری د الله رضاء دپاره

او که شی تری معصیت ژر طاعت ورپسی وکا

او که څوک ئی کر محروم نو دی ورکری بیشماره

او که شی تری کوم گناه نو دی توبه ویاسی جلته

او که وویښی منکر نو کوی منع له بدکاره

او که مات شی په کوم جنگ کښی د کفارو له لښکره

نو بیا بیرته شی راستون او نه ویریږی له کفاره

څوک چه دا اته افعال کا اته وروڼه د جنت ژر

پری به پرانیځی خالق د دی عمل له اختیاره

﴿يَذْكُرُوا لَهُمْ صِلَٰهٖ﴾ الآية - چه ننوځی به دوی په هغه کښی او ننوځی به پکښی بل هغه

څوک چه صالح مؤمن وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی اگر که عمل

ئو د هغو پلرونو په درجه نه وی) یعنی چه په همغه جنت کښی به همیشه اوسیږی او پرښتی به

ننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری د رضوان له هری دروازی د مانږو د دوی او وائی به ورته

چه سلامتی دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی په طاعت او مصیبت او له معصیته نو

ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت د تاسی دی. «د آباء- پلرونو» لفظ ئی تغلیباً ویلی دی چه په

هغه کښی امهات - میندی هم شاملی دی - د جنت د زیری سره دغه زیات بشارت یی هم واوروه

چی داسی کاملینو ته د هغو پاس بیان شوی ښو خویونو او خصالو په بدل یو دغه نعمت او خوشالی به هم حاصل وی چه دوی سره له خپلو هغو میندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چه د خپل ایمان او نیکی لامله (له وجی) د جنت د دخول لائق شوی وی . گرد (تول) سره یو ځای کیږی ، تر دی که د دغو متعلقینو د کوم یو رتبه کم هم وی نو حق تعالیٰ پخپله مهربانی سره د هغه رتبه هم لوری (وچتوی) ، او دغه کامل سری سره ئی نژدی کوی لکه چه په (۲۷) جزء د «الطور» په (۲۱) آیت اوله رکوع کښی راغلی دی ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ له دی نه معلومه شوه چه بی له ایمان او بی له صالح عمله محض د

کاملینو قرابت کافی نه دی هو! که ایمان او صالح عمل موجود وی نو د قرابت له تعلقه د درجاتو څه ترقی ممکنه ده واللہ اعلم

﴿وَالَّذِينَ يَدْعُونَ عَلَىٰ مَنَاقِبِهِمْ﴾ او پرښتی به ورننوغی پر دوی سره له تحائفو او زیری او رضوان له هری دروازی د مانپو د دوی . په صحیح حدیث کښی د جنت اته وروڼه بیان شوی دی . مطلب دا دی چه د دغو کاملینو د تعظیم او تکریم دپاره د الله تعالیٰ پاکي پرښتی به له هر طرفه سره له تحائفو او هدیایو راحضیری . په احادیثو کښی دی چه له خلق الله ځنی پرمپی به هغه فقراء او مهاجرین په جنت کښی داخلیری چه په سختیو او مصائبو او جنگونو کښی حاضر شوی دی ، او د دشمن په مخ کښی په ډیر شجاعت او حمیت سره دریدلی دی ، او د هر هغه حکم د تعمیم دپاره به تل حاضر او منتظر او مستعد ولاړ وو ، چه هغوی ته ورکول کیده او د دوی دنیوی حوائج او د زړه ارمان د هغوی په زړونو کښی پاتی شوی وفات ئی موندلی وی . الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی وفرمائی څما هغه بندگان چیری دی راحضر دی شی ! چه څما په لیاره کښی جنگیدلی دی . او څما لپاره ئی تکالیف گاللی (برداشت کری) دی او جهاد ئی کری دی - څئی بی فکره او اندیښنی په جنت کښی داخل شی ! بیا پر پرښتو حکم کیږی چه څما د دغو بندگانو په حضور وراحضری شی ! - او سلام ور واچوئ ! دوی د تعجب او استفادی په طریقه نه اعتراضاً داسی عرض کوی لها ! مونږ ستا له بهترینو مخلوقاتو څخه یو - آیا مونږ ته چه ستا د قرب د دربار هستیدونکی یو حکم راکوی چه د دغو د څمکو هستیدونکو په حضور کښی وراحضری شو - او سلامونه ورواچوو ؟ ارشاد کیږی چه هو! دا څما د هغو بندگانو څخه دی چه پر توحید باندی ئی خپل ځانونه جار (قربان) کری دی - او سره له دی چه د دوی زړونه له دنیوی ارمانونو څخه ډک ؤ - دوی څما په لیاره کښی جهاد کری دی ، او هر تکلیف ئی په ډیری خوښی سره پر خپل ځان اخیستی دی د دی خبری د اوریدلو په اثر گردی (تولی) پرښتی به له هر لوری د دوی په خدمت کښی حاضریری - او وائی ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾ . په حدیث کښی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د هر کال په ابتداء کښی د شهیدانو پر قبورو تشریف وروړ ، او داسی به ئی فرمایل «سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» او د هم دی پاک سنت متابعت به د حضرت ابوبکر - عمر او عثمان رضی الله تعالیٰ عنهم له لوری هم کیده

وَالَّذِينَ يَقِضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝

او هر خه هغه کسان چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه (به قبول او اقرار سره) او پری کوی دوی هغه شی چه امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چه وصل دی کړی شی او فساد کوی دوی په حُکمکه کښی (په کفر او ظلم سره) دغه (مذکور) کسان شته دوی ته لعنت لری والی له رحمت د الله (دنیوی عذاب) او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چه اور دی).

تفسیر: د سعاد او نیکبختانو په مقابل کښی دلته د اشقیای عادات او خصال او د دوی آخری پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی. د اشقیای کار دا دی چه له الله تعالی سره بد عهدي کوی. د هغو شیانو د وصل او پيوند کولو حکم چه صادر شوی وی، هغه ماتوی. په ملک کښی د فتنی او فساد اور اچوی. پر خپل غمان او نورو باندی له ظلم کولو څخه لاس نه اخلی هم دغه خلق دی چه د الله تعالی له رحمت لری غورځولی شوی دی او له دیرو بدو غایونو څخه یو غای ته رسیدونکی دی.

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی د (فراخی ئی) او تنگوی (ئی پر هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی د دنیا د عیش او راحت او ارتوالی د لیدلو څخه د سعادت او شقاوت فیصله نه کیږی. او نه دغه خبره ضروری ده چا ته چه الله تعالی په دنیا کښی زیاته پیسه او رزق ورکړی وی نو همغه د ده په دربار کښی مقبول هم دی ډیر زیات مقبول بندگان د ازموینی او امتحان په ډول (طریقه) دلته په تنگسه او عسرت سره ژوندون کوی. او مردودو مجرمانو ته دلته مهلت او فرصت ورکول کیږی. څو هغوی دلته ښی مزی او تفریح وکړی. هم دغه لوی دلیل دی چه د دی ژوندون څخه وروسته یو بل ژوندون هم شته. چه هلته به هر سری د خپل د نیکو او بدو اعمالو پوره بدل او ثمر مومی په هر حال د دنیا تنگی او فراخی د مقبولیت او د مردودیت

معیار له سره نشی کیدی

وَقَرِّحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿٣٥﴾

او خوشاله شوی دی (کفار) په دی ژوندون لږ خسیس ، او نه دی دا ژوندون لږ خسیس په (مقابل د) آخرت کښی مگر لږ متاع (حقیر مال)

تفسیر: یعنی هغه خپل مقصود گڼی . تکبر لوی او ځانمنی (خود نمائی) کوی حال دا چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا ژوندون بیخی هیڅ او لاشی دی لکه چه یو سری خپله گوته د سمندر په اوبو لونده کړی ، نو هغه لوندوالی چه د ده گوټی ته رسیږی د سمندر په مقابل کښی هیڅ حقیقت نه لری نو د دنیا حقیقت د آخرت په مقابل کښی دغومره هم نشته . لهذا عقلمنو لره ښائی چه پر فانی باندی باقی مقدم کړی . حقیقت دا دی چه دنیا د آخرت مزرعه ده ، او دنیا بالذات پخپله مقصود نه دی - نو لازم دی چه د دی ځای له سامانونو او وسائلو څخه داسی تمتع او استفاده وکړی شی چه هغه په آخرت کښی د بری او کامیابی ذریعه وگرځی لکه چه لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین کړی وو .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَمْ أَنْزِلْ عَلَيْهِ آيَةً مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أُنَابَ ﴿٣٦﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه ده رالیرلی شوی پر دغه (محمد) باندی (هغه معجزه په نبوت د ده چه مونږ ئی غواړو) له (طرفه) د رب د ده ؟ ووايه (ای محمده دوی ته بیشکه الله گمراه کوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د گمراهی ئی) او هدایت کوی په طرف خپل (سمه صافه لاره ښیی بی د لیدلو د ایت) هغه ته چه رجوع وکړی (الله ته) .

تفسیر: مشرکینو به په سلهاو معجزی او نشی کتلی مگر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوښتل چه هغه معجزه او ښه چه مونږ ئی غواړو راوښه - مثلاً د مکی معظمی غرونه ځمونږ له شاو خوا څخه لری کړه ! چه د کرلو او زراعت لپاره څه وسعت پیدا شی - یا ځمکی څیری کړه چینی او ویالی راوبهوه ! یا ځمونږ پخوانی مشران بیا راژوندی کړه ! او له مونږه سره ئی په خبرو او اترو راوله الغرض کومه داسی یوه معجزه راوښه چه مونږ په ایمان راوړلو باندی مجبور کړی . نو د هغه جواب داسی ورکوی چه بیشکه الله تعالیٰ د داسی معجزی او نشی پر ښوولو

قدرت لری لیکن د ده حکمت او عادت د دی خبری مقتضی نه دی چه ستاسی د داسی غوښتنی تکمیل وکړی - د انبیاء علیهم السلام د تصدیق دپاره هومره چه ضرورت دی له هغه څخه زاندي نښی او معجزی در ښوولی شوی دی ، او درښوولی کیږی - د نورو سلهاؤ معجزاتو څخه سترگی واورئ یواځی هم دغه پاک قرآن د نبی الله د صداقت یو عظیم الشان نښان دی کله چه تاسی سره د دغو د لیدلو سره پر سمه لیاره رانغلئ ، او د حق په لوری مو رجوع ونه کړه نو معلومه شوه چه سم له قدیمی قانون سره د پاک الله مشیت پر هم دی خبری تللی دی چه تاسی په همغه چه تاسی غوره کړی لیاره چه گمراهی ده خوشی کړی بلاشبهه تاسی سره له دومره لوی معجزی او نښی د لیدلو سره بیا هم ایمان نه راوړئ او د هغه په لوری رجوع نه کوئ - نو دی سم له خپله عاده سره تاسی پر مخ بیانی او تر حقیقی کامیابی پوری مو د رسیدلو لیاری درښی - کله چه تاسی پخپله هغه نه غواړئ نو د هغه حکمت هم د هم دی خبری مقتضی دی چه تاسی مجبور نه کړی ، نو بیا د فرمائی معجزی ښوولو ته څه ضرورت پاتی کیږی بلکه د هغو په نه درښولو کښی ستاسی فائده ده ځکه چه سنت الله هم دا دی چه فرمائی معجزی هلته ښوولی کیږی کله چه د کوم قوم تباہ او سپیره کول مقصود وی په حدیث کښی دی چه الله تعالی فرمایلی دی «ای محمد ! که ته غواړی نو مونږ دغه فرمائی معجزی هم دوی ته ورښو - که سره له هغه هم دوی ئی ونه منی ، نو بیا داسی یو سخت عذاب به پر دوی نازلیدوی چه په دنیا کښی بل هیڅ نه وی راغلی - او که ته غواړی نو د رحمت او د توبی دروازی به پرانستلی پریږدو» نو رسول الله مبارک دغه دوهم شق غوره کړ - لکه چه له هم دغو معاندانه فرمائی کوونکو څخه ډیر کسان وروسته له هغه په اسلام سره مشرف شول

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ

(دغه رجوع کوونکی) هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی او ارام نیسی زړونه د دغو (مومنانو) په ذکر د الله سره ،

تفسیر: دا د الله تعالی په طرف د رجوع کوونکی بیان دی . یعنی د چا چه د ایمان دولت په برخه کیږی نو له ذکر الله یعنی د الله تعالی له یاده اطمینان او دادینه (سکون) حاصلوی - ځکه چه له گردو (تولو) څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافُظُونَ﴾ چه د هغه په لوستلو په زړونو کښی د یقین کیفیت پیدا کیږی او شیطانی شبهات او وسوسی لری کیږی - او سکون او اطمینان ورمیسر کیږی ، له یوه جانب که د الله تعالی عظمت او مهابت په زړونو کښی خوف او خشیت پیدا کوی ، نو له بل طرفه د رب العلمین لامحدود رحمت او مغفرت د قلبی سکون او راحت سامان وررسوی ، الغرض د دوی زړونه له هر لوری څخه مات وی او یواځی د پاک الله په لوری گرځی ، او د همغه په لوی او قدرت باندی ځان سپاری او

د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول (طریقه) دنیوی وحشت او ویره ورکه کوی .

الَّذِينَ كَرَّ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٣٨﴾

واورئ خبردار شی چه په ذکر د الله سره مطمئن کیږی ارام نیسی زړونه (د مومنانو) ،

تفسیر: یعنی دولت حکومت - منصب - جائداد او د فرمائشی معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقی سکون ، اطمینان او ارام نشی یو ځای کولی - یواځی له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق را حاصلیږی چه له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لری کیږی .

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا يُبَدِّلُ اللَّهُ

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) طوبی (ښه حال) دی دوی ته (له هر حیثه) او ښه ځای د هستوګنی (جنت) دی

تفسیر: محقق شیخ الهند رحمه الله علیه د «طوبی» لغوی معنی داسی اخیستی ده «صالح مومنانو لره خوشالی خوشی او د هستوګنی ښه ځای دی» چه په دغه کښی د جنت هغه ونه هم راغله چه په صحیح حدیث کښی د «طوبی» په نامه سره موسومه شوی ده .

كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لَّتَتَّبِعُوا عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٩﴾

هم دا رنگه (لکه چه مو لېږلی وو انبیاء پخوا له تا) لېږلی ئی مونږ ته (ای محمده) په داسی یو امت کښی چه په تحقیق تیر شوی دی په خوا له دی نه ډیر امتونه چه ولولی ته پر دوی هغه (قرآن) چه وحی کړی ده مونږ تاته حال دا چه دوی کافران دی په رحمن ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (رحمن) رب زما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مګر یواځی هم دی دی ،

پر هم ده توکل کری دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع زما دی

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ په خپل لوری رجوع کوونکو ته د بری سمه او صافه لپاره ښیو هم داسی مونږ د هغه امت لپار ښوونی دپاره ته ای رسوله زما مبعوث کری ئی . ته هغه کتاب چه ما پخپل کامله رحمت سره پر تا نازل کری دی هغوی ته واوروه ! ای محمده صلی الله علیه وسلم ! ستا ټاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندی کومه عجیبه او نوی خبره نه ده ، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوی دی ، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چه د هغو مکذبینو شوی ده ښائی چه هغه احوال دی د دغو خلقو تر نظر لاندی هم وی

(﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالرَّحْمَنِ﴾ حال دا چه دوی کافران دی په رحمن باندی) یعنی رحمن پخپل کامل رحمت دغه عظیم الشان قران نازل کری دی ﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمة للعالمین گرځولی او لیږلی ئی ! مگر دوی سختی ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوی ترلی دی . د رحمن د حق منلو څخه منکران شوی دی بلکه د رحمن او رحیم له نامه څخه هم سخت وحشت خوری او تری ترهیری . نو ځکه د «حذیبیه» په صلحنامی (روغلیکه) کښی دوی پر ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْفَرَقِ﴾ لیکلو باندی جگری وکړی . ﴿وَلَا يَزَالُ لَهُمْ سُبُّهُ وَاللَّعْنَةُ عَلَيْهِمْ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ﴾ (۱۹ جزء د الفرقان (۱۶) ایه (۵) رکوع د لوی قرآن اومه سجده

(﴿قُلْ هُوَ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية - ووايه ای محمده دوی ته چه دغه رحمن رب څما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر هم دی دی پر هم ده توکل کری دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع څما ده) یعنی له هغه رحمن څخه چه تاسی انکار کوئ همغه څما رب دی - او هم دی همغه الله دی چه بل هیڅ شریک نه لری ﴿قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَدْعُوا الرَّحْمَنَ إِنَّ إِلَٰهَنَا اللَّهُ الْأَوَّلُ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع د غلورمی سجدی څخه وروستی آیت) زما ابتداء او انتهاء گرد (تول) د همغه الله تعالی د قدرت په واک (قبضه) او اختیار کښی دی ، زه همغه باندی توکل کوم - نه ستاسی د دغه انکار او تکذیب څخه ماته د کوم ضرر اندیښنه شته - او نه د هغه له امداد او اعانت څخه بی هیلې (ناامیده) او مایوسه یم

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كَلِمَةٌ بِهِ الْوَعْدُ بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا

او که په تحقیق یو قرآن (داسی وی په عالم کښی چه) روان کیدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه یا څیریدلی توتی کولی شو پری ځمکه یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مری (نو بیا هم ایمان نه وو راوړی دوی بلکه

(خاص) الله ته دی (اختیار د دی) امر تول (او الله ئی کولی شی هر کله چه اراده وفرمائی)،

تفسیر: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی - لکه چه په یو حدیث کېږي پر «زبور» شریف د قرآن د لفظ اطلاق شوی دی - یعنی که کوم داسی یو کتاب لېږلی کیدی چه په هغه سره ستاسی دغه غوښتلی شوی معجزی او نښی پوره کیدی ، نو هغه به پرته (علاوه) له هم دغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کیدی شو ، هم دغه قرآن عظیم دی چه په روحانی ډول (طریقه) سره د غرونو په شان وچ کلک خلق ئی له خپلو ځایونو څخه وخوځول - د بنیادمانو د زړونو ځمکه ئی څیري کره او د الله تعالی د معرفت چینی ئی ورڅخه راوبهولی - او د وصول الی الله لیاری ئی د کلونو په ځای په څو شیبو (لحظو) کېږي پر دوی پری کړی - په مرو قومونو کېږي او په مرو زړونو کېږي ئی د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته - کله چه له داسی لوی قرآن څخه تاسی ته شفاء او هدایت روزی نه شو نو فرض ئی کړئ که ستاسی د غوښتنی سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادی او حسی ډول (طریقه) سره هم هغه گرد (تول) شیان تاسی ته درښی چه تاسی ئی غواړئ ، نو بیا هم له تاسی داسی هیله (ارزو) او امید نشی کیدی چه تاسی به ایمان راوړئ او نوی حجتونه او کاپره بحثونه به ونه کړئ - تاسی داسی ضدیان او سرکشان یی چه د هیڅ یو برهان ، دلیل او معجزی د لیدلو څخه ایمان نه راوړئ ! اصلی خبره خو هم دا ده چه گرد (تول) کارونه هدایت او ضلالت د الله تعالی په قدرت او واک (اختیار) کېږي دی . د هر چا په نسبت هر څه چه اراده وفرمائی همغسې کوی نو یو گمراه بی د الله تعالی له ارادی څخه تر قیامته پوری هم هدایت نشی موندلی - لیکن د هدایت نعمت د هغه په برخه کوی چه د ده په زړه کېږي د حق د قبول غوښتنه او د هغه مینه او محبت پروت وی

أَفَلَمْ يَأْتِ الْذِّينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا

آیا لا ناامیده شوی نه دی هغه کسان چه ایمان لرونکي دی (له ایمان د دغو کسانو په داسی حال کېږي چه دغه مومنان پوهیږي) که اراده فرمایلی وی الله (د هدایت د تولو خلقو) نو خامخا به ئی هدایت فرمایلی وی تولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړی مگر هغه چه الله اراده د ایمان راوړلو ئی وفرمائی)،

تفسیر: ښائی د ځینو مسلمانانو په زړونو کېږي داسی خیال پیدا شوی وی چه که یو ځلی د دوی دغه غوښتنی ور پوره کړی شوی وی گوندی دوی به هم په ایمان مشرف کیدی - نو دلته دوی ئی وپوهول چه داده اوسئ که د الله تعالی اراده پر دغه تللی وی چه دوی گرد (تول) مسلمانان کړی ، نو بی د کومی معجزی د ښکارولو څخه ئی هم دوی گرد (تول) په سمی

لیاری راوستل لیکن دغه امر د الله تعالیٰ د عادت او حکمت شخه مخالف دی - الله جل جلاله هر انسان ته تر یوی اندازی پوری د کسب او اختیار اراده ورکوی او د هدایت کافی اسباب ور جمع کوی ، چه که دی وغواری چه تری منتفع شی - نو غه ضرورت دی چه د دوی دغه غوښتنی هم ور پوره کری شی که سره له دی نه چه د هدایت کافی سامان موجود دی او معاندین ئی ونه منی او خپل ایمان پر چتی (بیکاره) او بیهوده ؤ غوښتنو معلق کری - نو مونږ هم داسی اراده نه ده فرمایلی چه دغه به پر گرد (تول) عالم باندی هرومرو (خامخا) ورقلوو ځکه چه د ﴿لَا مَلَكُ مِنْهُمْ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ ﴿مصدق هم هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا نُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةً أَوْ نَحُلُّ قَرِيبًا مِّنْ دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْبِعَادَ ﴿٢١﴾

او همیشه هغه کسان چه کافران شوی دی رسیږی دوی ته په سبب د هغو عملونو چه کری دی (د عناد او تکذیب نه) زړه ټکوونکی یا خوځوونکی عذاب یا چه ښکته شی (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدی کورونو د دوی ته تر هغه پوری چه راشی وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین) بیشکه چه الله هیچری نه کوی خلاف له وعدی (خپلی).

تفسیر: یعنی دغه د مکی معظمی کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکی نه دی - دوی خو به داسی هغه ومنی چه برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاوخوا خلقو ولویری او دوی د هغه د لیدلو شخه عبرت حاصل کری - مثلاً په جهاد کښی د مسلمانانو په لاسونو د دوی غه سری مړه شی ، یا ئی غه سری بندیان شی ، او غه ئی د غه نورو مصائبو په منگلو کښی ولویری - دغه سلسله به تر هغه وخته پوری دوام ولری چه د پاک الله وعده پوره شی - یعنی مکه معظمه فتحه شی او جزیره العرب د شرک له گندگی غخه پاکه او صافه شی بیشکه د الله تعالیٰ وعده قاطعه او یقینی ده - او هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده - ځینو مفسرانو په «او تحل قریباً من دارهم» کښی د رسول الله په لوری خطاب منلی دی یعنی چه تاسی د دوی کلی ته نژدی ورښکته شی - لکه چه په «حدیبیه» کښی وشو ، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» شخه به هغه سراپا مراد وی چه په هغوی کښی رسول الله مبارک بالذات شرکت فرمایلی دی - له ځینو اسلافو شخه منقول دی چه دغه آیت د گردو (تولو) کفارو په حق کښی عام دی او په مکیانو (مکی والاؤ) پوری غه تخصیص نه لری والله اعلم.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَامَلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اتِّمَّاعًا ۚ ثُمَّ كَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۖ

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی وی له (نورو دیرو) رسولانو سره (چه وو) پخوا له تانه (لکه چه ستا قوم په تا پوری کوی) نو مهلت می ورکړی ؤ هغو کسانو ته چه کافران شوی وو (پس له تمسخره څه مدت په عشت کینی) بیا می ونيول دوی (په عذاب سره) نو څرنگه به ؤ عقوبت (عذاب زما یعنی دیر سخت ؤ).

تفسیر: یعنی که په سزا رسيدلو کښی څه ځنډ (ایسارتیا) وشي نو داسی مه گنئ چه نجات مو وموند پخوانیو مجرمینو ته هم رومی مهلت ورکړی شوی ؤ بیا کله چه ونيول شول نو وگورئ چه په داسی بده ورځ آخته شول چه تر ننی ورځی پوری د دوی د تباهی او بربادی قصی د خلقو پر ژبو باندی جاری دی.

أَفَمَن هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُوبُهُمْ

آیا نو هغه ذات چه وی دی ولاړ (ساتونکی) پر هر نفس (صالح او طالح باندی) سره له هغه عمل چه کړی وی (او په جزا ئی هم رسوی دا داسی دی لکه هغه څوک چه داسی نه وی بلکه داسی نه دی) او څرځولی دی (کفارو) الله ته شریکان؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) چه واخلئ نومونه د دوی (او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او شرکت دی که نه دی؟)

تفسیر: یعنی هغه الله چه د هر انسان هر عمل په هر وقت کښی لیدی شی او هر شی د ده د قدرت تر کتنی لاندی دی او یوه شیبه (لحظه) له هیڅ شی نه نه غافلپری که څوک لږ څه شرارت هم وکړی په همغه وقت کښی ئی جزا ورکوی او هم ورته تنبیه ورکولی او په سزا ئی رسولی شی، نو آیا مجرم له دی نه ځان خلاصولی شی؟ او چیری تری تنبیدلی شی؟ آیا العیاذ بالله د ده مثال د هغو د تیرو (گتو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کیدی شی چه دوی نه لیدلی شی او نه آوریلی شی - او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع کولی شی او نه

څه ګټه (فائده) ور رسولی شی - او نه ئی څه اختیار شته ډیر تعجب دی چه د داسی واحد او احد الله له موجودیت سره دوی د داسی عاجز او حقیر مخلوق په مخ کښی ولی سر ښکته کوی؟ او د ده د الوهیت اختیارات ولی هغوی ته پخپل زعم او چرت (خیال) ورسپاری؟ آیا د دی ظلم دپاره څه حد او انتهای شته چه د علیم الکمل او په ګردو (ټولو) صفاتو سره موصوف الله شریکان داسی شیان وګرځولی شی چه دوی له خپلو ځانونو څخه هم نه دی خبر ښه وپوهیږی هر هغه څه چه تاسی په پټه یا په ښکاره سره کوئ هغه ټول پاک الله ته معلوم دی الله د خلقو د دغو د مشرکیت ګستاخیو څخه بی خبره نه دی او ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) هغوی ته هرومرو (خامخا) سزا ورکوی.

﴿قُلْ مَن مَّا رَسُوْلُهُ﴾ ووايه ای ځما رسوله دغو مشرکانو ته چه واخلی تاسی نومونه د دوی او اداۀ کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او د شرکت دی له الله سره؟ که نه دی؟ (یعنی لږ څه خو وړاندی لاړ شی او د دغو شریکانو نومونه خو واخلی! او سراغ او پټه ئی راوښی! آیا د پاک الله د دغو صفاتو له آوریډلو څخه چه پاس مو واوریدل کوم حیاءداره سری به د هغو تیږو (ګټو) نوم هم اخیستی شی! او که کوم مشرک له بی حیائی څخه د «لات» او «عزی» نوم واخلی نو آیا کوم عاقل به په هغه لوری التفات هم کولی شی؟

اَمْ تَنْبِئُوْنَ بِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ فِي الْاَرْضِ اَمْ يَبْظَاهِرُ مِنْ الْقَوْلِ

بلکه آیا اخبار کوئ تاسی الله ته په هغه باطل معبودانو باندی چه نه دی معلوم الله ته په ځمکه کښی (یعنی نشته که وی نو معلوم به ؤ الله ته.) بلکه (مسمی کوی دوی شرکاء) په ظاهره وینا سره (بی له اعتباره د معنی)؛

تفسیر: یعنی پاک الله ته د ټولی ځمکی په مخ کښی د خپل الوهیت هیڅ یو شریک او حصه دار نه دی معلوم ځکه چه هغه خو له سره نشته چه معلوم وی نو آیا تاسی هغه ته داسی شی ښوولی شی؟ چه ده ته نه دی معلوم؟ العیاذ بالله.

تنبیه: د ځمکی قید ئی ځکه ولکاوه چه د بتپرستانو په نزد د شرکاؤ او اصنامو ډیره ځای هم دغه ځمکه ده. ابوحیان رحمه الله علیه د (لایعلم) ضمیر د (م) په طرف اړولی دی یعنی آیا الله ته دغه خبره ښوولی شی چه ستا په الوهیت کښی حصه داران هغه بتان دی چه لږ څه علم هم نه لری.

﴿اَمْ يَبْظَاهِرُ مِنْ الْقَوْلِ﴾ بلکه مسمی کوی دوی شرکاء په ظاهره وینا سره بی له اعتباره د (معنی) پخوا ئی وفرمایل چه د دغو شرکاؤ خو لږ څه نومونه راوښی! بیا ئی تنبیه وفرمایله چه د هغه شی چه په واقع کښی له سره ثبوت نشته. نو تاسی به ئی نوم څرنگه اخیستی شی اوس دا راښی چه د کوم څیز پاک الله ته شریک پیدا کول تش الفاظ محض او یو غږ دی چه د هغه

لاندی هیخ یو حقیقت نشته له مجردو ظنونو او تخمینو او باطلو اوهامو خو بی معنی الفاظ له سره بامعنی نه شی کیدی. ښائی په ﴿لَا يَرْفَعُ رَأْسًا﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه هغه د شرک خبری چه دوی ئی کوی، که د ړندو له تقلیده او تعصبه تش کړی شی او د خپل زړه او وجدان په لوری رجوع وکړی نو پخپله د دوی ضمیر به هم له دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څخه انکار کوی - نو د دی له امله (له وجی) ښائی چه وویلی شی چه دغه گردی (تولی) داسی سطحی او سرسری خبری دی چه انسانی ضمیر او د بشریت فطرت هغه مردود او ملعون درولی دی.

بَلْ زَيْنَ الدِّينِ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ صَدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ط

(داسی نه دی) بلکه ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی مکر دروغ د دوی او بند (او اړولی) شوی دی دوی له سمی لاری (د دین څخه) ،

تفسیر: یعنی هیخ هم نشته - د شرک په حمایت کښی د دوی دغه مستعدی او د توحید په مقابل کښی دغومره جداو جهد تش د نفس او د شیطان فریب دی چه هم دغه دوی د حق له لیاری څخه ستانه (واپس) او کاږه کړی دی .

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝۱۴

او هر څوک چه گمراه کړی الله (هغه لره) نو نشته ده لره هیخ لار ښوونکی (د سمی صافی لیاری) .

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله تعالی د هدایت توفیق ور نه کړی دی به څوک په سمه لپاره راوستی شی ! او الله تعالی همغه ته توفیق ور په برخه کوی چه پخپل اختیار د هدایت وروڼه پر خپل ځان نه تری .

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ۝۱۵

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لوړ خسیس کښی (په قتل ، حبس ، قحط او نورو ربرو (تکلیفونو) سره) او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی (له عذاب د دنیا) ، او نه به وی دوی ته له عذاب د الله څخه هیڅ ساتونکی .

تفسیر: یعنی مقرر دی کافرانو ته دنیوی عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د قدرت له طرفه او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او نه به وی دوی ته له عذاب د الله تعالیٰ څخه هیڅ ساتونکی یعنی بی له سزا ورکولو څخه به ئی نه پرېودی نو بیا د هغه ځای د سزا ورکولو څخه څه پوښتنه کوئ؟

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ ۚ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ أُكْثُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا ۚ

مثال (صفت) د جنت هغه چه وعده کړی شوی ده (په هغه سره) پرهیزگاران (دا دی چه) بهیږی (همیشه) له لاندی (د باغونو او مانیو) د هغه (څلور قسمه) ویالی، میوی د هغی (به همیشه بی انتهاء بلا انقطاع) وی او سوری د هغه (به هم همیشه وی بی زواله) ،

تفسیر: چه د هغه هیڅ نوعه هیڅکله نه ختمیږی ، او تل به همغه شی ورسیږی چه دی ئی وغواړی « لامقطوعة ولا ممنوعة » (د الواقعة اوله رکوع ۳۳ ایه ۲۷ جزء)

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿١٤﴾

دا (جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی او عاقبت (کښی ځای) د کافرانو اور (د دوزخ) دی .

تفسیر: یعنی سیوری به هم د تل لپاره راحت او هوسانی (آرام) بښونکی وی نه به هیڅکله د لمر د گرمی او سورت نه زحمت وی - او نه د یخنی تکلیف «لا یرون فیها شمسا ولا زمهریرا» (د الدهر) (۱) رکوع ۱۳ ایه ۲۹ جزء) او عاقبت کښی ځای د کافرانو اور د دوزخ دی یعنی له الله جل جلاله څخه ویریئ شرک او کفر پرېودئ په دغه آیت کښی د اهل الحق او د اهل الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کښی سره بیان وفرمایه و بفضلها تبیین الاشياء

وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابُ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ

او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا ئی اسلام هم راوړی دی) خوشالېږی په هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته او غیني له فرقو (د اهل الکتاب) څخه هغه دی چه نه منی غیني احکام د دی (قرآن)،

تفسیر: هغوی ته چه اوس قرآن کریم ورکړی شوی دی یعنی مسلمانان او هغوی ته چه پخوا له دی نه تورات - انجیل او نور ورکړی شوی دی یعنی یهودان او نصرانیان د هغه شی د اوریدلو څخه خوشالېږی چه پر تاسی نازل کړی شوی دی د مسلمانانو خوشیدل خو ظاهر دی چه دوی هم دغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) گڼی باقی په یهودو او نصاریٰ و کښی هغه خلق چه اهل العلم او د انصاف خاوندان او فی الجمله حق منونکی وو نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه ځکه چه هغوی به لیدل چه لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلی کتابونو په تصدیق او د انبیاء په تعریف او تعظیم کښی رطب اللسان دی ، بلکه د رښتینو احبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کښی معروض شوی دی

﴿ ذَٰلِكَ يَأْتِيَانَهُمْ قَتِيلَيْنِ وَذَهَابًا ﴾ (د المائدة ۱۱ رکوع) لکه چه هم داسی قسم منصف او حق خوښونکی یهود او نصاریٰ بالاخره په اسلام سره هم مشرف شول .

(او غیني له فرقو د اهل الکتاب هغه دی چه نه منی غیني احکام د دی قرآن) یعنی یهود او نصاریٰ یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دی چه له پاک قرآن څخه ځکه ناخوښ دی چه دوی د دی قرآن د غینو شیانو څخه انکار کړی دی - او دا همغه شیان دی چه د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراو او اهوای په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمانلی دی .

قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَآبٌ ۝۳۹

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه عبادت کوم زه د الله او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کښی)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص هم ده ته دی ورتله (ځما او د تولو په عقبی کښی)

تفسیر: یعنی که څوک خوښ وی یا ناخوښه وی زه د هغه وحده لاشریک له الله جل وعلا بندگی

کوم چه هغه گردو (تولو) انبیاو عليهم السلام او مللو بالاتفاق منلی دی - د ده د احکامو او مرضیاتو په لوری گرد (تول) جهان ته دعوت ورکوم ، او نه پوهیږم چه څما خاتمه د هغه د قدرت په لاس کښی ده او زه د همغه په لوری رجوع کوونکی یم - او هملته څما د هستوګنی ځای دی او همغه به بالاخر ما غالب او منصور او مخالفین می مغلوب او مقهور ګرځوی ، نو ځکه د هیچا د خلاف او انکار څخه زه له سره پروا نه کوم .

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ دَرَجَةٍ وَلَا أَوَاقٍ ۚ

او لکه (چه نورو انبیاو ته پخوا مو کتابونه لیږلی ؤ په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربی ژبه، او قسم دی که متابعت وکړی ته (ای محمده!) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی) نو نه به وی تاته له جانب د الله څخه هېڅ ولی (یار مددګار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی لکه چه رومی پخوانی کتابونه رالیږلی شوی دی ، په دغه وقت کښی دا قرآن رانازل کړ شو چه پر لور (وچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخری فیصله کوونکی دی بیا همغسې چه هر نبی ته په همغه ژبه کښی کتاب ورکړی شوی دی چه د هغه قومی ژبه وه ، هم داسی محمد عربی صلی الله علیه وسلم ته هم عربی قرآن ورکړی شوی دی - بلاشبه د دی عظیم الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښائی په هم داسی یوی ژبی نازلیده چه نهایت بلیغ - وسیع جامع - منضبط - واضح او پرمغز وی او د پرشوکت توب له امله (له وجی) د «ام الالسنه» او ملکه اللغات ویلو وړ (لاحق) او مستحق وی .

(وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ) الآية - او قسم دی که متابعت وکړ تا ای محمده ! د خواهشونو د دغو مشرکانو او کتابیانو وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم په توحید او په نسخ د دین د دوی نو نه به وی تاته له جانب د الله تعالی څخه هېڅ ولی یار مددګار او نه ساتونکی له عذابه) یعنی د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوی ذری په قدر پروا مه کوئ ! هغه کامل او عظیم علم چه الله تعالی تاته درکړی دی د همغه متابعت کوئ ! که بالفرض د دی خلقو د دغو غوښتنو په لوری متماثل شوئ نو د هغه له وبال څخه به دی څوک وژغورلی (بچ کړی) شی ؟ دغه خطاب د حق گردو (تولو) طالبانو ته دی - اگر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی ، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده په صواب لکه چه پخوا له دی

نه په خو نورو غايونو كښې د ده اشباه او نظائر تير شوى دى .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً
وَمَا كَان لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقيق ليرلى ؤ مونږ ډير رسولان (انسانان) پخوا له تانه (لكه
چه راليرلى مو ئى ته) او وركړى ؤ مونږ دوى ته ښځى او اولادونه ، او نه
ښائيرى دپاره د هيڅ رسول (او نه توانيرى) دا كار چه راوړى داسى يوه
معجزه (چه خلق ئى غواړى) مگر په اذن (تقدير) د الله سره ، دپاره د هر
وقت او حادثى يو حكم دى (چه پخپله نيته همغسې كيږي).

تفسير: يعنى عربى رسول ته نوى كتاب او نوى احكام وركول او مبعوثول كومه نوى او عجيبه
خبره ده ؟ چه دومره حجتونه پيدا كوي - آخر مونږ پخوا له دى نه هغه انبياء عليهم السلام چه
ليږلى دى ، هغوى د اسمان پرېښتى نه وى . او د هم دى دنيا له هستيدونكو څخه انسانان ؤ ،
چه دوى به ئى خوږه او خپل گرد (تول) ضروريات به ئى پخپلو لاسونو سره پوره كول - او د
ښځو او وړوكيو خاوندان به ؤ - په دوى كښې هيڅ يوه د دى خبرى قدرت نه درلود (لرلو) چه
هرومرو (خامخا) همغه خلقو ته وروښيى چه هغوى ئى غواړي بلكه د موجوده رسول الله په شان
هر شى كښې د پاك الله اذن ته منتظر ؤ - او همغه معجزى به ئى ورښولى - او همغه احكام به
ئى اورول چه د هغه اذن د الله تعالى له درباره كيده . د الله تعالى د اذن حال دا دى چه د ده
په دربار كښې د هري زمانى او هر قرن په تناسب سره بيل بيل احكام ليكلي شوى دى - او يوه
داسى وعده تاكلى (مقرر كړى) شوى ده چه د هغى د اړولو او تبديلولو صلاحيت نه انبياؤ ته
شته او نه پرېښتو ته - بيا كله چه هر نبي د خپلى زمانى سره مناسب احكام راوړى ، او د خپل
صداقت ورښوولو دپاره د عموم د غوښتنو تكميل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وى - او نه ئى
خپل ځان د بشريه ؤ حوائجو او معاشرتي تعلقاتو څخه بى پروا او پورته ظاهر كړى وى ، نو د
هم دغو شيانو موجوديت په محمد رسول الله كښې د دوى له نبوت څخه د انكار دليل څرنگه
كيدى شى ؟.

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ۖ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

محوه كوي الله هغه چه اراده وفرمائى (د امحا ئى) او ثابتوى (هر هغه چه
اراده وفرمائى د اثبات ئى) او په نزد د الله اصل د هر كتاب (علم الله يا

لوح محفوظ) دی (چه هر شی پکینی لیکلی شوی دی).

تفسیر: یعنی سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخیت - یا د هر حکم د دوام اراده چه وفرمائی - او هر قوم د محوه کولو ، او د هغو په غای د بل قوم د درولو - او د هغو اسبابو د تاثیر د بدلولو ، او د هغو وسائلو د تاثیر د پریښولو - او سره د موجودیت د شرائطو د یوی وعدی اظهار او بی د شرائطو له موجودیت د بلی وعدی د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبدیل او تغییر، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده د قدرت او مشیت په لاس کښی دی - د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کښی دی او د گردو (تولو) تفصیلاتو او دفاترو اساس ته ښائی چه «ام الکتاب» وایه شی، له ده سره دی ام الکتاب یعنی د «ازلی محیط علم» چه له هر راز (قسم) تبدیل او تغییر څخه قطعاً منزه او مبری او د لوح محفوظ ماخذ دی . حضرت شاه صاحب لیکي «په د نیا کښی هر شی په اسبابو سره دی - ځینی اسباب ښکاره ځنی پټ دی - د اسبابو تاثیر یوه طبیعی اندازه لری - کله چه الله تعالی اراده وفرمائی د هغو تاثیر له اندازی څخه کم یا زیاتوی ، او کله ئی همغسی پرېودی - انسان کله په گتو (شکو) سره مری - او کله مردک او گولی څخه هم ژوندی پاتی کیږی ، او د هر شی یوه اندازه د الله تعالی په علم کښی شته چه هغه له سره نه بدلېږی . اندازی ته «تقدیر» وائی دغه سره دوه تقدیرونه شول - یو هغه چه بدلېږی - او بل هغه چه نه بدلېږی هغه «تقدیر» ته چه بدلېږی «معلق» او هغه ته چه نه بدلېږی «مبرم» وائی

له هغو احادیثو او آثارو څخه چه ځینو افاضلو ته د مبرمی قضاء د بدلیدلو شبهه پیدا شوی ده - د هغه متعلق دلته د تفصیل موقع نشته ، هغه به انشاء الله تعالی په مستقل تفسیر کښی لیکل شی . که الله تعالی توفیق راکړ . هوالموفق والمستعان.

وَإِنْ مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاتَّعَلَيْكَ الْبَلَاءُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿١٥﴾

او که وښیو مونږ خامخا تاته (په حیات د تا) ځینی له هغه (عذاب) چه وعده ئی کوو مونږ له دغو (کفارو) سره (د دی عذاب نو هغه به وویښی) یا که وفات کرو مونږ تا (په خوا له دی تعذیب د کفارو نو پر تا څه ملامتیا نشته بس) نو بیشکه هم دا خبره ده چه په تا رسونه د پیغامونو (او بیانول د احکامو) دی او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ له دوی سره کړی ده مونږ اختیار لرو چه له هغو ځینی اوس

ستاسی په ژوندون پوره کړو ، یا د تاسی له وفاته ئی وروسته ظاهره کړو - نه ښائی چه تاسی د هغو د ظهور په فکر کښی ولویږئ - او نه هغو خلقو لره لازم دی چه د دغه تأخیر او امهال له لیدلو څخه بیفکره شی - د الله تعالی په علم کښی د هر شی دپاره یو مناسب وقت مقرر دی ، چه د هغو په رسیدلو سره هغه خامخا ښکاریږی تاسی د خپل تبلیغ فریضه اداء کړئ ، د مکذبینو حساب مونږ پخپله گورو او خلاصوو ئی .

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿۲۱﴾

ایا نه گوری (کفار) چه په تحقیق مونږ راځو مونږ ځمکی (د دوی) ته چه کموو ئی (فتحه کوو ئی مسلمانانو ته) له څنډو (غاړو) د دی ، او الله حکم کوی (په هر څه چه اراده وفرمائی) نشته هیڅوک رد کوونکی دپاره د حکم د الله او الله دیر ژر دی حساب (د ده نو ژر حساب به ورسره کوی په آخرت کښی هم).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی د ځمکی په شاو خوا کښی د اسلام اثر خوریږی ، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمیږی - د لویو لویو قبائلو او اشخاصو په زړونو کښی د اسلام نور او تاثیر ځای نیسی - د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کښی مفتوح شوی دی - هم داسی مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو - او قوت او قدرت ئی کموو نو آیا دغه روښانه آثار دغو مکذبینو ته دا نه ورښیي چه د پاک الله فیصله د دوی د مستقل په متعلق شوی ده . یو عقلمن سری پر دی ښه پوهیږی په هغه تگ چه نن اسلام پری پر مخ ځی ، د هغه مخه هیڅ یو طاقت نشی نیولی - لهدا د خاتمی خیر او ښیگنه (فایده) په هم دی کښی ده چه هغه راتلونکی شی ، راغلی او واقعی شی وگنی

(﴿وَاللّٰهُ يَحْكُمُ﴾) الآية - او الله تعالی حکم کوی په هر څه چه اراده وفرمائی الخ) یعنی د الله تعالی تکوینی حکم او فیصله قاطع او له خپله ځایه له سره خوځیدونکی نه ده هر کله ئی چه وقت راشی ، نو هیڅ یو طاقت او قوت د هغه مخه نشی نیولی ، او نه د یوی شبیې (لحظی) دپاره ئی ملتوی کولی شی .

(﴿وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾) او الله تعالی دیر ژر دی حساب د ده) یعنی څه مهال (وخت) چه د حساب وقت راشی ، نو بیا به هیڅ دیر او ځنډ (تاخیر) نه لگیږی - یا هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی ، نو هغه خامخا جلت وپوله .

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ
مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۳۰﴾

او په تحقیق مکر فریب کړی ؤ (له خپلو انبیاءو سره) هغو (کفارو) چه پخوا له دغو (کفارو) څخه ؤ (لکه چه دغه کفار مکر کوی له تاسره ای محمده) نو خاص الله لره ده (جزا) د مکرونو ټولو ، معلوم دی الله ته هر هغه (ښه او بد) کار چه کوی ئی هر نفس ، او ژر به پوه شی (په قیامت) کفار چه چاته به و (ښه) خاتمه د دار (د آخرت) .

تفسیر: یعنی که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (ټول) مکر او فریب بی اثره پاتی کیږی - یا دا چه الله تعالی د دوی هغه گرد (ټول) فریب او مکر ماتوی . «مکر» په اصل کښی خفیه تدبیر ته وائی . که د بدی دپاره وکړ شی بد دی ، او که د ښو چارو او د بدی د لری کولو دپاره وکړ شی ښه دی - یعنی دوی په پته پته سره ناپاکه تدابیر وکړل - لیکن د الله تعالی تدبیر پر گردو (ټولو) باندی غالب شو او سر چپه (الته) هغه گرد (ټول) تدابیر پر دوی باندی غورځوی .

«ولا يحق المکر السیع الا باهله» (۲۲ جزء د فاطر (۴۳) ایه (۵) رکوع)

﴿يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ﴾ معلوم دی الله ته هر هغه ښه او بد کار چه کوی هر نفس)

یعنی چه له هغه څخه هیڅ یو حرکت او سکون پټ او ښکاره کار نه دی پټ - د ده په حضور کښی د هیچا مکر او فریب نشی چلیدی ، او دی به پر دغو مکارانو باندی ډیر بدمزه خوندي وڅکوی .

﴿وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ﴾ او ژر به پوه شی په قیامت کښی کفار چه چاته به وی ښه خاتمه د دار د آخرت یعنی لکه چه پخوانیو د خپلو مکرونو او فریبونو پای (آخر) او انجام لیدلی دی نو موجوده ؤ کفارو ته به هم د وروستنی عافیت قدر ورښکارېږی او سخت سخت مصیبتونه او رېږونه (تکلیفونه) به وگالی (برداشت کړی) .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَسَتْ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَكَ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿۳۱﴾

او وائی هغه کسان چه کافران دی (تاته ای محمده !) چه نه ئی ته لیږلی شوی (د الله له لوری په نبوت سره) ، ووايه (ای محمده دوی ته) بس کافی دی الله شاهد په منع زما او ستاسی او بل (کافی دی په شاهی کښی) هغه څوک چه په نزد د ده علم د کتاب دی (جبرئیل).

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ نه کیږی ، ځکه چه الله قدوس زما د صداقت لوی لوی نښی درښی - قرآن کریم چه د الله تعالی کلام دی لکه چه پخپل کلام الله توب باندی شهادت ورکوی هم داسی زما د نبوت پر حقانیت هم شاهد دی - که سترگی وغړی نو په سختو ناموافقو حالاتو کښی د صداقت په داسی ښه شان سره خوریدل - او د دښمنانو تر زړونو پوری دغه خپل اثر غورځول - او د دروغو مغلوب او مقهور کیدل - او په یوه لوری سره غوندیدل او د اسلام نور موفقیت د الله تعالی له جانب زما پر حقانیت باندی ښکاره دلیل او شهادت دی ﴿وَمَنْ عِنْدَ عَلَمٍ الْكِتَابِ﴾ . او بل کافی دی په شاهی کښی هغه څوک چه په نزد د ده دی علم د کتاب یعنی د لوح محفوظ دغه جبرئیل او مؤمنان دی یعنی هغه څوک چه د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانیت مطلع دی ، دی هم د دی شاهد دی چه ماله خپله ځانه څه دورغ نه دی جوړ کړی لکه اهل د بلاغت او فصاحت له مومنانو یا عالم په علم د لوح محفوظ لکه جبرئیل علیه السلام او هم هغه کسان لکه عبدالله بن سلام او ملگری د دوی چه له پخوانیو سماویه و کتابونو - او د هغو له پخوانیو ویلو څخه اطلاع لری ، د هغو زړونه گواهی ورکوی چه محمد صلی الله علیه وسلم سم له همغه پخوا ویلو سره سم تشریف راوړی دی چه په سلهاو کلونو پخوا له دی نه موسی او عیسیٰ علیهما وعلی نبینا الصلوة والسلام فرمایلی و . «ای اله العلمینه! ته شاهد اوسه د هغه شی شهادت چه تا او ستا کتاب لرونکو ورکړی دی دغه عاجزان او خطایان هم د زړه له کومی او په پوره صداقت همغه شهادت اداء کوی

فاکتبنا مع الشاهدين والصادقين والشاكرين
تمت سورة «الرعد» بعون الله و حسن توفيقه

سورة ابراهيم مكية الا الايتين ۲۸ و ۲۹ فمدنيتان

وهي اثنتان و خمسون آية و سبعة ركوعات رقمها (۱۴) تسلسلها حسب النزول (۷۲) نزلت بعد سورة «نوح»

د ابراهيم سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۲۸) او (۲۹) آیتونو څخه چه مدنی دی. (۵۲) آیته او (۷) رکوع لری . په تلاوت کښی (۱۴) او په نزول کښی (۷۲) سورت دی . وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی

الرَّسُكْتُبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى
النُّورِ يَا ذُنْ رَّبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝ اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝
لِلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۝ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝

(دا قرآن) يو کتاب دی چه نازل کړی (ليږلی) دی مونږ تاته دپاره د دی چه راوباسی خلق (په دی کتاب سره) له تيارو د کفر څخه رڼا د ایمان ته په اذن (اراده ، توفیق) د رب د دوی (طرف د) لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه تل ثنا ویلی شوی دی (په محامدو) هغه الله چه خاص ده ته دی هر هغه چه په اسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره د اسمانونو او د ځمکو) او خرابی (عذاب ، مصیبت ، اور) دی دپاره د کفارو له عذابه سخته ، هغه کفار چه خوښوی (او غوره کوی له ډیره حماقته) ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی (خلق) له لاری د الله (چه دین او متابعت د رسول الله دی) او لتوی دوی دغی لاری ته کوږوالی ، دغه کسان په گمراهی لری کښی دی

(له حقه)

تفسیر: یعنی د دی کتاب د شان عظمت له دغی خبری څخه ښائی وکړ شی چه مونږ د هغه نازل کوونکی یو ، او ستاسی په شان یو رفیع‌الشان شخصیت د هغه حامل او راوړونکی دی - او مقصد ئی هم دومره اعلیٰ او ارفع دی چه له هغه څخه بل لوړ او لوی مقصد نشی جوړیدی ، او هغه دا دی چه د الله تعالیٰ په حکم او توفیق د تمامی دنیا خلق اعم له دی نه چه عرب وی یا عجم - تور وی که سپین - مزدور وی که په شتو معمر - باچا وی که رعایا مگرد (تول) سره د جهالت له لوگیو - دوړو - خاورو څخه را ایستل ، او د ایمان او ایقان په رڼا کښی د درولو کوشش کاوه شی .

(﴿ اَلْوَاحِ الْغُرُوثِ ﴾) طرف د لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی په انفاذ د احکامو ښه تل ثنا ویلی شوی دی په محامدو(یعنی د صحیح معرفت په رڼا کښی پر هغی لاری لاړ شی چه د زبردست او غالب او په ستایلو شویو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالک الملک الله له جانبہ ښوولی شوی ده او د ده د رضاء تر مقام پوری رسوونکی ده

(﴿ وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴾) او خرابی عذاب مصیبت اور دی دپاره د کفارو له عذابہ سخته(یعنی هغه خلق چه د داسی کتاب له نازلیدلو څخه وروسته هم د کفر او شرک او جهالت له ظلماتو څخه نه وځی ، نو هغوی ، سخت عذاب او هلاکت او مصیبت سره په آخرت یا په دنیا کښی مخامخ کیدونکی دی.

(﴿ لَّاَذَيْنَ يَسْتَجِیْبُونَ الْحَیْوةَ الدَّائِمَةَ الْخَالِدَةَ ﴾) الآیة - هغه کفار چه خوشوی غوره کوی له دیره حماقته ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی خلق له لیاری د الله چه دین او متابعت د رسول الله دی او لتوی دوی دغی لیاری ته کوړوالی دغه کسان په گمراهی لری کښی دی له حقه(دغه د کفارو د حال بیان فرمائی ، چه د هغوی برستن او نیالی(تولایی) هم دغه دنیا ده او د آخرت په مقابل کښی همغه غوره کوی او ترجیح ورته ورکوی - او شپه او ورځ د همغه په مینه او محبت کښی دوی تللی دی ، او غواړی چه نور خلق هم د هغه په مینه او محبت کښی سره اخته کړی او د الله تعالیٰ له خوشی شوی لاری څخه ئی منع کړی - نو ځکه دوی په هم دغه چرت (خیال) او فکر کښی دی چه د الله تعالیٰ په دین کښی څه ناڅه عیب ویاسی او د همغه سمه صافه لاره کړه او خرابه ثابته او ښکاره کړی فی‌الحقیقت دغه خلق له لاری څخه داسی بی لاری شوی او دیر لری غورځیدلی دی چه د هغوی د بیرته راتگ او هدایت هیڅ هیله (امید) او توقع نشی کیدی ، او کله چه د الله تعالیٰ په سخت عذاب او عقوبت کښی اخته شی ، نو هلته به د دوی سترگی خلاصیږی .

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ

مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۹﴾

او نه دی لیبرلی مونږ هیڅ رسول مگر خو په ژبه د قوم د ده دپاره د دی چه بیان کړی دوی ته (امر او نهی د الله) ، نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د گمراهی نئ) او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د هدایت نئ) او هم دی ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) .

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ تاسی ته د خلقو د هدایت دپاره دغه عظیم الشان کتاب عطاء فرمایلی دی پخوا له دی نه هم په هره زمانه کښی مونږ د هدایت وسائل خلقو ته ورلیبرلی او رسولی دی - کله چه له طبیعی ترتیب سره موافق د هر نبی پومبنی مخاطب د هغه قوم خلق وی چه په دوی کښی هغه نبی مبعوثیږی ، نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لیبرله کیږی غو د الله تعالی د احکامو په پوهولو کښی پوره سهولت او آسانی وی . د نبی کریم علیه السلام په امت دعوت کښی اگر که د جهان گرد (تول) انسانان او پیریان شامل دی خو بیا هم په هغه قوم کښی چه دوی مبعوث شوی دی ، د هغوی ژبه عربی وه او د طبیعی ترتیب په موافق د هدایت د شیوع هم دغه یو صورت مقدر ؤ چه د دوی پومبنی مخاطبین، او مقدم زده کوونکی په داسی سهولت او ښه والی سره په قرانی تعلیماتو او حقائقو باندی وپوهیږی چه ښه نئ په یاد او محفوظ کړی، خو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکی نسلونه درجه په درجه په قرآنی رنگ سره رنگ کړی شی - لکه چه هم داسی هم وشو - عربو د خپل نبی په صحبت پخپل قومی ژبی کښی چه له هغه سره دوی بیحده مینه او محبت او صمیمیت درلوده (لرلو) پر قرآنی علومو پوره علم او پوه حاصله کړه بیا دوی په مشرق او مغرب کښی خپاره (خواره) شول او په روم او فارس کښی د کلمه الله د اعلاء دپاره خپاره (خواره) شول - په دغه وقت کښی د الله تعالی قدرت په عجمی اقوامو کښی داسی زبردست جوش او د الله تعالی د کلام د معرفت داعیه او په عربی ژبه کښی د پوه او مهارت حاصلولو داسی شوق پیدا فرمایلی ؤ چه له لږ مدت څخه وروسته دوی د قرآنی علومو په شرح او تبیین کښی له خپلو معاصرو عربو څخه ډیر پرمخ لاړل - بلکه عموماً د دینیه ؤ او ادبیه ؤ علومو مدار تر ثریا پوری الوتونکی عجمیانو ته پاتی شول او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالی حجت پر بندگانو په اتمام ورسید - او وقتاً فوقتاً له قرآنی آیاتونو څخه د مستفید کیدلو اسباب به سره برابر کیدل فالحمد لله علی ذلک . په هر حال د خاتم الانبیاء علیه السلام د عربو په خاص قوم کښی د مبعوث کیدلو که څه وجوه موجود دی او یقیناً هم شته نو د هم دغو وجوهو په نتیجه کښی د دی سوال جواب هم راغی چه د قرآن کریم نزول په عربی ژبه سره ولی شوی دی ؟ د لوی قرآن له نزول څخه په عربی ژبه کښی د عربو رعایت ولی وفرمایه شو ؟

﴿ قِيلَ لِلَّهِ مِنْ شَيْءٍ ﴾ الآية - نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د گمراهی نی او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی د هدایت نی او هم دغه الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی مونږ د تبیین او هدایت گرد (تول) سامان مکمل کړی دی بیا نو هر چا چه له دغو سامانونو څخه د منتفع کیدلو اراده وکړه نو مونږ د هغه لاس نیوی وکړ او توفیق مو ور په برخه کړ - او په سمه لاره مو ور برابر کړ او هر هغه چه تری مخ واړاوه ، هغه مو په گمراهی کښی پریښود الله تعالیٰ زبردست او غالب دی ، که اراده وفرمائی نو گرد (تول) خلق به په زور او جبر سره د هدایت پر لاره برابروی - لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوی ده چه انسان ته د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی تر یو غای پوری ورکړی - او د رحمت او غضب د دواړو مظاهر په دنیا کښی باقی پریږدی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِنَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ موسیٰ په ښکاره معجزو زمونږ چه راویاسه قوم خپل له تیارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او یقین) ته او وریاد کړه (پند ورکړه دوی ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله ، بیشکه په دغو (یادولو د سختیو او نعمتونو) کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هر ډیر صبر کوونکی (په زحمتونو) ډیر شکر کوونکی (په نعمتونو).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسیٰ علیه السلام لیږلی ؤ چه د (تسمه ؤ آیتونو) په نامه سره مشهوری دی. یا به د (توریت) آیات مراد وی (او وریاد کړه او پند ورکړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله) یعنی د هغو ورځو واقعات نی ورپه یاد کړه کله چه پر دوی باندی د شائدو او مصائبو غرونه ولویدل بیا نو الله تعالیٰ دوی ته له هغه څخه نجات ورکړ - او خپله مهربانی نی پری وفرمایله - ځکه چه د دواړو قسمو حالاتو له اوریدلو څخه صابرو او شاکرو بندگانو ته عبرت حاصلیږی او د مصیبت په وقت کښی ویریدل - او د راحت په وقت کښی مغروریدل نه دی په کار - هغه خلق چه پخوا له دی نه په بری او کامیابی رسیدلی دی یواځی په دی ؤ چه هغوی پر سختیو صابران او د الله تعالیٰ پر نعمتونو باندی شاکران ؤ (کما مرفی الجزء - ۹) والایه (۱۳۷) والركوع (۱۶) من سورة الاعراف

﴿ وَتَبَتَّ لَدُنَّ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا مِنْ آلِهَةٍ أَوْ مَذْمُومٍ أَوْ ذَنْبٍ أَوْ وِقْوَةٌ وَمَا كَانُوا الْمُزْمِنِينَ ﴾

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
 أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَ
 يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ
 مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ④

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل موسی قوم خپل ته یاد کړئ نعمت د الله
 (چه احسان ئی کړی دی) پر تاسی کله چه خلاص ئی کړل نیکونه د تاسی
 له تابعانو (عملي) د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته بد سخت عذاب او
 ذبح کول (وژل) به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د
 خدمت لونی ښځی ستاسی؛ او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی
 نصرت مصیبت یا نعمت یا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه.

تفسیر: مثلاً له تاسی څخه ئی مریان جوړ کړی ؤ - او پر تاسی ئی سخت سخت بیگارونه اجرا
 کول - او ذبح کول وژل به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی
 ښځی ستاسی او په دی حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مدد مصیبت نعمت یا ابتلا وه له
 جانبه د رب ستاسی ډیره لویه چه تاسی ئی د مریتوب له ذلته وویستلئ او د خپلواکی آزادی له
 دولت څخه ئی مستفید کړئ.

د «بلا» اصلی معنی ازموینه ده په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کښی د بندگانو ازموینه په
 صبر او شکر کښی ده ﴿وَبَلَّوْا بِالْكَرِّ وَالْخَرَفَةِ﴾ (۱۷) جزء د الأنبیا (۳۵) ایه ۳ رکوع
 ﴿وَبَلَّوْهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالنَّجَاتِ﴾ (۹) جزء د الاعراف (۱۶۸) ایه ۲۱ رکوع) کله چه د
 فرعونیانو څخه نجات لوی نعمت ؤ نو دلته ئی ازموینه په انعام سره وشوه لکه چه محقق شیخ
 الهند رحمه الله علیه د معنی د حاصل په دول (طریقه) «بلا» ئی په «مدد» سره تعبیر کړی دی
 هم داسی بل آیت هم د البقرة او الاعراف په سورت کښی تیر شوی دی - ښائی هلته دی د هغو
 فوائد ولوستل شی!.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
 لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ④

او یاد کره هغه وقت چه خبر درکمر تاسی ته رب ستاسی په دی چه قسم دی که چیری شکر وویست تاسی (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کرم تاسی ته نعمت او قسم دی که بیقدری ناشکری وکره تاسی (د نعمتونو احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی .

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام مقوله ده - یعنی ای بنی اسرائیلو ! هغه وقت هم په یاد ولرئ چه ستاسی رب اعلان وفرمایه «که زما احسان مو ومانه ! او په ژبه او په زړه مو زما د نعمتونو شکر اداء کر ! نو خامخا روحانی او جسمانی - اخروی او دنیوی هر قسم نور نعمتونه به هم د تاسی په برخه کرم او قسم دی که بیقدری او ناشکری وکرئ تاسی د نعمت زما نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی) یعنی ای بنی اسرائیلو د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کاوه شی - او د ناشکری مزیده سزا به بيله درکمره شی . په حدیث کښی راغلی دی چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی یو سائل راغی ، نو دوی هغه ته یوه دانه خرما (کجوره) ورکړه مگر سائل هغه کجوره وانخیسته - یا ئی لری وغورځوله بیا بل سوالگر راغی هغه ته هم پاک رسول الله یوه دانه کجوره ورکړه - ده وویل «سبحان الله تمرة من رسول الله صلی الله علیه وسلم» یعنی دغه کجوره یوه تبرکی ده د رسول صلی الله علیه وسلم له خوا رسول الله مبارک جاری ته امر ورکړ چه هغه څلویښت روپی چه د ام سلمه (د رسول الله له بیوی) سره ایښی شوی دی هغه دی هم دغه شاکر سائل ته ورکړی شی .

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنَّ تَكْفُرًا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا قَاتِلَ اللَّهِ لَعْنَتُهُ حَمِيدٌ ۝

او وویل موسیٰ (ای قومه زما) که کافران (منکران) شی (بیقدری وکرئ) تاسی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (له انسانانو او پیریانو) تول نو بیشکه الله خامخا غنی دی (بی پروا له هر څیز او له هر چا) تل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو ! د کفران ضرر به هم تاسی ته رسیږی ، او د پاک الله هیڅ شی نه کمیږی ، او هغه ستاسی شکر کولو ته له سره حاجت نه لری که څوک ئی شکر اداء کړی که ئی اداء نه کړی په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هیڅ تنقیص نه واقع کیږی . «صحیح مسلم شریف» یو حدیث قدسی نقل کړی دی چه حاصل ئی داسی دی «ای زما بندگانو ! که تاسی گرد (تول) پخوانی او وروستی جن او انس تول د یوه ښه پرهیزگار سری په نمونه شی نو له هغه ځنی هیڅ زما مملکت نه زیاتیږی . او که تاسی پخوانی او وروستی جن او انس سره تول

یو غای شیع او په فرض محال د یوه بدترین انسان په شان شیع (العیاذ بالله) نو له هغه ځنی د یوی ذری په اندازی زما په مملکت کښی هیڅ نقصان نه واقع کیږی .

اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ
قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٍ وَشُودَّةٌ وَالَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِهِمْ ثَلَا
يَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ طَجَاءُ تَهُمُّ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا
اَيَّدِيَهُمْ فِيْ اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوْا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ
وَ اِنَّا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَنا اِلَيْهِ مُرِيْبٍ ۝۱۰ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
اِنِّى اللّٰهُ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوْكُمْ
لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى ط
قَالُوْا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا اَشْرَءُ مِثْلُنَا تُرِيْدُوْنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا
عَمَّا كَانِ يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا فَاتُّوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝۱۱

آیا نه دی راغلی تاسی ته خبر د هغو کسانو چه (تیر شوی دی) پخوا له تاسی نه چه قوم د نوح او عاد (چه قوم د هود دی) او ثمود (چه قوم د صالح دی) او هغه کسان چه ؤ پس له دوی څخه چه نه دی خبر پر دوی (هیڅوک) مگر یو الله ، چه راوړی وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل (د قدرت) نو رد کړل (وگرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاءو کښی چه ونه غږیږی) او وویل دوی چه بیشکه مونږ کافران شوی یو په هغه چه لیږلی شوی یی تاسی په هغه سره او بیشکه مونږ خامخا په شبهه شک کښی یو له هغه (توحید) نه چه بولی تاسی مونږ هغه ته (په داسی شک) چه واقع کوونکی دی (زمونږ په اضطراب او خلجان کښی). وویل رسولانو د دوی آیا په (وجود د) الله کښی شبهه شک دی (هسی الله چه) پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکی (او مافیهما) دی (بلکه شک نشته)، بولی تاسی (لره الله په ژبه زمونږ ایمان ته) دپاره د دی چه وینی تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی (چه حقوق الله دی) او چه مهلت درکړی تاسی ته (له

عذاب (تر وقته معینه پوری (چه وقت د نزعی دی) ، وویل (کفارو) چه نه یی تاسی مگر آدمیان پشان زمونږ (نو ولی به تاسی انبیاء گنو) اراده لرئ تاسی د دی چه منع کړئ واورئ مونږ (په دعوی د نبوت سره) له هغو شیانو څخه چه ؤ چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ نو راوړئ مونږ ته کوم برهان ښکاره (حجت واضح په صحت د دی دعوی او استحقاق د فضل خپل).

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام د کلام تتمه ده - یا هغه ئی پریښی حق تعالیٰ دغه محمدی امت ته خطاب فرمائی - په هر حال په دی کښی ئی ښوولی دی چه هغه بی شماره اقوام چه پخوا له دی نه تیر شوی دی د هغوی تفصیلی اطلاع او احوال بی له الله تعالیٰ څخه هیچا ته معلوم نه دی ، البته هغه څو قومونه چه د عربو په نزد ډیر مشهور ؤ ، د هغو نومونه ئی واخیستل ، او بقیه ئی په «والذین من بعدهم» کښی درج کړی تنبیه فرمائی چه د دغو اقوامو څه حال او حشر شوی دی ، آیا د هغو احوال تاسی ته نه دی رسیدلی ؟ د تعجب ځای دی چه پخوا له دی نه دومره اقوام سپیره او تباہ شوی دی ، او د دوی له حال څخه تراوسه پوری تاسی ته عبرت نه دی حاصل شوی .

تنبیه: ابن عباس رضی الله عنه ﴿لَا يَكْفُرُ الْإِسْلَامُ﴾ ولوست او وی ویل «کذب النسابون» یعنی د انسابو د پوره معرفت دعوی کوونکی دروغچنان دی - عروة بن الزبیر فرمائی چه مونږ هیڅوک داسی نه دی موندلی چه له معد بن عدنان څخه پورته په حقیقی طور د نسب حال او احوال راوښی و الله اعلم .

﴿وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ بِالْآيَةِ﴾ الایة - چه راوړی وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل د قدرت نو رد کړل ، وگرځول دغو کفارو لاسونه خپل په خولو خپلو یا په خولو د انبیاء کښی چه چپ شع نور څه مه واییع) یعنی کفار له ډیره غیظه او غضبه خپلی گوتی چیچی . په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿عَصَاوَعَلَيْكُمْ الْآكَاثِلُ مِنَ الْفَيْطِ﴾ یا د انبیاء د خبرو له اوریدلو څخه له نهایت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدی ، خپل لاسونه د خپلو خولو په لوری وړی او اشاری کوی چه بس دی اوس خو چپ اوسئ ! یا زمونږ له دی ژبی څخه ماسوا له دی جوابه د بل کوم شی د اوریدلو توقع مه کوئ چه وروسته له دی نه بیان راغی یا د نبی الله د خبرو د اوریدلو په وقت کښی خنډل ، او کله د خدا د مخی نیولو لامله (له وجی) پر خپلو خولو به ئی خپل لاسونه کیښودل . او دا هم ممکن دی چه د «ایدیهم» ضمیر د کفارو په لوری او د «افواهم» د رسل په طرف راجع وی یعنی دغو ملعونانو خپل لاسونه د انبیاء پر خولو کیښودل ، چه هغوی بیخی هیڅ شی ونشی ویلی . یا به دواړه ضمیرونه د «رسل» په طرف وی یعنی د سختی بی ادبی او گستاخی له امله (له وجی) د انبیاء لاسونه اخلی او په زوره ئی د دوی پر خولو باندی ږدی د ځینو په نزد دلته له «ایدی» څخه مراد نعمتونه دی . یعنی هغه عظیم الشان نعمتونه چه انبیاء علیهم السلام دوی ته ورواندی کړی ؤ مثلاً د الله تعالیٰ شرائع او نور ، دوی د هغو بیقدری او

(﴿ وَذُكِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾) او چه الله مهلت درکری تاسی ته له عذابه تر وخته معینه پوری چه وقت د نزعی دی) یعنی په کفر او شرارت باندی د قائم پاتی کیدلو په صورت کښی له ژر تباہ کیدلو څخه به محفوظ پاتی کیږئ! او هومره مدت چه په دنیا کښی پاتی کیږئ، په سکون او اطمینان سره به ژوندون وکړئ

(﴿ قَالُوا لَئِنْ أَنتُمْ إِلَّا نَشْرُوكُمْ ﴾) وویل کفارو چه نه یی تاسی مگر آدمیان په شان زمونږ نو ولی مونږ تاسی انبیاء وگنو اراده لرئ تاسی چه منع کړئ واپړئ مونږ په دعوی د نبوت سره له هغو شیانو څخه چه ږ پخوا له دی نه چه عبادت به کاوه د هغو پلرونو زمونږ الخ) یعنی ښه ! د الله تعالیٰ بحث پریدئ - او د خپل ځان په نسبت ووايئ! آیا تاسی د اسمان پرېشته یی! یا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه یی! کله چه بل هیڅ شی نه یی - او فقط زمونږ په شان بنیادم یی نو بیا په څه ډول (طریقه) مونږ ستاسی پر دغو خبرو یقین وکړو - ستاسی غوښتنه به داسی وی چه مونږ خپل قدیمی مذهب څخه مخ واپړو - او ستاسی تابعان شو - نو زړونه مو جمع کړئ - چه دغه به له سره نه کیږی . که تاسی د خپل امتیاز ثابتول غواړئ او په دغه مقصد کښی خپله کامیابی او بری غواړئ نو داسی کوم یو ښکاره سند او د الهی فرمان راوښیئ! چه د هغه په مقابل کښی مونږ هر ورو (خامخا) خپلی غاړی کیږدو او دغه کار هلته امکان لری چه تاسی زمونږ له غوښتنی سره سم معجزی او ښکاره نشی راوښیئ .

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ
عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَنٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ١١

وویل دوی ته رسولانو د دوی (چه هو!) نه یو مونږ مگر آدمیان یو په شان ستاسی ولیکن الله احسان کوی (په ایمان او نبوت سره) پر هر چا چه اراده وفرمائی (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چه پر مونږ ئی فرمایلی دی)، او نه ښائی مونږ ته (او نه توانیږو) دا چه راوړو مونږ تاسی ته کوم برهان (سند معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره ، او خاص پر الله نو توکل دی وکړی مومنان.

تفسیر: یعنی د تاسی دغه خبری گردی (تولی) داسی دی چه نه مونږ پرېښتی یو او نه بل کوم مخلوق بلکه په نفس د بشریت کښی مونږ ستاسی پشان یو لیکن د بشر د نوعی په افرادو کښی د احوالو او مدارجو په اعتبار آیا د ځمکی او د اسمان توپیر (فرق) او اعتبار نشته ؟ - آخر دا خو تاسی هم گورئ چه الله تعالی د جسمانی - دماغی - اخلاقی او معاشی حالاتو په اعتبار ځینو انسانانو ته پر ځینو نورو څومره فضیلت او عظمت وربښلی دی - بیا که داسی وویلی شی چه پاک الله خپل ځینی بندگان د دوی د فطری قابلیت او اعلیٰ ملکاتو په سبب د روحانی کمال او باطنی قرب هغه لوړ مقام ته رسولی دی چه هغه ته د «نبوت» یا «رسالت» منصب وائی ، نو په دغه کښی څه اشکال او استبعاد دی په هر حال د نبوت له دعوی څخه دغه نه لارمېږی چه د خپل ځان په نسبت د ماسواء البشر د بل کوم نوعیت دعوی کوونکی یو . هو ! دومره قدر ثابتېږی چه الله تعالی له خپلو بندگانو څخه ځینو ته پر ځینو داسی خصوصی احسان فرمایي چه هغه په نورو کښی نه وی (لکه نبوت - رسالت - ولایت - علمیت - درایت - کفایت - اهلیت)

(﴿وَكَانَ لَنَا أَنْ نَرْفَعُ رُتَبًا لِّمَنْ نَشَاءُ﴾) او نه ښائی مونږ ته او نه توانیږو دا چه راوړو مونږ کوم برهان فرمان مگر په اذن او حکم د الله تعالی سره - او خاص پر الله ښائی چه توکل دی وکړی مؤمنان) یعنی اوس پاتی شو د برهان او سند معجزه او د فرمان راوړلو خبره نو د الله تعالی په حکم مونږ لا پخوا د خپل نبوت سند او روښانه ښی او دلائل درېولی دی کما قال ﴿جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِبَيِّنَاتٍ﴾ د هر هغه سری زده چه د هغه منل وغواړی ، نو د ده د اطمینان دپاره هغه بس او کافی دی - پاتی شو ستاسی د غوښتنو پوره کول نو دغه شی د الله تعالی په اختیار کښی دی زمونږ په قبضه او واک (اختیار) کښی نشته او نه زمونږ تصدیق په دغه پوری ، عقلاً مربوط دی - پاک الله سم له خپل حکمت سره د هر هغه سند او معجزی اراده چه وفرمائی ، تاسو ته به ئی درېښی د غوښتلو شویو معجزو له لیدلو څخه ایمان په لاس نه درځی - او خاص د الله تعالی په ورکړه سره په برخه کیږی لهذا ښائی چه یو ایماندار پر دغه اعتماد وکړی - او که بیا هم تاسی دغه خبره نه منئ - او زمونږ په عداوت او ایذاء رسولو ځان تیاروئ ، نو زمونږ توکل او اعتماد د همغه الله تعالی پر مهربانی او امداد دی .

وَمَا لَنَا إِلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلْيَصْبرِ عَلَى مَا
أَذِيتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٧﴾

او څه عذر دی مونږ ته په دی کښی چه توکل به نه کوو پر الله حال دا چه ښوولی ئی دی مونږ ته لاری (د دین) زمونږ ، او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره ، او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان .

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ مونږ ته د توحید جام راڅښولی دی ، او د حقیقی بری او کامیابی لاره ئی راښوولی ده ، نو بیا څرنگه ممکن دی چه مونږ به پری توکل او اعتماد نه کوو . (او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان) یعنی تاسی هومره ضرر او ایذاء چه راوړسوی ، د پاک الله په فضل سره زمونږ په توکل کښی هیڅ فرق نه لویږی د متوکلینو دغه کار نه دی چه د سختیو په لیدلو سره د توکل او استقامت له لاری څخه واوړی یا بی هیلې شی .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّسُلُ هُمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِيْ مِلَّتِنَا
فَأَوْحَى الْيَهُودُ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِيْنَ ۖ وَلَنُسَكِّنَنَّكُمْ الْأَرْضَ
مِّنْ بَعْدِهِمْ ذَٰلِكَ لِمَن خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ وَعِيدِ ۝۱۳

او وویل هغو کسانو چه کافران شوی ؤ رسولانو خپلو ته چه خامخا وبه باسو مونږ تاسی هر ورو (خامخا) له ځمکی خپلی یا به خامخا وگرځی تاسی هر ورو (خامخا) په دین زمونږ کښی پس وحی وکړه دوی ته رب د دوی چه هر ورو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان ، او خامخا به واوسو مونږ تاسی په ځکه د دوی کښی وروسته (د هلاک) د دوی ، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) دپاره د هغه چا چه ویرېږی له دریدلو په مخ زما کښی او ویرېږی له وعدی (د عذاب زما)

تفسیر: یعنی اوس خپل د تو کل او استقامت خبری پریږدئ! او خپله زیاته لوئی او مشرتیا مه ښکاروئ! بس او بس له دوو خبرو څخه یوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ! یا تاسی له بعثته څخه پخوا په شان پته خوله او قرار له مونږ سره گډ او مخلوط اوسئ او هغه کسان مو چه پخوا له دی نه له مونږ ځنی بی لاری کړی دی هغوی دی بیرته زمونږ په هم دغه پخوانی دین کښی راشی! که نه تاسی تول زمونږ له ملکه د باندی لار شی! او مونږ مو له دی وطنه نورو ملکونو ته شړو. پس وحیه وکړه دوی ته رب د دوی داسی چه هر ورو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان. یعنی تاسی به څنگه دوی له دی ملکه وباسئ - مونږ به هم دغه ظالمان د تل دپاره داسی فنا کړو چه بیا له سره بیرته نه شی راتلی او د دوی په ځای کښی به تاسی او ستاسی نور مخلص وفاداران

ودانوو - وگورئ چه د مکی معظمی کفارو د همیشه دپاره نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسليم او نور مسلمانان له هغه غایه وویستل - چه هم دغه اخراج بالاخر د دوی د اخراج سبب او وسیله وگرځیده او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمی تسلط قائم او د کفر او کفارو هیڅ یو اثر او نځه نه شوه پاتی. او هم دغه ئی داسی وفرمایله چه او خامخا به اوسو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته له اهلالة د دوی

(﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَالَ وَفَلَاحًا ﴾) دغه اهلاک د اشارو او اسکان د ابرارو حق دی دپاره د هغه چا چه ویریږی له دریدلو په مخ ځما کښی او ویریږی له وعدی د عذاب ځما نه یا) دغه پاس ذکر شوی بری او کامیابی هغو خلقو لره ده چه له پاک الله څخه ویریږی - او داسی ځنی چه الله جلجلاله زمونږ گرد (تول) حرکات تل وینی - او یوه ورځ به هر ورو (خامخا) مونږ د حساب او کتاب ورکولو دپاره د ده په مخ کښی دریږو، چه هلته به د ده د بی‌خاری عذاب څخه د نجات او خلاصیدلو هیڅ منجی (نجات ورکونکی) او ژغورونکی (خلاصونکی) نه وی.

وَأَسْفَحُوا خَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ^{۱۳} مِّنْ وَرَآيِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ
صَدِيدٍ^{۱۴} يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ
مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِبَيِّتٍ وَمِنْ وَرَآيِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ^{۱۵}

او فیصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبیاء نو منصور او مامون شول سره له مومنانو) او نامراده زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکښ (ضدی عناد کوونکی له حق سره) چه وړاندی د ده دوزخ دی پس له مرگه او په کښی سوځی) او ورځنډولی به شی (پری په زوره) له اوبو (چه زوی وینی سره گدی وی او د دوزخیانو له گیدو نه بهیږی) چه غرپ غرپ به ئی (په تکلیف سره) څښی او نه به وی نژدی چه تیر کړی هغه (زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) او رابه شی ده ته (سختی د) مرگ له هر طرف (او له هر غایه) حال دا چه نه به وی دی مر کیدونکی (چه په آرام شی) او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت وی.

تفسیر: یعنی انبیاء له الله تعالیٰ څخه مدد وغوښت او د فیصلی طالبان شول - لکه چه نوح علیه السلام ویلی و ﴿ قَاتِلْهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِمْ فَتَكُونُوا سَابِقِينَ ﴾ او لوط علیه السلام وویل ﴿ رَبِّجْنِي وَقُلْ لِّمَنْ أَعْلَمُ الْبَاتِنَ ﴾ شعیب علیه السلام عرض کړی و ﴿ رَبَّنَا أَنْفُسُنَا وَبَنَاتُنَا وَأَمْوَالُنَا أَسْفَحْنَا وَرَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا الْمَالَ وَالْبَنَاتِ وَالْأَمْوَالَاتِ ﴾ او موسیٰ علیه السلام دعاء فرمایلی وه ﴿ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَتْهُ ﴾ الآیة - او کفارو کله چه

وليدل چه له دومره طويل مدت راهيسي مونږ له عذابه ويړول كيږو - ليكن د هغه هيڅ يوه نښه او آثار نه څرگنديږي (ښكاره كيږي) نو په تمسخر او استهزاء سره ئي په داسي ويناؤ سره خوله وپرانيسته ﴿وَالْوَارِثَ نَحْمِلْ لَنَا وَإِنَّا بِمَا نَفْعِلُ يَوْمَ الْحِسَابِ﴾ (۲۳ جزء د ص (۱۶) آية ۱۲ ركوع) او ﴿وَرَأَوْا قَالُوا اللَّهُمَّ إِنَّ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَارََةً مِنَ السَّمَاءِ وَاتُّنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (۹ جزء ۳۲ آية د الانفال ۲ ركوع) دغه خو د قريشو مقولي وي. د نوح عليه السلام قوم ويلي ؤ ﴿قَاتِلْهُمْ تَتَدَنَّاءَ﴾ د شعيب عليه السلام قوم وويل ﴿فَأَسْطِطِعْنَا كَعْبًا﴾ و غير ذلك الغرض د دواړو طرفو د فيصلې د ژر صادر كيدلو تقاضا وشوه ﴿وَقَالَ كُلُّ جَاهِلٍ عَنِيدٍ﴾ او نامراده زيانكاره نااميده شو هر يو متكبر سرکښ ضدی عناد کوونکی له حقه سره) یعنی په مجرد د دی چه د انبیاؤ له لوری د الله تعالی په دربار کښی داسی عرض او استدعا وشوه چه یو ناڅاپه د الله تعالی مدد راغی - او هر یو سرکښ او ضد کوونکی نامراده شو - او گرد (تول) هغه خیالات چه دوی پخپلو ماغزو کښی پخول په یوی نیونی سره له منځه لاړل او ورک شول - نه دوی پاتی شول او نه د دوی توقعات - او گرد (تول) سره یو ځای سره سپیره او فناه شول .

(بد عمل بده وینا څیړوی سخته بلا

هلاک کړی تل هلاکو ریز مریز کړی تل چنگیز)

﴿مِنْ زَلَّاتِهِ جَهَنَّمَ وَنُفِيَ مِنْهَا صَدِيدٌ﴾ چه وړاندی د ده دوزخ دی او پس له مرغه پکښی سوځی او ورڅښولی به شی پری په زوره له اوبو چه زوی او وینی سره گډی وی او د دوزخیانو له گیدی څخه بهیږی) یعنی دغه خو د دی دنیا عذاب ؤ - وروسته له دی د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده چه دوی پکښی غورځول کیږی او سوځی چه د تږی کیدلو په شدت کښی زوی یا د زوو په شان اوبه پر دغو کفارو وڅښول شی. ﴿يَجْعَلُهُ وَلَا يَذُوقُهُ﴾ چه گوت گوت به ئی په تکلیف سره څښی او نه به وی نژدی چه تیری کړی هغه زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) یعنی پخپلی خوښی سره ئی کله څښلی شی. په حدیث کښی دی چه پرېستی ئی د اوسپنی په گرزونو سره په سر وهی او په زوره ئی پری څښی او په خوله کښی ئی ورته یوی څه مهال (وخت) چه دوی خپلی خولی ته ورنژدی کوی نو د هغه د حرارت له شدة د دوی د دماغو او د ماغزو تر پوتکی پوری هم بیل شی او لاندی ځوړند شی - کله چه هغه د دوی خولی ته ورسپړی نو د دوی له ستونی (حلق) څخه تیریږی او هلته بند پاتی کیږی - په ډیر مصیبت او ربر (تکلیف) سره ئی یو یو گوت یو یو غرپ، له ستونی (حلق) څخه تیروی - کله چه هغه د دوی نس کښی ولویږی نو سم له لاسه د دوی کلمی توتی توتی غوڅی شی او د باندی تری ولویږی ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّهَ مَعَهُ هُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد (۱۵) آية ۲ ركوع)

﴿وَإِنْ يَسْتَفِيقُوا يُؤْمِنُوا بِآلِهَتِهِمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا بِآلِهَتِهِمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا بِآلِهَتِهِمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا بِآلِهَتِهِمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا بِآلِهَتِهِمْ﴾ (۵۱ جزء د الكهف (۲۹) آية ۴ ركوع) اعافنا الله منها
وسائر المؤمنين.

(﴿وَيَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ الآية - او را به شی ده ته سختی د مرگ له هر طرفه او له هر ثایه حال دا چه نه به وی دی مر کیدونکی چه په آرام شی او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت وی) یعنی د دوی غښل به څه وی؟ - له هر لوری به د مرگ سره لاس او گریوان او مخامخ وی له سره تر پښو پوری په هر یوه عضو به د موت سكرات طاری وی - له شپږو جهاتو (اطرافو) به پر دوی سخت مهلك عذاب مسلط شی او پری نازلېږی - پر دغه ژوندون به مرگ ته ترجیح ورکوی - لیکن مرگ به هم د دوی په برخه نه کیږی، چه د دوی دغو گردو (تولو) تکالیفو ته خاتمه ورکړی - له یوه عذابه وروسته بل نوی عذاب به پری پرله پسې راځی

﴿كُلَّمَا نَفِثَ لَوْ دُفِعَ بِهِ لَآتَهُمُ الْعَذَابُ﴾ (۵ جزء د النساء ۵۶ آية ۸ ركوع)

﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى﴾ (۳۰ جزء د الاعلىٰ (۱۳) آية ۱ ركوع)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ^(۱۸)

مثال (حال - صفت) د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عملونه د دوی په شان د (ډیری د) ایری دی چه سخت را والوځی پری باد په هغه ورځ چه سخت او ښورونکی وی باد ئی، نه به قادرېږی دوی د هغو عملونو چه کړی دی دوی په هیڅ شی، دا (گمان د نیکی د دوی (هم دغه گمراهی ده لری (له حقه)

تفسیر: ځینو کفارو ته به داسی خیال پیدا کیده چه مونږ خو په دنیا کښی ډیر ښه کارونه د صدقاتو او خیراتونو په سلسله کړی دی زموږ ښه اخلاق په خلقو کښی مشهور دی - له ډیرو خلقو سره مو په مصیبت او تکلیف کښی مرستی (مدد) او کومکونه کړی دی - او په یوه نه یو صورت سره مو د الله تعالیٰ عبادت هم کړی نو آیا دغه گرد (تول) کړی او په نورو کولی او راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځی؟ د هغه جواب ئی په دغه تمثیل سره ورکړ - یعنی هر هغه څوک چه د پاک الله صحیح معرفت نه لری او یواځی د فرضی او وهمی معبودانو عبادت کوی د هغه گرد (تول) اعمال محض یو بی روحه او بی وزنه شی ته ورته دی او هغه به په محشر کښی داسی الوزی، او له منځه ورک کیږی لکه چه د لوی باد او سیلی په وقت کښی د ایرو بخرکی الوځی نو هلته به کفار د نیک عمل څخه بیخی تش لاس وی - حال دا چه داسی یوه موقع به وی چه هلته د نیکو عملونو ضرورت له هر شی څخه زیات وی . الله اکبر! دغه به څرنگه د

حسرت او افسوس وقت وی، هغه اعمال چه دوی ئی د قرب او نجات وسیله گنی ، هغه د ایرو د دیری په شان په عین موقع کښی بی حقیقت ثابتیږی ، او بالمقابل نور خلق د خپلو نیکو له خوړو ثمراتو څخه خوندور کیږی

هومره چه بازار موږ وی

د بی وزلو زړه تری سوږ وی

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يَئِشَآئِدُ هَيْكُمُ
وَيَأْتِي بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۝ وَمَا ذَلِكُ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ۝

آیا نه وینی (نه پوهیږی ای لیدونکیه!) چه بیشکه الله پیدا کړی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) په حقه سره (لکه چه اراده ئی وه) ، که اراده وفرمائی (الله د هلاکولو د تاسی) نو بو به ځی تاسی (په مړینه سره) او رابه ولی نور خلق نوی (یعنی پیدا به ئی کړی). او نه دی دغه (اهلاک د تاسی او پیدا کول د نورو) په الله باندی سخت او مشکل (بلکه آسان دی) .

تفسیر: یعنی ښائی کفارو ته داسی خیال پیدا شی کله چه مونږ په خاورو کښی سره ګډ او خاوره شو ، نو بیا به بل ژوندون څرنگه وی ؟ د قیامت او عذاب او ثواب خبری ګردی (تولی) افسانی دی ، نو د دغه خیال په تردید کښی دا ورښی ، هغه الله ته چه اسمان او ځمکه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره پیدا کړی دی ، ستاسی بیا ژوندی کول - یا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسی په ځای کښی هیڅ سخت او مشکل نه دی که د اسمان او ځمکی د محکم نظام له لیدلو څخه دغه یقین در حاصلیږی چه د هغو پیدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسی ذات شته چه صانع او حکیم دی لکه چه د «بالحق» په لفظ سره ئی تنبیه فرمایلی ده ، نو څرنگه ویلی شی چه هغه به اشرف المخلوقات (انسان) محض یو بی نتیجی شی پیدا کړی وی ؟ - او د ده د تخلیق او ایجاد سره به بل کوم عظیم الشان مقصد متعلق نه وی ؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وی چه په هغه سره د آدم د پیدایښت عظیم مقصد په اکمله او اتمه طریقه سره ښکاره شی .

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعْفُؤُ الذِّينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا
 كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ
 شَيْءٍ قَالُوا الْوَهْدَنَا اللَّهُ لَهْدَيْنَكُمُ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرُنَا أَمْ
 صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ^(۶۱) وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَبَّاقِفَةُ الْأَمْرِ
 إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ
 لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا
 تَكُونُوا مِنِّي وَلَا مِمَّا أَنْفَسَكُمْ مَا أَنَا بِبَصِيرٍ خَلِّكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِبَصِيرٍ
 إِنِّي نَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
 عَذَابٌ أَلِيمٌ^(۶۲)

او ظاهر به شی (خلافت له قبورو د) دوی الله ته تول ، نو ویه وائی کمزوران
 (د کفارو) هغو کسانو ته چه کبر لوی به ئی کوله (په کفر کښی) چه
 بیشکه مونږ وو تاسی ته (په دنیا کښی) تابعان نو آیا اوس ئی تاسی دفع
 کوونکی له مونږ څخه له (دغه اخروی) عذابه د الله څخه څه خیز ، نو ویه
 وائی (دغه مشرکان) که هدایت کری (لاره ښوولی) وی مونږ ته الله نو خامخا
 هدایت (لارښوونه) به کری وه مونږ تاسی ته ، برابر دی (اوس) پر مونږ چه
 آیا شور ، فریاد وکړو ؟ یا که صبر وکړو نشته مونږ ته هیڅ ځای د خلاصی
 . او ویه وائی شیطان کله چه فیصله شی امر (د حساب په قیامت کښی)
 بیشکه چه الله وعده کری وه له تاسی سره (په دنیا کښی) وعده د حق (چه
 بعث او جحیم او نعیم دی) او وعده کری وه ما له تاسی سره بیا نو خلاف
 می وکړله تاسی سره (په وعده کښی لکه چه اوس درښکاره شو) ، او نه و
 ماته پر تاسی هیڅ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چه ویللی ما تاسی
 (گمراهی ته) نو قبول کړ تاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما ، نو مه
 ملامتوئ تاسو ما او ملامت کړئ نفسونه (ځانونه) خپل نه یم زه اوس فریاد

رس (له عذابہ خلاصوونکی) ستاسی او نه ییئ تاسی فریاد رس (له عذابہ خلاصوونکی) زما ، بیشکه زه کافر (منکر بیزاره یم) له هغه اشراکه د تاسی ما لره (له الله سره په طاعت کښی) پخوا (له دی نه په دنیا کښی)، (نو فرمائی الله) بیشکه چه ظالمان شته دوی ته عذاب ډیر دردناک .

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) غنی په یوه لویه عدلیه محکمه کښی به گرد (تول) خلاص کله چه له خپلو قبورو څخه ژوندی پاڅولی کیږی او راوړاندی کیږی ، او په خورا (ډیر) ښکاره صورت په عرصات کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی گرد (تول) سره تولیږی ، نو ویه وائی د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چه کبر ئی کاوه چه بیشکه مونږ وو تاسی لره تابعان نو آیا پس ییئ تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له عذاب د الله څخه د څه غیږ ؟ یعنی اتباع به خپلو متبوعینو ته داسی وائی چه «په دنیا کښی تاسی له خپلو ځانونو څخه لویان او مشران جوړ کړی و ، نو ځکه مونږ ستاسی ډیر اطاعت او متابعت وکړ نو نن د دغه مصیبت په وقت کښی مونږ ته څه گټه (نفعه) او فائده راوړوئ! آیا داسی کیدی شی چه د دغه الله تعالیٰ د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لری یا سپکه کړئ ؟» دغه وینا به وروسته د دوزخ له ورنگه وکړی - یا به د حشر په میدان کښی ووائی - ابن کثیر رحمه الله علیه اول احتمال ته ترجیح ورکړی ده لقوله تعالیٰ ﴿وَأَذِیْتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الصُّعْفَاءُ وَالَّذِينَ اسْتَخْلَفُوا أَتَأْتِكُمُ لَكُمْ تَبَعًا﴾ الآية - وغیر ذلک من الايات والله اعلم) ﴿قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ﴾ نو ویه وائی دغه مشران که هدایت کړی لاره ښوولی وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت ، لار ښوونه به کړی وه مونږ تاسی ته - الخ (یعنی که الله تعالیٰ په دنیا کښی مونږ ته توفیق راپه برخه کړی وی نو مونږ به تاسی هم له خپلو ځانونو سره یو ځای په سمه لاره بیولی وی لیکن مونږ پخپله وښویدو او تاسی مو هم له خپلو ځانونو سره د ضلالت په سیند کښی ډوب کړئ - یا به ئی دا مطلب وی که الله تعالیٰ مونږ ته داسی کومه لاره راوښوده چه له دغه عذاب ووتو ، نو مونږ به تاسی ته هم همغه لاره وښوو اوس خو مونږ هم ستاسی پشان په سخت مصیبت کښی مبتلا یو - او مصیبت هم داسی دی چه له هغه څخه د ژغورنی (خلاصیدلو) هیڅ صورت نه ښکاری - نه له صبر کولو او چوپ (چپ) کیناستلو ځنی څه گټه (نفعه) او فائده رارسیدي او نه له ویریدلو او چغو وهلو څخه څه په لاس راځی

(﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - او وائی شیطان کله چه فیصله وشی د گردو (تولو) کارونو) یعنی له حسابه او کتاب څخه وروسته کله چه داسی فیصله صادره شی چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان دوزخ ته لاړ شی ، نو هلته پخوا له دی نه چه دوزخیان په دوزخ کښی ولویږی ، دوزخیان به پر لعین ابلیس باندی الزام اړوی ، چه ای مردوده تا په دنیا کښی مونږ تیر ایستو ، او له لاری څخه دی بی لاری کړو - او په دغه مصیبت کښی دی ککر کړو نو اوس زمونږ څه تدبیر او چاره هم وکړه ! مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چه د الله تعالیٰ له دغه عذاب

ژغورنه (نجات) مو په برخه شی - دلته لعین ابلیس دوی ته به داسی یوه وینا وکړی چه د هغی حاصل دا دی «بیشکه الله تعالی د صادق القولو انبیاءو په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسی رشتیا وعدی فرمایلی وی چه د هغوی صداقت په دنیا کښی د دلائلو او براهینو له مخی ثابت ؤ- او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی - ما د هغه په مقابل کښی تاسی ته د دروغو خبری او غلطی وعدی کړی وی چه د هغو کذب او دروغ هم په دنیا کښی په ادنی فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کیدی شو - او دلته خو ستاسی تر سترگو لاندی د هغی بدی نتیجی راڅرگندی (ښکاره) دی - له ما سره نه د حجت او د برهان قوت ؤ - او نه داسی بل کوم طاقت او قوت ؤ چه په زور او زیاتی سره می تاسی داسی یوی وړوکی خبری ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی - بلاشبه ما تاسی ته د بدئی تحریک کړی دی - او تاسی ته می د خپلی دلی په لوری د راتلو بلنه کړی ده تاسی پخپله په منده او ډیری خوښی زما په لوری راوغلیدئ - او هر لوری ته چه ما تاسی راوغوښتئ - تاسی همغه لوری ته په ډیری خوښی او مینی روان شوئ - که ما تاسی اغواؤ ، گمراه او بی لاری کړئ - نو تاسی ولی پرانده شوئ ؟ نه مو دلیل واورید ، نه مو برهان ولید - نه په دعوی باندی وپوهیدئ - او نه مو اول او نه مو آخر ته وکتل - سترگی مو پتی کړی او زما تر شا مو مندی وهلی د انصاف خبره خو دا ده چه له ما څخه پر خپلو نفسونو باندی زیات الزام او ملامتی وړوئ ! زما د اغواؤ غولولو ، لمسولو او تیر ایستولو جرم پر خپل ځای پاتی دی - لیکن زما پر مجرمولو تاسی کله پاک او بری کیدی شی نن تاسی ته مدد رسونه چیری - پخپله له تاسی څخه مدد اخیستل هم امکان نه لری - مونږ او تاسی دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کښی نیولی کیږو - هیڅ یو به د بل په داد او فریاد نه شی رسیدی - تاسی له خپله حماقته په دنیا کښی زه د الله تعالی شریک ودرولم یعنی ځینی مستقیماً د شیطان په عبادت کښی لگیا شول - او ډیر کسان د شیطان پر خبرو داسی وغولیدل - او د ده د احکامو انقیاد ئی په داسی ډول (طریقه) سره وکړو چه هغسی د الله تعالی د احکامو اطاعت او انقیاد به ئی کاؤ پر هر حال زه له هغه شرک او کفره چه تاسی پخپل جهل او غباوت سره کړی دی بیخی منکر او بیزاره یم . یا «بما اشرکتون» کښی باء سببیه واخیسته شی ، او داسی مطلب تری وویست شی «تاسی ماته د خدائ رتبه راکړه او له دی سببه مو له ما ځنی هم ډیر لوی کافر جوړ کړ - که چا زما خبرو ته اهمیت نه ورکاوه زما په عبادت کښی نه لگیا کیده ، نو زه به د کفر او طغیان دغی درجی ته کله رسیدم - نو اوس هر ظالم او مشرک لره ښائی چه د خپلو اعمالو او د کریو چارو (کارونو) سزاوی د دردناک عذاب په صورت وگالی (برداشت کړی) - ! له شر شور نښلولو او الزام اړولو څخه هیڅ شی مو په لاس نه درځی» .

په تیر آیت کښی د ضعفاؤ او متکبرینو د کشرانو او مشرانو د خبرو او اترو نقل وکړی شو ، د هغه په مناسبت د دوزخیانو د خورا (ډیر) لوی مشر لعین ابلیس تقریر او وینا نقل فرمائی - کله چه د عوامو الزام او د دوی استدعا په دغو دواړو ځایونو کښی یو شان وه نو ښائی څکه د

شیطان د خبرو او اترو په منځ کېنې د هغه ذکر کول ضروری معلوم نشو والله اعلم .
د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چه خلق د دغه اضطراب او پریشانی له تصویره
او اندیښنې د شیطاین الجن والانس له اتباع او پیروی څخه مخ وگرځوی .

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿١٣﴾

او داخل به کړي شی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه
(عملونه په هسی) جنتونو کېنې چه بهیږی لاندی له (مانیو او ونو د) هغو
(غلور قسمه) ویالی په دی حال چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو کېنې)
داخل به کړی شی دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پیشکشی د دوی
(به په وقت د ملاقات کېنې) په دغه جنت کېنې لفظ د سلام وی.

تفسیر: دغه ئی د مقابلی په دول (طریقه) سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه
انجام او خاتمه وفرمایله حضرت شاه صاحب لیکي چه په دنیا کېنې «سلام» دعاء ده د
سلامتیا غوښتلو دپاره - او په آخرت کېنې سلام ویل مبارکی ده پر سلامتی موندلو .

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً
طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿١٤﴾
تُؤْتِي أَكْثَرَ طَيِّبَاتٍ حِثِّينَ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿١٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿١٦﴾

آیا وینی ته (ای بنده) څرنګه بیانوی الله یو مثال کلمه پاکیزه (چه لا اله
الا الله ده) په شان د هغی ونی پاکیزی (د خرما ده) چه بیخ د دی خبی وی
(په ځمکه کېنې) او شانګی ئی (پورته) په (جانب د) اسمان (تللی) وی ،
چه ورکوی (دا ونه) خوراک (میوه) خپله هر مقرر وقت په اذن (حکم) د رب
خپل ، او بیانوی الله مثالونه دپاره د خلقو دپاره د دی چه دوی پند پری

واخلی . او مثال د کلمی خبیثی (چه کلمه د کفر ده) په شان د هغی ونی خبیثی (بدبوئی بدخوندی لکه د مرغونی د بوټی) دی چه ایستلی شوی وی له سر د ځمکی چه نه وی ده ته هیڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وگورئ او غور وکړئ څرنگه باموقعه او معنی پیدا کوونکی مثال دی عقلمن هومره چه په ده کښی غور وکړی هغومره په سلهاو دقائق مسلسلأ تری پیدا کیږی . په پاکیزه خبری کښی د توحید کلمه - د الله تعالی د معرفت خبری - ایمان او ایمانیات - قرآن - حمد - او ثنا - تهلیل - تسبیح او رښتیا ویل گرد (تول) سره داخل دی .

په اکثر روایاتو او آثارو کښی دلته د پاکیزه ونی مصداق د خرما (کجوری) ونه درولی شوی ده گواکی نوری پاکیزه ونی هم تر دی لاندی داخلی کیدی شی .

(﴿ أَصْلًا لَّكَ وَفَرْغًا لِّلْأَسْمَاءِ ﴾) چه بیخ د دی خښ وی په ځمکه کښی او څانگی نی پورته په جانب د اسمان تللی وی) یعنی د هغی بیخ د ځمکی په ژوره (خکته) کښی غوړیدلی وی چه په ډیر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږی - او د هغی څانگی اسمان ته رسیدلی دی یعنی څانگی نی ډیری لوړی او د ځمکی له کثافتونو څخه لری وی

(﴿ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ لَا يَدُنِي رَيْبٌ ﴾) چه ورکوی دغه ونه میوی خپلی هر وقت کښی چه ورته مقرر کړی وی الله په اذن او حکم د رب خپل سره چه اول «بسر» او په وسط کښی «رطب» او په اخر کښی «تمر» ورکوی او «تمر» نی خو هر کله موجود وی) یعنی هیڅ یو فصل له میوو او ثمراتو څخه تش نه وی پاتی یا نی فرض کړئ چه په دولسو میاشتو کښی گهیځ (سحر) او ماښام به پری تازه میوی څوړندی وی په «کلمه خبیثه» کښی د کفر کلمه - دروغی خبری - او هره هغه خبره چه د الله تعالی له مرضی څخه مخالفه وی ، داخله ده . او علی الاکثره له دی نه حنظل (مرغونی ، زار زنگی تربوز ابوجهل) مرادوی - گواکی د لفظ په عموم کښی هره خرابه ونه شامله کیدی شی یعنی لکه چه هیڅ بیخ ونه لری او په لږ اشاره سره له ځمکی څخه وځی گواکی د هغه کم قوتی او ناپایداری ښکاره کړی ده ، د دواړو مثالونو حاصل داسی شو چه مسلمانانو د توحید او ایمان دعوی پخه او رښتیا ده چه د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دی او د دی له امله (له وجی) چه د فطرت سره موافقه ده د هغی ریښی د زړونو ژورو ته رښکته کیږی او د صالحه و اعمالو څانگه عین د قبول تر اسمانه پوری لگیږی

(﴿ إِلَهُ يَصْعَدُ الْكَلْبُ وَالْعِلُّ الصَّالِحُ رَفْعَةً ﴾) (۲۲ جزء د فاطر (۱۰) آیه ۲ رکوع) د هغه د لطیفو او خوړو ثمراتو څخه د موحدینو ژبه او خوله خوړه او خوندوره کیږی - الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همیشه بهارونه او پسرلی ورځ په ورځ وده کوی ، او لوئیږی او په ډیری پائنداری سره لوړیږی او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطنی دعوی بیخ هیڅ نه وی - د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځی ، د ناحقی خبری په اثبات کښی هومره زور چه

ولگولی شی لیکن د انسانی ضمیر او فطرت د مخالفت له امله (له وجی) د هغه بیخ د زړونو تر بیخه نشی رسیدی - د لو غه فکر کولو په اثر غلط رابکارۍ نو ځکه مشهور دی چه دروغ پښی نه لری ، یعنی د رشتیا په شان پر خپلو پښو نشی تللی او نه له هغو څخه په زړونو کښی څه نور پیدا کیږی زمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه د صوفیه و په طرز د دغو مثالونو په بیان کښی له ډیر اطنابه کار اخیستی دی - چه دلته د هغو د نقلولو ځای او گنجائش نشته

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿١٤﴾

مضبوطوی الله هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په خبره ثابته سره په ژوندون د دنیا (په وقت د فتنی او مرگ) کښی او په آخرت کښی (یعنی په قبر کښی) او ښویوی الله ظالمان (له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی) او کوی الله هر هغه څه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی له اهداء د مومنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالی د توحید او ایمان په خبرو (چه د هغو مضبوطی او پایداری په پخوانی مثال کښی ظاهره کړی شوی ده) مومنان په دنیا او آخرت کښی مضبوط او ثابت قدموی - پاتی شو د قبر منزل چه د دنیا او آخرت په منځ کښی «برزخ» دی هغه په دنیا یا په آخرت کښی گډ شمیرلی شوی لکه چه له اسلافو څخو دغه دواړه اقوال منقول دی . غرض دا دی چه مومنین د دنیا له ژوند څخه نیولی تر محشر پوری د هم دغی طبیی کلمی په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتی کیږی - په دنیا کښی له هومره حوادثو او آفاتو سره چه مخامخ شی - او هر رنگه سخت امتحان او ازموینه چه تری واخیسته شی - په قبر کښی چه د نکیرینو سؤال او جواب وشی - د محشر هولناکه منظره سره له دی چه فکر او هوش وړونکی وی - په هره موقع کښی هم دغه د توحید کلمه د ده د میرانی - ثبات او استقامت ذریعه گرځی .

﴿ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ ﴾ او ښویوی اړوی الله ظالمان مشرکان له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دی - دوی په دنیا کښی هم وښوئیل - او په آخرت کښی هم ښوئیدی ، او له سره د حقیقی بری او کامیابی مخه به ونه وینی .

(﴿ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴾ او کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د کولو ئی) یعنی سم له خپل حکمت سره هره معامله چه له چا سره وړ (لائق) او مناسبه وی ، همغه ورسره کوی .

الْمُتَرِّ إِلَى الَّذِينَ بَدَلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ۖ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ۝۱۹ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۖ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنْ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ۝۲۰

آیا نه ئی خبر نه گوری ته هغو کسانو (د کفارو) ته چه بدل کړی ئی دی
نعمت د الله په ناشکری سره (په اختیار د کفر) او رابخته کړی دی دوی قوم
خپل په دار د هلاک کښی ، چه دوزخ دی ، داخل به شی دوی په هغه کښی
، او بد غای د قرار او هستوگنی دی (دا دوزخ) او گرغولی ؤ دوی الله ته
شریکان دپاره د دی چه گمراه کړی (واړوی خلق) له لاری (د توحید) د الله
ووايه (ای محمده دوی ته) چه نفعه واخلي تاسی (په شهوato سره په دنیا
کښی) نو بیشکه بیرته ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی.

تفسیر: له دی نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دی خصوصاً د قریشو رؤسان
چه د دوی په لاس کښی په هغه وقت کښی د عربو واک (قبضه) او اختیار ؤ . یعنی الله تعالی پر
دوی غومره انعام او احسان فرمایلی دی - د دوی د هدایت دپاره ئی محمد صلی الله علیه وسلم
لیږلی دی - قرآن ئی نازل کړی دی - د بیت الحرام مجاوران ئی گرغولی دی - د عربو مشرتیا
ئی ورته روزی کړی ده دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احساناتو مقابله په دی سره وکړه چه
د الله تعالی پر ناشکری ئی ملاوی وتړلی او د ده خبری ئی دروغ ویللی - د ده له رسول سره
وجنگیدل - په آخر کښی ئی خپل قوم له خپلو غانونو سره یو غای بیولی د هلاکت په کنده
کښی ولویدل .

(﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ﴾) او گرغولی وو دوی شریکان دپاره د دی چه گمراه
کړی او واړوی خلق له لیاری د توحید د الله تعالی نه) یعنی که دوی د الله تعالی له نعمتونو او
احساناتو څخه متأثر شوی وی او د حقیقی منعم په شکر گزاری او اطاعت شعاری کښی لگیا وی
نو ډیر به ښه ؤ - مگر دوی داسی ونه کړل - بلکه بالعکس بغاوت ئی غوره کړ - او د پاک الله
په مقابل کښی ئی نور داسی شیان ودرول - چه پر هغو ئی د الوهیت اختیارات ویشلی ؤ - او
هغه عبادت ئی چه واحد الله ته مخصوص ؤ ، په مختلفو عنوانونو سره د دوی دپاره ثابت کړ -
غو په دغی سلسلی کښی له خپلو غانونو سره نور خلق هم بی لاری کړی - او گمراهی ته ئی
واړوی او د خپل سیادت په لومه (دام) کښی ئی راگیر کړی

(﴿ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنْ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾) ووايه ای محمده ! دوی ته چه نفع واخلي تاسی په
شهوato سره په دنیا کښی نو بیشکه ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی) یعنی ښه دی دغه

بيوقوفان پخپلو لومو د کفر او شرک کښی راگير کړئ ، او خو ورځی ښه عيش او عشرت او دنيوی ښی مزی او خوښی وکړئ مگر تر کله پوری ؟ بالاخر تاسی به د دوزخ په اور کښی تل اوسپږئ ، ځکه چه د هسی دنيوی عيش او عشرت نتیجه به هم دا وی - گواکی دغه جمله داسی شوه لکه چه یو طبیب له یو بد پرهیز مریض څخه خفه شی او ورته وواځی « کل ما ترید فان مصیرک الی الموت - څه چه دی زړه غواړی وئ خوره ځکه چه هم دغه مرض هرومرو (خامخا) ستا ساه ویاسی »

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿١٤﴾

ووايه (ای محمده) هغو بندگيانو زما ته چه ايمان ئی راوړی دی چه سم دی دروی (ادا کړی) لمونځ او ورکړه دی کوی ځیني له هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب ؤ) او په ښکاره (که فرض ؤ یا واجب) پخوا له راتلو د هغی ورځی چه نشته سودا پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخیستل) په هغی کښی او نه دوستی.

تفسیر: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصینو مؤمنینو د تنبیه دپاره ئی داسی وفرمایل خو دوی په پوره ډول (طریقه) سره وپښ شی ، او د عبودیت په وظائفو کښی یوه ذره هم فرق او توپیر (تفاوت) رانه ولی - په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړی ، چه هغه ډیر ښه عبادت دی - لمونځونه دی د هغو له حقوقو او حدودو د رعایت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړی - د پاک الله له ورکړی څخه یوه برخه خفیه یا علانیه پر مستحقینو ولگوی . الغرض د هغو کفارو په مقابل کښی چه په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکری کښی ډوب تللی دی ، مؤمنانو ته لازم دی چه په خپلو ځانونو او مالونو د الله تعالیٰ په عبادت او شکر ایستلو سره خپله مستعدی څرگنده (ښکاره) کړی

(﴿ مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴾) پخوا د راتلو د هغی ورځی چه نشته سودا او پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخیستل) په هغی کښی چه مقصر څه ورکړی او ځان پری واخلي او نه به پکښی دوستی وی کفارو لره چه گوندی خلاص شی د چا په دوستی سره) یعنی لمونځ او فی سبیل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په کار ورځی بیع او شری او تش د دوستی او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورځی - نه به هغه څوک نیک عمل پیرودی (اخیستلی) شی - او نه به داسی کوم دوست او خپلوان پیدا کیږی چه بی له ایمانه او صالح عمله تش د دوستی د تعلقاتو لامله (له وجی) د ده د نجات ذمه پر خپل ځان واخلي . ربط پخوا د

کفارو د ناشکری ذکر و - بيا د مومنينو د طاعت د مراسمو د اقامت حکم ئی ورکړ او د شکر گزاري په لوري ئی تشويق ورکړ - وروسته د الهیه و نعماءو غنچه د غو عظيم الشانو نعمتونو ذکر فرمائی چه د هر مؤمن او کافر په حق کښی عام او تام دی - غو د هغو له اوریدلو غنچه مؤمنينو ته د شکر ایستلو دپاره لا ترغیب وشي او کفار هم غور وکړی او پخپلو زړونو کښی وشرمپړی چه دوی غرنګه د داسی لوی منعم او اکبر محسن او مالک الملکوت غنچه بغاوت کوی ؟ په دغه ضمن کښی د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل هم بیان شول - او امکان لری چه د هغو له اوریدلو غنچه کوم عاقل او منصف له شرکیاتو غنچه مخ واړوی یا د ده د عظمت او جبروت په دغو نښو کښی غور او دقت وکړی او د ده له نیولو او سزا ورکولو غنچه وویرپړی ، او مسلمان شی .

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ

مِنَ الشَّجَرِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفَلَكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ

بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ وَاتَّخَذَ مِنْكُمْ كُلِّ نَسَبٍ

سَالِمَةً ۚ وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ۚ

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) او نازلی کړی ئی دی (له طرفه) د اسمانه اوبه ، نو رايستلی ئی دی په دی اوبو سره له هر قسمه میوو غنچه رزق (روزی) تاسی ته ، او مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه گرځی په سیند کښی په امر (حکم) د دغه (الله) سره او مسخر کړی (لګولی) دی تاسی ته ویالی او مسخر کړی (په کار لګولی) دی دپاره د منافعو ستاسی لمر او سپوږمی په دی حال چه گرځیدونکی دی سم له دستور سره برابر ، او په کار کښی ئی لګولی دی تاسی ته شپه او ورځ ، او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز چه سوال کړی دی تاسی د هغه (شی سم له مصلحته) ، او که وشمیرئ تاسی (تول انواع او گرد (تول افراد د) نعمت د الله نو ویه نه شمیرلی شی تاسی دا نعمتونه د الله (تر آخره پوری) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم ډیر ناشکره

تفسیر: یعنی له آسمان ئی اویه رانازلی کری یا ئی دا مطلب چه د ورهنت (باران) په نزول د بخاراتو او نورو ظاهری اسبابو څخه برسیره نور غیر مرئی سماوی اسبابو لره هم دخل شته - وگورئ د لمر پلوشی (اشعه) د سپوږمی وړانگی (ضیاء) د ستوری ځلیدل - د هوا چلیدل - د اوبو بهیدل د اور بلیدل - د ځمکې غوړیدل انسانانو ته څومره زیاتی گنتی او منافع رسوی؟ وگورئ چه د لمر پلوشی (اشعه) د نورو اشیاء په شان پر اور ورکونکی هنداری (شیشه اتشی) هم لویږی لیکن هغه د خپل مخصوص جوړښت او استعداد په وسیله له همغو اشعاتو څخه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره په دی اندازه د ده له حرارت څخه استفاده کوی چه نور شیان ئی له هغه څخه نشی کولی - سپوږمی له سمندره څومره لری ده لیکن د دی له تزئید او تنقیصه د سمندر په اوبو «مد» او «جزر» پیدا کیږی - هم داسی که ورپځی هم د کومی سماوی خزانی څخه په یوی غیر مرئی طریقی سره مستفید شی نو د انکار دپاره څه دلیل په لاس شته؟

(﴿ فَتَوَرَّاهُ مِنَ الشَّرِّ أَزًّا ﴾) نو رایستلی دی الله په دی اوبو سره له هر قسمه میوو رزق روزی تاسی ته ای انسانانو ! یعنی الله تعالی د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اوبو کښی داسی یو قوت پیدا کړی دی چه د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودی او نشوونما او حاصل ورکولو سبب گرځی - او د همغو په ذریعه مونږ د هغو له میوو او حاصلاتو څخه مستفید کیږو .

(﴿ وَنَحْنُ أَقْنَمُ لَكَ الْخَيْرَ فِي الْبَرِّ يَوْمًا ﴾) او مسخر تابع کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه وگرځی په سیند کښی په امر او حکم د دغه الله سره) یعنی د سمندر په خوفناکو چپو او موجونو کښی په یوی وړوکی بیړی باندی سپریږئ ؟ او له کومه ځایه تر کومه ځایه پوری رسیږئ او په څه اندازه سره تجارتی او غیر تجارتی فوائد تری حاصلوئ دغه خو د الله تعالی په قدرت او حکم سره دی چه د سمندر په لویو لویو چپو او هسکو هسکو موږو او غتو غتو شپږو کښی یوه وړوکی (د پیاز د پوتکی په شان) بیړی یا جهاز نه یواځی ساتی بلکه له یوی لوی وچی څخه ئی بلی لوی وچی ته هم بیانی

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفَلَاحَ فِي الْبَرِّ يَوْمًا ﴾) او مسخر کړی لگولی ئی دی تاسی ته ویالی چه تصرف پکښی کوئ - او نفع پری اخلئ) یعنی په ویالو او خوړونو او سیندونو او ویالو او لښتیو او نورو کښی د اوبو راتلل او لری ځایونو پوری رسیدل - اگر که د بیړی په شان ستاسی د فکر او ارادی تابع نه ده خو بیا هم ستاسی په کارونو کښی بوخت او لگیا دی - هم داسی لمر او سپوږمی او ستوری هم د یوه معین نظام او ضابطه سره سمه د خپل تاکلی (مقرر کړی) دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قیامه د قیامت پوری پخپلو حرکاتو او ورسپارلیو شویو خدماتو کښی مصروف دی او له سره نه ستومانه او نه ستړی کیږی - او نه د دوی په حرکاتو او تاثیراتو کښی لږ څه فرق او توپیر (تفاوت) رانکاریدی - یا شپه او ورځ یوه پسی بله په همغه تاکلی (مقرر کړی)

عادت سره سم او تل راځي او ځي - دغه گرد (تول) شيان اگر که په دې معنی ستاسې په تصرف او اختیار کېنې نشته چه کله مو او چیرې مو چه زړه وغواړي ، د هغوی د قدرتي حرکاتو او تاثیراتو مخه ونیسئ، خو بیا هم تاسې داسې ډیر تصرفات او تدابیر په کار اچولی شئ چه د هغو تاثیراتو څخه بېشماره فوائد حاصل کړئ او لکه چه کوئ - د انساني تصرفاتو او تدابیرو څخه ماسو دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دې دنیا په یو نه یو خدمت کېنې مشغول او لگیا دی مونږ او تاسې په هوساڼي (آسانی) سره ژوندون کوو - او دوی سرگردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کېنې مداومت کوی

سيورمي او لمر دواړه

اور او باد او خاوره باره

اسمان عُمکھ لوی وارہ

شپه - ورځ - ٽاوده - ساره

خورو میوی دانی، نور خواره

بوخت عُمونڊر په چارو واړه

لوی خیشتن ته کیږدو غاړه

يو هوسا - ارام - ماړه

(﴿ وَالْمُؤْمِنُ كُلٌّ لِّأَسْتَكْمِلُوا ﴾) الآية - او درکری دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز څخه چه سوال کړی دی تاسی د هغه شی سم له مصلحته) یعنی هغه شیان چه تاسی د حال یا د قال په ژبی سره غوښتی دی ، له هغو ځنی له هر شی څخه هومره حصه چه له حکمت او مصلحت سره موافقه وه په مجموعی ډول (طریقه) تاسی گردو (تولو) ته مو درکړه .

(﴿لَنْ تَرْضَوْا وَلاَ يَرْضَىٰ اللَّهُ﴾) او که وشمیرنی تاسی تول انواع او گرد (تول) افراد د نعمت د الله نو وبه نه شمیرلی شی تاسی دا نعمتونه د الله تر آخره پوری یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه دومره بی‌شماره او غیر متناهی دی چه که تاسی گرد (تول) سره یو غای شی - او په اجمالی دول (طریقه) سره د هغو په شمیرلو سره پیل (شروع) وکړئ - نو گرد (تول) به سره ستړی او ستومانه کیږئ . په دغه موقع کښی غمخوښ امام فخرالدین رازی رحمه الله الباری د الله تعالیٰ د نعماتو په بی شماریا - او علامه ابو السعود د هغو د غیر متناهی توب په نسبت لږ څه شرح او بسط فرمایلی دی او د روح المعانی خاوند پر هغو باندی لږ څه مفید اضافه کړی ده چه دلته د هومره تطویل غای نشته .

(۱) اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهِٗ لَكَاۡفِرٌ ﴿۱﴾ بیشکه انسان خامخا لوی ظالم دیر ناشکره دی) یعنی د انسان په جنس کېنې دیره زیاته بې انصافی او بې شکرۍ او بیقدرۍ شته چه سره د دومره بیشماره احساناتو له لیدلو بیا هم د حقیقی منعم حق نه پیژنی او شکر ئی نه اداء کوی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَدَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ۖ

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل ابراهیم ای ربه غما وگرځوه دا ښار (د مکی) امن والا او لری وساته ما او غامن غما له دی نه چه عبادت به کوو د بتانو

تفسیر: یعنی د قریشو هغو مشرانو چه د دوی د کفران او شرک او کفر بیان پاس په ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَآ الْذِّیْنَ یُکْفِّرُوْنَ عَنْ اللّٰهِ﴾ الایة - کښی شوی ؤ هغوی ته د ابراهیم علیه السلام قصه ور په یادوی، او تنبیه ورکوی چه تاسی د هغه د اولادیت لامله (له وجی) د کعبه الله او لوی حرم مجاوران شوی یی، هغه د دی کعبی اساس خاص پر توحید ایښی ؤ، د هم ده د دعاؤ په اثر الله جل جلاله دغه د مکی معظمی ښار ودان کړ - او په دغو کلکو پړښو (گتو) او شکنو غمکو کښی د ظاهری او باطنی نعمتونو امارونه ئی جوړ کړل حضرت ابراهیم علیه السلام له دنیا غنی په داسی حال کښی لاړ چه داسی دعاوی او وصیتونه یی کول چه د ده اولاده د شرک طریقه اختیار نه کړی - اوس تاسی ته فکر کول او شرمیدل په کار دی چه تر کومه غحای پوری مو د ده د وصیتونو رعایت کړی دی؟ یا د ده له دعاء څخه مو برخه اخیستی ده او تر کومه حده پوری مو د الله تعالی پر احساناتو شکر ایستلی دی.

(﴿رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَدَدَ آمِنًا﴾ الایة - ای ربه غما وگرځوه دا ښار د مکی معظمی امن والا او وساته ما او غامن غما له دی نه چه عبادت کوو د بتانو) یعنی مکه معظمه «حرم آمن» وگرځوی لکه چه الله تعالی مأمونه هم وگرځوله او هم زه او هم غما اولاده د تل دپاره د بت پرستی څخه وژغوری (محفوظ کړی). او تری مو لری وساتی غالباً دلته به له اولاده غنی خاص صلبی اولاد مراد وی نو ځکه د دوی په صلبی اولاد کښی دغه مرض رانغی او که عام ذریات تری مراد وی، نو ویلی کیږی چه دغه دعاء د غمینو په حق کښی نه ده قبوله شوی - سره له دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام معصوم رسول ؤ مگر دا د دعاء له آدابو څخه ده چه له نورو غنی پخوا سری خپل غان ته دعاء وکړی. دا راز (قسم) دعاوی چه له انبیاءو څخه منقولی دی په هغو کښی دغی خبری ته هم اشاره ده چه د انبیاءو عصمت هم د دوی له لوری نه دی پیدا شوی، بلکه د الله تعالی له حفاظته او صیانتته موجود شوی دی نو ځکه دوی تل د همغه په دربار کښی التجاء کوی چه هغه د دوی د عصمت (تلفظاً) ضامن او کفیل شوی دی.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد ابراهیم علیه السلام دغه دعاوی د معظمی مکی د ودانی او د کعبی شریفی د تعمیر څخه وروسته کړی دی په اول جزء البقرة په ۱۲۶ تر ۱۲۹ آیاتونو او (۱۵) رکوع کښی د کومو دعاؤ چه ذکر شوی دی، هغه ئی د کعبی شریفی د بناء په وقت د اسمعیل علیه السلام په معیت فرمائی دی. او دغه دعاوی ئی ډیره موده وروسته په

رَبِّ اِنَّهُمْ اَضَلُّنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ
 تَبِعَنِيْ فَاِنَّهٗ مِنِّىْ وَمَنْ عَصَانِىْ فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ
 رَّحِيْمٌ ﴿١٥﴾ رَبَّنَا اِنِّىْ اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِىْ بُوَادٍ غَيْرِ
 ذٰى زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيْمُوا
 الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوٰى اِلَيْهِمْ
 وَاَرْزُقْهُمْ مِّنَ الشَّمْرِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُوْنَ ﴿١٦﴾

ای ربه غما بیشکه دغو (تیرو) (کتو) (بتانو) لغزولی دی ډیر له خلقو (چه سبب د گمراهی د دوی شوی دی) نو هر چا چه متابعت کړی دی غما نو بیشکه هغه له (اهل د ملت) غما دی، او هر چا چه نافرمانی کړی ده غما نو بیشکه چه ته ئی ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ای ربه غمونږ بیشکه چه ما اوسولی دی غښی له اولاد خپل (چه اسمعیل او اولاد ئی دی) په داسی یوه وادی (ناو) کښی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا چه حرمت (عظمت) والا ده ای ربه غمونږه (ومی اوسول دوی دلته) د دی دپاره چه سم ودروی (اداء کړی سره له ټولو حقوقو) لمونځ نو وگرځوه (ماثل کړه) زړونه د غښو خلقو په مینه چه راغځلی (په محبت سره میلان کوی) دوی ته او رزق روزی ورکړه دوی ته له هر قسمه میوو څخه دپاره د دی چه دوی شکر وباسی.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د خالص توحید لیاره غوره کړی ده او غما خبری ئی منلی دی، هغه زما په ډله کښی شامل دی. او هغه کسان چه غما خبری ئی نه دی منلی او غمونږ له لیاری څخه بیل شوی دی، نو ته دوی ته پخپلی مهربانی او بښنی سره د تویی توفیق ورکولی شی - که ستا لطف او مهربانی وی نو هغه به هم ایمان راوړی، او خپل ځان به د خصوصی رحمت او ابدی نجات مستحق گرځولی شی - یا دا مطلب چه ته قدرت لری چه هغه هم په هم دغه موجوده حالت کښی وبښی اگر که ستا له حکمته د هغه وقوع ونشی.

تنبیه: د «المائدة» د سورت په آخر کښی د حضرت خلیل د دی قول او د حضرت مسیح علیه

السلام په مقوله کښی مو فرق بیان کړی دی هغه دی بیا وکتلی شی .
 ﴿ رَبَّنَا لَا تُؤَسِّسْ لَنَا الْآيَةَ ﴾ - ای ربه غمونږه بیشکه چه ما اوسولی دی او دیره کړی دی غځینی له اولادی خپلی په داسی یو وادی او ناو کښی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا حرمت والا الخ) یعنی حضرت اسماعیل علیه السلام ځکه چه بل اولاد ئی حضرت اسحاق علیه السلام او نور په شام کښی وو. د الله تعالی په حکم د حضرت اسمعیل علیه السلام د تی رودلو په وقت کښی د د والدی (بی بی هاجری) سره په دغه تور سپیره ډاک او ډبر ډگر (میدان) کښی پرېښود، او دی تری لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلې څه خلق هلته ورسیدل ځکه چه الله تعالی د حضرت اسمعیل علیه السلام د تندی او د بی بی هاجری رضی الله عنها د تلوسی او مندی له امله (له وجی) د پرښتی په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولی ده. نو د «جرهم» کوچیانو چه دغه اوبه ولیدی، هلته ښکته شول - او د بی بی هاجری رضی الله عنها په اجازه همقلته مسکون شول کله چه اسمعیل علیه السلام لوی شو نو په هم دغی قبیلې کښی ئی واده وشو. په دی ډول (طریقه) چیری چه نن ورځ مکه معظمه ده یو کلی ودان شو حضرت ابرهیم علیه السلام به هم کله کله له «شام» څخه دلته تشریف راوړ او ددی ښار او د دی ښار هستیدونکو ته به ئی داسی دعاوی فرمایلی چه «ای الها ما خپل یو ځوی په دغه لامزروعه (بی کرونده) او ډاک ډبر میدان کښی ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدی دیره کړی دی، چه دی او د ده نسل ستا او ستا د دی کور حق اداء کړی، نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دی لوری ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشی، او ستا عبادت وکړی - او د دی ښار رونق زیات شی او هم د دوی د روزی او زړه جمعی دپاره له غیبه داسی سامان ور برابر کړه چه برسیره پر غلو او اوبو چه د ژوندانه له ضروریاتو څخه دی، عمده ثمرات او ښی میوی هم دلته په افراط سره پیدا شی چه خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر گزارۍ کښی مصروف شی» پاک الله دغه گردی (تولی) دعاوی قبولی کړی لکه چه تر نن ورځی پوری هر کال په زرگونو زرگونو انسانان له گرده (توله) جهان هله سره تولیږی - او د اعلیٰ قسم میوو او عمده ثمراتو په مکی معظمی کښی دومره کثرت او افراط وی چه ښائی د دنیا په کومی بلی برخۍ کښی د هغه ساری او نمونه لږ وی - حال دا چه پخپله په مکه معظمه کښی یوه باثمره ونه به نه وی موجوده. له غځینو اسلافو څخه منقول دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام پخپله دعاء کښی «﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ﴾» د څه خلقو زړونه» فرمایلی ؤ که نه گرد (تول) عالم به هغه لوری ته تلل.

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ
 مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٩﴾

ای ربه غمونږ بیشکه چه تاته معلوم دی هغه چه پټوو ئی مونږه او په هغه چه

بنکاره کوو ئی، او نه دی پت پر الله باندی هیخ خیز (نه) په غمکه کښی
(له سفلیاتو نه) او نه په اسمان کښی (له علویاتو نه).

تفسیر: یعنی په غمکه او اسمان کښی هیخ له تا څخه پت نه دی، نو بیا ځمونږ ظاهر او باطن
له تا ځنی څرنگه پت او مخفی پاتی کیدی شی؟ داسی چه فرمایلی دی «هغه چه پتوو ئی مونږ
او هغه چه بنکاره کوو ئی» په دغه کښی د مفسرانو څو اقوال دی - لیکن د تخصیص هیخ وجه
نه ده الفاظ عام دی چه گردو (تولو) بنکاره ؤ او پتو شیانو ته شامل دی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی «په ظاهر کښی دعاء ئی د گردو (تولو) دپاره کری
ده لیکن په زړه کښی ئی دغه دعاء د اخر الزمان رسول الله لپاره فرمائی ده»

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿۱۳﴾

(تول صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چه رابښلی دی ماته سره له زور والی
اسماعیل او اسحاق، بیشکه چه رب زما خامخا ښه اوریدونکی د دعاء دی.

تفسیر: یعنی په زورتوب کښی اسحق علیه السلام د «ساری» او اسماعیل علیه السلام د
«هاجری» له گیدی څخه په غیر متوقعه دول (طریقه) سره دی راعنایت فرمایلی دی لکه چه د
اولاد په متعلق ځما د ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الذَّكَوٰةِ﴾ دعاء دی واوریده - دغه دعاء هم راقبوله
کړه! اسماعیل علیه السلام په ۹۹ کلنی او اسحق علیه السلام په ۱۱۲ کلنی ابراهیم علیه السلام ته
عطا شوی دی.

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿۱۴﴾

ای ربه ځما وگرځوی ما همیشه قائمونکی (اداء کونکی) د لمانځه (سره له
تولو حقوقو ئی) او ځنی له اولادی ځما (هم کلک کری پر لمانځه) ای ربه
زمونږ او قبوله کری دعاء ځما.

تفسیر: یعنی ځما په ذریاتو (اولاد) کښی دی داسی خلق تل وی چه په ښه دول (طریقه)
لمونځونه دروی او په ښه شان سره ئی له تولو حقوقو سره اداء کوی. او قبوله کری دعا ځما توله.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٣١﴾

ای ربه غمونبر ببینه وکری ماته او مور او پلار عثما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قیامت کښی) چه قائمیری حساب.

تفسیر: دغه دعاء ئی غالباً پخوا د خپل پلار د مر کیدلو چه د کفر په حالت مر شو او وروسته دی پری خبر شو، فرمایلی ده - نو مطلب به ئی داسی وی چه هغه ته د اسلام هدایت ورکړی! او د قیامت په ورځ ئی د مغفرت وړ (لائق) او مستحق وگرځوی! او که د مر کیدلو څخه ئی وروسته دعا فرمایلی وی، نو ښائی تر هغه وخته پوری به دی نه وی مطلع کړی شوی چه کفار د مغفرت وړ (لائق) نه دی. عقلاً د کافر مغفرت تر څو چه نقل نه وی وارد شوی محال نه دی، خو سمعاً ممتنع دی - نو د ده علم به پر سمع باندی موقوف وی. او پخوا له سمع - عقلی امکان به معتبر وی . ځینو اهل التشیع داسی لیکلی دی چه په قران کښی چه د ابراهیم علیه السلام پلار ته کافر ویلی شوی دی، هغه د ده حقیقی پلار نه بلکه تره یا بل کوم لوی سړی د ده له کورنی څخه ؤ. والله اعلم.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۚ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٣٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفِدتَهُمْ هَوَاءٌ ﴿٣٣﴾

او مه کوه گمان (ای انسانه) په الله چه غافل (بی خبره) دی له هغو کارونو چه کوی ئی ظالمان، بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی (له ډیری ویری) په هغه کښی سترگی چه، مندی وهونکی به وی دا (مخلوقات) چه جگ (وچت) نیونکی به وی د سرونو خپلو (په طرف د بلونکی محشر کښی) بیرته به نه گرځی دوی ته رپول د سترگو د دوی، او زړونه د دوی به تش وی (له عقله او فهمه له ډیری ویری).

تفسیر: یوه رکوع پخوا د ډیرو عظیمه ؤ نعماء د ذکر کولو په منځ کښی ئی فرمایلی ؤ « ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَلُوبٌ كَفَّارٌ﴾ - بیشکه انسان خامخا لوی ظالم او ډیر ناشکره دی» وروسته له هغه د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه ئی واوروله او د مکي معظمی کفارو ته ځینی خصوصی نعمتونه

ور په یاد کره - او د دوی د ظلم او شرک په لوری ئی اشاره وفرمایله په دغه رکوع کېښی تنبیه فرمائی که د ظالمانو په تنبیه فرمایلو کېښی څه غنډ (ایسارتیا) وشی، نو داسی ئی مه گنئ چه الله تعالی د دوی له حرکتو څخه بی خبر دی. په یاد ئی ولرئ چه د دوی هیڅ یو وړوکی او لوی کار له الله تعالی څخه پټ نه دی. البته د ده عادت داسی نه دی چه فوراً مجرم ونیسی او تباہ ئی کړی - دی دیرو لویو ظالمانو ته هم مهلت ورکوی، چه یا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلي یا د جرائمو په ارتکاب کېښی تر دی حده پوری ورسپړی چه له قانونی حیثیته د ده د سزا په مستحق کیدلو کېښی هیڅ قسم خفاء پاتی نشی.

تنبیه: ﴿وَلَا تَسْبَحْ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چه داسی یوخیال ئی په زړه کېښی پیدا کیدی شی او که پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب وی نو د دوی له دی مخاطبی څخه به نورو ته اورول مقصود وی. چه کله ئی خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی وفرمایل چه داسی خیال مه کوه! حال دا چه داسی یو خیال له سره دوی ته قریب هم نشو راتلی نو د نورو په حق کېښی داسی خیال به په څه اندازه واجب الاحتراز وی.

(﴿إِنَّمَا يُجِزُّهُمْ يُومٌ شَخْصٌ فِيهِ الْبَصَرُ﴾) بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی په هغی کېښی سترگی) یعنی د قیامت په ورځ کېښی له دیر هول - هیبت او دهشت څخه سترگی به هم داسی ردی بدي او تیغی پیغی رابکار، او هم داسی بوتی وتلی، او پرانیستلی به پاتی وی یعنی رپولی به ئی نشی او هم داسی وازی به ختلی وی او هیڅ به ئی نشی پتولی

(﴿مُهْطِعِينَ﴾ الآية - مندی وهونکی غغاستونکی به وی دا مخلوقات چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو په طرف د بلونکی په محشر کېښی بیرته به نه گرځی دوی ته رپول د سترگو د دوی - او زړونه د دوی به تش وی له عقله او له فهمه له دیری ویری) یعنی په محشر کېښی له سختی پریشانی خوفه - حیرته او اندیښنی گرد (تول) خلق به تلوار کوونکی وی په غږ د اسرافیل علیه السلام چه دوی رابولی په دی حال کېښی چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو طرف د بلونکی ته چه نه به راگرځی بیرته په طرف د دوی سترگی د دوی او هم داسی گرد (تول) سره سترگی همغسی یوی نقطی پوری به داسی نښتی وی، هیڅ به ئی نه رپوی، او په دیری ویری او دهشته سره به همغه لوری ته درومی چه د دوی سترگی لگیدلی وی، او له سره به له هغه غایه بل ځای ته نه ورگرځی، هک پک به پاتی وی او منظماً او مسلسلأ به همغی یوی نښی ته گوری، او له سره به د هیڅ یوه نظر لاندی باندی نه کیږی، او نه به خپل او نه به د بل ځان ته گوری - د زړونو حال به داسی وی چه د عقل او فهم او د بهتری له هیلې (امید) او توقع څخه به بیخی خالی او تش وی - او د دهشت او خوف له فرطه به سخت تربیږی، او در کرده (توله) به غورځنگ وهی او الوځی - الغرض د ظالمانو دپاره دغه وقت به نهایت سخت او دیر حسرتناک وی. پاتی شوه د قانتینو مؤمنینو خبره نو د دوی په حق کېښی په (۱۷) جزء د «الانبیاء» په (۱۰۳) آیه (۷) رکوع کېښی داسی ارشاد صادر شوی دی ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْقَوْمُ الْكَافِرُ وَلَتَتْلُوهُمُ الْآيَةُ﴾

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخْرِنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نَّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرَّسُولَ

او ويروه (ای رسوله عِصْمَا) خلق له هغی ورغی شخه چه را به شی دوی ته عذاب (چه قیامت یا مرگ دی) نو وبه وائی هغه کسان چه ظلم ئی کری دی (په شرک او تکذیب سره) ای ربه غمونږ وروستی کره (مهلت راکره) مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کرو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو،

تفسیر: د (العذاب) شخه یا خو د قیامت ورغ او اخروی عذاب مراد دی یا د موت وقت او د ده د سکرانو او د روح د قبض شدت مقصود دی یا له دنیوی عذاب شخه د هلاک کیدلو ورغ اراده کاوه شی.

﴿فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ الآية - وو به وائی هغه کسان چه ظلم ئی کری دی په شرک او تکذیب سره مهلت راکره مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کرو دعوت او بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو که دغه وینا په دنیا کښی د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وقت کښی وی نو ئی مطلب ظاهر دی چه اوس خو ورغی نوری هم مونږ ته مهلت راکره! مونږ درسره وعده کوو چه وروسته له دی نه خپله رویه او عمل ښه کوو - یعنی د حق دعوت قبولو - او د انبیای متابعت اختیاروو کما قال الله تعالی ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجُونِ﴾ ﴿عَمِلْ صَالِحًا قَلِيلًا﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» ۹۹ - ۱۰۰ آیه ۶ رکوع) او که د دوی دغه

مقوله د قیامت په ورغ کښی وی، نو په دغه صورت کښی به د مهلت غوښتلو معنی داسی وی چه مونږ بیا دوهم ځلی د لږ څه مدت دپاره دنیا ته بیرته ولیږه، نو بیا وگوره چه مونږ په څه اندازه خپله وفاداری درښکاره وو کما قال الله تعالی

﴿وَوَرَىٰ إِذِ الْمُرْجُونَ نَالُوا وَهُمْ إِذِ الْمَوْتِ رَءَايَاهُمْ مَا كَانُوا عَمِلُونَ﴾ (۲۱ جزء د «السجدة» (۱۲) آیه (۲) رکوع).

أَوْ لَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلِ مَا لَكُم مِّنْ زَوَالٍ ۚ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمُ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْآمَثَالَ ﴿٢٥﴾

(وبه فرمائی الله توبیخاً) آیا نه وئ تاسو چه قسم به کاوه تاسی پخوا له دی نه (په دنیا کښی) چه نشته تاسی ته هیڅ زوال (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره) او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره) او ښکاره شوی ده تاسی ته (دغه خبره) چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی (د عذابو او اهلاکه) او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه.

تفسیر: یعنی تاسی هغه کسان یئ چه له تاسی ځینی مغرورانو او بی‌یاکانو به د «قال» په ژبی یا د حال په ژبی علی‌الاکثرو قسمونه به یادول چه ځمونږ دغه شان او شوکت او عیش او عشرت له سره زوال نه مومی - او نه به کله مرو . او نه به د الله تعالیٰ په مخ کښی د دریدلو وار رسیږی. ﴿وَأَسْمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلْ وَعَدَ عَلَيْكُمْ حَاقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

(۱۴) جزء النحل (۳۸) آیه (۵) رکوع) دغه پاک الله د هغوی له جانبه فرمائی ﴿وَكُنْتُمْ فِي سَكَنٍ ذُوْنِ ظُلُمٍ﴾ الایة - او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو په کفر او معاصیو سره او ښکاره شوی ده تاسی ته دغه خبره چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی د عذاب او اهلاک او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه) یعنی ستاسی پخوانی په هم دغو کلیو کښی یا د هغو په شاو خواو کښی اوسیدل، چیرته چه پخوانی ظالمان اوسیدل، او د هم دوی عادات او اطوار ئی خپلو ځانونو ته غوره کړل - حال دا چه د تاریخی روایتونو او متواترو خبرو څخه پر دوی باندی دغه خبری ښی څرګندی (ښکاره) شوی دی چه مونږ پخوانیو ظالمانو ته څنګه سختی سزاوی ورکړی دی؟ او مونږ د پخوانیو امتونو دغه قصی په سماویه ؤ کتابونو کښی درج کړی دی. او د انبیاء علیهم السلام په ژبو دوی مو خبردار کړی هم دی - مګر دوی ته له هغو څخه عبرت هم نه دی حاصل شوی او په همغه سرکشی، عناد او د حق په عداوت کښی پراته او پری ټینګ ولاړ دی ﴿حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ التُّرَّةُ﴾ (۲۷) جزء القمر آیه (۵) (۱) رکوع.

وَقَدْ مَكْرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ

او په تحقیق سره کوشش د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل

حال دا چه الله سره ده (جزاء د) مکر د دوی، او نه ؤ مکر (فریب) د دوی (داسی لوی) چه له ءحایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه (له خپله ءحایه).

تفسیر: یعنی گردو (تولو) پخوانیو او وروستیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولی دی او د انبیاء په مقابل کښی د حق د مغلوبولو او لری کولو هیڅ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پریښی - دوی گرد (تول) تدابیر، مکر فریب او چال د الله تعالی په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دی او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوی.

(﴿لَنْ كَانَ مَكْرُهُمْ اَنْ يَّوْلُوْا مِنْهُ الْيَمَالَ﴾ او نه دی مکر د دوی داسی لوی چه له ءحایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه له خپله ءحایه، یعنی دوی دیر زیات مکرونه او فریبونه کړی دی، او د هغو نتائج ئی لیدلی دی - مکر د الله تعالی د حفاظت په مقابل کښی هغه گرد (تول) ناکامه او بی نتیجی پاتی دی آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ءحایونو څخه وخوځولی شی؟ یعنی انبیاء علیهم السلام او حقه ؤ شرائع چه له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دی، د دوی د دغو مکاریو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شی؟ حاشا وکلا - د دی تفسیر سره موافق په

(﴿لَنْ كَانَ مَكْرُهُمْ﴾ کښی «ان» به «نافیه» وی او د آیت مضمون د ﴿وَلَا تَنْفِي فِي الْاَرْضِ مَكْرًا اَنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ يَّبْلُغَ الْيَمَالَ طَوْلًا﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۳۷ آیه (۴) رکوع) سره به مشابه وی. ءخینو مفسرینو «ان» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی او د دی آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه دوی دیر لوی لوی داسی مکرونه او فریبونه وکړل چه د الله تعالی د حفاظت په مقابل کښی هیڅ ثابت شو - اگر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه فی حد ذاته داسی غت او زبردست ؤ چه یو ځلی غرونه به ئی هم له خپل ءحایه بیرته کولی شوی او له خپله ءحایه ئی لوړولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخَلَّفَ وَعْدِهِ رُسُلُهُ

نو مه کوه گمان په الله باندی د خلاف کوونکی د وعدی خپلی رسولانو خپلو سره،

تفسیر: یعنی هغه وعده چه په ﴿اِنَّ اِلَهُنَا رُسُلُنَا﴾ او په ﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَآلِهِنَا اَنْ اَتَاوْزِيْنَ﴾ او نورو آیتونو کښی کړی شوی ده.

اِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ

بیشکه الله دیر غالب ښه قوی دی (په انفاذ د احکامو) خښښتن (خاوند) د انتقام (سخت عذاب له اعداء الله)

تفسیر: نه مجرم له ده څخه خلاصیدی او نه چیری تری ټښتیدلی شی او نه دی پخپله داسی مجرمان هم داسی بی له سزا ورکولو څخه خوشی پریږدی.

يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٨٨﴾

(یاد کړه) هغه ورځ چه بدل به کړه شی (په کښی) دغه ځمکه په بلی ځمکی سره او آسمانونه به هم بدل کړی شی په نورو آسمانونو سره) او را وبه وځی (تول خلق له قبورو او په ښکاره میدان به ودریږی خاص) الله ته چه یو ښه غالب دیر قوی دی.

تفسیر: په قیامت کښی دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هیئت سره به باقی نه پاتی کیږی یا خو د دغو ذوات به بدل کړی شی - یا به یواځی په صفاتو کښی تغیر کیږی - او له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه ښائی څو کړتی دغه تبدیل او تغیر ته به وار ورسپیږی والله اعلم د «وبرزوا لله جميعاً د مخامخ دریدلو» مطلب په ﴿فَقَالَ الضُّعْفُ﴾ الآية - په ذیل کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!

وَتَرَى الْجْرِيمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٨٩﴾

او وینی به ته دغه گنهگاران (کافران) په دغه ورځ کښی چه تړلی شوی به وی یو له بل سره په ځولنو (غارکیو او ځنځیرونو) کښی،

تفسیر: یعنی د یوه یوه نوعیت څو څو تنه مجرمان به په یوه ځنځیر کښی تړلی کیږی کما قال الله تعالى ﴿اعْتَصِمُوا ذُرِّيَّتَكُمْ وَأَكْلًا وَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ ﴿٢٣﴾ جزء د الصافات (٢٢) آیه (٢) رکوع ﴿وَلَا النَّفْسُ نَزَّجَتْ﴾ ﴿٣٠﴾ جزء د التکویر ٧ آیه).

سَرَابِيلُهُمْ مِّنْ قَطِرَانٍ

قميصونه د دوی له نانزوو به وی

تفسیر: چه پکنی اور په دیره جلتی او سرعت اثر کوی او سخت بدبونی (ددوزی) تری خیزی، بیا غرنګه چه د جهنم اور دی همغسی د هغه غای نانزو یا غرنه (ګوګر) هم وګنئ.

وَتَغْشَىٰ وُجُوهُهُمُ النَّارُ

او پټ به کړی مخونه د دوی اور (د دوزخ)

تفسیر: مخ چه د حواسو او مشاعرو غای، او د انسان په ظاهری اعضاو کښی له ګرد (تول) و څخه اشرف عضو دی، نو ځکه ئی په خصوصیت سره ذکر کړ، لکه چه په بل غای کښی په ﴿تَكَلَّمُ عَلَىٰ الْأَفْئِدَةِ﴾ کښی د قلب ئی فرمایلی دی.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾

(راوځی له قبورو دپاره د دی) چه جزاء ورکړی الله هر یوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چه کړی وی بیشکه الله ډیر ژر دی حساب (د ده)

تفسیر: یعنی د هغی خبری په مخ راتلل بالکل یقینی دی، او هغه له سره لری مه ګنئ کما قال الله تعالیٰ ﴿إِن تَرَىٰ النَّاسَ حَسَابًا وَهُمْ مِن عَمَلَةٍ غَمَزُونَ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۱) آیه (۱) رکوع) یا ئی دا مطلب کله چه حساب اخیست کیږی، نو بیا په هغه کښی هیڅ غند (ایسارتیا) نه کیږی د ګردو (تولو) اولینو او آخرینو، پیرانو او انسانانو د ذری ذری عمل حساب کتاب به ډیر ژر کیږی - ځکه چه نه پر الله باندی کوم شی مخفی دی - او نه دی یو شان (شی) له بل شان (شی) څخه مشغولولی شی ﴿مَّا خَلَقُوا وَلَا يَمْلِكُوا لَكَ قُلُوبُهُمْ وَلَا حِجَابٌ عَنِ اللَّهِ﴾ (۲۱ جزء د لقمن ۲۸ آیه (۳) رکوع).

هَذَا بَلَدُ النَّاسِ وَلِيُنذِرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَلِيَذْكُرُوا الْأَلْبَابَ ﴿٥٢﴾

دغه قران خبر رسونه ده (کافی ده له جانبه د الله) دپاره د خلقو (چه پند پری واخلي) او لپاره د دی دی چه وویرولی شی (خلق) په (وعظ) د ده سره او چه وپوهیږی دوی په دی باندی چه بیشکه خبره هم دا ده چه الله معبود

واحد دی (بی شریکه) او چه پند واخلی (تری) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسیر: یعنی د غفلت له خوږه وینې شی او له الله څخه وویریئ او د ده په آیتونو کښی غور وکړئ چه له هغه څخه د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی یقین حاصل شی او له عقل او فکر څخه کار واخلی او پر نصائحو ئی عمل وکړئ

(تمت سورة ابراهيم عليه السلام والله الحمد والمهنة)

سورة «الحجر» مكية الآية (۸۷) فمعدنية وهي تسع و تسعون آية) وست ركوعات رقمها (۱۵) تسلسها حسب النزول (۵۴) نزلت بعد سورة يوسف عليه السلام د «حجر» سورت مكی دی پرته (علاوه) له (۸۷) آیت څخه چه مدنی دی (۹۹) آیت او (۶) ركوع لری په تلاوت کښی (۱۵) او په نزول کښی (۵۴) سورت دی وروسته د يوسف عليه السلام له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی.

الرَّحْمَةُ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُبِينٍ ①

دغه چه وروسته راځی آیاتونه د کتاب دی او د قرآن چه واضح (بیانونکی د حق او د باطل) دی

تفسیر: یعنی دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب ایتونه دی چه د هغه په مقابل کښی به کوم بل کتاب، د کتاب ویلو وړ (لائق) او مستحق نه دی . او آیتونه دی د هغه قرآن کریم چه واضح بیانونکی د حق او د باطل دی او اصول ئی نهایت صاف - دلائل ئی روښان - احکام ئی معقول - د اعجاز وجوه ئی واضح - او بیانات یی عجیب او فیصله کوونکی دی نو وروسته له دی نه هر څه چه بیان کیدونکی دی ښائی چه مخاطبین هغه په پوره توجه سره واورئ.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾

دیر غلی به آرزو (تمنا) کوی هغه کسان چه کافران شوی دی (چه ووینی خپل احوال او د مؤمنانو او جنت او دوزخ) چه کشکی وی دوی مسلمانان

تفسیر: که نن منکرینو د قرآن عظیم او د اسلام په شان د الله تعالی د عظیم الشان نعمتونو قدر ونه کړ لیکن داسی یو وقت راتلونکی دی، چه دغه خلق به پر خپلی محرومی ژاړی، او د حسرت لاسونه به سره مښی، او وائی به کاشکی مونږ مسلمان کیدو - هغه وقت به کله راځی؟ د دغه آیت په تفسیر کښی مفسرینو سره اختلاف کړی دی. مونږ د (ابن الاثباری) له قوله سره موافق هغه عام ایښی دی یعنی په دنیا او آخرت کښی په هغو مواقعو کښی چه د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کامیابی مناظر او مظاهر وردمخه شی په هره موقع کښی کفار د خپل پاتی کیدلو او ناکامی لامله (له وجی) د خپل مسلمان کیدلو تمنا کوی، او د اسلام له نعمته د محروم پاتی کیدلو حسرت او واویلا به کوی په دغه سلسله کښی ږومښی موقع خو د «بدر غزه» وه چه هلته د مکي معظمی کفارو د مسلمانانو په لوری د ښکاره غلبی او غیبی تائیداتو د لیدلو څخه پخپلو زړونو کښی ئی داسی محسوس کړ، هغه اسلام چه مهاجرین فقراء او د اوس او خزرج بزرگران ئی پر متکبرو او ځانمنمو (خود نمای کونکو) قریشی مشرانو باندی غالب او مظفر کړ. افسوس چه مونږ له دغه دولت څخه محروم یو هم داسی د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو په هر منزل کښی کفار پر خپل تش لاس او حرمان افسوس او حسرت او ندامت باندی متاثر او د ناامیدی د اویښکو بهولو موقع ور ورسیده د انتهائی حسرت او افسوس ځای به هلته وی کله چه پرښتی د دوی د روح قبض کولو دپاره ورمخامخ ودریږی، او د عالم غیب حقائق د دوی تر سترگو لاندی راشی، نو دلته به له دیره غمه خپلی گوټی چیچی، او تمنا کوی کاشکی مونږ هم اسلام قبول کړی وی؛ خو نن د دغه بعدالموت له عذابه محفوظ پاتی کیدی شوی له دے نه لویه یأس غورځوونکی منظره به هغه وی چه د طبرانی رحمه الله علیه په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی چه «عُما د امت دیر سری د خپلو گناهونو له سببه په جهنم کښی لویږی او تر هغه پوری چه د الله تعالی اراده وی، هلته به اوسپړی نو بیا به مشرکین دوی ته طعنی ورکوی چه ستاسی ایمان او توحید تاسی ته څه فائده دروړسوله؟ چه تاسی هم نن ځمونږ په شان په دوزخ کښی پراته یئ! نو د دی پیښور له سببه پاک الله به هیڅ یو موحد په دوزخ کښی نه پریږدی» د دی فرمایلو څخه وروسته نبی کریم دغه آیت ولوست «ربما یود الذین کفروا لو کانو مسلمین» گواکی دغه به آخری موقع وی چه کفار به د خپل د مسلمانیدلو تمنا کوی.

ذَرَهُمْ يَا كُلُوا وَيَسْتَمْتِعُوا وَيُلْهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

پریبرده دوی (ای محمده) چه خوری او گیتی فائدی اخلی او مشغول کیری دوی
اورد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو) نو ژر ده چه پوه به شی (په عاقبت
خپل.

تفسیر: یعنی کله چه هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارگر نشو، نو تاسی زیاد له دے نه د
دوی په فکر کښی مه لویوئ!، بلکه څو ورځی ئی هم داسی خوشی کړئ! چه د بهائمو (چارپایو)
په شان وخورى وڅښی، او په زړه پوری مزى وکړی، او خوندور شی، او د مستقبل په نسبت ښه
لوی لوی امیدونه وتری عنقریب به داسی وقت راشی چه دغه گرد (تول) حقائق به هلته څرگند
شی او د پخوانیو او وروستیو گرد (تول) خوړلی او څښلی به له دوی څخه راوځی لکه چه څه
قدر حقیقت ئی په دنیا کښی د مجاهدینو په لاس ورښکاره شو او پوره تکمیل به ئی په آخرت
کښی کیږی. د «ذره» امر د اهانت لپاره دی یعنی هیله (امید) او طمعه پری کړه له دوی نه
او هم دی ته ئی ایله (خوشی) کړه چه لکه بهائمو (چارپایو) غوندی خوری او څښی او گرځی

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ ﴿۶﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هیڅ کلی مگر خو دپاره (د هلاک)
د هغه به یو وقت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی هومره کلی ښارونه او اقوام چه پخوا له دی نه هلاک کړی شوی دی د الله تعالیٰ په
علم کښی د هر یوه د هلاکت یو معین وقت ؤ چه په هغه کښی نه هیږه او نه تیرواته او نه
غفلت او نه د الله تعالیٰ د وعدی تأخیر او تعطیل امکان ؤ هر کله چه د کوم قوم میعاد پوره او
د دوی د تعذیب وقت ور ورسید یو ځلی گرد (تول) سره سپیره او تباہ شوی دی. موجوده کفار
دی هم په دغه امهال او تاخیر باندی نه مغروریدی کله چه وقت راشی دوی هم د الله تعالیٰ د سزاء
څخه نشی خلاصیدی دغه تاخیر چه کیږی په دغه کښی د الله تعالیٰ لوی لوی حکمتونه دی، مثلاً
له دوی څخه د ځینو د خپلو یا د دوی د اولادی ایمان راوړل مقدر وی، او د فوری عذاب په
صورت کښی به د هغه د وقوع هیڅ یو صورت نه وی.

مَا تَسْتَقِ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۷﴾

نه رومبی کیږی هیڅ امت له وقته (د هلاک) خپل او نه (تری) وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د مهلکه و اممو په منځ کېښی څه تخصیص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال یا د موت او حیات دپاره کوم میعاد او نېټه چه مقرر ده، هغه دی یوی ربی (ساعت) دپاره هم وړاندی او وروسته کیدی نشی (بلکه په هغه وقت کېښی هرومرو (خامخا) هلاک کیږی نه تری رومی او نه وروستی کیدی شی).

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٧﴾

او ویلی (دغو کفارو محمد ته) ای هغه سړیه چه نازل کړی شوی دی پر هغه باندی ذکر (قرآن پند په زعم د منکرینو) بیشکه ته خامخا لیونی ئی.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکین به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طریقه سره ویل یعنی «ته له گردو (تولو) څخه ور د مخه شوی ئی، او د پاک الله له درباره دی قرآن راوړی دی، او نورو گردو (تولو) ته احمق او جاهل وایی، بلکه گردی (تولی) دنیا ته د ویری پیغام ورکوی او له هغه سره داسی دعوی هم کوی چه بالاخر به زه غالب یم او یو وقت به داسی راشی چه منکرین به له حسرته او ندامته داسی وائی کاشکی چه مونږ هم مسلمانان شوی وی! دا د کوم عقل او هوش خبری دی، دا خو ښکاره لیونتوب دی او دغه شی چه ته ئی لولی او اوړی ئی د لیونیانو له چتی (بیکاره) او چپوله (گدو وډو) له وینا څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی (العیاذ بالله)

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٨﴾

ولی نه راوولی مونږ ته ملائکی (دپاره د تعذیب او تکذیب ځمونږ په تصدیق د تا) که ئی ته له صادقانو (رهنسینو په دغه دعوی کېښی).

تفسیر: یعنی که د احدیت په دربار کېښی تاته دومره قرب حاصل دی او له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالی له لوری هم دا ته د رسالت د منصب دپاره غوره شوی ئی؛ نو د پرښتو خدائی فوج ولی ستاسی سره نه دی راغلی؟ چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ستاسی تصدیق کاوه، او پر مونږ باندی به ئی هم ستاسی خبری منلی وی، او د نه منلو په صورت کېښی به ئی مونږ ته سزا راکوله.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلَكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِلَّا أَمْنًا مُنْظَرِينَ ﴿٩﴾

(نو په جواب کښې الله فرمائي) چه نه نازلوو مونږ ملائکې مگر په حق (حکمت يا عذاب) سره او نه به وي په دغه وقت کښې مهلت ورکړي شوي (يعني د ملائکو د نزول په وقت کښې به پر دوي هم في الحال عذاب نازلېږي.

تفسير: يعني د قبول کوونکو دپاره اوس بنائسته ډيري نښې شته - پاتې شو هغه کسان چه د دوي اراده داسې نه ده چه دغه خبره ومنې نو هغوي به ئي د پرېستو د راتگ په وقت کښې هم نه مني نو بيا د هغو په نزول څه فائده مرتبېږي؟ الله تعاليٰ پرېستې سم له خپله حکمته سره د کوم صحيح غرض دپاره لېږي هم داسې خوشي چټي (بيکاره) د هغوي تماشا وړشوول خلقو ته مقصود نه وي عادت الله عموماً داسې جريان لري - کله چه د کوم قوم بغاوت او سرکښي له خپله حده تېري کوي - او د تفهيم او هدايت گړد (تول) مراحل خاتمه مومي، نو د پرېستو فوج د دوي د هلاک دپاره ورلېږي - نو بيا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکاوه کيږي - که سم ستاسي له غوښتنې سره پرېستې ولېږلي شي نو له هغه څخه يواځې هم دغه مقصد کيدی شي چه تاسي ښايي بلا تاخير هلاک کړي شئ چه هغه في الحال (د الله تعاليٰ) له حکمته سره موافق نه دي. ځکه چه تر اوسه پوري ئي وقت نه دی راغلی - دغه خو هغه آخري صورت دی چه نور گړد (تول) منازل سره طي کيږي. او د گړدو (تولو) چارو تر ختميدلو څخه وروسته په ظهور رسيږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ٩

بېشکه مونږ پخپله نازل کړي دي ذکر (پند قرآن) او بېشکه چه مونږ د ده خامخا ساتونکي يو (له تزئيده تنقيصه او نورو).

تفسير: يعني ستاسي استهزاء او تعنت - او د قرآن راوړونکي په لوري د جنون نسبت کول پر قرآن عظيم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هيڅ اثر نشي غورځولي - په ياد ئي ولري چه د دغه قرآن شريف نازلونکي مونږ يو او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتني ذمه پر خپله غاړه د قدرت اخيستي ده - په هغه شان او هيت سره چه هغه نازل شوي دي - او بي له يوه ادني تغيير - تبديل - تحريف او د فتحې - کسري ضمي او نورو د اړولو او راپولو څخه گړد (تول) عالم ته په کمال د صحت رسيدلي دي - وروسته له دې نه هم رسيږي - د ژبي د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چه پر مخ تگ او ترقي وکړي - خو د پاک قرآن په صوري او معنوي اعجازو کښې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کيږي، ډير قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کښيښوولو يا ورکولو کښې ډير زيار (کوشش) وکړي - ليکن د هغه يو تکي به هم تری نشي لري کولی - د عظيم الشان قرآن په نسبت د الله تعاليٰ دغه عظيم

الشانه وعده په داسی درستی او صفائی او حیرت غورځوونکي طریقی سره تکمیله او پوره شوی ده او پوره کیږي به - چه د هغه د لیدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوی دی.

«میور» وائی «تر هغه ځایه پوری چه مونږ معلومات لرو په ګرده (توله) دنیا کېښي هم داسی یو کتاب نشته چه د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کېښي له هر قسمه تحریفه پاک او سپیڅلی پاتی وی».

یو بل اروپائی محقق لیکي «مونږ په هغه یقین سره قرآن بعینه د محمد صلی الله علیه وسلم د خولی وتلی الفاظ ګڼو - لکه چه مسلمانان ئی د خدای کلام ګڼی -» واقعات دا رابښی چه پر هره زمانه کېښي د علماؤ داسی یو غیر جم موجود وو (چه د هغوی تعداد الله تعالی ته معلوم دی) او هغوی د دغه لوی قرآن د علومو او مطالبو او غیر منقضي (نه ختم کیدونکي) عجائب حفاظت کړی دی. او کاتبانو د رسم الخط - او قاریانو د اداء د طرز - او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسی حفاظت کړی دی چه د نزول له وخته تر اوسه پوری د هغه یوه فتحه یا کسره یا ضمه یا نور هم نه دی تبدیل شوی ځینو خدای بښلیو د قرآن رکوع شمیرلی دی. ځینو د هغه آیاتونه حساب کړی دی - ځینو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی - حتی چه ځینو د هغه یو یو اعراب او یو یو تکی هم شمیرلی دی پاک الله دغه مترجم عاصی «برهان الدین کشککی» ته داسی یو توفیق ورپه برخه کړی دی چه د تول قرآن کریم په معنوی فهرس باندی هم مشرف شوی دی. چه مثلاً څما د دغه تصنیف له تشرفه هر قاری کولی شی چه ژر تر ژره هر راز (قسم) قرآنی ارشاد او احکام پیدا کړی مثلاً د الله جل وعلا یا د محمد صلی الله علیه وسلم - آدم - نوح - ابراهیم - لوط - صالح - هود - اسحاق - اسماعیل - یعقوب - یوسف - موسی - داود - سلیمان علیهم السلام او د توحید - لمونځ - زکوة - روژه حج بیع - شری - نکاح - طلاق - یا د نورو دیني یا دنیوی چارو په نسبت د قرآن کریم په کومو کومو آیتونو او سورتونو کېښي تذکره شوی دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانې څخه تر نن ورځی پوری هیڅ یوه شیهه او ګری به داسی نه وی تیره شوی چه په هغه کېښي د زرګونو او لکونو په شمیر د پاک قرآن حفاظ نه وی فکر وکړئ چه علی الاکثر ځمونږ د مسلمانانو یو اته - یا لس کلن ووړکی پوری هم اقلا د پاک قرآن څو څو سورتونه چه علی الاکثر د متشابهاو څخه ډک وی او د دوی دپاره یوه اجنبی ژبه ده داسی په یاد لری چه په ښه ډول (طریقه) سره ئی لولی او آوروئ ئی حال دا چه هغوی پخپله ژبه کېښي په دغه عمر او منګ کېښي داسی شیان نشي یادولی، او نه ئی داسی لوستلی شی که بیا په کوم مجلس کسی د کوم وجیه عالم او حافظ څخه د قرآن کوم حرف پاتی شی یا په اعرابو کېښي ئی څه التباس تری واقع شی نو تر یوه ووړکی پوری هم ده ته فتح ورکوی، او پری انتقاد نیولی شی حتی چه له څلورو خواؤ پری د تصحیح غږونه کیږي او امکان نه لری چه هغه لوستونکی همغسې پخپل سر او خوشی پریردی چه قرآن غلط ولولی. د لوی قرآن د حفظ په متعلق هم دغه اهتمام او اعتناء (توجه) د نبوت په عهد کېښي ګردو (تولو) خلقو

لیدلی او د هم دغه حفاظت په لوری ﴿وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ اشاره فرمائی او د هغه وقت منکرانو ته توجه ورکوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِعْرِ الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ مونږ (رسولان) پخوا له تا په ټولیدو د پخوانیو (خلقو) کښی او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول مگر حال دا چه وو به دوی (د کبره او عناده) چه په هغه پوری به ئی مسخري کولی (لکه چه کوی ئی کفار په تا پوری).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کښی ځمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کیږئ! دغه کومه نوی پیښه او خبره نه ده د منکرانو عادت تل هم داسی وه کله چه کوم نبی علیه السلام دوی ته راته - نو په هغه به ئی مسخري او توکی کولی کله به ئی ورته لیونی ویل - کله به ئی خپه کاوه او چتی (بیکاره) اوږدی او ساره غوښتنی او مطالبی به ئی تری کولی. فرعون د موسی علیه السلام په نسبت ویلی ؤ ﴿إِنَّ رَسُولَكَ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكَ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیه (۲) رکوع) او هم دغه د پرښتو د فوجونو راوستلو غوښتنه کړی وه - لکه چه قریشو ځمونږ له رسول څخه کوله ﴿قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ اسْمُ رَبِّكَ الَّذِي كَفَرْتُمْ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۵۳) آیت ۵ رکوع).

كَذَلِكَ نَسُكُّكَ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝

هم داسی (لکه چه ننه ایستلی ؤ مونږ تمسخر د انبیاءو په زړونو د پخوانیو کفارو کښی) ننه به باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفارو د زمانی ستاسی کښی هم).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوی - مونږ د دوی په زړونو کښی هم داسی د تکذیب او استهزاء عادت ټینگ کړی دی - لکه چه د دوی زړونو ته د غوږونو له لیاری د الله تعالی وحی ورځی، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلویدی.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

چه ایمان نه راوری په دغه (نبی او قرآن) او په تحقیق تیره شوی ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چه تکذیب به ئی کاوه د رسولانو خپلو).

تفسیر: یعنی تل هم داسی دوی توکی او مسخری کوی، او پر دغه روړدی او عادی شوی دی. او سَنَة الله پر هم دغه جاری دی، چه تل متمردين هلاک او رسوا کیږی - او بالاخر د حق خبری ته غلبه او بری ور په برخه کوی. (کله چه ډیره مبالغه کوله کفارو په نازلیدلو د ملائکو کښی لپاره د شاهی د نبوت د حضرت ختمی مرتبت نو پاک الله داسی فرمائی چه)

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بِلَيْلٍ نَّحْنُ قَوْمٌ مُّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

او که پرانستلی وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضی خپله) کومه دروازه له آسمانه پس تل گرځیدلی وی دوی به هغه (دروازه) کښی چه تل ختل (آسمان ته) نو خامخا به ئی ویلی ؤ (له ډیره عناده) بیشکه هم دا خبره ده چه ترلی شوی دی سترگی غمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چه جادو راباندی کړی دوی دی

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د آسمان وروڼه خلاص کړو، او پرښتی پری وخیژوو، او گرده (توله) ورځ دوی په هم دی ختلو کښی لگیا اوسی، خو بیا هم دغه ضد کوونکی او معاند خلق ئی نه تسلیموی، او په دغه وقت کښی به داسی وائی چه پر مونږ باندی نظر بندی یا جادو شوی دی - ښائی په ابتداء کښی ئی نظر بندی وکښی - او بیا ئی لوی جادو وبولی

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ په آسمان کښی (دولس) برجونه

تفسیر: ځینی له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوری مرادوی. ځینی تری د شمس او قمر منازل

مرادوی عُجینی وائی چه بروج هغه آسمانی کلاوی (قلعی) دی چه په هغو کښی د پښتو دلی پیری ورکوی

وَزَيِّنَّا لِلظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

او ښائسته کړی دی مونږ دغه (آسمان په ستوریو سره) دپاره د کتونکیو (چه عبرت تری واخلي)

تفسیر: یعنی مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت آسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی د شپې چه ورپسې او دورې او غبار او دمه نه وی، نو د ستوریو د دغو بی شمارو واښکیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږی او د آسمان د نندارې کوونکي په نظر څومره ښائسته او له عظمته ډک معلومیږی، او غور او فکر کوونکي ته په هغه کښی د الله تعالی د کامل صنعت، لوی حکمت مطلقه وحدانیت څومره ښی، دلائل موندلی کیږی مطلب ئی دا دی چه له آسمانه د پښتو راښکته کول، یا د هغوی پر آسمان باندی د څیژولو هیڅ ضرورت نشته که د دوی زړه د اطاعت او قبول په لوری مائل وی، نو په آسمان او ځمکه کښی د قدرت ډیری ښی او دلائل شته چه د هغو د لیدلو څخه پوه او عاقل سړی د توحید سبق په ډیره آسانی حاصلولی شی دوی له داسی - روښانو مثالونو او ښکاره ؤ ښو او دلائلو د لیدلو څخه څه معرفت حاصل کړی دی؟ چه په مستقبل کښی د دوی په نسبت څه توقع وکړی شی.

وَحَفِظْنَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِیمٍ ﴿٢٠﴾ الْأَمِنْ اسْتَرْقَّ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُبِینٌ ﴿٢١﴾

او ساتلی دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطان ویشتلی شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکی آسمان ته) چه غلا کړی (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس ورپسې شی ستوری ښکاره (روښانه نو وئی سوځوی پخپلی لمبی سره).

تفسیر: یعنی په آسمانونو کښی د شیطانو هیڅ عمل او مداخله نه چلیږی، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسی د دوی گزر او تیریده هم آسمان ته ممنوع دی. اوس د دوی انتهای کوبښ په دی کښی دی چه یوه شیطانی سلسله قائمه کړی او آسمان ته ځان نژدی ورسوی او د ملکوتو له عالمه سره نژدی پر غیبیه ؤ اخباراتو اطلاعات حاصل کړی، دلته هم د

پربستو پیری درولی شوی دی - چه کله شیطاین داسی کوشن وکری نو له پاسه د اور په لمبو وویشتلی شی، له قرآنی نصوصو او د نبوی له احادیثو څخه معلومیږي چه د تکوینی امورو په نسبت کله چه په آسمانونو کښی د کومی فیصلی اعلان کیږی او پاک الله په دغه سلسله کښی پربستو ته وحی لیږی، نو هغه اعلان په یو خاص کیفیت له پاسه تر ښکته پوری درجه په درجه راځی، تر څو چه د دنیا آسمان ته ورسېږی. د «بخاری شریف» د یوه روایت سره مطابقت په «عنان» وریځو کښی پربستی د هغه مذاکره کوی، او شیطاین زیار (کوشش) کوی چه د دغو معاملاتو په متعلق غیبی معلومات حاصل کړی.

همغسی چه نن ورځ کوم پیغام د بیسیمو (واثرلس) تلیگرافو په ذریعه لیږلی کیږی، او له هغه څخه خلق په لیاره کښی د جذب کولو او اخیستلو تدبیر کوی، نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پری لویږی - او د دغو غیبی پیغاماتو غلا کونکی مجروح یا هلاکوی - په دغه کش او کوک (مندو رامنډو) کښی چه په کومه یوه یا نیمه خبره باندی شیطانونان پوهه حاصلوی نو دوی د هلاکیدلو څخه د مخه په ډیر عجلت او تلوار سره ئی نورو شیطاینو ته وررسوی او هغه ئی خپلو نورو انسانی دوستانو ته د ورسولو کوشن کوی، کاهنان د هم دغه نیمگري او ناتمامی خبری څخه په سلهاو دروغ له خپله ځانه جوړوی او په عوامو کښی ئی د غیبی اخبارو په نامه خوروی. کله چه یوه نیمه خبره ئی رښتیا وځی، نو د دوی معتقدان هغه د دوی د رښتیني په ثبوت کښی ور وړاندی کوی، او له هغه سلهاو خبرو څخه چه دروغ ثابتیږی اغماض او تغافل کوی.

(۱) تنبیه: قرآن او حدیث د دغو واقعاتو په بیانولو سره تنبیه ورکړی ده چه له ادنی غنی ادنی، او له وړوکی څخه وړوکی د صداقت او رښتیا سرچینه هم د ملکوتو په همغه عالم کښی ده. د شیطاین الجن والانس په خزانو کښی پرته (علاوه) له کذب او افتراء بل هیڅ څیز نشته - او هم دا ښکاروی چه آسمانی انتظامات دومره مکمل دی چه هیڅ یو شیطان د دی خبری مجال او توان نه لری چه هلته قدم کیښودی شی - یا سره له انتهائی جد او جهد د هغه ځای پر انتظاماتو او فیصلو او بروجو کوم معتدبه لاس او غلبه پیدا کړی. پاتی شوه هغه یوه نیمه جمله چه دوی ئی د دی لوری او د هغه لوری له پربستو څخه آوری، او بیا له هغه ځایه ئی په مندو سره ټټوی نو د دی په نسبت د الله تعالی اراده پر دغه نه ده تللی چه هغه قطعاً بنده کړی شی او که د الله تعالی اراده پر دی باندی تللی وی، نو هغه به ئی هم بندوله، مگر دغه خبره د الله تعالی له حکمته سره موافقه نه وه، د شیطاین الجن والانس په نسبت دی علیم او خبریر دی چه هغوی له اغواء او اضلال څخه له سره نه اوری او له دومره طویل مهلت ورکولو او د اغوا او اضلالو پر اسبابو او وسائلو باندی د لاس ورکولو څخه د څه نه څه حکمت د وجود څخه هیڅوک نشی انکار کولی هم داسی حکمت دلته هم وگنئ

(۲) تنبیه: شیطاین د شهابو په ذریعه هلاکيږي مگر همغسی چه د «جنوبی قطب» کاشفین او د «همالی» د ډیری لوری څوکی صاعدين د خپلو تحقیقاتو او تتبعاتو په لیاره کښی مړه کیږی

او نور د دوی د دی عاقبت او انجام د لیدلو څخه د هغه کار شا او تعقیب نه پریږدی نو پر هم دغه باندی د شیطاینو هم دغه مسلسل جد او جهد هم قیاس کړئ! دا دی واضح وی چه قرآن او حدیث دغه نه دی راښوولی چه د شهابو وجود تش د هم دی شیطاینو د رجم دپاره دی، ممکن دی چه د هغوی په وجود پوری نور ډیر مصالح هم تړلی وی - او حسب الضرورت دغه کار هم تری اخیست کیږی والله تعالی اعلم

وَالْأَرْضُ مَدَدُهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَاسِي وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مُّزَوَّنٌ ۝۱۵ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَّسْتُمْ لَهُ بِرُزْقِينَ ۝۱۶

او ځمکه غځولی (غورولوی) ده مونږ دغه (ځمکه) او غورځولی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی غرونه (درانه محکم لکه میخونه) او زرغون کړی دی مونږ پکښی له هر شی اندازه کړی شوی څخه. او پیدا کړی مو دی تاسی ته په دغه (ځمکه) کښی (اسباب د) معیشت او هغه شیان چه نه یی تاسی هغوی ته رزق روزی ورکوونکی (لکه عیال اولاد حیوانات او نور او مونږ ئی رازق یو).

تفسیر: یعنی نوکران، چاکران، حیوانات او نور چه له هغو څخه مونږ خپل کار او خدمت آخلو او د هغوی روزی د پاک الله د لطف او مرحمت په ذمه کښی ده.

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ الْأَعْنَدَ نَاخِرًا بِنُهُ وَمَا نُزِّلَ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ۝۱۷

او نشته هیڅ څیز مگر په نزد ځمونږ دی خزانی د هغه او نه نازلوو (نه رالېږو) هغه شی مگر په اندازی معلومی سره (نه لږ نه ډیر سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنی هر هغه څیز په هر مقدار سره چه الله تعالی اراده وفرمائی پیدا کوی ئی، نه څه رږ (زحمت) او تکلیف ورپېښیږی، او نه پکښی ستری کیږی، له یوه لوری کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه هغه شیان موجودیږی. ځواکی د گردو (تولو) شیانو خزانه د الله تعالی لامحدوده قدرت دی، چه په هغه سره هر څیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندی په ټاکلی (مقرر کړی) اندازی بی له تزئیده (زیاتۍ) او تنقیصه (کمۍ) پرله پسې راوځی او راځی.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ
وَمَا أَنتُمْ لَهُ بِخَزَائِنٍ ﴿٣٧﴾

او رالېرېلى دى مونږ بادونه بلارېوونكى (نو او وريځو لره يا پخپله بلارېه) پس نازله كړى (لېرېلى) ده مونږ له آسمان (له وريځو) څخه اوبه نو وڅښولى مونږ تاسى ته دغه اوبه او نه يې تاسى دغو اوبو لره خزانه كوونكى ساتونكى بلكه مونږ ئى درساتو).

تفسير: يعنى اورونكى هواى درنى درنى وريځى له اوبو څخه دكې راولى، چه له هغه څڼى اوبه وريږي، او په ويالو، چينو او كوهيو او نورو كښى سره توليږي، او ستاسى په كار درځى - كه د الله تعالى اراده وي، نو هغه به ئى د څښلو وړ (لاقح) نه وي پريښى، ليكن ده د خپلى مهربانى څومره خوږى او لطيفى اوبه ستاسى د دولسو مياشتو د ضرورياتو دپاره د ځمكى په مساماتو كښى جمع كړى دى؟ ﴿وَمَا أَنتُمْ لَهُ بِخَزَائِنٍ﴾ او نه يې تاسى دغو اوبو لره خزانه كوونكى ساتونكى بلكه مونږ ئى درساتو يعنى نه د پاسنى اوريا (باران) خزائن ستاسى په قبضه كښى دى، او نه د لاندنى چينى او كوهى مخازن ستاسى په اختيار كښى دى، كله چه الله تعالى اراده وفرمائى داسى اوريا (باران) وروى چه تاسى ئى مخه نشئ نيولى - او نه ئى سم له خپلى غوښتنى سره ورولى شئ - او كه د كوهى او چينى اوبه وچى كړى - يا ئى داسى ښكته بوځى چه ستاسى لاس وړ ونه رسي، نو تاسى به څرنگه پرى قدرت او لاس حاصل كړئ؟.

وَإِنَّا لَنَحْنُ مُجِيٌّ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٣٨﴾

او بيشكه مونږ خامخا هم دا مونږ ژوندى كول او هم وژل كوو او هم دا مونږ وارث باقى پاتى كيدونكى يو (پس له فنا د عالميانو هم).

تفسير: يعنى دنيا به فنا كېږى او يو الله تعالى به پخپلو كاملو صفاتو سره باقى پاتى كيږى حضرت شاه صاحب ليكي «هر څوك مړى او د هغه گتلى او اموال د پاك الله د قدرت په لاس كښى پاتى كيږى».

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته رومبني له تاسی او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته وروستنی خلق (ستاسی هم).

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال ځمونږ له علمی احاطی څخه خارج نه دی، الله تعالی ته له ازله د هر شی د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گردی (تولی) پیښی او واقعات څرگندیږی (ښکاریږی) او سم له هغه سره به په آخرت کې له گردو (تولو) مخلوقاتو سره عدل او انصاف کیږی
تنبیه: وړاندی تلل والی او بیرته پاتی والی عام دی چه په ولادت کېږی وی که په موت کېږی وی په اسلام کېږی وی که په نیکو کاری کېږی وی، د لمانځه په صفوفو کېږی وړاندی یا وروسته دریدل هم د نیکو کاری په ذیل کېږی راځی.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنْ هَكَذَا هُمْ عَلَيْهِمْ

او بیشکه رب ستا هم دی به راتلولی دوی (په محشر کېږی دپاره د جزا) بیشکه چه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالی په علم کېږی شته. هر کله چه د ده علم او حکمت مقتضی شی نو گرد (تول) به په یوه وقت کېږی سره تولوی او په دغه کېږی هیڅ اشکال نشته - د قبر په خاورو او د ځناورانو په گیدو کېږی - د سمندرو په ژورو کېږی - او په فضاء کېږی او هوا کېږی - الغرض په هر ځای کېږی هر څیز او د هغه هر جزء چه وی، هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره تولوی

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچی ختی چه کړنگیدی (لکه کودری چه وی) له توری ختی سخا کړی شوی.

تفسیر: د آفاقیه و آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه و آیتونو او دلائلو بیان فرمائی چه د هغه په ضمن کېږی ښائی دغه تنبیه هم مقصود وی چه د منبع الکملاتو هغه ذات چه تاسی ئی په داسی یوه عجیبه طریقه سره رومبی ځلی پیدا کړئ، نو بیا ستاسی پیدا کول او په یوه میدان کېږی مو سره راتلول هغه ته څه اشکال لری؟

تنبیه: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته ئی دوه الفاظ وفرمایل (۱) «صلصال» یعنی هغه کرنکیدونکی خته چه د اور د پخیدلو څخه دغه کیفیت پکښی پیدا کیږی - چه هم دغه ئی په بل ځای کښی «کالفخار» فرمایلی دی. (۲) «حمامسنون» یعنی هغه سخا شوی خته چه تری بدبوئی خیزی. داسی خیال کیږی چه رومبی به ئی له سخا شوی ختی څخه د (آدم) کالبوت تیار کړی وی او بیا به ئی وچ کړی وی، او بیا به ئی داسی پوخ کړی وی چه تری کرنګ ختلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغی درجی ته رسیدلی وی چه انسانی روح پکښی وپوکل شی. په «روح المعانی» کښی د ځینو علماؤ قول نقل شوی چه د هغه الفاظ دا دی

«کانه سبحانه افرغ الحما فصورمن ذلک تمثال انسان اجوف فیس حتی اذانقر صوت ثم غیره طورا بعد طور حتی نفخ فيه من روحه فتبارک الله احسن الخالقین»

حضرت شاه صاحب لیکي «خاوره ئی په اوبو کښی خوشته کړه - او خمیره ئی پورته کړه چه د تنګهوار غږ تری پورته شو، هم دغه د انسان بدن شو، او د هغه خاصیات په سختی او بار پورته کولو کښی پاتی شو؛ هم داسی گرم کړ شو چه پیریانو (د حدت او خفت) خاصیت د ده په پیدایش کښی پاتی وی». راغب اصفهانی رحمه الله علیه د یوه طویل مضمون په ضمن کښی تنبیه کوی چه «حمامسنون» او «طین لارب» او نور الفاظ دا ښکاروی چه خاوره او اوبه ئی سره ګډ کړی دی - او بیا ئی وچ کړی دی او د «فخار» لفظ دلالت کوی چه تر یوی درجی پوری په اور کښی هم پخه شوی ده - هم دغه ناری جزء د بنی آدمو د شیطنت منشأ ده، په هم دغه مناسبت په ۲۷ جزء د الرحمن په ۴ آیت اوله رکوع کښی فرمایلی دی

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَوَضَعْنَاهُ مِنْ نَارٍ مُوقُودَةٍ﴾

د راغب رحمه الله علیه دغه مضمون ډیر اوږد او خوږ دی، افسوس چه مونږ ئی خلاصه دلته نشو لیکلی.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿۲۸﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کړی دی مونږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بی لوګی څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره ګډه کما قال الله تعالی ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نَارٍ مُوقُودَةٍ﴾

(۲۷ جزء د الرحمن (۱۵) آیت اوله رکوع) یا داسی وپوله چه د اور په شان سوځیدونکی هوا څخه چه مونږ ورته «جل» یا «برو» وایو بهر حال د انسانانو پلار له داسی یوی مادی څخه پیدا کړی شوی دی چه د خاورو عنصر پکښی غالب دی. او د پیریانو پلار له هسی یوی مادی څخه روغ شوی دی چه په هغه کښی د اور عنصر غلبه درلوده (لرله) چه (ابلیس) هم په هم دغه قسم کښی ؤ.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾
فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوْا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل رب ستا ملائکو ته چه بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنګیدونکو وچو څخه (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی څخه نو کله چه برابر می کړ دغه (بشر) او پو می کړ په ده کښی له روح خپل (او دی پری ژوندی شو) نو پریوځی تاسی ده ته په دی حال کښی چه سجده کوونکی یی.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دی قابل به ئی وگرځوم چه په انسانی روح سره فائض او کامیاب شی، بیا په هغه کښی به روح او ساه ننباسم، چه په هغه یو جماد انسان کیږی نو په دغه وقت کښی به تاسی ته حکم درکاوه کیږی چه گرد (تول) ورته سجده وکړی.

تنبیه: پاک الله چه د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انسانی روح د امتیاز ښکارولو لپاره دی، یعنی هغه خاص «روح» چه په هغه کښی ځما د (علم او تدبیر او نورو) صفاتو نمونه او په اصلی فطرت کښی ځما یادوونکی، او د خصوصی لطافت په سبب له ما سره نژدی علاقه لرونکی وه. امام غزالی رحمه الله علیه په بل عنوان پر دغه اضافت رڼا (رنرا) اچولی ده او فرمائی «که لمر د نطق او د وینا قوت ومومی او ووائی چه ما د خپل د نور او رڼا (رنرا) فیض ځمکی ته ورساوه، نو آیا دغه (د خپل نور) لفظ ویل به غلط وی؟ کله چه دغسی ویل صحیح دی، حال دا چه نه لمر په ځمکه کښی حلول کوی - او نه د هغه نور او رڼا (رنرا) له هغه څخه بیلیری، بلکه له ځمکه څخه په ملیونو کروه لری دی، خو له هغه ځایه د رڼا (رنرا) اداره او زمام د ده په قبضه کښی دی او ځمکه هیڅ اختیار نه لری پرته (علاوه) له دی نه چه تری سم له خپله استعداد نفع حاصلوی، نو له وراء الراء د پاک الله دغسی فرمایل چه ما په آدم علیه السلام کښی له خپل روح څخه ویوکل د حلول او اتحاد او نورو دلیل څرنگه کیدی. شی؟ د روح په متعلق مناسب کلام به انشاء الله وروسته له دی نه په

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿کښی وکړی شی.﴾

فَسَجِدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا ابْلِيسَ ابْنِ آدَمَ يَكُونُ مَعَ
الشَّاعِدِينَ ﴿١٦﴾ قَالَ يَا ابْلِيسُ مَا لَكَ لَا تَكُونُ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ
لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿١٨﴾

نو سجده و کره ملائکو تولو د دوی تمامو (یو کرت). مگر خو ابلیس؛ (چه له دیره کبره) منع ئی راوړه له دی نه چه شی دی سره له سجده کوونکو (آدم ته نو) وفرمای (الله) ای ابلیسه! څه (عذر) و تا لره (په دی کښی) چه نه شوی ته سره له سجده کوونکیو؟ وویل (ابلیس) چه نه یم زه (لا تق د دی کار) چه سجده و کرم (داسی) بشر ته چه پیدا کړی دی له کودرو کړنگیدونکیو وچ (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی.

تفسیر: یعنی شیطان وویل آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسپس» شی نه چه خاوری دی، او زه پیدا یم له «شریف» شی نه چه اور دی، نو روحانی لطیف غیږ جسمانی کثیف غیږ ته څرنگه سجده وکړی؟

دی احمق دی ته هیڅ ونه کړ نظر

چه په خاورو کښی مدفون وی سیم و زر

امانت دی کار د ځمکی اور ځانن دی

له امین نه ځانن چیرته وی بهتر

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿١٩﴾

نو وفرمای (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دی غایه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی له جنته، یا له آسمانه یا د ملائکو له تولی یا له دغه عالی مقامه چه تر اوسه پوری ته هغه غای ته رسیدلی وی (څه ووځه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی) یعنی مردود او مطرود ئی. یا به «رجیم» اشاره وی هغه طرف ته چه پخوا تیر شو چه په «شهاب» د ستوری په لمبو شیاطین ویشتلې شی. ځواکی په دغه لفظ سره د هغی شهبی جواب ورکړی شوی دی چه ستا انکار له

سجده غنچه د عنصری شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چه پاک الله ورته سرلوری او افتخار ورکړی، هو! ستا د دغی اباء او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختی ده چه ستا د بد استعداد لامله (له وجی) په تا کښی مضمهر او مقدر دی.

وَلَا عَلَىكَ اللَّعْنَةُ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٥٠﴾

او بیشکه پر تا باندی دی (ای شیطان) لعنت تر ورغی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی ای شیطان! د قیامت تر ورغی پوری د الله تعالی له رحمته لریوالی، او د بندگانو له لوری به هم لعنت دریاندی ورپری، او په دغه ترتیب سره آنآ فاناً ته له خیره لری کیږی، کله چه تر قیامته پوری به د خیر توفیق ونه لری او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته - ځکه چه په آخرت کښی به هر سری همغه ریښی چه دلته ئی کرلی وی. یا داسی ووايه چه د قیامت تر ورغی پوری به لعنتونه پری ورپری، او وروسته له هغه به په بیشمارو اقسامو عذابونو کښی اخته کیږی. یا به د «الی یوم الدین» لفظ له دوامه کنایه وی.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٥١﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٥٢﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٥٣﴾

وویل (ابلیس) ای ربه غما پس وگوره (مهلت راکړه) ماته تر هغی ورغی پوری چه بیا پورته کولی شی (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بیشکه چه ته له کتلیو (مهلت ورکړیو) شویو ئی تر (هغی ورغی د وقت معلومه) فناء د مخلوقاتو پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه معلومه وقته پوری تاته مهلت درکاوه شی چه په ښه زړه پوری خپل ارمان ویاسی د دغی واقعی تفصیل په «البقرة» او «الاعراف» په سورتونو کښی تیر شوی دی او مونږ د «الاعراف» په دوهمه رکوع کښی د دی پر اجزاؤ څه کلام هم کړی دی هغه دی هلته بیا ولوست شی، دلته د هغه د بیا اعادی څه ضرورت نشته.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَالْأَعْيُنَ جَمْعُهُنَّ ۖ وَالْأَعْيَادُ كَمَنْ مِّنْهُمْ الْخُلَاصِينَ ﴿٣٠﴾

وویل (ابلیس) ای ربه عَما قسم دی ما لره په گمراه کولو د تا ما لره چه خامخا بنائسته به کرم هر و مرو (خامخا) (گناهونه) دوی ته په عَمکه کنبی او خامخا زه به گمراهان کرم هر و مرو (خامخا) دوی تول. مگر خو هغه بند گمان ستا له دوی شخه چه خالص کړی شوی دی (له گناهونو)

تفسیر: یعنی انسانانو ته به د دنیا پسرلی ورښکاروم - او د نفسانی غوښتنی په حال کنبی به ئی راگیروم - او ستا د مخصوصو او منتخبو بندگانو شخه ماسواء نور گرد (تول) به له لیاری شخه بی لیاری کوم. لعین ابلیس دغه کلمات د انتقام په جوش کنبی ویلی دی چه مطلب ئی داسی ؤ چه زه خو ستا هیڅ شی نشم درخرا بولی، لیکن په هغه سبب چه زه لری غورغولی شوی یم. د خپل قدرت او بساط سره موافق د ده تر نسلونو پوری به هم خپل انتقام آخلم، د «الاعراف» په سورت کنبی په دغه موضوع مونږ څه لیکلی دی هغه دی بیا ولوست شی!.

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣١﴾

نو بیا وفرماییل (الله) دغه (اخلاص په عمل کنبی) لیاره ده تر ما پوری برابره.

تفسیر: یعنی بیشکه د بندگی او اخلاص لیاره سمه برابره تر ما پوری رسیږی - او هم دغه عَما صافه او سمه لیاره ده چه پکنبی هیڅ لوړه (پورته) ژوره (خکته) او کاږه واپړه نشته، او هر چا چه د عبودیت او اخلاص طریقه اختیار کړه، همغه به د شیطان لعین له تسلط نه مامون پاتی کیږی - او هر څوک چه د هغه ملعون متابعت کوی، له هغه سره به دوزخ ته ځی، ځینو مفسرینو ﴿هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ﴾ پر تهدید حمل کړی دی - یعنی ای ملعونه! ته چه خلق له سمی لیاری شخه بی لیاری کړی چیری به ئی بیایی؟ هغه به کومه لیاره وی چه بالآخر عَما په لوری نه راځی؟ بیا عَما له سزا شخه ځان ژغورلی (بچ کړی) چیری به تلی شی؟ په دغه وقت کنبی دغه کلام به داسی وی لکه چه وائی «افعل ماشئت فطریقک علی» لکه چه د «الفجر» په (۱۴) آیت (۳۰) جزء کنبی هم فرمایلی دی ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمُرْصَادِ﴾ والله اعلم.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٣٢﴾

بیشکه خاص بندگان غما چه دی نشته تاته پر دوی هیخ تسلط (او غلبه په گمراه کولو) مگر هغه شوک چه متابعت کوی ستا له گمراهانو (چه ستا زور پری رسیږی).

تفسیر: یعنی بیشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندگانو چه د هغو ذکر پاس وشو ستا هیخ زور نه چلیږی. یا به ئی دا مطلب وی چه پر هیخ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشی کولی، هو! هر هغه شوک چه پخپله گمراه او بی لیاری شی او د خپل جهله او حماقته تا پسی رهی (روان) شی، هغه به پخپل اختیار خپل ځان خراب او بربادوی، لکه چه په ۱۳ جزء د ابراهیم په (۲۲) آیت (۴) رکوع کښی پخپله د شیطان مقوله تیره شوه ﴿وَإِن كَانَ لَإِلَیْکُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّا اَنۡ دَعَوٰکُمْ فَاسۡجُدُوۡا﴾

وَإِن جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳۷﴾

او بیشکه چه جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د تولو.

تفسیر: یعنی تاته او ستا نورو ملکړیو ته د دوزخ بندیخانه تیاره ده تاسی گرد (تول) په همغه کنده کښی غورځولی کیږی.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿۳۸﴾

چه دی دی (دوزخ) لره اوه دروازی دپاره د هری دروازی له دی (گمراهانو) څخه یوه برخه به وی قسمت (او تعیین) کړی شوی.

تفسیر: ځینو اسلاکو له «سبعة ابواب» څخه د دوزخ اوه طبقی لاندی او بانندی مراد کړی دی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د هغوی نومونه داسی راښوولی دی (۱) جهنم (۲) سعیر (۳) لظی (۴) حطمه (۵) سقر (۶) جحیم (۷) هاویه. او د جهنم د لفظ اطلاق پر یوی خاصی طبقی او پر گردو (تولو) طبقانو پر دواړو کیږی د ځینو په نزد تری هغه اووه دروازی مراد دی چه په هغو کښی به بیل بیل مجرمان سره ننوځی والله اعلم. حضرت شاه صاحب لیکي «لکه چه جنت اته دروازی لری او په نیک عملو کسانو ویشلی شوی دی، هم داسی د دوزخ دغه اووه وروڼه هم پر بد عملانو ویشلی شوی دی ښائی د جنت یو ور

څکه زیاد وی چه غیښی موحدین د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بی له عمله په جنت کېږي داخلېږي، باقی په عمل کېږي دروازی سره برابری دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿۲۵﴾

بیشکه غان ساتونکي (له متابعت د ابلیس) په جنتونو کېږي به وی او په چینو کېږي به وی.

تفسیر: هغه کسان چه له کفر او شرک او معاصیو او له ذنبو څخه پرهیز کوي دوی به حسب المراتب په باغونو کېږي اوسېږي، چه هلته به په ډیری ښی قرینی او نزاکت او لطافت سره چیني او ویالی بهیږي د شیطان له متبعینو څخه وروسته په دغه آیت کېږي د مخلصینو عبادو انجام او خاتمه بیان فرمائی.

ادْخُلُوْهَا بِسَلَامٍ اٰمِيْنَ ﴿۲۶﴾

(او وبه ویلی شی دوی ته) ننوځی دغو جنتونو ته په سلامتی له هره آفته په دغه حال کېږي چه په امن به یی (له زواله د نعمت)

تفسیر: یعنی فی الحال به له گردو (ټولو) آفاتو او عیوبو څخه صحیح او سالم - او په مستقبل کېږي به د تل دپاره له هر قسمه بد فکري او پریشاني او خوف او ویری څخه بی فکره او بی خطري وی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غَلٍ اِخْوَانًا عَلٰى سُرٍّ مُّتَقَابِلِيْنَ ﴿۲۷﴾

او وبه باسو (لری به کرو) هر هغه چه په زړونو د دغو (جنتیانو) کېږي دی له کینی څخه حال دا چه (لکه) وروڼه به وی سره ناست به وی پر تختونو (د زرو جرو او په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعنی وروسته د جنت د رسیدلو څخه په اهل الجنت کېږي به یو تر بله هغه پخوانی کدورتونه به له سره نه پاتی کیږي، او له گردو (ټولو) مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکېږي، او وروسته له هغه چه په جنت کېږي داخلېږي. نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوي، بلکه گرد (ټول) لکه وروڼه او خواږه ملگری په انتهائی محبت او الفت سره اوسېږي، او هر یو به

د یو بل د لیدلو څخه د ډیر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوی (د دی څه بیان د «الاعراف» په ۵ رکوع کښی هم ښکلی شوی دی) او دغه اهل الجنة به د عزت او کرامت پر تختونو (پلازو) سره مقابل ناست وی، او یو له بل سره به خبری او اتري کوی - د ملاقاتونو او مجلسونو په وقت کښی به د دوی کیناستل داسی نه وی چه په هغه کښی به څوک وړاندی وی او څوک به وروسته وی.

لَا يَسْتَهْمُ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٨﴾

نه به رسیږی دغو (جنتیانو) ته په دغه (جنت) کښی هیڅ قدر تکلیف او نه به وی دوی له دغه (جنته) ایستلی شوی هیچری.

تفسیر: په حدیث کښی دی چه جنتیانو ته به وویل شی ای اهل الجنة اوس تاسی ته دغه انعام دی چه تل روغ رمت او خوشاله اوسیږئ! نه به له رنځوری څخه څه ریر (تکلیف) او زحمت درپیشیږی! او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندی کیږی! بلکه تل ژوندی آرام او خوشاله اوسیږئ! او له سره د سفر په تکلیف به نه مقابل کیږئ!

يٰۤاَيُّهَا عِبَادِيَ اَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ وَاِنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيمُ ﴿١٠﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندگان عِما (په دی) چه بیشکه زه هم دا زه ښه بشپونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره) او (بل په دی چه) بیشکه عذاب عِما هم دغه عذاب ډیر دردناک دی.

تفسیر: د مجرمینو او متقینو خاتمه او انجام ئی بیل بیل سره بیان وفرمایل او دلته ئی تنبیه کړی ده چه په هر صورت کښی د الله تعالی د یوه نه یوه صفت او شان ظهور دی، هیڅ شبهه نشته چه الله تعالی اصلاً پر خپلو گردو (تولو) مخلوقو اراده لری چه بخشش او مهربانی وکړی، او په حقیقت کښی اصلی مهربانی د هم ده ده. د دنیا گردی (تولی) مهربانی د ده د مهربانیو یوه پلوشه او تجلی ده لیکن هغه سړی چه له خپل شرارت او بدکاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانی وروڼه بندوی، نو بیا د هغه سزا هم دومره سخته ده چه د هغی مخه هیڅوک نشی نیولی. حضرت سعدی شیخ مصلح الدین غزنګه ښه فرمایلی دی.

په تهدید که چاره وکاږی د حکم

کرو بیلن به شی گرد (تول) سره صم ویکم

که د لطف وکرم عام وکری یوست

عزایل هم وائی ماته به څه ورسی رست

وروسته له دی نه د داسی یوی واقعی بیان فرمائی چه په هغی کښی د هغو پرښتو د نزول ذکر دی چه هم دوی په یو ځای کښی زیری ورکوی، او په بل ځای کښی تیږی (گتۍ) وروی، څو معلوم شی چه د الله تعالی دواړه صفات (رحمت او غضب) کامل دی - نو بندگانو ته ښائی چه نه مغرور او جسور شی، او نه بیخی نا امیده او مایوس شی.

وَبَدَّاهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ۝

او خبردار کړه دوی له (احواله د) میلنو د ابراهیم څخه (چه څو پرښتی وی).

تفسیر: میلمه ئی څکه وفرمایه چه ابراهیم علیه السلام په ابتداء کښی د هغو په نسبت د میلنو خیال فرمایلی ؤ، خو وروسته ورښکاره شوه چه دوی پرښتی دی.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ۝

کله چه ننوتلی دغه (پرښتی) پر ده (ابراهیم) نو وویل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره نو وویل (ابراهیم کله چه دوی دودی ونه خوړه) بیشکه مونږ له تاسی څخه ویریدونکی یو.

تفسیر: په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی «و اوجس منهم خيفة» یعنی ویره ئی په زړه کښی پته کړه، نو ویل کیږی چه په ابتداء کښی ئی د هغی ویری په پتولو کښی کوښښ وکړ، او بالاخر ئی نشوه ساتلی او په ژبه ئی هم ورظاړه کړه. یا به ئی مطلب داسی وی چه سره د هغی د پتولو، د خوف آثار د ده په څیره او نورو کښی داسی څرگند (ښکاره) ؤ چه ښواکی د حال په ژبه سره به ئی ویل چه زه خو له تاسی څخه ویریدم دغه ویره د څه لامله (له وجی) وه؟ د هغه تفصیل او د دغی واقعی پر نورو اجزاؤ کوم کلام چه شوی دی هغه گردی (تولی) ښائی چه بیا په ۱۲ جزء د هود علیه السلام د سورت په (۷) رکوع کښی ولوست شی.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ۝

نو وویل (ملائکو) مه ویریږه بیشکه چه مونږ زیری کوو تاته په هلك ډیر پوه هونیار سره (کله چه بالغ شی).

تفسیر: یعنی د ویریدلو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښی ځای دی چه په دغه زوروالی کېښی مونږ تاسی ته د الله تعالی له جانب د اولاد زیری درکوو. اولاد هم څرنگه؟ هلك! چه ډیر هونیار لوی عالم دی چه د نبوت پر علومو پوه او د نبوت پر منصب فائزېږی؛ ﴿وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ﴾ (۲۳) جزء د الصافات (۱۱۲) آیت (۳) رکوع.

قَالَ ابْتَرْتُمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فِيمَا كُنْتُمْ ابْتِرُونَ ﴿۵۷﴾

وویل (ابراهیم) آیا زیری را کوئ ماته (ای پږښتو په ولد سره) سره د دی چه رسیدلی دی ماته زوروالی نو په کومه وجه تاسی زیری را کوئ؟.

تفسیر: کله چه په غیر متوقع او فوق العاده ډول (طریقه) سره دغه زیری ئی واورید، نو خپل زورتوب ته ئی کتلی دغه خبره څه عجیبه او غریبه ور څرگنده (ښکاره) شوه. دغه د انسانی طبیعت خاصه ده، کله چه انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناساپه فجاءه ورسېږی نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کوی او د هغه په څیړنه کېښی د تعجب لهجه اختیاری شو خبر ورکوونکی په پوره تاکید او تصریح سره خپله خبره او زیری بیا په ښه ډول (طریقه) سره تکرار کړی - او دی ئی په ښه څیړ سره بیا هم واورى چه په هغه کېښی نه د هیڅ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه د تاویل او التباس جنجال پاتی شی - ګواکې د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د آوریډلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وی.

زه ویده یم؟ که یم وین؟ چه زه آورمه دا زیری چه مقصود راته نژدی شو! ته دی بیا ووايه زیری

په هم دغه طرز سره حضرت ابراهیم علیه السلام د تعجب اظهار وفرمایه د (ابن کثیر رحمه علیه) الفاظ دا دی «قال متعجبا من کبره وکبر زوجته ومتحققا للوعد فاجابوه مؤكدين لما بشروه به تحقيفا وبشارة بعد بشاره» کله چه د کلام له سطحی څخه د ناامیدی توهم کیدی شو چه له اکابرو او بالخاصه د اولوالعزمو انبیاء له شان څخه بلکه خلاف دی نو ځکه ملائکو «فلا تکن من القانطین» وویل او تنبیه ئی وکړه حضرت شاه صاحب لیکي «معلوم شو چه کاملین هم تر یوی درجی پوری د ظاهری اسبابو خیال کوی.»

قَالُوا بَشِّرْ نَا بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَاطِئِينَ ﴿٥٦﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنُطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٧﴾

وویل (ملائکو ابراهیم ته) چه زیری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره نو مه کیږه ته له جملې د ناامیدانو څخه وویل (ابراهیم چه زه نه یم نا امید) او څوک دی؟ چه ناامیده کیږی به له رحمته د رب خپل (نه ناامیده کیږی هیڅوک) مگر خو گمراهان (کافران)

تفسیر: یعنی د الله تعالی له رحمته خو عام مسلمانان هم نشی ناامیده کیدی، نو انبیاءو علیهم السلام ته به معاذ الله څرنگه له هغه تردد پېښیږی محض د عادیه و اسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه یو عجیب شی راعلم شو - او د هغه په نسبت می د تعجب اظهار وکړ چه د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوروالی کښی به زه د اولاد پلار کیږم؟ حضرت شاه صاحب لیکي «له عذابه د الله نه ویریدل او د الله تعالی له فضله ناامیده کیدل دواړه د کفر خبری دی».

یعنی د وروسته خبر یواځی الله تعالی ته دی پر یوه خبره باندی دعوی کول او داسی یقین لرل چه دغسی نه کیږی، هم دغه د کفر خبره ده باقی په محض د زړه پر خیال او تصور هیڅ نیونه نشته کله چه په خوله سره دعوی وکړی نو گناهکاریږی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ ﴿٥٨﴾

وویل (ابراهیم) نو نور څه مقصود دی ستاسی (برسیره پر دی زیری) ای رالیږلی شویو (پرښتو له الله نه او چرته غی).

تفسیر: یعنی آیا محض تاسی د هم دغه بشارت آوروولو دپاره لیږلی شوی یی؟ یا په بل کوم مهم کار هم مامور شوی یی؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهیم علیه السلام پوهیدلی وی چه دوی د کوم بل غت کار لپاره هم راغلی دی.

ممکن دی له هغه خوفه چه ده ته د دوی د راتللو څخه پیدا شوی وی له هغه څخه به داسی یو خیال په زړه کښی تیر شوی وی چه د دوی اصلی مقصد بل کوم شی دی، که نه د خالص زیری کوونکو څخه به ولی د سری په زړه کښی ویره او خوف پیدا کیږی؟ هر ورو (خامخا) به له دوی سره کوم خوفناک امر وی والله اعلم.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمَنَجُّهُمْ أَجَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا أُمَّرَأَةً قَدَرْنَا أَنَّهُ لَيْسَ الْغَيْرُيَنَ ﴿٦٠﴾

نو وویل (ملائکو) چه بیشکه مونږ رالیولی شوی یو (اهلاک د) هغه قوم (د لوط علیه السلام) ته چه مجرمان (کافران) دی مگر آل د لوط چه بیشکه هر و مرو (خامخا) مونږ نجات ورکوونکی ساتونکی یو د دوی د تولو (له عذاب) مگر ښځه د دغه (لوط) چه مقدره مقرره کړی وه مونږ (په حکم د الله سره) چه بیشکه دا له بیرته پاتی کیدونکیو ده په معذبینو کښی.

تفسیر: یعنی دغه ښځه به له نورو کفارو سره په عذاب کښی مبتلا کیږی. تنبیه: ظاهر خو هم دغه دی چه «قدرنا انها لمن الغابرين» د هغو ملائکو مقوله ده چه سره له عذاب راغلی وی - کله چه دوی د قضاء او قدر د فیصلی نافذ کولو دپاره په رسمی دول (طریقه) سره راغلی وی، نو ځکه د تقدیر نسبت ئی نیابت پخپل طرف وکړ - او ممکن دی چه دغه «قدرنا» الایه د الله تعالیٰ کلام وی نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾

نو کله چه راغلل آل د لوط ته (هغه) لیولی شوی (ملائک). نو وویل (لوط) دوی ته بیشکه تاسی یو قوم یی بل رنگ (نا آشنا ویروونکی).

تفسیر: یا خو ئی دا مطلب دی چه تاسی ماته فوق العاده سری راښکاره شوی چه ستاسی د لیدلو څخه خامخا ځما په زړه کښی خرخشه (تردد) پیدا کیږی دغه ښایی داسی یو خرخشه (تردد) وی چه د ابراهیم علیه السلام په زړه کښی هم پیدا شوی وه - یا به ئی دا غرض وی چه تاسی د دی ښار د خلقو څخه اجنبی راښکارئ تاسی ته د دی ښار د خلقو بد خوی نه دی معلوم وگورو چه هغوی له تاسی سره څه سلوک کوی؟ یا به ئی دغه په هغه وقت کښی فرمایلی وی چه خلقو پر دغو پرښتو د ځنکیانو (وړکو) او ښکلو هلکانو گمان وکړ او د لوط علیه السلام پر کور ئی یرغل (حمله) وروړ لوط علیه السلام پر دوی د میلمنو تصور کاوه او د دوی په ممکنه مدافعه او ساتنه کښی ئی زیار (کوشش) ایسته تر دی چه په آخره کښی ئی په نهایت حسرت سره وفرمایل ﴿قَالَ لَوْلَا نِيْلُ قُوَّةٍ أَوْ لَوِیَ إِلَيَّ سَدِيقٌ﴾ نو دی په دغه وقت کښی په تنگ راغلی ؤ او د خوف او ویری په حالت کښی به ئی دغو میلمنو ته داسی ویلی وی چه تاسی خو عجیب دول (طریقه) سری راښکارئ چه زه ستاسی د پت او عزت ساتنی دپاره

بیخی ستري ستومانه او له ژونده ولویدم لیکن تاسی عطا په مرسته (مدد) لږ څه لاس او ژبه هم نه خوځوئ؟

قَالُوا بَلْ جُنُنُكَ بَمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾

وویل (پرېستو نه یو مونږ نا آشنا دارونکی) بلکه (ملائک یو چه) راغلی یو تاته په هغه (عذاب) سره چه وه (قوم ستا) چه په هغه (عذاب) کښی به ئی شک کاوه (له ډیر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه ویریه! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له آسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی چه په هغه کښی دا خلق له تا سره جگړی کوی. یعنی هغه مهلک عذاب چه ته په هغه سره در ګرده (توله) دوی ویروی، او دوی پرله پسې تری انکار کوی.

وَآتَيْنَكَ بِالْحَقِّ وَأَنَا الصِّدِّقُونَ ﴿٦٤﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چه عذاب دی) او بیشکه مونږ خامخا یو صادقان (رښتین په دغه خبره کښی).

تفسیر: یعنی اوس تاسی بالکل مطمئن شی! دغه بالکل داسی پخه او غوټه شوی خبره ده چه پکښی له سره د درواغو احتمال نشته.

قَاسِرٍ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَاتَّبَعُوا أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتُونَ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَأَمْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾

نو بوځه (وباسه) عیال خپل (له دی ښاره) په یوه توته د شپې او ته (هم څه) وروسته په دوی پسې او نه دی ګوری بیرته له تاسو څخه هیڅ یو (چه ونه ویریری) او ځی تاسی هغه ځای ته چه پری امر حکم شوی دی (تاسی ته).

تفسیر: یعنی کله چه د شپې لږ څه برخه پاتی شی نو ته سره د خپلی کورنی له دی ښاره ووځه! او تاسی له ګردو (تولو) څخه وروسته لږ څه پوره مطمئن شی چه بل ستاسی هیڅوک

نه دی پاتی شوی یا له لیاری بیرته نه دی گرځیدلی نو په دغه صورت کښی به ستاسی زړه بالکل داده او مطمئن کیږی او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالیٰ په ذکر او شکر کښی مشغول یږئ! او د خپلو ملگرو له احواله به په ښه شان سره خبریږئ! د بل لوری ستاسی د دغه بیرته تللو لامله (له وجی) به وړاندی تلونکی ستاسی له ویری شا نه گرځوی - او وروسته به نه گوری - په دی ډول (طریقه) به د ﴿وَلَا تَقْنَطُوا مِنْكُمْ أَحَدٌ﴾ پوره امتثال کیدی شی او دغه کسان به د خطر له غایه لری پاتی کیږی او دوی به تاسی خپل ظاهری ملاتړ او ظهیر گڼی (اوځی تاسی هغه ځای ته چه پری حکم کړی شوی دی تاسی ته) یعنی د شام په ملک کښی! یا بل کوم ځای ته چه پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وی.

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَانَ دَا بَرَهُوْلَاءَ مَقْطُوعٍ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٩﴾

او وحی کړی وه مونږ دغه (لوط) ته د دی کار (چه تفسیر ئی دا دی) چه بیشکه بیخ د دی کسانو به پری کړی شی په دی حال کښی چه دوی په صبا کښی داخلیدی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعی فیصله واوروله چه عذاب هیڅ لری نه دی، اوس د گهیځ (سحر وختی) په وقت کښی به بالکلیه دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شی! او بیخی به فناه کیږی ښائی چه مطلب ئی داسی وی چه د صبح پر شروع کیدلو سره به عذاب هم شروع کیږی او تر لمر ختو (اشراق) پوری به ګرده (توله) معامله پای (انجام) ته ورسپړی - ځکه چه په بل ځای کښی د «مصبحین» په ځای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٧٠﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چه خوښی زیری ئی کاوه (یو په بل سره په چرت د لواطت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه ئی واوریده چه د لوط علیه السلام کره ډیر حسین او جمیل هلکان میلمانه شوی دی نو د خپل بد عادت لامله (له وجی) په ډیر شوق او رغبت د هغه په لوری ور په منده شول، او د ده د کور په شاو خوا کښی سره ورغوند شول، او د لوط څخه ئی مطالبه وکړه چه دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبيه: په ﴿وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ﴾ الآية - کښی واو د مطلق جمع لپاره دی - دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی د «هود» او د «الاعراف» په سورتونو کښی دغه قصه تیره شوی ده،

هغه دی سره د هغو تفاسيرو دلته بيا ولوست شي.

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيِّفٌ فَلَا تَفْضَحُون^{۳۸} وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَحْزُون^{۳۹}

وويل (لوط) چه بيشكه دا كسان ميلمانه غما دی نو مه شرموئ ما په رسوائی د دوی ځكه چه د ميلمه فضيحت د كوربه رسوائی ده) او وويريږئ تاسی له الله (او لواطت مه كوئ) او مه سپكوئ تاسی ما (د ميلمنو په مخ كېښي).

تفسير: يعنی ای د سدوم خلقو تاسی له الله څخه وويريږی او دا بی ځايه كارونه پريږدئ او دا ميلمانه مه خپه كوئ! ځكه چه زه په تاسی كېښي اوسيدم نو تاسی ښائی چه غما د پت (غيرت) او آبرو خاطر او لحاظ وكړئ! زه به د دغو ميلمنو په نظر كېښي څومره حقير شم، كله چه دوی وپوهيږی چه په دغه كلي كېښي يو سړی هم د ده عزت نه كوی او خبره ئی نه منی.

قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ^{۴۰}

بيا وويل (قوم د لوط لوط ته) آيا نه وی منع كړی مونږ ته له (پناه وركولو د) خلقو نه؟

تفسير: يعنی مونږ تا نه بی عزته كوو او ته پخپله ځان بی عزته كوی، كله چه مونږ ته منع كړی وی چه ته هيڅ يو پردی او پردیس پخپل كور كېښي مه ميلمه كوه! مونږ اختيار لرو چه له باندی راتلونكو مسافرانو سره هر هغه كار چه غمونږ زده غواړی وكړو نو بيا ته څه ضرورت لری چه خامخا دغه ځنكيان (هلكان) دركړه ساتی، او ځان فضيحت كوی» له دی نه دا مترشح كيږی چه دغو خلقو به هميشه له پردی مسافرانو سره هم دغه شنيعه افعال اجراء كول او حضرت لوط عليه السلام به حتی المقدور د غريبانو او مسافرانو حمايت او پلوی (مدد) ئی هم كوله او د دغو نالائقانو له حركاتو څخه به ئی ژغورل (بچ كول).

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَعِلَاءِينَ^{۴۱}

وويل (لوط) چه دغه (ستاسی ښځی) دی لونى غما كه یی تاسی كاونكى د) نكاح له دغو سره).

تفسیر: یعنی بیشکه تاسی زه د اجنبی خلقو له حمایته منع کری یم، لیکن زه پوښتنه کوم چه آخر د دغی امتناع منشأ شه ده؟ آیا هم دغه خبره نه ده چه زه ستاسی د دغه خلاف الفطرت شهوانی کارونو په لیاره کښی حائل کیږم؟ تاسی خپله غور وکړئ چه آیا د شهوت د قضاء حلالی مواقع ستاسی په مخکښی موجودی نه دی چه د دغسی چتی (بیکاره) حرام کاری مرتکب کیږئ؟ دغه د ستاسی ښځی (چه غما د لونو په شانی دی) ستاسی په کورونو کښی موجودی دی که تاسی غما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقو لار شئ، نو د حاجت د قضاء دپاره هغوی کافی دی دا غومره بده او خرابه خبره ده چه له حلال او طیب شی څخه تاسی مخ اړوئ او د حرامو په پلیتی کښی غان ککړوئ!

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤٧﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا (ای محمده!) چه بیشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی د گمراهی) خپله کښی مدهوشان دی.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چه دا خطاب د الله تعالیٰ له طرفه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی یعنی ستا په عمر او ژوند قسم دی چه د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کښی بیخی ویده (اوده) او پرانده شوی وو - دوی په ډیره بی پروائی سره د حضرت لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه بلکه تر پښو لاندی به ئی غورځاوه - دوی د خپلو قوتونو په نشو کښی مست وو شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخی مسخ او خراب کری وو دوی په ډیر امن او اطمینان د الله تعالیٰ د نبی سره جگری کولی - او نه پوهیدل چه تر سحره پوری دوی ته څه حال پیشیدونکی دی؟ د تباهی او د موت ورپځی د دوی پر سر ورختلی وی دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل خو مرگ د دوی پر دغه وضعیت وخنډیده.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی هیڅ یو حیات لکه د محمد صلی الله علیه وسلم حیات اکرم او اشرف نه دی پیدا کری - ما نه دی اوریدلی چه پاک الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم له عزیز حیات څخه ماسواء پر بل کوم حیات قسم یاد کری وی - د هغو قسمونو په نسبت چه په پاک قرآن کښی یاد شوی دی مونږ په بل کوم ځای کښی لږ څه مفصل کلام کوو انشاء الله تعالیٰ.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُرْسِقِينَ ﴿٤٨﴾

نو ونيول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) حال دا چه داخلیدل دوی په وقت د ختلو د لمر کښی

تفسیر: د دی په متعلق مونږ په هم دغه قریب ځای د «دابر هؤلا» مقطوع مصبحین» په تفسیر کښی کلام کړی دی. «ابن جریج رحمه الله» وائی هر هغه عذاب ته چه په هغه سره کوم قوم هلاک کاوه شی «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شی.

فَجَعَلْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلًا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حَارَّةً مِّنْ سِجِّيلٍ ﴿٤٧﴾ إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٤٨﴾

نو وگرځاوه مونږ پورته طرف د دی ښارونو ښکته طرف د دوی او وژرول مونږ پر هغوی کانی له کوتکانو څخه (چه په هر یوه به د خپل مرجوم (سنگسار) نوم ښکلی ؤ). بیشکه چه په دغه (مذکور کښی چه تیری قصی دی) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دی دپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کښی تیر شوی دی. «متوسم» په اصل کښی هغه شخص ته وائی چه د ځینو ظاهری علاماتو او قرائنو له لیدلو څخه یواځی په فراست سره د کوم شی سراغ لگوی. په حدیث کښی راغلی دی «اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله» په ځینو روایتونو کښی د «بتوفیق الله» زیادت شته یعنی د مؤمنینو له فراسته تل وویرېږی چه مومن د الله تعالی له عطاء کړی شوی رڼا په توفیق سره وینی ښائی د «کشف» او «فراست» په منځ کښی (ځمونږ د ضیاؤ العلة والدین) مرحوم امیر عبدالرحمن خان په قول دومره فرق وی لکه چه په تیلیفون او تیلگراف کښی وی. په هر حال د آیت مطلب دا دی چه فکر او چرت وهونکو او سراغ لگوونکو دپاره د لوط علیه السلام د قوم په قصه کښی د عبرت ډیری ښی او دلائل شته، او انسان پوهیدی شی چه د بدی او سرکښی انجام څرنګه وی؟ د پاک الله د عظیمه قدرت په مقابل کښی دغه گرد (تول) طاقتونه هیڅ دی. د ده کوتک غږ نه لری د ده په مهلت نه ښائی چه سری مغرور شی - او نه له انبیاء علیهم السلام سره ضد او عداوت پکار دی که نه د هغه خاتمه به همغسی کیږی لکه چه د پخوانیو سرکښانو انجام شوی دی وغیر ذلک.

وَأَنهَ السَّبِيلِ مُقِيمٌ ﴿٤٩﴾

او بیشکه دغه (قری) خامخا پرتی دی په لاره سمه (چلنده) کښی.

تفسیر: له مکی معظمی ځنی د شام په لوری تلونکیو ته د دغو چه (روان) شویو ښارو کندوالی

په نظر راتللی

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا عَلَيْهِمْ حُجُورًا وَيُتْلُونَ﴾

جزء د الصافات (۲۳)

(۱۳۷-۱۳۸) آیت (۴) رکوع.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او بیشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کښی خامخا دلیل (د قدرت) دی
مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنی د هغو کڼدوالو له لیدلو څخه بالخصوص مومنینو ته عبرت حاصلیږي ځکه چې هغوی پوهیږي چې د قوم لوط علیه السلام د بغاوت او بد کاری په سزا کښی دغه ښارونه سره د وسیدونکیو د هغو له یوه مخ په بل مخ اړولی شوی دی. د مؤمنینو څخه ماسواء نور خلق ممکن دی چې د هغو د لیدلو څخه داسی وواځی چې دغه وړانی محض اتفاقی یا طبیعی - یا د بخت او طالع (بدبختی) یا د نورو عواملو لامله (له وجی) واقع شوی دی.

وَأَن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الظَّالِمِينَ

او په تحقیق شان دا دی چې وو خاوندان د ځنگل (له قوم د شعیب) خامخا
له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنگل» وسیدونکی. یعنی د شعیب قوم چې د «مدین» په ښار کښی اوسیدل او هغوی ته نژدی د ونو ځنگل (بڼ) ؤ - او ممکن دی چې ځیني خلق به هلته هم اوسیدل ځینی وانی چې «اصحاب الایکه» او «اصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دی چې حضرت شعیب علیه السلام د دواړو په لوری مبعوث شوی ؤ. د دغو کسانو گناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پیمان کښی فریب ورکول او غولول ؤ. د دوی مفصله قصه د «هود» او د «الاعراف» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بیشکه دا(ښارونه)
د لوط او شعیب) خامخا پراته دی په لیاره لویه ښکاره کښی.

تفسیر: یعنی د شام او حجاز پر هغی لیاری چې د لوط علیه السلام د قوم کلی ؤ له هغو څخه لږ

څه ښکته د شعیب علیه السلام د قوم مسکن ؤ، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسِلِينَ ﴿٨٧﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن شمیرلی ؤ خاوندانو د حجر (چه کنده ده یعنی ثمودیانو) د الله رسولانو لره.

تفسیر: له اصحاب الحجر څخه مقصود «ثمودیان» دی چه د دوی د ملک نوم «حجر» ؤ، او د مدینې منورې په شمال کښې واقع دی، او د دوی په لوری حضرت صالح علیه السلام مبعوث شوی ؤ، هغوی دی دروغجن وگانه. چه هم دغه یوه نبی ته د دروغو نسبت کول - گواکې گردو (تولو) انبیاؤ ته د دروغو نسبت کول دی.

وَاتَيْنَهُمُ الْآتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨٨﴾

او ورکړی دی مونږ دغو (ثمودیانو) ته دلائل (د قدرت) خپل نو وو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ گرځوونکي.

تفسیر: یعنی هغه اوبه چه له تیږې (کتی) څخه ایستلې شوی وه او برسیره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٩﴾

او وو دوی چه تورلی کینودلی به ئی له غرو څخه کوتی په دی حال کښې چه په امن کښې به وو (په هغو کښې له هره آفته).

تفسیر: یعنی پر دنیوی ژوندون مغرور وو، او د خپل تکبر او لویې د ښکارولو دپاره ئی غرونه تورل، او لوی عالیشان منازل به ئی جوړول، او داسې به ئی گنل چه مونږ له سره له دی ځایه بل چیری تلونکي نه یو، او پخپلو منځو کښې به ئی سره ویل چه «مونږ ته به په داسې مضبوطو او مستحکمو عمارتو کښې هیڅ یو آفت او مصیبت له سره نه وی رارسیدونکي».

فَلَاخَذَتْهُمْ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٩٠﴾ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩١﴾

نو ونيول هغوی لره غږ هيبتناک (د جبريل) په دغه حال کښی چه داخلیدل دوی په صبا کښی نو دفع نه کړ له دوی نه (هيڅ عذاب) هغو شيانو چه وو دوی چه حاصلول به ئی (چه تينگی بناوی اموال رجال او نور وو).

تفسير: يعنی مال - دولت - مستحکم عمارات - جسماني قوت او نور اسباب او وسائل هيڅ يو شی هم د الله تعالیٰ عذاب نشی دفع کولی - د دوی قصه هم پخوا تيره شوی ده. په حديث کښی دی چه نبی کریم د تبوک د تگ په وقت کښی کله چه د «حجر» پر وادی تیریده، نو خپل مبارک سر ئی پخپل څادر پټ کړ، او د خپلی سورلی تگ ئی تیز کړ - او اصحابو ته ئی امر وکړ - چه «د معذب قوم په کلیو کښی مه ننوځئ! مگر په داسی شان چه د الله تعالیٰ له ویری وژایئ! او که ژبا نه درځی نو د ژړیدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالیٰ دی داسی ونه کړی چه تاسی ته هم داسی شی در ورسیدی، چه دغو ته رسیدلی ؤ» دغه ئی مسلمانانو ته ادب وروښود چه سری ښائی د دغسی ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلي، او د پاک الله له ویری څخه لرزیدونکی او ویریدونکی وی، او د هسی ځایونو لیدل دی تش سیل او تماشا ونه گڼی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ قَاصِفَةٌ الصَّفْحَةِ الْجَبِيلِ ۝

او نه دی پیدا کړی مونږ (دغه) آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چه په منع د دوی کښی دی مگر په حق (او حکمت او تدبیر) سره؛ او بیشکه قیامت خامخا راتلونکی دی (نو الله تعالیٰ ستا انتقام اخلي له مکذبانو څخه) نو څنگ وکړه ته له دوی نه په څنگ کولو نیکو سره (يعنی عفو و ورته وکړه)

تفسير: حضرت شاه صاحب لیکي «د پخوانیو امتیانو حال ئی واوروه چه دا جهان هم داسی تش نه دی - او پر سر ئی یو لوی مدبر شته چه د ده لوی ذات د هر څیز تدارک کوونکی دی. او د مکمل او آخری تدارک نوم قیامت دی او له کفارو څخه د په څنگ کیدلو امر ئی هلته وفرمایه چه د الله حکم ورسولی شی او د تبلیغ فرض اداء کړی شی - او کافران لا پخپل ضد او عناد باندی تینگ ولاړ وی، نو دلته حکم وشو چه د زیاتی جگری کولو څخه هيڅ یوه فائده نشته - اوس نو د وعدی لاری ته گوره! او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه! او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چه د پاک الله فیصله راشی.» (ځینو ویلی دی چه دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۷﴾

بیشکه رب ستا هم دی دی بنه پیدا کوونکی دیر علم والا.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا په صبر، او د هغوی له دغو ایذاؤ له گردو (تولو) شخه خبردار دی، او هر یوه ته د هغه د عمل سزا ورکوی. په دغه آیت کښی ئی گواکی د معاد تقریر فرمایلی دی. یعنی هغه الله چه تاسی ئی یو ځلی پیدا کړی یی آیا دوهم ځلی بیا پیدا کول ده ته څه مشکل کار دی؟ او د هر هغه شی اجزاء چه منتشر شوی وی - دی د هغو له هر جزء شخه بنه خبردار دی هر چیری چه وی هغه به گرد (تول) سره تولوی لکه چه په ۲۳ جزء د یسین په (۱۸) آیت (۵) رکوع کښی ئی فرمایلی دی

﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ﴾ الآية -

وَلَقَدْ أَتَيْنَكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿۸۸﴾

او خامخا په تحقیق درکړی دی مونږ تاته اوه آیته له وظائفو یا له فاتحی او (درکړی دی مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا- دیر- لوی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی دغومره لوی نعمت ته وگوره چه تاته عطا شوی دی او د کفارو له ضده مه خپه کیږه!». تنبیه: د «سبع المثانی» په مصداق کښی اختلاف دی. صحیحه او راجحه هم دغه ده چه له هغه شخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دی چه د هر لمانځه په هر رکعت کښی تکراریږی. او د وظیفی په ډول (طریقه) هم څو څو کرته لوستل کیږی، (یا به تری اووه سورت «طوال» یا اووه «حوامیم» مراد وی) په حدیث شریف کښی دی چه الله تعالیٰ په توریت انجیل زبور او نورو هیڅ یوه کتاب کښی د هغه مثل نه دی نازل کړی، په صحیحه و احادیثو کښی تصریح ده چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلی دی چه هم دغه «سبع المثانی» او عظیم الشان قرآن دی چه ماته راکړی شوی دی او دغه وړوکی سورت ته «قرآن عظیم» یعنی لوی قرآن فرمایلی د اعتبار په درجه دی دغه سورت ته «ام القرآن» هم په هم دغه لحاظ سره وائی چه گواکی دغه یوه خلاصه او عماد دی چه ښائی د هغه پوره تفصیل او شرح، پاک قرآن گنلی شی. د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یواځی په هم دغه سورت کښی شته - برسیره په دی د «مثنی» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله (له وجی) پر پوره قرآن هم کړی شوی دی، ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ الْكِتَابِ الْمَثْنَىٰ﴾ الآية - (۲۳) جزء د الزمر (۲۳) آیه (۳) رکوع) او ممکن دی چه نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو

«مثنائی» وویلی شی مگر په دغه غای کښی د «سبع المثنائی» او «قرآن العظیم» مصداق هم دغه د «الفاتحه» سورت دی یا به له «المثنائی» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وی او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وی پر خاص باندی یعنی او خامخا په تحقیق سره درکری دی مونږ تاته ای رسوله غما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه او درکری دی مونږ تاته قرآن لوی چه ئی لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد غمونږ.

لَا تُمَدِّنْ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ

مه راکاږه او مه پورته کوه سترگی خپلی (په رغبت سره) هغو شیانو ته چه نفع ورکری ده مونږ په هغه سره حال دا چه هغه قسم قسم شیان دی دغو کفارو ته.

تفسیر: مشرکین - یهود - نصاریٰ او د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د خو ورغنی ژوندانه سامان چه ورکری شوی دی، هغه ته مه گورئ! چه دغو ملعونانو ته دغه سامان ولی ورکری شوی دی؟ چه له هغه څخه د دوی شقاوت او شرارت لا پسی زیاتیری او که دغه دولت مسلمانانو ته رسیده، نو هغه به ئی په ښه لاره کښی لگاوه. دوی پریږدئ چه خو ورغی مزی وکری. تاسی ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکری دی چه د هغه په مقابل کښی د دنیا نور دولتونه هیڅ دی. په روایاتو کښی راغلی دی «هر چاته چه الله تعالیٰ قرآن ورکری او دی د نورو نعمتونو هوس کوی گواکی ده د قرآن قدر ونه کړ.»

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾

او خفگان مه کوه په دغو (کفارو چه ایمان نه راوړی یا په دی چه مؤمنان په ظاهری نعمتونو کښی نه دی) او ښکته کړه وزر خپل دپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: غم مه خوره چه دوی ولی نه مسلمانیری - تاسی د خپل تبلیغ فرض اداء کوئ! او معاندینو پسی خپل غان په زیات فکر او غم کښی مه مبتلا کوئ! ستاسی د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دی - له دوی سره د ملاطف، پوستوالی، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړئ!

وَقُلْ إِنِّي آتَاكَ التَّذِيرَ الْمُبِينُ ﴿٨٦﴾

او ووايه (ای محمده!) چه بیشکه زه چه یم هم دا زه ویروونکی ینکاره یم (له عذابہ د الله).

تفسیر: یعنی که ئی منع یا ئی نه منع زه د الله تعالی پیغام صاف صاف تاسی ته رسوم او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) څخه مو په ینکاره ډول (طریقه) سره آگاه کوم. حضرت شاه صاحب لیکي «ستا کار د زیړونو آړول نه دی. دغه د الله له طرفه کیدی شی هر هغه چه ایمان رانه وړی نو ته ئی غم مه خوره!».

کَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ۝۴۱ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ۝۴۱

(درکړی مو دی تاته سبع المثنائی یا لیږلی مو ؤ عذاب) لکه چه نازل کړی ؤ مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چه گرځولی ئی وو (دغه) قرآن توتی توتی (چه ځینی ته به ئی شعر او ځینی ته به ئی سحر ویل).

تفسیر: د دی آیت معنی په څو ډوله (قسمه) شوی ده. ځینو ویلی دی چه له «مقتسمین - ویشونکو» څخه مراد د رسول الله صلی علیه وسلم د زمانی هغه یهودان او نصرانیان دی چه د قرآن تقسیم او تحلیل ئی کړی وو یعنی هغه قرآنی مضامین چه د دوی د تحریفاتو او آراؤ او اهوؤ سره موافق ولویږی، نو ئی منی. او هغه چه تری مخالف واقع شی، نه ئی منی - مطلب به ئی داسی شی چه مونږ تاسی ته «سبع المثنائی» او «عظیم الشان قرآن» درکړی او لیږلی مو ئی - او همغسې چه پخوانیو انبیاء ته کتابونه لیږل یا وحی مو نازلوله (یا پر پخوانیو کفارو مو عذاب نازلوه نو دغه) ارسال - یا د وحی انزال کومه نوی عجیبه خبره نه ده چه تری انکار وکړی شی. ځینو له «مقتسمین» څخه یهود او نصاری - او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړی دی. یعنی هغوی تحریفات وکړل او خپل کتابونه ئی څیړی کړل - ځینو ویلی دی چه هغه مشرکان تری مراد دی چه د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) په قرآن کښی ئی تقسیمات کول کله چه د قرآنی سورتونو نومونه به ئی آوریډل نو پخپلو منځو کښی دوی سره خندل او ویل به ئی چه «البقرة» یا «المائدة» به زه آخلم «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم. دغو کسانو په یو بل قسم سره هم د قرآن عظیم په متعلق خپل خیالات تقسیم کړی وو. چا به ورته شعر ویل؛ چا به جادو گانه چا به د لیونیانو د اپلټو نسبت ورته کاوه. چا به «اساطیر الاولین» باله. نو دغو گردو (ټولو) ته ئی خبر ورکړ چه زه تاسی گرد (ټول) له داسی عذابو ویروونکی یم. لکه چه تیقتاً پر دغو مسخرو کوونکیو باندی نازل کیدونکی دی. په دی تقدیر د «انزلنا» تعبیر به په دی لحاظ وی چه متیقن الوقوع او قریب الوقوع مستقبل گواکی ماضی فرض شوی

دی. ابن کثیر د «مقتسمین» معنی په قسم یادوونکو سره اخیستی ده یعنی هغو پخوانیو اقوامو چه د انبیاءو په تکذیب او مخالفت باندی قسمونه یاد کړی وو او پر دغو خبرو ئی قسمونه یادول - دوی سماوی کتابونه توتی توتی کړی وو، همغسی چه مونږ پر هغوی باندی عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿تَنْزِيلُهُنَّ﴾ هم تاسی وړوی. د «مقتسمین» د دی معنی په تائید کینی «ابن کثیر» دغه آیات وړاندی کړی دی ﴿فَقَسَمُوا بِاللّٰهِ لَئِنْ لَّمْ يَنْزِلْ لَهُمْ كِتَابٌ فَهُمْ لَمَنِعٌ﴾ (۱۹ جزء د النمل (۴۹) آیه (۴) رکوع) ﴿وَقَسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اِيْمَانِهِمْ لَئِنْ لَمْ يَبْعَثْ اللّٰهُ مِنْ يَمُوتٍ﴾ (۱۴ جزء د النحل ۳۸ آیه (۵) رکوع) ﴿اُولَئِكَ تَوَلَّوْا اَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلِ مَا كُنْتُمْ تَقُولُ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم (۴۴) آیه (۷) رکوع) ﴿اَهْلَ الْاٰلِ الْاٰدَمِ الَّذِيْنَ اَقْسَمْتُمْ لَئِنْ لَمْ يَنْزِلْ لَهُمْ كِتَابٌ فَهُمْ لَمَنِعٌ﴾ (۸ جزء د الاعراف ۴۹ آیه (۶) رکوع).

قَوْلِكَ لَنْسَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٧﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٨﴾

نو قسم دی په رب ستا چه خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی ټول. د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی د چا عبادت مو کړی ؤ؟ او انبیاءو سره څرنگه مخامخ شوی وئ؟ او څه معامله مو ورسره کړی وه؟ «لا اله الا الله» مو ولی نه ؤ منلی او دغه حقه کلمه مو ولی نه وه اداء کړی؟ او نه دی رامعلوم چه له دی قسمه به څومره نوری پوښتنی هم له دوی څخه کیږی.

فَاُصْدَعُوا بِمَا تَوَمَّرُوا عَنِ الْمُرْكَبِ ﴿٣٩﴾

نو ښکاره (او په جهر کره ای محمده!) هغه چه ته مامور ئی پری او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنی په ویلو کینی هیڅ کوتاهی مه کوئ او ښه پاک په ښکاره ډول (طریقه) سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسی هیڅ شی نشی خرابولی.

اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٤٠﴾ الَّذِيْنَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ سَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ کافی شوی یو دپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس

شوی یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کښی هغه کسان چه گرځوی (شریکوی) دوی سره له الله (چه بر حق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: یعنی په دنیا او آخرت کښی مونږ گردو (تولو) مسخرو کوونکو ته سزا ورکوو - تاسی بی خوفه او خطرته خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ ستاسی یوه وېښته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږی. ﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُفْضِلُونَ﴾ هغه کسان چه گرځوی شریکوی دوی سره له الله چه برحق معبود دی معبود بل نو ژر به پوه شی دوی په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کښی) یعنی له رسول الله سره د استهزاء - او له الله تعالی سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوری.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٤٨﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٤٩﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته چه بیشکه ته چه ئی تنگی راوړی سینه ستا په سبب د هغه خبرو چه وائی دغه (کفار) نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کوونکیو څخه او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین (یعنی مرگ).

تفسیر: یعنی که د کفارو له ضده او عناده او له دی نه چه شریک دروی الله تعالی ته او طعن وائی په قرآن او تمسخر کوی په نبی صلی الله علیه وسلم - زړه تنگه شی، نو تاسی هغوی ځنی خپله توجه واړوئ او بیخی د الله تعالی په تسبیح او تحمید کښی مشغول شی! د الله تعالی ذکر - لمونځ - سجده - د الله تعالی عبادت هغه شیان دی چه د هغه له تاثیریه قلب مطمئن او منشرح او دادینه مومی او فکر او غم تری لری کیږی نو ځکه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم عادت ؤ کله چه کومه مهمه خبره به ورپېښیده، نو دوی به په لمانځه مشغولیدل.

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته

یقین) یعنی موت. د یقین لفظ د قرآن په بل ځای کښی هم په هم دغی معنی سره استعمال شوی دی ﴿وَلَمَّا نَسُوا حَتَّىٰ إِتَنَّا إِلَيْكُمُ الْيَقِينُ﴾ (۲۹ جزء د المذثر ۴۶ ؤ ۴۷ آیه ۲)

رکوع) په حدیث کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه میت په نسبت داسی فرمایلی دی «اما هو فقد جاءه اليقين وانی لارجو له الخير» د جمهورو اسلامو په نزد په دغه آیت کښی د «یقین» معنی په موت سره کیږی یعنی د مړینی تر وخته پوری د الله تعالی په عبادت

کښی مشغول او لگيا اوسه!

د الله په ليار کښی زيار (کوشش) کوه په فکر د عقبی شه!
د مړینی تر سلگی پوری په ذکر د مولی شه!

غځینو عارفینو په دغه غای کښی له «یقین» څخه د «قلبیہ کیفیت» معنی مراد اخیستی ده د
دی توجیه په «روح المعانی» کښی مذکوره ده هلته دی وکتله شی.

تمت سورة الحجر. والله الحمد والمنة وهو المسئول ان يتوفانا على اكمل الاحوال
و احسنها فانه جواد كريم ملك بر
رب رؤوف رحيم

سورة «النحل» مكية الا الايات الثلاث الاخيرة فمدنية وهي مائة وثمان
وعشرون آية وست عشر ركوعات رقمها (۱۶) تسلسلها حسب النزول (۷۰) نزلت بعد الكهف
د (النحل) سورت (مکی) دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو چه (مدنی) دی یو سل او
اته ویشته آیتونه
او شپاړس رکوع لری. په تلاوت کښی شپاړسم او په نزول کښی اوایم سورت دی وروسته د
(الکھف)
له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

أَيُّ أَمْرٍ اللَّهُ فَلَا سَتَّعُجُولُهُ

راغی امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنین او قیام د یوم الدین) نو تلوار
مه کوئ تاسی هغه ته (ای کفارو)

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دغه حکم د وقوع وقت قریب رارسیدلی دی، چه «د رسول الله صلی
الله علیه وسلم جماعت غالب او منصور - او د حق مخالفان به مغلوب او ذلیل وی، او هغوی ته به
په دنیا کښی د مجاهدینو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کښی د ﴿أَحْکَمُ الْحُكْمَيْنِ﴾ د

دربار له لوری د شرک او کفر سزا ورسپړی او د قیامت ساعت هم لری نه دی» د هغه شی راتلل چه یقینی وی هغه ښائی راغلی وگنلی شی. بیا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟ کفارو به د تکذیب او استهزاء له لیاری ویل چه د هغه عذاب یا د قیامت وعده چه تاسی راسره کوئ ولی ژر نه راځی؟ نو دوی ته ئی تنبیه فرمایلی ده چه ستاسی له داسی ویلو څخه هغه لری کیدونکی نه ده، بلکه په حتمی او یقینی ډول (طریقه) سره هغه ژر راتلونکی ده، هر څومره چه پکښی غنډ (تاخیر) هم ولگپړی هغه هم یو شان ستاسی په حق کښی مفید دی. ممکن دی په

دی ضمن کښی غښو ته د اصلاح او د توبی توفیق ور په برخه شی ﴿وَيَسْتَجِزُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّهُمْ لَذُوقُوا الْعَذَابَ وَلِيُذِيقَهُمْ نِقْمَتَهُمْ وَأَلَّا يَكُونُوا مِمَّنْ يَلْعَنُونَ﴾ (۲۱) جزء د العنکبوت (۵۳) آیت ۶ رکوع ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ﴾ (۲۵) منها ويصلون انما الحق الا ان الذين يمانون في الساعة لفي ضلالت بعيدا ﴿جزء د الشوری ۱۸ آیه ۲ رکوع﴾

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

پاکي ده الله ته او لوی دی له هغه چه دوی شریک ورسره پیدا کوی (له بتانو او نورو).

تفسیر: یعنی کله چه د حق غلبه او پر کفر او شرک سزا ورکول یقینی دی، نو د توحید لیاره اختیار کړئ! او د شرک دود او دستور پرېږدئ هغه شیان چه تاسی ئی د الله تعالیٰ شریکان بولی له هغو څخه هیڅ یو د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی او نه د پاک الله د عذاب څخه ممانعت کولی شی.

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ①

نازلوی (الله) ملائکی سره له روح (اسرار د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی (د نبوت ئی) له بندگانو خپلو (او داسی فرمائی انبیاءو ته) چه وویروئ (خبردار کړئ تاسی خلق) په دی چه بیشکه نشته برحق معبود مگر هم دا زه یم نو وویږیئ تاسی له ما نه

تفسیر: یعنی د پرښتو په جنس کښی غښو ته لکه حضرت جبرئیل علیه السلام. یا حفظة الوحی

د هغو په لوری په ﴿فَرَأَاهُ يَسْأَلُكَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ کښې ئی اشاره کړی ده (۲۹ جزء د الجن ۲۷ آیه ۲ رکوع).

پالوږه سره له روح او اسرارو د وحی یا سره له نبوت یا قرآن چه هر یو له دغو څخه زړونه ژوندی کوی) دلته له «روح» څخه د الله تعالی هغه وحی مراده ده چه د الله تعالی له لوری انبیاء ته په غیر مرئی طریقی د یوی سری او پتی خبری په دول (طریقه) راتله، لکه چه په ۲۴ جزء د المؤمن په ۱۵ آیت دوهمه رکوع کښې ئی فرمایلی دی ﴿يُلْقِي الرُّوحُ مِنْ أَمْرِهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْزِلَ يُؤْمِرَ الْغَلَاةَ﴾ او په (۲۵) جزء د الشوری (۵۲) آیت (۵) رکوع کښې یی فرمایلی دی «وَكُنْ لَكَ وَاحِينَا الْيَكُ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا» د قرآن یا د الهی وحی په «روح» سره تعبیر کولو کښې دغه اشاره ده چه همغسې چه مادی اجسامو ته له نفخی څخه ظاهری حیات حاصلیږی هم داسی هغه قلوب هم چه د جهل او ضلال له ناروغیو څخه مړه شوی دی، د الله تعالی د وحی له رسیدلو څخه ژوندی کیږی.

﴿مِنْ أَمْرِهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمانی د نبوت ئی له بندگانو خپلو) هغه بندگان انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام دی چه پاک الله هغوی پر گرد (تول) مخلوقاتو سم له خپل حکمت او کامل اختیار سره غوره کړی دی ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ جزء (۸) (د الانعام ۱۲۴ آیت ۱۵ رکوع) ﴿اللَّهُ يُصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ﴾ (۱۷) جزء د الحج (۷۵) آیه (۱۰) رکوع ﴿إِنْ أَنْزَلْنَاهُ لَكَ آيَةً إِلَّا أَنْتَ تَقْتُلُونَ﴾ داسی چه وویروئ او خبردار کړئ خلق په دی چه نشته هیڅ برحق معبود مگر هم دا زه یم نو وویروئ تاسی له ما نه. یعنی د توحید تعلیم د شرک تردید - د تقوی په لوری دعوت، دغه علی الدوام د گردو (تولو) انبیاء علیهم السلام مشترکه او متفقہ نصب العین (ایدآل) دی. گواکی دغه د توحید د اثبات نقلی دلیل دی وروسته له دی نه عقلی دلائل هم بیانېږی.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکی په حق (حکمت او رښتیا) سره پورته دی (الله) له هغه چه شریکان ورته نیسی دغه (شرکان).

تفسیر: یعنی د ځمکی او آسمان نظام ئی داسی درست او استوار پیدا کړ چه د هغه د لیدلو څخه لا محاله یقین راغی چه د گردو (تولو) کائناتو سلسله بنائی یواځی د یوه مختار مالک د قدرت په لاس کښې وی - او که د څو واک (اختیار) لرونکو خدایانو په لاسونو کښې د خدائی اختیارات وی، نو دغه محکم انتظام او ټینگ انضباط به په دغومره مدت کښې له سره قائم پاتی کیدی نه شوی، او ضرور به ئی پخپلو منځونو کښې سره تصادم او تکر خوړلی وی، بلکه د څو آزادو خدایانو د کش کولو او راکش کولو له وجی به دغه موجوده د عالم نظام بیخی نه وی

پاتی - لکه چه په (۱۷) جزء د الانبیاء په (۲۲) آیه (۲) رکوع کښی راغلی دی ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهُ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ او په (۱۸) جزء د المؤمنون په (۹۱) آیه (۵) رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ إِلَهٍ إِذْ أَذْهَبَ كُلَّ إِلَهٍ مَخْلُوقٍ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ﴾

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿۵﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفی (اوبو د منیو) نه نو ناخپه دغه (انسان) سخت جگړه کوونکی ؤ ښکاره (په ناحقه سره).

تفسیر: یعنی د علویاتو او سفلیاتو د انتظام څخه مو وروسته تاسی پیدا کړئ تاسی پخپله د خپل خلقت په لوری غور وکړئ! نو د الله تعالی د عجیبو او غریبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به درښکاره شی ستاسی اصل څه ؤ؟ یو داسی بی سا شاغکی چه نه پکښی حس او حرکت ؤ - او نه شعور او اراده (او نه د تشکل او تصنع وړ (لائق) ؤ له جهت د نرموالی) او نه د خبرو او کار کولو لائق ؤ - او نه د دی خبری قابل و چه په کومه معامله کښی په جگړه سره خپل حق په چا باندی ومنلی شی - یا په نورو باندی غلبه حاصله کړی، اوس وگوره چه الله تعالی د هغه ناخیزه شاغکی څخه څرنګه یو ښه شی جوړ کړی دی؟ او څنګه یو عجیب صورت ئی ورعطاء کړی دی؟ او په څومره اعلی قوتونو او کمالاتو ئی فائز کړی دی؟ هغه چه د یوه حرف په ویلو قادر نه ؤ وگوره چه اوس څنګه ښی ویناوی، نطقونه او کانفرنسونه کوی؟ په هغه کښی چه لږ ادنی حس او حرکت نه ؤ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړی کولو - او حجت او دلائل ایستلو قدرت پکښی پیدا شوی دی - حتی په غینو اوقاتو له مخلوقه تیر شوی - تر خپل خالق پوری هم خبری کوی او د ده په مقابل کښی ټینګ دریږی، او احکام ئی نه منی، او دا ئی هم په یاد ونه ساتله چه د ده اصل څه ؤ؟ او دغه طاقت ئی څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟

﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ وَرَبِّ لَنَامُنَّ أَنَّهُ خَلَقَهُ قَالَ مَنْ مَعِيَ

الْطَّامِرِينَ وَيَعْلَمُ كُلُّ غَيْفٍ إِلَٰهًا أَوَّلَ نَفْثَةٍ وَهُمْ يَحْنُ عَلَيْهِمْ﴾ (۲۳ جزء)
د یسین شریف ۷۷، ۷۸ او ۷۹ آیتونه ه رکوع).

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿۵﴾

او چارپایان ئی پیدا کړی دی (الله) دغه (چارپایان)، تاسی ته (ای انسانانو!) چه شته په دوی کښی اسباب د ځان ساتلو (له یخنی) او (نوری دیری) نفعی او له غینو دغو (چارپایانو) څخه خورئ تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالى اوبن - غویی - میوه (گده) - اوزه (بیزه) او نور ئی درپیدا کرل. (چه د هغو له وړیو او ویشتانو او نورو څخه کمبل چکمن - جرابی - شری - تکر (خادر) - تفر - لمسی کیږدئ - او د یخنی نه د ژغورلو (محفوظولو) دپاره نور شیان جوړوئ - برسیره په دی د هغوی شودی څښی - او د بزگری چاری تری آخلی - د غوړیو کچو - کرتو او ماستو او شوملو افراط د هم دغو حیواناتو له وجوده دی چه تاسی ته لنگیری - او تاسی پری سوړیږئ - او سوداگری او کراکښی پری کوئ) د دوی له غرمی څخه څرنګه ښه ښه او بیش قیمته اسباب او سامان تیاروئ - د هغو حیواناتو غوښی چه خورئ په هغو کښی هیڅ کوم معتد به بدنی یا اخلاقی مضرت نشته. د دوی له غوښی او وازدو څخه څومره استفادی کیږی؟ او د څومره غریبانو نسونه پری مریږی؟ او هغه نور خواړه چه مونږ ئی خورو، د هغو په تیاری کښی تر کومه اندازی پوری د دغو حیواناتو دخل شته؟.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

او شته تاسی ته په دغو (چارپایانو) کښی زیب زینت کله چه بیرته ئی کور ته راولئ لپاره د راحت او کله چه بهر ته ئی د څر لپاره بیایئ.

تفسیر: کله چه مواشی او حیوانات په کورونو کښی ولاړ وی - یا په صحراؤ کښی سره تیت او پرک (خواره واره) او په څر کښی لګیا او له سترگو څخه لری وی، نو په دغه وقت کښی د الله تعالى د انعام داسی ښکاره او صافه مظاهره نه کیږی څه مهالی چه دوی گهیځ (سحر وختی) په اوله د ورځی کښی د څر لپاره له کورونو وځی یا ماښام وروسته د څریدلو او گیدی مړولو له صحراء څخه د کورونو په لوری راځی، نو یوه عجیبه رونق او خوښی، او دیره ښه ننداره او خوشالی تری محسوسیږی - نه یواځی خاوند د خپلو دغو مالونو د لیدلو څخه خوښیږی، بلکه نور کسان هم د هغو له لیدلو څخه خوشالیری - او یو له بله سره وائی چه پاک الله هغه سری ته څومره دولت او اقبال ورکړی دی.

وَتَحِبُّهُ أَتَقَالِكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّكُمْ تَكُونُوا بِلْغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

او باروی دغه (چار پایان) درانه بارونه ستاسی (او رسوی ئی) هغه ښار ته چه نه وئ تاسی رسیدونکی هغه (ښار) ته مگر په سختی مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره؛ بیشکه چه رب (پالونکی) ستاسی خامخا لوی شفقت والا ډیر رحم والا دی (چه دغه حیوانات ئی هم پیدا کړی دی ستاسو د منافعو لپاره).

تفسیر: یعنی چیری چه تاسی جره بی له اسبابه او سامانه په ډیر مشکل رسیدی شوی دغه بودگان (ځناور) تاسی او ستاسی درانه درانه اسبابونه هم وړی - دا د الله تعالیٰ خومره لویه مهربانی ده چه دغه حیوانات یی ستاسی د خدمت دپاره خلق او درولی دی - او له دغو څخه د خدمت آخیستلو اجازه ئی درکړی ده څو خپل ډیر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حیواناتو په وسیله آسان کړئ ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَلَا خَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ لَدُنْهُمْ نَعْتًا مِثْلًا لِّمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (۲۳ جزء د یسین شریف (۷۱ و ۷۲) آیه (۵) رکوع)

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْجُمُحْرِ لِتَرْكَبُوَهَا وَزِينَةً

او (پیدا کړی دی الله) آسونه او قچر او خره لپاره د دی چه سورپړئ تاسی په دوی باندی او (زینت کوی پر دغو) په زینت کولو سره،

تفسیر: یعنی پری سورپړئ او عزت او شان مو تری ظاهریږی. تنبیه: په عربستان کښی د خره سورلی معیوبه نه ده، او د هغه ځای خره (ځمونږ پښتنو د بلخی خرو په شان) ډیر غښتلی - قیمتداره، گړندی، چالاک او ښکلی وی - حتی غینی خره د اس په شان مزل کوی، ډیر او ښه مخلی.

وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

او پیدا کوی (الله ډیر نور) څیزونه چه اوس ئی نه پیژنئ تاسی.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چه پاس وشو برسیره پر هغه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع دپاره داسی نور شیان هم پیدا کړی او پیدا کوی ئی چه له هغو څخه اوس تاسی بی خبره یی - په دغه کښی هغه گرد (تول) د سورلی شیان داخل شول چه تر قیامته به جوړیږی. (او اوس د هغو یواځی وهم او تصور هم تاسی نشئ کولی او تش خطور او حضور ئی هم ستاسی په قلوبو کښی نشی راتلی. نو ځکه اکثر مفسرینو د دی مبارک آیت په تفسیر کښی سکوت

غوره کړی دی).

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَايزٌ

او خاص پر الله دی بیان د لاری (برابری تفضلاً) او غینې د لارو څخه کړی مائلی هم دی (له حقه)

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چه تاسی د حیواناتو پر شاؤ سوریرئ او هغه مو سره له اسبابه او سامانه په ډیرو سختو او مشکلو ځایونو کښی هم وړی، او راوړی او د مقصود تر منزل پوری مو رسوی - دغه د بدنې او د حسی سیر او سفر حال ؤ - اوس د دی په مناسبت د روحانی او معنوی سیر او سیاحت په طرف کلام منتقل کړی شو - یعنی هغه شانی چه د ځمکې د لیاری پری کولو او د مقصود تر منزل پوری د رسیدلو وسائل در برابر کړی دی هم داسی تر الله پوری د رسیدلو سمه لیاره ئی هم در پرانستلی ده - د هر چا چه پوه او عقل سم وی نو هغه د پاس مذکور شویو دلائلو او بصائرو کښی له غور کولو څخه د الله تعالیٰ پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړی، او د توحید او تقویٰ په سمه لیاره بی له خرڅشی (خطری) تر الله پوری رسیږی - لیکن د هر چا چه عقل سم نه وی نو پر دغه سم سرک باندی به د تللو توفیق له کومه وموندلی شی، دی به تل د اهوؤ او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کښی لالهنده او سرگردانه

گرځی ﴿وَإِنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوا وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ (۸ جزء)

د الانعام ۱۵۳ آیت ۱۹ رکوع) شیخ الهند رحمه الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او تر الله پوری رسیږی سمی لیاری او غینې لاری کړی هم دی» ځما نیکه مولینا مراد علی کاموی رحمه الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او خاص پر الله تعالیٰ دی لیکن تفضلاً نه وجوباً بیانول د میانه لاری چه رسوونکی ده حق ته او بعضی له دی لیارو چه ناپوه خلق پری رهی او روان دی چپی او کړی تللی دی له مقصوده لکه د کفر او د شرک او د هوا او د بدعت لیاری).

وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ۝

او که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی) نو خامخا سمه برابره لیاره به ئی ښوولی وه تاسی ټولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دی خبری څخه نه دی عاجز چه کرده (توله) دنیا په همغه یوه لیاره کښی ولگوی. لیکن د ده حکمت مقتضی نه دی چه گرد (تول) د یوه اصول په اختیارولو باندی مجبور کړی. لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو مواقعو کښی د هغه تشریح کړی ده.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٥﴾

الله هغه (ذات) دی چه نازل کری رالیږلی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه چه دی تاسو ته له دی اوبو شخه غښل او له دغو اوبو شخه ونه (وابنه) هم ده چه په دغو وښو کښی خړوئ تاسی (حیوانات خپل).

تفسیر: یعنی د اوبو غښلو قابل ئی وگرځاوه - او له هغه شخه ئی ونی وابنه او نور نباتات زرغون کړل چه پکښی ستاسی حیوانات څر کوی.

يُنَبِّئُ لَكُمْ بِالزَّرْعِ وَالرَّيْتُونِ وَالنَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ وَمِنْ كُلِّ الشَّجَرِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٦﴾

زرغونوی (الله) تاسی ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زیتون (خونه) او خرما گمانی او (تاکونه د کورو) انگورو او له هر قسمه میوو شخه بیشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره ؤ اشیاء) کښی خامخا لویه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چه (غور) فکر کوی (پکښی).

تفسیر: یعنی له یو رنگ اوبو شخه راز راز (قسم قسم) میوی زرغونوی چه د هغو شکل او صورت او رنگ او رائحه او خوند او تاثیر بیخی بیل دی، په دغه کښی غور کوونکی ته د الله تعالی د کامل قدرت او غریبه صنعت لوئی نښی دی چه له یوی ځمکی - یو لمر - یوی هواء او یوه رنگ اوبو شخه. څرنکه دول دول (قسم قسم) گلان او میوی تل پیدا کیږی؟.

وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنَّجْمُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهُ

او مسخره کری ئی ده (په کار ئی لگولی ده) تاسی ته شپه او ورځ او لمر

او سپورمی، او ستوری مسخری (په کارونو کښی لگولی شوی) دی په امر حکم د دغه (الله) سره .

تفسیر: شپه او ورځ برابر یو له بله سره نښتی دی خو دنیوی کاراوبار پری وچلیږی او خلق سکون او آرام تری حاصل کړی شی - هم داسی لمر او سپورمی هم تر یوه معین نظام لاندی راضکاری او پتیبی - د شپي او د ورځي د دغه تگ او راتگ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پریوتلو سره د انسانانو بیسماره فائدی ترلی دی، بلکه که په غور سره ولیده شی نو بی له دغو څخه د انسان ژوند محال دی الله تعالی پخپل کامل اقتدار سره لمر - سپورمی او نور گرد (تول) ستوری نی د ادنی مزدورانو په شان ځمونږ په کارونو کښی لگولی دی - مجال نشته چه دوی لږ څه سستی وکړی یا غاړه تری وغړولی شی لیکن څرنگه چه له لمر او سپورمی سره ځمونږ اړه بالکل په صریح ډول (طریقه) متعلقه ده او له نورو ستوریو سره ځمونږ د فائدو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دی، ښائی د هم دی لامله (له وجی) هغه نی بیل کړل - او تر بل عنوان لاندی نی بیان وفرمایل. والله اعلم.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ وَمَا ذَرَأَّا لَكُمُ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیشکه په دغو (علویه و تصرفاتو) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی (پکښی)، او (مسخر کړی نی دی نور) هغه څیزونه چه پیدا کړی غوړولی دی (الله) تاسی ته په ځمکه کښی حال دا چه مختلف دی سره رنگونه (شکلونه او قسمونه) د دوی.

تفسیر: یعنی هغه لوی او لوړ ذات چه اسمانی شیان نی ستاسی پکار لگولی دی، همغه ستاسی د فائدی دپاره په ځمکه کښی هم مختلف قسم نباتات پیدا کړی دی چه په ماهیت - شکل - صورت - رنگ - بوی - منافع او خواصو او نورو گرده (توله) کښی یو له بل سره بالکل جلا (جدا) او علیحده دی په دغه کښی گرد (تول) حیوانات نباتات - جمادات - بسائط او مرکبات شامل شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٨﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لَنَا كُلَّوَامِنَهُ لِحِمَاطَرِيَّا وَتَسْتَخْرِجُوَامِنَهُ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَازِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۷﴾

بیشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کښې خامخا (د قدرت لوی) دلیل دی دپاره د هغه قوم چه پند اخلی او الله هغه (ذات) دی چه مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی بحر دپاره د دی چه وخورئ تاسی له (ښکاره د) دی (بحره) غوښه تازه او راوباسی تاسی (په غوږه وهلو سره) له دغه (بحره) گانه چه اغوندئ ئی تاسی (یعنی ښځی ستاسی)، او وینی به ته (ای کتونکیه) بیرې رهی (روانه) په دغه (بحر) کښې (چه) خپروی په تتر خپل اوبه) او چه طلب کړئ تاسی (رزق) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وباسی تاسی (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسی موج او څپې وهونکی خوفناک سمندر ئی هم (چه د هغه په مقابل کښی د ضعیف البنیان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسی په کار کښی لگولی دی چه په هغه کښی بی تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوئ! او دیره لذیذ او ترو تازه غوښه تری حاصلوئ! د هغه د ځینو برخو څخه مرغلری درمرجان - حجرا لبحر - او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوئ! چه له هغو څخه دیری قیمتداری گانې او زیورات تیاریږی، ښه! د سمندر دغو لویو موجو او څپو ته وگورئ! چه د هغه په مقابل کښی د دیرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه خس او وابنه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړوکی کشتی او بیرې څرنګه دغه موجونه خپروی؟ او پری درومی؟ دا د الله تعالی د قدرت یوه نمونه ده چه انسان ته ئی عقل ورکړی دی او د داسی شیانو د جوړولو ترکیب ئی ورښوولی او پوهولی ئی دی چه د هغه په ذریعه سره تاسی پر سمندرونو باندی متصرف او له یوه سره تر بله سره پوری ځئ.

﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ او چه طلب کړئ تاسی رزق د فضله د الله څخه او دپاره د دی چه شکر وباسی تاسی پر دغو نعمتونو) یعنی پر جهازونو او کشتیو تجارتی مالونه بار کړئ! او له یوه ملک څخه ئی بل ملک او له یوه براعظم څخه ئی بل براعظم ته ورسوئ! او د الله تعالی په فضل سره دیره زیاته او فراخه روزی حاصله کړئ! بیا د الله تعالی احسان ومنئ! او د ده د نعمتونو په مقابل کښی شکر وباسی!

وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَبِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۸﴾

او غورځولی (پیدا کړی) ئی دی په ځمکه کښی بارونه (غرونه میخونه محکم)

لپاره د دی چه ونه ښورپړی (چپه نشی ځمکه) پر تاسی باندی او (پیدا کری دی الله په دی ځمکه کښی) ویالی او لیاری لپاره د دی چه لیاره ومومئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ځمکه ډیر درانه لوی لوی غرونه ایښی دی، خو ځمکه د خپل اضطرابی حرکت څخه کراره (قلاره) شی - له روایاتو او آثارو څخه معلومیږي چه ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کښی مضطربه او بی واکه خوځیده او در کرده (توله) لرځیده، الله تعالیٰ پر هغی باندی غرونه پیدا کړل چه د هغو د درونوالی په اثر د ځمکی هغه خوځیدل ورک شول، د نن پرون «سائنس» هم اقرار کری دی چه د غرونو وجود تر ډیره حده پوری د زلزلو له کثرته مانع دی په هر حال د ځمکی د هغه حرکت او سکون مسئله چه په حکماؤ کښی مختلف فیه ده له هغه سره دا آیت نفیاً یا اثباتاً هیڅ تعلق نه لری ځکه چه د غرونو په وسیله کوم حرکت چه بند شوی دی، هغه دا وضعی حرکت نه دی چه په هغه کښی اختلاف جاری دی.

﴿وَأَنهَارًا﴾ او پیدا کری دی الله په دغه ځمکه کښی ویالی) یعنی د ویالو او سیندونو او نهرونو سرچینه پیری په غرونو کښی وی، خو هغه د غرونو او میدانونو څخه تیریری او په سلهاؤ او زرهاؤ میله مسافو کښی د الله تعالیٰ په حکم هغو کلیو او ښارونو ته رسیږی چه د هغوی رزق او روزی په هغو اوبو پوری متعلقه کری شوی ده.

﴿وَسُبُلًا﴾ او پیدا کری دی الله لاری) چه پری وکولی شی چه له یوه ملکه څخه بل ملک ته لاړ شی.

وَعَلَّمَتْهُمُ الْبَحْرُ مِمَّ يَهْتَدُونَ ﴿١٧﴾

او (پیدا کری دی الله په ځمکه کښی) علامی (د لیاری) او په ستوریو سره دغه (لار تلونکی) لیاره مومی.

تفسیر: یعنی غرونه چینۍ - ونۍ - د شگو غوندی - الغرض د مختلفو اقسامو علایم ئی قائم کری دی چه د هغو په وسیله د مسافرانو قافلی د سمی لاری سراغ او ښه وموندلی شی. ما پخپلو سترگو لیدلی چه ځینو اعرابو (بدوانو) د خاوری په بویولو سره د لیارو ښی پیدا کری دی.

﴿وَالْبَحْرُ مِمَّ يَهْتَدُونَ﴾ او په ستوریو سره دغه لار تلونکی لاره مومی) یعنی د شپې په وقت کښی لویو سیندونو او لویو بیابانونو په سفر کښی د ځینو ستوریو په ذریعه د لاری درک او طرف معلومه شی - هغه لیار ښوونه چه د قطب نما او نورو آلاتو په وسیله کیږی هغه هم بالواسطه له ستوری سره تعلق لری.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٤﴾

آیا هغه (ذات چه هر شی) پیدا کولی شی (چه الله دی) پشان د هغه دی چه نشی پیدا کولی (هیڅ څیز چه بتان دی بلکه نه لری سره مشابهت)؛ آیا نو پند نه آخلئ تاسی (چه خالق او مخلوق سره وپیژنی! او په خالق ایمان راوړئ!)

تفسیر: یعنی فکر کول په کار دی چه دغه څومره حماقت دی هغه شیان چه د مچ یو وزر یا د ماشی یوه پښه بلکه د اوریشی یوه دانه یا د شگی د یوه بخرکی په پیدا کولو هم قادر نه وی، د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس سره ئی برابرول چه د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، دیره لویه بی ادبی ده. نو تاسی دغی گستاخی او سپین سترگی ته وگورئ چه څومره د وقاحت او قباحت خبره ده؟ او بیا د پاک الله انعاماتو ته خیال وکړئ چه د هغو قدر او عزت څرنگه کاوه شی؟ په حقیقت کښی انسان له حده زیات ناشکره دی.

وَأَنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥﴾

او که وشمیرئ تاسی نعمتونه د الله (چه پر تاسو ئی پیروزو کړی دی) نو نه به ئی شی شمیرلی (نو څرنگه به ئی شکر اداء کړی شی؟) بیشکه چه الله خامخا ښه ښوونکی (د خطیانو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه نعمتونه چه پاس ذکر شول له دیرو څخه لږ شی و - نور د الله تعالی دومه نعمتونه دی چه تاسی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی نشئ شمیرلی. نو د دغو بشمارو نعمتونو شکر په پوره ډول (طریقه) سره څرنگه ادا کیدی شی؟ لهذا د شکر په اداء کښی کوم قصور چه پیښیږی - پاک الله له هغه څخه تیریری - او د لږ شکر په مقابل کښی دیر اجر تاسی ته اعطاء فرمائی - یا دا چه د نعمت د کفران څخه وروسته هر هغه سری چه توبه وکړی او شکر ایستونکی شی - الله تعالی د هغه پخوانی تقصیرات ښی او په مستقبل کښی پری خپل نعمت مینول فرمائی - بلکه د ناشکری په حالت کښی پخپل رحمت واسعه سره هغه بیخی له خپلو مراحمو څخه هم بی برخي او محروم نه گرځوی او په زرهارو اقسامو نعماو ئی فائضوی.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَ مَا تَعْلَنُونَ ﴿۱۹﴾

او الله ته معلوم دی هغه (عقائد) چه پتوئ ئی تاسی او هغه (اعمال) چه
بنکاروئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له گردو (تولو) ظاهری او باطنی احوالو غخه هم خبردار دی چه کوم
سری د الله تعالیٰ پر نعمتونو تر کومی اندازی پوری له زړه او تر کومی اندازی پوری په خپلو
جوارحو (اعضاو) سره شکر وباسی؟ او کوم یو سری داسی دی چه په ظاهر او باطن کښی د
نعمت د حق ادا کولو غخه خالی دی؟ یا د پاس مذکوره د دلائلو او نعمتونو له آوریدلو غخه
کوم سری له زړه او په رښتیا سره ایمان راوړی؟ او کوم یو داسی دی چه په ظاهر کښی له دلائلو
غخه لاجوابه کیږی خو سره له هغه هم حق نه قبلوی؟ د پاک الله په علم کښی د هر چا حال چه
هر قسم وی همغسی به ورسره معامله کوی.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿۲۰﴾

او هغه (بتان) چه ئی بولی (عبادت ئی کوی دغه کفار) غیر له الله نه نشی
پیدا کولی دوی هیڅ غیز حال دا چه دوی پخپله (هم) پیدا کاوه شی.

تفسیر: یعنی الله خو هغه ذات دی چه د هغه د عظیم الشان او غیر محصور انعاماتو غه تذکره
پاس وشوه. اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ چه د داسی الله عالم الكل او خالق الكل،
شریک داسی شیان پیدا کوی چه د وښو د یوه دکی په پیدا کولو باندی هم قادر نه دی، بلکه
پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشیت او اراده سره پیدا شوی دی.

أَمْ أَوَّلُكُمْ غَيْرٌ أَحْيَاءُ وَ مَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يَبْعَثُونَ ﴿۲۱﴾

(دغه بتان پخپله) مړه دی (روح نه لری) نه دی ژوندی، او (په دی هم) نه
پوهیږی دغه (بتان) چه کله به راولاړاوه شی دغه (بتان یا عابدان ئی).

تفسیر: یعنی ماسواء د الله تعالیٰ غخه د هغو بتانو عبادت چه تاسی کوئ هغه گرد (تول) مړه
(بی ځانه) دی اعم له دی نه چه دواماً وی لکه بتان یا فی الحال وی لکه هغه بزرگان چه مړه
شوی دی او د هغوی طاعت او عبادت کاوه شی یا د انجام او مال په اعتبار مړه وی، لکه
حضرت مسیح روح القدس او ملائکه الله علیهم السلام چه د هغو عبادت به هم ځینو فرقو کاوه،

بلکه پیریان او شیطانان (چه غیبنی ممسوخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوی) پر دغو گردو (تولو) باندی په یوه وقت کښی موت طاری کیدونکی دی. نو د هغه شی وجود چه د بل شی څخه عطاء شوی وی او هغه هر وقت چه وغواړی اخیستی ئی شی، نو هغه ته څرنگه الله ویلی شی؟ او څرنگه د عبادت لائق کیدی شی؟ ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ اَنَّ اِيَّانَ يُعَذَّبُونَ﴾ او په دی نه پوهیږی دغه بتان او دغه بزرگان چه پاس بیان شول چه کله به راولاړه شی دوی یا عابدان ئی) یعنی دغه خو عجیب خدایان دی چه له سره نه دی خبر چه قیامت به کله راځی؟ او پخپله دغه معبودان یا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب دپاره بیا ژوندی کیږی؟ دغسی بی ځانه او بی خبره شیانو ته خدای ویل، انتهائی درجه جهل او حماقت دی.

اَللّٰهُمَّ اِلَهَ وَاحِدٌ فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْآخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ مُّنْكَرَةٌ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٢٧﴾

معبود ستاسی معبود یو دی، نو هغه (کسان) چه نه راوړی ایمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بی ایمانانو) منکر دی (له وحدانیت د رب العزت او له راتللو د آخرت) او دوی تکبر کوونکی (مغروران) دی (له ایمان راوړلو نه).

تفسیر: یعنی هغه دلائل او شواهد چه پاس بیان شول، داسی صاف او واضح دی چه په هغو کښی له ادلی غور کولو سره هر انسان پر توحید یقین کولی شی - لیکن ښائی چه غور او طلب هغه څوک وکړی چه ورسره د خپلی خاتمی فکر او د عاقبت ویره وی او هغه چه د بعد الموت په امورو باندی له سره یقین نه لری نو د آخری خاتمی په لوری به ئی څه فکر وی؟ هغه پر دلائلو کله غور ږدی؟ او د کفر او د ایمان د نیک او بد انجام په لوری به کله التفات کوی؟ بیا په زړونو کښی د توحید اقرار او د انبیاء علیهم السلام په مخ کښی په تواضع سره د سر هڅه کولو خیال کله د دوی په مغزو کښی گرځی؟.

لَا حَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَشُرُوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ اِنَّهٗ لَیُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ﴿٢٨﴾

رښتیا واقعی خبره دا ده بیشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چه پتوی ئی دوی او هغه (جنگ او جگړه) چه ښکاره کوی ئی بیشکه چه دغه (الله) نه خوښوی تکبر کوونکی (سر غروونکی له وحدانیت او رسالت او آخرت).

تفسير: يعنى ښه وپوهيږه چه کبر او غرور او لوئى کوم ښه او غوره شى نه دى او تاسى به د هغه نتيجه هرومرو (خامخا) گورئ - د توحيد هغه انکار چه تاسو پخپلو زړونو کښى ساتئ او هغه غرور - تکبر او ځانمنى (خودنمائى) چه تاسى د هغى اظهار پخپلو چارو او اعمالو او افعالو او اطوارو او طريقو سره کوئ دغه گرد (تول) د الله تعالى په علم کښى دى او هغه به د هر پټ او ښکاره جرم سزاء درکوى.

وَإِذْ أَيْدِي لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾

او کله چه وويلى شى دغو (متکبرانو) ته څه شى دى هغه چه نازل کړى ليږلى دى رب ستاسى (په محمد باندې) نو وائى دوى (دغه) خوشى افسانې د پخوانيو (خلقو) دى،

تفسير: يعنى که ناواقفه سړى د تحقيق په غرض - يا واقف سړى امتحاناً له دغو مکذبینو څخه پوښتنى کوى، يا دغه مکذبین پخپلو منځونو کښى يو له بله سره د تمسخر او استهزاء په ډول (طريقه) سؤال کوى چه «ووايئ ستاسى رب څه شى نازل کړى دى؟» مطلب ئى دا دى دغه قرآن چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ئى د پاک الله له لورى منزل بولى، ستاسى په نزد څه شى دى؟ او محمد صلى الله عليه وسلم په دغه دعوى کښى تر کوم ځاى پورې صادق دى؟ نو دوى وائى (معاذ الله) په قرآن کښى نور څه شته؟ ماسواء له دى نه چه د پخوانيو کتابونو او پخوانيو ملتونو څه قديمى بى سنده (د توحيد - نبوت - جنت - دوزخ - او نورى) خبرى (استغفر الله) او څو قصى پکښى نقل شوى دى او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دى.

لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ الْإِسَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿١٧﴾

(نو الله فرمائى دا وينا کوى دوى) دپاره د دى چه په شا واخلى پيتى (د گناهونو) خپلو پوره په ورځ د قيامت کښى او (هم داسى واخلى) له پيتى (د گناهونو) د هغو (کسانو) چه گمراه کړى دى دوى هغوى لره په نابوهى، واورئ خبردار شئ چه بد دى هغه څيز چه باروى ئى دوى (پر شاؤ خپلو)

تفسير: يعنى له دغى وينا څخه دغه غرض دى چه معاذ الله لوى قرآن بى وقعته او بى اهميته

بنکاره کری او خپل نور ملگری هم بی لیاری کری او په دی دول (طریقه) سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پیتی سره د هغو خلقو د اضلال، اغواء څه نور بار هم پری بار کری چه دوی ئی گمراهان کوی. خیال وکړئ چه دوی د بدی څومره یو دروند بار پخپلو سرونو باندی بار کری دی؟. په حدیث کښی راغلی دی «ومن دعی الی ضلالة کان علیه من الاثم مثل اثم من اتبعه لا ینقص ذلک من اثمهم شیئا» قال الله تعالی ﴿وَلِكُلِّ قَوْمٍ نُّقَالَةٌ أَفْهَمُوا أَفْهَمُوا لِقَوْمِهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت (۱۳) آیه اوله رکوع).

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ
فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٧﴾

په تحقیق مکر کری ؤ (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چه (تیر شوی) دی پخوا له دوی نه نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) (د اوچتو) بناگانو د دوی له تاداوونو (د ودانیو د دوی) نو پریوت پر دوی چت (د کوتو د دوی) له پاسه د (سرونو د) دوی او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چه نه پوهیدل دوی (پری چه له دی طرفه به راغی عذاب).

تفسیر: یعنی د خلقو گمراه کولو او د حق د پیغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابیر چه نن ورځ کیږی، له دوی نه پخوا پرمینیو اقوامو هم د انبیاء علیهم السلام په مقابل کښی هم داسی تدابیر کری وو - هغوی د مکر او تلبیس ډیر لوی عمارات درولی وو - بیا څه مهال چه د الله تعالی حکم ورسید نو د هغه نیول د دوی بنیادونه هم سره وخوځول - بالاخر د الله تعالی په یوه خوځول سره د دوی دغه تیاری شوی مانئ او محال پر هم دغو باندی داسی ولویدی چه دوی د هغه تر چت لاندی بند پاتی شول. مطلب دا دی چه د دوی دغه تدابیر پر هم دوی واوښتل او هغه سامان او وسائل چه دوی د خپلی غلبی او حفاظت دپاره تیار کری وو د دوی د فناء او اهلاك سبب وگرځیدل - بلکه د ځینو اقوامو ښارونه او کلی په حسی دول (طریقه) سره هم لاندی باندی کرل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ
كُنْتُمْ تُشَاقِقُونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ

الْيَوْمَ وَالسَّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿١٧﴾

بیا په ورځ د قیامت کښی به (الله وشرموی) رسوا کړی دوی او وبه فرمائی (الله) چه چیرته دی شریکان غما (په زعم ستاسی سره) هغه چه وئ تاسی چه مخالفت به مو کاوه (له انبیاء او مؤمنانو سره) په باب د دوی کښی وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنی ملائک - انبیاء علماء) چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی (یعنی عذاب ئی پر کافرانو دی.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاؤ په مرسته (مدد) او حمایت چه تاسی تل غمونږ له انبیاء سره جنگ او جگری کولی، هغوی نن چیری دی؟ او ستاسی د مدد لپاره ولی نه راځی؟.

﴿مَلِیْمُونَ لَمْ یَنْتَهِوْا عَنْ ذُنُوبِهِمْ﴾ (۱۹) جزء د الشعراء (۹۳ آیه (۵) رکوع).

﴿فَمَالَهُمْ مِنْ ذُنُوبٍ وَلَا نَاصِحٍ﴾ (۳۰) جزء د الطارق (۱۰) آیه (۱) رکوع). دغسی وینا سره په واقع کښی د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دی - یا له رسوائی څخه په جهنم کښی له داخلولو څخه مراد دی. او د دوی د پتو مکاریو پرده لری کول دی.

﴿إِنَّكَ مِنْ تَدْخِلِ النَّارَ فَتَدْخِلُهَا﴾ (۴) جزء د آل عمران ۱۹۲ آیت ۲۰ رکوع

﴿قَالَ الَّذِينَ﴾ (الآیه - وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یعنی ملائک انبیاء - علماء چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی او عذاب ئی پر کافرانو دی). یعنی هغوی به څه جواب ورکړی شی؟ هو! انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وقت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره آوروی چه وگورئ! هغه شیان چه مونږ به ویل همغسی وشو او د نن ورځی ځردی (تولی) خرابی او رسوائی یواځی د حق د منکرینو لپاره دی.

الَّذِينَ تَتَوَفَّيهِمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوْا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فليست منثوى المتكبرين ﴿١٩﴾

هغه (کافران) چه قبضوی (ارواح د) دوی ملائکی په دی حال کښی چه ظلم کوونکی دی دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره) نو وړاندی به کړی روغه (اطاعت او وبه وائی) نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی (نو وبه فرمائی الله ولی مو نه کاوه درواغ مه وایی) بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا

کبني) (نو وبه ويلي شي دغو ظالمانو ته) چه ننوغي اوس تاسي په دروازو د دوزخ کبني چه هميشه اوسئ په هغه کبني؛ نو خامخا بد غاي د هستوگني د متکبرانو (دا دوزخ دی)

تفسير: يعنى کفر او شرک ئى اختيار او پخپل حق کبني ئى خرابي وکړه، آخر په دغه حالت کبني د موت پرېنتي د دوى د روح وشکلو دپاره راغلي. خلاصه دا چه خاتمه ئى د کفر او شرک په حالت کبني وشوه العياذ بالله نو په دغه وقت کبني به دغه ظلام (وراندی به کرى روغو او اطاعت او وبه وائي نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هيڅ قسم بدی) يعنى په دغه وقت کبني به د دوى گورد (تول) تکبر، لوى، او ځانمنى (خودنمائى) لرى شي او له هغو گوردو (تولو) شرارتونو او بغاوتونو څخه چه دوى په دنيا کبني کول، ځان ناگاره او بيخبره آچوى او تپ تری منکريږي او د اطاعت او وفاء دارى اظهار به کوى او وائي به چه مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کرى او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه ؤ.

﴿يَوْمَ يَبْعَثُ اللَّهُ جَبْرِيًّا يُفْتَلُونَ لَهُ كَمَا يُفْتَلُونَ لَكُمْ وَتَسْتَبِينَ أَكْثَرُ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا أَنْتُمْ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾

(۲۸ جزء د المجادله (۱۸) آيت دريمه رکوع).

(هر کله چه دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعيان شي نو وبه فرمائى الله په ترديد د دی ويناوو د دوى چه دروغ مه وايئ! ولې مو نه کاوه معاصي بلکه کاوه تاسى معصيت بيشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسى چه کول به مو په دنيا کبني).

يعنى آيا تاسى په درواغ ويلو سره پاک الله غولوى؟ چه د ده په محيط علم کبني ستاسى گورد (تول) حرکات دی نن ستاسى هيڅ يو مکر او فریب د الله تعالى له سزا څخه نه پاتى کيږي، اوس هغه وقت راغلى دی چه تاسى پکبني د خپلو اعمالو خوند وڅکئ!.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرٌ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ

او وبه ويل شي هغو کسانو ته چه ځان ئى ساتلى له شرکه (او ويريږي له الله) چه څه څيز دی هغه چه نازل کرى دی رب ستاسى؟ نو وائي دغه (مؤمنان) چه (راليريلى ئى دی ځمونږ) خير شته هغو کسانو ته چه نيکي ئى کرى ده (په ايمان راوړلو سره) په دغه دنيا کبني نيکه جزا (چه عزت او نصرت دی) او خامخا کور د آخرت (جنت) خير غوره دی (له دنيا او مافيا څخه)؛

تفسير: دغه د مستکبرينو په مقابل کبني ئى د متقينو (پرهيزگارانو) حال بيان فرمايلى دی چه

کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنی کيږي چه ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتی ښی عقیدي او آدابو به ووائی چه «ځمونږ پاک الله داسی نیکه خبره رانازله کړی ده چه له سره تر پایه پوری پکښی خیر او برکت دی» داسی خلقو لره دی معلوم وی چه دوی خورا (دیر) ښه کار کوی په دنیا کښی به د هغوی نیکی خوندوره ثمره وررسیږی او د الله تعالی په دربار کښی د هیچا محنت او د یوی ذری قدر نیکی هم نه ضایع کيږی او خامخا سرای د آخرت (جنت) دیر غوره خیر دی له دنیا او مافیها نه.

وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿١٥﴾ جَدْتُ عَدْنٍ يَدْخُلُهُ نَهَايَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ

او خامخا دیر ښه سرای د پرهیزگارانو دی (دا دار، دغه دار) جنتونه دی د همیشه اوسیدلو چه ننوځی به دوی (په) هغو کښی چه بهیږی به له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی چه وی به (تل) دوی ته په دغو باغونو کښی هر هغه (نعمتونه) چه اراده ئی کوی دوی.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښیګڼو او نعمتونو پوښتنه څه کوی چه هلته دومره حسنات او نعماء شته چه د هغو د دیر یو وړوکی نعمت په مقابل کښی د دنیا خورا (دیر) لوی نعمت هیڅ دی. جنتیان چه هر قسم جسمانی او روحانی مسرت وغواری، هلته به ور ورسی ﴿وَفِيهَا مَا يَشَاءُونَ الْفُؤَادُ لَكِ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا غُلُوفُونَ﴾

كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿١٦﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّوهُمْ
الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

په شان د دغی (جزاء) جزاء ورکوی الله پرهیزگارانو ته. هغه (کسان) چه قبضوی ارواح) د دوی ملائکی په دی حال کښی چه پاک دی دغه (متقین له شرکه او معصیته) وائی به دغه (ملائک دوی ته چه د الله) سلام دی وی پر تاسی باندي ننوځی! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دغو گردو (تولو) خلقو ته چه له کفره - شرکه فسوقه او عصيانه پرهیز کوی هم داسی ښه بدل ورسپیږی، د دوی غځانونه د موت تر وخته پوری د کفر او شرک له نجاسته پاک وی او د فسق او فجور له دوږو او گردونو څخه پاک وی او د الله تعالی د صحیح معرفت او محبت له وجی په ډیره خوښی او انشراح بلکه اشتیاق سره خپلی ارواح (سا) هغه روح پیدا کونکی ته ورسپاری (او د ځنګدن او روح سپارلو په وقت کېږی به وائی دغه ملائک دوی لره چه سلام دی وی پر تاسی ننوځی جنت ته تاسی په سبب د هغو نیکو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه په دنیا کېږی) له یوه حیثیته په روحانی ډول (طریقه) انسان وروسته له مرګه سم د لاسه په جنت یا دوزخ کېږی داخليږی - هو! له جسمانی حیثیته په پوره ډول (طریقه) انسان وروسته له حشره داخل کیږی. ممکن دی په دغه زیری کېږی د دخول دواړو قسمونو ته اشاره وی. یعنی ستاسی عمل د جنت د ننوتلو عادی سبب دی - باقی حقیقی سبب د الله تعالی حقیقی رحمت دی لکه چه په حدیث کېږی راغلی دی «الا ان یتغمدنی الله برحمته»

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرٌ رَبِّكَ

آیا انتظار کوی دغه (کفار بلکه نه کوی د هیڅ څیز) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکې (د عذاب دپاره د قبض الروح) یا راشی ورته امر (حکم، عذاب) د رب ستا (دپاره د اهلاك د دوی).

تفسیر: د جنت د محاسنو او د هغه د تفوق او امتیاز له بیانولو څخه وروسته دغو غافلینو ته تنبیه ورکوله کیږی چه تش پر دنیوی سامانونو مست او بیخوده کیږی او آخرت بیخی هیروی او د خپل انجام په اصلاح او تعدیل کېږی هیڅ فکر او غور نه کوی. یعنی دغه خلق د دی خبری په انتظار کېږی دی څه مهال چه پرښتی د دوی د روح قبضولو دپاره راشی، یا د الله تعالی له حکمه سره موافق قیامت قائم شی - یا د مجرمینو د جزا ورکولو حکم ور ورسپیږی او په موچنو او پڼو د دوی سر وواهله شی نو هلته به ایمان راوړی او خپل حال به اصلاح کړی - حال دا چه د هغه وقت ایمان یا توبه او رجوع به له سره نافع نه وی - بهتر خو دا دی چه پخوا له موته د بعد الموت لپاره تیاری وشي او پخوا د عذاب له راتګه (راتلو) د نجات تدبیر وشي.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنَ الْقَبْلِهِمْ وَمَا ظَنَّهُمْ
 اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٦﴾ وَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
 مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٧﴾

په شان د دغی (کفر او تکذیب) کړی ؤ (شرک او تکذیب) هغو کسانو چه پخوا له دوی تیر شوی وو (پس رسیدلی ؤ دوی ته هغه شی چه رسیدلی ؤ هغوی ته) او نه ؤ ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره) ولیکن وو دوی چه په نفسونو (ځانونو) خپلو باندی ئی ظلم کاوه په کفر او معاصیو). نو ورسیده دوی ته جزاء د هغو بدیو چه کړی وو دوی او احاطه وکړ (چاپیر شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چه وو دوی چه په هغه (عذاب پوری) به ئی مسخری کولی.

تفسیر: پخوانی معاندین هم د هم داسی غرور او غفلت په نشو کښی لویدلی وو، او په باطل خوښولو کښی بوخت (مشغول) او لگیا وو، او تمادی ئی پکښی کوله، او د تویی په وقت کښی ئی توبه ونه ایستله، او تر آخره پوری د انبیاء علیهم السلام پر تکذیب او مخالفت ټینگ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به ئی خندل او مسخری به ئی کولی بالآخره ئی چه کړی وو، همغه ئی په مخه کښی ورغلل - او جزاء ئی وموندله، هغه عذاب او نور شیان چه دوی پری مسخری کولی، پخپلو سترگو ئی ولیدل، د دوی هغه مسخری او خندا معکوساً (الله) پر هم دوی واقع شوی، او هیڅ یوه د تیښتی لیاره ئی ونه مونده چه پری چیری وتښتی - او د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا ئی ومونده - او هغه ئی ورپیل چه کرلی یی وو - پاک الله له دوی سره معاذ الله څه دښمنی او عداوت نه درلوده (لرلو)، او نه د پاک الله په نسبت (استغفر الله) د ظلم او تعدی تصور کیدی شی، او نه امکان لری دغه خلق پخپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی، دوی بل هیچا ته هیڅ نقصان نه رسوی.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ
مِنْ شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا أَحْوَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ

او وویل هغو کسانو چه شرک ئی اختیار کړی وو که اراده فرمایلی وی الله نو عبادت به نه وو کړی مونږ غیر له دغه (الله) د هیڅ څیز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړی وو مونږ بی له حکمه د دغه (الله) هیڅ څیز.

تفسیر: له دی ځایه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چټی (بیکاره) او مهملو خبرو او دلائلو تردید شروع کیږی چه مشرکینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د

تثبیت (ثابتولو) لپاره وړاندې کول خلاصه ئی دا ده که د غیرالله عبادت یا د عُینو حیواناتو (لکه بحیره - سائبه او نور) حرامول داسی بد او بی سنده خبری او چاری وی چه بیخی پاک الله نه خوښولی، نو الله به مونږ نه پرېښودو چه ئی وکړو او هر کله چه مونږ د الله تعالی له مرضی څخه مخالف کار کاوه نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو - یا به ئی مونږ ژر تر ژره په سزاء رسولو - کله چه داسی نه کیږی، نو دغه د دی خبری دلیل دی چه دغه چاری د الله تعالی خوښی دی د الانعام په ۱۴۸ آیت (۱۸) رکوع د ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ فَلَمَّ بِهِنَّ آيَاتُهُ لَفَعَلْنَ فَعَلَهُنَّ وَلَٰكِنْ يَخْتَضِعْنَ لَهٗ رُءُوسُهُنَّ يَكْفُرْنَ﴾ الآية - تر آیت لاندی غمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چه مونږ کړی دی، په هغه کښی د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل جواب بیان شوی دی، ښائی چه هغه دی بیا هلته ولوست شی.

كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۵﴾

په مثل د دغه (عمل د دوی) کړی وو هغو کسانو چه پخوا له دوی (تیر شوی) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پری هیڅ) مگر رسونه ښکاره (چه سمه صافه لیاره خلقو ته وروښی).

تفسیر: یعنی د مشرکینو دغه وینا غلطه ده چه غمونږ دغه اعمال د الله تعالی له لوری نه دی ممنوع شوی، ځکه چه د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځی پوری له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء علیهم السلام لیږلی دی چه د هغوی کار او وظیفه هم دغه وه چه خلق له شرکیه و اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره اعلان وکړی چه کوم کوم اعمال د پاک الله خوښی او پری رضاء دی؟ کوم کوم افعال ئی نه دی خوښ؟ او له دوی غنی به د هر یوه انجام غرنګه وی؟ باقی دغه خبره چه خلق یی ولی په تکوینی ډول (طریقه) مجبور ونه گرځول چه له سره ئی د بدی لیاره نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالی له حکمته سره منافی وه لکه چه مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کښی لیکلی ده، پاتی شوه دغه خبره هر هغه څوک چه د انبیاءو خبری ونه منی، ښائی چه هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شی نو ډیرو اقوامو ته په دنیا کښی سختی عبرتناکی سزاوی هم ورکړی شوی دی لکه چه په پخوانی آیت کښی مذکور دی. هو! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروری نه ده چه د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شی او مجرم ته د یوی شیبی (ساعت) دپاره هم مهلت ورنه کړ شی، او نه ورته د توبی او اصلاح دپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شی. حضرت شاه صاحب لیکي «دغه د ناپوهانو خبری دی چه دغه کار که الله نه خوښوی، نو ولی مونږ د هغه کولو ته پرېږدی؟ آخر د هری فرقی په نزد عُینی کارونه خراب وی، نو دوی ئی ولی پرېږدی چه واقع

شی» (آیا الله د هغه له منع کولو څخه عاجز دی بلکه قادر دی) دلته ئی مجمل جواب وفرمایه چه تل رسولانو ممانعت کړی دی - د هر چا په قسمت کښی چه هدایت و هغه ئی وموند، او هر هغه چه خرابیدونکی و، خراب شو- الله تعالی ته هم دغه منظور دی (چه انسان ته فی الجملة د کسب او اختیار قوت ورکړی او آزاد (خپلواک) ئی پریږدی او د لوتو او تیږو (گتو) په شان ئی مجبور، یا د حیواناتو غوندی ئی د عمل دائره محدوده نه کړی - بلکه په هر طرف کښی د پر مخ تګ او ترقی موقع ورته ورکړی.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ
مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَن حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فسيروا في الأرض فانظروا
كيفَ كان عاقبة المَكذِبِينَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی (پورته کړی) وو مونږ په هر (پخوانی) امت کښی یو رسول (چه ووائی دوی ته) چه عبادت کوئ (یواځی) د الله او ځان ساتئ تاسی له شیرانو (باطلو معبودانو) څخه نو ځینی له دوی هغه وو چه ورته هدایت وکړ (لیاره وروښوده) الله او ځینی د دوی هغه وو چه ثابت شوه پری گمراهی (نو قبول ئی نه کړل احکام د رسولانو) نو وگرځئ تاسی په ځمکه کښی (ای مشرکانو!) نو وگورئ په نظر د عبرت سره) چه څرنگه و (عاقبت آخره خاتمه) د دروغجن کوونکو (د انبیاءو؟).

تفسیر: یعنی پخپل وقت کښی مو په هر امت او قوم پخوانیو کښی یو رسول مبعوث کړی دی بیا په آخر کښی ئی رسول الثقلین، سیدالکونین صلی الله تعالی علیه وعلى آله وصحبه اجمعین رامبعوث کړ.

تنبیه: له دغه آیت څخه دا نه لازمیږی چه په هر قوم او هر کلی کښی دی بلاواسطه یو رسول لیږلی شوی وی، کیدی شی چه یو نبی په یو قوم کښی مبعوث کړی شی او د ده نائب چه ورته «هادی» او «نذیر» ویلی شی په نورو اقوامو کښی ولیږلی شی - د هغه ورلیږل گواکی بالواسطه د هغه رسول لیږل دی والله اعلم. «طاغوت» شریر فتنه اچوونکی فساد خوښوونکی، د حضرت شاه صاحب په وینا «هغه دی چه په ناحقه سره د سرداری او مشرتوب دعوی وکړی او هغه هیڅ یو سند ئی په لاس کښی نه وی نو داسی سری ته «طاغوت» وائی بت، شیطان، لوی ظالم گرد (تول) په دغه کښی داخل دی.»

إِنْ تَحْرَصْ عَلَىٰ هٰذَا فَمَا فِى اللَّهِ لِيَهْدِيَ مَن يُضِلُّ وَمَا لَهُم مِّن تَصْرِيفٍ ﴿٣٨﴾

که ته دیر حرص و کړی (ای محمده!) پر هدایت (لیار ښوونه) د دوی نو بیشکه چه الله نه ښیي لیاره (د هدایت) هغه چاته چه گمراه کوی (ئی) او نه به وی دغو گمراهانو ته هیڅ له مددگارانو (مانع له عذابه د نیران).

تفسیر: یعنی پاک الله هر هغه څوک چه د قصور د استعداد یا د بد اختیاری په بناء گمراه (بی لیاری) کړی وی، هغه ته هیڅوک د هدایت لیاره نشی بودلی او نه ئی هیڅوک د الله تعالیٰ له سزاء څخه ژغورلی (بچ کولی) شی - ستاسی دغه ډیره طمعه او زیات حرص هم د دوی د هدایت په نسبت، هیڅ فائده نشی رسولی، نو بیا تاسی د دوی په فکر او غم کښی ولی دومره زیات خپل ځان کړوئ؟ او ولی خپل سر دومره زیات ورپسی گرځوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ۖ
بَلَىٰ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِن أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او قسمونه کوی دوی پر الله په سختو غلیظو قسمونو خپلو چه بیا به نه کړی ژوندی الله هغه څوک چه (یو ځلی) مړ شی، (الله فرمائی په تردید د دوی کښی چه ولی به ئی ژوندی نه کړی) بلکه ژوندی به ئی کړی (ځکه چه وعده ئی کړی ده) په داسی وعده کولو چه لازمه ده پری (وفا ئی تفضلاً وعده) حقه ولیکن دیر د خلقو نه پوهیږی (په دغه بعث بعد الموت).

تفسیر: یعنی قسمونه خوری کفار چه پس له مرگه بل ژوندون نشته، بیا نو له عذابه څه ویره ده؟ د دوی دغه گردی (تولی) بابیزه (ډاگي) خبری او تیرایستل دی. ځکه چه د کفارو او مشرکانو له دغه انکاره او د قیاسی او خیالی قسم خوړلو څخه د الله تعالیٰ هغه پخه وعده له سره وړاندی او وروسته کیدی نشی او هغه به هرومرو (خامخا) پوره کیږی خو تاسی د داسی ثابت حقائقو له انکاره د خپل د جهل ثبوت وړاندی کوئ! هر هغه سری چه د الله تعالیٰ د محیط علم او د قدرت او حکمت او د تکوین له رازه او د ده د غرض او غایت څخه خبردار وی، هغه له سره د «بعث بعد الموت» څخه انکار نشی کولی. «الناس اعداء ما جهلوا»

(او دغه بیا وروسته له مر کولو څخه بیا ژوندی کول)

لِیُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلَفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ ﴿٣٩﴾

دپاره د دی د دی چه بیان (او ښکاره) کړی الله دوی ته هغه (حشر او نشر) چه جگری کوی دوی په هغه کښی او (بل) د دی لپاره دی چه پوه شی هغه کسان چه کافران شوی دی (په دی خبره چه) بیشکه دوی وو دروغجنان (په دی انکار کښی له قیامته).

تفسیر: یعنی د معاد (قیامت) راتگ عین حکمت دی که وروسته له مرگه بل ژوندون نه وی نو په دنیا کښی هغه مختلف اعمال او احوال، چه موندلی شی د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنگه ظاهریږی؟! د دغه ځای د جگرو قاطعه فیصله خو هم هغلته کیږی او هلته به منکړینو ته معلوم شی چه د هغو خبرو انکار چه په قسمونو سره دوی کاوه، هغه بیخی صحیح او رښتیا وی، او قسم خورونکی دروغجنان وو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په دغه جهان کښی د دیرو خبرو په نسبت شبهه پاتی ده، ځینی کسان الله تعالیٰ منی او ځینی تری منکران دی نو د بل جهان وجود لازمی دی چه د گردو (تولو) جگرو تحقیق پکښی وشي او رښتینی له دروغجن څخه بیل شی او مطیع او منکر د خپل عمل بدل ومومی»

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه خبره ځمونږ کوم څیز ته کله چه اراده وکړو (د پیدا کولو) د هغه دا ده چه ووايو هغه ته چه (پیدا) شه نو (پیدا) شی (نو) د مرو بیا ژوندی کول هغه ته څه مشکل دی.

تفسیر: یعنی له دی نه مقصد یواځی هم دغومره خبره ده چه د الله تعالیٰ له ارادی څخه د یوی ثانیی دپاره هم د مراد تخلف نشی کیدی او د ارادی څخه وروسته په نهایت سرعت او سهولت سره د مراد واقع کیدل او د بل هیڅ یو مانع او عائق مزاحمت نه کول او نه توانیدل، په ځان سره د دغی جملی خلاصه ده.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا
ظَلَمُوا النَّبِيَّ هُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَاجِرٌ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ
كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿١٥﴾

او هغه کسان چه هجرت ئی کړی دی په (لیاره د) الله کښی وروسته له هغه چه ظلم پری وکړی شو نو خامخا غای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کښی ښه (غای) او خامخا اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی. که وی دغه (کفار) چه پوهیدی (په ثواب د هجرت نو دوی به هم ورسره موافقت کړی وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چه پوهیدی (پخپل هغه لوی اجر نو لا ډیر کوشښ او صبر به ئی کاوه). (او مهاجرین) هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او په مصیبه) او خاص پر رب خپل توکل کوی.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلی (د طاعت او د معصیت د پوره نتیجی اظهار) دپاره «بعث بعد الموت» ضروری دی - د الله تعالیٰ ښه وفادار بندګان چه په دغی دنیا کښی ډیر مصائب او شدائد تیروی او بیا مری نو آیا د دوی دغه قربانی ضایع کیدی شی؟ له سره به نه ضائع کیږی! هغه چه د حق حمایت وکړ او د الله تعالیٰ رضاء ئی وغوښته او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو ئی صبر او حوصله وکړه - تر دی حده پوری چه مجبوراً خپل کور خپلوان - کهول دوستان - عزت آشنایان - راحت او ګرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ په لیاره کښی پریښودل نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفاداری - صله یقیناً وررسیږی اول هغه کسان چه له دوی ځنی ژوندی پاتی کیږی نو په هم دغی دنیا کښی د خپلو قربانیو لږ څه ثمره مومی او خوند ئی څکی. یعنی خپل کور کهول پریښوونکو ته د هستوګنی نور ډیر ښه غای ورکاوه کیږی، له هغه کوره ښه کور، له وطنی وروڼو څخه ډیر مهربانه خواخوږی نور وروڼه - له روزی څخه ئی بهتره روزی - له عزته ئی ښه عزت وررسیږی بلکه پر هغو خلقو غالب کیږی چه دوی ئی له وطنه ایستلی دی او پر دنیا باندی به ئی حاکم او د متقیانو به مشر او امام ګرځی. بیا وروسته له دی نه هغه لوړ مقامات او عظیم الشان مدارج چه په آخرت کښی ور په برخه کیږی، دومره زیات دی چه د هغه اندازه له سره امکان نه لری که د اخروی اجر او ثواب پوره باور او یقین نورو خلقو ته هم پیدا شی نو هغوی به هم (چه اوس د هجرت له سعادت محروم دی) خپل ګرد (تول) کور کهول پریږدی او د الله تعالیٰ په هم دغه لیاره به درومی او تول به د هجرت دپاره تیاریږی.

تنبیه: د آیت پر عموموا الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ (و هو منقول فی روح

المعاني عن بعضهم عامو مفسرينو دغه آيت د هغو اتياو اصحابو رضى الله تعالى عنهم اجمعين په حق كښى ايښى دى چه د مكى معظمى د كفارو له ظلم او تيرى څخه په تنگ شوى وو او ډومبى ئى د (حبشستان) په لورى هجرت كړى وو - ځكه چه د اكثر و په نزد دغه آيت مكى دى چه د منورى مدينى له هجرت څخه پخوا نازل شوى دى. دغو مهاجرينو ته بالاخر پاك الله د هستوگنى ډير ښه ځاى په (مدينى منورى) كښى وركړ رضى الله عنهم و رضوا عنه! ﴿الَّذِينَ صَبَرُوا عَلَىٰ آلِهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ مهاجرين هغه كسان دى چه صبر ئى كړى دى په طاعت او په مصيبت او له معصيته او خاص پر رب خپل باندې توكل او اعتماد كوى. يا آفرين دى وى پر هغو مهاجرينو باندې چه صبر يى كړى دى په طاعت او په مصيبت او له معصيته او خاص پر رب خپل باندې توكل او اعتماد كوى. يعنى له هيڅ راز (قسم) ظلم او تيرى څخه ونه ويريږل او د محبوب وطن او د گرانو خپلوانو او اقاربو د بيلتانه پروا ئى ونه كړه او د الله تعالى د خوښى او رضا له ليارى څخه ونه ښوئيدل او له گردو (تولو) څخه ئى وشكاوه او خپله علاقه ئى يواځى له پاك الله سره وښلوله او خالص د الله پر امداد او قاطعه و مواعيدو ئى اعتماد وكړ - تر هغه پورى چه وئى ليد، هر څوك چه خپل ځان پاك الله ته سپارى، نو پاك الله به څرنگه پرى خپل لطف او كرم نه مبدولوى؟

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ
الدِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾ يَا بَنِي إِدْرِيسَ وَالزُّبَيْرُ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ
الدِّكْرَ لَتَبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٨﴾

او نه و ليږلى مونږ پخوا له تانه (اى محمده) مگر سړى (ستا په شان له انسانانو) چه وحى به كوله مونږ دوى ته نو پوښتنه وكړئ تاسى له اهل الذكر (خواندانو د ياد يعنى له علماؤ او پوهانو يا له اهل الكتاب نه) كه يي تاسى چه نه پوهيږئ (ليږلى وو مونږ دغه رسولان) په ښكاره و معجزو او په كتابونو سره او نازل كړى دى مونږ تاته ذكر قرآن (يو) لپاره د دى چه بيان كړى ته خلقو ته هغه چه نازل شوى دى (په دى قرآن كښى) دوى ته او (بل دپاره د دى) چه ښائيږى دوى فكر او غور وكړى (پكښى چه دغه كلام الله دى).

تفسير: يعنى د انبياؤ الله عليهم السلام مظلومانو ملگريو ته چه د صبر او توكل په لپاره ثابت قدم وى په دواړو دارينو كښى برى او كومك وركول ځمونږ كوم نوى عادت نه دى. پخوا له دى نه هم مونږ په پخوانيو انسانانو كښى رسولان ليږلى دى چه د هغو كار دا و چه د الله تعالى له

احکامو او د نيکي او بدی له انجامو خلق خبردار کړی - اوس که تاسی ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چه د پخوانيو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبياؤ پر تاريخی معاملاتو علم لرونکی دی، تحقیقات وکړئ! چه آيا په رشتيا سره په تيرو پيړيو کښی څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فايض شوی دی؟ او سره له بيناتو (معجزاتو) او زبرو (کتابونو) مبعوث شوی دی؟ که نه؟ او دغه چه آيا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنگه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنگه منصور او کامیاب شوی دی؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنگه پنا شوی دی؟

﴿وَلَقَدْ كَلَّمْنَا رِيبَکَ الْحَقُّ عَلٰی نَبِیِّ اِسْرَآئِیْلَ اِیْمَا صِدْقًا وَاَوْفَرْنَا مَا کَانَ یَصْنَعُ زُرْعُوْنَ وَقَوْمُهُ وَمَا کَانَ لَوَا اِیْمُرُشُوْنَ﴾ جزء (۹) (د الاعراف ۱۳۷ آیت (۱۶) رکوع) مونږ له ﴿اهل الذکر﴾ څخه خاص اهل الكتاب نه دی مراد کړی، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی چه په هغه کښی اهل الكتاب هم شامل دی. په روح المعانی کښی مسطور دی قال الروماني والزجاج والازهری المراد باهل الذکر علماء اخبار الامم السالفة کائناتاً من کان - فالذکر بمعنی الحفظ محقق محمود الحسن شیخ الهند رحمة الله علیه هم د «اهل الذکر» ترجمه د یاد په خاوندانو کړی ده - او ښائی چه په هغه سره ئی دی لوری ته اشاره کړی وی. په هر حال د آیت له عموم څخه دغه مسئله وځی چه غیر د اهل العلم ته ښائی چه له اهل الذکر څخه پوښتنه وکړی او د هغوی په وینا برابر کار وکړی اکثر علماء دغه د ائمه ؑ په تقلید کښی وړاندی کوی والله تعالی اعلم.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ دا رسولان لیږلی وو مونږ په ښکارؤ معجزو او په اوراقو کتابونو سره) یعنی معجزات او هغه علوم چه په اوراقو کښی لیکلی کیږی.

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَیْکَ الذِّکْرَ﴾ الآية - او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن یو دپاره د دی) چه بیان کړی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم! خلقو ته هغه چه نازل شوی دی دوی ته - او بل دپاره د دی چه ښاییږی دوی فکر او غور وکړی پکښی چه دغه کلام الله دی) یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح ډول (طریقه) بیانول دی او د خلقو کار دا دی چه په همغه کښی غور او فکر وکړی. له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی چه پخوانیو امتونو د ضروریه ؑ احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاؤ د علومو جامع او د تل له پاره د الله تعالی د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوږه وښوونکی دی. مطلب ئی داسی شو «همغسی چه پخوا له دی نه رسولان لیږلی شوی دی او کتابونه نازل شوی دی نن تاته هم (ای محمد صلی الله علیه وسلم) مونږ هم داسی کتاب درلیږلی دی چه د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاؤ علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی - ستاسی کار دا دی چه د دنیا گردو (تولو) خلقو ته د دی کتاب تول مضامین په صاف او ښکاره ډول (طریقه) بیان کړئ! او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ» له دی نه معلوم شو چه د پاک قرآن همغه تاویل معتبر دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق دی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

آیا نو په امن کښی شوی دی هغه کسان چه مکرونه ئی کړی دی ناکاره ، له دی نه چه دوب به کړی الله دوی په ځمکه یا چه را به شی دوی ته عذاب له داسی طرفه چه نه پوهیږی دوی (پری چه له دی طرفه راځی) .

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاءو او د دوی د امتونو د احوالو د آوریډلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسی مکمل ذکر او یاداشت د رسیدلو څخه وروسته هم آیا د مکی معظمی کافران د حق په مقابل کښی د خپلو مکاریو او فریبونو او دغابازیو نه مخ نه گرځوی؟ آیا د دی خبری امکان نشته چه الله تعالی دوی د (قارون) په شان په ځمکه کښی دوب کړی - یا له داسی یو جانب څخه کوم آفت پری ولیږی چه د دوی په وهم او گمان کښی هم نه وی لکه چه د «بدر» په غزوه کښی کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسی سزا ورسیده؛ چه دوی خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی .

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلُبِهِمْ فَهُمْ بِمُجْرِبِينَ ﴿١٦﴾

یا له دی چه ونیسی (الله) دوی لره په وقت د گرځیدلو د دوی (په ځمکه) کښی نو نه دی دوی عاجز کوونکی (د الله) .

تفسیر: یعنی د دی خبری هیڅ ضرورت نشته چه له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شی - یا د مقابلی دپاره څه افواج ولیږلی شی - پاک الله پر دغه هم قادر دی چه تاسی په تگ راتگ او په کاروبار کښی یا پخپلو بسترو په وقت د اوښتلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته، یو ځلی ونیسی او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړی - الله هر قسم قوت او قدرت لری او تاسی په هر ډول (طریقه) عاجزولی شی او په تاسی کښی د دی خبری توان نشته چه پاک الله عاجز او ناتوان کړی .

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ

یا (له دی) چه ونیسی (الله) دوی لره پر ویره (او ویږول په ورو ورو تنقیص سره)؛

تفسیر: یعنی یو ناخپه به ئی وانخلي - بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لیږلو څخه پسته په داسی یو حالت کېښی ئی نیسی چه خلق پری خبر او تری اطلاع ومومی او د عذابونو آثار وگوری او طبعاً وویږی. یا د شاوخوا نور خلق، په سماویه و عذابونو کېښی اخته وگوری او په ویره کېښی وی لیکن دغه خوف محض طبیعی وی او د توبی او ندامت سره نه وی چه د عذاب دافع کیدی شی - ځینو د «تخوف» معنی «تنقص» اخیستی ده - چه ورو ورو کمول دی - یعنی دغه هم ممکن دی چه دفعتاً ئی هلاک نه کړی او ورو ورو تاسی کموی او یتوی مو.

فَإِنْ رَبُّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۷۰﴾

نو بیشکه رب ستاسی خامخا ښه مهربان دی (پر بندگانو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی کولی شی - مگر ولی ئی نه کوی؟ د ده نرمی او مهربانی مانع ده چه پر مجرمینو یو ناخپه عذاب نازل کړی. د الله تعالیٰ رأفت او رحمت مقتضی دی چه مجرمینو ته مهلت او د اصلاح موقع ورکړه شی - یا خو دغه جمله یواځی له ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَؤُلَاءِ﴾ سره متعلقه ده - په هغه تقدیر سره چه ﴿هَؤُلَاءِ﴾ د تنقص په معنی واخیست شی - نو مطلب به ئی دا شی چه ورو، ورو کمول او دفعتاً ئی نه هلاکول، د الله تعالیٰ د رحمت او شفقت له سببه دی، که نه په یوه آن کېښی ئی هم پنا او خراب او تباه کولی شی.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَّ لَهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ ذُرُوءٌ ﴿۷۱﴾

آیا نه گوری دوی هغه ته چه پیدا کړی دی الله له کومه څیزه چه گرځی سیوری د هغه له ښی طرفونو او کین طرفونو (یعنی له هر طرفه) څخه په دی حال کېښی چه سجده کوونکی دی (دغه سیوری) الله ته حال دا چه دغه سیوری عاجزی کوونکی دی الله ته.

تفسیر: یعنی کله چه په تکوینی ډول (طریقه) هر شی د پاک الله په مخ کېښی عاجز - مطیع او منقاد دی، تر دی چه د سایه دارو شیانو سیوری هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم

اوږدپیری او لنډپیری او په دی لوری او په هغه لوری غی راغی، نو بیا د داسی قدرت والا الله د عذاب مخه کوم یو قوت او طاقت نیولی شی؟ هر انسان لره ښائی چه په خپل واک او اختیار د الله تعالی د تشریعی احکامو په مقابل کښی غاړه کیږدی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر شی په غرمه کښی برابر ولاړ وی او د هغوی سیوری هم ولاړ وی - کله چه لمر واورې نو سیوری هم ورسره اوږی بیا پسی په اوږدیدو اوږدیدو له غمکي سره سم شی - لکه چه په لمانځه کښی له قیامه سری رکوع ته او له رکوع څخه سجدي ته غی، هم داسی هر شی پخپله ولاړ وی او په خپل سیوری سره لمونځ کوی - په هر ملک کښی او په هر موسم کښی کله ښی خوا ته او کله کښی خوا ته اوږدپیری».

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلٰئِكَةِ وَهُمْ لَا يُسْتَكْبَرُوْنَ ﴿١٦﴾

او خاص الله ته سجده کوی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په غمکه کښی دی له گرځیدونکو (تلونکو په غمکه کښی) او ملائکی حال دا چه دوی نه کوی کبر (لونی سرکښی د الله تعالی له عبادته).

تفسیر: اول د هغو ولاړو شیانو ذکر وشو چه سیوری لرونکی وو، دلته اوس د عمومو ذوی الارواحو بالخصوص د پښتو د سجدي په بیان تنبیه فرمائی چه داسی مقرب او معظم ذوات هم د ده په مخ کښی سر په سجده دی او هیڅ قسم تکبر، غرور او لونی په دی کښی نه کوی چه د خپل الله تعالی په مخ کښی د عجز او نیاز سجده یدی. حضرت شاه صاحب لیکي «مغورو خلقو ته سر کیښودل پر غمکه ډیر سخت او مشکل ښکاری او نه پوهیږی چه د بنده لونی فقط په هم دغه سجده کښی ده. «من تواضع لله رفعه الله».

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ قُوَّتِهِ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿١٧﴾

ویرپیږی دا (ملائک) له رب خپل (چه اعلی دی پر دوی په قهر او غلبه) له پاسه د دوی او کوی دوی هغه (کار) چه امر (حکم) ورته کاوه شی.

تفسیر: یعنی پښتني سره له دومره قریه او وجاهته د خپل الله تعالی له لونی او له جلاله ویرپیږی او هر هغه حکم چه دوی ته ورکولی کیږی هغه علی الفور اجرا کوی په «موضح القرآن» کښی راغلی دی «د هر بنده په زړه کښی دغه خبره شته چه غما د سر له پاسه الله تعالی دی او خپل

مُحَان بَنَكْتَه كُنِي هَم دَغَه د پَرِشَتو سَجْدَه هَم دِه او د نورو تولو هَم.»

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا آلَ هَارُونَ أَتَّيْنُ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ فَإَيَّاىَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾

او فرمایلی دی الله مه نیسئ تاسی معبودان دوه بیشکه هَم دا خبره ده چه دغه (برحق معبود) معبود دی یو، نو خاص له ما شخه پس وویریرئ تاسی راخه.

تفسیر: یعنی کله چه گرد (تول) د آسمانونو او د حُکمکو مخلوق د یوه الله جل و علا په حضور کښی په تکوینی دول (طریقه) بی اختیاره سر په سجود او تول ورته عاجز او مقهور دی نو بیا په عبادت کښی ئی بل شریک له کومه پیدا شو؟ هغه پاک الله چه د گرد (تول) جهان مالک او مطاع دی ښائی چه یواغی د همغه عبادت وکړی شی او خاص د همغه شخه خوف او ویره په کار ده.

وَلَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾

او خاص هَم دغه (الله) لره دی هر هغه شخه چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه شخه چه په) حُکمکه کښی دی (له علویاتو او سفلیاتو سره له آسمانونو او حُکمکو ملکاً، خلقاً، عبیداً) او خاص هَم ده ته دی طاعت (عبادت عدل) واجب لارم همیشه؛ نو آیا غیر له الله شخه ویریرئ تاسی (له بل چا).

تفسیر: یعنی په تکوینی دول (طریقه) هر غیز خاص د الله تعالی په اطاعت او عبادت مجبور دی ﴿أَفَغَيْرَ اللَّهِ يَتَّقُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ طُوعًا وَكَرْهًا وَإِلِيَّو يُرْجَعُونَ﴾ (۳ جزء د آل عمران ۸۳ آیت ۹ رکوع) یا دغه مطلب دی چه تل د الله تعالی عبادت لارم دی ﴿إِلَهُ الْوَدَّانِ الْحَالِصِ﴾ (۲۳ جزء د الزمر ۳ آیت ۱ رکوع) او عُحْنی د «هین» معنی په «جزاء» سره اخیستی ده یعنی د نیک او بد دائمی بدل د همغه یوه الله تعالی له جانبه رارسیری (نو د بل چا شخه به ولی ویریرئ) والله اعلم

وَمَا يَكُم مِّن نِّعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ تُمْرَادًا مَّا سَكُمُ الضَّرَفُ إِلَيْهِ تَجْعُرُونَ ﴿١٦﴾

او هر هغه چه تاسی سره دی له (کوم قسم) نعمت نو له (طرفه د) الله دی بیا کله چه ورسپړی تاسی ته ضرر نو خاص هم دغه (الله) ته فریاد او زاری کوئ.

تفسیر: یعنی گردی (تولی) ښیگنی (فایدی) او نعمتونه د هغه له لوری دی او د هر یوی بدی او سختی دفع هم د هغه په واک (اختیار) او قبضه کښی ده - لکه چه کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسپړی نو له غلیظ څخه غلیظ مشرک هم په دغه وقت کښی له نورو گردو (تولو) وسیلو څخه لاس وباسی او یواځی د پاک الله په دربار کښی دعاء کوی او تری مدد غواړی، گواکی انسانی فطرت شاهدی ورکوی چه د مصائبو او سختیو څخه نجات ورکول ماسوا له دی نه چه د پاک الله واحد کار وی، د بل هیچا کار نه شی کیدی، بیا د هغه ذات په قبضه کښی چه هر قسم ضرر او نفع - نعمت (عذاب) او نعمت (چه پت وی یا ښکاره - وړوکی وی یا لوی - دینی وی یا دنیوی علمی وی یا عملی - داخلی وی یا خارجی - جلبی وی یا سلبی او هر قسم نعمت او ضرر لکه مرض یا ناداری قحط یا غلاو حرق یا غرق او نور د ده په اختیار کښی) دی نو بل به څوک د ده په الوهیت کښی حصه دار کیدی شی؟ یا به داسی کیدی شی چه انسان تری وویږی - یا څه هیله (امید) او اسره ورڅخه ولری.

ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضَّرْعُ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿١٧﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَهُمْ فَتَمْتَعُوا قَلِيلًا تَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

بیا هر کله چه دفع (لری) کړی (الله هغه) ضرر له تاسی څخه ناڅاپه یوه فرقه له تاسی له رب خپله سره شریکوی (بل) دپاره د دی چه کفران (ناقدری) وکړی په هغه څیز پوری چه ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلئ (ای منکرینو دنیوی نفع موقتاً). نو ژر به پوه شی تاسی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چه تری سختی پورته شی نو خپل منعم حقیقی هیروی او په نهایت بیحیائی او بی شرمی د الوهیت د چارو په ویشلو پسې لویږی او له دی نه نه شرمیږی چه اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کښی د هغه په دربار کښی مو عرض او دعاء کوله نه یی د

حقیقی محسن احسان ومانه او نه ئی د دغی اندیښنه وکړله - چه زه به د ناشکری په سزاء کښی ونيول شم - یا لږ تر لږه د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وگرځی، گواکی هغه انعام چه وحده لا شریک له الله تعالی فرمایلی ؤ بیخی د هغه په انکار باندی ټینگ ودرید. بهتر دی چه خو ورځی هغوی ته مهلت ورکړ شی چه په دغه دنیا کښی ښی مزی وکړی او خوندونه ئی وځکی - بالاخر به دوی ته معلومیږی چه د دغه مشرکیت او د نعمت د کفران سخته سزا ورته څرنگه ورکوله شی.

وَيَجْعَلُونَ لَهَا لَآئِعًا مَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهُ لَكُنْتُمْ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

او مقرروی دا (کفار) دپاره د هغو (بتانو) چه په هیڅ نه پوهیږی (علم نه لری) یوه برخه له ځینو د هغو څخه چه ورکړی دی مونږ دوی ته، قسم دی په الله چه خامخا پوښتیدلی به شی تاسی هرومرو (خامخا) (په قیامت کښی) له هغه چه یی تاسی چه دروغ تری (چه بتان مو خدایان دی).

تفسیر: دغه ئی هغو ته وفرمایل چه په خپل کښت او کار کښی - په تجارت او صنعت کښی - په مالدارۍ او جهاندارۍ کښی ماسوا له الله څخه د نورو دپاره نذر او نیاز منی (موضح القرآن) لکه چه د عربو د مشرکانو رواج او دستور ؤ چه د هغه ذکر (په ۸ جزء) د «الانعام» په (۱۶) رکوع کښی تیر شو. له ﴿لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دی چه مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بیخبری - خپل معبودان یا د نفعی او ضرر مالکان گڼل - حال دا چه د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه ؤ - بیا دغه شرکاء ئی هم د دېرو (گتو) له بتانو ځنی تجویز کرل چه له هر قسم علم او شعور څخه بی برخی دی ﴿اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَجَبٌ﴾ - قسم دی په الله چه خامخا به وپوښتلی شی له هغه دروغو چه تاسو ویل (یعنی په قیامت کښی به د دغه افتراء او د دروغو ترلو پوښتنه هرومرو (خامخا) له تاسی څخه کیږی - چه د الله تعالی په ورکړی مال کښی مو څه حق درلود (لرلو) چه نور مو پکښی شریک او سهیم گرځول؟ باقی چاته د ثواب رسولو مسئله، هغه خو بیله خبره ده او د دی آیت په ذیل کښی نه راځی.

وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحٰنَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

او مقرروی (دا کفار) الله ته لونۍ پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او

(مقرروى) ځان ته هغه خيز چه د دوى خوښ وي.

تفسير: يعنى الله تعالى له دغه پاك او منزله دى چه اولاد ورته ثابت كړى شى بيا په تيره لوى تعجب دى چه دغه خلق د حق تعالى په نسبت څرنگه جرات كوى، په دغه آيت كښى د «بنو خزاعه» او د «كنانه» د قبيلو رد وشو - چه پرستو ته ئى د الله تعالى لوى ويل (العياذ بالله)

وَإِذْ أَبَشَرَ أَحَدَهُمْ بِالْأُنْثَىٰ ظَلًّا وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَافِرٌ ﴿٥٧﴾

او كله چه خبر ور كړى شى يو تن د دغو (كفارو) ته په (پيدا كيدو د) لور سره نو (توله ورځ) وگرځى مخ د ده تك تور له غمه حال دا چه دى ډك وي له قهره (خپلى ښځى ته چه لور دى ولى راوړه؟).

تفسير: يعنى د خپلو ځانونو دپاره د لونو په پيدا كيدلو خوښ او راضى نه دى هر كله چه غواړى ځامن غواړى.

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَبِهِ إِيمُسُكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ

پټ گرځى له قومه (خپله) له سببه د ناخوښى د هغه شى څخه چه خبر ور كړى شوى دى (ده ته) په هغه سره، آيا وساتى (دى) هغه لور سره د سپكوالى او كه ئى ومندى (ژوندى) په خاوره كښى؟

تفسير: له دوى ځنى كه كوم يوه ته خبر ور كړى شى چه تا كره لور شوى ده نو له دير نفرت او غم او انديښنى څخه ئى وچولى (تندى) تريو شى او كرده (توله) ورځ له دير خفگانه په نظر په بله بڼه (شكل) راځى او زړه ئى پخسپړى چه دغه د نه ويلو غبار او مصيبت له كومه راباندى راغى؟

﴿إِيمُسُكُهُ عَلَىٰ هُونٍ﴾ الآية - آيا دى وساتى هغه لور سره د سپكوالى؟ يعنى له دغه رسمى او عرفى ننگ او عار له تصويره چه كه دغه لور مى ژوندى راپاتى شى نو بل څوك به مى څوم كيږي نو زه په هغه وقت كښى چاته خپل مخ ښوولى شم؟ او چيرى به پټ گرځم؟

﴿أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ﴾ الآية - او كه ئى ومندى ژوندى په خاوره كښى (يعنى شپه او ورځ په فكر او تردد كښى مصروف او تجاوزيز جوړوى چه آيا زه دغه دنپوى عار قبول او دغه جينئ

پریږدم چه ژوندون وکړی؟ یا ئی په غمکه کښی خښه کړم؟ یعنی وئی وژنم - لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی ډیر غټ زړه او ظالم سړی به خپلی جینکې وژلی یا به ئی ژوندی په غمکه کښی خښولی - کله چه اسلامی دین منتشر شو نو دغه قبیح رسم ئی له منځه ورک کړ - او په داسی ډول (طریقه) ئی سره قلع او قمع وکړه - چه وروسته له اسلامه په گرد (تول) ملک کښی د دغی بی رحمی یوه پېښه او مثال هم وړاندی نه شو ځینی د ﴿إِثْمُكَ عَلَىٰ مُؤْنٍ﴾ معنی داسی کړی «بندیانی ساتی جینکې په ذلت او خواری سره» یعنی د ژوندی پاتی کیدلو په صورت داسی ذلیلله معامله به ئی له دوی سره کوله لکه چه ئی له سره اولاد بلکه انسان هم نه وی.

الْأَسَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾

واورئ خبردار شی چه بد دی هغه چه حکم کوی دغه (کفار چه نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیری فیصله چه د دغو کفارو ده له هغه ځنی زیاته بده فیصله دغه ده چه الله تعالی ته ئی د اولاد تجویز کاوه، بیا اولاد هم «اناث» چه له هغو څخه دوی پخپله کرکه او تنفر کاوه، گواکی دوی د خپلو ځانونو دپاره ښه شیان او الله تعالی ته ئی ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله).

لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوِّ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

دی هغه کسانو ته چه نه راوړی ایمان په (ورغ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او هم دی دی قوی غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هغه مشرکین چه د خپلو ظلمونو او گستاخیو او سپین سترگیو په بد انجام باور نه لری، خراب مثال یا خراب صفت د هم دوی دی. هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دی چه د درد - رنځ - او د ضعیفی په وقت کښی په ښه او په کار ئی ورشی - دوی لره په کار دی چه له خپلو ځامنو څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړی، د عاری یا د افلاس یا د نورو ویرو په وجی د جونو وژل د دوی دود او دستور دی - بالاخر دوی د ظلم او شرک او د نورو د هغه بد

انجام شخه چه مقرر دی له سره عُثَان نشی ژغورلی (محفوظولی). الغرض هر دول (طریقه) بد مثالونه او نقص او عیب نسبت بنائی چه د هم دوی په طرف وکړی شی - د الله تعالی په طرف د دغو صفاتو انتساب چه د مخلوقاتو خاصه ده او (معاذالله) د حُمامنو او د لونو د تجویز ډیر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافی دی، د الله تعالی دپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتیدی شی چه له اعلیٰ شخه اعلیٰ او له هر لور او لوی شی شخه لور او لوی وی.

﴿وَاللَّهُ الْعَلِيمُ﴾ او هم دی دی قوی، غالب په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا) یعنی پاک الله خو داسی غالب او زبردست ذات دی چه ستاسی د دی بی ادبی او سپین سترگی سزا لاس په لاس او ژر تر ژره هم درکولی شی لیکن ځکه که علی الفور تاسی ته سزا نه درکوی چه د ده د حکمت سره مناسب نه ده، نو تاسی ته مهلت او وار درکوی، خو په سمه لپاره راشی او د اصلاح او توبی رویه عُثَان ته غوره او خپله رویه سمه کړئ.

وَلَوْ يَأْخُذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِرُونَ ﴿١١﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره نو نه به ئی ؤ پری ایښی پر مخ د دی ځمکی کښی هیڅ خوځیدونکی (تلونکی) ولیکن وروستی کوی دوی تر هغه نیتی په نامه کړی شوی پوری نو کله چه راغی نیته (د موت یا عذاب) د دوی نه به وروسته کیږی (دوی له هغه نیتی شخه) (په قدر د) یو ساعت او نه (تری) ډومبی کیږی.

تفسیر: یعنی که الله تعالی خلقو ته د دوی پر گستاخی - تیروتنو او د ظلم د سزا ورکولو شروع وکړی، نو په څو ساعتو کښی د ځمکی د مخ دغه نظم او نسق او ودانی نشی پاتی کیدی ځکه چه په دنیا کښی لویه برخه د ظالمانو او بد کارانو ده او د وړو او لږو خطاؤ شخه خو هیڅ یو تن هم تش نه دی (کلکم خطاؤون) کله چه گرد (تول) خطا کاران او بدان هلاک کرل شی، نو یواځی د معصومو انبیاءو د مبعوثیت او د دوی د اعزام ضرورت د ځمکی په طرف نه پاتی کیږی بلکه د دوی هستوگنه د معصومو ملائکو سره زیاته موزونه ده. کله چه نیکان او بدان دواړه پر ځمکه نشی پاتی، نو د نورو حیواناتو وجود به هم بی فائیدی وی - ځکه چه هغه گرد (تول) د انسانانو دپاره پیدا شوی دی او هم ئی فرض کړئ چه الله تعالی د انسانانو په ظلم او عدوان

باران بند کر نو آیا له انسانانو سره به حیوانات هم نه مری؟ په هر حال که پاک الله پر هره هره خبره په هم دغی دنیا هر یو ونیسی او سم د لاسه سزا ورکړی - نو د دغی دنیا گرده (توله) سلسله به سره وشلیږی او په غو دقیقو (شیبو) کښی به دغه دنیا پنا شی. مگر مجرمینو ته د توبی او اصلاح وار او موقع ورکوی او تر موعوده وقته پوری ئی خوشی پریږدی - او مهلت او وار ورته ورکوی - کله چه هغه ټاکلی (مقرر کړی) نیتي ته ورسپړی - نو بیا هغه یوه ثانیه (رپه) نه وړاندی او نه وروسته کیدی شی.

تنبیه: ځینی مفسرین له ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَهُمْ دَابُّهُمُ﴾ څخه خاص ظالمه دابه مرادوی - که دغه صحیح وی، نو مطلب بیخی واضح دی او هیڅ اشکال نه دی پاتی. والله اعلم.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكُونُ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ﴿٣٧﴾

او ثابتوی دا (کفار) الله ته هغه چه بد ئی گڼی (دوی خپلو ځانونو لره لکه لونۍ یا شریکان) او بیانوی ژبی د دوی دروغ (چه داسی وائی) بیشکه شته دوی ته ښه حالت (په نزد د الله کښی)؛ حقه رښتیا (ثابته خبره دا ده) چه بیشکه شته دوی ته اور (د دوزخ) او بیشکه دغه (کفار په منده بیولی شی بیا هلته په اور کښی پریښودلی شی.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دوی ئی بد گڼی او د خپلو ځانونو دپاره ئی نه غوره کوی لکه جینکۍ - یا په خپل ملک کښی د کوم پردی شرکت یا استهزاء یا استخفاف او نوری سپکی معاملی نو هغه د الله قدوس (جلت عظمته) دپاره ثابتوی.

﴿وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ﴾ او بیانوی ژبی د دغو مشرکانو دروغ چه داسی وائی بیشکه شته دوی ته ښه حالت په نزد د الله کښی (یعنی سره له داسی گستاخیو او سپین سترگیو د دوی پر ژبو دغه دعوی ده چه مونږ په دنیا کښی د ښو ښو شیانو وړ (مستحق) او لایق یو او که د آخرت او د نورو دغه قصی رښتیا وی، نو هلته به هم ښی مزی کوو لکه چه په ۲۵ جزء د حم السجده په (۵۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی یو آیت شته

﴿وَلَيْنَ آدْفُهُ رَحْمَةً وَمِنَ ابْنِ بَعْدَ صَوَاءٍ مِّنْهُ لَيُفْلَنَ هَذَا لِيُؤْثِرَ النَّارَ وَلَيَكُنُ السَّامَةُ قَوْلًا وَلَيَنْزِلُنَّ إِلَىٰ رِجِّ لِيُجَنِّدَ الْفُتْنَىٰ﴾

﴿لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ﴾ حقه رښتیا خبره دا ده چه بیشکه شته دوی ته اور

د دوزخ (خ) یعنی سره له داسی گستاخیو هسی باطلی آرزوگانۍ لرل د دی خبری دلیل دی چه د هغوی دپاره هیڅ یوه ښیگه (فائده) او نیکی نشته، هو! د دوی دپاره د دوزخ اور تیار دی

چه دوی ورته په مندو بیولی او غفلولی شی او کله چه هلته ورسپړی او پکښی ولویږی، نو گواکی بیخی هیر شوی دی یعنی تر ابدالاباد پوری هیڅکله د مهربانی نظر به پر دوی نه کیږی حضرت شاه صاحب لیکي دا ئی د هغوی په نسبت وفرمایه چه ناکاره شیان د پاک الله په نامه کوی او سره له هغه داسی یقین هم لری چه مونږ جنت ته هم غو حال دا چه دوی ورغ په ورغ دوزخ ته ورنژدی کیږی نو فرمائی الله تعالی لپاره د تسلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰی اَمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ
فَهُوَ اِلَيْهِمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿۱۳﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیږلی وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (ای محمده نور رسولان) نو ښائسته کړی ؤ دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چه کلک پری ولاړ ؤ) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورغ او شته (په آخرت کښی) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکی معظمی د کفارو د گستاخیو او چتی (بیکاره) دعاویو د ذکر څخه وروسته محمد علیه الصلوة والسلام ته تسلی ورکوی چه تاسی د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنگی شی! مونږ له تاسی څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلی ؤ. لیکن تل هم داسی پېښه واقع شوی ده چه لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورڅرگند (ورښکاره) کړی دی او دوی به پرله پسې پخپلو شرارتونو کښی پر مخ تگ او ترقی کوله او نن هغوی د الله تعالی په عذاب کښی اخته او ککړ دی او شیطان چه د دوی رفیق او ملگری ؤ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی - او نه ئی په داد او فریاد ورسیدی شی - هم دغسی به ستاسی د مکذبینو انجام هم کیږی. ځینی د ﴿فَهُوَ اِلَيْهِمُ الْيَوْمَ﴾ مطلب داسی ښکاره وی هغه شیطان چه پخوانی امتونه د ده په لمسونه گمراه او بی لاری شوی وو همغه نن د دغو (کفارو د مکی) ملگری شوی هم دی، نو همغسی چه د هغوی حال او خاتمه شوی ده د دوی حال او خاتمه هم کیږی.

وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا تِبْيٰنٍ لِّهُمُ الَّذِي
اَخْتَلَفُوْا فِيْهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّلْقَوْمِ الْيُّوْمِنُوْنَ ﴿۱۴﴾

او نه دی نازل کړی (رالیرلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مگر دپاره د دی چه بیان (او ښکاره) کړی ته (ای محمده!) دوی ته هغه (خیز) چه اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کښی او (لپاره د) هدایت او (لپاره) د رحمت دپاره (د هغه) قوم چه ایمان لری (په ټولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی لوی قرآن یواځی د دی لپاره نازل کړی شوی دی چه د هغو اساسی او رښتیا اصولو بیان په دیر وضاحت او تحقیق سره وکړی چه خلق پکښی اختلاف او جگړی کوی (مثلاً توحید معاد د حلالو او حرامو احکام) او نور چه هیڅ اشکال او خفاء پکښی پاتی نشی - گواکی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د دغه لوی قرآن په وسیله د گردو (ټولو) منازعو او جگړو سمه او صافه فیصله آوروولی ده - او د الله تعالیٰ پر بندگانو ئی د الله تعالیٰ حجت تمام کړی دی - وروسته له دی نه د دوی منل او نه منل - پخپله د مخاطبینو کار دی، هر څوک چه توفیق ومومی قبلوی به ئی. تاسی ته نه ښائی چه پر دوی پسی خپل ځان خفه یا پریشان کړئ! ﴿وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ او لپاره د هدایت او لپاره د رحمت دپاره د هغه قوم چه ایمان لری) یعنی فیصله او بیان خو د گردو (ټولو) دپاره دی، لیکن د دی هدایت څخه منتفع کیدل - او د الله تعالیٰ د رحمت سره غاړه په غاړه کیدل - د هغه چا په برخه کیږی چه دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموی - او په طوع او رغبت سره په ټولو مؤمن به شیانو ایمان راوړی.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاحْيَا بِهٖ الْاَرْضَۤ بَعْدَ مَوْتِهَاۤ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّقَوْمٍ یَّسْمَعُوْنَ ۝

او الله نازلی کړی (لیرلی) دی له (طرفه) د آسمانه اوبه (باران) نو ژوندی (شنه) ئی کړه په دی (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگه (وچوالی) د هغی (ځمکی)؛ بیشکه په دغه (زرغونتیا) کښی پس له وچوالی خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه آوری (د الله احکام د زړه په غوړونو او په انصاف سره بیا عبرت هم تری اخلی).

تفسیر: یعنی وچه ځمکه په آسمانی باران سره زرغونوی گواکی وچوالی د ځمکی موت او شین توب او خروپ توب ئی ژوندون او حیات دی ﴿اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّقَوْمٍ یَّسْمَعُوْنَ﴾ بیشکه په دغه زرغونتیا کښی پس له وچوالی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه آوری احکام د الله د زړه په غوړونو په انصاف سره او

بیا عبرت هم تری آخلی) یعنی هم داسی د قرآن په وسیله جاهلان - عالمان او مر زړونه ژوندی کوی که ئی د زبه په توجه او انصاف سره واورى.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنذِرُوا مِمَّا فِي بُطُونِهِمْ مِنْ أَبْيَنِّ قُرْثٍ وَدَمٍ لِّبَنَّا خَالِصًا سَائِبًا لِلشَّرِيبِينَ^(۱۷)

او بیشکه چه دی تاسی ته په چارپایانو کښی دیر لوی عبرت؛ چه درخښوو مونږ تاسی ته له هغه غښو خیزونو څخه چه دی په گیدو د هغو (لنگو څاروو کښی) له منځه د غوشانیو او د وینو شودی صافی پاکی (له رنگه او بویه د غوشانیو او وینو) آسان تیریدونکی (له حلقه او خوش مزه) دپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنی اوبه - غوا - مینه او نور حیوانات چه بوس، پرور او وانه خوری نو دغه خواړه کله چه د دوی په گیدو کښی لویږی د درو شیانو په طرف مستحیل کیږی - قدرت د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کښی داسی یو مشین لگولی دی چه د غذا د ځینو اجزاؤ د تحلیل کولو څخه وروسته د فضلی (پچی او غوشائی) په شکل د باندی ئی غورځوی - او له ځینو اجزاؤ څخه وینه پیدا کوی او په رگونو کښی ئی خپروی (خوری) چه د دوی د حیات او بقاء سبب گرځی - له هم دغی مادی څخه چه ځینی ئی وینه گرځیدلی ده، د دغو دوو گنده ؤ شیانو په منځ کښی یو دریم شی (چه شوده دی) هم تیاری چه نهایت پاک طیب سپیڅلی او خوندر شی دی.

پخوا ئی د کتاب د نزول په مناسبت د اوبو د ښکته کولو ذکر وفرمایه په دغه آیات کښی د اوبو په مناسبت د نورو مشروباتو د انواعو ذکر هم وفرمایه - یعنی شوده - شراب نیبذ او شات - په ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم د سورت په (۱۵) آیت ۲ رکوع کښی چه هلته د جنت د ویالو ذکر راغلی دی د مشروباتو هم دغه څلور اقسام ذکر شوی دی

﴿فِيهَا أَنْهَرُونَ نَارًا غَيْرَ آتِنَ وَأَنْهَرُونَ لَبَنًا مَّسْكُوحًا وَأَنْهَرُونَ خَمْرًا وَخَمْرًا عَسَلًا مَّصْقًى﴾

دلته د دغو اقسامو د شیانو له ذکره مقصود دا دی چه د خلقو په خیال کښی هغه چه دیر لوی لوی نعمتونه دی هغه گرد (تول) د پاک الله پیدا او مخلوق دی بیا نو د تعجب ځای دی چه انسانان د خپل حقیقی منعم دغه مزاحم او احسان ولی هیروی او د نورو شیانو خادمان او مریان کیږی. ګواکی د شرک د تردید په لوری اشاره وشوه. او دا هم تری رابکاره شوه چه هغه الله تعالی چه په دغه ډول (طریقه) سره ستاسی د جسمانی هوسائی (آسانی) دپاره راز راز (قسم قسم) انتظامات او مناسب وسائل او سامان پیدا کړی دی نو هرومرو (خامخا) د روحانی ژوندون او د باطنی ترقی وسائل او ذرایع به هم په کافی اندازه سره تیار او مهیا کړی وی.

وَمِنْ شَرِبِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا
حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۱۴﴾

او له میوو د خرماگانو او (له میوو د) د تاکو (کورو) څخه (هم داسی در څښوو مونږ پر تاسی) چه جوړوئ تاسی له دغو میوو څخه نشه کوونکی (بد) او رزق (روزی) ښه؛ بیشکه په دغو (انواعو د میوو او مشتقاتو) کښی (ئی) خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی او فکر او غور په کښی کوی.

تفسیر: یعنی له دغو میوو څخه نشه ئی باسئ - او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمده شیان تری جوړوئ لکه شربت - نبیذ - سرکه او وچه خرما او مویز او نور تری حاصلوئ.

تنبيه: دغه آیت مکی دی - د شرابو څښل په مکه معظمه کښی لا نه ؤ حرام شوی - او شراب

څښونکی به هغه بلا تکلفه څښل - د شرابو څښل وروسته له هجرت حرام شو - بیا هیڅ یو

مسلمان له سره لاس نه دی ور وړی - خو بیا په هم دغه مکی آیت کښی ئی هم د ﴿سُكْرًا﴾

څخه وروسته د ﴿وَرِزْقًا حَسَنًا﴾ فرمایلو سره تنبيه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه شراب حرام

کیدونکی دی، ځکه چه پر شرابو د «رزق حسن» اطلاق نه دی موزون.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ بیشکه په دغو انواعو د میوو او مشتقاتو کښی ئی خامخا

دلیل ښکاره د قدرت دی لپاره د هغه قوم چه عقل چلوی او غور او فکر پکښی کوی. دلته د

﴿يَعْقِلُونَ﴾ لفظ چه د عقل څخه مشتق دی د «سکر» له تذکری سره خاص مناسبت لری، کله چه

نشه عقل زائل کوی، نو ځکه ئی اشاره وفرمایله چه د آیاتونو پوهیل د عقلا کار دی. او د

نشه څښونکو او مستانو کار نه دی.

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿۱۵﴾

او په زړه کښی واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چه ونیسئ (او) جوړوئ) تاسی په غرونو کښی کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چه خلق ئی لوړ جوړوی.

تفسير: يعنى د انگورو د پورته کولو دپاره هغه چيلی او اچى (خپرونه) چه تاسى ئى جوړوى يا هغه عمارتونه چه خلق ئى تياروى. د شاتو مچى د ور په زړه کښى اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دى چه د هغه فطرت داسى جوړ شوى دى چه سره د ادنى حيوانتوبه په نهايت کارىگرى ډيرى چالاكى - ښه شعور - اعلى ادراک - نرى صنعت خپلى شکرگنى (گڼبنونه) د غرو او ونو په سوريو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کښى تياروى - او نورى تولى مچى د يوى لوى مچى تر حکم لاندې په ډير ښه اطاعت او انقياد سره کار کوى - د دوى مشر ته «يعسوب» وائى چه د ده په متابعت د مچيو فوج هر لورى ته حرکت کوى کله چه دوى کومه ځاله (شکر گنى) جوړوى، نو د دغى ځالى تولى خونى د «متساوى الاضلاع مسدس» په شکل وى. بى له مسطرو او بى له پرکارو او نورو مهندسى اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسى سم او برابر - منظم مرتبه او په همغه پوه شکل د دغو گردو (تولو) کورونو جوړول داسى شى دى چه انسان ورته هک پک او حيران پاتى کيږى. حکماء وائى که بى له مسدسه کوم بل شکل ئى غوره کړى وى، نو خامخا به په منځ کښى څه ځاى فضول او بيکاره پاتى وى - فطرت دى ته د داسى پوه شکل په لورى لار ښوونه کړى ده چه په هغه کښى هيڅ پوه فرجه او تشوالى هم خوشى او بيکاره نه وى پاتى.

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًا يَخْرُجُ مِنْ
بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٦٠﴾

بيا نو خورئ تاسى (اى مچيو!) له هر قسمه ميوو څخه نو ځى (الوځى) په لياره د رب خپل په دغه حال کښى چه آسانه ده (صافه او خلاصه دريښکاري) راوځى له گيدو د دوى د څښلو (شى شات) چه مختلف دى رنگونه د دى (شاتو) په دغو (شاتو) کښى شفاء ده دپاره د خلقو بيشکه په دغو (مچيو او شاتو کښى خامخا ډير لوى دليل دى (پر قدرت او حکمت د الله) دپاره د هغه قوم چه فکر کوى (او پر غرائبو ئى عقل چلوى).

تفسير: ﴿كُلِي﴾ او ﴿فَاسْلُكِي﴾ گرد (تول) تکوينى اوامر دى. يعنى فطرت هغه ته هدايت ورکړى دى چه خپل خواهش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه ميوو او گلانو او نورو شيانو څخه خپل خواړه او غذا حاصله او غونده کړى. لکه چه دغه مچى له خپلو ځالو څخه راوځى او له هر راز (قسم) گلانو او ميوو خپله غذا په ځبيښلو سره حاصلوى چه له هغه څخه شات او موم

او نور حاصلیری.

﴿قَالَ سُبُلٌ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُمْ﴾ نو غیغ الوغیغ او تگ کوئ په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده صافه او خلاصه درېکارۍ یعنی د غداء حاصلولو، او د خوړلو او څښلو څخه وروسته د بیرته راقللو لیاری صافی او خلاصی در پرتی دی او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسی په لیاره کښی نشته. لکه چه لیدلی شوی دی چه مچچ خپلی د غداء لتولو پسې بعض اوقات دیرو لرو غایونو ته غی - او بیا بلا تکلفه خپلی شکرگنی (خالی) ته برابر بیرته راغی - او لږ شانی هم تری لیار نه ورکیری - او نه تری هیریږی. غینی د ﴿قَالَ سُبُلٌ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه قدرت هغه فطری لیاری چه ستا د عمل او تصرف دپاره مقررۍ کړی دی پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پری تل درومه! مثلاً د گلانو او میوو څخه خپله غذا وڅکه او وڅښنه! او پخپله فطری قواؤ او تصرفاتو سره شات او نور تری جوړوه!

﴿يَخْتَلِفُ مِنْ رَنُكُونِهِ شَاتُو﴾ راوغی له گیدو د دوی د څښلو شی شات چه مختلف وی رنگونه د شاتو) یعنی د مختلفو رنگونو شاتونه تری وغی سپین، سره او ژیر. وائی چه د رنگونو اختلاف پر موسم - غذا - او د مچیو په عمر او نورو پوری اړه (احتیاج) لری. او د دغو مخالفتونو لامله (له وجی) دغه اختلاف پکښی څرگندیږی (ښکاریږی). والله اعلم.

﴿يُؤْتِيهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ په دغو شاتو کښی شفاء ده دپاره د خلقو) یعنی په دیرو ناجوړیو کښی له یواغی خالصو شاتو څخه یا له بلی کومی دوا سره د گدیللو په اثر کله چه مریضانو ته ورکړ شی باذن الله د رنغورانو د شفاء وسیله گرغی. په حدیث کښی راغلی دی چه یو سری د نس کیناستلو (دستونه کیدلو) لامله (له وجی) ډیر سخت په تکلیف ؤ - د ده ورور ته څمونو پاک رسول الله مبارک وفرمایل چه پری شات وڅښولی شی کله چه شات پری وڅښول شو نو د هغه په اسهال کښی لا تزئید واقع شو نو هغه سری بیا د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شو او هغه واقعه ئی عرض کړه چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم څما د ورور د نس ناستی لا پسې زیاته شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «صدق الله وكذب بطن اخيك» الله رښتیا فرمایلی دی. او ستا د ورور گیده دروغجنه ده بیا ئی پری وڅښوه بیا ورڅښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ - نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکراره کړه - بالاخر د دریم ځلی شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو او د هغه رنغور طبیعت درست شو. اطباء له خپلو اصولو سره سم ویلی دی چه غینی اوقات په گیده کښی «کیموس» فاسدیږی چه د گیدی هر راز (قسم) رسیدلی غداء او خواړه او دوا فاسدوی - نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوی - نو د هغه علاج هم دغه دی چه مسهلات ورکړ شی څو هغه فاسد «کیموس» ووغی. د شات په مسهل توب کښی هیڅ شک نشته - ګواکي د رسول الله مبارک مشوره د هم دغه طبی اصول په اساس وه - د مامون الرشید په زمانه کښی کله چه «شمامه عبسی» ته هم داسی یو مرض لاحق شو، نو د دغی زمانی شاهی طیب «یزید بن یوحنا» په مسهل د هغه علاج وکړ - او هم دغه وجه ئی ورڅرگنده (ورښکاره) کړه - د نن پرون طبیبان هم

د «استطلاق البطن» د علاج دپاره د شات استعمال بیحده مفید ښی - حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه فرمائی چه «الله تعالیٰ په پاس آیتونو کښی له خرابو شیانو څخه د ښو شیانو د وتلو دری ښی راوښودی د حیواناتو له گیدو د وینی او د غوښو له مادی څخه شوده - د نشی له مادی (کجوړو او انگورو) څخه پاکه روزی - د مچچ له گیدی څخه شات. په دغو درو واړو کښی دغی خبری ته اشاره ده چه الله تعالیٰ د هم دغه پاک قرآن په برکت د جاهلانو په اولاده کښی عالمان پیدا کوی لکه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم په وقت کښی هم داسی هم وشو چه د کفارو اولاده کاملان عارفان شول».

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّيْكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلَىْ اَرْذَلِ الْعُمُرِ لَكُمْ لَا يُعَلِّمُ
بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ

او الله پیدا کړی یی تاسی (له عدمه) بیا به وژنی تاسی (بیا به وفات کړی تاسی په اجل خپل سره) او غځینی له تاسی هغه څوک دی چه رد کولی شی هغه ډیر خوار ژوندون ته دپاره د دی چه ونه پوهیږی (دغه زور) پس له علمه چه ئی درلود (لرلو) په غلمیتوب کښی په هیڅ شی (لکه وړوکی)؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی (پر هر شی) ښه قادر دی (په کولو د هر شی چه اراده ئی وفرمائی).

تفسیر: د قدرت ډیری خارجي ښی ئی بیانی کړی او په هغوی یی مونږ انسانانو ته تنبیه وفرمائله چه تاسی پخپله پخپلو داخلی حالاتو کښی غور او فکر وکړئ؛ هغه چه رومبی هیڅ شی نه و پاک الله هغه ته خارجي وجود وروباښه - بیا ئی وواژه او هغه وربښلی ژوندون ئی تری بیرته واخیست او ده د هغه په مقابل کښی هیڅ ونشو کړی - او غځینی پخوا له مړینی په زوروالی کښی داسی درجی ته رسوی چه د هغه گرد (تول) هوش - سد - حواس - قواء بیخی زائلیږی او له لاسه وځی او د هغه په لاسو او پښو کښی له سره هیڅ توان او طاقت نه وی پاتی او بیخی زهیر او له کاره لویږی، نه په خبره پوهیږی او نه ئی هغه کړی خبری او پری تیری شوی تجربی په یاد پاتی وی له دی نه ثابته شوه چه علم او قدرت د هغه واحد - احد - خالق او مالک په لویه خزانه کښی دی - هر کله او په هره انداز - هر چاته او په هر وقت کښی چه اراده ئی وفرمائی ورکوی ئی - د حضرت شاه صاحب په نزد په دغه آیت کښی دغه طرف ته اشاره ده چه په دغه محمدی امت کښی به رومبی کامل سری پیدا کیږی او بیا به پکښی نقصانات پیدا کیږی - والله اعلم.

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَأْسِي رَزَقَهُمْ عَلَى مَالِكَتِ أَيَّمَانِهِمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٤١﴾

او الله فضل (زیادت) ورکری دی عینی ستاسی ته پر عینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملوکیټ) کښی، نو نه دی هغه کسان چه فضل زیات ورکری شوی دی دوی ته رد کوونکی د رزق (روزی، مال) خپل په هغه چا چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی (یعنی له خپلو عانونو سره ئی نه شریکوی) آیا نو دا مالکان او مملوکان په دی (اموالو) کښی سره برابر دی؟ (بلکه نه دی سره برابر)؛ آیا نو په نعمت د الله باندی انکار کوی دغه (چه الله ته شریکان ثابتوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ راکری روزی او ښه د ټولو دپاره یو شان او یو برابر نه ده د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالیٰ پخپل بالغه حکمت عینو ته پر عینو نورو فضیلت ورکری دی - عینی ئی داسی مالداره او با اقتداره وگرځولی دی چه د هغوی تر لاسو لاندی ډیر مریان او نوکران او چاکران وی چه هغوی ته د هم ده په ذریعه روزی وررسیږی - یو خو هغه مریان دی چه بالذات د یوی پیسی یا د ادنی اختیار مالکان نه دی - او هر وقت د خپل بادار (سردار) اشارو ته سترگی په لیاری دی نو آیا په دنیا کښی داسی کوم بادار په خپل عیان به داسی پیرزو او لورینه وکری چه مری یا نوکر یا چاکر ئی چه په هر حال د ده په شان انسان دی همغسی د خپل د مرئیتوب او نوکری - په حالت کښی د خپل بادار په دولت - ثروت - عزت - ښځی او نورو کښی برابر شریک شی؟ د مری حکم خو شرعاً داسی دی چه د مرئیتوب په حالت کښی که د کوم شی مالک هم وگرځولی شی خو بیا هم دی د هغه شی مالک نه وگرځی - او د هغه مالک خامخا د ده همغه بادار (سردار) کیږی. فرض ئی کړئ که بادار (سردار) خپل مرئی آزاد کړی او پخپل دولت او نورو کښی ورته پوره او برابره برخه ورکړی، نو بیشکه دلته د دوی دواړو په منځ کښی مساوات قائمیږی، مگر په دغه وقت کښی هغه مری، مری نه دی پاتی. په هر حال د مرئیتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کښی سره نشی جمع کیدی. لکه چه د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کښی په مالکیت او مملوکیټ کښی سره شرکت او مساوات نشی جمع کیدی نو بیا د حسرت او حیرت غای دی چه د خالق او مخلوق په منځ کښی په معبودیت او نورو کښی څرنگه برابری او مساوات کاوه شی؟ او داسی شیان د حقیقی مالک شریک او سهیم ټاکلی (مقرر کړی) کیږی چه پخپله

مشرکین هم هغه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک کښی او پری داسی اقرار کوی «الا شریکا هولک تملکه وماملک» آیا د حقیقی منعم د نعمتونو شکریه هم دغه ده چه د هغو خبرو څخه چه د هغو په منلو کښی ستاسی وچولی (تندی) تریو کیږی او غری مو وهلی کیږی او ډیر پری خپه کیږئ له هغه څخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه دپاره تجویز وکړی شی، - همغسی چه په روزی او نورو شیانو کښی الله تعالیٰ ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی او گرد (تول) ئی سره په یوه درجه کښی نه دی ایښی، که په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کښی هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکړی نو د الله تعالیٰ د دغه نعمت څخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لری.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَيْنًا وَحَفَدًا
وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبَا لِمَاطِلٍ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿۱۶﴾
وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّن
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿۱۷﴾

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له جنسه ستاسی ښځی (چه زړه مو ورسره آرام شی) او پیدا کړی ئی دی تاسی ته له ښځو ستاسی ځامن او لمسی (یا لونی یا ځومان چه ستاسی د نوعی د بقاء ذرائع دی) او روزی رزق ئی درکړی دی تاسی ته له طیباتو پاکیزه ؤ (خوندورو شیانو نه چه ستاسی د شخصی بقاء وسائل دی) آیا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړی او په نعمت د الله (چه اسلام دی) دوی کافران کیږی، او عبادت کوی دغه (کفار) بی له الله د هغه (څیز) چه نه لری هیڅ واک (اختیار) دپاره د دوی د رزق (روزی ورکولو) له آسمانونو (په وړولو سره) او له ځمکی (په زرغونولو سره) د هیڅ څیز او نه طاقت لری (دغه باطل معبودان د هیڅ شی).

تفسیر: یعنی له هم دغی انسانی نوعی څخه ستاسی ښځی ئی پیدا کړی څو ستاسی په منځ کښی الفت او مؤانست قائم وی او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شی

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ تَوَارِعَ وَرَحْمَةً﴾ (۲۱) جزء د الروم

(۲۱) آیت (۳) رکوع ﴿أَيُّهَا الْمَاطِلُ يُؤْمِنُونَ﴾ آیا نو دغه کفار پر باطلو معبودانو ایمان راوړی او په نعمت د الله تعالیٰ چه اسلام دی دوی کافران کیږی؟) یعنی د بتانو احسان منع چه له ناروغی څخه مو په زعم ستاسی روغ کړی - یا ځامن درکړی - یا روزی در ورسوی چه دغه گُرد (تول) سره دروغ دی او هغه ذات چه په رښتیا سره د دغو شیانو درکونکی دی د هغه شکر نه اداء کوئ کذا فی الموضح. او ښائی په دی لوری هم اشاره وی چه د فانی او زائل ژوندون د نوعی او شخصی بقاء د اسبابو او وسائلو منونکی یی - او د الله تعالیٰ د دیر لوی نعمت (چه د رسول الله مبارک هدايات دی) او د ابدی بقاء او دائمی ژوندون واحده ذریعه ده نه منی «الا کل شیء ما خلا الله باطل»

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الآية - او عبادت کوی دغه کفار بی له الله تعالیٰ څخه د هغه څیز چه نه لری هیڅ واک او اختیار دپاره د دوی د رزق او روزی ورکولو له آسمانه او له ځمکی) یعنی نه له آسمانه د باران وړولو اختیار لری - او نه له ځمکی څخه د غلی او دانی د زرغونولو قدرت د دوی په واک (اختیار) کښی شته نو بیا په معبودیت کښی د مطلق قادر او برحق قاهر شریکان څرنگه کیدی شی؟.

﴿وَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾ او نه طاقت لری او نه توانیږی دغه باطل معبودان د هیڅ څیز) یعنی نه فی الحال دغه اختیار ور حاصل دی او نه په فی المال کښی د دغه قوت او قدرت خاوندان کیدی شی.

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۴۷﴾

نو مه بیانوی (مه لگوئ) تاسی الله سره مثالونه (شریکان په خدایی کښی)؛ بیشکه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (که نه داسی به مو نه کوله).

تفسیر: مشرکانو به ویل چه حقیقی مالک خو الله تعالیٰ دی، دغه کسان د الله تعالیٰ په دربار کښی مختار دی او زمونږ کارونه هم دغو پوری اړه (احتیاج) لری او هغه لوی خدای پوری مونږ نشو رسیدی. نو دغه مثال بیخی غلط دی چه انسانان دی د احدیت له درباره سره بالکل څه تعلق او مناسبت ونه لری. الله تعالیٰ هر شی پخپله کوی اعم له دی چه بالواسطه وی یا بلاواسطه او هیڅ یو کار نی هیچا ته داسی نه دی ورسپارلی لکه چه دنیوی سلاطین خپلو ماتحتو - حکامو ته اختیارات ور تفویض کوی چه تفویض ئی په اراده او اختیار سره وی، لیکن د تفویض څخه وروسته هغوی د هغو اختیاراتو په استعمال کښی آزاد او مختار دی. د کوم شوری - اعیان - وزیر - معین - نائب الحکومه مجلس مشوره قاضی او حاکم د فیصلی په وقت کښی نه باچا او

نه وزراء او نه بل خوک - د هغی واقعی له جزویاتو او فیصلی څخه پوره خبردار وی، نه په هغه وقت کښی په جزئی دول (طریقه) سره د باچا مشیت او ارادی ته د هغی فیصلی په صدور کښی څه دخل شته - دغه صورت د الله تعالیٰ په دربار کښی له سره نشته. بلکه هر یو لوی او وړوکی کار او له ادنیٰ ځنی ادنیٰ جزئی شی - که د اسبابو په واسطه سره وی که بلا واسطه د ده د محیط علم او مشیت او ارادی سره سم واقع کیږی، نو بناء پر دی پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دی چه د هر کلی او جزئی خالق - فاعل او حقیقی مؤثر، همغه پاک الله تعالیٰ وبولی او یواځی بی له مله او شریکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وپیژنی. او پر هم دغه اعتقاد ټینگ او کلک ولاړ وی.

تنبیه: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو اسلافو څخه د ﴿فَلَا تَضُرُّوْهُ اَلَمْثَالُ﴾ دغه مطلب منقول دی «تاسی هیڅ شی د پاک الله سره مماثل مه بولی!»
 ﴿اِنَّ اللّٰهَ یَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ﴾
 بیشکه الله تعالیٰ ته معلوم دی بطلان د قول ستاسی او تاسی نه پوهیږئ که نه داسی به مو نه کوله یعنی تاسی په دغه نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ دپاره کوم مثال ښائی وړاندی کړی شی چه د اصل الحقیقت او صحیح مطلب په تفهیم کښی ممد او معاون وی او د الله د عظمت او نزاهت په خلاف کومه شبهه پیدا نه کړی - که صحیح مثال غواړئ نو وروسته له دی نه دوه مثالونه بیان فرمائی کیږی - تاسی هغه په ډیر غور او دقت سره واورئ! او د هغه تمثیل پر غرض او غایه ځان ښه پوه کړئ! تر څو حق او باطل معبود په ښه شان سره وپیژنئ! اول مثال تری دغه دی

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمِنْ رَّزْقِهِ
 مِتَارًا قَاحَسًا فَهُوَ يَنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ
 يَسْتَوْنَ ط أَحْمَدُ لِلّٰهِ ط بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝

تری (بیانوی) الله یو مثال چه مریبی وی مملوک (نه مکاتب او ماذون) چه نه قادر پیری په هیڅ شی (له نفعی او ضرره) او بل هغه خوک وی چه رزق روزی ورکړی وی مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزی ښه (ډیر مال بی له شرکته) نو دغه سری نفقه کوی له هغه ماله په پټه او ښکاره؛ آیا برابری سره دوی (نه برابر پیری) ټوله ثناء صفت الله لره دی (چه لوی څښتن مالک) د ټولو نعماو دی؛ بلکه زیاتره یعنی ګرد (ټول) د دوی سره نه پوهیږی (چه نسبت د نعمتونو کوی نورو ته).

تفسیر: یو سری چه هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وی او د بل مریې او مملوک وی او هیڅ دول (طریقه) قدرت او اختیار نه لری او په هر تصرف او کار کښی د مالک اجازی او اشاری ته اړ (مجبور) او محتاج وی او بلا اجازه د هغه گرد (تول) تصرفات غیر معتبر وی. بل خپلواک (خود مختار) آزاد با اختیاره سری دی چه ورته پاک الله پخپل فضل او مرحمت دیره روزی رزق او قدرت وربښلی دی - چه له هغه څخه شپه او ورځ په پټه او ښکاره (په هر دول (طریقه) ئی چه زړه غواړی) په خلاص لاس او په دیر اخلاص ئی صرفوی او هیڅوک د هغه لاس نشی نیولی آیا دغه دواړه سری سره برابر کیدی شی؟ هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالی د هر څیز حقیقی مالک دی - او تول تعریفونه او ښیګڼی (فائیدی) د ده په خزانه کښی دی هر چا ته هر څه چه اراده وفرمائی ورکوی ئی او هیڅوک ئی مزاحمت کوونکی نه دی په ذره ذره باندی هم کلی اختیار او کامله قبضه لری دغه به څومره د ظلم خبره وی چه تاسی له هغه الله جل جلاله سره د دبری (ګټی) یا د ختو یا د نورو یو داسی بت برابرئ. چه هغه د هیڅ یو څیز مالک نه دی بلکه پخپله د بل چا مال دی کله چه مجازی مالک او مجازی مملوک سره نشی برابریدی نو بیا حقیقی مملوک به څرنگه دحقیقی مالک شریک کیدی شی؟ په دی باندی هم ښه وپوهیږئ، چه د الله واحد عبادت کوونکی چه مالک ئی ورته علم او د ایمان دولت ورعطاء کړی دی او په خلقو کښی ئی په شپه او ورځ کښی د روحانی نعمتونو د تقسیمولو ذریعه ګرځولی دی آیا دی له هغه پلټ مشرک سره چه د بت بنده او د اهاوا او اوهامو غلام - او له مقبوله عمله بیخی تش لاس وی برابریدی شی؟ او له دغه موحد مؤمن سره یو ځای دریدلی شی؟ کلا! والله! دوهم مثال تری دغه دی

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ
 كُلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ خَيْرٌ هَلْ يَسْتَوِي
 هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

او بیانوی الله یو مثال چه دوه سری وی چه یو له دوی نه ګونګ (چاپرا) وی (چه نه څه اوری او نه څه وائی) نه قادریږی په هیڅ څیز حال دا چه دغه ګونګ بار (پستی) وی پر مولا (بادار) خپل هر چیرته چه ولیږی (بادار) دغه (مریې) نه راوړی نه راځی په خیر سره (بلکه شر ورته رسوی) آیا برابریدی دغه (ګونګ بی خبره)، او هغه څوک چه امر کوی (خلکو ته) په عدل (انصاف بلکه له سره نه دی برابر) حال دا چه دی (پخپله هم) پر لیاره سمه (روان وی چه ژر ورسوونکی ده مقصود ته).

تفسير: څوک چه ګونګی وی نو په لازمی ډول (طریقه) سره کون به هم وی - ګواکي دی به نه پخپله خبری کولی شی او نه له نورو څخه څه شی اوریدی شی (او هیڅ قوت او قدرت نه لری په هیڅ شی) ځکه چه نه حواس لری نه عقل او شل او شوت هم وی چه هیچیری تلی راتلی هم نشی (حال دا چه دغه ګونګ پیتی وی د دواړو اوږو چه بار وی پر متولی او بادار خپل او هغه متولی نی په هر کار کښی حیران وی ځکه چه هر طرف ته نی چه مولی ولیری دغه کون او چارا غلام) د خپل مالک هیڅ یو کار نشی کولی هر چیری چه نی ولیری، یا نی متوجه کړی، هیڅ قسم ښکته (نفع) او فلاح نشی ورسولی (او کار نی تر سر نه رسوی او خپل بادار (سردار) د هغه په مقصد او کار نه بریالی کوی. نو آیا سره برابری دغه ګونګ او بیخبره او هغه څوک چه امر کوی خلقو ته په عدل او انصاف سره ځکه چه سلیم الحواس او فصیح اللسان او فهیم او رشید او دیندار او جامع د ټولو فضائلو او مکارمو دی او حال دا چه دی پخپله هم روان دی پر سمه لاره چه جلت رسونکی ده مقصود ته) یعنی پخپله هم پر سمه لیاره روان دی او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لیاره ورښی او روانوی نی، کله چه دغه دواړه کسان سره نه دی برابر نو یو له خپله ځانه جوړ کړی بت ته العیاذ بالله د خداځی درجه ولی ورکوله کیږی؟ یا یو ږوند او کون مشرک چه د الله تعالی پیدا کړی روزی څخه خوری او د یوی کودی په اندازه هم کار نه کوی، له هغه قانت مؤمن سره څرنگه برابر کیدی شی چه دی پخپله هم په سمه صافه لیاره روان دی او نور خلق هم له خپله ځانه سره یو ځای بیایی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی د الله تعالی دوه مخلوق یو تیت او سپک بت چه نه خوځیدی شی او نه تلی شی لکه ګونګی مریی او بل رسول چه د پاک الله لیاره په زرګونو خلقو ته ښی او دی پخپله هم د الله تعالی په بندګی قائم دی - د دغه رسول الله متابعت ښه او بهتر دی؟ که د هغه کون چارا بیرا مریی؟».

(ای لویه څښتنه! ته مو پخپل عبادت او د خپل رسول په متابعت کښی لا کلک او تینګ وساته!)

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلِمَةٍ الْبَصْرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌۙ

او خاص الله لره دی (علم په) پتو د آسمانونو او د ځمکی او نه دی امر (قیام) د قیامت (په سرعت او سهولت کښی) مگر په مثل د پټولو یا خلاصولو د سترګو بلکه دا له هغه څخه هم ډیر نژدی دی (لکه د رپولو د شروع آن ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی او ځینی له هغه بیا ژوندی کول د ټولو مخلوقاتو دی).

تفسیر: یعنی گرد (تول) مخلوق سره یو شان نه دی. د یوه سړی حال د بل سړی له حاله بې انتهای اختلاف لری. گرد (تول) شیان پر یوه مستوی سطح نه دی درولی شوی - د دغو تولو شیانو اسرار او د هر یوه پټ استعدادات او مخفی حالات الله تعالی سره دی لکه چه الله سم له خپل محیط علم سره په قیامت کښی له هر یوه سره بېله معامله کوی - او پر مختلفو احوالو به مختلفې نتیجی مرتب فرمائی.

(او نه دی امر یعنی قیام د قیامت له جهته د جلتی او آسانی مگر په مثل د رېولو د سترگی بلکه هغه قیام ډیر نژدی دی له دغه رېولو نه هم ځکه چه دغه دوه کاره دی او هغه یو) یعنی تاسی د قیامت راتگ مستبعد مه گنئ - پاک الله تعالی ته هیڅ یو څیز مشکل نه دی - کله چه د گردو (تولو) خلقو د بیا ژوندی کولو اراده وفرمائی، نو د سترگو د یوه رپ په اندازه به هم څه غنډ (درنگ) نه لگیدی هم دا چه اراده ئی وفرمائی، په یوه طرفه العین کښی به گرد (تول) جهان بیا موجودیږی.

تنبيه: ﴿كَلِمَةُ الْبَصَرِ أَوْ هَوَا أَقْرَبُ﴾ مطلب دا دی چه د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبیر د سترگو په رېولو سره وکړی شو. لیکن په واقع کښی له دی نه به هم په ډیر لږ مدت کښی قیامت قائمیږی، ځکه چه «لمح البصر» په هر حال یو زمانی شی دی او د الله تعالی پر اراده د مراد ترتیب هرومرو (خامخا) فوری او آتی دی. (بیشکه چه الله تعالی پر هر شی باندی ښه قادر دی) یعنی د هغه ذات چه د محیط علم حال او وصف ئی داسی وی چه د آسمان او د ځمکی گرد (تول) اسرار هم د ده په مخ کښی موجود او حاضر وی او د ده کامله قدرت پر یوی یوی ذری هم محیط وی - ښه نو د هغه شریک او ځاری بل څرنګه کیدی شی - او د هغه پوره مثال به له کوم ځای څخه راوړی شی؟.

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُوْنٍ اُمّهْتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَّ
جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٨﴾

او الله راوويستی تاسی له نسونو (مکیدو) د میندو خپلو حال دا چه نه پوهیدئ تاسی په هیڅ شی (څیز له خیره او شره) او پیدا کړی (درکړی) ئی دی تاسی ته غوړونه او سترګی او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) دپاره د دی چه شکر وکړئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی د پیدایښت په وقت کښی تاسی په هیڅ شی نه وئ خبر او نه په څه پوهیدئ - پاک الله تاسی ته د علم ذرائع او پوه لرونکی زړه درکړ چه هر یو د دغو بالذات پخپله هم لوی

نعمت دی او د لکونو نورو نعمتونو د تمتع کیدلو وسائل هم دی - که سترگی - غوړونه - عقل او نور حواس، اعضاء او جوارح نه وی، نو د گردو (تولو) ترقیاتو وروڼه به بنديدل هومره چه انسان وړوکی لوڼیږي، هغومره د هغه علمی او عملی قوتونه هم بالتدریج لوڼیږي او پسی زیاتیږي - نو د ده شکر گزاری دغه ده چه دغه قوتونه ئی د الله تعالیٰ په طاعت کښی لگولی وی او د ده د حق په پیژندلو کښی له پوه او هوش څخه ئی کار اخیست نه داسی چه د احسان منلو په غای بالعکس پر بغاوت او سرکشی ملا وتړی او د خپل حقیقی منعم څخه غاړه وغړوی او د کودپو او د دېرو (گټو) د بتانو عبادت وکړی.

اَلَمْ يَرْوِاْ اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِيْ جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٤٩﴾

آیا نه گوری دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چه مسخر کړی شوی (په حکم سره تړلی شوی) دی په جو (هوا) د آسمان کښی؛ نه ساتی دوی لره (په دی هوا کښی له پریوتلو څخه) مگر الله؛ بیشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی (ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری).

تفسیر: یعنی لکه چه بنی آدم ته د هغه مناسب قوتونه ورعنایت فرمائی دی، مرغانو او طیورو ته ئی هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطری قوتونه په ودیعت سره ورکړی دی، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کښی د قدرت د قانون تابع دی - او د الله تعالیٰ تکوینی احکامو ته مطیع او منقاد دی هغوی ته په هیڅ یوی مدرسی، کښی د الوتو لوست او ښوونه نه ده ورکړی شوی قدرت د دغو مرغانو او طیورو وزرونه - لکئ - منگلی - مښوکی او نور اعضاء جوارح او حواس داسی جوړ کړی دی چه په نهایت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کښی الوتلی شی او داسی نه کیږی چه د هغه ثقیل جسم د لطیفی هوا فضا څیری کړی یا ئی وشکوی - او بی اختیاره لاندی ولویږی یا د ځمکی عظیم الشانه جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړی - او د هغو د الوتو مخه ونیسی آیا د الله تعالیٰ څخه ماسوا د بل چا د قدرت لاس دی چه دغه طیور بی تکلفه په معمولی ډول (طریقه) سره په فضاء کښی ساتی - او د هوا په جو کښی ئی چپ چاپیر الوځوی؟ (بیشکه په دغه الوتنه او طیران او تسخیر د مرغانو کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان راوړی ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری) حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «یعنی په ایمان راوړلو کښی ځینی اشخاص متردد کیږی او له دی کبله (وځی) چه دوی د معاش په امورو کښی مصروف دی د معاد له فکړه غافل دی نو فرمائی چه د

مور له کیدی څخه هیڅوک له خپله ځانه سره هیڅ شی نه راوړی، د گټلو اسباب سترگی - غوړونه او نور حواس اعضاء او جوارح د هغه پاک الله تعالیٰ عطاء او د دغو گردو (تولو) شیانو معطی او ورکوونکی هغه دی او الوتونکی مرغه په فضاء کېنې د چا په اعتماد او مرسته (مدد) خپل وزرونه خوځوی؟»

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ
الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ
وَمِنْ أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ۝

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له کوټو (کورونو) ستاسی ځای د هستوګنې (یعنی د خښتۍ تیږی) (ګټی) - لرګی او نورو شیانو عمارتونه) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چه سپک مومئ تاسی هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسی او په ورځ د اړوولو ستاسی (په ډیره ځای کېنې) او (الله پیدا کړی دی تاسو ته) له وړیو د دغو (چارپایانو ګډو) او له وړیو د دغو (چارپایانو اوبنانو) او د وینښتو د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه (د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعی اخیستلو تری تر حین (تر وخته د مرکیدو ستاسی یا د حیواناتو یا تر قیامته) پوری.

تفسیر: یعنی کله چه د خښتو او د تیږو (ګټو) عمارتونه بل چیری نشو منتقل کیدی نو د څرمنی او د وړیو او د نورو کیږدی او تمبوګان او خیمې جوړول مو وروښودل چه په سهولت او آسانی سره منتقل کیدی شی په سفر او حضر کېنې هر چیری چه مو زړه وغواړی هلته ئی ودرؤئ - او هر وقت چه مو زړه غواړی راتول ئی کړئ او یوی خوا ته ئی کیږدئ. ځینو د ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه د تګ په وقت کېنې او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وقت کېنې سپک وی او هیڅ تکلیف او ربر (زحمت) نه درپېښوی. (او الله تعالیٰ پیدا کړی دی تاسو ته له وړیو د دغو چارپایانو چه میږی (ګډی) دی او له وړیو د دغو چارپایانو چه اوبان دی او وینښتو وچغڼو د دغو چارپایانو چه وزی (بیزی) دی اسبابونه د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو او د نفعی اخیستلو تر وخته د مرکیدو ستاسی یا تر وخته د مرکیدو د دغو حیواناتو یا تر قیامته پوری) یعنی له دغو شیانو څخه څومره د هستوګنې او هوسانی (آسانی) سامان او اسباب تیارولی شی، چه تر یوه معینه وخته یا تر اوږده مده (یا ستاسی یا د دغو حیواناتو تر ژوندانه) پوری کار تری اخیست کیږی. که پاک الله مونږ او

تاسی او نورو ته ترقی کوونکی زړه او دماغ او سترگی او غوړونه (او نور حواس او جوارح) نه وی راکړی نو آیا دغه سامان به میسر کیدی شوی؟.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِيلَ تَقِيَكُمُ الْحَرَّ

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له هغو خیزونو څخه چه پیدا کړی ئی دی سیوری مثلاً د وریځو - ونو - عمارتونو - غرونو او نورو سیوری د قدرت له قانونه سره سم پر ځمکه لویږی چه په هغه کښی (د حرارت په اوقاتو کښی) خلق آرام او هوسائی (آسانی) کوی او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له غرونو څخه ځایونه د پتیدلو (ځماری او سمڅی چه هلته مو سرونه ننباسی او له بارانه له، لمره یا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلی شی) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته (قميصونه (د پنبی وړیو کتانو او نورو) چه ساتی تاسی له گرمی نه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «همغسی چه د گرمی په موسم کښی د گرمی څخه د ځان ساتلو وسائل شته د یخنی په موسم کښی د یخنی څخه د ځان ساتلو وسائل هم شته خو کله چه په هغه ملک کښی گرمی زیاته وه د هغه ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه»

وَسَرَائِيلَ تَقِيَكُمُ بَاسًا

او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته (قميصونه (د اوسپنی او غغری) چه ساتی مو (له ضرره) د جنگه ستاسی؛

تفسیر: یعنی زړه او غغری چه په جنگونو کښی خلق له زخمی (تپی) کیدلو څخه ساتی او د دښمن د وسلو له واره او د چرو او تورو له گزاره مو ژغوری (بچ کوی).

كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْلِمُونَ ﴿۸۱﴾

هم داسی (چه تیر نعمتونه ئی تمام کړی دی) پوره کوی نعمت (احسان خپل

پر تاسی دپاره د دی چه تاسی اسلام راوړئ (د الله حکم ومنع).

تفسیر: یعنی وگورئ چه پاک الله پخپل فضل او کرم سره څرنګه ستاسی د هر قسم ضروریاتو انتظام فرمایلی دی؟ او څنګه علمی او عملی قوتونه ئی درېښلی دی؟ چه د هغو په کار اچولو او له هغو څخه د کار اخستلو په اثر ډیر عجیب او غریب تصرفات کولی شی نو بیا څرنګه امکان لری هغه الله چه په مادی او جسمانی دنیا کښی پر تاسی دومره مراحم او احسانات فرمائی دی، د روحانی تربیت او تکمیل په سلسله کښی به پر مونږ او تاسی خپل لطف او احسان نه وی پوره کړی؟ بیشکه چه هغه ئی هم راپوره فرمایلی دی لکه چه په ۶ جزء د المائدة په ۳ آیه اوله رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَالسُّمْتُ عَلَيْكُمْ وَعَمِلْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ ضرور دی چه د جهان گرد (تول) خلق د دغه احسان په مقابل کښی خپلی غاړی کېږدی او د هغه حقیقی منعم جل جلاله او اعظم محسن (عم نواله) د زړه له کومی تل تر تله مطیع او منقاد اوسی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۸۳﴾

نو که شا وگرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هیڅ ضرر نشته) پس بیشکه چه خبره هم دا ده چه پر تا (ای محمده!) رسوونه ده ښکاره.

تفسیر: یعنی که دوی سره د دومره احساناتو د اوریدلو بیا هم د الله تعالی په مقابل کښی خپل سرونه ښکته نه کړی نو تاسی هیڅ غم او اندېښنه مه کوئ! تاسی خپله فریضه او سپارلی شوی وظیفه اداء فرمائی ده - او په ډیر صراحت او ښه وضاحت سره مو گړدی (تولی) ضروری خبری هغوی ته آورولی دی وروسته له دی نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿۸۴﴾

پیژنی دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چه اقرار پری کوی بیا انکار کوی له هغه څخه (عملاً چه د غیر الله عبادت کوی) او زیات د دغو (منکرانو) څخه کافران دی.

تفسیر: یعنی بیشکه ځینی بندګان شکر گزار هم دی ﴿وَكَيْفَ تَنْعَىٰ الْكَافِرُونَ﴾ (۲۲ جزء د السباء (۱۳) آیه (۲) رکوع) لیکن د اکثر دغه حال دی چه سره د الله تعالی د انعاماتو او احساناتو د لیدلو او پوهیدلو خو بیا هم د الله تعالی له شکر گزاری او د اطاعت له اظهاره

غافلان کاهلان او ذاهلان دی - او شکر ئی نه اداء کوی او احسانات ئی هیروی، گواکی له زیه پری پوهیپی او عملاً تری انکار کوی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٧﴾

او (وویره ای محمده! دغه کفار له هغی) ورغی چه راپورته به کړو مونږ له هر امت څخه یو شاهد (یعنی په ایمان او کفر د دوی) بیا به نه ورکولی کیږی اذن (حکم د معذرت یا د دنیا د رجوع) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شی (له الله نه په منلو د توبی سره).

تفسیر: دلته د کفر او ناشکری انجام رایی. یعنی په یاد ئی ولری؟ چه هغه ورځ هم راتلونکی ده چه گرد (تول) پخوانی او وروستی امتونه به د احکم الحاکمین په وروستی عدالت کېږی سره ودیږی او د هر امت نبی به د گواه په ډول (طریقه) درولی کیږی څو د خپل امت د نیک او بد او مطیع او عاصی په نسبت شهادت ورکړی چه کوم یوه څه معامله کړی ده؟ او د الله تعالی د پیغام حق څرنګه اداء او له انبیاء سره ئی څرنګه سلوک کړی دی؟ په دغه وقت کېږی به دغو منکرانو ته له سره د خبری اجازه نه وی او نه به خپلی شوندي پرانستلی شی. یا اوس وروسته له وخته په توبه ایستلو سره څرنګه خلاصیدی شی؟ دوی به خپلی شوندي وخوځوی؟ حال دا چه دوی به پر خپل مجرم توب او د خپلو د هېڅ قسم ننواتو او معذرتونو نه قبلیدلو باندی پوره خبر او د هغه انکشاف به دوی ته شوی وی. او دوی به په دغه وقت په دی باندی هم پوهیږی چه دا ځای «دار الجزاء» دی او «دار العمل» نه دی چه اوس په پشیمانی او توبه ایستلو سره خطاوی وپنډلی شی.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾

او کله چه وویږی هغه کسان چه ظلم (شرک) ئی کړی دی (پر نفسونو خپلو) عذاب نو سپک به نه کړی شی له دوی نه (دروند عذاب د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړی شی (لپاره د اعتذار).

تفسیر: یعنی نه به د عذاب په سختی کېږی څه تقلیل واقع کیږی - او نه به په منځ کېږی څه

وار او مهلت ورکړ شى سم د لاسه به په بل عذاب کېښي اخته کېږي. غښتو د ﴿وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾ څخه دغه مراد کړى دى چه د جهنم د ليدلو څخه وروسته د يوى دقيقى (منت) دپاره هم دوى ته مهلت او فرصت نه ورکاوه کېږي. او جهنم على الفور گرد (تول) مجرمان خپل طرف ته کش کوى او دوزخ به پر دغو مجرمانو داسى غوټه (حمله) اچوى او اوچت ئى راپورته کوى او ځان ته ئى راجذبوى لکه چه يو قوتناک مقناطيس د اوسپنى نرى بڅرکى په ډير سرعت او سهولت سره خپل ځان ته راکاپرى يا لکه چه ډير وړى چرگ دانى له ځمکى څخه تولوى او پخپله ژبه ئى نغاړى گواکى دغه اشاره د جهنم د دخول د سرعت په طرف ده.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ أَشْرَكُوا شَرَّكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا الَّذِينَ
كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَأَلْقُوا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكِنْ بُونَ ۝

او کله چه ووينى هغه کسان چه شرک ئى (غوره) کړى دى شريکان (بتان وغيره) خپل نو وبه وائى دغه (مشرکان) اى ربه ځمونږ دا دى شريکان (خدایان) ځمونږ هغه چه وو مونږ چه بلل او عبادت مو کاوه (په دنيا کېښى د دوى) بى له تانه نو وبه غورځوى دغه (بتان) دوى ته خبره چه بيشکه تاسى خامخا دروغجنان ييغ.

تفسير: يعنى مونږ د دوى له شامته ووژلى شو ښائى مطلب ئى داسى وى چه مونږ بالذات بى قصوره يو، يا دا چه دوى ته دوچنده سزا ورکړه! (پس بېرته به وغورځوى خبره د دوى او دا بتان به هم الله تعالى گويان کړى او دغو مشرکانو ته به ووائى چه بيشکه تاسى خامخا دروغجنان ييغ) يعنى تاسى دروغجنان ييغ چه مونږ مو د پاک الله شريکان درولى وو - مونږ کله تاسى ته ويلى ؤ چه ځمونږ عبادت وکړئ فى الحقيقت تاسى يواځى د خپلو اوهامو او د چتې (بيکاره) خيالانو په عبادت کېښى لگيا وئ چه هغه هيڅ اصل او حقيقت نه درلود (لرلو) يا د پيريانو او شيطانانو عبادت به مو کاوه مگر هلته شيطان هم په داسى وينا سره له دوى نه ځان بيلوى ﴿وَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لَهُمْ فَلَا تَلْمِزُوهُمْ وَلَوْ مَا آتَاكُمْ﴾

(۱۳ جزء د ابراهيم (۲۲) آية (۴) رکوع) الغرض هغه شيان ئى چه خپل

معبودان گرځولى وو هغوى گرد (تول) به د خپل د بيلتون او بيزارى اظهار او اعلان له هغو سره کوى څوک به په رښتيا سره او څوک به په دروغو سره - تيږى (گتتى) او د نورو شيانو بتان خو د دغه خبرى څخه په قطعى ډول (طريقه) خپله بيخبرى ښکاروى، ملائکى او انبياء او صالحين به له شرکه او کفره د خپل د دائمى سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصى بندگى اقرار کوى پاتى شول شياطين اگر که د دوى دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وى خو بيا

هم له هغه څخه مشرکین به په کلی دول (طریقه) سره مایوس کيږي او پخپلو منځونو کښی به سره وائی چه نن ځمونږ هغه لوی رفیق هم ځمونږ په کار رانځی او زړه مو پری ښه نشو.

وَالْقَوَا إِلَى اللَّهِ يُومِذُ ۖ إِلَاسًا وَمَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۵۵﴾

او وبه غورځوی دغه (مشرکان) الله ته په دغی ورځی کښی صلحه (او اقرار به وکړی په گناه خپلی په عاجزی سره) او ورک (غائب) به شی له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ به ئی ترل (پر الله).

تفسیر: یعنی تول شورماشور او طمطراق او افتراء ترل به په هغه وقت کښی غائبیږی کرد (تول) به عاجز او مقهور کيږی او د الله تعالی په حضور کښی به د اطاعت او انقیاد اظهار کوی ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأُتِیْمًا یَوْمَ یَأْتُونَ﴾ جزء د مریم (۳۸) آیت (۲) رکوع.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زَادَنَّهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿۵۶﴾

هغه کسان چه پخپله کافران شوی دی او اړولی دی دوی (نور خلق هم په دنیا کښی) له لیاری د الله زیات به کړو مونږ دوی ته (په اخرت کښی) یو عذاب د پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فساد به ئی کاوه (چه کفر او منع ده د اسلامه).

تفسیر: یعنی یو عذاب د حق په انکار او بل په دی باندی چه نور خلق ئی د الله تعالی له لیاری څخه منع کړی دی. یا یو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعمیم باندی. بهر حال له آیت څخه معلوم شو چه څرنگه په جنت کښی د اهل الجنة منازل او مدارج متفاوت وی په جهنم کښی به هم د دوزخیانو مدارج له کمیت او کیفیت او نوعیت له پلوه سره متفاوت وی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا

عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّلْكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِّلْمُسْلِمِينَ ﴿٨﴾

او (یاد کره ای محمده دوی ته) هغه ورځ چه راپورته به کړو مونږ به هر امت کښی یو شاهد (نبی) په (ویل او کولو د) دوی باندی له نفسونو (قومونو، قبیلو) د دوی او رابه ولو مونږ تا (هم ای محمده) شاهد پر دغو کسانو؛ او نازل کړی لیږلی دی مونږ پر تا (ای محمده! متدرجاً) کتاب (قرآن چه دی) بیان واضح دپاره د هر (دینی) څیز او هدایت (حق ته) او رحمت (له عذابه) او زیری (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته.

تفسیر: یعنی هغه هولناکه ورځ د یاد ساتلو وړ (لا تَق) ده کله چه هر یو نبی به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار کښی بیان ورکوی او څمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم به هم د دی امت حالات بیانوی، بلکه د ځینو مفسرینو له قوله سره موافق محمد صلی الله علیه وسلم به د ګردو (ټولو) شهداؤ دپاره داسی شاهدی اداء کوی چه بیشکه دوی خپل منصبی فرائض په ښه شان سره اداء کړی دی. په حدیث کښی دی چه د امت اعمال هره ورځ د رسول الله مبارک په حضور کښی وړاندی کیږی دوی د هغوی د خیریه و اعمالو په لیدلو سره د الله تعالیٰ شکر اداء کوی - او د دوی د بد عملیو پر مطلع کیدلو د هغوی دپاره مغفرت او ښنه غواړی.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ الآیة - او په تدریج سره نازل کړی، (لیږلی) دی مونږ پر تا ای محمده! کتاب چه دغه قرآن دی او دی بیان واضح دپاره د هر دینی څیز او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته (یعنی په قرآن کښی تمام د هدایت علوم - او د دین اصول - او د دارینو د فلاح په متعلق ضروری امور او نهایت مکمل او واضح بیان شته. په دغه کښی د قیامت هغه واقعات هم راغلل چه د هغو ذکر پاس تیر شو - په دغه صورت پر هغه نبی چه داسی جامع کتاب لیږلی شوی دی د هغه مسئولیت او ذمه واری به هم ډیره درنه او ثقیله وی - ګواکی د ﴿شَهِدًا عَلَى هَؤُلَاءِ﴾ څخه وروسته ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ تَبْيَانًا لِّلْكُلِّ شَيْءٍ نئی فرمانلی - د محمد صلی الله علیه وسلم عظیمه مرتبه او د هغی مرتبی سره مناسب د مسئولیت په لوری نئی لطیفه اشاره وفرمایله ﴿فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ﴾ جزء (۸) (د الاعراف ۶ آیت (۱) رکوع) ابن کثیر رحمه الله علیه دغه لړ څه په تفصیل سره بیان کړی ده.

(او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی دغه کتاب د ګرد (ټول) جهان دپاره له سره تر پایه پوری هدایت او مجسم رحمت دی حکم منونکو بندگانو ته د شانداره مستقبل څخه زیری او روی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِي ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٠﴾

بیشکه الله امر (حکم) کوی په عدل (انصاف کولو) سره او په احسان (نیکی کولو) سره او په ورکړی سره خاوندانو د خپلوی ته او منع کوی له قبیحه و کارونو څخه او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوی تاسی ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) دپاره د دی چه تاسی پند واخلی (په دغو سره).

تفسیر: لوی قرآن ئی «تبیاناً لکل شیء» فرمایلی و - دا آیت د هغه یوه نمونه ده. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه الله تعالیٰ د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کښی سره راغونډ کړی دی - ګواکي هیڅ یوه داسی عقیده - نیک خلق - عمل - معامله - ښه - او بد به نه وی چه امراً یا نهیاً د دی آیت په تحت کښی رانشی. ځینی علماء لیکي که د پاک قرآن بل آیت نه وی - نو یواځی هم دغه آیت د «تبیاناً لکل شیء» د تثبیت دپاره هم کافی و.

ښائی د هم دی دپاره راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمة الله علیه دغه آیت د جمعی او د عیدینو په آخری خطبی کښی درج کړ او محمدی امت ته ئی یوه حسنه اسوه قائمه کړه (رحمة الله).

د دی آیت د جامعیت پوهولو دپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی خو بیا هم لږ څه اندازه دی داسی وکړی شی چه په دغه آیت کښی د دری شیانو امر فرمایلی شوی دی.

(۱): عدل (۲): احسان (۳): ایتاء ذی القربی -

(۱): د عدل مطلب دا دی چه د انسان تمام عقائد - اعمال - اخلاق - معاملات جذبات - د اعتدال او انصاف په تله (میزان) کښی تللی شوی وی او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله ئی لاندی باندی نه وی که له خپل کوم دیر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوی، ښائی چه د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړی! د ده ظاهر او باطن ښائی چه یو شان وی! هره هغه خبره چه د خپل ځان دپاره نه غوره کوی، هغه دی د خپل بل ورور دپاره هم غوره نه کړی.

(۲): د «احسان» معنی دا ده چه ښائی انسان بالذات د نیکی او ښیګڼی (فایدی) مجسمه شی - او د نورو دپاره هم ښه وغواړی! د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شی او د فضل او عفو او تلافی او ترحم عادت ځان ته غوره کړی - د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او تبرع په طرف قدم واخلی! له انصافه سره دی مروت جمع کړی! او یقین دی ولری هره هغه نیکی چه دی ئی کوی - الله تعالیٰ هغه ګوری - او د هغه د لوی دربار د ښیګڼی (نیکی) جزاء هرومرو

(خامخا) د ښیګڼی (نیکۍ) په صورت وررسیږي! لکه چه د «صحيح بخاری شریف» په یوه مبارک حدیث کېږي راغلي دي - «الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک» او په ۲۷ جزء د «الرحمن» په ۶۰ آیت ۳ رکوع کېږي هم داسی یو آیت لولو ﴿مَنْ جَزَأَ الْإِنْسَانَ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾

(۳): «ایته ذی القربی» یعنی ورکره او احسان او ښیګڼه (نیکۍ) کول له خپلوانو سره هم د الله تعالی خوښ دي. واقعاً چه عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردی او دوست او دښمن سره متعلق دي - لیکن د اقاږیو حق دي له اجانېو څخه څه زیات وکړی شی! او هغه تعلقات چه قدرت په منځ کېږي قائم کړی دي د هغه رعایت دي خامخا وکړی شی! بلکه له اقاږیو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دي له پردیو څخه زیات وکړی شی، صلة الرحم یوه مستقلة نیکۍ ده - چه ښائی د اقاږیو او ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمال کړی شی. ګواکي وروسته له «احسان» د «ذی القربی» په بالتخصیص ذکر کولو سره تنبیه ئی وفرمایله چه عدل او احسان گردو (تولو) لره یو شان دي، لیکن د مروت او احسان وقت له ځینو مواقعو څخه په ځینو کېږي د زیات رعایت او اهتمام قابل دي. د مراتبو د فرق هیږول یو شان د قدرت قائم کړی قوانین هیږول دي. اوس د دغو دریو الفاظو جامعیت تر نظر لاندی نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شی چه هغه کومی نوری فطری ښیګڼی او نیکۍ داسی په دنیا کېږي به پاتی وی چه د دغو دری فطری اصولو له احاطی څخه د باندی وی؟ فله الحمد والمنه!

﴿وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ الآية - یعنی منع هم له دریو شیانو څخه فرمائی

- (۱): «فحشاء» (۲): «منکر» (۳): «بغی» یعنی څکه چه د انسان په وجود کېږي هم دری قوتونه شته چه د هغو د بی موقعه او غلط استعمال څخه گردی (تولی) خرابی او بدی پیدا کیږي.
- (۱): شهنائی بهیمی قوت.
- (۲): شیطانی وهمی قوت.
- (۳): سبیه غضبی قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه د بیحیائی خبری مراد دی چه د هغو منشاء د شهوت او بهیمیت افراط وی. «منکر» د «معروف» ضد دی - یعنی هغه نامعقوله کارونه چه تری سلیمه فطرت او صحیح عقل انکار وکړی - ګواکي چه د شیطانی وهمی قوی د غلبی څخه د ملکیه عقلی قوه پره شی.

دریم شی ئی «بغی» یعنی سرکشی او یاغیتوب دی - چه سړی په بغاوت سره له حده تیر شی او په ظلم او تعدی ملا وتړی - او د څیروونکو ځناورانو په شان څیږولو دارلو - شکولو او غغلیدلو پسې ولویږي او د نورو د ځان یا د مال - یا پت (عزت او آبرو) او نورو شیانو د نیولو دپاره په ناحقه سره لاس وغځوی داسی حرکات د خپلو گردو (تولو) اقسامو سره د سبیه غضبی قوت د بیځایه استعمال څخه پیدا کیږي. الحاصل په دغه آیت کېږي ئی تنبیه فرمایلي ده تر هغه پوری

چه انسان دغه دری واره قواء اداره نه کری - او په خپل قابو کښی نی ونه ساتی او ملکيه عقلی قوه پر دغو نورو قواؤ حاکمه ونه گرځوی له سره پاک او مهذب کیدی نشی. ! اکثم بن صیفی رضی الله تعالی عنه د دی آیت کریمه د آوریډلو څخه وروسته خپل قوم ته وویل «زه گورم چه دغه رسول صلی الله علیه وسلم د گردو (تولو) عمده و او اعلی و اخلاقو حکمونه صادروی او له تیتو او سپکو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت کوی نو د ده په منلو او اطاعت کښی جلتی وکړئ» ! «فکونوا فی هذا الأمر رؤوساً ولا تکنوا فیہ اذنباً» تاسی په دغه سلسله کښی سر شی! او لکئ مه کیړئ! حضرت عثمان بن مظعون رضی الله تعالی عنه فرمائی چه د دی آیت د آوریډلو څخه څما په زړه کښی ایمان راسخ شو او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم محبت می په زړه کښی ټینگ شو.

وَ اَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيْلًا اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۱۶﴾

او وفا کوئ تاسی په عهد د الله کله چه په خپلو منځونو کښی سره عهد وتړئ او مه ماتوئ تاسی قسمونه (عهدونه خپل) وروسته د محکم کولو د هغو (په قسم سره) حال دا چه په تحقیق گرځولی دی تاسی الله پر خپلو ځانونو شاهد (ضامن ساتونکی په وفا سره)؛ بیشکه الله ته معلوم دی هر هغه څه (هم) چه کوئ نی تاسی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د دری شیانو د کولو یا د پریښودلو حکم وشو، اوس د هغه ځینی افراد بالتخصیص بیان فرمائی یعنی د عهد د ایفاء تاکید - د غداری او بد عهدی څخه ممانعت چه دغه شی علاوه پر دی چه فی نفسه مهمم بالشان دی، د هغه وقت مخاطبینو له حاله سره زیات مناسب و او د هغه اثر د مسلمانو اقوامو پر عروج او ترقی او د هغو د مستقبل بری او کامیابی باندی لویدونکی و نو ځکه نی حکم وکړ - لکه چه د الله تعالی نوم یادوئ او قسمونه پری خورئ او معاهده پری تړئ نو د الله تعالی د نامه حرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! که له کوم قوم یا له کوم سری سره مو معاهده وی (په دی شرط چه خلاف الشرع نه وی) نو ستاسی او د هر مسلمان وظیفه دا ده چه هغه پوره کړئ - اگر که د هغی په ایفا کښی ډیر مشکلات او مصاعب هم درپیښ شی - ځکه چه وائی «د نرانو وینا پنځه کلا ده» خصوصاً چه د الله تعالی نوم هم پری یاد شوی وی او په قسم سره کومه معاهده هم ترلی شوی وی نو ښائی چه وپوهیږو د قسم یادول داسی دی لکه چه په هغه معامله کښی پاک الله شاهد کړئ - یا نی ضامن وگرځوئ - الله تعالی ته دغه خبره هم ډیره ښه معلومه ده چه تاسی نی ولی شاهد دروئ؟ او په دی هم ښه خبردار دی چه

تاسی تر کوم غای پوری د هغه د شهادت لحاظ کوئ - که تاسی خیانت او بد عهدی وکړه نو الله تعالی د خپل محیط علم سره سم تاسی ته سزا درکوی، ځکه چه ستاسی هیڅ قسم پته او ښکاره خبره - مکر - فریب او دغابازی تری پت نه دی او مخفی نه پاتی کیږی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَظَتْ غَزْلَهُمَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلِيُبَيِّنَ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٧﴾

او مه کیږئ تاسی (په نقض د عهد کښی) په شان د هغی (ښځی) چه بیرته به ئی اومه کول تارونه وریشلی خپل وروسته د محکم والی (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چه توتی توتی وی حال دا چه نیسئ تاسی عهدونه خپل دخل (پلمه تگی مکر خیانت) (یو له بل سره) پخپلو منځونو کښی په سبب د دی چه شوه به یوه ډله دغه (ډله) ډیره زیاته له هغه بلی ډلی څخه (نو) تاسی به خپل عهد ماتوه له یوی ډلی سره به یو غای کیدئ) بیشکه هم دا خبره ده چه آزمونی تاسی الله په (وفا د) دغی (وعدی) سره؛ او خامخا بیان به کړی هرومرو (خامخا) (الله) تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه (په جزاء درکولو سره)

تفسیر: یعنی له عهد ترلو څخه وروسته د هغه ماتول داسی د حماقت کار دی، لکه چه کومه ښځه توله ورځ تار وریشی وغری بیا دغه خپل جوړ، تیار وریشلی شوی تار یا اوبدلی یا گندلی کالی (کپړی) د ماښام په وقت کښی بیرته اومه کړی یا ئی بیخی وشلوی یا ئی وشکوی او توتی توتی ئی کړی لکه چه په مکی معظمی کښی یوی لیونی ښځی (ریظه بنت سعده نامی) به هم داسی کول. مطلب ئی دا دی چه لکه د اوم تار په شان د معاهداتو گڼل چه هر کله مو زړه وغواړی همغسئ ئی وریشئ او هر کله چه مو زړه وغواړی د خپلو گوتو په یوه ادنی حرکت ئی وشکوئ نو دغه سخت ناعاقبت اندیشی او لیونتوب دی که هر لفظ او قول او عهد او پیمان ته اعتبار نشی پاتی، نو د دنیا نظام بیخی خراب او مختل کیږی - د هم دغه قول او اقرار له پابندی څخه د عدل تله سمه او برابره دریدلی شی - هغه اقوام چه د عدل او انصاف له قانونه مخ آړوی او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسی تل گرځی نو د دوی په نزد د معاهدی ماتولو دپاره ترلی کیږی او هر کله چه خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه وینی نو گرد (تول) معاهدات څیروی او د ردیو په توکړئ کښی ئی غورځوی (پاک الله د دی بد عادت) په نسبت داسی فرمائی معاهدی او

قسمونه د فريب - دغابازی مکاری پلمی (تدبير) او حیلې آله مه جوړوئ لکه چه د اهل جاهليت عادت و څه مهال چه کوم جماعت به ئی له خپلو ځانونو څخه قوی او طاقتور لیدل نو سم د لاسه به ئی د هغوی سره خپله معاهده غوټه کوله - خو هر کله چه د دغو خلفاؤ د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو دپاره کوم فرصت او موقع ئی په لاس ورته، نو سم د لاسه به ئی هغه معاهدات ماتول او هغه گرد (تول) قسمونه او حلفونه به ئی د هیری په طاقچه کښی کیښودل کتمت (هوبهو) که هغه وضعیت چه نن پرون د اروپائی اقوامو معتاد او معمول دی.

﴿لَا يَأْتِيَنَّكُمْ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه ازموئی تاسی الله تعالیٰ په وفاء د دغی وعدی (سره) یعنی په قوت او ضعف کښی د اقوامو اختلاف او له هغوی ځنی د ځینو پاس خپژول او د ځینو لاندی غورځول دغه گرد (تول) الله تعالیٰ ستاسی د امتحان او آزموینی دپاره ایښی دی او د ایفاء العهد په حکم ورکولو کښی هم ستاسی امتحان اخلی څو برأی العین ولید شی چه کوم یو جماعت او فرد له تاسی څخه ثابت قدم پاتی کیږی؟ او د خپل عهد په پوره کولو کښی خپلو خلفاؤ د قوت او د ضعف هیڅ پروا نه کوی؟ پاتی شو اقبال او ادبار هغه خو د چا په بد لیدلو سره نه بدلیږی - د اقبال په ځای د ادبار او د ضعف په ځای د قوت راوړل د الله تعالیٰ کار دی، که هغه ئی اراده وکړی، نو ئی کولی شی - هو! د بد عهدی خیال په زړه کښی راتلل د دغی خبری علامه ده چه ادبار راتلونکی دی.

﴿وَلَيَبْلُغَنَّ أَهْلُ الْبَيْتِ الْيَمَّةَ﴾ الآية - او خامخا بیان به وکړی الله تعالیٰ تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه په جزاء درکولو (سره) یعنی دلته د امتحان ځای دی او د امتحان نتیجه به د قیامت په ورځ کښی څرگنده (ښکاره) شی - کله چه د ضعف او طاقت گردی (تولی) جگری صافی او پری کړی شی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٧﴾

او که اراده فرمائی وی الله نو خامخا گرځولی به ئی وئ تاسی یو امت (یو ټولی متفق په اسلام) ولیکن (پاک الله) گمراه کوی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د ضلالت ئی) او په لیاره (د حق) برابروی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او خامخا وبه پوښتیدلی شی تاسی هر ورو (خامخا) له هر هغه عمله چه وئ تاسی (په دنیا کښی) چه کاوه به مو (او خامخا به پوښتیدلی شی تری په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی قادر و چه اختلاف ته به ئی له سره لیاره نه ورکوله - مگر

حکمت نئی د دی خبری مقتضی نشو، لکه چه مو په خو شو واقعو کښی دغه تقریر کړی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي - «له دی نه معلومه شوه چه له کافر سره دی هم غدر او بد عهدی ونه کړی شی کفر په دغو خبرو نه لری کیږی - مگر د دغی چاری د کولو گناه او وبال د ده پر عامل لویږی.

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمُ بَعْدٍ
تُبَوِّغْتَهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۶﴾

او مه نیسې تاسی قسمونه خپل (وعدی خپلی) دخل (مکر او فریب) پخپلو منځونو کښی نو وبه ښویږئ قدم (ستاسی د لیاری د اسلامه) وروسته له ټینګیدو د هغه نو وبه څکئ غم او رنځ (په دنیا کښی په سبب د منع راوړلو د تاسی او) په سبب د منع کولو ستاسی نورو خلقو لره له لیاری د الله نه (یعنی د وفا نه په وعدی باندی) او شته تاسی ته عذاب لوی (ای متخلفینو د وعدی په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی په عهد ماتولو او قسم یادولو سره د بدعهدی لیاره مه پیدا کوئ او په دی سره اسلامی قوم مه بدناموئ چه ستاسی له دغسی خراب او تیت (لاندی) سپک وضعیت د لیدلو څخه یقین راوړونکی به په شک کښی لویږی او غیر مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس) کیږی او پر تاسی د الله له لیاری د امتناع گناه په غاړه کیږی چه د هغه سزا به ډیره سخته وی.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۷﴾

او مه پیرئ (مه اخلئ) په عهد د الله (او بعثت د رسول الله) قیمت لږ؛ بیشکه هغه (ثواب) چه په نزد د الله کښی دی همغه خیر (غوره) دی تاسی ته که چیری یی تاسی چه پوهیږئ (پخیر خپل).

تفسیر: پخوا له دی نه پخپلو منځونو کښی د قول ماتولو ذکر و- اوس د الله تعالی سره د قول ماتولو ذکر دی یعنی د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ ځکه چه بالاخر دغسی مال د

غان و بال گرجی هر هغه شی چه د شرعی سره موافق ستاسی په لاسونو کښی راشی همغه بهتر دی کذا فی «موضح القرآن» یا د ایفاء العهد کوم اجر چه د الله تعالی له درباره ورکاوه کیږی، هغه د دغه قلیل ثمن څخه ډیر بهتر دی. ثمن ئی څکله قلیل وفرمایه چه که گرد (تول) جهان هم ورکړ شی، خو بیا هم هغه د آخرت په مقابل کښی قلیل او حقیر دی.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

هغه (مال د دنیا) چه تاسی سره دی فناء کیږی او هغه (خزانی د رحمت) چه الله سره دی باقی دی (فناء نه لری)؛ او خامخا به جزا ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) (له خپل کبریائی درباره) هغو کسانو ته چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) اجر د دوی په ډیر ښه د هغو نیکو سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: بیا نو د دائم او باقی پریښودل او د فانی او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندی ده یعنی هغه کسان چه د الله تعالی پر عهد ثابت قدم پاتی کیږی او گرد (تول) مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلی د هغه اجر له سره ضائع کیدونکی نه دی او د داسی ښو اعمالو بدل هرومرو (خامخا) ځمونی له درباره ورکاوه کیږی.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنشَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

هر چا چه وکړ نیک (عمل) له نارینه څخه یا له ښځی څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو خامخا ژوندون به ورکړو هرومرو (خامخا) هغه ته ژوندون طيبة (پاکیزه)، او خامخا جزا به ورکړو هرومرو (خامخا) دوی ته اجر د دوی په ډیر ښه د هغو (نیکو) سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د صابرینو او پر عهد باندی د وفاء کوونکیو د اجر ذکر ؤ - دلته د گردو (تولو) صالحه ؤ اعمالو په متعلق یوه عمومی ضابطه بیان فرمائی - حاصل ئی دا دی هر

هغه نارینه يا ښځه چه په نيكو كارونو كېنې معتاد شې په دې شرط سره چه هغه كار يواځې صورتاً نه؛ بلكه حقيقتاً نيك وي يعنې د ايمان او د صحيحه معرفت روح پخپل منځ كېنې ولري، نو مونږ به هغه ته هرومرو (خامخا) پاك - صاف - مطهر - او خوندور ژوندون ورننايت كوو. مثلاً په دنيا كېنې حلاله روزي قناعت - د زړه غنا، سكون - طمانيت - د ذكر الله لذت - د الله تعالى د محبت خوند - د عبوديت د فرض په اداء كېنې خوښي او د كامياب مستقبل د تصور هغه مزه - او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورمرحمت كوو چه يو عارف ته مو څكلى ؤ - او د هغه په توصيف او ستاينه كېنې ئې داسې ويلي ؤ

د سنجري چترئ په شان مې دې مخ تور شى!
كه مې په زړه كېنې وي هوس د سنجري باچاهي
د نيمې شپې چه مې موندلې باچاهي ده څه وقت
په يوې اورېشې به نه پيرم د «نيمروز» باچاهي

رښتيا ده! «اهل الليل في ليهم الذمن اهل اللهو في لهوهم» نو ځكه يو لوى جناب ويلي دى چه كه سلاطين پر دغه كيف خبر شى چه د شپې پاسيدونكيو او د شپې وېښ كښيناستونكو ته څرنكه عجيب لذت او ښه دولت حاصليري، نو د هغه د حاصلولو او په زور اخيستلو كېنې به ئې هم داسې فوجونه ايستل، لكه چه د كوم ملك او وطن د اخيستلو پسې لښكر وباسي، په هر حال د قانت مؤمن پاك او خوندور ژوندون له هم دى غايه شروع كيږي - وروسته د قبر د رسيدلو څخه د هغه رنگ لا ښائسته او منور كيږي. او هغه اخروي انتها پر همغه طيبه حيات كيږي چه د هغه په نسبت داسې ويلي شوى دى

«حيات بلا موت وغنى بلا فقر و صحة بلا سقم و ملك بلا هلك و سعادة بلا شقاوة» رزقنا الله تعالى بفضله ومنه اياها!

تنبیه: په دغه آيت كېنې ئې دغه راوښود چه د لوى قرآن په نظر كېنې د ښځو او د نارينه ؤ نيكي او كاميابي دپاره يوه ضابطه ده يعنې نارينه او ښځه بې له امتياز د خپل حسب الحال سره سم په نيكي كولو سره پاك او مطهر ژوندون حاصلولى شى.

فَاَذْاَقَرَاتِ الْقُرْآنَ فَاسْتَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ۝۹۸

نو كله چه لولى (ته) (پاك) قرآن نو پناه وغواړه (ته) په الله له شيطان رتلى شوى (په شعلو سره).

تفسير: په حديث كېنې راغلى دى «خيركم من تعلم القرآن وعلمه - دير غوره له ستاسې

هغه څوک دی چه قرآن زده کوی او نورو ته ئی هم ورښیئ» معلوم شو چه د مؤمن دپاره د لوی قرآن قرائت ډیر ښه کار دی او په پخوانیو آیاتونو کېنې پر ښو کارونو د دوو څلو اجر ورکولو ذکر شوی ؤ - نو ځکه دلته د قرآن د قرائت ځینی آداب تعلیم فرمائی څو کوم سړی د بی احتیاطی د دغه ډیر ښه کار له اجره بی برخې پاتی نشی او خپل ثواب ضائع نه کړی - د شیطان زیار (محنت) او کوښښ تل په دغه کېنې دی چه د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوی تر څو ئی تری ستون کړی، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت پشان د یوه داسی متبرک او مقدس کار څخه چه د گردو (تولو) نیکو سرچینه ده هرومرو (خامخا) مانعت کوی او په سره سینه ورته نشی کتلی - او که ئی سره له زیاره او کوښښه د قرآن کریم په نه لوستلو باندی بری ونه موند، نو په داسی آفاتو او مشکلاتو کېنې ئی مبتلا کوی چه د لوی قرآن قرائت د حقیقی فائدی له حاصلولو څخه مانع شی - له دغو گردو (تولو) مغوی (تبتونکو) تدابیرو او په مخ کېنې راتلونکیو خرابیو د حفاظت طریقه هم دغه کیدی شی - کله چه مؤمن د قرآن د قرئت اراده کوی، نو ډومبی دی د زړه په صدق سره پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی او د مردود شیطان د پلمو (تدبیرونو) او وسوسو څخه دی وتښتی او د پاک الله په پناه کېنې دی ځای ونیسی - اصلی استعاذه (په پناه کېنې راتلل) په زړه سره کیږی - مگر د زړه او د ژبی د موافقت دپاره د لوی قرآن د قرائت په شروع کېنې په ژبی سره هم «اعوذ بالله من الشیطن الرجیم» ویل ضروری دی.

تنبیه: (څرنگه چه د پاک قرآن ابتداء په «تعوذ» سره مسنونه ده، نو ځکه هر لوستونکی ته ښائی چه پخوا د عظیم الشان قرآن له لوستلو څخه «تعوذ» ووائی. د «تعوذ» ماثوره عبارت هم داسی دی لکه چه پاس ولیکل شو. معنی ئی دا ده چه «پناه غواړم په الله تعالیٰ له شره د شیطان رتلی شوی» شیطان په وزن د فیعال له شطن شطونا څخه مشتق دی. (ای بعد بعیداً) د خدای خوار کړی عزازیل تسمیه په شیطان سره د دی لامله (له وجی) شوی ده چه دی د الله تعالیٰ له رحمته لری دی. ځینی وائی شیطان په وزن د فعلا ن له شاط یشیط شیطا ځنی اشتقاق موندلی دی چه په دی تقدیر معنی ئی هلك هلاکا سره کیږی).

إِنَّهُ لَكَيْسٌ لَهُ سُلْطٰنٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ^{۱۹}

بیشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چه ایمان یی راوړی دی او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی او له هغه څخه پناه وغواړی، پر هغه، شیطان په زور او قوت سره نه حاوی کیدی شی - که داسی کوم سړی تش د څه لږ وقت له مخی د بشریت په مقتضی د شیطان په پلمه (تدبیر) کېنې ولویږی، خو بیا هم شیطان پری خپله

کامله قبضه او تسلط نشی قایمولى - او دیر ژر به د ده سترگی د هم دغی استعدادی پر برکت خلاصیږی - او غفلت به ئی نه متمادی کیږی - لکه چه په ۹ جزء د الاعراف په (۲۴) رکوع ۲۰۱- ۲۰۲ آیت کښی راغلی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِذُوا بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَرَبِّ الْمَوَاقِدِ﴾

إِنَّمَا سُلْطَنُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾

بیشکه خبره هم دا ده چه تسلط د شیطان پر هغو کسانو دی چه دوستی کوی دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چه دوی له دغه (الله) سره شریک گرځوونکي دی (د بل شی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په لوی لاس شیطان خپل ملگری او رفیق وگرځوی او د دی په ځای چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی پر شیطان زده تری او پری مطمئن او داده کیږی - ښوایي شیطان له الله تعالی سره شریک دروی - یا د ده په اغواء سره نور شیان له الله سره شریک کوی - نو پر داسی افرادو د شیطان پوره قبضه او تسلط دی او په هر ډول (طریقه) ئی چه زده وغواړی د خپلو ښوونو په اشارو سره ئی دی خوا او هغی خوا ته نځوی او ښووی - او هر لوری ته چه زده ئی وشي بیائی ئی.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ ۖ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ ۚ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥١﴾

او کله چه بدلوو مونږ (رالپرو کوم ناسخ) آیت په غای د (بل منسوخ) آیت (لمصالح الوقت) حال دا چه الله ته ښه معلوم دی هغه چه رالپری نو وائی دا (کفار نبی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه ته دروغ تروئکی ئی (په الله)؛ (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی) بلکه زیات د دوی نه پوهیږی (په حکمت د نسخی).

تفسیر: پخوا ئی حکم ورکر چه د قرآن عظیم الشان د لوستلو په وقت کښی د شیطان رجیم له ټکی توری څخه پناه وغوړئ چه هغه په دغه ښه او مبارک کار کښی څه موانع او مشکلات دروړاندی نه کړی - دلته د هغه د ځینو موانعو ذکر کوی چه د پاک قرآن په متعلق ئی هغه پیدا کوی. واقعه خو دا ده چه پوره قرآن خو یو ځلی نه دی نازل شوی بلکه موقع په موقع د هغه

آیات نازلیده مثلاً په اول کښی ئی د کفارو له قتاله ممانعت فرمایلی و - څه مدت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو چه له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړی. یا په ابتداء کښی ئی حکم فرمائلی و - ﴿قُلْ اِلَیَّ اِلْتَفِئُوا﴾ الآية - لږ مدت وروسته په هغه «معظمه مکه» کښی دغه آیت نازل شو ﴿وَلَوْ اَنَّ لَنَا ثَمَرٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ لَفُتِّرُوهُ فَاَعْرِضُوا عَنْهُ لَمَّا تَعْبُدُونَ﴾ الآية - کفارو د داسی احکامو د آوریډلو څخه اعتراض کاوه - چه دغه څرنگه د پاک الله کلام کیدی شی؟ آیا الله تعالیٰ (معاذالله) له بیخبري څخه د هغی یوی خبری حکم درکړی و؟ بیا چه خبر شو نو بل حکم ئی صادر کړ؟ معلومیږی چه دغسی خبری ته له خپله ځانه جوړوی که نه د الله تعالیٰ کلام له سره پر دغسی احکامو نشی مشتملیدی چه یوه ورځی یو شی ووائی - او بله ورځ بل شی ووائی - ممکن و چه هم داسی وسوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی القاء کړی، نو د هغه جواب ورکوی چه دغه ستاسی اعتراض محض جهالت او نادانی ده. که تاسی ته د نسخی حقیقت معلوم وی، نو له سره به مو داسی الفاظ له خپلی ژبی څخه نه وی ایستلی، د نسخی مطلب تش هم دغومره دی چه د یوه میعادی حکم د میعاد د پوره کیدلو څخه وروسته بل حکم ولیږلی شی - آیا که یو طبیب د لسو یا شلو ورځو دپاره د منضج نسخه تجویز کړی - او وروسته له هغه د مهسل تجویز وکړی - نو دغه تجاويز د هغه طبیب پر لا علمی محمول کاوه شی؟ یا که هغه سړی چه داسی خبری کوی پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالیٰ ته پخپله ښه معلوم دی چه په هر وقت کښی چه هر حکم ئی نازل فرمایلی دی همغه درست او صحیح دی - یعنی هغه روحانی غذا یا دوا چه تجویز کړی شوی ده - تر کوم حده پوری د روحانی مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده دغو کفارو ته چه) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبریل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سره (بلا شبهه) دپاره د دی چه ثابت کړی (په حقانیت د قرآن) هغه کسان چه مؤمنان دی او هدایت دی او زیږی (د جنت) دی دپاره د مسلمانانو).

تفسیر: یعنی دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چه بلا شبهه ځما رب د روح القدس (پاکي پرستی) جبریل الامین په ذریعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندی نازل فرمایلی دی ځواکی ﴿مِنْ رَبِّكَ﴾ ئی وویل او تنبیه ئی وفرمایله چه د دغه لوی قرآن نازلونکی هغه اعلیٰ او ارفع او اقدس ذات دی چه پخپله محمد

صلی الله علیه وسلم ئی په داسی یوی حیرت انگیزی طریقی سره او په داسی اعلیٰ او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه چه ستاسی په مقابل کښی دی. او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښائی چه په دی لوری اشاره وی هغه کلام چه حامل ئی ﴿زُورُ الْقُدُسِ﴾ گرځولی شوی دی ښایی چه د روحانیت طهارت - او د ملکيه و صفاتو مجسمه وی - لکه چه وی گورئ چه په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندی بل داسی افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځی او دغه قرآن ئی ځکه نازل فرمائلی چه ټینگ کړی په حقیقت د دی کلام باندی زړونه د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکی زړه قوی او اعتقاد ئی پخپری چه ځمونږ رب ځمونږ له هره حاله او ځمونږ د ژوندانه له هر یوه دور څخه هم پوره واقف او ښه خبردار او په نهایت حکمت ځمونږ تربیت فرمائی څرنګه چه حالات ځمونږ رادمخه کیږی د هغه سره موافق ځمونږ هدایت او لپار ښوونه کوی. او پر هر کار باندی د هغه سره مناسب زیری آوړوی.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَبُ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دی مونږ ته چه بیشکه دوی وائی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ښوونه کوی ورته انسان. (او په واقع کښی داسی نه دی ځکه چه) ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونې کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره (فصیحه - بلیغه چه د عجمی کرکیچونو څخه ښخی مبراء ده).

تفسیر: یعنی منکرانو به ویل چه (العیاذ بالله) لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه دی - که نه نسخ به په دغه کښی ولی واقع کیدی او نه دغه ای محمده! ستا کلام کیدی شی - ځکه چه ستا امی توب خو گردو (تولو) ته معلوم او مسلم ؤ، یو داسی امی چه نه ئی لاس پر کوم کتاب لګیدلی وی او نه ئی قلم پخپل لاس اخیستی وی، بلکه سره له اعلیٰ درجی قریشی توبه تر څلوېښتو کلو پوری یو شعر یی هم پر ژبه نوی جاری شوی چه په شعر ویلو کښی د عربو تر وړکیو پوری هم فطری مهارت او ذاتی لیاقت درلود (لرلو) - او د ادبی قوت او قدرت او ملکي خاوندان وو، نو څرنګه ګمان به کیدی شی چه بی تعلیمه او تعلیمه یو ناڅاپه به ئی داسی کتاب راجوړ کړی راوړی وی چه په دغه اندازه پر عجیبو او غریبو علومو او حکمو او وضعیتو او هیئت بدلونکو قوانینو او احکامو باندی مشتمل وی - لاعلاجه ښائی چه منکر سړی داسی وائی چه کوم بل چا به ده ته دغه خبری ورښودی او دغسی معجز کلام به ئی ورجوړاوه - نو دغه به څوک وی؟ چه د

هغه د دغه بی نهایت قابلیت څخه د دغه عظیم الشان قرآن پشان یو مستطاب کتاب تیار شوی دی - د ده په نامه د منکرینو په زعم اختلافات ؤ د جبر - یسار - عائش - یعیش - څو تنو عجمی مریو په نسبت ویلی شوی دی چه هغوی نصرانیت پریښی او د اسلام مذهب ئی قبول کړی ؤ - وائی چه دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف کیدل - یا به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی لیدل مگر دا ډیر د تعجب ځای دی چه د داسی لویانو او پوهانو انسانانو په نامه هم تاریخ نه دی خبر او هغه ئی په پوره تیقین او تعین سره ضبط او قید کړی نه دی. او د دوی ځنی د تش زده کوونکی او نقل کوونکی (یعنی ځمونږ امجد محمد د الله صمد رسول احمد صلی الله علیه وسلم) پر قدمونو گرد (تول) جهان لوپړی - تر دی حده پوری چه هغه کسان چه د دوی په نبوت کښی څه تردید هم لری خو بیا هم دوی ته په لوړ غږ سره د دنیا لوی مصلح او کامل انسان وائی. په هر حال د مشرکینو د دغه د سفاهت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه چه د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله علیه وسلم أمی او نالوسته ؤ - او د دوی په زعم دغه یوه منلی شوی خبره وه چه قرآنی علوم او معارف د دوی د مسلمة امیت سره بیخی نشی تطبیق کیدی نو ځکه د دغی خبری ویل لازمیږی چه بل کوم سری دغه عالی خبری ورښی بلا شبهه چه زمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسی خبری ورښولی وی، لیکن دغه ښوونکی. کوم یو بشر او انسان نه ؤ - بلکه هغه ځمونږ دغه قدیر رب دی چه پخپله

داسی ارشاد فرمائی ﴿لِسَانَ الَّذِي يُلْجِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجِبُ﴾ ﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾

الآية - ژبه د هغه سری چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره فصیحه - بلیغه چه د عجمی کرکیچونو څخه بیخی مبراه ده) یعنی که تاسی د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندی د خپل جهالت او غباوت لامله (له وجی) نه پوهیږئ نو د هغه د ژبی له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ څه کولی شی چه د هغه په متعلق څو څو ځلی تاسی ته دعوت درکړی شوی دی او د دغی خبری اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی چه که تول پیریان او انسانان متفقاً سره راټول شی نو د دغه کلام یوه لږه نمونه او مثال هم نشی راوړاندی کولی - نو بیا د دی کلام چه د هغه د نظیر او مماثل راوړلو څخه د عربو تول شعراء - فصحاء - بلغاء او پوهان بلا استثناء گرد (تول) سره عاجز او پاتی وی نو یو مجهول او معلول بازاری اعجمی - مریی څخه څرنګه داسی یوه هیله (امید) کیدی شی چه داسی یو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شی؟ که په تمامو عربو کښی کوم سری بالفرض داسی کلام جوړولی شوی نو هغه هم دا ځمونږ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ مگر ماسواء له عظیم الشان قرآنه د محمدی صلی الله علیه وسلم کلام بله لویه ذخیره د لوی قرآن پر بیان کړی شوی موضوعاتو موجود دی چه سره له خپله انتهائی فصاحت د پاک قرآن له یوه ډیره وړوکی سورت سره هم برابری نشی کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (او نه وائی چه دا له طرفه د الله دی) نه ښیې دوی ته الله (لیاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک (په سبب د انکار د قرآن او نبی آخر زمان

تفسیر: یعنی سره د ښکاره ؤ دلائلو له وجوده که یو سری دغه خبره په خپل زړه کښې ټینګه کړی - چه زه به خامخا پری باور او یقین نه کوم نو الله تعالیٰ هم هغه ته تر مقصده پوری د رسیدلو لیاره نه ورښیې او هغه ګردی (تولی) قواوی تری سلېوی څومره چه وپوهولی شی له سره پری ونه پوهیږی بد اعتقاده سری تل له هدایته بی برخې پاتی کیږی او بالاخر د سختو سزاوو مستحق ګرځی.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه تری دروغ هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (چه قرآن دی)، او هم دغه کسان هم دوی دی دروغجنان.

تفسیر: یعنی تاسی ته داسی وائی! ﴿إِنَّمَا يَفْتَرِي﴾ حال دا چه ستاسی امانت - صداقت - او دیانت لا له پخوا څخه ښکاره او مسلم او ستاسی له هر قول او فعل او وضع او هیئت څخه ظاهر ؤ - آیا د دروغو ویونکو څیره - طور - طریقه خبری او اتري هم داسی وی؟ دروغ جوړول خو د اشقیاء دود او دستور دی - هغه کسان چه سره د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو د لیدلو هم یقین او باور نه کوی هم دوی دروغجنان دی او له دغه څخه به بل کوم لوی دروغ وی چه انسان د پاک الله خبری ته دروغ ووائی.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ وَلَكِنْ
مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧﴾

هر شوک چه کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو د ده (نو پری غضب دی د الله) مگر هغه شوک چه زور پری وکړ شو (او مجبوراً د کفر کلمه ئی وویل) حال دا چه زړه د ده آرام نیونکی وی په ایمان سره ولیکن هغه شوک چه ارته کړی په کفر سره سینه (خپله چه راضی شی پری اعتقاداً) نو پر دوی باندی غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروی په سبب د ارتداد).

تفسیر: یو خو هغه مجرمان دی چه د سلهاؤ دلائلو او آیتونو په لیدلو هم نه متیقن کیږی مگر له دوی څخه ډیر لوی مجرم هغه دی چه د یقین راوړلو او تسلیم کولو څخه وروسته د شیطانی شبهاتو او وسوسو څخه متأثر شی او له صداقته انکار وکړی لکه عبد الله بن ابی سرح چه د ایمان له راوړلو څخه وروسته مرتد شو (العیاذ بالله) د داسی کسانو سزا وروسته بیان فرمائی - په منځ کښی په ﴿إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ﴾ الآية - کښی یوه ضروری استثنا ئی وفرمایله یعنی که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ایمان قائم وی او د یوی لمحی له مخی هم ایمانی رڼا (رنرا) او قلبی طمانیت د ده له زړه څخه بیل شوی نه وی مگر تش په کوم خاص حالت کښی د کوم خورا (زیات) ډیر زور او جبر او زبردستی لامله (له وجی) مجبور او لا علاجه شی او د ډیر شدید خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منکر شی یعنی کومه کلمه د اسلام په خلاف ووائی، خو په دی شرط چه په دغه وقت کښی هم زړه ئی مطمئن او هیڅ قسم شک، شبهه او تردد پکښی نه وی - بلکه د دغه د ژبی د الفاظو په نسبت هم سخت کراهیت او نفرت ولری نو داسی شخص مرتد نه دی - بلکه خامخا مسلمان گڼلی کیږی هو! له دی نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چه انسان مرگ قبول کړی خو د خپلی ژبی څخه داسی یو لفظ نه باسی - لکه چه د حضرت بلال - حضرت یاسر - حضرت سمیه - حضرت حبیب بن زید الانصاری او حضرت عبدالله بن حذافه رضی الله عنهم او د نورو واقعات په تواریخو او سیرو کښی شته او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو لیکلی - ښه خو به دا وی چه د دغو مطالبو د پوهیدلو دپاره تفسیر ابن کثیر ولوست شی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤﴾

دا (لوی اخروی عذاب) په سبب د دی د چپه دوی غوره کړی دی ژوندون لږ خسیس پر (اعلیٰ ژوندانه د) آخرت - او بیشکه الله نه بیی لپاره (د استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنی داسی منکرانو ته چه دنیوی ژوندون د خپل مقصود کعبه وگرځوی - د بری او کامیابی لپار کله په برخه کیږی - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر څوک چه له ایمانه غاړه غړوی - یا د دنیوی غرض لامله (له وجی) یا د ځان له ویری یا د اخوت او قومیت په لحاظ، یا د پیسو په هیله (امید) د آخرت په مقابل کښی دنیا عزیزه وگڼی هغه ته به د آخرت ښیگه (فائده) څنگه ورسپیږی؟ که د ځان د ویری تلفظ پری وکړی نو کله چه د ویری وقت تیر شی نو بیا دی توبه او استغفار وکړی او سم ثابت دی شی.»

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَسَمِعَهُمْ وَأَبْصَرَهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٥﴾

دا (کفار) همغه کسان دی چه مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چه نه قبلوی حق) او په غوړونو د دوی (چه نه اوری حق) او په سترگو د دوی (چه نه وینی آثار د قدرت)، او دغه کسان (یعنی کفار) هم دوی دی غافلان (له عقبی).

تفسیر: یعنی د دنیا غوښتلو او هوا پرستی په نشه کښی داسی مست او بی هوشه شول چه د دوی د هوش او په سد کیدلو هیڅ هیله (توقع) او امید نشو پاتی دوی د الله تعالیٰ گرد (تول) ورعطا شوی قوتونه ضائع کړل بالاخر پخپلو غوړونو د حق غږ د آوریډلو - او پخپلو سترگو د حق د دلائلو د لیدلو او پخپلو زړونو د حق د خبرو د پوهیدلو توفیق تری سلب کړی شو - د مهر وهلو مطلب پخوا له دی نه د «البقرة» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا جَزَاءَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخَسِرُونَ ﴿١٥﴾

دا خبره واقعی ده بلا شبهه چه بیشکه دوی په آخرت کېږي هم دوی دی زیانکاران (چه عمر ئی حېطه لار).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو څخه د پاک الله ورعطاء کړی قوتونه تباہ او بیکاره کړی وی - او تش دنیا ئی د خپل مقصود کعبه گرځولی وی نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وی؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنَّا بَعْدَ مَا قُتِلُوا أَنَّهُمْ جَاهِدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾

پس له دی بیا بیشکه رب ستا دپاره د هغو کسانو چه هجرت ئی کړی دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چه مفتون شوی دی (په عذابونو) بیا جهاد ئی کړی دی او صبر ئی کړی دی بیشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په مکی معظمی کېږي ځینې کسان د کافرانو له ظلم او تیري څخه ښوئیدلی وو یا تش په ژبه ئی د کفر لفظ ویلی وو - وروسته له هغه ئی هجرت وکړ او جهاد ئی وکړ او په دیر استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتی شول کله چه دوی دومره په اسلامی کارونو کېږي برخه واخیسته، نو هغه تقصیر ئی ورمعاف شو او د الله تعالیٰ مهربانی پری مېنوله شوه. یو بزرگ ؤ چه «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» نومیده د ده پلار «یاسر رضی الله تعالیٰ عنه» وه چه دغه میره (خواند) او ښځه د کفارو د دیر رېرولو (تکلیفولو) او رنځ او درد رسولو لامله (له وجی) اگر که شهیدان شول - خو بیا هم د کفر یو لفظ ئی هم ونه وایه - دغه د مسلمانانو ډومبی وینی دی چه د اسلام په لیاره کېږي توئی شوی - لیکن د دوی ځوی «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» د خپل ځان له ویری هغه لفظ ووايه - خو وروسته له نجاته په ژړا او انګولا د رسول الله «صلی الله علیه وسلم» په حضور مشرف شو - نو دلته دغه پاس آیت نازل شو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تَجَادِلُ عَنْ

تَفْسِيهَا وَتَوَفَّى كُلَّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۱﴾

(یاد کره ای محمده!) هغه ورغ چه را به شی هر یو (نیک او بد) نفس چه جگره (سوال او عواب) به کوی لپاره د (نجات د) غان خپل او پوره به ورکړی شی هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړ شی (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو)

تفسیر: یعنی د یوه په غای به بل څه نشی ویلی. مور - پلار - خور - ورور - ښځه - اولاد - احباب او اقارب هیڅوک به نه پکارپوی. هر سری به پخپل غم او فکر کښی اخته وی چه څه ډول (طریقه) د خپل غان دپاره یو مخلص پیدا کړی راز راز (قسم قسم) دروغ او رښتیا خبری به د خپل غان د برائت او عذر دپاره جوړوی او جواب او سؤال او جگړی به کوی - چه د غان دپاره نجات حاصل کړی.

﴿وَتَوَفَّى كُلَّ نَفْسٍ﴾ الآية - او پوره به ورکړی شی هر نفس ته جزاء د هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړی شی په تقلیل د حسناتو یا په تکثیر د سیئاتو) یعنی د نیکی په اجر او ثواب کښی به هیڅ تقلیل نه واقع کیږی او د بدی سزا به له استحقاقه زیاته نه ورکوله کیږی.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذْأَقَهَا اللَّهُ لَبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿۱۲﴾

او بیانوی الله مثل د یو کلی چه ده (دا کلی) په امن کښی (له قتله او غارته) په آرام (او هوسا اهل د دی) چه راته دغه کلی ته رزق روزی (د اهل) د دی ډیره پریمانه له هر غایه (له هره طرفه) نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله نو وڅکاوه په (اهل د) دی باندی الله کالی (کپړی) د لوړی او ویری (چه لوړه او ویره ئی پری لازمه او محیطه وگرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چه وو (دوی چه کول به ئی).

تفسیر: (آمنة مطمئنة) یعنی نه د باندی د دښمن څه فکر او اندیښنه وه او نه د دننه څخه کوم

قسم فکر او تشویش، په ډیر امن او هوساڼی (آرام) سره به ئی ژوندون کاوه او خوراک دپاره غلی - دانی - میوی او نور ور راوړلی کیدی او هر څیز به ئی په افراط ؤ. په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت وررسیده. نو د هغه کلی وسیدونکو د الله تعالی د هغو نعمتونو قدر ونه کړ او په دنیوی خوندونو کښی داسی مشغول او مصروف شول چه په دغه غفلت او مستی کښی حقیقی منعم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کښی ئی بغاوت وکړ، بالاخر الله تعالی د دغی ناشکری او د نعمت د کفران خوند پر دوی وغکاوه چه د امن او هوساڼی (آرام) په غای خوف، ویره او د روزی د ډیروالی او پرمیانی په غای د لوړی او قحط په مصیبت کښی ئی داسی اخته کړل، لکه چه کالی (کپری) د خپل اغوستونکی چپ چاپیر احاطه کوی او یوه شیبه لوړه او ویره - قحط او خوف له دوی نه نه بیلیده.

شیخ الھند د دی آیت ترجمه داسی فرمائی ده «او ښی الله یو مثال یو کلی وه په امن او دادینه راتله دی ته د فراغت روزی له هر غحایه بیا ناشکری ئی وکړله د الله د احسانونو بیا وغکاوه پر دی باندی الله خوند چه د دی د اهل د غان کالی (جامه) شوه لوړه او ویره په بدل د هغه چه دوی کاوه.»

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو ئی وکړ هغه ته نو ونیول دوی لره عذاب (د لوړی او ویری) حال دا چه دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهری نعمتونو چه پاس مذکور شول یو ډیر لوی او مهم باطنی نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی ؤ - یعنی د دوی له قومه او له نسبه ئی یو داسی رسول ورلیږلی وو - چه د هغه د اتباع په وسیله ئی د الله د خوښی ډیر لوړ مقامات هم حاصلولی شو مگر دوی د اتباع او تصدیق په غای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وترله او هم داسی پرله پسې په کڼدو او ژورو کښی لویدل، بالاخر د قدیمی سنت الله سره سم گرد (تول) ظالمان او گنهگاران د الله تعالی په عذاب کښی اخته او دوی ئی سره تول راگیر کړل بیا نو د دوی د نجات دپاره د هیچا هیڅ یو تدبیر پر مخ تگ ونه کړی شو - ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د کوم معین کلی تذکره نه ده محض د تمثیل په ډول (طریقه) د کوم تباه او ویجاړ شوی کلی لا علی التعمین حواله ئی ورکړی ده، یا خو د داسی یو فرضی کلی وجود ئی فرض کړی او د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ورکړی شوی وه چه که تاسی هم داسی وکړئ نو تاسی سره به هم داسی معامله

کیدى شى نو د كفران نعمت او د رسول الله د تكذيب او عداوت له سزا څخه مه بيفكره كيږئ!
 د ځينو علماؤ په نزد په دغه مثال كېنى له كلى څخه مراد مكه معظمه ده چه هلته هر قسم امنيت
 او طمانيت ؤ او سره له دى چه يوه غير ذى زرع وادى وه خو راز راز (قسم قسم) ميوى دانى
 غلى او نور د دى په لورى راښكودلى كيدى ﴿اَلَمْ نَكُنْ لَهُمْ حَرِيماً اِمْتَازَ بَيْنِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَىٰ﴾
 (۲۰ جزء د القصص (۵۷) آية (۶) ركوع) مگر مكيانو (مكى والو) د دغو نعماو
 هيڅ قدر ونه پيژندو، په شرك او عصيان او بيحيائى او اوهام پرستى كېنى لگيا او منهمك
 شول، بيا الله تعالى له گردو (تولو) نعمتونو څخه لوى نعمت د محمد رسول الله صلى الله عليه
 وسلم په بعثت سره دوى ته ور وليږه، نو دوى د هغه په انكار او تكذيب كېنى هيڅ كمى ونه
 كړه ﴿اَلَمْ تَرَالِ الْآيَاتِ يَكْفُرُ الْاِنْسَانُ لَمَّا كُنَّا اَوْفَوْهُمْ دَاوَالْبَوَارِ﴾ (۱۳ جزء د
 ابراهيم د سورت (۲۸) آيت (۵) ركوع) بالاخر الله تعالى د امن او اطمينان په ځاى د
 مسلمانانو مجاهدينو ويره د دوى په زړونو كېنى واچوله او د فراخى او پريمانى روزى په ځاى اوه
 كاله قحط ئى پر دوى مسلط كړ چه په هغه كېنى د سپيو او نورو مردارو تر غوښو پورى هم دوى
 وخوړل بيا د «بدر» په غزا كېنى داسلامى غازيانو له لاسه پر دوى د الله تعالى عذاب وركړ شو
 دلته خو داسى وشو - د بل لورى هغه خلق چه د دغو ظالمانو له جور، ستم او تيرى څخه پكو
 (تنگ) شوى وو - د ديرو مصائبو او زړه تنگى لامله (له وجى) خپل كور او كهول به ئى
 پريښودل او تبتيدل، نو دغو كسانو ته پاك الله له پخوا څخه د هستوگنى دير ښه ځايونه ور په
 برخه كړل - او د دښمنانو له خوفه ئى مامون او مصئون كړل د روزى ورونه ئى پرى ورپرانستل،
 پر زورورو او زبردستو دښمنانو ئى فتح او برى ورپه برخه كړ بلكه دوى ئى د اقليمونو باچا او
 د متقيانو امام وگرځاوه ښائى د هم دى لامله (له وجى) په دغو آياتونو كېنى د مكيانو (مكى
 والو) حال ئى واوراوه او په ورستنيو آياتونو كېنى په ﴿فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللهُ﴾ كېنى ئى
 مسلمانانو ته خطاب فرمايلى دى چه تاسى له داسى حركاتو څخه ځان ساتئ! چه د هغه له سببه
 پر مكيانو (مكى والو) مصائب نازل شوى وو.

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۱۲﴾

نو خوړئ تاسى له هغو (طعامونو) څخه چه دركړى تاسى ته الله حلال طيب
 پاكيزه او شكر وباسئ (قدر وپيژنئ) د نعمت (احسان) د الله كه يئ تاسى
 چه خاص هم ده ته عبادت كوئ (او فرمان ئى منئ).

تفسير: يعنى هر څوك چه د الله تعالى د عبادت مدعى وي ده لره دغه خبره وړ (مستحق) او

لائقه ده چه د الله تعالى د ورکری نعمت او حلالی او طبیی روزی شخه متمتع شی! او د هغه د احسان قدر وکړی! او د الله شکر گزاره بنده شی! حلال دی حرام نه گڼی، حرام دی حلال نه شمیری! د نعمتونو د منتفع کیدلو په وقت کښی حقیقی منعم دی نه هیروی! بلکه په هغه او د هغه پر لېږلی شوی رسولانو باندی دی ایمان راوړی! او د دوی د احکامو او هدایاتو په تمعیل کښی دی دیر زیار وکړی!

(د حلالو او طبیو او پاکیزه و شیانو د استعمال له احکامو شخه وروسته اوس په دغه آیت کښی الله تعالى د حرامو اشیاء ذکر فرمائی خو د هغو له استعماله مخانونه وژغورلی (وساتلی) شی).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۵﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) پر تاسی باندی (خوراک د) مردار او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د خنزیر او هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه غږ کړی شوی دی (د بل شی) بی له الله (د نامه) په (وقت د ذبح د) هغه، پس هغه څوک چه اړ (محتاج) شی (خوړلو د دی حرامو ته) حال دا چه ظالم نه وی (په بل چا) او نه تجاوز کوی (له قدره د کفافه) نو بیشکه الله لوی مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب).

تفسیر: د دی آیت تفسیر د «البقرة» او د «الانعام» په سورتونو او نورو مخایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی غمونږ دی تفسیر کښی دی بیا ولوست شی دلته دا غرض دی لکه چه په پخوانی آیت کښی اشاره وه چه حلال دی پر خپل مخان نه حراموی! په دغه آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه حرام شیان دی هم نه حلالوی! خلاصه ئی دا چه یو شی حلال یا حرام مقررول، د همغه لوی الله حق دی چه د دغو گردو (تولو) شیانو خالق او مالک دی لکه چه په راتلونکو آیاتونو کښی په وضاحت سره د دغه مضمون بیان شوی دی (د اضطرار په تفصیل کښی غښی مفسرین داسی لیکي چه د لوړی له جهته مرگ ته نژدی شوی وی یا له جهته د مرض چه طبیب حاذق په خوراک د دغه حرام شی سره ورته امر وکړی).

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا

حَلَّٰلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٨﴾

او مه وايي تاسی له وجی د بیانولو د ژبو ستاسی دروغو لره (داسی) چه دا حلال دی او دا حرام دی دپاره د دی چه جوړ کړئ له ځانه پر الله دروغ بیشکه هغه کسان چه تری دوی پر الله بهتان نه به مومی خلاصی (له عذاب د آخرت؛ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله د هغه شی دپاره هغه) نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی بی له کوم شرعی مستنده د کوم شی په متعلق خوله سپردل او داسی ویل چه حلال دی یا حرام ډیر سخت جسارت او کذب او افتراء ده. حلال یا حرام خو همغه شیان کیدی شی چه هغه ته پاک الله حلال یا حرام فرمایلی وی - که کوم سری محض پخپلی رأیی سره کوم شی حلال یا حرام وټاکي (مقرر کړی) او د هغه نسبت الله تعالی ته وکړی (لکه چه د معظمی مکی مشرکانو کول) او د هغه ذکر د «الانعام» په سورت ځمونږ د دی مبارک تفسیر کښی پخوا له دی نه تیر شو نو هغوی فی الحقیقت پر الله تعالی بهتان ترلی دی. مونږ مسلمانانو ته هدایت راکړی شوی دی چه ښائی هیڅکله داسی رویه ځان ته اختیار نه کړو او هر هغه شی چه الله تعالی حلال کړی وی حلال ئی وبولو او هر هغه شی ئی چه حرام کړی حرام ئی وگڼو او بی له شرعی مأخذ پخپل سر د حل یا حرمت احکام ونه لگوو.

﴿مَتَاعٌ قَلِيلٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله تعالی د هغه شی دپاره هغه نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک) یعنی د معظمی مکی مشرکین چه ځمونږ لوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معاذ الله مفتري وویل په یاد دی ولری چه هغوی پخپله مفتريان دی - دوی د کذب او افتراء له لوری هر شی ته چه ئی وغواړی حلال یا حرام وائی او د هغه حلت یا حرمت نسبت پاک الله ته کوی دوی ته به عنقریب معلومیږی چه د دغسی رویی د اختیارولو څخه دوی هیڅ یوی ښیگنی (فاندى) ته نشی رسیدی لږ څو ورځی نوری دی هم دنیوی مزى وکړی او د دغه لږ خسیس ژوندون څخه دی لږ څه خونډور شی بیا به دوی په هغه دائمی بندیځانی کښی اچول کیږی چه هغه هم دوی ته بیخی آماده او تیار دی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَمْنَا مَا كَصَحْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٩﴾

او پر هغو کسانو چه يهودان شوی دی حرام کړی دی مونږ هغه خيزونه چه بيان کړی وو مونږ پر تا باندی پخوا له دی نه او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دی تحریم سره) ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په علمی عصیان سره).

تفسیر: د دغه بیان د الانعام د سورت د ۸ جزء په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع د ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَزَمًا كُلِّ ذِي ظُلْمٍ وَمِنَ الْبَنِي وَالْقَوْمِ حَزَمًا عَلَيْهِمْ شَحْمَةٌ﴾ الآیة - آیت په تفسیر کښی تیر شوی دی هلته دی بیا وکوت شی. دلته دا مقصد دی هر هغه شی چه الله تعالیٰ گردو (تولو) ته یا کوم خاص قوم دپاره دائماً تل ترته تر یوه معینه وخته پوری حرام کړی وی هغه عین حکمت او صواب دی هیڅ یو انسان د دغه حق نه لری چه په هغه کښی تصرف وکړی او حرام حلال یا حلال حرام وگرځوی.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ
بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۱۹﴾

بیا بیشکه رب ستا (چه دی ای محمده) هغو کسانو ته چه ئی کړی دی بدی (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه (بد عمل) او نیک کړی عمل خپل بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی (د خطیئاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: مثلاً حرام ئی حلال یا حلال ئی حرام وگنل په «نادانی سره» ئی ځکه وفرمایل هر څوک چه د الله تعالیٰ له احکامو څخه غاړه غړوی اگر که ئی عملاً او په قصد سره هم وکړی هغه هم فی الحقیقت د هغه نادانی او بی عقلی ده چه له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوی او کوی ئی. که عاصی لږ څه له عقله کار واخلي - او د گناه بدو نتایجو ته وگوری او تصور ئی وکړی نو له سره به د معصیت په لوری اقدام ونه کړی د جزء (۴) «النساء» د سورت په (۳) رکوع ۱۷ آیت کښی هغه تعلیقات چه پر ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ﴾ باندی لیکلی شوی دی ښائی چه هغه دی بیا یو ځلی دلته هم ولوست شی.

﴿ثُمَّ تَابُوا﴾ الآیة - بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه بد عمل او نیک کړی عمل خپل، بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی د خطیئاتو ډیر رحم والا دی په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی له کفریاتو څخه له توبی ایستلو او په اخلاص سره په

مسلمانیدلو - او په مستقبل کېږي د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالی د توبې کوونکو گرد (تول) تیر گناهونه ښیي او کړه دیري سختی او غټی گناوی هم وی.
(پاک الله گردو (تولو) گناهکارانو ته د خپل رحمت او مغفرت په ژبه داسی دآدینه او اطمینان ورکوی)

آدوب شویه! په ککړو - آ تور مخیه ماته راشه!
بت پرست ئی! که کافر ئی - که ئی گبر! ماته راشه!
هیڅوک نه کرم نا امیده - زه ښونکی لوی الله یم!
که توبی دی زرکړته ماته کړی - ماته راشه!
ښه انسان شه! مسلمان شه گټه (فائده) نشته معصیت کېږي!
گناه مه کړه! متقی شه! چه غای ومومی جنت کېږي!

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

بیشکه چه ابراهیم ؑ (اصلی او اساسی) پیشوا (جامع د تولو نیکیو لکه یو جماعت) فرمان منونکی خاص الله لره حنیف (مائل له باطله حق ته) او نه ؑ دی له مشرکانو (لکه چه قریش وائی)،

تفسیر: دلته الله تعالی جل وعلا د عربو د مشرکینو د شرکیاتو په تردید کېږي د امام الموحدين ابو الانبياء حضرت ابراهیم خلیل الله علیه وعلی ذریته ونبینا الصلوة والسلام طور او طریق را په یادوی ځکه چه د عربو خلق د ده له ذریې او څوڅات (نسل) څخه وو - او خپل ځانونه ئی پر ابراهیمی دین باندی سم او برابر گڼل - حال دا چه دوی د ابراهیمی دین سره له لری هم څه علاقه او نسبت نه درلوده (لرلو) نو دوی ته دا ورښیي چه ابراهیم علیه السلام د موحدينو امام د گردو (تولو) نیکیو معلم - د تولی دنیا په مقابل کېږي یواځی پخپل سر د یوه عظیمه امت په برابر ولاړ ؑ او د دوی په مبارک ذات کېږي پاک الله هغه گرد (تول) محاسن او کمالات ورجمع کړی ؑ چه په یو لوی مجمع کېږي په متفرق ډول (طریقه) سره موندلی کیږي.

لیس علی الله بمستنکر - ان یجمع العالم فی واحد

عجب نه دی له الله نه چه قادر دی په هر غیز
چه دی تول پخپل قدرت کړی گرد (تول) عالم په یو سری کېږي
او دا هم نه دی عجب د ده له زوره له قوته

چه دی غای کړی سیند له خیرمی په یو دم پر یو گری کېږي
ابراهیم علیه السلام د الله تعالی داسی کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده ؑ چه له گردو

(تولو) غنى شکولی او یواغی له الله تعالى سره ئی نېلولی او ډیر خاص مخلص مسلمان و ممکن نه و چه ده کوم غیږ بی د الله تعالى له حکمه محض له خپل لوری حلال یا حرام درولی وی. نو دی پخپله معاذ الله څرنگه د شرک ارتکاب کولی شی. ده د مشرکینو په کلی او جماعت کښی وسیدل هم نه خوښول - نو اوس هغه کسانو ته (چه دوی خپل ځانونه «حنیف» بولی او داسی ادعا کوی چه مونږ پر ابراهیمی دین یو) شرم او ننگ پکار دی چه څرنگه پر الله تعالى بهتان تری؟ آیا د حلالو حرام گنل، یا د حرامو حلال درول او د شرک په حمایت کښی له انبیاء سره جنگیدل د یو «حنیف» او ابراهیمی سری له شان سره مناسبت لری؟ په یاد ئی ولری چه د حلالو او حرامو په بیان کښی او د دین په اصولو کښی - اصل خو هغه ابراهیمی ملت دی چه د همغه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصیل دپاره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړی دی. که غواړی چه پر اصلی دین د ابراهیم علیه السلام تگ وکړئ نو محمدی صلی الله علیه وسلم طریقه ځان ته غوره کړئ.

شَاكِرًا لِأَنْعَمَ أَجْتَبَهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۳۱﴾

(و ابراهیم قدردان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله غوره کړی و (الله) دغه (ابراهیم لره په نبوت سره) او برابر کړی و (الله) دغه (ابراهیم) سمی لیاری (د توحید او اسلام) ته.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام د الله تعالى شکر گزاره بنده و - تاسی سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکی یئ - لکه چه د ﴿وَصَرَّبَ اللَّهُ مَكَارِئَهُ كَانَتْ أَمَةً﴾ الایت په تفسیر کښی ښکلی شوی دی نو تاسی څرنگه د ابراهیم علیه السلام په دین او ملت او لیاره کښی یئ؟ (چه حق پریدئ او باطل خوښوئ له توحیده مخ اړوئ او شرک او کفر پسې ځغئ - حال دا چه حضرت ابراهیم علیه السلام) د کامل توحید او تسلیم او رضاء پر سمه لیاره روان و - او الله تعالى ده ته ډیره سمه صافه لیاره ورښوولی وه او دی ئی پری روان کړی و.

وَاتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَوَرَّاهُ فِي الْآخِرَةِ لِبَنٍ الصَّالِحِينَ ﴿۳۲﴾

او ورکړی وه مونږ دغه ته (یعنی ابراهیم ته د خپل د الوهیت له درباره) په دغه دنیا کښی نیکی او بیشکه دغه (ابراهیم) په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو (د لویو درجاتو د ځاوندانو) څخه دی

تفسیر: (نیکی) یعنی نبوت - پراخه روزی - اولاد - وجاهت - (یا جمیل ذکر یا نیک اولاد یا

نبوت د محمد صلی الله علیه وسلم یا) عمومی مقبولیت چه کرد (تول) ادیان بالاتفاق د ده تعظیم کوی او هره فرقه هم دا غواړی چه خپله سلسله حضرت ابراهیم علیه السلام سره ولکوی (او بیشکه چه پخپله ابراهیم علیه السلام په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو د لویو درجاتو له خاوندانو څخه دی) یعنی هغه دعاء چه ده پخپل حق کښی کړی وه ﴿وَالْحَقُّنِي بِالضَّلَالِينَ﴾ هغه قبوله شوه بیشکه چه دی په آخرت کښی هم د صالحینو په اعلیٰ طبقه کښی به شامل وه چه هغه د انبیاءو علیهم السلام طبقه ده.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

بیا وحی (حکم) وکړ مونږ تاته (ای محمده! داسی) چه متابعت وکړه (په توحید کښی د (دین د) ابراهیم چه حنیف (مائل ؤ له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش ئی مشرک بولی).

تفسیر: د دی بیان د «الاتعام» په سورت د ﴿وَيَا أَيُّهَا مَلَكُ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ آیت باندی غمونږ دی تفسیر کښی تیر شو هلته دی بیا ولوست شی، مقصد دا دی چه به حلت او حرمت او دینی خبرو کښی ابراهیمی ملت او دین اصل دی. په منځ کښی یهودو او نصاریٰ ؤ ته د هغوی حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړی شوی دی بالآخر محمد صلی الله علیه وسلم ئی مبعوث کړ، څو هغه اصلی ابراهیمی دین بیا له سره ژوندی او روښانه کړی چه له غفلته او تحریفه او بی ځایه تصرفاتو څخه بیخی ضایع شوی ؤ او د شرک ګرځ (تول) رگونه پری کړی. په حدیث کښی راغلی دی «بعثت بالحنيفية السمحة» د دی داسی پوره شرح او تفصیل حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی فرمایلی دی چه د لوستلو وړ (لائق) دی.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مقرر کړی شوی دی (تعظیم د ورځی د) خالی (په عبادت سره) پر هغو کسانو چه اختلاف یی کړی وو پکښی او بیشکه چه رب

ستا خامخا حکم به وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (چه هغه ورځ ده د عبادت).

تفسیر: یعنی په اصلی ابراهیمی ملت کښی د خالی (شنبی) د ورځی حکم نه ؤ - چه پر مونږ محمدی صلی الله علیه وسلم امت باندی هم نه دی. هو! په منځ کښی یهودانو د خپل نبی موسی علیه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چه دوی دغه د خالی ورځ ځانته غوره کړه نو حکم وشو چه په ښه شان سره ئی تعظیم وکړئ! او په دغه ورځ کښی دی د ماهیانو ښکار ونه کړ شی! ځینو یهودانو دغه حکم قبول کړ او ځینو هغه ونه مانه چه هغه نامتونکی په دنیا کښی بیزوگان او خنزیران شول. او د دوی په نسبت کومه فیصله چه په آخرت کښی کیږی، هغه بیله ده، په هم دغه څه انحصار نشته هلته به نور گرد (تول) اختلافات او جگړی هم سره فیصله کیږی مثلاً د حضرت ابراهیم علیه السلام په نسبت چه ځینو به یهودی گانه او ځنو به نصرانی باله، حال دا چه الله تعالی دوی پوهولی دی چه ابراهیم علیه السلام حنیفی مسلم ؤ په هر حال په آخرت کښی د دغو گردو (تولو) اختلافاتو فیصله کیږی او هر سری به پخپلو سترگو سره کوری چه کومه یوه ډله په غلطه ټینګه وه؟ او کومه یوه په غلطه لیاره روانه وه.

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالنُّوعْظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٩﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلقو ته) لیاری د رب خپل ته (چه توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمی خبری د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په ښه ډول (طریقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغی (طریقی سره) چه هغه ډیره ښه وی؛ بېشکه چه رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه گمراه شوی دی له لیاری د الله څخه او دی ښه عالم دی په لیاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبلیغ دی).

تفسیر: په پاس آیتونو کښی ئی مخاطبینو ته دا ورښکاره کړه چه دغه رسول الله د اصلی ابراهیمی ملت او دین سره راغلی دی که تاسی د بری او کامیابی غوښتونکی یئ او د «حنیفیت» په دعوی کښی رښتین یئ نو پر دغه سمی، صافی لیاری لار شی! په ﴿ادْعُ إِلَى﴾

سَبِيلَ رَبِّكَ ﴿الآية﴾ - کبھی تر آخره پوری پخپله محمد صلی اللہ علیہ وسلم ته تعلیم ورکاوه کپیری چه بنائی خلق په غه دول (طریقه) په سمی لیاری باندی راولی؟ او د هغه دری طریقې ئی راښودلی دی (۱): حکمت (۲): حسنه موعظه (۳): جدال بالتی هی احسن (۱): له «حکمت» څخه مراد دا دی چه د نهایتی پخی خبری - محکمی اتری - جازمه مضامین قاطعه براهین - مضبوط دلائل - معقول عوامل په قوت او رڼا (رنرا) کبھی هغوی ته لیار ښوونه وشي - چه د هغو په آوریډلو او لیدلو او پوهیدلو سره، فهم او ادراک او علمی ذوق لرونکی طبقه (خواص) غاړه کیښودی شي او د دنیا خیالی فلسفی د ده په مقابل کبھی پری او مری ولویږی او هیڅ قسم علمی او دماغی ترقیات د الله تعالی د وحی له بیان کریو حقائقو یو بشرکی هم تبدیل ونه کړی شي.

(۲): «حسنة موعظه» له هسی مؤقرو معتبرو او مؤثرو او رقت پیدا کونکو پندونو څخه عبارت دی چه د نرم خوئی او زړه سوی له روحه دک وی، له اخلاصه - همدردی شفقت - او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدله اسلوب او پیرایه سره کوم نصیحت چه وکړی شي، دیر ځلی داسی واقع کیږی چه د تیږو (گتو) پشان سخت زړونه هم موم غوندی نرموی په مرو زړونو کبھی نوی روح غورځوی. یوه مایوس - مر او له کاره لویدلی قوم د هغه پند په اثر د یوه واښه په مرسته (مدد) ولاړیږی - خلق د ترغیبو او ترهیبو د مضامینو د اوریدلو څخه د مقصودی منزل په لوری په مندو، مندو ورځلی - بالخصوص هغه کسان چه دیر عالی دماغ او ذکی او فهمیم هم نه وی - مگر د حق د طلب سکروتی پخپلو سینو کبھی لری په دوی کبھی د موثرو پندو او مواظلو نصیحتونو په وسیله داسی یو قوت او قدرت پیدا کیدی شي چه هغه د دیرو لوړو عالمانه و تحقیقاتو په ذریعه ممکن نه دی هو! په دنیا کبھی تل تر تله داسی یو جماعت هم شته چه د هغوی کار هم دا وی چه هره خبره واړوی - او په هر څیز کبھی جگری وکړی - او کاره واړه بحثونه وکړی - نو داسی خلق نه د حکمت خبری قبلوی او نه وعظ او نصیحت آوری، بلکه د دوی زړه هم دا غواړی چه په هره خبره باندی د مباحثی او مناظری او مناقشی بازار تودوی ځینی اوقات د فهم او د انصاف خاوندانو او د حق طالبانو ته هم ځینی داسی شبها پیدا او احاطه پری کوی چه د هغوی تسلی او دادینه هم بی له بحثه نه کیږی، نو ځکه ئی ﴿وَجَادِلْهُمْ يَاقُتِبُ هِيَ احْسَنُ﴾ وفرمای.

(۳): «جدال بالتی هی احسن» یعنی که داسی کومه موقع دروړاندی شي نو په دیره ښه طریقه - تهذیب غوره والی - حق پیژندلو او عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ او پر خپل مقابل حریف الزام واړوئ او په ښه اسلوب او پیرایه سره ئی سمی لیاری ته درواړوئ او بنائی چه خامخا زړه خوړوونکی او ربړوونکی (تکلیفونکی) خبری ونه کړئ! چه په هغه سره قضیه اوږدیږی او معامله طول ته رسیږی - بنائی چه بالذات د مقصود تفهیم او د حق احقاق وی ځکه چه له ځیروالی او خشونت - بد اخلاقی - خبرو غټولو - ضد - عناد او هندي څخه هیڅ یوه ښه نتیجه په لاس نه ورځی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ﴾ الآية - بیشک چه رب ستا ښه عالم دی په لیاره موندونکو دین ته او پر تا ای محمده تش تبلیغ دی) یعنی د دعوت او تبلیغ په طریق کښی تا ته ښائی چه د الله تعالیٰ په وړضولی لیاری باندی لار شی او تاته نه ښایی چه په دغه فکر او چرت (خیال) کښی ولویږی چه غوک ئی منی؟ او غوک ئی نه منی؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره! همغه د په لیار راتلونکو او په لیار نه راتلونکو وگړو (کسانو) له حالاتو څخه هم ښه خبردار دی او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوی.

وَأَنَّ عَاقِبَتُكُمْ فَعَاقِبَةُ أِثْمِ مَا عُوِذْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿۱۳۶﴾

او که عذابوئ تاسی (څوک) نو عذاب ورکوئ په مثل د هغه عذاب سره چه عذاب کړی شوی یئ تاسی په هغه سره؛ او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسی (په طاعت، مصیبت او له معصیت او انتقامه) نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنی د تبلیغ او دعوت په لیاره کښی که تاته ډیره سختی او تکالیف در ورسولی شی نو د قدرت او قوت حاصلولو په وقت کښی ته اجازه لری چه سم برابر له هغوی سره معامله وکړی او په مساوی ډول (طریقه) تری بدل واخلي. لیکن د صبر مقام له دی نه لوړ او اعلیٰ دی، که صبر وکړی نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکی او هم د هغو متجاوزینو او تیری کوونکو په حق کښی ښه او بهتره دی

چه درلود (لرلو) غمونږ رسول خلق عظیم - نو مامور کړ دی په صبر پاک رحیم وی به تل صبر کول کار د تسلیم - بیصبری دی کار د یو شیطان رجیم

وَأَصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿۱۳۷﴾

او صبر کوه! او نه دی صبر ستا مگر په (توفیق) د الله سره او مه خپه کیږه پر دغو کفارو (چه ولی نه مسلمانږی) او مه کیږه په زړه تنگی کښی له هغو څخه چه دوی مکرونه کوی (لتا سره).

تفسیر: یعنی پر مظلومو او شائدو صبر کول - آسان کار نه دی، که الله تعالیٰ چاته توفیق ور په برخه کړی نو صبر او تحمل ئی هم ور په برخه کیږی او کولی شی چه ربر (تکلیف) او ظلم وگالی (برداشت کړی) او آه ونه کاپی!

کاپو بلاه مومو جفا - صبر او حمد کوو تل
د بد په ځای کوو نیکی - دغه عادت دی ځمونږ

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

بیشکه الله ملگری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چه پرهیزگاری کوی (له کفر او معاصیو او ویریری له الله) او له هغو کسانو سره چه دوی نیکی کوونکی دی.

تفسیر: یعنی انسان هومره چه له الله تعالیٰ څخه ویریری او تقویٰ او پرهیزگاری او نیکی اختیار کړی، هومره د الله تعالیٰ امداد او اعانت ورسره وی، نو داسی متقیانو ته د کفارو له مکرونو او فریبونو څخه زړه تنگی کیدل یا غمجن والی نه دی په کار ځکه چه الله تعالیٰ دغه عاجزان او ضعیفان هم له متقیانو او محسنانو سره پخپل فضل او کرم او مرحمت محشور فرمائی.

تمت سورة النحل بعونه وتوفيقه والله الحمد.

سورة «بنی اسرائیل» مکیه الا ایات ۲۶ و ۳۲ و ۳۳ و ۵۷ و من آیه ۷۳ ای غایه ۸۰ فمدنیه وهی (۱۱۱) آیه و (۱۲) رکوعاً
 نزلت بعد «القصص» عدد تلاوتها (۱۷) وعدد نزولها (۵۰)
 د بنی اسرائیل سورت مکی دی. پرته (علاوه) له ۲۶ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۵۷ - او له ۷۳ آیتونو څخه
 تر ۸۰ آیته پوری چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری.
 وروسته د «القصص» له سورت څخه نازل شوی دی په تلاوت کښی (۱۷) او په نزول کښی (۵۰)
 سورت دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان، دیر رحم والا دی.

سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ
 الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ
 آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ①

پاکي د هغه ذات چه بیولی ئی و بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپي
 کښی له (منځه یا له څنگه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصی پوری هغه
 چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دی لپاره و)
 چه (هله) وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینی له دلائلو (د قدرت) خپل،
 بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ښه اوریدونکی (د گردو «تولو» اقالو) ښه
 لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره و).

تفسیر : یعنی الله تعالی له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز (قسم) ضعف او
 عجز څخه پاک دی. هره هغه خبره چه ځمونږ په خیال کښی بی انتها عجیبه معلومیږی او ځمونږ
 ناقص عقول هغه پیچیده مستبعده گنی د الله تعالی د قدرت او مشیت مقابله کښی هغه هیڅ
 مشکل نه دی.

﴿أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا﴾ الآية - چه بیولی ئی و بنده خپل محمد په یوه برخه د شپي - الخ
 یعنی یواځی د شپي په یوی محدودی برخی کښی خپل دیر مخصوص او خورا (دیر) مقرب بنده
 محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د مکی معظمی له حرمة تر بیت المقدس پوری بوتلو. د

دغه سفر غرض څه ؤ؟ د هغه په لوری وروسته له دی نه په ﴿لَوْ يَهْمُ مِنْ آيَاتِنَا﴾ کښی اشاره فرمایلی ده: حاصل ئی دا دی چه پخپله هم دغه سفر کښی له بیت المقدس څخه وړاندی بل چیری ئی بوتلو او د خپل د قدرت عظیم الشان نشان او ډک له حکمته د انتظاماتو عجیبی او غریبی نمونی ورسول ئی منظور ؤ. د «النجم» په سورت کښی د دغو آیتونو څه ذکر شوی دی چه له هغو څخه ظاهریوی چه ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم تر سدره المنتهی پوری تشریف وړی ؤ. او نهایت عظیم الشان آیات ئی مشاهده فرمایلی ؤ: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ يَنزِلُ فِي السُّبْحِ مَائِدَةٌ مَّا ذَرَأَ الْبَعْرُ وَمَا طَفَى الْقَدَارُ لَمِنَ آيَاتِنَا الْكُبْرَى﴾ (۲۷ جزء د النجم ۱۳ تر ۱۸ آیه (۱) رکوع) د

علماءو په اصطلاح له مکي معظمی څخه تر بیت المقدس پوری سفر ته (اسراء) او له هغه ځایه تر سدره المنتهی پوری سیاحت ته «معراج» وائی. او ډیر ځلی د دغو دواړو سفرونو مجموعه په هم دغه یوه لفظ د (اسراء) یا (معراج) سره تعبیر کیږی.

د (معراج) احادیث تقریباً ډیرشو تنو اصحابو څخه منقول دی چه په هغو کښی د (معراج) او (اسراء) واقعات په بسط او تفصیل سره بیان شوی دی.

د اسلافو او د اخلاقو د جمهورو عقیده دا ده چه زمونږ پاک رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم په وینه (بجسده الشریف) (معراج) ته بیولی شوی دی. یواځی دوه دری تنو صحابه ؤ رضی الله تعالی عنهم او تابعینو رحمة الله علیهم څخه منقول دی چه د (اسراء) او د (معراج) واقعه او پېښه د منام (ویدیدو) په حالت کښی د یوه عجیب او غریب رؤیا (خوب) پشان ده لکه چه په دغه سورت کښی وروسته له دی نه د ﴿وَلَجَلْنَا السَّمَاءَ إِلَىٰ آثَانِهَا﴾ الآیه - کښی راځی. او دوی له هغه څخه دغه استدلال کوی.

له اسلافو ځینی د هیچا قول داسی نه دی چه (معراج) د ویښتوب په حالت کښی محض په روحانی ډول (طریقه) سره واقع شوی دی لکه چه د ځینو حکماؤ او صوفیه ؤ په مذاق د هغه دا تجویز کاوه شی.

په «روح المعانی» کښی راغلی دی: «ولیس معنی الاسراء بالروح الذهاب یقظة کالانسلخ الذی ذهب الیه الصوفیة والحکماء فانه وان کان خارقاً للعادة و محلاً للتعجب ایضاً الا انه امر لا تعرفه العرب ولم یذهب الیه احد من السلف رحمة الله علیه» بیښکه ابن القیم رحمة الله علیه په «زاد المعاد» کښی د عایشی صدیقی، معاویه او حسن بصری رضی الله تعالی عنهم د مسلک توجیه په دغه شان سره کړی ده. مگر پر هغه باندی ئی کوم نقل نه دی وړاندی کړی او تش د ظن او تخمین څخه ئی کار اخیستی دی. ابن اسحاق او نورو هغه الفاظ چه له نورو مشرانو څخه نقل کړی دی په هغو کښی هیچیری د ویښتیا حالت نه دی تصریح کړی بهر حال قرآن عظیم الشان په هغه اهتمام او ممتاز او ځلیدونکی عنوان سره چه دغه د (اسراء) د واقعی ذکر فرمایلی دی او په هغومره جدیت او مستعدی سره چه مخالفین د هغه انکار او تکذیب په میدان دریدلی دی چه د هغه په اثر د ځینو موافقینو پښی هم ښویدلی دی. دغه د دی خبری دلیل دی چه د دغی واقعی نوعیت محض د یوه عجیب او غریب خوب یا

روحانی سیر پشان نه ؤ. د (اسراء) دعوی که د روحانی سیر او انکشاف په دول (طریقه) ومنلی شی نو دغه به کفارو ته د دومره تعجب او استغراب او حیرت خبره نه کیده. څکه چه د هسی روحانی انکشافاتو او سیرو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل د بعثت له ابتداء څخه معلومات او اخبار ورکول. دغه د ده (معراج) یا (اسراء) تعجب پیدا کوونکی او حیرت غورځونکی واقعه چه په خصوصی دول (طریقه) سره د کفارو د تکذیب تردید - استهزاء او خندا سبب گرځیدلی ده علت ئی دا دی چه د هغه نوعیت، خصوصیت او کیفیت د ډیر حیرت موجب شوی دی. لکه چه پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل: «راځئ! نن د دی د نبوت مدعی یوه بله نوی ادعا او ډیره عجیبه او غریبه محیر العقوله وینا واورئ!» او که داسی نه وی، نو دوی به پخپله د دی واقعی پر اظهار ولی دومره متفکر او مشوش کیدل چه په ځینو صحیحه ؤ روایاتو کښی مذکور دی. په ځینو احادیثو کښی داسی صاف لفظ راغلی دی: «ثم أصبحت بمكة» یا «ثم اتيت مكة» بیا د صباح په وقت کښی بیرته مکي ته ورسید، که (معراج) محض کوم روحانی کیفیت وی نو دوی په دغه شپه کښی له مکي معظمی څخه چیری غایب؟ او کوم ځای ته تللی ؤ؟ او د شداد بن اوس رضی الله تعالی عنه او د نورو له روایاتو سره سم د ځینو اصحابو رضی الله تعالی عنهم داسی پوښتنی څه معنی درلوده (لرله) چه: «د شپي له مخي تاسي پخپل ډیره ځای کښی ولتولی شوئ او وکتلی شوئ تاسی چیری تللی وئ؟»

سفر وکاوه موسی طور سینئ ته سفر وکاوه ادریس عیسی سما ته
محمد وخوت بالذاة «عرش اعلی» ته مقرب «قاب قوسین او ادنی» ته
فکر وکره ته بیان د «ما اوحی» ته له زړه غیر شه ته برهان د «ما یغشی» ته

زمونږ په نزد د «اسری بعبده» څخه دغه معنی اخیستل چه: «الله تعالی خپل بنده په خوب کښی یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مکي معظمی ځنی بیت المقدس ته بوتلو» دغه سره مشابه کیږی چه کوم سړی د «فاسر بعبادی» معنی داسی وکړی چه «ای موسی ځما بندگان بنی اسرائیل په خوب کښی، یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مصره ویاسه! او له ځان سره ئی بوځه.» یا د «الکھف» په سورت کښی چه حضرت موسی د حضرت خضر علیهما السلام د ملاقات لپاره ته او په سفر روان ؤ، د هغه په څو ځایونو کښی د «فانطلقا» لفظ راغلی دی - نو د هغه مطلب دی هم داسی واخیست شی چه دغه گرد (تول) محض په خوب کښی یا د روحانی سیر په دول (طریقه) واقع شوی ؤ. باقی د «رؤیا» لفظ چه په قرآن کریم کښی راغلی دی د هغه په متعلق ابن عباس رضی الله تعالی عنه فرمایلی دی: «رؤیا عین اریها الرسول صلی الله علیه وسلم.» مفسرینو د عربو له کلامونو څخه د دی شواهد وړاندی کړی دی چه د «رؤیا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤیت: لیدل» په معنی استعمالیږی. لہذا که له هغه څخه مراد هم دغه د «اسراء» واقعه وی نو د مطلق نظاره په معنی اخسیته کیږی چه په ظاهری سترگو سره شوی دی څو د نصوصو له ظواهره او د جمهور الامت له عقیدی څخه مخالفت ونشی. هوا د (شریک) په روایت کښی ځینی داسی الفاظ راغلی دی چه د هغو له مخی د «اسراء» وقوع د نوم (خوب) په حالت

کښی معلومیږي مگر محدثین پر دغه خبره ګرد (تول) سره متفق دی چه د (شریک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډیرو لویو لویو حفاظو د احادیثو په مقابل کښی د هغه روایت د استناد قابل نشی کیدی. حافظ ابن حجر رحمه الله علیه د (فتح الباری) په اواخرو کښی د (شریک) د حدیث اغلاط شمیرلی دی او دا ئی ښوولی ده چه د ده د روایت مطلب داسی کیدی شی خو د عمومی احادیثو څخه مخالف نشی. مونږ دا قسم تفصیل دلته نشو درجولی. د (صحیح مسلم) په شرح کښی دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوی دی دلته تش دومره ښوولی کیږی چه راجح مذهب هم دا دی چه د (معراج) او د (اسراء) واقعه د ویښتوب په حالت کښی (بجسده الشریف) واقع شوی ده. هو! که پخوا له دی نه یا وروسته هم داسی واقعات په خوب کښی هم دوی ته ورښوولی شوی وی نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.

ویلی کیږی چه په یوه شپه کښی دومره اوږده مسافه به ئی څرنگه طی کړی وی؟ یا د ناری او زمهریری کړی څخه به څنګه تیر شوی وی؟ یا د یوروپیانو له خیاله سره موافقه کله چه آسمانونه له سره نشته. نو دوی له یوه آسمانه دوهم دریم او نورو ته څرنگه تشریف یوړ؟ او دغه اخبار چه په روایتونو کښی مذکور دی څنګه به د تسلیمدلو وړ (لائق) او قابل وی؟ لیکن تر نن پوری د دی خبری هیڅ کوم یو دلیل نه دی راوړاندی کړی شوی چه په واقع سره د آسمان په نامه کوم شی نه دی موجود؟ که د دغو خلکو دغه دعوی تسلیم هم کړه شی چه دغه تګ شین موجود په واقع کښی تشه فضا او هغه فی الحقیقت آسمان نه وی نو د دوی د دغه ادعا ثبوت به څه وی؟ آیا دوی داسی ادعا هم کولی شی چه د دغه تګ شین تشتیا د پاسه د آسمانونو وجود نشی منلی کیدی؟

پاتی شوه دغه خبره چه په یوه شپه کښی دومره یو طویل سفر طی کول به څرنگه وی؟ نو ګرد (تول) حکماء دغه خبره تسلیموی چه د سرعت دپاره کوم حد او اندازه نه ده مقرر شوی. له نن (۱۳۶۴هـ ق) څخه سل کاله پخوا هیچا داسی یقین نشو کولی چه مثلاً فی ساعت (۳۰۰) میله لار وهونکی موټر به جوړیږی. یا به داسی طیاری (الوتکی) هم وی چه تر لسو زرو فیتو پوری جګ (وچت) ختلی شی د «مشین» او «بخار» او «برق» او نورو موجوده قوتونه او د هغو تأثیرات چا لیدلی ؤ؟ د نار کړه نن ورځ د یوه بی معنی لفظ په شان ګڼلی کیږی. هو! پاس د ډیر سخت برودت او د نورو عوارضو سره مقابله کوونکی آلات په طیاراتو کښی منصوبیږی چه د طیاری د مسافرینو حفاظت له زمهریری رود نه کوی دا خو د مخلوق د جوړ کړیو مشینونو حال ؤ، د خالق تعالیٰ د بلاواسطی مشین د لیدلو څخه انسانی عقل بیخي هک پک او حیران پاتی کیږی ځمکی یا لمر ته وګورئ چه په (۲۴) ساعتو کښی څومره مسافه وهی؟ د شعاع رڼا په یوه دقیقه (منت) کښی له کومه ځایه تر کومه ځایه رسیږی د وریشو بریښنا په مشرق کښی بریښی او په مغرب په یوه طرفه العین کښی لویږی (د اروپا خبری مونږ په ایشیا کښی آورو د ایشیا او اروپا پیښی په افریقه او استریلیا کښی خلق آوری او د لویو بحارو له وقائعو څخه په همغه آن کښی خبریږی او عکسونه په (تلویزیون) کښی ګورو او د اتومیک بم له خورا (ډیر) لری ځایه

خخه غورغی او په یوه ربه کښی یوه لویه جزیره له غرمی (سیلمی) خخه محوه کوی) چه د دغه سرعت او سیر په مقابل کښی غرونه، کندونه سیندونه بیدیا، ځنگل، گرمی یخنی، د مسافې لریوالی او نور د یوی خاشی او خڅلی په اندازه هم اثر نشی غورغولی، هغه لوی خالق جل جلاله چه د دغو شیانو پیدا کوونکی او خپل مخلوق ته ورښوونکی دی، نو د خپل حبیب صلی الله علیه وسلم په براق کښی داسی د بریښنا په شان تگ او د محیرالعقولو مشینونو د پرزو په شان آلات او د حفاظت نور گرد (تول) سامان نه شی پیدا کولی؟ چه د هغو په وسیله زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په ډیر راحت او تکریم سره د سترگو په یوه رپولو سره له یوه مقامه بل مقام ته منتقل شی؟ ښائی د هم دغی د «اسراء» واقعی بیان په ﴿سُبْحَنَ الَّذِي اَسْرٰی﴾ الآیة - سره شروع فرمایلی ده خو هغه خلق چه د الله تعالی لامحدوده قدرت او قوت له خپلو لنډ لیدلو او تنگ خیالونو، د خپلو وهمونو او تخمینو په محدود دیوالونو کښی محصورول غواړی، لږ څه له خپلو دغه گستاخیو، او عقلی لیونتوب خخه وشرمپړی (او دلته دی د خپل استدلال چری لا څه، بلکه د منطق او فهم ډال دی هم هیسته وغورغوی!)

په هر چا باندی د توری گزار نشی ځینی ځای کښی غورغول د سپر ښه دی.

﴿الَّذِي يَرْفَعُ سَاقَكَ وَيُنَازِلُ مِنْ اِلَيْنَا﴾ هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه «بیول د محمد د دی لپاره ؤ» چه هلته وښیو مونږ محمد ته ځینی دلائل د قدرت خپل) یعنی په هغه ملک کښی چه «مسجد الاقصی» او بیت المقدس واقع دی الله تعالی ډیر ظاهری او باطنی برکات ایښی دی. له مادی حیثیته د چینو، نهرونو، غلو، دانو، میوو او نورو افزاڼه او که د روحانی په اعتبار وکوت شی، نو د څومره انبیاءو او رسولانو مسکن او مدفن او د دوی د فیوضو او انوارو سرچینه او مخزن ؤ. ښائی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بیولو خخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وی چه هغه گرد (تول) کمالات چه د بنی اسرائیلو په انبیاءو او نورو تقسیم شوی ؤ، د ده په مقدس ذات کښی سره تول شوی دی، پر هغه ټولو نعمتونو چه پر بنی اسرائیلو میډول شوی ؤ، بنی اسماعیل قبضه کوونکی دی. د کعبی شریفی او د بیت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل هم دغه یو محمدی صلی الله علیه وسلم امت کیدونکی دی. په احادیثو کښی مصرحاً راغلی دی چه رسول الله مبارک په بیت المقدس کښی د گردو (ټولو) انبیاءو امامت وفرمایه. گواکی د انبیاءو هغه د سیادت او امامت منصب چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی ؤ د هغه یوه حسنی نمونه دوی ته او نورو مقربینو ته دلته وروښوده شوه

﴿وَالَّذِي هُوَ لِشَرِّ النَّفَاثِ الْيَمِينِ﴾ : بیشکه چه دغه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د گردو (ټولو) اقوالو ښه لیدونکی عالم په ټولو احوالو) یعنی اصلی اوریدونکی او لیدونکی الله تعالی دی، هغه هر چا ته د خپل د قدرت د علائمو او د ښو د ورښوولو اراده وفرمائی ورښیئی ئی. پاک الله د خپل حبیب مناجات واوریده او رفیع احوال ئی ولیده، آخر په (معراج شریف) کښی «بی بصر» والا سترگو سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هغه عظیمه آیات وروښودلی شو چه د ده د کامل استعداد او رفیع شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ أَلَّا يَتَّبِعُونَ دُونِي وَكَيْلًا ۝

او ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او گرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدایت لپاره د بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) چه مه نیسعی تاسی غیر له ما څخه هیڅ وکیل (دوست متولی جوړونکی د کارونو خپلو)

تفسیر : د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د فضل او شرف د بیان فرمائلو څخه وروسته د حضرت موسی علیه السلام د ذکر په طرف ئی کلام منتقل کړه. کله چه د «اسراء» په ذیل کښی تر «مسجد الاقصی» او «بیت المقدس» پوری د تللو ذکر ؤ، وروسته له هغه پر «مسجد الاقصی» او د هغه پر قدیمی متولیانو بنی اسرائیلو کومی مختلفې دوری چه تیری شوی وی، هغه د مسلمانانو د عبرت پخپله د بنی اسرائیلو د نصیحت لپاره بیانوه شی او دا آیت د هغه تمهید دی. د اسراء، په واقعه کښی اشاره ده چه د حجازی نبی امت یواځی د هم دی امانت مالک گرځیدونکی دی چه د (شام) په ځمکو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ. په دغو آیاتونو کښی بنی اسرائیلو ته تنبیه ورکاوه شی چه که دوی د خپل خیریت غوښتونکی وی نو اوس د هم دی عربی رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړی - نو الله تعالی به هم د دوی پر حال لطف او مهربانی فرمائی، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړه کیږی او د «مسجد الاقصی» له قولیته به هم محروموه شی.

﴿الَّذِينَ آمَنُوا مِنِّي﴾ چه مه نیسعی غیر له ما څخه وکیل دوست متولی، جوړونکی د کارونو خپلو) یعنی په توریت کښی داسی هدایت ورکړی شوی وو چه پر خالص توحید قائم اوسیدئ! او د الله تعالی څخه ماسواء بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړونکی مه گنئ! او تل پر همغه الله تعالی باندی توکل او اعتماد وکړئ!.

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ۝

ای اولاده د هغه چا چه سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بیړی کښی په نعمتونو د الله شکر وباسئ بيشکه چه نوح ؤ بنده ډیر شکر ایستونکی (په هر حال کښی نو ښائی چه تاسی هم شاکر اوسئ!).

تفسیر : یعنی تاسی د هغو کسانو اولاده یئ چه له نوح علیه السلام سره پر بیړی سپاره

(سواره) شوی وو او د الله تعالى له عذابہ ئی نجات موندلی وو، هغه احسان چه مونږ ستاسی پر لویانو کری دی مه ئی هیروئ. وگورئ نوح علیه السلام چه تاسی د هغه (او د هغه د تابعانو) له اولادی څخه یی څرنګه احسان پیژندونکی او شکر ایستونکی بنده ؤ، نو تاسی لره هم ښائی چه د هغه متابعت وکړئ!.

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٥١﴾

او قطعی حکم لیرلی ؤ مونږ بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته په کتاب (تورات کښی داسی چه) خامخا به فساد وکړئ تاسی هر ورو (خامخا) په ځمکه (د شام) کښی دوه ځلی او خامخا سر کښی به وکړئ تاسی هر ورو په سر کښی ډیره لویه سره .

تفسیر : په توریت یا په بل آسمانی کتاب کښی دغه پخوا ویل شوی ؤ چه دغه قوم بنی اسرائیل دوه ځلی به په مملکت کښی سخته خرابی وکړی او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوی او د سختیو سرکښیو او تمردو مظاهره به کوی، لکه چه هم داسی هم وشو، او هر ځلی د الله تعالى له جانب د دردناکو سزاؤ خوند ورځکاوه کیده چه د هغه ذکر داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا الْأُولَىٰ بَأْسَ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدُ مَفْعُولًا ﴿٥٢﴾

نو کله چه راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه) نو مسلط کرل مونږ پر تاسی بندگان زمونږ (هغه چه ستاسی د سزا لپاره مو مسلط کړی ؤ) چه خاوندان د جنگ سخت وو نو ګرد (ټول) ګرځیدل دوی (د وژلو او تالا کولو دپاره) په منځ د ښارونو (ستاسی)، او ؤ (دا کار یوه) وعده (خامخا) پوره کیدونکی.

تفسیر : یعنی په کلیو او ښارونو کښی د کورونو په منځ کښی ننوتل او ډیر خلق ئی ووژل او وینی ئی وبهولی او ګرد (ټول) ئی سره لوټ او تالا کرل په دغه شانی هغه وعده چه الله تعالى د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړی وه پوره شوه .

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكُرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ
نَفِيرًا ۖ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ ۖ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ

بیا بیرته وگرجوله (او درکره) مونږ تاسی ته غلبه (دولت چه غالب شی) پر
دوی او مرسته (مدد) مو وکره له تاسی سره په مالونو سره او په ځامنو سره
او وگرجولی مونږ تاسی زیات له جهته د ملاتړه (لښکره). که نیکی وکړئ
تاسی نو نیکی به کوئ تاسی لپاره د ځانونو خپلو. او که بدی کوئ تاسی
نو (زیان ئی) پر نفسونو د تاسی دی.

تفسیر : یعنی کله چه تاسی ځما په طرف رجوع وکره او د توبی او انابت طریقه مو غوره
کره مونږ بیا تاسی ته پر دښمنانو بری او کامیابی درکره. له نیکی او بدی څخه هر څه نفع او
نقصان چه رسیږی، هم دا تاسو ته دررسیږی.

له غنمو زرغونپیری تل غنم غنم نه کیږی له اربشو نه اربشی له غنم
د نیکی جزا نیکی ده بدی سزا ده بده نیکی وکره نیکی مومی د بدی سزا ده بده
د عمل له مکافاتو غافل مشه له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءَ أَوْجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا
الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتَّبِرُوا ۚ

نو کله چه راغله وعده د وروستی (انتقام، فساد نو بیا می خپل بندگان
مسلط کړ پر تاسی) دپاره د دی چه دوی بد کړی مخونه د تاسی یعنی د
غنم آثار پکښی ښکاره کړی) او دپاره د دی چه ننوځی مسجد د بیت
المقدس ته لکه چه ننوتلی ؤ په هغه کښی اول ځلی او دپاره د دی چه هلاک
(خراب) کړی هر هغه (ځای او شی) چه دوی غالب شوی وو (پری) په ډیر
سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی په ډیر ووژلو او وهلو سره ستاسی رنگونه خر او مخونه مو خراب کړل او په
مسجد اقصی بیت المقدس کښی ننوتل او د پخوا په شان لوی شور ما شور او بلوه ئی ونښلوله،

صورتونه، هیاکل او نور شیان ئی خراب او تباہ کرل او په دی شان د بنی اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه ومونده.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عَدُنَاٰ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ
لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا

نژدی دی رب ستاسی چه رحم وکړی پر تاسی (که توبه مو وکړه) او که بیرته وگرځیدئ تاسی (فساد ته) نو مونږ به هم راوگرځو (عقوبت ستاسی ته) او وگرځولی دی مونږ دوزخ دپاره د کافرانو بندۍ خانه.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «په توریت کښی ویلی شوی ؤ چه بنی اسرائیل به دوه غلی شرارت وکړی د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږی هم داسی وشوه یو غلی «جالوت» غالب شو بیا الله تعالیٰ هغه د حضرت داؤد علیه السلام په لاس هلاک کړ. بیا بنی اسرائیلو ته لا زیات قوت ورکړ شو. د حضرت سلیمان علیه السلام په سلطنت کښی دوهم غلی د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دی نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه موند. اوس فرمائی چه الله تعالیٰ په مهربانی راغلی دی که تاسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع شی نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شی او که تاسی بیا شرارت وکړئ نو مونږ به بیا درسره همغښی وکړو، یعنی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسی غالبان کړو. او په آخرت کښی د دوزخ اور در تیار دی. غځینی علماء له پوښنی وعدی څخه د بخت نصر حمله اخیستی ده چه ۱۲۰۸ کاله پخوا تر هجرته وه او له دوهمی وعدی څخه «طیطوس رومی» مرادوی چه ۵۰۱ کاله پخوا تر هجرته واقع شوی ده ځکه چه په دغو دواړو حملو کښی یهودان په پوره ډول (طریقه) سره تباہ او برباد شول او «مقدس هیکل» ئی له لاسه وویست، والله اعلم.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَ
يُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا

بیشکه دغه قرآن هدایت کوی (ښی نیکانو ته) هغه (لیاره) چه هغه ډیره برابر سمه صافه ښه ده او زیری ورکوی مؤمنینو ته هغه (مؤمنان) چه کوی

دوی ښه (عملونه) د دی چه شته دوی ته اجر ډیر لوی (نعمت جنت).

تفسیر : هسی خو «تورات» هم بنی اسرائیلو ته لیار ښوونکی ؤ، لکه چه پخوا ئی فرمایلی دی. «هدی لبنی اسرائیل» لیکن دغه قرآن عظیم الشان گردی (تولی) دنیا ته له گردو (تولو) څخه زیات او ښه سمه، صافه مضبوطه لیار ښیي او نور گردی (تولی) قومی لیاری د هم دغه «اقوام» لاندی مندرج شوی دی. لهذا که نجات او بری ستاسی پکار وی، نو د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم متابعت وکړئ! او پر دغه محمدی سم صفا سرک باندی درومئ! او هغه کسان چه په قلب او جوارح یعنی په ایمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه ارته لیاره تگ کوی، نو قرآن کریم په دنیا کښی هغه ته طیبه حیات، او په آخرت کښی د جنت عظیم الشان بشارات آورو. باقی هغه کسان چه له هغوی سره بیخی د آخرت څه فکر او خیال نشته او د غفلت او غرور په نشو کښی په دنیوی لذاتو او شهواتو کښی دوب تللی دی او اصلاً د آخرت په فکر او سودا کښی نه دی د هغوی د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسی فرمائی:

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَتَيْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝
وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ۝

او بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک. او دعاء کوی (غواری) انسان شر (پر خپل ځان او اولاد د زړه تنگی په وقت کښی) په (مثل د) غوښتلو د ده د خیر، او دی انسان تلوار کوونکی (په غوښتلو د خیر او د شر د دواړو).

تفسیر : یعنی قرآن کریم خلق د ډیرو ښو ښیګڼو (فایدو) په طرف بولی، د اجر کبیر بشارات آورو. او د بدی د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروی. لیکن د نادان انسان حال دا دی چه هغه سره د دغو گردو (تولو) خبرو د آوړیدلو بیا د خپل ځان دپاره خرابی او بدی په همغه اشتیاق او الحاح سره غواړی لکه چه کومه نیکی خپل ځان دپاره غواړی دوی له انجام څخه خپلی سترګی پټوی او په ډیر تیزی او تلوار سره د بدیو او گناهونو په طرف ورغغلی او مندی ورپسی وهی. بلکه ځینی بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسی وائی:

﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنَّ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَارًا مِنَ السَّمَاءِ أَؤْثِقِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝﴾

ای الله! که دغه ښی پخپلی دغی دعوی کښی صادق او رښتین وی، نو پر مونږ باندی له آسمانه کانی واوروه! یا بل کوم سخت عذاب راباندی نازل کړه! «ځینی بیوقوفان له ډیره قهره او غضبه ریږدی (ریږی). او شین او سور گرځی، او په دغه حالت کښی خپل ځان یا خپل اولاد یا نورو

ته بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) بنیرا کوی، غینی د دنیا عاجله نفعه خپل معبود او مقصود گرځوی. او په حلالو او حرامو او په هره یوه طریقه سره چه لاس ئی ور ورسپړی د هغه په لوری مندی وهی او نه پوهیږی چه د دغه بنایسته او زده وړونکی شی لاندی مار یا لرم پت دی چه بالاخر سری د هلاکت په کنده کښی غورځوی. حقیقت دا دی چه بنی آدم د خپل تلوار او جلتی او د وړاندی او وروسته نه کتلو څخه د یو شی په ظاهری بنائست او سینگار، او وضعیت او هیئت غولپړی او د هغه پر بدو نتائجو هیڅ غور نه کوی پس هره خبره چه کوم وقت سانحه شوه فی الفور ئی وائی، یا په مندو یو لوری ته غی او دی ته ئی فکر او فهم نه وی چه پښه ئی پر څه لگیږی. که انسان عجلت او جلتی پریږدی او له تدبر او متانت څخه کار واخلی او د هر کار عاقبت او انجام ته وگوری، نو له سره دغسی اغلاط او خطاوی ورڅخه نه صادریږی.

وَجَعَلْنَا الْآيِلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ الْآيِلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ
النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ
وَالْحِسَابَ وَكُلُّ شَيْءٍ فَضْلُنَا نَقْضِيْلًا ﴿١٧﴾

او گرځولی ده مونږ شپه او ورځ دوه دلیله (د کامله قدرت خپل) نو محوه
کره مونږ علامه د شپې او وگرځوله مونږ علامه د ورځې روښانه (چه هر شی
پکښی لیدل کیږی) لپاره د دی چه طلب کړئ تاسی (په رڼا د ورځې
کښی) فضل له رب خپل او (دپاره د دی) چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی
(په دغه اختلاف د دی شپو او ورځو کښی) شمار د کلونو او حساب (د
اوقاتو) او هر څیز (چه تاسی ورته اړ «مجبور» یی) بیان کړی دی مونږ هغه
په بیانولو واضحو سره،

تفسیر : د شپې تیاره، د ورځې رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لوئیدل او کله د بل، بیا
د شپې له مخی د میاشتی ورو ورو لوئیدل، او د سپوږمی ورو ورو ویدل، د سپوږمی تته یخه
وړانگی او د لمر تیزی او تودی پلوشی، دغه گرد (تول) د الله قدوس د کامله قدرت نمونی دی
چه د دوی غنی د هر یوه نظام علیحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاؤ فوائد او
مصالح ترلی دی او د دغو گردو (تولو) مجموعی نظام سره بیل دی چه له شروع څخه تر اوسه
او تر «ماشاء الله» پوری د نهایتو مضبوطو اصولو او ټینگو قوانینو لاندی دور او حرکت کوی.
﴿فَمَحَوْنَا آيَةَ الْآيِلِ﴾ : نو محوه کره مونږ علامه د شپې (یعنی د شپې نمونه تیاره او ورکه ده
او سپوږمی روښنایی د لمر په اعتبار سپکه روښنایی او لږ څه تیاره ښکاری لکه پخپله د سپوږمی

جرم (چکی او تیکلی) د کتونکی په نظر داغداره ښکاری.

﴿وَجَعَلْنَا آيَةَ الْفَارُوقِ﴾ الآیة - او وگرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه چه هر شی پکښی لیدل کیږی لپاره د دی چه طلب وکړی تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل) یعنی د ورځی په وقت کښی چه د لمر په اشعه و (پلوشو) هر شی صاف او ښکاره په نظر راځی خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کښی لگیا کیږی او د رزق او روزی په تلاش او لتولو پسی لویږی او په رنگارنگ کارونو کښی مشغولېږی.. الغرض پر هغه شیانو چه د شپي له مخی د تیارو پرده لویدلی وی، د لمر پلوشی (اشعه) هغه گرد (تول) سره بی پردی کوی. او د هغو کسانو سترگی خلاصوی چه تراوسه په درانه خوب کښی ویده او مدهوشه پراته وو چه دغه لوری او هغه لوری ته په تگ او راتگ او کاروبار کښی سره بوخت او لگیا په نظر راځی.

﴿وَلَعَلَّكُمْ أَتَذَكَّرُونَ﴾ او دپاره د دی چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی په اختلاف د دی شپو او ورځو کښی شمار د کلونو او حساب د اوقاتو) یعنی د شپي او د ورځی د تگ او راتگ د لمر او سپوږمی د ختلو او پریوتلو سره د میاشتو او د کلونو حساب او نور دیر اقسام لوی او واړه حسابونه اړ (مجبور) او تعلق لری.

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَكُمْ فِتْنَةً تَتَنَبَّأُونَ﴾ او هر څیز چه تاسی ورته اړ (مجبور) یی بیان کړی دی مونږ هغه بیانولو واضحو سره) تاسی ښه وپوهیږئ چه له ویریدلو، او شور ماشور لگولو، او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی، الله تعالی د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسی مقدره او مقررہ کړی ده لکه چه د شپي او د ورځی اندازی مقرر دی چه د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږی، او نه ورځ وډیږی او گرد (تول) پخپله همغه مقرر وقت کښی صبا او بیگا کیږی. د شر څخه وروسته د خیر ځنی پس ته د شر راتگ هم داسی وگټئ! لکه چه د ورځی پسی شپه او شپي پسی ورځ راځی. او د هغه سلسله لا ینقطع او پرله پسی ده. د دنیا د گرد (تول) خیر او شر سلسله د یوی معینی ضابطی او نظام لاندی ده چه د هغه ماتول، یا لری کول د هیچا له واکه (اختیاره) نه دی پوره او نه امکان لری. د دغی دنیا مکدر او منغض ژوندون، د توری تیاری شپي په شان وگټئ چه د هغه په تیارو کښی انسان ته د خیر او شر نتائج بیخی په صاف ډول (طریقه) سره نه ښکاری. بیشکه الله تعالی انبیاء او مرسلین علیهم السلام رالیږلی دی، خو دوی د دغی شپي په توری تیاری کښی مخلوق ته سمه صافه او صحیحه لیاره وښی، او د دوی په مخکښی سم د دوی له درجو سره رڼا وکړی چه په هغه سره خلق د خیر او شر په حقیقت وپوهیږی. او پری د حقائقو انکشاف په ښه شان سره وشي. لیکن داسی صریح او بدیهی انکشاف چه په هغه کښی د بشر هر فرد ته د انکار او د شېو ځای او مجال پاتی نشی هلته به کیږی چه زمونږ د دغه دنیوی ژوندون شپه پای (آخر) ته ورسیږی او د محشر د صبا لمر وخیژی. هلته به د انسان هم هغه عمل چه د دنیا په تیاره ژوندون کښی هر وخت د ده د غاری غروندئ او غاړکي وه خو د غفلت او جهالت او نورو په تیاره کښی نه په نظر ورتله، صاف او ښکاره ئی په نظر څرگندیږی (ښکاریږی). او د یوه واضح او روښان کتاب

په شان به ور د مخه کیږی چه د هغی ورځی په رڼا به ئی هر سری بی تکلفه لوستلی شی.
﴿ تَكْتَفِلُ عَلَيْهِمْ لَكَ بِمَعْرُوفِكَ الْيَوْمَ حَبِيبٌ ﴾ (۲۶) جزء د «ق» ۲۲ آیه ۲ رکوع) په هغه
وقت کښی چه خپل گرد (تول) واړه او لوی اعمال پخپل اصلی رنگ وگوری نو داسی به وائی:
﴿ مَا لَ هَذَا الْكِتَابِ لَا يَغَادِرُ صُفْرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْضَاهَا ﴾ (۱۵) جزء د الکهف ۴۹ آیه ۶
(رکوع)

وَكُلِّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾
إِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾

او هر انسان لارم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده په غاړه د ده کښی،
او راوړه باسو ده ته په ورځی د قیامت کښی یو کتاب (لیکلی شوی) چه یو
ځای به شی وږه وینی هغه غوړیدلی. (او وږه ویلی شی ده ته) ولوله (دا)
کتاب د تا (عمل نامه خپله) ، کافی (بس) دی هم دا ځان ستا نن ورځ پر
تا باندی حساب کوونکی (د نیکیو او د بدیو).

تفسیر : یعنی د قسمت شومی او د اعمالو بدی د ده د غاړی غروندي گرځیدلی دی چه له
سره تری نه بیلیدوی. او د قیامت په ورځ به ئی هم هغه په نظر ورځی او هر یوه انسان ته د ده
اعمالنامه پخپل لاس کښی ورکاوه کیږی چه پخپله ئی ولولی او فیصله وکړی چه هغه کارونه چه
ده پخپل گرد (تول) عمر کښی کړی دی، تول پکښی شته؟ یا تری څه شی پاتی دی؟ یا پکښی
څه زیات شی لیکلی شوی دی نو هر سری به په دغه وقت کښی یقین کوی چه د هغه یوه یوه
ذره عمل بی له تزئیده او تنقیصه پکښی شته. پخوا له دی نه دغه ذکر و چه په دنیا کښی الله
کتاب لوی قرآن لیدلی دی او هغه حساب چه له لمر او سپوږمی او له نورو سره متعلق دی، اوس
په دغو لوستلیو شویو آیاتونو کښی ئی د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه چه پر هغه
پخوانی حساب او کتاب باندی د نتیجی په ډول (طریقه) مرتب کیږی.

مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

هر چا چه سمه صافه لياره ونيوله نو بيشكه هم دا خبره ده چه سميری دی

په لیاری دپاره د (نفعی د) ځان خپل او هر څوک چه گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلی هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا:

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ گردو(تولو) ته سمه صافه لیاره وربولی ده، اوس که څوک پر هغی ځی که نه ځی اختیار لری او پخپله دی خپله نفعه او نقصان وگوری! ځکه چه د ده د عمل د طریقې نفع یا نقصان پخپله هم ده ته رسیدونکی دی. او د یوه سری د گناه پیتی او بار به د بل په سر نه بارېږی.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکی (هیڅ طائفی ته) تر هغه پوری چه ولیږو کوم رسول (چه لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کړی).

تفسیر: یعنی بلاشبهه بد عمل آفت راولی، خو الله تعالیٰ پخوا له پوهولو څخه هیڅوک نه نیسی نو ځکه رسولان لیږی چه خلق غافله او بیخبره پری نږدی او له نیکو او بدو څخه ئی په پوره ډول (طریقه) خبردار کړی. د هغو خبرو زیاته تشریح او ډیر توثیق د انبیاء په ژبه وکړی شی چه پری انسان محض د عقل او فطرت په لیار ښوونه پوهیدی شی (مثلاً د باری تعالیٰ وجود یا ئی توحید) او هغه شیان چه ادراک ئی په محض عقل سره نه وی کافی د وحی او الهام په رڼا کښی وړاندی کړی شی، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالیٰ د وحی او د رسالت سلسله جاری فرمایلی ده خو د انبیاء علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کښی داسی یوه فضا پیدا کړی چه هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کښی د جهل او د ناپوهی عذر به وړاندی نه کړی شی. او په دغه پلمه (تدبیر) د الله تعالیٰ له عذاب ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) تنبیه: دلته مفسرانو د «اصحاب الفتره» او وړکیو پر تعذیب باندی بحثونه کړی دی چه مونږ ئی په دغه ځای کښی د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا

او کله چه اراده وفرمایو مونږ د دی چه هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غتانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو

فسق و کړی دوی په هغه کښی نو حق (او ثابت) شی پر (دغه د وسیدونکی د) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره (سره له گډولو د کلیو او ښارونو د دوی).

تفسیر : یعنی کله چه د بدعملیو په سبب کوم کلی (یا ښار) تباہ کیږی نو خلق ئی هم داسی یو ناخاپی دفعتاً نه نیول کیږی، او نه هلاکیږی. بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کیږی. او د نبی یا د نبی د نائیبینو په ژبه د الله تعالی احکام هغوی ته رسولی کیږی. خصوصاً د هغه غای مشرانو او بارسوخو خلقو ته چه د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر ټولو لویږی خو هر ورو (خامخا) اطلاع ورکوله کیږی. کله چه دغه مغروران او متکبران سره له پوهی د الله تعالی پیغام نه منی، او په توکو او مسخرو بلا تکلفه تری غاری غروی او په دغه وضعیت هغه کلی خراب او مسمومی، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوی، او د الله تعالی د عذاب مستحق گرځی نعوذ بالله من شرور انفسنا.

تنبیه : وقال بعض السلف ان الامر في قوله تعالى ﴿أَمَّا أَتَىٰ﴾ امرتکونینی قدری بالفسق. وقوله تعالى ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرَ﴾ معناه نفی الامر التشريعی، فلا منافاة ، فافهم.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبٍ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ۝۱۵

او ډیر هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) قرنو پس له نوح (لکه عادیان او ثمودیان)، او کافی (بس) دی رب ستا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر : د آدم علیه السلام له زمانی څخه د نوح علیه السلام تر زمانی پوری گرد (ټول) خلق مسلمانان وو. وروسته شرک او بت پرستی پیدا شوه. نو نوح علیه السلام د هغوی د اصلاح دپاره ولیږلی شو. نوح علیه السلام تر سهارو کلونو پوری خلقو ته دعوت او تبلیغ وکړ مگر هیڅ اثر ئی پر دوی ښکاره نشو بالاخر هغوی گرد (ټول) په طوفان (غېبان) کښی هلاک کړل شول. وروسته له دوی نور ډیر اقوام (لکه عاد، ثمود او نور هم) هلاک کړل شو حاصل ئی دا چه د اقوامو د اهلاك سلسله د نوح علیه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ﴾ الآية - او کافی بس دی رب د تا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پټو او ښکاره ؤ) یعنی هیڅوک بی قصوره نه نیول کیږی او هیچا ته

نامناسبه سزا نه ورکوله کیږی. بلکه د هر چا گناهونو ته گوری او د هغه گرد (تول) اوضاع او اطوار په پوره ډول (طریقه) ورڅرگند (ښکاره) او معلوم دی او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوی او همغسې معامله ورسره کوی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مِنْ مَّوَادٍّ حُورًا ۝۱۸

هر څوک چه وی چه غواړی (په عمل خپل سره فقط دغه دنیا نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دی دنیا کښی هومره چه مشیت وفرمایو مونږ دپاره د هغه چا چه اراده وفرمایو مونږ بیا به وگرځوو مونږ ده ته (عذاب د) دوزخ (په آخرت کښی) چه ننوځی به په هغه دوزخ کښی ملامت کړی شوی شری شوی (له رحمته).

تفسیر : یعنی دا ضروری نه ده چه د دنیا هر یو عاشق (مین) فوراً هلاک کړی شی. بلکه مونږ له دغو خلکو ځنی هغو کسانو ته چه تش د دنیوی متاع دپاره سرگردانه گرځی، هر چا ته چه اراده وفرمایو او هغومره چه اراده وفرمایو سم له خپله حکمته او مصلحته د دنیا سامان ورکوو. خو د دوی د جداوځد او د فانی نیکو فانی ثمره ور ورسپړی. او که هغوی ته آخری سعادت مقدر نه وی نو د شقاوت جام ئی خو په پوره ډول (طریقه) تر څنډو (غاړو) پوری ورته ډک کړی شوی وی او په نهایت ذلت او رسوائی د دوزخ د ابدی بندی خانی خوا ته په تیل وهلو بیول کیږی.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ۝۱۹

او هر څوک چه غواړی آخرت (جنت) او سعی کوی هغه ته سعی لائقه د ده (په طاعت د الله) حال دا چه دی (خالص) مومن هم وی نو دغه کسان ده سعی د دوی مقبوله (په نزد د الله کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا په زړه کښی چه یقین او ایمان موجود وی او په نیک نیت د الله تعالیٰ

رضاء او خوښی او د اخروی ثواب دپاره د رسول الله د ورښوولی لپاره باندی په عملی ډول (طریقه) مندی وهی او ورځغلی، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او ابته (خراب) کوونکی نه یو. او یقیناً د احديث په دربار کښی په حسن قبول سره به مفخر او سر لوړی کیږی.

كَلَّا تَعْبُدُ هَؤُلَاءَ وَهَؤُلَاءُ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿١٥﴾

هر یوه (له دغو طلب گرو د دنیا او عقبی) سره مدد کومک کوو مونږ (په متوالی د عطاء سره) دغه (اولی تولی) سره (چه طالبان د دنیا دی) او د دغه دوهم تولی سره (چه طالبان د عقبی دی) له ورکولو د رب ستا، او نه دی ورکول د رب ستا (په دنیا کښی) منع کړی شوی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی الله تعالی سم له خپله حکمه او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا. او د آخرت گردو (تولو) طالبانو ته آخرت عطاء فرمائی. د الله تعالی په عطاء کښی هیڅوک مانع او مزاحم نشی کیدی یا ئی دا مطلب چه د دنیا طالب وی یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوی امداد څخه حسب المصلحت حصه وررسیږی، محض د کفر او عصیان لامله (وجی) د دنیوی بڅښښ دروازی او وروڼه نه پری تړلی کیږی.

أَنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلِالْآخِرَةِ الْكِبْرُ دَرَجَاتٍ وَالْكَبَرُ تَفْضِيلًا ﴿١٦﴾

وگوره چه څرنګه فضیلت ورکړی (غوره کړی) دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کښی) او خامخا آخرت ډیر لوی دی له جهته د مرتبو او ډیر لوی دی له جهته د بهتر والی (له دنیا نه).

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیوی ژوندون کښی د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندی یوه اندازه فضیلت لری په هم دی باندی قیامت هم قیاس کړئ! چه په آخرت کښی به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وی. لکه چه له نصوصو څخه ثابت دی چه د جنت درجات، او د جهنم درکات سره بی حده متفاوت دی. په حدیث

کشی راغلی دی چه د جنت په دواړو درجو کشی به د ځمکی او آسمان تفاوت وی. لاندنی وسیدونکو ته به باندنی وسیدونکی داسی ښکاری لکه چه مونږ ته له ځمکی څخه په افق کشی ستوری بریښی. پخوا ئی راښوولی ؤ چه د جنت دغه درجی د هغو کسانو په برخه کیږی چه د آخرت دپاره د هغه سره لائقى مندی وهلی وی او لازمه کوښښ او زیار (محنت) ئی ورښکلی وی. په ورستینو آیاتونو کشی تر لری ځایه پوری د آخرت د سعی طریقه راښوولی شوی ده چه د هغی په تعمیم سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصلیږی. د ابن عباس رضی الله تعالی عنه قول دی چه «حق تعالی د (تورات) گرد (تول) اخلاقی تعلیم د بنی اسرائیل د سورت په (۱۵) آیتونو کشی داخل کړی دی. هغه پینځلس آیتونه د دی سورت له دریمی رکوع له سره څخه شروع کیږی.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَقَدْ مَدَّ مَوْءَاظَهُنَّ وَلَئِنْ

مه نیسه (ای بنده) سره له الله معبود بل (او که دی ونیو) نو (عاجز) به کینی (تل په دوزخ کشی) ملامت کړی شوی (د خلقو) بی ملگری (بی برخى کړی شوی له خیره).

تفسیر : یعنی شرک داسی ظاهر البطلان څیز دی چه د هغه له اختیارولو څخه د الله تعالی او د هغه پرښتی، بلکه د دنیا د گردو (تولو) پوهانو په نزد تاسی مذموم او ملزم گرځئی! لکه چه نن مونږ پخپلو سترگو سره گورو په هغو مذاهبو کشی چه د شرک صریح تعلیم ؤ هغه هم د پوهانو په جرگو کشی د ځای حاصلولو دپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترمیم کړی دی او د توحید په لوری رانژدی کیږی. هر یو عاقل دغه محسوس کړی دی چه اشرف المخلوقات انسان دپاره به دغه دیر د ذلت او رسوائی موجب وی چه له خپله ښکته، یا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کشی سر په سجده ولویږی، خصوصاً بیا هغو څیزونو ته د غوښتنی لاس وغځوی چه هغه ئی پخپله توپلی او جوړ کړی وی. هغه کسان چه پاک الله پریږدی او د غیر الله په مقابله کشی سرښکته کوی. نو بی نیازه الله جل جلاله د حقیقی نصرت او برکت دروازه پر دوی تری او د کمزوری او بیکی په حالت کشی ئی پریږدی. لکه چه د سخت مشکل او صعوبت په وقت کشی چه دی امداد او اعانت ته دیر اړ (مجبور) او محتاج وی. هیڅوک به له ده سره مرسته (مدد) او معاونت ونه کړی. «ضعف الطالب والمطلوب»

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا آيَاهُ وَيَالِ الْدِّينِ إِحْسَانًا إِنَّمَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ

أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَتَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَلَا تَتَهَرَّهْمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۝ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا ۝

او حکم فرمایلی دی رب ستا چه عبادت مه کوئ تاسی (د بل هیچا) مگر یواخی د هم دغه (الله) او (احسان کوئ) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره او که چیری هرورمو (خامخا) ورسید تا خخه (حدودود) زوروالی ته یو له دی دواړو یا دواړه د دوی (یعنی مور او پلار) نو مه وایه ته دی دواړو ته (کلمه د) اف (هم) او مه رته دوی دواړه او وایه دی دواړو (والدینو) ته خبره پسته (ادبناکه). او ښکته کړه دپاره د دی دواړو (والدینو) وزر (اوپره) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانی او ووايه او ربه غما مهربانی (او بښنه) وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه (پالنه) ئی کړی ده غما په هغه حال کښی چه زه صغیر (کمکی) ووم.

تفسیر : په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمائی مگر والدین (مور او پلار) د ده د ایجاد ظاهری ذریعه ده نو ځکه پاک الله په څو آیاتونو کښی د خپلو حقوقو پسې د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی په حدیث کښی راغلی دی «هغه سړی له خاورو سره برابر او ذلیل شو چه خپل مور او پلار ومومی او د دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کړی» په بل حدیث کښی فرمایلی شوی دی چه «جنت د میندو تر قدمونو لاندی دی».

که جنت غواړی له ربه تابعدار د مور او پلار شه!

که اور غواړی له قهاره د دی دواړو په آزار شه!

له والدینو سره نیکي کول دا دی چه په ژوندون کښی پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړی او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړی او د مرکیدلو خخه وروسته د هغوی جنازه اداء کړی، او د دوی دپاره دعاء و غواړی، او حتی المقدور د هغو عهد پوره کړی او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکړی او د دوی له اقاربو سره د صلواتالرحمی او ښیځنی (نیکي) چاری وکړی. وغیر ذلک.

﴿إِنَّمَا يَتَّقِ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ الآية - او که چیری ورسید هرورمو تا

خخه حدود د زوروالی ته یو د دی یا دواړه د دی یعنی مور او پلار نو مه وایه ته دی دواړو ته کلمه د اف هم او مه رته دوی او وایه دی دواړو ته خبره پسته (ادبناکه). په زورتوب کښی د خدمت احتیاج زیات وی چه د دی لامله آل او عیال هم زړه تنگی او پریشانه کیږی او په زوروالی کښی هوښ او حواس هم پخپل ځای کښی نه وی پاتی. د ښه او سعادت من اولاد کار دا

وی چه په داسی وقت کښی د والدینو له خدمت څخه زړه تنگه نشی، پاک قرآن تنبیه راکوی چه د مور او پلار رتل او ناکاره خبری کول چیری، بلکه تش د «اف» کلمه دی هم د دوی په مقابل کښی له خولی څخه نه ویاسی! چه د زړه تنگی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وقت کښی د دوی ادب او تعظیم دی په پوره ډول (طریقه) سره وکړی! ابن مسیب رحمه الله علیه فرمائی چه «صالح ولد ته لازم دی چه له مور او پلار سره داسی خبری اتري وکړی لکه چه یو خطا کاره مری، د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او ویره خبری کوی» (په «اما یبلغن» کښی «اما» په اصل کښی «ان ما» دی. چه «ان» ئی شرطیه دی او «ما» پری زائد شوی دی دپاره د تاکید، نو ځکه نو د تاکید ئی په فعل داخل شوی دی. او چه یواځی «ان» وی بی له «ما» نو د تاکید د نون دخول پری جائز نه دی.)

﴿وَخُفِضَ الْمَاءَ مِنَ الدَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ﴾ الآية - او ښکته کړه دپاره د دی داوړو والدینو

وزر (اوړه) د تواضع له مهربانی او ووايه ای ربه! مهربانی او ښنه وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه او پالنه ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر او کمکی وم) یعنی څه وقت چه زه بیخی کمزوری او ناتوانه وم دوی ځما په تربیت او روزنه خپلی خولی بهولی دی، او وینی ئی څښلی، سم له خپله خیاله او توانه ماته د هر راز (قسم) راحت، خوشالۍ او د ښیګڼی (فایدی) د رسولو په فکر کښی وو. له زرگونو آفاتو او حوادثو څخه ځما د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی په فکر او کوشن کښی وو. په څو څو ځلی ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی. نن چه د دوی د ضعیفی وقت راغلی دی نو څه چه ځما له قدرته او توانه کیږی زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم. خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعا کوم چه په دغه زوروالی او وروسته له موته پر دوی باندی د رحمت نظر وفرمائی! په حدیث کښی راغلی دی چه «د پاک الله رضاء د مور او پلار په رضاء کیدلو کښی ده او په غضب کیدل د الله تعالی د مور او پلار په غضب کښی دی.» او په بل حدیث کښی داسی راغلی دی چه «ځان وساتئ! له عاقوالی د مور او پلار نه ځکه بوی د جنت چه د یو زر کاله لپار له مسافې نه نیکانو ته رسیږی هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیږی» بل حدیث دی چه «یفعل البار ماشاء ان یفعل فلن یدخل النار و یفعل العاق ماشاء ان یفعل فلن یدخل الجنة» کوی دی نیکی رسوونکی مور او پلار ته هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی اور ته او کوی دی عاق له مورو پلار نه هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی جنت ته»

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنَّ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿١٥﴾

رب ستاسی ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چه په نفسونو (زړونو) ستاسی

کښی دی، که یی تاسی نیکان (له خپلو میندو او پلرونو سره) نو بیشکه چه الله دی دپاره د توبه کوونکی دیر مغفرت کوونکی (د خطیثاتو).

تفسیر : یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کښی تواضع او عاجزی کول ښائی چه د زړه په اخلاص او صمیمیت وی. الله تعالی ته ښه معلوم دی چه کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوی! که فی الواقع تاسی نیک او سعادتمن یی! او د الله تعالی په لوری رجوع کوئ! او په اخلاص او حق پیژندلو د دوی خدمت کوئ نو الله تعالی به ستاسی خطاوی او تقصیرات معافوی. فرض نی کړئ که کوم وقت د نیک نیتی، له زړه تنګی، یا د فکر او چرت (طبیعت) د خرابوالی لامله ستاسی ځنی د مور او پلار د خدمت څخه څه څیز پاتی شوی وی، نو بیا توبه او رجوع تری وکړئ! نو پاک الله دیر مغفرت کوونکی دی.

کومی ګناه ته چه ته شا کړی په اخلاص د ما مضي عذاب څخه به شی خلاص تنبیه : د دی خبری تفصیل دی په فقهیه ؤ او نورو کتابونو کښی وکوت شی چه د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کښی روا؟ او په کومو کومو ځایونو کښی ناروا دی؟ (چه د دوی امر د شر څخه مخالف وی) په روح المعانی کښی هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی. فلیراجع!

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰی حَقَّهٗ وَالْمَسْكِيْنَ وَاٰتِ السَّبِيْلَ وَلَا تَبْذِرْ اَمْوَالَكُم مِّنْ دُونِهَا

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او (ورکوه! بیخی) مسکین نادار ته او (ورکوه!) مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره .

تفسیر : یعنی د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالی او اخلاقی حقوق اداء کړئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چه پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شی یا په مباحاتو کښی بی فکره او بی له مصلحته او بی د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شی چه وروسته له هغه د حقوقو د فوتیدو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځی.

اِنَّ الْمُبَدِّرِيْنَ كَانُوْا اٰخْوَانَ الشَّيْطٰنِ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِرَبِّهٖ كَفُوْرًا

بیشکه چه اسراف کوونکی دی دوی وروڼه د شیطانانو (یعنی په مثل د

شیطانانو دی په شرارت او اتلاف کښی)، او دی شیطان رب خپل ته ډیر ناشکره .

تفسیر : یعنی مال د الله تعالی لوی نعمت دی چه په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیږی او د نورو اسلامی خدماتو او د نیکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځی. نو د مال بی غایه لگول او صرفول داسی ناشکری ده چه د شیطان اغواء له تحریکه او په وقوع راځی، او انسان په ناشکری د شیطان سره مشابه او ورته کیږی، همغسی چه شیطان د الله تعالی ورکری قوتونه په عصیان او اضلال کښی صرفوی، دی هم د الله تعالی ورکری نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانی او طغیان کښی لگوی.

وَاِنَّا نَعْرِضُ عَنْهُمْ اَبْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّنْ رَبِّكَ تَرْجُوَهَا قُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا ﴿٢٨﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوی القربی مساکین ابن السبیل او نورو نه) دپاره د طلب د رحمت (مهربانی) له (طرفه د) رب ستا چه ته امید لری د هغه (رحمت) نو ووايه هغوی ته خبره پسته خوږه .

تفسیر : یعنی هغه څوک چه تل سخاوت کوی او یو وقت له هغه سره څه شی نه وی، نو د الله تعالی په نزد چه د امید کونکی ناامیده تلل ښه نه ښکاری او د هغه محتاج قسمت الله تعالی سخیانو ته رسوی نو ځکه که یو وقت دی څه شی ورنشی کړی، نو په پستی او خوږی ژبی سره دی تری معذرت او معافی وغواړی! مثلاً ورته وویلی شی، کله چه الله تعالی ماته څه شی راکړی نو انشاء الله تعالی زه به د تا خدمت وکړم! په سختی او بد اخلاقی سره له جواب ورکولو څخه دغه اندیښنه شته چه چیری ستاسی پخوانی خیراتونه ابته او باطل او برباد شی.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَوْتًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾

او مه گرځوه (مه نیسه!) لاس خپل (لکه) تړلی شوی تر غاړی د تا پوری (یعنی بخل او شومتیا مه کوه) او مه ئی غځوه په بیخی غځولو سره (یعنی اسراف هم مه

کوه) نو کښینې به ته ملامت کړی شوی (په امساک کښې) بې ماله پښیمانه شوی (په اسراف کښې).

تفسیر : یعنی چه گرد (تول) ورته مخ واړوی چه کنسک بخل او مچ خوړونکی دی. یا دا چه دومره سخا او ورکړه دی ولی وکړه چه ته پخپله محتاج او ناداره پاتی شوی؟ الغرض په هره معامله کښې د توسط او اعتدال رعایت پکار دی. نه خپل لاس دی له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه! او راتولوو ئی چه ستا له غاړې سره ولگيږي. او نه له خپله طاقته او توانه زیات داسې خلاص لاس او پرانستلی موتی ولری چه وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سؤال خوله پرانیځي او ستا لاس همغسې خلاص پاتی شی (ابن کثیر رحمه الله علیه) لیکي «فتعطی فوق طاقتک و تخرج اکثر من دخلک» یعنی له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د «ولا تبسطها کل البسط» لاندې داخل دی. په حدیث کښې راغلی دی «ما عال من اقتصد» نه محتاجیږي هغه څوک چه ځان ته اقتصاد غوره کړی.

مه دی تره لاس په غاړه پوری له ډیر بخله
او مه ئی پرانیځه له حله زیات په ورکړه او سخا
څوک چه منځنی کړی گزاره له هره باب
نه به شی ملوم نه به محسور نه به خطا

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ
خَبِيرًا بَصِيرًا

بیشکه رب فراخوی روزی دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی (د فراخی ئی) او تنگوی (ئې په هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگی ئی)، بیشکه چه دغه (الله) دی په (مصالحو د بندگانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی ستاسې له امساک او لاس نیولو څخه به نه تاسې غنیان کیږئ. او نه به نور فقیران گرځي او نه ستاسې له سخاوت هغه غنی کیږي. او نه تاسې فقیران کیدی شئ، د فقر او د غنا د مختلفو احوالو رالپړل د هغه مالک علی الاطلاق په لاس دی ستاسې کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کښې د الله جل جلاله د حکم امتثال دی حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی د محتاجو د لیدلو څخه ته ډیر مه وار خطا کیږه! د هغه حاجت پوره کول ستا په ذمه نه دی. د

الله تعالیٰ په ذمه دی. لیکن دغه خبری ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته وفرمایلی چه بی نهایته سخی واقع شوی ؤ. باقی د هغه چا له زړه څخه چه مال نه وځی هغه باندی ئی حکم فرمایلی دی چه هغه دی خامخا څه ورکړی. هو! حکیم هم گرمی والا ته یخه دوا وړکړی، او یخنی والا ته توده دوا.»

﴿لَا تَكُنْ يَوْسُفَ بْنَ زَيْدٍ﴾^(۱۶) بیشکه چه دغه الله دی په مصالحو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی د هر یوه بنده د ظاهری او باطنی احوالو او مصالحو څخه خبر دی، سم له هغه ورسره معامله کوی. په حدیث قدسی کښی ئی فرمایلی دی چه غما غځینی بندگان هغه دی چه د هغوی د حالونو درستی په فقر کښی ده که زه هغوی غنی وگرځوم نو د هغوی دنیا تباه کیږی، او د هغه بالعکس غځینی کسان می غنی وگرځولی دی. که له دوی نه می فقیران جوړ کړی وی نو پر دین به نه وی قائم پاتی شوی، علاوه پر دی د غځینو اشقیاو په حق کښی ظاهری غناء د امهال او استدراج په ډول (طریقه) یا فقر او تنگسه د عقوبت په طریقه سره وی الله تعالیٰ مو له دغو دواړو څخه وساتی! مونږ پخوا له دی نه په څو څو غایونو کښی دغه تقریر کړی دی.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ لَّحَنَ نَرْزُقُهُمْ وَأَيُّكُمْ أَنْ قَتَلَهُمْ كَانَ خَطَاً كَبِيراً^(۱۷)

او مه وژنئ تاسی اولاد خپل د ویری د فقره (او فاقه خپله چه که ډیر شی نو روزی به راباندی تنگه کړی ځکه چه هم دا مونږ روزی ورکوو دوی ته او تاسی ته هم، بیشکه چه قتل د دوی ده خطاء (گناه) لویه (چه د نسل او د نوعی قطع ده).

تفسیر : غځینو کافرانو خپل اولادونه وژل چه د دوی خواږه او لگښت مونږ له کومه کړو په ۸ جزء د الانعام په (۱۹) رکوع کښی په هم دغه مضمون یو آیت تیر شوی دی تفصیل دی وکوت شی. او دغه د بی رحمی حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی. او دغه تعریف څرگندیږی (ښکاریږی) چه داسی کوونکی د الله تعالیٰ پر رزاقیت اعتماد نه لری.

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانِيَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا^(۱۸)

او مه نژدی کیږئ تاسی زنا ته بیشکه چه دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چه زیان او فتنه تری پیدا کیږی).

تقیس : یعنی زنا کول خو ډیر سخت کار دی. تاسی زنا ته له سره مه نژدی کیږئ! په «ولا تقریوا» کښی د زنا له دواعیو او مبادیو څخه د نه نژدیوالی او نه تقرب هدایت کړی شوی دی یعنی د پردی ښځی ته بی له شرعی عذره کتل او نظر کول مچی کول (قبله) او لاس وروړل (لمس) او نورو څخه ځانونه ژغورئ! (ساتئ) او بیخی د پردیو ښځو له مقاربت لری گرځئ! ځکه چه له زنا څخه په انسابو کښی بی نظمی او بی ترتیبی او اشکال پیښیږی او ډیر قسم جنگونه او جگری تری پیدا کیږی، او د گردو (تولو) دپاره یوه بده لیاره په وجود راځی. حضرت شاه صاحب لیکي «که دغه لیاره جوړه شی، نو یو سری به د بل سری پر ښځه نظر آچوی او هغه به د ده ښځی ته گوری»، د امام احمد رحمه الله علیه په مسند کښی راغلی دی چه «یوه سری رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چه «ماته اجازه راکړه چه زنا وکړم!» د دی خبری د اوریدلو څخه گرد (تول) حاضرین ورته په قهر شول چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکښی داسی گستاخی؟ خبردار چپ شه! رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل «ماته رانژدی شه!» کله چه دی ورنژدی شو، نو هغه ئی خپل خوا کښی کیناوه او وئی وفرمایل چه «آیا ته دغه حرکت د خپلی مور، خور، ترور، توری او نورو په نسبت خوښوی؟» هغه عرض وکړه چه «یا رسول الله! الله دی ما له تا جار (قربان) کړی! له سره ئی نه خوښوم!» نو رسول الله مبارک وفرمایل چه «نور خلق هم تا غوندی دی، او له سره خپلو میندو، خویندو، تروریانو، توریکانو او نورو په نسبت دغسی فعل نه خوښوی.» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه چه ای الله د ده گناه ورمعافه کړه! او زده ئی وریاک کړه! او فرج ئی وساته!» ابو امامه فرمائی چه له دغه دعاء څخه وروسته دغه سری داسی متقی شو چه ښځو او نورو مناهیو ته بی ئی له سره نه کتل.

«اللهم صل علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا محمد وعلی اصحاب سیدنا محمد وبارک وسلم»

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا
لِرَبِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٤﴾

او مه وژنئ تاسی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مگر په حقه سره (چه ارتداد او زنا مع الاحصان او قصاص دی)، او هر څوک چه ووژلی شو په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور (او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخستی شی) نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی (چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله)، په تحقیق دغه

(وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسیر : په صحیحینو شریفینو کښی راغلی دی چه د هیڅ مسلمان وینه تویول نه دی حلال، مگر په دری صورتونو کښی (۱) د ځان په بدل ځان. (۲) د محسن زانی. (۳) د هغه سړی چه دین پرېږدی، یا مرتد شی او له جماعته بیل شی.

﴿وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا﴾ الآية - او هر څوک چه ووژلی شی په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخیستی شی نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله) یعنی د مقتول اولیاء اختیار لری چه د حکومت په وسیله د هغی وینی بدل واخلی او هغه قاتل په قصاص ورسوی، لیکن د بدل اخیستلو په وقت کښی له حده تیری ونه کړی! مثلاً د قاتل په ځای دی غیر قاتل نه وژنی! یا نور بی گناهان دی له قاتل سره نه شاملوی! یا د قاتل پوزه غوړونه، او نور دی نه پری کوی! او مثله دی ونه کړی!

﴿إِنَّكَ كَانَتْ مَظْلُومًا﴾ په تحقیق دغه وارث دی مدد ورسره کړی شوی. یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه چه د بدل اخیستلو حق ئی ورکړ. او حاکمانو ته ئی امر وفرمایه چه د دغه وارث په حق رسونه کښی دی هیڅ قصور ونه کړی! بلکه پر هر چا باندی لازم دی چه د وینی په بدل اخیستلو کښی له وارث سره معاونت او مرسته (مدد) وکړی! نه چه بالعکس د قاتل حمایت وکړی! او پر وارث باندی هم لازم دی چه د یوه په ځای دی دوه تنه نه وژنی! یا که پخپله قاتل ئی په لاس ورنشی، د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور ووژنی. لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی هم داسی بد رواج ؤ.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ
إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم ته (او تصرف پکښی مه کوئ) مگر په هغی طریقی سره چه وی هغه ډیره ښه (په حفاظت او زیادت کښی)، تر هغه پوری چه ورسپړی (یتیم) حد د بلوغ خپل ته (چه د رشد آثار دی) او وفا کوئ په عهد (د الله)، بیشکه چه عهد دی پوښتیدلی شوی (له عاهده).

تفسیر : یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ! هو! که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خیر غوښتنه د تاسی مقصود وی، نو په هغه کښی هیڅ مضائقه نشته څه وخت چه دغه یتیم (پلار مری) ځلمی شی او پخپل نفع او نقصان وپوهیږی، نو مال ئی وروسپارئ!

په دغه (اوفوا بالعهد) کښې گرد (تول) عهدونه داخل دی. که له الله تعالی سره وکړی شی یا له بندګانو سره مشروط په دی چه غیر مشروع نه وی. حضرت شاه صاحب لیکي «له چا سره د صلحی قول او اقرار ورکولو څخه وروسته، بدعهدي کول ضرور گناه ده او د هغه وبال خامخا پر مستخلف لویږي.»

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كُلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿١٥﴾

او پوره ورکوي تاسی پیمانې هر کله چه پیمانې کوي تاسی او تول کوي تاسی په تله (وزن) برابر سره (چه پکښې کوږوالی نه وی)، دغه (پوره کول د کیل او وزن) خیر ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له خیانتې له جهتې ده مال (او عاقبت).

تفسیر : یعنی د وزن په وقت کښې دندی مه وهي! په تلو او پیمانې کولو کښې له تزئید او تنقیصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کیږي، او پکښې گډوډی راځي د شعيب عليه السلام د قوم د اهلاك قصه پخوا له دی نه تیره شوه د هغوی ډیره لویه عملی گناه هم دغه بیان شوی ده. په روایاتو کښې راغلی دی. «د هر هغه سړی چه پر حرامو قدرت ومومي او محض د الله تعالی له ویری هغه ونه کړی نو الله تعالی پخوا له آخرته په دنیا کښې د هغه نعم البدل ورعطاء کوي. (دغه پوره کول د کیل او وزن خیر، امانت، ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له جهتې د مال او عاقبت) یعنی اگر که دغابازی اول لږ څه چلیږي مگر کله چه خلق پری خبریږي، نو بیا ورسره معامله نه کوي او په سپکه ورته گوري. او پوره حقورکونکی ته گرد (تول) خلق په درنو سترگو گوري او ښه سړی ورته وائی او تجارت او معامله ئی په ښه شان سره چلیږي.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿١٦﴾

او مه کوه پیروي (تعقیب) د هغه کار چه نه وی تاته په هغه پوه (قول وی که فعل)، بیشکه غور او سترګه او زړه هر یو له دغو (دری وارو) دی له هغه څخه پوښتنه کړی شوی (په قیامت کښې چه تا په دنیا کښې ولی گناه کوله).

تفسیر : یعنی بی له تحقیقه خبره له خپلی ژبی څخه مه وباسه! او نه په ناپوهی او په پتو سترگو د هغه متابعت وکړه! انسان ته ښائی چه له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلي! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړی! بیا دی یو خبره له خولی څخه وباسی! یا پر کومه خبره عمل وکړی! له اوریدلو شویو خبرو بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) څخه هم داسی په تش اتکل او چرت (خیال) سره کوم قطعی حکم صادر نه کړی! او نه پری عمل وکړی! په دغه کښی د دروغو شهادت غلط تهمتونه لگول، بی له تحقیقه خبری اوریدل، بی له تحقیقه د کوم سړی د ربرولو (تکلیف رسولو) پسې لویدل، یا چتی (بیکاره) بغض او عداوت ورسره قانمول، د پلرونو او د نیکونو چتی (بیکاره) تقلید پسې لویدل، د رسم او رواج لامله (له وجی) د خلاف الشرع او ناحقی خبری حمایت کول، د نالیدلو او نااوریدلو شیانو، لکه لیدلی، یا اوریدلی څرگندول (ښکاره کول)، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسی دعوی کول چه زه پری پوهیږم، دغه گرد (تول) صورتونه د دغه آیت لاندی شامل دی. په یاد ئی ولری! چه د قیامت په ورځ کښی د دغو گردو (تولو) قوتونو په نسبت به سؤلونه کیږی چه تاسی دغه قوتونه په کومو کومو غایونو کښی لگولی دی؟ او ولی تاسی هغه قوتونه مو بی غایه او بی موقعه صرف کړی دی؟.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٠﴾

او مه گرځه ته په ځمکه کښی په دی حال چه خاوند د خیال (او تکبر اوسی) ، بیشکه چه ته له سره به څیری نه کړی ځمکه (په درېولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږی (سرونو د) غرونو ته (په جگولو وچتولو) د سر سره له ډیری نخری) له جهته د اوږدوالی.

تفسیر : یعنی د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاری. نه په زوره د پښو په درېولو سره ځمکه څیریږی شی، او نه د غاړی له هسکولو (اوچتولو) او د تتر د باندی ایستلو څخه سړی د غرونو په قدر جگیدی (وچتیدی) شی نو بیا په داسی ضعف او عجز او په دغه بساط کښی خپل ځان دومره پرسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځی؟

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣١﴾

گردد (تول) دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهی ولاتجعل نه تر دی غایه) دی بدی د هغه په نزد د رب ستا ناخوښه (مبغوضه).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو ممانعت چه پاس شوی دی، د هغو د کولو څخه د رب العلمین بیزاری او د هغو شیانو په کولو سره چه حکم شوی دی د هغو د نه کولو څخه د اله العلمین نارضائی او خفگان او بیزاری دی.

ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

دا (تول احکام) له داسی قسمه دی چه وحی کړی ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلی کارونو څخه).

تفسیر : یعنی پاس هغه پر مغز او بیش بها نصیحتونه چه شوی دی دا گردد (تول) هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقی خبری دی چه سلیمه عقول ئی قبلوی چه هغه گردد (تول) د وحی په وسیله نبی امی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته در رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالېږلی شوی دی.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا

او مه نیسه ته له الله سره معبود بل (که دی ونیو) نو وبه غورځولی شی په دوزخ کښی ملامت کړی شوی رتلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر : د پاس ذکر شویو نصائحو له توحیده شروع شوی ؤ، د هغه په خاتمه کښی چه ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا﴾ ده بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوی ده څو قاری وپوهیده شی چه د تمامو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالی د خالص توحید سره وی.

أَفَاصْفُكُمْ بِرَبِّكُمْ بِالْبَيْنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا

آیا نو غوره کړی یی تاسی رب ستاسی په غامنو سره او (پخپله الله ځان ته

په زعم ستاسی) نیولی دی له پرښتو څخه ښځی (لونی)، بیشکه تاسی چه یی خامخا وایی خبره ډیره لویه.

تفسیر : یعنی یو د الله تعالی دپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چه تاسی هغو ته په ډیره سپکه گورئ ډیر جسارت او لویه سپین سترگی او گستاخی ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ۝

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دغه قرآن کښی دپاره د دی چه پند پری واخلی دوی او نه زیاتوی دوی ته (دغه مکرر بیان) مگر تیښته او لری والی (له حقه).

تفسیر : یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنگارنگ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین پوهوی لیکن دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په غای لا زیات تور خوری او په وحشت تښتی او د بېلیری په لوری مندی وهی او ورغخلی.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذْ الْأَبْتَعُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ۝

وایه (ای محمده! دوی ته) چه که وی له الله سره نور معبودان لکه چه وائی دغه مشرکان نو هلته به خامخا لتولی به ؤ دغو (معبودانو) طرف د څښتن (خاوند) د عرش (او مالک الملک ته) لپاره (د ورتلو لپاره د جنگ).

تفسیر : یعنی دغه اصنام او نور چه تاسی ئی ای مشرکانو د الوهیت شریکان او د خدائی حصه داران راښیئ که په واقع او رښتیا سره معبودان وی، نو دوی به د پردی محکومیت غرنکه خوښاوه، ښائی چه گرد (تول) به تولیدل او د الله تعالی د سلطنت تخت به ئی په بل مخ اړوه که داسی ویلی کیږی چه د عرش د لوی څښتن (خاوند) په مقابله کښی د دوی څه زور او قوت نه رسیږی نو د داسی یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهائی درجه حماقت دی. او که هغه معبودان پخپله د رب العرش خوښی او رضا خوښوونکی دی او د هغه د قرب حاصلولو پسی گرځی او د هغه خوشالی ځان ته ضروری بولی، نو د هغو عابدانو ته زیات د دی خبری ضرورت شته چه د الله اکبر د رضا او د خوښی حاصلولو په فکر کښی ولویږی، لیکن الله تعالی د گردو

(تولو) (انبیاء علیهم السلام په ژبه او د انسانی فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلی بیزاری اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی چه دغه احمقان پر کومه لپاره د ظالمانو او بی انصافانو په شان روان دی.

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ۝ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ
وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا
تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ۝

پاکی د الله او ډیر پورته دی له هغه څه چه وائی دوی په ډیری لوئی لوئی سره تسبیح وائی ده ته آسمانونه اوه واړه او ځمکه او هغه څوک چه په دوی کښی دی او نشته هیڅوک (له مخلوقاتو) مگر چه تسبیح وائی سره له ثناء د دغه (الله) مگر نه پوهیږئ تاسی په تسبیح د هغوی، بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی هر مخلوق د «قال» په ژبی، یا د «حال» په ژبی د الله تعالی پاکی او ښیکنه (صفت) بیانوی لیکن تاسی پری نه پوهیږئ (ځکه ستاسی په لغت سره نه دی) یعنی د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله (له وجی) چه د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالی» تسبیح واورئ او پری پوهیدی شی، او که کوم سری سره له نه پوهیدلو هغه قبول ونه کړی یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړی نو دغه پوهیدل د نه پوهیدلو په حکم کښی دی.

بیشکه دغه الله دی ښه تحمل والا په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت ښه رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی هغه ذات چه مگرد (تول) مخلوقات د هغه پاکی او تسبیح بیانوی تاسی ورته شریکان او لونی او اولاده تجویز کوئ نو دغه داسی گستاخی سپین سترگی ده چه د هغه په مقابله کښی ښائی تاسی سم د لاسه فوراً هلاک کړل شی! لیکن الله تعالی تاسی د خپل حلم په لحاظ په تلوار سره نه نیسی، او که توبه وباسئ نو ښی مو هم.

وَإِذَا قُرَأَ الْقُرْآنُ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ۝

او کله چه لولی ته (ای محمده) قرآن نو گرځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کښی چه نه راوړی ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پټوونکی تا لره (له سترگو د دوی)

تفسیر : یعنی هغه سړی چه آخرت نه منی او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوی، نو هغه به د نصیحت په طرف ولی خپل فکر لگوي، کله چه دی له سره د نجات په فکر کښی نه دی، نو د نجات ورکوونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کښی د غور کولو یا د رسالت تر درباره پوری د رسیدلو څه ضرورت به ورباتی وی. پس هم دغه په آخرت باندی ایمان نه راوړل او د انجام له طرفه بی فکری هغه معنوی پرده ده چه د دی سړی او د نبی علیه السلام (من حیث هو نبی) په منځ کښی څرولی (لگولی) کیږی.

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمُ آيَةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا
ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدًا وَلَوَّاعًا لَّيَآذِبَنَّ عَنْ أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿١٧﴾

او گرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردی (موانع) له دی خبری نه چه پوه شی دوی په دغه (قرآن) او (گرځوو اچوو) مونږ په غوړونو د دوی کونوالی (چه قرآن وانه وری) او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی (په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی) نو بیرته گرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی (له اوریدولو د توحید نه).

تفسیر : رومبی دغه ذکر ؕ چه دوی د رسول الله د صداقت پوری نشی رسیدی. دلته د دی خبری بیان دی چه د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم تر زده کولو پوری هم نشی رسیدی. یعنی په دغه قرآن کریم کښی داسی یو قوی تاثیر شته خو پر کفارو باندی د هغه اثر ځکه نه لویږی چه دوی تری په پرده کښی دی. لکه چه لمر گرد (تول) جهان روښانوی، لیکن که کوم سړی په داسی یوه کوته کښی ناست وی چه تر ځمکی لاندی جوړه شوی وی او د رڼا د ننوتلو گرد (تول) منافذ او سوری ئی بند وی او د دغی کوتی وسیدونکی، هیڅ له لمره نه وی خبر، نو په دغه اعتبار ځواکی د لمر د رڼا اثر هیچیری نشته.

﴿وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا﴾ او گرځوو، اچوو مونږ په غوړونو د دوی کونوالی چه قرآن وانه وری) یعنی کله چه دوی نه غواړی چه د انتفاع او استفادی په نیت ئی واوړی، نو ځواکی اوریدونکی

نه دی.

تنبیه : دغه چه الله تعالیٰ حجاب او پردی او نور اچولی دی، دغه خو هم دغه شیان دی چه دوی د هغه وجود په ډیر خوښی او فخر د خپلو ځانونو دپاره ثابت کړی وو:

﴿وَقَالُوا لَوْلَا آتَاكَ اللَّهُ بَرْكًا بَهِيمًا وَإِذْ تَخْلُقُ السَّحَابَ نَحْنُ فَاعْلَمْ﴾

» (۲۴) جزء د خم السجده آیت (۵) (۱) رکوع» پر آخرت ایمان نه لرل او له انعام څخه بی فکره کیدل د الله تعالیٰ له ذکره تهنیدل پر انبیاء الله تمسخر او ملندی وهل هغه شیان دی چه د «حجاب»، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروی او هر کله چه د هر شی خالق الله تعالیٰ دی، نو ځکه د هغوی د خلقت نسبت هم رب العزت ته کاوه شی.

﴿وَلَا تُدْرِكُهُ الْبَصَرُ وَلَا ذِكْرٌ﴾ الآية - او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی په توحید

سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی نو بیرته گرځی دوی په شاو خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی له اوریدلو د توحید نه) یعنی د الله تعالیٰ له ذکره ترهیری او تور ورڅخه خوری او شا تری آوری او تهنی، هوا که د دوی د معبودانو تذکره وشي، نو ډیر خوشالیری

﴿وَلَا تُدْرِكُهُ الْبَصَرُ وَلَا ذِكْرٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ دُونَهُ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾

» (۲۴) جزء د الزمر (۴۵) آیه (۵) رکوع).

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَبْشِرُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمْعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چه اوری دوی په سبب د هغه سره (دا قرآن چه استهزاء ده) کله چه غوږ ږدی دوی تاته او کله چه دوی مشوری (پتی خبری) کوی کله چه وائی ظالمان (مشرکان اصحابو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) مگر د یوه سری چه جادو پری شوی وی.

تفسیر : یعنی د دی پاک قرآن له آوریږلو څخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وی بلکه محض استخفاف او استهزاء ئی مطلوب وی. دوی پاک قرآن او ستاسی خبری ئی واوریدی او بیرته لارل، او پخپلو منځونو کښی ئی مشوری وکړی چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښائی ووايو؟ بالاخر دا ئی سره غوټه کړه چه پر دغه سری جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لیونی شوی دی او دماغ ئی له سره په ځای نه دی (العیاذ بالله العظیم) ځینی دلت له «مسحور» ځنی د «ساحر» معنی اخیستی ده یعنی ګواکي د ده په خبرو کښی د جادو (کوډی) اثر شته.

تنبیه : د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چه دوی اخیستی د هغه له نفی څخه دغه نه

لازمیوی چه پر نبی علیه السلام باندی به هیئح قسم سحر په هیئح یوه درجه په عارضی دول (طریقہ) هم اثر نشی اچولی. دغه آیت مکی دی او په مدینی منوری کښی زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی د یهودانو د کودی کولو د واقعی ذکر په «صحاح» کښی شته چه د هغو اثر تر څو ورځو پوری یواځی دومره قدر لیده کیده چه په ځینو دنیوی کارونو کښی کله ناکله د هیری (ذهول) آثار ښکاریده.

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿١٦﴾

وگوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه) د ساحر، شاعر، کاهن مجنون) نو گمراه شول دوی نو طاقت نه لری دوی د سمی لیاری موندلو.

تفسیر: یعنی کفارو به ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کله شاعر ویل کله به ساحر کله به کاهن، کله به مسحور یا مجنون، الغرض هرزه برزه (فضول) خبری به ئی کولی او پر هیئح یوه خبره به تینگ نه وو ولاړ، هر وقت چه به خبره د دوی په خوله کښی ورتله همغه به ئی ویله، حقیقت دا دی چه سره له جداوچده، د طمن او تشنیع داسی کومه لیاره دوی نشوه موندلی چه د هغه په وسیله د خپل اغواء او اضلال په مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی.

وَقَالُوا إِذْ أَكْثَرْنَا عِظَامًا وَرَفَاءً إِنَّا إِلَهُكُم مَّا دَرَأَيْنَا تَارَةً وَرَفَاءً إِنَّا إِلَهُكُم مَّا دَرَأَيْنَا تَارَةً وَرَفَاءً إِنَّا إِلَهُكُم مَّا دَرَأَيْنَا تَارَةً وَرَفَاءً

او وائی دغه (منکران) آیا کله چه شو مونږ (پس له مرګه) هډوکی او خاوری میده شوی آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولاړ (او ژوندی) کړی شو په پیدا کولو نوی سره.

تفسیر: یعنی پر تاسی د مسحور او مجنون یا شاعر او کاهن د مثالونو لګول خو هر ورو (خامخا) تعجب راوړونکی دی خو له هغه څخه لا زیات د تعجب وړ (لافت) هغه دلیل دی چه (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو دپاره دوی وړاندی کول چه د هغه خلاصه دا ده چه له مرګه وروسته مونږ ګورو چه د انسان بدن ورستیږی او تک سپین هډوکی تری پاتی کیږی چه لږ موده وروسته هغه هډوکی هم رژیږی او ذری ذری شی او له خاورو سره ګډوډیږی آیا کوم هوښیار

او پوه سری داسی کوم تجویز کولی شی چه دغه هدوکی د وړو او د خاورو بشرکی به بیا سره راتولیدی او انسانی حیات به په دغه منتشره ذراتو کښی بیا راځی. که دغه نبی د داسی ناممکنی خبری اخبار ورکوی نو ثابتیدی چه (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ۖ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغَضُونَ إِلَيْكَ زُجُورُهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) شی تاسی تیږی (گتی) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چه دیر لوی (او سخت) ښکاری په سینو (زړونو) ستاسی کښی (قبلول د هغی حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسی ژوندی کوو)، نو ژر به ووانی دوی څوک به بیرته راولی مونږ (او ژوندی به مو کړی پس له مرگه)، ووايه (ای محمده!) هغه (ذات به تاسی بیا ژوندی کړی) چه پیدا کړی ئی یی تاسی اول کړت، نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل (له دار استهزا- او تعجب) او ویه وانی دوی (تمسخرأ) کله به وی دغه (بیا ژوندون)، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه وی دغه (بیا ژوندون) نژدی (ځکه چه راتلونکی دی).

تفسیر : یعنی دغه دوری او د خاورو بشرکی خو په هر حال د هغه انسانی لاش آثار دی چه پخوا له دی نه ژوندی ؤ او پخپله د خاورو په ذراتو کښی د حیات آثار پیدا کیدل دومره لری او مستبعد نه دی زه تاسی ته اجازه درکوم چه د هدوکو دوری نه، بلکه که ستاسی له لاسه پوره وی تیږی (گتی) یا اوسپنی وگرځی، چه د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شی، یا کوم بل یو سخت شی جوړ شی! او تجربه وکړئ! چه د هغوی ژوندی کیدل له اوسپنی او تیږی (گتی) څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځی تر دی چه بیخی مجسم موت وگرځی، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسی بیا ژوندی کول دیر سهل او آسان کار دی.

﴿قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا﴾ - الآية - نو ژر به ووانی څوک به بیرته راولی مونږ او ژوندی به مو کړی پس له مرگه ووايه ای محمده دوی ته هغه ذات به تاسی بیا ژوندی کړی چه پیدا کړی ئی یی تاسی اول کړت (یعنی هغه ذات چه پرمی ئی تاسی له خاورو یا له نطفی څخه پیدا کړی، او لا یعقل جماد ئی په انسانی روح سره فائض کړی دی، آیا اوس په هغه کښی قدرت نه دی پاتی چه د

خاوری ذرات او د مری د لاش اجزاء راجمع کری او بیا ژوندون ورعنایت کری؟.

﴿فَسَيُفْضَوْنَ﴾ الآية - نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل له ډیر استهزاء او تعجبه او وڼه وائی دوی تمسخرأ کله به وی دغه بیا ژوندون) یعنی له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خوځوی او وایی هو! صاحبه په وراسته و هدوکو او د خاورو په ذرو کښی به کله روح وپوځلی شی؟ او کله به مری له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږی د حساب او کتاب دپاره؟.

﴿قُلْ عَلَيَّ﴾ الآية - نو ووايه ای محمده! دوی ته ښائی چه وی دغه بیا ژوندون نژدی ځکه چه راتلونکی دی.) یعنی د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالی هیچا ته نه دی ښوولی، هو! د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کښی تاسی ته ظاهرولی شو ځواکی د دنیا پاتی عمر له هغه څخه لږ دی چه تر اوسه پوری تیر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِ اللَّهِ

په هغه ورځ کښی چه وپولی (الله) تاسی حساب ته نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلی قبول سره) په دی حال کښی چه ثنا ویونکی به یی الله ته.

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه د الله تعالی له طرفه غږ راپورته شی، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به تول مری له ځمکی څخه راوځی او د حشر په میدان کښی به سره راتولیدی، هیڅوک به د غاړی غړولو توان ونه لری، هر انسان به په دغه وخت کښی مطیع او منقاد کیږی او د الله حمد او ثناء به وایی او په تلوار سره به حاضریدی اگر که کفارو ته له دغه اضطراری حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ور رسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د مومنینو پر ژبو به دغه الفاظ وی (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

وَتُظَنُّونَ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا

او گمان به کوئ (له ډیر هیښه) چه ځنډ (تاخیر) نه دی کړی تاسی مگر لږ شانی (په دنیا یا قبر کښی).

تفسیر: یعنی اوس تلوار کوئ خو په دغه وقت کښی به اندازه وکړئ، چه په دنیا کښی مو څه زیات ځنډ (تاخیر) نه دی کړی دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرگونو کلونو په مقابل کښی څه معلومیږی (موضح القرآن) ځینی وائی چه د هولو او خوفونو له شډته به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاری یا له اولی نفخی څخه تر دوهمی نفخی پوری کله چه عذاب نه وی نو دغه منځنی مدت به لږ گنی او داسی به وایی: «من بعثنا من مرقنا» د یسین شریف (۴) رکوع).

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ
بَيْنَهُمُ النَّاسَ الشَّيْطَانُ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿۵۳﴾

او ووايه (ای محمده!) (مؤمنانو) بندگانو عَمَا ته چه وائی دی (مشرکانو ته) هغه خبری چه هغه ډیر غوره دی، بیشکه چه شیطان دښمنی اچوی (او شر پورته کوی) په منع د دوی کښی، بیشکه چه شیطان دی دپاره د انسان دښمن ښکاره (چه له سره په نیکی ئی روادار نه دی).

تفسیر : د مشرکانو د جهالت او د طعنو او مسخرو له اوریدلو څخه ممکن ؤ چه کوم مسلمان د نصیحت او د پوهولو په وقت کښی زړه تنگی یا قهرجن شی او په تشدد باندی لاس پوری کړی نو ځکه مسلمانانو ته ئی نصیحت وفرمایه چه په مذاکرو او خبرو او اترو کښی سخته زړه خوړوونکی او اشتعال اچوونکی طریقه مه اختیاروئ! ځکه چه له هغی څخه د گتۍ (فائدی) په غای نقصان در رسیږی. شیطان تل بل څوک لمسوی او له لیاری ئی وباسی او په جنگ کښی ئی اچوی بیا د مخاطب په زړه کښی له دغه تشدد داسی ضد او عداوت قائمیږی چه که ئی وپوهوی بیا هم ځان نه پوهوی.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ تَشَايُرَ حُكْمِ أُولَئِكَ يَشَايِعُ بِكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿۵۴﴾

رب ستاسی ښه عالم خبردار دی پر تاسی، که اراده وفرمائی (د رحمت ستاسی) نو رحمت به وکړی پر تاسی (په عطاء د ایمان او قبول د توبی) یا که اراده وفرمائی (د عذابولو د تاسی) نو عذاب به درکړی تاسی ته (په کفر او عصیان سره)، او نه ئی لیزلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

تفسیر : یعنی رحم به وکړی پر تاسی د ایمان په توفیق ورکولو سره یا به مو په عذاب کړی د کفر په حالت باندی په مر کولو سره. حضرت شاه صاحب لیکي: «په مذاکراتو کښی حق والا سری قهرجن کیږی کله چه وگوری بالمقابل سری هغه حق نه منی نو ځکه ئی وفرمایل چه ته د هغه د هدایت ذمه وار نه ئی الله ښه پوهیږی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی لپاره به ورته ښیي.»

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه په آسمانونو کښی دی او چه په ځمکه کښی دی (له علویاتو او سفلیاتو)، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاءو ته پر ځینو (نورو) او ورکړی ؤ مونږ داود ته زبور.

تفسیر : یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو هر یو سری مو چه مناسب وګاڼه د بنی آدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ. حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی ځینی نبیان داسی ؤ چه (د خپل امت له زیات شرارت څخه بالاخر) په قهر شول ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړی ده (او پر ګردو (تولو) مو فضیلت درکړی دی) لهذا ښائی ستاسی دغه ښه اخلاق له خپلی عالی مرتبی سره موافق وی» او په خصوصیت سره د داود علیه السلام ذکر ئی وکړ ځکه چه هغه دغه دواړه شیان د پوهولو دپاره درلودل (لرل) جهاد هم او زبور هم (وفی الحديث کان لا یفراذلاقی) همغه دواړه خبری دلته هم شته قرآن او جهاد. ځینی وائی چه دلته ئی د (زبور) ذکر کړی د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوری ئی اشاره فرمایلی ده ځکه چه د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الانبیاء توب او د ده د امت پر اشرف الامم توب مشتمل ؤ ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنَّا﴾
﴿الذِّكْرَ﴾ (الْأَرْضَ يَرْكُضُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ) ۱۷ جزء د الانبیاء (۱۰۵) آیه ۷ رکوع) یعنی د محمد صلی الله علیه وعلى آله و صحبه وسلم مرحومه امت.

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه وپولئ تاسی هغه معبودان چه ګمان پری کوئ (د خدایانو) بی له الله څخه نو نه لری دوی اختیار د لری کولو د ضرر له تاسی څخه او نه د ګرځولو (د ضرر بل چا ته).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ خو هغه ذات دی چه هر چاته چه اراده وفرمائی عذاب ورکوی او په هر چا چه اراده وفرمائی مهربانی پری کوی په هر چا چه هغومره اراده وفرمائی هغومره پر نورو ورته

فضیلت عطاء کوی، د هغه قدرت کامل او علم ئی محیط دی. اوس دی مشرکان هغو خپلو معبودانو ته ناری کړی چه دوی ئی خپل خدایان گڼی، یا ئی جوړ کړی وی. آیا په هغوی کښی یو هم داسی مستقل اختیار لری چه لږ څه تکلیف له تاسی څخه لری کړی شی یا ئی لږ څه سپک کړی یا ئی له تاسی څخه لری او په بل چا ئی وغورځوی؟ نو بیا د داسی ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنگه روا وی.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٤٦﴾

دغه (معبودان) هغه دی چه عبادت (ئی) کوی کفار لتوی دغه (کفار) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدی والی) چه کوم یو له دوی څخه ډیر نژدی دی الله ته او امید لری د رحمت د دغه (الله) او ویرېږی دوی له عذاب د دغه (الله) نو څنگه ئی بولئ خدایان، بیشکه عذاب د رب ستا (وړ او لائق ددی) دی چه ویره تری وکړی شی (تل ترتله).

تفسیر : په «بخاری شریف» کښی روایت دی چه څه خلقو د جاهلیت په زمانه کښی د پیریانو عبادت کاوه هغه پیریان خو مسلمانان شول لیکن د هغوی عابدین همغسی پخپل جهالت کښی قائم پاتی ؤ نو د هغوی په حق کښی دغه آیت نازل شو. ځینی وائی د پیریانو او د پرستو او د مسیح او د عزیر او د نورو گردو (تولو) عابدین په دغه کښی شامل دی مطلب ئی دا دی هغه موجودات چه تاسی خپل معبودان او مستعانان گڼئ او بولئ ئی هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کښی ډیر زیات لویدلی دی او لتوی ئی، د هغوی زیار (محنت) او کوشښ په هم دی کښی دی چه د الله تعالی د قربت په حاصلولو کښی کوم یو وړاندی او د مخه کیږی؟ د هغوی له منځه هر یو چه زیات مقرب وی همغه زیات د الله تعالی د قرب د حاصلولو طالب دی. او په دغه فکر او چرت (خیال) کښی دی چه د کوم بل زیات مقرب مخلوق وسیله ځان ته پیدا کړم خو د هغه په دعاء او د نورو په ذریعه د تقرب الی الله لوړو درجو ته ځان ورسوم. نو کله چه ستاسی د دغو مجوزه و معبودانو حال د الله تعالی په مقابل کښی داسی وی. نو تاسی له خپلو ځانونو سره د دغی خبری فیصله وکړئ چه د الله تعالی خوښی او د ده د رضاء حصول تر کوم ځای پوری ضروری دی، او د غیر الله عبادته نه الله تعالی خوښیږی او نه هغه خوشالیږی چه تاسی ئی عبادت کوئ او خوښی ئی غواړئ.

تنبیه : د (توسل) او د (تعبد) په منځ کښی فرق ظاهر دی بیا نو (توسل) هم تر هغه ځای پوری مشروع دی چه د شریعت له لوری مجاز دی.

﴿وَيَوْمَ نَحْصِيهِ﴾ الآية - او امید لری د رحمت د دغه الله او ویریری دوی له عذابه د دغه الله (الخ) یعنی سره له انتهائی قرب د هغوی گرد (تول) امیدونه محض د الله تعالیٰ پر لطف او مهربانی دی. او دوی تل تر تله د الله تعالیٰ له عذابه ویریری او لرزیری او په دی ښه پوهیږی چه د هر قسم نفع رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختیار کښی دی.

وَأَنَّ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکی په مخ کښی) مگر چه مونږ هلاک کوونکی (مړه کوونکی د اهل) د هغه یو پخوا له ورځی د قیامت یا په عذابونکی یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره،

تفسیر : د دغه آیت مطلب په څو ډوله (قسمه) اخستی شی:

(الف) : د دنیا هر یو کلی او ښار د هغوی د وسیدونکو د عظیم الشانو گناهونو په بدل پخوا له قیامته مستأصلو عذابونو بیخی تبه او خرابوه شی که د دوی گناه انتهائی درجی پوری نه وی رسیدلی نو د دوهمی درجی د جرائمو په سزا کښی د عمومی هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازلوه شی باقی داسی کلی او ښار به چیری وی چه له ازله تر ابدې پوری به ئی گناه نه وی کړی؟ او نه په کوم آفت کښی به اخته شوی وی؟.

(ب) : پخوا له قیامته ضروری ده چه هر یو کلی او ښار ته د هغه طبیعی موت ورولیږلی شی او وران کړی شی، یا په کوم آفت او بلا کښی مبتلا شی. پر هغه طبیعی موت چه د تعذیب له رنگه تش وی د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیثه ثابت دی ﴿حَتَّىٰ أَهْلَكَ اللَّهُ لَهْمَ﴾

﴿يَجْعَلُ اللَّهُ مِنْ عَذَابِهِ رَسُولًا﴾ (۲۴ جز د المومن ۳۴ آیه ۴ رکوع) وفی الحدیث (کله هلاک ښی جاء ښی آخر).

(ج) : د کفارو کلی او ښارونه یا پخوا له قیامته پخپلو درنو گناهونو په بدل نابود او لری کاوه شی یا به په کوم نه کوم بل وقت کښی (یعنی پخوا یا وروسته له قیامته) د سختو عذابونو خوند وشکی.

په هر حال هره معنی چه تری واخیسته شی له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی گواکی هغه ئی چه پخوا فرمایلی ؤ ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ عَذَابًا﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝۵۱

دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کښی لیکلی شوی.

تفسیر : یعنی دغه فیصله بیخی حتمی او قطعی ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی ده او هیڅ یو طاقت د هغه مخه نشی نیولی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر ښار خلق د یو مشر خدمت کوی چه مونږ د هغه رعیت او په پناه کښی یو خو کله چه وقت راشی هیڅوک به هیچا ته پناه نشی ورکولی ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾»

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ

او نه دی منع کړی مونږ لره هیڅ څیز له دی نه چه ولیږو هغه معجزی (چه دوی ئی غواړی) مگر (دی خبری) چه تکذیب کړی وو په هغو معجزو پخوانیو (کفارو نو هلاک مو کړل)،

تفسیر : په حدیث کښی دی چه د مکي معظمی خلقو ځمونږ له رسول الله څخه معجزی وغوښتی مثلاً دغه چه د (صفا) غر راته سره زر کره! یا دغه غرونه ځمونږ له شاؤ څخه لری کره! او د زراعت قابله سمه هواره ځمکه تری سازه کره! وغیر ذالک ، که داسی دی وکره نو مونږ ستا دغه خبری منو. د دوی په جواب کښی دغه آیت نازل شو یعنی د دغی فرمائشی معجزو ښوول الله تعالیٰ ته له سره مشکل نه دی. لیکن پخوانیو خلقو ته سره له دی چه سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسی معجزی ورښوولی وی خو هغوی نه یواځی ایمان رانه وړ، بلکه په سرکښی کښی ئی لا پسی ترقی وکره آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتیجه داسی شوه چه هغوی بیخی سره مستاصل او فناه او په هلاک ورسیدل. اوس که ستاسی دغه غوښتنی هم پوره کړی شی نو د الله تعالیٰ په علم کښی شته، بلکه ستاسی له احوالو هم ظاهریږی چه تاسی بیا هم متونکی نه یی، نو له سنت الله سره سم د دی نتیجه هم ښائی هم هغه استیصال او کلی اهلاك وی چه هغه د دوی په حق کښی خلاف له مصلحت او حکمت دی ځکه د الله تعالیٰ اراده د دغه آخری امت په نسبت داسی نه ده چه د تیرو اقوامو او امو پشان پر دوی هم مستاصل عذاب ولیږلی شی او بیخی تباہ کړل شی. پخوانیو امتونو ته د فرمائشی معجزو ښوول پر دغه بناء جائز ایښی شوی ؤ چه د هغوی بالکلیه تباهی د الله تعالیٰ په نزد دومره د التفات وړ (لا ترق) نه وه او د وروستنیو راتلونکو امتونو دپاره د دوی څه نمونی ورښوول مقصود ؤ چه دوی وپوهیږی چه د فرمائشی معجزو غوښتلو نتیجه او احوال همغسی کیږی لکه چه په دغه آیت کښی د همغو تاریخی نظائرو په طرف اجمالی اشاره فرمایلی شوی ده چه که د دغو فرمائشی معجزو له لیدلو څخه وروسته تکذیب مو وکر (او بالیقین ئی کوئ) نو کوم حال چه د پخوانیو شوی دی همغه به ستاسی هم

و شی، لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی مقتضی نه دی چه تاسی هم د هغوی پشان هلاک کړی نو ځکه د فرمائشی معجزو لپړل موقوف کړی شوی دی.

وَإِنَّا شَاوِدُ النَّاقَةِ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا

او ورکړی مو وه (قوم) د ثمود ته اوبه ښکاره معجزه نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (عطش او عقر او اهلاك د) هغی،

تفسیر : د (ثمود) قوم له حضرت صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه د دغه غره له هغی غتی تیږی (گتی) څخه یوه اوبه راوباسه. پاک الله هغه اوبه ئی له هغی پږښی (گتی) څخه وروسته مگر د دی په ځای چه هغوی د داسی فرمائشی معجزی له لیدلو څخه خپلی سترگی غړولی وی او قلبی بصیرت ئی حاصل کړی وی بالعکس د ظلم او عداوت لپاره ئی ملاوی وتړلی لکه چه هغه اوبه ئی ووژله او د حضرت صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توتیه (غور) کښی هم سره سم بوخت (مشغول) شول بالاخر د هغوی عاقبت او انجام څرنگه چه واقع شو هغه گردو (تولو) ته ښکاره او معلوم دی او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتی دغه ئی د (ان) کذب بها الاولون) یوه نمونه ورواندی کړه.

وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ۝۹

او نه لیږو مونږ (دغه فرمائشی) معجزی مگر دپاره د ویږولو.

تفسیر : یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق العاده و معجزاتو د لیږلو څخه دغه مقصود وی چه د قاهره و قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالیٰ څخه وویږیږی او له ویری د پاک الله په طرف متمائل شی. که دغه مقصود حاصل نشی او فی الحال د هغه قوم تباہ کول هم مصلحت نه وی نو د تشو فرمائشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځی باقی د عمومی تخویف او انذار دپاره د هغو آیاتونو او معجزاتو لپړل چه مصلحت دی هغه برابر لیږلی شوی دی.

وَأَذَقْنَا لِكُلِّ إِنَّا رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ تاته چه بیشکه رب ستا احاطه کړی ده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)

تفسیر : بنائی چه د رسول الله مبارک په خیال کښی دغی خبری خطور کړی وی چه د دغو فرمائشی معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشی او داسی به وائی که دی په رښتیا سره نښی وی نو ځمونږ له غوښتنی سره به ئی سم معجزی راښودلی وی نو ځکه ئی مطمئن کړل چه ستا د رب علم او قدرت گرد (تول) خلق احاطه او راگیر کړی دی او هیڅوک د ده له علم څخه د باندی وتلی نشی. او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چیری خوځیدی شی او گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قبضه کښی دی تاسی د دوی دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غوږ مه ږدئ او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسی هیڅ یو شی نشی خرابولی تاسی په خپل کار کښی مشغول او لگیا اوسئ! او د دوی فیصلی بیخی مونږ ته راپریږدئ مونږ ته ډیر ښه معلوم دی چه دوی سره د فرمائشی معجزو د لیدلو هم ستاسی د خبرو منونکی نه دی او وروسته له هغه ځمونږ له سزا او پوښتنی څخه خلاصیدونکی یا تری چیری ټبتیدونکی نه دی او په دی هم علم لرو چه له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سم د لاسه د تباه کیدلو وړ (لائق) دی؟ او د کومو خلقو باقی پریښودل مصلحت دی؟ لهندا تاسی خپل ځان په دغو جگړو او جنجالونو کښی له سره مه اخته کوئ! دغه گرد (تول) ځمونږ تر محاصری لاندی دی بالاخر دوی به مسلمانیدی.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي آرَيْنَاكَ الْإِفْتِنَةَ لِلنَّاسِ

او نه ده گرځولی مونږ (نظاره ښوونه) هغه چه ښوولی مو وه تاته (د کائناتو په نسبت په سترگو سره په شپه د معراج کښی) مگر ازموینه دپاره د خلقو د (مکی).

تفسیر: له نظاری څخه مراد د معراج د شپې هغه ننداری دی چه د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه صادقانو د هغو له آوریدلو څخه پری باور وکړ او وئی منل او بالعکس مکذبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکړ.

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ

او (هم دا رنگه فتنه گرځولی ده مونږ) هغه ونه چه پری لعنت کړی شوی دی په قرآن کښی،

تفسیر : یعنی د (زقوم ونه) چه په قرآن کښی ویلی شوی ده چه هغه به د دوزخیانو خوراک وی د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وگرځیده او وی ویل

چه د دوزخ په اور کېنې به ونه څرنګه زرغونېږي؟ دغه هم (لکه هغه د معراج ننداره) یوه ازموینه وه. له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چه د خوراکو په تصدیق کېنې د طبائعو احوال څرنګه دي؟.

وَنُحَوِّثُهُمْ فَلَا يُزِيدُهُمُ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ۝

او وپروو مونږ دوی نو نه زیاتوی دوی ته (دغه وپروو) مګر طغیان سرکېنې لویه.

تفسیر : یعنی هغه زړونه چه د الله تعالیٰ له ویری څخه تش وی له وپروو څخه هم نه وپریږي بلکه لا زیات پخپلو شرارتونو کېنې پرمخ تګ او ترقی کوي. له هغوی څخه د فرمائشي معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبلولو هیله (توقع) او امید لرل، چټی (بیکاره) او بی موقعه دي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ط قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ۝

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرېستو ته چه سجده وکړئ تاسی آدم ته (تعظیماً) نو سجده وکړه (تولو) مګر یواځې ابلیس (چه سجده نئ ونه کړه)، وویل (ابلیس په جواب د الله کېنې) آیا سجده وکړم هغه چاته چه پیدا کړی دی تا له ختی،

تفسیر : دغه قصه په څو ځایونو کېنې تیره شوی ده دلته په هغی باندی تنبیه ورکول مقصود دی چه د الله تعالیٰ د حکم بی له وړاندی وروسته کولو څخه منل (د پرېستو له طرفه) او په هغه کېنې شېبې پیدا کول د شیطان کار دی. دغه کفار هم د هغه شیطان د اعمالو متابعت کوي چه په خبرو کېنې ئی کاره بحثونه کول مګر په یاد ئی ولرئ چه د دوی عاقبت او انجام هم همغسی کیدونکی دی چه د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم همغسی کیدونکی دی.

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَنْ أُوْحِرَّتِنَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَأُحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ۝

وویل (ابلیس) خبر را کره ماته دا (سری) چه بهتر کری دی دی په ما باندی قسم دی که وروستی دی کرم تر ورغی د قیامت پوری نو خامخا به زه بیخ وباسم هرومرو (خامخا) د اولادی د ده مگر لږ (د دوی چه ستا په عصمت او حمایت کښی دی).

تفسیر : یعنی لږ څه به ئی پرېږدم او باقی گرد (تول) به ئی مسخر او د خپل ځان تابع وگرځوم. لکه چه پر آس د ملونی او قیزی په وسیله سری لاس مومی نو بیا دغه انسانان چه ځما په مقابل کښی دومره ضعیف او کمزوری دی نو تا دوی ته پر ما ولی لوی او فضیلت بشلی دی؟ آیا داسی کول هم جائز دی؟ حال دا چه زه غوره یم له ده نه ځکه چه آدم له خاوری پیدا دی او زه له اوره .

قَالَ اَذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿١٦﴾

(نو) وفرمایل (الله) چه څه نو هر چا چه متابعت وکړ د تا له دوی نه (ای شیطان) نو بیشکه دوزخ جزاء ستاسی ده جزاء پوره .

تفسیر : یعنی هومره زور چه لگولی شی وئ لکوه دلته تاته او ستا ملگرو ته بندی خانی تیاری دی.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ

او وخوځوه (راگیر کړه) هغه څوک چه طاقت دی رسیږی پر هغه باندی له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)

تفسیر : یعنی هغه غږ چه د الله تعالی د عصیان په لوری خلقو ته دعوت او بلنه کوی. له دی نه په زړونو کښی وسوسی غورځول مراد دی. مزامیر (ساز او آواز) هم په دی کښی داخلیدی شی.

وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمُ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

او راکاره (راتول کړه گمراهی ته) پر دوی سواره خپل او پیاده خپل.

تفسیر : یعنی خپل گرد (تول) زور او قوت ولکوه او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمخ تګ (وړاندې تلو) امر ورکړه چه د الله تعالیٰ په معصیت کښی گرد (تول) جنگیدونکی شیطانان دی که سواره دی یا پلې (پیاده) ، جنی وی، که انسی، پخپلو شیطانی چارو بوخت (مشغول) او لګیا شی؟!

وَسَارَكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

او شریک شه له دوی سره په مالونو کښی او په اولادونو کښی .

تفسیر : یعنی په زړه کښی دی ارمان مه ساته او دوی ته په هر شانی چه زړه دی غواړی ترغیب ورکړه چه په خپلو مالونو او اولادونو کښی هم تاته برخى درکړی. یعنی دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ او په ناجائزو کښی ئی ولکوهئ.

وَعَدُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ الْأَغْوَرُ ۝

او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مکر (په) مکر باطل (او فریب سره چه خطاء ورته ثواب ښکاروی).

تفسیر : یعنی چه شیطان انسان ته زرغونه باغونه ورښی د ده په مکر او فریب او پلمو (تدبیرونو) کښی راتلل د احمقانو کار دی د شیطان گرد (تول) مواعید پر دغابازی او فریب مبتنی دی لکه چه په قیامت کښی دی پخپله به هم اقرار کوی (ووعدتکم فاخلفتکم) د ابراهیم ۴ رکوع (۱۳ جزء) آیه رقم (۲۲)

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ۝

بیشکه (خاص) بندګان غما چه دی نشته تاته (ای شیطان) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافی دی رب ستا (ای شیطان) وکیل ساتونکی (د خالصو بندګانو خپلو له شره ستا)

تفسیر : یعنی هر څوک چه پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی هغه د ده کار جوړوی او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه ئی راوباسی.

رَبُّكُمْ الَّذِي يُزْجِي لَكُمْ الْفُلَّكَ فِي الْبَحْرِ

رب ستاسی هغه (قادر مطلق) دی چه چلوی تاسی ته بیرى (جهازونه) په بحر کښی.

تفسیر : دغه ئی د الله تعالی د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندی کره چه په هغه کښی یو مشرک هم پر داسی اقرار کولو مجبور کیږی چه له ماسواء الله څخه بل هیڅوک د گردو (تولو) مهماتو جوړوونکی او وکیل نشی کیدی ځکه چه
عارضی زور پکار نه دی ای کمزوره ! بڅپل لاس گټه ! ځان ساته تل له پوره !

لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

له پاره د دی چه ولتوئ (رزق او روزی) له فضله د ده څخه،

تفسیر : علی الاکثر په لوی قرآن کښی روزی ئی په فضل سره تعبیر فرمایلی ده . د فضل معنی زیادت دی ځکه چه د مسلمانانو دغه بندگی او عبادت خو د آخرت دپاره دی او دنیوی فوائد دوی ته محض د امتحان او تمائل دپاره ورکول کیږی.

إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۖ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَٰهًا فَلَمَّا بَلَغْتُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ۝١٦

بیشکه دغه (الله) دی پر تاسی ډیر مهربان او کله چه ورسپړی تاسی ته سختی په بحر کښی (او ویرپړئ له غرقه) ورک شی (له فکره) هغه کسان چه ئی بولئ (او عبادت ئی کوئ) مگر یواځی دغه (الله) ته (زاری او عبادت کوئ) نو کله چه ومو ژغوری (بچ مو کړی) تاسی (له غرقه او ومو رسوی) وچی ته نو بیا څنگ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر : یعنی هم دا چه انسان له مصیبت څخه نجات وموند نو خپل حقیقی محسن بیخی له یاده وباسی. او هیروی ئی. څو دقیقې (منته) وړاندی د سیند په چپو او د بحر په امواجو کښی پرله پسې د الله تعالی په یادونه کښی ؤ هم دغه چه د گودر پر وچه باندی ئی پښه باندی ولگیده

نو بیا بیخی بی فکره کیچی او هغه گردی (تولی) پیچی ئی هیروی شی نو له دی نه لویه ناشکری او احسان هیرو له نور غه وی؟.

أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ

نو آیا په امن (مطمئن او بی ویری) یی تاسی له دی نه چه دوب کړی تاسی په یو طرف د ځمکې وچی کښی.

تفسیر : یعنی د بحر په غندو (غارو) په وچه کښی مو دوب کړی مثلاً چه زلزله راشی او په ځمکه کښی چاودی پیدا شی او د قارون په شان په ځمکه کښی خښ کړی شی! خلاصه ئی دا چه ستاسی اهلک د سیند په موجونو او چپو پوری موقوفه نه دی هر چیری چه الله تعالی اراده وفرمائی هلته مو وژنی.

أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا أَلَكُمْ وَكِيلًا ۝۸۸ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَ كُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى

یا ولیروی پر تاسی سخت باد وروونکی د وړو کانو بیا ونه مومئ تاسی د خپل ځان دپاره کوم ساتونکی آیا په امان کښی یی تاسی (بلکه مأمون مه اوسئ) له دی نه چه بیا رانه باسی تاسی (الله) په دی (بحر) کښی (بل کړت) بیا دوهم ځلی.

تفسیر : یعنی داسی کوم ضرورت درپښ کړی چه د هغه لامله (له وجی) لاعلاج د سیند د سفر اراده وکړئ.

فَإِرسِلْ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيَغْرِقْكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ۝۸۹

نو ناڅاپه راولیری پر تاسی ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد نو غرق به کړی (الله) تاسی په سبب د کفر (شرک) د تاسی پس د هغه بیا به نه مومئ

د خپلو ځانونو دپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتیدونکی (راپسی
گرځیدونکی).

تفسیر : یعنی له الله تعالی څخه څوک پوښتنه کولی شی؟ یا د چا له واکه (اختیاره) او توانه
دغه کار پوره دی چه د پاک الله تعقیب وکړی؟ او (استغفر الله) د مجرمینو دیت یا قصاص تری
واخلی؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَبْرِ وَرَزَقْنَهُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

او خامخا په تحقیق ډیر عزت ورکړی دی مونږ اولاده د آدم ته او سواره
کړی مو دی دوی پر مرکوباتو باندی په بر (وچه) کښی او په بحر (سیند)
کښی او رزق روزی مو ورکړی ده دوی ته له طبیاتو پاکیزه و شیانو او غوره
کړی مو دی دوی پر ډیرو له هغه چا چه پیدا کړی مو دی په غوره کولو
(ډیرو) سره .

تفسیر : یعنی انسان ته د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس، او نور ورغایت فرمایلی
دی چه د هغه په وسیله د خپل په دنیوی او اخروی مضارو او منافعو باندی پوهیږی او د ښو او
بدو په منځ کښی سره تفریق کولی شی په هر طرف کښی د پرمخ تګ او ترقی لیاری ورته
پرانستلی دی. نور مخلوقات تر خپل واک (اختیار) لاندی راوړی شی او خپلی چاری تری
اخیستی شی. په وچه کښی د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز (قسم قسم) نواقلو او وسائلو
سفر کوی. په سیندونو او بحرونو کښی پر بیړیو او جهازونو او نورو نقلیه و وسائلو سره بی
تکلفه تګ راتګ مسافرت کولی شی، له قسما قسما ښو ماکولاتو مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او
تعمیراتو او د دنیوی نورو وسائلو او وسائطو او د هوسائی (ارام) او هستوګنی د هر راز (قسم)
لوازمو او لواحقو څخه منتفع او ګټور کیږی د هم دغو انسانانو لوی پلار حضرت آدم علیه
السلام ئی د پرښتو مسجود وگرځاوه او د دوی آخری رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم ئی د
ګردو (ټولو) مخلوقاتو سردار او بادر غوره کړ. الغرض دغی انسانی نوعی ته ئی له ډیرو
حیثیاتو عزت، لوئی او عظمت ورکړی دی. او پر خپلو ډیرو مخلوقاتو ئی ورته فضیلت ورکړی
دی. په پاس رکوع کښی د آدم علیه السلام په نسبت د شیطان داسی وینا چه (هذا الذی کرمت
علی) او آدم علیه السلام ته د پرښتو د سجدو او د انسانانو بحری او بری مسافرت ذکر ؤ. د
دی آیت د مضمون ارتباط د پاس مذکورۀ مضامینو سره په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره دی.

تنبیه : مفسرین د دی آیت په ذیل کښی په دغه بحث کښی سره لگیدلی دی چه آیا پرېسته افضله ده؟ که انسان پر پرېستو افضلیت لری؟ لیکن انصافی خبره خو دا ده چه له آیت څخه د دی خبری (د فاضل او مفضول) فیصله نه کیږی ځمونو د حنفیانو دغه رایه نقل کړی شوی ده چه بشری رسولان پر (ملکی رسولانو) افضلیت لری (او ملکی رسولان) پر نورو گردو (تولو) پرېستو او انسانانو د (بشری رسولانو) په استثناء افضل دی. او عامو پرېستو ته پر عامو انسانانو افضلیت حاصل دی والله اعلم.

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاولئك يَتْلُوْنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُلْطَمُوْنَ فَتِيْلًا ۝۴۱

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وږه بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاء او مشرانو د دوی، نو هر هغه چاته چه ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو دغه (اصحاب الیمین) لولی به اعمالنامی خپلی (په ډیری خوشالی سره) او ظلم به ونه کړی شی (پر دوی) په اندازه د یو نری تار (چه په منځ د زړی د خرماؤ کښی وی).

تفسیر : دلته دا راجوولی کیږی چه په دنیا کښی له فطری حیثیته کوم عزت او فضیلت چه انسان ته ښی بڼلی ؤ هغه ښی تر کوم ځای پوری قائم ساتلی دی؟ او څومره داسی انسانان دی چه هغوی خپل انسانی عزت او شرف ښی خاورو سره برابر کړی دی؟ . خلاصه ښی دا ده چه د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه غیزه حاضرپوی چه ده به د هغه پیروی او متابعت کاوه . مثلاً مؤمنین له نبی یا کتاب یا له دینی مشره سره . او کفار له مذهبی مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چه فرمایلی ښی دی ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ اَیْمَةً لِّدَعْوَتِکَ اِلَی الْاِسْلَامِ وَیَوْمَ الْقِیَمَةِ لَا یُفْعَلُوْنَ﴾ (۲۰ جزء د القصص (۴۱) آیت ۴ رکوع) او په حدیث کښی راغلی دی «لا تتبع کل ما کانت تعبد» په دغه وقت کښی د گردو (تولو) انسانانو اعمالنامی به هغوی ته رسیږی، د ځینو اعمالنامی به د مخی له طرفه په ښی لاس کښی او د ځینو اعمالنامی به د شا له طرفه په کین لاس کښی وررسیږی ځواکی دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت دپاره . «اصحاب الیمین» یعنی په ښی لاس کښی د عملنامی اخیستونکی هغه کسان به وی چه په دنیا کښی ښی حق قبول کړی وی او خپل فطری شرافت او انسانی کرامت ښی باقی ساتلی وی. همغسی چه هغوی په دنیا کښی سره له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وی او خپل وړاندی وروسته ښی لیدلی وی په آخرت کښی هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځی په دغه ورځ کښی به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وی او په ډیر سرور او انبساط سره به خپلی اعمالنامی لولی

او نورو ته به هم وایی ﴿مَا مَرَّأَتْهُ وَلَا كَلْبَهُ﴾ (۲۹) جزء د (الحاقه (۱۹) آیه (۱) رکوع) راشع!
 حتما دغه کتاب ولولیع باقی نور خلق یعنی «اصحاب الشمال» د هغوی احوال په وروستنی آیت
 کښی بیان فرمایلی شوی دی. ځینی د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوی ځکه چه هلته به
 خلق د هم دغی اعمالنامی پسی ورځی (لنډه ئی دا چه په آخرت کښی به له هر چا سره همغه
 معامله وکړه شی چه وږ (لائق) او مستحق ئی وی او ظلم به ونه کړی شی پر دوی بانندی په
 اندازه د هغه نری تار چه په منځ د زړیو د خرماو کښی وی). یعنی د خرماو د زړیو په چاودو
 کښی چه هغه نری شان ته تار وی د هغه په قدر هم پر چا ظلم او تیری نه کیوی د هر یوه د
 زیار (محنت) او کوښښ بدل په پوره بلکه له پوره ځنی به هم زیاته ښته (فائده) ثمره دوی ته
 رسیږی.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿۴۱﴾

او هر څوک چه وی په دغه (دنیا) کښی روند (له پیژندلو د حقه) نو هغه به
 په آخرت کښی هم روند وی (له لیاری د خلاصی) او ډیر لری به وی (د
 نجات او بری) له لیاری (د رندو پشان).

تفسیر : یعنی دلته د هدایت د لیاری له لیدلو څخه رانډه پاتی وی. او هلته په آخرت کښی د
 جنت د لیاری له لیدلو څخه هم رانډه او ډیر لری تری پاتی کیوی «موضح القرآن» دغه د
 «اصحاب الیمین» په مقابل کښی د «اصحاب الشمال» ذکر دی ځینو د «اضل سبیلا» مطلب
 داسی اخیستی دی چه په دنیا کښی د مافات تلافی ممکنه ده ولی په آخرت کښی له هغه څخه
 هم ډیر لری ولویدل ځکه چه په قیامت کښی د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَأَن كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَتَّبِعَ عَلَيْهِمُ غَايَةً ﴿۴۲﴾ وَإِذْ أَخَذُوا خِيْلَكَ

او په تحقیق شان دا دی چه نژدی وو (کفار د ثقیف دی ته) چه واپروی تا
 له هغه (قرآن) څخه چه وحی کړی ده مونږ تاته دپاره د دی چه وتړی ته پر
 مونږ بی له دی قرآنه او (که متابعت کړی وی تا د دوی نو) په دغه وقت
 کښی به (متابعت کړی وی دوی د تا او) خامخا نیولی به ئی وی دوی ته
 دوست.

تفسیر : له دغو باطنی ړندو څخه ځینې شریران خو هغه کسان دی چه پخپله بیخی پر سمه لیاره نه راځی بلکه نور غتی غتی سترگی لرونکی پوهان او هوښیاران هم غواړی چه وغولوی او تیرباسی لکه چه د معظمی مکی د کفارو دغه بی حیائی او جسارت ته وگورئ چه غواړی تاسی هم دغه طرف ته متمائل کړی چه د الله تعالی هغه وحی او احکام چه پر تاسی نی لېږلی دی د هغو یوه برخه تاسی د دوی له خاطره (معاذ الله) پریږدئ یا نی بدل کړی، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق دوی ته ورواندی کاوه. کله به نی ویل چه مونږ به له څرمی (سیلمی) ستا تابع کیږو که چیری له قرآن څخه تش همغه برخه لری کړئ چه د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوی که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسی داسی وکړئ نو خامخا هغوی به تاسی خپل ټینگ دوست په شان منلی وی لیکن ستاسی جواب د هغوی په مقابل کښی داسی ؤ: که تاسی لمر او سپوږمی له آسمانه راښکته کړئ او یوه نی ځما په یوه موتی کښی بل نی ځما په بل موتی کښی راکړئ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه څیز پریښودونکی نه دی چه پاک الله د هغه دپاره مبعوث کړی دی شو نی تر پایه ونه رسوی یا خپل سر پری جار (قربان) نه کړی.

په طلب کښی تل زیار کاږم څو مطلب ته ورسېږم
یا به سر ورکړم په لیار کښی یا به خپل یار ته رسېږم

وَلَوْلَا اَنْ تَبْتَئِنَا لَقَدْ كُنْتَ تَرْكُنُ الْيَهُمَّ شَيْئًا قَلِيلًا ۝
اِذَا لَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمٰتِ ثُمَّ لَا نَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ۝

او که نه وی مونږ ټینگ کړی ته (په حق باندی د عصمت) نو خامخا په تحقیق نژدی شوی وی ته چه میلان دی کړی وی دوی ته څه لږ (میلان) (او) که لږ څه میل دی کړی وی) نو په دغه وقت کښی به خامخا په تحقیق څکلی مو وی تاته دوچند عذاب د ژوندون (په دنیا کښی) او دوچند عذاب مرگ (په آخرت کښی) بیا به نه وه موندلی تا د ځان دپاره پر مونږ باندی مدد کوونکی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر «ترکن» له (رکون) څخه دی چه ادنی راښکته کیدلو او د قلب ډیر خفیف میلان ته وائی له دی سره د (شیئا قلیلا) قید نی زیات کړ نو له ادنی ځنی ډیر ادنی مرتبه تری مراده شوه. بیا (لقد کدت) نی وفرمایه او د هغه وقوع نی لا لږ کړ یعنی که دغه خبره نه وی چه ته معصوم نبی نی چه ستا د عصمت ساتنه الله تعالی پخپل خصوصی فضل سره کوی نو د دغو چالاکو شریرانو د فریب بازی څخه ډیر لږ څه هغه طرف ته به ستا قلبی میلان ورنژدی کیده

لیکن د انبیاء علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالیٰ فرمایلی دی نو ځکه دغومره یو خفیف تمائل هم په تا کښی ونه مونده شو. له دی نه ظاهریږی چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کښی د فطری تقویٰ قوت ډیر مضبوط او کلک او بیخی له تزلزل څخه عاری و. (که قاری دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولی، او پکښی ښه دقیق او ښه څیړ شی) نو په دغو کښی هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف چل سره مقصود دی. مقربینو ته همغسې چه انعامات ډیر دی ډیر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کښی راځی. او د دوی پر خورا ډیر لږ وړوکی غلطی یا قصور باندی هم سخت عتاب واردیږی. لکه چه څمونږ د رسول الله مطهراتو ازواجو ته فرمایلی دی ﴿يُنِسَّ إِلَيْهِ مِنَ آيَاتٍ مِّثْلُ مَا فَاحِشَةً مُّبِينَةً يُضَعِفُ لَهَا الْعَذَابَ ضِعْفَيْنِ﴾ (۲۱) جزء د الاحزاب (۳۰) آیه (۴) رکوع) نو دغه ئی راوښود چه د دوی مرتبه کومه معمولی مرتبه نه ده که په فرض محال سره له ادنیٰ څخه ادنیٰ کومه غلطی وی نو په دنیا کښی او په برزخ کښی او په آخرت کښی دوچنده عذاب ورځکولی کیږی، هر مؤمن لره ښائی چه د دغو آیاتونو د تلاوت په وقت کښی په گوندو او ځنګنو شی. او په انتهائی خوف او خشیت سره د الله تعالیٰ د جلال او جبروت په شان کښی غور وکړی! او همغه دعا دی وکړی چه پخپله به رسول الله مبارک کوله «اللهم لا تکنلی الی نفسی طرفه عین» ای الها! د سترگی د یوه رپولو په اندازه می هم خپل نفس ته مه خوشی کوه! یعنی تل می هم دغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کښی می وساته!

وَأَنَّ كَادُوا لَيَسْتَغْفِرُواكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوا مِنْهَا وَإِذَا لَا يَلْبَثُونَ خَلْقَكَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

او بیشکه شان دا دی چه نژدی ؤ (دغه مکی والا او غوښتل ئی) چه خامخا وڅوځوی تا له ځمکې (د مکی یا د مدینې) له پاره د دی چه وباسی تا له دغې (ځمکې په مکر او فریب سره) او په دغه وقت کښی (که ته ئی ایستلی وی) نو درنگ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مکر لږ (مدت).

تفسیر: یعنی غواړی چه تاسی په تنګ کړی او ومو ویروی او له معظمی مکی څخه مو د باندی وباسی لیکن دوی دی دغه خبره هم په یاد ولری که هغوی داسی وکړه نو دوی به پخپله هم تر ډیرو ورځو پوری دلته نشی اوسیدلی. لکه چه هم داسی هم وشو چه د دوی هم دغه ظلم، ستم او تیری د دی خبری سبب شوه چه محمد صلی الله علیه وسلم له معظمی مکی نه منوری مدینې ته هجرت وفرمایه خو تر دی یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل او د بدر په میدان کښی په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شو. او له هغه پنځه شپږ

کاله وروسته پر معظمه مکه باندی هم د اسلام قبضه وشوه. د کفارو هغه حکومت او شوکت تباہ او فنا شو او بالاخر په ډیر لږ مدت کېنې نه یواځې په معظمه مکه په توله جزیره العرب کېنې د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

سُتَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسِتِّنَا أَحْوِيَالًا

(دغه وړاندې) طریقه ځمونږ (په مثل د هغې طریقی ځمونږ ده) په هغه چا کېنې چه پر تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تانه له رسولانو ځمونږ ، او نه به مومی ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر : یعنی ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تراوسه جاری دی کله چه په کوم کلی یا ښار کېنې د الله تعالی نبی ته ئی هستوګنه نه ده ورکړی نو پخپله د همغه ځای وسیدونکی نه دی پاتې شوی.

اقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوْكَ الشَّمْسِ اِلَى غَسَقِ الْاَيْلِ

قائموه (سم ودروه له تولو حقوقو) لمونځ وروسته له زواله د لمر تر تیاری د شپې پوری (یعنی د ظهر، عصر، مغرب، او عشاء لمونځونه ادا- کړه!)

تفسیر : یعنی ددوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ او له سره خپل فکر او چرت پری مه خرابوئ تاسی تل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چه تعلق مع الله داسی یو غیز دی چه انسان ته پر گردو (تولو) مشکلاتو او نوابو (تکالیف) بری او غلبه ورکوی: ﴿وَاتِّبِعُوا الْفَجْرَ وَالْصَّلَاةَ﴾ (اول جزء د البقرة پنځمه رکوع ځمونږ د دی تفسیر . په ﴿لِذُلُوْكَ الشَّمْسِ اِلَى غَسَقِ الْاَيْلِ﴾ کېنې د مازېښین، مازدیګر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمونځونه راغلل د جمع بین الصلواتین له مسئلې سره د دی آیت هیڅ تعلق نه دی که د جمعی اشاره تری واخیستله شی نو دوه نه بلکه د څلورو لمونځونو د جمع کولو مشروعیت به له دی نه ووځی هوا د صحیح ذوق په شرط دغه استنباط تری کیدی شی چه په ظهر کېنې تعجیل او په عشاء کېنې تاخیر ښائی چه مستحب وی الا لعراض.

وَقُرْآنَ الْفَجْرِ اِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا

او له قرائت د فجر (یعنی د سهار لمونځ اداء کړه) بیشکه چه قرآن لوستل

(لمونخ کول) د فجر حاضر شوی دی (یعنی ور حاضریری ملائک د شپی او د ورځی).

تفسیر : بنائی د (قرآن الفجر) له تعبیره دی طرف ته اشاره وی چه په فجر کښی د قرائت تطویل مطلوب دی. په حدیث کښی راغلی دی چه: «د فجر او عصر په وقت کښی د شپی او د ورځی د پریستو په منځ کښی سره مبادله واقع کیږی» لهدا په دغو دوو وقتونو کښی د ورځی او د شپی د پریستو اجتماع وی نو ځمونږ قرائت او لمونځ د دوی په حضور کښی د زیار (کوشش) برکت او ښیگنی (نیکی) موجب دی په دغه وقت کښی پاس تلونکی پریستی الله تعالی ته شهادت ورکوی چه مونږ د خپل تگ راتگ په وخت کښی ستا بندگان په لمانځه کښی مصروف او مشغول ولیدل. علاوه پر دی د سحر په وقت کښی طبعاً د سری زده هم حاضر او مجتمع وی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسُجِّدْ لَهُ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٤٩﴾

او په (یوه توته د) شپی کښی خوب پریږده او وینښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کښی دا (زیاتې عبادت دی خاص تاته بنائی چه وبه دروی تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستایلی شوی ځای د شفاعت) کښی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی له خویه راوینښ شه! (په تهجد) کښی قرآن ولوله دغه حکم مو له گردو (تولو) څخه زیات پر تا کړی دی چه تاته (له گردو «تولو» څخه) لویه مرتبه درکړو. یعنی تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی او پر امت دی مستحب دی. (مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی. کله چه بل هیڅ یو نبی به هیڅ یو شی نشی ویلی نو ځمونږ بادار او سردار او آغا محمد رسول الله صلی الله علیه واله وصحبه وسلم به عرض وکړی او گرد (تول) مخلوق به له تکالیفو څخه وژغوری (بچ کړی) په دغه وقت کښی به د هر یوه انسان پر ژبه د محمدی صلی الله علیه وسلم د شریعت او فضیلت حمد او صفت به وی او الله تعالی به هم د دوی تعریف کوی. ځواکی د محمدیت د شان ظهور به په پوره ډول (طریقه) سره کیږی. تنبیه : د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحه و احادیثو کښی راغلی دی او په (بخاری شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کښی د (کبری شفاعت) نهایت مفصل بیان شته شارحینو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لس قسمه شفاعت ثابت کړی دی په «فتح الباری» کښی دی ولوست شی.

وَقُلْ رَبِّ ادْخِلْنِيْ مَدْخَلَ صِدْقٍ وَّ

أَخْرِجْنِي مَخْرَجَ صَدَقٍ وَأَجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨١﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه عَما ننه باسه ما په ننویستلو رښتیا (ښو سره مدینې ته) او وباسه ما په ویستلو رښتیا (ښو سره له مکې نه) او وگرځوه ما لره له جانبې خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندی)،

تفسیر : یعنی چیرې چې زه رسولی کږم (مثلاً مدینې منورې ته) په نهایت پټ، عزت، حرمت شوکت سره می ورسوه چې د حق کلمه علیا وی! او له هر ځای څخه چې ایستل یعنی بیلتون دی (مثلاً له مکې څخه) نو هغه دی هم په پټ، (غیرت) عزت، حرمت، شوکت سره وی چې دښمنان ذلیل او خوار او دوستان خوښ او فرحان شی! او په هر صورت د صداقت فتح او بری وی او د کذب سر څوړند او ښکته وی! او داسې غلبه او تسلط راعنایت کړه چې له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وی شو د حق کلمه علیا. او معاندین ذلیل او ښکته وی! په دنیا کې هر یو قانون چې وی سماوی یا ارضی نو د هغه د انفاذ دپاره تر یوې درجې پورې د حکومت مدد ضروری دی خو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شی چې سره د دلائلو او براهینو له آوریډلو او د لمر په شان د حق د واضح کیدلو هم ضد او عداوت چلوی نو ځکه په ۲۷ جزء د حدید د سورت په ۲۵ آیه ۳ رکوع کې فرمایلی دی ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا بِالنَّبِيِّتِ وَأَوَّلِنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْهَيْزَانَ لِيُعْزِمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ الآية -

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨٢﴾

او ووايه (ای محمده!) دوی ته کله چې بیرته ننوتی مکې ته فاتحاً) راغی حق (اسلام) او په تینښته ورک شو باطل (کفر او شرک) بیشکه باطل دی ورکیدونکی (بی ثباته).

تفسیر : دغه عظیم الشان پخوا ویل په معظمې مکې کې شوی ؤ چې هلته په ښکاره ډول (طریقه) سره د حق د غلبې کوم سامان نه ؤ یعنی ووايه ای محمده! لوی قرآن چې مسلمانانو ته زیری ورکوونکی او باطل له منځه لری کوونکی او ورکوونکی دی راغی پس وپوهیږئ چې اوس حق دین غالب شو! او د کفر د تښتیدلو پېښه یواځې له مکې معظمې څخه نه بلکه له گردی (تولی) جزیره العرب څخه په عمل راغی په حدیث کې راغلی دی کله چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کې په بری نثوت نو په دغه وقت کې د کعبې شریفې په چار چاپیر کې درې سوه او شپېته بتان په یوې لښتۍ سره پر گردو (تولو) یو یو وار کاوه او داسې به ئی فرمایلي

﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَّقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾

نو هر بت به پرمخی لویده په دغه شان د پاک قرآن یو پخوا ویل پوره شو او بل داسی یو اعلان وکړ شو چه «هغه کفر چه له کعبی څخه تبتیدلی دی. بیا به له سره بیرته نه راځی!»
والحمد لله علی ذلك.

وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٥٦﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآنه هغه څیز چه شفاء دی (له ظاهری او باطنی امراضو) او رحمت دی دپاره د مؤمنانو (چه نفع پری اخلی) او نه زیاتوی (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مگر زیان (هلاکت چه ایمان پری نه راوړی).

تفسیر : یعنی څرنگه چه د حق له راتگه باطل تبتی، قرآنی آیات هم چه بالتدریج نازلیری نو روحانی امراض هم لری کیږی او له زړونو څخه د باطله عقائدو او ذمیمه اخلاقو د شکوکو او شبهاتو رنجوری بیخی محو او ورکوی بلکه دیر اوقات د هغه له مبارک تاثیر بدنی صحت هم حاصلیری لکه چه په (روح المعانی او زاد المعاد) او نورو کښی د دی فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده. په هر حال هغه کسان چه ایمان راوړی یعنی د شفاء دغه نسخه استعمال کړی نو له گردو (تولو) قلبی او روحانی امراضو څخه نجات مومی. او د الله تعالی په خصوصی رحمت او باطنی او ظاهری نعماتو افتخار حاصلوی. هو! هغه مریض چه له خپل شان سره دښمنی کوی او له طبیب او معالجي سره د مخالفت تصمیم وکړی. نو ظاهر دی چه په همغه اندازه چه دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړی. او لری تری وتبتی په همغه اندازه په زیان ومومی. ځکه چه مرض د زمانی له امتداده داسی مهلک شی چه له روحه سره یو ځای له بدنه لری کیږی نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوری راغلی دی لکه چه جزء (۱۱) د التوبه په (۱۶ رکوع) ۱۳۵ آیت کښی پاک الله فرمائی ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

وَإِذَا أُنْعِمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ اِعْرَضَ وَنَا
بِحَاجَتِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشُّرْكَانَ يُوَسَّسُ ﴿٥٧﴾

او کله چه نازل کړو نعمت (او احسان) پر (نافرمان) انسان (لکه صحت، وسعت، راحت) نو مخ وگرځوی (له یاده د الله) او لری شی تری په اړخ وگرځولو (له کبره)، او کله چه ورسپری ده ته شر بدی نو شی دی ناامیده.

تفسیر : یعنی د انسان عجب حال دی کله چه الله تعالیٰ ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربښی نو احسان ئی نه منی هومره عیش او آرام ئی چه ور په برخه شی هغومره ئی د هغه حقیقی منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتپری او د عبودیت له فرائضو څخه ځان ویاسی او غاړه غړول تری غواړی بیا کله چه سخت او خراب وقت پری راشی نو یو ځلی به گرد (تول) امیدونه او اسری وشکوی. مایوس او ناامیده کینی. گواکي په دواړو حالاتو کښی له پاک الله څخه خپله علاقه شکوی. کله د غفلت په بناء، کله د مایوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین) دغه مضمون ئی غالباً څکه فرمایلی دی چه د پاک قرآن چه له گردو (تولو) څخه د الله تعالیٰ لوی نعمت دی زیات خلق قدر نه کوی بلکه د هغه له منلو هم اعراض او غاړه غړوی. نو بیا کله چه د دی انکار، اعراض او کفران بده نتیجه دوی ته وروړاندی کیږی نو په دغه وقت کښی ډیر سخت مایوس کیږی. او له هیڅ لوری رڼا په نظر نه ورځی او بی هیلې او ناامیده کیږی.

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه هر څوک عمل کوی په هغی طریقی چه مناسب وی له حاله د ده (له ښو او بدو) نو رب ستاسی ښه خبردار دی په هغه چا چه هغه ښه موندونکی وی د سمی لیاری.

تفسیر : یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهبو تگ کوی او په همغه کښی محو او لگیا وی. لیکن په یاد ئی ولری چه د الله تعالیٰ له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشی خارجیدی. الله تعالیٰ د هر چا د عمل طریقه او حرکات او سکانات برابر گوری او ښه عالم دی چه کوم یو څومره سم تگ کوی او په کوم کوم شی کښی په څه اندازه چپ (کور) تگ کوی؟ یا په کپه لپاره ځی؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ

او پوښتنه کوی له تانه (ای محمده!) له (کیفیه د) روح څخه،

تفسیر : یعنی انسانی روح چه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت شه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایت سره موافق دغه سؤال د مدیني منوری یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازمویني په ډول (طریقه) کړی وو. او د سیرو روایاتو څخه معلومیږي چه په معظمه مکه کښي قریشو د یهودانو په مشورې دغه پوښتنه کړې ده نو ځکه د دی آیت په مکیت او مدنیت کښي اختلاف دی ممکن دی چه نزول ئی مکرر وی. والله اعلم.

دلته د دی سؤال له اندراج به غالباً دغه مقصود وی چه دغه خلق د هغو شیانو له پوهیدلو څخه چه ورته اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری خو اعراض کوی او په غیر ضروری مسائلو کښي د عناد او تعنت (ضد) له لیاری جگړی کوی. دوی دغی خبری ته زیات ضرورت درلود (لرلو) چه د قرآنی وحی له روح څخه باطني ژوندون ئی حاصل کړی وی. او د دغی د شفاء له نسخی څخه مستفید شوی وی ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحَنَا إِنْ يَزِيدْكَ مِنْ فَخْرٍ فَإِنَّ مَكَّةَ لَبَاسًا﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۵۲) آیه (۵) رکوع ﴿يَزِيلُ الْمَلِكَةَ بِالزُّورِ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادٍ﴾ جزء (۱۴) (د النحل ۲ آیت (۱) رکوع) مگر دوی ته له لری له کاره او د عنادی مباحثو څخه چیری فرصت پیدا کیده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسی پوښتنی کولی: روح شه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادی دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟ د داسی قسم غامضو او بی ضرورتو مسائلو په پوهیدلو نه نجات موقوف دی. او نه دغه بحثونه د انبیاء د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لری. لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پوری پخپله د (مادی) په حقیقت نه دی مطلع شوی روح چه په هر حال له (مادی) څخه ډیر لطیف او خفی دی د هغه اصلی ماهیت او کنهی پوری د رسیدلو څه امید به وکړی شی؟ د مکی معظمی د مشرکینو د جاهلانو او د مدیني منوری د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کونکو ته معلوم دی چه هغه قوم چه په ډیر غټو خبرو او په نهایت واضحو حقایقو هم نشی پوهیدی نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهیدلو څه قدرت او استعداد ولری؟

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه روح له امره د رب غما دی او نه ده درکړی شوی تاسی ته (برخه) له علم (پوهنی) څخه مگر لږه

تفسیر : په موضح القرآن کښي دی چه یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه وروڼه ښود. ځکه چه دوی د هغه د پوهیدلو حوصله نه درلوده (لرله). پخوانیو انبیاء هم له مخلوق سره داسی دقیقې خبری نه دی کړی دومره پوه کافی ده چه د الله تعالی په حکم سره یو شی په بدن کښي لویږی کله چه هغه روح له بدن څخه وځی نو سا هم خیژي او انسان مری.

تنبیه : د الله تعالیٰ کلام پخپلو محتویاتو کښی عجیب او غریب اعجاز لری. د روح په نسبت ئی دلته چه غه فرمایلی دی د هغه سطحی مضمون عوامو او قاصر الفهمو او کپړو تلونکو معاندینو دپاره کافی دی لیکن د هم دغه سطحی لاندی په هم دغو مختصرو الفاظو کښی د روح په متعلق داسی بصیرت زیاتوونکی حقائق او دقائق مستور دی چه د ډیرو لویو لویو عالی دماغو مدققو فلسفیانو او د یوه کامل عارف د طلب او د تحقیق د لیاری دپاره د هدایت د دیوی په شان کار ورکوی. د روح په متعلق له قدیمی عهده راهیسی د تحقیقاتو هغه سلسله جاری ده چه هغه تر نن پوری نه ده ختمه شوی او ښائی چه ختمه نه شی. د روح اصلی کنهی او حقیقت پوری د رسیدلو دعویٰ خو ډیره مشکله ده، ځکه چه تر اوسه پوری ډیر داسی محسوسات دی چه مونږ د هغو د کنهو او حقیقت د معلومولو څخه عاجز پاتی یو. خو بیا هم څما په نزد له قرآنیه و آیاتونو څخه د روح په متعلق پر دغو څو نظریاتو صافه رڼا لویږی:

(۱) : په انسان کښی علاوه پر دغه مادی جسم یو بل شی هم شته چه هغه ته (روح) وائی هغه د عالم امر څخیز دی او د الله تعالیٰ په حکم او اراده فائض کیږی ﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿خَلَقَهُ مِنْ نُّفَاثِ نَارٍ قَالَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ۶ رکوع) ﴿ثُمَّ أَوَّاهُ مَخْلَقًا ثُمَّ أَوَّاهُ مَخْلَقًا﴾ جزء ۱۸ د المومنون (۱ رکوع) ۱۴ آیت ﴿إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۱۴ (د النحل ۴۰ آیت ۵ رکوع).

(۲) : د روح علم او شعور او لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیدی او په ارواحو کښی د کمال د حصول په اعتبار بی حده تفاوت او د مراتبو فرق وی تر دی چه د الله تعالیٰ له تربیته یو روح داسی لوړ او اعلیٰ مقام ته رسیدی چه نور ارواح هغه ته له سره نشی رسیدی لکه چه د محمد صلی الله علیه وسلم روح تر هغه څایه پوری رسیدلی و چه زمونږ ناقص فکر ورته نشی رسیدی. «یشیر الیه اضافة الامر الی الرب والرب الی یاء المتکلم المراد به ههنا محمد صلی الله علیه وسلم وقوله تعالیٰ فیما بعده ﴿قُلْ لَیْسَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْإِنْسُ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِشَيْءٍ مِّنْ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِشَيْءٍ﴾»

(۳) : مگر د ده دغه کمالات ذاتی نه دی حقیقی وهاب ورعطاء کری او محدود دی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿وَمَا أَوْفَّقْتُمُ الْبُورِ الْأَوَّلَ﴾ ﴿فَإِنَّ الْعِلْمَ قَدْ آتَاهُ مِنْ مَفِضٍ آخِرٍ وَهُوَ قَلِيلٌ فِي جَنْبِ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَىٰ﴾ ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِثْلَ الْكَلِمَاتِ رَبِّي لَوَدِدْتُ الْبَحْرَ أَنْ تُنْفِثَ كَلِمَاتِي﴾ الآية - جزء ۱۶ (د الکهف ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) ﴿وَلَوْ أَنَّ سَائِرَ الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَكَلَهَا وَالْجَزْءُ مِنْ بَعْدِهَا سَبْعَةُ أُمُوتٍ مَا نَفِثَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ﴾ جزء ۲۱

(د لقمان ۲۷ آیت ۳ رکوع) ویدل علیٰ تحدید القدرة قوله تعالیٰ فیما بعد ردا لقولهم «لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الارض ينبوعاً» الآية ﴿قُلْ يٰبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ انسانی روح اگر که په علم قدرت او نورو صفاتو کښی ډیره ترقی وکړی تر دی چه د خپلو گردو (تولو) هم جنسانو په نسبت ډیره د مخه هم لار شی بیا هم د هغه صفات محدود وی او د باری تعالیٰ د صفاتو په شان نه لامحدوده کیږی او هم دغه لوی

دلیل دی د دی خبری چه د آریه و له عقیدی سره سم روح له الله تعالیٰ شخه بیل کوم قدیم او غیر مخلوق موجود نشی کیدی که نه تحدید به ئی له کومه راغی؟.

(۴) : هومره چه لوی کامل روح وی الله تعالیٰ ته دغه قدرت حاصل دی چه هر کله چه اراده وفرمائی له هغه شخه د کمالاتو سلب وکړی اگر که د ده له فضله او مرحمته داسی شی هیڅ نه دی واقع شوی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿وَلَكِنْ شَتَّىٰ لَدُنَّ هَٰؤُلَاءِ بِآيَاتِي أَوْتِيَاكَ ثُمَّ لَا تُؤْمِنُ لَكَ بِهِ عَلَيْكَ وَبِئَٰلَاءِ الْأَوَّٰثِينَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾ دغه خو اصوله چه

مونږ بیان کړل اهل الفهم ته تری نسق الایات په ادنیٰ تأمل کولو سره معلومیدی شی. یواغی یو د (عالم الامر) لفظ دی چه د هغه مناسب تشریح ضروری دی او د هغه په پوهیدلو سره امید شته چه د روح په معرفت حاصلولو کښی دیره مرسته (مدد) وشي د (امر) لفظ په لوی قرآن کښی په شلهاو څایونو راغلی دی او د هغه د معنی په تعیین کښی علماو کافی کلام کړی دی، لیکن دلته څما غرض د «الاعراف» د سورت د ﴿الْأَلَهُ الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ﴾ آیت په طرف توجه ورکول دی، چه هلته ئی (امر) د خلق په مقابل کښی ایښی دی چه په هغه سره مونږ دغی نتیجی ته رسیدی شو چه د پاک الله په نزد دوه مد بالکل علیحده علیحده دی، یو د «خلق» بل «امر» د دغو دواړو په منځ کښی څه فرق شته؟، په هغه باندی مونږ د آیت له سیاقه په ښه شانی سره پوهیدی شو. رومی ئی وفرمایل ﴿إِنَّ رَزْقَ اللَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ جزء ۸

(الاعراف ۵۴ آیت ۸ رکوع) دغه خو «خلق» شو په منځ کښی د (استواء علی العرش) ذکر ئی وکړ چه د حکم چلولو اظهار تری څرگندیږی (ښکاریږی)، بیا ئی وفرمایل ﴿يُسَبِّحُ إِلَٰهَ النَّهَارِ يَطْلُبُهُ غَبَابُ الْوَيْتِ أَشْجَارُ الشَّجَرِ وَالْقُرُوءُ وَالْجِبَالُ مَسْجُودَاتٌ يَّامُرُهُ﴾ جزء ۸ (الاعراف ۵۴ آیت ۷ رکوع) یعنی دغه مخلوقات پر یوه معین او محکم نظام پرله پسې چلوی چه هغه ته تدبیر او تصرف ویلی شو، دغه خو «امر» شو. ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ سَبْعُ مَقَامَاتٍ يَّتَوَلَّى الْأَرْضَ لَيَّابِتًا﴾ جزء ۲۸ (الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع).

گواکی د دنیا مثال لکه یوه لویه کارخانه وگنځ چه د مختلفو اقسامو مشینونه پکښی لگولی شوی دی یو ئی کالی اوبی (کپری جوړوی) . او بل ئی اوږه کوی. هغه بل ئی کتابونه چاپوی. یو ئی د ښارونو دپاره د برق او بریښنا قوت پیدا کوی. بل ئی قند او بوره (چینی) جوړه وی وغیر ذلک. په هر مشین کښی ډیری پرزی دی چه د مشین د غرض او غایت په لحاظ په یوه معینه اندازه سره ریژولی شی او ځای په ځای په کښی لگولی شی بیا دغه گردی (تولی) پرزی سره تړلی او جوړولی شی، او مشین تری ساز او سنبال کیږی. کله چه دغه گرد (تول) مشینونه سره روغ جوړ ساز او سنبال شول دلته د بریښنا (برق) د قوی له مخزنه د هر مشین په طرف بیل بیل برق جریان مومی، او د بریښنا قوت ورخوشی کیږی، چه په واحد آن او په یوه شېبه کښی هغه گرد (تول) ساکن او بی حرکت او چپ مشینونه سم له خپل جوړښت او مقرر حرکت سره چلیږی. تاویری او په راز راز (قسم قسم) چارو کښی بوخت (مشغول) لگیا کیږی او همغه برقی قوه هره پرزه او هر څرخ او نور د هغه مخصوص ساخت او د غرض په مطابق چورلوی او

په حرکت نئی اچوی. تر دی چه هغه قلیله یا کثیره برقی قوه چه خراغونو، دیوو، گروبو او قمقمو بخاریو او نورو ته رسیږی د همغو شیانو رنگ او هیئت ځان ته غوره کوی، په دغه مثال دغه خبره ښه واضحه او څرگنده (ښکاره) شوه چه د مشین قالب جوړول او بیا د هغه هر قسم سامان او لوازم ریڅول او جوړول او بیا د هغه گردی (تولی) پریزی په سمه برابره اندازه، برابرول. او یو له بله سره لگول او نښلول. یوه سلسله مقدماتی کارونه دی چه د هغو له تکمیل څخه وروسته د دغه مشین د چالانولو دپاره یو بل څیز راوړلو ته هم ضرورت لرو چه هغه محرکه قوه ده (اعم له دی چه برق وی که بخار یا نور). هم داسی وپوهیږئ چه بلا تشبیه الله تعالی د آسمان او د ځمکی گرد (تول) مشینونه جوړ کړل، چه هغه ته (خلق) وائی هره وړوکی او لویه پرزه نئی په سمه برابره اندازه جوړه کړه. چه هغه ته (تقدیر) ویلی شوی دی (قدره تقدیر) بیا نئی هغه گردی (تولی) پریزی سره جوړی کړی او وی نښلولی چه هغه ته (تصویر وائی) ﴿وَلَقَدْ عَلَّمْنَاهُ مَقَاصِدَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ جزء ۸ (د الاعراف ۱۱ آیت ۲ رکوع) دغه گرد (تول) افعال د (خلق) په مد کښی ؤ اوس نو د دغی خبری ضرورت واقع دی هر هغه مشین چه د هر کار دپاره درولی شوی دی په همغه کار ولگولی شی. بالاخر د مشین چالانولو دپاره (امر الله) یعنی لکه محرکه قوه (برق، بخار، فشار، او نور) پری خوشی کړه شوه ښائی د دی تعلق د «الباری» له اسمه سره وی ﴿الْمَخْلُوقِ الْبَارِئِ الْمُفْعُولِ﴾ جزء ۲۸ د الحشر ۲۴ آیت ۳ رکوع و فی الحدیث «خلق الجنة وبرأ النسمه» وفی سورة الحديد (من قبل ان نبرأها) ای النفوس کما هو مروی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه وقتاده والحسن الغرض له هغه طرفه حکم وشو چه (خه!) فوراً وچلید هم دغه د الله امر ته فرمایلی دی ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْءًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۲۳ (د یسین ۸۲ آیت ۵ رکوع) په بل ځای کښی په ډیر وضاحت سره د (کن) امر نئی د جسد پر خلق مرتب کړی او فرمایلی دی ﴿خَلَقَهُ مِنْ تَرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۹۰ آیت ۶ رکوع) بلکه له تتبع څخه ظاهریږی چه په لوی قرآن کښی د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مضمون په هومره مواضعو کښی چه راغلی دی عموماً د خلق او ابداع له ذکر څخه وروسته راغلی دی چه له هغه څخه داسی یو خیال پیدا کیږی چه د «کن» کلمه د «خلق» له خطابه وروسته د تدبیر او تصرف او د نورو دپاره وی والله اعلم. په هر حال زه غواړم چه داسی ووايم چه دلته «امر» معنی «حکم» دی او هغه حکم هم دا دی چه د «کن» له لفظ سره تعبیر کړی شوی دی او د «کن» لفظ د کلام له هغه جنسه دی چه د الله تعالی له قدیمه و صفاتو څخه دی همغسی چه مونږ د هغه گرد (تول) صفات (مثلاً حیات. سمع. بصر او نور) بلاکیف تسلیم کوو د کلام الله او کلمه الله په متعلق هم ښائی په همغه مسلک باندی تینگ ودریږو. د مطلب خلاصه داسی شوه چه له (روح) سره د قرآن کریم په ډیرو ځایونو کښی د (امر) د لفظ استعمال شوی دی مثلاً ﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحَنَا﴾ ﴿يُلْقِي الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ ﴿يُلْقِي الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ او پخوا له دی نه تیره شوه چه «امر» د «کن» له کلمی څخه عبارت دی یعنی هغه انشائی کلام چه په هغه سره د مخلوقاتو تدبیر او تصرف په هغه طریق

سره وکړی شی چه پری د ایجاد او تکوین غرض مرتب شی. لهذا ثابت شو چه د روح مبدأ د الله تعالی د کلام صفت دی چه د علم د صفت ماتحت دی بنائی ځکه ﴿وَلَقَدْ فَوَّضْنَا إِلَيْهِ﴾ کښی هغه ئی ځان ته منسوب کړ. د «کلام» او د «امر» نسبت متکلم یا آمر ته د (صادر) یا د «مصدور» په لحاظ وی او د «خلق» او مخلوق په ملحوظ نه وی ځکه په ﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾ کښی ئی «امر» د «خلق» په مقابل کښی کیښود. هو! دغه د «کن» امر د باری تعالی له شأنه څخه د صدور په وقت کښی ممکن دی د مجرد جوهر په لباس یا «اکبر ملک» یا د «اعظم روح» په صورت ظهور ونیسی چه د هغه ذکر په ځینو آثارو کښی شوی دی او هغه ته مونږ د «برقیه روحیه» مخزن ویلی شو. ګواکي له هم دی ځایه د حیاتی روح جریان پر ذوی الارواحو تقسیم کیږی او د «الارواح جنود مجنده» بشماره تارونه هم دلته سره تولیږی او یو له بله سره نښلی او کوم جریان چه د ورکیو او لویو بشمارو مشینونو په طرف خوشی کیږی همغه له همغه مشین څخه سم د هغه له جوړښت او استعداد سره کار اخلی او د ده له جوړښت سره مناسب حرکت ورته ورکوی بلکه په هغو ګروپو او قمقمو کښی دغه برقی جریان رسیږی له همغو سره مناسب رنگ او هیئت اختیاری. پاتی شوه دغه خبره چه د «کن» حکم چه د کلام له قسمه دی د مجرد جوهر یا د نورانی لطیف جسم شکل څرنګه اختیاری شی؟ دا دغسی وګنئ چه گرد (تول) عقلا په دی باندی متفق دی چه کوم اشکال او صور چه مونږ په خوب کښی وینو ځینی اوقات هغه ځمونږ خیالات دی چه د سیند، غره، ځمري، لیوه او د نورو اشکال ځمونږ په نظر راځی اوس د غور کولو مقام دی خیالات چه اعراض دی او له دماغه سره قائم دی هغه به څرنګه جواهر او اجسام جوړیږی؟ او په څه شان په هغو کښی د اجسامو لوازم او خواص پیدا کیږی؟ تر دی اندازی پوری چه ځینی اوقات خوب لیدونکی وروسته له وینیدلو بیا هم د هغه له آثاره نه بیلیدوی.

فی الحقیقت الله تعالی د خوب په وسیله هر انسان ته دیر ښه هدایت فرمایلی دی کله چه د یوه انسان په مصوره قوت کښی ئی دومره یو طاقت ایښی دی چه هغه سم له خپل بساط سره غیر مجسم خیالات په جسمی قالب کښی اچوی او په هغه کښی همغه خواص او آثار باذن الله پیدا کړی چه د ویښتوب په عالم کښی له اجسامو سره تړلی دی بیا خوشالی په دی کښی ده چه هغه خیالات د خوب لیدونکی له دماغه د یوی دقیقې (لحظی) له مخی هم نه جلا (جدا) کیږی او د هغه ذهنی وجود تل قائم وی نو آیا د دغی حقیری نمونی له لیدلو څخه مونږ دومره نشو پوهیدی چه ممکن دی د مطلق قادر او برحق مصور جل وعلا د «کن» د بی کیفه امر سره د قائمه صفت بذاته تعالی په کوم یو صورت یا متعددو صورتو کښی راښکاره شی هغو صورتو ته مونږ ارواح یا پښتی یا په بل داسی نامه سره بللی شو هغه ارواح او ملائکی او نور گرد (تول) سره حادث وی او د الله تعالی امر پخپل حال قدیم پاتی شی د امکان او حوادث آثار او احکام ارواح او نورو پوری محدود پاتی شی او د الله تعالی امر له هغه څخه پاک او اعلی وی لکه هغه خیالی صورت چه د خوب په حالت کښی اور په نظر راځی په دغه ناریه صورت کښی، احراق،

سوځیدل، تودوالی او نور گرد (تول) آثار محسوسو حال دا چه د دی اور تصور تر کلونو کلونو پوری هم په دماغو کښی پاتی شی نو مونږ ته د یوی ثانیه له مخی هم دغه آثار نه محسوسیږی. نو هیڅ شبهه نشته چه انسانی روح که جوهر مجرد وی یا نورانی لطیف جسم د (امر ربی) مظهر دی. لیکن دا ضروری نه ده چه د مظهر گرد (تول) احکام او آثار په ظاهر جاری وی کما هو الظاهر. واضح دی وی څه شیان چه مونږ وښکل او هغه مثالونه چه مو وړاندی کرل له هغوی څخه مقصود محض تسهیل او تقریب الی الفهم دی که نه داسی کوم مثال پیدا کیدی شی چه پر دغو غیبیه و حقائقو په پوره ډول (طریقه) سره منطبق شی.

پاک الله! ته بهر نی له اوهامو او له ټولو قال و قیله
خاوری دی په سر شی دا ځما په دی خیال و دی تمثیله.

پاتی شوه دغه مسئله چه روح جوهر مجرد دی لکه چه د اکثر و قدیمی حکما و او د صوفیه و مذهب دی یا نورانی جسم دی لکه چه د اهل الحدیث د جمهورو او نورو رایه ده په دغه کښی ځما په نزد فیصل قول هغه دی چه بقیة السلف بحر العلوم علامه سید انور شاه صاحب اطال الله بقاءه فرمائی چه د عارف جامی په الفاظو کښی دلته دری شیان دی:

(۱) هغه جواهر چه په هغه کښی ماده او کمیت دواړه وی. لکه ځمونږ ماده ابدان.

(۲) جواهر چه ماده پکښی نشته او صرف کمیت دی چه هغه ته صوفیه (مثالیه اجسام) وائی.

(۳) هغه جواهر چه له مادی او کمیت له دواړو څخه تش وی چه هغه ته صوفیه ارواح او حکماء نی د مجرده و جواهر و په نامه سره یادوی.

د اهل الشرع جمهور هغه ته چه (روح) وائی هغه د صوفیه و په نزد په «مثالی بدن» سره موسوم دی چه په مادی بدن کښی حلول کوی او د مادی بدن په شان سترگی، غوړونه، پوزه، لاسونه، پښی او نور اعضاء لری دغه روح له دی بدن څخه له سره نه بیلیدوی او د بیلتون په وقت کښی هم یو راز (قسم) مجهول الکفایت علاقه له بدن سره ساتلی شی چه د هغه په وسیله بیخی د موت حالت نه طاری کیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی ګواکي د حضرت علی کرم الله وجهه له قول سره چه «بغوی رحمة الله علیه» نی د ﴿اللّٰهُ يَتَوَكَّلُ الْاَنْفُسَ جِئْنَ مَوْتَهَا﴾ په تفسیر کښی نقل کړی دی په دغه وقت کښی روح پخپله بیل دی مگر د هغه شعاع جسد ته رسیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی لکه چه لمر له ملیاردو میلیونو څخه لری د اشعه و (پلوشو) په وسیله ځمکه تودوی لکه چه می په نننی اخبار کښی یو داسی خبر ولوست چه «د فرانس فضائی اداره بی له طیاره واناو پخپل سر طیاری الوغولی دی او په دغه مورد کښی څه مخفی تجارب نی کړی دی چه تری دیر تعجب راوړونکی نتائج څرګند (ښکاره) شوی دی. بله اطلاع رارسیدلی ده چه په دغو ورځو کښی یو خاص رقم بم غورځوونکی طیاره لیږلی شوی ده چه پری هیڅوک نه و سور لیکن د برقی امواجو په ذریعه د مقصود تر منزل پوری ورسوله شوه په دغه طیاره کښی بمونه ډک

۱. چه پر هغو تا کلیو (مقرر کړی شوی) غایونو وویشتلی شو او بیا بیرته مرکز ته راوستی شوه. «دعوی کولی شی چه د بیسیمو برقی امواجو په ذریعه طیاری پخپل سر داسی مکمل او منظم کارونه اجراء کوی لکه چه د کوم طیاره والا په ذریعه انجام شوی وی. نن پرون په اروپا کښی کوم مجامع چه د ارواحو په نسبت تحقیقات کوی هغوی داسی مشاهدات کړی دی چه یوه روح په داسی حال کښی چه له جسم څخه علیحده ؤ او د روح پر پښه باندی د حمله کولو اثر د مادی جسم پر پښه ښکاره شو په هر حال هغه روح چه اهل الشرع ئی ثابتوی صوفیه هم له هغه څخه انکار نه لری، بلکه دوی علاوه پر دغه یو بل مجرد روح هم منی چه په هغه کښی هیڅ استحاله نشته بلکه که د دی مجرد روح دپاره بل کوم روح وی او بالاخر د دغه کثرت گرده (توله) سلسله سره یو ځای شی او د (امر ربی) پر وحدت منتهی شی نو هیڅ د انکار ضرورت نشته. شیخ فرید الدین «عطار» په «منطق الطیر» کښی څرنگه ښه ویلی دی.

آ له گردو (تولو) څخه لویه ! آ رومبیه ته له تولو !

تول ستا دی ته ئی لوی الله له تولو !

سامو پته ده په ځان کښی ته ئی پت ځمونږ په سا !

آی په پتو کښی تل پته ! آ ځمونږ د ساو سا !

له پاس مذکور تقریر څخه دغه نتیجه لاس ته راځی چه په هر شی کښی چه په (کن) سره مخاطب شوی وی د حیات روح موندله کیږی، بیشکه زه هم داسی پوهیږم چه د هر مخلوق هری یوی نوعی ته د هغه له استعداد سره سم او موافق قوی یا ضعیف ژوندون رسیدلی دی یعنی د هغه کار دپاره چه پیدا کړی شوی دی قالب ئی تیار کړی هغه ته ئی داسی حکم ورکاوه چه (کن) یعنی په دغه کار کښی لگیا شه! بس هم دغه ئی روح دی. تر هغه پوری چه دغه د خپل ایجاد غرض پوره کوی ځواکی تر هغه پوری ژوندی گنلی کیږی او هومره چه له هغه څخه لری او معطل کیږی په همغه اندازه موت ته نژدی یا مړ ویلی شی.

هذا ما عندي. وعند الناس ما عندهم والله سبحانه وتعالى هو الملهم للصواب

وَلَكِنْ سَأَلْنَا لَنْدَهَبْنَ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْهِنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾
الْأَرْحَمَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بیرته به یوسو هغه څیز چه وحی کړی ده مونږ تاته (یعنی قرآن له سینو او له صفحو) بیا به نه مومی ته خپل ځان ته په دی کار کښی پر مونږ کوم وکیل (کفیل چه بیرته ئی دروړی) لیکن

(پری مو بنود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا، بیشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا دیر لوی.

تفسیر : (چه ته ئی سردار کری د تمامو بنی آدمو او خاتم د انبیاءو. او بل بیرغ د حمد او مقام محمود ئی هم) تاته درکری دی او بل ئی دغه قرآن کریم درته درکری دی او بیا تر قیامت ئی ستا په امت کښی باقی پریښی دی یعنی د لوی قرآن علم چه پاک الله تاته درکری دی که الله تعالی اراده وفرمائی او د لوڅه مودی له مخی هغه در څخه واخلی. نو بیا به ئی بل څوک نشی درکولی، لیکن د الله تعالی مهربانی پر تاسی دیره زیاته ده نو ځکه ئی دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی او هیڅ وجه او دلیل په لاس کښی نشته چه هغه در څخه بیرته واخلی او یواځی د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی. او هومره چه کامل روح وی خو بیا د هغه گرد (تول) کمالات موهوب او مستعار دی او ذاتی نه دی.

قُلْ لِّهِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ
بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ۝۸۱

ووايه (ای محمده! دوی ته) خامخا که یو ځای (راتول) شی (مگرد) انسانان او (مگرد) پېریان په دی چه راوړی په شان د دی قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کښی) نو رابه نه وړی په شان د دی (قرآن) اګر که شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره ملاتړی (او مرستیان).

تفسیر : د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کښی کلام شوی دی. او پر دغه موضوع کښی ځمونې مستقلة رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوی ده هغه دی ولوستله شی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ۝۸۲

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کری دی مونږ خلقو ته په دی قرآن کښی (مثل) له هر قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چه عبرت پری واخلی) نو غاړه کینښوده اکثرو خلقو (او راضی نشول په هیڅ) مګر په

ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر : یعنی د دوی د خیر غوښتلو دپاره عجیب او غریب مضامین شو شو غلی په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کړل شول لیکن اکثر و احمقانو د هغه قدر ونه کړ او د احسان منلو په غای د هغه پر ناشکری گردو (تولو) سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَدْبُوعًا ۚ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَعَذَابٌ فَتَفْجِرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ۚ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتْ عَلَيْنَا لِسَعْفٍ أَوْ تَأْتِي بَآلِهَةٍ وَالمَلَكَةِ قَيْلًا ۚ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُؤْيَاكَ حَتَّىٰ تُنْزِلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نُّقْرُوهُ ۚ

او وائی (قریش) له سره به ایمان رانه وړو په تا (ای محمده!) تر هغه پوری چه جاری کړی ته (وباسی) مونږ ته له ځمکې (د مکی تل بهیدونکې خوتیدونکې) چینه (چه تل دکه وی له اوبو او له سره نه وچیری) یا چه وی تاته یو باغ له خرماؤ او انگورو نو روانی کړی ته ویالی په منځ د دی باغ کښی په روانولو سره، یا چه راوغورځوی ته آسمان لکه چه گمان کوی ته پر مونږ باندی توتی توتی یا چه راوی ته الله او پږستی مخامخ (ښکاره چه ئی ووینو) یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو (یا ملمع په سرو زرو چه پکښی کینی) یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی، او له سره به ایمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا) آسمان ته که چیری وخیژی) تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی (او تصدیق ستا وی پکښی)،

تفسیر : کله چه کفار د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول نو په داسی لری له مقصده فرمائشونو ئی لاس پوری کړ. ځکه چه د دوی دغه عرض لپاره د استفادی او انتفاع نه ؤ او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود ؤ.

په ﴿سُوطِ السَّمَاءِ﴾ کښی هغه طرف ته اشاره ده چه د «السبأ» د سورت په (۱) رکوع کښی

﴿إِنْ تَشَأْغِبْ بِهِمُ الْأَرْضَ وَنُفِطَ عَلَيْهِمْ كَفَاتِنَ السَّمَاءِ﴾

داسی ارشاد شوی دی

الغرض چه کفارو به تل هم داسی چتی (بیکاره) خبری کولی چه مونږ به له سره ایمان رانه وړو په تا او غاړه به درته کښینږدو تر هغه پوری چه راوختکوی ته مونږ ته له ځمکې د مکې چیننه، یا چه پیدا شی تاته کوم باغ جامع د گردو (تولو) صفاتو یا چه وغورځوی پر مونږ باندی د آسمان توتی یا راوی ته الله او پرښتی مخامخ ښکاره چه وئی وینو (او ستا دپاره ضامنان شی) یعنی که معاذ الله په خپله لوی الله له مونږ سره مقابل شی او دغسی ووائی او پرښتی هم علی رؤس الاشهاد شاهدی ولولی چه تاسی رښتین ئی. (یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو یا ملمع وی د سرو زرو په اوبو سره چه ته پکښی کینی) یعنی که د سرو زرو څخه نه وی نو لږ تر لږه د سرو زرو په اوبو سره دی خو ملمع وی. (یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی او له سره به ایمان رانه وړو په تش ختلو ستا آسمان ته که چیری وخیژی تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی) یعنی لکه چه تاسی د معراج ذکر کوئ نو ځمونږ په مخ کښی آسمان ته وخیژئ! او له هغه غایه یو لیکلی شوی کتاب له خپله ځانه سره راوړئ چه مونږ ئی پخپله ولوستی شو او پری وپوهیدی شو.

قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿١٦﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ
الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) پاکی ده رب ځما ته آیا یم زه (یعنی نه یم زه) مگر یو انسان رالیږلی شوی (په شان د نورو رسولانو). او نه دی منع کړی دی خلکو لږه له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته بیان د حق (په ژبه د رسول) مگر (منع کړی دی خلق) دی خبری چه ویلی به دوی آیا رالیږلی دی الله یو سړی رسول (او پرښته ئی ولی نه رالیږله).

تفسیر: یعنی سره د هدایت د رڼا د رسیدلو د دوی سترگی خلاصی نشوی او در کرده (توله) به ئی هم دا ویل چه آدم څرنگه د الله تعالی رسول کیدی شی؟ که پاک الله نبی لږه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته رانکته کوله.

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَشْهَدُونَ مَطْمَئِنِّينَ لَتَرْنَا عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَاءِ
مَلَكَاتٌ رَسُولًا ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی په غمکه کښی پرېستی (په بدل د انسان) چه گرځیدلی په آرام سره (په شان د انسانانو) نو خامخا رالیږلی به وه مونږ پر دوی باندی له آسمانه یوه پرېشته رسول.

تفسیر : یعنی که دغه غمکه د بنی آدمانو په ځای د پرېشتو کلی او د هستوګنی ځای وی نو بیشکه موزون به وی چه مونږ کوم پرېشته نبی گرځولی او لیږلی وی که د بنی آدمانو په طرف پرېشته خپل اصلی صورت سره ولیږله شی نو زړونه او سترګی له سره د هغی د لیدلو توان نه لری نو له هغه څخه به څرنګه مستفید کیدی شوی او که د بنی آدمانو په صورت راشی نو خلق به په اشتباه کښی لویږی دغه تقریر د «الانعام» د سورت په اوله رکوع کښی تیر شوی دی. هغه دی ولوست شی!

جنس له خپله جنسه آخلی انتفاع

د بد جنسو مشغولا وی تل ضیاع

که وینا وی د توتا که د مینا

لاغ ئی شمیری هغه څوک چه وی بومیا

قُلْ كَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) کافی دی الله شاهد (حق ثابتوونکی) په منع غما او په منع ستاسی کښی، بیشکه چه الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار (په بواطنو) ښه لیدونکی (په ظواهر و دوی).

تفسیر : هغو کسانو چه داسی به ئی ویل ﴿اَوَلَا بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قٰیِلًا﴾ یعنی که الله له مونږ سره مخامخ شی او غما تصدیق وکړی نو هله به یی ومنو نو ئی وفرمایل چه الله اوس هم پخپل فعل سره غما تصدیق کوی ځکه چه هغه علیم او خبر دی او گوری چه زه د نبوت وظایف انجاموم او غما له هغو گردو (تولو) مصائبو څخه چه ئی تیروم او له هغو مساعیو څخه چه په پته او ښکاره ئی کوم پوره خبردار دی. او سره له هغه دی له ماسره مرستی (مدد) کوی. او غما په لاس او ژبه متمادیا داسی علمی او عملی ښی ښکاروی چه خارق العاده او د ده د عمومی قدرتی قانون څخه ډیر لوړ او عالی دی. هغه غما مقصد یوماً فیوماً کامیاب بریالی (کامران) او وسیع الاثر گرځوی او تکذیب کوونکی ته قدم په قدم تنبیه ورکوی چه په دی عمل سره بیخی تاسی فلاح نشی موندلی آیا دغه د الله تعالی له جانبه فعلی ښکاره شهادت نه دی؟ چه زه په دغه خپله دعوی کښی صادق یم؟ آیا له یوه مفتری سره پاک الله هم داسی معاونت او مرستی (مدد) کوی؟

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ

او هر هغه چاته چه سمه لیاره ونبودله الله نو همغه د سمی لیاری موندونکی دی، او هر څوک چه ئی گمراه کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته دوی ته نور دوستان بی له دغه (الله) څخه چه سمه لیاره وروښی،

تفسیر : یعنی هم دا د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه سره انسان د حق په لیاره تلی شی او د مقصود تر منزله پوری رسیدی شی. که پاک الله د چا لاس نیونه د ده د بدبختی او تعنت له سببه ونه فرمائی نو کوم سړی به ئی په سمه لویه لیار کښی بیولی شی؟

وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِيَائًا وَبُكْمًا وَأُولَٰئِكَ مَا وَلَّهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّهَا خَبَتْ زِدْنَهُمْ سَعِيرًا ﴿٤٩﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قیامت کښی (نسکور تلونکی په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چه رانده او گونگیان به وی او کانه به وی (په سبب د بدو اعمالو خپلو) ځای د دوی به دوزخ وی، هر کله چه غلی شی (لمبی د دوزخ) زیات به کړو دوی ته تیز اور.

تفسیر : یعنی د قیامت په ځینو موطنو کښی به کفار پر خپلو مخونو نسکور رانده او گونگیان او کانه کړی شوی بیولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو عرض وکړه چه یا رسول الله دوی به څرنګه په خپلو مخونو نسکور بیولی کیږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایله هغه قادر مطلق ئی چه په پښو بیولی شی همغه قادر دی چه په سر ئی هم روان کړی. پاتی شو دوزخیانو سر پ څیری کښول (راښکل)، نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلیدلو څخه وی ﴿يَوْمَ يُسْحَرُونَ فِي النَّارِ﴾
 ۲۷ جزء د القمر (۴۸) آیه (۳) رکوع.

﴿مَّا وَلَّهُمْ جَهَنَّمُ﴾ ځای د دوی به دوزخ وی هر کله چه غلی شی لمبی د دوزخ زیات به کړو دوی ته اور تیز) یعنی نه پریردی چه له معینی اندازی څخه عذاب کم شی، که د دوی بدن وسوځیږی او د دوی په تکلیف کښی څه تقلیل محسوس شی سم د لاسه به پوستکی ورشین کیږی ﴿كُلَّمَا نَضَاخَتْ﴾
 ﴿جُلُودُهُمْ بَكَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا﴾ جزء ۵ (د النساء ۵۶ آیت ۸ رکوع د دغه مقدس تفسیر او هر کله چه د دوزخ د اور لمبه لږه کښی نو ژر تر ژره د دوی لمبه بیا بلیږی او اور ئی بیرته تیزیري.

ذَلِكَ جَزَاءُ هُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا
إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرَفَاءً إِنَّا السَّبْعُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿١٨﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دی چه بیشکه دوی کافران شوی وو په آیتونو غمونږ او ویل به دوی آیا کله چه شو مونږ هډوکی او خاوری ریږیدلی آیا مونږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوی سره .

تفسیر : یعنی خامخا په دنیا کېږي په دلیل سره خو دوی دغه خبره نه منله اوس دی پخپلو سترگو سره وگوري چه څرنگه سوځېږي او بیا له سره پوستکي ورتیاريږي .

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى
أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيهِ فَإِلَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿١٩﴾

آیا نه گوري دوی (او نه دی خبر په دغه) چه بیشکه هغه الله چه (په خپل کامله قدرت سره) ئی پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه (او مابینهما) قادر دی پر دی چه پیدا کړی په مثل د دوی (نور ډیر) او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل (نیټه) چه نشته هیڅ شک په هغه کېږي نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مگر ناشکری (او انکار له بعثه او حشره) .

تفسیر : یعنی هغه لوی ذات چه دومره لوی اجسام ئی پیدا کړی دی نو آیا هغه ته ستاسی په شان د یوه وړوکی شی پیدا کول څه اشکال لری؟ ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن (۵۷) آیه (۶) رکوع) بیشکه چه الله تعالی تاسی او نور گرد (تول) انسانان بی تکلیف پیدا کولی شی (او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل چه نشته هیڅ شک په هغه کېږي) یعنی ښائی داسی به وائی چه آخر دومره سری چه گرد (تول) سره مړه شوی دی هغوی به اوس څرنگه بیا ژوندی کیږی؟ نو ځکه فرمائی چه دا گردو (تولو) دپاره له قبرونو څخه د پاڅیدلو او د بیا ژوندی کیدلو دپاره یو وقت مقرر دی چه هغه ضرور راتلونکی دی. د دغه تاخیر د لیدلو څخه د هغه انکار حماقت دی ﴿وَمَا تَرْوُهُ إِلَّا إِلَهٌ مُّتَعَدِّلٌ﴾ د هود (۹) رکوع (نو منعه راوړه او ونه منل ظالمانو هیڅ شی مگر ناشکری او انکار له بعثه او حشره) یعنی سره د دومره واضحه مضامینو او دلائلو د اوریدلو سره هم د دی بی انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کېږي همغه ترقی او پرمختگ لیدل کیږی او لږ څه هم په لپاره نه راځی .

قُلْ لَّوْا نْتُمْ تَبْلُغُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَمْ سَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَثُورًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری تاسی مالکان شیء د خزانو د رحمت د رب غما نو په دغه وقت کښی هر ورو (خامخا) منع به راوړئ (بخل به کوئ له صدقاتو) د ویری د (خلاصیدلو د مال په) انفاق (کښی)، او دی انسان زړه تنگ (پخپل جمع کوونکی).

تفسیر : په تیره رکوع کښی ئی فرمایلی و ﴿الْأَمْوَالُ الَّتِي لَكُمْ إِنَّمَا آتَاكُمُ اللَّهُ لِيَبْلُوَكُمْ فِيهَا ۖ وَاللَّهُ بَاطِلٌ لِّمَا كُفِّرْتُمْ ۚ﴾ الآية - الله تعالی

پخپل رحمت پر تاسی لوی فضل کړی دی چه د قرآن په شان یو بیمثاله دولت ئی عطاء فرمایلی دی. «په منځ کښی ئی د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلی مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو د نتایجو ذکر وکړ. دلته بیا د همغه پخوانی مضمون په طرف عود کړی شوی دی. یعنی یوه بنده ته داسی عظیم الشان رحمت او عظیم النظیر دولت وربښل د همغه حقیقی جواد او مطلق وهاب له شأنه څخه کیدی شی چه د هغه سره د غیر متناهی رحمت خزانی دی او کوم مستحق ته زیات څخه په زیات ورکولو کښی نه ده ته د فقر او مسکنت ویره پیدا کیږی او نه د دی خبری اندېښنه ورته پېښیدی شی چه هغه بل به غما په ورکړه او امداد غما مقابل او مخامخ شی، یا وروسته د دی امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به تری ښکته شم. الله قدوس د تنگ زړه او داریدونکی انسان په شان العیاذ بالله تنگ زړه نه دی، چه که هغه د رحمت د خزانی مختار مالک وگرځولی شی خو بیا د ده له طبیعت څخه بخل او تنگ زړه توب نه ځی. او د کوم یو مستحق د ورکړی څخه دومره ویریږی چه غما گرد (تول) شته او ثروت به پکښی صرف شی او زه به تش لاس په میدان کښی پاتی شم یا خپل مال چه زه نن پر هغه لگوم نه چه هغه صبا ورځ غما سیال او شریک یا له ما څخه زیات ښاغلی شی په هر حال که د الهی رحمت خزانی ستاسی په قبضه کښی وی نو تاسی به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول او کله مو پر دغه پیروزو کیده چه د مکی معظمی او د (طائف) د غتانو څخه پرته (علاوه) د وحی او نبوت دغه ډیر قیمتمداره دولت د «بنی هاشم» یو درېتیم ته ورسیدی، دغه د الله تعالی فیض دی چه په هر چا کښی چه هر ډول (قسم) استعداد او قابلیت وگوری د هغه سره مناسب د کمالاتو او انعاماتو دکی پکی خزانی ورکوی ستاسی د دغه تعنت او تعصب څخه د الله تعالی فضل منع کیدونکی نه دی د محمد صلی الله علیه وسلم په برکت هغه خزائن چه د دوی اتباعو ته رسیدونکی دی هغه به خامخا ورسیدی. او د محمد صلی الله علیه وسلم اتباع به هغه دولت په ډیر اړت زړه د انسانی په بنی نوع نړی لگوی او ستاسی په شان به په هغه کښی خپل بخل او امساک او زړه تنگی نه ښکاره وی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ فَسَأَلَ بَنِي إِسْرَءِيلَ إِدْجَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يُمُوسَى مَسْحُورًا ﴿١٠﴾

او البته په تحقیق ورکړی دی مونږ موسی ته نهه معجزی ښکاره نو پوښتنه وکړه (ای محمده! له علماؤ) د بنی اسرائیلو څخه کله چه راغی (موسی) دوی ته نو وویل دغه (موسی) ته فرعون بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسی د سحر کړی شوی.

تفسیر : یعنی همغسی چه پاک الله تاسی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم پخپل فصل او رحمت سره عظیم قرآن عنایت کړی دی او نور ډیر مراحم ئی هم پر تا مبدول فرمایلی دی. هم داسی مونږ پخوا له دی نه موسی علیه السلام ته له ښکاره نښی او معجزی د ده د حاله سره مناسب عنایت فرمایلی دی څه وخت چه ده بنی اسرائیلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات بښلو دپاره تشریف راوړی وو. که ئی غواړی نو د بنی اسرائیلو د باخبره او منصف مزاجه علماؤ څخه پښتنه وکړه او وئې گوره چه تر کومه ځایه پوری صحیح دی.

تنبيه : هغه نهه معجزی دا دی: ید بیضاء، عصا، سنین، نقص الثمرات، طوفان، جراد، قمل، ضفادع، دم (په ځینو تفاسیرو کښی د طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر. بحر او رفع الطور راغلی دی) د الاعراف د «سورت په ۱۶ رکوع څمونږ د دغه فوائد موضح القرآن» د ﴿فَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ﴾ الآية - په تفاسیرو کښی مو د هغه تفصیل لیکلی دی هلته دی وکوت شی.

په مسند احمد شریف او ترمذی شریف او نورو کښی په یوه حدیث کښی دی چه یهودانو څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د تسع آیات په متعلق سؤال وکړ وی وفرمایل: هغه احکام دا دی: شرک مکوی! غلا مه کوئ! زنا مه کوئ! ناحقه وینه مه تویوئ! جادو مه کوئ! سود مه خورئ بی گناه مه نیسئ چه حاکم یی قتل کړی پر عقیقه ښځو تهمت مه لگوئ له جهاده مه تښتئ! نهه حکمونه خو دغه شول چه د هغو مخاطب ټول کیدی شی لسم حکم (ای یهودانو!) تاسی ته مخصوص ؤ چه د شنبی په ورځی له حده مه تیریږئ! یهودانو! د دغو خبرو د اوریدلو څخه څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تصدیق وکړ.

حافظ عماد الدین رحمة الله علیه ابن کثیر لیکي چه په دغه حدیث کښی «نکارت» دی چه غالباً د هغه راوی عبد الله بن سلمه له خوا دی د لوی قرآن نظم او سیاق له سره هغسی نه غواړی چه ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ﴾ الآية - څخه مراد دغه نهه احکام واخیست شی. وروسته د فرعون او د موسی مکالمه چه له (فقال له) څخه نقل فرمایلی دی داسی اقتضا. لری چه له «آیات» څخه هغه معجزی او

نښې مراد وی چه د دلائلو، حججو په شان فرعونیانو ته ورښوولی شوی وی لکه چه د «بصائر» لفظ هم له هغه سره ډیر ښه لگېږي او له پخوا څخه د مکیانو د تعنت او د آیت د طلب کولو کوم ذکر چه راغلی دی له هغه سره هم مناسب هم دا دی چه دلته د فرعونیانو د کونیه و آیاتونو په متعلق ورښوول شی. په هر حال د ابن کثیر رحمه الله علیه خیال دا دی چه یهودانو د «تسع آیات» په نسبت نه، بلکه د هغو لسو کلماتو په نسبت به سؤال کړی وی چه د توریت په مبداء کېږي د وصایاو په ډول (طریقه) لیکل کیده لکه چه په حدیث کېږي هم هغه لس شیان بیان شوی دی. د حدیث راوی ته التباس او اشتباه واقع شوی ده او د «عشر کلمات» په ځای «تسع آیات» ئی ذکر کړی دی او امکان لری چه سؤال له «تسع آیات» څخه شوی وی لیکن دوی جواب علی اسلوب الحکیم ورکړی وی. ګواکي تنبیه ئی فرمایلی ده چه د نهو معجزو معلومول ستاسی په حق کېږي دومره مفید او مهم نه دی بلکه د دغو لسو احکامو یادول او پری عمل کول زیات ګټور، زیات فائده من او اهم دی. والله اعلم.

﴿قَالَ لَفَرْعَوْنُ﴾ الآية - نو وویل فرعون موسیٰ ته بیشکه زه ګمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی) یعنی پر تا چا جادو کړی دی چه له هغه څخه معاذ الله ستا عقل خراب شوی دی نو ځکه چتی (بیکاره) خبری کوی. په بل ځای کېږي راغلی دی ﴿إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ الَّذِي أُتِيَ لَكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیه (۲) رکوع) ګواکي له «مسحور» څخه مراد «مجنون» دی او ځینی له «مسحور» څخه «ساحر» مرادوی. والله اعلم.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَافِرٍ وَابٍ لَأُظْلَمَنَّ يُفْرَعُونَ مَثُورًا ﴿۵۱﴾

وویل (موسیٰ بیا) خامخا په تحقیق پوهیږی (ته پخپل زړه) چه نه دی نازل کړی دغه (نه معجزی هیچا) مګر رب د آسمانونو او (رب) د ځمکې معجزی ښکاره (چه هر یوه دلالت کوی په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا ګمان کوم پر تا ای فرعون د هلاک شوی (مغلوب کم عقله).

تفسیر: یعنی اګر که ستا ژبه انکار کوی مګر ستا زړه ډیر ښه پوهیږی چه دغه عظیم الشان نښان ستا د سترګو د خلاصولو دپاره همغه قادر او قاهر الله درښودلی دی چه د آسمان او د ځمکې حقیقی مالک دی. اوس که کوم سړی عمدأ محض د ظلم او تکبر د لیاری له حقه انکار وکړی د هغه په نسبت به پرته (علاوه) له دی نه څه خیال کاوه شی چه د ده د تباهی وقت پر سر رسیدلی دی. له دی نه معلوم شو چه ایمان د پوهیدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی ﴿وَحَذِّرُوا إِلَهُاتِكُمْ﴾ (۱۹ جزء د النمل (۱۴) آیه اوله رکوع).

فَأَرَادَ أَنْ يَنْتَقِظَ مِنْهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿١٥﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دی چه وخوځوی او آرام پریږدی او لری کړی دوی له ځمکی (د مصر) نو دوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چه له ده سره وو ټول.

تفسیر : کله چه فرعون ولید چه ورځ په ورځ د موسیٰ علیه السلام اثر زیاتپوی نو داسی اندېښنه ور پیدا شوه چه بنی اسرائیل چیری زور او قوت ونه نیسی. نو ځکه ئی د هغوی په زیات ربرولو (تکلیف کولو) شروع وکړه او داسی ئی مقررہ کړه چه دوی په مصر کښی په امن او راحت سره ژوندون ونه کړی شی. خو بالاخر مونږ هم دغه فرعون او فرعونیان پری نشودل او د قلمز په بحیره کښی مو گرد (ټول) هغه ظالمان دوب کړل.

وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَءِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جُنَّاكُم مَّرْقُوبًا ﴿١٦﴾

او ومو ویل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته چه اوسئ تاسی (اوس په دی) ځمکه (د مصر) کښی نو کله چه راشی وعده د آخرت (یعنی قیامت) نو به راولو تاسی (سبطیان او قبطیان په محشر کښی حساب ته یو ځای) ځدود. .

تفسیر : یعنی پاک الله د ظالمانو بیخ او بکر ویست او تاسی ته ئی د هغوی د مرئیتوبه نجات درکړ، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چیرته مو چه زبه غواړی په ډیر آزادی او هوسانی (ارام) سره تلی شی. کله چه قیامت راشی بیا به یو ځلی تاسی او ستاسی تبه شوی دښمنان سره یو ځای کوو. او هلته به د شقی او سعید او هالک او ناجی دائمی فیصله صادرپوی.

وَالْحَقُّ أَنزَلْنَاهُ بِالْحَقِّ نَزْلًا

او په حقه سره نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی).

تفسیر : د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ ئی د لوی قرآن په لوری وگرځاوه . یعنی موسوی معجزات پر خپل ځای پریږدئ لیکن هغه ښکاره معجزی چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی په هغو کښی له گردو (تولو) څخه لویه علمی معجزه هم دغه عظیم الشان قرآن دی چه هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلیٰ درجه صداقت مشتمل کړی او لیږلی دی . او پوره په هغه صداقت سره تاسی ته رسیدلی دی او په منځ کښی ئی لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی :

﴿ قَالُوا كَلَّا أَبْزَلَ اللَّهُ هَذَا وَلَهُ الْآخِرَةُ ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۲ رکوع) ۱۴ آیت

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿۱۵﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مگر زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) .

تفسیر : یعنی منونکی ته زیری او خوش خبری واوروه او منکرانو ته د الله تعالیٰ د عذاب ویره واوروه !

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿۱۶﴾

او قرآن نازل کړی دی مونږ هغه توتو توتو لپاره د دی چه ولولی ته (ای محمده!) دغه (قرآن) په خلقو باندی په آرام سره او نازل کړی دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره .

تفسیر : شیخ الهند د دی پاس آیت ترجمه لکه د ځینو نورو مفسرینو داسی کړی ده او (د لوستلو دپاره وظیفه کړی دی مونږ دغه قرآن چه بیل بیل نازل کړی دی مونږ (دغه قرآن) چه وئی لولی پر خلقو په آرام سره او نازل کړی مو دی دغه قرآن په نازلولو سره) د لوی قرآن له رالیږلو څخه اصلی مقصد د هغه پوهیدل او پری عمل کول دی چه هم دغه ته تدبر او تذکر وائی . لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دی ﴿ کُتِبَ الْقُرْآنُ إِلَيْكَ مُزَكَّيًّا ﴾

(۲۳ جزء د ص (۲۹) آیه (۲) رکوع) نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بیل بیل کړی شوی دی څو د وظیفی او تلاوت کولو په وقت کښی پوره تسهیلات وی او د ویونکی او آوریونکی د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم آسانی وی . او ورو ورو ئی ځکه رانازل کړ چه څرنگه حالات به راوړاندی کیده د هغه سره به مناسب احکام او هدايات صادیده څو هغه جماعت چه وروسته له دی نه د گردی (تولی) دنیا معلمان او لیاره ښوونکی گرځیدل، د هر آیت او حکم

موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شی. او د راتلونکو نسلونو دپاره د کوم آیت د بې موقعه استعمالولو گنجایش نه وی پاتی.

قُلْ اِمْنُوْا بِهٖ اَوْ لَا تُؤْمِنُوْا اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ
يَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ۝ وَيَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَا اِنْ كَان وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه ایمان راوړئ په دی قرآن یا ایمان مه راوړئ
بیشکه هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چه
ولوستی شی پر دوی (دغه قرآن نو) نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په زڼو
(وچولو (تندو) خپلو) په دی حال چه سجده کوونکی وی (تعظیماً و تشکراً) او
وائی دوی پاکی ده رب ځمونږ ته (له خلاډولو د وعدی خپلی) په تحقیق سره ده
وعده د رب ځمونږ خامخا کیدونکی.

تفسیر : یعنی تاسی ئی منع که ئی نه منع د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت
تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوی چه د پخوانیو سماویه کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دی.
دوی دغه پاک کلام د آوریډلو څخه پرمخی پر خپلو زڼو سرونه په سجده ږدی او وائی سبحان الله دا
څومره عجیب او غریب کلام دی، بیشکه د الله تعالی هغه وعده پوره کیدونکی ده چه د موسی علیه
السلام په ژبه د توریت په کتاب استثناء کښی کړی شوی وه چه (ای بنی اسرائیلو زه به ستاسی په
ورونو (بنی اسمعیل) کښی یو نبی مبعوث کوم چه د هغه په خوله کښی به خپل کلام اچوم بلاشبهه هغه
هم دا کلام دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کښی اچولی شوی دی. کله چه اهل
العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوی نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی
متوجه.

وَيَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَسْكُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ۝

او نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په وچولو (تندو) خپلو چه ژاړی دوی (د الله
له ویری) او زیاتوی دوی ته (اوریدل د قرآن) عاجزی.

تفسیر : یعنی کله چه پاک قرآن آوری پر دوی رقت طاری کیږی او په سجده لویږی او په تواضع

عجز او نیاز کبھی تزئید کوی. کله چه سر په سجدہ پدی نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کبھی تزئید پیدا کیوی د اذقان (زنو) په لفظ کبھی ښائی دی طرف ته هم اشاره وی چه په سجدو کبھی زیاته مبالغه کوی. گواکی خپلی زنی هم پر ځمکه لکوی. یا به دغه محض د سجدو علی الوجه څخه کنایه وی والله اعلم.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ اَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا دَعَوْا فَلَهُ الْكُفْرُ الْحَسَنُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) وبولی تاسی الله یا وبولی تاسی رحمن، هر یو نوم ئی چه وبولی (او واخلی تاسی پس هغه ښه دی) نو ده لره دی نومونه ډیر ښه.

تفسیر : د سجدو او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنی) او د دعاء په مناسبت په وروستنی آیت کبھی د صلوٰۃ ذکر کړی شوی دی. واقعه دا ده چه د الله تعالیٰ له نومونو څخه د عربو مشرکینو په نزد د الله استعمال ډیر زیات ؤ او د «رحمن» نوم په دوی کبھی دومره مانوس نه ؤ. البته په یهودانو کبھی د «رحمن» اسم کثیر الاستعمال ؤ. په عبرانی کبھی هم دغه مبارک اسم هم داسی مقدسه معنی درلوده (لرله) لکه چه په عربی کبھی ئی لری د بل لوری (مسيلمه کذاب) هم خپل لقب «رحمن الیمامه» ایښی ؤ. الغرض مشرکانو پر الله د «رحمن» د اسم له اطلاقه بد وړل او تور به ئی ځنی خوړ او په وحشت کبھی به تری لویدل. لکه څه مهال (وخت) چه د رسول الله مبارک له ژبی څخه ئی «رحمن» اوریده نو په خپلو منځونو کبھی به ئی ویل: چه محمد مونږ د دوو خدایانو له بللو څخه منع کوی او دی پخپله ماسوئ د الله څخه «رحمن» ته هم غږ کوی. یهودانو به داسی شکایت کاوه چه په محمدی اذکارو او اورادو کبھی ولی د «رحمن» د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چه په مونږ کبھی شته؟ نو د دغو دواړو جواب په دغه آیت کبھی ورکړی شوی دی چه «الله» او «رحمن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دی، د صفاتو او د اسماء د تعدد څخه د ده د ذات تعدد نه لارمیری او نه د هغه څیز د توحید سره څه منافات لری، پاتی شوه دغه خبره چه یو نوم ولی په کثرت سره استعمالیږی؟ نو وپوهیږئ چه د پاک الله هومره چه اسماء الحسنیٰ دی له هغو څخه هر یو نوم چه واخلی او په هغه سره پاک الله ته غږ وکړئ صحیح دی. او مقصود تری همغه یو ذات دی. او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بللیدی. هو! دغه یوه ضروری خبره ده چه هره خبره یو وقت لری او هره نکته یو ځای.

عباراتنا شتی وحسنگ واحد وکل الی ذاک الجمال یشیر

دغه مبارک نومونه ځکه ښه دی چه د پاک الله پر جلالیه و صفاتو او تنزیهیه و اوصافو دلالت کوی چه نه جوهر دی او نه عرض او نه شرکاء لری او نه جهات په دغو گردو (تولو) اوصافو موصوف دی او پر «اکرام» باندی متصف دی چه د پاک الله پر وجودیه و صفاتو مشتمل دی لکه علم او قدرت او نور. وفی الحدیث :

(۱) الله جل جلاله الذی لا اله الا هو (۲) الرحمن جل جلاله (۳) الرحیم جل جلاله (۴) الملك جل جلاله (۵) القدوس جل جلاله (۶) السلام جل جلاله (۷) المؤمن جل جلاله (۸) المهیمن جل جلاله (۹) العزیز جل جلاله (۱۰) الجبار جل جلاله (۱۱) المتکبر جل جلاله (۱۲) الخالق جل جلاله (۱۳) البارئ جل جلاله (۱۴) المصور جل جلاله (۱۵) الغفار جل جلاله (۱۶) القهار جل جلاله (۱۷) الوهاب جل جلاله (۱۸) الرزاق جل جلاله (۱۹) الفتاح جل جلاله (۲۰) العلیم جل جلاله (۲۱) القابض جل جلاله (۲۲) الباسط جل جلاله (۲۳) الخافض جل جلاله (۲۴) الرافع جل جلاله (۲۵) المعز جل جلاله (۲۶) المنزل جل جلاله (۲۷) السميع جل جلاله (۲۸) البصیر جل جلاله (۲۹) الحکم جل جلاله (۳۰) العدل جل جلاله (۳۱) اللطیف جل جلاله (۳۲) الخبیر جل جلاله (۳۳) الحلیم جل جلاله (۳۴) العظیم جل جلاله (۳۵) الغفور جل جلاله (۳۶) الشکور جل جلاله (۳۷) العلی جل جلاله (۳۸) الکبیر جل جلاله (۳۹) الحفیظ جل جلاله (۴۰) المقیم جل جلاله (۴۱) الحسیب جل جلاله (۴۲) الجلیل جل جلاله (۴۳) الکریم جل جلاله (۴۴) الرقیب جل جلاله (۴۵) المجیب جل جلاله (۴۶) الواسع جل جلاله (۴۷) الحکیم جل جلاله (۴۸) الودود جل جلاله (۴۹) المجید جل جلاله (۵۰) الباعث جل جلاله (۵۱) الشهید جل جلاله (۵۲) الحق جل جلاله (۵۳) الوکیل جل جلاله (۵۴) القوی جل جلاله (۵۵) المتین جل جلاله (۵۶) الولی جل جلاله (۵۷) الحمید جل جلاله (۵۸) المحصى جل جلاله (۵۹) المبدی جل جلاله (۶۰) المعید جل جلاله (۶۱) المحی جل جلاله (۶۲) الممیت جل جلاله (۶۳) الحی جل جلاله (۶۴) القيوم جل جلاله (۶۵) الواجد جل جلاله (۶۶) الماجد جل جلاله (۶۷) الواحد جل جلاله (۶۸) الصمد جل جلاله (۶۹) القادر جل جلاله (۷۰) المقتدر جل جلاله (۷۱) المقدم جل جلاله (۷۲) المؤخر جل جلاله (۷۳) الاول جل جلاله (۷۴) الآخر جل جلاله (۷۵) الظاهر جل جلاله (۷۶) الباطن جل جلاله (۷۷) الوالی جل جلاله (۷۸) المتعالی جل جلاله (۷۹) البر جل جلاله (۸۰) التواب جل جلاله (۸۱) المنتقم جل جلاله (۸۲) العفو جل جلاله (۸۳) الرؤوف جل جلاله (۸۴) مالک الملک جل جلاله (۸۵) ذوالجلال والاکرام جل جلاله (۸۶) المقسط جل جلاله (۸۷) الجامع جل جلاله (۸۸) الغنی جل جلاله (۸۹) المغنی جل جلاله (۹۰) المانع جل جلاله (۹۱) الضار جل جلاله (۹۲) النافع جل جلاله (۹۳) النور جل جلاله (۹۴) الهادی جل جلاله (۹۵) البدیع جل جلاله (۹۶) الباقی جل جلاله (۹۷) الوارث جل جلاله (۹۸) الرشید جل جلاله (۹۹) الصبور جل جلاله جل جلاله وعم نواله و عظم شأنه واعلیٰ برهانه، رواه الترمذی. کذا فی الجلالین، وقرأ تفسیره فی الجمل).

وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تَخَافُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝

او دیر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کښی او مکوه دیر نرموالی په هغه (قرائت) کښی او ولتوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کښی یوه لپاره (متوسطه).

تفسیر : یعنی په جهری لمانځه کېنې (او هم داسې په ادعیه ؤ او اورادو او نورو کېنې هم نه ډیر په زور سره غوږیل په کار دی او نه ډیر په ورو سره وئیل لازم دی بلکه منځنۍ، متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن). په احادیثو کېنې دی کله چه په مکه معظمه کېنې قرائت په زوره سره لوستل کیده نو مشرکینو به د هغه په اوریدلو سره هم قرآن او هم د هغه لیږونکي او د هغه راوړونکي او هم ویونکي په نسبت او شان کېنې چټي (بیکاره) خبرې او اېلتي (خوابي) ویلی نو ځکه رسول الله په ډیر ورو ورو لوستلو شروع وکړه. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو. یعنی نه دومره په زور ئی ولوله؟ چه مشرکین ئی په خپلو کورونو او مجالسو کېنې واورې (د تبلیغ وقت مستثنی دی. ځکه چه هلته خو اورول بالذات مقصود ؤ) او نه دومره ورو ورو ئی ولوله چه پخپله ستا ملگری هم هغه وانه وری. او تری مستفید نشی. افراط او تفریط دواړه پرېږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چه په هغې سره قلب متأثر کیږی، او تشویش بیخي ورک کیږی.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكِبَرُهُ تَكْبِيرًا ۝

ووايه (ای محمده!) چه توله ثنا صفت هغه الله لره دی چه نه ئی دی نیولی څوک ولد (لکه چه یهودان وائی) او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کېنې (لکه چه مشرکان وائی) او نشته ده ته څوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چه کتابیان وائی) او نسبت د لوئی وکړه الله ته (هر وقت) په لوئی کاملی سره.

تفسیر : له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر ئی وفرمایه او سورت ئی ختم کړ. یعنی گرد (تول) محامد او ثناوی خاص د هغه الله تعالی دپاره دی چه په خپلو گردو (تولو) صفاتو او کمالاتو کېنې واحد دی او له هر راز (قسم) عیوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخي پاک او منزّه دی. د ده په ذات کېنې هیڅ قسم داسې ضعف او کمزوری نشته چه د هغه د تلافی دپاره بل چا ته اړ (مجبور) یا محتاج شی. له بل چا ځنی په مدد اخیستلو کېنې دری احتماله کیدی شی، یا له وړوکی څخه مدد وغوښتی شی لکه چه پلار له اولاد څخه مدد اخلی، یا له مساوی څخه لکه چه یو شریک له بل شریک څخه مرسته (مدد) غواړی، یا له لوی څخه، لکه چه کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وقت کېنې له غټانو او مشرانو څخه امداد غواړی. په دغه آیت کېنې د دغو دریو واړو نفی وکړه شوه ښه ځواکی په «لم يتخذ ولدا» سره د اول احتمال او په «لم يكن له شريك في الملك» سره د دوهم او په «لم يكن له ولي من الذل» سره د دریم احتمال د نفی کولو څخه وروسته په «كبره تكبيرا» کېنې ئی د خپل عظمت او کبریائی په لوری مونږ ته توجه راکړه. یعنی انسان ته لازم دی چه د الله تعالی پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړی. او

هغه جل او علا له هر راز (قسم) ضغفو او کمزوریو څخه ارفع او اعلى وگنئ. او لطف دا دی چه په «لم يتخذ ولداً» کښی د نصاری او په «لم یکن له شریک فی الملک» کښی د مشرکانو او په «لم یکن له ولی من الذل» کښی د هغو یهودانو تردید وشو چه د هغو په نزد د الله بیری د یعقوب د بیری په مقابل کښی مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله) حضرت شاه صاحب لیکي «هیڅوک نئ مددگار نه دی د ذلت دپاره یعنی پر ده له سره ذلت نه راځی چه مددگار وغواړی. د باچاهانو په دربار کښی امراء ځکه لوړی مرتبی لری چه په بد ساعت کښی له هغوی سره دوی مرستی (مدد) او ملگرتیاوی کړی وی. خو د الله تعالی په دربار کښی داسی قصی له سره نشته.»

تمت سورة الاسراء بعون الله وحسن توفيقه فله الحمد والمنة والصلوة والسلام
على صاحب الاسراء وعلى آله النجباء واصحابه الاتقياء وتابعيهم الاصفياء

سورة الكهف مكية الا آية (۲۸) ومن آية (۸۳) الى غاية (۱۰۱) فمدنية وهي مائة وعشر آيات واثنان عشر ركوعاً عدد تلاوتها (۱۸) وعدد نزولها (۶۹) نزلت بعد الغاشية د كهف سورت مكی دی پرته (علاوه) له (۲۸) آیت څخه او له ۸۳ تر ۱۰۱ چه مدنی دی یو سل اولس آیته او دولس ركوع لری په تلاوت کښی (۱۸) او په نزول کښی (۶۹) سورت دی وروسته د «الغاشية» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه دیر مهربان خورا (دیر) رحم والا دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۝

هره ثنا صفت خاص الله لره دی هغه (الله) چه نازل کړی دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن) حال دا چه نه نئ دی گرځولی په دی قرآن کښی هیڅ کوروالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کښی)

تفسیر : یعنی له اعلى څنئ د اعلى تعریفونو او شکرونو مستحق همغه پاک الله کیدی شی چه خپل مخصوص او دیر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی نئ له گردو (تولو) څخه اعلى او اکمل کتاب نئ نازل کړی دی او په دی شان اهل د ځمکی نئ په دیر لوی نعمت او برکت سره مشرف او ممتاز فرمایلی دی بیشکه په دغه مقدس کتاب کښی له سره هیڅ یوه کړه وړه او خرابه خبره نشته. عبارات نئ په انتهائی درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب نئ دیر مؤثر او صحیح،

تعلیم ئی نہایت واضح، متوسط او معتدل دی چه له هر وقت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لری. او له سلیم عقل سره بالکل مطابق دی. د هیخ قسم افراط او تفریط هیخ قسم اثر او شائبه پکښی نشته.

قِيَمًا لِّئِنْزِرَ بَاسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ

حال دا چه سم برابر دی (افراط او تفریط له سره پکښی نشته او نازل کړی ئی دی) دپاره د دی چه وویروی (محمد په دی کتاب سره کفار) د عذابو سخته (چه راتلونکی دی) له جانبو د الله.

تفسیر: یعنی دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چه پر مکتبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی خبر ورکوی.

تنبيه: غښو د «قيماً» معنی په «مستقیم» سره کړی ده او دا ئی د پخوانی مضمون تاکید مقرر کړی دی. یعنی هومره غور چه وکړئ د یوه وینځته په اندازه هم کوووالی به په هغه کښی ونه مومئ مگر (فراء) د دی لفظ معنی داسی کړی ده «قيما علی سائر الكتب السماوية» د گردو (تولو) سماویو ژ کتابونو په تصدیق او صحت مهر لگونکی دی او د هغو اصولی تعلیمات په دنیا کښی قایم ساتونکی دی. او مسلم وائی «قيما بمصالح العباد» د گردو (تولو) بندگانو د تولو مصالحو متکفل دی او د دوی د معاش او معاد روغونکی دی. په هر حال هر معنی چه تری واخیسته شی د هغه په صداقت کښی هیخ د شبهی غای نشته.

وَيُثَبِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا مَا كَثُرَ فِيهِ أَبَدًا ۝

او زیری ورکړی (محمد) مؤمنانو ته هغو ته چه کړی دی دوی ښه (عملونه) چه بیشکه شته دوی ته اجر ښه (چه جنت دی)، حال دا چه اوسیدونکی به وی په هغه (جنت کښی دائم قائم بلانقطاع بلا انتقال) تل تر تله.

تفسیر: په ظاهر سره له دی نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی چه هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیږی.

وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا

او چه وویروی هغه کسان چه وائی (له دیره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر : د الله تعالی دپاره د اولاد په تجویز کښی له گردو (تولو) څخه وړاندی او سابق القدم «نصاری» دی او لکه چه له احادیثو څخه ظاهریږی له هم دغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پوری وی. بیا هم د الفاظو په عموم کښی به ځینی هغه یهودی فرقې چه عزیر علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینی هغه مشرکین چه ملائکه الله ته د الله لونی ویلی هم داخل دی. ګواکی دلته د اولاد تجویز کونکی کافرانو ته بالخصوص او نصاری و ته په اخص بالخصوص سره تنبیه ورکری شوی ده .

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرِجُهُمْ مِنْ آبَائِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا

نشته دوی ته په دی خبره کښی هیڅ علم (بلکه هسی له خپله وهمه ئی وائی او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چه راووغی له خولی د دوی څخه، نه وائی دوی مګر دروغ (دیر غت).

تفسیر : یعنی کوم تحقیق او علمی اصول د دوی په لاس کښی نشته او نه د دوی د پلرونو او نیکونو په لاسونو کښی و چه د هغوی په عمیاء تقلید سره داسی غتی خبری له خپلو خولو څخه راویاسی. ګواکی دوی د الله تعالی د قدوسیت او سبوحیت له شانه بیخی بی خبر وو چه د ده په شان کښی له داسی گستاخی او سپین سترګی څخه لږ څه هم نه شرمیږی، د دلائلو او براهینو په ځای د دوی په ذخیره کښی هم دغه باقی پاتی دی چه له خپلی ژبی څخه یوه دروغه او بدیهی البطلانه خبره بی پروا راویاسی. او کله چه تری د هغه اثبات وغواړئ نو وائی چه دغه د مذهب له هغو اسرارو څخه ده چه تر هغه پوری د انسانی عقل او ادراک نشی رسیدی.

فَلَعَلَّكَ بَاحِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا

نو ښائی چه ته قتل کوی نفس خپل پر وروستو (د گرځیدو) د دوی (له تانه) که را نه وړی (دوی) ایمان په دی خبره (قرآن، نو ته ځان وژنی) له دیره غمه.

تفسیر : یعنی که دغه کافران قرآنی خبری نه منی نو تاسی د دوی په چرت (فکر) او غم کښی خپل ځان مه کروئ! او مه له سره ویلی کیږئ! تاسی د تبلیغ او دعوت فریضه اداء کړی او کوئ ئی. که ئی څوک نه قبلوی نو تاسی لره نه ښائی چه خپل ځان دومره وکړوئ! او دومره غمجن شئ! نه د ارمان او تأسف ضرورت شته او نه داسی وینا په کار ده چه مونږ پخپلو دغو کوشنیونو کښی ولی بریالی (کامران) او کامیاب نشو کیدی. تاسی خو په هر حال کښی بریالی (کامیاب) یئ! هغه د دعوت، تبلیغ او د خلافتو سره د همدردی او خواخوږی کارونه چه تاسی انجاموئ هغه ستاسی د مراتبو ترفیع او د مدارجو د ترقی ذرائع دی که اشقیاء هغه نه قبلوی نو په دغه کښی د هم دغو خساره او تاوان دی.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَاجِلُوهُمْ أَيُّمٌ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝

بیشکه مونږ (چه یو) گرځولی مو دی هر هغه څیز چه دی پر ځمکه زینت (ښائست رونق) دپاره د دی (ځمکی او اهل د ځمکی) دپاره د دی چه ازموینه وکړو پر دوی چه کوم یوله دوی څخه ډیر غوره دی له جهته د عمل.

تفسیر : یعنی د هغه د رونق په طرف مندی وهی. یا هغه پریږدی او آخرت اخلی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ابن عمر رضی الله تعالی عنه پوښتنه وکړه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم «احسن عملا» کوم دی؟ وئی فرمایل «احسنکم عقلا و اورعکم عن محارم الله واسرعکم فی طاعته سبحانه وتعالی» د هر چا پوه چه ډیره ښه وی او له حرامه زیات پرهیز کوی او د الله تعالی د حکم منلو په طرف ډیر ژر درومی.

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ۝

او بیشکه چه مونږ خامخا گرځونکی یو د هر هغه څیز چه پر دغه (ځمکه دی) ډاگ (صاف میدان) وچ کلک (صاف پری کړی شوی دی یعنی خاوری پرتی پر ځمکه توتی توتی).

تفسیر : یعنی یوه ورځ به دغه گردی (تولی) ونی، وښه، شینکی او نور د ځمکی موجودات ټولوه شی او د ځمکی څخه تش تور ډاگ دبر میدان جوړیږی هغه کسان چه د دی په ښایست او ډول سینگار خوښ او غولیبوی هغوی دی ښه وپوهیږی چه دغه زرق او برق او ډول ډیل پرق او پروق پاتی کیدونکی شی نه دی. د دنیا هومره دنیوی ساز او سامان چه سره ټول کړئ، او په

مادی ترقیاتو سره د ځمکې مخ لاله او گلزار جوړ کړئ تر هغه پوری چه له آسمانی هدایت او روحانی دولت څخه مو لاس تش وی حقیقی سرور او طمانیت او ابدی فلاح، نجات او راحت مو په برخه نشی رسیدی. آخری او دائمی نجات او فلاح او بری یواځی د همغو کسانو په برخه رسیږی، چه د حقیقی مولا له خوښی څخه د دنیا د هر زائل او فانی شی خوښی جار (قریان) کړی او د حق د لیاری د تللو څخه ئی هیڅ یو تکلیف، مصاعب او متاعب نه ستنوی (منع کوی) او نه د دنیا د لویو لویو جبارانو له تخويف او ترهیب او ویری څخه د ده د ثبات قدم له خپله ځایه وښوئږی. په دغه سلسله کښی وړاندی د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ په غم کښی خپل ځان مه ویلی کوی. هغه کسان چه د دی دنیا پر ژوندن عیش، عشرت او ښایست مغرورېږی. او د دغو حقایقو څخه مخ اړوی، دوی گرد (تول) سره کند او کهر او صاف او برابر کیږی. او بالاخر د گردو (تولو) رجوع د پاک الله په طرف ده او هلته به دغه گردی (تولی) جگری سره فیصله کیږی.

أَمْ حَصِبْتُمْ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِیْمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۝

آیا گمان کوی ته (ای محمده!) د دی خبری چه صاحبان د غار او د تختی وو دوی (په اعتبار د قصی) له دلائلو د (قدرت) ځمونږ ډیر عجیبه (او نور نشته بلکه نور عجیبه دلائل د الله د قدرتونو هم شته)

تفسیر : یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصه چه وروسته ذکر راځی کومه داسی عجیبه او غریبه خبره نه ده چه ئی له حله زیاته عجیبه وگڼی، د ځمکې، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، اور، اوبه او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی ټینگ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر گردو (تولو) موجوداتو، بیا په انسانانو کښی د انبیاء علیهم السلام رالیږل د دوی قلیل او بی سرو سامانو ډلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی (کامیاب) او فاتح کول. د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ اله وصحبه وسلم او د ده د رفیق حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه نجات د کفارو د مکر او فریب څخه او د (ثور) په غار کښی تر دریو ورځو پوری د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل او د کفارو تعاقب او د غار (سمخی) تر خوله پوری راتلل او بیا نامراده او بی د مرام له نیله بیرته گرځیدل. بالاخر د مسلمانانو هغه ډیر وړوکی بی سر و سامان دلی ته نه یواځی په «جزیره العرب» بلکه په مشرق او مغرب کښی په ډیر لږ مدت کښی غلبه نصرت او بری په برخه کول آیا دغو او د دوی په شان نور بیسماره شیان د «اصحاب الکھف» له قصی څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکی دی؟ اصل دا دی چه یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او آزموینی په ډول (طریقه) دری سؤاله وکړی (۱) روح څه شی دی (۲) د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصه

خرنگه ده؟ (۳) د ذوالقرنین قصه څه وه؟ د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصی ته دوی د عجیب توب له حیثیته خاص اهمیت ورکړی وو نو ځکه په دغه آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه هغه دومره عجیبه نه ده لکه چه تاسی ئی گنئ! د هغه ځنی ډیری نوری عجیبی او غریبی د قدرت دلائل او نښی هم شته وروسته د «اصحاب الکھف» اول مجملأ بیا مفصلأ بیان فرمائی.

وائی چه دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانی کښی وو چه د هغه اسم ځمینو «دقیانوس» ښوولی دی باچا ډیر سخت غالی بت پرست ؤ او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کښی مصروف ؤ عامو خلکو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوی منافعو په طمع خپل مذاهب پریښودل او بت پرستی ئی اختیار کړه په دغه وقت کښی د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کښی چه د هغوی تعلق د سلطنتی عمائدو سره وو داسی خیال پیدا شو چه د یوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضی نه ده په کار او د دوی زړونه د الله تعالی له خشیته او د تقوی له نوره ډک ؤ. الله تعالی دوی د صبر او استقلال او د توکل او تبتل له دولت څخه ماړه کړی وو. دوی د باچا په مخ کښی ودریدل او په ډیر جسارت او میرانی (بهادری) ئی دغسی ناری وکړی: ﴿لَنْ نَدْرَأَکَ اَوْ اٰیٰتِنَا عَلٰی سَاطِطٍ﴾ او د دغه خپل ایمانی جرأت او د استقلال د مظاهری څخه ئی گرد (تول) لیدونکی او اوریدونکی سره مبهوت او متحیر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ او څه د نورو مشاغلو او ملکی مصالحو لامله (له وجی) د دوی د فوری وژلو څخه سترگی پټی کړی او څو ورځی ئی دوی ته مهلت ورکړ. څو دوی پخپل دغه معامله کښی غور او نظر ثانی وکړی.

خو دغو ځلمیانو داسی مشوره او سره ئی غوټه کړه چه په داسی د فتنی په وقت کښی چه مونږ د جنگ او د تشدد له لاسه عاجزان شوی یو او په هر حال کښی ځمونږ د قدمونو د خوښیدلو ویره او خطره شته نو مونږ ته به دغه مناسبه وی چه ښار ته نژدی د غره په کوم غار کښی پټ او منتظر اوسو چه په مناسبه موقع کښی بیا له هغه ځایه وویځو نو ئی دعاء وکړه چه: ای الله! ته پخپل خصوصی رحمت سره ځمونږ کار راجوړ کړه! او د رشد او هدایت په لاری د تللو گرد (تول) انتظام مونږ ته وکړه! بالاخر دوی له ښاره ووتل او په کوم نژدی غره کښی ئی پناه ونیوله او له خپلو ملگرو څخه یو تن ئی مامور کړ چه د لباس په تغیر سره کله نا کله ښار ته ورځي! او ځمونږ د ټولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سړی چه پر دغه کار مامور ؤ هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چه نن په ښار کښی رسماً ځمونږ تعقیب او پلټنه (تحقیق) کیده او زموږ اقارب اعزه او خپلوان مجبور شوی وو چه ځمونږ پټه او سراغ وروښی. دوی په هم دغو مذاکرو کښی وو چه یو ناڅاپه الله تعالی پر دوی خوب طاری کړو ویلی کیږی چه د حکومت سړی ډیر تلاش او پلټنه (لتون) وکړه، خو د دوی درک او سراغ ئی ونه موند او ستړی ستومان کیناستل، بالاخر د باچا له رائی سره سم د ښیښی پر یوه تخته د دی ځلمیانو نومونه او ممیزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او

په یو محفوظ مخای کښی کیښود شو خو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دی خبردار وی چه داسی د غلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکی طریقه تثبیدلی دی چه سره له دیر لتولو د هغوی هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی. ممکن دی چه وروسته له دی نه د هغو سراغ او پته پیدا او غځینی نور عجیب او غریب واقعات هم څرگند (ښکاره) شی. دغه غلمیان پر کوم مذهب وو؟ په دغه کښی اختلاف دی. غځینی وائی چه نصرانیان یعنی د مسیح علیه السلام د اصلی دین تابعان وو. لیکن ابن کثیر رحمه الله علیه د قرائنو له مخی دی ته ترجیح ورکری ده چه د «اصحاب الکھف» قصه د مسیح علیه السلام د زمانی څخه پخوانی قصه ده. والله اعلم.

تنبیه: «رقیم» د غره کندی او سوری ته وائی او «رقیم» د «مرفوم» په معنی هم راځی. یعنی لیکلی شوی شی. د مسند عبد بن حمید په روایت کښی چه هغه ته حافظ علی شرط البخاری ویلی دی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه د «رقیم» بله معنی منقوله ده یعنی «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» د هم دغی یوی ډلی دوه لقبونه دی. د غار د اوسیدلو له وجی نه دوی ته «اصحاب الکھف» وائی. او کله چه د دوی نومونه او صفات او نور په تخته کښی لیکلی، ایښود شوی دی نو ځکه هغوی ته «اصحاب الرقیم» هم وائی مگر محقق شیخ الھند رحمه الله رومینی معنی اخیستی ده او په هر صورت «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» ئی یو څیز مقرر کړی دی، د غځینو علماؤ رأیه دا ده چه د «اصحاب الرقیم» قصه په قرآن کښی نه ده مذکوره او محض د عجیب توب لامله (وجی) د «اصحاب الکھف» په تذکره کښی د هغه حواله هم ورکری شوی ده او فی الحقیقت «اصحاب الرقیم» د (غار والا یا کنده والا) هغه دری تنه سری دی چه د باران څخه تثبیدلی وو او په یوه سوری کښی ئی پناه نیولی وه او له پاسه یوه لویه پرښه (گټه) ورغړیده او د هغه سوری خوله ئی بنده کړه. په دغه وقت کښی هر سری خپل د عمر د دیر ښه عمل په طفیل د الله تعالیٰ له درباره خپل نجات غوښت، او متدرجاً د دغه سوری خوله اړتیده. «امام بخاری رحمه الله علیه» د «اصحاب الکھف» د ترجمی د منعقد کولو څخه وروسته د «حدیث الغار» مستقل عنوان قائم کړی دی. او په هغه کښی ئی د دغو دری واړو سریو قصی مفصل درج کړی دی. ښائی هم دی طرف ته ئی اشاره کړی وی چه «اصحاب الرقیم» هم دغه کسان دی. «طبرانی» او «بزار» د نعمان بن بشیر په حسن اسناد سره مرفوعاً روایت کړی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رقیم» ذکر وفرمایه او د دغو دریو سریو قصه ئی بیان کړه والله اعلم.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۝ فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ۝

یاد کړه هغه وقت چه رجوع وکړه هغو غلمیانو (د ویری د کفارو) غار ته

نو وویل دوی ای ربه غُمونږه را کره مونږ ته له خپله نژده رحمت (چه پری پت شو له غلیمه «دشمنه») او تیار کره مونږ ته له دی کاره غُمونږ (چه مفارقت د کفارو دی) هدایت او کیښوده مونږ (پرده) پر غوړونو د دوی (چه هیڅ غږ ئی نه اوریده او ویده پراته وو) په غار کښی شو کاله په شمیر.

تفسیر : یعنی داسی ئی پر غوړونو وتپول چه تر کلونو کلونو پوری په هغه سوری کښی ویده پراته وو. او د دی خوا او هغی خوا له احواله له سره نه وو خبر او نه کومه خبره د دوی غوړونو ته رسیده.

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحَرْبَيْنِ أَحْضَىٰ لِمَا لَيْسَتْ أُمَّدًا ۝۱۲

بیا راپورته کړل مونږ دوی دپاره د دی چه (په حالی علم سره هم معلوم کړو) چه کومه یوه له دغو دواړو دلو مختلفو په خنډ کښی) ښه حساب کوونکی ده (یا ئی یاد کړی دی حساب) د هغه چه دوی څه مدت تیر کړی ؤ (په دغه غار کښی).

تفسیر : له ډیرو کلونو څخه وروسته الله تعالی دوی وینښ کړل. څو ظاهر شی چه د اختلاف کوونکو په منځ کښی کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شی؟ ظاهر دی چه د داسی اوږده خوب څخه وروسته کله چه دوی وینښ شوی دی نو په قدرتی طور سره پخپله د خوب کوونکی او گردو (تولو) لیدونکو په منځ کښی راز راز (قسم قسم) خبری سره مبادله کیږی. او غیننی ئی مدت لږ ښی. او غیننی ئی ډیر څرگندوی (ښکاروی). یو به اقرار کوی. او بل به ئی مستبعد گنلی تری انکار کوی. نو دوی ئی راوینښ او دا ئی وروښوده چه کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمی خبری کوی؟ او واقعیت ته نژدی دی؟ او وروسته د دی حقیقت له پوهیدلو سره د بعث «بعد الموت» عقده حل کولی شی؟ چه په هغه کښی د هغی زمانی خلقو سره جگړی کولی.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ أَمْوَا بِرِهِمْ وَرَزَدْنَاهُمْ هُدًى ۝۱۳

مونږ قصه کوو تاته (مفصلاً) خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بیشکه دوی داسی غلمیان دی چه ایمان لری په رب خپل او زیات کړی ؤ مونږ

دوی له جهته د هدایته.

تفسیر : یعنی د ایمان څخه زیات درجه نل ورته ورکړه چه د اولیاو درجه ده .

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

او تینگ ترلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوت او صبر)

تفسیر : یعنی زړونه مو قوی کړی ؤ په قبول او اظهار د حق سره او دوی مضبوط او ثابت قدم کښود او خپله خبره نل صافه وویل.

إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنُؤْذِيَنَّ دُونَهُ الْهَالِكُونَ كُلُّنَا إِذَا شَطَطًا ۝

کله چه پاخیدل (پس له ماموریدلو د کفر په سجدی سره) نو وویل دوی رب غمونږ رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی له سره به عبادت ونه کړو بی له هغه الله د بل معبود (او که بل څوک مونږ په الوهیت سره وباله نو) خامخا په تحقیق ویلی به وی مونږ هلته خبره خطا لویه دروغه.

تفسیر : یعنی کله چه «رب» هغه دی نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «الوهیت» او «ربوبیت» دواړه هم ده ته وړ (لائق) او مخصوص دی.

هَؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمُ سُلْطَانٌ بَيِّنٌ مِّن مَّن أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۝

دا کسان قوم غمونږ نیولی دی دوی بی له الله (نور باطل) معبودان، ولی نه راوړی دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند، ښکاره نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا څخه چه تری پر الله دروغ (چه شریکان ورته دروی بلکه لوی ظالم له ده څخه بل نه دی).

تفسیر : لکه چه موحدین د توحید صاف صاف دلائل وړاندی کوی که مشرکین هم پخپله دعوی کښی رښتین وی نو کوم واضح دلیل ولی نه وړاندی کوی؟ که ئی وړاندی کړی نو له کومه به ئی راوړی؟ دروغ پښه نه لری. له دی نه به لوی دروغ څه وی چه دوی د الله تعالی دپاره شریک دروی.

کله چه دقیانوس اصحاب الکھف ته دری ورځی مهلت ورکړ او دوی پخوا د تمامیدلو د دری ورځو وتښتیدل نو (یملیخا) چه مشر د دوی و په منځ کښی د لیاری کښی ئی وویل خپلو غینو نورو غلمیانو ته داسی:

وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يُعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهُ فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ يَنْتَرِلُونَ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرَقًا ۝١٩

او کله چه په څنگ شوئ تاسی له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چه عبادت ئی کوی دوی پی له الله نو ځای ونیسئ تاسی هغه غار ته (او دیره شی پکښی) خپور (خور) به کړی تاسی ته رب د تاسی له رحمته خپل او تیار به کړی تاسی ته له کار ستاسی اسباب د گزران (او خوشالئی).

تفسیر : یعنی «کله چه د مشرکانو له دینه مونږ بیل یو نو په ظاهری دول (طریقه) سره هم مونږ ته لازم دی چه له هغوی څخه بیل اوسو. او کله چه د دوی له باطلو معبودانو څخه گوښه (بیل) شو نو ښائی چه له هر طرفه وشکوو او خاص خپل لوی الله جلت عظمت په طرف رهی (لاړ) شو او د هغه رحمت او تلافی ته امید واری ولرو» پخپلو منځونو کښی ئی سره داسی مشوری وکړی په پای (آخر) کښی لاړل او د غره په سمځی کښی کیناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزُورُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرُّهُمْ ذَاتَ الشَّمَالِ وَهُمْ فِي فُجُوءٍ مِّنْ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

او وینی به ته لمر کله چه راخیژی نو میلان کوی له غاره د دوی ښی طرف ته او کله چه لویدی نو پریودی دوی (او تری تیریږی) کین طرف ته او دوی په ارت میدان کښی دی له دی غاره، دغه (مذکوره احوال د دوی) له دلائلو

(د قدرت) د الله دی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسی دیره غځای په لوری لیار ښوونه وکړه چه هلته مأمون او مطمئن شول او په آرامی او خوشالی سره پریوتل نه د غځای د تنگوالی څخه د دوی زړونه خفه ؤ او نه لمر دوی ته څه رږ (رحمت) او تکلیف رسوه. د دی لامله (له وجی) چه د دغه سوری مخ د شمال په لوری او په هسی یوه وضع او هیئت سره واقع وه چه د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسیده او بی د څه ضرر د رسولو څخه به تری وته.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ۝۱۷

هر چاته چه سمه صافه لياره وروښوده الله نو همغه دی د سمی صافی لیاری موندونکی او هر څوک چه گمراه نی کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته ده ته کوم ولی دوست ليار ښوونکی.

تفسیر : یعنی ظاهری او باطنی ليار ښوونه کړد (تول) د ده په قبضه کښی ده وگوره څه مهال (وخت) چه کړده (توله) دنیا سره ښویدلی وه «اصحاب الکھف» نی څرنکه د هدایت په لياره ټینگ او ثابت قدم کړل او په ظاهری دول (طریقه) نی هم څرنکه د یوه عجیبه سوری په طرف د دوی ليار ښوونه وکړه.

وَتَحْسَبُهُمْ آيَاتًا وَهُمْ رُفُودٌ ۖ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَ
ذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ۖ لَوِ اطَّلَعَتْ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَ لِيْلَتٌ مِنْهُمْ رُعْبًا ۝۱۸

او ته به گمان کوی په دوی (که چیری نی ووینی) چه وینښ دی حال دا چه دوی ویده دی او اړوو دوی (د پرښتو په وسیله) په ښی اړخ او کین اړخ او سپی د دوی (د دوی په مخ کښی ورته پروت دی چه) غځوونکی دی (په ځمکه) د دواړو څنگلو خپلو په خولی د غار کښی، که (چیری ورپورته شی

تہ دوی تہ او (نظر واچوی پر دوی نو خامخا مخ بہ وگرخوی تہ لہ دوی
 شخہ پہ تیستہ او خامخا دک بہ کری شی تہ لہ دوی نہ لہ ویری۔

تفسیر : وائی چہ د دوی سترگی بہ د خوب پہ وقت کنبی ہم خلاصی وی او د دومرہ یو طویل
 خوب ہیخ یو اثر د دوی پہ ابدانو کنبی نہ بنکاریدہ۔ نو ٹکھہ ہر چا بہ چہ دوی تہ کاتہ نو
 داسی ئی گانہ چہ دوی وین دی۔ او اللہ تعالیٰ دغو ویدو غلمیانو تہ شان۔ ہیبت او جلال
 وروبانہ۔ او دوی دغہ د ہستوگنی غای تہ ئی دومرہ دہشت او عظمت ورکر چہ ہیچا بہ ورته نہ
 شو کتلی، او نہ بہ ورنژدی کیدلی شو شو خلق د ہغہ د غای شخہ ننداری جویری نہ کری او
 ہلتہ بنداری ونہ تری او دوی ناآرامہ او بی ہوسا (بی آرامہ) نہ کری د دوی پسی یو سہی ہم
 رہی (روان) شوی ؤ چہ د دغو نیکانو اثر پر دغہ سہی ہم ورسیدہ۔ او تر سلھاؤ کلونو پوری
 ژوندی پاتی شو۔ اگر کہ د سہی ساتل بد دی۔ لیکن پہ ملیاردو بدانو کنبی یو بنہ ہم شتہ۔ او
 خورا (زیات) دیر ہسی بدان چہ د خپلو بدو اعمالو لہ کبلہ (وجی) لہ سہی او نورو حیواناتو
 شخہ ہم بنکتہ او خراب وو د نیکانو او بنو میرو (خاوندانو) لہ برکتہ د عزت او عظمت او
 رفعت خاوندان شوی دی۔ او بالعکس د نیکانو لہ کورہ او کھولہ دیر کسان پخپل غان حیران
 پاتی شوی دی۔

غوی د نوح چہ لہ بدانو سرہ مل شو۔

کورنی صفت ئی ورک شو دی ٹھل شو۔

د اصحاب الکھف سہی چہ شو ورخی

پل د نیکو کنبی رہی شو وصف ئی بل شو ۔

شوک چہ بنہ مگرخی بنہ وینی پاک اللہ بہ تری خوشال شی۔

شوک چہ بد مگرخی بد پرخی د غلو مل تہ وینہ غل شو۔

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ طَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ
 كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ
 أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ
 إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ
 مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ۝١٩

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مَلِكْتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿۵﴾

او هم داسی (لکه چه ویده کری وو مونبر اصحاب الکھف) وینس کره مونبر دوی چه پوشتنه وکری پخپلو منغونو کنبی، نو وویل یو ویونکی له دوی نه چه خومره مدت مو تیر کری دی؟، نو وویل (ورته دغو نورو چه) تیره کری ده مونبر یوه ورغ یا یوه برخه د ورغی، وویل (نورو) چه رب ستاسی ښه خبر دی په هغه مدت چه تیر کری دی تاسی نو ولیړئ تاسی یو خپل په دی سپینو زرو ستاسی چه دا دی دی ښار ته نو ودی گوری چه کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه نو رادی وړی تاسی ته رزق له هغه او نرمی او زیرکی دی کوی (په معامله کنبی) او نه دی خبروی خامخا په تاسی هیش یو هم. بیشکه دوی که خبردار (یا قادر) شی پر تاسی نو سنگسار به کری تاسی یا به بیرته وگرځوی دوی تاسی په دین خپل کنبی او له سره به خلاص نه شی تاسی (او ښه به ونه مومئ) په دغه وقت کنبی هیڅکله.

تفسیر : یعنی څرنګه ئی چه پخپل قدرت سره دوی په داسی یوه اوږده خوب کنبی ویده کری و همغسئ ئی دوی په مقررہ وقت کنبی راوینس کړل، کله چه پاڅیدل نو پخپلو منغونو کنبی ئی سره په مذاکرو شروع وکړه، چه مونبر به خومره مدت ویده شوی یو؟ ځینو وویل «یوه یا نیمه ورغ» یعنی ډیر لږ ویده شوی یو. بل وویل چه (له دغو بی فائدو خبرو څخه څه په لاس درغی) په دغه خو د الله تعالیٰ علم ډیر ښه رسیږی چه مونبر خومره مدت ویده شوی یو. اوس کار کوئ، یو سری ته پیسی ورکړئ، او ښار ته ئی ولیړئ چه له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلي. او رانی وړی مګر دغه ضروری ده چه دغه سری دی په ډیر هوښیاری سره لاړ شی او بیرته دی راشی او په نرمی او تدبیر سره دی ښائی معامله وکړی چه هیش یوه ښاری ته ځمونږ پته او ښه څرګنده (ښکاره) نشی که نه لویه خرابی به راپیښیږی. که هغه ظالم باچا پر مونبر خبردار شی نو مونبر به سنگسار کری. یا به مونبر په جبر او اکراه سره له دغه حقانی دین څخه واړوی. (العیاذ بالله) که داسی کومه واقعه راپیښه شوه نو هغه اعلیٰ کامیابی او فلاح چه مونبر ئی غواړو له سره نه حاصلیږی. ځکه چه د حق دین څخه اوښتل اگر که په جبر او اکراه سره هم وی د اولوالعزمو مؤمنانو کار نه دی.

تنبیه : ځما په نزد ﴿يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ محض د مدت د تقلیل څخه کنایه ده د خوب د پاڅیدلو څخه وروسته دغه طویل مدت هم دوی ته قلیل محسوس شوی و. رښتیا ده چه «خوب او

مرگ سره برابر دی» د ﴿يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ د «او» د حرف سره استعمال داسی وکنئ لکه چه
د جزء (۱۸) «المومنون» د سورت په (۱۱۲) آیت (۶) رکوع کښی دی
﴿كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ دِينَارٍ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسَلِّ الْعَاذِينَ﴾

وَكَذَلِكَ أَغْتَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ

او هم داسی (لکه چه مو وینئ کړی وو دوی) خبر کړل مونږ (خلق) پر دوی
بانندی چه پوه شی (دغه د حشر منکران چه) بیشکه وعده د الله حقه ده او
بیشکه قیامت (چه دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کښی (او خبر کړل
مونږ دغه خلق په اصحاب الکھف) کله چه جگړی کولی دوی په منځ خپل
کښی په کار (د دین) خپل.

تفسیر : یوه له دوی ځینی پیسی واخیستی او ښار ته ننوت خو د ښار گرد (تول) شیان د
ده په نظر کښی پردی او غیر متعارف ښکاره شول په دغه مدت کښی څو قرنه تیر شوی ؤ، د
ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول چه پر دی د کوم باچا نوم دی؟ او د
کومی زمانی دی؟ او گرد (تول) سره داسی وپوهیدل چه دغه سری له کوم ځایه کومه قدیمی
خښه کړی خزانه موندلی ده څو دغه خبره د باچا په غوږ کښی ورسیده او هغه همغه پخوانی
لیکلی تخته وغوښته چه پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلی شوی ؤ او دغه هم پکښی
مسطور ؤ چه دغه ځلمیان یو ناڅاپه په دغه کال کښی لا درکه او تری تم شول. له تحقیقه ثابته
شوه چه دغه سری د همغه مفقودالخبر دلی څخه دی. په دغه وقت کښی په دغه ښار کښی د
«بعث بعد الموت» په نسبت سخت جگړه نښتی وه چا به ویل چه د مر کیدلو څخه وروسته بیا
ژوندون نشته، چا به ویل چه محض روحانی بعث دی او جسمانی نه دی څوک د روحانی او
جسمانی د دواړو معادو قائل ؤ، د دی وقت باچا یو حق خوښوونکی، منصف سری ؤ، او
غوښته ئی چه له یو طرف کوم داسی نظیر او مثال په لاس ورشی چه په هغه سره پوهول آسان
شی، او عقلی استبعاد له منځه ورک شی. پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران
هم د دی حیرت راوړونکی ماجری د لیدلو او اوریدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغی
نظاری په خاص ډول (طریقه) سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه او وپوهیدل چه په دی سره الله
تعالی مونږ ته تنبیه راکړه ځکه چه دغه قصه د دوهم ځلی بیا ژوندی کیدلو څخه له سره کمه نه
ده.

تنبیه : ځینو د ﴿إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه الله تعالی د

«اصحاب الکھف» له حاله په هغه وقت کښی خلق خبر کړی ؤ نو ځکه د «اصحاب الکھف» په نسبت جگړو او مناقشو جریان درلود (لرلو)، چه هغه څو تنه ځلمیان چه یو ناڅاپه سره ورک او تری تم (گډوډ) شوی وو. چیری لارل؟ چه د هغوی په نسبت له ډیری اوږدی زمانی راهیسی داسی آورو چه راځی. دوی ولی رانغلل؟ دوی چیرته لارل؟ د دوی نسل به چیری منتشر شوی وی؟ تر اوسه پوری دوی نه دی ژوندی پاتی. او ضرور گرد (تول) سره مړه او خاوری شوی دی. په دغه مسئله کښی به ځینو یو شی او ځینو به بل شی ویل چه یو ناڅاپه الله تعالی د حقیقت له مخی پرده پورته کړه او هغه گرد (تول) اختلافات ئی سره ورک کړل.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿۳۱﴾

نو وویل (دغو خلقو یو بل ته) چه جوړه کړئ پر دوی یوه بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د) دوی، وویل هغو کسانو چه غالب وو په کار (د دین) د دوی چه خامخا جوړ به کړو مونږ هر ورو (خامخا) پر دوی باندی مسجد (چه لمونځ پکښی وکړی شی).

تفسیر : دغه نه دی معلوم چه وروسته له هغه «اصحاب الکھف» همغسی ژوندی پاتی شول؟ یا ئی انتقال وکړ؟ که انتقال ئی کړی دی څه مهال (وخت) ؤ؟ او که ژوندی پاتی دی تر کله؟ یا به تر کله ژوندی پاتی کیږی؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چه دغه سوری ته نژدی په کوم مناسب ځای کښی د یادونی په شان کوم عمارت جوړ کړی چه له هغه ځینی زائرنو ته څه سهولت پیښ شی نو په دغه کښی به د آراؤ اختلاف واقع شوی وی چه څه قسم عمارت جوړ کړ شی، د دغو اختلافونو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دی، او دغه هم د ده په علم کښی شته چه دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلی د خوب طاری کیدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوری پوری رسیدلی دی؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوی دی؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سریو «چه د اصحاب الکھف» پر اسلامی دین وو داسی سره غوټه کړه چه دغه غار ته نژدی یو معبد تعمیر شی د اصحاب الکھف په نسبت برسیره پر دی چه پاخه موحدان او متقیان وو په یقینی ډول (طریقه) نه ویل کیدی شی چه د کوم نبی علیه السلام پر دین او شریعت وو لیکن هغه کسان چه پر دوی معتقدان شوی او عمارت ئی ورجوړ کړی وو نصرانیان وو. ابوحیان په «بحر محیط» کښی د «اصحاب الکھف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړی دی. من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۚ

ژر به وائی (یعقوبیه چه دوی) دری دی خلورم د دوی سپی د دوی دی، او
ویه وائی (نسطوریه چه دوی) پنځه دی شپږم د دوی سپی د دوی دی، ویشتل
(او ویل بی له نبی بی دلیل) په غیب سره.

تفسیر : یعنی سامعین به د «اصحاب الکھف» د قصی له آوریډلو څخه وروسته لکه چه د خلقو
عادت دی اتکلی غشی ولی یو به وائی چه دوی دری وو، خلورم د دوی سپی ؤ. بل به وائی چه
دوی پنځه وو او شپږم به سپی ښی. لیکن دغه ګرد (تول) اقوال داسی دی لکه چه څوک یی د
نبی له تاکلو (مقررولو) څخه تیږی (ګتی) وولی. ممکن دی د دغو مختلفو خبرو په ویلو کښی
برسیره په جهل د رسول الله صلی الله علیه وسلم امتحان هم مقصود وی چه وګورو محمد صلی الله
علیه وسلم په دغه معامله کښی څه فرمائی؟ ځکه احتمال لری چه یهودانو د هغو صحیح تعداد اوه
ښوولی وی چه د هغه په طرف لوی قرآن هم اشاره فرمائی.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا قَلِيلٌ ۖ فَلَا تُمَارِ فِيهِمُ الْإِمْرَاءَ ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمُ مِنْهُمْ أَحَدًا ۝١٣

او ویه وائی (مومنان په اخبار د محمد چه دوی) اوه دی او اتم د دوی سپی د
دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ښه علم لری په شمیر د دوی
نه پوهیږی په (شمیر د) دوی مګر لږ (د خلقو) نو جګړه مه کوه (ای
محمده!) په باب د دوی (یعنی اصحاب الکھف) کښی مګر جګړه ښکاره او
فتوی مه غواړه په باب د دغو (اصحاب الکھف) کښی له دغو (کتابیانو)
څخه له هیڅ یو (ځکه چه ته پخپله پری خبر نی په وحیه سره)

تفسیر : یعنی په دی قسم غیر معتد به خبرو کښی زیاتی جګړی کول او تردید، فضول او
لاحاصل دی. د عدد په معلومولو پوری کوم اهم مقصود نه دی متعلق، هومره خبره چه الله تعالی
راښودلی ده له هغی څخه د زیات تحقیقاتو پسی لویډل او هغومره تردید چه الله تعالی فرمایلی
دی له هغه څخه زیات تردید او جګړی ښلول، فضول دی. ابن عباس رضی الله تعالی عنه فرمائی

زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چه هغوی د قرآنی سیاقه معلوم کړی دی چه) اصحاب الکھف هم دغه اوه تنه دی. ځکه چه الله تعالیٰ هغو پخوانیو دواړو اقوالو ته ﴿رَجَبًا لِّلْقَیْبِ﴾ و فرمایه او دریم قول سره ئی ونه فرمایل علاوه پر دی د بیان اسلوب هم بدل شوی دی په پخوانیو دواړو جملو کښی «عطفیه واو» نه وه او په دریم کښی شته. او د ﴿وَتَأْمُرُهُمْ بِالْحَقِّ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه ګواکي دغی خبری ته زور ورکول مقصود دی چه د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعی له تفصیله واقف دی ځینو د دی په تائید کښی دا هم ویلی دی چه پخوا له دی نه له ﴿قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمَلَّيْنٰهُ﴾ څخه د یوه تن قول راڅرګند (ښکاره) شو. او له ﴿قَالُوا لَیْسَتَا یَوْمًا﴾ الایه - څخه پرته (علاوه) له هغه قائل څخه د دری تنو نورو قائلینو پته ولګیده له «قَالُوا رِبْکُمْ اَعْلَمُ، الْاِیة» څخه برسیره په دوی د دریو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځی او په دی ډول (طریقه) اقلا لږ تر لږه ښائی دوی اوه تنه وی. چه سپی تری مستثنی پاتی دی ځما نیکه مولانا مراد علی خان کاموی په خپل هغه قلمی تفسیر کښی چه په (۱۲۹۱) هـ ق کښی د خوګیانو په کډه کښی لیکلی دی او بیا په (۱۳۴۰) هـ کښی د لاهور په دین محمدی پریس کښی چاپ شوی دی د اصحاب الکھف اسماء داسی لیکلی دی: (۱) یملیخا (۲) مکسلمینا (۳) مسلمینا (دغه دری تنه د بی لاس درباریان یعنی اصحاب الیمین دی) (۴) مرنوش (۵) دبرنوش (۶) شازنوس (دغه دری تنه د کین لاس درباریان یعنی اصحاب الشمال دی) (۷) مرطونس هغه شپون دی چه دوی ته ئی د هغه سمخ لار ښوونه وکړه او د دوی د نجات سبب شو د دوی د سپی نوم (قطمیر) او د دوی د باچا نوم (دقیانوس) او د ښار نوم (افیوس یا طرطوس دی).

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَآئٍ اِنِّیْ فَاعِلٌ ذٰلِکَ عَدَاۗءٌۢ بَیْنَنَا وَبَیْنَهُمْ اِلَّا اَنۡ یَّشَآءَ اللّٰهُ وَادۡکُرۡ رَّبَّکَ اِذَا نَسِیْتَ وَقُلۡ عَلَیۡ اَنۡ یَّهۡدِیَ رَبِّیْۤیۡ لِاَقۡرَبَ مِّنۡ هٰذَا رَشَدًاۙ

او مه وایه له سره په هیڅ باب کښی چه بیشکه زه کوونکی یم د دغه کار صبا مګر (متصل ورسره ووايه ای محمده!) که اراده فرمایلی وی الله او یادوه رب خپل کله چه دی هیر شی او ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه سمه صافه لیاره وښی ماته رب ځما ډیری نژدی ته له دی نه له جهته د لیار ښونی (او نیکه لیاره).

تفسیر : د «اصحاب الکھف» قصه په تاریخی کتابونو کښی له نادراتو څخه لیکلی شوی وه او هر سری تری نه شو خبریدی. مشرکینو د یهودانو په لمسون له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ چه له دغه پوښتنی څخه د دوی مقصود امتحان وو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده و فرمایله چه صبا به ئی دروښیم ځکه متیقن ؤ چه جبرئیل علیه السلام به راځی او

زه به تری معلومات اخلم او دوی ته به ئی وایم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنځلسو ورځو پوری رانغی رسول الله صلی الله علیه وسلم دیر خفه او غمجن شو مشرکین په خندا او مسخرو لگیا شول بالاخر د الله تعالی له جانب دغه قصه ورته ولیږله شوه او په پای (آخر) کښی ئی نصیحت هم ورغلاوه شو چه وروسته له دی نه د هیڅ یوی خبری په نسبت بی د ﴿إِنَّ شَأْنَهُ﴾ څخه نه ځانی چه وعده وفرمائی که کوم وقت له تانه هیره شی نو هر کله دی چه په یاد راشی ﴿إِنَّ شَأْنَهُ﴾ ووايه او امیدوار شه چه الله تعالی به ستا درجه له دی نه لا زیاته کری. یعنی هیڅ شی هیڅ کله به له تاسی هیر نشی «موضح القرآن» یا د «اصحاب الکھف» د واقعی څخه زیات په عجیب طور ستاسی حفاظت وفرمائی او فتح او بری به مو در په برخه کری لکه چه د «ثور» په غار کښی وشو یا د کھف د واقعی څخه زیات عجیب واقعات او شواهد ستاسی له ژبی څخه ویاسی چه خلقو ته ئی بیان کری.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ۝

او مدت تیر کری وو دغو (غلمیو) په غار کښی دری سوه کاله (شمسی) او زیات کری ؤ پری دوی نهه (قمری کلونه نور هم)

تفسیر : یعنی د شمسی په حساب پوره دری سوه کاله په هغه غار کښی ویده وو. او په قمری سره (۹) کاله نور زیات شو (په دغه کښی د ورځو او میاشتو کسور نه دی محسوب شوی) یا دری سوه کاله وروسته امکان لری چه لږ څه له خوږه وینی شی او بیا تر نهو کلو پوری ویده پاتی شی. د ځینو علماؤ رایه دا ده چه دغه (۳۰۹) کاله د دوی د ویشیلو څخه بعد د محمدی عهد پوری مدت ئی بیان فرمایلی دی. یعنی له خلقو سره وروسته د لیدلو او ویلو بیا ویده شوی دی چه د دوی له دغه وروستنی پېښی څخه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری دومره مدت تیر شوی دی والله اعلم.

لطیفه د هندوستان د (زیشوان) په علاقه کښی یو سری د دوه سوه او دوه پنځوس (۲۵۲) کلنی عمر کښی شته چه اوس د خپلی څلیرشتمی (۲۴) ښځی سره ژوندون کوی.

قُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدت (چه دوی ځنډ (تاخیر) کری وو په هغه کښی)، خاص هم ده لره دی پټ (اسرار) د آسمانونو او د ځمکی (او د ساکنینو او موجوداتو د هغو هم)، څه ښه لیدونکی دی الله (د هر موجود) او څه ښه اوریدونکی دی الله (د هر مسموع)،

تفسیر : یعنی مؤرخین د دوی د ویدیللو او د بیا وینیللو مدت راز راز (قسم قسم) بیانوی خو له گردو (تولو) څخه صحیح او صواب همغه ده چه الله تعالیٰ ئی ښیی ځکه چه د آسمان او د ځمکی د گردو (تولو) پتو اسرارو علم هم له ده سره شته او هیڅ یو شی د ده د قدرت له سترگی څخه نه شی تیروتی.

مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ قَوْلٍ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿١٣﴾

او نشته چیری دوی ته بی له دی نه هیڅ دوست (متولی د امورو) او نه شریکوی په حکم (قضاء) خپل کښی بل هیڅوک.

تفسیر : یعنی همغسی چه د ده علم محیط دی د ده قدرت او اختیار هم پر گردو (تولو) حاوی دی همغسی چه د ﴿لَهُ قَبْلِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ په علم کښی هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دی د قدرت په اختیاراتو کښی هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشی کیدی.

وَأَنزَلْنَا مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابٍ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ قَفْ وَلَكِنْ تَجِدُ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿١٤﴾

او ولوله (ای محمده ! دوی ته) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتابه د رب د تا، نشته بدلونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومی ته غیر له دغه (الله) هیڅ ځای د پناه (که قصد ئی وکړی)،

تفسیر : د «اصحاب الکھف» په قصه کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿فَلَا تُشْرِكُوا بِهِمُ الْأَوْصِيَاءَ ظَاهِرًا وَآخَرًا﴾ مطلب دا دی چه په بیکاره شیانو د زیات بحث او پلتنی (تحقیق) او مناقشی هیڅ ضرورت نشته. تاسی خپل د منصبی فرض په اتمام کښی مشغول او لگیا اوسئ! یعنی هغه جامع او مانع او کافی او شافی کتاب چه تاته ستا رب مرحمت فرمایلی دی، هغه ولوله! او خلقو ته ئی واوروه! کومی خبری چه الله تعالیٰ په دی کښی آورولی دی او هغه وعدی ئی چه فرمایلی دی هیڅ یو داسی طاقت نشته چه هغه واری. یا ئی بدل کړی، یا ئی بیرته وغورځوی، یا ئی غلطی ثابتی کړی که څوک د دغو خبرو تبدیل پسوی وی یا د دی کتاب د حقوقو په اداء کولو کښی قصور کوی هغه دی ښه وپوهیږی چه د الله تعالیٰ د مجرمانو دپاره په هیڅ یو ځای کښی د پناه ځای نشته. هو د وفادارانو د پناه ورکولو دپاره د هغه

رحمت وسیع دی (اصحاب الکھف) وگورئ کله چه دوی د الله تعالیٰ په خبرو ټینگ ولاړ وو نو دوی ته ئی غرنګه ښه ځای پخپل فضل او مرحمت سره ورغنايت کړ.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

او صبر (بند او ټینگ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چه بولی (عبادت کوی) د رب خپل په سبب (اول د ورځی) او بیګا (آخر د ورځی یعنی هر کله) غواړی دوی ذات (یا رضاء) د الله.

تفسیر : یعنی د ده د لقاء او رضاء د حصول په شوق کښی په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کښی مشغول اوسیدی. مثلاً ذکر کوی، قرآن لولی. پر خپلو لمونځونو مداومت کوی. د حلالو او حرامو تمیز کوی. د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پیژنی. اگر که د دنیوی حیثیته دوی معزز او مالدار نه دی، لکه په لویو اصحابو کښی په دغه وخت کښی حضرت عمار. صهیب. بلال. ابن مسعود خباب سلمان او نور رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین نو داسی مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وگرځوه او د هیچا په وئیلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بیلوه!.

وَلَا تَعْدُ عَيْنُكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او نه دی تیریری (وړاندی دواړه) سترګی ستا له دوی نه چه غواړی ته، زینت (ښائست) د دی ژوندون لږ خسیس،

تفسیر : یعنی د دغو غریبانو او مات زرو او بی وځلیو (کمزورو) مخلصینو مومنینو څخه له سره خپلی سترګی مه آړوه! او لویو لویو غټو متکبرانو دنیا دارانو ته په دغه مقصد مه ګوره! چه د دوی د مسلمان کیدلو څخه به اسلامی دین ډیر ښه رونق او ښائست مومی څکه چه اسلامی اصلی عزت او رونق په مادی خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط. بلکه په ایمان او تقویٰ او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی. د دنیا تال او تیل، ښائست او سنگار بیخی فانی او د سیوری په شان تلونکی شی دی. حقیقی دولت خو ایمان، تقویٰ او تعلق مع الله دی چه هغه له سره ماتی او زوال نه لری. لکه چه د «اصحاب الکھف» په واقعه کښی د الله تعالیٰ د یاد کونکو او د دنیا د طالبانو پای (آخر) او خاتمه معلومه شوه.

وَلَا تَطْعَمَنَّ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ۝

او اطاعت مه کوه (مه اوړه خبره) د هغه چا چه غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره غمونږ او متابعت ئی کړی دی د هوا خپلی او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته او تجاوز له حدود الله).

تفسیر : یعنی د هغو کسانو په خبرو تاسی له سره غوږ مه ږدئ او مه ئی اورئ چه د هغوی زړونه له حقه زاهل او په دنیوی نشو کښی مست او لایعقل او د الله تعالی له یاده بیخی غافل دی. او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنی پسی مائل او رهی (روان) او لگیا دی. د الله تعالی په عبادت کښی تکبر، لوی، غانمنی (خودنمائی)، هوا پرستی، تقدم او تعالی د دوی دود (رواج) او دستور دی. اگر که دوی ظاهراً ډیر بدایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وی. په روایاتو کښی راغلی دی چه د قریشو غښتو صنادیدو او غتانو غمونږ رسول صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل «تاسی د خپلو شاو خوا څخه دغه فقراء، مسکینان خواران، غریبان چه گرد (تول) سره اوږه گان (خوار) دی لری کړئ. غو مونږ غتان. مشران. لویان او سرداران تاسی سره کینو.» ګواکي مسلمانانو ته اوږه (خوار) او کفارو ته ئی بدای او سردار وویل. ممکن دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زړه کښی دغه خبره تیره شوی وی چه د دغو غریبانو په بیلولو کښی د لږ څه مدت دپاره څه خرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاڅه مسلمانان دی، مصلحت ته کلی نه به خپه کیږی او دغه غتان به په دغه وسیله سره اسلام قبلوی. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو چه تاسی له سره د دغه متکبرانو دغه خبری مه آورئ! ځکه چه د دوی دغه غوښتنی بیخی چتی (فضول) او بیکاره دی په دوی کښی د حقیقی ایمان د قبلولو رنگ او استعداد نشته. نو بیا محض د موهومی فائدی دپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولی پریښودی شی. او هم د غتانو او غریبانو سره د دغسی معاملی له کولو څخه احتمال شته چه د عامو خلقو په زړونو کښی د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نسبت ﴿مَعَاذَ اللَّهِ﴾ بدگمانی او نفرت پیدا شی چه د هغه ضرر له دی ضرر څخه به ډیر زیات وی چه اوس د دغو غو تنو متکبرو د اسلام د نه قبلولو په صورت کښی تصور کاوه شی!

وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَن شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته اسلام قرآن) حق دی له رب ستاسی، پس هر څوک چه اراده (د ایمان) وکړی نو ایمان دی راوړی! او هر څوک چه اراده (د کفر) وکړی نو کافر دی شی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له جانبہ رشتیا رشتیا خبری اورولی شوی دی. الله تعالیٰ د چا د منلو او د نه منلو هیڅ پروا نه لری هر څه نفع یا نقصان چه پېښیږی هغه به یواځی ستاسی وی منونکی، او نامنونکی له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لاری مل وی. او هغوی دواړه دی خپل هغه عاقبت او خاتمی ته ښه څیر شی او فهم دی ورته وکړی چه وروسته بیانېږی. خالص دنیوی عیش او عشرت خوشی چتی (بیکاره) او فانی دی. او دنیوی مزی او چرچی هلته ښی او خوندوری کیدی شی. چه د اخروی فلاح او نجات وسیله وگرځی. هو! یواځی دنیوی تمول په کار نه راځی. بلکه هغه کسان چه په دغه جهان د اسلام په حالت خواروزار او پریشان دی په هغه جهان کښی به خوښ او خوشال او فرحان او په عیش او عشرت او آرام کښی وی. امام زاهدی رحمة الله علیه ویلی دی له دغه امر څخه مراد وعید او تهدید یعنی ویرول او زورول دی نه اباحت او اجازت ځکه چه بیا ئی داسی فرمایلی دی.

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا
يُغَاثَوْنَ بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿١٩﴾

بیشکه چه مونږ تیار کړی مودی لپاره د ظالمانو (کافرانو داسی) اور چه چاپیر شوی دی له دوی پردی د هغه (چه هغه پردی به هم د اور وی)، او که فریاد وکړی (دوی له تندی) نو فریاد به ئی واخیستی شی (په ورکولو د داسی) اوبو (سره) لکه زوی (یا د تیلو خت) چه وړیتوی به مخونه، بد څیز د څښلو دی (دغه زوی)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجی د انتفاع.

تفسیر : یعنی د گرمی له شدة به تری کیږی نو «العطش! العطش!» ناری وهی نو د تیلو تلچت (خیری) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږی چه د سخت تودوالی او د تندی له سببه د دوی خوله او کولمی به سره تول وړیتی او تناکي وهی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی ښه (عملونه) بیشکه مونږ نه ضائع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چه ډیر نیک وی له جهته د عمل،

تفسیر : یعنی له ادنیٰ غنی ادنیٰ نیکی هم نه ورک کیږي او پوره بدل به ورکړی شی.

أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

دغه (مؤمنان چه دی) شته دوی ته (هسی) جنتونه د تل هستوګنی چه بهیږي له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (خلور قسمه) ویالی په لاس به کاوه شی دوی ته په دغه جنت کښی وښی له سرو زرو (خو وښوولی شی چه اصلی او دائمی دولتمن او باثروته کوم سړی دی؟)

تفسیر : هغه څوک چه تش د سرو زرو او سپینو زرو او ښو کالیو خاوندان دی یا هغو چه ورسره مسلمانان او د ښو اعمالو خاوندان، یا سره له اسلامه او حسنه اعمالو فقیران او بی وځلی (بی وسه) دی. د سرو زرو باهوګانو او وریشمنی جامی او هم داسی د جنت پر ګردو (تولو) نعمتونو او کیفیاتو باندی نه مونږ او نه بل څوک پوهیدی شی چه څومونږ له فهمه ډیر لوړ او په حسوساتو کښی د هغه موطن کوم خاص او پوره مثال نه دی موجود.

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُدُسٍ مُّسْتَبْرَقٍ وَاسْتَبْرَقِ

او اغوندی به دغه (جنتیان) جامی زرغونی له نړیو وریشمو او له پریرو (غتو) وریشمو.

تفسیر : ښائی چه مخ ئی د نړیو وریشمو او استر ئی د پریرو (غتو) وریشمو څخه وی کما یفهم من قوله تعالى ﴿يَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُدُسٍ مُّسْتَبْرَقٍ﴾ جزء (۲۷) (د الرحمن (۵۴) آیت ۳ رکوع) یا دواړه قسمونه به سره بیل بیل استعمالیږی والله اعلم. په «موضح القرآن» کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه سره زر او ریشمین کالی نارینه ؤ ته په جنت کښی ور رسېږی هر څوک ئی چه دلته واغوندی هلته به ئی نه آغوندی.

مُسْكِينٍ فِيهَا عَلَى الْأَرْبَابِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا^(۳)

تکیه کوونکی به وی په دغه جنتونو کښی پر تختو باندی، خومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه) او خومره ښه دی (دا جنتونه او نعمتونه) غای د آرام.

تفسیر : یعنی پر ښو چپرکتو او پالنگونو تکیه لگولی په نهایت عزت او احترام سره به ناست وی.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

او وښیه بیان کړه ته دوی ته یو مثال (د کفارو او مومنانو هغه) دوه سړی.

تفسیر : دغه ئی د غنی کافر او فقیر مؤمن مثال بیان وفرمایه چه د هغه په ضمن کښی د دنیا بی ثباتی، او د کفر او تکبر بدانجامی، او د ایمان او تقوی پر مقبولیت باندی تنبیه ده. دغه دواړه سړی چه د هغوی مثال بیان شوی دی په واقعی ډول (طریقه) سره موجود وو؟ یا محض د تفهیم دپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی. د علماؤ په دغه مورد کښی دوه قوله دی او د تمثیلو فائده په هر حال کښی حاصله ده.

جَعَلْنَا الْاَحَدَیْهِمَا جَنَّتٍ مِّنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا^{۳۲}

چه گرغولی (ورکړی وو) مونږ یو له دی دواړو ته دوه باغونه. له انګورو (تاکونه) او پت کړی وو مونږ دا باغونه په خرماؤ سره او پیدا کړی وو مونږ په منځ د دی (دواړو باغونو) کښی کښت (فصل).

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په چار چاپیر د کجورو (خرماؤ) ونی کینولی شوی دی او د دواړو باغونو په منځ کښی ځمکه د زراعت دپاره تخصیص ورکړی شوی ده خو غله او میوه (قوت او فواکه) گرد (تول) تیار له همغه باغ څخه حاصل واخلي.

كُلَّا الْجَنَّتَيْنِ اَتَتْ اُكْلَهَا وَلَمْ تَظْلَمْ مِنْهُ شَيْئًا

دی دواړو باغونو ورکول به ئی میوی خپلی (پوره) او نه به ئی کاوه ظلم

(کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر.

تفسیر : یعنی داسی نه ؤ چه یو باغ به ښه وده (نشونما) او ښه حاصل ورکوه او بل نه ورکاوه او بی حاصل او بی وده پاتی ؤ یا په یوه کښی ډیری ونی وی او په بل کښی کمی.

وَفَجَّرْنَا خِلْفَهُمَا نَهْرًا ۝۳۳

او بهولی وه مونږ په منځ د دی دواړو باغونو کښی ویاله،

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په منځ کښی د اوبو ویاله په ډیر ښه وضعیت سره چار چاپیر بهیده او منظره ئی ډیر ښکلې او فرحت زیاتوونکې او ښائسته کړی وه . او که کله نا کله چه باران هم نه کیده خو بیا هم د دغو باغونو طراوت او زرغونتیا د دغو اوبو په سبب به پخپل حال پاتی کیده او د تندۍ خرابی او د وچوالی هیڅ ویره او اندېښنه به ورسره نه وه .

وَوَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ ۝۳۴

او ؤ ده ته (نوری) میوی،

تفسیر : یعنی هر څه چه ئی لگولی ؤ یا ئی گنلې ؤ د هغه ثمره او نتیجه ئی په ښه ډول (طریقه) سره وموندله او د عیش او رفاهیت هر قسم سامان جمع شو، نکاح ئی چه وکړه د هغی نتیجه او ثمره هم ورته ښه شوه او د ډیرو اولادونو پلار شو.

فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ۝۳۵

پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملگری خپل ته حال دا چه هغه ورسره خبری کولی (په افتخار سره) چه زه زیات یم له تانه له جهته د مال او ډیر عزتتاک یم له جهته د سړیو.

تفسیر : یعنی مال، دولت، ملاتړ، سری ماسره له تا نه زیات دی که زه د شرک او کفر په اختیارولو کښی په باطل وی نو دومره مال، دولت او هوسانی (آرام) به ولی غما په برخه کښی

کیده؟ د ده د شرک ثبوت له دی نه په لاس راځی چه د آفت د رسیدلو څخه ئی وروسته په تأسف او ارمان سره وویل ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السَّاعَةَ﴾ معلومیږی چه د هغه غریب ملگری چه پوخ موحد ؤ د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبی کولو نصیحت به ئی ورته کاوه چه د هغه په جواب کښی ئی داسی ورته وویل چه زه له تانه په مال، اولاد، سری، ملاتړ او هر څیز کښی زیات یم. نو څرنگه به یقین وکړم چه زه پر باطل یم او تا غوندی مفلس او ناداره به په حق وی؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چه دی ظالم ؤ پر ځان خپل (په سبب د فخر او تکبر او کفر)

تفسیر : یعنی په شرک کښی مبتلا ؤ. د کبر او غرور په نشو د ده دماغ ډک ؤ. نورو ته به ئی په سپکه سره کتل او حقیر به ئی گڼل. او د الله تعالی پر قدرت او جبروت به ئی نظر نه ؤ. او نه په دی پوهیده چه وروسته به ئی انجام څه کیږی؟ هم دغه باغ د ده جنت ؤ چه هغه به ئی خپل ابدی خیر گڼلو.

قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿١٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِّدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿١٦﴾

وویل چه زه نه کوم گمان چه هلاک (خراب) به شی دغه باغ (زما) هیچیری او نه کوم زه گمان په قیامت چه قائم (واقع) به شی او قسم دی خامخا که بوتلی شم (په گمان ستا) رب خپل ته (پس له بیا ژوندون) نو قسم دی چه هر ورو (خامخا) به مومم خامخا غوره له دی باغ څخه مرجع.

تفسیر : یعنی اوس خو په آرام سره تیریږی. او گرد (تول) انتظامات می داسی مکمل کړی دی چه زما تر ژوندانه پوری د دغو باغونو د تباہ او خرابیدلو کومه ظاهری اندیښنه نشته. پاتی شوه د بعث بعد الموت قصه، نو اول زه یقین نه لرم چه د مر کیدلو څخه وروسته د هډوکی بڅرکی ته بیا دوهم ځلی نوی ژوند په برخه کیږی؟ او مونږ به د پاک الله په مخ کښی وړاندی کیږو. لیکن که هم داسی وشو نو یقیناً ماته به له دی نه ښه او بهتر سامان هلته هم راوړسیږی. که زمونږ دغه حرکات د الله تعالی خوښ نه وی نو په دغه دنیا کښی به ئی ولی دومره وسعت او

راحت را په برخه کړی وی؟ ګواکي د دی دنیا راحت او هوسانی (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسانی (آرام) باندی دلیل دی چه زه به هلته هم مزی او چرچی کوم.

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا ۖ لَئِنْ أَهْوَأَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ۝

وویل دغه (کافر) ته (مؤمن) ملګری د ده حال دا چه دغه مومن خبری اتری کولی له دغه کافرسره آیا کافر شوی پر هغه (ذات) چه پیدا کړی ئی ته (په اول کښی) له خاوری بیا ئی له نطفی بیا ئی برابر کړی ته سړی (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چه الله رب غما دی او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا اصل آدم علیه السلام ئی له بی ځانه خاوری څخه. بیا ته ئی د غمکي د حاصلاتو له خلاصی او له یوه څاڅکي ناخیزه اوبو څخه پیدا کړی ئی او ژوندون ئی دربښلی دی او روحانی او جسمانی قوتونه ئی درکړی دی او لوی غت انسان ئی در څخه پیدا کړی دی نو آیا ته له دی نه انکار لری چه هغه په دی وروسته له مرګه بیا ژوندی کوی؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بیرته نشی اخیستلی؟ زما عقیده خو داسی نه ده. بلکه زه پوره یقین لرم چه هم هغه لوی ذات یواځی زمونږ رب دی. د ده په الوهیت کښی بل هیڅوک شرکت نه لری او د ده د حکم او ارادی په مقابل کښی هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی او کولی او نه خپله سا اخستی شی.

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

او ولی نه په هغه وقت کښی چه ننوتی باغ خپل ته ویل تا (یعنی په هغه وقت کښی چه ننوتی خپل باغ ته ولی دی داسی نه ویل) هغه چه اراده وفرمائی الله (هغه کیږی) نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار) مګر په توفیق) د الله.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ نعمت دی خو د غرور، تکبر او ځانمنی (خودنمائی) او د کفر ویلو څخه آفت نازلیدوی. لازم او ښه خو داسی ؤ چه د باغ د داخلیدلو په وقت دی د ﴿مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَٰؤُلَاءِ أَبَدًا﴾ په ځای ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ ویل یعنی د هر هغه څیز چه الله تعالیٰ

اراده وفرمائی عطا کوی ئی. غه زور او قوت چه په مونږ کښی شته هغه د ده له امداد او اعانته را حاصل دی. که الله تعالی اراده وفرمائی نو په یوه شپه کښی هغه گردد (تول) سلب او بیرته ئی اخلی. په روایاتو کښی راغلی دی. هر مهالی (وخت) چه انسان پخپل کور کهول او نور غای کښی په خوښی، آرام سره غان مومی نو هم دغه لفظ دی ووانی ﴿ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾

إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ۖ فَعَسَىٰ رَبِّي أَن
يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ
فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ۖ أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ۝۱۱

که ته وینی ما چه زه لږ یم له تانه د جهته د ماله او ولده (غوی او لور). پس (امید لرم چه ژر دی چه) رب غما راکړی ماته (په دنیا په آخرت کښی خیر) بهتره له باغ ستا او چه ولیږی پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) آسمانه پس صبا ته وگرځی (باغ ستا) ډاگ میدان ښویی (چه ښوئیږی پری سړی) بی زرغونه یا صبا ته وگرځی اوبه د دی باغ وچی ډوبی پس له سره به نه توانیږی (نه شی راوستی) دی ډوبو اوبو لره په لتولو سره.

تفسیر : یعنی یوه توده بوربورکی (گرد باد) والوزی یا بل کوم سماوی آفت نازل شی چه ستا د دغه تکبر او غرور د نتانجو په سزا کښی ستا دغه باغ ډاگ ډبر او سپیره او تری صاف میدان جوړ کړی. یا د دغی ویالی اوبه وچی شی. او بیا سره له ډیر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه پکښی ونه بهیږی.

وَاحِيطَ بِشَرِّهِ ۖ فَاصْبِرْ يَقْدَرُ كَفِّهِ

او چاپیر کړی شو په انواعو د میوو د هغه (باغ یا سړی یعنی هلاک شو) پس وگرځید په وقت د سبا کښی چه اړه وه ئی سخت او مخ د ارغویو خپل (له خپلگانه)

تفسیر : یعنی د حسرت او افسوس لاسونه به ئی سره مېل. او هک پک پاتی و.

عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا

پر هغه مبلغ چه لگولی ؤ پر دغه باغ حال دا چه دغه باغ لویدلی ؤ پر غیلو (منامگانو د تاكو كورو) خپلو.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي « آخر د ده پر باغ باندی هم هغسی وشوه چه د دغه ښه سری له خولی څخه وتلی ؤ په شپه کښی سماوی آفت د اور په صورت راغی او مگرد (تول) باغ ئی وسوځوه او د ایری دیرئ ئی تری جوړه کړه. مال ئی لگولی ؤ د پنگی (راس المال) د تزئید دپاره خو پنگه او مگته اصل او فرع دواړه ئی له لاسه ووتل. »

وَيَقُولُ يَكُنتَنِي لَمْ أَشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ۝٢٧

او وائی ای کاشکی ما نه وی نیولی شریک رب خپل سره هیڅوک (خو می دغه باغ نه وی وران شوی).

تفسیر : مگر څه په کار دی اوس ژړا او انگولا لوبی مات او غوړی توی شو په بیدیا. او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالی له ویری نه ؤ بلکه تش د دنیوی ضرر رسیدلو په بناء ؤ.

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ۝٢٨

او نه ؤ ده ته کومه ډله چه مدد ئی کړی وی له ده سره (په دفع د آفت کښی) غیر له الله او نه ؤ دی پخپله مددگار د خپل ځان (په دفع د هلاک کښی)،

تفسیر : یعنی نه ئی ګوند (پارتي) او ډله په کار ورغله. نه اولاد او نه هغه فرضی معبود چه له الله تعالی سره ئی شریک درولی ؤ. او نه ده پخپل ذات کښی دومره طاقت او توان درلود (لرلو) چه د الله تعالی د عذاب مخه ونیسی یا خپل بدل واخیستی شی.

هَذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ۝٢٩

په دی وقت کښی مگرد (تول) ولایت اختیار خاص الله لره حق دی، الله خیر (غوره) دی له جهته د ثواب او خیر (غوره) دی له جهته د عاقبت (او بدل

ورکولو خپلو دوستانو لره).

تفسیر : یعنی د هر عمل هر بدل چه دی ورکری هغه درست دی، دلته او هلته په هر ځای کښی د هم ده واک او اختیار چلیدی او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لری چه د ده په حکم او فیصله کښی څه مداخله وکری یا څه گوتی پکښی ووهی.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ
فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيْحُ ط

او وښیې بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دی ژوندون لږ خسیس په تازگی او سرعت د زوال کښی) په مثل د هغو اوبو چه نازلی کړی دی مونږ هغه اوبه له (طرف د) آسمانه نو گڼی یو بل سره گډود شی په سبب د دی (اوبو) سره زرغونه د ځمکی نو صبا ته وگرځی (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چه الوځوی ئی بادونه،

تفسیر : یعنی د دنیا د دغه عارضی پسرلی او د فانی او سریع الزوال ښایست او سینگار مثال داسی وگڼئ چه پر وچه او مړه ځمکه د باران اوبه ولویږی او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شی او پر گڼو شینکیو او ونو ښائسته شی. او مختلفی ترکودی (نباتات) ځنی خارج او مخلوط او گډه وده زرغونتیا پکښی پیدا شی، دیر ښائسته او ښکلی کښت (فصل) ئی په سترگو کښی دیر ښه ښکاره شی. مکر څو ورځی وروسته هغه تک زیر واوړی او په وچیدلو او رژیدلو باندی شروع وکری. بالاخر په یوه وقت گرد (تول) سره لو او قطع او پری او ورپیل شی او بیا توته توته او بوس بوس کړی شی. او په هوا کښی والوځولی شی. د دنیا د سترگو غولوونکی او ناپوهان تیرایستونکی ښائست او سینگار هم داسی وگڼی چه د غو ورځو له مخی دیر ښکلی او زړه وړونکی په نظر راځی. بالاخر ذری ذری او په هوا کښی والوځی او گرد (تول) سره لری او پری شی. او ډاگ دیر صاف میدان تری پاتی شی لکه چه وروسته په ﴿وَيَوْمَ تُبْطِلُ الْجِبَالَ دَرِيًّا﴾ کښی اشاره کړی شوی ده.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا

او دی الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) توانا قادر (چه ځینی د هغو انشاء او افنا دی).

تفسیر : یعنی هر کله چه اراده وفرمانی ژوندی نی کری (موضح القرآن) یا دا چه زرغونول او ذری ذری کول او آلوغول، گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قدرت کښی دی.

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّلَاحُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٣٧﴾

مال (د دنیا) او غامن (چه پکښی اخروی مفاد نه وی) زینت (رونق) بنائست د دی ژوندون لږ خسیس دی، او (په اعتبار د جزاء) باقی پاتی کیدونکی نیک (عملونه) خیر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خیر) غوره دی له جهته د امید.

تفسیر : یعنی وروسته له مرگه مال او اولاد او نور هیڅ په کار نه راځی او یواځی هغه نیک کارونه په کار راځی چه د هغو اثر یا ثواب مستقبل ته پاتی کیدونکی وی. په حدیث کښی دغه کلمات طیبات (سبحان الله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله) له باقیات الصالحات څخه فرمایلی شوی دی. دغه محض د مثال په ډول (طریقه) دی. که نه گرد (تول) حسنه اعمال په دی کښی داخل دی. په «موضح القرآن» کښی دی ﴿وَالْبَاقِيَةُ الصَّلَاحُ﴾ دا دی چه داسی یوه علم ښوونه وکړی چه جاری وی یا کومه نیکه طریقه وچلولی، یا مسجد، یا کوهی، یا سرای، یا باغ یا کومه مزرعه وقف کړی، یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پرېږدی، نو دغه گرد (تول) داسی ښه اعمال دی چه پر هغو باندی د الله تعالی له جانب ښه بدل موندلی کیدی شی. او انسان پری عمده توقعات قائمولی شی. د دنیا پر فانی او زائل خوشالی طویل او عریض امیدونه ترل د عقل او هوش کار نه دی.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وران به کړو غرونه او گوری به ته (ای انسانه!) ځمکه ښکاره (صاف میدان)

تفسیر : یعنی کله چه قیامت راشی نو د غرونو پشان سخت مخلوق هم له خپله غځایه آلوغولی شی بلکه دغه لوی او درانه غرونه هم لکه تګولی شویو ویو غوندی په هوا کښی سره گرځی او آلوځی الغرض د ځمکی دغه گردی (تولی) لوی او ژوری (نشیب وفراز) به سره سمی برابری

او ځمکه به له یوه سره تر بله سره پوری صاف، هوار میدان شی.

وَحْشَرْنَهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ۝۴۰

او راجمع به کړو (مونږ) دوی (یعنی خلق) نو پری به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر : یعنی هیڅ یو تن هم د الله تعالی له درباره غیر حاضر کیدی نشی.

وَعَرْضُوا عَلٰی رَبِّكَ صَفًّا لِّقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ نَّبَلِّغُكُمْ أَلْنَ نَجْعَلَ لَكُم مَّوْعِدًا ۝۴۱

او وړاندی به کړی شی دوی په رب ستا صف (او ویه ویلی شی دغو صفوفو ته) خامخا په تحقیق راغلئ تاسی مونږ ته (یواځی لغر برېند) لکه چه پیدا کړی وئ مونږ تاسی رومبی ځلی (له خپلی موره په دی شان سره) بلکه ګمان کاوه تاسی (ای منکرینو د بعث) چه ویه نه ګرځوو مونږ تاسی ته ځای او وقت د وعدی.

تفسیر : د بعث منکرینو ته به د تقریر او تویخ په ډول (طریقه) وویلی شی چه تاسی خو قیامت او نوری ایمانی خبری چتی (بیکاره) او دروغ ګڼلی نو نن تاسی هغه ګرد (ټول) دنیوی ساز سامان او اثاثه چیری پرېښی؟ او دغسی لوڅ لغر چیری درومئ؟ او «لکه چه مو پیدا کړی وئ رومبی ځلی» دغه هم داخل دی چه پر بدن به هم څه زخم او نقصان او بل شی نه وی. په حدیث کښی راغلی دی چه په قیامت کښی به ګرد (ټول) صفوف یو سل او شل صفونه وی چه له هغه څخه به اتیا صفونه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت وی.

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ

او کیښودلی به شی کتاب (اعمالنامی په لاسونو د خلقو) پس ګوری به ته ګناهګاران ویریدونکی له هغه نه چه پکښی (لیکلی) دی (له ګناهونو).

تفسیر : یعنی د هر یوه اعمالنامی ورکولی کیږی، دوی به په هغه کښی د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولی. او مجرمین به له خپلو گناهونو سخت ویریدی او وائی به خدای پوهیږی چه نن څرنگه سختی سزاوی رارسیدی؟.

وَيَقُولُونَ يُوَيْلَتَنَا مَا لَ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً
وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا

او وائی به ای هلاکه زمونږ (راشه دغه دی وقت دی) څه حال دی د دی اعمالنامی (ځمونږ) چه نه پریږدی (گناه) وږه او نه لویه (گناه ځمونږ) مگر چه حساب کړی ئی دی هغه (تولی)، او ویه مومی دوی هغه څیز چه کړی وی (په دنیا کښی په خپل مخ کښی) حاضر (لیکلی په اعمالنامه کښی)،

تفسیر : یعنی د ذری ذری عمل به ئی تر سترگو لاندی وی او هره یوه وږه او لویه نیکی او بدی به په دغه اعمالنامه کښی مندرجه او لیکلی مومی.

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ۝

او نه کوی ظلم رب ستا پر هیچا (چه کومه گناه ئی نه وی کړی او وئی لیکي).

تفسیر : د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم په دغه معنی له سره امکان نه لری چه معاذ الله د غیر په ملک کښی تصرف وکړی ځکه چه گرد (تول) مخلوق د ده مملوک دی. لیکن هغه ظلم چه ظاهراً په نظر راځی او بی موقعه کار گنلی کیږی دی هغه هم نه کوی نه څوک بی قصوره نیسی، نه د چا یوه ادنیٰ نیکی پریږدی چه ضائع شی، بلکه پخپل بالغه حکمت سره د نیکی او د بدی له هری ونی څخه همغه میوه راوباسی چه د هغه د نوعیه طبیعت اقتضاء ده. په کفر او په ایمان او په طاعت او معصیت کښی خالق الکل داسی بیل بیل خواص او تأثیرات ایښی دی لکه چه په زهر او په تزیاقو کښی دی په آخرت کښی به د دغه خیر او شر دغه گرد (تول) خواص او آثار په علائیه دول (طریقه) سره څرگندیږی (ښکاریږی).

د عمل له مکافاتو غافل مشه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ
فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ
لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ۝

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل مونږ پرېشتو ته چه سجده وکړئ تاسی (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مگر (ونه کره سجده) ابلیس، وه دی (اصلاً) له پیریانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجده)، آیا پس نیسئ تاسی ابلیس او اولاده د دغه (ابلیس) دوستان (چه خبره ئی منئ) غیر له ما حال دا چه دی دغه (شیاطین) تاسی ته دښمنان، بد دی (ابلیس) ظالمانو ته بدل (له الله چه شیطان منی او رحمن نه منی).

تفسیر : راجح هم دا ده چه ابلیس د پیریانو له نوعی و ده په عبادت کښی ترقی وکړه او د پرېشتو په ډله کښی شامل شو نو ځکه کوم حکم چه پرېشتو ته د سجود وشو هغه ته هم وشو په دغه وقت کښی د ده اصلی طبیعت او سرکشی او غرور د طینت ښکاره شو. او له ډیره تکبره د الله تعالی د حکم منلو څخه ئی غاړه وغړوله او د آدم په مخ کښی سجده کول ئی خپل د شان کسر وگانه تعجب دی چه نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلی دښمن او د ده اولاد او اتباع څرنگه خپل رفیق ملگری، خیر غوښتونکی او دوست دروی؟ آیا له دی نه به بل کوم ظلم او بی انصافی څه وی؟ دغه قصه پخوا له دی نه هم په څو ځایونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده دلته د هغی له تذکری څخه دغه تنبیه مقصود دی چه د فانی دنیا په ډول او سینگار مغروریدل او د آخرت څخه غافل کیدل، فقط د شیطان په تحریک او تسویل سره کیږی ځکه چه شیطان غواړی چه مونږ بیا خپل هغه اصلی او آبائی وطن (جنت) ته بیرته لاړ نه شو. د ده د نظر مطمح دا ده چه په دوستی او خپلوی کښی له مونږ څخه هغه خپل پخوانی کسات او انتقام واخلي. انسان ته لازم دی چه د داسی چالاک او هوښیار دښمن څخه خپل ځان وساتی. هغه کسان چه پر دنیوی متاع مغروریږی او ضعیفان خوار او حقیر گڼی او خپل ځان ډیر وړ (لائق)، غور، او لوړ (وچت) بولی گواکی هغوی په تکبر او تفاخر د لعین شیطان پر لار درومی. تنبیه : ابن کثیر رحمه الله علیه ځینی روایات نقل کړی دی چه په هغو کښی د ابلیس اصل د ملائکو له نوعی څخه ښوولی شوی دی او لیکلی ئی دی چه د دغو روایاتو غالبه حصه له اسرائیلیاتو څخه ده چه ښائی وروسته له ډیره فکره او نظره په احتیاط سره ومنلی شی او له هغو څخه اکثر شیان خو یقیناً دروغ دی ځکه چه لوی قرآن بالتصریح د هغه تکذیب کوی. وروسته له هغه ابن کثیر رحمه الله علیه په ډیرو متینو الفاظو سره د اسرائیلیاتو په نسبت څه کلام کړی

دی چه د لوستلو او په یاد لرولو قابل دی چه دلته ئی مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَا أَشْهَدُ لَهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ
الْمُضِلِّينَ عَصْدًا ۝۵۱

نه دی حاضر کړی ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د آسمانونو او د ځمکې ته
او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته او نه یم زه نیونکې د گمراه کوونکو
مت بازو (مددگار یعنی له شیاطینو مرسته (مدد) نه غواړم په هیڅ شی کېښی
نو ولی تاسی ئی امر، حکم منی؟)

تفسیر : یعنی د ځمکې او آسمان د پیدا کولو په وقت کېښی مونږ دغه شیاطین نه و رابللی چه
راځئ ځما کار وگورئ چه ښه دی که څه نقص پکښی شته؟. الغرض له دوی ځنی د تکوین او
ایجاد په عالم کېښی هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوی او نه مدد تری طلب کړی شوی دی بلکه د
ځمکې او آسمان د پیدایښت په وقت کېښی خو له سره پخپله دوی هم موجود نه و او په خپله د
دوی د پیدایښت په وقت کېښی هم تری پوښتنه نه ده شوی چه ته څرنگه پیدا کړی شی؟ یا ستا
نور محسنان په څه شان سره پیدا کړم؟ لو خو راشئ! او له ما سره مرسته (مدد) وکړئ! او په
فرض محال که می مدد غوښتی وی او که می ځان ته مت او بازو جوړاوه نو آیا هغه به له هم
دغو بدبختانو او اشقیاء څخه وی؟ بلکه نه به وی چه زه ښه علم لرم چه ځما بندگان له لیاری
څخه بې لیاری کوی بیا نه دی معلوم چه انسانان ولی دوی ته د خدائی درجه ورکړی ده او خپل
رب ئی پریښی دوی ئی ولی خپل رفیق ملگری او مددگار درولی دی؟ «سبحانه وتعالیٰ عما یقول
الظالمون علواً کبیراً»

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا
لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ۝۵۲

او (یاد کړه) هغه ورځ چه ویه وائی (الله مشرکانو ته) چه ناری کړئ
شریکانو ځما ته هغه چه گمان کاوه تاسی (د خدائی پر هغو) پس ویه بولی
دوی هغوی نو جواب به ورته کړی دوی ته (او نه مرسته (مدد) ورسره کوی)
او ویه گرځوو مونږ په منځ د دوی کېښی ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر : یعنی هغه چه تاسی له ما سره شریکان درولی و هغوی ته ناری کریئ خو د دی مصیبت په وقت کښی له تاسی سره مدد او کومک وکړی. خو په دغه وقت کښی د رفاقت او دوستی گردی (تولی) کلانی ویلی کیږی (او د دوستی ټول اسباب غوڅیږی) او د خپلوی دغه چلو صاف به له اوبو څخه وځی څرنګه چه دوی به یو بل ته له سره نژدی کیدی هم نشی نو یو له بل سره به مدد او مرسته (امداد) په څه ډول (طریقه) سره رسولی شی. د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کښی به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وی.

وَالْمُجْرِمُونَ النَّارُ فَظُنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرَفًا ۝۵۶

او وبه ګوری (مجرمان مشرکان) اور پس یقین به ئی راشی په دی چه په تحقیق دوی لویدونکی دی په دغه (اور د دوزخ) کښی او نه به مومی دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کیدلو.

تفسیر : یعنی په اوله ابتداء کښی به لږ څه د مغفرت او بشنی امید لری لیکن هم دغه چه په جهنم باندی د دوی سترګی ولګیږی او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کړی نو پوره یقین به ئی راشی چه اوس هرومرو (خامخا) زه په دغه اور کښی لوېږم او د تیښتی هیڅ یوه لیاره ماته نه ده پاتی او نه خپله لیار له دغه اور څخه بل لوری ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ۝۵۷

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دی قرآن کښی خلکو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شی څخه له جهته د جدل (جګړی او خصومت په باطله کښی).

تفسیر : یعنی لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله و سره رښتیا رښتیا خبری پوهوی مګر انسان داسی جګړه کوونکی دی چه په صافه او سمه خبره کښی هم

کوی وری خبری پیدا کوی او د بی‌موردو حجتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلی او تل جنگ او جگړه کوی. کله چه په خبرو او جگړو سره څه ونشی کوی نو پر مهمل او بیکاره چتی (فضول) فرمائشونو باندی لاس پوری کوی چه هغه شی او دغه شی راوښیه نو زه به ئی منم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ۝

او نه دی منع کوی دا خلق له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دی نه چه) بښنه وغواړی له رب خپل مگر (دی خبری) چه راشی دوی ته هغه طریقه د پرومینیو (خلقو چه هلاک د دوی ؤ) یا راشی دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر : یعنی د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شی چه د داسی عظیم الشان قرآن د هدایت د رارسیدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو دپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لری. نو اوس د حق په منلو کښی ولی څنډ (ایسارتیا) کوی؟ او دیر کوی نو اوس د څه شی په انتظار کښی دی؟ پرته (علاوه) له دی نه چه د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالی دوی په کلی دول (طریقه) سره سپیره او تباہ کړی. او که ئی تباہ نه کړی نو اقلا د الله تعالی د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترگو په مخ کښی ودراره شی هکذا یفهم من تفسیر ابن کثیر رحمه الله علیه وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: یعنی د بل کوم څیز انتظار دوی ته نه دی پاتی. مگر هم دغه چه د پخوانیو اقوامو په شان هلاک او فنا شی. یا د قیامت عذاب پخپلو سترگو سره وگوری.

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

او نه لیږو مونږ رسولان مگر زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کفارو ته په جحیم سره)،

تفسیر : یعنی دوی د دی خبری اختیار له سره نه لری چه هر کله ته وغواړی او دوی وواپی عذاب ورباندی نازل شی او د هغوی هر راز (قسم) غوښتنی انجام او اجراء ومومی.

وَيَجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا الْآيَتِ وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿١٧﴾

او جگری کوی هغه کسان چه کافران شوی دی په باطله سره دپاره د دی چه ورک او لری کړی په دی سره حق رښتیا خبره او نیولی دی آیتونه (د قرآن) حُما او هغه شیان چه (پری) ویرولی شوی وو دوی مسخره.

تفسیر : یعنی په دروغو جگړه ئی نښلولی او کاره بحثونه ئی غوښتل چه د حق غږ ښکته کړی او د دروغو په زور د رښتیا قدم وښویوی خو داسی به له سره نه کیږی. (او نیولی دی آیتونه د قرآن حُما او هغه شیان چه دوی پری ویرولی شوی وو مسخره) یعنی د الله تعالیٰ له کلام سره مسخری کوی او ملندی پری وهی کله چه دوی د الله تعالیٰ له کلامه ویراوه شی نو پری خاندی او مسخری کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَا

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه پند ورکړی شوی وی ده ته په آیاتونو د رب د ده (قرآن) پس وگرځوی مخ له هغه (فکر پکښی ونه کړی او پند تری وانخلي) او هیر کړی هغه عملونه چه وړاندی لیږلی لاسونو د ده (چه کفر او معاصی دی)،

تفسیر : یعنی کله له هیری هم داسی یو خیال ورپیدا نشو چه د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخیره چه دوی وړاندی لیږی د هغه سزا به څه وی؟.

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يُهْتَدُوا إِذْ أَبَدًا ﴿١٨﴾

بیشکه مونږ وگرځولی مو دی پر زړونو د دوی پردی دپاره د دی چه پوه نشی پر دغه (قرآن) او (وگرځولی مو دی) په غوږونو د دوی کونوالی، او که ته راوبولی دوی په طرف د سمی لیاری پس له سره هدایت نه مومی دوی په دغه وقت کښی هیچیری.

تفسیر : یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غورځولی ده او غوړونه مو ورته داسی تپلی او بند کړی دی چه اوس له سره حق پری نشی اوریدلی او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړی نو غرنګه به کولی شی د داسی بدبختانو څخه له سره دغه هیله (امید) او توقع نشی کیدی چه پر لیاره راشی.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهمْ بِمَا كَسَبُوا الْعَجَلُ لَهُمُ الْعَذَابُ

او رب ستا ډیر بشونکی غیښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولی وی (الله) دغه کفار په دنیا کښی) په سبب د هغو ګناهونو چه کوی ئی دوی نو خامخا ژر به ئی رالیرلی ؤ دوی ته عذاب (په دنیا کښی هم)،

تفسیر : یعنی د دوی اعمال خو داسی دی چه د عذاب په لیرلو کښی ښائی یو ساعت هم تاخیر او دیل واقع نشی. مګر د الله تعالیٰ حلم او کرم د دوی د فوراً تباه کولو څخه مانع دی او پخپل عمومی رحمت سره تر یو خاص حد پوری تری تیریری او ډیر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوی څو هر وقت چه وغواړی له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاږی نو د هغه تیر ګناهونه بشلی کیږی او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه ؤ نعمتونو مستحق ګرځی.

بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْيِلًا

(داسی نه دی چه په دغه مهلت او تاخیر سره له عذابه خلاص شی) بلکه شته دوی ته ځای (یا وقت) د وعدی چه له سره به ونه مومی دوی غیر له الله پناهی (ځای د تیښتی).

تفسیر : یعنی دغه د عذاب تاخیر تر یو معین وقت پوری دی. دغه ممکن نه دی چه د کوم مجرم د سزا ورکولو د وعدی له راتلو څخه پخوا هغه یو طرف یا بل طرف ته ځان وخوځوی. کله چه وقت راشی نو ګرد (تول) سره یو ځای ترلی راځی او هیڅ توان او طاقت نه لری چه چیری ځان پټ کړی.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا

او دغه (اهل د) کلیو (چه دی) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چه ظلم ئی

اختیار کر. او مقررہ کری وہ مونږ دپاره د هلاک د دوی یوه نیټه (معلومه).

تفسیر : یعنی د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وگورئ چه د هغوی واقعات مشهور او معروف دی. کله چه دوی ظلم او تیری وکړ نو څرنگه پخپل معین وقت کښی سره تباہ او برباد کړل شوی؟ هم داسی تاسی ته هم ویره په کار ده چه په موعوده وقت کښی تاسی ته د الله تعالیٰ له عذابہ هیچیری د پناه غای او نجات په لاس نه درځی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ۝

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ غلمی (خادم) خپل ته چه تل به غمه تر هغه پوری چه ورسیرم غای د یو غای کیدلو د دواړو سیندونو ته یا به گرځم دیری زمانی.

تفسیر : پاس ذکر شوی ؤ چه مغورو کافرانو مفلسان، مخلصان مسلمانان، حقیر گنل او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به ئی ویل چه دوی مه پریردئ چه له تاسی سره کښینی. څو مونږ له تاسی سره کښینو. د هغه په نسبت ئی د دوو کسانو قصه اوروله. بیا ئی د دنیا مثال او د ابلیس خرابیدل د کبر او غرور لامله (له وجی) بیان کړل، اوس د موسیٰ علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصی ذکر کوی چه د الله تعالیٰ خاص بندگان اگر که له نورو غنی افضل او بهتر هم وی خو بیا هم دوی خپل غنان افضل او بهتر نه گنی او کله چه په سهو او تیروتلو سره غنان غوره وگنی نو د الله تعالیٰ له جانبہ دوی ته تنبیه او تادیب ورکاوه کیږی.

په حدیث شریف کښی راغلی دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ دیر مؤثر او خورا (دیر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سری له دوی څخه پوښتنه وکړه چه:

«یا موسیٰ علیه السلام! آیا د ځمکی په منځ کښی به له تاسی څخه بل کوم لوی عالم مونده شی؟»

موسیٰ علیه السلام وفرمایل «نه» دغه جواب اگر که په واقع کښی صحیح ؤ ځکه چه موسیٰ علیه السلام د اولوالعزمو انبیاءو څخه ؤ او ښکاره ده چه په دغه زمانه کښی د شرعیه ؤ علومو په اسرارو کښی د ده د علم څخه د بل هیچا علم زیات نه ؤ. لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کښی غیر مرغویه (ناپسندۀ) واقع شوه. اگر که مراد ئی صحیح ؤ بیا هم د جواب د عنوان له عمومہ داسی ظاهریده چه د ځمکی په منځ کښی من کل الوجوه دی خپل غنان اعلم الناس گنی.

د الله تعالیٰ مرضی دا وه چه دغه جواب به ئی د ده پر محیط علم محول کاوه. مثلاً داسی به ئی ویل چه د الله تعالیٰ مقرب او مقبول بندگان دیر دی له گردو (تولو) څخه فقط همغه علیم او خبر خبر دی او بس نو دلته وحی پری نازل شوه چه په هغه غای کښی چه دوه سیندونه سره یو

غای گدیپی د هغه سره نژدی غمونو داسی یو بنده شته چه له تانه زیات عالم دی (دغه دوه سیندونه کوم دی؟) غچینی وائی چه د (پارس) او (روم) سیندونه مراد دی. لیکن دغه دواړه سیندونه سره نه یو غای کیږی. ښائی چه له گدیډلو څخه قرب مکانی مراد دی. یعنی چیری چه د دغو دواړو فاصله ډیره لږه سره پاتی کیږی. د غچینو په نزد هغه څخه د (افریقا) دوه سیندونه مراد دی. د غچینو علماؤ په نزد مجمع البحرین هغه غای دی چه هلته دجله او فرات د پارس په «خلیج» کښی توښیږی. والله اعلم.

په هر حال موسیٰ علیه السلام غوښتنه وکړه چه ماته د هغه پوره پته ښه او سراغ وښوولی شی خو زه هلته لار شم او څه علمی استفاده وکړم.

حکم صادر شو چه ته د ده په لتولو پسی ووځه! او یو وړیت کری مهی (کب) له ځانه سره واخله! هر چیری چه هغه وړیت کری کب درڅخه ورک شو نو وپوهیږه چه غمونو هغه بنده همغلته موجود دی. ګواکي له مجمع البحرین به چه یوه وسیعه قطعه تری مرادیده شی هم دغه غای مراد دی چه د هغه د تعیین دپاره هم دغه علامه مقرر فرمایلی شوی ده.

موسیٰ علیه السلام سم له هم دغه هدایت په سفر شروع وکړه او خپل ملګری ځلمی خادم ته ئی وویل چه «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسیم. فرض ئی کړه که کلونه او قرن هم تیر شی زه بی د دغه مقصد له حصوله له مسافرت لاس نه آخلم.»

تنبيه: له ځلمی څخه مراد حضرت یوشع علیه السلام دی چه په ابتداء کښی د موسیٰ علیه السلام خاص خادم ؤ او بیا د ده په حضور کښی (نبی) او وروسته د موسیٰ علیه السلام خلیفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا خُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَيْبِلُهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ۝۱۱

بیا کله چه ورسیدل غای د یو غای کیدو په مابین د دواړو سیندونو کښی هیر کړ دواړو مهی خپل نو ونیوله (دی مهی) لیاره خپله په بحر سیند کښی (په شان د) سرنگ (کوڅه).

تفسیر: هلته ورسید او د لوی تپوی (کتی) په څنګ چه تری لاندی د حیات چینه بهیده حضرت موسیٰ علیه السلام ویده شو. حضرت یوشع علیه السلام ولیده چه هغه وړیت کری مهی باذن الله ژوندی شو او په یو عجیبه طریقه سره په سیند کښی چه د سرنگ په شان به ئی لیاره ځان ته جوړوله روان شو او هلته په اوبو کښی د الله تعالیٰ په قدرت د یوه تونل (سوپ یا طاق) په شان خلاص دالان ښکاره شو. یوشع د دی وضعیت د لیدلو څخه متحیر او متعجب شو. او غوښت ئی څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام وینس شی دغه قصه ورته ووائی او دغه پیښه

ورته وینیی. کله چه موسیٰ علیه السلام وینن شو نو سم د لاسه ودرید او په تگ ئی پیل (شروع) وکر خدای زده چه موسیٰ علیه السلام د وینیدلو او رهی (روان) کیدلو په وقت کښی یوشع علیه السلام په کومو خیالاتو کښی دوب تللی ؤ چه د هغه مهی د ژوندی کیدلو د پینیی قصه ئی هیره شوه. په روایاتو کښی راغلی دی کله چه د موسیٰ علیه السلام یوشع علیه السلام ته د هغه مهی د ساتلو په نسبت تاکیدات کول یوشع علیه السلام له خولی دا خبره ووته چه د یوه مهی ساتنه دومره لویه خبره نه ده چه ته پری دومره تاکیدونه کوی. لهذا ده ته هم تنبیه ورکړه شوه چه انسان ته په کار دی چه په ډیر وړوکی کار کښی هم پر خپل ځان بی د الله تعالیٰ له فضله تکیه او اعتماد ونه کړی!

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ إني قُلْتُ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ سَفَرِنَاهُ لَا تَنْصِبْ ۖ

نو کله چه تیر شول (له مجمع البحرين څخه) وویل (موسیٰ) خپل ځلمی ته راوړه مونږ ته صباح ناری (خوراک) زمونږ په تحقیق پښه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه ډیره سختی.

تفسیر : موسیٰ علیه السلام پخوا له دی نه په دغه سفر کښی نه ؤ ستری شوی، څه مهال (وخت) چه د مطلب مهی د ده له لاسه خوشی شو نو هلته ورته پخپل تگ کښی ستومانی ورمحسوسه شوه.

قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْكُوتَ وَ مَا أَنَسِينِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ

وویل (ځلمی) آیا ولید (خبر شوی) کله چه ځای ونيوه مونږ هغی لویې تیږې (مکتی) ته (چه د چیني په څنګ کښی وه) نو بیشکه ماهیر کړ (بیان د حال د) مهی او هیره نه کړه له مانه دغه (پښه) مګر شیطان چه یاد کړم هغه (تاته)

تفسیر : یعنی د مطلب خبره هیږول او په عین موقع کښی د هغه یادونی څخه ذهول د شیطان د وسوسی اچولو لامله (وجی) واقع شوی دی.

وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ مَجْجَلًا ۗ قَالَ ذَلِكُمْ أَكْثَرُ نَجْدًا

فَارْتَدَّ اَعْلَى الْاَثَرِهِمَا قَصَصًا ۝۱۳

او ونيوله (دغه مهی) لیاره خپله په بحر (سیند) کښی ډیره عجیبه. وویل (موسی) هم دغه (ورکول او هیرویل د مهی) هغه څه دی چه وو مونږه چه طلب کاوه مو پس بیرته راوگرځیدل دواړه پر همغو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسیر : غالباً هلته به له پخوا څخه کومه لاره نه وی وهلی شوی نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بیرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعِلْمًا مِّنْ لَّدُنَّا عِلْمًا ۝۱۴

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندگانو څمونږ چه ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نژده خپله او ښوولی مو ؤ ده ته له جانب خپله یو لوی علم.

تفسیر : بنده حضرت خضر علیه السلام ؤ چه الله تعالیٰ دی په خپل خصوصی رحمت سره پاللی ؤ. او د کونیه ؤ اسرارو له علمه ئی وافر حصه ورعطاء فرمایلی وه. په دی کښی اختلاف دی چه حضرت خضر علیه السلام رسول ومنلی شی؟ یا نبی؟ یا د ولی درجه ورته ومنله شی؟ د داسی مباحثو فیصلی په دی ځای کښی نشی کیدی. خو بیا د دی احقر رجحان په دغه جانب دی چه دی نبی تسلیم کړی شی. او لکه چه د ځینو محققینو خیال دا دی هغه انبیاء چه سره له نوی شریعت نه دی راغلی هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کیږی چه د ځینو خصوصیه ؤ معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطی د ځینو جزئیاتو استثناء وکړی شی. هم داسی خضر علیه السلام ته هم جزئی تصرفات حاصل ؤ. والله اعلم په هر حال موسیٰ علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقی شو. او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکړه موسیٰ علیه السلام د خپل د دغه راتګ سبب وروښود خضر علیه السلام وویل « ای موسیٰ علیه السلام! بیشکه چه الله تعالیٰ ستا تربیت فرمائی دی خو خبره دا ده چه د الله تعالیٰ له طرفه (د کونیه ؤ جزئیاتو) یو علم ماته رابښلی شوی دی چه په دغه مقدار تاته نه دی درکړی شوی. او د تشریعو اسرارو علم چه تاته درکړی شوی دی په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی وروسته له دی نه یوه چرچنه ئی ولیده چه له دغه سیند څخه ئی اوبه څښلی نو خضر علیه السلام موسیٰ علیه السلام ته وویل چه « څما او ستا بلکه د گردو (تولو) مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښی هم داسی دی لکه چه د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کښی ئی هغه شاڅکی اوبه لری چه دغه چرچنی ئی پخپله دغه وړوکی مښوکی سره څښی دغه هم

محض د تفہیم دپاره و که نه د متناهی او د غیر متناهی نسبت د لوی سیند او د شاخکی سره
بیخی نسبت نه لری او نه په دغسی شیانو سره هغه څه مشابہت لری».

قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِنَّا عَلِيمًا رُشْدًا ۖ ﴿٣٧﴾

وویل دغه (خضر) ته موسیٰ آیا زه تابع شمه ستا په دی شرط سره چه وښیئ
ته ماته له هغه علمه چه ښوولی شوی ده تاته ښه لیاره (د رشد او صواب).

تفسیر : یعنی که اجازه دی وی نو څو ورځی به له تاسی سره اوسیدم او د دغه مخصوصه علم
څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۖ ﴿٣٨﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ۖ ﴿٣٩﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما
سره د صبر او څرنګه به صبر وکړی ته په هغه کار چه نه وی کړی احاطه تا
په هغه کار له جهته د علم (او پوهی).

تفسیر : حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د
تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهیدلی و چه دی له ما سره نشی اوسیدی.
ځکه چه خضر علیه السلام مامور و چه د کونی و واقعاتو د جزئی علم له حاصلولو څخه وروسته
موافق له هغه سره عمل وکړی او موسیٰ علیه السلام د کومو علومو چه حامل و د هغوی تعلق له
تشریعی و قوانینو او کلیاتو سره و. بناء علیه په هغو جزئیاتو کښی چه د عوارضو او خاصه و
خصوصیاتو له سببه پر ظاهری عمومی ضابطه عمل نه کیده نو حضرت موسیٰ علیه السلام د خپلو
معلوماتو پر بناء هرومرو (خامخا) اعتراض او تنقید کوی. او د صبر او سکوت او انتظار پر
مسلك به تر ډیر مدت پوری نشی قائم پاتی کیدی او آخری نتیجه به داسی واقع کیږی چه مونږ
به سره بیلپیرو.

قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ۖ ﴿٤٠﴾

وویل (موسیٰ خضر ته) چه ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله صبر
کوونکی او نه به نافرمانی کوم د تا په هیڅ یو امر (حکم) کښی.

تفسیر : د دغه وعده کولو په وقت کښی د دغی خبری تصور هم له موسیٰ علیه السلام نه امید نشو کیدی چه د داسی یو مقرب او مقبول بنده څخه به داسی یو حرکت لیده کیږی چه علانیه نه یواځی د موسوی شریعت بلکه د عمومی شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وی. غنیمت دی چه ده انشاء الله ورسره فرمایلی وه که نه له قطعی وعدی څخه تخلف د یو اولوالعزم نبی له شانه سره نه وی لائق.

قَالَ فَإِنْ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ۝

نو وویل (خضر موسیٰ ته) پس که ته متابعت کوی ځما پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیڅ څیز تر هغه پوری چه زه شروع وکرم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر : یعنی که کومه خبره په ظاهری ډول (طریقه) سره ناحقه په نظر درشی نو علی الفور پر ما باندی تنقید ئی مه کوه! څو زه پخپله هغه خبره تاته شروع کرم.

**فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ اِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا
قَالَ اَخْرَقْتَهَا لِتُغْرَقَ اَهْلُهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا اِمْرًا ۝**

پس دواړه روان شول تر هغه پوری چه سواره شول په بیړی کښی (او بلی غاری ته نژدی شول) نو سوری کره (خضر) هغه (بیړی) ، وویل (موسیٰ) آیا سوری دی (کره دا بیړی) لپاره د دی چه غرق کړی اهل د دی خامخا په تحقیق دی وکړ یو کار دروند.

تفسیر : کله چه دوی پر هغه بیړی سوریدل بیړی وانانو خضر علیه السلام وپیژند او تری ئی اجرت او باره ونه غوښت او ویریا ئی له سینده پوری وېست. نو د هغه احسان په بدل کښی د دغه نقصان د لیدلو څخه موسیٰ علیه السلام ته ډیر زیات تعجب پیدا شو. لیکن بیړی په پوره ډول (طریقه) سره ساحل ته نژدی شوی وه. چه دا ئی سوری کره نو ځکه خلقو له دویدلو څخه نجات وموند او تخریق ئی هم په دغه صورت سره ؤ چه یوه ډره (تخته) ئی وېسته یعنی عیبجنه ئی کره.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۖ قَالَ لَا
تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ۖ

وویل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی بیشکه ته له سره به ونه کړی شی
طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسیٰ خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چه
هیر کړی می ؤ (هغه چه وصیت د تا دی) او مه غورځوه ماته په دی کار
عُما (چه متابعت یا نسیان دی) اشکال.

تفسیر : یعنی که په هیری او تیروتو هم ما گرم او ملامت کړی نو عُمَا ملگرتوب به له تاسی
سره مشکل شی. دغه پوښتنه له موسیٰ علیه السلام څخه سهواً شوی ده. او دوهمه ئی د
اقرار دپاره او دریمه ئی د ترخیص دپاره وه. علی ای حال له بیري نه ښکته شول.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا الْفَيَآءُ غُلْمًا فَاقْتَلَ ۖ

پس بیا روان شول تر هغه پوری چه پینښ شول پر یو هلک پس مړ کړ (خضر)
هغه (هلک):

تفسیر : یوه کلی ته نژدی څو هلکان پخپلو منځونو کښی سره لویي کولی د دوی له منځه یو
هلک ئی چه دیر ښکلی او هښیار او پوه ښکاریده، ونیوه او مړ ئی کړ، او له هغه ځایه په تلوار
سره روان شو په ځینو روایاتو کښی د ده اسم «جیسور» راغلی دی دغه هلک بالغ ؤ که نه ؤ.
د ځینو قول دی چه بالغ ؤ او د غلام لفظ د هغه په نابالغیدلو دلالت کوی. لکه چه ټول مفسرین
هم هغه نابالغ بیانوی. والله اعلم.

قَالَ أَقْتَلْتُ نَفْسًا زَكِيَّةً ۖ

وویل (موسیٰ خضر ته) آیا مړ دی کړ یو نفس پاک بی گناه.

تفسیر : یعنی څو هلک بالغ نشی پر ده باندی هیڅ گناه نه اوړی. دغه لفظ ظاهراً د هغه په
عدم بلوغ اشاره او تائید کوی اگر که نورو ته د تأویل ځای پکښی شته.

بَغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا ثَكُورًا ۖ

غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دی وړ (لائق) (ودی کر) یو کار نامعقوله (مخالف د ظاهر د شریعت).

تفسیر : یعنی اول خو نابالغ په قصاص کښی هم نه وژلی کیدی شی. علاوه پر دی دلته د قصاص کومه خبره هم پمنځ کښی نه وه نو بیا له دی نه زیاته نامعقوله به څه وی؟ (چه بی سببه یو بی گناه نفس ووژلی شی).

دقرآن کریم دوقوفو رموز (ښه)

- دهرے ژبے ویونکی چه کله خبری کوی نوچیرته دریکی اوچیرته نه دریکی، کله ډیراوکله لږ ایساریکی اوپه دی ودریدو اونه دریدو کښی دخبری پوره بیان اومفهوم کښی ډیرلوی دخل دی .

دقرآن کریم معجز کلام او عبارت هم دویناپه ډول واقع دی. له دغه وجی نه اهل علمو د دریدو اونه دریدو ښه (علائم) مقرر کړي دی چه هغی ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائی .

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی او هغه رموز دادی .

○ - چیرته چه خبره پوره شی هلته کښی وړه غونډی دائره وی ، داپه حقیقت کښی غونډه (ت) ده چه د(ة) په هیئت کښی لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی ، اوس ۀ خونه شی لیکلی مکروره غونډی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی .

م - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هر و مرو (خامخا) دریدل پکاردی او که چیری څوک ونه درید نو احتمال

لری چه دخبری مطلب به بل خه شی ددی په پښتو ژبه کښی
 داسی مثال پوهیدل پکارده چه چاته و ویلی شی ،
 (پاسه - مه کینه) چه پکښی د پاسیدو امر اوله کیناستو
 نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازمدی او که چیری
 متکلم ونه درید نو مخاطب به داسی وگزی چه (پاسه مه -
 کینه) چه په هغه کښی به دو دریدو نه نهی او د کیناستود
 امر احتمال کیکی اویقیناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - داد وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا
 علامه هله وی چه کوم خای مطلب نه پوره کیکی او ویونکی
 مزیده هم خه وینا کول غواری .

ج - داد جائز وقف علامه ده دلته کښی دریدل غوره اونه دریدل
 جائز دی .

ز - داد مجوز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص - داد مرخص وقف علامه ده دلته پیوست (یو خای)
 لوستل پکاردی لیکن که چیری خوک ستری شی او ودریکی
 نوهغه ته اجازه شته ،

معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صله - داد الوصل اَوَّلَى (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته
 پیوست لوستل غوره دی .

ق - داد قِیلَ علیه الْوَقْف خلاصه ده دلته دریدل پکارنه دی.
صل - داد قَدْ یُوْصَلُ علامه ده دلته کله ودریدی شی اوکله نه
لیکن دریدل غوره دی.

قف - داد قَفْ لفظ دی چه معنی ئی ده ودریگه اودا علامه
هله استعمالیکی چه دلوستونکی دپیوستی وینا احتمال وی.
س یا سکت - داد سَکَته علامه ده دلته لگ وخت دریدل پکاری
خوچه تنفّس باقی وی (یعنی ساماته نه شی).

وقفه - داد اوکدی سَکَته علامه ده دلته دسَکَته په نسبت ډیر
دریدل پکاری لیکن چه تنفّس جاری وی (یعنی ساماته نه شی)
په سکت اووقفه کنبی دافرق دی چه سکت کنبی لگ وخت
اوپه وقفه کنبی ډیر وخت ودریدی شی.

لا - دلامعنی چه نیشته داعلامه کله خودآیت پورته وی او
کله عبارت دننه که عبارت دننه وی نودریدل بالکل
نه دی پکار اوکه دآیت پورته وی نوبیا اختلاف دی.
دخینوپه نزد دریدل اود بعضوپه نزد نه دریدل روادی
خوکه شوک ودرید یا ونه درید په دی سره مطلب کنبی خه
خلل نه واقع کیکی وقف هله نه دی پکارچه د عبارت دننه
لیکلی وی.

ک - داد کَذَٰلِكَ علامه ده یعنی چه کوم رمز (نښه) دی ک نه

وړاندې ليکلی شوی ده دلته کښې دې همغه وگړي شي.
 ۵ - دادې علامه ده چه په دې ځای دغیر کوفینو په نژدایت
 ده که چا وقف وکړ نو د اعدای (دو باره ویلو) ضرورت نیشته.
 ۶ - داد دريو تکو (نقطو) وقف نژدې نژدې راځي دې ته
 معانقه ویلي شي که خوددې اختصار په مع سره ليکلی شي.
 ددې مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه
 کوي او حکم ئې داده چه په دې دواړو وکښې په یو باندې
 دریدل پکار دي په بل نه او په وقف کښې درموز و (نښو)
 قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکار دي.

داؤل جلد فہرس
 لہ (۱) تر (۱۵) پارے
 دسورة الفاتحہ لہ ابتداء ترپای (آخر) (۷۴) آیت دسورة الکھف

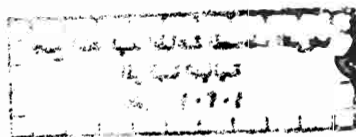
دسورت شماره	دسورت نامہ	دصفحہ رقم	دپارے شمارہ
۱	سُورَةُ الْفَاتِحَةِ	۱	۱
۲	سُورَةُ الْبَقَرَةِ	۵	۱ - ۲ - ۳
۳	سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ	۲۴۳	۳ - ۴
۴	سُورَةُ النِّسَاءِ	۴۲۳	۴ - ۵ - ۶
۵	سُورَةُ الْمَائِدَةِ	۵۸۱	۶ - ۷
۶	سُورَةُ الْأَنْعَامِ	۷۲۴	۷ - ۸
۷	سُورَةُ الْأَعْرَافِ	۸۴۲	۸ - ۹
۸	سُورَةُ الْأَنْفَالِ	۹۸۳	۹ - ۱۰
۹	سُورَةُ التَّوْبَةِ	۱۰۴۴	۱۰ - ۱۱
۱۰	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۱۵۷	۱۱
۱۱	سُورَةُ هُودَ	۱۲۳۱	۱۱ - ۱۲
۱۲	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۳۱۱	۱۲ - ۱۳
۱۳	سُورَةُ الرَّعْدِ	۱۳۹۲	۱۳
۱۴	سُورَةُ إِبْرَاهِيمَ	۱۴۳۲	۱۳
۱۵	سُورَةُ الْحَجَرِ	۱۴۷۰	۱۳ - ۱۴
۱۶	سُورَةُ النَّحْلِ	۱۵۰۸	۱۴
۱۷	سُورَةُ بَنِي إِسْرَءِيلَ	۱۵۹۸	۱۵
۱۸	سُورَةُ الْكَهْفِ	۱۶۷۸	۱۵ - ۱۶

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ
انْتَهَى الْمَجْلَدُ الْأَوَّلُ

مِنْ الْجُزْءِ (١) إِلَى (١٥)

مِنْ بَدَايَةِ سُورَةِ الْفَاتِحَةِ إِلَى نَهَايَةِ الْآيَةِ (٧٤) مِنْ سُورَةِ الْكَهْفِ

دخدای تعالیٰ پہ مرستہ (مدد) او توفیق اوّل جلد پای
(آخر) تہ ورسید لہ (۱) تر (۱۵) پارے
دسورۃ الفاتحہ لہ ابتداء تریای (آخر) (۷۶) آیت
دسورۃ الکھف

حقوق الطبع محفوظة

المجمع العلمي الشيعي في المدينة المنورة

طبعة الشريعة الإسلامية

ص. ب. ٣٥٦١ - المدينة المنورة

د چاپ حقوق محفوظ دی
 پہ حق کنبی دحرمینو شریفینو د خادم پادشاہ فہد
 دقرآن کریم د چاپ خانہ (ص ۳۵۶) مدینہ منورہ

قرآن کریم
ترجمہ اور تفسیر
پہ پینتورثہ کنبی

رومی جلد

لد (۱۱) تر (۱۵)

پایہ پورے